Hidratlı demir, alüminyum ve magnezyum doğal silikatı. *(Kordiyerit mineralinin ayrışımından meydana gelir).*

bon.servis, b.i. *Fr. bon service.* § ❶ Çalışılan yerden ayrılırken birine verilen ve iyi hizmet gördüğünü bildiren belge § ❷ *huk.* İşinden ayrılan işçiye işveren tarafından verilen işin ne olduğunu, çeşidini ve süresini gösteren belge. [*İng.* Letter of recommendation, certificate of good service].

☆ *Eşanl.* **hizmet belgesi, temiz iş kâğıdı.**

bon.şans, ünl. *Fr. bonne chance.* İyi talih dileği sözü. [*İng.* Good luck].

bop¹, i. *İng., müz.* 1945 yılından sonra yayılan bir caz stili.

☆ *Eşanl.* **be-bop, re-bop.**

bop², i. *Isl., bob.* § ❶ Pokerde her oyuncu tarafından ortaya konan para § ❷ Yerdeki paraya razı olduğunu anlatmak için kullanılan söz.

bopstil, s. *İng.* § ❶ Bir zamanlar bazı gençlerin kullandıkları uzun ve geniş ceketli acayip bir kılık. § ❷ *mec.* Bu kılıktaki kimse, züppe. [*İng.* Dandy, snob; *Fr.* Snob].

bor¹, i. § ❶ Açılmamış veya bir süre sürülmemiş toprak. [*İng.* Fallow; *Fr.* Friche] § ❷ Bulanık suyun kapta bıraktığı çökelek. [*Fr.* Vase] § ❸ *esk. T.* Şarap.

bor², i. *Fr. bore* < *İbr. kim.* B sembolü ile bilinen, yoğunluğu 2,45 olan, tabiatta bor asidi veya boratlar halinde bulunan basit bir kimya elementi. [*İng.* Boron].

~ zehirlenmesi, *tıp.* Borik asitten ileri gelen zehirlenmelerden doğan hastalıkların tümü.

bor³, i. *İng. bort.* § ❶ Eskiden örtü olarak kullanılan kaba yün dokuma § ❷ Yuvarlak, tanecikli, sarımtrak elmas § ❸ Kuyumculukta ve sanayide kullanılmaya yaramayan kara elmastan başka her elmas, *(Bor değerli taşları yontma işinde kullanılır.)*

bor¹, s. *h.d. trm.* Taşlık, işlenmemiş ve tarıma elverişli olmayan, kıraç ve çorak *(Toprak, yer).* [*İng.* Arid; *Fr.* Terre sterile aride].

bora /bo:ra/, i. *İt. Yun. boreas. coğr.* Birdenbire çıkan fırtına, pek şiddetli, sağanaklı rüzgâr. Çok soğuk yerlerden geçerek sıcak yerlere doğru düşercesine inen ve pesinden yağmur getiren sert ve geçici yel. [*Osm.* Asıf, âsife; *İng.* ve *Fr.* Bora] ◉ **~ya tutulmak,** ◘ **Bora yemek.**

~ çıkmak, *dey.* Bora başlamak.

~ kopmak, *dey.* Fırtına birdenbire başlamak.

~ patlamak, *dey.* Fırtına bütün gücü ile başlamak, birden siddetli rüzgâr çıkmak.

☆ *Eşanl.* **bora kopmak, bora çıkmak.**

~ patlatmak, *arg.* Çok kızmak, hiddetlenmek, ateş püskürmek. [*İng.* To be furious, to break out in a fury, to storm].

~ yemek, *dey.* Boradan kurtulamamak, rüzgârsız yere sığınamamak. [*İng.* To get a good scolding].

borağan, ◘ **Burağan.**

borak, s. *h.d.* ◘ **Bor¹.**

boraks, i. *Fr., borax* < *İbr. kim.* Yoğunlaşmış bir borik asitten türeyen ve formülü $Na_2B_4O_7$, $10H_2O$ olan sodyum tuzu. Renksiz, beyaz ve gri renkli bir bor mineralidir. [*Osm.* Tenkâr; *İng.* Borax].

boral, i. *nükl. fiz.* Alüminyum içinde bulunan bor karbürden oluşan madde. Isısal nötronlar için büyük bir soğurma gücü gösterir ve ışınımdan koruyan ekran yapımında kullanılır. [*İng.* Boral; *Fr.* Borate].

boralamak, nsz. f. Bora esmek, boraya dönmek.

boran¹, i. *Osm.* < *Fars. bârân., h.d. coğr.* Yıldırım, çakım, gök gürültüsü, kuvvetli rüzgâr, sağanak halinde yağmur veya dolu ile birlikte beliren şiddetli atmosfer olayı. Bu olay sırasında, geniş ölçüde elektrik boşalması olur. Boran, çoğunca sıcak bölgelerde olur. Yüksek enlemlerde daha az görülür. [*Osm.* Sayyib; *İng.* Whirlwind; *Fr.* Tourbillon *(de vente)*, trombe *(de vente)*]. ◉ **burgaçlı ~,** *coğr.* ◘ **Burgaç.**

☆ *Eşanl.* **buran, burağan.**

~ yağmuru, *coğr.* Boran sırasında yağan, bardaktan boşanırcasına düşen yağmur. [*İng.* Thunder-Shower; *Fr.* Pluie d'orage].

boran², i. *Fr. borane. kim.* Doymuş hidrokarbonlara benzer bor ve hidrojen bileşiklerinin grup adı. *(Yüksek kalorifik güçleri vardır).* [*İng.* Buran].

boran.bulut,-tu, b.i. *coğr.* Üst. kısımları genellikle örs şeklinde olan ve düşey gelişimleri büyük olan yoğun kütleli bulutlar. Bunların tabanları çoğunlukla 1200 ilâ 1500 m. *(4000 ilâ 5000 fit)* de bulunur. [*İng.* ve *Fr.* Comulo-nimbus).

borancine, i. *İt. boranzino. den.* Makara dilinin pirinçten zıvanası.

borani /boranı/, i. *mutf.* Pirinçli ve yoğurtlu ıspanak veya benzeri sebze yemeği. [*İng.* Dish of stewed and fried - vegetables; *Fr.* Plat d'épinards ou d'autres légumes préparé aux riz et au yoghourth].

☆ *Eşanl.* **burani.**

boraniçe, i. *Isl. boranitsa.* Göllerde ve ırmaklarda balık tutmak için kullanılan altı düz kayık.

borasit,-ti, i. *Fr. boracite* < *İbr. min.* Sert kristal veya yumusak beyaz kütle halinde bulunan doğal mağnezyum borat ve kloriti. [*İng.* Boracite].

borat,-tı, i. *Fr. borate* < *ibr. kim.* Bor asidi ile bir oksidin birleşmesinden meydana gelen tuz- veya ester. Tıpta ve lehim işlerinde kullanılan borat, sodyum boratı. [*İng.* Borate]

☆ *Eşanl.* **boraks, tenkâr.**

borazan, i. *T. boru* + *Fars. zen*, çalan > *boruzen.* § ❶ Konik delikli, özellikle piyade sınıfında kullanılan üflemeli bakır çalgı. [*İng.* Trumpet; *Fr.* Trompette, Clairon]. § ❷ Verilen komutları boru çalarak ileten er. [*İng.* Trumpeter; *Fr.* Sonneur de trompette].

~ gibi, *dey.* Çok kalın ve gür sesler için kullanılır.

~ hayvanı, *zool.* Bir hücreli hayvanlardan Kirpikliler *(Ciliata)* sınıfının, Çember kirpikliler *(Spirotricha)* takımından bir cins. Vücut huni biçimindedir ve huninin geniş ağzı ağız alanına karsılıktır. Ağız alanının çevresi ve bütün yüzeyi kirpiklerle kaplıdır Besin alma sırasında kendini bir yere bağlar. [*Osm.* Istentor; *Lat. Stentor; İng.* ve *Fr.* Stentor].

~ kuşu, *zool.* Bataklık-kuşları *(Garallae)* takımının, Borazankuşugiller *(Psophidae)* familyasından bir kus türü. Uzunluğu 52 sm. Ayakları ve gagası yeşil, kadife tüylü, kara bir kuştur. Güney Amerika'nın kuzeyinde yaşar. [*Lat. Psophia crepitans; Fr.* Agami bruyant].

~ kuşugiller, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Bataklık kuşları *(Grallae)* takımının bir familyası. Kanatları ve kuyrukları kısa olan uzun boyunlu ve uzun bacaklı kuşlardır. Tropik Güney Amerika'da yasarlar. Bir cinsi vardır. **Borazan kuşu** türü *(Psophia crepitans)* iyi bilinir. [*Lat. Psophidae; İng.* Trumpeters; *Fr.* Psophidés].

borazancı, i. § ❶ ◘ **Borazan²** § ❷ Boru çalan kimse. [*İng.* Trumpeter; *Fr.* Trompettiste].

~ başı, Borazan çalanların başı. [*İng.* First trumpeter, head trumpet; *Fr.* Trompette major]. ◉ **nefesine güvenen ~ ~,** *dey.* Herhangi bir konuda yetenekli olduğuna inanan bir kimseyi kendini göstermeye davet etmek için kullanılır. [*İng.* By all means to it, if you think you can].

borç¹,-cu, i. § ❶ Birine karşı bir şeyi yerine getirmek gerekliliği. Manevî ve ahlâkî ödev, yükümlülük: *Çocukları yetiştirmek ana ve babanın borcudur.* [*Osm.* Vecibe; *İng.* ve *Fr.* Obligation]. § ❷ Geri verilmek üzere faizle veya faizsiz alınan para. Ödenmesi gerekli para veya başka bir şey: *Borcunuz bin liraya yükseldi.* [*Osm.* Deyn; *İng.* Debt; *Fr.* Dette]. § ❸ *mec.* Ödünç: *Borç almak, Borç vermek.* [*Osm.* Karz; *İng.* Loan; *Fr.* Emprunt, prêt]. ◉ **~ lar hukuku,** *huk.* Bireyler arasındaki borç ilişkilerini düzenleyen kuralların bütünü. [*Lat. Ius obligationum; İng.* Law of obligations, law of contracts and torts; *Fr.* Droit des obligations]. ◉ **borca batmak,** *dey.* Çok borca girmek. [*İng.* To be indebted; *Fr.* Être accablé de dettes]. ◉ **borca girmek,** *dey.* Borçlanmak, borç etmek. [*İng.* To incur a debt; *Fr.* S'endetter]. ◉ **borcun nakli,** *huk.* Alacaklı ve borcu kabullenen kişi arasında yapılan bir sözleşmeyle borcun yeni borçluya geçmesi. *(Bu durumda eski borçlu borcundan kurtulur).* [*İng.* Assumption of an obligation *(of debt).* transfer of liability, Assignment of liability (of debt); *Fr.* Reprise de dette, cession de dette]. ◉ **borcun mevzuu,** ◘ **Edim.** ◉ **borcun tanınması,** *huk.* Bu kavram kanunda «Borç ikrarı» tarzında ifade edilmiştir. Halbuki borcun tanınması teriminin anlattığı anlam borca vücut veren, onu yaratan bir irade izahıdır. [*Lat. Cautio, sub emissionne chirographi promittere, se obligare; İng.* Acknowledgement of debt (of liability); *Fr.* Reconnaissance de dette]. ◉ **borcunu kapatmak** *dey.* Borcunu ödemek. [*İng.* To pay one's debt; *Fr.* Satisfaire à ses obligations]. ◉ **~ tan kurtulma davası,** *huk.* İcra hukukunda, ilâmsız haciz yoluyle icra takibinde icra tetkik mercii tarafından itirazı geçici olarak kaldırılan borçlunun, takip konusu olan alacağın mevcut olmadığını tesbit için takip yapan alacaklıya karşı açtığı dava. [*İng.* Action in denial of debt; *Fr.* Action liberatoire de dette]. ◉ **~ tan kurtulmak,** *dey.* ◘ **Borcunu kapatmak.** ◉ **borcun amortismanı,** *mal. huk.* ◘ **Amortisman.** ◉ **âdi ~,** *huk.* ◘ **Âdi.** ◉ **basit ~,** *huk.* ◘ **Basit** ◉ **bölünebilir ~,** *huk.* Borcun konusu olan edimin, özü değişmeden ve değer kaybına uğramadan bölünebilmesi. ◉ **bölünemez ~,** *huk* Borcun konusu olan edimin, özü değişmeden ve değer kaybına uğramadan kapsamca ayni çeşitli edimler halinde yerine getirilememesi. ◉ **dalgalı ~,** *ikt.* ◘ **Dalgalı.** ◉ **devamlı ~,** *huk.* ◘ **Devamlı.** ◉ **devlet borcu,** *huk.* Devlet tarafından yurt icinden veya dışından alınan paralarla, içte ve dışarıda ödenmesi gereken borçlar. ◉ **dış ~,** *mal.* ◘ **Dış.** ◉ **eksik ~,** *huk.* Genel olarak alacaklının dava yoluyle borçluyu ifaya zorlamayacağı, buna karşı borçlunun, rızasıyle yaptığı ifanın geçerli olduğu ve geri alınamaz bir nitelik taşıdığı borç. ◉ **konsolide ~ lar,** *ikt.* ◘ **Konsolide** ◉ **muaccel ~,** *huk.* Bir ecel veya vade söz konusu olmadan alacaklı tarafından ifası talep ve dava olunabilen borc. [*Fr.* Dette exigible]. ◉ **mücerret** *(soyut)* **~ ikrarı,** *huk.* Borcun sebebi gösterilmeden yapılan ve geçerli olan borç tanıması veya borç vaadi. ◉ **müeccel ~,** *huk.* Talep ve dava olunabilmesi bir ecel veya vadenin gelmesine bağlanmış borç.

~ alma, *sosy.* Belirli tarihte ödenmek üzere ve sabit bir faizle alınan para sözlesmesi. Devletler arasında veya devletle bireyler arasında olabilir. [*Osm.* Istikraz; *İng.* Borrowing; *Fr.* Emprunt].

~ almak, *dey.* Daha sonra ödemek üzere birinden para almak. [*İng.* To borrow (money), to incur a debt; *Fr.* Contracter, faire des dettes].

~ altına girmek, *dey.* Borç para almak Yükümlülük yaratan bir davranıstan yararlanan kimse için kullanılır. [*İng.* To incur a debt].

~ bakiyesi, *huk* Hesap kesiminde borclu kalınan tutar. [*Fr.* Solde passif, solde débiteur].

~ bini aşmak, *dey.* Borç pek çok olmak, borcu altından kalkamayacak kadar çoğalmak. [*İng.* To have a pile of debts].

~ etmek, *dey.* Borçlanmak. [*İng.* To borrow (money), to incur a debt; *Fr.* Contracter, faire des dettes].

~ girtlağa çıkmak, *dey.* ◘ **Borç bini aşmak**

~ harç, *dey.* Borçlanarak; ne yapıp yapıp parasını sağlayarak: *Borç harç bir ev yaptık.* [*İng.* Getting money by hook or by crook].

~ için hapis, *huk.* Borcun ödenmesini sağlamak maksadıyle borçlunun hapsedilmesi usulü. [*İng.* Imprisonment of debt; *Fr.* Contrainte par corps].

~ ikrarı, *huk.* Borç ihbarı, borçlu olduğunu bildirme, yazılı ikrar, borcun kabullenilmesi. [*İng.* I owe you; *Fr.* Reconnaissance de dette].

~ iskontosu, *ikt.* Bankada alınan para ile borçlanılan faiz ilâvesiyle meydana gelen miktar arasındaki fark. [*İng.* Debt discount].

~ limiti, *ikt.* Borç verilecek veya alınacak paranın azamî haddi, âmme idaresinin borçlanabileceği miktar. [*İng.* Debt limit].

~ olmayan şeyin ödenmesi, *huk.* Bir kimsenin kendisini borçlu zannederek ihtiyarıyle

edada bulunması. [*Lat. Solutio indebiti; Ing.* Discharge of a non existing debt(of) an obligation which is not due; *Fr.* Payement de l'indû].

~ **ödenir, kira ödenmez,** *at.* Borçla da olsa insanlara birer ev edinmeyi öğütleyen söz.

~ **paçasından akmak,** *dey.* ◘ **Borç bini aşmak.**

~ **pusulası,** *huk.* Bir alacaklıya ödenecek paraları gösteren cetvel.

~ **senedi,** *huk.* Borçlu tarafından alacaklıya verilmesi gereken para miktarını göstermek için düzenlenen belge. Borcu tespit eden borç miktarını gösteren yazılı belge. [*Lat. Cautio, instrumentum, syngrapha; Ing.* Instrument, note of hand document evidencing the debt, documentary proof of debt; *Fr.* Titre de creance].

~ **vermekle, yol yürümekle tükenir,** *at.* Birden ödenemeyen bir borcun azar azar verilerek ödenebileceğini anlatır. [*Ing.* One gets rid of one's debts by paying them, even though little by little].

borç³, i. *ist.* Rus sebze çorbası. *(Domates, lahana veya pancar, ekşi krema ve bazan da et konularak yapılır).* [*Ing.* Russian vege table soup].

borçlandırmak(-i), f. Borçlanmasına yol açmak.

borçlanmak(-e) f. § ❶ Birinden borç *(para veya mal)* alarak veya başkasının borcunu kendi üstüne çevirerek borçlu olmak. [*Osm.* Tedeyyün etmek; *Ing.* To become indebted. to borrow; *Fr.* S'endetter] § ❷ *mec.* Manevi bir yükümlülük altına girmek.

☆ *Kars.* **alacaklı olmak, dain olmak, garim olmak.**

borçlu, s. § ❶ Borcu olan, borç almış. [*Osm.* Medyun; *Ing.* Indebted; *Fr.* Endetté] § ❷ *mec.* Bir ödev yapması gereken, manevi bir yükümlülüğü olan. [*Ing.* Under obligation, obliged; *Fr.* Oblige] § ❸ *huk.* Borcun konusu olan edimi yerine getirmekle yükümlü olan kimse § ❹ *muh.* Hesabı alacaklandırıldığından fazla borçlandırılan kimse ◉ ~ **nun temerrüdü,** *ikt.* Borçlunun borcunu edada gecikmesi hali.

☆ *Eşanl.* **verecekli.**

☆ *Kars.* **alacaklı, dain, gain.**

~ **cari hesap,** *ikt.* Tüccarın veresiye olarak yaptığı satışlarda, mütedavil sermayesinden kaybettiğini telâfi etmek suretiyle üretim araçlarını düzenlemesi için konulmuş bir kredi şekli.

~ **çıkmak,** Görülen hesaplamada vereceği kalmak. [*Ing.* To be debtor, to come out as a deptor. after making accounts].

~ **hesap,** *ikt.* Esas itibariyle daima zimmet bakiye veren hesap. Emtia v.b. üzerine verilen avans hesapları gibi. [*Fr.* Compte débiteur].

~ **sınıf geçmek,** *dey.* Bütünlemeye kaldığı bir dersi veremediği halde bir üst sınıfa devam edebilmek.

borçsuz, s. Borcu olmayan.

~ **harçsız,** *dey.* Hiç borç yapmadan: *Borçsuz harçsız bu yalıyı satın aldılar.*

borda /bor:da/, i. *it.* < *Alm.* § ❶ *den.* Geminin dibinden güvertesine kadar uzanan yan kısmı; teknenin su hattından yukarı, kalan dış yanlarına verilen ad. [*Ing.* Board or side (of) a ship, topsides, broadside, beam; *Fr.* Coté d'un navire, bord]. § ❷ Temeli su içinde olan iskele, mendirek gibi yapıların yan tarafı. § ❸ Dönülen taraf. § ❹ *arg.* Yan: *Bordama gel!* ◉ ~ **da bulunmak,** *den.* Bir geminin yakınında bulunan sandal veya motordan söz ederken, borda iskelesinin alt tavanına yakın, ama açıkta bulunduğunu belirtir. ◉ ~ **da römorkör,** *den.* Yedekte çekilen bir gemiyi bordasına yanaşarak çeken bir romörkör ◉ ~ **da tutmak,** *den.* Herhangi bir şeye borda tarafını göstermek. onu borda hizasında görmek. ☆ *Eşanl.* **borda göstermek** ◉ ~ **dan almak,** *den.* Rüzgârı, akıntıyı veya belirli bir etkiyi gemi omurgası yönüne dikey getirmek ◉ ~ **dan rüzgâr,** *den.* Gidilen rotaya dikey olarak esen rüzgâr. ☆ *Eşanl.* **apazlama** ◉ ~ **ya almak,** *den.* Bir geminin bir gemiyi veya sahilde bulunan bir maddeyi kemere yönünde görünceye kadar hareket ederek tamamen kemere yönünde görecek mevkie varışı, takip etmek veya değiştirmek mecburiyetinde kalınan bir rota icabı denizlerin bordaya alınışı, ~ **ya bayılma,** *den.* ◘ **Bayılma.** ◉ ~ **ya yatırmak,** *den.* Dip kısmı *(karina)* onarıma muhtaç bir gemiyi, bu kısmı meydana çıkacak surette öbür bordası üzerine yatırmak işlemi ◉ **dalgaları** ~ **ya almak,** *den.* Dalgaları bordadan alarak durmak veya dalgalar bordadan vuracak bir rota izlemek ◉ **dalgaya** ~ **vermek,** *den.* ◘ **Dalgaları bordaya almak.**

☆ *Eşanl.* **borda göstermek.**

~ ~ **takmak,** *den.* Ahşap bir gemi teknesinin borda levhalarını, teknenin iki ucunda ve ortasında eşit olarak bölünmeleri için içeriye doğru kıvırarak bunları biçme, tekne formuna uydurmak.

~ **ateşi,** *den.* Bir bordadaki topların ayni zamanda ateş etmesi. [*Ing.* Broadside (fire), salvo].

~ **atış gücü,** *den.* Borda toplarının hepsinin bir tek atışta savurduğu mermilerin ağırlık toplamı.

~ **bataryası,** *den.* Aynı bordadan atış yapan topların tümü.

~ **bordaya,** *den.* İki geminin birbirine yanaşarak yatması. [*Ing.* Broadside to broadside, alongside].

~ **botu,** *den.* Özellikle borda temizlemede ve su hattı çekmede kullanılan ve bu iş için ayrılan küçük filika.

~ **çapası,** *den.* Ağaç gemilerin bordasında bağ çapaların üzerine yani ağız kuşağıyle bağ çapalar beynine vurulan iki sıra çapalar.

~ **değiştirmek,** *den.* ◘ **Tramola etmek.**

~ **denizi,** *den.* Gemiyi bordalarından çarpan deniz.

~ **etmek,** *dey.* Yandan yanaşmak. [*Ing.* To board *(an enemy ship); Fr.* Aborder].

~ **fenerleri,** *den.* Hareket halindeki gemilerin iskele tarafındaki kırmızı, sancak tarafındaki yeşil ışıklı işaret fenerleri. [*Ing.* Side light; *Fr.* Fanaux de bord].

~ **fenerlikleri,** *den.* Eski tarz gemilerde borda fenerlerini koymak için küpesteler veya davlumbazlar üzerine yapılan muhafazalar.

~ **hattı,** *den.* Donanma gemilerinin bir hizada ve paralel olarak gitmek üzere aldıkları durum. [*Ing.* Line of battleships moving abreast].

~ **inhinası,** *den.* Gemi brandasının küpeşteye doğru meydana getirdiği mukaariyettir.

~ **iskelesi,** *den.* § ❶ Gemilere girip çıkmak için bordalarına icabında indirilip kaldırılacak şekilde yapılmış iskeleler § ❷ Geminin sol tarafı. [*Ing.* Stage, accomodation-ladder].

~ **kaplamak,** *den.* Bir teknenin eğrileri üzerine saç veya tahta borda kaplaması yapmak.

~ **kaplaması,** *den.* (a) Bir gemi teknesinin su hattından güverte hizasına kadar dış tarafına döşenen kaplama; (b) Geminin su kesimi altındaki üstten üçüncü kaplama. [*Ing.* Outside planking].

~ **kaptanı,** *den.* Eskiden harp gemilerinde üçüncü kaptan makamında çalıştırılan ve gemiyle gemi bordasının netasına memur edilen zabitler.

~ **levhası,** *hava.* ve *otom.* Bir uçağın veya motorlu bir taşıt aracının işlemesinin kontrolunu sağlamak üzere pilot veya sürücünün iyi göreceği yere konmuş olan cihazlar.

~ **mataforası,** *den.* Harb gemilerinin her iki bordalarında bordalara dikey olarak bulunan ve icabında içeri ve dışarı albura edilebilecek düzende yapılmış olan mataforalar. Limanda denize indirilmiş taşıtlar bunlara bağlanır, üzerlerine efradın inip çıkmaları için şeytan çarmıkları donatılmıştır

~ **muhakeme usulü,** *huk.* Bazı devletlerde denizlerdeki deniz kuvvetlerinde kurulan ve borda mahkemeleri denilen askerî mahkemelerin uyguladığı kısa ve çabuk yargılama usulü.

~ **patalyası,** *den.* Borda ve su kesimi temizlemekte ve tiriz çekmekte kullanılmak için yapılmış altları düz, başları ve kıçları bir ufak botlar.

~ **sihani,** *den.* İnşaatta bir ağacın veya işkarmozun enini tayin ve ifade için kullanılan mikyas.

~ **şıpkası,** *den.* Eski harblerde ağaç gemilere gülle çarptığı zaman etrafa ağaç parçalarıyle kıymık saçmaması için gerilen halat şıpkalar.

~ **tiriz kaplaması,** *den.* Bir filikada veya herhangi bir teknede, su hattı hizasının üst tarafındaki kaplama tahtasına veya saç levhaya verilen ad.

~ **tirizi,** *den.* Ağaçtan yapılmış gemilerde bordaya kaplanan ve takviye görevi yapan kalyonlarda da her top lumbarının altına çakılan yuvarlak dirsekler. [*Ing.* Gunwale; *Fr.* Plat-bord]. ☆ *Eşanl.* **yumru.**

borda borda, z. *arg.* Yan yana *(oturma).* [*Ing.* Side by side; *Fr.* L'un à côté de l'autre, côte à côte].

bordalama, i. *den.* Bir geminin bir gemiyi veya herhangi bir noktayı takip ettiği rotaya göre tamamen kemeresi yönünde görmesi. [*Ing.* Boarding; *Fr.* Abordage].

bordalamak, f. *den.* (a) Bir gemiye bordası hizasından yaklaşmak, kaza ile veya saldırmak için çarpmak; (b) Kıyı boyunca gitmek; (c) Bir geminin sancak veya iskele bordası hizasında olmak. [*Ing.* To board; *Fr.* Aborder].

bordo, i. *Fr. bordeaux.* § ❶ Fransızların ünlü şaraplarından biri § ❷ s. Mora çalan kırmızı *(renk).* [*Osm.* Şarabî; *Ing* Claretred].

~ **bulamacı,** *trm.* Bahçelerde çok kullanılan, bakırlı bir ilâç. Birçok hastalıklara karşı başarılı bir şekilde uygulanır. [*Ing.* Bordeaux mixture; *Fr.* Bouillie Bordelaise].

bordozit,-ti, *Fr. bordosite. min.* Doğal civa ve gümüş bileşiği. *(Şili'de bulunur).*

bordro /bor:dro/, i. *Fr. bordereau.* § ❶ (a) *ikt.* Herhangi bir ihtiyaç üzerine düzenlenen müfredatlı cetvel; (b) Her işçinin belli bir süre içindeki istihkakını gösteren cetvel; *Maaş bordrosu, ücret bordrosu;* (c) Bir hesabın ayrıntılarını belirten cetvel: *Kasa bordrosu.* [*Lat. Indekx, tabulae, ratio; ing.* List, register, roll]. § ❷ *huk.* (a) Borsa acentesi tarafından müşteri hesabına yapılan işlemleri özet olarak bildiren izahat cetveli olup işlemin çeşidini, alınan veya satılan senetlerin cinsini veya miktarını bildirir; [*Ing.* Broker's note, bought note, sold note; *Fr.* Bordereau]; (b) Hizmet akdiyle bağlı kişilere veya işçilere ödenen ücretlerin aslını kesintilerini ve ödenecek miktarını gösteren cetvel; (c) Gelir vergisi yükümlerinin, hizmetlilerine, işçilerine ve serbest meslek sahiplerinin ödemelerini ve gelir vergisi kesintilerini gösteren cetvel. [*Osm.* Muhtasar beyanname]. § ❸ *iş. huk.* Hizmet *(iş)* karşılığı para alacak olanların adını, künyesini ve alacağı miktarı gösteren yazılı belge ◉ **aracı** ~**su,** *ikt.* Sarraf ve aracıların yaptıkları işlemlerin dökümlü durumu. [*Fr.* Bordereau d'agent]. ◉ **fiyat** ~ **su,** *ikt.* Yapılacak işlerin her çeşidinin fiyatlarını sayan bordro. [*Fr.* Bordereau de prix]. ◉ **hesap** ~ **su,** *ikt.* Borç ve alacak toplamı. [*Fr.* Bordereau de compte]. ◉ **iskonto** ~ **su,** *ikt.* Iskontoya verilen kâğıt paraların dökümlü beyanı. [*Fr.* Bordereau d'escompte]. ◉ **isim** ~ **su,** *sosy.* Sosyal güvenlik, yapının ödenişine göre, bir müessesece ücretlileri için düzenlenmiş liste. [*Fr.* Bordereau nominanif]. ◉ **kasa** ~ **su,** *ikt.* Ödemeleri ve toplanacakları birer birer gösteren not. [*Fr.* Bordereau de caisse]. ◉ **kayıt** ~ **su,** *ikt.* Bir imtiyaz veya ipoteki, ipoteklerin muhafazasına ait defterlere kaydettirmek için gerekli bilgi kapsayan damgalı kâğıt üzerindeki durum. [*Fr.* Bordereau d'inscription]. ◉ **maaş (ücret)** ~**su,** Bir aylık hizmet karşılığı para alacak clanların isim ve hüviyetleriyle istihkaklarını gösteren cetvel. [*Ing.* Payroll, paysheet; *Fr.* Feuille de paie, des salaires; feuille d'emargement]. ◉ **ödeme** ~ **su,** *ikt.* Tasnif edilmiş alacaklıya zabıt kâtibi tarafından verilen ödeme emri zaptının sureti. [*Fr.* Bordereau d'ordre]. ◉ ~ **yapmak,** *ikt.* Bordroda görülen kıymetleri iskonto etmek. [*Fr.* Faire un bordereau].

bordür,-rü, i. *Fr. bordure.* § ❶ Herhangi bir şeyin kenarını süsleyen veya kenarı boyunca uzanan kısım. § ❷ Özellikle bir şeyi süslemek veya korumak için yapılan çerçeve. [*Ing.* Bordure, border, edging, frame]. § ❸ *bahç.* Süs bahçelerinde çimenlikleri, çiçek tarhlarını, fidan ve ağaçları yoldan ayıran kısım. [*Ing.* Flower bed; *Fr.* Plate-bande]. § ❹ *süsl.* Halı, minyatür ve yazma sayfaların, örtü ve mendillerin, kutu, çekmece gibi

eşyaların etrafını çeviren süslemeli kısım. ~ **bitkileri,** *bahç.* Belirli alanları sınırlamak amacıyla tarh v.b.'nın kenarına dikilen bitkiler. [*İng.* The flower bed's plants; *Fr.* Plantes de plate-bande].

borga, i. Türklerin törenlerde, savaşlarda ve tehlike zamanlarında haber vermek için çaldıkları bir çeşit çok uzun boru. [*Osm.* Nefir sur; *Fr.* Cor, olifant, troupe, cornet a bouquin].

borgata, i. *It. burgata. den* ◘ **Burgata.**

borik,-ği, i. *Fr. borique. kim.* Bor'dan türeyen bir asit ve bir anhidrit'e verilen ad. [*İng.* Boric].

~ **asit,** *kim.* ◘ **Asit.**

borikli, s. *ecz.* İçinde borik asit bulunan: *Borikli vazelin.* [*Fr.* Borique, -ee].

~ **su,** *ecz.* Borik asit'in % 3'lük sulu çözeltisi, hafif antiseptiktir. [*Fr.* Eau boriquée].

boril, i. *Fr. boryle. kim.* Tek değerli -ß kökü; *Boril sülfat* $(BO)_2SO_4$. [*İng.* Boryl].

borina, i. *It. boline., den.* Direklerdeki yatay serenlere açılan dörtköse yelkenleri geriye doğru geren iplerin *(iskota)* bağlandıkları köselere *(yaka)* yakın olarak bulunan ve yelkeni çevreleyen halatın *(gradin halatı)* üzerindeki kazayağı *(üçgen)* sapanlara bağlanan ip. [*İng.* Bowline].

☆ *Eşanl.* burina.

~ **kaçma,** *den.* Bazı yelkenli gemilerin orsa seyirlerde bellibaşlı sebeplerden dolayı kendi kendine rüzgârın yönüne kaçması.

~ **patası,** *den.* Dörtköşe yelkenlerin gradin yakalarındaki matafyonlara halattan yapılan kaz ayağı sapanları olup, bunların üzerlerindeki çeliklere borinaların kasaları geçirilir. [*İng.* Bowline bridle].

~ **yakası,** *den.* Dörtköse yelkenlerde direğe bitişik olan yaka. [*İng.* Leach].

borinata, i. *It. bolinetta. den.* Tirinket yelkeninin *(pruva direğinin en alttaki yatay serenine açılan yelken)* borinası. babafingonun yapa ipi. [*İng.* Topgallant bowline].

☆ *Eşanl.* **burinata.**

Borneo, öz.i. *coğr.* Yüzölçümü 736000 km^2. olan, Dünyanın üçüncü, Endonezya'nın birinci büyük adası. [*İng.* Borneo; *Fr.* Bornéo]

~ **kâfuru,** *bot.* ◘ **Kâfur.**

borneol,-lü, i. *Fr. borneol* < *Borneo*'nun adından. *kim.* Formülü $C_{10}H_{17}OH$ olan terpenik alkol. Keton sekli kâfuru meydana getirir. [*İng.* Borneol].

bornezit,-ti, i. *Fr. bornesite. kim.* Borneo kauçuğundan elde edilen $C_7H_{10}O_6$ formülündeki bileşik. *(Bornezit, inozitin izomerlerinden birinin bir metilli eteridir).* [*İng.* Bornesite]

bornil, i. *Fr. bornyle. kim.,* Formülü $C_{10}H_{17}$ olan borneol'den hidroksil kaybıyle elde edilen kök. [*İng.* Bornyl].

bornilamin, i. *Fr. bornylamine kim.* Formülü $C_{10}H_{17}NH_2$ olan kâfuroksimin indirgenmesiyle elde edilen birincil terpenli baz. [*İng.* Bornilamin].

bornilen, i. *Fr. bornylene. kim.,* Formülü $C_{10}H_{16}$ olan, pinen iyothidratın bozunmasiyle elde edilen, kamfen ve pinen'in izomeri olan terpenli hidrokarbon. [*İng.* Bornylene].

bornin, i. *Fr. bornine* < *Born*'un adından. *min.* Doğal bizmut sülfotellürür. [*İng.* Bornin].

☆ *Eşanl.* **tetradimit .**

bornit,-ti, i. *Fr. bornite* < *Born*'un adından. *min.* Doğal bakır ve demir sülfür $CU_5\ FeS_4$. [*İng.* Bornite].

☆ *Eşanl.* **erübesit .**

bornitrür, i. *kim.* ◘ **Nitrür.**

borno, i. *den.* Makaralarda tabla ile dilin merkezinden geçen mihver olup, dil bu mihver üzerinde döner.

☆ *Eşanl.* **perno.**

Bornova bamyası, *trm.* ◘ **Bamya.**

bornoz, bornuz, i *Fr., burnous* < *Ar. burnus. kıyf.* § ❶ Önden açık, kollu, havludan yapılmış, banyodan sonra kullanılmak için giyilen üstlük. [*İng.* Bathing gown; *Fr.* Peignoir] § ❷ Berberilerin giydikleri başlıklı, geniş, kısa kollu bir üstlük.

bornuz, ◘ **Bornoz.**

boro.flüorür,-rü, b. i. *Fr. borofluorure. kim.* Bir borürle bir flüorürün birleşmesi.

☆ *Eşanl.* **flüoborat.**

boro.kalsit,-ti, b.i. *Fr. borocalcite. min.* Doğal hidratlı kalsiyum borat. [*İng.* Borocalcite]

boro.manyezit,-ti, b.i. *Fr. boromagnesite. min.* Doğal hidratlı magnezyum borat. [*İng.* Boromagnesite].

☆ *Eşanl.* **szebeliyit.**

borometre, i. *Fr. borométre (sanayi).* İncelenen cam nümunesinden geçen bir nötron huzmesinin uğradığı soğurmayı ölçerek camda bulunan bor miktarını bildiren âlet. [*İng.* Borometer].

boro.natrokalsit,-ti, i. *Fr. boronatrocalcite. min.* Yapısında sodyum, kalsiyum ve bor bulunan maden filizi. Bu filizden boraks elde edilir. [*İng.* Boronatrocalcite].

☆ *Eşanl.* **uleksit.**

boro.silikat,tı, b.i. *Fr. borosilicate. min.* ve *kim.* Bir boratın silikatla birleşmesinden meydana gelen çift tuz. [*İng.* Borosilicate].

boro.titanat,-tı, b.i. *Fr. borotitanate. min.* Bir borat ve titanat bileşiği. [*İng.* Borotitanate].

borsa /bor.sa/, i. *It.* < *Yun. ikt.* ve *huk.,* (a) Bazı tüccarların ve özellikle sarraflarla, kâğıt para ve tahvil alış-verişi edenlerin toplanıp alım satım yaptıkları ve böylelikle piyasanın belli olduğu yer; (b) Üretimi genel olan ve tipleştirilmiş malların gerek işlemleri üzerinde, gerekse hazır bulunmalarına lüzum kalmadan alış verişlerin toptan olarak ve devletin müsaade ve kontrolu altında, yapıldığı teşkilâtlı piyasa: *Elmas borsası.* [*İng.* Bourse, stock-exchange; *Fr.* Bourse] ⊙ **döviz ~ları,** *ikt.* ve *huk.,* Döviz üzerine işlem yapan borsalar ⊙ **emtia ~ları,** *ikt.* ve *huk. (Ticaret ve zahire borsaları)* Mislî, tiplere ayrılabilir nitelikteki madenler, buğday, mısır, un, ayçiçeği, kendir, şeker, kahve, kauçuk, kakao, pamuk, yün v.b. emtianın örneğe bakılarak veya örnek gösterilmeksizin alınıp satıldığı borsalar. [*Fr.* Bourse de marchandises] ⊙ **iş ~ları,** *ikt.,* ve *huk.* İş arayanlarla isverenler arasındaki ilişkilerin sağlandığı yerler. [*Fr.* Bourse de travail] ⊙ **kara ~,** ◘ **Karaborsa** ⊙ **menkul kıymetler ve kambiyo ~ ları,** *ikt.* ve *huk.* Tedavül kabliyeti tasıyan değerli evrak üzerine alım-satım işlemi yapılan borsalar.

~ **acentası,** *ikt.* Borsa olan sehirlerde, münhasıran baskası hesabına esham, tahviller, senetler, ecnebi parası ve kambiyo alıp satmakla uğraşan aracı. [*İng.* Stock broker, exchange broker (jobber, broker); *Fr.* Courtier].

~ **ajanı,** *ikt.* Başkası adına ve hesabına vekil sıfatıyle borsada alım satım yapan kimse. [*İng.* (Stock) Broker; *Fr.* Agent de change].

~ **dışı muameleler,** *huk.* Borsa yeri ve saati dışında yapılan borsa işlemleri. [*İng.* Over-the-counter market].

~ **eshamı,** *ikt.,* Borsada resmî olarak, kaydedilmiş olan tahviller.

~ **fiyatı,** *ikt.* ve *huk.* Menkul değerlerin veya diğer maddelerin alım satımı için kurulmuş borsadaki işlemler sonucunda belirlen fiyatlar. [*İng.* Stock exchange quotation; *Fr.* Prix de bourse].

~ **hukuku,** *huk.* Her çeşit borsaların bağlı olduğu kuralları toplayan mevzuat. [*İng.* Exchange regulations; *Fr.* Droit boursier, législation sur la bourse].

~ **komiseri,** *ikt.* Borsada hükümet tarafından görevlendirilen kimse; Hükümet adına borsayı idare ve kontrol eder. [*İng.* The office of the exchange-warden].

~ **komisyoncusu,** *ikt.* Kendi adına başkası hesabına borsada alım-satım yapan kimse.

~ **meclisi,** *ikt.* Acenteler arasında seçilen 7 kişiden kurulan bir heyet.

~ **muamelesi,** *ikt.,* ve *huk.* Borsalarda işlem gören menkul kıymetler, kambiyolar ve mal. alım satımları. [*İng.* Stock-exchange operation, exchange transaction; *Fr.* Opération de bourse].

~ **oyunu,** *ikt.* ve *huk.* Devlet tahvilleri, dövizler, çeşitli menkul değerler üzerinde kötü niyetle oynanan oyun, yapılan spekülâsyon. [*İng.* ve *Fr.* Speculation].

~ **rayici,** *ikt.* Borsanın resmî listesinde bir mal veya taşınabilir *(menkul)* değer için tesbit edilen fiyat. [*İng.* Market value; *Fr.* Course de bourse].

☆ *Eşanl.* **piyasa rayici.**

~ **simsarı,** *ikt.* ve *huk.,* Bir iş anlaşmasıyle bağlı olmadan, esas veya yardımcı iş olarak, borsa acentelerine iş götürmeyi meslek edinmiş kimse. [*İng.* Exchange agent; *Fr.* Agent de change].

borsacı /bor.sacı/, i. ve s. Kâğıt para ve tahvil üzerine borsa oyunu yapan kimse. [*İng.* Speculator, gambler; *Fr.* Boursier].

bort, i. *İng.* § ❶ Sarımtrak, yuvarlak pürtüklü elmas § ❷ Mücevher olarak veya sanayide kullanılmayan ve karbonada dışında her çeşit elmas. *(Kuyumculukta elmasların yuvarlatılmasında kullanılır.).*

boru[1], i. § ❶ Bir yerden bir yere sıvı veya gaz aktarmaya yarayan, sert veya bükülgen maddeden yapılmış, içi boş ve iki ucu açık, uzun ve dar silindir; *Su borusu, Havagazı borusu.* [*Osm.* Embube; *İng.* Tube, pipe; *Fr.* Tuyau, tube] § ❷ *inş.* Çeşitli çaplarda içi boş üstüvaneler olup, çeşitli maddelerden yapılır § ❸ Osmanlı yazısında uzun S harfinin boru gibi kıvrılmış olan şekli § ❹ Okların ucuna geçirilen temrenin oyuk kısmı § ❺ Hokka ve tas gibi içi boş şeylerin çatlayıp yarılmaması için ağız kısımlarına geçirilen boru şeklinde halka § ❻ Megafon § ❼ Gramofon borusu. [*İng.* Phonograph horn; *Fr.* Cornett] § ❽ *arg.* Sacma, boş söz. [*İng.* Nonsense, empty talk; *Fr.* Radotage] § ❾ *bot.* (a) Bitişik taçyapraklı çiçeklerde çanak veya taçların boru biçimindeki alt kısmı; (b) Bazı mantarlarda şapkanın alt yüzünde görülen birbirine koşut borucuklardan her biri § ❿ *müz.* (a) Eski Türk musikisinde, özellikle mehterlerde kullanılan ve türlü şekilleri olan, basit üfleme sazı. [*Osm.* Nefir *İng.* Trumpet; *Fr.* Trompette]; (b) Çeşitli çalgılara ve pistonlu kornetlere verilen ad. [*İng.* Horn, natural trumpet; *Fr.* Cor]. § ⓫ *akust.* ve *müz.* İçerisindeki havanın titresim yaptığı maden veya ağaçtan konik, silindirik veya kare kesitli boru hava sütunu, insan nefesi *(flüt, obua, fagot. klarnet)* veya körükler *(org)* ile titrestirilebilir ⊙ ~**lu köprü,** *mim.* Uç uca eklenmiş madenî boru dizilerinden yapılan ve kârgir ayaklara taşıtılan köprü ⊙ ~**lu. kriptogamlar,** *bot.* ◘ **Kriptogamlar** ⊙ ~**lu savak,** *trm.* Baraj gövdesinin altından veya yan yamaçlarından suyu kapalı bir sistem içerisinde nakleden savak. [*İng.* Conduit spillway]. ⊙ ~ **su ötmek,** *dey.* Yetkisi olmak, sözü geçmek. [*İng.* To have authority, to be influential; *Fr.* Être influent] ⊙ ~ **sunu çalmak** *(birinin), dey.* Çıkar sebebiyle bir kimsenin sahsını, düsüncelerini övmek, söylediklerini tekrarlamak ⊙ ~**yu çalmak,** *dey.* Bir nimete konmak. [*İng.* To be successful] ⊙ **absorpsiyon ~su,** *kim.* ◘ **Absorpsiyon** ⊙ **acem ~ su,** *bot.* ◘ **Acem.** ⊙ **ağız ~ su,** *zool.* ◘ **Ağız**[1]. ⊙ **ağsı ~,** *bot.* Çeperleri ağ biçiminde kalınlaşma gösteren borulara verilen ad. [*İng.* Reticulous vessel; *Fr.* Vaisseau reticule]. ⊙ **alan ~ su,** *magn.* Kapalı bir çevreye dayanan kuvvet çizgilerinin tümü etrafından sarılan uzay parçası ⊙ **avcı ~su,** *ask.* ◘ **Avcı.** ⊙ **basma ~su,** Emme-basma tulumbalarda basınç ile yukarıya çıkan suyun geçtiği boru. [*Fr.* Tuyeau de refoulage] ⊙ **besleme ~su,** § ❶ *termik.* Suyu, ölçme âletinden kullanıldığı yere kadar götüren boru § ❷ *otom.* Makinenin her tarafında su, benzin, yağ gibi sıvıları gerekli noktalara dağıtan borular. ⊙ **birinin ~ sunu çalmak,** *dey.* Birine hoş görünmek için onun davasını gütmek. ⊙ **birleşme ~ su,** *döş.* ◘ **Birleşme.** ⊙ **birleştirme ~ su,** *döş.* ◘ **Birleştirme.** ⊙ **boşalma ~ su,** *fiz.* ◘ **Boşalma.** ⊙ **buhar ~ su,** *döş.* ◘ **Buhar.** ⊙ **cam ~,** *fiz.* ◘ **Cam**[1] ⊙ **çiçek tozu ~ su,** *bot.* Çimlendikten sonra çiçek tozundan çıkan ve erkek eşeylik hücresini dişi eşeylik hücresine götüren ipliksi sitoplazma. ⊙ **çimento ~,** Çimento'dan dökülerek yapılmış boru. [*Fr.* Tuyeau en ciment]. ⊙ **çinko ~,** Çinkodan yapılmış boru. [*Fr.* Tuyeau en zinc]. ⊙ **çok ağızlı ~,** *petr.* ◘ **Çok.** ⊙ **dağıtım ~su,** *(gaz sny.)* ◘ **Dağıtım** ⊙ **dallanma ~ su,** *döş.* ◘ **Dallanma.** ⊙ **değiştirici ~** *term.* Genellikle 20 mm. çapında, değiştiricilerin boru demetinde yararlanılan çelik veya pirinç boru ⊙ **demir ~,** Demirden yapılmış boru. [*İng.* Iron tube; *Fr.* Tuyeau en fer]. ⊙ **denge ~ su,** *döş.* ◘ **Denge.** ⊙ **dış ~ lar,** *müz.* ◘ **Dışborular.** ⊙ **dış pis su ~ su,** *döş.* ◘ **Dış.** ⊙ **dolaşım ~ su,** *döş.* ◘

Dolaşım. ◉ **Dökme** ~, Fonttan dökülerek yapılan boru. [*ing.* Cast tube; *Fr.* Tuyeau en fonte]. ◉ **duman** ~ **su,** *term.* Bir kazanda, içinde, sıcak gazın dolaştığı borulardan biri. [*ing.* Smoke tube, stove tube; *Fr.* Tube de fumée]. ◉ **duş** ~ **su,** *döş.* ◘ **Duş.** ◉ **egzos** ~**su,** *otom.* ve *den.* ◘ **Egzos** ◉ **eleksi** ~ **lar,** *bot.* Boylu boyunca bitkinin her yanına yayılan ve ongun besi suyunu dolaştıran tabakanın en önemli kısmıdır; ☆ *Eşanl.* **kalbur damar.** ◉ **emme** ~ **su,** § ❶ Emme basma tulumbalarda kuyudan suyu çeken boru. [*Fr.* Tuyeau d'aspiration]. § ❷ *otom.* Karbüratörden silindirlere yakıtı geçiren boru. [*ing.* Admission tube, induction tube, inlet tube, intake circuit, suction branch, suction contact, sucking pipe, suction line, suction pipe, suction tube; *Fr.* Tuyau *(tubulure)* d'aspiration, exhausteur]. ◉ **Fallope** ~ **su,** *zool.* ◘ **Fallope.** ◉ **fırın** ~ **su,** *term.* 100 ilâ 150 mm. çapında, tasfiyehane ocaklarının serpantinleri *(soğutma kangalları)* için kullanılan, âdi çelik veya alaşımlı boru ◉ **geçme** ~, Birçok parçaların birbirine eklenmesi suretiyle yapılmış boru. [*ing.* Collared casing]. ◉ **emniyet** ~ **su,** *kim.* Bir sıvı üzerindeki basıncın değişmesinde, bu sıvının bulunduğu kaptan bir diğerine geçmesine engel olmak için, bazı cihazlara bağlanan düz veya eğri boru. [*ing.* Safety funnel]. ◉ **hava** ~ **su,** Hava alıp vermeğe yarayan boru. [*ing.* Aeration tube (pipe); *Fr.* Tuyeau d'aération]. ◉ **ışıyan** ~, *trm.* Bir gaz brülöründen gelen yanma ürünlerinin içinde dolaştığı madenî boru. ◉ **indirme** ~, Yağmur borusu. Damların yağmur sularını sokağa götürmeğe yarayan ve binalarda yukarıdan aşağıya doğru inen borular. [*Fr.* Tuyeau de descente]. ◉ **israfil'in** ~ **su,** *din. tar.* Kıyamet borusu. ◉ **itme** ~ **su,** *otom.* ◘ **itme.** ◉ **kaburgalı** ~, *term.* Uzunlamasına levhalar veya enlemesine plakalarla donatılmış kaynaklı veya mıhlı boru. *(Bir ocağın, bir ilk ısıtıcının, bir ön ısıtıcının veya bir soğutucunun ısı alışveriş yüzeyini arttırmaya yarar).* [*Ing.* Ribbed pipe]. ◉ **kalburlu** ~ **lar,** *bot.* İletim yönünde uzamış, enine çeperleri delikli **levhalar** halinde olan canlı hücreler olup, görevleri organik maddeleri iletmektir. ◉ **kılcal** ~. § ❶ *fiz.* İç çapı son derece küçük olan boru. § ❷ *biy.* ◘ **Kılcal.** ◉ **konik birleştirmeli** ~, Koni şeklinde huni gibi bir tarafı dar, diğer tarafı geniş olan boru parçalarının birbirine geçmesinden meydana gelen boru. [*Fr.* Tuyeau à raccord conique] ◉ **kurşun** ~ Kurşundan dökülerek yapılmış boru. [*ing.* Lead pipe, lead tube; *Fr.* Tuyeau en plomb]. ◉ **nöral** ~, *zool.* ◘ **Sinirsel boru.** ◉ **östaki** ~ **su,** *anat.* Burun boşluğu ile ortakulağı birleştiren boru şeklindeki yol. [*Ing.* Eustachean tube; *Fr.* Trompe d'Eustache]. ◉ **Mariotte** ~ **su,** *fiz.* Kolları eşit olmayan ve Mariotte kanununu denel olarak ispatlamaya yarayan kıvrık büyük boru ◉ **pirinç** ~ **(sarı** ~**),** Bakır ve kalay karıştırılarak yapılan ve pirinç denilen alaşımdan dökülmüş boru. [*Ing.* Brass tube; *Fr.* Tube en laiton, tube en bronze] ◉ **Pitot ve Darcy** ~**su,** *mek.* Bir su akımının hacmini *(debi)* ölçmeye yarar ◉ **sesli** ~, *müz.* ◘ **Boru**[10] ◉ **sidik** ~ **su,** *anat.* Sidiğin böbreklerden sidik torbasına geçiren boru. [*ing.* Ureter; *Fr.* Uretère]. ◉ **sinirsel** ~ *zool.* ◘ **Sinirsel.** ◉ **soba** ~ **su.** *tekn.* Sobada yanan cisimlerin dumanını etrafa yaymadan dışarıya vermek için sobaya takılan boru. [*Fr.* Tuyau de poêle]. ◉ **soluk** ~ **su,** *anat.* ve *zool.* ◘ **Soluk.** ◉ **su giderme** ~ **su,** Temellerde ve toprak altındaki suları akıtmaya ve orasını kurutmaya yarayan boru. [*ing.* Drain-pipe; *Fr.* Tuyau de drainage]. ◉ **toprak** ~, Çömlek çamurundan tornada çekilerek pişirilmiş boru. [*ing.* Faucet-pipe; *Fr.* Boisseau]. ◉ **yemek** ~ **su,** *anat.* ve *zool.* Yiyeceklerin mideye geçişini sağlayan ve ağızla mide arasında bulunan boru. [*Ing.* Alimentary canal; *Fr.* Canal (tube) alimentaire]. ◉ **yumurtlama** ~ **su,** *zool.* ◘ **Yumurtlama.** ◉ ◘ *ŞEKİL: 481.* — **SIHHÎ TESİSAT ALET ve TAKIMLARI.**

~ **ağı,** *döş.* Döşemi oluşturan boruların tümü. [*Osm.* Boru şebekesi; *ing.* Piping system].

~ **ağızlığı,** § ❶ *mek.* (a) Akmakta olan bir akışkana bir hız artışı vermeye yarayan profilli eleman; (b) Bir gaz türbininin, gazları açık havaya geri veren ve itiş enerjisini sağlayan genleşmenin içinde meydana geldiği bitim borusu. [*ing.* Mouthpiece; *Fr.* Tuyau bout]. § ❷ Boruların birleşeceği kısımlara ve ağız taraflarına geçirilen enlice bilezik gibi parça. [*ing.* Pipe socket, coupling sleeve, coupler; *Fr.* Manchon].

~ **anahtarı,** *tekn.* Boruları birbirine bağlamak için kullanılan âlet. [*Ing.* Pipe wrench; *Fr.* Cleen bout, clé tubulaire].

~ **askı bileziği,** ◘ **Boru bileziği.**

~ **askısı,** *döş.* Her tür borunun asılmasında kullanılan, lama demiri veya çelik çemberlerden yapılan askı. [*Ing.* Pipe hanger].

~ **bileziği,** *tekn.* İki boru veya çubuğu birbirine bağlamak için, birleştirilen ağızların etrafına geçirilen enli halka: *(Soba borularının ek yerlerini süslemek, aynı zamanda da dumanın çıkmasını önlemek için kullanılan maden çember).* [*ing.* Pipe flanche, spider; *Fr.* Anneau de tubulaire].

~ **birleşmesi,** İki borunun birbirine birleştiği yer. [*ing.* Connection; *Fr.* Raccordement].

~ **bükme makarası,** *döş.* Boru mengenesinin oturağına bağlı olan ve boru bükmekte kullanılan makara. [*ing.* Pipe bending spool; *Fr.* Appareil à courber les tubes].

~ **bükme makinesi,** *döş.* Boruyu bükmekte kullanılan makine. [*Ing.* Pipe bending machine].

~ **bükmek,** *döş.* Boruya doğrultu değiştiren bir biçim vermek. [*ing.* Pipe bending].

~ **çiçeği,** *bot.* § ❶ İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Bignoniaceae* familyasından, Kuzey Amerika'da yetişen, Türkiye'de bahçe ve parklarda, özellikle duvarları örtmek için kullanılan, imparipennat yapraklı, odunlu, tırmanıcı bir bitki. Çiçekler turuncu renkli ve dalların ucunda birkaçı bir aradadır. Korolla boru biçimindedir. [*Lat. Campsis radicans; ing.* Bignonia; *Fr.* Campsis bigone]. § ❷ ◘ **Tatula.**

~ **dayanağı,** *döş.* Yatay borunun üzerine oturduğu destek. [*Ing.* Pipe rest, support]

~ **değili,** *h.d. dey.* Önemsenmeyecek *(küçümsenecek)* şey değil. [*Ing.* That's no small matter; *Fr.* Ce n'est pas peu de chose].

~ **demeti,** *term.* Bir ısı değiştiricisinde, bir aradaki boruların tümü.

~ **desteği,** *döş.* Boru işçiliği sırasında borunun üzerine konduğu dayangaç (destek). [*Ing.* Pipe support].

~ **dirseği,** *tekn.* Dirsek şeklinde kıvrılmış boru. [*Ing.* Elbow, elbow-shaped pipe, jobbing pipe, pipe bend; *Fr.* Tuyau à collet].

~ **döşemek,** *tekn.* Akışkan bir maddeyi bir yerden başka bir yere iletmek için boruları birbirine eklemek. [*Ing.* To lay pipes; *Fr.* Poser des tuyaux].

~ **düzeni,** *tekn.* Bir döşemede sulu veya toz halinde maddelerin dolaştığı boru ve kanalların tümü. [*Ing.* Piping system; *Fr.* Systeme du tuyaux].

~ **gövdesi,** *term.* Kazanın duman borularını bulunduran ve iki boru aynası arasında kalan kısmı.

~ **hattı,** *tekn.* Gerek toprak altında, gerekse yüzeyinde su naklinde kullanılan birbirine eklenmiş boruların meydana getirdiği dizi. [*ing.* Pipe line].

~ **hunisi,** Boruların ağız tarafında bulunan huni ağzı gibi genişçe kısım.

~ **işleri,** Bir binada su borularını ve musluklarını takma işi. [*Ing.* Pipe work; *Fr.* Tuyauterie].

~ **kabağı,** *bot.* ◘ **Kabak.**

~ **kelepçesi,** *döş.,* § ❶ Boruyu duvara saptamakta kullanılan gereç. [*Ing.* Pipe clip, clamp connector, pipe bracket, pipe clamp; *Fr.* Collier pour tuyau]. § ❷ ◘ **Boru bileziği.**

~ **keskisi,** *döş.* Kesici makaraların boru üzerinde yaptığı iz yardımıyle boruyu ikiye ayıran cihaz. [*Ing.* Pipe cutter, cane cutter, casing cutter; *Fr.* coupe-tube].

~ **kıskacı,** *tekn.* Borular birbirlerine vidalanarak takılırken dönmemeleri için sıkıştırıp tesbit etmeğe ve tutmaya yarayan kıskaç. [*Ing.* Pipetongs, pipe pliers, casing tongs; *Fr.* Serre-tube].

~ **kıvrımı,** Elbiselerde ve kumaşlarda boru gibi uzun kıvrımlar. [*Fr.* Tubule].

~ **kovanı,** *döş.* Duvar ve döşemeden geçen boruların serbest kalmasını sağlayan, daha büyük çaplı borudan yapılmış kovan. [*Ing.* Pipe ring].

~ **macunu,** *döş.* Boru eklemelerinde kullanılan bir çeşit macun. [*ing.* Pipe dope, pipe joint compound].

~ **makinası,** *den.* Kazanlara konan boruların başlarını açıp aynalıklara sıkıştırmak için kullanılan âlet.

~ **mengenesi,** *döş.* Kesme, diş açma, v.b. işlemler için borunun sıkıca bağlandığı cihaz. [*Ing.* Pipe vice].

~ **mesnedi,** *tekn.,* ◘ **Boru desteği.**

~ **nipeli,** *döş.* Boru parçasının iki ucuna diş açılarak yapılan nipel. [*Ing.* Nipple].

☆ *Eşanl.* **boru nipeli.**

~ **pensi,** *döş.* Silindir biçimli parçaları tutabilecek ağızları bulunan bir pense türü. [*ing.* Gas pliers].

~ **sesi,** *tıp.,* Bazı akciğer hastalıklarında *(Özellikle zatürreede)* dinlemekle işitilen ses. *(Katı bir boruya üflendiği zaman duyulan sese benzer).*

~ **sistemi,** *tekn.* ◘ **Boru düzeni.**

~ **süzgeci,** *tekn.* Emici bir borunun ağzına yabancı maddelerin girmesini önlemek için konulan süzgeç.

~ **şebekesi,** *petr.* Bir tasfiyehane *(rafineri)* veya bir depoda petrol ürünlerinin içinden geçtiği, genellikle yer düzeyinde uzun boru şebekesi.

~ **tertibatı,** *tekn.* ◘ **Boru düzeni.**

~ **yivaçarı,** *döş.* Boruya diş açmakta kullanılan cihaz. [*Ing.* Pipe diestock].

☆ *Eşanl.* **boru paftası.**

boru[2], s. *arg.,* (a) Boş, mânasız *(söz);* (b) Fena: *Boru mu bu? (olur şey mi bu?).*

☆ *Eşanl.* (a) **fasarya, madara, pofyos, sifos;** (b) **aynasız.**

~ **mu bu?** *arg.* «Olacak şey mi bu?» veya «kolayca geçiştirilecek konu değil» anlamında kullanılır. [*Ing.* Do you think that is nothing?].

borucu, i. § ❶ Boru döşemecisi. [*Ing.* Pipe fitter]. § ❷ Boru yapan veya satan kimse [*ing.* Maker or seller of pipes, tubes, horns or trumpets]. § ❷ *esk.* Tulumbacı takımının en önde giden üyesi. § ❸ Bandolarda boru çalan kimse. § ❸ *tar.* Mehteranede boru çalan kimse. [*Ing.* Trumpeter; horn-blower; leader of the pump squad]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 480.* — **SIHHÎ TESİSAT.**

borucuk,-ğu, i. Küçük boru. [*Osm.* Enbub; *Lat. Tubulus; ing.* Tubule, tubulus; *Fr.* Tubule]. ◉ **dolaşık böbrek** ~**ları,** *dokb.,* ◘ **Böbrek.** ◉ **sidik** ~**ları,** ◘ **Sidik.**

borulu, s. *kim.* Bir veya birkaç borusu olan: *Borulu damıtma kabı.* [*ing.* Tubular; *Fr.* Tubulaire].

~ **kazan,** *term.* İçindeki sıcak akışkan *(gaz borulu kazan)* veya su *(su borulu kazan),* büyük yüzey sağlayabilen borularda akar. *(Borular demet şeklinde toplanabilirler)* [*Ing.* Tubular boiler].

borumsu, s. *biy.* Taçyaprakları boru biçiminde olan *(çiçekler hk.)* [*Osm.* Enbubî; *ing.* Tubiform, tubular, tubulous; *Fr.* Tubiforme, tubulaire, tubuleux,-euse].

borür,-rü, i. *kim.,* Bor'un basit bir cisimle verdiği bileşik: *Magnezyum borür $Mg3B_2$ gibi.*

bos[1], i. «Boy» kelimesinden sonra gelerek vücudun biçimini, yakışığını anlatan bileşik bir isim meydana getirir: *Boyu bosu yerinde bir adam.*

bos[2], i. *Fr. bosse. heyk.,* Kabartı, çıkıntı, kamburluk. [*Ing.* Stature] ◉ **tam** ~, *heyk.* Etrafında dolaşılabilen mücessem heykel. [*Fr.* Ronde bosse] ◉ **yarım** ~, *heyk.* Ancak bir kısmı kabartma olup etrafında dolaşılamayan heykel ve oyma işleri. [*Fr.* Bas-relief].

bosa, i. *It. bozza. den.* Bir ucu geminin güvertesine bağlanmış kısa bitkisel halat veya zincir *(üzerinde kuvvet bulunan bitkisel veya tel halatların bedeninden dolanmak suretiyle bunların, baba halka v.b. yerlere bağlanışına kadar geçen kısa süre içinde tutmak için kullanılır).* [*ing.* Stopper to a cable; *Fr.*

Bosse]. ◉ **baston ~ sı** , *den.* ◘ **Baston**[2]. ◉ **çarmık ~ sı**, *den.* ◘ **Çarmık**. ◉ **demir ~sı**, *den.* Gemi demirleri vira edip yerine oturttuktan sonra, demirin ağırlığını ırgat üzerinde bırakmamak veya bir yanlışlık sonucu zincirin ırgattan kurtularak kendiliğinden fundo olmasını önlemek için güvertenin demir locasına yakın bir yerine tespit edilmiş demirden yapılı bağlama düzeni ◉ **kopan ~**, *den.* Kızaktan indirilmekte olan bir geminin fundo edilen zincirlerine aralıklarla vurulan bu halat bosalar peş pese koparak geminin kaymasını yavaşlatır. ◉ **mürmele camadan ~**, *den.* Az dayanıklı incecik iplerden yapılmış camadan tırneleleri, bir yelkeni sarmaya yarar ve yelken açmak için az bir baskı yapılınca koparlar. ◉ ◘ *ŞEKİL: 217.* — **GEMİ**.

~ cevizi, *den.* Halat bosaların çımalarına yapılan ceviz.

~ çemberi, *den.* Yelkenli gemilerde, ana serenlerin hamaylısını kuşatan demir bir çember olup, bosa zinciri bu çemberin anelesine eklenir.

~ fora etmek, *den.* Geminin bazı aksamını yerinde tutan şeyleri, tutucuları, bosaları çekip çıkarmak, çözmek.

~ sapanı, *den.* Yelkenli gemilerde ana serenleri bosa cemberi kullanmadan hamaylisinden asan zincir veya halat sapanlar.

~ sineği, *zool.* ◘ **Sinek**.

~ tutmak, *den.* Bir halat veya zinciri bedenleri üzerine bosa vurarak zaptetmek.

~ zinciri, *den.* Trinket ve mayıstıra serenlerini hamaylısından kolombire asan parça zincir. [*Ing.* Top chain; *Fr.* Suspente de vergue].

boslu, ◘ **Boylu**.

bosniyak, ◘ **Boşnak**.

bostagan, i. Karpuz şeklinde karıncalı küp, kavanoz ve çömlek. [*Fr.* Vase ronde].

bostan, i. *Osm.* < *Fars. bū.* koku + *sitān.* yer *būsitān* > *büstān.* § ❶ Büyük sebze bahçesi [*Ing.* Kitchen-garden, vegetable garden; *Fr.* Jardin, potager] § ❷ Kavun ve karpuza verilen ortak ad § ❸ Kavun, karpuz tarlası. [*Ing.* Melon-plants, melons; *Fr.* Se dit des pasteques et des melons].

~ beli, *bahç.* Toprak kazmak için kullanılan uzun saplı âlet. [*Ing.* Gardener's spade with a very long handle].

~ beygiri gibi dönmek. ◘ **Dolap**.

~ dolabı, *bahç.* Sebze bahçelerini sulamak için bir at bağlanarak dönen kovalarla kuyudan su çıkarmaya yarayan dolap. [*Ing.* Irrigation water-wheel, noria; *Fr.* Norie].

~ korkuluğu, § ❶ Kuşları ürkütüp tarla ve bahçelere yaklaştırmamak için tarlaya dikilen insan kılığında kukla. [*Ing.* Scarecrow; *Fr.* Epouvantail] § ❷ *mec.* Kendisinden beklenilen görevi yapamayan veya kendisinden çekinilmeyen güçsüz kimse.

~ kuyusu, *bahç.* Ağız tarafı geniş ve o kadar derin olmayan büyük kuyuların adı. Sebze bahçelerinde rastlanır. [*Ing.* Large well (in a market-garden), noria].

~ patlıcanı, *bot.* ◘ **Patlıcan**.

~ sineği, *zool.* ◘ **Sinek** .

~ tahtası, *bahç.* Bahçelerde ottan yatak. [*Ing.* A plant bed in a kitchen-garden].

bostan.bozan, b.i. *bot.* ◘ **Canavar otu**.

bostancı, i. § ❶ Bostan işleten kimse § ❷ *tar.* Osmanlı tarihinde saray muhafazasına ve sehir güvenliğine bakmakla görevli olan erlerden her biri. [*Ing.* Gardener, one of the Sultan's body-guards, market garden; *Fr.* Maraîcher,-ère, autrefois soldat de la garde des Empereurs Ottomans].

~ ustası, *tar* Bostancı ocağında bölük başı.

bostancılık,-ğı, i. Bağ ve bahçe işleriyle uğrasma. [*Ing.* Gardening; *Fr.* Jardinage, horticulture].

boston, i. *Ing.* § ❶ 52 kâğıt ve dört kişi ile oynanan kâğıt oyunu § ❷ *müz.* Üç zamanlı ağır vals.

bostriks, i. *bot.* ◘ **Helisel çiçek durumu**.

bosu, i. Tavanla çatıyı ayıran boşluk. [*Ing.* Roof, roofing; *Fr.* Comble].

bosun, i. Ayakta bir adamın endamı, yüksekliği ve şekli, yani cüssesi demektir. [*Osm.* Kamet, endam; *Ing* ve *Fr.* Stature].

boş, s. § ❶ İçinde kimse veya hiç bir şey bulunmayan: *Boş şişe, boş kab, boş kutu* [*Osm.* Hâlî, tehi, ecvet; *Ing.* Empty; *Fr.* Vide, dépeuplé]. ☆ *Karş.* **dolu** § ❷ İçinde kimse oturmayan: *Boş ev* [*Osm.* Gayri meskûn; *Ing.* Uninhabited; *Fr.* Inhabité, désert]. ☆ *Karş.* **meskûn** § ❸ Issız, tenha: *Boş sokak.* [*Ing.* Lonely, desolate; *Fr.* Solitaire, isolé, désolé] ☆ *Karş.* **kalabalık** § ❹ Üzerinde yapı bulunmayan: *Boş arsa.* [*Ing.* Unoccupied; *Fr.* Inoccupé] § ❺ Sürülmemiş, islenmemis: *Boş toprak.* [*Ing.* Unsown, uncultivated; *Fr.* Non ensemencé, inculte, incultivé] ☆ *Karş.* **sürülmüş, işlenmiş.** § ❻ Vakti olan: *Bugün boşum.* [*Ing.* Unoccupied, at leisure; *Fr.* Innoccupé] ☆ *Karş.* **meşgul** § ❼ Verimsiz: *Boş çabalar.* [*Osm.* Gayri mümbit, akîm; *Ing.* Futile, useless, frivolous, of no effect; *Fr.* Inutile, inefficace, stérile, infructueux, -euse] § ❽ Gerçeğe dayanmayan, hayal ürünü: *Boş vaatler.* [*Ing.* Imaginary; *Fr.* Imaginaire]. § ❾ Anlamsız, abes: *Boş bir hayat.* [*Osm.* Bîmânâ; *Ing.* Meaningless, nonsignificant, nonsense, absurd; *Fr.* Insensé, insignifiant,-ante]. § ❿ Eşinden boşanmış *(kadın).* [*Ing.* Divorced; *Fr.* Divorcé]. ☆ *Eşanl.* **dolu** § ⓫ Bir işe yaramayan: *Boş söz, boş düşünce.* [*Osm.* Vâhi, beyhude; *Ing.* Vain; *Fr.* Vain, futile] § ⓬ Issız: *Boş gezmek, boş durmak.* [*Ing.* Unemployed, out of work, idle; *Fr.* Sans travail, désoeuvré] § ⓭ *mec.* Bilgisiz, zekâsız, irfansız: *Boş adam, boş kafalı.* [*Ing.* Untethered; *Fr.* Nullité] § ⓮ Memuru bulunmayan, açık: *Boş makam.* [*Osm.* Münhal; *Ing.* Vacancy; *Fr.* Vacant] § ⓯ Serbest, tutulmamış, müşterisiz, kiracısız: *Boş araba.* [*Osm.* Işgal edilmemiş; *Ing.* Unoccupied, not engaged, free; *Fr.* Libre, innocupé] § ⓰ Gergin olmayan *(halat, ip): Boş koymak.* ◉ **~a almak**, § ❶ *inş.* Bir bina kısmının bindiği duvar veya direkleri kaldırarak onu altından bir seye binmeden boşta durabilir bir hale getirmek için destekler, bingiler ve kirişlerle tutturmak, askıya ve iğretiye almak. [*Ing.* To prop up temporarily (building, for repairs), to slack; *Fr.* Porter à faux] § ❷ *mek.* Iki kısım arasındaki bağlantıyı ayırmak ◉ **~a çalışmak (işlemek)**, *dey.* Kendine ve başkasına yararlı olmadan çalışmak. [*Ing.* Nonload adjustment; *Fr.* Calage à vide] ◉ **~a çıkmak** *(haber, ümit, düşünce, tahmin), dey.* Gerçekleşmemek, sonuç vermemek, yarar sağlamamak. [*Ing.* To come to nothing, to fail; *Fr.* Être déçu]. ◉ **~ a gitmek**, *dey.* Hiç bir ise yaramadan yok olmak. [*Ing.* To be in vain, to be of no use; *Fr.* Ne servir à rien, en pûre perte]. ◉ **~ koysan dolmaz, doluya koysan almaz**, *dey.* Her ikisi de verimsiz olan iki şık karşısında kalındığı zaman söylenir. Işin içinden çıkılamadığını, uygun bir çare bulunamadığını belirtmek için kullanılır. *(kararsız durumlarda söylenir.)* [*Ing.* However I try to do it, it still does not work]. ◉ **~a taşmak**, *mim.* Bir binanın yüzünden dışarıya doğru alto boş olarak cumba ve çıkıntı gibi çıkması. Çıkıntı deyimi zeminden itibaren altı boş olmayarak çıkan kısımlar hakkında da kullanıldığı için anlamda açıklık olmak üzere altı boşta olan kısımlar için bu deyimi kullanmak doğru olur. ◉ **~ ta**, *dey.* Işsiz, yapacak işi olmayan. [*Ing.* Unemployed, idle; *Fr.* Sans travail, sans occupation, chômeur] ◉ **~unu almak**, § ❶ Ip, halat, makina gibi şeylerde gevşeklik olduğu zaman çekip sıkıştırmak yolu ile germek veya düzeltmek § ❷ *mec.* Bir sözün doğru olduğuna inanılmayan kısımlarını atmak. [*Ing.* To tauten (rope), to take in the slack] ◉ **~ ağırlık**, *hava.* Işletme ağırlıklarının tâyininde kullanılan bir uçağın boş ağırlığı. [*Ing.* Weight empty; *Fr.* Poids à vide].

~ almak, *den.* Sarkık bir halatı germek.

~ atıp dolu tutmak *(vurmak), dey.* Doğruluğuna inanmadan söylediği şey gerçek çıkmak. [*Ing.* To draw a bow at a venture and unexpectedly to hit the mark, to mark a lucky shot, to learn something one wants to kndw by subtle questions].

~ böğür. ◘ **Böğür**.

~ bulunmak, *dey.* Dikkatsiz ve dalgın bulunmak. [*Ing.* To be taken unawares to be careless; *Fr.* Être inattentif].

~ burun, *zool.* Kemikli balıklar *(Teleostei)* takımının, Uzun-kuyruklu-balıkgiller *(Macruridae)* familyasından bir balık türü. Akdenizin derinliklerinde yaşar. [*Lat. Coelorhynchus coelorhynchus*].

~ çektiği su, *den.* Bir geminin boş tonajının karşılığı suya batan kısmının derinliği, çektiği su.

~ çıkmak, *dey.* Umduğu gerçekleşmemek [*Ing.* To prove useles or vain to be unfounded (baseless), (lottery) not to win(hit); *Fr.* N'être pas vierge pendant la nuit de noces (jeune fille).

~ çıkmamak *(bir işten), dey.* Bir işten az da olsa, bir kazançla çıkmak.

~ çuval ayakta durmaz, *at.* **«Topluluk içinde yer tutabilmek için insanda bir takım erdemlerin bulunması gerekir»** anlamında. [*Ing.* A person without capacity does not succeed].

~ derece, *huk.* Bir gayrimenkul üzerinde ikinci veya herhangi bir derecede olmak üzere rehin hakkı tesis olunduğu takdirde, rehin mevcut olmaması sebebiyle açıkta kalan veya çeşitli derecelerde tesis olunan rehinlerden birinin tevkifi üzerine serbest kalan dereceye denir. [*Fr.* Case libre (hypothèque].

~ dönmek *(eli, kolu), dey.* Bir işte veya bir konuda başarı elde edememek.

~ durmak, *dey.* § ❶ Bir şeyle meşgul olmamak. [*Ing.* To do nothing, to remain idle, unemployed; *Fr.* Chômer]. § ❷ ◘ **Aylak durmak**.

~ düşmek (olmak), *esk.* Şeriat hükümlerine göre kocadan ayrılmak. [*Ing.* To be considered as divorced (from her husband]; *Fr.* Être considérée comme répudiée par son mari (selon le droit ancien)].

~ filim, *sin.* Henüz alıcıda kullanılmamış, duyarkatı ışığın etkisini almamış filim. [*Ing.* Motion picture film, unexposed film, raw stock; *Fr.* Pellicule cinématographique, pellicule vierge, pellicule, film vierge].

~ geçmiş bin yıllar, *dey.* Hiçbirşey yapılmadan geçen uzun yıllar.

~ gemi, *den.* Yük almamış, bu sebeple karinası yeteri kadar suya gömülmemiş gemi.

~ gezenin boş kalfası, *dey.* Issiz güçsüz dolasan kimse, aylak. *(hiç bir iş yapmadan).* [*Ing.* Vagabond ne'er-do-well; *Fr.* Fainéant].

~ gezmek, *dey.* Issiz güçsüz dolasmak. [*Ing.* To wander (idly), to loiter untethered, to have no job, to do nothing].

~ inan, Aklın alamadığı tabiat kanunlarına aykırı olan seylere inanış. [*Ing.* Superstition, false belief; *Fr.* Croyance vaine].

~ kafalı, *dey.* Akılsız, bilgisiz. [*Ing.* Stupid, silly; *Fr.* Stupide, nigaud, ignorant,-ante].

~ kâğıdı, *esk.* Ayrılmak isteyen kocanın karısına gönderdiği bosanma belgesi. [*Ing.* A written declaration of divorce; *Fr.* Terme de droit ancien].

~ kale, *sosy.* Gócebelerin yasadığı topraklarda *(Orta Asya, Kuzey Afrika, v.b.)* zaman zaman birbirleriyle çarpışan kabilelerin sığındığı kaleler.

~ kile dipsiz ambar, *dey.* Eli çok açık kimse veya faydasız is.

~ koymak, § ❶ *den.* Gergin bir halatı gevsetmek § ❷ *dey.* Yoksun bırakmak. [*Osm.* Mahrum etmak; *Ing.* To deprive(of), withhold (from); *Fr.* Priver].

~ kûp, *dey.* Bilgisiz kimse. [*Ing.* Brainless fellow].

~ küpe osurmak, *kab. dey.* Kuru sıkı atmak, palavra sıkmak, cart curt atmak.

~ lâf etmek, *dey.* Verimsiz, gereksiz sözler söylemek.

~ oğlan, *esk.* Erkeklerin karılarını bosamak istediği zaman söyledikleri söz. [*Ing.* I divorce you! (formula pronounced by the husband)].

~ olmak, *den.* Her iki tarafından bağlı bir halatın, palanganın veya zincirin sarkık durumu. [*Ing.* To be empty or hollow, to be free, not to be engaged].

~ oturmak, *dey.* Herhangi bir isle meşgul olmamak, iş yapmamak. [*Ing.* To sit idle, to be unoccupied].

~ ses kuşağı, *sin.* Henüz alıcıdan kullanılmamış ses kusağı. [*Ing.* Unmodulated track; *Fr.* Bande sonore non modulée].

~ ses yolu, *sin.* Ses yolu alıcıda kullanıl-

mamış kuşak. [*Ing.* Unmodulated track; *Fr.* Piste sonore non modulée piste sonore sans enregistrement].
~ **sözcülük**, *fels.* ◘ Boşsözcülük.
~ **tel**, *müz.* Telli çalgılar tekniğinde parmakla basılmaksızın akort edildiği asıl sesi veren tel.
~ **tonaj**, *den.* Bir ticaret gemisinde bütün donanımı ile teknenin ve makinelerin birlikte ağırlığı.
~ **vermek**, § ❶ *den.* Gerilmiş olan halatı gevşetmek § ❷ *arg.* ve *tkz.* Kulak asmamak, önem vermemek, aldırmamak: *Ne halt edersе etsin, boş ver.* [*Ing.* Not to care; *Fr.* Ne pas se faire de soucis, ne pas s'enfaire]. ☆ *Eşanl.* **boşlamak, dalga geçmek, haspi geçmek, haylamamak, ıska geçmek, keşlemek, kumpas sallamak**, omuz vermek, **tonel geçmek, yan çizmek**, yan sallamak.
~ **yatak**, *otom.* Krank milinin motorun içinde yataklandığı yere verilen ad. [*Fr.* Lit vacant].
~ **yere**, *dey.* Boşuna, gereksiz olarak. [*Ing.* In vain, for nothing, uselessly; *Fr.* En vain, vainement en pure perte].
~ **zaman**, *fels.* ve *sosy.* (a) Uyumak, yemek ve çalışmakla geçirilen vaktin dışında kalan zaman; (b) Dinlenmek, gezmek ve eğlenmek yoluyle zihin ve bedence dinlenilecek zaman. [*Ing.* Free time, leisure; *Fr.* Loisir].
~ **zaman ilgileri**, *fels.* Bir kimsenin boş zamanlarını değerlendirmek isteğiyle geliştirdiği ilgiler. *Okuma, yüzme, ava gitme, pul koleksiyonu yapma, çiçek yetiştirme gibi.*

boşalım*, i. ◘ Boşalma.
~ **deliği**, *tekn.* ◘ Delik.

boşalma, i. § ❶ Boş duruma gelme § ❷ *coğr.* Dış güçlerin aşındırmasıyle bir yerin oyulması, koparılan parçaların oradan başka yere sürüklenmesi olayı. [*Ing.* Removal; *Fr.* Déblaiement]. § ❸ *kim. (sıvı)* Akma, dökülme. [*Ing.* Running out, discharge; *Fr.* Décharge] § ❹ *elek.* Bir elektrik yükünün bir iletkenden ötekine geçişi veya bu elektrik yükünün sıfıra düşürülmesi § ❺ *psikan.* Psişik cihaza uyarımlar tarafından sağlanan enerjinin, bütün olarak veya kısmen dışarıya yönelmesi § ❻ *psikiy.* İçine atarak biriktirdiği kompleks ve bastırılmış eğilimlerden hastanın kurtulmasını sağlayan olgu § ❼ *patol.* Bir sıvının, bulunduğu organdan dışarıya akması ◉ **akümülatör ~sı**, *elek.* Bir elektrik akümülatöründe biriken enerjinin bir dış devrede harcanması ◉ **atmosferik ~**, *elek.* Atmosferin potansiyelleri farklı bulunan iki bölgesi arasında meydana gelen boşalma *(genellikle iki bulut arasında veya bulutla yer arasında olur)* ◉ **kondansatör ~ sı**, *elek.* Bir kondansatörün iki armatürünü ayni potansiyele getirmeye ve böylece yükünü yok etmeye yönelen işlem ◉ **salınımlı ~**, ◘ **Titreşimli boşalma** ◉ **titreşimli ~**, *elek.* Bosalma akımı alternatif ve sönümlü olunca meydana gelen olay. *(Bu durumlarda, kıvılcımlar gittikçe azalan bir şiddetle bir armatürden diğerine salınır).*
~ **ağzı**, *bayınd.* ◘ **Ağız**[1].
~ **babası**, *inş.* ◘ **Baba**.
~ **borusu**, *fiz.* Bir buhar makinesinde, hava pompası taraf ndan basılan yoğunlaşmış suları besleme haznesine gönderen boru: [*Ing.* Discharge tube; *Fr.* Tuyau de décharge].

boşalmak, nsz f. § ❶ Boş duruma gelmek, içinde kimse veya bir sey kalmamak: *Ev boşaldı.* [*Ing.* To become empty; *Fr.* Se vider, être évacué]. § ❷ Aktarılmak, *(bir yerden dışarıya)* akmak, dökülmek: *Kab delik, su boşalıyor.* [*Ing.* To run out; *Fr.* Se verser] § ❸ *(hayvan hk.).* Koşum takımından, bağından kurtulmak, kaçmak: *Atlar boşaldı.* [*Ing.* To get loose; *Fr.* Se sauver] § ❹ Çözülmek § ❺ Açılmak, gevşemek: *Zemberek birden boşaldı* § ❻ *mec.* Derdini dökmek: *Anlattı anlattı, biraz boşaldı.*

boşaltaç*,-cı, i. *fiz.* Bir kap içindeki havayı boşaltmaya yarayan tulumba, boşluk tulumbası. [*Osm.* Tahliye tulumbası; *Ing.* Discharging pump; *Fr.* Pompe à vide].

boşaltı*, i. ◘ Boşaltım.
~ **aygıtı**, ◘ Boşaltım aygıtı.

boşaltıcı, i. § ❶ *elek.* Potansiyelleri ayni olmayan iki iletkeni, ayni potansiyel düzeyine getirmek için kullanılan yalıtkan saplı iletken maşa. Boşaltma masası, uyarıcı. § ❷ *tekn.* Preste matristeki parçayı çıkarmak için boşaltma miline kumanda eden mekanizma. ☆ *Eşanl.* **ejektör**. ◉ **elektrostatik ~**, *elek.* Bir elektrostatik mikrofonun ilk ayarlanmasında mikrofonun diyaframına uygun bir elektrostatik kuvvet uygulamak için kullanılan yardımcı elektrot ◉ **mikrometrik ~**, *elek.* Patlama uzaklığını ayarlamak üzere, iki iletken kolu mikrometrik bir vida yardımıyle birbirine yaklaştırılabilen boşaltıcı.

boşaltılma, i. *(Bir kabın)* içindeki maddenin tamamen dışarıya aktarılması. [*ing.* Evacuation; *Fr.* Évacuation].

boşaltılmak, nsz. f. § ❶ Boşalmak işine konu olmak § ❷ Sahibi tarafından boş bırakılmak. [*Ing.* To be emptied, to be evacuated, to be freed, to be unloaded or discharged; *Fr.* Être évacué, être vidé].

boşaltım*, i. < *boşaltmak.* § ❶ (a) Bir yeri dolduran şeyleri kaldırıp orasını boş bir hale getirme işi; (b) Sistemlerin çalışabilmesi için devamlı olarak gereken boşaltma işlemleri. [*Osm.* Tahliye; *Ing.* Evacuation; *Fr.* Evidement, évacuation]. § ❷ *bot.* Bitkilerde salgı. [*ing.* Excretory ejection; *Fr.* Excrétion]. § ❸ Petrol sanayiinde, bir arındırma işleminden sonra bir hazne veya işlem aygıtında kalmış olan ürün, reaktif, çamur v.b. nın boşaltılması. § ❹ *fizyol.* Sindirimden sonra bağırsaklarda kalan posaların, sidik torbasındaki sidiğin ve tükürük, sümük, ter gibi salgıların vücuttan dışarı atılması. [*Osm.* Ifraz; *Ing.* Excretion; *Fr.* Excrétion] § ❺ *inş.* Yol yapımında toprağı kazılarak çıkarılmak suretiyle yapılmış kısımlar. [*Osm.* Hafir; *ing.* Spoil earth, excavated material; *Fr.* Déblai]. § ❻ *zool.* Zararlı maddelerin bir organizmadan dışarı atılması. [*Osm.* Ifrazat; *Ing.* Excretion; *Fr.* Excrétion].
~ **aygıtı**, *biy.* ve *zool.* Vücuttan boşaltılması gereken maddeleri boşaltan organ. [*Osm.* Cihaz-ı müfriğ; *Ing.* Excretory apparatus; *Fr.* Appareil-excréteur].
~ **kanalcığı**, *zool.* ve *biy.* ◘ Kanalcık.
~ **kanalı**, *biy.* ◘ Kanal.
~ **maddesi**, *zool.* ve *biy.* Boşaltım organları ile vücut dışına atılan maddeler. [*Ing.* Excreted matter, waste material; *Fr.* Excrétion, excrément, produit excréteur].
~ **organı**, *biy.* ◘ **Boşaltım sistemi**.
~ **sistemi**, *biy.* Organizmada boşaltım görevini yapmak üzere bir araya gelmiş olan organlar topluluğu. [*Osm.* Ifrazat cihazı; *Ing.* Excretory system; *Fr.* Système excréteur].
☆ *Eşanl.* **boşaltım organı, ekskresyon sistemi.** .

boşaltma, i. § ❶ Bir maddenin tabiî veya sunî yollardan atılması: *Yukarıdan ve aşağıdan boşaltma. Bir apsenin içindeki irini boşaltma.* [*Ing.* Evacuation; *Fr.* Evacuation]. § ❷ Bir yerden toplu halde çıkış: *Bir sinema salonunu boşaltma.* § ❸ *huk.* Yükün gemiden çıkarılması eylemi. [*Lat. Exonerare navem, exponere (merces, onus); Ing.* Unloading, discharge, unlading, delivery; *Fr.* Dechargement] § ❹ Bir şeyin içini boşaltmak, bir yüzeyi kalemle oymak veya bir taş üstüne kabartma olarak kazılacak yazı veya resmin etrafını kalemle oyup çıkarmak ve derinleştirmek işi. [*Fr.* Évidage, évidement]. § ❺ Mühürlerde olduğu gibi sivri çelik kalemle taş, tahta veya madenleri oyarak kazılan resim ve kazılar olup, bu işe **boşaltma kazı** veya sadece **kazı** denir. [*Ing.* Intaglio; *Fr.* Intaille]. § ❻ *astr.* Bir füzenin yanma hücresinde meydana gelen gazların hava deliği vasıtasıyle dışarıya atılması § ❼ *dok.* Dokumacının çözgü levendini sökmeden çözgüyü gevşetmesi. § ❽ *demir.* (a) Bir bölgeyi terk etme; (b) Bir haznenin ve özellikle bir vagonun veya sarnıç kamyonunun içindekini boşaltma veya değiştirme eylemi. ☆ *Eşanl.* **aktarma**. § ❾ Bir hazne veya bir boru içindeki gazları vakum yaparak çıkarma. § ❿ (a) Bir ateşli silâhın mermi kovanını yataktan çıkarma veya ateş ederek mermileri bitirme; (b) Hafif silâhla üst üste ateş etme. § ⓫ *tekn.* -(a) İçindeki tuz konsantrasyonunu sınırlamak ve çamurları temizlemek için bir kazanın suyunun bir kısmını boşaltma işlemi. ☆ *Eşanl.* **arıtma**. (b) Bir parçayı kalıptan çıkarma işlemi § ⓬ *telekom.* Verici hat üzerinde akım gönderdikten sonra sükûnet konumuna geldiği zaman, hattı kısa bir an için toprağa bağlamak üzere kullanılan düzen § ⓭ *tic.* Deniz nakliyatında, kira ile gemi tutan kişinin, yükleme ve boşaltma işini sözleşmede öngörülen veya sözleşme yoksa mahallî kurallara uygun belli bir süre içinde yapılması ◉ **hava ~ makinesi**, *fiz.* Bir kaptaki gazı boşaltarak kap içinde bir boşluk yaratmaya yarayan cihaz ◉ **kalıp ~**, *san.* Kalıba dökülen veya üstünden kalıbı alınan maddenin hiç bir parçası takılmadan tamamiyle döküldüğü kaptan boşaltılması ◉ **travers altı ~**, *demir.* Traversin altındaki sıkışmış balast tabakasını kırmak ve yumuşatmak ◉ **yolu ~**, *demir.* Hareket halindeki demiryol araçlarına çarpacak derecede yola yakın durumda bulunan eşya, malzeme ve her türlü maddenin gerekli sınırlar dışına çıkarılması. Yoldan uzaklaşma, açılma. ☆ *Eşanl.* **gabariyi boşaltma**.
~ **akıntısı**, *coğr.* Deniz akıntısı. Dar ağızlı bir koy veya körfezin, bir atol gölü veya denizle geçici ilişkisi olan bataklık bir bölgenin v.b. sularının boşaltılmasını sağlar.
~ **aracı**, Bir taşıtın boşaltılmasını sağlayan araç.
~ **babası**, *inş.* Çatıların yükünü makas kirişlerine yüklemek için altı boşta olarak yapılan asma babalar. [*Fr.* Poinçon de décharge].
~ **deliği**,Havuz sarnıç, tekne ve kazanlarda suyu boşaltmağa yarayan delik. [*Osm.* Tahliye deliği; *Fr.* Evidoire; *Ing.* Drain plug].
~ **kalemi**, *oym.* Tahtayı veya çamuru oyarak boşaltan keskin çelik kalem [*Ing.* Scorper, graver; *Fr.* Évidoir, onglette].
☆ *Eşanl.* **oymaç**.
~ **kemeri**, *mim.* Bir kapı veya pencere gibi açıtların üstündeki atkı üzerine gelen ağırlığı boşaltmak ve o kirişin yükünü hafifletmek için üst tarafına örülen kemer. [*Osm.* Tahfif etmek; *Ing.* Draining arch; *Fr.* Arche de décharge].
~ **limanı**, *den. huk.* Geminin yükünü boşalttığı liman. [*ing.* Port of discharge; *Fr.* Port de déchargement].
~ **lülesi**, *inş.* Su deposu, havuz ve kazanların sularını boşaltan musluk. [*Ing.* Overflow-shoot; *Fr.* Déversoir].
~ **makinesi**, § ❶ İçinde bulunan tuzlu sudan bir kısmının bir boşaltıcı kompresörce verilen vakum etkisiyle buharlaşması sonucu soğuk elde edilen düşem § ❷ *trm.* Saman, ot, kök ve gübre boşaltılmasında kullanılan makine.
~ **musluğu**, *döş.* Döşemenin bir bölümündeki suyu boşaltmakta kullanılan musluk. [*Ing.* Drain valve, drip cock; *Fr.* Robinet de vidange, de purge, purgeur].
~ **su buharı makinesi**, ◘ **Boşaltma makinesi**[1].
~ **süresi**, *huk. (Starya, boşalma staryası)* Kiralayanın, yükün boşaltılması için, ayrıca bir tazminat istemek hakkı olmaksızın beklemeye zorunlu olduğu süre. [*Ing.* Lay-days, days for discharging, time allowed for discharging; *Fr.* Delai de déchargement].
~ **yeri**, *den. huk.* Yükün boşaltılacağı yer. [*Ing.* Place of discharge; *Fr.* Lieu de déchargement].

boşaltmak*(-i), f. § ❶ Boş hale getirmek: *Evi boşaltmak.* [*Osm.* Tahliye etmek; *Ing.* To empty; *Fr.* Vider, évacuer]. § ❷ (-i,-e), Bir şeyi, veya bir şeyin içindekini başka bir şeye dökmek: *Şarabı öteki şişeye boşalt.* [*Ing.* To pour out; *Fr.* Verser]. § ❸ Üst üste bütün mermilerini patlatmak: *Tabancasını karşısındakinin üzerine boşalttı.* [*Ing.* To discharge; *Fr.* Décharger]. § ❹ Şehircilikte kalabalığı ve hareket akıntılarını yani gidiş gelişleri çok olan ve kalabalıktan tıkanan yolları serbestleştirmek için ona yakın ve paralel yollar açmak. [*Fr.* Degarger]. § ❺ *süsl.* Bir bezeme motifinin *(motifinin)* etrafında onu bozacak derecede tıkız motifler olduğu takdirde onları kaldırıp etrafını açmak. Bir binanın veya anıtın yanlarında bulunan diğer binaları kal-

dırıp etrafını açarak onu meydana çıkarmak. etrafını boşaltmak. [*Fr.* Dégorger, dégager]. § ⑥ *den.* Geminin herhangi bir kısmını boşalttırmak: *Baş kasarayı boşaltmak.* § ⑦ *elek.* Bir elektrik yükünü sıfıra indirmek. § ⑧ *psikan.* İçe itilmiş düşünce veya eğilimleri yeniden bilinç alanına çıkarmak. § ⑨ *(sanayide)* (a) Bir arındırma işleminden sonra kalıntıyı veya herhangi başka bir ürünü akıtmak; (b) Bir âletin veya bir borunun içindeki gazları vakumla boşaltmak. § ⑩ *demir.* Kazanda su kalmadığı zaman, kazanın dış çeperindeki kurşunun ergimesini veya herhangi bir kazayı önlemek için lokomotifin ocağını tamamen temizlemek; ◉ **ateş (ızgara) ~,** ◘ **Boşaltmak**[10] , ◉ **içini ~,** *dey.* Derdini dökmek, kusmak. [*Fr.* Epancher son cœur, soulager son cœur].

boşaltmalık,-ğı, i. *inş.* Bir boru veya su deposu veya havuz içindeki suyu istenildiği zaman tamamen boşaltmağa yarayan ağız veya musluk. [*Fr.* Évidoire]. ◉ **cep ~,** Elbise çıkarıldığı zaman cepte bulunan şeyleri koymağa yarayan ayaklı veya ayaksız küçük kutu ve çekmeceler olup, çoğunlukla yatak odalarına konulan bir mobilyadır. [*ing.* Tidy, pin-tray, pouch-table; *Fr.* Vide-poche].

boşamak(i), f. § ❶ *(Eski kanuna göre koca)* Karısı ile arasındaki nikâh bağını bozmak. [*Osm. Tatlîk etmek; Ing.* To divorce; *Fr.* Répudier]. § ❷ *arg.* Vaz geçmek, değer vermemek. ◉ **bekâra (ergene) karı ~ kolaydır, (kolay gelir),** *dey.* Bir konuda tecrübesi olmayan işi kolay zanneder.

boşanış, i. Bosanma hali.

boşanma, i. § ❶ *huk.* ve *sosy.* Evlilik kurumunun bir taraf veya iki taraf kararıyle çözülmesi. Eşlerden boşanma istemekte haklı olanın kanunî boşanma sebeplerine dayanarak dâva açması üzerine evlilik bağının hâkim tarafından çözülmesi [*Ing.* ve *Fr.* Divorce] § ❷ *fizyol.* Birden kurtulma [*Ing.* Becoming loose or released, running away]. ◉ **genel ~ sebepleri,** *huk.* Kanunda genel olarak düzenlenen geçimsizlikler. ◉ **karşılıklı rıza ile ~,** *huk.* Boşanma için anlaşarak mahkemeye baş vurmaları. *(Türk hukukunda kabul edilmemiştir).* ◉ **mutlak ~ sebepleri,** *huk.* Ispat edilmesi halinde, hâkimin boşanma kararı vermeye zorunlu olduğu zina, cana kast, pek fena muamele, terk ve tenzil edici suç gibi haller ◉ **nispî ~sebepleri,** *huk.* Boşanmaya karar verebilmesi için, hâkime, evlilik birliğinin sarsılıp sarsılmadığını takdir etme yetkisi veren geçimsizlik, akıl hastalığı, haysiyetsiz hayat sürme gibi haller. ◉ **özel ~ sebepleri,** *huk.* Kanunda özel olarak belirtilen haller. *(zina, cana kast, pek fena muamele, terzil edici suç ve haysiyetsiz hayat sürmek, terk ve akıl hastalığı).*

~ dâvası, *huk.* Boşanma için açılan dâva. [*Ing.* Petition for divorce, suit for divorce, petition for dissolution of marriage; *Fr.* Action en divorce].

~ oranı, Boşananlarla ilgili nüfus olayı.

~ sebepleri, *huk.* Boşanma dâvası açılmasına ve boşanma hükmü verilmesine esas teskil eden kanunî sebeplerdir. [*Ing.* Grounds for divorce; *Fr.* Causes de divorce].

boşanmak(-den), nsz. f. § ❶ *huk. (karı veya koca)* Kanundaki boşanma sebeplerine dayanarak mahkeme kararıyle evlilik bağını çözmek, birbirinden ayrılmak. [*Ing.* To be divorced *(from); Fr.* Divorcer]. ☆ *Karş.* **evlenmek.** § ❷ *(hayvan)* Başlığından veya koşum takımından sıyrılmak. [*Ing.* To escape, run away; *Fr.* Echapper, être detaché]. § ❸ nsz. *(Baskı altında gergin duran bir şey)* birden ve hızla kurtulmak: *Zemberek boşandı.* [*Ing.* To become loose or released; *Fr.* Se débander, se détandre]. § ❹ nsz. Birdenbire hüngür hüngür ağlamaya başlamak. [*Ing.* To burst into tears; *Fr.* Fondre en larme]; § ❺ nsz. *mec.* Bütün içindekilerini, dertlerini dökmek, bildiği ve sakladığı şeyi söylemek. [*Ing.* To empty one's heart; *Fr.* Se vider]. § ❻ nsz. Birdenbire ve bol bol akmak: *Kan boşanmak, yağmur boşanmak;* ◉ **boşanıp da semerini yemek,** *dey.* Çok obur kimseler için kullanılan teklifsiz söz.

boşatılmak, f. Eşinden ayrılmasına başkası sebep olmak. [*Ing.* To let be divorced, to be freed].

boşatmak(-ı,-den), f. Bosanma veya boşama işini yaptırmak. [*Ing.* To make (let) a wife be divorced].

boş.bağırsak,-ğı, b.i. *anat.* İncebağırsağın on iki parmak bağırsağından gelen ilk kısmı. [*Osm.* Mia-i zâim; *Lat. Intestinum jejunum; ing.* Jejunum; *Fr.* Jéjunum].

boş.boğaz, b.s. ve i. Geveze, yerli yersiz konuşan *(kimse): Geveze adamın biri,* sır saklamayan. [*Ing.* Garrullous, indiscreet; *Fr.* Indiscret,-ète, bavard,-arde].

boş.boğazlık,-ğı, b.i. Gevezelik, gereksiz konuşma: *Sakın boşboğazlık etme..* [*Ing.* Idle talk; *Fr.* Bavardage, indiscretion].

boş.boynuzlular, ç.b. i. *zool.* Geviş getiren hayvanlar grupu. *(Antiloplar, sığır, koyun ve keçiler bu grupa girer, Bunların hepsinde kafatasına bağlı kemik bir eksen üzerinde içi boş boynuzlar bulunur.)*

boş.burun, b.i. *zool.* ◘ **Boş.**

boşlamak(-i), f. *arg.* El çekmek, ilgisiz davranmak, boş bırakmak, vazgeçmek, kendi halinde bırakıp ilgi göstermemek, peşini bırakmak, önem vermemek: *Görüyorum sen bizi boşladın artık.* [*Osm.* Ihmal etmek; *Ing.* To neglect; *Fr.* Négliger].

☆ *Yak. anl.* **boşvermek, alâkadar olmamak, dalga geçmek, haylamamak, keşlemek, kumpas sallamak, omuz vermek, tonel geçmek, yan çizmek, yan sallamak, haspi geçmek, iska geçmek.**

☆ *Karş.* **ilgilenmek, alâkalanmak, sık sık meşgul olmak.**

boşluk,-ğu, i. § ❶ İçinde hiç bir şey bulunmayan yer: *Uzay boşluğu.* [*Osm.* Halâ, cevf tecvif; *Ing.* Emptiness; *Fr.* Vide].☆ *Karş.* **doluluk.** § ❷ *fiz.* ve *kim.* İçinde hiçbir cisim ve hiç bir gaz bulunmayan uzay parçası. [*Osm.* Halâ; *Ing.* Vacuum; *Fr.* Vide dépression]. § ❸ Oyuk çukur: *Kalıpta boşluk var.* [*Ing.* Hollow; *Fr.* Creux]. § ❹ Kapanmamış yer: *İki duvar arasındaki boşluk.* § ❺ Kesinti, kopukluk: *Türk edebiyatında, 10 ve 13. yüzyıllar arasında bir boşluk vardır.* § ❻ Boş geçen süre: *Boşluktan sıkılıyorum;* § ❼ Eksiklik, yoksunluk duygusu: *İçimde bir başka boşluk var.* § ❽ *anat.* (a) İnsan vücudu ve organlarındaki boş kısımlar. *(kalb, beyin karıncıkları, ağız, göz, burun boşlukları v.b.);* (b) Bir çok organların bulunduğu yer. *(Kafatası, göğüs, karın boşluğu gibi)* [*Osm.* Cevî; *Lat. Lacuna, cavitas cavum; ing.* Cavity; *Fr.* Cavité]. ☆ *Eşanl.* **lakuna.** § ❾ *elektr.* Yarı iletkenlerde atomdan ayrılan bir elektronun atom dış yörüngelerinde bırakmış olduğu yer. ☆ *Eşanl.* **delik.** § ❿ *fels.* Belli uzaylarda, görülür veya görülmez hiçbir maddenin bulunmayışı. § ⓫ *fiz.* (a) Bir kristal şebekesinin bir düğümünde bir atomun bulunmayışı; (b) İçinde ne cinsten olursa olsun hiçbir cisim bulunmayan yer. [*Ing.* Vacuum; *Fr.* Vide]. § ⓬. *huk.* Belirli sorunlara cevap veren bir antlaşmada veya hukuk kuralında hükümlerin yokluğu. § ⓭ *jeol.* Tabakalar dizisinde bir sıranın eksik olması. § ⓮ *mad. oc.* Bir şantiye veya bir galerinin dayanağı üzerinde, dayanak hatasından veya yüksek kısımlardaki toprağın yerel kaymasından ileri gelen boşluk, çöküntü. § ⓯ *met.* Dövülmüş veya haddelenmiş çelik parçanın gövdesinde görülen kusur. [*Ing.* Shrinkage hole; *Fr.* Retassure]. § ⓰ *tıp.* Beyin dokusu içinde, küçük oyuklar halinde bulunan doku bozukluğu. § ⓱ *tekn.* Bir kısmı dolu bir haznenin boş yeri. Bu boşluk, hacim farkı hesaplanarak, haznedeki sıvının miktarını ölçmeye yarayabilir ◉ **~ta düşme kanunları,** *fiz.* Boşlukta bir cismin düşüşüne ait kanunlar. [*Osm.* Sukut kanunları; *Fr.* Lois de la chute dans le vide]. ◉ **ağız boşluğu,** *zool.* ◘ **Ağız**[1]. ◉ **amonifikasyon boşluğu,** *biy.* ◘ **Amonifikasyon.** ◉ **arka ~,** *anat.* ◘ **Arka.** ◉ **bağırsak boşluğu,** *tıp.* ◘ **Bağırsak.** ◉ **barometre boşluğu,** *fiz.* Civalı barometrenin yukarı ucunda, yani barometre odasında boş kalan kısım. ◉ **birincil karın boşluğu,** *biy.* ve *zool.* Blâstulâda blâstodermin içinde kalan boşluk. [*Ing.* ve *Fr.* Blastocoel] ☆ *Eşanl.* **blastosöl.** ◉ **burun boşluğu,** *zool.* ve *anat.* ◘ **Burun.** ◉ **burun yatak boşluğu,** *anat.* Yutağın burun boşluklarının arkasına düşen kısmı. ◉ **çatı boşluğu,** *mim.* ◘ **Çatı.** ◉ **faydalı ~** *mim.* Bir yapıda duvarlar çıktıktan sonra geri kalan alan. ◉ **gözenekaltı boşluğu,** *bot.* Gözeneğin altında bulunan ve sünger parankimasının hücrearası boşluklarıyle bağıntılı halde olan geniş alan. ☆ *Eşanl.* **stomaaltı boşluğu.** ◉ **hücrearası ~,** *bot.* ◘ **Hücre** ◉ **ikincil karın boşluğu,** ◘ **Sölom.** ◉ **ilk bağırsak boşluğu,** *zool.* ◘ **İlkbağırsak.** ◉ **kan boşluğu,** *zool* Eklembacaklı hayvanlarda, gerçek sölom boşluğunun yerine geçen ve içinde kanın dolaştığı geniş boşluk. [*Ing.* Haemocoele; *Fr.* Hémoc(o)èle]. ☆ *Eşanl.* **hemosöl.** ◉ **karın boşluğu,** *anat.* ve *zool.* Mide, bağırsak, karaciğer, dalak, böbrek gibi bağırları içinde bulunduran karnın iç bölümü. [*Osm.* Cevf-î batnî; *Ing.* Abdominal cavity; *Fr.* Cavité abdominale] ☆ *Eşanl.* **karın kovuğu.**

◉ **manto boşluğu,** *zool.* Yumuşakçalar vücut ile manto arasında kalan boşluk olup solunum organlarını korur. [*Ing.* Mantle cavity; *Fr.* Cavité du manteau]. ◉ **molekül boşluğu,** *fiz.* Bir gaz moleküllerinin ortalama yolu, gazın bulunduğu bir kabın çeperlerinin uzaklığından büyük olması için içindeki gazın yeter derecede seyreltildiği bu kabın hali. ◉ **optik ~** *fiz.* Optik araçlardan hiç birisiyle, yapısında herhangi bir heterogenlik olduğu gösterilemeyen katı, sıvı veya gaz halindeki bir maddenin durumu; ◉ **orta kulak boşluğu,** *anat.* Kulak yolu ile iç kulak arasındaki boşluk. *(Dışında kulak zarı, içinde orta kulak kemikleri (çekiç, örs, üzengi) bulunur: Östaki borusuyla yutağa açılır).* ◉ **pencere (kapı) boşluğu,** *inş.* ◘ **Açıt.** ◉ **peribrankiyal ~,** *zool.* ◘ **Solungaç çevresi boşluğu.** ◉ **rezonans yapan ~,** *fiz.* Yüksek frekansta elektronik rezonansları besleyebilen içi boş madenî cisimler. ◉ **solungaç çevresi boşluğu,** *zool.* Amfiyoksüslerde ,yutağı çevreleyen ve ektoderm ile astarlanmış olan bir boşluk. [*Ing.* Atrium; *Fr.* Cavité péribranchiale]. ☆ *Eşanl.* **peribrankiyal boşluk.** ◉ **vücut boşluğu,** *anat.* ve *zool.* Sölom boşluğu, iç organların içinde bulunduğu vücut duvarının iç bölgesi ile sindirim kanalının dış bölgesi arasında kalan boşluk. [*Osm.* Cevf; *Ing.* Body cavity; *Fr.* Cavité du corps]. ◉ **yüzey boşluğu,** *met.* Metalin kalıbı tamamen doldurramaması fena bir akışkanlık veya anormal gaz bulunuşu sebepleriyle dökümün yüzeyinde olusan çukur. ◉ **zar ~,** *zool.* ve *anat.* İç-kulakta, iç-sıvı ile dolu olan bir takım kese ve kanallardan yapılmış bulunan bir boşluk olup kemik boşluk içine yerleşmiştir. [*Ing.* Membranous labyrinth; *Fr.* Labyrinthe membraneux].

☆ *Esanl.* **zar labirent.**

~ alma, *mek.* Birbirine değmekte olan parçalar arasında aşınmadan doğan boşluğu mümkün ölçüde ortadan kaldırmak veya azaltmak için, bir kavramanın, bir kumandanın veya bir hareket iletiminin kuruluşunda yapılan değişiklik.

~ almak, *den.* Aralarındaki mesafe bağlantılarının gevşemesinden açılmış olan iki cismin sıkıştırılarak yakdiğerine yaklaştırılması veya bulunduğu düzeyden herhangi bir etkiyle aşağı düşmüş bir cismin önceki hallne getirilmesi işi.

~ korkusu, süslenecek bir yüzeyl, boş kalacak korkusu ile gereğinden çok doldurma. [*Lat. Horror vacui; Ing.* Horror of the empty space; *Fr.* Horreur de vide].

~ oranı, Birim miktardaki hacim veya yüzeydeki boşluk. [*Osm.* Mesamiyet; *Ing.* Porosity; *Fr.* Troué, percé].

~ sistemi, *dokb.* Hücreler, dokular ve organlar arasındaki birbiriyle bitişik olmayan boşlukların tümü. *(Vücut sıvılarının büyük kısmı, bu boşluklarda bulunur).*

~ suyu, *trm.* Toprak içindeki boşlukları dolduran su. [*Ing.* Pore water; *Fr.* L'eau de pore].

~ tulumbası, *fiz.* § ❶ Kapalı kabın içinden havayı veya herhangi bir gazı çekmek için kullanılan tulumba. [*Osm.* Tahliye tulumbası; *Ing.* Exhaust pump; *Fr.* Pompe à vide]. § ❷ *mim.* Binaların duvarlarında kapı, pencere ve açıt gibi bırakılan boş kısımlar. [*Fr.*

Vides]. ☆ *Eşanl.* **boşaltaç.** § ❸ Bir cismin sünger gibi olan boş kısımları olup, gözeneklerin büyüğüdür. [*Ing.* Cavity; *Fr.* Cavité].

~ yükü, *radyotekn.* Bir elektron tüpünün katodunu çevreleyen bölgedeki elektron yığılması. ◉ **göğüs boşluğu,** *zool.* ◘ Göğüs. ◉ **karın boşluğu,** *zool.* ◘ Karın.

boşlukçuluk*,-ğu, i. *fels.* Tabiatte boşluğu kabul edenlerin sistemi.

boşluklaşma, i. *fiz.* Hareket halindeki bir sıvının içinde buhar veya gazla dolu boşluklar oluşumu.

boşluklu, s. § ❶ *min.* Birleşme noktalarında küçük aralıklar bulunan, içinde boşluklar olan: *Boşluklu cisim.* [*Ing.* Cavernous; *Fr.* Caverneux,-euse]. § ❷ *mec.* Yeterli olmayan, tam olmayan, boşlukları olan.

Boşnak,-ğı, i. Bosna halkından veya bu halkın soyundan olan kimse, *Bosnalı, Bosna asıllı.* [*Ing.* Bosnian; *Fr.* Bosniaque, bosnien].

~ güzeli, *dey.* Sarı saçlı, al yanaklı, dolgun yüzlü güzel.

boş.sözcülük,ğü, b.i. *fels.* Gereksiz ve pek bir şey anlatmayan fazla söz söyleme hali veya alışkanlığı. Karşıladıkları nesne ve eylemlerden çok kelimelerin kendilerini yeğleyen doktrinlere verilen genel ad. [*Osm.* Lâfziye; *Ing.* Verbalism; *Fr.* Verbalisme].

☆ *Yak anl.* § ❶ **konuşkanlık, gevezelik, şarlatanlık, çalçenelik, zevzeklik, lâfazanlık.** § ❷ **ağzında bakla ıslanmazlık, konuşmada gaflet, ağız kalabalığı, malayanilik.**

☆ *Karş.* **öz konuşma, az konuşma, cerbezelik, natıkalılık, sır tutanlık. ağzı sıkılık, ketumluk.**

boşta, s. ve z. § ❶ Yapılacak işi olmayan, aylakça, işsiz. [*Ing.* In the air, in suspense, loose, free, released, unemployed, without a job; *Fr.* Sans travail, chômeur] § ❷ *mak.* Bir makinenin yüksüz olarak çalışması § ❸ *otom.* Vasıta hareketsiz iken en alçak devirle çalışan motora verilen ad.

~ gezdirmek, İşsiz, güçsüz dolaştırmak.

~ gezmek (kalmak, oturmak), *dey.* İşsiz olmak. İş tutmayıp boş vakit geçirmek. [*Ing.* To lose one's job, to become unemployed or free].

boşu, i. Havası tahliye edilmiş yer anlamında yeni terim. [*Osm.* Halâ].

boşu.boşuna, b.z. Pek boşuna, gereksiz olarak. [*Osm.* Beyhude, nafile; *Ing.* In vain; *Fr.* En vain].

☆ *Eşanl.* **gereksizce.**

boşun, i. *mim.* Bir cismin boşlukta işgal ettiği hacim ve yer anlamında mimarlıkta kullanılması gereken yeni bir terim.

boşuna, z. Boş yere, faydasız yere, gereksizce. [*Osm.* Beyhude, nafile; *Ing.* In vain; *Fr.* En vain].

Yak. anl. **yersizce, yararsızca. mânasızca.**

~ değil, Boş gibi görünür ama altında bir şey var durumda.

bot¹,-tu, i. *Ing. boat. den.* Bir gezi teknesinde gemicilerin kıyıya gidiş geliş için kullandıkları ağaç, plastik veya kauçuktan yapılmış küçük sandal; yatların hizmet teknesi. *Hücum bot, Avcı botu.* [*Fr.* Bateau, canot] ◉ **avcı ~u,** *ask.* ◘ **Avcı** ◉ **battal ~,** ◘ **Battal. borda ~ u,** *den.* ◘ **Borda.** ◉ **branda ~ u,** ◘ **Branda.** ◉ **istihkâmcı ~ları,** *ask.* (a) Sularda gidiş gelişe köprü kurmaya veya savaşa yarayan ağaçlar; (b) Çıkarma botları.

~ kanadı, *hava.* Deniz uçaklarının su üstündeki dengesini arttırmak üzere omurgası boyunca konulan kanat profili biçimindeki yüzgeç. ◉ ◘ *ŞEKİL: 101.* — **BOT.**

bot²,-tu, i. *Fr. botte.* Uzun konçlu, kapalı ayakkabı, potin. [*Ing.* Boot]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 36.* — **AYAKKABICI** ◉ *ŞEKİL: 35.* — **AYAKKABILAR.**

botanik.-ği, i. ve s. *Fr. botanique < Yun. botane, botanike,* ot, çayır, yem bitkisi, *bot.* Biyolojinin bitkileri *(Bitki âlemini)* inceleyen bir dalı. [*Osm.* Ilm-i nebatat, nebatat; *Ing.* Botany]. ☆ *Eşanl.* **bitki bilimi** ◉ **eczacılık botaniği,** ◘ **Farmasötik botanik** ◉ **farmasötik ~,** *bot.* Tıbbî bitkileri, bunların etkin kısımları olan drogları, ayrıca baharat, boya besin bitkileriyle zehirli bitkileri inceleyen botanik dalı ◉ **genel ~,** *bot.* Morfoloji ve Fizyoloji olmak üzere iki kısımda toplanır; Morfoloji, bitki organları ve şekilleriyle uğraşır. [*Ing.* General botany]. ◉ **orman botaniği,** *bot.* Park ve orman ağaçlarının sistematiğini göz önünde bulunduran botanik dalı. ◉ **özel ~,** *bot.* Fitografi ve tatbikî botanik dallarını içine alır. ◉ **taksonomik ~,** *bot.* ◘ **Bitki sistematiği.** ◉ **tatbikî ~,** *bot.* İnsan hayatı ve sanayi ile bitki âleminin ilişkilerini inceleyen bilim dalı. ◉ **ziraî ~,** *bot.* Tarım bitkilerinin bitki sistematiğindeki yerlerini, özel yapılarını, verdikleri ürünleri ve kullanılış yerlerini inceleyen botanik dalı. [*Ing.* Agricultural botany].

~ bahçesi, Her türlü bitkinin örnek olarak yetiştirilip meraklılarının incelemesine açık bulundurulan yer. [*Ing.* Botanic garden; *Fr.* Jardin botanique].

botanikçi, i. Botanikle uğraşan kimse, bitkiler *(botanik)* bilgini, uzmanı. [*Osm.* Nebatat âlimi; *Ing.* Botanist; *Fr.* Botaniste].

botanist,-ti, i. *Fr. botaniste* ◘ **Botanikçi.**

botin, fotin, potin, i. *Fr. bottine.* Konçsuz ayakkabı. [*Ing.* Boot; *Fr.* Bottine].

botken, i. *den.* Orta çağda kullanılan küçük tekne.

botriyolit,-tI, *Fr. botriolite. min* Salkım şeklinde doğal hidratlı kalsiyum borosilikat. [*Ing.* Botriolite].

☆ *Eşanl.* **datolite.**

botriyojen, i. *Fr. botriogène. min.* Doğal hidratlı *(su molekülü)* demir ve magnezyum sülfat. [*Ing.* Botryogen].

botriyomikom, i. *Fr. botriomycome. patol.* İyileşmek üzere olan yaralar üzerinde gelişen, çok damarlı, bağdokumsu, yuvarlak ve zararsız ur. *(Elektrikle yakılarak yok edilir.).* [*Ing.* Botriomycoma].

botriyomikoz, i. *Fr. botryomycose. vet.* Sırt cidago, omuz v.b. yerlerinde bulunup, hamudun sertleştiği kısımlar üzerinde yerleşen ve *Botryomyces* adlı mikrobun sebep olduğu irinli hastalık. [*Lat.* ve *Ing. Botryomycosis*].

botriyosefaloz, i. *Fr. bothriocéphalose. patol.* İnsanın incebağırsağında serit *(bothriocephalus)* bulunmasından ileri gelen hastalık. [*Ing.* Botriocephalosis].

botülizm, i. *Fr. botulisme < Lat. botulus,* sucuk. *patol.* Bozuk et konserveleri *(sosis, iambon, kavurma)* yemekten ileri gelen zehirlenme olaylarının tümüne verilen ad. Hastalığın sebebi havasız yaşayan *bacillus botülinus* basilidir. [*Ing.* Botulism].

boval, i. *Gine'de Futajalon fulbe dilinden. jeom.* Lateritli veya demirli bir kabuktan meydana gelen yayla, Aşınma ile iyice alçalmış, üst toprağını kaybetmiştir. Yağmurlu mevsimde sevrekleşen buğdaygiller çayırı ile kaplıdır. [*Ing.* ve *Fr.* Boval].

bovallaşma, i. *jeom.* Bovale dönüşme mekanizması ve bu dönüşümün sonucu. [*Ing.* ve *Fr.* Bowalisation].

bovarizm, i. *Fr. bovarysme < Flaubert'in Madame Bovary* adlı *romanından. tıp.* Gerek duygu, gerekse sosyal yaşantı alanında hissedilen eksiklik duygusu. Nevrozlu kadınlarda sık sık rastlanır. [*Ing.* Bovarysm].

bovenit,-ti, i. *Fr. min.* Doğal hidratlı *(su molekülü)* magnezyum silikat.

bovma, i. ◘ **Boğma².**

BOWMAN, Sir William, öz. i. (1816-1892). İngiliz histoloji ve anatomi bilgini.

~ kapsülü, *biy.* Böbrekte yumakçığı çevreleyen ve sidik kanalının genişlemiş olan başlangıç bölgesi. [*Ing.* Bowman's capsule, *Fr.* Capsule de Bowman].

boy¹, i. *sosy.* § ❶ Göçebe halde yaşayan ilkel insan topluluklarında aynı soydan sayılan ve bir başa itaat eden herhangi bir insan topluluğu. [*Osm.* Kabîle; *Ing.* Tribe; *Fr.* Tribu] § ❷ Bir takım aile ve soyları ve bunlarla birlikte köle ve yabancı gibi topluluğun koynuna alınmış kimseleri çevreleyen öbek § ❸ Oğuz Türklerinde önemli bir sosyal birlik.

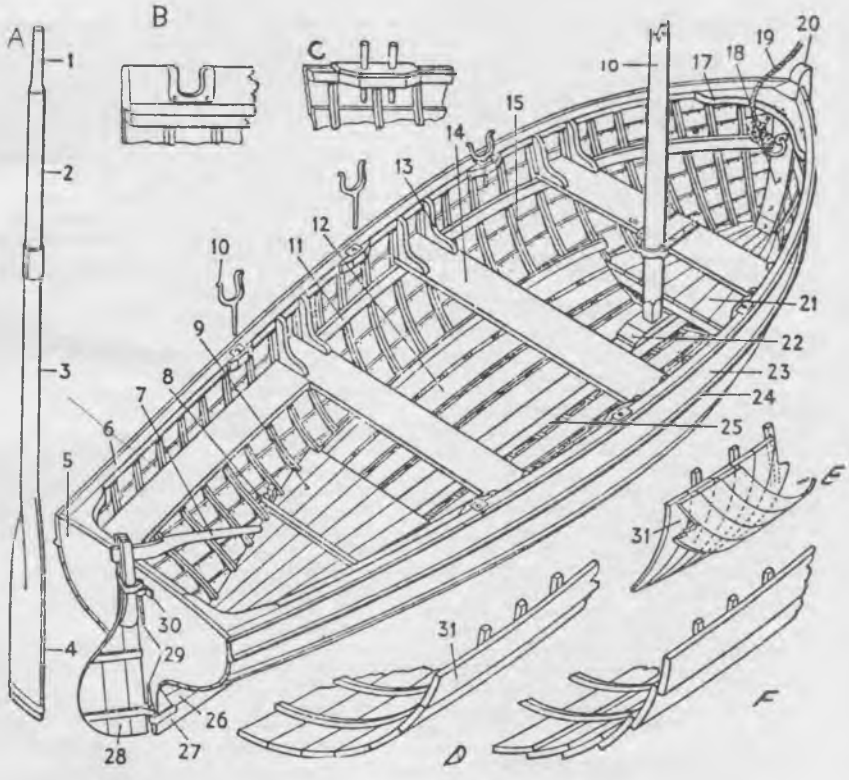

ŞEKİL: 101. — **BOT. A.** Kürek. **B.** Iskarmoz. **C.** Iskarmoz tahtaları *(çubukları).* **D.** Armuz kaplama. **E.** Bindirme kaplama. **F.** Diyagonal kaplama. **1.** Topaç. **2.** Lunıa. **3.** Gövde. **4.** Pala. **5.** Ayna. **6.** Küpeşte. **7.** Yeke. **8.** Döşek. **9.** Farşlar. **10.** Ay. **11.** Kuşak. **12.** Karine tahtaları. **13.** Praçol. **14.** Oturak. **15.** Iğri. **16.** Direk. **17.** Lâdes tahtası. **18.** Apron. **19.** Parima. **20.** Bodoslama. **21.** Ön farşlar. **22.** Iskaça. **23.** Üst yumru. **24.** Yumru. **25.** Kontra omurga. **26.** Yığma. **27.** Omurga. **28.** Dümen palası. **29.** Erkek iğnecik. **30.** Dişi iğnecik. **31.** Kaplama.

boy², i. § ❶ Bedenin yüksekliği ve uzunluğu: *Kısa boylu.* [*Osm.* Kad, kamet; *Ing.* Stature; *Fr.* Taille] § ❷ Bir şeyin en altı ile en üstü arasındaki mesafe, yükseklik: *Masanın, minarenin boyu, Kitabın boyu.* [*Ing.* Height; *Fr.* Heuteur] § ❸ Bir şeyin iki ucu arasındaki mesafe, uzunluk, en: *Arsanın enini boyunu ölçtüm.* [*Ing.* Length; *Fr.* Longueur] § ❹ Büyüklük, irilik derecesi: *Sandıklar birkaç boydur.* [*Osm.* Hacim; *Ing.* Size; *Fr.* Dimension, volume]. ☆ *Eşanl.* **boyut** § ❺ Yol, ırmak gibi uzayıp giden şeylerin iki yanı, kıyı veya uc: *Yalı boyunda gezinti, sınır boyunda çarpışmalar* § ❻ *fiz.* ◘ **Eğik düzlem** § ❼ *balıkç.* Sığ sularda özellikle dalarak yapılan midye, sünger, yosun ve benzeri avcılıkta derinlik ölçüsü § ❽ *sp.* Yarışçıları birbirinden ayıran birim. *(At sporunda)* Bir at boyu, *(kürek yarışında)* bir tekne boyu: *Bir boyla, yarım boyla kazanmak* ◉ **~a çekmek (yetmek)**, *dey.* İrilesmeksizin uzamak, boyuna *büyümek.* [*Ing.* To shoot up *(child)* ◉ **~ (bir) dan (bir) boya**, *dey.* Bir uçtan öbür uca kadar, göz alabildiğine. [*Ing.* All over, from end to end: *Fr.* Du, de haut en bas] ◉ **~u (boyuna, boyunca) beraber**, *dey.* Kendi boyu kadar, ayni boyda. [*Ing.* As tall as himself] ◉ **~ u boyuna, huyu huyuna**, *dey.* Karı koca veya arkadaslar arasında her bakımdan uygunluk olması, gerektiğini anlatır ◉ **~u (bosu) devrilsin**, *dey.* «Ölsün» anlamında kötü bir dilek. [*ing.* I wish he fall down dead; *Fr.* Qu'il meure] ◉ **~ u bosu yerinde**, *dey.* Görünüşü, endamı güzel. [*Ing. (He)* has a stately stature, *(he is)* tall or well-proportioned, well-formed; *Fr.* De haute taille] ◉ **~una vermek**, *dey. (kumaş v.b. hk.).* Boyuna doğru uzamak ◉ **~undan büyük işlere kalkışmak**, *dey.* Yapamıyacağı işlere girişmek ◉ **~unun ölçüsünü almak**, *dey.* Kendi yetersizliğinin, beceriksizliğinin derecesini anlamak. [*Ing.* To get one's deserts, to learn by painful experience; *Fr.* Échouer dans une tâche au dessus de sa force, de ses moyens] ◉ **adam ~ u**, *dey.* Normal bir insanboyu yüksekliği ◉ **balık ~ u**, *balıkç.* (a) Total boyu, burun ucundan kuyruk ucuna kadar olan düz mesafe; (b) Standart boy, balığın burun ucundan kuyruk başlangıcına kadar olan mesafe; (c) Çatal boyu, balığın burun ucundan kuyruk çatalının alt kenar ortasına kadar olan mesafe. [*Ing.* Forklength]. ◉ **ateş ~ u**, *ask.* ◘ **Ateş.** ◉ **bayrak ~ u**, *den.* ◘ **Bayrak.** ◉ **dalga ~ u**, ◘ **Dalga** ◉ **dirsek ~ u**, *metrol.* ◘ **Dirsek.** ◉ **enine ~ una**, *dey.* Gelişmiş ,gösterişli. ◉ **iç ~**, *terz.* Pantalonda ağ ile parça arasındaki uzunluk. ☆ *Eşanl.* **kavalo.**

~ almak (atmak, sürmek), *dey.* Boyu uzamak, büyümek. [*Ing.* To increase in stature; *Fr.* Grandir, pousser].

~ abdesti, ◘ **Abdest .**

~ atmak, ◘ **Boy almak.**

~ aynası, ◘ **Ayna.**

~ bos, *dey.* Boy biçimi, yakışıklılık. [*Osm.* Kad-ü kamet; *Ing.* Figure, stature; *Fr.* Stature].

~ çukuru, ◘ **Boy siperi.**

~ etmek, *dey.* Boy boy ayırmak. [*Ing.* To sort out according to sizes].

~ göstermek, *dey.* Hiç bir şey yapmıyarak sadece kendini göstermek, gösteriş yapmak. [*Ing.* To show oneself].

~ heykeli, *heyk.* Ayakta, dikili insan heykeli. [*Ing.* ve *Fr.* Statue].

~ işkencesi, *ağ. iş.* Gövdesi putrelden yapılmış, kapı, pencere, dolap v.b. uzun işleri sıkıştırmada kullanılan cihaz.

~ kesme, *ağ. iş.* Tomruk, kalas veya tahtaların boylarını istenilen ölçüye getirme eylemi.

~ kürkü, Diz kapaklardan aşağı olan uzun kürk. [*Ing.* Full-length fur coat].

~ menteşesi, *ağ. iş.* Kapak kenarına boylamasına takılan mobilya menteşesi.

~ ölçüşmek, *dey.* Değer yarışına girişmek, yarışmak. [*Ing.* To measure oneself against someone; *Fr.* Se mesurer avec quelqu'un].

~ rendesi, *ağ. iş.* Pulanya, ağaç ve tahta yüzeylerini düzlemekte kullanılan uzun gövdeli bir çeşit rende. [*Ing.* Trying-plane, jointer; *Fr.* Varlope].

~ siperi, ◘ **Siper .**

~ sürmek, *dey.* Uzamak. [*Ing.* To grow in length; *Fr.* Pousser, s'allonger].

☆ *Eşanl.* **boy almak.**

~ vermek, *dey.* § ❶ *(su)* İnsan boyunu aşacak derecede derin olmak. [*Ing.* Not to be beyond one's depth (water); *Fr.* Pouvoir se tenir debout dans l'eau] § ❷ Boyuna göre ayırmak. [*Fr.* Le tête dehors, avoir pied] § ❸ *(bitkiler hk.)* Uzamak, gelişmek § ❹ Suyun derinliğinin insan boyunu geçip geçmediğini kontrol etmek § ❺ *(kumaş hk.)* İstenen uzunlukta olmak.

boy³, i. *Ing.* Sömürgelerde uşak olarak kullanılan yerli genç.

boy⁴, i. *bot.* Boy otunun tohumu. [*Ing.* Seeds of fenugreek].

☆ *Eşanl.* **çemen.**

~ tohumu, *bot.* ◘ **Boy⁴.**

boya, i. § ❶ *res.* Cisimlere renk vermek veya onları dış etkilerden korumak için sürülen veya içine katılan renkli madde: *Yağlı boya, Sulu boya, Kuru boya.* [*Ing.* Paint, colo (u)r; *Fr.* Teinture, peinture] § ❷ Renk. [*ing.* Colo(u)r; *Fr.* Couleur § ❸ Yazmak için kullanılan mürekkep. [*Ing.* Ink; *Fr.* Encre] § ❹ *mec.* Aldatıcı görünüş. [*Ing.* ve *Fr.* Fard] ◉ **~ nın geçmesi**, *matb.* Boyanın kâğıdın altına geçmesi. Dubli ton boyalarda çok rastlanır. [*Ing.* To run through; *Fr.* Pénétrer, traverser] ◉ **~sı soyulmuş**, *dey.* Üzerinden boyaları kazınmış ve sıyrılmış olan resimler hakkında kullanılır ◉ **~ ya katılan maddeler**, *matb.* Matbaa boyalarına baskı sırasında katılan ve çabuk kurumalarını, renklerinin açılmalarını veya saydamlığın veya koyulaşma veya daha akıcı, parlak olmalarını sağlayan yardımcı maddeler ◉ **~yı yormak**, *res.* Resim yaparken muşamba veya kâğıt üzerine sürülen boyaları birbirinden çok karıştırıp tekrar tekrar işlenirse rengin tazelik ve saydamlığı kaybolur ki buna boyayı yormak denir. [*Fr.* Fatiguer la patte] ◉ **~yıcı madde**, Rengi meydana getiren ve boya yapmağa yarayan madde. Kuvvetli bir boyayıcı maddeden yapılmış boyalar zengin renkli olurlar. [*Osm.* Mülevvin veya maddei mülevvine; *Fr.* Le colorant] ◉ **anilin ~**, *ağ. iş.* ve *matb.* ◘ **Anilin.** ◉ **astar ~sı**, *res.* ◘ **Astar.** ◉ **aşı ~**, *jeol.* ◘ **Aşı.** ◉ **cam ~**, Yağlıboya resimlerde bazı kısımlara şeffaflık ve incelik vermek için evvelce sürülmüş olan hamur boya tamamiyle kuruduktan sonra üzerine sürülen ince ve cam gibi saydam bir boya tabakası ◉ **canlı ~ları**, *biy.* Hücreyi bozmadan, hiç değilse kısa sürede ölümüne yol açmadan bazı hücre kısımlarının görülmesini sağlayan boya maddeleri ◉ **ceviz boyası**, ◘ **Ceviz.** ◉ **çöp ~**, Ayrık kökü gibi bir bitki kökünden çıkarılan ve halı ipliklerini boyamak için kullanılan kırmızı bir boya. ◉ **çukur baskı ~ ları**, *matb.* ◘ **Çukur.** ◉ **dolgun ~ (semiz boya)**, *res.* Cam boya halinde ince bir tabaka olarak sürülmeyip kalın bir boya tabakası halinde işlenmiş kısımlara denilir ki böyle semiz boyalarla yapılmış resimler daha mücessem görünür ve tablonun üstündeki boya pürüzleri çimen, kaya ve yaprak gibi kısımları kabartılı gösterir ◉ **hamur ~**, Akacak gibi sulu olmayıp koyuca bir hamur halinde olan boyalar. [*Fr.* Couleur en plâte]. ◉ **kalın ~**, ◘ **Kalın.** ◉ **kalıp ~**, Küçük dik dörtgen veya düğme gibi tekerlek parçalar şeklinde dökülerek kurutulmuş boyalar olup, bunların üzerine ıslatılarak fırça sürülmek suretiyle kullanılır. [*Fr.* Tablette] ◉ **kopya ~ları**, *matb.* ◘ **Kopya. Kök ~sı**, ◘ **kök. matbaa ~ları**, ◘ **Matbaa** ◉ **mumlu ~**, § ❶ Eski yunanlılarda kullanılan bir boyaresim usulü olup, boyaları erimiş balmumuna karıştırarak sıcak iken sürmek suretiyle yapılan resimler § ❷ Mermer ve alçı heykeller üzerine tatlı bir renk vermek için sürülen boya terkibi. [*Fr.* Encaustique] ◉ **şekerci ~ si**, *bot.* ◘ **Şekerci.** ◉ **toprak ~ ları**, *res.* Topraktan çıkan boyalar. [*Ing.* Ochres; *Fr.* Terres] ◉ **Yağlı ~**, Toz boyaları yağ ile karıştırarak meydana getirilen boya. [*Ing.* Oil paint, oil colour; *Fr.* Peinture à l'huile] ◉ **yalın ~**, *res.* Resim yaparken ince bir tabaka halinde sürülen boya olup, kalın boyanın karşıtıdır. [*Fr.* Couche mince].

~ abraşı, *dok.* Kumaş veya dokumaların iyi boyanmaması sonucu, yer yer dalgalı kalması.

~ ağacı, *biy.* Kabuğu dericiler tarafından boya yapmak için kullanılan bir çeşit kayın ağacı. [*Ing.* Cain-wood, bar-wood; *Fr.* Baphier, bois de cam.].

~ akması, *İnş.* Bütün boya katlarının tek düzeli kurumasına engel olan bir boya tabakası sürülmesinden ileri gelen boya bozukluğu.

~ almak (tutmak), *dey.* İyi boyanır olmak. [*Ing.* To take paint *(wood, etc.)*, to take a dye *(fabric)*].

~ aralıkları, Boyaresim ve özellikle sulu boya yapılırken renklerin etrafında bırakılan boşluklar olup, rengin yanındaki renklerden ayrık (mücerret) kalmasını ve bu suretle yanındaki rengin etkisinden uzak bulunmasını sağlayarak o rengin etkisini arttırmağa ve ona büyük bir saydamlık ve ışıklık vermeğe hizmet eder. [*Fr.* Poux,réserves].

~ atmak, *dey.* Bir şeyin boyasının solması. [*Ing.* To fade; *Fr.* Se décolorer].

~ bıçağı, *res.* ◘ **Bıçak.**

~ bulaşması, *matb.* Yeni basılmış forma veya sayfalardan boyanın üstteki kâğıda geçmesi, kirletmesi, arkaya vermesi. [*Ing.* To muckle; *Fr.* Maculer].

~ çekmecesi, Atelyelerde boyaları koymağa yarayan ayaklı, çekmeli ve kapaklı büyücek boya kutusu. [*Ing.* Paint box; *Fr.* Boîte d'Atelier].

~ çekmek (vurmak), *dey.* Boyamak.

~ çıkarıcı, *ağ. iş.* Boyalı ağacın rengini doğal hale getirmede kullanılan, kimyasal etkili sıvı malzeme. [*Ing.* Scouring or pickling solution; *Fr.* Decapant].

~ çubuğu, *dok.* Boyaya daldırılacak ipek çilelerinin asıldığı, porselen, cam veya paslanmaz çelikten yapılmış düzgün biçimli özel çubuk.

~ ezme makinesi, *matb.* Boya fabrikalarında ve büyük matbaalarda kullanılan ezme makineleri, karşılıklı ve aynı süratle dönen çelik taş silindirlerden meydana gelmiştir. Kuruboya vernikle karışarak bu silindirler arasında iyice ezilir ve karışır. [*Ing.* Inks mills; *Fr.* Machine à broyer des couleurs].

~ ezmek, *matb.* Kuru boya malzemesini veya katı boya vernik ile, baskı için gerekli yumuşaklık veya sululuk derecesine kadar karıştırmak. [*Ing.* To rub; Fr. Broyer].

~ fabrikası, *res.* Her çeşit boya yapılan fabrikalar. [*Ing.* Paint-mill, dye-works; *Fr.* Fabrique de couleurs].

~ günü, *mah.* Kına gecesinden iki gün önce çeşitli maddelerden geline boya hazırlamak için bir araya toplanma.

~ hamuru, *matb.* Boya fabrikalarında boya cevherlerinden hazırlanan, henüz vernik ve yağlarla sulandırılmamış olan koyu ve hamur halindeki boyalar. [*Ing.* Paste of colour; *Fr.* Couleurs en pâte].

~ hastalıkları, *tekn.* Dokuma boyasında doğal ve sentetik boyaların kullanıldıkları yere ve dış etkilere bağlı dayanma yetenekleri.

~ hazinesi, *matb.* Baskı sırasında harcanan boyayı içine alan, baskı makinesine bağlı depo. [*Ing.* Ink-fountain; *Fr.* Encrier].

~ hücresi, *biy.* ◘ **Renk hücresi.**

~ kabı, *ağ. iş.* İçinde boya eritilen, karılan pişmiş toprak, emaye, porselen veya cam kap. [*Ing.* Paint box; *Fr.* Amassette].

~ kutusu, İçine boyalar ve fırçalar konulan kutu. [*Ing.* Paint box; *Fr.* Boîte à peinture].

~ küreği, Nakkaşların üzerine boya koyarak elde tuttukları saplı, küçük tahta. [*Ing.* Palette-knife; *Fr.* Palette à la tablette].

~ maddesi (cevheri), § ❶ *kim.* Boya maddeleri, boya cevherleri veya pigmentler, güneşin süzülen renkleri gibi maddesiz olmayıp, bir organik veya madenî maddeye bağlı olan boyalardır. [*Osm.* Madde-i mülevvine; *Ing.* Pigment; *Fr.* Matière colorante] § ❷ Cilde hoş bir renk ve görünüş vermek için sürülen krem ve düzgünlerin hazırlanmasında kullanılan madde § ❸ *biy.* Hayvan veya bitki dokularına renk veren madde.

~ malası, *res.* Boyaları sıyırmağa yarayan

saplı ve boya bıçağından daha enlice bıçak. [*Ing.* Palette-knife; *Fr.* Amassette].
~ **merdanesi**, *matb.* Boya merdaneleri boyayı ezmeğe ve kalıba sürerek vermeye yararlar. [*Ing.* Inking cylinder; *Fr.* Rouleau encreur].
~ **özü**, *matb.* Belirli bir renk vermek özelliği olan boya maddesi. [*Ing.* Coloring matter; *Fr.* Substance colorante].
~ **püskürtme tabancası**, *matb.* Boya tabancası, aerograf. Hava basıncı huzmesiyle karışık olarak ince boyayı zerreler, toz halinde istenilen yere püskürterek resim yapmağa veya bir düzeyi boya ile istenilen kalınlıkta, düzgün olarak boyamaya yarayan âlet. [*Ing.* Aerograph, air-pistol; *Fr.* Aérographe].
~ **ressamı**, Boyaresim yapan sanatçı. [*Ing.* Painter; *Fr.* Peintre].
~ **sarfı (hesabı)**, *matb.* Bir baskıda bütün tiraj veya 1000 tanesinin baskısı için gerekli boya miktarı. [*Ing.* Inc-consumption; *Fr.* Consommation d'encre].
~ **satan**, Her türlü boya ve boyaya ait şeyler satan tüccar. [*Osm.* Boya taciri; *Fr.* Marchand de couleur].
~ **süzme**, *tıp.* Kan dolaşımına şırınga edilen bazı boyayıcı maddelerin karaciğer yoluyle süzülüp öd yoluyle çıkartılması. Boya süzme görevinin muayenesi karaciğerin çalışma durumu hakkında bilgi verir. *(karaciğer yetmezliğinin biyolojik teşhisi).*
~ **tabağı**, İçinde sulu boya eritmeğe yarayan porselenden küçük tabakcık şeklinde ortası çukur kap. [*Ing.* Pan, saucer; *Fr.* Godet].
~ **tabancası**, *tekn.* İçine sıvı halinde boya konarak tazyik etmek suretiyle bir boyayı boyanması istenen yüzey üzerine püskürtmeye yarayan tulumbalı âlet. [*Ing.* Paint sprayer, spraying pistol; *Fr.* Pistolet].
~ **tablası**, *res.* Dört köşeli veya oval şeklinde tahtadan veya porselenden yapılmış ince ve iki karış kadar uzun levhalar olup, ressamlar bunun üzerine ve kenarına boyalarını dizerek elde tutmak suretiyle çalışırlar. [*Ing.* Disk; *Fr.* Palette].
~ **tulumu**, *res.* Resim boyalarını yaş olarak muhafaza etmek ve istenildiği zaman sıkarak çıkarmak için ince kalay levhalarından yapılmış ağzı vidalı kapaklarla kapalı tulumcuklar. [*Ing.* ve *Fr.* Tube].
~ **verici merdane**, *matb.* Baskı makinelerinin boya tertibatında belirli aralıklarla gidip gelerek, boya haznesindeki çelik merdaneden boyayı alıp diğer taraftaki çelik ezici merdaneye veren tutkal *(veya lâstik)* merdane. [*Ing.* Lick-cylinder, inking-cylinder; *Fr.* Rouleau preneur, toucheur].
~ **verme**, *matb.* Genellikle her baskıdan önce yapılmakta olan matbaa mürekkebinin baskı kalıbı üstüne sürülmesi işi. [*Ing.* Inking; *Fr.* Encrage].
~ **(verme) düzeni**, *matb.* Baskı makinelerinde kalıba boya vermeğe yarayan ve boya hazinesi, boya silindiri *(çelik)*, boya alıcı merdane ve boya verici merdanelerden olusan kısım. [*Ing.* Inking-arrangement; *Fr.* Dispositif d'encrage].
~ **vurmak**, Bir yüzey üzerine resim ve şekilsiz olarak düz ve som renkler sürmek ve o yüzeyi boya ile örtmek. [*Ing.* To paint; *Fr.* Peindre].

boyacı, s. § ❶ Boya yapan veya satan kimse. [*Ing.* Dyer, house-painter, colourman ;*Fr.* Marchand de couleurs] § ❷ Herhangi bir boyama işini meslek edinen kimse: *Evi boyayan boyacı, Kumaşı boyattığım boyacı, Ayakkabı boyacısı.* [*Ing.* Dyer; *Fr.* Peintre, teinturier] § ❸ Kundura boyayan lostracı. [*Ing.* Shoe-black; *Fr.* Cireur]. § ❹ *mec.* Gösterişle aldatan § ❺ Binaları, kumaşları v.b. eşyayı boyayan işçi. [*Fr.* Peintre en bâtiment].
~ **aspiri**, *bot.* ◘ **Aspir**.
~ **katır tırnağı**, *bot.* ◘ **Katır tırnağı**.
~ **küpü**, *dey.* Bir işin pek kolay yapılamayacığını anlatmak için *boyacı küpü mü? boyacı küpü değil ya!* gibi sözlerde kullanılır. [*Ing.* Dyer's vat].
~ ~ **ne girmiş gibi**, *dey.* Çok boyalı *(kadın)*.
~ **papatyası**, *bot.* ◘ **Papatya**.

boyacılık,-ğı, i. § ❶ Boya yapma veya satma işi § ❷ Boyacının yaptığı iş: *Ayakkabı boyacılığı.* [*Ing.* Dyeing, house-painting, business *(of a colourman, shoeblack)*; *Fr.* Teinturerie].
~ **sanatı**, Boya yapmak veya boya surmek sanatı. [*Fr.* L'art de fabriquer les couleur ou l'art de peindre en bâtiment].

boyahane, b.i. *T.* ve *Fars.* Boya işleri yapılan yer; (a) Kumaş v.b. nı boyalara batırmak suretiyle boyamaya mahsus imalâthane ve iş yeri. [*Ing.* Dyehouse, dyer's shop, colourman's shop; *Fr.* Teinturerie]; (b) Eşyaya boya sürmeğe mahsus iş evleri ve imalâthaneler.
☆ *Eşanl.* boya evi.

boyak,-ğı, i. *res.* Bir boyaya renk veren madde. [*Osm.* Madde-i mülevvine; *ing.* Pigment; *Fr.* Pigment, matiere colorante].

boyalamak(-i), f. Üstüne gelişigüzel boya sürmek, boya ile lekelemek. [*Ing.* To cover with paint; *Fr.* Appliquer les couleurs convenables sur une estampe, sur un dessein].

boyalanmak, nsz. f. Boya sürülmek. [*Ing.* To be painted or dyed; *Fr.* Se tacher de couleurs, être couvert de couleurs, être peint].

boyalı, s. § ❶ Boya sürülmüş, boyanmış veya boyaya batırılmış. [*Osm.* Mülevven; *Ing.* Painted; coloured; *Fr.* Peint, coloré] § ❷ Yüzünü fazla boyamış olan: *O kadar boyalı olmasa böyle çirkin görünmezdi.* [*Ing.* Painted; *Fr.* Fardé] § ❸ Renkli: *Kırmızı boyalı.*
☆ *Yak anl.* **rengârenk ,elvan.** ☆ *Karş.* § ❶ **boyasız.** § ❷ **renksiz, sade, soluk, silik.**
~ **hanım kelebeği**, *zool.* ◘ **Kelebek.**
~ **lâmba**, *tiy.* Renkli cam veya asetat bulunmadığı zaman kullanılan boyalı lâmba. [*Ing.* Colour-dipped lamp; *Fr.* Lampe vernie].

boyama, i. § ❶ Boyamak eylemi. [*Ing.* Painting; *Fr.* Action de peindre] § ❷ Renkli yazma veya mendil § ❸ s. Rengi tabiî olmayıp boya ile sonradan verilmiş olan: *Boyama kürk, Boyama saç.* [*ing.* Coloured, painted, dyed; *Fr.* Coloré] § ❹ Saça, sakala sun'i renk vermek için yapılan islem § ❺ *bot.* **Çeşitli** boyalarla bir bitkinin çeşitli kısımlarını renklendirme tekniği. § ❻ Bonbonları boyayan şekercinin işi. § ❼ *dok.* Dokuma maddelerinin boyanması ve bunlar üzerine herhangi bir rengin devamlı tespiti işlemi. ◉ **kuru** ~ Uygun boyar madde veya pigmentlerle sentetik reçineli taneleri boyama usulü. Bu işlem döner kazanlı bir karıştırıcıda kuru olarak yapılır.
~ **resim**, Üzerine renk sürülen resim. Kurşun kalem veya çini mürekkebi ve sade bir renkle yapılmış resimleri düz renklerle sonradan boyamak suretiyle yapılan resim. [*Ing.* Painting, colored drawing; *Fr.* Dessin coloriè].

boyamak(-i,-e), f. Boya sürerek veya boyaya batırarak renk vermek: *Kumaşı siyaha boyamak.* [*Osm.* Telvin etmek; *Ing.* To paint, to dye; *Fr.* Teindre, peindre, colorier] ◉ **göz(gözünü)** ~, *dey.* Kandırmak, [*Ing.* To hoodwink; *Fr.* Surprendre, tromper par quelque chose de brillant].

boyan, i. *bot.* ◘ **Meyan.**

boyana, boyna /boya:na, boy:na/, i. *den.* Kıçtan tek kürek çalıştırarak sandalı yürütme: *Boyana etmek, boyana küreği.*

boyanmak(-e), nsz. f. § ❶ Üzerine boya sürülmek, boyama işi yapılmak: *Ev boyandı, Ortalık kızıla boyandı.* [*Ing.* To be painted or dyed, to be coloured or stained]. § ❷ nsz. Kendi kendini boyamak, yüzüne boya sürmek. [*Ing.* To paint oneself, to use paint (or rouge), to fard oneself; *Fr.* Se maquiller, prendre des couleurs, être coloré, teint]. § ❸ Bol miktarda sürülmek.

boyar, i. *Sl. tar. Eskiden,* Tuna bölgesinde, Transilvanya'da ve Rusya'da soylu sayılan tabakadan olan kimselere verilen san. [*Ing.* Boyar, landed nobleman of Wallachia].

boya.resim, b. i. *res.* Tabiatta görülen veya hayalde göz önüne getirilen şeyleri şekil ve renkleriyle bir yüzey üzerine resmetmek ve onları sanat duygusuna göre ifade etmek suretiyle yapılan ve tablo niteliğinde bulunan resimlere ve bunları yapmak sanatına vermek istediğimiz yeni bir ad. [*Lat. Pictura; ing.* Painting, picture; *Fr.* Peinture] ◉ **fresko** ~, ◘ **Fresko.** ◉ **guvaş** ~, ◘ **Guvaş;** ◉ **pastel** ~, ◘ **Pastel.** ◉ **sulu** ~, ◘ **Sulu boya.** ◉ **yağlı** ~, ◘ **Boyaresim.**

boyar.madde, b.i. § ❶ *kim.* Bazı ortamlarda çözünerek, ortama belli bir renk veren doğal veya sun'î renkli madde § ❷ *bot.* Hücre özsuyu içinde eriyik halde, bir kısmı da sitoplazma içinde yer alan *(kloroplastlar, kromoplastlar gibi)* renk maddelerine verilen ad. Bu maddeler bitki ve çiçeklere özel renklerini verdikleri gibi boya üretiminde de kullanılırlar. [*Ing.* ve *Fr.* Pigment].
☆ *Eşanl.* **renk maddesi, pigment.**

ŞEKİL: 102. -- **BOYACI**. /1-28 *Duvar ve tavanı boyama/:* /1-3 *Badana/:* **1.** Badana fırçası. **2.** Badanacı. **3.** Badana. **4.** Çift merdiven. **5.** Yağlı boyalı oda alt kısmı. **7.** Vernik bidonu. **8.** Terementi bidonu. **9.** Toz boya. **10.** Vernikli boya bidonu. **11.** Koca. **12.** Boya püskürtme tabancası. **13.** Perdah fırçası. **14.** Mermer fırçası. **15.** Yuvarlak fırça. **16.** Radyatör fırçası. **17.** Damarlama fırçası. **18.** Yazı fırçası. **19.** Yassı fırça. **20.** Yumuşatıcı fırca. Çizgi fırçası. **22.** Noktalama fırçası. **23.** Yaldız (lama) fırçası. **24.** Kireç fırçası. **25.** Kalıp *(boya kalıbı)*. **26.** Kalıp merdanesi. **27.** Boya kovası. **28.** Boyacı. /**29-41** *Duvara kâğıt yapıştırma/:* **29.** Macun kabı. **30.** Duvar kâğıdı macunu. **31.** Ahar. **32.** Duvar kâğıdı. **33.** Duvar kâğıdı kenarı. **34.** Etek tahtası. **35.** Duvar kâğıtçısı *(Dekoratör).* **36.** Duvar kâğıt uzunluğu. **37.** Macun fırçası. **38.** Macun malası *(ıspatula).* **39.** Duvar kâğıtçı çekici. **40.** Ek yerleri düzelten merdane. **41.** Duvar kâğıtçı sehpast. **42.** Döşemelik mantarlı muşamba *(linoleum).* **43.** Linoleum astarı. **44.** Balata. **45.** Lineleum macunu. **46.** Lineleum bıçağı.

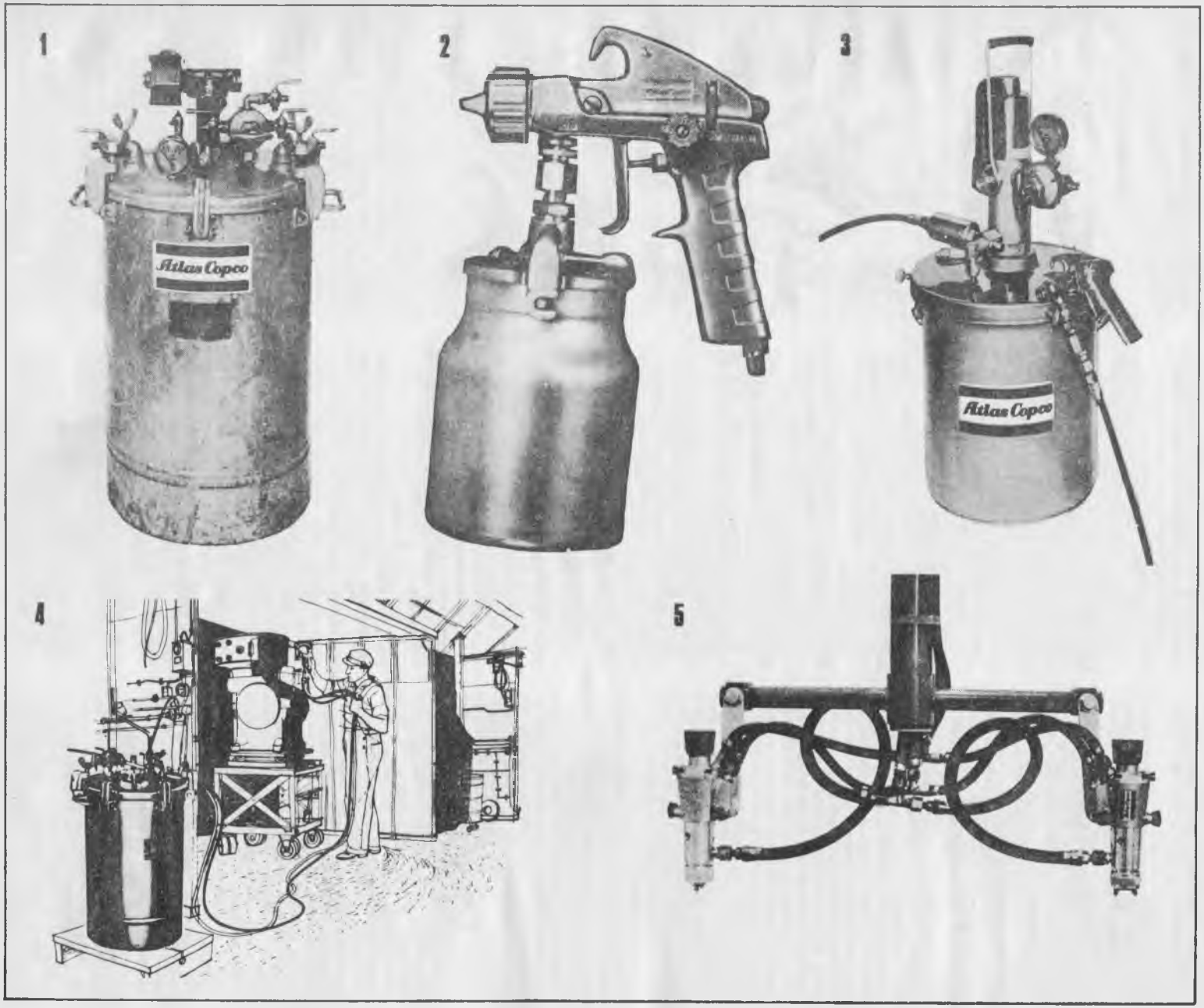

BOYAMA DONANIMI

1. Boya kazanı.
2. Boya kabı ile donatılmış boya pistolesi.
3. Sıcak boya ünitesi.
4. Komple boyama ünitesi.
5. Otomatik boyama ünitesi.

boyasız ,s. § ❶ **Boyanmamış.** [*Ing.* **Not dyed** or painted, **without paint** (or rouge)]. § ❷ Renksiz. § ❸ **Soluk.** [*Ing.* Pale; *Fr.* **Pâle,** blême].

boyata, i. *arg.* **Göt, kıç.**
☆ *Yak. anl.* **atraş, bohça,** davul, **defransiyel, ense, kâse, küfe, semer,** tiz.

boyatılmak, f. Üzerine boya sürdürmek: *Kapı boyatıldı.*

boyatmak(-ı,-e), f. Boya sürdürmek, boyamak işini birine yaptırmak: *Evi boyattım.* [*Ing.* To let be painted or dyed, to let shine; *Fr.* Faire teindre, colorer etc].

boyayıcı, s. § ❶ Boyamaya yarayan: *Boyayıcı bitki* § ❷ *res.* Genel olarak ince pudra halinde, sıvılar ve ortamlar içinde erimeyen, boyayıcı-**renklendirici** madde, örtücü, saydamlığı **giderici** ve renk verici olarak kullanılır.

boy boy, z. Türlü boyda, değişik büyüklükte, ayrı ölçüde, türlü. [*Ing.* Of different sizes or qualities; *Fr.* De toute sorte, de toute grandeur].

boyca, z. § ❶ Boyuna göre § ❷ Boy *(uzunluk)* bakımından: *Onlar boyca birbirlerinden farklıdırlar.* [*Ing.* As to length, regarding length; *Fr.* En taille].

boy.çekme, b.i. *ağ. iş.* Ağacın kuruması sonucu lifler yönündeki çekmesi.

boydaş, s. § ❶ Aynı boyda, boyda eş olan. [*Ing.* Of the same height; *Fr.* De la même taille] § ❷ Öğür. [*Osm.* Akran; *Ing.* Equal].

boy.kaydı, b.i. Kapı ve pencere çerçevelerinde camları tutmak için yapılan kayıtların boydan boya düşey olarak devam edenleri. [*Fr.* Montants d'une croisée].

boykot,-tu, i. *ing. boycott.* § ❶ *sosy.* (a) Bir zümrenin şiddetli protestosu. Toplumda halkın veya bir zümrenin uygun bulmadığı herhangi bir karar veya davranışa karşı söz ve hareket halinde alınan olumsuz davranış. [*Fr.* Boycottage]; (b) Birini, bir topluluğu veya bir ülkeye baskı yapmak amacıyle onunla alış-verişi ve her türlü ilgiyi kesme. [*Fr.* Boycotte] § ❷ *sp.* Bir sporcuya veya bir klübe verilen belirli bir süre veya belirli sayıda yarışma yapmama cezası § ❸ *mec.* Her türlü dostluk ilişiğini kesme § ❹ *huk.* Bir insan topluluğunun anî olarak veya bir plana göre bir veya birden fazla kimseyle sosyal veya iktisadî ilişkilerini kesmesi.
☆ *Eşanl.* **boykotaj.**
~ **etmek,** Alış verişi veya dostluk ilişiğini kesmek. [*Ing.* To boycott; *Fr.* Boycotter].

boykotaj, i. *Fr. boycottage.* ◘ **Boykot.**

boylam*, i. < *boy, boylamak, astr.* ve *coğr.* Yeryüzündeki herhangi bir noktadan geçen meridyenin düzlemi ile, **Greenwich** rasathanesinden geçen ve başlangıç kabul edilen meridyenin düzlemi arasındaki açının değeri: *Coğrafya boylamı, tutulma boylamı, gökada boylamı.* [*Osm.* Tûl; *Ing.* ve *Fr.* Longitude]. ◉ **bir yerin astronomi açısından ~ı,** *astr.* O yerden görülebilen belli gökcisimlerinin konumlarına dayanarak yapılan ölçmeyle, o yerin boylamı olarak elde edilen değer; ◉ **bir yerin coğrafi ~ı,** *astr.* Yer ekvatoru boyunca, incelenen yerin meridyeni ile başlangıç meridyeni arasında, yer'in küre olarak kabul edilmesi esasına dayanılarak ölçülen açı ◉ **bir yerin jeodezik ~ı,** *astr.* Yer ekvatoru boyunca, anlaşmalı belli bir yüzeye (genellikle, hafifçe yassıtılmış bir dolanma elipsoidi) dayanarak ve bu yüzey üzerinde nirengiyle kademeli olarak yapılan ölçmelerden alınan sonuçları birleştirerek elde edilen boylamları hesaplayarak, incelenen yerin meridyeniyle başlangıç meridyeni arasında ölçülen açı ◉ **bir gökcisminin tutulum ~ı,** *astr.* Bu gökcisminin, tutulum getirdiği koordinatlar sistemi içinde hesaplanan boylamı ◉ **coğrafya ~ı,** ◘ **Coğrafya.** ◉ **galaksi ~ı,** *astr.* Bir gökcisminin, gelaksinin ortalama düzlemiyle, ilgili kutup ekseninin meydana getirdiği koordinat sistemi içinde hesaplanan boylamı; galaksi dizgesinde, bir yıldızın samanyolu merkez doğrultusuna göre açısal uzaklığı. [*Ing.* Galactic longitude; *Fr.* Longitude galactique]. ◉ **gözlemlenen ~,** *astr.* Bir deniz yolculuğunda, *tahmin edilen boylam'a* karşıt olarak, güneş veya başka gökcisimleri üzerinde doğrudan doğruya yapılan gözlemlerle elde edilen boylamın değeri. ◉ **tahmin edilen ~,** *astr.* Hareket noktasının bilinen boylamını ve alınan yolun tahminî değerini hesaba katarak bulunan ve deniz yolculuklarında kullanılan boylamın değeri. ◉ **yörüngede ~,** *astr.* Gezegen hareketlerinin incelenmesinde kullanılan anlaşmalı değer.
~ **derecesi,** ◘ **Boylam.**
~ **kemere,** *den.* Bir tekne bordalarının iç kısmında, baştan kıça kadar uzanan, profilden veya demir lataların birleştirilmesiyle yapılmış pastalar. Borda kaplamaları bunların dış tarafına konur.
~ **kemere kuşak,** *den.* Bir güverte döşemesi altına, güverteyi gergin halde tutmak ve ona dayanak olmak üzere konulan boylam eleman. Suyun tekneye girmesine engel olan kapağın dikey kenarı.

boylama, i. Boylamak işi.
~ **halatı,** *balıkç.* Balık ağının baş tarafına bağlanan ip. *(Ağı suda dik tutmak için bu ipin bir ucu da iri bir mantara bağlanır).*

boylamak(-i), f. § ❶ Kaçmak, sıvışmak: *Öğretmeni sokakta görünce evi boyladı* § ❷ Boyuna gitmek, uzanmak, yolu istemiyerek veya farkında olmayarak uzatmak, bir yere gitmek zorunda kalmak: *Denize düşünce dibi boyladı.* [*Ing.* To be rushed(to), to end up (at), to traverse lengthwise; *Fr.* Parcourir un long chemin] ◉ **ahiret (öbür dünyayı) ~,** *tkz. dey.* Ölmek. [*Ing.* To die; *Fr.* Casser sa piper, passer l'arme a gauche, mourir]; **boylanıp poslanmak,** *dey.* Dikkat çekecek şekilde boyu uzamak.

boylanmak, nsz. f. § ❶ Boyu uzamak. [*Ing.* To grow; *Fr.* Grandir] § ❷ Yolunu uzatmak, bir yere kadar uzanmak, yürüyüp varmak: *Çarşıya kadar boylanalım.* [*Ing.* To expand; *Fr.* Pousser].

boylatmak(-i,-e), f. Boylamak işini yaptırmak. [*Ing.* To make longer or taller, to make growth in height or length, to make someone go to a distant place].

BOYLE Hon.Robert, öz. i. (1627-1691) İngiliz kimyacı. 17. yüzyıl kimyasının bellibaşlı simasıdır. Araştırmaları, pnömatiği de içine alan geniş bir alandadır. En çok adını verdiği kanunla tanınır.

boylu, s. § ❶ Boyu olan: *Uzun boylu, kısa boylu* § ❷ Boyu benzerlerinden uzun olan: *Boylu adam, Bu çocuk boylu olacağa benziyor.* [*Ing.* Tall; *Fr.* De grande taille] ◉ **o kadar uzun ~ değil,** *dey.* Fazla ileri gitmel
☆ *Eşanl.* § ❶ **endamlı.** § ❷ **uzun boylu, servi boylu, boylu poslu, levent, şehlevent.** ☆ *Karş.* § ❶ **enli.** § ❷ **kısa boylu, tıknaz, boysuz, bodur.**
~ **ardıç,** *bot.* ◘ **Ardıç.**
~ **boslu(poslu),** *dey.* Uzun boylu, gösterişli. [*Ing.* Well-built, well-developed; *Fr.* Avoir la taille bien prise].
~ **boyuna,** *dey.* ◘ **Boylu boyunca.**
~ **boyunca,** *dey.* Boyu uzanabildiği kadar, boyunun uzunluğunca: *Boylu boyunca kanepeye uzanmış.* [*Ing.* In its entire length, to the full length, all along; *Fr.* En toute sa longueur].
~ **mazı,** *bot.* ◘ **Mazı.**

boylu.kuş, b. i. *jeol.* Karinasızlar grupundan, çok büyük boylu fosil kuş. Kemiklerine, yakın jeolojik devirlere ait tabakalarda çok rastlanır. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Aepyornis].

boylu.kuşgiller, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan *(Aves)* sınıfının, Karinasızlar *(Ratitae)* bölümünün, Boylukuşlar *(Aepyornithes)* takımından bir familyası. Soyu tükenmiş olmakla beraber bazı türlerinin yakın zamanlara kadar yaşadıkları sanılmaktadır. **Dev boylu kuş** *(Aepyornis maximius)* türü ünlüdür. [*Lat.* ve *Ing. Aepyornithidae*]

boylu.kuşlar, ç. b. i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar *(Aves)* sınıfının, Karinasızlar *(Ratitae)* bölümünün bir takımı. Çok iri boylu ve yumurtası 30 sm. olan kuşları içine alır. *Pleistosende* Madagaskar'da yaşamış ve soyu tükenmistir. **Boylukuşgiller** *(Aepyornithidae)* familyası vardır. [*Lat. Aepyornithiformes, Aepyornithes*]. ◉ ◘ *TABLO: 24.* — **KUŞ TAKIMLARI.**

boyna, i. *den.* § ❶ Sandallarda ve kayıklarda ve bu gibi ufak taşıtlarda dümen kullanılmadığı veya dümen sakatlanıp işe yaramadığı zamanlarda dümenlik yapmak ve yeteri kadar kürek olmadığı zaman kürekiik yapmak üzere kıç taraflarından kullanılan kürekler-dir. [*Ing.* Single oar used over the stern to steer or scull a boat]. § ❷ Küçük sandal.
~ **etmek,** *den.* Sandalı kıçtan tek kürekle yürütmek. [*Ing.* To scull].
~ **kürek,** *den.* Bir sandalın kıç aynalığının üst kenarına açılmış bir yuvaya geçirilen kürek. Pala kısmı su içinde bir sağa bir sola kaydırılmak suretiyle ileri gitmeyi sağlar.
~ **palası,** *den.* Boyna küreğinin yassı uç kısmı. [*Ing.* Blade of a scull].

boynacı, i. *den.* Eski tip gırgır alamanalarında kancabaşlarda, kayığın baş tarafındaki pala kürekle manevrayı sağlayan kürekçi.

boynu.eğri, b.i. *zool.* Asmaların genç sürgünlerinin uçlarını emip kurutan *Miridae* familyasından bir bağ zararlısı. [*Lat. Tuponia elegans*].

ŞEKİL: 103. — **BOYNUZLAR. 1.** Öküz. **2.** Manda. **3.** Dağ keçisi. **4.** Madagaskar hörgüçlü öküzü. **5.** Gazal (ceylân). **6.** Zürafa. **7.** Büyük Güney Afrika ceylânı *(kudu).* **8.** Afrika karacası. **9.** Yaban koyunu *(Argali).* **10.** Merinos koçu. **11.** Öküz. **12.** Çift boynuzlu gergedan. **13.** Afrika at antilopu. **14.** Geyik.

boynuz, i. § ❶ *zool.* ve *trm.* Birçok toynaklı hayvanların başlarında taşıdıkları, tırnak gibi bir maddeden oluşan, az çok uzun, kıvrık veya çatallı olup özellikle saldırma ve savunma silâhı olarak kullandıkları bir uzantı. [*Osm.* Karn; *Lat. Cornu; Ing.* Horn; *Fr.* Corne]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 103.* — **BOYNUZLAR** § ❷ *zool. (Böceklerde)* Duyarga. [*Ing.* Corn; *Fr.* Corne] § ❸ Hacamat işleminde kullanılan âlet § ❹ *döş.* Kurşun borudan, kol alma işleminde kullanılan, demirden yapılmış cihaz. [*Ing.* Bentpin, bending pin, turning iron]. § ❺ s. Boynuzdan yapılmış: *Boynuz kaşık* § ❻ *den.* Eski yelkenli gemilerin meydana getirdiği borda hattının iki yan ucu § ❼ *müz.* Nefesli saz olarak kullanılan boynuz § ❽ Boynuz biçiminde herhangi bir çı-

kıntı. ◉ ◘ *ŞEKİL: 405.* — **MÜZİK ALETLERİ.** ◉ **geyik ~u,** *bot.* ◘ **Geyik.** ◉ **şeytan ~u,** *bot.* ◘ **Şeytan** ◉ **bereket ~u,** *mim.* ◘ **Bereket.**

~ ağaçları, *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Baklagiller *(Leguminosae)* familyasından, kışın yaprağını döken, dalları boynuza benzeyen bitkilere verilen cins adı. Yaprakları çift katlı tüysü, poligam çiçekleri salkım halindedir. Bu cinsin biri kuzey Amerika *(G. canadensis)* ve diğeri de Çin'de olmak üzere iki türü vardır. Türkiye'de *G. dioica* adlı türüne İstanbul'un park ve bahçelerinde rastlanır. [*Lat. Gymnocladus; Ing.* Bonduc; *Fr* Gymnocladus, chicot].

~ ameliyatı, *vet.* Geviş getiren hayvanlarda boynuzların kesilip çıkarılması.

~ çekmek, *dey.* Şişe çekmek, hacamat etmek, kan almak. [*Ing.* To cup; *Fr.* Appliquer, mettre, poser des ventouses].

~ dalı, *zool.* Geyik, sığır ve karacanın kök boynuzları üzerinde biten dal boynuz. *(Bunlara bakılarak hayvanın yaşı anlaşılabilir.)*

~ dişligiller, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Akciğerli balıklar *(Dipnoi)* takımının Tek-akciğerliler *(Monopneuma)* alt takımına giren bir familyası. Vücutları büyük ve yuvarlak pullarla örtülüdür. Bugün yaşayan iki cinsi olup soyu tükenmiştir. **Seratodus** *(Ceratodus),* **akciğerli barranıında** *(Neoceratodus forsteri)* iyi bilinirler. [*Lat.* ve *Ing. Ceratodontidae; Fr.* Ceratodidés].

~ gaga, *zool.* Gök-kuzgunumsular *(Coraciiformes)* takımının, Kolibrigiller *(Trochilidae)* familyasından bir kuş türü. Sarı, yeşil, kara, mavi karışık renklidir. Güney Amerika'da yaşar. [*Lat. Prymnacantha popelairii; Ing.* ve *Fr.* Thornbill].

~ gagalıgiller, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Gök-kuzgunumsular *(Coraciiformes)* takımının, Gök-kuzgunlar *(coraciae)* alt takımına giren bir familyası. Gagaları çok büyük, az dişli ve öne kıvrıktır. Üst gaganın dibinde boynuz gibi bir çıkıntı vardır. Baş ve boyunlar yer yer çıplaktır. Ürkektirler. Afrika ve Güney Asya'da yaşarlar. **Boynuzlu karga** *(Bucorvus abyssinicus),* **iki-boynuzlu kuş** *(Dichoceros bicornis),* **kalao** *(Buceros rhinoceros)* iyi bilinen türleridir. [*Lat.* ve *Ing. Bucerotidae; Fr.* Bucérotidés].

~ kanıtı, *mant.* İkilemin veya kanıtın eski adı .

~ kap, Barbarların herhangi bir şey içmek için kullandıkları öküz boynuzu.

~ maddesi, *zool.* ◘ **Keratin.**

~ otu, *bot.* ◘ **Çöpleme.**

~ sineği, *zool.* ◘ **Sinek .**

~ takmak (takınmak), *tkz. dey.* (a) Karısı veya başka bir kadın yakını tarafından aldatılmak; (b) *(kadın hk.)* Aldatmak. [*Ing.* To wear horns, to become a cuckold (wittol); *Fr.* être cocu].

~ taktırmak *(birine), dey.* Bir erkek birinin karısı ile veya yakını ile gönül eğlendirerek onu aldatılmış bir erkek durumuna sokmak. [*Ing.* To make a cuckold of someone; *Fr.* Faire cocu].

☆ *Eşanl.* **yaldızlatmak.**

boynuzcuk,-ğu, i. § ● *anat.* Burnun yan duvarlarının alt bölgelerini meydana getiren üç ince kemik. [*Osm.* Kureyn; *Ing.* Corniculum; concha; *Fr.* Cornet). ◉ ◘ *ŞEKİL: 109.* — **BURUN BOŞLUĞU.** § ● Küçük, bir boynuz şeklinde bezeme motifi. Avrupa'da eski tulgaların *(miğferlerin)* üstüne ve arkasına doğru süsleme olarak konan ve küçük boynuza benzer kıvrık parça. [*Ing.* Cornicle; *Fr.* Cornicule].

~ kemiği, *anat.* ve *zool.* ◘ **Kemik.**

boynuzlamak(-ı), f. § ● *(hayvan hk')* Boynuzlarıyle vurmak, yaralamak, süsmek. [*Ing.* To gore; *Fr.* Blesser d'un coup de corne] § ● *tkz. (Kadın hk.)* Yakını bir erkeği başka bir erkekle aldatmak.

☆ *Eşanl.* **yaldızlamak.**

boynuzlanmak, f. § ● Boynuz yarası almak: *Boğa tarafından boynuzlandı* § ● *tkz. (Erkek hk.)* Yakını bir kadın tarafından aldatılmak. [*Ing.* To become horned, to grow horns.

boynuzlatmak(-e), f. Birinin karısıyle veya ailesinden bir kadınla **münasebette** bulunmak.

☆ *Eşanl.* **boynuz taktırmak.**

boynuzlu, s. § ❶ Boynuzu olan *(hayvan).* [*Ing.* Horned; *Fr.* Cornu] § ❷ *tkz.* Karısının veya yakınlarından birinin namussuzluğuna göz yuman. [*Ing.* Cockold; *Fr.* Cocu].

~ at, *astr.* Büyük köpek, küçük köpek, Orion ve Dişi suyılanı takımyıldızları arasında bulunan ve pek parlak olmayan birkaç yıldızı kapsayan ekvatoryal takımyıldızı.

~ engerek, *zool.* ◘ **Engerek.**

~ karga, *zool.* ◘ **Karga.**

~ kuş, *zool.* Kazsılar *(Anseriformes)* takımının, Boynuzlukuşgiller *(Palamedeidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 80 sm. Başında 10-15 sm. uzunluğunda ince bir boynuz vardır. Amazon ırmağı dolaylarında yaşar. [*Lat. Palamedea cornuta; Ing.* Horned screamer; *Fr.* Kamichi cornu].

~ mısır engereği, *zool.* ◘ **Engerek.**

~ teke, *zool.* ◘ **Teke.**

boynuzlugiller, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Çiftparmaklılar *(Artiodactyla)* takımına giren bir familyası. Zehirlidir. Çöllerde yaşar. Çok geniş bir gruptur. Bazıları ince, bazıları tıknaz olur. Her iki eşeyde de bulunan ve içi boş olan boynuzları devamlı kalır ve dallı değildir. Sürüler yaparlar. İnsanlara en yakın olan hayvanlardır. Normal olarak her defa bir yavru doğururlar. **Çeşitli antiloplar,** keçiler, koyunlar, sığırlar ile **Amerika bizonu** *(Bison bison),* **Avrupa bizonu** *(Bison bonasus)* türlerini içine alır. Dünyanın her yanına yayılmışlardır. [*Lat.* ve *Ing. Bovidae; Fr.* Bovidés].

boynuzlu.kuşgiller, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan, Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Kazsılar *(Anseriformes)* takımının, Boynuzlukuşlar *(Palamedeae)* alt takımının bir familyası. Gagaları yandan basık ve sivridir. Kanatları diken gibi bir çengel tasır. **Boynuzlu kuş** *(Palamedea cornuta),* **çoban kuşu** *(Chauna chavaria)* iyi bilinen türleridir. [*Lat.* ve *Ing. Palamedeidae; Fr.* Palamédéidés, Anhimidés].

boynuzlu.kuşlar, ç. b. i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Karinalılar *(Carinatae)* bölümünün, Kazsılar *(Anseriformes)* takımından bir alt takım. Gagaları ve boyunları kısadır. Baslarında boynuz biçiminde bir çıkıntıları vardır. Parmakları çengel biçiminde tırnaklarla sonlanır. Kanatları yuvarlaktır. **Boynuzlu kuşgiller** *(Palamedeidae)* olmak üzere bir familyası vardır. [*Lat. Palamedeae; Fr.* Anhimides].

boynuzsu. tabaka, b.i. *biy.* ve *zool.* Göz yuvarlarını örten en dış örtünün saydam olan ön bölgesi. [*Osm.* Tabaka-i karniye;*Lat.* ve *Ing. Cornea; Fr.* Cornée].

☆ *Eşanl.* **saydam tabaka, saydam kat.**

boynuzsuz, s. Boynuzu olmayan *(hayvan).* [*Ing.* Hornless; *Fr.* Sans cornes, acère].

~ koyun, *dey.* Yumuşak başlı miskin kimse.

boy.otu, b.i. *bot.* ◘ **Boy otu.**

boyskaut, i. *Ing. boy scout.* İlk zamanlar «keşşaf» olarak kabul edilen bu söz sonra «izci» ile karsılanmıstır.

boysuz, s. Boyu benzerleri arasında kısa olan. [*Ing.* Short, not long or tall, (rather) small, short in stature; *Fr.* Courte taille].

☆ *Yak. anl.* **kısa boylu, bastıbacak, bacaksız, tıknaz, bodur.**

☆ *Karş.* **boylu, endamlı, uzun boylu, servi boylu, boylu boslu, şehlevent, levent.**

boyun,-ynu, i. § ❶ (a) *anat.* Başla omuz arasındaki beden bölgesi. [*Osm.* Vidac, unk; *Lat.* Jugulum, cervix; *Ing.* Neck; *Fr.* Cou]; (b) *zool.* Bir hayvanın baş ve gövdesini birleştiren bölge. [*Lat. Collum; Osm.* Rınk; *Ing.* Neck; *Fr.* Col] § ❷ Bunun enseden gayrl olan kısmı § ❸ Şişe veya düğüm gibi şeylerin yukarı ve dar kısmı. [*Ing.* Neck; *Fr.* Coulot] § ❹ *coğr.* Bir dağın alçalıp tekrar yükselen yeri. [*Osm.* Unk; *Ing.* Defile; *Fr.* Col] § ❺ Üstüne alma, yüklenme: *Günahı boynuna.* [*Osm.* Taahhüt; *Ing.* Obligation;*Fr.* Responsabilité, obligation] § ❻ Bir kilitte, anahtarın hareketiyle dili sabit veya hareketli kılan yaya bağlı hareketli parça § ● *anat.* (a) Diş tacının sınırı *(aslında mine prizmalariyle diş semanının birleşme bölgesidir);* (b) Bazı kemiklerin dar kısmı, **Aşık kemiğinin** boynu, bu **kemiğin** başıyle gövdesini birbirinden ayırır § ● *bot.* (a) Bitişik taç yapraklı bir çanakta **veya** bitişik taçyapraklı bir taçta çiçek **borusunun** yayılıp genişlediği yer; (b) Bir **arkegonun** yukarı dar kısmı § ❾ *ins.* **(a) Döner** merdiveninde basamağın çekirdeğe **bağlandığı** en dar parçası; (b) Bir evyenin **taş** üzerinde düzleştiren akış borusunun ucu; (c) Bir şöminede ocakla dumanlık arasındaki **boğum** § ● *mim.* (a) Bir sütunda gövde **ile** bilezik arasındaki dörtte bir daire oyuk **geçiş;** (b) Bir sütun başlığının en dar yeri; (c) Bir **çeşit** içbükey silme. ☆ *Eşanl.* **oluk silme** ◉ **boynu altında kalmak,** *dey.* § ❶ Ölmek § ● Çok zor duruma düşmek. ◉ **boynu altında kalsını** *dey.* **«Ölsün, gebersin» anlamında bir** ilenme. [*Ing.* May he die]. ◉ **boynu bükük,** *dey.* Üzüntülü, kederli, üzgün. [*Osm.* Mahzun; *Ing.* Worried; *Fr.* Triste] ◉ **boynu armut sapına dönmüş,** *dey.* Çok zayıflamış. [*Ing.* He has grown very thin] ◉ **boynu eğri,** *dey.* Minnet altında bulunan. [*Ing.* Under obligation; *Fr.* Obligé] ◉ **boynu hilâlli** kaz, *zool.* ◘ **Kaz.** ◉ **boynu kıldan ince olmak,** *dey.* Her cezaya razı olmak. Doğru ve haklı olarak verilen kararı **itirazsız kabul** etmek. [*Ing.* I am ready to accept any decision, ready to comply with anything] ◉ **boynuna almak,** *dey.* Bir şeyi **borç veya** ödev gibi üzerine almak. [*Ing.* To take upon oneself; *Fr.* S'engager] ◉ **boynuna atmak,** *dey.* Kabahati başkasına yüklemek. [*Ing.* To put (the blame on a person); *Fr.* Imputer quelqu'un une faute, un délit à quelq'un, accuser quelqu'un] ◉ **boynuna geçirmek,** *den.* Kendisine inanılan bir **şeyi** kendine mal etmek. [*Osm.* Zimmetine geçirmek] ◉ **boynunu bükmek,** *dey.* Kendine acındıracak tavır takınmak. [*Ing.* To bow the neck; *Fr.* Obéir, se soumetre sans réserve] ◉ **boynunu kırmak,** *dey.* Çekip gitmek, her cezaya ve duruma razı olmak. [*Ing.* To bow the head] ◉ **boynunu uzatmak,** *dey.* Her şeye, her cezaya razı olmak. [*Ing.* To surrender, to submit] ◉ **boynunu vurmak,** *dey. tar.* Eskiden ceza olarak başını **kesmek.** [*Ing.* To decapitate; *Fr.* Décapiter] ◉ **deve boynu,** *döş.* ◘ **Deve.** ◉ **günahı boynuna,** *dey.* Bir seyin sorumluluğunu bir **başkasına** yüklemek için **kullanılır.** [*Fr.* être coupable, être responsable d'un péché, d'une faute].

~ adeniti, *patol.* Boyundaki akkan düğümlerinin iltihabı. [*Ing.* Cervical adenitis; *Fr.* Adénite cervicale].

~ alıştırmaları, *cimn.* Boyun omur ve kaslarının yardımıyle bu eklemlerde yapılan bükme, döndürme veya çevirme türünde alıştırmalar. [*Ing.* Neck exercises; *Fr.* Exercices du cou].

~ altı bezi, *biy.* ve *zool.* ◘ **Bez²**.

~ altı kayışı, Atın başlığında tepe kayışının bir yanından gelip, boyun altından geçtikten sonra diğer yana bağlanan kayış.

~ aponevrozları, *anat.* Boyundaki kas, iç organ veya damar-sinir gruplarından her birini saran aponevroz. [*Ing.* Cervical aponeurosis; *Fr.* Aponévroses cervicales].

~ atardamarı, *anat.* ◘ **Atardamar.**

~ atkısı, *kıyf.* Yakanın ceket veya pardesü ile temasını önlemek, soğuktan korunmak için boyuna sarılan dar atkı. [*Ing.* Scarf, neckerchief; *Fr.* Cache-col].

~ bağı, ◘ **Boyunbağı.**

~ bağlamak, *dey.* ◘ **Boyun kesmek.**¹

~ borcu, *dey.* Ödev. [*Osm.* Vecibe; *Ing.* Binding duty; *Fr.* Responsabilité, devoir] § ❷ Minnet duygusundan dolayı yapılması gereken hareket

~ (boynunu) bükmek, *dey.* § ● Acındıracak tavır takınmak. § ● Çaresizliğini kabul etmek, çaresiz kalmak. [*Ing.* To bow the neck, to show humility; *Fr.* Prendre un air pitoyable].

~ deri kası, *zool.* ve *anat.* ◘ **Kas.**

~ derisi, *deric.* Öküz veya inek derisinin, hayvanın omuzlarını ve boyunu örten parçası.

~ eğmek, *dey.* İstemiye istemiye uymak. [*Osm.* Itaat etmek; *Ing.* To submit; *Fr.* Se soumettre].

~ ense bağı, *anat.* Omurga üstü bağa verilen ad. *(Bu bağ, ense kaslarını ortadan iki-*

ye ayıran, dikine telsel levha biçimindedir). [*İng. Cervica)* posterior ligament; *Fr.* Ligament cervical postérieur].

~ **halkası**, *tekn.* Bir boşaltma borusu çevresine kaynatılan ve onun taşıyıcıları içinde düzey olarak kaynamasını önleyen dökme parça.

~ **kesmek**, *dey.* § ❶ Başını eğmek, itaat etmek. [*İng.* To bow the head; *Fr.* Incliner la tête] § ❷ Başıyle selâm vermek.

~ **kırmak**, *dey.* Durumu olduğu gibi kabul etmek. [*İng.* To be submissive, to submit; *Fr.* Se soumettre].

~ **metodu**, *mat.* *n*'nin büyük değerleri için.

$$\int_a^b e^{xf(u)}du,$$

sı metodu.

~ **noktası**, Yan yana bulunan iki tepenin arasındaki en alçak nokta. [*İng.* Col, pass; *Fr.* Col].

~ **olmak**, *dey.* Kefil olmak.

~ **omuru**, *zool.* ve *anat.* Omurgayı teşkil eden kemiklerden boyun bölgesine rastlayan beş omurdan her biri. [*Osm.* Fıkra-i rakabiye; *İng.* Cervical vertebra; *Fr.* Vertèbre cervicale] ◉ ◘ *ŞEKİL: 109.* — **BURUN BOŞLUĞU.**

~ **sempatiği**, *anat.* Büyük sempatiğin boyundaki kısmı. Üç sinir düğümden yapılmıştır: *Boyun üst sinir düğümü, boyun orta sinir düğümü, boyun alt sinir düğümü.* Bu sonuncusu birinci göğüs sinir düğümü ile birleşerek yıldız sinir düğümünü meydana getirir. [*İng.* Cervical sympathetic nerve; *Fr.* Sympathique cervical].

~ **sinir ağı**, *anat.* Boynun ön tarafındaki ilk dört çift sinir dalından meydana gelen sinir ağı.

~ **sinirleri**, *anat.* Omuriliğin ilk sekiz siniri. [*İng.* Cervical nerves; *Fr.* Nerfs cervicaux]

~ **toplardamarı**, *anat.* ve *zool.* ◘ **Toplardamar.**

~ **tutmak**, *dey.* Karşı söylemek, itiraz etmek, birisine karşı diklenmek. [*İng.* To stand up *(against)*; *Fr.* Résister à, tenir contre].

~ **tutulması**, *patol.* (a) Sebebi ne olursa olsun, aşırı kas gerginliğinden dolayı başın kötü duruşu; (b) Bundan doğan ağrı. [*İng.* To have a stiff neck].

~ **vermek**, *dey.* Boyruk altına girmek. [*İng.* To surrender, to submit; *Fr.* Se soumettre].

~ **vurulması**, *fizyol.* Boyun vurulunca, soğan iliğe yakın yerden omurilik kesilmiş olur. Solunum ve yürek durduğu için ölümle sonuçlanır.

~ **zırhı**, *ask. tar.* Boynun alt kısmını koruyan, çelikten veya bakırdan yapılmış boyunduruk.

boyuna, z. § ❶ *fiz.* Ene dik olarak, uzunluğuna olan, boyunca, uzunlamasına. [*Osm.* Tulânî; *İng.* Longitudinal; *Fr.* Longitudinal,-ale] § ❷ /boːyuna/ Ara vermeden, durmeksızın: *Kimseye sıra vermeden boyuna söylüyor.* [*Osm.* Imtidadî, lâyenkatî, aleddevam; *İng.* Continued, continually; *Fr.* Sans cesse, continuel,-elle].

☆ *Karş.* **enine, arızî.**

~ **ada**, *coğr.* Karaların yanında uzanan adalar olup orada kıvrım uzanışlarına uyar. [*Osm.* Tûlânî ada, tûlânî cezire; *İng.* Longitudinal island; *Fr.* Île longitudinale].

~ **akarsu**, *coğr.* Subölümü olan kabartılara az çok koşut *(paralel)* olarak uzanan akarsu. [*Osm.* Tûlânî nehir; *İng.* Longitudinal stream; *Fr.* Fleuve longitudinal].

~ **boğaz**, *coğr.* Iki boyuna kıyı arasında uzanan deniz boğazı. [*Osm.* Tûlânî boğaz; *Fr.* Détroit longitudinal].

~ **denge**, *hava.* Bir hava gemisinin enine eksenine göre dengesi. [*İng.* Longitudinal or pitching stability; *Fr.* Stabilité longitudinale].

~ **doruk sırtı**, *coğr.* Kıvrımların uzanışına uyan doruk. [*Osm.* Tûlânî hattı bâlâ; *İng.* Longitudinal ridge; *Fr.* Chaine longitudinale]

~ **kesi**, *zool.* Bir organizmayı boy eksenine paralel veya en eksenine dik olarak kesen kesi. [*Osm.* Maktai tulanî; *İng.* Longitudinal section; *Fr.* Section longitudinale].

~ **kesit**, *inş.* Bir yapı, bir mobilya veya herhangi bir eşyanın uzun tarafına paralel olarak onu kesmek üzere geçirildiği farzolunan dikey bir yüzeyin, o eşyaya dokunduğu noktaların bütününden meydana gelen şekil.

~ **kırılma**, *coğr.* Tabakaların uzanışına paralel olarak giden kırılma yerleri. [*Osm.* Tûlânî inşikak; *İng.* Longitudinal faulting; *Fr.* Faille longitudinale].

~ **kıyılar**, *coğr.* Kıyı boyunca uzanan kıvrım dağlarının uzanışına uyan deniz kıyıları. [*Osm.* Tûlânî sevahil, tûlânî sahiller; *Fr.* Côtes longitudinales].

~ **titreşim**, *fiz.* ◘ **Titreşim.**

~ **vâdi**, *coğr.* Kıvrımlardan doğmuş bir dağın kıvrım uzanışına uyarcasına uzanan vâdi. [*Osm.* Tûlânî vâdi; *İng.* Longitudinal valley; *Fr.* Vallée longitudinale].

boyun.bağı, b.i. Gömlek yakasına süs olarak bağlanan, ortası dar, uçları enlice kumaş parçası. [*İng.* Neck tie; *Fr.* Cravate].

☆ *Eşanl.* **kravat.**

~~, **çubuğu**, *ağ iş.* Kravatlık. Elbise dolaplarının iç taraflarına boyun bağı asmak için konulan ağaç veya madensel çubuk.

boyunca, z. § ❶ Boyu ya da uzunluğu kadar. [*İng.* According to its length, along; *Fr.* Le long de]. § ❷ Süresince, sürdüğü zaman kadar: *Yol boyunca, Yıllar boyunca.* [*İng.* During; *Fr.* Durant].

~ **beraber çocuğu (evlâdı) olmak**, *dey.* Yetişkin çocuğu olmak.

~ **günaha girmek**, *dey.* Büyük bir günah işlemek.

~ **kalıbını basmak**, *dey.* Büyük bir güvenle inanca vermek.

boyuncuk,-ğu, i. § ❶ *bot.* Bitkilerde yumurtalıkla tepecik arasındaki sapçık. Pistilin 3 bölümünden biridir. Stigma ile ovaryumu birleştiren sap şeklindeki uzantıdır [*Osm.* Ibre; *Lat.* *Stylus; İng.* Stylet, stiletto; *Fr.* Stylet]. ☆ *Eşanl.* **iğne, stilus.** ◉ ◘ *ŞEKİL: 89.* — **BİTKİ.** § ❷ *biy.* Küçük bir boyun şekli gösteren bir yapı. [*Osm.* Uneyk; *İng.* Neck, collar; *Fr.* Collet]. ◉ **bileşik ~ lar**, *bot.* ◘ **Bileşik.**

boyunduruk,-ğu, i. < *boyun.* § ❶ Çift süren veya araba çeken öküz veya mandaların boyunlarına geçirilen çerçeve şeklinde ağaç. [*İng.* Yoke; *Fr.* Joug]. § ❷ *mec.* Zulüm ve zorbalık baskısı, tahakküm, kahır, esaret. [*İng.* Yoke; *Fr.* Joug]. § ❸ *inş.* Ahşap ve demir inşaatta iki düşey direk veya dikme arasında yatay olarak tesbit edilen ve o dikmeleri birbirine yaklaştırmayarak tahkim eden ağaç veya demir parçalar. [*İng.* Lintel; *Fr.* Linteau]. § ❹ *döş.* Mengenenin üst yanındaki kemer biçimli bölüm. [*İng.* Yoke]. § ❺ *den.* Başlıklı, uzun madenî çubuk. § ❻ *mad. oc.* Bir galeri tahkimatının tavanını tutan ağaç veya maden, yatay parça. *(Boyunduruk çoğu zaman iki dikmeye dayanır).* § ❼ *sp.* Yağlı güreşte oyun. Rakibinin başını, koltuk altına aldıktan sonra yine aynı kolu boynuna dolayıp sıkıştırma hareketidir. Böylelikle rakip yere çekilip sırtüstü çevrilmeye çalışılır. [*İng.* Headlock]. § ❽ *vet.* Çitlerin arasından geçemesinler diye hayvanların boynuna takılan ağaçtan tasma. ◉ **boyunduruğa vurmak**, *dey.* Baskı altına almak. [*İng.* To put under the yoke, to reduce to servitude]. ◉ ~ **la bastırma**, *sp.* Boyunduruğa alınan bir pehlivanın üzerine abanarak onu başından yere doğru çekerek çökertme. ◉ ~**tan çapraza**, *sp.* Boyunduruğa alınan pehlivanın gırtlağına aşağıdan yukarıya doğru bastırarak koltuk altından fırlatıp dağınık kolların arasından çapraza girme. ◉ **bita boyunduruğu**, *den.* Bitanın tepe kısmına enlemesine geçirilen ve demir *(çapa)* funda edilirken *(denize bırakılırken)* zincirin bitadan fırlamasına engel olan madenî çubuk. ◉ **çapraz ~**, *mim.* ◘ **Çapraz**[1].

~ **kemer**, *mim.* Iki kârgir ayağı birbirine bağlamak için aralarına yapılan ve üstü boş bırakılan kemer olup, Endülüs mimarlığında bu çeşit kemerler çok kullanılmıştır. [*Fr.* Arc d'entretoisement].

~ **yeke**, *den.* Dümene kumanda etmek için kullanılan ikikollu yeke. [*İng.* Rudder with yoke].

boyunduruk.çu, i. Boyunduruk yapan veya satan kimse.

boyunduruklu, s. Boynuna boyunduruk vurulmuş olan.

~ **yılan**, *zool.* ◘ **Yılan.**

boyunlu, s. Enseli, kalın enseli. [*İng.* Having a neck, necked].

boyunluk,-ğu, i. § ❶ Boyuna sarılan kumaş. [*İng.* Thing worn around the neck]. § ❷ Beygirin göğsüne konan ve keçe veya yünlü bir kumaştan meydana gelen koşum takımı parçası. [*İng.* Neckguard for a horse].

boyunsak,-ğı, i. § ❶ Hayvanların boynuna takılan çember. § ❷ *mim.* Profili oluk gibi kavisli ve içbükey olan bir silme şekli olup sütun kaidelerinde süs olarak kullanılır. [*İng.* Scotia; *Fr.* Scotie].

☆ *Eşanl.* **ters deve boynu silme.**

boyut*,-tu, i. < *boy.* § ❶ *mat.* Doğruların, yüzeylerin veya cisimlerin ölçülmesinde ele alınan üç doğrultudan, yani, uzunluk, genişlik ve derinlikten her biri. [*Osm.* Buut; *İng.* ve *Fr.* Dimension]. § ❷ Bir niceliği meydana getiren çarpanların üçleri toplamına da nicelliğin boyutu denir. § ❸ *post.* Posta maddelerinin tesbit edilmiş olan uzunluk, genişlik ve kalınlık ölçüleri. [*Osm.* Ebat; *İng.* Size, dimensions; *Fr.* Dimensions] § ❹ Ölçü: *Boyutlarını almak* § ❺ *metrol.* Türev bir büyüklükte bunun bağlı olduğu temel büyüklükler arasında mevcut olan bağlantının ifadesi § ❻ *sosy.* Kavranmaya çalışılan bir sosyal olayı meydana getiren unsurların tümü ◉ **iki ~lu geometri**, *mat.* Düzlem geometri ◉ **üç ~ lu geometri**, *mat.* Uzay geometri. [*Fr.* A trois dimensions].

~ **analizi**, *fiz.* Formüllerin homogenliğini gerçeklemek ve bundan cebirsel şekli kurmak için fizik büyüklüklerin ve birimlerin boyutlarını kapsayan denklemlerin kullanılışı.

~ **denklemi**, *fiz.* ◘ **Denklem.**

boyutsuz, s. *fiz.* Boyutu bulunmayan, bundan ötürü de sayısal değeri bütün birimlerden bağımsız olan bir büyüklük hakkında söylenir.

boz, s. § ❶ Açık toprak ve deve tüyü renginde olan, kül rengi. [*Osm.* Sincabî; *İng.* Gray; *Fr.* Gris] § ❷ İşlenmemiş, açılmamış, sürülmemiş *(toprak).* [*İng.* Uncultivated land; *Fr.* Terre inculte].

~ **antilop**, *zool.* ◘ **Antilop.**

~ **bulanık**, *dey.* Duru olmayan, kirli.

~ **ceviz**, *bot.* ◘ Ceviz.

~ **çekirdekler**, *anat.* Beyindeki bozmadde topakları.

~ **deve**, Tüysüz erkek deve.

☆ *Eşanl.* **arvana, celep.**

~ **don.** Atlarda beyaz kılların al bir donu istilâ etmesi, sığırlarda vücut kıllarının açık kursunî veya kursunî beyaz karışığı olması hali.

~ **ırk**, *zool.* ◘ **Irk .**

~ **söğüt**, *bot.* ◘ **Söğüt**

boza, i. Sulu darı hamurunun ekşitilmesiyle yapılan koyuca, tatlı veya mayhoş içecek. [*İng.* Zythum; *Fr.* Boisson du millet] ◉ **ensesinde ~ pişirmek**, *dey.* Devamlı rahatsız etmek. [*İng.* To torment, to inflict punishment on; *Fr.* Tourmenter, torturer *(qn)*].

~ **gibi**, *dey. (sıvılar hk.)* Koyu ve yoğun veya bulanık.

~ **olmak**, *h.d.* Bozum olmak.

bozacı, i. Boza yapan veya satan kimse. [*İng.* Maker or seller of Boza].

bozacılık,-ğı, i. Boza yapma veya satma işi.

boza.hane, b.i. *tar.* eskiden insanı şarap gibi sarhoş eden, fazla mayalandırılmış ve içine afyon da karıştırılmış olan bozanın içildiği yer. [*İng.* Shop where boza is made].

boz.ardıç,-cı, b.i. ◘ **Kokarardıç.**

bozarmak, nsz. f. § ❶ Rengi boz olmak: *Suçunu anlayınca kızardı, bozardı* § ❷ Yüzünün rengi değişmek, utanmak: *Kızarıp bozardı.* [*İng.* To turn pale, to take on a gray color; *Fr.* Devenir pâle, dâteindre].

boz.ayı, b.i. *zool.* ◘ **Ayı.**

boz.bakkal /boz:bakkal/, b. i. *zool.* Karatavukgillerden boz renkli ardıç kuşu. [*Lat. Turdus pillaris; İng.* Fieldfare; *Fr.* Litorne, tourdelle].

bozca, s. § ❶ Boz rengine çalan. [*İng.* Grayish; *Fr.* Grisâtre] § ❷ i. İşlenmemiş, açılmamış çalılık toprak, ham tarla. [*İng.* Uncultivated land; *Fr.* Terre inculte, lande].

boz.camgöz, b. i. *zool.* ◘ **Altı yarıklı balık.**

boz.doğan, b.i. § ❶ *zool.* ◘ **Doğan.** § ❷ Eskiden kullanılan altı toplu bir gürz. [*Ing.* Iron warmace].

bozdurmak(-i,-e). f. § ❶ Bozmak işini başkasına yaptırmak. [*Osm.* Ihlâl veya tahrip ettirmek; *Ing.* To let spoil] § ❷ Parayı ufaklığa çevirtmek. [*Ing.* To let change; *Fr.* Faire altérer, faire corrompre, faire changer en petite monnaie]. ◉ **bozdur bozdur harca,** *dey.* Miktarı az olan şeyler için alay yollu söylenir.

☆ *Yak. anl.* **yırttırmak, hezimete uğratmak, feshettirmek, hetkettirmek.**

☆ *Karş.* **düzelttirmek, yaptırmak.**

bozgu, i. *sp. (Basketbol'de)* Bir oyuncunun teknik bir sapkı yapmasından doğacak ceza. [*Ing.* Technical foul].

bozgun, i. < *bozmak.* § ❶ *sosy.* Karşılıklı güvenin bozulmasıyle bir topluluk içinde beliren ayrışma. Bir kalabalık veya halk yığınında meydana gelen ve her türlü kontrolden kaçan davranış tarzı. [*Osm.* Inhizam; *Ing.* Panic; *Fr.* Panique] § ❷ Bir savaşta yenilgiye uğrayan ordunun komuta dinlemeden gelişi güzel geri çekilmesi, disiplini yitirerek asker şerefinin gerektirdiği bütün bağları bozması: *Bozguna uğramak, bozgun vermek.* [*Osm.* Hezimet; *Ing.* Rout, defeat; *Fr.* Déroute] § ❸ Perişanlık, haraplık. [*Ing.* Disordre; *Fr.* Désordre] § ❹ s. Bozguna, perişanlığa uğramış olan: *Bozgun asker.* [*Ing.* Routed, defeated; *Fr.* En déroute, en défaite, dispersé] ◉ **—a uğramak,** *dey.* Yenilip perişan olmak. [*Ing.* To be routed, to be defeated; *Fr.* Essuyer une défaite] ◉ **— havası,** *dey.* Telâş ve kargaşalık hali.

— vermek (yemek), *dey.* ◘ **Bozguna uğramak.**

bozguncu, s. ve i. Bozgun havası, ikilik yaratan (kimse), bir toplum veya ülkede ayrılıklara, inzibatsızlıklara sebebolan (kimse): *Bir bozguncu yüzünden bütün plan bozuldu.* [*Ing.* Defeatist; *Fr.* Defaitiste].

☆ *Yak. anl.* **fitnefücur, fesatçı, muzevir, müfsit, ordubozan, aşub, arabozan, iki yüzlü, fitneci, bozutçu, münafık.**

bozgunculuk,-ğu, i. Bozguncunun davranışı: *Bozgunculuk etme, sen de gel.* [*Ing.* Defeatism; *Fr.* Defaitisme].

☆ *Yak. anl.* **ordu bozanlık, fesatçılık, müzevirlik, fitnecilik, münafıklık.**

bozgunluk,-ğu. i. § ❶ ◘ **Bozgun** § ❷ Bozgun olanın hali, pişmanlık. [*Ing.* State of confusion and defeat; *Fr.* Fuite eperdue, defaite].

boz.kır, b.i. < *boz* + *kır. coğr.* Ağaçsız ve susuz ova. Otsu bitkiler veya bodur ağaçsılardan meydana gelen kurakçıl oluşum. *(Bitki örtüsünün süreksiz oluşu bakımından çayır denilen otsu bitki topluluğundan ayrılır.)* [*Lat. Steppa; Ing.* ve *Fr.* Steppe] ◉ **ağaçlı —, *coğr.*** ◘ **Ağaçlı.**

☆ *Eşanl.* **istep** *(Rusya),* **pampa** *(Arjantin).*

— antilopu, *zool.* ◘ **Antilop.**

— doğanı, *zool* ◘ **Doğan.**

— kedisi, *zool.* ◘ **Kedl.**

— koyunu, *zool.* ◘ **Koyun.**

— pangolini, *zool.* ◘ **Step pangolini.**

bozkırlaşma, i. *coğr.* Bir bölgenin gerek doğal olaylar yüzünden *(yağışların azalması, kuraklaşma),* gerekse insan eliyle olan yıkıcı işler *(ormanların yok edilmesi, yamaçlardaki toprakların süpürülmesi, yeraltı sularında düzensizliklerin belirmesi gibi)* yüzünden bir bölgenin gittikçe bozkır görünüşü ve özelliği alması olayı.

bozlak, s. < *bozlamak.* § ❶ Boz renğine çalan. [*Ing.* Grayish; *Fr.* Grisatre] § ❷ *müz.* Halk ezgilerinden *(makamlarından)* Türk halk musikisinde bir çeşit uzun hava § ❸ *ed.* Halk edebiyatında, türkü çeşitlerinden biri: *Afşar bozlağı, Urum bozlağı* gibi.

bozlamak, nsz. f. § ❶ *h.d.* Bağırmak *(deve hk.).* [*Ing.* To bellow, to low; *Fr.* Beugler, mugir]. § ❷ *mec.* Çığlık atmak (koparmak), ağlamak, sızlamak.

bozma, i. § ❶ Bozmak eylemi. [*Ing.* Made out (of), pervert, proselyte; *Fr.* Action d'altérer]. § ❷ s. Bir şeyden bozularak yapılmış, şekli değiştirilmiş § ❸ *huk.* Bir adlî, idarî kaza veya askerî kaza kararının, kanunun ihlâli veya yanlış yorumu, yetkisizlik veya yetki tecavüzü sebebiyle Yargıtay, Danıştay veya Askerî Yargıtayca kaldırılması. [*Osm.* Fesih; *Ing.* Quashing (annullement) of decision of a lower court; *Fr.* Cassation]. § ❹ *psikan.* Bir savunma mekanizması olup, gerçekten veya hayalen yapılmış olan bir şeye, gerçekten veya hayalen karşıt olan bir şeyi yapmaktan ibarettir. *(Bu mekanizma, özellikle saplantılı nevrozda görünür)* § ❺ s. Melez. [*Ing.* Half-breed; *Fr.* Métis,-isse, demi-sang] ◉ **anız —,** *trm.* ◘ **Anız** ◉ **biçim —,** *tiy., res., heyk.* ve *mim.* ◘ **Biçim.**

— kararı, *huk.* Bir mahkeme kararına, taraflardan biri veya savcı (ceza davasında) tarafından yapılan itirazın, yüksek dereceli mahkemede *(Temyiz mahkemesi)* incelenmesi ile itirazın yerinde görülerek mahkeme kararının isabetsizliğine dair yüksek mahkemenin verdiği karar.

— olayı, *psik.* Daha önceki bir deneyin, sonraki bir işlem üzerinde meydana getirdiği değişiklik, çarpıtma.

bozmacı, i. Eski şeyleri alıp bozarak parça halinde satan kimse. [*Ing.* One who buys old things and uses the materials, shipbreaker, demolisher of buildings, dealer who uses, the materials of old jewelry].

boz.madde, b. i. *anat.* Merkez sinir sisteminin, sinir tellerinden meydana gelen bölgesi olup beyin ve beyincikte dışta, omur ilikte içte bulunur. [*Osm.* Cevher-i sincabiye; *Ing.* Gray matter; *Fr.* Matière grise].

bozmak(-i), f. § ❶ Bir şeyi kendisinden beklenen iyi yapamayacak hale getirmek: *Makineyi bozmak, Bu yemek midemi bozdu, Bu iki radyo istasyonu birbirini bozuyor* § ❷ Bir şeyi tabii halinden ayırıp kökleştirmek: *Kötü sabunlar deriyi bozar. Bu adam aramızdaki ahengi bozdu, Kötü arkadaşlar insanın ahlâkını bozar, Hastalık zavallıyı ne kadar da bozmuş!* § ❸ Büyük parayı ufaklığa çevirmek: *Beş lira bozar mısın?* § ❹ Bir kimseyi, beklemediği bir davranış karşısında bırakarak veya sözünü yalana çıkararak küçük düşürmek: *Adamcağızı fena bozdunuz* § ❺ Bozguna ugratmak: *Düşmanı bozmak* § ❻ Geçersiz bir hale getirmek: *Pazarlığı bozmak* § ❼ Bağ veya bostanın son ürününü toplamak: *Patlıcanı bozduk* § ❽ *arg.* Kızlığını gidermek: *Eskiyalar kızı bozdular* § ❾ Aklını kaybetmek: *Galiba adam bozuyor* § ❿ (-le) Aklını kaybedecek derecede bir şeye düşkün olmak: *Adamcağız politika ile bozmuş* § ⓫ *sp. (Boks'ta)* Kurallara uymamak, kuralların dışına çıkmak. [*Osm.* Ihlâl; *Ing.* To violate; *Fr.* Violer] ◉ **abdest —,** ◘ **Abdest** ◉ **ağız —,** *dey.* ◘ **Ağız** ◉ **bağ —,** *dey.* ◘ **Bağ** ◉ **fikrini (niyetini) —,** *dey.* Kötü seyler tasarlamak ◉ **hava —,** *dey.* Hava iyiyken kötüye çevirmek ◉ **istiflni bozmamak,** *dey.* Umursamamak ◉ **nişan —,** *dey.* Nişanlıdan ayrılmak. [*Fr.* Rompre des fiançailles] ◉ **oruç —,** *dey.* Iftar etmek veya bilerek, bilmeyerek orucunu sakatlamak. [*Ing.* To break a fast; Rompre le jeûne] ◉ **şakaya —,** *dey.* Ciddî bir söz veya teklifin uygun düşmediğini sezerek sözü şakaya çevirmek.

☆ *Yak. anl.* § ❶ **Sakatlamak, kırmak, hasta etmek** § ❷ **Ihlâl etmek** § ❸ **Bozukluk yapmak, ufaklık yapmak** § ❹ **Küçümsemek, sözle kötü duruma düşürmek, istihkâr etmek** § ❺ **Yenerek kaçırtmak** *(düşmanı),* **münhezim etmek** § ❻ **Sıymak, feshetmek, nakzetmek** § ❼ **Hasat toplamak, oramak, ekin biçmek, mahsûl** *(ürün)* **toplamak** § ❽ **Iğfal etmek, bikrini izale etmek** § ❾ **Delirmek, şuurunu kaybetmek, akıl muvazenesini kaybetmek, cinnet getirmek, tecennün etmek.**

☆ *Karş.* § ❶ ve ❷ **Iyileştirmek, sağlamlaştırmak** § ❸ **Bütünlemek** § ❹ **Yüceltmek, yükseltmek, değer vermek** § ❺ **Akıllanmak. aklı başına gelmek.**

bozon, i. *nükl. fiz.* Sose-Einstein'in istatistik kanununa uyan tanecik.

boz.ördek,-ği, b.i. *zool.* ◘ **Ördek.**

boz.sırtlan, b.i. *zool.* ◘ **Sırtlan.**

bozucu, s. Tahrip edici, yok edici. [*Ing.* Demolisher, spoiler, demolishing, spoiling, shipbreaker].

— fonksiyon, *mek.* ve *astr.* Gözönüne alınan bozucu kuvvetin potansiyeli.

— işaret, *radyotekn.* Radyo yayınlarında bozucu bir etki meydana getiren işaret.

— kuvvet. *mek.* ve *astr.* Etkisi daha önce gözönüne alınan etkilere hemen eklenen kuvvet.

— posta, *radyotekn.* Radyo yayınlarını bozmağa yarayan verici.

bozuculuk,-ğu, i. Bir şeyi bozmak huyu.

bozuk[1], s. § ❶ Bozulmuş olan, işlemeyen veya kötü işleyen: *Bozuk para, Bozuk yumurta, Bozuk makine.* [*Ing.* Spoiled, out of order; *Fr.* Déréglé, dérangé] § ❷ Kusurlu, düzensiz: *Bozuk yol.* [*Ing.* Defective, faulty, imperfect; *Fr.* Vicieux,-euse, défectueux,-euse] § ❸ *(yiyecek hk.)* Bozulmuş, kokmuş, yenmeyecek hale gelmiş: *Bozuk yemek* § ❹ *(para hk.)* Bütün olmayan § ● *mec.* Kötü: *Bozuk ahlâk* ◉ **akidesi —,** *dey.* Inancı sağlam olmayan; çiçek bozuğu, çiçek.

☆ *Yak. anl.* § ❶ **Aksak, düzensiz, intizamsız, bozuk düzen, hurda, kurada, külüstür, ingin, tapon, yatkın, özensiz, yarım yamalak, kabataslak, derme çatma, başıbozuk, entipüften.**

☆ *Karş.* § ❶ **Sağlam, kullanışlı, işe yarar, elverişli.**

— dizgi, *matb.* Satır veya harfleri ayni hizada olmayan dizgi.

— duruş, *cimn.* Vücudun ağırlık etkisine karşı koyacak dengeli bir kas gücü tüketmeden aşırı eğrilikli duruşu. [*Ing.* Bad posture; *Fr.* Manque de tenue, tenue courbée].

— düzen, Düzensiz, düzeni bozuk olan: *Bu fabrika bozuk düzen işliyor.* [*Ing.* In confusion, disorderly, irregular; *Fr.* En désordre].

— koza, Iyi oluşmamış, yumuşak ve küçük kalmış ipek kozası.

— koza ipeği, Bozuk kozadan elde edilen ipek.

— şarap, Eskime ve okaltlenme sonucu ekşiyerek portakal rengini alan şarap için söylenir.

bozuk[2],-ğu, i. *müz.* Türk halk musikisinde bir çalgı türü. Tamburaya benzeyen bir çeşit saz. Bağlamadan az büyük ve meydan sazından küçüktür.

bozukluk,-ğu, i. § ❶ Bozuk olma hali. [*Ing.* Defect, fault, corruption, vice; *Fr.* Défectuosité, vice, adultération, déréglement]. § ❷ Bozuk para. [*Ing.* Change; *Fr.* Change]. ☆ *Eşanl.* **ufaklık.** § ● *patol.* Bir aygıt, bir organ ve bir dokuda ortaya çıkan çalışma, işleme düzgünsüzlüğü: *Solunum, akıl, görme, karaciğer bozuklukları* ◉ **ahlâk bozukluğu,** *fels.* ◘ **Ahlâk** ◉ **bellek — ları,** *psik.* ve *fels.* ◘ **Bellek.** ◉ **beslenme bozukluğu,** *patol.* ◘ **Beslenme.** ◉ **damak — bozukluğu,** *tıp.* ◘ **Damak.**

bozuk.tırnak,-ğı, b. i. *vet.* At tırnağının çatlak, yarık çizgili, girintili, çıkıntılı, az çok yaygın, bazen üst üste binmiş tırnak levhaları seklindeki bozuk kısmı.

bozulacak, s. Bozulabilir niteliği olan.

— *(kırılacak cinsten)* eşya, *demir.* Bozulur veya kırılır türden, demiryol ulaşım işlerine ait tarifelerde taşınmaları özel hükümlere bağlı eşya.

bozulamak, bozlamak, f. Bağıra bağıra ağlamak. [*Osm.* Feryadetmek; *Ing.* To cry out; *Fr.* Pousser des cris, s'écrier].

bozulma, i. ◘ **Yılgı** ◉ **aşırı hız — sı,** *fiz.* ◘ **Aşırıhız.** ◉ **denge — sı,** *hava.* ◘ **Denge.**

— havzası, *sosy.* Yapılarının iğreti hali ve içinde oturanların yüksek dereceden yerleşmemiş olması ile beliren şehir havzası. [*Fr.* Aire de déterioration].

bozulmak, nsz. f. § ❶ Bozmak işine konu olmak haline uğratılmak. [*Ing.* To become spoiled, to become depraved; Être humilié] § ❷ Kuvvetten düşmek, sağlığını yitirip zayıflamak § ❸ *(yemek hk.)* Kokmak, fenalaşmak: *Karnıyarık bozulmuş* § ❹ Değerli niteliğini kaybetmek § ❺ *arg.* Bir şeye kızmak, canı sıkılmak: *Herif bozuldu.*

bozulmalar, ç.i. *coğr.* Yerkabuğunun türlü yerlerinin yerinden oynaması, tabakaların duruşunun değişmesi, biçiminin bozulması olayları. [*Osm.* Tagayyürât; *Ing.* Disturbance; *Fr.* Accidents].

bozulmamış toprak nümunesi, *trm.* Toprağın arazide sahip olduğu nitelikleri bozmaksızın özellikle geçirgenlik tayinleri yapmak için özel âletlerle alınan toprak nümuneleri. [*Ing.* Underground water basin].

BÖCEKLER SINIFININ TAKIMLARI

ALTSINIF	BAŞKALAŞIM (*Metamorfoz*)	TAKIM	ÖRNEK	LATİNCESİ	AĞIZ PARÇALARI		KANATLAR	
					Çiğneyici	Emici	ÖN	ARKA
APTERYGOTA (Kanatsız böcekler)	*AMETABOLA* Başkalaşımları yok	1. *PROTURALAR*		*PROTURA*	Ç		YOK	
		2. *SIÇRAR-KUYRUKLULAR*		*COLLEMBOLA*	Ç		YOK	
		3. *KIL-KUYRUKLAR*		*THYSANURA*	Ç		YOK	
		4. *MATMAZEL BÖCEKLERİ*		*ODONATA*			Uzun, çok damarlı, saydam	
PTERYGOTA (Kanatlı böcekler)	*HEMİMETABOLA*: Gençlikte «nymph» safhası vardır. Bileşik gözleri yardır. Kanatları dışa gelişir. Başkaları tedricîdir.	5. *BİRGÜN SİNEKLERİ*		*EPHEMEROPTERA*	Ç		SAYDAM BÜYÜK	KÜÇÜK
		6. *DÜZ-KANATLILAR*		*ORTHOPTERA*	Ç		4 veya yok KALIN	İNCE
		7. *KULAĞA-KAÇANLAR*		*DERMAPTERA*	Ç		SERT KISA	İNCE YEL PAZE GİBİ
		8. *TAŞ SİNEKLERİ*		*PLECOPTERA*	Ç		SAYDAM DARCA	PLİSELİ GENİŞCE
		9. *TERMİTLER*		*ISOPTERA*	Ç		Sexual formlar kanatlı, diğerleri kanatsız.	
		10. *AĞÖREN BÖCEKLER*		*EMBIOPTERA*	Ç		Erkekler kanatlı, dişiler kanatsız.	
		11. *KIL VE DERİ BİTLERİ*		*MALLOPHAGA*	Ç		YOK	
		12. *BİTLER*		*ANOPLURA*	Ç		YOK	
		13. *KİTAP BİTLERİ*		*CORRODENTIA*		E	4, çatı şeklinde veya yok.	
		14. *TERMİT BENZERİ BÖCEKLER*		*ZORAPTERA*	Ç		2 ÇİFT ZARIMSI VEYA YOK	
		15. *YARIM-KANATLILAR*		*HEMIPTERA*		E	YARIM SERT	SAYDAM
		16. *EŞ-KANATLILAR*		*HOMOPTERA*		E	Yapılışları aynı; 4,2 veya yok	
		17. *SAÇAK-KANATLILAR*		*THYSANOPTERA*		E	Dar ve uzun saçaklı	
	HOLOMETABOLA: Gençlikte «kurt safhası» vardır. Bileşik gözleri yoktur. Kanatları içte gelişir. Başkalaşımları tamdır.	18. *AKREP BENZERLERİ*		*MECOPTERA*	Ç		Saydam, çatı şeklinde, birbirinin aynı.	
		19. *AĞ-KANATLILAR*		*NEUROPTERA*	Ç		Saydam, çatı şeklinde, birbirinin aynı.	
		20. *GÖVE BENZERLERİ*	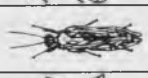	*TRICHOPTERA*	Ç		Saydam çatı şeklinde.	
		21. *PUL-KANATLILAR*		*LEPIDOPTERA*		E	Üst üste gelmiş renkli pullarla kaplı.	
		22. *İKİ-KANATLILAR*		*DIPTERA*		E	Arka kanatları yok.	
		23. *PİRELER*		*SIPHONAPTERA*		E	YOK	
		24. *KIN-KANATLILAR*		*COLEOPTERA*	Ç		SERT DAMARSIZ	SAYDAM
		25. *YELPAZE-KANATLILAR*		*STREPSIPTERA*	Ç		Yalnız erkeklerde arka kanat var; Dişilerde yok.	
		26. *ZAR-KANATLILAR*		*HYMENOPTERA*	Ç	E	Saydam; 2 çift veya yok.	

bozulmaz, s. § ❶ Bozulma özelliği olmayan. [*Ing.* Which cannot be spoiled or destroyed] § ❷ *fiz.* Eylemsiz, harekete veya dinginliğe (sükûnete) karşı hiçbir eğilimi olmayan. [*Ing.* Indifferent; *Fr.* Indifferent,-ente].
~ **çelik**, *met.* ◘ **Çelik.**
~ **denge**, *fiz.* Cisme askıda bulunduğu nokta veya eksen etrafında nasıl bir konum verilirse verilsin, devam eden denge. [*Ing.* Indifferent (or neutral) equilibrium].
~ **nokta**, *fiz.* Bir eriyebilirlik eğrisinin *(doymuş eriyiğin koyuluğunu sıcaklığının fonksiyonu olarak veren eğri)* teğetinin koyuluk eksenine kosut olduğu nokta.

bozuluş, i. Bozulma şekli.

bozum, i. § ❶ Bozmak işi. [*Ing.* Destruction, breaking up; *Fr.* Corruption, destruction] § ❷ Bağ bozma zamanı: *Bağ bozumu.* [*Ing.* The vintage; *Fr.* Vendange. § ❸ *arg.* Paraların suyu çekmesi: *Bozum-kötü şeymiş be hacım.* [*Ing.* Embarrassment, humiliation, discomfiture] § ❹ Bozulma, utanma. [*Osm.* Mahcubiyet; *Ing.* Shyness, bashfulness; *Fr.* Timidité, modestie] ◉ **bağ** ~ **u**, *trm.* ◘ **Bağ.**
~ **etmek**, *arg.* Mahcûbetmek, utandırmak: *Bir alay adamın içinde beni bozum edersen, bir alay köteğe hazır ol!* [*Ing.* To make (someone) ashamed; embarrass, faire honte à qn.].
~ **havası**, *arg.* Biri bozum olunca ortalıkta beliren soğukluk, mahçupluk, utangaçlık: *Attar mısın işkembei kübrâdan, al sana bir bozum havası şimdi.* [*Ing.* The embarrassment caused in company by anyone's discomfiture].
~ **havası çalmak**, *arg.* Mahcûbetmek, utandırmak: *Zibidiye iyiden iyiye bozum havası çalıyorsun da, hiç oralı olmuyor yahu!* [*Ing.* An atmosphere of embarrassment prevailed].
☆ *Yak. anl.* **biçimlemek, ekşitmek, foslatmak.**
~ **olmak**, *arg.* Mahcubolmak, utanmak, bozulmak², sözü yalan çıkarılarak küçük düşürülmek: *Bozum olunca yoğurt gibi kızarma sakın!* [*Ing.* To be embarrassed, to lose face; *Fr.* Être humilié].
☆ *Eşanl.* **amorf olmak, dut gibi olmak, ekşimek, foslamak, madara olmak, şişmek.**

bozuntu, i < *bozulmak.* § ❶ Bozulmuş bir şeyin kalan kısımları, döküntü. [*Osm.* Enkaz, harabe; *Ing.* Depris, ruins; *Fr.* Débris, ruine] § ❷ Şaşırıp göremeyecek duruma gelis: *Bozuntuya uğramak.* [*Ing.* Discomfiture, embarrassment; *Fr.* Caricature, ridicule] § ❸ Kendinde bulunması gereken nitelikleri taşımayan tip, taşıdığı ünvana lâyık olmayan kimse: *Şair bozuntusu, filozof bozuntusu* § ❹ Kötü bir asıldan olan tip: *Eşkiya bozuntusu bir bekçi* ◉ ~**ya vermemek**, *dey.* Bir yanlışın farkında değilmiş gibi davranmak. [*Ing.* Not to let oneself by disconcerted].

bozuş, i. Bozuşmak işi.
☆ *Karş.* **barış.**

bozuşmak(-le), nsz. f. Araları açılmak, dostlukları karşılıklı bozulmak, araya soğukluk girmek *Onunla eskiden ahbaptık ama bozuştuk.* [*Osm.* Kat'ı münasebet etmek; *Ing.* To break with *(each other)*, quarrel with one another; *Fr* Se brouiller].
☆ *Yak. anl.* **darılışmak, manevi bağları kesmek, karşılıklı alâka kesmek.**
☆ *Karş.* **iyileşmek** *(araları)*, **düzelmek.**

bozuşuk, s. Araları açılmış. [*Ing.* On unfriendly terms].

bozut⁴,-tu, ii Ortalığın birbirine düşüp karışması. [*Osm.* Fesat; *Ing.* Corruption, plot, depravity, sedition, conspiracy; *Fr.* Corruption, conspiration].
☆ *Yak. anl.* **bozukluk, ayırga, ara bozma, mefsedet, fitne, nifakuşikak, nifak, ordubozanlık, tezvir.**

bozutçu, s. Ortalığı karıştıran, bozgun çıkaran. [*Osm.* Müfsit; *Ing.* Instigator, conspirator, plotter; *Fr.* Conspirateur,-trice, instigateur, -trice, corrompt, seditieux,-euse, perturbateur].
☆ *Yak. anl.* **bozguncu, fitnefücur, fesatçı, muzevir, ordubozan, aşub, arabozan, iki yüzlü, fitneci, münafık.**

bozutçuluk,-ğu, i. Bozutçu olma hali veya bozutçuya yakışır davranış. [*Osm.* Mefsedet; *Ing.* Conspiracy, plot; *Fr.* Corruption, dépravation, désordre, trouble, sédition].

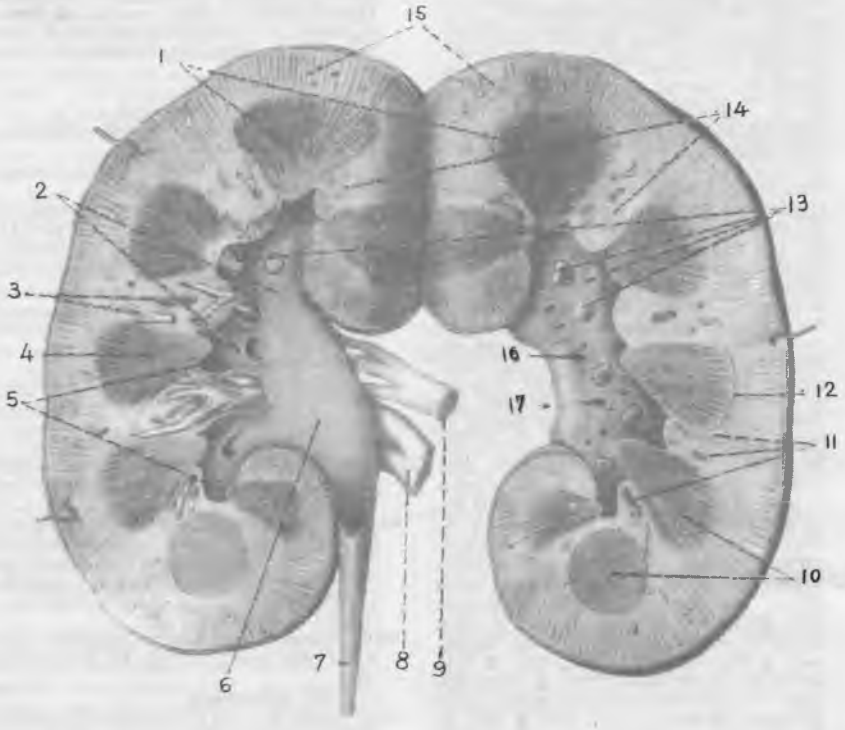

ŞEKİL: 104. — **BÖBREK KESİTİ. 1-4-10-12** Böbrek piramitleri. **2-13** Piramit uçlarının leğen içi görünüşü. **14.** Böbrek iliği. **15.** Böbrek kabuğu. **3-11.** Atar ve toplardamarlar. **5.** Çanaklar. **6.** Leğen. **7.** Sidik sağan. **8.** Toplardamar. **9.** Atardamar. **16.** Böbrek sinusu. **17.** Böbrek kapısı.

☆ *Yak. anl.* **ara bozanlık, iki yüzlülük, münafıklık, müfsitlik.**

boz.yürük,-ğü, i. *zool.* Başı küçük, kuyruğu kalın ve kısa, zararsız ve zehirsiz bir yılan. [*Lat.* Eryx; *Ing.* Sandsnake].

böbrek,-ği, i. *anat.* ve *zool.* Karın boşluğunda, fasulye biçiminde omurganın iki yanında simetrik olarak özel bağlarla arka duvara asılı duran ve sidiği ayırıp kanı temizlemeye yarayan, iki organdan her biri. [*Osm.* Kilye; *Lat. Ren; Ing.* Kidney; *Fr.* Rein]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 485.* — **SİNDİRİM SİSTEMİ VE İÇORGANLAR;** *ŞEKİL: 104.* — **BÖBREK KESİTİ;** *ŞEKİL: 260.* — **İDRAR ORGANI VE YOLLARI.** ◉ **birincil** ~, *zool.* İlkel yapılı omurgalıların boşaltım organı; memeli embriyonunun ilk meydana gelen boşaltım organı. [*Ing.* Pronephros; *Fr.* Pronephrose]. ◉ **dolaşık** ~ **borucukları**, *dokb.* Bowmann kapsülünden sonra gelen borucuklar ◉ **evrimli** ~, *zool.* İkincil böbreğin arkasından meydana gelen ve amniyonlu hayvanların böbreğini yapan organ. [*Ing.* Metanephros; *Fr.* Metanephrose]. ☆ *Eşanl.* **metanefroz.** ◉ **ikincil** ~, *zool.* Memeli embriyonunda ilkel böbrek ile evrimli böbrek arasında geçit olan bir tip boşaltım organı; bazı omurgalı hayvanlarda da erişkin organı. [*Ing.* Mesonephros; *Fr.* Mésonephrose]. ☆ *Eşanl.* **mezonefroz.** ◉ **suni** ~, *tıp.* Organik böbreklerin yerini tutacak şekilde hazırlanmış mekanik ve fiziko-kimyasal aygıt. [*Ing.* Artificial kidney; *Fr.* Rein artificiel].
~ **atardamarları**, *anat.* ◘ **Atardamar.**
~ **çıkarma**, *tıp.* Böbreğin birini kesip alma işlemi. [*Ing.* Nephrectomy; *Fr.* Néphrectomie].
~ **düşüklüğü**, *patol.* Böbreğin anormal sarkması ve oynaklığı.
~ **genişlemesi**, *patol.* Böbreğin, özellikle böbrek havuzcuğunun sidik birikmesi yüzünden genişlemesi. [*Ing.* Nephrectasia; *Fr.* Nephrectasie].
~ **havuzcuğu**, *anat.* Meydana gelen idrarın böbrek ortasında toplandığı yer. Sidik borusunun böbrek içine girince genişleyen ve piramitlerden sidiğin içine süzüldüğü boşluk. [*Osm.* Huveyza, Huveyza-i kilye; *Lat. Pelvis renalis; Ing.* Renal pelvis; *Fr.* Bassinet].
~ **iltihabı**, *tıp.* Çoğunlukla vücuttaki mikroplu hastalıkların sonucu olarak böbrek dokusunun iltihaplanması. [*Ing.* Nephritis; *Fr.* Néphrite].
~ **leğeni**, *anat.* ◘ **Böbrek havuzcuğu.**
~ **sancısı**, *patol.* Bel bölgesinde olan ağrı. [*Ing.* Nephrocolic, nephralgia; *Fr.* Néphralgie, colique néphrétique].
~ **sinir ağı**, *anat.* Böbrek atardamarlarının çevresinde bulunan sempatik sinir ağı.
~ **taşı**, *tıp.* Böbrek kanallarında ve karıncığında sidik içindeki kristallerin birikmesinden meydana gelen ufak taş gibi sert maddeler. [*Ing.* Nephrolith; *Fr.* Calcul renal].
~ **toplardamarları**, *anat.* ◘ **Toplardamar.**
~ **üstü bezi**, *anat.* ve *zool.* ◘ **Bez².**
~ **yuvası**, *anat.* Telsel bir zarla sınırlı boşluk olup, içinde böbrek bulunur.

böbrekbal, s. *biy.* Böbrek biçiminde olan: *Böbrekbal tohum.* [*Ing.* Reniform; *Fr.* Réniforme].
~ **cisimcikler**, *biy.* Böbrek veya eğri çomak biçiminde tek cekirdekli sporozoit. Asalak *sarcocystis*'lerin sporlanması sırasında görülür.
~ **yaprak**, *bot.* ◘ **Yaprak.**

böbür, i. *zool.* Kırsıçanımsıgiller *(Procaviidae)* familyasından sıcak ülkelerde yaşayan, derisi benekli, yırtıcı bir memeli türü. [*Lat. Hyrax syriensis*].
☆ *Eşanl.* **babur.**

böbürlenme, i. Böbürlenmek eylemi. [*Ing.* Boasting, assuming airs].

böbürlenmek, nsz. f. *Fars. bebr*, kaplan > *babür* > *beberlenmek.* Övünerek kabarmak, kurulmak, büyüklük taslamak, kurumlanmak. [*Ing.* To boast, to assume airs, to give oneself airs; *Fr.* Se vanter, prendre des airs] ◉

böbürlene böbürlene, *dey.* Büyüklük taslayarak.
☆ *Eşanl.* büyüklenmek.
☆ *Karş.* alçak gönüllülük göstermek.

böcek,-ği, i. < *böycek* < *böy.* § ❶ *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfına giren üç çift bacaklı herhangi bir hayvan. [*Osm.* Haşere; *Ing.* Insect; *Fr.* Insecte]. ◉ ◘ *LEVHA: 34, 35, 36, 37.* — **BÖCEKLER;** *TABLO: 18.* — **HAYVANLAR ÂLEMİ.** § ❷ *h.d.* Kurt, tırtıl gibi şekil gruplarının dışında kalan küçük hayvancıklara verilen ad: *çocuğun kulağına böcek kaçmış* § ❸ Bit § ❹ *zool.* Kabuklular. *(Crustacea)* sınıfının, Onayaklılar *(Decapoda)* takımının, Zırhlı istakozgiller *(Palinuridae)* familyasından bir kabuklu türü. İkinci duyargaları vücut boyundan daha uzun olur. Karapaksının üstü sık dikenli ve ince tüylerle kaplıdır. Uzunluğu 30-40 sm. dir. Yenilir. Türkiye sularında bulunur. İkinci duyargalarının kaide parçalarını birbirine sürterek ses çıkarır. [*Lat. Palinurus vulgaris; Ing.* Spiny lobster; *Fr.* Langouste]; *Eşanl.* **langust.** § ❺ *mec.* Ufak tefek esmer kimseler için kullanılan sevgi sözü § ❻ *balıkç.* İstakoz ve karides sepeti çekmeye yarayan, ince yapı demirinden çapa ◉ **âdi mayıs böceği,** *zool.* ◘ **Adi..** ◉ **ağı böceği,** *zool.* ◘ **Ağı.** ◉ **ağılı ~,** *zool.* ◘ **Ağılı** ◉ **ağören ~ler,** *zool.* ◘ **Ağ.** ◉ **ağustos böceği,** *zool.* ◘ **Ağustos.** ◉ **Amerika kaplan böceği,** *zool.* ◘ **Amerika** ◉ **anıt kabir böceği,** *zool.* ◘ **Anıtkabir.** ◉ **asma yaprak böceği,** *bot.* ◘ **Asma**[2]. ◉ **Asya bahçe böceği,** *zool.* ◘ **Asya.** ◉ **ağustos böceği,** *zool.* ◘ **Ağustos** ◉ **altın ~,** *zool.* ◘ **Altın** ◉ **arı böceği,** *zool.* ◘ **Arı** ◉ **ateş böceği,** *zool.* ◘ **Ateş** ◉ **ateş ~leri,** *zool.* ◘ **Ateş** ◉ **Avrupa fener böceği,** *zool.* ◘ **Fener böceği:** ◉ **beyaz çam hortumlu böceği,** *zool.* ◘ **Beyaz.** ◉ **bok ~leri,** *zool.* ◘ **Bok.** ◉ **börtü ~,** *dey.* Çeşit çeşit böcekler ◉ **buğday böceği,** *zool.* ◘ **Buğday** ◉ **büyük göknar kabuk böceği,** *zool.* ◘ **Kabuk böceği** ◉ **büyük karaağaç kabuk böceği,** *zool.* ◘ **Kabuk böceği** ◉ **büyük kavak teke böceği,** *zool.* ◘ **Teke böceği** ◉ **büyük meşe teke böceği,** *zool.* ◘ **Teke böceği:** ◉ **cırcır böceği,** *zool.* ◘ **Cırcır** ◉ **çizgili hıyar böceği,** *zool.* ◘ **Çizgili** ◉ **dağ kabuk böceği,** *zool.* ◘ **Kabuk böceği** ◉ **delici ~,** *zool.* ◘ **Delici.** ◉ **deri böceği,** *zool.* ◘ **Deri.** ◉ **dev geyik böceği,** *zool.* ◘ **Dev.** ◉ **dev soymuk böceği,** *zool.* ◘ **Dev.** ◉ **dişbudak kabuk böceği,** *zool.* ◘ **Kabuk böceği** ◉ **dokuz benekli uğur böceği,** *zool.* ◘ **Uğur böceği.** ◉ **döner ~,** *zool.* ◘ **Döner.** ◉ **dülger teke böceği,** *zool.* ◘ **Teke böceği.** ◉ **Ekin ambar böceği,** *zool.* ◘ **Ekin** ◉ **erik hortumlu böceği,** *zool.* ◘ **Erik** ◉ **esmer bitki böceği,** *zool.* ◘ **Esmer** ◉ **gelin böceği,** *zool.* ◘ **Uğur böceği:** ◉ **geyik böceği,** *zool.* ◘ **Geyik** ◉ **gözlü tık böceği,** *zool.* ◘ **Gözlü** ◉ **gübre ~leri,** *zool.* ◘ **Gübre** ◉ **gül böceği,** *zool.* ◘ **Altın böcek** ◉ **gül hortumlu böceği,** *zool.* ◘ **Gül** ◉ **hamam böceği,** *zool.* ◘ **Hamam.** ◉ **ıspanak pire böceği,** *zool.* ◘ **Ispanak** ◉ **ipek böceği,** *zool.* ◘ **ipek.** ◉ **Japon böceği,** *zool.* ◘ **Japon.** ◉ **kabak mühendis böceği,** *zool.* ◘ **Kabak.** ◉ **kabuk böceği.** ceği, *zool.* ◘ **Kabuk.** ◉**karaağaç yaprak böceği,** *zool.* ◘ **Karaağaç.** ◉ **karınca böceği,** ◘ **Karınca.** ◉ **kereviz böceği.** ◘ **Kereviz.** ◉ **kereviz mühendis böceği,** *zool.* ◘ **Mühendis.** ◉ **kız böceği,** *zool.* ◘ **Kız.** ◉ **kız ~leri,** *zool.* ◘ **Kız.** ◉ **kuşkonmaz noktalı yaprak böceği,** *zool.* ◘ **Kuşkonmaz.** ◉ **küçük karaağaç kabuk böceği,** *zool.* ◘ **Kabuk böceği** ◉ **kürk böceği,** *zool.* ◘ **Kürk.** ◉ **matmazel ~leri,** *zool.* ◘ **Kız böcekleri.** ◉ **Mayıs böceği,** *zool.* ◘ **Mayıs.** ◉ **mercimek böceği,** *zool.* ◘ **Mercimek.** ◉ **meşe kesen böceği,** *zool.* ◘ **Meşe.** ◉ **mısır böceği,** *zool.* ◘ **Mısır.** ◉ **oniki dişli çam kabuk böceği,** *zool.* ◘ **Kabuk böceği.** ◉ **pislik böceği,** *zool.* ◘ **Pislik.** ◉ **su böceği,** *zool.* ◘ **Su.** ◉ **su tespih böceği,** *zool.* ◘ **Tespih böceği.** ◉ **Surinam fener böceği,** *zool.* ◘ **Fener böceği.** ◉ **süslü ~ler,** *zool.* ◘ **Tespih böceği.** ◉ **uğur böceği,** *zool.* ◘ **Uğur.** ◉ **un böceği,** *zool.* ◘ **Un.** ◉ **uyuz böceği,** *zool.* ◘ **Uyuz.** ◉ **yaprak ~,** *zool.* ◘ **Yaprak.** ◉ **yaprak ~leri,** *zool.* ◘ **Yaprak.** ◉ **yaprak boynuzlu ~leri,** *zool.* ◘ **Yaprak.** ◉ **yonca zambak** ◉ **zambak yaprak böceği,** *zool.* ◘ **Yaprak böceği.** ◉ **zenci ~,** *zool.* ◘ **Zenci.** **Yonca** ◉ **zambak yaprak böceği,** *zool.* ◘ **Yaprak böceği** ◉ **zenci ~,** *zool.* ◘ **Zenci.**

~ bilgini, *zool.* Böcekleri toplayan ve inceleyen kimse. [*Ing.* Entomologist; *Fr.* Entomologiste].
☆ *Eşanl.* **entomolojist.**

~ bilimi, *zool.* ◘ **Böcekbilim.**

~ çıkarmak, *dey.* İpek böceği yetiştirmek. [*Ing.* To hatch silkworms].

~ gibi, *dey.* Ufak tefek ve esmer*(çocuk).* [*Ing.* Like an insect, insectile].

~ kabuğu, *dey.* Mor ile yeşil arasında ve maden parlaklığındaki güzel renk: *Böcek kabuğu deri.* [*Ing.* Wing-case (of insects), shell, greenish blue with a metallic luster; *Fr.* Bleu verdâtre].

~ kapan, bitki[1]. *bot* ◘ **Bitki.**

~ sabrıyle mücadele etmek, *dey.* Hiç bıkıp usanmadan devamlı uğraşmak.

~ sırtı damarı, *zool.* ◘ **Damar.**

~ uru, *bot.* Bitki hastalığı. (a) Bir böceğin sebep olduğu bitki uru. (b) Bitki uyuzu.
☆ *Eşanl.* **mazı.**

böcek.başı, b.i. *tar.* Osmanlılarda özellikle hırsızları yakalamaya görevli olanların başı. [*Ing.* Chief of the detective department of the police].

böcek.bilim*, b.i. *zool.* Böceklerden ve onların organizasyonundan, yaşama tarzlarından, âdetlerinden, bitkilere yaptıkları zararlardan bahseden zooloji dalı. [*Ing.* Entomology; *Fr.* Entomologie].
☆ *Eşanl.* **entomoloji.**

böcek.bilimsel*, b.s. *zool.* Böcekbilimle ilgili olan. [*Ing.* Entomological; *Fr.* Entomologique].
☆ *Eşanl.* **entomolojik.**

böcek.çeken, b.s. Yok etmek amacıyle böcekleri çekmeye elverişli bütün kimyasal maddeler için kullanılır.
☆ *Karş.* **böcekkaçıran.**

böcekçil, s. *zool.* ve *bot.* (a) Sadece veya çoğunlukla böcek yiyerek beslenen *(hayvanlar veya bitkiler);* (b) Böcekler üzerinde asalak olarak yaşayan: *Böcek yiyen mantarlar.* [*Osm.* Akil-ül-haseret; *Ing.* Insectivorous; *Fr.* Insectivore].
☆ *Eşanl.* **insektivor, böcekyiyen.**

~ bitki, *bot.* ◘ **Bitki.**

böcekçiller, i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan, Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Etenliler *(Placentalia)* alt sınıfına giren 200 türü kapsayan bir takımı. Küçük boylu, böcek yiyen, karada yaşayan gece hayvanlarıdır. Tip bakımından kemirici hayvanlara, yaşayış bakımından yırtıcı hayvanlara benzerler. Ayakları 5 parmaklı ve kancalıdır. **Kirpigiller** *(Erinaceidae),* **köstebekgiller** *(Talpidae),* **altın-köstebekgiller** *(Chrysochloridae),* **su-köstebeğigiller** *(Potamogalidae),* **soreksgiller** *(Soricidae),* **tanrekgiller** *(Centetidae),* **sivri-burunlu tanrekgiller** *(Solenodontidae),* **sıcrar-hortumlugiller** *(Macroscelididae),* **sivri-sincapcıkgiller** *(Tubaiidae)* familyaları en önemlileridir. [*Osm.* Akil-ül-hevam; *Lat. Insectivora; Ing.* Insect-eaters, insectivora; *Fr.* Insectivores].
☆ *Esanl.* **insektivorlar.**

böcek.hane /böcekhâne/, b.i. *T.* ve *Fars.* ◘ **Böceklik.**

böcek.kapan, b.i. *bot.* Bir kısım organları böcek yakalamaya ve sindirmeye elverişli olan bitkilerin ortak adı. [*Ing.* Carnivorous plant; *Fr.* Plante carnivore].

böceklenme, i. Bitkilerde zararlı böceklerin peyda olması.

böceklenmek, nsz. Böcek peyda etmek: *Böceklerde bozulmak, Mercimek böceklendi.* [*Ing.* To become infested with vermin; *Fr.* Être envahi par les insectes, être plein de cossons].

böcekler, c.i. *zool.* Eklembacaklılar *(Arthropoda)* dalının, Gerçek-eklembacaklılar *(Euarthropoda)* alt dalının bir sınıfı. Vücutları baş, karın ve gövde olmak üzere üç bölgedir. Başta bir çift duyarga, üç çift ağız parçaları, petek gözler, gövdede üç çift bacak ve iki çift kanat bulunur. İlkel türlerde kanatlar ikincil olarak kaybolmuştur. Gövde bölgesi 3, karın bölgesi 6-11 bölütlüdür. *Trakea* ile solunurlar. Boşaltım organları *Malpighi* kanalcıklarıdır. Bacaklar *koksa, trohanter, femur, tibya* ve *tarsus* olmak üzere 5 parçalıdır. Ses çıkaran böceklerde işitme organları da *(timpanal organ)* bulunur. Ayrı eşeylidirler. Yumurtlayıcıdırlar. Gelişmede başkalaşma *(metamorfoz)* vardır. Kanatsız olan türler başkalaşma göstermez. Kanatlı olanlardan yarı-başkalaşma gösterenlerde yumurtadan çıkan nimfalar deri değiştirerek bir süre sonra eşeylik organlarının olgunlaşması ve kanatların meydana çıkması ile erginleşirler. Tüm-başkalaşma gösterenlerde ise yumurtadan lârvalar çıkar. Larva beslenip deri değiştirerek büyür. Sonra hareketsiz ve beslenmeyen bir pupa evresine geçerler. Sonrada erginleşirler. Karbon devrindenberi yaşamaktadırlar. Hayvanlar âleminin en geniş sınıfıdır. Bilinen 600.000 türü vardır. **Kanatsızlar** *(Apterygota)* ve **kanatlılar** *(Pterygota)* olmak üzere iki alt sınıfı vardır. [*Osm.* Haşarat; *Lat. Insecta; ing.* Insects; *Fr.* Insectes].

böcekli, s. İçinde böcek bulunan, böcek payda etmiş, böceklenmiş. [*Ing.* Infested with vermin].

böceklik,-ği, i. İpek böceği yetiştirilen yer, böcekhane.

böcek.yiyen, b.s. ve i. *bot.* ve *zool.* ◘ **Böcekçil.**

böcek.yiyenler, ç. b. i. *zool.* Başka böcekleri yiyen veya kurtcukları genellikle baska böceklerin içinde asalak olarak yaşayan böcekler grupuna verilen ad.

böcü, i. § ❶ Çocukları korkutmak için söylenen ve gulyabani, umacı gibi hayali yaratıklara verilen ad. ☆ *Eşanl.* **öcü.** [*Ing.* Bogey, bugbear, scarecrow]. § ❷ *h.d.* böcek.

böcül böcül, z. Gözlerini iki yana oynata oynata *(bakmak).*

böğ,-ğü, i. *zool.* Gerçek-eklembacaklılar *(Euarthropoda)* alt dalının, Örümceğimsiler *(Arachnoidea)* sınıfının, Böğler *(Solifugae)* takımından bir eklembacaklı cinsi. Soluk saru renklidirler. Çeşitli türleri Anadolu ve Arabistan'da yaşar. [*Lat.* ve *Ing.* Galeodes; *Fr.* Galéode].
☆ *Eşanl.* **yer örümceği.**

böğgiller, ç.i. *zool.* Eklembacaklılar *(Arthropoda)* dalının veya filumunun Böğler *(Solifugae)* takımına giren bir familyası. Zehirli olmayan bu hayvanlar çok gelişmiş olan keliserleri ile ısırırlar. Genellikle gece dolasırlar. [*Lat.* ve *Ing.* Galeodidae; *Fr.* Galéodidés].

böğler, ç.i. *zool.* Eklembacaklılar *(Arthropoda)* dalının, Gerçek-eklembacaklılar *(Euarthropoda)* alt dalının, Örümceğimsiler *(Arachnoidea)* sınıfından bir takım. Çok sayıda uzun tüyleri olan hayvanlardır. 8-60 mm. uzunluğunda olurlar. Duygu ayakları *(pedipalpus)* çok ince ve uzun olur. Çöl ve steplerde yaşarlar. Gece hayvanlarıdırlar. Isırırlar, fakat zehirli değillerdir. **Böğ** *(Galeodes)* iyi bilinen cinsidir. [*Lat. Solifugae; Ing.* Solpugida, Jointed spiders; *Fr.* Solifuges].

böğrülce, ◘ **Börülce.**

böğrüşmek, f. Birkaçı birden böğürmek. [*Ing.* To bellow together].

böğür,-ğrü, i. § ❶ İnsan veya hayvan vücudunun iki tarafında kaburga ile kalca kemiği arasında bulunan yer. [*Ing.* Flank; *Fr.* Flanc, hypocondre] § ❷ Yan taraf, yan: *Dağın böğrü.* [*Ing.* Side; *Fr.* Côté] § ❸ İnsan vücudunun bir bölümü: *Yumruklarını böğrüne davayıp durdu* § ❹ *mim.* Yapının bir bölümünü ana yapıya bağlayan kemer. [*Ing.* Side-piece of a saddle frame] ◉ **eli** *(iki eli, elleri)* böğründe (kalmak), *dey.* Ne yapacağını bilememek, çaresiz kalmak. [*Ing.* Discouraged disheartened, unable to do anything] ◉ **merdiven ~,** *mim.* Merdivenlerin kova tarafında, yana basamakların bosa gelen uçlarında bu basamakların binmesi için tahta veya tastan yapılan merdiven sekline uyarak asağıdan vukarıya kadar devam eden kenar olup, merdiven basamakları ve korkuluğu bunun üstüne oturur. [*Ing.* String-board, stringer; *Fr.* Limon].

~ döven, *inş.* Ahırlarda hayvanları birbirinden ayırmak için aralarına asılan sırık veya tahtadan altı açık atma bölme. [*Osm.* Bölme sırığı; *Fr.* Bat-flanc].

böğür böğür, z. ◘ **Böğüre, böğüre.**

böğür.delen, b.i. Eskiden yandan vuran dış istihkâm ve tabyalara verilen ad.

böğüre böğüre, z. Bağırarak.

böğüren.maymun, b.i. *zool.* ◘ **Maymun.**

böğürme, i. Böğürmek eylemi. [*Ing.* Lowing; bellowing; *Fr.* Mugissement].

böğürmek, nsz. f. § ❶ *(Öküz, manda, deve ve benzerleri hk.) Bağırmak.* [*Ing.* To bellow; *Fr.* Beugler] §§ ❷ *mec. (insan hk.)* Yüksek sesle ve anlaşılmaz biçimde bağırmak.

böğürtlen, i. § ❶ *bot.* İki-çeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Gülgiller *(Rosaceae)* familyasından, 400'ün üstünde türü bulunan, çoğunlukla dikenli, sarılıcı veya yerde sürünen çalılar halinde olan oldukça yüksek boylu, çok yıllık bitkilere verilen cins adı. Herdem yeşil yaprakları sâde, toplu veya tüysüdür. Beyaz, kırmızı, ender olarak da sarı olan çiçekleri teker teker veya kurullar halindedir. *R. bifrons, R. caucasicus. R. caesius, R. collinus, R. glandulosus, R. idaeus* gibi. Türkiye'de 17 türü, 3 alt tür ve 8 varvetesi doğal olarak yetişir. Bunlardan **ahududu** *(R. idaeus)* **Tüylü böğürtlen** *(R. tomentosus)* kültüre alınmıştır. Yapraklarında *tanen* ve *organik asitler* bulunmuştur. Yaprakları yanıklarda, külü mesane taşı düşürülmesinde, ishal ve âdet kesmede, kan basıncında ve şeker hastalığında, böbrek ve ayak şişlerinde, üzümü kuvvet vermek ve ishali kesmek için, filizleri akıntı vermek için kullanılır. [*Lat. Rubus; Ing.* Bramble, blackberry bush; *Fr.* Ronce]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 387.* — **ETLİ MEYVALAR.** § ❷ *arg.* Kusmuk: *Şurada böğürtlen var. Öteden dolan!*

~ çıkarmak, *arg.* Kayetmek, kusmak: *Şişenin hepsini yuvarlama, böğürtlen çıkarırsın sonra.* [*Ing.* To vomit; *Fr.* Vomir].

☆ *Yak. anl.* **ötmek, tavus kuyruğu çıkarmak, kartvizit bırakmak.**

böğürtmek(-i), f. Bağırmak. [*Ing.* To let bellow].

böğürtü, i. § ❶ Böğürme sesi. [*Ing.* Bellow; *Fr.* Beuglement] § ❷ *avc.* Geyik ve alageyiğin aşk çığlığı ◉ **~ye saldırmak,** *avc.* Köpekleri, çevre içinde böğürdüğü duyulan geyiğin peşine salmak.

~ zamanı, *avc.* Kızışma devresi.

böhmit,-ti, i. *min.* Alüminyum hidratın doğal oksidi. $Al_2O_3H_2O$ ile gösterilir. Boksidi teşkil eden minerallerden biridir.

böke, i. § ❶ Güçlü kimse, yürekli kimse, önder § ❷ Bir spor yarışmasında birinci gelen. [*Ing.* ve *Fr.* Champion].

☆ *Eşanl.* **şampiyon.**

böle, i. Kardeş çocuklarının birbirlerine göre her biri. [*Ing.* ve *Fr.* Cousin].

bölen*, i. < *bölmek. mat.* Bir bölme işleminde, bölünenin kaç eşit parçaya ayrıldığını gösteren sayı. [*Osm.* Maksumunaleyh; *Ing.* Divisor; *Fr.* Diviseur] ◉ **ortak tam ~,** *mat.* İki veya daha çok sayıyı tam olarak bölen sayılardan her biri. [*Ing.* Common factor; *Fr.* Commun diviseur] ◉ **sıfır ~i,** *mat.* Bir hallkada, bir *b* elemanlı ile çarpımı *(ab)* sıfır olan bir *a* elemanı. ◉ **tam ~,** *mat.* Bir sayıyı kalansız bölen sayı.

bölge, i. < *bölmek.* § ❶ *sosy.* Herhangi bir nitelik bakımından bir tutulan ülke, yer veya toprak parçası. Nısbî bir cinstenliği olan kültür unsurları ile vasıflarından ibaret belirli bir coğrafya havzası: *Güney bölgesi, Akdeniz bölgesi.* [*Osm.* Mıntaka; *Ing.* District, zone; *Fr.* Zône, région] § ❷ *biy.* Vücut yüzeyinde sınırları belli herhangi bir kısmı: *Bel bölgesi, Koltukaltı bölgesi.* [*Osm.* Nahiye; *Lat. Regio; Ing.* Region; *Fr.* Région] § ❸ Şehircilikte bir şehrin çeşitli bölgelere ayrılmasından meydana gelen kısımlar. [*Osm.* Havali; *Ing.* Section; *Fr.* Contrée] § ❹ *astr.* Gök yüzünde bölünmüş veya seçilmiş olan. [*Osm.* Sâha, mıntaka; *Ing.* Field; *Fr.* Champ] § ❺ *ask.* Önemli ve genellikle cepheye paralel herhangi bir taktik sahaya verilen ad § ❻ *coğr.* Bitki coğrafyasında, yerleşik familyaların bulunduğu ülke § ❼ Avrupa devletlerinin *(Almanya gibi)* ve Fransız Milletler birliğinin çeşitli bölgelerinin toprak veya idare bölümleri § ❽ *mat.* (a) Belirli bir fonksiyonun alması gerektiği noktalar veya değerler cümlesi *Tanım bölgesi, Tamlık bölgesi.* ☆ *Eşanl.* **bağımlı bölge;** (b) Düzlemin doğrular veya eğrilerle sınırlanan parçası; (c) Uzayın düzlem veya yüzeylerle sınırlanan parçası. ◉ **~lerarası muhabere,** *hava.* Çeşitli hava trafik bölgeleri arasında uçuş emniyeti bakımından yapılan haberleşme. [*Ing.* Inter-area communication; *Fr.* Communication interrégionale] ◉ **abisal ~,** *coğr.* ◘ **Abisal.** ◉ **anafor ~ si,** *hava.* ◘ **Anafor** ◉ **anizotropik ~,** *biy.* ◘ **Anizotropik.** ◉ **antarktik ~,** *coğr.* ◘ **Antarktik.** ◉ **arkuerit ~ ler,** *coğr.* ◘ **Arkuerit** ◉ **asimptotik ~,** *mat.* ◘ **Asimptotik.** ◉ **askerî ~,** *ask.* Bölge kumandanı adı verilen tek bir subayın emri altında, birkaç ili içine alan askerî kara, hava veya deniz bölgesi. [*Fr.* Zone militaire] ◉ **aşma ~si,** *coğr.* ◘ **Aşma** ◉ **basınç ~leri,** *coğr.* ◘ **Basınç.** ◉ **bel ~si,** *biy.* ◘ **Bel.** ◉ **bitki ~si,** *coğr.* ◘ **Bitki.** ◉ **beslenme ~ si,** *coğr.* ◘ **Beslenme.** ◉ **boğumlanma ~si,** *gram.* ◘ **Boğumlanma.** ◉ **bölük savunma ~ si,** *ask.* ◘ **Bölük** ◉ **çöküntü ~ si,** *coğr.* ◘ **Çöküntü** ◉ **derin ~ si,** *coğr.* ◘ **Derin.** ◉ **dış akışlı ~** *coğr.* ◘ **Dış.** ◉ **deprem ~ si,** *coğr.* ◘ **Deprem.** ◉ **etiyopik ~,** *zool.* ◘ **Etiyopik.** ◉ **harekât ~si,** *(alanı), ask.* Savaş alanının askerî harekât ve ona ait idare faaliyetleri için gerekli parçası ◉ **interambulakral ~,** ◘ **Interambulakral.** ◉ **izotropik ~,** ◘ **Izotropik.** ◉ **Kontrol ~si,** *hava.* ◘ **Kontrol.** ◉ **menzil ~ si (sahası),** *ask.* Harekât alanının, muharebe sahası gerisinde ve buna bitişik parçası ◉ **muharebe ~si (alanı),** *ask.* Savaşan birliklerin fiilen muharebe ettikleri harekât alanının ileri sahası ◉ **Palearktik ~,** *coğr.* Avrupa'yı, Himalâya dağlarının kuzeyinde kalan Asya'yı, Büyük Sahra çölünün kuzeyinde kalan Afrika'yı ve Kuzey Arabistan'ı içine alan bölge. [*Ing.* Palearctic region; *Fr.* Région palearctique]. ◉ **savaş ~ si, (alanı),** *ask.* Savaş harekâtına doğrudan doğruya sahne olan veya sahne olması muhtemel kara, deniz ve hava alanları ◉ **savunma ~si,** *ask.* Bakanlıkların sivil ve askeri dairelerinin tümü adına, millî savunmayla ilgili tedbirlerin tasarlanıp uygulanmasına çerçeve teşkil eden ve birkaç ili içine alan arazi bölgesi ◉ **uçuş ~si,** *hava.* Uçakların devamlı bir kontrola tabi olmadan yerden uçuş talimatı alabilecekleri hava bölgesi ◉ **yurdiçi ~si (sahası),** *ask.* Normal olarak harekât alanları hariç olmak üzere tekmil millî ülkeyi kapsar. ◉ **kontrol ~si,** *hava.* Uçakların hava trafiği servislerince *(kule)* yerden yükselti *(irtifa)* ve yön bakımından sürekli bir kontrol altında tutuldukları hava bölgesi.

~ araştırması, *coğr.* Her yönü ile bölgeyi araştırma, en iyi şekilde faydalanma yollarını arayıp buima işi. [*Ing.* Area search].

~ başkanı, *sp.* Bir bölgenin spor işlerini yöneten görevli. [*Ing.* Team captain].

~ ceza evi, *huk.* ◘ **Ceza.**

~ çalışma müdürlüğü, *iş. huk.* İdarî ve mülkî taksimata uyulmaksızın, Çalışma Bakanlığınca öngörülen bölgelerde, Çalışma Bakanlığına ait görevleri yapmak üzere kurulmuş ve bu Bakanlığa bağlı bürolar.

~ denetimi, *döş.* Yapıda, ısınma koşullarını aynı bölümlere ayırıp, herbirini ayrı ayrı denetleme yöntemi. [*Ing.* Zone control].

~ haritası, *astr.* Bir yıldızın yöresindeki yıldızları gösteren küçük harita. [*Ing.* Chart of the variable; *Fr.* Carte des environs de l'étoile variable].

~ içi muhabere, *hava.* Bir hava trafik bölgesi içinde uçuş emniyeti bakımından yapılan haberleşme. [*Ing.* Intra-area communication; *Fr.* Communication intra-regionale].

~ kataloğu, *astr.* Gök yüzünde belli bir bölgedeki yıldızların katsayılarını ve öbür değerlerini veren çizelge. [*Ing.* Zone catalogue; *Fr.* Catalogue de zones].

~ komutanı, *ask.* Barış ve savaşta silâhlı kuvvetlerin her türlü asker alma, lojistik ve seferberlik işlerini düzenleyip yürüten makam. [*Ing.* Section commander].

~ plancılığı, *coğr.* Düzensizlikten doğacak zararları, bütün bir bölgede birbiriyle bağdaşabilen bir düzen kurmaya yarayacak şekilde, her şeyi yerli yerinde yapmak, en çok verimi sağlayacak şekilde yerden faydalanmak üzere girişilen işler. [*Ing.* Regional planning; *Fr.* Aménagement régional].

~ savunması, *sp. (Basketbol'de)* oyuncuların belirli bir bölge içinde, karşı takıma kurdukları savunma katı ve yaptıkları savunma hareketi. [*Ing.* Zone defence].

~ tiyatrosu, *tiy.* Bir ülkenin,bir bölgesinde o bölgenin tiyatro ihtiyacını en iyi biçimde karşılamak amacıyle kurulup çalışan tiyatro. [*Ing.* Regional theatre; *Fr.* Regionale theâtre].

~ zamanı, Bir ülkede kullanılan ortak ortalama güneş zamanı, Türkiye sınırları içindeki bütün kentler Greenwich zamanına göre 2 saat ileri olan ortak bir zaman kullanırlar. [*Osm.* Vakt-i mevzîî; *Ing.* Zone time; *Fr.* Temps de fuseau].

bölgecilik,-ği, i. § ❶ Bir bölgeyi başka bölgelerden üstün tutma hali § ❷ *sosy.* Bir ulusu meydana getiren bölgelerden bazılarına karşı duygu ve bağlılığın ulusal bağlılığı asacak derecede ifadesi. [*Ing.* Regionalism; *Fr.* Regionalisme].

☆ *Eşanl.* **rejyonalizm.**

bölgelemek, f. Şehir tanzim ve kurma plânlarında bölgelerin yerlerini ve sınırlarını ayırıp tespit etmek. [*Osm.* Mıntakalara taksim etmek; *Fr.* Déterminer les zônes d'une ville].

bölgesel*, s. Bölge ile ilgili veya bir bölgeye özgü. [*Osm.* Mıntakavî, mevzîî; *Ing.* Regional; *Fr.* Régional,-ale].

~ anestezi, *tıp.* ◘ **Anestezi.**

bölgü*, i. Orta çağ ve Rönesans mimarlıklarında pencereleri, boyuna ve enine olarak kısımları bölen taş dikmeler ve atmalar. [*Ing.* Muntin; *Fr.* Meneau] ◉ **kalıp ~ sü,** Heykellerin çamur modellerinden alçı kalıp çıkarmak için bu modellerin üstüne ince şerit şeklinde yine çamurdan yapılan ince bölmeler. [*Fr.* Portree, cloison de moulage].

bölgüç*,-cü, i. Yapılacak resmin tabiattaki aslını dördüllere ayırarak nispetlerini tahmin etmeğe yarayan ve gözün önünde tutularak bakılan, üzerine dördüller çizilmiş, küçük cam levha veya kafes gibi çerçeve. [*Fr.* Diviseur].

bölme, i. § ❶ Bölmek eylemi, ayırma, parçalama. [*Osm.* Taksim etme; *Ing.* Dividing; *Fr.* Partage, division] § ❷ Büyük bir salon, oda veya sofa gibi yerden ayrılmış küçük yer. [*Ing.* Partition; *Fr.* Cloison] § ❸ Büyük bir yeri küçük parçalara *(gözlere)* ayıran ince duvar veya tahta perde. [*Osm.* Hicabı hâciz; *Ing.* Division; *Fr.* Cloison] § ❹ *mat.* Bir sayının içinde başka bir sayıdan kaç tane bulunduğunu anlamak için başvurulan aritmetik işlemi, bölmek işlemi. [*Osm.* Taksim; *Ing.* ve *Fr.* Division] § ❺ *den.* Gemilerde enine yerleştirilmiş, su geçmez iki saç perde arasında kalan bölüm § ❻ *h.d.* Evlerde yıkanmak için ayrılan küçük oda, gusulhane § ❼ *anat.* Çeşitli organları birbirinden ayıran ince perde. [*Lat., Ing.* ve *Fr. Septum*] ☆ *Eşanl.* **septum** § ❽ *ark.* (a) Bir vazonun kabarık kısmının, bir resmin veya bir alçak kabartmanın yüzeylerini ayıran bölümlerden her birine verilen ad; (b) Roma ve gotik kapı tablolarının işlemeli kuşağı § ❾ *bot.* (a) Bazı meyvaları birçok bölümlere ayıran ince çeper; (b) Bölümlerle bölünmüş bir kapsüldeki bölümlerden her biri § ❿ *den.* Gemilerde birbirinden perdelerle ayrılmış ve birinden diğerine su sızmayacak şekilde yapılmış kompartımanlar § ⓫ *san.* Bir bakır levha üzerinde, içine mineyi akıtmak için meydana getirilen yuvalara verilen ad § ⓬ *inş.* (a) Bir yapının içini bölen ve taşıyıcı olmayan dikey ince duvar; (b) Bir eşyanın içinde bölmeler meydana getiren perde: *Evrak dolabı bölmesi* § ⓭ *mant.* (a) Bir ikilemin önermeleri tarafından ortaya konulan almaş; (b) Bir cinsin içinde bulunan türlerin sayımı § ⓮ *mat.* (a) Aritmetikte bir niceliğin belirli sayıda eşit parçalara ayrıldığı işlem; (b) Cebirde, birine bölünen, öbürüne bölen denilen iki cebirsel ifade verildiğinde, bölenle çarpımları bölünene eşit olan bir üçüncüyü bunlardan bulmaya çalışan işlem § ⓯ *zool.* İki boşluk veya iki doku yığınını ayıran zar veya tabaka. [*Osm.* Perde; *Lat. Septum; Ing.* Partition; *Fr.* Cloison]. ☆ *Eşanl.* **septum.** ◉ **havalandırma ~sı,** *inş.* Hava akımını yöneltmek amacıyle maden ocaklarında kullanılan bölme ◉ **açılır kapanır ~,** *inş.* Bir odayı veya odanın bir kısmını soyutlamak üzere, istendiği zaman, yere vidalanmış bir ray üzerinde kaydırabilen

plastik madde ile kaplı ve bir madenî yapı sı olan eklemli bölme ◉ **asma ahır —si,** *inş.* ◘ **Asma**[1]. ◉ **baş —si,** *den.* ◘ **Baş.** ◉ **başçık —si,** *bot.* ◘ **Başçık.** ◉ **camlı —,** ◘ **Camlı** ◉ **dil — si,** *anat.* ◘ **Dil.** ◉ **çıkarma bölüğü,** *ask.* ◘ **Çıkarma** ◉ **çift — li,** *anat.* ve *bot.* ◘ **Çift.** ◉ **çok — li,** *biy.* ◘ **Çok.** ◉ **kuru —,** *inş.* Alçı, harç gibi sulu bağlayıcı kullanmadan, önceden yapılmış unsurların kuru olarak koyulup yapıldığı bölme ◉ **pencere —si,** *inş.* Büyük pencereler de bölmelerle ayrılan kısımlar ◉ **su geçirmez —,** *inş.* Herhangi bir su sızmasını belirli bir yerde tutmak amacıyla bir gemide bulunan bölmeler. [*Ing.* Water-tight bulkhead; *Fr.* Cloison etanche] ◉ **tahta —,** *inş.* Ahşap iskeleti görülen ve araları alçı, tuğla veya tasla doldurulmuş bölme. [*Fr.* Cloison de planches] ◉ **zar —,** *inş.* Bir yapıda dış yüze dik veya paralel iç duvar. Bir yapının kalın esas ve beden duvarları arasında meydana gelen bölmeleri tekrar başka bölmelerle ayırmak için doğramadan veya tuğladan yapılan zar gibi ince bölme duvar veya tahta perde şeklinde ayırmalıklar. [*Fr.* Cloison, mur de refend] ◉ **zırhlı —,** *den.* Savaş gemilerinde yandan gelen mermilere karşı yapılan ve sağdan sola uzayan zırhla kaplı kısım.

— dayakları, *den.* Bölmeleri birbirinden ayıran perdeler arasına boylamsal ve enlemsel olarak vurulan ve sığillenen ve perdelerin dayanıklılıklarını arttıran, kullanılacakları yerlere göre, biçilmiş ve şekil verilmiş serenler.

— demiri veya sırığı, Iki yeri bölmek ve birbirinden öbürüne geçmeğe hail olmak için yatay olarak konulan uzun ve kalınca demir çubuk veya ağaç sırıklar. [*Ing.* Bar, rod, rail; *Fr.* Barre].

— direği, *inş.* ◘ **Direk**[1].

— duvarı, *mim.* Odaları ve sofaları birbirinden ayıran ve binanın içini bölmelerle hücreler ve gözlere taksim eden iç duvarlar olup, beden duvarları kadar kalın olmazlar. [*Fr.* Mur de séparation, mur de refend; *Ing.* Wall of partition].

— duvarı penceresi, *inş.* Binaların bölme duvarlarında bazı iç odalara aydınlık vermek için açılan iç pencereler. [*Fr.* Fauxjour].

— kapıları, *den.* Bölmelerin birinden öbürüne geçebilmek üzere bölme perdeleri üstüne, kapandıkları zaman su sızdırmayacak şekilde yapılmış kapılar.

— perdeleri, *den.* Bölmeleri yatay ve dikey olarak birbirinden ayıran perdeler.

bölmeç, bölgüç*, i. Resim yaparken modele bakıldığı zaman onun çeşitli kısımlarını ayırmağa ve aralarındaki nispetleri göstermeğe yarayan üzeri dördül çizgilere ayrılmış bir cam veya iplikli bir mukavva çerçeveden ibaret âlet. [*Fr.* Diviseur].

bölmek(-i), f § ● özel bir maksatla bir bütünü iki veya daha çok parçaya ayırmak: *Elmayı ikiye bölmek.* § ● *mat.* Bir niceliği iki veya daha çok parçaya ayırmak. [*Osm.* Taksim etmek; *Ing.* To divide; *Fr.* Diviser] § ● Birbirine düşman hale getirmek: *Politikacılar ulusu ikiye böldüler.* ◉ **bir kelimeyi —,** *matb.* Bir kelimeyi ikiye bölüp yarısını satırın sonuna, öbür yarısını da arkadan gelen satırın başına yerleştirmek.

☆ *Yak. anl.* **parcalamak, inkisam ettirmek, tikelemek.**

☆ *Karş.* **toplamak, birleştirmek**

bölmeli, s. § ● Bölmeye ayrılmış. [*Ing.* Having compartments, partitioned; *Fr.* Cloisonné, à compartiments] § ● i. *san.* Ince bölmelerle çevrili mineli kap § ● *dokb.* Bir bölmeyle iki parçaya ayrılmış içi boş organın durumu.

— bobin, *radyotekn.* Bir veya birkaç ara prizli *(uçlu)* bobin diliminden meydana gelmiş bobin.

— mine, Bir altın veya gümüş levha üzerine lehimlenen küçük madeni şeritlerin meydana getirdiği yuvalara renkli mineler döküldmek suretiyle yapılan mine işleri. [*Fr.* Email cloisonné].

— yaldızlama, *ciltç.* Cizgi islemeleriyle meydana gelmiş bölmeler içinde, küçük baskı demirlerinin gruplasmasından meydana gelen, bir süslemeyi gösteren yaldızlama.

bölü*, i. < *bölmek. mat.* § ● Bayağı kesirler da pay ile payda arasına konan yatay çizgi: a

——— kesri «a bölü b» diye okunur. [*Osm.* b

Taksim; *Ing.* Divided by; *Fr.* Divisé par] § ❷ z. Bölme işlemini gösteren ÷ işaretinin okunuşu: a ÷ b anlatımı «a bölü b» diye okunur § ❸ i. Bir borcun belli zamanlarda ödenen parçası. [*Osm.* Taksit; *Ing.* Instalment; *Fr.* Échéance].

bölücü, s. § ● Bir yüzeyi veya seyi kısımlara bölen. [*Ing.* Dividing, that divides, divider; *Fr.* Separateur] § ❷ *mec.* Ikilik yaratan, nifak sokan *(kimse)* § ❸ *mek.* (a) Takım tezgâhlarının bölmeler yapmaya veya islenecek maddenin kalınlığını azaltmaya yarayan kısmı; (b) Islenecek parçayı belirli bir açıya kadar döndürmeye yarayan âlet.

— kemer, *mim.* Bir yapıda ortasahanı yan sahandan ayıran kemerlerden her biri. [*Ing.*

bölük,-ğü, i. < *bölmek,* § ● Bütünden ayrılmış parça, bölünmüs kısım. Bir bütünden ayrı tutulmus olan kısım: *Evin bir bölüğü, bir bölük halk.* [*Ing.* Part; *Fr.* Partie, appartement] § ❷ Insan-kalabalığı: *Sinemadan dönenler bölük bölük geçiyorlar.* [*Ing.* Group; *Fr.* Groupe] § ● Saç örgüsü. Ortadan bölünmüs saçın bir tarafa taranmış kısmı: *Saçını iki bölük etmiş* § ● *mat.* On kuralına göre yazılan bir tam sayının sağdan sola doğru üçer üçer ayrılan basamaklarından her bir üçlü takımı: *Birler bölüğü, binler bölüğü, milyonlar bölüğü.* [*Osm.* Cümle; *Ing.* Class; *Fr.* Classe] § ❸ *ask.* Üçü veya dördü bir tabur meydana getiren ve öbür birliklerin temeli sayılan birlik. Içinde teknik ve idarî çalışmalar yapılan esas savaş birliği: *Piyade bölüğü.* [*Ing.* ve *Fr.* Division] § ● *tar.* Doğu Türkçesinde ve Farsçada il veya bölge karşılığı kullanılırdı § ● Perde, duvar, v.b. seyle ayrılmış bina bölümü § ● *istat.* Ortak bir özelliğe bağlı olarak aynı bir kategori içinde sıralanmış istatistik gözlemler grupu § ● *mat.* On kuralına göre yazılan bir tam sayının, sağdan sola üçer üçer ayrılan basamaklarından her bir üçlü takıma verilen ad. [*Osm.* Hane] § ● *mim.* Bir yapıda bir kişinin veya bir ailenin oturması için ayrılan parçanın tümü: *Ön bölükte oturanlar* § ● *süsl. san.* Düz veya eğri çizgilerden kurulu bir düzenin tekrarlanan veya sıralanan motif olarak bir alanı süslemesi ◉ **—lü filim,** *sin.* Konusu bir öncekinin devamı olan birkaç uzun filimden meydana gelmiş sinema yapıtı [*Ing.* Serial; *Fr.* Film a episodes, film en episodes] ◉ **binler bölüğü,** *mat.* Bir sayının binler, onbinler ve yüzbinler basamaklarının üçüne birden verilen ad. [*Fr.* Classe des mille] ◉ **birimler bölüğü,** *mat.* ◘ **Birim** ◉ **birler bölüğü,** *mat.* Bir sayının birler, onlar ve yüzler basamaklarının üçüne birden verilen ad. [*Fr.* Classe des unités] ◉ **söz — leri,** ◘ **Söz.**

☆ *Yak. anl.* **bölüm, kısım, bölge,** behre.

☆ *Karş.* **bütün, tüm.**

— ağası, *tar.* (a) Kapıkulu askerinin «dört bölük» denilen kısımlarının ağalarına verilen ad; (b) Zaptiye *(jandarma)* yüzbaşısı. [*Ing.* A lieutenant commanding a wing of a company, captain of gendarmes].

— başı, § ● *tar.* Yeniçeri acemi bölükleri ile, altı bölük kapıkulu askerinin komutanları. [*Ing.* Captain of the Janissaries, sergeant of police, stevedore, section leader] § ❷ Hamal gediği gruplarında hamal bası.

— emini, *tar.* Bölüklerin hesap islerine bakan subay. [*Ing.* Quartermaster, paymaster; *Fr.* Fourrier].

— merkezi, *istat.* Ayni bölükte gruplanmıs değerler bütünüyle değiştirilen tek ortalama değer.

— pürçük, *dey.* Tam değil de parça parça. [*Ing.* In bits].

— savunma bölgesi, *ask.* Bir savunma savaşında veya ortalığın yatıstırılması veya düzenliğin sağlanması görevinde piyade veya süvari bölüğü büyüklüğündeki bir birliğe verilen arazi bölgesi.

— sınırı, *istat.* Bir bölüğün içindeki değerlerin aralarında sıralandığı uç sayılardan her biri.

bölük bölük, z. ve s. § ● *dey.* Parçalanmış, parça parça, kısım kısım: *Bölük bölük edilmiş ekmek, Evi bölük bölük kiraladılar* § ❷ Bölükler halinde, pek çok: *Bölük bölük asker.* [*Ing.* In groups; *Fr.* En groupe].

bölüm, i. < *bölmek.* § ● *mat.* Bir sayının başka bir sayıya bölünmesini sağlayan bölme islemi sonunda elde edilen sayı. [*Osm.* Haric-i kısmet; *Ing.* ve *Fr.* Quotient] § ❷ *ask.* Ordu kuvvetlerinin gerektirdiği şekilde bölünüp dağıtılısı. [*Osm.* Taksim-i kuvva] § ❸ *biy.* Canlıların sınıflandırılmasında kullanılan bir terimdir. Bir bölümlemeden sonra ortaya çıkan kümelerin her biri. Tabiat bilgisinde bölümler **sınıf** tan baslayarak ve sırası ile takım, familya, cins, tür ve çeşitten geçerek bireyde sona erer. [*Lat. Divisio; Ing.* ve *Fr.* Division]. ☆ *Eşanl.* **divizyo** § ● *sin.* ve *tiy.* Bir filmin birkaç ayrımından meydana gelen, konunun ana parçalarından birini veren bölük. [*Osm.* Kısım; *Ing.* Part; *Fr.* Partie] § ❺ Dönem, çağ: *Türk edebiyat tarihinde yeni bir bölüm açıldı.* [*Osm.* Devre, devir; *Ing.* Era; *Fr.* Époque] § ● *eğt.* (a) Bir öğretmenin gözetimi altındaki öğrenci grupu; (b) Çok kalabalık sınıflarda bir öğretmenin sorumluluğu altına verilen kesimlerden her biri § ● Görev bakımından, başka masalara kıyasla birbirine yakın olan birkaç masanın tek bir şeflik olarak düzenlenmiş hali: *Bir bölüm şefi* § ● *müz.* Müzik eserinde bulunan ayrı parçalar: *Dört bölümlü sonat;* iş bölümü (yapmak), *dey.* Iki veya daha çok kisi arasında işleri paylaşmak ◉ **nutkun —leri,** Başlangıç, anlatım, doğrulama ve bitim ◉ **zekâ —ü,** *psik.* Kişinin zekâsını ve zihnî yaşını nicelik olarak veren formül ◉ **su —ü çizgisi,** ◘ **Su.**

☆ *Yak. anl.* **bölük, bölge, behre.**

☆ *Karş.* **bütün, tüm .**

— cümlesi, *mat.* Bir B eşdeğerlik *(denklik)* bağlantısı olan bir C cümlesi için C/B şeklinde gösterilen eşdeğerlik sınıflarının cümlesi.

— havalığı, *döş.* Havalandırılamayan bir odanın kirli havasını dışarı atan boru. [*Ing.* Local vent].

bölümleme*, i. § ● Birçok şeyler arasında birbirine daha çok benzeyenleri küme küme ayırma. [*Osm.* Tasnif; *Ing.* ve *Fr.* Classification]. ☆ *Eşanl.* **sınıflandırma.** § ● *mim.* Bir evi, konağı veya daireyi iç görevlere göre bölme § ● *istat.* Bir veya birçok karaktere göre sınıflanan, ayrılan ve düzenlenen verilerin bütünü. [*Osm.* Tasnif; *Ing.* ve *Fr.* Classification] ◉ **ampirik —,** *istat.* Frekansların bir karakterin ölçülmesi sonucu elde edildiği bölümleme ◉ **kuramsal —,** *istat.* Tam olarak belirlenmiş matematik bir formüle uygun düşen bölümleme ◉ **nicel** *(çok dereceli) —, istat.* Frekansların niceliksel ve ölçülebilen karakterlere göre sınıflandırıldığı bölümleme ◉ **— nitel** *(tek dereceli) —, istat.* Frekansların özel niteliklere göre sınıflandırıldığı bölümleme.

bölümlemek*(-i), f. Karışık bir bütün içinde birbirine benzeyenleri küme küme ayırmak. [*Ing.* To classify; *Fr.* Classifier].

☆ *Yak. anl.* **sıralamak, sıraya koymak, sınıflamak, sınıflara ayırmak, tasnif etmek, gruplamak .**

☆ *Karş.* **Hepsini bir arada toplamak.**

bölün*, i. < *bölmek.* Bir gazete veya dergide parça parça çıkan ve her parçası bir öncekinin arkası olan yazı. [*Osm.* Tefrika; *Ing.* ve *Fr.* Feuilleton].

bölünebilir b[illegible] Tam bölünebilen, bölünmede kalan vermeyen.

bölünebilirlik [illegible] *mat.* Bölünebilme niteliği. **— özelliği,** *mat.* Bir sayının bir başka sayıyle tam bölünüp bölünemediğini bölme [illegible] basit işlemlerle anlamayı sağla[illegible]

bölünebilme*, i. [illegible] sayının başka bir sayıya kalansız olarak bölünebilmesi. [*Osm* Kabiliyet-i taksim; *Ing.* Divisibility; *Fr.* Divisibilité].

bölünen, i. < *bölünen. mat* Bölme işlemine uğratılan: *(Başka bir sayıya bölünen)* nicelik veya sayı. [*Osm.* Maksum; *Ing.* Dividend; *Fr.* Dividende].

bölünme, i. § ❶ Belirli bölümlere ayrılma; bu ayrılma sonunda ortaya çıkan durum: *Aralarında belirli bir bölünme oldu.* [*Osm.* Inkısam; *Ing.* ve *Fr.* Division] § ❷ Bir bütünde ayrı bölümler meydana getirme: *Türkiye'nin bölgelere bölünmesi* § ❸ *kim.* Sıvıların yağ asitlerine ve gliserole ayrışması. [*Ing.* Hydrolysis; *Fr.* Hydrolyse]. ☆ *Eşanl.* hidroliz. § ❹ *biy.* ve *zool.* Hücrelerin belli bir büyüklüğe varınca eşit kısımlara ayrılıp çoğalması. [*Osm.* Tecezzi, tekessür; *Ing.* ve *Fr.* Segmentation]. ◉ **çekirdek ~si**, *nükl.* Dıştan parçacıkların büyük enerji ile çarpışları sonucunda çekirdeğin çok sayıda parçacıklara bölünmesi. [*Ing.* Spallation] ◉ **eşit ~si**, *biy.* Hücrenin ayni sayıda kromozom taşıyan hücrelere bölünmesi ◉ **hücre ~si**, *biy.* ◘ **Hücre.** ◉ **indirgeme ~si**, *biy.* ◘ Indirgeme. ◉ **organ ~si**, *patol.* Bütün olan organların bölünmesi bir travma sonucu olabilir. O zaman bölünme asepsili dikişle giderilir. Organ bölünmeleri bazen doğuştan olabilir *(burun kanatları, göz kapakları, damak, karın çeperi).* Bu gibi bölünmeler yerine göre bozukluk veya ucubelik sayılır. ◉ **redüksiyon ~si**, *bot.* ve *zool.* ◘ **Meyoz.**

bölünmek, nsz. f. § ❶ Bölmek işlemine konu olmak, parçalara ayrılmak, parçalanmak. [*Osm.* Taksim olunmak; *Ing.* To be divided; *Fr.* Se diviser en, être divisé]. § ❷ Bir bütünün içinde birden fazla parça meydana getiren bir ayırıma konu olmak: *Kat ikiye bölündü.*

bölünmez, s. § ❶ Parçalanmaz, kısımları birbirinden ayrılmaz: *Türk yurdu bölünmez bir bütündür.* [*Osm.* Gayri kabili inkisam; *Ing.* ve *Fr.* Indivisible] § ❷ *mat. (sayı hk.)* Bölünmeyen. [*Ing.* Undivided, prime *(number)*; *Fr. (Nombre)* Premier, indivis,-ise]. ☆ *Eşanl.* **asal** .
~ **ana ailesi**, *fels.* ve *sosy.* Kuzey Amerika'da ve Malezya'da çok rastlanan bir aile tipi. Bu ailede eski nesilden en yaşlı olan kadının ve bir de onun temsilcisi olarak dayının rolü vardır. Dayı ailedeki bütün çocukların babası vazifesini görür. O ailenin hem koruyucusu, hem de vasisidir. [*Ing.* Undivided family; *Fr.* Famille indivise].
~ **baba ailesi**, *fels.* ve *sosy.* Bu ailede akrabalık tamamiyle baba tarafına geçmiştir. Bu çeşit aile Güney Slavlarında, Karadağ, Yugoslavya ve Hırvatlar'da «Zadruga» adı altında yaşamaktadır. Bu aile 20-60 kişiden ibaret bir ailedir.
~ **doku**, *bot.* ◘ **Doku.**
~ **sayı**, *mat.* ◘ **Asal sayı.**

bölüntü*, i. § ❶ Bölünmüş parça § ❷ Bölük bölük yayımlanan bir kitabın her bölüğü, fasikül. [*Ing.* Fascicle; *Fr.* Fascicule] ◉ ❸ Bir perde ile veya ince bir duvarla ayrılmış olan yer, bölme. [*Ing.* Partition; *Fr.* Cloison].

bölüntüler, ç.i. Bir bütünün ayrılmış olduğu kısımlar. [*Osm.* Taksimat; *Ing.* Divisions, sections; *Fr.* Divisions].

bölünür.doku, b.i. *bot.* Kökeni embriyo olan, ince çeperli, plazması bol, çekirdeği hücre hacmine göre büyük hücrelerden meydana gelmiş bulunan, genel olarak eni boyuna eşit ve farklılaşmamış küçük hücrelere verilen ad. *(Devamlı olarak bölünebilirler).* [*Ing.* Meristematic tissue; *Fr.* Tissue méristématique]. ☆ *Eşanl.* **meristematik doku**. ◉ **birincil ~**, *bot.* ◘ **Primer bölünürdoku.** ◉ **primer ~**, *bot.* Embriyo safhasından başlayarak bölünme yeteneğini kaybetmeyen ve öyle kalan doku. [*Ing.* Primary meristem; *Fr.* Meristème primaire].

bölünüş, i. Bölünme.

bölüşmek(-le), nsz. f. Paylaşmak, bir şeyden *(iki veya daha fazla kişi)* payını almak, üleşmek. [*Osm.* Mukaseme etmek; *Ing.* To divide share out; *Fr.* Se partager].
☆ *Yak. anl.* **üleşmek.**

bölüştüren, s. Paylaştıran, herkese payına düşeni veren. [*Ing.* Divider; *Fr.* Diviseur, partageur,-euse].

bölüştürme, i. § ❶ Paylaştırma, çeşitli parçalara ayırma. [*Osm.* Taksim; *Ing.* ve *Fr.* Division, partition] § ❷ *muh.* (a) Bazı para tutarlarını çeşitli hesaplar veya kişiler arasında dağıtma eylemi: *Genel giderlerin bölüştürülmesi;* (b) İşletme muhasebesi tahlili konusunda, çeşitli fasılalardaki hesaplara veya maliyet fiyatlarına, kesirlere bölünmüş ve orantı kurallarına göre toplama eşit olduğu hesaplanmış bir tutarın uygulanışı. [*Osm.* Tevzi; *Ing.* ve *Fr.* Distribution].

bölüştürmek(-i,-e), f. Bölüşmek *(paylaştırmak)* işini yaptırmak. [*Osm.* Taksim etmek; *Ing.* To divide; *Fr.* Diviser, partager].

bölüştürücü, s. § ❶ Bölüstüren, paylaştıran, herkese hakkını veren: *Bölüştürücü adalet* [*Ing.* Divider; *Fr.* Diviseur, partageur,-euse] § ❷ *dilb.* Bölme, paylaştırma, dağıtma belirten ve nesne veya kişileri takım takım ele alan sayı sıfatları için kullanılır: Birer *(çocuk)*, ikişer *(masa)*, üçer *(kitap)* v.b. ☆ *Eşanl.* **üleştirme** *(sayı sıfatı)* § ❸ *mant.* Bir bütünün her parçasına uygulanan. ☆ *Karş.* **birleşimli, kolektif.**

bölüt*,-tü, i. < *bölmek. zool.* Eklembacaklıların vücudunu meydana getiren yan yana dizili parçalar. Zigotun bölünmesinden sonra, embriyonda meydana gelen ve azçok birbirine benzeyen parçaların herbiri. [*Osm.* Kıtaı mukasama; *Ing.* Metamere, segment; *Fr.* Metamère, segment]. ☆ *Eşanl.* **metamer, segment, halka** ◉ **alt ~**, Dölyatağının kalın gövdesi ile boyun arasında bulunan boynun son kısmı ◉ **halkalararası ~**, *dokb.* Miyelin kınının halka boğumlarından ikisi arasındaki sinir kılıfı ◉ **kas ~**, *dokb.* Çizgili kasların ince iki diski arasında kalan boşluk. ☆ *Eşanl.* **kranse kas odacığı.**
~ **organları**, *zool.* Halkalı solucanların nefridyumları.

bölütlenme, i. (a) *biy.* Ortaderinin, sırt tipinin her iki yanında bölüklere veya ilkel boğumlara bölünmesi. *(Bunlardan hem vücudun sırt-böğür kasları, hem de iskelet dokusu meydana gelir);* (b) *zool.* Döllenmiş yumurtanın, blastulayı meydana getirinceye kadar art arda bölünmesi. Bölüt veya metamer meydana gelmesi; Vücudun az çok benzer bölütlere bölünmesi hali. [*Ing.* Metamerisation; *Fr.* Métamerisation].
☆ *Eşanl.* **metamerizasyon, segmantasyon.**

bölütlü, s. Bölümlere, halkalara ayrılmış olan.

bön, s. Aptal, saf, ahmak. (Aslı «bunun» olup «bunamak» ve «bunak» bu kelimeden gelir. [*Ing.* Naive, imbecile; *Fr.* Idiot, crédule]
☆ *Yak. anl.* **budala(ca), beyinsiz, alık, ebleh, safdil, sadedil, avanak, aval, enayi, andavallı, armut** *(argo).* **safderun, dangalak, hımbıl, salak, saloz. habenneka.**
☆ *Karş.* **akıllı, kafalı, zeki, kurnaz, anasının gözü** *(h.d.)*, **çakal** .

bön bön, z. Safça, aptal aptal. [*Ing.* Foolishly; *Fr.* Follement, sottement, bêtement].
~ ~ **bakmak**, *dey.* Aptal aptal, safça bakmak. [*Ing.* To stare foolishly].

bönleşmek, nsz. f. Bön hale gelmek, aptallaşmak

bönlük,-ğü, i. Budalalık, aptallık, sersemlik, saflık. [*Ing.* Imbecility, simple-mindedness; *Fr.* Simplicite d'esprit, imbécilité].

bönsümek, f. Bön olmak, aptallaşmak. [*Ing.* To behave like an imbecile].

bööz, zf. *arg.* Bu sefer: *Bööz böyle olsun.*

börek,-ği, i. *mutf.* Oklava ile açılarak inceltilmiş hamurdan veya yufkadan, arasına kıyma, peynir gibi şeyler koymak ve pişirmek suretiyle yapılan yemek: *Su böreği, Puf böreği, Peynirli börek, Kıymalı börek.* [*Ing.* Flaky pastry with thin layers of cheese or other filling; *Fr.* Pâté.] ◉ **bohça böreği,** *mutf.* ◘ Bohça. ◉ **çayır böreği,** *mutf.* ◘ **Çayır** ◉ **çerkez böreği,** *mutf.* ◘ **Çerkez.**

börekçi, i. Börek yapan veya satan kimse. [*Ing.* Maker or seller of Börek].

börekçilik,-ği, i. Börek yapma veya satma işl.

börk,-kü, i. *kıyf.* Eskiden kullanılan daha çok hayvan postundan yapılan başlık. [*Ing.* Kerchief, tall felt cap of the Janissaries; *Fr.* Bonnet que les turcs mettaient autrefois].

börkçü, i. Takke, külâh ve serpuş yapan ve satan. [*Ing.* Maker or seller of felt caps].

börkenek[1],-ği, i. < *börk. biy.* Geviş getiren hayvanların dört gözlü midelerinin, besinin dinlenme zamanı çiğnenmek üzere saklandığı ikinci gözü. [*Lat. Reticulum; Osm.* Kalensüve, ciriye; *Ing.* Honey-comb bag; *Fr.* Bonnet].
☆ *Eşanl.* **ikinci mide, retikulum.**

börkenek[2],-ği, i. *mah.* Seyhan taraflarında yapılan ve kenarları sırma ile işlenmiş püsküllü baş sargısı.

börkeviç,-ci, i. Eskiden kadınların başlarına giydikleri bir çeşit başlık.

börtmek, nsz. f. Az pişmek. [*Ing.* To roast slightly (intransitive); *Fr.* Être cuit à demi].

börttürmek(-i), f. Az pişirmek, az kızartmak. [*Ing.* To roast slightly; *Fr.* Cuire a demi, se did surtout pour la viande].

börtü, i. Türlü türlü böcekler anlamına gelen **börtü böcek** deyiminde geçer.
~ **böcek**, *dey.* Her çeşidinden bulunan böcek grupu. [*Ing.* Vermin].

börülce, i. *bot.* Baklagiller *(Leguminosae)* familyasının, *Papilionaceae* alt-familyasından, göbeği koyu benekli, tohumlarının protein, azot, nişasta ve C vitamini bakımından zengin oluşu ile büyük bir gıdaî değeri olan bitki. [*Lat. Vigna sinensis; Ing.* Cowpea, blackeye, blackeye bean, black-eyed pea; *Fr.* Haricot dolique, dolique de Chine, pois du Brésil, haricot à l'œil noir, cowpea].

böyle, z. ve s. *bu + eyle, ile.* § ❶ Bunun gibi olan, buna benzer, bu türlü. *Böyle şey olabilir miydi?* [*Ing.* Such, thus; *Fr.* Comme ça, ainsi] § ❷ z. Bu yolda, bu şekilde, bu tarzda: *Böyle söyledi* § ❸ İçinde **«ne», «nasıl»** gibi sorular bulunan cümlelerin sonuna **«böyle»** veya **«öyle»** sözü geldiği vakit o cümlede anlatılan şeyin hoş karşılanmadığını anlatır: *Bu ne biçim iş böyle! O nasıl hayvan öyle!*

böyle böyle, z. § ❶ Bu şekilde, böylece § ❷ Yavaş, yavaş, derece, derece. [*Osm.* Tedricen; *Ing.* Gradually; *Fr.* Graduellement].

böylece, z. § ❶ Tam böyle: *Böylece söylemeli* § ❷ Böylelikle: *İş, böylece tamamlanmış olur.* [*Ing.* Thus; *Fr.* Comme ça, En cette manière, ainsi]. ☆ *Yak. anl.* **bu tarzda, bu şekilde, bu biçim, bu çeşit, bunun gibi.**
~ **gelmiş**, ~ **gider**, *dey.* Şimdiye kadar böyle olmuş, bundan sonra da böyle olacaktır, anlamında. [*Ing.* It has always been this way and it will always be].

böylecene, z. *h.d.* Böylece, bu yolda, bu şekilde. [*Ing.* Thus; *Fr.* Comme ça, ainsi].

böylelikle, z. Bu gidişle, bu tarzda devam ederek, bu üslûpla, sonunda: *Böylelikle iş görülmez.* [*Ing.* In this manner, in this way, thus; *Fr.* Ainsi, de cette manière, de cette façon, de la sorte].

böylemesine, z. Bu tarzda, bu yolda, bu şekilde. [*Ing.* In this manner; *Fr.* En cette manière].

böylesi, z. Bunun gibisi, buna benzeri, bu şekilde olanı. [*Ing.* Such a one, this kind; *Fr.* De cette sorte].

böylesine, z. Böyle aşırı bir tarzda: *Böylesine dayak atılır mı?*

Br, *kim.* Brom elementinin sembolü.

bradiartri, i. *Fr. bradyarthrie. tıp.* Konuşurken seslerin yavaş boğumlanması. [*Ing.* Bradyarthria].
☆ *Eşanl.* **bradilali.**

bradidaktili, i. *Fr. bradydactylie. tıp.* Parmakların anormal kısalığı. [*Ing.* Bradydactylia].

bradifemi, i. *Fr. bradyphémie < Yun. bradus + phêmî*, söz. Konuşamamazlık. Konuşma yavaşlığı. *(Bazı bunama veya zekâ geriliği hallerinde. bazen de sar'ada görülür).* [*Ing.* Bradyphemia].

bradifrazl, i. *Fr. bradyphrasie. tıp.* Akıl bozukluğunun doğurduğu konuşma zorluğu, konuşamamazlık. Heceleri çeke çeke yavaş konuşma hastalığı. [*Ing.* Bradyphrasia].

bradikardi, i. *Fr. bradycardie. tıp.* Kalbin dakikadaki vuruş sayısının azalması. [*Ing.* Bradycardia].

bradikinezi, i. *Fr. bradykinésie < Yun. bradus \+ kinesis*, hareket. *tıp.* Hareket etkinliğinin genel olarak yavaşlaması. *(Parkinson hastalığında, bazı beyin urlarının sebep olduğu bozukluklarda, sar'ada, katatonide ve zekâ geriliğinde görülür.* [*Ing.* Bradykinesia].

bradikinin, i *Fr. bradykinine. patol.* Oktopeptit *(8 amino asitli polipeptit).* Anafilaktik şok sırasında histaminle beraber kanda bulunur. [*Ing.* Bradykinin].

bradilali, i. *Fr. bradylalie. tıp.* Merkezî lezyondan ileri gelen konuşma yavaşlığı. Heceleri kesik kesik, tek düzen ve ağır söyleme. [*Ing.* Bradylalia].

bradipepsi, i. *Fr. bradypepsie tıp.* Hazımsızlık. [*İng.* Bradypepsia].

bradipne, i. *Fr. bradypnée. tıp.* Solunumun normaiden daha yavaş oluşu. [*İng.* Bradypnea].

bradiritmi, ◘ **Bradisfigmi.**

bradisfigmi, i. *Fr. bradysphygmie. tıp.* Nabızda yavaşlama. Nabzın normalden daha az sayıda oluşu. *(Gerek bradikardiden, gerekse bazı kalb atışlarının nabza iletilmesinden ileri gelir.* [*İng.* Bradysphygmia].

braditropi, i. *Fr. bradytrophie. biy.* ve *tıp.* Beslenmede yavaşlama. [*İng.* Bradytrophia].

bradiüri, i. *Fr. bradyurie. tıp.* İşeyememe, sidik zorluğu. [*İng.* Bradyuria].

braga, i. *It. brache. den.* Savaş teknesinde topu bordaya bağlayan halat. Lumbarlarda kızaklar üzerine yerleştirilen topların geri tepmesini hafifletmek için konan halat. [*İng.* Breeching of a ship's gun].

braggit,-ti, i. *Fr. braggite. min.* Tetragonal sistemde billûrlaşan doğal platin, palladyum ve nikel sülfür. [*İng.* Braggite].

brago, i. ◘ **Braga.**

bragot,-tu, i. *Isp. den.* Gemilerde baştan birinci direk *(pruva)* ile ikinci direğin *(grandi)* serenlerine bağlı oynak halatların makarası. [*İng.* Brace block of the foreyard and mainyard].

brahea, i. *bot.* Meksika'da yetişen, yaprakları dam çatısı yapmakta kullanılan, kiraz iriliğinde meyvaları yenen bir palmiye cinsi. 2 türü vardır. [*Lat. Brahea*].

brahma[1], i. *zool.* Tavuksular *(Galliformes)* takımının, Sülüngiller *(Phasianidae)* familyasından, Evcil tavuk *(Gallus domesticus)*'un, Anayurdu Asya *(Hindistan)* olan, Amerika'da çok sevilen ve eti için yetiştiriten paçalı bir tavuk ırkı. İki çeşidi vardır: **beyaz brahma**'nın tüyleri beyaz, kuyruğu siyah, **siyah brahma**'nın tüyleri ise kırçıl siyah olur. [*İng.* ve *Fr.* Brahma].

~ **tavuğu**, *zool.* ◘ **Brahma**[1].

brahma[2], i. § ❶ Hint tanrısı. [*İng.* Brahma (pootra); *Fr.* Brahma (poutre)]. § ❷ ◘ **Brahmanlık.**

Brahman, i. *sansk.* § ❶ Brahma dininden olan § ❷ Brahma sahibi. [*İng.* Brahmin, brahman, *Fr.* Brahmane] § ❸ Brahman anlayışına göre tüm varlığın temeli olan kaynak, kural.

Brahman'cılık,-ğı, i. *fels.* ve *sosy.* Hint mabudu Brahma'ya inanmaktan çıkan, Hindistan'ın dinsel ve Sosyal rejimi. *(Veda'cılığın devamıdır).* [*İng.* Brahmanism; *Fr.* Brahmanisme].

brahmanizm, i. ◘ **Brahman'cılık.**

Brahman'lar, ç.i. Hindistan'daki dört kasttan ilki olan ve 1947 anayasasiyle resmen yürürlükten kaldırılan rahipler kastının üyeleri.

Brahmanlık,-ğı, i. *sosy.* ◘ **Brahman'cılık.**

brahmi, i. Hindistan'ın çeşitli dilleri için çok eski çağlardanberi kullanılan yazı. [*İng.* ve *Fr.* Brahmi].

brak, i. *It. braca. zool.* Yüksek ayaklı, kısa tüylü, sarkık kulaklı, keskin koku alan, zeki bir av köpeği ırkı. Renk farklarıyle birbirinden ayırt edilen birçok türleri vardır. **Alman brakı**, kahverengili alaca; **mavi Auvergne brakı**, siyah, beyaz benekli mavi: **Bourbonnais brakı**, beyaz üstüne mor benekli: **Dupuy brakı**, beyaz ve kahverengi: **Saint-Germain brakı**, turuncu beyaz: **Weimar brakı**, gümüşî gri. [*İng.* Brack-hound; *Fr.* Braque].

brakaj, i. *İng. brakage. otom.* Arabanın eksenine oranla, direksiyon tekerleklerinin yaptığı açı

brakifasyal, s. *Fr. tıp.* Kısa ve geniş yüzlü. [*İng.* ve *Fr.* Brachyfacial].

brakil i. *den.* Büyük bastonu, kontra bastona bağlayan zincir veya halat. [*İng.* Heel chain of the jib boom].

brakiloji, i. *Fr. brachylogie. dilb.* (a) Eksiltili diye adlandırılan bir deyimin kullanılması. (örnek «*Eller tutmaz, bacaklar yürümez olur*». *Bu cümlenin eller tutmaz bölümünde brakiloji vardır);* (b) Uzun bir ifade yerine ayni anlamda, daha kısa bir ifade kullanma: «*Geleceğimi ümit ediyorum*» *yerine* «*geleceğimi umuyorum*» demek. [*İng.* Brachylogy].

brakisefal s. *Fr. Brachycéphale* < *Yun. brakhys,* kısa + *kephale.* kafa. *antr.* Kafatasının genişliğiyle uzunluğu hemen hemen birbirine denk olan. *(Kafa indeksi 80'in üzerinde olan),* kısa veya geniş başlı. [*Osm.* Müstaraz-ür-re's; *Lat. Brachycephalus; İng.* Brachycephalic; *Fr.* Brachycephalique].

☆ *Eşanl.* **koca kafalı.**

brakisefalik,-ğı, i. *antr.* Brakisefal olanların durumu. [*İng.* Brachycephaly; *Fr.* Brachycéphalie].

brakistogron, s. *Fr. brachistochrone. mat.* Bir cismin bir noktadan ötekine en kısa zamanda gidebilmesi için izlediği eğri. [*İng.* Brachistochrone].

brakiyalji, i. *Fr. brachialgie. tıp.* Kol ağrısı. [*İng.* Brachialgia].

brakizom, s. *Fr. brachisome. antr.* Gövdesi uzun, kol ve bacakları kısa olduğu için tıknaz görünen insanlara ve ırklara verilen ad.

brakte, i. *bot.* Çiçeğin alt kısmında yer alan, ona en yakın yerde bulunan şekil değiştirmiş yaprak. Çiçek ve çiçek durumlarını saran basit üst yapraklardır. [*Osm.* Varak-ı zehre; *İng.* Bractea; *Fr.* Bractee].

brakyopot,-du, i. *zool.* Yumuşakçalara benzeyen alt kabuğu büyük, üst kabuğu küçük bir hayvan grupu. [*İng.* ve *Fr.* Brachiopodes].

brakyotomi, i. *Fr. brachiotomie. tıp.* Kolu kesme veya yarma ameliyatı. [*İng.* Brachiotomy].

brama, i. *Fr. brahsima,* savaş baltası. *zool.* Birçok kemikli balıkların ortak adı. Hepsi yandan basık ve yüksektir. Pulları büyük, sırtı yüzgeçi kısa, anüs yüzgeci uzun *(sazanın tersi)* ve ağzı bıyıksızdır. Bitkisel kırıntılarla ve küçük hayvanlarla beslenir. [*Lat. Brama; İng.* Brama, ray's bream; *Fr.* Brame].

branda /bran:da/, *It.* < *Alm. ask. den.* Savaş gemilerinde tayfaların ve erlerin yattığı asma yatak. [*İng.* Sailor's hammock; *Fr.* Branle, hamac (de matelot) ◉ **arma** ~**ı**, *den.* Yatma saatinde brandaların açılması için verilen komuta ◉ **sara** ~**ı** *den.* Kalkma saatinde brandaların toplanması için verilen komuta.

☆ *Eşanl.* **buranda.**

~ **askısı**, *den.* Sarılmış brandaları asarak istif etmek için kemerelere bağlanmış izbirolar *(yağmurlu ve denizli havalarda brandalıkların da ıslanacağı ihtimaline karşı brandalar bu izbirolara asılıdır).*

~ **bağı**, *den.* Brandaları, yelkenleri ve benzer şeyleri sarmak için kullanılan bağ. *(Birbirini takip eden mezavoltalardan meydana gel-miştir).*

~ **bezi**, *dok.* Atkısı tek, dokusu çift kendir, keten ve pamuk ipliğinden sık ve sağlam dokunmuş bez. *(Gemilerde tente, yelken, ambar muşambası v.b. malzemenin yapımında kullanılır).* [*İng.* Canvas; *Fr.* Canevas, toile à voiles, toile de tente].

☆ *Eşanl.* **yelken bezi.**

~ **bot**, *den.* İskeleti ağaçtan, kaplaması brandadan yapılmış küçük ve narin tekne.

☆ *Eşanl.* **padibot.**

~ **falakası**, *den.* Brandanın baş ve ayak uçlarını gergin tutmak için, kullanılan başları çentikli çıtalar.

~ **kasavelesi**, *den.* Brandaları yıkadıktan sonra asıp kurutmak için gerilen ip.

~ **kılıfı**, *den.* Brandayı içine koymak için gene brandadan yapılmış torba.

~ **kova**, *den.* Tabanı ve ağzı ağaç çemberle takviye edilmiş, kulplu halattan yapılmış branda bezinden kova. [*İng.* Collapsible bucket].

~ **kulağı** *den.* Brandalar asılı durumdayken köşelerini iki yana çekmek için bu kısımlardaki matafiyonlara bağlanarak karşılıklı gerilen ince ipler.

~ **kurmak**, *den.* Brandanın sicimlerini takmak.

~ **numarası**, *den.* Brandalar sarıldığı zaman dış tarafına çelecek şekilde siyah boyanmış bir daire düzeyi üzerine beyaz boya ile yazılan, erlerin genel görev numarası.

~ **örtü**, *den.* Yelken devrinde güvertede olup bitenleri düşmandan saklamak için kadırgaların bordasına baştan kıça kadar çekilen örtü.

~ **örümceği**, *den.* Brandanın her iki ucuna yerleştirilmiş sicimlerin meydana getirdiği örümcek biçiml ağ.

~ **parampet**, *den.* Güverte çalımı fazla olan kayıtlarda, yüklü olduğu zaman orta kısım denize çok yakın geldiğinden çırpıntıların içeri girmemesi için her iki küpeşte boyunca dikilmiş punteller üzerine gerilen bıranda **bezi.**

~ **sapan**, *den.* Çok sağlam branda bezinden, kenarları takviye edilerek yapılan, kolları halattan bir cihaz. *(Büyükbaş hayvanların ve fıçı, bidon gibi eşyanın gemiye alınıp verilmesinde kullanılır).*

~ **şıpkası**, *den.* Branda asıldığı vakit, düzenli bir şekilde durması için brandanın iki başına açılmış matafiyonlardan alınarak bir halka üzerinde toplanan 6-8 ipin meydana getirdiği askı.

~ **tirizi**, *den.* Yatmak üzere açıldığı zaman brandaları bağlamak için kemerlere tespit olunan delikli tirizler.

~ **usturmaça**, *den.* Branda bezinden silindir şeklinde dikilen, içine mantar kırığı veya lastik doldurulan usturmaça.

brandalık,-ğı, i. *den.* Brandaları istif etmek üzere gemilerin küpeştelerinde ve başka uygun yerlerinde yapılmış yerler. *(Küpeştelerindeki brandalıklara «parampet» veya «metres» denir.)*

brandi, i. *İng. brandy.* İngiliz konyağı.

brandisit,-ti, i. *Fr. brandisite. min.* Klintoit türünden doğal hidratlı alüminyum, demir, magnezyum ve kalsiyum silikat. [*İng.* Brandisite].

brandtit,-ti, i. *Fr. brandtite. min.* Doğal hidratlı mangan ve kalsiyum arseniyat. [*İng.* Brandtite].

brankiyal delik, *zool.* ◘ **Atriyopor.**

brankiyom, i. *Fr. branchiome. patol.* Boyunda beliren kötü ur. Solungaç izleri köreldikten sonra bunların dokularında kalan embriyonal kalıntılarının anormal gelişmesinden doğar. *(Bu urlar çok seyrek görülür).* [*İng.* Branchioma].

brankiyotropizm, i. *Fr. branchiotropisme. zool* Balıkların oksijeni fazla suya doğru yönelme tepkisi. [*İng.* Branchiotropism].

brannerit,-ti, i. *Fr. brannerite. min.* Doğal titan ve uranyum oksit. [*İng.* Brannerite].

branş, i. *Fr. branche.* Dal, kol. [*Osm.* Şube; *İng.* Branch].

branta, i. *zool.* Kazsılar *(Anseriformes)* takımının, ördekgiller *(Anatidae)* familyasından, Kuzey kutbuna yakın bölgelerde yaşayan, kışın güneye göç eden, tüyleri beyaz, siyah ve bazen kızıl karışımı kül rengi olan yabani küçük kaz. Güney Avrupa kıyılarında ve Türkiye'de **Boynu hilâlli kaz** *(B. bernicla)* adı türüne rastlanır. [*Lat.* Branta; *İng.* Barnacle; *Fr.* Bernache, bernacle, barnache].

brasidik, s. *Fr. brassidique. kım.* Kolza yağının alkollü potasyum hidroksit çözeltisiyle sabunlaştırılması sonucu elde edilen ve 65°C'de eriyip 256°C'de kaynayan $CH_3 - (CH_2)\ 7 - CH = CH - (CH_2)_{11} - CO_2H$ formülünde bir etilenik aside verilen ad.

brasilik, s. *Fr. brassylique. kim.* Behenolik ve erasik asitlerin yükseltgenmesiyle elde edilen ve 114°C'de eriyen $HOCO - (CH_2)_{11} - CO_2H$ formülündeki diaside verilen ad. [*İng.* Brassidic].

brasya, brasa /bras:ya, bra:sa/, i. *It. bracciare. den.* Seren uçlarını iki yana çeken iki halat. Serenlere yön vermeye yarayan donanım.

~ **etmek**, *den.* Serenlere yön veren donanımı kullanmak.

braunit,-ti, i. *Fr. braunite. min.* Mangan cevheri olarak işletilen, $3Mn_2O_3\ MnSiO_3$ formülündeki mangan silikat. [*İng.* Braunite].

bravo /bra:vo/, ünl. *It.* Aferin! çok iyi. [*İng.* Bravo, well done; *Fr.* Bravo].

bravoyit,-ti, i. *Fr. bravoïte. min.* Kübik sistemde billûrlaşan, doğal demir ve nikel sülfür. [*İng.* Bravoite].

bre, ünl. § ❶ «Ey», «hey» anlamlarında seslenme § ❷ «Be» yerine: *Bre adam!* § ❸ Şaşkınlık belirtir: *Bre, bu ne sıcak!* § ❹ Hareketin sürekliliğini belirtmek için iki çekimli fiil arasında kullanılır: *Bu yol da amma da uzun. Git bre git.* [*İng.* You chap!, now then!, fellow! hi, you, *(sometimes in admiration)* wonderful!].

☆ *Eşanl.* **bire.**

~ **aman!**, *dey.* Heyecan, korku, şaşkınlık v.b. belirtir.

bredberjit,-ti, i. *Fr. bredbergite. min.* İçinde

kalsiyum ve magnezyum bulunan demirli bir grena türü. [*Ing.* Bredbergite].

bregma, i. *Yun. anat.* Alın kemiği ile yan kafa kemiklerinin birleştiği nokta. *(Bebeklerde ön bıngıldak burada olur).* [*Osm.* Kummetür re's; *Ing.* ve *Fr.* Bregma].

brehmen, ◘ **Brahman, Brahmanlık.**

breş, i. *Fr. brèche* < *Alm. jeol.* ◘ **Köşeli çakıltaş.** [*Ing.* Breccia].

breton atı, *zoot.* Fransa'da yetiştirilen soğukkanlı bir at ırkı.

breton ineği, *zoot.* Fransa'da yetiştirilen bir inek ırkı.

breunerit,-ti, i. *Fr. breunérite. min.* Doğal magnezyum ve demir karbonat. [*Ing.* Breunnerite].

brevyum, ◘ **Protoaktinyum.**

brezil, i. *esk. Isp.* veya *esk. Port. brasil. bot.* Baklagiller *(Leguminosae)* familyasından, Brezilya'da yetişen *Hematoxylon brasiletto* adlı ağacın odunu. İçinde kırmızı bir boya maddesi *(hematin)* vardır. [*Ing.* Brazilwood, logwood, red dyewood].

brezilin, i. *Fr. brésiline. kim.* Brezilya odunundan elde edilen renksiz billûrlu madde.

Brezilya, öz. i. *coğr.* Güney Amerika'da, 8.513. 844 km² genişliğinde, 20 eyaletten meydana gelen federal bir cumhuriyet. Başkenti *Brasilia*'dır. [*Ing.* Brazil; *Fr.* Brésil].

~ **cevizi**, *bot.* ◘ **Ceviz.**

~ **danteli**, *işl.* İnce dantel; birbirinden ayrı motifler halinde işlenir; bu motifler, iplikleri örümcek ağına benzer şekilde gerilmiş gül bezeklerden meydana gelir.

briç,-çi, i. *Ing. bridge.* § ❶ Dört kişi arasında ve elli iki kâğıtla oynanan bir çesit iskambil oyunu § ❷ *dişç.* Köprü. [*Ing.* ve *Fr.* Bridge].

briçka /brıç:ka/, i. *Rusç. briska.* Rusya'da kullanılan üstü kapalı, kışın kızak haline sokulan, sorgun ağacından yapılmış tek atlı, dört tekerlekli, yaylı, hafif araba. [*Ing.* Britzka; Russian buggy].

brifing, i. *Ing. briefing. ask.* Belirli bir konuda yapılan toplantı: *Brifing salonu*

brigantin, i. *Fr. brigantine. den.* Kadırgadan daha küçük bir yelkenli tekne.

☆ *Eşanl.* **berkende, birkindi.**

brik[1], i. *Fr. brick* < *Ing. brig*, brigantin'in kısaltması. *den.* İki direkli, tam serenli ve arması kabasorta donanımlı *(seren yelkenli)*, birkaç top tasıyan gemi

brik[2], i. *Rus.* Dört tekerlekli yaylı, arabacısı önde ve epey yüksekte, içinde uzunluğuna konmuş ikisıra olan bir araba çesidi. [*Ing.* ve *Fr.* Break].

briket,-ti, i. *Fr. briquette.* § ❶ *kim.* Kömür tozu topağı. [*Osm.* Ihrak kerpici; *Ing.* Briquette] § ❷ Kömür dışığı *(cürufu)* ile cimentodan yapılan bir çeşit tuğla § ❸ *met.* Maden tozundan basınçla elde edilen kitle ◉ **linyit** ~**i**, *kim.* Sıkıştırma yoluyle yapılan ve evlerde kullanılan yakıt. [*Ing.* Lignite briquette].

briketleme, i. *met.* Maden tozundan fırında pisirilmeden önce soğuk basınç altında sıkıştırılarak briket haline getirilmesi.

brik-gulet, i. *Ing. brick-gullet, den.* İki direkli yelken gemisi.

☆ *Eşanl* **kabasorta uskuna.**

brll, i. *Fr. briller*, ışıldamak. *psik.* Işık şiddeti, sübjektif birimi.

Brinell, i. *met. (Ingiliz metallürji uzmanı J. A. Brinell'in /1844-1926/ adından).* Madenlerin sertliğini ölçen bir makine. [*Ing.* Brinell; *Fr.* Brinell, machine pour les essais de dureté des métaux].

~ **metodu**, *met.* Maden veya alaşımlarının sertliğini ölçmekte kullanılan usul.

britolit,-ti, i. *Fr. britolite. min.* Doğal seryum ve kalsiyum siliko-fosfat. Apatit grupundan olup hekzagonal sistemde billûrlaşır. [*Ing.* Britolite].

briyantin, i. *Fr. brillantine.* § ❶ *kim.* Saçları parlatmak için kullanılan güzel kokulu yağ. [*Ing.* Brilliantine] § ❷ *terz.* Astar olarak kullanılan sık dokunmuş ve parlatılmış bir cins pamuk baz.

briyofitler, ç. i. *bot.* Yapraklı kara yosunları ile Ciğer yosunlarını kapsayan bitki topluluğu. [*Lat.* ve *Ing.* Bryophyta; *Fr.* Bryophytes].

briyoloji, i. *Fr. bryologie. bot.* Karayosunlarını inceleyen botanik dalı. [*Ing.* Bryology].

briz, ◘ **Meltem.**

brizbiz, i. *Fr. brise-bise.* Pencerenin çerçevesine içerden tutturulan ince perde. [*Ing.* Short window curtain].

brizman, i. *otom.* Bir arka tekerleğin üstünde bulunan karoseri kısmı.

brode, i. *Fr. brodé.* Nakış, işleme.

broderi, i. *Fr. broderie.* Nakış işleme, nakış işi. [*Ing.* Embroidery].

brodye, i. Zambakgiller *(Liliaceae)* familyasından, anavatanı Meksika olan, yaprakları yayvan şekilde, hafif ve süzek topraklardan hoşlanan, soğanlı bir süs bitkisi. [*Lat. Brodiaea*].

broka, i. *It. brocca.* Kulplu, büyükçe, çoğu emaye su kabı.

brokar, i. *Fr. brocart* < *It. broccato. dok.* Altın veya gümüş işlemeli çiçekleri ve süsleri olan ipekli kumaş. Simli kumaş. Sırmalı diba. [*Ing.* Brocade].

brolik,-ği, i. *den.* Kürekle çalışan sığ su gemisi.

brom, i. *Fr. brome* < *Yun. bromos*, fena koku. § ❶ *kim.* **Br.** sembolü ile bilinen, A.n. 35, A.a. 80 olan, koyu kırmızı renkli, kötü kokulu kimya elementi. Normal sıcaklıkta sıvı haldedir. Yoğunluğu 2,97'dir § ❷ *bot.* Çayır otlarında yabanî yulaf. [*Lat. Bromus; Ing.* Bromene; *Fr.* Brome] ◉ ~**lu ilâçlar**, *tıp.* Sinirleri yatıştırıcı, krampları, kasılmaları çözücü etkisinden yararlanmak için brom tuzlarıyle yapılan ilâçlar.

~ **zehirlenmesi**, *tıp.* Brom ve bilesiklerinden özellikle potasyum bromürden ileri gelen zehirlenme. [*Ing.* Bromism; *Fr.* Bromisme].

bromal, i. *Fr. kim.* Üç bromlu asetik aldehite CBr_3-CHO verilen ad. [*Fr.* Bromal].

bromalit,-di, i. *Fr. bromalide. kim.* Bromal'in bir anhidrite etkisiyle meydana gelen, kloralid'lere benzer bilesik. Formülü: $CBr_3-CH(OCO-R)_2$.

bromalizarin, i. *Fr. bromalizarine. kim.* Brom'un, karbon sülfürlü ortamda alizarin üzerine etkisiyle elde edilen bromlu alizarin.

bromamin, i. *Fr. bromamine. kim.* Amonyağın NH_2Br formülündeki ornatma ürünü.

bromanil, i. *Fr. bromanile. kim.* Özellikleri kloranilinkine benzeyen sarı billûrlar şeklindeki tetrabromakinon'a ($C_6Br_4O_2$) verilen ad.

bromanilin, i. *Fr. bromaniline. kim.* Formülü $Br-C_6H_4-NH_2$ olan üç izomerden herhangi birine verilen ad.

bromargirit,-ti, i. *Fr. bromargyrite. min.* Doğal gümüş bromür olup gümüş cevheri olarak kullanılır. [*Ing.* Bromargyrite; *Fr.* Bromargyre, bromite, bromyrite].

☆ *Eşanl.* **bromargir, bromit, bromirit.**

bromasetanilit,-di, i. *Fr. bromacétanilide. kim.* Anilin'in brom aset amidi. Erime derecesi 131°C'dir. Hava ile temasa gelince alkalin eritişle yükseltgenmeye uğrayarak indigo haline geçer. Formülü: $C_6H_5NHCO-CH_2Br$.

bromasetatmetilester, i. *kim.* Insanları zehirlenmekten koruyup kurtarmak maksadıyle, siyanlı hidrojene katılan keskin kokulu bir madde.

bromasetik, s. *Fr. bromacétique. kim.* Brom'un asetik asit üzerine etkisiyle elde edilen $BrCH_2-CO_2H$ formülündeki aside verilen ad. [*Ing.* Bromacetic].

☆ *Eşanl.* **monobromasetik.**

bromasetofenon, i. *Fr. bromacétophénone. kim.* Asetofenon'un $C_6H_5-CO-CH_2Br$ formülündeki bromlu türevi. [*Ing.* Bromacetophenone].

bromaseton, i. *Fr. bromacétone. kim.* Bromun aseton üzerine etkisiyle meydana gelen $CH_3-CO-CH_2Br$ formülündeki madde. [*Ing.* Bromacetone].

bromat,-tı, i. *Fr. bromate. kim.* Bromik asidin tuzu veya esteri. [*Ing.* Bromate].

bromelya, i. *(Isveçli botanikçi Olof Bromel'in adından) bot.* Birçenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, Ananasgiller *(Bromeliaceae)* familyasından, Amerika'da yetişen bir süs bitki cinsi olup, *B. chrysantha, B. fastuosa, B. laciniosa, B. pinguin* ve *B. Sylvestris* bahçe meraklılarının beğendiği türlerdir. Akdeniz ikliminde, son ikisinden yenebilen meyva alınabilmektedir. [*Lat.* ve *Ing. Bromelia; Fr.* Bromélia].

bromhidrat,-tı, i. *Fr. bromhydrate. kim.* Azotlu bir baz üzerine hidrojen bromür etkisiyle elde edilen tuz. [*Ing.* Bromhydrate].

bromhidrik, s. *Fr. bromhydrique. kim.* Brom'un hidrojenle birleşmesinden meydana gelen HBr asidine verilen ad. [*Ing.* Bromhydric].

bromidroz, i. *Fr. brom(h)idrose. tıp.* Bol miktarda pis kokulu ter çıkarma hastalığı. *(Daha çok ayaklarda veya koltuk altlarında görülür).* [*Ing.* Bromhidrosis].

bromik, s. *Fr. bromique. kim.* Formülü $HBrO_3$ olan oksijenli brom asidine verilen ad. [*Ing.* Bromic].

bromirit,-ti, i. *Fr. bromyrite. min.* ◘ **Bromargirit.**

bromit,-ti, i. *Fr bromite. min.* ◘ **Bromargirit.**

bromlama, i. *kim.* Bir bileşiğin yapısına brom katma. [*Ing.* Bromization; *Fr.* Bromurage].

bromlamak(-i), f. *kim.* Bir bileşiğin yapısına brom katmak. [*Ing.* To bromize; *Fr.* Bromurer].

bromlit,-ti, i. *min.* ◘ **Alstonit.**

bromobenzen, i. *Fr. bromobenzène. kim.* Benzen'in bromla ornatılmış türevi. Formülü C_6H_5Br. [*Ing.* Bromobenzene].

☆ *Eşanl.* **fenilbromür.**

bromobenzoik, s. *Fr. bromobenzoïque. kim.* Formülleri $Br-C_6H_4-CO_2H$ olan veya sıra ile 147°C, 155°C ve 251°C'de eriyen üç *(orta, meta ve para)* izomer asitten herhangi birine verilen ad. [*Ing.* Bromobenzoic].

bromofenol, i. *Fr. bromophénol. kim.* Fenolun bromlu türevi.

bromoform, i. *Fr. bromoforme.kim.* Formülü $CHBr_3$ olan, aseton üzerine alkali hipobromit etkisiyle elde edilen bir kloroform benzeri. [*Ing.* Bromoform].

bromokolografi, i. *Fr. bromocollographie. fot.* ◘ **Oleobromi.**

bromomerkürat,-tı, i. *Fr. bromomercurate. kim.* Genel formülü M_2HgBr_4 olan kompleks tuz. Buradaki M tek değerli bir metalin sembolüdür. [*Ing.* Bromomercurate].

☆ *Eşanl.* **merküribromür.**

bromonaftalen, i. *Fr. bromonaphtalène. kim.* Naftalen'in $C_{10}H_7Br$ formülünde ornatılmış türevi [*Ing.* Bromonaphthalene].

bromopikrin, i. *Fr. bromopicrine. kim.* Kireç kaymağının pikrik aside etkisiyle elde edilen Br_3CNO_2 formülünde, −10°C'de donan patlayıcı ve göz yaşartıcı sıvı. [*Ing.* Bromopicrine; *Fr.* Nitrobromoforme].

☆ *Eşanl.* **nitrobromoform.**

bromoplatinat,-tı, i. *Fr. bromoplatinate. kim.* Genel formülü M_2PtBr_6 olan kompleks tuz. *(Burada M değerli bir tuzu temsil eder.).* [*Ing.* Bromoplatinete; *Fr.* Platibromure].

☆ *Eşanl.* **platibromür.**

bromoplatinit,-ti, i. *Fr. bromoplatinite. kim.* Genel formülü M_2P+Br_4 olan kompleks tuz. Burada M tek değerli bir tuzu temsil eder.

☆ *Eşanl.* **platobromür.**

bromostannat,-tı, i. *Fr. bromostannate. kim.* Formülü M_2SnBr_6 olan kompleks bir tuz. *(Burada M tek değerli bir metali temsil eder).* [*Ing.* Bromostannate; *Fr.* Stannibromure].

☆ *Eşanl.* **stanibromür.**

bromostirolen, i. *Fr. bromostyrolène. kim.* Formülü $C_6H_5-CH=CHBr$ olan, sabunculuk ve parfümeride kullanılan sümbül kokulu bir sıvı.

bromotitanat,-tı, i. *Fr. bromotitanate. kim.* Formülü M_2TiBr olan kompleks bir tuz' *(Burada M tek değerli bir metali temsil eder).*

☆ *Eşanl.* **titanobromür.**

bromotoluen, i. *Fr. bromotoluène. kim.* Formülü $CH_3-C_6H_4-Br$ olan üç izomer türevin herhangi birine verilen ad.

bromür, i. *Fr. bromure.* < *Yun. kim.* Bromhidrik asidin tuzu veya esteri. Bromun baska basit bir cisimle birlesmesinden meydana gelen tuzlar. [*Ing.* Bromide].

bromürlü, s. *kim.* Yapısında bromür bulunan: *Bromürlü eriyik.* [*Ing.* Bromized; *Fr.* Bromuré,-e].

bronkiyolit,-ti, i. *Fr. bronchiolite. tıp.* Bronşların son dallarının iltihabı. [*Ing.* Bronchiolitis].

bronkofoni, i. *Fr. bronchophonie. tıp.* Bronş sesi. [*Ing.* Bronchophony].

bronkografi, i. *Fr. bronchographie. tıp.* Soluk yollarına kontrast bir madde sevkedildikten sonra röntgenle bu yolların muayenesi.

Bronşların içini röntgen ışınları geçirmeyen özel bir madde ile doldurulup radyoskopi ve radyografi yapılması. [*Ing.* Bronchography].

bronkolit, i. *Fr. broncholithe. tıp.* Bronş taşı. [*Ing.* Broncholith].

bronkopiyore, i. *Fr. broncho-pyorrhée. tıp.* Cerahatli bronşit, kronik bronşitlerin son evresi ve bronşektazilerin her zamanki belirtisidir. [*Ing.* Bronchopiorrhea].

bronkopnömoni, i. *Fr. bronchopneumonie. tıp.* Akciğer soluk borusu dallarının ve lopçuklarının iltihabı. [*Ing.* Bronchopneumonia].

bronkore, i. *Fr. bronchorrhée. tıp.* Bol miktarda, renksiz, saydam, köpüklü balgam çıkarma. *(kronik bronşitte görülür).* [*Ing.* Bronchorrhea].

bronkosel, i. *Fr. bronchocèle. tıp.* Bir bronşla ilişkisi olan gazlı boyun uru. [*Ing.* Bronchocel].

bronkoskop,-pu, i. *Fr. bronchoscope. tıp.* Soluk borusunun ve büyük bronşların içini muayene etmeye yarayan âlet. [*Ing.* Bronchoscope].

bronkoskopi, i. *Fr. bronchoscopie. tıp.* Yukarı nefes yollarından sokulan özel bir âletle bronşların içinin muayenesi. [*Ing.* Bronchoscopy].

bronkospazm, i. *Fr. bronchospasme. kim.* Bronşların çapını daraltan kasılmalı büzülme. [*Ing.* Bronchospasm].

bronkospirometri, i. *Fr. bronchospirométrie. tıp.* Bronşlardan gelen havadan bir miktar alarak solunumun derecesini araştırma ve ölçme yöntemi. [*Ing.* Bronchospirometry].

bronkostenoz, i. *Fr. bronchosténose. tıp.* Bir bronşun daralması. [*Ing.* Bronchostenosis].

bronkotomi, i. *Fr. bronchotomie. tıp.* Soluk borusunu açma ameliyatı. [*Ing.* Bronchotomy]

bronş, i. *Fr. bronche < Yun. bronchos. anat.* ve *zool.* Soluk borusunun akciğerlere doğru ikiye ayrılan kollarına ve onların gittikçe küçülerek dallanan, akciğer dokusunun uçlarından 1 mm çapına kadar olanlarına verilen ad; soluk borusunu *(trakea)* soluk borucuklarına *(bronşiyol)* bağlayan 2 alt daldan herbiridir. [*Osm.* Kasaba; *Lat.* ve *Ing. Bronchus*].

☆ *Eşanl.* **soluk borusu dalı.**

~ **sesi,** *tıp.* Muayene sırasında akciğer dinlenirken işitilen çok kuvvetli rezonans *(seselim).* Havanın akciğer içinde yoğun bir şekilde iletilmesinden ileri gelir.

bronşçuk,-ğu, i. *Fr. bronche + T. çuk. anat.* Bronşların, akciğere girdikten sonra bölündükleri daha küçük uç dallarından her biri. [*Osm.* Kuseybe; *Lat. Bronchiolum; Ing.* ve *Fr.* Bronchiole].

☆ *Eşanl.* **soluk borucuğu, bronşiyol.**

bronşektazi, i. *Fr. bronchiectasie. tıp.* Brons veya bronşiyollerin genişlemesinden doğan kronik bir akciğer hastalığı. [*Ing.* Bronchiectasis].

bronşit,-ti, i. *Fr. bronchite < Yun. tıp.* Bronş ve bronscukların üsüme, çok tütün içme, çeşitli bulaşıcı hastalıklar, allerji yapan maddelere değme, kalb yetersizliği, astma, amfizem gibi sebepler yüzünden iltihaplanması. [*Ing.* Bronchitis].

~ **nezlesi,** ◘ **Bronşit.**

bronşiyol, i. ◘ **Bronşçuk.**

bronşlar, i. *tıp.* Trakeadan sonra akciğerlere kadar olan nefes yolları parçası. [*Ing.* Bronchi; *Fr.* Bronches].

brontozor, i. *jeol.* İkinci jeolojik zamanda karada ve suda yaşamış dev sürüngenlerin fosillerinden biri. [*Ing.* ve *Fr.* Brontosaur].

bronz, i. *Fr. bronze. kim.* ve *mek.* Bakırla kalay alaşımı. [*Ing.* Bronze].

☆ *Eşanl.* **tunç.**

~ **çağı,** ◘ **Tunç çağı.**

~ **hastalığı,** ◘ **Addison hastalığı.**

~ **taklidi,** *met.* Bronza benzeyen ve içinde % 15 çinko bulunan pirinç.

~ **ten** *(yüz), dey.* Yanmış, tunçlasmış ten *(yüz).*

~ **tozu,** *res.* Asit ve bazlara karşı duyarlı, donuk bir kaplama tabakası meydana getiren, sarı renkli madenî boya maddesi. [*Ing.* Bronze powder].

bronzit,-ti, i. *Fr. bronzite. min.* Serpantinlerde bulunan, doğal demir ve magnezyum silikat. [*Ing.* Bronzite].

broş, i. *Fr. broche < Lat.* § ❶ Üzerinde değerli taş bulunan kadın süs iğnesi: [*Ing.* Brooch, breast-pin]. § ❷ *mek.* Bir takım tezgâhında, işlenecek parçayı veya bir âleti taşıyan, silindir biçiminde bir deliğe çap vermeye veya bu delik etrafında yiv açmaya yarayan âlet.

broşantit,-ti, i. *Fr. brochantite. min.* Sulandırılmış doğal bazik bakır sülfat. Formülü $CuSO_4$, $3Cu(OH)_2$ olup, saydam, zümrüt yeşil renkte kristaller biçiminde bulunur. [*Ing.* Brochantite].

broşe, i. *Fr. broche. dok.* (a) Kumaş üstünde birbirinden ayrı duran desenler meydana getirmek için baş vurulan dokuma yöntemi; [*Ing.* Brocading]. (b) Broşe yöntemiyle dokunmuş kumaş; [*Ing.* Brocaded (figured) stuff]. (c) Bu yöntemle elde edilen desenler. [*Ing.* Figure, pattern].

broşlama, i. *mek.* (a) Broş adı verilen bir düz freze yardımıyle, çeşitli biçimlerde delikler açmak veya deliklere çap vermek için başvurulan maden isleme usulü; (b) Bir broş yardımıyle, birleştirilecek parçalar üstünde açılmış iki deliği karşı karşıya getirmek için kazan atelyelerinde uygulanan işlem. [*Ing.* Drifting; *Fr.* Brochge].

broşür,-rü, i. *Fr. brochure* § ❶ İnce kapaklı, sayfası az, küçük kitap. [*Osm.* Risale; *Ing.* Brochure] § ❷ *sosy.* Kamu sanısını harekete getirecek tarzda kışkırtıcı bir polemik veya eleştirmeyi yaymak maksadıyle yayınlanan küçük risalelere verilen ad. [*Ing.* Brochure, booklet, pamphlet].

brovnik, i. *Ing. browning.* Bir çeşit otomatik tabanca. [*Ing.* Browning].

BROWN, Robert, öz. i. (1773-1858). İngiliz botanikçisi.

~ **hareketi,** *zool.* Bir sıvı içinde asılı *(Süspansiyon halinde)* bulundukları zaman, ufak taneciklerin göstermiş oldukları pasif titreme hareketi. [*Ing.* Brownian movement; *Fr.* Mouvement Brownien].

~ **-Séquard sendromu,** *tıp.* Omurliliğin bir yarısındaki lezyondan ileri gelen ve vücudun bir tarafında hareket öteki tarafında da duygu felci ile kendini belli eden sendrom. [*Fr.* Syndrome dee Brown-Sequard].

bröggerit,-ti, i. *Fr. bröggerite. min.* İçinde toryum oksidi bulunan pinçblend çeşidi. [*Ing.* Bröggerite].

brötel, i. *Fr. bretelle. kıyf.* (a) Erkeklerin pantalonlarını tutturdukları deri veya lastik askı; [*Ing.* Strop. brace, sling, suspender] (b) Bazı kadın çamaşır elbiselerindeki kumaş veya şerit askı. [*Ing.* Shoulder-strap].

brötelli, s. Askılı.

~ **eteklik,** *kıyf.* Belden veya göğüs üzerinden askıları olan çocuk ve genç kız etekliği.

bröve, i. *Fr. brevet.* § ❶ Bir kimsenin bir işi yapabileceğini gösterir yeterlik belgesi. ☆ *Eşanl.* **uzluk belgesi.** [*Osm.* Şahadetname; *Ing.* Certificate; *Fr.* Cértificat]. § ❷ *hava.* Pilotluk eğitimini başarıyle bitirenlere verilen beyaz madenden *(gümüş)* nişan.

BRUDZINSKİ, Jozef, öz. i. (1874-1917). Polonyalı çocuk hastalıkları uzmanı.

~ **belirtisi,** *patol.* ◘ **Belirti.**

bruh, i. *zool.* ◘ **Domuz kuyruklu maymun.**

brunsvikit, i. *Fr. brunswickite < Almanya'da Brunswick şehri adından. min.* Klorit grupundan doğal hidratlı demir ve magnezyum alüminosilikat. [*Ing.* Brunswickite].

brusit,-ti, i. *Fr. brucite < mineraloji bilgini A. Bruce'ün adından. min.* Formülü $Mg(OH)_2$ olan, doğal magnezyum hidroksit. Eşkenar paralel yüzlü levha biçiminde billûrlaşır. Cam veya sedef parlaklığında serpantinlerde veya bazı kireç kayalarında bulunur. [*Ing.* Brucite].

Brüksel, öz. i. *coğr.* Belçika'nın başkenti. [*Ing.* Brussels; *Fr.* Bruxelles].

~ **lâhanası,** *bot.* ◘ **Lâhana.**

brülaj, i. *Fr. brûlage. berb.* Kesimden sonra saç uçlarını hafifçe yıkama işlemi. [*Ing.* Singeing].

brülör,-ü, i. *Fr. brûleur.* § ❶ *demir.* Fitelle çalışan buharlı lokomotiflerde, sıkıştırılmış hava veya buhar yardımıyle fuele hız veren ve yayınma durumuna getirerek yanmasını sağlayan düzen § ❷ *otom.* Eskiden, patlamalı motorlardaki gaz karışımının akkor hale gelmesiyle ve kızıl dereceye getirilmiş bir platin boru yardımıyle ateşleme yapan cihaz § ❸ *dok.* İplikleri aleve tutmaya yarayan alazlama makinesinin bir gaz bekinden meydana gelen kısmı § ❹ *term.* Yanıcı bir maddeyle *(toz veya akaryakıt),* yakıcı bir maddeyi *(hava, oksijen)* bir araya getirip, çıkış kısmında yanmayı sağlayan cihaz. [*Ing.* Burner].

brüsellöz, i. *tıp.* İnsanda *(malta humması)* ve bazı hayvan türlerinde *(gevişgetirenler, atgiller, domuzlar ve seyrek olarak etçillerle kümes hayvanları)* görülen hastalık grupu. *Brucella melitensis, Brucella abortus* ve *Brucella suis* ile meydana gelen, şekli ve devamı bakımından çok çeşitli bir ateşle, terlemelerle, ağrılarla, splenomegali ve bazan hepatomegali ile seyreden bir zoonozdur. [*Lat. Brucellosis, febris undulans, febris melitensis; Fr.* Brucellose]. ☆ *Eşanl.* **dalgalı huma, Malta humması, Akdeniz humması, Cebelitarık humması, Kıbrıs humması, Abortus humması, Keçi sütü humması.**

brüt, s. ve i. *Fr. brut < It. brutto.* § ❶ Kabı ile darası çıkarılmadan tartılan *(ağırlık),* [*Ing.* Gross *(weight, total)*]. § ❷ Kesinti yapılmadan görülen *(hesap),* kesintisiz *(para)* § ❸ *mad. oc.* Maden ocağından çıkarılan ürünün, az veya çok yabancı maddeyle karışık hali: **Brüt maden filizi** § ❹ *petr.* Maden yatağından çıkarılan doğal petrol ürünleri, karşıt anlamı tasfiye edilmiş ürünler.

~ **ağırlık,** *tic.* Bir kolinin *(mal ve ambalajla)* ağırlığı, bir arabanın yüklü haldeki ağırlığı, karşıt anlamı net ağırlık *(sadece malın ağırlığı).* [*Ing.* Gross weight; *Fr.* Poids brut].

~ **ücret,** *iş. huk.* Vergi, sigorta primi gibi çeşitli kesintiler yapılmadan önce tahakkuk eden ücret. [*Ing.* Gross salary; *Fr.* Salaire brut].

☆ *Eşanl.* temel ücret.

B takımı, *sp.* İkinci takım

bu,-nu, s. § ❶ Yerde, zamanda veya söz zincirinde en yakın olanı gösterir: *Bu ev geniştir, Bu sefer iş değişti, Bu söylediğiniz iş öyle değildir.* [*Ing.* This; *Fr.* Ce, cette, cet] § ❷ *zam.* Yerde veya söz arasında en yakın bulunan şeyin yerini tutar: *Bunu bilmiyordum, Bunu istemem, şunu istemem, Öyle mi, bunu bilmiyordum.* [*Ing.* This; *Fr.* Celui-ci, celle-ci] ⊙ ~ **nun burası,** *dey.* Dikkati çekmek üzere «burası» anlamında kullanılır: *Bunun burası kendi evim!* ⊙ ~**nunla birlikte veya beraber,** *dey.* § ❶ Buna katılı olarak § ❷ Bunun böyle olduğuna bakmayarak: *Ben söyledim, bununla birlikte tekrar söylerim.*

~ **abdestle daha çok namaz kılar,** *dey* ◘ Abdest.

~ **ağza kayık yanaştıramam,** *dey.* Hiç bir şeyi umursamadığını anlatmak için kullanılan söz. [*Ing.* I don't give a damn].

~ **bu,** *dey.* Öte beri, öteki beriki.

~ **cümleden olarak,** *dey.* ◘ Cümle.

~ **defa,** *dey.* Bu sefer, şimdi. [*Ing.* This time, now; *Fr.* Cette fois, pour le coup].

~ **günlerde (bu yakınlarda),** *dey.* ◘ Bugünlerde.

~ **itibarla,** *dey.* Bundan dolayı. [*Ing.* Therefore, consequently; *Fr.* Donc, par conséquent].

~ **kabilden,** *dey.* Ayni sınıftan, ayni türden. [*Ing.* Of this sort; *Fr. (Quelque chose)* de pareil, de semblable].

~ **kadar,** *dey.* Bu denli. [*Ing.* In this sense, to this effect].

~ **münasebetle,** *dey.* Sırası gelmişken. [*Ing.* In this connection, by the way; *Fr.* A (ce) propos].

~ **ne perhiz, bu ne lahana turşusu!,** *dey.* Kısıntılı bir ilke benimsediği halde onun tersine davrananlara karşı söylenir. [*Ing.* What a contrast!, how inconsistent!].

~ **sıcağa karmı dayanır,** *dey.* Zorlu veya zorlayıcı nedenlerin beklenmedik sonuçlar doğurduğunu hatırlatmak icin söylenir.

~ **suretle,** *dey.* ◘ Böylelikle.

~ **takdirde,** *dey.* Eğer böyle olursa. [*Ing.* In which case, in this case; *Fr.* Dans, en ce cas].

buba, i. «Baba» sözünün bir söyleniş şekli.

bubon, i. *Fr. tıp.* ◘ Hıyarcık.

bubonosel, i. *tıp.* Kasık fıtığı. [*Ing.* Bubonocele; *Fr.* Hernie inguinale].

bubu, i. *h.d.* ◘ **Çavuşkuşu.**

bucak,-ğı, i. § ❶ Gizli veya uzak bir köşe, kuytu yer: *Bir bucağa takılmak.* [*Osm.* Zaviye, künç; *Ing.* Corner; *Fr.* Recoin, coin] § ❷ *coğr.* İlçelerin bir müdür eliyle yönetilen bölüklerinden her biri: *Çınarcık bucağı.* [*Osm.* Nahiye; *Ing.* Subdistrict; *Fr.* Commune] § ❸ *esk.* Açı. [*Osm.* Zaviye; *ing.* Angle; *Fr.* Angle] § ❹ *mim.* Binalarda köşe, açı veya girintinin sonu. ◉ **cehennem bucağı,** *dey.* Çok uzak ve ıssız yer. ◉ **dört ~,** *dey.* Her taraf. [*Fr.* Les extremités, les parties les plus éloignés, le quatre coins] ◉ **köşe ~,** *dey.* Her taraf. [*ing.* Every hole and corner; *Fr.* Dans tous les coins et recoins]. ◉ **ucu bucağı yok,** *dey.* Çok geniş yerler için kullanılır ◉ **uçsuz ~ sız,** *dey.* Çok geniş, büyük: *Uçsuz bucaksız bir çöl.* [*Ing.* Vast; *Fr.* Vaste, immense].

bucak bucak, z. Her yerde, her tarafta.

~ ~ aramak, *dey.* Her yerde aramak. [*Ing.* To seek in every hole and corner].

~ ~ kaçmak (saklanmak), *dey.* Bir şeyle veya bir kimseyle karşılaşmaktan çekinerek savuşmak *(gizlenmek).* [*Ing.* To run away trying to hide (from)].

bucarda, i. ◘ **Bucarta.**

bucarta, i. *Fr. boucharde. tekn.* § ❶ Dört köşe, iki başlı, üzeri piramit çentiklerle kaplı taşçı çekici *(çentiklerinin sayısı 9 ilâ 65 arasında değişebilir).* [*Ing.* Bush-hammer] § ❷ Kaldırım ziftçilerinin ve çimentocuların kullandıkları yüzeyi düzgün girinti ve çıkıntılarla kaplı madenî merdane.

bucuk, ◘ **bocuk.**

bucurgat,-tı, i. ◘ **Bocurgat.**

buç,-cu, i. *esk. T.* Bir şeyin sona erdiği yerlerden her biri, son, uç. [*Osm.* Münteha; *Ing.* Bounds, limit; *Fr.* Extrémité, limite].

buçuk, s. < *bıçmak* > *bıç-uk. (Sayı ve üleştirme sıfatlarından sonra gelir, tek başına kullanılmaz)...* ve yarım: *Dört buçuk, beş buçuk, Dörder buçuk, Beşer buçuk.* [*Osm.* Nısıf; *Ing.* Half; *Fr.* Demi] ◉ **az ~,** *dey.* ◘ **Az.**

bucuklu, s. Kesirli, fazlası olan: *Buçuklu para.* [*Ing.* Having halves or fractions].

buçukluk,-ğu, i. § ❶ Yarımlık, sakatlık § ❷ Yarım olan *(para)* ◉ **iki ~,** *dey.* İki buçuk lira değerinde para.

Buda, öz. i. Budizmin kurucusuna verilen ad. [*Ing.* Buddha; *Fr.* Bouddha, buddha]. ◘ **Budha.**

budacık,-ğı, i. Küçük budak, filiz.

budak,-ğı, i. < *bağdak* < *boğmak.* § ❶ İnce ve küçük dal. [*Ing.* Twig, shoot; *Fr.* Rameau] § ❷ Ağaçtan ve tahtadan bir düğüm gibi görünen dal izi. Yaşayan ağaçtan dalın gövde içinde kalması sonunda oluşan koyuca renkte, silindirsel sert bölüm. Dalın gövde içindeki başlangıç parçasıdır. [*Osm.* Ukde; *Ing.* Knot; *Fr.* Nœud] § ❸ *inş.* Kerestede dalların ağaç gövdesinden kesildiği yerde meydana gelmiş koyu renkli sert kısım ◉ **dal ~ salmak,** *dey.* Gelişmek, büyümek ◉ **gözünü ~ tan esirgememek (sakınmamak),** *dey.* Hiç bir şeyden çekinmemek, korkusuz olmak. [*Ing.* To be fearless; *Fr.* être courageux,-euse, brave].

~ çürüğü, *ağ. iş.* Kırılan dalların budak yerlerinin temizlenip düzeltilmemesi halinde mantar ve nemin gövdede ilerleyip oluşturduğu çürüklük.

~ delgisi, *ağ. iş.* Büyük delik delmek ve genellikle budakları yamamak için kullanılan, merkezleme uçlu ve çevre kesicili ağaç delgisi.

~ deliği, Tahtada budağın açılması ile meydana gelen delik. [*Ing.* Knot hole].

~ gözü, *ağ. iş.* Tahtalarda budakların düşmesinden meydana gelen delik. [*Ing.* Knothole; *Fr.* Oeille].

~ makinası, *ağ. iş.* İs parçaları üzerindeki budakları delerek oymak ve yerlerine yama hazırlamakta kullanılan ağaçisleri makinası. [*Fr.* Perceuse-bouchonneuse].

~ özü, *bot.* Taze sürgün. [*Ing.* Young shoot].

~ yeri, *ağ.iş.* Ağaçlarda ince ve küçük dalların kesilmesinden kalan çıkıntılı kısımlar olup, göz gibi görünür. [*Ing.* Knot, knur(l); *Fr.* Nœud].

budaklanmak, f. § ❷ Budak sürmek, dallanmak: *Ağaç budaklandı.* [*Ing.* To send forth shoots; *Fr.* Pousser des rameaux, se ramifier] § ❷ *nsz.* Çatallaşıp güçleşmek, pürüzlenmek: *Dava son zamanlarda dallanıp budaklandı.* [*Ing.* To become difficult or complicated; *Fr.* Se compliquer] ◉ **dallanıp ~,** *dey.* Kolay sanılan bir işin gelişerek güçleştiğini anlatır.

budaklı, s. § ❶ Dalı, budağı olan *(ağaç)* § ❷ Budak yerleri olan *(kereste).* [*Ing.* Gnarled, knotty; *Fr.* Noueux,-euse, raboteux,-euse, racheux,-euse].

~ tahta, *ağ. iş.* Budak yerleri çok olan ve güç işlenen tahta. [*Ing.* Knotty wood; *Fr.* Bois raboteux].

budaksız, s. § ❶ Budakları olmayan *(ağaç)* § ❷ Budak yerleri olmayan düz *(kereste ve tahta).*

budala, s. *Osm.* < *Ar. bedil* > *büdela.* § ❶ Akılsız; zekâsında gereği kadar çeviklik olmayan; zekâ ve kişilik yapısında orta derecede gerilik, az gelişmislik durumu. [*Ing.* Silly, idiot; *Fr.* Sot, idiot]. ☆ *Yak. anl.* **ahmak, beyinsiz, alık, aptal, ebleh, kalın kafalı, anlayışsız, gabi, sâf, sâfderun, sâfdil, sâdedil, avanak, bön, enayi, aval, andavallı, armut** *(argo).* ☆ *Karş.* **akıllı, açıkgöz, zeki, kurnaz, anasının gözü.** *(h.d.),* **it oğlu iti.** *(h.d.),* **hin oğlu hin** *(h.d.),* **anasının ipini pazara çıkarmış.** § ❷ *mec.* Bir şeye pek *(düşüncesizce)* düşkün olan. *Para budalası, kitap budalası* § ❸ i. Aptal kimse: *İki budala geldi.*

budalaca, z. (a) Budala gibi, aptalca; (b) Budalaya yakışır bir halde. [*Ing.* Stupidly, stupidly done; *Fr.* Sottement].

budalalaşmak, nsz. f. Budala haline gelmek, sasırmak.

budalalaştırmak(-i), f. Budala haline getirmek, şaşırtmak. [*Ing.* To stupefy; *Fr.* Stupefier].

budalalık,-ğı, i. (a) Budala olma hali; (b) Düşüncesizce, akılsızca yapılan iş, budalaca iş: *Yaptığı budalalıklar yüzünden fırsatı kaçırdı.* [*Ing.* Foolishness, stupidity; *Fr.* Sottise, stupidite].

~ etmek, *dey.* Akılsızca davranmak. [*Ing.* To act stupidly].

budama, i. § ❷ Budamak eylemi: *Reçineli ağaçlara budama yapılmaz* § ❷ Fazla olanı kesip atma. [*Ing.* Trimming; *Fr.* Taille] § ❷ *trm.* ve *orm.* Kaliteli odun elde etmek üzere yaş ve kuru dalların kesilmesi. [*Ing.* Pruning; *Fr.* Élagage, émondage, ébranchage]. § ❹ *sin.* Yapıştırma işine başlangıç olarak filmin kesilmesi § ❺ *ciltç.* Bir kitabın kenar taraflarının kesilmesi § ❻ *sp.* Yağlı güreste bir oyun; rakibini tutmak için uzanan ellerini elle keserek, tutmasına engel olma. [*Ing.* To prevent from gripping]. ☆ *Eşanl.* **çırpma** ◉ **alçak ~,** *trm.* ve *orm.* Ağacın alt dallarını keserek uzamasını sağlamak için yapılan işlem.

~ bıçağı, *bağc.* ◘ **Bıçak.**

~ vakti, *trm.* ve *orm.* Ağaçların budanması gereken belirli zamanlar.

budamak(-i), f. § ❶ *trm.* ve *orm. (Ağaç veya asma v.b.)* Daha çok ürün almak veya düzgün bir biçim vermek amacıyla, dallarını kesmek, budaklarını kısaltmak. [*Ing. To* prune trees, trim, lop; *Fr.* Tailler, emonder, ebourgeonner, esserter, ébrancher]. § ❷ *mec. (bir şeyi)* Kısaltmak, eksiltmek, azaltmak. [*Ing.* To diminish; *Fr.* Diminuer] § ❸ *bot.* Yeni filiz sürsün diye bir bitkinin dallarını kesmek § ❹ *deric.* Gereksiz kısımlarını atmak için bir derinin kenarlarını kesmek. [*Ing.* To trim; *Fr.* Échantillonner]. ☆ *Eşanl.* **kenar kesmek** ◉ **direk ~,** *den.* ◘ **Direk**[1]. ◉ **kökünden (kökten) ~,** *dey.* Bir işi sona erdirmek, ortadan kaldırmak ◉ **lâf kıtlığında asmaları ~,** *dey.* ◘ **Asma.**

budanmak, nsz. f. § ❶ Dalları kesilmek, budakları kısaltılmak: *Güller budandı.* [*Ing.* To be pruned; *Fr.* être taillé] § ❷ *mec.* Bir işe önemle girişmek, dikkatle başlayıp sarılmak.

budantı, i. *esk.* Budanmış dalların hepsi. [*Ing.* Loppings, prunings; *Fr.* Emondes, élagage].

Budapeşte, öz. i. *coğr.* Macaristan'ın başkenti. [*Ing.* ve *Fr.* Budapest].

budatmak(-i), f. Budamak işini yaptırmak: *Ağaçları budattım.* [*Ing.* To let prune or lop; *Fr.* Faire tailler, faire élaguer].

budayıcı, i. Budama işini yapan, bu işi meslek edinen kimse. [*Ing.* Pruner of trees; *Fr.* Tailleur d'arbres].

buddha, i. *fels.* § ❶ Buddha'cılıkta, her türlü arzuyu yok ederek yetkin bilgiye, baska bir deyişle «ilham»a *(bodhi)* eren ve böylece ruh göçünden sonsuza kadar kurtulan kimseye verilen ad. ☆ *Eşanl.* **ermiş.** [*Ing.* Buddha; *Fr.* Bouddha] § ❷ Bazı Tibet ve Moğol tapınaklarının ulu kişilerine verilen san. Bunlar buddha veya buddha uluslarının *sürekli cisimleşmesi* olarak kabul edilir. ☆ *Eşanl.* **cisimleşmiş lâma.**

buddha.bilim, b.i. *fels.* Buddha'cılığı inceleyen bilim. [*Ing.* Buddhology; *Fr.* Bouddhologie].

buddha'cılık,-ğı, i. *fels.* ◘ **Budizm.**

budeng, i. *zool.* Maymunlar *(Primates)* takımının, Uzun-kuyruklu-maymungiller *(Cercopithecidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 65, kuyruğu 80 sm. Rengi parlak karadır. Cava'da sürüler halinde yaşar. [*Lat. Semnopithecus maurus; ing.* Maurus; *Fr.* Maure].

budist,-ti, i. *Fr. bouddhiste. fels.* Budizm dininden olan kimse. [*Ing.* Buddhist].

budizm, i. *Fr. bouddhisme. fels. Sak yamuni* tarafından kurulan ve Uzak Doğu ülkelerinde yaygın bulunan bir doktrin ve din olup, tabiat üstü kisileşmis bir tanrı fikri yerine mutlak varlığı koyarak onun insanda arzu seklinde belirdiğini, bundan da ıstırabın doğduğunu, ıstıraptan kurtulmak için var olmaktan vaz geçmek gerektiğini ileri sürer. [*Ing.* Buddhism].

☆ *Eşanl.* **Hint felsefesi.**

buduar, i. *Fr. boudoir.* ◘ **Budvar.**

budun*, i. *esk. T. sosy.* ve *fels.* Siyasal durumları ne olursa olsun dil, âdet ve kültür nitelikleri bir olan, boy ve soy bakımından birbirine bağlı bulunan insan topluluğu. [*Osm.* Kavim; *Ing.* People, tribe, nation; *Fr.* Peuple, nation, peuplade].

budun.betim*, b.i. *sosy.* ve *fels.* Budunların töre ve alışkanlıklarını, ruh ve madde kültürlerini ve bunların niteliklerini inceleyip betimleyen bilim. [*Osm.* Kavmiyat; *Ing.* Ethnography; *Fr.* Ethnographie].

☆ *Eşanl.* **etnografya.**

budun.betimsel*, b.s. *fels.* ve *sosy.* Budunbetimle ilgili. [*Ing.* Ethnographic(al); *Fr.* Ethnographique].

☆ *Eşanl.* **etnografik.**

budun.bilim*, b.i. *anat.* İnsan cinsinin ırklara ayrılışını, bunların nereden çıktığını, yeryüzüne yayılışını, aralarındaki bağıntıları ve her birinin yapısını inceleyip karşılaştıran bilim. Bugün sosyal antropolojinin bir bölümü sayılmaktadır. [*Osm.* Irkıyat; *Ing.* Ethnology; *Fr.* Ethnologie].

☆ *Eşanl.* **etnoloji.**

budunsal*, s. *sosy.* ve *fels.* Bununla ilgili. [*Osm.* Kavmî; *Ing.* Ethnic(al); *Fr.* Ethnique].

☆ *Eşanl.* **etnik.**

budunsu*, i. *sosy.* ve *fels.* Örgütlenmemiş ilkel insan topluluğu. [*Ing.* Small tribe, clan; *Fr.* Peuplade].

budvar, i. *Fr. boudoir.* § ❶ Ev sahibesi hanımların yalnız kalmak veya misafirleri kabul etmek için kullandıkları küçük, süslü oda § ❷ *mim.* Avrupa evlerinde misafir odası veya yatak odası yanında gayet zarif döşenmiş küçük güzel oda.

Buenos Aires, öz.i. *coğr.* Arjantin'in başkenti.

BUERGER belirtisi, *patol.* ◘ **Belirti.**

buf, i. *Fr. bouffe.* < *it. buffo, tiy.* Açık saçık, güldürücü oyun.

bufa /bu:fa/, i. Yılan balığına benzeyen, etî oldukça lezzetli bir balık cinsi olup türlerinin bazısı denizde, bazısı tatlı sularda yaşar. [*Lat. Petramyzon; Ing.* Lamprey; *Fr.* Lamproie].

buffalo, i. *It. bufalo. zool.* Kuzey Amerika bizonlarına verilen ad. [*Ing.* Buffalo; *Fr.* Buffle].

buffo bas, i. *It. müz.* Sesi baso olan komik.

buffon, i. *Fr. bouffon.* Eskiden hükümdarların maskaralığı işini gören kimselere denirdi. [*Ing.* Buffoon, clown, fool, jester].

buftalmi, i. *Fr. buohtalmie.* < *Yun. bous.*

öküz + *ophtalmos*, göz. *tıp.* Göz yuvarlağının büyümesi ve öküz gözünü andırır sekilde dışarıya fırlaması biçiminde beliren bir göz hastalığı. [*Ing.* Buphtalmia].

bugi, i. *dilb.* Indonezya grupundan Celebas'in güneyinde konuşulan bir dil. [*Ing.* Buginese; *Fr.* Bougi, bugi].

bugi-vugi, i. *Ing. boogie-woogie.* Keskin ve hareketli bir dans çeşidi.

bugula, i.*zool.* Yumuşakçamsılar *(Molluscoidea)* dalının, Yosun hayvanları *(Bryozoa)* sınıfından bir cins. Koloninin bireyleri ikiden çok sıra yapan ve birbirine değen evcikleri kapsar. [*Lat.* ve *Ing. Bugula; Fr.* Bugule].

bu.gün /bu:gün/, b.i. § ❶ İçinde bulunmakta olduğumuz gün: *Bugün ikide gelecek.* [*Ing.* Today; *Fr.* Aujourd'hui] § ❷ z. İçinde bulunulan devir, çağdaş dönem: *Bugünkü silâhlar insanlık için sürekli barışı emrediyor.* [*Ing.* At present; *Fr.* A présent] § ❸ z. İçinde bulunduğumuz günde: *Bugün hava güzel.* [*Ing.* This day; *Fr.* Ce jour là] ◉ **~den tezi yok**, *dey.* Hemen, şimdi, derhal. [*Ing.* Right away] ◉ **~den yarına**, *dey.* Az zaman sonra ◉ **~ e ~**, *dey.* Bu deyim **«unutma ki», «şunu iyi bil ki»** sözleri gibi, kendisinden sonra gelen hüküm üzerine dikkati cekmeye yarar: *Bugüne bugün o sizin âmirinizdir.* [*Ing.* Unquestionably, sure enough !used in emphatic speech] ◉ **~ kü günde**, *dey.* Simdi, içinde bulunduğumuz zamanda. [*Ing.* Nowadays] ◉ **~ bana (ise) yarın(da) sanal** *dey.* Bugün birinin basına gelen kötü bir durumun daha sonra başkasına da gelebileceğini hatırlatan söz.

~ buldum ~ yerim, yarına allah kerim, *dey.* Günü gününe yaşayanların kullandığı söz. [*Ing.* Today I have found food, so I will eat today, tomorrow Is in God's hands].

~ yarın, *dey.* Çok yakında, nerede ise. [*Ing.* In these days; *Fr.* Un de ces jours].

bugünkü, z. Bugün olan, bugün yapılan. [*Ing.* Of today, today's; *Fr.* De ce jour, d'aujourd'hui].

~ günde, *dey.* Bu zamanda, zamanımızda. [*Ing.* In our days, nowadays; *Fr.* De nos jours, aujourd'hui, de notre temps].

~ tavuk yarınki kazdan iyidir, *at.* Sağlanmış bir kazancın umulan büyük bir kazanca feda edilmemesini öğütler.

bugünlerde, z. Birkaç gün içinde, oldukça yakın bir zamanda. [*Ing.* In these days, nowadays; *Fr.* De nos jours].

bu.günlük /bu:günlük/, b.z. Bugün için: *Bugünlük bu kadar yeter.* [*Ing.* For today; *Fr.* Pour aujourd'hui].

~ yarınlık, *dey.* Pek yakında olması beklenen seyler *(doğum, veya ölüm hk.)* hakkında söylenir. [*Ing.* That may happen any moment; *Fr.* Se dit pour un malade dont on attend la mort prochaine, il est au seuil de la mort, signifie encore une tres petite quantité, qui ne suffira que pour très peu de temps].

buğday, i. § ❶ Unun ve ekmeğin en çok yapıldığı buğday tanesi. [*Ing.* Grain of wheat; *Fr.* Grain de blé] § ❷ *bot.* Bir çenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, Buğdaygiller *(Gramineae)* familyasından, nişastaca zengin tohumu ekmek yapımında kullanılan, sacakköklü, bir veya çok yıllık otsu bir bitki. Çiçekleri bileşik başak durumunda olup her başak çok çiçekli ve sapsız başakçıklardan meydana gelir. Yaprakları düğümlerden çıkar. Meyvesi bir karyops olan *buğday tanesi* olup albumeni unludur. Buğday türleri kromozom sayısına göre üç kategoriye ayrılırlar; (a) *T. spontaneum, T. monococcum;* (b) *T. diccocoides.* (b) *T. dicoccum*, **Sert buğday** *(T. durum).* **Polonya buğdayı** *(T. polonicum), T. turgidum v.b.* ... (c) **Yumuşak buğday** *(T. vulgare),* **Kılçıksız buğday** *T. spelta).* [*Lat. Triticum; Ing.* Wheat; *Fr.* Blé] ◉ **âdi ~**, *bot.* ◘ **Adi.** ◉ **baş ~**, *trm.* ◘ **Başbuğday.** ◉ **diş ~ ı**, *bot.* ◘ **Dişbuğday** ◉ **doğu ~ ı**, *bot.* Tane rengi kırmızısı, ununun kalitesi düşük ve esmer renklidir ◉ **ekmeklik ~** *trm.* Basağı nispeten uzuncadır. Başakçıklar başak eksenine bir çok çeşitlerde seyrek olarak oturmuştur. Kavuzun alt kısmı kubbeli, üst kısmı ise keskincedir ◉ **kara ~**, ◘ **Karabuğday** ◉ **kavuzlu ~**, *trm.* Başakçıklar başak ekseninde oldukça seyrek oturur. Taneler harmanda kavuzlu kalır ◉ **makarnalık ~**, *trm.* Başakları iri, yassı ve toktur. Başakçıklara başak eksenine oldukça sık oturmuştur.Taneleri iri ve birçok çeşitlerde sırtı kamburcadır ◉ **mısır ~ ı**, ◘ **Mısır** ◉ **topbaş ~**, *trm.* Başağın uzunluğu genişliğinin 2-2,5 misli kadardır. Bu sebepten tıkız görünür. Gövdesi kısa, gövdenin başakla birleştiği kısım somdur. Tanıleri küçük ve yuvarlaktır; turnagagası buğday, *trm.* Başağı oldukça uzundur. En karakteristik özelliği kavuzun fazla uzun oluşu ve başakçığı sarmasıdır.

~ anızı, *trm.* Buğday biçildikten sonra yerde köke bitişik kalan saman uçları.

~ başak, verince, orak pahaya çıkar, *at.* Gerekliği belirince her şeyin değer kazandığını anlatır.

~ başı, *bot.* ◘ **Başak.**

~ benizli (tenli), Esmerin sarıya bakan *rengi*, hafif esmer. [*Osm.* Buğdayî; *Ing.* Brownish; *Fr.* Brunâtre].

~ biti, *zool.* ◘ **Bit.**

~ böceği, *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Kınkanatlılar *(Coleoptera)* takımından bir eklemacaklı türü. Ekinler için çok zararlı olan küçük bir böcektir. [*Lat. Calandra granaria; Ing.* Wheat weevil; *Fr.* Calandre de blé].

~ güvesi, *zool.* ◘ **Güve.**

~ karıncası, *zool.* ◘ **Karınca.**

~ pası, *bot.* ◘ **Buğdaypası.**

~ rastığı, *fitopatol.* Buğdaylara dadanarak dane ve kavuzları tahrip suretiyle siyahımtrak bir renk almasına sebebiyet veren, *Ustilaginaceae* familyasından *Ustilago tritici* mantarının yaptığı bir hastalık. [*Ing.* Smut ball; *Fr.* Grain de blé mouchetê].

~ rengi, Bakıra çalar kırmızımtrak esmer renk. [*Osm.* Buğdayî; *Ing.* Brownish, darkish (skin); *Fr.* Teint cuivré, brunâtre].

~ sap sineği, *zool.* ◘ **Sinek.**

~ sineği, *zool.* ◘ **Sinek.**

~ solucanı, *zool.* ◘ **Iplik solucanı.**

~ sürmesi, *bot. Ustilaginales* takımının, *tilletiaceae* familyasından, buğdayda sürme hastalığını yapan bazitli mantar. [*Lat. Tilletia tritici*].

~ unu, Buğday övütülerek elde edilen un. [*Ing.* Wheat flour; *Fr.* Farine de blé].

~ yığını, *trm.* Buğday demetlerinden tarlada yapılan yığın. [*Ing.* Wheat-sheaf; *Fr.* Gerbe de blé].

☆ *Eşanl.* **çeç, dokurcun, tokurcun.**

buğdaycıl bülbül, *zool.* ◘ **Bülbül.**

buğdaygiller, ç.i. *bot.* Bir-çeneklilerin *Glumiflorae* takımından, çok geniş yayılışlı, bir veya çok yıllık otsu, seyrek olarak odunlu bitkileri kapsayan, yaklasık olarak 500 cins ve 5000 türü bulunan, örneği buğday olan bir familya. Yapraklar noduslarda tek, gövde üzerinde iki sıralı olarak dizilmiştir. Yaprak ayası linear, yassı bazen biz şeklinde kıvrılmıştır. Çiçekler erdişi, bazen tek eşeyli olup spikula denilen bir birim içinde toplanmıstır. Spikulalar da bir araya gelerek spika, rasemus veya panikula gibi durumlar halindedir. Meyva nişastaca zengindir. Türkiye'de 110 kadar cins ve 350 ye yakın türü vardır. [*Osm.* Necliye; *Lat.* ve *Ing. Gramineae, Graminaceae; Fr.* Graminacées, graminées].

☆ *Eşanl.* **özçimenler.**

buğdayî, s. Esmere bakan **sarı renk** *(yüz)*

buğday.pası, b.i. *bot.* Pasmantargiller *(Puccinaceae)* familyasından asalak bir mantar *(Puccinia graminis tritici)* olup, buğday ve benzeri bitkilerin sapları ve yaprakları üzerinde kızıl lekeler şeklinde beliren bir hastalık meydana getirir. [*Osm.* Sehk; *Lat. Puccinia graminis; Ing.* Wheat-mildew, wheat rust; *Fr.* Rouille de blé, charbon de blé].

buğdaysı, s. Buğdayı andıran, buğdaya benzeyen.

~ meyva, *bot.* Kabuğu pek ince olup tohumun zarıyle ayrılamayacak derecede kaynaşmış olan meyva. Sertleşen perikarp tohumun testası ile sıkıca birleşerek beraber büyür ve daima üst durumlu ovaryumdan meydana gelir. [*Osm.* Semer-i mücevvez;; *Ing.* Caryopsis; *Fr.* Caryopse].

☆ *Eşanl.* **karyops.**

buğra, i. *esk. T.* Iri erkek deve, İki hörgüçlü deve. [*Ing.* Adult male camel].

buğrasamak, f. *(Dişi deve hk.)* Erkek deve istemek.

buğu, i. < *buğ.* § ❶ *fiz.* ve *coğr.* (a) Maddenin gaz halı; gaz haline gelmiş su; (b) Soğuk bir cisim üzerine ince bir tabaka halinde yoğunlaşmış su buharı, soğuk yüzeylerde oluşan yoğuşma. [*Osm.* Buhar; *Ing.* Vapo (u)r; *Fr.* Vapeur] § ❷ *res.* Yağlıboya resimlerde yağın uçmasıyle rengin donuk ve dumanlı bir hal alması ◉ **ambar ~su**, *den.* Bir geminin ambarında meydana gelen ve ince bir sis teşkil eden yoğunlaşmış nem.

~ bağlamak, *res.* Yağlı boya resimlerde yağın uçmasıyle rengin dumanlı ve donuk bir hal alarak parlaklığını kaybetmesi. [*Ing.* To become fogged, to be steamed up].

~ hapı, *tıp.* Buğu yapmak için kaynar suya atılan, uçucu maddelerden yapılmış hap.

~ kebabı, *mutf.* Kuşbaşı doğranan koyun etinin arpacık soğanıyle susuz olarak, buğu ile pisirilmesiyle yapılan yemek çeşidi.

~ odası, Termal istasyonlarda kürcülerin termal su ile temasa geçmeksizin kaynaktan çıkan buhar ve gaza karşı yatarak tedavi gördükleri yer. [*Ing.* ve *Fr.* Amanatorium].

~ önleyici, Cam üzerinde su buharının yoğunlaşmasını önlemek için optik âlet merceklerinin veya araba camlarının ovulduğu özel macun.

buğu.evi, b.i. Hastalık dolayısıyle bulasık sayılan esyanın sıcak buğu ile temizlendiği yer. [*Osm.* Tephirhane; *Ing.* Sterilizer; *Fr.* Stérilisateur].

buğu.hane, b. i. Ipekböceklerin koza böceklerini boğmakta kullandıkları fırın.

buğulama, I. § ❶ *mutf.* Buğu ile pişmiş yemek: *Balık buğulaması.* § ❷ Buğulamak eylemi. [*Ing.* Exposing to vapour, vapourizing, vapourization] ◉ **balık ~**, *mutf.* ◘ **Balık.**

buğulamak, f. § ❶ Buğudan geçirmek, buğuya tutmak. [*Ing.* To expose to vapour, to vapourize; *Fr.* Passer à la vapeur]. § ❷ *mutf.* Bazı yemekleri buğu ile pişirmek.

buğulanmak, nsz. f. Buğulu hale gelmek, üzerinde buğu peyda olmak: *Camlar buğulandı, Bardak buğulandı.* [*Ing.* To be steamed up, to mist over *(glass, etc); Fr.* Se couvrir de buée].

buğulaşma, i. *fiz. kim.* ve *coğr.* Sıvı halden gaz haline geçme. [*Osm.* Buharlaşma, tebahhur; *Ing.* Evaporation; *Fr.* Vaporisation, évaporation].

buğulaşmak, f. *kim.* Buğu haline girmek. [*Osm.* Tebahhur etmek; *Ing.* To evaporate; *Fr.* Se vaporiser].

buğulaştırıcı, s. Soğutma sıvısını buğu haline getirerek çevresini soğutmaya yarayan buklümlü boru. [*Osm.* Buharlaştırıcı; *Ing.* Evaporator; *Fr.* évaporateur].

buğulaştırmak, f. *kim.* Buğu haline getirmek *(sokmak).* [*Osm.* Tebhir etmek; *Ing.* To evaporate; *Fr.* Vaporiser].

buğulaştırmalı yağ yakıcısı, *döş.* Sıvı yakıtı, sıcak bir kap içerisinde buğulaştırarak yakan cihaz. [*Ing.* Pot type oil burner].

buğulu, s. § ❶ Buğu ile kaplanmış, buğulanmış. [*Ing.* Vaporous, vapourish, vapoury, steamed up; *Fr.* Vaporeux,-euse] § ❷ *res.* Renklerin bir buhar ve duman tabakası arkasından görünür gibi aldıkları hal. Renklerin duman gibi birbirine karışır bir halde ve yarım saydam ve kenarları erimiş gibi olmaları veya tülle örtülmüş gibi ince duman halinde bulunmaları.

buğun, i. *mim.* Çadır, ocak ve oda içindeki dumanın dışarıya çıkması için yapılan baca ve duman deliklerine verilen eski bir ad.

☆ *Eşanl.* **bahari.**

buğursamak, f. ◘ **Buğrasamak.**

buhar /buhār/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ *fiz.* Isı etkisiyle sıvıların ve bazı katıların geçtikleri gaz hali: *Su buharı.* [*Ing.* Vapor, steam; *Fr.* Vapeur] § ❷ *res.* Sıvı halinde bulunan cisimlerin gaz haline gelmelerinden meydana gelen madde. § ❸ Sis. [*Ing.* Fog, mist; *Fr.* Brouillard] ◉ **aşırı doyuran ~**, *fiz.* ◘ **Aşırı.** ◉ **doyuran ~**, *fiz.* Belli bir sıcaklıktaki basıncı, bu sıcaklıkta alabileceği en büyük değere erişen buhar. [*Ing.* Saturating steam, *Fr.* Vapeur saturante] ◉ **doymuş ~**, *fiz.* Sıvı ile beraber bulunan buhar. [*Ing.*

Saturated vapour; *Fr.* Vapeur saturante]. ◉ **kuru ~**, *fiz.* Kendini doğuran sıvıyla birlikte bulunmayan buhar. ◉ **doymamış ~**, *fiz.* Kendi sıvısı ile temasda bulunan buhar.

~ banyosu, § ❶ *kim.* Damıtılacak maddenin konulduğu kap etrafında buhar *(genellikle su buharı)* dolaştırmak suretiyle çalışılan bir damıtma sistemi § ❷ *tıp.* Yüksek ısılı su buharıyle doyurulmuş hava içinde bulunmak. Buhar banyosu sıcaksu banyosu ile sıcak hava banyosu arası bir şeydir. Eklem iltihaplır. [*Ing.* Vapor bath; *Fr.* Bain de vapeur].

~ basıncı, Buharın, kapalı bir kaptaki sıvı üzerinde yaptığı basınç olup sıvıya ve sıcaklarıyle sinir ağrılarının tedavisinde kullanılığa bağlıdır. [*Ing.* Steam(vapor) pressure; *Fr.* Pression de la vapeur].

~ borusu, *döş.* İçinden buhar geçen boru. [*Ing.* Steam pipe; *Fr.* Conduit de vapeur].

~ çekici, *tekn.* ◘ **çekiç.**

~ denetir, *döş.* Buhar basıncına göre denetim sağlayan cihaz. [*Ing.* Pressuretrol, pressurestat].

~ gemisi, *den.* Buhar makinesi ile işleyen gemi. [*Ing.* Steamship; *Fr.* Bateau à vapeur]. ☆ *Eşanl.* **vapur.**

~ kazanı, *döş.* Buhar elde etmekte kullanılan kazan. [*Ing.* Steam boiler; *Fr.* Chaudière à vapeur].

~ kurutucusu, *döş.* Buhar içerisinde su damlacıklarını ayıran ve kuru buhar elde edilmesini sağlayan cihaz. [*Ing.* Steam drier; *Fr.* Sécheur de la vapeur].

~ makinası, *fiz.* Buhar enerjisini mekanik enerjiye çeviren makina. [*Ing.* Steam engine, external-combustion engine; *Fr.* Machine à vapeur]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 105.* — **BUHAR MAKİNESİ.**

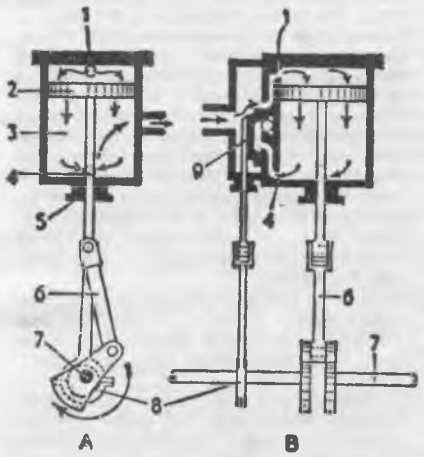

ŞEKİL: 105. — **BUHAR MAKİNESİ: A.** Arkadan görünüşü. B. Yandan görünüşü. 1. Giriş kapağı. 2. Piston. 3. Silindir. 4. Çıkış kapağı. 5. Salmastra. 6. Bağlama çubuğu *(rotu)*. 7. Krank mili. 8. Eksantrik *(dirsekli mil)*. 9. Sürgülü supap.

~ süzgeci, *döş.* buhar borusundaki kirlerin cihazlara girmesini önleyen süzgeç. [*Ing.* Trap strainer].

~ tutucusu, *döş.* Suyun geçmesini sağlayarak buharı ayıran cihaz. [*Ing.* Steam trap; *Fr.* Purgeur de vapeur, séparateur d'eau de condensation].

☆ *Eşanl.* **kondenstop, buhar kapanı.**

~ türbinleri, *fiz.* Buhar akımı, bir şaftın kenarlarına bağlı kaşık şeklindeki kanatları hareket ettirmek suretiyle türbini döndürür. *Fr.* Turbine à vapeur].

buhara, i. *dok.* Zamklı ve kalın bez. [*Ing.* Buckram; *Fr.* Bougran].

buharî, i. Ocak ve oda içindeki dumanın dışarı çıkması için yapılmış baca, delik. [*Ing.* Chimney; *Fr.* Cheminée].

buharlama, i. § ❶ Buharlaşmak eylemi § ❷ *dok.* Iplik ve kumaşların yaş ve sıcak su buharı etkisinde bırakıldığı bir sanayi işlemi § ❶ *ağ. iş.* Ağaç islerinde, zararlı sonuclar yaratabilecek maddeleri çıkarmak, rengini koyulaştırmak, bükmek ve kurutmak amacı ile ağacı buhar etkisine bırakma eylemi.

~ âleti, *term.* Bir buhar üretecinde aşırı ısıtıcı *(sürşofor)* ve toplayıcılara karşıt olmak üzere buharlasmaya yarayan kısım.

buharlaşma, i. § ❶ Buhar haline gelme § ❷ *fiz.* Bir cismin sıvı halden gaz haline geçmesi olayı. [*Osm.* Tebahhur; *Ing.* ve *Fr.* Evaporation].

~ eğrisi, *petr.* Bir petrol ürününün, sıcaklığın artmasıyle buharlaşan oranlarını gösteren grafik.

~ ısısı, *fiz.* Buharlaşan bir sıvının, cevresinden buharlaşmak için aldığı ısı. [*Ing.* Vapourization temperature, heat of evaporation, heat of vaporisation; *Fr.* Chaleur d'évaporation].

~ tankı, *fiz.* Açık su yüzünden olan buharlaşmayı ölçmek için galvanize demir, çinko veya bakırdan yapılmış derin kap.

buharlaşmak, nsz. f. Buhar haline gelmek. [*Osm.* Tebahhur etmek; *Ing.* To evaporate; *Fr.* S'évaporer].

buharlaşma.ölçer, b. i. *tekn.* Atmosferin buharlaştırma gücünü ölçmeye yarayan âlet. [*Fr.* Evaporomètre, évaporimètre, atmismomètre].

☆ *Eşanl.* **evaporometre, atmismometre.**

buharlaştırıcı, i. § ❶ Bir sıvı ürününü koyulaştırmak *(konsantre etmek)* için suyunu buharlaştırmada kullanılan âlet. [*Ing.* Evaporator; *Fr.* Évaporateur]. ☆ *Eşanl.* **evaporatör, tephir kazanı** § ❷ Meyvelerin ve sebzelerin suyunu sıcak bir hava akımıyle çektirmede kullanılan sürekli âlet § ❸ s. Buhar haline getiren *(madde)*; Buharlaştırma niteliğinde *(özelliğinde)* olan. [*Ing.* Evaporating; *Fr.* Évaporatoire]. § ❹ Bir soğutma tesisatının içinde frigorijen *(soğuk doğurucu)* akışkanın soğuk meydana getirerek buharlaştığı âlet. § ❺ *petrol.* Sıcak bir ürünün âni basınç genleşmesiyle buharlaştırmaya yarayan âlet.

buharlaştırma, i. § ❶ *fiz.* Buhar haline getirme işlemi. [*Osm.* Tebahhur ettirme; *Ing.* Evaporation; *Fr.* Évaporation] § ❷ Bir sıvıyı ince damlacıklar halinde dağıtma. [*Ing.* Vaporization; *Fr.* Vaporisation].

~ cihazı, *(şeker sanayii)* Buharla ısıtılan ve içinde şurubun yoğunlaştığı ve kristalleştiği kap.

buharlaştırmak(-i), f. Buhar haline getirme. [*Osm.* Tebahhur ettirmek; *Ing.* Evaporate; *Fr.* Evaporer].

buharlı, s. § ❶ Buharlı olan. [*Ing.* Steamy, vaporous; *Fr.* Evaporé]. § ❷ Buharla çalışan. [*Ing.* Steam-driven; *Fr.* À vapeur].

~ döşem, *döş.* Buhar kullanılarak yapılan ısıtma döşemi. [*Ing.* Steam installation].

☆ *Eşanl.* **buharlı tesisat.**

~ ısıtıcı, *döş.* Buharla ısıtan ısıtıcı. [*Ing.* Steam heater, steam radiator; *Fr.* Calorifère à vapeur].

~ ısıtma, *döş.* Buharın taşıdığı ısıdan yararlanarak yapılan ısıtma. [*Ing.* Steam heating; *Fr.* Chauffage à la vapeur].

☆ *Eşanl.* **buharlı kalorifer.**

~ makine, *sosy.* Ilkçağdan beri bilinmekte ise de ancak 18. yüzyılda kölelik kalktıktan ve makineyi insan emeği yerine koyma zarureti doğduktan sonra batı toplumlarında birinci derecede rol oynayan teknik araç. [*Ing.* Vapour machine; *Fr.* Machine à vapeur].

buharlayıcı, s. § ❶ Buhar haline getiren *(cisim. madde v. b.)* § ❷ *fiz.* İçinde buharlaşmanın yapıldığı kap.

buhran /buhrân/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Sıkıntılı ve tehlikeli durum: *Siyasî buhran, malî buhran.* [*Ing.* Crisis; *Fr.* Crise] § ❷ *ikt.* İktisadî hayatta uzvî sarsıntı doğuran, işsizliğe sebebiyet veren piyasalarda panik yaratan ve müteşebbis kütlelerinin ağır zararlara uğramasıyle sonuçlanan olaylar. [*Ing.* Financial (Economic) crisis; *Fr.* Crise financière, crise economique] § ❸ *tıp.* Hastalığın en tehlikeli dönemi. ☆ *Eşanl.* **nöbet,** [*Ing.* Fit, critical time, emergency; *Fr.* Crise] § ❹ *psik.* Şiddetli belirtilerle kendini gösteren ruhsal düzensizlik. [*Osm.* Buhran; *Ing.* Anguish; *Fr.* Angoisse] § ❺ Kıtlık, eksiklik, yokluk: *İşçi buhranı, Kömür, yakıt buhranı* § ❻ Gücünü kaybetme, düsme, kıtlaşma: *Ahlâk buhranı* ◉ **hükümet ~ ı (kabine ~ ı)**, *siy.* (a) Hükümetin çekilmesiyle yeni hükümetin kurulması arasında geçen dönem; (b) Hükümetin çekilmesi. [*Ing.* Governmental crisis; *Fr.* Crise gouvernementale].

☆ *Eşanl.* **kriz, bunluk, bunalım.**

~ geçirmek, *dey.* Karışık bir devrenin içinde olmak. [*Ing.* To go through a crisis].

buhranlı, s. § ❶ Buhran belirtileri gösteren *Hastalığın buhranlı devresi.* [*Ing.* Critical; *Fr.* Critique] § ❷ *mec.* Karışık ve tehlikeli: *Buhranlı dakikalar.* [*Ing.* Critical, delicate, most difficult; *Fr.* Critique, dangereux,-euse].

buhur /buhûr/, i. *Osm.* < *Ar. bahr*, tütme > *bahûr* > *Fars. buhûr.* § ❶ Cami veya kilise gibi tapınaklarda mistik havayı kuvvetlendirmek için dualar sırasında yakılan güzel kokulu bir çeşit günlük. Sığala ağacı *(Liquidambar orientalis)* nın gövdeleri üzerinde yaralar açmak suretiyle sığala yağı *(Styrax liquidus)* nın elde edilişinden arta kalan kabuk parçaları: *Buhur yakmak* [*Lat. Cortex thymiamitis; Ing.* Incense; *Fr.* Encens]. ☆ *Eşanl.* **tütsü.** § ❷ Damızlık erkek deve.

buhuraki, i. Yol yol iplikli şali kumaş, yollu kumaş çeşidi.

buhurcu, i. Tütsü satan. [*Ing.* Dealer in insence].

buhurdan, i. *Osm.* < *Fars. buhûr* + *dân.* § ❶ İçinde buhur yakılan kap. İçine ateş konarak kokulu ağaçlar ve buhur çubukları yakılan ayaklı ve madenî kaplar olup, kapakları üzerinde dumanın çıkması için kafes gibi oymalı delikler açılmıştır. [*Ing.* Censer; *Fr.* Encensoir]. ☆ *Eşanl.* **buhurluk, buhurdanlık, tütsü kabı.**

buhurdanlık,-ğı, i. ◘ **Buhurdan.**

buhurlamak, f. Buhurdan içinde tütsü yapmak, tütsü vermek. [*Ing.* To fumigate with incense; *Fr.* Encenser].

☆ *Eşanl.* **tütsülemek.**

buhurlu, s. § ❶ Tütsülenmis. [*Ing.* Fumigated with incense; *Fr.* Fumige, encense] § ❷ *dok.* Yol yol çizgileri olan *(kumaş): Buhurlu şal.*

buhurluk,-ğu, i. İçinde günlük, ödağacı gibi tütsü için kullanılan maddeler yakılan kap. [*Ing.* Censer, insence box; *Fr.* Encensoir].

☆ *Eşanl.* **buhurdan.**

buhuru.meryem /buhûrumeryem/, b. i. *Osm.* < *Fars. buhûr* + *ibr. Meryem* > *buhûr-ı Meryem. bot.* ◘ **Tavşan kulağı.**

bujî, i. *Fr. bougie. otom.* Patlamalı motorlarda silindir içindeki gazı tutuşturmaya yarayan araç. [*Ing.* Spark plug] ◉ **ateş ~si**, *otom.* ◘ **Ateş.** ◉ ◘ *ŞEKİL: 106.* — **BUJİ**; *ŞEKİL: 398.* — **MOTOR**; *ŞEKİL: 424.* — **OTOMOBİL MOTORU VE VİTES KUTUSU.**

bukağı, i. < *bukmak.* § ❶ Eskiden mahkûmların ayaklarına takılan, ucunda ağır zincir bağlı halka, pranga § ❷ *zool.* Hayvanlarda topuk ekleminden tırnağa kadar olan kısmı § ❸ Atların ayaklarına vurulan demir halkalı köstek. [*Osm.* Pavyant; *Ing.* Fetter, hobble; *Fr.* Entrave]

bukağılamak(-i), f. *(hayvan hk.)* Ayağa bukağı *(zincir)* vurmak. [*Ing.* To fetter; *Fr.* Entraver, mettre aux fers].

bukağılanmak, f. Zincire vurulmak. *(bukağı).*

bukağılatmak(-i), f. Zincire vurdurmak.

bukağılı, s. § ❶ Ayağında bukağı olan *(at)* [*Ing.* Furnished with a fetter, fettered; *Fr.* En travé] § ❷ Beyaz bilekli *(at).*

bukağılık,-ğı, i. *vet.* At ayağının köstek vurulan yeri *(tırnakla topuk arasında kalan dar kısmıdır).* [*Ing.* Pastern; *Fr.* Paturon]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 22.* — **AT.**

bukalemun, i. *Yun. khamaileon*, yer arslanı. > *Ar. ebûkalemun.* § ❶ *zool.* Pullu-sürüngenler *(Squamata)* takımının, Bukalemungiller *(Chamaeleontidae)* familyasından kertenkelemsi sürüngenlere verilen genel ad. Bunların uzunluğu 20-30 sm. Ağaçlarda yaşarlar ve oturdukları yerden, uzun olan dillerini fırlatarak böcek yakalarlar. Renklerini içinde bulundukları ortamın rengine uydurma gücüne sahiptirler. Gözleri birbirinden bağımsız olarak her tarafa bakabilir. Hem ayakları, hem de kuyrukları yakalayıcıdır. **Adî bukalemun** *(Chamaelon chamaelon)* Japonya ve Kuzey Afrika'da yaşar. [*Lat. Chamae-*

leon; ***İng.*** Chameleon; ***Fr.*** Caméléon] § ❷ ***mec.*** Sık sık düşünce, kanı veya iş değiştiren kimse. [***İng.*** Fixed person; ***Fr.*** Personne instable] § ❸ ***dok.*** Eskiden renk renk ipliklerle dokunan ipek kumaş. [***Osm.*** Diba-yı rûmî]. ⊙ **dağ ~u,** ***zool.*** Pullu-sürüngenler *(Squamata)* takımının, bukalemungiller *(Chamaeleontidae)* familyasından bir sürüngen türü. Uzunluğu 24 sm. Kameronda yaşar. [***Lat. Chamaeleon montium; İng.*** Mountain chameleon; ***Fr.*** Caméléon de montagne]. ⊙ **pars ~u,** ***zool.*** Pullu-sürüngenler *(Squamata)* takımının, Bukalemungiller *(Chamaeleontidae)* familyasından bir sürüngen türü. [***Lat. Chamaeleon pardalis***]. ⊙ **Sudan ~u,** ***zool.*** Pullu-sürüngenler *(Squamata)* takımının, Bukalemungiller *(Chamaeleontidae)* familyasından bir sürüngen türü. [***Lat. Chamaeleon basiliscusi***].
~ **gibi renkten renge girmek,** ***dey.*** Sık sık inanç, düşünce v.b. değiştirmek.

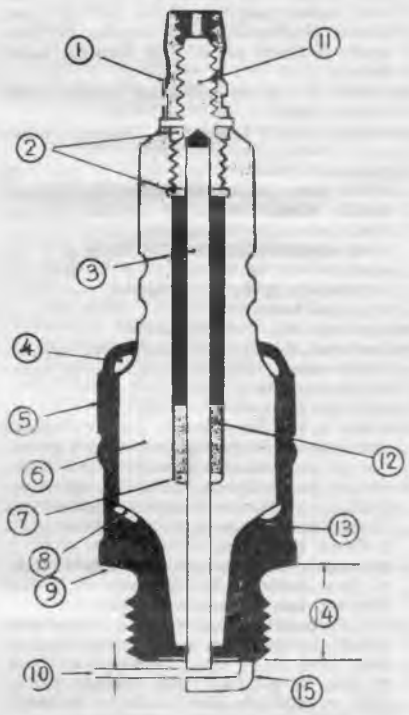

ŞEKİL: 106. — **BUJi: (1)** Uç somunu. **(2)** Çimento. **(3)** Merkezî elektrot. **(4)** Contalar. **(5)** Kovan. **(6)** Yalıtkan *(izolatör).* **(7)** Çimento. **(8)** Yalıtkan conta. **(9)** Conta yeri *(yatağı).* **(10)** Buji tırnak aralığı *(Kıvılcım aralığı).* **(11)** Bağlantı direği. **(12)** Kaynak. **(13)** Yalıtkan yatak. **(14)** Vidalanan gövde. **(15)** Topraklama elektrodu.

Bukalemun, öz. i. ***asr.*** Kutup ve gemi takımyıldızları arasında güney yarım gökküresinin küçük takımyıldızı. *(Dördüncü kadirden daha parlak hiç bir yıldız yoktur).* [***Lat. Chamæleon (= Cha); İng.*** Chameleon; ***Fr.*** Caméléon]. ⊙ ◘ *ŞEKİL: 518.* — **TAKIMYILDIZLAR.**

bukalemungiller, ç. i. ***zool.*** Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının, Pullu-sürüngenler *(Squamata)* takımının, Dilfırlatanlar *(Rhiptoglossa)* alt takımının bir familyası. Dillerini avlarını yakalamak üzere dışarı fırlatırlar. Renklerini bulundukları yerin rengine uydururlar. Vücutları yandan basık olur. Hareketleri çok yavaştır. **Bukalemun** *(Chamaeleon chamaeleon),* **Sudan bukalemunu** *(Ch. basiliscus),* **dağ bukalemunu** *(Ch. montium),* **pars bukalemunu** *(Ch. pardalis)* türleri iyi bilinir. [***Lat.*** ve ***İng. Chamaeleontidae; Fr.*** Chamaeléonidés].

bukalemunluk,-ğu, i. ***biy.*** Bazı hayvanlarda deri renginin birdenbire değişmesi olayı *(Hayvan bunu, içinde bulunduğu ortama uymak amasıyle veya başka bir sebeple yapar).*

bukanye, i. § ❶ Antillerde vahşi öküz avlayan bazı maceracıların adı. Bunların amacı ya eti kurutmak ya da deri ticareti yapmaktı § ❷ Bu maceracıların kullandığı büyük, uzun tüfek.

buket,-ti, i. *Alm.* ve ***Fr. Bouquet.*** Çiçek demeti. [***İng.*** Bunch of flowers, bouquet].

bukle, i. ***Fr. boucle.*** Saç lülesi. [***İng.*** Curl of hair, lock].

bukle bukle, s. ve z. Kıvrım kıvrım, bukleli *(saç): Saçları bukle bukle!*

buklet,-ti, i. ***Fr. bouclette.*** § ❶ Küçük saç lülesi. [***İng.*** Small curl] § ❷ Değişik numara ve bükümde iki tek kat ipliğin birbiriyle bükülerek, birinin diğeri üzerinde kıvrımlar ve bukleler meydana getirdiği bir cins fantezi iplik § ❸ ***dok.*** Bu iplikle dokunmuş kumaş veya örülmüş eşya. [***İng.*** Knop-wool].

bukran, i. Saraçların kullandığı yün kırpıntısı.

bul, i. ***ağ. is.*** Yalnız iki geniş yüzü testere ile düzeltilmiş tahta.

bula, i. § ❶ Amcanın karısı, yenge. [***İng.*** Aunt-in-law; ***Fr.*** Tante par alliance] § ❷ Abla. [***İng.*** Elder sister; ***Fr.*** Sœur ainée].

bulada /bula:da/, i. *Yun.* Bir yaşını aşmamış tavuk. [***İng.*** Chicken; ***Fr.*** Poussin, poulet, poulette].

bulak,-ğı, i. ***esk. T.*** Kaynak, pınar. yerden bulana bulana çıkan su. [***İng.*** ve ***Fr.*** Source].
~ **otu,** ***bot.*** ◘ **Su teresi.**

bulama, i. § ❶ Üzüm şirasından yapılmış koyu pekmez. [***İng.*** A semisolid molasses of boiled grape juice; ***Fr.*** Raisiné] § ❷ ***h.d.*** Koyunun veya ineğin ilk sütü. ☆ ***Eşanl.*** **ağız** § ❸ Bu sütün kaynatılmasıyle yapılan yemek.

bulamaç,-cı, i. < ***bulamak.*** § ❶ Sulu, cıvık hamur § ❷ ***mutf.*** Bu koyulukta yapılan türlü hamur tatlısı, un, şeker ve yağ ile pişirilen bir çeşit yemek: *Tatlı bulamaç* § ❸ ***mec.*** Karışım § ❹ ***kim.*** Bitki hastalıklarına ve zararlı böceklere karşı kullanılan, mantar ve böcek öldürücü zehirlerle hazırlanan sulu ilâç ⊙ **bordo ~ı,** ***trm.*** ◘ **Bordo.**

bulamak(-i,-e), f. § ❶ Bir şeyin her tarafını sulu ve yapışkan bir şeyle sıvamak: *Köfteyi yumurtaya, balığı una bulamak.* [***İng.*** To coat or cover; ***Fr.*** Tremper, saupoudrer] § ❷ Kirletmek, lekelemek: *Çamura, kana bulamak.* [***İng.*** To smear; ***Fr.*** Souiller, salir] § ❸ (-i) ***esk.*** Bir sıvıyı yumurta döver gibi karıştırmak.

bulancak,-ğı, i. ***coğr.*** Her zaman, veya çok zaman bulanık akan su. [***İng.*** Turbid river; ***Fr.*** Trouble fleuve].

bulandırıcı, s. § ❶ ***tıp.*** Bulantı veren: *İç bulandırıcı kokular, ilâçlar v.b.* [***İng.*** Nauseous; ***Fr.*** Ecœurant,-ante] § ❷ Kışkırtıcı: *Bulandırıcı haberler, sözler v.b.* § ❸ ***mec.*** Tiksindirici, manevi iğrenme duygusu uyandıran. [***İng.*** Disgusting, loathsome; ***Fr.*** Écœurant].

bulandırmak(-i,-e), f. § ❶ Bulanmasına meydan vermek: *Çamur suyu bulandırdı.* [***İng.*** To make turbid or troubled, to agitate; ***Fr.*** Troubler, brouiller] § ❷ (-i) Bulanmasını sağlamak, bulantı vermek: *Bu koku midemi bulandırdı.* [***İng.*** To nauseate, to cause nausea; ***Fr.*** écœurer, donner des nausés] ⊙ **mide ~,** ***dey.*** Kuşku uyandırmak. [***İng.*** To make suspicious] ⊙ **~ ortalığı (havayı) ~,** ***dey.*** Huzursuzluk yaratmak. [***İng.*** To agitate, to cause nervousness].

bulanık, s. < ***bulanmak.*** § ❶ Bulanmış olan, saf ve duru olmayan: *Bulanık hava, bulanık su.* [***İng.*** Turbid; ***Fr.*** Bourbeux,-euse, trouble, brouillé] § ❷ ***fels.*** Belli olmayan, karışık, karmakarışık, anlasılmaz, başka bir şeyden ayırdedilemez. [***Osm.*** Mültebis, müphem; ***İng.*** Confused; ***Fr.*** Confus] § ❸ *(hava hk.)* Bulutlu. kapanık: *Bulanık, güneşsiz hava* § ❹ Fersiz, donuk: *Bulanık gözlü* § ❺ Net olmayan, iyi seçilmeyen: *Bulanık ses* § ❻ Karışık: *Bulanık bir göçseli* § ❼ ***mec.*** Niteliği tam anlasılmayan: *Bulanık bir sorun.* [***İng.*** Turbid; ***Fr.*** Trouble, embrouillé] § ❽ Renk renk yansılar gösteren.
☆ ***Eşanl.*** **puslu, may, pusarık.**
☆ ***Karş.*** **parlak, ışıklı, mücellâ.**
~ **değerlilik,** ***sosy.*** Karsılıklı birbirlerini dışta bırakan farklı değerler arasında sallanma durumu. *(Genellikle, toplum organlaşmasının kaybolmasına işarettir).* [***İng.*** ve ***Fr.*** Ambivalence].
~ **suda balık avlamak,** ***dey.*** Karışık zaman ve durumdan yararlanmak, fırsattan kötü yönde istifade etmek. [***İng.*** To fish in muddy *(troubled)* waters; ***Fr.*** Pêcher en eau trouble].
~ **yağmur,** ***coğr.*** Bulanık sulu bir çeşit yağmur. [***İng.*** Mud-rain; ***Fr.*** Pluie de boue].

bulanıklık,-ğı, i. § ❶ Bulanık olma hali. [***İng.*** Turbidity; ***Fr.*** Turbidité]. § ❷ Karışıklık: *Kafasında bir bulanıklık var* § ❸ ***fot.*** Netliği olmayan bir fotoğraf § ❹ ***kim.*** Bir sıvıya bulanık bir hal veren hafif çökelti § ❺ ***meteor.*** Görme yeteneği, 20 km'yi geçtiği zaman uzaktaki eşyayı hafif gölgeleyen mavimtrak perde.
~ **noktası,** ***fen.*** Bir kalorimetrede iyice soğumuş bir yağın bulandığı ve donmanın ilk belirtisi olan koyu bir tabakanın meydana geldiği sıcaklık.

bulanıksı, s. Bulanık gibi. [***İng.*** Somewhat turbid].

bulanış, i. Bulanma tarzı, şekli.

bulanjerit,-ti, i. ***Fr. boulangerite. min.*** Doğal kurşun arseniyosülfür. [***İng.*** Boulangerite].

bulanjizm, i. ***Fr. boulangisme. siy.*** 1885-1889 da General Boulanger'in oluşturduğu siyasî hareket.

bulanma, i. Bulanmak eylemi: *Sudaki bulanma duruldu.*

bulanmak(-e), f. § ❶ Bir şeye sürünmek, bir seyle sıvanmak: *Üstüm toza bulandı, Çocuğun üstü toza bulandı.* [***İng.*** To become covered; ***Fr.*** Être couvert] § ❷ nsz. Temizliğini veya duruluğunu kaybetmek: *Su bulandı, hava bulandı, zihni bulandı.* [***İng.*** To become turbid; ***Fr.*** Se brouiller] § ❸ nsz. *(İç, mide, gönül gibi şeyler hk.)* bulantısı olmak. [İng. To become nauseated; ***Fr.*** Avoir la nausé] § ❹ Kirlenmek, lekelenmek, *Mürekkep lekelerine bulanmış masa örtüsü* § ❺ ***mec.*** Karışmak: *Meclis bir anda bulandı* § ❻ Netliğini kaybetmek: *Gittikçe bulanan manzara* § ❼ Saflığını kaybetmek, başka şeylerle karışmak ⊙ **gönlü ~,** ***dey.*** Midesi bulanmak: *Uçak ve gemi yolculukları gönül bulandırıcı olabilir.* [***İng.*** To become nauseated; ***Fr.*** Avoir la nausée, l'envie de rendre].

bulantı, i. < ***bulanmak.*** Mide bölgesinde karışıklık ve huzursuzluk duygusu ile birlikte kusacakmış gibi alma durumu. [***İng.*** Nausea; ***Fr.*** Nausée].

bulaşıcı, s. < ***bulaşmak. tıp.*** Bir kimseden başkasına geçen *(hastalık).* [***Osm.*** Sarî; ***İng.*** Contagious, infectious, epidemic; ***Fr.*** Infectieux,-euse, épidemique, contagieux,-euse].
☆ ***Eşanl.*** **bulaşık.**
~ **hastalık,** ***tıp.*** Mikroplardan, virüslerden, bunların zehirlerinden ileri gelen, insandan insana, hayvandan hayvana veya bitkiden bitkiye geçen hastalık. [***Lat. Morbus contagiosus. pestilentia; İng.*** Contagious disease; ***Fr.*** Maladie contagieuse].

bulaşıcılık,-ğı, i. ***tıp.*** Bulaşıcı olanın özelliği. [***İng.*** Contagiousness; ***Fr.*** Contagiosité].

bulaşık, s. < ***bulaşmak.*** § ❶ Bir şeye sürülmüş, bulaşık olan: *Hastanın kullandığı eşya bulaşıktır.* [***İng.*** Smeared over, soiled; ***Fr.*** Souillé, contamine] § ❷ Bulaşabilen, geçebilen: *Boğmaca bulaşık bir hastalıktır.* [***İng.*** Contagious, infectious, epidemic; ***Fr.*** Contagieux,-euse, infectieux,-euse, épidémique] § ❸ Arsız, kötü, kirli: *Bulaşık işlerden, adamlardan uzak durmalı.* [***İng.*** ve ***Fr.*** Impudent] § ❹ i. Yiyecek veya içecekte kullanılıp da kirlenen kap, çatal, kaşık gibi şeyler.
☆ ***Eşanl.*** § ❶ **Bulaşıcı, sarî** § ❷ **Pis, murdar, iğrenç, kipkirli, pasaklı, tiksindirici, kirloz, mekruh, kerih, müstekreh, müievves, mülemma, napâk.**
☆ ***Karş.*** § ❶ **Temiz, saf, lekesiz, pâk, İmrendirici, özendirici, beğendirici.**
~ **deniz,** ***dey.*** Mayın tehlikesi olan deniz. [***İng.*** Dangerous waters *(because of mines);* ***Fr.*** Merparsemee de mines].
~ **gemi,** ***den.*** Sağlık bakımından henüz temiş kâğıdı almamış gemi. [***İng.*** Contaminated ship; ***Fr.*** Navire contamine].
~ **suyu,** § ❶ Bulaşık kap temizlenmede kullanılan su. [***İng.*** Dishwater; ***Fr.*** Lavure] §

● *mec.* Bulaşıkların yıkandığı pis su, çirkef gibi içecek sey.
~ **suyu gibi**, *dey. (Sulu yiyecek ve içecekler hk.)* Kötü hazırlanmış, tadı tuzu olmayan.
~ **teknesi**, *dôş.* İçinde bulaşık yıkanan tekne. [*Osm.* Eviye; *Ing.* Kitchen sink].
~ **yıkamak**, Bulaşmış kapları temizlemek. [*Ing.* To wash dishes; *Fr.* Laver la vaiselle].

bulaşıkçı, i. İşi bulaşık *(kirli kapları)* yıkamak olan kimse. [*Ing.* Dish washer; *Fr.* Plongeur, laveur,-euse de vaisselle].

bulaşıklık,-ğı, i. § ❶ Bulaşmış seyin hali. § ❷ Bulaşıcı hastalığı olanlarla düsüp kalkma.

bulaşkan, s. < *bulaşmak*. Bulastığı yerden kolay kolay temizlenmeyen, yapıskan: *Bulaşkan çamur.* [*Ing.* Soiling; *Fr.* Souille].

bulaşma, i. § ❶ Bulasmak işi, sürülme § ❷ Mikroplu hastalıkların, insandan insana değişik yollardan *(solunum, sindirim yolu ile, derideki ufak deliklerden, iyi hazırlanmamış enjeksiyonlarla, cinsel organlardan v.b.)* geçmesi. [*Ing.* ve *Fr.* Contagion] § ❸ *sosy.* Taşkınlık halinde bulunan bir kalabalığın bireyleri arasında hızlı ruhî yoğunlasmalar ve yayılmalar olup, asırı derecesinde **toplum bulaşması** adını alır. [*Ing.* Social contagion; *Fr.* Contagion sociale]. ☆ *Eşanl.* **toplum bulaşması**. § ❹ *bot.* Bir asalağın yerlesme evresi. Bu terimle yalnız asalağın bulaşması değil, ayni zamanda tohumlarının da bulasması ifade edilir. (Örnek: *Yenirce sporlarının buğday tanelerine bulaşması)* § ❺ *fiz.* Tehlikeli ısın yayan radyoaktif bir madde ile kirlenme hali § ❻ *dilb.* Bir kelimenin, bir yapının, bir ses ögesinin örnekseme yoluyle bir başka kelimeyi, bir başka yapıyı, bir başka ses öğesini etkilemesi § ❼ *mant.* Birbiriyle ilişkin olan iki veya daha çok kavramın karşılıklı etkisi. *(Bu etki, kavramlar arasında bir karışıklığa yol açabilir)* § ❽ *tıp.* Hastalık yapıcı mikropların hasta bir vücuttan sağlam birine geçmesi. [*Osm.* Sirayet; *Ing.* Infection, Epidemic, contagion, contamination; *Fr.* Contagion, épidémie, infection]. ☆ *Eşanl.* **enfeksiyon**. ❾ **fikrî** ~, *psik.* Psikiyatrik belirtilerin bir kisiden diğerine doğrudan doğruya geçmesi.

bulaşmak(-e), nsz. f. § ❶ Sürülmek, yapışmak: *Boya üstüne bulaştı.* [*Ing.* To become stuck; *Fr.* Se souiller] § ❷ Kirlenmek, lekelenmek: *Yüzü, gözü çamura bulaştı.* [*Ing.* To become dirty; *Fr.* Se salir] § ❸ *(hastalık)* geçmek: *Hastalık bize de bulaştı.* [*Osm.* Sirayet etmek; *Ing.* To pass by contagion; *Fr.* Gagner, passer] § ❹ (-e) Istemeden veya rastlantı sonucu bir işe karısmak, girişmek, çetin bir işe başlamak: *Bir dafa işe bulaşmış bulundum, bitirmeliyim.* [*Ing.* To meddle *(with, in)*, tangle with, be involved; *Fr.* Taquiner, se mêler] § ❺ Karısmak, takılmak, çatmak, sataşmak: *Ötekine, berikine, bulaşma da işine bak.* ❻ **kokmak bulaşmak** (**ne kokar ne bulaşır**), *dey.* Hiç bir seye karışmayan veya fazla yakınlık göstermeyen insanlar için kullanılır.

bulaştırmak(-i,-e), f. Bulaşmasına yol açmak. [*Ing.* To smear, to soil; *Fr.* Salir, souiller] ❻ **yüzüne gözüne** ~, *dey.* Beceremeyip berbat etmek. [*Ing.* To make a mess of something, to fail; *Fr.* Faillir].
☆ *Yak. anl.* **kirletmek, pisletmek**, *(hastalık)* **geçirtmek, sirayet ettirmek**.

bulbil, i. *bot.* ◘ **Soğancık**.

bulbus, i. *bot.* ◘ **Soğan**.

buldok,-ku /bul:dok/, i. *Ing. Bulldog. zool.* Ingiltere'de boğa üzerine köpek saldırma oyununda kullanılan, burnu basık, alt çenesi üsttekinden uzun, irice ve güçlü bir köpek ırkı. Kuvvetli kasları vardır. Kısa tüylüdür. Rengi kahverenginden aka kadar değisebilir. [*Lat. Canis familiaris molosus hibernicus; Fr.* Bouledogue]. ❻ ◘ *ŞEKİL: 335.* — **BAŞLICA KÖPEK CİNSLERİ**.
~ **yarasası**, *zool.* ◘ **Yarasa**.

buldozer, i. *Ing. Bulldozer.* Önündeki geniş bıçakla toprağı sıyırıp engebeleri kaldıran, tekerlekleri tırtıl içine alınmış, çok güçlü, yol yapımında kullanılan bir makine. [*Ing.* Machine à refouler, à cintrer].
☆ *Eşanl.* **yoldüzer**.

buldumcuk,-ğu, i. *(Olmak fiili ile kullanılır).* ~ **olmak**, *h.d.* Asırı istenen bir seye kavusunca sevinç göstermek. Eline geçen bir seyden dolayı çok sevinmek. [*Ing.* To lose one's head in joy at having found something greatly desired].

buldurmak(-ı,-e), f. § ❶ Bulmak işini başkasına yaptırmak. [*Ing.* To let be found, to send for, to led find (fetch); Faire creer, faire decouvrir, faire denicher, faire deterrer, faire retrouver, faire procurer, faire trouver] § ❷ *den.* Gemi karinasını deniz dibine değdirmek, gemiyi bir sığlığa oturtmak.

buldurtmak(-ı,-i), f. § ❶ Arattırıp bulunmasını sağlamak § ❷ Düsündürerek aklına getirtmek, ortaya yeni seyler çıkarttırmak.

Bulgar, i. § ❶ Bulgaristan halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. [*Ing.* Bulgarian; *Fr.* Bulgare] § ❷ *(isim takımlarında)* Bulgaristan, Bulgarlar: *Bulgar hükümeti, Bulgar müziği.*
~ **işlemesi**, *işl.* Değişik dokumalar üstüne genellikle pamuk ipliğiyle yapılan ve elbiselerde süs olarak kullanılan renkli işleme. [*Ing.* Broderie bulgare].

Bulgarca, i. Bulgar dili. *(Sırpça, Hırvatça ve Slovence* ile birlikte, *Islav dillerinin güney kolunu meydana getirir).* [*Ing.* Bulgarian; *Fr.* Bulgare].

bulgari, i. < *bulgar. müz.* Curadan büyük ve bağlamadan küçük dört telli tambura. [*Ing.* Small kind of guitar; *Fr.* Instrument de musique turque à deux paires de cordes].

Bulgaristan, öz.i. < *Bulg Bılgariya, coğr.* Balkan yarımadasında karadeniz kıyısında 111,030 km² genişliğinde bir ülke. Başkenti *Sofya'dır).* [*Ing.* Bulgaria; *Fr.* Bulgarie].
~ **göknarı**, *bot.* ◘ **Göknar**.

bulgu*, i. < *bulmak.* § ❶ Bulunan şey. [*Osm.* Keşif; *Ing.* Invention, discovery; *Fr.* Decouverte, invention] ☆ *Yak. anl.* **açın, türetme, bulu, icat, ihtira** § ❷ Bulmak işi. [*Ing.* Finding; *Fr.* Action de trouver]

bulgur, i. *Ar. burgul* > *Fars. bulgur.* § ❶ Kaynatılıp kurutulduktan ve kabuğu çıkarıldıktan sonra kırılmış buğday: *Bulgur pilâvı.* [*Ing.* Boiled and pounded wheat; *Fr.* Gruau preparé avec du blé bouilli] § ❷ *coğr.* Sert ve ufak taneler halinde yağan kar. [*Ing.* Frozen pellets of snow, snow in small, hard grains; *Fr.* Grésil] § ❸ *camc.* (a) Toz haline getirilmis cam. ☆ *Eşanl.* **Graisin, groisil**; (b) Porselende, hamuru ve sırı kaldıran, yüzeyde bir yığın kabarcıklardan meydana gelen kusur ❻ **ebe ~u**, *dey.* Süngersi, kolayca dağılabilen, beyaz ve küçük taneler halinde yağan kar. [*Ing.* Powdered snow; *Fr.* Grésil].
☆ *Eşanl.* **ebe bulguru**.

bulgur bulgur, z. (Yağmak *fiili ile birlikte, kar hk.).* Iri sert taneler halinde: *Kar bulgur bulgur yağıyor.* [*Ing.* In small, hard grains].

bulgurcu, i. Bulgur satan kimse. [*Ing.* Dealer in pounded wheat].

bulgurcuk,-ğu, i. § ❶ *h.d.* Küçük, sert taneli kar. [*Ing.* Snow in small, hard grains]. § ❷ Güneş yüzeyinde ırakgörürlerle seçilebilen küçük, dairesel görünüşlü, kıpırtılı parçacıkların her biri. [*Ing.* Granular element; *Fr.* Granule]. ❻ **benek ~ları**, *astr.* ◘ **Benek**.

bulgurlanma, Güneş yüzeyinde bulgurcuk denilen taneciklerin kaynaşması olayı. [*Ing.* Granulation; *Fr.* Granulation].

bulgusal*, s. *felS.* Anlamaya yarayan, anlamaya vesile olan. [*Osm.* Ihtirai; *Ing.* Heuristic; *Fr.* Heuristique].

bulla, i. Romalı genç partisyenlerin boyunlarında tasıdıkları ve genellikle içine tılsım koydukları madenî küçük yuvarlak. [*Ing.* Bulla, locket; *Fr.* Bulle].

bullak, z. ◘ **Allak, bullak**.

bulma, i. § ❶ Bulmak eylemi. [*Ing.* Finding; *Fr.* Action de trouver]. § ❷ *coğr.* Bilinmeyen bir yeri, bir karayı, bir bölgeyi, bir denizi, bir mağarayı, bir maden yatağını bulma işi. [*Ing.* ve *Fr.* Exploration].

bulmaca, *i.* < *bulmak.* Gazetelerin, dergilerin türlü şekillerde düzenledikleri bilmece sözde veya resimde bir seyi, insanı yanıltacak şekilde yerini değiştirerek aratıp buldurmak oyunu, bilmecenin çeşidi. [*Osm.* Muamma; *Ing.* Cross-word, puzzle, riddle; *Fr.* Mots croisés, devinette, rebus].

bulmak,-ur(-i), f. § ❶ Arzu edilsin edilmesin, ararken veya tesadüfen birseyle veya bir kimse ile karşılaşmak, onu elde etmek: *Aradığım kitabı hiç bir yerde bulamadım, nihayet belâsını buldu, Bahçede güzel bir çiçek buldum.* [*Ing.* To find; *Fr.* Trouver]: ☆ *Eşanl.* **rastlamak** § ❷ Kaybolmus bir seyi veya kimseyi tekrar ele geçirmek: *Saatimi buldum, kaybettiğim parayı buldum.* [*Ing.* To find again, to rediscover; *Fr.* Retrouver] § ❸ *(bir yere, bir noktaya)* Varmak, ulasmak, erişmek: *Yetmişini buldu, Akşamı bulmak, Konuşa konuşa evi bulmuşuz, Atılan kurşun o zavallıyı buldu. Kazancı milyonları buldu.* [*Osm.* Vasıl olmak; *Ing.* To reach; *Fr.* Atteindre] § ❹ Gizli bir şeyi, bir fikir veya maksadı sezip anlamak: *Bilmeceyi bulmak, düşmanın planını bulmak.* [*Ing.* To find out, make out; *Fr.* Deviner] § ❺ O zamana kadar varlığı bilinmeyen bir seyi meydana çıkarmak: *Colombe Amerika'yı buldu.* [*Osm.* Keşfetmek; *Ing.* To discover; *Fr.* Decouvrir] ☆ *Eşanl.* **açıklamak** § ❻ O zamana kadar yapılmamış âlet, cihaz, usul gibi bir seyi düsünüp meydana koymak: *Gütemberg kitap basmayı buldu.* [*Osm.* Icat, ihtira etmek; *Ing.* To invent; *Fr.* Inventer] ☆ *Eşanl.* **türetmek** § ❼ Bir seyin durumu hakkında fikir edinmek: *Hastayı iyi buldum, Bu kumaşı nasıl buluyorsunuz.* [*Ing* To find; *Fr.* Trouver] § ❽ Seçmek: *Arkadaş olarak bu haylazı mı buldun? Bu kadar kitap arasında bunu mu buldunuz?* [*Ing* To choose; *Fr.* Choisir] § ❾ yaptığı bir kötülüğün karşılığına uğramak, cezaya uğramak: *Eden bulur, Allahtan bulsun, Etme bulma dünyası.* [*Osm.* Düçar olmak; [*Ing.* To be subjected *(to)*, to be afflicted (with; *Fr.* être frappé par les mauvais demons] ☆ *Eşanl.* **çarpılmak** *(cezaya)* § ❿ *(Kabahat, suç, kusur hk.)* Yüklemek: *Bana kabahat bulma, ben böyle olacağını vaktinde söylemiştim).* [*Osm.* Hamletmek; *Ing.* To find fault with, attribute, ascribe, impute] § ⓫ ...e etmek: *Son bulma, Şifa bulmak* § ⓬ *den. (Gemi gövdesi hk.)* Deniz dibine değmek. [*Ing.* To find bottom] ❻ bula bula **bulunu (onu, bir şeyi veya bir kimseyi)** ~, *dey.* § ⓭ Var olan bir şeyin en değersizini seçmek § ⓮ Kötü bir rastlantıyı anlatmak için kullanılır; **buldukça bunamak**, (**bulmuş da bunuyor**), *dey.* Elinde olanla yetinmeyerek daha çoğunu istemek. [*Ing.* To be never contented but always to ask for more; *Fr.* Se plaindre que la mariée est trop belle] ❻ **bulup buluşturmak**, *dey.* Ne yapıp yapıp sağlamak ❻ **aralarını** ~, *dey.* ◘ **Ara ❻ aralık fırsat ele geçirmek ❻ belâsını** ~, *dey.* ◘ **Belâ ❻ etme bulma dünyası**, *dey.* Yapılan kötülüğün cezasız kalmayacağını anlatmak için kullanılır ❻ **kökleri** ~, *mat.* Bir denklemin veya sayının köklerini çıkartmak ❻ **salâh** ~, *dey.* Kurtulmak ❻ **son (hitam)** ~, *dey.* Bitmek. [*Ing.* To end, come to an end; *Fr.* Finir, se terminer] ❻ **sübut** ~, *huk.* Delil ve şahadet ile sabit olmak ❻ **şifa** ~, *dey.* İyileşmek. [*Ing.* To recover health; *Fr.* Guérir, se rétablir, recouvrer la santé] ❻ **uygun** ~, *dey.* Yerinde görmek. [*Ing.* To think proper, to approve *(of)*; *Fr.* Juger bon, à propos] ❻ **vuku** ~, *dey.* Olmak, geçmek. [*Ing.* To happen; *Fr.* Avoir lieu, se presenter, arriver,se passer] ❻ **vücut** ~, *dey.* Meydana gelmek. [*Ing.* To come into being *(existence)*, to arise; *Fr.* Commencer à exister, prendre corps]. ❻ **yerini** ~, *dey.* Layık olduğu mevkiye gelmek. [*Ing.* To reach its proper place; *Fr.* Parvenir à son destinataire] ❻ **yolunu** ~, § ⓯ *dey.* Çaresini kesfetmek. [*Ing.* To find a way of doing something] § ⓰ *arg.* Para kazanmak ☆ *Karş.* **kaybetmek, yitirmek**.

bulucu, s. ve i. § ❶ Arayıp bulan, bulmak isini yapan *(kimse).* [*Ing.* That finds, capable of finding] § ❷ *radyotekn.* Elektromagnetik dalgaların varlığını haber veren elektronik tüp § ❸ *fiz.* ◘ **Detektör** § ❹ *tekn.* Petrol arama kuyusu açılırken, kazılan toprak veya çamur içinde hidrokarbonlar bulunup bulunmadığını araştıran cihaz § ❺ *vet.* Sığırların midesinde bulunan yabancı cisimlerin sebep olduğu rahatsızlıkları ortaya çıkarmak amacıyle kullanılan, ordudaki mayın **bulucular** tip[illegible] elektromagnetik cihaz ❻ **dolaysız** ~,

tekn. Sibernetikteki doğrudan doğruya ölçü aracını idare eden bulucu mekanizma ◉ **gaz kaçağı ~su,** *tekn.* Gazla çalışan âletlerin gaz kaçırıp kaçırmadığını kontrol eden düzen ◉ **kilitli ~,** *tekn.* Sibernetikte, gelen sinyalleri tutarak bir kilitleme düzeni yardımıyle ölçü aracını idare eden bulucu mekanizma ◉ **kristalli ~,** ◘ **Dedektör .**

bulunç*,-cu, i. *fels.* İnsanın görgü ve bilgileriyle kendini yargılama yetisi. Kişinin kendi niyet ve eylemlerini, ahlâk bakımından iyi ve ya kötü bulması, aynı zamanda doğruyu ve iyiyi yapma zorunluğunu da içinde duyması. [*Osm.* Vicdan; *Ing.* ve *Fr.* Conscience].

bulunçlu, s. *fels.* Bulunç sahibi, bulucu olan [*Osm.* Vicdanlı; *Ing.* Conscentious; *Fr.* Consciencieux,-euse].

bulundurmak(-i), f. Elde bulunmasını sağlamak: *Evde ilâç bulundurmak.* [*Ing.* To have ready; *Fr.* Tenir prêt, assurer la présence].

bulundurulmak, nsz. f. Elde bulunması sağlanmak. [*Ing.* To be kept *(in stock or reserve)*].

bulunma, i. § ❶ (a) Var olma; (b) Hazır olma; (c) Ele geçirilme. [*Ing. (State of)* being found or discovered, being available or obtainable, presence, existence]. § ❷ Icat edilme. [*Ing.* To be invented, discovered, explored].

bulunmak, nsz. f. § ❶ Bulmak¹ işine konu olmak, ele geçirilmek, sezilmek: *Yerde para bulundu* § ❷ Birine yardımı dokunmak: *O herkese daima bulunur, Sıkıntılı gününde dostu bulunmak* § ❸ Bir yerde hazır olmak: *Siz sabahları kaçta bulunursunuz?* [*Ing.* To be present; *Fr.* Être présent] § ❹ Yerli olmak, var olmak: *Siz sabahları nerede bulunursunuz? Bu dükkânda her zaman iyi mal bulunur.* [*Ing.* To exist, to be found; *Fr.* Exister, se trouver] § ❺ Şu veya bu durumda olmak: *Boş bulunmak, Dalgın bulunmak* § ❻ *(-de bulunmak)* Etmek: *Onunla tartışmada bulundum* § ❼ Keşfolunmak: *Yeni tarihî bir şehir bulundu.* [*Ing.* To be explored; *Fr.* Être exploré] § ❽ Icat edilmek: *Yeni tip bir silâh bulundu.* [*Ing.* To be invented, to be discovered; *Fr.* être inventé].

bulunmamak, f. § ❶ Yok olmak § ❷ Yapmamak. [*Ing.* To be absent; *Fr.* S'absenter].

bulunmaz, s. § ❶ Ele geçirilmez. [*Ing.* Unobtainable; *Fr.* Impossible à se procurer, impossible à obtenir] § ❷ Eşsiz, âlâ, en birinci, emsalsiz. [*Osm.* Nadir; *Ing.* Unique unobtainable, not to be found, rare, choice; *Fr.* Unique, introuvable, rare, peu abondant ◉ **~ Hint kumaşı,** *alay, dey.* Pek azbulunduğu ve pek değerli olduğu sanılan şey. [*Ing.* A very rare, excellent thing; *Fr.* Objet rare et precieux].

bulunmazlık,-ğı, i. Bulunmaz şeyin hali, bulunmama, yokluk durumu. [*Ing.* ve *Fr.* Absence].

buluntu*, i. < *bulunmak.* § ❶ *ark.* Kazılardan veya araştırmalardan meydana çıkan, kimi de rastgelinerek bulunan, eski çağlardan kalma eşya. [*Ing.* A rare find, finding; *Fr.* Trouvaille] § ❷ Sokakta bulunup alınan çocuk. [*Ing.* Foundling; *Fr.* Enfant trouvé]. ◉ **~ depoları,** *ark.* ◘ **Depo.**

bulunuş, i. § ❶ Bulunma, hazır olma. [*Ing.* Presence, existence; *Fr.* Présence, existence] § ❷ Ele geçirme, ele geçirilme. [*Ing.* Availability; *Fr.* Disponibilité] § ❸ Icat. [*Ing.* ve *Fr.* Invention] § ❹ Yardım.

buluş, i. < *bulmak.* § ❶ Bulmak işi ve biçimi § ❷ Herkesin kolay kolay düşünemiyeceği bir şey: *Doğrusu bu söz bir buluştur.* [*Osm.* Icat; *Ing.* ve *Fr.* Invention] § ❸ *ed.* (a) Bir eserin konusunu seçip onun gelişimlerini zihinde tasarlama; (b) Söylevde inandıracak ve kandıracak esasları araştırıp seçme. [*Osm.* Icat; *Ing.* Original thought; *Fr.* Création] § ❹ Keşif ve icat: *Yeni buluşlar.* [*Ing.* Discovery; *Fr.* Découverte].

~ ikramiyesi, *iş. huk.* İşçiye yararlı bir buluşundan ötürü verilen, teşvik niteliğinde bir ikramiye.

☆ *Karş.* **İşçinin ihtirası.**

buluşak,-ğı, i. Buluşulacak yer. [*Ing.* Meeting -place; *Fr.* Lieu de réunion, rendez,-vous].

buluşma, i. § ❶ Buluşmak eylemi. [*Ing.* Meeting coming together, appointment; *Fr.* Rencontre, rendez-vous] § ❷ Aynı görüş veya duyguya varma.

~ noktası, § ❶ *ask.* (a) Bir kumandanın, çevresindeki birliklerle savunma çalışmalarını koordine etmek üzere, birliklerin savunma bölgelerini sınırlandıran ara çizgiler üzerinde seçtiği belirli yerlere verilen ad; (b) Bir birliğin asıl muhabere hattı üzerinde sorumluluğun bittiği, diğerinin başladığı nokta § ❷ *den.* Bir filonun gemilerinde, bir dağılıp ayrılma halinden sonra, tekrar bir araya gelmeleri için önceden bildirilen yer.

buluşmak(-le), nsz. f. § ❶ Birbirini bulmak, bir araya gelmek, rastlaşmak: *Saat 8'de restoranda buluşalım.* [*Osm.* Mülâkat etmek; *Ing.* To meet, assemble, come together; *Fr.* Se rejoindre, se réunir, se rencontrer] § ❷ Kavuşmak: *Yollar bu noktada buluşuyor* § ❸ Aynı görüşe varmak, ayni duyguyu paylaşmak: *Bu konuda nihayet buluştuk.*

☆ *Yak. anl.* **kavuşmak, mülâki olmak, telâkî etmek.**

☆ *Karş.* **ayrılmak, ayrı düşmek.**

buluşturma, i. Bir araya getirme. [*Ing.* A bringing together *(two people)*].

buluşturmak(-i,-le), f. Buluşmalarını sağlamak, bir araya getirmek. [*Ing.* To bring together, to arrange a meeting *(for other people); Fr.* Faire rencontrer, faire rejoindre].

bulut¹,-tu, i. § ❶ Havadaki su buharının yükseklerde yoğunlaşmasından doğan çok küçük su damlacıkları kümesi. [*Osm.* Sehâb; *Ing.* Cloud; *Fr.* Nuage] ◉ ◘ *ŞEKİL: 107.* — **BULUTLAR.** § ❷ *mim.* Bulut şeklinin üslûblanmasından meydana gelen eğrili bezemeler § ❸ Görünüşü kısıtlayan her türlü küme: *Toz bulutu.* [*Fr.* Nuage] § ❹ *mec.* Tehlike belirtisi: *Bulutlarla kaplı bir gelecek.* [*Fr.* Nuage] § ❺ *kuyumc.* Değerli bir taşın herhangi bir yerinde görülen saydamlık kusuru, donukluk. [*Fr.* Nuage] ◉ **~ ların üstünde,** *hava.* Hava gemisinin bulut tabakalarının üstünde uçuşu hali. [*Ing.* On-top; *Fr.* Au-dessus des nuages] ◉ **~ suz gök,** *hava.* Gökyüzünün buluttan ari ve berrak olması hali. [*Ing.* Clear sky; *Fr.* Ciel serein, ciel sans nuages] ◉ **~ tan çıkış,** *hava.* Bir hava gemisinin yoğun bulutlu bir bölgeden bulutsuz bir bölgeye geçişi. [*Ing.* Break-Through; *Fr.* Percée des nuages] ◉ **~ tan nem kapmak,** *dey.* En küçük bir şeyden alınmak, çok alıngan olmak. [*Ing.* To be very touchy or suspicious; *Fr.* Se piquer, se fâcher mal à propos, prendre la mouche] ◉ **atomik ~,** *fiz.* ◘ **Atomik** ◉ **bir ~ un kalınlığı,** *hava.* Bir bulutun en üst ve alt noktalarının yükseklikleri arasındaki fark. [*Ing.* Thickness of cloud; *Fr.* Épaisseur d'un nuage] ◉ **buz ~ u,** *coğr.* ◘ **Buz.** ◉ **elektronik ~,** *nükl.* Heisenberg'in kararsızlık prensibine göre, bir atomun, belli bir andaki durumu belirtilemeyen çevre elektronlarının tümü. [*Ing.* Electronic cloud; *Fr.* Nuage électronique] ◉ **evrensel ~,** *astr.* Evrendeki bulutlara verilen ad. [*Ing.* Cosmic cloud; *Fr.* Nuage cosmique]. ◉ **kızgın ~,** *jeol.* Yanardağlardan fışkırıp yüksek ısıda su buharı ve başka gazlardan ibaret olan ve içine kül de karışmış bulunan bulut ◉ **Magellan ~ ları,** *astr.* Güney kutbunun

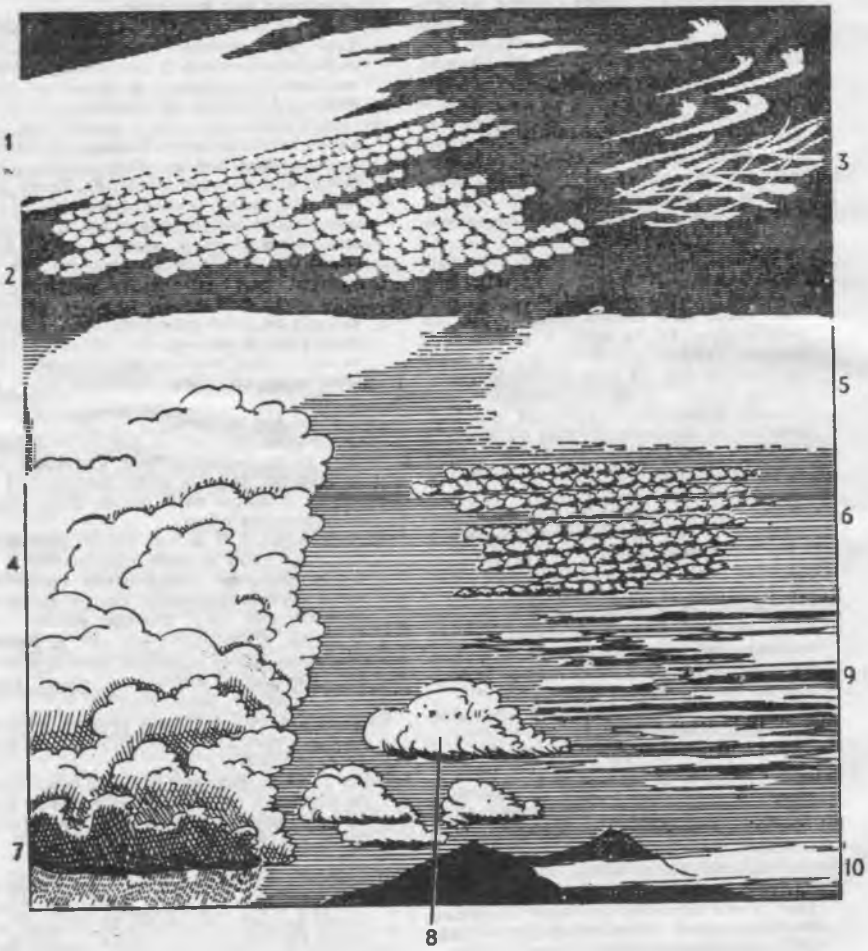

ŞEKİL: 107. — **BULUT** [*Başlıca bulut tipleri*]: [*20.000°* ilâ *35.000° ayak yükseklikte bulunan bulutlar*]: **1.** Tülbulut *(Geçici bulut; Katmerli pamuk bulut).* **2.** Atılmış pamuk bülut. **3.** Beyaz bulut *(sirus).* [*10.000° ilâ 20.000° ayak yükseklikte bulunan bulutlar*]: **4.** Sağanak bulutu. **5.** Yüksek tabaka bulutu. **6.** Yüksek pamuk bulutu. [*10.000 ayak yüksek likten aşağıda bulunan bulutlar*]: **7.** Yağmur bulutu. **8.** Beyaz bulut *(Büyük yağmur bulutu)* **9.** Stratocumulus. **10.** Alçak bulut *(Yayvan bulut; pamuk bulut).*

doğrultusuna yakın bir doğrultuda yerleşmiş ve dünyanın içinde bulunduğu Gökadanın uyduları olarak kabul edilebilen iki küçük dış Gökadaya verilen ad. [*Ing.* Magellan's clouds; *Fr.* Nuages de Magellan] ◉ **suni ~,** § ❶ *ask.* Duman çıkaran maddelerin yanmasından meydana gelen ve askerlikte veya denizcilikte yapılan harekâtı düşmandan gizlemeye yarayan sunî kamuflaj yolu. [*Ing.* Artificial cloud; *Fr.* Nuage artificiel] § ❷ *trm.* Bitkileri ilkbahar donlarından korumak için çeşitli maddelerin yakılmasıyle elde edilen donuk ve yoğun dumanlar. [*Ing.* Artificial cloud; *Fr.* Nuage artificiel].

~ ayakları, *res.* Bulut aralıkları. Resimde bulutların aralarından görünen gök kısımları.

~ başı, *hava.* Bir bulutun bakıldığı noktaya en yakın yeri. [*Ing.* Head of cloud; *Fr.* Tête de nuage].

~ eseri, *hava.* Çok hafif ve belirsiz bulut. [*Ing.* Trace of cloud; *Fr.* Trace de nuage].

~ gibi, § ❶ *dey. (sinek v.b. hayvanlar hk.)* Çok yoğun § ❷ *arg.* Çok sarhoş. [*Ing.* Dead-drunk; *Fr.* Saûl, très ivre, cuit].

~ haritası, *hava.* Gökyüzünün çeşitli yerlerindeki bulutların miktar, cins, yükseklik gibi karakteristiklerini gösteren harita. [*Ing.* Cloud chart; *Fr.* Carte de nébulosité].

~ miktarı, *hava.* Gökteki bulut nisbetini gösterip sekizde bir, sekizde iki, v.b. şeklinde ifade edilen göğün kapalılık miktarı. [*Ing.* Cloud amount, cloudiness; *Fr.* Quantité de nuage].

~ projektörü, *hava.* Bir bulutun yüksekliğini ölçmek maksadıyle bu bulutun tabanını aydınlatmak üzere kullanılan projektör. [*Ing.* Cloud search-light; *Fr.* Projecteur nephoscopique].

~ sistemi, *meteor.* Tam bir hava bozukluğu ile beraber gelen çeşitli tiplerdeki bulutların tümü. [*Ing.* Nephoscopic system; *Fr.* Système néphoscopique].

~ sürgüsü, *meteor.* Bulutların hızını ölçmek için Besson tarafından icat edilen araç. ☆ *Eşanl.* **nefoskopik sürgü.**

~ tabanı, *hava.* Bir bulutun yerden yüksekliği en az olan yüzeği. [*Ing.* Cloud base; *Fr.* Base de nuage].

~ tabanı ölçü âleti, *hava.* Bir bulutun tabanının yüksekliğini ölçmeğe yarayan âlet. [*Ing.* Cloud-base measuring instrument, ceilometer; *Fr.* Telémètre de plafond].

~ takkesi, *hava.* Bir dağın tepesinde veya diğer bir bulutun üzerinde bulunan bulut. [*Ing.* Cloud cap; *Fr.* Chapeau de nuage].

~ tavanı, *meteor.* Alçak bulutlardan ibaret temel.

~ zirvesi, *hava.* Bir bulutun yerden yüksekliği en fazla olan yüzeyi veya noktası. [*Ing.* Cloud top; *Fr.* Sommet de nuage].

bulut², s. *arg.* Çok sarhoş: *Herife bak! bulut.* [*Ing.* Dead drunk; *Fr.* Ivre mort].

☆ *Eşanl.* **dut, filispit, fitil, kandil, kandilli, küp, matiz, turşu, vapur, yüklü, zom.**

bulut.delen, b.i. ◘ **Gökdelen.**

bulutlandırmak(-ı), f. Bulutlanmasına yol açmak. [*Ing.* To darken, obscure; *Fr.* Assombrir].

bulutlanmak, *nsz.* f. § ❶ Bulut belirmek, bulutla kaplanmak, bulanmak: *Hava birden bulutlandı.* [*Ing.* To become cloudly; *Fr.* Être couvert de nuages] § ❷ İyi görememek: *Gözleri bulutlanmak.*

☆ *Eşanl.* **kararmak, şebaplanmak.**

☆ *Karş.* **açılmak, ışıklanmak, aydınlanmak.**

bulutlu, s. § ❶ Bulutlanmış. [*Ing.* Cloudy;; *Fr.* Nuageux,-euse, assombri] § ❷ *(zihin hk.)* Bulanık, karışık. [*Ing.* Hazy; *Fr.* Nuageux, -euse].

~ günler, *trm.* Bulutluluk ortalamasının 2-8 arasında*(yani 10 eşit kısma ayrılan gökyüzünün 2 ilâ 8 kısmının bulutlu olduğu günlük rasatlarda tespit edildiği haller)* olduğu günler.

bulutluluk,-ğu, i. *meteor.* Belirli bir anda ve belirli bir yerde, gökyüzünün bulutlarla kaplanması. [*Osm.* Sehâbiyet; *Ing.* Cloudiness; *Fr.* Nébulosité].

bulutsu, i. *astr.* Yıldızlar arasında görünen ve bulutu andıran gaz ve tozdan ibaret lekelerden her biri. [*Osm.* Sehabiye; *Ing.* Nebula; *Fr.* Nébuleuse].

☆ *Eşanl.* **nebülöz.**

bulutsuz, s. Açık hava. [*Ing.* Cloudless, clear; *Fr.* Sans nuages].

buluz, ◘ **Bluz.**

bulvar, i. *Fr. boulevard* < *Alm.* Şehir içinde geniş ve ağaçlı cadde. [*Ing.* Boulevard].

~ komedisi, *tiy.* Bol seyirci çekip geliri mümkün olduğu kadar arttırmayı amaç edinmiş hafif güldürü. [*Fr.* Comédie de boulevard].

bum¹, i. *Ing. boom. ikt.* (a) Bir malı piyasaya sürmek için girişilen büyük reklam faaliyeti; (b) Borsada sunî fiyat artışı; (c) İktisadî refah ve bazı halde bir işletmenin anî gelişimi. [*Fr.* Boom].

bum², i. Top sesi.

bumba, i. *It. buma.* § ❶ *den.* Yan yelkenlerin *(grandi, randa gibi)* alt kenarının *(alto başo yakası)* bağlandığı, yük alıp vermede kullanılan hareketli, eğimli seren. *(ağaç çubuk).* [*Ing.* Spanker boom; *Fr.* Gui de la brigantine, bôme]. ☆ *Eşanl.* **dikme** § ❷ *balıkç.* Balıkçı gemisinin vinç direğinde vinç telinin geçtiği ve ağı yukarı kaldırmaya yarayan mafsallı yan direk.

~ çatalı, *den.* Bumbaların ve bu gibi yarım serenlerin iğneye geçirilmesi için pruva tarafındaki nihayetlerine yapılan yarım daire şeklindeki çatal.

~ çemberi, *den.* Bumbanın dik ventosunu ve orsa pupa palangalarını takmak üzere bumbanın üstüne geçirilmiş bir veya birden fazla mapalı cember.

~ dirisa çemberi, *den.* Yalkenli bir gemide yelken bumbasını direk dibine bağlayan ve bumbayı sağa sola döndüren, asağı ve yukarı indirip kaldıran madenden yapılmış çember *(bilezik).*

~ sehpası, *den.* Sarılmış randa yelkeninin bumbasına dayaklık etmek üzere konulmus olan ağaç destek. *(Bu destek randa yelkeni açıldığı zaman kaldırılır).*

bumbar, i. *Fars. bunbâr.* § ❶ *biy.* ve *zool.* Kasaplık hayvanların kalın bağırsağı. [*Ing.* ve *Fr.* Colon] § ❷ Bu bağırsağın ciğer kıyması ve pirinçle doldurulup tava veya tepside pişirilmiş hali. [*Ing.* Sausage; *Fr.* Andouille, saucisson] § ❸ Soğuğun girmesini önlemek için kapı ve pencere aralıklarına takılan, içi pamuk dolu, bağırsak biçiminde bez kılıf. [*Ing.* Weather strip; *Fr.* Bourrelet, étanche].

bumbarlık,-ğı, i. *mutf.* Bumbar yemeği hazırlamak için hazırlanan iç. [*Ing.* Sausage stuffing].

bumbarta, i. *It.* Çıngıraktan büyük, kıçı aynalıklı yelken gemisi. [*Ing.* Mortar vessel, bomb-ketch].

☆ *Eşanl.* **bombarda.**

bumburuşuk, s. Çok buruşuk, kırışık. [*Ing.* Very wrinkled; *Fr.* Très ridé, plissé, froissé].

bumbuz, s. Çok soğuk: *Hamam bumbuz olmuştu.*

bun, i. *esk. T. Belâ, musibet,* sıkıntı. [*Osm.* Buhran; *Ing.* Crisis; *Fr.* Crise].

☆ *Eşanl.* **bunalım, kriz, bunalma.**

☆ *Karş.* **sevinç, genişlik, sevinme, ferahlık, içi açılma.**

buna¹, «Bu» işaret zamirinin datif *(-e)* hali.

~ binaen, *dey.* Bir şeye dayanarak. [*Ing.* Hence, for this reason].

~ değdi idi, buna değmedi idi, diyerek, *dey.* Birçok şeylerin arasından iyilerini seçmeye başlamışken önce beğenmeyip bıraktıklarını da birer birer zararsız görerek *(sonunda hepsini almak).*

~ mukabil, *dey.* Karşılık olarak. [*Ing.* On the other hand; *Fr.* D'autre part, en revanche, par contre].

buna², i. Kireç ve kömürden moleküler bir değiştirme sonucunda elde edilen sunî kauçuk. Doğal kauçuk ile iyi birleşir ve bunu koruyan bir etkisi vardır.

bunağımsı, s. Bunak gibi, bunağı andırır.

bunak, s. ve i. < *bunamak.* Bunama halinde olan, bunamış kimse. [*Osm.* Ateh getirmis, mâtuh; *Ing.* Senile, dotard; *Fr.* Dément,-ente].

☆ *Yak. anl.* **fertut.**

☆ *Karş.* **zekâsı muhakemesi yerinde, aklı başında.**

bunaklık,-ğı, i. Bunak olma hali. [*Ing.* Dotage; senility; *Fr.* Décrépitude, débilité sénilité].

bunaksı, s. Bunak gibi olmus.

bunalım*, i. § ❶ *patol.* ve *psik.* (a) Birden bire gelen şiddetli ve az süren hastalık nöbeti; (b) Soluk almada güçlük ve çarpıntı ile bir arada meydana gelen bir çeşit tıkanma; (c) Tehlikeli sonuç doğurabilecek, ruh halinde meydana gelen gerginlik. [*Osm.* Buhran; *Ing.* Anguish; distress; *Fr.* Angoisse, détresse] § ❷ *fels.* ve *sosy.* Varoluşçuluk *(egzistansiyalizm)* felsefesinde **«metafizik kaygı»** diye adlandırılan davranış. Buna göre birey, geldiği hiçlikle varacağını bir anda duyar. Egzistansiyalist düşüncenin ölüm karşısında duyduğu umutsuzluk ve çöküntü. [*Ing.* Crisis; *Fr.* Crise].

☆ *Eşanl.* **bun, kriz.**

☆ *Karş.* **ferahlık, rahatlık.**

bunalma, i. Bunalmak eylemi. Büyük sıkıntı hali. [*Ing.* Becoming utterly bored, distressed].

bunalmak, nsz. f. < *bun.* § ❶ soluk alma güçlüğünü göstermek ve soluksuz kalma sonucu kendini iyi hissetmemek. *Adamcağız öksürükten bunaldı.* [*Ing.* To be utterly bored, distressed; *Fr.* S'affiger, s'étouffer, s'abrutir]. § ❷ Kişinin dürtülerinin, içgüdülerinin ve duygularının karmakarışıklığı içine düşüp, kurtulamadığı bir iç sıkıntısı duymak: *Burada bunaldım, biraz çıkacağım, Çaresizlikten bunaldı, ne yapacağını bilmiyor.*

☆ *Yak. anl.* § ❶ **nefesi daralmak, göğsü sıkışmak.** § ❷ **içi sıkılmak, sıkıntı duymak.**

☆ *Karş.* **ferahlamak, rahatlamak.**

bunaltı, i. Can sıkıntısı, bunalma, sıkılma.

bunaltıcı, s. Sıkıcı, boğucu. [*Ing.* Stifling, suffocating, stuffy, oppressive, sultry, overpowering, overwhelming; *Fr.* Étouffant,-ante, accablant,-ante, lourd,-e].

bunaltmak(-ı), f. Bunalmasına yol açmak, canını sıkmak. [*Ing.* To overwhelm, overpower, suffocate, choke, smother, bore, distress; *Fr.* Accabler, étouffer, suffoquer].

☆ *Yak. anl.* **nefesini daraltmak, sıkıntı vermek, içini sıkmak, muziç olmak, mukassi olmak, izaç etmek.**

☆ *Karş.* **neşe vermek, güldürmek, eğlendirmek, ferahlatmak, sevindirmek.**

bunama, i. *psik.* Sonradan beliren budalalık, zihin, ruh, kişilik yapısı ve duygusal gelişme yitimi *(zayıflığı),* kişilik ve ruh varlığının dağılması. [*Osm.* Ateh; *Ing.* Dementia; *Fr.* Démence].

bunamak, nsz. f. < *esk. T. bün.* Bunak hale getirmek. [*Osm.* Ateh getirmek; *Ing.* To reach one's dotage; *Fr.* Tomber en démence].

bunca /bun:ca/, s. § ❶ «Bu» işaret zamirinin ekvatif hali; epeyce, çok: *Bunca zamandır sizi görmedim.* [*Ing.* So much, so many, rather, quite; *Fr.* Tant] § ❷ Bu kadar, bu derece: *Bunca yol yürüdük.* [*Ing.* This much, in this way; *Fr.* Tant, beaucoup].

buncağız, s. Bu kadar küçük, zavallı. [*Ing.* This poor little thing].

bunda, § ❶ **«Bu»** işaret zamirinin lokatif *(-den)* hali: *Bunda darılacak bir şey yok;* [*Ing.* In this; *Fr.* Dans cette]. § ❷ *esk.* Burada. [*Ing.* Here, hither].

~ bir iş var, *dey.* *«Bunda bilinmeyen ve anlaşılması gereken bir sebep veya erek var»* anlamında.

bundan¹, § ❶ «Bu» işaret zamirinin, ablatif *(-den)* hali § ❷ *esk.* Buradan; [*Ing.* From here; *Fr.* D'ici]. ◉ **şundan ~,** *dey.* Öteden beriden, çeşitli şeylerden.

~ başka, *dey.* Ayrı olarak. [*Ing.* Besides, moreover; *Fr.* En outre, en plus, d'ailleurs, du reste, au reste, de plus, au surplus].

~ böyle, *dey.* Bundan *(Şu andan, bugünden)* sonra. [*Ing.* Hence forth, from now on; *Fr.* Désormais, dorénavant, à l'avenir, dès maintenant, dès à présent, à partir de maintenant].

~ dolayı (ötürü, nâşi), *dey.* Onun için. [*Ing.* Therefore; *Fr.* Donc, par conséquent]

☆ *Eşanl.* **binaenaleyh.**

~ iyisi can sağlığı, *dey.* Bundan daha iyisi olamaz. [*Ing.* What more do you want? This is the best one can have].

~ sonra, *dey.* ◘ **Bundan böyle.**

bungun, s. *h.d.* Sıkıntılı, çok bunalmış, şaşkın. [*Ing.* Oppressive, sad, distressing].

bunlar, «Bu» zamirinin çoğul hali. [*Ing.* These; *Fr.* Ces].

bunlu*, s. § ● Bunluk içinde bulunan, bunluk geçirmekte olan, sıkıntılı, dertli: *Bunlu hasta* § ❷ İçinde bunluk bulunan: *Bunlu durum*. [*Ing.* Depressing, distressing, sad].

bunluk*,-ğu, i. § ● Herhangi bir halin doğal yürüyüşü sırasında meydana çıkan sıkıntılı ve tehlikeli dönem: *Erginlik çağı yaşayışta bir bunluk dönemidir, Piyasada bunluk baş gösterdi*. [*Ing.* Depression, oppression, distress, sadness; *Fr.* Détresse, angoisse, affliction, desolation] § ❷ *tıp.* (a) Birdenbire gelip kısa süren, zorlu hastalık nöbeti; (b) Bir hastalığın yürüyüşü sırasında bir veya birkaç fizyolojik görevin ansızın ve geniş ölçüde değişmesi olup, ölüm veya çabuk bir iyileşme ile sona erer. [*Osm.* Buhran; *Ing.* Crisis; *Fr.* Crise].

bunmak, nsz. f. Tamahı artmak: *Buldukça bunar*.

bunsenin, i. *Fr. bunsénine. min.* ◘ Krennerit.

bunsenit,-ti. i. *Fr. bunsénite. min.* Yeşil renkte küçük kübik sekizgenler halinde doğal nikel oksit: NiO. [*Ing.* Bunsenite].

ŞEKİL: 108.— **BURUN** [*Burun şekilleri*]. **1.** Doğru burun, Yunan *(Grek)* burnu. **2.** Basık burun. **3.** Gaga burun. **4.** Düşük burun *(akıtma burun)*. **5.** Pat burun. **6.** Kemerli burun. **7.** Minkari burun. **8.** Kalkık burun.

bunsit,-ti i. *Fr. bunsite. min.* ◘ Parizit.

bunu, «Bu» zamirinin -i hali. [*Ing.* Accusative of Bu].

~ **senin başına bırakırsam bana ... demesinler:** *Mübalâğalı tehdit.*

bunun, «Bu» işaret zamirinin genitif hali ◉ ~**la birlikte (beraber)**, *dey.* Böyle olduğuna bakmayarak. [*Ing.* Nevertheless; *Fr.* Néanmoins, quand même, tout de même, cependant, toutefois, pourtant].

~ **burası**, *dey.* Senin anlayacağın. [*Ing.* This very place].

bura /bu:ra/, i. Bu yer: *Bura adamları çalışkan olur, Buraları da görmüş olduk, Burada (burda) rahatım iyi. Onlar buradan (burdan) çıktılar*. [*Ing.* This place, this spot; *Fr.* Ici, cet endroit, ce point, ce pays].

~ **dayım diye bağırmak**, *dey.* Göze çarpacak bir yerde bulunmak.

bura bura, z. Parmaklar arasında döndürüp bükerek.

burağan, i. *coğr.* ◘ Boran.

burak,-ğı. i. *Osm.* < *Ar.* Hz. Muhammed'in Miraç gecesinde üzerine bindiği söylenen mitolojik hayvanın adı.

buram buram, z. *(Duman, koku gibi havada yayılan şeylerle ter ve kar hk.)* çok fazla, gür bir şekilde: *Buram buram terlemek, buram buram kar yağmak*. [*Ing.* Excessively; *Fr.* En abondance].

buran[1], i. *coğr.* ◘ Boran.

buran[2], i. *Rus. meteor.* Rusya'da kışın görülen kar fırtınası. [*Fr.* Buran].

buranca, i. *Yun. bot.* Bir sığır kuyruğu türü. [*Lat. Verbascum thapsus; Ing.* Great mullein; *Fr.* Molène médicinale].

buranda, i. *den.* ◘ Bıranda.

buranî, i. ◘ Borani.

buranice, i. *İsl. den.* Balkan balıkçılarının kullandığı kütükten oyulmuş kayık. [*Ing.* Dugout canoe used by fishermen in the Balkans].

burası,-nı /bu:rası/, z. Bura, bu yer. [*Ing.* This place, here; *Fr.* Cet endroit, ici].

buratit,-ti, i. *Fr. buratite. min.* Kalsiyumlu orikalsit çeşidi, doğal bakır, çinko ve kalsiyum hidrokarbonat. [*Ing.* Buratite].

burcu, i. Güzel koku. [*Osm.* Itır; *Ing.* Perfume, aroma, fragrance; *Fr.* Parfum, arome].

burcu burcu, z. Güzel güzel kokarak. [*Ing.* Fragrantly, smelling sweetly, aromatically; *Fr.* Aromatiquement].

burcumak, nsz. f. Güzel koku yaymak. [*Ing.* To aromatize; *Fr.* Aromatiser].

burç,-cu, i. *Osm.* < *Ar. burc.* § ● *astr.* Güneş sisteminin ayrıldığı on iki kısımdan biri. Zodyak üzerinde yer alan on iki takımyıldızına verilen ortak ad. [*Ing.* ve *Fr.* Constellation] § ❷ *mim.* Eski kalelerin köşelerinde ve yan kesimlerinde bulunan, genişliğinden fazla yüksekliği olan, dairesel, dördül veya çokgen olarak yapılmış olan savunma kulelerinden her biri. [*Ing.* ve *Fr.* Bastion]. § ❸ *h.d. bot.* ◘ Ökse otu. § ● Yeni sürmüş dal, filiz. ◉ ~ **lar ışığı**, Burçlar kuşağı boyunca uzanan sönük ve yaygın ışık şeridi. Güneş battıktan sonra veya doğmadan önce, tutulum düzlemi içinde görülen uzun elips biçiminde beyazımtrak ışık. Güneş, bu elipsin merkezindeymiş gibi görünür. [*Ing.* Zodiacal light; *Fr.* Lumière zodiacale]. ◉ ~ **lar kuşağı**, *astr.* Gökküresinin tutulum düzleminin bir yanından öbür yanına doğru 8°.5 kadar uzanan bölgesi. Gökküresinde, tutulum'un geçtiği ve üzerinde on iki burcun eşit aralıklarla dağıldığı kuşak. [*Osm.* Mıntaka-ı burûç; *Ing.* Zodiac; *Fr.* Zodiaque].

~ **lar takımyıldızı**, *astr.* Burçlar kuşağında bulunan on iki takımyıldızından her biri: *Koç, Boğa, Ikizler, Yengeç, Aslan, Başak, Terazi, Akrep, Yay, Oğlak, Kova, Balık burçları*. [*Ing.* Zodiacal constellation; *Fr.* Constellation zodiacale]. ◉ **Akrep** ~, ◘ **Akrep** ◉ **Aslan** ~u, ◘ **Aslan** ◉ **Balık** ~u, ◘ **Balık** ◉ **Başak** ~u, ◘ **Başak** ◉ **Boğa** ~u, ◘ **Boğa** ◉ **Ikizler** ~u, ◘ **Ikizler** ◉ **Kova** ~u, ◘ **Kova** ◉ **Oğlak** ~u, ◘ **Oğlak** ◉ **Terazi** ~u, ◘ **Terazi**. ◉ **Yay** ~u, ◘ **Yay**. ◉ **Yengeç** ~u, ◘ **Yengeç**.

~ **lar denizi**, *astr.* Ay yüzeyindeki düzlüklerden birinin adı. [*Ing.* Mer des crises].

~ **kuşağı**, *astr.* ◘ **Burçlar Kuşağı**.

burçak,-ğı, i. *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Baklagiller *(Leguminosae)* familyasından hayvan yemi olarak kullanılan, mercimeğe benzer, otsu, yıllık bir bitki. Türkiye'de **Renkli burçak** *(L. Varia)*, **Sarı burçak** *(Lathyrus aphaca)* adlı türleri bilinmektedir. [*Osm.* Hınta-i esvet; *Lat.* Lathyrus; *Ing.* Common vetch; *Fr.* Gesse]. ◉ **kokulu** ~, *bot.* Avrupa'da bağlarda ve tarlalarda yetişen, kokulu pembe çiçekli bir burçak türü. Kökü yumrulu ve nişastalı olduğundan besleyicidir. Evcil hayvanlar *(özellikle domuzlar)* bunu pek sever. [*Lat. L. tuberosus*].

burçun burçin, i. *zool.* Dişi geyik. [*Ing.* Roedeer, *Fr.* Biche].

burdon, i *Fr. bourdon. müz.* (a) Tahta ağızlı ve tıkalı borulardan kurulu org boru takımı; [*Ing.* Drone]. (b) Gaydanın kendiliğinden ses çıkaran en kalın teline verilen ad; [*Ing.* Drone bass]; (c) Çarklı viyolanın sürekli bas görevini yapan eşlik teli. [*Ing.* Bourdon stop]. (d) Ağırlığı belirli bir ölçüyü bulan çanlara verilen ad. [*Ing.* Great bell, tenor].

Burdur, öz.i. *coğr.* Türkiye'nin Güney Batı Anadolu'daki illerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı.

~ **gölü**, *(Eski adı Askania Limne = Ascanius lacus.) coğr.* Akdeniz Bölgesinin Göller yöresinde, Batı Torosların batı kanadı arasında, dışarıya akışı olmayan bir göl. Yüzölçümü 187 km².

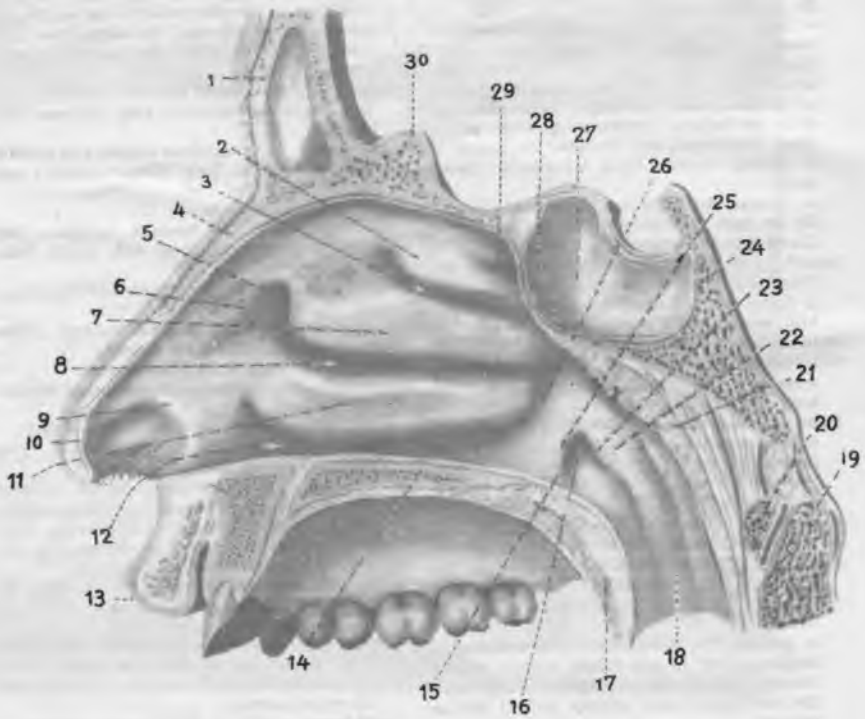

ŞEKİL: 109. — **BURUN BOŞLUĞU. 1.** Alın sinusu. **2.** Üst boynuzcuk. **3.** Üst aralık. **4.** Burun kemiği kesiti. **5. - 6.** Orta aralık. **7.** Orta boynuzcuk. **8.** Orta aralık. **9.** Burun bölmesi. **10.** Burun vestibülü. **11.** Alt boynuzcuk. **12.** Alt aralık. **13.** Üst dudak kesiti. **14.** Sert damak kesiti. **15-25-26.** Damak kemiği dikey levhası. **16.** Östaki borusu dış ağzı. **17.** Yumuşak damak kesiti. **18-22-23.** Yutak içi burun parçası. **19.-30.** Boyun omurları kesiti. **21.** Yutak arka duvarı. **24.** Artkafa kemiği kesiti. **27-28.** Artkafa kemiği sinusu. **29.** En üst boynuzcuk. **30.** Horoz ibiği.

burdurmak(-l,-e), f. Burmak işini yaptırmak. [*Ing.* To make twist, to let be twisted, Faire châtrer, faire tordre].

buret,-ti, i. *Fr. bourette. dok.* (a) ipek kozasını çevreleyen kaba ipek, koza pamuğu; (b) Şap ipliği yapımında kullanılan tabiî ipek döküntüleri taranırken verdiği fire.

burga, i. Demir parmaklıkların uçlarına ve demir işlerinde bazı süslemelik parçalara eklenen burgu gibi kıvrılmış şekilde süs. [*Fr.* Queue de cochon].

burgacık /bur:gacık/, s. ve z. < *burmak.* Çarpık çurpuk, karışık ve dolaşmış (şey), çarpık, düzensiz *(yazı hk.). (Kargacık kelimesiyle birlikte* «**kargacık burgacık**» *şeklinde kullanılır).* [*Ing.* Twisted, crooked; *Fr.* S'emploie uniquement sous forme de kargacık, burgacık, ecriture illisible pattes de mouche].

burgaç,-cı, i. < *burmak.* § ❶ *coğr.* Sularda aşağı doğru çukurlaşarak suyun burgularcasına dönmesi, denizlerde, büyük ırmaklarda görülen bir sıvı veya gaz kitlesinin döne döne çukurlaştığı yer. [*Osm.* Girdâb, anafor, girdibad; *Ing.* Swirl, whirlpool, vortex; *Fr.* Tourbillon]. ☆ *Eşanl.* **su çevrisi, eğirim.** § ❷ *mim.* Çevirerek delik açmağa yarayan ucu yivli ve dişleri keskin bir çelik namlusu olan saplı âlet. Çeşitli şekilleri vardır. [*Ing.* Involved, confusing]. § ❸ Kıvrık, bükülmüş. § ❹ *esk.* Eğri büğrü. § ❺ *mek.* Akışkan taneciklerin bir eksen etrafında dönme hareketi yaparak akması. § ❻ *den.* Giden bir geminin arkasında suyun dönmesiyle meydana gelen anafor. § ❼ *fels.* Descartes'in sisteminde başka bir çok ilkel maddenin çevresinde bir dönme hareketi yapan ve böylece yoğunlaşarak gök cisimlerini meydana getiren ilkel madde. § ❽ *meteor.* (a) Havanın dönel hareketi; (b) Halat biçiminde burulmuş motif. § ❾ *hidr.* Bir akarsu içinde, su moleküllerinin yuvarlak veya helisel hareketi. ◉ ~ **lı boran,** *coğr.* Bir döngünün çevresinde beliren yel. [*Osm.* Girdâblı sayyib; *Ing.* Whirlwind; *Fr.* Orage-tourbillonnaire]. ◉ ~ **lı sütun.** *mim.* Çevresi sarmal yivli sütun. [*Ing.* Serpentine column; *Fr.* Colonne serpentine].

~ **deliği,** *coğr.* Akarsuların hızla düstüğü yerlerde, çağlayanların önünde kayalar içinde oyulmuş sıra sıra delikler. [*Osm.* Girdâb deliği; *Ing.* Pot-holes, whirlpool; *Fr.* Marmite de géant].

~ **süs,** *inş.* İnce şayaktan ve epengle kumaştan yapılma kalın şerit. [*Ing.* Lace; *Fr.* Galon].

burgaçlama, i. *coğr.* Suyun, dibini burgu biçiminde oyarcasına dönüşü. [*Osm.* Girdâb hareketi, anafor hareketi; *Ing.* Whirls, swirling water; *Fr.* Mouvement tourbillonnaire].

burgaç.süs, b.i. ◘ **Burgaç.**

burgaçlanmak, f. Kıvrık hale gelmek. [*Ing.* To become twisted, sinuous, involved].

burgata /burga:ta/, i. *den.* Bitkisel ve tel halatların pus (2,54 sm.) olarak çevresini belirten birim: *Altı burgatalık halat.*

burgaz, i. *Yun. pirgos. esk.* Bizanslılardan kalma müstahkem şehirlere verilen ad. «Kale, hisar, küçük şehir» anlamında bazı yer adlarında geçer: *Kemerburgaz, Kumburgaz.* [*Ing.* Citadel, stronghold; *Fr.* Citadelle, Bourgade].

burge, i. *Fr. bourg. sosy.* (a) Bir şato veya kale etrafında kurulmuş şehir; (b) Kale veya şatonun içi. [*Ing.* Borough].

burgu, i. < *burmak* > *bürgü.* § ❶ Tahta, mukavva gibi sertliği az olan şeylerde delik açmak için döndüre döndüre kullanılan ucu yivli, çelik âlet. [*Ing.* Auger; *Fr.* Vrille] ◉ ◘ *ŞEKİL: 377.* — **MATKAP UÇLARI** § ❷ Şişe mantarı, tıpa çekmeye yarayan, ucu sivri veya helis şeklinde demir âlet. [*Ing.* Corkscrew; *Fr.* Tire-bouchon]. ☆ *Eşanl.* **tirbuşon** § ❸ Arap memleketlerinde yüzü kapatmak ve yalnız gözleri meydanda bırakmak üzere yüze tutulan peçe. [*Osm.* Peçe; *Fr.* Câche-figure] § ❹ *müz.* Telli sazlarda bulunan ve telleri germeye yarayan mandal § ❺ Arazilerde kullanılan sonda âleti § ❻ *sp.* Güreşte bir oyun. Alttaki güreşçinin kolunu kapıp göğüs ve kolla sıkıştırmak suretiyle onu sırtüstü çevirmeye çalışma hareketi § ❼ *döş.* Kurşun boruya delik açmakta kullanılan cihaz. [*Ing.* Tab bore]. ◉ ~ **lu montaj,** *hava.* Bir uçak kanadı veya pervane palasının imali sırasında gövdeden, bir pala söz konusu ise pervane poyrasından uzaklaştıkça yatış açısını çoğaltmaktan ibaret iş ◉ **Archimèdes ~ su,** *fiz.* ◘ **Archimèdes.** ◉ **el ~ su,** Bir elle çevrilen küçük burgu. [*Ing.* Gimlet, borer, piercer; *Fr.* Vrilles] ◉ **fıçıcı ~ su,** Bir çeşit el burgusu. [*Fr.* Barroir] ◉ **kollu ~,** Sapındaki deliğe bir kol geçirilerek iki elle çevrilen burgu. [*Ing.* Auger; drill; borer; *Fr.* Tarière].

~ **gibi,** *dey.* Rahatsız eden.

~ **kılavuzu,** *mad. oc.* Geniş, çaplı sondaj deliklerinde, sondaj ucunu gerekli yönde tutan sondaj deliği çapında bir parça

~ **kuramı,** C. F. Weizacker'in ileri sürdüğü, Güneş dizgesinin doğuşuna ilişkin bir kuram. [*Ing.* Vortex-hypothesis; *Fr.* Théorie de tourbillons].

~ **kuyusu,** *coğr.* ◘ **Artezyen kuyusu.**

~ **sineği,** *zool.* ◘ **Sinek.**

burgucu, i. § ❶ Burgu yapan veya satan kimse. [*Ing.* Maker or seller of screws]. § ❷ *den.* Gemi pervane işçisi. [*Ing.* Worker at screwing planks]. § ❸ Burgu ile delik açan kimse. [*Ing.* Borer, driller; *Fr.* Perceur, -euse, foreur].

burguculuk,-ğu, i. Burgu işçiliği.

burgulamak(-ı), f. Burgu ile delmek, delik açmak. [*Ing.* To bore, to pierce *(with a gimlet, etc.); Fr.* Percer par une vrille, une tarière].

burgulanmak, f. Burgu ile delinmek.

burgulu, s. Vidalı, vidalanmış. [*Ing.* Furnished with screw, gimlet or borer, threaded, screwed; *Fr.* Fileté, à vis, taraudé].

~ **dayanmalı aşma (Arap perendesi),** *cimn.* Yüz çıkış yönüne dönük olarak bitirilen yan perende. [*Ing.* Cart wheel with turning; *Fr.* Roue avec conversion].

burhan, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Kanıt, delil, ispat; -[*Ing.* Proof, evidence; *Fr.* Preuve, argument] § ❷ *mant.* Belgitleme.

burina, i. *It. den.* ◘ **Borina.**

burinata, i. *It. den.* ◘ **Borinata.**

burjuva, i. *Fr. burgeois* < *Alm.* § ❶ Burjuvazi sınıfından olan kimse § ❷ *tiy.* Konusunu burjuvazi çevresinden alan oyunlar için kullanılır: *Burjuva dram.* [*Ing.* Bourgeois].

~ **felsefesi,** *fels.* Toplumcu felsefeye karşı bulunan bütün felsefe akımlarına toplumculara verilen genel ad.

~ **oyunu,** *tiy.* Sıradan seyirciye yönelen, seyircinin duygularıyle oynayan bir oyun türü. [*Fr.* Drame bourgeois].

burjuvazi, i. *Fr. bourgeoisie* < *Alm.* § ❶ *tar.* Eskiden Avrupa'da soylular ile köylüler arasındaki şehirliler sınıfı § ❷ *sosy.* Başkasının işçisi olmayıp kendi başına üretim ve kazanç yollarında çalışarak kendine oldukça geniş veya yeter bir geçim sağlayan, sınıf ve bu sınıfa, çıkarı ve yaşayışı bakımından bağlı ve yakın bulunan takım. [*Ing.* Bourgeoisie; *Fr.* Bourgeoisie].

☆ *Eşanl.* **orta sınıf.**

burkat,-tı, i. Orta Asya Türklerinde put ve heykellere ve Çin'de put bulunan tapınaklara verilen ad. [*Osm.* Sanem, puthane; *Ing.* Temple, idol; *Fr.* Temple, idole].

burkatlık,-ğı, i. İçinde ilâh heykelleri bulunan mabet kısmı veya tapınak. [*Ing.* ve *Fr.* Temple].

burkma, i. § ❶ Çevirme, kıvırma. [*Ing.* Twisting, turning; spraining; *Fr.* Retordage, action de tordre] § ❷ İncitme.

burkmak(-ı), f. § ❶ Burarak çevirmek: *Birinin kolunu burkmak.* [*Ing.* To twist; *Fr.* Tordre, tortiller, retordre] § ❷ nsz. Burkulmak², incinmek: *Ayağım burktu.*

burkulma, i. < *burkmak.* § ❶ Kasların, kol ve bacakların şiddetli bükülmesi. [*Ing.* Sprain, twist, wrench, contortion; *Fr.* Foulure, entorse] § ❷ Bu şekilde bükülmüş bir organın durumu § ❸ *patol.* Ani bükülmesiyle bağların uzaması veya kopması sonucunda, eklem yüzleri birbirinden ayrılmaksızın meydana gelen eklem rahatsızlığı. [*Ing.* ve *Fr.* Luxation].

burkulmak, nsz. f. § ❶ Burkmak işine konu olmak: *Vida paslanmış, burkulmuyor.* [*Ing.* To be sprained, wrenched, twisted; *Fr.* Être tordu] § ❷ Bir vücut üyesi şiddetli bir hareket dolayısile ansızın kendi eklemi üzerinde dönüvermek: *Koşarken ayağı burkuldu* [*Ing.* To twist one's ankle, sprain; *Fr.* Avoir une entorse] § ❸ Eğilmek. § ❹ Saplanmak, takılıp kalmak § ❺ *mec.* Üzülmek, kırılmak ◉ **içi (kalbi) ~,** *dey.* Üzülmek, merhamet duymak. [*Ing.* To feel a pang of remorse, pity or envy; *Fr.* Avoir pitié de qn].

burkulu, s. Burkulmuş, incinmiş, burulur gibi acılı. [*Ing.* Twisted, sprained, contorted; *Fr.* Tordu, tors, retors, contorsionné].

burkuluş, i. Burkulmak işi.

burkutmak(-ı,-e), f. Burkmak işini yaptırmak. [*Ing.* To sprain; *Fr.* Fouler].

burlesk, ◘ **Bürlesk.**

burlota /burlo:ta/, i. *It. den.* Eskiden deniz savaşlarında kullanılan ve «**Frogra cuvara**» diye de anılan bir çeşit ateş gemisi. [*Ing.* Fire ship; *Fr.* Brûlot].

burma, i. § ❶ Burmak eylemi, çevirme, döndürme, kıvırma. [*Ing.* Twisting; *Fr.* Action de tordre] § ❷ Eneme, iğdiş etme, kısırlaştırma. [*Ing.* Castration; *Fr.* Action de châtrer, castration] § ❸ Mide ve bağırsaklarda buruluyormuş gibi duyulan şiddetli ağrı. [*Ing.* Griping of the stomach; *Fr.* Douleur de l'estomac, des entrailles] § ❹ Musluk, lüle. [*Ing.* Spigot; *Fr.* Robinet] § ❺ s. Burulmuş, kıvrık, helis *(helezon)* biçiminde. [*Osm.* Muavveç; *Ing.* Twisted; *Fr.* Tordu, retors, frisé] § ❻ Burularak yapılmış § ❼ Iğdiş edilmiş: *Burma at.* [*Ing.* Castrated; *Fr.* Châtré] § ❽ *mim.* Burulmuş bir halat şeklinde bezeme motifi. [*Ing.* Rope-moulding, cable moulding; *Fr.* Torsade] § ❾ Musluğa verilen eski ad. [*Ing.* Cock, tap, faucet, spigot; *Fr.* Robinet] § ❿ Fıçı ve çeşmelere takılan ve burularak açılıp kapanan tahta veya madeni musluk. [*Ing.* Spigot, faucet, tap; *Fr.* Cannette] § ⓫ *mutf.* ◘ **Sarığıburma** § ⓬ Kıvrılarak yapılmış bir cins bilezik § ⓭ Kıvrım § ⓮ Vida, vidalı çivi § ⓯ Besi suyunun daha az akmasını sağlamak ve bir dal üzerinde gereğinden çok yaprak üremesini önlemek için bir dalı burmak işlemi § ⓰ *mim.* Urgan biçiminde süsme veya sütun § ⓱ Fıçı ve çeşmelere takılan musluk.

~ **çamı,** *bot.* ◘ **Çam.**

~ **bezek,** *süsl.* Burulmuş halata benzeyen süs motifi.

~ **çelik,** *inş.* ◘ **Çelik.**

~ **demir,** Burulmuş demir. [*Fr.* Fer torse].

~ **gövdeligiller,** *bot.* Bir-çenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, *Pandanales* takımından, Afrika ve Asya'nın tropikal bölgelerinde yetisen, ağaçsı, çalımsı veya tırmanıcı iki evcikli bitkileri kapsayan, 3 cins ve yaklaşık olarak 300 türü bulunan bir familya. Bazılarının tabanı destek köklüdür. Yapraklar sert, linear, derimsi olup periyant yoktur. [*Lat.* ve *Ing. Pandanaceae; Fr.* Pandanacées].

~ **kaplaması,** *den.* Bir geminin omurgaya yakın olan borda kısmı.

~ **sarık,** *kıyf.* Eskiden kavuğun *(serpuşun)* üstüne burulmuş halat şeklinde kalın olarak sarılan sarık olup, yeniçeriler giyerlerdi. [*Ing.* Turban with thick coils; *Fr.* Turban (en torsade)].

~ **sedef,** «**Tutyayi-ekber**» denilen bir taş olup, ondan sürme yapıp göze çekerler.

~ **tahtası,** *den.* Teknenin baş ve kıç bodoslamasına yakın eğri veya kavisli kaplama tahtası.

~ **tahtası levhası,** *den.* Ağaç gemilerde borda kaplamalarının küpeşteden su yüzeyine doğru altıncı sırada olanları.

~ **üstü kaplaması,** *den.* Ahşap gemi yapımında omurganın iki tarafında, *burma kaplaması* denilen borda kaplamalarından yukarıya doğru olan karina, borda kaplama noktası.

burmak(-ı), f. § ❶ Çevirmek, ekseni etrafında döndürmek. Döndürüp kıvırmak. Bir şeyi iki ucundan tutup ekseni etrafında ve ters yönlere doğru çevirerek o şeye helis şekli vermek: *Çamaşırı bura bura sıkarlar.*

[*Ing.* To twist; *Fr.* Tordre] § ❸ *vet.* Enemek, iğdiş etmek. [*Ing.* To castrate; Fr. Châtrer, castrer] § ❹ *(Bazı yiyecekler hk.)* Ağıza burucu, kekrek tat vermek: *Bu ayva ağzımı burdu* § ❹ *(Mide, bağırsak hk.)* Sancımak § ❺ *cam.* Erimiş halde cam hamura işlenirken burmalar yapmak § ❻ *tekn.* Geçici veya sürekli olarak yumuşak hale getirilen bir maddeye değişmez dik kesitli bir profil biçimi vermek ◉ **bıyık** ⁓, *dey.* ◘ Bıyık ◉ **kalbini (içini)** ⁓, *dey.* Üzmek ◉ **sicimleri** ⁓, *ciltç.* Sayfa dikerken, mukavvalarda açılan deliklerden geçirmek için, sicimleri tutkala buladıktan sonra uçlarını kıvırmak.

burmalı, s. § ❶ Burmaları olan. [*Ing.* Having a spiral] § ❷ Burmalarla süslenmiş. [*Ing.* Furnished with a screw thread] § ❸ *bot.* Helis biçiminde kendi üzerine kıvrılmış olan herşey için söylenir: *Burmalı yaprak.*

⁓ **kanca bağı,** *den.* Bir halatı bir kancaya bağlamak için yapılan bir tür düğüm.

⁓ **minare,** *mim.* Gövdesinin yüzeyi bir halat gibi burmalı olan minare.

⁓ **sütun,** *mim.* Gövdesi halat gibi burulmuş şekilde sütun. [*Ing.* Wreathed column; *Fr.* Colonne torse].

⁓ **tüfek,** *sil.* Namlusu yivli bir cins tüfek. [*Ing.* Gun with a twisted barrel, rifled gun; *Fr.* Canon rayé].

⁓ **yay,** *tekn.* Burma gücünün etkisi altında tabii biçimi kaybeden çubuk.

burnaz, s. < *burun. h.d.* İri ve uzun *(gaga)* burunlu. [*Osm.* Minkarî; *Ing.* Large-nosed, hawk-nosed; *Fr.* Aquilin].

burs, i. *Fr. bourse* < *Yun.* § ❶ Bazı öğrencilere öğrenimlerini bitirinceye kadar bir kuruluşça ödenen aylık. [*Ing.* Scholarship, bursary] § ❷ Bu amaçla vakfedilmiş para veya malın geliri.

☆ *Eşanl.* öğrenmelik.

Bursa, öz. i. Türkiye'nin Anadolu'daki kuzey batısında bulunan illerinden birinin ve mer kezi olan şehrinin adı. [*Ing.* The ancient Prusia].

⁓ **çekmesi,** Bir çizgisi ipek, bir çizgisi iplik olarak Bursa'da dokunan bir çeşit yollu kumaş.

⁓ **mercimeği,** *bot.* ◘ **Mercimek.**

⁓ **üslûbu,** *san. tar.* Türk Osmanlı sanatının ilk devri.

bursan, i. *tıp.* Kese, vücudun özellikle birbirine sürtünen organları arasında bulunup aşınmalarına engel olur. [*Ing.* Bursa; *Fr.* Bourse].

burserin, i. *Fr. burserine. kim.* Bir *bursera* **bitkisi** türünden elde edilen oldukça değerli beyaz reçine.

bursiye, i. *Fr. boursier.* Bir öğrenim kurulunda bir burstan faydalanan öğrenci. [*Ing.* A bursay of exhibitioner].

burtlak,-ğı, i. *h.d.* § ❶ Taslık, çakıllık yer § ❷ *zool.* Domuz yavrusu. [*Ing.* Suckling pig; *Fr.* Cochonnet].

burtun, i. *esk. den.* Osmanlı donanmasında kullanılan kalyon, yani büyük savaş gemisi çeşitlerinden biri. [*Ing.* Kind of large warship].

buru, i. *h.d.* § ❶ Bağırsakları kıvırıp koparır gibi şiddetli karın ağrısı. [*Ing.* Colic; *Fr.* Colique]. ☆ *Eşanl.* **buruntu, burma** § ❷ Doğum sancısı, doğurmada ağrı nöbeti.

buruk, s. < *burmak.* § ❶ Burulmuş. [*Ing.* Twisted, wrung; *Fr.* Tordu] § ❷ Yiyince ağzı buran, ağzı buruşturan, yiyince tadı kekremsi olan: *Buruk şarap, buruk ayva.* [*Ing.* Pricking, acrid; *Fr.* Acre] § ❸ Ikide bir alınıp küskünlük gösteren *(kimse)* § ❹ *ağ. iş.* Uygun olmayan koşullar sonucu dönerek büyüyen ağacın kerestesi § ❺ *bot.* Ağaç liflerinin bazen gövdesinin etrafında helezon gibi yükselmesine verilen ad § ❻ *zool.* Burulmuş genç hayvan.

burukluk,-ğu, i. § ❶ Kekrelik, buruk olma hali: *Ayvanın burukluğu hoşuma gitmez.* [*Ing.* Acridity, pungency; *Fr.* Âcreté] § ❷ Küskünlük, güceniklik. [*Ing.* Vexation, offense, hurt; *Fr.* Fâcherie, brouille, brouillerie].

burulma, i. § ❶ Burulmak, çevrilmek eylemi § ❷ *fiz.* Çubuk şeklindeki katı bir cismin bir ucuna dönme hareketi uygulanması. Bir katı çubuğun bir ucuna uygulanan bir dönme deviminin sonucu olarak öbür ucunda meydana gelen kuvvet çiftçi. [*Osm.* Iltiva; *Ing.* ve *Fr.* Torsion] § ❸ *met.* Bir cismin paralel düzlemler içinde uygulanan karşıt iki çiftin etkisi altında, cismin her kesiti bir öncekine göre bir dönme hareketiyle yer değiştirmek üzere uğradığı şekil değişimi ◉ **jeodezik** ⁓, ◘ Jeodezik.

⁓ **terazisi,** *fiz.* Çok küçük kuvvetleri bunların bir tel üzerinde yarattığı burulmaya göre ölçen âlet.

⁓ **yarıçapı,** *mat.* Burulmanın tersi.

burulmak, nsz. § ❶ Burmak[1] işine konu olmak [*Ing.* To twist oneself about, to writhe; *Fr.* être tordu, se tordre] § ❷ Kıvrılıyormuş gibi ağrımak: *Bağırsaklarım buruluyor* § ❸ (-e) *mec.* Alınıp incinerek küskünlük göstermek, *(birine)* kırılmak: *Iyi çocuk, ama en ufak söze buruluyor.* [*Ing.* To be offended, to sulk or pout, to be hurt; *Fr.* Se fâcher, bouder, prendre la mouche, être affligé, chagriné].

burulu, s. Burulmuş, bükülmüş, [*Ing.* Twisted, screwed; *Fr.* Tordu, tors, retors].

burum, z. **«Burum,burum»** şeklinde çift olarak **«burmak»** fiili yanında pekitme zarfı olarak kullanılır: *Bağırsaklarım burum burum buruluyor.*

burun,-nu, i. § ❶ (a) *anat.* Solunum cihazının ilk bölümü olan ve alınla üst dudak arasında bulunan, kemik, kıkırdak, kas ve deriden yapılma içi boşluklu, dışa doğru uzamış çıkıntılı iki delikli, koklama organı. ◉ ◘ *ŞEKIL: 108.* — **BURUN;** *ŞEKIL: 16* — **İNSAN ANATOMİSİ.** (b) *zool.* Omurgalı hayvanların koku alma organı olup kısmen koklama sinirlerini taşıyan mukoza zarı ile örtülü olan bir çift burun boşluğunu içine alır. [*Osm.* Enf; *Lat. Nasus; Ing.* Nose; *Fr.* Nez] § ❷ Bir şeyin ön ve sivri kısmı: *Iskarpinin burnu, Geminin burnu.* [*Ing.* Beak, point; *Fr.* Bout, pointe, bec] § ❸ *coğr.* Karanın denize uzanmış kısmı. [*Ing.* Cap. promontory; *Fr.* Cap, promontoir]. ☆ *Eşanl.* **çıkıntı** § ❹ *mec.* Kibir, büyüklenme: *Burnundan yanına varılmıyor, Burnu kabarmak, Burnunu kırmak.* [*Osm.* Azamet; *Ing.* Pride, arrogance; *Fr.* Orgueil, arrogance] § ❺ *den.* 1880 yıllarında küçük kruvazörlerin veya hafif teknelerin yalancı mahmuzlarına verilen ad. [*Fr.* Nez, proue]. ☆ *Eşanl.* **pruva** ◉ ⁓ **den** ⁓ **seyir,** *den.* Kıyı hattı boyunca gidiş ◉ ⁓ dan konuşma, *patol.* Burun boşluklarında rezonans değişmelerinden ileri gelen ses bozuklukları. [*Fr.* Parler comme si le nez était bouche, parler du nez] ◉ ⁓ **dan pike yapmak,** *den.* Kötü havada gemi ön tarafının dalgaya fazlaca girmesi. [*Fr.* Piquer du nez, mettre le nez dans la lame] ◉ ⁓ **dan soluk vermek,** *cimn.* Soluğu burun yoluyle vermek. [*Fr.* Respirer par le nez] ◉ ⁓ **burnu boka batmak,** *arg.* ◘ **Bok** ◉ **burnu büyük,** *dey.* Kibirli, azametli, gururlu, kendini beğenmiş. [*Ing.* Arrogant, conceited; *Fr.* Altier, dédaigneux,-euse] ◉ **burnu büyümek,** *dey.* Kibirlenmek, gururlanmak. [*Ing.* To become conceited; *Fr.* Devenir altier] ◉ **burnu büyük,** *dey.* Kibirli. [*Ing.* Haughty, proud; *Fr.* Hautain, altier] ◉ **burnu dönmek,** *den.* Bir burun etrafında dolaşarak geçmek ◉ **burnu havada,** *dey.* Kendini *(pek)* beğenmiş, başı havada, onurlu, kurumlu. [*Osm.* Mağrur, mütekebbir; *Ing.* Very proud, with one's head in the air; *Fr.* Vaniteux,-euse] ◉ **burnu havada,** *dey.* ◘ **Burnu büyük** ◉ **burnu kaf dağında,** *dey.* ◘ **burnu büyük** ◉ *(kimsenin)* **burnu kanamamak,** *dey.* Tehlikeli bir durumdan kazasız *(zararsız)* kurtulmak, kimseye zarar gelmemek ◉ **burnu kokuyu iyi almak,** *dey.* Her şeyi önceden sezmek ◉ **burnu sarkmak** § ❶ Hiddetlenmek § ❷ Gülünç ve biçimsiz hal almak ◉ **burnu sürtmek,** *dey.* Pişman olmak, istenilen yola gelmek. [*Ing.* To eat humble pie; *Fr.* Humilier quelque par une action ou par des paroles] ◉ **burnu sürtülmek (burnu vere sürtmek),** *dey.* Büyüklenme huyundan [illegible] geçip uysal bir hale geçme zorunda kal[illegible] [*Ing.* To learn one's lesson through a [illegible]ating experience] ◉ **burnuna boklu kaş yetişmemek,** *arg.* ◘ **Bok** *(bir şey birini)* **burnuna çıkmak (burnuna gelmek),** *dey.* Dayanılmayacak bir dereceyi bulmak. [*Ing.* To become unbearable (to)] ◉ *(canı)* **burnuna çıkmak (gelmek),** *dey.* Bir iş üzerinde çok uğraştığı için yorulmak, bir şeye dayanamamak ◉ **burnuna dikilmek,** *den.* ◘ **Başına dikilmek** ◉ **burnuna girmek,** *dey.* Pek sokulmak, birisine çok yaklaşmak. [*Ing.* To be under one's nose]. ◉ **burnuna götürmek,** *dey.* Koklamak ◉ **burnunda (gözünde) tütmek,** *dey.* Çok özlemek ◉ **burnundan düşen bin parça olur,** *dey.* Öfkeli veya tasalı olduğu yüzünden belli olanlar için söylenir. [*Ing.* Anything that falls from his nose breaks into a thousand pieces *(said for a nerson in a* very bad temper]; *Fr.* Avoir mauvaise humeur] ◉ **burnundan düşmüş,** *dey.* Pek benziyor. [*Ing.* Very like him or her] ◉ **burnundan gelmek,** *dey.* Iyi bir durumdan sonra kötü bir durumla acı duymak, yazıklanmak. [*Ing.* To be spoiled completely *(pleasure)*] ◉ **burnundan (fitil fitil) gelmek (getirmek),** *dey.* Hoşa giden bir durumdan sonra kötü bir sonuçla karşılaşmak (karşılaştırmak). [*Ing.* To be spoiled completely (pleasure); *Fr.* Se dit d'un bénéfice, d'un plaisir suivi d'un malheur, d'un triste événement, d'un chagrin]. ◉ **burnundan kıl aldırmamak,** *dey.* § ❶ Kendisine karşı söz söyletmemek § ❷ Huysuz ve gururlu olmak § ❸ Fazla cimri olmak. [*Ing.* To be very conceited and unapproachable, untouchable] ◉ **burnundan soluk almak,** *cimn.* Soluğu burun yoluyle almak. [*Fr.* Aspirer par le nez] ◉ **burnundan solumak,** *dey.* Aşırı öfkelenmiş olmak. [*Ing.* To be greatly enraged] ◉ **burnundan yakalamak (burnuna hırizmayı takmak),** *dey. (birisini)* Hükmü altına almak ◉ **burnunu çekmek,** *dey.* § ❶ Sümüğünü çekmek § ❷ *mec.* Yoksun kalmak. [*Ing.* To sniff; *Fr.* Renifler] ◉ **burnunu kırmak,** *dey.* Kibirini ve gururunu azaltmak, alçaltmak. [*Ing.* To humiliate; *Fr.* Humilier, mortifier(qn)] ◉ **burnunu sıksan canı çıkar,** *dey.* Çok zayıf ve güçsüz kimseler için kullanılır. [*Ing.* He is greatly distressed] ◉ **burnunu sokmak,** *dey.* Gerekli gereksiz her işe karışmak. [*Ing.* To poke one's nose (into); *Fr.* Mettre, fourrer son nez *(quelque part)*] ◉ **burnunu sürtmek,** *dey.* Büyüklenmeyi bir yana bırakıp önce küçümsediği bir şeyi istemek. [*Ing.* To eat humble pie; *Fr.* Humilier quelqu'un par une action ou par des paroles] ◉ **burnunun dibinde,** *dey.* Pekyakında, çok yakınında. [*Ing.* Under one's very nose, very near at hand; *Fr.* Tout près] ◉ **burnunun dikine (doğrultusuna) gitmek,** *dey.* Kimseyi dinlemeden bildiği gibi yapmak. [*Ing.* To go one's way not caring for other people's advice; *Fr.* Aller tout droit] ◉ **burnunun direği kırılmak,** *dey.* Pis bir kokudan çok rahatsız olmak ◉ **burnunun direği sızlamak,** *dey. (maddî ve manevî)* Çok acı duymak, üzülmek. [*Fr.* Eprouver un grand chagrin d'un fait, d'une nouvelle, avoir l'envie de pleurer] ◉ **burnunun ucundan ilerisini görmemek,** *dey.* Kıt düşünceli olmak. [*Ing.* To be unable to see further than one's nose, very close; *Fr.* Ne pas voir plus loin que le bout de son nez] ◉ **burnunun ucunu göremek,** *dey. (Pek sarhoş olanlar hk).* Çok dikkatsiz olmak ◉ **burnunun yeli harman savurmak,** *dey.* Kendini beğenmiş olmak. [*Ing.* The wind from his nose could winnow wheat *(said of a very conceited person)*] ◉ **ağız ⁓, birbirine karışmak,** *dey.* ◘ **Ağız** ◉ **basık ⁓ lu,** ◘ **Basık** ◉ **canı burnunda olmak,** *dey.* ◘ **Can** ◉ **çiçeği burnunda,** *dey.* ◘ **Çiçek;** *(birisinin)* **hık deyip burnundan düşmek,** *dey.* Birisine çok benzemek ◉ **karnı burnunda,** *dey.* Gebeliğin çok ileri bir safhasında olan, doğum yapması yakın.

⁓ **akıntısı,** *patol.* Iltihaplı olaylar dışında burundan sümük *(mukus)* akması.

⁓ **altı noktası,** *anat.* Burun deliklerinin alt kenarlarının orta yeri veya burun bölmesinin dibi.

⁓ **atardamarı,** *anat.* ◘ **Atardamar.**

⁓ **başı,** *den.* Bir burnun denizle birleştiği en ileri nokta.

~ **biçimi**, *anat.* Burnun yapı ve görünüş özellikleri.
~ **boşluğu**, *zool.* ve *anat.* Burun deliklerinden yutağa giden yol. Burun içinde bulunan ve üzerindeki mukoza örtüsü kısmen koklama sinirleriyle donanmış olan bir çift boşluk. [*Osm.* Cevfhi enfi; *Ing.* Nasal cavity; *Fr.* Cavité nasal] ◎ ◘ *ŞEKİL: 109.* — **BURUN BOŞLUĞU**; *ŞEKİL: 485.* — **SİNDİRİM SİSTEMİ VE İÇ ORGANLAR.**
~ **buruna**, *dey.* Birbirine pek yakın, yüz yüze. [*Ing.* Too close, nose to nose; *Fr.* Nez à nez, face à face, vis-à-vis].
~ **bükmek**, *dey.* Önem vermemek, aşağsamak. [*Ing.* To turn up one's nose *(at)*; *Fr.* Faire fi de qch, renifler sur qch.; faire le dédagnieux, le dégoûté].
~ **büyüklüğü**, *dey.* § ● Büyük burun sahibi olmak § ◉ *mec.* Kibirlilik. [*Ing.* Haughtiness; *Fr.* Arrogance, hauteur, morgue].
~ **dalgası**, *hava.* Sâkin suda hareket eden bir teknenin burnundan 30 ilâ 40 derece açı ile çıkan dalgalar. [*Ing.* Bow wave; *Fr.* Onde de choc amont].
~ **deliği**, *zool., biy.* ve *anat.* (a) Burnun hava çekmeye veya sümkürmeye yarayan iki açık yerinden her biri; (b) Omurgalı hayvanlarda burun boşluğunun veya burun çukurunun dışarı açıldığı delikler. [*Osm.* Minhar, menhir; *Lat. Naris; Ing.* Nostril; *Fr.* Narine].
~ **direği**, Burnu ortadan ikiye ayırır görünen kemik. [*Ing.* Nasal septum; *Fr.* Cloison nasale].
~ **göstergesi**, *antr.* Burnun en geniş yeri ile yüksekliği arasındaki oran.
~ **gözyaşı kanalı**, *biy.* Gözyaşı kesesinde toplanan göz yaşını burnun iç kısmına taşıyan kanal. [*Ing.* Nasolacrimal duct; *Fr.* Conduit nez-lacrymal].
~ **halkası**, Boğaları zaptetmek için burunlarına takılan halka. [*Ing.* Nose-ring; *Fr.* Anneau nasal, nasière, mouchette].
~ **indirmesi**, *hava.* Uçuş sırasında uçağın burnuna aşağıya doğru yön verilmesi. [*Ing.* Nose-down; *Fr.* Piqué du nez].
~ **kaldırma**, *hava.* Bir hava gemisinin düşey düzlem içinde takriben düz uçuştan hafifçe yukarı doğru uçurulması. [*Ing.* Pull-up; *Fr.* Ressource].
~ **kanaması**, *tıp.* Burundan kan gelmesi. [*Ing.* Nose-bleeding; *Fr.* Saignement du nez].
~ **kanatları**, *anat.* Burnun ucunda delikleri iki tarafından örten kısım. [*Ing.* Ala of the nose; *Fr.* Ailes du nez].
~ **kemiği**, *anat.* ve *zool.* ◘ **Kemik.**
~ **kılı**, *anat.* ve *zool.* İnsanların burun deliklerinde, kuşların yanağında özellikle etçil hayvanların *(kedi, mors)* ve kemirgenlerin *(tavşan)* burnunda biten uzun kıllar. *(Burun kılı hayvanlarda önemli bir dokunma organıdır).* [*Lat.* ve *Ing. Vibrissa; Fr.* Vibrisse].
~ **kıskacı**, Boğaları zaptetmek için kullanılan çeşitli şekillerde yapılmış kıskaç şeklindeki âlet.
~ **kıvırmak**, *dey.* Önem ve değer vermeyip alay etmek, alaylı alaylı önemsenmezlik göstermek, bir şeyi küçümsemek, beğenmemek. [*Ing.* To turn up one's nose *(at)*, to sniff(at); *Fr.* Faire la moue, le dégoûté, rechigner].
~ **kökü**, *anat.* Burun ve alın kemiklerinin birleştiği nokta.
~ **noktası**, *antr.* Burun kökünde alın ve burun kemiklerinin birleştiği yerin ortası. *(Burun göstergesini bulmak için yararlanılır).* [*Ing.* Nasion, nasal point; *Fr.* Nasion, point nasale].
~ **otu**, Burunа çekilen tütün. [*Osm.* Enfiye; *Ing.* Snuff; *Fr.* Tabac à priser].
~ **perdesi**, *anat.* Burun boşluğunu iki bölüme ayıran, az kemikli, kıkırdaksı ve iç yüzeyleri sümüksü doku ile örtülü bölme. [*Ing.* Nasal septum; *Fr.* Cloison du nez].
~ **plastiği**, *patol.* Burun harap olduğu zaman yeni bir burun yapmayı öngören ameliyat.
~ **sarkmak**, *dey.* Öfkelenmek. [*Ing.* To grow (get)angry; *Fr.* Se mettre en colère, se fâcher, s'irriter].
~ **silmek**, *dey.* Mendil ile burun temizlemek, [*Ing.* To blow one's nose; *Fr.* Se moucher].
~ **siniri**, *anat.* ◘ Sinir.
~ **sokmak**, *dey.* Gerekmediği halde bir işe karışmak. [*Ing.* To poke one's nose into, stick one's finger in someone's pies; *Fr.* Se mêler à tout].
~ **sürtmek**, *dey.* Gururlanmaktan vaz geçmek zorunda kalmak. [*Ing.* To eat humble pie; *Fr.* S'humilier].
~ **şişirmek**, *dey.* Kibirlenmek. [*Ing.* To boast of; *Fr.* S'enorgueillir].
~ **tekerleği**, *hava.* Bir hava gemisinin iniş takımının burun tarafında olan müstakil kısmı. [*Ing.* Nose wheel; *Fr.* Roue de nez].
~ **tıkanıklığı**, *patol.* Burundan soluk almada güçlük. *(Mukozanın tahrişinden ileri gelir. Özellikle nezlede görülür.)*
~ **ucu**, *zool.* Bazı memelilerin, özellikle geviş getirenlerin, etçillerin, kemirgenlerin burunlarının ucundaki çıkıntı.
~ **üzerinde gemi**, *den.* Su içi derinliği kıça oranla burunda daha yüksek olan gemi. [*Fr.* Navire sur nez].
~ **üzerine düşmek**, *den.* Yükleme sırasında, geminin ön tarafı suya fazlaca batmak. [*Fr.* Tomber sur le nez].
~ **yapmak**, *dey.* Üstünlük taslamak.
~ **yutak boşluğu**, *anat.* ◘ Boşluk.

burunduruk,-ğu, i. < *burun. vet.* (a) Nallanacak hayvanın *(at v.b.)* ısırmaması için dudaklarını kıstırmaya yarayan kıskaç; (b) Bir değneğin ucundaki delikten geçen sicimle kıstırma sağlayan bir araç. *(Bir beygire takılmasıyle vereceği acı sayesinde hayvanı uslulaştırır.)* [*Ing.* Muzzle; cavesson; *Fr.* Muselière].
☆ *Eşanl.* **yavaşa.**

burunlamak(-i), f. *h.d.* Beğenmemek.

burunlanmak, f. *h.d.* Aşağılanmak.

burunlu, s. § ◐ Burnu olan. [*Ing.* Nosed, pointed; *Fr.* Au nez, pointu] § ● *mec.* Kendini beğenmiş. [*Ing.* Proud, arrogant; *Fr.* Arrogant, fier, orgueil, leux,euse, hatain altier].

burunluk,-ğu, i. < *burun.* § ● Öküzleri yürütmek için burun deliklerine geçirilen kıskaç. § ● *sil.* (a) Bir miğfer tasının önüne dikey olarak konan ve burnu korumaya yarayan parça; (b) Kapalı miğferin göz yarığı ile soluk yarığı arasındaki siperlik parçası.

burunsak,-ğı, i. < *burun.* § ● Yavru hayvanın anasından süt emmesini önlemek için ağız ve burnuna takılan dikenli engel. [*Ing.* Cavesson; *Fr.* Muselière pour agneaux en sévrage, caveçon]. § ● Üzerinde sivri uçlar bulunan sağlam bez örtü. § ● At başlığının bir kısmı. *(İster alttan ister üstten olsun burun etrafına konur ve atın ağzını açmasını engeller).*

burunsalık,-ğı, i. < *burun.* § ● Sığır ve develerin ısırmasını veya bir şey yemesini önlemek için ağız ve burunlarına takılan kıskaç. [*Ing.* Muzzle cavesson; *Fr.* Caveçon, muselière]. § ● *saraç.* Başlık takım parçası; başlık yan kayışlarının birinden öbürüne, bunun üstünden geçerek ulaşır. [*Ing.* Ring, toggle or loop passed through the cartilage of the nose or lip].

buruntu, i. § ● Burulma. § ● Kalın bağırsak kas liflerinin istem dışı kasılmaları sonucu duyulan sancı, burulma: *Dündenberi içerimde bir buruntu var.* [*Ing.* Griping in the bowels; *Fr.* Mal au ventre, coliques].

buruş.buruş, s. Çok buruşmuş. «Buruşmak ve buruşturmak» fiillerini pekiştirmek için kullanılır.

buruşko, i. *It.* Dil buruşturan şarap. [*Ing.* Rough in taste, tart, but lively and fresh *(wine)*].

buruşma, i. § ● Buruşmak işi. § ● Kırışıklık. § ● *coğr.* Toprak tabakalarının yandan gelen sıkıştırmalar sonucu, inişli çıkışlı bir yüzey meydana getirmesi. [*Ing.* Being ruffled or wrinkled; *Fr.* Formation des plis].

buruşmak, nsz. f. < *burmak.* § ● Bir şeyin düzlüğü bozulup, kırışık, kırma, katma ve katlamalar peyda etmek, kat kat olmak, büzülüp toplanmak: *Kâğıt buruştu.* [*Ing.* To be creased, puckered; wrinkled; *Fr.* Se friper, se chiffoner, se rider, se plisser]. § ● Dokuların hücre içi ve hücre arası sıvı dengesini yitirmeleri, bağ dokusu hücrelerinin canlılıklarının azalması sonucu kırışıklıklar olması. § ◉ *(Ağızda)* Kekrelik duymak: *Koruk yedim ağzım buruştu.* § ◉ *(yüz hk.)* Kırışmak.

buruşmuş, s. Düzgünlüğü kaybolmuş. [*Ing.* Wrinkled, ruffled, puckered, creased; *Fr.* Ridé, plisse, fripé, chiffonè].

buruşturma, i. Buruşturmak eylemi.
~ **tecrübesi**, *matb.* Bir kâğıt muayene usulü. Kırılmaya karşı olan sağlamlığı anlamak için kâğıt topraklanır ve tekrar düzeltilir ve tecrübeye katlanan yerler kırılıncaya kadar devam edilir.

buruşturmak(-i), f. Buruşuk hale getirmek. [*Ing.* To pucker, wrinkle, crumple, ruffle, crease; *Fr.* Chiffonner, froisser, rider,friper, rider].

buruşuk, s. < *buruşmak.* § ● Buruşmuş olan, kıvrılmış, büzülmüş, gerginliğini veya düzgünlüğünü kaybetmiş olan: *Buruşuk kumaş. Buruşuk surat.* [*Ing.* Puckered, wrinkled, crumpled, contorted, shrivelled; *Fr.* Froissé, ridé, chiffonné, ratatiné] § ● ◘ **Buruşukluk.**
☆ *Yak. anl.* **düzlüğü kaybolmuş, kıvrım kıvrım, kırış kırış, büzük, pürüzlü.**
☆ *Karş.* **düz, pürüzsüz, düzgün.**

buruşukluk,-ğu, i. Buruşuk olma hali. [*Ing.* Pucker, wrinkle, crumple crease; *Fr.* Pli, froissure, ride].
☆ *Eşanl.* **kırışıklık.**

buse /büse/, i. *Osm.* < *Fars bûsi.* Öpme, öpüş, öpücük. *(Bu kelime puse şeklinde de söylenir).* [*Ing.* Kiss; *Fr.* Baiser]
~ **almak**, Öpmek. [*Ing.* To kiss; *Fr.* Baiser].

buselik,-ğı /büselik/, i. *müz.* Türk musikisinde 13 basit makamın ikincisi [*Ing.* The note b'; *Fr.* Mode de musique turque]. ◎ **arazbar** ~ *müz.* ◘ Arazbar. ◎ **aşiran** ~ *müz.* ◘ **Aşiran.**

buş, i. *Fr. bouche,* § ● *den.* Makinede çeşitli yerlerde ve birçok işlerde kullanılan bir çeşit bilezik. § ● *otom.* Yatak için çıkarılıp takılabilen layner. [*Ing.* Bushing].
☆ *Eşanl.* **ağızlık.**

buşon, i. *Fr. bouchon.* § ● Tıpa. § ◉ *elek.* Elektrik sigortalarındaki porselen tıpa; bir devre kesicinin yerine konulan ve genellikle silindir biçiminde, iki ucunda evli devre kesicinin tipine göre değişen madeni kontaklı yalıtıcı birer kılıf taşıyan eleman. [*Ing.* Wall-plug].

but,-du, i. § ● Vücudun kalça ile diz arasındaki kısmı, bacağın yukarısı. [*Osm.* Fahz; *Ing.* Leg, thigh; *Fr.* Cuisse] § ● Dananın sağrı ve leğen kısmını kapsayan bölümü.

butafor, i. *tiy.* Plâstik sahne eşyası, heykel v.b.

butaforcu, i. *tiy.* Oyun için gerekli sahne eşyasını hazırlayan ve yapan uzman.

bûte, i. Hint ve İran kumaşlarında bir ucu selvi veya yaprak şeklinde bezeme *motifi* olup, içi süslemelik yaprak ve çiçeklerle doldurulmuştur. [*Ing.* Shrub; *Fr.* Palme, palmette].

butlan /butlān/, i. *Osm.* < *Ar. esk. huk.* § ◐ Batıl olma hali, çürüklük, temelsizlik. § ● Bir hukuk işleminin hüküm doğurması için gereken esas ve şekil şartlarından birinin bulunmaması. [*Ing.* Invalidity, nullity, voidness, uselessness, worthlessness; *Fr.* Nullité, caducité] § ● Yanlışlık, haksızlık.

butluk,-ğu, i. § ● Demir zırhların but ve oyuğa gelen kısmı. [*Ing.* Thigh piece of armor; *Fr.* Partie de l'ancienne armure qui couvrait les cuisses]. § ● Paçasız kısa don ve şalvar. [*Ing.* Short breeches].

buu, ünl. Üşüme sesi.

buut,-u,du, i. *Osm.* < *Ar.* § ● *mat.* Boyut. [*Ing.* Dimension; *Fr.* Dimension] § ❷ Uzunluk.
~ **rakamı**, *res.* Bir resim ve plan üzerinde ölçüleri gösteren rakam. [*Fr.* Cote].

buutlu, s. *esk.* Çok boyutları olan. [*Ing.* Dimensional; *Fr.* Dimensionnel,-elle].

buymak, nsz. f. *h.d.* Soğuktan donarak ölmek [*Ing.* To freeze, to freeze to death]

buyot, i. *Fr. bouillotte.* Elektrikle su kaynatma kabı. [*Ing.* Hot water bottle].

buyotu, i. *bot.* ◘ **Çemen otu.**

buyruk,-ğu, i. < *buyurmak* § ❶ Buyrulan şey. Başta bulunan kimsenin bir şeyi yapılması veya yapılmaması için eli altındaki kimselere söylediği söz. [*Osm.* Emir; ***İng.*** Order; ***Fr.*** Ordre]. ☆ *Eşanl.* **buyrultu, ferman;** ☆ *Karş.* **rica, istirham.** § ❷ Askere herhangi bir davranış için verilen emir. Askerlik işlerini ve davranışlarını yönetme görevi. [*Osm.* Kumanda; ***İng.*** Command; ***Fr.*** Commandement, ordre]. ☆ *Eşanl.* **komut.** § ❸ *gram.* Emir kipi. [*Osm.* Emir; ***İng.*** Imperative; ***Fr.*** Impératif,-ive]. § ❹ Egemenlik: *Birinin buyruğu altında çalışmak.* ◉ **ana buyruğu,** *fels.* ve *sosy.* ◘ **Ana.** ◉ **ana ~ lu,** *fels.* ve *sosy.* ◘ **Ana.** ◉ **baba buyruğu,** *fels.* ve *sosy.* **Ata buyruğu.** ◉ **başına ~,** ◘ **Baş.** ◉ **kesin ~,** ◘ **Kesin.** ◉ **vicdan buyruğu,** *ahl.* ve *fels.* Kant'ın felsefesinde ödev.

buyrukçuluk,-ğu, i. *fels.* Hiç bir yasaya bağlı olmaksızın ve buyrukçunun çıkarından başka hiçbir amaç gozetmeksizin verilen buyruklarla yönetim biçimi. [*Osm.* İdare-i müstebide; ***İng.*** Despotism; ***Fr.*** Despotisme].
☆ *Eşanl.* **dikta yönetimi, diktatörlük.**

buyrultu, i. *(eskiden)* Resmî makamlarca yazılan emir, yazılı buyruk. [***İng.*** Order, command; ***Fr.*** Ordre ecrit].
☆ *Yak. anl.* **buyruk, belge, ferman, emirname.**

buyrultucu, i. Buyrultu yazan kimse. [***İng.*** Who gives orders, lazy fellow fond of ordering others about].

buyur, ünl. «*Anlamadım, söylediğini tekrar et*» anlamında kullanılan veya çağırma karşılığı olarak «*efendim*» *gibi söylenen bir* kelime. [***İng.*** I beg your pardon; ***Fr.*** Se dit pour faire repeter une parole qu'on n'a pas entendue ou comprise, plait-il, pardon].

buyurma, i. Buyurmak eylemi, emretme. [***İng.*** Ordering; ***Fr.*** Ordonnance].

buyurmak(-i,-a), f. § ❶ Bir şeyin yapılması veya yapılmamasını kesin olarak söylemek. [*Osm.* Emretmek; ***İng.*** To order, command; ***Fr.*** Ordonner, commander] § ❷ *(Saygı sözü olarak)* Söylemek, fikrini bildirmek: *(Buna ne buyurursunuz? Bir şey mi buyurdunuz? Buna ne buyrulur?* § ❸ *(-e,-i) (saygı)* gelmek, geçmek, gitmek, girmek: *Bize buyurunuz, içeriye buyurunuz.* § ❹ *(saygı)* «*etmek, eylemek*» anlamında yardımcı fiil: *Lütuf buyurmak, ifade buyurmak.* [***İng.*** To order to be done, to decree, to command; ***Fr.*** Ordonner, donner des ordres]. ◉ **Buyur** *h.d.* «*Anlamadım, sözünü tekrarla*», «söyle» anlamında. ◉ **buyur etmek,** *dey.* Konuğa «*buyurun*» deyip içeriye almak, kişi davet etmek, misafiri karşılamak. ◉ **buyurun cenaze namazınal,** *dey.* Hiç beklenmedik kötü bir durum karşısında şaka yollu üzüntü anlatır. [***İng.*** Come to the funeral, we are done for].
☆ *Karş.* § ❷ **rica etmek, istirham etmek.**

buyurtmak(-i,-a), f. § ❶ Emrettirmek. § ❷ *(Bir dilekçeyi)* havale ettirmek.

buyuru, i. Yapılsın veya yapılmasın diye buyurulan şey. [*Osm.* Emir; ***İng.*** Command, commandment, order; ***Fr.*** Commande, commandement, ordre].
☆ *Eşanl.* **buyruk.**

buyurucu, s. Emredici. [***İng.*** Who gives orders, lazy fellow fond of ordering others about].

buyurulmak, f. Emredilmek.

buz, i. < *bumak* ve *buymak.* § ❶ *coğr.* ve *kim.* Suyun, soğuktan, katı haline gelmişi, donmuş su [***İng.*** Ice; ***Fr.*** Glace]. § ❷ ünl. Pek soğuk bir etki uyandıran şey veya kimseleri anlatmak için kullanılır. *Bu romanın neresini beğendiniz?* Buzl; ◉ ~ **lar** *(buz)* **çözülmek,** *mec.* Aradaki *(iki kişi arasındaki)* dargınlık ortadan kalkmak. [***Fr.*** Rompre le glace] ◉ **buzul ~ u,** *coğr.* ◘ **Buzul.** ◉ **deniz ~ u,** *coğr.* ◘ **Deniz** ◉ **dip ~ u,** *coğr.* ◘ **Dip.**
~ **adası,** *coğr.* ◘ **Buz dağı.**
~ **akıntısı,** *den.* Bir takım buz parçalarının birleşmelerinden meydana gelen çeşitli şekillerdeki buz birikintilerinin zincirleme olarak akıp gitmesi. [***İng.*** Ice-stream].
~ **ayrılanması,** *jeom.* ◘ **Ayrılanmak.**
~ **bağlama,** *coğr.* Irmakların, deniz ve gölkıyılarının buz tutma durumu için kullanılan bir söz. [*Osm.* Incimât; ***İng.*** Congelation, congealment, freezing; ***Fr.*** Gelée, congelation].
~ **bağlamak,** *dey. (Sıvılar hk.)* Yüzeyi donmak. [***İng.*** To become covered with ice, to freeze; ***Fr.*** Se congeler].
~ **bulutu,** *coğr.* 8.000-12.000 metre yüksekliklerde bulunan tüy gibi görünüşlü, sınırları belirsiz, akça renkli bulutlar. [***İng.*** ve ***Fr.*** Cirro-stratus].
~ **çatlaması,** *coğr.* Donması sırasında hacmi büyüyen suyun, taş çatlaklarına, kaya yarıklarına, deliklerine, tabaka aralarına girerek bunları çatlatması, parçalaması olayı. [***İng.*** Congelifraction; ***Fr.*** Eclatement, cryoclastisme].
~ **çözülmesi,** ◘ **Buz çözümü .**
~ **çözümü,** *coğr.* Soğuk iklim bölgelerinde yılın uzunca bir bölümünde buz tutmuş olan ırmakların, yaza doğru buzlarının çözülmesi *(erimesi) olayı.* [***İng.*** Breaking-up of the ice, ice-boom; ***Fr.*** Debâcle].
~ **dağı,** *jeol.* ve *coğr.* Donmuş denizlerden veya kutup buzullarından koparak denizler de yüzen büyük buz parçası. *(Bunlar çok büyük buz kütleleri olup «buz doğumundan veya buz setlerinden koparlar).* [***İng.*** Iceberg; ***Fr.*** Iceberg, montagne de glace].
☆ *Eşanl.* **aysberg.**
~ **dalgıcı,** *zool.* ◘ **Dalgıç**[1].
~ **demiri,** *den.* Ada balığı avcılarının kayıklarını buz adalarına bağlamakta kullandıkları kazmaya benzer tek kollu bir sistem demiri.
~ **doğumu,** *coğr.* Batı dillerinde buzağılamak şeklinde karşılanmış bir kavram olup, Kutup yakınlarındaki yerlerde denize kadar sokulan buzulların orada kopması yüzünden çok büyük buzdagı parçalarının doğması olayı. [***İng.*** Calving; ***Fr.*** Vêlage, vêlement].
~ **dolabı,** Özel bir metodla çalışarak, yiyecek ve içeçekleri soğuk tutmaya yarayan dolap. [***İng.*** Refrigerator; ***Fr.*** Réfrigeratur]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 110* **— BUZ DOLABI;** *ŞEKİL: 404.* **— MUTFAK ALET VE EŞYALARI.**
~ **eksilmesi,** *jeom.* ◘ **Ablasyon.**
~ **gibi soğumak,** *(birbirinden), dey. (Birinden veya bir şeyden)* tiksinmek. [***İng.*** To lose one's affection campletely (for)].
~ **gibi,** *dey.* § ❶ Çok soğuk. [***İng.*** Very cold; ***Fr.*** Très froid, froid comme de la glace, glacé,-ée] § ❷ *(Kötü nitelikler hk.)* Halis, ta kendisi: *Herif buz gibi hırsız.* § ❸ *(Et hk.)* Temiz ve yağlı. [***İng.*** In very good condition, fat and frim *(meat)*].
~ **kabuğu,** *hava.* Yerdeki cisimlerin üzerinde yağmur suyunun donmasından meydana gelen ince buz tabakası. [***İng.*** Glaze; ***Fr.*** Croute de glace].
~ **kemeresi,** *den.* Buz adalarının yaslanması ve çarpmasına karşı mukavemetlerini arttırmak için Kuzey Buz Denizinde ada balığı avlayan balıkçı gemilerine konan fazla takviye kemerleri.
~ **kesilmek,** *dey.* § ❶ *(vücudu, eli, ayağı)* Çok soğumak. [***İng.*** To freeze, to be frozen; ***Fr.*** Se geler, se congeler] § ❷ Beklenmedik veya üzülecek bir hal karşısında donakalmak. [***İng.*** To be stunned; ***Fr.*** S'abrutir, s'étourdir].
~ **kesmek,** *dey.* Çok üşümüş olmak. [***İng.*** To freeze, to feel very cold; ***Fr.*** Geler (avoir extremement froid)].
~ **kırıcı,** § ❶ *hava.* Bir hava gemisinin kanat kumanda yüzeyleri, karbüratör pervane gibi kısımlarında oluşmuş olan buzu ortadan kaldırmak için kullanılan mekanik düzen veya sıvı. [***İng.*** De-icer; de-icing device, de-froster; ***Fr.*** Dégivreur] § ❷ *den.* ◘ **Buz kıran.**
~ **kümelenmesi,** *hava.* Çeşitli zamanlarda üst üste buz tabakalarının oluşumu. [***İng.*** Ice accretion; ***Fr.*** Accumulation de glace].
~ **kütlesi,** *den.* Sınırları gözle görülebilen buz adası.
~ **mıhı,** *tekn.* Kışın buzda kaymayı önlemek için ayakkabı tabanlarına veya at nallarına çakılan sivri başlı çivi. [***İng.*** Sharp-headed nail used in winter on boot soles or horseshoes to check, slipping].
~ **örtüsü,** *coğr.* Buz tutma olayının belirdiği yerlerdeki buz örtüsü. [***İng.*** Ice sheet; ***Fr.*** Couche de place, inlandsis].
~ **çökeli,** *hava.* Bir cismin üzerinde tabakalar halinde toplanan buz. [***İng.*** Ice deposit; ***Fr.*** Depôt de glace].
~ **parçası,** *den.* Buz adalarının deniz içinde kalan kısımlarına bitişik kütleler. [***İng.*** Ice block].
~ **sarkıtması,** *mim.* Sarkıtlara veya buz parçalarına benzeyen süsleme.
~ **seti,** *coğr.* Karayla kaynaşan Antartika kıyı buzlarına verilen ad: *Ross seti.* [***İng.*** Ice-bank; ***Fr.*** Banquise].
~ **sisi,** *hava.* Bir dağın tepesinde devamlı olarak bulunan sis tabakası. [***İng.*** Ice fog; ***Fr.*** Brouillard de glace].
~ **takkesi,** *hava.* Bir dağın tepesinde hiç erimeyip devamlı olarak bulunan buz tabakası. [***İng.*** Ice cap; ***Fr.*** Calotte glaciaire].
~ **tutma,** *coğr.* Denizin, gölün, akarsuyun buz bağlaması, buz tutması olayı. [*Osm.* Incimât; ***İng.*** Freeze; ***Fr.*** Congélation].
~ **tutmak,** *dey.* Üstünü buz kaplamış olmak. [***İng.*** To be covered with ice, to freeze; ***Fr.*** Geler, se congeler].
~ **usturmaçası,** *den.* Buz adalarının yaslanmasına karşı kullanılan bir çeşit usturmaça.
~ **üstüne yazı yazmak,** *dey.* Süresi ve etkisi pek az olacak bir iş yapmak. Boşuna çaba harcamak. [***İng.*** To write on ice (used to express a useless effort)].
~ **yağmuru,** *hava.* Donma noktasına yakın bir sıcaklıkta yağan ve uçak yüzeyine değince parlak bir buz tabakası meydana gelen yağmur. [***İng.*** Ice rain; ***Fr.*** Pluie de glacé, grésillon].
~ **yalağı,** *coğr.* (a) Kalıcı karların bulunduğu yüksek dağların yamaçlarında, doruk boyunun daha aşağısındaki yuvamsı oyuklar; (b) Dağlarda, içine kar biriken yuvarlak çöküntü. [*Osm.* Sirk; ***İng.*** Cirque; ***Fr.*** Cirque glaciaire].
~ **yığılması,** *coğr.* Soğukların çok olduğu uzun sürdüğü yıllarda ırmak boylarının dar yerlerinde, veya bir engel önünde iri buz parçalarının yığılması. [***Osm.*** Teraküm-ü cümûd; ***İng.*** Ice-dam, ice-jam; ***Fr.*** Embâcle].
~ **yığını,** *coğr.* Bir akarsu içinde buz parçalarının birikmesi. [***İng.*** Pack-ice; ***Fr.*** Glace de banquise].

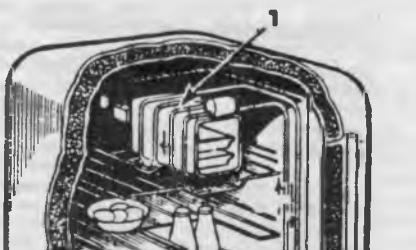

ŞEKİL: 110. **— BUZDOLABI. 1.** Sıvı halindeki gazın tekrar gaz haline gelirken ısıyı emdiği yer. **2.** Motor. **3.** Pompa. **4.** Gazın sıvı haline geldiği yer. **5.** Sıvı halindeki gazın bulunduğu depo.

buzağı, *i. zool.* Henüz sütten **kesilmemiş sığır**

yavrusu, dananın küçüğü. [*Ing.* Calf, sucking calf; *Fr.* Veau de lait]. ◉ **öküzün altında ~ aramak,** *dey.* Olmayacak şeyler için kuşkulanmak. [*Ing.* To hunt for something in the most unlikely place *(= To search for a calf under an ox)*].

~ **burnu,** *bot.* ◘ **Aslan ağzı.**

~ **derisi,** Yeni doğmuş buzağının derisi olup, üzerine yazı yazılır ve nakış resimler yapılırdı. [*Ing.* Vellum; *Fr.* Velin].

buzağılamak, nsz. f. *(inek, sığır vb. hayvanlar hk.)* Doğurmak, yavrulamak: *İnek buzağıladı.* [*Ing.* To calve; *Fr.* Vêler].

buzağılatmak(-e), f. *(sığıra)* Buzağı yaptırmak.

buzağılık,-ğı, i. § ❶ Buzağı ağılı. § ❷ Otlamaya başladıklarında buzağılara yedirilen mevsim sonunda yetişmiş ot.

buzcuk,-ğu, i. *coğr.* Havaya karşı açık eşya üzerinde, yerde, yollarda yağmur suyunun donmasından ileri gelmiş ince, kaygan buz cilâsı. [*Osm.* Cemed-i zücâcî; *Ing.* Slippery frost; *Fr.* Verglas].

buz.dolabı, b.i. ◘ **Buz.**

buz.hane /buzhâne/, b.i. *T. ve Fars.* § ❶ Buz yapılan yer. [*Ing.* Ice-house, ice factory, cold storage plant; Glacière] § ❷ Soğuk hava deposu. [*Ing.* Cold store].

buz.kar, b.i. *coğr.* ve *jeol* § ❶ Yüksek dağların kalıcı karlar ile örtülü yerlerinde bayatlarımış, yarı buz, yarı kar özelliği almış bir çeşit eski kar. Bu cisim hem buza benzer, hem karı andırır. [*Ing.* ve *Fr.* Névé]. ☆ *Eşanl.* **buzulkar.** ◉ ◘ *ŞEKİL: 138.* — **DAĞ VE BUZUL.** § ❷ Soğutmada kullanılan ufak parçalar halinde buz.

buzkarlanma, i. *coğr.* Yüksek dağların buz-kar ile örtülmesi olayı *(Yüksek dağlara çok kar yağar, yerden uzunca bir süre kalkmaz).* [*Fr.* Couverture en névé].

buz.kıran, b.i. *den.* Donmuş deniz, göl veya ırmaklarda buzları kırarak yol açmak için kullanılan gemi. [*Ing.* Icebreaker; *Fr.* Brise-glace(s)].

buzla, i. *coğr.* Kutuplara yakın yerlerde denizin üstünü kaplamış olan buz örtüsü. [*Ing.* Icefield, ice-pack; *Fr.* Banquise, champs de glace].

☆ *Eşanl.* **bankiz, buz alanı.**

buzlamak(-i), f. Bir maddeyi, kokmaması için buzda saklamak. [*Ing.* To ice over, to strew with ice, to freeze; *Fr.* Geler].

buzlanma, i. Buz tutma, donma. [*Ing.* Congelation; *Fr.* Congélation] ◉ ~ **yı önleme,** *hava.* Uçuş sırasında bir uçağın dış yüzeyinde bazı yerlerin buz tutmasına engel olma işlemi.

buzlanmak, nsz. f. *(Bir şeyin üzeri)* Buzla kaplanmak, buz tutmak. [*Ing.* To become covered with ice, to freeze, to lose polish, to become dull; *Fr.* Se geler, se congeler].

☆ *Yak. anl.* **donmak, ısısı eksi dereceye düşmek.**

☆ *Karş.* **kaynamak, ısınmak, ısısı artı dereceye yükselmek.**

buzlu, s. § ❶ Buz bağlamış, buz tutmuş olan: *Buzlu dere.* [*Ing.* Iced, mixed with Ice; *Fr.* Couvert de glace, glacé]. § ❷ Buz içinde tutularak, içine buz katılarak soğutulmuş: *Buzlu şerbet.* § ❸ Yüzü buğulanmış gibi saydamlığını yitirmiş olan: *Buzlu cam, buzlu sürahi.*

~ **cam,** *opt.* ◘ **Cam**[1]

~ **beton,** ◘ **Beton.**

~ **gün,** *meteor.* Isının sürekli olarak 0°C veya 0°C'nin altında kaldığı gün. [*Fr.* Jour de glace].

~ **yağmur,** hava. Buzla karışık yağan yağmur. [*Ing.* Frozen rain; *Fr.* Pluie glacée].

buzluğan, i. Üzerinde kar eksik olmayan yüksek dağ tepesi.

buzluk,-ğu, i. § ❶ Yiyecek ve içecekleri soğuk tutmak için kullanılan ve buzla soğutulan yer, dolap. [*Ing.* Ice-house, ice-box; *Fr.* Glacière]. § ❷ Buz dolaplarında genleşme sübabının üstünde bulunduğu bölme. [*Ing.* Ice-safe, ice-chest; *Fr.* Glacière]. § ❸ *mec.* Çok soğuk olan yer. [*Fr.* Glacière]. § ❹ *coğr.* İçinde doğal buz bulunan mağara *(Pireneler'de Avusturya Alpler'inde ve Curcuralarda bulunur)* [*Ing.* Ice-cave; *Fr.* Caverne dans la glace]. ☆ *Eşanl.* **buz mağarası.**

buzul[*], i. *coğr.* ve *jeol.* Yüksek dağların, kutup bölgelerinin kalıcı karları, buzkarları ile beslenerek dağ yamaçlarından asağı ağır ağır inen buz ırmağı, veya buz alanı. Dağ başlarında birikip yaz kış erimeyen ve derelerden aşağıya doğru ağır ağır yer değiştiren büyük kar ve buz kümesi. [*Osm.* Cümûdiye; *Ing.* ve *Fr.* Glacier]. *ŞEKİL: 138.* — **DAĞ VE BUZUL.** ◉ **akarsu ~ u,** *coğr.* ◘ **Akarsu.** ◉ **deniz ~ u,** *coğr.* ve *jeol. (Antarktika kıyılarında ve Kuzey Buz Okyanusunda)* deniz suyunun donmasıyle kıyılarda meydana gelen buz yığını. [*Ing.* Ice-field, ice-pack; *Fr.* Glacier de mer]. ◉ **kayalı ~,** *coğr.* Buzun kaya döküntüleri altına gömüldüğü buzul tipi. *(Yüzeyde yalnız bu kayalar görünür. Her biri birkaç m³'lük kütle halindedirler).* [*Fr.* Glacier rocheux].

~ **altı (~ altı dolaşımı),** *jeol.* Suyun buzul temelinde, kayaya dokunarak akması.

~ **aşındırması,** *coğr.* Buzulun, bulunduğu yeri oyması, sıyırması, aşındırması olayı. [*Osm.* Cümûdiye ıtikâli; *Ing.* Glacial erosion; *Fr.* Erosion glaciaire].

~ **balinası,** *zool.* ◘ **Balina.**

~ **bilimi,** *coğr.* ve *jeol.* Buzulların doğuş, olus ve gelismelerini, buzulların özelliklerini konu olarak inceleyen bilim. [*Osm.* Mebhas-ı cümûdiye; *Ing.* Glaciology; *Fr.* Glaciologie].

~ **buzu,** *coğr.* Zamanla iyice somlasmıs yesilimsi mavi renkte, cok ince çatlaklarla dolu, mavi seritli katlarla süslü buz. [*Ing.* Glacier ice; *Fr.* Glace de glacier].

~ **cilâsı,** *jeol.* ◘ **Cilâ.**

~ **çağı,** *coğr.* Iklim değisikliği yüzünden bircok yerlerde buz örtülerinin yayıldığı bir jeoloji çağı. [*Osm.* Devr-i cümûdiye; *Ing.* Ice age, glacial period; *Fr.* Période glaciaire].

☆ *Eşanl.* **kuaterner, buzul çağı, Diluvial buzul devri.**

~ **çakıl birikintisi,** *jeol.* ◘ **Çakıl.**

~ **çamuru,** *jeol.* ◘ **Çamur.**

~ **cevresi,** *coğr.* Buzulların hemen yakınında, buzlar altında olmayan yerlerle buradaki olaylar için kullanılan bir terim. [*Ing.* Periglacial; *Fr.*. Périglaciaire].

~ **devre,** *jeol.* Pleistosen *(dördüncü zaman)* devresinin, pek çok buzulların meydana gelmis bulunduğu düsünülen kısmı. [*Osm.* Devr-i cümûdiye; *Ing.* Glacial period; *Fr.* Période glaciaire].

~ **dili,** *coğr.* Bir buzulun, beslenme yeri olan buzkar alanından daha asağı uzanan bölümü. [*Ing.* Glacier tongue; *Fr.* Langue glaciaire].

~ **içi,** *coğr.* Buzulun kitlesi icinde bulunan başka unsurlar için kullanılır. [*Ing.* Interglacial; *Fr.* Interglaciaire].

~ **kapl. nası,** *jeol.* Bir bölgenin buzullar tarafından gitgide istilâ edilmesi.

~ **kar,** ◘ **Buzulkar.**

~ **kaynağı,** *coğr.* ve *jeol.* Buzulun eriyip altına inen suyunu dışarıya veren kaynak. [*Osm.* Cümudiye menbaı; *Ing.* Glacier-source; *Fr.* Source glaciaire].

~ **kuramları,** *coğr.* Buzulların ilerlemeleri, gerilemeleriyle ilgili düşünceler, kuramlar.

~ **masası,** *coğr.* ve *jeol.* Çevresindeki buzlar erirken altına rastlayan kısmı erimekten koruyan ve böylece buzdan bir ayak üzerinde kalan kütle. [*Ing.* Glacier-table; *Fr.* Table glaciaire].

~ **öncesi,** *coğr.* Buzul çağından önceki olaylar için kullanılan kelime. [*Osm.* Kabl-eccümûdiye; *Ing.* Pre-glacial; *Fr.* Préglaciale].

~ **öncesi çağı,** *coğr.* Buzul çağından hemen önceki çağ. [*Osm.* Devr-i kabl-eccümûdiye; *Ing.* Pre-glacial time *(period)*; *Fr.* époque préglaciaire].

~ **önü mecra,** *jeom.* Akarsuların bir buzul kıyısı boyunca açtığı mecra.

~ **sel,** *jeol.* ve *coğr.* Buzulun erimesiyle meydana gelen sel. [*Ing.* Glacier stream; *Fr.* Torrent glaciaire]

~ **sonrası,** *coğr.* Buzul çağından sonrakl olaylarla ilgili, bu arada iklim, bitki örtüsü ve insanların yaşayışı ile ilgili durumun belirtilmesi için kullanılan bir kelime. [*Osm.* Bâ'decümûdiye; *Ing.* Postglacial; *Fr.* Post-glaciaire].

~ **sonrası çağı,** *coğr.* Son buzul dönemi olan Würm'den sonra gelen çağ. Buzul sonrası çağı, içinde bulunduğumuz. Holosen *(Aluviyum)* dönemi ile Buzul Çağları arasında bir geçiş çağı sayılır. [*Osm.* Devr-i bâ'deccümûdiye; *Ing.* Post-glacial period; *Fr.* époque postglaciaire].

~ **şekilleri topluluğu,** *coğr.* Buzul çağındaki asındırmalardan, yığılmalardan doğmuş türlü yer biçimleri. [*Osm.* Cümûdiye eskâl-i arazisi; *Ing.* Glacial sculpture; *Fr.* Relief glaciaire].

~ **teorileri,** *coğr.* ◘ **Buzul kuramları.**

~ **toprağı,** *trm.* Halen bulunduğu mevkie buz devri buzulları vasıtasıyle taşınmış toprak. [*Ing.* Glacial till].

~ **vâdisi,** *coğr.* Dağlık yerlerde buzulların geçtiği uzun çukurluklara verilen ad. [*Osm.* Cümûdiye vâdisi; *Ing.* Glacial valley; *Fr.* Vallée glaciaire].

~ **yalağı,** *coğr.* ◘ **Buzyalağı.**

buzul.arası, b.s. *coğr.* ve *jeol.* Buzulların çok gelişkin olduğu dönemler arasındaki oldukca ısınmış dönemlerle ilgili olayları belirten terim. [*Osm.* Beyneccümûdiye; *Ing.* Interglacial; *Fr.* Interglaciaire].

~ **çağlar,** *coğr.* Çok soğuk gecmis, bu yüzden buzulların çok yaygın olmus bulunduğu iklim dönemleri arasındaki sıcakça veya sıcak dönemler. [*Osm.* Edvar-ı bevr eccümûdiye; *Ing.* Interglacial stages; *Fr.* Époques interglaciaire].

buzul.bilim, b.i. ◘ **Buzul bilimi.**

buzul.bilimsel[*], b.s. Buzulbilimle ilgili. [*Ing.* Glaciological; *Fr.* Glaciologique].

buzul.kar, b.i. *coğr.* ve *jeol.* ◘ **Buzkar.**

buzullar.arası, b. s. ◘ **Buzularası.**

buzullaşma, i. § ◉ Buz haline gelme § ◉ *coğr.* Geçmiş çağlarda ve şimdi geniş veya dar bir bölgenin buzullarla örtülmesi olayı. [*Osm.* Cümûdiye teşekkülü, cümûdiyeleşme; *Ing.* ve *Fr.* Glaciation].

buzul.taş, b.i. *coğr.* ve *jeol.* Buzulların çevresindeki kayalardan, don veya aşındırma etkisiyle kopup buzulun üstüne düsen veya altındaki kayalardan koparak sürüklenen külte kırıntısı. [*Osm.* Salsal-ı cümudiye; *Ing.* ve *Fr.* Moraine]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 138.* — **DAĞ VE BUZUL.**

☆ *Eşanl.* **moren.**

buz.yalağı, b.i. *coğr.* Kalıcı karların bulunduğu yüksek dağların yamaçlarında, doruk boyunun daha aşağısında yuvamsı oyuklar. Bunlar buralarda yanyana, üstüste bulunurlar. [*Osm.* Sirk; *Ing.* ve *Fr.* Cirque].

~ **gölü,** *coğr.* Buzyalağı içinde birikmiş suların meydana getirdiği göl. [*Osm.* Sirk gölü; *Ing.* Cirque lake; *Fr.* Lac de cirque glaciaire].

buzzer, i. *Ing. buzz. radyotekn.* 2 ile 4 volt arasındaki gerilimle calısabilen küçük tit restirici. [*Ing.* ve *Fr.* Buzzer].

bücür, s. Ufak, tefek ve kısa boylu *(kimse)*. [*Ing.* Dwarf, short; *Fr.* Petit, maigre, menu].

☆ *Yak. anl.* **alçak boylu, bacaksız, bodur cüce, küçük.**

☆ *Karş.* uzun boylu, **selvi boylu, boylu boslu.**

bücürlük,-ğü, i. Ufak tefeklik ve kısa boylu luk. [*Ing.* Dwarfishness, dwarfism; *Fr.* Petite taille, nanisme].

büçentor, i. Venedik dukalarının Adriyati denizi törenleri ve alayları yapmak içi bindikleri saltanat kalyonu. [*Fr.* Bucentaure].

büdü, ◘ **edi.**

büfe /bü:fe/, i. *Fr. buffet.* § ❶ Yemek salonları içine sofra takımlarını koymaya yarayan dolap. [*Ing.* Buffet, sideboard] § ❷ Demiryolu istasyonlarında bulunan lokanta [*Ing.* Refreshment room, refreshment-bar] § ❸ Bir eğlenti yerinde, davetlileri ağırlamal için üstüne çeşitli yiyecek ve içeceklerin konulduğu masa. [*Ing.* Refreshment table] § ❹ Sigara, kibrit, gazete, sandviç v.b. satılar kulübe § ❺ *den.* Gemilerde zabitan ve mürettebatın yemek salonları yanında, çay kahve pişirilen ve bulaşık yıkanan yer. ◉ **soğuk ~,** Bazı toplantılarda ayakta yenilmek

üzere kurulan soğuk yemekler sofrası. [*Ing.* Refreshment table; *Fr.* Buffet froid].

büfeci, i. § ❶ Büfe yapan *(büfeye bakan)* kimse § ❷ Büfe işleten kimse. [*Ing.* Refreshment-room manager (manageress); *Fr.* Buffetier,-ière] § ❸ *den.* (a) Yolcu gemilerinde çay kahve pişiren kamarot; (b) Şehir hattı vapurlarında büfeyi kiralayan kimse.

büğe, i. *zool.* ◘ Büvelek.

büğelek, i. *zool.* ◘ Büvelek

büğemek(-i), f. *h.d.* Akar suyunun önüne set yaparak suyu tutmak, suyun önünü germek. [*Ing.* To build a dam; *Fr.* Faire le barrage].

büğet,-ti, i. *h.d.* § ● *coğr.* Bir akarsuyun yatağında akıntıyı keserek suyu kabartan, geride toplayan engel, yapı. [*Osm.* Bent; *Ing.* Barrage(dam); *Fr.* Barrage] § ● Setle, bentle tutulmuş su.

☆ *Eşanl.* baraj, set, bağlağı.

büğlü, i. *Fr. bugle. müz.* Perdeli veya pistonlu, borusu bükülü bakırdan ağız çalgısı. [*Ing.* Bugle].

buğrek,-ğı, i. «Böğür» ve «cenah» anlamındadır. [*Ing.* Flank, side; *Fr.* Flanc]

büğrü, s. Çarpık[1], yampiri: *Eğri büğrü bir sokak.* [*Ing.* Crooked; *Fr.* Courbé, crochu, tordu, recourbé].

büğrük,-ğü, i. Kıvrılmış ve dönemeçli yollar hakkında eğri büğrü sokaklar denir. [*Osm.* Ivicaclı; *Fr.* Tortueux,-euse].

büğrülük,-ğü, i. Bir şeyin eğrilmiş ve kıvrılmış kısımları olması. [*Osm.* Ivicac; *Ing.* Crookedness, curvature; *Fr.* Courbure, cambrure, difformité].

bühtan /bühtan/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Karacılık, birine kusur veya suç atma. [*Osm.* İftira; *Ing.* Calumny, defamation; *Fr.* Calomnie].

bühtancı, i. İftira eden. [*Osm.* Müfteri; *Ing.* Calumniator, slanderer; *Fr.* Calumniateur, -trice].

bühtanlı, s. İftiraya uğramış.

bük,-kü, i. § ● *h.d. coğr.* Akarsu kıyısında bulunan ağaçlık; çalılığın biraz daha gelişkin olanı. [*Ing.* Brushwood, underwood; *Fr.* Broussaille] § ❷ *esk.* Sık ağaçlık.

büke, i. Ejderha, büyük yılan.

bükeç-ci, i. Bir şeyin uzunluk ve yönünü değiştirdiği nokta ve kısım. [*Ing.* Turning, bend; *Fr.* Tournant, virage].

büken, i. § ❶ Bükmek işini yapan § ❷ *anat. ve biy.* Oynak kemikleri arasındaki açıları daraltmaya yarayan kasların genel adı. [*Osm.* Kâbıza; *Ing.* Flexor; *Fr.* Fléchisseur, flexeur].

☆ *Eşanl.* **bükücü,**

☆ *Karş.* açan, açıcı.

bükey, i. Doğru olmayan eğri ve münhani çizgi. [*Osm.* Hatt-ı-münhani; *Ing.* Curve; *Fr.* Courbe].

bükeyli, i. Münhanili çizgiler hakkında kullanılabilir. [*Ing.* Curvilinear, curvilineal, rounded; *Fr.* Curviligne].

büklüm, i. < *bükülmek,* § ❶ Bükülmüş ve kıvrılmış şeylerin meydana getirdiği halka, kıvrım, büküntü, kat: *Saçları büklümlü.* [*Ing* Curl, buckle, twist; *Fr.* Boucle] § ❶ Kat: *İki büklüm, Beli iki büklüm.* [*Osm.* İltiva, sinye; *Ing.* Fold; *Fr.* Pli] § ● *sin.* Alıcı veya göstericide pencerenin alt ve üstüne yakın yerde filmin hafifçe kıvrılmasından meydana gelen değirmilik. [*Ing.* Loop; *Fr.* Boucle]. § ❶ *res.* ve *heyk.* Resim ve heykelde kumaş kıvrımı [*Ing.* Fold; *Fr.* Pli]. § ● *coğr.* Bir akarsuyun belirgin menderesi ◉ **beyin ~ü,** *anat.* ◘ Beyin. ◉ **diplomatik ~,** ◘ Diplomatik[1]. ◉ **dirsek ~ ü,** *anat.* ◘ **Dirsek.** ◉ **iki ~,** *dey.* Beli bükülmüş, eğrilmiş durumda. [*Ing.* Bent double with age; *Fr.* Accroupie].

büklüm.boru, b. i. *döş.* Borularla yapılmış ısıtıcı. [*Ing.* Coil] ◉ **~ lu sıcak su deposu,** *döş.* Sıcak suyun ısıtılması için, içine konan bir büklüm borudan yararlanılan basınçlı su deposu.

büklüm büklüm, s. ve z. Kıvrım kıvrım, halka halka. [*Ing.* In curles, curly; *Fr.* Bouclé, frisé].

bükme, i. § ❶ Bükmek eylemi. [*Osm.* Kabız; *Ing.* ve *Fr.* Flexion] § ● Bükülmüş kaytan veya ip(lik) § ● İnce, kıvırcık kumaş. [*Osm.* Krepon] § ❶ Yaprak dolması. ☆ *Eşanl.* **sarma** § ● *cimn. (öne-arkaya-yanlara).* (a) Germe karşıtı olan devinim; (b) Eklemleri saran kasların kısalarak çalışması sonucu oynakların iki tarafındaki vücut bölümlerini genişliğine *(ön-arka)* ve derinliğine *(yan)* eksenlerde birbirine yaklaştırma. [*Ing.* Bending (forward, backward, sideways; *Fr.* Flexion (en avant- arrière, latérale)] § ● *anat.* Vücudun bir kısmını yanındaki kısım üzerine kıvırmak eylemi: *Başı, gövdeyi, ön kolu bükme* § ● *tekn.* Halat yapımında, elemgeden gelen iplikleri birleştirmek ve halat bükümleri yapacak şekilde bu ipliklerin hepsini birden burmak işlemi § ● *dok.* (a) İnce fitilleri iplik haline getirmek için yapılan işlem; (b) İki veya daha fazla ipliğin bir araya birleştirilmek amacıyla, birbirleri üzerine bükülmesi işlemi ◉ **diz ~,** *dans.* ve *cimn.* ◘ **Diz** ◉ **gıcırı ~,** *dey.* Derme çatma, baştan savma.

~ ipek, *dok.* İbrişim. [*Ing.* Tram, silk thread; *Fr.* Soi tordue. soi à coudre].

~ iş, *ağ. iş.* Parçaları bükme tekniğine uyularak biçimlendirilen eşya, mobilya.

~ kaytanı, *dok.* Pamuk veya ipekten bükülerek ince ip şeklinde yapılmış kaytanlar olup, döşemecilik ve yorgancılıkta kullanılır. [*Ing.* ve *Fr.* Cordon].

~ yayı, *döş.* Soğuk olarak bükülen borularda, ezilmeyi önlemek için kullanılan çelikten yapılmış yay. [*Ing.* Bending spring].

bükmek(-i), *f.* § ❶ *dok.* Kıvırmak, ayrı telleri bir araya getirerek tek bir iplik haline gelecek şekilde, uçlarını birbirine ters yönde çevirmek, eğirmek: *İplik bükmek, yün bükmek, kol bükmek.* [*Ing.* To spin into yarn; *Fr.* Filer, cordonner] § ❷ *(Halı, keçe gibi kalın şeyler hk.)* Çevirip devşirmek, katlamak, katlayıp veya dürüp devşirmek: *Halıyı bükmek, kâğıdın bir köşesini bükmek.* [*Ing.* To twist, curl, fold; *Fr.* Tordre, enrouler, rouler, faire ployer] § ● *ağ. iş.* Ağacı uygun metotlarla yumuşattıktan sonra, kalıplardan ve özel düzenlerden yararlanarak istenilen eğmeçte biçimlendirme metodu § ● Eğmek: *Boynunu bir tarafa büktü* ◉ **belini ~,** *dey.* ◘ **Bel** ◉ **boynunu ~,** *dey.* ◘ **Boyun** ◉ **dudak ~,** *dey.* Beğenmemek. [*Ing.* To curl the lip in disdain or contempt] ◉ **kol (kolunu) ~,** *dey.* Üstün gelmek, bastırmak, galebe çalmak. [*Ing.* To twist the arm, to overcome; *Fr.* Tordre le bras à qn] ◉ **kulağını ~,** *dey.* Uyarmak. [*Ing.* To drop a hint to someone].

☆ *Eşanl.* § ❶ **eğirmek** § ● **kıvırmak,** ucunu döndürmek § ● **katlamak ,rulo yapmak.**

☆ *Karş.* **açmak, düzeltmek.**

bükolik, s. *Fr. bucolique* < *Yun. bukolikos. ed.* (a) Çobanlara, çobanlık edebiyatına ait; (b) Pastoral nazım parçaları.

bükre, i. Makaralara eskiden verilen ad. [*Ing.* Early morning; *Fr.* Poulie].

Bükreş, öz.i. *Rom. Bucureşti. coğr.* Romanya'nın başkenti. [*Ing.* Bucharest; *Fr.* Bucarest].

büksül, s. Yılankavi, dalgalı. [*Osm.* Muveç; *Ing.* Spiral, winding, crooked; *Fr.* Sinueux. -euse].

☆ *Eşanl.* **dalgalı, eğri büğrü.**

☆ *Karş.* düz, dik doğru.

büksüllük,-ğü, i. Büksül olma hali. [*Osm.* Ivicac; *Ing.* Crookedness; *Fr.* Sinuosité].

☆ *Yak. anl.* **dalgalılık, eğri büğrülük, dolambaç.**

☆ *Karş.* **doğruluk, düzlük, diklik.**

büksülmek, f. Büküle kıvrıla uzamak. [*Ing* To become crooked (bent)].

bükücü, s. ve i. § ❶ *dok.* Ip ve iplik büken, eğiren (kimse). [*Ing* Twister, throwster; *Fr.* Tordeur] § ● *anat.* ◘ Büken.

bükücü.kas, b. i. *anat.* Bükme işi gören kas.

bükük, s. Bükülmüş, eğilmiş. [*Ing.* Bent, twisted; *Fr.* Tordu, courbé, arqué] ◉ **boynu ~,** ◘ Boyun.

~ adım duruşu, *cimn.* Büyük dizle adım alma durumu. [*Ing.* Step-stand with knee bending (forward oend standing)].

~ asılma, *cimn.* Dirseklerden bükülü kollarla kendini çekerek asılma. [*Ing.* Heaving; *Fr.* Suspension fléchie].

~ cephe duruşu (kedi kamburu), *cimn.* Vücudun, kalçada bir açı oluşturarak ellerde ve bütün tabanda yere dayalı bulunduğu durum. [*Ing.* Bent front support].

~ duruşu, *cimn.* Vücudun, üst kısmının kalça ile bir açı oluşturacak biçimde öne uzanmış durumu.

~ oturuş, *cimn.* Vücudun, dik gövde ve bükülü dizlerle tabanlar ve kabalar üstünde yere dayalı bulunduğu durum. [*Ing.* Sitting knees bent; *Fr.* Assis jambes fléchies].

~ yatış, *cimn.* Dizler bükülü sırtüstü yatış durumu. [*Ing.* Back lying knees bend].

~ yürüyüş, *cimn.* Bacaklar dizden bükük, gövde öne eğik tam taban basarak yürüme.

bükülgen[e], s. < *bükülmek. dilb.* Kelime şekilleri büküm yoluyle yapılan *(dil).* [*Osm.* Insırafi; *Ing.* Declinable; *Fr.* Déclinable].

bükülgenlik,-ği, i. *mek.* § ❶ *(Bir yayın, bir askılama hk.)* Bir yayın veya bir aracın asılamasının bütününün birim yük altında çöküş yüksekliği. ☆ *Eşanl.* **bükülme.** § ● *mek.* Kendi bakışım düzleminde uygulanmış veya bu düzleme göre bal şımlı olarak ikişer ikişer yerleşmiş kuvvetlerin etkisinde bir katı cismin gösterdiği biçim değişikliği. § ● *opt.* Bir görüntü bozulmasıyle nitelenen merceklerin veya aynaların sapıncı. ☆ *Eşanl.* **büküm.** § ❶ *(İplik, yün v.b. hk.)* Bir defada eğrilmiş ip miktarı. § ● *mat.* Düzlemsel bir eğride eğrilik yönünün değişmesi. § ❶ *dok.* Dokumacılıkta iplik bükerken, her metreye düşen devir sayısı.

bükülme, i. § ❶ Bükülmek işi, kıvrılma, çevrilme § ● *coğr.* Yerkabuğunun bir bölümündeki yerinden oynama sırasında, kat kat tabaka dizileri birbirinden lyice ayrılmadan sadece az çok çekilmiş, sürüklenircesine bükülmüş şekli. [*Ing.* ve *Fr.* Flexure] § ● *astr.* Bir çubuğun, ışığın yay biçiminde eğilmesi, yol değiştirmesi. [*Ing.* ve *Fr.* Distortion]. ☆ *Eşanl.* **distorsiyon.**

bükülmek, nsz. f. Bükmek işine konu olmak. [*Ing.* To be twisted or bent, to be contorted, to be spun; *Fr.* Se plier, se ployer, se courber] ◉ **eğilip ~,** *dey.* Yaltaklanmak.

bükülü, s. *dok.* Bükülmüş olan. [*Ing.* Twisted, bent, wrung, curled; *Fr.* Tordu].

büküm, i. < *bükmek.* § ❶ Bükmek eylemi. [*Ing.* act of twisting or spinning; *Fr.* Action de tordre]. § ● Birşeyin bükülmüş yeri, kat, kıvrım. [*Ing.* Fold, pleat; *Fr.* Pli, repli]; § ● Birşeyin üzerinde bükülmekten kalan iz. [*Ing.* Twist. fold, crease; *Fr.* Pli]. § ● Yemeni ve basörtüsü gibi ince şeylerin kenarlarına oya dikmek veya bastırmak ve şerit çekmek için yapılan gayet ince kıvrımlar. [*Ing.* Pleating, kilting; *Fr.* Plissage].

~ almak, *dok.* İki veya daha çok katlı bir araya bükülmüş ipliklerde fazla verilmiş bükümü sökmek, tersine bükerek geri almak ve azaltmak.

~ çengeli, *dok.* Eskiden, gemi halatlarını veya çamaşır iplerini hazırlamak için, onları bükmeye yarayan ve el ile kullanılan, ucu çengelli özel bir bükme aracı.

~ işlemi, *dok.* İki veya daha çok sayıda tek kat ipliğin bir araya getirilerek bükülmesi.

~ makinesi, *dok.* İki veya daha çok sayıdaki ipliği birlikte bükerek daha kalın ve dayanıklı bir iplik yapan makine. [*Ing.* Twister, twisting frame (machine), Roving machine, spinning jenny; *Fr.* Tordoir, metier à tordre].

~ noktası, *mat.* Düzlemsel bir eğrinin teğetini kestiği nokta. [*Ing.* Point of inflection: *Fr.* Point d'inflexion].

~ tezgâhı, *dok.* Katlanmış ipilkleri bir arada büken makine. [*Ing.* Roving frame].

büküm.hane, b. i. *dok.* Özellikle tabiî ipek konusunda kullanılan bir terim olup, ipek ipliklerinin birkaç katının bir arada büküldüğü yer anlamındadır. [*Ing.* Spinnery, spinning factory, spinning house].

bükümlü, s. Keskin kırılmayarak, sadece kıvrım halinde bükülmüş *(kâğıt ve kumaşlar hk.)* [*Ing.* Twisting, twisted, curly, folded; [*Fr.* Plié, en boucle, bouclé]. ◉ **çok ~,** *dok.* ◘ Çok.

~ fitil yoluğ . *dok.* Özellikle Bradford *(İngiliz)* iplik yapma sisteminde kullanılan makinelerden çıkan ve üzerlerinde, çekim

kolaylığı için az miktarda büküm bulunan fitil deşeleri.

~ **iplik,** *dok* (a) İki veya daha fazla katlı ipliklerin bir arada bükülmüş hali; (b) Tek kat ipliğin, aynî yönde bir bükümden sonra almış olduğu şekil. [*ing.* Twisting yarn].

bükün, i. < *bükmek. dilb.* Gramer görevleri ve yapı bakımından, kelime köklerinin başında, içinde veya sonunda çeşitli değişikliklerin meydana gelmesi *(samî ve Hint-Avrupa dillerinde olduğu gibi).* [*Osm.* Insıraf, tasrif; *ing.* Flexion, declension; *Fr.* Flexion, déclinaison].

bükünlü, s. *dilb.* (a) Gramer ilişkilerini bükünlerle belirten; (b) Bükünle ilişkisi olan. [*Ing.* (In)flexional; *Fr.* Flexionnel,-elle].

~ **dil,** *gram.* Gramer görevleri ve yapı bakımından, kelime köklerini değiştiren dil. *(Arapça: Fail, fiil, şair v.b. gibi)* [*Osm.* Tasrifî lisan; *ing.* Inflexional *(flexional)* language; *Fr.* Langue flexionnelle].

☆ *Eşanl.* **tasrifli dil.**

bükünmek, nsz. f. § ❷ *esk.* Kıvrılmak, bükülmek § ❸ Ağrıdan, sancıdan kıvranmak, kıvrılıp yatmak. [*Ing.* To wriggle, twirl; *Fr.* Se tordre de douleur, se tortiller] § ❹ *(su hk.)* Bir yere toplanmak.

büküntü, i. § ❶ Bükmekten meydana gelen biçim veya iz, düğüm. [*Osm.* Ukde; *Ing.* Fold, knot; *Fr.* Pli, nœud]. § ❷ Bükülerek yapılan dikiş veya süs. [*Ing.* Rope-moulding; *Fr.* Torsade] § ❸ Bir kumaşın kırılmayarak, yani köşe yapmayarak, bükülmesinden meydana gelen kıvrımlar. Bir pencere perdesinin üzerine konulan eski tarz farbalalarda kumaşın büklüm büklüm toplanarak bir süs vücude getirdiği kısımlar. [*Fr.* Pli, plissage]. § ❶ ◘ **Büksüllük** § ❺ *heyk.* İnsan vücudunun veya plâstik *(mücessem)* bir şeyin kıvrılan ve dönen bükük kısımları: *Kolun, parmakların büküntüleri* § ❻ Bağırsakta olan ağrı [*Ing.* ve *Fr.* Contortion]. § ❼ Yol dönemeci, viraj. [*Ing.* Curve of a road, bend; *Fr.* Virage].

büküntülü, s. Eğri, büğrü, yılankavi ve dönemeçli *(yollar hk.)* [*Ing.* Sinuous, circuitous, winding *(path);* meandering *(stream);* *Fr.* Sinueux,-euse].

büküş, i. Bükme şekli.

büküvermek, f. Ansızın bükmek.

bülber belirtileri, *tıp.* ◘ **Belirti.**

bülbit,-ti, i. *Fr. bulbite. tıp.* Üretra soğanı iltihabı. [*Ing.* Bulbitis].

bülbül, i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars.* § ❶ *zool.* Ötücü-kuşlar. *(Passeriformes)* takımının, Karatavukgiller *(Turdidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 16 sm. Sırtı pas kahverengisi, karnı külrengi aktır. Erkeği güzel öter. Akdeniz ülkelerinde orman ve bahçelerde yaşar. [*Osm.* Andelîb; *Lat. Luscinia megarhynchos; Ing.* Nightingale; *Fr.* Rossignol commun]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 351.* – **KUŞLAR.** § ❷ *mec.* Sesi çok güzel olan kimse. § ❸ *den.* Büyük bir palanga hattının ucunun bağlandığı halka veya halattan yapılmış kasa)§ ❹ Hz. Muhammed'e verilen sıfatlardan biri ◉ **~ün çektiği dilinin belâsı,** *dey.* İlerisi düşünülmeden söylenen bir söz dolayısiyle güç duruma düşmeyi anlatır. [*Ing.* All trouble comes from not holding one's tongue]. ◉ **Ak-kulaklı ~,** *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Arap-bülbülügiller *(Pycnonotidae)* familyasından bir kuş türü. Kulak tüyleri beyaz olur. [*Lat. Pycnonotus leucotis; Ing.* White-eared nightingale; *Fr.* Bülbül *(Rossignol)* à oreilles blanches]. ◉ **Arap ~ ü,** *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Arap-bülbülügiller *(Pycnonotidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 21 sm. Başı kara, sırtı kül-kahverengi, karnı daha açıktır. Anadolu, Suriye ve Filistin'de ovalarda yaşar. [*Lat. Pycnonotus xanthopygus; Ing.* ve *Fr.* Bülbül]. ◉ **Ardıç ~ ü** *zool.* Ötücükuşlar *(Passeriformes)* takımının, Karatavukgiller *(Turdidae)* familyasından bir kuş türü. 18 sm. Sırtı pas kahverengisi, karnı külrengi-aktır. Avrupa ve Ön Asya'da orman ve bahçelerde yaşar [*Lat. Luscinia luscinia; Ing.* Thrush nightingale; *Fr.* Rossignol progné]. ◉ **buğdaycıl ~,** *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Karatavukgiller *(Turdidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 14 sm. Sırtı külrengidir. Avrupa ve Asya'da söğütlük ve sazlık yerlerde yaşar [*Lat. Luscinia svecica cyanecula; Ing.* Blue throat; *Fr.* Gorge- bleue] ◉ **çalı ~ü,** *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, öteğengiller *(Sylviidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 15 sm. Sırtı arduvaz rengi, karnı akımsıdır. Akdeniz ülkelerinde ova ve tepelerde yaşar. [*Lat. Sylvia hortensis; Ing.* Orphan warbler; *Fr.* Fauvette orphée]. ◉ **gözlüklü çalı ~ ü,** *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, öteğengiller *(Sylviidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 12.5 sm. Sırtı açık kahverengi, karnı daha açık renktedir. Akdeniz ülkelerinde dağ yamaçlarında yaşar. [*Lat. Sylvia conspicillata; Ing.* Spectacled warbler; *Fr.* Fauvette à lunettes]. ◉ **japon ~ü,** *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının timalyakuşugiller *(Timelliidae)* familyasından bir kuş türü. Kuyruğu karadır. Japonya ve Çin'de ağaçlarda yaşar. [*Lat. Liothrix lutes; Ing.* Hill-robin; *Fr.* Rossignol du Japon]. ◉ **kara başlı yalı ~ ü,** *zool.* Ötücükuşlar *(Passeriformes)* takımının, öteğengiller *(Sylviidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 14-5 sm. Sırtı yeşil -kahverengi, karnı külrengidir. Kuzey Batı Afrika, Avrupa, Ön Asya'da orman ve fundalıklarda yaşar. [*Lat. Sylvia atricapilla; Ing.* Black cap; *Fr.* Fauvette à tête noire]. ◉ **nar ~ ü,** *zool.* Ötücükuşlar *(Passeriformes)* takımının, Karatavukgiller *(Turdidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 13-14 sm. Alnı ve gerdanı pas kırmızıdır. Sırtı yeşil - kahverengi, karnı beyazımsı olur. Avrupa, Kuzey Afrika ve Ön Asya'da Orman ve bahçelerde yaşar. [*Lat. Erithacus rubecula; Ing.* Robin; *Fr.* Rouge-gorge]. ◉ **Nil ~ ü,** Ötücükuşlar *(Passeriformes)* takımının, Arap-bülbülügiller *(Pycnonotidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 15 sm. kadardır. Tüyleri külrengi olur. Nil'de yaşar. [*Lat. Pycnonotus arsinoe*]. ◉ **sapına ~ kondurmacasına çalmak,** *dey.* Bir müzik âletini çok güzel çalmak. ◉ **tepeli ~,** *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Arap-bülbülügiller *(Pycnontidae)* familyasından bir kuş türü. Başında tepeliği vardır. [*Lat. Pycnonotus jecosus.* [*Ing.* ve *Fr.* Bülbül].

~ **çanağı,** *dey.* Pek küçük kâse, bardak v.b.

~ **çanağı gibi,** *dey.* Pek ufak *(kâse).*

~ **dişi,** *işl.* Tülbentlerin kenarlarına geçirilen oya. [*Ing.* Kind of fine needlework].

~ **gibi konuşmak (okumak),** *dey.* Kolaylıkla ve bütün bildiklerini söylemek.

~ **gibi söylemek,** *dey.* Hiç bir şey saklamadan bildiklerini söylemek, her şeyi itiraf etmek.

~ **kesilmek,** *dey.* Kolaylıkla ve çabucak konuşmak.

~ **yuvası,** *mutf.* Daire biçiminde, ortası çukur olup, bu çukurumsu yere piştikten sonra sam fıstığı konulan bir çeşit hamur tatlısı.

bülent, s. *Osm.* < *Fars. bülend.* § ❶ Yüksek, yüce, ulu. [*Ing.* High, elevated; *Fr.* Haut, élévé]. § ❷ öz.i. Erkek adı.

bülten, i. *Fr. bulletin.* § ❶ Halka bilgi veren, kısa ve özlü resmî rapor: *Sağlık bülteni.* [*Ing.* Bulletin]. § ❷ Bildiri, ilân. § ❸ *istat.* İstatistikte birimlerin gözlem sonuçlarını kapsayan metin. § ❹ Bir derneğin veya idarenin faaliyeti hakkında bilgi vermek, bilim ve araştırma çalışmalarının özetlerini yayımlamak için çıkartılan süreli yayın, dergi ◉ **kayıp ~ i,** *ikt.* Sermaye piyasasının geliştiği ülkelerde borsa tarafından yayımlanan ve kayıp veya çalınmış emre yazılı senetleri gösteren günlük dergi.

~ **tahtası,** Tahta veya mukavvadan yapılan ve resim, fotoğraf, kitap gömleği ve grafik gibi förse l materyalin sergilenmesinde kullanılan levha, ilân tahtası. [*Ing.* Bulletin board; *Fr.* Tableau d'affichage].

büluğ /bülûğ/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Baliğ olma hali. [*Ing.* Puberty; *Fr.* Puberté]. § ❷ *tıp.* Organizmanın şekil ve görevlerinde beliren ve ikinci çocukluktan erginliğe doğru kademeli geçişi yansıtan değişmelerin tümü. ◉ ~ **a ermek,** Erinleşmek. [*Ing.* To attain the age of puberty; *Fr.* Atteindre l'âge de se marier].

☆ *Eşanl.* **erinlik.**

☆ *Karş.* **toyluk, çocukluk.**

büngalov, i. *Ing. bungalow.* Hindistan'da, tek katlı, etrafı veranda ile çevrili ev.

büngüldek,-ği, i. *coğr.* Çıktığı yerden fışkırırcasına veya gürültülerle çıkan su kaynağı. [*Ing.* Gushing spring; *Fr.* Source bouillonante, puit jaillissante].

bünyad /bünyâd/, i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❷ Temel, esas. [*Ing.* Foundation; *Fr.* Fondement]. § ❸ Bina. [*Ing.* Building; *Fr.* Bâtiment].

bünye, i. *Osm.* < *Ar. bina. esk.* § ❶ Vücudun iç ve fizik yapısı. [*Ing.* ve *Fr.* Structure] § ❷ *mim.* Bir binanın iskeletini ve esas yapısını teşkil eden bedeni, çatkısı ve dokusu. [*Ing.* Structure; *Fr.* Structure, édifice] § ❸ *res.* Resim ve heykellerde bir figürün çatımı, çatkısı. § ❹ Bir bütünün parçaları arasındaki düzenleniş § ❺ *psik.* Sinir sistemi tipolojisinin çeşitli kategorileri içlnde kisinin yerini belirleyen ruhî ve fizyolojik özelliklerin tümü § ❻ *tıp.* (a) Vücudun soya çekimle belirlenen yapısı, vücut kısımlarının karşılıklı düzen ve ahengi; (b) Sağlam ve hasta kimsenin morfopsikolojik görünüsü. [*Ing.* ve *Fr.* Structure] ◉ **tıbbî ~,** *tıp.* Hippokrates'in doktrininde, dış ve kozmik etkilerin iyileşmeyen hastalıkların gidişinde yaptığı değişiklik. [*Ing.* Medical structure].

☆ *Eşanl.* **yapı, yapılış, kuruluş.**

~ **denklemi,** *istat.* ◘ **Denklem.**

bünyevî, s. *esk.* Bünye ile ilgili. [*Ing.* Structural; *Fr.* De construction, de structure].

☆ *Eşanl.* **yapısal.**

bünyon, i. *Fr. bunion. tıp.* Ayakta meydana gelen iltihaplı şiş. [*Ing.* Bunion].

bünyonektomi, i. *Fr. bunionectomie. tıp.* Bünyonun ameliyatla çıkarılması. [*Ing.* Bunionectomy].

bür, i. *Fr. bura. mad. oc.* Dışarıya açılmayan iki veya daha fazla galeriyi düşey olarak birbirine bağlayan ve kömür, maden filizi veya malzemelerin inip çıkması için açılmış iç kuyu. [*Ing.* Blind shaft, bore-hole] ◉ **kat ~ ü,** *mad. oc.* İki kat yüzeyini birleştiren bür.

bürçük,-ğü, i. § ❶ Şakaklardan veya alından sarkan saç. [*Osm.* Zülüf; *Ing.* Curl *(of hair); Fr.* Boucle, méche] § ❷ *bot.* ◘ **Demet**[1]. § ❸ Ucu kıvrık saç lülesi)§ ❹ *astr.* Kuyruklu yıldızın kuyruğu. [*Ing.* Tail; *Fr.* Chevelure] ◉ **bölük ~,** *dey.* ◘ **Bölük.**

bürçüklü, s. *bot.* (a) Çiçekleri bürçük durumunda olan çiçeklikler için kullanıldığı gibi, çiçekleri böyle olan bitkilere de denir; (b) Dallanması bürçük biçiminde olan bitkiler için de kullanılır

bürde, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Arapların büründükleri bir nevi aba hırka.

büret,-ti, i. *Fr. burette. kim.* Volümetrik kimyasal analizlerde ölçülü hacimlerin kolayca alınmasını sağlayan 2-15 mm. çapında 2-100 cc. çözelti alabilecek kapasitede, alt kısmı cam musluklu veya lastik ve pensle kapatılabilen, üzerinde taksimat bulunan, dar ve uzun cam boru. Bir süpora tespit edilerek 1791'den beri kullanılmaktadır. [*Ing.* ve *Fr.* Burette] ◉ ◘ *ŞEKİL: 315.* – **KİMYA ALETLERİ.** ◉ **bunte ~ i,** *kim.* Gazların analizine yarayan cihaz [*Fr.* Burette de Bunte].

bürgü, i. < *bürümek. esk. kıyf.* § ❶ Özellikle Arap ülkelerinde kadınların kullandığı yaşmak veya örtü. [*Ing.* Covering veil; *Fr.* Couverture, voile] § ❷ Ince perde § ❸ *bot.* Çiçek yaprağı. [*Osm.* Varak-ı zehre; *Ing.* Bract; *Fr.* Bractée]. ☆ *Eşanl.* **brakte.**

bürgücük,-ğü, i. *bot.* Çiçek yaprakçığı. [*Ing.* Bracteole; *Fr.* Bractéole].

☆ *Eşanl.* **brakteol.**

bürgülü, s. *bot.* Üzerinde bürgü bulunan *(bitki kısımları hk.).* [*Ing.* Bracteate, bracted, bractiferous; *Fr.* À bractees, bractifère].

bürgümsü, s. Bürgü biçiminde olan *(bitki kısımları hk.).* [*Ing.* Bracteal; *Fr.* Bractéal, bractéaire].

bürhan /bürhân/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ *huk.* Kanıt, delil. [*Ing.* Proof; *Fr.* Preuve] § ❷

mant. Belgitleme. [*Ing.* Indication, evidence; *Fr.* Argument].

bürlesk, s. ve i. *Fr. burlesque* < *It. burlesco, tiy.* Çok gülünçlü ve maskaralıklı *(sahne oyunu), aşırı, kaba, bayağı komiklik.* [*Ing.* Burlesque].

~ **komedi**, *tiy.* Konusu ağır olmayıp zarif olan ve sürprizlerle ve güzel sakalarla nezaket dairesinde alay eden tiyatro eserleri. [*Ing.* Burlesque comedy; *Fr.* Comedie burlesque].

bürme, i. § ❶ *kıyf.* Eskiden kadınların sokağa çıkarken büründükleri kumaş veya dokuma bezden çarşaf. [*Osm.* Çarşaf; *Ing.* Woman's cloak; *Fr.* Tcharchaf] § ❷ Don ve torba gibi şeylerin ağzı.

büro /bü:ro/, i. *Fr. bureau.* § ❶ Çalışma odası, yazıhane: *Avukat bürosu.* [*Ing.* Office]. § ❷ Kalem odası, kalem, daire. [*Ing.* Department, secretary's office, bureau] § ❸ Çekmeli yazı masası. [*Ing.* Writing table]. § ❹ **İş görülen** *(çalışılan)* yer. § ❺ Bir kurulun yazı işlerini görenler ve çalıştıkları yer. [*Ing.* Office]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 111.* — **BÜRO.** ◉ **danışma** ~ **su**, ◘ **Danışma.**

~ **malzemesi**, Bir büroda çalışmayla ilgili çeşitli araç ve gereç. [*Ing.* Office stationery; *Fr.* Fournitures de bureau].

~ **mobilyası**, *ağ.iş.* Bürolarda kullanılan çelikten yapılma veya ağaç mobilya. [*Ing.* Office furniture].

bürokrasi, i *Fr. bureaucratie* < *Yun.* § ❶ Bir işin yöneltilmesi için uzun boylu ve dolaşık yollardan işlem yapılması usulü. [*Osm.* Kırtasiyecilik; *Ing.* Redtape, bumbledom] § ❷ ◘ **Bürokratlık.**

burokrat,-tı, i. *Fr. bureaucrate.* § ❶ Devlet işlerinin yürütülmesinde biçime gerektiğinden çok yer veren görevli. [*Ing.* Bureaucrat] § ❷ Büro işinde çalışan kimse. [*Ing.* Red-tapist].

bürokratik, s. *Fr. bureaucratique.* Bürokrasi ile ilgili. [*Ing.* Bureaucratical].

bürokratlık,-ğı, i. *sosy.* Belirli aylıkları ve sorumlulukları olan ve bir kurala göre atanan ve yükselen memurların meydana getirdikleri aşamalar düzeni. [*Ing.* Bureaucracy officialdom; *Fr.* Bureaucratie].

bürudet,-ti /bürüdet/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Soğuk, sogukluk § ❷ Kırgınlık, küskünlük.

bürük,-ğü, i. Uçkur veya kese ağızlarında kullanılan burulmuş kaytan ve ip şeklinde kordon.

bürülü, s. Bürünmüş, sarılmış, kaplanmış: *Şala bürülü bir kadın.* [*Osm.* Tesettür etmiş; *Ing.* Wrapped, enfolded, enveloped; *Fr.* Roule, enveloppé, emmitouflé].

☆ *Karş.* **açınmış.**

bürüm, i. < *bürümek.* § ❶ Bürülmüş, katlanmış, kıvrılmış olan şey, lüle: *Bir bürüm kaymak.* [*Ing.* Fold; *Fr.* Rouleau] § ❷ Büküntü ve bir şeyi sararak örtme anlamındadır. [*Ing.* A wrapping up, folding; *Fr.* Pli, enveloppe] § ❸ *bot.* Şemsiye veya kömeç durumundaki bileşik çiçekte sapın dibine yakın yan yana dizili bürgülerin tümü; Bileşik çiçeklerin sapları altında bulunan ve bir daire oluşturan yaprakçıklar. [*Osm.* Leffafe; *Lat. Involucrum; Ing.* ve *Fr.* Involucre]. § ❹ *fels.* Gittikçe artan ve ayrımlaşmaya giden evrimin tersine, ayrımlaşmadan özümlenmeye doğru giden süreç.

bürümcek,-ği, i. Koza gibi yumaklanmış şey, tire veya ibrişim yumağı. [*Ing.* Kind of crêpe made of raw silk; *Fr.* Objet enroule comme le cocon de soie, peloton].

bürümcük,-ğü, i. < *bürümek.* § ❶ *dok.* Ham ipekten dokunmuş ince bez: *bürümcük bulüz. bürümcük perde.* [*Ing.* Gauze, raw silk, crêpe; *Fr.* Gaze de soie écrue] § ❷ *bot.* Maydanozgiller familyasından bitkilerin küçük semsiyelerinin dibinde bulunan küçük bürüm. [*Osm.* Lüfeyfe; *Ing.* Involucel; *Fr.* Involucelle] § ❸ İpek böceği kozalağının dış tarafındaki ipliklere verilen ad § ❹ Koza gibi yumaklanmış şey.

~ **kaftan**, *kıyf.* Bürümcük denilen ham ipekten dokunmuş bir çeşit ince kumaştan yapılan eski biçim manto. [*Fr.* Manteau en etoffe froncee].

bürüme, i. § ❶ Kaplama, sarma § ❷ s. *mec.* Acele, önemsiz, baştan savma.

bürümeden, z. Bastan savma: *Bürümeden iş görmek, Bürümeden anlatmak.*

bürümek(-i), f. § ❶ Sarıp kaplamak. [*Osm.* İstilâ etmek; *Ing.* To cover up, fill; *Fr.* Entourer, couvrir]. § ❷ Bir şeyin etrafını diğer bir şeyle örtmek ve sarmak. [*Osm.* Zarflamak, ihata etmek; *Ing.* To envelope, to wrap, enfold; *Fr.* Enveloper] § ❸ Kuvvetle etkilemek ◉ **gözünü** ~, *dey.* Başka şey görmez hale getirmek ◉ **gözünü kan** ~, *dey.* Öldürecek kadar kızmak.

bürüncük,-ğü, i. < *bürümcük* < *bürünmek.* «*Bürünecek küçük bez*» anlamında kadın baş örtüsü.

büründürmek(-i), f. Kaplatmak, sardırmak.

bürünme, i. Bürünmek işi. [*Ing.* Covering or enveloping *(oneself)*, being wrapped].

bürünmek(-i), f. § ❶ Bürümek işine konu olmak veya bu işi kendine yapmak, kaplanmak: *Dağ başı sise büründü.* [*Osm.* Tesettür etmek, iktisa etmek; *Ing.* To wrap oneself up(in); *Fr.* S'envelopper, se couvrir] § ❷ Sarınmak, örtünmek: *Çarşafa bürünmek* § ❸ *mec.* Bir görünüşe girmek: *Doktor kimliğine bürünmek* ◉ **yasa (mateme)** ~, *dey.* Derin bir üzüntüye kapılmak.

☆ *Karş.* **açınmak, açılmak.**

bürüntü, i. Eski Yunanlıların giydikleri bol ve kıvrımlı kumaştan libas.

bürünüş, i. Bürünme tarzı.

bürüyüş, i. Kaplama, sarma tarzı.

büsbütün /büs:bütün/, z. Eksiksiz olarak, iyice, tamamiyle: *Büsbütün berbat oldu.* [*Osm.* Kâmilen, bilkülliye; *Ing.* Entirely, wholly, totally, altogether, quite; *Fr.* Tout à fait, entièrement, totalement, pour de bon].

☆ *Yak. anl.* **iyiden iyiye, hep birden.**

☆ *Karş.* **yarı yarıya, yarım, nim, nısf.**

büst,-tü, i. *Fr. buste* < *It. busto*, göğüs § ❶ İnsan vücudunun üst kısmı § ❷ vücudun, omuzlarla beraber göğüsten yukarı kısmını gösteren heykel: *Atatürk'ün büstü.* [*Ing.* Bust] ◉ **dardib ayaklı** ~, Dardibli ayak üstüne oturtulmuş büst.

~ **ayağı**, *san.* Büst heykellerinin altına gelen ayak kısmı. [*Ing.* Small pedestal, piedouche; *Fr.* Piédouche, gaine].

~ **heykeltraşı**, Büst yapmakta uzman heykeltraş. [*Fr.* Bustier].

bütan(gazı), i. *Fr. butane* < *Lat. butyrum. kim.* § ❶ Yakıt olarak kullanılan ve kaynama noktası 32° Fahrenhayt olan, doğal bir hidrokarbonlu bileşik *(gaz).* [*Ing.* Butane].

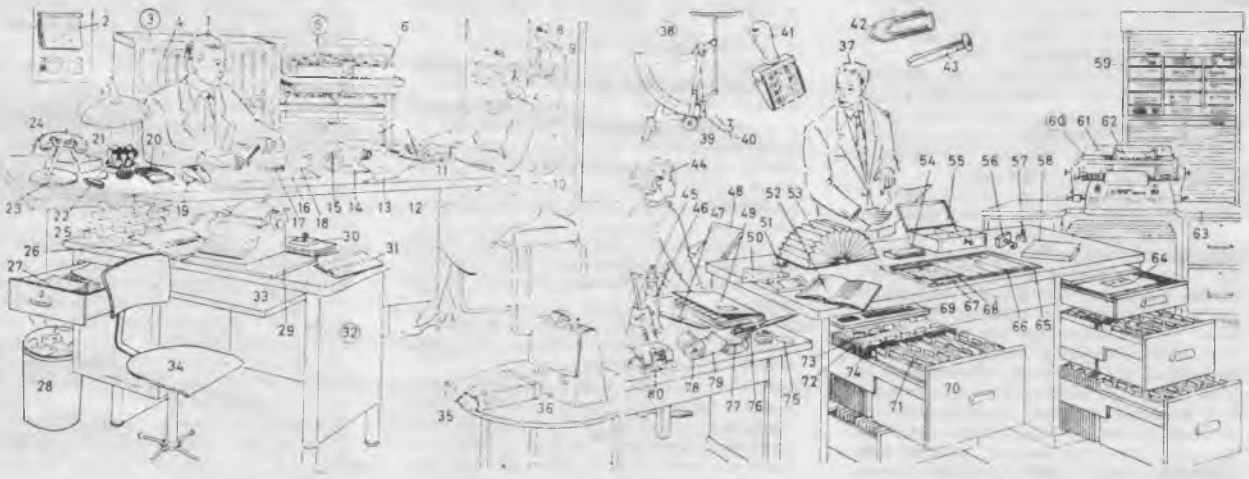

ŞEKİL: 111. — **BÜRO.** /1-36 *Büro (yazıhane)*/: 1. Büro şefi. 2. Duvar takvimi. (3) Dosya dolabı. 4. Dosya *(klasör).* (5) Kartoteks dolabı. 6. Kartoteks gözü *(çekmecesi).* 8. Hademe. 9. Evrak. 10. Büro sekreteri. 11. Steno defteri. 12. Yazıhane *(yazı)* masası. 13. Dosya kılıfı .14. Dosya. 15. İmzalanacak yazı dosyası. 16. Sümen. 17. Bloknot. 18. Bloknot kâğıdı. 19. Kurutma kâğıdı. 20. Istampa. 21. Müdür sehpası. 22. Lâstik müdür. 23. Masa lâmbası *(büro, yazıhane lâmbası).* 24. Masa telefonu *(Büro telefonu).* 25. Mektup rafı. 26. Mektup dosyası. 27. Yazı kâğıdı *(dosya kâğıdı, daktilo kâğıdı).* 28. Kâğıt sepeti. 29. Daktilo sümeni *(daktilo altlığı).* 30. Kâğıt üzerine konan ağırlık. (32) Daktilo masası. 33. Çekme *(masa çekmesi).* 34. Yazıhane iskemlesi *(döner iskemle).* 35. Telefon rehberi. 36. Evrak çantası. /37-80 *Muhasebe servisi (bölümü)*/: 37. Muhasebeci *(muhasip, hesap uzmanı).* 38. Mektup terazisi, 40. Ayar vidası. 41. Tarih mühürü. 42. Ataş. 43. Kâğıt tutturucu. 44. Büro işçisi. 45. Zamk şişesi. 46. Zamk. 47. Kâğıt (kesme) bıçağı. 48. Posta pulu. 49. Pul defteri. 50. Fatura. 51. Makbuz. 52. Hesap defteri. 53. Yazı tasnif defteri. 54. Kasa kayıt koçanı. 55. Kasa kutusu. 56. Fatura mühürü. 57. Giriş *(kayıt)* mühürü. 58. Kasa defteri. 59. Kayıt dolabı. (60) Hesap makinesi. 62 Hesap pusulası. 63. Hesap masası. 64. Ana defter *(Defterikebir).* 67. Hesap pusulası. 68. Karbon kâğıdı. 70. Kartoteks *(kart, fiş)* çekmecesi. 71. Kartoteks *(fiş).* 72. Kayıt kartları. 73. Etiket. 75. Silgi. 76. Kâğıt makası. 77. Sünger. 78. Yapıştırma kâğıdı *(sefoteyp)* rulosu. 79. Yapıştırma kâğıdı. 80. Zımba *(delici).*

~ giderici, *kim.* Bir petrol ürünündeki bütanı ayırmak için kullanılan levhalı sütun veya başka bir cihaz.
~ giderme, *kim.* Benzinde veya başka bir petrol ürününde bulunan bütanın, genellikle ayrımsal damıtmayle çıkarılması.
~ tankeri, *den.* Bütan gazı veya kolayca sıvılaşabilen başka gazları taşımak için yapılmış özel tipte gemi. [*Ing.* Tanker; *Fr.* Butanier].

bütanol, i. *Fr. butanol. kim* ◘ **Bütil (alkol)**

bütanolit,-ti, i. *Fr. butanolide. kim.* ◘ **Bütirolakton.**

bütanon, i. *Fr. butanone. kim.* 81° C de kaynayan $C_2H_5-CO-CH_3$ formülündeki keton. [*Ing.* Butanone; *Fr.* Méthyléthylcétone].
☆ *Eşanl.* **metiletilketon.**

bütçe /bütçe/, i. *Ing. budget.* < *esk. Fr. bougette. ikt.* § ❶ Belli bir süre içindeki gelir ve giderlerin miktar ve ayrıntılarını tasarlayan hesap cetveli: *Devlet bütçesi.* [*Fr.* Budget]. § ❷ Gelir paraca güç, malî güç: *Onun bütçesi bu işe elverişli değil.* [*Ing.* Income, revenue; *Fr.* Rente, revenu] § ❸ *(Geniş anlamda)* Bir ferdin, derneğin, topluluğun veya bir teşebbüsün gelir ve giderlerinin tümü. § ❹ *huk.* Devletin ve diğer kamu tüzel kişilerinin gelecek belli bir dönem içindeki gelir ve giderlerini tahmin eden ve aynı zamanda bunların yürütülüp uygulanmasına izin veren hukukî işlem. ⊙ **de açıklık ilkesi,** *ikt.* ve *huk.* Bütçe ile ilgili tahminlerin ve bütçe uygulaması sonuçlarının gerek parlâmento üyeleri, gerekse mükellefler, kısaca bütçeyi incelemek isteyen herkes tarafından kolaylıkla anlaşılır şekilde düzenlenmesi. [*Ing.* Principle of budgetary deficit]. ⊙ **~ de alenilik ilkesi,** *ikt.* ve *huk.* Bütçe ile ilgili bütün belgelerin, yani bütçenin hazırlanması safhasından başlamak üzere onama, uygulama ve denetleme safhalarıyle ilgili bütün dokümanların düzenli ve gerçek malî durum hakkında hüküm verilmesine elverişli bir şekilde yayımlanması zorunluğu. ⊙ **~ de birlik ilkesi,** *ikt.* ve *huk.* Devletin bütün gelir ve giderlerinin tek bir bütçede toplanması, yani devletin bir tek bütçesi olması. [*Ing.* Principle of a single and complete budget; *Fr.* Unité budgetaire]. ⊙ **~ de denklik ilkesi,** *Ikt.* ve *huk.* Bütçede gösterilen gelir ve giderlerin eşit olması. [*Ing.* Principle of budgetary equilibrium; *Fr.* Principe d'équilibre budgetaire]. ⊙ **~ de genellik ilkesi,** *ikt.* ve *huk.* Devletin bütün gelir ve giderlerinin bütçede ayrı ayrı ve tam olarak gösterilmesi. ⊙ **~ de ödenek aktarması,** *ikt.* ve *huk.* Bütçenin bir bölüm veya maddesine konulmuş bulunan ödeneğin azaltılıp diğer bir bölüm veya maddeye ayni miktar ödenek eklenmesi ⊙ **~ de önceden mezuniyet ilkesi** *ikt. ve huk.* Bütçenin ait olduğu malî yıla girmeden önce parlamento tarafından kabul ve tasdik edilmesi zorunluğu. ⊙ **~ de yıllık olma ilkesi,** *ikt.* ve *huk.* Bütçe ile verilen mezuniyetin bir süre ile sınırlanması ve genel olarak söz konusu sürenin bir yıl olması. ⊙ **~ nin uygulanması,** *ikt.* ve *huk.* Bütçede öngörülen gelirlerin toplanması ve giderlerin ödenmesi. [*Ing.* Execution of budget; *Fr.* Application, budgetaire] ⊙ **~ ye ödenek eklenmesi,** *ikt.* ve *huk.* Bütçede tertibi, yani bölüm ve maddesi bulunan bir ödeneğin yetmemesi *(bu halde ek ödenek verilir)* veya bütçede tertibi olmayan yani öngörülmeyen bir iş veya hizmetin yapılabilmesi için *(fevkalâde ödenek veya tahsisat),* bir kanunla verilen ödenek. ⊙ **açık ~,** *ikt.* ◘ **Açık²**. ⊙ **aile ~ si,** *ikt.* ◘ **Aile** ⊙ **denk ~,** *ikt.* ◘ **Denk²**. ⊙ **geçici ~,** *ikt.* ve *huk.* Bütçenin parlamento tarafından reddedilmesi gibi olağanüstü bir sebep dolayısiyle yeni yıllık bütçe hazırlanıncaya kadar geçici bir süre için devlet mekanizmasının işlemesini, kamu hizmetlerinin görülmesini, özellikle vergilerin ve diğer kamu gelirlerinin tahsilini sağlamak üzere hazırlanan bütçe. [*Ing.* Provisional budget; *Fr.* Budget provisionnel] ⊙ **katma ~,** *ikt.* ve *huk.* Muhasebe-i umumiye kanununun 115. maddesine göre giderleri özel gelirlerle karşılanan ve genel bütçe dışında idare olunan bütçe. [*Ing.* Annexed budget; *Fr.* Budget annexe]. ⊙ **mahallî ~,** *ikt.* ve *huk.* Kamu idarelerine ait olan ve Büyük Millet Meclisinden geçmeyen bütçe çeşidi. *(Vilâyet, özel idaresinin özel bütçesi veya belediye bütçesi) gibi.* [*Ing.* Local budget]. ⊙ **muhtar (özerk) ~** *ikt.* ve *huk.* Iktisadî ve sınaî nitelikteki kamu kurumlarına ait olup Büyük Millet Meclisinden geçmeyen, gerek şekil, gerekse kapsam bakımından ticarî ve sınaî esaslara bağlı olan bütçe çesidi. [*Ing.* Autonomous *(independent)* budget; *Fr.* Budget autonomique]. ☆ *Eşanl.* **sınai bütçe.** ⊙ **muvakkat ~,** *ikt.* ◘ **Muvakkat.**
~ açığı, *huk.* ve *ikt.* Bütçe hazırlanırken yapılan tahminler hilâfına, gelir ve giderlerin birbirine eşit olmamasını anlatır. [*Ing.* Budgetary deficit; *Fr.* Budget en deficit, budget déficitaire].
~ aktarması, *ikt.* ve *huk.* Bütçenin uygulanma süresinde kullanılmamış ödeneklerin bütçede aktarılması. [*Ing.* Budgetary transfer of budget; *Fr.* Transfert de budget].
~ çıkmazı, *siy.* Alacak verecek farklarıyle *(pozitif* veya *negatif alacak-verecek)* ve geçici işlemlere ait alacak-verecek farkları *Her yıl hazine tarafından kabul edilen borçlar toplamı ile bunların yavaş yavaş tahsili arasındaki farka eşit olduğu için ne gatif-alacak-verecek farklarıdır)* na ait olup devlet tarafından kesinlikle gerçeklestirilen islemlerdeki alacak-verecek farklarının toplamını belirten bir deyim.
~ tahmini, *ikt.* Devlet hizmetlerinin yapılabilmesi için bu hizmetlerin mütevakkif bulunduğu masraflarla bu masrafları karsıla yacak gelirlerin bir yıllık miktarlarını önceden ve gerçege yakın bir şekilde hesaplamak ve Meclise bütçe kanunu lâyihasını o esasa göre sunmak üzere takibolunan bütün usul ve sistemler. [*Ing.* Budget estimate; *Fr.* évaluation budgetaire].
~ yılı, *ikt.* Bir bütçenin uygulanmaya başlandığı günden ertesi yıl ayni güne kadar geçen süre. [*Ing.* Budget year; *Fr.* Année, budgetaire].

büte, i. *Fr. butee, mek.* (a) Eksenel bir etkinin dayanma yeri görevini yapan parca veya cihaz. [*Ing.* Abutment, buttress, prop; (b) Bir parçanın hareketini sınırlayan çıkıntı.
~ bileziği, *mek.* Bir mil üzerinde, yatağın aynı şekildeki yuvalarına gelip geçen ve milin doğrultusunda etki yapan zorlamalara karşı, dayanma noktası görevi yapan sacaklı çember.
~ yatağı, *mek.* Eksenel bir etkiye dayanma yeri gören yatak. [*Ing.* Thrust-block, thrust bearing; *Fr.* Palier de butée].
☆ *esanl.* **eksen yatağı.**

büten, i. *Fr. butène. kim.* ◘ **Bütilen.**

bütenin, i. *kim.* ◘ **Enin.**

bütil, i. *Fr butyle, kim.* Butil alkollerden birindeki hidroksil grupunun çıkmasıyle türeyen $-C_4H_9$ formülündeki tek değerli kök. [*Ing.* Butyl].
~ kauçuğu, *kim.* Izopren ve izobütilen'den itibaren üretilen kopolimer.

bütilen, i. *kim.* $CH_3CH_2-CH=CH_2$ ve $CH_2=C(CH_3)_2$. (−6,1°) ye kadar gaz halinde, renksiz, doymamış bir organik bileşimdir. Petrollerin tasfiyesi sırasında büyük çapta olusan önemli bir ilkel madde olup kauçuk, nylon ve daha birçok organik maddelerin yapımında kullanılır. [*Ing.* ve *Fr.* Butylene].

bütilen.glikol,-lü, b.i. *Fr. butylene - glycol. kim.* Kuramsal *(teorik)* olarak, bütenlerden birine iki hidroksilin katılmasıyle, türeyen, selofan ve yapay *(suni)* dokuma liflerinin yapımında kullanılan $C_4H_8(OH)_2$ formülündeki dialkol. [*Ing.* Butylene glycol].

bütilglikoleter, i. *Fr. butylglycolether, petrokim.* $C_4H_9OCH_2CH_2-OH$ formülündeki sıvı. *(Bütanol'un etilen oksitle olaya girmesinden elde edilir. Boya, vernik ve boyar maddelerin eritenidir.*

bütilik, s. *Fr. butylique. kim.* Yapısında bütil kökü bulunan alkollere, esterlere ve genellikle çeşitli bileşiklere verilen ad. [*Ing.* Butilic].

bütilkloral, b.i. *Fr. butylchloral. kim.* Soğutulmuş paraldehit üzerinden bir klor akımı geçirilmekle elde edilen, $CH_3-CHCl-CCl_2-CHO$ formülünde, üç klorlu bir bütirik aldehide verilen ad. *(Bu madde anestezik özellikler gösterir, posyon ve lavman şeklinde verilir).* [*Ing.* Butyl chloral].

bütin, i. *Fr. butyne. kim.* Formülleri sıra ile, $CH_3-CH_2-C\equiv CH$ ve $CH_3-C\equiv C-CH_3$ olan iki asetilenik hidrokarbona verilen ad. [*Ing.* Butyn].

bütiramit,-di, i. *Fr. butyramide kim.* Formülü $CH_3-CH_2-CH_2-CONH_2$ ve 115° C de eriyip 216 C de kaynayan bir birincil amit. [*Ing.* Butyramide].

bütirat,-tı, i. *Fr. butyrate. kim.* Tereyağı asidinin *(Bütirik asidi)* tuzu veya esteri olup, suda çözünen renksiz sıvılardır. Meyvaları andıran hoş kokuludurlar. *(Örnek: Etil bütirat ananası andırır).* Genel formülleri: R−O−CO−OR' dir. Sentetik meyva kokularının yapımında ve parfümeride kullanılır. [*Ing.* Butyrate].

bütirik, s. *Fr. butyrique kim.* Asetik asit ve aset aldehidin yüksek homologları olan izomer iki aldehide ve aside verilen ad. [*Ing* Butyric].

bütiril, i. *Fr. butyryle kim.* Izobutiril'in $(CH_3)_2CH-CO-$ izomeri olan, C_3H_7-CO- formülünde acil kökü. [*Ing.* Butyrill].

bütirin, i. *Fr. butyrine. kim.* Tereyağında olein palmitin ve stearinle birlikte bulunan gliserinin tribütirik esterine verilen özel ad. [*Ing.* Butyrin; *Fr.* Tributyrine].
☆ *Eşanl.* **tribütirin.**

bütirit,-ti, i. *Fr. butyrite. min.* Sarımsı beyaz renkte fosil reçine türü. [*Ing.* Butyrite].

bütirometre, i. *Fr. butyrometre. kim.* Sütte yağ miktarını tayine yarayan âlet. [*Ing.* Butyrometer].
☆ *Eşanl.* **yağölçer.**

bütiron, i. *Fr. butyrone. kim.* Kalsiyum bütiratın damıtılmasıyle elde edilen, $C_3H_7-CO-C_3H_7$ formülünde keton. [*Ing.* Butyron].

bütobarbital, i. *Fr. butobarbital. kim.* 0.1 gr lık dozlarda uyutucu etkisi olan bir barbitürik türev.

bütten(el) kâğıdı, *matb.* Büyük teknelerde hazırlanmış kâğıt hamurundan elek kalıplarda, elle çıkarılarak yapılan, kenarları tırtıklı ve kendinden desenli ve yollu kâğıt. Içinde istenirse su işareti de konur. [*Ing.* Hand-made paper; *Fr.* Papier de cuve].

bütun, s. *esk. T. bitmek* > *bütmek.* § ❶ Eksiksiz, tam: *Bir oturuşta bütün bir ekmeği yedi.* [*Osm.* Bilümum; *Ing.* Entire, complete; *Fr.* Complet,-ete, entier,-ère] § ❷ -In Hepsi, tamamı: *Bütün ağaçlar açtı.* [*Osm.* Kül; *Ing.* The whole, all; *Fr.* Tout, tous]. § ❸ Parçalanmamış: *Bir bütün ekmek, Bir bütün elma.* [*Ing.* Unity; *Fr.* Unité]. § ❹ i. *mat.* Bir takım niceliklerin toplamı. [*Osm.* Yekûn; *Ing.* ve *Fr.* Total]. § ❺ i. Parçalanınca ana niteliğini kaybeden şey, birlik: *Türk yurdu bir bütündür.* § ❻ *arg.* On liralık kâğıt para. § ❼ i. Tam olma, birlik. [*Osm.* Vahdet; *Ing.* Unity, oneness, completeness; *Fr.* Unite]. § ❽ Bir şeyin tamamı. ⊙ **dini ~,** *dey.* ◘ **Din.**
☆ *Eşanl.* § ❶ **tamam.** § ❷ **tüm, hep, tükel, kaffe.** § ❸ **kamu, bilcümle, cümleten,** § ❹ **birlik, beraberlik, ittihat.** § ❺ **tamlık.**
~ sinirleri yerinden oynamak, *dey.* Öfkelenmek, sıkılmak, heyecanlanmak.

bütün bütün, z. Tamamen, iyice, büsbütün. [*Ing.* Completely, entirely, wholly, thoroughly, totally, altogether; *Fr.* Tout à fait, complètement, entierement, totalement, absolument].

bütüncü, i. Herşeyi tam olarak isteyen kimse.

bütüncül, s. Bütün yetkilerini kendisinde toplayan *(hükümet, yönetim).* [*Ing.* Totalitarian; *Fr.* Totalitaire].
☆ *Eşanl.* **totaliter.**

bütünleme, i. § ❶ Bütünlemek¹ eylemi. [*Ing.* Completion; *Fr.* Achèvement]. § ❷ Ders yılı sonunda veya ilk sınavda geçemeyenler için açılan ikinci sınav: [*Ing.* Reparation examination; *Fr.* Examen de réparation] § ❶

topogr. **Arazide** uygulanan işlem, fotogrametriyle elde edilmiş bir haritaya bu işlemle uçaktan alınmış fotoğrafların veremeyeceği bilgiler *(yer adları yolların ulaşıma elverişlilik durumu v.b.)* aktarılır. ◉ **~ ye kalmak**, *dey.* Okullarda yıl sonunda, bütün derslerden geçecek not alamamak, bazı derslerden, bir kere daha sınava girmek zorunluğunda bırakılmak. [*Osm.* Ikmale kalmak].

~ sınavı, *dey.* Okullarda bütünlemeye kalan öğrencilerin girmek zorunluğunda olduğu sınav. [*Osm.* Ikmal imtihanı; *Ing.* Reparation examination; *Fr.* Examen de réparation].

~ yasası, *psik.* Psikolojik çağrışım yasası. Bu kanun gereğince, Höffding'e göre her tikel bilinç hali, içinde ilk önce ortaya çıkmış olduğu genel durumu yeniden ortaya çıkmaya yönelir.

bütünlemeci, i. Bir odanın veya apartmanın bütün eşya ve süslemesi arasında tam bir uyum bulunacak görünüşte düzelten döşeme ve süsleme sanatkârları. [*Ing.* Outfitter; *Fr.* Ensemblier].

bütünlemek(-i), f. § ● Eksiksiz bir duruma getirmek, tamamlamak. [*Osm.* Ikmal etmek; *Ing.* To complete, repair; *Fr.* Compléter, achever]. § ● Bir odanın eşyasını birbirine uyar bir görünüşte düzeltmek ve gereken tekmil parçalarla döşemek. § ● Ufak paraları büyük para haline getirmek.

☆ *Yak. anl.* **tümlemek, birleştirmek, birlik yapmak, yek etmek**.

☆ *Kars.* **parçalamak, bölmek, eksiltmek, ayırmak**.

bütünler[4], s. *mat.* § ● Bütün haline getiren veya bütün haline getirmek için eklenen. [*Osm.* Mütemmim; *Ing.* Supplementary; *Fr.* Supplémentaire]. § ● i. Bir başka açının bütünleri olan açı. ◉ **bir yayın ~ i**, *mat.* Bir yaya bir yarım çember elde etmek için eklenmesi gereken yay.

~ açı, *mat.* ◘ **Açı**.

bütünleşme, i. *sosy.* Bir memlekete dıştan gelen göçmenler veya sığınanlar *(mülteci)* la yerli halk arasındaki dil, örf ve âdet farklarının silinerek yerleşenlerin yerli halkla bir bütün teşkil etmesi. *(Alman sosyologları ve başlıca Viekandt tarafından kullanılan bu terim tam olarak «bütünlük halinde olma» diye de karşılanabilir).* [*Ing.* Integration; *Fr.* Intégration].

bütünlük,-ğü, i. § ● Bütün olma hali. § ● *res, heyk.* ve *mim.* Bir sanat eserinde bulunması gereken uyum ve birlik. [*Osm.* Vahdet; *Ing.* Completeness, entireness; *Fr.* Ensemble].

~ görmek, Bir şeyin veya manzaranın resim yapılırken gözü teferruatla meşgul etmeyerek onun bütün şeklini bir bakışta görmek. [*Fr.* Voir l'ensemble].

~ ruhbilimi, *psik.* Ruhsal olayları, fizyolojik veya fiziksel denemelerin paralelinde mekanistik ve elemanter bir oluşma olarak değil organik bir birim olarak kavrama öğreticisi.

bütünleyici, s. § ● Bütünlemeyi sağlayan. § ❷ *mat.* (a) Bir E vektörel uzayında, ancak satır vektörü ortak vektör kabul eden iki alt uzay için söylenir. Bu durumda E uzayının her vektörü, birinci alt uzayın bir vektörüyle, ikinci alt uzayın bir vektörünün toplamına eşit olur; (b) Daha genel olarak *p* alt uzayı bulunan bir sistem için kullanılır; bunlar arasında herhangi ikisinde ancak sıfır vektör ortaktır ve **E** uzayının herhangi vektörü, verilen alt uzayların her birinden alınmış *p* vektörün toplamına eşittir. [*Ing.* Suppletory; *Fr.* Supplétif,-ive]. ◉ **bir cümlenin ~ si**, *mat.* Referansiyel *(ana cümle veya evrensel cümle)* olarak alınan bir **R** cümlesinin, bir **A** alt cümlesi için, **R**'nin **A**'ya yabancı bütün elemanlarını kapsayan ve **A** ile ortak hiçbir elemanı bulunmayan cümle.

☆ *Eşanl.* **bir cümlenin bütünleri veya tümleyicileri**.

~ küre, *opt.* İçi beyaza boyanmış küresel bir kabuktan meydana gelen fotometri cihazı *(Biri ışığın girmesi, öbürü de gözlem için iki delik açılmıştır; kürenin dibinin ışıklılığı, küreye giren toplam akımla orantılıdır)*.

bütünsel, s. *mant.* Bütün varlıkları veya düşünülen şeyleri kaplayan. [*Osm.* Külli; *Ing.* Total, universal, general; *Fr.* Total, -ale, entier,-ère, complet,-ete].

☆ *Eşanl.* **tümel**.

büve, i. ◘ **Büvelek**.

büvelek,-ği, i. *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, iki-kanatlılar *(Diptera)* takımının, *Tabanidae* familyasından, yaklaşık olarak 2 sm. uzunluğunda, iri ve tıknaz sokucu zehirli bir sinek. Özellikle sıcak ülkelerde yaygındır. Disileri büyük memeli hayvanların *(sığır, at v.b.)* kanlarını emer ve onları kudurmuşçasına koşturur. En çok bilineni **sığır büveliği**'dir. [*Lat. Hypoderma diana; taba nus bovinus; Ing.* Gadfly, breeze, horsefly, cleg; *Fr.* Taon].

☆ *Eşanl.* **büğe, büve**.

büvet[1],-ti, i. *Fr. buvette.* § ● Hafif yiyecek içecek satan küçük dükkân. § ● Küçük istasyon büfesi. [*Ing.* Refreshment-bar].

büvet[2], i. < *büğemek.* > *büğet. coğr.* Suyun önüne gerilen set, baraj. [*Osm.* Bend; *Ing.* ve *Fr.* Barrage].

büyü, i. *esk. T. bügl* > *bügü.* § ● Doğa bilimlerinin erişemediği, bilemediği sözde güçleri kullanarak yaratıklara, özellikle canlılara ve bu arada insanları istenilen yönde etkilemek için yapılan gülünç ve boş eylemler. [*Osm.* Sihir; *Ing.* Sorcery, incantation, spell; *Fr.* Magie, sortilège, sorcellerie] § ● Bir güzelliğin başkaları üzerinde yaptığı şaşırtıcı etki. [*Osm.* Teshir; *Ing.* Charm, enchantment; *Fr.* Charme, enchantement] ☆ *Eşanl.* **büyücülük** ◉ **~ leyici «sanki»**, *tiy.* Bir oyuncunun kendi yaşantısı olmayan bir rolü **sanki** kelimesiyle değerlendirip o rolün gerekli havasına daha iyi girebilmesi için kendini büyülemesi. [*Ing.* Magic «if»] ◉ **~lü fener**, *sin.* Göstericinin ilke bicimi. Önünde mercek bulunan bir kutudan meydana gelir. Kutunun içinde bir ışık kaynağı bulunur. [*Ing.* Magic lentern; *Fr.* Lanterne magique] ◉ **mumya ~sü**, Büyüklenmek istenen kimseyi temsil eden, mumdan bir insan heykelciğine veya hayvana yaralar açmak yoluyle uygulanır. Büyülenecek olan kimsenin, bedeninde bu yaraların acısını duyduğuna inanılır. ◉ **~süne tavşar başı**, *dey.* Büyüden korkmadığını anlatmak için söylenir. [*Ing.* A hare's head against his spell expression used to break a spell].

~ bozmak, *dey.* Yapılmış bir büyüyü, gene büyü ile yok etmek, etkisiz hale getirmek. [*Ing.* To break a spell; *Fr.* Rompre le charme].

~ ile bağlamak, *dey.* Büyü sayesinde hiç bir şey yapamaz hale getirmek.

~ kitabı, *tar.* Avrupa Ortaçağında, sihirbaz ve büyücülerin başvurduğu tılsım derlemesi. [*Ing.* Wizard's book of spells, black book; *Fr.* Livre de magie, grimoire].

~ yapmak (yaptırmak), *dey.* Büyü yoluyle etkisi altına almaya (aldırmaya) çalışmak. [*Ing.* To practice sorcery, to cast a spell (against); *Fr.* Exercer, pratiquer la magie, user le sortilèges, de sorcellerie].

büyücek, s. Oldukça *(bir dereceye kadar büyük)*. [*Ing.* Quite big; *Fr.* Assez grand].

☆ *Yak. anl.* **irice**.

☆ *Karş.* **küçücük, küçücek, küçükce, ufakça**.

büyücü, i. Büyü yapabilen üstün güce sahip olduğuna inanılan kimse, büyü yapan. [*Ing.* Sorcerer, magician, enchanter, charmer; *Fr.* Magicien, sorcier echanteur,-eresse] ◉ **üç ~**, *astr. Orion*'un omuz kılıç kayışı.

~ aynası, *opt.* ◘ **Ayna**.

~ küpü, *dey.* Daima büyü işleriyle uğraşan, fesatlık kuran.

büyücülük,-ğü, i. § ● *sosy.* Çoğu kere zararlı sayılan maksatlar için kullanılmış bir usul olup, bir takım doğaüstü kuvvetlere başvurmak üzere insanlara etki yapılacağı ve olayların değiştirileceğine inanmaktan ibarettir. Witchcraft, sorcery; *Fr.* Sorcellerie]. ☆ *Eşanl.* **büyü** § ● *mec.* Doğaüstü gibi görünen **her şey**.

büyük,-ğü, s. *esk. T. becük* > *beyük.* § ● Boyutları benzerlerinden daha uzun olan, alışılmış ölçüleri aşan. [*Osm.* Cesim, mücessem; *Ing.* Big, grand; *Fr.* Grand,-ande]. ☆ *Eşanl.* **iri, koca, kocaman**. ☆ *Karş.* **küçük** § ❷ Geniş: *Büyük arsa, Büyük halı.* [*Osm.* Vâsi, azîm; *Ing.* Vast, large; *Fr.* Vaste, large, grand] ☆ *Eşanl.* **dar, ufak** § ● Yaşça büyük, yaşlı: *Küçükler büyüklerini saymalıdır.* [*Osm.* Kebîr; *Ing.* Elder; *Fr.* Aîné] § ● Sayısı çok olan: *Büyük kalabalık.* [*Ing.* Great, big; *Fr.* Grand, considérable] § ● Niteliği yüksek olan: *Büyük ulus, Büyük adam.* [*Ing.* Superior, great, eminent, high; *Fr.* Eminent, supérieur, haut,-e]. ☆ *Eşanl.* **ulu** § ● Önemli: *Büyük haber, Büyük gün.* [*Osm.* Ehemmiyetli, mühim; *Ing.* Important; *Fr.* Important,-ante] ◉ **~le büyük, küçükle küçük olmak**, *dey.* Herkese uymak ◉ **~ler komedyası**, *tiy.* Kralları, prensleri ve soyluları konu alan, onları taslayan oyun türü. ◉ **~ lü küçüklü**, *dey.* ◘ **Büyüklü**. ◉ **~ ten büyüğe**, *esk. huk.* Bir malın mirasçılar arasında sıra ile önce en büyüğe, o ölünce kalanların en büyüğüne geçmesi tarzını anlatır.

☆ *Karş.* **küçük, minik, minicik, minnacık, ufacık, ufak tefek, gösterişsiz, minyon, küçük, genç, silik, hafif**.

~ abdest, *dey.* ◘ **Abdest**.

~ abdesti gelmek, *dey.* Göden bağırsağını boşaltma ihtiyacını duymak.

~ açıklıklı mercek, *sin.* Açıklığı normalden büyük olan mercek. [*Ing.* Wide aperture lens; *Fr.* Objectif à grande ouverture].

~ adam, *dey.* Insanlık, memleket veya millet için büyük işler başarmış, büyüklüğü herkesçe kabul edilmiş kimse. [*Ing.* Great man; *Fr.* Grand'homme].

~ ağızlı balık, *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Büyük-ağızlıgiller *(Stomiatidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 18 sm. Akdeniz, Atlantik ve Hint Okyanuslarında yaşar. [*Lat. Chauliodus sloanei*].

~ ağızlıgiller, *zool.* Omurgalı-hayvanların Balıklar *(Pisces)* sınıfının, kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Yumuşak-yüzgeçliler *(Malacopteryglı)* alt takımına giren bir familyası. Pulları yoktur. Ağızları ve gözleri büyük olur. Çenelerinde dişleri vardır. Uzun veya kısa boyludurlar. Çoğunluk göğüs yüzgeci yoktur. Karın yüzgeci geridedir. Işık yoktur. Karın yüzgeci geridedir. Işık organlarına sahiptirler. Yaygın olarak bütün denizlerde rastlanırlar. **Büyük-ağızlı balık** *(Chaullodus sloanei)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Stomiatidae; Fr.* Stomiatidés].

~ aile, *sosy.* ◘ **Aile**.

~ alaca ağaçkakan, *zool.* ◘ **Ağaçkakan**.

~ aralık, *müz.* Türk musikisinde kullanılan iki sekizli, sekizli, sekizli ve dörtlü, sekizli ve beşli aralıklara verilen ad.

~ at kuyruğu, *bot.* ◘ **At kuyruğu**.

~ ata, *esk. dey.* Büyük baba. [*Ing.* Grandfather; *Fr.* Grand père].

~ atardamar, *anat.* ve *zool.* ◘ **Anaatardamar**.

~ avarya, *den. tic.* ◘ **Avarya**.

~ ayrıkotu, *bot.* ◘ **Ayrı kotu**.

~ azılar, *biy.* Azı dişlerinin irileri.

~ bağırgan kartal, *zool.* ◘ **Kartal**.

~ baldıran, *bot.* ◘ **Baldıran**.

~ balık küçük balığı yutar, *at.* Güçlülerin gücü yetmiyenleri hep ezmekte olduklarını anlatır. [*Ing.* A big fish swallows a little fish].

~ barrakuda, *zool.* ◘ **Barrakuda**.

~ baston, *den.* ◘ **Civadıra**.

~ baston kösteği, *den.* Bastonun cundasının yukarı kalkmaması için bir çıması sakalın cundasına kapele olunan sabit arma. [*Ing.* Jim-boom-stay, martingale-stay; *Fr.* Martingale du beaupré].

~ baston marsipeti, *den.* Flok sarılacağı zaman efradın üzerine basarak tutunması için bir çıması destemorada bulunan mapaya diğer çıması ventolara mürsele olunan doblin halatlar.

~ baston ventosu, *den.* Bastonu yanlarından tutmak için bir çıması bastonun cundasına diğer çıması bıyığın cundasına

kapele olunmuş *(sancak, iskele)* sabit iki arma.

~ **başın derdi** (ağrısı) büyük olur, *at.* Üstüne büyük işler alanların tasasında da büyük olduğunu anlatır. [*Ing.* Great heads have great troubles; *Fr.* Noblesse oblige].

~ **beyaz balıkçıl**, *zool.* Balıkçılgiller *(Ardeidae)* familyasından bir kuş türü. [*Lat. Ardea occidentales*].

~ **bilmek**, *dey.* ◘ Büyük görmek.

~ **Britanya**, ◘ İngiltere.

~ **camgöz**, *zool.* ◘ Camgöz.

~ **camgözgiller**, *zool.* Köpekbalığı familyası; bunlarda beş çift solungaç yarığı ve iki tane sırt yüzgeçi bulunur. Boyları çok büyük, dişleri ise çok küçüktür; solungaçlarında balina çubuğu biçiminde girinti çıkıntılar vardır. Tek cinsi *büyük camgöz*'dür. [*Lat.* ve *ing.* Cetorhinidae; *Fr.* Cétorhinidés].

~ **cennet kuşu**, *zool.* ◘ Cennet kuşu.

~ **çağlayan**, *coğr.* ve *jeol.* Akarsular boyunda eğimin birdenbire dikleştiği yerlerde beliren çağlayanların çok akımlı büyükleri. [*Osm.* Şelâle; *Ing.* Cataract; *Fr.* Cataracte].

☆ *Eşanl.* çavlan.

~ **çam oyuncusu**, *zool.* Parlak.böcekgiller *(Buprestidae)* familyasından kınkanatlı bir böcek türü. [*Lat. Chalcophora mariana; Fr.* Grand bupreste des pins].

~ **çekirdek**, *zool.* ◘ Çekirdek.

~ **çiçekli manolya**, *bot.* ◘ Manolya.

~ **çiçekli yüksük otu**, *bot.* ◘ Yüksük otu.

~ **çinçilya**, *zool.* ◘ Çinçilya.

~ **defter**, *tic.* ve *muh.* Bir ticarî müessesenin aylık bilanço hesaplarını veren ana defter. [*Osm.* Defter-i kebîr; *Ing.* Ledger; *Fr.* Grand livre].

~ **deve dikeni**, *bot.* ◘ Yabanî enginar.

~ **dil altı siniri**, *anat.* ve *zool.* ◘ Sinir.

~ **dilaltı siniri**, *anat.* ◘ Dil altı.

~ **dizginler**, *binic.* ◘ Dizgin.

~ **dolaşım**, *zool.* ◘ Dolaşım.

~ **dülger**, bıçkısı, ◘ Bıçkı.

~ **eğreltiotu**, ◘ Eğreltiotu.

~ **eksen**, *astr.* ◘ Eksen.

~ **evren**, *fels.* Görülebilen veya düşünülebilen en büyük evren oranı. [*Osm.* Alem-i kübrâ; *Ing.* Macrocosm; *Fr.* Macrocosme].

~ **flok**, *den.* Geminin baş tarafındaki direğe, ana yelkenin yanına çekilen üçgen şeklindeki yelkenlerin en büyüğü. [*Ing.* Main jib; *Fr.* Grand foc].

~ **galago**, *zool.* ◘ Galago.

~ **gelim**, *coğr.* (a) Yeni ay veya dolunay sırasındaki kuvvetli gelgit; (b) Bu gelgitlerin meydana geldiği dönem.

~ **gelmek**, *dey.* Bol ve geniş olmak.

~ **gezegenler**, *astr.* ◘ Gezegen.

~ **gidim**, *coğr.* (a) Yeni ay ile dolunay arasında deniz düzeyindeki hafif gelgit; (b) Bu gelgitlerin meydana geldiği dönem. [*Fr.* Mortes eaux].

~ **göz demiri**, *den.* Pruvada bulunan iki demir çapadan en irisi. [*Ing.* The best bower anchor].

~ **göknar kabuk böceği**, *zool.* ◘ Kabuk böceği.

~ **görmek (bilmek, tutmak)**, *dey.* Kendini veya başkasını olduğundan yüce saymak, yüceltmek. [*Ing.* To esteem highly; *Fr.* Estimer qn. fort].

~ **gösteri oyunu**, *tiy.* Şatafatlı görünüşte olan, öze önem verilmeyip daha çok dış gösterişi amaç edinen oyun türü. [*Ing.* ve *Fr.* Spectacle].

~ **günahlar**, *din.* Hıristiyanlıkta en yaygın ve ağır günahların kaynağı sayılan yedi büyük günah: *kibir, cimrilik, şehvet düşkünlüğü, haset, oburluk, öfke ve tembellik.* [*Fr.* Péchés capitaux].

~ **hanım**, *dey.* Ailenin veya evin en yaşlı kadınından saygıyla söz etmek için kullanılır. [*Ing.* The elder of eldest lady of the house].

~ **harf**, *matb.* Kitaplarda bir yazının veya bir konunun başına konulan ve onu takip eden diğer yazılardan daha büyük olan harfler olup, aynı zamanda özel isimler yanı şahıs ve şehir isimleri için de kullanılır. [*Ing.* Capital letter; *Fr.* Majuscule, capitale].

~ **hatve**, *hava.* Bir uçakta maksimum hızda kullanılan pervane hatvesi. [*Ing.* Coarse pitch; *Fr.* Grand pas].

~ **ırmak**, *coğr.* Akarsuların en büyüğü. [*Ing.* River; *Fr.* Fleuve].

~ **ısın**, ◘ Büyük kalori.

~ **ikramiye**, *dey.* ◘ İkramiye.

~ **kalori**, *fiz.* ve *kim.* 1 kilo saf suyun sıcaklığını 1 santigrat dereceye yükseltmek için gerekli ısı miktarı. [*Ing.* Major *(great)* calory; *Fr.* Grande calorie].

~ **karaağaç kabuk böceği**, *zool.* ◘ Kabuk böceği.

~ **kara başlı martı**, *zool.* ◘ Martı.

~ **karaciğer kelebeği**, *zool.* Trematodlar *(Trematodes)* takımına giren bir yassı kurt türü. Koyun, keçi ve sığırların safra kanallarında yaşar. Yaprak şeklindedir. Uzunluğu 20-30 mm. olur. [*Lat. Fasciola (Distomum) haepatica; Ing.* Liver fluke; *Fr.* Douve de foie, la grande douve].

☆ *Eşanl.* distom.

~ **karga**, *zool.* ◘ Kara karga.

~ **karıncayiyen**, *zool.* ◘ Karıncayiyen.

~ **karides**, *zool.* ◘ Karides.

~ **kasa**, *tic.* Bir müessesede bütün ödemelerin yapıldığı ana kasa. [*Ing.* Central pay office].

~ **kavak teke böceği**, *zool.* ◘ Teke böceği.

~ **kedi balığı**, *zool.* ◘ Kedi balığı.

~ **kervan çulluğu**, *zool.* ◘ Çulluk.

~ **kozalaklı çam**, *bot.* ◘ Çam.

~ **kozalaklı katran ardıcı**, *bot.* ◘ Ardıç.

~ **köpek**, *astr.* ◘ Büyükköpek.

~ **kulaklı yarasa**, *zool.* Uzun kulaklı yarasa.

~ **kum yılan balığı**, *zool.* ◘ Kum yılan balığı.

~ **kuyruklu deniz kırlangıcı**, *zool.* ◘ Kırlangıç.

~ **latin çiçeği**, *bot.* ◘ Latin.

~ **lumbar.kapısı**, *den.* ◘ Lumbar.

~ **Menderes**, *coğr.* Afyonkarahisar ilinde Dinar yakınlarından çıkarak Söke güneyinde Ege denizine dökülen 215 km. uzunlukta bir akarsu.

~ **meşe teke böceği**, *zool.* ◘ Teke böceği.

~ **mevlût ayı**, *din.* İslâmda, hicrî aylardan rebiyülevvel. [*Ing.* The lunar month Rebiülevvel].

~ **Millet Meclisi**, Türk milletinin irade egemenliğini temsil eden organ. [*Ing.* Grand National Assembly; *Fr.* Grande Assemblée Nationale].

~ **mus**, *zool.* ◘ Mus.

~ **nal burunlu yarasa**, *zool.* ◘ Yarasa.

~ **nutuk**, *siy.* Atatürk'ün Millet Meclisinde Kurtuluş savaşının bütün safhalarını anlatan nutku.

~ **oğlun üstünlüğü**, *sosy.* Mirasta en büyük oğlun lehine bir tercih veya inceleme kabul eden toplum kurumu. [*Ing.* Primogeniture; *Fr.* Primogéniture].

~ **Okyanus**, *coğr.* Dünyanın en büyük okyanusu. Bir yanda Kuzey ve Güney Amerika, öte yanda Asya ve Avustralya ile kuşatılmıştır. Yüzölçümü 167.418.200 km². [*Ing.* Pacific Ocean; *Fr.* Océan Pacifique].

~ **orman bahçıvanı**, *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, kınkanatlılar *(Coleoptera)* takımının, Kabuk böcekleri *(Ipidae)* familyasındandır. Kurtları çam türlerinin ve nadiren ve Ladin'in kambiyum bölgesinde tahribat yapar. Erginleri ayrıca sürgünlerin özünü yer. [*Lat. Myelophilus piniperda; Ing.* Larger pine-shoot beetle].

~ **oynamak**, *dey.* Çok para ile kumar oynamak. [*Ing.* To play for high stakes].

~ **ölçüde** (çapta, mikyasta), *dey.* Benzerleri arasında saygıyla söz etmek için kullanılır. [*Ing.* On a large scale; *Fr.* En grand].

~ **önerme**, *mant.* Bir tasımın öncülerinden büyük terim veya sonucun yüklemini içinde bulunduran. [*Ing.* Major premiss; *Fr.* Prémisse majeure].

~ **örümcek kuşu**, *zool.* ◘ Örümcek kuşu.

~ **panda**, *zool.* ◘ Panda.

~ **sahil göknarı**, *bot.* ◘ Göknar.

~ **Sahra**, *coğr.* Dünyanın en büyük çölü. Afrika'nın kuzeyindedir. Yüzölçümü 9.000.000 km². dir.

~ **sakız levreği**, *zool.* ◘ Büyük kedi balığı.

~ **sedef otu**, *bot.* ◘ Sedef otu.

~ **sinirliot**, *bot.* ◘ Sinirliot.

~ **(söz) söylemek**, *dey.* İstenilmeyen bir hale meydan verilmeyeceğini ileri sürerek övünmek; yapacağı bir şey hakkında kesin konuşarak övünmek. Üstesinden gelemiyeceği kadar büyük işler yapacağını iddia etmek. [*Ing.* To talk big; *Fr.* Fanfaronner].

~ **söze tövbel**, *dey.* Büyük söz söylendiği zaman bunun tersine uğramamak dileğini anlatır.

~ **spor kesesi**, *bot.* ◘ Makrosporang.

~ **şamdan**, Yerde duran ayaklı, yüksek şamdanlar olup üstüne balmumundan kalın mumlar dikilir. Bunlar camilerde mihrabın iki tarafına konur. [*Ing.* Candelabrum, candelabra; *Fr.* Torchère, candélabre].

~ **şehir**, *sosy.* Dünya nüfusunun hızlı artışı ve sanayi merkezlerinin yoğunlaşması yüzünden bir kısım ölçüsüzce büyüyen şehirlere *(Londra, Newyork, Tokyo gibi)* verilen ad. [*Ing.* Large city; *Fr.* Grande ville].

~ **şehir alanı**, *coğr.* Planlama, düzenleme, yönetim, ulaştırma, su ve elektrik işleri bakımından şehre çok bağlı çevresiyle birlikte bir şehrin yayıldığı yer. [*Ing.* Metropolitanarea; *Fr.* Ensemble].

~ **şekiller**, *coğr.* Karalarda geniş yer tutan ana yer biçimleri. [*Ing.* Major features; *Fr.* Formes d'ensemble].

~ **şeytan iğnesi**, *zool.* ◘ Şeytan iğnesi.

~ **taşkın**, *coğr.* Tarihte tûfân adıyle geçen olay. [*Ing.* Deluge, great flood; *Fr.* Déluge].

~ **tavuk biti**, *zool.* ◘ Bit.

~ **tavus kelebeği**, *zool.* ◘ Kelebek.

~ **tekke**, *mim.* Eskiden tarikata bağlı olanların merkez kabul ettikleri ve toplanıp ayin yaptıkları bina. [*Osm.* Hankah; *Ing.* Dervish monastery; *Fr.* Khanakah].

~ **terim**, *fels.* ve *mant.* Bir kıyasta ilk önermede bulunan terim. [*Osm.* Hadd-i ekber; *Ing.* Major term; *Fr.* Grand terme].

~ **testere-gagalı ördek**, *zool.* ◘ Ördek.

~ **tırtıl-yiyen kuş**, *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Tırtıl-yiyengiller *(Campephagidae)* familyasından bir kuş türü. Erkeğin sırtı kara, karnı kırmızı, dişinin sırtı külrengi, karnı sarı olur. Hindiçini'de ağaçlarda yaşar. [*Lat. Pericrocotus flammeus; Ing.* Minivet; *Fr.* Grand minivet].

~ **tonoz**, *den.* Sakin ve rakît havalarda demir mevkii değiştirmekte sığlığa oturmuş bir gemiyi yüzdürmekte, demir üzerinde bulunan bir geminin kıçını istenilen tarafa çevirip tutmada kullanılan ve ağırlıkça iki kısım olan demirlerin ağırı. [*Ing.* Stream-anchor; *Fr.* Ancre d'embossage].

~ **tonoz demiri**, *den.* Akıntılı yerlerde kullanılan iri çapanın adı.

~ **toy kuşu**, *zool.* ◘ Toy kuşu.

~ **tövbe ayı**, *din.* Kamer takviminin beşinci ayı. [*Osm.* Cemâzi-yel-evvel; *Ing.* The lunar month Cemaziyülevvel].

~ **tutmak**, *dey.* ◘ Büyük görmek.

~ **usul**, *den.* Türk musikisinde 15 zamanlıdan büyük usullere verilen ad.

~ **ünlü uyumu**, *gram.* Türkçe bir kelimenin ilk hecesinde, kalın bir ünlü varsa, ondan sonra gelen bütün hecelerin kalın ünlülerle, ince bir ünlü varsa sonraki hecelerin de ince ünlülerle sürüp gitmesi kuralı: Evlerden *(ev-ler-den)*, gözlerin *(göz-ler-in)*, atlardan *(at-lar-dan)*, otların *(ot-lar-ın)*, güvercinlik *(güvercin-lik)*, bıldırcınların *(bıldırcın-lar-ın)* v.b.. [*Osm.* Büyük ahenk kaidesi; *Ing.* Palatal harmony; *Fr.* Harmonie palatale].

☆ *Eşanl.* büyük ünlü kuralı, dil benzeşmesi kuralı, dil uyumu kuralı, büyük ses uyumu, büyük ahenk kanunu, büyük vokal ahengi büyük sesli uyumu, ince kalın vokal uyumu.

~ **yapraklı cehri**, *bot.* ◘ Cehri.

~ **yapraklı ıhlamur**, *bot.* ◘ Ihlamur.

~ **yapraklı kedi otu**, *bot.* ◘ Kedi otu.

~ **yarasalar**, *zool.* ◘ Yarasalar.

~ **yatak**, *coğr.* Kabarık zamandaki ırmak yatağı. [*Ing.* High water bed; *Fr.* Lit majeur].

~ **yol**, Uzak **memleket** ve büyük **şehirleri** birbirine bağlayan **uzun** ve devamlı **ana** yollar. [*Ing.* Main **road**, highroad, **highway**, *Fr.* Grande **route**, **route** nationale].
~ **yosun balığı**, *zool.* ◘ **Yırtmaçlı balık**.

büyük.amiral,-li, b.i. *esk.* Deniz kuvvetleri subaylarının en **yüksek** rütbesinde olan amiral. Kara **ordusundaki** mareşal **karşılığıdır**. [*Ing.* Field **admiral** *(in England)*, Admiral of the Fleet, First Sea Lord].

büyük.ana, ◘ **Büyükanne**.

büyük.anne, b.i. Anne veya babanın annesi. [*Ing.* Grandmother; *Fr.* Grand mère].
☆ *Eşanl.* **nine**.

Büyük.ayı, b. öz. i. *astr.* Kuzey **kutbunun** gök bölgesinde bulunan yedi yıldızdan meydana gelen ve aşağı yukarı saplı **bir tencere** şeklini gösteren bir takımyıldız. [*Osm.* Dübbü ekber; *Lat. Ursa major*; *Ing.* Uma, The great **bear**; *Fr.* Grande-Ourse].
☆ *Eşanl.* **yedigir**.

büyük.baba, b. i. Babanın veya annenin babası. [*Ing.* Grand father; *Fr.* Grand-père].
☆ *Eşanl.* **dede**.

büyük.baş, b. i. Sığır, manda gibi hayvan. [*Ing.* Cattle *(cows, buffaloes, horses; Fr.* Bétail].

büyükçe, s. Oldukça büyük, önemli. [*Ing.* Somewhat large (great), rather big; *Fr.* Assez grand].
☆ *Eşanl.* **büyücek**.

büyük.elçi, b. i. Üstün dereceli elçi. [*Osm.* Sefiri kebir; *Ing.* Ambassador; *Fr.* Ambassadeur].

büyük.elçilik,-ği, b.i. (a) Büyükelçinin çalıştığı bina; (b) Büyükelçinin makamı. [*Ing.* Embassy; *Fr.* Ambassade].

Büyük.köpek,-ği. b. öz. i. *astr.* Güney yarımküresinde bir takımyıldız. Gökyüzünün en parlak ve en güzel yıldızı olan *Sirius* bunlar arasındadır. [*Osm.* Kelbül-ekber; *Lat.* ve *Ing. Canis major (= Ma); Fr.* Grand-chien]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 518.* — **TAKIMYILDIZLAR**.

büyüklenme, i. Kendini büyük göstermе. [*Osm.* Azamet; *Ing.* Arrogance, conceit; *Fr.* Orgueil, fierté].
☆ *Eşanl.* **ululanma, şişinme**.

büyüklenmek, nsz. f. § ❶ Kendini büyük göstermek, övünerek büyüklük taslamak. [*Ing.* To put on airs, assume airs, glorify oneself; *Fr.* Prendre des airs, se donner des airs d'importance, vouloir en imposer] § ❷ Belli bir olay üzerine büyüklenmek § ❸ Kendi kendini övmek veya haklı bir gurur duymak. [*Osm.* Temeddüh etmek] § ❹ Övünür bir şekilde tavırlar takınmak.
☆ *Yak. anl.* § ❶ **büyüklük satmak, büyük görünmek** § ❷ **böbürlenmek** § ❸ **övünmek, kendini methetmek** § ❹ **kurulmak, kendini ağıra satmak** *(mecaz)*.
☆ *Karş.* **alçak gönüllü olmak, tevazu göstermek**.

büyüklü, s. *«Büyüğü de küçüğü de birlikte» «büyük küçük bir arada»* anlamında kullanılan **büyüklü küçüklü** deyiminde geçer: *Büyüklü küçüklü hepsi gelsin.*
☆ *Yak. anl.* **hep beraber, birlikte, topluca, maaile**.
☆ *Karş.* **ayrı ayrı, yalnız**.
~ **küçüklü**, *dey.* Büyüğü küçüğü beraber.

büyüklük,-ğü, i. § ❶ Büyük olma hali. [*Osm.* Cesamet; *Ing.* Bulkiness, hugeness; *Fr.* Grandeur] § ❷ Büyüğe yakışır hal. [*Ing.* Generosity, greatness, eminence, nobility; *Fr.* Grandeur, noblesse]. ☆ *Eşanl.* **ululuk, yücelik** § ❸ Üzerine resim yapılan **kâğıt** v.b. nın veya resim ve heykelin eni ve boyu; [*Ing.* Size; *Fr.* Grandeur § ❹ *astr.* Yıldızların bağıl parlaklığı § ❺ *mat.* Bir ölçü ifade eden bütün varlıklar § ❻ Boy. [*Ing.* Size, height, bulk; *Fr.* Grandeur] § ❼ Önem. [*Ing.* ve *Fr.* Importance]. ◉ ~ **lerin değişmezliği**, *psik.* Bu ilke, algılanan bir nesnenin büyüklüğünün uzaklık dolayısıyle retinadaki görüntünün değişmelere uğramasına rağmen, nesnenin gerçek büyüklüğüne yakın olması olayını belirtir ◉ **almaşık** *(alternatif)* ~**ler**, *mat.* Bir devir süresince ortalama değeri sıfır olan devirli büyüklük. [*Fr.* Grandeur alternative] ◉ **dalgalı** ~, *mat.* Ortalama değeri sıfır olmayan periyodik büyüklük. ☆ *Eşanl.* **çarpıntılı büyüklük**. [*Fr.* Grandeur ondulé, grandeur pulsatoire] ◉ **değişken** ~, *mat.* ◘ **Değişken**[1]. ◉ **dil büyüklüğü**, *patol.* ◘ **Dil**. ◉ **salınımlı** ~, *mat.* Almaşık olarak artan ve eksilen büyüklük. [*Fr.* Grandeur oscillante] ◉ **devirli** *(periyodik)* ~ **ler**, *mat.* Bağımsız değişkenin *(zaman, uzay v.b.)* eşit aralıklarında yeniden meydana gelen büyüklük. [*Fr.* Grandeur périodique] ◉ **sinüzoidal** ~, *mat.* Bağımsız değişkenin sinüzoidal bir fonksiyonuna göre değişen büyüklük. [*Fr.* Grandeur sinusoïdale] ◉ **skaler** ~, *mat.* Bir tek sayısal değerle tamamen karakterize edilen büyüklük. [*Fr.* Grandeur scalaire] ◉ **sonsuz** ~, *mat.* Sonsuz limit ◉ **vektörel** ~, *mat.* ◘ **Vektör**.
☆ *Karş.* **küçüklük, ufaklık**.
~ **göstermek**, *dey.* Gönül ululuğu *(âlicenaplık)* göstermek, elinde imkân varken başkasına kötülük yapmamak. [*Ing.* To show generosity, to act nobly].
~ **hezeyanı**, ◘ **Hezeyan**.
~ **kuruntusu**, *psik.* ◘ **Megalomani**.

büyüksemek, nsz. f. Olduğundan büyük göstermek. [*Osm.* Izam etmek; *Ing.* To exaggerate; *Fr.* Exagérer].
☆ *Yak. anl.* **büyütmek, genişletmek, abartmak, abartmak, mübalâğa etmek**.
☆ *Karş.* **küçültmek, olduğundan küçük göstermek, hafif göstermek**.

büyüksü, s. Büyük halli: *Büyüksü bir çocuk.*
☆ *Eşanl.* **«büyümüş te küçülmüş»**.

büyüksüz, s. Büyük kimsesi olmayan.

büyüleme, i. § ❶ Büyü işlemini yapma. [*Ing.* Enchanting, charming; *Fr.* Action de charmer] § ❷ *psik.* Hipnotizma.

büyüiemek(-i), f. § ❶ Büyü eylemiyle birini etkilemek. [*Ing.* To cast a spell on, to bewitch; *Fr.* Jeter un sort, envoûter] § ❷ *mec.* Üzerinde büyük bir etki yaparak birini kendine çekip bağlamak. [*Osm.* Teshir etmek; *Ing.* To enchant, bewitch, fascinate; *Fr.* Charmer, ensorceler, enchanter].
☆ *Yak. anl.* § ❶ **sihirlemek, efsunlamak, göz bağlamak** *(mecaz)*, **nirengilemek** § ❷ **tesirinde bırakmak, hayran etmek**.

büyülenmek, nsz. f. Büyülemek işine konu olmak [*Ing.* To become spellbound, to be enchanted (fascinated); *Fr.* Être charmé, être ensorcelé, enchanté].
☆ *Yak. anl.* **etkisinde kalmak, hayran olmak meftun olmak, meshur olmak**.

büyüleyici, s. Zihin ve duyguda olağandışı bir etki yapan. [*Ing.* Enchanting, charming, fascinating, bewitching; *Fr.* Enchenteur,-eresse, ravissant,-ante, charmant,-ante, ensorcelant, -ante].

büyültme, i. § ❶ Büyülemek eylemi. [*Ing.* Enlargement; *Fr.* élargissement] § ❷ Büyütülmüş resim. [*Ing.* Enlargement; *Fr.* Agrandissement].
☆ *Eşanl.* **agrandisman**.
~ **âleti**, Resim, fotografi, heykel v.b. nı aslından daha büyük olarak kopya etmek *(suret çıkarmak)* için kullanılan âletler. [*Ing.* Enlarger; *Fr.* Agrandisseur].
~ **resim**, Aslından büyük olarak yapılmış resim. [*Ing.* Enlargement; *Fr.* Agrandissement].

büyültmek(-i), f. § ❶ Başka şeyler ekleyerek boyunu veya genişliğini arttırmak: *Masayı büyültmek, Odayı büyültmek.* [*Ing.* To make great; *Fr.* Accroître, élargir] § ❷ *(Resim harita gibi şeyler hk.)* Daha büyük örneğini yapmak: *Fotoğrafı büyültmek.* [*Ing.* To enlarge; *Fr.* Agrandir] § ❸ Olduğundan fazla göstermek.

büyültücü, i. § ❶ *dilb.* Büyültme ve üstünlük belirten önekler veya sonekler için kullanılır § ❷ *fot.* Bir resim veya şekli aslından büyük olarak gösteren veya büyültmesini yapmağa yarayan âletlere verilen ad. [*Ing.* Enlarger; *Fr.* Agrandisseur].

büyültülmüş, i. Aslından büyük olarak yapılmış resim ve şekiller hakkında kullanılır. [*Ing.* Enlarged; *Fr.* Agrandi].

büyülü, s. § ❶ Kendisine büyü yapılmış *(kimse)* § ❷ *(Kendisinde)* büyü gücü olan *(şey)*. [*Osm.* Sihirli; *Ing.* Magic; *Fr.* Magique]
☆ *Yak. anl.* § ❶ **sihirlenmiş, efsunlanmış, büyülenmiş, meftun, meshur** § ❷ **büyüleyici, efsunlayıcı, teshir edici, sehhar, sihirbaz, meftun edici, sahir, cadu**.
~ **fener**, *opt.* ◘ **Fener**.

büyüme, i. § ❶ (a) Daha olgun ve gelişmiş bir duruma doğru artış veya değişiklik; (b) Bir organizmanın embriyon halinden başlayarak yetişkinlik dönemine kadar geçirmiş olduğu bir dizi değişiklik; (c) Çocuk ve gençte daha olgun br safhaya erişmek üzere meydana gelen değişme. [*Osm.* Neşvünema, nema; *Ing.* Growth; *Fr.* Croissance] § ❷ *biy.* Mevcut kitleye yeni moleküllerin eklenmesiyle canlıların vücudunda meydana gelen artış ◉ **ayrık** ~, *mat.* ◘ **Ayrık**[1]. ◉ **boyca** ~, *opt.* (a) Bir optik sistemde bir eşlenik düzlem çifti için, görüntüye cismin homolog uzunluklarının oranı; (b) Açısal büyütme veya yakınsaklık oranı ◉ **dalak** ~**si**, *patol.* ◘ **Dalak**. ◉ **doğma** ~, *dey.* Aynı yerde doğmuş ve büyümüş olan kimseler için kullanılır. [*Ing.* Native, born and bred; *Fr.* Né et élevé]. ◉ **kat kat** ~, *biy.* Zarların kalınlaşma tarzı.
~ **ateş**, *tıp.* Gençlerde hızlı büyüme sırasında, kemik uçlarında ağrı ve genel belirtilerle birlikte görülen ateş yükselmesi. [*Fr.* Fièvre de croissance].
~ **eğrisi**, Olgunlaşmanın bir sonucu olarak organizmanın bir özellik veya fonksiyonunda görülen değişmelerin grafikle temsil edilmesi.
~ **hormonu**, *biy.* Bitkilerde büyümeyi teşvik eden tabiî ve sunî madde. [*Ing.* ve *Fr.* Auxin].
~ **konisi**, *bot.* ◘ **Vejetasyon konisi**.
~ **ödünlemesi**, *biy.* Normal veya hasta bir organın, karşılıklı bağımlı bulunduğu veya işbirliği ettiği başka organ veya organlarda orantılı bir körelme olmaksızın veya organizma bitkin hale gelmeden olağanüstü bir gelişme göstererneme olayı. [*Fr.* Compensation de croissance].
~ **özgürlüğü**, Çocuğun oksijen, gıda temizlik ve manevî yakınlık ve korunma bakımından ihtiyaçlarının zamanında sağlanması.
~ **regülatörü**, *biy.* Tabiî hormonlar ve vitaminler gibi büyümede etkili olan sentetik madde.

büyümek, nsz. f. *esk. T. bedümek* > *beyümek.* § ❶ İrileşmek, eskisinden daha büyük hale gelmek: *Çocuk büyüdü, Masa kalkınca oda büyüdü, Yangın büyümeden söndürüldü.* [*Ing.* To grow up, to become larger (bigger), expand; *Fr.* Grandir, pousser, se développer] § ❷ Yetişmek, boy atmak: *Ayol, nerede büyüdün!* § ❸ Yaşı artmak, yaşlanmak: *Sen o kadar büyüdün mü?.* [*Ing.* To grow old; *Fr.* Vieillir, prendre de l'âge] § ❹ Şiddetlenmek, kuvvetlenmek: *Aşkın ona karşı gittikçe büyüyor* § ❺ Çoğalmak, sayıca artmak: *Kalabalık gittikçe büyüyor* § ❻ Önem kazanmak: *Kusurlar büyüyor.* § ❼ Rütbece veya itibarca yükselmek. ◉ **büyümüş de küçülmüş (gibi)**, *dey.* Büyükler gibi konuşan ve davranan çocuklar hakkında söylenir. [*Ing.* A precocious child, prematurely developed, intellectualy, *(of children)* appearing to be much older than they are, precocious; *Fr.* Expression populaire qui veut dire «il a grandi et puis il est redevenu petit» et qu'on emploi pour désigner un enfant qui parle, agit et raisonne comme les personnes âgées] ◉ **elinde** ~, *dey.* Birinin yanında yetişmiş olmak ◉ **gözünde** ~, *dey.* Bir işin güç başarılacağını düşünmek. [*Ing.* To assume great proportions *(to someone)*].
☆ *Yak. anl.* **genişlemek, kocamanlaşmak, gelişmek, serpilmek, yetişmek, nema bulmak, nümüv bulmak, neşvünema bulmak**.
☆ *Karş.* **daralmak, küçülmek, ufalmak, küçük kalmak**.

büyüteç[*],-cl, i. *opt.* Odak boyutu birkaç santimetreden ibaret olan yaklaştırıcı bir mercek olup, cisme bakıldığı zaman onu büyük gösterir. *(Coğrafya araştırmalarında büyüteçten faydalanılır).* [*Osm.* Pertavsız; *Ing. Ing.* Lens, magnifying glass, reading glass; *Fr.* Loupe] ◉ ~ **le bakmak**, *dey.* Büyüteç kullanmak. [*Fr.* Regarder à la loupe] ◉ **iki gözlüklü** ~, *opt.* Gözleme mercekleri, iki gözün bebeğinin uzaklığına eşit *(ayarlanabi-*

lir) bir uzaklığa yerleştirilmiş birbirinin ayni iki borudan meydana gelen büyüteç. [*Fr.* Loupe binoculaire] ◉ **iplik ~ i**, *opt.* Kumaş incelemek için kullanılan bir cep büyüteci 1 sm² de bulunan çözgü atkıları saymaya yarar. [*Fr.* Compte-fils].

büyütken*, s. Büyütmeye yol açan. [*Ing.* Reproductive, generation developing, causing to grow; *Fr.* Reproductif,-ive].
~ **doku**, *bot.* ◘ **Doku.**

büyütme, i. § ❶ Büyütmek eylemi, büyük hale getirme. [*Ing.* Enlargement; *Fr.* Agrandissement, élargissement] § ❷ Birisi tarafından büyütülüp yetiştirilmiş kimse: *O, filancanın büyütmesidir.* [*Ing.* Adoptive child; *Fr.* Enfant adoptif] § ❸ i. *fiz.* Ayna veya mercekler-de görüntü boyunun cismin boyuna oranı § ❶ *astr.* Uzakta duran cisimlere ırakgörür veya benzeri bir araçla bakıldığında cismi gören açının çıplak gözle bakıldığı zamanki açıya oranı. [*Ing.* Magnifying power; *Fr.* Grossissement] § ❺ *fot.* Büyütülmüş bir resmin uzunluğuyle, fototip üzerinde ona karşılık olan uzunluk arasındaki ilişki.
☆ *Yak. anl.* § ❶ **büyük hale getirme, genişletme, geliştirme, abartma, mübalâğa etme, izam etme** § ❷ **yetiştirme, besleme, evlâtlık.**
☆ *Karş.* § ❶ **küçük hale getirme, daraltma, geriletme, küçük gösterme, hafifletme, ufaltma, evlât.**

büyütmek(-i), f. § ❶ Büyük hale getirmek, genişletmek: *İşini büyütmek, Gözlerini büyüttü.* [*Ing.* To enlarge, make greater *(bigger)*, increase *(in size)*; *Fr.* Agrandir, amplifier, élargir] § ❷ Obartmak, olduğundan çok büyük göstermek: *Meseleyi büyüttünüz.* [*Osm.* Mübalâğa etmek; *Ing.* To exaggerate, aggravate; *Fr.* Exagérer, aggraver] § ❸ Besleyerek veya eğiterek yetiştirmek. [*Ing.* To bring up, educate up; *Fr.* Eduquer, élever].
☆ *Yak. anl.* § ❶ **geliştirmek, büyültmek, genişletmek, ilerletmek** § ❷ **terbiye etmek, üretmek.**
☆ *Karş.* **geriletmek, ufaltmak, küçültmek.**

büyütülmek, f. § ❶ Büyük hale getirilmek § ❷ Beslenip eğitilerek yetiştirilmek § ❸ Mübalâğa edilmek, obartılmak § ❹ Ululaştırılmak, yüceleştirilmek.

büyütüş, i. Büyütme tarzı.

büyüyüş, i. Büyüme tarzı.

büz,-zü, i. *Fr. buse* < *Flamanca buis*, boru. *döş.* (a) Akıcı maddenin akışını ve boşalmasını sağlayan *(pişmiş toprak, çimento, seramik, döküm v.b. den)* genellikle kısa boru, künk; (b) Akıcı maddenin akışını kontrola yarayan profil boru; yapının dışında pis suyun taşınmasında kullanılan betondan yapılmış boru. [*Ing.* Concrete pipe; *Fr.* Tuyau en ciment] ☆ *Eşanl.* **künk, büz boru, künk boru** ◉ **enjeksiyon ~ü**, *döş.* Bir gaz veya sıvıyı başka bir akıcı maddeye hızla ve fışkırtarak katmak için kullanılan musluk.

büzdürmek(-i,-e), f. Büzmek işini yaptırmak.

büzgen*, i. < *büzmek. anat.* ◘ **Büzgen kas** ◉ **anal ~**, *anat.* ◘ **Anal.**
~ **kas**, *anat.* ◘ **Kas.**

büzgü, i. < *büzmek. terz.* Dikişte, kumaşın bir ucundan istenilen yere kadar geçirilen bir ipliğin çekilmesiyle meydana gelen ve kumaşın bolluğunu azaltan sık küçük pili-ler. [*Ing.* Smocking, shirr; *Fr.* Bouillon, fronce].
~ **dikişi,** ◘ **Dikiş.**

büzgülü, s. Büzülerek dikilmiş olan, büzgüsü olan: *Arkası büzgülü bir ceket, büzgülü etek.* [*Ing.* Smocked, shirred; *Fr.* Bouillonné, fronce].

büzme, i. § ❶ Büzmek eylemi [*Ing.* Contracting, puckering; *Fr.* Retrecissement, contraction]. § ❷ s. Toplanmış ve daraltılmış *(kumaş)*, ağzı büzülerek kapatılan *(kese, torba)*. [*Ing.* Drawn together by means of string *(bag)*; *Fr.* Fronce].

büzmeç,-ci, i. Şalvar, don ve kese gibi şeylerin, uçkur, ip veya kaytanla büzülen ağzı.

büzmek(-i), f. Bir seyi toplaştırıp burusturarak veya sıkıştırarak yüzeyini ve oylumunu *(hacmini)* azaltmak (küçültmek): *Torbanın ağzını büzmek.* [*Ing.* To contract, pucker, constrict, make narrow; *Fr.* Rétrécir contracter, resserrer, serrer, plisser, bouillonner].

büzmeli, s. ◘ **Büzme.**

büzücü, s. ve i. § ❶ *anat.* Bazı kanalları veya delikleri çepeçevre saran ve sıkan kaslara verilen ad. [*Ing.* Contractile, contractible; *Fr.* Contractile] § ❷ *tıp.* Gevşemiş kısımları büzme yeteneği olan: *Büzücü losyonlar.* [*Ing.* Astringent; *Fr.* Astringent,-ente].
☆ *Eşanl.* **astrenjan.**

büzük, s. < *büzmek.* Büzülmüş, çekilip ufalmış. [*Ing.* Contracted, puckered; *Fr.* Resserré, contracté].

büzük², i. *kab. arg.* (a) Kalın bağırsağın sona erdiği delik. [*Ing.* Anus; *Fr.* Cul] ☆ *Eşanl.* **anus**; (b) Yüreklilik, cesaret: *Onun karşısında konuşmaya büzük ister* ◉ **büzüğü sıkı**, *dey.* Gözü pek ◉ **cürt ~**, *dey. h.d.* Her işe burnunu sokan sinsi ve ufak tefek kimseler için kullanılır.

büzüktaş, b. i. *arg.* Kafadar, kafa dengi olan arkadaş: *Senin büzüktaşın geliyor iştel* [*Ing.* Intimate friend, like-minded; *Fr.* Compagnon, ami intime].

büzülebilirlik,-ği, i. § ❶ Büzülebilme niteliği [*Ing.* Contractibility; *Fr.* Contractilité]. § ❷ *fizyol.* Bazı anatomik elemanların, lokal etkiler altında boyutlarını bir derece küçültebilme özelliği § ❸ *tekn.* (a) Nemlilik derecesi değiştiği zaman odunun hacmini değiştirmesi niteliği; (b) Büzülebilirlik katsayısı, nemin % 1 oranında değişmesiyle ağaçta meydana gelen hacim değişikliğini gösteren katsayı.

büzülme, i. § ❶ Toplanıp daralma. [*Ing.* ve *Fr.* Contraction] § ❷ Bir kenara çekilip oturma § ❸ Hacmen ve boyut bakımından ufalma. [*Ing.* Shrinkage; *Fr.* Retrait, rétrecissement, étrecissement, étrécissure]. ☆ *Karş.* **genişleme** § ❹ *patol.* Bazı dokularda veya organlarda görülen kısalma: *Göz kapağı büzülmesi.* [*Ing.* Stenosis, contraction; *Fr.* Retrécissement, atresie, coarctation, stenose]. § ❺ *tekn.* Bir şeyin genişliğini azaltan ve alanını daraltan kasılma § ❻ *sin.* Film tabanında veya duyarkatta hava şartlarının elverişsizliğinden ileri gelen kırışık. [*Ing.* Shrinkage; *Fr.* Retrait, contraction].
~ **kuramı**, *coğr.* Yerkabuğundaki oynamaları, dağların oluşunu açıklamaya çalışan bir kuram. [*Osm.* Tekabbüz nazariyesi; *Fr.* Théorie de contraction de l'ecorce terrestre].
~ **limiti**, *trm.* Toprağın yarı katıdan katı hale geçtiği andaki içinde bulunan nem.
~ **oranı**, *trm.* Yüzde kuru ağırlık esası üzerinden, kaydedilen hacim değişmesinin, büzülme limiti yukarısındaki su muhtevasında kaydedilen değişmeye oranı. [*Ing.* Shrinkage ratio].

büzülmek, nsz. f. § ❶ Büzmek¹ işi yapılmak [*Ing.* To be contracted, puckered, shrivelled (up); *Fr.* Se reserrer, se rétrécir] § ❷ Üzerinde kırma ve katlama izleri meydana gelerek düzensiz bir hal almak; düzgünlüğü bozulup yüzünde küçük katlanmalar meydana gelmek § ❸ Eğilip bükülerek kendini daha az görünür hale sokmak. [*Ing.* To shrink into oneself; to be humiliated]. § ❹ Korku, şaşkınlık, soğuk v.b. etkenlerle bir tarafa sinmek: *Soğuktan bir köşede büzülüp kaldı* § ❺ Bir yere çekilerek oturmak, bir kenara çekilmek: *Kenara büzülmüş, gözden uzak kalmaya çalışıyordu.* ☆ *Eşanl.* **sinmek, pusmak** ◉ **ezilip ~**, *dey.* Utanmak: *Adam ezilip büzüldü* ◉ **büzülüp oturmak**, *dey.* Bir kenara geçip çekingen bir tavırla oturmak.

büzülüş, i. Büzülme tarzı.

büzür, ç. i. *Osm.* < *Ar. bezr*, tohum > *büzür. esk.* Taneler, tohumlar.
☆ *Eşanl.* **büzürât.**

büzüş, i. Büzme tarzı.

büzüşme, i. *deric.* Kullanılan bitkisel sepi banyosunun deriyi büzme özelliğinin çok yüksek olması; derinin düzeydeki kısımlarında bir büzüşme meydana getirir, bu damarlarla kırışıklıkların tümüne damarlaşma denir.

büzüşmek, f. Büzülerek yüzeyi veya hacmi küçültmek, kırış kırış olmak.

büzüştürmek(-i), f. Büzüşmesine yol açmak.

büzüştürücülük,-ğü, i. *deric.* Taneli maddelerde bulunan ve deriyi sepilenmiş deriye çeviren birleşme özelliği.

Bv, *kim.* Brevyum elementinin sembolü.

c, C § ● Türk alfabesinin üçüncü harfi ve ünsüzlerin ikincisi; **«Ce»** adı verilen bu harf ses bilimi bakımından dişdamak ünsüzlerinin süreksiz ve yumuşağıdır. § ❷ Sınıflama ve sıralamalarda maddeler sırası harfle gösterildiği vakit üçüncü maddenin başına getirilir: *C kursu, C vitamini.* [*Ing.* The third letter of the Turkish alphabet; *Fr.* Troisième lettre de l'alphabet Turc et la deuxième des consonnes].

c, § ❶ *fiz.* Işığın boşlukta yayılma hızını ve özısıyı *(ısınma ısısı)* gösterir. § ● *metrol.* (a) Romalıların sayı sisteminde 100'ü gösteriyordu; bu sayı tekrarlandıkça kendi değeri kadar artar; buna göre = 100, cc = 200, ccc = 300 v. b.; (b) Bin sayısını gösteren bir M harfinden önce gelince, bu sayının binle çarpımını verir; böylece CM = 100 bin; ÇCM = 200 bin; CCCM = 300 bin v.b.; (c) Ters dönmüş c harfi (ɔ) ayni zamanda, Romalılarda *siliqua* denilen ağırlık birimini veya iki *drahma*'nın ağırlığını gösterirdi.

C, § ❶ *fiz.* (a) Elektrik miktarı birimi *coulomb*'un sembolü; (b) Sıcaklığın yüzdelik derecesinin veya *Celsius* derecesinin sembolüdür § ● *mant.* Birinci şekil kıyasların bir kipini gösteren *celarent* kalıbının ve öbür şekillerin *celarent*'e dönüştürülebilen kiplerini gösteren kalıpların ilk harfidir § ● *mat.* Karmaşık sayıların cümlesini gösteren sembol. *(C'lerin cümlesi çarpma ve toplama için komütatif bir cisim meydana getirir)* § ❷ *müz.* (a) Alman ve İngiliz notalama sisteminde **«do»** notasının karşılığıdır; (b) Anahtardan ve yanındaki değişim işaretlerinden sonra bir müzik parçasının başına konan biçimi biraz bozuk **C,** ölçüsünün dört zamanlı olduğunu gösterir; (b) Yukarıdan aşağı bir çizgiyle bölünmüşse **¢** bare *(C barré)* olur ve ölçünün iki zamanlı duruma sokulduğu anlaşılır. Sadece 2 rakamını koymak da ayni işi görür § ● *kim.* Karbon elementinin sembolü.

Ca, *kim.* Kalsiyum elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of calcium; *Fr.* Symbole chimique du calcium].

ca, cak, *e. (İnce şekli:* **ce ,cek).** *(Yazı dilinde kullanılmıyor)* **«dek, değin, kadar»** gibi, -e halindeki isimlerden sonra gelerek cümledeki fiil kavramının o isimlerin gösterdiği yerde veya zamanda sona erdiğini anlatır: *Sabaha ca uyuyamadı, Şimdiye cek bekledi, Çocuklara cak herkes duydu, İstanbul'a cak gitti, Buraya ca geldi.*

ca, ce, *e. Katıldığı kelimenin sonu kalınsa* -ca, *ince ise* -ce *olur.)* § ❶ Bakımından anlamına gelir: *Yaşça ben büyüğüm ama değerce o ileridir.* § ● Göre, kalırsa, nazaran: *Onlarca.* [*Ing.* According to having regard to; *Fr.* Selon, d'après]. § ● Tarz, usul, dil anlatır: *İnsanca, askerce, Türkçe* § ● Sıfatlara ve hallere katıldığı zaman azlık anlatır: *Uzunca, güzelce.* [*Ing.* Enough, not much, little; *Fr.* Un peu, assez] § ● Benzetmeyi bildirir: *Köpekçe yaltaklanma.* [*Ing.* Just as, just like; *Fr.* Comme] § ● İsimlere ve işaret anlatan kelimelere katıldığı zaman miktar anlatır: *Bunca adamlar, şunca zaman* § ● Zaman anlatan çoğul halindeki kelimelerin sonunda süreyi belirtir: *Yıllarca çalıştım.* [*Ing.* During, for; *Fr.* Durant, pendant] § ❷ Sayı anlatan çoğul kelimelere katıldığı zaman aşırı anlamını verir: *Milyonlarca insan* § ● Fiillerin sonlarında zamanı anlatır: *Gelince (geldiği zaman).* [*Ing.* At once, when, as to, as for; *Fr.* Aussitôt, lorsque,quand] ● Pek, değin, kadar anlamlarına gelir ve bazı defa sonuna bir **«ek»** eklenerek söylenir: *Şimdiyedek bekledim.* [*Ing.* Till, until; *Fr.* Jusqu'a]. § ❶ Bu edata **«cık, cik» «sına», «sine»** veya **«layın» «leyin»** edatlarının katıldığı da olur. O zaman **«gibi»** anlamı verir: *Yavaşçacık, adamcasına.* [*Ing.* As, like; *Fr.* Comme].

caba /ca:ba/, z. *It. Giabba.* § ● Karşılıksız, parasız, bedava: *Bu da benden caba.* [*Osm.* Meccanen; *Ing.* Gratis, for nothing; *Fr.* Gratuit, pour rien; § ❷ Fazla olarak, üstelik: *Bu kadar masraf ettim, yorgunluğu da caba.* [*Ing.* Furthermore, in addition. and what's more; *Fr.* De plus, en outre]. § ● i. Fazla olarak, bedave verilen şey: *Al bu da cabası.* [*Ing.* Bonus; *Fr.* Gratification].

cabacı /ca:bacı/, s. Her şeyi para vermeden, cabadan edinmek isteyen *(kimse),* lüpçü, bedavacı. [*Ing.* Sponger, parasite; *Fr.* Pique assiette].

☆ *Yak. anl.* bedavacı, beleşçi.

☆ *Karş.* satınalan.

cabadan /ca: badan/, z. Bedava *(parasız)* olarak, bedavadan. [*Ing.* Gratis, gratuitously; *Fr.* Gratuitement, par dessus le marché].

☆ *Yak. anl.* havadan, meccanen, karşılıksız olarak.

☆ *Karş.* paralı, karşılıklı olarak.

cabaası, z. Üstelik, fazla olarak. [*Ing.* And what's more, in addition, furthermore; *Fr.* De plus, en outre].

cabi /cābi/, i. *Osm.* < *Ar. cibāyet. esk.* Evkaf kiralarını ve daha eski devirlerde zekâtı toplayan tahsildar. [*Ing.* Collector of the revenue of a pious foundation; *Fr.* Collecteur du revenu des mosquées].

cabir /cābir/, s. *Osm.* < *Ar. cebr.* zor, zorlama. *esk.* § ● Zorlayan § ● Kırıkçı, çıkıkçı § ● Düzelten § ● öz.i. Erkek adı.

cacık,-ğı, i. *Erm. cacığ. mutf.* Sulandırılmış yoğurt içine hıyar veya marul doğranarak yapılan bir çeşit salata. [*Ing.* Salad made of yoghurt, garlic, and chopped cucumber or lettuce; *Fr.* Salade au yogurt et aux concombres hachés] ◉ senden ~ bile olmaz, *dey.* Hiç bir işe yaramazsın.

cacıklık,-ğı, i. *arg.* ◘ Abeci.

cadaloz, s. < *cadı.* Huysuz, şirret, çenesi düşük *(kadın, kocakarı).* [*Ing.* Spiteful old hag; *Fr.* Diablesse, mégère, acariâtre].

☆ *Eşanl.* cadı.

cadalozluk,-ğu, i. Huysuzluk, şirretlik, çenesi düşüklük. [*Ing.* Spitefulness, spite; *Fr.* Méchanceté, rencœur, malveillance].

cadde, i. *ç: cevâdd. Osm.* < *Ar.* § ● İl ve ilçelerin önemli bölgelerini birbirine bağlayan geniş ve uzun yol: *Bağdat caddesi.* [*Osm.* Şehrah; *Ing.* Road, (main) street, boulevard mainroad; *Fr.* Avenue, boulevard, grand'rue] ☆ *Eşanl.* anayol § ● Şehirler içinde gidiş geliş hareketleri çok olan ve şehrin çeşitli bölgelerini birbirine bağlayan birinci derecede, genişçe ve esas yollara denir. [*Ing.* A main road in a city; *Fr.* Rue principale, grande rue] ◉ —yi tutmak, § ❶ *arg.* Çekilip gitmek: *Caddeyi tut bakalım.* [*Ing.* To clear out; *Fr.* S'en aller] § ❷ *dey.* Caddeyi kapamak ◉ ana ~, ◘ Ana.

cadı, i. *Osm.* < *Fars. cādū.* § ❶ Geceleri öte beride dolaşıp insanlara kötülük ettiğine inanılan hortlak § ❷ Huysuz ve çirkin kocakarı. [*Ing.* Witch, jade, hag; *Fr.* Mégère, acariâtre]. ☆ *Eşanl.* cadaloz. § ● *(Geniş anlamda) Büyücü.* [*Ing.* Witch, wizard; *Fr.* Sorcière]. § ❸ *esk.* Güzel söz.

~ çekirgesigiller, *zool.* Cadı çekirgelerini ve onlara yakın böcekleri içine alan böcek familyası. Tropik ve ekvator bölgelerinde yaygın 2000'den fazla yaşayan türü vardır.

~ fındığı, *bot.* İkiçeneklikler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Hamamelidaceae* familyasından, Kuzey Amerika'nın Atlantik bölgelerinde yaygın olan, fındık ağacına benzeyen, 1-7 m. yüksekliğinde bir ağaççık. Yapraklarını *(Folia hamamelidis)* tanen taşır. Peklik verici ve kan dindiricidir. Droglardan hazırlanan ekstreler, güzellik preparatlarının içine girer ve cilt buruşukluklarını giderici olarak kullanılır. [*Lat. Hamamelis virginiana; Ing.* Witch-hazel; *Fr.* Hamamélis].

~ gibi, *dey.* Saçı başı dağınık, tırnakları uzun ve pis kadınlar için kullanılır.

~ kazanı, *dey.* Büyücü kazanı, fitne kaynağı yer. [*Ing.* Den of intrigues].

~ kazanı gibi kaynamak, *dey.* Karışıklık içinde olmak.

~ maki, *zool.* ◘ Maki.

~ süpürgesi, *bot.* Bir ağaç dalında, süpürge gibi sık ve karmakarışık dalcıklardan meydana gelen urumsu toprak: *(Çeşitli mantarlardan ve bir virüsten ileri gelir ve mantarların gizli tomurcuklara yaptığı uyartıcı etkiye karşı bitkisel dokuların karşı koyma ve korunma aracı olarak düşünülebilir).*

cadılaşmak, f. § ❶ Bir kadın çirkinleşip huysuzlaşmak. [*Ing.* To become a witch, wizard, hag or vampire]. § ❷ Bitki bakımsızlıktan yabani hal almak.

cadılık,-ğı, i. Cadı olma hali, cadıca davranış. Cadının işi. [*Ing.* Witchcraft, magic, spell; *Fr.* Sorcellerie, magie].

cafcaf, i. *Osm.* < *Fars.* § ● *h. d.* Ağız kalabalığı: *Oturmuş cafcaf ediyor.* [*Ing.* Pompous speech ,pretentious speech; *Fr.* Fanfaronnade]. § ● Şatafat, gösteriş: *Cafcafından geçilmiyor!* [*Ing.* Ostentation, pomp; *Fr.* Pompe, ostentation].

☆ *Yak. anl.* § ● Mânasız sözler, boş lâkırdılar § ❷ Gösteriş, teferruat, lâfve *(süs hk.)*

☆ *Karş.* § ● Anlamlı söz, mânalı sözler, öz sözler § ● Sadelik.

cafcaflı, s. *h. d.* Şatafatlı, gösterişli, fazla süslü: *Cafcaflı sözler, Ne cafcaflı kılık bul* [*Ing.* Pompous, showy; ostentatious; *Fr.* Pompeux,-euse fastueux,-euse].

☆ *Yak. anl.* fazla şık, garnitürlü, ilâveli. *(süs).*

☆ *Karş.* süssüz, gösterişsiz, sade, mütevazi.

~ **diksiyon,** *tiy.* Alışılagelmiş ses bölgesinin dışına çıkarak iddialı bir yolda konuşmak. [*Ing.* Pretentious diction; *Fr.* Diction prétentieuse].

cafcuf, i. ◘ **cafcaf.**

cafer, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ *esk.* Küçük ırmak [*Ing.* Rivulet; *Fr.* Ruisseau]. § ❷ *san.* Süsleme, hat, minyatür v.b. sanat kollarında kullanılan kâğıt. § ❸ öz.i. Erkek adı.

caferî /câferî/, s *Osm.* < *Ar.* Şiîliğin bir kolu ve bu koldan olan kimse.

cağ, i. § ❶ Özellikle araba tekerleği parmaklığı. [*Ing.* Spoke of a wheel; *Fr.* Rais] § ❷ Büyük torba. [*Ing.* Big sack; *Fr.* Grand sac] § ❸ Pis suların toplandığı taş tekne veya çukur.

~ **deliği,** Hamam, mutfak gibi yerlerin tabanındaki su savacak delik.

~ **torbası,** Atın yedek arpa heybesi. [*Ing.* Spare nosebag for a horse].

-cağız, -ceğiz, *sonek.* Küçültme eki olup, ayrıca sevgi, yakınlık, merhamet, acıma da belirtir. Genellikle canlılar için kullanılır: *Adam-cağız, kız-cağız, kedi-ceğiz, efendi-cağızım.*

cağlık,-ğı, i. *dok.* Çözgü makinesinde, çözgü iplik bobinlerinin desen ve renk sırasına göre yerleştirdiği sehpa.

☆ *Eşanl.* **çözgü sehpası.**

cahid /câhid/, s. *Osm.* < *Ar. cahd. esk.* § ❶ Bile bile yalan söyleyen, inkâr eden § ❷ ◘ **Cahit.**

cahil /câhil/, s. *Osm.* < *Ar. cehl.* ve *cehalet.* § ❶ Bilgisiz; okumamış; varlıklar ve olaylar üzerinde düşünebilecek bilgilerden yoksun olan *(kimse): Cahilin sofusu şeytanın maskarasıdır.* [*Ing.* ve *Fr.* Ignorant]. § ❷ Tecrübesiz, genç, toy *(delikanlı veya kız); Cahildir kusuruna bakılmaz.* [*Ing.* Inexperienced, novice; *Fr.* Inexpérimenté, novice] § ❸ i. Bilgisi olmayan, toy kişi ◉ ~**i olmak,** *dey.* Bir mesele hakkında bilgi sahibi olmamak ◉ **kara** ~, *dey.* Çok bilgisiz. [*Ing.* Ignoramus, very ignorant, illiterate; *Fr.* Illetré].

☆ *Yak. anl.* vukufsuz, **malûmatsız, echel, echellcühelâ, ümmî, acemi, bilmez, görgüsüz.**

☆ *Karş.* **bilgili, marifetli, okumuş, usta,** bilir, tecrübeli, görgülü, **vâkıf.**

cahilâne, z. ve s. Cahil kimseye yakışır yolda. [*Ing.* Ignorantly; *Fr.* Par ignorance, avec ignorance].

☆ *Eşanl.* **cahilce .**

cahiliyet,-ti /câhilîyet/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ *tar.* Araplar'da Müslümanlıktan önceki döneme verilen ad. [*Ing. (The time of)* Pre-Islamic Arabian paganism; *Fr.* Période précédant l'islamisme chez les Arabes].

cahillik,-ği /cahillik/, i. § ❶ Cahil olma hali, bilgisizlik, görgüsüzlük. [*Ing.* ve *Fr.* Ignorance]. § ❷ Gençlik, toyluk, tecrübesizlik ve bu yüzden işlenen kusur; *Bir cahillik-tir etti. kusurunu bağışlayın.* [*Ing.* Folly; *Fr.* Faute de jeunesse]. [*Osm.* Cahiliyet, cehalet]. ☆ *Yak. anl.* **bilgisizlik, bilmezlik, nadanlık.**

☆ *Karş.* **bilgililik, alimlik, ariflik, okumuşluk, görmüş geçirmişlik, olgunluk, kocalık.**

~ **etmek,** *dey.* Bilmezlikten yanlış bir iş yapmak. [*Ing.* To act foolishly; *Fr.* Faire des bêtises, commettre une faute].

cahit /câhit/, s. *Osm.* < *Ar. cehd* > *câhid. esk.* § ❶ Çalışan, uğraşan, cehdeden, çaba gösteren, gayret eden. [*Ing.* Assiduous. Striving; *Fr.* Assidu,-e, diligent,-ente]. § ❷ öz.i. Erkek adı.

Caisson hastalığı, *patol.* ◘ **Hastalık.**

caiz /caiz/, s. *Osm.* < *Ar. cevâz, esk.* § ❶ Kanun, töre veya başka bir bakımdan işlenmesinde, yapılmasında sakınca olmayan, yapılıp işlenmesine izin verilen, yakışık olan: *Bu gibi zamanlarda olağanüstü tedbirler almak caizdir, Onun gibi adamlara selâm vermek bile caiz değildir.* [*Ing.* Proper, right, allowable, possible, feasible; *Fr.* Permis, admissible, licite]. § ❷ Doğru, uygun, yerinde. § ❸ i. *mant.* Akla aykırı gelmeyen şey. [*Ing.* Logical; *Fr.* Logique]. ◉ **tâbir** ~ **se,** *dey.* Söylenen söz yerindeyse. [*Fr.* Si je puis m'exprimer ainsi].

☆ *Yak. anl.* **olabilir, olur, mübah, lâzım, gerekli.**

~ **görmek,** *dey.* Uygunluğunu onaylamak. [*Ing.* To approve(of); *Fr.* Permettre; Approuver; tolérer].

caize /caize/, i. *Osm.* < *Ar. cevâz, esk.* § ❶ Eskiden şairlerin kasidelerle övdükleri büyükler tarafından kendilerine verilen hediye, bahşiş § ❷ Yazıda bir sözün olduğu gibi tekrarlandığını göstermek üzere alt hizasına konan tırnak şeklindeki noktalama işareti.

-cak,-cek, *sonek.* Önceleri küçültme eki, sonradan eşitlik eki. Küçültme görevi, *-cık, -cik* eki yanında, eşitlik görevi *-ca,-ce* yanında zamanla işlekliğini kaybetti. Bugünkü dilde bazı kalıntılarına rastlanır: *Yavru-cak, büyü-cek, çaba-cak.* [*Ing.* Just...,ly, (particle) shall, will, termination of future].

caka /ca:ka/, i. *tkz. arg.* Kendini başkalarına beğendirme çabası; gösteriş, fiyaka, çalım: *Oğlum bize de mi caka.* [*Ing.* Show, display, ostentation *(triumphing); Fr.* Parade].

☆ *Yak. anl.* **tezahürat, nümayiş, kurum, afi, caka** *(argo),* **alâyiş.**

~ **satmak,** *dey.* Gösteriş yapmak, çalım satmak: *Bize de mi caka satıyorsun yoksa* [*Ing.* To swagger, show off; *Fr.* Faire la parade; parader].

☆ *Eşanl.* **afi kesmek, fiyaka satmak.**

cakacı /ca:kacı/, s. *tkz. arg.* Caka yapmayı *(gösterişi)* seven. [*Ing.* Swaggerer; *Fr.* Fanfaron,-onne. vantard,-arde, crâneur,-euse, rodomont].

☆ *Eşanl.* fiyakacı.

cakalı /ca:kalı/, s. *arg.* Cakası olan, caka ile yapılan. [*Ing.* Showy, ostentatious. pretentious; *Fr.* Prétentieux,-euse, vavant,-ante].

☆ *Yak. anl.* **gösterişli,** pozlu, çalımlı, **caf-caflı, afili,** aynalı, fiyakalı.

☆ *Karş.* **sade, çalımsız, gösterişsiz,** mütevazi.

Cakarta, öz.i. Endonezya'nın başkenti. [*Ing.* ve *Fr.* Djakarta].

caket,-ti, i. ◘ **Ceket.**

ca'lî /câlî/, s. *Osm.* < *Ar. ca'l. esk.* Yapma yapmacık, yalancıktan, sahte, içten olmayan, içten gelmeyen: *Bu adamın bütün yaptıkları calidir.* [*Ing.* Artificial, false, insincere; *Fr.* Affecté, qui n'est pas naturel, factice].

cali /câli/, s. *Osm.* < *Ar. cilâ.* § ❶ Parlayan, cilâlı. § ❷ Temizleyen, cilâlayan. § ❸ Sürgün eden.

calip /câlip/, s. *Osm.* < *Ar. celb.* > *câlib. esk.* Celbeden, kendine doğru çeken: *Halı merhameti caliptir. Sözleri dikkati caliptir.* [*Ing.* That draws, attracting; *Fr.* Attirant,-ante, attrayant,-ante].

calis /câlis/, s. *Osm.* < *Ar. cülûs. esk.* § ❶ Oturan, cülûs eden. [*Ing.* Sitting]. § ❷ Tahta çıkan.

Calvin'ci /kalvenci/, s. ve i. *fels. Calvin* doktrinini benimseyen *(kimse).*

Calvin'cilik,-ği /kalvencilik/, s. ve i. *fels.* Fransız Luthercisi *Calvin'in* dinsel doktrini, *(Fransız protestanlığı).* Kutsal kitabı, Hıristiyan dininin tek kaynağı ve ilkesi saydığı için katolik mezhebinden, gerçek imancı Tanrının tam ve kesin egemenliğine inanmaya bağladığı için de Lutherci'likten ayrılır. [*Ing.* Calvinism; *Fr.* Calvinisme].

cam[1], i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Silisli kumun potas veya soda ile karıştırılıp yüksek derecedeki sıcaklıkta eritilmesiyle elde edilen sert, saydam ve kolay kırılır cisim: *Masa camı, Pencere camı.* [*Ing.* Glass; *Fr.* Verre] ☆ *Eşanl.* **sırça** § ❷ Pencere çevrelerine ve ışıksıktan başka her şeyin geçmesini önlemek için istenilen her yere takılan yaprak halindeki sırça: *Pencere camı, Tepe camı.* [*Ing.* Glass; *Fr.* Vitre] § ❸ Pencere; *Camı örmek.* [*Ing.* Window; *Fr.* Fenêtre]. § ❹ *esk.* Kadeh, içki. § ❺ *jeol.* Billûrlaşmamış katı mineral maddesi (örnek: *obsidiyen, pekştayn)* § ❻ s. Tamamı veya bir kısmı camdan yapılmış: *Cam fener, Cam dolap. Can. tabak.* [*Ing.* Glassy; *Fr.* Vitreux,-euse]. ◉ ~ **ı, cerçeveyi indirmek,** *dey.* Hadise çıkararak her şeyi kırıp dökmek. [*Ing.* To go berserk]. ◉ ~ **lı süngerler,** *zool.* ◘ **Süngerler.** ◉ **ampul** ~ **ı,** *camc.* İçine serum, aşı, ilâç gibi bozulmadan saklanması gereken ecza maddeleri koyulan ampullerin yapıldığı cam. [*Ing.* Neuter glass; *Fr.* Verre neutre]. ◉ **antimuanlı** ~, *min.* Kavrulmuş ve eritilmiş antimuan sülfür. [*Ing.* Glass of antimony; *Fr.* Verre d'antimoine]. ◉ **arsenikli** ~, *min.* ◘ **Arsenik oksit.** ◉ **ayna** ~, *tekn.* Her iki yüzü de oldukça düz olup, ayna yapımına elverişli iyi cins cam veya kristal levha. [*Ing.* Plate glass; *Fr.* Glace] ◉ **bakırlı** ~, *min.* Bakır 1 oksit. [*Ing.* Copper, *Fr.* Verre de cuivre]. ◉ **bezeme** ~, Bezemelerle süslenmiş cam. [*Ing.* Ornate glass; *Fr.* Verre orné, vitre orné]. ◉ **bohemya** ~, ◘ Kristal. ◉ **buzlu** ~, § ❶ *opt.* Üstüne kum sürülerek cilâsı ve parlaklığı giderilmiş ve yarı saydam bir hale getirilmiş olan cam. [*Ing.* Ground-glass; *Fr.* Vitre mat, verre dépoli]. § ❷ *sin.* Bir yüzü özel bir maddeyle donuklaştırılmış, yarı saydam, görüntü verebilir cam. Alıcılardan bazılarında merceğin verdiği görüntünün seçikliğini anlatmak için, odaklamada kullanılır. [*Ing.* Ground glass, mat *(matt, matte)* glass; *Fr.* Verre dépoli]. ◉ **çiçekli** ~ Üzerine ecza ile çiçekler ve süsleme motifleri işlenmiş camlar. [*Fr.* Verre orné]. ◉ **dökme** ~, *camc.* Yüzeyinde parlatma işlemi uygulanmamış, işlenmemiş halde ince cam. [*Ing.* Cast glass; *Fr.* Verre coulé]. ◉ **emniyet** ~ **ı,** *camc.* Kırıldığı zaman, parçaları çok kesici olmadığı için derin yaralar açmayan cam çeşidi. [*Ing.* Safety glass; *Fr.* Verre de sûreté]. ◉ **göbekli** ~, Ortası şişe dibi gibi kabarık ve kenarları ince olarak yapılan ve bir mercek gibi çok ışık vermek üzere eskiden pencerelere küçük kayıtlarla parça parça takılan renkli veya renksiz camlara verilen ad. [*Fr.* Verre en cul de bouteille]. ☆ *Eşanl.* **şişe dibi.** ◉ **hareli** ~, içinde yol yol renkli çizgiler ve damarlar olmak üzere yapılan cam olup bundan bir çok cam sanat eşyası yapılır. [*Fr.* Verre filigrante] ◉ **ışık geçirmez** ~, *camc.* Çok parlak mavi-yeşil boyalı, normal ışığı geçiren, kızılaltı ışınları tamamen soğuran cam; isli cam, Hafif vapur dumanı renginde cam. [*Ing.* Smoked glass; *Fr.* Verre athermane, verre fumé]. ◉ **kabartmalı** ~, *camc.* Dökme demirden bir masa üzerine dökülmüş ve demire yapışmaması için aradan madenî bir levha geçirilirken, yüzeyi pürtüklü bir görünüm kazanmış cam. [*Ing.* Cathedral glass; *Fr.* Verre cathédrale] ◉ **kalın** ~, *camc.* Kalınlığı 3 ile 3.5 mm. arasında olan pencere camı. [*Ing.* Double glass; *Fr.* Verre double]. ◉ **kalıplanmış** ~, *camc.* Bir kalıp içine dökülüp yüzeyi parlatılmış cam. [*Ing.* Moulded glass; *Fr.* Verre Moulé]. ◉ **kavratmalı** ~, Renksiz cam üstüne gümüş ve killi bir madde sürülerek fırında pişirilmek suretiyle yüzeyi donuklaştırılan cam olup bu camlar Avrupa nakışlı pencere camlarında kullanılırdı: [*Fr.* Verre cementé] ◉ **köpük** ~ **ı,** *camc.* İnce cam bölmelerle birbirinden ayrılmış çok sayıda kabarcıktan *(hücre)* meydana gelen cam. [*Fr.* Verre mousse, verre multicellulaire]. ◉ **mineli** ~, Cam üstüne renkli mineler uygulanmak suretiyle yapılan nakışlarla süslenmiş cam eşya ◉ **muskovitli** ~, *min.* Rusya'dan gelen mika olup eskiden vazo gibi eşyaların yüzeyini kaplamada kullanılırdı. [*Ing.* Muscovite (glass); *Fr.* Verre de Moscovie, muscovite]. ◉ **nakışlı** ~, *san.* Renkli cam levhalarını istenilen şekillere göre küçük parçalar halinde keserek alçıdan veya demir veya kurşundan kayıtlar içine oturtarak tutturmak suretiyle meydana getirilen pencere camlarına verilen ad. [*Ing.* Leaded glass window; *Fr.* Vitrail]. ◉ **opal** ~, *camc.* Soğutulma sırasında camın içinde çok sayıda mikroskopik billûr taneciklerinin *(kalay, oksit, kalsiyum fosfat ve özellikle sodyum ve kalsiyum florürleri)*

çökelmesiyle opal tayına benzer bir görünüm kazanan yarı saydam cam. [*İng.* Opal glass; *Fr.* Verre opale] ◉ **optik ~**, *camc.* Çok saydam olması *(renksizlik)*, kimyasal homojenliği ve iç gerilim göstermesiyle ayırt edilen cam. [*İng.* Optical glass; *Fr.* Verre d'optique]. ◉ **organik ~**, *camc.* Bazı uygulama alanlarında cam yerine kullanılabilen saydam plastik madde. [*İng.* Organic glass; *Fr.* Verre organique]. ◉ **pyrex ~**, *camc.* Bileşiminde silis oranı çok yüksek *(% 81)*, borik asit oranı fazla *(% 12)*, alüminyum ve soda yüzdesi düşük olan cam. [*İng.* Pyrex glass; *Fr.* Verre pyrex]. ◉ **presə ~**, *camc.* Kırılma sırasında cam parçalarını tutacak olan plastik bir levha üstüne yapıştırılmış iki cam levhadan meydana gelen cam. [*İng.* Pressed glass, moulded glass; *Fr.* Verre sandwich]. ◉ **renkli ~**, Eritilirken içine boya katılan ve maddesi renklendirilmiş olan cam. [*İng.* Coloured glass, tinted glass; *Fr.* Verre colore, verre teinté] ◉ **saat ~ı**, *camc.* Uygun derecede iki defa pişirilmiş, her iki yüzünün de düzgün ve paralel olması için iyice işlenip perdahlanmış, homojen cam tabakası. [*İng.* Watch-glass; *Fr.* Verre de montre]. ◉ **silisli ~**, *camc.* Ergimis kuvarstan elde edilen cam. [*İng.* Siliceous glass; *Fr.* Verre de silice]. ◉ **su ~ı**, *min.* Suda çözünebilen potasyum ve sodyum silikat. [*İng.* Water glass; *Fr.* Verre soluble]. ◉ **tavlanmış ~**, *camc.* Yaklaşık olarak 750 C sıcaklıktan sonra hava etkisiyle birden soğutulmuş cam çeşidi. [*İng.* Hardened glass; *Fr.* Verre trempé]. ◉ **telli ~**, *camc.* Yapımı sırasında içine birlikte haddelenmiş iki cam levha arasında kalacak şekilde, tel ızgara yerleştirilmiş cam. [*İng.* Wired glass; *Fr.* Verre armé, Verre grillagé]. ◉ **volkanik ~**, *min.* Siyah akik. [*İng.* Volcanic glass; *Fr.* Verre volcanique] ◉ **yakıcı ~**, *fiz.* Güneş ışınlarını odağında toplayıp burada büyük bir sıcaklık yükselmesi meydana getiren mercek. [*İng.* Burning glass; *Fr.* Verre ardent]. ◉ **kurşunlu ~**, *min.* Kurşun karbonat. [*İng.* Lead glass, flint glass; *Fr.* Verre de plomb].

~ basma, *tıp.* Bir saat camının kabarık tarafı ile deri üzerine sıkıca bastırarak altındaki deri bozukluğunu muayene metodu.

~ boru, *fiz.* Deneylerde kullanılan türlü çapta ve türlü terkipte (Ca, Pb, pireks...) boru. [*İng.* Glass tube; *Fr.* Tube de verre].

~ boya, ◘ Boya.

~ boyama resim, *res.* Bir camın bakılacak yüzüne değil, arka yüzüne tutkal, boya veya yağlı boya gibi kapatıcı boyalarla yapılan resim.

~ çerçevesi, Pencere camlarının oturması için kenarlarına yuva açılmış kayıtlardan olusan tahta veya demir çerçeve. [*İng.* Window, window pane, window; *Fr.* Chassis de vitre ou de fenêtre].

~ çubuk, *kim.* Laboratuvarlarda çeşitli reaksiyonları karıştırmak için 5 ilâ 10 mm. çapında 10 ila 20 sm. uzunluğunda uçları pürüzsüz eritilmiş cam çubuk. [*İng.* Rod, stick; *Fr.* Baguette].

~ damlası, *camc.* Erimis camın soğuk su içinde damıtılmasıyle elde edilen çok ince uçlu damla.

~ dökmek, *camc.* ◘ Dökmek.

~ elektriği, *fiz. esk.* Cam üzerinde sürtme ile meydana getirilen elektriğin özellikleriyle ayni özellikleri taşıyan. [*İng.* Vitreous electricity; *Fr.* Electricité vitrée].

~ eşya, Camdan yapılmış her nevi eşya. [*Osm.* Eşyayı-zücaciye; *Fr.* Glassware; *Fr.* Objets en verre, articles de verre, cristaux, verrerie].

~ evi (yuvası), çerçevelerde camın oturması için yiv. [*İng.* Groove of a window sash; *Fr.* Longue rainure par laquelle on fait glisser une fenêtre, coulisse].

~ gibi, *dey.* (a) Arkası görünen, saydam. [*Osm.* Şeffaf; *İng.* ve *Fr.* Transparent]; (b) *(Göz hk.)* Donuk, cansız.

~ gibi gözler, *dey.* Hiç bir duygu anlatmayan gözler.

~ göbeği, *dey.* Mavi ile yeşil arası renk, yeşile çalar mavi. [*İng.* Glass-green, bluish green, bottle green; *Fr.* Couleur vert cendré].

~ göz, *dey.* Camdan yapılan, çift katlı, sağlam kalan göze biçim ve renkçe benzetilmiş yapay takma göz. [*İng.* Glass eye].

~ güzeli, *bot.* İkiçeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının *Balsaminacea* familyasından, evlerde yetiştirilen ve süs olarak kullanılan bir çeşit kına çiçeği. Pencere kenarlarında daha güzel yetiştiği için bu adı almıştır. Kırmızı çiçekler açar. [*Lat. Impatiens sultani*].

~ ipliği, *dok.* Cam yününden veya pamuğundan, normal iplik yapını sistemlerine göre çekilmis veya süzgeçlerinden, basınç altında elde edilmis cam iplik.

~ kapak, *bahç.* Gelişmesi hızlandırılmak ve soğuktan korunmak istenen bitkilerin *(salata, kavun v.b.)* üzerine konan ve güneş ısısını yoğunlastırmaya yarayan çan biçiminde camdan barınak.

~ kırığı, *camc.* Dövülmüs cam kırıntısı. *(Minarelerde kullanılan cam.)* [*İng.* Glass fragment, broken glass].

☆ *Eşanl.* **kalsen**.

~ macunu, *ağ.iş.* Camı yuvasına tutturmak ve yalıtkanlık sağlamak amacı ile kullanılan, beziryağı-üstübeç karışımı. [*İng.* Linseed oil putty; glazier's putty; *Fr.* Mastic à vitres].

~ mozaik, *res.* Renkli taş parçaları yerine cam parçalarından yapılan madde. [*İng.* Glass mosaic].

~ oyucu, *camc.* Camcıların camı oymak için kullandıkları âlet. [*İng.* Hyalograph; *Fr.* Hyalographe].

~ pamuğu, § ❶ *ağ. iş.* Ipek görünüşünde ince cam iplik tomarı. Yalıtıcı veya dolgu malzemesi olarak kullanılır. [*İng.* Glass wool; *Fr.* Laine (coton) de verre] § ❷ *dok.* Pamuk yığını halinde elde edilmis cam lifi.

~ silecekler, *otom.* Şoförün önündeki camı devamlı olarak silerek şoföre emniyetli bir sürme sağlayan araçlar. [*İng.* Windshield wipers; *Fr.* Essuie-glace]. ◘ *ŞEKİL: — 425. — OTOMOBİL PANOSU.*

~ süzgeci, *tiy.* Işıklama düzeninde kullanılan cam süzgeç. [*İng.* Glassmedium; *Fr.* Filtre de verre].

~ üstüne kazı, Cam üzerine çelik kalem veya camı yiyici bir taş veya ecza ile çukur çizgiler meydana getirmek suretiyle bezemeler ve resimle kazmak sanatı. [*İng.* Fancy glassware; *Fr.* Gravure sur verre].

~ vurma, *saraç.* Üst üste konup bıçakla kesilmiş iki derinin pürüzlerini gidermek için, kesit üzerinden cam parçasını düz olarak geçirme işlemi.

~ yuvası, Pencere çerçevelerinde camın oturması için kayıtlara açılan lâmbalı kısım. [*İng.* Groove of a window sash; *Fr. Longue* rainure par laquelle on fait glisser une fenêtre, coulisse].

~ yünü, § ❶ *döş.* Çok ince, bükülebilir cam liflerinin oluşturduğu ısı ve ses yalıtımında kullanılan madde. ☆ *Eşanl.* **Cam pamuğu**. [*İng.* Glass-wool; *Fr.* Soie de verre, quate (coton) de verre, laine de verre]. § ❷ *dok.* Ince elyaf haline getirilmiş cam yığını.

~ zımpara kâğıdı, *ağ. iş.* Ağaç eşyanın yüzeyini düzeltmek için kullanılan aşındırıcı madde. [*İng.* Glass grinding paper].

câm², i. *Osm.* < *Fars.* Bardak, kadeh, şarap kadehi. [*İng.* Cup, goblet, glass, cup of wine; *Fr.* Coupe, verre à vin].

camadan, i. § ❶ *esk.* Kılıkta, çapraz düğmeli, üstü sırma veya ipekle işlenmiş bir çeşit kısa yelek § ❷ *den.* (a) Yelkenleri kasmak için kullanılan bağ. [*İng.* Reef; *Fr.* Ris]; (b) Dörtköşe yelkenleri boğarak yüzeylerini küçültme işi. [*İng.* Brail; *Fr.* Cargue] ◉ **~ı forma etmek**, *den.* Bağları koyverip yelkeni açmak. [*İng.* The shake(iet) out a reef; *Fr.* Larguer un ris].

~ astarı, *den.* Yelkenlerin üzerindeki her kat camadana mahsus halatlar için açılan matafyonlar hizasından dikilen iki kat bez. Bu kez kuşaklar bir gradin yakasından diğer gradin yakasına uzanır. [*İng.* Reef bend; *Fr.* Bande de ris].

~ bağı, *den.* Randa ve filika yelkenleri gibi adi camadan halatlarıyle düzenlenmiş yelkenleri camadana vurmak için kullanılan bir çeşit bağ. [*İng.* Reefknot; *Fr.* Nœud plat, nœud droit].

~ halatı, *den.* Camadan yakalarında camadan astarı üzerinde açılmış matafyonlara bağlanmış ve yelkenlinin bir gradin yakasından diğerine kadar uzatılmış ince ve katransız halatlar. Bunlar yelken camadana vurulacağı zamanlarda yelkeni seren üzerine kaldırmak ve aralarına camadan çeliklerini geçirmek için kullanılır. [*İng.* Reef-point; *Fr.* Garcette de ris].

~ kamçısı, *den.* Yelkenler üzerinde camadan için bulunan savlolar.

~ matafyonu, *den.* Yelkenin camadan halatlarını yelkene bağlamak için camadan astarı üzerine bir taraftan diğer tarafa kadar eşit aralıklarla açılmış delikler. [*İng.* Reef cringle; *Fr.* Patte de ris].

~ vurmak, *den.* Fazla rüzgâra karşı yelkeni açmak. [*İng.* To reef, to take in a reef; *Fr.* Prendre un (des) ris dans une voile].

cambaz, i. *Osm.* < *Fars. canbāz* § ❶ Ip veya at üzerinde ve başka şekiller tehlikeli beden oyunları gösteren kimse: *Iki cambaz bir ipte oynamaz.* [*İng.* Acrobat; *Fr.* Acrobate, danseur de corde]. ☆ *Eşanl.* **akrobat** ◘ *ŞEKİL: 490.* — SIRK. § ❷ *mec.* Iş alıp satan veya yetiştiren kimse: *Cambazların eline düşen at alınmaz.* [*İng.* Horse dealer; *Fr.* Maquignon] § ❸ s. *mec.* Kurnaz, hileci: *Hiç onunla iş yapılır mı? Cambazın biri.* [*İng.* Swindler; *Fr.* Ruse, flouteur,-euse, charrieur,-euse, empileur,-euse]. ◉ **at ~ı**, ◘ At.

cambaz.hane /cambazhane/, b. i. *Osm.* < *Fars.* Cambazların oyun *(hünerlerini)* gösterdikleri yer. [*İng.* Circus; *Fr.* Cirque] ◉ **at ~si**, ◘ At.

cambazlık,-ğı, i. § ❶ Cambaz işi veya mesleği. [*Osm.* Cambazî; *İng.* Occupation and quality of a trick rider or acrobat; *Fr.* Acrobatie] § ❷ *mec.* Kurnazlık, hilecilik. [*İng.* Swindling, shrewdness, cunning, trick; *Fr.* Ruse, roublardise, escroquerie] § ❸ At alıp satmak veya terbiye etmek işi. [*İng.* Horse-dealing; *Fr.* Commerce de cheveaux].

cambul cumbul, s. Pek sulu, içinde gerekli maddesinden çok su olan: *Cambul cumbul bir et yemeği.*

cam.buz, b. i. § ❶ Toprağın veya cisimlerin yüzeyinde, aşırı ergime halindeki büyük yağmur damlalarının yüzeye değer değmez donmasiyle meydana gelen ince bir toprak yüzeyine düşen yağmurun meydana getirdiği kaygan buz tabakası § ❷ Toprak üstündeki karların eridikten sonra yeniden donmasıyle meydana gelen pürtüklü ve kaygan buz tabakası.

camcı, i. § ❶ Pencere camlarını yapan veya takan kimse. [*İng.* Glazier; *Fr.* Vitrier] § ❷ Pencere camlarını satan kimse. [*İng.* Glass dealer; *Fr.* Marchand de verre]. ◘ *ŞEKİL: 112.* — CAMCI. § ❸ *arg.* Camdan evin içini gözetleyen: *Camcı geldi, indir perdeyi aşağıya.* [*İng.* Voyeur, peeping tom; *Fr.* Voyeur]. ☆ *Eşanl.* **dikizci, röntgenci**. § ❹ Kurnaz.

~ arşını, *camc.* Camcıların camları ölçmek için kullandıkları 64,8 sm. boyunda ölçü. [*Fr.* Pic des vitries].

~ elması, *camc.* Camları kesmeğe mahsus ucunda bir elmas parçası bulunan küçük bıçak gibi saplı âlet. [*İng.* Glass-cutter; [*Fr.* Diamant, grésoir].

~ macunu, *camc.* Üstübeçle bezir yağının karışmasından yapılan ve su sızmasını önlemek veya pencere camlarının aralıklarını kapamak için kullanılan hamura benzeyen bir madde. [*İng.* Glazier's putty; *Fr.* Mastic de vitrier].

~ gömleği, *camc.* Camcıların çalışırken kullandığı bezden, tek kollu iç gömleği.

~ parmağı, *camc.* Camcı arşınının 24 te biri olup, camcılar tarafından camları ölçmek için kullanılır. [*Fr.* Pouce des vitries (mesure)].

camcılık,-ğı, i. § ❶ Cam eşya yapma sanatı veya cam alıp satma veya takma işi. [*İng.* Glaziery; *Fr.* vitrerie] § ❷ *arg.* Camdan evin içini gözetleme. [*İng.* Voyeurism; *Fr.* Voyeurisme].

☆ *Eşanl.* **dikizcilik, röntgencilik.**

câme, cama, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Elbise.

câmedar, i. *esk.* Yeniçeri ağasının elbisesini taşıyan memura eskiden verilen ad. [*Ing.* Officer of the Janissaries in charge of the wardrobe of the Agha].

camegâh, i. *Osm.* § ❶ Türk hamamlarında soyunma yerine eskiden verilen ad. [*Ing.* Dressing room in the Turkish Bath; *Fr.* Garde-robe] § ❷ Eskiden elbise ve çamaşırları muhafazaya yarayan küçük sandık odaları.

camekân /cămekân/, i. *Osm.* < *Fars. cămeken.* § ❶ Camlık, cam dolap, camla kuşatılmış yer. Dükkânlarda nümunelik eşyayı gelip geçenlere göstermek için ayrılmış önü camlı kısım: *Dükkân camekânı, çiçek camekânı.* [*Ing.* Shop-window, show-case, *Fr.* Vitrage, vitrine]. § ❷ Hamamlarda soyunulan yer. [*Ing.* Dressing room of a Turkish bath; *Fr.* Dans les bains Turcs, endroit ou les clients de déshabillent et se rhabillent § ❸ *arg.* Gözlük: *Camekânlı moruk* § ❹ *ağ.iş.* Camlı çerçevelerden ibaret ince bölmeler ve bunlarla ayrılmış yerler § ❺ Kütüphane, müze v.b. yerlerde eşyaların konulduğu camlı dolap § ❻ Bir yeri bir veya daha fazla kısma ayıran cam bölme § ❼ Bahçelerde fideleri soğuktan korumaya yarayan üstü camlı, zemini toprak kısım. [*Ing.* Greenhouse, glass house, conservatory; *Fr.* Serre].

camekânlı, s. Camekânı olan *(yer).* [*Ing.* Fitted with glass panes].

cam.göz[1], b.s. § ❶ ◘ Cam. § ❷ *mec.* Açgözlü, tamahkâr.

çamgöz[2]**,-zü,** i. *zool.* Camgözgiller *(Squalidae)* familyasına giren bir köpek balığı türü. Gözleri cam gibi parlar. Sırtı açık kestane, karnı beyaz olur. Boyu 5 metreye kadar büyüyebilir. Eti yenir. Akdeniz memleketlerinde bulunur. [*Lat. Galeus canis; Ing.* Common tope; *Fr.* Milandre d'europe; chien de mer, haut, hâ] ◉ **Büyük —,** *zool.* Büyük camgözgiller *(Cetorhinidae)* familyasından, boyu 14 m.'yi geçen bütün denizlerde bulunan dev köpek balığı. Karaciğerinden değerli yağ elde edilir. İnsana saldırmaz. Dişleri küçük olduğu için ancak küçük balıkları ve kabukluları yiyebilir. [*Lat. Cetorhinus maximus*]. ◉ ◘ *LEVHA: 14 — 15 — 16 — 17 — 18 — 19.* — **BALIKLAR.** ◉ **kara —,** *zool.* Köpek balıkları *(selachii)* takımının, Camgözgiller *(Squalidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 20-45 sm. Avrupa denizlerinde yaşar. [*Lat. Etmopterus spinax; Ing.* Lantern shark; *Fr.* Réquin bouclé]. ◉ **mahmuzlu —,** *zool.* Köpek-balıkları *(Selachii)* takımının, Camgözgiller *(Squalidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 1.5 m. Her iki yılda bir kere 6-12 yavru doğurur. Eti yenir. Atlantik Okyanusu ve Akdeniz'de sürüler halinde yaşar. [*Lat. Squalus acanthias, acanthias vulgaris; ing.* Picked dogfish; *Fr.* Aiguillat].

cam.gözgiller, b. ç. i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Köpekbalıkları *(Selachii)* takımının, halkalı-omurlular *(Cyclospondyli)* alt takımına giren bir familyası. Sırtları külrengi olan küçük balıklardır. Sırt yüzgeçleri iki tane ve dikenlidir Anüs yüzgeçleri bulunmaz. Doğururlar. **Kara camgöz** *(Etmopterus spinax),* **mahmuzlu camgöz** *(Squalus acanthias)* gibi türleri vardır. [*Lat. Squalidae; Ing.* Spiny sharks; *Fr.* Squalides] ◉ **büyük —,** *zool.* ◘ **Büyük.**

cami[1]**,-i** /cămi/, i. *Osm.* < *Ar. cem.* İçinde Cuma ve bayram namazı da kılınan, minaresi ve mimberleri bulunan Müslüman tapınağı. [*Ing.* Mosque; *Fr.* Mosquée]. ◉ ◘ *ŞEKİL: 113.* — **CAMi.** ◉ **— i kebir,** *esk.* Büyük cami. [*Ing.* Principal mosque]. ◉ **— i şerif,** *esk.* Mübarek cami. [*Ing.* The holy mosque]. ◉ **iki — arasında (beynamaz) kalmak,** ◘ Binâmaz.

— avlusu, *mim.* Camilerde etrafı duvarla çevrili geniş yer.

— çeşmeleri, ◘ Çeşme.

— kapısı, § ❶ Camilerin giriş ve çıkış yeri. § ❷ *mec.* Dilenci durağı § ❸ Kanunsuz birleşme sonu doğan çocuklar bir hayır sahibi alsın diye çoğu defa cami kapısına bırakılırdı.

— kayyumu, Cami temizlik ve bakım işlerini gören hizmetli.

— ne kadar büyük olsa, imam gene bildiğini okur, ◘ Cemaat.

— yıkılmış, ama mihrap yerinde, dey. Yaşlanmış olmakla birlikte gençliğinde çok güzel olduğu belli olan kadınlar hakkında söylenir. [*Ing.* Even though the mosque is ruined its mihrap stands erect *(said of a person who is still beautiful in old age)*].

câmi,-i /cami/, s. *Osm.* < *Ar.* Toplayan, bir araya getiren. [*Osm.* Cem ve telif eden; *Ing.* That collects, unites, brings together; *Fr.* Qui réunit, qui assemble].

— hesap, *ikt.* Ayni cinsten bir takım hesaplar toplayarak özetini yapan hesap.

camia /cămia/, i. *Osm.* < *Ar. cem.* > *cami. esk. sosy.* Topluluk, zümre. [*Ing.* Community; *Fr.* Réunion, communauté].

camidane, z. *Osm.* < *Fars.* Donmuş gibi, donmuşcasına.

camit /cămit/, s. *Osm.* < *Ar. cümûd* > *cămid. esk.* § ❶ Donmuş, donuk. [*Ing.* Frozen; *Fr.* Gelé, solid]. § ❷ Cansız, büyümeyen ve hareketsiz. [*Ing.* Inorganic; *Fr.* Inanimé, inorganique].

cam.kanatlıgiller, ç.b.i. *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının Pulkanatlılar *(Lepidoptera)* takımına giren bir familyası. Kanatların büyük kısmı pulsuzdur. Çoğunluk parlak renklidirler. Eşek arılarına çok benzerler. [*Lat. Aegeridae,* = *Sesiidae; Ing.* Clear-winged moths; *Fr.* Aegériidés, sésiidés].

cam.kesen, b.i. Camları kesmeğe yarayan, bir sap ucuna takılmış, küçük bir elmas parçasını taşıyan âlet. [*Ing.* Glass-cutter; *Fr.* Vitrier, coupe-verre, gresoir].

☆ *Eşanl.* **camcı elması.**

cam.kıran, b.i. *tekn.* Kaza sırasında bir taşıtın camlarını içeriden kırmakta kullanılan çekiç biçimindeki âlet.

camlamak(-i), f. Cam geçirmek, cam takmak. [*Ing.* To glaze, to fit with glass; *Fr.* Poser une vitre].

camlaşma, i. (a) Cama benzer duruma gelme ergime yoluyle billûrsu bir maddenin soğumadan sonra ergime üstü noktada ve saydam durumda kalması; (b) Bazı cisimlerin cam gibi saydam ve parlak hale gelmesi. [*Ing.* ve *Fr.* Vitrification].

camlaşmamış, s. Erimediği veya ergime işlemi kötü yapıldığı için cam haline dönüşmemiş.

camlatmak, f. Cam taktırmak. [*Ing.* To let glaze, to make fit with glass; *Fr.* Faire poser une vitre].

camlı, s. Bir bölme veya eşyanın çerçeve teşkil eden çatkısı içindeki tablaları yerine cam geçirilmiş olan *(şeyler),* cam takılmış camı olan: *Camlı dolap, camlı kapı.* [*Ing.* Glazed; *Fr.* Vitré,-ée].

— açıt, *mim.* İki odayı birbirinden ayıran ve camlı çerçevelerle donanmış olan açıt.

— bölme, Camlı çerçevelerden yapılmış kapılı veya kapısız ince zar bölme. [*Ing.* Glass partition; *Fr.* Cloison vitré, vitrage].

— dolap, Kapakları camlı olan dolap. [*Ing.* Glass-case; *Fr.* Armoire vitrée].

— kâğıt veya camlı bez, Tahta ve madenlerin yüzeylerini düzlemek ve perdah etmek için kullanılan, üzerlerine cam tozu yapıştırılmış kâğıt ve bezler. [*Fr.* Papier d'émerie].

— köşk, Bahçelerde veya saray ve konaklarda soğuk havalarda oturmak için kışlık terasa şeklinde yapılan ve etrafı camla örtülen oda ve salonlar. [*Ing.* Glasshouse; *Fr.* Pavillon vitrée, maison de, en verre].

— yastık, *bahç.* Yanları tahta, tuğla veya çimentodan yapılmış, üstü cam çerçeveyle örtülü barınak.

camlık,-ğı, i. § ❶ Camlı çerçevelerle örtülü veya çevrili veya bölünmüş yer: *Dükkân camlığı, Bahçe camlığı.* [*Ing.* Glass-frame; *Fr.* Châssis] § ❷ Camlı çerçeve veya **kapı kanatlarından meydana getirilmiş ara bölme-**

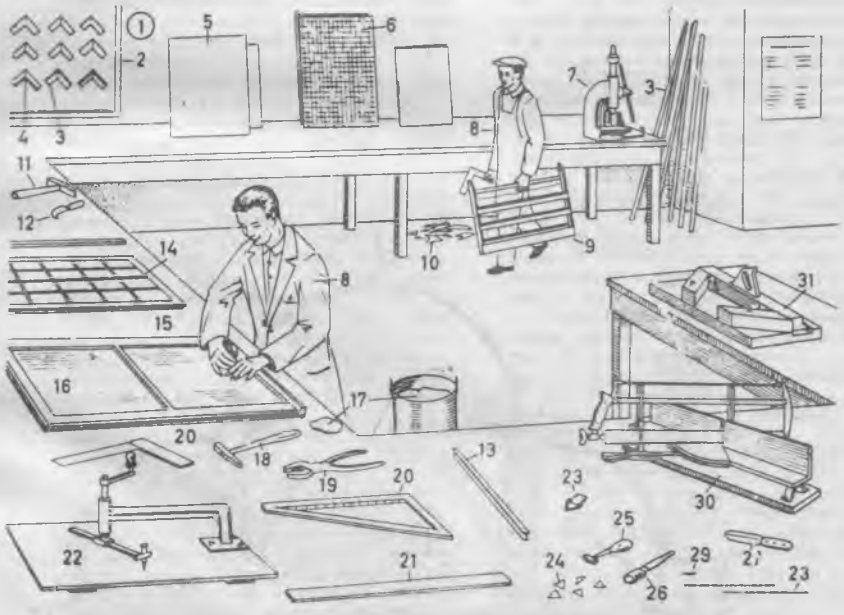

ŞEKİL: 112. — **CAMCI.** (1) Camcı atelyesi. 2. Çerçeve örnekleri. 3. Çerçeve tahtası. 4. Şiv köşe geçmesi. 5. Cam levha. 6. Dökme cam. 7. Şiv köşe geçme makinesi. 8. Camcı. 9. Camlık *(Cam tutucusu).* 10. Kırık cam. 11. Kurşun çekiç. 12. Kurşun bıçak. *(Köşe bıçağı).* 13. Kurşun cam çerçevesi. 14. Kurşunlu ışıklar. 15. Tezgâh *(Banko, iş tezgâhı).* 16. Pencere camı. 17. Macun. 18. Camcı çekici. 19. Camcı kıskacı *(Camcı pensi).* 20. Camcı gönyesi. 21. Camcı çıtası. 22. Camcı puslası. 23. Halka. 24. Mıh çivisi. 25. ve 26. Cam keseceği. 25. Elmas cam keseceği *(camcı elması).* 26. Çelik çarklı cam keseceği. 27. Macun bıçağı. 28. Mıh *(çivi)* teli. 29. Mıh *(çivi).* 30. Gönye testere tahtası.

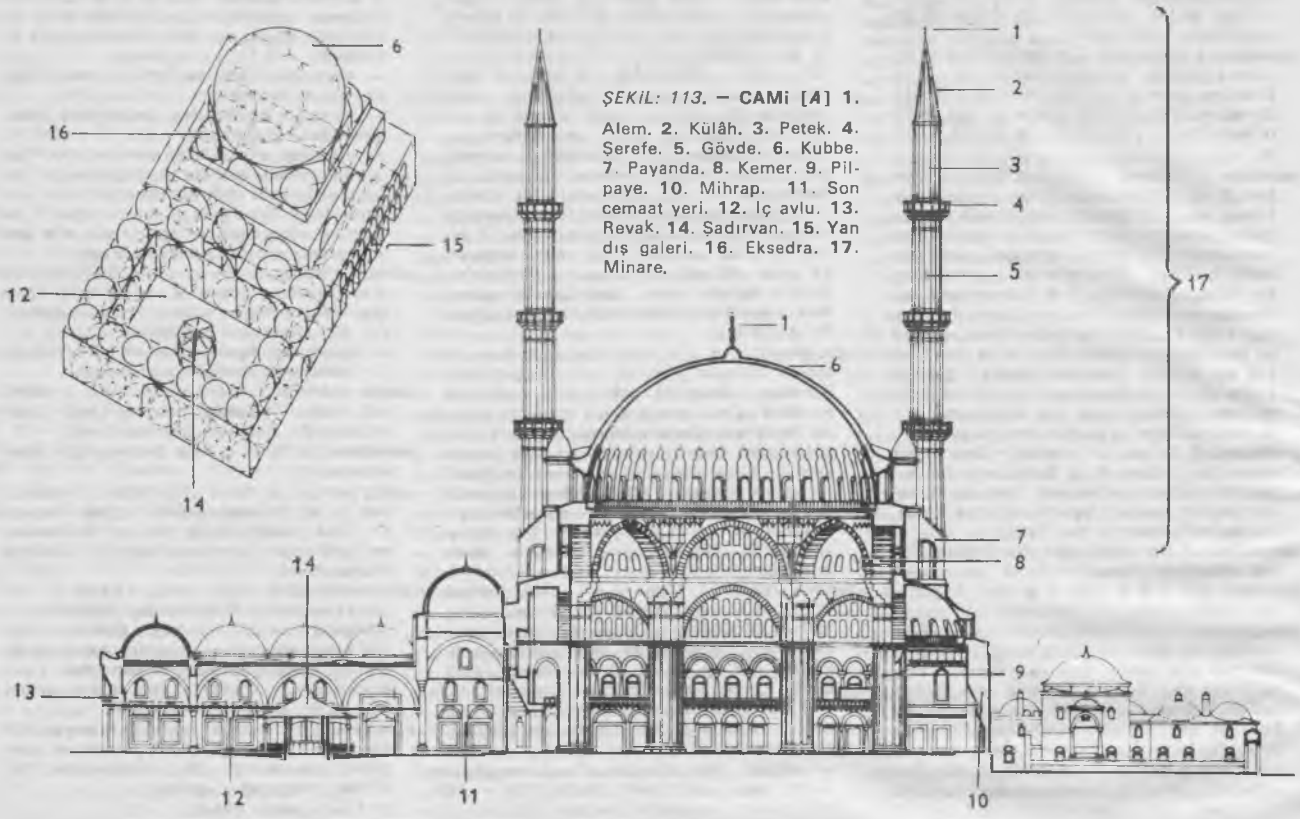

ŞEKİL: 113. — **CAMİ [*A*] 1.** Alem. **2.** Külâh. **3.** Petek. **4.** Şerefe. **5.** Gövde. **6.** Kubbe. **7.** Payanda. **8.** Kemer. **9.** Pilpaye. **10.** Mihrap. **11.** Son cemaat yeri. **12.** İç avlu. **13.** Revak. **14.** Şadırvan. **15.** Yan dış galeri. **16.** Eksedra. **17.** Minare.

SELİMİYE CAMİİ *(Edirne)*

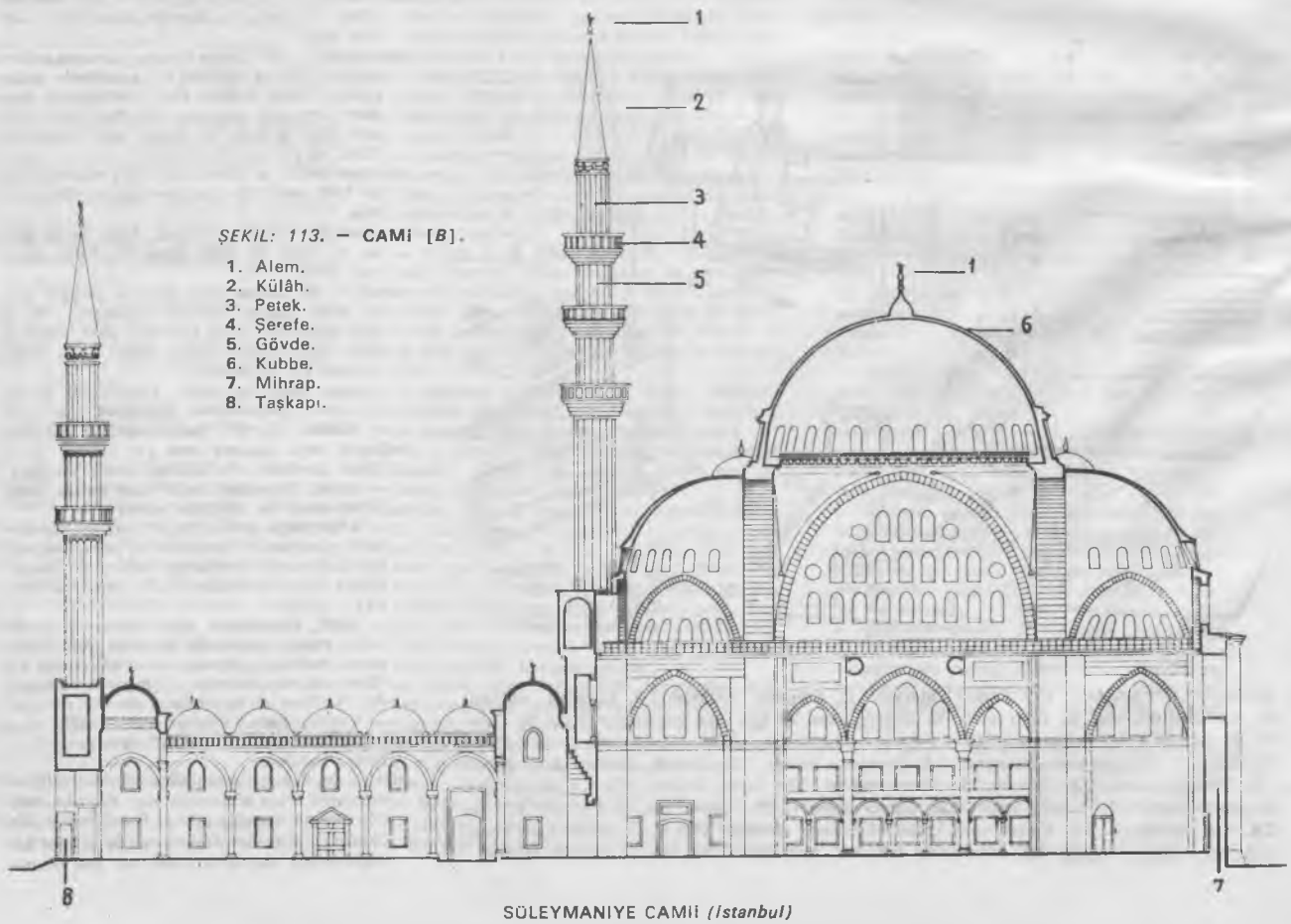

ŞEKİL: 113. — **CAMİ [*B*].**

1. Alem.
2. Külâh.
3. Petek.
4. Şerefe.
5. Gövde.
6. Kubbe.
7. Mihrap.
8. Taşkapı.

SÜLEYMANİYE CAMİİ *(İstanbul)*

si. § ❷ Çiçek ve sebzeyi dış etkenlerden korumak için yapılmış küçük limonluk. [*ing.* Greenhouse, conservatory, glass case; *Fr.* Serre].

camlılık,-ğı, i. Camlı olma hali. [*Osm.* Zücaciyet; *ing.* Vitreousness].

cam.resim, i. *res.* Renkli camların kesilip, birbirlerine kurşun çubuklarla bağlanması ile yapılan pencere veya resim. [*Osm.* Nakışlı revzen, *ing.* Stained glass window; *Fr.* Vitrail].

camsı*, s. § ❶ Cam gibi saydam, cama benzer. [*Osm.* Zücâcî; *ing.* Vitreous, glassy; hyaloid, hyaline; *Fr.* Vitreux,-euse] § ❷ s. *coğr.* Yerin içinden yüze çıkan erimiş sıcak maddelerin, soğuma sırasında billûrlaşmayıp, şekilsiz olarak katılaşmış durumu § ❸ *petr.* Katı fakat kristalsiz cisim. *(Yanardağ kayaları yapısındadır; atomları sıvılarda olduğu gibi dağınık halde bulunur).*

~ **cisim**, *anat.* ve *zool.* ◘ **Cisim**.

~ **göktaşı**, *min.* Olus şekli kesinlikle bilinmeyen, ancak kozmik kaynaklı *(göktaşı)* olduğu sanılan, potasyum yönünden zengin doğal cam parçası.

~ **hal**, *fiz.* Yeni bir sınıflamada maddenin iki halinden biri. ,

~ **kırık**, *min.* Camın kırık yüzeyine benzeyen, ancak çoğu zaman tam saydam değil de yarı saydam bir görünümü olan kırık. [*ing.* Vitreous fracture: *Fr.* Cassure vitreuse].

~ **madde**, *fiz.* Aşırı ergimiş bir sıvı soğutulacak olursa, viskositesi gittikce artar ve cam manzarası alır. Böyle bir madde camsı maddedir. [*ing.* Vitreous material; *Fr.* Matière vitreuse].

~ **porselen**, *tekn.* Yarı saydam yumuşak porselen. [*ing.* Vitreous porcelain; *Fr.* Porcelaine vitreuse].

~ **süngerler**, *bıy.* ◘ **Süngerler**.

~ **tabaka**, *zool.* Üst-derinin *(epidermis)* keratinli katının altında bulunan bir tabaka olup hücrelerinin sitoplazmasında *eleidin* denen parlak damlacıkları kapsar. [*Lat. Stratum lucidum*].

~ **zar**, *anat.* ◘ **Zar**[1].

cam.suyu, b.i. *ağ.iş.* Potas veya sodanın kuvars ile eritilmesinden elde edilen surup kıvamında sıvı. Ağacın böceklere ve atese dayanımını arttırır. [*ing.* Water glass; *Fr.* Verre soluble].

camus, i. *Osm.* < *Ar.* Manda, su sığırı. [*Ing.* Water buffalo; *Fr.* Buffle].

can, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ insan ve hayvanlarda yaşamayı sağladığına inanılan madde dışı varlık: *Can çıkmayınca huy çıkmaz.* [*Osm.* Ruh; *ing.* Soul; *Fr.* Âme]. § ❷ Yaşayış, hayat: *Canını feda etmek, Canından bezmek, Canını kurtarmak, Canına kastetmek.* [*Ing.* Life; *Fr.* Vie]. § ❸ Gönül, yürek: *Canım istiyor.* [*ing.* Heart; *Fr.* Cœur]. § ❹ Güç, dirlik: *Can boğazdan gelir, Sende hiç can yokmuş.* [*Ing.* Force; *Fr.* Force, vigueur]. § ❺ Kişi, birey: *Sekiz can besliyor, Orada bir tek can kalmamış.* [*ing.* Person; *Fr.* Personne]. § ❻ Insanın kendi varlığı: *Can cümleden aziz.* [*ing.* Oneself; *Fr.* Soi-même]. § ❼ Bektaşilikte ve Mevlevilikte tarikat kardesi: *Canlar tekkede toplandı.* [*Osm.* Mürit; *ing.* ve *Fr.* Disciple]. § ❽ Kelimenin çoğul şekli çağırı olarak yakın arkadaşlar arasında kullanılır: *Canlar, dedi, gamsız reis, açık olsun bahtınız!.* § ❾ s, Çok içten ve sevimli, şirin: *Ne kadar can adam! Ne can çocuk!.* § ❿ *ünl.* Aziz, sevgili, dost. ☆ *Eşanl.* **manevî etkinlik, duygu, tin.** ☆ *Karş.* **maddî etkinlik, dirilik.** ⊙ ~ **a** ~ **istemek**, *dey.* Öldürülen birine karşılık birinin öldürülmesini istemek. ⊙ ~ **a** ~ **katmak**, *dey.* Ferahlatmak, insanın neşesini ve dinçliliğini arttırmak. [*Ing.* To refresh; *Fr.* Animer]. ⊙ ~ **a değmek**, *dey.* Çok etkilemek, içine dokunmak. [*ing.* To affect; *Fr.* Toucher]. ~ **a geçmek**, ◘ **Cana değmek**. ⊙ ~ **a gelmek**, *dey.* Canlanmak, dirilmek. [*Ing.* To be animated, become lively; *Fr.* S'animer, se vivifier]. ⊙ ~ **a işlemek**, *dey.* Içe dokunmak, aşırı etkilemek. [*Ing.* To affect; *Fr.* Toucher profondement]. ⊙ ~ **a kast**, *huk.* Bir boşanma sebebi. [*Ing.* Intention of murder; *Fr.* Attentat à la vie]. ⊙ ~ **a kıymak**, *dey.* Adam öldürmek, cinayet islemek. [*Ing.* To kill; *Fr.* Tuer] ⊙ ~ **a minnet bilmek**, *dey.* Arayıp da bulamadığı seylerden saymak. [*ing.* What more could one want! So much the better; *Fr.* Considerer com me une grâce] ⊙ ~ **a tak demek**, *dey.* Dayanma gücü kalmamak. [*ing.* Get out of temper, to be unable to bear any more; *Fr.* être à bout de sa patience]. ⊙ ~ **a yakın**, *dey.* Sevimli, sempatik, haliyle ilgi ve sevgi çeken. [*Ing.* Sympathetic; *Fr.* Sympatique]. ⊙ ~ **a yetmek**, *dey.* Dayanamayacak duruma gelmek. ⊙ ~ **dan geçmek**, *dey.* Ölmek. [*ing.* To give up the ghost]. ⊙ ~ **ı ağzında beklemek**, *dey.* Korku ve heyecania beklemek. ⊙ ~ **ı başına sıçramak**, *dey.* Çok telâş veya öfkeye kapılmak. [*Ing.* Te be alarmed at...; *Fr.* S'alarmer] ⊙ ~ **ı boğazına (ağzına) gelmek**, *dey.* Ölecek duruma veya son demine gelmek, çok korkmak. [*Ing.* On the point of death]. ⊙ ~ **ı burnuna gelmek**, *dey.* Bir sey yaparken çok zahmet çekmek. [*Ing.* To be extremely exhausted] ⊙ ~ **ı burnunda olmak**, *dey.* ◘ **Canı burnuna gelmek** ⊙ ~ **ı canına sığmamak**, *dey.* Pek sabırsızlanmak. [*Ing.* To feel very impatient]. ⊙ ~ **ı cana ölçmek**, *dey.* Baskasına yapılacak işi kendine yapılmış gibi düsünmek. ⊙ ~ **ı cebinde**, *dey.* Çok zayıf insanlar için kullanılır. [*ing.* Very frail (person)]. ⊙ ~ **ı cehenneme**, *dey.* Sevilmeyen bir kimse için nefret anlatır. [*Ing.* To Hell with him!; *Fr.* Que le diable l'emporte, qu'ill s'en aille au diable]. ⊙ ~ **ı çekilmek**, *dey.* § ❶ *(Vücudun herhangi bir üyesi hk.)* Canlılığı azalır gibi olmak. [*Ing.* To feel extreme pain; *Fr.* Prendre extrément de la peine]. § ❷ Bayılır gibi olmak. ⊙ ~ **ı çekmek**, *dey.* Bir şeyi istemek, istahı uyanmak. [*Ing.* To long for; *Fr.* Désirer]. ⊙ ~ **ı çıkmak**, *dey.* § ❶ Ölmek: *Can çıkmayınca huy çıkmaz.* [*ing.* To die, *Fr.* Mourir]. § ❷ Çok yorulmak veya zorluk çekmek: *Çalışmaktan canım çıktı.* § ❸ Çok yıpranmak: *Her gün giyilmekten elbisenin canı çıktı!.* ⊙ ~ **ı çıkasıcal**, *dey.* Öfke ve nefretten dolayı beddua sözü olarak kullanılır. [*Ing.* May the devil take him!]. ⊙ ~ **ı gelip gitmek**, *dey.* § ❶ Ayılıp bayılmak. § ❷ Ümit ve ümitsizlik arasında bocalayan bir ruh durumu içinde olmak. [*ing.* To undergo fits of fainting]. ⊙ ~ **ı gibi sevmek**, *dey.* Çok sevmek. ⊙ ~ **ı içine sığamamak**, *dey.* Acele ederek sabırsızlık göstermek, içi içine sığmamak. [*ing.* To lose patience, to grow impatient; *Fr.* S'impatienter, ne pas tenir en place]. ⊙ ~ **ı istemek**, *dey.* Heves duymak, arzulamak, [*ing.* To desire; *Fr.* Désirer]. ⊙ ~ **ı (canın) isterse**, *dey.* Bir ret cevabı karşısında kayıtsızlık anlatır. ⊙ ~ **ı pek**, *dey.* Acıya, sıkıntıya dayanan, it canlı. [*ing.* Enduring, tough, unbroken by suffering]. ⊙ ~ **ı (canın) sağ olsun!**, *dey.* Pek önemli olmayan kayıplar karşısında teselli için söylenir. [*Ing.* Don't you worry]. ⊙ ~ **ı sevmek** *(birini veya bir şeyi)*, *dey.* Ondan hoşlanıvermek. ⊙ ~ **ı sıkılmak**, *dey.* § ❶ Içi sıkılmak, yapacak bir işi olmamaktan tedirginlik *(huzursuzluk)* duymak. [*Ing.* To be annoyed, upset, disappointed; *Fr.* S'ennuyer]. § ❷ Nesesi kaçmak. § ❸ Yarı üzülmek, yarı öfkelenmek. ⊙ ~ **ı tatlı**, *dey.* Sıkıntılı işlere girişmeyen, kendi rahatını seven. [*Ing.* Fond of comfort, afraid of disturbances]. ⊙ ~ **ı tez**, *dey.* Aceleci, sabırsız, hemen olsun isteyen. [*Ing.* ve *Fr.* Impatient]. ⊙ ~ **ı vurulmak**, *dey.* Asık olmak. ⊙ ~ **ı vücudundan çekilmek**: *Hayatiyetini kaybetmek;* ⊙ ~ **ı yanmak**, *dey.* ❶ Acı duymak, [*Ing.* To suffer pain; *Fr.* être toucher au vif]. § ❷ *mec.* Bir iste zarar görmek. ⊙ ~ **ı yok mu?**, *(falancanın)*, Falancanın katlandığı zorluğu veya yoksunluğu hatırlatmak için söylenir: *Onun canı yok mu, o da biraz eğlensin ister.* [*Ing.* Doesn't he count, too?]. ⊙ ~ **ım ciğerim**, *dey.* Içtenlik gösteren sevgi sözü; kardeş, v.b. anlamlarında sevgi sözü. ⊙ ~ **ım hakkı için**, *dey.* Karşısındakini inandırmak için söylenir. [*Ing.* By my soul]. ⊙ ~ **ımın içi**, *dey.* Çok içten sevgi ve yakınlık *(şefkat)* belirten söz [*ing.* My darling; *Fr.* Mon âme; *Fr.* Ma chère âme]. ⊙ ~ **ımın yongası**, *dey.* Herşeyim, hayatım. ⊙ ~ **ına değmek** *dey.* § ❶ çok hoşlanmak: *Bu limonata canıma değdi.* § ❷ Ruhu şadolmak: *Babanın canına değsin.* [*ing.* To please greatly, to cause ioy to the spirit *(of a deceased person)*]. ⊙ ~ **ına ezan okumak**, *arg.* Bir kimsenin yıkımına yürümek. [*Ing.* To kill, to destroy]. ⊙ ~ **ına geçmek (canına işlemek, canına kâr etmek)**, *dey.* § ❶ Çok etkilemek, usandırmak. [*Ing.* To effect, to bore; *Fr.* Importuner]. § ❷ Dayanılmaz, katlanılmaz olmak. ⊙ ~ **ına kastetmek**, *dey.* Birini öldürmeye niyetlenmek veya teşebbüse geçmek. [*Ing.* To plot against someone's life]. ⊙ ~ **ına kıymak** ,*dey.* § ❶ Acımadan öldürmek: *Bu hayvancağızın canına nasıl kıydın!.* [*Ing.* To kill; *Fr.* Tuer]. § ❷ Kendini öldürmek. [*Osm.* Intihar etmek; *ing.* To suicide; *Fr.* Se suicider]. ⊙ ~ **ına (canıma) minneti**, *dey.* Erişince birinin çok sevineceği *(bir şey)*, beklenilmeyen iyi bir durumla karşılaşınca duyulan sevinci anlatmak için söylenir. [*Ing.* What more could one want!, so much the better; *Fr.* C'est porter de l'eau à son moulin, ceia fait son affaire]. ⊙ ~ **ına (ezan) okumak**, *arg.* Bir kimseyi berbat ve perişan etmek, hakkından gelmek: *Dolu ekinlerin canına okudu.* [*ing.* To harass, to destroy, to ruin; *Fr.* Détruire]. ⊙ ~ **ına rahmet**, *tkz. dey.* Iyi söyledin veya iyi yaptın, yaşayasın, anlamında söz. [*Ing.* Peace be on his soul]. ⊙ ~ **ına susamak**, *dey.* Birinin canına kıyarcasına davranmak, belâsını aramak. [*ing.* To want to die, to thirst for someone's blood; *Fr.* Chercher sa mort]. ⊙ ~ **ına tak demek** *(etmek)*, *dey.* Dayanma gücü kalmamak, dayanılmaz duruma gelmek, katlanmak derecesini aşmak. [*Ing.* To become intolerable; *Fr.* être à bout de sa patience] ⊙ ~ **ına tükürdüğümün (canına üfürdüğümün)**, *dey.* Kızgınlık ve öfke belirtir. [*Ing.* Damned!; *Fr.* Damne, reprouve, satane]. ⊙ ~ **ına yasin okumak**, *dey.* Halini kötüleştirmek. ⊙ ~ **ına yandığım (yandığımın)**, *tkz. dey.* Sevgi, hayret, hayranlık veya öfke gibi türlü duygular anlatır: *Canına yandığım dünya! Canına yandığımın dünyası.* [*ing.* Damned!; *Fr.* Damne, reprouvé satane]. ⊙ ~ **ına yetmek**, *dey.* ◘ **Canına tak demek**. ⊙ ~ **ından bezdirmek**, *dey.* Çok sıkmak, aşırı iş gördürmek, yaşama isteğini yok etmek. ⊙ ~ **ından bezmek (bıkmak, usanmak)**, *dey.* Ölümü dileyecek kadar sıkıntı ve ümitsizlik içinde kalmak. [*ing.* To be tired of one's life; *Fr.* être degoûté de la vie, ne tenir plus à la vie] ⊙ ~ **ından geçmek**, *dey.* Ölmek. [*Ing.* To die; *Fr.* Mourir]. ⊙ ~ **ını almak**, *dey.* § ❶ Öldürmek. [*Ing.* To kill, take someone's life; *Fr.* Tuer]. § ❷ Canını verdirecek kadar memnun etmek. ⊙ ~ **ını bağışlamak**, *dey.* Öldürülmesi gerekirken vaz geçmek. [*ing.* To spare someone's life]. ⊙ ~ **ını çıkarmak**, *dey.* Birini çok çalıştırarak hırpalamak, çok yormak, çok eskitmek, yıprandırmak.. [*Ing.* To exhaust, to illtreat; *Fr.* Harasser de fatigue] ⊙ ~**ını kurtarmak**, *dey.* § ❶ Kendi hayatını kurtarmak, herkes başının derdine düşmek. § ❷ Bir başkasının hayatını kurtarmak. [*ing.* To save one's life; *Fr.* Sauver la vie à qn]. ⊙ ~ **ını (başını) ortaya koymak**, *dey.* Kendini feda edercesine ortaya atılmak. ⊙ ~ **ını seveyim**, *dey.* Bir oksama deyimi. ⊙ ~ **ını sıkmak**, *dey.* Keyfini kaçırmak. [*Ing.* To annoy; *Fr.* Ennuyer]. ⊙ ~ **ını sokakta bulmamış olmak**, *dey.* Tehlikeye atılmaya, güçlüğe katlanmaya niyetli olmamak. ⊙ ~ **ını vermek**, *dey.* § ❶ Kendini feda etmek, ölmek. [*Ing.* To sacrifice oneself; *Fr.* Se sacrifier]. § ❷ Hiç bir şey esirgememek: *O, kitap için canını verir.* § ❸ Bir şeye çok düşkün olmak. ⊙ ~ **ını şeytana satmak**, *dey.* Fesat işlere dalmak. ⊙ ~ **ının derdine düşmek**, *dey.* Canından başka şey düşünemez olmak. [*Ing.* To struggle for one's life]. ⊙ ~ **ının içine sokacağı gelmek**, *dey.*

Pek çok hoşlanmak. [*Ing.* To feel a strong wave of love]. ◉ ~ ıyle uğraşmak, *dey.* Hayatından baska şey düşünemez bir durumda olmak. ◉ ~ la başla, *dey.* Seve seve ve her türlü yorgunluğu göze alarak; bütün gücüyle. [*Ing.* With heart and soul; *Fr.* De tout coeur]. ◉ ~ u gönülden (yürekten), *dey.* içtenlikle. ◉ bir kuru ~ ı olmak (kalmak), *dey.* Hayatından baska hiç bir şeyi olmamak.

~ acısı, *dey.* Duyulan zorlu acı; vücudun herhangi bir yerinde duyulan ve insanı aşırı bir davranısta bulunmak zorunda bırakan zorlu acı. [*ing.* Fearful pain, pain; *Fr.* Douleur physique].

~ acıtmak, *dey.* Birinin vücudunda zorlu bir acı uyandırmak, ağrıtmak. [*Ing.* To cause suffering, give pain, to make ache; *Fr.* Faire mal, endolorir].

~ ağıza gelmek, *dey.* § ❶ Aşırı korkmak. [*Ing.* To be frigtened to death; *Fr.* Mourrir de peur]. § ❷ Nerdeyse ölecek olmak.

~ alacak (can alıcı), *dey.* En önemli, en ilgi çekici, en esaslı.

~ alacak nokta (taraf, yer), *dey.* Bir şeyin en önemli, en temelli ve hassas yeri. [*Ing.* The most sensitive point; *Fr.* Le point essentiel].

~ alıcı, *dey.* Azrail.

~ alıp can vermek, *dey.* Büyük bir sıkıntı ve acı içinde olmak, ölmek üzere olmak. [*ing.* To be in agonies, to suffer agonies; *Fr.* Être au supplice, au martyre, souffrir mort et passion].

~ almak, *dey.* Öldürmek. [*Ing.* To kill; *Fr.* Tuer].

~ arkadaş, *dey.* ◘ Can ciğer.

~ atmak, *dey.* § ❶ Herhangi bir şeyi *(durumu)* elde etmeyi çok istemek: *Orada bulunmaya can atıyor, ama nedense çağırmadılar.* [*Ing.* To be very keen; *Fr.* Crever d'envie]. § ❷ Kurtulmak için bir yere sığınmak. [*Ing.* To take refuge; *Fr.* Se refugier].

~ bağışlamak, *dey.* Ferahlık vermek, büyük bir suç bağışlamak. [*Fr.* Faire grâce de la vie à qn].

~ baş üstüne, *dey.* Büyük bir sevinçle, istenilen şeyin büyük bir memnunlukla yapılacağını anlatır.

~ başa düşmek, *dey.* Tehlikeye düşmek.

~ basa sıçramak, *dey.* Birdenbire çok korkmak. [*Ing.* To be much frigtened, to be beside oneself with fear].

~ beraber, *dey.* Can kadar sevilen, aziz. [*Ing.* Very dear].

~ beslemek, *dey.* Kendine iyi bakmak, iyi şeylerle beslenmeye dikkat etmek. [*Ing.* To look after oneself, take care of oneself; *Fr.* Se soigner].

~ boğaza gelmek, *dey.* Ölecek hale gelmek.

~ boğazdan gelir, *at.* Gereği kadar beslenmenin hayat bakımından önemini anlatır. [*Ing.* One cannot live without food].

~ boğazına gelmek, *dey.* Usanmak, bıkmak: *Işte artık can boğazıma geldi.* [*Ing* To become bored or disgusted *(with)*, to tire *(of)*, to get bored *(with)*, to grow tired *(of a thing once liked)*].

~ bulmak (canı gelmek), *dey.* § ❶ Bir hastalıktan veya kötü bir durumdan kurtulup yeniden hayata gelmiş gibi olmak. § ❷ Canlanmak.

~ burnuna gelmek, *dey.* Bir şeyde çok sıkıntı ve eziyet çekmek. [*Ing.* To be extremely exhausted].

~ cana, *dey.* Beraberce [*Ing.* In close companionship; *Fr.* Ensemble, conjointement].

~ cana, baş başa, *dey.* Herkesin kendi canının, kendi başının kaygısına düştüğü bir tehlike anını anlatır. [*Ing.* Every one for himself; *Fr.* Fuiti en désordre de plusieurs personnes, débandade ou chacun se tire d'affaire comme ile peut, sauve qui-peut].

~ canın yoldaşıdır, *at.* Insanlar tek başlarına yaşayamazlar, muhakkak bir kimseye muhtaçtırlar.

~ cümleden aziz, *at.* Insan ilk önce kendisini düşünür. [*Ing.* One's life is more precious than everything else].

~ çekişme, *tıp.* Hayattan ölüme geçiş devresi. [*Ing.* Agony; *Fr.* Agonie].

~ çekişmek, *dey.* Ölüm halinde bulunmak. [*Ing.* To agonize; *Fr.* Agoniser, être à l'agonie].

~ çıkmadan, huy çıkmaz, *at.* insanları huylarından vazgeçirmek çok zordur. [*Ing.* He will never change his habits; *Fr.* L'habitude est une seconde nature].

~ damarı, *dey.* En önemli veya en duygulu yer *(nokta)*. [*Ing.* The vital point; *Fr.* Point essentiel].

~ dayanmamak *(bir şeye)*, *dey.* Tahammül edemez olmak, bir şey karşısında dayanma gücünü yitirmek. [*Ing.* To be intolerable].

~ derdine (canının derdine, can kaygısına) düşmek, *dey.* Ölmemek için çabalamak, uğrasmak. [*Ing.* To struggle for one's life].

~ direği, *müz.* Keman ailesine bağlı çalgılarda iki kapağın arasına sıkıştırılmış, silindir biçiminde küçük tahta parçası. Köprünün sağ ayağının hemen hemen dibinde bulunan bu parça ses bakımından çok önemlidir. [*Ing.* Soundpost *(in a violin)*; *Fr.* Hausse, âme].

~ dost, *dey.* ◘ Can ciğer.

~ dostu, *dey.* Pek içten dost. [*Ing.* A very sincere *(close, bosom)* friend; *Fr.* Ami intime].

~ düşmanı, *dey.* Ölümünü isteyecek kadar zorlu düşman. [*Ing.* Mortal enemy; *Fr.* Ennemi mortel, à mort].

~ düşmanı olmak, *dey.* Birbirini öldürecek kadar düşman olmak.

~ eriği, *bot.* ◘ Erik.

~ evi, *dey.* § ❶ Mide bölgesinin üstü, yürek. [*Ing.* Pit of the stomach; *Fr.* Creux de l'estomac]. ◘ *ŞEKİL: 262.* — INSAN VÜCUDU. § ❷ *mec.* En duygulu, en güçsüz nokta.

~ (canım) feda, *dey.* Çok imrendiren iyi veya güzel şeyler karşısında söylenen bir söz. [*Ing.* One would give one's life (for)! most welcome!].

~ filikası, *den.* Deniz kazalarında can kurtarma amacıyle kullanılan, ağaç, saç veya fiberglastan özel nitelikte yapılmış ve donatılmış. 50-100 kişi taşıyabilen sandallar. [*Ing.* Lifeboat, rescue boat; *Fr.* Canot de sauvetage, bateau sauveteur].

~ gözüyle bakmak, *dey.* Büyük bir dikkatle bakmak.

~ halatı, *den.* Filika mataforalarının cundalarından sarkan halat kamçılar. Filika viya veya mayna edilirken içinde bulunan pruvacılarla hamlacılar bu halatlara tutunarak kendilerini korurlar, ve filikanın ağırlığını azaltırlar. [*Ing.* Life line; *Fr.* Ligne de sauvetage].

~ havliyle, *dey.* Ölüm korkusundan gelen bir güç ve ataklıkla. [*Ing.* In a desperate attempt to save one's life; *Fr.* Ranimé par le danger de mort].

~ kalmamak, *dey.* (a) Herhangi bir durumdan dolayı ölecek hale gelmek; (b) Yorgunluk ve bitkinlikten düsüp bayılacak gibi olmak. [*Ing.* To have all the life drained out (of)].

~ kaygısı, *dey.* Merak derecesinde canının sağlığı ile uğrasma.

~ korkusu, *dey.* Hayatına bir zarar gelmesinden korkma, ölüm korkusu. [*Ing.* Fear of death].

~ kulağıyle dinlemek, *dey.* Çok dikkatli dinlemek. [*Ing.* To be all ears, to listen intently(to); *Fr.* Ecouter avec une extrême, attention, être toutes, oreilles].

~ kurban, *dey.* Çok beğenilen şeyler karşısında söylenir. [*Ing.* One would give one's life (for)!].

~ kurtaran yok mu! *dey.* Ölüm tehlikesi karşısında yardım isteme sözü. [*Ing.* Help! *Fr.* Au secours!].

~ kuşu, *dey.* Ruh. [*Ing.* Soul].

~ noktası, *dey.* ◘ Can alacak nokta.

~ oyunu, *dey.* Ölüm tehlikesi olan herhangi bir durum. [*Ing.* Venture in which life is at stake].

~ pahasına, *dey.* Canını vererek veya tehlikeye koyarak.

~ (canı) pahasına yapmak, *dey.* Bir işi hayatını tehlikeye atarak yapmak.

~ pazarı, *dey.* Herkesin kendini düşündüğü sıkıntılı *(tehlikeli)* durum. [*Osm.* Hayat memat meselesi; *Ing.* A matter of life and death; *Fr.* Une question de vie ou de mort].

~ sağlığı, *dey.* Insanın hasta olmaması, sağ olması. [*Ing.* Health; *Fr.* Sante].

~ sağlığı olsun, *dey.* ◘ Canı(n) sağ olsun.

~ sevecek birşey, *dey.* Hoşa gidecek bir şey.

~ sıkıcı, *dey.* Keyif kaçıran, sıkıntı veren, rahat bozan. [*ing.* Annoying, *Fr.* Ennuyeux,-euse].

~ sıkıntısı, *dey.* *(Yapacak bir işi olmamaktan duyulan)* tedirginlik, huzursuzluk. [*Ing.* Boredom; *Fr.* Ennui].

~ (canını) sıkmak, *dey.* Sıkıntı vermek. usanç vermek. [*Ing.* To annoy; *Fr.* Ennuyer].

~ simidi, *den.* Denize düsenleri kurtarmak için kullanılan bezle kaplanmış mantar simitlere verilen ad. [*Ing.* Life-buoy, breeches buoy; *Fr.* Bouée de sauvetage].

~ suyu, *trm.* Fide ve fidanlara dikildikten sonra verilen suyun adı.

~ taşıyanlar, *dey.* Canlılar, yasayanlar. [*Ing.* The living; *Fr.* Les vivants].

~ ve tin, *fels.* Özdek karşıtı olan töz. [Can: *Osm.* Nefis-ruh; *Ing.* Soul; *Fr.* Ame; Tin: *Osm.* Akıl-ruh; *Ing.* Spirit; *Fr.* Esprit].

~ vermek, *dey.* § ❶ Ölmek. [*Ing.* To die; *Fr.* Rendre l'âme, mourir]. § ❷ Bir şeyi aşırılıkla *(pek çok)* istemek: *Şöhret için can veriyor.* [*Ing.* To desire much; *Fr.* Désirer vivement] § ❸ Canlandırmak, ruha güç vermek: *Bu sözleriniz bana can verdi.* [*Ing.* To vivify, cheer up; *Fr.* Vivifier, donner la vie]. § ❹ Hayat vermek, yaşar hale getirmek: *Ölene yeniden can verilmez .*

~ (canını) yakmak, *dey.* § ❶ Zulmetmek, kötü bir davranışla karşısındakine büyük acı ve sıkıntı *(üzüntü)* vermek. [*Ing.* To hurt; *Fr.* Faire mal à quelqu'un] § ❷ Bir kimseyi, çok zarar ve ziyana sokmak. [*Ing.* To harm; *Fr.* Nuire].

~ yoldaşı, *dey.* Yalnızlıktan kurtulmak için birlikte yaşanılan kimse [*Ing.* Companion; *Fr.* Compagnon].

~ yoldaşlığı, *dey.* Birini yalnızlıktan kurtaracak arkadaşlık. [*Ing.* Companionship; *Fr.* Compagnie].

canan /cânân/, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Gönülden sevilen, gönül verilmiş olan kadın, sevgili kadın. [*Osm.* Mahbube, maşuka; *Ing.* Sweetheart; *Fr.* Bien-aimée]. § ❷ *(Tasavvufta)* Allah.

☆ *Yak. anl.* maşuka, mahbube.

canavar, i. *Osm.* < *Fars. cânâver, cânver veya cânever.* § ❶ Vahşi, azgın, yırtıcı hayvan, [*Ing.* Wild beast, monster; *Fr.* Bête feroce, monstre]. § ❷ *mec.* Düşüncesizce ve acımadan herseye kıyan kimse, kötü ruhlu, zalim, gaddar kimse. [*Ing.* Cruel, tyrannical, unjust; *Fr.* Barbare, cruel,-elle, tyrannique] § ❸ Haşarı, yaramaz çocuklar için kullanılır. § ❹ *h.d.* Kurt, domuz ve yılana verilen ad. ◉ arı ~ ı, *zool.* ◘ Arı.

~ balığı, *zool.* Köpek-balıkları *(Selachii)* takımının, Dev-köpekbalığıgiller *(Lamnidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 10-12 m. Hemen bütün denizlerde bulunup derinlerde yaşar. Çok tehlikelidir. [*Lat. Carcharodon carcharias; Ing.* Great white shark; *Fr.* Requin blanc].

☆ *Eşanl.* adam yiyen beyaz köpek balığı.

~ düdüğü, *akust.* § ❶ Uzaklara kadar tehlike *(alarm)* isareti vermek için kullanılan ve bir hava akımının devirli olarak kesilip yeniden bırakılmasıyle acı ses çıkaran düdük. [*Ing.* A warning syren; *Fr.* Sirène d'alarme]. § ❷ *mek.* Gemilerde, lokomotiflerde sinyal aracı, fabrikalarda işbası düdüğü veya savaş zamanı veya bir felâket anında tehlike işareti olarak kullanılan, içindeki sıkıstırılmış hava veya buhar vasıtasıyla pes veya tiz şiddetli ses çıkaran cihaz.

~ gibi, *dey.* Iri yarı, saldırgan.

~ ini, § ❶ Yırtıcı yaban hayvanlarının yuvası. [*Ing.* Den, lair; *Fr.* Tenière, antre, re-

palre]. § ❷ Kötü kişilerin toplandıkları yer. [*Ing.* Den; *Fr.* Nid].
~ **kesilmek**, *dey.* Hırçınlaşmak, canavar gibi olmak. [*Ing.* To become ill-tempered].
~ **otu**, *bot.* Bir çok bitki üzerinde asalak olarak yaşayıp onlara zarar veren, 100 kadar türü bulunan İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Canavarotugiller *(Orobanchaceae)* familyasından, klorofilsiz, zararlı, otsu bir bitki. Türkiye'de iyi bilinen türleri: **Küçük canavar otu** *(O. minor)*. **Anadolu canavar otu** *(O. anatolica)*, **Kekik canavar otu** *(O. epithymum)*, **Narin canavar otu.** *(O. gracilis)* ve **Dallı canavar otu** *(O. muteli)*. [*Lat.* Orobanche; *Ing.* Orobanche, broomrape; *Fr.* Orobanche].
☆ *Eşanl.* **verem otu**, bostanbozan.

canavarlık,-ğı, i. Canavar olana yakışır iş. [*Ing.* Savagery, ferocity; *Fr.* Cruauté, férocité].

canavar otugiller, ç.i. *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Tubiflorae* takımından, yaklaşık olarak 13 cins ve 140 kadar türü bulunan, kökler üzerinde asalak olarak yaşayan, klorofilsiz, otsu, kültür bitkilerine zarar veren bitkileri kapsayan bir familya. Yapraklar pul şeklinde, alternan olup çiçekler erdişi, zigomorf, dik ve kesif salkım durumundadır. Meyva lokulisit kapsüldür. Türkiye'de 4 cins ve 30 kadar türü vardır. [*Osm.* Orobanhiye; *Lat* ve *Ing.* Orobanchaceae; *Fr.* Orobanchacées].

cancağız, i. *tkz.* Sevgi ve teklifsizlik seslenmesi olan «cancağızım» sözünde ve önemsemezlik anlatan «cancağızı isterse» deyiminde geçer.

cancılık,-ğı, i. ◘ Canlıcılık.

can.ciğer, b.i. *tkz.* Sıkı fıkı görüsülen dost, sevilen ahbap. [*Ing.* Very intimate, soul and liver, heart and lung].
~ **kuzu sarması**, *dey.* İçli dışlı, candan, pek içten, sıkı fıkı. [*Ing.* People very dear to each other; *Fr.* Intimement lié].

candan, s. § ❶ İçten. [*Osm.* Samimî; *Ing.* Sincere; *Fr.* Sincere]. § ❷ z. İçtenlikle. [*Ing.* Sincerely; *Fr.* Sincèrement].
~ **sevmek**, *dey.* Çok içten sevmek, bağlı olmak.
~ **yanmış**, *dey.* Adamakıllı tutulmuş.

candarma, i, *h.d. It. gendarme*, ◘ Jandarma.

candaş, i. Çok yakın dost, can yoldaşı.

canfes, i. *Osm.* < *Fars. canfeza* § ❶ Üzerinde şekil bulunmayan ince dokunmuş, tok, parlak ve çok defa iki renkli gibi görünen ipekli kumaş. [*Ing.* Taffeta; *Fr.* Teffetas]. § ❷ s. Bu kumaştan yapılmış olanı.
~ **gibi yaprak**, İnce, taze ve sinirsiz yaprak *(daha çok asma ve dut yaprakları hk)*.

canfeza /canfeza/, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Can arttıran, can bağışlayan. § ❷ *müz.* Alaturka musikide bir makam, ferahfeza.

cangıl.cungul, b.z. *yans.* § ❶ Hayvanlara takılan çanların veya başka maden eşyanın çıkardığı kaba sesleri anlatır: *Develer cangıl cungul geliyorlardı.* [*Ing.* Dingdong; *Fr.* Onomatopée servant à désigner le son produit par les grelots attachés aux cous des animaux]. § ❷ i. Bu tarzdaki gürültü: *Bu çanların cangıl cungulu insanın başını ağrıtıyor.*

canhıraş /canhıraş/, s. *Osm.* < *Fars.* Yürek paralayan, iç tırmalayan: *Canhıraş bir çığlık bütün mahalleyi uyandırdı*, [*Ing.* Strident; *Fr.* Strident,-ente, cris perçant, déchirant-ante].
☆ *Yak. anl.* **acı, tüyler ürpertici, dilhıraş.** ☆ *Karş.* **tatlı, hoş, iç okşayıcı.**

canım, ünl. Ses vurgusuna göre sevgi veya bıkkınlık anlatır: *Böyle yazı olur mu, a canım! Bu ne iş, canım! Canım kardeşim.* [*Ing.* Darling, my love, my dear, my dear fellow, my good man]. ◉ ~ **ı sokakta bulmadım**, *dey.* «*Tehlikeye veya herhangi bir sıkıntıya katlanmaya hiç niyetim yok*» anlamında. [*Ing.* I didn't find my life on the street; I don't want to risk it; *Fr.* Je ne prodigue pas ma vie, moi]. ◉ ~ **ın içi**, *dey.* Şefkat veya sevgi seslenişi. [*Ing.* My. darling; *Fr.* Mon âme, ma chere âme].
~ **ciğerim**, *dey.* Pek içten bir sevgi seslenişi.

cani /cānī/, i. *Osm.* < *Ar. cinayet.* Cinayet işlemiş *(cana kıymış)* olan kimse. [*Ing.* Criminal, murderer; *Fr.* Assassin, meurtrier]. ☆ *Eşanl.* **kıyacı.** ◉ ~ **ler pedagojisi**, *eğt.* Cinayet işleyenleri yaş durumlarına göre eğitsel araçlarla ıslah etmek amacını güden ve bu çalışmaları belli kurallara göre yapmayı amaç edinen eğitim alanı.

canibî, s. *Osm.* < *Ar.* Yanal, bir yandan olan. [*Ing.* Lateral; *Fr.* Latéral,-ale].

canilik,-ği, i. Cani olma, adam öldürme hali. [*Ing.* Killing, assassination; *Fr.* Tuerie, massacre, meurtre, assassinat].

canip /cānip/, i. *Osm.* < *Ar. cenb* > *cānib. esk.* § ❶ Yan taraf, cihet: *O canipten haber var mı?* [*Ing.* Side, flank, share; *Fr.* Cote, flanc, part]. § ❷ öz. i. Erkek adı.

caniyane, z. *Osm.* < *Fars.* Canilere yakışır yolda, canice, cani gibi. [*Ing.* Criminally; *Fr.* Criminellement].

can.kurtaran, b.i. Ölüm tehlikesine düşmüş olanları kurtarmak için kullanılan araç. [*Osm.* Tahlisiye; *Ing.* Life-saver, life-preserver; *Fr.* Appareil de sauvetage].
~ **arabası**, Ölüm tehlikesine düşmüş olan hasta veya yaralıları en kısa zamanda hastahaneye yetiştirmek için kullanılan otomobil. [*Ing.* ve *Fr.* Ambulance].
~ **ceket**, *dey.* ◘ **Cankurtaran yeleği.**
~ **düdüğü**, *den.* Tipili ve sisli havalarda yolculara ve gemilere sığınacak yeri belli etmek için çalınan düdük veya çan. [*Ing.* A warning syren; *Fr.* Sirene d'alarme].
~ **filikası**, *den.* Alabandalarında baştan kıça kadar uzayan ince saçtan sarnıçları bulunan, denizlere dayanabilecek tarzda enli olarak yapılmış filikalar olup, tahlisiye mevkilerinde harb ve ticaret gemilerinde bulunur. [*Ing.* Lifeboat; *Fr.* Canot de sauvetage, bateau sauveteur].
~ **gemisi**, *den.* Batma tehlikesi geçiren veya karaya oturan tekneleri kurtarmak için, özel olarak yapılan gemi. [*Ing.* Life-boat; *Fr.* Bateau sauveteur]. ◘ *ŞEKİL: 114.* — **CANKURTARAN GEMİSİ.**
~ **kemeri**, ◘ **Cankurtaran yeleği.**
~ **kulübesi**, Dağ geçitlerinde tipiden veya soğuktan korunmak için sığınak olmak üzere yapılmış kulübe.
~ **mermisi**, *den.* Bir parça zincirle bir savloya bağlanmış mermi. Kazaya uğramış gemilere varagele savlosunu eriştirmek için kullanılır.
~ **roketi**, *den.* Cankurtaran filikası denize çıkarılamayacak derecede sert havalarda ve fırtınalı zamanlarda kazaya uğramış bir geminin mürettebatını kurtarmak için varagele savlosunu iriştirmekte kullanılan roket. [*Ing.* Life-rocket].
~ **salı**, *den.* Deniz kazalarında kullanılmak üzere yapılmış sal şeklinde kurtarma aracı.
~ **sandalı**, *den.* Gemi batma tehlikesiyle karşılaşınca içinde bulunanları kurtarmaya yarayan motorlu sandal. [*Ing.* Lifeboat; *Fr.* Canot de sauvetage]. ◘ *ŞEKİL: 217.* — **GEMİ.**
~ **simidi** *den.* ◘ **Can simidi.**
~ **şamandırası**, *den.* Cankurtaran simidi gibi denize düşenlere yardım için atılan şamandıralar. Çeşitli şekillerde olanları vardır, geceleyin kullanılacağına göre kazazedenin görmesi için fosfor tertibatlıdır. [*Ing.* Life-buoy, rescue buoy; *Fr.* Bouée, couronne de sauvetage].
~ **uçurtması**, *den.* Kazaya uğramış gemi mürettebatını kurtarmada varegele savlosunu iriştirmek için kullanılan bir çeşit uçurtma, Kaptan Nars tarafından bulunmuştur.
~ **yeleği**, *den.* Üzeri bezle kaplanmış, mantar parçalarından yelek biçiminde yapılmış, giyenin suda batmasını önleyen araç. [*Ing.* Lifebelt; *Fr.* Gilet de sauvetage, ceinture de sauvetage].

cankurtaranlık,-ğı, b.i. Bir kimseyi tehlikeden

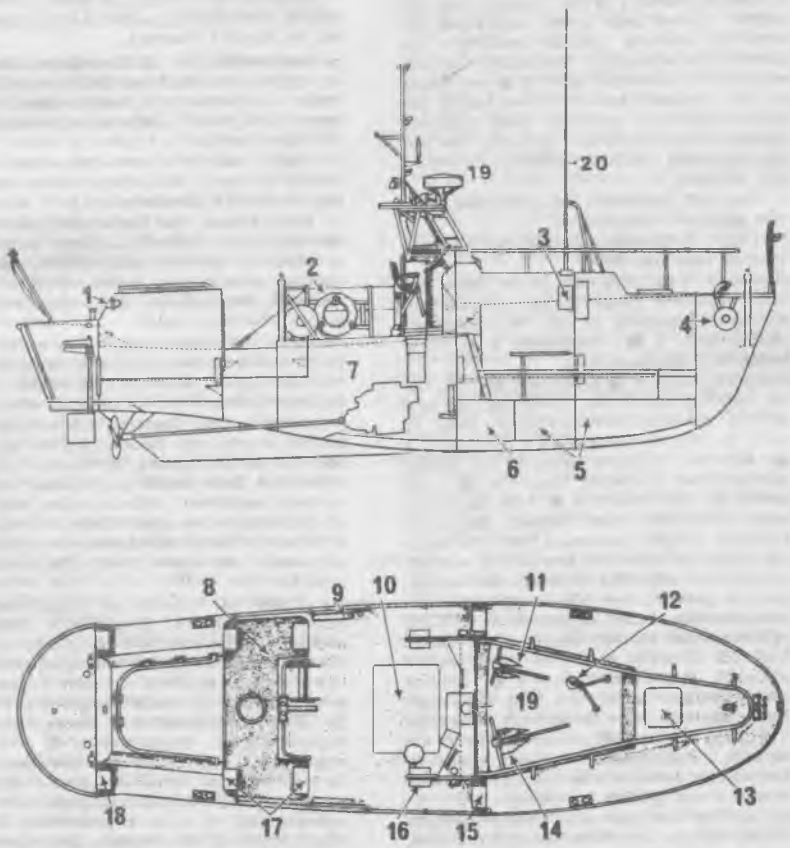

ŞEKİL: 114. — **CANKURTARAN GEMİSİ.** 1. Yedek feneri. 2. Cankurtaran simidi. 3. Radyo-telefon. 4. Demir kablo çıkrığı. 5. Çift karine. 6. Yakıt deposu. 7. Makine dairesi. 8. Kamara ağzı. 9. Cankurtaran simidi. 10. Makine dairesi kapağı. 11. Demir. 12. Cankurtaran anteni. 13. Kaporta. 14. Demir. 15. Iskaça. 16. Hava basınçlı asansör. 17. Iskaçalar. 18. Iskaça. 19. Radar. 20. Cankurtaran anteni.

kurtarma işi. [*ing.* Life-saving; *Fr.* Sauvetage].

canlandırıcı, i. *sin.* Bir canlı-resim veya şema filmi için hareketliliği sağlayan tek tek resimleri yapan sanatçı. [*Ing.* Animator; *Fr.* Animateur].

~ tahayyül, *psik.* Eskiden görülmüş olan sahısları, şeyleri, işitilen sesleri veya olayları bellekteki çerçevelerinden ayırarak zihinde o anın isteğine göre canlandırmak, sanki yeniden görüyormuş veya işitiyormuş gibi o ruh olayları içinde tekrar yaşamak.

canlandırılma, f. Canlandırılmak eylemi.

canlandırım, i. § ❶ *mim.* Ortada kalan kalıntılarına göre, bir eserin ona tasarısına uygun yeniden çizimi. [*ing.* Reconstruction, rebuilding; *Fr.* Reconstruction, restitution]. § ❷ *san.* ve *ed.* Bir metni ilk yazıldığı hale koymak. kalıntılara bakarak bir anıtı yeniden çizmek.

canlandırma, i. § ❶ Bir hayal, bir şekil veya herhangi bir işaret *(hayal, sembol, alegori)* aracılığıyle zihinde veya bellekte ortaya çıkarma; bulunur kılma. [*Ing.* ve *Fr.* Conjuration] § ❷ Soyut bir varlığın bir figür veya desenle canlandırılması § ❸ *sin.* Tek tek resimleri veya hareketsiz cisimleri, gösterim sırasında hareket duygusu verebilecek biçimde düzenlemek ve çevirmek. [*Ing.* ve *Fr.* Animation] § ❹ *ed.* Yazının canlanmasını sağlamak için, bir olayı, bir duyguyu, bir görünüşü göz önüne canlı bir görünüşle serme.

~ filmi, *sin.* Canlandırma ile meydana getirilen film. [*Ing.* Animated film; *Fr.* Film animé].

canlandırmak(-ı), f. § ❶ Canlı hale getirmek, canlanmasını sağlamak. [*ing.* To animate, enliven, refresh; *Fr.* Animer] § ❷ Kuvvetlendirmek, dinçleştirmek § ❸ Faaliyete geçirmek, hareketlendirmek § ❹ Geçmişteki olayı hatırlamak. [*Ing.* To conjure up, remember; *Fr.* Évoquer] § ❺ Geçmiş bir olayı veya bir durumu anlatmak § ❻ *tıp.* Yaşama gücü çok azalmış, ölüme yakın agoni veya koma durumunda olanlara, yeniden canlılığını kazandırmaya uğraşmak *(hekimliğin en yeni ve önemli dallarından biri).* § ❼ *res.* Soluk ve kirli renklerle cansız ve cılız olarak yapılmış resimlerin renklerini canlı boyalarla diriltmek veya üzerindeki kirli cilayı ve tozları yıkayarak yapıldığı vakitteki ilk tazeliğini vermek.

☆ *Yak. anl.* **diriltmek, davrandırmak, gayrete getirmek, ihya etmek.**

☆ *Karş.* **öldürmek, hareketsizleştirmek, uyuşuk hale getirmek.**

canlanma, i. § ❶ Canlı hale gelme, hayat belirtisi gösterme. [*Ing.* Revival, enlivenment, animation, coming to life; *Fr.* Animation, vivification]. § ❷ Dinçleşme § ❸ Hareketlenme § ❹ Hatırlanma.

canlanmak, nsz. f. § ❶ Canlı hale gelmek, hayat belirtisi göstermek, dirilmek: *Iki saat ölü gibi kaldıktan sonra canlandı.* [*Ing.* To come to life, be animated; *Fr.* S'animer] § ❷ Ayılmak, kendine gelmek: *Bir kadeh rum içirtiler, canlandı.* [*Ing.* To be recovered; *Fr.* Se rétablir] § ❸ Taze hayat bulmak, senlenmek, revaç bulmak: *Demiryolu yapılınca kasaba canlandı.* [*Ing.* To become active or lively; *Fr.* Être animé, vivifié]

☆ *Yak. anl.* **etkinliğe geçmek, davranmak, gayrete gelmek, ihya olmak, kuvvetlendirmek, enerjik olmak, zindeleşmek.** ☆ *Karş.* **miskinleşmek, tembelleşmek, sakinleşmek.** § ❹ Var imiş gibi görünmek: *O hal daima gözümün önünde canlanıyor* § ❺ *(Aslında canlı olmayan şeyler hk.)* Can kazanmak: *Taşlar sanki canlanıp konuşmaya başladılar.* § ❻ Gücü artmak, hali düzelmek, kuvvet kazanmak, dinçleşmek, faaliyete geçmek: *Yağmurdan sonra ekinler canlandı, Şehrimizde ticaret gittikçe canlanıyor.*

canlı[1], s. § ❶ Diri, canı olan, yaşayan. [*Osm.* Zî-rûh. zîhayât; *ing.* Alive, living; *Fr.* Vivant, -ante] § ❷ Güçlü, kuvvetli, zorlu, hareketli: *Canlı çocuk.* [*Ing.* Full of life, vigorous; *Fr.* Fort, -evif, -ive, plein de vie, vigoureux, -euse]. § ❸ *mec.* Etkileyici, etkili, anlamlı: *Canlı söz.* [*Ing.* Effective; *Fr.* Plein de sens et d'esprit] § ❹ dinç: *Canlı bir adam* § ❺ *res.* ve *heyk.* (a) Sönük olmayan şiddetli renkler hakkında kullanılır; (c) *ed.* Her şeyi göz önünde imiş gibi göstermesini sağlayan yazı ve söz niteliği. Hareketli bir konu ve canlı bir üslûp seçmek suretiyle elde edilebilir. [*Fr.* Vif,-ive, vivant,-ante] § ❻ i. Yaşayıp yer değiştirebilen yaratık, hayvan § ❼ *dilb.* Bazı dillerde *cansız cins*'liğe karşıt, canlı varlıkların adlarını veya kişileştirilmiş etken kuvvetleri gösteren cinslik ◉ **iki ~**, *dey.* Gebe kadınlar için kullanılır. [*Ing.* Pregnant] ◉ **dokuz ~**, *dey.* Dayanıklı, kolay olmayan, çok sağlam ◉ **it ~**, *dey.* ◘ **Dokuz canlı** ◉ **kanlı ~**, *dey.* Dinç, sağlam. ◉ **para veya dost ~ sı**, *dey.* Paraya *(dosta v.b.)* düşkün [*Ing.* A lover of money; *Fr.* Qui aime l'argent, cupide] ◉ **yedi ~**, *dey.* ◘ **Dokuz canlı.**

~ aks, *otom.* Gücü dişlilerden tekerleklere getiren şaft.

~ araçlar, *eğt.* Ders konusu veya aracı olan ve özellikle doğal ortamları içinde bulunan bitki ve hayvanlar.

~ bebek, *dey.* Çok güzel *(kadın).* [*Ing.* Pretty as a doll].

~ boyaları, *biy.* ◘ **Boya.**

~ cenaze, *dey.* Çok zayıf ve iskelet halinde *(kimse).* [Ing. Like a living corpse].

~ cisimler, *kim.* ◘ **Cisim.**

~ dil, *dilb.* ◘ **Dil.**

~ doğum, ◘ **Doğum.**

~ fosiller, jeol. Yakın akrabaları çağlar önce ölmüş olmasına rağmen günümüze kadar gelebilmiş bir bitki veya hayvana denir.

~ gazete, § ❶ Havadis yaymaya meraklı *(kimse)* § ❷ *tiy.* Gazete başlıklarının konularına dayanan tiyatro türü.

~ kalıntı veya ~ fosil, *biy.* Eskiden çok yaygın olan bir canlı grupunun son temsilcisi.

~ karagöz, *tiy.* Halk dilinde orta oyununa verilen ad.

~ madde, *zool.* Hayatî olayların meydana geldiği protoplazma. [*Ing.* Living substance; *Fr.* Matière vivante].

~ maddecilik, *fels.* ◘ **Canlıözdekçilik.**

~ model, *res.* ve *heyk.* Betili resim veya heykel çalışmalarında yararlanılan kadın veya erkek model. [*Ing.* Living model, *Fr.* Modele vivant].

~ resim, *sin.* Canlandırma sinemasının en önemli ve yaygın türü. [*Ing.* Carton animated carton; *Fr.* Dessin animé].

~ resim alıcısı, *sin.* Canlı-resim çeviriminde kullanılan özel alıcı. [*Ing.* Animation camera; *Fr.* Caméra d'animation, camera pour les prise de vues dessin animé].

~ şekil, *jeom.* Evrimi dış oluşumların etkisiyle hâlâ süren şekil.

~ şema, *sin.* Herhangi bir cismin yapısını ve işleyişini göstermek üzere, canlandırma tekniğine göre yapılmış çizgi-resim. [*Ing.* Animated diagram; *Fr.* Schéma animé].

~ varlıklar, *biy.* Çevreleri bakımından kesinlikle sınırlı, yapı bakımından her ölçekte son derece farklılaşmış, atomlarını üst yapılarından daha çabuk yenileyecek şekilde yabancı maddeleri özümleyebilen, büyüme ve çoğalma bakımından, içinde bulundukları ortamın direncinden başka sınır tanımayan maddi varlıkların tümü. [*Fr.* Êtres vivants].

canlı[2], i. *biy.* (a) Yaşayıp yer değiştirilebilen yaratık, hayvan; (b) Biyolojinin inceleme objelerini teşkil eden varlıkların doğma, büyüme kendine benzerler meydana getirme, uyartılabilme, eksilmiş kısımlarını tamamlama v.b. gibi yetenekler göstermesi niteliği. [*Osm.* Zevil-hayât; *ing.* Living creature, organism; *Fr.* Organisme]. ◉ **~ lar coğrafyası**, *coğr.* Canlıların yeryüzü olaylarıyle ilgilerini inceleyen bilim. [*Osm.* Hayatî coğrafya; *Ing.* Biogeography; *Fr.* Biogeographie] ◉ **~ lar kimyası**, *kim.* Canlı organizmalar içinde meydana gelmekte olan kimyasal reaksiyonla uğraşan kimya dalı. ◉ **~ lar küresi**, *coğr.* Yer yuvarlağı üzerinde yaşayan canlıların küresi. [*Osm.* Küre-i hayatiye; *Ing.* Biosphere; *Fr.* Biosphère] ◉ **~ ya tapma**, Canlı varlıklara ve yaratıklara tapma dini.

~ yem, *balıkç.* Etçil balıkları avlarken yem olarak kullanılan canlı küçük balık.

canlı canlı, z. § ❶ Yaşarken, diri diri § ❷ Çok hareketli, kuvvetli.

canlıcılık*,-ğı, i. *fels., sosy.* ve *etnol.* ve *psik.* (a) Tabiatın bütün varlıklarında insanınkine benzer ruhlar bulunduğu yolundaki ilkel inanç; (b) ruhu bedenin ilk nedeni ve canlandırıcısı sayan Stahl, Ravaisson ve Bouiller'nin ayrı ayrı ileri sürdükleri doktrin; (c) Bütün ilkel din şekillerini sözü geçen ruhlarla açıklamak isteyen bir kuram. Tylor ve Frazer tarafından ileri sürülmüş olan bu kuramа göre insanlar rüyada ve ölümde bedenden ayrılan ruhlarda kutsallık olduğunu kabul etmişler ve ilk din inançları buradan doğmuştur; (ç) Çocuğun çevresindeki eşyayı canlı sayması. [*Osm.* Ervahiye; *Ing.* Animism; *Fr.* Animisme].

☆ *Eşanl.* **animizm.**

canlılaştırmak(-ı), f. Canlı hale getirmek. [*Ing.* To enliven, animate; *Fr.* Animer, vivifier].

canlılık,-ğı, i. § ❶ *tıp.* Canlı olma hali [*Ing.* Liveliness, vigor, activity; *Fr.* Vivacité, activité, animation]. § ❷ *psik.* Tepkimesi güçlü ve yerinde görülen canlılıkta azalma *(melankoli, depresyon, otizm v.b.)* veya sınırsız artma *(mani, eksitasyon v.b.* ruh hastalıklarının bazılarında en önemli belirtidir.

☆ *Eşanl.* **dirilik.**

☆ *Yak. anl.* **etkinlik, kuvvetlilik, davranma, faaliyet.**

☆ *Karş.* **ölülük, miskinlik, sakinlik, cansızlık.**

~ vermek, *res.* Bir renge canlılık vermek, o rengi güçlendirmek. [*Ing.* To Animate; *Fr.* Animer].

canlı.özdekçilik,-ği, b.i. *fels.* Özdeği kendiliğinden canlı sayan doktrin. Maddede hayat bulunduğunu ileri süren eski bir görüş. [*Osm.* Heyulâ-yı hayvâniye; *Ing.* Hylozoism; *Fr.* Hylozoïsme].

canpare, i. *Osm.* < *Fars.* Can parçası, evlât.

cansız, s. § ❶ Canını kaybetmiş, ölmüs: *Birdenbire yere cansız yıkılıverdi.* [*Osm.* Bîruh, camit; *Ing.* Lifeless, inanimate; *Fr.* Sans vie, mort, inanimé] § ❷ Güçsüz, kuvvetsiz, gevşek: *Cansız bir çarşı, ne kadar cansız bir adam!* [*Ing.* Weak, slack, dull; *Fr.* Faible, prive de vivacite] § ❸ İlgi uyandırmayan, sönük: *Cansız bir anlatış* § ❹ Durgun: *Bu yıl buğday piyasası biraz cansız* § ❺ i. Yaşaması ve yer değiştirmesi olmayan yaratık.

☆ *Yak. anl.* **dermansız, yorgun, yorgun argın, bitkin, bitik, takatsız, mecalsiz, bitap.** ☆ *Eşanl.* § ❶ **canlı, diri** § ❷ **dinç, zinde, hareketli.**

~ araçlar, *eğt.* Canlı varlıkların dışında, öğretimde faydalanılan diğer araç ve gereçlerin tümüne verilen ad.

~ at, *mec.* Tabut.

~ düşmek, *dey.* Hastalık veya yorgunluk yüzünden bitkin bir hale gelmek.

~ tabiat, *res.* Çiçek, esya, meyva v.b. gibi canlı olmayan ve hareket etmeyen şeylerin resimlerinden ibaret tablo ve araştırmalara verilen ad. [*Osm.* Tabiat-i câmide; *Ing.* Still-life; *Fr.* Nature morte].

☆ *Eşanl.* **natürmort.**

cansızlaştırma, İ. *diş. cerr.* Bir dişin canlı dokusunu yok etme.

cansızlık,-ğı, i. § ❶ Cansız olma hali. [*Ing.* Lifelessness, inanimation, weakness, spiritlessness, dullness; *Fr.* Absence de vie, manque d'animation]. § ❷ Hareketsizlik. [*Ing.* Inactivity; *Fr.* Absence de mouvement].

☆ *Yak. anl.* **halsizlik, siliklik, ölülük, miskinlik, sakinlik, bitkinlik, donmuşluk, mecalsizlik, bitaplık, camitlik.**

☆ *Karş.* **canlılık, parlaklık, dirilik, hareketlilik, kuvvetlilik, zindelik.**

cansiparane /cansipārāne/, s. *Osm.* < *Fars.* Canını verircesine.

☆ *Yak. anl.* **canını feda ederek, canını siper ederek.**

cantiyane /cantiyāne/, i. *bot.* ◘ **Centiyana.**

car[1], i. Kadınların bazı yerlerde boydan boya örtündükleri çarşaf, zar: *İpekli bir cara bürünmüş.*

car[2], i. Yüksek ses, tellâlın bağırması. [*Osm.* Avaz, nida; *Ing.* Cry, call, proclamation by

a public crier; *Fr.* Appel, cri d'appel].
~ **çekiştirmek**, Carcı bağırtmak.
~ **etmek**, *(carcı hk.)*, Bağırtmak. [*Ing.* To cry out, to proclaim in public; *Fr.* Crier].

car car, z. Çok ve yüksek söylemeyi veya gürültü etmeyi anlatır: *Bütün gün car car edip ötüyor, sabahtan akşama kadar car car öter durur.*

carcar, s. *h.d.* Geveze, yaygaracı. [*Ing.* Noisily].
☆ *Yak. anl.* gürültücü, çok konuşkan, boşboğaz.
☆ *Karş.* sessiz, sakin, az konuşan.

carcı, s. Halka bildirilmesi gereken şeyleri dolaşarak yüksek sesle söylemeyi iş edinen kimse, tellâl. [*Osm.* Münadi; *Ing.* Towncrier; *Fr.* Crieur public].

carcur, *h.d.* ◘ Şarjör.

cari /cārī/, s. *Osm.* < *Ar. cereyan. esk.* § ❶ Akan, akıcı. [*Ing.* Flowing; *Fr.* Courant] § ❷ Olagelen, geçen, geçerli olan, yürürlükte bulunan: *Bu kanun hâlâ caridir.* [*Ing.* Current, present; *Fr.* Courant,-ante].
☆ *Karş.* § ❶ duran, hareketsiz. § ❷ kaldırılmış, yürürlükten çıkmış, battal edilmiş, iptal edilmiş, ipka.
~ **ay**, *ikt.* ve *tic.* İçinde bulunulan ay, devam etmekte olan ay. [*Ing.* Current month; *Fr.* Mois courant].
~ **değer**, *huk.* ◘ Değer.
~ **fiyat**, *ikt.* ve *huk.* Bir malın ticaret odaları, belediyeler, borsalar gibi yetkili mercîler tarafından tesbit ve umuma arz olunan fiyat. Bir zaman içinde kararlaşmış fiyat. [*Ing.* Current price; *Fr.* Prix courant].
~ **hesap**, *bank.* ve *ikt.* Alacak verecek hesabı; Borçlar Kanunu ve Ticaret Kanunu hükümlerine göre, karşılıklı alışverişten doğan alacak ve borçlarını hemen birbirlerine ödemeyip, bunları kayda geçirmeleri. [*Ing.* Current account; *Fr.* Compte courant].
~ **hesap dönemleri**, *ikt.* ve *bank.* Cari hesap sözleşmesinin yürürlükte bulunduğu süre içerisinde ara hesaplaşma zamanları
~ **hesap kredisi**, *ikt.* Bankacılıkta teminatsız avansları ifade eder.
~ **hesapta faiz**, *ikt.* ve *bank.* ◘ Faiz.
~ **hesapta takas**, *ikt.* ve *bank.* ◘ Takas.
~ **hukuk düzeni**, *huk.* Yürürlükte olan hukuk düzeni.
~ **hesap mukavelesi**, *ikt.* Tarafların karşılıklı işlemlerden doğan alacaklarını derhal talep etmekten vazgeçerek, yekdiğerinin alacak ve borcuna kaydetmeleri ve ancak belirli devrelerde hesabın kesilmesinden çıkacak bakiyeyi istiyebilmelerine dair yaptıkları anlaşma.
~ **hesap süresi**, *ikt.* ve *bank.* Cari hesap sözlesmesinde taraflar arasındaki yürürlük süresi.
~ **maliyet**, *ikt.* Hali hazır fiyatlara dayanan maliyet. [*Ing.* Current cost].
~ **masraf**, *ikt.* Belirli bir dönem içinde yapılan masraf. [*Ing.* Current expenditure].
~ **muhakeme**, *huk.* Yürüyen, görülmekte olan muhakeme.
~ **nisbet**, *ikt.* Mütedavil kıymetlerin, kısa vâdeli borçlara taksimiyle elde edilen nispet.
~ **olmak**, *dey.* Yürürlükte olmak, hükmü yürümek.
~ **para**, *ikt.* Geçen para. [*Ing.* Current money; *Fr.* Monnaie courante].
~ **tahkikat**, *huk.* Yürüyen tahkikat.
~ **vade**, *ikt.* Uzun vâdeli bir tahvilin vâdesinin bir yıl içinde hitama *(sona)* ermesi. [*Ing.* Currant maturity].

carih /cārih/, s. *Osm.* < *Ar. cerh. esk.* Yaralayıcı, yaralayan *(kimse)*, yara açan, [*Ing.* Aggressor, wounding; *Fr.* Aggresseur, blessant] § ❷ *mec.* Bir görüşün karşıtını ispat eden, çürüten. [*Ing.* Rebutter; *Fr.* Duplique] § ❸ Yırtıcı *(hayvan)*.

cariye /cāriye/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Eski zamanlarda düşman ülkelerine yapılan akınlarda elde edilerek veya yabancı ülkelerden kaçırılarak mal gibi para ile alınıp satılan kız, kadın, kadın köle. [*Ing.* A female slave, concubine; *Fr.* Esclave, servante, bonne].
☆ *Eşanl.* halayık ,odalık, yataklık, müstefrişe.

cariyelik,-ğI, i. § ❶ Cariye olma hali § ❷ *sosy.* Erkeğin evlilik dışında bir veya birkaç kadınla cinsel ilişkisini kabul eden toplum âdeti. [*Ing.* ve *Fr.* Concubinage].

cariyeniz, cariyeleri, z. § ❶ Eskiden, söz söylenen kimseye aşırı bir saygı göstermiş olmak için, kadınlar tarafından «ben» zamiri yerine kullanılırdı § ❷ Aynı maksatla, kız veya kadınlardan söz edilirken onları anlatan kelimelere bir unvan gibi getirilirdi: *Kerimem cariyeniz, Hemşirelerim cariyeleri.*

carlamak, nsz. f. § ❶ Car car etmek, veya carcı aracılığıyle halka ilân etmek, halka bildirmek. [*Ing.* To proclaim; *Fr.* Proclamer].

carlık,-ğı, i. Carcı *(tellal)* bağırtarak yapılan bildiri.

carmak, i. *Erm. cermag. arg.* Rakı.
☆ *Yak. anl.* anzarot, duziko, imam suyu, istim, pırna, pırne, pırnı, piyiz.

carmak.cur, b.i. *Erm. cermag,* beyaz + çur, *su. arg.* Rakı.
☆ *Eşanl.* carmak.

cart *(diye)*, z. Sert bir şey yırtılırken çıkan sesi anlatır: *Kumaşı cart diye yırttı.* [*Ing.* Tearing noise, ripping noise; *Fr.* Onomatopée employee pour indiquer le déchirure d'une chose].
~ **cart ötmek**, *dey.* Kendini beğenmiş bir hal ile ve buyurucasına söz söylemek. [*Ing.* To brag; *Fr.* Hâbler, se vanter, fanfaronner].
~ **curt etmek**, *dey.* Göz korkutmak üzere öfkeli söylenmek. [*Ing.* To scatter threats about; *Fr.* Se vanter, fanfaronner].
~ **kaba kâğıt**, *arg.* Yüksekten atana veya çalımlı bir tavır takınana karşı söylenen, hafifseme ünlemi. [*Ing.* Brag away; *Fr.* N'exagerez pas tant].

carta /car:ta/, i. *arg.* Yellenme. [*Ing.* Fart, *Fr.* Pète] ◉ ~ yı çekmek, *arg.* (a) Yellenmek. [*Ing.* To fart; *Fr.* Péter]; (b) Ölmek [*Ing.* To die; *Fr.* Mourir].

cartadak, cartadan, z. *tkz.* Birdenbire ve gürültü ile: *Cartadak kapıyı açtı.* [*Ing.* Suddenly and noisily].

cartcart, i. Cart diye çıkarılan gürültülü ses.
~ **yırtmak**, Birdenbire ve gürültü ile yırtmak.

cascavlak /cas:cavlak/, s. *(Saç, sakal, baş hk.)* Tamamen çıplak, örtüsüz, hiç tüyü olmayan, pek soyulmuş: *Cascavlak bir kafa, Ağacı soyup cascavlak ettiler.* [*Ing.* Completely naked or bald; *Fr.* Tout nu, chauve].
~ **kalmak**, *dey.* Her bakımdan *(parasız, malsız)* eli boş olmak.

Cassiopeia /kasiyopeyia/, öz. i. *astr.* Koltuk takımyıldızının latince adı.

Castro'cu, s. ve i. *siy.* Castro'culuğu ilgilendiren, Castro'culuk taraflısı olan *(kimse)*.

Castro'culuk,-ğu, i. *siy.* Fidel Castro'nun düşüncelerinden esinlenen devrimci harekete verilen ad.

casus /cāsus/, i. *Osm.* < *Ar. cess* > cāsūs. Bir devletin veya bir kimsenin haber ve sırlarını gizlice öğrenip bağlı bulunduğu veya yararlanacağı yere bildiren kimse. [*Ing.* Spy; *Fr.* Espion,-ionne].
☆ *Eşanl.* çaşıt.

casuslamak, f. Birinin hareketlerini gözetleyip haber vermek. [*Ing.* To spy; *Fr.* Espionner].

casusluk,-ğu /cāsusluk/, i. Yabancı bir ülkeye bildirmek için, diğer bir ülkenin askerî, siyasî, iktisadî, sınaî, teknik v.b. sırlarını elde etmek için yapılan faaliyet, casusca davranış. [*Ing.* Espionage; *Fr.* Espionnage].
☆ *Eşanl.* çaşıtlık .

Cava, öz. i. *coğr.* Yüzölçümü 132 000 km² olan, Endonezya adalarından biri [*Ing.* ve *Fr.* Java].
~ **dili**, *dilb.* Indonezya öbeğinden, Cava adasında yaklaşık olarak 40 milyon kişi tarafından konuşulan dil.
~ **insanı**, *antr.* ◘ Insan.
~ **makakı**, *zool.* ◘ Makak.
~ **tavus kuşu**, *zool.* ◘ Tavus kuşu.

caval, ◘ Hamal.

cavalacoz, s. *arg.* Derme, çatma, değersiz, önemsiz *(şey veya kimse)*. [*Ing.* Worthless; *Fr.* Inutile].

Cavalı, i. Cava adasında oturan veya oranın yerlisi olan kimse. [*Ing.* Javanese; *Fr.* Javanais,-aise].

cavcav, i. *h.d.* Telve ile yapılmış kötü kahve; gerçek kahvenin hindiba, soya fasulyesi, arpa, nohut v.b. gibi maddelerle karıştırılmış hali. [*Ing.* Bad coffee made from reused grounds; *Fr.* Café falsifié]. ◉ **hacı** ~, *dey.* Esmer kimseler için kullanılan alaylı söz.

cavers, i. *bot.* Ekin içinde bulunan bir çeşit darı. [*Ing.* ve *Fr.* Millet].
☆ *Eşanl.* karaca darı.

cavi, i. Cava'da çıkan bir çeşit sert kamış kalem. [*Ing.* Kind of hard reed pen used for very fine writing].

cavidan /cāvidān/, s. *Osm.* < *Fars. cāvid. esk.* § ❶ Ebedî, sonsuz. [*Ing.* Eternal; *Fr.* Eternel, perpétuel,-elle]. § ❷ öz. i. Kadın adı.

cavidanî, s. *Osm.* < *Fars.* Sonsuz, ebedî.

cavit /cāvit/, s. *Osm.* < *Fars.* < *cāvid. esk.* § ❶ Sonsuz, ebedî, kalan, kalıcı. [*Ing.* Eternal, perpetual, celestial; *Fr.* Eternel,-elle, perpétuel,-elle] § ❷ öz. i. Erkek adı.

cavlak, s. § ❶ Çıplak kafalı, dazlak. [*Ing.* Naked, bare, bald, hairless; *Fr.* Nu, dénudé, chauve] § ❷ *(kuş hk.)* Tüysüz. [*Ing.* Featherless; *Fr.* Déplumé] § ❸ i. *esk.* Soyunup diyar diyar gezen kalenderî dervişi ◉ **cavlağı çekmek**, *arg.* Ölmek. [*Ing.* To die; *Fr.* Mourir] ◉ **cavlağı soyulmak**, *dey.* Saçı dökülerek tepesi açılmak.

cavlaklaşmak, f. *arg.* Sulanmak, hiç yoktan kavga çıkarmak: *Ömer, iki tek patlatınca cavlaklaşır.*
☆ *Yak. anl.* cıvıkmak.

cavlaklık,-ğı, i. Baş açıklığı, saçsızlık, [*Ing.* Bareness, baldness, nudity, utter destitution; *Fr.* Absence de poils, de plumes, calvitie].

cavlamak, f. § ❶ Ok hedeften sasmak. [*Ing.* To deviate; *Fr.* Dévier] § ❷ Konudan ve amaçtan ayrılıp bos sözler söylemek § ❸ *arg.* Ölmek. [*Ing.* To die; *Fr.* Mourir].

cavmak, f. *(Ok)* Hedeften şasmak. [*Ing.* To deviate *(as arrow)*, to overshoot *(the mark)*, *(fish)* to slink and crouch; *Fr.* Dévier].

cavşır, i. *Osm.* < *Fars. gavsir. esk. bot.* Maydanozgillerden ishal kesici ve sinir dinlendirici olarak kullanılan bir bitki ve bunun, eczacılık ve itriyatçılıkta kullanılan reçinesi, [*Lat. Opoponax chironium; Ing.* Opoponax gum; *Fr.* Opoponax, all heal].
☆ *Eşanl.* çavşır, kâvsir.

caydırmak(-i), f. Vazgeçirmek, kararından, sözünden döndürmek. [*Ing.* To make renounce; to make change one's mind; *Fr.* Faire renoncer, faire changer d'avis].
☆ *Yak. anl.* döndürmek, vazgeçirmek, sözünü geri aldırtmak, pişman ettirmek, rücu ettirmek, hulfettirmek.

cayır, i. Şiddetli ve sert yanma, yırtılma sesi.

cayır cayır, z. *yans.* § ❶ Bir isin çabuklukla ve zorlu bir şekilde yapıldığını anlatır: *Dükkân cayır cayır işliyor* § ❷ Bir cismin şiddetle yanma ve yırtılma sesiyle şiddetini belirtmek için kullanılır: *Ev cayır cayır yandı.* [*Ing.* Furiously, fiercely *(to burn)*, by force; *Fr.* Onomatopée, exprime la violence, de gré ou de force].

cayırdamak, nsz. f. Yanan ve yırtılan bir şey gibi veya kapı, pencere gibi seyler açılıp kapanırken sert ve uzun gürültülü ses çıkarmak. [*Ing.* To crackle or creak; *Fr.* Craquer, claquer, grincer].

cayırtı, i. Şiddetli yanma, yırtılma sesi, gürültü. [*Ing.* A hissing, creaking crackling, tearing, roaring noise; *Fr.* Bruit produit par une déchirure, grand cri]. ◉ ~ yı basmak (koparmak), *dey.* Birdenbire bağırıp çağırmak, yaygara koparmak. [*Ing.* To raise an outcry; *Fr.* Jeter de grands cris].
~ **vermek**, *dey.* Gürültü ile gözdağı vermek. [*Ing.* To threaten with cries; *Fr.* Vouloir menacer par des cris].

cayma, i. Verilen söz veya karardan dönme. [*Osm.* Rücu; *Ing.* Going back(on), changing one's mind; *Fr.* Action de reprendre une parole donnée ou de changer d'avis].
~ **hakkı**, *huk.* Yayımlayanın, kararlaştırılan süre içinde veya böyle bir süre yoksa uygun bir süre geçtikten sonra eseri basamaması halinde, eser sahibinin sözlesmeyi bozma hakkı. *(Fikir veya sanat eserleri kanunu 58/1).*
~ **tazminatı**, *huk.* Taraflara akitten rücu

yetkisi veren bir anlaşma olup bu yetkinin kullanılması halinde ödenmesi gereken tazminat. [*Lat. Multa (muleta) poenitentialis; Ing.* Forfeit money; *Fr.* Dedit].

caymak,(-den,-dan), nsz. f. Vazgeçmek, sözünden, niyet ve kararından dönmek: *Pazarlıktan caydı, Fikrinden caydı.* [*Osm.* Rücu etmek, hulfetmek, nükûl etmek; *Ing.* To change one's mind, swerve; *Fr.* Renoncer, se dedire, abandonner].

caymalık,-ğı, i. Kararlaştırılan bir alışverişten cayan kimsenin karşısındakine ödeyeceği para.

☆ *Eşanl.* **tazminat.**

cayrofrekans, i. *Ing. gyrofrequency. elektr.* Düzgün bir magnetik alanın indükleme çizgileri etrafında dönen elektronlar veya elektriklenmiş başka taneciklerin saniyede dönme sayısı. [*Fr.* Gyrofrequence].

cayrometre, i. *Ing. gyrometer. hava.* Bir uçağın izleyeceği yön değişikliklerini göstermeye yarayan âlet. [*Fr.* Gyromètre].

cayropilot,-tu, i. *Ing. gyropilot. den.* ve *hava.* Gemilerde, uçaklarda, füzelerde v.b. otomatik pilot olarak kullanılan ve cayropusulayla idare edilen, otomatik yönetme cihazı. [*Ing.* Gyropilot; *Fr.* Gyropilote].

cayropusula, i. *den.* ve *hava.* Cayrostatın uygulamalarından biri olan ve gemilerde veya uçaklarda coğrafî kuzey doğrultusunu gösteren pusula. [*Ing.* Gyro-compass; *Fr.* Gyrocompas].

cayroskop,-pu, i. *Ing. gyroscope.* § ❶ Yer'in ekseni etrafında döndüğünü göstermek için, Foucault'un 1852'de bulduğu cihaz. [*Fr.* Gyroscope] § ❷ *den.* Torpitoların istenilen seyir yönlerini muhafaza eden, sağa veya sola vaki sapmalarını düzenleyen hassas bir âlet ◉ **istikrar ~ u**, *hava.* Bir füzeyi belirli bir yörünge üzerinde tutmak için cayroskopik bir düzene yerleştirilen cayroskop. **~ ayar cihazı**, *den.* Cayroskopun düzenlenmesinde kullanılan masa düzeni. **~ pusula**, *den.* ◘ **Cayropusula.** **~ valf**, *den.* Cayroskopun devvarını çalıştıran ve havayı, torpitoya tüyüpten çıkıncaya kadar verdikten sonra kesen valf. **~ valf manivelası**, *den.* Cayroskop valfa kumanda eden manivela.

cayroskopik, s. *Ing. gyroscopic. dinm.* Cayroskopla ilgili olan veya bir cayroskopla donatılmış şeyler için söylenir. [*Fr.* Gyroscopique]. **~ etki**, *dinm.* Bir eksen etrafında hızlı bir dönme hareketi yapan bütün ağırlık cisimlerinde *(tekerlek, motor volanı vb.)* dönme ekseninin doğrultusunu değiştirecek herhangi bir kuvvete karşı koyma eğilimi. [*Ing.* Gyrostatic effect; *Fr.* Effet gyroscopique].

cayrostat,-tı, i. *Ing. gyrostat. dinm.* Ekseni etrafında hızlı bir dönme hareketi yapan bütün cisimlere verilen ad: *Topaç, cayroskop, fırıldak ve yerküre birer cayrostattır.* [*Fr.* Gyrostat].

cayrostatik, s. *Ing. gyrostatic. dinm.* Cayrostatla ilgili olan. [*Fr.* Gyrostatique].

caz, i. *Ing. jazz. müz.* § ❶ Başlangıçta Kuzey Amerika zencilerinin müziği iken, sonraları bütün dünyada benimsenen müzik türü. § ❷ ◘ **Cazbant.**

cazbant,-dı, i. *Ing.-Amer. jazz-band. müz.* Caz müziği çalan orkestra. [*Fr.* Jazz-band].

cazbantçı, i. Caz orkestrası üyesi. [*Ing.* Jazz player].

cazcı, i. § ❶ Caz orkestrası üyesi. [*Ing.* Jazz player] § ❷ Caz bestecisi. [*Ing.* Jazz-composer].

cazgır, i. *Yakutç. çaskıgır.* < *caygır* < *caymak.* § ❶ Küstah, sebatsız § ❷ Güreşecek pehlivanları seyircilere tanıtan, dualarını okuyan, meydana çıkaran kimse. [*Ing.* Person who announces the wrestlers and recites a prayer before a contest]. ☆ *Eşanl.* **meydan şeyhi.**

cazır cazır, z. *yans.* Bir cismin yanma veya kaynama ses ve şiddetini belirtmek için kullanılır. [*Ing.* With a crackling noise (to burn).

cazırdamak, f. < *cazır.* Şiddetle yanmak, yanarken ses çıkarmak. [*Ing.* To crackle; *Fr.* Craqueter].

cazibe /cazibe/, i. *Osm.* < *Ar. cezb. esk.* § ❶ Alım, alımlılık, güzellik, çekicilik, albeni; [*Ing.* Charm, attractiveness, attraction; *Fr.* Attrait, attraits, attraction] § ❷ *fiz.* Çekim. [*Ing.* Gravity, gravitation; *Fr.* Gravitation]. **~ i arz**, *esk.* Yerçekimi. [*Ing.* Gravity, terrestrial gravitation; *Fr.* Attraction terrestre]. **~ drenajı**, *trm.* Topraküstü ve toprakaltı sularının tabiî veya suni yataklarında arazi meyline uyarak yerçekimi ile akması. [*Ing.* Gravity drainage]. **~ sulaması**, *trm.* Sulama suyunun tarla yüzüne dağılmasında sadece meyilden faydalanarak yapılan sulama. [*Ing.* Gravity irrigation]. **~ suyu**, *trm.* Cazibe kuvvetiyle hareket eden fazla veya serbest su.

cazibeli /cazibeli/, s. Alımlı, çekici, güzel. [*Ing.* Attractive; *Fr.* Attractif,-ive, attirant, -ante, attrayant,-ante].

☆ *Yak. anl.* **sevimli, gözenli, sempatik, güzel, hoş, cici, cazip.**

cazip /cazip/, s. *Osm.* < *Ar. cezb* > *câzib. esk.* Kendine doğru çeken, ilgi uyandıran, elverişli, çekici: *Cazip sözleri var, cazip bir teklif.* [*Ing.* Attractive, inviting; *Fr.* Attractif,-ive, séduisant,-ante, attravant,-ante].

☆ *Yak. anl.* **cazibeli.**

cb, *kim.* Kolumbiyum elementinin sembolü.

cc. *müz.* Kemanın göğüs ve sırt tahtasını iki yanından *C* harfi biçiminde çenten oyuklar olup, kemancının dış tellerde *(sol ve mi)* çaldığı zaman yayın tahtaya sürtünmesini önlemeye yarar.

Cd, *kim.* Kadmiyum elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of cadmium; *Fr.* Symbole chimique du cadmium].

cd, *fiz.* Işık şiddeti için ölçü birimi olan *candela*'nın *(mum)* sembolü.

cd/m², *fiz.* Işık ölçü birimi olan *metrekare mum*'un sembolü.

Ce, *kim.* Seryum elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of cerium; *Fr.* Symbole chimique du cérium].

Ce, ünl. Kucak çocuklarını eğlendirmek için çıkarılan ses. **~ demeğe mi geldin?** *şak.* Bu kadar az oturmağa mı geldin?

ceb, ◘ **Cep.**

cebanet,-ti /cebânet/, s. *Osm.* < *Ar. esk.* Korkaklık, cesaretsizlik. [*Ing.* Timidity, pusillanimity, cowardice; *Fr.* Pusillanimité, lâcheté].

cebbar /cebbar/, s. *Osm.* < *Ar. cebr. esk.* § ❶ Kudret ve irade sahibi § ❷ Zorba, zorlayan § ❷ Kuvvetli § ❹ Becerikli *(kadın)* § ❺ öz.i. Erkek adı. § ❻ *astr.* Gökyüzünün güneyinde bulunan yıldız kümesi.

cebe, i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ *tar.* Halka veya zincirden yapılmış örme zırh. [*Ing.* Armor, cuirass, coat-of-mail; *Fr.* Cuirasse].

☆ *Eşanl.* **cevşen.**

cebeci, i. *Osm.* < *Fars esk.* § ❶ Silâh yapan veya satan kimse. § ❷ *tar.* Cebeci ocağından olan asker; Yeniçeri birliklerine bağlı zırhlı piyade eri veya silâh onarıcısı. [*Ing.* Armorer attached to a special military corps; *Fr.* Cuirassier, à l'époque de janissaires soldat cuirasse]. **~ ocağı**, *tar.* Osmanlı ordusuna savaş malzemesini sağlayan ocak.

cebeci.başı, b.i. *tar.* Osmanlı ordularında çeşitli silâhları yapan, koruyan, savaş emrine hazır tutan «Cebeciocağı» örgütünün komutanına verilen ad.

cebel, !. *Osm.* < *Ar. esk.* Dağ.

cebelendirmek(-i), f. Silâhlandırmak. [*Ing.* To arm, to furnish with arms; *Fr.* Armer, munir d'armes].

cebelenmek, f. Silâhlanmak. [*Ing.* To arm oneself, to take up arms; *Fr.* S'armer, se munir d'armes].

cebeli, i. *tar.* § ❶ Osmanlı İmparatorluğunun eski ordu teşkilâtında tımar ve zeamet sahiplerinin savaş zamanında hazırladıkları silâhlı ve zırhlı asker. [*Ing.* Soldier provided by the retainer of a military fief in fulfilment of his obligations, local mounted police] § ❷ Ayni çağda illerdeki atlı inzibat kuvveti.

cebellezi /cebel:lezi/, i. *arg.* Hakkı olmayan bir şeyi kendine mal etme. [*Ing.* Pocketing, grabbing; *Fr.* Action de prendre furtivement, action de dérober].

☆ *Eşanl.* **cebe indirmek.**

~ etmek, *arg.* Hakkı olmadığı halde bir şeyi kendine mal etmek, cebine kaydırmak: *Bizim çakıyı cebellezi etmişler.* [*Ing.* To appropriate what does not belong to one; to grab pocket; *Fr.* Prendre furtivement, dérober].

☆ *Yak. anl.* **anaforlamak, araklamak, kaldırmak, kaparoz etmek, kaparozlamak, omuzlamak, sırıklamak, tırtıklamak, tufalamak, tüydürmek, yürütmek, zula etmek.**

~ olmak, *arg. (Bir şey)* Başkası tarafından haksızca mal edilmek, cebe kaydırılmak: *Bizim paket cebellezi olmuş.*

☆ *Eşanl.* **yürümek, kalk gidelim olmak, araklanmak, kaparozlanmak, kaldırılmak, zula edilmek.**

ceberrût,-tu /ceberrût/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Tanrının, her şeyin üstünde olan kudreti, büyüklüğü, ululuğu. [*Osm.* Azamet, celâl; *Ing.* The majesty of god; *Fr.* Majeste, omnipotent, royaume celeste] § ❷ *mec.* Merhametsizlik, zorbalık. [*Ing.* Tyranny, tenacity; *Fr.* Tyranie] § ❸ s. Zorba, merhametsiz. [*Ing.* Tyrant, bully; *Fr.* Cruel,-elle].

cebin /cebîn/, s. *Osm.* < *Ar. cebânet, esk.* § ❶ Korkak, ödlek. [*Ing.* Cowardly; *Fr.* Poltron, lâche] § ❷ i. Alın, nasiye. [*Ing.* Forehead; *Fr.* Front].

cebir¹,-bri, i. *Osm.* < *Ar. el-cebr. mat.* Niceliklerle ilgili meseleleri harflerle ifade edip denklemlere çevirerek genelleştiren matematik kolu. [*Ing.* Algebra; *Fr.* Algèbre]. ◉ **çizgisel ~**, *mat.* Hepsinin lineer ortak özelliği olan problemler ve cebirsel hesap biçimlerinin tümü. ☆ *Eşanl.* **lineer cebir.** [*Ing.* Linear algebra; *Fr.* Algèbre linéaire]. ◉ **lineer ~**, *mat.* ◘ Çizgisel cebir. ◉ **mantık ~**, i, *mant.* Cebir yöntem ve işaretlerinin mantık bağıntılara uygulanması. [*Fr.* Algèbre de la logique]. **~ denklemi**, *mat.* İki cebir niceliği arasında kurulmuş olan eşitlik durumunun anlatımı [*Ing.* Algebraic equation; *Fr.* Formule, solution, equation algébrique]. ☆ *Eşanl.* **cebirsel denklem.** **~ dizgisi**, *matb.* ◘ **Dizgi.** **~ sayısı**, *mat.* (+) ve (−) işaretleriyle beraber düşünülen sayılar. Katsayıları tam sayı olan bir tam denklemin kökü. [*Ing.* Algebraic number; *Fr.* Nombre algebrique].

cebir²,-bri, i. *Osm.* < *Ar. cebr.* § ❶ Zor, zorlayış. [*Ing.* Force; *Fr.* Contrainte]. § ❷ *huk.* Gerek tabiî olaylar sebebiyle ve gerek şahsın fiili dolayısıyle bir kimsenin arzu ve rızası hilâfına olarak bir şeyi yapmaya veya yapmamaya zorlanması. [*Lat. Vis compulsio, vis compulsiva; Ing.* Compulsion, constraint; *Fr.* Violence, contrainte]. § ❸ *sosy.* Toplumun bir birey veya zümre üzerinde, bazen toplum otoritesini kullanan bir bireyin başka bireyler veya toplum üzerinde kullanıldığı basınçlı kuvvet. [*Ing.* Coercion; *Fr.* Coercition]. ☆ *Eşanl.* **zor kullanılması.**

☆ *Karş.* **iyilik kullanma.**

~ kullanmak, *dey.* Bilek gücü ile zorlamak: *Suçlu, polise karşı geldiğinden cebir kullanıldı.* [*Ing.* To force; *Fr.* Forcer, contraindre].

cebirci, i. Cebir bilen, cebirle uğraşmayı meslek edinen, cebir öğretmeni. [*Ing.* Algebr(a)ist; *Fr.* Algébriste].

cebire /cebîre/, i. *Osm.* < *Ar. cerr.* Kırık veya çıkık kol ve bacak kemiklerini yerinde tutmak için boylamasına kullanılan demir, tahta, karton v.b. dan yapılma üzeri bezle kaplanan levha. [*Ing.* Splint; *Fr.* Eclisse, clisse, atelle]. ☆ *Eşanl.* **süyek.** § ❷ *demir.* Tekerlek yuvarlanma yüzeyinin devamlılık ve katılığını sağlamak üzere, birbirini takip eden iki rayın komşu uçlarını birleştiren özel lama demiri şeklindeki çelik levha.

cebirsel*, s. *Ar.* ve *T. mat.* Cebirle ilgili, cebire ait: *Cebirsel formül.* [*Osm.* Cebrî; *Ing.* Algebraic(al); *Fr.* Algébrique]. **~ biçim (form)** *mat.* ◘ **Biçim.** **~ değer**, *mat.* Artı (+) veya eksi (−) işaretlerinden biriyle belirtilmiş aritmetik bir

sayı veya harf. [*Osm.* Kıymeti cebriye; *Fr.* Valeur algebrique].
~ **denklem**, *mat.* ◘ **Cebir denklemi.**
~ **doğruluk**, ◘ **Doğruluk.**
~ **eğri**, ◘ **Eğri.**
~ **fonksiyon**, ◘ **Fonksiyon**
~ **ifade**, *mat.* Cebirsel işaretlerle birbirine bağlı harflerle gösterilmiş nitelikler topluluğu.
~ **nicelik**, *mat.* Birbiriyle cebirsel işlemlerin işaretleriyle bağlı harfler ve sayıların kümesi. [*Ing.* Algebraic quantity; *Fr.* Quantite algebrique].
~ **olarak**, *mat.* Cebir kurallarına uygun olarak bir problemi cebirle çözmek. [*Ing.* Algebraically; *Fr.* Algebriquement].
~ **sayı**, ◘ **Cebir sayısı.**
~ **tam sayı**, *mat.* En yüksek terimin katsayısı 1 olan bir çokterimli yardımıyle tanımlanan cebirsel sayı.
~ **yüzey**, ◘ **Yüzey.**

cebken, i. Gömlek üstüne giyilen belden kıvrık ve kolları uzun eski bir libas olup Yeniçeriler giyerlerdi.

Cebrail, i. *Osm.* < *Ar.* Tanrı'ya en yakın olan dört melekten, peygamberlere emir ve vahiy getirmekle görevli olan. [*Ing.* The Archangel Gabriel; *Fr.* Gabriel].

cebren /ceb:ren/, z. *Osm.* < *Ar.* Zorla: *Senedi ona zorla imzalatmışlar.* [*Ing.* By force; *Fr.* Par force].
~ **ırza geçmek**, *huk.* Zor, tehdit veya hile ile veya beden veya akıl hastalığından istifade ederek bir kimseye cinsî tecavüz fiilinde bulunmak. [*Lat. Vis, stuprum, oppressivo virginis; Ing.* Indecent assault, rape; *Fr.* Viol, attentat aux moeurs].

cebretmek(-i,-e), f. *Ar.* ve *T.* Zorlamak: *Tatlılıkla yaptırılması mümkün işlerde cebretmek doğru değildir.* [*Ing.* To force; *Fr.* Forcer].
☆ *Eşanl.* **icbar etmek, zorunda bırakmak, mecbur etmek, sıkıştırmak, sık boğaz etmek, baskı yapmak, tazyik etmek.**
☆ *Karş.* **serbest bırakmak, gönül rızasiyle yaptırtmak .**

cebrî /cebrî/, s. *Osm.* < *Ar, cebr. esk.* § ❶ Zorlayışlı, mecburî, zorla yapılan, isteksiz: *Cebrî gülüş.* [*Ing.* Done by force; *Fr.* Forcé]. § ❷ ◘ **Cebirsel.**
~ **arttırma**, *huk.* Rehinli veya haczedilen bir menkul veya gayrimenkul malın, sahibinin rızasına bakılmaksızın, alacaklı yararına *(çıkarına)* icra marifetiyle satılması. [*Ing.* Compulsory sale by auction; *Fr.* Enchéres forcees].
~ **çalıştırma sistemi**, *iş. huk.* Çalışmayı bir hak ve hürriyet unsuru olarak kabul etmeyen, buna karş bir ödev olduğu ilkesinden hareketle, çalışma iktidarında olan vatandaşları kanun zoruyle çalıştıran sistem.
~ **çalıştırma yasağı**, *iş. huk.* Hiç bir vatandaşın kanunsuz olarak zorla çalıştırılamayacağı anlamını taşır.
~ **geçiş**, *ask.* Düşman elinde bulunan bir nehir hattının kuşatılarak ele geçirilme şekline verilen ad.
~ **icra**, *huk.* Borçların devlet kuvveti vasıtasiyle ve zorla yerine getirilmesi. [*Lat. Executio rel judicatae judicati; Ing. (Compulsory)* execution; *Fr.* Exécution forcée].
~ **keşif**, *ask.* Düşman birliklerini meydana çıkarmak ve amacını anlamak için silâh gücü ile yapılan keşif.
~ **satış**, *huk.* Rehin olan veya icra marifetiyle haczedilen menkul, gayrimenkul malın, sahibinin rızasına bakılmayarak diğer bir şahsın menfaatine olarak yine icra marifetiyle satılmasıdır. [*Lat. Subhastatio, venditio sub hasta; Ing.* Compulsory, sale, forced sale (by auction); *Fr.* Vente par exécution forcée, vente forcée aux enchères].
~ **taarruz**, *ask.* Düşman savunmasının gevşediği anlaşıldığı zamanlarda normal hazırlıkları beklemeden plan dışı yapılan taarruz.
~ **yürüyüş**, *ask.* Bir yere kuvvet yetiştirmek veya bir bölgeyi düşmandan önce ele geçirmek gibi önemli anlarda yapılan sıkı yürüyüş.
~ **ziraat**, *trm.* Bahçelerde yer almış çiçek veya ağaçların erken çiçek açmalarını, veya meyva vermelerini sağlamak maksadıyle uygulanan bir yetiştirme sistemi. [*Ing.* Forced cultivation; *Fr.* Culture forcée].

cebrî.nefis,-fsi, b.i. *Osm.* < *Ar.* Kendini zorlama, kendini tutma. [*Fr.* Empire, victoire sur soi-même].
~ **etmek**, Kendini zorla tutmak: *Lâyık olduğu kötü cevabı vermemek için cebrî nefs ettim.* [*Ing.* To restrain oneself; *Fr.* Remporter une victoire sur soi-même, se dominer].

cebriye, i. *Osm.* < *Ar. fels.* ◘ **Kadercilik.**

ced, i. *Osm.* < *Ar.* ◘ **Cet.**
~ **di âlâ**, *esk.* Bir soyun başı olan kimse. [*Ing.* The first ancestor, founder of a family, eponym]. ~ **dine lânet**, *dey.* Büyük bir kızgınlık ve öfke anlatır. [*Ing.* Curse and damn him]. ◉ ~ **dine rahmet**, *tkz.* «Hay çok yaşayasınl». Büyük bir beğenmenin anlatılmasında kullanılır. [*Ing.* Blessed be your ancestor!].

ceddanî /ceddânî/, s. *Osm.* < *Ar. esk.* Atalardan gelen, ana ve babadan değil de uzak soydan geçen vücut veya ruh özelliği. [*Ing.* Atavistic; *Fr.* Atavique].
☆ *Eşanl.* **ataç.**

ceddaniyet,-ti /ceddâniyet/, i. *Osm.* < *Ar. esk fels.* ◘ **Atacılık.**

cedde, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Büyükanne. [*Ing.* Grand mother; *Fr.* Grande-mère].

cedel, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Bahiste kavga tartışma, çekişme, ağız dalaşı [*Ing.* ve *Fr.* Dispute]. § ❷ *fels.* ve *mant.* Eytişim, münazara, mübahase, mantık esaslarına uyularak tartışma usulü. [*Osm.* Ilm-i cedel; *Ing.* Dialectic; *Fr.* Dialectique].
☆ *Eşanl.* **diyalektik.**

cedelleşmek(-le),, f. Tartışmak. [*Ing.* To argue, dispute, debate; *Fr.* Disputer, discuter de].

cederî /cederî/, i. *Osm.* < *Ar. tıp.* Çiçek hastalığı. [*Ing.* Smallpox, variola; *Fr.* Variole].

Cedi, öz. i. *Osm.* < *Ar. astr.* Oğlak burcu. [*Ing.* Capricornus; *Fr.* Capricorne].

cedid, ◘ **Cedit.**

cedit, s. *Osm.* < *Ar. esk.* Yeni.

cedre, i. *Osm.* < *Ar. tıp.* Guşa, guatr.

cedvar, i. *bot.* Bir-çenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, *Zingiberaceae* familyasından, Hindistan'da ve Tropikal Asya'da yetiştirilen ve *Rhizoma Zedoariae* drogunu veren bir bitki. [*Lat. Curcuma zedoariae*].

cefa /cefâ/, i. *Osm.* < *Ar.* Zorlu, sıkıntı, üzgü eziyet. [*Ing.* Torment, suffering, vexation, ill-treatment; *Fr.* Souffrance, tourment, vexation, douleur] ◉ ~ **yı çekmeyen âşık, safanın kadrini bilmez**, *at.* İnsan bir şeyi elde etmenin zorluğunu bilirse, o şeyin kıymetini anlar.
☆ *Yak. anl.* **eza, azap, çile, mihnet, zahmet, cevir, meşakkat, işkence, zulüm, ducret, sıklet, gaile, muzayaka.**
~ **çekmek (görmek)**, *dey.* Üzüntü, üzgü, sıkıntı çekmek, sıkıntı geçirmek. [*Ing.* To suffer; *Fr.* Souffrir].
~ **etmek**, *dey.* Üzmek, eziyet etmek. [*Ing.* To torment, torture; *Fr.* Tourmenter].

cefa.kâr /cefakâr/, b.s. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Cefa eden, eziyet veren: *Ey cefakâr sevgilil* [*Ing.* Cruel, tormentor; *Fr.* Vexateur, cruel.-elle]. § ❷ Halkın konuşma dilinde yanlış olarak, *«ceta çekmiş» «cefayı kanıksamış» anlamında kullanılır: Zavallı çok cefakâr bir kadındır.* [*Osm.* Cefakeş].
☆ *Karş.* § ❶ **eğlendirici, sevindirici, sefa verici.** § ❷ **güzel günler yaşamış, sefa görmüş.**

cefakeş /cefakeş/, s. *Osm.* < *Fars.* Eziyete uğrayan, sıkıntıya katlanan, cefa çeken. [*Ing.* Suffering; *Fr.* Vexe, tourmenté].
☆ *Yak. anl.* **üzüntü çeken, cevr edilen.**
☆ *Karş.* **sefa süren.**

cefcaf, i. ◘ **Cafcaf.**

ceffel.kalem, b.z. *Osm.* < *Ar. ceff-el-kalem-esk.* Hiç düşünüp taşınmadan. [*Ing.* Without reflection; *Fr.* Sans penser].

cehalet,-ti /cehâlet/, i. *Osm.* < *Ar. cehl. esk.* Bilmezlik, bilgisizlik. [*Ing.* ve *Fr.* Ignorance].

cehdetmek(-e), /ceh:detmek/, f. *Ar. ve T.* Çalışıp çabalamak. [*Ing.* To strive, to exert oneself].

cehennem, i. *Osm.* < *Ar.* < *ibr. Geh: nnom.* § ❶ Din inanışına göre, kötülük yapanların *(günahkârların)* öldükten sonra ceza gördükleri yer. [*Ing.* Hell; *Fr.* Gehen, enfer]. ☆ *Eşanl.* **tamu.** § ❷ *mec.* Büyük sıkıntı ve azap verici yer ◉ ~ **e kadar (yolu var)**, *dey.* «*Defolsun istediği yere baş vursun, korkum yoktur*» anlamında söylenen bir kızgınlık sözü, sövme. [*Ing.* He can go to hell all I care; *Fr.* Va-t-en au diable]. ◉ ~ **e direk olmak**, *dey.* Cehennemden kurtulamamak. ◉ ~, **postu (seccadeyi) sermek**, *dey.* Büyük günahlar işlemek. [*Ing.* To spread one's mat in hell, to be a permanent sinner]. ◉ ~ **i boylamak**, *dey.* Öldükten sonra cehenneme gitmek. ◉ ~ **in bucağı (dibi)**, *dey.* Çok uzak yer. [*Ing.* Very far, end of the world; *Fr.* Très loin, au diable]. ◉ **canını** ~ **e ısmarlamak**, *dey. esk. (Günahkârlar hk.)* Ölmek; ◉ **hayatını** ~ **e çevirmek**, *dey.* Istırap çektirmek, acı vermek. ◉ **hayatını** ~ **yapmak**, *dey.* ◘ **Hayatını cehenneme çevirmek.**
~ **azabı**, *dey.* § ❶ Cehennemde uğranılacağına inanılan ceza. § ❷ *mec.* Şiddetli üzüntü. [*Ing.* Hellish torture; *Fr.* Supplices de l'enfer, martyre infernal].
~ **gibi**, *dey.* Çok sıcak. [*Ing.* Like hell, hellish, infernal, very hot; *Fr.* Infernal, de l'enfer].
~ **hayatı**, *dey.* Sıkıntı ve üzüntülerle dolu mutsuz yaşantı. [*Ing.* Infernal life].
~ **kırbacı**, *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Kaktüsgiller *(Cactaceae)* familyasından, çok garip şekilli bir bitki. Dik, silindir şeklinde, kenarlı, sütunlar halinde büyüyen, bazı defa 1-20 m.'ye kadar yükselen bir süs bitkisi. [*Lat. Cereus; Ing.* Torch thistle; *Fr.* Cereus].
~ **kütüğü**, Cehennemde uzun uzun yanmaya lâyık çok günahlı veya çok dinsiz kimse. [*Ing.* A hardened sinner; *Fr.* Personne impie].
☆ *Eşanl.* **cehennemlik, günahkâr.**
~ **olmak**, *dey.* Defolmak. [*Ing.* To clear out; *Fr.* S'en aller].
~ **taşı**, *kim.* Kimyasal bakımdan ergitilmis gümüş nitrat. *(Dağlama işlerinde kullanılır.)* [*Osm.* Azotiyet-i fıdda; *Ing.* Lunar caustic, silver nitrate; *Fr.* Nitrate d'argent].
☆ *Eşanl.* **gümüş nitrat.**
~ **zebanisi**, *dey.* Zalim, gaddar kimse [*Ing.* Demon of hell].

cehennemî /cehennemî/, s. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Cehennemle ilgili. [*Ing.* Infernal; *Fr.* Infernal.-aux]. § ❷ Tamuluk, cehennemi andıran, cehennem gibi, azap verici, yakıcı. [*Ing.* Hellish; *Fr.* Infernal].
~ **sürat**, *dey.* Büyük, aşırı hız.

cehennemlik.-ği, s. § ❶ Cehennem azabına lâyık, cehenneme girmesi gereken. [*Ing.* Worthy of hell; *Fr.* Damné]. ☆ *Karş.* **cennetlik.** § ❷ i. *mim.* (a) Hamamları veya odaları ısıtmaya yarayan ve yer altına yapılan büyük ocak. (b) Büyük ocağın içinde bulunduğu, üzeri tonozla örtülü oda; (c) Büyük ocağın ısıttığı salon veya oda; (ç) Hamamların ısıtılması için döşeme taşlar altında sıcak hava veya dumanın geçtiği yol. [*Ing.* Stoke-hole *(of Turkish bath)*, hypocaust; *Fr.* Fourneau souterrain, hypocauste]
☆ *Eşanl.* **odkun, külhan.**
~ **duvarı**, *term.* Bir ocağı yanma gazlarının çıkış tarafından sınırlayan küçük duvar. [*Ing.* Furnace bridge].

cehil,-hli, i. *Osm.* < *Ar. cehl. esk.* Bilgisizlik bilmezlik: *Her şeyin ilmi şeklinden iyidir.* [*Ing.* ve *Fr.* Ignorance]. ◉ **cehli mürekkep**, Bilmediğini de bilmeyip kendini bilir sanma. [*Ing.* Ignorance masquerading as wisdom].

cehit,-hdi, i. *Osm.* < *Ar. cehd. esk.* Çalışma, çabalama, bir şeyi yapmak için kendini zorlama. [*Ing.* Effort, striving, endeavor; *Fr.* Effort, peine].

cehl, i. *Osm.* < *Ar.* ◘ **Cehil.**

cehre, i. *mah.* Pamuk, yün, ipek gibi seyleri eğirip iplik haline getirmeye yarayan araç, iğ. [*Ing.* Spinolle; *Fr.* Fuseau].

cehren /ceh:ren/, z. *Osm.* < *Ar. (okumada)*

açık ve yüksek sesle: *Gizli değil cehrî söyledi.* [*Ing.* Loudly, publicly; *Fr.* À haute voix].

cehri, i. *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Cehrigiller *(Rhamnaceae)* familyasından, çoğunluğu kışın yaprağını döken, bazıları herdem yeşil olan, dikenli veya dikensiz, çalı veya ağaççık halindeki bitkilere verilen cins adı. Bu cinsin, çoğunluğu kuzey yarı küresinin tropik, subtropik ve ılıman bölgelerinde, birkaçı da Güney Afrika ile Brezilya'da olmak üzere 100 kadar türü vardır. Sade, kenarları dişli veya tam olan yapraklar karşılıklı veya almaç dizilişlidir. Küçük, yeşilimsi, sarımsı veya beyazımsı renkte olan çiçekleri bir cinsli, bazıları da erdişi olup teker teker veya şemsiye yada salkım halinde bulunurlar. Meyva, kabuk ve odunlarından yararlanılır, bazıları da süs bitkisi olarak yetiştirilir. Türkiye'de yetisen 26 türünden bazıları: **Âdi cehri** veya **akdiken, Barut ağacı** veya **erkek akdiken, Dağ cehrisi, Büyük yapraklı cehri, Lübnan cehrisi,** *R. alaternus, R. petiolaris, R. microcarpa, R. depressa, R. rhodopeus, R. pallasisii, R. palaestina, R. pyrella, R. punctata* var. *R. angustifolia, R. hirtella, R. nitida, R. tinctoria.* Bunlardan *R. tinctoria* ve *R. petiolaris*'in meyvalarından sarı bir boya maddesi elde edilir. [*Lat. Rhamnus; Ing.* Buckhorn; *Fr.* Nerprun]. ◉ **adi ~,** *bot.* ◘ **Akdiken.** ◉ **büyük yapraklı ~,** *bot.* Anayurdu Batı Kafkasya ve Kuzeydoğu Anadolu olan, park ve bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen en fazla 3 m. ye kadar boylanabilen bir cehri türü. Yaprakları uzun - yumurta biçiminde olup, yeşil çiçekleri küçük topluluklar halinde bulunur. Meyva olgunlaştığı zaman siyah renklidir. [*Lat. R. imertina*=**R. grandifolia** var. **brachypus** = **R. alpina** var. **colchica**]. ◉ **dağ ~ si,** *bot.* Güney Avrupa, Kuzey Afrika, Balkanlar ve Küçük Asya'da yetişen, 2-3 m. boyunda bir cehri türü. Yaprakları 5-10 sm. boyunda, eliptik ve tüysüzdür. Çiçek kurullarında en fazla 7 çiçek bulunur. Meyva önceleri yesil sonra siyahtır. Türkiye'de Doğu Anadolu'da görülür. [*Lat. R. alpina*]. ◉ **Lübnan ~ si,** *bot.* Doğu Akdeniz'de yaygın olan, Türkiye'de Anadolu ve Suriye'de yetisen, genel görünüşü Dağ cehrisine benzerse de boyu ve dalları daha kısa olan bir cehri türü. Yaprakları ters yumurta biçiminde ve geniştir. Yeşilimsi çiçekleri çok veya bir cinslidir. [*Lat. R. libanotical*].

cehrigiller, ç.i. *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Rhamnales* takımından, yaklaşık olarak 45 cins ve 550 türü bulunan, çoğu odunsu yapıda, ender olarak otsu, bazen sarılıcı, çoğunlukla dikenli olan bitkileri kapsayan bir familya. Yapraklar stipulalı, tam ve alternan olup çiçekler küçük, yeşil veya sarı, 4-5 parçalı, perigin, küçük topluluklar halindedir. Meyva bakka, kapsül veya kanatlı kuru meyvadır. Türkiye'de 3 cins ve 20 den fazla türü vardır. [*Osm* Inabiye fasilesi; *Lat.* ve *Ing. Rhamnaceae; Fr.* Rhamnacées].

☆ *Eşanl.* **hünnapgiller.**

ceht,-ti, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Çabalayış, çalışma çaba. [*Osm.* Gayret; *Ing.* Zeal, effort, endeavour; *Fr.* Zèle, effort, tâche].

cek, e. ◘ **Ca.**

ceket,-ti, i. *it. giachetta. kıy.* Elbise takımının yelek veya gömlek üstüne giyilen parçası. [*Ing.* Jacket, coat; *Fr.* Veste, veston, Jaquette]. ◉ **cankurtaran ~ i,** *den.* ◘ **Cankurtaran.**

ceketatay, i. *Fr. Jaquette à taille.* Bazı törenlerde, erkeklerin giydiği, pantalonu siyah üstüne çizgili, ceketi siyah tüylü, belden kesik, uzun etekli, önden tek düğmeli, arkası yırtmaçlı takım elbise. [*Ing.* Tail-coat; *Fr.* Habit à queue].

ceketlik,-ği, i. Ceket yapılabilecek kadar veya ceket yapmada kullanılan kumaş.

celâdet /celâdet/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Büyüklere karşı gösterilen göz pekliği. [*Ing.* Bravoure courage, intrepidity; *Fr.* Courage, bravoure] § ❷ öz. i. Erkek adı.

celâl /celâl/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Ululuk, büyüklük, yücelik. *(Hemen yalnız Allah hakkında kullanılır:ştır).* [*Ing.* Greatness, magnificence; *Fr.* Grandeur]. ☆ *Karş.* **cemal** § ❷ Kızgınlık, öfke.

Celâlî /celâlî/, i. *Bozoklu Celâl'in adından. tar.* Osmanlı Imparatorluğu'nun eski çağlarda, Anadolu'da Osmanoğullarına baş kaldıran halka verilen ad. [*Ing.* Jalali rebel].

celâllenmek, nsz. f. Yüzü sertleşip öfkelenmek, heybetli bir hal almak. [*Ing.* To get into a rage; *Fr.* Se mettre en colere].

celâlli, s. Yüzü sert ve öfkeli *(kimse),* kızgın, çabuk parlayan. [*Ing.* Irascible, easily angered, irritable,testy, quick-tempered; *Fr.* Emporte, irascible].

celb, i. ◘ **Celp.**

~ etmek (eylemek), *dey.* Kendi üzerine, tarafına çekmek. [*Ing.* To attract, to let come, procure, import; *Fr.* Action de faire venir].

~ olunmak, *dey.* Çağırılmak, getirtilmek.

celbe, i. Avcı çantası. [*Ing.* Gamebag; *Fr.* Carnier].

celbeden, s. Çeçen. [*Ing.* Attractive, attractif, -ive, attirant,-ante, attrayant,-ante].

☆ *Yak. anl.* **çekici, üzerine çeviren, davet eden.**

celbetmek(i), f. *Ar* ve *T.* § ❶ Kendine çekmek. [*Ing.* To attract; *Fr.* Attirer]. § ❷ Getirtmek. [*Ing.* To invite, call, send for; *Fr.* Apporter, fair venir, appeler, inviter, convoquer].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **üzerinde toplamak, gözü çekmek, ilgi toplamak, alâka çekmek.** § ❷ **çağırtmak.**

☆ *Karş.* § ❶ **silik olmak, sönük geçmek, göstermemek,** § ❷ **Göndertmek, yollatmak.**

celep,-bi, i. *Osm.* < *Ar. celeb.* Koyun, keçi, sığır gibi kasaplık hayvanların ticaretini yapan kimse. [*Ing.* Cattle-dealer; *Fr.* Marchand du betail].

☆ *Eşanl.* **davar tüccarı.**

celepçi, i. *esk.* ◘ **Celep.**

celeplik,-ği, i. Koyun, keçi, sığır gibi kesilecek hayvanların ticaretini yapma isi.

celî /celî/, s. *Osm.* < *Ar. celâ, esk.* § ❶ Açık, asikâr, belli. [*Ing.* Clear, evident, manifest, obvious; *Fr.* Clair,-aire, evident,-ente, manifeste, visible]. § ❷ Parlak, cilâlı. § ❷ *hat.* Hüsnühat'da her tarz yazının uzaktan kolayca okunabilecek kadar kalın ve iri yazılmış olanı; genellikle levha ve yazıtlarda kullanılan eski bir yazı çeşidi. [*Ing.* A spectacular style of writing].

celil, s. *Osm.* < *Ar. celâl, esk.* § ❶ Yüksek, çok büyük ve ulu olan. [*Osm.* Ali; *Ing.* Eminent, superior, illustrious; *Fr.* Superieur, -eure, eminent-ente, sublime]. § ❷ Tanrı'nın sıfatlarından biri. § ❸ öz. i. Erkek adı.

celile, s. *esk.* § ❶ Celil'in müennisi § ❷ öz. i. Kadın adı.

cellât,-dı /cellât/, i. *Osm.* < *Ar. celd* > *cellâd.* § ❶ Ölüm cezasına çarptırılanları öldürmek işini üzerine alan kimse. [*Ing.* Executioner, hangman; *Fr.* Bourreau]. § ❷ *mec.* Merhametsiz, zalim. [*Ing.* Merciless, cruel; *Fr.* Cruel,-elle].

~ gibi, *dey.* Acımasız. [*Ing.* Cruel; *Fr.* Cruel,-elle].

cellâtlık,-ğı, i. Cellâdın mesleği. [*Osm.* Celladî; *Ing.* Executioner's office; *Fr.* Office du bourreau]. § ❷ Merhametsizlik, zulüm, vahset. [*Ing.* Cruelty; *Fr.* Cruauté].

celp,-bi, i. *Osm.* < *Ar. celb.* § ❶ Kendi üzerine çekme, çağırma, **getirtme.** § ❷ *ask.* Askerlik kanununa göre çağına giren yurttaşlara gerektiği zaman yedeklerin silâh altına alınması. [*Ing.* Call; *Fr.* Appel]. § ❸ *huk.* Bir hukuk veya ceza dâvasında taraflar, bilirkişi, tanık gibi dâvada görevi bulunan kimselerin mahkemeye çağırılmaları. [*Ing.* summons; *Fr.* Citation].

☆ *Eşanl.* **davet, yazılı çağrı.**

~ müzekkeresi (kâğıdı), *huk.* ◘ **Celpname.**

celp.name /celpnâme/, b.i. *huk.* Dâvacı, sanık, tanık, bilirkişi, sıfatını taşıyan bütün şahısların sulh, asliye, temyiz mahkemelerinde, sorgu hâkimliğinde hazır bulunmaları için mübasir veya posta vasıtasiyle gönderilen çağrı kâğıdı. [*Lat. Citatio, citatorium, denuntiatio, evocatio, in lus vocatio; Ing.* Citation, summons; *Fr.* Citation].

☆ *Eşanl.* **dâvet mektubu, celp kâğıdı, celp müzekkeresi.**

celse, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ *siy.* Bir kurulun yaptığı toplantı, oturum. [*Ing.* Session; *Fr.* Session, séance] § ❷ *huk.* Mahkeme duruşması. [*Lat. Conventus; Ing.* Hearing, sitting of the court; *Fr.* Débat, audience].

☆ *Eşanl.* **oturum.** ◉ **~ yi açmak,** *siy.* Meclis başkanının konuşma için toplanmış olan üyelere işe başlanacağını haber vermesi. [*Ing.* To open the session; *Fr.* Ouvrir le séance]. ◉ **~ yi kapamak,** *siy.* Başkanın, konuşma halinde bulunan üyelere oturumun bittiğini haber vermesi. [*Ing.* To close the meeting; *Fr.* Lever le séance]. ◉ **~ yi tatil etmek,** *siy.* Konusulan mesele tamamlanmadan oturumu kesmek. [*Ing.* To adjourn the meeting; *Fr.* Faire cesser la séance]. ◉ **açık (aleni) ~,** *huk.* Gerek hukuk, gerekse ceza davalarında duruşmanın herkese açık olması, herkesin duruşma salonuna girmek imkânını bulması. [*Ing.* Public hearing; *Fr.* Audience publique].

celve(t), i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Düğünde gelinin peçesiz olarak damada gösterilmesi. [*Ing.* First unveiled presentation of a bride to her husband at the wedding]. § ❷ Yeni gelinin duvağının kaldırılması töreni ve bunun için güveyin geline verdiği hediye, yüz görümlüğü. [*Ing.* Present given by the husband at the wedding].

celvetlik,-ği, i. Aziz Mahmut Hüdaî'nin kurduğu tarikata verilen ad. [*Osm.* Celvetiye].

cem[1], i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Toplama, biriktirme. [*Ing.* ve *Fr.* Collection] § ❷ Toplanma, toplam, bir araya getirilme § ❸ *esk. huk.* Genel ve özel bir konuyu bir kategori içine sokma. § ❹ *esk. mant.* Bir terimi genellestirme. § ❺ *esk. mat.* Toplamak işi. [*Ing.* ve *Fr.* Addition].

~ etmek (olmak, olunmak), *dey.* Toplamak (Toplanmak, toplanılmak). [*Ing.* To collect, to assemble, to bring together, to gather or pick up, to add (up); *Fr.* Additioner].

cem[2], i. *Osm.* < *Ar. cemn, esk.* Kalabalık, çokluk. [*Ing.* Multitude, concourse].

cemaat,-ti /cemâat/, i. *Osm.* < *Ar. cem. esk.* § ❶ Insan topluluğu, halk. [*Ing.* ve *Fr.* Multitude]. § ❷ Namaz kılmak, mevlût veya vaız dinlemek üzere toplanan halk: *Cemaat ne kadar çok olursa olsun, imam bildiğini okur.* [*Ing.* Congregation; *Fr.* Foule de musulmans réûnis dans une mosquée pour faire la prière en commun] § ❸ Bir dinden veya mezhepten olan topluluk: *Ermeni cemaati, Yahudi cemaati.* [*Ing.* Religious community; *Fr.* Communauté religieuse]. § ❹ Insan kalabalığı: *Cemaati peşine takmış geliyor.* [*Ing.* Crowd, flock; *Fr.* Foule].

☆ *Yak anl.* **toplum, cemiyet, kamu, âmme, halk, nâs, ahali, ulus, millet, ümmet.** ◉ **~ e uymak,** *dey.* Herkes gibi davranmak. ◉ **~ le namaz kılmak,** *dey.* Imama uyarak namaz kılmak. ◉ **cümbür ~,** *h.d. dey.* Hep beraber, toplu olarak. [*Ing.* All together, the whole crowd; *Fr.* Avec armes et bagages, avec toute la smala].

~ ne kadar çok olsa (cami ne kadar büyük olsa), imam gene bildiğini okur, *dey.* Belli bir şekilde davranmak zorunda bulunan bir kimseyi başka bir yola çekmeye çalışanlara boşuna yorulduklarını hatırlatmak için söylenir.

cemaatler, ç.i. *huk.* Osmanlı saltanatında, devletçe tanınmış olan mezheplere mensup insanların kurdukları topluluklar.

cemadat,-ti /cemâdât/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* Cansızlar, yaşama ve büyüme kabiliyeti olmayan yaratıklar. [*Ing.* Inorganic substances; *Fr.* Corps inanimés].

cemal /cemâl/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Güzellik, yüz güzelliği. [*Osm.* Hüsün; *Ing.* beauty of face; *Fr.* Beauté du visage]. § ❷ öz.i. Erkek adı.

cem'an /cem:an/, z. *Osm.* < *Ar. cem. esk.* Toplayarak, toplanmış olarak, yekûn olarak, topu birden, hepsinin topu. [*Ing.* As a total, in all; *Fr.* Tous, toutes ensemble].

~ yekûn, *dey.* Hepsinin toplamı, topu birden, hepsinin topu. [*Ing.* The sum total, in all, as a total; *Fr.* En tous, totalement].

cemat, i. *Osm.* < *Ar.* Cansız, canlılık gelişmesi bulunmayan nesne.

cemaziyelâhır /cemāziyelāhır/, i. *Osm.* < *Ar. cumad-el-ahire. esk.* Kamer tahviminin altıncı ayı, küçük tövbe ayı.

cemaziyelevvel /cemāziyelevvel/, i. *Osm.* < *Ar. cümad-elûlâ, esk.* § ❶ Kamer takviminin beşinci ayı, büyük tövbe ayı. § ❷ *mec.* Bir kimsenin biraz lekeli olan geçmişi. ◉ **— ini bilmek,** *dey.* Bir kimsenin geçmişini, eski kötülüklerini bilmek. [*ing.* To know all about him *(things are not to a person's credit); Fr.* Bien connaître].

cemek,-ği, i. Yerdeki çamuru kazımak için bir sopa ucuna geçirilen yassı demir.

cemetmek(-i), f. *Ar. ve T.* § ❶ Toplamak, bir araya getirmek; *Nefsinde bir hayli meziyet cemetmiştir.* [*ing.* To bring together; *Fr.* Réunir]. § ❷ *mat.* Toplamak, bir cinsten olan şeylerin sayısını bir araya getirip toplamını bulmak. [*ing.* To add; *Fr.* Additionner].

cemi',-m'i, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ *mat.* Toplama. [*ing.* ve *Fr.* Addition]. § ❷ *gram.* Çoğul. Kelimenin birden fazla şeyi anlatan hali: *Adamlar, koyunlar.* [*ing.* Plural; *Fr.* Pluriel].

cemi²,-i /cemî/, *Osm.* < *Ar.* Bütün, hep, -in hepsi, -in tümü. [*ing.* All, the whole; *Fr.* Tout, toute, tous, toutes]. ◉ **— i âhanet,** *huk.* Umumî, mahallî veya belediye hizmetin yapılması maksadıyle hükümet veya belediyelerin yardım toplamaları. [*Lat. Collectio, collatio; ing.* Public subscription; *Fr.* Quête *publique,* souscription].

cemî, s. § ❶ Toplamla ilgili. § ❷ Toplama ile ilgili, çoğul yapan. [*ing.* Plural; *Fr.* Pluriel,-elle]. ☆ *Eşanl.* **çoğul.**

cemil, s. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ *(Erkek hk.)* Güzel. [*ing.* Praiseworthy, admirable; *Fr.* Agréable, gracieux,-euse]. § ❷ Tanrının sıfatlarından biri. [*ing.* All-gracious (God)]. § ❸ öz.i. Erkek adı.

cemile /cemile/, i. *Osm.* < *Ar. cemâl, esk.* § ❶ Bir kimsenin gönlünü hoş etmek için yapılan hareket, gönül okşarlığı: *Misafire cemile olsun diye sofraya çiçek ve yemiş doldurdu.* [*ing.* Courtesy, compliment; *Fr.* Compliment, délicatesse]. § ❷ s. *(kadın hk.)* Güzel. § ❸ *öz.i.* Kadın adı.

— göstermek, *dey.* Gönül okşayıcı davranışta bulunmak, lütfetmek.

☆ *Eşanl.* **iyiliksever.**

cemilekâr, s. *Osm.* < *Ar, cemâl. esk.* ◘ **iyiliksever.**

cemilekârlık,-ğı, i. *esk.* ◘ **Iyiliksever lik.**

cemiyet,-ti, i. *Osm.* < *Ar. cem.* > *cemiyyet.* § ❶ Topluluk, bir araya geliş: *İnsan cemiyeti.* [*ing.* Association; *Fr.* Réunion, association] ☆ *Eşanl.* **toplum.** § ❷ Kurum, bir bilim veya meslek mensupları, dernek: *Tarih cemiyeti, tıp cemiyeti.* [*Ing.* Society; *Fr.* Société] § ❸ Düğün v.b. eğlenceli toplantı: *Evlenme cemiyeti, sünnet cemiyeti.* [*Ing.* Party; *Fr.* Noce, partie] § ❹ *huk.* Kazanç paylaşmaktan başka bir amaçla ikiden fazla kişinin bilgilerini ve faaliyetlerini sürekli bir şekilde birleştirmek yoluyle bir ana tüzüğe uygun olarak kurdukları tüzel kişilikli teşkilât § ❺ *ed.* Birbirine uygun veya zıt anlamlı kelimeleri tenasüp *(orantı)* veya tezat *(karşıtlık)* sanatları yoluyle bir araya getirme. ◉ **— ler hukuku,** *huk.* Cemiyetlerle ilgili kuralları koyan ve cemiyetler içindeki kişisel ilişkiler düzenleyen hukuk dalı. [*ing.* Company law; *Fr.* Législation sur les associations].

— amacı, *huk.* Bir cemiyetin kurucularını, bu cemiyetin kuruluşu konusunda harekete geçmeye yönelten, cemiyet faaliyetinin bütün üyelerce benimsenmiş son hedefi.

— birlikleri, *huk.* ◘ **Birlik.**

— denetleme kurulu, *huk.* Genel kurul adına yönetim kurulunun işlem ve hesaplarını denetleyen seçimlik organ.

— genel kurulu, *huk.* Cemiyet üyelerinin tümünün meydana getirdiği, cemiyetin en yüksek organı.

— hayatı, *dey.* Sosyal hayat. [*ing.* Social life; *Fr.* Vie sociale].

— haysiyet divanı, *huk.* Cemiyetin amacına aykırı tutum ve davranışlarda bulunan üyelere ihtar, geçici çıkarma, süresiz çıkarma v.b. dernek cezaları verebilen seçimlik organ.

☆ *Eşanl.* **disiplin kurulu.**

— hürriyet, *huk.* Bireylerin yalnız malî, nakdî bir maksada dayanmaksızın faaliyetlerini ve bildiklerini daimî bir surette birleştirmek konusundaki hürriyetleri. [*ing.* Freedom for association; *Fr.* Liberté d'association].

— organları, *huk.* Cemiyete ait görevleri kanuna veya cemiyetin tüzüğüne göre bağımsız bir şekilde yerine getirmek üzere tayin edilen veya kendisine bu tip görevleri bağımsız olarak yerine getirme yetkisi fiilen verilen şahıs veya şahıs grupları.

— tüzüğü, *huk.* Cemiyetin iş yasayışına ve kuruluşuna ilişkin kuralların bütününü kapsayan belge.

— üyesi, *huk.* Cemiyeti meydana getiren kişilerden her biri. [*Ing.* Member; *Fr.* Societaire].

— yönetim kurulu, *huk.* En az üç kişiden meydana gelen, cemiyeti idare ve temsil eden, cemiyetin fiili ehliyetini kullanmasını sağlayan organ.

cemiyetli, s. Derli, toplu, eksiksiz. [*ing.* Tidy, well coordinated; *Fr.* Ordonné, (bien)rangé, en ordre].

— söz, *dey.* Aynı zamanda birkaç fikir ve maksadı anlatan dolgun söz.

cemre, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Yanmış kömür parçası, kor anlamına gelen bir söz § ❷ Bahardan az önce, ilkin havada, sonra suda ve en sonra toprakta meydana geldiği sanılan sıcaklık yükselişi: *Birinci cemre havaya düşer* § ❸ *esk. tıp.* Karakabarcık denilen iltihaplı çıban. § ❹ *esk.* Hacca gidenlerin Mina vadisinde şeytan taşlaması § ❺ Küçük çakıltası.

cenabet,-ti /cenâbet/, i. *Osm.* < *Ar. cünüb.* § ❶ İslâm inanışlarına göre gusül abdestini gerektiren hal ve bu halde bulunup henüz temizlenmemiş kimse: *Kur'ana dokunamaz, namaza yanaşamaz, Cenabetten keramet umulmaz.* [*ing.* Uncleanliness, ritual impurity; *Fr.* Salaud] § ❷ Hakaret sözü olarak «pis» anlamında kullanılır; pis, kötü, hoşlanılmayan fena şey veya kimse. [*ing.* Filthy; *Fr.* Sale].

cenah /cenah/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Kuş kanadı. [*ing.* Wing; *Fr.* Aile] § ❷ Kol, pazı § ❸ Açılıp kapanan şeylerin kanatlarından her biri. [*ing.* Wing; *Fr.* Battant] § ❹ Yan, taraf § ❺ *siy.* Aynı siyasî görüşü paylaşan kimseler topluluğu: *Sağ cenah, sol cenah.* [*ing.* Party; *Fr.* Partie] § ❻ *esk.* Savaş düzenindeki ordunun iki yanından her biri: *Her iki cenahtan düşmana saldırdılar.* [*ing.* Wing of an army; *Fr.* Aile]. ☆ *Eşanl.* **ordu kolu** § ❼ *mim.* (a) Binanın yan tarafları; (b) Binanın yan taraflarına doğru çıkan kısımlara verilen ad. ☆ *Eşanl.* **yan cephe.**

— topu, *ask.* Ordunun yanlarına yerleştirilen top. [*ing.* Flank gun].

cenan /cenan/, i. *Osm.* < *Ar.* Kalb, yürek, gönül. [*ing.* Heart; *Fr.* Cœur].

cenap,-bı /cenap/, i. *Osm.* < *Ar. cenâb. esk.* § ❶ Asıl anlamı «*yan*» ve «*yön*» ise de Türkçe'de «*hazret, hazretleri*» gibi bir saygı sözü halinde kullanılmıştır: *Cenabı Hak, Sefer Cenapları* § ❷ Şeref ve haysiyet ◉ **Cenabı Allah ömrü şahanenizi muzdat ve kalbi humayununuzu meshur buyursun:** *Allah ömrünü arttırsın, kalbinizi sevinçli kılsın* ◉ **cenabı Hak şanü şevketini ilâ etsin,** *dey.* Allah şanını ve büyüklüğünü arttırsın ◉ **Cenabı Hak hüsnü netice ihsan buyursun,** *dey.* Allah sonunu iyi etsin anlamında.

cenaze /cenâze/, i. *Osm.* < *Ar. cinâze.* § ❶ Tabuta konmuş ve gömülmeye hazırlanmış insan ölüsü. [*Ing.* Body *(in coffin); Fr.* Mort]. ☆ *Eşanl.* **mevta, meyyit, ceset, naaş.** ☆ *Karş.* **diri, canlı.** § ❷ Cenaze töreni. [*ing.* Funeral procession (or ceremony); *Fr.* Cortège funèbre] ◉ **canlı —,** *dey.* Çok zayıf. [*Fr.* C'est un cadavre ambulant].

— alayı, *din.* Ölüyü kaldırma töreni veya bu törende yer alan kalabalık. [*Ing.* Funeral procession; *Fr.* Cortège funèbre, convoi]. ☆ *Eşanl.* **kortej.**

— gibi, *dey.* Benzi sararmış. [*ing.* Very pale; *Fr.* Très pâle].

— marşı, *müz.* Cenaze törenlerinde çalınan belli bir müzik parçası. [*Ing.* Funeral march; *Fr.* Marche funèbre].

— namazı, *din.* Cenaze musalla taşında iken kılınan namaz. [*ing.* Prayer performed at the funeral; *Fr.* Prière qu'on fait avant l'enterrement d'un musulman].

— oyunları, *esk.* Rom. Büyük kişilerin ölümü dolayısiyle cenaze törenlerinde düzenlenen oyunlar.

— selâsı, *din.* Cenaze için okunan ezan. [*ing.* Funeral prayer; *Fr.* Prière funèbre].

— töreni, *din.* ve *sosy.* Cenazenin defni *(gömülmesi)* için yapılan tören. *(İlkel ve gelişmiş bütün toplumlarda ortak olan esaslı tören olup, ilkellerde tam bir ayin görünüşündedir).* [*Ing.* Funeral *(ceremony); Fr.* Funérailles].

cenb, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Yön, taraf. [*Ing.* Side; *Fr.* Plèvre].

cenbiye, i. *Osm.* < *Ar. cenb.* Namlısı hilâl gibi eğri bir cesit Arap kaması olup, yan tarafa sarıldığı için yanlık anlamında bu ad verildi. [*Ing.* A curved Arabian dagger; *Fr.* Poignard courbe et pointu employé par les bédouins du Hédjaz].

cendeliye, i. *Osm.* < *Ar. cendeliyye. din.* Rufaî tarikatının on iki şubesinden biri.

cendere, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Sıkıştırma islemlerinde kullanılan makine veya âlet baskı (basınç) makinası: *Su cenderesi, çiftçi cenderesi.* [*Ing.* Press; *Fr.* Press, pressoir] § ❷ Dar dere, boğaz, vâdi, dar geçit. [*Ing.* Narrow gorge; *Fr.* Défilé, très étroit] § ❸ Çamasır ve kumaş ütülemeye yarayan birbirine bitişik iki yuvaklı âlet olup, bunu ciltçiler de kitap sıkıştırmak için kullanırlar. [*ing.* Bookbinder's press; *Fr.* Cylindre] § ❹ *mec.* Sıkıntı, manevî baskı, eziyet, zorluk: *Maksadınız beni cendereye sokmaktır* § ❺ Kalın oklava § ❻ *mec.* Dar ve sıkı yer ◉ **— ye koymak,** *mec.* Çok sıkıştırmak [*ing.* To oppress; *Fr.* Opprimer] ◉ **el — si,** *mek.* Elle yapılan mekanik zorlamayı, mekanik veya hidrolik bir sistemle büyüterek basınç sağlayan cendere ◉ **su — si,** *mek.* Yüklü bir akümülatör, bir tulumba veya bir kompresör yardımıyle bir akışkanı sıkıştırarak basınç elde edilen cendere. ☆ *Eşanl.* **hidrolik cendere** ◉ **yekpare —,** *mek.* Cendereye tespit edilmiş bir tulumba yardımıyle gerekli hidrolik gücü sağlayan su cendere si.

— baklavası, *mutf.* Yufkası cendere denilen oklava ile açılan baklava.

Ceneviz, öz.i. *It. genovese.* Genova cumhuriyeti. [*ing.* The Genoese, genoa; *Fr.* Gênes].

Cenevizli, s. *tar.* Ceneviz *(bugünkü Cenova şehri)* cumhuriyeti halkından olan *(kimse)* [*ing.* A Genoese; *Fr.* Citoyen de la république de Gênes].

Cenevre, öz.i. İsviçre'de bir şehir. [*ing.* Geneva; *Fr.* Genève].

cengâver /cengaver/, b. i. *Osm.* < *Fars. ceng.* savaş + *âver,* getiren. *esk.* § ❶ Savaşçı, cenkçi, silâhşör. [*Osm.* Muharip; *ing.* Warrior, combattant, fighter; *Fr.* Combattant,-ante, guerrier]. ☆ *Eşanl.* **harbcı, savaşan.** § ❷ s. Harbi seven, savaşkan, döğüsken. [*Ing.* Combative, bellicose, quarrelsome; *Fr.* Combat(t)if,-ive, batailleur, agressif,-ive]. ☆ *Eşanl.* **harbçı, kavgacı, savaşçıl.**

cengâverlik,-ği, /cengâverlik/, i. Savaşçıl, savaşkanlık. [*ing.* Combativeness, combativity; *Fr.* Combativité, agressivité].

cenge, i. § ❶ Kıvılcım gibi ufak ateş koru. [*ing.* Spark; *Fr.* Petit morceau de braise] § ❷ Ateşböceği. [*ing.* Firefly; *Fr.* Ver luisant].

cengel, i. *Osm.* < *Fars.* < *Ing. jungle* < *Hintç. cangal, orm.* § ❸ Hindistan'ın ağaçlar ve yüksek otlarla örtülü geniş ormanlarına verilen ad § ❷ *trm.* Sıcak ülkelerde bir çeşit ormanlık, yerine göre bataklık, çalılık bir bitki örtüsü.

— tavuğu, *zool.* ◘ **Tavuk.**

cenin /cenîn/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* (a) *tıp.* Ana rahminde döllenmiş yumurtanın daha olgunlaşmamış hali; (b) *huk.* Henüz ana rah-

minde bulunan çocuk. *(Sağ olarak doğan cenin, ana karnına düştüğü andan itibaren medenî hukukla beliren haklardan yararlanır).* [*Ing.* Embryo, foetus; *Fr.* Embryon, foetus]. ◉ **~ i sakıt**, ◘ **Düşüt.**

☆ *Eşanl.* **dölüt.**

cenk,-gi, i. *Osm.* < *Fars. ceng.* Savaş, harb, kavga. [*Ing.* Battle, fight, war; *Fr.* Guerre, lutte, combat].

~ adamı, *dey.* Savaşan, savaşçı.

☆ *Eşanl.* **muharip, savaşkan.**

~ arabası, *tar.* ◘ Araba.

~ etmek (eylemek), *dey.* § ❶ Savaşmak. [*Ing.* To fight; *Fr.* Se battre, combattre] § ❷ Çekişmek, mücadele etmek. [*Ing.* To struggle; *Fr.* Lutter].

cenkçi, s. Savaş arayan, savaşı sever, kavgacı. [*Ing.* Quarrelsome; warlike, bellicose; *Fr.* Belliqueux,-euse].

Eşanl. **savaşçı.**

cenkleşmek(-le), nsz. f. § ❶ Savaşmak. [*Ing.* To combat, to fight; *Fr.* Combattre, lutter]. § ❷ Atışmak, çekişmek, kavga etmek [*ing.* To dispute; *Fr.* Disputer] § ❸ Uğraşmak, çabalamak, mücadele etmek. [*Ing.* To struggle; *Fr.* Lutter].

☆ *Karş.* **barış (sulh) yapmak.**

cenk.name, b.i. Savaş hikâyeleri anlatan kitap.

cennet,-ti, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Din inanışlarına göre, günah işlememiş olanların, iyilik yapanların öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer. [*Osm.* Behişt; cavidan-saray; *Ing.* Paradise, heaven; *Fr.* Paradis] § ❷ *mec.* Ferahlık veren güzel yer § ❸ *(Geniş anlamda)* Çok güzel bahçe. [*Ing.* Garden, park] § ❹ öz.i. Kadın adı.

~ balığı, *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Cennet-balığıgiller *(Anabantidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 7-8 sm. Mavi-yeşil bir zemin üzerine bakır rengi dik bandlarla süslüdür. Ancak bir çift beslenir. Çok sayıda olunca kuvvetli olan erkek diğerlerini yok eder. Sadece su içindeki hava ile yasamayıp ayrıca hava yutar ve bu hava ile köpük haline gelen ağız salgısından yuva yapar. Güney Çin'de yaşar. Tropik süs balığıdır. [*Lat. Macropodus viridiauratus, Polyacanthus viridiauratus; Ing.* Paradise fish; *Fr.* Poisson de paradis].

~ balığıgiller, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Kefaller *(Percesoces)* alt takımına giren bir familyası. Ktenoyid pullarla örtülüdür. Tatlı sularda yaşarlar. Suyun dışına alınınca uzun zaman canlı kalırlar. **Cennet balığı** *(Macropodus viridiauratus)*, **gurami** *(Osphromenus olfax)*, **cüce gurami** *(Colisa lalia)*, **dev gurami** *(C. fasciata)*, **gök gurami** *(Trichogaster trichopterus)*, **Siyam kavgacı balığı** *(Betta splendens)*, **tırmaşık balık** *(Anabas scandens)* türleri iyi bilinir. [*Lat. Anabantidae; Ing.* Labyrinthine fishes; *Fr.* Anabantidés].

~ canıma minnet, *dey.* Memnunluk verici durumları kabullenirken söylenilir. [*Fr.* Je ne demande pas mieux].

~ çiçeği, *bot.* ◘ **Tavus çiçeği.**

~ gibi, *dey.* Çok güzel, havadar, bağlık bahçelik yerler için kullanılır. [*Ing.* Like paradise, very beautiful, idyllic; *Fr.* Paradis].

~ kuşu, § ❶ *zool.* Ötücükuşlar *(Passeriformes)* takımının Cennetkuşugiller *(Paradiseidae)* familyasından, alt tarafı sarımsı esmer renkte, tüyleri güzel renkli ötücü kuşlara verilen genel bir ad. [*Lat. Paradisea; Ing.* Bird of paradise; *Fr.* Paradisier, oiseau de paradis] § ❷ *bot.* Bir-çenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, Muzgiller *(Musaceae)* familyasından, anayurdu Güney Afrika olan ve çiçekçilikte çok makbul olan turuncu renkli ve kuşa benzeyen çiçek durumları veren bir bitki. İstanbul'da serlerde yetiştirilir. [*Lat. Strelitzia reginae*] § ❸ *dey.* Küçücükken ölen günahsız masum bebek. [*Ing.* An innocent babe who is evidently not long for this world]. § ❹ *astr.* ◘ **Cennetkuşu.** ◉ **büyük ~ ~**, *zool.* Bir cennet kuşu türü. Uzunluğu 100 sm. Sırtı ve kanatları kahverengi, karnı menekşe rengi, başı, boynu ve kuyruğu sarıdır. Orta kuyruk tüyleri turuncu olur. [*Lat. Paradisea apoda; Ing.* Great bird of paradise; *Fr.* Grand paradisier]. ◉ **gök ~ ~**, *zool.* Bir cennet kuşu türü. Sırtı mavi-yeşil, başı ve kanatları kara, kuyruğu mavi-sarıdır. [*Lat. Paradisea rudolphi; Ing.* Rodolph's paradise-bird; *Fr.* Paradisier bleu] ◉ **gök-bayraklı ~ ~**, *zool.* Ötücükuşlar *(Passeriformes)* takımının, Cennetkuşugiller *(Paradiseidae)* familyasından bir kuş türü. Başın gerisinde iki mavi uzantı bulunur. [*Lat. Pteridophora alberti; Ing.* Albert's paradise bird; *Fr.* Paradisier d'Albert] ◉ **kırmızı ~ kuşu**, *zool.* Bir cennet kuşu türü. Sırtı sarı, yan kuyruk tüyleri kırmızıdır. [*Lat. Paradisea rubra; Ing.* Red bird of paradise; *Fr.* Paradisier rouge]. ◉ **kral ~ kuşu**, *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Cennet-kuşugiller *(Paradiseidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 20 sm. kadardır. Sırtı parlak kırmızımsı, karnı beyaz ve ardında 2 uzun, kıvrık kuyruk tüyü vardır. [*Lat. Cincinnurus regius; Ing.* Kingbird of paradise; *Fr.* Paradisier royal]. ◉ **küçük ~ kuşu**, *zool.* Bir cennet kuşu türü. Küçüktür. Sırtı saman rengidir. [*Lat. Paradisea minor; ing.* Small paradise bird; *Fr.* Petit paradisier, petit émeraude]. ◉ **on iki telli ~ kuşu**, *zool.* Ötücü-kuşlar *(Paradisaeidae)* familyasından bir kuş türü. Başı, kanatları ve kuyruğu menekşe rengindedir. Karnı sarı olur. Arda doğru 12 tane tel biçiminde, kara tüy uzanır. [*Lat. Seleucides ignotus; Ing.* Twelve-wired bird of paradise; *Fr.* Sèleucide eclatant, seleucide multifil].

~ kuşugiller, b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Öz-ötücüler *(Oscines)* üst familyasının bir familyası. Çok güzel renkli, zarif tüylü ve çok iyi gelişmiş, süslü, uzun kuyrukları olan bu kuşların orta uzunlukta yandan basık bir gagaları vardır. Yeni Gine ve dolaylarındaki adalarda ormanlarda yaşarlar. 120 kadar türü vardır. **Büyük cennet kuşu** *(Paradisea-apoda)*, **küçük cennet kuşu** *(P. minor)*, **kırmızı cennet kuşu.** *(P. rubra)*, **gök cennet kuşu** *(P. rudolphi)*, **oniki-telli cennet kuşu** *(Seleucides ignotus)*, **gök-bayraklı cennet guşu** *(Pteridophora alberti)*, **kral cennet kuşu** *(Cincinnurus regius)*, **ipekli çardak kuşu** *(Ptilorhynchus violaceus)* türleri çok iyi bilinir. [*Lat.* ve *ing. Paradisaeidae; Fr.* Paradiséides].

~ öküzü, *dey.* Yüreği temiz, iyi kalbli, fakat saf ve budala kimse. [*Fr.* Benêt].

~ tohumu, *bot.* ◘ **Tohum.**

~ yatak, *ağ. iş.* Cennet somya. İçinde esneklik sağlayan yaylar veya kauçuk bulunan döşek. [*Ing.* Spring-bed; *Fr.* Lit à sommier élastique].

~ yeşili, ◘ **Tavus yeşili.**

Cennetkuşu, öz.i. *astr.* Güney kutbuna 20° kadar uzakta, Güney gök kubbesinin küçük takımyıldızı olup buna çıplak gözle görülebilen ancak birkaç yıldız bağlıdır. [*Lat. Apus = Aps); ing.* Bird of paradise; *Fr.* Oiseau de paradis]. ◘ *ŞEKİL: 518.* — **TAKIMYILDIZLAR.**

cennetlik,-ği, s. § ❶ Öldükten sonra yeri cennet olacağı sanılan *(kimse).* § ❷ *(Ölmüş kimse hk.)* Yeri cennet olan. [*Osm.* Cennetmekân; *Ing.* Destined for heaven, deserving of heaven; *Fr.* Qui mérite d'avoir séjour au paradise, bienheureux].

☆ *Yak. anl.* § ❸ **günahsız, iyilik eden, iyilik sever, iyiliği çok, makbul kul.**

☆ *Karş.* § ❶ **cehennemlik, kötülük eden, zulmeden, günahkâr.**

cennet.mekân, b.i. Yeri cennet olan. [*Ing.* Dwelling in paradise, deceased of happy memory].

cenomaniyen, i. *jeol.* Üst kretase'nin *(tebeşir sistemi)* alt katına verilen ad. [*Fr.* Cénomanien].

centilmen, i. ve s. *Ing. gentlemen.* Sosyal hayata yatkın, terbiyeli ve kibar erkek; *Sporda centilmenlik şarttır.* [*Fr.* Gentleman].

☆ *Eşanl.* **çelebi.**

centilmence /centilmen:ce/, z. Kibarca, centilmene yakışır bir tarzda: *Centilmence bir davranış.* [*Ing.* Gentlemanlike, in a gentleman way].

☆ *Yak. anl.* **kibarca, terbiyelice, usulüne göre.**

☆ *Karş.* **görgüsüzce, kabaca, terbiyesizce.**

centilmenlik,-ği, i. § ❶ Centilmen olma hali, kibarlık, centilmene yakışır davranış. [*Ing.* Gentlemanliness].

centiyana, i. *Lat. gentiana. bot.* İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının centiyangiller *(Gentianaceae)* familyasından, Orta Avrupa'da ve Türkiye'de Doğu Karadeniz bölgesi ve Uludağ'da yetişen bir veya çok yıllık bir bitki: **Mavi centiyana** *(G. asclepiadea)* ve **Sarı centiyana** *(G. Lutea)* türleri Anadolu'da yaygındır. Bunlardan **Sarı centiyana** Temmuz-Ağustos aylarında çiçek açan, yüksek dağlardaki çayırlıklarda yetişen, 0.80 - 1.50 m. Yüksekliğinde, çok yıllık otsu bir bitkidir. Köklerinden mum, tanen, uçucu ve sabit yağ ile *gentianin* adlı bir alkaloit, *gentiopierin, gentiin* ve *gentioamarin* adlı glikozitler elde edilmiştir. Eskiden ateş düsürücü olarak kullanılmıştır; bugün ise istah açıcı ve midevi olarak kullanılmaktadır. [*Ing.* Gentian; *Fr.* Gentiane]. ◘ *ŞEKİL: 90.* — **ALP, SU VE BATAKLIK BITKILERİ.**

centiyane, i. *bot.* ◘ **Centiyana.**

centiyangiller, ç.i. *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Contortae (Gentianales)* takımından, genellikle ılıman bölgelerde yetişen otsu bitkileri kapsayan, yaklaşık olarak 70 cins ve 800 kadar türü bulunan bir familya. Yapraklar tam, karşılıklı, bazen almaşık olup çiçekler erdişi, aktinomorf, kaliks gamosepal, korolla gamotel, 4-5 parçalıdır. Meyva septisit kapsüldür. Türkiye'de 7 cinsi ve 80'e yakın türü vardır. [*Osm.* Centiyaniye; *Lat* ve *ing. Gentianaceae; Fr.* Gentianacées].

☆ *Eşanl.* **kızılkantarongiller.**

centiyanlar, ç. i. *bot.* **Centiyana** ve ona benzer türleri kapsayan bitki takımı. Zeytingiller, Centiyangiller, Zakkumgiller, ipektohumugiller ve *Loganiaceae* familyaları bu takıma girer. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Contortae, Gentianales].

cenuben. z. *Osm.* < *Ar.* Güney tarafından. [*Ing.* Southward, to the south; *Fr.* Au sud de].

cenubî /cenübî/, s. *Osm.* < *Ar. esk.* Güneysel.

cenup,-bu /cenüp/, i. *Osm.* < *Ar. cenûb. esk.* Güney.

cenuplu, s. ◘ **Güneyli.**

~ rüzgârı, ◘ **Lodos.**

cep,-bi, i. *Osm.* < *Ar. ceyb.* > *ceb.* § ❶ Elbisenin uygun yerlerine öteberi koymak için dikilen dörtköşe kumaş kese: *Ceket cebi, yan cep.* [*Ing.* Pocket; *Fr.* Poche] § ❷ *ask.* Düşman savunma cephesinin zayıflatılmış ve geriye atılmış darca kısmı § ❸ Boşluk: *Toprak altından akan sular bir cep meydana getirmiş* § ❹ Taşıtların trafiği aksatmadan durmalarını sağlamak amacıyla kaldırımların kenarına yapılan girinti, taşıt yanaşma yeri § ❺ İsim takımlarında, başta **«cep»** cebe sığabilecek boyda anlamı verir: *Cep defteri, cep saati, cep sözlüğü* § ❻ *jeol.* Bir kaya içindeki değişik yapılı, sınırlı kütle § ❼ *mad. oc.* Maden ocaklarında açılmış veya mevcut küçük odalara, boşluklara verilen genel ad. Pek çok çeşidi vardır § ❽ *biy.* ◘ **Kese** § ❾ *zool.* ◘ **Kese** ◉ **cebe atmak**, *dey.* Göstermeden, kendi de bakmadan cebe koymak [*Ing.* To pocke; *Fr.* S'approprier, mettre en poche]. ◉ **cebe indirmek**, *dey.* Bir şeyi acele cebe sokmak. [*Ing.* To pocket; *Fr.* S'appropier, mettre en poche] ◉ **cebi delik**, *dey.* Züğürt, parasız. [*Ing.* Penniless, broke; *Fr.* Queux, pauvre diable] ◉ **cebi hümayun**, *tar.* Abdülhamit sarayında özel harcamalar dairesi. [*Ing* The privy purse of the Sultan] ◉ **cebi para görmek**, *dey.* Çok para kazanmak. [*Ing.* To earn *(make)* money; *Fr.* Gagner beaucoup d'argent, faire fortune] ◉ **cebinden çıkarmak** *(birini)*, *dey.* Ondan pek üstün olmak. [*Ing.* To be far superior(to); *Fr.* L'emporter sur qn en qch.] ◉ **cebine indirmek (atmak)**, *dey. (Para hk.)* Hakkı olmadığı halde kendine mal etmek [*Ing.* To pocket; *Fr.* Sapproprier, mettre en poche]. ◉ **cebini doldurmak**, *dey.* Çok para edinmek. [*Ing.* To fill one's pockets,

to accumulate wealth; *Fr.* Gagner beaucoup d'argent, faire fortune] ◉ ~ **ten (cebinden) vermek,** *dey.* Kendi kesesinden, kendi malından ödemek. [*Fr.* Payer de sa poche]. ◉ **arka ~,** *kıyf.* Pantolonun arkasına yapılan cep ◉ **gizli ~,** *kıyf.* Elbisede keserek veya dikiş içine saklayarak yapılan cep. ◉ **göğüs cebi,** *kıyf.* Ceketlerin sol parçasının göğüs tarafına yapılan cep. ☆ *Eşanl.* **peto cebi** ◉ **iç ~,** *kıyf.* Ceket, pardesü, palto gibi giyeceklerin iki ön parçasının içine açılan cep. ☆ *Eşanl.* **korfo cebi** ◉ **ilik ~,** *kıyf.* Kumaşla ilik açma tekniğinde yapılan cep ◉ **kapaklı ~,** *kıyf.* Yırtmaçlı bir kapakla örtülen cep ◉ **kesme kapaksız ~,** *kıyf.* Ceket, pardesü, palto gibi giyeceklerin kapaksız dış cepleri ◉ **kibrit cebi,** *kıyf.* Kibrit konulması için ceketin sol iç alt kesiminde açılmış olan küçük cep ◉ **saat cebi,** *kıyf.* Saat konulması için pantalon kemer dikişi içine açılmış olan küçük cep ◉ **takma (üstten) ~,** *kıyf.* Ceket, pardesü, palto gibi giyeceklere dıştan konulan cep ◉ **yalancı ~,** *kıyf.* Kesiği ve torbası olmayan süs cebi ◉ **salgı ~ leri,** *bot.* Toplu halde bulunan birçok salgı hücresinin salgılarını akıttıkları ve çeşitli tarzlarda meydana gelen oval veya yuvarlak boşluklar. *(Örnek: Sedefotugiller ve maydanozgiller familyalarında rastlanan ve eterik yağ salgılayan salgı cepleri).*

~ **boşaltmalık,** Yatak odalarında soyunulduğu vakit ceplerden çıkarılan saat, mendil, cüzdan, evrak gibi şeyleri veya başka ufak tefeği koymaya yarayan ayaklı, ağzı geniş bir vazo şeklinde veya ayaksız çekmece ve kutu türünden şeyler. [*Ing.* Tidy; pin-tray; pouch-table; *Fr.* Vide-poche].

~ **defteri,** Cepte taşınabilir ciltli veya kaplı öteberi yazmakta kullanılır defter. [*Ing.* Pocket book; *Fr.* Carnet de poche].

~ **harçlığı,** Bir kimseye, ufak tefek ihtiyaçlarına harcaması için verilen para. [*Ing.* Pocket-money; *Fr.* Argent de poche].

~ **hastalığı,** *fitopatol. Taphrina pruni* adlı mantarın sebep olduğu erik hastalığı.

~ **iyonizasyon odası,** Radyoaktif maddelerle ve ışınlarla çalışan personelin ışınlara fazla maruz kalıp kalmadığını her an kontrol edebilmek için kullanılan ufak iyonizasyon odaları. [*Ing.* Pocket chamber; *Fr. Chambre d'ionisation de poche*].

~ **kitabı,** *matb.* Çoğunlukla seri halinde veya bir meslek ve konuya ait, düzenlice çıkan ve cebe sığacak boyda olan takvim, sözlük, atlas, ajanda, meslekî bilgiler, tarifeler, romanlar, şiir kitapları, v.b. ne verilen ad. [*Ing.* Pocket-book; *Fr.* Livres de poche].

~ **saati,** Cebe koyulabilecek boyda saat. [*Ing.* Watch; *Fr.* Montre]. ◘ *ŞEKİL: 462.* – **SAAT.**

~ **takvimi,** Cepte taşınabilir küçük boyda takvim. [*Ing.* Pocket calendar; *Fr.* Calendrier *(agenda)* de poche].

~ **yarasası,** *zool.* ◘ **Yarasa.**

cephane /cephane/, i. *Osm.* < *Fars. cebe,* zırh + *hâne, ev* > *cebhâne.* § ❶ *ask.* Birliklerin yanında kullanılmaya hazır bulunan çeşitli silâhları ateşlemeye elverişli, delici, kırıcı, yakıcı, parçalayıcı, tahrip edici, zehirleyici sis veya ışık verici savaş araçları. [*Ing.* Ammunition; *Fr.* Munition] § ❷ Silâh, zırh v.b. saklamaya yarayan yer. [*Ing.* Storehouse for arms; *Fr.* Depôt d'arme] § ❸ *arg.* Afyon: *Cephanemiz kalmadı babalık.* [*Ing.* ve *Fr.* Opium]. ☆ *Yak. anl.* **hap, macun, siyah, şıra, toprak.**

~ **arabası,** *ask.* Ön ve art olarak iki arabadan meydana gelmiş mühimmat arabası. [*Ing.* Ammunition wagon, caisson; *Fr.* Caisson].

~ **asansörü,** *den.* Mermileri cephanelikten top başına ulaştırmak için kullanılan, otomatik kumandalı ve dikey işleyen düzen. El, elektrik ve hidrolikle işletilenleri vardır.

~ **musluğu,** *den.* Yangın vukuunda ve muhataralı zamanlarda gerektiği takdirde cephanelikleri su ile doldurmak için yapılmış musluk.

~ **sandığı,** *den.* Cephanelerin korunması ve iyi muhafaza olunması için kullanılan içerleri çinko kaplı sandıklar.

cephaneci, i. *den.* Cephane ve cephanelik hizmetlerinde kullanılan erler.

cephanelik,-ği, i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars.* < *cebhanelik.* Cephanenin saklanması için yapılmış sağlam ve kapalı yer. [*Ing.* Arsenal, ammunition store; *Fr.* Arsenal, depôt, maison de munition].

cephe, i.ç: **cibâh.** *Osm.* < *Ar. cebhe.* § ❶ Alın. [*Ing.* ve *Fr.* Front] § ❷ *mim.* Bir yüzü: *Bu evin cephesi parka bakar, bu evin cephesi güneye bakar.* [*Ing.* Façade; *Fr.* Façade, fronton] § ❸ *ask.* (a) Bir savasta birliklerin en ileri kısımlarından geçtiği varsayılan çizgi. ☆ *Eşanl.* **savaş hattı.** [*Ing.* Front-line; *Fr.* Front d'operation]. (b) Savaş bölgesi: *Cepheye gitmek.* [*Ing.* ve *Fr.* Front]. § ❹ Yön, taraf: *Adamın bir de cimrilik cephesi var* § ❺ *anat.* Alın kemiği § ❻ *mim.* Görünüş, fesat § ❼ *(Okyanus bilimde)* Farklı ısıdaki iki su kütlesi arasındaki sınır § ❽ *siy.* (a) Siyasî partilerin koalisyonu: *Milli cephe;* (b) Benzer yöndeki çeşitli parti militanlarının koalisyonu: *Halk cephesi.* ◉ ~ **den hücuma geçmek,** *dey.* Dolaşık yollara sapmadan bir mesele hakkında doğrudan doğruya tartışmaya ve hücuma başlamak ◉ ~ **de sıçrama,** *cimn.* Cephe duruşunda, el ve ayaklarla aynı süre içinde yeri iterek bir an havada kalma. ◉ ~ **cilik kanunu,** *heyk.* Vücudun eksenini esas tutan ve o vücut hangi durumda olursa olsun gövdenin durum ve şekli değişmeyen kaide ◉ **arka ~,** *mim.* Bir binanın arkasına, yani esas yüzü mukabiline gelen yüzü. [*Ing.* Rear front; *Fr.* Façade postérieure] ◉ **başlama ~ si,** *inş.* ◘ **Başlama** ◉ **başa eğik ~,** *cimn.* ◘ **Baş.** ◉ **ön ~,** *mim.* Binaların ön tarafa gelen esas ve önemli cephesi. [*Ing.* Lateral front; *Fr.* Façade laterale] ◉ **yan ~,** *mim.* Bir binanın ön cephesi yanlarına gelen yan yüzleri. Genellikle yan cephelere de ön cephe kadar önem verilir. [*Ing.* Lateral front; *Fr.* Façade latérale].

~ **almak,** § ❶ *dey.* Düşmanca tavır takınmak; karşı çıkmak. [*Ing.* To take sides *(against); Fr.* Faire face à qch] § ❷ *ask.* Bir savaş birliğinin düşmanı karşılamak amacıyle elverişli bir bölgede savaş düzenine girmesi.

~ **ateşi,** *ask.* Herhangi bir silâhın, desteklediği birliğin cephesine dikey olarak yaptığı ates. [*Ing.* Front fire].

~ **bozulmak,** Savaş boyu çözülmek.

~ **büyütmek,** *ask.* Herhangi bir birliğin dar cepheli bir düzenden geniş cepheli bir düzene geçmesi. [*Fr.* Passer d'une formation en colonne à une formation en ligne, faire un déploiement].

~ **çarkı,** *ask.* ◘ **Çark.**

~ **derinliği,** *ask.* Herhangi bir birliğin cepheden geriye doğru olan uzantısı.

~ **duruşu,** *cimn.* Vücudun, yerde veya bir araçta, yüz yere dönük, yalnız ellerde ve ayak uçlarında dayalı veya gerili bulunduğu durum. [*Ing.* Stoop falling «Front support»; *Fr.* Chute faciale, (appui manuel et pédestre].

~ **genişliği,** *ask.* Bir birliğe verilen savaş bölgesinin yanına doğru uzaması.

~ **kurmak,** § ❶ *ask.* Düşman karsısında gerekli savunma durumuna girmek § ❷ *mec.* Taraflılar toplayarak bir fikre karşı düzen kurmak.

~ **küçültmek,** *ask. (Herhangi bir birlik)* geniş cepheli bir düzenden, daha dar cepheli bir düzene girmek. [*Fr.* Passer d'une formation en ligne à une formation en colonne].

~ **taarruzu,** *ask.* Düşmanın bir veya iki yanını kuşatmak mümkün olmadığı zamanlarda cepheden yapıla.. taarruz. [*Ing.* Frontal attack; *Fr.* Attaque frontal].

cepheleşmek, f. Karşıt iki taraf olmak.

cepheli, s. Yönlü, taraflı, yüzlü.

cep.ken, b. i *Osm.* < *Fars. çep,* sol + *ken.* çıkarılan. Çuhadan yapılmış ve gömlek üstüne giyilen uzun kollu giyecek [*Ing.* Stout jacket the sleeves of which are slit, leaving the arms free; *Fr.* Veste courte ressemblant au dolman].

cepten, z. Kendi malından: *Yol parası da cepten gitti.*

cer,-rri, i. *Osm.* < *Ar. cerr. esk.* Çekme, sürükleyerek götürme. [*Ing.* A pulling, dragging, traction; *Fr.* Action de tirer, trait, traction] ◉ ~ **e çıkmak:** *(Eski zamanlarda, medreselerde okuyan softalar hk.).* Para ve erzak toplamak üzere sayılı aylarda köylere dağılıp imamlık veya müezzinlik etmek. [*Ing.* To go on a working trip *(theology student); Fr.* parcourir le pays en mendiant].

~ **atelyesi,** *demir.* Bir demiryolu idaresinde lokomotifler ve bu araçları kullanan personel ile ilgili servise verilen ad. [*Ing.* Railway repair shop; *Fr.* Atelier de reparation *(chemin de fer)*].

cerahat,-ti /cerahat/, i. *Osm.* < *Ar. cerh* > *cirâhat.* § ❶ ◘ **Irin;** § ❷ *esk.* Yara.

~ **bağlamak,** *tıp.* Irin toplamak, işlemeğe başlamak. [*Ing.* To suppurate; *Fr.* Former du pus, suppurer].

~ **toplamak,** *tıp.* ◘ **irinlenmek.**

~ **zehirlenmesi,** *tıp.* Irinin kana karışıp, kanın niteliklerini bozması ve onun etkinliğini yok etmesi.

cerahatlenmek /cerahatlenmek/, nsz. f. *(Yara)* irin toplamak. [*Ing.* To suppurate; *Fr.* Former du pus, suppurer].

cerahatli, s. Irinli ve işleyen *(yara).* [*Ing.* Suppurated; *Fr.* Purulent,-ente, suppurant,-ante].

ceraskal, i. *den.* Genellikle vapurlarda ağır yükleri kaldırıp, indirmek için kullanılan bir çeşit vinç veya palanga. *(Rıhtım yapımında taşları denizin dibine yerleştirmek için kullanılan ve buharla çalışan diger çeşitleri de vardır).*

cerbeze, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Güzel konusma; yerine göre konusup hareket ederek iş basarma yeteneği: *Bilgisi azdır ama pek cerbeze lidir.* [*Ing.* Loquacity, gift of the gab; *Fr.* Loquacité, bagout]. § ❷ Girginlik, becerikilik § ❸ Kurnazlık.

☆ *Yak. anl.* § ❶ **çecenlik, inandırıcılık, itimat, telkin edicilik** § ❷ **sokulganlık, başını becerme.**

☆ *Karş.* § ❶ **iyi konuşamama** § ❷ **çekingenlik, çekimserlik, sıkılganlık.**

cerbezeli, s. § ❶ Kolaylıkla, güzel ve inandırıcı söz söyleyen, dilli. [*Ing.* Go-ahead, loquacious, able to get what he wants by talking; *Fr.* Persuasif,-ive, loquace, débrouillard,-arde]. § ❷ Girgin.

cerci, i. *zool.* Vücudun son halkasındaki bir çift lâhikanın sercin üstünde ve ileride bulunması hali.

cereme, i. *Osm.* < *Ar. cürm. esk.* § ❶ Baskası tarafından yapılan veya kazayla meydana gelen zararı ödeme: *Çocukların yaptığı ziyanın ceremesini babaları çeker.* [*Ing.* Penalty; *Fr.* Peine, penalite] § ❷ *huk.* Kanuna göre para cezası gerektiren bir suç yokken bir kimseden para cezası adı altında alınan para. [*Ing.* Fine; *Fr.* Amende] ◉ ~ **sini çekmek,** *dey.* Başka birinin yol açtığı zararı ödemek.

cerep,-bi, i. *Osm.* < *Ar. cereb.* Uyuz hastalığı.

ceres, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Hayvanın boynuna takılan çıngırak § ❷ Küçük çan. [*Ing.* Small bell hanging from an animal's neck; *Fr.* Clochette].

ceresiye, i. *Osm.* < *Ar. esk. bot.* ◘ **Çançiçeğigiller.**

cereyan /cereyan/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Bir yöne doğru akma; akıntı, akım: *Su, hava cereyanı.* [*Ing.* Flowing, running; *Fr.* écoulement, course]. § ❷ Elektrik akımı: *Elektrik cereyanı.* [*Ing.* Current; *Fr.* Courant] § ❸ Gidiş, olur: *Işi kendi cereyanına bırakalım.* [*Ing.* March, course; *Fr.* Marche, course] § ❹ *mec.* Aynı eğilimde olan kimselerin meydana getirdiği harekât. ◉ **cezir ~ ı,** *coğr.* ◘ **Cezir.**

☆ *Yak. anl.* § ❶ **akış.** § ❷ **akı, seyelân, meyil, eğiklik, anafor.** § ❸ **seyir.**

☆ *Karş.* § ❷ **durmak eylemi** § ❷ **düzlük.**

~ **etmek,** *dey.* Geçmek, meydana gelmek, olmak; olup bitmek: *Cereyan eden olay.* [*Ing.* To occur, to pass, happen; *Fr.* Se derouler, se passer, s'écouler].

cerh, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ *huk.* Yaralama, müessir fiil. [*Ing.* Wounding; *Fr.* Action de blesser] § ❷ *(Bir fikir veya iddia hk.)* çürütme, reddetme, kabul etmeyiş. [*Ing.*

Refuting, rejection, refutation; *Fr.* Refutation].

cerha, i. *Osm.* < *Ar.* Yara. [*ing.* Wound; *Fr.* Blessure, plaie].

ceri, s. *Osm.* < *Ar. cür't* < *cesaret. esk.* Gözü pek, yürekli, yiğit, korkmaz. [*ing.* Bold, brave, valiant; *Fr.* Brave].

ceride[1] /cerîde/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Kayıt defteri, kütük, tutanak,katalog. [*Ing.* Archives, registre, archive, catalogue] § ❷ Gazete. [*Ing.* Newspaper; *Fr.* Gazette, journal].

ceride[2], i. *Osm.* < *Ar. cerid. fels.* Şiiliğin bölümlerinden biri olan Şin-i imamiye'de ölü ile mezara gömülen iki sopa.

ceriha /ceriha/, i. *Osm.* < *Ar. cerh. esk.* Yara. [*Ing.* Wound; *Fr.* Blessure, plaie].

cerihadar, s. Yaralı. [*Ing.* Wounded; *Fr.* Blessé].

cerim, i. *den.* Iskenderiye kıyılarında ve Nil nehrinde kullanılan küçük yelkenli tekne.

cerime /cerîme/, i. *Osm.* < *Ar.* ◘ **Cereme.**

cerip, i. *Osm.* < *Ar.* Eni ve boyu 60 arşın olan arazi ölçüsü.

Cermen, öz.i. § ❶ Eskiden Cermanya'da oturan, Ari ırkından büyük bir topluluk. [*Ing.* Teuton, Germain; *Fr.* Germain] § ❷ s. Bu toplulukla ilgili olan. [*Ing.* Germanic, Teutonic; *Fr.* Germaine,-aine].

~ **ailesi,** *sosy.* Kadın ve erkek tarafından akrabalığa dayanan bir aile tipi. Kadınların hakları bazı ufak istisnalarla erkeklere yakındır. Bu aile tipi Türkler'de soy ailesini andırır.

☆ *Eşanl.* **çok taraflı bölünmez aile.**

Cermence, i. *dilb.* Alman, İngiliz, İsveç, Norveç, Hollanda, Danimarka v.b. dillerinin kökü olan eski dil. [*Ing.* Germanic; *Fr.* Germain].

cerrah /cerrah/, i. ç: **cerrahîn.** *Osm.* < *Ar. cerh.* § ❶ *(Eskiden) ufak* tefek yaraları tedavi eden alaylı hekimlere verilen ad § ❷ *tıp.* Ameliyatla iyi edilen hastalıklar uzmanı hekim. [*Ing.* Surgeon; *Fr.* Chirurgien]. ☆ *Eşanl.* **operatör.** ◘ *ŞEKİL: 12.* — **AMELİYATHANE.**

~ **bıçağı,** *cerr.* ◘ **Bıçak.**

~ **iğnesi,** *cerr.* ◘ **iğne.**

~ **masası,** *tıp.* ◘ **Ameliyat masası.**

~ **mili,** *tıp.* Derin yara v.b. deşmek için kullanılan sonda. [*Ing.* Surgeon's probe].

~ **neşteri,** *tıp.* Yarayı deşmek ve ameliyat yapmak için kullanılan ince, keskin bıçak. [*Ing.* Lancet; *Fr.* Lancette, bistouri].

~ **pensi,** *cerr.* ◘ **Pens.**

cerrah.başı, b.i. *tar.* Saray cerrahlarının âmiri. [*Ing.* The chief of the Imperial court].

cerrah.hane, b. i. *tar.* Osmanlı imparatorluğunda, ordu için cerrah yetiştiren müessese.

cerrahî / cerrahî/, î. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Cerrahlıkla ilgili, cerrahı ilgilendiren. [*Ing.* Surgical; *Fr.* Chirurgique, chirurgical,-ale]. § ❷ Hekimliğin cerrahlık dili. [*Ing.* Surgical; *Fr.* Chirurgical,-ale]. ◉ **beyin** ~ **si,** *cerr.* ◘ **Beyin.**

~ **diyatermi,** *tıp.* ◘ **Diyatermi.**

~ **müdahale,** *tıp.* Ameliyat. [*Ing.* Surgical operation; *Fr.* Intervention chirurgicale].

cerrahiye, i. ◘ **Cerrahlık.**

cerrahlık,-ğı, i. Cerrahın işi, mesleği. [*Ing.* Surgery; *Fr.* Chirurgie].

cerrahname, i. *tar.* Eskiden cerrahlık hakkında yazılmış olan kitaplara verilen ad.

cerrar /cerrar/, i. *Osm.* < *Ar. cerr. esk.* Insanı tedirgin edip zorlayarak para çeken kimse, sırnaşık. [*Ing.* Bold, importunate, troublesome *(beggar); Fr.* Mendiant importun].

cesamet,-ti /cesamet/, i. *Osm.* < *Ar. cism. esk.* § ❶ Büyüklük, irilik: *Binanın cesameti.* [*Ing.* Dimensions, size, volume; *Fr.* Grandeur, dimension, volume, epaisseur] § ❷ *san.* Tabiattaki gerçek boyutlarına uygun olarak yapılan resim, heykel ve maketlere verilen ad.

cesametli /cesametli/, s. Kocaman, iri. [*Ing.* Huge, bulky; *Fr.* Grande, d'une grande dimension, volumineux,-euse, d'une grande étendue].

cesaret,-ti /cesaret/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Tehlike karşısında dayanıklı oluş; Güç ve tehlikeli bir işe girişmede kişinin kendinde bulduğu güven; yüreklilik, yürek, göz pekliği. [*Osm.* Celâdet, şecaat, şahanet, besalet, hamaset; *ing.* Bravery, courage, pluck; *Fr.* Bravoure, courage, vaillance] § ❷ Çekinmezlik, cüret, atılganlık. [*Ing.* Boldness; *Fr.* Hardiesse] ◉ ~ **i kırılmak,** *dey.* Morali bozulmak, umutsuzluğa kapılmak. [*Ing.* To lose courage; *Fr.* Perdre courage] ◉ ~ **ini kaybetmek,** *dey.* Korkmak, tedirgin hale gelmek. [*Fr.* Perdre courage, se décourager] ◉ — **ini kırmak** *(birinin), dey.* Moralini bozmak. Birinin cesaretini gidermek, korkutmak, çekingenlik getirmek. [*ing.* To discourage; *Fr.* Decourager] ◉ ~ **ini toplamak,** *dey.* Korkusu geçerek yüreklenmek. [*Ing.* To pluck *(screw, muster)* up courage, to take one's courage in one's hands; *Fr.* Prendre son courage à deux mains]. ◉ — **e gelmek** *(biri),* Yılgınlığı gitmek, yüreklenmek; ☆ *Eşanl.* **yiğitlik, göz pekliği, bahadırlık, ataklık, korkusuzluk, pervasızlık, cesaretlilik.**

☆ *Karş.* **korkaklık, yüreksizlik, çekingenlik.**

~ **almak (bulmak),** *dey.* Ele geçirilen yardımcı durumlar dolayısıyle yürek gücü artmak, yüz bulmak, hız almak: *Arkadaşlarının gelmesinden cesaret alarak... Kendisine karşı gevşek davranmamdan cesaret bularak..* [*Ing.* To take courage; *Fr.* Prendre courage].

~ **etmek,** *dey.* Korkulması gereken bir işe korkmadan girişmek, göze almak, gözüne aldırmak, gözüne yedirmek: *Bu soğuk havada denize girmeye nasıl cesaret ettiniz* [*Ing.* To venture, to dare; *Fr.* Oser].

~ **gelmek** *(birine), dey.* Yılgınlığı gitmek yüreklenmek. [*Ing.* To encourage, to hearten; *Fr.* Encourager].

~ **göstermek,** *dey.* Yürekli davranmak. [*Ing.* To show courage, to act courageously].

~ **vermek** *(birine), dey.* Bir kimsenin yüreklenmesini, cüret kazanmasını sağlamak. [*Ing.* To encourage, to hearten, to raise the spirits, to incite, to stimulate; *Fr.* Encourager, donner de courage a qn].

cesaretlendirmek(-i), f. Yüreklendirmek. [*Ing.* To encourage; *Fr.* Encourager].

cesaretlenmek /cesaretlenmek/, nsz. f. Yılgınlığı gitmek, yüreklenmek. [*Ing.* To take courage; *Fr.* S'enhardir, s'armer de courage].

☆ *Yak. anl.* **korkuyu atmak, yiğit olmak, cüretlenmek, pervasız olmak, cesaretli olmak.**

☆ *Karş.* **korkak olmak, ödlek olmak, çekingen olmak.**

cesaretli /cesaretli/, s. § ❶ Cesur, yürekli, gözüpek. [*Ing.* Brave, courageous; *Fr.* Courageux,-euse] § ❷ Atılgan. [*Ing.* Bold; *Fr.* Hardi].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **bahadır, yiğit, korkusuz, pervasız** § ❷ **atak, cüretli.**

☆ *Karş.* § ❶ **korkak, ödlek, yüreksiz, cesaretsiz.** § ❷ **çekingen, çekinen.**

cesaretsiz, s. § ❶ Yüreksiz, korkak. [*Ing.* Timid; *Fr.* Timide, timoré, peureux,-euse] § ❷ Çekingen. [*Ing.* Shy, bashful; *Fr.* Timide, modeste, réservé].

cesaretsizlik,-ği, i. Cesaretsiz olma hali. [*Ing.* Timidness, timidity; *Fr.* Timidité].

cesedî, s. *esk.* Cesetle ilgili. [*Ing.* Corporeal; *Fr.* Corporel,-elle].

cesediyet,-ti, i. *esk.* Cesetle ilgili olma hali. [*Ing.* Corporeality; *Fr.* Matérialité].

ceset,-di, i. *Osm.* < *Ar. cesed.* Ölü vücut; yeni ölmüş ve daha pek çürümemiş insan vücudu. [*Ing.* Corpse; *Fr.* Cadavre, corps].

☆ *Yak. anl.* **mevta, meyyid, naaş, cenaze.**

☆ *Karş.* **diri, canlı.**

cesim /cesîm/, s. *Osm.* < *Ar. cesâmet. esk.* Büyük, iri, kocaman. [*Ing.* Big, voluminous, huge; *Fr.* Volimuneux,-euse, grand,-e].

ceste, s. *Osm.* < *Fars.* Aslı **«atlamış»** ve **«sıçramış»** anlamına gelen bir söz: *Borcunuzu ceste ceste ödersiniz.*

ceste ceste, z. *esk.* Azar azar, kısım kısım. [*Ing.* Little by little, by installments; *Fr.* Peu à peu, par versement].

cesur, s. *Osm.* < *Ar. cesaret* > *cesür.* § ❶ Yürekli, gözüpek, cesaretli, korkusuz. [*Ing.* Courageous, brave, plucky; *Fr.* Courageux, -euse, brave, vaillant,-ante]. § ❷ Atılgan. [*Ing.* Bold; *Fr.* Hardi].

cesurane, z. ◘ **Cesurca.**

cesurca, z. Pek cesaretli, cesur birine yakışır yolda, korkusuzca. yiğitçe. [*Ing.* Bravely, courageously; *Fr.* Courageusement, bravement].

cesurluk,-ğu, i. § ❶ Gözüpekiik, korkusuzluk,

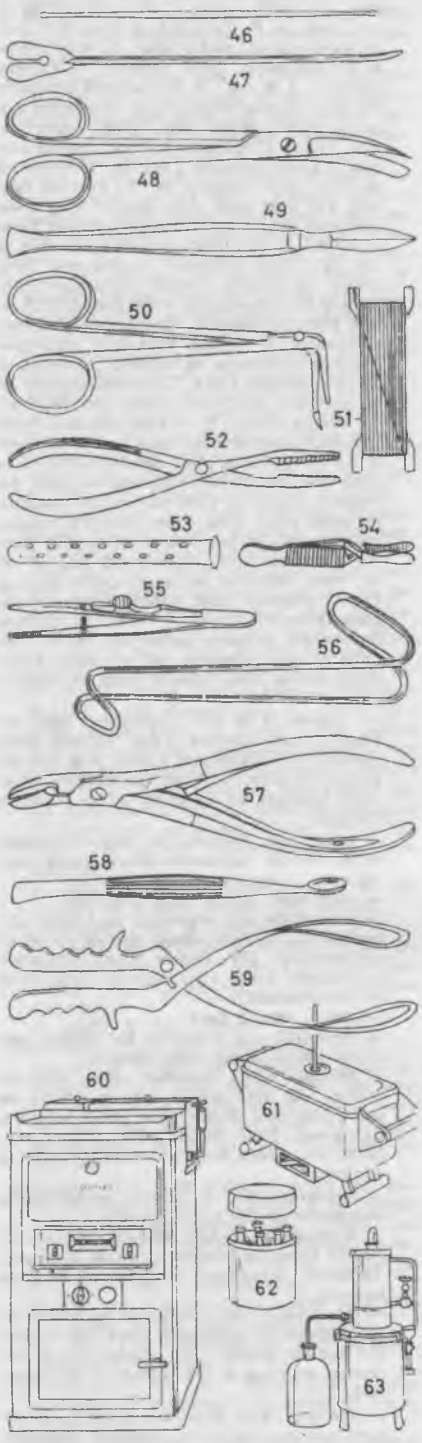

ŞEKİL: 115. — **CERRAHİ ÂLETLER: 46.** Zeytin uçlu sonda *(mil).* **47.** Oyuk sonda. **48.** Eğri makas. **49.** Neşter. **50.** Iplik tutma pensi. **51.** Ipek dikişi. **52.** Sekester pensi. **53.** Drenaj tüpü *(sonda borusu).* **54.** Cerrah turnikesi. **55.** Dişsiz atardamar pensi *(Arter cımbızı).* **56.** Kör kanca. **57.** Kemik pensi *(cımbızı).* **58.** Kürtaj âleti *(küret).* **59.** Doğum pensi *(ebe pensi).* **60.** Otoklav. **61.** Kuru otoklav. **62.** Şırınga kutusu. **63.** Odistile *(arık su)* cihazı.

yüreklilik. [*Ing.* Bravery, courage, pluck; *Fr.* Bravoure, courage, vaillance] § ❷ Atılganlık. [*Ing.* Boldness; *Fr.* Hardiesse].

cet,-ddi, i. *Osm.* < *Ar. cedd. esk.* § ❶ Büyük baba veya ondan yukarısı, dede, nine. [*Ing.* Grand father; *Fr.* Grand-père] § ❷ Ata [*Ing.* Forefather, ancestor; *Fr.* Areul, ancêtre] ◉ **ceddine lânet!** Yedi ceddine lânet; [*Ing.* Curse and damn him; *Fr.* «maudit soient tes aieux ou ancêtres» fichtrel, au diable] ◉ **ceddine rahmet!** «*Aferin*», «*bravo*», veya «*Allah senden razı olsun*» gibi alkış anlatır ◉ ~ **lere tapınma,** *sosy.* ◘ **Atalara tapınma.**

~ **becet,** Atalardanberi.

cetvel, i. *Osm.* < *Ar. cedvel.* § ❶ Düz çizgi çizmeye yarayan tahta, cam veya madenden yapılmış araç: *Cetvel tahtası.* [*Ing.* Rule, ruler; *Fr.* Règle]. § ❷ *esk.* Ark, kanal, su yolu: *Bataklığı kurutmak için cetveller açıp suyu akıttılar.* [*Ing.* ve *Fr.* Canal]. § ❸ Liste, çizelge: *Nüfus cetvelleri, istatistik cetvelleri.* [*Ing.* Table, list, schedule; *Fr.* Tableau, table]. § ❹ Eski el yazmalarında sayfaların kenarlarına çerçeve gibi çizilen çeşitli kalınlıkta çizgiler. [*Ing.* ve *Fr.* Filet] § ❺ *astr.* ve *mat.* (a) Güney gök küresinde çok küçük bir yer kaplayan, önemsiz yıldızlardan oluşmuş takımyıldız; (b) Araştırmaları kolaylaştırmaya yarayan, metodlu bir sıraya göre yazılmış sayılar veya gözlemler dizisi. [*Lat.* ve *Ing.* Norma; *Fr.* Regle]. § ❻ *heyk.* Eski Yunanistan'da, Polykleitos'un insan vücudunun oranları için örnek alınan bir heykeline verilen ad § ● *kâğıtç.* Kâğıt makinesinde, hazırlanacak yaprağın kalınlığını belirten parça § ❽ *metrol.* (a) Grafik sanatında kullanılan, üzeri derecelenmiş, tahta veya madenden düz yassı cetvel; (b) Bir testerenin madenî kısmının düzgünlüğünü kontrol etmeye yarayan çelik cetvel § ❾ *san.* Fildişi oyma ve kakmalarda birkaçı birbirine paralel olarak yerleştirilen çubuk şeklindeki motif. § ● *dok. Cotton* tipi düz triko makinelerinde toplama tığlarına kumanda eden küçük çelik ve yassı parça ◉ ~ **II resim,** *hat.* Çizgileri cetvelle çekilen resim ◉ **çizgili** ~, Keskin kenar ayrıtlarından, kurşun kalemi veya cetvel kalemini yürütmek suretiyle doğru çizgi çekmeye yarayan, dikdörtgen biçiminde ince uzun tahta parçası. [*Ing.* Drawing rule; *Fr.* Règle à dessiner]. ◉ **ağaç** ~**i,** *inş.* Taşçı işçilerinin yontulacak taşların boyutlarını ölçtükleri tahtadan ince cetvel. [*Ing.* Stone-cutter ruler; *Fr.* Regle de tailleur de pierre]. ◉ **çift** ~, Ayni çizgilerin iki çizgi olanları. ◉ **dülger** ~ **i,** Dülgerlerin kullandıkları 2 metre uzunluğundaki cetvel. [*Fr.* Règle d'appareil]. ◉ **kil** ~,*metrol.* Kontrol uzmanlarının veya tesviyecilerin, bir planın doğruluğunu veya kavuşan köşelerin dikliğini kontrol etmek için kullandıkları araç. [*Fr.* Règle de vérification] ◉ **kollu** ~, T harfi şeklindeki cetvele denir ◉ **logaritma** ~**i,** Üzerinde logaritma taksimatı bulunan ve acele hesaplarda kullanılan küçük cetvel. [*Ing.* Logarithmic ruler, slide rule; *Fr.* Règle à calcul, regle logarithmique]. ◉ **münhani** ~, veya **eğri** ~, Münhani hatlar çizmeğe yarayan cetvel. ◉ **pano** ~ **i,** *metrol.* Doğramacıların panoları ölçmek için kullandığı cetvel veya üçgen. [*Fr.* Règle à panneau]. ◉ **punt** ~ **i,** *den.* Punt *(gami mevkii)* hesabına kısa zamanda yapmak için her şeyi hazır olarak veren, bazen birçok hesabın sonucunu da veren çizelge. ☆ *Eşanl.* **manevra levhası.** ◉ ~ **santimetreli** ~, *metrol.* Üzerinde ölçü taksimatı olan, uzunluk ölçmede kullanılan araç. [*Fr.* Règle graduée]. ◉ **santimli** ~, ◘ **Santimetreli cetvel.** ◉ **seyir** ~ **i,** *den.* Logaritma çizelgelerini ve seyir hesaplarında kullanılan öbür çizelgeleri kapsayan kitap. ◉ **sürgülü hesap** ~ **i.** ◘ **Logaritma cetveli.** ◉ **şerit** ~, *metrol.* Uzunluk ölçmede kullanılan, üzeri uzunluk birimlerine göre derecelenmiş, yaylı çelik şerit. ◉ **tarama** ~ **i,** Tarama çizgilerini çizmek için desinatörlerin kullandığı cetvel. [*Fr.* Règle à griser]. ◉ ~ **taşçı** ~ **i,** ◘ **Ağaç cetveli.** ◉ **tek** ~, Eski el yazmalarında sayfaların kenarlarına çerçeve gibi çizilen çeşitli kalınlıkta bir çizgili olanları. ◉ **yalpa** ~ **i,** *den.* Geminin sağa sola doğru yatmasından dolayı yemek takımlarının kaymasını önlemek için, bulundukları yerlere yerleştirilen tiriz.

~ **çekmek,** *inş.* Cetvel kalemiyle kalınca mürekkep, boya veya altınla çizmek.

☆ *Eşanl.* **kalem çekmek.**

~ **doldurmak,** *hat.* İki cetvel çizgisi arasını fırça ile altın sürerek doldurmak.

~ **farkı,** *mat.* Bir logaritma cetvelinin ardışık iki logaritması arasındaki fark.

~ **kalemi,** *hat.* § ❶ Eski el yazması kitapların sayfaları etrafına düzgün çizgiler çizmek için kullanılan kamış kalem. § ❷ Bir vida ile istenildiği kadar açılıp kapanabilecek suretle yapılmış iki madeni dilli bir kalem olup bu dillerin arasına çini mürekkebi doldurulur ve vidanın çevrilmesiyle istenildiği kadar açıklık verilerek oradan akacak mürekkebin kalınlığı düzenlendikten sonra bu kalem bir cetvel kenarına uygulanarak kâğıda dayanır. Bu suretle istenilen kalınlıkta düzgün ve pürüzsüz çizgiler çekilebilir.

~ **tahtası,** *metrol.* Düzgün çizgi çizmek için kalemi dayamaya yarayan ağaçtan veya madenden yapılmış âlet, çizgilik. [*Ing.* Ruler: *Fr.* Regleur].

Cetvel, öz.i. Bir takımyıldızın adı. [*Lat.* ve *Ing.* Norma *(= nor); Fr.* équerre, règle].

cetvel-keş, b.i. Eski Türk elyazmalarının sayfa kenarlarına ve yazı levhaları etrafına yaldız veya mürekkeple çift çizgiler çekerek onları çizgi çerçeveler içine alan sanatkâr.

cev,-vvi, i. *Osm.* < *Ar. cevv. esk.* Yer yuvarlağının dolayındaki boşluk, hava, atmosfer. [*Ing.* Atmosphere, space; *Fr.* Espace rempli d'air, atmosphere].

cevaben /cevâben/, z. *Osm.* < *Ar.* Karşılık olarak, cevap olarak. [*Ing.* In reply; *Fr.* En réponse].

cevabî /cevabî/, s. *Osm.* < *Ar. esk.* Cevap niteliğinde olan, karşılık olarak verilen. [*Ing.* Replying].

cevahir /cevahir/, ç.i. *Osm.* < *Ar. cevher.* Elmas pırlanta, yakut gibi değerli taslar. [*Ing.* Jewellry, gems; *Fr.* Bijoux, joyaux].

~ **bedesteni,** Değerli taşların satıldığı kapalı çarşı.

~ **yumurtlamak,** *dey.* Değerli sözler söylediğini sanarak saçmalamak. Kıymetli sözler ve buluşlar ortaya atmak. [*Ing.* To talk absurdly; *Fr.* Dire des bêtises].

cevahirci /cevahirci/, i. Cevahir alıp satan veya işleyen kimse. Kuyumcu. [*Ing.* Jeweller; *Fr.* Joaillier,-ière].

☆ *Eşanl.* **cevahirî.**

cevahircilik-ği, I. Cevahircinin işi ve sanatı. [*Ing.* Jewellery; *Fr.* Joaillerie].

cevap,-bı /cevâp/, i. *Osm.* < *Ar. cevâb.* § ❶ Bir soruya, bir söze, bir yazıya veya bir ihtiyaca verilen karşılık: *Yazılı cevap, Cevap almak, Cevap vermek, Cevap beklemek, Cevap göndermek.* [*Ing.* Answer, reply; *Fr.* Réponse, réplique, riposte]. § ❷ *huk.* Hukuk ve idare davalarında ve bazı özel durumlarda ceza davasında davalının davacının ileri sürdüğü hukukî iddialarla ilgili olarak belirttiği hususlar. [*Ing.* Defence; *Fr.* Réponse au fond] § ● *elektroakust.* Elektroakustik bir düzenin niteliğini belirten özellik. Teknik dilde, bir transmisyon zincirinin çıkışından alınan işaretin genlik ve şeklinin, girişindeki işaretin genlik ve şekline göre durumu. [*Fr.* Réponse]. ◉ ~**a** ~, *huk.* Davacının davalının cevap layihasına verdiği cevap. ◉ ~ **ı dikmek (yapıştırmak),** *tkz.* Kesin, ters ve karşısındakinin beklemediği bir cevap vermek. [*Ing.* To give a sharp and decisive reply]. ◉ **frekans cevabı,** Çıkıştaki işaretin genliğinin girişteki işaretin genliğine oranının, girişe uygulanan basit periyodik bir işaretin yüksekliğinin *(frekansının)* fonksiyonu olarak değişimi. [*Fr.* Réponse en frequence].

~ **aleccevap,** *huk.* Hukuk muhakeme usulünde, taraflardan birinin cevabına karşı hasım tarafından verilen cevap. [*Lat. Duplicato, replicatio; Ing.* Rejoinder, reply (replication); *Fr.* Réplique, duplique].

~ **eğrisi,** *radyotekn.* Değiştireceği veya yayınlayacağı ses dalgalarının veya işaretlerinin frekansı cinsinden elektroakustik bir düzenin bir parametresinin ne şekilde değiştiğini gösteren grafik. [*Fr.* Courbe de réponse].

~ **etmek,** *esk.* Cevap vermek. [*Ing.* To answer; *Fr.* Répondre].

~ **hakkı,** *huk.* Kişilerin şahsiyet ve şerefle rine dokunulması veya kendileriyle ilgili gerçeğe aykırı yayımlar yapılması halinde, bunların zararlı sonuçlarını ortadan kaldırma amacını güden, Anayasanın 27/1 maddesiyle tanınan temel hak. [*Fr.* Droit de reponse].

~ **lâyihası,** *huk.* Hukuk yargılama usulünde, davacının davada ileri sürdüğü olaylar ve hukuki sonuçlar hakkında, davalı tarafın dan hâkime yapılan yazılı beyan. [*Lat. Libellius contradictorius; Ing.* Statement of defence; *Fr.* Requête en réponse].

~ **süresi,** *huk.* Cevap lâyihasının verilmesinde uyulması gereken süre.

~ **verici bıkın,** *hava.* Bir mesafe ölçü sisteminde sual sorucudan gelen işaretle faaliyete geçip işaret yollayan sabit bir havacılık bıkını. [*Ing.* Responder beacon; *Fr.* Radiophare repondeur].

~ **verici ölü zamanı,** *hava.* Doğru bir sual alındıktan sonra cevap vericinin çalışamadığı süre. Bu sürenin bir kısmı cevap verici harekete geçmeden önce bir kısmı yayından sonradır. [*Ing.* Transponder dead time; *Fr.* Temps mort du répondeur].

~ **verici verimi,** *hava.* Bir cevap vericiye gelen suallere verilen cevapların gelen suallere oranının yüzde olarak anlatımı. [*Ing.* Transponder efficiency; *Fr.* Rendement du repondeur].

~ **verici zaman gecikmesi,** *hava.* Bir sualin alınmasıyle cevabının verilmesi arasında geçen zaman. [*Ing.* Transponder suppresed time delay; *Fr.* Retard du repondeur].

~ **vermek** *,dey. (ihtiyaç, soru v.b.)* Karşılamak. [*Ing.* To answer, to give an answer; *Fr.* Repondre].

~ **yetiştirmek,** *dey.* Soruların karşılığını hemen vermeye çalışmak.

cevaplandırmak(i), f. Bir seyin karşılığını *(cevabını)* vermek. [*Ing.* To answer; *Fr.* Repondre, payer de retour].

cevaplı, s. İçinde cevap bulunan: *Sualli cevaplı yazı.* [*Ing.* Reply paid; *Fr.* Reponse payée].

☆ *Eşanl.* **yanıtlı, karşılıklı, iadeli.**

☆ *Kars.* **yanıtsız ,karşılıksız, iadesiz.**

~ **telgraf,** *post.* Cevabının ücreti önceden ödenmiş olan telgraf. [*Ing.* Duplex telegraphy; *Fr.* Télégramme dont la taxe est acquittee d'avance par celui qui demande une réponse à son propre télégramme, réponse payée].

cevapname, i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars.* Cevap olarak yazılan yazı. [*Ing.* Letter in reply; *Fr.* Lettre de réponse].

cevapsız, s. Cevabı verilmemiş, karşılıksız: *Sorularım cevapsız kaldı. Mektubumu cevapsız bıraktı.* [*Ing.* Unanswered; *Fr.* Sans réponse].

cevat, s. *Osm.* < *Ar. cüd.* > *cevâd. esk.* § ● Cömert, eli açık; § ❷ öz.i. Erkek adı.

cevaz /cevâz/, i. *Osm.* < Ar. § ❶ Caiz olma, kanun veya törenin verdiği izin, yasak olmayış:*Cumhuriyet ilkelerine aykırı hareketlere cevaz yoktur.* [*Ing.* Permissibility, lawfulness; *Fr.* Admissibilité, recevabilité]. § ❷ İzin. [*Ing.* Permission, passage, transit; *Fr.* Permission]. ☆ *Yak. anl.* **müsaade, erkinlik, İcazet, mesağ, ruhsat, permi, lisans.** ☆ *Karş.* **yasak, memnuiyet.** ◉ ~ **ı istihdam kararı,** *huk.* Görülen idari lüzum ve zarurete binaen azledilmek suretiyle vazifesinden uzaklaştırılan memurun yeniden memuriyete alınabilmesi için azleden dairece verilmesi gereken karar. [*Ing.* Rehabilitation; *Fr.* Decision de réadmission à un emploi, reintégration dans la fonction].

~ **vermek (göstermek)** *(bir şeye), dey.* Hoş görmek, izin vermek. [*Ing.* To allow, permit; *Fr.* Permettre].

cevdet,-ti, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ İyilik, güzellik. § ● Saf ve kusursuz olma. [*Ing.* Goodness, superiority, kindness, generosity]. § ● Olgunluk, büyüklük. § ❷ öz.i. Erkek adı.

cevelân /cevelân/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Dolaşma, gezinme, gezinti, [*Ing.* ve *Fr.* Circulation].
~ **etmek**, *dey.* Gezmek, dolaşmak. [*Ing.* To wander up and down, to circulate, to revolve; *Fr.* Tourner en ronde, circuler].

cevf, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Kovuk, boşluk [*Ing.* Cavity; *Fr.* Cavite]. § ❷ Oyuk. [*Ing.* Interior space]. § ❸ Kalb.

cevher, i. *Osm.* < *Ar* § ❶ *fels.* Değişmez kalan şey. [*Ing.* ve *Fr.* Substance]. ☆ *Eşanl.* töz. § ❷ Iyi maya, doğuştan gelen değer, ibtidat: *Çocukta cevher var.* [*Ing.* Disposition; *Fr.* Disposition, étoffe]. § ❸ *(Madenler hk.)* Öz madde: *Demir cevheri, Bakır cevheri.* [*Ing.* Matter; *Fr.* Minerai]. § ❹ Elmas, yakut gibi değerli süs taşı. [*Osm.* Mücevher; *Ing.* Precious stone; *Fr.* Pierre précieuse] § ❺ Ruh § ❻ Güç, enerji § ❼ Şam ve Horasan'da yapılan kılıçların üzerindeki meneviş ve dalgalar § ❽ Ebced hesabında noktalı harflere verilen ad ◉ **ham** ~, *mad. oc.* Maden ocaklarından çıkarılan işlenmemiş cevher ◉ **işletilebilir** ~, *mad. oc.* Yapısında bulunan maden miktarı işletmeye değecek kadar elverişli olan cevher ◉ **kompleks** ~, *mad. oc.* Bileşiminde birden fazla değerli maden bulunan cevher ◉ **maden** ~ **i**, *mad. oc.* Bileşiminde önemli miktarda değerli madenler bulunan doğal madde ◉ **madenî** ~, *mad. oc.* Bileşiminde yararlı madde olarak doğal bir maden veya maden bileşimi bulunan cevher ◉ **ticarî** ~, *mad. oc.* Ticaret alanında alım satımı kâr sağlayacak derecede maden taşıyan yoğun cevher.
~ **yumurtlamak**, ◘ **Cevahir yumurtlamak**.

cevherci, s. ve i. *fels.* § ❶ Cevhercilikle ilgili § ❷ Cevherciliği savunan, benimseyen (kimse).
☆ *Eşanl.* **tözcü**.

cevhercilik,-ği, i. *fels.* Olayların değişmez temeli olarak, ister manevî, ister maddî olsun bir cevherin gerçekten var olduğunu kabul eden doktrin. [*Osm.* Cevheriye; *Ing.* Substantialism; *Fr.* Substantialisme].
☆ *Eşanl.* **tözcülük, sübstantiyalizm**.
☆ *Karş.* **olaycılık, fenomenizm**.

cevherî, s. *esk.* Cevher[1] ile ilgili. [*Ing.* Substantial; *Fr.* Substantiel,-elle].

cevir,-vri, i. *Osm.* < *Ar. cevr. esk.* Haksızlık edip incitme, üzücü, cefa, eziyet, sıkıntı.

ceviz, i. *Osm.* < *Ar. cevz. bot.* § ❶ Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Cevizgiller *(Juglandaceae)* familyasından, kışın yaprağını döken boylu ağaç, bazen de ağaççık halinde görülen, doğal olarak 25 türü bulunan bir bitki cinsi. Tek tüysü büyük yapraklar aromatik kokuludur. Çiçekler bir cinslidir. Erkek çiçekler son yılın sürgünlerinde kedicik durumunda olup dişi çiçekler terminal durumlu fakir kurallar meydana getirirler. Büyük çekirdekli sulu meyve 2-4 gözlüdür. Kütük sürgünü yapma özelliğine sahiptir. Odunları kıymetli olmakla beraber yenen yağlı lezzetli meyvelerinden dolayı birçok türü kültüre alınmıştır. *j. major, j. californica, j. hindisi. j. cardiformis, j. rupestris,* **Kara ceviz, Boz ceviz** ve Türkiye'de de yetişen adî **ceviz** iyi bilinen türleridir. [*Lat. Juglans; Ing.* Walnut tree; *Fr.* Noyer] § ❷ Ceviz ağacının dış kabuğu yeşil, iç kabuğu sert olan yağlı, nişastalı meyvası. [*Ing.* Walnut; *Fr.* Noix]. ☆ *Eşanl.* koz. ◘ *ŞEKİL: 386.* — **SERT ÇEKİRDEKLİ VE SERT KABUKLU MEYVALAR** § ❸ s. Ceviz ağacının kerestesinden yapılmış olan: *Ceviz masa* § ❶ *den.* Halat ve iplere yapılan düğümlere verilen ad. [*Ing.* Knot; *Fr.* Nœud]. ◉ ~ **li sucuk**, *mutf.* Ipe dizilmiş iç cevizin nişastalı üzüm şırasına batırılmasıyle yapılan tatlı [*Ing.* Sweet made of grape juice and walnuts] ◉ **adi** ~, *bot.* Ana yurdu Asya olan, Türkiye'nin hemen her tarafında rastlanan, 30 m. ye kadar boylanan geniş tepeli, kalın dallı, gümüşî grî renkli düzgün kabuğu olan bir **ceviz** türü. Yapraklar 5-9 foliollüdür. Erkek çiçekler yeşil renkte olup evvelki senenin sürgünlerinde sarkık kedicik halindedirler. Dişi çiçekler o senenin dalları ucunda tek veya 2-3 ü birarada küçük bir küme halinde bulunur. Yeşil kabuklu meyva drupadır. Yaprakları *(Folia juglandis)* tanen, uçucu yağ, acı madde ve juglon taşır; kabız, kuvvet verici, kan temizleyici olarak kullanılır. Tohumlar yağca zengindir: yenir ve yemekl k yağ verir. Yeşil meyvaların kabukları özellikle yün boyamakta elverişlidir. Odunu gayet güzel cilâ kabui eder ve mobilyacılıkta makbuldür. Ayrıca tüfek kundaklarının yapımında kullanılır. [*Lat. j. regia; Ing.* Persian Walnut, English walnut; *Fr.* Noyer commun, noyer à gros fruits, noyer de jauge] ◉ **Ağustos** ~**i**, *bot.* ◘ **Ağustos ◉ ak** ~, *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Cevizgiller *(Juglandaceae)* familyasından, *Carya alba* adlı bitkinin makbul odunu. ◉ **Arap** ~ **i**, *den.* ◘ **Arap** ◉ ~**i**, *bot.* Güney-Doğu Asyada yetişen *Areca catechu* ağacının toparlak, koyu kahverengi ve üzeri damarlı tohumları. Tanen bakımından zengin olup, başta *arekolin* olmak üzere birtakım alkaloitler taşır. Veteriner hekimlikte kurt düşürücü olarak kullanılır. Yerliler bu tohumları, *Piper betle* bitkisinin yaprakları içine kireç ve baharatla birlikte sararlar ve eğlence kabilinden ağızlarında tutarlar ve çiğnerler. [*Lat. Semen arecae*]. ◉ **ban** ~ **i**, *bot.* Sorgun ağacının fıstık büyüklüğünde çok sert meyvesi. [*Osm.* Cevz-üz-ban, habb-ül-ban; *Ing.* Seeds of horse-radish tree]. ◉ **bancoul** ~, *bot. Aleurites moluccana*'nın meyvesi. Tazesinden yağ çıkarılır. Elde edilen yağ yemeklik olarak veya sanayide kullanılır. ◉ **boz** ~, *bot.* Anayurdu Kuzey Amerika ile Kanada olan, en fazla 30 m.ye kadar boylanabilen dağınık tepeli, gri renkli kabuğu olan bir ceviz türü. Yapraklar 7-17 foliollüdür. Meyvenin 2-5 i bir arada bulunur, adî cevizin meyvesi kadar makbul değildir. Odunu değerli değildir. [*Lat. J. cinerea; Ing.* White walnut] ◉ **Brezilya** ~ **i**, *bot.* Bertholletia'nın meyvesi. Tazesi ve kurutulmuşu yenir. [*Ing.* Brasilian walnut; *Fr.* Noix de brésil] ◉ **Cajou** ~ **i**, *bot. Anacardium occidentale*'nin meyvesi olup içi fındık tadındadır. *(Cajou elması, bu meyvanın etlenmiş sapıdır ve yenir).* [*Ing.* Cajou walnut; *Fr.* Noix de cajou]. ◉ **çetin** ~, *dey.* Mücadeleden yılmayan, yenilmesi güç kimseler için kullanılır. ◉ **denîz** ~, *zool.* ◘ **Deniz**. ◉ **dişbudak yapraklı kanatlı** ~, *bot.* Anayurdu Kafkasya, Batı Iran ve Kuzey Anadolu olan, 30 m. ye kadar boylanabilen, kalın dallı, geniş tepeli bir kanatlı ceviz türü. Dişbudağa benzeyen yaprakları 7-19 foliollü olup dişi çiçekler dalların ucunda sarkık kedicikler teşkil ederler. Odunu fazla makbul değildir. Avrupa'nın park ve bahçelerinde sık rastlanan dekoratif bir süs bitkisidir. Güney Anadolu'da yerli halk tarafından, genel görünüşü itibariyle cevize benzediği fakat meyvesi yenmediği için *Yalankoz* **(yalancı ceviz)** adı verilmiştir. [*Lat. P. fraxinifolia* = *P. caucasica* = *P. sorbifolia* = *P. spachiana*]. ◉ **Hickory** ~**i**, *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledonae)* sınıfının, cevizgiller *(juglandaceae)* familyasından Kuzey Amerika'da yetişen *Carya ovata* adlı bitkinin meyvası. ◉ **Hint** ~ **ağacı**, *bot. Acanthaceae* familyasından Hindistan'da çok yaygın olan, balgam söktürücü ve spazm giderici olarak kullanılan bir bitki. Yapraklarından astmaya karşı kullanılan bir sigara yapılır. [*Lat. Adhathoda vasica*] ◉ **Hindistan** ~**i**, *bot.* Hindistan cevizi ağacının portakaldan büyük, kabuğu pek sert yemişî olup, içinde sütümsü bir sıvı ile kabuğuna bitişik, yağlı, nişastalı eti vardır. Pasta ve şekerleme imalinde kullanılır. Kabuğundan düğme, yapraklarından fırça ve sepet yapılır. [*Lat.* Cocoanut; *Fr.* Noix de coco, coco]. ◉ **Hindistan** ~ **i ağacı**, *bot.* ikiçenekliler *(Dicotyiedonae)* sınıfının *Principes (Arecales)* takımının, *Palmae (Arecaceae)* familyasından, Güneydoğu Asyada, Hindistan, Seylân, Endonezya ve Filipinler'in özellikle sahil bölgelerinde yetişen, 20-25 m. yüksekliğinde, çoğunlukla eğimli gövdeli hurma cinsinden bir ağaç. Tohumun ortasındaki geniş boşlukta süte benzeyen bir sıvı bulunur. Bitkinin faydalı kısmı meyvelerldir. Mezokarptan elde edilen lif *«coir»* adını alır. Bu liften kaba dokuma sanayiinde, halat yapımında, şiltelerin doldurulmasında istifade edilir. Tohumun endospermasına *«kopra»* denir. Kopra yağ ve nişasta bakımından zengindir ve olduğu gibi yenir. Ayrıca tazyik suretiyle, kopradan bir yağ elde edilir. Hindistan cevizi yağı denilen bu yağ, adi hararette katıdır. Sabun ve mum imalinde, kosmetik sanayiinde kullanıldığı gibi, arıtıldıktan sonra, yemeklik yağ olarak ve margarin yapımında kullanılır. [*Osm.* Cevz-i bevva, cevz-i hindî; *Lat. Cocos nucifera; Ing.* Coco (a) nut, coconut palm; *Fr.* Cocotier]. ◉ **kanatlı**, ~, *bot.* Çin, Japonya ile Batı Asya'da yayılmış olan 8 türü bulunan, kışın yaprağını döken, tek tüysü ve kenarları dişli yaprakları olan bir bitki cinsi. Bir cinsli bir evcikli çiçekler aşağıya sarkık zengin kurullar halinde bulunur. Meyve kanatlı, küçük bir nuks olduğundan dolayı bu ad verilmiştir. Meyvesi yenilmez. Bazı türlerin odunları makbuldur. Park bitkisi olarak da yetiştirilir. **Dişbudak yapraklı kanatlı ceviz** Türkiye'de doğal olarak yetişen tek türüdür. *P. stenoptera* ve *P. paliurus,* **dişbudak yapraklı kanatlı ceviz** gibi kültüre alınmış olan türlerdendir. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Pterocarya]. ◉ **kara** ~, *bot.* Ana yurdu Kuzey Amerika ile Güney Kanada olan, 40-50 m. ye kadar boylanabilen kalın dallı, geniş yuvarlak tepeli bir orman ve park ağacı olan ceviz türü. Kabuğu esmer renklidir. Yaprakları 15-23 foliollü, meyvaları toparlak olup içini çıkarmak mümkün olmadığından faydalanılamaz. Ceviz türleri içerisinde odunu en makbul olanıdır. Istanbul'da yetiştirilmiş nümuneleri vardır. [*Lat. J. nigra; Ing.* Eastern black walnut; *Fr.* Noyer d'Amérique]. ◉ **kola** ~ **i**, *bot. Cola acuminata*'nın meyvesi. Sakız olarak çiğnenir. Analiz yoluyle kafein, teobromin, kolatin elde edilmesine yarar. Yürek için uyarıcıdır. [*Fr.* Noix de cola]. ◉ **küçük Hindistan** ~ **i** ağacı, *bot. Myristicaceae* familyasından, anayurdu Molük adaları olan, diğer sıcak bölgelerde de yetiştirilen, 16-18 m. yüksekliğinde iki evcikli bir ağaç. Görünüş itibariyle bir portakal ağacına benzer. Meyvesi sarı renkli olup bir küçük şeftaliyi andırır. Tohumları baharat, karminatif ve dijestif olarak kullanılır. Zehirlidir. [*Osm.* Cevz-ül-tıp; *Lat. Myristica fragrans; Ing.* Nutmeg (tree); *Fr.* Cocotier] ◉ **palmiye** ~ **i**, *bot.* ◘ **Fildişi ağacı** ◉ **Pecan** ~**i**, *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Cevizgiller *(Juglandaceae)* familyasından, Kuzey Amerika'da yetişen *Carya illinoensis* adlı bitkinin meyvası. ◉ **sapan** ~ **i**, *den.* ◘ **Sapan**. ◉ **kırdığı** ~ **bini aşmak**, *dey.* Fazla kabahatı olmak. [*Ing.* His errors or stupidities are past counting; *Fr.* Se dit d'une personne qui a commis beaucoup de fautes, dépasser toutes les bornes].
~ **boyası**, *ağ. iş.* Bir cins kahverengi toprağın potaşe veya soda ile pişirilmesinden elde edilen ağaç boyası. [*Ing.* Walnut stain].
~ **erinosu**, *fitopatol.* Ceviz yapraklarında urlar yapan bir akar. [*Lat. Eriophyes tristriatus*].
~ **içi**, *mutf.* Ceviz meyvesinin kabuğundan ayrılmış iç kısmı. [*Ing.* Half wainut; *Fr.* Carneau].
~ **kabuğu gibi**, *dey. (Tekneler hk.)* Küçük veya dalgalara oranla zayıf anlamına gelir ve ufaklık, dayanıksızlık belirtir.
~ **kurdu**, *bot. Lepidoptera*'lardan, 5.08 sm. boyunda, ceviz ve diğer meyve ağaçlarının yaprakları üzerinde beslenen böcekler. [*Lat. Datana ministra*].
~ **likörü**, Ceviz ispirto ve şeker karışımına karanfil, tarçın veya vanilya katılarak elde olunan bir likör çeşidi.
~ **oynamak**, § ❶ Bilye yerine cevizle oynamak § ❷ Bir çivi üzerine maden para konarak düşürmecesine ceviz atmak.
~ **oyunu**, *tar.* Eski Roma'da çocukların meşe *(bilye, misket)* yerine ceviz kullanarak oynadığı oyun. [*Fr.* Jeu des noix].
~ **palmiye**, *bot.* Birçenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, Hurmagiller *(Palmae)* familyasından, Doğu Hindistan, Cava, Filipinler v.b. yerlerde yetişen, basit, yüksek ve düz gövdeli bir palmiye. *C. Urens* adlı

BÖCEKLER

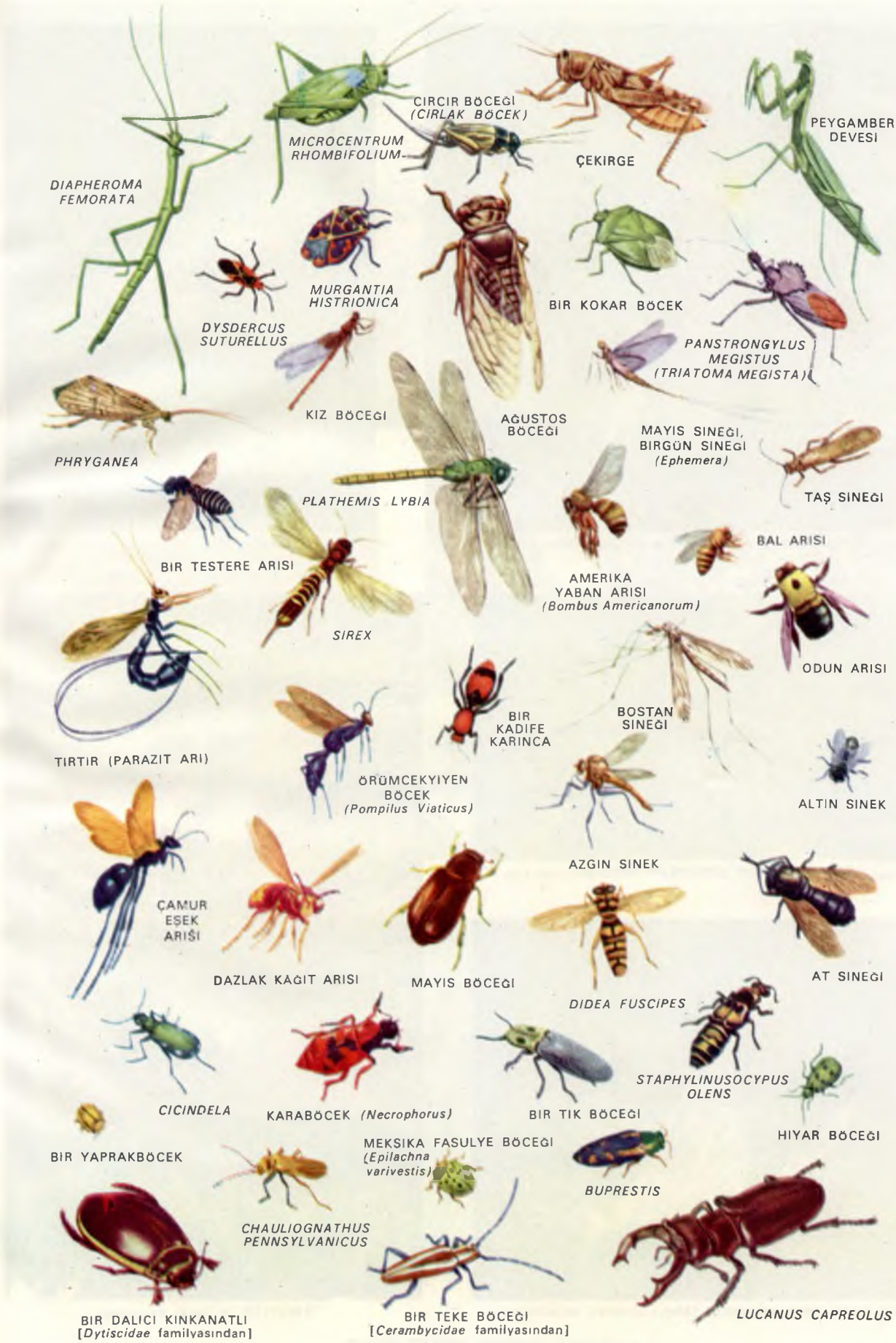

WEBSTER'den

PLATHEMIS LYBIA [*Kızböcekleri takımından*].

ATEŞ YUMURCAĞI [*Thysanura takımından*].

TAŞ SİNEĞİ [*Taş sinekleri takımından*]

TERMİTLER (= *Beyaz karıncalar*).

MAYIS SİNEĞİ, BİRGÜN SİNEĞİ [*Mayıs sinekleri takımından*].

BÖCEK TAKIMLARINDAN ÖRNEKLER

BİR KAHVERENGİ TÜLKANAT BÖCEĞİ [*Sinirkanatlılar takımından*].

KULAĞAKAÇAN *(Kulağakaçanlar takımından)*.

PARAPHAGADOCHİR TRACHELİA [Embioptera takımından].

BİR YILAN SİNEK BÖCEĞİ [Raphidiodea takımından].

STİLOPS *(STYLOPS)* [*Strepsiptera takımından*].

BÖCEK TAKIMLARINDAN ÖRNEKLER

BRİTANNİCA'dan

BÖCEKLER

AT SİNEĞİ *(Tabanus)* [*ikikanatlılar takımından*].

KADİFE KARINCA [*Zarkanatlılar takımından*].

ÇALI ÇEKİRGESİ *Microcentrum rhombifolium* [*Düzkanatlılar takımından*].

UZUN BOYNUZLU ÇAYIR ÇEKİRGESİ

HAMAM BÖCEĞİ [*Blattaria takımından*].

DAZLAK KÂĞIT ARISI.

BÖCEK TAKIMLARINDAN ÖRNEKLER

SÜSEN

GLAYÖL

CENNET KUŞU

NERGİS

LALE

GELİN ZAMBAĞI *(Zantedeschia)*

ÇİÇEKLER

YABANİ HAVUÇ

PEYGAMBER ÇİÇEĞİ

LÂDEN ÇİÇEĞİ

MÜRDÜMÜK

GÜL

BAHÇE ASTERİ

SARDUNYA *(Pelargonium)*

ACIBAKLA

ÇİÇEKLER

KEKLİK ÜZÜMÜ (Golterya)

ÇARKIFELEK

KAMELYA

BEGONYA

MENEKŞE

AYÇİÇEĞİ (Gündöndü)

KÜPE ÇİÇEĞİ

ÇİÇEKLER

ORMAN GÜLÜ

SİKLAMEN

ÇUHA ÇİÇEĞİ

SARI VENÜS ÇARIĞI

CENTİYANE

türünün çok sert, kalın ve dayanıklı odunu Hindistan'da yapılarda kullanılır. Birçok türleri süs bitkisi olarak yetiştirilir. Lifleri fırça sanayiinde kullanılır. Bu ağaçtan hur ma şarabı ve bir alkol elde edilir. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Caryota].

~ **sucuğu,** *mutf.* Üzüm suyu ve nişasta karışımına, ipliklere dizilmiş ceviz içlerinin belirli bir kalınlık alıncaya kadar batırılması suretiyle yapılan yiyecek. [*Ing.* Sweet made of grape juice and walnuts].

~ **torbası,** Çocukların ceviz oyununda cevizlerini sakladıkları torba.

~ **yağı,** *kim.* ◘ **Yağ.**

cevizgiller, ç.i. *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının cevizler *(Juglandales)* takımından, çoğu Kuzey Yarıkürenin ılıman ve sıcak bölgelerinde, az bir kısmı tropiklerde yetişen, yaprak döken, monoik ağaçları, ender olarak da çalı halinde bitkileri kapsayan bir familya. Yapraklar alternan, büyük, pennat, salgı tüylüdür. Çiçekler tek eşeylidir. Erkek çiçekler sarkık, silendrik, çok çiçekli amentumlar halinde olup dişi çiçekler ekseriyetle tek veya 2-3 ü birarada, bazense çok çiçekli sarkık bir amentum halinde bulunurlar. Meyve ekseriyetle drupa bazen kanatlı nukstur, 6 cins ve yaklaşık olarak 60 türü vardır. Türkiye'de iki cins ve iki türü yerlidir. [*Osm.* Lev(i)ziye; *Lat.* ve *Ing.* Juglandaceae; *Fr.* Juglandacées, juglandées].

cevizler, ç.i. *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfından, cevizgiller *(juglandaceae)* adlı tek bir familyası olan bir takım. [*Lat. Juglandales*].

cevizlik,-ği, i. Ceviz bahçe. [*Ing.* Walnut grove].

cevr, i. ◘ **Cevir.**

cevretmek(-e), f. Zulmetmek. [*Ing.* To torment torture; *Fr.* Commettre des atrocités].

cevval,-li /cevvâl/, s. *Osm.* < *Ar. cevelân.* § ❶ Davranışları çabuk ve keskin olan, kıpırdak: *Cevval bir çocuk, cevval bir zekâ.* [*Ing.* Active, alive, energetic; *Fr.* Actif,-ive, vif,-ive, energique]. § ❷ Işsiz duramaz; çok hareketli, dolaşan, iş canlısı.

cevvî /cevvî/, s. *Osm.* < *Ar.* Hava küresiyle ilgili. [*Ing.* Nux vomica; *Fr.* Espace rempli d'air, atmosphère].

☆ *Eşanl.* **atmosferik** .

cevza /cevzâ/, öz. i. *Osm.* < *Ar. esk. astr.* § ❶ Ikizler burcu. [*Ing.* The twins; *Fr.* Gémeaux] § ❷ öz. i. Kadın adı.

Ceyhan, öz.i. *coğr.* Akdeniz bölgesinde, 474 km. uzunlukta bir nehir. Uzunyayla'nın güneyinde doğar, Misis tepelerinin batısında Seyhan'la ortak deltasını meydana getirir.

Ceyhun, öz.i. *coğr.* S.S.C.B'de bir nehir. Pamir yaylasından çıkar, Aral denizine dökülür. Uzunluğu 2650 km. dir. Pamuk tarlalarını sulamada kullanılır.

ceylân /ceylân/, i. *Osm.* < *Ar. zool.* Boynuzlugiller *(Bovidae)* familyasından, çift parmaklı bir memeli türü. Uzunluğu 110, yüksekliği 60 sm. olur. Boynuzları yay gibi ve gözleri iri ve güzeldir. Toprak rengindedir. Zarif ve çeviktir. Eti ve derisi için avlanır. Kuzey Afrika ve Batı Asya'da çöl ve steplerde yaşar. [*Lat. Gazella dorcas; Ing.* Dorcas, gazelle; *Fr.* Dorcas] ☆ *Eşanl.* **gazel.** ◉ **ak** ~, Kuzey iç Afrika'da yaşayan dört memeli bir ceylân türü. ◉ **Afrika** ~ ı, *zool.* ◘ **Keseli Antilop** ◉ **Hint** ~ ı, *zool.* Çift-parmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, boynuzlugiller *(Bovidae)* familyasından bir memeli türü. Zarif, küçük ve hızlı hareketlidir. Toprak rengindedir. Hindistan'da yaşar. [*Lat. Gazella bennetti; Ing.* Mountain gazelle; *Fr.* Gazelle de l'Inde] ◉ **Iran** ~ ı, *zool.* Çift-parmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, boynuzlugiller *(Bovidae)* familyasından bir memeli türü. Zarif, küçük ve hızlı hareketlidir. Toprak rengindedir. Iran'da yaşar. [*Lat. Gazella subgutturossa; Ing.* Goitred gazelle; *Fr.* Gazelle asiatique].

~ **bakışlı,** *dey.* Süzgün ve tatlı bakışlı. [*Ing.* Gentle *(mild)* looking; *Fr.* Aux regards doux].

~ **gibi,** *dey.* Yapısı ince ve uyumlu.

~ **gözlü,** *dey.* Çekik güzel gözlü. [*Fr.* Aux yeux de gazelle, Aux grands yeux doux].

ceyp,-bi, i. *Osm.* < *Ar. ceyb. esk. mat.* Sinüs.

ceyran, i. *h. d.* ◘ **Ceylân.**

~ **kâğıdı,** *deric.* Güderiye benzeyen ve üzerine değerli eserlerin yazıldığı ince deri.

ceyş, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Asker, ordu. [*Ing.* Soldier, army; *Fr.* Soldat, armée].

ceza /ceza/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Suç işleyene, onu doğru yola getirmek ve başkalarına örnek olmak gibi amaçlarla, suçun derecesine göre, Tanrıca veya insanlarca çektirilen her türlü acı hal veya kanun. [*Osm.* Mücazat; *ing.* Punishment; *Fr.* Punition] § ❷ *huk.* Topluluğa ağır derecede zarar veren fiiller karşılığı olarak devletin kanunla belirtildiği ve izlediği, diğer amaçlar yanında, özellikle suçu işleyene bazı acıları çektirmek için kazaî bir kararla ve sorumluluk derecesi ile orantılı olarak uygulanan müeyyideler. [*Ing.* Penalty, fine; *Fr.* Peine châtiment, punition] § ❸ *gram.* Bir şart cümlesinden sonra gelen cümle § ❶ *sp.* (a) *(Voleybol'da)* Oyun kurallarına aykırı davranışlara uygulanan yaptırım. [*Ing.* Penalty; *Fr.* Sanction]; (b) *(Boks'ta)* Kurallara aykırı davrandığı için uyarma aldığı halde, bu tür davranışları sürdüren boksöre verilen kötü not. [*Ing.* Penalty warning] § ❺ *eğt.* Belli bir davranımın tekrarlanmasını önlemek veya işlenen bir suçun önünü almak amacıyle bir kimse veya bir takım insanlar hakkında alınan maddî veya manevî tedbir § ❻ *psik.* Üzüntüyle sonuçlanan herhangi bir durum § ❼ *mant.* Bir durumun bağlandığı sonuç § ❽ *huk.* Malî suçları müeyyideye bağlayan para cezası § ❾ *huk.* Kanunun düzenlediği cezalar sistemi ◉ ~ **da kanunilik,** *huk.* Ceza kanunlarınca yasaklanan fiillere, yani suçlara, ancak kanunların gösterdiği cezaların uygulanabilmesi hakkındaki prensip. [*Lat. Talio, lex talionis; Ing.* Taleion, retaliation; *Fr. (la loi de)* Talion] ◉ ~ **landırabilme şartı,** *huk.* Herhangi bir suçun tamamlanmasına rağmen, suçlunun cezalandırılabilmesi için, kanunun başka bir şartın da gerçekleşmesini aradığı hallerde bu gerçekleşmesi gereken şart. ◉ ~ **ların kişiselliği (ferdiliği),** *huk.* Cezanın, diğer hukuk müeyyidelerinden farklı olarak sadece suçu işleyen kimseye uygulanması, cezanın etki ve sonuçlarının suçludan başkasına aksettirilmemesi, bir suçtan dolayı bağımsız olarak veya ortak sıfatıyle sorumlu bulunmayan kimsenin cezalandırılmaması yolundaki modern görüş. ◉ ~ **ların kişileştirilmesi (ferdileştirilmesi),** *huk. Aynı* suçu işleyen herkese aynı cezayı vermek yerine ceza vermede güdülen modern amacı göz önünde tutarak, suçlunun kişiliğine uygun miktar ve çeşitte ceza tayin edilmesi sistemi ◉ ~ **nın düşmesi,** *huk.* Mahkûmun ölümü, zaman aşımı ve af dolayısıyle cezanın infaz olunmaması. [*Lat. Poenae extincta, the conviction; Fr.* Extinction de la peine] ◉ ~ **hafiflemesi (indirilmesi),** *huk.* Kanunda yazılı sebeplerle, verilen cezanın, kararı veren hakim tarafından kanunda yazılı nisbetler dahilinde hafifletilmesi, indirilmesi. [*Ing.* Extenuation of punishment; *Fr.* Atténuation de la peine, abaissement de la peine] ◉ ~ **nın infazı,** *huk.* Cezaya ait kesinleşmiş hükümlerin gereğini yerine getirmek olup, müddeiumumi tarafından tatbik olunur [*Lat. Executio poenae; Ing.* Execution of the criminal sentence; *Fr.* Exécution des peines] ◉ ~ **nın infazı hukuku,** *huk.* Bir suç karşılığı olarak verilmiş olan cezanın nasıl uygulanacağını gösteren hukuk dalı. ◉ **nın şiddetlendirilmesi,** *huk.* Kanunda yazılı sebeplerle verilen cezanın, kararı veren hakim tarafından kanunda yazılı nisbetler dahilinde arttırılması ◉ ~ **nın takdiri,** *huk.* Şahsî, maddî ve hukukî şartlar göz önünde tutularak kanunun koyduğu en yüksek ve en aşağı hadler arasında cezanın miktarını tâyin ve tespit yetkisi. [*Ing.* Fixing the degree of punishment; *Fr.* Détermination de la paine] ◉ ~ **nın tayini,** *huk.* Belirli bir suçu işleyen kimse hakkında verilecek olan cezanın hâkim tarafından hesaplanıp belirlenmesi ◉ ~ **nın tebdili,** *huk.* Cezaların yerine getirilmesi hakkındaki hükümlere uygun olarak, kanunun belirlediği şartların varlığı halinde cezanın bir tedbire çevrilmesi. [*Lat. Mutatio poenae (sententiar); Ing.* Commutation of sentence; *Fr.* Commutation de la peine] ◉ ~ **nın tecili,** *huk.* Ilk defa hafif bir cezaya mahkûm olan kimsenin cezasını çektirmeyip bu cezanın çekimini belirli şartlara ve süreye bırakmayı kapsayan kazaî bir karar. [*Lat. Poenae dilatio; Ing.* Suspension, postponement of a sentence, reprieve; *Fr.* Sursis à l'exécution de la peine] ◉ ~ **sını bulmak,** *dey.* Hak ettiği kötü sonuçla karşılaşmak. [*Ing.* To meet one's due punishment, to get one's deserts; *Fr.* Être puni] ◉ ~ **sını çekmek,** *dey.* § ❶ yaptığı bir kusur veya tedbirsizliğin zararına uğramak. [*Ing.* To suffer *(for a deed)*; *Fr.* Subir (souffrir) le châtiment] § ❷ Hükmedilen cezayı bitirmek ◉ ~ **ya çarptırılmak (uğramak),** *dey.* ◘ **Ceza yemek** ◉ ~ **ya çarptırmak,** *dey.* Cezalandırmak. [*Ing.* To tine, to punish; *Fr.* Punir] ◉ ~ **ya kalmak,** *dey. (Öğrenci)* Son dersten sonra, ceza olarak bir süre okulde bekletilmek [*Ing.* To stay in after school, to be kept in] ◉ ~ **yı ağırlaştırıcı sebepler,** *huk.* Suçun basit şekli için konmuş olan cezadan daha ağır bir cezanın uygulanmasını gerektiren haller. [*Ing.* Aggravating circumstances; *Fr.* Circonstances aggravantes] ◉ ~ **yı hafifletici sebepler,** *huk.* Bir suç için konmuş cezadan daha hafif bir cezanın verilmesini gerektiren haller. [*Ing.* Extenuating circumstances; *Fr.* Circonstances atténuantes] ◉ ~ **yı kaldıran sebepler,** *huk.* Bir fiili işleyen kimseye ceza verilmesini önleyen ve o fiili suç olmaktan çıkaran sebepler. [*Ing.* Exemption from punishment; *Fr.* Excuses absolutoires, causes d'absolution] ◉ ~ **yı nakdî,** *huk.* ◘ **Para cezası** ◉ **Allahın** ~ **sı,** *dey.* Hoşlanılmayan, zararı dokunan iş veya kimseler için söylenen kötüleme sözü. [*Ing.* A curse of God, nuisance, pest, unbearable, dreadful; *Fr.* Fléau de Dieu] ◉ **ağır** ~, *huk.* Ağır hapis ve beş yıldan fazla olan hapis cezaları [*Ing.* Penal servitude; *Fr.* Peine de réclusion]. ◉ **ağır para** ~ **sı,** *huk.* Cürüm işleyenlerden ceza olarak alınan para. [*Ing.* Heavy fine; *Fr.* Haute amende] ◉ **askerî** ~, *huk.* ◘ **Askerî** ◉ **asli** ~, *huk.* Hükmün esasını teşkil eden ve doğrudan doğruya etki yapan ceza. [*Ing.* Principal punishment; *Fr.* Peine principale]. ◉ **beden** ~ **sı,** *huk.* ◘ **Beden.** ◉ **disiplin** ~ **sı,** *huk.* ◘ **Disiplin.** ◉ **çalıştırma** ~ **sı,** ◘ **Çalıştırma** ◉ **dayak** ~ **sı,** *huk.* ◘ **Dayak** ◉ **fer'î** ~ **lar,** *huk.* Asli cezanın etkisini kolaylaştırmak veya tekerrürü menetmek maksadını taşır. [*Lat. Poena accessoria; Ing.* Secondary (accessory) punishment; *Fr.* Peine accessoire] ◉ **milletlerarası** ~ **hukuku,** *huk.* Devletlerin, ceza hukuku uygulaması bakımından karşılıklı yardımlasmalarını sağlayan milletlerarası usulleri, bir devletin yargı organlarınca verilmiş ceza hükümlerinin diğer devletlerin ülkelerindeki etkisini tespit eden ve aynı şekilde yabancı ceza kanunlarının ülkede uygulanması konusuna ilişkin bulunan kuralların tümü ◉ **tamamlayıcı** ~ **lar,** *huk.* Bir yönden aslî cezanın bir tamamlayıcısıdır. Diğer yönden de bağımsız olarak hükmolunamaz. [*Ing.* Coplementary, additional punishment; *Fr.* Peine complémentaire].

~ **almak,** *dey.* § ❶ *(Öğrenci)* cezalandırılmak. [*Ing.* To be punished; *Fr.* Être puni] § ❷ *(Görevli, suçluya)* para cezası verdirmek.

~ **çekmek,** *dey.* İşlenen suçun karşılığını görmek: *Hırsızlıktan üç ay ceza çekti.* [*Ing.* To serve a sentence, to atone; *Fr.* Subir le châtiment].

~ **dâvası,** *huk.* Kanunun yasak ettiği bir fiili işleyen veya işlediği sanılan kimse *(suçlu)* hakkında devleti temsilen savcı tarafından o kimsenin cezalandırılması maksadıyle açılan dâva. [*Fr.* Procès criminel].

~ **dâvası inhisarı,** ◘ **Âmme davası.**

~ **ehliyeti,** *huk.* Cinayeti işleyenin davranışından dolayı kanun gözünde sorumlu olup olmadığını, kanunun belirttiği cezaya çarptırılıp çarptırılamıyacağını bildiren bir kanun terimi. [*Ing.* Criminal liability; *Fr.* Culpabilité, responsabilité pénale].

~ **evi,** § ❶ Hapis cezasına çarptırılmış olanların bu ceza süresini geçirdikleri yer,

[*Osm.* Mahpushane; *ing.* ve *Fr.* Prison]. ☆ *Eşanl.* **hapishane.** § ❷ *huk.* Hürriyeti sınırlayıcı cezaların içinde infaz edilmesi için özel olarak yapılmış veya bu amaca ayrılmış **bina** ◉ **bölge** ~ ~, *huk.* Değişik illerden getirilen mahkûmların toplandığı ceza evi.

~ **evi eğitimi,** *eğt.* Herhangi bir suçtan cezaya çarptırılan kimselerin ceza evlerinde kendi hallerine bırakılmayarak eğitilmeleri. ~ **evi hukuku,** *huk.* ◘ **Ceza ve tevkif evleri hukuku.**

~ **görmek,** *dey.* Cezalandırılmak. [*Ing.* To be punished; *Fr.* Être puni].

~ **günü,** *din.* Kıyamette günahlıların cezalarının tayini, kıyamet günü, mahşer günü. [*Ing.* The day of the last judgement; *Fr.* Jour du jugement dernier].

~ **hâkimliği,** *huk.* Ceza mahkemelerinin yetkisi dışında kalan ceza yargılaması faaliyetlerini yapan makam.

~ **hukuku,** *huk.* Ceza müeyyidesinin uygulanmasına neden teşkil eden hukuka aykırı davranışların ne olduğunu, bu konudaki kuralları ve esasları inceleyen hukuk dalı. [*Ing.* Criminal law; *Fr.* Droit pénal] ◉ **bilimsel anlamda** ~ **hukuku,** *huk.* Bir ülkede geçerli olan ceza nizamının *(ceza kaidesinin)* nasıl uygulanacağını gösteren hukuk alanı. [*Ing.* Criminal law, criminal jurisprudence; *Fr.* Criminologie] ◉ **objektif** ~ **hukuku,** *huk.* Bir memlekette uygulanan ceza kurallarının tümü. [*Lat. Leges poenales; Ing.* Penal laws, penal legislation; *Fr.* Législation pénale].

~ **kanunu,** *huk.* Genel suçları ve bunlara verilecek cezaları, ceza kurallarını tesis ve tâyin eden kanun. [*Lat. Codex juris criminalis, constitutio criminalis; Ing.* Penal (criminal) code, criminal (penal) statutes; *Fr.* Code pénal].

~ **kararnamesi,** *huk.* Bazı az önemli suçlarda sulh hâkimlerinin ve idarî makamların yargılama yapmadan vermeleri kabul edilen ve bir ceza kapsayan karar. [*Ing.* Certificate of penalty *(in the summary crimina (jurisdiction of justices of the peace); Fr.* Ordonnance pénale *(du juge de paix)*].

~ **kesmek (yazmak),** *dey.* § ❶ *(İlgili memur)* Para cezası vermek. [*Ing.* To fine; *Fr.* Frapper (qn) d'une amende] § ❷ *arg.* Hem kendine hem de başkasına ısmarlamak *(Çay, kahve, içki): Bize de bir ceza kes bakalım, Gene bize ceza kestiler.*

~ **muhakemeleri usulü** *(kanunu), huk.* maddî ceza kanununun koyduğu prensiplerin, katî ve maddî hakikatin tâyin ve tesbiti için devletçe tanzim ve tesbit olunan usul ve kuralların topu. [*Lat. Processus criminalis; Ing.* Criminal procedure, penal proceedings; *Fr.* Procédure criminelle, instruction criminelle ou pénale].

~ **psikolojisi,** *huk.* Cezaî antropo-psikolojisinin bir bölümüdür. Suçun hakiki sebep ve amillerini bulmak amacıyle suçluyu ruhî bakımdan inceleyen bir bilim dalı. [*Lat. Psychologie criminalis; Ing.* Criminal psychology; *Fr.* Psychologie pénale (criminelle)].

~ **sahası,** *sp.* Futbolde faulün penaltı ile cezalandırıldığı saha; burada kaleci topu eliyle kullanabilir, avut atışı sırasında kaleci ile avut atandan başka oyuncu bulunamaz. [*Ing.* Penalty area; *Fr.* Surface *(point)* de pénalité].

~ **siyaseti,** *huk.* Suç ve suçlularla en iyi müessir bir şekilde mücadele etmeyi mümkün kılacak usul, araç ve tedbirleri kapsayan siyaset, hareket tarzı. [*Ing.* Penal policy, criminal policy; *Fr.* Politique pénale (criminelle)].

~ **takibatı,** *huk.* Suç işleyen bir kimse hakkında yapılan adlî kovuşturma.

~ **takibatından vazgeçme,** *huk.* Cezaî takibatın açılmasını veya henüz kesin bir hükümle sonuçlanmamış olan bir müessesenin hukukî niteliği, bazı suçlar veya suçlular hakkında ceza kovuşturması yapmaktan vazgeçmeyi kapsayan bir hükûmet tasarrufu olmak ve bir kamu dâvasının açılmasını veya devamını önleyen hallerden birisi bulunmaktan ibarettir. [*Lat. Abolitio (criminis, rei); Ing.* Quashing the indictment; *Fr.* Abolition].

~ **usul hukuku,** *huk.* Ceza hukukunun uygulanmasiyle ilgili bir uyuşmazlığın iddia, müdafaa ve yargılama makamlarının katılacağı ortak bir faaliyetle ne şekilde çözüme bağlanacağını, her üç makamın karşılıklı yetki ve görevlerini bu ortak faaliyette uyulması gereken kuralları gösteren hukuk dalı.

~ **ve tevkif evleri hukuku,** *huk.* Kamu hukukunun ceza ve tevkif evlerine ait hizmetleri ilgilendiren hükümleri. [*Ing.* Prison law, prison regulations, penitentiary law; *Fr.* Législation pénitentiaire].

~ **vermek,** *dey.* § ❶ Cezalandırmak. [*Ing.* To punish, to fine; *Fr.* Punir] § ❷ Para cezası ödemek. [*Ing.* To pay a fine; *Fr.* Payer les condamnations].

~ **vuruşu (atışı),** *sp.* Özellikle futbolda, bir oyuncunun ceza sahasında yanlış hareketini cezalandırmak için karşı tarafın hareketini cezalandırmak için karşı tarafın yapmaya hak kazandığı serbest vuruş. [*Ing.* Penalty kick; *Fr.* Coup de pied de pénalité].

~ **yargısı,** *huk.* Suç işleyenler hakkında, ceza muhakemeleri usulüne göre yapılan yargılama.

~ **yazmak,** *dey.* ◘ **Ceza kesmek.**

~ **yemek,** *dey.* Cezalandırılmak, hüküm giymek. [*Ing.* To be punished; *Fr.* être puni].

~ **zamanaşımı,** *huk.* Kesin hükme bağlanmış bir cezanın, hüküm tarihinden itibaren kanunla belirli bir süre içinde infaz edilmemesi halinde, söz konusu cezanın artık infaz edilememesi.

cezaen, z. Ceza olarak, ceza yoluyle. [*Ing.* As a punishment, by way of punishment; *Fr.* Comme punition].

ceza.evi, b. i. ◘ **Ceza evi.**

cezaî, s. Ceza ile ilgili, cezaya bağlı. [*Ing.* penal; *Fr.* Pénal,-aux].

~ **ehliyet,** *huk.* Suç işleyen bir kimsenin ceza görme ehliyeti. Yalnız şuur ve irade sahibi insanlara ceza verildiğine göre cezaî ehliyetin esası şuur ve iradeye dayanır. [*Lat. Imputativitus (imputabilitas) capaci tes doli; Ing.* Criminal liability; *Fr.* Culpabilité, responsabilité pénale].

~ **sorumluluk,** *huk.* Herhangi bir kimsenin işlediği bir fiilden dolayı ceza ile sorumlu tutulması.

~ **şart,** *huk.* Mevcut bir borcun ödenememesi veya eksik olarak ödenmesi halinde, yerine getirilmesi gereken malî değer taşıyan ayrı bir edim. [*Ing.* Penalty; *Fr.* Clause pénale].

cezalandırılma, i. Cezaya çarptırılma, ceza görme.

cezalandırma, i. Cezalandırmak eylemi.

cezalandırmak(-i), f. Ceza vermek, bir kimseyi cezaya uğratmak. [*Osm.* Tecziye etmek; *Ing.* To punish, to fine; *Fr.* Punir].

cezalanmak, nsz. f. Ceza görmek. [*Ing.* To be punished, to be subjected to a penalty, to be penalized; *Fr.* être puni].

cezalet, i. *Osm.* < *Ar. esk. ed.* Divan edebiyatında, yıldırma, göz korkutma, savaş anlatımı için kulağa tatlı ve kuvvetli gelen kelimeler seçme. Düzgün söyleyiş. [*Ing.* Highsounding quality *(of a word)*, beauty of diction, purity of speech, keenness of intellect, soundness].

cezalı /cezalı/, s. § ❶ Ceza verilmiş, cezalandırılmış. [*Ing.* Punished, fined; *Fr.* Puni] § ❷ Cezası olan *(şey).*

cezasız, s. Cezaya çarptırılmamış.

Cezayir, öz.i. *coğr.* Afrika'nın kuzey-batısında, Tunus ve Fas'ın arasında bir cumhuriyet. Yüzölçümü 2.381.740 km². Başkenti *Cezayir*'dir. [*Ing.* Algeria; *Fr.* Algérie].

~ **göknarı,** *bot.* ◘ **Göknar.**

~ **köpeği,** *zool.* ◘ **Köpek.**

~ **lehçesi,** *dilb.* Cezayir'de magrıp Arapçasının lehçesi olup, 5 milyondan fazla kişi tarafından konuşulur.

~ **menekşesi,** *bot.* ◘ **Menekşe.**

Cezayirli, s. ve i. Cezayir ülkesinden olan *(kimse).* [*Ing.* Algerian; *Fr.* Algérien, -enne].

cezb, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Kendine çekme, kendine bağlı hale getirme. [*Ing.* A drawing, attraction, allurement, an enticing, enchanting, charming; *Fr.* Enchantement, attraction, attirance].

cezbe, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Bir duygu veya bir inanışın aşırı heyecanı ile coşup kendinden geçme hali. [*Osm.* Vecd; *Ing.* Ecstasy; *Fr.* Extase].

cezbelenmek, nsz. f. Kendinden geçmek, cezbeye tutulmak. [*Ing.* To fall in extasy; *Fr.* Tomber en extase].

cezbetme, i. *Osm.* < *Ar. cezb.* Kendine çekme. [*Ing.* ve *Fr.* Attraction].

cezbetmek(-i), f. Kendine çekmek, bağlamak. [*Ing.* To attract; *Fr.* Attirer, séduire].

☆ *Yak. anl.* çekmek, göz almak, aşırı etkisinde bırakmak.

cezim,-zm, i. *Osm.* < *Ar. cezm. esk.* § ❶ Kesin olarak kararlaştırmak § ❷ *gram.* Geniş zaman kipinin sessiz olması § ❸ Sükûn ve hareketsizlik gösteren (o) işareti.

cezir,-zri, i. *Osm.* < *Ar. cezr. esk.* § ❶ *coğr.* Deniz sularının yüksekteki bir durumundan aşağı doğru, düzenli dönemlerle, hergün alçalması, çekilmesi olayı. [*Ing.* Ebb, falling tide; *Fr.* Reflux] ☆ *Eşanl.* **inik deniz, git.** ☆ *Karş.* **çıkma, gelme, gel, med.** § ❷ *mat.* Kök. [*Ing.* Root, radix; *Fr.* Base].

~ **cereyanı,** *coğr.* Denizlerdeki gel-git olayında engine doğru denizin çekilmesi sırasında beliren akıntıya verilmiş eski ad.

~ **hali,** *coğr.* Inik deniz. [*Ing.* Low tide, low water].

~ **hareketi,** *coğr.* ◘ **Inme**[3].

cezm, i. ◘ **Cezim.**

cezmen, z. *esk.* Kesinlikle.

cezmetmek, f. *esk.* Kesinlikle anlamak, hükmetmek. [*Ing.* To decide, resolve (on)].

cezmî, s. *Osm.* < *Ar. cezm. esk.* § ❶ Kesin karar ve niyetle ilgili. § ❷ öz.i. Erkek adı.

cezr, i. ◘ **Cezir .**

cezrî /cezrî/, s. *Osm.* < *Ar. esk.* Köksel, kökten *(olan),* bir şeyin temeline dair olan. [*Ing.* ve *Fr.* Radical].

cezriye, i. *Osm.* < *Ar. cezriyye. fels. esk.* Köktencilik.

cezuliye, i. Şeyh Ebu Abdullah bin Süleyman Cezulî-'nin kurduğu Şaziliye tarikatının on iki şubesinden biri.

cezve, i. *Osm.* < *Ar.* Genellikle kahve pişirmeye yarayan, saplı, aşağı yukarı dik silindir biçiminde ufak kap. [*Ing.* Coffee-pot; *Fr.* Cafetière].

~ **sürmek,** *dey.* Kahve pişirmek için cezveyi ateşe koymak.

cezzâb, i. *Osm.* < *Ar. cezb.* > *cezzab. esk.* Kendisine çok çeken, çok cezbeden. [*Ing.* Exceedingly attractive].

cezzar, i. *Osm.* < *Ar.* (§ ❶ Kasap § ❷ *mec.* Acımaz, kana susamış. [*Ing.* Camel butcher, cruel, bloodthirsty; *Fr.* Boucher].

Cf, *mim.* Kaliforniyum elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of californium; *Fr.* Symbole chimique du Californium].

Ch, i. § ❶ *hiperbolik kosinüs'ün* kısaltması. § ❷ *Buhar beygiri*'nin sembolü.

Chartreuse *(şartröz)* **likörü,** Alp dağları miskotu, Melekotu kökleriyle, anason, kişniş ve oğulotlarına az miktarda Amber çiçeği, Vanilya, kokulu ve karaman kimyonu katılarak elde olunan alkollu içki.

CHAUSSIER belirtisi, *tıp.* ◘ **Belirti.**

CHIARI - FROMMEL belirtisi, *tıp.* ◘ **Belirti.**

cıbıl bırakmak, *dey.* Soymak, çıplak bırakmak.

cıbır, s. *h.d.* § ❶ Yoksul, iflâs etmiş. [*Ing.* Broke; *Fr.* Failli]. § ❷ Zavallı, çelimsiz. [*Ing.* Poor; *Fr.* Pauvre].

cıcık,-ğı, i. *h.d.* § ❶ Derisi soyulmuş et. § ❷ *mah.* İç organlar *(Bor, Denizli, Niğde).* ◉ **cıcığı çıkmak,** *dey.* Çok yorulmak, içi dışına çıkmak [*Ing.* To be worn out] ◉ **cıcığını çıkarmak,** *dey.* Çok hırpalamak, fazla örselemek. [*Ing.* To wear out, to damage by use; *Fr.* User, détériorer]. ◉ **icığı cıcığı,** *dey.* İçi dışı, hepsi.

cıdağu, i. *h.d.* Atın iki omuzunun arası. [*Ing.* Withers *(of a horse); Fr.* Garrot].

cıdav, ◘ **Cıdağu.**

cıdıroğlu, i. *A. folk.* Anadolu'da bazı köylerde köy oyunlarını hazırlayan ve yönetenlere verilen ad.

cıgara /cıga:ra/, i. *It.* < *Isp.* ◘ **Sigara.**

cıgaralık,-ğı, i. *arg.* Esrar: *Varmı cıgaralığın?*

☆ *Yak. anl.* **ampes, dalga, diş, duman, hurda, nefes, ot, sarıkız.**

cığa, i. *A.* Sarı, beyaz renkte yaldızlı madenî yaprak. Anadolu'da gelin başı yapmak için kullanılır. *(Telcığasız gelin olmak ayıp sayılır.)*

cık, ünl. «Hayır» demek isteyerek çıkarılan ses.

cık,-cik,-cuk,-cük, sonek. Sevgi ve küçültme bildirir. Işlek, isimden isim yapma ekidir. Kelimelere ünlü uyumuna uygun olarak eklenir: *Ana-cık, bebe-cik, yavru-cuk,gülü-cük;* Bazı durumlarda da araya bir ünlü girdiği görülür: *Ac-ı-cık, bir-i-cik, dar-a-cık;* bazen de, *-ca, -ce, -çe* ekinden sonra gelir: *Hemence-cik, yavaşça-cık, usulca-cık.*

cılga, i. *coğr.* Dağlarda, bayırlarda gide, gele açılmış eğribüğrü dar yol. Buna keçiyolu, patika gibi adlar da verilir. [*Ing.* Path; *Fr.* Sentier].

cılgar, ◘ **Çıvgar.**

cılgıt,-tı, i. *coğr.* Hem bataklık, hem de çayır özelliği gösteren, dibi cılk cılk ses veren ıslak yer. [*Ing.* Moorland; *Fr.* Terrain marécageux].

cılız, s. § ❶ Çok zayıf ve güçsüz: *O kadar cılız ki üflesen düşecek.* [*Ing.* Puny, thin, lean; *Fr.* Malingre, chétif, -ive] § ❷ Ince: *Cılız bir kavak ağacı* § ❸ *mec.* Kuvvetsiz, sönük § ❹ Değersiz, hafif. ☆ *Yak. anl.* **kuru, sıska, nahif, çelimsiz, lâgar, kurada;** ☆ *Karş.* **toplu, şişman, semiz, besli, tombul, şişko, etli butlu** ◉ **~ laşmış ırmak,** *coğr.* Içinde aktığı yatağın genişliğine göre suları az olarak akan ırmak. Bu da, böyle ırmakların sularının türlü olaylar yüzünden (bir akarsuyun ötekini kendine çekmesi, iklimin kuraklaşması) azaldığını gösterir. [*Ing.* Beheaded, decapitated; *Fr.* Cours d'eau décapité].

cılızlaşmak, nsz. f. § ❶ Zayıf ve güçsüz düşmek, zayıflamak. § ❷ Gitgide gücünü, değerini kaybetmek: *Yazıları gittikçe cılızlaşıyor.*

cılızlık,-ğı, i. Cılız olma hali, zayıflık, çelimsizlik, güçsüzlük. [*Ing.* Leanness, meagreness; *Fr.* Faiblesse, manque de vigueur, de force].

cılk, s. § ❶ Bozulmuş, kokmuş: *Cılk yumurta.* [*Ing.* Rotter; *Fr.* Pourri] § ❷ Irinleşmiş: *Cılk yara.* [*Ing.* Inflamed; *Fr.* Suppuré].

~ çıkmak, *dey.* Kusurlu, kötü, boş çıkmak: *Adamcağızın az daha cılkı çıkacaktı.* [*Ing.* To come to naught *(affair); Fr.* Être très fatigué, être épuisé, brisé de fatigue].

cılkava, b. i. *Osm.* < *Ar. cild-i kafa.* Kurt ve tilkinin ense postundan yapılan kürk. [*Ing.* Fur made of pieces from the back of the neck of wolves or foxes; *Fr.* Manteau de fourrure (peau de loup)].

~ çıkmak, *dey.* Boş, faydasız çıkmak.

cılklık,-ğı, i. «Cıcık» gibi kullanılır. ◉ **cılklığı çıkmak**, *dey.* Çok kullanılmaktan işe yaramaz hale gelmek. [*Fr.* Râpé, détérioré].

cımbar, çımbar, i. *dok.* Dokuma tezgâhındaki kumaşı germeye yarayan âlet [*Ing.* Stretcher on a loom].

cımbarlamak(-i), f. *mah.* Dokunmakta olan halı veya bezin kenarını cımbarla geriye almak. *(Bor, Niğde).*

cımbıstre, i. *tıp.* Lavantanın küçüğü bir çeşit cerrah âleti.

cımbız, i. *Yun. Tsumpidion.* § ❶ Kıl gibi ince şeyleri tutmak veya çekmek *(koparmak)* için kullanılan küçük maşa. [*Ing.* Tweezers, burling iron; *Fr.* Brucelles, pincette, petite pince]. § ❷ *mec.* Dokunaklı acı söz. § ❸ *dok.* Apre işlemlerinde kumaşlar üzerinde mevcut olabilecek çöp, düğüm v.b. kumaş kalitesini bozabilecek maddelerin temizlenmesinde kullanılan el aracı.

cımbızcı, s. *dok.* cımbızlama işlemi yapan kadın veya erkek işçi.

cımbızlama, i. *dok.* Apre işlemlerinin başlangıcı olarak, kumaş üzerinde mevcut lplik düğümlerinin, nope, çöp ve pıtrakların, cımbızcı işçi tarafından özel cımbızlarla temizlenmesi işlemi.

cımbızlamak(-i), f. *dok.* Kumaş yüzlerini düğüm veya çöp, pıtrak gibi yabancı maddelerden temizlemek.

cınak,-ğı, i. Yırtıcı hayvan pençesi ve tırnağı. [*Ing.* Claw; *Fr.* Serre].

cıncık,-ğı, i. *h.d.* Bardak, kadeh, tabak gibi camdan veya porselenden yapılan şeyler. [*Osm.* Züccaciye; *Ing.* Glass-ware; *Fr.* Verrerie].

~ boncuk, *dey.* Yalancı taşlardan yapılmış küpe, kolye v.b. [*Ing.* Artificial jewellery; *Fr.* Faux bijoux].

cırcır, i. § ❶ Hafif gürültü sesi § ❷ *folk.* Sözlü ezgi.

cırboğa, i. § ❶ *zool. h.d.* Bir cins çöl sıçanı. [*Lat. Dipus Aegyptius; Ing.* Jerboa; *Fr.* Gerboise; *Osm.* Yerbu] § ❷ *mec.* Cılız, çelimsiz çocuk. [*Ing.* Puny child; *Fr.* Enfant chetif].

cır cır, z. Devamlı ve rahatsız edici ses çıkararak: *Sabahtan akşama kadar cır cır öter.*

cırcır, i. § ❶ Kaynana zırıltısı da denilen oyuncak. § ❷ Çok söylenen, geveze. [*Ing.* Chatterbox; *Fr.* Bavard,-e]. § ❸ *döş.* Kolun bir doğrultudaki hareketinde cırıltılı bir ses çıkararak boşa gitmesini, öteki doğrultudaki hareketinde gövdenin dönmesini sağlayan düzen. § ❹ *dok.* Dokuma tezgâhlarında gücü çerçevelerinin asıldığı ve özel sistemle yükseklik ayarı yapılan bir cins çengel § ❺ *zool.* ◘ **Cırcır böceği.** ◉ **~ lı pürüzalır,** *döş.* Özellikle boru ağzındaki çapak ve pürüzleri temizleyen ve cırcır düzeni olan pürüzalır. [*Osm.* Cırcırlı rayha; *Ing.* Ratchet pipe reamer]. ◉ **~ lı tornavida,** *ağ. iş.* Üzerinde sarmal kanallar bulunan mili ile bastırıldığında kendiliğinden dönen tornavida. ◉ **bağ ~ ı,** *zool.* Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımının, Cırcırböceğigiller *(Gryllidae)* familyasından, yumuşak vücutlu, soluk renkli, büyük kanatlı cırcır böceği. Özellikle gececidir. Yumurtalarını Ağustos - Eylül'de birçok bitkinin kurumuş saplarına bırakır. [*Lat. Oecanthus pellucens*].

~ bileziği, *döş.* Cırcır düzeninin bir parçası. [*Ing.* Ratchet ring].

~ böceği, *zool.* Böceklerin Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımının, Cırcırböceğigiller *(Gryllidae)* familyasından, kazıcı küçük bir böcek türü. Uzunluğu 2 sm. den çoktur. Kara-kahverengidir. Iri başlı ve kısa kanatlıdır. Ön kanatlarını birbirine sürterek ses çıkarır. Tarlalarda bulunur. [*Lat. Gryllus campestris; Ing.* Field cricket; *Fr.* Grillon des champs, grillon champêtre]. ◘ *LEVHA. 34.* **— BÖCEKLER.**

~ delgi, *ağ. iş.* Dönme hareketini yivli gövdesi üzerindeki parçanın ileri geri itilmesinden alan ve küçük delikler delmek için kullanılan delgi cihazı. [*Fr.* Drille].

~ olmak, *dey.* Iç sürgünü olmak.

~ ötmek, *dey.* Hiç durmadan ince ve usanç veren bir sesle söylemek.

~ yivaçar, *döş.* Özellikle borulara diş açmakta kullanılan ve cırcır düzeni olan cihaz. [*Osm.* Cırcırlı pafta; *Ing.* Ratchet die-stock].

~ yuvası, *döş.* Cırcır düzenin içinde bulunduğu yuva. [*Ing.* Ratchet housing].

cırcırböceğigiller, ç. i. *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımına giren bir familyası. Uzun antenleri erkeğin ön kanadında ses çıkarma organları vardır. Tarlalarda, evlerde bol bol öterler. [*Lat.* ve *Ing.* Gryllidae; *Fr.* Gryllidés].

cırdaval i. Ucu demirli, uzun cirit değneği.
☆ *Eşanl.* **mızrak .**

cırgana /cırga:na/, i. *den.* Kırılan bir direğe destek ve ek parçalarla yapılan onarım.

cırıldamak, nsz. f. «cır cır» diye ses çıkarmak.

cırıltı, i. Cır cır diye çıkan ses. [*Ing.* Creaking noise; *Fr.* Craquement].

cırlak,-ğı, i. < *cırlamak.* § ❶ *h. d.* Cırcır böceği. [*Ing.* Cockhaier; *Fr.* Grillon] § ❷ s. Hoşa gitmeyen çiğ ve keskin sesli: *Aman şu şarkıcı kadın ne cırlak şey.* [*Ing.* Biting of screeching; *Fr.* Mordant,-ante, perçant,-ante, piquest, jadeuse]. § ❸ Fazla gösterişli, parlak: *Cırlak pembe.*

~ sıçan, *zool.* ◘ **Hamster.**

cırlak cırlak, z. Çok tiz ve ince sesle.

cırlamak, nsz. f. *yans.* Ince ve usandırıcı ses çıkarmak: *Yanı başında cırlayıp durdu.* [*Ing.* To creak, to chirp, to babble; *Fr.* Pousser des cris perçants, piailler, crier, grincer].

cırlayık,-ğı, i. *zool.* Örümcekkuşugiller *(Laniidae)* familyasından, küçük bir av kuşu. [*Lat. Lanius; Ing.* Shrike; *Fr.* Piegrièche].

cırnak,-ğı, i. *h.d.* Yırtıcı hayvanların tırnağı. [*Ing.* Claw; *Fr.* Griffe].

☆ *Eşanl.* **cınak.**

cırnık,-ğı, i. Set duvarlarında su akacak delik.

cırt,-tı, i. *yans.* Ince bir şeyin *(kâğıt, kumaş v.b.)* hafif yırtıldığı zaman çıkan ses. [*Ing.* Harsh, screeching sound].

cırtlak, s. < *cırlamak.* § ❶ Çok olgunlaşmaktan dolayı çatlamış: *Cırtlak domates* § ❷ Tiz, kulağa hoş gelmeyen *(ses).* [*Ing.* Braggart; *Fr.* Fanfaron, vantard, criard, strident].

cırtlamak, nsz. f. § ❶ «Cırt» diye ses çıkarmak. [*Ing.* To make a scraping, screeching] § ❷ *(Meyve, sebze hk.)* Iyice olgunlaşıp patlamak.

cırtlatmak, f. «Cırt» ettirmek.

cıscıbıl, s. § ❶ Çırçıplak, soyunuk § ❷ *mec.* Hiç bir şeyi olmayan.

cıscıvık, s. Çok cıvık.

cıva, ◘ **Civa.**

cıvadıra, i. ◘ **Cıvadra.**

cıvadra /cıvad:ra/, i. *It. givadiera. den.* § ❶ Yelkenli bir geminin başlıca armalarından biri. [*Ing.* Bowsprit; *Fr.* Beaupré] § ❷ Geminin baş tarafından havaya doğru biraz kalkık olarak uzatılmış bulunan direk. Bunun ucuna, baston denilen bir ikinci parça eklenir. [*Ing.* Jib boom; *Fr.* Bâton de foc] ◉ **ana ~,** *den.* ◘ **Ana .**

~ armadorası, *den.* Flokların selviçelerini bağlamak için yelpaze üzerine tespit edilmiş armadora.

~ çanaklığı, *den.* Cıvadra destemorasının hemen gerisinde ana civadraya sağlı sollu tespit edilmiş kütükler. [*Ing.* Bee; *Fr.* Violon].

~ destemorası, *den.* Büyük bastonu ana cıvadra üzerine tespit etmek için ağaç veya demir çemberden yapılmış bilezik. [*Ing.* Bowsprit-cap].

~ döşeği, *den.* Cıvadranın baş bodoslamasına bindirildiği yer.

~ gönderi, *den.* Cıvadranın tepesine düşey olarak tesbit edilmiş sancak direği.

~ meyli, *den.* Cıvadranın ufka göre eğimi.

~ seren kösteği, *den.* Cıvadra serenlerinin uçlarından alınarak bodoslamanın iki tarafına bağlanan halatlar.

~ seren ventosu, *den.* Cıvadra serenlerinin uçlarından alınarak boşluklara bağlanan halat.

~ sereni, *den.* Büyük ve kontra baston ventolarını cıvadradan iki yana açmak için destemora gerisinde ana cıvadraya dikey olarak konulmuş çubuklar. [*Ing.* Spritsail yard; *Fr.* Civadière].

☆ *Eşanl.* **bıyık.**

~ şıpkası, *den.* Cıvadra altına gerilmiş üçgen biçiminde ağ. *(Baş yelkenler indirildiği zaman içine toplanması ve bu yelkenlerle uğraşan gemicilerin rahat çalışmaları için kullanılır).*

~ vardevelesi, *den.* Baş üzerindeki vardevelelerden ana istiralya bogataları sapanlarına varan ve bağlanan halatlar. Cıvadraya gidenler buna tutunarak giderler.

~ ve pupa bayrakları, *den.* ◘ **Bayrak.**

~ yatağı, *den.* (a) Baş bodoslamasının yukarı kısmında ve herbiri bir tarafında dikine konmuş dayanıklı ağaçlar. Bunlar hem gemi pruvasını kuvvetlendirir hem cıvadra topuğuna desteklik ederler; (b) Yelkenli gemilerde praçolle *(siğil)* ile birlikte cıvadranın tekne ile bağlantısını sağlayan kavisli ağaç parçalar.

~ yelkeni, *den.* Cıvadra çubuğuna açılan dörtköşe yelken. *(18 yüzyıl sonundan beri bırakılmıştır).*

cıvata /cıva:ta/, i. *It. chiavarda. mek.* Birbirine bağlanmak istenen ağaç veya demir parçaların, hazırlanmış olan deliklerinden geçirilerek, ucuna somun takılıp sıkıştırılan iri başlı vida. [*Ing.* Bolt, tree nail; *Fr.* Boulon, cheville] ◘ *ŞEKİL: 590.* **— VIDA VE CIVATALAR.** ◉ **ana ~,** *den.* ◘ **Ana.** ◉ **kamalı ~,** *mek.* Somunun gevşemesini önlemek için, vidaya açılan delikten bir kama çivisi geçirilmiş cıvata.

~ sıkma motoru, *tekn.* Cıvata ve somunların yüksek momentle ve moment ayarlı olarak, bir darbe mekanizması aracılığıyle süratle sıkılması ve sökülmesinde kullanılan bir el âleti. *(Bu âletin kullanma alanı; montaj bantları, otomobillerin bujon, cıvata ve somunları, motor kapak cıvataları. Çelik köprü konstrüksiyonlarında bağlantılar v.b.)* ◘ *ŞEKİL: 116.* – **CIVATA SIKMA MOTORU.**

ŞEKİL: 116. – **CIVATA SIKMA MOTORU.**

cıvatalamak(-i), f. *tekn.* Cıvataları tutturmak. [*Ing.* To fasten with a bolt; *Fr.* Boulonner].

cıvık, s. < *cıvımak.* § ❶ Şeklini koruyamayacak kadar sulanmış, bulaşkan: *Cıvık hamur, cıvık çamur.* [*ing.* Viscid, sticky; soft, greasy; *Fr.* Gluant,-ante]. § ❷ *mec.* Ötekine berikine anlamsız, soğuk ve sıkıcı şakalar yapan veya bulaşıp kavga çıkaran *(kimse): Sarhoş olunca pek cıvık oluyor.* [*ing.* Insipid, impudent; *Fr.* Effronté,-ée].

☆ *Eşanl.* **densiz, görgüsüz, kaba.**

☆ *Karş.* **denli, görgülü, eğitimli.**

cıvık cıvık, z. *yans.* Her yere bulaşan, sıvanan.

cıvıklaşmak, ◘ **Cıvıklanmak.**

cıvıklık,-ğı, i. § ❶ Cıvık[1] olma hali. [*Ing.* Viscidity, stickiness; *Fr.* Visciditè, viscositè]. § ❷ *mec.* Sataşma, sululuk. [*Ing.* Insipidity, insipidness, silliness, impudence, aggression; *Fr.* Insipiditè, fadeur, sottise, niaiserie, agression].

~ etmek, Su koyuvermek, bir münasebetsizlik yapmak.

cıvıklamak(-i), f. § ❶ Cıvık etmek. [*Ing.* To make soft, sticky; *Fr.* Amollir] § ❷ nsz. Cıvık olmak.

☆ *Yak. anl.* § ❶ **sulandırmak, suyunu fazla kaçırmak.** § ❷ **sırnaşmak, yersiz şaka yapmak, tatsız şaka yapmak, sulu olmak.**

☆ *Karş.* § ❶ **katı yapmak, suyunu az koymak** § ❷ **ciddiyetini takınmak, ciddileşmek, ağırbaşlı olmak.**

cıvıklaşmak, nsz. f. § ● Cıvık olmak, cıvık hale gelmek. [*Ing.* To become soft and clamy; *Fr.* Devenir visqueux] § ❷ *mec.* Hoşa gitmeyen bir hal almak, çığrından çıkmak.

cıvıkmak, f. *arg.* Sululuk etmek: *İki tane yuvarlayınca, başladı cıvıkmaya.*

☆ *Yak. anl.* **cavlaklaşmak.**

cıvık.mantarlar, ç. b. i. *bot.* Belli başlı şekilleri olmayıp, yumuşak ve peltemsi *(jelatinimsi)* kütleler meydana getiren ve bakterilerle ortak yaşayan, ilkel ve hayvanımsı yapılı bir mantar takımı. [*Osm.* Futur-u muhatiye; *Lat.* ve *Ing. Myxomycetes; Fr.* Myxomycetes].

cıvıl cıvıl, § ❶ z. *yans. (Kuşlar hk.)* Bir ağızdan cıvıltı ile ötüşerek § ❷ s. Kalabalık ve hareketli. [*Ing.* With a soft, gurgling sound, twittering; *Fr.* Onomatopee employée pour designer le petit bruit que font les oiseaux en chantant].

cıvıldamak, nsz. f. *yans.* Cıvıl cıvıl ötüşmek. [*Ing.* To chirrup, chirp; *Fr.* Gazouiller, pépier].

cıvıldaşmak, nsz. f. Hep birden cıvıldamak.

cıvıltı, i. Ufak kuşların veya civcivlerin *(piliçlerin)* ötüşürken çıkardıkları ses: *Serçelerin cıvıltısı.* [*Ing.* Chirpy; *Fr.* Gazouillement, pepiement].

cıvımak, nsz. f. § ❶ Yumuşak, cıvık olmak: *Bir kadeh rakı içti, cıvıdı (sulandı, arsızlandı).* [*ing.* To become sticky; *Fr.* Devenir mou, s'amollir, être fondu, devenir gluant]. § ❷ *mec.* Yakışık almayacak hale gelmek *(iş).* Çığırından çıkmak: *Artık bu mesele cıvıdı (bozuldu, soysuzlaştı)* § ❸ Lâubalileşmek. [*Ing.* To be spoiled, to become insipid or silly, become insipid or tiresome, become too familiar or impertinent; *Fr.* Devenir agressif à l'etat de l'ivresse, sortir des bornes de la bienséance].

cıvıtmak(-i), nsz. f. § ❶ Cıvıklamak, cıvık hale getirmek. [*Ing.* To make sticky; *Fr.* Rendre gluant]. § ❷ (-i) *mec.* Bir işi yakışık almayacak şekle dökmek, saçma şeyler söylemek.

☆ *Yak. anl.* § ❶ **Cıvık olmak, suyu fazla olmak** § ❷ **çığrından çıkmak, işi terbiyesizliğe dökmek.**

☆ *Karş.* § ❶ **katı olmak, katılmak.** § ❷ **ciddi olmak, kendini bili rolmak.**

cıvmak, f. Atılan şey hedefinden şaşmak.

cıyak,-ğı, i. § ● Kuşların acı sesi. [*Ing.* Crawing *(of rooks, etc)*]. § ❷ Büyük leş kuşu, çaylak.

cıyak cıyak, z. *yans.* «Bağırmak» fiili ile birlikte kullanılarak ince, acı ve yüksek sesle durmadan bağırmayı anlatır. *Çocuk cıyak cıyak bağırıyordu.* [*Ing.* With a shrill voice (to screech); *Fr.* Onomatopée qu'on emploie pour indiquer le cri strident que pousse un enfant lorsqu'on le bat].

~ ~ bağırmak, *dey.* Ince, acı ve yüksek sesle bağırmak. [*Ing.* To craw or cry out *(with a shriek),* to shriek; *Fr.* Pousser des cris perçants, strident, criailler, crier comme un ecorche].

cıyaklamak, f. Cıyak sesi çıkarmak, acı acı bağırmak.

cıyırdamak, nsz. f. ◘ **Cayırdamak.**

cıyırtı, i. Bez veya kâğıt gibi şeylerin yırtılırken çıkardıkları ses. [*Ing.* Sound as of cloth tearing].

cız, i. *yans.* § ❶ *(Çocuk dilinde)* ateş § ❷ Kızgın yağın içine birşey atılınca çıkan sesi ve bundan vücudun bir yerine ateş dokunduğunda veya iğne, bıcak gibi bir şey batırıldığında duyulan acıyı anlatır: *Sigarasıyle elimi cız diye yaktı, Bu manzara karşısında yüreğim cız etti, Arı cız diye soktu* § ● Vücudun herhangi bir yerinde birden duyulan acı veya sızı. [*Ing.* Sizzling noise, fire, anything hot; *Fr.* Onomatopée employée pour désigner le son que produit un liquide lorsqu'il se verse sur le feu, ou lorsqu'un corps chauffé est trempé dans l'eau] ◉ **içi veya yüreği ~ etmek,** *dey.* Acı verecek bir durum veya olay karşısında içi yanmak, üzülmek, yüreği cızlamak. [*Ing.* To be deeply affected by sudden bad news etc; *Fr.* Avoir une peur soudaine, s'affliger d'une mauvaise nouvelle, avoir un mauvais pressentiment]. **~ etmek,** *dey.* Cızlamak. [*Ing.* To make a sharp, sizzling noise].

~ sineği, *zool.* ◘ **Büve, büvelek.**

cızbız, s. *yans.* Izgarada pişirilmiş: *Cızbız köfte.* [*Ing.* Grilled; *Fr.* Grillé].

cızdam, i. *arg.* Kaçma, sıvışma: *Bakıyorum,* gözün cızdamda hep. [*Ing.* Flight; *Fr.* Action de se sauver, de s'enfuir] ◉ **~ ı çekmek,** § ❶ *arg.* Kaçmak, gitmek, savuşmak, [*Ing.* To flee; *Fr.* S'enfuir, se sauver] § ❷ Uzaklaşmak, kaybolmak [*Ing.* To go away, to disappear; *Fr.* S'enfuir, se sauver, se cavaler]. ◘ **Cicozlamak.**

☆ *Yak. anl.* **açma, ançizleme, cızdam etme, cızlamı çekme, cicozlama, çözülme, dümeni kırma, ferleme, fertiği çekme, fertikleme, ipini kesme, kırma, kirişi kırma, palamarı koparma, veya çözme, panik kırma, payandaları çözme, tırlama, toz olma, tüyme, voltasını alma, yelkenleme, zamkinos etme, zıplama.**

~ etmek, *arg.* ◘ **Cızdamı çekmek.**

cızık,-ğı, i. § ❶ Kuyruk yağının kıkırdağı § ❷ Çizgi. [*Ing.* Line; *Fr.* Raie].

cızıktırmak(-i), f. ◘ **Çiziktirmek.**

cızıldamak, nsz. f. Cızırdamak. [*Ing.* To sizzle, creak, splutter; *Fr.* Pétiller, gresiller, produire un bruit de grésillement].

cızıltı, I. ◘ **Cızırtı .**

cızıltılı, s. Cızırtılı. [*Ing.* With a scraping or creaking noise, hissing(ly); *Fr.* Pétillant,-ante].

cızır cızır, z. *yans.* Pişmekte olan kebabın, yağda kızartılan yiyeceğin, kesilen camın veya yazı yazarken kamış kalemin çıkardığı sesi anlatır: *Cızır cızır pişiyor. Cızır cızır kızarıyor, Cızır cızır yazıyor.* [*ing.* With a sizzling noise; *Fr.* Onomatopee employée pour indiquer le son produit par une viande qui brûle etc.].

cızırdamak, nsz. f. § ❶ Cızır cızır ses çıkarmak § ❷ *mec.* Aceleyle karışık ve anlaşılmaz biçimde konuşmak. [*Ing.* To sizzle, creak, splutter; *Fr.* Pétiller, gresiller, produire un bruit de grésillement].

cızırdatmak, f. Cızır cızır ettirmek. [*Ing.* To make creak, to let produce a scraping or hissing sound; *Fr.* Faire petiller, gresiller].

cızırtı, i. < *cız.* § ❶ Cızırdama sesi, cızır cızır ses çıkarma. [*Ing.* A sizzling, creaking noise; *Fr.* Pétillement, grésillement]. § ❷ *telekom.* Kötü temas veya karışıklık akımlarının telefon veya radyo gibi cihazlarda arasıra meydana getirdiği ses.

☆ *Eşanl.* **cızıltı.**

cızırtılı, s. Cızır cızır ses çıkaran, cızırdayan. [*Ing.* With a scraping or creaking noise, hissing(y); *Fr.* Pétillant,-ante].

☆ *Eşanl.* **cızıltılı.**

cızlam, i. *arg.* ◘ **Cızdam.**

cızlamak, nsz. f. Yanarak «cız» diye ses çıkarmak. [*Ing.* To sizzle; *Fr.* Grésiller].

cızlamlamak, f. *arg.* ◘ **Cızdamı çekmek.**

Ci, *fiz.* Radyoaktivite birimi *Curie*'nin sembolü.

cibâvet,-ti, i. ◘ **Cibâyet.**

cibâyet,-ti /cibâyet/, ç: **cibâyat.** *Osm.* < *Ar. esk. (gelir, vergi)* toplama. [*Ing.* Imposition and collection of a tax].

cibillî /cibillî/, s. *Osm.* < *Ar.* Yaratılıştan, doğuştan olan: *Bu hal onda sonradan olma değil, cibillidir.* [*Osm.* Fitrî; *Ing.* Innate, inborn; *Fr.* Inné,-ée, natif,-ive].

cibilliyet,-ti, i. *Osm.* < *Ar. cibillet. (huy ve ahlâk bakımından)* Yaradılış, maya. [*Osm.* Fıtrat; *Ing.* Temperament, character, nature; *Fr.* Caractere, nature, innété]. ◉ **~ i bozuk,** *dey.* Yaradılıştan kötü olan, soysuz. [*Fr.* Une nature dépravée].

cibilliyetsiz, s. § ❶ Cibilliyeti bozuk, soysuz, sütü bozuk, yaradılışı kötü. [*Ing.* Of base character; *Fr.* Mal disposé] § ❷ Cimri, hasis. [*Ing.* Miserly; *Fr.* Avare].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **bedmaya** § ❷ **nâkes.**

☆ *Karş.* **soylu, asil.**

cibilliyetsizlik,-ği, i. *Osm.* < *Ar.* Cibilliyeti bozuk olma.

cibin, i. *esk. T. çibin,* sinek. *h. d. zool.* Sivrisinek ve tatarcık gibi sokup rahatsız eden küçük sineklerin genel adı. [*Ing.* Fly, mosquito; *Fr.* Mouche, moustique].

cibindirik,-ği, i. < *cibin.* Eskiden Anadolu'da gelin ata bindikten sonra başına örtülen çadır gibi örtü.

cibinlik,-ği, i. *esk. T. çibin.* Sinek, sivrisinek veya başka böceklerden korunmak için yatağın üstüne ve yanlarına gerilen çadır biçimindeki tül. [*Ing.* Mosquito-net; *Fr.* Moustiquaire] ◉ **kubbeli ~,** Yatak ve karyolalar üzerine kurulan, tavanı kalkık ve süslü kumaş cibinlik.

cibre /cib:re/, I. *Yun. tsipuron. trm.* Sıkılıp suyu alınan üzüm ve başka meyvaların po-

sası. [*Ing.* Residue of pressed grapes; *Fr.* Marc de raisin]. ◉ **şırayı ~ den ayırma,** Şarabı mayaladıktan sonra fıçıdan çekme işi.

~ rakısı, Cibreden yapılma düz rakı. [*Fr.* Eau de vie ou raki de marc].

cibril, i. ◘ **Cebrail .**

cibs, i. *Yun. gypsos.* ◘ **Alçı taşı.**

cici, s. § ❺ *(çocuk dilinde)* Güzel, hoş, iyi: *Cici bebek.* [*Ing.* Good, pretty; *Fr.* Joli] § ❷ i. Çocuğun hoşuna giden şey: Gel, sana *cici alayım.* [*Ing.* Pretty thing; *Fr.* Joli objet]. ◉ **cicim!** *dey.* «*güzelim*», «*şekerim*», «*yavrum*», «*bir tanem*» gibi bir sevgi sözü. [*Ing.* My dear; *Fr.* M'amour, mon amour, chéri(e), mon chou].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **biçimli, yakışıklı, dilber, alımlı, cazibeli, cazip, gösterişli, sevimli, şirin, hoş, kanı sıcak, cana yakın, tonton, müşekkel, munis, latif, nefis, zarif, melih, hasnâ ,hub, sabih.**

☆ *Karş.* § ❶ **Çirkin, kaba, biçimsiz, sakil.**

~ anne, dey. Bazı çocukların üvey veya büyük annelerine veya o yaştaki yakınlarından bir kadına verdikleri ad. [*Ing.* Grandmamma; *Fr.* Belle-maman].

~ bebek, *dey.* Çocuk davranışlı, hoppa. [*Ing.* Pretty babe; *Fr.* Enfant sage et obéissant,-ante].

~ bici, § ❶ Göze çarpan renkler ve süslerle bezenmiş küçük şey. § ❷ Raflara, hücrelere ve şömine üstlerine süs olarak konulan kıymeti az fakat gösterişli küçük ve ufak tefek eşya. [*Ing.* Curio, knick-knack, trinket; *Fr.* Bibelot].

~ burun, Burun delikleri kısmı yüksek olan.

~ el, *(Çocuklar için)* Sağ el. [*Ing.* The right hand *(said to a baby)*].

~ mama, *dey.* Toy delikanlının düşüp kalktığı kadın.

cici baba, b. i. *arg.* «**Hazret, reis**» gibi bir çeşit hitap şekli: *Bana bak cicibaba! bu gece Ahmed'e düşüyoruz.*

cicik, ◘ **İcik.**

cicili bicili, b.s. Göze çarpan süslerle bezenmiş, süslü, göz alıcı incik boncuk takmış, takıştırmış: *Cicili bicili entari.* [*Ing.* Glaringly ornamented, gaudily decked out with trifles; *Fr.* Petit objet de fantasie, colifichet].

☆ *Yak. anl.* **süslü, cafcaflı, bezekli.**

☆ *Karş.* **sade, süssüz.**

cicim[1], i. *Osm.* < *Fars. cacim. dok.* Ensiz olarak dokunmuş parçaların yanyana eklenmesiyle meydana gelen, perde veya örtü olarak kullanılan nakışlı ince kilim. [*Ing.* Rug woven on a hand loom, with designs added by embroidering; *Fr.* Tapis étroit et mince qu'on emploie surtout comme rideau].

cicim[2], ünl. Sevgi hitabı: *Cicim sen ne kadar tatlısın.*

cicoz, i. § ❶ Küçük cam veya toprak bilyalarla oynanan çocuk oyunu § ❷ Bu oyunun oynandığı bilyaların her biri § ❸ *arg.* «Yok, hiç yok», «hiç» anlamlarında: *Bende mangiz cicoz!* [*Ing.* All gone, nothing left, run away, let's run away, kind of children's game; *Fr.* Filez].

~ oyunu, Bir ebe etrafında halka meydana getirilerek oynanan salon oyunu. *(Bir ipe yüzük geçirilir, bu yüzük gizlice elden ele dolaşır. Oyun sırasında «Al cicozu ver cicozu, işte cicoz, hani ya cicoz! gibi tekerlemeler hep birlikte söylenerek ebe şaşırtılır).*

cicozlamak, f. *arg.* Savuşup gitmek, kaçmak, uzaklaşmak. [*Ing.* To flee, run away; *Fr.* S'enfuir, se sauver].

☆ *Yak. anl.* **açmak, cızdamı çekmek, çözülmek, ipini kesmek, kırmak, kirlişi kırmak, palamarı koparmak, panik kırmak, tüymek, voltasını almak, zamkinos etmek, fertiklemek, dümeni kırmak, fertiği çekmek, yelteklemek.**

cidago, i. *vet.* Özellikle, at, eşek ve katırlarda boyunun üst kenarının vücuda bağlandığı kısımda, iki omuz kemiği arasında 2-12 nci sırt omurgalarının bulunduğu bölge. [*Ing.* Shoulder-blade or omoplate *(of a horse)*].

~ yüksekliği, *vet.* At, sığır gibi hayvanların özelliklerinin belirtilmesinde kullanılan ve cidagonun en yüksek kısmı ile yer arasındaki uzaklık.

cidal,-li /cidâl/, i. *Osm.* < *Ar. cedel. esk.* § ❶ Savaşma, mücadele, uğraşma, muharebe. [*Ing.* ve *Fr.* Combat] § ❷ Şiddetli tartışma, çekişme. [*Ing.* ve *Fr.* Dispute].

cidalci, s. Uğraşıcı, düşünce ve fikir yolunda savaşan. [*Ing.* Contentious; *Fr.* Disputeur, -euse, querelleur,-euse].

cidar /cidar/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ İç duvar. [*Ing.* Wall; *Fr.* Mur] § ❷ *biy.* İki yeri ayıran zar, çeper. [*Ing.* Paries; *Fr.* Paroi].

cidden /cid:den/, z. *Osm.* < *Ar.* Gerçekten, şakasız olarak, ciddî olarak: *Bu işe cidden memnun oldum.* [*Ing.* Seriously, truly, indeed; *Fr.* Sérieusement, vraiment].

☆ *Yak. anl.* **gerçek olarak, yalansız, hakikaten.**

☆ *Karş.* **yalancıktan, gayriciddî olarak, uyduruktan.**

ciddî /ciddî/, s. *Osm.* < *Ar. cidd.* § ❶ Ağırbaşlı: *Ciddî adam, Ciddî eser.* [*Ing.* Serious; *Fr.* Serieux,-euse]. ☆ *Eşanl.* **ağır, oturaklı.** § ❷ Şaka olmayan: *Bu söz ciddidir.* [*Ing.* Without joking; *Fr.* Vrai]. ☆ *Eşanl.* **şakasız.** § ❸ Gerçek: *Ciddî bir sevgi, Ciddî bir vait.* [*Ing.* Real; *Fr.* Veritable, vrai]. ☆ *Eşanl.* **sahi, hakiki.** § ❹ Sıkı, dikkatli, ihtimamlı: *Ciddî bir çalışma.* [*Ing.* Careful; *Fr.* Sérieux,-euse, soigneux,-euse]. § ❺ Önemli [*Ing.* Important; *Fr.* Important,-ante]. ☆ *Eşanl.* **ehemmiyetli** § ❻ Gülmeyen: *Ciddî yüz.* [*Fr.* Sérieux,-euse]. § ❼ Eğlendirmek amacı gütmeyen, öğretici: *Ciddî eserler.* [*Ing.* Instructive; *Fr.* Instructif,-ive]. § ❽ Tehlikeli, vahim, ağır: *Ciddî bir hastalık. Ciddî bir durum.* [*Ing.* Grave, critical; *Fr.* Grave, critique]. § ❾ z. Ağırbaşlı bir şekilde. § ❿ Şaka karıştırmadan, gerçekten: *Seninle ciddî konuşmak isterim.* § ⓫ Önem vererek, sıkı sıkı: *İşe bu kez ciddî başladı.* ☆ *Karş.* § ❶ **hafif, hoppa, hafifmeşrep.** § ❷ **şakalı.** § ❸ **yalan, sunî, uydurma.** § ❹ **dikkatsiz.** § ❺ **önemsiz, hafif, fasarya.** § ❻ **gülen.** § ❼ **eğlendirici.** § ❽ **kritik.** ◉ **~ ye almak,** *dey.* İnanmak, gerçek sanmak, önem vermek. [*Ing.* To take to serious; *Fr.* Prendre au sérieux].

ciddileşmek, nsz. f. Ciddî bir durum *(görünüş)* almak. [*Ing.* To become serious; *Fr.* Devenir serieux].

ciddîlik,-ği, i. Ciddî hal, ciddî olma hali: *Durum ciddîliğini muhafaza ediyor.* [*Ing.* Seriousness; *Fr.* Gravité, sérieux].

☆ *Yak. anl.* **vakar, sakinlik, dinginlik, temkin.**

☆ *Karş.* **hoppalık, şımarıklık, başına buyrukluk, gayri ciddilik, zırzopluk.**

ciddiyet,-ti, i. *Osm.* < *Ar.* Ciddîlik. [*Ing.* Gravity, seriousness; *Fr.* Gravité, sérieux].

ciddiyetle, z. Ciddî olarak. [*Ing.* Seriously; *Fr.* Sérieusement].

cife /cife/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Leş, lâşe. [*Ing.* Carion; *Fr.* Charogne]. § ❷ *mec.* Iğrenç şey: *O bir cife heriftir.* [*Ing.* Repuisive; *Fr.* Répugnante].

cifeleşmek, nsz. f. Cife haline gelmek, iğrenç olmak.

cifir,-ri, i. *Osm.* < *Ar.* Sayılar, harfler ve remizler kullanarak gelecekten ve bilinmeyenden haber vermek iddiasında bulunan boş bilgi. [*Osm.* Cifr; *Ing.* Onomancy; *Fr.* Divination par sel chiffres et par les lettres].

cift, i. *inş.* Döşemelerin sağlamlığını arttırmak için altlarına konulan ve çift kiriş kalınlığında bulunan takviye kirişi.

cigaret, i. *ciger* + *folk.* Şubatta yapılan bahar şenliği. *(Özellikle Diyarbakır ve Siirt halkı arasında yaygındır).*

ciğer, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Akciğerle karaciğerin ortak adı. [*Ing.* Liver, lungs; *Fr.* Poumon, foie] § ❷ *(Kasaplıkta)* Akciğer yürek ve karaciğerin meydana getirdiği takım § ❸ Akciğer § ❹ *esk.* İç, bağır. § ❺ Cesaret, yiğitlik § ❻ Üzüntü, sıkıntı ◉ **~ e ateş düşmek,** *dey.* Büyük bir acıya uğramak,. ◉ **~ e yapışmak,** *dey.* Büyük acıya yol açmak ◉ **~ ı ağzına gelmek,** *dey.* Çok fazla korkmak. [*Ing.* To be terribly frightened]. ◉ **~ ı beş para etmez,** *dey.* Değersiz, aşağılık *(adam).* [*Ing.* Despicable; Il ne vaut pas la corde pour le pendre]. ◉ **~ i parça parça olmak,** *dey.* Çok acımak. ◉ **~ ı sızlamak,** *dey.* Çok acımak, büyük bir manevi acı duymak. [*Ing.* To suffer anguish, to feel great pain, to be very grieved; *Fr.* Souffrir de...]. ◉ **~ ı yanmak,** *dey.* Ciğeri sızlamak, çok acı ve sıkıntı çekmek, elem duymak, üzüntü çekmek. [*Ing.* To suffer greatly (from); *Fr.* Souffrir beaucoup de] ◉ **~imin köşesi,** *dey* § ❶ Çok sevgilim § ❷ Çok sevgili evlâdım. [*Ing.* Darling, beloved child; *Fr.* Mon enfant chéri]. ◉ **~ ine işlemek** *(birinin), dey. (Söz, kötü davranış),* çok dokunmak, etkilemek. [*Ing.* To hurt deeply; *Fr.* Prendre aux entrailes]. ◉ **~ ini dağlamak (doğramak, yakmak),** *dey.* Büyük acı ve üzüntü çektirmek, çok kötülük etmek. [*Ing.* To cause great suffering(to)] ◉ **~ ini dişleyesin,** *dey.* Alay ve mübalâğa yollu bir ilenme ◉ **~ ini kucağında görmek,** *dey.* Bıçaklanıp ciğeri deşilmek ◉ **~ ini okumak (ciğerinin içini bilmek),** *dey.* Birinin aklından geçenleri, gizli düşüncelerini bilmek. [*Ing.* To penetrate into one's thoughts] ◉ **~ ini sökmek,** *dey.* Eziyet etmek. [*Ing.* To treat very cruelly] ◉ **~ leri bayram etmek,** *tkz.* Her zamankinden daha iyi cins sigara içen veya açık havaya çıkan kimsenin söylediği memnunluk sözü ◉ **arnavut ~ i,** *mutf.* ◘ **Arnavut.** ◉ **can ~ olmak,** *dey.* ◘ **Can** ◉ **çelik ~,** *tıp.* ◘ **Çelik** ◉ **kedi ~ e bakar gibi,** *dey.* Ele geçmeyecek şeyler karşısında duyulan imrenme duygusunu belirtir. ◉ **kediye ~ emanet etmek,** *dey.* Güvenilmeyecek kimseye güven göstermek.

~ acısı, *dey.* Evlâdın ölümünden duyulan büyük acı. [*Ing.* Sorrow caused by the loss of one's child].

~ ağrısı, *vet.* Bir çeşit koyun hastalığı.

~ deldi, *işl.* (a) Kumaş üzerinde delikler açarak bu deliklerin kenarına sarma yapılan işleme; (b) Bu küçük delikleri açan ucu sivri, ince kalem biçimindeki araç.

~ kebap olmak, *dey.* Büyük acı çekerek içi yanmak. [Ing. To suffer greatly; *Fr.* Souffrer beaucoup].

~ otları, *bot.* Karayosunları *(Bryophyta)* sınıfının bir bitki grupu. Bütün yeryüzüne yayılmış 8000 kadar türü içine alır. Özellikle nemli ve sıcak bölgelerde boldur. Genel olarak karada, kayalıklarda veya ağaç gövdeleri üzerinde yaşar. [*Osm.* Kebediyeler; *Lat.* ve *Ing. Hepaticae; Fr.* Hépatiques] ☆ *Eşanl.* **ciğer yosunları.**

~ otu, § ❶ *bot.* İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Düğünçiçeğigiller *(Ranunculaceae)* familyasından, çok yıllık, otsu bir bitki. Yapraklarından karaciğer bozukluklarında yararlanılır. [*Osm.* Hasîşet-ür-rie; *Lat.* ve *Ing. Hepatica; Fr.* Hépatique, hepatica, herbe de la trinité]. ☆ *Eşanl.* **liken.** § ❷ İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfından, Nodangiller *(Boraginaceae)* familyasından, 10-15 sm. boyunda, çok yıllık, otsu bir bitki. Çiçeklerin rengi önce kırmızımtırak ise de zamanla morumsu-maviye döner. Gövdesi dik, tüylü ve 7-8 yapraklıdır. Yaprakları akciğer hastalıklarını iyi edici olarak tanınmıştır. Bitkide tanen, müsilaj, şekerler, reçine ve sabit yağ bulunmuştur. İnfuzyon halinde öksürük yatıştırıcı, göğüs yumuşatıcı ve idrar söktürücü olarak kullanılmaktadır. [*Lat. Pulmonaria officinalis*].

~ parçası, *dey.* Azizim, [*Ing.* My love, my darling; *Fr.* Chérl,-le].

~ perdesi, *anat.* Karaciğerî saran karın zarı tabakası. [*Ing.* The layers of the peritoneum that envelop the liver].

~ tavası, *mutf.* Küçük parçalar halinde una bulanarak ve bulamadan yağda ve tavada kızartılan karaciğer. [*Ing.* Fried liver].

~ yosunları, *bot.* ◘ **Ciğer otları.**

ciğerci, i. § ❶ Kesilen koyun, sığır v.b. hayvanların sakat denilen ciğer, baş, ayak, işkembe gibi parçalarını satan kimse. [*Ing.* Seller of liver and lungs; *Fr.* Marchand qui vend des poumons, des foies, des pieds, des cervelles etc., marchand d'abats, tripler]. § ❷ Ciğer yemeği satan kimse.

~ sırığı, *dey.* Çok uzun boylu kişiler için söylenilir. [*Ing.* Very tall person].

ciğergâhına kadar işlemek, *dey.* Bir sözden

veya davranıştan dolayı çok üzülmek, içlenmek.

ciğer.küşe, b.i. Pek sevgili kimse.

☆ *Eşanl.* **ciğerpare** .

ciğer.pare /ciğerpare/, b.s. ve i. *Osm.* < *Fars.* Ciğerimin köşesi, çok sevgili.

cihad, i. ◘ **Cihat** .

cihan, i. *Osm.* < *Fars. cihān.* § ❶ Dünya. [*Ing.* World; *Fr.* Monde]. § ❷ Evren, âlem. [*Ing.* Universe; *Fr.* Univers] § ❸ Dünyada yaşayan insanların hepsi, herkes: *Bu olayı cihan duyacak* ⊙ ~ **a gelmek,** *dey.* Doğmak. ⊙ ~ **dan el çekme,** *dey.* Ölmek ⊙ ~ **nın yangınlarına sala okumak,** *dey.* Meydan okumak. ⊙ **iki** ~ **da aziz olmak,** *dey.* Iyilik görülen bir kimseye dünyada ve ahirette hiçbir sıkıntıyle karşılaşmamasını dilemek için söylenir.

☆ *Yak. anl.* **acun, evren.**

~ **âlem,** *dey.* Herkes.

~ **âlem bilmek,** *dey.* Herkes tarafından bilinmek.

cihandide, s. *Osm.* < *Fars.* Çok yaşamış çok gezmiş olan, tecrübeli.

cihan.gir, b.s. *Osm.* < *Fars. cihān* + *gir. esk.* § ❶ Dünyanın büyük kısmını eline geçiren [*Ing.* World conqueror, that fills the world, world wide; *Fr.* Grand conquérant]. § ❷ öz.i. Erkek adı.

☆ *Eşanl.* **alpay, fatih, fetheden.**

cihangirlik,-ği, i. Cihangir olma hali. [*Ing.* World conquest; *Fr.* Conquête du monde].

cihanî, s. § ❶ Dünya ile ilgili. [*Ing.* Mundane, wordly; *Fr.* Mondain,-aine]. § ❷ i. Insan.

cihaniyan, ç. i. *Osm.* < *Fars. esk.* Dünya halkı olan insanlar, dünyadakiler. [*Ing.* The Mortals; *Fr.* Les mortels].

cihan.numa /cihannümā/, b. i. *Osm.* < *Fars.* Her tarafı seyredebilmek üzere bazı ev çatılarının üstünde yapılan oda veya taraça. [*Ing.* Belvedere, summer-house; *Fr.* Belvédère].

cihan.şümul /cihanşümūl/, b. s. *Fars.* ve *Ar.* Dünya çapında, dünyaya yaygın, dünya ölçüsünde. [*Ing* Mondial, world-wide; *Fr.* Mondiale].

☆ *Eşanl.* **evrensel** .

cihar /cihār/, i. *Osm.* < *Fars. çehār. esk.* Dört rakkamı. [*Ing.* Four; *Fr.* Quatre].

cihardüd, b. i. *Fars.* Tavla oyununda zarlardan birinin dörtlü, öbürünün ikili düşmesi.

cihar.se, b. i. *Osm.* < *Fars.* Tavla oyununda zarın birinin dörtlü, öbürünün üçlü düşmesi.

cihar.yek, b. i. *Fars.* Tavla oyununda zarın birinin dörtlü, öbürünün birli düşmesi.

cihat,-dı, i. *Osm.* < *Ar. cihād. esk.* § ❶ Din uğrunda savaş. [*Ing.* Holy war; *Fr.* Guerre sainte]. § ❷ öz.i. Erkek adı.

cihaz /cihāz/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Birbirine bağlı veya ekli olarak işleyen âletlerin meydana getirdiği bütün. [*Ing.* Apparatus, set; *Fr.* Appareil] ☆ *Eşanl.* **aygıt** § ❷ *sosy.* Evlenen kadının götürdüğü mallar. [*Ing.* Trousseau; *Fr.* Dot, trousseau]. ☆ *Eşanl.* **Çeyiz.** § ❸ Cenazenin kaldırılması için gerekli malzeme ⊙ **asenkron** ~, ◘ **Asenkron** ⊙ **atış idare** ~ **ları,** *ask.* ◘ **Atış**.. ⊙ **dinleme** ~, *müz.* ve *mek.* ◘ **Dinleme.** ⊙ **diyaliz** ~ ı, *kim.* ◘ **Diyaliz.**

~ **sigortası,** *huk.* Kız çocuğuna evleneceği zaman, veya belirli bir yaşa geldiği vakit tazminat ödemesini göz önünde tutan bir sigorta çeşidi. [*Ing.* Mariage insurance, dowry insurance; *Fr.* Assurance dotale, assurance de nuptialité].

~ **usulü,** *huk.* Karının mallarından bir kısmını aile masrafını karşılamak üzere kocasına bırakması. [*Fr.* Régime dotal (dans la séparation des biens)].

cihazlamak(-ı), f. Donatmak.

cihazlanmak, nsz. f. Donanmak.

cihet,-ti, i.ç: **cihât.** *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Yön, yan, taraf, [*Ing.* Side, direction; *Fr.* Côté, point direction] § ❷ *(Eskiden)* Vakıf işlerinde özellikle camilerde memurluk: *İmam lık ciheti ondadır.* § ❸ Sebep, neden § ❹ *esk. huk.* Islâm hukukunda muamelenin gayesi, maksadı. § ❺ *esk. mant.* Aklın verdiği hüküm § ❻ *tar.* Ulema sınıfının devlet veya vakıftan aldığı ücret.

~ **tayini,** *ask.* Bir şeyin ana yönlere göre durumunu tayin etme; bir kimsenin pusula veya harita ile kendi yerini bulması. [*Ing.* Orientation; *Fr.* Determination de la direction].

cilâ /cila/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Işığı yansıtacak derecede parıltılı olmaları için eşyaya sürülen madde ve böyle bir madde ile eşyaya verilen parlaklık. [*Ing.* Polish; *Fr.* Lustre, poli] § ❷ *mec.* Boş süs, gösteriş. [*Ing.* Brightness, gloss; *Fr.* Vernis, éclat] § ❸ *ağ. iş.* (a) Ağaç eşyaya parlaklık, güzellik veren ve onu dış etkilerden koruyan tabaka; (b) Bu tabakayı oluşturmada kullanılan gomlak-ispirto karışımı sıvı. [*Ing.* Varnish, polish, gloss; *Fr.* Poli, vernis]. § ❹ Çinicilikte ve seramik işlerinde yapılan şeylerin üzerine sürülerek fırında pişirilen ve o şeyin yüzeyinde parlak bir tabaka meydana getiren maddeler. [*Ing.* Cover; *Fr.* Couverture] § ❺ Maden, tahta ve taş üstüne bir sert cisim sürterek veya parlatmak ve bu suretle meydana getirilen parlaklık. Cilâ deyimi ayni zamanda o parlaklığı anlatır. [*Ing.* High polish, varnish, glaze; *Fr.* Brillant, vernis, glaçure]. ⊙ **buzul** ~ **sı,** *jeol.* Buzulun sürtme etkisiyle oluşmuş ve kayaların, kocataşların, çakılların ve yassı çakılların yüzeylerindeki düzgün ve parlak hal. [*Fr.* Poli glaciaire]. ⊙ **daldırma** ~ **sı,** *ağ. iş.* ◘ **Daldırma.** ⊙ **dolgu** ~ **sı,** *aş. iş.* ◘ **Dolgu.** ⊙ **mum** ~ **sı** Terebentin içinde balmumu eritilerek yapılan bir çeşit cilâ olup. mobilyalar ve parke tahtalar üzerine sürülür ve üstüne bir bez veya yün kumaş sürtülerek parlatılır. [*Ing.* Wax polish, furniture-polish, floor-polish; *Fr.* Encaustique]. ⊙ **nakış** ~ **sı,** Eski nakkaşların yağlı boya veta tutkalı boya ile tahta tavanlara ve dolap kapakları üzerine yaptıkları renkli nakışların üstüne sürdükleri bir çeşit cilâ. Mısır **sandaloz'u** denilen bir çeşit reçineyi bir toprak tencerede kaynatarak içine bezir ilâvesi suretiyle yapılırdı. [*Fr.* Vernis à peinture]. ⊙ **tablo** ~ **sı.** *res.* ◘ **Vernik.** ⊙ **tampon** ~ **sı,** İçi pamuk dolu bir bez topla sürülen cilâ veya top cilâsı. [*Ing.* French polish; *Fr.* Vernis au tampon].

~ **bezi,** *ağ. iş.* Cilâ topunda, içine yün veya pamuğun doldurulduğu dokuma bezden kılıf.

~ **bitirici,** *ağ. iş.* Cilâlı veya vernikli yüzeyde bulunan yağı almada kullanılan sıvı.

~ **fırçası,** *tekn.* Normal fırçalardan daha yumuşak tüylü fırça. [*Ing.* Burnishing brush *Fr.* Boësse].

~ **makinası,** *ağ. iş.* Dolgu ve örtü cilâsı yapmada kullanılan, cilâ topu takılabilen döner kollu makina. [*Ing.* Polishing machine, finishingmachine; *Fr.* Polissoir, polisseuse].

~ **topu,** *ağ. iş.* Cilâ ve eriyiği yüzeye sürmede kullanılan, dışı dokuma bezden, içi yıkanmış yün veya pamuktan hazırlanan topaç.

~ **yağı,** *ağ. iş.* Renksiz, asitsiz, reçinesiz, ince mineral yağ. Cilâ topunun kaymasını sağlar.

cilâcı /cilâcı/, i. Cilâ yapan eşyaya cilâ vuran kimse. [*Ing.* Polisher, burnisher; *Fr.* Polisseur, lustreur, vernisseur].

cilâcılık,-ğı, i. Eşyaya cilâ vurma işi. [*Ing.* Polishing, burnishing; *Fr.* Polissage, cirage, lissage, encaustiquage, brunissage, adoucissage].

cilâlama, i. § ❶ Cilâ ile parlatma. [*Ing.* Polising, burnishing; *Fr.* Polissage, cirage, lissage, brunissage]. § ❷ *coğr.* Buzulun ileri doğru dibini, yanlarını sıyırırcasına sokulması sırasında sert kayaları, taşları parlatması, çizmesi, bu yolla aşındırması olayı. [*Ing.* Glacial polishing; *Fr.* Detersion, poli glaciaire] § ❸ *deric.* Fırça veya tabanca ile boyamanın son bölümü olan bu işlem bazı derilerin kıl uçlarının beneklenmesi veya gölgelenmesidir § ❹ *fişekç.* Tane barutun hazırlanmasında yapılan, tanelerin yüzeyini perdahlama § ❺ *inş.* Bitmiş bir boyanın üzerine daha canlı bir parlaklık vermek için vurulan ince bir boya tabakası.

~ **makinesi,** *tekn.* ◘ **Cilâ makinesi.**

cilâlamak /cilalamak/, f. § ❶ Cilâ sürmek, cilâ ile parlatmak, cilâ vurmak. [*Ing.* To polish, to lustre; *Fr.* Polir, lustrer]. § ❷ *ağ. iş.* Ispirto-gomlak karışımı sıvı ile, belli metodlarla çalışarak ağaç yüzünde parlak, koruyucu tabaka oluşturmak.

☆ *Yak. anl.* **parlatmak, revnak kılmak, mücellâ kılmak.**

cilâlanmak, nsz. f. Cilâ ile parlatılmak. [*Ing.* To be polished or burnished, to become glossy; *Fr.* être poli].

cilâlatmak(-ı), f. Cilâ işini yaptırmak.

cilâlı /cilâlı/, s. Cilâsı olan, cilâ ile parlatılmış: *Cilâlı parke.* [*Ing.* Polished, varnished, burnished, glossy; *Fr.* Poli, vernissé, lustré]

~ **kumtaşı,** *jeol.* Parlak, kırık yüzeyli bağdaşık kuş tası. [*Fr.* Grès, lustré].

~ **şistler,** *jeol.* Biraz başkalaşmış mikalı şistler. *(Fosilsiz ama Mezozoik çağdan kalmadır.* [*Fr.* Schistes lustrés].

~ **taş devri,** *coğr.* Tarih öncesinin demir, tunç ve bakır çağlarından daha önceki çağı. [*Ing.* Neolithic age; *Fr.* Neolithique (âge), periode néolitique].

cilav, i. Atın başlığı, yuları.

cilbe, i. Gem kayışı, kayış yuları.

cilbent, i. *Osm.* < *Fars. cilbend.* Kitap kabı biçiminde, kâğıt veya resimlerin buruşup bozulmaması için kullanılan mukavva cüzdan. [*Ing.* Note case, wallet: Fr. Portfeuille, serviette].

☆ *Eşanl.* **sıralaç.**

~ **rahlesi,** Cilbentleri koymaya ve kolaylıkla açıp içerisindeki resimleri bulmaya yarayan çapraz ayaklı ve yüksekçe kenarlı rahle [*Ing.* Portfolio stand; Fr. Porte-carton].

cild, i. ◘ **Cilt.**

cildî /cildî/, s. *Osm.* < *Ar.* Deri ile ilgili. [*Ing.* Dermal, cutaneous; *Fr.* Cutané, dermique].

☆ *Eşanl.* **derisel.**

cildiye, i. *Osm.* < *Ar. tıp.* § ❶ Deri hastalıkları: *Cildiye koğuşu; cildiye servisi.* [*Ing.* Skin diseases; *Fr.* Maladies de la peau]. § ❷ Deri hastalıklarıyle uğraşan tıp dalı. [*Ing.* Dermatology; *Fr.* Dermatologie].

☆ *Eşanl.* **dermatoloji.**

cildiyeci, i. *tıp.* Deri hastalıklarının tedavisiyle uğraşan doktor. [*Ing.* Dermatologist; *Fr.* Dermatologue].

☆ *Eşanl.* **deri hastalıkları uzmanı.**

cilt,-di, i.ç: **culûd, eclâd.** *Osm.* < *Ar.* cild. § ❶ Insan derisi, ten. [*Ing.* Skin; *Fr.* Peau, teint]. § ❷ *ciltç.* Kitaba geçirilen ve deri, bez, plastik veya kâğıtla kaplı bulunan mukavva kapak, kap. [*Ing.* Binding; *Fr.* Reliure] § ❸ *matb.* ve *küt.* Bir eserin ayrı kitap halinde basılan kısımlarından her biri. [*Ing.* Volume; *Fr.* Tome, volume] ⊙ **bütün deri** ~ *ciltç.* Iki kapağı ve sırtı tamamen deri olan cilt; [*Ing.* Leather binding; *Fr.* Reliure pleine]. ⊙ **deri** ~, *ciltç.* ◘ **Deri** ⊙ **dikişli** ~, *ciltç.* ◘ **Dikişli.** ⊙ **dikişsiz** ~, *ciltç.* ◘ **Dikişsiz.** ⊙ **mukavva veya karton** ~, *ciltç.* Kapakları mukavva üstüne kâğıt yapıştırılmış ve sırtları bezden yapılmış olan cilt ⊙ **fantazi** ~ *ciltç* Bezli ciltlerin gayet güzel ipekli olanları ⊙ **yarım deri** ~, *ciltç.* Yalnız sırtı veya sırtı ile kapaklarının köşeleri deri kaplı ve yüzlerine renkli kâğıt yapıştırılmış olan **cilt.**

~ **arakapağı,** *matb.* Kitabın arakapağıyle cilt arakapağı arasında bulunan yaprak.

~ **atelyesi,** *matb.* Matbaaların yayınlarını ciltleyen atelye. [*Ing.* Bindery; *Fr.* Atelier de reliure].

~ **bezi,** *ciltç.* ◘ **Bez**[1].

~ **birliği,** *küt.* Ayrı ayrı bibliyografik birliklerin *(müstakil eserlerin)* bir çilt içinde toplanmasından meydana gelmiş birliğe verilen ad.

~ **dikiş tezgâhı,** *matb.* Üstünde ciltlerin ve formaların birer birer elle dikilmesine yarayan tahta tezgâh. [*Ing.* Bookbinder's sewing-frame; *Fr.* Cousoir].

~ **evi,** ◘ **Ciltevi.**

~ **gövdesi,** *matb.* Kapak ve sırt geçirilmeden, cilde hazırlanmış olan kitap gövdesi, formalar bloku. [*Ing.* Contents (binding); *Fr.* Corps de reliure].

~ **kabı dolgusu,** *ciltç.* ◘ **Dolgu.**

~ **kanadı,** *ciltç.* Cilt kapaklarının birine bağlı ensiz küçük kapak olup, kitabın kalınlığını örten müteharrik ve iki kısımdan ibaret parça. [*Osm.* Miklep; *Ing.* Tuck of the binding of a book; *Fr.* Rabattants].

~ **kapak başlığı**, *matb.* Kitabın cildi üstüne basılan adı. [*Ing.* Binder's title; *Fr.* Titre de relieur].

~ **kaplık malzemesi**, *matb.* Ciltçilikte kitapların sırt ve kapaklarına geçirilen, kaplamaya yarayan her türlü bez ve kumaşlar ve deriler. Keten, pamuklu, kaliko, ipek, pandizot, deri ve sunî deriler, cilt kâğıtları. [*Ing.* Bending-material; *Fr.* Matière de reliure].

~ **kataloğu**, *küt.* Kütüphanede bulunan kitapların bibliyografik künyelerinin yazıldığı, birbirine merbut *(ciltlenmiş)* sayfalardan meydana gelen ve büyük boyda bir defter görünüşünde olan kataloğ. [*Ing.* Catalogue in book form; *Fr.* Catalogue en volume].

~ **kaytanı**, *ciltç.* Şiraze kaytanı. [*Ing.* Headband; *Fr.* Tranche-file].

~ **kesiti boyaması**, *matb.* Kitap dikilip kesildikten sonra baş veya yanlarına yapılan renkli işlem, boyama veya süslü renkleme, veya yaldızlama. Çeşitli anilin boyaları veya kolalı sulu boyalarla yapılır. [*Ing.* Coloured edges; *Fr.* Tranche marbrée].

~ **makineleri**, *matb.* Her türlü cilt işleri ve iş çeşidi için cilt makinesi vardır. En mühimleri, kâğıt ve forma, kitap kesme makineleri *(giyotin)*, mukavva kesme makas ve makineleri, çeşitli sistem ve ölçüde kırma makineleri, harman için, telle ve iplikle forma forma diken, tutkallama, kambura yapma, kapak geçirme, yaldız basma, register *(Repertuar)* kesme, zımba, pliaj, v.b. makineleridir. [*Ing.* Machine for bookbinder; *Fr.* Machines pour relieurs].

~ **malzemesi**, *matb.* Ciltçilikte kullanılan ve ciltlerin maliyetine tesir eden her türlü küçük ve büyük malzeme. [*Ing.* Binding material; *Fr.* Matériel de reliure].

ciltçi, i. Kitap ciltleyen kimse. [*Osm.* Mücellit, cildger; *ing.* Bookbinder, binder; *Fr.* Relieur,-euse]. ◘ *ŞEKİL: 117.* — CİLTEVİ

~ **boyaları**, *matb.* Işığa dayanıklı ve özellikle koyu hazırlanmış, iyi kapatıcı olan, keten, deri, pandizot sunî kumaş üzerinde ciltçi presleriyle baskılar yapmağa yarayan özel boyalar. Özel parlatıcı vernikler katmak, veya sonradan bir körbaskı yapmak suretiyle parlaklık arttırılabilir. [*Ing.* Colour for book binder; *Fr.* Couleurs pour relieurs].

~ **mukavvası**, *matb.* Paçavra, selüloz ve kâğıttan yapılır, gri renktedir. Sıkı ve sağlamdır, kitap kabı olarak çok uygundur. [*Ing.* Cardboard for binding; *Fr.* Carton gris].

ciltçilik,-ği, i. Elle yazılmış veya basılmış bir eserin sayfalarını bir araya toplayıp, kitaba son biçimini vermek ve kitabı süsleyecek, hem dış etkilerden koruyacak sert veya yumuşak bir kapak geçirmek için uygulanan çeşitli işlemleri kapsayan sanat dalı. [*Ing.* Bookbinding; *Fr.* Reliure].

cilt.evi,-ni, b. i. Kitap cildi yapılan yer. [*Ing.* Bindery; *Fr.* Maison de reliure]. ◘ *ŞEKİL: 117.* — CİLTEVİ.

ciltleme, i. Ciltlemek işi *(eylemi)*. [*Ing.* (Book) Binding; *Fr.* Reliure]. ◉ **blok** ~, *matb.* ◘ **Blok.**

ciltlemek(i-), f. Kitaba cilt yapmak. [*Ing.* To bind; *Fr.* Relier].

ciltlenmek, nsz. f. Kitaba cilt yapılmak. [*Ing.* To be bound; *Fr.* être relié].

ciltletmek(-i,-e), f. Kitaba cilt yaptırmak.

ciltli, s. Ciltlenmiş olan *(kitap v.b.)*. [*Ing.* Bound, in volumes; *Fr.* Relié (livre)].

ciltsiz, s. Ciltlenmemiş olan. [*Ing.* Unbound; *Fr.* Non relié, broché].

cilve, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Karşısındakinin ilgisini daha çok çekmek için kadının takındığı hoş tavır, naz. [*Ing.* Coquetry; *Fr.* Coquetterie. ☆ *Yak. anl.* **işve, eda, şive, kırıtma.** § ❷ *mec.* Aksilik, hatıra gelmeyen bir hal, bir işte rastlanan terslik: *Kaderin cilvesi, mesleğin cilveleri.*

~ **dökmek**, *dey.* Fazla cilve yapmak, cilvelenmek. [*Ing.* Coquet(t)e; *Fr.* Faire la coquette].

~ **kutusu**, *dey.* İşvebaz, şuh. [*Ing.* Coquettish, coquette; *Fr.* Coquette].

~ **yapmak**, *dey.* Kırıtmak, nazlanmak. [*Ing.* To put on coquettish airs].

☆ *Yak. anl.* **kırıtmak, edalanmak, işve yapmak, (şive yapmak.).**

cilvelenmek, nsz. f. ◘ **Cilve yapmak.**

cilveleşme, i. Karşılıklı cilve yapma hali.

cilveleşmek(-le), nsz. f. § ❶ Karşılıklı cilve yapmak. § ❷ Birbirine ahbapça takılmak. [*Ing.* To flirt; *Fr.* Se faire des caresses, se caresser, sa taquiner].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **işveleşmek.** § ❷ **şakalaşmak.**

cilveli, s. Cilvesi olan, cilve yapan: *Cilveli kadın.* [*Ing.* Coquettish; *Fr.* Coquette].

☆ *Yak. anl.* **nazlı, işveli, işvebaz, kırıtkan, yosma, civelek.**

☆ *Karş.* **ağır başlı.**

cim, i. *Ar.* Eski alfabede «C» sesini gösteren harfin adı. [*Ing.* The Arabian letter jim, now and called «jeh» (jay); *Fr.* Nom de lettre «C» dans l'ancien alphabet turc] ◉ **lamı ~ i yok**, *dey.* «Kesinlikle, açıklama yapmak gereksiz» anlamında kullanılır.

~ **karnında bir nokta**, *dey.* Hiç bir bilgisi olmayan, kara cahil. [*Ing.* A nonentity, a matter of no importance; *Fr.* Il est ignorant, il ne sait ni *a* ni *b*].

cima,-ı /cimâ/, i. *Osm.* < *Ar. cem. esk. (İnsanlarda)* cinsel birleşme, çiftleşme. [*Ing.* Coition, copulation; *Fr.* Coit, copulation].

cimbakuka /cimbaku:ka/, s. **Çelimsiz ve biçimsiz** *(kimse)*. [*Ing.* Illformed, thin (person)].

cimbar, i. Dokuma tezgâhlarında bezi germek için kullanılan iki ucu dişli uzunca demir alet. [*Ing.* Stretcher on a loom].

cimcime, i. *h.d.* Küçük ve tatlı bir cins karpuz; [*ing.* Small and delicious watermelon].

cimnastik,-ği, i. *Fr. gymnastique. cimn.* İnsanın beden ve ruh yeteneklerini geliştirmek amacıyle biyolojik imkânlar içinde uygulanan yöntemli, ölçülü ve düzenli vücut alıştırmaları. [*Ing.* Gymnastics]. ☆ *Eşanl.* **jimnastik.** ◉ **anlatım cimnastiği**, *cimn.* ◘ **Anlatım.** ◉ **düzeltici** ~, *cimn.* Yaşama ve çalışma koşullarının etkisiyle oluşan vücut bozukluk ve aksaklıklarını önlemek veya gidermek için uygulanan özel cimnastik türü; meslek koşullarının oluşturduğu tek yönlü kas çalışma ve gelişmesini dengelemek amacıyle yapılan alıştırmalar. [*Ing.* Corrective gymnastics; *Fr.* Gymnastique corrective].

~ **adım**, *cimn.* Dik vücut ve açık adımla koşmaya yakın yürüme. [*Fr.* Pas oymnas-Gymnase, salle de gymnastique].

~ **alanı**, *cimn.* Cimnastik çalışmalarının yapıldığı açık alan. [*Ing.* Playground; *Fr.* Préau].

~ **araçları**, *cimn.* Cimnastik alıştırmalarında, türlü amaçlarla kullanılan taşınır veya durağan araçlar. [*Ing.* Gymnastics apparatus; *Fr.* Appareils (engins) gymnastique].

~ **ayakkabısı**, *cimn.* Cimnastik çalışmalarında giyilen, tabanı lâstik veya ince deriden yapılmış hafif ayakkabı. [*Ing.* Pumps for gymnastics; *Fr.* Souliers de gymnastique].

~ **bayramı**, *cimn.* Cimnastik gösteri ve yarışmalarıyle donanan şenlik. [*Ing.* Gymnastic festival; *Fr.* Fête de gymnastique].

~ **birincilikleri**, *cimn.* Belli cimnastik alıştırmalarında, en üstün başarı gösterenî ayırmak amacıyle yapılan yarışmalar. [*Ing.* Championship in gymnastics; *Fr.* Championnat de gymnastique].

~ **değneği**, *cimn.* Cimnastikte, el aracı olarak kullanılan değişik çap ve uzunlukta ağaç veya madenden yapılmış çubuk. [*Ing.* Barbell; *Fr.* Bâton].

~ **dersi**, *cimn.* Vücut alıştırmalarının yöntemine göre öğretildiği ders. [*Ing.* Gymnastics lesson; *Fr.* Enseignement gymnastique].

~ **grupu**, *cimn.* Bir cimnastik gösteri veya yarışmasına kurumu adına katılan cimnastikçi topluluğu. [*Ing.* Team of gymnasts; *Fr.* Peloton de gymnaste].

~ **kasnağı**, *cimn.* Çapı 0.80 m. olan, tahtadan yapılmış kasnak biçiminde cimnastik el aracı. [*Ing.* Hoop; *Fr.* Cerceau].

~ **kılığı**, *cimn.* Cimnastik çalışmalarına elverişli özel kılık. [*Ing.* Gymdress; *Fr.* Costume de gymnastique].

~ **öğretmeni**, *cimn.* Cimnastik çalışmaları-

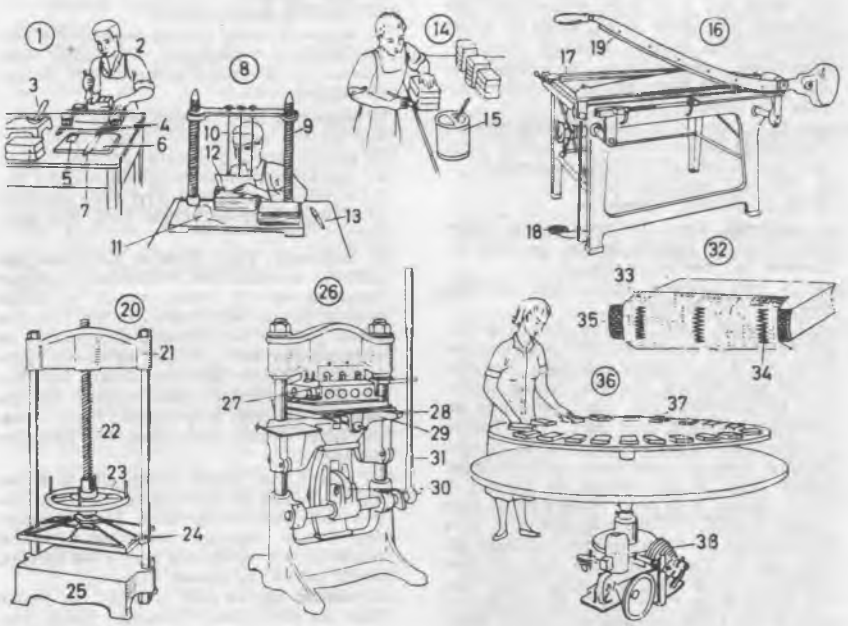

ŞEKİL: 117. — CİLT EVİ: **(1)** Yaldız *(Kitabın sırtına yaldız sürmek, yaldızlamak, yaldız baskı yapmak)*. **2.** Yaldızcı. **3.** Yaldız âleti. **4.** Yaldız presi. **5.** Altın varak. **6.** Altın varak destesi. **7.** Altın varak bıçağı. **(8)** El dikişi. **9.** Dikiş tezgâhı. **10.** Dikiş ipi. **11.** Dikiş ipliği yumağı. **12.** Dikişe hazır forma. **13.** Ciltçi *(mücellit)* bıçağı. **(14)** Tutkallama *(Kitap sırtına tutkal sürme)*. **15.** Tutkal kazanı. **(16)** Makas *(el makası)*. **17.** Ölçü cetveli. **18.** Sıkıştırma pedalı. **19.** Makas kolu. **(20)** Sabit pres. **21.** Baş kirişi. **22.** Sonsuz *(helezon)* dişli mil. **23.** Baskı tekeri. **24.** Üst baskı tablası. **25.** Kaide *(taban)*.. **(26)** Yaldız basma ve kabartma presi. **27.** Isıtılmış sabit baskı tablası. **28.** Sürgülü baskı tablası. **29.** Alt kabartma baskı tablası. **30.** Mafsal hareketi. **31.** Tabla kolu. **(32)** Dikilmiş kitap. **33.** Sırt malzemesi. **34.** Dikiş. **35.** Şiraze. **36.** Harman tablası. **37.** Harmanlanacak formalar. **38.** Tablayı döndüren motor.

nı yaptıran uzman öğretmen. [*Ing.* Teacher of gymnastics; *Fr.* Maître de gymnastique].
~ **salonu**, *cimn.* İçinde cimnastik yapılan ve türlü alıştırmalara yarayan araçlarla donatılmış kapalı yapı. [*Ing.* Gymnasium; *Fr.* Gymnase, salle de gymnastique].
~ **sırası**, *cimn.* Geniş yüzeyiyle oturarak gövde alıştırmalarına, ayakları bağlayan dar yüzlü dilmesiyle denge alıştırmalarına yarayan uzunca bir tahta sıra. [*Ing.* Bench; *Fr.* Banc].
~ **topu**, *cimn.* Cimnastikte el aracı olarak kullanılan 15-23 sm. çapında hava dolu lastik top. [*Ing.* Gymnastics ball].

cimnastikçi, i. *cimn.* Cimnastik alıştırmalarını *(ustalıkla)* yapan kimse. [*Ing.* Gymnast; *Fr.* Gymnaste].

cimnaz, jimnaz, i. *Fr. gymnase* < *Yun. gimnazo.* Almanya ve ondan örnek olarak alan bazı memleketlerde orta öğretim okulu.

cimri /cimrî/, s. *Osm.* < *Fars.* Parasını ve malını harcamamak için her türlü sıkıntıya ve şerefsizliğe katlanan, paraya aşırı düşkün olma. [*Osm.* Hasis, câmid-üd-kef; *Ing.* Mean, miserly, stingy; *Fr.* Avare].
☆ *Yak. anl.* **eli sıkı ,pintî.**
☆ *Karş.* **eliaçık.**

cimrilik,-ği, i. *sosy.* (a) Cimri olma hali. [*Ing.* [Meanness, stinginess; *Fr.* Avidité, soif de posséder]; (b) Cimrice davranış. [*Osm.* Hisset; *Ing.* ve *Fr.* Avarice]

cin[1], i. *Osm.* < *Ar.* < *Lat.* Masallara ve boş inanlara göre, göze görünmeyen iyi veya kötü yaratık. *(Bir insanın, bir eşyanın, bir şehrin v.b. alın yazısını çizdiğine inanılır.* [*Ing.* ve *Fr.* Djinn]; ☆ *Eşanl. (h.d.)* **ecinnî,** ◉ *(bir yerde)* ~ **ler cirit oynamak**, *dey.* O yer ıssız bulunmak. [*Ing.* The djinns throw javelins there *(said for a completely deserted place; Fr.* Se dit d'une maison, d'un endroit ou il n'y a personne] ◉ ~ **I tutmak**, *dey.* Yatıştırılamayacak huysuzluklarla ağlayıp bağıran çocuklar hakkında söylenir. [*Ing.* To become furious] ◉ ~ **ler başına çıkmak**, *dey.* Çok öfkelenmek, sıkılmak, sinirlenmek, kızmak. [*Ing.* To become furious, to become angry] ◉ ~ **leri başına toplanmak** *(çıkmak, üşüşmek) dey.* ◘ **Cinler başına çıkmak.** ◉ ~ **leri ayağa kalkmak**, *dey.* ◘ **Cinler başına çıkmak.**
~ **arabası**, *dey.* Bisiklet.
~ **aynası**, *opt.* ◘ Ayna.
~ **çalığı**, *dey.* Çarpık ve dış görünüşü çirkin olan insanlar için söylenir.
~ **çarpmak**, *dey. (Boş bir kanıya göre, cinlerin öfkesiyle)* inmeye uğramak veya ağzı çarpılmak' [*Ing.* To be smitten by a djinn; *Fr.* Être possédé par le démon].
~ **çarpmış**, *dey.* Kötü ruhlar dadanmış, bunlara uğramış. [*Ing.* Possessed, haunted; *Fr.* Possédé,-ée].
~ **darısı**, *bot.* ◘ Darı.
~ **fikirli**, *dey.* Çok anlayışlı, çok zeki ve kurnaz. [*Ing.* Clever, ingenious, shrewd; *Fr.* Intelligent,-ente, ingénieux,-euse, sagace, perspicace].
~ **gibi**, *dey.* Anlayışlı ve çevik, zeki ve becerikli, [*Ing.* Agile, clever, quick; *Fr.* Agile, leste].
~ **İfrit kesilmek (olmak)**, *dey.* ◘ **Cinler başına çıkmak.**
~ **mısırı**, *bot.* ◘ **Mısır.**
~ **saçı**, ◘ **Küskût.**
~ **tutmak**, *dey.* Yatıştırılamayacak huysuzluklarla ağlayıp bağıran çocuklar hakkında söylenir.

cin[2], i. *ing. gin.* Arpa, buğday, yulaf gibi tahılların damıtılmasıyle elde edilen içki. *(Ardıç v.b. bitkilerde kokulandırılır; özellikle anglosakson ülkelerinde yapılmaktadır).* [*Fr.* Gin (eau-de-vie de grain)].
☆ *Eşanl.* **ardıç rakısı.**

cinaî /cinâî/, s. *Osm.* < *Ar. esk.* Cinayetle ilgili veya konusu cinayet olan: *cinaî roman.* [*Ing.* Criminal; *Fr.* Crimine.-elle].
☆ *Eşanl.* **kıyasal.**

cinan /cinân/, ç.l. **cennet**'in çoğulu.

cinas /cinâs/, i. *Osm.* < *Ar. cins.* § ● *cins.* Çok anlamlı bir kelimeyi her defasında başka bir anlamını öngörerek birbirine yakın birkaç yerde kullanma § ❷ Çok anlamı olan bir kelimenin iyi anlamını kullanır görünerek kötüsünü öngörmek. [*Ing.* Pun, paronomasia; *Fr.* Calembour, jeu de mots] ◉ ~ **lı kafiye**, *ed.* Yazılışları, söylenişleri aynı, anlamları ayrı olan kelimelerin meydana getirdiği kafiye.
~ **oyunu**, *ed.* Sesçe birbirine pek yakın bulunan iki kelimeden birini kullanarak yapılan kelime oyunu. [*Ing.* Paronomasia, pun; *Fr.* Calembour].

cinayat /cinâyât/, ç.i. **cinayet**'in çoğulu.

cinayet,-ti /cinayet/, i.ç: **cinayât.** *Osm.* < *Ar.* İnsan öldürme, veya bu derecede ağır sayılan suç. [*Ing.* Crime, murder; *Fr.* Crime].
☆ *Eşanl.* **kıya.**

cinblok, i. *den.* Vinç bumbalarının cundalarında zincirin donandığı tornolar.

cinci, i. ve s. Cin ve peri çağırma ve onlarla konuşma gibi bir iddia ile geçim sağlayan (kimse): *Cinci hoca.* [*Ing.* Exorcist; *Fr.* Exorciste].
☆ *Yak. anl.* **büyücü, muskacı, bakıcı, sahir.**

cincillk,-ği, i. Cincilerin işi, cinlerle ilgi kurarak kayıp işleri çözmeye çalışma iş. [*Ing.* E'xorcism; *Fr.* Exorcisme].

cindi, i. Vaktiyle Mısır'da süvarilere verilen ad.
~ **meydanı**, Binicilik talim olunan meydan.

cingil, I. § ● Üzerinde ancak bir kaç üzüm tanesi bulunan küçük salkım. [*Ing.* One stalk in a bunch of prapes]. § ● *h.d.* Küçük bakraç.

cingo, i. *Fr. Jingo tar.* Cingoizm taraftarı. [*Ing.* ve *Fr.* Jingo].

cingoizm, I. *Fr. Jingoisme.* J. Chamberlain ve R. Kippling'le aşırılığa varmış mutaassıp İngiliz milliyetçiliğini anlatan terim. [*Ing.* Jingoism].

cin.göz, b. s. Zeki ve açıkgöz, hiç aldatılmayan. [*Ing.* Shrewd, crafty, sly; *Fr.* Rusé, astucieux,-euse, finaud, malin].

cinlenmek, nsz. f. *h.d.* Aşırı kızmak, deliye dönmek, öfkelenmek. [*Ing.* To become furious, to become angry; *Fr.* Se fâcher, s'irriter, ne mettre en colère].

cinli, s. § ● Cine uğramış olan. [*Ing.* Haunted; *Fr.* Hanté,-ée] § ● *(Yer hk.)* İçinde cinler olduğuna inanılan. [*Ing.* Haunted; *Fr.* Hanté,-ée] § ❸ *mec.* Arasıra deli gibi davranan, aklı gidip gelen, sinirli ve öfkeli *(kimse).* [*Ing.* Frantic, frenzied, mad; *Fr.* Frénétique, démoniaque]. ◉ **osuruğu** ~, *arg.* Çok çabuk kızan, alıngan ve sinirli kimseler için söylenir.

cinnet,-ti, i. *Osm.* < *Ar. cinn.* Oldukça kısa bir süre içinde belîren delilik, cin tutma. [*Ing.* Madness, Insanity; *Fr.* Folie, démence].
☆ *Yak. anl.* **kaçıklık, çılgınlık.**
☆ *Karş.* **akıllılık, normallik.**
~ **getirmek**, *dey.* Delirmek, aklını kaçırmak. [*Ing.* To become insane, go mad; *Fr.* Devenir fou, perdre la raison].

cinnî, s. *esk.* Cinlerle ilgili. [*Ing.* Demoniacal; *Fr.* Démoniaque].

cins, I.ç: **ecnâs.** *Osm.* < *Ar.* < *Yun.* § ● *biy.* (a) Aralarında benzer ve ortak özellikler bulunan varlık ve nesneler topluluğu: *Her cins birçok türü kapsar. Portakal turunç cinsinden bir meyvadır;* (b) Canlı varlıkların sınıflandırılmasında grup adı; ortak özellikler gösteren birbirine yakın türleri kapsar; familya veya alt familyanın bölümlerinden biridir. [*Lat.* ve *Ing. Genus; Fr.* Genre] ☆ *Eşanl.* genus. § ❷ *zool.* Erkekle dişiyi ayırt ettiren özellik; bir organizmanın dişi veya erkek olarak sınıflandırılmasını sağlayan görev, yapı ve özellik topluluğu: *Bu atın cinsî belli mi? Erkek cins, Dişi cins.* [*Ing.* Sex; *Fr.* Sexe] § ● Çeşit, tür: *Bu cinsten bir olayla hiç karşılaşmamıştım.* [*Ing.* Kind, sort, type; *Fr.* Sorte, espèce] § ● Soy, kök, asıl: *Terrier cinsinden bir köpek.* [*Ing.* Race, stock, family, breed; *Fr.* Race]. § ● Bazı dillerde kelimelerin dişilik, erkeklik veya yansızlık bakımlarından gösterdikleri farklılaşma: *Fransızca'da la table (dişil), le livre (eril); Almanca'da die Tür (dişil), der stuhl (eril), das Fenster (yansız); Arapça'da kâtibe (dişil), kâtib (eril), müdire (dişil), müdir (eril), melâhat (dişil), melih (eril), v.b.,* [*Ing.* Gender; *Fr.* Genre]. ☆ *Eşanl.* **keyfiyet, nitelik, dişil-eril** § ● s. Soyu iyi olan, saf kan; yüksek nitelikleri olan bir soydan gelen: *Cins Arap atları, Cins bir köpek.* [*Osm.* Asîl; *Ing.* Of good race, thoroughbred; *Fr.* Pur sang, de (pure) race] ☆ *Eşanl.* **soylu** § ❷ *arg.* Tuhaf, acayip, garip. [*Ing.* Strange, queer, curious; *Fr.* Étrange, drôle, bizarre, curieux,-euse] ◉ ~ **I lâtîf ,esk.** Kadınlar. [*Ing.* The fair sex] ◉ **ayrı** ~ **ten**, *fiz.* ◘ **Ayrı.**
~ **adı**, *gram.* Bir türden olan varlıkların adı: *Ev, insan, dağ, şehir, kedi, nehir, düşünce, us, ordu, annelik, v.b.* [*Osm.* Ism-i cins; *Ing.* Common noun; *Fr.* Non commun].
☆ *Eşanl.* **cins isim, genel isim, ortak ad, tür adı.**
~ **ismî**, *gram.* ◘ **Cins adı.**

cins cins, s. ve z. § ● Çeşitli: *Cins cins çiçekler* § ● Türlerine göre: *Cins cins ayırmak.* [*Ing.* Of various kinds, assorted]

cinsel[e], s. Cinslikle ilgili, cinsliğe ait. [*Osm.* Cinsî; *Ing.* Sexual; *Fr.* Sexuel,-elle].
☆ *Eşanl.* **seksüel.**
~ **ataraksi**, *patol.* ◘ **İktidarsızlık.**
~ **eğitim**, *eğt.* ve *psik.* (a) Üreme oluşumu ve problemleriyle ilişkin ağitim; (b) Bireye, cinsel itme ve davranışlarını anlama ve bu itme ve davranımları kontrol edebilme gücünü vermek amacıyle yapılan eğitim; (c) Dünyada kadın ve erkek olmak üzere karşılıklı iki insan cinsi bulunduğuna göre, bu biyolojik olgu ile ilgili bireysel ve grup halinde karşılaşılan problemlerden ve ilkelerden söz eden eğitim; (ç) Üreme ve üreme ile ilgili faaliyetleri kapsayan cinsel ilişkiler hakkında çocukları ve gençleri aydınlatma. [*Osm.* Cinsî terbiye; *Ing.* Sexual education].
~ **hastalık**, *patol.* Genellikle cinsel temas (birleşme) ile geçen bulaşıcı hastalıklara verilen genel ad. *(Frengi, belsoğukluğu v.b.)* [*Osm.* Zührevî hastalık; *Ing.* Venereal disease; *Fr.* Maladie vénéreuse].
~ **ilgi**, *psik.* (a) Cinsiyet organlarına veya cinsel ilişkilere karşı bireyin veya bir grupun gösterdiği ilgi; (b) Popüler anlamda, bir cinse mensup kimse veya kimselerin karşı cinse mensup veya kimselere karşı gösterdiği ilgi. [*Ing.* Sexual affinity; *Fr.* Affinité sexuelle].
~ **İlişki.** ◘ **Cinsel temas.**
~ **olgunluk**, *psik.* Üretme organlarının normal bir şekilde faaliyette bulunduğu hayat dönemi. [*Ing.* Sexual maturity; *Fr.* Maturité sexuelle].
~ **organlar**, *anat.* Üretim organlarının beden dışında bulunan görülebilir kısımları.
~ **perhiz**, *sosy.* ◘ **Cinslik perhizi.**
~ **sapık**, *biy.* Cinsellik işinde tabiatın yolun ayrılan veya toplumun iyi gözle görmediği şekilde davranan kimse. [*Ing.* Sex deviant].
~ **sapınçlar**, *psik.* Cinsiyet hayatında baş gösteren anormallikler. Psikoanaliz okulunun kurucusu olan S. Freud, nevroz ve psikoz denilen ruhsal bozukluklardan bir kısmının cinsel gelişme ve uymadaki uygunsuzluk ve güçlüklerden ileri geldiğini açıklamış, ayrıca cinsel ilginin erinlikle birlikte başlayan bir olay olmadığını, çocukluğunda kendine göre bir cinsiyeti bulunduğunu iddia etmiştir. [*Ing.* Sexual deviations; *Fr.* Déviation sexuelle].
~ **suçlar**, *huk.* Genel ahlâka, aile düzenine, kişinin namus ve haysiyetine, cinsî hürriyetine karşı yapılan taarruzlar. [*Lat. Stuprum; Ing.* Sexual offences (breaches of sexual morality); *Fr.* Infactions contre les moeurs, délits contre les bonnes moeurs].
~ **temas**, *biy.* ve *huk.* Cinsten her birinin öteki ile birleşmesi, çiftleşme. [*Osm.* Sexual intercourse; *Fr.* Rapports sexuels, cohabitation].

cinsellik[e],-ği, I. biy. Cinsel hayata ait olayların tümü. Bireylerin cinslik gereği olarak gösterdikleri *(iki cinslikten her birinin ötekini araması, kendine çekmesi, birleşimdeki özel rolleri, yavrular karşısındaki davranışları ve her birinin yaşamadaki ruh durumları gibi)* cinsel özelliklerin topu. [*Osm.* Cinsiyet; *Ing.* Sexuality; *Fr.* Sexualité].

cinsî /cinsî/ s. *Osm.* < *Ar.* Cinsle ve cinslikle ilgili, cinsliğe ait. [*Ing.* Sexual, generic;

Fr. Sexuel, qui appartient au genre, générique].

~ **cazibe,** Cinsel çekicilik. [*Ing.* Sexual attraction; *Fr.* Sexe-appea].

~ **çıkıntı,** *anat.* ◘ **Çıkıntı.**

~ **çoğalma,** *zool.* ◘ **Eşeyli üreme**

~ **münasebet,** ◘ **Cinsel temas.**

~ **münasebet suçları** *,huk.* ◘ **Cinsel suçlar.**

cinsil*, s. Cinsle ilgili, cinse ait. [*Osm.* Cinsî; *Ing.* Generic; *Fr.* Générique].

☆ *Karş.* **özgül, bireysel.**

cinsiyet,-ti, i. *Osm.* < *Ar. cinsiyet.* § ❶ İnsan, hayvan veya bitkilerde erkekle dişiyi ayırt ettiren özellik. [*Ing.* Sexuality; *Fr.* Sexualité], ☆ *Eşanl.* **cinsellik.** § ❷ *biy.* Canlılar âleminde görülebilen cinsel veya cinse bağlı olayların tümü. [*Ing.* Sex; *Fr.* Genre, sexe]. ◉ ~ **ın belirlenmesi,** *biy.* Döllenme olan canlılarda bir veya öteki cinsin meydana geliş şartları. [*Ing.* Sexual determination; *Fr.* Détermination du sexe]. ◉ **çift** ~, *sosy.* ◘ **Androjin** ◉ **dişi** ~ **hücresi,** *zool.* ◘ **Dişi eşey hücresi.** ◉ **erkek** ~ **hücresi,** *zool.* ◘ **Erkek eşey hücresi.** ◉ **genetik veya kromozomik** ~, *biy.* Döllenmeden sonra heterokromozomların bölünmesiyle belirlenen bireyin gerçek cinsiyeti. [*Fr.* Sexe génetique, sexe chromosomique]. ◉ **gonadik** ~, *biy.* Eşeysel bezlerin etkinliğiyle belirlenen ve genetik cinsiyetten farklı olabilen karakterlerin tümü. [*Fr.* Sexe gonadique]. ◉ **kromatinli** ~, *biy.* Organizmanın bütün dokularında görülebilen ücrelerin çekirdeğinde özel bir kromatin taneciğinin varlığıyle nitelenen iki cinslik belrtisi. [*Fr.* Sexe chromatinien].

~ **açıklığı,** *zool.* ◘ **Eşey açıklığı.**

~ **ayrılıkları,** *psik.* Kız ile oğlan, kadın ile erkek arasındaki psikolojik ayrılıklar. Bu ayrılıklar nitelik *(gelişim temposu)* bakımından olduğu gibi nicelik bakımından da pek erken kendini gösterir.

~ **bezleri,** *biy.* ◘ **Bez²**.

~ **farkı,** *biy.* ◘ **Eşey ayrılığı.**

~ **guddesi,** *biy.* ◘ **Eşey bezi.**

~ **hastalıkları,** *tıp.* ◘ **Cinsel hastalık.**

~ **hücresi,** *biy.* ◘ **Eşey hücresi.**

~ **hücresi teşekkülü,** *biy.* ◘ **Eşey hücresi oluşumu.**

~ **kromozomu,** *biy.* ◘ **Eşey kromozomu.**

~ **organı,** *biy.* ◘ **Eşey organı.**

~ **özlemi,** *psik.* Temel tabiî özlemlerden soyun devamı ile ilgili olanı. Diğeri varlığın korunması özlemidir. Bütün öteki tabiî özlemler bu iki temel özleme uzaktan veya yakından bağlıdır. Cinsiyet özleminin kaynağı fizyolojik ve biyolojiktir. Bitkilerde ve en ilkel hayvanlarda bile erkek ve dişi hücreler arasında birbirine muhtaç oldukları için, bilinçsiz de olsa cinsel bir çekim vardır. [*Ing.* Sexual aspiration; *Fr.* Aspiration sexuelle].

~ **pedagojisi,** *psik.* ve *eğt.* Gençlere cinsel hayatı ilgilendiren meseleler hakkında bilgi kazandırmayı ve onları bu bakımdan aydınlatmayı, sorumlu bir hale getirerek eğitmeyi amaç ve konu edinen bir pedagoji dalı. [*Ing.* Sexual pedagogy; *Fr.* Pédagogie sexuelle].

~ **rahibesi,** *sosy.* Kıbrıs'ta *Phallus ayinleri*nin yapıldığı tapınaklarda cinsiyet tanrılarına tapınmada hizmet eden rahibeler olup, bazı payen dinlerde görülen ibadet şekli gittikçe kaybolmuştur. [*Fr.* Prêtresse de sexualité].

~ **taşkınlığı,** *sosy.* Cinsel yasakların gevşediği veya kalktığı zamanlarda bazı toplumlarda devreli olarak görülen taşkınlık görünüşleri. [*Ing.* Sexual exaltation; *Fr.* Exaltation sexuelle].

~ **veraseti,** *biy.* İki cinsin birleşmesi ile üreyen canlılarda, genel olarak, erkek ve dişi kimselerin eşit oranda doğması keyfiyeti.

cinslik*,**-ği,** İ. § ● *biy.* Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişinin ayrılmasını sağlayan özel yaradılış. [*Osm.* Cinsiyet; *Ing.* Sex, sexuality; *Fr.* Sexe]. § ● *biy.* Üreme işinde canlı varlıklara ayrı ayrı rol veren erkek veya dişi olma hali. § ❸ *dilb.* Bazı dillerde cinslerin doğal ayrımı *(doğal cinslik)* veya bütünüyle saymaca bir ayırım üzerine oturtulan dilbilgisi kategorisi *(gramer cinsliği).* [*Ing.* Gender; *Fr.* Genre].

☆ *Eşanl.* § ❶ **eşeysellik, eşeylilik** § ❷ **Cins**

~ **bilgisi,** ◘ **Cinslikbilim.**

~ **perhizi,** *sosy.* Belirli sihir ve tören kurallarına uyarak evlilerin bu tören devresince girdikleri cinsel temas *(ilişki)* yasağı. (Başlıca ilkel toplumlarda gebelik, emzirme, yas tutma v.b. devrelerinde bu âdete rastlanır. [*Ing.* Sexual abstinence; *Fr.* Temps de tobie].

~ **tanrısı,** *sosy.* Bazı toplumlar ve eski kültürlerde cinslik kuvvetini temsil eden tanrılara verilen ad. [*Fr.* Divinité génératrice].

cinslik.bilim*, b.i. *biy., psik.* ve *sosy.* Cinsliği ve cinsel temasları biyolojik olarak inceleyen bilim dalı. [*Ing.* Sexology; *Fr.* Sexologie].

☆ *Eşanl.* **seksoloji.**

cinsliksiz*, s. § ● *biy.* Cinsliği olmayan, erkek veya dişi olmayan. [*Ing.* Asexual; *Fr.* Qui n'a pas de sexe, asexuel,-elle]. ☆ *Eşanl.* **aseksüel.** § ❷ *gram.* Ne eril, ne de dişil olan kelimeler için kullanılır: *Cinsliksiz isim, cinsliksiz sıfat.*

cip, i. *Ing. jeep.* Her türlü arazide kullanılabilen hafif taşıt. [*Fr.* Jeep].

cips, i. *Ing. chips. mutf.* Çok ince dilinmiş patates kızartması.

ciranta /ciran:ta/, İ. *It. giranta* < *Yun.* § ❶ *tic.* Bir senedi ciro eden kimse. [*Ing.* Endorser; *Fr.* Endosseur,-euse]. § ❷ *huk.* Ciro ile devredilebilen değerli evrakı ciro eden kimseye verilen ad.

cirevet,-ti, i. *It. giravetta.* Fırıldak, yelkovan.

cirib, i. Dılıları altmış arşın olan dördül bir sahanın ölçüsü. [*Fr.* Djirib].

cirim,-rmi, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Canlı olmayan cisim § ❷ Büyüklük, oylum: *Cirminden fazla cürmü var. Ateş olsa cirmi kadar yer yakar.* [*Osm.* Hacim; *Ing.* Volume, greatness; *Fr.* Volume, grandeur].

cirit,-di, i. *Osm.* < *Ar. cerid.* § ❶ *sp.* At üzerinde ve «cirit» adını taşıyan meşe dalından sert sopaları birbirine atarak oynanan eski bir Türk yarış oyunu. [*Ing.* Javelin; *Fr.* Javelot] § ❷ Mızrak şeklinde ucu temrenli ve uzunluğu 130 ilâ 140 sm. ağaç sırıklı bir çeşit kısa mızrak olup, süvariler kullanırdı. ◉ **su ciridi,** *sp.* İki kayığın arkasında, ellerinde ucu küt sopalarla ayakta duran iki kişinin, kayıklar yan yana geldiği zaman bu sopalarla birbirini suya düşürmeyi amaç edinen bir spor dalı.

~ **atma,** *sp.* Atletizmde bir kol. Atletin «cirit» adı verilen 2,60 m. boyunda, 800 gr. ağırlığındaki ağaçtan veya madenden, ucu sivri demirli sopayı mümkün olduğu ölçüde uzağa atması.

~ **oynamak,** *mec.* Keyfine göre hareket etmek. [*Ing.* To move about freely; *Fr.* Agir a son gré, librement].

ciro, i. *It. giro* < *Yun. tic.* Emre yazılı her türlü senedin, alacaklı tarafından bir başkasına devredilmesi ve senedin arkasında gereken yazının yazılıp imza edilmesi. [*Ing.* Endorsement; *Fr.* Endos, endossement]. ◉ **açık** ~, *ikt.* ◘ **Beyaz ciro** ◉ **beyaz,** ~, *ikt.* Başka hiçbir kayıt ve şerhe lüzum görülmeyerek senedin arkasına yalnız imza konulması suretiyle yapılan cirodur. [*Lat. Indossement in bianco; Ing.* Endorsement (indorsement) in blanc, blanc endorsement, general endorsement; *Fr.* Endossement en blanc]. ◉ **gizli terhinî ve tevkilî** ~, *ikt.* Dış bakımdan temlikî ciro mahiyetinde görüldüğü halde ciranta ile ciro edilen arasındaki anlaşmaya göre ciro yalnız terhin veya tevkil maksadıyle yapılmış olanlara denir ◉ **temlikî** ~, *ikt.* Senetten doğan bütün hakların ciro edilen şahsa naklini kapsayan ciro. [*Fr.* Endossement translatif ou de propriété]. ◉ **tevkilî** ~, *ikt.* Yalnız senet bedelini almak için vekâleti kapsayan ciro. [*Ing.* Procuration of endorsement; *Fr.* Endossement de (pour) procuration] ◉ **terhinî** ~, *ikt.* Senet bedelinin terhinini kapsayan ciro. [*Ing.* Endorsement for pledgee; *Fr.* Endossement pignoratif] ◉ **tam** ~, *ikt.* Hâmilin, ciro edilen şahsın adını v.b. niteliklerini bildirmek suretiyle senede imzasını koyması. [*Ing.* Endorsement In full; *Fr.* Endossement nominatif].

~ **eden,** *tic.* ◘ **Ciranta.**

~ **edilen,** *ikt.* Kıymetli evrakın lehine ciro edildiği kimse. [*Ing.* Endorsee; *Fr.* Cessionnaire, porteur].

~ **makinesi,** *tic.* Bir banka belgesinin ciresunun bütününü veya bir kısmını otomatik olarak basmaya yarayan makine.

cisim,-smi, i. *Osm.* < *Ar. cism.* § ● *fiz., kim.* ve *mat.* Boşlukta, uzayda yer dolduran varlık. Maddenin şekil almış hali. [*Lat. Corpus; Ing.* Body, substance, matter, corpus; *Fr.* Corps, matière, substance] § ● Gövde, beden. Görünen ve el ile tutulan şeylerin hepsi. [*Fr.* Corps] § ❷ Çini eşya yarayan ve içine gerekli maddeler karıştırılan hamur. [*Fr.* Pâte] § ● *fiz.* ◘ **Nesne** § ❸ İnsan vücudu. [*Ing.* Body; *Fr.* Corps] § ● Dünya ◉ **abelsel** ~, *mat.* ◘ **Komütatif cisim** ◉ **asal** ~, *mat.* ◘ **Asal** ◉ **basit** ~, *kim.* Başka maddeler verecek şekilde ayrıştırılamayan ve bileşiminde yalnız kimyasal element bulunan cisim: *Hidrojen basit bir cisimdir.* [*Ing.* Simple substance; *Fr.* Corps simple] ◉ **bileşik** ~, *kim.* Çeşitli elementlerin birleşmesiyle meydana gelen madde *(bileşik): Su bileşik bir cisimdir.* [*Ing.* Compound body (substance); *Fr.* Corps composé] ◉ **camsı,** ~, *anat.* ve *zool.* Gözün retina ile çevrili olan boşluğunu dolduran pelte koyuluğundaki saydam ve renksiz sıvı. [*Ing.* Vitreous humor; *Fr.* Humeur vitrée] ◉ **canlı** ~ **ler,** *kim.* Hayatın devamını sağlayan, yapıları henüz tam olarak aydınlatılmamış cisimler. (Örnek: Yaklaşık olarak 0,1 μ çapında canlı ferment veya basillerde 10 ila 10^9 arasında çeşitli oranlarda makro molekül vardir). [*Osm.* Es'am-ı hayatiye; *Fr.* Corps organisé(e)s] ◉ **çizgili** ~, *anat.* İnsan beyninin tabanında bulunan, gri kütle. [*Ing.* Striate body; *Fr.* Corps strié]. ◉ **çok yüzlü** ~ **ler,** *mat.* ◘ **Çok yüzlü.** ◉ **dengesi sağlam** ~, *kim.* ◘ **Denge.** ◉ **dizsi** ~, *anat.* ◘ **Dizsi.** ◉ **esnek** ~ **ler,** *fiz.* Esneklikleri olan yeni bir dış kuvvetin etkisiyle şekillerini değiştiren fakat eski hallerine gelmeye çabalayan cisimler. [*Osm.* Ecsam-ı elastikiye; *Ing* Elastical corps; *Fr.* Corps élastiques]. ◉ **granüllü** ~, *hist.* Özellikle beyin yumuşaması veya beyin maddesinin başka soysuzlaşmalarında görülen, kümeler halinde toplanmış ve içinde yağ granülasyonları bulunan büyük boy akyuvarlar. [*Ing.* Granular body; *Fr.* Corps granuleux]. ◉ **ismi var cismi yok,** *dey.* İsmi bilinen fakat var olmayan. [*Ing.* It has a name but no substance, something known by name but in fact non-existent] ◉ **komütatif** ~, *mat.* İçindeki çarpma kanununun komütatif olduğu cisim ◉ **merkezî** ~, *biy.* Maviyeşil suyosunlarının hücresinde bulunan merkezî kromatin yumağı kütlesi; genellikle yaygın bir çekirdek sayılır. [*Ing.* Central body; *Fr.* Corps central]. ◉ **nasırlı** ~, *anat.* ve *zool.* İnsanda ve yüksek memeli hayvanlarda ön-beyin yarım kürelerini birbirine bağlayan büyük bağ. [*Osm.* Cism-i sefenî; *Ing.* Callous body; *Fr.* Corps calleux]. ◉ **sarı** ~, *anat.* Yumurtalığın, gebeliğin devamını sağlayan progesteron adlı hormonu salgılayan kısmı. ◉ **su** ~ **i,** *anat.* ve *zool.* Gözün mercekle sert kat arasındaki ön odasında bulunan sıvı. [*Ing.* Aqueous humor; *Fr.* Humeur aqueuse]. ◉ **telsel** ~ **ler,** *patol.* ◘ **Fibrom.** ◉ **üç** ~ **probleml,** *mek.* Kütleleri belli, hızları, büyüklük ve doğrultu olarak ölçülebilen, aralarında ikişer ikişer birbirini çeken ve verilen bir anda uzayda kapladıkları yer bilinen üç maddesel noktanın, herhangi bir anda birbirine göre konumlarını belirlemeye çalışan gök mekaniği problemi. [*Fr.* Problème des trois corps]. ◉ **yabancı** ~ **ler,** *patol.* Organizma ile ilişiği olmayan cisimler olup, ya dışarıdan gelmedir *yutulan maddeler, kurşunlar)* ya da organizmanın içinde oluşur *(taşlar, kemik parçacıkları).* [*Ing.* Foreign bodies; *Fr.* Corps étranger].

~ **merceği,** *fiz.* ◘ **Nesne merceği.**

cisimcik,-ği, İ. § ● Çok küçük cisim. [*Osm.* Cüseym; *Lat. Corpusculum; Ing.* Corpuscle; *Fr.* Corpuscule] § ● *bot.* R. Brown'ın, açıktohumlularda çiçek tozu odacığının dibinde,

evinin üst kısmında bulunan üreme organlarına verdiği ad. *(Açıktohumluların bu cisimciği damarlı sporlu bitkilerdeki arkegonia benzeşiktir)* § ❸ *fiz.* Atom veya atom taneciği § ❹ *fiz.* Havada bulunan çok ince toz § ❺ *fiz.* Havada her zaman toz halinde uçuşan ve ancak yarı karanlık bir yere doğrudan doğruya giren güneş ışığında açıkça görülebilen madde parçacığı § ❻ *fiz.* Atomun parçalanmasından doğan, elektr kli veya elektriksiz tanecik ◉ **bazal** ~, ◘ **Dip taneciği.** ◉ **böbreksi** ~ **ler,** *biy.* ◘ **Böbreksi.** ◉ **dokunma** ~, *zool.* Dokunma duygusu olan,, bir zarla çevrili özel sinir uçları. [*Ing.* Tactile corpuscle; *Fr.* Corpuscule du tact]. ◉ **MALPIGHI** ~ i, *anat.* ve *zool.* Böbrekte Bowman kapsülü ve yumakçıktan meydana gelen ve böbreğin medulla bölgesinde bulunan bir yapı. [*Osm.* Malpighi cüseymatı; *Lat. Corpusculus renalis; Ing.* Malpighian corpuscle; *Fr.* Corps de malpighi]. ◉ **MEISSNER** ~ **leri,** *anat.* ve *zool.* Deride bulunan ve yoklama duygusunu sağlayan özel yapıdaki dokunma cisimcikleri. [*Osm.* Meissner cüseymatı; *Ing.* Meissner's corpuscles; *Fr.* Corpuscules de Meissner] ☆ *Eşanl.* **vater cisimcikleri.** ◉ **NISSL cisimciği,** *anat.* ve *zool.* Sinir hücresi stoplazmasında görülen ve başlıca nukleoproteinlerden olusan ve bazik boyalarla boyanan parçacıklar. [*Ing.* Nissl granules, Nissl body; *Fr.* Corpuscule de Nissl]. ◉ **PACINI** ~ **leri,** *anat.* ve *zool.* Distal sinir uçlarında bulunan ve sinir tellerinin dallanmasıyle meydana gelen, yassı biçimde ve üzeri bağ dokusundan bir zarla çevrili cisimcikler olup yoklama duygusu olmaya yarar; derinin derin katlarında bulunur. [*Osm.* Pacini cüseymatı; *Ing.* Pacinian bodies; *Fr.* Corpuscules de Pacini]. ◉ **RUFFINI** ~ **leri,** *anat.* ve *zool.* Sinir uçlarının dallarının bitiminde bulunan silindir biçimi ampulcükler. [*Ing.* Ruffini's organ; *Fr.* Corpuscule de Ruffini]. ◉ **tat alma cisimciği,** *zool.* Dil üzerinde bulunan, deri içine gömülü ve ikincil duygu hücrelerinden yapılmış olan tomurcuklar. [*Ing.* Taste bud; *Fr.* Corpuscule de goût]. ◉ **temel** ~, *biy.* Sentrozomdan titreyen ve üzerinde titrek bir kirpikcik bulunan küçük, yuvarlak varlık. [*Ing.* Basal corpuscle; *Fr.* Corpuscule basal, blépharoblaste, mastigosome].

cisimcilik,-ği, i. *fels.* Tabiatı gozle görüleme yecek kadar küçük cisimlerden kurulu sa yan doktrin. [*Osm.* Cismiye; *Ing.* Corporalism; *Fr.* Corporalisme].

cisimleme, i. Bir maddeye mücessem şekil vermek, kabartılarını göstermek işi. [*Osm.* Tecsim; [*Ing.* Modelling; *Fr.* Modelage].

cisimlendirmek, f. *res.* Bir resmin gereken yerlerine beyaz ve ışıklı renklerle dokunarak mücessemlik ve parlaklığını arttırmak. [*Ing.* To touch up; *Fr.* Rehausser].

cisimlenmek, nsz. f. *(Cismi olmayan bir şey hk.)* cisim peyda etmek, cisim halinde gözükmek. [*Osm.* Tecessüm etmek; *Ing.* To embody, to take a material form; to solidify; *Fr.* Paraître ou se détacher plus ou moins nettement sur un fond quelconque, se dessiner].

☆ *Eşanl.* **belirmek, cisimlenmek, etizlenmek, tecessüm etmek, teşahhus etmek.**

cisimleşme, i. § ❶ *Gözle görülür bir şekli olmayan şeyler hk.)* Cisim haline gelme. [*Osm.* Tecessüm etme; *Ing.* Appearing like a solid body; *Fr.* Action de prendre corps] § ❷ *din.* Hıristiyanlık inancında, Kelâm'ın, Isa'nın şahsında insan halini alması. [*Ing.* ve *Fr.* Personification].

cism, i. ç: **ecsâm,** ◘ **Cisim.**

cismanî /cismânî/, s. *Osm.* < *Ar.* § ● Cisimle, bedenle ilgili: *Cismani ceza.* [*Ing.* Corporeal; *Fr.* Corporel,-elle]. § ❷ Hıristiyanlıkta din gibi bir inanışa ait düşüncelere bağlı olmayarak hainiz maddî esaslara dayanan. [*Ing.* Material; *Fr.* Matériel,-elle]. ☆ *Yak. anl.* § ● **bedenî.**

☆ *Karş.* § ● **ruhsal,** ruhî. § ❷ **ruhanî.**

~ **ad,** Hıristiyanlıkta bir şahsa kiliseden ayrı olarak ailenin verdiği ad.

~ **arzu,** Bedene ait, cinsel istek veya zevk.

~ **zarar,** *huk.* Haksız bir fiil sonucunda *(ölüm, yaralanma gibi)* insan vücudunda meydana gelen zarar. [*Ing.* Bodily harm, injury; *Fr.* Lesion corporelle].

cismanîlik,-ği, i. *fels.* ◘ **Maddîlik.**

cismaniyet,-ti, i. ◘ **Maddiyat.**

cismen, z. Cisim bakımından, vücutça. [*Ing.* As regards the body, corporeally, corporally, bodily; *Fr.* Corporellement].

civa /ci:va/, i. *Osm.* < *Fars. cua. kim.* § ● **Ag** sembolü ile bilinen, A. n. 80, A. a. 200,6 olan kimya elementi; gümüş renginde bir maden olup ergime derecesi 38,8 olduğundan bayağı sıcaklıkta sıvı halinde bulunur; yoğunluğu 13,59 dur. Sıcakölçer ve basıölçer gibi fizik âletlerinin yapımında, aynacılıkta, altın ve gümüş madenlerinin çıkarılmasında kullanılır; tuzları zehirli olmakla beraber birçok ilâçların yapımında kullanılır. [*Osm.* Zeybak; *Ing.* Mercury, quicksilver; *Fr.* Mercure] § ❷ *arg.* Hiç kullanılmamış, yepyeni ◉ **gümüşlü** ~, *kim.* Doğal gümüş malgaması. [*Ing.* Argental mercury; *Fr.* Mercure argental].

~ **gibi,** *dey.* Yerinde durmaz, ele avuca sığmaz. Çok hareketli. [*Ing.* Very restless; *Fr.* Agité, inquiet,-ète].

~ **klorit,** ◘ **Civa klorür.**

~ **klorür,** *kim.* Dublimat: $HgCl_2$. Beyaz kristaller veya toz halinde bulunur. Sıcak suda ve alkolde erir. Deriyi yakar, sulandırılmş olarak mikroplara karşı kullanılır. 0,2 gramı öldürür. Işıktan müteessir olur, çözülür, kalomel ve civa olur. Fotoğrafçılıkta hassas ve hafif tonlu negatiflerin kuvvetlendirilmesi için kullanılır. [*Ing.* Mercury chloride; *Fr.* Chlorure mercureux].

~ **oksit,** *kim.* Civanın oksijenle vermiş olduğu bilesim olup iki halde bulunabilir: (a) Bir değerli oksit: Hg_2O. Esmer, siyah bir toz olup havada ısıtıldığında civa ve civa iki oksit vermek üzere bozunur. [*Ing.* Mercurous oxide; *Fr.* Oxyde mercureux]; (b) Iki değerli oksit: HgO. Kırmızı kristal yapıda olup sarı renkli bir de modifikasyonu vardır. Civa havada ısıtıldığında bu oksit oluşur. [*Osm.* Surur Humz-ı zeybak; *Ing.* Mercuric oxide; *Fr.* Oxyde mercurique].

~ **prensibi,** *kim.* Civanın ağır madenlerde, özellikle civalı topraklardaki altın ve gümüş içinde bulunacağını kabul eden hipotez. [*Ing.* Mercurial principle; *Fr.* Principe mercuriel].

~ **yaldızı,** Tunç, bakır veya gümüş üstüne elle ve parmakla sürülen altın yaldız.

civalı, s. İçinde civa bulunan civa taşıyan. [*Ing.* Mercurial; mercurous; *Fr.* Mercuriel,-ielle, mercureux,-euse].

~ **barometre,** *fiz.* Hava baskısını bir civa sütunu ile dengeleyip ölçen âlet. [*Fr.* Baromètre à mercure].

~ **iyot,** *kim.* HgJ_2. Iyodür potasium'un sublimatlar üzerine etkisi ile elde edilir, kırmızı ve toz kristaller halindedir. Suda erimez, potasyum iyodür eriyiğinde, sodyum sülfit ve nötron eriyiğinde erir. Işığa hassastır ve zehirlidir. Iyodlu civa kuvvetlendirme banyosunun etkileyici unsurudur, jelâtin ve kollodyon negatifleri için kullanılır. Civa buharı fotoğrafçılığın icadı ve gelişmesinde etkili olmuştur. [*Ing.* Mercurous iodide; *Fr.* Iodure de mercure].

~ **kuvvetlendirici,** *kim.* Kuvvetlendirici banyo olarak fotoğrafçılıkta civa klorür kullanılır. [*Ing.* Mercury intensifier; *Fr.* Renforçateur au mercure].

~ **toprak,** *kim.* Başka madenlerin temel maddesi olarak kabul edilen civa. [*Fr.* Terre mercurielle].

civan /civan/, i.ç: **civânân.** *Osm.* < *Fars. cevân* veya *cüvân.* Yakışıklı genç, delikanlı.

~ **kaşı,** *işl.* § ● Fildişi oyma ve kakmalarda paralelkenar şeklindeki parçalarla yapılan zigzag işleme § ❷ Bir oya ve işleme motifinin adı.

~ **perçemi,** *bot.* Iki-çeneklikler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Bileşikgiller *(Compositae)* familyasından Avrupa'da ve Türkiye'de yaygın olan, 20-100 sm. yüksekliğinde, kokulu, çok yıllık ve otsu bir step-bitkisi olup, yeşil kısımlarında uçucu yağ, sabit yağ ve *achillein* bulunur. Uçucu yağ içinde *pinenler, limonen, borneol, cineol,* bunların esterleri ve bir çok organik asit tesbit edilmiştir. İştah açıcı, kan temizleyici, kuvvet verici, uyarıcı, idrar söktürücü ve midevî olarak kullanılır Yara iyi edici bir özelliği *(özellikle basurda)* de vardır. [*Lat. Achillea millefolium; Ing.* Yarrow, milfoil; *Fr.* Achillée millefeuille, herbe au charpentier, saigne-nez]. ◘ *ŞEKİL: 131.* — **ÇİÇEKLER.**

☆ *Eşanl.* **binyaprak(otu), kandil çiçeği, arap saçı.**

civanım, ünl. *tkz.* Hitap sözü: *Civanım seni çok göreceğim geldi.* [*Ing.* My young fellow; *Fr.* Ma toute-belle].

civanlık,-ğı, i. Genç ve yakışıklı olma hali. [*Ing.* Youth, youthfulness].

civanmerdan, ç.i. *Osm.* < *Fars. esk.* ◘ **Civanmertler.**

civan.mert, b. s. *Osm.* < *Fars. civânmerd.* Mert yaradılışlı, cömert, kötülüğe karşı iyilik yapacak kadar engin yürekli. [*Osm.* Alicenap; *Ing.* Generous, noble; *Fr.* Brave, généreux, -euse].

☆ *Yak. anl.* **yüce gönüllü, yiğit, ahı, âlicenap.**

☆ *Karş.* **sinsi, namert, alçak.**

civan.mertlik,-ği, b. i. Mert yaradılışlık, yüce gönüllülük, yiğitlik. [*Ing.* Bravery, generosity; *Fr.* Générosité, noblesse de cœur].

civar /civar/, i. *Osm.* < *Ar.* < *Yun. sosy.* § ● Bir yerleşme merkezinin yoğunluğu uzaklaştıkça azalan dolayları: *Civar köylerden birinde kolera var.* § ❷ (a) Bir şehrin ◉civarı, onun banliyöleri, küçük uydu şehirleri ve yaşayış bakımından ona bağlı olan köyleridir; (b) Bir endüstri bölgesinin civarı, onun merkezine bağlı olan işçilerin oturduğu ve İş hayatıyle ilgili yapıların bulunduğu yerlerin toplamıdır. [*Ing.* Surroundings, environments, outskirts, vicinity; *Fr.* Environs, environnement].

☆ *Yak. anl.* § ● **dolayı, yöre, yakın yer, muhit, etraf, havali, bölge, mıntaka, civarında** § ❷ **yakın, dolaylarında:** *Saat beş civarında.* [*Ing.* About; *Fr.* Aux environs de].

~ **hısımlığı,** *huk.* Müşterek bir dölden gelenler arasındaki hısımlık *(Kardeş, amca, dayı, hala çocukları arasındaki hısımlık gibi).*

civata, ◘ **Cıvata.**

civciv, i. *yans.* Kümes hayvanlarının yumurtadan yeni çıkmış yavrusu. [*Ing.* Chick; *Fr.* Poussin].

civcivli, s. Zaman anlatan kelimelerle birlikte kullanılarak bir işin en zorlu ve kıpırdak *(hareketli)* halini anlatır: *Pazarın civcivli zamanı, Savaşın en civcivli günü.* [*Ing.* Noisily, lively, crowded; *Fr.* Animé, plein d'animation].

civcivlik,-ği, i. Sekiz-on haftalık oluncaya kadar civcivlerin bakımına ayrılan kümes. [*Ing.* Chick-yard; *Fr.* Basse-cour].

civelek, s. § ● Canlı, neşeli, ve sokulgan *(çocuk, genç veya yavru hayvan.* [*Ing.* Lively, playful, coquettish; *Fr.* Agile, leste, alerte, diligent, frais, vif, -ive, éveillé]. ☆ *Yak. anl.* **hareketli, sevimli.** ☆ *Karş.* **somurtkan, hantal, çekingen.** § ❷ i. *tar.* Yeniçeri ocağında hizmet eden ve ocağa girmeye aday olan delikanlı. § ❸ Toprağı ve çifti olmayan ve başkasının hesabına çalışan çiftçi. § ❹ Genç insan veya deve yavrusu.

ciyadet /ciyâdet/ i. *Osm.* < *Ar. esk.* Sağlamlık, bozuk olmayış: *Erzurum kışın pek soğuk olur ama havanın ciyadet) insanı hasta etmez.* [*Ing.* Excellence, freshness, cleanness].

ciyak ciyak, z. **«Bağırmak»** fiili ile birlikte kullanılarak ince, acı ve yüksek sesle durmadan bağırmayı anlatır: *Çocuk ciyak ciyak bağırıyordu.* [*Ing.* With a shrill voice (to screech)].

cizre, İ. *Osm.* < *Ar.* Eskiden, Müslüman olmayanlardan askerlik ödevine karşılık anlınan vergi.

cizvit,-ti, I. *Fr.* < *It. gesuita* § ● **Isa** Derneği denilen bir Hıristiyan kurumunun üyesi: *Cizvit papazı.* [*Ing.* Jesuit; *Fr.* Jésuite] § ❷ *mec.* **Fesatçı,** bozguncu § ● Müslümanlar hakkında dini zayıf veya dinsiz olan: *Onda namaz, niyaz yok, cizvitin biridir.*

~ **eriği,** *trm.* Kanarya sarısı renginde, pek iri, tatlı kokulu bir sofra eriği çeşidi.

~ **üslûbu,** *mim.* 17. Yüzyılda genellikle

cizvitlerin benimsediği dinî mimarî tarzı. [*Fr.* Style jésuite].

cizvitlik,-ği, i. Cizvitler'in ahlâkî, sosyal dini sistemleri. [*Ing.* Jesuitism, jesuitry; *Fr.* Jésuitisme; *Fr.* Jésuitisme].

cizye, i. *Osm.* < *Ar. tar.* ve *sosy. esk.* Eskiden, Müslüman olmayanlardan askerlik ödevine karşılık alınan vergi, haraç; Islâmlığın yayılmasında esaslı rolü olan sosyal kurumdur. [*Ing.* Capitation tax collected from non-Muslims; *Fr.* Impôt reçu des non-musulmans].

Cl, *kim.* Klor elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of chlorine; *Fr.* Symbole chimique du chlore].

Co, *kim.* Kobalt elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of cobalt; *Fr.* Symbole chimique de cobalt].

cober, i. *ikt.* Menkul kıymet ve kambiyo borsalarında, yalnız kendi hesaplarına esham ve tahvilât *(menkul kıymet)* alıp satan, borsaya kayıtlı kimseler. [*Ing.* Jobber].

coğrafî /coğrâfî/, s. *Osm.* < *Ar.* < *Yun. coğr.* Coğrafya bakımından olan coğrafya yönünden, coğrafya ile ilgili. [*Ing.* Geographical; *Fr.* Géographique].

~ **aralık,** *hava.* Aynı firekansı kullanan iki istasyon arasında birbirine tesir etmemeleri için gerekli mesafe. [*Ing.* Protection distance; *Fr.* Séparation géographique].

~ **arz,** *coğr.* Bir yerin arz derecesinin Ekvatora olan uzaklığı. [*Ing.* Geographical latitude; *Fr.* Latitude géographique].

~ **boylam,** ◘ **Boylam.**

~ **durum,** *coğr.* Bir yerin, çevresindekini ve gerisindeki yerlerle ilgisini belirten terim. [*Osm.* Vaz'iyyet-i coğrafiye, coğrafiye, coğrafî vaziyyet; *Ing.* Geographical situation; *Fr.* Situation géographique].

~ **konum,** *coğr.* Bir yerin enlem ve boylamlara göre yeryüzünde bulunduğu yer. [*Osm.* Mevki-i coğrafî, coğrafî mevki; *Ing.* ve *Fr.* Site].

~ **koordinatlar,** *coğr.* Yeryüzünde her noktanın yerini iyice belli edebilmek için, Ekvatordan uzaklığını gösteren yay *(enlem olarak)* ve paralel çemberi üzerinden ölçülen başlangıç meridyeninden olan uzaklığı *(boylam olarak)* gösterme yolu. [*Osm.* Kemiyat-ı vaz'iyye-i coğrafiye; *Ing.* Coordinate; *Fr.* Coordonnées (géographiques)].

~ **lisaniyat,** *coğr.* ◘ **Yer adları bilimi, yer adları, yerleşme yeri adları.**

☆ *Eşanl.* **toponomi, toponomastik.**

~ **mevki,** *hava.* Arzın yüzeyinde bulunan bir nokta, yer veya saha. [*Ing.* Geographical position; *Fr.* Position géographique].

~ **tul dairesi,** *hava.* Coğrafî Kuzey ve Güney kutuplarından geçen arzın herhangi bir boylam dairesi. [*Ing.* Geographical meridian; *Fr.* Méridien géographique].

☆ *Eşanl.* **hakiki tul dairesi.**

~ **tür,** *biy.* Belli bir bölgede diğer türlerden daha çok bulunan canlı türü, bu gibi türler bölgenin dışında hiç bulunmaz veya seyrek olarak bulunur. [*Ing.* Geographical form; *Fr.* Forme géographique, sous-espèce, forme locale, variété].

☆ *Eşanl.* **alttür, yerli tür, çeşit.**

coğrafiyûn, i. *coğr. esk.* Coğrafya ile uğraşmış, coğrafya biliminde derinleşmiş kimse. [*Ing.* Geographer; *Fr.* Géographe].

☆ *Eşanl.* **coğrafyacı.**

coğrafya /coğraf:ya/, i. *Osm.* < *Ar. It. geografia* < *Yun. ge,* yer + *graphein,* yazmak. *coğr.* Bütün çeşitlikleriyle yeryüzüne bağlı olayları tanıtan, bunları açıklayan bilim; Yeryüzünün şimdiki halini türlü bakımdan anlatan bilim. Coğrafyanın içinde şu belli başlı konular yer tutar: *Yer yuvarlağını bir bütün olarak tanımak, yeryüzü biçimlerini, havaküreyi, sukküreyi, bitkileri, hayvanları, tarım. tarih, matematik, insan ve eserlerini araştırmak, göstermek;* karalarla denizlerin durumu, engebeleri ve iklimleri **fiziksel coğrafyada;** toprak ürünleri, sanayi yapımları, ticaret işleri **iktisadi coğrafyada** gösterildiği gibi siyasal coğrafya'da ırk, dil, ulus ve devlet sınırlarını anlatır. [*Ing.* Geography; *Fr.* Géographie] ◉ **beşerî** ~, *sosy.* Toplumlar veya bireylerle doğal çevre arasında karşılıklı etkileri inceleme işini üzerine almış olan bilgi dalı. [*Ing.* Human geography; *Fr.* Géographie humaine]. ◉ **bitki** ~ **sı,** *coğr.* Yeryüzünün bitki örtüsünü, bu örtünün çevre ile ilgisini, bitkilerin yeryüzüne yayılışını ve bunun nedenleriyle ilgili konuları inceleyen bilim dalı. [*Osm.* Coğrafya-i nebatî; *Ing.* Plant geography, phytogeography; *Fr.* Géobotanique, phytogeographie]. ☆ *Eşanl.* **fitocoğrafya, geobotanik** ◉ **botanik** ~, *coğr.* ◘ **Beşerî.** ◉ **canlılar** ~ **sı,** *coğr.* Canlıların yeryüzü olaylarıyle ilgilerini inceleyen bilim. Dilimize biyocoğrafya adiyle de geçmiş bulunan bu coğrafya kolunda bitki, hayvan, insan birer konu olarak yer alır. [*Osm.* Hayatî coğrafya, coğrafyayı hayatî; *Ing.* Biogeography; *Fr.* Biogéographie] ◉ **dilbilimsel** ~, *dilb.* Dil olgularının yayılma alanlarını belirten bilim. [*Ing.* Linguistic geography; *Fr.* Géographie linguistique]. ◉ **doğal** ~, *coğr.* Yer yuvarlağının dışında, insan ve başka canlılar üzerine etki yapan tabiî olayların doğuş, oluş ve sonuçlarıyle yeryüzündeki, veya onun bir parçasındaki dağılışlarını araştıran, inceleyen coğrafya bölümü. [*Osm.* Coğrafyayı tabiî; *Ing.* Physical geography; *Fr.* Géographie physique]. ◉ **fiziksel** *(fizikî)* ~, Toprak ürünleri, sanayi yapımları, ticaret işlerini anlatan coğrafya. [*Ing.* Physical geography; *Fr.* Géographie physique]. ◉ **genel** ~, *coğr.* Yeryüzünün türlü coğrafya olaylarından her birini ayrı ayrı olarak bütün yeryüzünde, veya onun bir bölümünde araştıran, doğuşunu, işleyişini, yayılışını inceleyen bir coğrafya bölümü. [*Osm.* Coğrafyayı umumî; *Ing.* General geography; *Fr.* Géographie générale]. ◉ **hayvan** ~ **sı,** Hayvanların yeryüzündeki dağılış ve yayılışını, bunların yaşadıkları yere uymalarını, hayvan topluluklarını, hayvan bölgelerini araştıran, inceleyen, açıklayan bir coğrafya kolu. [*Osm.* Coğrafyayı, hayvanî, hayvanî coğrafya; *Ing.* Zoogeography; *Fr.* Zoogéographie]. ☆ *Eşanl.* **zoocoğrafya.** ◉ **siyasal** ~, Irk, dil, ulus ve devlet sınırlarını anlatır. [*Ing.* Political geography; *Fr.* Géographie politique]. ◉ **Tabiî** ~, *coğr.* ◘ **Doğal coğrafya.**

~ **boylamı,** *coğr.* Yeryuvarlağı üzerinde, bir noktadan geçen öğlenin başlangıç öğleni olan Greenwich öğleninden açısal uzaklığı. [*Ing.* Geographical longitude; *Fr.* Longitude géographique].

~ **enlemi,** *coğr.* Yeryuvarlağı üzerinde bulunan bir noktanın eşlekten açısal uzaklığı. [*Ing.* Geographical latitude; *Fr.* Latitude géographique].

~ **haritaları,** *coğr.* Ölçekleri 1.500.000 den küçük olan haritalar, atlaslar içindeki haritalarla duvar haritaları bunlardandır. Bundan daha büyük ölçekli haritalar, topoğrafya haritaları ile planlardır. [*Ing.* Geographical charts *(maps); Fr.* Cartes géographiques].

~ **konsayıları,** *coğr.* Yeryuvarlağı üzerindeki noktaların enlem ve boylam değerlerini belirten dizge. Temel daireler, eşlek ve Greenwich öğlenidir. [*Ing.* Geographical coordinates; *Fr.* Coordonnées géographiques].

coğrafyacı /coğraf:yacı/, i. *coğr.* (a) Coğrafya bilen, yazan veya öğreten veya harita çizen kimse: *Kâtip Çelebi ünlü Türk coğrafyacılarındandır.* [*Osm.* Coğrafiyûn; *Ing.* Geographer; *Fr.* Géographe].

cokey, i. *Ing.* Yarışmalara çıkarılan atlara binip onları koşturmayı meslek edinen kimse. [*Ing.* Jockey; *Fr.* Jockey].

Colbert'cilik,-ği, i. *fels. ve sosy.* Colbert'in Fransa'da nazariyatını ve genelleştiriciliğini yaptığı ekonomi düzeni.

combik,-ği, i. *arg.* Dost, metres, aftos.

comodo, s. *it. müz.* Bir müzik eserinin, rahat rahat, acele etmeden çalınması gerekli kısmını gösteren bir deyim.

COMPTON, Arthur Holly, öz.i. (1892-1962) Amerikalı fizik bilgini. Nobel armağanı kazandı.

~ **absorpsiyonu,** *fiz.* Compton olayı ile bir Röntgen veya gama ışını fotonunun absorpsiyonu. [*Ing.* Compton absorption; *Fr.* Absorption de Compton].

~ **olayı,** *fiz.* Fotonların elektronlar vasıtasıyle elastik difüzyonu olayı. [*Ing.* Compton effect; *Fr.* Effet Compton].

conkikirik,-ği, i. *arg.* İngiliz.

conta /con:ta/, i. *It. gunta.* § ❶ *tekn.* Karşılıklı gelen metal yüzeyler arasından akışkanın sızmasını önlemek için konan kösele, fiber v.b. maddelerden yapılan halka. [*Ing.* Gasket; *Fr.* Joint] § ❷ *ayakb.* Taban köselesini taban astarına tespit ederken gerekli uzunluğu sağlamaya yarayan kösele parçası ◉ ~ **lı rakor,** *döş.* Bir conta yardımıyle su sızdırmazlığı sağlanan rakor. [*Ing.* Gasket type union] ◉ ~ **lık pay,** *arg.* iki nesnenin bitişmesinde arada bırakılan mesafe payı: *Herif karıya öyle bir yapıştı ki, contalık pay kalmadı* ◉ **atlama** ~, *demir.* ◘ **Atlama.** ◉ **esnek** ~, *tekn.* Yay vazifesi gören ince saç parçalarından yapılmış conta. [*Ing.* Flexible joint; *Fr.* Joint flexible].

cop,-pu, i. Ucu topuzlu kalınca değnek. [*Ing.* Truncheon; *Fr.* Matraque].

corp, i. ve ünl. Suya düşen ağır bir şeyin çıkardığı sesi anlatır.

☆ *Eşanl.* **cup, cum.**

~ **diye,** Yüksekçe yerden suya atılma.

CORTI, M. A. öz.i. (1822-1876). Italyan anatomi bilgini.

~ **aygıtı,** *zool.* ◘ **Corti organı .**

~ **organı,** *zool.* ◘ **Organ.**

coşku*, i. < *coşmak. psik.* ve *sosy.* Olağanüstü heyecan; Toplumun olağanüstü anlarda ulaştığı coşkunluk ve heyecan hali. [*Osm.* Şevk-u teheyyüç, tehalük; *Ing.* Enthusiasm; *Fr.* Enthousiasme].

~ **vurgusu,** *gram.* Coşku bakımından anlamı güçlendiren vurgu: *Yaşa!, var ol!, ay! v.b.* [*Ing.* Emotional accent, emotive stress; *Fr.* Accent émotionnel].

coşkun, s. < *coşmak.* Coşmuş olan § ❶ (a) Aşırı derecede duygulanılarak yapılan; (b) Etkisi çok olan; (c) İçten gelen veya duygulanılarak yapılan; (ç) Fazla hareketli; (d) Insana heyecan veren veya kendinden heyecan bulunan; (e) Sürekli ve sıkı. [*Ing.* Ebulliant, exuberant, enthusiastic, gushing, violent, vehement; *Fr.* En mouvement, mouvant,-ante, agité, ardent,-ante, plein d'enthousiasme, enthousiasme,-ée, brûlant,-ante, fervent,-ente]. § ❷ öz.i. Erkek adı.

☆ *Yak. anl.* (a) **olağanüstü heyecanlı, müteheyyiç;** (b) **canlı, etkili, hareketli;** (c) **hareketli;** (d) **ateşli;** (e) **hummalı, ateşin.**

☆ *Karş.* **sakin, durgun, ateşsiz, hareketsiz.**

coşkunlaşma, i. Coşkun hale gelme.

coşkunluk,-ğu, i. Coşkun olma hali veya coşkunca yapılan iş. [*Osm.* Cuşiş; *Ing.* Exaltation, enthusiasm; *Fr.* Exaltation, enthousiasme].

☆ *Yak. anl.* **coşma, heyecan, hareketlilik, canlılık, ateşlilik, cûşa gelme.**

☆ *Karş.* **sakinlik, durgunluk, hareketsizlik.**

coşma, i. Coşmak eylemi.

coşmak, nsz. f. § ❶ Insanda duygular tepki halinde kabararak dışarı vurmak: *Halk alkışladıkça hatip coşuyordu.* [*Ing.* To become enthusiastic; *Fr.* S'enthousiasmer]. § ❷ *(Tabiat olaylarından herhangi biri)* Birdenbire coğalıp hızlanmak: *Deniz coşuyor.* [*Ing.* To boil up, overflow; *Fr.* Déborer].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **ateşlenmek, harekete geçmek, aşırı heyecanlanmak, hararetlenmek, canlanmak, aşka gelmek, cûşa gelmek, teheyyüç etmek.** § ❷ **ani şiddetlenmek.**

☆ *Karş.* **sakinleşmek, durgunlaşmak.**

coşturmak(-i) f. Coşmasını sağlamak, coşmasına yol açmak. [*Ing.* To make enthusiastical or exultant, to exult, to stir, to animate (greatly); *Fr.* Enthousiasmer, inspirer, exciter, encourager, exalter].

☆ *Yak. anl.* **heyecanlandırmak, harekete geçirmek, aşka getirmek, ateşlendirmek, hararetlendirmek, tehyiç etmek.**

☆ *Karş.* **sakinleştirmek, durgunlaştırmak, sükûnet vermek.**

covino, s. *arg.* Süslü, şık. [*Ing.* Smart, dandy; *Fr.* Élegant,-ante, chic].

☆ *Yan. anl.* **apiko.**

cöğmen, i. Çalı çırpıdan yapılmış üstü ot ve yaprak örtülü küçük bina. [*Ing.* Thatched cottage; *Fr.* Chaumière].

cömert, s. *Fars. civânmerd.* § ❶ Elindeki parayı ve malı esirgemeyen, eli açık: *Cömert*

adam. [*Osm.* Sahi; *Ing.* Generous; *Fr.* Généreux,-euse]. § ❷ *mec.* Verimli: *Cömert toprak.* [*Ing.* Productive; *Fr.* Productif,-ive]. ☆ *Yak. anl.* § ❶ **semih, vergili, tutumsuz, savurgan, müsrif, hovarda, mirasyedi** *(mecaz),* **har vurup harman savuran.** § ❷ **mümbit, bereketli.**

☆ *Karş.* § ❶ **cimri, pinti, hasis, nekes, çingene, paragöz** *(h.d.)* § ❷ **tutumlu, idareli, muktesit, hesabi.**

~ **derler maldan ederler, yiğit derler candan ederler,** *at.* Insanlar öğülerek zarara nokulabilir.

cömertçe, z. Sakınmadan, bol bol: *Cömertçe davranmak.* [*Ing.* Generously; *Fr.* Généreusement].

cömertleşmek, nsz. f. Cömert oluvermek. [*Ing.* To become generous; *Fr.* Devenir généreux].

cömertlik,-ği, i. El açıklığı, eli açıklık. [*Ing.* Generosity, liberality, munificence; *Fr.* Générosité, munificence, libéralité].

☆ *Yak. anl.* **sakınmazlık, bonkörlük, kerem, semahat, şahavet, seleklik, cûd.**

☆ *Karş.* **cimrilik, pintilik, nekeslik.**

cönk,-kü, i. *(Cava dilinden).* § ❶ Yapılış ve biçim bakımından alışılmış kitap ve defterlere benzemeyen, bunların dipten yanlamasına dikilip yanlamasına açılmalarına karşılık, dipten uzunlamasına dikilmiş ve uzunlamasına açılan şiir defterine veya dergilerine eskiden verilen ad. [*Ing.* A codex in which the line of writing is parallel to the seam, manuscript collection of folk poems; *Fr.* Recueil de poésies de différents poètes, écrites à la main dans un **cahier qui s'ouvre en longueur**]. ☆ *Eşanl.* **güldeste, antoloji.** § ❷ *den.* Malezya'da kullanılan büyük yelkenli gemi.

Cp, *kim.* Kassiopeyum elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of cassiopeium; *Fr.* Symbole chimique du cassiopeium].

Cr, *kim.* Krom elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of chromium; *Fr.* Symbole chimique du chrome].

crescendo /kreşen:do/, z. *It. müz.* Seslerin gittikçe en yüksek bir noktaya doğru yavaş yavaş kuvvetleneceğini anlatır. [*Ing.* ve *Fr.* Crescendo].

Cs, *kim.* Sezyum elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of cesium; *Fr.* Symbole chimique du cesium].

Ct, *kim.* Seltiyum elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of celtium; *Fr.* Symbole chimique du celtium].

Cu, *kim.* Bakır elementinin sembolu. [*Ing.* Symbol of copper; *Fr.* Symbole chimique du cuivre].

cudam, i. Beceriksiz, güçsüz, görgüsüz adam: *Adam değil cudam.* [*Ing.* Wretch, miserable fellow].

cudo, judo, i. *Jap. ju,* çevik + *do,* metot. *sp.* Çevikliğin büyük rol oynadığı bir çeşit güreş; başta el, kol, bacak ustalıkları olmak üzere çeşitli vücut hareketleriyle rakibi alt etme sporudur. Silâhsız savunma esasına dayanır. [*Ing.* ve *Fr.* Judo].

cudocu, i. *Jap.* Cudo yapan sporcuya verilen ad. [*Fr.* Judoka].

cuk, i. § ● Aşığın dik durması § ● *arg.* Esrar. ☆ *Yak. anl.* **ampes, dalga, diş, duman, burda, nefes.**

cuma /cumâ/, i. ç: **cumât, cumeât.** *Osm.* < *Ar. cem.* toplamak. § ● Haftanın altıncı günü, Perşembe ile Cumartesi arasındaki gün. [*Ing.* Friday; *Fr.* Vendredi]. § ❷ Cuma günü kılınan namaz: *Bugün cumada Mehmet'i gördüm* § ● *esk.* Toplanma ⊙ **bir ~ sı eksik,** *dey.* Budala. [*Ing.* Idiotic; *Fr.* Idiot, inepte].

~ **namazı,** Cuma günleri camilerde cemaatle öğleyin kılınan namaz. [*Ing.* The Friday prayer, the midday public service in a mosque on Fridays].

cuma.ertesi /cumar:tesi/, b.i. Haftanın günlerinden biri, cuma ile pazar arasındaki gün. [*Ing.* Saturday; *Fr.* Samedi].

~ **çocuğu,** *arg.* Besmelesiz, piç: *Cumartesi çocuğudur, boş ver.*

☆ *Eşanl.* **fır, gündüzleme, kapı aralığı.**

~ **kibarı gibi süslenmek,** *dey.* Büyük bir özentiyle fakat zevkli olmayan bir şekilde süslenmek.

cumalık,-ğı, i. § ❶ Cuma günü giyilen elbise § ❷ Resmî tören ve alaylarda giyilen elbise § ❸ Gelinlerin cuma günü giydikleri elbise.

☆ *Eşanl.* **paçalık.**

cumba /cum:ba/, i. *It. gibbo.* § ❶ *mim.* Bir binanın duvar hizasından dışarıya doğru çıkan kısım. *(balkon v.b.),* çıkıntı. [*Ing.* Bay-window; *Fr.* Balcon ferme]. ☆ *Eşanl.* **çıkma** § ❷ Eski evlerde pencerenin hizasından karınlı olarak sokağa doğru çıkan ve içine sarkılarak sokağa bakılan kafes. [*Ing.* Bow-window; *Fr.* Moucharabie]. § ● Yapıların yerkatı üstündeki katlarında, anaduvarların dışına, sokağa doğru çıkıntı yapmış oda. Cumbaların üstü örtülü, önü açık veya kafeslidir. [*Ing.* Coving; *Fr.* Encorbellement] § ● *den.* Tahkim edilmiş çanaklık veya savaş gemisi kulesi § ❸ Tamimlerin okunduğu, kürsü biçiminde ahşap çıkma.

cumbadak /cum:badak/, z. § ❶ Cup sesi çıkarıp düşerek; suya veya derin bir yere birdenbire düşen bir şeyin çıkardığı sesi anlatmak için «düşmek» fiiliyle birlikte kullanılır: *cumbadak havuza düştü.* [*Ing.* Splash!; *Fr.* Poufl patatrasl]. § ❷ *mec.* Birdenbire, âni olarak: *Hiç ummuyorduk, cumbadak geliverdi.* [*Ing.* Suddenly; *Fr.* Soudainement, brusquement].

cumbalağı atmak, *dey.* Ölmek.

cumbalamak, f. *ağ. iş.* Bir parçanın dar kenarındaki testere izi veya benzeri girinti ve çıkıntıları düzeltip, gönyesine getirme işlemi.

cumbalanmak, f. Düşey bir duvarın çekül doğrultusundan ayrılarak dışarıya doğru meyletmesi. [*Fr.* Pencher au dehors].

cumbalı, s. Cumbası olan: *Cumbalı ev.* [*Ing.* Having salient(s) or bay-windows].

cumbul cumbul, z. § ❶ Bir şeyin içindeki suyun, çalkalanırken çıkardığı sesi anlatır. [*Ing.* Noise produced by a liquid stopping about]. § ❷ s. Gereğinden çok sulu olan *(yemek).* [*Ing.* Too watery *(food)*].

cumbuldamak, cumburdamak, nsz. f. *yans. (Bir sıvı)* Bir kabın içinde çalkalanıp ses çıkarmak. [*Ing.* To make a gurgling sound (slopping fluid); *Fr.* Tomber lourdement].

cumbuldatmak(-l), f. *(sıvı hk.)* Kabın içinde çalkalamak.

cumbultu, ◘ Çumburtu.

cumbur cumbur, z. ◘ Cumbul, cumbul.

cumburlop, i. Ağır bir cismin suya düştüğü zaman çıkardığı ses. [*Ing.* Plop; *Fr.* Plouf] § ❷ *arg.* Bir şeyi çalmak, iç etmek anlamında kullanılır: *Cumburlop cebe.* [*Ing.* Splash; *Fr.* Patatras].

cumburtu, i. Suya düşen ağır bir cismin veya çalkalanan suyun çıkardığı ses. [*Ing.* Gurgling, splashing sound].

cumhur /cumhûr/, i. ç: **cemâhir.** *Osm.* < *Ar. esk.* § ● Halk. [*Ing.* People; *Fr.* Peuple] § ❷ Topluluk, kamu. [*Osm.* Umum; *Ing.* Populace, public; *Fr.* Public, commun]. § ❶ Kimi tarikatlarda, ilâhiye verilen ad.

cumhur.başkanı, b.i. *Ar. cumhûr* + *T. başkan.* Devlet şekli cumhuriyet olan ülkelerde devlet başkanına verilen ad. [*Ing.* President of the republic; *Fr.* Président de la république].

cumhur.başkanlığı, b.i. § ● Cumhurbaşkanı olma hali: *Uzun süre cumhurbaşkanlığı yapmak.* [*Ing.* Presidency, presidentship; *Fr.* Présidence] § ❷ Cumhurbaşkanının makamı.

cumhurcu, i. Cumhurluk şekline bağlı ve onun taraftarı olan kimse.

cumhuriyet,-ti /cumhûriyet/, i. *Osm.* < *Ar.* § ● *sosy.* Ulusun, egemenliğini kendi elinde tuttuğu ve bunu kendi tarafından belirli süreler için seçilen milletvekilleri aracı ile kullandığı devlet şekli, devletin bir soydan gelen aile veya ailelerle değil, ulus tarafından seçilmiş bir başkanla temsil edilmesinden ibaret olan siyasal şekil. [*Ing.* Republic; *Fr.* République] § ● *arg.* Bir liralık kâğıt para. ☆ *Eşanl.* **asker, papel.**

~ **edebiyatı,** Cumhuriyetten yakın zamanlara kadar süregelen edebiyat.

~ **müddeiumumisi,** ◘ Savcı.

~ **senatosu,** ◘ Senato.

cumhuriyetçi /cumhûriyetçi/, i. ve s. Cumhuriyet şekline bağlı ve onun taraftarı olan (kimse). [*Osm.* Cumhuriyetperver; *Ing.* Republican; *Fr.* Républicain].

cumhuriyetçilik,-ği, i. Cumhuriyet taraftarı olma. [*Ing.* Republicanism; *Fr.* Républicainisme].

cumhurluk,-ğu, i. Cumhuriyet.

cump, i. ◘ Cup.

cuna, i. *h. d.* Tülbent cinsinden bez.

cunda /cun:da/, i. *It. guinta. den.* § ● Yatay serenlerin her iki başı. [*Ing.* Peak *(of a gaff); Fr.* Coqueron *(de la cale)* § ❷ Bir direk, gönder veya çubuğun serbest ucu. [*Ing.* Arm-end of a yard].

~ **bastikası,** *den.* Bir seren veya gönderin ucuna kanal açarak ortasına dil yerleştirmek suretiyle meydana getirilen sabit makara. Yük bumbalarının ucunda asılı, içinden yük telinin geçtiği demir makara. [*Ing.* Cleat (of a yard); *Fr.* Cabrion d'arrêt].

~ **halatı,** *den.* Seren yelkenlerini kuvvetlendirmek için dört kenarına dikilen halatın üst kenarına gelen kısmı.

~ **kilidi,** *den.* Kontra bastonla cunda yelkenlerinin bastonlarını tutturmak ve icabında dışarıya sürülmelerini kolaylaştırmak için ana ve gabya serenleri üzerine konulan demir çemberlerden serenin cundasına isabet edeni.

~ **marsipeti,** *den.* Trinket, mayıstıra ve gabya serenlerinin cundalarına ayrıca yapılan ayaksız marsipetler. [*Ing.* Flemish horse; *Fr.* Marchepied de bout de vergue].

~ **palangası,** *den.* Armalı gemilerde seren cundalarına, gemiye gelen eşya ve donanımı içeri almak için donatılan uzun kamçılı ve kancalı iki torno *(makara)* dan ibaret palanga.

~ **yakası,** *den.* Yelkenlerin seren cundalarına gelen yakaları.

~ **yelkeni,** *den.* Yatay serenlerin cundalarından sürülen ayrı serenlere açılan iğreti yelkenler. Bu yelkenler için ana ve gabya serenleri üzerine birer baston konmuştur. [*Ing.* Studding sail; *Fr.* Bonnette].

cunta, i. *Isp. junta.* § ● *sosy.* (a) Sarsılmış demokratik toplumlarda, askeri dikta rejimini kuran bir teşkilât; (b) Bu teşkilâtın kurucu veya üyelerine verilen ad § ❷ İki taşın veya tahtanın bitistiği yer. [*Osm.* Faslı-müşterek; *Ing.* ve *Fr.* Joint].

cup, i. *yans.* Suya düşen bir şeyin çıkardığı ses: *Cup diye havuza düştü.* [*Ing.* Plopl *(noise produced by a fell into water)*].

cuppadak /cup:padak/, z. ◘ Cumbadak.

cura, i. § ● İki veya üç telli tambura. [*Ing.* Kind of shrill wind instrument; *Fr.* Instrument de musique à deux ou trois cordes]. § ❷ Bir çeşit küçük atmaca. [*Ing.* Small, shrill-voiced hawk]. § ● *arg.* Cigaranın son yudumu: *Curası da bizim olsun.* [*Ing.* The last puff of a cigarette].

~ zurna, ◘ Zurna.

curcuna /curcu:na/, i. *yans.* § ● *müz.* Alaturka musikide pek hızlı çalınan bir usul § ❷ Beraberlikle oynanan bir çeşit hora. [*Ing.* Noisy dance in a drunken revel, caroasal; *Fr.* Sorte de dance collective] § ● Ortaoyununda en başta veya oyundan ayrı olarak, gülünç giyimli oyuncuların yaptığı dans. § ● Bir toplantıda her kafadan bir ses çıkarken meydana gelen bağrışma ve gürültü; ☆ *Eşanl.* **patırtı, şamata, hayhuy, uğultu, çığrışma, gulguie, velvele, harrengürra, dağdağa, sükûnet;** [*Ing.* Noisy confusion, confused medley]. ☆ *Karş.* **sessizlik, sükûnet** ⊙ ~ **çevirmek** (döndürmek, vermek) *(bir yeri), dev.* Ortalığı bağrışmalı, gürültülü hale sokmak. [*Ing.* To cause a great uproar *(in a place); Fr.* Faire un grand bruit, causer un grand désordre]. ⊙ ~ **kalkmak,** *dey.* Kavga, rezalet çıkarmak. [*Ing.* To start a row, to quarrel] ⊙ ~ **yı koparmak,** *dey.* Gürültü patırtı etmek. [*Ing.* To shout and quarrel].

~ **havası,** *müz.* Curcuna için yazılmış hava.

~ **tepmek,** *dey.* Curcuna havasına uyarak oynamak.

curnal, jurnal, i. *Fr. journal* < *It. giornale.* § ● Resmî dairelerle kalabalık müesseselerde memur ve işçilerin devamlarını kontrol için kullanılan imza defteri, devam cetveli.

[Ing. report of a delator; *Fr.* Feuille de presence]. § ❷ Gizlice bildirme, ele verme. [*Osm.* Ihbar; *ing.* Report of a an informer; *Fr.* Rapport élaboré par un agent de police politique]. § ❸ *tar.* İstibdat zamanında «hafiye» adı verilen casusların serbest fikir taşıyanlara karşı padişah veya büyüklere verdikleri tezvir kâğıdı. Yabancı bir memleket hesabına olduğu gibi memleket içinde de devlet veya onu koruyan gizli bir örgüt hesabına çalışan kimsenin verdiği rapor. [*Fr.* Rapport d'espion].

~ etmek, *dey.* Bir olayı veya kimseyi sezdirmeden gözetleyerek çıkar sağlamak amacıyle başka bir kimseye veya yere gizlice bildirmek. [*Osm.* Ihbar etmek; *Ing.* To denounce, report, inform *(against); Fr.* Rapporter, dénoncer].

curcunalı, s. ve i. Herkesi curnal ederek gözden düşürmeye ve büyüklerine yaranmaya çalışan kimse. [*Osm.* Muhbir; *ing.* Delator, informer, denouncer; *F.* Dénonciateur,-trice. rapporteur, espion].

curnalcılık,-ğı, i. Şunu bunu curnal etmek eylemi. [*Osm.* Muhbirlik; *ing.* Reporting, denouncing].

curnata /curna:ta/, i. Bıldırcın akını. [*Ing.* Mass arrival of quail].

curuf, i. ◘ **Cüruf** .

CUSHING, Harvey Williams, öz.i. Amerikalı sinir cerrahı.

~ **hastalığı,** *patol.* ◘ **Hastalık.**

cûş, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Kaynama, coşma, taşma. [*Ing.* Enthusiasm, exaltation; *Fr.* Enthousiasme, débordement, exaltation] ◉ ~ **u huruşa gelmek,** Fazla heyecana gelmek: *Mızıkanın sesini duyunca halk cuşu huruşa geldi.* [*Ing.* To gush, become exuberant, be enthusiastic; *Fr.* S'enthousiasmer, s'extasier].

cûşân, s. *Osm.* < *Fars. esk.* Kaynayan, coşkun, dalga gibi hareketli olan. [*Ing.* Exultant, boiling over, gushing, overflowing; *Fr.* Debordant,-ante, bouillant,-ante].

cuşiş, i. *esk.* ◘ **Cuş.**

cuy, cuybar, i. *Osm.* < *Fars.* Irmak, akarsu. [*Ing.* River, stream; *Fr.* Rivière, ruisseau].

cüb, i. *Osm.* < *Ar. cübb. esk.* Eskiden zindan olarak kullanılan susuz derin kuyular olup, adam ölünceye kadar oradan çıkmazdı [*Osm.* Cüp; *ing.* Well, dungeon; *Fr.* Fosse, oubliette].

cübbe, i. ç: cübeb. ◘ **Cüppe.**

cüce, i. *Osm.* < *Fars. cüfe* > *cüce,* civciv. § ❶ Boyu ve organları normal insanlarınkinden çok küçük olan kimse. [*Ing.* Dwarf; *Fr.* Nain, nabot]. § ❷ s. Çok kısa boylu. ☆ *Eşanl.* **alçak boylu, bacaksız, bodur, bücür.** ☆ *Karş.* **uzun boylu, selvi boylu, boylu boslu** § ❸ *mec.* Gelişmemiş. [*Ing.* Poorly developed; *Fr.* Sous developpé, mal developpé].

~ **ağaçkakan,** *zool.* Ağaçkakangiller *(Picidae)* familyasından, Ağaçkakana benzeyen küçük bir kuş. Kuyruğu ağaçkakan'ınki gibi küçük fakat ondan daha az serttir. Tropik bölgelerde yaşar. Yaşayışı ağaçkakan'lar gibidir. [*Lat. Picumnus cirrhatus; Fr.* Picumne, picnain].

~ **ağustosböceğigiller,** ç.i. *zool.* Hortumlu böcekler *(Rhynchota)* takımının, Eşkanatlılar *(Hemoptera)* alt takımına giren bir familyası. Vücutları arkaya doğru sivri olup sıçramaya hazır durumdadırlar. [*Lat.* ve *Ing. Jassidae; Fr.* Jassidés].

~ **antilop,** *zool.* ◘ **Antilop.**

~ **ardıç,** *bot.* ◘ **Bodur ardıç.**

~ **balaban,** *zool.* ◘ **Balaban.**

~ **bataklık tavuğu,** *zool.* ◘ **Tavuk.**

~ **baykuş,** *zool.* ◘ **Baykuş.**

~ **çam,** *bot.* ◘ **Çam.**

~ **doğan,** *zool.* ◘ **Doğan.**

~ **gökada,** Oylum ve ışınım gücü bakımından küçük olan gökadalardan her biri. [*Ing.* Dwarf galaxy; *Fr.* Galaxie naine].

~ **gurami,** *zool.* ◘ **Gurami.**

~ **karabatak,** *zool.* ◘ **Karabatak.**

~ **karıncayiyen,** *zool.* ◘ **Karıncayiyen.**

~ **kartal,** *zool.* ◘ **Kartal.**

~ **maki,** *zool.* ◘ **Maki.**

~ **martı,** *zool.* ◘ **Martı.**

~ **moa,** *zool.* ◘ **Moa.**

~ **salyangoz,** *zool.* ◘ **Salyangoz.**

~ **sıçan,** *zool.* ◘ **Sıçan.**

~ **sıvacı kuşu,** *zool.* ◘ **Sıvacı kuşu.**

~ **sinekkapan,** *zool.* ◘ **Sinekkapan.**

~ **sürme,** *bot.* Kışlık buğday ve çavdarlara dadanarak bitkilerin çok kısa kalmasına ve danelerin küçülmesine sebebiyet veren, *(Tilletiaceae)* familyasından *Tilletia brevifasciens* mantarının yaptığı bir hastalık.

~ **yarasa,** *zool.* ◘ **Yarasa** .

~ **yayın.** *zool.* ◘ **Yayın.**

~ **yelve,** *zool.* ◘**Yelve.**

~ **yıldız,** *astr.* Dev yıldızlara ve üst devlere karşılık hacmi küçük ve öz aydınlatma gücü *(veya mutlak aydınlatması)* zayıf olan yıldız. [*Ing.* Dwarf star;*Fr.* Étoile naine].

~ **yırtıcı balıkçıl,** *zool.* ◘ **Balaban.**

cücedalız, i. Roman kiliselerinde genellikle apsis'in üstünde yer alan ve dış duvarlar üzerinde sütunları bulunan, süs amacıyle yapılmış kör geçit.

cüce.geyikgiller, ç. b. i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının Toynaklılar *(Ungulata)* üst takımının, Çiftparmaklılar *(Artiodactyia)* takımının, Gevişgetirenler *(Ruminantia)* alt takımının, Cücegeyikler *(Tragulina)* üst familyasından bir familya. Yapıları küçük ve güzel olan hayvanlardır. Kançil *(Tragulus kanchil)* en iyi bilinen türüdür. [*Lat.* ve *Ing. Tragulidae: Fr.* Tragulidés].

cüce.geyikler, ç. b. i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan memeliler *(Mammalia)* sınıfının Toynaklılar *(Ungulata)* üst takımının, Çiftparmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, Gevişgetirenler *(Ruminantia)* alt takımının bir üst familyası. Boynuzları yoktur. Geyiklere benzerler. Midelerinde kırkbayır gözü körelmiş bir haldedir. Cücegeyikgiller *(Tragulidae)* olmak üzere bir familyası vardır. [*Lat. Tragulina; Ing.* ve *Fr.* Chevrotains].

cüceler, ç.i. *astr.* ◘ **Cüce yıldızlar.**

cücelik,-ği, i. § ❶ *(insan ve hayvanlarda)* Boy kısalığı, Tiroit bezlerinin gelişmemesinden ileri gelen fizikçe ve beyince büyümeme hali, anormal sekil küçüklüğü. [*Ing.* Dwarfishness; *Fr.* Nanisme]. § ❷ *mec.* Azlık, noksanlık § ❸ *bot.* Çarpma, asalak illeti veya fizyolojik bir hastalık sebebiyle büyümesi duran cüce bitkinin durumu. *(Su yokluğundan da ileri gelebilir.)*

cücük,-ğü, i. *esk. T. çüçük,* lezzetli § ❶ Bir şeyin küçüğü veya onu andıran bir parçası § ❷ *bot.* Filiz, tomurcuk. [*Ing.* Shoot, sucker; *Fr.* Rejeton]. § ❸ *h.d.* Kuş yavrusu. [*Ing.* Nest; *Fr.* Nid] § ❹ Soğan, marul gibi katmerli şeylerin en iç kısmı § ❺ Sakalın bam teli § ❻ *bot.* (a) Soğanlı bitkilerde, soğanın yanında çıkan yeraltı tomurcuğu. *(Soğanın bütün özelliklerini taşır).* (b) Bir meyve veya sebzenin göbeği çıkarılıp yenilen kısmı; (c) Tohumda bulunan bitki embriyonu, [*Ing.* Embryo; *Fr.* Embryon]. ☆ *Eşanl.* **oğulcuk, bitki taslağı;** (d) Bazı yeraltı organlarında meydana gelen basit tomurcuk *(özellikle patateste).*

~ **kesesi,** *bot.* ◘ **Embriyon kesesi.**

~ **taslağı,** *bot.* ◘ **Embriyon taslağı.**

cücüklenme, i. *biy.* Canlılarda embriyon oluşumu ◉ **karışmalı** ~, *biy.* Erkek ve dişi gametin birleşip kaynaşmasıyle meydana gelen bir hücreden *(yumurta veya zigot)* eşeyli olarak yeni bir canlı *(embriyon)* oluşması.

cücüklenmek, nsz. f. *bot.* Filizlenmek: *Soğanlar dolapta cücüklenmiş.*

cücümek, f. Tatlılaşmak, tat kazanmak.

cüda /cüdâ/, s. *Osm.* < *Fars. esk. (Yurt, baba ocağı gibi çok sevilen şeylerden)* Ayrılmış, uzaklaşmış. [*Ing.* Separated; *Fr* Séparé, éloigné].

cühelâ /cühelâ/, ç. i. cāhil'in çoğulu. *Osm.* < *Ar.* Bilgisizler takımı. [*Ing.* ve *Fr.* Ignorants].

cülûs /cülûs/, i. *Osm.* < *Ar. esk. (Hükümdar hk.)* Oturma, tahta çıkma. [*Ing.* Accession to the throne; *Fr.* Avénement au trône].

~ **etmek (eylemek),** *dey.* Tahta çıkmak. [*Ing.* To ascend to the throne; *Fr.* Monter sur le trône].

cülûsiye, i. *Osm.* < *Ar.* Osmanlı padişahlarının tahta çıktıkları zaman askere dağıttıkları para.

cümbür cemaat,-ti, b.z. Kalabalık olarak, hepsi birden. Topluca ve takımı ile: *Cümbür cemaat geliverdiler.* [*ing.* All together, the whole crowd; *Fr.* Tous ensemble].

cümbüş, i. *Osm.* < *Fars cümbiden,* kımıldamak > *cünbiş* < *Yun. sumposion.* § ❶ Kımıldanma, hareket, zevk, eğlence, eğlenti. [*Ing.* Jollity, entertainment; *Fr.* Divertissement, rejouissance]. § ❷ *müz.* Maden gövdeli, tambura benzer bir saz. [*ing.* Kind of mandolin with metal body; *Fr.* Instrument de musique à plusieurs cordes].

~ **yapmak (etmek),** *dey.* Toplu halde eğlenmek. [*Ing.* To revel; *Fr.* Festiner, bachanaliser, faire ripaille, se réjouir, se divertir. s'amuser].

cümbüşlü, s. Eğlenceli, hareketli. [*Ing.* Exciting, enjoyable, merry; *Fr.* Joyeux,-euse, gai, jovial].

cümcüme, i. *Osm.* < *Ar. esk. anat.* Kafatası

cümle, i.ç: **cümel.** *Osm.* < *Ar.* § ❶ Bütün, hep: *Cümle âlem.* [*Ing.* All, the whole, a whole; *Fr.* Tout, tous, totalité]. § ❷ *gram.* Bir duyguyu, düşünceyi veya eylemi tam olarak bir yargı anlatan ve iki satır başında geçen söz, kelime dizisi. [*ing.* Sentence; *Fr.* Phrase]. ☆ *Eşanl.* **tümce ,hükümleme.** § ❸ Bir birlik meydana getirmek üzere toplanmış parçaların hepsi: *Sinir cümlesi.* [*Ing.* System; *Fr.* Systeme]. § ❹ *mat.* Sonlu veya sonsuz sayıda matematik terimleri topluluğu ◉ ~**nin öğeleri,** *gram.* Cümlenin anlaşılmasında, başlıca görevi yüklenmiş olan kelimeler: *Özne, yüklem ve tümleçler.* [*Ing.* Parts of sentence; *Fr.* Membre de phrase]. ☆ *Eşanl.* **cümlenin üyeleri.** ◉ **asli** ~, *dilb.* ◘ **Asli** ◉ **bağımlı sıralı** ~, *gram* ◘ **Bağımlı** ◉ **bağımsız** ~, *gram.* ◘ **Bağımsız** ◉ **bağımsız sıralı** ~, *gram.* ◘ **Bağımsız** ◉ **bağlı** ~ **ler,** *gram.* ◘ **Bağlı.** ◉ **bildirme** ~ **si,** *gram.* ◘ **Bildirme.** ◉ **bileşik** ~, *gram.* Bir asıl cümle ile onun anlamını tamamlayan veya genişleten bir veya daha fazla yardımcı cümleden meydana gelen cümle *(insanlar, doğar, yaşar, ölür gibi).* ◉ **bu** ~ **den olarak** *dey.* Aynı konu ile ilgili olarak. ◉ **devrik** ~, *gram.* Yüklemi öteki kelimelerden daha önce gelen cümle: *Ne mutlu Türküm diyene; Var mı inecek, Dayanamam kitap görünce; Al birini vur birine; Çekil karşımdan; Kurtuldu zavallı kadıncağız; Neden beğenmiyoruz yazdıklarımızı, nereden geliyor bu hırsımız? v.b.* [*Ing.* Anacoluthon; *Fr.* Anacoluthe]. ◉ **fiil** ~ **si,** *gram.* Yüklemi bağımsız fiil olan cümle. *(Ben eve gidiyorum gibi);* [*Ing.* Verbal phrase; *Fr.* Phrase verbale]. ◉ **girişik** ~, *gram.* Bir temel cümle ile bir veya birkaç eylemsiden kurulan cümle: *Koşarak geldi. Öğrenciler sabahleyin koşa koşa okula gidiyorlardı, Koşunca düştü, Koştuktan sonra yetişebildi v.b.* [*Osm.* Madil cümle; *Ing.* Complex sentence; *Fr.* Phrase complèxe]. ☆ *Eşanl.* **karmaşık cümle.** ◉ **isim** ~ **si,** *gram.* Yüklemi sıfat veya isim olan cümle: *Ev büyüktür, Bu bir evdir.* [*Ing.* Nominal phrase; *Fr.* Phrase nominal]. ◉ **istatistik** ~, *istat.* İstatistik incelemeye tabi olan kişi veya birimler topluluğu. ◉ **kara** ~ dey. Bütün, toplam. ◉ **yalın** ~, *gram.* Tek bir hüküm anlatan cümle. *(Ben eve gidiyorum. Ev büyüktür gibi).* [*Ing.* Simple phrase; *Fr.* Phrase simple].

~ **âlem;** *dey.* Herkes. [*Ing.* The whole world, the public; *F.* Tout le monde].

~ **analizi,** *dilb.* ◘ **Analiz.**

~ **kapısı,** Cami, kilise ve saray gibi büyük binaların giriş kapısı. [*Ing.* Principal gate, the main or front door of a biggish house; *Fr.* Porte principale].

~ **metodu,** *eğt.* Kelime tanıma ve analize geçmeyen okumayı cümle bütünlüğü içinde öğretmeyi amaç edinen bir okuma öğretimi metodu.

~ **tamamlama testi,** *eğt.* ve *psik.* Bu testde, deneğe bir cümlenin ilk iki üç kelimesi verilir ve deneğin bu cümleyi tamamlaması istenir. Test, esasında sözlü olarak tatbik edilmekle beraber, deneklerin sayısı pek çok olursa yazılı formlar da kullanılabilir. Bu test, yapışı bakımından, kelime çağrışım

testine benzemektedir. ikisi arasındaki fark, birinde uyaranın daha uzun olmasıdır. Testin dayandığı hipotez, diğer projektif testlerininkinin aynıdır. Bu testin maddeleri araştırıcının amacına göre seçilebilir. Ruhen hasta kişilerin seçiminde, sosyal davranışların incelenmesinde, psikoanalitik tedavinin sonuçlarının değerlendirilmesinde bu test geniş çapta kullanılmaktadır.

~ titremi, *gram.* Cümlenin anlamına göre düzenlenen titremi: *İstikbalde dahi seni bu hazineden mahrum etmek isteyecek dahilî ve haricî bedhahların olacaktır v.b.* [*Ing.* Sentence tone; *Fr.* Ton de phrases].

~ vurgusu, *gram.* Konuşma sırasında cümlenin anlamıyle ilgili olarak, kelimelerde yer değiştirebilen ve kelimeleri asıl vurgularından daha kuvvetli olan vurgu: *Turgut, dün akşam* İstanbul'dan *geldi;* Turgut dün akşam *İstanbul'dan geldi; dün akşam İstanbul'dan* Turgut *geldi,* örneklerinde olduğu *gibi.* [*Ing.* Sentence stress; *Fr.* Accent de phrase].

☆ *Eşanl.* **değer vurgusu, mantık vurgusu, söz dizimi vurgusu.**

cümlecik,-ği, i. *gram.* Bir cümlede yer alan her fiil ile ona bağlı kelimelerin topu: *Yolda giderken size rastladım.* [*Ing.* Clause; *Fr.* Membre de phrase]. ◉ **ardıl ~,** *dilb.* ◘ Ardıl.

cümlecilik,-ği, i. *Osm.* < *Ar.* Boş anlamlı sözler yazma alışkanlığı. Bu alışkanlıkta olanlar, birbiri ardınca düzgün, yanlışsız cümleler sıralarlar; fakat yazının sonunda okuyanda ne bir fikir, ne bir duygu uyanır.

cümlemsi, i. *gram.* Eylemsiyle ilgili kelimeler dizisi: *Bügün İstanbul'dan gelen son tren çok kalabalık; Ali, Ahmet eve gelince gitti; Ali, devlet dil sınavını kazanarak başarılı olduğunu gösterdi v.b.* [*Ing.* Clause; *Fr.* Ouasi-proposition].

cümlesel, s. *mat.* ◘ Kartezyen.

cümleten /cüm:leten/, z. *Osm.* < *Ar.* Hep birden. [*Ing.* All together; *Fr.* Tout entier, complet, tous ensemble].

cümûd /cümüd/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Buz soğukluğu, donma § ❷ Hareketsizlik, donukluk. [*Ing.* ve *Fr.* Coagulation].

cümûdiye /cümüdiye/, i. *Osm.* < *Ar. cümûdiyye. coğr.* ◘ Buzul.

~ devri, *coğr.* Bugün buzul çağı dediğimiz çağ için kullanılmış olan eski terim. [*Ing.* Ice age, Glacial period; *Fr.* Période glaciaire].

cünd, i.ç: **cünûd.** *Osm.* < *Ar. Asker, ordu,* Asker topluluğu.

cündî /cündî/, i. *Osm.* < *Ar.* Usta binici, usta asker. [*Ing.* Horseman, good rider; *Fr.* Bon cavalier, acuyer].

cünha, i. *Osm.* < *Fars. günâh.* ve *Ar. cünâh.* Eskiden, kabahatten ağır ve cinayetten hafif suçlara verilen ad. [*Ing.* Misdemeanor, serious offense; *Fr.* Faute, délit, péché].

cünun /cünün/, i. *Osm.* < *Ar. cinnet,* delirme. Delilik, mecnun olma, çıldırma. [*Ing.* Madness; *Fr.* Folie] ◉ **~ ı aşk,** Aşk deliliği.

cünüp, s. *Osm.* < *Ar. cünüb.* Cinsel temaslardan sonra, dinin emrettiği yolda henüz yıkanmadığı için temiz sayılmayan *(kimse).* [*Ing.* Canonically unclean; *Fr.* Sale].

cüppe, i.ç: **cübeb.** *Osm.* < *Ar. cübbe.* § ❶ Eskiden din adamlarının elbise üstüne giydikleri uzun, darca ve düğmesiz elbise. [*Ing.* Robe worn by imams]. § ❷ Eskiden medrese mensubu hocalar *(müderris)* ve «ilmiye» sınıfının giydiği resmî elbise idi. Bugün Üniversite hocaları, hâkim ve avukatların görev başında giydikleri meslekî mantodur. [*Ing.* Robe worn by judges, barristers etc.; *Fr.* Ample vêtement que portent les professeurs, les avocats, les juges etc, Manteau universitaire].

~ gibi, *dey.* Pek geniş ve uzun *(giysi).*

cüppeci, i. Cüppe yapan veya satan kimse.

cüppeli, s. Cüppe giymiş olan.

cüra, i. *Osm.* < *Ar.* Yudum ve özellikle içki yudumu. [*Ing.* Gulp, the last gulp of a drink; *Fr.* Gorgee, les dernières gouttes d un verre de boisson, dernière gorgée].

cüret,-ti, i. *Osm.* < *Ar. cür'et.* § ❶ Yiğitlik, cesaret, ataklık: *Karşısında söz söylemeye cüret edemiyor.* [*Ing.* Audacity, holdness, interpidity; *Fr.* Audace, témérité, hardiesse]. § ❷ Kendini bilmezlik. [*Ing.* Insolence, impudence; *Fr.* Intrépidite].

☆ *Yak. anl.* **göz pekliği, yüreklilik, güven, bahadırlık, celâdet, şecaat, şehanet, besalet, hamaset, atılganlık, korkusuzluk, pervasızlık.**

☆ *Karş.* **korkaklık, yüreksizlik, çekingenlik, ödleklik, cesaretsizlik.**

cüretkâr /cüretkâr/, s. ve i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars.* § ❶ Atak, atılgan *(kimse)* § ❷ Kendini bilmez. [*Ing.* Bold, audacious; *Fr.* Audacieux,-euse].

cüretkârlık,-ğı, i. Kendini bilmezlik. [*Ing.* Boldness, interpidity, audacity; *Fr.* Audacité].

cüretli, s. Atak. [*Ing.* Bold, insolent; *Fr.* Hardi, audacieux,-euse].

cürh, i.ç: **cürûh.** *Osm.* < *Ar.* Yara. [*Ing.* Wound; *Fr.* Blessures].

cüruf /cürüf/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Maden posası; maden eritildikten sonra kalan kısım. [*Ing.* Scoria, slag; *Fr.* Scorie] ☆ *Eşanl.* dışık § ❷ *met.* Temel maddesi silikatlar olan, metallürji yan ürünü. ◉ **demirhane ~ u,** ◘ **Demirhane.** ◉ **volkanik ~,** *jeol.* Hafif, kaba yüzeyli, köpüklü volkanik madde.

cürüm,-rmü, i. *Osm.* < *Ar. cürm. huk.* Kanunların cezalandırıldığı her türlü davranış. Bir toplumun mevcudiyet ve hayat şartlarını veya bir ferdin veya toplumun esaslı menfaatlerini ihlâl eden veya tehlikeye koyan hareketler kanunun kasıt aradığı eylemdir. [*Ing.* Crime, guilt, fault, offense, felony, misdemeanor; *Fr.* Faute, délit, crime, péché]. ◉ **cürme teşebbüs,** *huk.* Bir kimsenin kasteylediği bir suçu işlemeye başlayıp da tamamlamak için gerekli icra hareketlerini elde olmayan engeller ortaya girerek tamamlayamaması veya icra hareketlerini tamamlayıp da suçun sonuçlanmaması. [*Lat. Conatus proximus; Ing.* Attempt; *Fr.* Délit manqué]. ◉ **cürmü meşhut,** *huk.* Meşhut suç, işlenmekte olan suç. [*Ing.* Crime caught in the act]. ◉ **cürmü meşhut halinde yakalamak,** *huk.* Suçu işlerken *(suç üstünde)* yakalamak. [*Ing.* To catch (someone) in the act; *Fr.* Prendre qn en flagrant délit, sur le fait].

☆ *Eşanl.* **suç.**

☆ *Yak. anl.* **kusur, günah, kabahat, cünha, yazık, taksir, töhmet.**

cüseym, i. *cüseymât. Osm.* < *Ar. cism. esk.* Cisimcik. [*Ing.* Corpuscle].

cüsse, I. *ç: cüses. Osm.* < *Ar.* Canlıda *(insan veya hayvanda)* iri gövde. [*Ing.* A bulky body, volume; *Fr.* Stature].

cüssedâr, s. *esk.* Cüsseli.

cüsseli, s. Vücutça iri yapılı, iri gövdeli, iri yarı *(insan veya hayvan).* [*Ing.* Big bodied, bulky, voluminous; *Fr.* Corpulent,-ente].

cüssesiz, s. § ❶ İnce yapılı, ufak tefek. § ❷ Güçsüz.

cüz,-zü, i.ç: **eczâ.** *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ ed. Bir bütünün bölümlerinden her biri. [*Ing.* Portion, part, particle; *Fr.* Partie, parcelle, portion]. ☆ *Eşanl.* **bölüntü, parça, bölük.** § ❸ Kuranın bölünmüş olduğu otuz kısımdan herbiri § ❸ Basılı kitapların ayrı bir kapak içinde satışa çıkarılan bir veya birkaç formalık kısmı. [*Ing.* Sheet, pamphlet; *Fr.* Livraison, fascicule]. ☆ *Eşanl.* **fasikül.** § ❹ Yirmi sayfadan ibaret yazma eser. § ❺ *etnol.* Kazak kollarına verilen ad. § ❻ *geom.* Derece. [*Ing.* Degree]. § ❼ *mat.* Bir sayıyı tamamiyle bölen, sahih kesir. § ❽ *huk.* Eski miras hukukunda, asabe mirasçılarından olan ve ölünün veya babasının veya baba tarafından büyük babasının araya kadın karışmayan erkek füruuna verilen ad. ◉ **mütemmim ~,** *huk.* Mahallî örfe göre, bir şeyin esaslı bir unsurunu teşkil eden, o şey yok edilmedikçe, bozulmadıkça veya değiştirilmedikçe ondan ayrılamayan parçalar. [*Ing.* Integral part, component].

~ gülü, *san.* Süslemecilikte kullanılan bir çeşit gül motifi.

~ kesesi, Eski mekteplerde çocukların kur'an ve kitap cüzlerini mektebe götürmek için boyunlarından astıkları sırma işlemeli keseler olup şimdiki çantaların hizmetini görürdü. [*Ing.* Ornamented leather or cloth bag or holder for carrying a section of the Quran; *Fr.* Coutil].

cüzam /cüzâm/, i. *Osm.* < *Ar. tıp.* 1873'de Hansen'ce bulunan *Mycobacterium leprae adlı* basilin yaptığı, deride, sinirlerde ve kemikte oturan, ve sakatlıklara sebep olabilen bulaşıcı, kronik bir enfeksiyon hastalığı. [*Ing.* Lepra, leprosy; *Fr.* Lepre].

☆ *Eşanl.* **Hansen hastalığı, miskin illeti, Mycobacterium retikülozu.**

cüzam.hane, b. i. *esk.* Cüzamlıların bir araya toplandığı yer. [*Ing.* Leprosarium; *Fr.* Leproserie].

cüzamlı, s. ve i. Cüzam hastalığına tutulmuş. [*Ing.* Leprous; *Fr.* Lépreux,-euse].

cüzdan, i. *Osm.* < *Ar. cüz,* parça + *Fars. dan,* lık. § ❶ Cebe girecek büyüklükte para ve kâğıt koymaya yarar, iki veya daha çok cebi olan çanta. [*Ing.* Portfolio, pocketbook; *Fr.* Portefeuille, porte-monnaie] § ❷ Kâğıt, evrak koyup taşımaya yarar çanta § ❷ Bir kimsenin kimliğini bildirmek üzre resmî bir yerden kenidsine verilen, cep defteri biçimindeki belge: *Nüfus cüzdanı, Askerlik cüzdanı* ◉ **aile ~ ı,** *ikt.* ◘ **Aile** ◉ **banka ~ ı,** *ikt.* ◘ **Banka.**

cüzeyr, i. *Osm.* < *Ar. cezr,* kök. *esk.* İnce kök, kök dalı.

cüzeyre, i. *Osm.* < *Ar. cezire,* ada. *esk.* Adacık, ufak ada.

cüzî /cüz:î/, s. *ç: cüziyyât. Osm.* < *Ar. cüz'î.* § ❶ Az miktarda, çok az. [*Ing.* A little, some; *Fr.* Tres peu] ☆ *Eşanl.* **az(ı)cık, pek az.** ☆ *Karş.* **çok pek çok** § ❷ *fels.* Bir şeyin bütününe ait olmayan, bir kısmına ait olan. [*Ing.* Partial; *Fr.* Partiel,-elle]. ☆ *Eşanl.* **tikel, kısmî.** ☆ *Karş.* **tümel.** § ❸ Göze çarpmayan, önemsiz. § ❹ *fiz.* Yalın; tek maddeden meydana gelmiş olan.

cüziyât,tı /cüz:iyyât/, ç. **cüzî'nin** çoğulu.

cüzü.fert, b.i. *Osm.* < *Ar.* Atom.

cüzü.tam, b. i. *Osm.* < *Ar. cüz,* parça + *tâm,* bütün. *esk. ask.* Birlik[4]. [*Ing.* Symbol of

cüzzam, i. ◘ **Cüzam.**

Cy, *kim.* Siyanojen elementinin sembolü.

cyanogen; *Fr.* Symbole chimique du cyanogen].

ç,Ç. § ❶ Türk alfabesinin dördüncü harfi ve sessizlerin üçüncüsü; «çe» adı verilen bu harf, ses bilimi *(fonetik)* bakımından diş-damak ünsüzlerinin süreksiz ve sertidir. § ❷ Sınıflama ve sıralamalarda maddelerin sırası harfle gösterildiği vakit dördüncü maddenin başına getirilir. [*Ing.* The fourth letter of the alphabet; *Fr.* Quatrième lettre de l'alphabet Turc, se prononce comme «tch» en français].

çabaª, i. (a) Bir işi yapmak için harcanan güç. [*Osm.* Ceht, gayret; *Ing.* Effort, endeavour; *Fr.* Effort, zele]; (b) *eğt.* ve *psik.* Bir amaca erişmek, herhangi bir engeli aşmak için gösterilen zihnî veya bedenî gayret. Öğrencinin gösterdiği çabanın kaynağı veya temeli, kişisel istek ve ilgi olabileceği gibi dışarıdan zorlayan sebepler de olabilir. [*Ing.* ve *Fr.* Effort].

☆ *Yak. anl.* **çalışma, sây, himmet.**

☆ *Karş.* **tembellik, uyuşukluk, isteksizlik, hareketsizlik, atalet.**

çabalama, i. § ❶ Çabalamak eylemi, çırpınma § ❷ Uğraşma. [*Ing.* A striving, effort; *Fr.* Action de effort, de se fatiguer].

çabalamak, nsz. § ❶ Güç bir işi yapmak veya çetin bir durumdan, bir yerden kurtulmak için çırpınmak: *Kitabı bitirmek için çabalıyorum.* [*Ing.* To strive, struggle, endeavour, to do, one's best; *Fr.* Se débattre, s'efforcer, tâcher]. § ❷ Boşuna uğraşmak, gayret etmek: *Adamcağız olmayacak şeyler için çabalayıp durdu:* ◉ **çabalama kaptan ben gidemem,** *dey.* Bütün uğraşmaların boşuna olduğunu belirten söz. [*Ing.* It's no use, captain; I can't go *(said of a worn-out old vessel or a tired person)*].

çabalanma, i. Kendini kötü bir durumdan kurtarmaya çalışma, uğraşma. [*Ing.* Struggle, agitation, convulsive movements; *Fr.* Trémoussement].

çabalanmak, nsz. f. Çırpınmak, debelenmek: *Kızcağız çabalandı, çırpındı, kurtulamadı.* [*Ing.* To thrash arms and legs, to flounder; *Fr.* Se trémousser].

çabalayış, i. Uğraşma, didinme şekli. [*Ing.* Struggle, agitation; *Fr.* Agitation, effort, trémoussement].

çabucacık /ça:bucacık/, z. Çabukluk ve kolaylıkla: *İşini çabucacık bitirdi.* [*Ing.* Quickly; Fr. Promptement, rapidement.].

çabucak /ça:bucak/, z. Çabuk olarak, vakit geçirmeden, pek acele, hızlı olarak: *Çabucak hazırlan, tiyatroya gideceğiz. Çabucak gitti, Çabucak dönüverdi.* [*Ing.* Quickly, at once, readily; *Fr.* Tout d'un coup, tout de suite]. ☆ *Yak. anl.* § ❶ **Tezelden ,çabukça, serian, erkencecik, hemencecik, aceleyle, müstacelen, acilen, süratlice, hızlıca, ivedilikle.**

☆ *Karş.* **ağırdan alarak, ağır ağır, yavaşça, yavaş yavaş.**

çabuk, s. *Osm.* < *Fars. çabük.* § ❶ Az zamanda, alışılandan veya gösterilenden daha kısa bir zamanda: *Çabuk dönmek, Çabuk hazırlanmak.* [*Ing.* Quick, swift, prompt; *Fr.* Vite, rapide, prompt]. § ❷ z. Acele olarak, vakit geçirmeden: *Çabuk gell* [*Ing.* In a hurry; *Fr.* En hâte, promptement]. § ❸ *ünl. «Acele et, oyalanma»* anlamında: *Çabuk bana bir bardak su ver.* [*Ing.* Hurry upl; *Fr.* Vitel] ◉ **ayağına —,** *dey.* ◘ **Ayak** ◉ **eline —,** *dey.* ◘ **El.**

☆ *Eşanl.* **Tez.**

☆ *Yak. anl.* § ❶ **erken, eveme müsaraat, hemen, acele, acil, müstacel, süratli, hızlı, ivedi, seri.** § ❷ **tez elden, çabucak, erkencecik, hemencecik, hızlıca, süratlice, ivedilikle, acilen, müstacelen, aceleyle, serian.**

☆ *Karş.* § ❶ **ağır, yavaş, ağır ağır, geç.**

— baskı makinesi, *matb.* Genel anlamda bütün motorla işleyen, kalıp bir düz plak üzerinde, baskı kazanı silindirik olan baskı makineleri. El tezgâhlarından sonra icat edilen ve baskı kalıbını taşıyan plakanın gidip gelmesi, boyanın sürülmesi, kâğıtların alınıp verilmesi otomatik ve makinenin çalışması mekanik bir kuvvete bağlanmış olan baskı makineleri. Bu anlamda ilk çabuk baskı makineleri, **König** tarafından icat ve **König-Bauer** firması tarafından imal edilmişlerdir. [*Ing.* Speed press; *Fr.* Machine à grande].

— değişme, *tiy.* Hızlı, tempolu bir yolda döşem, elbise ve makyaj değişimi. [*Ing.* Quick change; *Fr.* Changement instantane]

— değişme odacığı, *tiy.* Sahne üzerindeki oyuncuların çabuk elbise ve makyaj değiştirmelerine yarayan küçük oda.

— delme makinesi, *matb.* Kâğıtları toplu olarak delmeye yarayan süratli delik makinesi. [*Ing.* Paper drilling machine; *Fr.* Machine à forer le papier].

— güç alıştırmaları, *cimn.* Kasların çabuk gerilme ve gevşemelerini sağlayan, tepki yeteneğini arttıran, eklemleri güçlendiren, itme, atma, sıçrama ve atlama gibi kas gücünü apansız uygulamayı ve tüketmeyi giderek çabuk sonuç almayı gerektiren alıştırmalar. [*Ing.* Exercises of elasticity; *Fr.* Exercices d'elasticité].

— köprü, *ask.* Akış hızı az ve dar olan sulardan geçmek için ağaç, bidon, fıçı, teneke gibi yakınlardan toplanan malzeme ile kısa zamanda yapılan köprü.

— kuruyan boyalar, *matb.* İçinde sunî reçine ve metalik reçineler bulunan verniklerle yapılan boyalar. Bunlar derhal kâğıdın içine nüfuz ederler ve boya cevherlerini kâğıdın yüzeyinde tutarlar. [*Ing.* Quick drying inks (paints); *Fr.* Encre siccative].

— oll (veya çabuk), *dey.* Çabuk davran, çabuk iş gör. [*Ing.* Be quick! Hurry up!; *Fr.* Dépêchez-vous!, faites vite].

— parlayan, — söner, *dey.* Olağan sayılmayacak derecede kısa bir zamanda olan bir gelişmenin çok sürekli olamayacağını anlatır.

— su ısıtıcısı, *döş.* Sıcak su musluğunu açar açmaz suyu ısıtmaya başlayan su ısıtıcısı gösterilebilir. [*Ing.* Instantaneous water heater].

çabukça. z. Acele olarak, çok kısa sürede: *Alman kızı Türkçeyi çabukça öğrendi.* [*Ing.* Soon, in a very short time, quickly; *Fr.* Vite, rapidement, promptement].

çabuk çabuk, b. z. Acele olarak, hemen, hızla, bir biri ardından: *İşi bir an önce bitirmek için çabuk çabuk soluk almadan çalışıyordu.* [*Ing.* Quickly; *Fr.* Vite, rapidement, vivement, prestement].

çabuklanmak, f. Acele etmek.

çabuklaşmak, nsz. f. Yavaş iken çabukluk kazanmak, hız kazanmak. [*Ing.* To gain speed; *Fr.* Se depecher, se presser, s'empresser].

☆ *Yak. anl.* **ivedileşmek, tezleşmek, süratlenmek, serileşmek.**

☆ *Karş.* **ağırlaşmak, yavaşlamak.**

çabuklaştırmak(-i), f. Bir işe çabukluk vermek, hız kazandırmak. [*Osm.* Tesri etmek; *Ing.* To speed; *Fr.* Accelerer, hâter, presser].

☆ *Yak. anl.* **acele ettirmek, ivedileştirmek, tezleştirmek, serileştirmek.**

☆ *Karş.* **ağırlaştırmak, yavaşlaştırmak.**

çabukluk,-ğu, i. Çabuk olma hali, hız: *El çabukluğu.* [*Osm.* Sürat; *Ing.* Quickness, speed, haste; *Fr.* Vitesse, rapidite, célérite, velocité, promptitude, diligence]. ◉ **dönme çabukluğu,** ◘ Dönme.

☆ *Yak. anl.* **ivedilik, tezlik, müstaceliyet, telâş**

☆ *Karş.* **yavaşlık, ağırlık, ahestelik.**

çaça /ça:ça/, i. *Yun. Tsatsa,* abla. § ❶ *arg. (Ticaret gemilerinde)* eski ve usta gemici § ❷ *mec. arg.* Genelev işleten kadın. [*Ing.* woman who keeps a brothel] § ❸ ◘ **Ça-ça-ça** § ❹ *arg.* Hatırlı kabadayı § ❺ *zool.* ◘ **Çaça balığı.**

— balığı, *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Hamsigiller *(Clupeidae)* familyasından 10-15 sm. boyunda bir balık türü. Normal uzunluğu 7-8, bazan 13-17 sm. olur. Hamsiye çok benzer. Avrupa denizlerinde yaşar. [*Lat. Clupea sprattus, spratella sprattus phalerica; Ing.* Sprat; *Fr.* Sprat, esprot, éprot, melette, harenguet, anchois de Norvege].

ça-ça-ça, i. Meksika'dan yayılmış ve rumba ile mambonun bazı ritimlerinin ayarlanmasından doğmuş modern bir dans. [*Ing.* ve *Fr.* Cha-cha-cha].

çaçalaka, i. *zool.* Ağaç-tavuğugiller *(Cracidae)* familyasından bir kuş türü. Güney Amerika'da yaşar ve yüksek olan tüneklerinden hep beraber adlarına benzeyen bir sesle koro halinde bağırırlar. [*Lat. Ortalis garrula; Fr.* Guan à ailes rouges].

çaçaron, s. *It. chiacchierone.* Karşısındakini bastıracak şekilde yüksek sesle konuşan ve çok söyleyen, çenesi kuvvetli, çenesi düşük, geveze. [*Ing.* Talkative, cicerone; *Fr.* Bavard, jaseur, cicerone].

☆ *Eşanl.* **çeneli, çalçene, çenebaz, lâf ebesi, farfara,tıraşçı, şarlatan, boşboğaz, ağzında bakla ıslanmaz.**

☆ *Karş.* **az konuşur, sessiz.**

çaçaronluk,-ğu, i. Çaçaron olma hali veya çaçaronca davranış: *Onun çaçaronluğu çekilmez.* [*Ing.* Chattering, empty talking; *Fr.* Fanfaronnade, hâblerie].

☆ *Eşanl.* **gevezelik.**

Çad, öz i. *coğr.* Orta Afrika'da 1.284.000. km² genişliğinde cumhuriyetle yönetilen babağımsız bir devlet. Başkenti *Fort-Lamy*'dır.

çadır, i. < *çatmak* > *çat-e-r* > *çader.* § ❶ Göçebelerin, seferde bulunan askerlerin, kırda çalışan işçilerin sığınmaları için keçe, deri, kıl dokuma veya bezden yapılıp direklere oturtulan barınak: *Çadır kurmak.* [*Osm.* Hayme; *ing.* Tent; *Fr.* Tente] § ❷ Anadolu'nun bazı yerlerinde kadınların örtündükleri ve yatağa serdikleri çarşaf. *(Daha çok İranlı kadınlar kullanır).* [*Ing.* Kind of cloak worn by women in the East, chuddar] § ❸ Gölgelik olarak kullanılan büyücek şemsiye. [*Ing.* Umbrella; *Fr.* Ombrelle] § ❹ *den.* Osmanlı savaş gemilerinin kıç tarafındaki tente. ◉ **kara** ~, Direkleri tutturulmuş kıl çullarla örtülü çadır ev. ◉ **oksijen** ~ ı, *cerr.* Hava geçirmeyen bir dokumadan veya plastik maddeden yapılan, hastaları normal havadan ayırıp saf oksijen veya karbojen etkisi altına koymaya yarayan cihaz.

~ **ağırşağı,** ◘ **Ağırşak.**

~ **altı,** *dey.* Savaş hali, ordugâh.

~ **bezi,** ◘ **Bez**[1].

~ **çanağı,** Çadır direklerinin tepesinde çadır bezini tutmaya yarayan oyuk ağaç. [*Ing.* Truck at the top of the tentpole, which holds the canvas].

~ **çiçeği,** *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Nilüfergiller *(Nymphaeaceae)* familyasından, pembe beyaz çiçekli, güzel bir su ve süs bitkisi. 1 m² çapında yer kaplar. Çin'de ve Hindistan'da yetişir. Büyük yapraklarının alt yüzü dikenciklerle kaplıdır. *(Türk süslemeciliğinde ve özellikle işlemelerde kullanılır).* [*Lat. Euryalus; Ing.* Bindweed, cornlily; *Fr.* Euryale].

~ **devlet,** *dey.* Göçebe aşiretler devleti.

~ **direği,** Çadırların tavan kısımlarını tutmak için içlerinde yere dikilen direk. [*Ing.* Tentpole; *Fr.* Mât d'une tente].

~ **eteği,** Tepesi konik ve kenar duvarları düşey yere dikilen direk. [*Ing.* Flap of a tent].

~ **halkı,** *sosy.* Göçebelerin barınağı olan ve hayvan kılından veya deriden yapılmış çadırlarda yaşayanlar.

~ **ipi,** Çadırı gergin tutmak için kazıklara çakılan ipler. [*Fr.* Cordage d'une tente].

~ **kazığı,** Çadır etrafındaki ipleri tutturmak için çakılan kazıklar. [*Ing.* Tentpin, tentpeg; *Fr.* Piquet de tente].

~ **kurmak,** *dey.* Toplu çadırı içinde oturulacak halde bir yere dikmek. [*Ing.* To pitch a tent; *Fr.* Dresser, monter, planter une tente].

~ **kuşağı,** *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Maydanozgiller *(Umbelliferae)* familyasından, anayurdu Iran olan bir bitki türü. Bundan çıkarılan amonyak zamkı tedavide kullanılır. [*Lat. Doraema ammoniacum; Ing.* Dorema; *Fr.* Dorème].

~ **mehterleri,** *tar.* Osmanlı tarihinde seferlerde, göçlerde padişahların otak ve çadırlarını hazırlamak, kurmak işleriyle görevli örgüt. [*Ing.* Special troop in charge of the Sultan's tent during military expeditions].

~ **tepeliği,** Çadırların tavanını teşkil eden konik külâh şeklindeki kısım.

~ **tiyatrosu,** *tiy.* Gösterilerini çadırda yapan gezgin tiyatro topluluğu.

~ **topu,** Kurulu çadırın direk alemi. [*Ing.* Ornamental ball surmounting a tent].

~ **tozluğu,** Çadırların alt tarafından toz ve toprak girmemek için fırdolayı konulan parça.

~ **uşağı,** *bot.* ◘ **Çadır kuşağı,**

~ **yıkmak,** *dey.* Kurulu çadırları bozup toplamak.

çadırcı, i. Çadır yapan veya satan kimse. [*Ing.* Tentmaker; *Fr.* Marchand ou fabricant de tentes].

çadırcılık,-ğı, i. Çadır yapma veya satma işi. [*Ing.* Tentmaking].

çadır.çatı, b. i. *mim.* Ortasından başlayarak dört bir yöne eğik yüzeyleri olan çatı. [*Fr.* Toit en pavillon].

çadırlı, s. Çadırı olan.

çağ, i. § ❶ *astr.* Vakit, zaman parçası: *Akşam çağı, Sabah çağı.* [*Osm.* Vakit; *Ing.* Time, hour; *Fr.* Temps, heure]. ☆ *Eşanl.* **süre** § ❷ Hayatın çocukluk, gençlik, orta yaş, ihtiyarlık gibi bölümlerinden her biri, yaş: *Çocukluk çağı, ihtiyarlık çağı.* [*Osm.* Sin; *Ing.* Age; *Fr.* Âge] § ❸ *sosy.* (a) Esaslı devrimlerle ayrılmış olan tarihin büyük devrelerine verilen ad; (b) Toplum evriminden doğan büyük toplum devrimlerini gösterir: *Ilk çağ, Orta çağ, Yeni çağ.* [*Osm.* Kurûn; *Ing.* Period, age; *Fr.* Période, epoque, âge] ☆ *Eşanl.* **devir** § ❹ *coğr.* Yeryuvarlağının ve yerkabuğunun oluşmasında, gelişmesinde aynı jeolojik, paleontolojik özellikleri gösteren bir oluşuk grupunun *(yani formasyon grupunun)* meydana gelmesi için geçen çok uzun zaman bölümü. [*Osm.* Zaman; *Ing.* Era; *Fr.* Ere] § ❺ Bir şeyin tam gelişme ve verim zamanı: *Mimar Sinan Süleymaniye camisini olgunluk çağında yapmıştır.* [*Fr.* Âge] ◉ ~ ı **geçmek,** *dey.* Yaşlanmak ◉ **askerlik** ~ ı, *huk.* ◘ **Askerlik** ◉ **aydınlanma** ~ ı, *fels.* ◘ **Aydınlanma.** ◉ **birinci** ~, *coğr.* ◘ **Birinci** ◉ **bakır** ~ ı, *tar.* ◘ **Bakır.** ◉ **buzul arası** ~ **lar,** *coğr.* ◘ **Buzul.** ◉ **buzul** ~, *coğr.* ◘ **Buzul** ◉ **buzul öncesi** ~ ı, *coğr.* ◘ **Buzul** ◉ **çocuk** ~ ı, ◘ **Çocuk** ◉ **demir** ~ı, *ark.* ◘ **Demir.** ◉ **ilk** ~, Tarih öncesi devirlerinin sonu olan demir devrini takibeden yani, M.Ö. IV üncü binden Batı Roma Imparatorluğunun yıkılış tarihi olan M.S. 475 yılına kadar devam eden zaman. [*Fr.* L'antiquité] ◉ **ilk** ~ **tarihi,** Ön Asya'da yazının icadından Batı Roma Imparatorluğunun yıkılış tarihi olan M. 476 tarihine kadar takriben 5000 yıl kadar süren zaman içinde insanların geçirmiş olduğu olaylar ve ilerlemelerin tarihi ◉ **orta** ~, Batı Roma Imparatorluğunun düştüğü 475 milâdî yılından Istanbul'un Türkler tarafından fethi tarihi olan 1453 milâdî yılına kadar süren zaman. [*Osm.* Kurunu-vusta; *Ing.* The middle Ages; *Fr.* Moyen âge] ◉ **son** ~, Istanbul'un fethi tarihi olan 1453 milâdî yılından Fransa büyük ihtilâline kadar, yani 1789 yılına kadar olan zamana bazı tarih kitapları **Yeni Çağ** ve Fransa ihtilâlinden bu güne kadar olan zamana da **Son Çağ** demekte iseler de yeni çağ deyimi yani şimdiki zamanlar karşılığı olarak en son zamanlara hasretmek ve Istanbul'un fethinden Fransa büyük ihtilâlî yılına kadar olan zamanlara **Yeni Çağ** demek daha yerinde olur ◉ **yeni** ~, 1789'dan sonra olan zamanlar. [*Ing.* The modern time, contemporay Age, our time; *Fr.* L'époque moderne].

~ **açmak,** *dey.* Herhangi bir bakımdan ayrı olan yeni ve evrensel bir gidişe yol açmak [*Ing.* To open a period].

~ **ıraklık açısı,** *astr.* Güneş dizgesinin doğrusal uzay deviminden dolayı, bir yıldızın veya yıldız topluluğunun yaptığı açısal yer değiştirmesinden hesaplanan ıraklık açısı. [*Ing.* Secular parallax; *Fr.* Parallaxe seculaire].

çağa, i. Çocuk. [*Ing.* Child, infant; *Fr.* Enfant]

çağala, i. ◘ **Çağla.**

çağan, i. Kalın ve kuvvetli deve kösteği. [*Ing.* Fetter *(for camels)*].

çağana, i. < *çağırmak.* Küçük zil. [*Ing.* Rattle composed of metal discs mounted on a wire, used by dancers in beating time, small tambourine; *Fr.* Tambour de basque des tziganes de Turquie].

çağanak,-ğı, i. *Osm.* < *Fars. çegāne. esk.* § ❶ Çengi veya dansözlerin tempo tutmak için parmaklarına taktıkları, telle birbirine iliştirilmiş iki küçük madenî daireden meydana gelen zil. [*Ing.* Castanets; *Fr.* Castagnettes] § ❷ Zilli tef ◉ **çalgı** ~, *dey.* ◘ **Çalgı.**

çağanoz, i. *Yun. tsaganos. zool.* ◘ **Çingene yengeci.**

~ **gibi,** *dey.* § ❶ Vücudu eğri büğrü olan *(kimse).* § ❷ Yan yana yürüyen.

Çağatay, öz. i. *(Çağatay Han'ın adından)* § ❶ Çağatay hanlığı halkından olan kimse § ❷ *(İsim tamamlamalarında)* Çağatay hanlığı ve halkına ait: *Çağatay dili.* [*Ing.* Jagatai, Chagatai].

Çağatayca, i. Doğu Türkçesinin, 15. yüzyılda meydana gelen yazı dili olup, adını Cengiz'in ikinci oğlu Çağatay'dan almıştır. [*Ing.* Jagatai].

çağcıl*, s. <*çağ.* (a) Çağa uygun olan, zamanına uyan; (b) *res., heyk., mim.* Çağdaş anlayışıyla yapılmış *(eser).* [*Osm.* Asrî; *ing.* Modern; *Fr.* Moderne].

☆ *Eşanl.* **modern.**

~ **oyun,** *tiy.* Çağların sorunları üzerinde duran oyun.

çağcıllık*,-ğı, i. *res, heyk.* ve *mim.* Çağdaş anlayışa uyarak sanat yapmak görüş ve inancında olma. [*Ing.* Modernism; *Fr.* Modernisme].

☆ *Eşanl.* **modernizm**

çağdaş*, i. < *çağ.* § ❶ Ayni çağda olanlardan her biri. [*Osm.* hemasır, hemzaman; *Ing.* Contemporary; *Fr.* Contemporain,-e] § ❷ s. İçinde bulunduğumuz çağda yaşayan veya olan. [*Osm.* Muasır; *ing.* Modern; *Fr.* Moderne].

☆ *Eşanl.* **zamane.**

~ **aile,** *sosy.* ◘ **Aile.**

~ **giyim kılık,** *sosy.* Bugünkü batı medeniyetine girmiş veya girmekte olan ulusların giyim-kuşam tarzı. [*Ing.* Modern dress; *Fr.* Tenue moderne].

~ **tarih,** *tar.* § ❶ Anlatılan olayların geçtiği dönemde yazılan tarih. § ❷ Öğretimde, tarihin 1789'dan bugüne kadar olan dönemini kapsayan tarih bölümü. [*Fr.* Histoire contemporaine].

~ **zihniyet,** *sosy.* Bir toplumun temasta bulunduğu medeniyetin en gelişmiş zihniyeti. *(Bugün için batı medeniyetinin bilim zihniyetidir).* [*Osm.* Asrî zihniyet; *Ing.* Modern mentality; *Fr.* Mentalité moderne].

çağdaşlaşmak, nsz. f. Çağın tutumuna, gereklerine uymak. [*Osm.* Muasırlaşmak].

çağdaşlık,-ğı, i. Ayni çağda yaşamak olgusu; çağdaş olanın özelliği. [*Ing.* Contemporaneousness; *Fr.* Contemporanéité].

çağ.dışı. b. z. Askerlığe alınma çağı dışında: *Çağdışı kalanlar.*

çağıl çağıl, z. *yans.* Çağıldayarak *(akan suların sesi hk.): Çağıl çağıl akmak.* [*Ing.* Burbling, murmuring *(of water); Fr.* Onomatopée employée pour imiter le murmure des eaux].

çağıldamak, nsz. f. *yans. (Sular hk.)* Akarken, taşlara, kayalara çarparak ses çıkarmak. [*Ing.* To purl, murmur; *Fr.* Gazouiller, bouilloner].

☆ *Yak. anl.* **gürüldemek, şarıldamak, sesli akmak.**

☆ *Karş.* **sessiz akmak.**

çağıltı, i. < *çağıldamak.* Suyun, akarken taşlara, kayalara çarparak çıkardığı ses. [*Ing.* Purying; *Fr.* Gazouillement].

çağır[1], i. *esk. T.* Şarap. [*Ing.* Wine; *Fr.* Vin].

çağır[2], i. Büyük Moğol imparatorluğunda Imparatorun hizmetindeki subaylara verilen toprak; bu toprağın geliri, subaya verilecek aylıkların toplamını karşılardı.

çağırgan, s. < *çağırmak.* § ❶ Yaygaracı, çok bağıran. [*Ing.* Noisy, clamorous; *Fr.* Bruyant,-ante]. § ❷ i. *zool.* Ötücü-kuşlardan, bir saksağan türü.

çağırı, i. ◘ **Çağrı.**

çağırıcı, i. § ❶ Çağırmak[2] için giden kimse. [*Osm.* Davetçi] § ❷ *tiy.* Oyuncuları sırasına göre sahneye çağıran görevli kişi § ❸ Şarkı veya türkü söyleyen kimse.

çağ(ı)rılmak, nsz. f. § ❶ Bir yere gelmesi için seslenilmek: *Çağrılıyorsun elini çabuk tut.* [*Ing.* To be called; *Fr.* Être appelé, être convoqué]. § ❷ Davet edilmek: *Her toplantıya çağrılır.* [*Ing.* To be invited, called out; *Fr.* Être invité] § ❸ *(Türkü veya şarkı hk.)* Söylenmek. [*Ing.* To be sung; *Fr.* Être chanté].

çağırış, i. Çağırmak[2] eylemi. [*Osm.* Davet; *Ing.* Calling, call, summons; *Fr.* Appel, convocation, citation].

çağırma, i. § ❶ Çağırmak eylemi; birinin gelmesini adıyle seslenerek veya herhangi bir şekilde kendisine yüksek sesle söyleme: *Arkamdan beni çağırdılar ama aldırış etmedim.* [*Ing.* Calling, call, summons; *Fr.* Appel, cri, cri d'appel]. § ❷ Davet etme. [*Ing.* Inviting, invitation; *Fr.* Action d'inviter, invitation]. § ● Türkü *(veya şarkı)* söyleme. [*Osm.* Teganni; *Ing.* Singing; *Fr.* Action de chanter].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **haykırma, bağırma, seslenme, ünleme** § ❷ **teganni, ırlama.**

~ **düzeni,** *telekom.* Bir telefon merkezinden telefon santralı bürosunun veya bir abonenin çağırılmasını sağlayan düzen. [*Ing.* Calling device].

~ **frekansı,** *hava.* Bir istasyonu haberleşme maksadıyle çağırırken kullanılan frekans. [*Ing.* Calling frequency; *Fr.* Fréquence d'appel].

~ **işareti,** *telekom.* Haberleşmeye geçmeden önce bir telsiz istasyonunu veya bir telgraf ofisini tanıtan kısaltılmış kelime. [*Ing.* Call sign; *Fr.* Indicatif d'appel].

~ **numarası,** *telekom.* Telefon santralı değiştirici *(komütatör)* tablosunda bir abonenin bağlı bulunduğu abone hattına ayrılan numara.

çağırmak(-ı), f. § ❶ Birinin gelmesini yüksek sesle kendisine söylemek: *Satıcıyı çağırmak, Uşağı çağırmak.* [*Ing.* To call, to send for; *Fr.* Appeler] § ❷ Birinin bir yere gelmesini sözle veya mektupla istemek: *Birini askere çağırmak, Ahbapları düğüne çağırmak.* [*Osm.* Davet etmek; *Ing.* To invite; *Fr.* Inviter] § ❸ Yüksek sesle ve makamla okumak, ezgi ile söylemek: *Türkü çağırmak.* [*Osm.* Teganni etmek; *Ing.* To sing; *Fr.* Chanter]. § ❹ *esk.* Bağırmak, haykırmak.

☆ *Yak. anl.* § ❶ **ünlemek, nida etmek.**

çağırtı, i. Çağırma sesi: *Bağırtılar, çağırtılar.*

çağırtkan, i. ◘ **Çığırtkan.**

çağırtmak(-ı,-e), f. Çağırmak işini yaptırmak. [*Ing.* To let call or invite, to send for, to let come; *Fr.* Appeler, faire venir, faire inviter].

çağla /çağ:la/, i. Badem, erik, kayısı gibi çekirdekli yemişlerin ham olduğu halde yenilebilen şekli. [*Ing.* Green almond eaten in the shell unripe fruit; *Fr.* Fruit vert, pas mur, trop jeune].

~ **bademi,** Yeşil kabuğuyle beraber olan taze ve ham badem. [*Ing.* Green almond; *Fr.* Amande verte].

~ **yeşili,** Bir çeşit açık yeşil. [*Ing.* Almond green; *Fr.* Vert d'amande].

çağlama, i. Çağlamak eylemi. [*Ing.* Plash or purling, murmur *(of falling water)*; *Fr.* Murmure].

çağlamak, nsz. f. *(Sular)* yüksekten çağıltılarla dökülüp köpürmek. [*Ing.* To purl, plash, babble; *Fr.* Bouilloner, gazouiller].

çağlanmak, f. Olgunluk çağına ermek. [*Ing.* To reach one's prime; *Fr.* Devenir mûr, mûrir].

çağlar, i. ◘ **Çağlayan.**

çağlarca, i. *coğr.* Akarsu yatağının oldukça dikleştiği yerlerde suyun, yatağı yırtarcasına köpüklenerek aktığı yer. [*Osm.* Seri cereyan mahallî; *Ing.* Rapids; *Fr.* Rapide].

çağlayan, i. < *çağlamak. jeol.* ve *coğr.* (a) Irmak veya çaydan küçük bir suyun yüksekten dökülüp aktığı yer; (b) Nehir yataklarında aşınma yüzünden meydana gelen yüksek setlerden akan sular; (c) Köpürerek ve ses çıkararak yüksekten düşen su. [*Osm.* Şelâle; *Ing.* Waterfall, cascade; *Fr.* Chute d'eau, cascade] ⊙ **büyük ~,** *coğr.* ve *jeol.* ◘ **Büyük.**

çağlayık,-ğı, i. < *çağlamak.* Yerden sesle kaynayarak fışkıran sıcak su, kaynarca. [*Ing.* Bubbling spring; *Fr.* Source jaillissante, d'eau chaude, geiser].

çağlayış, i. Çağlama şekli. [*Ing.* Purling or babbling *(noise)*; *Fr.* Manière de murmurer].

çağlı, s. *h. d.* Sağlam, güçlü. [*Ing.* In one's prime, well-built, healthy, sturdy, strong; *Fr.* Saint et sauf].

çağlık,-ğı, i. Aptes olmak mecburiyetiyle yıkanmağa yarayan kapılı küçük yer olup mangalla ısıtılır. [*Osm.* Gusülhane; *Ing.* Bathroom for ritual washing; *Fr.* Bain, douche].

çağlıyan, i. ◘ **Çağlayan.**

çağmak(-e), f. § ❶ *h. d.* Parlamak. [*Ing.* To shine; *Fr.* Luire, briller]. § ❷ *(güneş ışığı)* vurmak. [*Ing.* To be reflected; *Fr.* Se réfléchir] § ❸ Sapmak, hedeften şaşmak § ❹ *(sıcak, ışık, koku, hk.)* Dağılıp yayılmak.

çağnak*, i. *biy.* Döl kesesini dolduran ve dölütü içinde bulunduran sıvı. [*Osm.* Amnios mayii; *Ing.* Amnion liquid; *Fr.* Liquide amniotique].

☆ *Eşanl.* **amniyon sıvısı.**

çağrı*, i. < *çağırmak.* § ❶ Çağırmak eylemi. [*Osm.* Davet; *Ing.* ve *Fr.* Convocation, invitation, citation] § ❷ *gram.* «Ey, hey, a» gibi çağırma ünlemleri. [*Ing.* Vocative; *Fr.* Vocatif] § ❸ *ask.* Bir bildirim kâğıdı ile askere çağırma. [*Osm.* Celp; *Ing.* Call *(to arms)*; *Fr.* Appel *(nominal)*]. § ❹ *iş. huk.* Toplu iş sözleşmesi akdetmek üzere işçi veya işveren tarafının karşı tarafı toplu görüşmeye çağırması ⊙ **angı ~sı,** *fels.* ◘ **Angı.**

~ **hali,** dilb. Bir ismin hitap hali. [*Ing.* Vocative case; *Fr.* Vocatif].

~ **yetkisi,** *iş. huk.* Toplu iş sözleşmesi akdetmek üzere işçi veya işveren tarafının karşı tarafı toplu görüşmeye çağırabilmesi için kanunen gerekli şartlara sahip bulunma hali.

çağrık, s. Çağrılı. [*Osm.* Davetli; *Ing.* Invited; *Fr.* Invité].

çağrılı, i. Bir toplantıya veya birinin yanına çağrılmış bulunan kimse. [*Osm.* Davetli; *Ing.* Invited; *Fr.* Invité, convié, convoqué].

çağrılık,-ğı, i. Çağrı için yazılan kâğıt. [*Osm.* Davetiye; (Written) invitation, invitation card, convocation; *Fr.* Billet, lettre d'invitation].

çağrılmak, nsz. f. Çağırmak işi yapılmak. [*Ing.* To be called (or shouted), to be invited; *Fr.* Être invité, être appelé].

çağrım*, i. < *çağırmak.* Yüksek bir sesin işitilebileceği uzaklık: *İki çağrım ötede bir pınar var.*

çağrısız, s. Çağrılmayan, çağrılmamış. [*Ing.* Uninvited; *Fr.* Non invité].

çağrış, i .Çağırmak şekli, bağırma, haykırma.

çağrışım*, § ❶ *fels.* Düşüncelerin, yer, zaman, sebep, etki, sonuç bakımlarından aralarında bulunan birlik, benzerlik veya karşıtlık gibi bağıntılar dolayısıyle birbirini uyandırması olayı. [*Osm.* Tedai; *Ing.* ve *Fr.* Association] § ❷ *psik.* (a) Bir denek tarafından elde edilen bazı bilgilerin meydana getirdiği özel toplama. Denek bu bilgileri hal ve şartlara göre değişen bir tepki zamanı içinde tekrarlar; (b) Bireysel tecrübeler edinirken psikolojik faaliyetler ve durumlar arasında fonksiyonel ilişkiler kurma oluşumu; (c) Psikolojik faaliyetler ve durumlar arasında kurulan fonksiyonel ilişkiler; (d) Aristo psikolojisine göre, ayni zamanda gelişen, nitelikleri bakımından benzer veya karşıt olan düşünceler arasında ilişkiler kurulması, ⊙ **~ lı öğrenme,** *eğt.* Bazı uyarıcıların arzu edilen tepkileri meydana getirmeleri için uyarıcılarla tepkiler arasında gereken bağların meydana getirilmesi suretiyle olan öğrenmeye verilen ad. ⊙ **bitişiklik dolayısıyle ~,** *psik.* ◘ **Bitişiklik.** ⊙ **bitişme yoluyle ~,** *psik.* ◘ **Bitişme.** ⊙ **sözlü ~,** *psik.* Bir deney sırasında denek'in uyarıcı bir kelime ile bir veya birkaç cevap kelime arasında kendiliğinden kurduğu ilişki.

~ **deneyleri,** Çocukların fikir ve duyguca özlemlerini, gelişmelerini, bilgi bakımından ilerlemelerini, hatta kabahatte ortak olup olmadıklarını anlamak için yapılan deneyler. Bu deneylerin çeşitli şekilleri, psikoloji laboratuvarlarında özel âletlerle yapılanları vardır. Çağrışım deneyleri suçluları incelemek için kullanılmaktadır.

çağrışımcılık*,-ğı, i. *fels.* (a) Bütün zihin işlemlerini, aklın bütün ilkelerini, hatta zihin hayatının topunu, düşüncelerin çağrışımı ile açıklamak isteyen felsefe yolu; (b) Zaman ve yer bakımından yaklaşık veya bitişik bulunmanın bir sonucu olarak zihnî durumların bir bütün haline geleceği görüşü. [*Osm.* Teşarükiye; *Ing.* Associationism; *Fr.* Associationnisme].

☆ *Eşanl.* **asosiyasiyonizm.**

çağrışma, i. Çağrışmak eylemi: *Birden karanlıkta çağrışmalar işitildi.* [*Ing.* Shouting or crying (together), calling or singing together; *Fr.* Action de crier tous ensemble].

çağrışmak(-le), nsz. f. § ❶ Birbirini çağırmak. [*Ing.* To hail; *Fr.* Se héler] § ❷ Hep birden *(bir ağızdan)* haykırıp *(bağırıp)* yaygara etmek. [*Ing.* To cry together; *Fr.* Se héler, crier tous ensemble; faire du vacarme].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **davetleşmek** § ❷ **bağrışmak.**

çâk /çâk/, i. *Osm.* < *Fars.* Yırtık, yarık, yırtılmış yer. [*Ing.* Torn; *Fr.* Déchirement, fissure].

çak[1], e. *(Eskiden) Ta* edatı gibi *-e* halindeki isimlerin başına gelerek uzaklık düşüncesi verir: *Çak dağın doruğuna çıktılar.* [*Ing.* Exactly, precisely].

çak[2], i. *yans.* Iki veya daha fazla madenî cismin birbirine çarpmasından çıkan ses. [*Ing.* Noise produced by clash of metals].

çaka, i. *döş.* Köşede yapılan bir kenet çeşidi [*Ing.* Pittsburg lock].

çakal, i. *Osm.* < *Fars. şegal.* § ❶ *zool.* Etçiller *(Carnivora)* takımının, Köpekgiller *(Canidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 80, kuyruğu 30 sm. Tüyleri kirli sarımsıdır. Karnı akımsıdır. Geceleri sürü halinde gezer ve ulur. Güney Avrupa, Kuzey Afrika ve Asya'da yaşar. [*Lat. Canis aureus*; *Ing.* Asiatic jackal; *Fr.* Chacal commun, loup doré]; ◘ *ŞEKİL: 380.* — **MEMELİLER.** § ❷ *arg.* Kurnaz, düzenbaz, yalancı, bayağı, bütün oyun hilelerini bilen ve yapan kimse: *Böyle çakalları çok gördük.* ☆ *Eşanl.* **bizden.**

~ **eriği,** *bot.* ◘ **Erik.**

~ **olmak,** *arg.* Bozulmak, berbat olmak.

~ **sürüsü,** *dey.* Çakallar sürü halinde gezdikleri için, kalabalık ve gürültü patırdı eden kimseler anlamına kullanılır.

çakaloz, i. *esk. den.* § ❶ Kürekle çekilen, güvert siz, küçük savaş gemilerine yerleştirilen hafif top. § ❷ Taş gülleler atan ilk toplara ve çapı 40 sm. olan ağır havanlarla, bronzdan yapılan ve bir eksen üzerine oturtularak bazı cins gemilerde kullanılan gelişmiş toplara verilen ad. [*Ing.* Kind of swivel gun; *Fr.* Petit-gris].

~ **çopan,** *den.* Bir denkleştirme ağırlığı ile kullanılan ve büyük taşları uzak mesafelere atan bir cins sapar. *(11-15. yüzyıla kadar kullanıldı).*

çakar, i. § ❶ *balıkç.* Derinliği çok olmayan açık denizlerde kullanılan büyük bir balık ağı. *(Uzunluğu 250, genişliği 10 kulaçtır).* [*Ing.* Kind of dragnet for catching mackerel]. § ❷ *den.* Denizde, açığa veya kıyılara yerleştirilen ve belirli aralıklarla yanıp sönen küçük fener.

çakar.almaz, b. i. ve s. § ❶ Kullanılmayacak kadar eski tabanca. [*Ing.* Rusty old gun] § ❷ *mec. (Ateş çıkarılan âletler hk.)* Çalışmaz, eski, bozuk. [*Ing.* Good-for-nothing; *Fr.* Bon à rien].

çakı, i. < *çakmak* > *Fars. çâkî* veya *çâkû.* Bir veya birkaç bıçağı olan ve bıçakları gövdesinin içine katlanarak kapanabilen küçük kesici âlet. [*Ing.* Pocket-knife, clasp-knife; *Fr.* Canif]. ◘ *ŞEKİL: 80.* — **BIÇAKLAR.** ⊙ **deniz ~sı,** *zool.* ◘ **Deniz.**

~ **gibi,** *dey.* Çok çevik, çok canlı, atik. [*Ing.* Dextrous, intelligent, very sharp, keen, active; *Fr.* Capable, de mérite, adroit, vite, agile, alert].

~ **oturuşu,** *cimn.* Vücudun, kol ve bacaklar önde kalkık olarak kabalar üstünde yere dayalı ve dengede tutulduğu durum.

çakıcı, i. Çakı yapan veya satan kimse. [*Ing.* Maker or seller of knives].

çakıl, i. *yans.* § ❶ *jeol.* 5 mm. den büyük ve 20 sm. den küçük olan taş veya mineral parçaları; çeşitli kültelerin parçalanmasından meydana gelen ve buhar altında sürüklenen külte parçaları. [*Ing.* Rounded pebles; *Fr.* Caillou] § ❷ *inş.* Beton yapmak için kullanılan bakla ve nohut büyüklüğünde taşlar olup deniz ve ırmak kıyılarından çıkarılır. Köşeleri yuvarlak veya keskin olan çeşitleri de vardır. Çakılın büyüklerine **moloz** ve küçüklerine **fiske çakıl** denir. [*Ing.* Gravel; *Fr.* Gravier] ⊙ **buzul ~ birikintisi,** *jeol.* Eski buzullardan kalma çökeltiler. [*Ing.* Glacier pebble; *Fr.* Cailloutis glaciaire]. ⊙ **cilâlı ~,** ◘ **Cilâlı buzul** ⊙ **çizikli ~,** ◘ Çizikli. ⊙ **demirli ~,** *min.* Büyük oranda sarı ve kırmızı demir oksitli kuvars çeşidine verilen ad. [*Ing.* Ferruginous pebble; *Fr.* Caillou ferrugineux]. ⊙ **don ~ı,** *jeol.* Don atığı. [*Fr.* Caillou gélivé]. ⊙ **kalıntı ~ birikintisi,** *jeol.* Bir zamanlar daha

kalın olan jeoloji oluşukları kalıntısı; bunların en ince ve eriyebilen maddelerden meydana gelen kısmı sürüklenmiştir. [*ing.* Residuous pebble; *Fr.* Cailloutis residuel]. ◉ **Mısır ~ı**, *min.* Süveyş ve Mısır çöllerinde rastlanan yuvarlak, alacalı donuk akik parçaları. [*Fr.* Caillou d'Egypte]. ◉ **Ren ~ı**, *min.* Yuvarlanma geçirmiş kaya billûru [*ing.* Rhinestone; *Fr.* Caillou du Rhin]. ◉ **Rennes ~ı**, *min.* Sert, köşeli çakıl taşı; alacalı donuk akik çimentosuyla tutturulan köşeli parçalardan meydana gelir. *(süslemede kullanılır).* [*Fr.* Caillou de Rennes] ◉ **yuvarlanma ~ı**, *jeol.* Az çok yumurta biçiminde yuvarlak çakıl; bu yuvarlaklık bir deniz veya nehrin meydana getirdiği aşındırmanın sonucudur. [*Fr.* Caillou roulé]. ◉ **yüzecikli (façetalı) ~**, ◘ **Façetalı çakıl.**

~ birikintisi, *jeol.* Çakılların çoğunlukta olduğu tutturulmuş gereç yığını.

~ döşek, *inş.* Karo döşerken yere serilen taş yongası tabakası.

~ döşeme, Küçük yuvarlak çakıl taşlarının harçla dizilmesi veya üstüste konulması suretiyle döşenmiş yer. [*Ing.* Paving with pebbles; *Fr.* Cailloutage, cailloutis].

~ perdahı, *inş.* Sıvılar üzerine iri kumla yapılan perdah.

~ pidesi, *mutf.* Kızgın çakıl üzerinde pişmiş pide. [*Ing.* Flat cake baked on hot pebbles].

~ serme, *bayınd.* Yolun üst düzeyinde sert bir tabaka meydana getirmek üzere çakılların bir şose üzerine döşenmesi.

~ taşı, *jeol.* Derelerde ve deniz kenarlarında suyun çalkalanıp yuvarlanmasıyla aşınarak toparlak hale gelen badem şeklinde ufak taşlar olup çeşitli renkte olurlar ve bunlarla bahçe yolları ve ev önlerine mozayik şeklinde döşeme yapılır. [*Ing.* Gravel stone, Pebble stone; *Fr.* Caillou].

çakıl çukul, b.z. *yans.* Çakıl sesine benzer bozuk konuşma.

çakıldak,-ğı, i. *çagıl çugul* > *çakıl* > *çakıldamak. yans. h. d.* § ❶ Bir çarkın yalnız bir tarafa doğru işlemesini sağlayıp tersine dönmesini önleyen veya değirmen su dolabı gibi bazı makinelerin işleyişini, çıkardığı sesle kontrola yarayan parça. [*Ing.* Clack; *Fr.* Cliquet, claquet, traquet, encliquetage] § ❷ Elde çevrildikçe gürültü eden değirmen şeklinde bir çocuk oyuncağı. [*Ing.* Rattlebox; *Fr.* Crecelle]. ☆ *Eşanl.* **kaynana zırıltısı** § ❸ *dok.* Koyun, keçi gibi birtakım hayvanların kuyrukları altındaki kıllara takılıp kuruyan pislik. § ❹ *tekn.* Bir değirmenin hunisi üstünde bulunan ve sürekli ses çıkaran dar ve uzun tahta parçası. [*Ing.* Snare; *Fr.* Traquet]. ◉ **değirmen çakıldağı,** ◘ **Değirmen.**

çakıldamak, nsz. f. Çakıl taşları gibi ses çıkarmak. [*Ing.* To clatter; *Fr.* Faire un bruit sec en se choquant].

çakılı, s. Bir kazığa bağlı; bir şey üzerine çakılmış olan. [*Ing.* Fixed, nailed *(to something)*].

çakıl.kaya, b. i. *coğr.* Çakılların, doğal bir çimento ile birleşmesinden doğmuş bir taş çeşidi. Çakılları birbirine yapıştıran çimento, herhangi bir yapıştırıcı madde olabilir. [*Ing.* Conglomerate; *Fr.* Conglomerat].

çakıllama, i. *inş.* Harç ve boya ile yapılan duvar kaplaması taklidi. [*Ing.* Pebble-work dash; *Fr.* Cailloutage].

çakıllı, s. Çakıl taşı bulunan veya çakıl döşenmiş *(yer).* [*ing* Pebbly, shingly, flinty, stony; *Fr.* Caillouteux,-euse].

~ dip, *den.* Kaya denilemeyecek kadar küçük taşların bulunduğu deniz dibi.

çakıllık,-ğı, i. Çakıl döşenmiş veya birikmiş yer. [*Ing.* Pebbly place, place paved with pebbles, gravel pit; *Fr.* Lit de caillou].

çakılmak, nsz. f. § ❶ **Çakmak işine uğramak:** *Buraya çakılıp kaldım* § ❷ **Çakmak işi yapılmak:** *Çivi çakıldı;* [*Ing.* To be driven in].

çakıltı, i. Çakıl taşlarının ve onlara benzer şeylerin birbirine sürtünme sesi. [*Ing.* Clattering, rattling noise].

çakım, ◘ **Çakın.**

çakın, i. < *çakmak.* § ❶ Kıvılcım. [*Osm.* Şerare, berk; *Ing.* Spark, sparkle; *Fr.* Etincelle] § ❷ İki bulut arasında, veya bulut ile toprak arasında, havadaki elektriğin boşalmasından ileri gelen bir ışık. [*Osm.* Şimşek; *ing.* Lightning; *Fr.* Éclair(e)].

çakıntı, i. < *çakmak.* ś ❶ *(ışık)* çakmak işi; birden ve geçici olarak aydınlanma hali § ❷ *arg.* İçki içme işi, içkili toplantı.

çakır[1], s. *esk. T.* § ❶ *(Göz rengi hk.)* Mavimsi, mavi benekli gri: *Çakır gözlü.* [*Ing.* Grayish blue; *Fr.* Gris bleu] § ❷ *zool.* ◘ **Çakırdoğan.**

~ kuşu, *zool.* Kartallar *(Falconiformes)* takımının, Kartalgiller *(Falconidae)* familyasından bir kuş türü. Sırtı koyu kahve veya külrengi olur. Karnı ak ve enine çizgilidir. Palearktik bölge ve Kuzey Amerika'da dağ ve ovalarda yaşar. [*Lat. Accipiter gentilis; ing.* Goshawk; *Fr.* Acitour de palombes]. ◘ *ŞEKİL: 353.* — **YIRTICI KUŞLAR.**

çakır[2], i. ◘ **Çağır**[1].

çakırca, s. Göz rengi biraz çakır olan. [*Ing.* Somewhat bluish grey *(in* colour)].

çakırcı, s. Av için çakırdoğan yetiştiren ve kuş avında çakırdoğanı tutan kimse. [*Ing.* Falconer; *Fr.* Fauconnier].

~ başı, § ❶ Çakırcıların başı § ❷ Şarap satan meyhaneci. [*Ing.* Wine-merchant, innkeeper; *Fr.* Cabaretier].

çakır çukur, b. z. *yans.* Sert cisimlerin birbirine çarpmasıyla çıkan sesi anlatır: *Çakır çukur yuvarlandı.* [*Ing.* With a rattling noise]

çakır.diken, b. i. *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Maydanozgiller *(Umbelliferae)* familyasından, tarlalarda ve kır yollarında çok yetişen ve pençe şeklini andıran almaşık yapraklı, dallı, dikenli, çok yıllık, otsu bir süs bitkisi. [*Lat. Eryngium; Ing.* Eryngo, button snakeroot; *Fr.* Panicaut].

☆ *Eşanl.* **deve elması.**

çakır.doğan, b. i. *zool.* ◘ **Doğan.**

çakır.kanat,-dı, b. i. *zool.* Kanatları mavi hareli bir ördek çeşidi. [*Ing.* Teal; *Fr.* Sarcelle].

çakır.keyf, b. s. *esk. T. çakır* + *Ar, keyf.* Içkiden dolayı yarı sarhoş. [*Ing.* Halftipsy, somewhat drunk; *Fr.* Emêché, rond, -e, grisé].

☆ *Yak. anl.* **esri, ayyaş, bekri, akşamcı, alkolik.**

☆ *Karş.* **ayık.**

çakır.pençe, b. s. *esk. T. çakır* + *Fars. pençe.* Tuttuğunu koparan; her şeyde *(işte)* çıkarını arayan *(kimse).* [*Ing.* Having a hawk-like grip, clawing, grasping; *Fr.* Qui est âpre au gain, avide de butin, rapace].

☆ *Yak. anl.* **kararlı, iradeli, azimli, bencil, menfaatçi, egoist.**

☆ *Karş.* **gelgeç, havaî, hoppa, gelir gider akıllı.**

çakırpençelik,-ği, b. i. Tuttuğunu bırakmayan ve çıkarını gözeten kimsenin hali.

çakış, i. Çakmak işi ve şekli.

çakışma, i. § ❶ Üst üste gelerek, bütün noktalarından bitişme § ❷ *mat.* Gerçekte birbirinden ayrı olan, ancak üst üste konuldukları zaman birbirini tamamen örten iki geometrik şeklin durumu: *Iki şeklin çakışması bunların eşitliğini gösterir.* § ❸ *nükl.* Çok sayıda tanecik sayacının, çeşitli olaylarda yarı yarıya benzerlik sağlayacak veya bir taneciğin belli bir yörüngeye geçişini gerçekleştirecek şekilde birleşmesi.

çakışmak(-le), nsz. f. § ❶ Birbirine geçip kenetlenmek, takılmak. [*Ing.* To fit into *(one another); Fr.* Se cramponner, s'accrocher] § ❷ *h. d.* Karşılıklı atışmak, söz yarışı etmek: *Saz şairleri çakışıyor.* [*Ing.* To compete in impromptu verse]. § ❸ *mat.* Iki şeklin üst üste konduğu zaman birbirini tamamen örtmesi. [*Osm.* Tekatu etmek; *Ing.* To coincide; *Fr.* Coincider] § ❹ Birbiriyle çarpışmak, vuruşmak. [*Ing.* To collide with one another; *Fr.* Se rencontrer, se heurter].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **bağlanmak** § ❷ **mani atmak, söz düellosu etmek, söz atmak.**

☆ *Karş.* § ❶ **kopmak, kurtulmak, serbest kalmak.**

çakıştırmak(-i), nsz. f. *arg. tkz.* Içki içip keyf etmek. [*Ing.* To drink, booze, make merry with drink; *Fr.* Boire des boissons alcooliques, godailler, se griser]. ☆ *Eşanl.* **kafa çekmek, kadeh çekiştirmek.** § ❸ *h. d.* Karşılaştırmak. [*ing.* To make collide (with one another); *Fr.* Faire rencontrer]. § ❹ **Iki kişiyi birbirine düşürmek.**

çakkal, ◘ **Bakkal.**

çakma, i. § ❶ Çakmak eylemi. [*Ing. (Act of)* nailing, striking; flash, flashing *(goldsmith's stamp; Fr.* Action de chasser *(clou);* enfoncer; lancer des éclairs, eclairer, action de jetter une lumiere vive] § ❷ Kalıpla vurup çakarak yapılan kuyumcu işleri. [*Osm.* Nakr; *Ing.* Carving, inscribing; *Fr.* Gaufrage]. § ❸ Bu iş için kullanılan kuyumcu kalıbı. [*Ing.* Goffers, fluting, chequered pattern] § ❹ Sıcak bir demir kalıpla basılmak veya üzerine kumaş ve deri üzerinden geçirmek suretiyle yapılan kabartma şekil ve resimler. [*Ing.* Embossing; goffering, fluting; *Fr.* Gaufrage] § ❺ Ince madeni levhalarını arka taraflarından bir mil veya kalıpla vurularak yüzünü kabartmak suretiyle şekiller yapmak işi. [*ing.* Corrugating, chequering; *Fr.* Gaufrage] § ❻ Bir madeni levhayı, biri dişi, diğeri erkek iki kalıp arasında tazyik ederek üzerine kabartmalar yapma işi. Kalıpla kabartmak. [*Ing.* Stamping, punching; swaging; drop-forging; *Fr.* Étampage] § ❼ *zool.* ◘ **Şebek** ◉ **kalıp ~ maden işi,** Kalıp çakılarak kabartılmış maden işleri. [*Fr.* Metal tampe] ◉ **kazık ~**, *bayınd.* Tahta veya betonarme kazıkları yerlerine yerleştirdikten sonra, «tokmak» denilen bir ağırlıkta üstlerine vurup, iyice derine gömmek işlemi.

~ demiri, ◘ **Demir.**

~ deri, *tekn.* Kalıpla çakılarak üzerinde kabartma süs yapılmış deri. [*Ing.* Embossed leather; *Fr.* Cuir gaufré].

~ kapı, *ağ. iş.* Genellikle iki kuşak üzerine tahtaların çivi ile tutturulması metodu ile yapılan basit kapı.

~ maden, *met.* Kalıp ve çekiçle çakmak suretiyle üzerine kabartma süs yapılmış altın, gümüş, bakır ve benzeri madenlerden eşya. [*Ing.* Corrugated (Chequered) metal; *Fr.* Métal gaufré].

çakmacı, i. Gümüş üzerine kalıp çakarak kabartma veya çukur şekiller işleyen kuyumcu. [*Osm.* Nakkar; *Ing.* Stamper, gofferer, embosser; *Fr.* Gaufreur,-euse].

çakmak[1] i. § ❶ Taşa vurulunca kıvılcım çıkaran çelik parçası. [*Ing.* Steel for striking on a flint] § ❷ Çelik, taş ve kolay tutuşan bir maddeden ibaret, tutuşturma âleti. [*Ing.* Lighter, pocket lighter; *Fr.* Briquet]. § ❸ *tıp.* Kuruyunca kalın kabuk bağlayan kabarcıklardan ibaret olan ve en çok yüzde çıkan bir deri hastalığı. Cerahat mikroplarından *(Streptokok)* ileri gelir. [*Ing.* A kind of pustule on the face] § ❹ *esk.* Ağızdan dolma tüfeklerdeki tetik düzeni. [*Ing.* Trigger, flint lock]. ◘ *ŞEKİL: 577.* — **TÜFEK.** § ❺ s. Çakmak gibi eğri olan: *Çakmak pabuç* § ❻ *mad. oc.* Madencilerin kullandığı emniyet lambasını açmadan yakmaya yarayan ve bir karton parçası üstüne fosforlu macun sürülerek hazırlanan parlayıcı bileşim. ◉ **hava çakmağı,** *fiz.* Üst ucu kapalı, alt ucunda ise bir kav parçası tutturulmuş bir piston olan cam boru. [*ing.* Fire syringe; *Fr.* Briquet à air]. ◉ **hidrojen çakmağı,** *fiz.* Içinde hidrojen üretilen ve sürekli bir alev veren cihaz. Hidrojen, bir platin süngeri tarafından emilerek tutulur ve cihazın hep kızıl derecede kalmasını sağlar. [*Fr.* Briquet à hydrogène, briquet hydroplatinique]. ◉ **Bockmart çakmağı,** *tıp.* Üstderide, kılların yakınında gelişen çakmak çeşidi. *(Kan çıbanından farklıdır).* ◉ **uçuğumsu ~**, ◘ **Uçuk.**

~ taşı, *jeol.* Kalsedon ve opal karışımı bir taş. Şekilsiz ve kuvars çeşidi olup, Paleolitik devirde ve daha sonraları insanlar âlet yapmak için kullanırdı. [*Ing.* Silex, flint flake; *Fr.* Silex, pierre à briquet].

~ taşı damarı, *jeol.* Içinde kızılımsı çakmaktaşı bulunan kil ve çakıl veya kum tüneleri gibi yabancı maddelerin karışımı. *(Normandiya'daki tebeşir tabakalarında bulunur).*

çakmak[2](-i,-e), f. § ❶ Vura vura sokup yerleştirmek: *Tahtaya çivi, bahçeye kazık çakmak, Halıyı duvara çakmak.* [*Ing.* To drive in *(nail); Fr.* Clouer, planter, ficher]. ☆ *Yak.*

anl. **sokmak, tıkamak, tıkıştırmak, kakmak, sıkıştırmak, batırmak, saplamak**, dikmek. § ❷ Kazık kakıp hayvanı ona bağlamak: *Atı çayıra çaktı. Halıyı duvara çakmak* § ❸ Çivi ile tutturmak, vurmak: *Çivi çakmak* § ❹ (-i) Alev, ateş, kıvılcım çıkarmak (üzere vurmak): *Çakmağı çakmak.* [*Ing.* To strike; *Fr.* Battre, allumer, grotter] § ❺ Parlayıp sönüvermek: *Şimşek çaktı.* [*Ing.* To strike; *Fr.* Luire, briller] § ❻ *esk.* Silâhı ateşlemek, *(zihinde, kafada)* ⊙ **selam** ~, *dey.* ve *tkz.* Selâm vermek ⊙ **şimşek** ~, *dey.* Birden anlamak.

çakmak[3](-i), f. § ❶ *arg.* Bilmek, farkına varmak, sezinlemek, anlamak, hissetmek: *Onun dalgasını ben çaktım, İşi çaktım, Her işten az çok çakarım.* [*Ing.* To understand, perceive, guess; *Fr.* Saisir, piger, entendre, flairer] ☆ *Eşanl.* **çakaroz etmek.** § ❷ nsz. Içki *(rakı)* içmek: *Gel iki tek çakalım.* [*Ing.* To drink, booze; *Fr.* Godailler, se griser]. § ❸ (-den) Sınıfta kalmak: *Ahmet, bu sene çakacağa benziyor, Iki dersten çaktım.* [*Ing.* To be ploughed; *Fr.* Echouer] ☆ *Eşanl.* **atomlamak, çuvallamak, diplemek, top atmak, tırlamak, torpillemek.** § ❹ Vurmak: *Bodoslamadan bir tane çakarsam görürsün, Suratına tokadı çakarım hal* § ❺ Kötü bir şeyi iyidir diye yutturmak: *Bakır saati altın gösterip çaktı, Kalp parayı meyhaneciye çaktı, Kalp parayı meyhaneciye çaktı.* [*Ing.* To palm; *Fr.* Passer, refiler].

çakmak çakmak, b.s. *(Göz hk.)* Kızarmış.

çakmakçı, s. § ❶ Çakmak yapan veya satan kimse. [*Ing.* Dealer in cigarettes lighter; *Fr.* Fabricant ou marchand de briquet] § ❷ Eskiden tüfek ve tabanca çakmaklarını yapan ve onaran kimse. [*Ing.* Maker or repairer of flintlock guns]. ☆ *Eşanl.* **tüfekçi.**

çakmaklaşmak, nsz. f. *(Göz hk.)* Kızarmak.

çakmaklı, i. Çakmaktaşı ve zemberekle ateş alan eski zaman tüfeği. [*Ing.* Flintlock gun; *Fr.* Fusil à pierre].

~ **ışık**, *den.* Bir gemi tarafından, başka bir geminin dikkatini çekmek için geçici bir süre yakılan yanıp söner ışık.

çakmaksız, s. § ❶ Bir işe yaramaz *(tabanca, tüfek)* § ❷ Kibrite ilk kullanılmaya başladığı zaman verilen ad.

çakozetmek, f. § ❶ *arg.* Gözetlemek: *Bir iki çakoz et bakayım etrafı, aynasızlar gözüküyor mu?* § ❷ Anlamak: *Vaziyeti çoktan çakoz etmiştim.* [*Ing.* To understand, to see into; *Fr.* Comprendre]. ☆ *Eşanl.* **çakmak.**

çakozlamak, f. *arg.* Anlamak, idrak etmek, farketmek, bilmek: *Onun dalgasını çoktan çakozladım.* [*Ing.* To understand, to see into; *Fr.* Comprendre, saisir].

☆ *Eşanl.* **çakmak.**

çakra, i. *sanskritçe.* § ❶ Çember, disk § ❷ Hintlilerce yıldırım sembolü olarak kullanılan dinî bir şekil.

çakşır, i. § ❶ Ince bir çeşit erkek şalvarı. [*Ing.* Trousers secured round the waist in folds, and sewn to light leather boots at the ankles; *Fr.* Vêtement de dessous en forme de pantalon] § ❷ Paçalı güvercin ve diğer kuşların ayaklarında bulunan tüy. [*Ing.* Feathered shanks *(pigeon)*]. ⊙ **diz** ~ **ı**, *kıyf.* ◘ **Diz.**

~ **otu**, *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Maydanozgiller *(Umbelliferae)* familyasından, boyu 3 m. ye erişebilen, çok yıllık kuvvetli ve otsu bir bitki türü. Güney Anadolu ve Akdeniz bölgesinde yetişmekte olan bu türün kökleri afrodizyak olarak kullanılmaktadır. [*Lat. Ferula meifolia; ing.* ve *Fr.* Ferula].

çakşırlı, s. § ❶ Çakşır giymiş olan § ❷ Ayakları tüylü *(güvercin veya başka kuş).* [*Ing.* With feathered shanks *(pigeon); Fr.* Qui porte un caleçon].

çaktırmadan, z. *arg.* Belli etmeden, sezdirmeden: *Adam çaktırmadan cebimdekini yürütmüş.*

çaktırmak(-i,-e), f. § ❶ Çakmak işini yaptırmak. [*Ing.* To let strike or nail (on), to make drive (in); *Fr.* Faire chasser (clou), faire enfoncer (pieux)]. § ❷ *arg.* Birinin bir şeyi sezmesine veya anlamasına yol açmak. [*Ing.* To let feel or see; *Fr.* Donner à entendre]. § ● Öğrenciyi sınıfta bırakmak. [*Ing.* To make *(a pupil)* fail *(in examination); Fr.* Coller un élève].

çal, i. § ❶ *res.* Kül rengi ve boz anlamındadır. [*Ing.* Grey; *Fr.* Gris] § ❷ Dağların en yüksek noktalarındaki sivri tepe. [*Osm.* Zirve, şahika; *ing.* Summit, peak *(of a mountain); Fr.* Cime].

çala, z. < *çalmak. h. d.* § ❶ Bazı isimlerin başında onların gördükleri işte aşırı derecede kullanıldıklarını gösterir: *Çala kazık yemek, Çala kalem yazmak, Çala kamçı gitmek. Çala kılıç yürümek, Çala kürek açılmak.* [*Ing.* Hastily; *Fr.* Vite, à la hâte]. § ❷ Kez. [*Osm.* Defa; *Ing.* Time; *Fr.* Fois]. § ❸ Bir an, bir ara.

çala çala, z. Çalarak.

~ ~ **ezgisini getirmek**, *dey.* Bir şeyin üzerinde uzun süre durarak hedefe ulaşmak. [*Ing.* To attain one's aim by keeping at Something long enough].

çaladurmak, f. Durmadan calmak.

çalâk /çalâk/, s. *Osm.* < *Fars.* Çabuk hareket edebilen, çevik, atik, hareketli. [*Ing.* Agile, swift; *Fr.* Prompt, agile].

~ **fırçalı**, *res,* Özgür fırça vuruşlarıyle çalışılmış *(resim).*

çala.kalem, b. z. Gelişigüzel, durmadan yazarak. [*Ing.* With a swift pen, writing swiftly; *Fr.* Écrire vite, écrire au courant de la plume].

çala.kamçı, b. z. Durmadan kamçılayarak. [*Ing.* Lashing out with a whip].

çala.kaşık, b.z. Soluk almadan yiyerek. [*Ing.* Lapping up with a spoon; *Fr.* Mangeant avidement].

Çalap, öz. i. *Osm.* < *Fars. çelipā* > *salib* < *esk. T.* § ❶ Hıristiyanlıkta Isa'nın öldürüldüğü haç biçimi direk. [*Ing.* Cross; *Fr.* Croix]. ☆ *Eşanl.* **çelipa.** § ❷ Tanrı: *Yoktur tapacak, çalaptır ancak.* [*Ing.* God; *Fr.* Dieu]. ☆ *Yak. anl.* **Allah, Oğan, Yaratıcı, Yaradan, Râb, Huda, Bâri, Hâlik.**

çalapa, i. *It. ecz.* § ❶ Bir ottan alınan müshil § ❷ *bot.* Kökü müshil olarak kullanılan bitki. [*Lat. Ipomoea Jalappa; Ing.* Jalap plant; *Fr.* Jalap].

çala.paça, b. z. Zorla yürüterek, sürükleye, sürükleye. [*Ing.* Dragging along *(someone),* with pushing and pulling].

çalar, s. § ❶ Zil, çıngırak, çan gibi şeyler çalacak düzeni olan: *Çalar saat.* [*Ing.* Equipped with a striking mechanism]. § ❷ i. Saatlerin saat başlarında çalmasını sağlayan düzenek: *Çaları bozuk saat.*

☆ *Karş.* **sessiz** *(saat),* **zilsiz, çansız.**

~ **saat**, ◘ **Saat.**

çalasaz, z. Olanca gücüyle saz çalarak.

çal.çene, b.s. Durup dinlenmeden lakırdı eden, çok konuşan. [*Ing.* Chatterbox; *Fr.* Bavard,-arde).

☆ *Eşanl.* **lâkırdıcı, geveze, çeneli, çenebaz, çenesi düşük, lâfazan, ağzı kalabalık, lâf ebesi, çaçaron, farfara, tıraşçı, şarlatan, boşboğaz,** ağzında bakla ıslanmaz.

☆ *Karş. az* **konuşur, sessiz.**

çalçenelik,-ği, i. Çalçene olanın hali.

çaldırık,-ğı, i. *coğr.* Kara bulutlar göğü kapladığı halde, sadece dökünti halinde yağmur yağması ve bulutun geçmesi olayı.

çaldırmak(-i,-e), f. § ❶ Bir şeyini hırsıza kaptırmak: *Saatimi çaldırdım.* § ❷ Bir müzik âletini çalmak veya bir besteyi icra etmek işini yaptırmak. § ❸ Yere vurdurmak, döğdürmek. § ❹ *(kapıya)* Vurdurmak.

çalgı, i. < *çalmak.* § ❶ Müzik âleti: *Keman güzel bir çalgıdır.* [*Ing.* Musical instrument; *Fr.* Instrument de musique] § ❷ Müzik, âhenk: *Gece yarısından sonra apartmanda çalgı olur mu?* [*Ing.* Music; *Fr.* Muisque]. § ❸ Müzik takımı, saz takımı: *Düğün için çalgı tutmuş.* [*Ing.* Orchestra; *Fr.* Orchestre]. § ❹ Süpürge *(bazı bölgelerde)* § ❺ Çalgılı yer, gazino § ❻ Müzikli eğlence ⊙ ~ **sız müzik**, *sin.* Hiçbir müzik aygıtından yararlanmaksızın sentetik ses temeline göre elde edilen müzik. [*Ing.* Synthetic music, music without instruments; *Fr.* Musique synthétique]. ⊙ **çan** ~ **sı**, *müz.* ◘ **Çan.** ⊙ **derili** ~ **lar**, *müz.* ◘ **Derili.**

~ **çağanak**, *dey.* Neşeli, gürültülü ve çalgılı olarak: *Çalgı çağanak bir hayli eğlendik.* [*Ing.* With music and merrymaking].

~ **çalış**, *müz.* Çalgılarla musiki icra ediş. [*Ing.* Instrumental playing; *Fr.* Jeu instrumental].

~ **musikisi**, *müz.* Musiki âletlerince icra edilmek üzere bestelenmiş musiki. [*Ing.* Instrumental music; *Fr.* Musique instrumentale].

Çalgı, öz.i. *astr.* Bir takımyıldızının adı. [*Osm.* Kanun, şelyak; *Lat. Lyra (= Lyr); Ing.* Lyra; *Fr.* Lyre].

~ **yağmuru**, *astr.* Saçılma noktası Çalgı takımına rastlayan ve her yıl Nisan sonlarında yeğinleşen bir akanyıldız yağmuru.

çalgıcı, s. § ❶ Çalgı çalmayı kendine meslek edinen kimse. [*Osm.* Sazende, mutrip; *Ing.* Musician; *Fr.* Musicien,-ienne]. § ❷ Çalgı âletleri yapan veya satan kimse. [*Ing.* Maker or dealer of the musical instrument; *Fr.* Marchand ou d'instrument musicale fabricant].

~ **otu**, *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Turpgiller *(Cruciferae)* familyasından, beyaz veya sarı çiçekli otsu bir bitki. Bir türü ilâçlık olarak yetiştirilir. Kurak yerlerde yetişir. Göğüs yumuşatıcı olarak kaynatılıp içilir. [*Lat. Sisymbrium officinale; Ing.* Hedge mustard; *Fr.* Sisymbre officinal].

çalgıcılık,-ğı, i. Çalgıcı mesleği. [*Osm.* Sazendelik; *Ing.* Music-playing *(as a profession),* the profession of a musician; *Fr.* État ou profession de musicien].

çalgıç*, i. < *çalmak.* Bazı telli çalgıların tellerine vurmaya yarayan, kuş tüyü, kemik, boynuz gibi şeylerden yapılmış çalma âleti. [*Osm.* Mızrap; *Ing.* Plectrum; *Fr.* Plectre].

çalgılama, i. *müz.* Eldeki bir müziği veya müzik partisini belirli bir çalgı tarafından çalınacak biçimde yazma. [*Ing.* ve *Fr.* Instrumentation].

☆ *Eşanl.* **enstrümantasyon.**

çalgılamak, f. *müz.* Bir besteyi çalgılar için düzenlemek. [*Ing.* To instrument; *Fr.* Instrumenter, orchestrer].

çalgılı, s. Çalgı bulunan, çalgısı olan: *Çalgılı lokanta.* [*Ing.* Musical, with musical entertainments; *Fr.* Musical,-ale].

~ **kahve**, *tar.* ◘ Kahve.

~ **saat**, Içine yerleştirilmiş zil veya çanlar üzerine küçük-çekiçle vurduğu zaman telli bir müzik parçası çalan duvar veya masa saati.

çalgın, s. < *çalmak. h.d.* Felçli, çarpılmış. [*Ing.* Paralyzed; *Fr.* Paralysé].

çalı, i. *trm.* Böğürtlen, ahududu gibi, ağaççıktan küçük, dalları çok çatallı ve sapları odunsu bitki; cılız, çok dallı ve karışık ot topluluğu. [*Ing.* Bush; *Fr.* Brousaille, ronce] ⊙ ~ **dan** ~ **ya sıçramak**, *dey.* Bağlantı gözetmeden konudan konuya geçmek. [*Ing.* To jump from one thought to another]. ⊙ **dikenli** ~, *bot.* ◘ **Dikenli.** ⊙ **kara** ~, *bot.* ◘ **Karaçalı.** ⊙ **kokar** ~, *bot.* ◘ **Kokarçalı.** ⊙ **sarı** ~, *bot.* ◘ **Kadın tuzluğu.**

~ **bülbülü**, *zool.* ◘ **Bülbül.**

~ **bülbülügiller**, ◘ **Öteğengiller.**

~ **çekirgesi**, *zool.* ◘ **Çekirge.**

~ **çırpı**, Çabuk ateş yakmaya yarayan, çalı türünden ot ve dal parçaları. [*Ing.* Bushes, fagotte; *Fr.* Fagot, brousailles].

~ **çit**, *coğr.* Yelin birdenbire çarpmasını, toz girmesini önlemek için, tarlaların, hele bağ ve bahçelerin çevresini kuşatacak şekilde bir, veya iki sıra dikilen sık çalılar. Çalı çitlerin çalılarından kimisinde yaban meyveleri de olur. [*Ing.* Hedge; *Fr.* Haie].

~ **demeti**, *balıkç.* Yengeç avlamak için kullanılan çalı demeti. Bu demet, arasına et parçaları konarak akşamları suya atılır.

~ **dikeni**, *bot.* ◘ **Karaçalı.**

~ **fasulyesi**, *bot.* ◘ **Fasulye.**

~ **gibi**, *dey.* Sık ve sert *(saç, sakal).* [*Ing.* Thick and rough *(hair)*].

~ **hasır**, *bot.* § ❶ Ağaçlar ve diğer bitki örtüsü tesis edilmekte iken, nemli muhafaza ve erozyonu kontrol etmek için, çok fazla erozyona mâruz kalmış arazi üzerine yerleştirilmiş dallardan ibaret bir hasır § ❷ Kıyı erozyonunu durdurmak için, tel kafes ve çalıdan ibaret bir hasır.

~ **karidesi**, *zool.* ◘ **Karides.**

~ **kuşu**, *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)*

takımının, Çalıkuşugiller *(Regulidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 9.5 sm. Sırtı zeytin yeşili, karnı yeşil külrengidir. Kuyruk ve kanatları kahverengidir. Tepesinde kırmızı lekesi vardır. Avrupa ve Asya'da çam ormanlarında yaşar. [*Lat. Regulus regulus; ing.* Goldcrest; *Fr.* Roitelet huppé] ◉ **pembe tepeli ~ ~,** *zool.* **Ötücü-kuşlar** *(Passeriformes)* takımının, Çalıkuşugiller *(Regulidae)* familyasından bir kuş türü. Erkeğin tepesinde parlak pembe-kırmızı bir taç vardır. Çok güzel öter. Amerika'da yaşar. [*Lat. Regulus calendula; Ing.* Ruby-crowned kinglet] ◉ **sürmeli ~ ~,** *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının Çalıkuşugiller *(Regulidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 9 sm.. Sırtı zeytin yeşili, karnı yeşil-kül rengi olur. Gözden geçen kara bir çizgileri vardır. Avrupa'da çam ormanlarında yaşar. [*Lat. Regulus ignicapillus; Ing.* Firecrest; *Fr.* Roitelet triple-bandeau]. ◘ *ŞEKİL: 352.* — **KUŞLAR.**

~ kuşugiller, *zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar *(Aves)* sınıfının, Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Öz-ötücüler *(Oscines)* üst familyasından bir familya. Gagaları düz veya hafif kıvrık olan küçük kuşlardır. Kanatları küt, kuyrukları girintilidir. **Çalı kuşu** *(Regulus regulus),* **sürmeli çalı kuşu** *(R. Ignicapillus),* **Pembe tepeli çalı kuşu** *(R. calendula)* türleri iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Regulidae; Fr.* Regulidés].

~ mera, *bot.* Tabiî bir ağaç ve çalı örtüsüne sahip olup, hayvanlar tarafından alınan gıdaların mühim bir kısmının odunsu bitkilerin taze filiz ve sürgünlerinden ibaret bulunduğu mer'alar.

~ süpürgesi, ◘ **Süpürge.**

~ taşlamak, *dey.* Bir teşebbüsün, bir sözün altında gizli başka bir maksat olup olmadığını anlamak için yapılan araştırma.

~ tuzağı, *trm.* Odun ve kereste parçaları gibi süprüntüleri tutmak için bir su yolu üzerinde inşa edilmiş açık bir tesis.

çalık,-ğı, s. < *çalmak. h.d.* § ❶ Bir tarafa eğrilmiş, çarpılmış: *Çalık ağız.* [*Ing.* Crooked, awry; *Fr.* Courbé, crochu,-ue]. ☆ *Eşanl.* **çarpık** § ● **Tabiî halini kaybetmiş, görünüşü bozulmuş:** *Rengi çalık, aklı çalık.* [*Ing.* Deranged *(in the mind); Fr.* Défiguré] § ❷ Doğru yürüyemeyen, yan yan giden: *Çalık at.* [*Ing.* That moves side ways] § ❸ Yüzünde yara izi olan *(kimse); Çalık adam.* [*Ing.* Scarred in the face] § ❹ *esk.* İsmi defterden silinmiş: *çalık sipahi* § ❺ i. Çıban izi. [*Ing.* Scar; *Fr.* Cicatrice, couture] § ❻ *ask. tar.* Osmanlı ordusunda Yeniçeri ocağından kovulanlara verilen ad § ● *vet.* Yünlü hayvanlarda görülen salgın hastalık; *koyun çiçeği.* ◉ **aklı ~,** *dey. h.d.* Budala *(kimse)* ◉ **bakır ~ ı,** ◘ **Bakır** ◉ **rengi ~,** ◘ **Soluk.**

~ irini, *vet.* Çalık döküntülerinde oluşan ve aşı olarak kullanılan irinli madde.

çalıklama, i. *vet.* Sağlam koyunlara çalık virüsü aşılama.

çalıklamak(-i), f. *vet.* Çalık virüsü aşılamak: *Koyunları çalıklamak.*

çalıklı, s. *vet.* Çalığa tutulmuş.

çalı.kuşu, b.i. *zool.* ◘ **Çalı kuşu.**

çalılık,-ğı, i. § ❶ Çalısı çokça olan yer; kalın çalı örtüsüyle kaplı alan [*Ing.* Thicket, bushes, shrubbery; *Fr.* Buisson]. § ❷ *coğr.* (a) Üzerinde yalnız çalı, funda, katırtırnağı gibi yabanî bitkilerin bulunduğu geniş arazi; (b) Tropik ülkelerde ağaç ve ağaççıklardan oluşmuş bitki topluluğu. [*Ing.* Brush-wood, underwood; *Fr.* Broussailles]. ☆ *Eşanl.* **bük, baltalık.** ◉ **dikenli ~,** *bot.* ◘ **Dikenli.**

~ otlakiye, Yapraklı ve yapraksız sürgünler veya taze filizler veya ehlî ve ehlî olmayan hayvanlar için yem bitkisi olarak mevcut bulunan çalılar, ağaçlar veya odunsu sülükler.

~ otlakiye hattı, Taze dal veya sürgünleri yiyen hayvanların yaprakları temizlemiş oldukları seviyeyi gösteren bir hat.

çalım, i. < *çalmak.* § ❶ Gösterişli tavır, kurulma: *Çalımından geçilmiyor.* [*Osm.* Alâyiş; *Ing.* Arrogance, strut, affected dignity, swagger; *Fr.* Arrogance, morgue, orgueil, forfanterie]. ☆ *Eşanl.* **gösteriş, kurum, afi** *(argo),* **caka** *(argo)* § ❷ *esk.* Kılıcın keskin tarafı. [*Ing.* The curved cutting part, edge of a scimitar; *Fr.* Tranchant, fil]. § ❸ *sp.* Futbolda karşı tarafın oyuncusunu ayak oyunuyle atlatma. [*Ing.* A dodging in dribbling the ball]. § ❹ *den.* (a) Gemide, su kesiminden aşağı kısmının baş bodoslamasına doğru darlaşması; *(b)* Bir yatta teknenin baş ve kıç taraflarında su kesimi üstünde kalan kısım. [*Ing.* Bow, bow line *(of a vessel)*]. ◉ **~ ına getirmek,** *dey.* § ❶ Kılıcın keskin tarafına getirmek § ❷ *mec.* Uygun durumu veya zamanı *(fırsatı)* ele geçirmek, kıvamına getirmek, yoluna koymak, biçimine uydurmak: *Bir çalımına getirip ona herşeyi söyliyeceğim.* [*Ing.* To find a convenient occasion (for), to bring into its proper trim; *Fr.* Trouver le moment propice pour agir, pour faire quelque chose, en trouver l'occasion) ◉ **baş ~ ı,** *den.* Baş veya kıç bodoslamasının omurganın devamı ile teşkil ettiği açı. Geminin baş tarafında omurgaya doğru görülen daralış.

~ atmak, *sp.* Futbolda karşı takımın oyuncusunu topla ayak oyunları yaparak atlatmak.

~ satmak, *dey.* Kurulup büyüklük taslamak. [*Ing.* To swagger, give oneself airs; *Fr.* Parader, agir avec arrogance].

~ yeri, Kılıç ve bıçak gibi kesici âletlerin keskin tarafı. [*Fr.* Tranchant].

çalımlı, s. § ❶ Gösterişli, kurumlu. [*Ing.* Pompous, stuffed shirt; *Fr.* Arrogant, rogue] § ❷ *den.* Kaburga çatalı içeriye doğru kıvrık olan *(gemi).* [*Ing.* Narrow-built and with a high bow].

~ gemi, *den.* ◘ **Gemi.**

çalımlı çalımlı, z. Çalım göstererek.

çalımsı, s. Çalı biçiminde, çalıyı andıran.

~ bitki, *bot.* ◘ **Bitki .**

çalın, i. Ateş çakmağı.

çalınabilir, s. *müz.* İcrası mümkün olan musiki çizgisi veya geçidi. [*Ing.* Playable; *Fr.* Jouable].

çalınan mallar, *huk.* Hırsızlık yoluyle ele geçirilen mallar. [*Ing.* Stolen property; *Fr.* Choses volée].

çalınmak(-e), f. § ❶ Hırsızlık işine konu olmak: *Cüzdanım çalındı* [*Ing.* To be stolen, to be robbed; *Fr.* Être volé, dérobé] § ❷ *(Bir müzik âleti veya bir beste)* Bir müzik âletinden su çıkarılmak veya beste icra edilmek: *Düğünde sazlar çalındı, şarkılar okundu.* [*Ing.* To be played *(music); Fr.* Être joué]. § ❸ *(kapıya)* vurulmak. [*Ing.* to be knocked *(at the door); Fr.* Frappé *(à la porte)*].

çalıntı, i. Biraz bulanmış, çalınmış olma.

çalış*, i. § ● Çalmak işi § ❷ *res.* Bir boyaresimde fırça vuruş veya dokunuş tarzları. [*Ing.* Touch; *Fr.* Toucher] § ❸ *esk.* Çarpışma, vuruşma.

çalışılmak(-e), özs. f. Çalışmak eylemi yapılmak; herhangi bir kimse çalışmak: *Bu iş için çok çalışıldı, İçerde kimyaya çalışılıyor, Burada iyi ders çalışılır.* [*Ing.* To be worked, to be striven or endeavoured, to be tired, efforts to be made] ◉ **Çalışılmış gibi sayılan haller,** *iş. huk.* Eylemli olarak çalışılmadığı halde, işçinin hafta tatili ücretine veya yıllık ücretli izne hak kazanabilmesi için, İş Kanunu tarafından, çalışılmış gibi sayılan durumlar.

☆ *Eşanl.* **emek verilmek, üzerinde durulmak, gayret edilmek.**

☆ *Karş.* **emeksiz, gayretsiz, zaman ayrılmamak.**

çalışım*, i. *san.* Bir ressam veya helkeltıraş atelyesinde model görevini yapanların belirli bir zaman için aldıkları vaziyetleri kımıldamadan duruşları süresine ve o süre içindeki çalışmalara verilen ad. [*Osm.* Celse; *Ing.* Sitting; *Fr.* Séance].

çalışkan, s. < *çalışmak.* § ❶ Çalışmadan duramayan, işten yılmayıp çok çalışan. [*Ing.* Industrious, laborious, hard-working, diligent; *Fr.* Travailleur, -euse, laborieux, -euse, studieux,-euse]. § ❷ İşe sarılan.

☆ *Yak. anl.* **dürüşken, muktim, gayretli, gayur, gayretkeş, hamarat, işgüzar.**

☆ *Karş.* **tembel, miskin, uyuşuk, beceriksiz, atıl.**

çalışkanlık,-ğı, i. Çalışkan olma hali. [*Ing.* ve *Fr.* Diligence].

☆ *Yak. anl.* **gayretlilik, gayretkeşlik, hamaratlık, dürüşkenlik, beceriklilik ,işgüzarlık.**

☆ *Karş.* **gayretsizlik, tembellik, miskinlik, uyuşukluk, beceriksizlik.**

çalışma, i. § ❶ Çalışmak[1] ve eylemi. [*Osm.* Himmet, tevaggul; *Ing.* Working; *Fr.* Action de travailler]. ☆ *Eşanl.* **uğraşma, çaba, çabalama** § ❷ *psik.* ve *fels.* (a) Bir şey meydana getirmek için emek harcama; (b) Verimli bir sonucu gözeten, sistemli faaliyet; (c) Algılarla eylemleri erişilmek istenen sonuca göre düzenleme. [*Osm.* Mütalâa, tetkik; *Ing.* Study; *Fr.* Étude]. ☆ *Eşanl.* **inceleme** § ❸ *res.* Tabiattan veya canlı modelden inceleme veya araştırma suretiyle yapılan ve ileride yapılacak tablolara esas olan resimler. [*Fr.* Étude]. § ❹ *müz.* Her türlü meslekî imkânları kendi sahası dairesinde ele geçirebilmek üzere musikicinin devam ettirdiği teknik ve gündelik çalışma. [*Fr.* Travail] § ❺ *ağ. iş.* Bünyesindeki suyun azalması veya çoğalması sonucu, ağacın biçim ve boyutlarının değişmesi § ❻ *iş. huk.* Belirli bir amaca ulaşmak ereğ yle bedenen ve fikren emek harcama. [*Osm.* Sây, mesai; *Ing.* Work; *Fr.* Travail]. ☆ *Eşanl.* **emek** § ❼ İş: *Çalışmamı bırakıp gelemem.* [*Ing.* Work, occupation; *Fr.* Travail] ◉ **akademik ~,** *san., res.* ve *heyk.* ◘ **Akademik** ◉ **artık ~ (emek),** *ikt.* ◘ **Artık** ◉ **ayak bileği ~ sı,** *cimn.* ◘ **Ayak** ◉ **fazla ~,** *huk.* Sözleşme veya kanunda tespit edilen günlük çalışma sürelerini aşan çalışma ◉ **fazla ~ ücreti,** Fazla çalışma yapılan hallerde ödenen ücret. [*Fr.* Indemnité d'heures supplémentaires].

☆ *Yak. anl.* **uğraşma, gayret, himmet, tevaggul.**

☆ *Karş.* **gayretsizlik, boş oturma, tembellik**

~ alanı, *iş. huk.* Kapalı bir iş yerinde çalışan bir işçiye düşecek alan. [*Fr.* Rayon d'action].

~ alışkanlığı, *eğt.* ve *psik.* Bireyin gerektiği zaman devamlı olarak çalışmayı mümkün kılan alışkanlık ve yatkınlığı haline verilen ad.

~ ateşeliği, *iş. huk.* Çalışma Bakanlığınca, gereğinde Başkonsolosluk veya Konsolosluğa bağlı olmak üzere kurulan büro.

~ bakanlığı, *iş. huk.* Çalışma hayatının düzenlenmesi, çalışanların yaşama seviyesinin yükseltilmesi, çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki ilişkilerin memleket yararına ahenkleştirilmesi, memleketteki çalışma gücünün genel refahı arttıracak surette verimli kılınması, tam çalıştırma ve sosyal güvenin sağlanması ve kanunlarla verilmiş sair görevlerin yerine getirilmesi ile görevli bir bakanlık. [*ing.* Ministry of Labor; *Fr.* Ministère du travail].

~ belgesi, *iş. huk.* İşinden ayrılan işçiye ve gemi adamına işveren tarafından verilen ve işçinin işinin çeşidinin ne olduğunu ve süresini gösteren bir belge. [*Ing.* Clearance card; *Fr.* Certificat *(carte)* de travail].

~ çizelgesi, *tiy.* Oyuncuların hangi gün hangi saat ve hangi bölümcük için çalışmaya geleceklerini gösteren çizelge. [*Ing.* Call board].

~ düzeni, *iş. huk.* ◘ **iş nizamı.**

~ frekansı, *hava.* Bir haberleşme şebekesinde kullanılan esas frekans. [*Ing.* Working frequency; *Fr.* Fréquence de travail].

~ gücü, *iş. huk.* İşçinin iş yapabilme yeteneği.

~ günü, *iş. huk.* Normal olarak çalışılan gün. *(Pazar günü, bir takvim günü ise de çalışma günü sayılmaz).* [*Ing.* Working day; work day; *Fr.* Jour de travail].

~ güvenliği, *iş. huk.* Bir işçi için, işinden ve işinin sağladığı gelirden yarını için güvenlik duymasını, işini kaybetme veya ücretinin düşmesi kuşkusunu ve korkusunu taşımamasını anlatır.

~ hakkı, *iş. huk.* Şahsın, içinde bulunduğu toplumdan iş istemek ve çalışmak doğal hakkının bir ifadesidir. Devlete karşı ileri sürülebilecek bir vatandaşlık yetkisi.

~ hayatı, *iş. huk.* Kısaca çalışma mevzua-

tının uygulandığı alan demektir. İşçi-işveren-sigorta-Devlet ilişkilerinin cereyan ettiği ve bu konuda her yönü içine alan eylem ve oluşumlardır.

~ **hürriyeti**, *huk.* Kişinin istediği sanat, meslek, ticaret ve işle uğraşması, istediği teşebbüse girmesi konusundaki serbestisi. [*Ing.* Liberty of labour; *Fr.* Liberté du travail].

~ **hürriyetine karşı suçlar**, *huk.* Türk Ceza Kanununun 201. maddesine göre, cebir, şiddet veya tehdit ile, bir kimsenin sanat ve ticaret serbestisinin kısıtlanması suçu.

~ **ışığı**, *tiy.* Sahnede çeşitli işçilerin ve uzmanların çalışabilecekleri kadar sağlanan ışık.

~ **karnesi**, *huk.* İşveren tarafından çalışma hayatına başlayan işçiye verilen, onun işçilik durumunu gösterir belge.

~ **konusu**, *iş. huk.* Bir işyerinde yürütülen iş. Bir işyerinin açılışına esas teşkil eden iş, o işyerinin çalışma konusudur. *(Döküm atölyesinde dökümcülük işleri gibi).*

~ **köprüsü**, *tiy.* Sahnenin üzerinde çeşitli teknik işleri yapmakta kullanılan demir köprü.

~ **meclisi**, *iş. huk.* Çalışma hayatıyle ilgili olmak üzere, Çalışma Bakanlığınca verilecek konular hakkında inceleme ve görüşmelerde bulunmak üzere, gerektiğinde kurulan bir meclis.

~ **mevzuatı**, *iş. huk.* İş hayatı ile ilgili kanun, tüzük, yönetmelik gibi uyulması gerekli ve zorunlu belge ve bildirgeler.

~ **mükellefiyeti**, *huk.* Âmme hizmetlerinde cismen ve bizzat çalışmak suretiyle ödenen kişisel borçlar. [*Ing.* Compulsory service (labour) obligation to work (to labour); *Fr.* Obligation au travail].

~ **müşavirliği**, *iş. huk.* Dış ülkelerdeki büyük elçi, elçi, daimi delege ve daimi misyona bağlı olmak üzere, gerektiğinde Çalışma Bakanlığınca kurulan büro. Çalışma müşavirleri, bulundukları ülkede çalışan Türk işçilerinin hak ve menfaatlerinin korunmasında, bağlı oldukları misyona yardımcı olurlar. İş hayatı ile ilgili işlemleri yürütürler.

~ **nizamı**, Çalışma hayatının aksaksız, nizam ve intizam içinde yürümesini ifade eder. Çalışma hayatını düzenleyen kanun, tüzük v.b. gibi, uyulması zorunlu, usul ve kaidelerin tamamıdır. *(İş süresi, tatiller, çalışma yaşı, ücretli izinler, sağlık şartları v.b.).* [*Ing.* Working regulation; *Fr.* Règlement du travail].

☆ *Eşanl.* **iş düzeni**.

~ **odası**, Genellikle evde, aile bireylerinin kitap okumaları, ders çalışmaları veya çeşitli konularda çalışmalar yapabilmeleri için ayrılmış kütüphaneli ve yazıhaneli oda. [*Ing.* Study; *Fr.* Bureau].

~ **ödevi**, *iş. huk.* Kişinin, içinde bulunduğu topluma karşı çalışma ödevi ile yükümlü olduğunu ifade eder.

~ **saatleri**, *iş. huk.* İşin başlayıp, bitiş ve dinlenme zamanlarını gösteren ve memleket saat ayarına göre düzenlenmiş bulunan günlük çalışma çizelgesi. [*Ing.* Working hours; *Fr.* Heures habituelles de travail].

~ **seviyesi**, *hava.* Cevap verici harekete geçirerek cevap verici alıcısının asgarî seviyesi. [*Ing.* Triggering level; *Fr.* Niveau de déclenchement].

~ **süresi**, *iş. huk.* İşçinin işi başında geçirdiği zaman süresi.

~ **şartları**, *iş. huk.* Derli toplu tanımın yapılması zor bir kavram. Bu yüzden yazarlar tanımı anlatma suretiyle vermektedirler. Çalışma şartı deyince; bir kimsenin bedenî yeteneğine, cinsine, yaşına, sosyal durumuna göre iş tutması, işin zor veya kolay oluşu, sağlık üzerine etki derecesi, işyerinin sağlık şartlarına uygun olup olmayışı, iklim v.b. hava şartlarının işçiye, işyerine olan etkisi, işin süresi, ücretin yeterli olup olmadığı gibi işçinin, işin, işyerinin ayrı ayrı yeteneklerinin başlı başına veya birbiri üzerine olan etkilerinin sonucunu gösteren bir işyerindeki halihazır durumdur. Çalışma nizamı dahi çalışma şartlarındandır. [*Ing.* Working conditions; *Fr.* Conditions de travail].

~ **tablosu**, *sin.* Bir filmin çevrilişiyle ilgili belli başlı hazırlıkları, çalışmaların yürüyüşünü şema biçiminde veren büyük tablo. [*Ing.* Production schedule, shooting schedule; *Fr.* Plan de tournage, plan de travail, tableau de travail].

~ **tarzı**, *res.* Her ressamın eserini yapmaktaki tarz ve kullandığı usul. Meselâ: Filan ressamın çalışma tarzı evvelâ saydam ve sulu renkleri çalışıp üstüne kalın boya ile işlemek veya doğrudan doğruya hamur boya işleyerek bunu sıyırıp üstüne devam etmek veya kalın boya işledikten sonra kurutup kazıyarak üstüne cam boya çalışmaya denir. [*Fr.* Genre de travail].

~ **topu**, *sp. (Boks'ta)* Çalışmalarda kullanılan içi dolu meşin top. [*Osm.* Idman topu; *Ing.* Goodhealth-ball].

~ **uygunluğu**, Fazla ısınma sebep olmaksızın şaft ve saplamanın serbest olarak hareketini sağlayan kâfi klerans. [*Ing.* Running-fit].

~ **uyuşmazlıkları**, ◘ **İş uyuşmazlıkları**.

~ **ve kimlik karnesi**, *iş. huk.* § ❶ İşçi çalışma ve kimlik karnesi § ❷ Gemi adamı çalışma ve kimlik karnesi.

~ **yasağı**, *iş. huk.* Yıllık ücretli izinde bulunan bir işçinin çalışma yasağını ifade eder.

~ **yaş hadleri**, *huk.* Kişinin işe kabul edilebileceği asgarî ve azamî yaş sınırı.

~ **yükü**, *döş.* Bir döşemin belli bir süre içersinde akıttığı su miktarı. [*Ing.* Working load; *Fr.* Charge de travail].

~ **zorunluluğu**, *huk.* İnfaz kanununa göre işledikleri bir suç yüzünden mahkûm oldukları para cezalarını ödemeyenlerin, belirli yerlerde çalışmak zorunda olmaları.

çalışmacı, i. Çalışma için ayrılmış kimse.

çalışmak, nsz. f. § ❶ Bir şey meydana getirmek için sürekli emek harcamak, çaba göstermek: *Bu eser için üç yıl çalıştım.* [*Ing.* To work, labour; *Fr.* Travailler, peiner]. ☆ *Yak. anl.* **emek harcamak, emek vermek, çarelere baş vurmak, iş sahibi olmak, çabalamak, uğraşmak, didinmek, cehdetmek, becelleşmek, meceelleşmek, pençeleşmek, sayetmek.** § ❷ *(Bir şeyi yapmak için)* gereken ve mümkün olan çarelere baş vurmak: *Arzunuzu yapmaya çalışacağım.* [*Ing.* To endeavour, try, strive; *Fr.* Tâcher] § ❸ İşi veya görevi olmak, iş görmek, iş yapmak: *Arkadaş bankada çalışıyor.* [*Ing.* To be employed, work; *Fr.* Travailler, être occupé] § ❹ *(Bir şeyi öğrenmek için)* uğraşmak, emek vermek: *Çocuk dersine çalışıyor.* [*Ing.* To study, strive hard; *Fr.* Etudier, peiner] § ❺ *(Makine veya cihazlar hk.)* İşe yarar halde olmak, işlemek: *Motor çalışıyor* § ❻ (-e) iş üzerinde bulunmak: *İçeride asistanlar çalışıyor* ◉ **çalışmaz dururluk**, *inş.* İnşaatta muvazenet halinde bulunan ve çalışmayan kısımlar için kullanılan teknik bir deyim. [*Fr.* Stabilité inerte].

çalıştıran, i. *iş. huk.* Para karşılığı emek ve hizmet satın alan hakiki ve tüzel kişi. ◘ **işveren**.

çalıştırıcı*, i. *sp.* (a) *(Boks'ta)* Boksörü yetiştiren, karşılaşmasını yaptıran, ilk tedavisini yapan, çalıştıran, besinini düzenleyen, disiplinini sağlayan kişi. [*Ing.* Trainer]. (b) *(Ping-pong ve voleybol'da)* Oyuncuları çalıştıran, geliştiren uzman. [*Ing.* Trainer; *Fr.* Entraineur].

☆ *Eşanl.* **antrenör**.

çalıştırma, i. Bir kimseyi veya bir şeyi kullanma. [*Osm.* Istihdam etme; *Ing.* Employing; *Fr.* Action de faire travailler].

~ **cezası**, *huk.* İş işlemeye elverişli olduk-

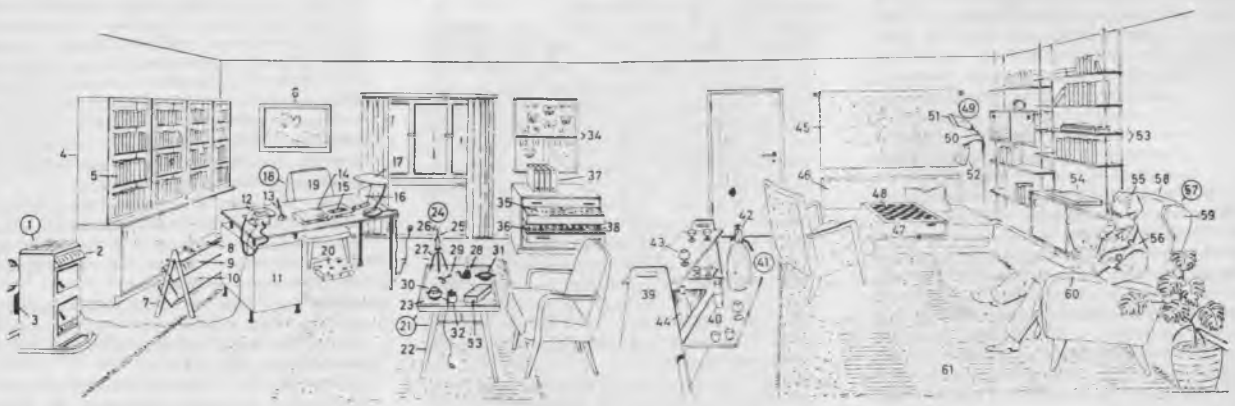

ŞEKİL: 118. — **ÇALIŞMA ODASI**. */1-61 Çalışma odası/:* (1) Sıcak hava sobası. 2. Sıcak hava çıkışı. 3. Hava giriş yolu. 4. Kitap dolabı *(kitaplık).* 5. Kitap dizisi. 6. Yağlı boya resim. 7. Gazete ve mecmua koyacağı. 8. Günlük gazete. 9. Mecmua *(dergi).* 10. Resimli gazete. 11. Yazıhane *(yazı masası).* 12. Masa telefonu. 13. Dolmakalem koyacağı. 14. Fotoğraf albümü. 15. Fotoğraf *(foto).* 16. Fotoğraf çerçevesi. 17. Masa lambası. (18) Masa koltuğu. 19. Deri döşeme. 20. Ayak yastığı. (21) Servis masası. 22. Masa ayağı. 23. Masa üstü. (24) Mum. 25. Kandil. 26. Mum ışığı. 27. Şamdan. 28. Tütsülük. 29. Mum makası. 30. Duman giderici. 31. Küllük *(kül tablası).* 32. Sigaralık *(sigara kutusu).* 33. Puro kutusu. */34-36 Tabiat bilgisi koleksiyonu/:* 34. Kelebek koleksiyonu. 35. Böcek koleksiyonu. 36. Maden koleksiyonu. 37. Fotoğraf koleksiyonu. 38. Madenî para koleksiyonu. 39. Kokteyl dolabı. */40-43 Kokteyl takımı/:* 40. Şeykır *(mikser).* (41) Sifon. 42. Oksijen kapsülü. 43. Kokteyl bardağı. 44. Viski şişesi. 45. Duvar halısı. 46. Divan. 47. Satranç masası. 48. Satranç tahtası. (49) Okuma lambası *(masa lambası).* 50. Hareketli (bükülgen) kol. 51. Siper. 52. Abajur. 53. Kitap lafları. 54. Sanat albümü. 55. Aile reisi *(Ev reisi).* 56. Ceket. (57) Yüksek sırtlı koltuk. 58. Koltuk sırtı. 59. Baş dayayacağı. 60. Koltuk dayayacağı. 61. Halı.

ları halde dilencilik yapan kimseleri, yakalanmaları halinde bir haftadan bir aya kadar hususî idarelerle belediye işlerinde boğaz tokluğuna çalıştırmak suretiyle çektirilen bir çeşit ceza. [*Fr.* Condamnation à l'exécution d'un travail].

~ **yasakları**, *iş. huk.* Iş kanununun, sağlığa ilişkin ve sosyal düşüncelerle öngörmüş olduğu ve işvereni, işçiyi belirli zamanlarda veya belirli işlerde çalıştırmaktan alıkoyan haller: *Çocukları çalıştırma yasağı. Yer ve su altında çalıştırma yasağı, Gece çalıştırma yasağı, Analık halinde çalıştırma yasağı, Ağır ve tehlikeli işlerde çalışacak işçileri rapor almaksızın çalıştırma yasağı v.b.*

çalıştırmak(-ı, -e), f. § ❶ Birini veya bir şeyi bir işte kullanmak: *Bu iş için çok adam çalıştırmak gerekiyor.* [*Osm.* Istihdam etmek; *Ing.* To employ; *Fr.* Employer] § ❷ İşletmek: *Koca bir müesseseyi tek başına çalıştırıyor.* [*Ing.* To run, operate, make work; *Fr.* Faire travailler, mettre en marche, exploiter] § ❸ *arg.* Saf olan biriyle alay etmek: *Demindenberi çalıştırıyorlar, farkında değilsin.* [*Ing.* To mock at, to pull the leg of *(someone)*; *Fr.* Se moquer de qn]. ☆ *Eşanl.* **işletmek, maytaba almak, saraka etmek, sarakaya almak, matrağa almak, matrak geçmek, peliz kesmek** § ❶ *arg.* Vermek: *Oğlum, bir cigara çalıştır bize, paketi evde unutmuşuz.* ☆ *Eşanl.* **atlamak, ballandırmak, bayılmak, ekmek, elden gelmek, sökülmek, toka etmek, toslamak, uçlanmak, yırtılmak.**

çalkalama, i. § ❶ Çalkalamak eylemi. [*Ing.* Rinsing, shaking, agitating; *Fr.* Action d'agiter, de délayer, de rumuer] § ❷ s. Çalkalanılarak yapılan: *Çalkalama ayran.*

~ **makinesi**, *dok.* Boyahane veya beyazlatma atelyelerinde, üzerinde fazla boya kalan kumaşların durulanması ve çalkalanması için kullanılan özel makine. [*Ing.* Stirring machine, agitator, mixer; *Fr.* Agitateur].

çalkalamak(-ı), f. < *çalmak.* > *çal-ı-k-a-lamak.* § ❶ İçinde sıvı bulunan bir şeyi yavaş yavaş sallamak: *Kahve fincanını çalkalamak.* [*Ing.* To rinse; *Fr.* Rincer] § ❷ Sıvı şeyleri süreklice sallayıp içindekini karıştırmak: *İlâç şişesini iyice çalkalayınız.* [*Ing.* To agitate, shake; *Fr.* Ebranler, agiter, remuer, secouer] § ❸ Sulu bir şeyi sarsa sarsa veya çala çala karıştırmak: *Şişedeki ilâcı çalkalamak, Yumurta çalkalamak, Sütü yayıkta çalkalamak.* [*Ing.* To beat up, churn; *Fr.* Brouiller] § ❹ Vücudun kaba bir yerini bir düziye oynatmak: *Göbek çalkalamak* § ❺ Sudan sarsa sarsa geçirmek veya içinden suyu çala çala geçirmek yoluyle bir şeyi temizlemek: *Tabağı çalkalamak, Bardağı çalkalamak, Ağzını çalkalamak.* [*Ing.* To cleanse, wash; *Fr.* Laver]. § ❻ Ağız içinde suyu veya herhangi bir sıvıyı hareket ettirmek: *Ağzını çalkalamak.* [*Ing.* To gargle; *Fr.* Gargariser]. ☆ *Eşanl.* **gargara yapmak** § ❼ Bir o yana bir bu yana sallamak, yalpa verdirmek: *Fırtına koptu, Deniz gemiyi sabaha kadar çalkaladı.* [*Ing.* To toss about; *Fr.* Rouler] § ❽ Vücudun bir yerini sürekli hareket ettirmek, oynatmak: *Göbek çalkalamak.* [*Ing.* To agitate; *Fr.* Agiter] § ❾ Mide bulandırmak. [*Ing.* To turn the stomach] § ❿ *(Kuluçkaya yatan tavuk hk.)* Yumurtaları oynatarak veya çevirerek üstüne oturmak. [*Ing.* To disturb and addle] § ⓫ Sağlığına dokunmak: *Süt, çocuğu çalkaladı.* [*Ing.* To cause indigestion, to turn the stomach] § ⓬ Tahılı sarsarak kalburdan geçirmek: *Buğdayı çalkalamak.* [*Ing.* To pass through a sieve, to sift, riddle; *Fr.* Passer par le crible, cribler].

çalkalanış, i. Çalkalanmak eylemi.

çalkalanma, i. § ❶ Sallanarak karıştırılma § ❷ *fiz.* (a) Bir sıvının kütlesi içinde, gidip gelme şeklindeki yer değiştirme hareketi; (b) Fiziksel bir büyüklüğün ortalama bir değer çevresinde değişimi § ❸ *mek.* Bir kablonun, tutturulmuş olduğu noktalar arasında iki yana doğru çok hızlı bir salınım hareketi yapması ◉ **dölüt** ~ **sı**, *tıp.* Dölyolundan parmakla muayenede dölyatağı çeperine bastırıldığı zaman dölütün amnios sıvısı içinde kıpırdamasına sebep olan hafif sarsıntılar.

çalkalanmak, nsz. f. § ❶ Çalkalamak işine konu olmak § ❷ Sudan geçirilerek veya içinde su olduğu halde sallanarak yıkanmak § ❸ Bir şeyi sürekli sallayarak oynatmak § ❹ *(Deniz)* Dalgalanmak. [*Ing.* To be rough, floated; *Fr.* Flotter]. § ❺ *(gemi)* Bir o yana bir bu yana sallanmak, yalpalamak. [*Ing.* To sway about, to be tossed; *Fr.* Rouler] § ❻ *(Haber, dedikodu v.b.)* Dillerde dolaşmak. [*Ing.* To be agitated *(with rumours)* *Fr.* Courir] § ❼ Coşkun hale gelmek § ❽ Sallanarak yürümek.

çalkalatmak(-ı,-e), f. Çalkalamak işini yaptırmak. [*ing.* To make rinse or cleanse, to let shake or agitate, to let be beaten up *(as eggs)*; *Fr.* Faire agiter].

çalkama, i. ◘ **Çalkalama**.

çalkamak(-i), f. ◘ **Çalkalamak.**

çalkanış, i. ◘ **Çalkalanış**.

çalkanmak, nsz. f. § ❶ Çalkamak işine konu olmak. [*Ing.* To be agitated, be shaken, tossed about; *Fr.* S'agiter, se remuer] § ❷ Kendini calkamak: *Ördekler suda çalkalanıyor.* [*Ing.* To waddle; *Fr.* Se dandiner] § ❸ *(Deniz)* Dalgalanmak § ❹ *mec. (Havadis,, haber, söylenti)* Herkesin ağzında dolaşmak. [*Ing.* To spread like wild].

çalkanmış, s. Bozuk, bozulmuş. [*Ing.* Rinsed, cleansed, *(well)* shaken; *Fr.* Brouillé, agité, remue].

☆ *Yak. anl.* **fasit.**

çalkantı, i. < *çalkalamak.* § ❶ Çalkalamak eylemi ve bu eylemin sonucu. [*Osm.* Telâtum; *Ing.* Agitation, shaking, tossing about; *Fr.* Remuement, agitation, secousse]. § ❷ *(Deniz hk.)* Dalgalanma. [*Ing.* Rolling, floating; *Fr.* Roulis, ondulation]. § ❸ Çalkanmış şey; *Yumurta çalkantısı.* § ❹ *h.d.* Tahıllı kalburda çalkaladıktan sonra kalan çör çöp § ❺ *mec.* Coşma, kaynaşma § ❻ Bir düzenin dengesini bozabilecek nitelikteki sarsılma olayı § ❼ *patol.* Bir sıvı üzerine yapılan baskının yayılıp geçişi § ❽ *den. (Gemi)* Baş kıç vurma. [*Ing.* Pitching; *Fr.* Tangage].

çalkantılı, s. § ❶ Dalgalı: *Çalkantılı deniz.* [*Ing.* Floating, agitated; *Fr.* Ondulé, agité] § ❷ *patol.* Çalkantısı olan: *Çalkantılı şişkinlik.*

~ **akış**, *trm.* Herhangi bir kitlenin diğer bir kitleye göre gelişi güzel bir yönde hareket etmiş olduğu akış tipi. [*Ing.* Turbulent flow].

çalkar, i. *mah.* Pamuk kozasını temizlemeye yarayan seyrek gözlü büyük kalbur. [*Ing.* Gin; *Fr.* Egreneuse].

çalkatmak, f. ◘ **Çalkalatmak.**

çalma, i. § ❶ Çalmak eylemi. [*Ing.* Stealing, larceny, theft; *Fr.* Vol]. § ❷ *kıyf. tar.* Başa sarılan bir çeşit sarık. [*Ing.* Kind of turban] § ❸ *sin.* Film kuşağında bulunan seslerin dinlenmesi için, kuşağın ses bölümünden geçirilmesi. [*Ing.* Sound reproduction; *Fr.* Reproduction sonore] § ❹ Dökülmüş maden üzerindeki kabartma şekil ve resimleri çelik oyma kalemiyle düzeltip tamamlamak suretiyle yapılan maden oyma işi. [*Ing.* Chisel(l)ing; *Fr.* Ciselure] § ❺ s. Çalınmış olan, hırsızlama. [*Ing.* Stolen; *Fr.* Volé]. § ❻ s. Maden üzerine çelik kalemle işlenmiş § ❼ Katma, karıştırma. [*Ing.* Shaken, beaten up, mixed]. § ❽ Yoğurt yapmak için mayalanmış süt § ❾ *h.d.* Baş örtüsü. § ❿ *mutf. h.d.* Kaygana. [*Ing.* Drink made of yoghurt].

çalmacı, i. Maden üzerine çalma işi yapan usta, [*Ing.* Chisel(l)er; *Fr.* Ciseleur].

çalmak(-ı,-e), f. § ❶ Başkasının malını gizlice almak, hırsızlık etmek. [*Ing.* To steal; *Fr.* Voler, dérober]. ☆ *Yak. anl.* **aşırmak, araklamak** *(arg)*, **uğrulamak, gaspetmek, yankesicilik etmek, çarpmak, yağma etmek, vurmak, talan etmek.** § ❷ Vurmak: *Kılıç, kamçı çalmak.* [*Ing.* To strike; *Fr.* Frapper, battre] § ❸ Çarpmak, atmak, düşürmek: *Yere çalmak, Duvara çalmak.* [*Ing.* To throw to the ground; *Fr.* Jeter, renverser] § ❹ Katıp karıştırmak: *Çorbaya un çalmak.* [*Ing.* To mix, add; *Fr.* Ajouter, mélanger]. § ❺ Çalgı veya ses çıkartan herşeyi seslendirmek, herhangi bir müzik âletini çeşitli şekillerde kullanarak ses çıkarttırmak: *Keman, davul, radyo, zil çalmak.* [*Ing.* To play, ring, knock; *Fr.* Jouer, sonner, frapper]. § ❻ (-i), Üzerine sürmek: *Ağzına bir parmak bal çalmak.* [*Ing.* To make taste; *Fr.* Faire goûter] § ❼ (-i) Bozmak, dokunmak, birşeyin lezzetini ve kokusunu vermek: *Is çalmak, bakır çalmak, Patlıcanı kırağı çalmak.* [*Ing.* To have a flavour; *Fr.* Sentir, prendre le goût] § ❽ Az benzemek, andırmak, yakın olmak: *Yeşile çalmak, maviye çalmak.* [*Osm.* Tekerrüp etmek; *Ing.* To verge on; *Fr.* Tirer sur] § ❾ (-i), Bir şeyin kenarını verev veya çapraz kesmek, çelmek. § ❿ *(Maden)* oyma, kalemle işlemek. § ⓫ (-i) Süpürmek, temizlemek: *Tozu çalmak* § ⓬ nsz. *(Cansızlar hk.)* Ses çıkarmak: *Çan çalıyor, zil çalıyor, Saat çalıyor* § ⓭ *inş.* Bir taşın köşe ve çıkıntılı kısımlarını bir çekiçle kırarak düzeltmek veya yontarak gidermek. *Fr.* Bucher] § ⓮ *müz.* Bestelenmiş bir müzik parçasını bir çalgı veya orkestra ile icra etmek: *Toplantıda klasik parçalar çaldılar* § ⓯ *(kapıya)* Vurmak, tıklatmak: *Gece yarısı evin kapısını çaldılar.* [*Ing.* To knock *(at)* the door; *Fr.* Frapper *(à la porte)*]. § ⓰ Kaldırarak yere vurmak, çarpmak: *Güreşçi rakibini tutup yere çaldı.* [*Ing.* To knock down; *Fr.* Jeter par terre, descendre] ◉ **çal kapı gelmek (gitmek)**, *dey.* Bir yere davetsiz ve haber vermeden gelmek (gitmek) ◉ **çalmadan oynamak**, *dey.* § ❶ Çok neşeli ve keyifli bir durum almak § ❷ Bir şeye hazır durumda olmak veya çok hevesli görünmek ◉ **çalıp çırpmak**, *dey.* Sürekli olarak ve seçme yapmadan ne bulursa çalmak ◉ **akıl** ~, *dey.* ◘ **Akıl** ◉ **bakır** ~, ◘ **Bakır**, ◉ **birsesli** ~, *müz.* ◘ **Birsesli** ◉ **dili** ~, *dey.* ◘ **Dil** ◉ **her telden** ~, *dey.* Her konuda bilgi ve tecrübe sahibi olmak ◉ **köşesini** ~, *dey.* Bir şeyin köşesini şev olarak kesmek ve yontmak ◉ **taşa** ~, *dey.* Hor görmek, değer vermemek ◉ **vur patlasın çal oynasın**, *dey.* Şuursuzca ve aşırı eğlenmeyi anlatmak için kullanılır.

çalpara, i. *Osm.* < *Fars. çarpere.* § ❶ *tar.* Parmaklara takılıp çalınan zil veya buna benzer ses çıkarıcı âlet. [*Ing.* Castanet; *Fr.* Castagnettes] § ❷ *zool.* Kabuklular *(Crustacea)* sınıfından bir Eklembacaklı *(yengeç)* türü olup, uzunluğu 3-5 sm. karapaksı ve bacakları tüylüdür. Çağanoz cinsinden olan bu yengeç Akdeniz'de yaşar ve Avrupalılarca yenir. *Fanyalı ağlara zarar verir).* Akdeniz'de yaşar. [*Lat. Pontunus puber; Ing.* Ladycrab; *Fr.* Portune]. § ❸ *müz.* Türk musikisinde bir usul vurma âleti. § ❹ *tekn.* Tulumba haznesi içinde aşağı yukarı hareket eden piston § ❺ Köçek ve çengilerin ellerinde tutarak danslarına tartım vurdukları çalgı. [*Ing.* Disc acting as a valvi in a chain pump, lady crab; *Fr.* Cliquette, Instrument fait de deux morceaux d'airain, qu'on attache aux doigts, et qu'on bat l'un contre l'autre].

çaluk,-ğu, i. Ölmüş hayvanların doldurulmuş olanları. Aslına benzediği ve ona çaldığı için çaluk denilmiştir. [*Fr.* Fourre].

çalukçu, i. Ölmüş hayvanların içini temizleyerek tüyleri ve şekillerini muhafaza etmek suretiyle aslından farksız ve canlı gibi dolduran sanatkâr. [*Osm.* Hayvan dolduran; *Fr.* Fourreur d'animaux].

çal.yaka /çal:yaka/, b.z. Birdenbire yakasına yapışıp, sıkı sıkı tutarak: *Hırsızı çalyaka ederek karakola götürdüler.* [*Ing.* Seizing someone by the collar].

~ **etmek**, *dey.* Yakasına yapışıp sıkıca tutmak. [*Ing.* To collar *(person)*; *Fr.* Saisir prendre qn au collet].

çam, i. § ❶ *bot.* Kozalaklılar *(Coniferae)* takımının, Çamgiller *(Pinaceae)* familyasından Kuzey yarımkürenin ılıman ve soğuk bölgelerinde yetişen 80 kadar tür, birçok varyete ırk ve formları bulunan, boyu 40 m. yüksek liğe varabilen, bütün türleri daimi yeşil ağaç veya ender olarak ağaççık halinde bulunan bir orman ağacı cinsi. Gövde ve dalları üzerinde klorofilsiz küçük pulcuklar ve kısa süre günler bulunur. Çamın türüne göre, her kısa sürgünden iki, üç veya beş yaprak çıkar iğnemsi yaprakları çok açık yeşilden koyu

yeşile kadar değişik renkte olur. Çiçekler bir eşeylidir. Erkek çiçekler tırtılsı veya salkım durumunda, dişi çiçekler ise kozalak biçiminde ve genellikle subterminaldir. Kozalak denen meyvası 2-3 yılda olgunlaşır, pulcuklar açılır ve zar kanatlı tohumlar saçılır. Değerli odunları genel olarak homojen bir yapıya sahiptir. Bitkinin bütün kısımları büyük ve bol sayıda reçine salgı kanallarıyle dolu olduğundan, reçine üretimi bakımından da önemlidir. Çam tomurcuklarının kaynatılmasından elde edilen ilâç öksürük kesici olarak kullanılır. Gövdesi çentilerek terebentin (**neftyağı**) elde edilir. Çamlar kısa sürgünlerden çıkan yaprak sayısına göre sınıflandırılır: *İkiz yapraklı çamlar, üç yapraklı çamlar, beş yapraklı çamlar.* Türkiye'de 5 türü yerli olarak yetişir ve hepsinin kısa sürgünleri ikişer yapraklıdır. Bunlar: **Fıstık çamı, Kızıl çam, Halep çamı, Sarı çam, Kara çam**'dır. [*Osm.* Erze; *Lat. Pinus; Ing.* Pine; *Fr.* Pin]; ◘ *ŞEKİL: 331.* — **KOZALAKLILAR.** § ❷ Bu ağaçların ahşap yapıda çok kullanılan sarımtırak ve yumusakça bir odunu olup, çıralı ve çırasız olmak üzere çeşitleri vardır. ◉ **ağlayan** ⁓, *bot.* Anayurdu Himalaya'lar olan, İstanbul'da park ve bahçelerde sık raslanan, 50 m. ye kadar boylanabilen, piramit yapılı dekoratif bir çam türü. 10-12 sm. boyunda, mavimsi yeşil veya gri yeşil renkli ve 5 li iğne yapraklar aşağıya doğru püskül gibi sarkarlar. Uzun, silendrik, sarkık kozalakların ve iğnemsi yaprakların üzerinde gözyaşı damlalarını andıran saf reçineler vardır. Bundan dolayı «ağlayan çam» adını almıştır. [*Lat. P. griffithii = P. excelsa = P. nepalensis = P. strobus excelsa.* ◉ **altın** ⁓, *bot.* Bahçelerde sık rastlanan Kuzey *Çin* menşeli bir kozalaklı çam. Altın sarısı güzel yapraklarından dolayı bu ad verilmiştir. Melez'den *(Larix)*, erkek çiçekleri ve pulları dökülen kozalakları ile ayırt edilir. [*Fr.* Sapin doré]. ◉ **Amerika fıstık** ⁓ ı, *bot.* Santa Catalina ve Kuzey Meksika'da yetişen, 6-7 m. boyunda, kısa gövdeli küçük bir çam türü. İğnemsi yapraklar çoğunlukla 3 veya 2 lidir. Kozalak küremsi veya yumurta biçimindedir. [*Lat. P.cembroides = P.osteospera = P. caryopitys edulis*]. ◉ **Amerika kızıl** ⁓ ı, *bot.* Kuzey Amerika'da yetişen, 40-50 m. ye kadar boylanan, kışlara dayanıklı, portakal-kırmızısı kahverengi sürgünleri, konik-yumurta biçiminde kozalağı olan bir çam türü. Odunu gemi direği olarak, vagon yapımında v.b. kullanılır. Süs bitkisi olarak da makbuldur. [*Lat. P.resinosa; Ing.* Red pine, Norway pine]. ◉ **Avusturya kara** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu doğu ve güneydoğu Alpler, Karpatlar olan, 30-35 m. ye kadar boylanan, hızlı büyüyen birinci sınıf orman ağacı olan çam türü. İğne yaprakları çok sert ve uzun, kozalağı simetrik, odunu bol reçinelidir. Avusturya'nın reçine üretimi bakımından en önemli ağacıdır. [*Lat. P. nigra var. austriaca = P. laricio austriaca = P. austriaca; Ing.* Austrian pine, black pine; *Fr.* Pin noir, pin d'Autriche]. ◉ **bataklık** ⁓ ı, *bot.* ◘ **Uzun iğne yapraklı çam** ◉ **batı sarıçamı**, *bot.* Kuzey Amerika'da yaygın olan, 50, bazen 75 m. ye kadar boylanan, piramidal görünüşlü, çeşitli varyete ve ırkları bulunan bir çam. Kabuğu tarçın veya koyu siyaha yakın renkte, genç sürgünleri parlak portakal rengindedir. İğne yapraklar üçlü olarak bulunur. Odunu çeşitli yerlerde kullanılır. [*Lat. P. ponderosa = P. benthamiana = P. macrophylla = P. peninsularis; Ing.* Western yellow pine, bull pine, ponderosa]. ◉ **beyaz kabuklu** ⁓, *bot.* Anayurdu Kuzey Amerika'nın batısı olan, 10-20 m. boyunda, kabuğu beyazımsı, genç sürgünleri esmer veya portakal renginde, yumurtamsı veya küremsi kozalaklı bir çam türü. Odunu fazla makbul değildir. Tohumları Amerika yerlilerinin gıdasını teşkil etmiştir. [*Lat. P. albicaulis = P. flexilis = P. shasta; Ing.* Whitebark pine]. ◉ **Burma** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu güney Asya'da Burma ve Siyam olan, 30-35 m. boyunda kalın kabuklu, üçlü iğne yapraklı bir çam türü. [*Lat. P. khasiana = P. kasya*]. ◉ **büyük kozalaklı** ⁓, *bot.* Doğal olarak Kaliforniya'da yetişen, 25 m. kadar boylanabilen, çok kalın dallı, hızlı büpüyen dekoratif bir çam türü. Kozalak 25-35 sm. uzunluğundadır. Tohum büyük olup yerli halk tarafından yenir. Açık renkli, hafif, fazla dayanıklı olmayan, kaba lifli bir odunu vardır. İstanbul'da, eski korularda bazı örnekleri bulunmaktadır. [*Lat. P. coulteri = P. macrocarpa; Ing.* Coulter pine]. ◉ **Cembra** ⁓, *bot.* ◘ **İsviçre fıstık çamı.** ◉ **cüce** ⁓, *bot.* Anayurdu Kuzey doğu Sibirya, Kamçatka, Amur olan, ayrıca Sahalin, Koril adalarında ve Japonya'da yetişen, çoğunlukla 2-3 m. boyunda ufak, bodur bir çalı halinde bulunan bir çam türü. Ekonomik bir değeri yoktur ancak dağlarda, dik yamaçlarda koruyucu rol oynar. Ayrıca park ve bahçelerde dekoratif bir süs bitkisi olarak yetiştirilir. [*Lat. P. pumila = P. cembra pumila = P. pygmaea = P. cembra nana; Ing.* Dwarf pine; *Fr.* Pin nain]. ◉ **çıralı** ⁓, *bot.* Anayurdu Kuzey Amerika olan, 20-25 m. boyunda, dağınık tepeli bir çam türü. Üçlü iğnemsi yapraklar 7-12 sm. uzunluğunda, kozalak kısa saplı olup 3-9 sm. boyundadır. [*Lat. P. rigida = P. serotina; Ing.* Pitch pine; *Fr.* Pin à feuilles rigides]. ◉ **dağ** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu Avrupa'nın dağlık bölgeleri olan, boyu 10, seyrek olarak 25 m. ye kadar ulaşan bir ağaç, fakat çoğunlukla boylu veya yatık bir çalı halinde bulunan iki iğne yapraklı bir çam türü. Tomurcukları fazla reçinelidir. Ekonomik olmaktan çok yüksek dağlarda çığ oluşmasını toprak kaymalarını önleyen koruyucu rolleri vardır. Ayrıca parklarda, özellikle Alp Bahçelerinde süs bitkisi olarak yetiştirilmektedir. [*Lat. P. mugo = P. montana*]. ◉ **dağ Veymut** ⁓ ı, *bot.* Kuzey Amerika'nın batısında yetişen, çoğunlukla 20-30, bazen de 50 m. ye kadar boylanabilen, ince dallı, piramit görünüşlü bir çam türü. Sarı yeşil renkli iğnemsi yapraklar beşli olup tomurcuklar reçinelidir. Avrupa'da süs bitkisi olarak rastlanır. [*Lat. P. monticola = P. strobus monticola = P. porphyrocarpa; Ing.* Western white pine, mountain pine; *Fr.* Pin de lord weymouth] ◉ **fıstık** ⁓ ı, *bot.* Akdeniz çevresinde ve Türkiye'de Anadolu kıyı bölgelerinde yetişen, 15-20 m. boyunda, gri kırmızımsı renkli kalın kabuklu, yaşlı bireylerin tacı şemsiye biçiminde olan bir çam türü. Erkek çiçekler uzun, silindirik olup terminal durumlu dişi çiçekler teker teker, bazen de 2-3 tanesi bir arada bulunur. Kozalak büyük ve dalların koltuğunda tektir. Tohumları *(çam fıstığı)* kanatsızdır, yağ bakımından zengindir ve yenir. Odunu mahallî ihtiyaçlarda kullanılır. [*Lat. P. pinea = P. sativa = P. maderiensis; Ing.* ◉ **Halep** ⁓ ı, *bot.* Akdeniz bölgesinde ve Türkiye'de Güney Anadolu'da Torosların eteğinde Seyhan ve Ceyhan nehri arasındaki arazide raslanan, kızılçam'a çok benzeyen, gençlikte sivri, yaşlanınca dağınık tepeli, 10-15 m. boyunda bir çam türü. Kozalaklarının kalın saplı ve sarkık dallarının kül renkli oluşu ile Kızılçam'dan ayırt edilir. Bu türün kabukları tanence zengin olduğundan, derilerin tabaklanmasında kullanılır ve balık ağlarını boyamaya yarar. Kabuğu gri renkli, iğnemsi yaprakları çoğunlukla ikili bazen üçlüdür. Odunu fazla makbul olmayıp mahalli ihtiyaca ve ambalaja elverişlidir. Reçinesinden faydalanılır. Bu çamdan İspanya'da terementi elde edilir. [*Lat. P. halepensis = P. hispanica = P. pithyusa; Ing.* Aleppo pine; *Fr.* Pin d'Alep, pin de Jérusalem] ◉ **Higori** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu Kuzey Amerika olan, bazen 10-15 m. ye kadar boylanan, çoğunlukla boylu çalı halinde bulunan, yavaş büyüyen bir çam türü. Odunu yumuşak ve fazla dayanıklı olmayıp Nevada ve Güney Kolorado'da maden direği ve travers olarak kullanılır. [*Lat. P. aristata = P. balfouriana aristata; Ing.* Bristlecone pine] ◉ **Himalaya fıstık** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu kuzey batı Himalayalar olan, Avrupa'da süs bitkisi olarak yetiştirilen, 10-20 m. boyunda, sık dallı, yuvarlak tepeli bir çam türü. Odunu çok reçinelidir. Kaburgalarından mahallî olarak sepet ve su boruları yapılır. Tohumları yerli halk tarafından yenildiği gibi, büyük ölçüde Afganistan'dan Hindistan'a ihraç edilir. Tohumlarından elde edilen yağ eczacılıkta kullanılır. [*Lat. P. gerardiana; Ing.* Himalayan pine] ◉ **İsviçre fıstık** ⁓ ı, *bot.* Alpler, Karpatlar, Kuzey Rusya ve Sibiryada yaygın olan, çok yavaş büyüyen, fırtınalara dayanıklı, 15-20 m. boyunda bir çam türü. Kozalak 6-8 sm. büyüklüğündedir. Tohumları fıstık biçiminde olup Alp dolaylarında «çam fıstığı» daye satılır. Odunu hafif fakat çok dayanıklıdır; doğramacılıkta çatı kaplamasında ve yontu işlerinde kullanılır. Çığ, arazi kaymaları ve benzeri tehlikeleri önlemeye elverişlidir. Ayrıca süs bitkisi olarak da kullanılmaktadır. [*Lat. P. cembra = P. montana = P. sibirica; Ing.* Cembra pine, Siberian pine, yellow pine; *Fr.* Pin cembro, cembrot]. ☆ *Eşanl.* **Cembra çamı.** ◉ **Japon kara** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu Japonya olan, dış görünüşü Avusturya karaçamına benzeyen 40-50 m. boyunda bir çam türü. Odunundan, reçinesinden faydalanıldığı gibi kumulların ağaçlandırılmasında da kullanılır. [*Lat. P. thunbergii = P. luchuensis = P. masoniana*]. ◉ **Japon kızıl** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu Kore, Orta Japonya, Çin ve Formoza olan, genel görünüşü sarıçamı andıran, 30-35 m. boyunda, düzensiz bir tepeye sahip bir çam türü. Anatürden başka çeşitli varyete ve formları vardır. [*Lat. P. densiflora = P. scopiflora*]. ◉ **Jeffrey** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu Kuzey Amerika'nın batı tarafları olan, 1852 de *Jeffrey* tarafından Avrupa'ya getirilen, 50-60 m. ye kadar boylanan, 1 m. çap yapan, yuvarlakça tepeli, üçlü yapraklı bir çam türü. Kozalak 14-26 sm. boyundadır. Odunu makbuldur. [*Lat. P. jeffreyi; Ing.* Jeffrey pine; *Fr.* Pin de jeffrey]. ◉ **jersey** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu Kuzey Amerika'nın doğu sahilleri olan, çoğunlukla 8-15, bazen de 30 m. ye kadar boylanan 2 iğne yapraklı bir çam türü. Ekstrem kumlu sahillerde boylu çalı halindedir. Kumulları tutma bakımından faydalıdır. [*Lat. P. virginiana = P. inops; Ing.* Virginia pine; *Fr.* Pin de Virginie]. ◉ **Kalabriya kara** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu Orta ve Güney İtalya, Sicilya adası olan, kuraklığa çok dayanıklı, orta boyda, gevşek tepeli, dalları kısa ve yukarıya doğru yönelmiş olan bir çam türü. Parkçılık bakımından değerlidir. [*Lat. P. ingra* var. *calabrica = P. n. poiretiana*]. ◉ **Kanarya adaları** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu Kanarya adaları olan, 20-30 m. boyunda, dağınık tepeli, sarkık dallı bir çam türü. İğne yaprakları üçlüdür. Bu çamın özelliği, **Kozalaklılar**'da çok az görülen, kütük sürgünü yapmasıdır. [*Lat. P. canariensis*]. ◉ **kara** ⁓, *bot.* Orta ve Güney Avrupa'da, Türkiye'de yaygın olan, ve değişik coğrafi formlar ile yetişen, boylu, birinci sınıf bir orman ağacı. Silindirik tomurcukları bol reçinelidir. Soluk sarı renkteki erkek çiçekleri silindirik olup dişi kozalaklar parlak açık sarı, esmer renktedir. Karaçamın her birisi çok kere bağımsız tür addedilen 5 coğrafî varyetesi *(Avusturya karaçamı, Kalabriya karaçamı, Korsika karaçamı, Toros karaçamı, Pirene karaçamı)* ile çeşitli formları vardır. [*Lat. P. nigra = P. laricio = P. maritima = P. nigricans; Ing.* Black pine; *Fr.* Pin noir]. ◉ **kısa iğne yapraklı** ⁓, *bot.* Kuzey Amerika'nın doğu ve güney doğu kısımlarında yaygın olan, hızlı büyüyen, kuraklığa ve yaygınlara karşı çok dayanıklı, 30-40 m. ye kadar boylanabilen, ince ve sarkık dallı, piramit tepeli bir çam. Gövde ve dallar süs sürgünü yapma özelliğine sahiptir. Amerika'da odunundan ve reçinesinden, özellikle son yıllarda karton ve matbaa kâğıdı yapımında faydalanılmaktadır. [*Lat. P. echinata = P. mitis = P. variabilis; Ing.* Shortleaf pine]. ◉ **kız** ⁓ ı, *bot.* Anayurdu Uzakdoğu olan, hızlı büyüyen, kışlara dayanıklı, 30 m. kadar boylanabilen, nârin yapılı, piramit tepeli bir çam türü. İğnemsi yaprakları beşlidir. Erkek çiçekleri sarı, dişileri kırmızıdır. Kozalak yumurtası veya silindiriktir. [*Lat. P. Parviflora = P. pentaphylla = P. formosana*]. ◉ **kızıl** ⁓, *bot.* Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında yayılmış olan, Türkiye'de Marmara, Ege ve Akdeniz bölgelerinde çok geniş ormanlar kuran, genel görünüşü itibariy-

le **Halep çamı**'na benzeyen, 15-20 m. boyunda, kalın dallı bir çam türü. Genç sürgünler genellikle koyu kızıl renktedir. Yaprakları 10-20 sm. boyundadır. Kozalak 6-11 sm. boyunda, çok kısa saplı, açık kahverengi ve topaç biçimindedir. Reçine kanalları, yaprakta, hipodermanın hemen altındadır. Odunu fazla makbul olmamakla beraber travers olarak dış ülkelere sevk edildiği gibi mahallî ihtiyaçlarda, özellikle ambalaj için çok kullanılmaktadır. Reçine üretimi bakımından önemlidir. Batı ve Güney Anadolu'da gövdelerine yaralar açmak suretiyle **terementi** *(Terebinthina)* elde edilir. Terementiden su buharı distilasyonu ile **terementi esansı** *(Oleum Terebinthinae)*, **kolofan** *(Colophonium)* adlı bir reçine elde edilir. Gövde ve dal kabukları tanen bakımından zengin olup bunlardan hazırlanan ekstreler sepicilikte kullanılır. [***Lat. P. brutia* = *P. halepensis*** var. ***brutia* = *P. elderica* = *P. pyrenaica***]. ◉ **Kore ~** ı, *bot.* Anayurdu uzak doğu olan, 20-30 m. boyunda, gevşek tepeli bir çam türü. 5 li iğne yapraklar 10-15 sm. boyundadır. Kozalaklar kısa saplı olup tohumları yenir. [***Lat. P. koraiensis* = *P. strobus* = *P. mandschurica***]. ◉ **Korsika kara ~** ı, *bot.* Anayurdu Korsika olan, Avusturya karaçamına çok benzeyen fakat ondan daha boylu (40-45 m.) ve daha uzun ömürlü olan bir çam. Dallar genellikle sert ve yukarıya doğru yönelmiştir. Kozalak 5-7 sm. uzunluğundadır. [***Lat. P. nigra*** var. ***corsicana; Ing.*** Corsican pine]. ◉ **Küba ~**ı, *bot,* Küba ve Haiti'de yaygın olan, 20-30 m. boyun da, geniş tepeli, 5-8 sm. boyunda küçük kozalakları olan bir çam türü. [***Lat. P. cubensis* = *P. occidentalis***]. ◉ **kum ~** ı, *bot.* Anayurdu Kuzey Amerika'nın güneydoğu tarafları olan, hızlı büyüyen, 15-20 m. boyunda, dağınık tepeli, iki iğne yapraklı bir çam türü. Hafif, yumuşak ve fazla dayanıklı olmayan odunu çeşitli yerlerde, bazen de gemi direği olarak kullanılır. [***Lat. P. clausa***]. ◉ **mavi ~**, *bot.* ◘ **Mavi ladin** ◉ **Monteri ~** ı, *bot.* Anayurdu Amerika olan, 30 m. kadar boylanabilen, kalın dallı, şekilsiz, dağınık tepeli bir çam türü. İğnemsi yaprakların 2-3 tanesi bir arada bulunur. Erkek çiçekler sarı, dişiler koyu purpurdur. Kozalaklar 7-14 sm. uzunluğundadır. Az reçineli olan odunu selüloz ve kâğıt yapılmasına çok elverişlidir. [***Lat. P. radiata* = *P. insignis; Ing.*** Monterey pine]. ◉ **pare fıstık ~** ı, *bot.* Anayurdu Güney Kaliforniya olan, bir çok özellikleri ile **Amerikan fıstık çamına** çok benzediğinden ayrı bir tür olmaktan çok *P. cembroides* var. ***parryana*** olarak kabul edilmektedir. En önemli ayırdıcı özelliği iğne yaprakların 4'lü oluşudur. Tohumları yenir. [***Lat. P. parryana***] ◉ **parmak ~** ı, *bot.* ◘ **Ispanya göknarı** ◉ **Pirene kara ~** ı, *bot.* Ispanya'da Pirene ve Katalonya dağlarında yaygın olan, 15-20 m. boyunda, narin yapılı bir çam türü. Son yıllara ait sürgünleri 4-6 sm. uzunluğundadır. [***Lat. P. nigra*** var. ***cebennensis***] ◉ **Rumeli veymut ~** ı, *bot.* Balkanların yüksek yerlerinde yetişen, 20 m. ye kadar boylanan, sık dallı, piramidal tepeli, donlara dayanıklı, dekoratif bir çam türü. Kısa saplı kozalak 8-13 sm. boyundadır. [***Lat. P. peuce* = *P. excelsa***] ◉ **sabin ~** ı, *bot.* Anayurdu Kuzeybatı Amerika olan, 15-25 m. boyunda, kısa ve kalın dallı, yuvarlak tepeli, dekoratif bir çam türü. Erkek çiçekleri sarı, dişiler koyu kırmızı renktedir. Yumurtamsı kozalak saplı ve biraz çarpıktır. Tohumu yenir. Amerika'da mahallî olarak «**Fıstık çamı**» da denir. Istanbul'da korularda yetişen örnekleri vardır. [***Lat. P. sabiniana; Ing.*** Digger pine] ◉ **sahil ~** ı, *bot.* Akdeniz bölgesinde yetişen, 20-25 m. boyunda, gençlerde piramit, yaşlılarda dağınık tepeli bir çam türü. Kozalaklar sivri koni biçiminde, kısa saplı olup çoğunlukla birkaçı birarada bulunur. Odunu makbul değildir. Sahil kumullarının durdurulması reçine üretimi bakımından önemli bir ağaçtır. [***Lat. P. pinaster* = *P. maritima; Ing.*** Maritime pine, sea-pine, seaside pine; ***Fr.*** Pin maritime]. ☆ ***Eşanl.*** **yalı çamı** ◉ **salon ~** ı, *bot.* ◘ **Salon arokaryası.** ◉ **sarı ~**, *bot.* Orta Avrupa'dan Kuzey Avrupa'ya, Kuzey Rusya'ya ve arktik bölgelere kadar yayılmış olan, yetişme muhitine göre 20-40 m. ye kadar boylanan, narin gövdeli sivri tepeli ve ince dallı, veya dolgun gövdeli, yayvan tepeli ve kalın dallı bir çam türü. Yaprakları 5-6 sm. boyunda ve mavi-yeşildir. Dişi çiçekler teker, teker, bazen de 2-3 tanesi bir arada bulunur. Kozalaklar 4-6 sm. boyunda ve sarkıktır. Tohum kanatlıdır. Odunu değerlidir. Ticaret âleminde en makbul sarı çam Baltik sahillerinde yetişen riga çamlarıdır. Türkiye'de Kuzeydoğu Anadolu dağlarında Ardahan, Oltu, Sarıkamış dolaylarında yayılmıştır. [***Lat. P. silvestris* = *P. rubra* = *P. rigensis; Ing.*** Scots pine; ***Fr.*** Pin sylvestre]. ◉ **sedir ~** ı, *bot.* Kuzey Amerika'da yayılmış olan, 20-25 m. boyunda, 2 iğne yapraklı, ısı ihtiyacı yüksek olan bir subtropik iklim ağacı. Yaprakları 6-10 sm. boyunda, kozalaklar 4-7 sm. boyundadır. Odunu hafif, yumuşak ve fazla dayanıklı olmayıp çoğunlukla kazık v.b. yapımında kullanılır. [***Lat. P. glabra; Ing.*** Cedar-pine] ◉ **şeker ~** ı, *bot.* Anayurdu olan Kuzey Amerika'nın batı sahillerinde 50-60 m. çap yapan, 500-600 yıl yaşayan, piramidal görünüşlü bir çam türü. Gövdenin kabuğu yaralanınca az reçineli, berrak ve tatlı bir madde çıkar. Yerli halk bunu öksürüğe karşı kullanır. Kozalakların boyu 30-50 sm. e ulaşır. Çam türleri içerisinde kozalağı en uzun olanıdır. Veymut çamının odununa benzeyen makbul bir odunu vardır. Avrupa'da süs bitkisi olarak yetiştirilir. [***Lat. P. lambertiana; Ing.*** Sugar pine] ◉ **tek iğne yapraklı fıstık ~** ı, *bot.* Anayurdu Kuzey Amerika olan, yuvarlak tepeli ufak bir çam türü. Genç sürgünleri koyu portakal renginde, 3-7 sm. boyundaki yaprakları teker teker, seyrek olarak da ikili olarak bulunur. Avrupa'da süs bitkisi olarak yetiştirilirse de kışlara fazla dayanıklı değildir. [***Lat. P. monophylia; Ing.*** Single-leaf pinon]. ◉ **tilki kuyruğu ~**, *bot.* Anayurdu Kaliforniya olan, Alp bahçelerinde süs bitkisi olarak rastlanan, çoğunlukla 10-15, seyrek olarak da 30 m. ye kadar boylanabilen, gençlikte sivri piramidal, yaşlılıkda dağınık, düzensiz tepeye sahip olan bir çam türü. Beşli iğne yapraklar sürgünlere sık bir durumda âdeta tilki kuyruğunu andıracak biçimde dizilmiştir. Kozalaklar 7-12 sm. boyundadır. Çığ oluşması, toprak kaymalarını önlemek maksadıyle yetiştirilir. [***Lat. P. balfouriana; Ing.*** Foxtail pine]. **Timur ~** ı, *bot.* Anayurdu uzakdoğuda Filipinler ve Timor adası olan, birçok özellikleri Burma çamına benzeyen, üçlü iğne yapraklı ufak bir çam. Yumurta biçimindeki kozalak 7-9 sm. uzunluğundadır. [***Lat. P. insularis***]. ◉ **Toros kara ~** ı, *bot.* Küçük Asya, Trakya, Kıbrıs ve Kırım'da yaygın olan, Türkiye'de Kuzey Anadolu dağlarında, Batı ve Güney Anadolu'da geniş bir yayılışa sahip olan, diğer karaçam varyetelerine çok benzeyen, yalnız tepesi çok geniş ve yumurtamsı, kozalağı daha büyük olan bir karaçam [***Lat. P. nigra*** var. ***caramanica* = *P. pallasiana* = *P. n. pallasiana***]. ◉ **uzun iğne yapraklı ~**, *bot.* Kuzey Amerika'nın güney doğusunda yayılmış olan, 30-40 m. boyunda, dolgun tepeli, üçlü yapraklı bir çam türü. Kozalak 15-20 sm. boyundadır. Bol reçineli, ağır, sert ve çok dayanıklı bir oduna sahiptir. Döşemelik olarak çok makbuldur. Köprü yapımında, travers, ev yapımında v.b. kullanılır. Kâğıt sanayiinin de kıymetli bir ham maddesidir. Odunu Avrupa'da «*pitch pine*» adı ile tanınır. [***Lat. P. palustris* = *P. australis; Ing.*** Longleaf pine, yellow pine]. ☆ ***Eşanl.*** **bataklık çamı.** ◉ **Weymouth** *(Veymut)* **~**ı, *bot.* Kuzey Amerika'nın bütün doğu kısmı ile Kanada'nın güney doğusunda bulunan, genellikle 30, bazen 50 m. ye kadar boylanabilen, gençlikte sivri, yaşlanınca genişleyen piramidal bir tepeye sahip olan, hızlı büyüyen, donlara dayanıklı bir çam türü. avi-yeşil renkli yaprakları 5-10 sm. uzunluğunda, kozalak terminal ve uzun saplıdır. Düzgün lifli, fildişikırmızımsı renkli değerli bir odunu vardır. Kibritten en iyi mobilya yapımına kadar çeşitli yerlerde kullanılır. Selüloz ve kâğıt yapımına da elverişlidir. Ayrıca dekoratif bir bitki olup parkçılıkta makbul olan birçok varyete ve formları vardır. Türkiye'de süs bitkisi olarak rastlanır. [***Lat. P. strobus* = *P. alba-canadensis* = *P. strobus strobus; Ing.*** Eastern white pine, Weymouth pine; ***Fr.*** Pin de Weymouth, pin du nord, sapin blanc] ◉ **Yalı ~** ı, *bot.* ◘ **Sahil çamı** ◉ **yenen fıstık ~** ı, *bot.* New Mexico ile Cimaron ve Santa Fe arasında, keza Arizona'da kurak yerlerde yetişen, Avrupa'da süs bitkisi olarak yetiştirilen, en fazla 15 m. ye kadar boylanan, birçok özellikleri ile Amerika fıstık çamına benzeyen, bu yüzden çoğunlukla onun bir varyetesi olarak kabul edilen bir çam türü. Yaprakları 2 li seyrek olarak da üçlüdür. Tohumları eskiden yerli halkın yiyecek maddelerinden birini teşkil etmekte idi. [***Lat. P. edulis; Ing.*** Nut pine] ◉ **yılan derisi ~** ı, *bot.* ◘ **Zırhlı çam** ◉ **zırhlı ~**, *bot.* Anayurdu Balkanlar olan, 20 m. ye kadar boylanan, küt piramit tepeli, birçok özellikleri ile karaçam'a çok benzeyen bir çam türü. Yaprakları 6-11 sm. boyunda, kozalaklar 7-8 sm. boyunda olup teker teker veya ikişer ikişer bulunur. Ana türden başka, **yılan derisi çamı** *(P. h. leucodermis)* adında, yılan derisi gibi desenli kül renkli sürgünleri olan bir varyetesi vardır. [***Lat. P. heldreichii* = *P. magellensis* = *P. laricio leucodermis* = *P. leucodermis***].

~ ağacı, *bot.* ◘ **Çam**[1].

~ asidi, *kim.* ◘ **Asit.**

~ baykuş kelebeği, *zool.* ◘ **Kelebek.**

~ biti, *zool.* ◘ **Bit.**

~ bitigiller, *zool. Sternorhyncha* veya *phytophthires* takımından eşkanatlı böcekler familyası. Sırf kozalaklılarda yaşayan, üreme çevrimleri karmaşık çam bitleriyle asma bitlerini kapsar. [***Lat.*** ve ***Ing. Chermesidae; Fr.*** Chermésidés].

~ çapraz gagası, *zool.* ◘ **Çaprazgaga.**

~ devirmek, *dey.* (a) Pot kırmak; (b) Bilgisizliğini ele vererek, düşüncesizce söz söylemek; (c) Ağzından iş bozacak laf kaçırmak. [***Ing.*** To blow a gaff, to drop a brick; ***Fr.*** Faire une gaffe].

☆ ***Yak. anl.*** **gaf yapmak, baltayı taşa vurmak, fincancı katırını ürkütmek, zülfikâre dokunmak** *(şaka).*

☆ ***Karş.*** **dikkatli konuşmak, açık vermemek, suya sabuna dokunmamak.**

~ fıstığı, *bot.* ◘ **Fıstık.**

~ geometresi, *zool.* Geometresigiller *(Geometridae)* familyasından bir pul kanatlı böcek türü. Çamlara zarar verir. [***Lat.*** *Bupalus piniarius; Ing.* Geometer].

~ katranı, *kim.* ◘ **Katran.**

~ keseböceği, *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Pulkanatlılar *(Lepidoptera)* takımının, *(Thaumetopoeidae)* familyasındandır. Bütün çamlara ârız olur. Tırtılları dal çatallarında ördükleri keselerde yaşar; gece çam ibrelerini yerler. [***Lat.*** *Thaumetopoea pityocampa; Ing.* Processionary moth; ***Fr.*** Processionnaire du pin].

~ ormanı, *coğr.* Halk arasında çeşitli iğne yapraklı ağaçların yer tuttuğu ormanlar için çok kullanılan bir söz. [***Osm.*** Sanavberiye ormanı; ***Ing.*** Coniferous forest; ***Fr.*** Forêt de pins, bois de pins].

~ sakızı, § ❶ *kim.* Çam ve köknar gibi kozalaklı ağaçların dış salgısı *(reçinesi);* vernik yapımında kullanılır. [***Ing.*** Pine resin, white resin; ***Fr.*** Résine de pin, galipot] § ❷ *mec.* Rahatsızlık veren, sırnaşık *(kimse).* [***Ing.*** A bore who sticks to one].

~ sakızı çoban armağanı, *dey.* Verilen bir armağanın, sunulduğu kimsenin değerine uygun olmadığını ve verenin gücü ancak buna yettiğini özür yollu anlatmak üzere söylenir. [***Ing.*** Small present; ***Fr.*** Un petit cadeau].

~ sakızı gibi, *dey.* Tedirginlik verdiğinden dolayı yüksünüldüğü halde insanın peşinden ayrılmayanlar hakkında söylenir.

~ sürgün bükücüsü, *zool.* Böcekler *(Insecta) sınıfının,* Pul-kanatlılar *(Lepidoptera)* takımının *Tortricidae* familyasındandır. Çamlara dadanır. Tırtılları tomurcuğun iç kısmını oyar. [***Lat.*** *Evetria bouliana*].

~ **yaprak arısı**, *zool.* ◘ **Arı**[1].
~ **yarması gibi**, *dey.* İri gövdeli *(insan)*. [*İng.* A giant of a fellow; *Fr.* Personne de grand taille, mal dégrossi; fruste].
Çam, öz. i. *dilb.* Mapa-Polinezya ailesinden dil; Çam'lar tarafından konuşulur.
çamariva, ünl. *It. chiama + riva. den.* § ❶ Gemide armaya çıkmak ve armayı toplamak. § ❷ Tören için efradın küpeşte boyunca düzenli sıralanması. [*İng.* All hands aloft].
çamaşır, i. *Osm.* < *Fars. cāme, elbise* + *şūr*, yıkayan > *cameşūr*. § ❶ Her türlü iç giyecek; elbise içinde giyilen, erkek ve kadınlara göre ayrı çeşitler alan giyim parçaları; *Çamaşırlarını bavula yerleştirdin mi?* [*İng.* Underclothing, underwear; *Fr.* Linge]. § ❷ Yıkanabilecek kirli kumaş, eşya: *Çamaşır yıkamak.* [*İng.* Linen; *Fr.* Linge]. § ❸ Kirli kumaş eşyanın yıkanması işi: *Bugün çamaşır var.* [*İng.* The washing, laundry; *Fr.* Lessive]. ◉ *(birinin)* **kirli ~ ları**, *dey.* Kimsenin bilmediği ayıpları, kusurları. [*İng.* Dirty linen; *Fr.* Linge sale] ◉ *(birinin)* **kirli çamaşırlarını ortaya dökmek**, *dey.* Kimsenin bilmediği ayıpları ve kötü taraflarını açığa vurmak. [*İng.* To wash dirty linen in public; *Fr.* Laver son ligne sale en famille]. ◉ **kutsal ~ lar**, *din.* Kilisede üstüne şarap kupası konan kutsal örtü; papazların şarap kupasını sildikleri bez, v.b. ne verilen ad. [*Fr.* Linge sacré].
~ **ağası**, *tar.* Eskiden saraylarda ve büyük konaklarda çamaşır yıkanma işini yöneten kimse. [*İng.* Keeper of linen *(in the Sultan's Palace)*].
~ **azgını** *dey.* Yıkana yıkana veya hiç yıkanmamakla kirleri çıkmaz olan.
~ **değiştirmek**, *dey.* İç giysilerini çıkarıp, temizlerini giymek. [*İng.* To change one's underclothes; *Fr.* Changer de linge].
~ **dolabı**, ◘ Dolap.
~ **ipeği**, Kadın çamaşırları üzerine işleme yapmak için hazırlanmış ipek.
~ **ipi (teli)**, Üzerine kuruması için çamaşır asılan ip veya tel. [*İng.* Clothes line; *Fr.* Corde à linge].
~ **kazanı**, İçinde su ısıtılan veya çamaşır kaynatılan kazan. [*İng.* Boiler *(washing)*; *Fr.* Lessiveuse].
~ **leğeni (teknesi)**, İçinde çamaşır yıkanan geniş bakır veya çinkodan leğen *(kap)*; [*İng.* Laundry tub, wash-tub; *Fr.* Cuvier, baquet *(a lessive)*].
~ **makinesi**, Çamaşır yıkamak işinde kullanılan cihaz. [*İng.* Washing-machine; *Fr.* Machine à laver, lessiveuse]. ◘ *ŞEKİL: 119 —* **ÇAMAŞIR MAKİNESİ**.
~ **mandalı**, Asılan çamaşırları ipe tutturmak için kullanılan kıskaç. *İng.* Clothes peg, clothes pin; *Fr.* Pince à linge].
~ **sepeti**, Yıkanan çamaşırların konulduğu sepet.
~ **sodası**. *kim.* Kristal suyu ihtiva eden sodyum karbonatın halk dilinde tanınan adı. Aslında hemen hemen renksiz kristallerden yapılma bir madde olan çamaşır sodasının kuru havada suyu çekilerek kristalleri parçalanır ve toz haline gelirse rengi iyice beyazlaşır. Beyaz çamaşırların asitli kirlerini eritmek için kullanılır. [*İng.* Washing soda, common soda; *Fr.* Soude du commerce, carbonate de soude].
~ **suyu**, § ❶ Yıkanmış çamaşırların kirli suyu. [*İng.* Slops; *Fr.* Eaux ménagères, eaux sales]. § ❷ Çamaşır yıkanırken katılan ilâçlı su. [*İng.* Lye, bleaching liquid, laundry liquid; *Fr.* Lessive].
~ **takımı**, Fanila, gömlek, don, mendil gibi bir arada bohçaya sarılıp verilen hediye.
~ **taşı**, Üzerinde çamaşır yıkanan taş.
~ **teknesi**, ◘ Çamaşır leğeni.
~ **tokacı**, Çamaşıra vurarak onu temizlemeye yarayan tahtadan yapılmış âlet. [*Fr.* Palette pour battre le ligne, battoir].
çamaşırcı, i. Para ile başkalarının çamaşırını yıkayan kimse. [*İng.* Washer woman; laundryman; *Fr.* Blanchisseur].
~ **ayı**, *zool.* ◘ Ayı.
çamaşır.hane /çamaşırhâne/, b.i. ◘ **Çamaşırlık**.
çamaşırlık,-ğı, İ. § ❶ Evlerde çamaşır yıkama yeri olup, su ısıtmak için kazanı, ocağı ve musluklu tekneleri olur. [*Osm.* Çamaşırhane; *İng.* Laundry room, wash house; *Fr.* Lavoir, lavanderie]. § ❷ *dok.* Hasse, müslin, patiska, ince keten, bürümcük, sadakor, poplin, naylon v.b. gibi, çamaşır dikiminde kullanılan kumaşların genel adı. [*Fr.* Linge].
~ **süzgeci**, *döş.* Çamaşırlıktaki yer sularını toplayarak pis su döşemine ileten çukur. [*İng.* Laundry catch basin].

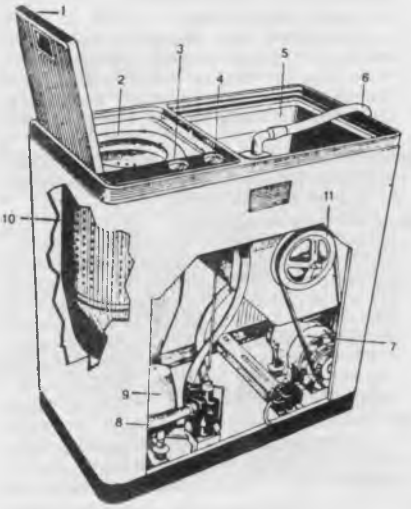

ŞEKİL: 119. — **ÇAMAŞIR MAKİNESİ**. 1. Otomatik kurutucu *(Kapak kapalı iken çalışır)*. 2. Kurutucu iç kazanı. 3. Ayarlanabilir zaman saati *(Yıkamayı otomatik durdurur)*. 4. Yıkama-boşaltma ayar düğmesi. 5. Paslanmaz çelik kazan. 6. Pompaya bağlı su nakli ve boşaltma hortumu. 7. Yıkama motoru .8. Kurutma motoru. 9. Su nakli ve boşaltma tulumbası. 10. Kurutucu dış kazanı. 11. Pülsatör kasnağı.

çamça, İ. ◘ **Çamçak**[1].
çamçak[1],-ğı, İ. *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Sazangiller *(Cyprinidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 36-50 sm., sırt ve anus yüzgeci kısa, bıyıksız, üstü pembe parıltılı yeşilimsi, böğrü açık kül rengi, karnı gümüşî renkte bir balıktır. Yumurtasından tarama yapılır. Avrupa tatlı sularında ve Türkiye'de göllerde yaşar. [*Lat. Leuciscus rutilus; İng.* Roach; *Fr.* Chevaine, chevesne].
☆ *Eşanl.* **kızılgöz**.
çamçak[2],-ğı, İ. < *çam.* § ❶ Ağaçtan yayvan bir tas şeklinde yapılmış, kulpsuz ve kapaksız su kabı. [*İng.* Wooden vessel; *Fr.* Écuelle en bois]. § ❷ Camdan, porselenden, billûrdan veya herhangi bir madenden yapılmış *(bazen kuplu)* içecek veya yiyecek kabı. § ❸ *mah.* Büyük tahta kepçe. *(Elbistan, Kula, Manisa)*. [*İng.* Wooden bowl for drinking water, large wooden ladle; *Fr.* Cruche en bois, écuelle].
çamgiller, ç.b.İ. *bot.* Açık-tohumlular *(Gymnospermae)* ın, Kozalaklılar *(Coniferae)* takımından, başlıca Kuzey Yarımkürede yayılmış olan, reçine taşıyan, bir evcikli, yaz kış yapraklarını dökmeyen ağaçları kapsayan ve 10 cinsi, yaklaşık olarak 210 türü bulunan familya. Yapraklar linear veya iğne biçimindedir. Erkek kozalaklar küçük, otsu. çok stamenli olup dişi kozalaklar çok pullu-dur. Tohumlar kanatlı veya kanatsızdır. Bu familyanın önemi, çeşitli türlerinin geniş ormanlar teşkil etmelerinden başka, sanayiye vermiş oldukları reçine, kereste, kâğıt hamuru gibi ekonomik değeri olan maddelerden ileri gelmektedir. Türkiye'de 4 cins *(çam, göknar, katranağacı, ladin)* ve 11 tür yetişmektedir. [*Osm.* Tennubiye; *Lat.* ve *İng. Pinaceae* = *Abietineae*; *Fr.* Pinacées, abiétacées].
çamız, i. *Erm. çamiç.* Kuru üzüm. [*İng.* Dried currants; *Fr.* Petit raisin blanc ou noir, pineau].
çamlamak, f. *(Bir yere)* çam ağacı dikmek.
çamlı, s. Çamı bol olan [*İng.* Covered with pines].
çamlık,-ğı, s. ve i. § ❶ Çamı bol olan *(yer)*, çam dikili bölge: *Çamlık arazi;* § ❷ i. Çam korusu, çam ormanı. [*İng.* Pine-forest; *Fr.* Pineraie, sapinière]. § ❸ Reçine çıkarılan Halep çamları ormanı.
çamoka, i. *zool.* ◘ **Çamuka**.
çamuka /çamu:ka/, i. *Yun. tsamauka, zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Gümüş-balığıgiller *(Atherinidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 10-15 sm. Atlantik Okyanusu, Karadeniz ve Akdeniz'de yaşar. [*Lat. Atherina hepsetus; İng.* Atherine; *Fr.* Athérine].
☆ *Eşanl.* **çambuka, tokmakbaş**.
~ **ağı**, *balıkç.* Dikine duran sarkık ağlardan ibaret yarım daire şeklinde ağ; gelgit sırasında deniz alçalınca balık tutmakta kullanılır; ağın açık yanı karadan yana dönük bulunur.
çamur, i. § ❶ *coğr.* ve *jeol.* Su ile karışıp ve içine batılır hale gelmiş, cıvıklaşmış toprak, balçık: *Çömlekçi çamuru, Lüleci çamuru.* [*Osm.* Vahil; *İng.* Mud, mire; *Fr.* Boue] § ❷ s. *mec.* Ötekine berikine bulaşan terbiyesiz, sulu, sırnaşık *(kimse)*. § ❸ *heyk.* Heykeltıraşların modele etmek, yani eserlerini cisimlendirmek için kullandıkları mütecanis ve kolay yoğrulur bir çeşit killi toprak olup ondan testi, çanak ve lüle gibi toprak işleri de yapılır. [*İng.* Moulding clay; *Fr.* Terre à modeler, boue]. § ❹ *arg.* Ziyaret. § ❺ *inş.* (a) Sulandırılmış toprak; (b) Duvar sıvamak için kullanılan ve çeşitli şekillerde, çeşitli malzeme ile yapılan harç [*İng.* Mud, cay; *Fr.* Boue]. § ❻ *coğr.* (a) Okyanusların birçok çökeltilerine *(özellikle organizma bakımından zengin çökeltilere /organik çamur/* verilen ad; (b) Kıtaların kenarında, nehir ve ırmakların ağzında biriken çöküntü. *(koloit, toz ve ince kumlardan oluşur.* [*İng.* Sediment, mud, deposit; *Fr.* Boue]. ◉ ~ **a batmak**, *dey.* Kötü duruma düşmek. [*İng.* To sink in mud; *Fr.* Tomber dans la boue]. ◉ ~ **a bulaşmak**, *dey.* § ❶ Kirli bir işe karışmak. § ❷ Sulu, sırnaşık kimselerle uğraşmak. [*İng.* To get involved in a dirty job, to come up against mean people]. ◉ ~ **a (çirkefe) taş atmak**, *dey.* Sataşkan *(saldırgan)* bir kimseye, sataşmasına fırsat verecek söz söylemek. [*İng.* To invite abuse from an impudent and aggressive person]. ◉ ~ **a düşmek**, *dey.* § ❶ Temiz olmayan bir iş içine girmek. § ❷ Lekelenerek yuvarlanmak. [*İng.* To sink in the mire of life; *Fr.* Tomber dans la boue]. ◉ ~ **a yatmak**, *arg.* § ❶ Borcunu ödememek, vaadini yerine getirmemek. ☆ *Eşanl.* **asmak ,takmak, kaynatmak**. § ❷ Keyifli olmak. ☆ *Eşanl.* **sekiz köşe olmak**. ◉ ~ **dan çekip çıkarmak** *(birini)*, *dey.* Onurunu tehlikeye düşüren bir durumdan kurtarmak. Yoksulluk, bilgisizlik gibi hallerden kurtarmak, elinden tutmak. [*İng.* To raise someone from the gutter, to save someone from a disreputable situation; *Fr.* Désembourber, Tirer quelqu'un de la boue]. ◉ ~ **u karnında** *(çiçeği burnunda)*, *dey.* Çok taze, taptaze. [*İng.* Very fresh] ◉ **balçık ~ u**, Göl ve derelerin dibinde toplanan ağdalı ve yapışkan çamur. [*Fr.* Vase]. ◉ **bataklık ~ u**, ◘ Bataklık. ◉ **buzul ~ u**, *jeol.* Buzul buzunun taşlara veya kayalara sürtünmesiyle oluşan çok ince parçacıklar bütünü. *(Bu çamur buz morenleri içine karışır, bazen de ergime suyuyle uzaklara sürüklenir; ergime sularının özelliği olan sütlü bulanık görünümler bu çamur yüzünden ortaya çıkar)*. [*İng.* Glacier mud; *Fr.* Boue glaciaire]. ◉ **çirkef ~ u**, *coğr.* ◘ Çirkef. ◉ **çömlekçi ~ u**, Çanak çömlek yapılan çamur olup, heykel çamuru ve lüleci çamurundan daha kabacadır. [*İng.* Potter's clay; *Fr.* Terre à potier]. ◉ **etkin ~ lar**, *tıp.* Çeşitli usullerle tedavi edici nitelikler katılmış radyoaktif çamurlar. [*İng.* Activated mud; *Fr.* Boues activées]. ◉

heykel ~ u, *heyk.* **Heykeltıraşların mermer, alçı veya tunçtan yapacakları eserlere model olan ve bu heykellerin vaziyet ve şekillerini evvelden tesbit eden maketleri yapmağa ve istenilen şekli kolayca meydana getirmeğe elverişli çamur.** [*Ing.* Clay; *Fr.* Terre plastique, **terre glaise**]. ◎ **lüleci ~ u**, Lüle ve fincan **yapılan ince** çamur olup pişirildiği zaman, **kırmızılaşır.** [*Ing.* Red-clay, pipe -clay; *Fr.* **Terre à** pipe]. ◎ **örek ~ u**, *inş.* Binalarda **sıva ve** harç olarak kullanılan çamur. [*Fr.* **Mortier** en terre]. ☆ *Yak. anl.* § ❶ **balçık.** § ❷ **bulaşkan, sataşkan.**

☆ *Karş.* § ❷ **kuru** toprak, § ❸ **kendi halinde kimse .**

~ arısı, *zool.* ◘ **Arı**[1] .

~ atmak (sıçratmak) *(birine), dey.* Birini kötü bir **işe** karışmış göstermek, bir kimseyi lekeleyecek **iftira**da bulunmak. [*Ing.* To throw, fling mud at someone, to Smirch; *Fr.* Couvrir *(qn)* de boue].

~ banyosu, ◘ **Banyo.**

~ dubası, *den.* Dip tarafı açılıp kapanan ve taraf **gemilerinin** dipten çıkardıkları çamurları **yükleyip** daha derin bir yere götürerek dökmekte kullanılan duba.

~ eşek arısı, *zool.* ◘ **Arı.**

~ ev, ◘ **Ev.**

~ gemisi, *den.* ◘ **Gemi.**

~ ığrıbı, *balıkç.* Denizin pek sığ ve çamurlu yerlerinde, dere ağızlarında çevirme suretiyle kaya balığı, karides, çağanoz ve tekir balığı avlamada kullanılan uzun bir ağ.

~ kalemi, *heyk.* Heykeltıraşların ve oymacıların çamurdan kabartma modeller işlemek için kullandıkları uçları hilâl şeklinde eğri veya düz kaşık gibi ucu yassıca yontulmuş şimşir kalemler olup, çeşitli şekillerde olurlar. Ressamlar için fırçalar ne ise heykeltıraşlar için de çamur kalemleri odur. [*Ing.* Boaster, roughing-chisel; *Fr.* Ebauchoir].

~ kaynağı, *jeol.* Yanardağ bölgelerinde veya kimi yerde bu bölgeler dışında sürekli olarak kaynayan çamurlu, bulanık sıcak su kaynağı. Bu kaynamada araya karışan gazların etkisi olur. [*Ing.* Mud volcano; *Fr.* Volcan de boue].

~ koşarları, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Yağmur-kuşları *(Charadriiformes)* takımının bir alt takımı. Kıyılarda yaşayan ve iyi koşan kuşlardır. Bazıları kurak, taşlık yerleri sever. **Yağmur -kuşgiller** *(Charadriidae)*, **Bataklık-kırlangıçgiller** *(Glareolidae)* **Çullukgiller** *(Scolopacidae)*, **koşargiller** *(Cursoriidae)*, **Kalın bacaklıgiller** *(Oedicnemidae)* gibi familyaları vardır. [*Lat.* ve *Ing. Limicolae; Fr.* Limicoles].

~ sandığı, *inş.* İnşaat için yapılan harcı karıştırmak ve gerektiği kadar alıp kullanmak için duvarcıların yanlarında bulundurdukları alçak kenarlı tahta tekneler olup, rençperler harmandan omuzlarında getirdikleri çamur teknelerinin muhteviyatını bunun içine boşaltırlar. [*Ing.* Trough; *Fr.* Auge].

☆ *Eşanl.* **tekne.**

~ seli, *coğr.* Yarı kurak bölgelerde yağmur sularının veya eriyen karların yamacı kaplarcasına çamurlu, bulanık olarak akmaları. Çamur seli, sanki bir lâv akıntısı gibi, önüne gelen ufak parçaları silip süpürerek akar. [*Ing.* Sheetflood; *Fr.* Ruissellement en nappe].

~ semenderi, *zool.* ◘ **Semender.**

~ tahtası, § ❶ *inş.* Heykeltıraşların çamur-koymak ve oradan alıp işlemek için daima yanlarında bulundurdukları düz tahta. [*Fr.* Tablette]. §§ ❷ Duvarcıların duvar işlerken iskele üzerine koyup içine çamur doldurdukları düz veya kollu tahta.

~ tarağı, *bayınd.* Bir bağlantı kanalının çamurlarını temizlemeye yarayan araç.

~ teknesi, *inş.* Rençberlerin çamur taşımak için omuzlarına aldıkları üç tarafı kenarlı ve üstü ve ön tarafı açık, kollu ufak sandık şeklinde kap.

~ tıkama, *mad. oc.* Kömür ocaklarında yan ginları ve kömür kızışmalarını söndürmek için yapılan islem. Yanmayan ince maddeden, genellikle kazan külleri, su ile karıştırılarak yangın alanına sevkedilir ve yangının hava ile teması önlenir.

~ volkanı, *jeom.* Çamurun yeryüzüne çıkmasıyle oluşan volkan; bu çamurlar, yeraltı gazlarının kil ve marnlı oluşuklar üzerine yaptığı basıncın etkisiyle meydana gelir. [*Ing.* Mud volcano; *Fr.* Volcan de boue].

~ yağmuru, *meteor.* ◘ **Yağmur.**

~ yatağı, *coğr.* § ❶ **Bir tuzlanın başına ve en yüksek yerine konan hazne; iki büyük gelgit arasında beslenmesi için gerekli suların depo edilmesini sağlar.** § ❷ ◘ **Çamurlu yer.**

~ yılanı, *zool.* ◘ **Yılan.**

~ yılanıgiller, *zool.* Başları ve kuyrukları çok kısadır. Pulları düzdür. Güney Amerika'da yaşayan zehirsiz yılanları içine alır. **Çamur yılanı** *(Ilysia scytale)*, **Kızıl yılan** *(Cylindrophis rufus)* en iyi bilinen türleridir.

çamurcuk.-ğu, i. *zool.* Sazangiller *(Cyprinidae)* familyasından sazandan küçük, eti lezzetsiz bir göz ve bataklık balığı.

çamurcul-kaplumbağagiller, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının, Kaplumbağagiller *(Testudinita)* takımının, Döner-boyunlular *(Pleurodira)* alt takımından bir familya. Afrika, Madagaskar ve Güney Amerika'da tatlı sularda yasarlar .Başlıca cinsi **Arraus Kaplumbağası** *(Podocnemis)* dır. **Tulgalı çamurcul** *(Pelomedusa galeata)* iyi bilinen türüdür. [*Lat.* ve *Ing. Pelomedusidae; Fr.* Pelomédusidés]

çamurcul.kurbağagiller, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan amfibyumlar *(Amphibia)* sınıfının, Kurbağalar *(Anura)* takımının Kuralsız-obruklular *(Anomocoela)* alt takımına giren bir familyası. Kuzey Amerika, Avrupa, Batı Asya ve Yeni Gine'de yaşarlar. **Sarmısak kurbağası** *(Pelobates fuscus)* türü iyi bilinir. *Pelodytes* ve *Megalophrys* cinslerini kapsar. [*Lat.* ve *Ing. Pelobatidae; Fr.* Pélobatidés].

çamurcun, i. *zool.* Göl ve bataklıklarda bulunan küçük bir ördek cinsi. [*Ing.* A kind of duck living in lakes and bogs].

çamurlama, i. *trm.* Fidanların köklerinin, su toprak ve sığır gübresinden ibaret bir bulamaca daldırılması. [*Ing.* Wetting the roots; *Fr.* Pralinage].

çamurlamak(-i), f. § ❶ **Çamur sürmek, çamurla sıvamak.** [*Ing.* To soil with mud,cover with accusations; *Fr.* Crotter]. § ❷ *mec.* **Kötülemek, iftira etmek.**

☆ *Yak. anl.* § ❶ **sıvamak .**§ ❷ **kirletmek, pislemek, lekelemek, leke atmak, halel getirmek .**

☆ *Karş.* **temizlemek, arıtmak, temize çıkarmak.**

çamurlanma, i. Çamurla dolma, çamurla dolmuş şeyin durumu: *Bir kanalın, bir limanın çamurlanması.*

çamurlanmak ,nsz. f. Üzerine çamur sürülmek veya bulaşmak; *Esvabın çamurlanmış.* [*Ing.* To be covered or soiled with mud; *Fr.* Être crotté].

çamurlaşmak, nsz. f. § ❶ Çamur haline gelmek. [*Ing.* To become mud]. § ❷ *mec.* Sataşmaya koyulmak. [*Ing.* To become aggressive; *Fr.* Devenir aggressif].

çamurlatmak(-i,-e), f. Çamur sürdürmek, çamurla sıvatmak. [*Ing.* To splash mud, to soil; *Fr.* Faire crotter].

çamurlu, s. § ❶ Çamur bulaşmış, çamurla kaplanmış, üstünde çamur bulunan: *Yollar çok çamurlu.* [*Ing.* Muddy, miry; *Fr.* Fangeux, -euse, vaseux,-euse, couvert de boue]. § ❷ *(su hk.)* Çok bulanık, içinde toprak bulunan ve çamur renginde olan: *Çamurlu su.*

~ deniz ığrıbı, *balıkç.* ◘ **Çamur ığrıbı.**

~ yağmur ,*coğr.* ◘ **Yağmur.**

muru çok olan yer: *Bahçenin o tarafı çamur-*

çamurluk.-ğu, i. § ❶ Çamurla kaplı veya çaru çok olan yer: *Bahçenin o tarafı çamurluk olmuş.* [*Ing.* Quagmire; *Fr.* Bourbier]. § ❷ Paçaları çamurdan korumak için ayağa takılan tozluk. [*Ing.* Gaiter; *Fr.* Guêtre]. § ❸ *tekn.* Araba ve otomobil gibi tekerlekli taşıtlarda çamurun sıçramasını önlemek için tekerleklerin üst kısmına konan siper. [*Ing.* Mud-guard; *Fr.* Garde-crotte, garde - boue]. § ❹ Bazı bina kapılarının yanlarına konan ve ayakkabıların çamurunu temizlemeye yarayan demir parçası. [*Ing.* Boot - scraper].

~ paspas, Giriş kapılarının önüne konulan parmaklık şeklinde yapılmış madenî paspas.

çamuryılanıgiller, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının, Pullu-sürüngenler *(Squamata)* takımının, Yılanlar *(Ophidia)* alt takımının, Boalar *(Boaeformia)* bölümüne giren bir familyası. Başları ve kuyrukları çok kısadır. Pulları düzdür. Güney Amerika'da yaşayan zehirsiz yılanları içine alır. **çamur yılanı** *(Ilysia scytale)*, **kızıl yılan** *(Cylindrophis rufus)* en iyi bilinen türleridir. [*Lat.* ve *Ing. Ilysiidae; Fr.* Ilysiidés].

çan, i. < *esk. T. çang.* § ❶ Çınlayan madenden, saksı biçiminde, türlü boyda yapılan, içinde sarkan tokmağın kenarlara vurması ise ses çıkaran ve işaret vermek için kullanılan âlet: *Kilise çanı, sis çanı.* [*Ing.* Bell; *Fr.* Cloche]. ◘ *ŞEKİL: 120.* — **ÇAN.** § ❷

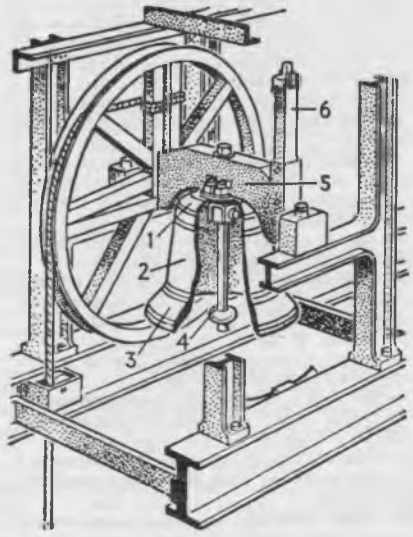

ŞEKİL: 120. — **ÇAN.** 1. Tepe *(taç).* 2. Bel. 3. Ses kuşağı. 4. Çan dili *(tokmak).* 5. Çan göbeği .6. Destek.

sp. (Boks'ta) Dönemlerin başlangıç ve bitimini bildirmek için kullanılan uyarıcı. [*Ing.* Gond]. ☆ *Eşanl.* **gong.** § ❷ *mim. Bazı sütun başlıklarının başlık tablasından tepe bileziğine kadar olan kısmının genel biçimi.* § ❸ *tekn.* Basınçlı hava ile dolu olan ve havanın esnekliğinden yararlanıp, belli zamandaki akış miktarını düzenlemek amacıyle pistonlu bir pompanın püskürtme borusu üzerine yerleştirilen madenî hazne. § ❹ *tekn.* Tablalı sütun donanımı. ◎ **askılı ~**, *elek.* Gerilimi ve sayısı değişen eklemli izolatörler zincirinin bir elemanı. ◎ **çift ~**, *elek.* İç içe geçirilmiş ve tabanları birbirine iyice kaynatılmış, değişik çapta, içi boş iki porselen silindirden meydana gelen sistem. ◎ **dalma ~ ı**, *den.* ◘ **Dalma.** ◎ **~ ına ot tıkamak (tıkmak)**, *dey.* **Sesini** çıkarmayacak, kötülük edemeyecek bir hale koymak, zararsız hale getirmek. [*Ing.* To silence; *Fr.* Réduire qn au silence, interdire la parole à qn].

~ biçimi çatı, *mim.* ◘ **Çatı.**

~ biçimi Sütun başlığı, *mim.* Ters konmuş çana benzeyen eski Mısır sütun başlıklarına verilen ad. [*Osm.* Cers-i-yüş-şekil; *Ing.* Bell-shaped; *Fr.* Campaniforme].

~ çalgısı, *müz.* Birkaç çanın birden çalmasını taklit eden çalgı. [*Fr.* Carollon].

~ çalmak, *mec. dey.* Aleme bildirmek, her kese ilân etmek. [*Ing.* To make a great fuss about something; *Fr.* Donner une grande publicité à qch].

~ çatması, İçerisine çan asılmak için kule içine ağaçtan yapılmış iskelet.

— **çiçeği**, *bot.* İkiçeneklikler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Çançiçeğigiller *(Campanulaceae)* familyasından, Kuzey yarımkürede, özellikle Doğu Akdeniz bölgesinde pek yaygın 250 kadar türü bulunan, taç kısmı küçük bir çan biçiminde olduğu için bu adla anılan bir süs bitkisi cinsi. *C. rapunculus türü* bir sebzedir; kökleri ve yaprakları salata olarak yenir. C. persicoefolia çok yıllık sevimli ve dayanıklı bir süs bitkisidir. *C. trachelium*'un kökleri kalın, beyaz ve liflidir. beyaz, pembe veya mavi çiçekleri 30-40 sm. uzunluğunda bir salkım meydana getirir. *C. pyramilis* Illiria'da yetişen iki yıllık dayanıklı. 1,30-1,50 m. boyunda ve güzel piramit görünüşünde demet halinde, mavi çiçekli bir bitkidir. **Güzel Çan çiçeği** *(C. Glomerata)* türü iyi bilinmektedir. [*Osm.* Cersiye zühre-i; *Lat. Campanula; Ing.* Bell-flower; *Fr.* Campanule]. ◘ *ŞEKİL: 130.* — **ÇİÇEKLER**; *ŞEKİL: 93.* — **SÜS BİTKİLERİ**.

☆ *Eşanl.* **boru çiçeği.**

— **çiçeğigiller**, *bot.* İki-çeneklikler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Çançiçekleri takımından, çoğunluğu ılıman ve subtropikal bölgelerde, az bir kısmı tropikal bölgelerin yüksek yerlerinde yetişen otsu bitkileri kapsayan, yaklaşık olarak 60 cins ve 1500 kadar türü bulunan bir familya. Yaprakları almaşık olup çiçekleri erdişi, aktinomorf veya zigomorf, tek veya durumlar halindedir. Türkiye'de 10 kadar cins ve 100'den fazla türü yetişir. [*Lat.* ve *ing. Campanulaceae; Fr.* Campanulacées].

— **eğrisi**, *mat.* İhtimaller hesabında, tekrarlanmış bir denemeler dizisindeki yanlışların normal diye adlandırılan dağılımı.

— **hayvanı**, *zool.* Bir hücreli hayvanlardan Kirpikliler *(Ciliata)* sınıfının, Çevrekirpikliler *(Peritricha)* takımından bir cins. Kasılabilen bir sapla kendini bir yere bağlayan, vücudu çan biçiminde olan ve ağız alanında bir sıra hareketli kirpiği kapsayan, tatlı sularda yaşayan türleri içine alır. [*Lat.* ve *Ing. Vorticella; Fr.* Vorticelle].

— **iskelesi** ,*mim.* ◘ **Çan kulesi.**

— **izolatör**, *telekom.* Küçük bir çan biçiminde porselen izolatör.

— **kulesi**, *mim.* Kiliselerin yanında çan çalmak ve sesini bütün şehre duyurmak için yüksek olarak yapılan kuleler olup, bunların içinde bir veya daha çok büyük çanlar asılı olup aşağı taraftan ipler veya iskele üzerine kurulmuş çarklar vasıtasıyle bu çanlar tahrik olunarak çalınır. [*Ing.* Bell-tower, Belfry; *Fr.* Clocher, campanile].

— **kuşu**, *zool.* Kotingagiller *(Cotingidae)* familyasından, erkeği beyaz veya esmer beyaz, dişisi yeşilimsi olan *Procnias* cinsinden ötücü bir kuş. Tropik Amerika'da yaşar. Erkeğin yüzünde çok ince ve uzun etli uzantılar bulunur, Madenî sesleri vardır. [*Lat. Procnias nivea; Ing.* Bellbird; *Fr.* Araponga, oiseau -cloche].

— **şamandırası**, ◘ **Şamandıra.**

— **tokmağı**, Çanlara vurarak ses çıkarmak için içlerine vepa dışlarına asılan ve ucu topuzlu kol. [*Ing.* Clapper; *Fr.* Battant].

— **üzengisi**, *mim.* Kilise çanlarını taşıyan ahşap çatmaların çan asılan kısmı. [*Ing.* Stock; *Fr.* Sommier].

çanak,-ğı, i. *esk. T. çan.* § ❶ Pişirilmiz topraktan yapılma, küçük, yuvarlak ve yayvan kâse *(kap)*, [*Ing.* Pot, pan, bowl; *Fr.* Pot, plat bol, écuelle]. § ❷ *bot.* Periant çift olduğu takdirde çiçeğin genellikle yeşil renkli dış örtüsü. [*Osm.* Ke's; *Lat. Calix; Ing.* Calyx; *Fr.* Calice]. ☆ *Eşanl.* **kaliks,** § ❸ Arap harflerinin bazılarının çanak gibi yukarıya doğru açık olan çukurca kısım. § ❹ *inş.* Türk usulü apteshanelerde taşın deliğine alttan konulan ve çanak şeklinde olan delikli ve sırlı künk. [*Fr.* Cuvette]. § ❺ *fiz.* Bir barometre borusunun iç kısmının daldırıldığı civa dolu, yeter derecede geniş küçük kap. § ❻ *jeol.* Eniyle boyu hemen hemen birbirine eşit olan tekne. § ❼ *jeom.* Dışarıya doğru akışı olmayan toprak çöküntüsü. § ❽ *mim.* (a) Küresel bir tonozda kaplama kemer taşlarının yaptığı kümbet; (b) Dor sütun başlığının tablası altında yapılan yastık taşı biçiminde silme. [*Ing.* Echinus, ovolo, quarter-round; *Fr.* Échine]. § ❾ *zool.* (a) Tavuğun yumurtalığında, yumurtayı taşıyan kapsül; (b) Selenterelerden polip öbeklerinde, her polipin çevresinde meydana gelen kitinsi veya boynuzsu maddeden boncukların her biri; (c) Mercanlarda, polipleri koruyucu borucuklar topluluğundan meydana gelen kireçten kılıf. [*Ing.* Calix; *Fr.* Calice]. ◉ — **lı barometre**, *fiz.* ◘ **Barometre.** ◉ **başlık çanağı**, *mim.* ◘ **Başlık.** ◉ **dağ arası** —, *jeom.* ◘ **Dağ**[2] ◉ **dış** —, *bot.* Bazı çiçeklerde bulunan, çanağın dışında, çanağa benzeyen ikinci bir halka. [*Lat.; Ing.* ve *Fr. Epicalyx*]. ☆ *Eşanl.* **epikaliks** ◉ **düşücü** —, *bot.* Bazı çiçeklerde çanak çok erken çağda veya daha geç, meyve oluşmadan evvel ergeç düşer, bu takdirde çanak düşücüdür. [*Lat. Caducus*]. ◉ **kalıcı** —, *bot.* Gelişerek olgunlaşmış meyvenin tabanında veya etrafında devamlı olarak kalan çanak [*Ing.* Persistent calyx; *Fr.* Calice persistent] ☆ *Eşanl.* **persistens** ◉ **kan çanağı gibi**, *dey.* Çok kızarmış *(göz hk.)* [*Ing.* Barber's bleeding basin, an eye red with rage]. ◉ **korolloit** —, *bot.* Korollaya benzeyen çanak. [*Ing.* Corolloid calyx; *Fr.* Calice corolloide]. ◉ **tiyatro çanağı**, *tiy.* Eskiden oyuncuların seslerini yansıtmak için sahnenin önüne koydukları tunçtan çanak.

— **açmak**, *dey.* Kendine zorla söz getirmek. [*Ing.* To beg, to invite *(insult, quarrel, etc.)*].

— **bastı**, *mutf.* Evde hazırlanan sucuk içi.

— **boğazı**, *bot.* Çanak tübünün üst ucuna verilen ad.

— **çömlek**, Topraktan yapılan tabak, bardak, testi, tava, fincan, tencere gibi türlü kaplara verilen ad. [*Ing.* Pottery, earthenware, utensils, pots and pans; *Fr.* Vaisselle de terre, poterie].

— **gibi (kadar)**, *dey.* Büyük *(ağız ve kaplar hk.)* [*Ing.* Large *(mouth)*].

— **likeni**, *bot. Lecanoraceae* familyasından taşların ve ağaç kabuklarının üzerinde yetişen kabuklu diken. [*Lat., Ing.* ve *Fr. Lecanora*].

— **tutma**, *dey.* Dalkavukluk, yüze gülerek çıkar sağlama. [*Osm.* Kâselislik; *Ing.* Sycophancy, parasitism; *Fr.* Parasitisme, adulation, flagornerie].

— **tutmak**, *dey.* § ❶ Dilenmek. [*Ing.*. To beg; *Fr.* Mendier]. § ❷ *mec.* Hareketleriyle veya sözleriyle kötü bir karşılığı hak etmek. [*Ing.* To invite *(insult, quarrel, etc.)*; *Fr.* S'éxposer à un mauvais traitement par ses actes].

— **üzengi**, Basılan yerî tabanın büyük bir kısmını kaplayacak kadar geniş olan üzengi. [*Ing.* Cylindrical stirrup].

— **yalama**, *dey.* ◘ **Çanak tutma**

— **yalayıcı**, *dey.* Dalkavuk. [*Osm.* Kâselis; *Ing.* Sycophant, parasite; *Fr.* Parasite, adulateur,-trice].

— **yaprağı**, *bot.* Çiçekte çanağı meydana getiren az farklılaşmış yeşil yapraklardan her biri. [*Osm.* Varaka-ı ke'sî; *Ing.* Sepal; *Fr.* Sépale]. ◘ *ŞEKİL: 98.* — **BİTKİ.**

☆ *Eşanl.* **sepal** .

— **yoğurdu**, Çanak içinde mayalandırılmış yoğurt.

— **yöresi**, *coğr.* Birbiri yakınında birçok çanakların bulunduğu yer.

çanakçı, i. Çanak yapan veya satan kimse. [*Ing.* Potter, seller of pottery; *Fr.* Qui fabrique ou vend de la poterie, potier].

çanakçılık,-ğı, i. Çanakçının işi, mesleği; bir zanaat şekli, aynı zamanda bir güzel sanat dalıdır. *(«Sırlı çanak» tarihten önceye ait bir uygarlık devri olup, doğuşu bakımından Orta Asya'ya düşer.)* [*Ing.* Pottery works, potter's art; *Fr.* Poterie, métier du potier].

Çanakkale, öz.i. *coğr.* Türkiye'nin Kuzey Batı Anadolu'daki illerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı.

çanaklık,-ğı, i. < *çanak.* § ❶ *den.* Eskiden gemi direklerindeki gözetleme yeri; Gemilerin direkleri yukarısında, etrafı gözetlemek ve deniz savaşlarında düşmana yukarıdan silâh atmak için üstüne çıkılan sepet gibi şerefe ve kule. [*Ing.* Top of a mast; *Fr.* Hune, gabie]. § ❷ *mim.* Sütun başlığının tepe bileziği ile başlık tablası arasındaki bölümü.

☆ *Eşanl.* **şapka çanaklığı.** ◉ **civadra** —, *den.* ◘ **Civadra.**

— **astarı**, *den.* Gabya yelkenlerinin çanaklığa degdikçe ve süründükçe zedelenmemesi için yelkenlerin kıça kalan yüzlerine dikilen enlice astar.

— **feneri**, *den.* Eskiden kumandan gemilerinde kumandan forsu makamında geceleyin çanaklı arkalarına kaldırılan ve yakılan fener. Halen grandi direği şapkasında yakılmakta ve kumandan feneri denilmektedir, tek direkli gemilerde pruva direğine kaldırılır.

— **palangası**, *den.* Gabya serenleri üzerine kontra mantilyalık etmek ve gabya çarmıklarını doldurmak ve sübye kabasorta donanımlarına ağır galan hizmetlerde kullanılmak üzere tertip edilmiş palanga. Bir makara ve bir tornodan ibaret olup bu palanganın makarası kancalı olmakla beraber uzun sapanlı olup da sapan üzerine radansalı bir uzun sapan daha eklenmiştir.

— **siperi**, *den.* Eski zırhlılarda çanaklıkların etrafına çelik saçtan yapılmış siperler. Bu siperler arkasında küçük seri ateşli toplar da bulundurulurdu.

— **tirizi**, *den.* Çanaklığın üzerine gurcata kollarının karşılarına konmuş tirizler.

çanaksı*, s. Çanağa benzeyen, çanak gibi. [*Osm.* Ke'siyyüşşekil; *Ing.* Caliciform; *Fr.* Caliciforme].

— **hücreler**, *dokb.* ◘ **Hücre.**

— **memecikler**, *anat.* Dilin üzerindeki etrafı çukur memecikler. [*Fr.* Papilles calicicoles].

çanak.yaprak*.-ğı, b.i. *bot.* ◘ **Çanak yaprağı;** ◉ **ayrı — lar**, *bot.* ◘ **Ayrı.** ◉ **bitişik** —, *bot.* Çanak yaprağı birbirine bitişik olan yaprak biçimi. [*Fr.* Calice gamosépale]. ◉ **bitişik** — **lı**, *bot.* Çanak yaprakları birbirine bitişik *(yapraklar hk.)* [*Ing.* Gamosepalous; *Fr.* Gamosépale]. ◉ **bitişik** — **lılar**, *bot.* Çanak yaprakları birbirine bitişik olan bitkiler. [*Osm.* Mütelâsik-ül-vüreykat-ı ke'siye; *Ing.* Gamosepalous plants; *Fr.* Plantes gamosépales].

çanak.yapraksı*, b.s. *bot.* (a) Çanakyaprak biçiminde olan; (b) Yeşil olduğu zaman taç için de kullanılır. [*Ing.* Sepaloid; *Fr.* sépaloïde].

çancı, i. § ❶ Çan yapan veya satan kimse. § ❷ Çan çalmakla görevli kimse. [*Ing.* Bell ringer, sexton; *Fr.* Sonneur de cloches].

çançan, i. *It. cianciare, yans.* § ❶ Uzun süre yapılan konuşma; sürekli ve yüksek sesle edilen gevezelik. [*Ing.* A repeated clanging and jangling; *Fr.* Bavard, gueulard]. § ❷ Çanın çıkardığı ses.

— **etmek**, *dey.* Gevezelik etmek, boz konuşmak. [*Ing.* To chatter, babble, chat; *Fr.* Jacasser, jaser, papoter].

çan.çiçekleri, b.ç.i. *bot.* İki-çeneklikler *(Dicotyledoneae)* sınıfından, bitişik taçyaprakları, kaliks ve korollası 5 er parçalı, anterleri yaklaşmış veya birleşik, 5 stamenli, meyvası kapsül veya aken olan bitkileri kapsayan bir takım. **Bileşikgiller** ve **Çançiçeğigiiler** familyaları vardır. [*Osm.* Cersiyeler; *Lat.* ve *Ing. Campanulatae, Campanulales; Fr.* Campanulales].

çandır, s. < *çang.* toz > *çangdır. A. h.d.* (a) Arpa ile buğdayın karışmasından meydana gelen; (b) *(Koyun v.b. hk.)* Karışık cins, safkan olmayan. [*Ing.* Sheep of mixed breed, of mixed breed].

☆ *Eşanl.* **melez, soyubozuk.**

çangal, i. § ❶ Takılmış, fazla olmuş şey § ❷ Ölmüş koyunun baş koyuna emdirilen yavrusu. [*Ing.* Small copper bucket].

çangıç,-cı, i. ◘ **Zangoç.**

çangıl çungul, b.s. Kaba ve zevksiz ses çıkaran: *Çangıl çungul altınlar takınmış.* [*Ing.* With a clanging noise, with a harsh, grating voice].

çangır çungur, b.z. Kaba ve zevksiz ses çıkararak: *Tencereler çangır çungur devrildi.*

çangırdamak, nsz. f. *yans. (Maden şeyler)* düşerek veya birdenbire çarparak gürültü çıkarmak. [*Ing.* To clang continuously; *Fr.* Cliqueter].

çangırtı, i. *müz.* § ❶ Çarpma veya düşme sonucu nesnelerden çıkan ses. [*Ing.* Clanking,

jangling sound; *Fr.* Cliquetis] § ❷ Çangırdama sesi; toplu çan seslerinin uğultusu. [*Ing.* Ringing *(of bells)*; *Fr.* Sonnerie].

Çankırı, öz.i. *coğr.* Türkiye'nin Orta Anadolu'nun kuzeyindeki illerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı.

çan.kulesi, b.i. ◘ **Çan.**

çanlı, s. Çanı olan. [*Ing.* Furnished with a beli or gong].

çanlık,-ğı, i. *müz.* Çan yeri, kilisenin çan kulesi. [*Ing.* Bell tower, belfry; *Fr.* Clocher].

çanta /çan:ta/, i. Kösele *(meşin)*, deri, bez, plastik gibi hafif gereçlerden yapılıp büyüklüğüne göre para, evrak, yiyecek koyup taşımaya yarayan, açılıp kapanabilen kap: *El çantası, Yol çantası, Para çantası.* [*Ing.* Sack, case, bag, pouch, purse; *Fr.* Sac, pochette, besace, portefeuille, serviette]. ◘ *ŞEKİL: 121.* — **ÇANTALAR.** ◉ **~ da keklik,**

ŞEKİL: 121. — **ÇANTALAR.** 1. Seyahat çantası. 2. Kamp çantası. 3. Çilingir çantası .4. Tahsildar çantası. 5. Kadın el çantaları.

dey. Elde edilmiş sayılan şey. [*Ing.* In hand, in the bag; *Fr.* C'est tout assuré, c'est garanti, l'affaire est dans le sac]. ◉ **arka ~ sı,** *ask.* Erlerin sırtta taşıdıkları, içine veya üzerine arazide gerekli olan şeyler konulan çanta. [*Ing.* Knapsack, haversack; *Fr.* Havresac]. ◉ **avcı ~ sı,** *ask.* ◘ **Arka** ◉ **dağ ~ sı,** *ask.* ◘ **Dağ**[2]. ◉ **donatım ~ sı,** *sin.* ◘ **Donatım.** ◉ **gemici ~ sı,** *den.* Bir deniz erinin veya gemicinin eşyalarını koyduğu büyük ve küçük iki torba çanta ◉ **sırt ~ sı,** *avc.* Madenî çerçeveyle bez veya brandadan yapılmış, kayışla sırtta taşınabilen, kamçılarla dağcıların eşyalarını taşımakta kullandıkları çanta. [*Fr.* Sac tyrolien, sac à dos].

~ çiçeği, *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Aslanağzıgiller *(Scrophulariaceae)* familyasından, anayurdu Amerika olan, ayakkabı biçiminde, sarı, beyaz veya erguvan rengindeki güzel çiçekleri için bahçelerde yetiştirilen bir bitki cinsi. [*Lat. Calceolaria; ing.* Slipperwort; *Fr.* Calcéolaire].

çantacı /çan:tacı/, i. § ❶ Çanta yapan veya satan kimse. [*Ing.* Maker of or dealer in bags, etc.] § ❷ *avc.* Kara avcılığında, avcının yanı sıra yürüyerek çantasını taşıyan kimse § ❸ *tar.* Osmanlı padişahlarının, saray dışında bulundukları sırada, içinde altın bulunan çantalarını taşıyan enderun hazinesi memuru. [*Ing.* Purse-bearer of the Sultan].

çantacılık,-ğı, i. Çanta yapma sanatı veya çanta satma işi.

çap,-pı, i. *Erm.* Genellikle cisimlerin genişliği: *Topun çapı, Merminin çapı.* [*Osm.* Kutur; *Ing.* Diameter; *Fr.* Diamètre] § ❷ Büyüklük, hacim, cüsse: *İri çapta bir adam.* [*Ing.* ve *Fr.* Dimension] § ❸ Bina veya arsanın boyutlarını ve sınırlarını gösteren harita ve plan. [*Ing.* Plot, plan; *Fr.* Plan] § ❹ Tüfek ve top namlularının iç genişliği. [*Ing.* ve *Fr.* Calibre] § ❺ Değer veya ölçü: *Bu çapta bir eser* § ❻ *mec.* Ölçü, değer: *Dünya çapında* § ❼ *tar.* Eskiden ebniye nezareti tarafından inşaat için verilen ruhsatiye tezkereleri olup yapının ne büyüklükte ve ne şekilde olacağı bu çaplarda yazılı bulunurdu § ❽ *anat.* Bir organizmadaki damarın veya herhangi bir kanalın iç açıklığı § ❾ *fot.* Kesilecek fotokopilerin üstüne koyulan, cam veya madenden belli ölçülere göre yapılmış levha § ❿ *huk.* Tapuya kaydolunan kadastrosu yapılmış gayrimenkuller için, tapu dairesince verilen ve gayrimenkulün haritadaki yerini ve durumunu gösteren çizgili belge § ⓫ *mat.* (a) **Bir dairenin,** herhangi kapalı bir eğrinin veya bir kürenin merkezinden geçen ve o eğrilerin çevresiyle sınırlı olan doğru parçası; (b) Bir eğrinin paralel kirişleri sisteminin orta noktalarından meydana gelen çizgi ◉ **~ ına getirmek,** Bir ağaç kütüğünü belirli ölçülerde balta veya testere ile keserek yapı kerestesi haline koymak, yani eni boyu belirli ölçülerde dört köşelemek, gönyelemek. [*Osm.* Çarkûşe etmek veya kasmak; *Ing.* To create a favorable occasion; *Fr.* Equarrir]. ◉ **~ tan düşmek,** *dey.* ve *arg.* Değeri, gücü azalmak, çalışmayacak hale gelmek. Artık iş göremeyecek, kendisinden iş beklenemeyecek bir hale gelmiş olmak: *İş yok onda, çaptan düşmüş o artık.* [*Ing.* To be undersized]. ◉ **atomik ~ lar,** *kim.* ◘ **Atomik.** ◉ **bir gökcisminin görünür ~ ı,** *astr.* Bir gözlem yerinden nokta halinde görünmeyen bir gök cisminin görüntüsünü içine alan açı ◉ **bir nokta cümlesinin ~ ı,** *mat.* Bu cümlenin herhangi iki noktası arasındaki uzaklığın üst sınırı. ◉ **eğrilik ~ ı,** *opt.* Bir cam parçası içine oyulmuş, eğrilik yarıçapı kesinlikle bilinen optik yüzey, ◉ **eşlenik ~ lar,** *mat.* (a) Her biri ötekine paralel olan bütün kirişleri ikişer eşit parçaya bölen iki doğru parçası; (b) Yuvarlak bir şekli simetrik iki parçaya bölen doğru: *(Bir çehrenin çapı)* ◉ **kereste ~ ı,** İnşaatta kullanılan direk ve ağaçların kalınlık ve genişlik ölçüsü ◉ **mimar ~ ı,** Eski Yunan ve Roma mimarisinde çeşitli parçalar arasındaki nisbetleri tâyin etmek için kabul edilmiş olan ölçü olup o binada kullanılacak sütunların en kalın yerlerindeki çapının yarısına eşittir. [*Ing.* ve *Fr.* Module].

~ artımı, *orm.* Belirli bir süre içersinde bir ağacın çapında meydana gelen artma miktarı. [*Osm.* Kutur tecessümü; *Ing.* Diameter increment; *Fr.* Accroissement de diamètre].

~ çekme, *ağ. iş.* Ağacın, yapısındaki nem oranının azalmasına bağlı olarak çapı veya özışınları yönündeki küçülmesi.

~ klavuzu, *otom.* Yatakları birbirine uydurmak için kullanılan bir sürü kesici parça taşıyan sert bir çubuk. [*Ing.* Boring bar; *Fr.* Arbre, tige].

~ pergeli, *otom.* Temas vasıtasıyle herhangi bir şeyin iç veya dış çapını ölçmeye yarayan ayarlanabilen bir âlet. [*Ing.* Calibre compasses, calibres; *Fr.* Cercle].

~ vurmak, *tar.* ◘ **Balta asmak.**

çapa /ça:pa/, i. *lt. zappa.* § ❶ *trm.* Tarla ve bahçelerde toprağı işlemek için kullanılan ve çok defa bir tarafı düz, öteki tarafı çatal şeklinde olan uzun veya kısa ağaç saplı demir, kazı âleti. [*Ing.* Hoe; *Fr.* Houe]. ◘ *ŞEKİL: 521.* — **TARIM ALETLERİ.**; *ŞEKİL: 43.* — **BAHÇE ALETLERİ.** § ❷ i. *den.* ◘ **Demir**[2] § ❸ *inş.* Yapılarda harç ve çamur karıştırmaya yarayan, bir sapa dikey olarak takılmış el genişliğinde ve küçük bir kürek şeklinde âlet. [*Ing.* Broad hoe; *Fr.* Bêchoir] § ❹ Dayanıklılık ve sükûnet sembolü. Umudun kötü günlerde bizi ayakta tuttuğunu gösterir. Çapa, bu umudu temsil eder. Bu sembol ilk Hıristiyan anıtlarında görülür § ❺ *mad. oc.* Taş ocaklarında çalışmasına engel olan toprağı çıkarıp atmak için taşçının kullandığı kısa kollu ve geniş kazma ◉ **bağ ~ sı,** *trm.* Bağ kütükleri arasındaki toprağı kabartıp yumuşatmakta kullanılan çapa ◉ **bahçe veya bostan ~ sı,** *bahç.* Bahçelerde toprağı çapalamaya yarayan demirden el aracı. *(Bir yanı çapa öteki yanı dil biçiminde sivri uçlu veya çatallı olur).* ◉ **borda. ~ sı,** *den.* ◘ **Borda.** ◉ **çatal ~,** *trm.* ◘ **Çatal.**

~ bedeni, *den.* Bir çapanın anelesi ile memesi veya kollarının birleştiği nokta arasında kalan diklemesine kısım. *(Demirin çipos u buradan geçer).* [*Ing.* Shank; *Fr.* Verge]. ◘ *ŞEKİL: 149.* **DEMİR.**

~ tarımı, *coğr.* Çapa ile yapılan tarım. İlk insanların başvurdukları bu ekim usulünde her bitkiye ayrı ayrı bakım gerekir. [*Ing.* Hoe cultivation; *Fr.* Labourer avec la houe].

~ traktörü, *trm.* Çapa bitkileri tarımında her türlü tarım işlerini yapmaya yarayan ve tekerleklerinin iz genişliği ayarlanabilen özel bir traktör. [*Ing.* Row-crop tractor, general-purpose (all-purpose) tractor; *Fr.* Tracteur à roue variable].

~ ürünleri, *trm.* Sıralar halinde ekilen ve zaman zaman ot mücadelesi ile kaymak çapası sürülen ürünler. [*Ing.* Cultivated crops, intertilled crops].

çapacı /ça:pacı/, i. *trm.* Çapa ile çalışan işçi, rençber. [*Ing.* Hoer; *Fr.* Houeur, bineur, sarcleur].

çapaçul, s. Kılığının veya eşyasının düzgün ve temiz olmasına özenmeyip düzensizlik içinde yaşayan. [*Ing.* Disorderly, slovenly, untidy; *Fr.* Déguenillé, désordonnée].

☆ *Eşanl.* **derbeder.**

☆ *Yak. anl.* **şapşal, eteği düşük, hırpani, hırtlamba, babayani, zibidi, harabati, süflî, rüküş, zemheri zürafası, perişan kılıklı.**

☆ *Karş.,* **kılıklı, iyi giyimli, eli yüzü düzgün.**

çapaçulluk,-ğu, i. Derbederlik, kılık kıyafete özenmeme. [*Ing.* Untidiness, disorder; *Fr.* Désordre].

çapak,-ğı, i. § ❶ Göz pınarında ve kirpiklerde pıhtılaşan veya kuruyan akıntı; *meibomius* bezlerinden salgılanan sarımsı, yapışkan bir maddedir: *Çapak silerken göz çıkarır.* [*Lat. Sebum palpebrale; Ing.* Gum; *Fr.* Hassie] § ❷ Madenler dövülürken sıçrayan ince, ufak parça. [*Ing.* Iron slagbur; *Fr.* Mâchefer bravure] § ❸ Madenî eşyadaki pürüz § ❹ *inş.,* (a) Bir taş duvar işlemesinde bir taşın bir başkası üzerindeki çıkıntısı; (b) Tonoz yüzeyinin, veya taşlarından birinin yaptığı çıkıntı yeri § ❺ *matb.* (a) Bir baskıda veya provada görülen leke; (b) Baskı makinesiyle kâğıt arasına yabancı bir madde girmesi yüzünden *(kâğıt ucunun kıvrılması, fazla hamur birikmesi),* bir sayfada eksik basılmış harf yerleri § ❻ *zool.* ◘ **Çapak balığı.** ◉ **bodur ~,** *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Sazangiller *(Cyprinidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 20-30 sm. Avrupa ırmaklarında yaşar. [*Lat. Blicca bjoerkna; Ing.* White bream; *Fr.* Brême, bréme bordeliere].

~ alma, *mek.* Kaba bir döküm parçası üzerinde döküm sırasında meydana gelen «çapakları» alma. [*Ing.* Taking off the burr, deburring].

~ alma makinesi, *mek.* Çapak alma işinde kullanılan çarklı makine. [*Ing.* Deburring machine].

~ almak, *tekn.* Madenî bir yüzeydeki fazla çıkıntıları veya bir bakır levha üstünde kazı kaleminin ucuyle alınmış sıyrıkları eğe veya kazıma bıçağı ile alıp düzeltmek, temizlemek. [*Ing.* To clean, to take off the burr].

~ balığı, *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Sazangiller *(Cyprinidae)* familyasından vücudu yandan basık, eti tatsız, kılçıklı bir balık türü. Uzunluğu 50 sm. Avrupa ırmaklarında, Türkiye'de Sapanca ve Terkos gölünde yaşar. [*Lat. Abramis brama; Ing.* Bream; *Fr.* Brême coummune].

~ kalemi, *mek.,* Maden üzerine yapılan kazılarda çizgilerin kenarlarında meydana gelen çapakları almak için kullanılan kazıma âleti. *(Bu âlet, dört köşeli, kılağısız, bir raspa ve kazı kalemi çeşididir).* [*Ing.* Burnisher with the scraper, chisel for removing rough edges; *Fr.* Ebarboir].

çapaklanmak, nsz. f. Çapaklı hale gelmek, çapak tutmak. [*Ing.* To become gummy; *Fr.* Être chassieux].

çapaklı, s. § ❶ Çapağı olan *(göz)* [*Ing.* Rheumy; *Fr.* Chassieux,-euse] § ❷ *mec.* Murdar suratlı.

çapalama, i. *trm.* Toprak yüzeyini kabartma, az çok yabancı otlardan arıtma ve toprak suyunun buharlaşmasını yavaşlatma işi. [*Ing.* Weeding; hoing; *Fr.* Serfouissage, sarclage].

çapalamak(-i), f. § ❶ *trm.* Toprağı çapa ile kabartmak ve gereksiz bitkileri ayıklamak. [*Ing.* To hoe; *Fr.* Houer, sarcier].

☆ *Eşanl.* § ❶ **altüst etmek** *(toprağı)* § ❷ *bağc.* Yılın belirli bir zamanında asma dalları kabukları üzerinde yarık açmak. *(Bilezik alma eylemi).*

çapalanmak, nsz. f. Çapalamak işine konu olmak. [*Ing.* To be hoed].

çapalatmak(-i,-e), f. Çapalamak işini yaptırtmak. [*Ing.* To let be hoed].

çapan, i. ◘Çapar.

çapanak,-ğı, i. Kaçırılmış mal, kaçak eşya. [*Ing.* Contraband goods; *Fr.* Marchandise de contrebande].

çapan.oğlu,-nu, b.i. *mec.* Başa dert olacak hal, karışık durum: *İşi kurcalama altından çapanoğlu çıkar.* [*Ing.* A thorny question, difficulty *(to block the way)*; *Fr.* Difficulte, affaire douteuse] ◉ **~ nun aptes suyu (gibi)**, *dey. (çay v.b. içecekler hk.)* Bulanık ve kötü görünüşlü. [*Ing.* Weak and muddy-looking tea] ◉ **altından ~ çıkmak**, *dey.* ◘ Alt.

çapar, i. § ❶ Çok koşan § ❷ Yiğit § ❸ *(Hayvan ve bitki hk.)* Benekli, alaca, abraş. [*Ing.* Motley, spoted, specled; *Fr.* Bariolé, bigarré] § ❹ *h.d. (insan ve hayvanlar hk.)* Derisinde ve kıl sisteminde boya maddesinin azlığından veya hiç bulunmamasından dolayı saçları doğuştan bembeyaz ve derisi, renksiz olan *(insan veya hayvan)*. [*Ing.* ve *Fr.* Albino] § ❺ i. Ulak, postacı. [*Ing.* Messenger, courier; *Fr.* Courrier, massager] § ❻ *den.* Takadan büyük bir çeşit Karadeniz kayığı.

çapar.hane, b.i. *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda haberleşme ile görevli kişilerin atlarının durduğu barınak, Posta güvercinlerinin güvercinlikleri de aynı adla anılır.

çaparı, i. *It. chiappare.* **balıkç.** Birçok iğneleri bulunan olta, veya sun'î bir av âleti. [*Ing.* Fishing line, multi pointed, fish-hook, bure; *Fr.* Palangre, arondelle].

çapartz, i. *Osm.* < *Fars. çep-ü-rast*, sol ve sağ kesişmesi. § ❶ *arg.* Engel olan şey, çapraşıklık. [*Osm.* Arıza; *Ing.* Obstacle, entanglement; *Fr.* Obstacle] § ❷ *den.* Oyalanma ya yol açan engelleyici durum. *(Manevra alanına başka bir geminin girmesi gibi)*. [*Ing.* Athwarthawse; *Fr.* Compliqué, difficile, en travers du vaisseau].

☆ *Yak. anl.* **uymazlık, çekinecek, sakınca, mâni, mania, beis, zarar, pürüz, mahzur.**

☆ *Karş.* **serbesti, serbestlik, olanak, imkân, uyarlık, düzgünlük, sıhhat, doğruluk, sağlamlık.**

~ getirmek, *arg.* Tuzağa düşürmek. [*Ing.* To entrap; *Fr.* Prendre *(qn)* au piège; attraper *(par des artifices)*].

☆ *Eşanl.* **tongaya düşürmek** *(bastırmak)*.

çapavul, i. *esk. T. çapmak* < *Moğ.* § ❶ *tar.* Orta Asya göçebeleri arasında yağma için düşman ülkelerine saldıran asker. [*Ing.* Raider; *Fr.* Maraudeur, pillard]. § ❷ Hücum, yağma. [*Ing.* Raid; *Fr.* Razzia].

çapıcı, i. Hızlı hayvan sürücüsü. [*Ing.* Raider, marauder; *Fr.* Maraudeur].

☆ *Eşanl.* **akıncı.**

çapıt,-tı, i. Paçavra olarak kullanılan eski bez parçaları. [*Osm.* Pelaspare; *Ing.* Rag; *Fr.* Morceau de ligne, chiffon].

çapkı, s. Akıncı, çapulcu. [*Ing.* Riding fast, galloping].

çapkılamak, f. § ❶ Atı koşturmak § ❷ *tar.* Akıncılık etmek, yağma için her tarafta at koşturmak.

çapkın, s. < *esk. T. çapmak.* § ❶ Gelip geçici aşklar peşinde koşan. [*Ing.* Rascal, debauchee, rowdy; *Fr.* Coureur, débauché] § ❷ Cinsî arzu taşıyan veya hatıra getiren: *Çapkın bir bakış.* [*Ing.* Lascif, excitant; *Fr.* Frupon] § ❸ Şaka, okşama ve sevgi sözü olarak çocuklar için kullanılır: *Seni çapkın seni!* § ❹ Yaramaz, haylaz § ❺ i. çapkın kimse § ❻ *esk.* Hızlı koşan at.

☆ *Yak. anl.* **serseri, hayta, ipsiz, bıçkın, uçarı, ayak takımı, baldırı çıplak, tulumbacı.**

☆ *Karş.* **efendi, ağır başlı, akıllı, uslu.**

çapkınca, z. Çapkına yakışır bir davranışla.

çapkınlaşmak, nsz. f. Çapkın olmak. [*Ing.* Debauch; *Fr.* Se faire coureur, devenir, débauche].

☆ *Eşanl.* **serserileşmek, haylazlaşmak, ipsizleşmek, uçarılaşmak.**

☆ *Karş.* **ciddileşmek, uslanmak, ağırlaşmak.**

çapkınlık,-ğı, i. Çapkın olma hali veya çapkınca davranış. [*Ing.* Profligacy, debauchery, rascality; *Fr.* Vadrouille, commerce amoureux et illicite, galanterie].

çapla, i. § ❶ Ofortçuların kullandığı çelik uçlu kalem § ❷ Kuyumcuların ve gravürcülerin kullandığı çeşitli genişliklerde yassı veya yuvarlak ağızlı kalem § ❸ Kontrol edilecek gümüşten parça almaya yarayan eski bir ayarcı aracı. § ❹ Maden kazma işinde kullanılan çelik kalem. [*Ing.* Steel chisel to scrape off metal].

~ kalem, Oyma kalemi, oygu kalemi, tığ, kuyumcu kalemi. [*Fr.* Burin, échoppe].

çaplama, i. § ❶ *inş.* Bir yontu taşının profili etrafında belirli kalınlıkta bir pay bırakarak yapılan taslak çalışması, *(Bu pay, daha sonraki işlemler sırasında taş profilinin bozulmasını önler.* ☆ *Eşanl.* **kaba yontma.** § ❷ Ateşli bir silâha veya bir mermiye istenilen çapı verme işi. § ❸ Geniş anlamda, bir silâhın çapını ölçme. [*Ing.* Calibration; *Fr.* Réalésage].

çaplamak(-i), f. *ağ. iş.* § ❶ *Bir* cismin çapını *(enini boyunu)* ölçmek § ❷ Ağaçları dört köşeli olarak kesmek, çarköşe kesmek, dörtköşelemek. [*Osm.* Çarkûşe yapmak; *Ing.* To gauge the diameter (of), to calibrate; *Fr.* Equarrir].

çaplı, s. § ❶ Çapı olan. [*Ing.* Having the diameter, calibered; *Fr.* Calibré]. § ❷ *mec.* Çapı geniş olan, enli. [*Ing.* Large-sized, of large caliber, bulky, huge-bodied; *Fr.* Modulaire]. § ❸ *mim.* Çap ölçülerine bağlı olan ve kısımları bir mimarî çapa göre yapılmış bulunan *(mimarî nizamlar)*.

çapmak(-i), f. *esk. T.* § ❶ *(Atı)* koşturmak: *Atını çaparak gitti.* [*Ing.* To ride fast; *Fr.* Fair courir le cheval] § ❷ (-e) Akın etmek; yağma etmek: *Düşman üzerine çaptılar.* [*Ing.* To raid, pillage; *Fr.* Faire une incursion, un raide] § ❸ Koşmak. [*Ing.* To run; *Fr.* Courir].

çap.ölçer, b.i. *orm.* Ağaç çapını ölçmeye yarayan açılır kapanır şekilde sürgülü tahta cetvel. [*Ing.* Caliber gauge, module].

çaprak,-ğı, i. *ask.* Eyer örtüsü, süvari sınıfında atların üzerine örtülen bir cins haşa. [*Ing.* Saddle-cloth, horse-cloth; *Fr.* Couverture de la selle].

çapraşık, s. < *çapraşmak.* § ❶ Anlaşılması, çözülmesi veya içinden çıkılması çok güç olan, karışık. [*Osm.* Muğlak; *Ing.* Complicated, thorny, confused; *Fr.* Fermé, obscur, confus, entrelacé] ☆ *Yak. anl.* **örüşük, çetin, müşkül, mudil.** ☆ *Karş.* **anlaşılır şekilde, açık sarih, kolay görünen, anlaşılan.** § ❷ Çapraz.

~ kaydırma, *sin.* Alıcının çeşitli kaydırmaları aynı çekim içinde yapmasından doğan hareket. [*Ing.* Complex travelling; *Fr.* Travelling complexe].

çapraşıklaşmak, nsz. f. Çapraşık hale gelmek. [*Ing.* To become complicated; *Fr.* Devenir compliqué].

çapraşıklık,-ğı, i. Çapraşık olma hali. [*Ing.* Complication, tangle, difficulty; *Fr.* Complication].

çapraşmak, f. *esk. T.* § ❶ Çaprașık *(anlaşılmaz, çözülmez)* hale gelmek: *O bahsi karıştırınca mesele çaprașt.* [*Ing.* To be difficult, complicated, be tangled; *Fr.* Devenir compliqué]. ☆ *Yak. anl.* **karışmak, zorlaşmak, müşkülleşmek, giriftleşmek.** ☆ *Karş.* **çözülmek, açılmak, kolaylaşmak.** § ❷ İki şeyin birbirine kavusması: *Kılıç kayısı ile nişan kordelası göğsünde çaprașıyordu.* [*Osm.* Tekatu etmek; *Ing.* To be interlaced, to be involved; *Fr.* Se croiser, s'entrelacer].

çapraz[1], s. *Osm.* < *Fars. çep-ü-rast* > *çaprast.* § ❶ Karşılıklı iki tarafa, yani bir sağa bir sola dönüp kavuşturulan *(şeyler)*: *Çapraz askı, çapraz yelek.* [*Ing.* Crosswise diagonal, crosse; *Fr.* Croisé,-ée, en biais] § ❷ *ağ. iş.* (a) Testerelerin çarpılmış olan dişlerini düzeltmek için kullanılan sert çelikten yapılmış ve iki tarafında çeşitli sahında çentikleri bulunan saplı bir âlet; (b) Testerenin çalışırken sıkışmasını önlemek için dişlerin sağa ve sola birer atlayarak eğilmesi. [*Fr.* Tournegauche]. § ❸ Bir köşeden karşı köşeye doğru uzanan: *Çapraz çizgiler.* [*Ing.* Traverse, corner wise, cross]. § ❹ Artı veya çarpı işareti şeklinde birbiri üzerine gelen *(şeyler hk)* § ❺ i. *sp.* Yağlı güreşte hasmı koltuk altından kol geçirip sarma oyunu olup, bir veya iki kolla yapıldığına göre tek çapraz ve çift çapraz denir § ❻ *ask.* Eskiden kuşak üzerine takılan halkalı silâhlık § ❼ *ed* (a) Mısraların, kafiyeleri çapraz gelecek biçimde sıralanışı; (b) Bir şiirde değişik ölçüdeki mısraların kullanılması § ❽ *etnol.* Ana veya baba tarafından bir nesepte, söz konusu kişinin doğrudan doğruya ana veya baba soyundaki kimsenin karşı cinsiyette karşılığı olan bir akrabadan türeme bazı yakınlarına *(amcalar, dayılar, halalar, teyzeler, yeğenler, torunlar)* denir. § ❾ Dansçı tarafından alınan durum; bunda dansçı, bir önceki beden durumuna göre bacak ve bedenini önden yaklaşık olarak 45° döndürür § ❿ *dok.* (a) Çözgü ipliklerinin tezgâhta çalışırken birbirleriyle karışmamasını ve kopan çözgü ipliklerinin kolayca bulunmasını sağlayan işlem; (b) Birbiri üstüne çapraz olarak atılmış iplikler için söylenir ◉ **~ a alma**, *dok.* Dokuma tezgâhlarında kolay çalışmayı sağlamak için, çözgü ipliklerini tekler ve çiftler olarak iki kesimde toplayıp ayırma işlemi; [*Ing.* Taking in a clinch] ◉ **~ da budama**, *sp.* Çapraz girmiş bir pehlivanın bir eliyle rakibinin bacağını tutması ◉ **~ da çengelleme**, *sp.* Rakibini çapraza alan bir pehlivanın onu iyice göğsüne yapıştırdıktan sonra ileri doğru sürerken bir ayağı ile onun bacağını dış taraftan sarması ◉ **~ da sürmek**, Çapraz alınan hasmı geriye doğru hızla sürmek ◉ **ayar ~ ı**, *matb.* ◘ Ayar. ◉ **boyunduruktan ~ a**, *sp.* ◘ Boyunduruk. ◉ **marangoz ~ ı**, *ağ. iş.* Testerenin dişlerini bilemeğe yarayan âlet ◉ **piramit ~ ı**, *anat.* Piramitsi sinir demetlerinin sağaniliğin alt tarafında hemen kesişmesinden ileri gelir ◉ **sivri kemer ~ ı**, Birbirini kesen iki sivri kemerin kesişme noktalarında meydana gelen köşelerin vücuda getirdiği şekil. [*Fr.* Croisée d'ogive].

☆ *Yak. anl.* ❶ ve ❷ **çatışık, arkuru, sapmış, çarpık, hamaili, mütekatı, münharif** .

~ aren sistemi, *trm.* Konkav yüzey gösteren veya her iki taraftan eğimli arazilere sahip havzalarda tesis edilen ana dren hattının iki eğimin birleştiği çukur sahaya kurulduğu ve buna her iki taraftan gelen lâterallerin birleştiği dren sistemi.

~ ateş, *ask.* (a) Çeşitli noktalardan çıkan ve birbirini keserek eş yön üzerinde toplanan ateş; (b) *mec.* Anî saldırı.

~ aydınlatma, *sin.* Geriden aydınlatma ile önden aydınlatma arasında gerek yön gerek elde edilen sonuç bakımından ortalama durumdaki aydınlatma. [*Ing.* Cross lighting; *Fr.* Eclairage à feux croisée].

~ bağ levhası, *den.* Güverte kemerlerine aykırı olarak konan ve uçları alabandalara bağlanan yassı çubuklar.

~ bağlama, § ❶ *ağ. iş.* Bir masanın ayaklarını birbirine haçvari olarak bağlayan kollar. [*Ing.* Cross-piece, cross-strut; *Fr.* Croisillon]. § ❷ *dok.* Özellikle serit veya kordela tezgâhlarında değişik, çözgü armürlerinin birbirleriyle karıştırılması sonucu yapılan girift örgü. [*Ing.* Inclined chord].

~ bağlar, *anat.* Diz ekleminin arka kısmında bulunan iki bağ; bunlar kaval kemiği tablasından uyluk kemiğinin lokmalar arası oyuğuna uzanır.

~ bantlama, *hava.* Soru ve cevap frekanslarının bir soru frekansının birkaç cevap frekansıyle veya bir cevap frekansının birkaç soru frekansıyle kullanılmasını sağlayacak şekilde kullanıldığı usul. [*Ing.* Cross-banding; *Fr.* Combinaison de frequences].

~ bıçkı, ◘ Bıçkı.

~ boyunduruk, *mim.* Pencere çeliplemesini meydana getiren taş veya ahşap atma: *Pencere çapraz boyunduruğu.* [*Fr.* Croissillon].

~ çaprazı, *kıyf. esk.* Çapraz iliklenen, iki yanı paftalı kovuşturma yelek.

~ çubuğu, *dok.* Aralarından atkı ipliklerinin geçeceği çözgü ipliklerini tezgâh üzerinde aralık tutmak için halıcıların kullandığı cam çubuk.

~ demiri, *ağ. iş.* Testereye el ile çapraz ve-

rirken kullanılan, yarıklı yassı demirden basit cihaz. [*İng.* Cross iron].

~ **dokuma,** *dok.* İplik leğeninden çıkartılan tabiî ipek elyafını iki demet halinde ayırıp, birbiri üstüne çaprazlama. [*İng.* Bias fabric; *Fr.* Croisure].

~ **döllenme,** *bot.* ◘ **Döllenme.**

~ **dren(aj) sistemi,** *trm.* İçbükey yüzey arzeden veya her iki taraftan eğimli arazilere sahip bölgelerde tesis edilen ana diren hattının iki eğimin birleştiği çukur sahaya kurulduğu ve buna her iki taraftan gelen laterallerin birleştiği dren sistemi. [*İng.* Herring zone drainage system].

~ **eğitim,** Maharet bakımından öğrenmenin bedenin bir kısmından diğer kısmına geçmesi. *(Sağ elle öğrenilen yazı yazma maharetinin sol elle de yapılabilir hale gelmesi gibi).*

~ **fark,** *istat.* İkinci sıradan

$$D = \begin{vmatrix} a & b \\ c & d \end{vmatrix}$$

determinantının köşegenler yönünde yapılan çarpımlar farkı: *ad-bc.*

~ **geçerleme,** *eğt.* İki veya daha çok örneklemeye dayanan geçerleme.

~ **geçme,** *ağ. iş.* Putlama. Alıştırılan parçaların veya kaplama eklerinin, birbirlerine göre dik konumda bulunmaları.

~ **iskemle,** X şeklinde iskemle. [*Fr.* Siege en X].

~ **iş,** Bodur söğüt sürgünleriyle, sepetçilikte çapraz çalışma.

~ **kafiye,** *ed.* Dörtlüklerde birinci ile üçüncü, ikinci ile dördüncü mısraların ortak kafiyesi.

~ **kavrama,** *cimn.* Asılma aracını birbirine çapraz ellerle kavrama. [*İng.* Cross-hold; *Fr.* Empoigne croisée].

~ **kayışı,** Omuzdan çapraz olarak takılan kayış kuşak olup ucuna kılıç takılır. [*İng.* Crossed belt; *Fr.* Baudrier].

~ **kerteriz,** *den.* Yer tayini için belirli iki noktadan bir anda alınan kerteriz. [*İng.* Cross bearings; *Fr.* Relevements croisés].

~ **kuşak,** *mim.* Çerçeve çatmasının her açısına uçları ile birleşen ve parke levhasında köşegenlemesine konulan kuşak. Bir marangozluk veya dülgerlik içinde biçim bozulmasını önlemek için eğik olarak konulan ahşap veya madenî parça. [*İng.* Cross springer].

~ **kültürel,** Bir coğrafî bölgeye veya bir etnik grupa özgü tipik davranımları başka bir coğrafya veya bir etnik grupa özgü davranımlarla karşılaştırma.

~ **makinesi,** *ağ.iş.* Çapraz verme işlemini yapan özel makina.

~ **modülasyon,** *radyotekn.* Çizgisel olmayan bir bağlantı elemanında *(genel olarak elektronik tüp veya transistör)* başka bir işaretin üzerine binmesi ile radyoelektrik bir işaretin uğradığı değişiklik. [*İng.* Cross modulation].

~ **sahın,** *mim.* Kiliselerde orta ve yan sahınları koronun önünde dikey olarak kesen sahın. Karşıt sahın. [*Osm.* Balât ardi; *Lat. Transseptum; İng.* Transept, cross-aisle; *Fr.* Transept].

~ **sinirli,** *zool.* Önden solungaçlı karından bacaklı yumuşakçalar için kullanılır. Bunlarda bağ sinirleri 8 biçiminde çaprazdır.

~ **tabakalanma,** *coğr.* Çok kısa mesafeler içinde tabakalanmanın sık sık değişik yönde uzaması, çapraz bir biçimin belirmesi şeklinde yapı. Bu türlü tabakalanma deltalarda, akarsu birikinti yerlerinde, kumullarda görülür. Başka bir deyişle, çapraz tabakalanma, akarsuların, rüzgârların biriktirmesiyle ilgilidir. Böyle bir tabakalanma, tortulanan parçaları taşımış olan gücün sık sık yön ve güç değişikliğine uğradığını anlatır. [*Osm.* Çaprastvarî tatabbuk; *İng.* Crossbedding; *Fr.* Stratification entrecroisée].

~ **tarağı,** *dok.* Çözgü makinesi üzerinde bulunan, bu iş için ayarlanmış özel tip tarak.

~ **tozlaşma,** *bot.* Bir çiçeğin başka çiçekten gelen çiçek tozlarıyle tozlaşması. [*İng.* Self-fertilization, cross-fertilization; *Fr.* Pollinisation indirecte, pollinisation croisée].

☆ *Eşanl.* **çapraz döllenme.**

~ **tutuş** *(kol), cimn.* Gövdenin herhangi bir yönünde ve türlü yüzeylerde, kolları, birbirini çaprazlayarak tutma.

~ **vuruş,** *sp. (Ping-pong'da)* sağ yandan karşı oyuncunun sağına veya sol yandan karşı oyuncunun soluna yapılan vuruş. [*İng.* Cross-court; *Fr.* Croisé].

çapraz², *biy.* ◘ **Kiyasma.**

çapraz², *biy.* ◘ **Kıyaslama.**

çapraz.bağ, b.i. *ağ. iş.* Arkuru olarak konulan bağ. [*İng.* Inclined chord; *Fr.* Attache en écharpe].

çapraz.gaga, b.i. *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Ispinozgiller *(Fringillidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 17 sm. Gagası çapraz biçimde ve kuyruğu kısadır. Erkek tuğla kırmızısı renginde, dişinin sırtı kül-kahverengi, karnı yeşil-külrengindedir. Avrupa, Kuzey ve Orta Asya, Kuzey, Orta Amerika'da toplu halde dağ ormanlarında yaşar. [*Lat. Loxia curvirostra; İng.* Red crossbill; *Fr.* Bec-croisé des sapins]. ◉ **çam ~ı,** *zool.* Ötücü.kuşlar *Passeriformes)* takımının Ispinozgiller *(Fringillidae)* familyasından bir kuş türü. Çamlarda yaşamaya alışmış bir kuştur. Başı, göğsü, karnı parlak kırmızı, sırtı gri-kırmızıdır. Kuzey Avrupa'da yaşar. [*Lat. Loxia phytiopsittacus; Fr.* Bec-croisé perroquet].

çaprazlama ,s. ve i. § ❶ Çapraz olarak, verevine, birbirini keser biçimde. [*İng.* Crosswise, diagonally; *Fr.* Croisé] § ❷ *müz. (Piyano)* Elleri birbiri üstünden aşırtarak çapraz çalmak tarzı. Bestede düzenleme zorunluğu ortaya çıktıkça geçici olarak kullanılıp ilk imkânda terkedilir. [*Fr.* Croisement]. § ❸ *ed.* «Her yokuşun bir inişi, her inişin bir yokuşu vardır» sözünde olduğu gibi, bir cümlenin kelimelerinden bazılarını değiştirip, ikinci cümle halinde tekrarlamak. [*İng.* Chiasmus; *Fr.* Croisement]. § ❹ *ağ.iş.* Çapraz verme. (a) Testerenin keserken sıkışmaması için dişlerini belli ölçülere göre sağa sola bükme; (b) Aynı amaçla dişucunu şişirme § ❺ *biy.* Değişik soylardan gelen ana ve babaların birleştirilmesi *(çiftleştirilmesi).* [*İng.* Hybridization; *Fr.* Hybridation]. ☆ *Eşanl.* **melezleme, hibridizasyon** ◉ **dihibrit ~,** *dey.* İki gen *(dolayısıyle karakter)* bakımından değişik olan bireylerin çaprazlanması. [*İng.* Dihybridisation; *Fr.* Dihybridation] ◉ **dönüşlü ~,** *biy.* Bir melezin kendini meydana getiren erkek veya dişiden biriyle çaprazlanması ◉ **geri ~,** *biy.* F_1 dölüne ait bir ferdin, homozigot ana veya babadan biriyle veya bunlara genotipik olarak eşit olan bir bireyle birleştirilmesi. (Faydası: Baskın *(dominant)* Karakterde bir birey, resesif anababa ile birleştirilirse, bu bireyin homozigot veya heterozigot olduğu halde ortaya çıkar. [*İng.* Back crossing; *Fr.* Croisement arrière]. ◉ **monohibrit ~,** *biy.* Çaprazlanan canlılar yalnız bir gen bakımından değişik *(ayrımlı)* oldukları takdirde, meydana gelen meleze verilen ad. [*İng.* Monohybridisation; *Fr.* Monohybridation]. ◉ **trihibrit ~,** *biy.* Ana ve babaları üçgen bakımından değişik olan çaprazlamalar sonucunda meydana gelen F_1 dölü melezine verilen ad.

çaprazlamak(-i), f. § ❶ İki şeyi artı veya çarpı işareti şeklinde birbiri üzerine koymak: *Kollarını göğsünün üzerinde çaprazladı.* [*Fr.* Croiser] § ❷ İki ayrı türü veya ırkı birleştirmek, çiftleştirmek § ❸ *(Gravürcülükte)* Tersine çizikler yapmak.

çaprazlanma, i. § ❶ Çapraz hale gelme § ❷ *biy.* (a) Üreticilerin faydalandıkları, farklı genetik yapıdaki hayvan veya bitkileri birleştirip üretme usulü; (b) Çaprazlanmadan elde edilen ürün. [*İng.* Crossing, interbreeding; *Fr.* Croisement].

çaprazlaşma, i. *anat.* Bakışık iki organın, vücudun bir yanından öteki yanına geçerken bakışım ekseni üzerinde kesişmesi.

çaprazlaşmak, nsz. f. İçinden çıkılmaz hale gelmek, çapraşmak: *İş çaprazlaştı.* [*İng To* become tangled, to grow difficult, to be interlaced, be involved or difficult].

☆ *Yak. anl.* **karışıklaşmak, zorlaşmak,** çatallaşmak.

☆ *Karş.* **düzleşmek, kolaylaşmak.**

çaprazlı diş, *ağ. iş.* Çapraz verilmiş diş.

çaprazlık,-ğı, i. Çapraz olma hali [*İng.* Crossing; *Fr.* Croisement].

çapraz.ölçer, b.i. *ağ. iş.* Çapraz mastarı. Elde veya makinada çaprazlanan dişlerin eğimini denetlemede yararlanılan yardımcı cihaz.

çaprazsız diş, *ağ. iş.* Çapraz verilmemiş testere dişi.

çaprazvari, z. Çapraz şekilde. [*İng.* Diagonally crossed; *Fr.* Croix, en se croisant, en s'entrecroisant].

çapsal, s. *mat.* § ❶ Çapa ilişkin: *Çapsal çizgi.* [*İng.* Diametrical, diametral; *Fr.* Diamétral]. § ❷ Bir yüzeyi iki eşdeğerli parçaya bölen şey: *Bir elipsoid'in çapsal düzlemleri.* § ❸ Doğrudan doğruya, mutlak, tüm olarak karşıt fikirler. [*İng.* Radial; *Fr.* Radial,-ale].

~ **düzlem,** *den.* Bir yapıyı boylamına iki yarım parçaya bölen düzlem.

çapul, i. *esk. T. çapmak.* § ❶ Başkasının malını gasbetme, yağma. [*İng.* Pillage, pillaging; *Fr.* Pillage]. § ❷ *esk.* Düşmandan alınan mal, ganimet. [*İng.* Spoil, booty, loot; *Fr.* Pillage].

~ **etmek,** Ganimet almak amacıyle akın yapmak. [*İng.* To plunder, maraud, pillage, loot, sack, ransack; *Fr.* Piller, marauder].

☆ *Eşanl.* **yağmalamak.**

çapulcu, s. § ❶ Çapul yoluyle başkasının malını alan. [*İng.* Pillager, marauder, plunderer, pilferer; *Fr.* Pillard, maraudeur,-euse]. § ❷ *esk.* Akıncı. [*İng.* Raider; *Fr.* Soldat en razzia].

çapulculuk,-ğu, i. Çapulcunun yaptığı iş. Çapulcu davranışı. [*İng.* Looting, pillage, plundering; *Fr.* Pillage, maraudage, maraude].

☆ *Eşanl.* **yağmacılık.**

çapullamak(-i), f. § ❶ *tar.* Ilgar ve akın etmek, düşman toprağını yağmalamak. [*İng.* To sack, pillage, plunder, to raid; *Fr.* Faire une razzia, razzier]. § ❷ Çapul yoluyle bir yeri soymak, ganimet almak. [*İng.* Plunder, maraud, pillage; *Fr.* Marauder, piller].

çapullanmak, i. Yağma edilmek. [*İng.* To get plunder or spoil].

çaput,-tu, i. *esk. T. çapgut.* § ❶ Eskimiş elbise veya bez parçası, paçavra. [*İng.* Rag, clout; *Fr.* Chiffon]. § ❷ *(Bazı bölgelerde)* bez. § ❸ Eskimiş, hırpanî elbise.

~ **kilim,** İnce uzun kesilmiş bez parçalarından dokunmuş kilim.

Caesar. Rus ve Bulgar hükümdarlarına verilen ünvan. [*İng.* Tzar, czar; *Fr.* Tsar, czar].

çar¹, i. *Rus. tsare* < *Isl. tsar,* veya *tzar.* < *Lat.*

çar², i. *Osm.* < *Fars. carr. h.d.* Şal, omuza örtülen atkı [*İng.* Shawl, scarf, kerchief wrapper; *Fr.* Châle, fichu].

çâr /çar/, s. *Osm.* < *Fars. çehâr. esk.* Dört sayısı.

☆ *Eşanl.* **cihâr.**

çarçabuk /çar:çabuk/, z. Çok acele olarak; pek çabuk, hemencecik, tez elden: *Valizini kapıp çarçabuk bagaja yerleştirdi.* [*İng.* Very quickly, hastily, hurriedly; *Fr.* Très vite, aussitôt, sur le champ]

☆ *Yak. anl.* **hemen, alelâcele.**

☆ *Karş.* **yavaş yavaş, ağır ağır, aheste aheste .**

çarçur, i. Gereksiz yere harcama: *Çarçura lüzum yok.* [*İng.* A squandering; *Fr.* Dilapidé].

~ **etmek,** *dey.* Boş yere harcayarak yok etmek. [*İng.* To waste, to squander; *Fr.* Dilapider, dissiper].

~ **olmak,** *dey.* Ziyan olmak. [*İng.* To be wasted or lost; *Fr.* être dilapidé, être dissipé].

çardak, i. *Osm.* < *Fars. çâr,* dört + *Ar. tâk, kemer* > *çartak, mim.* (a) Üstü, ne sarmaşıklı ağaç, veya çiçek sarılmak üzere yapılmış bir çeşit kafesli çatı; (b) Ağaç dallarından çatılmış gölgelik· (c) Dört kemer teşkil eden revak gibi bahçelerde direklerle yapılan ve üstüne asma v.b. yapraklar sardırılan gölgelikler olup, bunlar çimento ve taş ayaklar üzerine de yapılır. [*Osm.* Sâyebân, kameriyye; *İng.* Pergola; *Fr.* Treille, ramée] ◉ **asma çardağı,** *trm.* ◘ **Asma².** ◉ **~ lı yol,** Üstü çardakla örtülmüş bahçe yolları.

çardaş ,i. *mac.. csardas.* İki veya dört zamanlı Macar halk dansı.

çare /çāre/, i. *Osm.* < *Fars, çār.* § ❶ Bir şeyi elde etmek, bir sonuca varmak üzere ortadaki engelleri kaldırmak için tutulması gereken yol: *Herkesi okutmanın çaresi.* [*ing.* Tedbir; *Ing.* Way; *Fr.* Moyen]. ☆ *Eşanl.* **çözüm yolu, çıkar yol.** § ❷ Yardım, ilâç, deva. [*Osm.* Derman; *ing.* Remedy; *Fr.* Remède]. § ❸ Kurtuluş yolu: *Her derdin bir çaresi vardır.* ◉ **başının ~ sine bakmak** *dey.* ◘ **Baş.** ◉ **başka ~ yok,** *dey.* «*Başka bir şey yapılamaz*», «*başka tedbir yok*» anlamında. [*ing.* There is no other way out, this is the only thing one can do]. ◉ **ne ~ ki,** *dey.* «*Çaresi yok, ister istemez*» anlamında. [*ing.* Inevitably, it can't be helped but]

çare.saz, b.s. *Osm.* < *Fars.* Çare bulan, çare ve tedbir düşünen. [*ing.* Who applies a cure, a provider of remedy].

çaresiz /çāresiz/, s. § ❶ Çaresi bulunmayan (olmayan): *Çaresiz dert.*. [*Osm.* Naçar, biçare; *Ing.* Inevitable, of necessity, forced by necessity, helpless, in distress; irreparable, irremediable; *Fr.* Sans issue; désespéré; forcément, forcé, astreint; sans remède, irrémediable, incurable]. § ❷ z. Ister istemez; istemiye istemiye bir şeyi yapmak zorunda: *Çaresiz bu zararı çekeceğiz, Çaresiz bu işe katlanacağız.* [*Osm.* Zarurî; *Ing.* Necessary; *Fr.* Nécessaire]. § ❸ Çare bulamayan, başka yol bulamayan: *Adamcağız çaresiz kaldı, evini sattı.*

☆ *Yak anl.* § ❶ **onulmaz, iyi olmaz, devasız ,iyileşmez.** § ❷ **istenmese de, çarnaçar.** [*Ing.* Willy-nilly, of necessity, whether one likes it or not; *Fr.* Sans plaisir, à contrecœur, malgré soi, bc ı grê mal grê].

☆ *Karş.* **İyileşir, onulur, çareli, devalı.**

çaresizlik,-ği /çaresizlik/, i. Çıkmaz *(yol),* çıkmazlık, çaresiz kalma, elden birşey gelmeme. [*Ing.* Helplessness, lack of means; urgency, poverty; *Fr.* Situation sans issue, désespérée, malheur, désespoir].

☆ *Yak. anl.* **el ermezliği, naçarlık, biçarelik, devasızlık, dermansızlık, umarsızlık.**

çarevliç, i. *Rus. tsarovits* < *Lat.* Çarın büyük oğlu. [*Rus.* Tzarevitch, czarevitch; *Fr.* Tsarévitch, czarévitch].

çargâh /çargāh/, i. *Osm.* < *Fars. çār,* dört + *gāh,* yer. § ❶ *esk.* Dört yön. § ❷ Dünya. § ❸ *müz.* Türk musikisinin bir numaralı basit makamı ve ana dizisi. [*Ing.* A simple makam which is the basic scale of Turkish music and equals the major scale in Western music, the note in the third space (c-do) of the staff, the four directions].

~ **perdesi,** i. *müz.* Türk musikisinde «*do*» sesine verilen ad.

çarh, ◘ **Çark.**

çarık[1]**,-ğı,** i. *esk. T. çaruk.* Kenarları kıvrılıp iki ucu dikilerek yapılan ham deri parçasından yapılma, köylü pabucu. [*Ing.* Rawhide sandal; *Fr.* Tcharık, sandale] § ❷ Araba yokuş aşağı giderken tekerleği frenlemek için altına sürülen demir levha. ◉ **çarığı çekmek** *dey.* İşe başlamak. [*Ing.* To put on one's boots, to start off]. ◉ **çarığı ters giydirmek,** *dey.* Yola getirmek, haddini bildirmek, dalavera yapmak. ◉ **çürük ~,** *dey.* Sağlam olmayan, kalitesiz. [*Ing.* Rotten; *Fr.* De mauvais qualité, lamentable, moche]. ◉ **demir ~,** ◘ **Demir.**

çarık[2]**,-ğı,** i. *arg.* § ❶ Para cüzdanı: *Şu bacağının çarığını tırtıklayıver;* § ❷ Otomobilin dış lâstiği: *Çarıkları yenilemeli (otomobilin dış lâstiklerini değiştirmeli).*

~ **hırsızlığı,** *dey.* Hırsızlığın en aşağısı.

çarıkçı, i. Çarık yapan veya satan kimse. [*ing.* Maker or seller of rawhide sandals; *Fr.* Fabricant ou marchand de «çarık»].

çarıkçılık,-ğı, s. ve i. § ❶ Çarık yapma veya satma işi.

çarıklı, s. Ayağına çarık giymiş. [*Ing.* Wearing rawhide sandals, boor; *Fr.* Chaussé de «çarık»].

~ **bezirgân,** *dey.* ◘ **Çarıklı erkânıharb.**

~ **erkânıharb,** *dey.* Hiç okumamış olduğu halde zekâsıyle umulmadık şeyler düşünüp söyleyen köylü. [*Ing.* A boorish fellow who shows unexpected shrewdness; *Fr.* Fin matois].

çarıklık,-ğı, s. ve i. § ❶ Çarık yapmaya elverişli: *Çarıklık deri.* § ❷ Çarık konulacak yer.

çariçe /çari:çe/, i. *Rus. tsaritsa* < *Lat.* Çarın karısı. [*Ing.* Tzarine, czarine; *Fr.* Tsarine, czarine].

çark,-kı, i. *Osm.* < *Fars. çarh.* § ❶ **Bir eksen** çevresinde dönen tekerlek: *Vapur çarkı, makine çarkı.* [*ing.* Wheel; *Fr.* Roue]. § ❷ *ask.* Herhangi bir kıtanın, şeklini **ve düzenini** bozmadan, kanatlarından biri **çevresinde** dönerek yön değiştirmesi. § ❸ **Daire şeklinde** makina parçaları ve **tekerlek kısımlar.** [*Ing.* Lathe, flywheel, paddle **wheel**; *Fr.* Roue]. § ❹ Bileği taşı. § ❺ *mec.* **Yönetici** unsur. § ❻ Devam eden, işleyen **şey.** § ❼ Talih, felek. § ❽ *den.* Birlikte **manevra** yapan gemilerin yaptıkları daire **hareketi,** bir tarafa dönüş. § ❾ *metrol.* **Suların akış** hızını ölçmek için kullanılan **cihaz.** ◉ ~ **a vermek (çektirmek, tutmak),** *dey.* **Bileği** taşı ile bıçak, makas v.b. **âletleri bilemek.** ◉ ~ **ı dönmek,** *dey.* İşleri yolunda **gitmek.** ◉ ~ **ına etmek (okumak), yapmak,** *arg.* Bozmak, berbat etmek, yıkmak. ◉ ~ **a** vermek **(~ a çekmek),** *dey. (kesici âletler hk.)* Bileği çarkıyle biletmek. [*Ing.* To make grind, to make whet; *Fr.* Faire aiguiser, donner â aiguiser]. ◉ ~ **ına etmek (okumak),** *tkz.* Berbat etmek. [*ing.* Term of abuse to spoil]. ◉ **ana ~,** *mek.* Bir **makinede** esas dişli çark. ◉ **ayak ~ ı (çömlekçi ~ ı),** Çömlek ve çini kaplar **yapmak için** üzerine çamur konulup döndürmek **suretiyle** istenilen şekilleri vermeye yarayan **üstü geniş** tablalı ve altından ayakla çevrilir **çark.** [*Fr.* Tour]. ◉ ~ **basit su ~ ı,** *mek.* **Bir akarsuyun** enerjisini mekanik enerjiye **dönüştüren** çark. ◉ **bileği ~ ı,** ◘ Bileği. ◉ **birlikte ~,** *den.* ◘ Birlikte. ◉ **cephe ~ ı,** *ask.* Bir ordunun, cephesine yön **değiştirecek** biçimde yaptırılan manevra. ◉ **çelik ~ ı,** *kuyumc.*. Elmasın perdahlanmasında **kullanılan** çark. ◉ **çifterli ~ lar,** *mek.* ◘ **Çifterli.** ◉ **çömlekçi ~ ı,** ◘ **Ayak çarkı.** ◉ **dişli ~,** *mek.* Çevresinde dişleri olan **ve başka bir** çarkın dişleri arasına bu dişler **girerek onu** çeviren çark. [*ing.* Sprocket, cog**wheel**, **cog** gear, gear wheel, gearing wheel, **pinion** wheel, toothed gear, toothed **wheel**, **wheel** gear; *Fr.* Roue dentee]. ◘ *ŞEKİL: 122.* — **DİŞLİ ÇARKLAR.** ◉ **dişli ~ açma,** *mek.* ◘ **Dişli.** ◉ **dişli ~ grupu,** *mek.* ◘ **Dişli.** ◉ **dişli ~ açma tezgâhı,** *mek.* ◘ **Tezgâh.** ◉ **düzeltme ~ ı,** *telekom.* **Creed** telgraf aracında yazıcı çark koluna **perçinlenen** ve sürtünme bağlantısı **ile hareket edebilen** dişli çark. ◉ **harfler ~ ı,** *mek.* Mors alfabesinin işaretleri yerine doğrudan doğruya harfleri yazan telgraf araçlarında kullanılan, çevresi üzerinde, kabartma harfler, sayılar ve bazı bulunan daire biçimi tabla. ◉ **hiperbolik ~ lar,** *mek.* Bir dişli takımının, dişleri birbirine geçmiş, fakat eksenleri birbirini kesmeyen çarkları. ◉ **konik ~,** *mek.* Eğik olarak sıralanmış dişleri, aralarında bir açı meydana gelecek şekilde yerleştirilmiş başka bir çarkın dişlerine geçen çark. ◉ **kovalı ~,** *mek.* Aralarına, profili eğri veya çokgen şeklinde olan kovaların veya kanatların takıldığı daire biçimi iki halkadan meydana gelen su çarkı. ◉ **noktalama ~ ı,** Bir yüzey üzerinde yürütüldüğü zaman sivri **dişlerinin** ucu noktalar meydana getiren **ve küçük** bir sapa bağlı olan dişli yuvarlak **resim âleti.** ☆ *Eşanl.* **zımba tekerleği.** ◉ **paletli ~,** *mek.* Çevresi paletlerle donatılmış **su** çarkı. ◉ **parlatma ~ ı,** Madenî **şeylere cilâ** vermek ve onları parlatmak **için kullanılan** çarklı âlet. [*Fr.* Roue à polir]. ◉ **serbest ~,** *mek.* Bir motorun bir **mekanizmayı** sürüklemesini sağlayan, ancak **kendisi bu sürüklemenin** dışında kalan düzen. ◉ **sürtme ~ı,** *mek.* Tahrik milinin **ucuna yerleştirilmiş,** bu mile dik bir işletme mili **üzerine** takılı bir makarayı sürtme suretiyle **sürükleyen,** zayıf güçlü iletme mekanizması. ◉ **tırnaklı (mandallı) ~,** *mek.* **Çevresinde** bir mandalla kilitlenen özel dişli **çark.**

~ **etmek,** *dey.* § ❶ Olduğu yerde dönmek. [*Ing.* To wheel, to turn]. § ❷ *ask. (Bir kıta)* **Kanatlarından** biri çevresinde dönerek **yönünü** değiştirmek.

~ **dişi,** *mek.* Bir çarkı donatan ve bu çarkın **halkasıyle** birleşik olmayan tahta **veya pik diş.** [*Ing.* Wheel teeth; *Fr.* Alluchon].

~ **kayışı,** Fabrikalarda çarkları döndürmeğe yarayan kasnaklar üzerine geçirilen iki **ucu birleştirilmiş** kayış. [*Fr.* Courroie sans fin].

~ **tablası,** Çinicilerin çamur çevirmek için **kullandıkları** ayaklı çarklar üzerindeki **yuvarlak** ve dönen tabla. [*Ing.* Revolving table; *Fr.* Girelle].

~ **takımı,** Bir makinadaki çarkların topu. [*Ing.* Wheels, wheelwork, mechanism, gearwork; *Fr.* Rouage].

çarkacı, i. *tar.* Ordunun ilerisinde çevirme hareketi yapmakla görevli askerî kontrol.

çarkçı, s. § ❶ Vapurlarda makine kısmını yöneten kimse. [*Ing.* Engineer, engine driver; *Fr.* Mécanicien]. § ❷ Çarkla bıçak bileyen kimse, bileyici. [*Ing.* Knife-grinder; *Fr.* Aiguiseur, rémouleur, repasseur de couteaux]

çarkçı.başı, b.i. Vapurlarda makine kısmının yönetimiyle görevlilerin başı. [*Ing.* Chief engineer; *Fr.* Mécanicien en chef].

☆ *Eşanl.* **birinci çarkçı .**

çarkçılık,-ğı, i. Çarkçı mesleği. [*Ing.* Knife-grinding; *Fr.* Remoulage].

çarkı.felek,-ği, b.i. *Osm.*<*Fars. çarh*>*çark* + *Ar. felek,* gök., § ❶ Yakılınca dönerek ateş saçan bir donanma fişeği. [*Ing.* Catherine-wheel, firework; *Fr.* Espece de feu d'artifice]. § ❷ *mec.* Talih, kader. § ❸ *ask.* Eskiden kale kuşatmalarında kullanıalın bir çeşit siper. § ❹ *süsl.* Eski kumaşlarda görülen bir motif. § ❺ *bot.* İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Çarkıfelekgiller *(Passifloraceae)* familyasından, anayurdu Amerika olan ve 400 kadar türü bulunan, çiçekleri tekerlek biçiminde süslü olan, sarmaştığı için duvar diplerinde ve kameriyeler çevresinde yetiştirilen, çok yıllık, otsu veya ağaççı bir bitki **cinsi.** Yaprakları almaşık ve palmat loplu olup çiçekleri pembe, kırmızı veya erguvan renginde, parlak ve büyüktür. İstanbul'da **Mavi çiçekli çarkıfelek** *(P. coerulea)* ve **Pembe çarkıfelek** *(P. incarnata)* adlı türleri süs bitkisi olarak yetiştirilir. *P. edulis, P. laurifolia* meyvası sıtmaya karşı tavsiye edilir. *P. quadrangularis ve P. ligularis* adlı türlerinin meyveleri yenir. Bitkinin toprak üstü kısımlarından elde edilen, *çarkıfelek tentürü,* sinir yatıştırıcıdır ve a-

ŞEKİL: 122. — **DİŞLİ ÇARKLAR:** (80) Düz dişli çark *(Alın dişlisi).* 81. Diş hatvesi. 82. Dişler arasındaki aralık. 83. Kama yatağı *(Kama oluğu).* 84. Delik. (85) Çift helezonlu düz dişli çark. 86. Parmaklar *(Kollar).* (87) Helezon dişli düzeni *(Helezon dişli çark).* 88. Çark çemberi. 89. Konik dişli çark. /90-91 Helezon dişli düzeni/. 90. Küçük *(Fener)* dişli. 91. Diskli dişli çark. 92. Dış tekerleme *(Episiklik)* dişlisi. 93. Iç diş düzenî. 94. Dış diş düzeni.

sabî uykusuzluklarda kullanılır. [*Lat. Passiflora; Ing.* Passion-flower; *Fr.* Passiflore]
~ **tentürü,** *ecz.* ◘ **Çarkıfelek.**

çarkı.felekgiller, b.ç.i. *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Parietales* takımından, çoğu tropik Amerika'da, bir kısmı da Yeni Zelânda, Asya ve Afrika'da yetişen, sülük taşıyan, tırmanıcı, otsu veya odunsu bitkileri kapsayan bir familya. Yaprakları almaşık, basit veya parçalı olup çiçekleri aktinomorf, erdişi veya bir cinslidir. Meyve bakka ve lokulisit kapsüldür. 11 cins ve yaklaşık olarak 600 türü vardır. Örnek bitkisi **çarkıfelek**'dir. [*Lat.* ve *Ing. Passifloraceae; Fr.* Passifloracées].

çarklı, s. Çarkı olan: *Yandan çarklı vapur.* [*Ing.* Wheeled; *Fr.* Roulant, à roues, muni de roues, sur roues]. ◉ **yandan** ~, *arg.* § ❶ Ağır giden taşıt. § ❷ *(kahve ve çay hk.)* Şekeri yanına konmuş. ◉ **yandan** ~ *(gemi) den.* Sancak ve iskele tarafında uskur yerine birer çarkı bulunan vapur. [*Ing.* Paddle-steamer, paddle boat; *Fr.* Bateau à aubes].

çarlanmak, nsz. f. Atkı ile örtünmek.

çarlık,-ğı, i. *tar.* § ❶ Başında çar bulunan devlet: *Çarlık Rusyası.* [*Ing.* Tsarism, czarism; *Fr.* Tsarisme, czarisme]. § ❷ Çarın görevi.

çarliston, i. *ing., charleston.* § ❷ Amerikan asıllı bir dans çeşidi. *(Birinci dünya savaşından sonra Avrupa'da yaygın hale gelmiştir)* § ❷ *arg.* Züppe. [*Ing.* Fob, dandy].
~ **biberi,** *bot.* ◘ **Biber.**
~ **marka,** *arg.* § ❶ ◘ **abuzettinbey.** § ❷ s. Yeni icat, az bulunur, antika: *Oğlum, bizim çakaralmaz, Çarliston markadır, ne konuşuyorsun sen!.*

çarmıh /çarmıh/, i. *Osm.* < *Fars.* Romalıların ceza olarak bazı suçluları üzerine gerdikleri haç biçiminde direk. [*Ing.* Cross; *Fr.* Croix].

carmıh, b.i. *Osm.* < *Fars. çâr,* dört + *mıh,* çivi. § ❶ Birbiri üzerine çapraz konmuş iki tahtadan meydana gelen haç biçiminde darağacı. § ❷ *arg., esk.* Erkek erkeğe cinsel ilişki. § ❸ Üzerinde Isa'nın çarmıha gerilmiş olarak gösterildiği haç. § ❹ *dok.* (a) Genellikle ağaçtan yapılan dayanıklı bir gövde üzerine bağlı iki sağlam koldan meydana getirilmiş çile çırpma aracı; (b) Kollu sehpa. *(Ipek, yün veya pamuk ipliği çilelerinin, yan kollara takılıp döndürülerek çırpılmaları yoluyle açılmaları sağlanır.* [*Ing.* Cross on which (criminals were nailed, trestles and rope, used by rope-dancers, sodomy; *Fr.* Croix]. ◉ ~ **a gerilme,** Isa'nın çarmıha çivilenmesi; bu sahneyi gösteren resim ve heykel.

çarmık,-ğı, i. § ❶ *den.* Serenleri ve gabya çubuklarını dikey tutan tel halatları. [*Ing.* Shroud, guy, stay; *Fr.* Hauban]. ◘ *ŞEKIL: 166.* — **DiNGi.** § ❷ *bayınd.,* (a) Bir aracın *(vinç)* dikine v.b. duruşunu korumayı veya bir yapının *(uçak, asma köprü v.b.)* biçimini değiştirmemesini sağlayan tel ve bitkisel halatlar; (b) Karada, kuvvete dayanmayı gerektiren günlük işlerde kullanılan dikme, maçuna v.b. araçları, yan taraflara doğru gergin tutmayı sağlayan halatlara verilen ad ◉ **kontra** ~, *den.* Sert havalarda direkleri pekiştirmek için vurulan çarmık. ☆ *Eşanl.* **pupa çarmıkı.**
~ **açısı,** *den.* Çarmıkların ve patrisaların direkte bağlandıkları yerle yaptıkları açı.
~ **bastikası,** *den.* Bir dilinden gabya mantilyası diğer dilinden torsolom halatı donatılan, çarmık veya patrisalar arasında kapeleye yakın konan üstüste yekpare olarak ağaçtan yapılmış iki adet bastika.
☆ *Yak. anl.* **iklz bastika** .
~ **boğatası,** *den.* Çarmıkları doldurmak için uçlarına bağlanmış ve deliklerinden flâdor donanmış boğatalar.
~ **boncuğu,** *den.* Çarmıkların üzerinde küpeşteye yakın bağlanmış bir veya iki delikli ağaç boğata *(makara). (armadoralara gelen selviçeleri düzgün tutmak, neta bulundurmak için konmuştur).*
~ **bosası,** *den.* Çarmık doldurmakta kullanılan bir çeşit halat bosa olup bir çıması cevizli diğer çıması kasalıdır. Kasalı çımasına fladorluk etmek üzere bir savlo bağlanmıştır, çarmık doldurulacağı zaman bosa bu savlo ile çarmık üzerine mürsele edilir ve kasasına palanga geçirilir.
~ **bükümü halat,** *den.* Dört kollu olarak ve çoğunlukla kolları sağa bükülerek yapılan ve ortalarına kendirden fitil konan halatlar.
~ **donatma,** *den.* Bir direği, bir sütunu, bir bacayı çarmık ile dikey tutma.
~ **filadoru,** *den.* Çarmıkları germek için kullanılan ve boğata denilen üç delikli yuvarlak halkaların içinden geçen ince halat.
~ **palangası,** *den.* Alt makarası kancalı, ikişer dili iki makaradan yapılmış bir palanga. *(çarmık doldurulmakta kullanılır).*
~ **paleti,** *den.* Serenlerin, pirasya oldukları zamanlarda çarmıklara değen yerlerinin gereken noktalarına bağlanan palet.
~ **piyanı,** *den.* Geniş yelkenli gemilerde ana direklerin sancak ve iskele tarafındaki çarmıklarını çanaklık altında birbirine bağlayan, birleştiren halat veya piyan.

çarnaçar /çārnāç ār/, b.z. *Osm.* < *Fars. çar, çare* > *çār-ü nāçār.* Ister istemez, çaresiz. [*Ing.* Willy-nilly, of necessity; *Fr.* Bon gré mal gre].

çarpa, i. *Fr.* Dört ayaklı hayvan. [*Ing.* Quadruped, beast of burden; *Fr.* Quadrupede].

çarpacak,-ğı, i. *inş.* Taşçıların taş kenarlarını koparmak için kullandıkları ucu şev çelik kalem.

çarpan*, i. < *çarpmak.* § ❶ *mat.* Bir çarpma işleminde çarpılanın kaç kere tekrarlanacağını gösteren sayı: 7x3=7+7+7—21 işleminde 3 sayısı 7'nin çarpanıdır. [*Osm.* Mazrup, mazrubunfih; *Ing.* Multiplying; *Fr.* Facteur, multiplicateur]. § ❷ *ikt.* Yatırımdaki bir gelişmeye bağlanabilen, toplam gelirdeki gelişimi gösteren değişmez sayı. ◉ ~ **lar metodu,** *mat.* Birinci dereceden *n denklemli bir sistemde, n-1* bilinmeyeni yok etmek için Bézout'nun bulduğu metot. *(Bu metot bugün determinantlar kuramına alınmıştır).* ◉ ~ **lara ayırma,** *mat.* Cebirde bir ifadeyi çarpım şekline sokmak. [*Osm.* Mazrubata tefrik: *Ing.* Factoring, factorized; *Fr.* Mise en facteur]. ◉ **çoğaltma** ~ **ı,** *nükl. fiz.* Bir çekirdek tepkimesi sırasında bir nötron ortadan kalktığı zaman, serbest kalan nötron sayısı. ◉ **eşzamanlama** *(birliktelik)* ~ **ı,** *elek.* Belirli bir zaman aralığı süresince, bir tesisatın bütününün yararlandığı maksimum güçle, bu aralık süresinde tesislerin ayrı ayrı yararlandığı maksimum güçlerin toplamı arasındaki oran. ◉ **farklılık çarpanı,** *elek.* Eşzamanlama çarpanının karşıtı. ◉ **güç** ~ **ı,** *elek.* Watt olarak gösterilen etkin gücün, voltamper olarak zahirî güce oranı. ◉ **harcama** ~ **ı,** *elek.* Bir tesisatın bütününde belirli bir zaman aralığında harcanan en büyük güçle, bu bütüne verilen güç arasındaki oran; ◉ **integrasyon** ~ **ı,** *mat.* P ve X fonksiyonları, *x* ile *y*'ye bağlı olduğuna göre M'nin *(Pdx+X dy)* bir tam diferansiyel olmasını sağlayan M *(x,y)* fonksiyonları. ◉ **işletme süresi çarpanı,** *elek.* Bir makinenin veya bir tesisatın işletilme süresi ile gözönüne alınan zaman aralığının toplam süresi arasındaki oran. ◉ **kullanma** ~ **ı,** *elek.* Bir devrede, belirli bir zaman süresince kaydedilen maksimum güç sabit kaldığına göre, harcanacak miktara oranı. ◉ **ortak** ~, *mat.* Değişmez oranda büyüyen sayıların ortak büyütücüsü. ◉ **son** ~ **ı,** *mat.* Jacobi'nin, birinci dereceden *m* bilinmeyenli ve kısmî türevli çizgisel homojen bir denklemin *m-1* integrali bilindiği zaman, buradan çıkarılacak yeni bir integralle integrasyonu tamamlamayı sağlayan kuramı. ◉ **yük** ~ **ı,** *elek.* Maksimum zaman aralığının toplam süresi arasındaki oran.
~ **balığı,** *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Çarpanbalığıgiller *(Trachinidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 25-40 sm. Kül rengi-kırmızısıdır. Sırt yüzgecindeki dikenler çok zehirlidir. Eti lezzetlidir. Marmara, Akdeniz ve Atlantik Okyanusu'nda yaşar. [*Lat. Trachinus draco; Ing.* Greater weever; *Fr.* Grande vive, vive commune].
☆ *Esanl.* **trakunya.**
~ **balık,** *zool.* ◘ **Çarpan balığı.**

çarpanak,-ğı, i. Sele karşı muhafaza için evlerin önüne yapılan eğik duvar.

çarpan.balığıgiller, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Dikenli-yüzgeçliler *(Acanthopterygii)* alt takımına giren bir familyası. Başları büyük ve dikenlidir. Sırt yüzgeçleri zehirli dikenlerden yapılmıştır. Çok acıyan yaralar yaparlar. Akdeniz ve Avrupa denizlerinde yaşarlar. **Çarpan balığı** *(Trachinus draco),* **Varsam** *(T. vipera)* iyi bilinen türleridir. [*Lat.* ve *Ing. Trachinidae; Fr.* Trachinidés].

çarpara, i. ◘ **Çalpara.**

çarpı, i. < *çarpmak.* § ❶ Badana, kaba sıva, çarpma sıva. [*Ing.* White-wash; *Fr.* Badigeon] § ❷ *mat.* Birbiriyle çarpılan iki sayı arasına konulan işaret. *(a x b)* veya *(a.b)* «*a çarpı b*» *diye okunur.* [*Osm.* Zarp; *Ing.* Multiplied by; *Fr.* Multiplié par].

çarpıcı, s. § ❶ Çarpan § ❷ *mec.* Etkili, dikkati çeken.
~ **çekim,** *sin.* Gerek kısalığı gerekse özü bakımından seyirci üzerinde vurucu bir etki yapmak üzere hazırlanmış ve çok kez ayrıntı veya baş çekiminden meydana gelen bir çekim çeşidi. [*Ing.* Flash, quick shot; *Fr.* Image-choc, flash].
☆ *Eşanl.* **flaş.**
~ **kurgu,** *sin.* Seyirci üzerinde vurucu bir etki yaratmak üzere, çarpıcı çekimlerin dizilenmesiyle elde edilen kurgu çeşidi. [*Ing.* Montage of attraction; *Fr.* Montage des attractions, montage d'attraction].
~ **renkler,** Göze çarpan şiddetli ve sert renkler hakkında kullanılır. [*Fr.* Couleurs criardes, couleurs frappantes].

çarpık, s. < *çarpmak.* § ❶ Düzgünlüğü kaybederek bir tarafa eğilmiş, bükülmüş: *Çarpık bacak, Çarpık burun, Çarpık duvar, Çarpık yazı.* [*Osm.* Gayrimuvazi, münharif; *Ing.* Wry, crooked, bent awry; *Fr.* Tordu, plié, courbé] § ❷ Kıvrılmış, kavis yapmış § ❸ Manevî bir kuvvetin etkisinde kalarak çarpılmış veya inme inmiş § ❹ *mec.* Uğursuz § ❺ *tekn.* Eğrilik gösteren bir ağaç gövdesi veya kereste parçası için kullanılır. [*Ing.* Warped; *Fr.* Dejeté, devers, gauchi, gondole, retrait, faussé, flèchi].
☆ *Yak. anl.* **eğri, eğri büğrü, düzgün olmayan.**
☆ *Karş.* **doğru, düzgün, muntazam, muvazi.**
~ **ayak,** *dey.* Uğursuz kimse. [*Ing.* Whose arrival brings bad luck].
~ **çurpuk,** s. ve z. *dey.* Eğri büğrü. [*Ing.* Crooked, deformed; *Fr.* Courbé, crochu, tordu, recourbé; difforme, contrefait].

çarpıklık,-ğı, i. § ❶ Çarpık olma hali, eğrilik. [*Ing.* Crookedness, bend, curve, deformity; *Fr.* Difformité, courbure, sinuosité]. § ❷ *ağ. iş.* Bir tahtanın, tablanın veya işin yüzey düzgünlüğünün bozulması hali. Peş.
~ **mastarı,** *ağ. iş.* Bir işin çarpık olup olmadığını denetlemede kullanılan, iki düzgün tahtadan yapılmış yardımcı cihaz.

çarpılan*, i. § ❶ Çarpılmak işine konu olan; § ❷ *mat.* Bir çarpma işleminde tekrarlanan sayı: 7 X 3 = 7 + 7 + 7 = 21 işleminde 7 sayısı çarpılan durumdadır. [*Osm.* Mazrup; *Ing.* Multiplicant; *Fr.* Multiplicante].

çarpılma, i. § ❶ Eğrilme, bükülme, yana yatma. [*Ing.* Distortion; *Fr.* Courbure]. § ❷ *coğr.* Yer kabuğunun hareketleri sırasında beliren eğilimler, çarpılmalar. [*Ing.* Warping; *Fr.* Gauchissement] § ❸ *ağ.iş.* İçindeki nem oranının değişmesi sonucu ağacın biçiminin bozulması § ❹ *hava.* Pilotun, dönme sırasında meydana gelecek merkezkaç kuvvetin etkisinden kurtaracak şekilde uçağı eğmek veya doğrultusunu düzeltmek üzere, kanadın duruşunu anî olarak değiştirmesi § ❺ *jeol.* Toprak biçiminin biraz değişmesi; bu biçim değiştirme bölgesine göre değişik ölçülerde olur; değişme sonucunda önceleri düz olan yüzey çarpılır § ❻ *tekn.* Kapı, çerçeve, çatı gibi ağaç işlerinde düz bir yüzeyin biçiminin bozulması:

çarpılmak, nsz. f. § ❶ Çarpmak işine konu olmak, düzgünlüğünü kaybetmek, eğrilmek, çarpık hale gelmek, kıvrılmak: *Ağaç fırtınada çarpıldı.* [*Ing.* To be distorted, to become wry; *Fr.* Se courber, se tordre, plier] §

● Kendine bir kimse veya bir şey çarpmak. [*Ing.* To be struck; *Fr.* Être heurté, frappé] § ❸ Alınıp gücenmek: *Tatlı tatlı konuşurken birdenbire çarpıldı.* [*Ing.* To behave oddly, take offence] § ❹ *arg.* Sevmek: *Afili paçozu görünce gene çarpıldım hal* ☆ *Eşanl.* gevşemek. § ❺ Bir tarafa koymak § ❻ Manevî bir kuvvetin etkisinde kalmak § ❼ Çok şaşırmak: *Bu lâfları işitince çarpıldım.*

çarpım[a], i. < *çarpmak. mat.* Çarpma işleminin sonucu olan sayı: *3 + 7 X 5 = 105 işleminde çarpım 105'tir.* [*Osm.* Hâsıl-ı zarp, hâsıla: [*Ing.* Product; *Fr.* Produit].

~ **tablosu**, *mat.* Birden dokuza kadar rakamların çarpımlarını gösteren tablo. [*Osm.* Kerrat cetveli; *Ing.* Multiplication table; *Fr.* Table de multiplication].

çarpınma, i. § ❶ Çarpınmak eylemi § ● Kimi ağır hastaların sıkıntı yüzünden söylenerek birtakım anlamsız davranışlarda bulunmaları. [*Ing.* ve *Fr.* Agitation]. ☆ *Eşanl.* ajitasyon.

çarpınmak, çırpınmak, f. Oraya buraya baş vurarak çabalamak, uğraşmak. [*Ing.* To struggle or knock, about with the arms or limbs; *Fr.* Se débattre].

çarpıntı, i. < *çarpmak.* § ❶ Heyecan veya hastalık v.b. yüzünden kalbin bazen düzensiz olarak normalden hızlı atması. [*Ing.* Palpitation, rapid throtting; *Fr.* Battement, palpitation]. § ❷ Vurup çarpma hareketi: *Dalgaların çarpıntısı.* [*Ing.* Shock; *Fr.* Heurt, choc].

çarpışma, i. § ❶ Çarpışmak eylemi; birbirine çarpma. [*Osm.* Müsademe; *Ing.* Clash, collision; *Fr.* Collision, rencontre, choc. abordage] ☆ *Yak. anl.* vuruşma, çatışma. § ● *ask.* Öncülerin veya küçük ölçüdeki birliklerin yaptıkları küçük savaş. [*Osm.* Muharebe, harb; *Ing.* Fight, skirmish; *Fr.* Engagement, escarmouche]. ☆ *Karş.* barış, barışma, sulh, bırakışma, muahede, mütareke. § ● *res.* Bir boyaresimde renklerin ayrı ayrı durması. [*Osm.* Tesadüm; *Ing.* Contrasty; *Fr.* Heurté]. § ❶ *fiz.* Hareket halinde bulunan iki cismin az veya çok şiddetle birbirine rastlaması olayı. [*Ing.* ve *Fr.* Collision].

~ **tehlikesi haber verici**, *hava.* Çarpışma ihtimali olduğunu bildirmeye yarayan bir düzen. [*Ing.* Tractor aeroplane; *Fr.* Avion à hélice tractive].

çarpışmak(-la), nsz. f. < *çarpmak.* § ● Birbirine çarpmak: *İki araba çarpıştı.* [*Ing.* To clash, collide, strike, one another; *Fr.* S'entre-heurter, s'entre-choquer] § ❷ Vuruşmak, döğüşmek: *Düşmanla çarpışmak.* [*Ing.* To combat, skirmish, fight; *Fr.* Combattre, se battre] § ● Birbirine üstün gelmeye çalışmak: *İki fikir çarpışıyor.* [*Osm.* Mücadele etmek; *Ing.* To contest, struggle; *Fr.* Disputer].

çarpıştırmak(-ı,-la), f. § ❶ Çarpışmak işini yaptırmak, çarpışmasını sağlamak § ❷ Vuruşturmak, mücadeleye tutuşturmak. [*Ing.* To let strike *(one another)*, to let collide or clash *(together)*, to let fight or contest;*Fr.* Faire heurter, faire entrer en collision etc].

çarpıtmak(-ı), f. Çarpık hale getirmek. [*Ing.* To distort, make awry; *Fr.* Déformer].

☆ *Eşanl.* eğriltmek, yamultmak, düzlüğünü bozmak.

☆ *Karş.* doğrultmak, düzeltmek.

çarpma, i. § ● Çarpmak eylemi. [*Osm.* Darbe, sadme; *Ing.* Blow, stroke; *Fr.* Heurte, coup, choc] § ● *mat.* Çarpmak işlemi. [*Osm.* Darp, zarp; *Ing.* ve *Fr.* Multiplication] § ● *müz.* İçinde küçük ve çarpıp geçen notlar bulunan ezgi. Alaturka musikide esas notaların arasına sıkıştırılmış ve usulü bozmayan, tek perdelik küçük fazlalık. [*Ing.* Approgiatura; *Fr.* Approgiature] § ● s. Çarpa çarpa *(çarpılarak)* yapılan: *Çarpma pekmez, çarpma (kakma) gümüş eşya* § ● Yumuşakça ve ince maden. *(gümüş, kalay, altın, sarı pirinç)* levhalarını yumuşak ve yüzey üzerine koyarak üstünden şekiller yapma işi. [*Fr.* Repoussage] § ● Bir mille kaldırılan ve kapının diğer kanadına mıhlanmış bir kertikli madeni parça içine girip çıkmak suretiyle kapıyı kapayan kapı zembereği. [*Fr.* Loquet] § ● *balıkç.* (a) Balıkları veya bazı kafadan bacaklıları yakalamak için kullanılan düzenek; (b) Ucunda kurşun ve onun biraz üstünde basit veya çok çengelli bir bürü iğne bulunan olta § ● *fiz.* Hareket halindeki bir cismin başka bir cisme hızla dokunarak, kütlesinden ve hızından dolayı, bu cisim üzerine uyguladığı etki § ● *inş.* Sıvanın mala ile duvar yüzüne atılması § ● *mat.* Biri *«çarpılan»*, öbürü *«çarpan»* denilen iki sayı verildiğinde bunlardan *«çarpım»* adlı bir üçüncü sayı elde etmek için yapılan işlem ◉ yandan ~, *demir.* Kesişen iki demiryolu, üstünde aynı yönde giden iki araç veya araç dizisinin, yolların kavşak yerinde çarpışması ◉ dönüşlü ~, *fiz.* Yıldırımın doğrudan doğruya çarpmadığı bir bölgede meydana gelen etki.

~ **kapı**, *ağ. iş.* Tek veya çift kanatlı olan, özel menteşesi yardımı ile içe ve dışa doğru açılabilen kapı türü.

~ **maden**, ◘ Çarpma.

~ **menteşe**, *ağ. iş.* İki mili veya içindeki yaylar yardımı ile, kapının iki yana açılmasını sağlayan özel menteşe.

~ **resim**, *res.* Boyaları fırça ile çarpmak suretiyle yapılan tablo. [*Fr.* Tableau tapé].

~ **sıva**, *inş.* Bir duvar yüzeyi üzerine harcı bir süpürge ile çarpmak ve serpmek suretiyle meydana getirilen ince sıva tabakası. [*Fr.* Rusticage].

~ **tahtası**, *sp. (Basketbol'de)* Ucunda sepetin asılı bulunduğu tahta; yerden 2.75 m. yükseklikte olup, uzunluğu 1.80, yüksekliği ise 1.20 metredir. [*Ing.* Backboard].

çarpmak(-ı,-e), f. § ❶ Sert bir şekilde dokunmak, hızla vurmak, değmek: *Koşarken duvara çarptı, Kolunu duvara çarptı, Otomobil ağaca çarptı.* [*Ing.* To strike, dash, knock; *Fr.* Frapper, heurter]. § ● Vurup yere düşürmek, yıkmak. [*Ing.* To knock down; *Fr.* Terrasser] § ● Zorla almak veya dalgınlığa getirerek *(el çabukluğu)* ile çalmak, aşırmak: *Yankesici cüzdanını çarpmış.* [*Ing.* To pick someone's pocket; *Fr.* Prendre par force, cambrioler, voler, dérober] § ● Başa vurmak, baş ağrısı vermek: *Bu şirke bana çarptı.* [*Ing.* To go to the head; *Fr.* Troubler, causer la migraine] § ● Tokat veya yumruk vurmak: *Şimdi çarpacağım.* [*Ing.* To slap, hit; *Fr.* Frapper]. § ❷ *(Manevî bir kuvvet)* öfkesine uğratmak: *Cin çarpmak* § ● El çabukluğu ile çalmak: *Yankesici iki kişinin parasını çarptı* § ● (-ı,-le) *mat.* Bir sayıyı başka bir sayıda bulunan birler kadar tekrarlayıp toplamak. [*Osm.* Zarp etmek; *Ing.* To multiply; *Fr.* Multiplier] § ● nsz. Hızla bir yere vurulmak: *Pancurlar rüzgârdan çarpıyordu* § ● *inş.* Harç veya alçıyı bir duvara sıvamak için o duvarın yüzeyine hızla atmak. [*Ing.* To whip; *Fr.* Fouetter] ◉ göze ~, *dey.* Göünmek. *(ilk bakışta)* dikkati çekmek. [*Ing.* To strike the eye, to be conspicuous; *Fr.* Attirer l'attention].

çarptırmak(-ı,-e,-le), f. § ● Vurdurmak, çarpmak işini yaptırmak veya çarpmasına yol açmak § ● (-ı,-e) Yankesiciye kaptırmak, para çaldırmak. [*Ing.* To let strike or fling, *(heart)* to make throb or beast, to distort, to be robbed; *Fr.* Faire pousser, heurter].

çarşaf, i. *Osm.* < *Fars. çader-i şeb* > *çarşeb.* § ❶ Yatağa serilen ve yorgana kaplanan bezden veya dokumadan örtü. [*Ing.* Undersheet, bed-linen; *Fr.* Drap de lit, couverture de lit] § ● *sosy.* Eskiden kadınların giydiği uzun, dört köşe, kolsuz ve geniş sokak kıyafeti. *(İslâm ülkelerinde 19. yüzyılda yayılmış olan bir giyim şekli olup, Türkiye'de ondan önce Ferace ve yaşmak kullanılırdı).* [*Ing.* Women's outdoor overgarment; *Fr.* Vêtement porté autrefois par les femmes turques quand elles quittaient la maison].

~ **gibi**, *dey.* Dalgasız, dümdüz ve durgun *(deniz).* [*Ing.* Calm*(sea)*; *Fr.* Très large, très grand, de grande dimension].

~ **kadar**, *dey. (Eni boyu küçük olan şeyler hk.)* Pek büyük, çok geniş: *Çarşaf kadar bir mendil.* [*Ing.* Very large *(handkerchief, etc; Fr.* Expression servant à indiquer que l'objet dont il est question est très long et très large, très grand, de grande dimension, de grand format].

☆ *Eşanl.* kıpırtısız .

çarşaflamak, f. § ● Çarşaf giydirmek, çarsa' giymesine yardım etmek § ❷ *arg.* Bir iş ı başarılı olamamak. ◘ çuvallamak.

çarşaflanmak, nsz. f. § ❶ *(Yatak hk.)* Çarşaf örtülmek § ❷ Çarşaf giymek.

çarşaflı, s. § ❶ Çarşafla örtülmüş § ● Çarşaf giymiş. [*Ing.* Wearing a çarşaf].

çarşamba, i. *Osm.* < *Fars. çar*, dört + *şenbih*, gün > *çarşenbe.* Haftanın dördüncü günü. Salı ile Perşembe arasındaki gün. [*Ing.* Wednesday; *Fr.* Mercredi] ◉ ~ dır, ~ ı, *dey.* Bir fikir veya teklif üzerinde mânâsız ısrar etmek. [*Ing.* To insist that one is right] ◉ **çıkmaz ayın son** ~ **sı**, *dey.* Gerçekleşmeyecek işler için kullanılır. [*Fr.* Semaine des quatre jeudis]. ◉ **dokuz ayın** ~ **sı bir araya gelmek**, *dey.* Bütün güçlükler bir araya toplanmak. [*Fr.* Toutes les difficultés, tous les ennuis se sont réunis, sont arrivés à la fois].

~ **dairesi**, *tar.* Ağa kapısı dairelerinden biri *(Yeniçeri ağasının özel dairelerindendir).*

~ **divanı**, *tar.* Her çarşamba, sadrazam konağında toplanan divan.

~ **karısı (cadısı)**, *dey.* Cadı, korkunç bir masal tipi; varlığına inanılan bir kötülük cini. [*Ing.* The Wednesday witch *(an evil spirit that haunts on Wednesday nights); Fr.* Vampire].

~ **karısı gibi**, *dey.* Saçları karmakarışık, üstü başı dağınık kadın. [*Ing.* Like a witch, untidy and ugly],

~ **pazarı**, *dey.* Karmakarışık yer.

~ **pazarına çevirmek**, *dey. (birinin yüzüne vurarak),* Çok dövmek.

çarşı, i. *Osm.* < *Fars.* < *çâr*, dört + *şenbih*, gün > *çârsû. sosy.* § ● Dükkânların bulunduğu alışveriş yeri. *(İlkel toplumlardan beri zümreler arasında değişim ve ticaretin yapıldığı yerlerdir): Mısır çarşısı, Kapalıçarşı.* [*Ing.* Bazaar; *Fr.* Bazar] § ● (a) *(Genel anlamda)* Köyler arasında veya şehirlerin mahalle meydanlarında kurulan iğreti ve çoğu kere belirli günlere mahsus satış alanlarına verilen ad; (b) Millî ve Milletlerarası ticaret. [*Ing.* Market; *Fr.* Marché]. ◉ **çıfıt** ~ **sı gibi**, *dey.* Çok karışık yerler için kullanılır ◉ **kapalı** ~, Alış veriş edenlerin güneş ve yağmurdan korunmaları için üstü kâgir veya ahşap olarak örtülmüş çarşılar olup büyük şehirlerin her birinde en büyük ve mühim camilerin civarında ve halkın uğrağı olan yerlerde böyle birer çarşı bulunurdu. [*Ing.* Covered bazaar; *Fr.* Bazar couvert].

~ **ağası**, *tar.* Çarşıyı ve çarşıda düzeni koruyanların başı, çarşı muhafızı. [*Ing.* Warden of trades].

~ **arşını**, Çarşılarda tuhafiyecilerin kullandığı 68 sm. lik uzunluk ölçüsü.

~ **böreği**, *mutf.* Sokakta börekçilerin yaptığı börek.

~ **güzeli**, *tar.* İstanbul'da esaslı gezinti yeri olan Kapalıçarşı içinde sık sık görünen kadınlara takılan ad.

~ **halkı**, § ● Çarşıda dükkânı olan kimse § ● Tüccarlar, esnaflar.

~ **tuğlası**, *esk. mim.* Dılıları altı arşın parmağı olan, yassı tuğla. [*Ing.* Flat tile, plain tile; *Fr.* Tuile plate].

çarşılı, i. § ● Çarşı halkından olan kimse, çarşıda dükkânı olan veya orada işleyen § ● Esnaf. [*Ing.* Tradesman; *Fr.* Marchand, boutiquier, fournisseur].

çartak /çârtak/, b.İ. *Osm.* < *Fars. çâr*, dört + *tak*, kemer, kubbe > *çartâk. esk.* Dörtköşe çadır. [*Ing.* Light structure consisting of posts and a roof of branches].

çarter, i. *Ing. charter., huk.* Ayrıcalık. [*Osm.* İmtiyaz; *Ing.* ve *Fr.* Privilege].

~ **parti**, *huk.* Çarter sözleşmesini belgeleyen ve denizde yük taşıyan ile taşıtan arasında düzenlenen ispat aracı niteliğinde belge. *(Taraflar senedi yırtarak birer parçasını alırlardı).* [*Ing.* Charter-party; *Fr.* Charte-partie].

~ **sözleşmesi**, *huk.* Navlun sözleşmesiyle taşıyanın, navlun karşılığında geminin tamamını veya bir kısmını veya belirli bir yerini taşıtana tahsis ederek, eşyayı denizde taşımayı, nakletmeyi taahhüt etmesi; **Taym çarter** = Zaman üzerine navlun; **Trip çarter**

= Yolculuk üzerine navlun) olmak üzere iki çeşittir. [*Ing.* Charterparty; *Fr.* Contrat de charte].

çartizm, i. 1837-1848 arasında Britanya siyaset hayatına canlılık veren devrimci hareket.- [*Ing.* Chartism; *Fr.* Chartisme].

çasar, i. *It. cesare* < *Mac.* < *Lat.*, Eski Osmanlı tarihlerinde Avusturya imparatoru ünvanı. [*Ing.* Hung emperor *(of the Holy Roman Empire)*; *Fr.* Anciennement, titre donné aux empereurs d'Autriche, empereur].

çaşıt,-tı, i. *esk., T. çaşut.* Casus. [*Ing.* Spy; *Fr.* Espion].

çaşıtlamak(-ı,-e), f. Birinin bir davranışını başkasına gizlice haber vermek, casusluk etmek. [*Ing.* To spy; *Fr.* Espionner].

çaşıtlık,-ğı, i. Çaşıt olma hali, çaşıtça davranış. [*Osm.* Casusluk; *Ing.* Spying; *Fr.* Espionnage].

çat,-tı, i. *yans.* § ❶ *h.d.* Iki derenin veya iki yolun birleştiği yer, kavşak § ❷ Sert cisimlerin birbirine çarptığı veya gevrek bir şeyin kırılırken çıkardığı sesi anlatır. [*Ing.* Sudden sharp noise, clack; *Fr.* Onomatopee qui emprime un choc, ou le bruit d'un objet qui se brise, pouf!, carcl, patatras!].

~ **etmek,** *dey.* Çat diye ses çıkarmak. [*Ing.* To make a sharp, repeated knocking sound].

~ **kapı,** *dey.* Beklenmedik bir zamanda kapıyı çalmak: *Çat kapı, bizim ev sahibi geldi.* [*Ing.* There was a sudden knock at the door].

~ **orada, ~ burada,** *dey.* Çok yer değiştiren bir şeyin halini anlatır, [*Ing.* He goes around and gossips all the time].

~ **pat,** *dey.* § ❶ Biraz, tek tük: *Çat pat Fransızca konuşur,* [*Ing.* A little, some *(ability in speaking a language)*; *Fr.* Comme çi, comme ça, avec difficulté]. § ❷ Ara sıra: *O bize çok pat gelir.* [*Ing.* Now and then; *Fr.* De temps en temps, parfois, de temps à autre].

☆ *Eşanl.* **çatra patra.**

çatadak, z. Ani olarak, birdenbire, ansızın, [*Ing.* With a sudden cracking noise].

~ **gelip şapa oturmak,** *dey.* Ansızın gelip, umduğunu bulamayıp eli boş kalarak şaşkın bir hale düşmek.

çatak, s. < *çatmak, mah.* § ❶ Birbirine çatmış, çatışmış § ❷ i. Iki dağ yamacının birbirine çatarak dere meydana getirdikleri yer § ● ◘ **Çat**[1]. § ● Iç içe girerek ayrılması güç bir hal almış, çapraşık: *Çatak bir iş.* [*Osm.* Girift; *Ing.* Involved, intricate; *Fr.* Entrelacé, confus mêlé] § ● Yapışık, ikiz *(meyva)* § ● Çaticı, kavgacı § ● Çatılmış anlamında Orta Asya'da bir çeşit çadıra verilen ad. [*Fr.* Tente nomade]. § ● Bir binanın çatkısı ve kafesi. Bir alçı veya toprak heykeli tutmak için içine konulan tutturma demiri veya ağaçlara verilen ad. [*Ing.* Point of intersection, an impenetrable, thicket at the bottom of a valley, defile, involved, twin-kernelled *(nut)*].

çatal, i. < *çatmak.* § ❶ Yemek yerken kullanılan ve çok defa uzun dört dişli olan maden âlet. [*Ing.* Fork; *Fr.* Fourchette]. ◘ *ŞEKIL: 123.* — **ÇATALLAR.** § ● *trm.* ve *bahç.* Iki veya daha fazla kola ayrılmış day, değnek gibi şeyler, tarla ve bahçe işlerinde kullanılan dişli âlet: *Çatal kazık yere çakılmaz.* [*Ing.* Fork; *Fr.* Fourche]. ◘ *ŞEKIL: 521.* — **TARIM ALETLERI.** § ● Arabalarda okun girdiği yer § ● Pamuk eğirmeye yarayan âlet § ● Kalafatçıların kullandığı keskiye benzer uzunca âlet § ● Iki taraflı: *çatal anahtar* § ❷ s. Ucu kollara ayrılmış, çatallanmış: *Çatal yol.* [*Ing.* Forked, bifurcated; *Fr.* Fourchu] § ● Iki anlamlı: *Çatal söz* § ● Çatal olan şeylerin her kolu: *Zıpkının üç çatalı var* § ● Bir merminin dağılma dik dörtgeninin elemanı § ❸ Bir bisiklet veya motosiklette kadronun ön tekerlek ile gidonu taşıyan kısmı § ● *camc.* Fırındaki cam eşyayı dikmek için kullanılan kalın demir çubuk § ● *den.* Ucu yarımay biçiminde oyuk çubuk veya seren. *(Direğe ön yüzüyle dayanır).* § ● *demir.* Aralarında bir açı meydana gelecek şekilde bir birinden ayrılmış iki kolu, aynı anda iki yönü birden verebilen demiryolu makasları için söylenir. § ● *mek.* (a) Bir bütün hareketinin gerçekleştirilmesinde aracı olarak etki eden iki dişli mekanik parça; (b) Bir terazinin okunu kaldıran ve okun bıçak üzerine dayanıp kullanılmadığı zaman bıçağın aşınmasını engelleyen araç. § ● *müz.* Arp mekanizmasının bir parçası. § ● *zool.* Geyik boynuzunun dallarından her biri. § ● *otom.* (a) Vites değiştirmede el manivelâsı vasıtasıyle baladörleri harekete getirmeye yarayan âlet; (b) Kavrama düzeninde bir çatal kavrama levhasını kurtarmak için bir pedalin hareketini nakletmeye yarar. § ● Ayrılış noktası. § ● Ikiye ayrılmış dal. ◉ **balast ~ ı,** *demir.* Demiryolu bakıcılarının balastları kirleten toprak, kum, curuf gibi maddeleri temizlemek. boşaltmak için kullandıkları, ızgaraları kürek biçiminde cihaz. [*Ing.* Fork for mixing broken stones]. ◉ **bumba ~ ı,** *den.* ◘ **Bumba.** ◉ **çeneli ~ çubuğu,** *den.* Direğe dayalı tutan bir çıkıntısı olan çatal. ◉ **çift ~,** *döş.* ◘ **Çift.** ◉ **dingil ~ ı,** *demir.* ◘ Dingil. ◉ **ferç ~ ı,** *anat.* Fercin büyük dudaklarının arka tarafta birleştiği yer. ◉ **göğüs kemiği ~ ı,** *anat.* Bu kemiğin üst kenarındaki çentik. ◉ **on ~ lı geyik,** *zool.* Yedi yaşındaki geyik. ◉ **yassı dişli ~,** *balıkç.* Deniz solucanlarını yakalamaya yarayan araç.

~ **ağız,** *coğr.* ◘ **Çatalağız.**

~ **ağzı**[1], *tekn.* § ● Demir veya ağaçtan, değişik işlerde kullanılan uzun saplı, dişli, âlet. § ❷ Bir yolun veya ağacın birçok dallara ayrıldığı nokta.

~ **anahtar,** *tekn.* Vidaları açıp sıkıştırmaya yarayan anahtar. [*Ing.* A turn-screw key with two points or edges; *Fr.* Clef à fourche].

~ **arpa,** *trm.* Kılçıkları çatallaşmış arpalara verilen ad.

~ **avuç,** Yan yana gelen her iki elin avucu [*Ing.* Double handful].

~ **bel,** *bahç.* ◘ **Bel**[2]

~ **bıçak,** Yemek yerken kesilecek parçalarda kullanılan takım. [*Ing.* Cutlery, knives and forks; *Fr.* Coutellerie].

~ **bükme,** *den.* Yarım döşekleri omurgaya kuvvetli bağlamak üzere her birine zıvana açılarak omurgaya aykırı konan yekpare ağaçlar.

~ **çapa,** *trm.* Sivri ve geniş iki çatallı çapa.

~ **çekiç,** *tekn.* Bir ucu çatallı çekiç. [*Ing.* Claw-hammer].

~ **çivi,** *demir.* ◘ **Çivi.**

~ **çomak,** *kıyf.* Eldivenlerin parmaklarını genişletip uzatmaya yarayan araç.

☆ *Eşanl.* **togito.**

~ **çutal,** *dey.* Karmakarışık *(iş).* [*Ing.* Very complicated; *Fr.* Très compliqué],

~ **dayaklama,** *inş.* Bir binanın eğretiye alınan bir kısmını tutmak için çatal gibi vurulan dayak ve destek. [*Ing.* Underpinning, shoring up; *Fr.* Enchevalement].

~ **demir,** *den.* Armuzlar arasına konan üstüpüyü dövüp sıkıştırmak ve yerleştirmek için kalafatçıların kullandıkları çatal ağızlı bir demir.

~ **flama,** *den.* Uçkuru çımasından enli ve çıması çatal olarak yapılmış işaret sancağı

~ **geçme,** ◘ **Geçme.**

~ **görmek,** *dey.* Her şeyi çift görmek, net görmemek. [*Ing.* To see double; *Fr.* Voir double].

~ **herek,** *trm.* Dallar veya kolların ve asmanın ürün verecek dallarının alt tarafına konulan herek.

~ **iğne,** *balıkç.* (a) Iki veya üç çengelli olta iğnesi; (b) Yem olarak canlı veya cansız bir balığın takılabileceği biçimde hazırlanmış su altı oltası. [*Ing.* Fishing hook; *Fr.* Hameçon-doubles].

~ **istingaları,** *den.* Yan yelkenlerinin kıç gradin yakalarını çatal üzerine çeken selviçeler. Bunlar çatalın her iki tarafında bulunan tornolardan donatılır.

~ **iş,** Iki yanlı karışık iş. [*Ing.* A vexed question, dilemma; *Fr.* Embarras].

~ **kapak,** Su akışını ikiye ayıran bir tesis. [*Ing.* Fork gap].

~ **kargı,** *balıkç.* Balıkları zıpkınlayarak avlamak için kullanılan üç dişli ve sivri uçlu çatal biçiminde araç.

~ **kasa,** *den.* Bir halat çımasına yapılan dikiş kasa, ortasından kesildikten sonra kesik çımalar üzerine tekrar birer kasa yapılarak vücude getirilen bir kasa. Bu kasalar üzerine flâdor bağlanarak bir direk veya serenin herhangi bir noktasındaki çapı kuşatılabilir. [*Ing.* Rope end with double eye].

~ **kavuk,** *tar.* Yeniçeri ağalarının gündelik kavuğu.

~ **kazık,** *dey.* Sonucu belli olmayan karışık durum. [*Ing.* Complicated affair the outcome of which is doubtful].

~ **kuyruk yem,** *balıkç.* Bu yemler uskumru, istavrit, kraça, uskumru vonozu, kaloridye gibi balıkların kuyruğundan başlanarak anüsüne *(= sidikliğine)* kadar omurgası hizasından kesilmek ve bu kısma kadar omur-

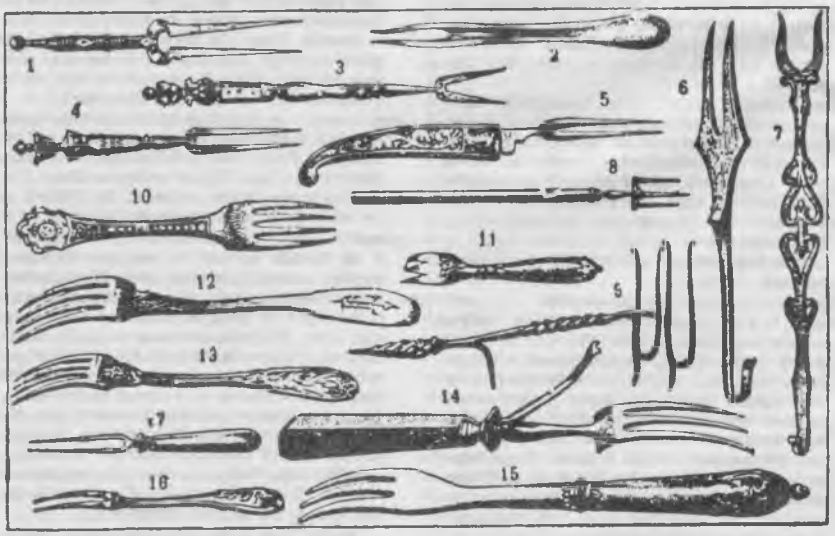

ŞEKIL: 123. — **ÇATALLAR.** 1. ve 2. Roma. 3. Meyva çatalı *(16. Yüzyıl).* 4. 16. Yüzyıl çatalı. 5. Katlanır çatal *(16. Yüzyıl).* 6. Mutfak çatalı *(15. Yüzyıl).* 7. Mutfak çatalı *(17. Yüzyıl).* 8. Asker çatalı *(17. Yüzyıl).* 9. Kızartma çatalı *(17. Yüzyıl).* 10. 17. Yüzyıl çatalı. 11. Istiridye *(Balık)* çatalı. 12. Yemek çatal. 13. Tatlı çatalı. 14. Kesme çatalı .15. Salata çatalı. 16. ve 17. Meze çatalı.

gası ile omurgaya bağlı kılçıklar ve kuyruk çıkarılmak suretiyle elde edilir.
~ **kuyruklu balina,** *zool.* ◘ **Balina.**
~ **kuyruklu balinagiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Balinalar *(Cetacea)* takımının, Dişsiz-balinalar *(Mysticeti)* alt takımına giren bir familyası. Küçük başlı, büyük boylu olan ve sırt yüzgeci taşıyan, kısa balina çubukları olan türleri içine alır. Gırtlak yakınındaki deride uzunluğuna birçok büklümler vardır. Bütün okyanuslarda yaşarlar. Küçük deniz hayvanlarıyle beslenirler. Fin balinası *(Balaenoptera physalus),* Kuzey balinası *(B. borealis),* Gök balina *(B. musculus).* Kambur balina *(Megaptera nodosa)* türleri iyi bilinirler. [*Lat.* ve *Ing. Balaenopteridae; Fr.* Balénopteridés].
~ **kuyruklu kelebekgiller,** ç.i. *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının Pulkanatlılar *(Lepidoptera)* familyasına giren bir familyası. Antenleri kısa ve uçları uzunca topuzumsu olan bu kelebeklerin çoğu gündüz kelebeğidir. Ard kanatlarının iç kenarları yırtmaçlıdır. [*Lat.* ve *Ing. Papilionidae; Fr.* Papilionidés].
~ **mapası,** *den.* Gizlerin ve diğer yarım serenlerin çatallarında bulunan ve üzerlerine çatal palangası takılan mapalar.
~ **matal,** *dey.* Bir grup çocuğun ebe olan öteki grupun sırtına binip elebaşının bindiği çocuğun gözünü bir eliyle kapadıktan sonra ötekinin parmaklarıyle işaret edip «çatal matal kaç? çatal?» diye sorması şeklindeki çocuk oyunu.
~ **ok,** Çift hayvanlı arabalarda okun girdiği yer. [*Ing.* Thills of a horse carriage; *Fr.* Brancard].
~ **parça,** *kıyf.* Eldivene uygun bir genişlik vermek için parmaklar arasına konan küçük deri parçası.
~ **puntal,** *den.* Direklerin biraz önüne ve küpeşteler üzerine dikilen, başları iskaçalık etmek üzere yarım ay şeklinde yapılmış puntallar. Trinket ve mayıstra serenleri aşağı alındıkları zaman bunlar üzerine oturtulur. Bumbalar için de kıç morfedarı üzerine de böyle bir tek puntal konur.
~ **sakal,** *dey.* Yüzün iki tarafındaki kılların bırakılması ve çenedekilerin kesilmesi suretiyle uzatılan sakala verilen ad. [*Ing.* Forked beard; *Fr.* Barbe bifide].
~ **ses,** Nezlelilerde olduğu gibi bozuk ve çınlamayan *(iki perdeden çıkar gibi olan)* ses. [*Ing.* Hoarse voice; *Fr.* Voix rauque].
~ **söz,** *dey.* Iki mânaya gelebilir söz.
~ **tahta,** İşlenecek bir tahtayı tezgâh üstünde dikine tutmak için o tezgâhın bir ucuna mıhlanan çatal şeklinde kesilmiş kalın tahta parçası.
~ **tırnaklılar,** *zool.* ◘ **Çiftparmaklılar.**
~ **yürek,** *dey.* Kuvvetli, yiğit.
~ **zıpkın,** *balıkç.* Dişli, sivri uçlu, çok çatallı zıpkın.

çatal.ağız, b.i. *coğr.* Akarsuların denize dökülen ağızlarında meydana gelen delta. [*Ing* ve *Fr.* Delta].

çatal çatal, z. ve s. Çatallanmış.

çatallandırmak(-i), f. § ● Çatal gibi bir kaç kısma ayırmak. § ● *mec.* Şüpheli ve karışık hale getirmek: *Bu hal işi çatallandırdı.* [*Ing.* To render (it) more difficult, to make *(it),* more complicated; *Fr.* Faire difficile, compliqué].

çatallanma, i. § ● *coğr.* Geniş anlamıyle, bir ırmak boyunda ırmağın çatal çatal olarak akması olayı. [*Ing.* ve *Fr.* Bifurcation]. § ● *biy.* Herhangi bir organ veya yapıda çatal biçimi ayrılma meydana gelmesi. [*Ing.* teşa'ub; *Ing.* ve *Fr.* Bifurcation].
☆ *Eşanl.* **bifurkasyon.**

çatallanmak, nsz. f. § ● Çatallı olmak; çatal gibi ikiye ayrılmak: *Orada yol çatallanıyor.* [*Ing.* To fork, to become forked; *Fr.* Fourcher]. § ● *mec.* Birkaç ihtimal göstererek çözümü ve anlaşılması güç bir duruma gelmek, karışmak: *İşte şimdi mesele çatallaştı, çatallandı.* [*Ing.* To become difficult (thorny), bifurcate; *Fr.* S'embrouiller, se compliquer].

çatallaşmak, nsz. f. Iki veya daha çok ihtimal göstererek anlaşılması güç bir hale girmek: *İşte, şimdi iş çatallaştı.* [*Ing.* To fork, to become forked; *Fr.* Faire la fourche, bifurquer, fourcher]:
☆ *Yak., anl.* zorlaşmak, güçleşmek, karışmak, karmakarışık olmak, çetrefilleşmek, müşkülleşmek.
☆ *Karş.* kolaylaşmak, açılmak, basitleşmek.

çatallı, s. § ● Çatal gibi olan. [*Ing.* Forked; *Fr.* Fourchu]. § ● *(yol hk.)* Ikiye ayrılan. [*Ing.* Bifurcate; *Fr.* Bifurqué]. § ● *(ses hk.)* Düzgün çıkmayan, pürüzlü. § ● Çatalı olan. § ● Karışık, çetin, çapraşık. [*Ing.* Difficult, complicated; *Fr.* Compliqué]. ☆ *Eşanl.* çatak, girift, zor, güç, çetrefil. ☆ *Karş.* kolay, basit, çözünlü, yalın.
~ **çekiç,** *tekn.* ◘ **Çekiç.**

çatallık,-ğı, i. Çatal konan yer.

çatallılık,-ğı, i. § ● Çatallı, çatal gibi olma, Çatalı olma. [*Ing.* Forkedness; *Fr.* Fourche]. § ● Karışık, çetin, çapraşık olma. [*Ing.* Complexity; *Fr.* Complexité]. § ● *(yol hk.)* Ikiye ayrılma. [*Ing.* Bifurcation; *Fr.* Bifurcation, embranchement].

çatalpin, i. *den.* Çelik veya bakırdan yapılmış birer uçları yumru diğer uçları yassı ve yarık sığiller. Makinede birçok işlerde kullanıldığı gibi anele harbilerinin uçlarına geçirilerek yerlerinden çıkmamasını sağlar. Bunlar kullanılacakları yerlere geçirildikten sonra yarık uçlar iki tarafa kıvrılır. [*Ing.* Cotter pin, prick punch, splin pin, lock pin].

çatalsı, s. Çatal biçiminde olan.
~ **damarlanma,** *bot.* ◘ **Damarlanma.**

çatana /çata:na/, i. *Rom. çatanele* < *çetene* kasabasının adından. *dem.* Filika kadar küçük motorlu gemi. [*Ing.* Steam-boat; *Fr.* Mouche à vapeur].

çatanacı, i. *den.* Çatana işleten kimse.

çatapat,-tı, i. *yans* Ayakla çiğnenince veya yere atılınca çat pat diye ses çıkaran bir eğlence fişeği.

çatarı, ◘ **Çıtarı.**

çatı, i. < *çatmak.* § ● Birbirine dayanarak veya bağlanarak çatılmış şey: *Silâh çatısı.* [*Ing.* Bundle; *Fr.* Faisceau]. § ● *mim.* Çatılmış dam, ev örtüsü. Yapıların üstünü akıntılı olarak örten kiremit, çinko gibi şeylerle bunların dayandığı tahta kaplama ve iskeletin topu: *Temelden çatıya kadar.* [*Ing.* Roof, framework; *Fr.* Toit, faite, comble] ◘ *ŞEKİL: 124.* — **ÇATI VE ÇATI PARÇALARI:** *ŞEKİL: 125.* — **ÇATILAR.** § ● Binanın tavanı ile damı arasındaki genellikle az kullanılan yer. § ● *anat.* Insan ve hayvanda iskeletin kuruluşu. [*Osm.* Ane; *Lat.* ve *Ing. Pubis; Fr.* Pubes]. § ● *gram.* Bir fiilin geçişli, geçişsiz ettirgen, edilgen veya dönüşlü olması veya işteşlik anlatması hali. Özne veya nesne durumlarına göre, belirli çatı eklerinin eylem kök veya gövdelerine getirilmesiyle meydana gelen türev: *Sevin-(sev-in), sevil-(sev-il), seviş-(sev-iş), sevdir-(sev-dir), sevindir-(sev-in-dir), sevdirt-(sev-dir-t)* v.b. [*Osm.* Bina; *Ing.* Voice; *Fr.* Voix]. § ● Büyük otellerin çatı katındaki eğlence ve oturma yeri. § ● *zool. (At hk.)* Kalça kemiğinden dize kadar uzayan uyluk kavsi. § ● *ask.* Benzer üç tüfeğin veya portatif silâhın, birbirine destyek olacak biçimde dayanmış durumu. § ● *san.* (a) Bir figürü ayakta tutan, ya maden plakalarla örtülü ya da üstüne kireç veya mermer kırecinden sıva sürülü tahta kuşak; (b) Üstünde bir bronz heykelin dökümü yapılan destek. § ● *mad. oc.* Bir damar veya bir tabakanın üst kısmındaki toprak parçası. ◉ **ahşap ~,** *mim.* ◘ **Ahşap.** ◉ **basık ~,** *mim.* Eğimi gayet az olan düz çatı. [*Fr.* Toit plat]. ◉ **beşik ~,** *mim.* ◘ **Beşik.** ◉ **beşik örtü ~,** *mim.* Aşağı tarafı daha geniş ve yuvarlak çan şeklinde çatı. [*Fr.* Toit en cloche]. ◉ **dam ~ sı,** *inş.* ◘ **Dam.** ◉ **dönüşlü ~,** *dilb.* Genellikle öznenin yaptığı eylemin kendi üzerine yansıdığını yani öze dönük olduğunu göstermek üzere fiilin aldığı biçim. ◉ **dörtlü ~,** *mim.* ◘ **Dörtlü.** ◉ **eğreti ~,** *mad. oc.* Sağlam olmadığı için, maden çıkarma işlemi sırasında kömür tabakasıyle birlikte çöken ince çatı. ◉ **ehram ~,** *mim.* Dörtgen ve çokgen kaideli bir ehram şeklinde yüzeyleri eğimli ve tepesi sivri çatı. [*Ing.* Pyramidal roof; *Fr.* Toit pyramidale]. ◉ **fenerli ~,** *mim.* Üstünde aydınlık feneri olan çatı. [*Fr.* Toit à lanterne]. ◉ **gönye kollu ~,** *mim.* Birbirine dik iki çatı kısmının birbirine saplanmasından meydana gelen çatı. [*Fr.* Toit en retour]. ◉ **ilkbağırsak ~ sı,** *zool.* ◘ **Ilk.** ◉ **kademeli ~,** *mim.* Birbiri üstüne kademe kademe yükselen çeşitli yüzeylerden oluşmuş çatı. [*Fr.* Toit en gradins]. ◉ **kırma ~** *mim.* Çeşitli eğimde iki yüzeyden meydana gelen çatı. [*Ing.* Mansard roof; *Fr.* Toit à la mansard]. ◉ **kule ~,** *mim.* Çatı arası gayet yüksek ve konik olan çatı. [*Ing.* Garret, attic; *Fr.* Galetas]. ◉ **külâh ~,** Külâh şeklinde çatı. [*Fr.* Toit en pavillon]. ◉ **mahrut ~,** *mim. Kaidesi* si daire şeklinde ve tepesi sivri külâh şeklinde çatı olup kule ve minare gibi yuvarlak binaların üstünü örtmek için kullanılır. [*Ing.* Conical roof; *Fr.* Toit conique]. ◉ **orta ~,** *dilb.* Genellikle öznenin kendisi için veya kendi yararına yaptığı, bazen de yalnızca edilgen biçimli ve etkem anlamlı bir gramer kategorisi belirten çatı. ◉ **orta edilgen ~** *dilb.* Latincede aşağı yukarı Hint-Avrupa dillerinde orta çatının oynadığı rolü oynayan çatı. ◉ **oturtma ~,** *mim.* Makassız olarak üzerine oturtulan çatı. ◉ **sağrılı ~,** *mim.* iki tarafında üçgen biçimde düz veya yuvarlak damları olan çatı. ◉ **sağrılı ~,** *mim.* Iki tarafında üçgen biçiminde veya yuvarlak damları olan çatı. [*Ing.* Hip-roof; *Fr.* Toit en croupe]. ◉ **soğan biçimi ~,** *mim.* Alt. kısmı darca ve ortası şişkin soğan biçiminde çatı. [*Ing.* Onion roof; *Fr.* Toit en oignon].
~ **altı,** § ● *anat.* Çatı kemiğinin altı. § ● *dey.* Dam altı, barınacak yer. [*Ing.* Attic; *Fr.* Étage mansardé, combles].
~ **altı oluğu,** *anat.* Çatı kemiğinin dış yüzünde bulunan ve önde tıkalı delikle sonuçlanan oluk. *(Tıkaç damar ve sinirleri buradan geçer).*
~ **arası,** *inş.* Binaları örten catı kısmının kiriş ve mertekleri arasında kalan boşluk.

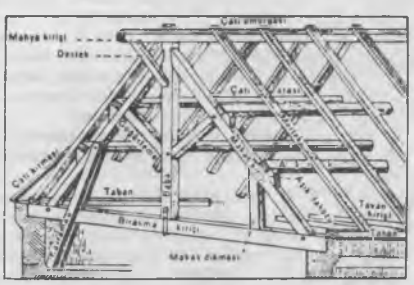

ŞEKİL: 124. — **ÇATI ve ÇATI PARÇALARI.**

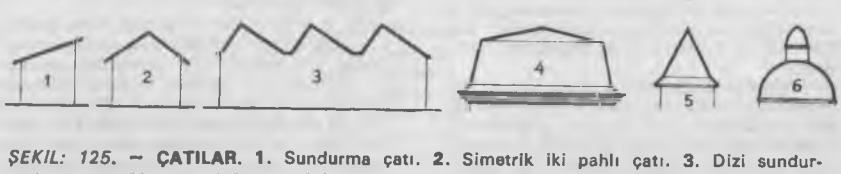

ŞEKİL: 125. — **ÇATILAR. 1.** Sundurma çatı. **2.** Simetrik iki pahlı çatı. **3.** Dizi sundurmalı çatı. **4.** Mansard *(Piramit)* tipi çatı. **5.** Koni biçimi çatı. **6.** Kubbeli çatı.

yani tavanla çatı örtüsü arasındaki boş kısmı olup bazı yüksek çatılı binalarda oturabilecek veya eşya konulacak bir kısım ve hatta bir kat teşkil eder. [*Ing.* Attic; *Fr.* Ferme].

~ **aşığı,** *mim.* Aynı yükseklikte olan çatı merteklerini birbirlerine bağlayan çatılardan her biri.

~ **bağlaması,** *mim.* Çatı makaslarının teşkil ettiği üçgen kısım. Beton dökülmüş düz çatı tabanı üzerine kurulan çatının altgergi ve iki üstbaşlıktan meydana gelen, dikine konulmuş üçgenlerinden her biri. Çatı bağlamaları belli aralıklarla, dikine vee birbirlerine paralel olarak yerleştirilir. Her çatı bağlaması üçgeni mertek ve payandalarla pekiştirilir. [*Ing.* Truss; *Fr.* Ferme].

~ **boşluğu,** *mim.* Üst katın tavanıyla dam arasında kalan ve kullanılmayan kısım.

~ **çatıya,** *dey.* Bitişik yanyana.

~ **çukurlaşması,** *coğr.* Çoğunca genç kıvrım dağlarında görülen doruk boyundaki çukurlaşma. Böyle yerlere akar sular yerleşmiş, enine vâdiler açılmış bulunur. [*Ing.* Downwarping, basining; *Fr.* Affaissement *(en cuvette)*].

~ **direği,** *dülg.* Üzerinde yanlamaların birleştiği düşey ağaç parça. [*Ing.* Raising piece; *Fr.* Sablière de comble].

☆ *Eşanl* **çatı babası.**

~ **ekleri,** gram. Eylem kök veya gövdelerinden, dönüşlü, edilgen, işteş, ettirgen çatılar meydana getirmeye yarayan ekler: *-(i) n- (sev-in-); -(i) l- (sev-il-); -(i) ş- (sev-iş); -(i) t- (kapa-t-); -(i, e) r- (geç-ir-, gid-er-); -dir- (sev-dir-), -dirt- (sev-dir-t-, yap-tır-t-) v.b.* [*Osm.* Fiil binası lâhikaları].

~ **eteği,** *inş.* Bir damın çatısının duvarın dışına kadar uzanan küçük mertek.

~ **ışıklığı,** inş. ◘ **Çatı penceresi.**

~ **katı,** *inş.* Çatı aralarında bölmeler yapmak suretiyle odalar elde edilen katlara verilen ad. [*Ing.* Attic, broken roof, garret attic; *Fr.* Attique, mansarde, comble]. ☆ *Eşanl.* **tavan arası katı.** ◉ **Mansard ~ ~,** *mim.* Alt bölümü üst bölümünden daha az eğik olarak iki çeşitli eğimdeki damlarla örtülmüş çatılar olup bunlarda çatı arası bölümü tıpkı bir bina katı gibi yüksekçe olur ve oraya odalar yapılır. [*Ing.* Attic storey; *Fr.* Étage mansardé].

~ **kemiği,** *anat.* ve *zool.* ◘ **Kemik.**

~ **kırması,** *inş.* Çatılarda eğik düzeylerin herhangi bir hizadan itibaren eğimi daha az bir yüzey olarak devamı halinde meydana gelen eğik kısmı. [*Ing.* Chantlate; *Fr.* Coyau].

~ **kirişi,** *inş.* Çatı merteklerine yanlış olarak verilen ad. [*Ing.* Rafter, beam of the roof; *Fr.* Chevron].

~ **kulesi,** *mim.* Ortaçağ kiliselerinde, ortasahın ile çapraz sahının kesiştiği kare üzerine gelen kule. [*Fr.* Flèche du transept].

~ **mahyası,** *inş.* Çatı örtüsünde iki yüzeyin yanlamasına kesişmesinden doğan, düz ve ya eğik, çıkıntılı çizgi. [*Ing.* Hip of the roof].

~ **makası,** *inş.* Binaları örtmek için yapılan çatılarda damın iki tarafındaki eğik yüzeyleri tutan ve çatının en önemli kısımlarını teşkil eden eğik kiriş birleştirilerek üçgen bir şekil alırlar. [*Ing.* Truss; *Fr.* Ferme].

~ **merteği,** *inş.* Çatılarda makaslara koşut olarak bir ucu mahya kirişine ve diğer ucu tabanlara bindirilen ve üzerlerine kiremit altı tahtaları kaplanan kiriş. [*Ing.* Rafter; *Fr.* Chevron].

~ **oku,** *inş.* Çatı makaslarının bindiği iki babanın üzerine ve çatı boyunca yatay olarak konan kalın kiriş. [*Ing.* Ridgepole of the roof].

~ **omurgası,** *inş.* Bir çatıda makasların bindiği iki babanın tepeleri üzerine ve çatının boyunca yatay olarak konulan kalın kiriş olup, merteklerin yukarıki uçları bunun üzerine bağlanır. [*Fr.* Faîtage du transept].

~ **örtüsü,** *inş.* Çatıların üstüne kiremit, kayagan taşı, oluklu saç, çinko, tahta veya bu gibi su geçirmez maddelerden levhalar halinde konulan ve içeriye yağmur girmesine mani olan örtü. [*Osm.* Puşide; *Ing.* Covering; *Fr.* Couverture].

~ **penceresi,** § ❶ *mim.* Çatı araları ve çatı katlarına ışık ve hava vermek için bunların dam kısmına açılan pencereler. [*Ing.* Dormer window; *Fr.* Lucarne]. § ❷ *inş.* Üzerine yerleştirildiği çatı ile yani eğimi olan çerçeve veya pencere.

☆ *Eşanl.* **çatı ışıklığı, arnavut bacası.**

~ **penceresi yanağı,** *mim.* Çatı pencerelerinin iki tarafında meydana gelen üçgen şekilde yan yüzeyler. [*Ing.* Reveal; side;*Fr.* Jouée].

~ **sağrısı,** *mim.* Dört tarafı akıntılı uzun çatıların yan taraflarında üçgen şeklinde bulunan yüzeyleri. [*Ing.* Hip; *Fr.* Croupe].

~ **süslü,** *tar. mim.* Eski Roma'da, evlerin veya anıtların çatısı üstüne yapılmış, genellikle bir heykel veya bir silâh arması niteliğindeki süs.

~ **tabanı,** *inş.* Çatının üzerine kurulduğu beton zemin. [*Ing.* Wall-plate; *Fr.* Sablière].

çatık, s < *çatmak.* Çatılmış olan, uçlarından kavuşmuş, bağlanmış olan, birbirine bitişik: *Kaşları çatık, Silâhlar çatık, çatık suratlı.* [*Ing.* Fitted together, joined, stacked, frowning; *Fr.* Froncé].

~ **yüz,** *dey.* Öfkeli yüz. [*Ing.* Sulky face; *Fr.* Mine renfrognée].

çatık.kaş, b.s. Uçlarından bitişik olan kaş, kaşları çatık olan *(kimse).* [*Ing.* Beetle brows; *Fr.* Sourcils froncés].

çatılandırma, i. Çatı altına koyma.

çatılmak(-e), nsz. veya ösz. f. § ❶ Çatmak işine konu olmak. § ❷ *h.d. (At ve deve hk.)* Çok koşturulmak sonucu bacakları ayrılarak veya gerilerek ölmek, çatlamak. [*Ing.* To have the legs give way and spread out in exhaustion *(horse)*].

çatır çatır, z. *yans.* § ❶ Çatırdayarak; tahta, kemik gibi gevrek şeylerin kırılırken veya yerlerinden sökülürken çıkardıkları sesi anlatır: *Bina çatır çatır yıkıldı.* [*Ing.* With a cracking or crashing noise; *Fr.* Onomatopée employée pour désigner le bruit que produit un objet qui se brise ou qu'on arrache; craci] § ❷ *mec.* Sökercesine, zorla, zorluklara aldırmadan: *Ben ondan paramı çatır çatır alırım, Kızcağızı Ahmet'e çatır çatır nikâh ettiler.* [*Ing.* Forcedly; by force; *Fr.* Par force]. § ❸ Cesaretle, çekinmeden, güçlüğe uğramadan, kolaylıkla: *Çatır çatır İngilizce konuşuyor.* § ❹ Ister istemez. [*Ing.* Like it or not; *Fr.* Bon gré mal gré].

çatır çutur, ◘ **Çatır çatır**[1].

çatırdamak, nsz. f. *yans. (Tahta, kuru odun v.b. maddeler hk.)* Kırılırken, yanarken veya yerinden sökülürken çatır çatır ses çıkarmak. [*Ing.* To crack, crackle; *Fr.* Craquer].

çatırdatmak(-i), f. Çatırdamasına yol açmak. [*Ing.* To make clatter; *Fr.* Faire craquer, pétiller, crepiter].

çatırtı, i. < *çatırdamak.* Çatırdama sesi. [*Ing.* Clattering, crackling; *Fr.* Craquement].

çatısız, s. Evsiz, evi olmayan.

çatışık, s, Çatışma halinde bulunan: *Bu soru soru üzerine bir sürü çatışık düşünceler ileri sürüldü.* [*Osm.* Mütenakız; *Ing.* Contradictory, clashing; *Fr.* Contradictoire].

☆ *Yak. anl.* **tutmaz, çelişik, çapraz, tezatlı.**

☆ *Karş.* **uyan, ayrısız, ayni şeyi destekleyen.**

çatışkı[4], I. § ❶ *fels.* Aralarında çelişme bulunmakla birlikte her ikisi de eşit güçteki kanıtlara dayanan ve birine **sav,** ötekine **karşı sav** adı verilen iki önermenin topu. [*Osm.* Tesavii nakizeyn; *Ing.* Antinomy; *Fr.* Antinomie]. § ❷ *psik.* Kanıtlara dayanmakla birlikte her ikisinin de doğru olmasına imkân olmayan karşılıklı zıt ilke ve sonuçlar. Kant, dünyanın sonlu ve sonsuz olduğu hakkındaki düşünceyi böyle bir çatışmaya örnek olarak gösterir.

☆ *Eşanl.* **antinomi.**

çatışma, i. § ❶ Çatışmak eyleml. § ❷ Çeşitli büyüklükteki iki kuvvetin savaşa tutuşması. [*Osm.* Müsademe; *Ing.* Collision, combat; *Fr.* Collision]. § ❸ *ask.* Yollarda yürüyüş kollarının bir yol kavşağında karşılaşması hallnde meydana gelen tıkanıklık ve bu yüzden bekleşme zorunda kalınması. [*Ing.* Encounter; *Fr.* Rencontre]. § ❹ *fels.* İlgilerin, eğilimlerin mücadelesi; aşağı yukarı eşit kuvvetler, veya karşıt yönlü kuvvetler arasında kalan bir bireyin durumu. [*Osm.* Tesadüm; *Ing.* Conflict; *Fr.* Conflit]. § ❺ *tiy.* Oyun kişileri arasında çatışma. § ❻ *coğr.* Türlü yönlerden uzanan kıvrım dağı sıralarının, bir yerde dar bir açı ile birbirlne yaklaşıp kaynaşması veya düğümlenmesi [*Osm.* Telâki; *Fr.* Faiseau convergent]. § ❼ *psik.* (a) Birbiriyle uyuşmaz dilek, amaç veya arzuların rekabetinden veya çarpışmasından meydana gelen üzüntülü veya memnunluk vermeyen bilinçlilik durumu; (b) *Lewin'in* ortaya attığı kurama göre yaklaşma-yaklaşma, yaklaşma-kaçınma veya kaçınma-kaçınma motifleri arasındaki rekabet; (c) Psikoanalizde aynı zamanda faaliyet halinde bulunan ve birbirleriyle uyuşmayan bilinçsiz arzulardan meydana gelen gerginlikler. ◉ **iç ~,** *tiy.* Bir kişinin kendi kendiyle çatışması. ◉ **dış ~,** *tiy.* Hareketlerle ve sözlerle olan çatışma. ☆ *Eşanl.* § ❶ **ve** ❷ **münakaşa, çarpışma, kavga.** § ❸ **tesadüm, birbirini çelme, birbirini tutmama, tenakuza düşme, mütenakız olma, çapraz olma.** ☆ *Karş.* **birbirine uyma, birbirini tamamlama, iyi geçinme.**

~ **kuramı,** *ikt.* Kârın paylaşılmasında işverenlerle, işçilerin karşı karşıya geldiklerini aralarında önlenmesi elde olmayan bir çatışma bulunduğunu kabul eden kuram.

~ **noktası,** Yollardaki hareket akımlarını düzenleyerek taşıtları arasındaki çatışma ihtimallerinin önüne geçmek için bilinmesi ve asgari miktara indirilmesi gereken noktalar olup, çeşitli hareket yönlerinden gelen hareket akımlarının eksenleri çizilerek birbirini kestikleri noktalar bulunmak suretiyle elde edilir.

~ **teorisi,** *ikt.* ◘ **Çatışma kuramı.**

çatışmak(-le), nsz. f. < *çatmak.* § ❶ Birbirine çatmak veya çatılmak, tokuşmak, vuruşmak. [*ing.* To strike together, collide, bump into one another; *Fr.* Se cogner, se heurter]. § ❷ *(Söz veya iddialar)* Birbirlerini tutmamak birbirini çelmek, çelişmek: *Bugünkü düşünceleriniz dünkülerle çatışıyor.* [*Osm.* Mütenakız olmak; *ing.* To contradict oneself; *Fr.* Se contredire]. § ❸ Birbirine hasım durumda olmak, anlaşmazlık sonucu herhangi bir şekilde tartışmak veya kavga etmek. [*Ing.* To quarrel, wrangle; *Fr.* Se disputer, se quereller]. § ❹ *(Köpek ve deve hk.)* **Çiftleşmek.** [*Ing.* To mate; *Fr.* S'accoupler]. § ❺ *(iki veya daha çok şey hk.)* Bir noktada birbiriyle çarpışarak birleşmek, kavuşmak, karşılaşmak.

çatıştırma, i. Birbirine çattırma, birbirine düşürme, kavga ettirme.

çatıştırmak(-i,-le), f. § ❶ Birbirine çattırmak, birbirine düşürmek, kavga ettirmek. [*Ing.* To bring into conflict, to make dispute *(with one another)*, to incite; *Fr.* Semer la discorde]. § ❷ Uç uca kavuşturarak birbirine iliştirmek veya bağlamak. [*Ing.* To join or unite; *Fr.* Mettre aux prises]. § ❸ *h.d. köpek veya deve hk.)* Çiftleştirmek.

çatkı, i. < *çatmak.* § ❶ Uç uca getirilerek birbirine çatılan şeylerin topu: *Tüfek çatkısı.* [*Ing.* Stack of rifles; *Fr.* Formation des fusils en faisceaux]. § ❷ Alından geçerek başın etrafına çember gibi bağlanan bağ, kaş bastı. [*Ing.* Band; *Fr.* Bande]. § ❸ Sehpa. § ❹ Parçaları birbirine çatılarak kurulan şey. [*Ing.* Frame (-work), structure, stand, support; *Fr.* Bâti, carcasse, ossature]. § ❺ Terzilikte bir elbisenin çeşitli parçalarını teyelleyerek birbirine çatmaktan meydana gelen iş; § ❻ *ağ. iş.* Konstrüksiyon. Bir işin bütününün veya parçalarının bir araya getirilmesinde uyulan metot. [*Ing.* ve *Fr.* Construction]. § ❼ Bina iskeleti. § ❽ Teyelleme. ◉ **ahşap ~,** Bir yapıyı vücuda getiren kerestelerin bütünü. [*Ing.* Frame (work), framing; *Fr.* Charpente]. ◉ **alın ~sı,** *folk.* Alına bağlanan bağ. [*Fr.* Frontal]. ◉ **demir çerçeve ~,** *ağ. iş.* ◘ **Çerçeve** ◉ demir ~, Demir inşaatı vücude getiren demirlerin topu. [*Ing.* Timber work; *Fr.* Charpente en fer, treillis en fer]. ◉ **kuşaklama ~sı,** ◘ **Kuşaklama.**

~ **bezi,** *tiy.* **Dekorda ve perde** fonlarında kullanılan bez. [*Fr.* **Toile à décor**].

çatkılı, s. Başa çatkı bağlanmış.

çatkılık,-ğı, i. *h.d.* Çift öküzlerini birbirine bağlayan, her hayvanın boyunduruğunun geçtiği ağaç. [*Ing.* Pole connecting the yokes of oxen].

çatkın, s. < *çatmak.* § ❶ İş başında bulunanlardan birinin dostluğunu veya kayırıcılığını kazanmış bulunan. [*Osm.* Müntesip; *Ing* Favourite, protégé; *Fr.* Favorit, protégé]. § ❷ *(kaşları veya suratı)* Çatılmış olan: *Bugün yüzü pek çatkın.* [*Ing.* Sourfaced; *Fr.* Froncé].

☆ *Eşanl.* çatık.

çatkınlık,-ğı, i. Çatkın olma hali. [*Ing.* Intimate familiarity of an inferior, grumpiness, sour looks].

çatlak, s. ve i. < *çatlamak.* § ● Çatlamış olan, parçalara ayrılmadan kırılmış olan: *Çatlak cam, Çatlak el, Çatlak bardak.* [*Ing.* Fissured, slit, split, *(el)* chapped; *Fr.* Crevé]. § ● i. Bir şeyin çatladığı yer, yarık: *Bardağın burasında bir çatlak var.* [*Ing.* Fissure, crack; *Fr.* Fissure, fente, fêlure, lezarde, crevasse]. § ● *mec.* ve *tkz.* Akılca zayıf delişmen *(kimse).* [*Ing.* Cracked; *Fr.* Fêlé toqué]. § ● *coğr.* Kayaların, tabakaların her iki yanındaki bölümlerinde yerinden kımıldama, aşağı yukarı doğru yer değiştirme olmamış bulunan yarılma yeri: *Taş ocaklarında, kayalık yerlerde çatlaklar çok görülür.* [*Ing.* Cleft; *Fr.* Diaclase]. § ❺ Çatlama[3] § ● *(ses hk.)* Pürüzlü, cırlak. § ● *(Dalga hk.)* Kırılmış, çatlamış § ● i. Özellikle bir nesnenin yüzeyinde ortaya çıkan düz ve kırık çizgi § ❻ *demir.* Yapıldığı madenin herhangi bir noktasında bir çatlak başlangıcı gösteren raya verilen ad § ● *jeol.* Yer kabuğunda meydana gelen yarıkların genel adı § ❼ *kuyumc.* Elmas üzerinde görülen damar biçiminde yarık. § ❽ *mad. oc.* Bir kömür tabakasında meydana gelen kırıklar § ❾ *met.* (a) Tavlama veya döküm parçalarının yüzeyinde, çok şiddetli çarpma veya iç gerilim sonucu ortaya çıkan ve genellikle çıplak gözle kolay görülemeyen yarık; (b) İşlenmiş madeni parçaların içinde veya yüzeyinde, yarıklar halinde beliren metalürji hatası; (c) Bir döküm parçasında, kum kalıbının yüzey çatlaklarından ileri geldiği zaman düzgün olmayan kısa damarlar şeklinde haddeleme veya dövme işleminin yeterli sıcaklıkta yapılmamış olmasından ileri geldiği zaman ise derin olmayan yarıklar şeklinde ortaya çıkan metalürji hatası § ❿ *mim.* Bir yapıdaki ince yarıklar § ● *patol.* (a) Bazen yerinden oynamamış kemik kırıkları için kullanılan terim; (b) Derinin kalınlığı içinde veya mukozaların sınırlarında meydana gelen derinliği az yarıklar § ● *res.* Bazı boya ve vernik katlarının yüzeysel veya derinlemesine kendi kendilerine bozulması § ● *(Sabunculukta)* Bir sabun kalıbında, uzunlamasına yarıklar halinde beliren yapım hatası § ● *(Seramik)* Genleşme veya esneklik katsayısı; toprağın katsayısıyle aynı olmayan bir sır tabakası üzerinde meydana gelen yarıklara benzer şekilde süsleme çeşidi § ● Atış dolayısıyle tahribata uğrayan bir ateşli silâhın mücefi *(namlu boşluğu)* içindeki madende meydana gelen kopuk, yırtık veya sökük gibi bozukluklar § ● *tekn.* (a) Bir sıva tabakasında *(vernik, boya v.b.)* meydana gelen, her doğrultuda uzayan yarıklar; (b) Bir odun parçasında meydana gelen yarık § ● *tıp.* (a) Deride veya mukozalarda meydana gelen hafif yarık; (b) Çatlak görünüşünde deri çizgileri, gebelik sırasında veya bazı hastalıklarda *(tifo, aşırı zayıflama)* derinin gerilmesinden ileri gelen önce kırmızımsı, sonra beyaz renkte uzun şeritler halinde deri bozukluğu. ☆ *Eşanl.* § ● **yarık, yarılmış** § ● **şak, yarma** § ● **deli, divane, çılgın, mecnun, meczup, kafadan kontakt** § ● **gedik, rahne** ◎ **— sı cam işleri,** Venedik'te yapılan ve yüzü çatlaklarla kaplı gibi görünen bir çeşit cam eşya işleri. [*Fr.* Ghiaccio]. ◎ **kıl —,** Küçük ve kıl gibi olan gayet ince çatlaklara denir. Çoğunlukla çini ve porselenlere çömlek sırlarının üzerinde meydana gelir. [*Fr.* Craquelure, craquelé]. ◎ **basınç çatlağı,** *ağ. iş.* ◘ Basınç. ◎ **çevre çatlağı,** *ağ. iş.* ◘ Çevre. ◎ **don çatlağı,** *bot.* ve *trm.* ◘ Don[3]. ◎ **makat çatlağı,** *patol.* Anus kıvrımları içinde bulunan uzunlamasına yüzlek yara. ◎ **tabaka çatlağı,** *jeol.* Aynı cinsten kayanın iki tabakasını veya katmanını ayıran düzlem. ◎ **üstelenme çatlağı,** *jeol* Farklı cinsten kayanın üst üste iki tabakasını veya katmanını ayıran düzlem. ◎ **yılankavi —,** Bir şeyin kırılıp bölünmesi, fakat parçalarının birbirinden ayrılmaması suretiyle meydana gelen ve eğrili şekillerde eğri büğrü uzayan çatlaklara denir. [*Ing.* Lizard; *Fr.* Lézard]. ◎ **yüz çatlağı (yüzey çatlağı),** Bir cismin içine kadar geçmeyen ve yalnız yüzeyinde meydana gelen çatlaklar. [*Ing.* Crack, cleft, fissure, flaw; *Fr.* Gerçure].

— dalgası, *coğr.* Dalgaların kıyılara kükrercesine çarpması, bu sırada gürültüler yaparak çatlaması gözönüne alınarak bu türlü dalgalara verilen ad. [*Ing.* Surf; *Fr.* Déferlement, ressac].

— ses, Pürüzlü ses. [*Ing.* Hoarse voice; *Fr.* Voix rauque].

— tamiri, *met.* Maden sanayiinde yarı işlenmiş maddelerdeki çatlakların giderilmesi.

— zurna, § ● Pürüzlü ses çıkaran, bozuk zurna § ● *mec.* Çatallı ses çıkaran.

çatlaklar, ç.i. *tıp.* ◘ Kırıklar.

çatlaklık,-ğı, i. § ● Çatlak olma hali: *Duvarda bir çatlaklık var* § ● Akıl noksanlığı, delilik.

çatlama, i. § ● Çatlamak eylemi ve biçimi. [*Ing.* Cracking, becoming split or chapped; *Fr.* Fissuration, crevassement] § ● *bot.* Başçık, meyva spor kesesi v.b. kapalı organların yapıları gereğince kendi kendilerine ve düzenli bir şekilde açılması. [*Osm.* Inficar; *Ing.* Dehiscence; *Fr.* Déhiscence]. § ● *den.* Rüzgârın etkisi ile deniz dalgalarının diklenip yükselmesi: *sığ sularda sık sık çatlama olur* § ● Toplarda gaz basıncının etkisiyle ortaya çıkan yarılma olayı. § ❺ *coğr.* Deniz dalgalarının sığ kıyıya geldikleri zaman dökülüp köpürmesi. [*Ing.* Surf; *Fr.* Déferlement]. ☆ *Eşanl.* **dalga çatlaması** § ● *ağ. iş.* Uygun olmayan kuruma sonucu ağacın boyu yönündeki lif ayrılması hali ◎ **buz — sı,** *coğr.* ◘ Buz. ◎ **dalga — sı,** *coğr.* ◘ Dalga. ◎ **sır — sı,** Bir seramik sırında ince çatlakların meydana gelmesi.

çatlamak, nsz. *yans.* § ● *(Bir cisim)* Parçaları ayrılıp dağılmayacak şekilde yarılmak: *Toprak kuraklıktan çatlamış.* [*Ing.* To crack, split; *Fr.* Claquer se fendre, se crevasser, se fêler, craqueler]. § ● Fazla yemekten, içmekten veya yorgunluktan veya *(çocuk ağlamaktan)* ölmek. [*Ing.* To break; *Fr.* Crever, se crevasser]. § ● *mec.* Çok azap çekmek: *Kıskançlıktan (hasetten) çatlamak.* [*Ing.* To suffer, burst; *Fr.* Souffrir, etoufer]. § ● *(Dalga hk.)* Kırılmak. § ● Sıkıntı, yalnızlık, sabırsızlık v.b. ruhî halleri aşırı derecede duymak. § ● *met.* (a) Bir maden için, yüzeyde çatlaklar meydana gelecek şekilde yarılmak; (b) Molekülleri çok sıkışık olan bir maddeyi ufalamak için, önce kavurmak, sonra da anî olarak soğutmak işlemi; (c) İnce veya derin çatlaklar göstermek. ◎ **çatladın mı!,** *dey.* Aşırı sabırsızlık gösterenlere söylenen pek kaba bir uyarma. ◎ **çatlasa da (çatlasa da patlasa da),** *dey.* Elinden gelen her şeyi yapsa da. ◎ **alnının(ar) damarı —,** *dey.* ◘ Alın. ◎ **başı —,** *dey.* ◘ Baş. ◎ **taş çatlasa,** *dey.* Hiç bir engel tanımama niyetini belirtir.

çatlatacak, s. Çatlamağa sebep olacak *(şey).*

çatlatma, i. *coğr.* Buzulun, ileri sokulması sırasında bulunduğu yeri, geçtiği yerdeki kayaları, taşları çatlatması, sıyırması, sökmesi biçiminde beliren aşındırması.

çatlatmak(-ı), f. § ● Bir şeyi parçaları dağılmayacak şekilde kırmak, çatlak hale getirmek. [*Ing.* To make crack or split, to enrage, to make extremely jealous, to make one's head ache; *Fr.* Faire éclater, exploser, crever, crevasser, rompre, gercer, lézarder] § ● *(Aşırı yemek, yorgunluk v.b. etkisiyle)* Çatlamasına yol açmak. § ● Birisini çok üzmek, öfkelendirmek. § ● *(At hk.)* Çok konuşturarak ölmesine yol açmak. § ● *h.d.* Delirmek, aklını kaçırmak. § ● *mim.* Oynatmak, koparmadan ayırmak. ◎ **kayayı —,** Kesilmesini kolaylaştırmak için kayayı ısıtarak üzerinde çatlaklar meydana getirmek. ◎ **kumu —,** *camc.* Kristal yapımında kullanılacak olan kumu ateşte kızdırmak.

çatlayasıya, z. Çatlayıncaya kadar, aşırılık anlatır.

çatlayış, i. Çatlama şekli.

çatlı.çene, b.s. Durup dinlenmeden konuşan.

çatma, i. § ● Çatmak eylemi ve biçimi. [*Ing.* Knocking or bumping *(against)*, joining, bringing or putting together]. § ● Bir bütünü değişik kısımlarını güçlendirmeye veya taşımaya yarayan parçalarının tümü. § ❸ Geçici olarak iliştirilip durdurulmuş kereste v.b. gibi malzemeyle yapılmış, taslak iskele. [*Ing.* Scaffolding; *Fr.* Echafaudage]. § ❹ Provada geçici olarak bir elbiseye iliştirilmiş olan parça, teyel. [*Ing.* Tacking, basting; *Fr.* Faufilure]. § ❺ Tartışma, kavga ve dövüşü gerektirecek biçimde birine ilişme, sataşma, saldırma. § ● *huk.* Gemilerin denizde çarpışması. [*Ing.* Collision; *Fr.* Abordage]. § ● *müz.* (a) Eski musikide 1 işareti trili ifade eder; (b) Piyano musikisinde beş parmakla çalınacak notayı İngilizler küçük bir + ile gösteriyorlar; (c) Armoni kitaplarında, rakamlı bassolarda aynı küçük çatma işareti duygun notaya delâlet eder. § ● *mim.* Bir ahşap yapının ağaç iskeleti ve çatısının esas parçaları olup, üzerine tahta kaplanarak veya sıvı vurularak örtülür. § ❽ *mar.* ve *coğr.* Kapı ve dolap kanatlarının etraf çerçevelerini teşkil eden ve ortadaki ayna kısımlarını tutan doğrama kısmı. § ❾ *dok.* Üsküdar'da, Bilecik'te ve Bursa'da ipekle dokunan kabartma çiçekli kadife döşemelik kumaş olup, çoğu lâle üslûbundadır. § ● Orta Asya'da kullanılan çatılmış bir çeşit çadıra ve bunun çatkı çubukları topuna verilen ad. [*Fr.* Bâti d'une tente]. § ❿ Boya ile yapılan kaş, çatma kaş. § ● *res.* ve *heyk.* (a) Heykel çamurunu ayakta tutacak demir çubuk ve tel iskelet; (b) Kurşun çubuklardan yapılan cam resim iskeleti. [*Ing.* Framework; *Fr.* Armature]. § ● *h.d.* Baş örtüsü. § ● *inş.* (a) Bir ahşap yapının üzerine tahta çıkarılarak veya sıva vurularak örtülen esas iskeleti; (b) Yapı kafesi. § ● *terz.* Elbise provasında geçici olarak iğnelenmiş veya teyellenmiş parçaların her biri. ◎ **Bilecik — sı,** *dok.* Bilecik şehrinde yapılan döşemelik kabartmalı ince halıya benzer bir çeşit kumaş olup, eskiden bununla sedir yastıkları ve minderleri kaplanırdı. [*Fr.* Velours frappé de Bilecik]. ◎ **çan — sı,** ◘ Çan. ◎ **kıyasen —,** *huk.* Bir geminin nizamlara aykırı hareket etmesi veya yapması gereken bir manevrayı yapmaması gerekirken yapması sonucunda başka bir gemiye çarpmadan, fakat sanki çarpmışcasına zarar vermesi. ◎ **kusurlu —,** *huk.* Bir tarafın kusuru veya çatışan birden çok geminin ortak kusurları yüzünden meydana gelen çatma. ◎ **kusursuz —,** *huk.* Kaza, mücbir sebep veya sebebin anlaşılmaması hallerinde, çatışan gemilerden hiç birisinde kusur bulunmaması hali. ◎ **revzen — sı,** Büyük parça camlar yapılamadığı eski zamanlarda pencereleri küçük ve renkli camlarla donatabilmek için alçıdan veya kurşun veya taştan yapılan ve camları tutmaya yarayan kayıtların teşkil ettiği şebeke. [*Fr.* Plomb de vitrail]. ◎ **Üsküdar — sı,** Üsküdarda yapılan döşemelik kabartma çiçekli bir çeşit kadife. [*Fr.* Velours frappé d'Üsküdar].

— dikişi, ◘ Dikiş.

— kaş, Birbirine kavuşmuş gür ve siyah kaş. [*Ing.* Eyebrows that join, beetle brows].

— rastık çekmek, Rastıkla iki kaşı boyayarak birleştirmek.

çatmak(-ı), f. § ● Vurmak, çarpmak. [*Osm.* Müsademe etmek; *Ing.* To knock, bump up; *Fr.* Se choquer, cogner]. § ● Kurmak, kereste v.b. gibi malzemeyi birbirine iliştirip durdurmak: *Çardağı iki saatte çattılar.* [*Ing.* To join, build, set up; *Fr.* Dresser, bâtir]. § ● Değnek, kılıç, tüfek gibi uzun şeylerden birkaç tanesini tepelerinden birbirine

çaprazlama dayayarak durdurmak. [*Ing.* To stack, pile; *Fr.* Ranger en faisceau]. § ● *terz.* Elbise parçalarını dikmeden önce *teyel* iğne ile tutturmak, teyellemek. [*Ing.* To baste; *Fr.* Faufiler]. § ❺ *(Yükü hayvana).* Iki yanlı yüklemek. [*Ing.* To load; *Fr.* Charger]. § ❻ Dalkavuklukla yaranıp birinin sevgisini ve korunmasını kazanmak. § ❼ *(Yemeni, çatkı, yazma gibi şeyleri başa)* Bağlamak. § ● *mec.* Hoşa gitmeyen bir şeyle veya bir kimse ile karşılaşmak. [*Osm.* Giriftar olmak]. § ❾ Birine sert sözler söylemek veya yazılar yazmak. [*Ing.* To befall, to provoke; *Fr.* Apostropher, provoquer]. § ❿ *nsz.* Bir şeyin zamanı iyice yaklaşmak, vakti gelmek: *Bahar gelip çattı.* [*Ing.* To arrive, approach, come round; *Fr.* Arriver, approcher]. § ⓫ Rast gelmek, tesadüf etmek. § ⓬ *(kaş, yüz hk.)* Sert bir ifade takınmak. § ⓭ *inş.* Yapmak, inşa etmek, yapı dikmek. § ⓮ Yuvarlak veya oval sepetlerin dibini meydana getiren, söğütten haç veya petek biçimi örgü yapmak. § ● *terz.* Bir elbisenin dikilecek çeşitli parçalarını önce iğneyle sonra teyelle birleştirmek. ◉ adamına (adama) ~, *dey.* Işi yapacak ehlî kimseyi bulmak. [*Ing. (Of a quarrelsome man)* To meet his match]. ◉ keyif ~, *dey.* Keyfetmek.

çatmalık, çatışmalık,-ğı, i. Çarpışan iki şeyin arasına çarpışma kuvvetini azaltmak için konulan madenî parça. [*Ing.* Catch, stop, bumping post; *Fr.* Tampon, heurtoir].

çatra patra /çat:rapat:ra/, b.z. *Bulg. çetir-pet,* dört-beş. *yans.* Bir yabancı dilin şivesiz ve yalan yanlış konuşulduğunu anlatır, azçok, şöyle böyle: *Çatra patra Türkçe konuşuyor.* [*Ing.* Incorrectly and brokenly *(speaking a foreign language)*].

çattırmak(-ı,-e), f. Çatmak işini yaptırmak. [*Ing.* To let strike or pump *(against)*, to let put together, to let stack].

çatur çutur, b.z. ◘ Çatır çatır[1].

çav, i. *esk. T.* § ● Ses, ün, haber. [*Ing.* Annonce, advise, news; *Fr.* Annonce, avis, nouvelle]. § ❷ *h.d.* At, eşek gibi büyük hayvanların erkeklik organı. [*Ing.* Penis *(of a horse, camel, etc.)*].

çavalye /çaval:ye/, i. *den.* Balıkçıların tuttukları balıkları içine attıkları sepet. [*Ing.* Fish-basket; *Fr.* Panier à poissons].

çavdar, i. < *çav. bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Buğdaygiller *(Gramineae)* familyasından, anayurdu Güney Avrupa ve Orta Asya olan, bir çok türleri bulunan, bir çenekli, yıllık boylu bir bitki. Döllenme çaprazdır. Başakları kılçıklı, tohumları uzuncadır. Yaprakları mavimsi yeşildir. Tanesi, sapı için ve yeşil yem bitkisi olarak yetiştirilir. [*Lat. Secale cereale; Ing.* Rye, darnel; *Fr.* Seigle]. ◘ *ŞEKİL: 525.* — TARLA ÜRÜNLERİ.

~ **ayıklanması,** *trm.* Buğday tarlalarında rastlanan çavdar saplarının sökülmesi veya sadece çavdar başaklarının kesilmesi. Nisan sonları veya Mayıs başlarında, çavdarlar, tarlalarda göründüğü zaman, yani buğday başaklarından daha fazla büyüdükleri, 30-35 sm. oldukları bir zamanda uygulanan bir iş çeşidi. [*Ing.* Cleaning of rye; *Fr.* Easeiglage].

~ **ekmeği,** *trm.* Çavdar unundan yapılma ekmek. [*Ing.* Rye-bread; *Fr.* Pain de seigle]

~ **kahverengi pası,** *bot.* Çavdar yapraklarının üst yüzünde dağınık kabarıntılar meydana getiren, *Pucciniaceae* familyasından *Puccinia dispersa* adlı mantarın yaptığı hastalık.

~ **kara pası,** *bot.* Çavdar bitkisinin sap, yaprak, kavuz ve kılçıklarında siyah lekeler yapan, *Pucciniaceae* familyasından *Puccinia graminis secalis* adlı mantarın sebebiyet verdiği hastalık.

~ **mahmuzu,** *bot.* § ● *Hypocreales* takımından, en çok çavdarın başağı üzerinde türeyip koyu mor renkte bir horoz mahmuzunu andıran, sklerotu tıpta kullanılan asklı mantarlardan biri. Birçok alkaloit taşır. [*Lat. Claviceps purpurea; Ing.* Ergot of rye *Fr.* Claviceps, ergot de seigle]. § ● Bu mantarın tahıllarda, özellikle çavdarda yaptığı hastalık.

~ **mahmuzu hastalığı,** *tıp.* ◘ Hastalık.

çavlan[a], I. *coğr.* Büyük çağlayan: *Niyagara çavlanı.* [*Osm.* Şelâle; *Ing.* Waterfall; *Fr.* Cataracte].

çavlanmak, nsz. f. Gürültüsü çevreye yayılmak, dillere düşmek. [*Osm.* Şöyu bulmak; *Fr.* To become famous, to be noised abroad].

☆ *Yak. anl.* dillenmek, namlanmak, adı çıkmak, yayılmak, duyulmak, genelleşmek, şayi olmak, taammüm etmek.

☆ *Karş.* toplanmak, bir araya gelmek.

çavlı, I. Henüz ava alıştırılmamış doğan yavrusu. [*Ing.* Young, untrained hawk; *Fr.* Petit d'épervier, faucon non dressé].

çavmak(-e), f. *mah.* § ● Sapmak, amaçtan şaşmak. [*Ing.* To deviate; *Fr.* Dévier] § ❷ Çağmak. [*Ing.* To reflect; *Fr.* Réfléchir]. § ● *(Sıcak, ışık, koku)* Dağılıp yayılmak. [*Ing.* To give off out, to pour out; *Fr.* Répandre, diffuser].

çavşır, I. *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Maydanozgiller *(Umbelliferae)* familyasından, büyük boylu, çok yıllık, etenli bir bitki. Kalın köklü, telek yapraklı, sert gövdeli, şemsiye durumunda bileşik sarı çiçeklidir. Avrupa ve Asya'nın sıcak bölgelerinde üç türü vardır. Bunlardan elde edilen zamk reçine kokuculukta ve bazı merhemlerin bileşiminde kullanılır. [*Lat. Ferula meifolia; Ing.* Opopanax; *Fr.* Opopanaxe].

☆ *Eşanl.* çakşırotu, çavşırotu, cavşır.

çavun, I. < *çav.* Hayvan derisinden veya çav[2] dan yapılmış kırbaç. [*Ing.* Riding. whip; hunting-crop; *Fr.* Cravache, fouet, stick de chasse].

çavuş /çavuş/, I. < *çavmak. ç:* çâvûşân .(Kök *anlamı : haber götüren, haber yayan, çağıran).* § ● tar. Eskiden, kararları, buyrukları yüksek sesle halka bildiren, daha sonraları, şimdiki yaver veya emir subayı işlerini gören kimse. § ❷ *esk.* (a) Orduda onbaşıdan sonra gelen ve görevi manga komutanlığı olan erbaş; (b) Çavuş kursunu bitirmiş olan kıdemli er. § ● *sosy.* (a) Işçinin başında bulunan ve çalışmada onlara gözcülük eden kimse; (b) Yapılarda çalışan işçilerin başında bulunan kimse: *Belediye çavuşu, Hat (telgraf hattı) çavuşu. Yapı çavuşu, Amele çavuşu.* § ❸ Asker okullarında sınıf birincisi. ◉ adliye ~ u, *huk.* ◘ Mübaşir.

~ **başı,** *tar.* ◘ Çavuşbaşı.

~ **kuşu,** *zool.* Gök-kuzgunumsular *(Coraciiformes)* takımının, Çavuşkuşugiller *(Upupidae)* familyasından böcekçil bir kuş türü. Uzunluğu 30 sm. Tüyleri geniş siyah ve beyaz çizgili, turuncu-kahverengi olup başında yelpaze biçiminde tüyler bulunur. Gagası ince ve kıvrıktır. Palearktik ve Etiyopik bölgelerde ağaçlık ve bağlık yerlerde yaşar. [*Osm.* Ebûrrebi, Hüthüt; *Lat. Upupa epops; Ing.* Hoopoe; *Fr.* Huppe puput, huppe vulgaire]. ◘ *ŞEKİL: 351* — KUŞLAR.

~ **kuşugiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının Gök-kuzgunumsular *Coraciiformes)* takımının, Gök-kuzgunlar *Coraciae)* alt takımına giren bir familyası. Gagaları uzun ve hafifçe yay biçimindedir. Kanatları kısadır. Avrupa, Asya ve Afrika'da yaşarlar. Çavuş kuşu *(Upupa epops)* en iyi bilinen türüdür. [*Lat. Upupidae; Ing.* Hoopoes; *Fr.* Upupidés].

~ **üzümü,** *trm.* ◘ Üzüm.

çavuşbaşı, b.i. *tar.* Hükümetin, özellikle sarayın tebliğ, ilân, icra işlerinde kullanılan memur. Divân-ı Hümayun çavuşlarına verilen ad. [*Ing.* Chief of the corps of halberdiers of the Sultan's bodyguard].

çavuşluk.-ğu, i. § ● Çavuş olma hali veya görevi. § ● Çavuş rütbesi. [*Ing.* Occupation of a sergeant; *Fr.* Grade de sergent].

çavut.-tu, I. *inş.* Bir binanın etrafını çeviren çevre duvarı: *Kara çavut bir sıva yaptık.* [*Osm.* İhata duvarı; *Fr.* Cloture].

çay[1], I. *Çinc. ça.* § ● *bot.* ve *trm.* Ikiçenekliler *(Dicotyledonae)* sınıfının, Çaygiller *(Theaceae)* familyasından, anayurdu Çin ve Japonya olmakla beraber, birçok tropikal bölgelerde ve subtropiklerde değişik kültür formlarıyle yetiştirilen, beyaz veya hafif pembe ve güzel kokulu çiçekler açan meyvası üç gözlü olan, yaprak dökmeyen bir ağaççık. Türkiye'de Rize çevresinde yetiştirilmektedir. Koyu yeşil, rozet veya yumurta biçiminde olan, yapraklarında *tein, kafein, teofillin, teobromin* alkaloitleri ve *tanen,* uçucu yağ bulunur. Tohumlardan kristalize bir *saponin* elde edilmiştir. Uyarıcı, peklik verici, idrar söktürücü ve meşrubat olarak kullanılır. Kurutulmuş yaprakları haşlanarak içilir. [*Lat.* Thea *(camelia) sinensis; T. assamica; Ing.* Tea; *Fr.* Thé]. ◘ *ŞEKİL: 96.* — TROPİK UYARICI VE BAHARAT BİTKİLERİ. § ● Bu agaççığın siyahımtrak renkte olan küçük ve kıvrık kurutulmuş yaprağı. [*Lat. Folium thea; Ing.* Tea plant]. § ● Bu yaprakların haşlanması ile elde edilen hoş kokulu ve sarımtrak kırmızı renkli su. § ❸ Genellikle akşam üzeri yapılan ve misafirlerin, çay, pasta ve türlü gevreklerle ağırladığı toplantı: *Bugün Hilton'da beş çayına davetliyiz.* § ● Müzikli toplantı: *Okul çayı.* [*Ing.* Party, reception; *Fr.* Partie, reception]. ◉ Amerikan ~, *bot.* Ağaç ve ağaççık biçiminde bitki. Asya, Afrika ve Amerika'nın sıcak bölgelerinde bulunur. Kabuğunda ve yapraklarında boyacılıkta kullanılan sarı bir madde bulunur. [*Lat. Symplocos; Fr.* Lotour, lotur]. ◉ Arabistan ~ ı, *bot. Celastraceae* familyasından, Arabistan ve Habeşistan'da yetişen uyarıcı bir bitki. Yaprakları ya çay gibi haşlanarak suyu içilir ya da ağızda çiğnenir. [*Lat. Catha edulis; Ing.* Arabian tea plant khât, cafta; *Fr.* Cathe, celastre] ◉ Brezilya ~ ı, *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledonae)* sınıfının, Çobanpüskülügiller *(Aquifoliaceae)* familyasından, Paraguay, Şili, Brezilya ve Peru'da yetişen küçük bir ağaç. Yaprakları derimsi, büyük eliptik, kenarları dişlidir. Yaprakları *Folia Mate* drogunu teşkil eder. Kafein taşır ve uyarıcı, kuvvet verici olarak çay şeklinde kullanılır. [*Lat. Ilex Paraguayensis: Ing.* Mate, Paraguay tea; *Fr.* Maté, thé maté, thé du Brésil].

~ **ağacı,** ◘ Çay[1].

~ **arabası,** *ağ. iş.* Genel ve özel konutlarda mutfak ile yemek odası arasında yiyecek -içecek taşımayı kolaylaştıran tekerlekli araç.

~ **bardağı,** ◘ Bardak.

~ **üzümü,** *bot.* § ● *Ericaceae* familyasından, yaban mersinlerinin *(Vaccinium myrtillus)* yaygın adı. ◘ Yaban mersini (ayı üzümü). § ● Çay üzümünün tanen taşıyan ve ishâl ilâcı olarak kullanılan meyvası. Bu meyvaların kompostosu, reçeli, şurubu ve rakısı da yapılır. [*Ing.* Bilberry, whortleberry; *Fr.* Airelle, myrtille]

~ **zehirlenmesi,** *patol.* Aşırı çay içmekten ileri gelen rahatsızlıkların tümü.

çay[2], I. *coğr.* § ● Dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu. [*Ing.* Stream; *Fr.* Rivière]. § ● ◘ Dere. ◉ ~ ı görmeden paçaları sıvamak, *dey.* Gerektiğinden çok önce hazırlanmaya kalkışmak; gereksiz bir telâşla herhangi bir şey için çok önceden tedbir almak. [*Ing.* To roll up one's trousers before reaching the stream] ◉ ~dan geçip derede boğulmak, *dey.* Büyük güçlükleri yenmişken önemsiz bir neden dolayısıyle başarısızlığa uğramak [*Ing.* To cross the sea safely and to be drowned in a stream, to succeed in solving major problems].

~ **kenarında kuyu kazmak,** *dey.* Elde ereği sağlayacak bol araç varken emek harcayarak başka yollar aramak. [*Ing.* To give oneself unnecessary trouble].

çaycı, I. § ● Çay pişirip *(demleyip)* satan kimse. [*Ing.* Tea dealer; *Fr.* Marchand de thé]. § ● Çay yetiştiricisi, § ● Çay tiryakisi.

~ *(kahve)* **ocağı,** Kahvelerde çay, kahve gibi sıcak içkilerin hazırlandığı yer.

çaycılık,-ğı, I. Çay yetiştirme işi.

çaydan, ◘ Çaydanlık.

çaydanlık,-ğı, I. içinde çay pişirilen *(demlendirilen)* ibrik *(kap).* [*Ing.* Teapot, tea-kettle; *Fr.* Théière].

çaygiller, I. *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının *Parietales* takımından, tropik ve suptropiklerde yetişen, yaprak dökmeyen çalı veya ağaçları kapsayan, otuz cins ve 500 türü bulunan bir familya. Yapraklar ba-

sit, derimsi ve almaşık olup çiçekler aktinomorf ve erdişidir. Meyva nuks, lokulisit kapsül, ender olarak da üzümsüdür. Türlerinden bazıları güzel çiçeklerinden dolayı süs bitkisi olarak yetiştirilir; bazı örneklerinin ise yağlı tohumları, değerli yaprak ve odunlarından faydalanılır. [*Osm.* Çaiye; *Lat.* ve *Ing. Theaceae. Ternstroemiaceae; Fr.* Théacées, ternstrœmiacees].

çay.hane, b.i. *Çinc.* ve *Fars.* Çay içilen yer, *(dükkân).* [*Ing.* Tea house, tea room; Fr. Local ou l'on vend du the préparé].

çayır, i. § ● *trm.* Üzerinde gür ot biten, otu biçilen *(biçme çayırı)* veya hayvanlara otlatılan *(otlak)* veya her iki işe birden elverişli olan düz ve nemli toprak parçası [*Ing.* Grassland, meadow; *Fr.* Prairie] § ● Çayırı meydana getiren otların genel adı, taze ot. [*Ing.* Fresh herb; *Fr.* Herbe fraîche]. § ● *coğr.* Yeri tamamen kaplayan doğal ot örtüsü; ◉ **akşam ahıra sabah ~ a**, *dey.* Yiyip içmekten başka bir şey düşünmeyen kimseler için kullanılan söz. ◉ **bağ bayırda, tarla çayırda**, *dey.* Her şey yerinde güzeldir anlamına gelen söz. ◉ **kokulu ~ otu**, *bot.* Buğdaygillerden, çayırlarda yetişen, hayvanlar için iyi bir yem olan ıtırlı bir bitki.

~ **adaçayı**, *bot.* ◘ **Yabani adaçayı.**

~ **alanı**, *trm.* Koruluklarda, geniş aralık halinde bırakıp çayıra tahsis edilen arazi. [*Ing.* ve *Fr.* Prés-bois].

~ **at kuyruğu**, *bot.* ◘ **At kuyruğu.**

~ **böreği**, *mutf.* Un, peynir, yumurta ile yapılan bir cins tava böreği.

~ **çekirdeği**, *bot.* ◘ **Uzun antenli çekirdek.**

~ **çekirgesi**, *zool.* ◘ **Çekirge.**

~ **çimen**, *trm.* Bahçe dilinde, çayır-çimenle örtülü, yeşil sahalara verilen ad. Bu grupa yalnız çimenler değil, fazla boy almayıpta bütün sahayı yeşillendiren diğer bitkiler de dahil olur. [*Ing.* Meadow; *Fr.* Prairie].

~ **doğanı**, *zool.* ◘ **Doğan.**

~ **düğmesi**, *bot.* Gülgiller *(Rosaceae)* familyasından, çiçekleri 4 çanak yapraklı, çok yıllık bir bitki. **Küçük çayır düğmesi** *(P. Sanguisorba)* ve **Hayvan yem çayır düğmesi** *(P. Muricatum)* adlı türleri vardır. [*Lat. Poterium; Ing.* Forage, burnet, fodder burnet; *Fr.* Grande pimprenelle, pimprenelle commune des prés].

☆ *Eşanl* **sincan otu.**

~ **engereği**, *zool.* ◘ **Engerek.**

~ **göbeleği**, *bot.* ◘ **Çayır mantarı.**

~ **güzeli**, *bot.* Birçenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının Buğdaygiller *(Graminaceae)* familyasından, bir çayır otu. [*Lat. Agrostis; Ing.* Agrostis, bent, bent-grass; *Fr.* Agrostide *(vulgaire)*].

~ **hokeyi**, *sp.* Çayır üzerinde özel sopalarla oynanan bir top oyunu.

~ **incir kuşu**, *zool.* ◘ **incir kuşu.**

~ **kebabı**, *mutf.* Kuşbaşı et ve çeşitli sebzelerle yapılan yemek. [*Ing.* Dish of pieces of meat stewed with vegetables].

~ **kelpkuyruğu**, *bot.* Buğdaygiller familyasından 90-100 sm. boyunda, dik büyüyen, çok yıllık, yumak teşkil eden bitkiler. [*Lat. Phleum pratense*].

~ **kertenkelesi**, *zool.* ◘ **Kertenkele.**

~ **köpeği**, *zool.* Kemiriciler *(Rodentia)* takımının, Sincapgiller *(Sciuridae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 37, kuyruğu 7 sm. Sesi köpek havlamasına benzer. Kuzey Amerika'da çayırlıklarda yaşar. [*Lat. Cynomys socialis; Ing.* Prairie dog; *Fr.* Chien de prairie].

~ **kurbağası**, *zool.* ◘ **Kurbağa.**

~ **kuşu**, *zool.* ◘ **Toygar.**

~ **makası**, *trm.* Bodur bitkileri, çitleri, dayalı şekilde terbiye edilmiş ağaçları, çayır ve çimenlikleri biçmeğe yarayan kalın ve kuvvetli ağır makaslar. Bu âlet elde olmadıkça çayır, çimen, çit ve ağaççık ve ağaçların tepelerini aynı hizada bulundurmağa imkân elvermez. [*Ing.* Shears; *Fr.* Cisaille].

~ **makinesi**, *trm.* Çayır otlarını biçmeğe yarayan makina. ◘ *ŞEKİL: 43.* — **BAHÇE ALETLERİ.**

~ **mantarı**, *bot.* ◘ **Mantar.**

~ **melikesi**, *bot.* ◘ **Erkeç sakalı.**

~ **mücveri**, *mutf.* İnce doğranmış yeşil soğan, kuzu kıyması, kaşkaval peyniri, dereotu, tuz, karabiber ve yeteri kadar yumurta ile yapılan yemek. [*Ing.* Kind of omelette mixed with ground meat, onions, fennel and cheese].

~ **nergisi**, *bot.* Ilkbaharda çiçek açan yabani nergis *(N. pseudonarcissus)* ve Çuhaçiçeği *(P. officinalis)* gibi sarı çiçekli makbul süs bitkilerinin yaygın adı. [*Ing.* Wild narcissus, daffodil, lent lily, lent rose; *Fr.* Narcisse sauvage].

~ **otlak**, *coğr.* Tarla adını verdiğimiz ekilen yerlere karşılık, sürekli, veya birçok yıllar için çayır ve otlak olarak yararlanılan yer [*Osm.* Mer'a; *Ing.* Pasturage; *Fr.* Patûrage].

~ **otu**, *bot.* § ● Başakları küçük küme şeklinde olan, çayır meydana getiren çeşitli bitkilerin *(otların)* genel adı [*Ing.* Green grass; *Fr.* Herbe]. § ● Çayırlarda bol yetişen Buğdaygiller *(Gramineae)* familyasından küçük bir bitki türü. [*Lat. Phleum pratense; Ing.* Meadow grass; *Fr.* Fléole].

☆ *Eşanl.* fleol.

~ **patüreni**, *bot.* Buğdaygiller *(Gramineae)* familyasından, bağlı, otsu, kümeler halinde büyüyen, sapları silindir şeklinde, boğumlu, ince, 30-60 sm. yüksekliğinde, düz, açık yeşil renginde bir çayır otu olup, ufak çiçekli ve çiçekleri dağınık salkımlar halinde dik, büyük; ayrık dallı bir vaziyette bulunur ve yetişir. Çok yıllıktır. Çayır ve meraların bileşimine girer. [*Lat. Poa pratensis; Ing.* Meadow-grass; *Fr.* Pâturin].

~ **peyniri**, *mutf.* Beyaz peynirin tuzsuz bir türü. [*Ing.* Cream cheese].

~ **salkımotu**, *bot.* ◘ **Çayır patüreni.**

~ **sedefi**, *bot.* Sulak yerlerde yetişen, kökü iç sürdürücü olarak kullanılan, Düğünçiçeğigiller *(Ranunculaceae)* familyasından bir bitki olup, yurdumuzda **sarı çayır sedefi** *(T. flavum)*, **Büyük çayır sedefi** *(T. majus)* **küçük çayır sedefi** *(T. minus)*, **Doğu çayır sedefi** *(T. orientale)* türleri bulunmaktadır. [*Lat.* ve *Ing.* Thalictrum; *Fr.* Pigamon, fausse rhubarbe, rhubarbe des pauvres].

~ **soğukları**, *hava.* Isı derecesinin düşmesi sonucunda, Mayıs ayında olagelen üşütmelerin adı. Bunun sebebini bazı kimseler aya atfetmekte iseler de bu zan yanlıştır. [*Ing.* A spell of cold days in May].

~ **soyları**, *coğr.* Buğdaygiller soyundan olan çok çeşitli ot bitkileri. [*Ing.* Grass; *Fr.* Plantes graminées].

~ **sürgünlerini yedirmek**, *trm.* Sığır hayvanlarına, tabii çayırların verdiği ilk sürgünlerin yedirilmesi. Bu iş, kuvvetli ve bitey çayırlarda yapıldığı zaman az ziyan verirse de çayırın verim yeteneğini sekteye uğratır. [*Fr.* Deprimage].

~ **sürgüsü**, *trm.* Çayırlarda bulunan köstebek yuvalarını düzeltmeğe yarayan bir âlet. Bu âletin alt tarafında bir takım ilgi kazıklar olup toprağın kabartı ve yığınlarını dağıtmaya yaramaktadır. [*Ing.* Plane; *Fr.* Rabot des prairie].

~ **şeridi**, *trm.* Tarlalardan yüzeysel akışın boşaltılmasına yarayan çayırlandırılmış sığ ve geniş tabanlı suyolları.

~ **tavuğu**, *zool.* ◘ **Tavuk.**

~ **teresi**, *bot.* Turpgiller *(Cruciferae)* familyasından, beyaz çiçekli yabani bir bitki. [*Lat. Cardamine pratensis; Ing.* Lady's-smock, may flower; *Fr.* Cardamine des prés, cresson des prés, cressonnette].

~ **tırfılı**, *bot.* ◘ **Çayır üçgülü.**

~ **tilki kuyruğu**, *bot.* 20-80 sm. boy alan, kısa rizomlu ve derin köklü, Buğdaygiller *(Gramineae)* familyasından çok yıllık bir soğuk mevsim mera bitkisi. [*Lat. Alipecurus pratensis*].

~ **üçgülü**, *bot.* Baklagiller *(Leguminosae)* familyasından, dallanmış köklü, üçlü yapraklı, tohumları kalb veya eldiven şeklinde ve sarı veya menekşe renginde, çok yıllık bir yem bitkisi. [*Lat. Trifolium pratense; Ing.* Common purple clover, red clover; *Fr.* Trèfle de prés].

çayır.biçer, b.i. *trm.* Çayırları, kurumadan önce biçmek için kullanılan makine.

çayırlamak, nsz. f. *h.d.* § ● *trm.* Otlamak. § ● *(hayvan hk.)* Yediği çayırdan hastalanmak. [*Ing.* To pasture, to graze, to become ill from grazing; *Fr.* Mettre des bêtes dans une prairie, mettre au vert].

çayırlandırılmış suyolu, *trm.* Tarım arazilerinden çıkan yüzeysel akışı toplayıp sevketmek amacıyle bir çayır şevi ile örtülmüş sığ ve geniş tabanlı tabii veya bu amaç için inşa edilmiş suyolları.

çayırlanmak, nsz. f. *(Hayvan)* Çayır besisi yapmak. [*Ing.* To graze; *Fr.* Pâturer].

☆ *Yak. anl.* **otlanmak, yayılmak.**

çayırlaşmak, nsz. f. Çayır haline gelmek.

☆ *Yak. anl.* ot bürümek, yeşillenmek, otlak olmak, mera olmak, çimlenmek, çemenzar olmak.

☆ *Karş.* **kurumak, çoraklaşmak.**

çayırlatmak(-ı), f. Çayırlamasını sağlamak. [*Ing.* To let gnaze, to turn out to pasture].

çayırlık,-ğı, i. Çayır; çayırı olan yer; çayır yetiştirilen toprak. [*Ing.* Meadow, pasture; *Fr.* Prairie, prô].

çaylak,-ğı, i. § ● *zool.* Kartalgiller *(Falconidae)* familyasından, uzun kanatlı çengel gagalı, az çok kızıl karışımı, esmer tüylü, uzun çatal kuyruklu, 60 sm. boyunda yırtıcı bir kuş. **Kara çaylak** *(M. nigrans)* ve **Kızıl çaylak** *(Milvus milvus)* adlı türü iyi bilinmektedir. [*Lat. Milvus; Ing.* Kite; *Fr.* Milan]. ◘ *ŞEKİL: 353.* — **YIRTICI KUŞLAR.** § ● s. *arg.* Acemi, tecrübesiz, toy *(şoför): Çok çaylaksın daha, okulu var oğlum!..* § ● *h.d.* Tamahkâr, cimri. [*Ing.* Avaricious person, obstinate beggar]. ◉ **acemi ~**, *dey.* ◘ Acemi. ◉ **kara ~**, *zool.* Kartallar *(Falconiformes)* takımının, Kartalgiller *(Falconidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 50-58 sm. Sırtı koyu kahverengi, kanatları karadır. Çok yaygındır. Göçücüdür. [*Lat. Milvus migrans; Ing.* Black kite; *Fr.* Milan noir]. ◉ **kızıl ~**, *zool.* Kartallar *(Falconiformes)* takımının, Kartalgiller *(Falconidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 65-72 sm. Sırt tüyleri koyu-kahverengidir. Kuyruğu çok çatallı olur. Kuzey Batı- Afrika, Avrupa, Ön Asya'da ağaçlık yerlerde yaşar. [*Lat. Milvus milvus; Ing.* Kite; *Fr.* Milan royal, milan commun]. ◉ **Mısır çaylağı**, *zool.* Kartallar *(Falconiformes)* takımının, Kartalgiller *(Falconidae)* familyasından bir kuş türü. Afrika ve Madagaskar'da yaşar. [*Lat.* Miluus aegyptius].

çaylaklar, ç.i. *zool.* Gündüz-yırtıcıları *(Accipitres)* takımının, Kartalgiller *(Falconidae)* familyasının, *(Milvus)* cinsinin türlerine verilen genel ad.

çaylan, I. § ● Çayın, ırmağın geçit yeri. § ● Kumlu yer, kumsal.

çaynuğ, i. < *çay.* Çınar ağacı.

çeç, i. *h.d.* < *Fars.* § ● Tahıl yığını; *Nisan yağar sap olur. Mayıs yağar çeç olur.* § ● Tahıl elenen kalbur. [*Ing.* Heap of winnowed grain, coarse sieve for separating grain from chaff; *Fr.* Amas de blé battu, meule, monceau de grains].

çeçe sineği, *zool.* ◘ **Sinek.**

Çeçen, öz.I. § ● Kafkas halkını meydana getiren boylardan birinin adı. [*Ing.* The Chechen people; *Fr.* Tchetchènes]. § ● Bu boydan olan kimse. [*Ing.* An individual of the Chechen people].

~ **arabası.** Bir çeşit tenteli yolcu arabası.

~ **kazağı**, Don bölgesinde yaşayan kazak. [*Ing.* Cossack of the Don].

çeçence, I. *dilb.* Çeçenler tarafından konuşulan Kafkas dili. [*Ing.* The Chechen language].

çedik,-ğl, i. *iç + esk. T. edik* > *iç-e-dik.* Eskiden mest üzerine giyilen sarı papuç. [*Ing.* Morocco slipper; *Fr.* Sorte de babouche en marocain, portée autrefois].

çedikçi, i. *tar.* Kadın ve ulema çedikleri, sarı mest ve kundura yapan veya satan kimse. [*Ing.* Maker or seller of slippers].

çefus, i. *zool.* Zarkanatlılar *(Hymenoptera)* familyasından ufak bir böcek. Ergini bir çeşit yabani arıyı andırır. Ufak vücutlu, oldukça narin yapılı, siyah renkli ve karnının üzerinde iki sarı çizgisi vardır. Kurtları ekinlerin saplarında, özellikle çavdar üzerinde yaşarlar. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Cephus].

çegâne /çegâne/, I. *Osm.* < *Fars.* ◘ **Çenk.**

çego, I. *zool.* Yüzündeki, el ve ayaklarındaki

çıplak kısımların siyah oluşuyle adi şempanzeden ayrılan, Batı Afrika ve Zande ülkesinde yaşayan şempanze ırkı. [*Lat. Pan troglodytes troglodytes*].

Çeh, i. Çek, Çekli. [*Ing.* Czech; *Fr.* Tchéque].

çehiz, i. ◘ Çeyiz.

çehre, i. *Osm.* < *Fars.* § ● Yüz, surat: *Ablak çehreli.* [*Ing.* Face, visage; *Fr.* Visage, face] § ● Görünüş, bir yerin veya bir şeyin genel manzarası: *Şehrin çehresi değişti.* [*Ing.* Appearance, look, view; *Fr.* Vue, aspect, apparence]. § ● Somurtganlık: *Bugün çehresi pek üstünde.* [*Ing.* Sulk; *Fr.* Bouderie]. ◉ **~ si atmak,** *dey.* Rengi sararmak [*Ing.* To make a wry face, to sulk].

~ çatmak, *dey.* Öfkeli, dargın, surat almak. [*Ing.* to make a wry face].

~ etmek, ◘ Surat asmak, somurtmak.

~ züğürdü, *dey.* Yüzü çirkin, [*Ing.* Ugly-looking; *Fr.* Laid, vilain, hideux,-euse].

çek[1],-ki, i. *Ing. cheque, check* < *Ar. ikt.* Birinin, başkasındaki alacağının veya bunun bir miktarının kendi veya başkası adına hemen ödenmesi için verdiği yazılı emir. Çekler bankalar üzerine çekilir. [*Ing.* Cheque, check; *Fr.* Chèque]. ◉ **avizolu ~ ler,** *ikt.* ◘ Avizo. ◉ **banka ~ i,** *ikt.* ◘ Banka. ◉ **benzin ~ i,** ◘ Benzin. ◉ **çizgili ~,** *ikt.* İç yüzüne birbirine paralel iki çizgi çekilmiş olup ancak bir bankaya ödenebilen çek. [*Ing.* Crossed cheque; *Fr.* Chèque barré]. ◉ **çizgisiz ~,** *ikt.* Normal olarak kanunun emrettiği mecburî kayıtları taşıyan çek. [*Ing.* Open cheque; *Fr.* Chèque non-barré, chèque ouvert]. ☆ *Eşanl.* adi çek. ◉ **hususî çizgili ~,** *ikt.* İki çizgi arasına belirli bir bankanın adı yazılana denir. [*Ing.* Special crossed cheque; *Fr.* Chèque à barrement spécial]. ◉ **takas ve mahsup ~ i,** *ikt.* İç yüzüne «*hesaba geçirilecektir*» veya buna benzer kelimeler yazılmış olup ancak hâmilin bir bankadaki hesabının matlubuna geçirilmek suretiyle ödenen çek. [*Ing.* Cheque only for account; *Fr.* Chèque à porter en compte]. ◉ **umumî çizgili ~,** *ikt.* İki çizgi arasına bir şey yazılmamış veya sadece banka veya buna benzer bir deyim yazılana denir. [*Ing.* General crossed cheque; *Fr.* Chèque à barrement général].

~ anlaşması, *ikt.* Müşterinin banka nezdindeki hesabı üzerine çekeceği çeklerle alâkalı ilişkilerini düzenleyen, müşteriyle banka arasında yapılmış bir sözleşme.

~ veya vadesiz mevduat hesabı, *ikt.* İstenildiği anda çekilebilmek üzere yatırılan tutarı kapsayan hesap. [*Fr.* Compte de chèque, compte de dépôts, vue].

Çek[2],-kî, öz.i. § ● Çekoslovakya halkından veya bu halkın soyundan olan kimse. [*Ing.* Czech; *Fr.* Tchèque]. § ● *(İsim takımlarından)* Çekoslovakya veya Çekler: *Çek ülkesi, Çek dili.*

çekap, i. *ing. check-up. tıp.* Organların durumunu ve çalışmasını anlamaya yarayan ve sistematik olarak yapılan bir takım deneylerin tümünü kapsayan derinlemesine tıbbî muayene. [*Ing.* Vérification liste en main],

çekçe, i. *dilb.* Bohemya, Moravya ve Silezya'nın bir bölümünde konuşulan İslav dili. [*Ing.* Czech; *Fr.* Tchèque].

çek.çek,-ği, b.i. < *çekmek.* Dört tekerlekli el arabası. [*Ing.* Small four-wheeled handcart; *Fr.* Charette à bras et à quatre roues].

çekecek,-ği, i. < *çekmek.* Kunduranın kolaylıkla giyebilmek için kullanılan ve üzerinde topuk kaydırılan oluk biçiminde âlet. [*Ing.* Shoe-horn; *Fr.* Corne *(à souliers)*]. ☆ *Eşanl.* kerata. *ŞEKİL: 36.* — **AYAKKABICI.** ◉ **çekeceği olmak,** deyiminde «uğranılacak sıkıntı» anlamına gelir: *Bu lâf anlamaz adamla senin çekeceğin var!*

çekek,-ği, i. < *çekmek, mah.* Kayıkların karaya çekildiği yer. [*Ing.* Slip *(for a boat)*].

~ yeri, *den.* Karinası temizlenmek veya onarılmak istenen bir geminin, bir kızak üzerine oturtulduktan sonra feleklerin kaydırılmak suretiyle çekildiği sahil kısmı. [*Ing.* Careening-beach, a piece of shore or beach *(where small boats are repaired)*].

çekel, i. < *çekmek, h.d.* § ● Küçük çapa. [*Ing.* Hoe; *Fr.* Houe, binette]. § ● Ovendirenin, alt ucunda bulunup pulluğa yapışan toprağı sıyırmaya yarayan demir kısmı. [*Ing.* Small hoe; *Fr.* Houette].

çekeleve, çakalava, i. *It.* Sacaleva. *esk. den.* Kıçı yüksek, hızlı giden yelkenli. [*Ing.* Sailing-craft with two short forward-leaning masts].

çekelez, i. *h.d. zool.* Sincap. [*Ing.* Squirel; *Fr.* Ecureuil].

çekem, i. *bot.* ◘ Ökse otu.

çekememek (-l-), f. § ● Çekmek işini yapamamak, sürükleyememek, uzatamamak: *Tek at koca arabayı çekemiyor.* [*Ing.* To be incapable to draw; *Fr.* Ne pas pouvoir tirer]. § ● Katlanamamak, nazını, kibirini çekememek. [*Ing.* To be incapable to bear; *Fr.* Ne pas pouvoir supporter]. § ● Kıskanmak, hoş görmemek: *Bunlar birini çekemiyorlar.* [*Ing.* To envy, to be jealous *(of)*; *Fr.* être jaloux, envier].

çekemezlik, çekememezlik,-ği, i. Çekememek hali veya çekememekten doğan davranış. [*Ing.* Envy, jealousy; *Fr.* Envie, jalousie]. ☆ *Eşanl.* **günüleşme, kıskanma, haset etme, muhasede, istirhap; katlanamama.**

çeken, i. *müz.* Üst çeken. [*Ing.* Pulling, bearing, puller, drawer].

çeker, i. Bir tartma âletinin kaldırabildiği ağırlık miktarı. [*Ing.* Capable of bearing or supporting *(as a load)*, resisting, shrinkable *(as cloth)*].

çekerlik,-ği, i. Çekme, dayanma. [*Ing.* Attraction].

çeki, i. < *çekmek.* § ● Tartı âleti. § ● Odun, kireç gibi ağır ve kaba saba şeyleri tartmakta kullanılan 250 kg. lık bir ağırlık ölçüsü. [*Ing.* A weight of 250 kilos *(firewood)*; *Fr.* Mesure de poinds de 250 kilos]. § ● *mec.* Tarz, tertip: *O çekiye gelmez.* § ● Erkek ve kadınların feslerine sardıkları yemeni sarık. [*Ing.* Head scarf]. ◉ **~ ye gelmek,** *dey.* Düzene uymak. [*Ing.* To be very heavy, to be unbearable]. ◉ **~ ye gelmez,** *dey.* § ● Ölçüsüz derecede çok veya büyük; § ● Düzeltilemez, düzene sokulamaz.

~ kayışı, Koşum takımının bir parçası. Kayış veya ipten yapılmıştır. Bunlar sayesinde, hayvanlar, nakil araçlarını çekip götürürler. [*Ing.* Trace; *Fr.* Cuir de traits].

~ taşı, Tartı âleti olan çekinin bir tarafında asılı duran taş veya demirden yapılmış ikiyüz elli kiloluk ağırlık. [*Ing.* Stone weight of 180 okkas (250) kilos; *Fr.* Pierre taillée de 250 kilos et servant de poids].

~ taşı gibi, *dey.* Ağır ve kımıldamaz. *(kimseler hk.).* [*Ing.* Very heavy, ponderous, very slow, lazy; *Fr.* Posé].

çekici, i. § ● Çekme işini yapan. [*Osm.* Cerrar; *Ing.* Weigher of firewood; *Fr.* Tractive]. § ● *mec.* Kendisi için eğilim uyandıran. [*Osm.* Cazip; *Ing.* Attractive; *Fr.* Attractif,-ive]. ☆ *Yak.* anl. **hoş, sevimli, alımlı, gözen, çeken, bağlayıcı, sempatik, cezbedici, bendedici, calip.**

☆ *Karş.* § ● **itici, savucu, savan, dafi.** § ● **çirkin, kötü, antipatik, cazibesiz.**

~ araç, *otom.* Beşke araçları veya bu araçlarla birlikte üzerlerindeki yükü çekmek üzere yapılıp gerektiğinde tek başına da kullanılabilen motorlu taşıt aracı. [*Ing.* Tractive vehicle].

~ teleskop, *astr.* Yıldızların cam plaklar üzerinde resmini alabilen, açıklık oranı büyük (1:8 den fazla) çok mercekli teleskop. [*Ing.* Astrograph; *Fr.* Astrograph].

~ vasıta, ◘ Çekici araç.

çekicilik,-ği, i. § ● Gözü gönlü çeken hal. [*Osm.* Cazibe; *Ing.* Charm, attractiveness; *Fr.* Attrait, charme, agrément]. § ● Çekme gücü: *Mıknatısın çekiciliği.*

çekiç,-ci, i. < *çöküç* < *Fars. çâküç.* § ● Çivi çakmak, madenleri dövmek gibi işlerde kullanılan, bir sapla dövecek maden bir kısımdan yapılmış âlet. [*Ing.* Hammer; *Fr.* Marteau]. *ŞEKİL: 151.* — **DEMİRCİ;** *ŞEKİL: 133.* — **ÇİLİNGİR;** *ŞEKİL: 481.* — **SIHHÎ TESİSAT ALET VE TAKIMLARI;** *ŞEKİL: 427.* — **OTOMOBİL TAMİR ALET VE TAKIMLARI.** § ● Mermer ve ağacı oymak için kalemlere vurulan iri başlı matraka. [*Ing.* Striker; *Fr.* Maillet]. § ● *anat.* Kulağın dört kemiğinden biri. § ● *müz.* Piyano klavyesine basarak hareket ettirilen küçük tahta çekiç. ◉ **Alman ~ i,** *tekn.* Tesviyecilikte, perçin ve dövme işlerinde kullanılan, baş kısmı kare kesitli ve hafif bombeli, arka kısmı iki yandan uca doğru sivrilen çekiç. ◉ **arduvaz ~ i,** *tekn.* Arduvaz yontmak ve çivi deliği açmak için kullanılan özel çekiç. ◉ **buhar ~ i,** *tekn.* Havalı çekiç, hava basınçlı çekiç. ☆ *Eşanl.* **şahmerdan.** ◉ **çatallı ~,** tekn. Çivi sökmekte kullanılan, bir ucu çatal biçiminde ayrılmış çekiç. ◉ **çatal ~,** *tekn.* ◘ Çatal. ◉ **damga ~ i,** *orm.* Orman idarelerinde kullanılan ve kesilecek ağaçları damgalayan özel çekiç. ◉ **deri dövme ~ i,** *deric.* Ayakkabı tabanı yapılmak üzere işlenmiş olan deriye istenen sertlik ve su geçirmezliği sağlayan sepici makinesi. ◉ **donatım ~ i,** Köşelerde çivilemeyi kolaylaştırmak için bir ucu çok uzun bir çekiç. ◉ **döşemeci ~ i,** *tekn.* Küçük döşeme çivilerini çakmakta kullanılan ince uzun çekiç. *(Uç kısmı keskincedir ve çivi sökmeğe yarayan bir yarık bulunur).* ◉ **dövme ~ i,** *tekn.* Pulanya ve kama çekici gibi ezici âletlerin

ŞEKİL: 126. — **ÇEKİÇLER: 1.** El çekici. **2.** Düzeltme çekici. **3.** Kunduracı çekici. **4.** Çalmacı *(maden oymacısı)* Çekici. **5.** Çivi çakma çekici. **6.** Kaldırımcı çekici. **7.** Camcı çekici. **8.** Tokmak. **9.** ve **10.** XVII Yüzyıl süvarî silâhları. **11.** Şahmerdan *(havalı çekiç).*

üstüne enerji sağladığı için, büyük parçaları dövmekte kullanılan çekiç. [*Ing.* Sledge hammer; *Fr.* Marteau de frappeur]. ◉ **duvarcı ~ I,** ◘ **Duvarcı.** ◉ **demirci ~ I,** Demircilerin demir döğmek için kullandıkları iri başlı çekiç. ◉ **el ~ I,** *tekn.* Maden dövmek için kullanılan, 1-2 kg. ağırlığında 20-40 sm. lik sapı olan çekiç. [*Ing.* Hand hammer; *Fr.* Masette]. ◉ **hava basınçlı ~,** bayınd. Vurma işini, serbest bir pistonla sıkıştırılan hava basıncıyle sağlayan çakma âleti. [*Ing.* Pneumatic hammer; *Fr.* Marteau à air comprimé, marteau pneumatique]. ◉ **ingiliz ~ I,** *tekn.* Baş kısmı silindir kesitli hafif bombeli, uç kısmı küre biçiminde çekiç. *(Genellikle perçin işlerinde ve bombeli yüzeylerin çekiçlenmesinde kullanılır).* ◉ **kaldırımcı çekici,** *bayınd.* Kaldırım taşlarını çakmak için kullanılan bir ucu yassı öteki ucu sivri demir çekiç. [*Fr.* Pointerolle]. ◉ **kalıp çekici,** *tekn.* Yüksük adı verilen bir çeşit kalıp üzerinde, bir kaba çukurluk vermek için kullanılan çekiç. ◉ **kaplama çekici,** *tekn.* Kaplama işlerinde kullanılan geniş yüzlü çekiç. ◉ **kuyumcu çekici,** *kuyumc.* Mıhlama parçalarını düzeltmede kullanılan, başı damla biçiminde yuvarlak, öteki ucu küt çekiç. [*Ing.* Slater's hammer; *Fr.* Martelet]. ◉ **maden parçalama çekici,** *mad. oc. Kömür* parçalamakta maden kazması yerine kullanılan ve sıkıştırılmış havayle çalışan el âleti. ◉ **marangoz çekici,** *tekn.* Marangozluk işlerinde kullanılan, ağırlığı 100 gr. ile 850 gr. arasında değişen çekiç. Alman çekicine benzer. ◉ **mıknatıslı ~,** Vuran bölümün iki ucu kabarıktır, bir ucu ise yarık ve mıknatıslıdır. Küçük çivilerin toplanıp tutulmasına, çivilemenin çabuk yapılmasına yarar. ◉ **perçin çekici,** Her iki ucu yuvarlak çıkıntılı, düzeyli çekiç, deriye vurulunca, sırçasını bozmasın diye böyle yapılmıştır; ◉ **saat çekici,** *tekn.* Bir çubuğun ucuna asılı olan ve bir zil üzerine vurarak saatleri belli eden madenden yapılmış âlet. ◉ **su çekici,** *fiz.* İçinde bir miktar su bulunan, havası boşaltılmış silindir biçiminde cam tüp. [*Ing.* Waterhammer; *Fr.* Coup de bélier]. ◉ **tesviyeci çekici,** Tesviyecilerin kullandığı bir çeşit çekiç. ◉ **ufak ~,** Altın varakçıların kullandığı bir kilo kadar ağırlıkta çekiç. ◉ **yassı ~,** *tekn.* Başı yassı çekiç. [*Fr.* Flatoir].

~ atma, *sp.* 1,22 m. boyunma madeni bir tele bağlı, 7.257 kg. ağırlığındaki güllenin üzağa atılması esasına dayanan bir atletizm dalı. [*Ing.* Hammer-throwing; *Fr.* Lancement du marteau].

~ ayar kapağı, *döş.* Aşırı çekmenin sakıncalarını gidermek amacıyle duman borusu üzerine konan ve boruya soğuk hava girmesini sağlayan, ayarlanabilir kapak. [*Ing.* Draft control].

~ balığı, *zool.* Köpek-balıkları *(Selachii)* takımının, Çekiç-balığıgiller *(Sphyrnidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 3-5 m. Başı çekiç biçiminde olur. Külrengindedir. 35-40 adet yavru yaparlar. *Tudes* ve *Sphyrna* adlı iki türü vardır. Tropik sular *Pasifik, Atlantik ve Hint Okyanusları*'nda ve Akdeniz'de yaşar. [*Lat. Zygaena malleus, Sphyrna zygaena; Ing.* Hammerhead shark; *Fr.* Requinmarteau]. *ŞEKİL: 338* — **KÖPEK BALIKLARI:** ◘ *LEVHA:* **BALIKLAR.**

~ balığıgiller, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Köpek-balıkları *(Selachii)* takımının, Yıldız-omurlular *Asrospondyli)* alt takımına giren bir familyası. Başları yan taraflarda çekiç biçiminde iki büyük çıkıntı taşır. **Çekiç balığı** *(Sphyrna zygaena)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Sphyrnidae; Fr.* Sphyrnidées].

~ başlı uçar-köpek, *zool.* ◘ **Uçarköpek.**

~ kemiği, *anat.* ◘ **Kemik.**

~ midyesi, *zool.* ◘ **Midye.**

çekiç.balığı, b.l. *zool.* ◘ **Çekiç balığı.**

çekiç.balığıgiller, ç.b.l. *zool.* ◘ **Çekiç balığıgiller.**

çekiç.başgiller, ç.b.l. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Leyleksiler *(Ciciniformes)* takımının, Balıkçıllar *(Ardeae)* alt takımına giren bir familyası. Sabah ve akşam alaca karanlıkta yaşarlar. Küçük hayvanlarla beslenirler. **Gölge kuşu** *(Scopus umbretta)* iyi bilinen türüdür. [*Lat. Scopidae; Ing.* Hammerheads; *Fr.* Marteaux].

çekiç.kemik,-ği, b.l. ◘ **Çekiç kemiği.**

çekiçleme, I. § ◉ Çekiçle dövme. [*Ing.* Hammering; *Fr.* Martelage, martèlement]. § ◉ Madenî şeyleri, levha, çubuk v.b. haline getirmek veya niteliklerini düzeltmek amacıyle sıcak veya soğuk olarak dövme işlemi. § ◉ *orm.* Orman idaresine ait damga çekici ile bir kesimde *(nokta)* kesilmesi gereken ağaçlarla alıkonması gereken ağaçları belli etmek üzere yapılan damgalama. § ◉ *vet.* Boğa enemek usulü, altına silindirimsi bir değnek konduktan sonra, boğanın erbezi kordonlarının üstüne birkaç defa çekiçle vurulur. Bu vuruşla erbezi kordonu ile birlikte erbezi atardamarı da ezilir; sonunda erbezleri dumura uğrar. *(Bu usul artık kullanılmamaktadır).*

çekiçlemek(-i), f. Çekiçle dövmek. [*Ing.* To hammer; *Fr.* Marteler, battre au marteau].

çeki.düzen, b.i. Kılık veya durumun düzgün olması: *Kendine çekidüzen vermek, Odada çekidüzen kalmadı.* [*Ing.* Tidiness, orderliness; *Fr.* Apprêtes de toilette].

☆ *Eşanl.* düzgünlük, intizam.

~ vermek, *dey.* Düzeltmek, düzgün hale getirmek. [*Ing.* To put in order, to tidy up, to array; *Fr.* Mettre qch. en ordre].

çekik, s. < *çekmek.* § ❶ Bir yana doğru çekilerek gerilmiş gibi olan: *Çekik kaş, göz.* [*Ing.* Contracted; *Fr.* Retréci, tiré]. § ❷ İçeriye doğru kaçmış, girmiş, batık: *Çekik çene, karın.* [*Ing.* Receding; *Fr.* Effacé, abattu].

~ deniz, *coğr.* Denizin çekilmesi sırasında bu olayın belirdiği yerde denizin en çok alçalmış, çekilmiş durumu. [*Osm.* Cezir zamanı; *Ing.* Low tide; *Fr.* Basse mer].

~ su, *coğr.* Yıl içinde belirli bir zamanda bir akarsuyun, yatağından en az su geçirmesi durumu. [*Ing.* Low water; *Fr.* Etiage].

çekilgen, s. *zool.* Ana veya babanın birisinin sahip olduğu bir karakter olup melezde, ana veya babadan ötekinde sahip olunan karşıt ve baskın karakter ile örtülür. [*Ing.* Recessive; *Fr.* Recessif,-ive].

☆ *Eşanl.* **resesif.**

çekili, s. Çekilmiş, kapatılmış.

çekillik,-ği i. Çeki, yani çeyrek ton ağırlığında olan.

çekilmil, i. *müz.* Duygun.

~ altılı düzeni, *müz.* ◘ **Düzen.**

~ yedili düzeni, *müz.* ◘ **Düzen.**

çekilir, s. Dayanılır, karşı konulabilir. [*Ing.* Tolerable, bearable, endurable; *Fr.* Tolérable, supportable].

çekiliş, i. § ◉ Çekilme tarzı. [*Fr.* Action de tirer, tirage]. § ◉ (a) Keşide: *İş Bankasının son çekilişinde büyük ikramiye bir işçiye vurdu;* (b) Piyango çekilme işi: *Milli piyangonun yılbaşı çekilişine iki gün var.* [*Ing.* Drawing; *Fr.* Tirage]. § ◉ Çekilmek şekli, geri gitme.

çekilme, I. § ◉ Çekilmek eylemi. § ◉ *jeol.* Yerin yükselmesiyle deniz sularının gerilemesi. [*Osm.* Rücu-u bahir; *Ing.* Retirement, recession, regression; *Fr.* Regression, recul]. § ◉ Basma. § ◉ *ask.* Üstün kuvvetlerin taarruzu karşısında zafer ihtimali zayıfladığı ve fazla kayıp verildiği zaman daha elverişli bir bölgede savaşmak için düşmandan çözülüp uzaklaşma. [*Ing.* Retreat, withdrawal; *Fr.* Retraite]. § ◉ *sp. (Boks'ta)* Bir boksörün herhangi bir sebeple karşılaşmayı bırakması, veya köşesinde bulunan yardımcısının yumruklaşma alanına sünger, havlu atarak oyuncusu adına yenilgiyi kabul etmesi. § ◉ *huk.* Devlet memurunun yazılı olarak memurluktan ayrılma isteğinde bulunması. [*Osm.* İstifa; *Ing.* Resignation; *Fr.* Démission, résignation].

~ akıntısı, *coğr.* Gelgit olayının belirgin bulunduğu yerlerde deniz yüzünün çekilmesi sırasında karadan denize doğru olan akıntı. [*Ing.* Ebb current; *Fr.* Courant de reflux, courant de jusant].

~ hareketi, *ask.* Bir birliğin genellikle geriye veya düşmandan uzağa doğru yaptığı hareketlere verilen ad.

~ mesafesi, *res.* Bir resmi veya heykeli işlerken geriye çekilip bakmak için gereken mesafe. [*Ing.* Room to move back; *Fr.* Recul].

~ yeri, Herkesten ve dünyadan uzak yaşamak isteyenlerin çekilip yalnızca yaşadıkları yer. [*Osm.* İnzivagâh; *Ing.* Retreat; *Fr.* Retraite].

çekilmek(-e,-den), nsz. f. < *çekmek.* § ◉ Çekmek işine konu olmak; sürüklenmek, taşınmak: *Bu araba bu atla çekilebilir.* [*Ing.* To be drawn, pulled; *Fr.* être tiré]. § ◉ Bulunduğu yerden uzaklaşmak, yerini terk etmek. § ◉ *mec.* Dayanılmak, tahammül edilmek: *Başa gelen çekilir.* [*Ing.* To be supported; *Fr.* être supporté]. § ◉ Bir kenara gitmek, dış dünya ile ilişiğini kesmek, herkesten uzak bir yerde bulunmak. [*Osm.* İnziva, uzlet etmek; *Ing.* To live retired; *Fr.* Vivre dans la retraite, mener une vie retirée]. § ◉ *ask.* Gerilemek: *Düşman çekildi.* [*Osm.* Ricat etmek; *Ing.* To withdraw, to retreat; *Fr.* Se retirer, se reculer]. § ◉ Bir işi bırakmak veya bir işten isteğiye ayrılmak [*Osm.* İstifa etmek; *Ing.* To resign; *Fr.* Démissionner]. § ◉ Kendini geri çekmek: *Çekil oradan!* § ◉ Azalmak veya yok olmak: *Kuyunun suyu çekildi. Altın stoku çekildi.* § ◉ Birşey tarafından cezbedilmek: *Mıknatısla çekilmiş bir yığın toplu iğne.* § ◉ Dönmek: *Asker kışlasına çekildi.* § ◉ Ortadan kalkmak: silinmek: *Kötülükler bu dünyadan asla çekilmez.* § ◉ Örülmek, kapanmak: *Antraktta tiyatroda kırmızı bir perde çekildi.* § ◉ Kısılmak: *Çekilmiş dudakların arasından birşeyler fısıldadı.* § ◉ Kurumak: *Kanı çekilmek,* suyu çekilmek. § ◉ Süzülmek, çekik bir hal almak: *Gözleri çekilmek.* § ◉ İmbikten geçirilerek elde edilmek: *İyi rakı üzümden çekilir.* § ◉ den. Korkulur bir durumda, çekici deniz araçlarını veya yelkenlerini kullanarak uzaklaşan gemi için söylenir. ◉ **canı ~,** [illegible] Can.

[illegible], s. Dayanılmaz, katlanılmaz *(şey),* [illegible]mül edilmez, pek ağır ve rahatsız edici. [*Ing.* Unbearable, intolerable; *Fr.* Intolérable, détestable, intehable].

☆ *Karş.* **çekilir.**

çekim, I. < *çekmek.* § ❶ Çekmek eylemi, veya işi. § ◉ Belirli bir miktarı bir yerden alma. § ◉ Güzel ve muntazam görünüş. [*Ing.* Charm, attractiveness; *Fr.* Attrait, charme] § ◉ *fiz.* Herhangi bir cismin başka bir cismi kendine doğru hareket ettirebilmesi gücü: *Güneş çekimi, Mıknatıs çekimi.* [*Osm.* Câzibe; *Ing.* ve *Fr.* Attraction]. § ◉ *gram.* Fiillerin türlü zaman, şahıs ve kiplere, isimlerin de isim hallerine göre uğradıkları ek değişiklikleri [*Osm.* Tasrif; *Ing.* Conjugation; *Fr.* Déclinaison, conjugaison]. § ◉ *sin.* (a) Alıcının sürekli olarak bir kez çalıştırılmasıyle elde edilen filim parçası; (b) Çekim senaryosunda, alıcının sürekli olarak bir kez çalıştırılmasıyle elde edilecek olan, her biri bir sayıyla gösterilen bölümler; (c) Alıcının bir kez çalıştırılması sırasında alıcı açısına, alıcı ile çevrilen sahne arasındaki uzaklığa, mercek çeşidine göre başka özellikler gösteren görüntülerin bütünü. [*Ing.* Shot, take; *Fr.* Plan]. § ◉ *fot.* Fotoğraf atelyesinde veya açıkta bir resim almak için gerekli süre kadar objektifi açık bırakarak resmi çekmek işi, fotoğraf çekme. [*Osm.* Ahz; *Fr.* Prise]. § ◉ Orantı [*Osm.* Tenasüp; *Ing.* Ratio; *Fr.* Proportion]. § ◉ Güç. [*Osm.* Takat; *Ing.* Capacity, power; *Fr.* Puissance, capacité]. § ◉ *arg.* Bir tutam eroin: *Bir çekim malım kaldı, kimseye veremem.* § ◉ Dünyanın, yüzeyinin herhangi bir noktasına uyguladığı evrensel çekim gücü; Newton tarafından bulunmuştur. **Ağırlık yerçekimi ile merkezkaç kuvvetinin bileşkesidir.** ◉ **açı ~ I,** *sin.* ◘ **Açı.** ◉ **ayna ~ I,** *sin.* ◘ **Ayna.** ◉ **ayrıntı ~ I,** *sin.* ◘ **Ayrıntı.** ◉ **bağlayıcı ~,** *sin* . ◘ **Bağla-**

yıcı. ◉ **basit** ~ ~, *gram.* ◘ **Basit** ◉ **baş** ~ **i,** *sin.* ◘ **Baş.** ◉ **baş aşağı** ~, *sin.* ◘ **Baş.** ◉ **bel** ~ **i,** *sin.* ◘ **Bel**[1]. ◉ **çarpıcı** ~, *sin.* ◘ **Çarpıcı.** ◉ **değişmez** ~, *sin.* ◘ **Değişmez.** ◉ **deneme** ~ **i,** *sin.* ◘ **Deneme.** ◉ **diz** ~**i,** *sin.* ◘ **Diz.** ◉ **elektriksel** ~, *fiz.* ◘ **Elektriksel.** ◉ **evrensel** ~, *astr.* Güneşin her gezegen üzerinde yaptığı etki. ◉ **fiil** ~**i,** *dilb.* Fiillerin morfolojiyle ilgili bölümüne giren kelimelerin özel olarak kapsadıkları biçimler bütünü. ◉ **isim** ~**i,** *dilb.* İsim veya zamir bükümünden yoksun bir kelimenin ortaya koyduğu biçimler sistemi. ◉ **magnetik** ~, *fiz.* ◘ **Magnetik.** ◉ **moleküller arasında çekim.** *fiz.* ◘ **Kohezyon.** ◉ **yer** ~ **i,** ◘ **Yer.**

~ **eki,** *gram.* Kelimeyi ve fiilleri çekmek için köklere veya başka kelimelere ulanan ve kendi başlarına anlamı bulunmayan isim kök veya gövdelerine kişi kavramı veren ekler: *geldim (gel-di-m), geldik (gel-di-k). evim (ev-im), evimiz (ev-im-iz) gibi.* [*Osm.* Tasrif lâhikası; *ing.* Ending, enflexion suffix, termination; *Fr.* Suffixe, flexionnel, suffixe, désinentiel, désinence].

~ **merkezi,** *sosy.* Şehir sosyolojisi ve ekolojide şehrin rekabet kurumlarının toplandığı ve çevre mahallelerinde oturanları gündelik iş zaruretleriyle toplanmaya zorunlu kılan çekirdek kısım. [*Ing.* Attraction center; *Fr.* Centre d'attraction].

~ **ölçeği,** *sin.* İnsanların ve eşyanın, görüntü çevresine göre büyüklük bakımından orantısından meydana gelen çekim boyları dizisi. [*Ing.* Scale of shots; *Fr.* Echelle des plans, grosseur des plans].

~ **sayısı,** *sin.* Çekilen, çevirim senaryosunda sıralanırken aldıkları sayı. [*Ing.* Number of shot; *Fr.* Numéro du plan].

~ **tahtası,** *sin.* Bir çekimin başında, çekimlerin birbirinden kolaylıkla ayırdedilmesini sağlamak çin kullanılan tahta. Bu tahtada filmin adı, çekim sayısı, çekimin kaçıncı kez çevrildiği gibi bilgiler yer alır. [*Ing.* Slate, number board, clapboard; *Fr.* Andoise, tableau].

~ **terazisi,** *jeofiz.* Yerçekiminin şiddetini kesinlikle ölçmeye yarayan âlet.

~ **uzunluğu,** *sin.* Bir çekimin perde üzerinde duruş süresinden meydana gelen uzunluk. [*Ing.* Length of shot; *Fr.* Longueur de plan].

~ **yapmak,** *dok.* Şerit veya fitil halindeki dokuma ham maddelerini, iplik yapmak amacıyla özel makinelerle çekerek inceltmek.

çekimlemek(-i), f. *fiz. (Bir cisim)* Genel çekim yasasına göre, başka bir cismi çekmek. [*Ing.* To inflect, decline, conjugate; *Fr.* Attirer].

çekimli, i. § ❶ *müz.* Çekilimli, kayan, duygun: § ❷ *dilb.* Çekim ekleri alabilen: *Latince'de isimler çekimlidir.* [*Ing.* Conjugational; *Fr.* Conjugatif]. § ❸ Çekimi[3] olan, alımlı. [*Ing.* Graceful, well-proportioned, attracive; *Fr.* Attractif,-ive, attirant,-ante, attrayant,-ante].

~ **eylem,** *gram.* Bir yargı bildiren ve zaman kavramıyle birlikte kişi kavramı veren eylem: *Geldim (geldi-m), geldik (gel-di-k), hastayım (hasta-y-ım), hastayız (hasta-y-ız) v.b. gibi.* [*Osm.* Tasrifli fiil; *Ing.* Finite verb; *Fr.* Verbe fini].

☆ *Eşanl.* **çekimli fiil, esas fiil, tükel fiil.**

çekimlik,-ği, i. *(Enfiye, sigara)* bir nefes veya solukta çekilebilecek miktar.

çekim.ölçer, b.i. Çekim kuvvetlerini ölçmeye yarayan cihaz. [*Ing.* Attractiometer; *Fr.* Attractiomètre].

☆ *Eşanl.* **atraksiyometre.**

çekimsemek*(-den), f. Bir şeyi yapmaktan geri durmak, istemediği bir şeyden kaçınmak, el çekmek. [*Osm.* İstinkâf etmek; *Ing.* To abstain *(from); Fr.* S'abstenir].

çekimser, s. < *çekinmek*[2]. § ❶ (a) Taraf tutmayan, başkalarına katılmayan: *Çekimser kalmak;* (b) Oyunu kullanmaktan kaçınan. [*Osm.* Müstenkif; *Ing.* Abstainer; *Fr.* Abstentionniste]. § ❷ *(oy hk.)* Kullanılmamış.

☆ *Eşanl.* **tarafsız, katılmayan.**

☆ *Karş.* **taraf tutan, katılan.**

çekimserlik,-ği, i. Çekimser davranma, karışmama. [*Osm.* İstinkâf; içtinap; *Ing.* ve *Fr.* Abstention].

çekimsiz*, s. § ❶ *dilb.* (a) Çekimli kelimeler grupundan olmalarına rağmen bütün hallerde aynı kalan kelimeler; (b) Cins, sayı, şahıs belirtmeden bütün hallerde ayni kalan kelimeler: *Mastar çekimsizdir.* § ❷ Albenisi, çekim[3]i olmayan, alımsız. [*Ing.* Ill-proportioned, clumsy, unattractive, indeclinable; *Fr.* Peu (sans) attrayant].

çekimsizlik,-ği, i. < *çekmek.* Varlıkların ve eşyanın, normal olarak etkisinde kaldıkları çekim kuvvetinden kurtulduklarını sandıran durum.

☆ *Eşanl.* **ağırsızlık.**

çekince*, i. < *çekinmek.* Çekinmeyi gerektiren sebep. [*Ing.* Reserve, caution; *Fr.* Réserve, discrétion, retenue].

☆ *Yak. anl.* **çekinecek, kaydı ihtirazî, kaydı ihtiyatî.**

çekinecek,-ği, i. Bir işte zarar verebilecek taraf, sakınca. [*Osm.* Mahzur; *Ing.* Inconvenient; *Fr.* Inconvénient].

☆ *Yak. anl.* **engel, çaparız, uymazlık, mâni, beis, ârıza, pürüz.**

☆ *Karş.* **olanak, imkân, sağlamlık, uyarlık, düzgünlük, serbestlik.**

çekingen, s. < *çekinmek.* § ❶ Her şeyden çekinme huyu olan, çekinen, girgin olmayan. [*Osm.* Muhteriz; *Ing.* Bashful, modest reserved, shy; *Fr.* Timoré]. § ❷ Ürkek. [*Ing.* Timid; *Fr.* Timide].

☆ *Yak. anl.* **cesaretsiz, sakıngan.**

☆ *Karş.* **çekinmez, biperva, bimuhaba.**

çekingenlik,-ği, i. § ❶ Çekingen olma hali. [*Osm.* Ihtiraz; *Ing.* Shyness, bashfulness, timidity, reservedness; *Fr.* Timidité]. § ❷ *psik.* Sıkılganlık ve utangaçlığa benzeyen, fakat biraz daha şumüllü olan bir tavır veya durum.

çekinik*, s. < *çekinmek. biy.* ve *bot.* Birkaç kuşak sonra meydana çıkan ve o zamana kadar oradaki döllerde gizli kalan soyaçek m nitelikleri hakkında kullanılır: *Çekinik karakterler.* [*Ing.* Recessive; *Fr.* Recessif,-ive].

~ **gen,** *biy.* ◘ **Gen.**

~ **karakter,** *biy.* Ana veya babadan birisinin sahip olduğu ve melezde ana veya babadan sahip olunan karşıt ve baskın bir karakterle örtülü olan karakter. Başat bir karakterle maskelendiği için bir melezde her zaman görülmeyen karakter. *(Deride boya* maddesinin yokluğu çekinik bir karakterdir.) [*Ing.* Recessive character; *Fr.* Caractere recessif].

~ **özellikler,** *biy.* Bitkiler ve hayvanlar üzerinde yapılan kalıtım deneylerinde, karşıt özellikler taşıyan iki arı dölün birleştirilmesinden meydana gelen yavruların bu iki çeşitten birisinin özelliklerini taşımakta oldukları çok görülür. Meselâ, yuvarlak tohumlu bir bezelye çeşidi buruşum tohumlu bir çeşitle birleştirilecek olursa bundan meydana gelecek bitkinin tohumlarının hepsi yuvarlak olur; syah gözlü tatlısu karidesinin kırmızı gözlü karidesle birleşmesinden meydana gelen döl, siyah gözlü olur; beyaz yüzlü *Hereford* ineğinin düz yüzlü bir cinsle birleşmesi sonucu yavruları beyaz yüzlü olur. Bütün bu durumlarda eşlerden birinin bazı özellikllerinin yavrularda, diğer eşe ait olan özellikleri tamamen örtecek kadar kuvvetli olduğu görülmektedir. Böyle kuvvetli görünen özelliklere **baskın,** görülmeyen zayıf özelliklere de **çekinik** özellikler adı verilmektedir. Çekilgen özellikler, daha sonraki kuşaklarda, kendisine baskın özellikle karşılaşmazsa belirebilirler.

çekiniklik,-ği, i. *biy.* Çekinik bir genin veya bir karakterin durumu.

çekinilecek, s. Çekinmeye yol açacak, sakınmayı gerektirecek.

çekinilmek, nsz. f. Korkulmak, kaçınılmak, sakınılmak.

çekinme, i. Çeşitli duyguların etkisiyle bir kimseye karşı ölçülü davranma, sakınma. [*Ing.* Fear, timidity, hesitation; *Fr.* Action de se gêner, action d'avoir peur etc].

çekinmeden, z. Korkusuzca. [*Ing.* Without hesitation or bashfulness; *Fr.* Sans gêne, sans hésitation].

çekinmek(-den), f. § ❶ Duyulan bir kaygı dolayısıyle bir şeyi yapmaya eli varmamak; bir şeyi yapmaya cesareti olmamak: *Babasından çekindiği için uslu duruyor, Çekinmeden bana her derdinizi anlatabilirsiniz.* [*Osm.* ihtiraz, tereddüt etmek; *Ing.* To hesitate, beware; *Fr.* Hesiter, craindre]. § ❷ Kendini tutmak, kendini çekmek: *İspirtolu içkilerden çekiniyorum.* [*Ing.* To abstain; *Fr.* S'abstenir. § ❸ Bir şey sürünmek: *Sürmeler çekinmek, Sürmeler çekinmiş bir kadın;* ◉ **çekip** ~, § ❶ Düzene koymak, iyi yönetmek. [*Ing.* To manage; *Fr.* Arranger]. § ❶ Başarmak. [*Ing.* To succeed; *Fr.* Reussir]

çekinseme, i. Çekinir gibi olma, çekinme hali gösterme.

çekirdek,-ği, i. < *çekir, yanş.* § ❶ *bot.* Meyvaların içinde bir veya daha çok bulunan tohum; çok defa sert kabukla kaplıdır: *Kayısı çekirdeği, Zeytin çekirdeği, Karpuz çekirdeği, Elma çekirdeği, incir çekirdeği.* [*Ing.* Stone, pip; *Fr.* Graine, pépin]. § ❷ *biy.* ve *bot.* Bitki ve hayvan hücrelerinde bulunan en önemli yapı. Her hücrede genellikle bir tane *(monoenergid)* bulunmasına rağmen bazen iki tane *(dienergid)* nadiren de çok sayıda *(polienergid)* bulunur. Çift zarla örtülüdür. Çekirdek suyu denilen nükleoplazma içinde kalıtım materyali olan dezoksiribonükleik asit hustona bağlı olarak bulunur. Bu kalıtım materyali kromozomlarda yer alır ve bölünmeyen hücrede kromatin taneleri halinde görülür. Ayrıca bir veya daha çok sayıda çekirdekcik *(nükleolus)* ve bir kromosentrum bulunur. Memeli eritrositlerinde çekirdek yoktur. [*Osm.* Nüve; *Lat. Nucleus; Ing.* Kernel; *Fr.* Noyau]. ☆ *Eşanl.* **nükleus.** § ❸ *kim.* Bir atomun ortasındaki *(proton ve nötrondan yapılmış)* parça. [*Ing.* Nucleus; *Fr.* Nucleaire]. § ❹ Eskiden kuyumculukta kullanılan ve 5 santigrama karşılık olan ağırlık ölçüsü. § ❺ *mec.* Bir şeyin özü, esası, başlangıç temeli, özü. [*Osm.* Nüve; *Ing.* Origin, base; *Fr.* Origine, base]. § ❻ *astr.* (a) Bir kuyrukluyıldızın saç kısmıyle birlikte başı meydana getiren parçası; (b) Bir güneş lekesinin ışıklı kısmı. § ❼ *fiz.* Isıya karşı büyük derecede dayanıklık, oksitlenmeye karşı büyük direnç gösteren ve genellikle tepkimeler sırasında topluca değişen bazı çevrimsel yapılara verilen ad. § ❽ *jeof.* Yer yuvarlağının orta kısmı. § ❾ *dilb.* Harris'te bir dilin temel cümleler bütünü. Bu temel cümlelerden hareket ederek, bir veya birçok dönüşüm ile daha karmaşık cümleler elde edilebilir. § ❿ *mat.* (a) Bir grupun biçimdeşliğinde, etkisiz elemanın görüntüsüyle aynı görüntüde elemanlardan meydana gelmiş, değişmeyen alt grup; (b) Bir E vektörel uzayının bir F vektörel uzayına çizgisel uygulamasında E'nin, F içindeki görüntüsü sıfır olan vektörlerden meydana gelen alt uzayı § ⓫ *min.* Doğal halde bulunan maden, özellikle altın kütlesi. § ⓬ *nükl.* Atomun, çekim kuvvetinin etkisiyle, çevresinde elektronlar dolaşan orta kısmı. § ⓭ *patol.* Patolojik anatomide bazen kanser, verem, mantar gibi yeni elemanların küçük toplanma yerlerine verilen ad. ☆ *Eşanl.* **düğüm.** ◉ ~ **ten yetişmek,** *dey.* Bir işe, mesleğe küçükten başlayarak yetişmek. [*Ing.* To be accustomed to or trained to something from a nearly age; *Fr.* Sortir du rang, passer par la filière]. ◉ **bademsi** ~, *anat.* Beyinde, şakak lobundaki derialtı kıvrımının ön ucunda bulunan, badem iriliğinde boz madde topakçığı. ◉ **besler** ~, *bot.* Çiçektozunun iki çekirdeğinden büyük olanı olup çiçektozunun yaşamasını sağlar. ◉ **bir indüktör veya bir bobinin çekirdeği,** *fiz.* Bir magnetik devrenin üstüne bobin sarılmış parça. ◉ **bitkisel** ~, *bot.* ◘ **Bitkisel.** ◉ **büyük** ~, *zool.* Birçok bir hücreli hayvanlarda bulunan ve beslenme ile ilgili olan iri bir çekirdek. [*Ing.* Macronucleus; *Fr.* Macronucléus]. ☆ *Eşanl.* **makronukleus.** ◉ **çift** ~, *bot.* Yüksek yapılı mantarların *(askılı ve bazitli mantarlar)* ikincil miselyum hücrelerinde bir arada bulunan biri erkek, diğeri dişi menşeli iki çekirdeğin tümü. ◉ **çift** ~ **II,** *bot.* İki çekirdeği bulunan *(meyveler hk.)* ◉ **çift** ~ **lilik,** *bot.*

Çift çekirdeği olan hücrenin durumu. [*Ing.* Vegetative pip or nucleus]. ◉ **döller ~**, *bot.* Çiçektozunun iki çekirdeğinden küçüğü olup ikiye bölünerek anterozoitleri meydana getirir. ◉ **embriyon kesesi çekirdeği**, *bot. n* Kromozomlu iki çekirdeğin kaynaşmasından meydana gelen çekirdek olup anterozoitlerden biriyle birleştikten sonra gelişerek tohumun besin dokusunu meydana getirir. ◉ **iki dirhem bir ~**, *dey.* Çok süslü, püslü, iyi giyinmiş. [*Ing.* Overelegantly dressed, dressed up to the nines; *Fr.* être ajusté avec un soin extrême, être tiré à quatre épingles] ◉ **incir çekirdeğini doldurmaz (doldurmak)**, *dey.* Boş, anlamsız, önemsiz görülen şeyler için kullanılır. ◉ **yoğunlaşma ~leri**, *meteor.* Atmosferde asılı halde bulunan ve su buharının yoğunlaşmasını hızlandıran çok küçük tanecikler. ◉ **süblimleşme veya donma ~leri**, *meteor.* Süblimleşmeyi veya donmayı hızlandıran tanecikler.

~ ağı, *biy.* ◘ Ağ.

~ birlik, *ask.* Seferber olmamış bir birliğin temel *(kilit)* personelini kapsayan en az kadrolu birlik.

~ boyası, *dok.* Hünnapgiller familyasından bazı ağaçların meyvelerinden elde edilen boya.

~ bölünmesi, *nükl.* ◘ Bölünme.

~ çıkarıcı, *meyvc.* Bazı meyvelerin *(kiraz, armut v.b.)* çekirdeklerini ,meyveyi bozmadan çıkarmaya yarayan âlet. [*Ing.* Fruit -stoning machine; *Fr.* énoyauteur, dénoyauteur].

~ duvarı, Geçirgenliği azaltmak için bir baraj veya toprak seddin içinde inşa edilmiş, taş, kaya veya kil çamurundan yapılma duvar.

~ fiziği, *fiz.* ◘ Fizik.

~ içi, *bot.* § ❶ Çekirdeğin içinden çıkan yenilebilir kısım. [*Ing.* Kernel; *Fr.* Amande]. § ❷ *kim.* ve *nükl.* Çekirdek içinde olan. § ❸ *kim.* Organik kimyada, kapalı bir halkanın ayrılmaz atom veya kökü.

~ kahve, *bot.* Kahve bitkisinin meyvası. [*Ing.* Coffee beans; *Fr.* Café en grains].

~ kimyası, *kim.* Çekirdek ilminin kimyasal cephesi ve bunun çeşitli uygulamaları. [*Ing.* Nuclear chemistry; *Fr.* Chimie nucléaire].

☆ *Eşanl.* **nükleer kimya**.

~ mıknatıs, *fiz.* İtme veya çekme kuvveti. Akımın yalnız bir yönde geçmesiyle meydana gelen mıknatıslanmış çekirdek.

~ özsuyu, (a) *biy.* Çekirdeğin içini dolduran sıvı. [*Ing.* Nuclear sap; *Fr.* Suc nucléaire].(b) *sit.* Hücre çekirdeğinin içinde bulunan çekirdek cisimcikleriyle çekirdekçikleri askıda tutan sıvı veya jel durumundaki kütle; (c) Ağırlıkça hücre çekirdeğinin en büyük kısmını teşkil eden homojen akışkan madde [*Osm.* Usare-i nevati; *Ing.* Karyolymph, nucleoplasm; *Fr.* Caryolymphe, suc nucléaire nucléoplasme].

☆ *Eşanl.* **karyolenf, nükleoplazma, çekirdek sıvısı, çekirdek plazması, çekirdek suyu**.

~ özü, *biy.* § ❶ Hücre çekirdeğinin özü. [*Ing.* Nuclein; *Fr.* Nucléine]. § ❷ *biyokim.* Nükleik asitle bir baz proteinin birleşmesinden doğan protit.

☆ *Eşanl.* **nükleoprotelt.**

~ suyu, *biy.* ◘ **Çekirdek özsuyu.**

~ yükü, *fiz.* Bir atom çekirdeğindeki protonların elektrik yükleri toplamı olup atom numarası olarak ifade edilir. [*Ing.* Nuclear charge; *Fr.* Charge nucléaire].

~ zarı, *biy.* Bitki ve hayvan hücrelerinde bulunan çekirdeği sitoplâzmadan ayıran **çift katlı zar yapı. Sitoplâzmada bulunan ve** çoğunluk bir tane olan yuvarlak veya yuvarlakça bir yapı olup, anabolizm, büyüme, çoğalma ve karakterlerin kalıtımında rol oynayan bölgeyi yapar. Dışa gelen zar endoplâzmik retikulum'un bir devamı gibidir. Zar lar delikli olur. [*Osm.* Gışâ-i nevatî; *Ing.* Nuclear membrane; *Fr.* Membrane nucléaire].

☆ *Eşanl.* **nükleus zarı**.

çekirdekçik,-ği, i. *biy., bot., zool.* ve *sit.* Bitki ve hayvan hücrelerinde çekirdeğin içinde bulunan oldukça büyük yuvarlakça bir yapı olup bir veya daha çok sayıda bulunabilir. Ribonükleik asit taneciklerinden yapılmıştır. [*Osm.* Nüveyt; *Lat. Nucleolus; Ing.* Little kernel; *Fr.* Nucléole].

çekirdekçikli, s. *sit.* Bir veya birçok çekirdekçiği olan *(çekirdek hk.)*

çekirdeklenmek, nsz. *t.* Çekirdek bağlamak, çekirdekli olmak. [*Ing.* To form seeds, to seed *(plant); Fr.* Se dit pour un légume, croitre jusqu'au point d'avoir des graines, n'être plus bonne à manger, monter en graine].

çekirdekleşme, i. *met* Homojen bir ortamda kristallerin meydana gelmesine yol açan çekirdek oluşumu.

çekirdekli, s. *sit.* Bir veya birçok çekirdeği ola veya çekirdek peyda eden: *Çekirdekli hücre.* [*Ing.* Having seeds; *Fr.* Qui renferme des pepins].

~ alyuvar, *sit.* Henüz olgunlaşmamış alyuvar. Normal olarak kemik iliğinde rastlanır ve yalnız önemli kansızlıklarda kanda bulunur.

çekirdeksel, s. Atom çekirdeğiyle ilgili. [*Ing.* Nuclear; *Fr.* Nucléaire].

☆ *Eşanl.* **nükleer**.

çekirdeksiz, s. *bot.* Çekirdeği olmayan veya çekirdek peyda etmeyen: *Çekirdeksiz üzüm.* [*Ing.* Having no seed; *Fr.* Sans noyaux, sans pépins, apyrène].

~ dut, *bot.* Bir beyaz dut çeşidi.

~ üzüm, *bot.* (a) Genellikle Türkiye ve Yunanistan'da yetişen bir üzüm çeşidi; (b) Aynı üzümün asması. [*ing.* Seedless raisin, sultana; *Fr.* Raisin de smyrne, raisin sultana].

çekirge /çekir:ge/, i. *esk. T. çökürge* > *çekürge. zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımından bir eklembacaklı. Uzun olan art bacaklarına dayanarak çok sıçrayan ve sürü halinde uçarak ekinlere büyük zarar veren bir böcektir. [*Osm.* Cerad; *Ing.* Grasshopper; *Fr.* Sauterelle]. ◘ *LEVHA: 34.* — **BÖCEKLER**; *ŞEKİL:;127* — **ÇEKİRGE.** ◉ **Afrika göçmen ~si**, *zool.* ◘ **Afrika ◉ Mısır ~si**, *zool.* Eklembacaklı hayvanlardan Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımına giren bir tür. Göçücü ve zararlıdır. [*Lat.* Anacridium aegypteum; *Ing.* Aegyptian migratory locust; *Fr.* Criquet égyptien]. ◉ **bir atlarsın** *(sıçrarsın)* **~, iki atlarsın** *(sıçrarsın)* **~ (sonunda yakalanırsın)** *dey.* ◘ **Bir. ◉ çalı ~si**, *zool.* Uzunboynuzlu çekirgegiller *(Locustidae)* familyasına giren bir böcek türü olup çalılar arasında akşamları ötüşü ile iyi bilinir. [*Lat. Microcentrum rhombifolium; Ing.* Bush katydid] ◉ **çayır ~si**, *zool.* Yeşil çekirgeler *(Tettigonidae)* familyasına giren bir düz kanatlı böcek türü olup uzunluğu 3-5 sm. olur. [*Lat. Decticus verrucivorus; Ing.* Shield-backed grasshopper]. ◉ **ekin ~si**, *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımının kırçekirgesigiller *(Acrididae)* familyasından eklembacaklı türü. Duyargaları kısa ve yassı, vücudu ince ve uzun, başın ön bölgesi koni gibi uzamıştır. Açık sarı-külrengi ve açık yeşil renkli olur. [*Lat. Acrida bicolor; Ing.* Locust; *Fr.* Truxale] ◉ **Fas ~si**, *zool.* Kırçekirgesigiller *(Acrididae)* familyasına giren, düz kanatlı bir böcek türü Akdeniz ülkelerinde yaşar. Sürüler halinde çok zararlıdır. [*Lat. Dociostaurus maroccanus*]. ◉ **göçmen ~, *zool.*** Göç eden çekirgelere verilen genel bir **ad.** ◘ **Afrika göçmen çekirgesi.** [*Osm.* Muhacir çekirge; *Ing.* Migratory locust; *Fr.* Criquet migrateur]. ◉ **İtalyan ~si**, *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımından bir eklembacaklı türü. Ard kanatları kırmızı renktedir. [*Lat. Calyptamus Italicus; Ing.* Locust; *Fr.* Criquet Italien]. ◉ **ocak ~si**, *zool.* Eklembacaklı hayvanlardan Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımına giren bir tür. Uzunluğu 2 sm. Koyu sarı renklidir. Büyük başlı ve kısa kanatlı olur. Ön kanatlarını birbirine sürterek ses çıkartır. Ocak ve fırınlarda tuğlaların arasında yaşar. [*Lat. Gryllus domesticus; Ing.* Hearth cricket; *Fr.* Grillon domestique] ◉ **sopa ~si**, *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımından Sopaçekirgesigiller *(Phasmidae)* familyasına giren bir böcek türü. Uzun bir sopa biçiminde olan vücutlarını bir ağaç dalına benzeterek düşmanlarından korunurlar. [*Lat. Dixipus morosus, carausius morosus; Ing.* Stick insect, walking stick; *Fr.* Phasme] ◉ **Sudan ~si**, *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımından bir eklembacaklı türü. Hayatları tek tek veya sürüler halinde yaşadıkları 2 devreden meydana gelir. Göçederler ve zararlıdırlar. [*Lat. Schistocerca gregaria; Ing.* Desert locust; *Fr.* Criquet pélérin] ◉ **Uzun boynuzlu çayır ~si**, *zool.* Uzunboynuzlu çekirgegiller *(Locustidae)* familyasına giren cinslere verilen genel ad. [*Lat. Orchelimum, Conocephalus; Ing.* Meadow grasshoppers] ◉ **yeşil ~, *zool.*** Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımına giren bir böcek türü. Uzunluğu 5-6 sm. Ot yeşili rengindedir. Duyargaları çok uzun olur. [*Lat. Locusta viridissima; Ing.* Green grasshopper; *Fr.* Grande sauterelle verte].

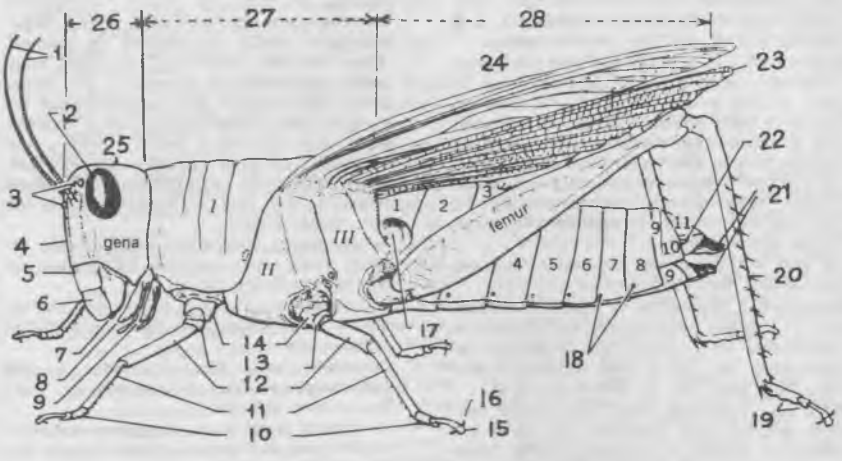

ŞEKİL: 127. — **ÇEKİRGE** [*Bir çekirgenin dış yapısı*]. **1.** Duyargalar. **2.** Petek göz *(Bileşik göz).* **3.** Basit gözler. **4.** ve **5.** Alın. **6.** Üstdudak. **7.** Çene. **8.** Altçene. **9.** Altdudak. **10.** Tarsus. **11.** Tibya. **12.** Femur. **13.** Trokanter. **14.** Koksa. **15.** ve **16.** Tırnak. **17.** Ses organı. **18.** Hava delikleri. **19.** Tarsus. **20.** Tibya. **21.** Serkus. **22.** Son karın halkası *(Yumurtlama borusu).* **23.** Arka kanat. **24.** Ön kanat. **25.** Tepe. **26.** Baş. **27.** Göğüs. **28.** Karın.

~ kuşu, *zool.* ◘ Sığırcık.
~ öteğeni, *zool.* ◘ Öteğen.
~ tohumu, *zool.* Çekirge yumurtası.

çekirgegiller, ç.i. *zool.* Çekirgelerle onlara yakın türleri kapsayan düzkanatlı sıçrayıcı böcekler familyası [*Lat.* ve *Ing. Arcididae; Fr.* Arcididés].

çekirgeler, ç.i. *zool.* ◘ Düzkanatlılar.

çekiş, i. § ● Çekmek, işi, hareketi § ❷ *(Makine hk.)* İşleme, kuvvet: *Çekişi fazla.* [*Ing.* *(Act of)* Drawing or attracting, pull, traction, towing; *Fr.* Action de se disputer, de se quereller] ◉ ~ ten düşmek, *dey. (makine hk.)* Çekiş gücü azalmak, eskisi gibi iyi işleyememek. [*Ing.* To diminish in speed (engine)].

çekiş çekiş, s. Iyi pişmemiş, sert *(et).*

çekişe çekişe, z. Çekişerek. [*Ing.* Arguing and haggling hard (as bargaining), endlessly].
~ ~ pazarlık etmek, *dey.* Titizce pazarlık etmek. [*Ing.* To make a bargain after long haggling; *Fr.* Marchander sou à sou].

çekişme, i. Azarlama, ağız kavgası, birbirleriyle kavga etme, karşılıklı tartışma. [*Osm.* Niza; *Ing.* Dispute, struggle, altercation, arguing *(at length); Fr.* Action de se disputer, de se quereller] ◉ ~ II yargı, *huk.* Nizalı, ihtilâflı kaza, muhakeme.
~ halatı, *cimn.* Iki grup arasında çekişerek güç yarışmasına yarayan 15 m. uzunluğunda, 25-30 mm, çapında düğümsüz kalın ip. [*Ing.* Pulling rope; *Fr.* Corde à tirer].

çekişmek(-le), nsz. f. < *çekmek.* § ❶ *(Birbirini veya bir şeyi uçlarından tutarak)* karşılıklı çekmek; *Halat çekişmek, el ele çekişmek.* [*Ing.* To pull about; *Fr.* Se tirailler, se tirer § ❷ Bir şeyi birbirine karşı çekmek: *Silâh çekişmek, Bıçak çekişmek* § ❸ Hafif kavga etmek. [*Osm.* Muaraza etmek; *Ing.* To dispute, to quarrel; *Fr.* Disputer, se quereller]. § ● *(kur'a, niyet, kâğıt hk.)* Aralarında çekmek: *Kur'a çekiştiler.* § ● *mec.* Birisiyle büyük ölçüde anlaşmazlık içinde bulunmak, münakaşa etmek. § ● Üstünlük kazanmak için uğraşmak. § ● *esk.* Kavga etmek, döğüşmek. ◉ can ~, *dey.* ◘ Can.

çekişmeli, s. § ● Tartışmaya ilişkin. [*Ing.* Disputed; *Fr.* Contesté, en conteste]. § ❷ *sosy.* Bir çekişme dolayısıyle ortaya çıkan. *(Ilkel toplumlarda, mal alış-verişine dayanan sosyal ilişkilerin çoğu çekişmeli bir durum gösterir).*

çekiş.ölçer, b.i. *döş.* Su sütunu cinsinden baca çekişinin şiddetini ölçen cihaz. Bu amaçla U şeklinde bükülmüş saydam bir boru da kullanılabilir. [*Ing.* Draft gauge].

çekiştirilş, i. Çekiştirmek şekli.

çekiştirme, i. § ❶ Çekiştirmek[1] işi. [*Ing.* Tugging; *Fr.* Tiraillement]. § ● *mec.* Bir kimsenin arkasından dedikodu yapmak. [*Ing.* Backbiting; *Fr.* Médisance; débinage]. § ● Birkaç kişi bir şeyi ayrı yönlere çekme.

çekiştirmek(-i), f. § ● Iki ucundan tutarak ayrı yönlere çekip durmak, asılmak. [*Ing.* To pull at both ends; *Fr.* Tirailler]. § ● Işini birçok defa ve ısrarla yapmak. § ● *mec.* Bir kimsenin kötü yanlarını uzun uzun anlatmak, birinin aleyhinde bulunmak: *Komşunun kızını saatlerce çekiştirip durdular.* [*Osm.* Fasıl, gıybet, zemmetmek; *Ing.* To criticise malliciously, to backbite; *Fr.* Médire de (qn.); débiner].
☆ *Yak. anl.* gıyabında kötülemek, kovuculuk etmek, dedikodu etmek.

çekivermek, f. Birdenbire ve kuvvetle çekmek.

çekki, i. Kapıları sürmelemek veya dışarıdan açılmasına mani olmak için arkalarına çekilen sırık, kol demiri veya sürme gibi şeyler. [*Ing.* Bolt, bar; *Fr.* Barre, verroux].

çekkin[a], s. < *çekmek, mec.* Elini eteğini çekmiş, etrafla ilgisi olmayan: *Her türlü eğlenceden çekkin bir yaşayış.* [*Osm.* Münzevî;; *Ing.* Recluse, hermit; *Fr.* Retiré, solitaire, ermite].
☆ *Yak. anl.* ilgisiz, alakasız, kabuğuna çekilmiş, kendi halinde, köşeye çekilmiş.
☆ *Karş.* herşeye katılan, iştirak eden, gününü gün eden, safa pezevengi *(halk dili),* eğlence delisi.

Çekler, ç.öz.i. *etnol.* Slavların, Batı Slavları kolundan bir etnik grup.

çekme, i. § ❶ Çekmek eylemi. [*Osm.* Cer; *Ing.* Pulling, drawing; *Fr.* Tirage, traînage] § ● Masa, konsol, dolap gibi mobilyaların dışarıya çekilen gözü. [*Ing.* Drawer, chest; *Fr.* Tiroir] § ● Iş işlerken kullanılan geniş pantalon, Iş tulumu § ● Testere dişli eğri bağ budama bıçağı, ince dalları kesmeye yarayan orak biçiminde, uzun saplı bıçak. [*Ing.* Bill hook; *Fr.* Serpe] § ● s. Çekilmiş gibi, düzgün, biçimli: *Çekme burun* § ● Çekilerek giyilen veya kullanılan: *Çekme potin.* § ● *müz.* Parmak veya mızrapla çalınan *(çalgı)* § ● *inş.* Bir şeyi bir taraftan öbür tarafa hareket ettirmeye çalışan kuvvet. [*Osm.* Cer; *Ing.* ve *Fr.* Traction] § ● Eskiden gece yola gidildiği vakit içinde mum yakılan ve gidenlere yol göstermek için önlerinde biri tarafından çekilen fener. [*Ing. (Hand)* lantern; *Fr.* Falot]. § ● Çıkrıkçı tezgâhlarında veya tornada çekilmiş işler. [*Fr.* Ouvrage tourné] § ❶ *ağ. iş.* Ağacın bünyesindeki nem oranının azalması sonucu boyutlarının küçülmesi § ❷ *cimn.* Kolun veya öteki vücut bölümlerinin bükücü kas gücü ile bir direnci kendine yaklaştırması. [*Ing.* Pulling; *Fr.* Traction] § ❸ *otom.* Uzatma işi ile şekil verme veya metali yumuşatma § ❹ *fiz.* Bir cismi uzatmak için kuvvet sarfetme fiili; bir cismin, ekseni boyunca uygulanan bir kuvvetin etkisiyle uzayacak şekilde çalışması. [*Osm.* Cer; *Ing.* ve *Fr.* Traction] § ❺ *boyac.* Emme, kabul etme: *Kumaş boyayı iyi çekiyor* § ● *camc.* Pencere camlarında, doğrudan doğruya ergimiş cam banyosundan itibaren uygulanan sürekli yapım usulü § ● *kıyf. esk.* Sefere giderken giyilen çizme § ● *kim.* Odunun özsuyunu alma işlemi § ● *met.* Birkaç yıldan beri çok yaygın olan ve özellikle bakır filizi, pirit, galon gibi kükürtlü maden filizlerine uygulanan kavurma usulü. § ❷ *patol.* Göğüs kemiğinin alt veya üst tarafında veya kaburgalar arasında görülen göğüs kafesi bozukluğu § ❸ *petr.* Petrolün ayrımsal damıtılmasında uygulanan, tablalı bir sütunda yandan akıtma usulü § ● *sp.* Barfikste kol gücüyle vücudu yukarıya doğru yükseltme § ● *dok.* (a) Ipek kozalarının iplik çıkrığında sökülmesi işlemi; (b) Bazı kumaş çeşitlerine uygulanan boydan uzatma işlemi; (c) Boya banyolarında, boyanın elyaf üzerine çıkması; (d) Iplik yapımında fitil veya şerit halindeki dokuma maddesini uzatma ve inceltme işi ◉ belli aralıklarla dil ~, *tıp.* Boğulmuş olanlarda solunum refleksini uyandırmak amacıyle kullanılan metot ◉ ipek ~, *dok.* Ipek kozalarından ipek ipliği yapılması ◉ haddeden ~, *met.* ◘ Hadde ◉ magnetik ~, *fiz.* Ferromagnetik bir cismin, değişen bir magnetik alanın gerektirdiği mıknatıslanma değişmelerini, alanın değişme hızına bağlı bir gecikme ile izlemesi. [*Ing.* Magnetic attraction]. ☆ *Eşanl.* magnetik yapışkanlık ◉ omurga ~, *tıp.* Omurganın travmalardan veya romatizmadan ileri gelen bazı hastalıklarını tedavi metodu. Buna göre omurganın belirli kısımları özel bir aygıtla çekilir ◉ yüksek ~ sistemi, *dok.* Sabit vargellerde kalın fitilden, fazla çekme suretiyle ince iplik yapılmasına imkân veren çekme düzeni.
~ ağ, *balıkç.* Genellikle boğaziçindeki kanalda yatak yapan uskumru balıklarının avlanmasında kullanılan ağ.
~ aygıtı, *trm.* Tarlanın iki ucuna bağlanmış bir zincir veya kablo ile tarım âletlerini çekme sistemi.
~ demir (tel), *tekn.* Haddeden geçmiş demir veya tel. [*Ing.* Rolled Iron; *Fr.* (Fer) Laminé, fer cylindré].
~ düzeni, § ● *otom.* Araçların arkasına takılan römorku çekme düzenine veya bozulan bir aracın başka bir araç tarafından çekilmesini sağlayan düzene verilen ad § ● *astr.* Gökyüzünün, yıldızların resmini çekmek için ırakgörürlerin odak düzlemine yerleştirilen düzen. [*Ing.* Photographic camera; *Fr.* Appareil photographique].
~ eğrisi, *met.* M değme noktasıyle x' Ox sabit ekseni arasındaki MT teğet parçası sabit bir *a* uzunluğunda olan eğri.
~ funya, *den.* Funya kaidesindeki delikten içeri geçirilmiş ucu dişli *(tırtıllı)* tel düzen. Bu düzen hızlıca çekilince etrafında toz barutu ateşler ve meydana gelen alevde haznedeki barut hakkını tutuşturur.
~ halkası, Bir silâh kundağının dipçiğe veya bir römorkun okuna bağlanan maden halka.
~ ile balık avı, *balıkç.* Ucuna canlı av benzeri veya canlı yem takılı, iğneli oltayı çekerek yapılan balık avı.
~ kancası, *demir.* Demiryolu araçlarının kasasına yerleştirilmiş, üzerine cer çubuğuna bağlı halkanın geçirildiği kanca. [*Ing.* Draw hook, draw-bar hook, coupling hook; *Fr.* Crochet d'attelage ou de traction ou d'accouplement].
~ kancası kuvveti, *demir.* ◘ Çekme kuvveti[2].
~ kökleri, *bot.* ◘ Kök.
~ kuvveti, § ● *fiz.* Çekme fiilinde kullanılan kuvvet. [*Osm.* Kuvve-i cerriye; *Ing.* Traction force; *Fr.* Force de traction] § ● *demir.* Bir lokomotifin yatay bir yol üzerinde hareket etmek ve arkasına takılan yüklü vagonları çekmek için harcadığı kuvvet.
~ makinası, Çok sayıda şeritleri birleştirip çeken ve neticede aynı ağırlık ve boyda bir tek şerit yapan bir makina. [*Osm.* Cer makinası; *Ing.* Drawing frame; *Fr.* Banc d'étirage].
~ oranı, *ağ. iş.* Ağacın yaş ve kuru durumları arasındaki boyut farkının yüzde olarak değeri.
~ tahta, Bir yazıhane veya kütüphaneye bağlı olup istenildiği zaman çekilen tahta. [*Ing.* Writing-slide; *Fr.* Tirette].
~ tertibatı, ◘ Çekme düzeni.
~ tıkaç, *döş.* Lavabo, yıkanma teknesi v.b. araçların çıkış ağızlarında kullanılan ve zincirle çekilerek açılan tıkaç. [*Osm.* Supap; *Ing.* Pull-out plug].

çekmece, i. < *çekmek.* § ❶ Masa ve yazıhanenin çekilerek açılan gözü. [*Ing.* Drawer; *Fr.* Tiroir]. § ❷ içinde mücevher veya başka değerli şeyler saklanan küçük ve süslü sandık. [*Osm.* Sandukçe; *Ing.* Small coffer; *Fr.* Petit coffre] § ● Fırtınada gemilerin barındıkları küçük liman (koy). [*Ing.* Small port, bay; *Fr.* Petit golfe, bale] § ● *mim.* Çekilip tekrar konan, açılıp kapanan köprü § ● Eskiden dükkâncıların alışveriş ederken para koymak için kullandıkları çeşitli gözleri olan sandıkçık. § ● *mek.* (a) Silindire giden buharın, bir valf, bir supap veya bir buhar düzenleme cihazıyle azaltılmasına yarayan düzen; (b) Birtakım lokomotifin bacasındaki, bazı türbünlerin körüklerindeki incelen bölüm. *(Buharın çıkışını veya yanmış gazların geçişini kolaylaştırır)* ◉ yazı ~ si, *(Eskiden)* yazı kâğıtları, hokka takımı, makas, makta ve kâğıt koymaya yarayan rafları ve taksimatı olan çekmece.

çekmek(-i), f. § ● Bir şeyi bir yerinden *(ucundan)* tutup kendine doğru sürüklemek, götürmek, yerini değiştirmek: *Araba çekmek, Adamı bir yana çekmek.* [*Ing.* To pull, draw, drag; *Fr.* Tirer, traîner] § ● Içine almak, emmek: *Dumanı, nemi çekmek, Suyu çekmek.* [*Ing.* To absorb, aspire; *Fr.* Aspirer, absorber] § ● Bir yerden almak *(kaldırıp)* başka bir yere taşımak, götürmek: *Ekini tarladan, parayı bankadan çekmek, kum çekmek, taş çekmek.* [*Ing.* To carry off, remove; *Fr.* Enlever, retirer] § ● Bulup toplamak: *Piyasadaki şekeri çekmek.* [*Ing.* To collect, pick up, gather; *Fr.* Ramasser]. § ● Solukla içine almak: *Sigara dumanını çekmek, burnuna su çekmek.* [*Ing.* To inhale, aspire; *Fr.* Aspirer, inhaler] § ● Üstündeki silâhı saldırmak veya korkutmak için çıkarmak: *Bıçak çekmek, Tabanca çekmek.* [*Ing.* To draw, show; *Fr.* Tirer, montrer] § ● *(Bir kimseyi, bir şeyi)* bulunduğu durum veya yerden geri almak: *(Bir devlet elçisini geri çekmek, Birini kumardan çekmek, Parasını bankadan çekmek.* [*Ing.* To call back, recall; *Fr.* Rappeler] § ● nsz. *(zor veya hoşa gitmez duruma)* Uğramak: *Eziyet, cefa çekmek, Ziyanı çekmek, Sevda çekmek.* [*Ing.* To suf-

fer, bear; *Fr.* Souffrir, supporter]. § ❾ Tartmak: *Odun çekmek, çuvalı çekmek, yaş odun ağır çeker.* [*Ing.* To weigh; *Fr.* Peser] § ● Bir yere bir engel kurmak, duvar, perde v.b. ile kapatmak: *Duvar çekmek, Perde çekmek, Çit çekmek.* [*Ing.* To set, draw; *Fr.* Dresser, entourer, tendre] § ⓫ Talih oyunları için hazırlanmış kâğıtlardan bir veya birkaçını bulunduğu yerden alıp okumak: *Kur'a, piyango, niyet çekmek.* [*Ing.* To draw; *Fr.* Tirer au sort] § ⓬ İmbik yardımıyle elde etmek, damıtmak: *Ispirto çekmek, çiçek suyu çekmek.* [*Ing.* To distil; *Fr.* Distiller] § ⓭ Çizgi halinde uzatmak, sürmek: *Çizgi çekmek, Gözüne sürme çekmek, Kaşına rastık çekmek.* [*Ing.* To trace; *Fr.* Tracer]. § ⓮ Bir metni yazarak bir yerden başka bir yere aktarmak: Tıpkısını yazmak veya çizmek: *Bir yazıyı gazeteden kâğıda çekmek.* [*Ing.* To copy; *Fr.* Copier, mettre au net] § ⓯ *gram.* Bir fiilin türlü zaman ve şahıslara veya bir ismin isim hallerine göre aldığı şekilleri yolunca sıralayarak söylemek, yazmak. [*Osm.* Tasrif etmek; *Ing.* Conjugate; *Fr.* Conjuguer]. § ⓰ Taşımak; Taşımaya veya katlanmaya dayanmak: *Bu araba o kadar yük çekemez, Bu kadar nazı kimse çekmez.* [*Ing.* To support, carry; *Fr.* Porter, supporter] § ● Öğütmek: *Kahve çekmek.* [*Ing.* To grind; *Fr.* Moudre] § ⓱ *(Protesto, telgraf, poliçe, çek gibi şeyler hk.)* Düzenleyip göndermek, yollamak. [*Ing.* To send; *Fr.* Expédier]. § ● Kendi üzerine çevirmek: *Dikkatle ilgiyi çekmek, Merakını çekmek.* [*Ing.* To attract; *Fr.* Attirer]. § ● *(Bir kimse)* ailesinden birine herhangi bir bakımdan benzemek: *İnatçılığı babasına çekmiş.* [*Ing.* To take after; *Fr.* Ressembler]. § ⓳ *arg. (içki)* içmek: *Rakı çekmek.* [*Ing.* To drink, to booze; *Fr.* Faire (la) ribote, se mettre à boire]. § ⓴ *(güç bir duruma)* sokmak: *Hesaba, sorguya çekmek.* [*Ing.* To interrogate, investigate, question; *Fr.* Interroger] § ㉑ *(bir söz, hareket hk.)* Belli bir anlam vermek, yorumlamak, başka anlama almak: *Bak, sözümü nereye çektil Hemen kötüye çekti.* § ㉒ (-i,-e), Üstüne örtmek, giymek; *Pantalonu çekti, Yorganı başına çekti. Çizmeleri çekti.* [*Ing.* To put on; *Fr.* Tirer] § ㉓ *h.d. (Dişi hayvanı erkeğe)* Aştırmak: *Arap aygırını Macar kısrağına çektiler.* [*Ing.* To mate; *Fr.* Accoupler] § ㉔ nsz. Sürmek, belli bir zaman almak: *Bu yol iki saat çeker.* [*Osm.* Devam etmek; *Ing.* To take; *Fr.* Durer]. § ● nsz. Daralıp kısalmak: *Kumaş yıkanınca çekti.* [*Ing.* To shrink, strech; *Fr.* Se rétrécir] § ● Gönül almak. [*Osm.* Cezbetmek; *Ing.* To attract; *Fr.* Attirer] § ㉕ *(Ziyafet)* vermek: *Bir ziyafet çekti.* [*Ing.* To invite, give a feast; *Fr.* Donner, inviter] § ● *(Söylev hk. alay yollu)* söylemek § ● Atmak, vurmak: *Dayak çekmek, Şut çekmek, Penaltı çekmek* § ● Hoşa gitmek, sarmak § ㉖ Sıkıntılı, eziyet gibi kötü durumlar geçirmek: *Bu adam çok çekti* § ● *tkz.* Götürmek, yürütmek, sürmek: *Arabacı, yavaş çekl* § ㉗ *res.* Bir maddenin üzerine dökülen suyu veya herhangi bir sıvıyı emip çekmesi ve kurutması. [*Osm.* Bel'etmek, neşf etmek; *Ing.* To absorb; *Fr.* Absorber] § ㉘ *ağ. iş.* Ağaç çubukları tornada çevirerek onlara ucu keskin bir kalem dayamak suretiyle yuvarlatmak ve kalemin az veya çok sokulmasına göre inceli kalınlı kısımlardan ibaret küresel veya yuvak şeklinde oymalar yapmak. [*Fr.* Tourner] § ● Bir nesnenin bir ucunu kendine doğru getirerek germek, uzatmak: *İpi çekmek.* § ● Döşemek: *Kablo çekmek.* § ● *(su hk.)* Kuyudan çıkarmak: *Su çekmek* § ● *(Baca, boru v.b. hk.)* Dumanı dışarı vermek: *Bacalar poyrazda iyl çekiyor* § ● *(Bayrak, sancak hk.)* Direk tepesine asmak: *Flamayı çekmek.* § ● Görüntüyü bir makineyle özel bir kâğıda resmetmek: *Filim çekmek. Fotoğraf çekmek.* § ● *ask.* Orduyu savaştan almak. § ● *fiz.* Kendisiyle birlikte katı maddeleri de taşıyıp sürükleyebilen bir akışkanı, boşluk yardımıyle harekete geçirmek § ● *dilb.* İsim, zamir fiil v.b. çekim ekini, cümledeki görevine göre değiştirmek. § ● *petr.* Tablalı sütunda, ara damıtma ürününü aktarmak: *Dizel yağını çekmek.* § 47 *den.* Gemi yükünü bir taraftan başka bir tarafa taşımak. ◉ **çek arabanıl (çek!),** *dey.* «Git buradan» anlamında. [*Ing.* Get ott with youl Clear out!; *Fr.* Filez! décampez!. tâchez de déguerpir] ◉ **çek kuyruğunu,** *arg.* «*Aldırma, önem verme*» anlamına gelen söz ◉ **çekip almak,** *dey.* Bir şeyi zor kullanarak elde etmek ◉ **çekip çevirmek,** *dey.* Hale yola koymak, yönetmek ◉ **çekip gitmek,** *dey.* Savuşmak, kaçmak ◉ **çekiver kuyruğunu,** *arg.* «Artık ondan hayır bekleme» anlamında ◉ **akıntıya kürek** —, *dey.* Olmayacak bir iş için çaba harcamak ◉ **azmaktan suyu** —, Azmaklardaki fazla yağıştan gelen yağmur sularını veya tuzu çıkarmak ve toplamak için birikmiş suları boşaltmak. ◉ **başı** —, ◘ **Baş** ◉ **besiye** —, *dey.* ◘ **Besi** ◉ **boya** — **si,** ◘ **Boya** ◉ **canı** —, *dey.* ◘ **Can** ◉ **cavlağı** —, *dey.* ◘ **Cavlak** ◉ **ceza (cezasını)** —, *dey.* ◘ **Ceza** ◉ **cızlamı** —, *arg.* Kaçmak ◉ **damar** —, Yaprak demetini dilmek suretiyle tütün yapraklarının odunsu kısımlarını çıkarmak ◉ **fiil** —, *gram.* Bir fiilin bütün zaman, kip ve şahıslara göre aldığı tekil ve çoğul biçimlerinin tümünü sıralamak. ◉ **dayak (sopa)** —, *dey.* ◘ **Atmak** ◉ **dem** —, ◘ **Dem** ◉ **fırça** —, *arg.* Azarlamak. ◉ **hu** —, *dey.* Ayin sırasında cosarak hu diye bağırmak ◉ **iç** —, *dey.* Üzüntü, hasret v.b. duygulardan dolayı göğüs geçirmek. [*Ing.* To sigh; *Fr.* Soupirer] ◉ **içl** —, *dey.* İmrenmek ◉ **ipe** —, *dey.* Asarak öldürmek ◉ *(Bir şeyi)* **iple** —, *dey.* Bir şeyin olmasını bir an evvel istemek. [*Ing.* To wait with impatience; *Fr.* Attendre avec impatience] ◉ **kafa (kafayı)** —, *arg.* İçki içmek. [*Ing* To drink heavily; *Fr.* Se soûler] ◉ **kıl** —, *arg.* Pohpohlamak. ◉ **kızağa** —, *dey.* İşinden almak ◉ **klark** —, *arg.* Fiyaka yapmak ◉ **kopya** —, *dey.* İmtihanlarda kendisinin cevaplandırması gereken soruları başkasından veya kitaptan faydalanarak yazmak ◉ **kürek** —, *dey.* ◘ **Kürek.** ◉ **mil** —, *dey.* ◘ **Mil** ◉ **naza** —, *dey.* ◘ **Nazlanmak.** ◉ **müzik bestesinin parçalarını** —, *müz.* Çalgı parçalarını ayrı ayrı kopya etmek. ◉ **para** —, *dey.* ◘ **Para** ◉ **peşkeş** —, *dey.* Bir şeyi uygunsuz bir maksatla başkasına vermek. [*Fr.* Faire offre de la dignité, des services d'autrui pour s'assurer la faveur d'une personne] ◉ **rest (resti)** —, *dey.* Gidişe dur demek. ◉ **set** —, *dey.* Engel olmak ◉ **sineye** —, *dey.* Razı olmak, katlanmak ◉ **sorguya (sigaya)** —, *dey.* Etraflıca *sormak.* [*Fr.* Faire subir un interrogatoire à qn] ◉ **tespih** —, *dey.* Tespih tanelerini dizili olduğu ip üzerinde sayarak dua etmek. ◉ **ti** —, *dey.* Borazanla *tl* sesi çıkartmak ◉ **yağ** — **(yapmak),** *dey.* ◘ **Yağ.**

çekmel, i. *meyvc.* Ağaçlardan meyva koparmaya yarayan ucu kancalı değnek.

çekmeli, s. Çekilecek yeri olan, çekmesi olan: *Çekmeli kutu.*

— **silâh,** Mekanizması, namlusunun enlemesi yönünde bir eksen boyunca kayarak açılan, taşınabilir silâhlara verilen ad.

çekmen*, i. < *çekmek.* § ● Cepken § ● Yağmurluk § ❷ Bol şalvar § ● *biy.* Çekip emmeye veya tutmaya yarayan âlet, organ: *Sülük çekmeniyle yapışarak kan emer, boynuz çekmede kullanılan şişeler birer çekmendir, Asalak bitkilerin üzerinde yaşadıkları bitkiyl emecek çekmenleri vardır.* [*Osm.* Mihcem; *Ing.* Sucker; *Fr.* Ventouse]. § ❸ *zool.* Çeşitli hayvanlarda yer değiştirmeye, kendini bir yere bağlamaya veya yutmaya yarayan bir organ [*Osm.* Mihcem;*Ing.* Sucker; *Fr.* Ventouse]. ☆ *Eşanl.* **vantuz.** § ● *cerr.* Deriye çekilen geniş ağızlı küçük cam kap. Çekmenin içindeki hava ısı ile veya mekanik bir yolla *(pompa ile emme)* eksiltilip deriye kan çekilir ◉ **hacamatlı** —, *cerr.* Hacamat baltası ile deri hafifçe çizildikten sonra kan akmasını sağlamak için konan çekmen ◉ **kuru** —, *cerr.* Hacamat yapılmadan sadece kanı toplamak için konan çekmen.

çekmenliler, ç.i. *zool.* Çekmenli kafadan bacaklı yumuşakçalar *(ahtapot, mürekkep balığı vb.)* Bunlar iki alt sınıfa ayrılırlar: (a) Dört solungaçlılar, dört solungaçlı *(notil)* ve çekmensizdir; (b) İki solungaçlılar, iki solungaçlı ve çekmenlidir.

çekmez, s. § ● Taşımaz, kaldırmaz. [*Ing.* Incapable to carry or to bear]. § ● Küçülmez [*Ing.* Unshrinking *(cloth),* unresisting]. § ❸ Emmez, massetmez.

çekmezlik,-ği, i. *dok.* Kumaşların su veya başka dış etkilere dayanarak, boyutlarında belirli bir değişiklik ve kısalma olmama.

çek-of, i. *Ing. check-off, iş, huk.* Sendika üyelik aidatının işveren tarafından, ücretten kesilerek sendikaya veya göstereceği yere yatırılması demektir.

çekopeksi, i. *Fr. caecopexie. cerr.* Körbağırsağı bir yere tespit amacıyle yapılan ameliyat. [*Ing.* Caecopexia].

çekoplikatür, i. *Fr. caecoplicature. cerr.* Hacmini küçültmek amacıyle körbağırsağı kendi üstüne kıvırmayı öngören cerrahî müdahale.

Çekoslovak,-ğı, i. (a) Çekoslovakya'da oturan veya oradan gelme kimse; (b) *(isim tamlamalarında)* Çekoslovakya ile ilgili. [*Ing.* Czechoslovakian; *Fr.* Tshécoslovaque].

— **dili,** *dilb.* Çekçe ve Slovakçadan meydana gelen Batı Islav lehçelerinin tümü. [*Ing.* Czechoslovakian *(language); Fr.* Le Tchécoslovaque].

Çekoslovakya, öz. i. *coğr.* Orta Avrupa'da bir ülke Yüz ölçümü 127,900 km². Başkenti *Prag.* [*Ing.* Czechoslovakia; *Fr.* Tchécoslovaquie].

çektiri, i. *den.* Yelkenleri olmakla birlikte, kürekle de yol alan eski zaman gemisi. [*Ing.* War galley with sails and oars; *Fr.* Galère].

çektirme, f. § ❶ Çektirmek eylemi. § ❷ Çektiri. § ❸ *den* Yelkenli ve kürekli büyük kayık. [*Ing.* Galleass, galley; *Fr.* Galéace]. § ❹ *mutf.* Soğan, et ve havuçla yapılan pilav. ☆ *Eşanl.* **Türkmen pilâvı.** ◉ **dolap** — **si,** *ağ. iş.* ◘ **Dolap.**

— **ağı,** *balıkç.* Geniş ağızlı balık ağı. Paralel ilerleyen iki tekne tarafından çekilir.

çektirmek(-e, -i), f. Çekmek işini yaptırmak veya birinin çekmesine yol açmak. [*Ing.* To let draw or pull *(out),* to let be towed, to let extract or distil, to let cover or leap (as *horses); Fr.* Faire retirer, faire arracher, faire arborer]. ◉ **boyayı** —, *dok.* Herhangi bir boya banyosunda eritilmiş bütün boyayı, boyanacak kumaşa emdirmek.

çekum, *anat,* i. Körbağırsak.

çekül,*-lü i. < *çekmek.* § ❶ *fiz.* Yerçekimi doğrultusunu belirtmek için kullanılan, ucuna ağırlık bağlanmış bir ipten meydana gelen âlet. [*Osm.* Şakul; *Ing.* Plumb line; *Fr.* Fil à plomb]. § ● *inş.* Bir ipin ucuna bağlanan ve çatkı, duvarcılık v.b. gibi işlerde dikeyliği ölçmeye yarayan maden parçası. *(genellikle kurşun).* ◉ — **den kaçmak,** *inş.* Yanındaki yapıların doğrultusundan şaşmak. Bir duvarın doğrultusunu ve çekülü dışına taşan çıkıntı yapmak. ◉ — **den taşan duvar,** *inş.* ◘ **Duvar.**

— **derz,** ◘ **Derz.**

— **ipi,** ◘ **Çekül**¹.

çelastrus, i. *bot. Celastraceae* familyasından çalı halinde büyüyen çok yıllık bir bitki. Basit, ters veya karşılıklı yapraklı, yeşilimtrak -beyaz ve poligam çiçekler. Salkımlar halinde dizilmişlerdir. 7-8 çeşidi tanınmıştır. *C. scandens* adlı Kuzey Amerika'da yetişen türünün kabukları kusturucu ve ishal vericidir. [*Lat.* ve *Fr. Celastrus; Ing.* Staff-tree].

çelbeşik, s. < *çelpeşik.* § ❶ Karışık: *Bu söz çelbeşiktir, bir şey anlayamadım.* § ● Kekeme: *Çocuğun dili çelpeşik, açılamadı gitti.* § ● Anlaşılmaz: *Bu yabancının dili pek çelpeşik, anlaşılmıyor.*

çelebi, i. < *esk. T. çalap* > *çelep, tanrı* § ● Efendi, kibar, görgülü ve İnce *(kimse).* [*Ing* Well-bred, educated, gentleman, man of refinement; *Fr.* Poli, courtois, bien élevé]. § ❷ Eskiden «bay» yerine kullanılan bir ünvan: *Evliya Çelebi.* [*Ing.* After names, title of respect for man *(in later times, often for non- Muslims); Fr.* Sieur]. § ● *sosy.* **Bektaşilerde ve alevîlerde Anadolu'daki büyük bir kısım toplulukların başkanı görevini gören ve Hacı Bektaş soyundan geldiği kabul edilen kimse.** *(Çelebilik babadan oğula geçer).* [*Ing.* Title of the Mevlevi order; *Fr.*

Titre donne jadis aux descendants de Mevlâna, fondateur de l'ordre mevlévite]. § ❷ Konya'da Mevlâna postnişîne verilen ünvan. § ❸ s. Nazik, terbiyeli, kibar, görgülü, ince efendi.

çelebilik,-ği, i. Çelebi olma hali, çelebice davranış, çelebi karakteri taşıma. [*Ing.* Politeness, gentility, quality and manners of a çelebi; *Fr.* Civilité, courtoisie, honnêtete].

çelek,-ği, i. Ağaç kütüğünden oyularak çıkarılmış tahta kova. [*Ing.* Bucket; *Fr.* Sceau en bois fait d'une seule piece].

☆ *Eşanl.* **kavata.**

çelen, i. *mim.* Üstü toprak örtülü düz damların kenarına yapılan ve damın sularını çekerek kenarlardan dışarıya akmasını önleyen bir karış yükseklikte toprak duvar. [*Ing.* Parapet; *Fr.* Parapet, attique].

çelenç,-ci, i. *ing. challenge. sp.* Sporda rekor kranlar arasında elden ele geçen kupa ve bu kupayı kazanmak için yapılan yarışma.

çelenk,-ği, i. *Fars. çeleng* < *Yun. stellengis.* § ❶ Törenlerde kullanılan veya saygı belirtisi olarak bir ölünün mezarına konulan halka biçiminde çiçek veya yapraklı dal demeti [*Ing.* Wreath; *Fr.* Guirlande, couronne]. § ❷ Eskiden kadınların başlarına taktıkları mücevherlerde donatılmış taç. [*Ing.* Diademe; *Fr.* Diadème]. § ❸ *ask.* ve *sosy* Savaşta üstün başarı gösteren büyük kumandanları mükâfatlandırmak amacıyle dağıtılan armağan. *(Daha çok gümüşten veya altından yapılırdı).* § ❹ *(Balede)* Kol pozisyonlarından biri. Kollar hafif bir kavisle başın üstüne kaldırılır, eller arasında 18 sm. kadar bir uzaklık bırakılır. ☆ *Eşanl.* **beşinci yüksek pozisyon.** § ❺ *zool.* Kuşun kanadındaki iri tüyler. ◉ **defne** —, ◘ **Defne.**

çelep, i. *esk. T. çalap,* kibar adam. *Tar.* Edirne, Galata ve İbrahim paşa saraylarında görevlendirilen iç oğlanlarıyle, acemi erlerden bir kısmına verilen ad.

çelermek, nzs. f. *Fars. gele,* sürü > *çele. h.d.* § ❶ *(Koyun sürüsü hk.)* Fazla yemekten veya hazımsızlıktan ölmek. [*Ing.* To die of indigestion (catte). § ❷ Susuzluktan bayılmak. § ❸ Boğaza tıkanan bir şeyi çıkarmaya çalışmak. § ❹ Soğukta kalıp üşümek.

çelesta, i. *Fr. celesta* < *It. celesta. müz.* Küçük bir duvar piyanosu biçiminde olan vurma çalgısı. Ses kapsamı 4. bazen de 5 oktavdır. Klavyesi, pedalı ve susturucu mekanizması vardır. Tuşların harekete geçirdiği çekiçler, çelik ve bakır lamalara vurur, billûrumsu bir ses çıkarır. [*Ing.* Celesta].

çelgi, i. < *çelmek, mak.* Çene altından bağlanan baş örtüsü.

çeliak, ◘ Çöliak.

çelik,-ği, i. *Fars. celûc* veya *cülûk,* değirmen taşını çenten âlet. § ❶ *kim.* Bileşiminde, % 1,8 den daha az karbon bulunan demir ve karbon alaşım. *(Bu alaşım, bazı mekanik ve termik işlemlerle uygulanarak çok değişik özellikler kazanabilir.* [*Osm.* Pulad; *Ing.* Steel; *Fr.* Acier]. § ❷ s. Çelikten yapılmış: *Çelik dolap. Çelik makas.* [*Ing.* Made of Steel; *Fr.* D'acier, en acier]. § ❸ *mec.* Çok sert olan: *Çelik bakışlı.* § ❹ Çok kuvvetli, çok güçlü: *Pehlivanın çelik pençesi.* § ❺ Çelik-çomak oyununda çocukların ucuna çomakla vurup havaya kaldırdıkları iki taraflı sivriltilmiş kısa değnek. § ❻ Gemilerde, üzerine halat veya ip geçirip tutturmaya yarayan ortasından tesbit edilmiş değnek. § ❼ *inş.* Ahşap yapıda her iki kiriş veya dikmenin veya bir tabanla bir göğüslemenin arasına, onları birbirine bağlamak veya tahkim etmek için konulan kısa ağaç parçaları ◉ **Adi** —, *met.* Bileşiminde ancak az oranda belli elementler bulunan çelik. ◉ **alaşımlı veya özel** —, *met.* Adi çelikte az oranda bulunan belli elementlerden başka, bileşiminde ayrıca bir veya daha çok katılma elementi bulunan çelik. ◉ **armadora çeliği,** *den.* ◘ **Armadora.** ◉ **aşı çeliği,** *trm.* ◘ **Aşı.** ◉ **ateşe dayanıklı** —, *met.* Gerek çeşitli ortamların ayındırıcı etkisine ve mekanik etkenlere, gerek yüksek ısıya karşı dayanıklı özel çelik. ◉ **akma** —, *met.* Demirin ergimesi ve sıvı haldeyken karbonla birleşmesi sonucu elde edilen çelik. [*Ing.* Ingot steel; *Fr.* Acier fondu]. ◉ **Bessemer çeliği,** *met.* Bessemer konvertisöründe hazırlanan çelik. [*Ing.* Bessemer steel; *Fr.* Acier Bessemer *(acide)*]. ◉ **bozulmaz** —, *met.* Isıtma sırasında biçimini değiştirmeyen çelik. ◉ **bağ** —, *den.* ◘ **Bağ**[1]. ◉ **bağlama çeliği,** *inş.* ◘ **Bağlama.** ◉ **burma** —, *inş.* Soğukta burma işlemiyle direnci ve esneklik sınırı yükseltilmiş yumuşak çelikten yapılmış özel betonlu çelik. ◉ **çelik** — ı, *kuyumc.* ◘ Çelik. ◉ **dikme** —, *inş.* Çatılarda makas kirişlerini takviye etmek için bırakma kirişi ile işbu makas kiriş arasına düşey olarak konulen kısa dikme. [*Ing.* Stanchion; *(upright)* prop; *Fr.* Jambette]. ☆ *Eşanl.* **makas dikmesi.** ◉ **dökme** —, *met.* Dökümevinde dökme usulüyle hazırlanan çelik. [*Ing.* Cast steel; *Fr.* Acier fondu]. ◉ **döşeme çeliği,** *ağ. iş.* Döşeme kirişlerini birbirine bağlayarak kıvrılma ve sallanmalarını önleyen parça. [*Ing.* Trimmer beam *(of floor); Fr.* Chevêtre, entretoise de plancher]. ◉ **dövme** —, *den.* ◘ **Dövme.** ◉ **durgunlaştırılmış** —, *met.* Ergimeden sonra, gaz çıkması sona erdiği için durgun bir katılık kazanan çelik. ◉ **ekleme çeliği,** *inş.* Betonarme bir inşaatta meydana gelecek çatlakları ve ok yerlerindeki kırılmaları önlemek üzere yerleştirilmiş çelik iskelet çubuklarından her biri. ◉ **ekstra sert** —, *met.* Bileşimindeki karbon miktarı % 0.80'den fazla olan çelik. ◉ **ekstra yumuşak** —, *met.* Bileşiminde % 0.15'ten daha az karbon bulunan çelik. ◉ **elektrik çeliği,** *met.* Elektrik fırınında hazırlanan çelik. [*Ing.* Electric steel; *Fr.* Acier du four electrique]. ◉ **göğüsleme çeliği,** *inş.* Çatılarda makasları göğüslemelere bağlayan yatay ağaç. [*Ing.* Tie-beam, tie-piece, strut *(of roof); Fr.* Blochet]. ◉ **ham** —, İşlenmemiş çelik. [*Ing* Raw steel; *Fr.* Acier brute]. ◉ **hava çeliği,** *met.* Havada basit bir soğutmayle sertleştirilen çelik. [*Ing.* Air-hardening, steel, self-hardening steel; *Fr.* Acier autotrempant]. ◉ **hızlı** —, *met.* ◘ **Hızlı takım çeliği.** ◉ **hızlı takım çeliği.** *met.* Çok hızlı kesme yapan takımların yapımında kullanılan özel çelik. [*Ing.* High speed tool steel; *Fr.* Acier rapide]. ☆ *Eşanl.* **hızlı çelik.** ◉ **ince** —, *met.* Hazırlanması özel itina isteyen ve kullanma alanı pek fazla olmayan çelik çeşidi. ◉ **inşaat çeliği,** *met.* Makine takımları, dövme parçaları, madenî çatı makasları soba, taşıt karoserleri v.b. yapımında kullanılan çelik. [*Ing.* Structural steel; *Fr.* Acier de construction]. ◉ **kaba** —, *met.* Çelikle dökme demir arası bir yapıda, karbonca zengin çelik çeşidi. ◉ **kabarcıklı** *met.* Demir çubuklar arasında tavlama yoluyle elde edilen çelik *(yüzeyde meydana gelir).* ◉ **köpüren** —, *met.* Köpürerek katılaşan çelik. ◉ **kuşaklama çeliği,** *ağ. iş.* Dülger işlerinde yatay iki taban veya payandalar arasına düşey *(dik)* olarak konulan kısa dikmeler. [*Ing.* Stud (-post); *Fr.* Tournisse]. ◉ **Maragin çeliği,** *met.* Düşük karbonlu mekanik özellikleri ve sertliği 500°C'lik bir ısıda yapılan yaşlandırma işlemiyle gelişen demir ve nikel ve nikel alaşımı. ◉ **Martin çeliği,** *met.* Martin fırınında hazırlanan çelik. [*Ing.* Open hearth steel; *Fr.* Acier Martin]. ◉ **mazgallı** —, *inş.* Betonarmede kullanılan çelik çubuk. ◉ **mıknatıs çeliği,** *met.* Daimî mıknatıs yapmaya yarayan özel çelik. [*Ing.* Magnet steel; *Fr.* Acier à aimants] ◉ **oksijen çeliği,** *met.* Pikin çeliğe dönüştürülmesinde kullanılan klasik usullerle veya saf oksijene özgü usullerle elde edilen çelik. ◉ **otomat çeliği,** *met.* Bileşimi bakımından ayırarak kullanmaya elverişli olan çelik. [*Ing.* Free machining steel, free-cutting steel; *Fr.* Acier à décolletage rapide]. ◉ **oyma çeliği,** *met.* Genellikle oyma veya kesme âletleri yapımında kullanılan çelik. ◉ **paslanmaz** —, *met.* Kuru veya sıvı ortamdaki çeşitli aşındırıcı etkenlere ve genellikle çevre ısısına veya 200° ile 300° C arasında ayarlanmış sıcaklığa karşı dayanıklı özel çelik [*Ing.* Stainless steel, rustless steel; *Fr.* Acier inoxydable, acier antirouille]. ◉ **pişme** —, *met.* Pişirme yoluyle elde edilen çelik. ◉ **pota dökme çeliği,** *met.* Alaşım elementlerinin bir potada ergimesiyle elde edilen çelik. [*Ing.* Puddled steel; *Fr.* Acier pouddlé]. ◉ **rulman çeliği,** *met.* Rulmanın sürtünmelerine karşı dayanıklı özel çelik. ◉ **sert** —, *met.* Bileşimindeki karbon oranı % 0.60 ile 0.70 arasında olan çelik [*Ing.* Hard steel; *Fr.* Acier dur, durci]. ◉ **takım çeliği,** *met.* Kesme takımları yapmaya yarayan çelik. [*Ing.* Tool steel; *Fr.* Acier à outils ou pour outils] ◉ **tav çeliği,** *met.* Bileşimi tavlamaya elverişli olan çelik. [*Ing.* Tempering steel, cementation steel; *Fr.* Acier cémenté]. ◉ **Thomas çeliği,** *met.* Thomas konvertisöründe hazırlanan çelik. [*Ing.* Basic steel; *Fr.* Acier Thomas]. ◉ **yarı sert** —, *met.* Bileşimindeki karbon oranı % 0.40 ile 0.60 arasında olan çelik. ◉ **yumuşak** —, *met.* Bileşiminde % 0,25 ile 0,40 kadar karbon olan çelik; ◉ **yumuşak** —, *met.* Bileşimindeki karbon oranı % 0.15 ilâ 0.25 arasında olan çelik. [*Ing.* Mild (or soft or low) steel; *Fr.* Acier doux].

— **baş alabalık,** *zool.* ◘ **Alabalık.** ,

— **başı,** *den.* Randa ve leistralya pokruva yelkenlerinin seren yakalarının pruva tarafına gelen köşeleri. [*ing.* Throat *(of a sail); Fr.* Empointure].

— **başlık,** *ask.* Orta çağ savaşlarında kılıç darbelerine karşı başın korunması için çelikten yapılmış başlık.

— **beden,** *balıkç.* Orkinos veya kofana oltasında kullanılan ve ip bedene eklenen çelik tel. *(Iğne çelik bedene bağlanıp balığın bedeni kopartması önlenir).*

— **bedenli karmak,** *balıkç* Deniz balığı avlamada kullanılan ve bir ana bedenle, buna dik olarak sıralanmış çelik bedenlere bağlı misina köstekli iğnelerden meydana gelmiş bir el oltası.

— **boru,** *döş.* Çelikten yapılmış boru. [*Ing.* Steel pipe; *Fr.* Tuyau en acier].

☆ *Eşanl.* **çekme çelik boru, patent boru.**

— **ciğer,** *tıp.* Solunum kaslarının çalışmadığı durumlarda *(çocuk felci, Landry tipi omurilik iltihapları v.b. gibi)* hastanın içine yerleştirildiği ve ona soluk alıp vermeği sağlayan çelikten, silindir biçiminde büyük cihaz. [*Ing.* Steel lung; *Fr.* Poumon d'acier].

— **çekirdekli delici mermi,** *ask.* Özellikle zırhlı araçlara karşı kullanılan ve delici gücü arttırılmış bir çeşit makineli tüfek mermisi.

— **gibi,** *dey,* Zayıf, fakat çok güçlü ve sağlam *(vücut).* [*Ing.* Steely, adamantine; *Fr.* D'acier, adamantin].

— **iskarmoz,** *den.* (a) Küreği sandalın küpeştesine bağlamak için kullanılan çubuk; (b) Kazayağı, borina v.b. gibi donanımı birbirine tutturmak için aralarına sokulan çubuk.

— **kalem,** *res.* Oyma baskıda maden plak üzerine resim kazımağa yarayan ucu sivri çelik çubuk. [*Ing.* Graving toll; *Fr.* Point aiguille, burin].

— **kaplama,** Üzerine kazı resim yapılmış levhalara galvanoplasti usuliyle ince bir çelik tabakası kaplamak. Bu çelik tabakası gayet ince olduğundan kazının en ince hatlarını bile bozmaz ve resim basıldığı vakit levhanın aşınmamasını sağlar. [*Ing.* Steel plating; *Fr.* Placage d'acier].

— **kazan,** *döş.* Çelik saçdan yapılmış kazan. [*Ing.* Steel boiler].

— **kesilmek,** *mec.* Çelik gibi sert ve dayanıklı hal almak.

— **macunu,** *ağ. iş.* Yağ, vernik, dolgu ve renk malzemelerinden hazırlanan boya astarı. Çelik adı verilen ince lama ile sürülür.

— **mertek,** *doğr.* Çatıda mahya kirişleriyle taban arasına uzatılan merteklerin köşelere gelen kısalarına verilen ad. [*Fr.* Empannon Potelets de remplage].

☆ *Eşanl.* **yavru mertek.**

— **metre,** *ağaç.* Üzerine ölçü birimleri işaretlenmiş, küçük bir kutuya girebilen, ince çelik lamadan yapılmış uzunluk ölçme cihazı.

— **mezarnası,** *den.* Ambar ağızlarında ke-

mere çelikleri üzerine yapılan omurgaya paralel mezarnalara verilen ad.

~ **oyma** *(Hak), matb.* Çelik plâkalar üzerine yapılan bir çukur kalıp oyma tekniği [*Ing.* Steel engraving; *Fr.* Gravure en acier, Siderographie].

~ **raf sistemi,** *küt.* Kütüphanelerde kütüphane depolarında madenden ön ve arka kısmı açık olan ve seyyar raflarına kitap yerleştirilmekte kullanılan çelik raf topluluğu.

~ **üzerine gravür,** *san.* Ofort ile gravür usulü. [*Ing.* Steel engraving; *Fr.* Gravure sur acier].

çelik²,-ği i. < *çelmek.* § ❶ *bot.* ve *trm.* (a) Kısa kesilmiş ağaç dalı; (b) Kök salmak üzere yere gömülen ağaç dalı: *Çelikten yetişme;* (c) Bitkinin vejetatif aksamından kesilen ve kökleme yeteneğinde olan bir parça: *Dal çeliği, Kök çeliği.* [*Ing.* Cutting; *Fr.* Bouture]. § ❷ *den.* Gemilerde üzerine halat bağlamaya yarayan ağaç veya madenden yapılmış kısa değnek.

çelik.çomak,-ğı, b.i. Çocukların, çomakla çeliğe vurarak oynadıkları oyun *(Türk âdetleri arasında yayılmış bir çocuk oyunu şeklidir).* [*Ing.* Tip-cat; *Fr.* Bâtonnet].

çelik.hane, b.i. Çelik elde edilen fabrika.

Çelik.kalem, b. öz. i. *astr.* Güney yarım gökküresinde bulunan bir takımyıldızının adı. [*Lat.* ve *Ing. Caelum, (=Cae); Fr.* Burin, Burin du Graveur]. ◘ *ŞEKİL: 518.* — TAKIMYILDIZLAR.

çelikleme, i. *trm.* Çelik dikerek ağaç yetiştirme yolu. [*Ing.* Cutting, graft; *Fr.* Bouture age]. ◉ **kiriş ~ si,** Kirişlerin arasını takviye etmek üzere konulan çelikler. [*Fr.* Entretoisement des poutres].

çeliklemek, f. *inş.* ve *met.* Ahşap yapılarda kuşaklamaları çeliklerle bağlamak, yani payanda ve dikmelerle çember tabanlar arasındaki boşlukları daha kısa ağaçlar ve lâtalarla aralıklı olarak doldurmak. [*Ing.* To Acierate; *Fr.* Aciérer].

çelikleşmiş, s. § ❶ Çeliğe benzer bir görünüm almış. Yapısında çelik bulunan. [*Ing.* Acierated, steeled; *Fr.* Aciéré]. § ❷ Çelikle kaplanmış. [*Ing.* Steel plated; *Fr.* Cuirassé].

~ **font,** *met.* Kupol ocağında çelikle dökme demirin ergitilmesinden elde edilen ve kalıplama işlerinde kullanılan, bileşimindeki karbon oranı oldukça az *(% 2 ile 3 kadar) koyu* renkli font.

çelikleştirme, i. Çelikleştirmek işlemi; bu işlemin sonucu. [*Ing.* Acieration, steeling; *Fr.* Aciérage, aciération].

çelikleştirmek(-i), f. § ❶ Demiri çelik haline getirmek: *Demircilikte, demir karbonlanarak çelikleştirilir.* [*Ing.* To acierate; *Fr.* Acierer]. § ❷ Çelik görünümü vermek, çeliğe benzetmek. § ❸ Demiri çelikle kaplamak. § ❹ *matb.* Tiftruk baskıda, galvanoplastik, çelikleme yapmak.

çelik.pamuğu, b.i. *ağ. iş.* Özel hazırlanmış, uzun ve keskin kenarlı çelik tel tomarı. Verniklenmiş yüzeyleri düzeltmeye veya matlaştırmaya yarar.

çeliksi, s. Çeliğe benzeyen, çeliğin yapısını ve özelliklerini gösteren

çelim, i. < *çalmak.* § ❶ Beden yapısı. [*Osm.* Cüsse; *Ing.* Stature, body; *Fr.* Stature]. § ❷ Tavır, eda, çalım. [*Ing.* Form, manner; *Fr.* Ton, air, manière].

çelimli, s. Çelimi güzel, endamlı. [*Osm.* Cüsseli; *Ing.* Gracefully shaped, in good condition; *Fr.* Sain, bien portant, en bonne santé].

☆ *Yak. anl.* **iri yarı.**

☆ *Karş.* **zayıf, çelimsiz, ufak tefek, cüssesiz, nahif.**

çelimsiz, s. Zayıf ve çelimi bozuk olan, güçsüz. [*Ing.* In poor condition, puny, thin and ugly; *Fr.* Faible, débile, de compléxion chétif,-ive].

çelimsizlik,-ği, i. Çelimsiz olma hali. [*Ing.* Puniness; *Fr.* Chétiveté].

çelip,-bi, i. Birbirine dikey iki ağacın oluşturduğu dört kollu şekil. [*Osm.* Salib; *Ing.* Cross; *Fr.* Croix]. ☆ *Eşanl.* **haç.**

çelipa, i. *Fars. esk.* § ❶ Haç, salip, put, ıstavroz. [*Ing.* Cross; *Fr.* Croix]. § ❷ Kıvrık, dikey, kavisli, çizgi. § ❸ *esk. ed.* Kadın kâkülü.

çelipleme, i. Birbirine veya çapraz iki çizgiden meydana gelen haçvari şekil: [*Ing.* Crossing; *Fr.* Croisée]. ◉ **pencere ~ si,** Dört köşe bir pencerenin camlarını bölen birbirine dikey kayıtların topu. [*Fr.* Croisée de fenêtre]. ◉ **sivri kemer ~ si,** Her iki sivri kemerin birbirini kesmesinden meydana gelen şekil. [*Fr.* Croisée d'ogives]. ◉ **transept ~ si,** *mim.* Haç şeklinde yapılmış kiliselerde orta sahın *(nef)* la transept'in kesiştiği yer.

çelişik*, s. § ❶ Çelişme halinde olan, birbirini çelen, biri öbürünü yalanlayan, içinde çelişme bulunan: *Çelişik bir söz.* [*Osm.* Mütenakız; *Ing.* Contradictory; *Fr.* Contradictoire]. § ❷ *mant.* Nitelik ve nicelik bakımından birbirine aykırı olan *(önerme).*

çelişiklik,-ği, i. Çelişik olma hali. [*Ing.* ve *Fr.* Contradiction].

çelişken, s. Birbirine karşıt.

çelişki*, i. < *çelişmek.* Çelişik olma hali. [*Osm.* Tenakuz; *Ing.* ve *Fr.* Contradiction].

çelişme*, i. *mant.* ve *fels.* Doğa ve toplum bütününün gelişme yasası; Birinin doğruluğu, ötekinin yanlış olmasını gerektiren iki halin durumu: *Bir şeyin hem olumlama hem de yadsıma hali.* [*Osm.* Tenakuz; *Ing.* ve *Fr.* Contradiction].

~ **ilkesi,** *fels.* Yargılamanın birinci ilkesi olup «bir şey ayni zamanda hem var hem yok olamaz» tarzında anlatılır.

çelişmek*(-le), nsz. f. < *çelmek.* Çelişme halinde bulunmak: *İnsanın yaptıkları, söyledikleri ile çelişmemeli.* [*Osm.* Mütenakız olmak; *Ing.* To be in contradiction; *Fr.* Être en contradiction avec qch].

☆ *Karş.* **tutar olmak.**

çelişmeli, s. Karşıt. [*Osm.* Tezatlı].

çello, ◘ Viyolonsel.

çelme, i. < *çelmek.* § ❶ Çelmek eylemi. § ❷ Birini yıkmak *(yere düşürmek)* için ayağının önüne ayak uzatma: *Bir çelme atarak yıktı.* [*Ing.* Trip, tripping; *Fr.* Croc-en-jambe]. § ❸ *h.d.* Arkadan hafifçe bağlanan baş örtüsü. Kadınların başlarına çeldikleri yazma çember gibi şeyler. § ❹ *sp. (Boks'ta)* Rakibinin yumruğunu bilekle, koila, elle karşılayıp yönünden çevirme. [*Ing.* Tripping; *Fr.* Croc-en-jambe]. § ❺ *mec.* Bir işi baltalama, engel olmaya çalışma.

~ **atmak (takmak),** *dey.* Çelmelemek. [*Ing.* To trip up; *Fr.* Faire un croc- en-jambe].

çelmek(-i), f. § ❶ Bir şeye vurup çarpmak. [*Ing.* To strike; *Fr.* Frapper]. § ❷ Ayakla yandan vurup düşürmek, çelme atmak. [*Ing.* To trip up; *Fr.* Donner le croc-en-jambe]. § ❸ Bir şeyin kenarına çaprak *(verev)* kesmek, çalmak. § ❹ Yolundan çevirmek, yoldan çıkarmak, engellemek. [*Osm.* Inhiraf ettirmek; *Ing.* To divert, deviate; *Fr.* Devier]. § ❺ Bir hali yok etmek. [*Osm.* Selbetmek]. § ❻ *(Konu olarak akıl, fikir, zihin gibi kelimeler alınca)* kandırıp vaz geçirmek: *Siz aklımı çelmeseydiniz, ben bu işe girecektim.* § ❼ Bir şeyin yokluğunu göstermek veya gerektirmek: *Bu sözünüz deminkini çeliyor.* [*Osm.* Nakzetmek] § ❽ Başa bir şey sarmak, dolamak. § ❾ *(örtü hk.)* Örtünüp iki ucunu bağlamak. § ❿ *(söz hk.)* Birbirine uymamak. [*Osm.* Nakzetmek; *Ing.* To contradict; *Fr.* Contredire]. § ⓫ *h.d.* Açmak: *Şu* kalemi çeliver.

☆ *Eşanl* § ❶ **düğümlemek, birbirine tutturmak.** § ❷ **yolunu kesmek, döndürmek.** § ❸ **selp etmek, nefyetmek,** § ❹ **Düşüncesini değiştirmek.** § ❺ **sıymak, bozmak, nahzetmek.**

çelmelemek(-i), f. § ❶ Çelme takmak. [*Ing.* To trip up; *Fr.* Donner le croc-en-jambe]. § ❷ *mec.* İlerlemesine mani olmak, önüne engel çıkarmak.

çelmik,-ği, i. İri saman.

çelmiklemek, f. *müz.* Çelmik atmak, parmaklarla çele çele telli çalgılardan sesler çıkartmak

çelo, i. *It. müz. Violonsel*'in kısaltılmış şekli.

çelt,-ti, i. Tarihten önceki devirlerde çentilmiş çakmak taşından yapılan bir çeşit ilkel baltaya verilen ad. [*Fr.* Tchelt].

çeltik,-ği, i. *Fars, şeltük* § ❶ Kabuğu ayıklanmamış pirinç. [*Ing.* Rice in the husk; *Fr.* Riz non battu, riz non decortiqué]. § ❷ *coğr.* Pirinç yetiştirilen sulak tarla. Kuzey Anadolu'nun türlü yerlerinde çeltiklere çok rastlanır. [*Ing.* Ricefield; *Fr.* Rizière, champ de riz].

~ **darısı,** *bot.* ◘ Darı.

~ **fabrikası,** Pirinç kabuklarının ayıklandığı fabrika. [*Ing.* Rice mill; *Fr.* Rizerie].

~ **kargası,** *zool.* ◘ **Karga.**

~ **makinesi,** *trm.* Çeltiği kabuğundan ayıran cihaz. [*Ing.* Decorticator *(of rice);* Fr. Decorticateur].

~ **nehri,** *trm.* Pirinçlerin devamlı suda bulunması için tarlalara açılan arklar.

~ **tarlası,** *trm.* ◘ **Çeltik².**

çeltikçi, i. Çeltik yetiştiricisi. [*Ing.* Rice grower; *Fr.* Riziculteur].

çeltikçilik,-ği, i. Çeltik yetiştirme işi. [*Ing.* Rice growing; *Fr.* Contrée rizière].

çeltiklik,-ği, i. Çeltik yetiştirilen alan. [*Ing.* Marshy land cultivated as rice- fields].

çembalo, i. *It clavicembalo* < *Lat. clavicymbalum* > *cembalo, müz.* Spinet ailesinden telli ve klavyeli çalgı [*Ing.* Cembalo; *Fr.* Clavecin].

☆ *Eşanl.* **klavsen.**

çember, i. *Fars. çenber.* § ❶ *mat.* Merkez denilen durağan bir noktadan aynı uzaklık ve düzlemdeki noktaların doğurduğu kapalı eğri *(geometrik yeri).* [*Osm.* Daire, muhît-i dâire; *Ing.* Periphery; *Fr.* Périphérie, circonférence]. § ❷ Daire şekline sokulmuş katı bir cisimden kuşak. [*Ing.* Hoop, ring; *Fr.* Cerceau]. § ❸ Çocukların oynamak için değnekle vurup çevirerek arkasından koştukları halka biçiminde tahta veya maden oyuncak. [*Ing.* Hoop; *Fr.* Cerceau]. § ❹ Sandık, denk, fıçı gibi şeylerin dağılmaması için çevrelerine geçirilen ağaç veya maden kuşak. § ❺ Bahçelerde ağaçlar ve tonellerin yeşilliklerinden bir kemer meydana getirmek üzere konulan halka şeklinde tahta veya demirler. [*Fr.* Cerceau, anneau]. § ❻ *ağaç.* Bir fidanı hereğe bağlamak için genellikle ot sapları, ip, bez, kauçuk v.b. ile sarılmış demir çember § ❼ *bot.* Fidanları sakatlayan veya yerinden oynatıcı dış etkenlerin zararından, özellikle evcil hayvanlardan ve bahçe araçlarının meydana getirdiği sarsıntılardan korumak amacıyle çevrelerine konan engel. *(Demirden veya ağaç latalardan, kazıklardan yapılır).* § ❽ Büyücülerin cin ve perileri çağırmak için değnekle çizdiği daire *(büyü çemberinden farklıdır).* § ❾ *kıyf.* (a) Kadınların saçlarını toplamağa yarayan, bir şakaktan öbürüne kadar uzanan demir; (b) Başa veya boyuna bağlanan büyük yazma, yemeni. § ❿ *mat.* (a) Bir alanı sınırlayan eğri: *Bir elipsin çemberi;* (b) Özellikle ve kesinlikle bir dairenin çevre çizgisi için kullanılır. § ⓫ *müz.* Türk musikisinde bir büyük usul. Beste, Tevşih, İlâhi formlarında kullanılır. 24/4 şeklinde yazılır. § ⓬ Tunçtan yapılan toplarda namlu ağzını çevreleyen kuşak gücünü arttırmak üzere bir top namlusunun üzerine geçirilen kuşak. § ⓭ s. Çember şeklinde olan: *Çember sakal.* § ⓮ *sp. (Basketbol'da)* Çarpma tahtasına yere paralel olarak çakılı, üzerinde ipten ağ takılı, içinden topun geçmesiyle sayı kazanılan 0.45 m. çapında demirden halka. ◉ ~ **e almak,** *ask.* Etrafını kuşatmak. [*Ing.* To encircle or surround]. ◉ ~ **e atma,** *matb.* Mürettiphanede ayrı ayrı hazırlanmış sayfaların, kenarlarında gerekli boşluklar bırakılarak ve katlandığı zaman sayfa numaraları art arda gelecek şekilde düzenlenmesi işi, ◉ ~ **e düşmek,** *ask.* Kuşatılmak. ◉ ~ **i yarmak,** *ask.* Kuşatmadan kurtulmak. ◉ **alın ~ i,** Kuşbastı gibi başın alın kısmını bağlayan yemeni. ◉ **amudi ~,** *den.* ◘ **Amudi.** ◉ **armadora ~ i.** *den.* ◘ **Armadora.** ◉ **bağlama ~ i,** *matb.* ◘ **Bağlama.** ◉ **daire ~ i,** Daireyi teşkil eden eğri hat olup her noktası o dairenin merkezinden aynı uzaklıkta olur. ◉ **bosa ~ i,** *den.* ◘ **Bosa.** ◉ **bumba ~ i,** *den.* ◘ **Bumba.** ◉ **bumba dirlsa ~ i,** *den.* ◘ **Bumba.** ◉ **çipo ~ i,** *den.* ◘ **Çipo.** ◉ **diraveça ~ i,** *den.* ◘ Selviçelerin volta edildiği armadora çelikle-

rinin geçirilmesine yarayan, üzeri delikli kalın tahta kiriş. ◉ dik ~, *jeol.* ◘ Dik. ◉ direk ~ i, *den.* ◘ Direk[1] ◉ döküm ~ I, *matb.* ◘ Döküm. ◉ dörtte bir ~, *mat.* ◘ Dört. ◉ feleğin ~ inden geçmek, *dey.* Hayatın türlü cilvelerini görüp maceralar yaşayarak tecrübe kazanmak. ◉ kandil ~ i, Camilerde üzerine kandil takılan ve demir çubuklarla kubbeye asılan avize şeklinde yuvarlak demir çember. [*Fr.* Couronne de lumiere]. ◉ magnetik ~, *(Bilgi işlem)* Şeritten yapılmış ve ızgara biçiminde çapraz örülmüş, birkaç milimetre çapında küçük halka. ◉ saat ~ i, *astr.* Herhangi bir gök cismiyle gök küresi kutuplarından geçen çember [*Fr.* Cercle horaire] ◉ sinir ~i, *zool.* Derisidikenlilerde yemek borusunun etrafını saran sinir şeridi. [*Ing.* Nerve ring; *Fr.* Anneau nerveux]. ◉ sütun ~ i, *mim.* Mimaride direk ve sütunlara geçirilen demir veya tunç halka ve bu şekilde yapılan kabartma. [*Fr.* Anneau]. ◉ yapı ~ i, Fıçı yapımında kullanılan değişik çaplı, yuvarlak kalınca demir şeritlerin her biri.

~ ağı, *mat.* ◘ Ağ.

~ çevirmek, Çeşitli büyüklükte olan oyuncak çemberin bir değnekle vurarak döndüre döndüre ileri sürmek. [*Ing.* To trundle a hoop; *Fr.* Jouer au cerceau].

~ çizgisi, *sp.* ◘ Çizgi.

~ gözenek, *ağaç.* Gözeneklerin çember biçiminde yığılması.

~ içine almak, *ask.* ◘ Çembere almak.

~ içine düşmek. *esk.* ◘ Çembere düşmek.

~ kayık, *den.* Arka tarafı yuvarlak kayık. [*Ing.* Kind of round-sterned craft].

~ sakal, Yuvarlak bir biçim gösterecek gibi kesilmiş sakal. [*Ing.* Round trimmed beard; *Fr.* Barbe ronde, barbe en collier].

çember.deş*, b.s. *mat.* Aynı çemberde olan noktalar.

çember.kanal, b.i. *zool.* (a) Medüzlerde şemsiyenin kenarlarına paralel olarak uzanan çember biçimindeki kanal. (b) Derisidikenlilerde su kanal sisteminin ağzın çevresini saran bölgesi. [*Ing.* Ring canal; *Fr.* Canal circulaire].

çember.kirpikliler, ç.b.i. *zool.* Bir hücreli hayvanlardan Kirpikliler *(Ciliata)* sınıfının, Özkirpikliler *(Euciliata)* alt sınıfına giren bir takımı Ağız alanın ön kenarından göze yutağına kadar uzanan ve kirpiklerden oluşmuş üç köşeli sahifacıklardan meydana gelmiş olan özel bir bölgeleri vardır. Borazan hayvanı *(Stentor)* iyi bilinen cinsidir. [*Ing.* ve *Fr.* Spirotricha].

çemberleme, i. § ◉ Çemberlemek eylemi; çember takma; çemberlerle kuşatma. § ◉ *cerr.* (a) Kırık kemiğin parçalarını telle sararak yerinde tutma tekniği; (b) Bir iplikle anusun çapını daraltma işlemi olup özellikle çocukta makat sarkıklığını tedavi için kullanılır. [*Ing.* To hoop; *Fr.* Action d'encercler, encerclement].

~ kımıltı, *coğr.* Suların dalgalanması sırasında düşey doğrultuda çembere benzer bir yörünge üzerinde olan kımıltı. [*Ing.* Orbital path, orbital movement; *Fr.* Mouvement orbitaire].

çemberlemek(-i), f. § ◉ Çember geçirmek, çemberle kuşatmak. § ◉ Çember haline sokmak. [*Ing.* To hoop, to encircle; *Fr.* Entourer d'un cercle, encercler].

çemberlenme, i. *mek.* Soğukta ve iç basınç altında, bir borunun çember biçimini almasını sağlayan usul.

çemberlenmek, nsz. f. § ◉ Çemberle kuşatılmak. § ◉ Çember haline gelmek.

çemberlenmiş, s. *mek.* Soğukta çember geçirilmiş madenî boru.

çemberli, s. Çemberi olan veya çember geçirilmiş olan. [*Ing.* Hooped, furnished with hoops; *Fr.* Encerclé, cerclé].

~ küre, astr. Eskiden kullanılan ve yıldızların hareketini gösterir madenî odundan veya kartondan yapılmış birtakım çemberlerden meydana getirilmiş bir astronomi aygıtı.

çemçe, I. Ağaç kepçe. [*Ing.* Ladle; *Fr.* Louche en bois].

~ balığı, *zool.* Dil balığı cinsinden kepçe gibi yassı ve büyük bir balık

çemen[1], i. *Erm. çamon.* § ◉ *bot.* Maydanozgiller familyasından kokulu tohumlu bir kimyon türü. [*Lat. Cuminum cyminum; Ing.* Cumin; *Fr.* Trigonelle]. § ◉ Bu bitkinin tohumunun un haline getirilip, sarmısak ve kırmızı biberle karıştırılmasıyle elde edilen ve pastırma imalinde kullanılan kırmızı renkli hamur, *(Çemen pastırmaya özel bir tat ve koku verir).*

çemen[2], i. *Fars. esk.* ◘ Çimen.

~ otu, *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Baklagiller *(Leguminosae)* familyasından, sarımsı-beyaz çiçekli 20-40 sm. yüksekliğinde bir yıllık otsu bir bitki. Tohumlarında *müsilâj, uçucu ve sabit yağ, kolin fitosterol, pek az cumarin* ve bir alkaloit olan *trigonellin* bulunmaktadır. Eski çağlarda Araplar tarafından şehvet uyandırıcı *(afrodizyak)* ve savaşlarda cesaret verici olarak kullanılırdı. Bugün yumuşatıcı ve balgam söktürücü olarak *(özellikle veteriner hekimlikte)* kullanılmaktadır. [*Lat. Trigonella foenum graecum; Ing.* Fenugreek; *Fr.* Fenugrec].

☆ *Eşanl.* buyotu.

çement, ◘ Kök kabuğu.

çemkirmek(-e), f. *h.d.* § ◉ Karşı gelmek, itiraz etmek, sert cevap vermek, *(birine)* arsızca karşılık vermek. [*Ing.* To scold, to give a rude answer]. § ◉ *(köpek hk.)* Kesik kesik havlamak. [*Ing.* To bark; *Fr.* Aboyer].

çenber, I. ◘ Çember.

çemender, i. *arg. şak.* eşek. [*Ing.* Ass, donkey, idiot, fool; *Fr.* Ane].

çemenzar, i. *Osm.* < *Fars.* Çimenle örtülü yer, çimenlik, yeşillik, çayır. [*Ing.* Green meadow, grassy piot].

çemremek, çemrelemek(-i), f. § ◉ Kol, parça gibi şeyleri kaldırıp tutturmak, sıvamak. [*Ing.* To turn up, roll up, tuck up; *Fr.* Retrousser] § ◉ Birer ucunu üstüste getirip sıkıştırmak.

çemrenmek, nsz. f. § ◉ Kendi kol, etek veya paçalarını sıvamak, sıvanmak. [*Ing.* To turn up one's dress; *Fr.* Se retrousser] § ◉ *mec.* Bir işe ciddî bir şekilde girişmek üzere hazırlanmak.

☆ *Eşanl.* paçaları sıvamak.

çençur, i. Güneydoğu Anadolu'da yeşil bağ ağustosböceğine verilen ad.

çene, I. *Fars. çane.* § ◉ *anat.* Dişlerin saplı bulunduğu altlı üstlü kemik *(veya kıkırdak)* parça. [*Osm.* Fek; *Ing.* Jaw, chin; *Fr.* Mâchoire, menton]. ◘ *ŞEKİL: 16.* — **INSAN ANATOMISI.** § ◉ *tekn.* Mengene veya kerpeten gibi âletlerin, eşyayı sıkıştıran karşılıklı iki parçasından her biri § ◉ *mec.* Çok konuşma huyu, gevezelik: *Sende de ne çene var.* [*Ing.* Verbosity, loquacity; *Fr.* Verbosité] § ◉ *den.* Baş bodoslamanın omurga ile birleştiği yuvarlak kısmı § ◉ *müz.* Kemana tutturulan ve çeneyi dayamaya yarayan küçük tahta veya plastik parça. § ◉ *tekn.* Mengene, kerpeten gibi âletlerin, cisimleri tutmak üzere birbirine yaklaştırılabilen iki parçası § ◉ *zool.* (a) Omurgalılarda bir diş dizisini taşıyan kemik; (b) Böceklerde ağız parçalarının ikinci çifti. [*Osm.* Fek; *Ing.* Jaw; *Fr.* Mâchoire]. ◉ ~ n kısılsını, ◘ Çenen tutulsun ◉ ~ n pırtıl, *dey.* Ne geveze şeysinl artık susl [*Ing.* Shut upl, stop talking!; *Fr.* Quel bavard, tais-toi donc, ta queule, ferme ton bec, ta ferme ça]. ◉ ~n tutulsunl *dey.* Söyleyemez oll konuşamaz oll [*Ing.* Curse your tonguel (for saying this)] ◉ ~ ni tut, Susl; [*Fr.* Tais-toi donc, ta gueulel, ferme ton bec, ta fermel fermel] ◉ ~ si atmak, *dey.* Çenesi titremek *(can çekişmede).* [*Ing.* To drop one's jaw in dying, to die]. ◉ ~ si düşük, *(gevşek), dey.* Geveze, devamlı ve çok konuşan, [*Ing.* Chatterbox, babbler; *Fr.* Bavard, babillard,-arde] ◉ ~ si kuvvetli, *dey.* Söz söylemekten yorulmayan, kolay ve etkili konuşan. [*Ing.* Great talker] ◉ ~ si oynamak, *dey.* Bir şey yer halde bulunmak, bir şeyler çiğnemek, yemek. [*Ing.* To keep eating; *Fr.* Mâcher quelque chose dans sa bouche, jouer des mâchoires] ◉ ~ sine tükürmek, *dey.* ◘ Çenesini açmak ◉ ~sini açmak *(birinin) dey.* § ◉ Çok söylemek üzere söze başlamak veya başlatmak; konuşmaya başlamak. § ◉ Söz fırsatı vermek. [*Ing.* To give opportunity to talk, to loosen someone's tongue] ◉ ~ sini bağlamak, *dey. (ölünün)* çenesini sarmak. [*Ing.* To tie up the jaw *(of a person after death)*]. ◉ ~ sini (ağzını) bıçak açmamak, *dey.* Pek üzüntülü olmak. [*Ing.* To be tongue-tied because of great sorrow] ◉ ~ sini kesmek (kısmak) *dey.* Susmak ◉ ~ sini tutmak, *dey.* Bildiğini veya düşündüğünü söylemeyip saklamak, açıklamamak. [*Ing.* To hold one's tongue; *Fr.* Cesser de parler, parler avec réserve, se taire] ◉ ~ sini yormak *(birinin), dey.* Söz konusu olmak. [*Ing.* To chatter incessantly] ◉ ~ ye kuvvet, *dey.* Söz kuvvetiyle, konuşma gücüyle. [*Ing.* By dint of talking] ◉ ~ ye (lâfa) tutmak, *dey.* Konuşturarak meşgul etmek ◉ şakak ~ eklemi, *dey.* Altçene kemiği lokmasını, şakak kemiği lokması ile yuvamsı oyuğuna birleştiren eklem. ◉ tekerlek ~ si, *demir.* Trenlerde tekerlek kasnağı veya bandajının, çıkıntı biçimindeki kısmı. ☆ *Eşanl.* buden.

~ açılmak, *dey.* Fırsatını bulunca uzun uzun söylemek.

~ açmak, *dey.* Durmadan sıkıcı şekilde konuşup durmak. [*Ing.* To start talking].

~ ağızlılar, *zool.* Bazı yeni hayvan sınıflandırmalarına göre omurgalılar *(Vertebrata)* dalına giren, kemikli ve kıkırdaklı balıklar gibi çeneleri olan balıkların içinde bulunduğu üst sınıf. Keski-solungaçlılar *(Elasmobranchii),* Tüm-başlılar *(Holocephali),* Akciğerli balıklar *(Dipnoi)* ve Tükel-ağızlılar *(Teleostomi)* olmak üzere 4 sınıftan yapılmıştır. [*Lat. Gnathostomata; Ing.* ve *Fr.* Gnathostomes].

~ altı, § ◉ *anat.* Altçenenin altında bulunan: *Çenealtı düğümü.* [*Ing.* Submaxillary; *Fr.* Sous-maxillaire] § ◉ *atç.* Atın çenesinde, suluk zincirinin geçtiği yer, atın çukuru altından geçen ve yuların iki kolunu birbirine birleştiren parça. [*Ing.* Chin-band; *Fr.* Sous-barbe].

~ altı bezi, *biy.* ◘ Bez[2].

~ altı çukuru, *atç.* Atın altçenesinin iki kenarı arasında kalan çukurluk. [*Ing.* The underpart of jawbone].

~ atmak, *dey.* Can çekişme halinde bulunmak. [*Ing.* To agonize; *Fr.* Agoniser].

~ ayağı, *zool.* ◘ Ayak.

~ bezi iltihabı, *vet. Wharton* kanalına yabancı bir cisim, özellikle bromus veya arpakılçığı girmesinden ileri gelen iltihap. *(Atta ve sığırlarda görülür).*

~ büyüklüğü, *patol.* Çenelerin ve özellikle altçenenin patolojik olarak büyümesi. *(Akromegalide görülür).*

~ çalmak, *dey.* Gevezelik etmek, sohbet etmek. [*Ing.* To babble, chat; *Fr.* Babiller, bavarder, jaser].

~ çatal çubuğu, *den.* ◘ Çatal.

~ çukuru, *anat.* Altçenenin ucundaki çukur. [*Ing.* Dimple; *Fr.* Fossette].

~ deliği, *anat.* Altçenenin dış yüzünde, birinci azı dişleri hizasında bulunan küçük delik. *(Diş kanalından çıkan çene sinir ve damarları bu delikten geçer).*

~ ~ dil kası, *anat.* Dilin yapısına giren bir çift kas.

~ iç atardamarı, *anat.* Dış şahdamarının iki uç dalından biri.

~ kavafı, *dey.* Geveze, çok konuşan. [*Ing.* Persistent talker, chatterbox; *Fr.* Bavard -arde, babillard,-arde].

~ kavaflığı, *dey.* Gevezelik. [*Ing.* Chatter (ing), chit-chat; *Fr.* Bavardage].

~ kayışı, *atç.* Araba beygirinin, koşum takımındaki dizgin başlığını, uydurma dizgine bağlayan kısım.

~ kemiği, *anat.* Çeneyi meydana getiren kemiklerden herbiri. [*Ing.* Jaw bone; *Fr.* Maxillaire]. ◘ *ŞEKİL: 16.* — **INSAN ANATOMISI.**

~ oynamak, *dey.* Oburluk etmek. [*Ing.* To keep eating, To eat].

~ patlatmak, *dey.* Gerekli gereksiz konuşmak, birini ikna için konuşmak.

~ **plâstiği**, *cerr.* Çenenin ameliyatla düzeltilmesi.
~ **satmak**, *dey.* Devamlı ve gereksiz yere konuşmak. [*Ing.* To chatter; *Fr.* Bavarder, babiller].
~ **sinirleri**, *anat. Glasser* sinir düğümünden çıkan üçüz sinirin iki dalı.
~ **ucu kası**, *anat.* Çenenin kaslarından birine verilen ad.
~ **yarıştırmak**, *dey.* Karşılıklı gevezelik etmek. [*Ing.* To engage in endless conversation; *Fr.* Se disputer, se quereller, se prendre de bec].
~ **yormak**, *dey.* Boşuna konuşmak. [*Ing.* To waste one's breath; *Fr.* Perdre sa salive].

çene.baz, b.s. *T.* ve *Fars.* Çok söyleyen, çalçene konuşmasıyla inandıran *(kimse)*. [*Ing.* Babbler; *Fr.* Bavard,-arde, babillard,-arde]. ☆ *Yak. anl.* **konuşkan**.

çenek°**,-ği**, i. § ❶ *bot.* Tohumda cücüğü kaplayan etli kısım; tohumun içinde, bitki taslağında bulunan yaprak taslaklarından her biri; bitkilerde tohumdan ilk çıkan tek veya çift çenekyapraklar olup, embriyonun bir kısmını teşkil eder ve bazı bitkilerde depo organı vazifesini görürler; kısa ömürlü ve âdi yapraklardan daha basit yapıdadırlar, kaide olarak bir çeneklilerde bir, iki çeneklilerde iki adet olarak meydana gelirler; Açıktohumlularda ise çenek adedi fazladır. [*Osm.* Filka; *Ing. Cotyledon, seed-leaf, seed-lobe*; *Fr.* Cotylédon]. ☆ *Eşanl.* **kotiledon**. § ❷ *zool.* (a) Bazı memelilerde, özellikle geviş getiren hayvanlarda göbek bağının bağlandığı özel organ; (b) Kuşların gagasını meydana getiren alt ve üst kısımlardan her biri; (c) Böceklerde ağzın iki tarafında bulunan parçalayıcı sert organlar. [*Osm.* Fekçe; *Ing.* Mandible; *Fr.* Mandibule].

çenek.altı, b.i. *bot* Bitki taslağında çeneklerin bitişme yerinin altında kalan kısmı.
☆ *Eşanl.* **çenealtı ekseni**.

çenekli, s. *bot.* Çenekleri olan *(bitkiler hk.)*. ◉ **bir** ~, *bot.* ◘ Bir ◉ bir ~ **liler**, *bot.* ◘ Bir.

çeneksiz, s. ve i. *bot.* Bazı iki-çenekli bitkilerin *(cinsaçı)* çenekleri gözle görülemeyen embriyonu için söylenir.

çenek.üstü, b.s. *bot.* Çimlenmekte olan bitki taslağında çeneğin üstünde bulunan sap kısmı için kullanılır.

çenel, s. *anat.* ve *zool.* Çene ile ilgili. [*Osm.* Fekkî; *Ing.* Maxillary; *Fr.* Maxillaire].

çeneli, s. § ❶ Çenesi olan. [*Ing.* Having a chin] § ❷ *mec.* Çok konuşan, geveze. [*Ing.* Talkative, forceful speaker].
~ **kerpeten**, *den.* Büyük cıvataları çıkarmak için kullanılan uzun saplı uçları tırnaklı demir manivelâlar.
~ **makara**, *den.* Tablaları kanalın bir tarafından çıkıntılı olarak yapılan mantilya makaraları. Bunlar donanımlarının kendileriyle bağlandıkları serenler arasına sıkışıp büzülmemesine yarar.

çeneli.ağızlılar, ç. b.i. *zool.* Balıklar, kurbağalar, sürüngenler, kuşlar ve memelileri kapsayan omurgalıların alt şubesi. Bunların hepsinde eklemli ve hareketli çeneler bulunur. **Keski-solungaçlılar** *(Elasmobranchii)*, **tüm-başlılar** *(Holocephali)*, **akciğerli-balıklar** *(Dipnoi)* ve **tükel-ağızlılar** *(Teleostomi)* olmak üzere 4 sınıfdan yapılmıştır. [*Lat.* ve *Ing. Gnathostomata; Fr.* Gnathostomates].
☆ *Karş.* **yuvarlakağızlılar**.

çenellk,-ği, i. § ❶ 15. ile 17. Yüzyıllar arasında kullanılmış olan bazı tür miğferlerin iki yandan birbirine tutturulan, miğferin yukarısına kaldırılabilen ve yüzün alt kısmını koruyan parçası. § ❷ 18. Yüzyıl sonunda giyilen asker şapkasının çene altı kayışı.

çenesizler, ç.i. *zool.* Bazı yeni hayvan sınıflandırmalarına göre Omurgalılar *(Vertebrata)* dalına giren ve Taş-emengiller *(Petromyzontidae)* gibi çeneleri olmayan omurgalı hayvanları içine alan bir üst sınıfı. [*Lat. Agnatha; Ing.* ve *Fr.* Agnathes].

çenet,-ti, § ❶ *bot.* (a) Olgunlaştığı zaman çatlayan meyvelerin parça halindeki meyve yapraklarına verilen ad; (b) Kavuz ve yenlerin bazı kısımlarına verilen ad; (c) Başaklarda, olgunlaşınca açılarak çiçek tozlarının saçılmasını sağlayan kısım. [*Osm.* Mısra; *Ing.* ve *Fr.* Valve] § ❷ *zool.* (a) Tek parçadan ibaret kavkılara verilen ad; (b) Istiridye gibi iki çenetli yumuşakçalarda, kolsu ayaklı solucanlarda, kavkının iki parçasından her birine verilen ad; (c) Tümkabuklu ve solungaç ayaklı kabuklularda, yumuşakçalarda olduğu gibi, gövdeyi tamamen veya kısmen saran kitinli boğanın iki parçasından her birine verilen ad; (d) Kalkerden kabuk parçalarının çok sayıda bulunduğu yumak ayaklı kabuklularda her bir parçaya verilen ad. ☆ *Eşanl.* **zırh**.

çenetlemek(-i), f. Kabak çekirdeği, fıstık gibi şeylerin kabuklarını çıkararak yemek.

çene.ucu, b.i. ◘ Çene.

çeng, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ *müz.* Harp'a benzeyen, telli, dik tutularak çalınan küçük musiki âleti § ❷ *esk.* Hayvan pençesi, el. [*Ing.* Paw, claw *(of a bird of prey)*].

çenge, i. *Osm.* < *Fars.* Anadolu'nun bazı bölgelerinde, gelini karşılarken söylenen türkü. [*Ing.* Nuptial song *(accompanied with tambourine)*].

çengel, i. *Osm.* < *Fars. çengâl.* § ❶ Bir şey asmaya veya bir yere takılmaya yarayan ucu eğri demir. [*Osm.* Kelâb; *Ing.* Hook; *Fr.* Crochet]. ◘ *ŞEKİL: 128.* — **ÇENGELLER**. § ❷ *müz.* Sekizlik, onaltılık, otuzikilik ve altmışdörtlük notaların kuyruk çizgilerine ekli eğri çizgicikler. [*Fr.* Crochet] § ❸ Yırtıcı hayvan veya kuş pençesi. [*Ing.* Claw; *Fr.* Griffe]. ☆ *Eşanl.* kanca § ❹ Çengelli iğne: *Çengele tutturulmuş* § ❺ s. engel biçiminde olan: *Çengel burun* § ❻ *bahç.* V biçiminde budanan dalların ikiye ayrılması § ❼ *diş. cerr.* Parça halindeki takma dişleri destek dişlere tutturmaya yarayan düzenek. § ❽ *inş.* (a) Bir kilitte, kilit köprüsü içine yerleşecek şekilde açısal bir hareketle yerleşecek şekilde açısal bir hareketle yarım dönüş yapan kilit sürgüsü; (b) Uçlarından bir dik açı yapacak şekilde kıvrılmış olan ve bu kıvrık ucuyle hareketli iki parçayı sabit tutmaya yarayan madenî çubuk: *Kepenk çengeli* § ❾ Mezbahalarda kesilmiş koyun ve danaları asmaya yarayan yuvarlak demir çubuk § ❿ *müz.* Bir notanın değerini belirtmek üzere eklenen işaret § ⓫ *sp.* Yağlı Türk güreşinde bir oyun; bir ayakla rakibin bir ayağını sarmaya verilen ad. § ⓬ *tekn.* (a) El kantarının veya topuzlu kantarın bir çeşidi; (b) Tavan lataları arasına girerek kendi üzerine kıvrılan ve sıvayı tutmaya yarayan âlet; (c) Ucu eğik tornacı kalemi. § ⓭ *trm.* Ahırlardaki gübreyi toplamak, yüzeysel toprak işlemesini yapmak, patatesi topraktan çıkarmak için kullanılan kıvrık uçlu ve dişleri sağlam *(iki, üç veya dört dişli)* çapa § ⓮ *zool.* (a) Kartalın pençe tırnağı; (b) Geyiğin üst çenesindeki köpek dişlerinden her biri *(avcılar bunu kravat iğnesi gibi kullanırlar)*; (c) Böceklerin ayaklarının ucundaki kıvrık parça; (d) Zarkanatlılarda ve bazı pulkanatlılarda üst kanatları alt kanatlara kenetleyen kıvrık uzantılar; (e) Zehirli yılanların ağzındaki dişleri ◉ ~ **de kokmuş etim yok**, *dey.* «*Kızım henüz evde kalacak yaşta değil*» anlamında söz. [*Ing.* I have no spoiled meat on the hook; I am in no hurry to have my daughter married as her age is not yet past], ◉ ~ **e dönmek**, *dey.* Hastalıktan veya ihtiyarlıktan kamburlaşmak, zayıflamak ◉ ~ **i takmak, demiri atmak**, Sarkıntılık etmek, garez tutmak, yerleşmek. [*Ing.* To get one's claws *(into)*, to get hold *(of)*, to be a nuisance *(to)*, to keep pestering] ◉ **ateş** ~ **i**, *tekn.* Ocaklarda kullanılan, ucu dik dirsek biçiminde sivri âlet ◉ **avize** ~ **i**, ◘ Avize ◉ **elbise** ~ **i**, Elbiselerî asmaya yarayan ucu kıvrık madenî veya tahta çivi. [*Ing.* Hook, hold fast; *Fr.* Crochet]. ◉ **çift** ~, *müz.* ◘ Çift. ◉ **çok** ~**li**, *balıkç.* ◘ Çok. ◉ **ocak** ~ **i**, Eski biçim ocaklarda yemek pişirmek veya bir şey kaynatmak için kullanılan kulplu tencereleri ateşin üzerine asmaya yarayan bir tarafı ocağın üstüne bağlı ucu çengelli demir. [*Fr.* Brochet de cheminée] ◉ **perde** ~**i**, Pencere ve kapı perdeleriyle yatak sayvan ve cibinliklerinin kanatlarını yan taraflara asarak tutturmak için kenarlara konulan süslü ve madenî çengeller. [*Ing.* Curtain-hook; *Fr.* Patère] ◉ S ~, *tekn.* Bazı ağaç işlerinde, derin çatlakları önlemek için parçanın uç kısmına bir çekiç yardımıyle çakılan *S* biçimi çelikten yapılmış büyük çengel ◉ **tespit** ~ **i**, *inş.* İnşaat maddelerine dayanak olarak kullanılan *(arduvaz çengeli, kiremit çengeli, dam oluğu çengeli)* veya döşenen boruları tutturmaya yarayan *(su borusu, gaz borusu, elektrik kablosu çengeli)* hırdavat maddesi ◉ **zehir** ~ **i**, *zool.* Örümceğimsilerde bir tip ekstremite olup, başlı-göğüsün *(sefalotoraks)* ön bölgesinde bulunur ve bir zehir kesesine bağlıdır. [*Ing.* Chelicere; *Fr.* Chélicère]. ☆ *Eşanl* **keliser**,
~ **atmak**, *dey.* § ❶ Kötü istekle birine dadanmak § ❷ El atmak, bir konu için ilişki kurmak.
~ **beygiri**, *ask.* Koşulu topçuda bir topu çeken üç çift beygirin en önde bulunan çifti. [*Ing.* The foremost pair of horses drawing a gun].
~ **cezası**, *tar.* İçinde çengeller bulunan bir çukura atarak öldürmek cezası.
~ **çivisi**, *inş.* Sapı dik açı yapacak şekilde kıvrılmış çivi. [*Ing.* Tenter hook; *Fr.* Clou à crochet].
☆ *Eşanl.* **korniş çivisi**.
~ **kemik**, *anat.* ◘ Çengel.
~ **parmaklılık**, *cerr.* Ayakta şekil bozukluğu; ayak parmaklarının son iki dizi kemiklerinin içe bükülmesi şeklinde olur.
~ **sakızı**, § ❶ *bot.* Türkiye'de çok yaygın olan, kökü kuvvetli, kalabalık kümeçler halinde sarı çiçekli, gaga gibi uzun meyveli, 30-130 sm. boyunda çok yıllık otsu bir bitkidir. Köklerinde özel bir sakızı bulunur. [*Lat. Chondrilla juncea*] § ❷ Aynı bitkiden yapılan sakız. [*Ing.* Chewing gum made from the juice of a thistle (galactites)].
~ **takmak**, *mec. dey.* Uğraşmak veya kötülük etmek için el atmak.
~ **taşı**, *mim.* Köprü ağızlarının üst kenarlarına konan oymalı taş.
~ **tavuğu**, *zool.* ◘ Tavuk.
~ **vuruş**, *sp. (Boks'ta)* Kol dirsekten 90° kıvrılmış durumda hasma vurulan yumruk; oyunun ana yumruklarından biri. [*Ing.* Sidecut].

çengelcik,-ği, i. Küçük çengel. [*Ing.* Hamulus].

çengelcikli, s. § ❶ Küçük çengeli olan. § ❷ Küçük bir çengel biçiminde olan.

çengel.çeneliler, b.ç.i. *zool* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, **Kemikli-balıklar** *(Teleostei)* takımının bir alt takımı. Vücut, çıplak veya **kemik safihalar** ile kaplı veya dikenlidir. Karın yüzgeçleri bulunmayabilir. Yüzme keseleri kapalıdır. Solungaç kapakları azçok körelmiştir. **Çotiragiller** *(Balestidae)*, **Sandıkbalığıgiller** *(Ostraciontidae)*, **Dört-dişligiller** *(Tetrodontidae)*, **Ayıbalığıgiller** *(Molidae)*. **Kirpibalığıgiller** *(Diodontidae)* familyalarını içine alır. [*Lat. Plectognathi; Ing.* ve *Fr.* Plectognathes].

çengel çengel, z. *dey.* Kıvrılıp çengel biçimi almış olarak.

çengelistan, i. *esk.* Sık orman.

çengelleme, i. § ❶ *tar.* Çengel cezası ile öldürmek. § ❷ Çengele takma, çengele asma. § ❸ Çengel gibi birbirine kenetleme. ◉ **çaprazda** ~, *sp.* ◘ **Çapraz**².

çengellemek(-i), f. § ❶ Çengelini takmak: *Kapıyı çengellemek.* [*Ing.* To hook; *Fr.* Accrocher] § ❷ *tar.* Bazı ülkelerde uygulanan çengele asmak cezasına uğratmak § ❸ Çengelli iğneyle tutturmak. [*Ing.* To fasten with a hook, to impale on a hook].
☆ *Yak. anl.* **kanca takmak**.

çengellenmek, nsz. f. Çengelle tutturulmak

çengelli, s. Çengeli olan veya ucu çengel biçiminde olan. [*Osm.* Kulabî, kellubî; *Ing.* Hooked; *Fr.* Crochu(e)].
~ **cisimler** (atomlar), *fiz. Epikuros'un* sisteminde durumları birikmeye ve böylece evreni oluşturmaya elveren atomlar.
~ **çivi**, Ucu çengel gibi kıvrılmış çivi. [*Fr.* Clou à crochet].
~ **diş**, *tekn.* Testere şeritlerinde çok kullanılan bir diş çeşidi.

~ **iğne,** Tutturulduğu yerden kurtulmasını önleyecek düzeni bulunan iğne. [*ing.* Safety pin; *Fr.* Épingle anglaise, epingle de nourrice, épingle de sureté].

~ **sırık,** *tic.* Esnafın dükkân önünde teshir edilen malları asmak veya indirmek için kullandığı, ucunda ikili, üçlü veya dörtlü bir çeşit çengel bulunan uzun sırık.

çengelsi, s. Çengel biçiminde olan. [*ing.* Hook shaped, hooked; *Fr.* Crochu, recourbé].

~ **çıkıntı,** *anat.* Altkafa boynuzunun tabanında bulunan beyin yan karıncığına ait tümsek.

~ **diken,** *anat.* Çengel kemiğinin ön yüzünde bulunan çıkıntı. *(Dirseğin oluğunun iç kenarı).*

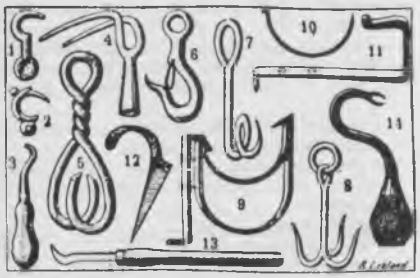

ŞEKİL: 128. — **ÇENGELLER.** 1. ve 2. Kutu çengeli *(Kapak çengeli).* 3. Araba döşeme çengeli. 4. Boyacı çengeli. 5. Çifte çengel. 6. Kova çengeli. 7. Domuz kuyruğu çengel. 8. Kuyu çengeli. 9. Dere çengeli. 10. Oluk bağası. 11. Bağlama çengeli *(İnşaat).* 12. Boru çengeli. 13. Tornacı çengeli. 14. Kamyon çengeli.

çengelsizler, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlar üst sınıfı. Taşemengiller gibi yuvarlakağızlıları kapsar.

☆ *Eşanl.* **yuvarlakağızlılar.**

çengi, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ *tar.* Eski İstanbul eğlencelerinde, özel olarak getirtilip çalgı eşliğinde oynatılan kadın oyuncu. [*Ing.* Public dancing girl; *Fr.* Femme qui faisait le métier de chanteuse et de danseuse] § ❷ *esk.* Çeng denilen sazı çalan kimse § ❸ s. Çenge ait ⊙ **dört** *(bir)* **kol** ~, *dey.* Çengi gibi çok cilveli ve oynak hareket eden kimseler için kullanılır. [*Ing.* One who talks too loudly and heartily].

— **kolu (takımı),** *tar.* Kolbaşı, muavini ve on iki oyuncudan meydana gelmiş çengi topluluğu. [*Ing.* A troop of dancing girls].

çenilemek, nsz. f. *(Canı yanan köpek)* Ağlar gibi ses çıkarmak. [*Ing.* To howl; *Fr.* Hurler].

☆ *Eşanl.* **ulumak.**

çenk,-gi, i. *Osm.* < *Fars.* Harpı andıran bir çalgı. [*Ing.* Harp; *Fr.* Harpe]. ◘ *ŞEKİL: 405.* — **MÜZİK ÂLETLERİ.**

çentik,-ği, i. <*çentmek.* § ❶ Bir şeyin kenarında kesilerek veya kırılarak açılan küçük kertik. [*Ing.* Notch, nick; *Fr.* Encoche, entaille, ebrehure] § ❷ *sin.* ve *matb.* Basım sırasında basım aygıtının diyaframını belirli bir açıklığa getirecek düzeni işletmek üzere filmin kenarına yapılan çukurluk. [*Ing.* Notch, nick; *Fr.* Encoche] § ❸ *coğr.* Yüksek, dik kıyılarda, yarların hemen dibindeki, küçük dalga oyuğu. [*Osm.* Sülme; *Ing.* Notch; *Fr.* Echancrure dans la falaise] § ❹ *anat.* Bazı kemiklerin kenarlarında bulunan girinti § ❺ *tekn.* Bazı tahta parçalarını uç uca getirerek daha büyük bir uzunluk elde etmek amacıyle uçlarında çentme yoluyle meydana getirilen girinti veya çıkıntıların genel adı § ❻ s. Çentilmiş.

— **çüntük,** *dey.* Birçok çentiği olan.

çentiklenme, i. *orm.* Çam ağaçlarına çentik açma. *(Özellikle sahil çamlarından çam sakızı toplamak için yapılır).*

çentiklemek(-i), f. Bir şeyi çentik çentik, kertik kertik yapmak [*Ing.* To notch; *Fr.* Entailler, encocher, cocher]. ⊙ **çamları** ~, *orm.* Çam ağaçlarında çentik açmak.

çentikleyici, i. *sin.* Çentik yapmakta kullanılan aygıt. [*Ing.* Notcher; *Fr.* Encocheuse].

çentikli, s. Çentikleri olan. [*Ing.* Slotted; *Fr.* Ebréché].

çentilmek, nsz. f. Çentimek işine konu olmak [*Ing.* To be notched or jagged, to be slightly incised; *Fr.* S'ébrecher].

çentiyan, i. § ❶ Bir çeşit kama veya enli kılıç § ❷ *h.d.* Şalvar.

çentiyangiller, ç.i. *bot. Contortae* takımından, çiçekleri çoğunlukla 4 veya 5 parçalı, aktinomorf, mebyiz bir gözlü, karşılıklı tam yapraklı, çok kere otsu nâdiren güzel çiçekli ağaççıklar halinde, çoğu ılıman bölgelerde yetişen 800 türü bulunan bitki familyası. [*Lat.* ve *Ing. Gentianaceae; Fr.* Gentianacées].

çentmek(-i), f. § ❶ Bir şeyin kenarını diş diş veya üstünü kertik kertik etmek. [*Ing.* To notch nick; *Fr.* Ebrecher] § ❷ *(soğan v.b. hk.)* İnce ve ufak ufak doğramak. [*Ing.* To slice; *Fr.* Entailler] § ❸ *inş.* Bir duvar yüzüne vurulacak sıvanın iyi tutması için, birbirine dik ve küçük çentikler yapmak.

çep(e)çevre, z. Bütün yanlarını kuşatacak biçimde, fırdolayı. [*Osm.* dairenmâdâr, *Ing.* All round; *Fr.* Tout autour].

☆ *Karş.* **yarı çevre.**

çepel, s. *h.d.* § ❶ Kirli, bulaşık, çamurlu: *Çepel iş, Çepel hava, Çepel adam.* [*Ing.* Dirty, dusty; *Fr.* Sale, mauvais,-aise, crasseux, -euse]. § ❷ Yabancı maddelerle karışık: *Çepel buğday,* [*Osm.* Mahlût; *Ing.* Mixed; *Fr.* Mêlé]. § ❸ i. Yabancı madde, çörçöp: *Üzümün çepelini ayıkladı, Bu arpa çepellidir.* [*Ing.* Extraneous material, dirt; *Fr.* Brin, ordure]. § ❹ Yağmurla karışık fırtına. § ❺ *coğr.* Peşte'de Tuna ırmağının ortasında bulunan büyükçe bir adanın adı.

☆ *Eşanl.* § ❶ **bulaşık, çamurlu, pis** § ❷ **karışık, katışık, mahlût.**

☆ *Karş.* § ❶ **temiz, iyi** § ❷ **arı, saf, sade.**

~ **hava,** Fırtına, karlı, çamurlu cıvık hava. [*Fr.* Temps neigeux, ou pluvieux et orageux].

çepellemek(-i), f. *h. d.* § ❶ Çepel hale getirmek § ❷ Karıştırıp bozmak. [*Osm.* Berbat etmek. *Ing.* To spoil, to adulterate].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **kirletmek, pisletmek, çamurlatmak.** § ❷ **kötü etmek, berbat etmek.**

☆ *Karş.* § ❶ **temizlemek, ayıklamak.** § ❷ **arıtmak, karışıklarından ayırmak.**

çepellenmek(-i), f. § ❶ Çepelli hale gelmek § ❷ Karışıp bozulmak. [*Osm.* Berbat olmak; [*Ing.* To be spoiled; *Fr.* Être sali, être souillé].

çepelli, s. § ❶ İçinde sap, taş, toprak gibi yabancı madde bulunan: *Çepelli buğday.* [*Ing.* Dirty, dusty, spoiled; *Fr.* Sale, souillé, poudreux,-euse]. § ❷ s. *h.d.* Kirli karışık.

çepellik,-ği, i. Çepel[2] olma hali veya çepel olan yer. [*Ing.* Filth, mud, disagreeableness, filthiness].

çeper[1], i. *Fars. çep.* § ❶ Aralarında bir boşluk meydana getiren yanlardan her biri; Bir odayı ötekinden ayıran duvar veya bölme [*Osm.* Cidar; *Ing.* Paries; *Fr.* Paroi]. § ❷ Yan yüz, iç yüz § ❸ *inş.* Bir duvarın yüzü § ❹ Akar suyun önüne ağaç dallarından ve buna benzer şeylerden yapılan set. § ❺ *biy.* ve *fiz.* Hücrenin *(genellikle selülozdan yapılmış)* dış zarı. 1667-1669 da İngiliz fizikçisi Robert Hooke tarafından bulunmuştur. [*Osm.* Cidar; *Ing.* Paries; *Fr.* Paroi] § ❻ Duvar, çit § ❼ Ahlâksız, huysuz, geçimsiz § ❽ *trm.* Bağ çubuğu § ❾ *anat.* Bazı boşlukları çepeçevre saran kısımlar: *Kafatası, mide, karın çeperleri* § ❿ *zool.* Mercan çanaklarını saran kireçten silindirimsi kılıf. Mercanların çeperleri birleşerek, karışık yapılı ve dallı meydana getirir. ⊙ **çevresel** ~, *bot.* ◘ **Çevresel.** ⊙ **geçirgen** ~, *bot.* Sıvıların ve eriyiklerin geçmesine imkân veren çeper ⊙ **primer** ~, *bot.* Her hücrede mevcut olan, orta lameli takiben meydana gelen çeper. *(Her hücrede en basit şekliyle de olsa bir primer çeper vardır)* ⊙ **sekonder** ~, *bot.* Fazla kalınlaşmış hücre çeperleri sekonder çeper kalınlaşmaları ile meydana gelir ⊙ **yarı geçirgen** ~, *bot.* Ozmoz kanunu sebebiyle ancak bazı maddelerin geçmesine imkân veren çeper.

~ **basıncı,** *biy.* ◘ **Basınç.**

~ **kemiği,** *anat.* ve *zool.* ◘ **Kemik.**

~ **örtüsü,** *jeol.* Mağaralardaki dalgalı veya kıvrımlı, genellikle sarkıt dizisinin kavuşmasıyle oluşmuş, su taşından yapılma gergi.

çeperli, s. Çeperi bulunan. [*Ing.* Parietal; *Fr.* Pariétal] ⊙ **düz** ~ **asansör,** *inş.* Yuvasının her yanı bölmelere ayrılmış, çoğunlukla madenden yapılan asansör; kabinin iç yapısı yoktur; yuva bölmeleri ile ayni yüze takılan bir sahanlık kapısı vardır ⊙ **ince** ~ **su deliği,** *fiz.* Kalınlığı pek küçük olan bir çeperde açılmış lülesiz su deliği.

çepiç,-ci, i. *Fars. çepiş, h.d.* § ❶ Bir yaşındaki keçi. [*Ing.* Kid; *Fr.* Chevreau d'une année] § ❷ İyi cins tiftik veren besili tiftik keçisi yavrusu. § ❸ Besili oğlak.

çepin, i. *bahç.* Bahçelerde kullanılan küçük çapa. [*Ing.* Gardener's hoe, small hoe]. ◘ *ŞEKİL: 43.* — **BAHÇE ÂLETLERİ.**

çepken, i. Kolları yırtmaçlı ve uzun, harçlı bir çeşit kısa salta. [*Ing.* Stout jacket the sleeves of which are slit, leaving the arms free; *Fr.* Veste courte ressemblant au dolman].

çepreşik, s. Çapraşık. [*ing.* Involved, intricate, tangled].

çepreşmek, f. **Çapraşmak.**

çerağ /çerâğ/, i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ İçine yağ konulup yakılan kandil, çıra § ❷ Yağ kandilinin fitili § ❸ *mec.* Parlayan, yanan şey § ❹ Çırak § ❺ *tar.* Bektaşî dergâhlarında niyaz meydanındaki makamlardan birinin adı. [*Ing.* Lamp, light, candle, torch; *Fr.* Lumière, flambeau, brandon] ⊙ ~, **ı yanmak,** *dey.* Kaybolmamak, ünü devam etmek.

— **deliği,** *esk. mim.* Eski binalarda içlerine kandil koymak için duvarlara açılan oyuk.

— **edilmek,** *tar.* Bir daireye memur edilmek.

çerağcı, i. *tar.* Tekkelerde mumları ve kandilleri ulandıran dervişe verilen ünvan. *(Çerağcı meydandaki tepsisini hazırlayıp mumları ve kandilleri yakar).*

çerambiks, i. *zool.* Kınkanatlılar *(Coleoptera)* takımından bir böcek. Vücudu zarif ve uzun, antenleri iplik şeklinde ve oldukça uzundur. Zararlı türleri vardır. En büyükleri arasında *C. heros* türü bulunur. [*Lat.* ve *Fr. Ceramby; Ing.* Longhorn beetles].

☆ *Eşanl.* **uzunboynuzlular.**

çerçeve, i. *Osm.* < *Fars. çar,* dört + *çûbe,* çubuk > *çârçûbe.* § ❶ *res.* Resim, Yazı, ayna gibi şeyleri süslemek veya bir yere asılabilecek hale getirmek için bunlara geçirilen kenarlık. [*Ing.* Frame; *Fr.* Cadre] § ❷ Kapı, pencere ile bunların camı veya tablası gibi şeylerin yerleştirilmiş olduğu kenarlık. [*Ing.* Window frame; *Fr.* Encadrement, châssis de fenêtre]. § ❸ *mec.* Bir mesele veya fikrin sınırları ve bu sınırlar içindeki alan: *Konunun çerçevesi içinde kalınız ki anlaşabilelim.* § ❹ *sin.* Bir filim üzerinde, görüntünün yüzeyini sınırlayan, dikdörtgen meydana getiren doğrular. [*Ing.* Frame; *Fr.* Cadre]. § ❺ *cimn* Cimnastikte asılma ve tırmanmalar için kullanılan 50 sm. ilk, 16 dörtgen gözlü ağaçtan araç § ❻ Bir yazının veya resim çevresine dörtgen şeklinde çizilen çizgi. § ❼ Kasnak. § ❽ *arıc.* Arı kovanlarına konan, ağaçtan yapılma, genellikle dört köşeli araç § ❾ *halkç* Balıkçılıkta kullanılan, dik dörtgen biçiminde birleştirilmiş çıtalardan meydana gelen araç. *(Olta ipi bu çerçeveye sarılıdır).* § ❿ *inş.* (a) Dikdörtgen bir boşluğun dört yanı; (b) Genellikle dörtkenardan meydana gelen camlı, kafesli dolu veya lamalı, açılan veya sabit pencere elemanı; (c) İçine kapı aynaları yerleştirilen tahtalardan herbiri; (d) Bir yapının çıkıntılı göze batan kısmı; (e) Bir merdiven rampasının çatması; (f) Bir ocak perdesini çevreleyen bakır silme § ⓫ *mad. oc.* (a) Maden ocaklarında toprak kaymasını önlemek için, bir galeriye diklemesine yerleştirilmiş demir ve tahta çubuklar; (b) Demirden veya odundan çerçeve biçimindeki dehliz dayanakları § ⓬ *mar.* Pencere ve kapının yerleştirildiği pervaz veya bunların camı ile tablalarının takıldığı kenarlık § ⓭ *matb.* Elle işleyen baskı makinelerinde sayfa çemberine yukarıdan tesbit edilen ve basım sırasında sayfa çemberinin üstüne inen hafif çerçeve

§ ● *metrol.* Uygun aralıklarla dizilmiş ve yakıt olarak kullanılacak odun yığınının hacmini ölçmeye yarayan ölçü § ● *mim.* Çıkıntı olarak yapılan taş, mermer, alçı, yalancı mermer, beton veya madenî kenarlık. § ● *radyotekn.* Bir veya birkaç sarımlı yalıtılmış telden yapılmış, radyo alıcılarında kullanılan, dik dörtgen veya altıgen biçiminde veya yuvarlak dalga toplayıcısı § ● *tekn.* (a) Bir bez veya bir deri parçasının gerildiği kenarlık, destek; (b) Bazı önemli makine parçalarını kuşatan kısım; (c) İki şebeke arasında karşılıklı yardım beslenmesi sağlayan boru veya devre bağlantısı § ● *telev.* Düşey süpürme sırasında taranan yatay satırların bütünü ◉ **~siz filim,** *sin.* Alıcısız filimlerin bazılarında, resimlerin, çerçeve tanımadan sürekli bir biçimde filim üzerine çizilmesinden meydana gelen durum. [*Ing.* Frameless film; *Fr.* Film sans cadre] ◉ **~ ye geçirmek,** *dey.* Bir resim veya yazıyı duvara asmak için onu herhangi bir maddeden yapılmış bir çerçeve içine koymak. [*Fr.* Monter] ◉ **ağırlaştırıcı (yavaşlatıcı) ~,** *elek.* İbrenin hareketiyle bakır çerçeve içinde meydana gelen indüklenmiş akımlar yardımıyle, bir ibrenin salınımlarını yavaşlatmaya yarayan bakır çerçeve ◉ **ara ~,** *fot.* Tahta, maden veya kartondan yapılmış küçük çerçeve. *(Agrandizörler için kullanılır)* ◉ **askı ~ si,** *dok.* ◘ **Askı** ◉ **baskı ~ si,** *dok.* ◘ **Baskı** ◉ **cam ~ si.** ◘ **Cam¹** ◉ **çiçek ~,** Çiçek ve yaprak resimlerinden ibaret süslemelik çerçeve şeklinde pervaz. [*Ing.* ve *Fr.* Vignette] ◉ **dam ~ si,** *inş.* Çatıya tespit edilmiş bir söve ile kanat adı verilen camlı açılıp-kapanır bir parçadan veya açılır kanadı olmayan bir söveden meydana gelen bir boşluğu örten madenî kısım. ◉ **değişir ~,** *sin.* ◘ **Değişir.** ◉ **demir ~,** Demirden yapılmış çerçeve. [*Fr.* Chassis en fer]. ◉ **dövme ~ si,** *dok.* ◘ **Dövme.** ◉ **görüntü ~ lemesi,** *sin.* Filmi çevrilecek başlıca cismin, gerek büyüklük gerek yeri bakımından görüntü çerçevesine göre düzenlenmesi işi. [*Ing.* Framing; *Fr.* Cadrage, encadrement] ◉ **havalandırma ~ si,** *inş.* Bir yiv içinde kayarak açılan pencere çerçevesi ◉ **kapaklama ~,** *inş.* Aşağıdan yukarıya doğru açılan çatı penceresi çerçevesi ◉ **hafızanın sosyal ~leri,** *psik.* İnsanın hatıralarını tarih süreci içine yerleştirmesine yardım eden sosyal olaylar *(takvim, bayramlar, savaşlar, şahsî durumdaki değişmeler v.b. gibi)* ◉ **kazı (hâk) ~ si.** Kazı ressamlarının madenî levhalar veya ağaç takozlar üstüne resim kazarken ışığın bu levha üzerine eşit surette yayılması ve kazıların çizgileri belirli olarak göstermesi için o levhanın önüne ve ışığa karşı koydukları beyaz bezli veya buzlu camlı çerçeve. [*Fr.* Chassis des graveurs] ◉ **yayma ~ si,** *fot.* İç kenarları zikzak veya hafif gölgeli çerçeve. *(Fotoğraf çekilirken objektifin önüne veya arkasına, baskıda ise ışık kaynağı ile negatif arasına konularak, kenarları kesin olmayan fotoğraflar elde etmeye yarar.*

~ birleştirme, ◘ **Çerçeve çatkı.**

~ çatkı, *ağ. iş.* Ağaç eşyadaki biçim değişimini azaltmak, bazen de ucuz eşya yapmak için başvurulan yapım metodu.

~ dağıtmak, *arg.* (Bir kızın) Bikrini izale etmek, kızlığını bozmak.

~ frekansı, *telev.* Bir saniyede yapılan düşey süpürmelerin sayısı: *Çerçeve frekansı, geçmenin sıra sayısı ile resim frekansının çarpımına eşittir.*

~ kâğıdı, *san.* Çerçevelenen resimlerin altına konan kalın, kaba, yağlı kâğıt. [*Ing.* Thick, coarse, white paper, used as oil-paper for windows].

~ tezgâhı veya gönyesi, *tekn.* Çerçeveleri gönye kesmeye yarayan tezgâh.

~ tiyatrosu, *tiy.* Oyun yeri ile seyirci arasında düz bir bağlantı çizgisi olan bir tiyatro biçimi.

çerçeveci, i. § ● Çerçeve yapan kimse; Resimlere, tablolara, çerçeve takma işiyle uğraşan kimse. [*Ing.* Maker of frames]. § ● Çerçeve satan kimse. [*Ing.* Seller of frames].

çerçeveleme, i. *fot, sin.* ve *telev.* Resmi veya filmi çekilecek kişi veya bir cismin bir fotoğraf veya sinema makinesinin görüntü çerçevesi veya isli camının meydana getirdiği sınırlara göre düzenlenmesi işi. [*Ing.* Framing; *Fr.* Encadrement]. ◉ **düzensiz ~,** *sin.* ◘ **Düzensiz.**

çerçevelemek(-i), f. § ❶ Bir şeyi çerçeve içine almak; bir şeya çerçeve geçirmek: *Tablo çerçevelemek.* [*Ing.* To frame; *Fr.* Mettre dans un cadre, encadrer]. § ❷ Sınırlarını çizmek.

çerçevelenmek, nsz. f. § ● Çerçeve geçirilmek veya çerçeve içine alınmak § ● Sınırlanmak.

çerçeveletmek(-i), f. Çerçeve geçirtmek. [*Ing.* To let be framed].

çerçeveli, s. § ❶ Çerçeveli olan. [*Ing.* Framed; *Fr.* Encadré] § ❷ İlk basılan kitaplardan bazılarının kenarlarına çerçeve çekilmiş olanı. ☆ *Eşanl.* cetvelli. § ● Çerçeve geçirilmiş veya çerçeve içine alınmış olan. § ● *min. (Billûrlar hk.)* Yüzleri bir çeşit çerçeveyle çevrili.

~ buranda, *den.* Eskiden kamaraları, zabitlerine yetmeyen savaş gemilerinde zabitlerin yatması için kullanılan ve dört yakasından kendi iriliklerine göre yapılmış çerçeveler mürsele olunarak şıpkalarla kemerlere asılan burandalar.

~ pano, *tiy.* Pencere ve kapıları tutmak için çerçeve geçirilmiş pano. [*Ing.* French flat].

çerçi, i. *Moğ. car,* ses, haber > *esk. T. çarçı.* § ● Türkiyede köy köy at sırtında dolaşarak ufak tefek eşya satan gezginci. [*Ing.* Pedlar; *Fr.* Colporteur]. § ● *h.d. (Bazı bölgelerde)* Tuhafiyeci. § ● Düşük mal, işçiliği kötü yapılmış iş, kavaf işi. [*Ing.* Cheap goods, shoddy goods, trash; *Fr.* Camelote].

çerçici, i. Ufak tefek satan kimse, çerçi.

~ sergisi, Her çeşit ufak tefek eşyanın bulunduğu sergi.

çerçilik,-ği, i. Çerçi¹nin yaptığı iş. [*Ing.* Peddling; *Fr.* Colportage].

çer.çöp,-pü, b.i. § ● Çalı çırpı. [*Ing.* Brush-wood; *Fr.* Broussailles]. § ❷ Süprüntü. [*Ing.* Sweepings; *Fr.* Balayures, ordure]. § ● ünl. Zıpzıp oyununda, vurulacak zıpzıpın etrafındaki öteberiyi temizleme sözü.

çerez, i. *Yun. kseros.* Kuru. § ● Asıl yemekten sayılmayan ve çok defa meze olarak yenen peynir, zeytin, havyar gibi yiyecekler. [*Ing.* Hors d'oeuvre, snack; *Fr.* Hors d'oeuvre]. § ❷ Yemek dışında yenen yaş veya kuru yemiş *(leblebi, fındık, fıstık)* gibi şeyler. [*Ing.* Dessert; *Fr.* Dessert, fruits secs].

çerezci, i. ve s. Çerez satan kimse.

çerezlenmek, nsz. f. § ● Çerez çeşidinden bir şeyler yemek. § ❷ *mec.* Bir şeyden *(iş, durum)* biraz yararlanmak, çimlenmek. [*Ing.* To eat tidbits, to take advantage of opportunities]

çerezlik,-ği, i. Çerez olabilecek şeyler. [*Ing.* Fit to be eaten as an appetizer, tidbits].

çerge, i. ◘ **Çergi,**

çergeci, i. ◘ **Çergici.**

çergelemek ,f. § ● Boş bir yere çerge kurmak: § ❷ *mec.* Temelsiz derme çatma yapı kurmak.

çergi, i. *Fars, çerge.* § ● Küçük derme çatma çadır, çingene çadırı. [*Ing.* Small, makeshift tent, gipsy's tent; *Fr.* Hutte de tziganes, logement misérable, taudis]. § ❷ *(geniş anlamda)* Çadırda yaşayanlar, çingeneler. § ● s. *mec.* Göçebe; § ❶ *ask, tar.* Bir tür tören çadırı,

çergici, i. § ● Pazarlarda çergi açan gezginci esnaf. § ❷ *ask. tar.* Yeniçeri ocağını teşkil eden 196 ortadan on yedinci ortaya verilen ad. § ● *tar.* Padişah çadırı önüne çadır kurmasına izin verilen görevli.

çeri, i. *esk. T. çerig, tar, esk,* Asker.

çeri.başı, b.i. *esk.* § ● Asker başı [*Ing.* Commander of troops; *Fr.* Chef de troupe, capitaine]. § ❷ Çingenelerin reisi. [*Ing.* Gipsy chief; *Fr.* Chef d'une compagnie des bohémiens]. § ● *ask. tar.* Osmanlı ordusunun büyük kütlesini teşkil eden eyalet askerlerinden sipahi, müsellem, voynuk, evlâdıfatihan v.b. askerî grupların üst rütbeli subayı.

çerimonya, i. *It. cerimonia.* Tören, protokol.

Çerkes, i. ◘ **Çerkez.**

Çerkez, öz. i. § ❶ Kafkasya'nın yerli boylarından birinin *(Kerkez)* adı; § ❷ Bu boydan olan kimse; [*Ing.* Circassian; *Fr.* Circassien, tcherkesse]. § ❶ s. *(isim tamlamalarında)* Çerkezlere ait; *Çerkez dansı, Çerkez köyü* [*Ing.* Circassian; *Fr.* Circassien,-ienne, Tcherkesse, peuple du Caucase septentrional].

~ biberi, *mutf.* Çerkez yemeklerinde tuz ve biber yerine kullanılan biber salçası,

~ böreği, *mutf.* Çerkezlerin yaptığı bir çeşit börek.

~ çorbası, *mutf.* Arpa, mısır, buğday gibi ürünlerden yapılan çorba.

~ fasu'yası, *mutf.* Cecizli salça ile yapılan zeytinyağlı barbunya fasulyası.

~ kabağı, *bot.* ◘ **Kabak.**

~ pastırması, *mutf.* Bir çeşit pastırma.

~ tavuğu, *mutf.* Salçası dövülmüş cevizle yapılan Kafkas Çerkezlerine özgü tavuk yemeği. [*Ing.* Ground chicken with bread, walnuts and red pepper-sauce; *Fr.* Poule circassienne].

Çerkezce, i. *dilb.* Kuzey-batı Kafkas veya Abasg-Kerket dillerinin ana kollarından birine verilen ad. [*Ing.* Circassian *(language); Fr.* La langue circassienne].

Çerkezler, ç.öz.i. *etnol.* Kuzey Kafkasya kavimlerinden biri. Tarihin bildiği en eski devirlerden beri yaşamışlardır. Beyaz ırktandırlar. Anayurtları Kuzey Kafkasya'nın Karadeniz kıyılarıdır: *Azak Denizinden başlar* Gürcistan'a kadar uzanır. [*Ing.* Circassians; *Fr.* Circassiens, tcherkesses].

çermigit,-ti, i. *(Bohemya'daki cermiky bölgesinin adından). min.* Tabiatta lifli küçük kütleler halinde bulunan sekiz yüzlü kristaller halinde billûrlaşmış doğal amonyum şapı.

çermik,-ği, i. *Erm. çermug. h.d,* Sıcak su kaynağı, Ilıca, kaplıca. [*Ing.* Thermal waters; thermal station; *Fr.* Etablissement thermal].

çernozem, i. *coğr.* Rusça bir kelime olan ve Güney Rusya'daki toprak adından alınarak türlü dillerde yer tutan bu kelimenin Türkçe'de karşılığı kara topraktır. [*ing.* Chernozem; *Fr.* Tchernoziom].

~ topraklar, *trm.* Organik maddece zengin, derin, koyu ve hemen hemen siyah üst horizonlarına ve tedricen daha açık renkli alt horizonlara sahip zonal bir toprak grupu.

çert,-ti, i. Köşeli parçalar halinde ayrılabilen yapısız bir silis şekli. ◉ **~ li topraklar,** *trm.* İçersinde pek fazla miktarda çert parçaları bulunan ve saf olmayan kireç taşlarından oluşmuş topraklar.

çervete, i. *It. giro-vetta.* Başa bağlanan ve «çalma» denilen sarık sarma şekli.

çerviş, i. *Fars.* § ● Kasaplık hayvanlardan elde edilen türlü yağların aritilmişi. [*Ing.* Inferior cooking fat; *Fr.* Graisse de certains animaux, suif]. § ❷ Yemeğin sulu kısmı. [*Ing.* The juicy part of a cooked dish; *Fr.* Substance onctueuse et aisee à fondre tiree du corps des animaux et qu'on utilise dans la cuisine]. § ● *mutf.* Un kavrulmasıyle yapılan bir yemek.

çeşde, i. *müz.* Balat çingenelerinin çaldığı, tambur cinsinden eski bir çalgı.

çeşit,-di, i. § ● Ayni türden olan şeylerin bazı farklarla ayrılan öbeklerinden her biri: *Her çeşitten kumaş.* [*Ing.* Sort, kind; *Fr.* Sorte, espèce]. § ❷ Bütün çeşitlerden *(türlü örneklerden)* meydana gelen takım: *Çeşit bozulmasın.* [*Ing.* Assortment; *Fr.* Assortiment]. § ● *biy.* ve *bot.* Tabiat bilgisi bölümlemesinde türden sonra gelip içinde bireyleri toplayan bölüm. [*Osm.* Tenevvü; *Ing.* Variety; *Fr.* Variété]. § ● s. Türlü: *Buraya her çeşit insan gelir.* [*Ing.* Different, various; *Fr.* Divers, différent,-ente]. ◉ **toplum ~ leri,** *sosy.* Bir toplum tipinin konkre tarzları. Her konkre toplum olduğu bir çeşidi temsil eder ve onu ortalamadan ayıran mesafeye bağlıdır. [*Fr.* Variante sociale]. ☆ *Yak. anl.* § ❶ **cins, tür, kalite.** § ● **takım, kategori, makule.**

çeşit çeşit, s. Çok çeşitli olan: *Çeşit çeşit insanlar.* [*Ing.* Assorted; *Fr.* De diverses sortes].

çeşitçi, i. Yazmalar üstüne süslemelik şekiller çizerek içlerini uygun renklerle dolduran işçi.

çeşit.kenar, b.s. ve i. *mat.* ve *geom*, Kenarlarından hiçbiri ötekine eşit olmayan *(çokgen hk.)*: *Çeşitkenar üçgen.* [*Ing.* Of unequal sides].

çeşitleme*, i. § ❶ Çeşitlemek eylemi. § ❷ *müz.* Bir melodiyi ikinci derecedeki unsurlarını değiştirerek başka biçime sokma işlemi. [*Ing.* ve *Fr.* Variation]. ☆ *Eşanl.* varasyon. § ❸ *(Balede)* Koreografça düzenlenen ve bir bütün meydana getiren adımların birbirine bağlanışı. § ❹ Bir işletmenin yeni ürünler, hizmetler ve faaliyetlere girişmesi.

çeşitlemek*(-i), f. § ❶ Bir şeyin çeşidini arttırmak. [*Ing.* To increase the variety *(of)*]. § ❷ Çeşitleri bir araya getirmek, düzenlemek, geliştirmek. ⊙ **bir temayı ~**, *müz.* O temayı süslemek, motifini değiştirmeden geliştirmek.

çeşitlemeli*, s. Çeşitlenmiş, meydana geldiği parçalara ayrılmış. [*Ing.* ve *Fr.* Variable]. **~ oyun**, *ed.* Aynı konuda, aralarında ilişki bulunmayan sahnelerden meydana gelen oyun.

~ romanlar, *ed.* Asıl olayın yanında birbirinin yerine konulabilen, çıkartılabilen veya çoğaltılabilen konu dışı hikâyelere de yer veren roman türü.

~ ses, *tiy.* Tiyatro konuşmasında tiz ve pes perdelere kolaylıkla inip çıkabilen ses. [*Ing.* Variable voice].

çeşitlenmek, nsz. f. Çeşitli hale gelmek, çeşidi çoğalmak..

çeşitli, s. Çeşidi çok olan, türlü. [*Osm.* Mütenevvi; *ing.* Assorted, different; *Fr.* Différent, divers, de diverses sortes].

çeşitlilik,-ği, i. Çeşidi çok olma hali [*Osm.* Tenevvü; *ing.* Assortment, variation, variety; *Fr.* Variété].

çeşm, i. ç: çeşmân. *Osm.* < *Fars. esk.* Göz. [*Ing.* Eye; *Fr.* Oeil].

çeşme, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Herkesin yararlanması için düzen altına alınarak bir oluktan akıtılan suyun yeri. § ❷ *coğr.* Köyde, kentte veya şehirde herkesin suyunu aldığı yer. [*Ing.* Fontain; *Fr.* Fontaine]. § ❸ Pınar, su kaynağı. [*Ing.* Spring; *Fr.* Source *(d'eau)*. § ❹ *esk.* Göz. § ❺ *fiz.* İçinde sıvı akışının sağlandığı veya özel şekilde düzlendiği çeşitli cihazlara verilen ad: *Basınç çeşmesi.* § ❻ Karagöz fasıllarının en tanınmışlarından biri. ⊙ **~ ye gitse, ~ kuruyacak**, *dey.* Pek talihsiz kimseler için söylenir. [*Ing.* If he went to the fountain the fountain would run dry (said of a very *unlucky person*]. ⊙ **cami ~ leri**, Camilerde binaya bitişik olarak sıra ile yapılan çeşmeler olup aptes almağa yarar. ⊙ **çukur ~**, ◘ Çukur. ⊙ **iki gözü iki ~**, *dey.* Bol gözyaşı dökerek ağlayan kimseler için kullanılır. [*Ing.* in floods of tears]. ⊙ **mahalle ~ leri**, Halkın su alması için mahallenin uygun yerlerinde yapılan çeşmeler. ⊙ **oda ~ leri**, Eski saraylar, konaklar ve evlerde odalar içine yapılan süslü çeşmeler olup el ve yüz yıkamaya ve aptest almaya yarar. ⊙ **şadırvan ~ leri**, *mim.* Camilerin iç avluları ortasına yapılan ve etrafında muslukları olan ortası hazneli çeşmeler olup namaz kılacak olanlar burada aptes alırlar.

~ başı, Çeşmenin bulunduğu yer, su alacakların sıralarını beklediği yer.

~ burması, *san.* Musluk. [*Ing.* Fountain tap].

~ falı, *falc.* Çeşmelerdeki sulardan yararlanılarak bakılan fal.

~ yalağı, Çeşmelerin önüne korunmak için konulan yalak. [*Ing.* Basin; *Fr.* Vasque].

çeşmi.bülbül /çeş:mibülbül/, b.i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Eskiden İstanbul'da yapılan bir çeşit tahrirli *(çizgili)* cam işlerine verilen ad; [*Ing.* Kind of precious Turkish-made **glassware**]. § ❷ Camdan yapılmış, üzeri sarmal süsler ve çiçek motifleri ile bezenmiş bir çeşit sürahi.

çeşmi.siyah, b.s. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Kara göz; § ❷ *tiy.* Karagöz oyunundaki Karagöz.

çeşni, i. *Osm.* < *Fars. çâşnî* § ❶ *(yiyecek içecek hk.)* Tat, lezzet, [*Ing.* Flavour, taste; *Fr.* Goût, saveur]. § ❷ Eskiden darphanede gümüş ve altın paraların ayarı için de kullanılan bir söz. § ❸ Bir şeyi hatırlatan özellik. [*Ing.* Sample, specimen]. ⊙ **~ sine bakmak**, *dey.* Tadına bakmak. [*Ing.* To taste; *Fr.* Déguster]. ⊙ **~ ye bakma**, *dey.* Herhangi bir yiyecek ve içeceğin tadına bakma işi. [*Ing.* Tasting; *Fr.* Dégustation].

~ değiştirmek, *tkz. dey. (Erkekler hk).* Bir konuda yetinmemek.

~ lokantası, *mutf.* Yemeklerin kalitesi ve çeşnisi ile ün yapmış lokanta. [*Ing.* Select (ed) restaurant, restaurant with reputation for good food; *Fr.* Relais gastronomique].

~ tutmak, *dey.* Ekmekçilikte, karıştırılacak unlara katılan suyun oranını belirlemek. [*ing.* To keep a sample of the dough; *Fr.* En termes de boulangerie, déterminer les quantités de l'eau et de la farine pour faire la pâte du pain].

çeşnici, i. *tar.* § ❷ Basılan gümüş ve altın paraların ayarına bakan ve kontrol eden devlet memuru olup, Darphanei-Amire'de bulunurdu. [*Ing.* Assayer *(in a mint)*; *Fr.* Essayeur des monnaies]. § ❷ Eskiden saraylarda ve büyük konaklarda yemek veya sofra işlerini yöneten, mutfaktan sorumlu olan kimse. [*Ing.* Taster in the sultan's court].

çeşnici.başı, b.i. § ❶ Başçeşnici. [*Ing.* Chief taster at the sultan's court]. § ❷ *mec.* Sık sık eş değiştiren erkek. [*Ing.* Man who frequently changes wives]. § ❸ Darphanedeki baş ayarcı. [*Ing.* Chief assayer *(in a mint)*]

çeşnilenmek, nsz. f. Tadı yerine gelmek, tat kazanmak. [*Ing.* To be properly flavoured].

çeşnili, s. Lezzetli, tadı yerinde. [*Ing.* Flavoured, tasty, properly flavoured; *Fr.* Savoureux,-euse].

çeşnilik,-ği, i. Yemeğe çeşni vermek için katılan baharat v.b. [*Ing.* Spice; *Fr.* Épice, aromate].

çete /çe:te/, i. *An.* < *Isl. çeta.* § ❷ *sosy.* Toplum çevresine karşı koyan ve sıkı bir dayanışma ile birbirlerine bağlı bulunan kimselerden ibaret bir ilk zümre: *(Bu zümre başlıca suçluların çıkar ve tehlike ortaklığından doğmuş olan koruyucu ve saldırıcı zümreleri için kullanılır);* hırsız ve eşkiya sürüsü. [*Ing.* Gang; *Fr.* Bande]. § ❸ Bir savaşta düşman orduları gerisinde küçük çaplı baskınlar yapan, köprüleri tahrip eden, telefon ve telgraf hatlarını kesen silâhlı topluluk. [*Ing.* Guer(r)illa; *Fr.* Guerillero] § ❹ *huk.* Devletin kişiliği aleyhine belirli suçların silâhlı olarak işlenmesi için kurulan kuruluşlar. [*ing.* Band; *Fr.* Bande. § ❺ *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda çoğu zaman sayısı yüzden az olan ve yağma veya keşif amacıyla düşman topraklarına gönderilen akıncı birlikler. ⊙ **çocuk ~ leri**, ◘ Çocuk. ⊙ **silâhlı ~**, *huk.* Şiddet kullanarak bazı suçları işlemek amacıyla birleşen silâhlı topluluk.

~ başı, Bir çeteyi idare eden kimse. [*Ing.* Guerilla chieftain; *Fr.* Chef de guérillero].

~ kayığı, *den.* Eskiden nehirlerde top çekmekte kullanılan çektiri türünden hafif donanma gemisi.

~ savaşı, *ask.* Çetelerle yürütülen savaş, Gerilla harbi. [*Ing.* Guerilla-war(fare); *Fr.* Guerre de guérillas].

çeteci /çe:teci/, i. § ❶ Çete savaşı yapan; düzenli orduya mensup olmayan ve bir parti veya millî, dinî, veya siyasî bir ülkü adına savaşan kimse, [*ing.* Raider; *Fr.* Guérillero] § ❷ Çeteden olan kimse. [*Ing.* Member of a band, raider; *Fr.* Soldat d'une guérilla].

çetecilik,-ği, i. § ❶ Çeteci olma durumu, çetecinin yaptığı iş; § ❷ Eşkiyalık. [*Ing.* Raiding, marauding].

çetele /çe:tele/, i. *Yun. tsetula.* § ❶ Eskiden okuma yazma bilmeyen, veresiye mal satan ekmekçi, sütçü gibi esnafın uzunluğuna ikiye bölüp üzerine çentikler çenterek hesap tuttukları dal parçası. [*Ing.* Tally, tally stick; *Fr.* Petit bâton, morceau de bois sur lequel le boulanger ou le laitier fait des coches, des petites entailles pour marquer la quantité de marchandise qu'il fournit, taille]. § ❷ Çizilerek veya oyularak açılan kertik: *Çetele çekmek.* § ❸ Daha çok kahvehane v.b. yerlerde içilen şeyin hesabını tutmak için tebeşirle üzerine çizgiler çekilen veya bir oyunda sayı yazmak için kullanılan tabela. ⊙ **~ ye dönmek**, *(insanın yüzü veya başka bir tarafı hk.)* Kesik, sıyrık içinde kalmak. [*Ing.* To become scarred, notched].

~ çekmek, *dey.* Hesap tutmak amacı ile bir yere çizgiler çekmek. [*Ing. To keep tally*].

~ tahtası, *tic.* Uzunlamasına yarılmış bir tahta latanın iki bölümünden her biri. Satış yapan, veresiye verdiği öteberi için bir çentik çekerdi.

~ tutmak, *dey.* Veresiye alışveriş etmek. [*Ing.* To keep tally].

çeteleşmek, f. Nizam ve kanun yolundan çıkıp eşkiya gibi davranmak.

çetin, s. § ❶ Sert, inatçı: *Çetin adam, Çetin taş.* [*Ing.* Hard, strenuous, obstinate, perverse; *Fr.* Dur, entêté, obstiné]. § ❷ Sarp, arızalı, engeli çok olan: *Çetin dağ, Çetin yol.* [*Ing.* Steep, hilly; *Fr.* Abrupt, escarpé] § ❸ Çözümlenmesi güç, müşkül: *Çetin mesele.* [*Ing.* Difficult; *Fr.* Difficile].

☆ *Yak. anl.* § ❷ katı, saht. § ❷ engebeli, çaparızlı. § ❸ zor.

☆ *Karş.* § ❶ yumuşak, § ❷ düz, düzgün, müstevi.

~ ceviz, § ❶ Kırılıp ayıklanması zor olan ceviz. [*Ing.* Hard nut; *Fr.* Noix dure]. § ❷ *mec.* Yola getirilmesi, kendisine herhangi bir düşüncenin kabul ettirilmesi güç olan kimse. [*ing.* An obstinate and difficult person; *Fr.* Homme entêté et difficile à convaincre].

çetinleşmek, nsz. f. § ❶ Çetin³ bir hale girmek [*ing.* To become difficult; *Fr.* Devenir difficile]. § ❷ Sert ve inatçı hale gelmek. [*Ing.* To become hard, obstinate; *Fr.* Devenir difficile; devenir rude, raboteux].

☆ *Yak. anl.* güçleşmek, zorlaşmak, katılaşmak, sertleşmek, sıkılaşmak, şiddetlenmek, müşkülleşmek, şuubetleşmek.

çetinleştirmek(-i), f. Çetin hale getirmek. [*Ing* To render more difficult; *Fr.* Faire (rendre) plus difficile].

çetinlik,-ği, i. Çetin olma hali. [*ing.* Hardness, difficulty; *Fr.* Difficulté, rudesse, entêtement, opiniâtreté].

☆ *Yak. anl.* zorluk, güçlük, sertlik, katılık, sıklık, müşküllük, şiddet, şuubet.

☆ *Karş.* kolaylık, yumuşaklık, seyreklik, yavaşlık.

çetonya, i. *zool.* Yeşil, kırmızı, mavi, madeni renkli güzel bir böcektir. Tahıl, Baklagiller meyva ağaçları ve güllerin erkek organlarına saldırır. Kurtları bitkilerin köklerini kemirirler. [*Lat. Cetonia; Ing.* Rose-chafer; *Fr.* Cétoine].

☆ *Eşanl.* altın böcek.

çetrefil, s. *isl. çetr. dört.* § ❶ Karışıklığı dolayısıyle anlaşılması veya sonuca bağlanması güç: *Çetrefil bir dava* [*ing.* Complicated, difficult; *Fr.* Confus, complique]. § ❷ Bir dilin kural, şive ve fonetiğine aykırı *(söyleme): Türkçeyi pek çetrefil konuşuyor.* [*Ing.* Gibberish, jargon; *Fr.* Charabia, jargon].

☆ *Yak. anl.* karışık, içinden çıkılması zor, zor anlaşılır.

☆ *Karş.* § ❶ açık, kolay anlaşılır, sarih, vazıh, § ❷ düzgün *(telâffuz).*

çetrefilleşmek, nsz. f. Çetrefil hale gelmek.

çetrefilli, s. ◘ Çetrefil.

çevgân, i. ◘ Çevgen.

çevgen, i. *Osm.* < *Fars. çevgân.* § ❶ Değnek, [*Ing.* Rod; *Fr.* Bâton]. § ❶ At üstünde oynanan top oyununda topa vurmaya yarayan ucu eğri değnek. [*Ing.* Polo-stick; *Fr.* Stick, crasse de hokey]. § ❷ *sosy.* Osmanlı devrinde yaygın «cirit» denen oyunu oynamada kullanılan ucu çengelli değnek. [*Ing.* Javelin; *Fr.* Javelot]. § ❸ *müz.* Türk mehter musikisinde kullanılan bir usul vurma sazı, § ❹ İnsanı top gibi yuvarlayan hayat şartları, kader, Allah'ın ezeldeki takdiri.

çevik, s. < *çapmak* < *çepmek* < *çepük* > *çâbük. (Canlılar hk.)* Kolaylık ve çabuklukla davranan. [*Ing.* Agile, quick, nimble; *Fr.* Agile, leste, vif,-ive].

☆ *Yak. anl.* çabuk, hareketli ,atik, tetik,

çalâk, kıvrak, oynak, cevval, kurtlu, kurtlu peynir gibi).
☆ *Karş.* **sakin, durgun.**
~ **jibon,** *zool.* ◘ **Jibon.**
~ **kurbağa,** *zool.* ◘ **Kurbağa.**
~ **kuvvetler,** *ask.* Hareket ve manevra yeteneği ile vurucu gücü yüksek nitelikte olan zırhlı ve motorlu birliklerden özel olarak meydana getirilen gruplar.

çevikleşmek, nsz. f. Çevik hale gelmek.

çeviklik,-ği i. § ● Çevik olma hali veya çevikçe davranış [*Ing.* Nimbleness, agility, quickness, liveliness, activity, briskness; *Fr.* Agilité, promptitude, vivacité, souplesse]. § ● *müz.* Kıvrak, atik hareketlere karşı ses veya elin kazanmış olduğu cerbeze melekesi.

çevirebilmek, f. § ● Çevirme gücünde olmak. § ● Idare edebilmek.

çeviren katman, *astr.* Güneşin renkyuvarı altında bulunduğu düşünülen az yoğun bir katman. [*Ing.* Reversing layer; *Fr.* Couche renversante].

çevirge* , i. < *çevmek.* Pişmekte olan yufkayı saç üzerinde çevirmek için kullanılan tahtadan yapılmış âlet.

çevirgeç*,-ci, i. < *çevirmek. fiz.* Bir devredeki elektrik akımını ters çevirmek *(elektriği yakmak veya söndürmek)* için kullanılan çevirgi *(düğme)* [*Ing.* Commutator, switch; *Fr.* Commutateur].

çevirgi*,-yi, i. < *çevirmek.* Kapı tokmağı, elektrik anahtarı gibi çevrilince herhangi bir işi görmeye yarayan parça.

çeviri*, i. < *çevirmek.* (a) Bir dilden ötekine çevirme; (b) Çevirme eyleminin sonucu olarak başka dile çevrilmiş eser. [*Osm.* Tercüme; *ing.* ve *Fr.* Traduction].

çevirici, i. § ● Çeviren. [*Osm.* Müdevvir; *Lat.* ve *Ing. Rotator; Fr.* Rotateur]. § ● *tiy.* ve *ed.* Çeviri işini yapan kimse: *Türkiye'deki ceviriciler başarılıdır.* [*Osm.* Mütercim; *Ing.* Translator; *Fr.* Traducteur,-trice]. § ● Otomatik çeviri makinelerinde olduğu gibi, çıkış sinyali ile giriş sinyali arasında cebirsel bir bağıntı yerine, bir karşıtlık kuralı bulunan makine. [*Ing.* Converter; *Fr.* Convertisseur]. § ● *telekom.* Bir telemprimörde verici cihaz. § ● *(geniş anlamda)* Bir kod aracılığıyle verilen bilgilerin çevirisini yapan bütün sinyal cihazları.

çevirim*, i. < *çevirmek. sin.* Sinema filmi elde etmek üzere alıcının çalıştırılması, duyarkatın üzerinde gizli görüntülerin belirmesi. [*Ing.* Filming, shooting; *Fr.* Tournage, prise de vues]. ◉ **dışarıda** ~ *sin.* ◘ **Dışarıda.**
~ **günü,** *sin.* Çevirimin yer aldığı gün. [*Ing.* Shooting day; *Fr.* Journée de prise de vues].
~ **sayısı,** *sin.* Herhangi bir çekimin kaçıncı kez çevrildiğini belirtmek üzere çekim tahtasına yazılan sayı. [*Ing.* Take number; *Fr.* Numéro de la prise].
~ **senaryocusu,** *sin.* Çevirim senaryosunu hazırlayan kimse. [*Ing.* Continuity man; *Fr.* Découpeur].
~ **senaryosu,** *sin.* Senaryonun çevirime hazır durumdaki en son biçimi. [*Ing.* Shooting script; *Fr.* Découpage technique, découpage final, découpage, scénario découpé].
~ **süresi,** *sin.* Ilk çevirim gününden son çevirim gününe kadar geçen zaman. [*Ing.* Shooting period; *Fr.* Durée de prise de vues, durée de tournage].
~ **takımı,** *sin.* Bir filmi çevirmek üzere bir araya gelen teknikçiler, işçiler ve oyuncular topluluğu. [*Ing.* Film unit; *Fr.* Équipe de tournage].

çevirme, i. § ● Çevirmek eylemi. § ● Şişte, ateş üzerinde çevrilerek kebap edilmiş kuzu, oğlak gibi hayvanların etleri: *Kuzu çevirmesi.* [*Ing.* Lamp, etc, roasted on the spit; *Fr.* Viande rotie à la broche]. § ● *ask.* (a) Düşmanın uzak menzilli silâhlarının etkisi dışından dolaşarak yan ve gerilere düşmek için yapılan manevra; (b) Kuşatma, askerle sarma § ● *cimn.* Vücudun türlü bölümlerinde, eklemlerin verdiği imkân oranında bileşik eksende yapılan devinim türü. [*Ing.* Circling; *Fr.* Circumduction]. § ● *camc.* Çevirmelik cam kütlesi denen somunun bir kısmını burma işlemi. § ● *mutf.* Ziyafetlerde davetliye ikram edilen bütün bir koyunun şişte döndürülmesiyle yapılan kebap. § ● s. Çevrilmiş: *Fransızcadan çevirme bir eser.* ◉ **ayak** ~, *cimn.* ◘ **Ayak.** ◉ **bacak** ~, *cimn.* ◘ **Bacak.** ◉ **baş** ~, *cimn.* ◘ **Baş.** ◉ **ağ,** ~ *balıkç.* ◘ **Ağ.**
~ **kolu,** *den.* Dış yüzüne delikler açılmış ve pervane şaftına takılan daire biçiminde araç. [*Ing.* Crank; *Fr.* Manivelle].
~ **aynası,** *matb.* Çekilen resimlerin yönlerini değiştirmek için prizma yerine objektifin önüne takılan aynalı düzen. Gerek klişecilikte, gerek ofset ve çukur baskıda kalıpların doğru yönlü baskı yapmaları için bu çevirici ayna veya prizmaya ihtiyaç vardır. [*Ing.* Return-mirror; *Fr.* Miroir de retournement].

çevirmek(-i), f. § ● Döndürmek, bir şeye dönme hareketi yaptırmak: *Bir çarkı çevirmek, filim çevirmek.* [*Ing.* To turn, turn round; *Fr.* Tourner]. § ● Bir şeyin yönünü değiştirmek: alt üst etmek: *Kitabın yaprağını çevirmek arkasını çevirmek.* [*Ing.* To turn; *Fr.* Retourner, tourner]. § ● Geriye döndürmek, geri vermek. [*Osm.* Iade etmek]. § ● (-i,-le), Etrafını kuşatmak: *Bağı duvarla çevirmek. Kaleyi askerle çevirmek.* [*Osm.* Ihata etmek; *Ing.* To enclose, to surround; to shut in; *Fr.* Entourer, clôturer]. § ● Yönetmek: *Bir daireyi çevirmek, işleri iyi çevirmek.* [*Osm.* Idare etmek; *Ing.* To manage, keep, conduct; *Fr.* Diriger, administrer, mener]. § ● Bir giyeceği söküp iç yüzünü dışa getirmek: *Paltoyu çevirmek.* [*Ing.* To turn; *Fr.* Retourner]. § ● Değiştirmek: *Sözünü çevirdi.* [*Ing.* To change; *Fr.* Changer]. § ● Geri almak, bozmak: *Anlaşmayı çevirdi.* [*Osm.* Nakzetmek; *Ing.* To annul, quash]. § ● *(Hile, dolap, dalavere gibi dürüst olmayan davranışlar hk.)* Yapmak: *Bu meselede çevirdiklerini hep biliyorum.* [*Ing.* To commit, do, make; *Fr.* Faire, commettre]. § ● (-i,-e), Bir dilden başka bir dile aktarmak: *Çevirmek bir bakıma yeniden yazmaktan güçtür.* [*Osm.* Tercüme etmek: *Ing.* To translate; *Fr.* Traduire]. § ● Döndürerek, devindirmek: *Topaç çevirmek, Çember çevirmek, Makinanın kolunu çevirmek* § ● Yolundan alakoymak: *Arkadaş bizi çevirip evine götürdü:* § ● Geri göndermek; *Kendine yollanan parayı çevirmiş.* § ● Çevrilemek: *Sözü işine geldiği gibi çevirdi.* [*Osm.* Tevil etmek]. § ● (-i,-e), Şu veya bu hale getirmek: *Maskaraya çevirmek, paçavraya çevirmek.* § ● *sin.* (a) Sinema alıcı cihazıyle filim çekmek; (b) Operatörün bir sahneyi filme alması eylemi; (c) Filim çekimine katılmak. ◉ **çevir kazı yanmasın,** *h.d. dey.* Lâkırdıyı çevirmeye kalkışanlara alay veya saka yollu söylenir [*Ing.* Turn the goose on the spit so that it won't burn, change the subject (said ironically) in reaction to an evasive reply *Fr.* Signifie littéralement, tourne l'oie pour qu'elle ne brûle pas, et se dit à ceux qui disent le contraire de ce qu'il avaient dit un moment plus tôt]. ◉ **ağız** ~, Sepetlere kenar çekmek. ◉ **arka (sırt)** ~, *dey.* ◘ **Arka.** ◉ **başında (tepesinde) değirmen** ~, *dey.* Gürültü yaparak başını şişirmek. ◉ **(ortalığı) curcunaya** ~, *dey.* Çok gürültü yapmak. ◉ **çekip** ~, *dey* Yönetmek. [*Ing.* To manage a business, etc. to know how to deal with a person]. ◉ **dolap** ~, *dey.* Düzenbazlık yapmak [*Ing.* To be up to some mischief]. ◉ **duvar** ~ *inş.* ◘ **Duvar.** ◉ **paçavraya** ~, *dey.* Parişan etmek. ◉ **parmağında** ~, *dey.* ◘ **Parmak.** ◉ **soyup soğana** ~, *dey.* Hiçbir şey bırakmamacasına çalmak. ◉ **yüz (dirsek)** ~, *dey.* Eski ilgiyi göstermemek, itibar etmemek. [*Ing.* To be estrangled, to turn away from; *Fr.* Faire grise mine à qn, se détourner de qn., tourner le dos à qn.].

çevirmen*, i. < *çevirmek.* Bir yazıyı bir dilden başka bir dile çeviren kimse. [*Osm.* Mütercim; *Ing.* Translator; *Fr.* Traducteur].

çevirtl, i. Bir şeyin kenarına çerçeve ve pervaz gibi yapılan kısım. Bir halının etrafındaki kenar suyu. [*Fr.* Bordure, enclos].

çevirtmek(-l,-e), f. Çevirmek işini yaptırmak. [*Ing.* To make turn rotate or spin, to let translate (into), to let encircle, surround or anciose; *Fr.* Faire retourner, faire traduire]

çevkân, i. § ● At üstünde oynanan cirit oyunlarında çomak veya topa vurarak onu çevirmeğe yarayan ucu eğri değnek. [*Ing.* Polo, polo-stick; *Fr.* Javelot, masse]. § ● Yeniçeri mehterhane takımlarında kullanılan çatal başlı ve etrafı zincir ve çıngıraklarla donatılmış uzun saplı âletler olup, fasıl yapılırken bunlar usule göre sağa sola ve aşağıya yukarıya sallanarak çıngırak sesleri çıkartılırdı. § ● Eskiden saray iç oğlanlarının ellerinde taşıdıkları uzun değnekler.

çevre, i. < *çevirmek.* § ● *mat.* Bir şeyin kenarlarının meydana getirdiği kapalı çizgi: *Bu şehrin çevresi on beş kilometredir* [*Osm.* Muhit, medar; *Ing.* Circumference, circuit; *Fr.* Périmètre, contour, périphérie]. § ● Bir şeyi kuşatan yakın yerler: *Şehrin çevresinde bağlar bahçeler var.* [*Osm.* Civar, etraf, havali; *Ing.* Surroundings, neighbouring *Fr.* Alentours, environs, banlieue] ☆ *Eşanl.* yöre. § ● Etrafı çevrilip oya veya nakışla süslenmiş tülbentten yemeni: *Sırmalı çevre.* § ● *fels.* Etrafımızı çeviren maddî, manevî yer. [*Ing.* Medium; *Fr.* Milieu] § ● *biy.* Bireyin içinde yaşadığı *varlığın içinde oluştuğu)* ortam. [*Osm,* Muhit; *Ing.* Environment; *Fr.* Milieu]. § ● Sırma işlemeli mendil. § ● *mec.* Aynı konu ile ilgili bulunan kimselerin topu: *Siyasal çevreler.* § ● (a) *psik.* ve *sosy.* Bireye, kabul edebileceği uyaranlar yoluyle etki yapan bütün eşya, kuvvet ve şartlara verilen genel ad; (b) Organizmayı içinden veya dışından uyaran her şeye topluca verilen ad; (c) Bir bireyin veya bir zümrenin biyolojik, sosyal veya kültürel hayatını etkileyen faktörlerin bütünü. [*Ing.* Sphere, circle; *Fr.* Milieu] § ● *zool.* Bir organizma veya organizmanın bir parçası üzerine etki yapan dış etkenler topluluğu. [*Osm.* Muhit; *Ing.* Environment; *Fr.* Milieu] § ● *mat.* Düzlem üzerindeki bir şekli sınırlayan çizgi, sınır § ● *işl.* Kare biçiminde, kenarları oyalı veya işlemeli, nakışlarla süslenmiş örtü § ● *bot.* Flahault'a göre, bahçe bitkilerinin pek seyrek bulunduğu coğrafî alan. *(Kesimin daha küçüğü)* ◉ **buzul** ~ **sı,** *coğr.* ◘ Buzul ◉ **dış** ~, *dilb.* Belli bir cümlenin içinde yer aldığı tabiî, sosyal ve kültürel şartların bütünü. ◉ **çokgensel** ~, *mat.* ◘ Çokgensel. ◉ **daire** ~ **si,** *mat.* ◘ **Daire.** ◉ **göğüs** ~ **sı,** *anat.* Göğüs kafesinin en geniş çemberi.
~ **alanı,** *opt.* Bir optik araçta, aydınlanmanın en zayıf olduğu alanın en son sınırı.
~ **bilimi,** *zool.* ve *bot.* Biyolojinin, organizmaların kendi aralarında ve çevreleriyle olan karşılıklı ilişkilerini inceleyen bir dalı. [*Ing.* Ecology; *Fr.* écologie].
☆ *Eşanl.* **ekoloji.**
~ **çatlağı,** *ağ. iş.* Tomrukta yıl halkaları yönünde gelişen çevresel çatlama.
~ **çizgisi,** *res.* Bir cismin şeklini sınırlayan ve gösteren dış çizgisi olup o cismin durum ve görünüşüne göre değişir, yani o cismin arkasında bir mum yakılırsa düşey bir yüzey üzerine düşen gölgesi etrafına kalın bir kalem yürütülerek elde edilen şekil onun çevre çizgisini meydana getirir. [*Ing.* Outline; *Fr.* Contour].
~ **eten düzeni,** *bot.* ◘ **Paryetal plasentalanma.**
~ **gezileri,** *eğt.* Incelenen belli bir ünite veya aktüel problemle doğrudan doğruya ilgili olarak yapılan geziler.
~ **halleri,** *sosy.* ve *psik.* Çatışma halinde bulunan iki kültürün arasında bulanık bir durumda kalan bir kimsenin ruh hali. [*Ing.* Marginal state; *Fr.* États marginaux].
~ **havası,** *res.* Bir tablodaki şekilleri kuşatan hava olup o şekillerin çevre çizgilerini tatlılaştırır ve sertliklerini giderir. [*Osm.* Havay-ı muhat; *Fr.* Enveloppe].
~ **kası*,** *anat.* ◘ **Kas.**
~ **kaynakları,** *eğt.* Bir çevrede, eğitsel değerler taşıyan ve okulun faydalanabileceği uzaklıkta ve durumda bulunan müze, tiyatro, mahkeme, kütüphane, fabrika, park, spor alanı gibi yerlerle önemli kurum ve kişiler.

~ **kesme,** Safiha ve tabaka halindeki bir kartonu, ince bir tahta veya madenî levhayı çeşitli şekillerde ve profil halinde kesip çıkarmak. [*Osm.* Kat; *Ing.* Cutting out; *Fr.* Découpage].

~ **kesmek,** İnce düz bir levhanın üstüne çizilen çizgilerden yürüyerek kesme suretiyle şekilli parçalar meydana getirmek. [*Osm.* Kat etmek; *Ing.* To cut out; *Fr.* Découper].

~ **oyunu,** *tiy.* Belli bir kişiye, öbeğe, öyküye ilgiyi çekmeden, hayatın geniş bir görünüşünü veya dönemini gösteren oyun türü.

~ **tiyetrosu,** *tiy.* Seyircilerin ortada bulundukları, oyun yerlerinin de seyircilerin etrafında dolandığı bir oyun biçimi.

~ **yan,** Dört bir yan. [*Ing.* Around; *Fr.* Alentours].

~ **yol,** Bir binanın etrafını fırdolayı dolaşan yol. [*Ing.* Circular railway; *Fr.* Peridrome].

çevre.açı*, b.i. ◘ Açı.

çevre.bilim*, b.i. ◘ Çevre bilimi.

çevre.bilimsel*, b.s. Çevrebilimle ilgili. [*Ing.* Ecological; *Fr.* Écologique].

☆ *Eşanl.* **ekolojik.**

çevrecilik*,-ği, i. *psik.* İklim, coğrafî çevre ve toprağın insan üzerine yaptığı etkileri ele alarak bunları sosyal olayların açıklanmasında kullanma eğilimi gösteren bir görüş.

çevre.çekme, b.i. *ağ. iş.* Silindir biçimindeki ağaçta çevresel yönde küçülme oranı. Yıl halkaları boyunca oluşan küçülme.

çevredalız, i. *mim.* Roman ve gotik kiliselerinde koro ve apsis'in çevresini dolanan dalız. [*Lat. Deambulatorium; Ing.* Ambulatory; *Fr.* Déambulatoire].

çevredar, i. Bir çevre meydana getiren şeylerin herbiri.

çevre.görünüş, b.i. *res.* İnsanın bulunduğu bir noktada başını **sağa ve sola** çevirmek suretiyle gözlerin kavradığı geniş manzara. [*Osm.* Manzara-i umumiye; *Ing.* ve *Fr.* Panorama].

çevrek.-ği, i. *mim.* Barok ve Rokoko üslûplarındaki bezemelerde çok kullanılan kıvrılmış bir dal şeklinde çöreklenmiş dolama yaprak ve çiçek şekilleri.

çevre kirpikliler, b.ç.i. *zool.* Bir hücreli hayvanlardan Kirpikliler *(Ciliata)* sınıfının, Özkirpikliler *(Eucilliata)* alt sınıfına giren bir takımı. Yalnız ağız alanı çevresinde ve bazen vücudun geri bölgesinde çember gibi sıralanmış kirpikler vardır. Çan hayvanı *(Vorticella)* iyi bilinen cinsidir. [*Lat. Peritricha; Ing.* Peritrichs; *Fr.* Péritrichs].

çevresel*, s. § ● Çevre ile ilgili. [*Osm.* Muhitî; *Ing.* Peripheral, peripheric; *Fr.* Périphérique] § ❷ *mat.* Daire hattına ait, dairesel. [*Osm.* Dairevî; *Ing.* Circular; *Fr.* Circulaire]. § ● *bot.* Bir sürgün üzerinde ikiden fazla tomurcuğun aynı seviyede bulunuşuna denir. ◘ Dairesel.

~ **yaprak,** *bot.* ◘ Yaprak.

~ ~ **dizilişi,** *bot.* ◘ Dairesel yaprak dizilişi.

çevreleme, i. § ● *mat.* Çevre yarı çapının doğrulukla tayin edilebilmesi için dairesel bir merceğin cevresinin yontularak düzeltilmesi § ❷ *ağ. iş.* Tomruğun baş kenarının balta ile yontularak çevresel pahlandırılması.

çevrelemek(-l), f. § ● Etrafını sarmak, kuşatmak, çevirmek, içine almak. [*Osm.* İhata etmek; *Ing.* To encercle; enclose, surround, shut in; *Fr.* Cerner, entourer, encercler]. § ❷ Bir şeye özgü *(has, mahsus)* kılmak [*Osm.* Tahsis etmek, hesretmek]. § ● Bir kanunun sınırlarını çizmek, kısıtlamak. [*Osm.* Tahdit etmek; *Ing.* To limit; *Fr.* Limiter]. § ❸ *san.* Bir desende, bir yağlıboya resimde «kontur» denilen çevre çizgisini belirtmek daha kesin olarak değerlendirmek.

çevrelenmek, nsz. f. Kuşatılmak, sarılmak, sınır içine alınmak. [*Osm.* İhata, tahdit edilmek; *Ing.* To be encircled or surrounded].

çevrelik.-ği, i. *inş.* Mimarlıkta, dülgerlikte, ince marangozlukta kullanılan bütün kenar parçaları.

çevrem*, i. < *çevirmek. bot.* Bitkinin ana ekseninde, aynı düğümden çıkan dalların tümü.

çevremli, s. *bot.* ◘ Çevrel (yaprak).

çevren*, i. < çevirmek. astr. Yeryüzündeki herhangi bir noktanın çekülüne dik bulunan sonsuz düzlem. Engin denizde, geniş bir ovada, dağın doruğunda bulunan bir kimsenin çevresine bakarak gördüğü, gök ile yerin birleşir gibi görünen çemberimsi bölümü. Yeryüzündeki herhangi bir noktanın çekül doğrultusuna dik olan düzlem. [*Osm.* Ufuk; *Ing.* ve *Fr.* Horizon] ☆ *Eşanl.* **göz erimi** ◉ **görünen** ~, *astr.* Düz arazide veya açık denizde gökle yerin birleşir gibi göründüğü çember. [*Osm.* Ufku mer'i].

~ **çizgisi,** *res.* Gözümüzün düzeyinde çevrenin meydana getirdiği yatay çizgi. [*Ing.* Horizontal line; *Fr.* Ligne horizontale].

çevresel*, s. Çevreyle ilgili. [*Osm.* Muhitî; *Ing.* Peripheral, marginal; *Fr.* Périphérique].

~ **çeper,** *bot.* Embriyonu saran ve içinde saklayan zar.

~ **çukur,** *jeom.* ◘ Çukur.

~ **döküntü,** *jeom.* ◘ Çöküntü.

~ **eğilimli,** *jeom.* Dik antiklinal kıvrımın sonuçlanmasına verilen ad; Eksenine paralel olarak izlendiğinde bu kıvrımın rezesi toprak altında ansızın kaybolur.

~ **embriyon,** *bot.* Uzunluğu tohumun uzunluğunu aşan, halka biçiminde embriyon.

~ **sinir sistemi,** *anat.* ve *psik.* Santral sinir sisteminin kafatası içinde kalan kısmından çıkan 12 çift, omurilikten çıkan 31 çift sinirden ibaret sinir sistemi.

çevre.söz*, b.i. *ed.* Kısa bir şekilde ifade edilecek sözü dolaylı olarak anlatma tarzı. [*Ing.* Periphrase; *Fr.* Périphrase].

☆ *Eşanl.* **dolaylama.**

çevre.teker*, b.i. *bot.* Bir çenekli bitkilerde, merkezî silindirin en dış bölümünü oluşturan, ve hem bölünme yeteneğinde olan hem de yankökleri veren hücre tabakası. [*Osm.* Daire-i muhitiye; *Ing.* Pericycle; *Fr.* Péricycle].

☆ *Eşanl.* **perisikl, perikambiyum.**

çevri*, i. < *çevirmek.* § ● *mec.* Bir söz veya eyleme, bir yol bularak kendi, yararına uyacak biçimde anlam verme. [*Osm.* Tevil; *Ing.* Subterfuge, put-off; *Fr.* Faux-fuyant] § ❷ *coğr.* Karşılıklı iki akıntının kesiştiği yerde meydana gelen çevrinti: *Hava çevrisi, Su çevrisi.* [*Osm.* Girdap; *Ing.* Whirlpool; *Fr.* Tourbillon, remous].

çevrik s. < *çevirmek* § ● Çevrilmiş, döndürülmüş [*Ing.* Turned, turned around; *Fr.* Retourné]. ☆ *Eşanl.* dönük. § ❷ Etrafı kapatılmış. [*Ing.* Surrounded, enclosed; *Fr.* Entouré, environné, retourne]. § ● i. Girdap veya hortum gibi dönen şey. [*Ing.* Whirlwind, whirlpool, waterspout; *Fr.* Ceint].

çevrik.tepe, b.i. *coğr.* Menderes çizerek akan ırmaklar boyunda üç, veya dört yanı akarsu yatağı ile çevrili tepe. [*Ing.* Severed spur; *Fr.* Eperon sectionné].

çevrilebilir, s. *müz.* Bir eserin içinde yer alan parçalardan biri *(veya bir melodi çizgisi)* başka bir parça *(veya melodi çizgisi)* ile birleşir ve bu yolla sesler yer değiştirirse *(alt ses üste, üst ses alta geçerse),* bu parça veya melodi çizgi için *çevrilebilir* denir.

çevrilemek*(-i), f. Çevriye uğratmak. [*Osm.* Tevil etmek; *Ing.* To evade, to mislead, to explain away, to draw advantage].

çevrilgen, i. *müz.* İki haddi çevrilince yine iyi bir aralık meydana getiren aralık. [*Ing.* Reversible; *Fr.* Renversable].

çevrili. ◘ Çevrik.

çevrilim*, i. Bir gaz kitlesinin tedricen bir sıra başkalaşmaya uğraması. [*Osm.* İstihale; *Ing.* ve *Fr.* Cycle].

çevrilme, i. Çevrilmek eylemi. ◉ **dışa** ~, *patol.* ◘ Dış.

çevrilmek(-ğ), nsz. f. § ● Döndürülmek. çevirmek işine konu olmak. [*Ing.* To be turned or rotated, to revolve, to be spinned; *Fr.* Être tourné, entourné] § ● Kendini çevirmek § ❸ Tercüme edilmek [*Ing.* To be translated *Fr.* Être traduit] § ● Etrafı sarılmak, kapatılmak § ❺ Yönelmek, bir tarafa doğrulmak § ● Asker tarafından kuşatılmak. [*Ing.* To be encircled or surrounded; *Fr.* Être cerné, encerclé] § ● Değiştirilmek. [*Ing.* To be changed, converted; *Fr.* Être changé, converté].

çevrilti, i. < *çevrilmek.* Çevrilen yer: *Suyun çevriltisi.*

çevrim*, i. < *çevirmek.* § ● *fiz.* Bir şeyin, düzenli bir şekilde *(sonunda ilk durumuna dönmek şartı ile)* uğradığı değişmeler toplamı [*Osm.* Devir, devre; *Ing.* ve *Fr.* Cycle] § ❷ *müz.* Bir aralığın çevrilmesi üst notasının kalına alınması veya alt notasının inceye çıkarılması demektir. [*Ing.* Inversion; *Fr.* Renversement] § ❸ *astr.* Çoğalan bir değişkenin art arda gelen minimumlar veya maksimumlar aralıkları ve bu aralıklardaki değişme biçimleri özdeş değilse bu olayın dönümünden söz edilemez. Onun yerine art arda gelen her minimum veya maksimum çifti arasındaki değişim bir çevrim olur. Sözgelişi, güneş lekeleri sayısı tekrarlı olarak azalır, çoğalır. Bir tarihte gözlenen leke sayısı sıfır iken bir süre sonra bu sayı artar, en büyük değeri alır ve sonra tekrar sıfır olur. Böylece bir çevrim tamamlanmıştır; ondan sonra ikinci çevrim başlar, başka hızda ve değerlerde çoğalır, yeniden sıfıra iner. Bu da ikinci çevrimdir. Güneş leke çevrimlerinin süresi 9 ile 13 yıl arasında değişir. [*Osm.* Devre; *Ing.* ve *Fr.* Cycle] § ❹ *ask.* Kendi aralarında aynı dalga üzerinde çalışacak şekilde ayarlanmış radyo postaları. § ❺ *fiz.* (a) Bir başlangıç durumundan itibaren birtakım değişmelere uğradıktan sonra, yeniden ilk durumuna dönen bir sistemin gösterdiği dönüşümlerin tümü; (b) İki veya dört zamanlı bir motorun devri; (c) Saniyede 1 salınım yapan bir titreşim kaynağının frekansı § ❻ *kim.* Çevrimsel seriden organik bileşiklerin moleküllerinde bulunan kapalı karbon halkası. § ❼ *sin.* Bir resmi filme alma işlemi. Filim çevirme § ● En son etkinin birinciyi etkilediği etkiler dizisi ◉ **deneysel yöntem** ~ **i,** *mant.* Bilimsel akıl yürütmenin çeşitli anlarının, birbirini takip etmesine verilen ad ◉ **hava ordusu** ~ **i,** *ask.* Hava ordusu haberleşme servislerinin, sivil telekomünikasyon ve haberleşme kesimleriyle teşkilâtlanmasına verilen ad ◉ **proton** ~ **i,** *nükl.* Protonların ergimesine dayanan termonükleer tepkimelerin türü ◉ **tersinir** ~, *fiz.* Her an ters yönde aynı şekilde çizilebilen çevrim ◉ **yaprak** ~ **i,** *bot.* Bir bitkinin sapında başlangıç olarak alınan herhangi bir yapraktan başlanarak sapın çevresini dolanıp ilk yaprağın tam üstüne gelinceye kadar art arda rastlanılan ve tek tek dizili bulunan yaprakların tümü.

~ **roman,** *ed.* Bir şahsın, bir ailenin, bir toplumun veya bir neslin çeşitli tiplerinin başından geçen olayları birçok ciltte anlatmak suretiyle yazılan roman.

çevrimli, s. § ● İşi iyi çekip çeviren, becerikli. § ● *müz.* Çevrime tabi tutulmuş. [*Ing.* Inverted; *Fr.* Renversé].

☆ *Yak. anl.* **hünerli, işini bilir.**

☆ *Karş.* **çevrimsiz, idaresiz, becerikâsiz, hünersiz.**

çevrimsel*, s. *kim.* Çevrimle ilgili veya çevrim şeklinde olan. [*Osm.* Devrî; *Ing.* Cyclic; *Fr.* Cyclique].

~ **değişim,** *istat.* ◘ Değişim.

~ **devim kuramı,** *fels.* Alman düşünürü Oswald Spengler'in gelişmeyi yadsıyan ve geriye dönüşü savunan kuramı. [*Osm.* Devrî-hareket nazariyesi; *Ing.* Cyclic theory; *Fr.* Theorie cyclique].

~ **eğri,** *mat.* Darboux'nun, ikinci dereceden herhangi bir yüzeyi bir küreyle kesmek suretiyle elde edilen dördüncü basamaktan eğrilere verilen ad.

~ **grup,** *mat.* En az iki elemanı birbiriyle çakışan monogen grup.

~ **seri,** *kim.* Asiklik *(çevrimsiz)* seriye karşılık, molekülünde en az bir kapak halka bulunan organik bileşiklerin tümü.

çevrimsiz*, s. ◘ **Asiklik .**

çevrinme*, i. *sin.* Alıcı *(kemera)* nın, dikey ekseni çevresindeki 360° lik dönüşünden herhangi birini yapması. [*Ing.* Panoramic tilt, pan shot, panning shot, pan; *Fr.* Panoramique, panoramique horizontal]. ◉ **dikey** ~, *sin.* ◘ **Dikey.**

~ **görünüş,** *res.* Bir nokta çevresinde 360 derece dönüldüğünde görülen çevre görünüşünün tümü.

~ **resmi**, *res.* Çevrinme görünüşü veren yatay uzun resim. [*Ing.* ve *Fr.* Panorama].

çevrinmek, nsz. f. < *çevirmek*. Bir şeyin etrafında saygı ve tapınçla dolaşmak. [*Osm.* Tavaf etmek; *Ing.* Circumambulate; *Fr.* Faire le tour de *(qch)*. marcher autour de *(qch)*]

çevrinti, s. < *çevirmek*. § ❶ Bir şeyin kendi ekseni etrafında durmadan dönmesi, çark gibi dönme § ❷ Su çevrisi § ❸ *h.d.* Tahıl, karışık tahıl.

çevrintili, s. § ❶ *(Su, rüzgâr v.b. hk.)* Devamlı dönen [*Ing.* Having whirling wind, dust, water, etc]. § ❷ *mek.* (a) Bir çevrinti veya çevrintiler topluluğu akışı niteliğini gösteren; (b) Çevrintilerin meydana geldiği kuşak veya bölge § ❸ *fiz.* Esnek bir ortamda, ortamın elemanlarını hacim değişmesine uğratmadan, biçim değişimi meydana getiren bir dalga için kullanılır.

çevritª**,-ti**, i. < *çevirmek* § ❶ Bir binanın etrafına fırdolayı yapılan sütun veya direklerle tutturulmuş üstü örtülü gezinti yolu. [*Ing.* Peridrome; *Fr.* Péridrome, clôture]. § ❷ *san.* Bir desende, yağlıboya bir resimde, biçimleri birbirinden ayıran çizginin *(kontur'un)* iyice belirtilmesi.

çevri.yazı, b.i. *gram.* Bir metnin okunuşunu göstermek üzere kullanılan yazı düzeni. [*Ing.* ve *Fr.* Transcription].

☆ *Eşanl.* **transkripsiyon, sesçil yazı.**

çeyiz, i. *Osm.* < *Ar. cihāz. sosy.* § ❶ Gelin için hazırlanan her türlü eşya. [*Ing.* Trousseau]. § ❷ Evlenmek için kız tarafının vermek zorunda olduğu eşya, bazen para. Hıristiyanlarda kız tarafı drahoma diye belirli bir para verdiği halde Müslümanlarda erkek tarafı para, kız tarafı ev eşyası verir. [*Osm.* Cihaz; *Ing.* ve *Fr.* Dot].

~ **alayı**, Gelinin çeyizi güvey evine giderken yapılan alay. [*Ing.* Procession carrying a bride's trousseau in state to her husband's house].

~ **çemen**, *dey.* Eksiksiz ve mükemmel çeyiz. [*Ing.* Complere trousseau].

~ **halayığı**, *tar.* Geline anası babası tarafından verilen halayık. [*Ing.* Slave girl given to a bride as part of her dowry].

~ **katırı**, *dey.* § ❶ Çeyiz eşyası yükletilmiş çok süslü katır § ❷ *mec.* Aşırı ve aykırı süslü kimse.

çeyizlemek(-i), f. Evlenecek kıza çeyiz yapıp vermek. [*Ing.* To portion, to endow; *Fr.* Doter].

çeyizlenmek, nsz. f. Çeyizli hale gelmek veya getirilmek. [*Ing.* To be furnished with trousseau].

çeyizli, s. Çeyizi olan. [*Ing.* Having (rich) trousseau].

çeyizlik,-ği, s. ve i. Çeyiz için hazırlanan *(eşya)*. [*Ing.* Special or intended for the trousseau, bridal].

çeymel, i. Cirit oyunlarında topa vurmak için kullanılan ucu budaklı ve eğrice değnek.

çeyrek,-ği, i. *Osm.* < *Fars. çār-yek.* § ❶ Dörtte bir. [*Ing.* Quarter; *Fr.* Un quart]. § ❷ On beş dakikalık zaman, bir saatin dörtte biri: *Oraya bir çeyrekte gidilir.* [*Ing.* Quarter of an hour; *Fr.* Quart d'heure]. § ❸ Eskiden yirmi kuruş değerinde olan ve «mecidiye» denen gümüş paraya denirdi. Şimdi beş kuruş anlamına gelir § ❹ *kıyf.* Bir giyeceğin beden ve eteğini meydana getiren başlıca dört parçadan her biri § ❺ *metrol.* (a) Temel birimin dörtte biri değerindeki çeşitli ölçülere verilen ad; (b) Anglosakson ülkelerinde kullanılan ölçü birimi.

~ **ses**, *müz.* Eski Yunanlılarda ıskala aralıklarını ölçmeye yarayan müzik birimi; bir ton ağırlığının dörtte biridir. [*Ing.* Quarter ton; *Fr.* Quart de ton].

~ **son**, *sp. (Boks'ta)* Yarı sona kalacak dört takımı belli eden karşılaşmalar. [*Ing.* Semifinal].

~ **tonoz**, *mim.* Sivri çapraz tonozlarda tonozun dört parçasından biri. [*Fr.* Quartier de voûte].

çeyrekçi, i. *tar.* Pazar yerlerinde, mahalle aralarında sırığa takarak et satan gezginci kasap. [*Ing.* Itinerant butcher].

çeyreklemek(-i), f. *h.d.* Süt çocuklarının kollarını ve bacaklarını çaprazlayarak vücutlarına idman yaptırmak. [*Ing.* To bend and stretch the limbs *(of a baby, in exercising movements)*].

çıban, i. *esk. T. çıpkan.* Vücudun herhangi bir yerinde beliren irin yığını olup, çoğu deride şişkinlik, kızartı, ağrı ve ısı ile kendini gösterir. [*Ing.* Abcess, button; *Fr.* Abces, bouton] ◉ **halep veya şark ~ı**, *patol.* Doğu ülkelerinde insanların yüzünde ve kimi kollarında çıkan, bir yıldan çok süren, iyi olunca genişçe, çukur ve kenarları dişli bir iz bırakan çıban ◉ **sıcak ~**, *patol.* Dahi denen bu hastalığın sivilce, kan çıbanı, göydergi, şirpençe gibi boy boy çeşitleri vardır. Ağrısız, kızartısız ve ateşsiz olup yalnız şişkinlikle kendini gösteren çıbana soğuk çıban adı verilir.

~ **ağırşağı**, *tıp.* Çıbanın şişkin ve kızarmış olan kısmı. [*Ing.* The sore and swollen part of a boil].

~ **başı**, *patol.* § ❶ Çıbanın kendiliğinden açılmaya yüz tutan noktası. [*Ing.* Head of a boil or pustule] § ❷ *mec.* Kurcalanırsa kötü durumlar çıkacak olan iş. [*Ing.* A delicate matter].

~ *(çıbanın)* **başı** *(başını)* **kopartmak**, *dey.* Ciddî bir meselenen doğmasına yol açmak. [*Ing.* To bring matters to a head].

~ **işlemek**, *tıp.* Çıbanın irin akıtması eylemi. [*Ing.* To suppurate; *Fr.* Suppurer].

çıdam, i. Sabır. [*Osm.* Tahammül; *Ing.* ve *Fr.* Patience].

çıdamak(-e), f. Sabretmek, dayanmak. [*Osm.* Tahammül etmek; *Ing.* To support, bear, tolerate; *Fr.* Patienter, supporter].

çıdamlı, s. Sabırlı, dayanıklı.

çıfıt, i. *Ar. yehūd* > *Fars. cehūd.* «*Yahudi*» demek ise de hakaret için kullanılır: *Ulan çıfıt ağzını topla yırtarım!.* [*Ing.* Jew; *Fr.* Juifs].

~ **alacası**, *bot.* Tütün yapraklarında beyaz veya açık kül renginde ölmüş dokulardan ibaret, kesin olarak hudutlanmış yuvarlak veya uzunca lekeler halinde görülen ve sebebi iyice bilinmeyen bir hastalık.

~ **çarşısı (gibi)**, *dey.* Karma karışık ve içinde türlü şeyler bulunan yer. [*Ing.* A place in a very confused state, messy place]

~ **orucu**, *dey.* Uzun sürmeyen şeyler için söylenir. [*Ing.* A long drawn-out affair].

çıfıtlık,-ğı, i. § ❶ Yahudilik. [*Ing.* The quality of a jew]. § ❷ *mec.* Hilecilik, dalavercilik, kandırmacılık, düzenbazlık. [*Ing.* Trickery; *Fr.* Tromperie, fourberie, tricherie].

çığ, i. *esk. T. çığmak.* § ❶ *jeol.* Dağdan yuvarlanan ve yuvarlandıkça büyüyen kar kümesi. [*Ing.* Avalanche, snow-slip; *Fr.* Avalanche]. § ❷ Kamış v.b.'den yapılma yüksek çit. [*Ing.* High hedge; *Fr.* Haie élevée]. § ❸ *h.d.* Bölme veya paravana gibi göz engeli; çadır bölmesi. § ❹ Gürültü, yaygara. [*Ing.* Noise; *Fr.* Bruit, tapage].

~ **noktası**, *hava.* Doymuş buhar basıncının havada mevcut buhar basıncına eşit olduğu nokta. [*Ing.* Dew point; *Fr.* Point de rosée].

~ **noktası sıcaklığı**, *hava.* Doymuş buhar basıncının havada mevcut buhar basıncına eşit olduğu sıcaklık. [*Ing.* Dew point temperature; *Fr.* Température de point de rosée]

~ **yolu**, *coğr.* Çığların düzenli olarak geçtikleri yol, yamacın bir vâdi şeklinde kazılmasıyle meydana gelir. [*Fr.* Couloir d'avalanche].

çığa, i. § ❶ ◘ **Çığa balığı** § ❷ Horoz, cennet kuşu gibi bazı kuşların kuyruğundaki tüylerden en uzun ve gösterişlisi.

~ **balığı**, *zool.* Mersin-balıkları *(Chondrostei)* takımının, Mersin-balığıgiller *(Acipenceridae)* familyasından bir balık türü. Boyu en fazla 1 m. olur. Eti çok lezzetlidir. Yumurtasından en nefis havyar yapılır. Kuzey Avrupa ve Asya'nın tatlı ve tuzlu sularında yaşar. [*Lat. Acipenser ruthenus; Ing.* Sterlet; *Fr.* Sterlet, esturgeon].

☆ *Eşanl.* **çuka.**

~ **teli**, Çığa yapmada kullanılan tel, iplik veya küçük kanat.

çığal, i. *mah.* Horoz, cennet kuşu gibi bazı kuşların kuyruklarındaki en uzun ve gösterişli tüy.

çığalanmak, nsz. f. *(Atın kuyruğu)* horoz kuyruğu gibi dikilmek.

çığıltı, i. *yans.* < *çığıl.* § ❶ Karışık hayvan sesleri, hayvan gürültüsü § ❷ Gürültü, karmakarışık sesler. [*Ing.* Noise; *Fr.* Bruit].

çığır, i. *esk. T.* § ❶ Çığın yuvarlanırken açtığı yol, çığ izi. [*Ing.* Avalanche trace; *Fr.* Sillon d'avalanche] § ❷ Kar üzerinde tarla içinde, veya dağ yamacında açılan iz halindeki yol, patika. [*Ing.* Track, foot-path; *Fr.* Sentier] § ❸ *mec.* Başkalarının da uyabileceği yeni bir tarz, üslûp, yol. [*Ing.* Method, way, from; *Fr.* Méthode, forme, chemin]. ◉ ~ **ından çıkmak**, *dey.* Doğru ve uygun yolundan ayrılmak. [*Osm.* Intizamını kaybetmek; *Ing.* To deviate; *Fr.* Dévier].

~ **açmak**, *dey.* Başkalarının da izleyeceği yeni bir tarzı başlatmak veya yol açmak. [*Ing.* To open a new road, to start a new method; *Fr.* Frayer la voie à qn].

~ **dallanması**, *coğr.* Bir akarsuyun, deltada olduğu gibi veya bir buzulun dağda buzul dönemleri sırasında bir daha birleşmeyen dallara ayrılması.

çığırgan, i. § ❶ Çağırıcı, çağıran kimse § ❷ *zool.* Başka kuşları çekmek için yetiştirilmiş, avcı kuşu. [*Ing.* Decoy(-bird); *Fr* Oiseau de leurre].

☆ *Eşanl.* **çağırtkan, pırlak, mostra, çığırtkan.**

çığırmak, nsz. f. *yans.* < *çıık.* > *çıkırmak. h.d.* Çağırmak, bağırmak.

çığırtı, i. Çığırma, bağırma sesleri; çığrışma sesleri.

çığırtkan, i. < *çığırmak* veya *çağırmak* § ❶ *avc.* Ötüşü ile kendi cinsinden kuşları topladığı için kuş avlayanların kullandıkarı kuş. [*Osm.* Mübre; *Ing.* Decoy (-bird); *Fr.* Chanterelle oiseau de leurre]. ☆ *Eşanl.* **çağırtkan** § ❷ Müşteri *(seyirci veya alıcı)* çekmek için oyun yerlerinde, dükkân kapılarında övücülük yapan kimse. [*Ing.* Hawker; *Fr.* Crier, crieur public, courtier] § ❸ *mec.* Çıkarı olduğu için birini veya bir zümreyi övüp koruyan kimse. [*Ing.* Panegyrist; *Fr.* Panegyriste]. § ❹ *avc.* Kuşların seslerini taklit ederek kendilerine çekmek ve yaklaştırmak için avcıların kullandığı düdük, ıslık âleti.

çığırtkanlık,-ğı, i. § ❶ Halkın ilgisini çekmek için bağırıp çağırma. [*Ing.* A being a noisy advertiser].

çığırtma, i. § ❶ Çığırtmak eylemi § ❷ *müz.* Fifre gibi ince sesler çıkaran yerli bir üfleme çalgı. [*Ing.* Small, primitive fife, flute; *Fr.* Flûte, flageolet, pipeau, chalumeau]. ◘ *ŞEKİL: 405.* — **MÜZİK ALETLERİ.**

çığırtmacı, i. Çığırtma³ çalan kimse. [*Ing.* Flutist; *Fr.* Flûtiste].

çığırtmaç,-cı. i. < *çığ.* Tellâl. [*Ing.* Public crier, broker, an estate agent; *Fr.* Crieur public, courtier, placier, agent].

çığlık,-ğı, i. *yans.* < *çıık.* > *çıklık.* § ❶ Acı acı veya ince ve keskin sesle bağırma. [*Osm.* Feryat, figan; *Ing.* Cry, shriek, scream, clamour; *Fr.* Cri] § ❷ *fizyol.* ve *patol.* Gırtlak ve yutakta titreşimlere yol açan şiddetli ve sürekli bir soluk vermeden ileri gelir. ◉ **çığlığı basmak**, *dey.* Yaygara etmek. [*Ing.* To raise a clamour, to shout; *Fr.* Faire du tapage, crier].

~ **atmak**, *dey.* ◘ **Çığlık koparmak.**

~ **koparmak**, *dey.* Acı acı bağırmak. [*Osm.* Feryat etmek; *Ing.* To scream; *Fr.* Pousser un cri perçant].

çığlık çığlığa, z. Çığlıklar atarak, bağırıp çağırarak.

çığlıkçı, i. Daha çok cenaze sırasında, ölenle yakınlığı olmayan, fakat ağlayıp çığlıklar atarak duyulan acıyı belirtmek görevini yüklenen ve bunu meslek edinen kimse. [*Ing.* Professional moaner, lamenter, keener].

çığlıkçılık,-ğı, i. Etrafa çığlık yayarak rahatsızlık verme.

çığrı, i. Felek.

çığrık,-ğı, i. *zool.* Bir alakarga türü olup, göl avcıları su mosturası olarak kullanırlar. [*Ing.* Jackdaw (decoy); *Fr.* Choucas, chouchette].

çığrışmak(-le), nsz. f. Hep birden bağırıp çağırarak gürültü etmek. [*Ing.* To scream, to shriek, to cry *(together)*, to cry out together or against one another; *Fr.* Crier tous ensemble].

çıkabilmek, f. Çıkmaya gücü olmak, çıkmak işini yapmak.

çıkacak,-ğı, i. § ❶ Bir bina veya yerin çıkmaya yarayan kapısı. [*Osm.* Mahreç; *Ing.* Outlet, exit, escape; *Fr.* Sortie]. § ❷ «*Birine çıkacak kimse*» şekiinde kullanıldığı vakit «*boy ölçüşecek, denk olacak*» anlamına gelir.

çıkaç*,-cı, i. < *çıkmak*. Merdiven basamaklarının ayak basacak yerlerine dikey olarak gelen düşey kısım. [*Osm.* Raht; *Ing.* Rise, riser; *Fr.* Contre-marche].

çıkagelmek, nsz. f. Birden gelmek, görünmek; beklemediği *(ummadık)* bir zamanda gelmek. [*Ing.* To appear suddenly; *Fr.* Survenir, arriver inopinément, surgir *(se dit des personnes)*.

çıkak,-ğı, i. < *çıkmak*. § ❶ Çıkılacak yer, çıkıt. [*Osm.* mahreç; *Ing.* Way, out, outlet; exit; *Fr.* Sortie]. § ❷ *fonet.* Ağız boşluğunda her sesin belirdiği yer. [*Osm.* Mahreç; *Ing.* Point of articulation; *Fr.* Point d'articulation].

çıkamak*,-ğı, f. < *çıkmak. mim.* Tehlike zamanlarında kaçmak için yapılmış kapı, kalelerde ve bazı saraylarda tehlike zamanlarında kaçmak için yapılmış olan gizli kapılar. [*Osm.* Fürce, *Ing.* Exit, outlet; *Fr.* Issue].

çıkar*, i. < *çıkarmak*. § ❶ Gizliden gizliye gözetilen veya dolayısıyle elde edilen kazanç; özel olarak iktisatta, genel olarak toplum hayatında bireyin veya zümrenin yararını sağlayan şey: *O yalnız kendi çıkarına bakar.* [*Osm.* Nefi, menfaat; *Ing.* Advantage, interest, profit; *Fr.* Intérêt, avantage, interest, profit]. ☆ *Yak. anl.* **kâr, edinme, iktisap, anafor, fayda, nafi, avanta, kisbukâr.** ☆ *Karş.* **zarar, ziyan, kayıp.** § ❷ s. İyi sonuç verebilen: *Tuttuğunuz yol çıkar yol değildir.* [*Osm.* Kabil, mümkün olan; *Ing.* Possibility; *Fr.* Possibilité]. § ❸ Kişisel yarar. ◉ ~ ına bakmak, *dey.* Yalnız kendini ve menfaatlerini gözetmek. [*Ing.* To follow one's selfish interest].

çıkar.budak,-ğı, b.l. *ağ. iş,* Çevresi ile bağlantısı zayıflayan ve bazı ağaç türlerinde kendiliğinden düşebilen budak.

çıkarcı*, i. ve s. Yalnız *(hep)* kendi çıkarını düşünen *(kimse)*. [*Osm.* Menfaatperest; *Ing.* Always looking for gain, self- seeking, utilitarian; *Fr.* Intéressé, utilitaire].

çıkarcılık*,-ğı, i. Yalnız kendi çıkarını düşünme hali. [*Osm.* Menfaatperestlik; *Ing.* Self -interest; *Fr.* Intérêt personnel].

çıkarılmak(-a,-dan), f. § ❶ Çıkarmak işine konu olmak. § ❷ Dışarı atılmak. § ❸ Kovulmak. § ❹ Sıkma ile özü alınmak. § ❺ *sp. (Boks'ta)* Kurallara aykırı vurduğu için veya sporcuya yakışmayacak davranışından ötürü iki kez ceza almış boksörün bu davranışlarını sürdürmesi halinde oyundan çıkarılması. [*Ing.* Disqualification; *Fr.* Être mis à la porte, dehors, être destitué].

çıkarım*, i. < *çıkarmak. müz.* Ses çıkarış, üretim, Musiki seslerini meydana getiriş. [*Ing.* ve *Fr.* Emission]. ◉ dolaylı ~, *mant.* ◘ Dolaylı.

çıkarlı, s. Bir yarar, kazanç sağlayan.

çıkarma, i. § ❶ Çıkarmak eylemi *(işi)*. [*Osm.* İhraç; *Ing.* Extraction, exportation, expulsion; *Fr.* Exportation, expulsion extraction]. § ❷ *mat.* Çıkarmak işlemi. [*Osm.* Tarh; *Ing.* Substraction; *Fr.* Soustraction]. § ❸ *ask.* Kıyılara ve en çok düşman sahillerine asker indirme işi [*Ing.* Landing; *Fr.* Débarquement]. § ❹ *cerr.* Organizma dan yabancı bir maddeyi sonradan olma katı bir kısmı, ağrılı, zararlı veya faydasız bir organı çıkarıp alma işlemi § ❺ *fizyol,* Metabolizma sonucunda ortaya çıkan artık maddeleri, fazla alınan bazı besinlerin kullanılmayan kısımlarını *(tuzlar, vitaminler)*, zararlı maddeleri *(karbon gazı)* dışarı atma. § ❻ *mat.* Toplamanın ters işlemi. § ❼ *patol.* Zararlı bir maddeyi, bulunduğu dokudan ayırma; yabancı bir maddeyi, kangrenli bir dokuyu çıkarma. § ❽ *petr.* Bir kutu açılma sırasında elde edilen nümunelerde hidrokarbürlerin çıkarılmasına yarayan âlet ◉ ~ lı işlem, *sin.* Bir renkli fillm işlemi, İki veya daha çok ana rengin duyarkatta bindirme yoluyle değişik oranlarda karıştırılmasından meydana gelir. [*Ing.* Subtractive process, subtractive *(colour system)*; *Fr.* Procédé soustractif].

~ aracı, *ask. den.* Çıkarma yapılacak kıyıya asker ve cephane taşımakta kullanılan, altı düz, az su çeken, küçük deniz aracı.

~ birliği, *ask. den.* Deniz kıyılarında veya nehir içlerinde çıkarma hareketi yapmak üzere eğitim gören, özel tipteki hafif ve küçük teknelerden kurulmuş deniz birliği *(çıkarma filotillası)*. [*Fr.* Troupes de déparquement].

~ bölüğü, *ask.* Karada görevlendirilmek üzere her büyük savaş gemisinde mürettebattan kurulan ve bir piyade bölüğüne eşbirlik.

~ gemisi, *den.* ◘ Gemi.

~ harekâtı, *ask.* Düşman tarafından işgal edilmiş bir kıyıda bir köprübaşı kurmak amacıyle yapılan askerî harekât.

~ kuvveti, *ask.* Hücum çıkarması yapmak üzere özel olarak donatılan ve eğitim gören kıtalardan kurulu özel görev kuvveti.

~ plajı, *ask.* Çıkarma taarruz kuvveti tarafından hücum çıkarması yapılarak ele geçirilecek bölgede kıyı başı kurmak üzere, karaya ayak basılacak kıyı parçası.

çıkarmak(-den,-i,-e), f. < *çıkmak*. § ❶ Çıkmasını sağlamak, yerinden almak, dışarıya koymak: *Dolaptan çamaşır çıkarmak.* [*Ing.* To order out, leave; *Fr.* Faire sortir]. § ❷ Çekmek, sökmek, yolmak: *Diş çıkarmak.* [*Ing.* To uproot, root up; *Fr.* Arracher, ôter]. § ❸ Göstermek, meydana ve birinin önüne koymak: *Müşteriye kumaş çıkarmak.* [*Osm.* Arzetmek; *Ing.* To offer, present; *Fr.* Présenter, offrir]. § ❹ Dışarıda bırakmak, atmak, kovmak: *Evden kiracıyı çıkarmak.* [*Osm.* Tardetmek; *Ing.* To dismiss, lay off, send away; *Fr.* Chasser, congédier, renvoyer]. § ❺ (-i,-den), *mat.* Üçüncü bir sayı elde etmek üzere belli bir sayıdan, başka bir sayıdaki birimler kadar birim eksiltmek. [*Osm.* Tarhetmek; *Ing.* To substract, deduct; *Fr.* Soustraire]. § ❻ Yükseltmek, yukarıya götürmek, kaldırmak: *Dolabı yukarıya çıkardılar, şunu üst kata çıkar.* [*Ing.* To go upstairs, carry up; *Fr.* Faire monter]. § ❼ Özünü, özetini, suyunu almak: *Menekşenin suyunu, sütün yağını çıkarmak.* [*Osm.* Istihsal etmek; *Ing.* To distil; *Fr.* Extraire, distiller]. § ❽ Yayımlamak, meydana koymak: *Faydalı bir kitap çıkardı.* [*Osm.* Neşretmek; *Ing.* Po publish; *Fr.* Publier]. § ❾ Peyda etmek, edinmek: *Yeni bir âdet çıkardı.* [*Osm.* Ittihaz etmek; *Ing.* To handle, treat; *Fr.* Prendre]. § ❿ (-i) Sonuç almak, anlamak, ne olduğunu bilmek: *Bundan ne çıkarıyorsunuz?* [*Ing.* To conclude; *Fr.* Conclure, présumer]. § ⓫ Yetiştirmek, vermek: *Anadolu çok zahire çıkarabilir.* [*Osm.* Hâsıl etmek; *Ing.* To produce; *Fr.* Produire, fournir]. § ⓬ Çözmek, sökmek: *Bilmeceyi, o meseleyi çıkarabildiniz mi?.* [*Ing.* To resolve, dessolve; *Fr.* Déchiffrer, résoudre]. § ⓭ Soymak, üstünden veya içinden atmak: *Elbisesini, çizmesini çıkarmak, kabuğunu, çekirdeğini çıkarmak.* [*Ing.* To take away, to take out, to remove; *Fr.* Ôter]. § ⓮ Arzetmek, ikram, takdim etmek: *Misafire yemiş, yemek çıkarmak.* [*Ing.* To offer; *Fr.* Offrir]. § ⓯ Uğramak, tutulmak: *Kızamık çıkarmak.* [*Ing.* To be taken; *Fr.* Être pris (par une maladie)]. § ⓰ (-i,-den) *(Öfke, hırs, acı gibi şeyler hk.)* Zararını çektirmek: *Öfkesini benden çıkardı.* § ⓱ (-i), *(Tümleç olarak zaman anlatan bir isim alınca)* Sonunu getirmek: *Bu para ile ayı çıkaramayız, Hasta kışı çıkaramadı.* § ⓲ Sağlamak: *Ekmeğini taştan çıkarmak.* § ⓳ .... gibi göstermek, ... lik yüklemek; *Birini hırsız çıkarmak, suçlu çıkarmak.* § ⓴ *fizyol.* Organizmadan dışarı atmak: *Zehirli maddeler çıkarmak.* § ㉑ *mat.* Üçüncü bir sayı elde etmek için, belli bir sayıdan daha az değerli başka bir sayı kadar birimi eksiltmek. [*Osm.* Tarh etmek]. ◉ açığa ~, *huk.* ◘ **Açık**[1]. ◉ adını ...'e ~, *dey.* Öyle tanıtmak. ◉ aradan ~, *dey.* Sıkışık duruma rağmen bir işi sonuçlandırmak. ◉ çileden ~, *dey.* ◘ **Çile.** ◉ devreden ~, *elek.* ◘ **Devre**[1]. ◉ icat ~, *dey.* Kötü karşılanan yeni bir huy edinmek veya olmayacak şeyler istemek. ◉ iş ~, *dey.* Boşuna bir mesele yaratmak. [*Ing.* To raise difficulties; *Fr.* Causer de la paine]. ◉ ses çıkarmamak, *dey.* İtiraz etmemek. ◉ tadını ~, *dey.* Zevk almak, bir şeyi zevk ala ala yapmak. ◉ **halvet** ~, ◘ **Halvet.**

çıkarsama*, i. *fels.* ve *psik.* § ❶ Bir önermeden, sonuç olarak yeni bir önerme çıkarmak amacıyle düşünme. [*Osm.* İntikal; *Ing.* Inference; *Fr.* Inférence]. § ❷ Bir sonuç çıkarmayı amaç edinen tümevarımsal akıl yürütme eyleminin en son bölümü. § ❸ Eldeki verilerden bir hükme varma veya mantıkî bir sonuç çıkarma.

çıkartı*, i. < *çıkartmak, biy.* ve *fizyol.* (a) Organizmadan atılan maddeler; (b) Boşaltım ile insan ve hayvan vücudundan dışarı çıkan artık maddeler: *Dışkı, sidik, ter* [*Osm.* Mavâdd-ı itrâhiye; *Ing.* Excrement; *Fr.* Excrément].

çıkartıcı, i. *fot.* Maviye, yeşile ve kırmızıya duyarlı, üst üste konmuş üç sübve tabakadan meydana gelen bir fotoğraf filmi kullanma esası ve buna dayanan renkli resim çekme işlemi.

çıkartma, i. § ❶ Çıkartmak eylemi. § ❷ Islatılıp bir yere yapıştırılınca, üstündeki resmin kendiliğinden ayrılarak yapıştırılan yerde kaldığı resimli ve zamklı kâğıt. [*Ing.* Transfer-paper; *Fr.* Décalquage]. § ❸ *san.* (a) Porselen, cam, kâğıt v.b. üzerine renkli resimler yapma; (b) Bu yolla yapılan resim. ~ makinesi, *matb.* Çukurbaskı tekniğinde pigment kâğıdından kalıp silindirine resim çıkartmak *(geçirmek)* için kullanılan makine. [*Ing.* Transmitter; *Fr.* Machine à reporter].

~ resimleri, *matb.* Herhangi bir maddeden yapılmış düz veya çeşitli yüzeyli eşya üzerine, suyla yapıştırıp arkasından ovalanmak suretiyle çıkartılan resimler, süs ve yazılar. Bunlar Litografi veya serigrafi tekniğiyle özel kâğıtlara basılmak suretiyle hazırlanır. [*Ing.* Transfer-picture; *Fr.* Décalcomanie].

çıkartmak (-i,-e,-den), f. Çıkarmak işini yaptırmak. [*Ing.* To cause (let) remove etc.; *Fr.* Faire sortir, débusquer].

çıkı, i. < *çıkmak. h.d.* Küçük bohça. [*Ing.* Little bundle, wrapper; *Fr.* Petit paquet]. ◉ kirli ~, *dey.* Çok tutumlu, elindekini saklayan. [*Ing.* One who has accumulated money by stinginess; *Fr.* Qui possède toujours une somme d'argent en épargne et des objets nécessaires].

çıkıcı, s. ve i. § ❶ Çıkan, çıkma eylemini yapan *(nesne)*. § ❷ *met.* Bir döküm kalıbının üst kısmına yerleştirilmiş ayrı bir boş kısım olup gerek katılaşma sırasında meydana gelen çekilme boşluklarını denkleştirecek bir sıvı metal deposu, gerekse vaktinde çıkmayan gazların toplanacağı bir yer vazifesini görmektedir.

çıkık, s. ve i. < *çıkmak*. § ❶ Dışarı çıkmış, fırlamış: *Çıkık alın, caddeyi bozan çıkık apartman.* [*Ing.* Salient, projecting (outwards); *Fr.* Saillant,-ante]. § ❷ Çıkıntı durumunda olan: *Caddedeki çıkık evi yıkacaklar.* § ❸ s. *(kemik veya uzuv hk.)* Yerinden oynamış, çıkmış olan: *Çıkık bacak, çıkık kol.* [*Ing.* Dislocated; *Fr.* Déboîté, luxé] § ❹ *patol.* Eklem yapan kemik uçlarının, birleşme durumunda sürekli değişikliğe yol açacak şekilde yer değiştirmesi; bir kemik veya uzvun yerinden oynaması: *Kolunda çıkık vardır.* [*Ing.* Dislocation; *Fr.* Luxation, dislocation].

~ sarıcı, Kemik kırık ve çıkıklarını sarıp iyi eden kimse, kırıkçı. [*Ing.* Bonesetter; *Fr.* Rebouteur].

~ tahtası, Çıkık organı düzgün ve hareketsiz tutmak için kullanılan âlet. [*Osm.* Cebire; *Ing.* Splint; *Fr.* Attelle].

çıkıkçı, s. Kırıkları, burkulmaları, çıkıkları düzelten, tedavi eden kimse. [*Ing.* Bonesetter; *Fr.* Rebouteur].

☆ *Eşanl.* **kırıkçı.**

çıkıkçılık,-ğı, i. Çıkıkçının işi. [*Ing.* Bone-setter; *Fr.* Profession de rebouteur].

çıkıklık,-ğı, i. Çıkık olma hali.

çıkılamak(-i), f. Çıkı yapmak.

çıkım, i. < *çıkmak*. § ● Gösteriş § ● Saldırma, hücum § ● Paylama.
☆ *Yak. anl.* çıkış, çıkışma.

çıkın, i. < *çıkmak*. Uçları düğümlenmiş ve içinde öteberi bulunan mendil, çevre vb. bohça veya bağlanmış paket: *Eşya çıkını, Yemek çıkını*. [*Ing.* Knotted bundle, purse full of money; *Fr.* Petit paquet de toile].

çıkınlamak(-i), f. Çıkın haline koyup bağlamak, bohçalamak, paketlemek: *Çamaşırları çıkınlamak*. [*Ing.* To bundle; *Fr.* Empaqueter, fardeler].

çıkıntı, i. < *çıkmak*. § ❶ Düz bir yüzeyde bulunan tümsek veya hizadan dışarıya çıkmış kısım. *(burun, dirsek, cumba)*. [*Osm.* Nütu; *Ing.* Salient part; *Fr.* Saillie] § ● Bir yazı metnini düzeltmek veya ona bir şey eklemek için satırların dışına yazılan yazı. [*Osm.* İlâve; *Ing.* Marginal note, appendice; *Fr.* Appendice, surcharge] § ● *mim.* Bir duvarın düz yüzeyi üzerinde konsol, balkon, gömme ayak, korniş, yarım sütun ve kabartma silmeler gibi duvar yüzeyinden dışa taşan mimarlık öğeleri. *(parçaları)*. [*Ing.* Projection; *Fr.* Resseut] § ❹ *arg.* Sigara § ● *biy.* Belli bir hayvan şubesinde yeni organların belirmesi. ☆ *Eşanl.* yenileme § ● *san.* Bir biçimin uyumlu gelişiminde aksaklık veya kusur. § ❼ Bir berkitilmiş tesisin ileriye doğru çıkmış parçası: *Bir burç çıkıntısı* § ❽ *anat* (a) Düz bir kemiğin yüzeyindeki yuvarlakça kabartı: *Artkafa çıkıntısı, Alın çıkıntıları;* (b) Herhangi bir şey üzerinde bulunan uzantılara verilen ad: *Alın çıkıntısı, Çene çıkıntısı* ◉ aşık ~ sı, *anat.* ◘ Aşık cinsel ~, *anat.* Erkekte erbezlerini, kadında yumurtaları meydana getirecek olan embriyon organı. ◉ çengelli ~, *anat.* ◘ Çengelli. ◉ dirsek ~ sı, *anat.* ◘ Dirsek. ◉ eklem ~ sı, *anat.* Başka bir kemikle eklemleşmeye yarayan ve bir yeri düz olan çıkıntı. ◉ dam kenarlığı ~ sı, *mim.* Duvarları ve üzerindeki bütün çıkıntıları korumak için çatı katında dam kenarlarında yapılan çıkıntı. ◉ damak ~ sı, *anat.* ◘ Damak. ◉ dikensi ~, *anat.* ◘ Dikensi. ◉ kanlı seröz ~, *patol.* Dölütte gömleklerle onun altındaki aponevroz arasına sızan kanlı seröz sıvının meydana getirdiği şişkinlik. ◉ kapı ~ ları, *anat.* Karaciğerin orta kısmında, biri önde, diğeri arkada bulunan çıkıntılar. ◉ kargaburun ~ sı, *biy.* ve *zool.* Omuz kemerinin göğüs kemiği ile kürek kemiği arasında bulunan bir parçası. [*Osm.* Nütû-ı gurâbî; *Ing.* Coracoid process; *Fr.* Coracoïde]. ◉ kas yeri ~ sı, *anat.* Üzerine bir veya birkaç kasın yapıştığı çıkıntı. *(Vücutta böyle çıkıntıların sayısı pek çoktur)*. ◉ kirpiksi ~ lar, *anat.* İrisin dışındaki kirpiksi cismin ön bölgesinde bulunan ışınsal uzantılar.

çıkıntılamak, f. Çıkıntı yapmak.

çıkıntılı, s. Çıkıntısı olan. [*Ing.* Varied in outline with salients or projections; *Fr.* Qui fait saillie, saillant,-ante] ◉ girintili ~, *dey.* (a) Hizadan dışarı taşmış ve içeri girmiş yerleri olan; (b) Çıkılacak ve girilecek yerleri veya kapı ve geçitleri çok olan. [*Ing.* Serrated, zigzag; *Fr.* Dentelé, zigzag].

çıkıntısız, s. Dümdüz, hiç çıkıntısı olmayan. ~ açı, *mat.* ◘ Açı.

çıkırık,-ğı, i. ◘ Çıkrık.

çıkış, i. § ❶ Çıkmak eylemi (işi). [*Ing.* Exit; *Fr.* Sartie]. § ● Çıkma tarzı. § ● *ask.* Kuşatılmış bir bölgedeki birliklerin yaptığı saldırış § ❶ Beklenilmeyen bir sırada yapılan sert konuşma § ● *sp.* Güreşte cazgır tarafından meydana sürülen pehlivanların seyircilere doğru yürüyerek çalım yapmaya başlamaları. § ● Çıkılacak yer: *Sinemanın çıkışı sağdadır*. [*Ing.* Exit; *Fr.* Sortie] § ❼ Yokuş. [*Ing.* Rise, ascent, slope; *Fr.* Monte, pente]. § ● *(Bilgi-İşlem)* İşlenen bilgilerin ve ordinatörde değerlendirilen sonuçların, dışarıdaki bilgi-işlem elemanlarına aktarılması § ● *etnol.* ve *tar.* İbranîlerin, Musa'nın önderliğinde vaad edilmiş toprağa doğru Mısır'dan çıkışları. ☆ *Eşanl.* göç § ● *hava.* Askerî bir uçağın yaptığı savaş görevi: *Türk hava kuvvetleri düşmana karşı son 15 gün içinde 100 başarılı çıkış yaptı* § ❿ *inş.* Bir merdivenin yapı resmi üstüne ve genellikle basamak uzunluğunun ortasına çizilen hat § ● *sp.* (a) Yarışlarda başlangıç noktası. [*Ing.* Start; *Fr.* Envolée, start]. ☆ *Eşanl.* start; (b) Serbest güreşte pehlivanların meydana çıkmaları § ⓫ *san.* Tiyatroda oyuncunun sahneden ayrılması ◉ döviz ~ ı, *bank.* ve *bors.* Açık veren hesaplara ait bilânço sonucu ◉ kredi ~ ı, *ikt.* Bir kredi işleminin doğal sonucu ◉ yelkenle ~, *den.* Yelken yarışlarında yatların çıkış hattı gerisinde dolaşıp manevra yapmaları ◉ yeraltı yolu ~ ı, *ask.* Bir yeraltı yolundan, daha önce açılmış bir sipere geçmeye yarayan geçit.

~ açısı, Merminin namludan çıkmadan önceki namlu ekseni ile, namluyu terkettikten sonraki namlu ekseni arasında meydana gelen açı. [*Ing.* Climbing angle].

~ ağzı, *trm.* Bir suyolundan, suyun boşaltıldığı nokta, drenlerin ve lâğımların ağzı.

~ değeri, *sibernetik.* ◘ Değer.

~ dozu, *tıp.* Radyoterapide tedavi maksadıyle vücude gönderilen ışınların vücudun çıkış yüzeyinde ölçülen dozajı. [*Ing.* Exit dose; *Fr.* Dose à la sortie].

~ gerilimi, *fiz.* ◘ Gerilim.

~ gücü, *hava.* Bir vericinin çıkış ucundaki faydalı güç. [*Ing.* Power output; *Fr.* Puissance de sortie].

~ hareketi, *ask.* Kuşatılmış bir kaleyi veya berkitilmiş bir şehri savunanların, kendilerine yardım için gelen bir yürüyüş koluyle birleşmek veya ikmal yapmak amacıyle düşman birliklerine saldırmaları veya bu birliklerin harekâtına engel olmaları.

~ hattı, *balist.* Başlangıç noktasından, merminin namludan çıkış anındaki mermi yolu na teğet olan hat.

~ kademesi, *hava.* Bir radyo cihazının anten veya hoparlörüne bağlı en son kademesi. [*Ing.* Output stage; *Fr.* étage de sortie].

~ kapısı, *inş.* Bir yapıda dışarı çıkmak için ayrılmış kapı. [*Ing.* Exit; *Fr.* Sortie].

~ merkezi, *post.* Posta maddelerinin, alıcılarına gönderilmek üzere tevdi edildikleri merkez. [*Osm.* Mahreç merkezi; *Ing.* Office of origin; *Fr.* Bureau d'origine].

~ mikropları, *patol.* Daha önce bulunan bir hastalık yüzünden gelişen mikroplar.

~ senedi, *muh.* ve *tic.* Bazı malların mağazadan çıkmış olduğunu gösteren belge.

~ sözü, *tiy.* Bir oyuncunun sahneden ayrılması sırasında söylediği söz.

~ takozu, *sp.* Sürat koşullarında atletlerin çıkış yaparlarken ayaklarını bastırıp hız almak için kullandıkları araç.

~ ülkesi, *post.* Yurtdışı posta maddelerinin postaya verildiği ülke. [*Osm.* Mahreç memleketi; *Ing.* Country of origin; *Fr.* Pays d'origine].

~ yapmak, *dey.* Birden sesini yükselteren saldırıda bulunmak. [*Ing.* To scold; *Fr.* Gronder, grogner, crier, criailler, ranchonner].

~ yeri, Çıkmaya yarayan kısım, kapı veya yer. [*Ing.* Exit; *Fr.* Sortie].

~ yüzeyi, *coğr.* Yeryüzü biçimlerinin gelişmesinde bir başlangıç olan ilk yüzey. [*Ing.* Primary peneplain].

çıkışabilmek, f. Yarış gücü olmak, yarışmak.

çıkışlı*, s. § ● Bir okuldan çıkmış, belli bir okulu veya öğrenim derecesini bitirmiş olan *(kimse)*. [*Osm.* Mezun; *Ing.* Graduated, certificated; *Fr.* Diplomé] § ❷ *müz.* İkinci ses birinci sesten daha tiz olduğu zaman, ikisi arasındaki aralığa verilen ad.

çıkışlık,-ğı, i. Sokağa çıkarken giyilen elbise. [*Fr.* Robe de sortie].

çıkışma, i. § ● Birine sert sözler söyleme. [*Ing.* Reprimand, scolding, outburst, attempt (ing), challenging, rebuff, snub; *Fr.* Gronderie, rebuffade]. § ❸ Yetme, yetişme. [*Osm.* Kâfi gelme; *Ing.* Reaching, being sufficient].

çıkışmak(-e), f. < *çıkmak*. § ● Azarlamak, bir kimseye hoşa gitmeyen bir davranıştan dolayı sert sözler söylemek, sert konuşmak: *Beklettim diye arkadaşım bana çıkıştı, Ona çıkışmaya hakkınız yoktu*. [*Ing.* To reprimand; *Fr.* Réprimander]. ☆ *Yak. anl.* paylamak. § ● Yetmek, yeter olmak, kâfi gelmek: *Param çıkışmadığı için arkadaşımdan borç aldım, Başladığı binayı bitirmek için parası çıkışmamış*. [*Ing.* To suffice; *Fr.* Suffir] § ❹ Boy ölçüşmek, eşitlik, üstünlük iddiasında bulunmak: *Çene yarıştırmada ben seninle çıkışamam*. [*Ing.* To rivalize; *Fr.* Rivaliser].

çıkıştırmak(-i), f. Gereken miktara ulaştırmak: *Parayı çıkıştıramadım*. [*Ing.* To procure, to find amply, to let compete, to make (money), suffice something, cause reach; *Fr.* Faire suffir].

çıkıt,-tı, i. < *çıkmak*. Çıkacak veya çıkarılacak yer, çıkak. [*Osm.* Mahreç; *Ing.* Exit, outlet; *Fr.* Sortie].

çıkıvermek, f. Birdenbire ortaya atılmak, ansızın meydanda görünmek.

çıkma, i. § ❶ Çıkmak eylemi (işi). [*Ing.* Getting out, exiting]. § ● *mim.* Binalarda dışarıya doğru çıkıntı yapmış kısım. [*Ing.* Overhang; *Fr.* Porte à feux]. ☆ *Eşanl.* cumba § ● Hamamdan çıkarken kullanılan havlu ve silecek takımı. [*Fr.* Sortie de bain] § § ● Bir yazı sayfasının kenarına metinle ilgili olarak eklenen not. [*Osm.* Derkenar; *Ing.* Marginal note; *Fr.* Note marginale] § ● *coğr.* Aförman, mostra karşılığı kullanılan ve yüze çıkmanın kısa şekli olan kelime § ❼ *inş.* (a) Yapının, doğrudan doğruya bir dayanağa oturmayan parçası; (b) Bir taşın, duvar ve içe geçme v.b. üzerinde bir yapı parçasının yaptığı yükselme § ● s. Çıkmış; dışarıya doğru çıkıntı yapmış: *çıkma kule*. [*Ing.* Projecting, protruding; *Fr.* Saillant,-ante, en saillie]. ◉ ayak ~ sı, *vet.* ◘ Ayak. ◉ dışa ~, *jeol.* ◘ Dış. ◉ raydan ~, *demir.* Demiryolu taşıtlarının bir veya birkaç tekerleğinin raydan çıkması. [*Ing.* Derailment, leaving the metals; *Fr.* Déraillement]. ◉ yeni ~ Ortaya yeni çıkmış ve yeni icat olunmuş moda olan şeyler hakkında kullanılır. [*Ing.* New fashion or type, newly invented, new fangled; *Fr.* Nouveauté].

~ lı tamlama, *gram.* Tamlayanı çıkma durumunda olan ve tamlananı 3. kişi iyelik eki alan tamlama: *İnsanlardan bazıları (insanların bazıları), gelenlerden biri (gelenlerin biri), memurlardan bir kısmı (memurların bir kısmı), öğrencilerden ikisi (öğrencilerin ikisi) v.b.* ◉ ~ lı tümleç, *gram.* Eylemin anlamını tümleyen ve çıkma durumunda bulunan dolaylı tümleç: *Çocuklar evden çıktılar; Bakımsızlıktan hastalandı; Bu konuyu çeşitli* yönlerden *açıklayınız v.b.*

~ ahşap metris, *mim.* Kale duvarlarının yukarısında dışarıya çıkma olarak ahşaptan yapılmış galeriler olup kale dibine yaklaşan düşmana oradan taş v.b. atılırdı. [*Ing.* Hoarding; *Fr.* Hourd, hourdage].

~ (demiryolu) iğnesi, *demir.* Demiryolu veya karayolundaki ulaşım güvenliğini tehlikeye sokma ihtimali olan durumlarda demiryolu taşıtının, belirli bir noktayı aşmamasını sağlamak amacıyle yola yerleştirilen ve çıkmayı sağlayan dil düzenine verilen ad.

~ desteği, *mim.* Çıkmaların altında, çıkma ağırlığını bina duvarına aktaran destek. [*Ing.* ve *Fr.* Console].

~ durumu, *gram.* İsim soylu kelimenin kavramından çıkışı gösteren durum. Türkçede bu durum -den, -dan; -ten, -tan takıları ile gösterilir: *Evden (ev-den), odadan (oda-dan); ipekten (ipek-ten); çocuktan (çocuk-tan) v.b.*

~ düğümü, *astr.* Ay'ın yer çevresinde çizdiği yörüngenin, tutulma düzlemini güneyden kuzeye çıkarken deldiği nokta. [*Ing.* Ascending node; *Fr.* Noeud ascendant].

~ kazamat, *esk.* Kale duvarlarını yan ateşinden korumak maksadıyle çıkıntı halinde yapılan tahkimli tesis. *(Bugünkü kaponyerlerin eski şeklidir)*.

~ kule, *mim.* Kale bedenleri üzerine bindirme ve dışarıya doğru taşkın olarak inşa edilen küçük kuleler olup, bekleme ve etrafı gözetleme için yapılır. [*Ing.* Bartizan, match-tower; *Fr.* Tourelle, echanguette].

~ mazgal, *mim.* Ortaçağda sur duvarları üzerine çıkıntı olarak yapılan kâgir sıçan yolu.

~ senkendaz, *mim.* Orta kurunların askerî mimarisinde bir kapı, bir pencere veya kalenin zayıf ve savunulması gereken bir yeri üstünde dane ve ok atmak isteyen savunucuları düşman oklarından korumak için yapılmış

üstü örtülü ve dışarıya taşkın çıkma siperlere verilen ad. [*Ing.* Bretesse; *Fr.* Bretèche].

çıkmak(-den), f. § ❶ İçeriden dışarıya geçmek, varmak veya uğramak: *Evden çıktı, Delikten böcek çıktı, Sokağa çıkmak.* [*Ing.* To go out, get out; *Fr.* Sortir] § ❷ (-e) Yükselmek, bir şeyin yukarısına varmak: *Üst kata çıktı, Dağın tepesine çıkmak.* [*Ing.* To go up; *Fr.* Monter] § ❸ *nsz.* Görünmek, meydana gelmek: *Çiçek çıkmak, Tomurcuk çıkmak.* [*Ing.* To appear; *Fr.* Paraître] § ❹ *nsz.* Yayınlanmak, yayılmak: *Yeni bir gazete çıkıyor.* [*Osm.* Neşredilmek; *Ing.* To be published; *Fr.* Être publié] § ❺ Hatırlı birinin yanına varmak: *Müdüre çıktım.* [*Ing.* To introduce oneself; *Fr.* Se présenter] § ❻ Herhangi bir sebeple bulunduğu yerden vakti gelince ayrılmak, *(bir yerden)* hareket etmek: *Hastaneden çıkmak, Daireden çıkmak.* [*Ing.* To get away; to start off; *Fr.* S'ôter] § ❼ Özü alınmak: *Çiçekten su, sütten yağ çıkar.* [*Ing.* To be extracted; *Fr.* Être extrait, tiré] § ❽ Sonuç almak: *Bu haberden ne çıkar?.* [*Osm.* Istihrac etmek; *Ing.* To result; *Fr.* Résulter] § ❾ *nsz. (Fiyat)* Yükselmek, artmak: *Kumaş fiyatları gene çıkmış.* [*Ing.* To raise, put up; *Fr.* S'augmenter] § ❿ Mal olmak: *Bu ev kaça çıktı?.* [*Ing.* To cost; *Fr.* Coûter] § ⓫ *nsz.* Doğru olduğu anlaşılmak: *Dediğim çıktı.* [*Ing.* To be justified; *Fr.* Être vérifié, être justifié] § ⓬ Ne olduğu anlaşılmak: *Aldığınız yağ iyi çıktı mı?.* [*Ing.* To be revealed; *Fr.* Se révéler] § ⓭ Başarılı olmak, iyi sonuç vermek: *O çıkar iş değil.* [*Ing.* To result; *Fr.* Réussir] § ⓮ Yetmek, yetişmek: *Üç metreden ancak çıkar.* [*Osm.* Kâfi gelmek; *Ing.* To suffice; *Fr.* Suffir]. § ● *(Bir yol veya sonuca)* Varmak, ulaşmak: *Bu yol nereye çıkar.* [*Ing.* To abut, lead end; *Fr.* Mener, aboutir] § ● *nsz.* Bitmek: *Bıyığı çıkıyor.* [*Ing.* To germinate; *Fr.* Pousser, germer] § ● Eksilmek: *Beşten üç çıktı.* [*Ing.* To be substracted; *Fr.* Être soustraite]. § ● Bir okul veya müesseseyi bitirmek, bir meslek veya bilim kurumunda okuyup sınavını vererek yetişmiş olmak: *Hukuktan çıkmak.* [*Osm.* Mezun olmak; *Ing.* To be graduated; *Fr.* Être diplomé] § ● İlgisini, bağıntısını kesmek, ayrılmak: *Memuluktan çıktı, İşinden çıkmak, İnsanlıktan çıkmak.* [*Ing.* To leave; *Fr.* Quitter] § ● *nsz.* Bir makamdan verilmek: *Emir çıktı, Bu ay maaş geç çıktı.* [*Ing.* To be granted; *Fr.* Être accordé]. § ● *nsz.* Bitmek, son bulmak, geçmek *(zaman): Mart çıktı, Kış çıktı.* [*Ing.* To terminate; *Fr.* Se terminer] § ● Solmak, kaybolmak *(renk ve boya): Kumaşın boyası çıktı.* [*Ing.* To be decolorated; *Fr.* Être décolore] § ● Elde edilmek, sağlanmak: *Sütten yağ çıkar.* [*Osm.* Istihsal edilmek] § ● Sonuç olarak belirtmek: *Bu tartışmadan bir şey çıkmaz* § ● Sıyrılıp ayrılmak: *Çizme ayağından çıkmıyor.* § ● Harcama zorunda kalmak: *Paradan çıkmak, On liradan çıktım* § ● Geçici bir zaman için yakın bir yere taşınmak: *Bu yıl Boğaziçi'ne çıkacağız.* § ● (-e) Talihine veya payına düşmek: *Arkadaşa piyango çıkmış, Bize yine sefer çıktı, Bu işten size de birşeyler çıkar* § ● Birdenbire görünmek: *Karşıma çıktı, Yoluma çıktı, Önüme çıktı* § ● Oyunda rol almak: *Otelloya çıkmak.* § ● Karşı gelebilmek, boy ölçüşmek: *Güreşte ona çıkacak kimse yok* § ⓰ Geçip bulaşmak: *Kravatın boyası gömleğe çıkmış* § ● *(Yapı katı hk.)* Yapmak: *Evin ikinci katını çıkmadan havalar bozdu* § ● *nsz.* Sokağa gitmek: *Evdeler mi?, -Hayır, şimdi çıktılar* § ● *nsz.* Şu veya bu nitelikte olduğu anlaşılmak: *Bu kumaş çürük çıktı* § ● *nsz.* Şöyle veya böyle davranmak: *Akıllı çıktı da, arkadaşına uymadı* § ● *nsz. (Bir şeyin parçası)* Yuva dışı olmak: *Çocuğun kolu çıktı, Kitabın kabı çıktı.* § ● *nsz.* Görünür veya belli bir halde bulunmak: *Tencerenin bakırı çıktı. Zayıflıktan kemikleri çıkmış* § ● *nsz.* Meydana gelmek, olmak: *Çiban çıkmak, Fırtına çıkmak.* § ● *nsz. (Filiz v.b.)* Sürmek: *Ekinler çıkmaya başladı,* § ● *nsz.* Pazara turfanda olarak getirilmek: *Erik çıkmış, Çilek daha çıkmadı.* § ● *nsz.* Fiyatı yükseltmek: *Satıcı razı olmayınca birkaç lira daha çıktım.* § ⓱ *nsz.* Sesini yükseltmek: *Sesim elvermiyor, daha fazla çıkamam.* § ⓲ *nsz.* Giderilmek, yok olmak: *Bu leke çıkmadı, O söz benim hatırımdan çıkmıştı.* § ❹ *nsz.* Kendini göstermek veya duyurmak: *Eskiden kadınlar erkeklere çıkmazdı, Güneş çıktı, Şuradan pis bir koku çıkıyor, Sesi çıkmıyor* § ⓳ *arg.* Vermeye katlanmak: *Çık bakalım paralarıl* § **47** Düşmek: *Kutunun çivisi çıkmış.* [*Ing.* To fall off]. § **48** Yapılabilmek: *Bu kumaştan bir palto çıkar mı?, İşler çabuk çıkmıyor.* § **49** *nsz.* Büyük aptes bozmak: *Adamcağız bir haftadan beri çıkmıyor* § **50.** Fırlamak, kopmak: *Gözü çıkmak, Arabanın direksiyonu çıkmak* § **51.** *den* (a) kıyı boyunu belirli bir yönde takip ederek seyretmek. ☆ *Eşanl.* **yükseltmek** (b) Kuzey yarımküresinde kuzeye yönelmek § **52.** *dok.* Boya işlemlerinde banyodaki boyanın elyaf üzerine çıkması. ◉ **(Gel) çık işin içindenl.** *dey.* Anlaşılması veya çözümlenmesi güç durumlar için kullanılır ◉ **adı ~, *dey.*** ◘ **Ad.** ◉ **ağzından söz veya lâkırdı ~, *dey.*** Söz verilmek ◉ **ağzından ~, *dey.*** Söylemek, duyulmak. ◉ **ağzından çıkanı kulağı işitmemek (duymamak), *dey.*** ◘ **Ağız.** ◉ **aslı ~, *dey.*** Doğru olduğu anlaşılmak. ◉ **avazı çıktığı kadar (bağırmak), *dey.*** ◘ **Avaz.** ◉ **ayyüka ~, *dey.*** ◘ **Ayyük.** ◉ **başa ~,** ◘ **Baş.** ◉ **başına (tepesine) ~, *dey.*** ◘ **Baş.** ◉ **bir şey çıkmamak, *dey.*** § ❶ Bir şey elde edilmemek, yeterli olmamak § ❷ Önemli bir sonuç doğurmamak. ◉ **boku ~, *arg.*** ◘ **Bok.** ◉ **boş (boşa) ~, *dey.*** ◘ **Boş.** ◉ **çığırından ~, *dey.*** ◘ **Çığır.** ◉ **çıkmadık canda ümit var(dır), *at.*** İnsan, hayatta bir şeyden tamamiyle ümidini kesmemelidir. [*Ing.* While there's life, there's hope]. ◉ **elden ~ (çıkarmak), *dey.*** ◘ **El.** ◉ **elinden ~, *dey.*** Bir sanat sahibi tarafından yapılmak. ◉ **elinden kaza ~, *dey.*** Birisini yaralamak veya öldürmek. ◉ **gözü çıkası, *dey.*** Beddua sözü. ◉ **içi dışına ~, *dey.*** Midesi bulanmak. ◉ **içinden ~, *dey.*** Kurtulmak, sıyrılmak. ◉ **kokusu ~, *dey.*** Mahiyeti, fenalığı sonradan belli olmak. ◉ **lakırdı (söz) ~, *dey.*** Ortada bir söz dolaşmak. ◉ **ne çıkar?, *dey.* «Ne elde edilir » «Ne olur?», Ne zararı var?»** anlamlarında kullanılır. ◉ **raydan ~, *demir.*** Demiryolunun bozuk olması dolayısıyle vagon tekerlekleri raydan çıkmak. ◉ **rüzgâra ~, *den.*** Rüzgârı mümkün olabildiği kadar başa yakın almak *(alaborina seyretmek).* ◉ **zıvanadan ~, *dey.*** Çok kızmak. ◉ **çıkmadık canda ümit var (dır), *at.*** İnsan, hayatta bir şeyden tamamiyle ümidini kesmemelidir. [*Ing.* While there's life, there's hope].

çıkmaz, s. < *çıkmak.* § ❶ Sonu *(bir ucu)* kapalı, kör, çıkış vermeyen, hiç bir yere ulaşamayan: *Çıkmaz sokak, Çıkmaz iş.* [*Ing.* Impasse, dilemma; *Fr.* Impasse, dilemme] § ● *anat. (Körbağırsak gibi organlar hk.)* Kör, sonu kapalı yer. [*Osm.* Retic; *Lat. Fornix; Ing.* Blind alley; *Fr.* Cul-de-sac, diverticule]. ☆ *Yak.anl.* § ● **dipsiz, sonsuz, neticesiz;** ☆ *Karş.* § ● **dipli, çıkar, neticeli, sonlu** § ● Sonu gelmeyen: *Çıkmaz yol.* § ● İ. Çıkmayan sokak: *Çıkmazda oturuyor* § ● *mec.* İçinden çıkılması güç durum: *Sonunda çıkmaza girdik* § ● *anat.* (a) Çukur bir organa bağlı, sonu torba biçiminde kapalı normal boşluk; (b) Anatomide bazı deri, mukoza ve zar kıvrımlarına verilen ad: *Dölyolu çıkmazı, plevra çıkmazı* ◉ **~ a girmek (saplanmak), *dey.*** Çetin bir durum içinde kalmak, bir iş çözülemez hale gelmek. [*Ing.* To be in a dilemma; *Fr.* Être embarrasser]. ◉ **DOUGLAS ~ ı, *anat.*** ◘ **DOUGLAS John.** ◉ **Meckel ~ ı, *anat.*** Bazı kimselerde ince bağırsağın son kısmında bulunan ve ambriyondaki göbek bağırsak askısı kanalının kalıntısı olan 3 sm. boyunda ek uzantı. *(İltihaplanarak kanamaya sebep olabilir)* ◉ **bütçe ~, *ikt., mal.*** ve *huk.* ◘ **Bütçe açığı.** ◉ **sidik ~ ı, *patol.*** Kas tabakası içine giren sidik torbası mukoza fıtığı.

~ ayın son çarşambası, *şak. dey.* Hiç yapılmayacak bir işin sözde yapılma zamanı diye söylenir. [*Ing.* A time that never comes; *Fr.* L'époque qui n'arrive jamais].

~ sokak, § ● İlerisi olmayan yol, bir yapı ile önü kesilmiş yol. [*Ing.* Blind alley] .§ ❷ *mec.* Bir sonuca ulaşamaz işin durumu. [*Ing.* ve *Fr.* Impasse].

~ vâdi, *coğr.* Yağmur sularıyle eriyebilen taşların bulunduğu yerlerdeki, uzun fakat süreksiz çukurluklar. Çıkmaz vâdi, bir sokağı andırır. [*Ing.* Blind valley; *Fr.* Vallée aveugle].

☆ *Eşanl.* **kör vâdi.**

çıkmazlık*,-ğı, i. < *çıkmak. psik.* ve *mant.* Sonu kapalı olup hiç bir yere ulaştıramama, çözülememe hali. [*Osm.* Gayrikabili hal, mesele; *Ing.* Aporia; *Fr.* Aporie].

☆ *Eşanl.* **apori.**

çıkra, i. *h.d.* Sık çalı.

çıkrık,-ğı, i. *esk. T. çığ* > *çığrı.* § ❶ Kuyudan kovayı çekmeye yarayan ve el ile çevrilen dolap *(âlet).* [*Ing.* Water-wheel; *Fr.* Roue hydrolique, poulie] § ❷ *dok.* İplik bükmek ve sarmak gibi işlerde el veya ayakla çevrilen dolap. [*Ing.* Spinning-wheel; *Fr.* Rouet, dévidoir] § ❸ *fiz.* Ağır bir şeyi çekecek ipin sarılmasına yarayan ve bir eksen üzerinde dönen silindir. [*Ing.* Windlass; *Fr.* Rouet, treuil]. § ❹ *otom.* Göbeği bir mile bağlı olan ve jantı, bir kayışın takılması için oyuk yapılmış olan tekerlek § ❺ *balıkç.* Balık oltası yaparken kıl bükmek için kullanılan araç § ❻ *kuyumc.* Altın telini sarmaya yarayan küçük araç ◉ **ispavlo çıkrığı,** *den.* Ispavloların *(iki üç kollu ince kenevir sicimi)* sarıldığı çıkrık.

çıkrıkçı, i. Çıkrık yapıp satan kimse.

~ döşekliği, *dok.* İplikleri bükerek sarmağa yarayan çıkırıkların yerde durabilmesi için zemine yanyana konulmuş iki yuvarlak ağaç.

~ kanatları, *dok.* Çıkırığın iplik sarılan tahta çubukları.

~ kolu, *dok.* Çıkırığı çevirmeğe yarayan kol.

çıkrıkçılık,-ğı, i. Çıkrık yapma sanatı.

çıkrıkçın, i. *zool.* Bir ördek türü.

çıktı*, i. < *çıkmak. ikt.* Bir üretim faaliyeti sonucu ortaya çıkan ürün: *Tarımsal çıktı.*

☆ *Eşanl.* **randıman.**

☆ *Karş.* **girdi.**

çılan, i. *bot. h. d.* Hünnap veya çiğdenin irisi. [*Lat. Zizyphus jujuba*].

çılbır, i. *moğ.* § ● *mutf.* Yoğurtla ve sarmısakla yapılan bir yumurtalı yemek çeşidi. [*Ing.* Dish of poached eggs with yogurt; *Fr.* Mets prépare avec des œufs durs, du yogourt. et du beurre fondu]. § ● *h.d. (at.)* Yulara takılan ip veya zincir. [*Ing.* Lunge; *Fr.* Longe] § ❸ Anahtar zinciri.

çılbırtı, i. *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Zeytingiller *(Oleaceae)* familyasından Güney Anadolu'da yetişen ve *Myrtus communis'e* benzeyen bir çalı. Kokusuz olup, meyvaları yassı, oblong, küçük bir samaradır. [*Lat. Fontanesla phillyreoides; Fr.* Fontanesia].

çıldırasıya, z. Çıldıracak gibi, pek çok: *Çocuğunu çıldırasıya seviyor.* [*Ing.* Madly; *Fr.* Follement, en fou, comme un fou].

çıldır çıldır, z. Bakışta, canlılığı, parlaklığı anlatan bir söz: *Çocuk çıldır çıldır bakıyor, Işık çıldır çıldır yanıyor.*

Çıldır gölü, *coğr.* Doğu Anadolu'da, Kars yakınında, yüzölçümü 125 km² ,e yaklaşan bir göl.

çıldırmak, nsz. f. § ● Deli olmak, aklını oynatmak (kaçırmak). [*Osm.* Tecennün etmek; *Ing.* To become insane, to go mad, to lose one's wits; *Fr.* Devenir fou]. ☆ *Yak. anl.* **delirmek, kaçırmak, oynatmak.** ☆ *Karş.* **akıllanmak.** § ● *mec. (sevinç, keder, korku v.b.)* Aşırı duygulara kapılmak; ne yapacağını bilemez hale gelmek: *Çocukları için çıldırıyor.* [*Ing.* To be madly in love; *Fr.* Aimer à la folie].

çıldırtmak(-i), f. § ● Aklını kaçırmasına sebep olmak, deli etmek: *Beni çıldırtmak mı istiyorsun?* [*Ing.* To make mad, to enrage, to make *(one)* furious, to enrapture; *Fr.* Rendre fou, mettre en colère, fâcher]. § ● *(sevinçten veya öfkeden)* Dengesini bozmak.

çılgar, i. ◘ **Çıvgar.**

çılgın, s. < *çılmak.* § ● Deli, delirmiş, aklını kaçırmış, çok öfkeli. [*Ing.* Mad, crazy, hot-headed, insane; *Fr.* Fou, affolé, irrité] § ●

mec. Heveslerine çok kapılan, aykırı halleri, aşırı hareketleri bulunan *(kimse).* [*Ing.* Abnormal, capricious; *Fr.* Capricieux,-euse, détraqué, bizzare] § ● Akıllı işi olmayan § ● i. Delirmiş kimse.

çılgınca, z. Deli gibi. [*Ing.* Madly; *Fr.* Follement, d'une manière éperdu, éperdument].

çılgınlık,-ğı, i. Delicesine, aşırı davranış, delilik. [*Ing.* Madness, insanity, folly; *Fr.* Folie, fureur].

~ **oyunu,** *tiy.* On beşinci ve on altıncı yüzyıllar Fransa'sında eğlence maksadı ile yazılmış, kişileri çılgınlıklar içinde gösterilen çoğu zaman ana olayı bulunmayan, dinsel, siyasal taşlama oyunu.

çıllav, i. < *çıl. zool.* Güvercinden ufak, benekli bir kuş-konar geçer kuşlardandır

çılmak, f. Kaymak.

çıma /çı:ma/, i, *It. Cima, den.* (a) Gemileri, karaya bağlamak için kullanılan kalın halat, halat ucu. [*Ing.* Hawse-hole; *Fr.* Ecubier; (b) Halatın halka biçimindeki ucu.

☆ *Eşanl.* **palamar,**

~ **atmak, (vermek),** *den.* Bağlama halatını uzatmak. [*Ing.* To let a rope overboard].

~ **çımaya,** *den.* Çımalarından biri bir tarafa bağlanıp koyuverilmekte veya bir yere bağlanmak üzere getirilmekte olan bir halatın ucuna kadar sağılarak artık koyuverilecek payı kalmaması, ancak elde tutulabilecek veya bir yere bağlanabilecek kadar bir kısmı kalması hali.

~ **dikişi,** *den.* Sabit arma ve makara sapanları gibi bir makara veya bastikadan donatılmayan halatların çımalarını birbirine bağlamakta kullanılan dikiş. [*Ing.* Short splice].

~ **ekleme,** *den.* Çıma çımaya gelmiş bir halatın biraz daha sağılması gerektiği zaman bir başka halatın çımasını ekleme.

~ **ile gitmek,** *den. (Gemi hk.)* Limanda bir yere kalın halatla bağlanarak o bağ ile *(yomayı lava ederek)* ilerlemek.

~ **kavelesi,** *den.* Halat uçlarının açılmaması için kendi tellerinden külâh biçiminde yapılan örgü.

~ **piyanı,** *den.* Halat çımalarına telleri açılıp dağılmaması için bağlanan bağ.

~ **vermek,** *den.* ◘ **Çıma atmak.**

çımacı /çı:macı/, i. Gemiler yanaşırken iskelelerde, gemilerde çıma atan *(uzatan)* veya toplayan kimse. [*Ing.* Quayside worker; *Fr.* Ouvrier de quai].

çımbar, i. < *cımbar. dok.* Çulhaların dokudukları bezi tezgâhta gerip düzeltmek için kullandıkları iki ucu tırnaklı yassı bir demirden ibaret alet. [*Ing.* Wire-strainer, turnbuckle; *Fr.* Tendeur].

çımkırık,-ğı, i. < *çımkırmak.* Fışkırmak. § ● Kuş dışkısı, pisliği, sankı, sank. [*Ing.* Manure (bird's); *Fr.* Engrais d'oiseau] § ● Bahçe kovası.

çımkırmak, nsz. f. *h.d.* § ● *(kuş hk.)* Pislemek. [*Ing.* To evacuate feces in a watery jet *(bird)*]. § ● Fışkırmak.

çın, s. Doğru, gerçek.

~ **sabah,** *dey.* Sabahleyin çok erken.

~ **tutmak,** *dey.* Doğru olduğunu söylemek, doğrulamak.

çınar /çınâr/, i. *Osm.* < *Fars. çenâr. bot.* İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Çınargiller *(Platanaceae)* familyasından, boyu 30 m. ye ulaşabilen, kalın dallı, koyu gölge veren hızlı büyüyen, uzun ömürlü, 6 türü olan bir bitki cinsi. Yaprakları almaşık ve parçalıdır. Çiçekleri kılıfsız, bir evcikli ve tanecikli tirtılsı başak biçimindedir. Yabanî olarak bulunursa da esas itibariyle dekoratif süs bitkisi, özellikle gölge ve yol ağacı olarak yetiştirilir. Odunu takta yapımında, marangozlukta ve yakacak olarak kullanılır. Türkiye'de doğu çınarı adlı türü yaygındır. [*Lat. Platanus; Ing.* Plane (-tree); *Fr.* Platane]. ◘ *LEVHA 4.* — AĞAÇLAR. ◎ **akçaağaç yapraklı** ~ *bot.* Batı Avrupa ve İngiltere'de çok yetiştirilen, Doğu çınarı ve Batı çınarının doğal bir melezi olan, 25-30 m. boyunda bir çınar türü. Gövdenin kabukları büyük levhalar halinde kalkar, dökülür. Yaprakları 3-5 lopludur. Küremsi meyvaları çoğunlukla ikişer ikişer bulunurlar. [*Lat. P. acerifolia = P. hybrida = P. dansicoma; Ing.* London *plane*]. ☆ *Eşanl* Londra çınarı. ◎ **Amerikan** ~ ı, *bot.* ◘ Batı çınarı. ◎ **Batı** ~ ı, *bot.* Anayurdu Kuzey Amerika olan, süs bitkisi olarak dünyanın her tarafında yetiştirilen, 30-40 m. boyunda, uzun ve dolgun gövdeli, yuvarlak tepeli bir çınar türü. Yaşlı gövdelerde kabuk büyük levhalar halinde dökülür. Yaprakları çoğunlukla 3, bazen de 5 loplu ve lopları az derindir. Salkımlarında 1-3 tane toparlak durum bulunur. Küre biçimindeki bileşik meyveler teker teker, ender olarak bir arada görülür. [*Lat. P. occidentalis; Ing.* Occidental plane, Virginian plane, buttonwood; *Fr.* Platane d'Occident]. ☆ *Eşanl.* Amerikan çınarı. ◎ **doğu** ~ ı, *bot.* Güneydoğu Avrupa'dan Batı Asya'da Himalaya'lara kadar yayılmış olan, Türkiye'de doğal olarak bulunduğu gibi süs bitkisi ve gölge ağacı olarak da yetiştirilen, 25-30 m. ye kadar boylanabilen, 5-6 m. çap yapan, yüzlerce yıl yaşayan bir çınar türü. Yaşlı gövdelerin kabukları küçük levhalar halinde kalkar ve yavaş dökülür. Yaprakları 5-7 loplu, loplar düzensiz dişli bir laminanın yarısından daha derindir. Çiçek durumları çoğunlukla 3-6 tane toparlak durum taşıyan bir salkımdır. Küremsi bileşik meyvelerden 2-6 tanesi uzun bir sap üzerinde yer alır. Ağır kolay yarılan, fazla dayanıklı olmayan odunu vardır. Mobilyacılıkta da kullanılmaya başlanmıştır. [*Lat. P. orientalis = P. insularis = P. vulgaris; Ing.* Oriental plane; *Fr.* Platane d'Orient] ◎ **Londra** ~ ı, *bot.* ◘ **Akçaağaç yapraklı çınar.**

~ **ağacı,** *bot.* ◘ **Çınar.**

~ **yapraklı akçaağaç,** *bot.* ◘ **Akçaağaç.**

çınargiller, i. *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Rosales* takımından, Kuzey Yarımküre'nin ılıman bölgelerinde yetişen, yaprak döken, bir evcikli, boylu ağaçları kapsayan ve 1 cinsi, 6 türü bulunan bir familyâ. Yapraklar almaşık ve palmat lopludur. Çiçekler bir cinsli bir evcikli ve anemogam olup başçık vaziyetinde kurullar meydana getirirler. Meyva akendir. Türkiye'de doğu çınarı adlı türü yaygındır. [*Osm.* Delbiye; *Lat.* ve *Ing. Platanaceae; Fr.* Platanacées].

çınarlık,-ğı, i. Çınar ağaçları bulunan yer. [*Ing.* Grove of plane trees].

çın çın, z. *yans.* Maden eşyaya, dokunulunca, vurulunca çıkan sesi anlatır. [*Ing.* Tinkling; *Fr.* Tintin, drelin].

çıngar, i. *Rum. dzingaro, arg.* Kavga, gürültü. [*Ing.* Quarrel, noisy dispute; *Fr.* Chicane]. ◎ ~ **lı morik oskisi,** *Erm. arg.* Fransız lirası.

~ **çıkarmak,** *arg.* Kavga, gürültü çıkarmak; *Çıngar çıkarmadan işi rast gitmez.* [*Ing.* To quarrel; *Fr.* Quereller].

☆ *Eşanl.* **hır çıkarmak, maraza etmek.**

çıngı, i. § ● Kıvılcım. [*Ing.* Spark]. § ● Zerre, parça. § ● Maşrapa.

çıngıl, i. § ● Üstünde az üzüm bulunan ufak salkım. [*Ing.* Small bunch of grapes on a side-shoot; *Fr.* Petite grappe de raisin]. § ● Süs için insanların üzerlerine astıkları cici bici. [*Fr.* Breloque].

çıngırak,-ğı, i. *yans.* § ● Küçük çan [*Ing.* Handbell; *Fr.* Sonnette, clochette]. § ● İçindeki küçük bilyelerin hareketiyle ses çıkaran, maden yuvarlak. § ● *avc.* Doğanın pençesine, parmak ekleminin üst tarafına bağlanan küçük çıngırak. § ● *bot.* Bazı çiçeklerin çanağına verilen ad: § ● *mim.* Çıngırak biçimindeki herhangi bir mimarî bezek. § ● *zool.* Çıngıraklı yılanların kuyruk ucunda bulunan deri ve pul kıvrımları; ◎ **çıngırağı çekmek,** *arg.* Ölmek: *İnce hastalıktan çıngırağı çekmiş.* [*Ing.* To die; *Fr. Mourir*]. ☆ *Eşanl.* **cavlağı çekmek, cavlamak, gümlemek, kakırdamak, mortiyi çekmek, mortlamak, nalları atmak (dikmek), sıfırı tüketmek, tıngırdatmak.**

çıngıra, s. Çıngırak taşıyan, üzerinde çıngırak bulunan. [*Ing.* Furnished with bells].

~ **olta,** *balıkç.* Denizde veya tatlı sularda balık avlamak için kullanılan, balık yeme dokunduğu zaman mantarına bağlı çıngırakla haber veren olta.

~ **yılan,** *zool.* ◘ **Yılan.**

~ **yılangiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının Pullusürüngenler *(Squamata)* takımının, Yılanlar *(Ophidia)* alt takımının Oluklu-zehirdişliler *(Solenoglypha)* bölümüne giren bir familyası. Kuyruklarını yere vurarak veya sallayarak çıngıraklı bir ses çıkarırlar. Doğururlar. [*Lat.* Crotalidae; *Ing.* Pit vipers; *Fr.* Crotales des bois].

çıngır çıngır, z. *yans.* Çıngırak gibi ses çıkarmayı anlatır: *Sesi çıngır çıngır ötüyor.* [*Ing.* Tinkling sound].

çıngırdak,-ğı, i. § ● **Çıngırak.** § ◎ Çocuk oyuncağı olarak kullanılan saplı bir çeşit çıngırak. [*Ing.* Handbell; *Fr.* Grelot, sonette].

çıngırdamak, nsz. f *yans,* Çıngırak sesi çıkarmak [*Ing.* Ringing; *Fr.* Sonnerie, tintement].

çıngırtı,-sı, i. Çıngırağınkî gibi keskin ve kesik ses. [*Ing.* Tinkling sound; *Fr.* Coups de sonnette, tintement, sonnerie].

çınlak, s. Çınlaması, yankısı çok olan *(yer).*

çınlama, i. § ● Çınlamak eylemi; maden veya porselen eşyaya vurulunca çıkan ses. [*Ing.* Tinkling, tingle, chink, ringing, clinking; *Fr.* Propriété de résonner, résonnance]. § ● *akust.* Sesin yayını bittikten sonra bir salonda ses olgusunun devamı. ◎ **kulak** ~ **sı,** *patol.* Kaynağı dışarıda olmayan ses duyumu. ◎ **madenî** ~, *patol.* Bazı akciğer hastalıklarında, kulakla dinlemede işitilen ve art arda, kesik kesik gelen, gümüş çan sesini andıran sesler. ◎ **ses** ~ **sı,** *patol.* Gırtlak, boyun veya göğsü kulakla dinlerken işitilen gürültü.

~ **zamanı,** *akust.* Sesin şiddeti 60 phone'a düşünceye kadar geçen zaman.

çınlamak, nsz. f. *yans.* Çın diye ses çıkarmak. [*Ing.* To resound; *Fr.* Résonner]; ◎ **çınlayan ses,** *müz.* İyi tınlayan, zilln madenî çınlamasını akla getiren ses. ◎ **kulağı çınlasın,** *dey.* Yanımızda bulunmayan bir dosttan bahsedildiği zaman onu andığımızı bilmesi isteğiyle söylenir. [*Ing.* May his ears be singing, said when making a kind reference to one who is absent; *Fr.* Que les oreilles lu tintent *(se dit d'une personne absente lorsqu'on parle de lui).*

çınlatmak, f. Çınlamasına yol açmak, inletmek. [*Ing.* To make chink or clink, to let tinkle]

çıpı çıpı, i. *(Çocuk dilinde)* Yıkanmak.

çıpıl çıpıl, z. *yans.* Yıkanırken çıkan ses için kullanılır

çıpıldak, s. *(Küçük çocuklar hk.)* Çıplak; [*Ing.* Naked infant *(Child)*].

çıplak[1], s. < *çıplamak.* § ● Giyinmemiş, soyunmuş olan: *Çıplak adam, çıplak duvar, Çıplak at, Çıplak toprak.* [*Osm.* Uryan; *Ing.* Naked; *Fr.* Nu]. § ● Tüyü, saçı dökülmüş. [*Ing.* Bald; *Fr.* Dépouillé]. § ● Donatılmamış, süsü, eşyası olmayan, takımsız, sade: *Çıplak oda.* [*Ing.* Base, unfurnished; *Fr.* Chambre démeublé]. § ● Bir şeyi olmayan, züğürt, all boş: *İki çıplak bir hamama yakışır.* § ● Döşenmemiş, süssüz: *Çıplak bir ev.* § ● *(Geniş anlamda)* Ağaçsız: *Çıplak arazi, Çıplak tepeler* ◎ ● *mec.* Hiç gizli tarafı olmayan, apaçık: *Çıplak gerçekler, her şey çıplak;* § ● i. Soyunmuş kimse: *Çıplaklar kampı.* § ● Fakir, fazla giyim kuşamı olmayan kimse: *Çıplaklara giyecek dağıtmak.* § ● *esk. tar.* (a) Yeniçeri ocağında hizmete başlamak üzere nöbetle soyunan erlere verilen ad; (b) Deniz erlerinin bir kısmına verilen ad. § ● *bot.* Organları saran zar ve kılıf gibi bir çeperden yoksun bitki kısımları için kullanılır. § ● *san.* (a) Vücudun bütününün veya bir bölümünün soyunuk oluşu; (b) Vücudun gerçek biçimi; (c) Soyunuk bir modele bakarak yapılmış insan vücudu etüdü. *Ayakta duran, uzanmış çıplak.* § ● *zool.* (a) Bir hayvanın tüy, kıl ve pul bulunmayan kısımları için kullanılır: *Kuşların çoğunda ayak bileği çıplaktır;* (b) Çıplak derili köpekler. § ● *stat.* Üzeri yalıtkan bir maddeyle kaplanmamış iletken. ◎ **baldırı** ~, *dey.* ◘ Baldır.

☆ *Yak. anl.* **çırçıplak, anadan doğma, soyunuk, boş** *(arazi).*

☆ *Karş.* **giyinik, sarınmış, örtülü, örtünmüş.**

~ **arpa,** *bot.* Daneleri çıplak olan bir arpa türü. [*Lat. Hordeum nudum*].

~ **ateş**, *kim.* Isıtılacak maddelere veya bunları içine alan kaplara doğrudan doğruya uygulanan ateş.
~ **çavuşu**, *esk. tar.* Yeniçeri ocağında hizmete girmek için nöbetle soyunan ve çıplak adı verilen eratın kumandanı.
~ **çiçek**, *bot.* ◘ **Çiçek**.
~ **çiçeklik**, *bot.* Pulcuktan, yaprakçıktan yoksun **çiçeklik**.
~ **gözle**, *dey.* Görmeye yardımcı hiç bir âlet kullanmaksızın. [*Ing.* With the naked eyes].
~ **iç**, *bot.* Tohum kabuğu meyve kabuğuna yapışık tohum.
~ **maden**, *min.* Bütün ganglardan arınmış halde, saf olarak bulunan maden.
~ **model**, Atelyelerde örtüsüz ve elbisesiz olarak durdurulan canlı modeller olup bunlar da akademide yapılır. [*Ing.* Nude; *Fr.* Nu].
~ **mülkiyet**, *huk.* İntifa hakkı başkasına ait bir mal üzerindeki mal sahibinin mülkiyeti, [*Lat. Nuda propreietas (nudum ius quiritium); Ing.* Bare ownership; Fr. Nue propriété].
☆ *Eşanl.* **kuru mülkiyet, rekabe**.
~ **resim**, *res.* Üzerlerinde hiçbir elbise ve örtü ve bürüngü olmayan çıplak insan resimleri. Bu resimler sanat bakımından yapılan ve tabiatta insan vücudunun en güzel bir şekil ve renkte olması dolayısıyla, estetik bir güzellik ifade etmesine göre ahlâka aykırı sayılmazlar.
~ **sahne**, *tiy.* Boş sahne. [*Ing.* Bare stage].
~ **yarasa**, *zool.* ◘ **Yarasa** .

çıplak², i. § ● Çıplak *(giyinmemiş olan)* kimse. [*Ing.* Nude; *Fr.* Nu]; § ❷ *res.* Çıplak vücut resmi.

çıplaklaşmak, nsz. f. Çıplak hale gelmek.

çıplaklaştırmak(-i), f. Çıplak hale getirmek. [*Ing.* To strip, to denude].

çıplaklık,-ğı, i. § ● Hiç bir şeyle örtülmemiş *(elbisesiz)* bir vücudun hali veya açık saçık bir elbise altından görülen vücudun çıplak kısımları. [*Ing.* Nakedness; *Fr.* Nudité]. § ● Bir mimari kısmın bezek ve süsten yoksun olan yüzeyi ve sadeliği. [*Ing.* Nakedness; *Fr.* Nudité]. § ● Özentisizlik. § ❸ *sp.* Tam bir çıplaklık içinde yaşamanın, gezmenin, spor yapmanın, fizik ve ruhî bakımlardan sağlığı korumaya uygun olacağını savunan doktrin. [*Ing.* Nudism; *Fr.* Nudisme]. ☆ *Eşanl.* **nüdizm, natürizm**. ◉ **bütün çıplaklığıyle**, *dey.* Gizli bir yanını bırakmayarak, hiç bir şey saklamaksızın, olduğu gibi: *Olayı bütün çıplaklığıyle anlattı.* [*Ing.* Quite openly or frankly].
~ **filmi**, *sin.* Çıplaklık taraflarının yaşayışını gösteren filim. [*Ing.* Nudist film, nudie; *Fr.* Film nudiste].
~ **kısmı**, *san.* Bir resim veya heykelin elbisesiz olan vücut kısımları. [*Ing.* Flesh parts, Nude parts; *Fr.* Chair].

çıplak.tohumlular, ç.b.i. *bot.* ◘ **Açıktohumlular**.

çıplamak, f. Soymak

çıplanmak, nsz. f. Çıplak hale gelmek: *Ağaçlar çıplanmaya başladı.* [*Ing.* To become bare; *Fr.* Se mettre â nu].

çıplatmak(-ı), f. Çıplaklaştırmak.

çıra, i. < *Fars. çerâğ*, mum. § ● Işık sağlamak için kullanılan araç. [*Ing.* Torch; *Fr.* Torche]. § ● Çam gibi reçineli ağaçların yağlı ve çabuk yanmaya elverişli kısmı. [*Ing.* Pitch-pine; *Fr.* Pitchpin, fauxsapin]; ◉ **Marmara** ~ **sı gibi yanmak**, *dey.* Büyük bir zarara uğrayıp acı duymak.
~ **gibi**, *(Marmara çırası gibi), dey.* Çok büyük bir zarara uğrayarak ıstırap çekmek.

çırağ /çırâğ/, i. *Osm.* < *Fars.* Eskiden gece ortalığı ışıklatmak için yakılan çıralı ağaç, kandil ve mum gibi araçlara denirdi. [*Ing.* Light; *Fr.* Lampe antique].
~ **deliği veya gözü**, *mim.* Eski evlerde dukoymaya yarayan küçük gözler olup, bunların çoğunda üst tarafından dama çıkacak bir ocak deliği bulunur ve bu suretle yanan çırağın duman ve isleri oda içinde kalmayarak dışarıya çıkardı. [*Osm.* Kandil hücresi; *Fr.* Niche à lampe].

çırağan, i. *Fars. çerâğ*, mum + *ân* > *çerâğân esk.* § ● Bağ ve bahçeleri meşale ve kandillerle donatarak gündüz gibi yapma. [*Ing.* Illumination on festive occasions; *Fr.* Illumination des jardins]. § ● Donanma, şenlik. § ● Yağa bulanmış fitil. § ● Açılan yaralara uçları tutuşturulmuş fitiller sokularak yapılan işkence.

çırağma, i. § ● Üzerine mum ve kandiller konulan uzun ayaklı şamdan gibi demirden çeşitli şekillerde ayak. [*Ing.* Floor-lamp, standard lamp; *Fr.* Torchère]. § ● Ev içinde ışık vermek için çıra, lâmba, kandil ve şamdan gibi şeyleri koymaya yarayan küçük göz şeklinde yer.

çırağman, i. El feneri.

çırağpa, ◘ **Çırağma** .

çırak,-ğı, i. *Fars. çerâğ*, yol gösteren. § ❶ *İş. huk.* Bir san'at veya mesleği öğrenmek amacıyle bu işin ustası yanında eğitim ve öğrenim yapan kimseye denir. Üretime doğrudan doğruya katılmadıkça, işyerinde, öğrenim gereği üretimde bulunsa bile, hukuken işçi sayılmaz: *Marangoz çırağı.* [*Ing.* Apprentice; *Fr.* Apprenti]. § ● Dükkân uşağı: *Bakkal çırağı;* § ● Güzel sanatlardan birini bir ustadan öğrenmiş olan öğrenci. [*Ing.* Pupil; *Fr.* Elève]; § ● Eskiden saray veya konaklarda yıllarca hizmet ettikten sonra geçimi sağlanarak izin verilen kimse veya azadedilmiş köle ve cariye. § ● *ağ. iş.* Marangoz tezgâhları üzerinde işlenen ağaçların uçlarını tutmaya yarayan ve bu tezgâhtan ayrı olan müteharrik ayak. [*Ing.* Prop, support; *Fr.* Servante].
~ **çıkarmak (etmek)**, *dey. esk.* Yaşlı köle veya cariyelerin geçimini sağlayarak veya evlendirerek bağımsız hayat sürmesine izin vermek. [*Ing.* To train apprentices, to train as an apprentice; *Fr.* Emanciper un, une esclave].
~ **çıkmak**, *dey.* § ❶ Ayrıca iş güç sahibi olmak. § ❷ *tar.* Evlendirilmek, ev bark sahibi olmak [*Ing.* To leave service with provision for the future, to complete apprenticeship].

çıraklık,-ğı, i. § ❶ *sosy.* ve *fels.* (a) Çırak olma hali; üretici olmayan enerji harcamasını gerektiren eğitim; zanaat hayatında meslek işlerini daha önce öğrenmiş yetişkin bir ustanın yanında öğrenme şekli; (b) Çıraklık süresi; c) Çırağın yaptığı iş [*Ing.* Apprenticeship; *Fr.* Apprentissage]. § ❷ Çırağa verilen ücret.
~ **sözleşmesi (veya akti)** *iş. huk.* İş verenin *(ustanın)* belirli bir zanaatı olunca dikkat ve itinasıyle öğretmek ve bu konuda zorunlu derslere devama nezaret etmek ve mesleğe ait okullara ve kurslara gitmeğe ve belirli imtihanlara katılmaya izin vermek üzere, çırakla yaptığı sözleşme. [*Ing.* Contract of apprenticeship].

çırakma, çırakman, i. *Osm.* < *Fars. çerâgpâ* veya *çerâgpâye* > *çırağman*, § ● Üzerinde meşale yakılan kule veya demir direk. [*Ing.* Candelabra, candelabrum; *Fr.* Candelabre]. § ● Balıkçıların gece balıkları kıyıya çekmek için yaktıkları ateş; § ● Üzerinde kandil, mum veya herhangi bir ışık konulan yüksek tabla. [*Ing.* Candle holder; *Fr.* Chandelier].

çırak.usta, b.i. *sosy.* Ortaçağ zanaat sisteminde, bir zanaatin öğrenilmesi için temelli rolü olan ilişki şekli. *(Usta çırak ilişkisi, baba-oğul ilişkisi gibi).* [*Ing.* Apprenticemaster; *Fr.* Apprenti-maître].

çıralı, s. Çırası olan veya çıra gibi reçineli olan: *Çıralı tahta* [*Ing.* Resinous; *Fr.* Résineux,-euse].
~ **çam**, *bot.* ◘ **Çam**.

çıramoz, i. *balıkç.* Balıkçıların, bazı balıklar avlarken üzerinde çıra veya funda yaktıkları izgara [*Ing.* Iron grill at the end of a long pole projecting from a boat and used as a torch holder in fishing by night].

çıray, i. İnsan resmi. [*Osm.* Çehre, surat; *Fr.* Figure].

çırçıl, i. *den.* Gemi yüklemelerinde kullanılan, halat veya zincirden yapılmış, iki ayaklı ve ayaklarının alt başları tırnaklı veya kancalı vinç çengeli. [*Ing.* Hooks *(for lifting barrels)*].

çırçıplak /çır:çıplak/, s. § ● Büsbütün çıplak [*Ing.* Stark naked; *Fr.* Nu, dénudé, pauvre]. § ❷ Çok yoksul; § ● Hiç bir eşya konmamış; § ● Tamamen ağaçsız; § ● Apaçık, olduğu gibi.

çırçır, i. *yans. çır* > *cırcır*, § ❶ Pamuğu çekirdeğinden ayırmağa yarayan âlet. [*Ing.* Carding-machine; *Fr.* Machine à carder]. § ❷ Küçük pınar. [*Ing.* Trickling spring; *Fr.* Petite source d'eau]. § ● *zool.* Cırcır böceği. [*Ing.* Field cricket]. § ❹ *zool,* Uzunluğu 15 sm. i geçmeyen bir balık türü. [*Lat. Crenilabrus; Ing.* Kind of seafish; *Fr.* Languneau, crénilabre massa], § ❺ Ufak bir derenin yavaşça akarken çıkardığı ses § ● s. Devamlı ve çok konuşan, geveze. § ❼ *den.* Ağır cisimleri kaldırmakta kullanılan zincir donanımlı, demir makaralı palanga.
~ **randımanı**, 100 kg. çekirdekli pamuğun verdiği saf pamuk miktarı.

çırçırlama, i. *dok.* Pamuk, keten ve kendir gibi bitkisel dokuma ham maddelerinin, çekirdek veya kabuklarından temizlenmesi işlemi.

çırçırlamak, f. Pamuğu çekirdeğinden ayırmak.

çırılçıplaldak, s. Bütünü çıplak.

çırılçıplak, s. ◘ **Çırçıplak**.

çırnık,-ğı, i. *Bulg. tsarnik.den,* § ● Küçük boyda kayık, § ● Tek ve yekpare direkli, üç flok yelkeni bulunan ve 200 tona kadar olan yelkenli. [*Ing.* Kind of boat used on the Danube]. § ● *arg.* Kıymetsiz, değersiz, çirkin, sakil *(şey).*
☆ *Yak. anl.* cavaloz, **fasafiso, moloz, tapon, zımbırtı**.

çırpı, i. < *çırpmak* > *çılpı*. § ● Dal ve budak kırpıntısı: *Çalı çırpı toplamak, Çalı çırpıdan bir kulübe.* [*Ing.* Brushwood; *Fr.* Broussaille]. § ❷ Boyalı ve gergin bir sicimi yay gibi çekip bırakmak yoluyle çizgi çizme: *Çırpı vurmak, Çırpı ipi;* § ● *mar.* Tahta biçenlerin ağaçları bir yönde kesebilmek için bıçkı yerlerini işaret etmek üzere kullandıkları ince ip olup, bunu boyaya batırarak iki uçlarını tesbit etmek ve ortasından kaldırıp bırakmak suretiyle çizgiler meydana getirirler. [*Fr.* Corde d'alignement]. § ● *mec.* Hiza, tahmin, hesap, tertip. ◉ **dan çıkmak**, Hiza ve istikametten dışarı çıkmak. [*Ing.* To overstep the mark, to go too far; *Fr.* Dépasser l'alignement]. ◉ ~ **ya getirmek**, Bir sıra üzerine getirmek, örülen bir duvarı aynı seviyeye getirmek veya duvarın yüzeyini aynı hizada, yani her kısmı aynı düşey yüzey dahilinde bulunacak surette inşa etmek. [*Ing.* To align(aline), lay out, draw up, line up; *Fr.* Aligner]. ◉ **çalı** ~, *dey.* ◘ Çalı. ◉ **bir** ~ **da**, *dey.* Hemen, çabucak. [*Ing.* Easily and quickly; *Fr.* D'un seul coup, tout d'une haleine]. ◉ **bir** ~ **da çıkarmak**, *dey.* Bir işi durmaksızın bitirmek. [*Ing.* To make nothing of a job, to do a thing easily].
~ **çekmek**, *mar.* § ● Biçilecek veya rendelenecek bir kereste üzerine çırpı ipini gererek çizgi çekmek suretiyle işaret etmek. § ● İnşa olunacak bir duvarın hizadan dışarıya çıkmaması için tâyin olunan hizayı göstermek üzere ince bir ip germek. [*Ing.* To mark a straight line with a chalk-line; *Fr.* Tendre le fil d'alignement].
~ **vurmak**, *mar.* Bir yüzey veya kereste üzerine çırpı ipiyle hizayı gösteren bir hat çekmek. [*Ing.* To line out; *Fr.* Cingler, marquer une alignement].

çırpıcı, s. § ● Çırpmak işini yapan. [*Ing.* Fuller; *Fr.* Fouleur, laveur foulon]. § ● İ. Yazma, kumaş gibi şeyleri boyaları tutsun diye denizde çırpan kimse.
~ **değirmeni**, ◘ **Değirmen**.

çırpılmak, nsz. f. Kenarından hafifçe biraz kesilmek, azaltılmak.

çırpınma, i. § ● Çırpınmak eylemi. § ● *balıkç.* Oltaya takılan balığın kurtulmak için çabalaması. [*Ing.* Flutter, agitation, conclusive movements; *Fr.* Battement d'ailes].

çırpınmak, nsz. f. < *çarpmak* < *çarpınmak* > *çırpmak*. § ● Herhangi bir acı zoruyle vücudun üyeleri, özellikle ikol ve bacaklar gelişi güzel şiddetle oynamak: *Mide sancısından çırpınıyor.* [*Ing.* To struggle, to move; *Fr.* Se mouvoir, se débattre]. § ● Ne yapacağını şaşırmış bir halde üzüntülü telâş göstermek. [*Ing.* To agitate, to be alarmed; *Fr.* S'agiter, s'alarmer]. § ● *(Kaslar hk.)* Bir-

denbire ve kendiliğinden ve düzensiz bir şekilde kımıldamak. [*Osm.* İhtilâç etmek]. § ❹ *(Deniz hk.)* Küçük dalgacıklar halinde çalkalanmak. § ❺ *mec.* Güç bir durumdan kurtulmak veya bir meseleyi çözmek için çaba harcamak.

☆ *Yak. anl.* **kıvranmak, debelenmek, tepinmek.**

çırpıntı, i. < *çırpınmak.* § ❶ Çırpınma, oynama, heyecan; *Yürek çırpıntısı* [*Ing.* Convulsion, agitation, palpitation; *Fr.* Palpitation] § ❷ Suların ufak ve oynak dalgalar halinde kaynaşması. [*Ing.* Swashing, lapping, fretting; *Fr.* Clapotis]. § ❸ Sahilde denizin oynaştığı kumsal veya çakıllık.

çırpışmak, nsz. f. < *çırp* < *çarp. (Kuşlar)* kanatlarını oynatmak. [*Ing.* To flutter *(birds); Fr.* Trémousser des ailes, battre des ailes].

çırpıştırma, i. § ❶ Çırpıştırmak eylemi. § ❷ s. Çarçabuk ve özensiz yapılan *(iş);* böyle meydana getirilen *(yazı).* [*Ing.* Scribbled hurriedly, done hastily and carelessly].

~ **filim,** *sin.* İngiltere'de 1927-1937 arasında yürürlükte olan kota kanununun gereklerine uymak üzere çok kısa zamanda, ucuza meydana getirilmiş düşük nitelikteki filimler için kullanılan deyim. [*Ing.* Quickie, quota quickie; *Fr.* Quickie].

~ **resim,** *res.* Çabuk bir kaç fırça vuruşu ile yapılmış resim. [*Ing.* Rough sketch; *Fr.* Pochade].

çırpıştırmak(-i), f. § ❶ İnce değnekle hafifçe vurmak. [*Ing.* To tap; *Fr.* Tapoter]. § ❷ Bir işi üstünkörü yapmak. Çarçabuk ve dikkatsizce iş yapmak veya yazı yazmak, çala kalem yazmak. [*Ing.* To scamp; scribble hurriedly; done hastily and carelessly; *Fr.* Trousser, minuter, bâcier]. § ❸ *res.* Boya resimde bir tablonun astar makamındaki zemin boyalarını kaba kaba ve serbestçe vurmak.

çırpma, i. § ❶ Çırpmak eylemi; çalkalama. [*Ing.* Rinsing; *Fr.* Rinçage]. § ❷ Kumaşın kenarı ince kıvrılarak ve iğne yan tutularak dikilen bir çeşit dikiş. [*Ing.* Tacking, basting; *Fr.* Faufilage]. § ❸ *balıkç.* Ağdan balık ayıklamak, ağı suya vurarak yıkamak ve ağın üzerindeki suyu silkelemek için yapılan iş. § ❹ *sp.* Yağlı Türk güreşinde bir oyun; bir pehlivanın, rakibinin kendisine doğru onu tutmak için uzattığı elini elle keserek bu hamleyi engelleme hareketi. ☆ *Eşanl.* **budama.** § ❺ *dok.* Iplik çilelerini, boya veya aktarma işlemlerine hazırlamak amacıyle çarmıh kollarına takma ve gererek vurma işlemi.

~ **dikiş,** ◘ **Dikiş.**

~ **iskandili,** *balıkç.* Üzerinde çok sayıda iğne bulunan, kurşundan yapılmış, iskandil biçiminde av aracı.

çırpmak(-i), nsz. f. *yans. çerp* > *çarpmak.* § ❶ Hızla ve kesik kesik silkelemek: *Halı çırpmak, Çamaşır çırpmak:* [*Ing.* To clap, pat, beat; *Fr.* Secouer, épousseter, battre]. § ❷ Bir şeyin ucundan bir parça kesmek: *Ağacın dallarını çırpmak.* [*Ing.* To trim; *Fr.* Tailler, ranger]. § ❸ *mec.* Çalmak: *Çalıp çırptıklarını evinde buldular.* [*Ing.* To pilfer; *Fr.* Voler, abuser]. § ❹ İki şeyi birbirine çarpmak: *El çırpmak. (kuş) Kanat çırpmak.* § ❺ *dok.* Boyanmış ve kurumuş olarak muayeneye gelen iplik çileleri içinde, birbirine yapışmış olan tellerin ayrılmasını ve çilenin bundan sonraki işlemlerde kolay sökülmesini sağlamak için onları çarmıh kollarına takarak döndüre döndüre silkelemek, çırparak açmak. § ❻ Çalkalamak. [*Ing.* To rinse; *Fr.* Rincer]. ◉ **çalmak** ~, *dey.* ◘ **Çalmak.** ◉ **el** ~, *dey.* Alkışlamak [*Ing.* To applaude clap; *Fr.* Applaudir]

çırptırmak(-i,e), f. Çırpmak işini yaptırmak. [*Ing.* To make clip, to make pat or clap, to let be slighlty beaten].

çırt,-tı, i. Hayvana çektirilip döndürülen su dolabı. [*Ing.* Irrigating device, by which a leather bucket is alternately lowered and raised by an animal; *Fr.* Roue à godets, noria].

çıt, z. *yans.* Küçük ve ince bir şeyin kırılırken çıkardığı hafif ve süreksiz sesi anlatır. *Çıt diye kırıldı.* [*Ing.* Crac, cracking; *Fr.* Craquement]

~ **çıkmamak (çıkarmamak),** *dey.* Hiç ses, gürültü çıkmamak (etmemek).

~ **etmek, Çıt diye** ses çıkarmak. [*Ing.* To make a cracking sound].

~ **kuşu,** *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Çıt-kuşugiller *(Troglodytidae)* Familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 9,5 sm. Sırtı ve karnı kahverengi enine çizgilidir. Palearktik bölgede yaşar. [*Lat. Troglodytes troglodytes; Ing.* Wren; *Fr.* Troglodyte mignon]. ◘ *ŞEKİL: 352.* — **KUŞLAR.** ◉ **ev** ~ **kuşu,** *zool.* Çıtkuşugiller *(Troglotidae)* familyasına giren ötücü bir kuş türü. Kuzey Amerikanın yaygın bir kuşudur. Küçük kuşlara rahatlık vermez. [*Lat. Troglotydes aedon; Ing.* American house wren; *Fr.* Troglodyte americain].

☆ *Eşanl.* çöplüce **bülbül, bokluca bülbül, bokca** bülbül.

~ **yok,** *dey.* En hafif bir ses bile yok. [*Ing.* There is not a sound to be heard; *Fr.* Il y règne un grand silence].

çıta /çı:ta/, i. *esk. T. cıda.* § ❶ Ensiz, uzun biçilmiş tahta [*Ing.* Lath, bar; *Fr.* Baguette de bois] § ❷ İki madenî parçanın ek yerini örtmekte kullanılan madenî plak. § ❸ *inş.* (a) Yan yana gelen, fakat birleştirilmeden eklenen tahtaların ek yerlerini örtecek biçimde çivilenen, ince ve dar çubuk; (b) Kiriş aralarını ayıran veya mahya ve eğik mahya çizgileri üzerine oturan trapez kesitli ahşap çubuk; (c) Çinko, çatı örtülerinde bindirmelerin tutturulduğu trapez biçiminde ahşap çubuk. ◉ ~ **lı birleştirme,** *ağaç.* Çıtalı geçme. Tahtanın boyunca açılan kinişe konmuş çıta yardımı ile yapılan çatkı. [*Ing.* Tongue and groove joint]. ◉ **bindirme** ~ **sı,** *mim.* Kütüphane raflarının veya başka rafların altlarına konulan küçük ve ince çubuklar olup, raf tahtası bunun üzerine biner. [*Ing.* Cleat, strip, batten; *Fr.* Tasseau]. ◉ **istif** ~ **sı,** *tekn.* Kurutulmak üzere yığılmış tahta levhaların birbirine değmeyerek daha çabuk kurumalarını sağlamak için kullanılan dörtgen kesitli tahta çıta veya demir çubuk. ~ **işkencesi,** *ağaç.* Tabla kenarlarına çıta yapıştırmada kullanılan bir veya iki saplı, vidalı yardımcı sıkma aracı.

çıtabaşlık,-ğı, i. *ağaç.* Tabla baslarına açılan kiniş yuvalarına uygun olarak hazırlanmış çıta.

çıtak, s. < *çıtağ, h.d.* § ❶ Yabancı *(kimse);* § ❷ Kaba ve düzgün konuşamayan *(köylü),* dili çetrefil olan. [*Ing.* Boor, rough, brutal *(country fellow); Fr.* Vantard, fanfaron, hâbleur]. § ❸ Huysuz, kavgacı *(kimse).*

çıtarı, i. § ❶ *mah, dok.* Bir teli ipek, iki teli pamuk olan nakış dokumalı bir çeşit ipek kumaş olup ondan eski zamanlarda elbise yapılırdı. [*Osm.* Dîba; *Ing.* Kind of brocade made of silk mixed with cotton; *Fr.* Genre de brocard turc]. § ❷ *zool.* ◘ **Çıtarı.**

çıtçıt,-tı, i. *yans. terz.* Üzerine dikili bulundukları iki kumaşı, birbirinin içine girmek suretiyle bağlamaya yarayan iki parçadan ibaret madenden tutturmalık. [*Ing.* Snap fastener, press-button; *Fr.* Ferme-jupe, fermeture]. ☆ *Eşanl.* **fermejüp.** ◉ **bilyalı** ~, *ağ. iş.* ◘ **Bilyalı.**

çıtı pıtı, b.s. *yans.* Ufak tefek, sevimli, şirin, narin: *Çıtıpıtı bir kız.* [*Ing.* Pretty, delicaty, graceful; *Fr.* Mignon, délicat].

çıtır, i. *arg.* İskambil oyununda küçük koz.

çıtır çıtır, b.z, *yans.* Tahta çubuklar kırılırken gevrek bir şey yerken, odun, kömür yanarken çıkan sesi anlatır Çıtırdayarak. [*Ing.* With a crackling sound; *Fr.* Onomatopée pour désigner le bruit que produit le charbon ou le feu en brûlant etc].

~ ~ **konuşmak,** *dey.* Düzgün ve uzunca konuşmak.

çıtırdama, i. § ❶ Çıtırdamak eylemi. [*Ing.* Crackling, crackle; *Fr.* Craquètement]. § ❷ *kim.* Bazı tuzların birdenbire ısıtıldıkları zaman çıkardıkları ses.

çıtırdamak, nsz. f. § ❶ *yans.* Çıtır çıtır ses çıkarmak. [*Ing.* To crackle; *Fr.* Craqueter, crepiter]; § ❷ *kim.* Kor halinde kömür üzerine atılan bazı tuzların hafif bir ses çıkararak boğuşması.

çıtırdatmak(-i), f. Çıtırdı sesi çıkartmak [*Ing.* To make crackle or crepitate; *Fr.* Faire craquer].

çıtır pıtır, b.z. § ❶ Genç kız veya küçük çocukların tatlı tatlı konuştuğunu anlatmak için kullanılır [*ing.* With a sweet babble *(said of the talking of a child),* prattling]. § ❷ s. Çıtı pıtı.

çıtırtı,-yı, i. < *çıt.* Çıtırdama sesi. [*Ing.* Crackles, crepitation; *Fr.* Crépitement, craquement].

çıt.kırıldım, b.s. *yans.* Aşırı incelik, dayanıksızlık, çekingenlik gösteren *(kimse).* [*Ing.* Delicate, fragile, effeminate; *Fr.* Délicate, fragile].

çıt kuşugiller, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Ötücükuşlar *(Passeriformes)* takımının, Öz-ötücüler *(Oscines)* üst familyasının bir familyası. Gagaları ince ve eğmeçlidir. Kanatları kısa ve küt olur. Tüyleri kahverengi enine çizgilidir. Çıt kuşu *(Troglodytes troglodytes)* iyi bilinen türüdür. [*Lat. Troglodytidae; Ing.* Wrens; *Fr.* Troglodytes].

çıtlamak, nsz. f. *yans.* < *çıt.* «Çıt» diye ses çıkarmak: *Ateş çıtlıyor* [*Ing.* To crackle, to make a crackling noise, to burst open *(bud),* to split open *(fruit); Fr.* Craquer, se lézarder, se crevasser]

çıtlatmak(-i), f. § ❶ Bir şeyden «*çıt*» diye ses çıkartmak: *Parmaklarını çıtlatmak.* [*Ing.* To crack; *Fr.* Craqueter]. § ❷ (-i-e), Birine bir haberi veya bir sırrı dolayısıyle sezdirmek, kapalıca söz etmek: *İşi kaç defa ona çıtlattım ama anlamamış olacak.* § ❸ *mec.* Ancak sezdirecek kadar söz etmek. [*Ing.* To drop a hint (about); *Fr.* Faire craquer].

çıt.pıt,-tı, b.i. *yans.* Bir yere sürtülerek veya ayak altında ezilerek çıtır çıtır ses çıkaran bir eşit patlangaç. [*Ing.* Fire-cracker, cracker; *Fr.* Pétard].

☆ *Eşanl.* **çatapat.**

çıvgar, çılgar, cıvgar, cılgar, i. *mah.* Çift sürmekte veya araba çekmekte olan hayvanlara yardımcı olarak koşulan hayvan. [*Ing.* A pair or oxen *(used for ploughing),* additional animal, for ploughing, or for gauling a gun; *Fr.* Une paire de boeufs *(attelée à une charrue)*].

çıvgın, i. < *çıpmak* > *çıpgın, h.d.* Rüzgâr ve karla karışık yağmur. [*Ing.* Sleet; *Fr.* Neige à moitié fondue].

çıvmak, nsz. f. *(Hızla giden bir şey)* Bir yere çarparak yön değiştirmek. [*Osm.* İnhiraf etmek].

☆ *Eşanl.* **çavmak.**

çıyan, i. § ❶ *zool.* Gerçek-eklembacaklılar *(Euarthropoda)* alt dalının, Çok-bacaklılar *(Myriapoda)* sınıfından bir tür. Vücudu geniş ve yassıdır. Hızlı hareket eder. Taşların altında yaşar. Keliserinde zehir bezi vardır. Isırır [*Lat. Scolopendra cingulata; Ing.* Scolopendra; *Fr.* Spolopendre]. § ❷ *mec.* Pek sarı ve sevimsiz insan. ◉ **dev** ~, *zool.* Çok bacaklılar *(Myriapoda)* sınıfına giren bir eklembacaklı türü. Uzunluğu 20 sm. olur. Tropik Amerikan memleketlerinde yaşar. Öldürücü olacak kadar zehirlidir. [*Lat.* Scolopendra gigantea]. ◉ **ev** ~ **ı,** *zool.* Eklem-bacaklılar *(Arthropoda)* dalının, gerçek -eklembacaklılar *(Euarthropoda)* alt dalının çokbacaklılar *(Myriapoda)* sınıfından bir cins. Vücudu kısa ve yassı olur. Duyargaları ve bacakları çok uzundur. Çoğunluk evlerde bulunur ve süratle kaçar. [*Lat. Scutigera; Fr.* Scutigère]. ◉ **sarı** ~, *dey.* ◘ **Çıyan gibi.**

~ **gibi,** *dey.* Hain bakışlı, sevimsiz, sarışın *(kimseler hk.)*

çıyancık,-ğı, i. *zool.* ◘ **Kurt pençesi.**

çızık,-ğı, i. *müz.* Birkaç ölçülük susmayı bildirmek üzere kullanılan ve portreyi eğrilmesine kesen kalın ve düz çizgi.

çiçe, i. *mah.* Hala. *(bazı bölgelerde)* teyze.

çiçek,-ği, i. < *Moğ. çeçeg.* § ❶ *bot.* Bitkilerin üreme organlarını taşıyan göz alıcı renklerle bezenmiş ve çoğu güzel kokulu kısmı. [*Osm.* Şükûfe, zehr, zehre; *Ing.* Flower; *Fr.* Fleur]. ◘ *ŞEKİL: 89.* — **BITKİ;** *ŞEKİL: 130, 131, ve 132.* — **ÇİÇEKLER.** § ❷ Çiçek açan bitki: *Çiçek yetiştirmek.* § ❸ Kumaş v. b. Üzerine renk ve boya ile veya nakışla, yani harç ve sırma ile yapılan süs. [*Ing.*

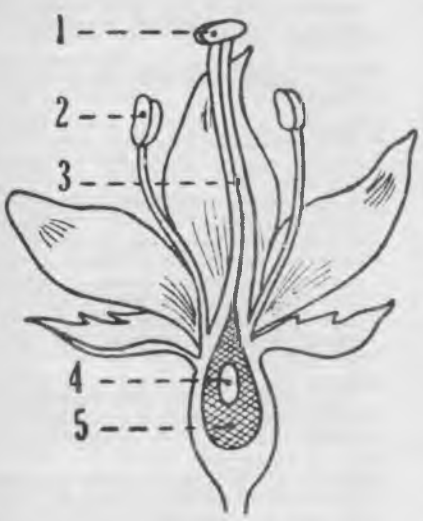

ŞEKİL: 129. — **ÇİÇEK** [*Bir çiçeğin anatomisi*] 1. Tepecik *(stigma)*. 2. Ercik başı *(Anter)*. 3. Boyuncuk *(Stilus)*. 4. Yumurtacık. 5. Yumurtalık *(Ovaryum)*.

SÜSLEME SANATINDA KULLANILAN ÇİÇEKLER

ARMUT ÇİÇEĞİ
AYVA »
BADEM »
BORU »
* DÜĞÜN »
GELİNCİK
* GÜL
HANIMELİ
HASEKİ KÜPESİ
HAŞHAŞ ÇİÇEĞİ
HERCAİ MENEKŞE
İTİR ÇİÇEĞİ
İNCİ ÇİÇEĞİ
* KADİFE ÇİÇEĞİ
* KARANFİL
KASIM PATI
* KIRAZ ÇİÇEĞİ
KÜPE ÇİÇEĞİ
* LALE
MISIR FULÜ
* NAR ÇİÇEĞİ
NERKİS
PAPATYA
PEYGAMBER ÇİÇEĞİ
* SÜMBÜL
SÜSEN
ŞAKAYIK
SEFTALİ ÇİÇEĞİ
TAVŞAN KULAĞI
* YABAN GÜLÜ
YASEMİN
ZAMBAK

(*) ***İşaretiyle belirtilenler Türk süsleme sanatında en çok kullanılanlarıdır.***

ÇİÇEKLERİN DİLİ

Geçen yüzyıllarda özellikle Avrupa'da halk arasında her çiçeğin bir anlamı vardı. Bu, Fransız kültürünün etkisiyle Türkiye'ye de girmiş son zamanlara kadar sürüp gitmişti. Çiçeklere verilen anlamlardan başlıcaları aşağıda belirtilmiştir.

ÇİÇEK	CİNSİ	ANLAMI
AKASYA	Pembemsi beyazı	Hoşa gitme isteği
BEGONYA	Pembe veya beyazı	Gönülden bağlılık
FUL	Beyazı	İstekler
GARDENYA	Beyazı	Samimiyet
GLAYÖL	Pembe veya kırmızısı	Buluşma
GÜL	Pembesi	Aşk
KAMELYA	Beyazı	Gurur
KARANFİL	Kırmızısı	İhtiras
KARTOPU	Beyazı	Gurur
KIR PAPATYASI	Beyazı	Kalb açıklığı
LALE	Karışık	İlânıaşk
LAVANTA ÇİÇEĞİ	Mavisi	Saygı
LEYLAK	Beyazı	Dostluk
MANOLYA	Yapraklısı	Kuvvet
MENEKŞE	Moru	Gizli sevgi
MİMOZA	Sarısı	Güvenlik
NERGİS	Beyazı	Soğukluk
NİLÜFER	Beyazı	Kayıtsızlık
ORKİDE	Beyazı	Çaba
ORTANCA	Mavisi	Heves
ŞAKAYIK	Kırmızısı	Vefakârlık
UNUTMABENİ	Mavisi	Hatıra
YASEMİN	Sarısı	Şehevî aşk.
YILDIZ (DALYA)	Kırmızısı	Minnet
ZAMBAK	Beyazı	Saflık

Floret: *Fr.* Fleurage, imprimer fleuron]. § ❷ *tıp.* ve *vet.* İrinli kabarcıklar dökerek yüzde çirkinleştirici izler bırakan ateşli ve son derece salgın bulaşıcı hastalık. *(Süzgeçten geçen bir virüsten ileri gelir).* [*Ing.* Small -pox; *Fr.* Variole]. § ❸ *kim.* Süblimeleşme veya çiçeksime yoluyle elde edilen toz: *Kükürt çiçeği.* § ❶ *mec.* İyi görünüşünün tersine olarak niteliği kötü olan: *Ne çiçek olduğunu biz biliriz.* [*Osm.* Allâk, hilekâr]. § ❷ *arg.* Yosma, genç. § ❶ Hafifmeşrep kadın. § ❶ *esk.* Gül. § ❶ İnsan vücudundaki ben. ◉ ~ **lerin dili**, *dey.* Çiçeklerin tek başlarına veya demet halinde ele alınarak, kelimelerin, cümlelerin veya düşüncelerin sembolü sayıldığı dil. [*Ing.* Language of flowers; *Fr.* Langage des fleurs]. ◉ **çiçeği burnunda** (**çiçeği burnunda, çamuru karnında**), *tkz.* Çok taze, henüz olmuş veya çıkmış, çok yeni. [*Ing.* Very fresh, brand new; *Fr.* Tout frais, tout récent]. ◉ **abortif** —, *bot,* ◘ **Abortif.** ◉ **apetal** —, *bot.* Tacı *(korollası)* olmayan çiçeklere verilen ad. ☆ *Eşanl.* **petalsiz çiçek.** [*Ing.* Apetalous flower; *Fr.* Fleur apétale]. ◉ **arsenik çiçeği.** § ❶ *kim.* Arsenik trioksitin, buharlarının yoğunlaştırılmasıyle elde edilen ince toz halindeki madde. § ❸ *min.* İpek görünümünde beyaz renkli küçük püsküller halinde oluşan, hidratlı doğal kalsiyum arsenyat. [*Fr.* Fleur d'arsenic]. ◉ **aklamideik** —, *bot.* Çiçek örtüsü *(kaliks ve korolla)* olmayan çiçek. [*Ing.* Nude flower; *Fr.* Fleur apérianthée, fleur nue]. ◉ **apokarp** —, *bot.* Çok pistilli çiçek. *(Pistillerin her biri ayrı bir meyva verir fakat bu tek meyveler aynı çiçekten meydana gelmiş oldukları için bir topluluk halinde kalırlar).* [*Ing.* Apocarpous flower; *Fr.* Fleur apocarpe]. ◉ **aktinomorf** —, *bot.* Çiçek örtüsü *(Kaliks ve korolla)* parçaları biçim ve büyüklük itibariyle eşit olduğundan dolayı orta ekseninden geçmek üzere birkaç tane *(en az 3 tane)* simetri planı geçirilebilen çiçek. [*Ing.* Actinomorphous flower; *Fr.* Fleur Actinomorphe]. ☆ *Eşanl.* **radyer çiçek** ◉ **asepal** —, *bot.* Kaliksi olmayan çiçek. [*Ing.* Asepalous flower; *Fr.* Fleur asépale]. ☆ *Eşanl.* **sepalsiz çiçek.** ◉ **asimetrik** —, *bot.* Hiçbir simetri planı geçirilemeyen çiçek [*Ing.* Asymmetrical flower; *Fr.* Fleur asymétrique]. ◉ **Asya çiçeği,** *min.* Eskiden İzmir dolaylarında çıkarıldığı için bu adla anılan leke giderici kil türü; [*Fr.* Fleur d'Asie]. ◉ **ateş çiçeği,** *bot.* ◘ **Ateş.** ◉ **atlas çiçeği,** *bot.* ◘ **Atlas**[1]. ◉ **ay çiçeği,** ◘ **Ay**[1]; ◉ **ayva çiçeği,** *süsl.* ◘ **Ayva.** ◉ **at çiçeği,** *vet.* Atlarda görülen çiçek hastalığı; ◉ **basit** —, *bot.* Taçyaprak sayısı normal olan çiçek. ◉ **bilateral** —, *bot.* Birbirine dikey iki simetri planı olan çiçek. [*Ing.* Bilateral flower; *Fr.* Fleur bilatéral]. ◉ **bir eşeyli** —, *bot.* Ya erkek ya da dişi organı olan çiçek. [*Ing.* Diclinous flower; *Fr.* Fleur dicline] ☆ *Eşanl.* **diklin çiçek.** ◉ **bizmut çiçeği,** *min.* Doğal bizmut oksidi. [*Fr.* Fleur de Bizmuth]. ☆ *Eşanl.* **bizmutokr.** ◉ **çıplak** —, *bot.* Çiçek örtüsünden *(birim ve bürümcükten)* yoksun ilkel veya redüksiyona uğramış çiçek. ◉ **çinko çiçeği,** *kim.* ◘ Çinko. ◉ **bileşik** —, *bot.* Bileşikgillerin kömeç şeklindeki toplu çiçeklerine verilen ad. *(Papatya, enginar v.b.)* [*Ing.* Compound flower; *Fr.* Fleur composé]. ◉ **çift** — **li,** *bot.* ◘ **Çift.** ◉ **çinko çiçeği,** *min.* Doğal hidratlı çinko karbonat: Tabiatta, beyaz veya gri-beyaz renkli bir toz halinde bulunan bu madde, kalamine *(doğal çinko silikat)* çok benzediği için uzun süre ondan ayırt edilememişti. ◉ **dairesel** —, *bot.* Çeşitli kısımlar *(çanak yaprak, taç yaprak, erkek organ ve dişi organ)* Düzgün halka biciminde olan, halkalar fazla ise ardışık olarak yer alan çiçeklere verilen ad. ◉ **diklamideik** —, *bot.* Çiçek örtüsü *(Kaliks ve korollası)* olan çiçek. ◉ **dişi** —, *bot.* Üzerinde sadece dişi organları taşıyan çiçek. [*Osm.* Zühr-i müennes; *Ing.* Female flower; *Fr.* Fleur femelle]. ◉ **domuz çiçeği,** *vet.* Özel bir ültra virüsten ileri gelen ve bir iki aylık domuz yavrularında görülen bulaşıcı, salgın hastalık. ◉ **erdişi** —, *bot.* Erkek ve dişi organları olan çiçek. [*Ing.* Hermaphroditic(al) flower; *Fr.* Fleur hermaphrodite]. ☆ *Eşanl.* **hermafrodit çiçek, monokiin çiçek** ◉ **hemisiklik** —, *bot.* Çiçek halkalarının bir kısmı siklik, bir kısmı asiklik dizilişte olan çiçek. [*Ing.* Hemicyclic flower; *Fr.* Fleur hemicyclique]. ◉ **hermafrodit** —, *bot.* ◘ **Erdişi** çiçek. ◉ **İstakoz çiçeği,** *bot.* ◘ **İstakoz.** ◉ **inci çiçeği,** *bot.* ◘ **İnci.** ◉ **inek çiçeği,** *vet.* Bir ültra virüstan ileri gelen bulaşıcı, döküntülü hastalık [*Ing.* Cowpox; *Fr.* Vaceine, variole des vaches] ◉ **kireç çiçeği,** *kim.* Toz halindeki kalsiyum karbonat. ◉ **katmerli** —, *bot.* Kendiliğinden veya sun'i yoldan taç yaprağı sayısı artmış çiçek. İkinci kat taç yapraklar, ya erkek organların ya da meyva yapraklarının değişikliğe uğramasından meydana gelir ◉ **kobalt çiçeği,** *min.* Kobalt arsenit ve kobalt arsenyat karışımından meydana gelen, koyu kırmızı renkli mineral; [*Fr.* Fleur de cobalt]. ◉ **kükürt çiçeği,** *kim.* Kükürt buharlarının anî olarak soğutulmasıyle elde edilen limon sarısı renginde toz. [*Fr.* Fleur de soufre]]. ◉ **küpe çiçeği,** *bot.* ◘ **Küpe.** ◉ **lavanta çiçeği,** *bot.* ◘ **Lavanta.** ◉ **küçük muhabbet çiçeği,** *bot.* ◘ **Muhabbet** ◉ **manganez çiçeği,** *min.* Bazen hematik demir jeotlarım *(kovuklarını)* kaplamış halde bulunan, gümüş parıltısında doğal mangan dioksit. [*Fr.* Fleur da manganese]. ◉ **mine çiçeği,** *bot.* ◘ **Mine.** ◉ **monandr** —, *bot.* Bir stamenli çiçek. [*Ing.* Monandrous flower; *Fr.* Fleur monandre]. ◉ **monoklamideik** —, *bot.* Ya korolla veya kaliksi olan çi-

çek. ◉ **muhabbet çiçeği**, *bot.* ◘ Muhabbet. ◉ **mum çiçeği**, *bot.* ◘ Mum. ◉ **nikel çiçeği**, *min.* Elma yeşili renginde bir toz tabakası halinde bulunan doğal nikel arsenyatı. ◉ **keçi çiçeği**, *vet.* Özel bir ültra virüsten ileri gelen kabarcıklı, döküntülü bulaşıcı salgın hastalık. [*Fr.* Fleur de Nickel]. ◉ **koyun çiçeği**, *vet.* ◘ Çalık; ◉ **kuş çiçeği**, *vet.* Tavuk, hindi ve güvercinlerde görülür. Çiçek bir ültra virüsten ileri gelir; bulaşıcı salgın bir hastalıktır. ◉ **pentasiklik ~**, *bot.* Çiçek parçaları 5 halka üzerinde dizilmiş bulunan *(1 kaliks, 1 korolla, 2 stamen halkası, 1 ginekeum)* çiçek. [*ing.* Pentacyclic flower; *Fr.* Fleur pentacyclique]. ◉ **petalsiz ~**, *bot.* ◘ Apetal çiçek. ◉ **protandr ~**, *bot.* Stigma henüz olgun duruma gelmeden stamenlerin olgunlaşıp polenini döktüğü çiçek. ◉ **protogin ~**, *bot.* Stigmanin, polen olgunlaşmadan önce eşeysel olgunluğa erişmiş duruma geldiği çiçek. ◉ **oya çiçeği**, *bot.* ◘ Oya. ◉ **ölmez ~**, *bot.* ◘ Ölmez. ◉ **sabun çiçeği**, *bot.* ◘ Sabun otu. ◉ **sarı muhabbet çiçeği**, *bot.* ◘ Muhabbet ◉ **şap çiçeği**, *kim.* Şap billûrlarının üzerinde görülen beyaz toz halindeki çiçeklenme. ◉ **tetrasiklik ~**, *bot.* Stamen halkalarından yalnız birini taşıyan çiçek. [*Ing.* Tetracyclical flower; *Fr.* Fleur tetracylique]. ◉ **yalancı ~**, *vet.* Zararsız döküntülü çiçek ◉ **zencefre çiçeği**, *min.* Doğal civa sülfürün toz halinde bulunan çeşidi. ☆ *Eşanl.* **tabii zencefre** ◉ **zigomorf ~**, *bot.* Bir simetri planı olan çiçek. [*Ing.* Zygomorphous flower; *Fr.* Fleur zygomorphe]. ◉ **tavus çiçeği**, *bot.* ◘ Tavus ◉ **yapma ~**, Sun't olarak bez veya kâğıttan yapılan çiçek taklitleri. [*Ing.* Artificial flower; *Fr.* Fleur artificielle].

~ açımı, *bot.* Çiçeklerin açılmasını gerektiren, meydana getiren olayların tümünün adı. [*Ing.* Flowering; *Fr.* Floraison].

~ arısı, *zool.* ◘ Arı.

~ aşısı, *vet.* Bir hayvana, tercihan bir danaya aşılandıktan sonra, ondan alınarak, çiçeği karşı bağışıklık sağlamak amacıyla yeniden insana aşılanan zayıflatılmış çiçek virüsü. [*Ing.* Antivariolic vaccination; *Fr.* Vaccination antivariolique].

~ atma, *bahç.* ◘ Atma.

~ ayvası, *bot.* ◘ Japon ayvası.

~ balı, *trm.* Çok taze bal. [*Ing.* Flower honey].

~ balığı, *zool.* Bir kemiklibalık türüdür. Boyu 20 sm. Sırtı koyu, karın ve yan tarafları gümüşî renktedir. [*Lat. Acanthorutilus handlirschi*].

~ bamyası, *bot.* ◘ Bamya.

~ biti, *zool.* ◘ Bit.

~ bozuğu, Çiçek hastalığından yüzü çentik çentik *(delik deşik)* olmuş. [*Ing.* Pockmarks; *Fr.* Grêlé].

☆ *Eşanl.* çopur.

~ demeti, *dey.* Çeşitli çiçeklerin bir araya getirilmesiyle yapılan demet. [*Ing.* Bunch of flowers, bouquet; *Fr.* Bouquet].

☆ *Eşanl.* buket.

~ diyagramı, *bot.* ◘ Diyagram.

~ dökümü, *bot.* Ağaçlardan çiçeklerin dökülmesi. [*Ing.* Defloration; *Fr.* Défloraison, défleuraison].

~ döşeği, Fransız üslûbu bahçelerde binanın en yakınında ve önünde simetrik şekilli parçalara ayrılmış ve etrafına karşılıklı şekilde ağaçlar dikilmiş ve çimenliklerle çiçek yastıkları düzenlenmiş düz alanlar. [*Ing.* Flower-bed; *Fr.* Parterre].

~ durumu, *bot.* Çiçeklerin bir eksen üzerindeki yerleşme durumu. Her biri bir brakte koltuğunda bulunan çiçeklerin bir arada bulunuşudur. [*Osm.* vaziyet-i ezhâr; *Ing.* ve *Fr.* Inflorescence]. ☆ *Eşanl.* **Inflorescans**. ◘ *ŞEKİL: 89.* — BİTKİ; *ŞEKİL: 129.* — **ÇİÇEK DURUMLARI**. ◉ **kimoz ~ ~**, *bot.* Anaeksen büyümesine son verdiği halde, yaneksenlerin büyümeye devam ederek anaeksenin yerini aldıkları çiçek durumu. ◉ **rasemos ~ ~**, *bot.* Anaeksenin büyümesine devam ederek, üzerinden çıkan yandallara *(yaneksenlere)* hakim gelişme gösterdiği çiçek durumu.

~ dürbünü, ◘ Kaleydoskop.

~ düzlemi, *bot.* ◘ Düzlem.

~ ebegümeci, ◘ Ebegümeci.

~ gagalayangiller, *zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar *(Aves)* sınıfının, ötücükuslar *(Oscines)* üst familyasına giren bir familya. Gagaları kısa ve geniş, dilleri parçalı olan bu küçük kuşların renkleri çok canlıdır. Hindistan ve Avustralya'da orman ve bahçelerde yaşarlar. **Elmas kuşu** *(Pardalotus punctatus)* iyi bilinen türüdür. [*Lat.*

ŞEKİL: 130. — **ÇİÇEKLER** I. [*Çayır ve çit çiçekleri /Tarla çiçekleri/*]. (1) Yuvarlak yapraklı taşkıran. 2. Yaprak. 3. Çiçek. 4. Meyva. (5) Dağ lâlesi. 6. Çiçek *(Boyuna kesit)*. 7. Meyve. (8) Düğün çiçeği. *(Ranunculus repens)*. 9. Dip yaprağı. 10. Meyva *(aken)*. (11) Çayır kardamini *(Cardamina pratensis)*. 12. Dip yapraklar. 13. Meyva *(silikva)*. (14) Çan çiçeği. 15. Dip yaprağı. 16. Çiçek *(Boyuna kesiti)*. 17. Meyva. (18) *Nepeta hederacea*. 19. Çiçek *(Boyuna kesiti)*. 20. Çiçek *(üstten görünüşü)*. 21. Dam kopuğu. (22) *Veronica*. 23. Çiçek. 24. Meyva. 25. Tohum. (26) *Lysimachia*. 27. Açılan kapsül. 28. Tohum. (29) Uyuz otu. 30. Dip yaprağı. 31. Zigomorf çiçek. 32. Aktinomorf çiçek. 33. Başçıklı çiçek kurulu. 34. Yumurtalık ve çanak. 35. Meyva *(aken)*. (36) Basur otu. 37. Meyva *(aken)*. 38. Yaprak koltuğundaki yumrular. (39) *Poa*. 40. Çiçek. 41. Başakçık. *(yandan görünüşü)*. 42. Başakçık *(üstten görünüşü)*. 43. Karyops. 44. Ot kümesi. (45) Karakafes otu. 46. Çiçek *(Boyuna kesiti)*. 47. Meyva.

Dicaeidae; Ing. Flower-peckers; *Fr.* Dicées].

~ **gelişimi**, *bot.* Çiçeklerin açılmasından solmasına kadar süren gelişme.

~ **gibi**, *dey.* § ● Giydiği güzel renkli elbiseyi kendine yakıştırmış *(kız, kadın)* § ● Çok temiz *(şey)*. [*Ing.* Neat, very clean; *Fr.* Tout propre, très propre].

~ **göbeği**, *bot.* Muntazam **sıralar**, masifler veya göbekler halinde çiçek yetiştirilen yerler.

~ **hastalığı**, *tıp.* ◘ Hastalık.

ŞEKİL: 131. — **ÇİÇEKLER II.** [*Çayır ve çit çiçekleri (Tarla çiçekleri)*]. **(1)** Mayıs papatyası. **2.** Çiçek. **3.** Meyva. **(4)** Beyaz yabanî papatya *(Leucanthemum vulgare)*. **5.** Çiçek. **6.** Meyva. **7.** Astrantiya. **8.** Çuha çiçeği. **9.** Sığır kuyruğu. **(10)** Çoban değneği. **11.** Çiçek. **12.** *Centaurea*. **13.** Ebegümeci. **14.** meyva. **15.** Civan perçemi *(binyaprak)*. **16.** *Brunella*. **17.** *Lotus corniculatus*. **(18)** Ay kuyruğu. 19. Spor keseleri. **20.** *Lychnis fulgens*. **21.** *Lychnis flos-cuculi*. **22.** Lohusa otu. **23.** Çiçek. **24.** Sardunya, Turna gagası *(Geranium pratense)*. **25.** Yabani Hindiba. **26.** *Silen*. **27.** Venüs çarığı *(Cypripedium)*. **28.** Salep otu.

~ **örtüsü**, *bot.* ◘ Periant.

~ **sapçığı**, *bot.* Çiçekleri sapa bitiştiren ince ve küçük sap. [*Osm.* Züneyb-i zühre; *Ing.* Pedicel, pedicle; *Fr.* Pédicelle].

~ **sapı**, *bot.* Çiçek durumunda bütün çiçeklerin, üzerinde toplandığı veya bitiştiği eksen. [*Osm.* Zeneb-i zühre; *Ing.* Peduncle; *Fr.* Pédoncule, tige].

~ **sineği**, *zool.* ◘ Sinek.

~ **sobası**, *inş.* Soğuğa dayanmayan bitki ve çiçekleri muhafaza etmek için demir çerçevelerden yapılmış camlı binalar olup, içinde, üstüne toprak konulmuş ve altından soba borusu gibi bir yol geçen setleri vardır. [*Ing.* Greenhouse, conservatory, glass-house; *Fr.* Serre].

☆ *Eşanl.* ser.

~ **soğanı**, *bot.* ◘ Çiçek.

~ **suyu**, *bot.* Turunçgillerden, çiçeklerinin imbikten çekilmesiyle elde edilen güzel kokulu su. [*Ing.* ve *Fr.* Neroli].

~ **tablası**, *bot.* Çiçek parçalarının bağlı bulunduğu eksen. Çiçeğin üzerinde çanak, taç ve öteki organlarının bulunduğu parça. [*Osm.* Mezher; *Lat. Receptaculum; Ing.* Receptacle; *Fr.* Réceptacle]. ◘ *ŞEKİL: 89.* — BİTKİ.

☆ *Eşanl.* reseptakulum, çiçeklik.

~ **tacı**, *bot.* Çiçeklerin üreme organlarının etrafında türlü renkte yaprakçıklardan meydana gelen böceklerin dikkatini çeken organ.

~ **tetradı**, *bot.* Dört adet çiçek tozunun bir arada bulunması hali.

~ **tomurcuğu**, *bot.* Eşeyli üremeyi sağlayacak tohumu geliştiren organ. [*Osm.* Ezrar-ı zührevî; *Fr.* Bourgeon à fleur]. ◘ *ŞEKİL: 89.* — BİTKİ.

~ **tozu**, *bot.* Çiçekli bitkilerde erkek organın başçığında bulunan erkek döl hücresi. [*Osm.* Gubar-ı tâli; *Ing.* ve *Fr.* Pollen]. ◘ *ŞEKİL: 89.* — BİTKİ.

☆ *Eşanl.* polen.

~ ~ **borusu**, *bot.* Çiçek tozunun çimlenmesi sonucunda meydana gelen bir hücreli erkek öncüm; dişicik borusunda yumurtalığa doğru ilerledikçe gelişir ve sonunda bir yumurtacığın mikropiline ulaşır. [*Osm.* Enbube-i tal'iye; *Ing.* Pollen tube; *Fr.* Tube pollinique].

~ ~ **kesesi**, *bot.* Başçıklarda çiçek tozlarının oluştuğu bölme. *(Bir erkek organın çiçek tozu meydana getiren düğümsü bölümüdür).* [*Osm.* Kise-i tal'iye; *Ing.* Pollen sac; *Fr.* Sac pollinique].

~ ~ **kümesi**, *bot.* Birbiriyle kaynaşıp birleşmiş olan ve ayrılarak saçılamayan çiçek tozu kitlesi.

~ **vazosu**, *mim.* Kıvrık dallı yapraklar veya kıvrımlardan meydana gelen mimarî süsleme. [*Ing.* Vase; *Fr.* Vase *(à fleurs)*].

☆ *Eşanl.* süküfedan, çiçeklik.

~ **yağı**, ◘ Yağ.

~ **yaldız demiri**, *ciltç.* § ❶ Oyuk motifli, küçük boyda yaldız demirleri. § ❷ Bu araçla yapılan süs.

~ **yapıcı**, ◘ Florigen.

~ **yaprağı**, *bot.* Çiçek sapı üzerinde ve çiçeğe yakın bulunup özel şekiller gösteren yaprak. [*Osm.* Varak-ı zehre; *Ing.* Bract; *Fr.* Bractée].

☆ *Eşanl.* bürgü.

~ **yetiştirmesi**, *trm.* ◘ Çiçekçilik.

~ **yolu**, *tiy.* Sahnede seyircilerin ortasına doğru uzayan düzey. [*Ing.* Flower path].

çiçekçi, i. Çiçek yetiştiren, satan veya yapma çiçek yapan kimse. [*Ing.* Florist, horticulturist; *Fr.* Fleuriste].

~ **yosunu**, *bot. Sphagnales* takımından, bataklık ve turba yataklarında yetişen uzun ömürlü bir kara yosunu. Ayrışmalarıyle turba oluşmasına yararlar. Suyu bir sünger gibi depo ettiklerinden çiçekçiler tarafından özellikle orkide kültüründe kullanılır. Laponlar beşikleri bununla süslerler. [*Lat. Sphagnum; Ing.* Peamoss; *Fr.* Sphaigne].

çiçekçik,-ği, i. § ❶ Küçük çiçek; [*Ing.* Floweret; Fr. Fleurette]. § ❷ Kömeç veya başaktan ayrı duran çiçek.

çiçekçil, s. Çiçekle beslenen.

çiçekçilik,-ği, i. *bahç.* § ❶ Çiçek ve süs bitkilerini yetiştirme işi. *Ing.* ve *Fr.* Floricul-

DENİZ YILDIZLARI VE DENİZ KESTANELERİ

Kurutulmuş örnekler: *(Sol-alt)* DENİZ KESTANESİ: *(Orta) Clypeaster subdepressus: (Sağ-alt)* DENİZ YILDIZI: *(Üstte soldan sağa)* DENİZ KESTANESİ, *Mellita quinquiesperforata orata:* Asteriidae familyasından üç deniz yıldızı: Deniz yıldızı *(Echinaster)* türleri *(Arkadan görünüş).*

DENİZ YILDIZI

Çok ışınlı güneş çiçeği yıldızı *(Pycnopodia helianthoides):* yirmi dört kolu vardır. Alaska'dan Güney Kaliforniya'ya kadar olan bölgede rastlanır.

Dönmeye başlayan bir deniz yıldızı *(Kollarını kıvırır, ve birçok emici uçlu ayaklarını kullanır)*

Yarım dönmüş deniz yıldızı.

Dönmeyi tamamlamış deniz yıldızı

DENİZ KESTANELERİ DENİZ HIYARLARI VE YILAN YILDIZLARI

BEYAZ DENİZ HIYARI *(Eupentacta quinquesemita)*

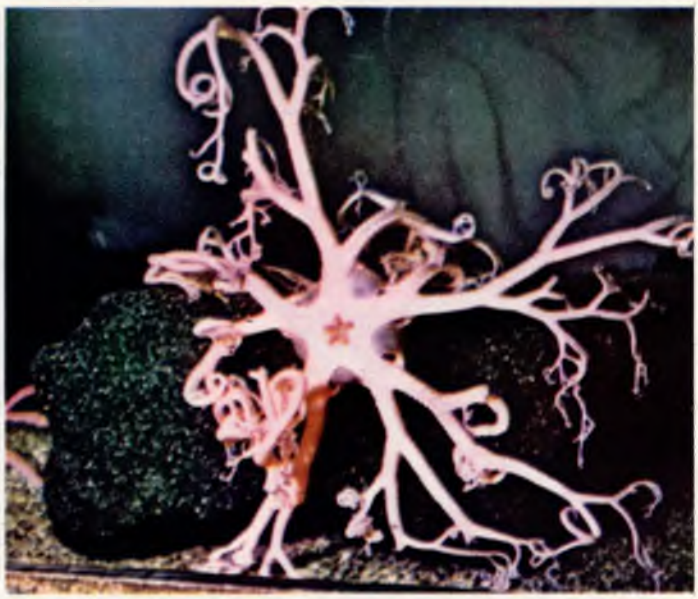

SEPET DENİZ YILDIZI *(Ophiuroidea sınıfı)*

BÜYÜK KIRMIZI DENİZ KİRPİSİ *(Strongylocentrotus trancis-canus)*

SARI TÜYLÜ DENİZ YILDIZI *(Crinoidea sınıfı)*

ADİ AVRUPA GEVREK DENİZ YILDIZI *(Ophiotrix fragilis)*

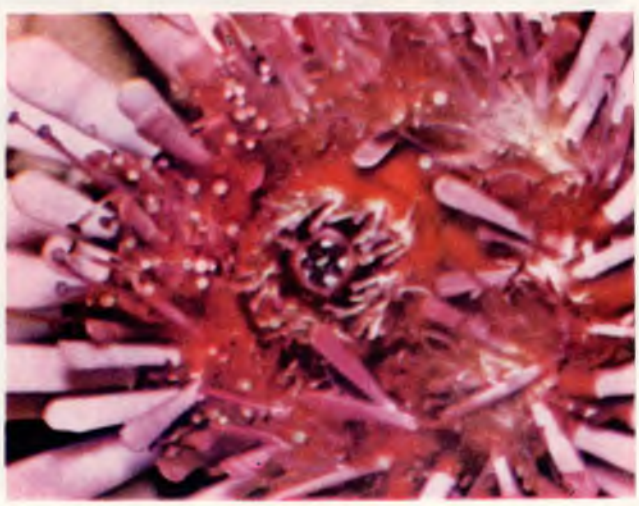

Bir deniz kirpisinin ağzındaki beş beyaz dişi

EKLEMBACAKLILAR

TARDIGRAD

DOLOMEDES SEXPUNCTATUS

KIRMIZI KIRKAYAK *(Otocryptops sexspinosus)*

ATNALI YENGECI *(Limulus polyphemus)*

KIRKAYAK *(Narceus americanus)*

EKLEMBACAKLILAR

PORCELLIO SCABER

DENİZ ÖRÜMCEĞİ *(Pycnogonid)*

PERIPATUS

NEHİR KEREVİDESİ *(Orconectes virilis)*

BÜYÜK TROPİK ÇEKİRGESİ
(Thrasyderes leprosus)

DIŞAVURUMCULUK
(Ekspresiyonizm)

James ENSOR (1860-1949). Entrika 1890. Güzel Sanatlar Müzesi. Anvers.

Oskar KOKOSCHKA (1886). Kendi eliyle kendi portresi, 1917 Der Heydt koleksiyonundan, Wuppertal.

Edvard MUNCH (1863-1944) Akşamleyin Karl John sokağı, 1892. R. Meyer koleksiyonundan, Bergen.

Chaim SOUTINE (1894-1943). Oyuncaklı çocuk, 1919. Charles Im obersteg koleksiyonundan, Cenevre.

Paula MODERSOHN - BECKER (1876-1907). Yeşil gerdanlıklı küçük kız, 1904. Sanat müzesi, Mannheim.

Ernst Ludwig KIRCHNER, (1880-1938). Ayna önündeki kadın, 1912. Özel koleksiyondan, Düsseldorf.

Marc CHAGALL, (1887). Yeşilli Yahudi, 1914. Charles im Obersteg koleksiyonundan, Cenevre.

Max BECKMANN (1884-1950). Pierrette ve soytarı, 1925. Sanat müzesi, Mannheim.

GELECEKÇİLİK
(Fütürizm)

Giacomo BALLA (1871-1958). Savaş tuzakları, 1915 Balla koleksiyonu, Roma.

Carlo CARRA (1881-1966). Kadın ve balkon, 1912. Riccardo jucker koleksiyonundan, Milano.

Luigi RUSSOLO (1885-1947). Parfüm, 1909-1910. Özel koleksiyondan, Birmingham (Michigan).

Gino•SEVERINI (1883-1966). Bir dansözün dinamizmi, 1913. Riccardo jucker koleksiyonundan, Milano.

Umberto BOCCIONI (1882-1916). Napoli'de kemeriye altında, 1914. Modern Sanat Galerisi Milano.

GERÇEKÜSTÜCÜLÜK
(Sürrealizm)

Giorgio di CHIRICO (1888). HEKTOR ve ANDRO-MAK, 1917. Gianni Mattioli koleksiyonu, Milano.

Max ERNST (1891). CELEBES, 1921. Roland Penrose koleksiyonu, Londra.

Salvador DALI (1904). Yanan zürafa, 1935, Modern Sanat Müzesi, Basel.

Marc CHAGALL (1887). Kızıl Güneş, 1949. Özel koleksiyondan. Paris.

ture]. § ❷ Çiçek satma ile geçim sağlama işi. § ❸ Yapma çiçek yapıp satma işi.

çiçeklenme, i. § ❶ *bot.* (a) *(bitki)* Çiçek açma; çiçek peydahlama; (b) Çiçeğin açma zamanı. [*ing.* Florescence, blooming, flowering, bearing flowers or blossoms, inflorescence]. § ❷ *jeol.* Kayanın üzerinde meydana gelen tozar ayrışma. § ❸ *kim.* (a) bir duvar veya kimyasal bir madde yüzeyinde, görünür şekilde biriken ve genellikle alkali veya toprak alkali sülfat veya karbonatlardan meydana gelen tuz tabakası; (b) Tuzların billûrlaşma sularını kaybederek toz haline gelmesi. Bu şekilde oluşan tuzlar; (c) Bazı minerallerin yüzeyinde oluşan metal oksit.

çiçeklenmek, nsz. f. Çiçek açmak, çiçekli olmak. [*ing.* To flower, to come into flower, to blossom],

çiçeklenmiş, s. § ❶ Çiçek açmış, çiçekle kaplanmış: *Çiçeklenmiş ağaç.* § ❷ *kim.* ve *min.* (a) Metal oksitle kaplanmış *(mineral)*; (b) Çiçeklenme halinde olan: *Çiçeklenmiş tuz;* (c) Çiçeklenmiş tuz tabakasıyle kaplı: *Çiçeklenmiş duvar.*

çiçekli, s. Çiçeği veya çiçek resimleri olan: *Çiçekli dal, Çiçekli basma.* [*ing.* In flower, in bloom ornamented with flowers; *Fr.* A fleurs]. ◉ **dilsi ~**, *bot.* ◘ **Dilsi.**

~ bezek, *mim.* ve *süsl.* Yaprak, çiçek, dal ve meyva motiflerinden yapılmış kabartma bina süsü. [*ing.* Festoon; *Fr.* Feston].

~ bitkiler, *bot.* ◘ **Bitki.**

~ cam, ◘ **Cam**[1].

~ dişbudak, *bot.* ◘ **Dişbudak.**

~ gotik, *mim.* ◘ **Gotik.**

~ mermer, *mim.* Damarları kaba bir şekilde yaprak ve çiçeklere benzeyen mermer.

~ sütun, *mim.* Gövdesinin çevresi yaprak ve çiçeklerle süslü sütun.

~ tahta, *mim.* Damarları aynı biçim olan akaju ağacına verilen ad.

çiçeklik,-ği, i. § ❶ Bahçenin çiçek yetiştirmeye yarayan yeri, çiçek tarlası. [*Ing.* Receptacle; *Fr.* Réceptacle]. § ❷ Çiçek koymaya yarayan süslü kap, vazo. [*Ing.* ve *Fr.* Vase]. § ❸ Kışın çiçek saksılarını barındırmaya yarayan camekân, ser, limonluk. [*ing.* Green house; *Fr.* Serre]. § ❹ Odalar içinde vazo veya çiçeklik koymaya yarayan duvara yapılmış süslü hücreler. [*Ing.* Flower nest; *Fr.* Niche à fleur]. § ❺ *bot.* ◘ **Çiçek tablası.**

çiçeksime*, i. *kim.* ve *tıp.* Çiçeksimek eylemi veya sonucu. [*Osm.* Tezehhür; *Ing.* ve *Fr.* Efflorescence].

☆ *Eşanl.* **tozlaşma.**

çiçeksimek*, nsz. f. § ❶ Çiçek gibi olmak. [*Ing.* To effloresce; *Fr.* Fleurir]. § ❷ *kim. (Billûr halinde bulunan bir tuz)* Billûrlaşma suyunun bir kısmını yitirerek beyazımtrak bir toz haline geçmek. [*Osm.* Tezehhür etmek; *Ing.* To effloresce; *Fr. (S')* Effleurir] § ❸ *tıp. (Bazı hastalıklarda)* Deride leke, sivilce, çiçek gibi döküntüler belirmek.

çiçek.sineğigiller, ç. b. i, *zool*, Böcekler *(Insecta)* sınıfının İkikanatlılar *(Diptera)* takımına giren bir familyası, canlı renkli birçok türleri olan geniş bir grup. Çiçek tozu ve bal ile beslenirler. [*Lat.* ve *Ing. Syrphidae; Fr.* Syrphidés].

çiçeksiyen, s. ◘ **Tozlaşan.**

çiçeksiz, s. *bot.* Çiçeği olmayan, çiçek açmayan. [*Osm.* Ma'dum-üz-zühre; *Ing.* Ananthous; *Fr.* Ananth].

~ bitkiler, *bot.* ◘ **Bitki.**

çiftçi, i. *h.d.* ◘ **Çiftçi.**

çiftçilik, i. h.d. ◘ **Çiftçilik.**

çif.desimetre, b.i. *mat.* İki kenarı da desimetre bölümü cetvel. [*Ing.* Double decimeter; *Fr.* Double décimètre]

çifita, i. *den.* Kızak üzerinde yapılıp denize indirilmek üzere hazırlanan gemilerin yanlarındaki destekler alındığı zaman dengede bulunmaları, bir tarafa devrilmemeleri için altlarına ve baş kıç kuruzlarına puntalarla yapılan çerçeve

~ puntalı, *den.* Kızaktaki gemilerin kıç ve baş taraflarına dikine olarak konan puntalar.

çiftlik, i. *h.d.* ◘ **Çiftlik.**

çift,-ti, s. *Osm.* < *Fars. cüft.* § ❶ Tek olmayan, iki eşit sayıya bölünebilir *(sayı)*: *Çift sıra, Çift görmek.* [*Ing.* Even; *Fr.* Double, nombre paire]. § ❷ İkisi bir takım meydana getiren: *Bir çift ayakkabı.* [*Ing.* Pair; *Fr.* Paire]. § ❸ i. Bir erkek ve bir dişiden ibaret iki eş: *Bir güvercin çifti.* [*ing.* ve *Fr.* Couple]. § ❹ Küçük maşa veya cımbız gibi iki kollu, tutmaya yarayan âlet: *Kuyumcu çifti, mürettip çifti, saatçi çifti.* [*ing.* Pair of pincers; *Fr.* Pincette]. ◘ *ŞEKİL: 172.* — **DİZGİ EVİ.** § ❺ Toprağı sürmek için birlikte koşulan iki hayvan. § ❻ *biy.* Hayvanların veya bitkilerin birbirine paralel ve bakışımlı ikili organları için kullanılır. § ❼ *met.* İki silindirli hadde makinesi. § ❽ *mat.* Birbirine eşlik eden iki sayı veya iki büyüklüğün cümlesi; § ❾ *opt.* (a) Bir ışık tayfında birbirine çok yakın ikl çizgi; (b) Renkser sapmayı gideren ve biçimi bozulmamış büyük bir görüntü elde edilmesini sağlayan çift mercekli oküler; § ❿ Poker oyununda aynı değerde iki kâğıt. § ⓫ *psik.* Bireyde, aynı nesne hakkında çelişik iki duygunun bir arada bulunması. *(Freud'un kuramına göre bundan temel içtepilerin ikiliği doğar)* § ⓬ *tekn.* Küçük maşa veya cımbız gibi iki kollu, tutmaya yarar âlet: *Mürettip çifti,*

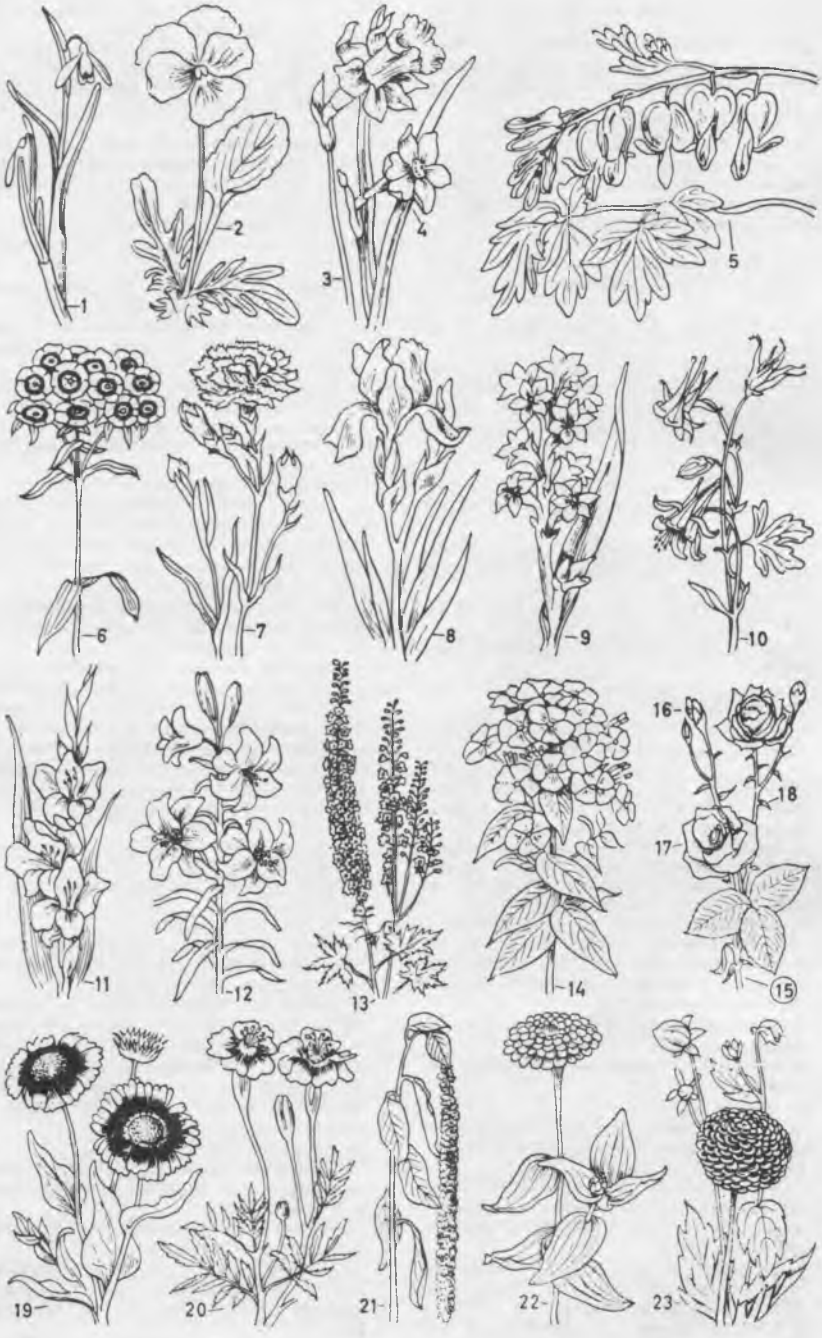

ŞEKİL: 132. — **ÇİÇEKLER III.** [*Bahçe çiçekleri*]: **1.** Kardelen süt çiçeği *(Galanthus nivalis)* **2.** Hercai menekçe. **3.** Zerrin *(Fulya).* **4.** Beyaz nergis. **5.** Kız kalbi. **6.** Hüsnü Yusuf. **7.** Karanfil. **8.** Mor süsen. **9.** Sümbülteber. **10.** Haseki küpesi. **11.** Glayöl türü *(Gladiolus gandavensis).* **12.** Beyaz zambak. **13.** Hezaren. **14.** piramit floks *(phlox).* **(16)** Gül. **16.** Gül koncası. **17.** Katmerli gül. **18.** Gül dikeni. **19.** *Gaillardia.* **20.** *Tagetes.* **21.** Tilki kuyruğu *(Amaranthus).* **22.** Zinya çiçeği *(zinnia).* **23.** Püsküllü yıldız çiçeği *(Püsküllü dalya).*

Saatçi çifti. § ⓫ *trm.* Toprağı sürmek için koşulan iki hayvan, takım. ⊙ **~ e girmek,** *dey.* Çift sürme işine başlamak ⊙ **~e gitmek** *dey.* Tarla sürmeye gitmek [*İng.* To go ploughing; *Fr.* Aller à deaux]. ⊙ **~ e koşmak,** *trm.* Başka bir işte kullanılan hayvanı sabana koşmak. [*İng.* To use for ploughing an animal normally used for other purposes]. ⊙ **elektron ~i,** *fiz.* Bazı kimyasal moleküllerde, iki atom arasında bağlantı kurulmasına yol açan ortak iki elektron. ⊙ **~ i,** *inş.* ◘ **Bırakma.** ⊙ **kuvvet ~ i,** *fiz.* Birbirine kosut *(paralel),* ters yönde ve eşit yeğinlikte iki kuvvetin meydana getirdiği kuvvet takımı; ⊙ **magnetik ~,** *fiz.* Kutup şiddetleri *(magnetik kütleleri)* birbirine çok yakın iki noktada toplanmış kabul edilen basit miknatıs. ⊙ **termoelektrik.** *fiz.* Ayrı cinsten iki maden çubuğunun, uç uca getirilip lehimlenerek birbirine eklenmesiyle yapılan aygıt.

☆ *Yak. anl.* § ❶ **iki tane.** § ❹ **çift.**

☆ *Karş.* § ❶ **bir tane.** § ❹ **tek.**

~ ağızlı anahtar, *doş.* Somunların sökülüp takılmasında kullanılan iki ağızlı, ayarlanabilir anahtar. [*İng.* Double-ended spanner, monkey wrench; *Fr.* Clé anglaise].

☆ *Eşanl.* **ingiliz anahtarı.**

~ aharlı ebru, *san.* Üzerine önce nişasta ve sonra yumurta akıyle ahar sürülmüş ebrulu kâğıt.

~ aharlı kâğıt, *san.* İki tarafına ahar sürülmüş kâğıt.

~ akciğerliler, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Akciğerli balıklar *(Dipnoi)* takımının bir alt takımı. Akciğerleri çifttir. Solungaçları körelmiştir. Yüzgeçleri dardır. [*Lat. Dipneumona; İng.* Dipneumones; *Fr.* Dipneustes].

~ akı, *fiz.* Bir türboreaktörde, havanın geçtiği değişik iki yolun ikisine brden verlen ad.

~ alınlı, *mim.* İki yüzü de aynı oranlarda, aynı özellikte olan, hattâ ayni süslemelerle bezenmiş anıtlar için kullanılır.

~ aprelemek, *dok.* Aprelenmiş kumaşa bir defa daha apre işlemini uygulamak.

~ aralık, *muz.* Oktavına yükseltilmiş basit aralık.

~ artık, *müz.* Artıktan yarım ton daha büyütülebilmiş olarak kullanılan aralık.

~ atkı, *dok.* Dokuma işlemi sırasında aynı ağızlıktan geçen iki atkı ipliği.

~ bağ, *kim.* Etilenik bir bileşikte iki birleşme değeri olan iki karbon atomu arasındaki birleşmeyi gösteren paralel iki çizgi.

~ bağlama, *mek.* ◘ **Bağlama.**

~ bağlamak, *tekn.* Aynı zamanda hareket etmelerin sağlamak veya birlikte yönetilmelerini kolaylaştırmak için iki taşıtı, iki cihazı, iki parçayı birleştirmek.

~ bağlanmış direkler, *telekom.* ◘ **Direk** ¹.

~ balta, § ❶ *ark.* Özellkle Anadolu ve Girit'de rastlanan çift yüzlü kült eşyası. [*Fr.* Bipenne]. § ❷ *san.* Süs olarak kullanılan iki balta motifi.

~ basamak, *müz.* Çift appojiatur. [*Fr.* Appogiature double].

~ bemol, *muz.* İki bemolün birlikteliği. [*Fr.* Double bémole].

~ ben, ◘ **Bilinç.**

~ borulu döşem, *döş.* Gidiş ve dönüş olarak ayrı borularla yapılan ısıtma döşemi. [*İng.* Turo pipe system].

~ bozan kanunu, *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda köylerden büyük şehirlere göçü önlemek için topraklarını işlemeyen kimselerden alınan v[illegible]

~ bölmeli, ↓ ❷ *anat.* Boyun kısmından dibine kadar ikiye bölunerke bir bölme ile iki boşluğa ayrılmış dol yatağı için kullanılır; § ❷ *bot.* İki bolmesi olan *(Erkek organ, mey vb).*

~ camlı pencere, *ağ. iş.* Aralarında boşluk olan iki camlı pencere [*Fr.* Double vitrage]

~ cinsiyet, *sosy* ◘ **Androjin.** z

~ çanak, *bot.* Alt alta iki kat meydana getiracek sekilde olan çanak ve bürüm.

~ çatal, *döş.* Bir pis su borusuna iki kol birden ekleyebilen boru parçası. [*İng.* Ybranch (double)].

~ çekirdek, *bot.* ◘ Çekirdek.

~ çekirdekli, *bot.* ◘ **Çekirdek.**

~ çekirdeklilik,-ği, *bot.* ◘ **Çekirdek.**

~ çengel, müz. Bir nota şeklinin kuyruk çizgisine eklenip o notanın onaltılık olduğunu yani birlinin onaltıda biri uzunluğunda süreceğini gösteren bir çift eğri çizgicik. [*İng.* Double croche].

~ çiçek kılıfı, *bot.* Bir çanakla bir taçtan yapılmış çiçek örtüsü.

~ çiçekli, *bot.* İki çiçeği olan veya iki çiçek taşıyan.

~ çon, *elek.* ◘ **Çan.**

~ çubuk, *dey.* Tarım yapabilmek için gereken toprak ve başka araçlar.

~ dağıtıcı, *sin.* İki dağıtıcı ışıldaktan meydana gelen aydınlatma aracı. [*İng.* Double broad; *Fr.* Double-ambiance].

~ dalmak, *sp.* Güreşte iki ayağı kapmak.

~ değer, *tıp. (Psikiyatride)* Bir kişinin, aynı zamanda ve belli bir durumda birbirine karşıt iki duygu besleme durumu. Özellikle *(şizofrenide görülür.)*

~ değerli mantık, *mant.* Çok değerli *(plurivalan)* mantık sisteminin karşıtı olarak, doğru ve yanlış gibi yalnız iki gerçek değerini inceleyen modern mantık.

~ delikli boğata, *den.* 15-18. yüzyıllar arasında kadırgalarda kullanılan iki delikli yuvarlak halka.

~ demetli radar, *elektr.* Çok uzaktaki uçakları arayıp bulan radar düzeni.

~ demir, *den.* Bir demirin dipte iyi tutması için zincirine daha küçük bir demir takma işlemi.

~ demir atmak, *den.* Aynı zincir üzerinde değişik boyda iki demir atmak.

~ desimetre, *metrol.* ◘ **Desimetre.**

~ dışbükey, *opt.* Karşılıklı iki dışbükey yüzü olan.

~ dikiş, *tekn.* ◘ **Dikiş.**

~ dilimli, *mim.* İki dilime veya iki kavise ayrılmış olan. Bazı pencereler veya kemer tablaları böyle iki dilimli olarak yapılır. [*Osm.* Sünaî-ul-fusus; *İng.* Bilobate, bilobed; *Fr.* Bilobé].

~ dilli makara *,den.* İçinde iki dil bulunan makara, bir palanga ile çekilen ip bu makaradan iki kere geçer.

~ dip, *den.* Geminin dip kaplamasının 80-90 sm. üstüne yapılan, boydan boya uzanan ikinci saç kaplama arasında kalan boşluk. [*İng.* Double-bottom; *Fr.* Double fond].

~ direk, *mim.* Aynı bir başlık altında bulunan iki ağaç direk. [*İng.* Coupled column; *Fr.* Poteau accouple].

~ direkli, *den.* İki direkli yelkenli gemi.

~ dirsek, *döş.* Boruya 180° lik dönüş veren dirsek. [*İng.* Return bend; *Fr.* Coude double, coudo en U].

~ dişli, *bot.* Diş şeklinde oldukça kısa iki çıkıntısı olan.

~ diyez, *müz.* ◘ **Diyez.**

~ diyot, *elektr.* İçinde bir filamentil ve iki anot bulunan elektronik tüp. [*İng.* Twin diode, duodiode, double diode].

~ dolap, *tar.* Yeniçeri ağalarına mahsus, harem dairesi kapıcısının yerine verilen ad.

~ doruklu hece, *gram.* Bazı yabancı dillerde iki defa ses yükselmesi gösteren hece: *Emr, nakl, hükm, azm, acz, kayt, sfenks v.b.* [*İng.* Two peakad syllable; *Fr.* Syllabie à double sommet].

~ döllenme, *bot.* ◘ **Döllenme.**

~ dörtlü humma, *patol.* ◘ **Dörtlü humma.**

~ dudaklı, *bot.* İki dudak şeklinde ayrılmış *(taç ve çanaklar hk.)*

~ dudaksı, *fonet.* Dudaksılar sınıfından bazı ünsüzlere verilen ad.

~ duruşlu denetim, *döş.* Vana ve hava kapağının tam açık veya kapalı bulunduğu denetim düzeni. [*İng.* Two-position control].

~ düyek, *müz.* Türk musikisinde bir büyük usul. *(16 zamanlı ve 8 vuruşludur).*

~ eksik, *müz.* Eksikten yarım tona daha küçültülebilmiş olarak kullanılan aralık.

~ elle top aktarma, *sp. (Basketbol'de)* Bir oyuncunun, topu, yakınındaki takım arkadaşına iki eliyle tutarak aktarması. [*İng.* Double hand pass].

~ embriyonlu, *bot.* İki embriyonu olan *(tohumlar hk.)*

~ etki, *mek.* Pistonu iki yüzünde de çalışan pistonlu bir makinenin *(motor tulumba v.b.)* işleme tarzı. [*İng.* Double acting; *Fr.* A double effet].

~ etkili tulumba, *döş.* Pistonun her iki yöne hareketinde de emme ve basma yapan tulumba. [*İng.* Double-action pump; *Fr.* Pompe à double effet].

~ flüt, *müz.* Çift gövdeli ikiz flüt.

~ fonksiyon, *mat.* Değişkenin mutlak değeri değiştirilmeden işareti değiştirilince değer değişmeyen fonksiyon: $y=x^2$ *ve* $y=\cos x$ *çift fonksiyonlardır.*

~ gökada, *astr.* Birbirine çok yakın iki gökada. [*İng.* Double galaxy; *Fr.* Galaxie double].

~ gömlekli, *bot.* Tek gömlekli karşıtı olarak iki tohum gömleği taşıyan *(yumurtacıklar hk.).*

~ görme, *patol.* Bazı göz kasları ve sinirlerinin hastalıklarında, beynin aksaklıklarında, göz dokularının bozukluklarında nesnelerin çift görülmesi. [*İng.* Diplopia; *Fr.* Diplopie].

~ gövdeli, *hava.* Kuyruk takımları iki kiriş gövde ile birleştirilmiş olan *(uçaklar hk.)*

~ harf, § ❽ *dilb.* İki harften meydana gelen grup; bazı dillerde tek bir sesi göstermek için kullanılır. § ❽ *matb.* Matbaacılıkta yan yana konmuş iki harf: *æ æ* gibi. [*İng.* Double letter; *Fr.* Lettre double].

~ hörgüçlü deve, ◘ **iki hörgüçlü deve.**

~ ikili, *met.* Sürekli olarak haddeleme yapabilen ve üst üste yerleştirilmiş dört silindirden meydana gelen yüksek verimli hadde makinesi.

~ kanallı simpleks, *hava.* Her yönde ayrı frekans kullanan simpleks. [*İng.* Double channel simplex; *Fr.* Simplex sur deux voies].

~ kanatlı, *biy.* § ❶ İki kanadı olan; § ❷ *hava.* Dikmelerle birleştirilmiş iki dengeli kanatlı uçak; § ❸ *ağ. iş.* Açılıp kapanan kanatları yalnız iki tane olan kapı, pencere, dolap v.b. [*İng.* Folding *(as door, etc); Fr.* A deux battens].

~ kanatlı uçak, *hava.* Birbiri üzerinde iki kanadı olan bir uçak. [*İng.* Biplane; *Fr.* Biplan].

~ kanatlı yayındırıcısı, *sin.* Önünde yayındırıcı iki kapak bulunan ışık kaynağı. [*İng.* Barn-door; *Fr.* Double écran opaque].

~ kanatlılar, *zool.* ◘ **İkikanatlılar.**

~ kaplamak, *den.* Bir gemi bordasına ikinci bir kat borda kaplamak.

~ kapsüllü, *bot.* Cezayir menekşesi ve zakkum ağacınınki gibi her biri kapsüle benzeyen iki meyve yapraktan oluşmuş *(meyveler hk.)*].

~ katlı kumaş, *dok.* Çift çözgü ve çift atkı ile dokunan, özel bir bağlama atkısı ile birbirlerine bağlanarak bir bütün haline getirilen ikili kumaş.

~ kenarlı seslendirme, *sin.* Filmin her iki yanında da ses yolu bulunması ve bu yolların kullanılması durumu. [*İng.* Double edge, recording down both edges of film; *Fr.* Enregistrement double].

~ kırıcı, *opt.* Üzerine düşen ışığı çift olarak kırabilen maddeler.

~ kırıcılık, *opt.* Bir maddede çift kırma niteliğinin bulunması

~ kol yürütme dikişi, *den.* ◘ **Dikiş.**

~ kollu anahtar, *döş.* Kanca çenesi bir kolda, ökçe çenesi ötekinde bulunan, iki kolu birbirine yaklaştırınca boruyu daha sıkı tutan bir boru anahtarı türü.

~ kollu boru yivaçarı, *döş.* İki kolu bulunan ve boruya diş açmakta kullanılan yivaçar. [*İng.* Two handled diestock].

~ koro, *müz.* İki ayrı şarkıcı grupunun birleşmesinden meydana gelen topluluk.

~ koşmak, *trm.* Hayvanları sabana koşmak. [*İng.* To harness to the plough].

~ köstek, *balıkç.* Gövdeden sonra sert naylon veya ipekten iki kostekli olta tipi.

~ kumanda zamanı, *hava.* Bir kimsenin uçaktaki pilottan uçuş bilgisi aldığı uçuş saatı. [*İng.* Dual instruction time; *Fr.* Temps d'instruction en double commande].

~ kumandalı, *hava.* Gerek bir otomobilde,

gerekse bir uçakta öğrencisinin yanlışlarını öğretmenin önlemesini sağlayan donanım. *(İki pilotun kumanda cihazını ayrı ayrı kullanmasına yarayan uçak donanımı).*

~ **kuş (çifte kuşlu) Venedik kâğıdı**, *san.* Kuş şeklinde filigranlı bir çeşit kâğıt.

~ **kuşak**, *sin.* Günlük çevirimlerde, iş kopyalarında görüntü ile sesin henüz birleştirilmemiş olarak iki ayrı kuşakta yer alması durumu. [*İng.* Double-headed, unmarried; *Fr.* Double bande].

~ **kutuplu koordinatlar**, *mat.* Bir noktanın, kutuplar veya odaklar adı verilen sabit olup iki noktadan uzaklıklarıyle belirlendiği koordinat sistemi. [*İng.* Double pole coordinates].

~ **kutupluluk**, *fiz.* Iki kutbu olan bir cismin özelliği veya durumu. [*İng.* Bipolarity; *Fr.* Bipolarité].

~ **kuvars**, *opt.* Pozitif ve negatif iki kuvars parçasını yan yana getirmekle elde edilen sistem. Maddelerin polarma düzlemini döndürme yeteneğini belirlemekte kullanılır.

~ **kuyruk**, *müz.* Iki kuyruklu olan bir nota «*aynı sesin iki ayrı partide birden çıkarılacağını*» bildirir.

↘ **kürekçi**, *den.* Her küreği iki kişiye çektiren.

~ **maden sistemi**, *ikt.* Madenî paralar arasında kanunî bir oran olan ve darbı serbest olan bir para sistemi.

~ **madenli şerit**, *tekn.* Genleşmeleri farklı iki ayrı madenden yapılan ve haddeden geçirilerek birbirine lehimlenen ince ve dar iki madenî şerit. [*İng.* Bimetellic strip, thermal switch].

~ **makara**, *tekn.* Palangalarda kullanılan iki yuvalı makara. [*İng.* Compound coil; *Fr.* Bobine compound].

~ **makine**, *demir.* Bir treni çekmek için gerekli olan kuvveti arttırmak amacıyle dizinin baş tarafına birbiri ardından iki makinenin bağlanması. [*İng.* Double engine].

~ **meclis**, *huk.* Yasama yetkisinin iki ayrı meclis tarafından kullanılması hali. [*İng.* Bicameral system, two chamber system; *Fr.* Bicameralisme].

~ **meclis sistemi**, *huk.* Yasama güç ve yetkilerin kullanılmasını iki meclise bırakan siyasal sistem. [*İng.* Two-chamber system; *Fr.* Bicameralisme].

~ **metalik güvenlik düzeni**, *döş.* Çabuk su ısıtıcılarında gazın qazibiğinden yanmadan çıkmasını önleyen düzen. [*Osm.* Bi-metalik emniyet düzeni; *İng.* Pilot safety device].

~ **motor sistemi**, *otom.* Yan yana veya karşılıklı olarak yerleştirilen ve büyük bir güç sağlayan motor sistemi.

~ **motorlu**, *hava.* Iki motoru olan *(uçaklar hk).* [*İng.* Twin-engined; *Fr.* Bimoteur].

~ **nokta**, *dilb.* «*e, i, ü*» gibi ünlülerin üzerine konan iki nokta.

~ **oktav**, *müz.* Onbeşli denilen iki oktavlık aralık.

~ **organlar**, anat. Organizmada iki tane olan organlar. *(Akciğerler, böbrekler, memeler v.b. gibi).*

~ **oturmalı vana**, *döş.* Akışkanın basıncından etkilenmeden, kolay açılıp kapanacak biçimde yapılmış vana [*İng.* Double-seated valve].

~ **önlü (~ düğmeli)**, ikl tarafı birbirinin aynı olarak kıvrılmış elbise. [*İng.* Double breasted; *Fr.* Croisée].

~ **palalı (çift kanatlı)**, *fiz.* Iki palası bulunan *(pervane v.b.)*

~ **parmaklı**, § ● Çatal parmaklı olan. § ● *zool.* Ayaklarında iki parmağı bulunan *(hayvanlar hk).*

~ **piramitli**, *fiz* Iki piramit şeklinde billûrlaşmış *(kristaller hk.)*

~ **prizma**, *opt.* Girişim olayları için Fresnel'in hazırladığı araç.

~ **prizmalı dürbün**, Prizmatik dürbünler veya yer dürbünleri en basit teleskopun iki büyük sakıncasını gidermişlerdir. Kullanılmaları çok daha kolaydır ve doğru görüntü verir. Prizmalar ışığın yansıtılmasında kullanılır. Bunu da sırlı bir ayna çok daha iyi bir şekilde sağlar.

~ **ray**, *demir.* Üzerinde kaldıraçlı yük arabasının gidip geldiği iki raydan kurulu düzen. [*İng.* Twin *(double)* rail; *Fr.* Rail jumelé ou double].

~ **reaktörü**, *hava.* Iki türbo reaktörle çekilen *(uçak)*

~ **redüksiyon aksı**, *otom.* Dişli oranını daha fazla azaltmak üzere kullanılan iki takım redüksiyon dişlisine sahip bir aks konstrüksiyonu. [*İng.* Double reduction axle].

~ **renkli işlem**, *sin.* Tayfın iki bölümüne dayanan renk işlemi. [*İng.* Two-colour system; *Fr.* Bichromie, dichromie].

~ **resmi**, *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda bir çiftlik miktarı topraktan alınan vergi.

☆ *Eşanl.* **çift akçesi**.

~ **rotorlu**, *hava.* Iki rotor ile dengede tutulan *(uçak).*

~ **rotorlu üreteç**, *elek.* Genellikle bütün üreteçlerde olduğu gibi sabit indükleç ve döner bobin yerine, her ikisi de aynı eksen etrafında ters yönde dönecek şekilde monte edilmiş doğru akım üreteci.

~ **salto (havada çift takla)**, *cimn.* Aşırı hızla veya tramplenden sıçrama ile havada iki takla atarak yapılan perende. [*İng.* Double somersault; *Fr.* Double saut périlleux]

~ **sandıklı**, *mim.* Tahta perde ve bağdadi yapımında kullanılan bir çeşit çam tahtası.

~ **sayı**, *mat.* ◘ Sayı.

~ **sekiz**, *sin.* 8 mm. lik bir filim çeşidi. Bu filim iki 8 mm. lik filmin 166 x mm. lik filim biçiminde hazırlanmasına dayanır, yalnız delik aralıkları ayrıdır. [*İng.* Double-eight; *Fr.* Double-huit].

~ **ses yolu**, *sin.* Bir filmin iki yanında ses yolu bulunması durumu. [*İng.* Double track; *Fr.* Double piste *(sonore)*].

~ **sıra**, *dey.* Iki sıra. [*İng.* Double range; *Fr.* Double rangée].

~ **sıra kürekli**, *den.* Üst üste iki sıra kürekli Eskiçağ Roma gemisi.

~ **sinirler**, *anat.* Beyinden ve omurilikten çıkan bakışımlı sinirler.

~ **sürme**, *trm.* Sabanla toprağı işleme ve ekilebilir hale getirme.

~ **sürmek**, *coğr.* Bitki yetiştirmek, ekip biçmek için toprağın sürülmesi, ters çevrilmesi, karıştırılması, gübrenin ve bitki kalıntılarının toprağa dağıtılması için yapılan toprak işlenmesi. [*İng.* To plough; *Fr.* Labourer].

~ **sütun**, § ● *mim.* Aynı başlık altında yanyana bulunan iki sütun. [*İng.* Double (coupled) column; *Fr.* Colonne accouplée]. § ● *matb.* Matbaa terilinde çift sütun diye bir kitap sayfasının yanyana iki sütundan ibaret olanı.

~ **tabaka**, *camc.* Renksiz bir cam tabaka üstüne renkli bir kat uygulayarak veya bu işlemin tersini yaparak ortaya konan cam.

~ **tafta**, *dok.* Bir çeşit ipekli kumaş.

~ **takrirlik**, *san.* Iki tarafı yazılı kâğıtlar.

~ **talkım**, *bot.* Bakısımlı çift olarak dizili alkımlar için kullanılır.

~ **taraflı defter tutma**, *muh.* ◘ Muzaaf.

~ **tartma**, *fiz.* Terazi kollarının muhtemel eşitsizliğinden gelebilecek hatayı yok eden tartma usulü. [*İng.* Double weighing; *Fr.* Double pesée].

~ **tatar**, *tar.* Çift olarak gönderilen haberciler.

~ **tel**, *müz.* Telli çalgılarda iki ayrı telde birden çalarak çifter sesler çıkarmaktan ibaret icra tarzı.

~ **teleksi**, *bot.* Ikinci derecede yaprakları da telek biçiminde olan *(telek tüysü yapraklar hk.)*

~ **telli askılama**, *fiz.* Hareketli bir parçanın, zayıf fakat ayrılma açısıyle orantılı olarak artan şiddette bir kuvvet çiftiyle dalma ilk konumuna gelecek şekilde paralel iki tel yardımıyle asılması.

~ **telli sargı**, *elek.* Uçları aynı yerde sonlanan iki telli bir iletken yardımıyle yapılan sargı. [*İng.* Two-wire winding].

~ **temalık**, *müz.* Bir parçada farklı karakterde iki temanın bulunması.

~ **tuz**, *kim.* Katı haldeyken, belli oranlardaki iki tuzun aynı zamanda billûrlaşmasıyle meydana gelen bir ürün olduğu halde, eriyik halindeyken, bu tuzun basit bir karışımı gibi davranan tuz.

~ **tüysü**, *bot.* Ucu, birbirine karşıt iki yapracıkta son bulan *(telek yapraklar hk.)*

☆ *Karş.* **tek tüysü**.

~ **tüysü yapraklar**, *bot.* ◘ Yaprak.

~ **uçlu**, *bot.* Iki uçla sona eren *(taçyaprak lar hk.)*

~ **ünsüz**, *fonet.* Yan yana iki eş ünsüze veya birbirine yapışmış iki ünsüze verilen ad.

~ **ürün**, *trm.* Bir yılda iki defa ürün kaldırma. [*İng.* Double-mass curve].

~ **vav**, *san.* Eski yazıdaki *V* harfinin çift olarak yazılmış şekli.

~ **yakıt motoru**, *otom.* Iki farklı yakıtla çalışmak üzere yapılmış motor. [*İng.* Dual-fuel engine].

~ **yapracıklı**, *bot.* Burçak gibi iki çift yaprakçığı bulunan bileşik yapraklı bitkiler için kullanılır.

~ **yapraklı**, *bot.* Iki yaprağı olan. [*İng.* Double leaf].

~ **yarıklı mil**, *ağ. iş.* Freze makinasında kullanılan ve üzerindeki iki yarığa bıçak takılabilen cihaz.

~ **yer değiştirme**, *kim.* Iki bileşik arasında moleküller arası atom veya iyon alışverişi şeklinde meydana gelen kimyasal tepkime

~ **yıldız**, *astr.* ◘ Yıldız.

~ **yönlü**, *ed.* Sağdan ve soldan okunduğunda anlamı değişmeyen söz veya mısra: *Anastas mum satsana.*

~ **yumurta ikizi**, *biy.* Döl yatağında aynı anda iki yumurtanın birden döllenmesi sonucu iki embriyo gelişmesi sonucu meydana gelen ikizler. [*Fr.* Twins from two eggs; *Fr.* Bivitellius].

~ **zamanı**, Tarla sürme zamanı. [*İng.* Plough time; *Fr.* Saison de labourage].

çift.bozan, i. Ortaçağda, Osmanlı devrinde, köyden şehire doğru yapılan akın ve iş göçü.

çift.cinsellik,-ği, b.i. *sosy.* İnsanda erkeklik ve kadınlık organik çift ve bulanık niteliklerinin bulunması. [*İng.* ve *Fr.* Androgyne].

çiftçi, i. *Fars. çüft.* Geçimi çift sürme işiyle ilgili bulunan kimse; Ya kendi toprağında, va da kiraladığı, ortaklık anlaşması yaptığı kimsenin toprağında ekip biçen kimse [*Osm* Zürrâ; *İng.* Agriculturist; *Fr.* Agriculteur].

☆ *Eşanl.* **ziraatçı**.

~ **kooperatifi**, ◘ Tarım kooperatifi.

çiftçilik,-ği, i. Çiftçi olma hali; Çeşitli ürünler almak üzere toorağı sürüp ekme isi. Geniş anlamıyle ciftçllik içine bitki yetistirme ile yakından ilgisi bulunan hayvancılık ta girer. [*Osm.* Ziraat; *İng.* ve *Fr.* Agriculture].

☆ *Eşanl.* **tarım, ziraat**.

çift.dişliler, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Kemiriciler *(Rodentia)* takımının bir alt takımı. Üst çenedeki bir çift kemirmeye yarayan kesici disin arasında bir çift daha küçük disler bulunur. Kesici dişler mine ile örtülüdür. Islıklı-tavsangiller *(Ochotonidae)* ve Tavşangiller *(Leporidae)* olmak üzere iki familyası vardır. [*Lat. Duplicidentata; İng.* Duplicidentes; *Fr.* Duplicidentés].

çifte, s. *Osm.* < *Fars. cüfte*, § ● Ikisi bir arada bulunan veya olan, Ikili, iki kat, katmerli: *Çifte minare, Cifte düğün.* [*İng.* Doubled, paired; *Fr.* Double, doublé]. § ● *(Sandal, kayık hk.)* Iki kürekli: *Iki çifte sandal, üç çifte kayık.* [*İng.* Pair bar boat; *Fr.* Barque à deux paires de rames]. § ● i. Iki namlulu av tüfeği: *Av çiftesi.* [*İng.* Double-barrel-led-gun; *Fr.* Fusil à deux canons]. § ● i. *(At, eşek, katır, sığır, v.b. hk.)* Iki art ayağıyle birden attıkları tekme. [*İng.* Kick, buck; *Fr.* Ruade]. ◉ **beş ~**, *den.* ◘ Beş[1]. ◉ **~ r delikli filim**, *sin.* Her iki yanında delikler yer alan filim. [*İng.* Double-perforated film; *Fr.* Film à deux rangee de perforations].

~ **alınlık**, *mim.* ◘ Alınlık.

~ **bağlılık**, *ed.* Bir kelime veya bilesimin hem kendisinden önceki ibarenin sonu, hem de kendisinden sonraki ibarenin başlanacı olacak şekilde düzenlenmesinden doğar. [*Osm.* Sihri halâl].

~ **balta**, ◘ Balta.

~ **baş**, *san.* Bel kemerlerinde ve madalyonlarla sikkelerde aynı yöne bakar biçimde

biri altta diğeri üstte olmak üzere yapılmış kafa resimleri hakkında kullanılır. [*Fr.* Tête conjuguées].
~ **dam.** ◘ Dam.
~ **demir,** *den.* Bir geminin sert ve denizli havalarda demir mevkiinde daha fazla emniyetle yatması, dar ve iskarça limanlarda *(kalabalık)* rüzgâr ve akıntı etkisiyle çeşitli yönlere salarak çok yer işgal etmemesi için uygun aralıkla her iki göz demirini atarak iki demir ortasında bulundurulması.
~ **dikiş,** *arg.* Bir sınıfta iki yıl okuyan öğrenci.
~ **dilcik,** *müz.* ◘ Dilcik.
~ **döllenme,** *bot.* ◘ Döllenme.
~ **ezan (çifte salâ),** *din.* Iki müezzinin birden okuduğu ezan (veya salâ).
~ **flâsa bağı,** *den.* Ligadora ve mürnel bükmek için kullanılan kısa telleri birbirine eklemekte kullanılan düğümler.
~ **gabya,** *den.* Büyük bir gabya yelkeni yerine ticaret yelkenlilerinde idaresi kolay olsun diye üstüste kullanılan iki gabya yelkeni. Bunlardan alttakine *(abaşo gabya)* denir ve ana destemorası üzerine bağlanır. Üsttekine gabya denir ve gabya çubuğu üzerine açılır.
~ **gümrük resmi,** *ikt.* Bir malın ağırlığı üzerinden alınan gümrük vergisine, değerinden alınan gümrük vergisine, eklenmesiyle meydana gelen gümrük resmi. [*Ing.* Compound duty].
~ **hamam,** *mim.* Bir tarafı kadınlara ve diğer tarafı erkeklere ayrılmış olan Türk hamamı. [*Ing.* Public bath having two divisions, one for men, the other for women; *Fr.* Bain Turc à deux parties isolées, dont l'une est destinee aux hommes et l'autre aux femmes, bain double].
~ **ırgat,** *den.* Ayni mekanik düzenle sancakta ve iskelede bulunan ve her ikisi birden döndürülebilen ırgatlar.
~ **iskota bağı,** *den.* Iskota bağının kullanıldığı yerlerde daha kuvvetli olmak üzere kullanılan bağ.
☆ *Eşanl.* **çifte sancak bağı.**
~ **izbarço bağı,** *den.* Izbarço bağının kullanıldığı yerlerde kullanılan ve izbarçodan daha kuvvetli olan bağ.
☆ *Eşanl.* **doblin izbarço.**
~ **kâğıt,** *arg.* Içine uyuşturucu madde de yerleştirilen sarma sigara kâğıdı. [*Ing.* Doped cigarette; *Fr.* Cigarette à hachich].
~ **kâğıtları yapındırmak,** *arg.* Esrarlı sigara içmek.
~ **kanca,** *den.* Ağız ağıza kapandığı zaman tek kanca teşkil edecek şekilde temaslı yapılmış iki kanca. [*Ing.* Double hook].
~ **kanca bağı,** *den.* Palangaların kancalarını bir halata takmak için kullanılan bağ., [*Ing.* Blackwall hitch; *Fr.* Gueule-de-loup]
~ **kapı,** *mim.* Duvar kalınlıklarının iki taraftaki yüzleriyle bir hizaya gelmek ve aralarında bir boşluk kalmak üzere yapılan kapılar. Içeriye hava veya ses girmesini önlemek için iç içe yapılmış iki kapı. [*Ing.* Double door; *Fr.* Porte double].
~ **kavrulmuş,** § ❶ Bir çeşit sert ve ufak kesilmiş lokum. [*Ing.* Kind of small-cut, hard Turkish delight]. § ❷ *mec.* Pek pişkin *(kimse);* § ❸ *arg.* (a) ◘ Çiftedikiş; (b) Olgun, tecrübeli kimse; (c) Ayni sınıfta ikinci yılını okuyan öğrenci.
~ **kavuklu,** *tiy.* Bir ustalık gösterisi olarak ortada iki Kavuklu'nun bulunması, bunların birbirleriyle yarışmaya girmesi.
~ **kazık bağı,** *den.* Bir yelkenin miyama tirnelerini vardevéleye bağlamakta kullanılan bağ.
~ **kişilik,** *tiy.* Kişiliğin ikiye bölünmesi.
~ **kumrular,** *dey.* Birbirinden hiç ayrılmayan iki kişi hakkında söylenir. [*Ing.* Two inseparable chums; *Fr.* Se did de deux personnes, de deux amoureux qui ne se quittent presque jamais ou qui sont très souvent ensemble].
~ **makara,** *den.* Palangalarda kullanılan içi iki yuvarlaklı makara. [*Ing.* Double reel].
~ **merdiven,** *inş.* Bir kattan öbür kata çıkmak için biri sağdan, biri soldan başlayarak yukarıya çıkan iki taraflı merdiven olup büyük binalarla saraylar ve konaklarda yapılır. [*Ing.* Double ladder; *Fr.* Escalier double].
~ **nöbetçi,** *ask.* Bir savaşta özellikle düşman tehlikenin arttığı zamanlarda birliklerin bir baskına uğramamaları için alınan güvenlik tedbirleri arasında önemli yerlerdeki nöbetçi sayısının ikiye çıkarılması.
~ **patrisa cevizi,** *den.* Patrisa gibi sabit armaların kesilen kısmını eklemekte kullanılır. Iki halatın kolları açılarak karşılıklı olmak üzere yekdiğerleri arasına geçirildikten sonra iki tarafa da o kollardan birer gerdel cevizi yapılıp suga edilir, bunlardan sonra kalan çımalar halatın üzerine dikilir.
~ **pencere,** *mim.* Odaları soğuktan muhafaza işi, biri duvarın dış yüzüne diğeri iç yüzüne gelmek ve aralarında bir boşluk kalmak üzere yapılan pencereler. [*Ing.* Double window, torm window; *Fr.* Fenêtre double].
~ **safhalı,** Iki safhası olan şeyler hakkında kulanılır. [*Ing.* Two-phase, quarter-phase, diphasic; *Fr.* Diphasé].
~ **sapkı,** *sp. (Basketbol'de)* Karşı takımlardan iki oyuncunun aynı anda ve karşılıklı olarak birbirlerine yaptıkları kural dışı hareketten doğan ceza. [*ing.* Double foul; *Fr.* Double faute].
~ **sigorta,** *huk.* Aynı eşya üzerindeki ayni mentaatın aynı hasara karşı aynı zaman için ve çeşitli sigorta bedelleri toplamı malın değerini aşmamak şartıyle, birden fazla sigortacı tarafından sigorta edilmesi halı. [*Ing.* Double insurance, other insurance multiple insurance, over insurance; *Fr.* Double assurance].
~ **solunumlu balık,** *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Çifte-solunumgiller *(Amphipnoidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 50 sm. Bengal bataklıklarında yaşar. [*Lat. Amphipnous cuchia; Ing.* ve *Fr.* Cuchia].
~ **solunumlugiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* takımının, Birleşmiş-solungaçlılar *(Symbranchii)* alt takımına giren bir familyası. Solungaç boşluğunun bir yüzme kesesi vardır. Hem tatlı, hem tuzlu sularda bulunurlar. **Birleşmiş solungaçlı balık** *(Symbranchus marmoratus)* ve **Çifte-solunumlu balık** *(Amphipnous cuchia)* türleri iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Amphipnoidae; Fr.* Amphipnoides].
~ **tırfıl palanga,** *den.* Iki çeşidi olan bir palangadır. Biri üç tornodan diğeri iki torno ile bir makaradan ibarettir. Bundan beş misli kuvvet üretilir.
~ **vergi,** *huk.* Bir malın birden fazla memlekette vergiye tâbi tutulması hali. [*Ing.* Double imposition, double taxation; *Fr.* Double imposition].

çifte.değerlilik,-ği, b.l. *sosy.* Kültürü teşkil eden değerlerin başlıca niteliği çift değerli veya çift kutuplu oluşlarıdır: *Fayda-zarar, iyi-kötü, güzel-çirkin, doğru-yanlış, haram-helâl, v.b. gibi.* [*Ing.* ve *Fr.* Bivalence].

çifte.dikiş, b.i. *arg.* Iki yıllık, bir sınıfta ikinci yılını okuyan öğrenci: *Bizim çiftedikişi dün hamama (disiplin kuruluna) göndermişlerdir.*
☆ *Yak. anl.* **çifte kavrulmuş.**

çifte.hane /çiftehâne/, b.i. *Osm.* < *Fars.* Kuş üretmeye yarayan kafesli yer. [*Ing.* Pairing-cage; *Fr.* Cage d'accouplement].

çifte.kanatlılar, ◘ **Iki kanatlılar.**

çiftelemek(-i), f. § ❶ *(Hayvan)* Arka ayaklarıyle tekme atmak, tepmek. [*Ing.* To kick; *Fr.* Ruader] § ❷ nsz. *den. (gemi)* Hava sertleşince ikinci demiri de atmak.

çifteleşmek, ort. f. *(hayvan hk.)* Birbirini çiftelemek. [*Ing.* To kick each other with both hind feet at once].

çiftell, i. § ❶ Çifte atan veya alnında çift sakar bulunan *(at).* [*Ing.* Kicking *(horse),* marked in the forehead with a pair of whorls *(horse); Fr.* Hypocrite, canaille, traître] § ❷ Rahat durmayan, şuna buna çatan *(sataşan)* kimse.

çifte.nağra, b.i. < *nakāra,* dümbelek > *çiftenagāra.* Birbiriyle bitişik, iki küçük dümbelekten meydana gelen çalgı. [*Ing.* Popular name for kudüm; *Fr.* Instrument de musique Turque, formé de deux petites timbales enveloppées de cuir tanné et attachée l'une à l'autre par un morceau de cuir, qu'on joue avec des baguettes].
☆ *Eşanl.* **kudüm.**

çifter çifter, b.z. § ❶ Her defasında çift olarak. [*Ing.* In pairs; *Fr.* Par paires, par couples]. § ❷ *(geniş anlamda)* Çok sayıda: *Mektuplar çifter çifter geliyor.*
☆ *Yak. anl.* **ikişer, ikişer, eş eş.**
☆ *Karş.* **teker, teker, ayrı ayrı.**

çifterli, i. *müz.* ikiye bölünebilen, iki bölüme ayrılabilen. [*Ing.* Having two parts; *Fr.* Pair].
☆ *Eşanl.* **ikill.**
~ **bağlanmış (akuple),** *mek.* Makineler aynı mil üzerine, birinin biyeli milin eksenini kesince, öbürünün biyeli eksenden en büyük uzaklıkta bulunacak şekilde etki eden makineler.
~ **çarklar,** *mek.* Çapları eşit olup biyeller aracıyle ikişer ikişer birleşmiş çarklar; bu biyellere akupleman biyelleri denir.

çifte.telli, b.i. *Fars. cüfte. müz.* Vücudu *(göğüs ve göbek)* titreterek, gerdan kırarak oynanan bir oyun ve bunun havası. [*Fr.* Air de musique turque exécuté au violon sur deux cordes, danse à la turque exécuté sur cet air].

çift.evlenme, b.l. *sosy.* Bir erkeğin iki kadınla veya bir kadının iki erkekle yaşadığı evlenme şekli. [*Ing.* Bigamy; *Fr.* Bigamie].

çift.işlilik,-ği, b.i. *sosy.* Iki ayrı yerde işi olmak olup, başlıca köyden şehire göçlerin ve yarı yerleşmelerin çoğaldığı yerlerde, yeni gelenler köydeki işlerini büsbütün bırakmamak üzere şehirde yeni bir iş tutarlar. [*Fr.* Amphibie du travail].

çift.kapı, b.i. *ağ. iş.* Üst üste kapanan, veya birbirine vidalanarak kullanılan, yalıtma özelliği üstün iki katlı kapı. [*Ing.* Double-door; *Fr.* Porte doublée].

çift.küme, b.i. *astr.* Birbirine çok yakın iki yıldız kümesi. [*Ing.* Double cluster; *Fr.* Amas double].

çiftleme, i. § ❶ Ikileme, ikiye çıkarma § ❷ *avc.* Bir avcının arka arkaya iki el atışla iki ayrı av vurması.

çiftlemek(-i), f. § ❶ Çift yapmak, sayısını ikiye çıkarmak. § ❷ *(Hayvanlar hk.)* Dişi ile erkeği bir araya getirmek. [*Ing.* To pair; *Fr.* Accoupler]. § ❸ *den.* Iki halat kullanarak çalışmak ◉ ıskotaları **halatları** ~, *den.* Kötü havalarda bunları ikişer tane yapmak.

çiftler, ç. i. § ❶ *sosy.* Iki bireyden meydana gelmiş olan zümre. [*Ing.* ve *Fr.* Couple]. § ❷ *sp. (Ping-pong'da)* tarafların karşılıklı ikişer kadın ve erkek oyuncudan kurulması. [*Ing.* ve *Fr.* Doubles].

çiftleşik*, s. < *çiftleşmek.* Sayıları çift olan.
~ **elektron,** *nükl. fiz* Bir atomun, kendi eksenleri etrafında ters yönlerde dönen ve spinleri $= \frac{h}{4\pi}$ ye eşit olan, aynı kuvanta sayılı enerji düzeyinden elektron çifti.

çiftleşme, i. *biy.* (a) Iki bireyin bir araya gelmesi ve bu sırada eşeylik hücrelerinin değiş tokuşu; (b) Bir hücreli hayvanlarda eşeysel birleşme. [*Osm.* Cimâ'ilkah; *Lat. Coitus; Ing.* Coitus, copulation; *Fr.* Copulation, coït].
☆ *Eşanl.* **kopülasyon.**
~ **kanalı,** *bot.* ◘ Kavuşma kanalı.
~ **kesesi,** *biy.* Çeşitli erkek hayvanların üreme sistemlerinde rastlanan ve olgunlaşan spermaların geçici olarak bırakıldıkları bir kese. [*Lat Bursa copulatrix*]
~ **kolu,** *zool.* Kafadan ayaklı yumuşakçaların erkeklerinde, çiftleşmeyi sağlamak için değişikliğe uğramış olan kol.

çiftleşmek(-le), nsz. f. § ❶ Bir şey tek iken bir tanesinin daha katılmasıyle iki olmak. [*Ing.* To pair; *Fr.* S'apparier]. § ❷ *(Erkek ve dişi hayvan veya bitki hücreleri)* Dölleşmek için bir araya gelmek. [*Ing.* To mate; *Fr.* S'accoupler].

çiftleştirmek(-i,-le), f. § ❶ Çift yapmak; tek olan bir şeyi iki tane yapmak, iki şeyi bir araya getirmek. [*Ing.* To pair; *Fr.* Apparier] § ❷ Hayvanları çiftleşmek üzere bir araya getirmek. [*Ing.* To couple; *Fr.* Accoupler].

çiftlik,-ği, i. *Fars, cüft* > *çiftlik.* § ❶ Ekil-

meye ve çeşitli hayvanların yetiştirilmesine elverişli olan ve orada çalışanların oturması için evler bulunan geniş arazi. [*İng.* Farm; *Fr.* Ferme]. § ❷ *arg.* Hiç emek harcamadan ve bedavadan geçinilebilecek yer. ◉ **demonstrasyon çiftliği**, *trm.* ◘ Demonstrasyon.

~ avlusu, ◘ Avlu.

~ drenajı, *trm.* Tarla içersinde taban suyunu kontrol maksadıyle tesis edilen drenaj sistemi.

~ gölü, *trm.* Çiftlik sınırları içerisinde vukubulan yüzey akışlarını toplayan, etrafına oranla düşük düzeyde bulunan depresyon.

~ gübresi, *trm.* Çiftlik hayvanlarının katı ve sıvı salgıları ile yataklık, saman ve ot kalıntılarının karışımı. [*İng.* Farm manure].

~ idaresi, *trm.* Arazi, işgücü, ürün, hayvan ve donanımdan ibaret olan çiftlik kaynaklarının organizasyon ve idaresi.

~ merası, *huk.* Bir çiftliğe tahsis olunan, yıllık icara tâbi ve arazi-i emiriye'den sayılan mera.

~ muhafazası plânı, *trm.* Bir çiftlikte toprak muhafazası ve idaresi bakımından bir takım konuların yazılı olarak ifade edilmesi.

~ planlaması, *trm.* Çiftlik içerisinde bulunan arazinin arazi kabiliyetine, toprak vasıflarına, adapte olabilecek ürün çeşitlerine, çiftçinin arzusu ve ekonomik müdahalelere göre bir proje dahilinde tesbit edilen işletme sistemi. [*İng.* Farm planning].

~ suyolu, *trm.* Tamamen bir çiftliğin sınırları içersinde kalan doğal veya inşa edilmiş su yatağı.

çift.obruklular, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Amfibyumlar *(Amphibia)* sınıfının, Kurbağalar *(Anura)* takımına giren bir alt takımı. Kuyruk omurlarının sentrum bölgelerinin hem ön hem de ardı içeri çöküktür. Su-kurbağasıgiller *(Ranidae)* ve Paçavralı Kurbağagiller *(Rhacophiridae)* gibi familyaları kapsar. [*Lat. Diplaciocoela*].

çift.omurlular, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Keski-solungaçlılar *(Elasmobranchii)* alt sınıfının Köpekbalıkları *(Selachii)* takımının bir alt takımı. Her omurda ya iki sentrum bulunur ya da her sentrum içinde gelişmiş bir iç sentrum vardır. Solungaç yarıkları 6-7 tanedir. Sırt ve anüs yüzgeçleri birer tanedir. **kıvırcık solungaçlıgiller** *(Chlamydoselachidae)* ve **Altıyarıklıgiller** *(Hexanchidae)* familyalarını kapsar. [*Lat. Diplospondyli*].

çift.parmaklılar, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlar dan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Etenliler *(Placentalia)* alt sınıfının, Toynaklılar *(Ungul ta)* üst takımının bir takımı. Çok geniş ve yaygın bir gruptur. Ön ve ard ayakları 2 veya 4 olmak üzere daima çift sayıda parmak taşırlar. Baş parmakları körelmiştir. **Gevişgetirenler** *(Ruminantia)* ve **Gevişgetirmeyenler** *(Nonruminantia)* adlı iki alt takımı vardır. [*Osm.* Zevcib-ül-esbâi; *Lat.* ve *İng. Aritodactyla*; *Fr.* Artiodactyles].

çift.pencere, b.i. *ağ. iş.* Yalıtkanlığı arttırmak amacı ile, üst üste kapanan iki kanat biçiminde yapılmış pencere [*İng.* Double window; *Fr.* Double fenêtre, fenêtre geminee].

çift.rende, b.i. *ağaç.* Tığının üzerinde kapak denilen özel bir eklentisi olan ve tek rendeden daha temiz yüzey veren rende. [*Fr.* Rabot simple].

çift.sayı, b.i. *mat.* 4, 6, 8, gibi iki ile bölünebilen sayı. [*İng.* Even, number; *Fr.* Nombre paire].

çift.yıldız, b.i. *astr.* Birbirinin çekim etkisinde bulunan ve böylece ortak kütle merkezi çevresinde dolanan yakın iki yıldız. [*Osm.* Kevâkib-i muzâafiyye; *İng.* Double star; *Fr.* Étoile double, binaire]. ◉ **ayrık** ~, *astr.* ◘ Ayrık[1].

~ bileşeni, *astr.* Çiftin her bir üyesi. [*İng.* Component; *Fr.* Composante].

çift.zıvana, b.i. *ağ. iş.* Erkek parçanın iki dış ucunu ve ortasını kertip, karşıt parçada buna uyan delikler açarak yapılan çatkı

~ çigan müziği, *müz.* Çingenelerin, özellikle Romen ve Macar çingenelerinin çaldığı bir müzik türü.

çigan, i. *Fr. tsigane* veya *tzigane.* § ❶ Bohemya'dan çıktığı sanılan göçebe topluluğa verilen ad. [*İng.* Tzigany, hungarian gipsy; *Fr.* Tzigane]. § ❷ *(isim tamlamalarında)* Çiganlarla ilgili: *Çigan orkestrası.* § ❸ *müz.* ◘ Çigan müziği.

çiğ, s. § ❶ Pişmemiş veya az pişmiş: *Çiğ et. Çiğ sebze.* [*İng.* Raw; *Fr.* Cru]. § ❷ *mec.* Kaba ve yersiz *(söz, hareket)*: *Çiğ cevap. Çiğ söz. Çiğ davranış.* [*İng.* Crude; *Fr.* Incivil, incongru]. § ❸ Yaşının gerektirdiği görgüye ve olgunluğa erişmiş olmayan, şahsa ve yerine göre hareket etmeyi bilmeyen: *Çiğ adam.* [*İng.* Inexperienced; *Fr.* Grossier, inexperimente]. § ❹ *(Renkler hk.)* Zevke uymayan, göze batan; *Çiğ bir kravat takmış. Bunun kırmızısı pek çiğ düşmüş.* § ❺ i. Eski Türk evlerinde pencerelere konulan tahta parmaklıkların her bir çomağı. § ❻ Kamış ve hasırdan örme çit. [*Fr.* Cloison en roseaux ou en natte]. § ❼ *h.d.* Islenmemiş, ham: *Çiğ toprak, Çiğ iplik.* § ❽ ◘ Çiğ.

☆ *Yak. anl.* § ❶ **ham, napuhte.** § ❷ **yersiz, soğuk** *(mecaz).* § ❸ **görgüsüz, olgun olmayan.**

☆ *Karş.* § ❶ **pişmiş.** § ❷ **yerinde.** § ❸ **olgun, kültürlü.**

~ bezir, ◘ Bezir.

~ ~ yemek *(birini)*, *dey.* *(Birine karşı)* Büyük bir hırs ve kin göstermek. [*İng.* To devour, to tear to pieces *(in great rage)*].

~ ışık, *sin.* Döşem kişilerin çok güçlü bir kaynaktan aydınlatılmasıyle doğan durum. [*İng.* Hard light; *Fr.* Lumière dure].

~ iplik, *dok.* Bükülmüş iplik.

~ kaymak, *mutf.* ◘ Kaymak.

~ köfte, *mutf.* Döğülmüş çiğ ete bulgur, soğan ve çeşitli bahar katılarak yapılan köfte. [*İng.* Dish made of ground meat, pounded wheat and red pepper].

~ renk, *res.* Resmin bütünü içinde uyumsuz, parlak renk. [*İng.* Fawn colour; *Fr.* Couleur frappante].

~ toprak, *trm.* Uzun zaman işlenmemiş, güç sürülür toprak. [*İng.* Soil left without cultivation for a long time; *Fr.* Terrain non cultivé, soit de tout temps, soit par abandon, friche].

~ yemedim ki karnım ağrısın, *dey.* Gerçek olmayan bir suçlama karşısında bundan korkmadığını anlatmak için söylenir. [*İng.* I have done no wrong, so I have nothing to fear].

çiğde, i. < *çiğyiğ* < *iğ. bot.* (a) Hünnap ağacı. (b) Hünnap ağacının kırmızı renkli meyvesi. ◘ Hünnap.

çiğdem, i. < *çiğ. bot.* Birçenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, Zambakgiller *(Liliaceae)* familyasından, Avrupa ve Akdeniz çevresinde yetişen 40 kadar türü bulunan, çok yıllık, soğanlı, genel olarak zehirli alkaloitler taşıyan otsu bir bitki cinsi. Yaprakları lanseolat veya iplik biçiminde olup çiçekleri genel olarak 1-3 tane, beyaz, pembe veya sarımtırak renklidir. Meyva çok tohumlu septisit bir kapsüldür. Türkiye'de yetişen türleri: **Sonbahar çiğdemi** *(C. autumnale)*, **acı çiğdem** *(C. atticum)*, **güzel çiğdem** *(C. speciosum)*, **Toros çiğdemi** *(C. tauri)*, **alacalı çiğdem** *(C. variegatum)*, **Kadıköy çiğdemi** *(C. chalcedonicum)*, *C. armenum, C. biebersteini, C. brachyphyllum, C. caucasicum, C. crocifolium, C. hirsutum, C. hydrohilum, C.nivale, C. procurrens, C. serpentinum, C. Sieheanum, C. soboliferum, C. steveni, C. szovitsii, C. decaisnei, C. kotschyi, C. micranthum, C. turcicum, C. umbrosum.* [*Osm.* Lâhlâh; *Lat.* ve *İng. Colchicum*; *Fr.* Colchique] ◘ *ŞEKİL: 98.* — **ZEHİRLİ BİTKİLER.** ◉ **acı ~**, *bot.* İlk veya sonbaharda, leylâk renkli veya beyaz çiçekler açan, yaprakları 18 sm. kadar uzunlukta olan, yumrusu oblong şekilli bir çiğdem türü. Tohumları alkaloit taşır. [*Lat. C. Atticum*]. ◉ **Ankara ~** i, bot. Parlak sarı yapraklı ve Ankara çevresinde çok görülen bir çiğdem türü. [*Lat. C. ancyrensis*]. ◉ **güzel ~**, *bot.* Sonbaharda soluk pembe veya kırmızı, ender olarak da beyaz renkli çiçekler açan, 30-40 sm. uzunluk ve 3-8 genişlikte yaprakları olan, Türkiye'de çok yaygın ve şeklen sonbahar çiğdemine benzeyen bir çiğdem türü. Tohumları alkaloit taşır. [*Lat. C. speciosum*]. ◉ **sonbahar ~ i**, *bot.* Sonbaharda çayırlarda yaygın olan, morumsu pembe veya ender olarak beyaz renkli çiçekler açan en tanınmış çiğdem türü. Yaprakları ve meyvesi ancak ertesi yılın ilkbaharında belirir. Tohumları *(Semen Colchici)* nda sabit yağ, sakkaroz, kolşisin *(colchicin)* adlı bir alkaloit ve kolşikosit *(Colchicosit)* adında bir glikozit; yumru *(Bulbus Colchici)* da kolşisin, inulin, asparagin, yağlar, nişasta, sakkaroz vb. bulunmaktadır. Tohumu ve yumrusundan hazırlanan preparatlar damla hastalığına karşı kullanılmaktadır. [*Lat. C. autumnale; ing.* Meadow saffron, autumn crocus; *Fr.* Colchique d'automne, safran des pres, tue-chien]. ◉ **Toros ~ i**, *bot.* İlkbaharda pembe renkli çiçekler açan, yumrularında alkaloit bulunan bir çiğdem türü. Dar linear, oluk şeklinde veya düz olan yaprakları çiçekler ile beraber meydana gelir. Oblong şekilli yumrusunun üzeri kestane renkli zarımsı bir pul ile örtülüdür. [*Lat. C. tauri*].

~ konsome, *mutf.* Yağı alınıp saydam hale getirilen tavuk veya et suyu. Konsomeye, havuç, kereviz ve taze fasulye, kibrit çöpü inceliğinde doğranıp hoşlandıktan sonra katılır.

çiğden, z. Pişmemiş olarak.

çiğdene, i. § ❶ Karadeniz'in bu isimdeki iskelesinden gelen çıralı tahta § ❷ Ahşap binaların dış kaplamalarında kullanılan çıralı tahta. [*İng.* Board of resinous pine wood; *Fr.* Planche de sapin résineux].

çiğelmek, f. < *çiğ* § ❶ Çok pişirildiği halde, çiğ kalmak. § ❷ [illegible]pacak hale gelmek *(iplik)*.

çiğin, i. < *çiğ.* Omuz: *Çocuğu çiğinime alıver.* [*İng.* Shoulder; *Fr.* Épaule].

çiğindirik,-ği, i. < *çiğin*, omuz + *dirik. h.d.* İki ucuna su kabı, yoğurt tablası gibi taşınacak şeyler asılarak omuza alınan ağaç, omuzluk [*İng.* Shoulder-strap, epaulet; *Fr.* Epaulette].

çiğit,-ti, i. *h.d.* (a) Pamuk çekirdeği. [*İng.* Cotton seed; *Fr.* Grain de cotonnier]. (b) Kavun, karpuz ve kabak çekirdeği.

çiğleşmek, f. § ❶ Renk veya ışığın göze batar hal alması eylemi. § ❷ Kaba davranır olmak, çiğ davranmaya başlamak.

çiğlik,-ği, i. § ❶ Çiğ olma hali. § ❷ Çiğce davranış. [*İng.* Rawness, toughness, *(state of)* being underdone, roughness, silliness, indelicacy, tractlessness; *Fr.* État de ce qui est cru, crudite, brutalite, grossierete] § ❸ Açık olarak.

~ etmek, *dey.* Kaba ve yersiz söz söylemek, davranışta bulunmak. [*İng.* To act indelicately, to be impolite].

çiğnek,-ği, i. < *çiğnemek.* Yol üstü, ayak altı. [*İng.* Much trodden *(path)*].

çiğnem, i. < *çiğnemek. h.d.* Ağızda çiğnenecek miktar; ağza sığacak kadar: *Bir çiğnem sakız.*

çiğneme, i. Çiğnemek eylemi. [*Osm.* Madg; *İng.* ve *Fr.* Mastication].

~ kası, *anat.* ◘ Kas.

çiğnemek(-i), f. < *çiğ.* § ❶ Ağıza alınan bir şeyi dişler arasında ezmek: *Yemeği çiğnemeden yutmamalı, Sakız ciğnemek, Yemeği çiğnemek.* [*İng.* To chew, masticate; *Fr.* Mâcher, mastiquer]. § ❷ Ayakla üzerine basmak: *Yerdeki çimenleri çiğnemek.* § ❸ Ayak, tekerlek altına alarak ezmek: *Otomobil az kalsın birini çiğniyordu, Kediyi dün at çiğnemişti, Bugün de az kalsın otomobil çiğniyordu.* [*İng.* To trample, cruch; *Fr.* Fouler, marcher sur, écraser]. § ❹ *mec.* Sayılması *(uyulması)* gereken bir şeyi saymamak, hiçe saymak, takmamak: *Kanunu çiğnemek, Ahlâk kurallarını çiğnemek, Nasılsınız bile demeden bizi çiğneyip geçti.* [*İng.* To offend, ignore a law ; *Fr.* Mepriser, passer outre].

çiğnemik,-ği, i. < *çiğnemek. h.d.* Ağızda çiğnenip çıkarılan yemek: *Çocuklara çiğnemik yedirmek pek kötü ve zararlı bir görenektir.* [*İng.* Food masticated and then fed to a baby; *Fr.* Nourriture qu'on donne aux nourrisson après avoir été mâchée].

çiğnenmek, nsz. f. Çiğnemek işine konu olmak. [*Ing.* To be chewed, be trampoled; *Fr.* être mâché, être écrasé].

çiğnetilmek, nsz. f. Çiğnetmek işi yapılmak.

~ **tip,** *zool,* Birçok böceklerde, özellikle düzkanatlılarda ve kınkanatlılarda görülen ve çiğnemeye uygun bir biçimde değişmiş olan ağız parçaları. [*Ing.* Chewing type; *Fr.* Type broyeur].

çiğnetmek, f. Çiğnemek işini başkasına yaptırmak. [*Ing.* To chew or masticate, to let trample or tread *(upon),* to allow to be soiled or oppressed *(as by the enemy),* to allow to be invaded].

çiğneyici, i. *zool.* Bazı böceklerin çiğnemeye uygun olan ağız parçaları. Bu tipte mandibülalar fazlaca kitinleşmiş olup yanlara doğru hareket ederek ısırır ve çiğner. [*Ing.* Chewing; *Fr.* Broyeur].

çiğ.renkçiler, ç.b.i. *res.* Çiğrenkçilik anlayışında resim yapan sanatçılara verilen ad. [*Ing.* ve *Fr.* Fauves].

☆ *Eşanl.* **fovlar.**

çiğ.renkçilik,-ği, b.i. *res.* 20. yüzyılın başlangıcında ilk kez izlenimciliğin kırık renklerini bırakıp gereğinden çok arı renkler kullanarak abartılmış tabiat biçimlerini gösteren resim anlayışı. [*Ing.* Fauvism; *Fr.* Fauvisme].

☆ *Eşanl.* **fovizm.**

çikirdemek, f. Ekşiyip fıkırdamak. [*Osm.* Tahammür etmek].

çiklet,-ti, i. *Fr. chicle, chicklet.* Çiğnenmek üzere küçük tabletler biçiminde hazırlanmış, şekerli kokulu bir çeşit sakız olup, *Achras sapota* adlı ağacının lateksi teşkil eder. Çikletin bileşiminde, kimyasal yolla temizlenmiş lateks, şeker, nişasta ve koku verici maddeler vardır. [*Ing.* Chewing gum, chicle (-gum)].

çikolata /çikola:ta/, i. *It. cioccolata* < *Meksika yerlilerinin dilinden.* § ❶ Kakaodan yapılan ve çok kere içinde süt *(bazen fıstık, fındık)* da katılan şekerleme. [*Ing.* Chocolate; *Fr.* Chocolat]. § ❷ *s.* Kahveye çalan koyu kırmızı renkte olan.

çil[1], i. *esk. T.* § ❶ Yüzde ve ellerde ve vücutta güneşin etkisiyle beliren koyu sarı renkte küçük benekler. [*Ing.* Spots, freckles; *Fr.* Gelinotte]. § ❷ Aynada beliren leke. [*Ing.* Miror spots; *Fr.* Tache des miroirs]. § ❸ Köklerdeki kıl gibi ince uzantılar. [*Ing.* Fasciculate root; *Fr.* Processus des racines]. § ❷ s. Tüyünde küçük lekeleri ve benekleri olan *(hayvan): Çil horoz.*

~ **ardıcı,** *zool.* ◘ **Ardıç**[2]

~ **kuşu,** *zool.* ◘ **Turaç.**

~ **yavrusu gibi dağılmak,** *dey. (Kalabalık hk.)* Perişan bir halde birden etrafa dağılmak. [*Ing.* To scatter like a covey of partridges; *Fr.* Se disperser en desordre].

çil[2], i. ◘ **Turaç.**

çil[3], i. *Osm.* < *Fars. çihil,* kırk. § ❶ Kırk altın. § ❷ s, *(Geniş anlamda) (maden paralar hk.)* Parlak, yeni: *Çil çil altınlar.* [*Ing.* New, shining *(coin); Fr.* Neuf, brillant *(Monnaie)*].

~ **altın,** *tar.* Darphanei Amire'de ayarı tam ve parlak olarak basılmış olan altınlar hakkında kullanılan deyim. [*Ing.* New or shining gold *(coin)*].

~ **kuruş,** *tar.* Darphanei Amire'de basılmış parlak ve perdahlanmış kuruşlar için kullanılan deyim.

~ **para,** Darphane'de yeni basılmış parlak paralara verilen ad.

çilav, i. *Osm.* < *Fars. çelov. mutf.* Üzerine et veya tavuk konan ve İran pirinciyle yapılan pilav. [*Ing.* Dish of boiled rice].

~ **kebap,** *mutf.* Üzerine tereyağı ve kebap konularak yenilen iran pilâvı.

çil çil, s. Parlak, yeni.

çile[1], i. *Osm.* < *Fars .çihil,* kırk > *çihille* > *çille* § ❶ *sosy. tar.* Eskiden tarikatlara girenlerin 40 gün 40 gece bir odaya kapanıp tapınmak, kimse ile görüşmemek ve ancak yaşamayı sürdüren az yiyecekle kanaat etmek suretiyle geçirdikleri perhizli ve meşakkatli devreye verilen ad. [*Ing.* ve *Fr.* Privation]; § ❷ *mec.* Eziyet, sıkıntı, mihnet, zahmet: *Zavallı çok çile çektl.* [*Ing.* Torment, torture, pain, suffering; *Fr.* Supplice, tourment, torture, souffrance]. ◉ ~ **den çıkmak,** *dey.* Sabrı kalmamak, dayanamayıp taşmak, öfkelenmek. [*Ing.* To get out of temper; *Fr.* Sortir des gonds]. ◉ ~ **si dolmak,** *dey.* Sıkıntı ve dertlerinden kurtulmak. [*Fr.* Être au boat de ses peines].

~ **çekmek,** *dey.* Zahmet ve sıkıntı içinde yaşamak. [*Ing.* To suffer; *Fr.* Souffrir].

~ **çıkarma,** *sosy.* Çilehanede geçirilen tarikat safhasından geçme.

☆ *Eşanl.* **erbain çıkarma.**

~ **çıkarmak,** *dey.* Sıkıntılı bir halin sona ermesini beklemek. [*Ing.* To be going through a period of severe trial; *Fr.* Passer par de rudes épreuves].

~ **doldurmak,** *dey.* ◘ **Çile çekmek.**

çile[2], i. < *Fars, çihil.* kırk. § ❶ İpek, yün, pamuk gibi her türlü iplik kangalı: *Üç çile ibrişim aldı.* [*Ing* Skein, hank; *Fr.* Écheveau, corde]. § ❷ Yay kirişi. § ❸ *atç.* Atların sağlıklı ve gürbüz olması için karanlık bir yerde beslenmesi. § ❹ *din.* İnsanın doğaüstü bir amaçla ve kendi isteğiyle, öz varlığını birtakım ihtiyaç duyulan nesnelerden, eylemlerden yoksun bırakılması.

çilecilik,-ği, i. § ❶ Dünya işlerinden el çekerek kendini dine veren kimselerin düşünce faaliyetleriyle ilgili davranışlar; § ❷ *fels.* Gizemciliğin iradeyi güçlendirme eğitimi; üzüntü ve sevinç söz konusu olmayan hayvansal hayatın içgüdülerini veya duyarlığın doğal eğilimlerini mümkün olduğu kadar az tatmine çalışan ahlâk görüşü. [*Osm.* Zühdiye; *Ing.* Ascetism; *Fr.* Ascétisme].

☆ *Eşanl.* **asetizm.**

çile.hane, b.i. *Fars.* § ❶ *tar.* Çile çıkarmak için dervişlerin girdikleri küçük hücre; § ❷ Eskiden dervişlerin ve tarikat ehlinin kırk gün kimse ile görüşmeksizin dua ve riyazatia meşgul oldukları karanlık ve dar yer. [*Ing.* Place of calvary; Fr. Lieu de calvaire].

çilek,-ği, i. *bot.* § ❶ İkiçeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Gülgiller *(Rosaceae)* familyasından, 8 türü ve bir çok çeşidi bulunan sürüngen ve çok yıllık otsu bir bitki cinsi olup yabani olarak çayır ve ormanlarda yetişir. bahçelerde özel olarak yetiştirilir. Koltuklarından verdiği saplarla, yerlerde sürünür, çiçekleri beyaz renkte, meyvaları az çok kokulu, renkleri kırmızı, pembe ve beyazdır. Kök sapı sidik söktürücü ve içindeki tanen dolayısıyle de peklik vericidir. Bazı ilâçların yapısına girer. Türkiye'de yetişen türleri: **orman çileği** *(F. vesca),* **Frenk çileği** *(F. elatior),* **Osmanlı çileği. Arnavutköy çileği, Karadeniz Ereğlisi çileği.** [*Lat. Fragaria; Ing.* Strawberry tree; *Fr.* Fraisier]. ◘ *ŞEKİL: 387.* — **ETLİ MEYVALAR** § ❷ *trm.* Çilek fidanının kokulu ve yenen meyvası olup, likör, komposto ve reçel yapımında kullanılır. [*Ing.* Strawberry; *Fr.* Fraise]. ◉ **ağaç çileği,** *bot.* ◘ **Ahududu;** ◉ **frenk çileği,** *bot.* Avrupa'da yetişen, çoğunlukla iki evcikli olan bir çilek türü. [*Lat. Fragaria elatior; Fr.* Fraisier capron]. ◉ **orman çileği,** *bot.* Avrupanın ve Asya'nın ılıman bölgelerinde orman ve çalılıklarda, çayırlarda, nemli yerlerde yabanî olarak yetişen, 5-30 sm. boyunda beyaz çiçekli, meyvası küçük, tadı ve kokusu çok hoş olan. Türkiye'de genellikle Karadeniz kıyı ormanlarında yetişen çok yıllık bir çilek türü. Rizomlarında % 10 tanen vardır. Peklik verici, İştah açıcı ve idrar söktürücü olarak kullanılır. [*Lat. Fragaria vesca; Ing.* Wild strawberry, wood (field) strawberry; *Fr.* Fraisier des bois]. ☆ *Eşanl.* **yabani çilek.** ◉ **yabani ~,** *bot.* ◘ **Orman çileği** ◉ **yıldız çileği,** *bot.* Anayurdu Avrupa olan, yabanî olarak bulunan bir çilek türü. [*Lat. Fragaria viridis* = F. collina; *Ing.* Star strawberry; *Fr.* Fraisier étoilé].. ◉ **ağaç çileği,** ◘ **Ağaç.**

~ **ağacı,** *bot.* ◘ **Çilek**[1].

~ **hortumlu böceği,** *zool.* Hortumlu.böcekgiller *(Curculionidae)* familyasından kınkanatlı bir böcek türü. Kanatları olmayan 5-6 mm. boyunda böcekler. Koyu renkli olup çı-

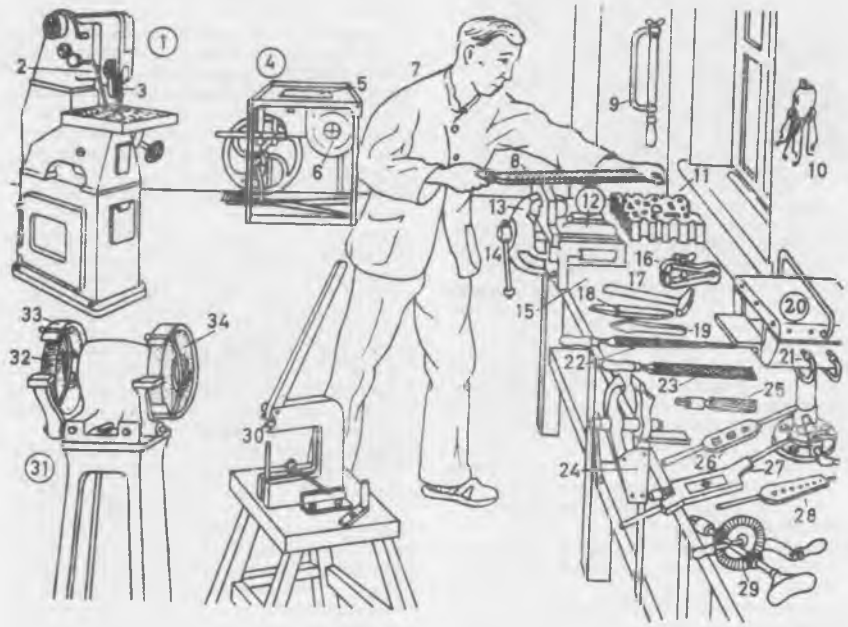

ŞEKİL: 133. — **ÇİLİNGİR** *(Tesviyeci): (1-34 Çilingir dükkânı):* **(1)** Şerit testere. **2.** Basınçlı hava borusu. **3.** Testere. **(4)** Portatif ocak. **5.** Ocak demiri. **6.** Vantilatör. **7.** Çilingir *(Tesviyeci).* **8.** Eğe. **9.** Kollu testere. **10.** Maymuncuk. **11.** Kalıp yüzeyi. **(12)** Paralel mengene. **13.** Mengene çeneleri .**14.** Mengene kolu. **15.** Tezgâh *(çalışma tezgâhı).* **16.** El mengenesi. **17.** Perçinleme çekici. **18.** Yassı keski. **19.** Oluk keskisi. **(20)** Tezgâh fırını. **21.** Gaz girişi. **22.** Yuvarlak eğe. **23.** Yassı eğe. **24.** Çilingir mengenesi. **25.** Rayba. **26.** Lokma anahtarı. **27.** Kılavuz anahtar. **28.** Vida dişi kılavuzu. **29.** Cırcırlı matkap kolu. **30.** Kollu zımba makinesi. **(31)** Taşlama *(Bileme) makinesi.* **32.** Keçeli perdah çarkı. **33.** Muhafaza kapağı. **34.** Zımpara çarkı.

leklere zarar verir. *Lat. Brachyrhinus ovatus*].

~ **reçeli**, *mutf.* Çilek ve şeker ile yapılan reçel. [*Ing.* Strawberry jam].

çilekçi, i. Çilek yetiştiren veya satan kimse. [*Ing.* Stawberry grower and seller].

çilekçilik,-ği, i. Çilek yetiştirmek işi. [*Ing.* Strawberry growing].

çilekeş, s. *Osm.* < *Fars. cillakas.* § ❶ Bir tarikatın çile dönemi içinde bulunan. [*Ing.* Engaged in religious retirement] § ❷ Birçok sıkıntılı ve üzüntülü durumlara uğramış

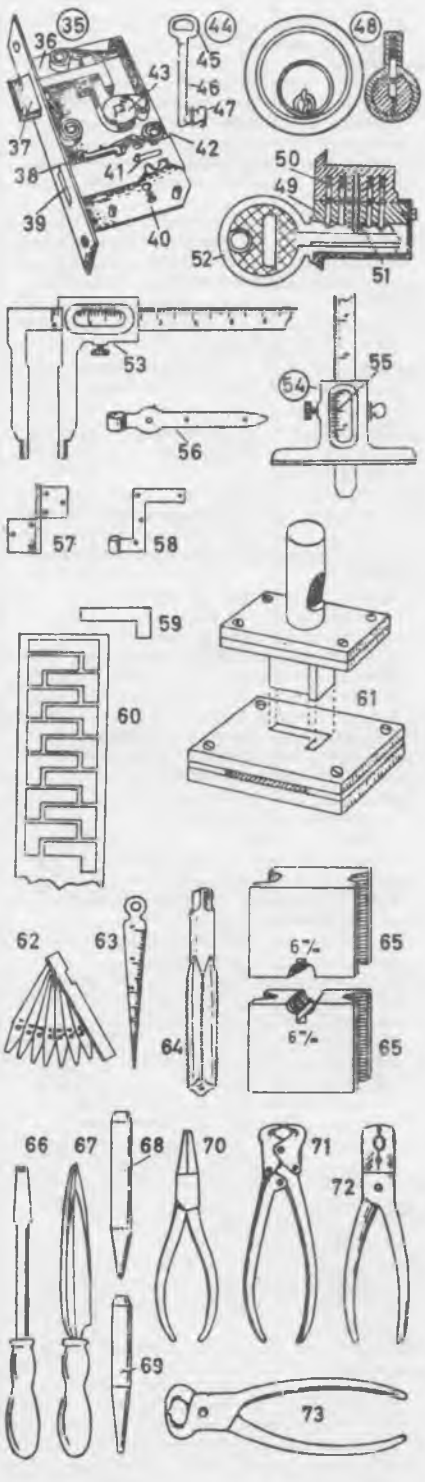

ŞEKİL: 134. — **ÇİLİNGİR ALETLERİ.** (35) Gömme kilit. 36. Kilit mahfazası. 37. Yaylı sürgü. 38. Zemberekli anahtar. 39. Sustasız sürgü kılavuz pimi. 42. Zemberek. 43. Karşı dişli *(kovan)*. (44) Anahtar. 45. Sap. 46. Gövde *(beden)*. 47. Sakal. (48) Pim zemberekli anahtar silindiri. 49. Silindir *(yuvak)*. 50. Zemberek. 51. Pim. 52. Emniyet anahtarı. 53. Sürmeli kumpas. (54) Derinlik kumpası. 55. İnce ayar taksimatı *(verniye taksimatı)*. 56. Uzun kanatlı menteşe *(kapı kulabı)*. 57. Kelebek menteşe *(kelebek reze)*. 58. Köseli menteşe. 59. Bileşen. 60. Teneke yaprağı. 61. Taslak baskı takımı *(kalıbı)*. 62. Boşluk *(aralık)* masdarı *(filer)*. 63. Delme çapı *(kalibresi)*. 64. Kılavuz anahtar. 65. Pafta yastığı *(Hadde yastığı)*. 66. Tornavida. 67. Kazıyıcı *(skraper)*. 68. Nokta zımbası *(delik masdarı, punta zımbası)*. 69. Yuvarlak zımba. 70. Yassı pens. 71. Tel kesici *(tel makası)*. 72. Gaz kıskacı. 73. Kerpeten *(kıskac)*.

sefalet görmüş. [*Ing.* Sufferer, endurer; *Fr.* Qui a des soucis et une vie dure].

☆ *Yak. anl.* **dertli.**

☆ *Karş.* **dertsiz, sıkıntısız, gönençli, müreffeh.**

çilekli, s. Çilekle yapılmış veya çilek karıştırılmış; içinde çilek bulunan *(pasta v.b.)*.

çilelik,-ği, i. Çilek yetiştirilen yer; çilek tarlası. [*Ing.* Strawberry field; *Fr.* Fraiseraie]

çilelenmek, nsz. f. *(Yün iplik v.b. hk.)* Çile halinde sarılmak [*Ing.* To gain strength by good feeding *(horse)*].

çileli, s. § ❶ Çok sıkıntı çekmiş. § ❷ Çok üzüntülere yol açan. [*Ing.* Suffering, enduring, full of suffering].

çilemek, nsz. f. *(Bülbül)* ötmek *(şakımak)*.

çilenti, i. Hafif yağmur, serpinti.

çilingir, i. *Fars. çilanger.* § ❶ Anahtar, kilit gibi işleri yapan usta. [*Ing.* Locksmith; *Fr.* Serrurier]. ◘ *ŞEKİL: 133.* — **ÇİLİNGİR.** § ❷ *arg.* Kilit açan hırsız.

~ **sofrası**, *arg.* Üzerine meze ve içki konmuş tepsi, derme çatma içki sofrası. [*Ing.* Small table with raki and light snacks; *Fr.* Table sur laquelle se trouve la bouteille de boisson alcoolique et les petites assiettes de hors-d'œuvre de ceux qui s'enivrent habituellement chaque soir].

çilingirlik,-ği, i. § ❶ Çilingirin sanatı. § ❷ Çilingirin elinden çıkmış iş. § ❸ Dövme demirle yapılan fakat makine yapısı işlerden farklı olan herhangi bir iş. ◉ **araba yapımı çilingirliği**, Otomobil yapımında kullanılan çeşitli demir kısımların yapılması ve yerine takılması. ◉ **bina çilingirliği**, Çelik profiller veya diğer madenlerin birleşimiyle parmaklık, kapı, rampa, balkon, çerçeve, demir kaplama, kilit v.b. yapımı ve bunların takılması. ◉ **kaba** ~, Çatı ve çelik köprü yapımında madeni kirişlerin yapılması, yerine monte edilmesi v.b.

çillenme, i. *res.* Yağlı boya veya sulu boya bir tablonun yüzeyi üzerinde nemden küçük küçük çiller ve lekeler meydana gelmesi. [*Fr.* Picotement].

çillenmek, nsz. f. **Çil**[1] peyda etmek, çilli hale gelmek. [*Ing.* To become freckled, speckled, spotted].

çilli, s. Çili olan. [*Ing.* Freckled, speckled; *Fr.* Tacheté].

çim, i. *bot.* § ❶ Birçenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, Buğdaygiller *(gramineae)* familyasından bahçelerde, parklarda, spor sahalarında sunî çayır yapımında kullanılan çok yıllık bitki. Türlerinden **delice** *(L. temulentum)* zehirli olarak tanınmıştır; meyvaları narkotiktir. **ingiliz çimi** *(L. perenne)* ve **italyan çimi** *(L. Italicum)* çim yapımında kullanılan türlerdir. [*Lat. Lolium; Ing.* Darnel; *Fr.* Ivraie]. § ❷ Taş ve ağaç gibi cisimlerin üzerinde görülen yeşillik, yosun. § ❸ Kokulu tohum. § ❹ ◘ **Çimen.**

~ **bitkisi**, *bot.* ◘ **Bitki.**

~ **kesme makinesi**, *trm.* Çim biçmeye yarayan alet.

~ **kurdu**, *zool.* Piralid güvesigiller *(Pyralidae)* familyasından bir pul-kanatlı böcek türü. Larvaları otların içinde tüneller açar. [*Lat. Crambus mutabilis; ing.* Grass moth]

~ **otu**, *bot.* Buğdaygiller *(Graminaceae)* familyasından, genellikle çorak ve taşlı arazilerde yetişen, sap kısmı hemen hemen çıplak, çiçekleri küçük ve yesilimsi olan çok yıllık otsu bitki. Tabiî çayırların temel bitkisi olduğundan tarımda önemi büyüktür. Sunî çayır yetistirmekte de kullanılır. **Çayır çimotu, yalancı saz** adlı türleri ara sıra su altında kalan, fakat daima akaçlanan topraklarda bolca yetişir. [*Lat. Festuca, ing.* Fescue; *Fr.* Fetuque].

~ **şeridi**, *trm.* Suyun yayılmaması için bir su yatağında tesis edilen çayır veya diğer sık köklü bitkilerden ibaret dar şeritler; Toprak erozyonunu önlemek için tabiî suyollarında bırakılmış çim şeritleri.

~ **tohumu**, *bot.* Çim yetiştirilen tohum. [*Ing.* Grass seed; *Fr.* Graine fourragère; Graine pour gazon].

çimbali, çimbalo, i. *It. cembalo, müz.* Orkestralarda çalınan iri zil. ◘ *ŞEKİL: 405.* — **MÜZİK ALETLERİ.**

çimçek,-ği, i. *mah.* Bir cins küçük serçe. [*Ing.* Small sparrow].

☆ *Eşanl.* **çimçe, çince, çinte, çivger.**

çim çim, z. *mah.* Isteksizce, az az: *Çim çim iş görmek.*

çimdik,-ği, i. < *çimmek.* § ❶ Çimdikleme işi. [*Ing.* Pinch; *Fr.* Pincement, pinçon]. § ❷ Başparmakla gösterme parmağının ucu arasına alınan miktar: *Bir çimdik tuz:* § ❸ *mec.* Gönül kıracak söz.

⊢ **atmak (çimdik basmak)**, *dey.* ◘ **Çimdiklemek.**

~ **dikişi**, *terz.* Büze büze dikilen bir çeşit dikiş. [*Ing.* Kind of quilting stitch].

~ **hotozu**, *esk. kıy.* Kadınların başlarına taktıkları ve çimdiklenmişe benzediği için bu adı alan hotoz.

~ **yemek**, *dey.* ◘ **Çimdiklenmek.**

çimdikleme, i. Çimdiklemek işi.

çimdiklemek(-i), f. § ❶ Birisinin etini iki parmak ucu arasında sıkıp acıtmak veya koparmak. [*Ing.* To pinch, to give a pinch (to) *Fr.* Pincer]. § ❷ *mec.* Gönül kıracak söz söylemek.

çimdiklenmek, nsz. f. Çimdiklemek eylemine konu olmak. [*Ing.* To be pinched; *Fr.* Être pincé].

çimecek,-ği, i. *h.d.* Yıkanılacak yer, hamam.

çimek,-ği, i. Çimecek yer.

çimen, i. *esk. T. çim,* > *çimgen* > *Fars. çemgen.* § ❶ bot. ◘ **Çim**[5]. § ❷ Kendiliğinden yetişmiş çim; çimin toplu halde yetiştiği yer. [*Ing.* Lawn, green grass, green field; *Fr.* Gazon, pelouse]. ☆ *Eşanl.* **çayır.** § ❸ Pastırma yapımında kullanılan bir cins kokulu tohum. ◉ ~ **li avlu**, Bina ortasında çim veya çimen döseli bosluk ve üstü açık avlu. [*Ing.* Yard; *Fr.* Preau]. § ❹ *coğr.* Bahçecilikte yetiştirilen, sadece tatlı - çayır soylarından bitkileri kendinde toplayan, düzenli olarak kırpılıp biçilerek kısa boylu kalmasına özenilen çayır bitki örtüsü. [*Ing.* Green field, turf; *Fr.* Gazon, prégazon, herbage].

çimenlendirme, i. Toprağı çimle örtme

çimenlendirmek(-i), f. Çimle örtmek.

çimenlik,-ği, s. ve i. § ❶ Çimenle örtülü, çimenli olan *(yer)* [*Ing. (Land)* Covered with lawns or meadows]. § ❷ Bahçelerde çimenle örtülü olarak yapılan geniş sahalar. [*Ing.* Meadow land, green field; *Fr.* Pelouse]. § ❸ *coğr.* Boyları 10 sm'den küçük, buğdaygillerden meydana gelen kısa çayır.

çimento /çimento/, i. *It. cemento.* § ❶ Kireç taşıyla kilin karıştırılması sonunda elde edilen toz halinde bir yapı malzemesi; Killi kalkerleri özel fırınlarda pişirip ezmekle elde edilen, çamuru çarçabuk katılaşıp sertleşen ve yapılarda harç olarak kullanılan kül rengindeki toz madde. [*Ing.* Cement; *Fr.* Ciment]. ◘ *ŞEKİL: 135.* — **ÇİMENTO FABRİKASI.** § ❷ *jeol.* Kültenin minerallerini, tanelerini veya başka bileşenlerini birbirine yapıştıran gereç: *Kireçli silisli, demirli çimento.* ◉ **alüminli** ~, Eritilmiş boksit, kalker veya kireç karışımından elde edilen çimento. [*Ing.* Aluminous cement; *Fr.* Ciment alumineux]. ◉ **beyaz** ~, İçinde

çok az demir oksit bulunan ve pişirilirken demirli küller katılmayan sunî çimento. [*İng.* White cement; *Fr.* Ciment blanc]. ◉ **dayanıklı ~**, Bileşimi ve inceliği çok çabuk sertleşmeyi sağlayan sunî çimento. [*İng.* Super cement; *Fr.* Ciment à hautes résistances initiales, super-ciment]. ◉ **dişçi ~ su**, Diş hekimliğinde diş dolgusu veya kaplama yapmakta kullanılan sıvı ve toz madde bileşimlerinin tümü. [*İng.* Dentist's cement; *Fr.* Ciment dentaire]. ◉ **doğal ~**, Doğal marnlı kireç taşı veya çimento taşının orta ısıda pişirildikten sonra, içine belli oranda ve düzgün bir şekilde dağılmış kireç ve kil karıştırılıp ince olarak öğütülmesiyle elde edilen hidrolik çimento. [*İng.* Natural cement; *Fr.* Ciment naturel. ◉ **genleşen ~**, Donarken hacmi de bir miktar artan çimento. [*İng.* Expansive cement; Fr. Ciment expansif]. ◉ **hidrolik ~**, Su etkisiyle donan ve suya karşı dayanıklı harç ve beton yapımında kullanılan çimento. [*İng.* Hydraulic cement; *Fr.* Ciment hydraulique]. ◉ **magnezyumlu ~**, Magnezyum oksit anhidritinin, magnezyum oksit eriyiğiyle karıştırılmasından elde edilen çimento. [*İng.* Magnesian cement; *Fr.* Ciment magnésien, ciment sorel]. ◉ **metalürjik ~**, Çimento klinkleriyle, yüksek fırından alınan cürufun az miktarda kalsiyum sülfatla karıştırılmasından elde edilen çimento. [*İng.* Metallurgic cement; *Fr.* Ciment métallurgique]. ◉ **Portland ~ su**, Sunî çimento *(İngilterede yapılan ilk sunî çimento portland taşı rengindeydi. «Portland» kelimesi bütün dünyada sunî çimentoya verilen genel addır).* [*İng.* Portland cement; *Fr.* Ciment portland] ◉ **Roma ~ su**, Eski çağda kullanılan sönmüş kireç ve puzolan karışımı çimento. ◉ **Romen ~ su**, Havada ve suda çabuk donar bir çeşit çimento olup killi ve kalkerli taşları fırında pişirerek öğütmek suretiyle yapılır. [*İng.* Roman cement; *Fr.* Ciment romain]. ◉ **sıva ~ su**, Sıva işlerinde kullanılan çimento. [*Fr.* Ciment à maçonner]. ◉ **sorel ~ su**, ◘ **Magnezyumlu çimento.** ◉ **su ~ su**, ◘ **Hidrolik çimento.** ◉ **sunî ~**, Homogenleştirilmiş, dozu ayarlanmış kireç taşı, kil karışımının yüksek ısıda pişirilmesinden elde edilen çimento. [*İng.* Artificial cement; *Fr.* Ciment artificiel]. ◉ **taşçı ~ su**, Çinko okside çinko klorür eriyiği karıştırılmasyle elde edilen macun. [*İng.* Quarrier's cement; *Fr.* Ciment des carriers]. ◉ **Vassy ~ su**, Mavimtrak kül rengindeki arjilli kalkerleri âdi kireç fırınında pişirmek suretiyle üretilen çimento. ◉ **volkanik ~**, *inş.* Bileşiminde asfalt bulunan ve su geçirmediği için teras yüzeylerinin örtülmesinde kullanılan karışım. [*İng.* Volcanic cement; *Fr.* Ciment Volcanique].

~ alçı, *kim.* Bileşiminde belirli miktarda kil ve demir oksit bulunan kalsiyum karbonat.

~ boru, ◘ **Boru**[1].

~ döşek, ◘ **Döşek.**

~ döşeme, ◘ **Döşeme.**

~ öksürüğü, *tıp.* Soğuk çimento ahırlarda barındırılan domuz yavrularında görülen kronik ve öldürücü akciğer iltihabı.

~ uyuzu, *patol.* Çimento işçilerinde görülen deri hastalığı. [*İng.* Bricklayer's itch; *Fr.* Gale du ciment.].

çimentolama, i. *tekn.* Bir harç veya çimento içinde tesbit etme işi. [*İng.* Cementation, case-hardening; *Fr.* Cémentation].

çimentolanma, i. ◘ **Çimentolaşma.**

çimentolaşma, i. *trm.* Primer parçaların organik madde, kolloidal kil, demir ve alüminyum demirhidrat kolloidal oksitleri vasıtasıyle birbirleriyle birleşerek değişik stabilitede sekonder toprak parçaları meydana getirmesi; Çimento ile karılma veya çimento ile kaplanma. [*İng.* Adhesion, adherence, sticking; *Fr.* Adhesion, coherence]. ◉ **çimentolaşmış toprak**, *trm.* Toprağın ısıtıldığı zaman yumuşamayacak derecede sertleşmiş, çimentolaşmış ve kaya halini almış şekli. [*İng.* Cemented soil, indurated soil].

~ kuşağı, *jeol.* Su aracılığı ile gelmiş bir çimento mineralinin kaya boşluklarını doldurmuş bulunduğu yer kabuğunun üst kısmı. *(Bu sayede kumlar kuş taşlarına dönüşmüştür).* [*Fr.* Zone de cimentation]

çimentolaşmış, s. Çimento ile karılmış veya çimento ile kaplanmış. [*İng.* Cemented; *Fr.* Cementé].

çimentolu, s. İçinde çimento bulunan, çimento ile karıştırılmış, çimento ile yapılmış. [*İng.* Cemented; *Fr.* Cimenté.].

~ ek, *döş.* Çimento harcıyle yapılan ekleme. [*İng.* Cement joint].

çimil, i. *zool.* ◘ **Sıtma sivrisineği.**

çimkirmek, nsz. f. ◘ **Çemkirmek.**

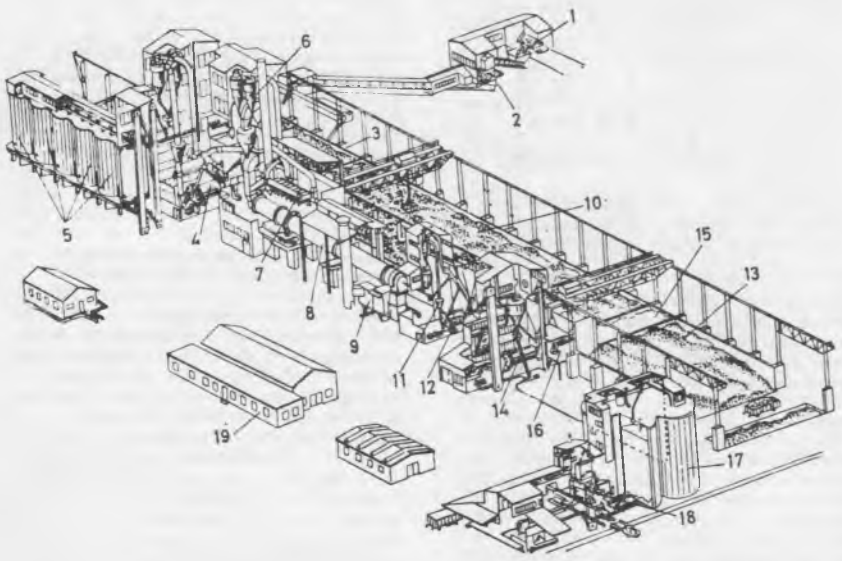

ŞEKİL: 135. — **ÇİMENTO FABRİKASI:** **1.** Ham madde girişi. **2.** Tokmaklı değirmen. **3.** Ham madde deposu. **4.** Ham madde öğütme değirmeni ve kurutucusu. **5.** Ham madde siloları. **6.** Isı değiştirici. **7.** Toz toplayıcı. **8.** Döner fırın. **9.** Klinker soğutucu. **10.** Klinker deposu. **11.** Birinci hava körüğü *(hava üfürücü).* **12.** Kömür değirmeni *(kömürü toz haline getirme tesisatı).* **13.** Kömür deposu. **14.** Çimento öğütme değirmeni. **15.** Alçı taşı deposu. **16.** Alçı taşı kırıcısı. **17.** Çimento silosu. **18.** Çimento torbalama *(paketleme)* tesisi. **19.** Elektrik santralı.

çimlendirme, İ. Çimlendirmek işi. [*İng.* ve *Fr.* Germination].

~ âleti, *bahç.* Tohumlarının çimlenme gücünü kontrol etmeye yarayan âlet.

çimlendirmek(-i), f. § ❶ Çimlenmesine yol açmak; üzerinde çim bitmesine veya tohumun yeşermesine sebep olmak. [*İng.* ve *Fr.* Germination]. § ❷ Kendinin olmayan şeylerden ufak tefek yararlanmak. [*İng.* To pinch, swipe; *Fr.* Chiper].

çimlenme, İ. § ❶ *bot.* ve *trm.* Bitki tohumunun nemli yerde uc verip yeşermesi, filizlenmesi olayı. [*Osm.* Intâş; *İng.* Germination *Fr.* Germination]. § ❷ *(geniş anlamda)* Çok durgun bir yaşantı içinde bulunan kapalı bir organın *(spor, yumurta, yumrucuk)* faal hayata geçişi.

~ gücü, *bot.* Çimlenmeye elverişli canlı tohumun özelliği. [*İng.* Germination power; *Fr.* Force germinative].

çimlenmek, nsz. f. § ❶ *trm. (Tohum)* nemli yerde uç verip yeşermek. [*Osm.* Intaş etmek; *İng.* To germinate; *Fr.* Germer]. § ❷ Üzerinde çim bitmek. § ❸ *tkz.* Kendinin olmayan şeylerden ufak tefek faydalar sağlamak. § ❹ Azar azar almak. § ❺ *balıkç.* Balığın iğneyi ısırmadan oltadan yemi koparması.

☆ *Eşanl.* § ❶ **filiz sürmek.**

☆ *Yak. anl.* § ❶ **yeşermek, hayat bulmak intaş etmek; çimlik olmak, çemenzar olmak.** § ❸ **başkasına asılmak, otlanmak.**

çimlik,-ği, i. *bahç.* Bahçelerde çim ve çimen ekili tarh döşekleri. [*İng.* Lawn, plot, greensward; *Fr.* Pelouse].

çimmek, nsz. f. *h.d.* Yıkanmak; bütün vücuduyle suya girip çıkmak [*İng.* To Bathe; *Fr.* Se baigner].

çimremek, nsz. f. ◘ **Çemremek.**

çimrenmek, f. ◘ **Çemrenmek.**

çimşir, ◘ **Şimşir .**

Çin[1] *(Halk Cumhuriyeti)*, öz.i. *coğr.* Doğu Asya'da, halk demokrasisiyle yönetilen ülke. Genişliği 9.736.000 km² dir. Başkenti *Pekin*'dir. [*İng. (Communist)* China; *Fr.* Chine]

~ altın melezi, *bot.* ◘ **Melez.**

~ anasonu, *bot.* ◘ **Anason.**

~ bezemeleri, *süsl.* ◘ **Bezeme.**

~ Cumhuriyeti *(Milliyetçi Çin) coğr.* Uzakdoğu'da Çin Halk Cumhuriyetinin doğusunda devlet; Formoza yakınındaki 14 küçük ada ve Penghu grupunu meydana getiren 64 adacıktan ibarettir. 36.000 km² dir. Başkenti. *Taypeh*'dir. [*İng. (National)* China; *Fr.* Chine nationale].

~ geyiği, *zool* ◘ **Geyik.**

~ göknarı, *bot.* ◘ **Göknar.**

~ gülü, *bot.* ◘ **Gül.**

~ kırmızısı, *res.* Çin'de bulunmuş bir çeşit parlak, hafif vişne çürüğüne çalan kırmızısı [*İng.* Chinese red; *Fr.* Rouge de chine].

~ lâle ağacı, *bot.* ◘ **Lâle ağacı.**

~ leylâğı, *bot.* ◘ **Tespih ağacı.**

~ makakı, *zool.* ◘ **Makak .**

~ mantar ağacı, *bot.* ◘ **Mantar ağacı.**

~ mavisi, *res.* Bir çeşit parlak mavi. [*İng.* Chinese blue; *Fr.* Bleu de Chine].

~ mazısı, *bot.* ◘ **Mazı.**

~ saparnası, *bot.* ◘ **Saparna.**

~ servisi, *bot.* ◘ **Servi.**

~ tarçın ağacı, *bot.* ◘ **Tarçın ağacı.**

~ tırpan ağacı, *bot.* ◘ **Tırpan ağacı.**

~ tiyatrosu, *tiy.* Ezgi, dans, maske ve belli simgeleri olan giysiler, akrobasi, patomim sanatlarını birleştiren ve yabancılaştıran bir tiyatrodur.

~ tezgâhı, ◘ **Tezgâh.**

~ yağı, *kim.* ◘ **Yağ.**

çin, i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Kıvrım, büklüm; § ❷ Buruşuk, çatıklık. § ❸ Toplayan, devşiren. [*İng.* Fold, plait, wrinkle, curl, twist, ripple].

çinakop,-pu, i. *Rum. zool.* Lüfer balığının küçüğüne veya orta boylusuna verilen özel bir *ad.* [*Lat. Temnodon saltator; ing.* Young of the seafish; *Fr.* Espèce de petite bonite]

Çince, i. *dilb.* Çin dili; Cin-Tibet dillerinin Çin Tay kolu olup Tay dilleri ve miao dillerinden meydana gelir. [*İng.* Chinese; *Fr.* Chinois]. ◘ ÇİN YAZISI.

çinçilya, i. *Isp. chinche,* tahtakurusu, *zool.* § ❶ Peru, Bolivya ve Şili dağlarında yaşayan ve postu için avlanan, halen soyu tükenmek üzere olan büyük veya küçük, yumuşak ve gümüşî tüylü, Çinçilyagiller *(Viscaciidae)* familyasından kemirici hayvan. [*Lat. Chinchilla laniger; Ing.* ve *Fr.* Chinchilla]. § ❷ Çinçilyanın kürkü. ◉ **büyük** ~, *zool.* Kemiriciler *(Rodentia)* takımının, Çinçilyagiller *(Viscaciidae)* familyasından, bir memeli türü. Başı ve kulakları iridir. Uzun ve yumuşak olan tüyleri mavi-ak kırçıllıdır. Kürkü çok beğenilir. Kordillerde yaşar. [*Lat. Chinchilla brevicaudata)* ◉ **küçük** ~, *zool.* Kemiriciler *(Rodentia)* takımının, Çinçilyagiller *(Viscaciidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 25, kuyruğu 13 sm. Başı ve kulakları iridir. Uzun ve yumuşak olan tüyleri mavi-beyaz kırçıllıdır. Kürkü çok beğenilir. Peru ve Şili'de dağlarda yaşar. [*Lat. Chinchilla lanigera; ing.* ve *Fr.* Chinchilla]. ~ **tavşanı,** *zool.* ◘ Tavşan.

çinçilyagiller, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Kemiriciler *(Rodentia)* takımının, Yalındişliler *(Simplicidentata)* alt takımının, Oklukirpimsiler *(Hystricomorpha)* bölümüne giren bir familyası. Ard bacakları uzundur. Kuyrukları uzun ve püsküllü olur. Tüyleri uzun ve çok yumuşaktır. Amerika'da yaşarlar. **Büyük çinçilya** *(Chinchilla brevicaudata),* **Küçük çinçilya** *(C. laniger),* **Pampa tavşanı** *(Viscacia viscacia)* türleri iyi bilinir. [*Lat. Viscaciidae; Ing.* Chinchillidae; *Fr.* Chinchillidés].

çinge, i. ◘ **Çenge.**

çingene[1], i. *Fars. çingäne.* Hindistan'dan çıktıkları sanılan, Avrupa'nın her yerinde, çoğu göçebe bir halde yaşayıp çalgıcılıkla ve elek, kalbur, ıskara, maşa gibi ufak tefek bazı şeyler yapıp satmakla geçinen bir topluluğa bağlı kimselere verilen ad. [*Ing.* Gypsy; *Fr.* Zigane]. ◉ ~ **çalar, kürt oynar** *(bir yerde), dey.* (a) O yerin herhangi bir bakımdan düzensizlik içinde bulunduğunu anlatır; (b) Ne yapıldığı belirsiz, karışık, herkesin kendi âleminde olduğu durumlar için söylenir. [*Ing.* The Gypsy plays, the Kurd dances *(said of 1. a place where there is complete disorder persons, one worse that the other)*].

~ **ahtapotu,** *zool.* Polip.

~ **borcu,** *dey.* Ufak tefek olmakla beraber dağınık borçlar, fazla önemli olmayan borç. *Ing.* Petty debts; *Fr.* Dette criarde].

~ **çergisi,** *mec.* Pis ve bakımsız, karışık ve dağınık yer. [*Ing.* Gypsy tent, dirty and miserable-looking place; *Fr.* Se did d'une maison oû il n'y a ni ordre ni règle, c'est une maison de boheme].

~ **çergisinde musandıra ne arar,** *dey.* Yoksulluğu yüzünden hor görülen bir yerde olmayacak bir şey aramanın yersizliğini anlatmak için söylenir. [*Ing.* No use looking for fine furniture in a gypsy tent].

~ **düğünü,** *dey.* Karma karışık, düzensiz ve gürültülü toplantı. [*Ing.* Disorderly gathering].

~ **kavgası,** *dey.* Çok karışık ve açık saçık, bayağı küfürlü, fazla patırtılı, gürültülü kavga. [*Ing.* Noisy quarrel].

~ **palamudu,** *zool.* ◘ **Palamut.**

~ **pavuryası,** *zool.* ◘ **Pavurya.**

~ **pembesi (çingene sarısı),** *dey.* Parlak, göz alıcı, çiğ pembe, sarı v.b. renk. [*Ing.* Bright pink or yellow].

~ **yengeci,** *zool.* ◘ **Yengeç.**

çingene[2], s. *mec.* § ❶ Arsız, yüzsüz § ❷ Pek cimri: *Adam pek çingene.* [*Ing.* Mean, miserly fellow; *Fr.* Excessivement avare, ladre].

Çingenece, öz. i. § ❶ Çingene dili § ❷ s. Çingeneye yakışır şekilde. [*Fr.* En bohémien, en romanichel].

çingeneleşmek, nsz. f. Cimrice davranışlarda bulunmak. [*Ing.* To become gipsylike or gipsyish, to become too stingy or mean].

çingenelik,-ği, i. § ❶ Çingene olma hali. § ❷ *mec.* Çingenece davranış, aç gözlülük, cimrilik. [*Ing.* Meannes, miserliness; *Fr.* Cupidité, ladrerie]. § ❸ Derbederlik. [*ing.* Paltriness, shabbiness; *Fr.* Vie de Bohème] § ❹ Arsızlık. [*ing.* ve *Fr.* Vagabondage].

Çinhindi, öz. i. *coğr* Asya'nın güney doğusunda bir yarımada: *Birmanya, Tayland, Laos, Kamboç, Vietnam ve Malezya*'yı içine alır.

~ **orman sığırı,** *zool.* ◘ **Sığır.**

çini, i *Osm.* < *Fars. çin.* § ❶ Duvarları kaplayıp süslemek için kullanılan, bir yüzü sırlı ve en çoğu çiçek resimleriyle bezeli, saydam olmayan boyalı, pişirilerek taşlaştırılmış balçık levha: *Eskiden en güzel çiniyi Türkler yaparlardı* § ❷ s. Banyo veya mutfak duvarlarına döşenen fayans. [*ing.* Crockery, earthenware, faience; *Fr.* Faience]. § ❸ s. Üstü sırlı ve süslü, pişmiş balçıktan *(kilden)* yapılmış olan: *Çini soba, Çini vazo* § ❹ Çimentodan yapılmış, yerlere döşenen taş levha.

~ **cebin,** Alın buruşuklukları.

ÇİN YAZISI

11 Çizgi örneği

魚 195

yû *balık*

12 Çizgi örneği

黃 201

huâng *sarı*

13 Çizgi örneği

黽 205

mın *kurbağagiller*

14 Çizgi örneği

鼻 209

pî *burun*

15 Çizgi örneği

齒 211

ç'e *kesici dişler*

16 Çizgi örneği

龍 212

Lông *ejder*

17 Çizgi örneği

龠 214

yue *flüt*

4 Çizgi örneği

心 61

sîn *kalb*

5 Çizgi örneği

玉 95

hiuân
karanlık, esrarlı

6 Çizgi örneği

竹 118

çû *bambu*

7 Çizgi örneği

見 147

kien *görmek*

8 Çizgi örneği

金 167

kın *maden*

9 Çizgi örneği

面 176

mien *yüz*

10 Çizgi örneği

馬 187

ma *at*

1 Çizgi örneği

一 1

yî *bir*

丨 2

kuen
dik çizgi

丶 3

çu *nokta*

丿 4

p'ie
eğik çizgi

2 Çizgi örneği

二 7

eul *iki*

土 8

t'eû unsur
eski yazı

人 9

jên *insan*

3 Çizgi örneği

口 30

k'eû *ağız*

土 32

t'u *yer, toprak*

大 37

ta *insan, büyük*

~ **cebin göstermek**, *dey.* Surat etmek.
~ **döşeme**, ◘ Döşeme.
~ **mavisi**, Mavi yeşil arası renk. [*Ing.* Cobalt blue].
~ **mozaik**, Taş yerine çini kullanarak yapılan mozaik. [*Ing.* Faience mosaic; *Fr.* Mosaique en faience].
~ **mürekkebi**, *res.* Özellikle yalama usulü resim boyamada ve çizgi çizmede kullanılan ve koloidal is karasından elde edilen katı ve sıvı mürekkep. [*Ing.* Indian ink; *Fr.* Encre de Chine].
~ **toprağı**, Feldispatların bozuşmasıyle oluşmuş, yağlı dokumlu, işleme gereci olarak kullanılan killi toprak.

çinici, i. Çini yapan veya satan kimse. [*Ing.* Crockery (earthenware) maker or dealer; *Fr.* Faïencier,-iere].

çinicilik,-ği, i. Çini yapma sanatı. Özellikle Türk ve Islâm sanatında gelişmiş bir sanat dalı. [*Ing.* The art of tilemaking; *Fr.* Commerce ou industrie de faience, faïencerie].

çinilek,-ği, i. Yankısının çoğunluğundan sesin iyi anlaşılmadığı yer.

çinili, s. Çinisi olan, çinilerle bezenmiş olan: *Çinili köşk.* [*Ing.* Tiled, covered or laid with enamelled tiles; *Fr.* Orné de faïence].

çinira, i. Kudüs tapınağında çalınan bir çeşit lir.

çin.lşi, b.i. § ❶ Çin'den gelen veya Çin zevkine uygun olarak yapılmış küçük lüks ve fantazi eşya § ❷ İpek üstüne sırma ve ibrişimle yapılan bir cins işleme.
☆ *Eşanl.* **Çin işlemesi.**

çinkâri, i. *Fars. çin + kâr1 dok.* Ariş telleri çeşitli renklerde olarak Çin tarzında dokunmuş kumaş ve bez. [*Ing.* In the Chinese; *Fr.* Chiné].

çinko /çi:ko/, i. *It. zinco < Alm.* § ❶ *kim.* Zn sembolü ile bilinen ve a.n. 30, a.a. 65, 38 olan kimya elementi; mavimtrak beyaz renkte, parlak yüzlü bir maden olup, 7,11 yoğunluğundadır. 419.41 derecede er[Osm. Tutya; *Ing.* ve *Fr.* Zinc]. § ❷ Bu madenden yapılan kap ve eşya: *Çinko* leğen, çinko tepsi.
~ **alkoyl**, *kim.* Organik maden türevleri.
~ **baskısı**, *matb.* Düz baskı tekniği olup, taş yerine çinko levha kullanılır. Ofset baskı gibi lastik olmayıp, çinkodan doğrudan doğruya kâğıda basar. Çinko ve alüminyum da su ve yağ konusunda tıpkı taş kalıp gibi reaksiyon göstermektedir. Bu baskı tekniği özellikle büro ve okul işlerinde ve müzik notaları baskıları için kullanılmaktadır. Büyük renkli ve ciddi işlere pek uygun değildir. [*Ing.* Zinc printing; *Fr.* Imprimerie de zinc].
~ **beyazı**, *kim.* Çinko oksitten elde edilen ak boya. [*Ing.* Zinc white; *Fr.* Blanc de zinc].
~ **boru**, ◘ Boru[1].
~ **çiçeği**, *min.* Çinkonun yanmasıyle havaya dağılan ve hafif beyaz yumaklar halinde çöken çinko oksit. [*Fr.* Fleur de zinc].
~ **etil**, *kim.* Çinkolu organik madde bileşiği: $(C_2H_5)_2$ Zn.
~ **fosfür**, *kim.* Farelere karşı kullanılan, kristal ve toz halde, gri-siyah renkte, sarmısak tadında, rodentisidler grupuna bağlı bir tarım savaş ilâcı.
~ **kaplama boru**, *döş.* Üzeri çinko kaplanmış boru. [*Ing.* Galvanized pipe].
☆ *Eşanl.* **galvanizli boru**
~ **kaplama çelik boru**, *döş.* Çelikten yapılmış ve yüzeyleri çinko ile kaplanmış boru [*Ing.* Galvanized steel pipe].
☆ *Eşanl.* **galvanizli çelik boru.**
~ **kaplama demir boru**, *döş.* Demirden yapılmış ve yüzeyleri çinko ile kaplanmış boru. [*Ing.* Galvanized wrought iron pipe].
☆ *Eşanl.* **galvanizli demir boru.**
~ **kaplamak**, *döş.* Bir metalin yüzevini çinko tabakasıyle örtmek, üzerine çinko geçirmek. [*Ing.* To galvanize; *Fr.* Galvaniser].
☆ *Eşanl.* **galvanizlemek.**
~ **metil**, *kmi.* Organik maden türevleri.
~ **triklorfenat**, *kim.* Pamuk tohumlarının ilâçlanmasında kullanılan, katı halde, beyaz renkte, organik füngisitler grupuna bağlı bir tarım savaş ilâcı.

çinkofen, i. *Fr. cinchophène. ecz.* Fenilkinoleinkarboksilik asidin halk arasında yaygın adı.

çinkograf, i. *Fr. zincographe < It. < Yun.* Çinkografya ustası. [*Ing.* Zincographer; *Fr.* Zincographe].

çinkografya, i. *Fr. zincographie < it. Yun.* Çoğaltılacak yazı veya resimlerin kalıbını çinko üzerine çıkarmak sanatı. [*Ing.* Zincography, photozincography; *Fr.* Zincographie, zincogravure].

çinkolama, i. § ❶ Çinko ile kaplama § ❷ Saç levhaların veya yumuşak çelikten yapılmış parçaların, er miş çinko banyosuna daldırılması *(galvanizleme)*, toz halindeki çinko ile ısıtılması *(şerardizasyon)*, tabanca ile çinko tozları püskürtülmesi *(madenleştirme)* suretiyle veya elektrolitik kaplama yoluyle ince bir çinko tabakasıyle kaplanılması § ❸ Bir karışıma belli miktarda çinko katma.

çinkolu, s. Bileşiminde çinko bulunan: *Çinkolu maden filizleri.* [*Ing.* Zinciferous; *Fr.* Zincifère].

Çinli, i. Çin halkından veya bu halkın boyundan olan kimse. [*Ing.* Chinese; *Fr.* Chinois, -oise].

çintemani, i. *san.* Özellikle kumaşlara, çinilere uygulanmış, modern sanatta da kullanılmış bir süsleme motifi.
☆ *Eşanl.* **it ayağı, bulut, buse.**

çinti, i. *mad. oc.* Maden ocaklarında, yatay çökmeleri engellemek amacıyle, dik ve yatay direkler arasına eğik olarak konulan tahtaları yerine oturtmak için direklerde birbirine uyacak şekilde balta ile açılmış yuvalar, çentikler.

çintiyan, i. *h.d.* Kadın şalvarı. [*Ing.* Kind of trousers made of coarse fabric, worn by peasant women; *Fr.* Longue et large culotte de femme portée dans quelques régions de l'Anatolie occidentale].
☆ *Eşanl.* **çintan, çimtiyan, çentiyan.**

çinuk,-ğu, i. *dilb.* 18. yüzyılda Kuzey Amerika'da *(Büyük okyanus kıyıları ile Oregon ve Washington eyaletlerinde)* konuşulan dil.

çipil, s. *Fars. çepel.* § ❶ Gözleri ağrılı ve kirpikleri dökülmüş *(kimse): Arabistan'da göz hastalıkları fazla, çipiller de çok olur.* [*Ing.* Gummy, blear; *Fr.* Chassieux,-euse]. § ❷ Kirli, bulanık: *Çipil hava.* [*Ing.* Dirty; *Fr.* Sale, mauvais,-aise]. § ❸ *h.d.* Bataklık.

çipilleşmek, nsz. f. Gözleri çipil hale gelmek.

çipillik,-ği, i. § ❶ *(Göz hk.)* Çipil, hastalıklı olma hali. [*Ing.* Blear eyedness]. § ❷ *h.d.* Bataklığı olan yer. [*Ing.* Swampy place].

çipo /çi:po/, i. *It. cipo. den.* Demirin aneleli ucuna yakın bir yerine, kollara ve bedene dikey olarak konulan demir veya ağaç.
~ **çemberi**, *den.* Bedene raslayan kısımları oyularak bedene imtizaçlı surette değmek ve yüzyüze kapatılmak suretiyle iki parçadan yapılan ağaç çipoların parçalarını birbirine bağlayarak yekpare hale getirmek için üzerine geçirilen çemberler. [*Ing.* Stock band of an anchor].
~ **dişi**, *den.* Demir çipoların yuvalarında dönmemesi için çipoların yuvalarda kalan kısmı üzerinde yapılan çıkıntılara göre yuvalarda açılan oluklar.
~ **kalktı**, *den.* Demirin deniz dibinden kalktığını belirtmek için kullanılır. [*Ing.* The anchor's atrip].
~ **pabucu**, *den.* Giriva fışka edilmiş bir demirin çiposuna gemi tarafına kalan ucunun bordaya değdiği yere konan ağaç takoz. Bu çiponun temas ettiği borda kısmının zedelenmemesine yarar.
~ **sığili**, *den.* Çipoyu yuvasında sabit tutmak için yuvaya yakın çipo bedeni üzerinde açılmış deliğe geçirilen çatal pin. Bu pinin geçirildikten sonra uçları iki tarafa kıvrılır.
~ **yuvası**, *den.* § ❶ Ağaç çipoların bedene bitişecek kısımlarında açılan aşozlar § ❷ Demir çipolarda çipoların geçmesi için beden üzerinde açılan delikler.

çipura /çipu:ra/, i. *Rum. Tsibboura, tsipouron. zool.* Kemikli balıklar *(Teleostei)* takımının, İzmaritgiller *(Sparidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 50 sm. kadar olur. Erdişidir. Ege denizinde bulunur. Eti çok lezzetlidir. [*Lat. Aurata aurata; Ing.* Seabream *Fr.* Pagre, durade vulgaire].

çir, i. *h.d.* Kayısı, erik gibi, dilinmeden kurutulan yemişlerin kurusu. [*Ing.* Dried prunes of apricots].

çiriş, i. *Fars. seriş.* Çiriş otunun kökünden yapılan sulandırılarak tutkal gibi kullanılan madde. [*Ing.* Paste, glue; *Fr.* Colle de pâte]
~ **çanağı gibi**, *dey. (Ağız hk.)* Acı ve yapışkan. [*Ing.* Sticky and foul tasting *mouth)*]. Bir-çeneklîler *(Monocotyledoneae)* sınıfının Zambakgiller *(Liliaceae)* familyasından, Akdeniz çevresi bitkisi olup, Türkiye'de Marmara bölgesinde, Batı ve Güney Anadolu'da yaygın olan, beyaz çiçekli, çok yıllık, yumrulu, otsu bir bitki. Kökü zorlamalarda, akıntı zorluğunda, yara işlemesi için kullanılır. [*Lat. Asphodelus microcarpus (racemosus); Ing.* Asphodel, day-lily; *Fr.* Asphodèle].

çirişçi, i. Çiriş yapan ve satan kimse.

çirişçilik,-ği, i. Çiriş yapmak işi.

çirişlemek(-i), f. Çiriş sürmek. [*Ing.* To smear with paste].

çirişlenmek, nsz. f. Çirişle kaplanmak.

çirişli, s. i. § ❶ Çiriş sürülmüş § ❷ Çiriş sürülerek kalınlaştırılmış *(ince bez, kumaş.)* [*Ing.* Pasted, pasty, glued; *Fr.* Pâté].
~ **postal**, § ❶ Dikişsiz, çürük pabuç § ❷ *mec.* Oynak *(kadın).*

çirk, s. *Osm. < Fars.* Kir, pas, pislik. [*Ing.* Dirt, rust].

çirkef, i. *Osm. < Fars. çirk*, kir + *âb*, su > *çirkâb.* § ❶ Birikmiş pis su, kokuşmuş bulaşık suyu. [*Ing.* Cess pool, sink; *Fr.* Cloaque, fange]. § ❷ *mec.* Kötü, iğrenç ve bulaşık kimse veya şey. [*Ing.* Dirtness, disgusting; *Fr.* Ordure, saleté, répugnant, infect] § ❸ *coğr.* Durgun suların içinde çeşitli canlıların çürümesinden doğmuş kötü kokulu, koyuca yeşil, veya bozumsu renkte, pis görünüşlü bir çeşit çamur. Çirkef denildiğinde, dibi görünmeyen, pis yer gözönüne gelir. [*Osm.* Miyah-ı müteaffine, müteaffin su, çirkâb, çirk-âb; *Ing.* Dirty water; *Fr.* Eau infecté] ◉ ~ **e taş atma, üstüne sıçrar**, *at.* Kötü insanlara sataşırsan, o seviyeye inmiş olursun. [*Ing.* Beware of dealing with a despicable person, despicable fellow]. ◉ ~ **e taş atmak**, *dey.* Terbiyesiz adamlara bulaşmak. [*Ing.* To throw a stone into muddy water, to invite the abuse of an insolent person; *Fr.* Provoquer une personne ignoble].
~ **çamur**, *coğr.* Çoğunca ölmüş küçük su hayvanlarının, biraz da balıkların, yosunların durgun sular içinde çürümelerinden doğmuş mavimsi-boz, yeşilimsi kokmuş çamur. [*Osm.* Müteaffin çamur; *Fr.* Sapropélique].
~ **suyu**, *dey.* Kirli, pis su; Ev, iş yerleri, fabrika gibi yerlerde kullanıldıktan sonra dökülen bütün sular. [*Osm.* Mayiat-ı müteaffine; *Ing.* Dirty water; *Fr.* Eaux d'égouts, eau de vaisselle].

çirkin, s. *Fars. çirk*, kir. § ❶ Göze veya kulağa hoş gelmeyen: *Çirkin kız, Çirkin ses,* [*Ing.* Ugly; *Fr.* Laid]. § ❷ *(Geniş anlamda)* Yakışık almayan, hoşa gitmeyen, beğenilmeyecek *(şey)*, kötü: *Çirkin söz, çirkin hareket, Çirkin huy.* [*Ing.* Mean, shameful, disgusting; *Fr.* Mauvais,-aise, hideux,-euse, affreux,-euse]. § ❸ Kabalığıyle sıkıntı veren *(kimse) veya şey;* nezakete aykırı *(söz).* § ❹ Somurtkan ve sevimsiz. § ❺ i. *esk.* Kanlı, irinli yara, çıban.
☆ *Yak. anl.* § ❶ **biçimsiz, yakışıksız, uygunsuz, sakil** § ❷ **zevksiz, galiz, müstehcen, sevimsiz, suratsız, bed, gudubet, kaknem** § ❸ **kaba, mezmum.**
☆ *Kars.* § ❶ **güzel, biçimli** § ❷ **yakışıklı, uygun, ince, zevkli, sevimli, güleryüzlü, güleç, hoş.** § ❸ **ince, nazik.**

çirkince, s. Az çirkin. [*Ing.* Rather ugly].

çirkinleşmek, nsz. f. Çirkin bir hale girmek [*Ing.* To become ugly; *Fr.* Devenir laid, en laidir].

çirkinleştirmek, çirkinletmek(-i), f. Çirkin bir hale sokmak (getirmek).

çirkinlik,-ği, i. § ❶ Çirkin olma hali § ❷ *(geniş anlamda)* Fenalık, kötülük. [*Ing.* Ugliness; *Fr.* Laideur].

çirkinsemek(-i), f. Çirkin bulmak, çirkin görmek. [*Ing.* To consider ugly].

çiroz, i. *Rum. kseros, ksiros, tsiros.* § ❶ Yumurtasını atarak zayıflamış uskumru balığı

ve bunun yenmek için kurutulmuşu. [*Ing.* Salted and dried thin mackerel; *Fr.* Maquereau bâtard sale au soleil]. § ❷ *mec.* Çok zayıf kimse.

çirozlaşmak, nsz. f. § ❶ *(Uskumru için)* yumurtasını atarak zayıflamak § ❷ *mec.* Çok zayıflamak. [*Ing.* To grow very thin, lean; *Fr.* Maigrir extrêmement].

çiru, i. *zool.* ■ **Orongo.**

çiş, i. Bazı bitkilerin çıkardığı şekerli bir çeşit özsu. [*Osm.* Kudret helvası; *Ing.* Honeydew, manna; *Fr.* Manne, exsudat].
☆ *Eşanl.* **kudret helvası.**

çise, i. Toz gibi ince yağan yağmur. [*Ing.* Drizzle; *Fr.* Pluie fine et froide qui tombe lentement].

çiseleme, i. *coğr.* Yağmurun son derece ince olarak, çiseler biçimde yağması. [*Ing.* Drizzling *(rain)*, drizzle; *Fr.* Bruine].

çiselemek, nsz. f. *yans. çis > h.d. çise*, hafif yağmur > *çiğ + se-lemek. (yağmur)* İnce ince, toz halinde yağmak. [*Ing.* To drizzle; *Fr.* Bruiner, pleuviner].

çisemek, nsz. f. ■ **Çiselemek.**

çisenti, i. *yans.* Toz gibi ince yağmur. [*Ing.* Fine drizzle; *Fr.* Bruine].
☆ *Eşanl.* **çise.**

çisinti, i. ■ **Çisenti.**

çiskin, i. < *çiselemek.* § ❶ İnce yağan yağmur. § ❷ s. İnce yağmurdan hafif ıslanmış.

çiş, i. *(çocuk dilinde)* İşenen şey, sidik. [*Osm.* İdrar; *Ing.* Urine; *Fr.* Urine, pissat], ⊙ **— i gelmek**, *dey.* İşiyeceği gelmek. [*Ing.* To want to go to the toilet; *Fr.* Avoir envie de pisser].
— etmek, *dey.* İşemek. [*Ing.* To piss, urinate; *Fr.* Pisser, uriner].

çişik,-ği, i. *h.d.* Tavşan yavrusu. [*Ing.* Leveret, young rabbit *(hare)*; *Fr.* Jeune lapin, lapereau].

çit[1],**-ti**, i. *esk. T.* § ❶ Bahçe, bostan gibi yerlerin etrafına çalı, kamış, ağaç dalı gibi şeylerden çekilen engel. [*Ing.* Fence, hedge; *Fr.* Haie, clôture] § ❷ *inş.* Çalı, ince değnek ve kamış gibi şeylerden hasır gibi örülmüş bölme ve çevre duvarları. [*Fr.* Haie, treillage]. ⊙ **le çevirmek**, *dey. (Bir bahçe veya tarlanın etrafını)* Çitten bir duvarla kapatmak.
— çekmek, *dey. (İki bahçe veya tarlayı)* Çitten bir duvarla ayırmak. [*Ing.* To make a fence of hedge; *Fr.* Enclore, clore, clôturer].
— makası, *bahç.* Çitleri, bordür bitkileri budamak, çayır ve çimenleri kesmek ve dalların uç taraflarını aynı hizada bulundurmak maksatlarıyle kullanılan, büyük, kolları kuvvetli ve sağlam, iki elle tutulup işletilen makas.
— örgü, *inş.* Binalarda çubuklarla çit gibi örülerek yapılan kısımlar. [*Osm.* Sepet örgü; *Ing.* Trellis (-work; lattice-work, wickerwork, wattle fencing, wattling; wire frame, wire netting; *Fr.* Treillage, clayonnage].
— örgüsü, *ask.* Savaş alanlarında şevleri geçici barınakları v.b. kamufle etmek gibi işlerde kullanılmak üzere hazırlanan dal ve çalı çırpı demeti.
— ötleğeni, *zool.* ■ **Ötleğen.**
— sarmaşığı, *bot.* Kapalı-tohumlular *(Angiospermae)* ın İkiçeneklíler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Çit sarmaşığıgiller *(Convolvulaceae)* familyasından, çiçekleri beyaz ve pembe olan, bir veya çok yıllık otsu ve sarmaşıcı bir bitki cinsi. [*Osm.* Uleyk; *Lat.* *Convolvulus sepium; Ing.* Bind-weed; convolvulus; *Fr.* Liseron].
— serçesi, *zool.* ■ **Serçe.**

çit[2],**-ti**, i. *Osm. < Fars.* § ❶ *dok.* Pamuktan dokunmuş basma § ❷ Baş örtüsü, yazma. [*Ing.* Chintz, printed cotton cloth, head kerchief; *Fr.* Toile imprimée, indienne].

çita[1], i. *Hintç. citā. zool.* Etçil memeliler *(Mammalia)* sınıfının Etçiller *(Carnivora)* takımının, Kedigiller *(Felidae)* familyasından yırtıcı bir hayvan. Postu açık kızıl sarı üzerine siyah beneklidir; yüzünde uzun kıllı bir ayla bulunur; tırnakları içeri çekilmez. Uzunluğu 125, kuyruğu 76 sm. **Yeleli çita** *(Cynailurus jubatus)* Mezopotamya'dan Dekkan'a kadar bütün Orta Asya'da yaygındır; benekli türleri *(guttatus)*, *Büyük Sahra'dan Kap'a* kadar her yerde yaşar. [*Lat. Acinonyx jubatus; ing.* Cheetah; *Fr.* Guepard].

çita[2], i. Uzun ve ince tahta çubuklar. *(inşaatta yeri olan bir malzemedir).* [*Ing.* Switch; *Fr.* Baguette].

çitarı, i. *mah.* ■ **Çıtarı.**

çitari, i. *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, İzmaritgiller *(Sparidae)* familyasından, kılçıklı, üzerinde sarı çizgiler bulunan, en büyüğü yarım kiloyu aşmayan, eti lezzetsiz, rengi ve görünüşü güzel, uzun gövdeli, kılçıklı küçük balık. Boyu 35 sm. Doğu Atlantik Okyanusu kıyısı, Akdeniz ve Karadeniz'de, az olarak da Marmara'da rastlanır. [*Lat. Boops (box) salpa; Fr.* Saupe].
☆ *Eşanl.* **sarpan, mırmır.**

çitek,-ği, i. *mim.* Bahçelerde sarmaşık sardırmak veya kameriye yapmak için ince ağaç çubukları birbirine koşut veya çaprazlama olarak aralıklı bir şekilde düzenlemek ve birbirine çivilemek veya tellerle bağlamak suretiye yapılan kafesler.
☆ *Eşanl.* **çitme.**

çitemek, çitelemek(-i), f. *h.d. (Kumaş veya çoraptaki delikleri)* Örmek. [*Ing.* To darn; *Fr.* Repriser].

çiten, i. < *çit.* İnce ağaç dallarından öteberi koymak için örülerek yapılmış sepet. [*Ing.* Basket; *Fr.* Panier].

çiti, i. < *çitmek.* § ❶ Çitilemek işi. [*Ing.* A rubbing in washing *(Laundry)*; *Fr.* Frottage, Frottement] § ❷ *dok.* Halıların kenarlara gelen iplikleri sonradan çözülüp atmamak için, dokunurken kenarlarına tezgâhta yapılan düğümler.
— yapmak, *dey.* Saçları çitilmiş tarakla taramak.

çitileme, i. Elde oğuşturup yıkama. [*Ing.* Rubbing; *Fr.* Frottement].

çitilemek(-i), f. Kirini çıkarmak için çamasırın iki yanını ele alıp birbirine kuvvetle sürüştürmek. [*Ing.* To squeeze, rub; *Fr.* Frotter, presser].

çitilenmek, nsz. f. Çitmek işine konu olmak.

çitileşmek, nsz. f. *(Saç, yün v.b. hk.)* Dolaşarak birbirinin içine girmek.

çitilgi, i. < *çitmek.* Örme suretiyle yapılan işleme. [*Ing.* Embroidery; *Fr.* Broderie].

çitili, s. Çitilenmiş olan. [*Ing.* Rubbed in washing *(laundry)*; *Fr.* Frotté].

çitmek, f. Çorap [illegible] yırtık yerlerini örmek.

çitün, i. Parça ve [illegible] ince sapları.

çitüşmek, nsz. f. < *çitmek. (saç, yün v.b. hk.)* Birbirine geçip [illegible], karışmak. [*Ing.* To interlace to become matted together tightly; *Fr.* S'entrelacer].

çitlembik,-ği, i. < *çit-le-mik > çitlemmik.* § ❶ *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Karaağaçgiller *(Ulmaceae)* familyasından, tropik bölgelerde ve Kuzey Yarı Küresinin ılıman bölgelerinde yayılmış olan 70 kadar türü bulunan, en büyüğü kışın yaprağını döken ağaç, bazıları da boylu çalı halinde bulunan bir bitki cinsi. Yapraklar uzun saplı, kenarları keskin dişli veya düz, uçları sivridir. Çiçekler erdişi veya bir cinslidir. Meyva drupadır. Karaağaçlarınkine benzeyen odunları değerlidir. Bazı türlerin olgun meyvaları yenir. **Adî çitlembik, Doğu çitlembiği** ve **Kafkas çitlembiği** adlı türleri Türkiye'de yetişir. [*Lat. Celtis; ing.* Nettle -tree; *Fr.* Micocoulier, fabrecoulier]. § ❷ *bot.* Çitlembik ağacının meyvası. § ❸ *mec.* Ufak tefek esmer ve sevimli kızlar ve çocuklar hakkında söylenir. [*ing.* Smalland dark girl]. ⊙ **adi —**, *bot.* Güney Avrupa, Kuzey Afrika ve Türkiye'de yetişen, 20-25 m. boyunda, yuvarlak tepeli, uzun boylu, seyrek dallı, kışın yaprağını döken bir çitlembik türü. Meyvası yenir. Odunu elastiki ve dayanıklı olup Güney Anadolu'da kasnak yapımında çok kullanılmaktadır. Yakacak odunu olarak da makbuldur. [*Lat. C. australis = C. lutea*] ⊙ **doğu çitlembiği**, *bot.* Güneydoğu Avrupa ve Batı Asya'da yetişen, 5-6 m. boyunda ufak bir çitlembik ağaç veya boylu çalı halinde bulunan bir çitlembik türü. Türkiye'nin hemen her tarafında bulunur ve çoğunlukla çalı halinde rastlanır. Meyve olgunlaşınca kırmızı sarı bir renk alır. [*Lat. C. tournefortii = C. aspera = C. orientalis*] ⊙ **Kafkas çitlembiği**, *bot.* Esas itibariyle Kafkaslarda, Kuzey İran ve Anadolu'da bulunan, adî çitlembiğe çok benzeyen fakat yaprakları daha küçük olan bir çitlembik türü. Meyveleri olgunlaşınca parlak kırmızı kahverengindedir. [*Lat. C. caucasica*].
— gibi, ■ **Çitlembik**[3].

çitlemek(-i), f. § ❶ Bir yeri çitle çevirmek. § ❷ *bayınd.* Bir kanalın, bir geniş arkın, bir yolun şevlerini çitle takviye etmek. [*Ing.* To hedge, to enclose with a wicker fence] § ❸ Kavun, kabak veya karpuz çekirdeği gibi şeyleri kırıp yemek.

çitlenmek, nsz. f. Çitle çevrilmek.

çitli, s. Çitle çevrilmiş olan. [*Ing.* Hedged in].

çitlik,-ği, i. Çit yapmaya elverişli, kamış, dal veya çubuk. [*Ing.* Boughs for fencing, place enclosed with hedges].

çitme, i. *mim.* Çit şeklinde ve kafes gibi örülen işler. [*Ing.* Trellis (-work); latticework, knitting, knitted work; *Fr.* Treillage, tricotage].

çitmek(-i), f. *h.d.* § ❶ Bir araya getirmek, birleştirmek. [*Ing.* To unite; *Fr.* Unir] § ❷ Kumaştaki deliği örerek kapamak. [*Ing.* To darn, to mend; *Fr.* Reprisager] § ❸ *dok.* Tarağın dişlerini iplikle sıkıştırmak. [*Ing.* To clasp; *Fr.* Serrer]. § ❹ Ovalayarak yıkamak, çitilemek. [*ing.* To rub; *Fr.* Frotter].

çitmik,-ği, i. < *çitmek.* § ❶ Üzüm salkımının küçük dalı. [*ing.* Bunch; *Fr.* Grapillon]. ❷ *mah.* İki parmak ucuyla alınan miktar: *Bir çitmik biber, bir çitmik enfiye.* [*ing.* Pinch; *Fr.* Pincement, pinçon].
☆ *Eşanl.* § ❶ **çıngıl** § ❷ **çimdik.**

çitola, i. Afrika'da *Oxystigma oxyphylum* adlı ağaçtan elde edilen, oldukça yumuşak, reçineli ve kaba olan ve marangozlukta kontrplak yapımında kullanılan odun.

çit.sarmaşığıgiller, *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Tubiflorae* takımından, tropik ve subtropiklerde yetişen, çoğunlukla tırmanıcı, otsu bitkileri veya çalıları kapsayan, yaklaşık olarak 50 cins ve 1200 türü bulunan bir familya. Bitkilerin bazıları süt taşır, bir kısmı klorofilsiz ve asalaktır. Yapraklar almaşık, basit veya parçalı, çiçekler erdişi ve aktinomorftur. Meyva genelikle 4 tohumlu, lokulisit kapsüldür. Türkiye'de 3 cins ve 30 dan fazla türü vardır. [*Lat.* ve *Ing. Convolvulaceae; Fr* Convolvulacées].

çivdirmek(-ir), f. < *civ-dır-mak.* Amaçtan saptırmak, çivmesine sebep olmak.

çivi, i. < *çivmek > çüvü.* § ❶ İki şeyi birbirine tutturmak için çakılan, ucu sivri, çoğu başlı, çeşitli biçimde ve büyüklükte, maden veya ağaçtan yapılmış ince çubuk: *Çivi çiviyi söker.* [*Osm.* Mıh, ekser, mismar; *Ing.* Nail; *Fr.* Clou]. ■ *ŞEKİL 136.* — **ÇİVİLER.** § ❷ *mec.* Sağlam ve çevik insan. § ❸ *inş.* Ucu keresteye veya duvara girerek iki şeyi birbirine tutturmak için sivri olarak yapılmış çeşitli boyda ince madenî çubuk. [*Oesm.* Mıh; *ing.* Nail, *Fr.* Clou]. § ❹ *sp. (Volepbol'da)* Karşı alana sert olarak indirilen top, sert vuruş. [*ing.* Smash]. § ❺ *cerr.* Paslanmaz çelikten bir çeşit şiş. *(Kırılmış kemiğin parçalarını, bir eklemi tutturmak veya sağlamlaştırmak için kemik cerrahisinde kullanılır)* ⊙ **— siz kalkan balığı**, *zool.* ■ **Kalkan balığı** ⊙ **ağaç —**, *tekn.* Kunduraların taban köselelerini birbirine tutturmak için küçük ve ucu sivri ve dört köşeli olarak yapılmış küçük tahta saplama çiviler [*Ing.* Timber nail; *Fr.* Fiche, clou en bois]. ⊙ **bakır — den.** ■ **Bakır** ⊙ **çatal —**, *demir.* Ahşap travers basının nem ve kuraklık dolayısıyle çatlamasını önlemek için sarılan madenî çemberi tutan çivi ⊙ **dört köşeli —**, *tekn.* Tahtaya veya madene girecek kısmı dönmemek için gövdesi dört köşeli olarak yapılmış çivi ⊙ **döşemeci — si**, *tekn.* Sap kısmı demirden, oldukça geniş olan baş kısmı genellikle pirinçten yapılan ve üzerinde süslemeler bulunan çivi. [*Fr.* Clou d'ameublement, clou de tapisserie] ⊙ **halkalı —**, *tekn.* Başı tablalı olmayıp müdevver bir halka şeklinde kıvrılmış olan çivi olup içinden geçirilen bir çubuğu veya ona asılan br çengeli tutmaya yarar. [*Ing.* Ring-hook, eye-bolt; *Fr.* Piton] ⊙ **kabaralı —**, *tekn.* Süs olarak kullanılan başı

yuvarlak ve kubbeli çiviler. [*Fr.* Clou à tête bombée] ◉ **kancalı** ~, *tekn.* Başı tablalı olmayıp bir halka gibi kıvrılmış ve ucu kanca gibi bükülmüş çiviler olup duvara mıhlanarak onlara resim, ayna v.b. asılır. [*Ing.* Hook-nail; *Fr.* Crochet] ◉ **korniş** ~ **si**, *tekn.* Baş tarafı sapına dikey bir durumda bükülmüş çivi olup korniş ve çerçeve gibi şeylerin halkalı çivilerini onun kanca gibi olan kısmına geçirerek asarlar. ◉ **kundura** ~ **si**, ◘ **Ağaç çivi** ◉ **küçük** ~, *tekn.* Küçük boyda çivi ◉ **maşalı** ~, *tekn.* Gövdesi iki parçadan ibaret olup bir yere çakıldıktan sonra girdiği yüzeyin arka tarafından kolları ayrılmak ve açılmak suretiyle tesbit edilen ve çıkmaz bir hale konulan çivi. [*Ing.* Detent pin] ◉ **nalın** ~**si**, *tekn.* İnce ve tablalı gayet kısa siyah çivi olup nalın tasmalarını ve halıları mıhlamak için kullanılır [*Ing.* Tip tack; *Fr.* Broquette]. ◉ **parmakları** ~ **gibi olmak**, *dey.* Üşüyerek pek soğumak ◉ **süslü** ~ *tekn.* Döşemecilikte kullanılan kaplama çivisi ◉ **tablalı** ~, *tekn.* Başı geniş çivi. [*Fr.* Clou à grosse tête] ◉ **tahta** ~, *tekn.* Marangozluk işlerinde iki parçayı birbirine tutturmak için kullanılan çivi şeklinde ağaç parçası. [*Ing. (Wooden)* peg; *Fr.* Fiche]. ◉ **tel** ~, *tekn.* İnce telden yapılmış çivi. [*Ing.* Wire nail, tack; *Fr.* Clou d'épingle] ◉ **toparlak** başlı ~, *tekn.* Tepesi kubbeli yuvarlak çivi. [*Ing.* Round head nail].

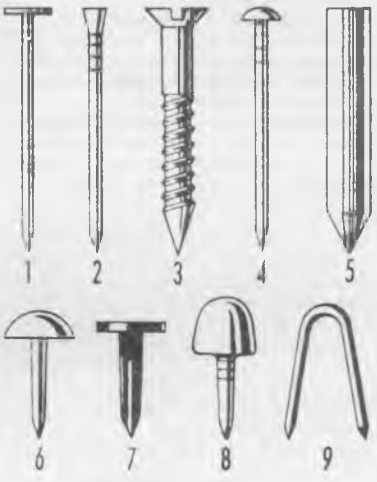

ŞEKİL: 136. — **ÇİVİLER**. 1. Düz başlı çivi. 2. Erkek çivi. 3. Vidalı çivi. 4. Yuvarlak başlı çivi. 5. Birleştirme çivisi. 6. Döşemeci çivisi. 7. Nalın çivisi. 8. Kabara *(Ayakkabı çivisi)* 9. Kancalı *(çengelli)* çivi.

~ **başı** (~ **başlığı**), § ❶ *inş.* Çivilerin baş tarafında çekiçle vurulacak geniş, düz veya yuvarlak tablası. [*Ing.* Nail head; *Fr.* Tête de clou]. § ❷ *süsl.* Elmas tepesi gibi yontulmuş, dört yüzlü küçük piramitlerden meydana gelen süsleme motifi. ☆ *Eşanl.* **çivi tablası**.

~ **çeken**, Mıhlanmış çivileri başlarından tutup çıkarmağa yarayan âlet. [*Ing.* Nail puller; *Fr.* Tire-clou].

☆ *Eşanl.* **kerpeten**.

~ **çıkar, ama yeri kalır**, *dey.* Gönül yarası kapansa da, unutulmadığını anlatır.

~ **çiviyi söker**, *at.* Bir şeyi ancak kendi cinsinden olan bir şey düzeltebilir veya acı bir şeyi daha acı başka bir şey giderir. [*Ing.* One nail drives out another, one wredge will dislodge another, another glass of water will do good!, set a thief to catch a thief; *Fr.* Un clou chasse l'autre].

~ **deliği**, ◘ **Delik**.

~ **gibi**, *dey.* § ❶ Sağlam ve çevik *(insan)*. [*Ing.* Healthy, strong; *Fr.* Bien portant]. § ❷ Çok soğuk. [*Ing.* Stiff with cold *(finger)*]

~ ~ **olmak** *(parmakları)*, *dey.* Üşüyerek pek soğumak.

~ **keskisi**, *tekn.* Çivi yapımına yarayan maden çubuklarını uzunlamasına kesen keskin araç.

~ **kesmek**, *dey. tkz.* Çok üşümek. [*Ing.* To feel very cold, to freeze; *Fr.* Être transi de froid].

~ **söken**, *inş.* Dam ustalarının çivi sökmek için kullandığı bir ucu dişli, yassı madenî çubuk. [*Ing.* Nail-drawer; nail-claw, nail wrench, *Fr.* Arrache clou].

~ **yazısı**, Eski Farsların, Medlerin ve Asurilerin kullandığı yazı. [*Osm.* Hatt-ı mıhî; *Ing.* Cuneiform script; *Fr.* Écriture cunéiforme]. ◘ **ÇİVİ YAZISI**.

~ **yukarı**, *sp.* Bir pehlivanın, rakibinin ayaklarını yukarı kaldırıp tepesi üstü yere dikerek sırtını çevirmesi. [*Ing.* Style wrestling a bringing the opponent to the floor head-down with the legs in the air].

çivici, i. § ❶ Çivi yapan veya satan kimse. [*Ing.* A nail-maker, a dealer in nails; *Fr.* Cloutier] § ❷ *deric.* Derileri kesin bir biçim vermek için gergeflere çivileyen işçi § ❸ *sp. (voleybol'da)* Topu sert olarak karşı alana indiren oyuncu. [*Ing.* Smasher; *Fr.* Attaquant].

çividî /çivîdî/, s. Çivit renginde olan: *Çividî mavi*. [*ing.* Indigo blue; *Fr.* Couleur bleu foncé].

çivileme, i. § ❶ Çivilemek işi. [*ing.* Dive with

ÇİVİ YAZISI

İLK RESİM-YAZI	RESİM-YAZI'NIN İLERLEMİŞ ŞEKLİ	İLK BABİL ÇİVİ YAZISI	ASUR YAZISI	ANLAMLARI
				KUŞ
				BALIK
				EŞEK
				ÖKÜZ
				GÜNEŞ GÜN
				TAHIL
				MEYVA BAHÇESİ
				SÜRMEK
				BUMERANG ATMAK
				DURMAK GİTMEK

ÇİVİ YAZISININ RESİM-YAZIDAN ASUR YAZISI HALİNE GELİŞİ.

the feet foremost; *Fr.* Clouage] § ❷ Duvarların ve kaldırımların taşları arasına çivi gibi uzunca ve sivri taş parçaları sokarak üstüne çekiçle vurmak suretiyle boşlukları doldurup taşları sıkıştırmak isi § ❸ z. Dimdik ve ayaküstü bir durumda *(denize atlama);* § ❹ *cerr. Çok* dayanıklı madenî bir çiviyle eklem veya kemikleri birleştirme usulü. § ❺ *(kürkçülükte)* Deri yüzeyine düzgünlük verme veya deriye son biçimini verme işlemi. § ❻ Vaktiyle uygulanan, namlusuna özel çivi sokularak topun ateşlenmesini önleme işlemi.

~ derz, *inş.* Moloz taşından örülen duvarlarda taşların aralıklarını harçlı veya harçsız olarak küçük taş parçalarıyle doldurarak sıkıştırmak.

~ makinesi, *tekn.* 8, 12, 16 veya 20 çiviyi ayni anda çakmak ve bir sandığın kenarlarını dik açıda birleştirmek için kullanılan otomatik makine.

çivilemek(-i,-e), f. § ❶ Bir şeyi bir yere veya iki şeyi birbirine tutturmak için çivi vurmak [*Ing.* To be fixed to the spot; *Fr.* Clouer, clouter] § ❷ *mec.* Sabitleştirmek. § ❸ *arg.* (a) Bıçak veya çakı ile vurmak, yaralamak: *Despina'yı çivilemişler;* (b) Cimağ etmek, ☆ *Eşanl.* (a) **hacamat etmek, hacamatlamak, şişirmek, şişlemek;** (b) **fişek atmak, lehimlemek, nefes çekmek, perçinlemek, şişirmek, tezgâh kurmak, üfürmek yefallemek, zımbalamak.**

çivilenmek(-i), f. § ❶ Çivi ile tutturulmak mıhlanmak. [*Ing.* To be nailed; *Fr.* Être cloué] § ❷ *mec.* Bir yere saplanıp *(çakılıp)* kalmak. [*Ing.* To remain; *Fr.* Être planté]

çivili, s. Çivisi olan, çivilenmiş olan. [*Ing.* Nailed, having nails; *Fr.* Clouté].

~ tahta, *dok.* Paçavraları parçalayarak açan ve bunların dokunduğu ham madde liflerini yığın halinde meydana çıkaran şifonöz mekinelerinin garnitürleri. [*Ing.* Wooden lag; *Fr.* Secteurs pour tambour à pointes].

çivit,-di, i. *kim.* § ❶ Çivit ağacının yapraklarından çıkarılan, mavi renkte bir toz boya olup, en çok, sarılığı gidermek için az miktarda, beyaz çamaşırın son suyuna karıştırılır. [*Osm.* Nîl; *Ing.* Indigo, *Fr.* Indigo, outremer]. § ❷ Indolden elde edilen mavi renkli boyar madde. ☆ *Eşanl.* **mavi çivit, indigotin.** § ❸ Çivit konmuş çamaşır suyu: *Çivite basmak.* § ❹ Çivit mavisi. [*Ing.* Indigo blue, ultra marine blue; *Fr.* Bleu à linge]. ◎ **beyaz ~,** *kim.* Mavi çividin indirgeme ürünü. ◎ **kırmızı ~,** *kim.* Çivitin çift sülfatlı türevi. ◎ **sarı, kahverengi ~,** (çivit tutkalı), *kim.* Doğal çivitte indigotinle birlikte bulunan ürünler.

~ ağacı, *bot.* Baklagiller *(Leguminosae)* familyasından, boyu 1,20-1,50 m. olan, yapraklarından çivit çıkarılan bodur ağaç veya ağaççık. Amerika ve Asya'da yetişir. Afrika ve Avusturya'da da bulunur. Çiçekleri firfirî, pembe veya beyaz olur. [*Lat. Indigofera; Ing.* Indigo plant; *Fr.* Indigotier]. ◎ **yalancı ~,** *bot.* İkiçeneklîler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Gülgiller *(Rosaceae)* familyasının, *Prunoideae* alt-familyasından Anayurdu Kuzey Amerika olan fakat Güney Avrupa ve Türkiye gibi memleketlerde süs bitkisi olarak yetiştirilen, 4-5 m. ye kadar boylanabilen ince dallı bir çalı. Yaprakları tüysü, yaprakçıkları oval veya eliptiktir. Koyu kırmızı-mavimsi çiçekleri dikine duran salkım vaziyetindedir. [*Lat. Amorpha fruticosa; Ing.* Bastard indigo, false indigo; *Fr.* Faux indigo].

~ otu, *bot.* Turpgiller *(Cruciferae)* familyasından. boyu 1 m. yi bulan. Önasya ve Avrupa'da kireçli ve taşlı yerlerde biten, basit yapraklı, küçük fakat çok kalabalık sarı çiçekli çok yıllık otsu bir bitki. Eskiden çivit mavisi renginde düşük kalitell bir boya elde etmek için yetiştirilirdi. [*Lat. Isatis tinctoria; Ing.* Woad].

~ rengi, Çivit renginde olan, mavi. [*Osm.* Çividî; *Ing.* ve *Fr.* Indigo].

çivitlemek(-i), f. Beyaz çamaşırları çivitli suya sokarak, sarılıkları gidermek. [*Ing.* To dye with indigo, to blue *(laundry); Fr.* Tremper du linge, après l'avoir blanchi, dans une eau imprégnée d'une couleur bleue].

çivitli, s. § ❶ İçinde çivit bulunan: *Çivitli su.* § ❷ Açık mavi renk alan *(beyaz çamaşır).* [*Ing.* Blued *(laundry); Fr.* Bleuté]. § ❸ Çivitli sudan geçirilmiş olan *(çamaşır)* [*Ing.* Blued (laundry); *Fr.* Bleuté].

çivitsiz, s. § ❶ Çividi olmayan; § ❷ Çivitlenmemiş olan. [*Ing.* Without indigo, not dyed with indigo].

çivmek, nsz. f. Amaçtan saşmak.

çiy, çiğ, i. *esk, T, cığ,* nem. Sabah ve aksam saatlerinde. açık havadaki bazı bitkiler n, ve cisimlerin üzerinde çok küçük su damlacıkları halinde biriken su buharı: *Çiy düşmek, Çiğ yağmak.* [*Osm.* Şebnem; *Ing.* Dew; *Fr.* Rosée].

~ noktası, *meteor.* Belirli bir yerde ve sabit basınç altında, havadaki su buharını doymuş hale getiren sıcaklık. [*Ing.* Dew point; *Fr.* Point de rosée, de condensation].

~ noktası sıcaklığı, *meteor.* Hava içinde bulunan su buharının yoğuştuğu sıcaklık. [*Ing.* Dew point temperature].

çiyli, s. Çiyi olan. [*Ing.* Dewy; *Fr.* Couvert de rosée].

çiysemek, çiysimek, nsz. f. *h.d.* ◘ **Çişelemek.**

çizdirmek(-i,-e), Çizmek işini yaptırmak. [*Ing.* To let be drawn, ruled or sketched; *Fr.* Faire rayer, effacer etc.].

çizelgeª, i. < *çizmek.* Çizgilerle bölümlere ayrılmış kâğıt. [*Osm.* Cetvel; *Ing.* List, table; *Fr.* Liste, tableau]. ◎ **Bacon'un ~ leri,** *fels.* Bilimlerde, hipotezin bulunmasına ve uygulanmasına yardımcı olmak amacıyle meydana getirilen ilke ve örnekler derlemesi; çoğunlukla haksız yere, tümevarım için bir araç sayılmıştır. ◎ **çalışma ~ si,** *tiy.* ◘ Çalışma. ◎ **damak ~ si,** *fonet.* ◘ Damak ◎ **değer ~ si,** *ahl.* ◘ Değer. ◎ **ders ~ si,** *eğt.* ◘ Ders. ◎ **kategori ~ leri,** *fels.* Aristoteles'te, bilginin bellibaşlı formlarının ve nesnelerin bellibaşlı tiplerinin incelenmesi *(yapı, yer, nitelik, köken v.b.).* Kant'ta, saltanlığımızın değişik yargı biçimlerinden çıkarılan temel ilkelerinin tablosu. *(Bu ilkeler dört büyük sınıfa ayrılır, Nicelik, nitelik, bağıntı ve modalite).*

çizgeª, i. < *çizmek.* § ❶ *astr., fiz.* ve *mat.* Birbirine bağlı iki değişkende, çeşitli değer çiftlerinin bir konsayı dizgesine iletilmesiyle bulunan noktaların oluşturduğu çizgi. [*Ing.* Graph; *Fr.* Graphique]. § ❷ *sosy.* ve *fels.* Bir olayın yürüyüşünü göstermeye veya birkaç sey arasında karşılaştırma yapmaya yarayan türlü çizgilerden meydana gelmiş şekil. [*Ing.* Graph; *Fr.* Graphique].

☆ *Eşanl.* **grafik.**

çizgeli, s. Çizgeyle ilgili, çizgesi olan. [*Osm.* Tersimî; *Ing.* Graphic (al); *Fr.* Graphique].

çizgi, i. < *çizmek.* § ❶ Bir şey başka bir şeye dokunarak geçerken onda bıraktığı uzun ve ince iz veya bunun benzeri: *Kâğıda çizgi çizmek, Kumaşın çizgileri.* [*Osm.* Hat; *Lat; Line, stria; Ing.* Line; *Fr.* Ligne]. § ❷ Kırışıklık: *Alın çizgileri, yüz çizgileri.* [*Ing.* Wrinkle; *Fr.* Ride, trait]. § ❸ *mat.* Bir noktanın yürütülmesiyle meydana gelen şekil: *Çizginin yalnız uzunluk boyutu vardır.* [*Ing.* Line; *Fr.* Ligne]. § ❹ *(geniş anlamda)* Belli başlı özellik. § ❺ *dokb.* (a) Bazı kemiklerin şurasında burasında görülen çok ince ve pek kalabalık çizgilere verilen ad; (b) Bazı anatomik yapılarda görülen, çevresindeki kısımlardan daha koyu yol yol belirtiler. § ❻ Fıçı tahtalarının her birinin kenarına yapılan pah. § ❼ *san.* (a) Kurşun kalem, mürekkep, kömür kalemleri veya herhangi bir araçla yapılmış gölgesiz resim; (b) Resmedilen modelin yalnız dış ve iç hatlarının gösterilmesi, § ❽ *mat.* (a) Noktanın yürütülmesiyle meydana gelen şekil; (b) Sürekli olarak bir tek parametreye bağlı noktaların cümlesi, § ❾ *sp.* (a) *(Voleybol'da)* Oyun alanının sınırlarını belirten boyalı şerit. (b) *(Ping-pong'da)* Oyun alanını bölen, sınırlayan, belirleyen boyadan şerit. [*Ing.* Line; *Fr.* Ligne]. § ❿ *matb.* (a) Genellikle dökülmüş satır boyu yüksekliğinde ve değişik enlerde cetvel biçimli metal levha; (b) Böyle bir levha yardımıyle baskı sırasında çizilen çizgi. (c) Yazmayı kolaylaştırmak için kâğıt üzerine basılmış, soluk renkli yatay ve düşey çizgiler: *Çizgili kâğıt, Çizgili defter:* § ⓫ *müz.* Üstüne nota yazılan yatay çizgi; § ⓬ *res.* (a) Eşyanın biçimini gösteren sınır. (a) kalem veya Sivri bir şeyle yüzeyde meydana getirilen renkli veya oyuk iz. § ⓭ (a) Genellikle yazı yazmaya yeni başlayanlara ilk çizdirilen düşey veya eğik çizgi; (b) Kurşun kalem veya mürekkepli kalemle çizilen çizgi: *Çizgi çizmek.* ◎ **~ den çerçeve,** *matb.* Sade çizgilerden düzenlenerek yapılan ve dizilen sayfa veya bir baskı konusunu çerçeveleyen, hudutlayan süsleyen cetvel işleri. [*Ing.* Line border; *Fr.* Bordure en filets]. ◎ **~ yi tutmak,** *matb.* Aynı satıra dizilmiş olan çeşitli punto ve karakterdeki yazıları, harflerin ayak taraflarından aynı çizgi üzerinde hizaya getirmek. *(bazı çeşit harfleri, böyle diğer bir çeşitle hizaya getirmek çok güçtür.* [*Ing.* To line; *Fr.* Alignement]. ◎ **ak ~,** anat. Karnın iki dik kasını orta çizgide birbirinden ayıran kirişimsi kabartı. [*Lat. Linea alba; Ing.* White line; *Fr.* Ligne blanche]. ◎ **Amici ~ si,** *dokb.* Sabitleştirici reaktiflerle yerinde ilâçlanan kas telciğinde görülen koyu ve ince disk; ◎ **ana ~,** *mat.* Belli bir kurala göre yürütülerek bir seklin meydana çıkmasına yaramış çizgi [*Ing.* Generatrix, generating line *(of a surface); Fr.* Génératrice] ◎ **ara ~si,** *astr.* ◘ **Ara** ◎ **arka ~,** *sp.* ◘ **Arka.** ◎ **atış ~ si,** ◘ **Atış:** ◎ **atmosfer ~ si,** *meteor.* ◘ **Atmosfer.** ◎ **ayar ~si,** ◘ **Ayar** ◎ **bağ ~ si,** *mim.* ◘ **Bağ**ı. ◎ **bağlantı ~si,** *tiy.* ◘ **Bağlantı** ◎ **başlama ~ si,** *sp.* ◘ **Başlama.** ◎ **başlama orta ~ si,** *sp.* ◘ **Başlama.** ◎ **birleşme ~ si,** *hava.* ve *bot.* ◘ **Birleşme.** ◎ **birleştirme ~ si,** *gram.* ◘ **Birleştirme.** ◎ **düğümler ~ si,** *astr.* Bir gökcisminin yörünge düzlemiyle. karşılaştırma düzlemi olarak alınan bir düzlemin ara kesiti. [*Ing.* Line of nodes; *Fr.* Ligne des nœuds]. ◎ **çember ~ si,** *sp.* Basketbol'de, ceza atışının yapıldığı yarım daire şeklindeki çizgi. ◎ **çevre ~ si,** *res.* ◘ **Çevre.** ◎ **çevren ~ si,** *res.* ◘ **Çevren.** ◎ **çokgensel ~,** *mat.* ◘ **Çokgensel.** ◎ **dekor ~ si,** *tiy.* ◘ **Dekor** ◎ **derz ~si,** *inş.* ◘ **Derz.** ◎ **dip ~ si,** *sp.* ◘ **Dip.** ◎ **doğru ~,** *mat.* ◘ **Doğru** ◎ **doruk ~ si,** *coğr.* ◘ **Doruk.** ◎ **düğüm ~ si,** ◘ **Düğüm.** ◎ **kırık ~,** *mat.* Birkaç noktada doğrultu değiştiren çizgi. [*Ing.* Broken line; *Fr.* Ligne brisée]. ◎ **güzellik ~ si,** *san.* Bazı sanatçıların biçim güzelliğinin, bütün elemanlarıyle içinde bulunduğunu sandığı eğri çizgi. [*Ing.* Beauty line; *Fr.* ligne de beauté]. ◎ **menenjit ~ si,** *patol.* Çıplak deri tırnakla veya küt bir âletle çizildiğinde beliren kırmızı iz; ◎ **melodi ~ si,** *müz.* Çoğu zaman arasöz niteliğinde olan ve bazı melodi aralıklarına dayanan bir çizgisel motifin düzeni. ◎ **merdivensi ~ ler,** *tıp.* Gümüş nitratla tedaviden sonra kalb kası hücreleri arasında beliren siyah çizgiler. [*Ing* Scalariform line; *Fr.* Ligne scalariforme], ◎ **orta ~,** *anat.* Vücudu eşit iki kısma bölen, cerrahlar ve anatomi bilginlerince işaret koymaya yarayan hayalî çizgi. [*Ing.* Centre line; *Fr.* Ligne médiane] ◎ **tayf ~leri,** *opt.* Gaz halindeki bir cismin tayfında görülen parlak çizgiler; güneş tayfındaki renkleri ayıran siyah çizgiler. [*Ing.* Spectrum-lines; *Fr.* Raies noires du spectre]. ◎ **trigonometrik ~,** *mat.* Yarıçapı 1'e eşit olan bir çemberde trigonometrik altı temel fonksiyonun *(sinüs, kosinüs, tanjant, kotanjant, sekant ve kosekant)* geometrik gösterilişi. [*Ing.* Trigonometric(al) line; *Fr.* Ligne trigonométrique]. ◎ **ufuk ~ si,** ◘ **Ufuk;** ◎ **yan ~,** *zool.* ◘ **Yan: yanal ~,** *balıkç.* Balıklarda ve çenesizlerde bulunan duygu organı. Gövdenin iki yanında solungaç yarığından kuyruk köküne kadar, çoğu zaman cmurga hizasında uzayan çukur bir delik dizisidir. [*Ing.* Lateral line; *Fr.* Ligne latérale].

~ çakısı, *coğr.* Ağaca işaret yapmaya yarayan marangoz çakısı. [*Ing.* Marking knife].

~ çatlak, *inş.* Duvar oturması veya malzeme kötülüğü yönünden yapıda çizgi halinde genellikle düzensiz olan çatlak.

~ **çekmek**, *ins.* ◘ Kalem çekmek.
~ **çizmek**, *ciltç.* Cilt üzerine yaldızla çizgi çizmek. [*Ing.* To draw a line, to rule, to cross; *Fr.* Tirer, tracer une ligne].
~ **grafiği**, *psik.* ve *mat.* Bir değişkenin diğer bir değişkenle olan ilişkilerindeki iniş ve çıkışı gösteren grafik çeşidi. *Fr.* Graphique curviligne].
~ **makinesi**, *matb.* Defterlere forumlar veya faturalara çizgiler basmağa yarayan özel baskı makinesi. [*Ing.* Ruling machine; *Fr.* Machine a régler].
~ **pergeli**, *res.* Daire çizmeye yarayan pergel. [*Ing.* Steel and beam tramnels; *Fr.* Compas à tire ligne].
~ **resim**, *res.* Yalnız çizgilerle yapılmış resim. [*Ing.* Drawing; *Fr.* Dessin].
~ **resim sanatı**, *res.* Renksiz olarak çizgilerle her türlü resim yapmak sanatı. [*Ing.* Drawing art; *Fr.* Art de dessin].
~ **ressamı**, *san.* Mimarlık ve sanayi alanlarında plan, rölöve v.b. resimler yapan; desinatör. [*Ing.* Drawer; *Fr.* Dessinateur,-trice].
~ **spektrumu**, *fiz.* ◘ Kesikli tayf.
~ **şeklinde diyagram**, *istat.* ◘ Diyagram.

çizgil*, s. *mat.* ◘ Çizgisel.

çizgili, s. § ❶ Üzerinde çizgi çekilmiş, yollu: *Çizgili pantalon;* § ❷ *(yüz hk.)* Yaşlı görünüşlü: *Çizgili yüz.* § ❸ *anat.* ve *dokb.* Çizgi çizgi görünen organ ve dokulara verilen ad. [*Osm.* Muhattat; *Lat. Striatus; Ing.* Striated; *Fr.* Strié, rayé].
~ **cetvel**, ◘ Cetvel .
~ **cisim**, *anat.* Beynin merkez boz çekirdeklerinden biri; kesitinde ardışık olarak boz madde ve akmadde tabakalarından meydana geldiği için bu ad verilmiştir. [*Lat. Corpus striatum; ing.* Striate body; *Fr.* Corps strié].
~ **çek**, *ikt.* ◘ Çek.
~ **dil**, *patol.* ◘ Dil.
~ **hıyar böceği**, *zool.* Yaprak.böceğigiller *(Chrysomelidae)* familyasına giren kın.kanatlı b.r böcek türü. Hıyar ve benzeri bitki tarlalarına karşı çok zararlıdır. [*Lat. Acalymma vittata; Ing.* Striped cucumber beetle].
~ **kas**, *anat.* ◘ Kas.
~ **kütle**, *jeol.* ◘ Çiziktaş.
~ **mercan (balığı)**, *zool.* ◘ Mercan balığı.
~ **öteğen kuşu**, *zool.* ◘ Otegen kuşu.
~ **sırtlan**, *zool.* ◘ Sırtlan.
~ **sinek**, *zool.* ◘ Sinek.
~ **sinekkapan**, *zool.* ◘ Sinekkapan.
~ **skink**, *zool.* ◘ Skink.
~ **taşlar**, *jeol* Buzulların sürükledikleri ve basınçla çizdikleri taşlar.
~ **zorilla**, *zool.* Etçiller *(Carnivora)* takımının, Sansargiller *(Mustelidae)* familyasından b.r memeli türü. Uzunluğu 35, kuyruğu 24 sm. Düşmanlarına karşı kendini korumak üzere bir sıvı fışkırtır. Afrika ve Batı Asya'da yaşar. [*Lat. Zorilla striata; Ing.* Zorill; *Fr.* Zorille].

çizgilik*,-ği, i. Çizgi çizmeye yarar tahta. [*Osm.* Cetvel tahtası; *Ing.* Table, schedule; *Fr.* Table].

çizginmek, nsz. f. *esk.* T. Dönmek, çevresinde dolaşmak [*Ing.* To turn, turn around].

çizgi.resim, b.i. Yalnız çizgilerle ve boyasız olarak yapılan resimler olup gölgeler bu çizgilerin sık veya fâsılalı olması suretiyle gösterilir. [*Fr.* Dessin au trait]. ◉ **cetvelli** ~, Cetvelle çizmek suretiyle yalnız çizgilerden ibaret yapılan resim ve bu tarzda resimler yapmak usulü. [*Osm.* Resmi hattı; *Ing.* Linear drawing; *Fr.* Dessin linéaire].

çizgisel*, § ❶ Çizgi halinde. [*Osm.* Hatti; *Ing.* Linear; *Fr.* Linéaire]. ☆ *Eşanl.* lineer. § ❷ *mat.* (a) Çizgilerle ilgili olan; (b) Değişimi bir doğru çizgiyle gösterilebilen; (c) Doğrusal elemanlarla ilgili olan; (d) Bir çok değişkenin çizgisel şekli; bu değişkenlere göre homojen ve birinci dereceden fonksiyon. [*Osm.* Hatti; *Ing.* Linear; *Fr.* Linéaire]. ◉ **bir harfe göre** ~ **ifade**, *mat.* içinde bu harfin ancak birinci dereceden bulunabildiği ifade.
~ **bağımlılık**, *mat.* ◘ Bağımlılık
~ **cebir**, *mat.* ◘ Cebir¹.
~ **cebir denklemi**, *mat.* Çizgisel ifadeler arasında kurulan denklem.
~ **denklemler sistemi**, *mat.* İki yanı, bilinmeyenlerin cümlesine oranla birinci dereceden olan denklemlerden meydana gelen sistem.
~ **desen**, *mat.* Eşyayı olduğu gibi izdüşüm halinde canlandıran desen; eşyanın görünümünü veren taklit desenine karşılıktır.
~ **direnç**, *radyotekn.* ◘ Direnç
~ **doğru parçası**, *mat.* ◘ Doğru.
~ **dönüşüm**, *mat. n.* boyutlu bir uzayda, bir M noktasına bir M' noktası tekabül ettirilerek, M' nün *n* tane koordinatının çizgisel fonksiyonu olarak ifade edildiği dönüşüm. ☆ *Eşanl.* **afinite dönüşümü**.
~ **fonksiyon**, *mat.* Değişkenlerin her birinin ancak birinci dereceden bulunduğu, değişkenleri çarpımının da aynı şekilde hariç bırakıldığı fonksiyon.
~ **ölçü**, *metrol.* Alan ölçüsü ve hacim ölçüsünün karşıtı olan uzunluk ölçüsü.
~ **şekil**, *mat.* Değişkenlerin cümlesine oranla homojen ve birinci dereceden olan çokterimli.

çizgisellik¹-ği, i. § ❶ Bir çizgi meydana getirecek şekilde düzene girmiş olan şeyin özelliği: *Gelişmenin çizgiselliği.* [*Ing.* Linearity, linearism; *Fr.* Linéairisme, linéairite]. § ❷ *(Organizasyon)* Her sebebin sonuca yaptığı katkının, sebeple oranlı olması niteliği.

çizgisiz, s. Üzerinde çizgi olmayan. [*Osm.* Emles, melsa; *Lat. Lisse; Ing.* Plain, smooth *Fr.* Lisse].
~ **çek**, *ikt.* ◘ Çek.

çizi, i. < çizmek. *h.d.* § ❶ ◘ Çizgi, çizik. § ❷ *trm.* Saban demirinin toprakta bıraktığı iz. [*Ing.* Groove; *Fr.* Sillon]. ☆ *Eşanl.* karık § ❸ Kurşun kalem, yazı kalem, uçlu kalem veya kıl kalemle yalnız çizgilerden ibaret olarak yapılan her çeşit resimler ve bunları yapmak sanatı [*Ing.* Drawing; *Fr.* Dessin]. § ❹ Sınırı belirtmek için iki tarla arasına çekilen çizgi.
~ **ressamı**, *res.* Sanat resimleri çizen ressam. [*Ing.* Drawer, sketcher; *Fr.* Artiste dessinateur].

çizici, s. § ❶ Çizen: *Çizgi çizici. araç* § ❷ I. Tarlada afyon kozalaklarını afyon almak için çizen kimse. § ❸ *nükl.* Doğal bir element'in radyo-aktif izotopuna verilen ad. § ❹ Cetvelle mimarî v.b. resimler çizen [*Ing.* Designer; *Fr.* Dessinateur].

çizik,-ği, s. < *çizmek.* § ❶ Çizilmiş. [*Ing.* Scratced; *Fr.* Tracé, raturé, barré]. § ❷ i. Çizgi: Masanın cilâsında çizik var. [*Ing.* Line, mark, scratch, trace, stripe; *Fr.* Signe, tirait, rayure, raie, barre]. § ❸ *sin.* Filim üzerinde, yabancı cisimlerden veya filmin kusurlu yüzeye sürtünmesinden meydana gelen sıyrıklar [*Ing.* Scratch; *Fr.* Rayure]. § ❹ *res.* Çizgi yoluyle gösterme. [*Osm.* Tersim; *Ing.* Laying out, outline; *Fr.* Trace]. § ❺ *jeol.* Kaya veya kalıntının yüzeyinde sürtünme etkisiyle meydana gelen ince çizgi. *(Bunlar çoğunlukla buzullar, bazen da toprak akması tarafından meydana getirilir)* § ❻ *tıp.* Ödem sıvılarını akıtmak amacıyle tıpta çok sık uygulanan yüzeysel kesikler; ◉ ~ **çakıl**, *jeol.* Buzulun içindeki, dibindeki köşeli taş parçalarının sürtüne sürtüne yarı yuvarımsı bir biçim almış, üzeri dikenli çizgilerle çizilmiş iri çakıllar. [*Ing.* (Glacier-) scratched boulder glacial striae; *Fr.* Cailloux striées].
~ **giderme**, *sin.* Sinema filmi üzerindeki çizikleri gidermek için yapılan işlem.
~ **izleri**, *fot.* Boş filmin duyarkatında sürtünme veya kaza ile kırılma sonucu, banyodan sonra meydana çıkan, açık fon üzerinde siyah, siyah fon üzerinde açık renk çizgiler.

çizikli, s. Çizikleri olan, üzerinde çizgi çekilmiş. Iz meydana getirilmiş, çizikleri olan [*Ing.* Scored with lines, lined, marked with scratches].
~ **filim**, *sin.* Üzerinde çizikler bulunan filim. [*Ing.* Scratched film; *Fr.* Film rayé].

çiziksizleme, i. *sin.* Filim üzerindeki çizikleri gidermek için yapılan işlem. [*Ing.* Polishing out; *Fr.* Ravage].

çiziktirl, I. *san.* § ❶ Uç ile yapılan poşat. § ❷ Bu tür bir poşatı andıran gravür.

çiziktirmek(-i), f. § ❶ Gelişigüzel yazmak, çabucak çizmek [*Ing.* To sonbble, scrawle; *Fr.* Gribouiller, griffonner]. § ❷ *(Geniş anlamda)* Baştan savma yazmak.

çizili, s. Çizilmiş. [*Ing.* Ruled, lined, marked, scratched].

çizilmek(-e), nsz. f. § ❶ Çizmek¹ işine *(eylemine)* konu olmak. [*Ing.* To be drawn *(ruled)*, to be lined (traced); *Fr.* Être tracé]. § ❷ Resmedilmek. [*Osm.* Tersim edilmek; *Ing.* To be sketched; *Fr.* Être esquissé, dessiné]. § ❸ Belli olmak, işaretlenmek: *Konunun sınırları çizildi.* [*Ing.* To be marked (sketched); *Fr.* Être raye].

çizim*, i. < *çizmek.* § ❶ Çizmek işi. § ❷ Çizilerek meydana getirilmiş şekil. § ❸ *mat.* Belli bir kurala uyarak ve çoğunlukla yalnız pergel ve cetvel kullanarak bir şeklin çizilmesi. [*Osm.* Tersim; *Ing.* ve *Fr.* Construction]. § ❹ *res.* Kurşunkalem, çini mürekkebi, kömür kalem veya boya ile yapılmış çizgi resim. [*Ing.* Drawing; *Fr.* Dessin] § ❺ *topoğr.* Kâğıt üzerine aktarma: *Plân çizimi.* ◉ **ayrıntılı** ~, *mim.* ◘ Ayrıntılı. ◉ **derinlik** ~ i, *res.* ◘ Derinlik. ◉ **düzenleyici** ~, *mim.* ve *şehirc.* ◘ Düzenleyici:
~ **ressamı**, *res.* Çizim yapan sanatçı. [*Ing.* Drawer; *Fr.* Dessinateur].
~ **tahtası**, *res.* ve *mim.* Üzerine çizim yapılacak kâğıdın raptiyelenerek çalışıldığı düz tahta. [*Ing.* Drawing board; *Fr.* Planche à dessin].

çizin, i. < *çizmek.* Yapılacak bir bina veya bir yolun şeklini yerde gösteren çizgiler. [*Ing.* Tracing, sketching; *Fr.* Tracé].

çizinti, i. < *çizmek.* § ❶ Ufak sıyrık, çizik. § ❷ *sin.* Filmin, filme veya sert bir cisme sürtünmesinden meydana gelen hafif sıyrıklar. [*Ing.* ve *Fr.* Abrasion]. § ❸ *fot.* Sürtünme ve çizilmelere karşı dayanıksız düzeylere dökülen jelatin veya geçirimli maddelerden meydana gelen koruyucu tabaka.

çizme¹, i. *esk. T. çekme.* Karda, çamurda yürürken veya ata binerken giyilen uzun konçlu deri veya lastik ayakkabı [*Ing.* Topboot; boot; wellington; *Fr.* Botte]. ◘ *ŞEKİL: 36.* — **AYAKKABICI** ◉ ~**den yukarı çıkmak**, *dey.* Aklının eremeyeceği *(haddi olmadan)* bir işe karışmak. [*Ing.* To meddle with things one does not understand; *Fr.* Ne parle pas de choses que tu ne comprend pas]. ◉ **kasık** ~ **si**, *avc.* ve *balıkç.* Kasıklara kadar suya girmeyi gerektiren işlerde kullanılan uzun lastik çizme.
— **ile tandıra girmek**, *dey.* Aykırı bir davranışta bulunmak. [*Ing.* To act in a boorish, unmannerly fashion].

çizme², i. § ❶ Çizmek¹ eylemi. [*Ing.* Drawing, sketching; *Fr.* Action de barrer, action de tirer une ligne]. § ❷ *trm.* Ağaç dallarına veya gövdelerine uygulanan bir işlem. Özsuyun yönünü değiştirmeye yarar. [*Ing.* ve *Fr.* Incision].
~ **testi**, *psik.* Dikkat ölçmeye yarayan test.

çizmeci, I. Çizme yapan veya satan kimse. [*Ing.* Boot-maker; *Fr.* Bottier]

çizmecilik,-ği, i. Çizme yapma sanatı. [*Ing.* Boot-making; *Fr.* Botterie].

çizmek(-e), f. § ❶ Çizgi çekmek. [*Ing.* To draw (a line); *Fr.* Tracer (une ligne)]. § ❷ *res.* Eşyanın şekillerini renksiz olarak çizgilerle göstermek, resmetmek: *Beş dakika içinde taslağı çizdi.* [*Osm.* Tersim etmek; *Ing.* To sketch; *Fr.* Dessiner]. § ❸ Sözle betimlemek: *Bize bütün uğradığı felâketin tablosunu çizdi, Şu iki kelime gereksizdir, çiziniz.* [*Osm.* Hazfetmek; *Ing.* To cross out, to cancel; *Fr.* Effacer, biffer]. § ❹ *astr.* ve *mat.* Bir çizge veya eğriyi çizmek. [*Ing.* To plot; *Fr.* Tracer, construire]. § ❺ *esk.* Yok etmek, ortadan kaldırmak. § § ❻ *ahç.* Bıçakla veya hamur keseceğiyle ekmek veya pişmemiş hamurun üstüne hafif bir yarık açmak. [*Ing.* To split; *Fr.* Fendre]. § ❼ *mat.* Çizgilerle göstermek: *Bir üçgen, bir çokgen çizmek.* ◉ **yan** ~, dey. *(bir işten)* Kaçmak. [*Ing.* To slip away; *Fr.* Négliger]. ◉ **yazıp** ~, *dey.* Yazı ile uğraşmak. [*Ing.* To set down in writing].

çizmeli, s. ve i. § ❶ Çizme giymiş olan; çizmesi olan *(kimse)* [*Ing.* Booted; *Fr.* Botté] § ❷

mec. Asker *(kimse).* ◉ **sarı ~** Mehmet ağa, *dey.* Kim olduğu bilinmeyen kimseler için kullanılır. [*Ing.* Any unknown ordinary person, «Tom, Mick or Harry»; *Fr.* Personne inconnue].

ço, i. *metrol.* § ❶ Japonya'da kullanılan, 109, 09 m. değerindeki eski uzunluk ölçüsü birimi § ❷ Japonya'da kullanılan, 119.01 ar değerindeki eski alan ölçüsü birimi

çoban, i. *Osm.* < *Fars.* şu. koyun + *bân* muhafaza eden > *şeban* > *çüban.* Koyun, keçi, inek gibi hayvanları güden ve otlatan kimse. [*Ing.* Shepherd, pastor; *Fr.* Berger, pasteur]. ◉ **çam sakızı ~ armağanı,** *dey.* Gösterişsiz armağan, değersiz hediye. [*Ing.* A shepherd's present is pine resin (expression of modesty, ingiving a present; *Fr.* S'emploie pour s'excuser de la modicité d'un present qu'on fait à une personne].

~ cantası, *bot.* Turpgiller *(Cruciferae)* familyasından, meyveleri torbayı andıran, Türkiye'de çok görülen, beyaz çiçekli 10-50 sm. boyunda ,bir yıllık otsu bir bitki. [*Lat. Capsella bursa pastoris; Ing.* Shepherd's pouch *(purse); Fr.* Bourse à pasteur] ◘ *ŞEKİL: 97.* — **YABANİ OTSU BİTKİLER.**

~ dağarcığı, *bot.* ◘ **Kuş ekmeği.**

~ değneği, *bot.* İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Karabuğdaygiller *(Polygonaceae)* familyasından, genellikle otsu, bazen sarılgan ve tırmanıcı, yıllık veya çok yıllık, gösterişli, güzel bir bitki cinsi. *P. bistorta* **(kurtpençesi, yılankökü)** adlı türü ılıman bölgelerde ve Türkiye'de Kuzey Anadolu bölgesinde yetişir. Meyvalarından insan ve hayvan gıdası olarak kullanılan bir un elde edilir. Toprakaltı kısımları *(Rhizoma bistortae)* ve otsu kısımları *(Herba bistortae)* nda kırmızı bir boya maddesi, antrakinon türevleri, nişasta, glikoz ve tanen bulunur. İyi bir kabız, kuvvet verici ve kan kesicidir. *(P. aviculare,)* **su biberi** *(P. hydropiper),* **kırmızı çoban değneği** *(P. persicaria),* **su çoban değneği** *(P. amphibium)* **çin çoban değneği** *(P. dumetorum),* **doğu çoban değneği** *(P. orientale),* **Kurtpınçesi, çıyancık** *(P. pistorta)* Türkiye'de yetişen türleridir. [*Lat. ve Ing.* Polygonum; *Fr.* Polygonum, renouee]. ◘ **Kurtpençesi.**

~ deyişi, *ed.* § ❶ Küçük, basit ve sevimli şiir. *(Bazen dram biçimini alır, konusu çobanların aşklarıdır.* § ● Çoban deyisinde görülen üslûp.

~ düdüğü, *bot.* İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Lohusaotugiller *(Aristolochiaceae)* familyasından, dışı yeşilimsi, iç tarafı kırmızı çiçekleri olan düz ve parlak yapraklı bir bitki cinsi. *A. canadense* Kuzey Amerika'da yetişen, rizom ve kökleri aromatik olarak kullanılan bir türdür. **Avşar otu,** *(A. europaeum)* adlı türü Türkiye'de yetişir. [*Lat.* ve *Ing. Asarum; Fr.* Asaret]. ◘ **Avşarotu.**

☆ *Eşanl.* **meyhaneci otu.**

~ iğnesi, *bot.* ◘ **Turna gagası.**

~ itikadı, *dey.* Gönülden gelen basit ve sağlam inanç. [*Ing.* Simple and firm faith; *Fr.* Foi simple et solide].

~ kavurması, *mutf.* Otlaklarda, çobanların misafirlerine kuzu keserek hazırladıkları et kavurması.

~ kebabı, *mutf.* Et ve sebze ile yapılan yemek çeşidi. [*Ing.* Stew of meat and vegetables].

~ komedyası, *tiy.* Kır yaşamını, çevresini, çobanların sevişmelerini gösteren, romantik havada komedya türü. [*Ing.* Pastoral comedy; *Fr.* Comédie pastorale].

~ köpeği, *zool.* ◘ **Köpek.**

~ köpeği gibi, ne yer ne yedirir, *dey.* Çok cimri kimseler için kullanılan söz. [*Ing.* He is like a sheep dog; he doesn't eat nor does he let others est *(said of a very stingy person.*]

~ kulübesinde padişah rüyası görmek, *dey.* Gerçekleşmesi pek mümkün olmayan şeyleri hayal etmek.

~ kuşu, *zool.* Kazsılar *(Anseriformes)* takımının, Boynuzlukazgiller *(Palamedeidae)* familyasından, beyaz karınlı esmer büyük kuş. Bacakları yüksek, gagası kısa ve çengellidir; kanatlarında boynuzsu maddeden iki mahmuz bulunur. Güney Amerika'da yaşar. [*Lat. Chauna chavaria; Ing.* Chaka; *Fr.* chauna]. ◉ **Amazon ~ ~,** *zool.* Amazon bölgesindeki sulak ormanlarda yaşar. Uzunluğu 80 sm.. kanat açıklığı 2 m. omuz yüksekliği 60 sm. dir. [*Lat. Anhima cornuta*] ◉ **Arjantin ~ ~ ları,** *zool.* Sürüler halinde pampalarda yaşayan, akşam üstü hep birlikte ahenklice öten kuşlardır. Dış görünüşleri ayrı olmakla beraber bir çok özellikleri bakımından bu kuşlar kazsılar takımına bağlanır.

~ mayası, *bot.* ◘ **Süt otu.**

~ merhemi, *ecz.* Terementi ve mum yağı ile yapılmış bir yara merhemi.

~ püskülü, *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Çobanpüskülügiller *(Aquifoliaceae)* familyasından Batı ve Güney Avrupa, Kuzey Afrika, Batı Asya'dan Çin'e kadar uzanan bölgede ve Türkiye'de Trakya ve Kuzey Anadolu'da yetişen, çoğunlukla çalı, bazen de 10-15 m. ye kadar boylanabilen bir ağaç. Yapraklar kalıcı, ovat, derimsi, kenarları geniş d'şli ve dişlerin tepesi dikenlidir. Çiçekler iki evcikli olup kurullar halinde bulunur. Meyvesi yuvarlak ve parlak kırmızıdır. İç kabuğu ökse yapımında kullanılır. Odunu çok sert, ağır ve sarımsı yeşil'msi beyaz renktedir, çok iyi cilâ tutar. Tornacılıkta, kaplamacılıkta, çark dişi yapımında kullanılır. Körpe dalları kamçı sapı yapmağa yarar. Bahçe ve parklarda süs bitkisi olarak da yetiştirilir ve dalları yılbası günlerinde çok satılır. [*Lat. Ilex aquifolium; Ing. (Common)* European holly, hulver; *Fr.* Houx Commun]. ◘ *ŞEKİL: 94.* — **SÜS BİTKİLERİ.**

☆ *Eşanl.* **ışılgan, dikenli hurma.**

~ püskülügiller, *bot.* İki-çeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Sapindales* takımından 3 cins ve yaklaşık olarak 300 türü bulunan ağaç veya ağaççık halindeki bitkiler; kapsayan bir familya. Yaprakları almaşık, basit ve derimsidir. Çiçekleri aktinomorf, erdisi veya tek eşeyli, küçük ve yesilimsi olup yaprakların koltuğunda tek veya küçük durumlar halinde bulunur. Meyva drupadır. Türkiye'de 1 cins *(Ilex)* ve bir türü yetişir. [*Osm.* Şarabet-ür-rai'ye; *Lat.* ve *ing.* Aquifoliaceae; *Fr.* Aquifoliacees, ilicinees].

~ salatası, *mutf.* Salatalık, soğan, domates, yesil biber, maydancz gibi taze sebzelerden hazırlanan karışık salata.

~ süzgeci, *bot.* ◘ **Yoğurt otu.**

~ tarağı, *bot.* Maydanozgiller *(Umbelliferae)* familyasından, tarlalarda biten ve zararlı sayılan otsu bitki. Çiçekleri beyaz renkte ve az telli şemsiye durumundadır. Meyvesi ve uzun şerit gaga biçiminde ve bir arada iki kapçık halindedir. [*Ing.* Teasel; *Fr.* Peigne de loup].

~ taşı[1], *tar.* § ❶ Büyük ve güzel bir elmasın adı. [*ing.* Name of a certain large and fine diamond in the sultan's treasure]. § ❷ *bot.* Turpgillerden bir yaban bitkisi. [*Ing.* Shepherd's purse; *Fr.* Bourse à pasteur].

~ türküsü, *müz.* Konusunu kır hayatından alan duygulu, kimi zaman açık saçık, kıtalı şarkı.

☆ *Eşanl.* **bergeric.**

~ uykusu, *dey.* Hafif, kuşkulu uyku.

~ üzümü, *bot.* ◘ **Üzüm.**

~ yıldızı, *astr.* **«Culpan»** denen yıldız. [*Osm.* Zühre; *Ing.* The evening star, shepherd's lamp; *Fr.* Étoile du berger].

☆ *Eşanl.* **venüs.**

~ yolu, Dağlar ve kırlarda insan ve hayvanların geçmesiyle meydana gelen gayet dar ve eğri buğrü tabiî yollar olup arazi eğimlerine göre en kolay bir surette yürünülebilen bir durum ve şekilde bulunur. [*Osm.* Patika; *Ing.* Sheep track; *Fr.* Sentier].

Çoban, öz.i. *astr.* Büyükayı'nın kuyruk uzantısında bulunan kuzey yarımküre takımyıldızı En büyük yıldızı Arkturüs'tür. [*Osm.* El-avvâ. *Lat. Boötes (=Boo); Ing.* Waggoner; *Fr.* Bouvier] ◘ *ŞEKİL: 519.* — **TAKIMYILDIZLAR.**

çoban aldatan, b.i. *zool.* Gök-kuzgunumsular *(Coraciiformes)* takımının, Çoban-aldatangiller *(Caprimulgidae)* familyasından bir kuş türü .Uzunluğu 26 sm. Kanatları sivri, kuyruğu uzun olan bir gece kuşudur. Palearktik bölgede ormanlarda yaşar. [*Lat.* Caprimulges d'Europaeus; *ing.* Night jar; *Fr.* Enguolevent d'Europe (commun), **tette-chèvre**]. ◉ **sarı ~,** *zool,* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Kuyruksallayangiller *(Motacillidae)* familyasından bir kuş türü. Sırtı zeytin yeşili, karnı sarıdır. Paleaarktik bölge ve Ön Asya'da çayır ve bataklıklarda yaşar. [*Lat. Motacilla flava; Ing.* Yellow wagtail; *Fr.* Bergeronette flaveole]. ◘ *TABLO: 24.* — **KUŞ TAKIMLARI.**

çoban aldatangiller, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Gök-kuzgunumsular *(Coraciiformes)* takımının, Çoban aldatanlar *(Caprimulgi)* alt takımına giren bir familyası. Geniş ve yarım gagaları vardır. Ağaç kabuğu rengindedirler. Bütün dünyaya yayılmışlardır. *(Caprimulgus europaeus)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Caprimulgidae; Fr.* Caprimulgides].

çoban aldatanlar, ç.b.i. *zool* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Karinalılar *(Carinatae)* bölümünün, Gök-kuzgunumsular *(Coraciiformes)* takımının bir alt takımı, Başları geniş ve yassıdır. Tüyleri yumuşak olur. Çobanaldatangiller *(Caprimulgidae)* familyasını içine alır. [*Lat. Caprimulgi; Ing.* Night jars; *Fr.* Engoulevents]. ◘ *TABLO: 24.* — **KUŞ TAKIMLARI.**

çoban çökerten, b.i. *bot.* İki-çeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Zygophyllaceae* familyasından, boş arazilerde sık rastlanan, gövdesi yerde yatık olarak ilerleyen, pennat yapraklı, küçük sarı çiçekli, bir yıllık otsu bir bitki Meyvanın her gözünde bir tohum bulunur. Meyva açılmaz ve 4 dikenlidir. [*Lat. Tribulus terrestris; Ing.* Land caltrops; *Fr.* Croix de Malte].

☆ *Eşanl.* **demirdikeni.**

çoban kalkıtan, b.i. *bot.* ◘ **Boğa dikeni.**

çobanlama, i. *müz.* Kır hayatını ve özellikle çobanların aşk ve yaşayışlarını gösteren edebiyat eseri.

çobanlık,-ğı, i. § ❶ Çoban olma hali veya çobanın gördüğü iş. [*Ing.* Occupation of a shepherd, shepherd's pay.; *Fr.* Élevage]. § ❷ Çobana verilen ücret.

çobansı, s. § ❶ Çobanlara yakışır şekilde, ilkel, sade, basit. [*ing.* ve *Fr.* Pastoral]. § ❷ *müz.* Çoban ve kır hayatını anlatan *(sanat eseri)* [*Fr.* Pastoral].

çocuk,-ğu, i. *esk. T.* § ❶ İnsan yavrusu: *Çocuk evin çiçeğidir* [*Osm.* Beççe, beçe; *ing.* Human foetus; *Fr.* Fœtus humaine]. § ❷ Bir ana babanın kız veya erkek evlâdı: *Turgut'un çocuğu; Orhan'ın beş çocuğu var.* [*Ing.* Child, infant; *Fr.* Enfant]. § ❸ Hoppa Mizaçlı, büyüklere yakışmayacak şekilde, düşüncesizce davranan kimse: *Otuz yaşında ama hâlâ çocuk.* [*Fr.* Enfant]. § ❹ *(Yaşlı da olsa, arkadaşlar arasında veya çok yaşlılara göre daha az yaşlılar hakkında)* insan: *Kendisini otuz yıldan beri tanırım, çok iyi çocuktur.* § ❺ *psik.* (a) Olgunluğa erişinceye kadar her yaştaki erkek ve kızlara verilen ad; (b) İki yaşından erginlik çağına kadarki hayat dönemi; (c) Doğumlarından 12 yaşına kadar kız ve erkeklerin ortak adı; (ç) Erinlik dönemine erişmemiş insan varlığı. ◉ **çocuğu almak,** *tıp.* Doğumda gerekli hizmetleri yapmak. [*Ing. To deliver (A woman); Fr.* Accoucher]. ◉ **çocuğu olmak,** *dey.* Evlâdı dünyaya gelmek, çocuk doğurmak. [*Ing.* To have a child, to given birth to a child: *Fr.* Avoir un enfant, donner naissance *(donner le jour)* à un enfant]. ◉ **çocuğu olmama,** *dey.* Kısır olma. [*Ing.* Sterility; *Fr.* Sterilité] ◉ **çocuğun nesebini gizleme,** *huk.* § ● Bir çocuğu gizleyerek veya yerine başka bir çocuk koyarak o çocuğun nesebini yok etmek veya değiştirme. § ❷ Meşru veya nesebi ikrar olunmus bir çocuğu, kim olduğunu saklayarak, darülaceze v.b. bir müesseseye vermek veya bir hayır sahibi tarafından alınmak üzere nerkesin göreoileceği bir yere *(kilise avlusu gibi) bırakmak suçu* [*Lat. Supposition (parpus) ; Ing.* Substitution of a child, concealment of birth; *Fr.* Suppos tion d'enfant, recel de naissanse]. ◉ **çocuğun ana ve babadan birine bırakılması,** *huk.* **Boşan-**

ma halinde, hâkim çocuğun velâyetinin anaya mı, babaya mı verileceğini, çocuğun menfaatlerini ön planda tutarak takdir eder, gerekirse, her ikisine de vermeyip, çocuğa bir vasi tayin eder. ◉ **~ ların terki,** *huk.* Muhafazası kendine ait olan oniki yasından küçük çocuğun kasden kendi haline bırakılması suçu. [*ing.* Expose a child; *Fr.* Exposition d'enfants] ◉ **~luk dönemi,** İnsan varlığının «çocuk» özellikleri ve nitelikleriyle geçen ve erinlik çağına kadar süren hayat dönemi. ◉ **~ ları çalıştırma yasağı,** *iş. huk.* 16 yaşını doldurmamış çocukların, hangi iste olursa, günde 8 saatten fazla çalıştırılamayacağını ifade eder. ◉ **~su konuşma,** psik. § ❶ Uyma problemi olan bir kimsenin küçük çocuklar gibi bazı telâffuz hataları yaparak konuşması. § ❷ Küçük çocuklara özgü telâffuz hatalarına düşerek konuşma. Çocuksu konuşma, yetişkinlerde konuşma güçlüğü doğuran sebeplerden biridir. ◉ **~ ta adalet duygusu,** psik. Çocuğun doğruyu ve haksızlığı anlaması duygusu. Bu ilk zamanlarda yalnız kendine ait, yani tek taraflıdır. Çocuk üç yaşından önce bile kendisine yapılan bir haksızlığı anlar; fakat genel olarak haklıyı haksızı ayırması için uzun zaman çevresinden buna alıverişli olacak telkinler almasına ihtiyaç vardır ◉ **~ ta cinsel duyguların seçilme dönemi,** *psik.* Çocukta cinsel duyguların yaygın ve karışık olmaktan çıktığı, özel organlarda toplanmaya başladığı dönem. Çocuk iki yaşından sonra cinsiyetini farketmeye başlar. ◉ **~ ta cinsel duyguların seçilme dönemi,** *psik.* Çocukta cinsel hayat yedi yaşından sonra şiddetini kaybeder. Bu yaşta cinsel hisler uyumuş ve uyuşmuş bir haldedir. Bu devir çocuğun cinsel yönden bir sükûnet devridir. Uyuma devri çocuğun üzerinde ergenliğe hazırlık bakımından rahatça işlenecek bir devirdir. ◉ **~ ta cinsiyet özlemi,** *psik.* Cinsel özlem ancak erinlikte *(bülûğ)* ile belli bir şekil alır. Freud, cinsel özlemin çocuklarda doğuştan başlayarak, varlığını kuvvetle iddia etmektedir ve buna bir çok kanıtlar ve örnekler gösterir. Çocuklukta duyulan cinsel özleme ve aşka «*libido*» adını verir. Cinsiyet özlemi, erinlik çağı ile birlikte ve ereğini algılamış bir şekil almaya başlar. ◉ **~ ta çağrışım,** *psik.* Çocuklarda derin ve mantıklı bağlantılarla çağrışım yapmak kudreti hayli geç meydana gelir. Çocuklarda ilk önce çağrışım sekli yakınlık münasebetiyledir. Benzeyiş daha sonra gelir. Karşıtlık yoluyla çağrışım ise ancak konuşmanın ilerlemesinden sonra başlayabilir. Mantıklı çağrışıma pek yalınç şekilde olmak şartıyle bazan çocukta da rastlanır. ◉ **~ ta din duygusu,** *psik.* Telkin ile veya taklit ile meydana gelir. İlkel insan gibi çocuğu da inandırmak, hatta dinsel heyecanlara düşürmek pek kolaydır. Çocuklukta alınmış din etkilerinin bütün hayatta sürmesi ihtimali çoktur. ◉ **~ ta duygudaşlık,** *psik.* Çocuk henüz birkaç aylık iken başkasında gördüğü acı ve haz belirtilerinin etkisi altında kalır. Karşısındakilerin ağladığını veya güldüğünü görmekle o da kolayca aynı halleri gösterir. İlkel ve bilinçsiz duygudaşlık çocukta ilk zamanlarda bile vardır. ◉ **~ ta duygusal hayat,** *psik.* Çocuğun ilk yaş içinde beslenmeden daha çok okşanmaya ihtiyacı vardır. Konuşmayı öğrenmeden önce çocuğun tek ifade aracı heyecanlarıdır. Gülmek, ağlamak, öfke, kıskançlık ikinci çocukluk derecesine kadar uzanır. İlk yaşlarda görülen heyecanlar, psikolojik değil, fizyolojiktir. ◉ **~ ta hareket ilkesi,** *psik.* Eğitim ve öğretimle ilgili her çocuğun bireysel durumuna göre yürütmeyi, bunun şartlarını sağlamayı, okullarda bireysel öğretime önem vermeyi ve bu uygulamayı öngören bir eğitim ilkesi. ◉ **~ ta hayal etme,** *psik.* Çocuk hayal etkinliği üzerinde incelemelerde bulunan ruhbilimcilere göre dört dönem bulunur. (a) Eşya ve olayları eksik ve yanlış yorumlaması dönemi; (b) Çevredeki cansız eşyaya bir ruh yakıştırmak özleminin görüldüğü ruhçuluk dönemi; (c) Zaman bakımından öteki dönemlerle birlikte yürüyen oyun dönemi; (d) Az çok zihnin gelişmeye başladığı hayalî olaylar icadı dönemi. ◉ **~ ta kıskançlık,** *psik.* İlk kıskançlık heyecanları 6-10 ay arasında duyulur. Bu devrede sadece kıskançlık görülmez, dışa yönelmiş kinler, nefretler, sempatiler de ortaya çıkar. Yaramazlıklar, huysuzluklar, yemek zorlukları kıskançlığın başlıca belirtileridir; ◉ **~ ta, merak,** *psik.* İlkel şekildeki merak çocuklarda küçük yaş lardan başlar ve üç safhaya ayrılır. (a) Şaşmak; (b) Tavır ve hareketlerle sormak; (c) Her şeyi açıkça sormak. İlk zamanlarda çocukların bir şeyi bilmek özlemleri daha fazla şahıslarına bağlı iken yavaş yavaş benliklerine ait olmayan şeylere, olaylara doğru yayılır. İlk gençlik çağlarında ise çocukların merakları soyut kavramlara kadar yükselir. ◉ **~ ta onur duygusu,** *psik.* Erkek çocuklarda onur duygusunun ilk görünüşüne oyunlarda ve kavgalarda raslanır. Çocuk harcadığı örgensel erkeden ve bunun çevresinde uyandıracağı etkiden haz duymaya başlar. Kızlarda bu duygu daha fazla giyinişe, süse, güzelliğe ve cinslerine özgü marifetlere ait bulunur. ◉ **~ ta öfke,** *psik.* Çocuğun ilk öfkesi fizyolojik rahatsızlıktan ileri gelir, korku ile karışık bir haldedir. Çocukta öfke heyecanı korkudan sonra meydana gelmeğe başlar. Üç yaşlarına doğru çocuğun öfkesi küsme seklindedir. Çocuk öfkeleri çoğunlukla küsme, inatçılık, aksilik, kırıp zarara sokma, çalmak şeklinde tezahür eder. Bu tip öfkeler korku yüzünden dışarıya çıkamamış, şekil değiştirmiş öfkelerdir. ◉ **~ ta sosyal gelişme,** *psik.* Çocuğun sosyal gelişmesi, her şeyden önce, «hareket» ve «dil» gelişmesine bağlıdır. 2-3 yaşından sonra, sosyal gelişim hızla artmaya başlar. «Oyun çağı» da bu dönemde, aile üyelerinin çocuğa karşı gösterecekleri ilgi, çocuğun oyuncak durumu, özellikle kendi yaşındakilerle olan ilişkileri, sosyal gelişimin şeklini teşkil eder. ◉ **~ ta utangaçlık,** *psik.* Çocukta utangaçlığın (mahçupluğun) ilk şekli «yadırgama» dır. Çocukta ilk utangaçlık hali birinci yaştan sonra başlar, üç dört yaşından sonra daha açıkça görülür. Çocuk utangaçlığının ilk sebepleri, yetişkinlerde olduğu gibi kendine güvenememektedir. Kusurlu, miyop, kekeme, yarı sağır çocuklarda utangaçlığa daha sık rastlanır. ◉ **~ ta yalancılık,** *psik.* İlk yaşlarda çocukta yalandan fazla yanlış vardır. Çocukta yalancılık en çok etrafındakileri ve büyükleri taklitle meydana gelir. Anne ve babanın çeşitli yalanları, öğünmeleri, hele çocuğu aldatmaları bu hususta ilk dersi teşkil eder. Çocuk bir taraftan aileden yalanı öğrenirken öte taraftan da türlü oyunları yüzünden yalancılık idmanları yapar. Oyun sırasındaki aldatmalar, şakalar, yavaş yavaş asıl yalanlara yol açar. ◉ **~ ta zaman kavramı,** *psik.* Çocukta «zaman kavramı» geç gelişir. Önce güneşin doğması ve batması olayından «dün, bugün, yarın» ı öğrenir. Çocuk bu seviyeye ancak 4-5 yaşlarında erişir. Hafta, ay ve yılın öğrenilmesi okul sıralarında olur. ◉ **bağımlı ~,** *sosy.* ◘ **Bağımlı.** ◉ **cumartesi çocuğu,** *arg.* «**Piç**» anlamında hakaret sözü. ◉ **günah (aşk) çocuğu,** *arg.* Evlilik dışı olan çocuk [*Ing.* Bastard; *Fr.* Bâtard,-arde, enfant de l'amour]. ◉ **muhallebi çocuğu,** *arg.* Nazlı yetiştirilmiş dayanıksız kimse. ◉ **sokak çocuğu,** *dey.* Genellikle vaktini sokakta geçiren eğitimsiz çocuk. [*Ing.* Street urchin; *Fr.* Gamin, polisson]. ◉ **suçlu ~ lar,** *psik.* Toplum kurallarına aykırı ve çevreye zararlı davranışlarda bulunan ve bunu alışkanlık haline getiren çocuklar.

~ aklı, *dey.* Hoşgörürlükle karşılanan ve çocuklara özgü basit fikir.

~ aldırmak, *tıp. (kadın)* Karnındaki dölütü hekime ameliyatla aldırmak, kürtaj olmak. [*Ing.* To have one's child aborted].

☆ *Eşanl.* **kürtaj yaptırmak.**

~ arabası, Bir yaya tarafından hareket ettirilen ve özellikle çocukların taşınmasında kullanılan araçlara verilen ad. [*Ing.* Child's go-cart, baby carriage; *Fr.* Poussette, pousse-pousse].

~ bahçesi, *şehirc.* ◘ **Bahçe.**

~ bakımı, *eğt.* Çocukları sıhhatli ve güçlü olarak geliştirebilecek bütün ön bilgileri *(fizyoloji, vücut sağlığı, sosyoloji)* içine alan bilim. [*ing.* Child care, rearing of children; *Fr.* Puériculture].

~ bakımı yurtları, *eğt.* 0-6 yaşları arasında korunmaya muhtaç çocuklar için aile ocağı görevini görecek yatılı bakım ve yetiştirme kurumları.

~ balosu, ◘ **Balo.**

~ bezi, Yeni doğmuş, kundak bebeklerinin altına konan *(bağlanan)* yumuşak kumaştan yapılmış bez takımı. [*Ing.* Diaper, infant's napkin; *Fr.* Couche].

~ bilimi, *psik.* ◘ **Çocukbilim.**

~ çağı, İnsan hayatının doğuştan yedi yaşına *(geniş anlamda 13-14 yaşına kadar)* uzanan dönemi.

~ çeteleri, *psik.* Aynı cinsten olan çocukların üç, dört beş ve bazen daha fazla kişiden meydana getirdikleri birlik. Çete kurmak veya çete üyesi olmak isteği erinlikten önceki bir-iki yıl içinde başlayıp yeni yetmelik boyunca devam eder: Çetenin üyeleri bir arada bulunmak, yiyecek paylaşmak, sır ortaklığı yapmak ve bazen müşterek mala sahip olmak gibi şeylerden hoşlanırlar. Çocuk çeteleri daha çok erkek çocuklar tarafından kurulur.

~ dili, *gram.* Küçük çocukların ilk ses çıkarmaya başladıklarından eşya üzerinde fikir edininceye kadar, her birinin özel deyişleri olmakla beraber, genel olarak kullandıkları sözlerden meydana gelme dil: *Mama, bebe, atta.* [*Ing.* Child language; *Fr.* Langage d'enfant, langage enfantin].

~ dispanseri, *tıp.* Yalnız çocukların muayene ve tedavi edildiği dispanser. [*Ing.* Children's clinic].

~ dünyaya getirmek, *dey.* Çocuk doğurmak, çocuğu olmak. [*Ing.* To accouche; *Fr.* Accoucher].

~ düşürme, *huk.* Ana rahmindeki dölütün, yaşamasını önlemek için, normal doğum dısında, içten veya dıştan etkileyici bir araç kullanarak, rahimden atılması [*Osm.* Iskat-ı cenin; *Lat. Procuratio abortus; Ing.* Abortion, miscarriage; *Fr.* Avortement].

~ düşürmek, *dey.* § ❶ Karnındaki cenini *(dölütü)* kaybetmek; § ❷ *huk. (Gebe kadın)* Çocuğunu vaktinden önce ve ölü olarak doğurmak. [*Ing.* To abort; *Fr.* Avorter].

~ edebiyatı, § ❶ Usta yazarlar tarafından özellikle çocuklar için yazılmış olan ve üstün sanat nitelikleri taşıyan eserlere verilen genel ad. § ❷ Türlü konular üzerinde yazılmış olup çocukların zevkle ve ilgiyle okudukları eserlerden meydana gelen edebiyat. § ❸ Çocukların faydalandığı her türlü yayını kapsayan edebiyat.

~ felci, *patol.* Omuriliğin ön köklerinde meydana gelen ve kısmî veya bütün felçlere sebep olan, akut, bulaşıcı, viral bir hastalık *(enfeksiyon).* Omurilik gri maddesinin iltihabı. [*Lat. Poliomyelitis anterioracuta; Ing.* Poliomyelitis; *Fr.* Poliomyélite].

☆ *Eşanl.* **poliyomiyelit, Heine-Medin hastalığı.**

~ filmi, *sin.* Çocuklar için özel olarak meydana getirilmiş veya çocukların ilgilenebileceği özellikte filim. [*Ing.* Children's film; *Fr.* Film pour enfant].

~ getirmek, *dey.* ◘ **Çocuğu olmak.**

~ hekimliği, *tıp.* Çocuk hastalıklarının önlenmesi, teşhis ve tedavisiyle uğrasan tıp dalı. [*Ing.* Pediatrics, pediatry; Fr. Pédiatrie].

~ hukuku, *huk. (a) (objektif)* Çocuğun hukuki durumunu tâyin ve tesbit eden hukuk kuralları; (b) *(Sübjektif)* Velâyet hakkını elinde tutan ana babaya karşı çocukların yalnız ödevleri değil, bazı hakları da vardır [*Ing.* Children and Young Persons Act, children law; child law; Rights of the child; *Fr.* Législation de l'enfance, droits des enfants].

~ ıslah evleri, Suçlu çocuklar için açılan ve niteliği bakımından yatılı okula benzeyen kurumlar. [*Ing.* House of correction *(for children); Fr.* Maison de correction *(pour les enfants)*].

~ **istemek**, *dey.* Çocuk sahibi olmayı arzulamak.
~ **işi**, *dey.* Çok kolay, önemsiz iş.
~ **kampları**, *eğt.* İlkokul öğrencilerinin neşeli bir tatil devresi geçirerek sıhhî ve eğitsel şartlar içinde istirahat etmeleri, bedence kuvvetlenmeleri ve sokağın kötü etkilerinden korunmaları için düzenlenen kamp
~ **klasikleri**, *ed.* Ünlü yazarların kaleminden çıkan ve çocuklar tarafından daima ilgi ve heyecanla okunagelmekte olan edebiyat eserleri. *(Robinson Crusoe, Parmak çocuk, Türk İkizleri* gibi).
~ **kütüphanesi**, *eğt.* 6 ile 18 yaş arasında bulunan çocukların boş zamanlarını değerlendirmek ve daha iyi bir vatandaş olarak yetişmeleri için çeşitli hizmetleri ile çocuğa yardım eden, eşyası ve diğer materyalleri bu yaştaki çocuklara göre hazırlanmış bir eğitim kurumu. [*İng.* Children's library, junior library, juvenile library; *Fr.* Bibliothèque enfantine].
~ **mahkemeleri**, *huk.* Suçlu çocukları yargılamak üzere kurulan özel mahkemeler. [*İng.* Juvenile courts; Fr. Tribunaux pour enfants].
~ **malları**, *huk.* Çocuğun hukuk süjesi sıfatiyle sahip olduğu mallar. [*Lat. Bona liberorum (minerum); İng.* Children's property; *Fr.* Biens des mineurs].
~ **mazohizmi**, *psik.* ve *tıp.* Çocuklukta cinsel duyguları tatmin yollarından birisi. Bazan çocukların kendi kendilerinin canlarını yakmaya karşı büyük bir istek duydukları bilinmektedir. Kendinden küçük çocuklara eziyet ve işkence etmek de bu türlü mazohizmin belirtileridir.
~ **olmak**, *dey.* ◘ Çocuklaşmak. [*İng.* To behave childlike or childishly, to act on a silly way; *Fr.* S'amuser à des choses puériles. faire l'enfantil].
~ **oyuncağı**, *dey.* § ● Çocukların oynamaları için yapılmış her çeşit oyuncak. [*İng.* Toy; *Fr.* Jouet d'enfants]. § ❷ *mec.* Çok kolay iş, önemsiz iş. [*İng.* Matter of no consequence; *Fr.* Chose très facile ou de peu de valeur, bagatelle].
~ **oyuncağı haline getirmek**, *dey.* Yeteneksiz kimseler karışarak bir işi değerinden düşürmek.
~ **oyunu**, *tiy.* Çocuklar için düşünülmüş, eğlendirici ve eğitici ve onlar için oynanan tiyatro. [*İng.* Children's play or game; *Fr.* Pièce pour enfant].
~ **öldürme**, *sosy.* Birçok ilkel toplumlarda nüfus kontrolunun bir şekli olup çocuklar pek küçükken özel bir ayinle öldürülürdü. [*İng.* ve *Fr.* Infanticide].
~ **peydahlamak**, *dey. (Evli olmayan kadın)* Gebe kalmak. [*İng.* To be with child (unmarried woman); *Fr.* Se dit d'une femme qui porte le fruit d'un amour défendu].
~ **psikiyatrisi**, *tıp.* Çocuklarda görülen akıl hastalıkları ile uğraşan bilim.
~ **psikolojisi**, *psik.* Çocuk psikolojisinin konusu döllenmeden ergenlik çağına kadar coçuk gelişiminin basamaklarını ve görünümlerini incelemektir. Çocukta psikolojik gelişim normatif ve jenetik metodlarla incelemek mümkündür. Normatf metotla her yaş basamağındaki belli yaş normları; jenetik metodla da çocuk hayatının genel akışı incelenir.
~ **saflığı**, *dey.* Acemice ve toyca yapılan sanat işlerinde görülen ilkellik. [*İng.* Childish candour or innocence; *Fr.* Naiveté].
~ **suçluluğu**, *huk.* Küçük yaştakilerin suçayönelme sebeplerinin kriminoloji yönünden, sosyal ve iktisadî yönden incelenmesi ve cezalar yönünden alınacak tedbirlerin belirtilmesiyle ilgili ceza hukuku dalı. [*İng.* Juvenile delinquency; *Fr.* Délinquence juvénile].
~ **tiyatrosu**, Çocuklar için hazırlanmış eğitsel veya eğlendirici piyesleri oynayan, oyuncuları ve dekorasyonu itibariyle de özel olarak çocuğa göre kurulmuş tiyatrolara verilen ad. Çocuk tiyatrosunun amacı, gençlerin yaratma isteklerini dile getirmek, bu sırada mimik ve hareketten de faydalanarak onlardaki bireysel ifade kudretini aksettirmek ve ayni zamanda sosyal eğitimin en yüksek şekline erişmektir. [*İng.* Children's theatre; *Fr.* Théatre pour enfant].
~ **topluluğu**, *tiy.* § ❶ XVI Yüzyılda saraylarda temsiller veren, kadın ve erkek rollerini çocukların oynadığı tiyatro topluluğu § ❷. Genel olarak çocuklardan kurulu topluluk.
~ **velisi**, Çocuğun eğitim ve öğretim faaliyetiyle ilgili olarak okula karşı yönetmeliklerin tayin ettiği çerçeve dahilinde sorumluluk taşıyan ana, baba veya herhangi bir kimse.
~ **yapmak**, *dey. (isteyerek)* Çocuğu olmak [*İng.* To give birth(to); *Fr.* Enfanter].
~ **yuvası**, Dışarıda iş gören kadınların küçük çocuklarını sabah bırakıp akşam aldıkları bakımevi. [*Fr.* Établissement où l'on garde les petits enfants, pouponnière].
~ **zümresi**, *sosy.* ve *psik.* Okul veya okul dışında çocukların kendiliğinden kurdukları zümreler olup, Moreno bunları büyük toplumların çekirdeği sayıyor ve sosyometri dediği bir metotla bütün toplumları incelemeye çalışıyor. [*İng.* Infant group; *Fr.* Groupe d'enfants].

çocuk.bilim*, b.i. Konu olarak çocuğu alıp her bakımdan inceleyerek özelliklerini belirten bilim. [*Osm.* Etfaliyat; *İng.* Pedology; *Fr.* Pédologie].
☆ *Eşanl.* **pedoloji.**

çocuk.bilimsel*, b.s. Çocukbilimle ilgili [*İng.* Pedological; *Fr.* Pédologique].

çocukcağız, s. *(Sevimlilik ve acıma ile)* Küçük çocuk. [*İng.* Poor little child].

çocukça, z. ve s. Çocuklara yakışır şekilde, tecrübesizce, cahilce [*İng.* Childish; *Fr.* Enfantin, puéril].

çocukçalık,-ğı, i. *psik.* Bazı çocukluk hallerinin büyüklerde sürüp gitmesi

çocuklaşmak, nsz. f. Ancak çocukların yapmasında hoş görülebilecek halleri yapmak, çocuk gibi olmak, çocukça davranmak [*İng.* To become childish, to enter into one's second childhood; To behave childlike or childishly; *Fr.* Tomber en caducité, retomber en enfance, s'amuser à des choses puériles, faire l'enfants].

çocuklaştırmak(-i), f. Çocukça davranmasına yol açmak.

çocuklu, s Çocuğu olan: *Çocuklu aile* [*İng.* Having a child, having children].

çocukluk,-ğu, i. § ❶ Çocuk olma hali. [*İng.* Childhood; *Fr.* Enfance]. § ❷ Çocuk çağı. [*Fr.* Enfance]. § ● Çocukça davranış, tecrübesizlik. [*İng.* Childishness; *Fr.* Enfantillage, puérilité]. § ❸ *patol.* Çocukluğa özgü bazı özelliklerin erginlikte de sürüp gitmesi ve erginliğe ait bazı özelliklerin belirmesi şeklinde anomali. [*İng.* Folly; *Fr.* Follie] § ❹ *sosy., eğt. ve psik.* Toplumda yeni girmekte olan insanın doğumundan okul öncesi eğitimi aldığı ilk yaşlarına kadar olan devre. [*İng.* Infancy; *Fr.* Enfance].
~ **etmek**, *dey.* § ❶ Çocukça davranmak; § ● Düşüncesiz davranmak. [*İng.* To behave childishiy or childlike, to act foolishly, to be silly or unreasonable].

çocuksu, s. Çocuk gibi, çocukca olan: *Çocuksu haller.* [*İng.* Childish; *Fr.* Enfantin].
~ **konuşma**, § ❶ Uyma problemi olan bir kimsenin küçük çocuklar gibi bazı telâffuz hataları yaparak konuşması. § ❷ Küçük çocuklara özgü telâffuz hatalarına düşerek konuşma. *(Çocuksu konuşma, yetişkinlerde konuşma güçlüğü doğuran sebeplerden biridir).*

çocuksuluk,-ğu, i. § ❶ Çocukça davranış. § ❷ *tıp ve psik.* Ergin kişiyi çocuk gösteren zekâ geriliği

çoçona, ◘ Fulya balığı.

çoğalma, i. § ● Çoğalmak eylemi; çok olma, artma. [*İng.* Increasing, increase; *Fr.* Augmentation]. § ● *biy.* Bir hücreli ve omurgasız hayvanlar gibi eşey hücreleri olmazsızın üreme yeteneği gösteren canlılar için kullanılır Bu türlü üreme eşeysiz bir çoğalmadır. Bölünme veya ikiye ayrılma şeklinde olur. [*Osm.* Tekessür, tezayüt.; *İng.* Reproduction; *Fr.* Action de s'accroître, de se multiplier]. ☆ *Eşanl.* **üreme, reprodüksiyon** ☆ *Karş.* **azalma**; § ● *bot.* ve *trm.* Tohumdan değil de ana bitkinin herhangi bir parçasından sürgün çıkararak üreme § ● *mek.* Bir hareketi ileten iki dişlinin dönme hızlarının artış oranı. ◉ **döllemsiz** ~, *biy.* ◘ Döllemsiz.
~ **katsayısı**, *bayınd.* Araçlar için yeni geçiş veya taşıma olanakları *(araba vapuru işleyen iki yakanın bir köprüyle birleştirilmesi yolu daha kısaltacak bir tünel açılması v.b.)* sağlanmasından doğan trafik yoğunluğunu gösteren katsayı.

çoğalmak, nsz. f, < *çok* > *çok-al-mak.* § ❶ Az iken çok olmak, sayısı artmak, fazlalaşmak. § ❷ Birbirinden çıkıp çoğalmak. [*İng.* To increase, multiply, to become abundant; *Fr.* Augmenter, se multiplier, s'accroître, pulluer].
☆ *Eşanl.* § ● **artmak, taaddüt etmek.** § ❷ **üremek.**
☆ *Karş.* § ● **azalmak,** § ❷ **eksilmek, nok sanlaşmak.**

çoğaltı, i. Bir eserin çok olarak yapılması. [*Osm.* Teksir; *İng.* ve *Fr.* Multiplication].

çoğaltıcı, i. Çoğaltma işini yapan. ◉ **elektron** ~, *elektr.* İkinci bir elektron yayımıyle, bir fotosel lambanın duyarlığını büyük ölçüde arttırmaya yarayan düzen [*İng.* Electron multiplication, electron multiplier; *Fr.* Multiplicateur d'électrons]. ◉ **frekans** ~, *radyotekn.* Çıkış frekansı giriş frekansının tam bir katı olan ve yüksek frekanslı bir jeneratörün meydana getirdiği akımların ana frekansını yükseltmekte kullanılan statik transformatör. [*İng.* Frequency multiplier; *Fr.* Muitiplicateur de fréquence]. ◉ **hız** ~, *mek.* Bir motor milinin hareketini, başka bir mile arttırarak ileten organ. [*Fr.* Multiplicateur de vitesse].

çoğaltım*, i. < *çoğaltmak,* i. § ❶ Çoğaltmak işi, fazlalaştırma, § ❷ *fot.* Asıl kuşakla aynı özellikleri taşıyan yeni bir kuşağı tek işlemde elde etme. Başka deyimle bir pozitiften doğrudan doğruya pozitif, bir negatiften doğrudan doğruya negatif elde etme. [*İng.* Contretypage; *Fr.* Duplication].
☆ *Eşanl.* **kontrtip.**
~ **kopyası**, *sin.* Çoğaltım negatifinin başka adı. [*İng.* Dupe, duping; *Fr.* Contretype].
~ **negatifi**, *sin.* Bir pozitiften basım yoluyle edilmiş negatif filim. [*İng.* Dupe negative; *Fr.* Négatif contretype].

çoğaltma, i. § ● Çoğaltmak eylemi, sayısını arttırma, fazlalaştırma. [*Osm.* Teksir; *İng.* Augmentation, multiplying, multiplication; *Fr.* Action d'augmenter, de se multiplier]. § ● *matb.* Bir jelatin tabakasına aktarılmış olan yazıyı, üzerine kâğıt bastırarak çoğaltma eylemi. ☆ *Eşanl.* **teksir.** § ● *telekom.* Paralel bağlanmış dağıtma tablosuna veya otomatik telefonda ayni şekilde bağlanmış çeşitli broşlara telefon hattının getirilmesi.
~ **hakkı**, *huk.* Bir eseri kopya veya taklit ederek ondan yararlanmak. [*İng.* Right of reproduction, copyright].
~ **kalıbı** *heyk.* Bir orijinal heykelin birden çok benzetisi çıkarılmak istendiğinde yapılan çok parçalı kalıp.

çoğaltmak(-i), f. Az birşeyi çok hale getirmek, sayısını arttırmak, fazlalaştırmak. [*Osm.* Tekair etmek; *İng.* To increase, augment, make abundant; *Fr.* Augmenter, accroître, multiplier].

çoğu, s. § ● ..... ın büyük kısmı: *Çoğu insanlar; davetlilerden çoğu geldi.* [*İng.* Most; *Fr.* Le plus (de)]. § ❷ z. Çok defa, ekseriya: *Çoğu aileler hafta sonlarında Uludağa giderler.* [*İng.* Mostly, usually, very often; *Fr.* Pour la plupart, souvent, fréquement]. ◉ ~ **zaman**, *dey.* Çok defa, genellikle.

çoğul*, s. < *çok. gram.* Sayısı birden çok olan; Belirli eklerle birden çok varlığı veya kişiyi bildirme biçimi: *Evler, elmalar, ordular, evimiz, evlerimiz, geldiler, geldik, geldiniz, geliyoruz, gelelim, biz, onlar vb.* [*Osm.* Cemi; *İng.* Plural; *Fr.* Pluriel].
~ **ekleri**, *gram.* Çoğul kavramı veren belirli ekler: *-ler (ev-ler, ordu-lar, geldi-ler); -imiz (ev-imiz, ev-ler-imiz); -k (gel-di-k; gel-se-k); -iniz (geldi-n-iz); -uz (geliyor-uz) -lim (gele-lim) v.b.* [*Osm.* Cemi lâhikaları

İng. Plural ending; *Fr.* Désinence de pluriel, suffixe du pluriel].

çoğullamak*(i), f. Çoğul hale getirmek. [*İng.* To form the plural *(of)*, pluralize; *Fr.* Pluraliser].

çoğullanmak*, nsz. f. Çoğul hale gelmek. [*İng.* To become pluralized; *Fr.* Se pluraliser, être pluralisé].

çoğullaştırmak(-i). f. *gram.* Bir kelimeyi çoğul yapmak. [*İng.* To pluralize; *Fr.* Pluraliser].

çoğumsamak(-i), f. Çok görmek, fazla bulmak [*İng.* To consider ot be too much or many, *Fr.* Trouver, considérer beaucoup ou trop].

çoğun*, i. < *çok* > *çok-u-n.* § ❶ ◘ **Çoğunca,** çok defa. [*Osm.* Ekseriya; *İng.* Often]. § ❷ Verilen bir durum için elde edileb lecek en büyük değer. [*İng.* ve *Fr.* Maximum].
☆ *Eşanl.* **maksimum.**

çoğunca /çoğun:ca/, z < *çok.* Çok defa, çoklukla, sık sık. [*Osm.* Ekseriya; *İng.* Often, generally; *Fr.* Souvent, generalement].
☆ *Yak. anl.* **çok sık, çoğu zaman, çok kez.**
☆ *Karş.* **az olarak, bazan, nadiren.**

çoğunluk*-**ğu,** i. <*çok* > *çok-u-n-luk.* Bir toplulukta herhangi bir özellik bakımından ayrı olanların geriye kalanlardan sayıca üstünlüğü: *Çoğunluk kazanmak.* [*Osm.* Ekseriyet; *İng.* Majority; *Fr.* Majorité]. § ❷ Seçimlerde ve bir mecliste, bir kişiye, bir hükümete veya bir partiye sayıca üstünlük sağlayan oyların toplamı: *Mecliste çoğunluğu sağlamak;* § ❸ Siyasî, iktisadî v.b. bir kuruluşta sayıca üstünlüğü temsil edenler. [*Osm.* Ekseriyet] ☆ *Eşanl.* **azınlık.** § ❹ *huk.* Bir topluluğun belirli bir konuda karara varması için yapılan oylamada, açığa vuruln .steklerden birinin oyların en büyük kısmını toplayarak üstünlük sağlaması durumu; ◉ **mutlak** ⁓, *huk.* Oy hakkı olanların veya oya katılanların yarısından bir fazlasıyle elde edilen çoğunluk. [*Osm.* Mutlak ekseriyet; *İng.* Absolute majority; *Fr.* Majorite absolue]. ◉ **mevsuf** ⁓, *huk.* Yarıdan bir fazladan daha yüksek bir oranı. ◉ **nisbî** ⁓, *huk.* Bir oylamada yarışan k şi, liste veya görüşlerden birinin. diğerlerinin ayrı ayrı elde ettiklerinden daha çok oy alması yoluyle sağlanan çoğunluk. [*İng.* Relative majority; *Fr.* Majorite relative]. ◉ **salt** ⁓, ◘ **Mutlak çoğunluk.**
⁓ **sistemi,** ◘ **Ekseriyet sistemi.**
☆ *Eşanl.* **çokluk.**
☆ *Karş.* **azlık, azınlık, akalliyet.**

çoğunlukla, z. Çok defa, çok kere. [*Osm.* Ekseriyetle; ekseriya; *İng.* Often; *Fr.* Le plus souvent, la plupart du temps, pour la plupart].

çoğurcuk,-ğu, i. *h.d.* ◘ **Sığırcık.**

çok,-ğu, i. § ❶ Belirsiz bir şekilde büyük sayı, nicelik, değer, şiddet, derece v.b. bakımından fazla ve aşırı olan: *Çok para, Çok iş, Bu yıl çok ürün var, Çok çalıştık* [*İng.* Many, much, great, abundent, numerous, ample; *Fr.* Beaucoup, trop. tres, bien]. ☆ *Yak. anl.* **artık, ziyade, fazla, efzun, füzun, zait, müzdad, bol, mebzul, opey, hayli, hatırı sayılır, külliyetli, tonla, kıyamet kadar sayısız, hadsiz, hesapsız, sonsuz, aşırı, gür fışkıran.** ☆ *Karş.* **az, kıt, noksan, eksik, yetersiz, gayrikâfi.** § ❷ i. Bir şeyin büyük kısmı: *İnsanların çoğu.....;* § ❸ z. Sayı, şiddet, süre v.b. bakımından fazlalık, aşırılık belirtir, ◉ **çoğa kalmaz (varmaz),** *dey.* Biraz sonra. [*İng.* Before long]. ◉ **çoğu zaman,** *dey.* Çok zaman, sık sık [*İng.* Often many times; *Fr.* Le plus souvent]. ◉ **çoğu zarar azı karar,** *at.* «*İfrata kaçmamalı*» anlamında kullanılır. [*İng.* It is always good te be moderate].
⁓ **adresli mesaj,** *hava.* Aynı zamanda birden fazla yere gönderilen mesaj: [*İng.* Multiple address message; *Fr.* Message à destinataires multiples].
⁓ **ağızlı boru,** *petr.* Boruların çeşitli kollara ayrılmasını sağlayan bağlantılar ve vanalar topluluğu.
⁓ **amaçlı gemiler,** *den.* ◘ **Gemi.**
⁓ **ara konaklı,** *zool.* Birbirine yakın bir kaç türde asalak yaşayan *(hayvanlar hk.)*
⁓ **asitli,** *kim.* Bileşimnde çok sayıda asıt grupu bulunan madde *(sülfürik asit, otofosforik asit gibi).* [*İng.* Polyacid; *Fr;* Polyacide].
⁓ **ayaklılık,** *anat.* ◘ **Çokayaklılık.**
⁓ **bilen (söyleyen) çok yanılır,** *at.* Bilgi, ihtisas alanı genişledikçe yanılma da o nispette artar. [*İng.* He who knows much is often wrong].
⁓ **bilinmeyenli denklem,** *mat.* ◘ **Denklem.**
⁓ **bilmiş,** *dey.* ◘ **Çokbilmiş.**
⁓ **bireşim,** *dilb.* Eskimoca ile Amerika ve Sibirya'da konuşulan birçok dilin özelliği. *(Bu özellik, ana terime çok sayıda belirten ve tümlecin katılmasıdır).*
⁓ **bireşimli,** *dilb.* Çeşitli cümle bölümlerinin uzun bileşik bütünler halinde kaynaştığı dilleri niteler *(çok bireşimli dillerde cümle bir tek kelimeden meydana gelir.)*
⁓ **borulu,** Su veya su ve buhar karışımının dolaştığı ısıtma yüzeyi çok sayıda borudan meydana gelen buhar veya sıcak su kazanı. [*İng.* Multitubular; *Fr.* Multitubulaire].
⁓ **bölmeli,** *biy.* Pek çok bölmeye ayrılmış yumurtalıklar için kullanılır.
⁓ **bükümlü,** *dok.* Normalden çok bükülmüş tek veya çok katlı iplik.
⁓ **çekirdekli,** *biy.* ◘ **Çokçekirdekli.**
⁓ **çenetli,** *zool* Kavkısı veya kabuğu çok parçalı olan *(kabuklular hk.)*
⁓ **çengelli,** *balıkç.* Bir tek sapa bağlı üç veya dört çengeli bulunan olta iğnesi.
⁓ **çevrimli,** § ❶ *jeol* Birbirini izleyen birçok aşınma çevrimi tarafından biçimlendirilen engebeye verilen ad. § ❷ *kim.* Formüllerinde çok sayıda çevrimsel halka bulunan *(organik bileşikler hk.)* § ❸ *zool.* Ardışık döl veren *(partenogenezli)* türlerde görülen *(çoğalma tarzı hk.)* § ❹ *elek.* Değişik frekanslarda ve çok sayıda devirli olaylara konu olan.
⁓ ⁓ **sistem,** *elek.* Değişik frekanslardaki akımların aynı anda meydana geldiği devre.
⁓ **defa (kere),** *dey.* ◘ **Çoğunlukla.**
⁓ **değerli aşı,** *tıp.* ◘ **Aşı.**
⁓ **değerli fonksiyon,** *mat.* Değişkenin bir tek değeri için, birçok değer alabilen fonksiyon.
⁓ **değerli serum,** *tıp.* Tek değerli serumların karışımıyle elde edilen serum.
☆ *Eşanl.* **anti-kangren serum.**
⁓ **değişkenli analiz.** *sosy., psik,* ve *istat.* Meslek istatistikleri, anket sonuçları gibi belli bir sosyal duruma ait sayısal verilerden elde edilen nicel değerlere dayanarak durumu gerçekleştirmeye yadım eden her etkenin önemini ve bu etkenlerden her birinin ister bağımsız, ister birbirini tamamlamak ve yok etmek şeklinde bağımlı olsun oynadıkları rolü belirtmeye yarayan karışık istatistik analiz metodu
⁓ ⁓ **dışbükey açı,** *mat.* ◘ **Açı.**
⁓ **dişli Mersinbalığıgiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının Mersinbalıkları *(Chondrosteo)* takımının bir familyası. Ağız bölgeleri çok uzundur. Bıyıkları yoktur. Vücutları çıplak olur. Kuzey Amerika'nın güney ırmaklarında ve Çin'de yaşarlar **Kaşık-ağızlı Mersin balığı,** *(Polyodon spathula)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *İng. Polyodontidae; Fr.* Polyodontidés].
⁓ **dokunaçlı deniz anası,** *zool* ◘ **Deniz anası.**
⁓ **döllü,** Bir yılda birçok döl veren *(ipek böceği hk.)*
⁓ **düzlemli*,** *hava.* Havadaki dengesi bir çok düzlemler aracılığı ile sağlanan *(uçak ve uçurtma).* [*İng.* Polyhedral; *Fr.* Polyedrique].
⁓ **düzlemli açı,** *mat.* ◘ **Açı.**
⁓ **eksenlilik,** *mat.* ◘ **Eksen.**
⁓ **embriyonlu,** *bot.* İçinde birden çok embriyon bulunan tohumlar için kullanılır. [*İng* Polyembryonary, polyembryonic; *Fr.* Polyombrionnaire].
⁓ **embriyonluluk,** *zool.* ◘ **Çokembriyonluluk.**
⁓ **ercikli,** *bot.* Çiçeğinde erkek organı çok olan *(bitkiler hk.)* [*İng.* Polyandrous; *Fr.* Polyandre]. ☆ *Eşanl.* **poliyandr.**
⁓ **evcikli,** *bot.* Hem erdişi, hem de bir eşeyli *(erkek veya dişi)* çiçeği bulunan *(bitkiler hk.)* [*İng.* Polygamous; *Fr.* Polygame]
⁓ **ezgililik,** *müz.* ◘ **Çokezgililik.**
⁓ **geçmeden,** *dey.* Kısa zamanda. [*İng.* Before long, soon; *Fr.* Avant longtemps, bientôt, tôt].
⁓ **gelmek,** *dey.* § ❶ Gereğinden artık *(fazla)* olmak. [*İng.* To exceed; *Fr.* Excéder]. § ❷ Çekilmez ve katlanılmaz olmak. [*İng.* To importune; *Fr.* Importuner, ennuyer].
⁓ **görme,** *patol.* Tek gözle aynı şeyin birçok görüntüsünü bir arada görmek şeklinde görme bozukluğu. *(Göz billûrunun yerinden oynamasından ileri geldiği sanılmaktadır.)*
⁓ **görmek** *(bir şeyi), dey.* § ❶ Gereksiz bulmak. § ❷ Esirgemek. [*İng.* To consider to be too much, To grudge *(a person, a thing); Fr.* Trouver qu'une chose ne vaut pas celui à qui elle echoit].
⁓ **görmemek,** *dey.* Uygun bulma.
⁓ **gözlü yumurtalık,** *bot.* ◘ **Yumurtalık.**
⁓ **heceli,** *dilb.* Bir çok heceden meydana gelen. [*İng.* Polysyllabic; *Fr.* Polysyllabique].
⁓ ⁓ **yankı,** *akust.* Bir çok heceyi tekrarlayan yankı.
⁓ **hecelilik,** *dilb.* ◘ **Çokhecelilik.**
⁓ **hücreli bitkiler,** *bot.* ◘ **Bitki.**
⁓ **hücreli elektrometre,** *elek.* İki veya daha çok çift kadranın, bir eksen etrafında eksenle birlikte dönen bir veya daha çok ibreyi etkilediği elektrometre.
☆ *Eşanlı.* **çok hücreli elektrostatik voltmetre.**
⁓ **kablolu,** *mad. oc.* Maden çıkarmakta kullanılan, paralel kablolarla birbirine bağlanmış kafeslerden meydana gelen tesisat. [*İng.* Multiple cable].
⁓ **kadranlı,** *saatç.* Bir yapının içine veya dışına yerleştirilmiş çok sayıda kadranı bulunan bir duvar saati için kullanılır.
⁓ **kafalı,** *anat.* Çok kafası olan: *Çok kafalı ucube.* [*İng.* Polycephalous; *Fr.* Polycéphale].
⁓ **kalabalık saha,** *hava.* Nüfus yoğunluğunun yüksek bulunduğu bir bölge. [*İng.* Congested area; *Fr.* Zone d'occupation dense].
⁓ **kanallı,** § ❶ *sil.* Üzerine eksene paralel çok sayıda kanal açılmış *(silindir biçimi barutlar hk.)* § ❷ *telvz.* Değişik frekanslarda yayın yapan çeşitli istasyonların yayınlarını alan televizyon alıcısı. [*İng.* Multichannel]
⁓ **kapçıklı** ,*bot.* Bir çok kapçıktan oluşan *(Meyveler hk.)*
⁓ **karılı evlenme,** *sosy.* ◘ **Çokkarılılık.**
⁓ **katlı,** *inş.* Sıcak vernik, volkanik çimento veya hamur kıvamındaki bir madde ile birleştirilmiş aynı cins yapraklardan meydana gelen yalıtkan kaplama. [*İng.* Multilayered].
⁓ **kısadalgalar,** *fiz.* Dalga boyları desimatre aşamasında olan dalgalar *(frekans; 300-3000 mc/s).* [*İng.* Ultra-short waves; *Fr.* Ondes ultra courtes].
⁓ **kistli hastalık,** *patol.* ◘ **Hastalık.**
⁓ **kişilik,** *psik.* ◘ **Çokkişililik.**
⁓ **klorlu,** *kim.* Molekül yapısında birden fazla klor atomu bulunan bileşiklere verilen ad.
⁓ **kocalı evlenme,** *sosy.* ◘ **Çokkocalılık.**
⁓ **kulaklı,** *trm.* Birden fazla saban demiriyle donatılmış çift sürme aracı.
⁓ **kulaklı pulluk,** *trm.* Aynı çatı üstünde iki, üç veya dört takımı *(bıçak, saban demiri ve kulak)* bulunan ve aynı zamanda iki üç veya dört yarık açan pulluk.
⁓ **kutuplu,** *biy.* ◘ **Çokkutuplu .**
⁓ **kültürlü tarım,** *trm.* Aynı tarım işletmesinde, çeşitli ürün yetiştirilmesi esasına dayanan tarım sistemi.
⁓ **makamlılık,** *müz.* ◘ **Çokmakamlılık.**
⁓ **maksatlı,** *inş.* Tiyatro salonuna çevrilebilen kongre salonu gibi çeşitli kullanımda yararlanılan yerlere verilen ad.
⁓ **memelilik,** *anat.* ◘ **Çok memelilik.**
⁓ **merkezli,** Genellikle yuvarlak biçimi olan, fakat ayrıntılarında birçok merkezi olan bir yapı planına veya bu yapının bir bölümüne verilen ad.
⁓ **naz âşık usandırır,** *at.* Fazla naz bıktırır [*İng.* To go too far in feingning unwillingness wearis the wooer].
⁓ **normlu alıcı,** *telvz.* Değişik normlar kullanan verıcilerden gelen görüntüleri yeni-

den düzenleyecek şekilde hazırlanmış televizyon alıcısı.
~ **olmak**, *dey.* Haddini aşarak karşısındakini usandırmak. [*ing.* To be intolerable; *Fr.* être intolerable].
~ **ornatmalı**, *kim.* Moleküldeki birçok atom yerine başka atom veya köklerin geçmesiyle elde edilen türevlerin niteliği
~ **parlak kopya**, *matb.* Fotoğrafçılıkta parlak fotoğraf kâğıdı kullanmak veya bu kâğıtları bir cam veya krom plâka üzerine yaş iken yapıştırarak kurumaya bırakmak suretiyle elde edilir. Bu maksat için yapılmış özel parlatma âletleri de vardır.
~ **parmaklı**, *anat.* Normalden fazla sayıda parmağı olan. [*ing.* Polydactylous; *Fr.* Polydactyle].
~ **renkli**, (a) *fot.* ve *matb.* Birden çok renkleri olan, birden çok renk kullanılan; (b) *opt.* Işığın geldiği doğrultuya göre, çeşitli renkler gösteren [*ing.* Polychrome, polycrom(at)ic, multi-colored; *Fr.* Polycrome, multicolore; polychromatique].
~ **renkli baskı**, *matb.* Her türlü baskı tekniğinde uygulanan 2-3 renkten daha çok olan baskılar. [*ing.* Multi-coloured printing; *Fr.* Impression multicolore].
~ **ritimlilik**, *müz.* ◘ **Çokritimlilik.**
~ **ruhçuluk**, *psik.* ◘ **Çokruhçuluk.**
~ **saçaklı balık**, *zool.* ◘ **Çoksaçaklıbalık.**
~ **safhalı örnekleme**, Bazı özel maksatlar için kullanışlı olan bir örnekleme usulü. Bu usulde örnekler safha safha seçilir. Önce yığın büyük örnekleme ünitelerine bölünür, sonra bunların her biri de daha küçük örneklemelere ayrılır ve bu işlem böyle devam ettirilir.
~ **sesli**, § ❶ *dilb.* Birçok ses veren işaretlerin niteliği. § ❷ *müz.* Birçok sesleri olan *(müzik parçası)*. [*ing.* Polyhonic; *Fr.* Polyphonique].
~ **söyleme arsız edersin, aç bırakma (parasız koyma, çok saklama) hırsız edersin**, *at.* Fazla ceza vermek, mahrumiyete sokmak, zamanla etkisiz olur, çocuğun ahlâkı bozulur.
~ **söylemek**, *dey.* Gevezelik etmek. [*ing.* To talk too much, chatter; *Fr.* Bavarder].
~ **spermalılık**, *biy.* ◘ **Çokspermalılık.**
~ **süratli baskı makinesi**, *matb.* Çok süratli tipo makinesi. [*ing.* Hing-speed rapid printing machine; *Fr.* Machine à grande vitesse].
~ **şekilli**, *kim.* ◘ **Çokşekilli.**
~ **şekillilik**, *biy.* ◘ **Çokşekillilik.**
~ **şeyl**, *dey.* Hayret verici bir olay veya söze karşı söylenir. [*ing.* Marvellous! Wonderful., You don't say so!].
~ **tabakalı epitelyum**, *zool.* ◘ **Epitelyum.**
~ **tablalı pres**, *ağ. iş.* Kaplama yapıştırmada veya kontrplak üretiminde kullanılan birden fazla sıkma boşluğu olan hidrolik düzenli pres, sıkıştırıcı.
~ **tanrıcılık**, ◘ **Çoktanrıcılık.**
~ **taraflı**, ◘ **Çokyanlı.**
~ **tasımlı**, *mant.* ◘ **Çoktasımlı.**
~ **tasımlılık**, *mant.* ◘ **Çoktasımlılık.**
~ **telli**, *elek.* Yalıtılmamış çok sayıda, ince bakır teli yan yana getirip yalıtkan madde ile kaplamakla elde edilen elektrik kordonlarına verilen ad. [*ing.* Multiple wire].
~ **terimli**, *mat.* ◘ **Çokterimli.**
~ **titreşimli jeneratör**, *elek.* Henri Abraham ve Eugène Block'un bulduğu, birinin çıkış gerilimi ötekinin giriş gerilimi olacak şekilde düzenlenmiş iki elektronik lamba veya iki transistörden yararlanan dört gerilimli jeneratör.
~ **üyeli**, *mat.* ◘ **Çok terimli.**
~ **vidalı pres**, *ağ. iş.* Sıkıştırmayı çok sayıda vidası ile yapan kaplama presi.
~ **yanlı**, ◘ **Çokyanlı.**
~ **yapımlı ışık**, *opt.* Dalga boyları farklı ışınımlardan meydana gelen ışık.
☆ *Eşanl.* **çok renkserışık.**
~ **yaşal**, *dey.* Uzun ömür dileğinde bulunurken ve bir şey beğenildiği zaman söylenen söz. [*ing.* Long live!]..
~ **yaşayan bilmez, çok gezen bilir**, *at.* Çok gezen, görgüsü sayesinde çok yaşayan ve duyandan daha çok bilgi sahibi olur. [*ing.* One does not learn by living long, but by travelling much].
~ **yer tutan koli**, *post.* Hacim itibariyle fazla yer işgal eden koliler. [*ing.* Bulky parcel; *Fr.* Colis encombrant].
☆ *Eşanl.* mesahası geniş koli.
~ **yıllık**, *bot.* Çiçek açmadan önce bir çok yıl yaşayan *(bitki)*.
~ **yıllık bitki**, *bot.* ◘ **Bitki.**
~ **yıllık otsu bitki**, ◘ **Bitki.**
~ **yıllık yar fesleğeni**, *bot.* ◘ **Fesleğen.**
~ **yonlü**, *psik.* Farklar psikolojisinde kişiliğin değişik yönleri konusunda birkaç tahmin birden yapmayı mümkün kılan soru dizilerine verilen ad. [*ing.* Multilateral, manysided; *Fr.* Multilatère].
~ **yüzlü**, *mat.* Düzlemlerin aralarında kesişmeleri sonunda ortaya çıkan *(kapalı şekil)*. [*Osm.* Kesîr-ül-vücûh; *ing.* Polydrous; *Fr.* Polyèdre].
çoka, i. *zool.* ◘ **Çiğa balığı.**
çokal, i. *esk. T.* Eski savaşlarda giyilen ve atlara konulan zırh [*ing.* Coat of mail, plate armor; *Fr.* Armure].
☆ *Eşanl.* **küstüvan.**
çok.alellilik,-ği, b.i. *biy.* Bir karakter için ikiden fazla alel genin var olması hali. [*ing.* Multiple alleles; *Fr.* Alléles multiples].
çokali, i. *Yun. Skallion, tsoukala.* Sırlı çömlek.
çok.amaçlı, b.s. Birden çok amaç güden [*ing.* Polyobjective; *Fr.* Polyobjectif,-ive].
çok.anlamlı, b.s. ve i. § ❶ *gram.* Anlamı birden fazla olan (kelime). [*ing.* Sensit've - significative; *Fr.* Sensitif,-ive, significatif, -ive]. § ❷ *psik.* Çeşitli yorumlamalara açık olan *(söz, yazı)*, birkaç cevabı olan *(soru)*.
çok.ayaklılar, ç.b.i. *zool.* Birincil-ağızlılardan Eklembacaklılar *(Arthropoda)* dalının, Gerçek-eklembacaklılar *(Euarthropoda)* alt dalının bir sınıfı. Vücutları baş ile benzer bölütleri kapsayan uzun bir gövdeden yapılmıştır. Bir çift duyargaları, üç çift ağız parçaları vardır. Trakea ile solunurlar. Boşaltım organları Malpighi kanalcıklarıdır. Kara hayvanlarıdırlar. Nemli yerlerde taşların altında yaşarlar. Çıyan *(Scolopendra cingulata)*, Ev çıyanı *(Scutigera)*, Kırkayak *(Julus terrestris)* iyi bilinen türleridir. [*Osm.* Zât-ül-ercül-ül-kesîre; *Lat. Myriapoda; ing.* Centipedes and millipedes; *Fr.* Myriapodes]. ◘ *TABLO: 18.* — **HAYVANLAR ALEMİ.**
çok.ayaklılık,-ğı, b.i. *anat.* Bir sürü ayağı olan ucubenin durumu. [*ing.* Polypody; *Fr.* Polypode].
çok.bacaklılar, ç.b.i. ◘ **Çokayaklılar.**
çok.bakışımlı, b.s. ◘ **Işınsı.**
çok.biçimli, b.s. ◘ **Çokşekilli.**
çok.bilir, b.s. Çeşitli bilgilere sahip. [*Osm.* Hezarfen; *ing.* ve *Fr.* Omnicient]
çok.bilmiş, b.s. Sinsi ve kurnaz: *Onun böyle durgun haline bakmayınız. çok bilmişin biridir.* [*ing.* Sly, crafty; *Fr.* Sournois].
☆ *Eşanl.* ◘ **kurnaz.**
☆ *Karş.* ◘ **kurnaz.**
çok.cücüklülük,-ğü, b.i. ◘ **Çokembriyonluluk.**
çokça, s. ve z. Az değil, epeyce, fazlaca. [*ing.* Abundantly; *Fr.* Abondamment].
çok.çekirdekli, b.s. *zool.* ve *biy.* Birden çok çekirdeği olan *(hücre, spor ve sitoplazma hk.)* [*ing.* Polyenergid; *Fr.* Polyénergide].
~ **akyuvar**, *biy.* Çekirdeği boğum boğum olduğu için bir çok çekirdekli gibi görünen akyuvar çeşidi.
çok.çiçekli, b.s. Çiçeği çok olan. [*ing.* Multiflorous, manyflowered; *Fr.* Multiflore].
çok çok, z. En çok, en son, olsa olsa, en fazla: *Bu çok çok iki saat sürer.*
çokçu, i. ve s. *fels.* (a) Çokçuluk doktrinini benimseyen (kimse); (b) Çoklukla ilintili olan. [*ing.* Pluralist; *Fr.* Pluraliste].
çokçuluk*,-ğu, i. *fels.* (a) Felsefe, din ve siyasette, bir tek ilkeye veya gerçeğe bağlı olmama durumu; farklı ilke gerçeklerin bulunuşu: *Eğitimde çokçuluk:* (b) Çeşitliliği ve farklılığı savunan ve bunların bir arada bulunması gerektiğini ileri süren görüş; (c) Çeşitli ve farklı bireysel varlıkları incelemek amacını güderek evrensel kanunların ve birliğin araştırılmasını bir yana bırakmış olan doktrin. *(Herbart, Renouvier, ve W James'in sistemlerini belirtmek için kullanılır.)*; (d) Dünya sisteminde, tek'e ve sürekliye oranla farklılığın ve süreksizliğin ağır bastığını ileri süren yazar. J. H. Rosny'nin görüşü. [*Osm.* Kesretiye; *ing.* Pluralism; *Fr.* Pluralisme].
☆ *Eşanl.* **plüralizm.**
☆ *Karş.* **bircilik, vahdetiye.**
çok.dil.bilir, b.s. ve i. Birden çok *(çeşitli)* dil bilen (kimse). [*ing.* Polyglot; *Fr.* Polyglotte].
☆ *Eşanl.* **poliglot.**
çok.dilimli, b. s. Birçok yuvarlak kısımlardan ibaret kemer. [*Osm.* Zu kesirülfusus; *ing.* Polylobous; *Fr.* Polylobé].
çok.doğuran, b. s. *biy.* (a) Bir doğumda çok yavru veren *(dişi)*; (b) Çok çocuklu *(dişi)*. [*Osm.* Velut; *ing.* Multiparous; *Fr.* Multipare].
☆ *Eşanl.* **doğurgan.**
çok.doğurma, b.i. *biy.* Bir doğumda çok yavru verme *(çok doğurma) hali*. [*ing.* Multiparity; *Fr.* Multiparité].
☆ *Eşanl.* **doğurganlık.**
çok.düzlemli, b.s. *mat.* Birkaç düzlemin kesişmesi sonunda ortaya çıkan *(açı)* [*ing.* Polyedrous; *Fr.* Polyèdre].
çok.embriyonluluk,-ğu, b.i. *zool.* Bir zigottan birden çok embriyon meydana gelmesi hali. [*ing.* Polyembryony; *Fr.* Polyembryonie]
☆ *Eşanl.* **poliembriyoni.**
çok.erekçilik,-ği, b.i. *fels.* Bougle'nin tek araçla birçok amaçlara erişebilme veya tek araçla erişebilen amaçların çokluğu doktrini. [*Osm.* Taaddüd-ü gayat; *ing.* Polytheism; *Fr.* Polytheisme].
☆ *Eşanl.* **politeizm.**
çok.etaminli, b.s. *bot.* ◘ **Çok ercikli.**
çok.evli, b.s. Birden çok karısı olan *(erkek)* veya çok kocası olan *(kadın)* [*ing.* Polygamous; *Fr.* Polygame].
☆ *Eşanl.* **poligam.**
çok.evlilik,-ği, b.i. *sosy.* Bir erkeğin, birden fazla kadınla veya bir kadının birden fazla erkekle evlenmesi. [*ing.* Polygamy; *Fr.* Polygamie].
☆ *Eşanl.* **poligam.**
çok.evreli, b.s. *fiz.* Birden çok evresi olan *(akım, sistem)*. [*ing.* Polyphase; *Fr.* Polyphasé,-ée].
☆ *Eşanl.* **polifaz.**
çok.ezgililik*,-ği b.i. *müz.* Çok eski bir «*çok seslilik*» anlayışını belirten yeni terim.
çok.fazlı, b.s. ◘ **Çok.evreli.**
çok.fazlılık,-ğı b.i. ◘ **Çok.evrelilik.**
çok.gen*, b.i. *mat.* Her yandan doğru çizgilerle *(kenarlarla)* çevrilmiş düzlem yüzey parçası. [*Osm.* Mudalla; *ing.* Polygon; *Fr.* Polygone]. ◘ *ŞEKİL: 221.* — **GEOMETRİ.** ◉ ~ **li topraklar**, *coğr.* Karlı, soğuk iklim bölgelerinde ince kumlu, taşlı, killi toprakların, kuruduktan sonra çatlamasıyle beliren çokgenlerle dolu topraklar. [*ing.* Polygonal soils; *Fr.* Sols polygonaux, sols réticulés]. ◉ **dış** ~, *mat.* Kenarları bir dairenin çember çizgisi üzerine gelen çokgen. ◉ **düzgün** ~, *mat.* Açıları ve kenarları eşit olan çokgen. [*ing.* Regular polygon; *Fr.* Polygone régulier]. ◉ **düzlem** ~, *mat.* Bir düzlem üzerinde bulunan çokgen. [*ing.* Plane polygon; *Fr.* Polygone plan]. ◉ **iç** ~, *mat.* Tepeleri bir dairenin çember çizgisi üzerine gelen çokgen. ◉ **içbükey** *(konveks)* ~, *mat.* Kenarlarından birini taşıyan her doğruya göre tamamen bir yanda kalan çokgen. [*ing.* Convex polygon; *Fr.* Polygone convexe]. ◉ **küresel** ~, *mat.* Büyük çember yaylarıyle sınırlanan küre yüzeyi parçası. [*ing.* Spherical polygon; *Fr.* Polygone sphérique]. ◉ **mevcutlar frekanslar)** ~ **i**, *istat* Histogramların sınıf aralıklarının orta noktalarını birleştirmekte elde edilen diyagramlar. [*Fr.* Polygone des fréquences, polygone des effectifs]. ◉ **uzay (aykırı)** ~, *mat.* Bütünüyle bir düzlemde bulunmayan çokgen. [*Fr.* Polygone gauche]. ◉ **yıldız** ~, *mat.* Düzgün dışbükey çokgen. [*ing.* Starred polygon; *Fr.* Polygone étoilé].
~ **piramitçik**, *mim.* Bir kubbenin tepesini süsleyen tabanı, çokgen piramit biçiminde mimarî unsur.

çok.genlilik,-ği, b.i. *biy.* Bir küme halindeki bir çokgene bağlı karakter.

çok.gensel*, b.s. *mat.* § ❶ Çokgenle ilgili. Çok kenarı olan [*Ing.* Polygonal; *Fr.* Polygonal,-ale,-aux]. § ❷ Tabanı çokgen olan bir çok yüzlü için kullanılır.

~ **çevre**, *mat.* Başlangıcından bitimine giden belirli bir yönde çizildiği varsayılan çokgensel çizgi. [*Ing.* Polygonal contour; *Fr.* Contour polygonal].

~ **çizgi**, *mat.* Doğru parçalarından meydana gelen çizgi. [*Ing.* Polygonal line; *Fr.* Ligne polygonale, ligne briseé].

☆ *Eşanl.* **kırık çizgi.**

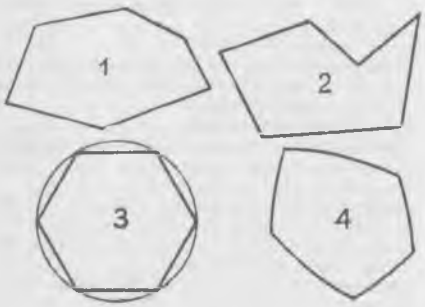

ŞEKİL: 137. — **ÇOKGENLER.** 1. Dışbükey çokgen. 2. İçbükey çokgen. 3. Düzgün çokgen. 4. Eğrisel çokgen.

çok.gerçekçilik,-ği, b.i. *fels.* Aralarında ortak bir bağ bulunmayan ve herbiri kendi alanlarında geçerli olan birçok gerçekleri bulunduğunu ileri süren Frederic Rauh'un doktrini. [*Osm.* Taadüd-ü hakikat; *Ing.* Polyrealism; *Fr.* Polyréalisme].

☆ *Eşanl.* **polirealizm.**

çok.gözeliler, ç.b.i. ◘ **Çokhücreliler.**

çok.hecelli, b.s. *gram.* Birden çok hecesi olan *(kelime).* [*Ing.* Polysyllabic; *Fr.* Polysyllabe, polysyllabique].

çok.hecelilik,-ği, b.i. *dilb.* Birçok heceden meydana gelen kelime veya kökün durumu. [*Ing.* Polysyllabism; *Fr.* Polysyllabisme].

çok.hücreli, b.s. *biy.* Yapısında birden çok hücre bulunan *(hayvan veya bitki hk.)* [*Osm* Kesîr-ül-hücre; *Lat.* Multicellularis; *Ing.* Multicellular; *Fr.* Multicellulaire].

~ **bitkiler**, *bot.* ◘ **Bitki.**

~ **elektrometre**, *elek.* İki veya daha çok çift kadranın, bir eksen etrafında eksenle birlikte dönen bir veya daha çok ibreyi etkilediği elektrometre.

☆ *Eşanl.* **çok hücreli elektrostatik voltmetre .**

~ **hayvanlar**, *zool.* ◘ **Çokhücreliler.**

çok.hücreliler, ç.b.i., *zool.* Hayvanlar *(Animalia) âleminin* bir altâlemi. Doku ve organları değişmiş çok sayıda hücrelerden yapılmışlardır. Özel hücrelerden yapılmış sindirim kanalları vardır. İlkel yapılı ve suda yaşayan türler dışta kalmak üzere her zaman eşeyli olarak çoğalırlar. *Mesozoa, Parazoa* ve *Eumetazoa* (Öz-çokhücreliler) olmak üzere üç büyük bölüme ayrılır. [*Lat. Metazoa; Ing.* Metazoons; *Fr.* Métazoaires]. ◉ öz ~, *zool.* Hayvanlar *(Animalia) âleminin,* Çok hücreliler *(Metazoa)* alt âlemine giren bir bölümü. Gerçek doku ve organları bulunan hayvanları içine alır. Sölenterelar *(Coelenterata)* ve Sölomlular *(Coelomata)* olmak üzere 2 alt-bölümü vardır. [*Lat. Eumetazoa*].

çok.karılı, b.s. Birden çok karısı olan *(erkek)* [*Ing.* Polyganous; *Fr.* Polygame].

çok.karılılık,-ğı, b.i. *sosy.* Bir erkeğin birçok kadınla aynı zamanda evlenebilmesinden ibaret matrimonyal birleşme şekli. [*Osm.* Taadüd-i zevcat; *Ing.* Polygamy, polygyny; *Fr.* Polygynie, polygamie].

☆ *Eşanl.* **poligami.**

çok.kıllılar, ç.b.i. *zool.* Sölomlu hayvanlardan Halkalı Solucanlar *(Annelida)* dalının, Kıllı -ayaklılar *(Chaetopoda)* sınıfına giren bir takımı. Yuvarlak ve uzun vücutlu olurlar. Ya, özgür yaşayanlarda olduğu gibi, birbirinin aynı yapılışta bölütlerden ya da, borular içinde yaşayanlarda olduğu gibi, birkaç değişik bölgeden yapılmışlardır. Bölütlerden parapod denen ve üzerinde kitin kıl demetleri bulunan çıkıntılar uzanır. Başlarında dokunaçlar vardır. Gelişmelerinde trohofor lârvası görülür. Bazen döl değişimine rastlanır. Sularda yaşarlar. **palolo kurdu** *(Eunice viridis),* **Nereyis** *(Nereis),* **Arenikola** *(Arenicola).* **Spirografis** *(Spirographis),* **Serpula** *(Serpula)* iyibilinirler. [*Lat. Polychaeta; Ing.* Polychets; *Fr.* Polychètes]. ◘ *ŞEKİL: 18.* — **HAYVANLAR ALEMİ.**

çok.kişilik,-ği, b.i. *psik.* Bir bireyde aynı veya değişik zamanlarda, iki veya daha çok kişiliğin belirmesi

çok.kocalı, b.s. Birden fazla kocası olan *(kadın).* [*Ing.* Polyandrous; *Fr.* Polyandre].

☆ *Eşanl.* **poliandr.**

çok.kocalılık,-ğı, b. i. *sosy.* Bir kadının aynı zamanda birçok erkeğin karısı olduğu bir birleşme şekli. [*Ing.* Polyandry; *Fr.* Polyandrie].

☆ *Eşanl.* **poliandri.**

çok.köklülük kuramı, *antr.* Değişik insan ırklarının kaynaklarının birkaç farklı soy kökûne dayandığını kabul eden kuram.

☆ *Eşanl.* **çokasıllılık, kökenlilik.**

çok.köşeli, b.s. Birden çok köşeli olan *(cisim)* [*Ing.* ve *Fr.* Polygonal].

çok.kutuplu, b.s. *fiz.* Birden fazla kutup taşıyan: *Çok kutuplu dinamo.* [*Ing.* Multipolar; *Fr.* Multipolaire].

~ **hücre**, *biy.* ◘ **Hücre.**

~ **sinir hücresi**, *biy.* ve *zool.* Gövdesinde aksonla birlikte kalın dantrit taşıyan sinir hücresi. [*Ing.* Multipolar nerve-cell; *Fr.* Neurone multipolaire]. ☆ *Eşanl.* **multipolar nöron.**

çok.kutupluluk,-ğu, b.i. *fiz.* Çokkutuplu olma hali. [*Ing.* Multipolarity; *Fr.* Multipolarité].

çoklaşmak, nsz. f. Çok hale gelmek. [*Ing.* To become numerous, to increase].

☆ *Eşanl.* **çoğalmak.**

çokluk,-ğu, i. § ❶ Çok olma hali, fazlalık. [*Osm.* Kesret, vefret; *Ing.* ve *Fr.* Abondance]. ☆ *Eşanl.* **bolluk.** § ❷ Çoğunluk. [*Osm.* Ekseriyet; *Ing.* Majority; *Fr.* Majorité]. § ❸ Kalabalık, fazla: *Biz onlardan hayli çokluğuz.* § ❹ z. Sık, sık, çokça: *O, bize çokluk gelmez.* [*Osm.* Ekseriya; *Ing.* Often; *Fr.* Souvent] § ❺ Çok türlülük, çeşitlilik. [*Ing.* Multiplicity; *Fr.* Multiplicité]. § ❻ *fels.* Dünyada tek olarak düşünülen varlığa karşılık çeşitlilik gösteren herşey.

☆ *Karş.* § ❶ azlık; § ❷ azınlık; § ❸ seyrek olarak, nadiren.

çok.makamlılık,-ğı, b.i. *müz.* Bestelerde başvurulan bir yöntemi belirtmek için, çok tonluluk kelimesine benzetilerek yaratılmış terim.

çokmar, i. İri ve toparlak başlı cenk topuzu.

çok.memelilik,-ği, b.i. *anat.* Ek meme belirmesi şeklinde anormallik. *(Ek memeler; tek olsun, çift olsun, her zaman göğüste bulunmaz. Göğüs altından kasık bölgesine kadar meme ucunda belireblilir.* [*Ing.* Polymastia; *Fr.* Polymastie].

☆ *Eşanl.* **polimasti.**

çok.oluşçuluk,-ğu, b.i. *fels.* Canlıların tek atadan gelmeyip çok atadan geldiklerini ileri süren öğretilerin genel adı. [*Osm.* Kesret-i tekevvün; *Ing.* Polygenetism, Polygenism; *Fr.* Polygenetisme, polygenisme].

çok.öndişliler, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Keseliler *(Marsupialia)* takımına giren bir alt takım. Böcek veya et yiyen türleri kapsar. Özel köpek ve kesici dişleri gelişmiştir. Avustralya'da olağan üstü olarak gelişmiş olan bu hayvanların **keseli-sıçangiller** *(Didelphydae),* **Keseli-sansargiller** *(Dasyaridae).* **Keseli-porsukgiller** *(Peramelidae),* **Keseli-köstebekgiller** *(Notorycidae),* gibi familyaları vardır. [*Lat.* ve *Ing. Polyprotodontia; Fr.* Polyprotodontes].

çok.ötümlü, b.s. *müz.* Ses bolluğu olan, ses bolluğu içinde kurulu. [*Ing.* Multitone; *Fr.* Multisonore].

çok.parçalı, b.s. *sosy.* Şehir bünyesinin evriminde, henüz fonksiyonları ayrılmamış ve bir çekirdek *(burg, tapınak veya pazar)* dolayında birçok kasabaların bir çekim merkezine bağlanır gibi toplanmasından doğmuş olan şekil. [*Fr.* Polysegmentaire].

çok.parmaklı, b.s. ◘ **Çok.**

çok.parmaklılık,-ğı, b.i. *anat.* Normalden bir veya daha çok parmak bulunması şeklinde görülen ucubelik. [*Ing.* Polydactylia; *Fr.* Polydactylie].

☆ *Eşanl.* **polidaktili.**

çokrağan, i. Suyu bol olan kaynak. [*ing.* Copious spring; *Fr.* Source d'eau].

çokramak, nsz. f. *esk. T. mah. (Tencere hk.)* Fıkır fıkır kaynamak [*Ing.* To boil violently with a loud bubbling noise]

çok.renklilik,-ği, b.i. § ❶ *san.* Resim, heykel veya mimarlıkta birden çok renk kullanma. [*Ing.* Polychromy, polychromatic decoration; *Fr.* Polycromie]. ☆ *Eşanl.* **polikromi.** § ❷ *fot.* Renkli fotoğrafçılık. [*Ing.* Coloured photography; *Fr.* Polycromie] ☆ *Eşanl.* **polikromi.** § ❸ (a) *bakt.* Renk yapıcı bazı bakterilerin çeşitli renkte boya maddesi *(pigment)* verme niteliği. [*Ing.* Polychromatism; *Fr.* Polychromatisme]; (b) *fot.* Kısımları çeşitli renkler gösteren bir cismin durumu.

çok.ritimlilik,-ği, b.i. *müz.* Ayrı kuruluşta iki veya daha çok ritim yapısının aynı anda kullanımı. [*Ing.* Polyrhythm; *Fr.* Polyrhythme].

çok.ruhçuluk,-ğu, b.i. *psik.* Sinir merkezlerini, bir çeşit beyin sayan doktrin. *(Bu bireylerden her biri ayrı bir ruhsal bireyliğin merkezidir).*

çok.saçaklı.balık,-ğı, b.i. *zool.* Saçak-yüzgeçliler *(Crossopterygii)* takımının, Çoksaçaklıgiller *(Polypteridae)* familyasından bir balık türü. Uzun olan sırt yüzgeci 8-10 parçadan meydana gelmiştir. Uzunluğu 1 m. den çoktur. Sırtı yeşil, karnı ak olur. Nil'-de yaşar. Yenir. [*Lat. Polypterus bichir; Ing.* Bichir; *Fr.* Polyptère]. ◉ **Senegal** ~ balığı, *zool.* Saçak-yüzgeçliler *(Crossopterygii)* takımının, Çoksaçaklıgiller *(Polypteridae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 90 sm. Sarı olan sırtı kara şeritlerle süslüdür. Nil ve Senegal'de yaşar. [*Lat. Polypterus senegalus; Ing.* Polypterus; *Fr.* Polyptère].

çok.saçaklıgiller, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Tükel -ağızlılar *(Teleostomi)* alt sınıfının, Saçak-yüzgeçliler *(Crossopterygii)* takımının bir familyası üstü yuvarlak ve mineli pullarla örtülüdür. Sırt yüzgeci boydan boya uzanır. Çok.saçaklı.balık *(Polypterus bichir),* Senegal Çok.saçaklı. balığı *(P. senegalus)* türleri iyi bilinir. [*Lat. Polypteridae; Ing.* Polypteres; *Fr.* Polyptéridés].

çok.safhalı, b.s. ◘ **Çok.**

çok.safhalılık,-ğı, b.i. ◘ **Çokevrelilik.**

çoksamak(-i), f. Çok görmek, çok bulmak, çok sanmak, çoğumsamak, esirgemek. [*Ing.* To consider to be too much or many; *Fr.* Trouver qu'une chose ne vaut pas celui à qui elle échoit].

çoksanmak, nsz. f. Çok görülmek, esirgenmek, [*Ing.* To be protected or spared, to be withhold or refused; *Fr.* être garde, être protégé].

çok.sert, b.i. *sin.* Görüntünün karanlık ve aydınlık bölümleri arasındaki oranın keskinliği. [*Ing.* Too contrasty, soot and whitewash; *Fr.* Trop contrasté].

çok.seslilik,-ği, b.i. *müz.* Birçok seslerin bir araya gelmesi. [*Ing.* Polyphony; *Fr.* Polyphonie].

☆ *Eşanl.* **polifoni.**

çok.spermalılık,-ğı, b.i. *biy.* ve *zool.* Yumurta içine birden çok sperma *(spermatozoit)* girmesi hali. [*Ing.* Polyspermy; *Fr.* Polyspermie].

☆ *eşanl.* **polispermi.**

çoksumak(-i). f. Çoksamak. [*Ing.* To consider to be too much or many; *Fr.* Trouver qu'une chose ne vaut pas celui à qui elle échoit].

çoksunmak, nsz. f. Çoksanmak. [*Ing.* To be protected or spared, to be withhold or refused; *Fr.* être gardé, être protégé].

çok.şekilli, b.s. (a) *mat.* ve *min.* Çeşitli biçimlerde olan, şekilden şekle giren, birden çok şekli olan *(madde)*. [*Ing.* Polymorphous, multiform; *Fr.* Polymorphe, multiforme]; (b) *bot.* Özellikle birçok çeşit üreme organları bulunduğu zaman çeşitli görünüş gösteren *(mantarlar hk.)*

☆ *Eşanl.* polimorf.

çok.şekillilik,-ği, b.i. § ❶ *kim.* Kristalli bir maddenin, kimyasal bilesimi değişmeksizin çeşitli şekillere girebilmesi özelliği. [*Ing.* Polymorphism; *Fr.* Polymorphisme]. § ❷ *biy.* Bazı canlıların değişik morfolojik şekillere bürünme niteliği.

☆ *Eşanl.* çokbiçimlilik, polimorfizm.

çok.tabirtanrıcılık,-ğı, b.i. *sosy.* Çoktanrıcılığın daha ilerlemiş şekli olup tanrılar ailesinde baba, ana, çocuk tanrılar arasında birlik kuvvetlenmiş ve birçok tanrılar bir ve büyük tanrının görünüşleri gibi görülmeye baslamıştır. [*Ing.* Henotheism; *Fr.* Henothéisme].

çoktan, z. Hayli zamandan beri, eskiden, epey önce. [*Ing.* For a long time, since long ago; *Fr.* Depuis longtemps, avant, auparavant].

çoktanberi, z. Bir hayli zamandır, uzun süredir. [*Ing.* Since long ago; *Fr.* Depuis longtemps].

çoktandır, z. Çoktanberi. [*Ing.* For a long time, since long ago; *Fr.* Depuis longtemps, avant, auparavant].

çoktanki, s. Çoktanberi var olan. [*Osm.* Kadim; *Ing.* Ancien, antiquated; Fr. Ancien, antique].

☆ *Yak. anl.* bayrı, eski.

☆ *Karş.* yeni.

çoktanlık,-ğı, i. Çoktan beri var olma hali. [*Osm.* Kıdem; *Ing.* Precedence, antiquity; *Fr.* Precédence; antiquité].

çok.tanrıcı, b.s. ve i. *fels.* Birçok tanrının varlığı düşüncesini benimsemiş olan *(kimse)*. [*Ing.* Polytheist; *Fr.* Polythéiste].

☆ *Eşanl.* politeist.

çok.tanrıcılık,-ğı, b.i. *fels.* ve *sosy.* Bir çok tanrının varlığı düşüncesini benimseyen dinsel inanç. [*Ing.* Polytheism; *Fr.* Polythéisme].

☆ *Eşanl.* politeizm, çoktanrılılık.

çok.tasım*, b.i. *mant.* ve *fels.* birinin vargısı ötekine öncül olmaya yaramak yoluyle birbirine bağlı bulunan birçok tasımdan müselsele. [*Ing.* Polysyllogism; *Fr.* Polysyllogisme].

☆ *Eşanl.* polisilojizm.

çok.tasımlı, b.s. *mat.* Birçok tasımı kapsayan.

çok.tasımlılık,-ğı, b.i. § ❶ *müz.* Çok eski bir «*çok seslilik*» anlayışını belirten yeni terim. § ❷ *mant.* Tasım dizisi. *(Bu dizide yer alan tasımlardan her birinin sonurgusu bir sonrakinin öncülüdür).*

çok.terimli, b.s. *mat.* Cebirde aralarında (+) veya (−) işareti bulunan birçok terimden meydana gelen *(anlatım)*. [*Osm.* Zuhuddd-ı kesire; *Ing.* Polynominal, multinomial; *Fr.* Polynôme]. ⊙ **rasyonel —**, *mat.* Bütün terimleri rasyonel olan çokterimli; ⊙ **tam —**, *mat.* Bütün terimleri tam olan çokterimli.

çok.tinçlik,-ği, b.i. *fels.* Insanda birçok ruhlar bulunduğunu veya insan vücudunda birçok akıllar bulunduğunu ileri süren doktrin. [*Osm.* Taaddüd-ü ruh; *Ing.* Polypsychism; *Fr.* Polypsychisme].

çok.tonluluk,-ğu, b.i. *müz.* Müzik yazısı tipi. *(Bu yazıda, çok ses dokusunun değişik sesleri birbirinden tamamen bağımsız olarak, değişik tonlarda hareket eder).*

çokue, i. *dilb.* Angola'da konusulan Bantu dili.

çok.yanlı, b.s. § ❶ Ikiden artık yanı olan, birden fazla yaptığı iş olan. [*Ing.* Many-sided, multilateral; *Fr.* Multilatère]. § ❷ *mat.* Bir değişkenle, birlikte alınan diğer iki veya daha çok değişken arasındaki korelasyon katsayısı. [*Ing.* Polyhedral; *Fr.* Polyedre].

çok.yönlü, b.s. ◘ Çokyanlı.

çok.yuvarlılık,-ğı, b.i. *tıp.* Kanda yuvar sayısının, özellikle alyuvar sayısının anormal derecede artması.

çok.yüzlü, b.s. ve i, *mat.* Düzlem yüzleri olan cisim ve böyle düzlem yüzlerden meydana gelen *(açılar hk.)* [*Ing.* Polyhedral, polyhedron; *Fr.* Polyedre]. ⊙ **— nün ayrıtları**, *mat.* Bir çokyüzlünün yüzlerinin arakesitleri; ⊙ **— nün (cisim) köşegeni**, *mat.* Bir çokyüzlüde ayni yüz üzerinde bulunmayan iki köşeyi birleştiren doğru parçaları. ⊙ **nün köşeleri**, *mat.* Bir çokyüzlüde ayrıtların *(ikiden fazla ayrıtın)* birleştiği noktalar. ⊙ **— nün yüzköşegenleri**, *mat.* Bir çokyüzlüde ayni yüz üzerindeki köselerden komşu olmayanları birleştiren doğru parçaları. ⊙ **— nün yüzleri**, *mat.* Bir çokyüzlüyü meydana getiren düzlem parçalarının *(çokgenlerin)* herbiri. ⊙ **dışbükey —**, *mat.* Yüzlerinden herhangi birinin bir yanında galan çokyüzlü. [*Ing.* Convex polyhedron; *Fr. Polyedre* convexe]. ⊙ **düzgün —**, *mat.* Bütün yüzleri birbirine eşit ve düzgün çokgenler olan, iki düzlemli veya çok düzlemli açıları eşit olan çok yüzlü. [*Ing.* Regular polyhedron: *Fr.* Polyedre regulier].

— cisimler, *mat.* Yüzlerini meydana getiren düzlem parçalarıyle, her yandan sınırlanmış cisim.

çol, i. Donmus su tanesi.

çolaklık,-ğı, i. El veya kol sakatlığı. [*Ing.* One-handedness, one-armedness].

çolpa, s. *Osm.* < *Fars. çolâhe-pa.* sakat ayaklı. *esk.* § ❶ Yürürken ve atlarken sol ayağıyle harekete başlayan *(at)*. [*Ing.* Galloping or cantering with the left foot foremost]. § ❷ Eğri ayaklı. § ❸ Bacağı kirli. § ❹ *mec.* Beceriksiz, eli işe yatkın olmayan, acemi. [*Osm.* Acemi; *Ing.* Unskilled inexperienced, novice, beginner; *Fr.* Novice, débutant,-ante, inexpérimenté, apprenti, maladroit, malhabile].

☆ *Yak. anl.* maharetsiz, hünersiz, eksin, yetsiz, âciz.

☆ *Karş.* becerikli, hünerli, yetkili, mâhir, iş ehli.

çolpalık,-ğı, i. Acemilik, beceriksizlik [*Ing.* Maladroitness, clumsiness; *Fr.* Maladresse]

☆ *Yak. anl.* eksinlik, yetsizlik, hünersizlik, maharetsizlik, âcizlik.

☆ *Karş.* yeterlilik, hünerlilik, maharetlilik, beceriklilik.

çolpan, i. < *çol, astr.* ◘ Çulpan.

çoluk çocuk, b.i. *h.d.* § ❶ Aile, kadın, erkek, çocuklar [*Ing.* Household. family, wife and children; *Fr.* Tous les members d'une famille]. § ❷ Önemsiz, değersiz kişiler. ⊙ **çoluk çocuğa karışmak**, *dey.* Evlenip çocukları dünyaya gelmek. [*Ing.* To become a family man; *Fr.* Avoir une femme et des enfants, avoir une famille, être pere de famille].

— — sahibi olmak, *dey.* Evlenmek ve nesil yetiştirmek.

çolun, i. *mah. balıkç.* Ağ kepçe.

çom, i. Öz Türkçede «**toplu olan şeyler**» anlamında olup deste ve hevenk gibi toplu olan şeyleri ifade eder. [*Osm.* Deste, hevenk].

çomak,-ğı, i. *esk. T. çommak.* saplamak. § ❶ Kısa değnek. [*Ing.* Stick, bat; *Fr.* Bâton]. § ❷ Çelik-çomak denilen bir oyunda ince ve kısa bir çubuktan ibaret olan çeliğe vurup çelmek için kullanılan uzunca ve kalınca değnek. [*Fr.* Bâton]. § ❸ *bot.* Anaekseni kalınlaşmış ve etlenmiş bir basak. (Örnek: *Mısır'ın dişi çiçek durumları).* [*Ing.* Spadix; *Fr.* Spadice]. ☆ *Eşanl* spadiks.

— hücresi, *zool.* ◘ Hücre.

çomak.göz, b.i. *zool.* Bir böceğin bilesik gözünü *(petekgöz)* meydana getiren basit gözlerin her biri. [*Ing.* Ommatidium; *Fr.* Ommatidie].

çomar, i. § ❶ *zootekn.* Iri köpek, çoban köpeği. [*Ing.* Watch-dog; *Fr.* Chien de garde]; § ❷ *arg.* Ihtiyar meyhaneci: *Uzun Hasan bizim çomara kırk papel takmış.* § ❸ *arg.* Eski, yaşlı, çapkın: *Çomardır, dolma yutmaz.*

çomçu, i. Pismis topraktan yapılmış, sivrice ve ağzı geniş, kulpsuz küçük çömlek.

çopra, i. *Rum.* § ❶ Balık kılçığı. [*Ing.* Fishbone; *Fr. Arête*]. § ❷ Sık çalılık veya sazlık, dikenli ot. [*Ing.* Thorn-patch; *Fr.* Broussaille]. § ❸ *zool.* Kemikli-balıkların, Çopragiller *(Cobitidae)* familyasından, çok kılçıklı, uzunca boylu, 8-10 tel bıyıklı, bir çeşit ıslık çalan tatlı su balığı. [*Lat. Cobitis; Ing.* Loach, lump-fish; Fr. Loche]. Avrupada bulunan türleri: **Bıyıklı çopra**, *(C. barbatula)*'nın 6 bıyığı vardır.. Boyu 10-15 sm Gövdesi siyahla karışık külrengi, karın kısmı sarımsı, eti çok lezzetlidir. **Dikenli çopra = Taşısıran** *(C. toenia)* nın arka tarafı iyice yassıdır. Üst dudağında 6 bıyık ve gözünün üst kısmında bir diken vardır. Boyu 8-12 sm. Rengi çesitli ve eti daha az lezzetlidir. **Balçık yiyen** *(C. fossilis = mbgurnus)* in ağzında 6 bıyığı vardır, Böğründe 2 uzun ve siyahımsı çizgi bulunur. Türkiye'de rastlanan türleri: **Taşısıran** *(C. toenia), C. siplicispina, C. bilseli, C. aurata).* [*Lat. Cobitis; Ing.* Loach; *Fr.* Loche]

çopragiller, ç.i. *zool.* Kemik-desteklikeseliler takımından, tatlı suda yaşayan kemikli balık familyası. Sazangillere yakın ve onlar gibi çeneleri dişsizdir. Uzun gövdeleri ve bıyıklarının sıklığıyle kolayca tanınır. [*Lat.* ve *Ing. Cobitidae; Fr.* Cobitides].

çopul, i. *mah.* Bostan sulamak için yağmur sularını biriktirmek için açılan genişçe çukur.

çopur, s. § ❶ Yüzü çiçek hastalığından kalma küçük yara izleri taşıyan *(kimse);* aşırı çiçek bozuğu olan. [*Ing.* Pocked; *Fr.* Grelé]. § ❷ *dilb.* Bazı halk ağızlarında *çapar* biçimi kullanılır. § ❸ *zool.* Bir çesit geyik.. [*Ing.* Fallow deer]. § ❹ Benekli antilop [*Ing.* Spotted antelope; *Fr.* Le petit de la biche, de la chevrette ou de la daine, faon].

çopurina, i. *zool.* Izmarite benzeyen bir balık.

çopurluk,-ğu, i. Ileri derecede çiçek bozuğu olma hali.

çor, i. *esk. T. h.d.* § ❶ Hastalık, dert, [*Ing.* Disease, illness; *Fr.* Maladie]. § ❷ *(Bazı bölgelerde)* Sığır vebası. § ❸ Ağaçlarda görülen bir hastalık. § ❹ *mit.* Altay Türklerinin şamanlarına göre insan bedeninin dısında, ama yine insanla beraber bulunan kötü ruh.

çorabaş, b.i. *mit.* Altay Türklerinde şaman duasında anılan bir cin. Doksan koyun derisinden kürkü. seksen koyun deirsinden külâhı olduğuna inanılır.

çorak, s. *Osm.* < *Fars. şûrak, tuzlu* > *şorak.* § ❶ Verimsiz, bitek olmayan, kıraç *(toprak)* [*Ing.* Barren, arid; *Fr.* Aride, sec]. § ❷ *su hk.)* Acı § ❸ *coğr.* Kurak bölgelerimizde hem kuru, hem de tuzlu toprakların bulunduğu yerler için kullanılan bir söz. [*Osm.* Yâbis, emlâh ile meşhûr; *Ing.* Dry, arid; *Fr.* Sec, dessechè]. § ❹ Sert ve siyah kil olup çoğunlukla dam üstüne serilen toprakların üzerine çekilir ve üstünden lug taşı geçirilerek düzeltilir. Meydana gelen tabaka suyun geçmesini önler. § ❺ Bir kısım toprakların yüzünde beyaz bir tabaka halinde toplanan potaslı, sutlu tuz olup, eskiden barut yapmakta kullanılırdı.

☆ *Yak. anl.* kıraç.

☆ *Karş.* verimli, mümbit, mahsuldar.

— toprak, *coğr.* Üstünde ot bitmeyen, veya son derece cılız olarak yetişebilen tuzlu toprak. [*Osm.* Emlâh-ı havi türab; *Ing.* Salina dust; *Fr.* Poussière *(sol)*].

çoraklaşma, i. *coğr.* Suyu çekilmiş, buharlaşmanın etkisi geniş ölçüde olmuş bulunan kurak bölgelerde beliren toprağın tuzlulaşması, tuzların artması şeklindeki çorak olma olayı.

çoraklaşmak, nsz. f. Çorak hale gelmek.

çoraklık,-ğı i. § ❶ *(Toprak hk.)* Verimsizlik, bitek olmama hali. [*Ing.* Barrenness]. § ❷ *(su hk.)* Acılık.

çorap,-bı, i. *Fars. küreb.* > *Ar. curâb.* Pamuk, yün, naylon veya ipekten, örülmüş ayak iç giyeceği. [*Ing.* Sock, stocking, hose; *Fr.* Bas, chaussette], ⊙ **dikişsiz —**, Özel bir tezgâhta yekpare olarak dokunmuş kadın çorabı. [*Ing.* Seamless stocking; *Fr.* Bas sans couture]. ⊙ **varis çorabı**, Varisli veya varis olması ihtimali bulunan bacaklarda toplardamarın genişlemesini önleyecek biçimde yapılmıs, dokusunda lastik veya naylon bulunan sıkı çorap. [*Ing.* Varix stocking; *Fr.* Bas à varices].

— bağı, Uzun çorapların düşmemesi için bacağa takılan bağ. [*Ing.* Garter, suspender *Fr.* Jarretière].

— kaçmak, *dey.* Ipek çorabın bir teli kopup uzunlamasına örgüsü seyrelmek.

~ **makinası**, *dok.* Çorap örmek için kullanılan dokuma makinesi. [*Ing.* Stocking loom, knitting machine; *Fr.* Tricoteuse].
~ **örmek** *(Birinin başına), dey.* Hile ve dolap düzmek, kötülük etmek. [*Fr.* Causer des embarras à qn., donner de la eine à qn, donner du fil à retordre à qn].
~ **söküğü gibi gitmek** (arkası çorap söküğü gibi gelmek), *dey.* Başlanmış bir şeyin arkasının kolayca ve kendiliğinden gelmesi. [*Ing.* One following the other in rapid succession; *Fr.* S'emploie pour dire qu'apres un incident les faits se sont suivis les uns les autres de tout près].
~ **şişi**, Çorap örülen kısa, ince şiş. [*Ing.* Knitting needle; *Fr.* Aiguille à tricoter].

çorapçı, i. Çorap ören veya satan kimse. [*Ing.* Maker or seller of stockings, hosier; *Fr.* Bonnetier].

çorapçılık,-ğı, i. § ❶ Çorap yapma işi. § ❷ Çorap alıp satma işi. [*Ing.* Hosiery, dealing in socks or stockings; *Fr.* Bonneterie].

çoraplı, s. Ayağında çorap olan. [*Ing.* Stockinged].

çorapsız, s. Çorap giymemiş. [*Ing.* Stockingless, without socks or stockings, bare-footed; *Fr.* Aux pieds nus].

çorba,-yı, i. *Fars, şurba* > *şorba.* § ❶ Kaşıkla ve sıcakken içilen sulu yemek. [*Ing.* Soup; *Fr.* Soupe, potage]. § ❷ *mec.* Karmakarışık şey: *Evin içi çorbaya döndü, Çorba olmak.* [*Ing.* Medley, mess; *Fr.* Confusion, fouillis]. ◉ ~ **da tuzu (maydanozu) bulunmak**, *dey.* Bir iş veya hizmette az da olsa, emeği geçmiş bulunmak. [*Ing.* To contribute a small share *(to a general expense); Fr.* être pour quelque chose, y porter son aide tant peu qu'il soit]. ◉ ~ **sı tütmek**, *dey.* Rahatı ve sağlığı yerinde olmak. ◉ ~ **ya dönmek**, *dey. (iş hk.)* Karışmak. [*Ing.* To become a mess]. ◉ **balık** ~ **sı**, *mutf.* ◘ **Balık**; ◉ **çerkez** ~ **sı**, *mutf.* ◘ **Çerkez**. ◉ **düğün** ~ **sı**, *mutf.* ◘ **Düğün**. ◉ **hazır** ~, *mutf.* Suyu alınarak hap veya toz haline getirilmiş çorba.
~ **gibi**, *dey.* § ❶ Pek sulu *(yemek)* [*Ing.* Watery; *Fr.* Peu consistant, peu épais]. § ❷ Çok karışık, içinden çıkılması imkânsız. [*Ing.* Confused, in a mess; *Fr.* En désordre, embrouillé].
~ **içmeye çağırmak**, *dey.* Yemek yemeye çağırmak. [*Ing.* To invite to a meal; *Fr.* Inviter au repas].
~ **kaplumbağası**, *zool.* ◘ **Kaplumbağa**.
~ **kâsesi**, Topraktan veya madenden yapılan ve çorba koymaya yarayan çukur büyük kâse. [*Ing.* Soup bowl; *Fr.* Soupière].

çorbacı, i. § ❶ Çorba satan kimse. [*Ing.* Maker or seller of soup; *Fr.* Qui vend de la soupe; § ❷ h.d. Halkın Hıristiyan ileri gelenlerine verdiği ünvan. *(Türkiye'de Ermeni ve Rum azınlıklarında başkan anlamında bir saygı sözü olarak kullanılmıştır)* [*Ing.* Christian notable in Turkish town]. § ❸ *mec.* Çorbayı çok seven. [*Ing.* Person fond of soup; *Fr.* Qui aime beaucoup la soupe] § ❹ *tar.* Yeniçerilerde çorbası bir kazanda pişen bir birliğin komutanı. [*Ing.* Colonel of the Janissaries; *Fr.* Le colonel d'un régiment de janissaires]. § ❺ *den.* Tayfaların gemi sahiplerine verdikleri ad.

çorbalık, s. § ❶ Çorba pişirmeye yarar: *Çorbalık pirinç.* [*Ing.* Ingredients for making soup; *Fr.* Tout ce qui propre à faire la soupe] § ❷ i. İçine çorba konulan kap: *Saplı çorbalık.* [*Ing.* Suitable for making soup].

çorman, ◘ **Karman çorman**.

çortun, çörten, i. Su akmak için bir ağaç kütük oyularak yapılmış olan ağaç oluk olup ekseriya su değirmenlerinde ve tulumbalardan çekilen suları daha ötede bir yere veya havuza akıtmak için kullanılır. [*Osm.* Mizab; *Ing.* Roof gutter; *Fr.* Gargouille].

Çoruh, öz.i. Artvin ilinin eski adı.
~ **meşesi**, *bot.* ◘ **Meşe**.
~ **ırmağı**, *coğr.* Kuzeydoğu Anadolu'da bir nehir. Maradit'de Sovyetler Birliği topraklarına girip Batum'un Güney batısında Karadeniz'e dökülür. Türkiye'de kalan kısmı 346, tüm uzunluğu ise 368 km.'dir.

Çorum, öz.i. *çoğr.* Türkiye'nin orta Anadolu'daki illerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı.

çotira /çotiːra/, i. *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Çotiragiller *(Balistidae)* familyasından, dikenli ve sert pullu, kısa ve geniş, siyaha yakın esmer bir balık olup, uzunluğu 39 sm. dir. Akdeniz ve Atlantik Okyanusunda yaşar. Yalnız bir türü *(B. capriseus)* Akdeniz kıyılarında yaşar, Eti oldukça lezzetlidir. [*Lat. Balistes; ing.* Trigger fish; *Fr.* Baliste].
~ **balığı**, ◘ **Çotira**.

çotiragiller, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Çengelçeneliler *(Plectognathi)* alt takımına giren bir familyası. Vücutları yandan basık ve yüksektir. Üzeri küçük pullarla örtülüdür. [*Lat.* ve *Ing. Balistidae; Fr.* Balistidés].

çotra /çotːra/, i. *Rum. tsotra, khutra.* Ağaçtan yapılmış matara gibi küçük su kabı. [*Ing.* Flat wooden bottle; *Fr.* Petite cruche de bois]

çotuk,-ğu, i. < *çontmak* > *çontuk.* § ❶ Yer üstündeki ağaç kökü. [*Ing.* Tree stump; *Fr.* Souche] § ❷ Kesilmiş bir ağacın topraktan yukarıda kalan kısmı: *Ummadığın çotuk araba devirir.* [*Ing.* Bare stock; *Fr.* Couche]. ◘ *ŞEKİL: 415.* — **ORMANCILIK.** § ❸ Asma kütüğü, tevek: *Bin tane çotuk diktirdi.* [*Ing.* Stock of a vine; *Fr.* Vigne]. § ❹ Şarap stoku. ◉ **beyaz** ~, Kesilen ağacın toprağın üstünde kalan kısmı. ◉ **siyah** ~, Kesilen ağacın toprağın altında kalan kısmı.
~ **sayımı**, Kesimden sonra kesilmiş ağaçların sayısını ve niteliğini kontrol işi.

çotur, s. < *çot. h.d,* § ❶ Yassı, [*ing.* Flate; *Fr.* Plat]. § ❷ Yassı burunlu. [*Ing.* Flat nosed; *Fr.* Camus].

çotura, ◘ **Çotra**.

çöğdürmek, f. İleri doğru fışkırtmak. [*Ing.* To spurt, jet, to squirt*(urine)* in a jet].

çöğen(otu), i. § ❶ *bot.* ◘ **Sabun otu**. § ❷ *sp.* En eski, atlı Türk sporlarından biri. Cirit oyunu ve poloya benzer Günümüzde de Anadolu'nun bazı bölgelerinde oynanmaktadır. ◉ **Amerikan** ~ **I**, *bot. Sapindaceae* familyasından bir bitki. Sıcak ülkelerde, ağaç ve ağaççık halinde yetişir. Ters, tektüysü yaprakları ve salkım vaziyetinde çiçek durumları vardır. Çiçekleri düzgün, dört veya beşli, etaminleri fazla sayıda, yumurtalığı yukarı ve üç gözlüdür. Meyvası tek gözlü, sert ve etlidir. Meyvaları, kiraz büyüklüğündedir. Antillerde, kendisini, tıpkı sabun gibi kullanıyorlar. Tohumlarından bir çeşit yakacak elde edilir. Kökleri acı ve peklik vericidir. [*Lat. Sapindus saponaria; Ing.* Soap wort; *Fr.* Savonnier]. ☆ *Eşanl.* **elma sabunu**.

çöğmek, nsz. f. < *çögmek. h,d.* § ❶ *(Atılan şey)* Gittikçe yere doğru yön değiştirerek yol almak § ❷ İşemek. [*Ing.* To piss, piddle; *Fr.* Pisser, faire pipi, uriner].

çöğüncek,-ği, i. < *çöğünmek* < *çöğüncek. h.d.* Dayanma noktası ortada olan kaldıraç. tahtaravalli. [*Ing.* See-saw; *Fr.* Bascule, balançoire, branloire]..

çöğündür, i. < *çöğündür.* Kırmızı pancar.

çöğünmek, nsz. f. *h.d. (tahtaravalli v.b. hk.)* Bir yanı inerken öbür yanı kalkmak,

çöğür, i. < *çöğür. esk.* § ❶ İri olan gövdesine göre sapı kısa bir çeşit tambura. [*Ing.* A kind of lute; *Fr.* Instrument de musique à cordes dont la caisse est assez grosse par rapport a sa manche courte]. § ❷ *h.d.* Maydanozgillerden bir çeşit dikenli yaban bitkisi. [*Ing.* Large thistle *(growing among corn); Fr.* Arbisseau venant de graines]. § ❸ Tohumdan yetişmiş küçük fidan: *Dut çöğürü.*

çöğürcü, I. Çöğür yapan veya çalan kimse. [*Ing.* Bard, minstrel; *Fr.* Ménestrel].

çökek,-ği, i. < *çökmek.* § ❶ Çukur yer. [*Osm.* Münhat yer; *Ing.* Depression; *Fr.* Dépression]. § ❷ Bataklık, sazlık. § ❸ Tortu. § ❹ Çökülerek oturulan yer. § ❺ Tuz ve süt katılmış yoğurt, bir çeşit çökelek.

çökel°, i. < *çökmek. kim.* Bir çökelme sonunda bir sıvının dibine çöken şey. [*Osm.* Rüsup; *Ing.* Deposit, sediment; *Fr.* Précipité, dépôt].

çökelek,-ği, i. < *çökmek.* § ❶ Yağı alınmış süt veya yoğurdun kaynatılmasıyle elde edilen katık, kesik, ekşimik, yağsız peynir. [*Ing.* Chease made of skimmed milk, curds; *Fr.* Fromage fait du lait écrémé]. § ❷ *kim.* ◘ **Çökel**.
~ **atma**, *demir.* Lokomotif kazanlarına Armand işleminin uygulanması. *(Bu işlem, kazanın alt tarafına yerleştirilmiş çökelek atma vanasının, belirli aralıklarla, bir saniye için açılmasıdır).*

çökelge°, i. < *çökelmek. h.d.* § ❶ Lığlı arazi, bataklık, çamurlu yer [*Ing.* Low land, sedimentary strata]. § ❷ Büyük çöküntü.

çökelim, i. *coğr.* Yer kabuğunda aşınan kısımlardan kopan parçaların su altında birikmesi.

çökelme, i. § ❶ Tortu meydana getirme; Taşıyıcı âmilin *(su veya rüzgâr)* hareketinin hafiflemesinden dolayı aşağıya düşen toprak materyalinin yığılması; § ❷ *kim.* Çözelti halindeki bir maddenin çözücüsünden ayrılarak bulunduğu kabın dibinde birikmesine yol açan kimya olayı. [*Ing.* Precipitating precipitation; *Fr.* Precipitation].

çökelmek°, nsz. f. § ❶ *kim. (Bir sıvının içinde erimiş olan katı bir madde)* Bir ayıracın yardımıyle sıvının dibine çökmek, durulmak, tortu yapmak. [*Osm.* Teressüp etmek; *Ing.* To precipitate; *Fr.* précipiter]. § ❷ *kim.* Çözücü sıvıdan ayrılarak kabın dibine çökmek.
☆ *Yak. anl.* **çökmek, tortu olmak, tortulaşmak, indiras etmek**.
☆ *Karş.* **üstüne çıkmak, üstünde yüzmek**.

çökelsel, s. ◘ **Tortul**.

çökeltî°, i. < *çökmek.* § ❶ *kim.* ◘ **Çökel**. § ❷ (a) *jeol.* Gereçlerin taşınmasının sonucu: *Tortul topraklar eski çözeltilerdir; (b) kim.* Sıvıya katılan bir ayıracın etkisiyle, eriticisinden ayrılıp kabın dibine çöken madde; (c) *met.* Sıvı haldeki curuftan ayrılarak potanın dibine çöken katı maden kitlesi veya külçesi; (d) *(Şarapçılıkta)* Dinlendirilen şarabın, az veya çok miktarda bıraktığı tortu. [*Osm.* Teressüp; *Ing.* Precipitation; *Fr.* Précipitation, sédiment]. ◉ **beyaz** ~, *ecz.* ◘ **Civalı klorür**; ◉ **iran** ~ **si**, *ecz.* Kırmızı civa oksidi. ◉ **sarı** ~, *ecz.* Sarı civa oksidi.
☆ *Eşanl.* **tortu**.
~ **vermek**, *kim.* Bir sıvıda çözünmüş halde bulunan maddelerin sıvı ortamdan ayrılarak kabın dibinde toplanması.

çökeltin, i. *biyokim.* Yabancı bir fizyolojik ortama şırınga edildiği zaman, ortamda bir çökelme veya bir flokülasyona yol açan protein'li madde. [*Ing.* Precipitin; *Fr.* Précipitine].

çökeltme, i. Çökelmeye uğratma.

çökeltmek(-i)°, f. *kim.* Dibe çöktürmek, tortu yaptırmak. [*Osm.* Tersip etmek; *Ing.* To precipitate; *Fr.* Précipiter].

çökermek, çökertmek(-i), f. Çöktürüp oturtmak [*Ing.* To make kneel down *(camel); Fr.* Faire agenouiller].

çökerten, i. *trm.* Tütün fidelerinin yatma veya devrilmesi şeklinde kendini gösteren *Rhizoctonia solani, Pythium de baryanum, Alternaria tenuis* ve *Sclerotiorum* mantarlarının sebebiyet verdikleri bir hastalık.

çökerti, i. < *çökmek. coğr.* Sular içinde yüzer halde bulunan parçacıkların, veya erimiş maddelerin, elverişli şartlar altında dibe çökmesi, orada tortulanması olayı. [*Osm.* Teressüp; *Ing.* Deposition; *Fr.* Dépôt]. ◉ **derin denlz** ~ **leri**, *jeol.* ◘ **Derin¹**.
~ **sekisi**, *coğr.* İçinde, erimiş maddelerin bulunduğu sularda, büyük kaynaklar önünde ayrışmalar yüzünden beliren çökertilerden doğmuş basamaklar. [*Ing.* Travertine terrace; *Fr.* Terrasses de travertin].
~ **tepesi**, *coğr.* İçinde erimiş olarak kireçtaşı, çakmaktaşı bulunan suların, hele sıcak suların, yeryüzüne çıktığı yerde bu maddelerin zamanla çökelerek tümsek biçimine gelmiş durumu. [*Ing.* Geyser cone; *Fr.* Cône (travertin)].

çökertme, i. § ❶ Çökertmek eylemi. § ❷ *ask.* Düşman mevzilerine yapılan saldırılar sonunda cephenin bazı kısımlarının koparılması. [*Ing.* Break-through; *Fr.* Irruption]. § ❸ Bir oymada kabarık kısımların aksine olarak içeriye giren ve çökmüş gibi görünen kısımlar. [*Ing.* Hollow; *Fr.* Creux]. § ❹

balıkç. Deniz dibine indirilerek kullanılan ve üzerine balık geldiği zaman köşelerinden çekilip kaldırılan kare şeklinde ağ. [*Ing.* Pishing net *(for the bottom of the sea)*]. ◉ **dere ~ si,** *balıkç.* ◘ **Dere.**

~ izkalıp, Bir seyin kabartma kısımları çukur olarak alınan kalıp. [*Fr.* Empreinte en creux].

☆ *Eşanl.* **dişi kalıp.**

~ tavan, *mim.* Kârgir ve ahşap binaların tavanlarında kirişleri bakkal tavanı gibi açıkta olarak yapılan koşut kirişler arasına dikey durumda ve aralıklarla konulan aynı kalınlıklardaki çelik kirişler arasında meydana gelen tekne gibi çukurlardan ibaret tavan. [*Ing.* Panelled, coffered ceiling; *Fr.* Plafond en caissons].

çökertmek(-i), f. § ❶ Bir sıvının içindeki maddeleri dibine tortu halinde oturtmak. [*Osm.* Teressüp ettirmek; *Fr.* Précipiter]. § ❷ Bir şeyin üzerine vurarak veya tazyik ederek batırmak ve seviyeden aşağıya indirmek. [*Ing.* To drive(in); *Fr.* Enfoncer]. § ❸ *mec.* Mahvetmek, bozmak, yıkmak: *İç savaş memleketi çökertti.*

çökken, s. < *çökmek.* Oldukça çökmüş. [*Ing. (much)* depressed; *Fr.* Très surbaissé, deprimé].

çökkün, s. < *çökmek.* § ❶ Çökmüş olan. [*Ing.* Depressed; *Fr.* Surbaissé, déprimé] § ❷ *mec.* Vücut, akıl ve ruhça gücü azalmış olan. [*Osm.* Inhitatî; *Ing.* Depressive; *Fr.* Dépressif,-ive, déprimé, affaissé].

çökkünlük,-ğü, i. Çökkün olma hali, perişanlık, halsizlik. [*Osm.* Inhifaz; *Ing.* Depression; *Fr.* Dépression]. ◉ **zihnî ~,** *psikiy.* Ruhsal canlılığın az çok sürekli olarak yitirilmesi.

~ giderici, *ecz.* Ruhsal sebeplerden doğan çökkünlükleri *(manyaklık, çökkünlük)* tedavi için kullanılan uyarıcı ilâç.

çökme, i. § ❶ Çökmek eylemi. § ❷. *jeom.* ve *coğr,* Bir kısım yerin alttan yıkılarak alçalması; Deniz yüzüne göre yerkabuğunun bir bölümünün seviye değişikliğine uğraması. çökmesi [*Osm.* Inhidam, inhitat; *Ing.* Subsidence; *Fr.* Effondrement, affaissement, dépression]. § ❸ *sosy.* Toplumlarda bir gelişme çağının arkasından geldiği kabul edilen alçalış ve çözülüş hali. *(Başlıca imparatorluk şeklindeki devletlerde görülür).* [*Osm.* Inhitat; *Ing.* Decline; *Fr.* Déclin). § ❹ *(seramikçilikte)* Plâstik olmayan, yani istenilen biçim verilmeyen ve su içinde asılı halinde bulunan maddelerin kapların dibinde son derece sert ve yeniden suya karıştırılması veya suda eritilmesi pek güç bir kütle halinde tortulaşması.

~ vadisi, *jeol.* ve *coğr.* Faylar arasında kalan arazinin çökmesiyle meydana gelen vadi.

~ ve alışkanlık denemesi, ◘ **Deneme.**

çökmek, nsz. f. § ❶ Çömelip yere oturmak. [*Ing.* To kneel down; *Fr.* S'agenouiller]. § ❷ Bulunduğu seviyeden aşağı inmek: *Toprak, yol çökmek, Yol çökmek, Avurdu çökmek.* [*Ing.* To collapse, to give way; *Fr.* S'enfoncer, s'affiser]; § ❸ Üzerinde bulunduğu yere yıkılmak: *Tavan çökmek, Döşeme çökmek, Ev çökmek.* [*Ing.* To fall down; *Fr.* S'effondrer]. § ❹ Bir şeyin üzerine inerek kaplamak: *Sis çökmek, karanlık çökmek, Duman çökmek.* [*Ing.* To cover, settle down; *Fr.* Tomber sur, couvrir]. § ❺ *mec.* Basmak: *Ağırlık çökmek, Tembellik çökmek, Kasvet çökmek. Felâket çökmek.* [*Ing.* To be pressed down; *Fr.* Presser, écrasser]. § ❻ Yaşlılıktan veya hastalıktan pek zayıflamak, kuvvetini kaybetmek; *Iki yıl içinde ne kadar çökmüş!* [*Ing.* To break down; *Fr.* S'affaiblir, être déprimé]. § ❼ *kim.* Dibe inmek, sıvı fazdan kimyasal veya ısıtmak gibi bir fiziksel olay sonunda katı bir fazın ayrılarak çoğunlukla bulunduğu kabın dibine oturması: *Tortuları çökmek.* [*Osm.* Teressüp etmek; *Ing.* To precipitate; *Fr.* Se precipiter]. ◉ **başına ~,** *dey.* Bir işi veya kimseyi idaresine almak, basmak, kaplamak, dadanmak. ◉ **diz ~,** *dey.* ◘ **Diz.**

çökmüş, s. Çökmek eylemine uğramış. [*Ing.* Kneeled (down), collapsed, broken down].

~ kemere praçolu, *den.* Karaya oturmak gibi bir kaza sonucunda, oturma olayının geminin dip kısımlarında büyük tazyikler yapmasından dolayı çökmüş olan kemere praçolu *(iki kemereyi veya postayı veya kaburgayı birleştiren parça).*

~ çökmüş kütle, *coğr.* Çökmüş eski bir kütle. [*Osm.* Münhedim kütle; *Ing.* Sunker massive; *Fr.* Massif effondré].

çöktürme, i. Çöktürmek eylemi. [*Ing.* Precipitation; *Fr.* Précipitation]

~ havuzu, *döş.* Pis su temizleme döşemelerinde yumaklaşmış maddelerin çöktürüldüğü havuz.

çöktürmek(-i), f. § ❶ *kim.* Sıvı fazdan bir kimyasal veya ısıtmak gibi bir fiziksel olay sonucunda katı bir fazın ayrılmasını ve çoğunlukla kabın dibine oturmasını sağlamak [*Ing.* To precipitate; *Fr.* Précipiter]. § ❷ ◘ **Çökertmek.**

çökü, i. *dok.* Bir çeşit sopalı pamuk bez, bundan çarşaf yapılır. [*Fr.* Etoffe rayée en coton].

çökük, s. < *çökmek,* Çökmüş, çukurlaşmış, basık, içeri çekilmiş: *Çökük omuz. gözleri çökük.* [*Osm.* Münhat; *Ing.* Collapsed, falled; *Fr.* Affaissé, écroule, enfoncé, creux].

☆ *Karş.* **çıkık, yüksek, tümsek.**

çökül, i. ◘ **Çökel.**

çöküm, i. < *çökmek,* Çökme şekli.

çöküntü, i, < *çökmek.* § ❶ Suyun dibine çöken şeyler, tortu. [*Osm.* Rüsup, teressübat; [*Ing.* Sediment, precipitation; *Fr.* Sediment, precipitation] § ❷ Yıkılan *(çöken)* şeylerin kalıntısı. [*Osm.* Enkaz; *Ing.* Ruin; *Fr.* Ruines]. § ❸ *jeol.* Jeolojik bir olay sonunda meydana gelen toprak batması, çökümlüğü. [*Ing.* Sinking subsidence; *Fr.* Affaissement, effondrement]. § ❹ Çökme; § ❺ *mec.* Yüzün gençliğini, teravetini kaybetmesi, yıpranması; § ❻ *psik.* (a) Ruhen yıkılma, perişanlık; (b) Halsizlik, depresyon; § ❼ Mahvolma, bozulma; § ❽ *sosy.* Toplumun kültür bütünlüğünü kaybetme, iktisatça çökme devrelerine verilen ad. [*Ing.* Depression; Fr. Dépression]. ◉ **çevresel ~,** *jeom.* Eski bir kütle kenarı tipi oluşturan bölgesel bütün. [*Ing.* Peripheric depression; *Fr.* Dépression périphérique]. ◉ **kapalı ~,** *jeom.* Ancak bir eşik atlayarak aşılabilen çöküntü. [*Ing.* Closed depression; *Fr.* Dépression fermée].

~ alanı, *coğr.* Dar anlamıyle, dibi deniz yüzünden daha aşağıda bulunan, dışarıya akışı olmayan çanak. [*Osm.* Sâha-ı münhedime; *Ing.* Depression; *Fr.* Dépression].

~ bölgesi, *coğr.* Yerkabuğunun çöküntülere uğramış bölümü. [*Osm.* Mıntıka-i münhedime; *Ing.* Subsidence region; *Fr.* Région d'affaissement].

~ depremi, *coğr.* Yeraltındaki büyük oyukların, mağaraların tavanlarının çökmesi sırasında beliren yer sarsıntıları. [*Osm.* Inhidam zelzelesi; *Ing.* Collapse *(earthquakes)* *Fr.* Tremblement d'effondrement].

~ dolini, *coğr.* Kireçtaşı, alçıtaşı gibi kolay eriyebilen taşların kalın tabakalar halinde bulunduğu yerlerde suların erite erite yerin altını oymaları yüzünden genişleyen büyük oyukların tavanlarının çökmesiyle doğan çukurluklar. [*Osm.* Inhidam dolini; *Ing.* Sink dolina; *Fr.* Doline d'effoudrement].

~ gölü, *coğr.* § ❶ Yeraltı oyuklarının, mağaralarının tavanları çökerek meydana gelmiş çanaklarda suların birikmesiyle belirmiş göl. § ❷ Çepçevre kırıklar arasında kalarak çökmüş, veya bükülmelere uğrayıp çukurlasmış çanaklarda suların birikmesinden doğmuş göl.

~ hendeği, *jeol.* Yerkabuğunun birbirine koşut *(paralel)* uzanan kırıkları veya basamaklı kırık dizileri arasındaki çökmüş bölümü. Böyle bir yerde iki yandaki kanatların bulunduğu sole yükselmiş, bunlar arasında kalan ve hendeğin uzandığı yere uyan sole *(yerkabuğu keseği)* çökmüştür. [*Osm.* Hufre-i inhidâmiye; *Ing.* Graben, fault trough, down-thrown, sunken block; *Fr.* Fosse tectonique, fosse d'effondrement].

~ hendeği vâdisi, *coğr.* Birbirine paralel olarak boylu boyunca uzanan kırıklar arasında çöküntü hendeğini güden akarsuların vâdisi. [*Osm.* Hufre-i inhidamiye vâdisi, inhidâm vâdisi; *Ing.* Faultine valley].

~ kıyısı, *coğr.* Kıyı boyunca, denizin karaya doğru ilerlemesini doğurmuş bulunan çökmelerden ileri gelmiş kıyılar. [*Osm.* Münhedim sahil; *Ing.* Regression; *Fr.* Côte d'effondrement].

~ vadisi, *coğr.* Yeraltındaki uzun mağaraların tavanlarının çökmesinden doğmuş uzun çukurluk. Böyle çukurlukların iki dik yamacı bulunduğu gibi, iki ucu da kapalı olur. [*Osm.* Inhidam vâdisi; *Ing.* Blind valley; *Fr.* Col-de-sac].

çökür,-rü, i. *bot.* (a) Maydanozgiller *(Umbelliferae)* familyasından dikenli bir çeşit yaban bitkisi; (b) Tohumdan yetişme küçük fidan

çökürtme, i. ◘ **Çökertme.**

çöküş, i. < *çökmek.* § ❶ Çömelip yere oturuş: *Devenin çöküşü.* [*Ing.* Kneeling (down, crouching; *Fr.* Agenouillement, accroupissement]. § ❷ Yıkılma: *Binaların depremde çöküşü korkunçtu.* [*Ing.* Falling down; *Fr.* Effondrement, croulement]. § ❸ *mec.* Son bulma, mahvolma: *Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yılları.* [*Osm.* Inkiraz; *Ing.* Fall, collapse, ruin; *Fr.* Déclin]. ☆ *Eşanl.* **çözülüş, yıkılış.** § ❹ *tıp.* ve *psik.* Kuvvetten düşme, vücutta bütün kuvvetlerin birdenbire kesilmesi. [*Ing.* Collapse; *Fr.* Depression] ☆ *Eşanl.* **çöküntü, halsizlik, depresyon.** § ❺ *(Uluslar, devletler ve uygarlıklar hk.)* Gerileme, dağılmaya ve kaybolmaya yüztutma hali. [*Osm.* Inhitat; *Ing.* Decline; *Fr.* Déclin].

çöküşmek(-e), f. § ❶ Tortu halinde dibe inmek. ☆ *Eşanl.* **çökmek;** [*Ing.* To precipitate; *Fr.* Se Précipiter]. § ❷ Bir şeyin başına çöküp toplaşmak: *Kuşlar tarlaya çöküştüler.* [*Ing.* To kneel down together, to sit down together].

çöküvermek, f. Birdenbire çökmek, olduğu yere yığılmak.

çöl,-lü, i. *Fars, çül. çoğr.* Bitki örtüsünün hiç bulunmadığı veya çok seyrek, cılız olduğu çok kurak, kumluk, susuz ve ıssız geniş arazi: *Libya çölü.* [*Osm.* Bâdiye, beyaban, sahrâ; *Ing.* Desert; *Fr.* Desert]. ◉ **~ e dönmek,** *dey.* Bakımsız ve kurak bir hale gelmek, harap olmak. ◉ **dağ ~ ü,** *coğr.* ◘ **Dağ²**.

~ agaması, *zool.* ◘ **Agama.**

~ gibi, *dey.* Issız ve kıraç *(yer).*

~ iklimi, *coğr.* Yıllık yağış tutarı 250 mm. den az, yağış zamanı belirsiz, sıcaklık oynamaları çok büyük olan iklim. [*Ing.* Desert climate; *Fr.* Climat désertique].

~ koşarı, *zool.* Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının, Kosargiller *(Cursoriidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 23 sm. Kuzey Afrika ve Batı Asya'da yasar. [*Lat. Cursorius cursor; Ing.* Courser; *Fr.* Courvite isabelle].

~ rüzgârı, *coğr.* Hamsin, Harmattan, samyeli gibi çeşitli adlar alan ve çöllerde esen rüzgârlar.

~ tavuğugiller, *zool.* Omurgal hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının, Çöltavukları *(Pterocles)* alt takımına giren bir familyası. Küçük başlı ve kısa gagalıdırlar. Kanatları ve kuyrukları sivri olur. Iyi uçarlar. Güney Avrupa, Asya ve Afrika'da kurak bölgelerde yaşarlar **Arap tavuğu** *(P. alchata),* **Taçlı bağırtlak** *(P. coronatus),* **Kum bağırtlağı** *(P. orientalis),* **Bağırtlak kuşu** *(Syrrhaptes paradoxus)* türleri iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Pteroclidae; Fr.* Ptéroclidés]

~ tavukları, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuslar *(Aves)* sınıfının, Karinalılar *(Carinatae)* bölümünün, Yağmurkusları *(Charadriiformes)* takımına giren bir alt takımı. Renk bakımından çöl hayatına cok uymus olan gerçek çöl kuslarıdır. **Çöl tavuğugiller** *(Pteroclidae)* iyi bilinen tek familyasıdır. [*Lat.* ve *Ing. Pterocletes; Fr.* Ptérocles].

~ tilkisi, *zool.* ◘ **Tilki.**

~ toprakları, *trm.* Ilık serinden aride kadar olan iklimlerde çok seyrek çalı vegetasyonu altında oluşan, açık renkli yüzey topraklarına ve alt kısmını çoğunlukla kalkerli maddelerin oluşturduğu katlara sahip zo-

nal bir toprak grupu. [*Ing.* Desert soils].
~ varanı, *zool.* ◘ Varan.

çölge, i. Iki dağ arasındaki düz ova. [*Osm.* Vâdi; *Ing.* Valey; *Fr.* Vallee, plaine].

çölleşme, i. *coğr.* Ya doğal olaylarla, ya da insanın yıkıcı işleri yüzünden bir bölgenin gittikçe kuraklaşması, yoksullaşması, çoraklaşması, kıraçlaşması. [*Ing.* Devastation; *Fr.* Dévastation].

çölleşmek, nsz. f. Çöl haline gelmek.

çölleşmiş, s. Çöl gibi olmuş.

çöllü, i. Çöllerde göçebe olarak yaşayanlar. [*Osm.* Bedevi; *Ing.* Nomad; *Fr.* Nomade],

çöllük,-ğü, s. ve i. § ❶ Çölü çok olan, çölle kaplanmış, çorak; *Çöllük ülke.* [*Ing.* Aride, sterile; *Fr.* Aride, stérile]. § ❷ i. Çorak yer. [*Ing.* Mixed with desert tracts *(land)*].

çömçe, i. *h.d.* § ❶ Ağaç kepçe, ağaçtan yapılmış su tası [*Ing.* Ladle; *Fr.* Cuiller à pot, poche]. § ❷ Büyük ağaç kaşık.
☆ *Eşanl.* **susak.**
~ **gelin,** *tiy.* Anadolu'da, halk eğlencelerinden biri olan ilkel kukla oyununa verilen ad. [*Ing.* Large, crude doll carried about in ceremony as a rain charm].

çömek,-ğl, i. Barınılacak küçük mesken ve kulübe, [*Osm.* Külbe; *Ing.* Shelter, cover; *Fr.* Abri].

çömelik, s. Çömelmiş.
~ **duruş,** *cimn.* Dizlerin bükük, vücudun ayak uçları üzerinde yere dikey bulunduğu durum. [*Ing.* Knee bending].

çömelim, i. Çömelmek hali, çömelerek oturma

çömelliş, i. Çömelme sekli.

çömelme, i. § ❶ Çömelmek eylemi. § ❷ *cimn.* Ayakta duruştan bacakları bükerek boyu küçültme durumu. [*Ing.* Squatting *(crouch); Fr.* Accroupissement].
~ **helâtaşı,** *dôş.* Insan dışkısının pis su döşemine atıldığı, çömelerek kullanılan bir araç. [*Ing.* Pan closet; *Fr.* Cabinet *(d'aisances)* avec cuvette à valve].
☆ *Eşanl.* **alaturka helâtaşı.**

çömelmek, nsz. f. < *çömmek.* Dizlerini büküp kalçaları baldırlara değecek şekilde topuklarının üstünde ilişir gibi oturmak: *Etekleri toplayıp çömeldi* [*Ing.* To squat down on one's heels; *Fr.* S'accroupir].

çömeltmek(-i). f. Çömelmek işini yaptırmak. [*Ing.* To make squator or crouch, to make kneel; *Fr.* Faire accroupir].

çömez, i. *Lat. Comes,* yoldaş. § ❶ *sosy* Eskiden medreselerde müderrislerin hizmetine bakan ve ondan ders gören öğrenci. [*Ing.* Student of theology; *Fr.* Étudiant de théologie]. § ❷ *mec.* Birinin kendi çığırına göre yetiştirdiği kimse, tilmiz, çırak. [*Ing.* Disciple, apprentice, follower; *Fr.* Disciple, apprenti].
☆ *Yak. anl.* **tilmiz, çırak .**

çömezlik,-ğl, i § ❶ *(Eskiden)* Müderrisin yanında öğrencilik etme; § ❷ Birinin sözünden çıkmama, davranışlarına uyma hali: *O, arkadaşının çömezliğini yapıyor.*

çömlek,-ğl, i. < *çölmek.* Süzülmüş çamurdan yapılmış toprak tencere. [*Ing.* Cooking pot, pipkin; *Fr.* Pot de terre, Terrine, pot] ◉ ~ **çanak** ~, ◘ Çanak; ◉ **sırlı** ~, süzülmüş çamurdan yapılan ve fırında pişirilerek üstüve içi sırlanan çömlek nevinden kablar. [*Fr.* Pot en terre vernisse ou émaillé].
~ **hesabı,** *dey.* Cahil bir kimsenin yaptığı, hesap; basit ve güvenilmez hesap. [*Ing.* Calculation of an illiterate person, crude scheme].
~ **kebabı,** *mutf.* Çömlek veya güveçte pişirilen bir çeşit et yemeği *(kapama).* [*Ing.* Meat roasted in a pipkin].
~ **peynirl,** *mutf.* Çömlek içinde toprağa gömülerek saklanan peynir.

çömlekçi, i. Süzülmüş çamurdan çanak, çömlek, testi, saksı gibi eşya yapan veya satan kimse. [*Ing.* Potter; *Fr.* Potier].
~ **çamuru,** ◘ Çamur.
~ **çarkı,** *tekn.* ◘ Çömlekçi tornası.
~ **eşek arısıgiller,** *zool.* ◘ Eşek.
~ **kili,** *jeol.* Içinde demir oksidi bulunduran kırmızı kil. [*Osm.* Acinî kil; *Ing.* Potter's clay; *Fr.* Argile plastique].
~ **kuşu,** *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Bağırganlar *(Clamatores)* üst familyasının. Çömlekçikuşugiller *(Furnariidae)* familyasından bir kuş türü, Uzunluğu 19 sm. Sırtı pas kırmızısı, karnı daha açıktır. Arjantin ve Brezilya'da yaşar. [*Lat. Furnarius rufus; Ing.* Hornero; *Fr.* Fournier roux].
~ **kuşugiller,** b.ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Ötücü kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Ses-kaslarıgelişigüzel dizililer *(Anisomyodi)* alt takımının, Bağırganlar *(Clamatores)* üst familyasına giren bir familya. Yapı bakımından bazıları ince olur. Bazıları da tıknaz olur. **Çömlekçi kuşu** *(Furnarius rufus)* iyi bilinen türüdür. [*Lat.* ve *Ing. Furnariidae; Fr.* Furnariides].
~ **tornası,** *tekn.* Yatay olarak dönen yuvarlak bir tezgâh olup, ekseni üzerinde kil parçasının yerleştirildiği ve işçinin ayağı ile idare ettiği küçük yatay bir tabla bulunur. [*Ing.* Potter's lathe; *Fr.* Tour de potier].

çömlekçilik,-ğl, i. Süzülmüş çamurdan çanak, çömlek, testi, küp v.b. gibi sırlı veya sırsız her türlü eşya yapma sanatı. Topraktan kap yapma sanatı. [*Ing.* Ceramics, fictile art; *Fr.* Art du potier]

çöngül,-lü, i, *mah.* Ufak bataklık, çamurlu küçük göl.

çöp,-pü, i. *Fars. çûb.* § ❶ Saman, ot kırıntısı veya küçük tahta ve dal parçası: *Gözüme bir çöp girdi.* [*Ing.* Strow, sprig; *Fr.* Brin, baguette] § ❷ Süprüntü, artık, atılacak şeyler: *Çöp tenekesi.* [*Ing.* Litter, sweepings, rubbish, dust; *Fr.* Ordure, balayure]. § ❸ Bazı meyvaları dala bağlayan ince sap: *Üzüm çöpü.* ◉ ~ **ten direk,** dey. Çürük iş. [*Ing.* Unsound undertaking]. ◉ **nane** ~ **ü,** *dey.* Çok zayıf, ince kimse.
~ **arabası,** Süprüntülerin taşındığı araba. Evlerin çöplerini toplayan belediye arabası. [*Ing.* Garbage truck; *Fr.* Tombereau]
~ **atlamamak,** *dey.* Çok dikkatli olmak. [*Ing.* Not to miss the slightest thing, to be very attentive].
~ **atlamaz,** *dey.* Gözünden hiçbir şey kaçırmayacak kadar titiz ve dikkatli olan. [*Ing.* Meticulous, punctilious; *Fr.* Qui s'inquiète de minuties, méticuleux].
~ **ayırma** *(şarapçılıkta).* Üzüm tanelerini salkımdan koparma işlemi.
~ **bacası,** *inş.* Bir bina boyunca düşey olarak uzanan, içine boşaltıcı veya dökücü düzen yardımıyla çöplerin atıldığı geniş boru.
~ **boya,** ◘ Boya.
~ **gibi,** *dey.* Pek zayıf ve kuru. [*Ing.* Very thin, skinny; *Fr.* Mince comme une alumette].
~ **kamyonu,** Otomatik olarak sıkıştırma düzenli, devirme donanımlı, kamyon şasisi üzerine özel olarak yapılmış karoseriyi taşıyan araç. Arkadan dökülen çöpleri karoserinin içinde sıkıştırdıktan sonra, otomatik boşaltma düzeni sayesinde bunları istediği gibi ve basitçe boşaltır. [*Ing.* Refuse wagon]
~ **kebabı,** *mutf.* Ufak ağaç şişlere geçirilerek çömlekte pişirilen patlıcan ve kuşbaşı et kebabı. [*Ing.* Pieces of meat and eggplant grilled on spits of wood and then cooked lightly].
~ **kırmak,** *dey.* Darılmak.
~ **makinesi,** *tekn.* Boşaltma borusu içinde bir su akımıyle sürüklenerek tekneye dökülen çöpleri toz haline getiren elektrikli cihaz.
~ **taşlamak,** *dey.* Kura çekmek.
~ **ve fener parası,** ◘ Temizleme ve aydınlatma resmi.
~ **yakma fırını,** *şehirc.* Üzerine yakılacak çöplerin konulduğu, hareket edebilen pervaneleri bulunan, fırın biçiminde cihaz. [*Ing.* Refuse burner, garbage incinerator].

çöp.çatan, b. i. § ❶ Kimin kiminle evleneceğini önceden kararlaştırıp gerçeklestiğine inanılan manevî kuvvet. § ❷ *sosy.* Iki kişinin evlenmesinde aracılık eden, oğlan tarafına kızı veya kız tarafına oğlanı bulan kimse: *Çöpçatan çatmış ne yapalım.* [*Ing.* Person who acts as go-between in a marriage, matchmaker; *Fr.* Qui fait des mariages, marieur,-euse].
~ **böyle çatmış,** *dey.* Evlilik için «*böylesi mukaddermiş*» anlamında kullanılan söz. [*Ing.* This marriage was so destined].
~ **çatmak,** *dey.* Kısmet olmak.

çöp.çatanlık,-ğı, b.i. Çöpçatanın yaptığı iş. [*Ing.* Matchmaking].

çöpçü, i. Evlerden çöpleri toplayan ve sokakları süpürüp, temizleyen işçi. [*Ing.* Dustman, street sweeper; *Fr.* Balayeur].

çöpçülük,-ğü, i. Çöpçünün işi. [*Ing.* Scavengery; *Fr.* Ebouage, balayage].

çöp.kapan, b.i. Kehlibara verilen Türkçe ad. [*Osm.* Kehrüba; *Ing.* Ember; *Fr.* Ambre].

çöpleme, i. *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Düğünçiçeğigiller *(Ranunculaceae)* familyasından, pek çok türü bulunan bir süs bitkisi. **Kara çöpleme** *(H. niger),* **Yeşil çöpleme** *(H. Viridis).* **Kokulu çöpleme** *(H. foetidus),* **Sarı çöpleme** adlı türlerinin köksapı müshil ve solucan düşürücü bir madde taşır. Eskiden akıl hastalarını iyileştirdiğine inanılırdı. [*Lat. Helleborus; Ing.* Hellebore; *Fr.* Ellebore, hellébore]. ◉ **beyaz** ~, Zambakgillerden, yapraklarının uzun ve geniş olması ve çiçeklerinin güzelliği dolayısiyle bahçe çiçekleri arasına giren zehirli bir bitki cinsi. [*Lat. Veratrum album; Ing.* European white hellebore; *Fr.* Ellébore blanc].

çöplenmek, nsz. f. § ❷ *tkz.* Şundan bundan birer parça yemek, kuş gibi kırıntı ile yetinmek. [*Ing.* To pick up scraps for a meal; *Fr.* Faire un repas frugal]. § ❷ *mec.* Açıktan kendine ufak tefek çıkarlar sağlamak. [*Ing.* To get bits of profit out of other people's affairs; *Fr.* Se procurer de petits gains sur les biens d'autrui].

çöplü, s. *(Üzüm v.b. maddeler hk.)* Sapı olan; çöple, süprüntü ile karışmış. [*Ing.* That has a stalk, mixed with sticks and straws].

çöplük-ğü, i. § ❶ Çöplerin, süprüntülerin atıldığı, birlktiği yer. [*Ing* Rubbish heap, place for dumping garbage; *Fr.* Décharge publique]. § ❷ *mec.* Kirli, pis yer. [*Ing.* Dustheap; *Fr.* Receptacle d'ordures]. ◉ **her horoz kendi çöplüğünde öter,** *at.* Herkesin sözü yalnız kendi çevresinde geçer.
~ **horozu,** *dey.* Zevkten yoksun, eğlence düşkünü kimse. [*Ing.* Pleasure addict lacking in good taste].

çöpsüz, s. Çöpü olmayan. [*Ing.* Without a stalk].
~ **üzüm,** *dey.* § ❶ Kusursuz ve elverişli soy. § ❷ Akrabası olmayan kimse. [*Ing.* A person without relatives (usually of a marriageable girl or boy who has no relatives and is therefore desirable].

çör, i. § ❶ Hastalık; [*Ing.* Disease, illness; *Fr.* Maladie]. § ❷ Şeytan. [*Ing.* Satan, demon; *Fr.* Demon, diable, epine]. § ❸ Ağaç dikeni, çalı çırpı. ☆ *Eşanl.* **çer;** ◉ **çerden** ~ **ten,** *dey.* § ❶ Dayanıksız, zayıf. [*Ing.* Flimsy, of unsound structure, jerrybuilt]. § ❷ Değersiz, önemsiz, ◉ ~ **çöp,** *dey.* § ❷ Çalı çırpı [*Ing.* Sticks and straws, twigs, sweepings, rubbish; *Fr.* Brins de bois sec]. § ❷ «*kendine gel*» veya «*savul*» anlamında bir söz.

çörçil, i. *(Eski Ingiliz başbakanlarından W. Churchill'in adından)* Küt burunlu ve kısa konçlu, altı lastik, asker postalı.

çörçilit,-tl, I. *(Yer adı Churchill'den) min.* ◘ Mendipit.

çörçit,-tl, i. *min.* Hidratlı doğal seryum ve kalsiyum fosfat.

çördek,-ğl, i. *Erm. den.* Yukarı çekmekte kullanılan halat, ip; Gabya mantileri üzerine bağlanıp eklenen palangaları flokların ve genellikle yan yelkenlerinin kandilisaları. [*Ing.* Tye of a topsail yard, halyard]. ◉ **baba çördeği,** *den.* ◘ Baba. ◉ **giz çördeği,** *den.* Bir geletin yelken serenini direk boyunca istenen yüksekliğe çekmeye yarayan donanım.
~ **tornosu,** *den.* Pruva, grandi ve gabya kolombirinde yastıklarının üzerinde bulunan demir veya zincir tringaya anele ile raptedilmiş demir sapanlı nortolar. Bunlardan gabya sereninin mantileri, flok ve pelena yelkenlerinin çördekleri donatılır.
☆ *Eşanl.* **kapoledora.**
~ **yakası,** *den.* Randa, veleistiralya ve pokruva yelkenlerinin seren yakalarının kıça ka-

lan köşeleri, filok ve velena gibi istiralya yelkenlerinin yukarı köşeleri.

çördük,-ğü, i. < *çör. bot.* § ❶ İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Ballıbabagiller *(Labiatae)* familyasından., 20-60 sm. boyunda, dik dallı, şerit yapraklı, ıtırlı bir çalıcık. Çiçekleri genellikle koyu mordur.' [*Lat. Hyssophus; Ing.* Hyssop; *Fr.* Hysope]. § ❷ Zufa otu. § ❸ ◘ **Yabani armut.**

çörek,-ği, i. < *çevirmek* < *çevirek* > *çevrek.* § ❶ Az veya hiç şekersiz, un, yağ, yumurta v.b. ile yapılan yiyecek: *Kandil çöreği,* [*Ing.* Bun; *Fr.* Brioche]. § ❷ Tekerlek şey kangal, kurs. § ❸ *den.* (a) Halatın ucundaki ilmek; (b) İpten yapılmış can yeleği.

çörekçi, i. Çörek yapan veya satan kimse. [*Ing.* Maker or seller of cakes or buns].

çörekçilik,-ği, i. Çörek yapıp satma işi. [*Ing.* Making or selling of cakes or buns].

çörek.hane, b.i. *esk.* Saray fırını.[*Ing.* Royal bakery],

çöreklenmek, nsz. f. § ❶ *(Çoğunlukla yılan hk.)* Kıvrılıp oturmak. [*Ing.* To coil up; *Fr.* S'enrouler]; §❷ Yerleşmek. [*Ing.* To settle; *Fr.* S'établir].

çöreklik,-ği, i. Çörek yapmak için gerekli olan hamur veya un gibi malzeme. [*Ing.* Dough or flour fit for making cakes].

çöre.otu, b.i, *bot,* § ❶ Düğünçiçeğigiller *(Ranunculaceae)* familyasından, bir yıllık otsu bir süs bitkisi. Meyvalar çok tohumlu kapsül tipindedir. Ilkbaharda açan çiçek partileri beşlidir. Türkiye'de 12 türü vardır. Başlıcaları: **Şam çöreotu** *(N. Damascena),* **Kır çöreotu** *(N. Arvensis),* **Hakiki çöreotu** *(N. Sativa).* Tohumlarında uçucu ve sabit yağ, tanen, şeker, glikozit bünyeli bir saponin olan *melanthin, nigellin ve connigellin* gibi *alkaloitler* bulunur. Tohumları uyarıcı ve idrar söktürücüdür. Çöreotu nazara karşı tütsü olarak da kullanılır. [*Lat. Nigella; Ing. (Black)* cumin, funnel; *Fr.* Nigelle]; § ❷ Çöreotunun susam iriliğinde, bazı yiyeceklere çeşni vermek için ekilen siyah tohumu.

çörkü, i. § ❶ İçinde birbirine paralel dört maden çubuğa onar tane toparlak geçirilerek yapılmış basit bir hesap aracı. *(Çocuklara ilk hesap elemanlarını öğretmeye yarar);* § ❷ *inş.* Kerpiç bir duvar parçasında, kerpiç kalıplarını taşıyacak zıvanalı merteklerin yerleştiği oyuklardan her biri.

çörlü, i. Değirmende buğday teknesi oluğu.

çörten, i. *Erm. h.d.* § ❶ Çeşme veya dam kenarlarında bulunan ağaç veya teneke oluk. § ❷ *mim.* ve *ark.* (a) Yağmur sularının akması için yapılmış genellikle insan, hayvan v.b. şekillerle süslü oluk; (b) Bu oluğun süslerine verilen ad; (c) Bir olukta, bir boruda suların akmasını sağlayan yol; § ❸ *inş.* Yağmur suları için boru döşenmemiş yapılarda, suyu akıtmak için çatı derelerine eklenen oluk.

çörtü, i. *h.d.* Un değirmenlerinde buğday teknesi oluğu.

çötele, i. < *çetele.* Bir tehlikeyi göstermek amacıyle dikilen işaretli değnek.

çöten, i. < *çit* >*çiten.* § ❶ *balıkç.* Ağaç, saz veya galvanizli telden yapılma sepet; § ❷ *avc.* Küçük kuşları yakalamak için kullanılan, ağzı yuvarlak, dibi sivri bir çeşit ağ.

çövdüre, i. *mim.* Idrar edecek yeri. [*Ing.* Urinal; *Fr.* Urinoire].

çöven(otu), i. < çöğen. *bot.* ◘ **Sabun otu.**

çövmen, i. Ucu çengelli sopa.

çöz, i. h.d, Işkembe ve bağırsağı kaplayan iç yağı. [*Ing.* Suet covering the intestines].

çözdürmek(-i,-e), f. Çözmek isini yaptırmak. [*Ing.* To make unfasten or unravel, to let be loosened or disentangled; *Fr.* Fari délier, faire dénouer].

çözelti*, i. < *çözmek.* § ❶ *kim.* Çözülme sonucu meydana gelen madde. [*Ing.* Solution; *Fr.* Dissolution]. § ❷ *ecz.* Bir sıvı *(alkol, yağ, damıtık su)* içinde tamamen çözünen bir maddenin *(tuz, organik madde, uçucu yağ v.b.),* bu çözücü ile meydana getirdiği homogen karışım; § ❸ *fiz.* Çözelmiş haldeki madde: *Bakır sülfat çözeltisi.* ◉ **doymuş ~**, *kim.* ◘ **Doymuş .** ◉ **fizyolojik ~**, *zool.* Ozmotik basıncı belirli olan bir hayvan grupu kanının ozmotik basıncına uyan özel bir tuz çözeltisi. [*Ing.* Physiological solution; *Fr.* Solution physiologique]. ◉ **katı ~**, *kim.* Iki veya daha çok maddenin homogen karışımı ◉ **RINGER ~si**, *biyokim.* Tuzluluk derecesi böcek kanına göre hazırlanmış olan özel bir fizyolojik çözelti. [*Ing.* Ringer solution; *Fr.* Solution de Ringer].

çözge, i. < *çözmek.* Bir meseleyi çözmek için tutulması gereken yol. [*Ing.* Remedy, cure; *Fr.* Remede].

çözgen*, i. < *çözmek.* ◘ **Çözücü.**

çözgü, i. < *çözmek. dok.* (a) Açılmış dokuma ipliği; *(Tezgâhlarda yukarıdan aşağıya uzanan ve silindirler üzerine sarılan uzun iplikler).* (b) Atkıların geçirildiği uzunlamasına ipler. *(Bir kumaşın uzunluk yönündeki iplikleri).* [*Osm.* Pûd; *Ing.* Warp; ends; *Fr.* Trame, chaine]. ☆ *Eşanl.* **arış, çözü**; (c) Bükülmüş koyun yünü; (d) Yatak çarşafı için kullanılan ince bez. [*Ing.* Striped cotton sheeting]. ◉ **arka ~**, *dok.* ◘ **Arka.** **~ atlağı**, *dok.* Dokuma işlemi sırasında çözgü tellerinden birinin veya bir kaçının örgüye girmeyerek, kumaş üzerinde atlaklar meydana getirme hali.

~ aynası, *dok.* Çözgü makinelerinde ipliklerin çözgü davuluna sarılmalarını yöneten mekanik kısım.

~ bağı, *dok.* Çözülen çözgünün dokuma tezgâhı üzerine geçirilmesinden sonra, ipliklerı demet halinde bağlayıp kumaş levendi üzerine tespit eden sicimden yapılmış özel bağ.

~ başı, *dok.* Dokuma tezgâhlarında ham kumaşın sarıldığı silindir *(kumaş levendi)* üzerine tesbit edilmiş ve ilk çözgü çekiminde, iplik başlarının demet halinde bağlandığı bağlama sistemi.

~ çözmek, *dok.* Dokuma tezgâhlarına takılacak çözgü levendini doldurup hazırlamak.

~ dilimi, *dok.* Çözülen çözgülerin belirli iplik sayısından kurulu parçaları.

~ ekleme, *dok.* Seri olarak dokunan kumaslarda, biten bir çözgünün kuyruğuna, yeni çekilecek çözgü başının eklenmesi işlemi.

~ ipliği, *dok.* ◘ **Çözgü teli.**

~ kuyruğu, *dok.* Dokunmuş, çözgüden kalan iplik artıkları.

~ levendi, *dok.* Tahta veya madenî büyük makara. *(Çözgü makinesinde çözülen dokuma çözgüsü, bu levent üzerine aktarılarak dokuma tezgâhları arkasındaki özel yerlerine bağlanır).*

~ makinesi, *dok.* Ipliği bir çok bobinlerden çekerek bunları istenen sıraya göre paralel bir hale sokan ve dokuma tezgâhlarında kullanılabilecek şekilde leventlere saran bir makina. [*Ing.* Warping machine, warper; *Fr.* Machine à ourdir].

~ otomatı, *dok.* Kendi kendine çalışan dokuma tezgâhlarında çözgü ipliği kopunca tezgâhı mekanik veya elektrikli bir sistemle durduran cihaz.

~ sehpası, *dok.* Çözgü makinelerinin arkasına yerleştirilen ve üzerine çözülecek çözgüye ait ipliklerin, renk ve desen sırasına göre dizildiği, tahtadan veya madenî, tekerlekli iplik sehpa.

~ tarağı, *dok.* Seksiyonel çözgü makinelerinde, çözülen iplik bölümü genişliğini ayarlayan V biçimli özel tarak.

~ tel sayısı, *dok.* (a) Bir kumaş yapımı için çözülmesi gereken çözgüdeki iplik sayısı; (b) Halat yapımında bir araya getirilecek iplik sayısı.

~ tezgâhı, *dok.* ◘ **Tezgâh.**

~ toplamak, *dok.* Bir çözgü, çözüldükten sonra, yeni bir çözgüye devam edebilmek için, çözgü sehpası üzerindeki eski çözgünün iplik bobinlerini toplamak.

çözgülemek(-i), f. *dok.* Dokuma ipliklerini ac mak, tel tel ayırmak. [*Ing.* To furnish with the warp *(loom)*].

çözgülü, s. Çözülmüş, çözgülere ayrılmış. [*Ing.* Furnished with a warp].

çözgün*, s. < *çözmek.* § ❶ Çözülmüş, dağılmış. [*Ing.* Untied, unfastened, disentangled *Fr.* Demêlé, debrouillé]. § ❷ *(kar ve buz hk.)* Yumuşamış, erimeğe başlamış. [*Ing* Soft]; § ❸ i. Bir şeyi meydana getiren öğelerin ayrılması. [*Osm.* Inhilâl; *Ing.* Dispersion, disintegration, dissolution fuslon; *Fr.* Decomposition, dispérsion, désagrégation, dissolution, fonte].

çözgünlük*,-ğü. i. Çözgün[1] olma hali.

çözme, i. § ❶ Çözmek eylemi § ❷ *dok.* (a) El tezgâhlarında dokunan ve daha çok yatak ve yorgan çarşafı yapmakta kullanılan ince bez; (b) Bir cins iplik ve bu iplikten yapılmış dokuma: *çözme çarşaf.* [*Ing.* Kind of cotton sheeting]. § ❸ *mek.* Dayanak veya destek görevi yapan bir parçanın anî kesit değişimi.

çözmek(-i), f. § ❶ Bir bağın düğümünü açmak, iliklenmiş, örülmüş şeyleri açmak, sökmek: *Düğme ve kopçaları çözmek, Paketi çözmek, Hayvanın ipini çözmek.* [*Ing.* To untie, undavel, unfasten, loosen; *Fr.* Debouer, delier, defaire, detacher, déboutonner] §❷ *mec.* Bir sorunun güç noktasını bulup onu anlasılmazlıktan kurtarmak. [*Osm.* Halletmek; *Ing.* To find out; *Fr.* Résoudre]. § ❸ *mat.* Bir problemde aranan sonucu meydana çıkarmak. [*Osm.* Halletmek; *Ing.* To solve; *Fr.* Résoudre]. § ❹ *kim.* Solvetasyon veya hidratasyon kuvveti ile bir maddeyi sıvı ve gazlar içine dağıtmak *(Parafinin benzinde ve şekerin veya tuzun suda çözünmesi gibi).* [*Osm.* Inhilâl ettirmek; *Ing.* Dissolve; *Fr.* Dissoudre]; § ❺ Giyeceklerin düğme, kopça v.b. seylerini açmak: *Iliklenmiş düğmeler;* § ❻ Örülmüş bir seyi tel tel dağıtmak: *Saçları çözmek.* § ❼ *(Bilmece, şifre, mesele v.b. hk.)* Halletmek, anlam kazandırmak; § ❽ *esk, (hayvan hk.)* Dölüt düsürmek; § ❾ *den. Yelken açmak;* § ❿ Bez ipliklerini yumak ve kalemlerden çıkarıp çengellere takarak, dokumaya hazırlamak; § ⓫ *demir.* Birbirlerine bağlı iki demiryolu taşıt aracını, iki elektrikli tren motris arabasını, birbirine biyel ile bağlı iki yürütücü motoru ayırmak. ◉ **palamarı (payandayı) ~** *arg.* Kalkıp gitmek, durmamak. ☆ *Karş.* § ❼ **düğümlemek, bağlamak;** § ❷ **çıkmaza sokmak, girift yapmak.**

çözücü, s. ve i. § ❶ *kim.* ve *fiz.* Başka bir maddeyi içinde çözen *(madde),* [*Osm.* Eritici; *Ing.* Solvent; *Fr.* Solvant]. ☆ *Eşanl.* **çözgen**; § ❷ Elektronik hesap makinelerinde bilgilerin makinede çözülmesini sağlayan düzenek. § ❸ *(kozmetik)* Çok çeşitli bileşimlerde bulunabilen, genellikle temel maddesi amilik alkol ve aseton olan tırnak cilâlarını çözerek temizlemeye yarayan sıvı. **~ madde,** Sıvı tarım savaş ilâçlarında, katı aktif maddeleri çözen ve sıvı aktif maddeleri olanlarda ise aktif maddeyi gerekli derecede seyreltmeye yarayan maddeler.

çözük, s. § ❶ Düğümü, bağı açılmış: *Eller çözük.* [*Ing.* Loosed, untied; *Fr.* Défait, dénoue]. § ❷ *(giyecek hk.)* Düğme veya kopçası açılmış, iliklenmemiş: *Düğmeler çözük.* [*Ing.* Unraveled, unbuttoned; *Fr.* Detache, detelé] § ❸ *(kar veya buz hk).* Erimeye başlamış. yumuşamış. [*Ing.* Thawed; *Fr.* Degelé]. § ❹ *mec.* Gevşek, dağınık: *Çözük zincir.* [*Ing.* Loose, unfastened; *Fr.* Degage, défait, delie].

çözülme, i. § ❶ Çözülmek eylemi, açılma, gevseme; sıcaklığın artmasıyle cismin boşluklarını dolduran donmuş durumdaki suyun erimeye başlaması. [*Ing.* Thawing; *Fr.* Degel] § ❷ *ask.* Savaşta, gerideki savunma hattına çekilmek isteyen birliğin düşmandan sıyrılması. [*Ing.* Retirement, withdrawal; *Fr.* Decrochement]. § ❸ *demir.* Bağlantı takımının koymasıyle iki vagonun birbirinden ayrılması. § ❹ Kopan buzların, karşı koyamayacak şekilde su akımıyle sürüklenmesi; § ❺ *psik.* (a) Psikolojik hayatın çeşitli öğeleri arasındaki her türlü bağın kaybedilmesinden doğan bozukluk, (b) Sinir merkezleri arasında mevcut işbirliğinin ve uyumun bozulması, ortadan kalkması. [*Ing.* ve *Fr.* Dissociation]. ☆ *Eşanl.* **dağılım.** § ❻ *gram.* Bir sesin meydana gelişinden sonra, organların eski haline geçmesi. [*Ing.* Final glide, off-glide; *Fr.* Détente]. ☆ *Eşanl.* **çözülüm, gevşeme.** § ❼ *sosy.* Baş çözülmesiyle ayni anlamda. Marazî psikolojide ruhi bütünlüğün çözülmesi. Marx'cı görüşte iş bölümü yüzünden, bir iş parçasında uzmanlaşma sonucu olarak kişiliğin çözülme-

si anlamına gelir. [*Ing.* Alienation; *Fr.* Aliénation].

çözülmek, nsz. f. § ● Çözmek işine konu olmak; dağılmak: *Tesbih çözüldü.* [*Ing.* To become untied, unfastened, loose; *Fr.* Se dénouer, se défaire]. § ❷ *(Buz, kar hk.)* Erimek üzere gevşeyip arasındaki bağ ortadan kalkarak dağılmak. [*Ing.* To thaw; Fr. Fondre, dégeler]. § ● *arg.* (a) Kaçmak, uzaklaşmak, savuşup gitmek, savuşmak. ☆ *Yak. anl.* § ❸ **açmak, cızlamı çekmek, cicozlamak,** dümeni kırmak, fertiği çekmek, **fertiklemek, ipini kesmek,** kırmak, **kirişi kırmak,** palamarı koparmak, tüymek, **voltasını almak, zamkinos** etmek. (b) Ödemek, para vermek: *Beş lirayı çözül bakalım* ☆ *Eşanl.* **bayılmak, toslamak, sökülmek.** § ❹ *ask. (Üstün düşman karşısında savaşa tutuşmak istemeyen birlikler)* Geriye sıyrılmak veya çekilmek. [*Ing.* To retire, withdraw; *Fr.* Décrocher].

çözülmüşlük,-ğü, i. Çözülmüş olma hali. ☆ *Yak. anl.* **dağınıklık.**

çözülüm*, i. < *çözülmek.* § ❶ Parçalanmak, dağılmak işi, bozgun. § ❷ *fels.* ve *psik.* (a) Çözülmek işi; (b) Kişiliğin uyumunun bozulması. [*Osm.* İntizâ; *Ing.* ve *Fr.* Dissociation]. ☆ *Eşanl.* **dağılım;** ☆ *Karş.* **düğümlenme, çıkmaza girme, giriftleşme.** § ❸ *müz.* Kakışımlı bir akorttan bunu izleyen akorta geçerken, zorunlu olarak alınan tedbir.

çözülüş, i. § ❶ Çözülme hali: *Düğümün çözülüşü;* § ❷ Eriyerek gevşeme: *Buzların çözülüşü;* [*ing.* Thawing, solvation; *Fr.* Dégelement, dégel, fonte]. §§ ❸ *müz.* Karar veriş, bağlanış, düğümleniş. [*Ing.* Resolution; *Fr.* Résolution]. § ❹ Dağılış: *Düşman ordusunun çözülüşü.* § ❺ Yıkılış: *Osmanlı İmparatorluğunun çözülüşü.* [*Osm.* İnkiraz; *Ing.* Ruin, collapse, fall; *Fr.* Déclin]. § ● *mec.* Sonuçlanan olay, bir işin sonucu; § ❻ *ed.* ve *tiy.* Bir edebiyat eserinin ve özellikle bir tiyatro oyununun son bölümü.

çözüm*, i. < *çözmek.* § ❶ Bir sorunun çözülmesinden elde edilen sonuç. [*Osm.* Hal; *Ing.* Solution, result; *Fr.* Solution résolution]. § ❷ *mat.* Bir denklemde bilinmeyenlerin yerine konulunca o denklemi gerçekleştiren sayı veya sayılar. [*Ing.* ve *Fr.* Solution]. ◉ **buz ~ ü,** *coğr.* ◘ **Buz.**

çözümleme*, i. § ❶ *kim.* Bir maddenin bilesimindeki basit cisimlerin niteliğini veya niceliğini anlamak için yapılan işlem. [*Osm.* Tahlil; *Ing.* Analysis; *Fr.* Analyse); ☆ *Eşanl.* **analiz;** § ❷ *gram.* Bir cümleyi meydana getiren kelimelerin gramerce incelenmesi, kelimenin veya cümlenin yapısını ve özelliklerini belirtme. [*Osm.* Tahlil; *Ing.* Grammatical analysis; *Fr.* Analyse grammatical]; § ❸ *fels.* Bir bütünü meydana getiren parçaları birbirinden ayırmak işi. [*Osm.* Tahlil; *Ing.* Analysis; *Fr.* Analyse]; § ❹ *ed.* Edebiyat eserlerinde düğüm noktasının çözülmesini sağlayan son kısım. Çoğu zaman tiyatro eserlerinde «serim» de denilen giriş bölümünden sonra ilgimizi çeken düğümlerin piyesin sonuna doğru yazar tarafından yapılan çözülmesi; ◉ **ansal ~,** Dikkatin ayrı ayrı birtakım emekleriyle bir şeyin temel öğelerini ve karakterlerini ayırt etmek eylemi; ◉ **bağıntısal ~** *sosy.* ve *psik.* Kısıtlı bir grupun sosyal - duygusal yapısını çözümleme yöntemi. [*Ing.* Relational analysis; *Fr.* Analyse relationelle] ◉ **değir ~ si,** *(işletmecilikte)* Bir ürünü meydana getiren maddeleri inceleyerek o ürünün sınai maliyetini düşürme yöntemi. [*Ing.* Analysis of value; *Fr.* Analyse de la valeur] ◉ **değişirlik ~ si,** *istat.* ve *psik.* Aynı zamanda etki gösteren birçok faktöre dayanan gözlemleri çözümlemeye yarayan yöntemlerin tümü. *Ing.* Analysis of variance; *Fr.* Analyse de variance]. ◉ **faktör ~ si,** *istat.* ve *psik.* Gözlenebilir bir değişkenler topluluğunda ortaya çıkan bağlılaşmaların *(veya birlikte değişmelerin)* çözümlemesinden hareket ederek bu değişkenleri faktörler denilen varsayımsal değişkenlerin bileşmesi olarak ele almaya yönelen yöntemler. [*Ing.* Factorial analysis; *Fr.* Analyse factorielle]. ◉ **gramerce ~,** *gram.* Bir cümleyi meydana getiren kelimelerin hangi söz bölüğünden ve hangi gramer şekil ve halinde olduklarını veya özne, tümleç, yüklem durumlarından hangisinde bulunduklarını belirtmek; ◉ **kademeleşmiş ~,** *sosy.* ve *psik.* Guttman tarafından ortaya atılmış olan ve davranışların belli bir ölçek tipinin ortaya konmasını sağlayan yöntem. [*Fr.* Analyse hierarchique] ◉ **mantıkça ~,** *mant.* Bir cümleyi meydana getiren cümlecikleri önemlerine ve aralarındaki bağıntılara göre ayırma işi. ◉ **monografik ~,** *(İşletmecilikte)* Bir ürünün veya yöntemin kullanılması konusunda piyasa araştırması. [*Ing.* Monographic analysis; *Fr.* Analyse monographique].

~ **metodu,** ◘ **Analitik metot.**

çözümlemek*, f. § ❶ Çözümlemek yoluyle incelemek. Bir konuyu bütün yönlerini ortaya çıkararak açıklamak. [*Osm.* Tahlil etmek; *Ing.* To analyze; *Fr.* Analyser]. ☆ *Eşanl.* **analiz yapmak.** § ❷ Anlamı ve niteliği anlaşılamayan bir konuyu açıkladıktan sonra sonuca bağlamak. § ❸ *müz.* Bir çözülüm yapmak: *Bir akortu alt dominant üstünde çözümlemek.*

çözümleyici*, s. Çözümleyen. [*Osm.* Tahlilî; [*Ing.* Analytical; *Fr.* Analytique]:

☆ *Eşanl.* analitik.

çözümleniş*, i. *müz.* Kanon ve füg'de, başlantı denilen ve birinci seste gösterilen melodi çizgisinin ikinci seste tekrarlanmasından ibaret bağlanış.

çözümlenmek*, nsz. f. Açıklanmak, bütün yönleriyle ortaya konulmak ve sonuca bağlanmak.

çözümleyici*, s. Çözümleyen. [*Osm.* Tahlil*; *Ing.* Analytical; *Fr.* Analytique].

☆ *Eşanl.* **analitik.**

~ **zekâ,** *psik.* Eşya, olgu ve olayları daha çok çözümlemekle uğraşan zekâ tipi. Bu tip zekâ, üzerinde durduğu konuyu parçalara ayırır ve niteliklerini çözümler. Eleştiriciler bu çeşit zekâya sahiptirler.

çözümsel*, s. Çözümle ilgili. [*Ing.* Analytical; *Fr.* Analytique].

~ **geometri,** *mat.* ◘ **Analitik geometri.**

~ **yöntem,** *tiy.* Olayları oluş sırasında trajik çatışmaya götürmeyen, tersine oyuna trajik çatışmadan girip bunun nedenlerini geriye doğru giderek yavaş yavaş bulgulayan kuruluş yöntemi.

çözümsüz*, s. *mat.* Çözümü imkânsız kabul edilen problem.

çözünme*, i. § ❶ Çözülerek açılma, dağılma; § ❷ *fiz.* Çözünmek eylemi: *Tuzun, şekerin suda çözünmesi.* [*Ing.* ve *Fr.* Dissolution].

çözünmek*, *nsz. f.* Çözülmek işine konu olmak dağılmak, erimek. [*Ing.* To be dissolved; *Fr.* Se dissoudre].

çözünmez*, s. Bir sıvı içinde çözünmeyen; *Reçine suda çözünmez.* [*Ing.* ve *Fr.* Insoluble].

çözüntü*, i. < *çözmek.* § ❶ Sökülmüş iplik. [*Ing.* Ravel(l)ing; *Fr.* Effilochage]. ❷ Nehirde yüzen buz parçası. § ❸ Nehri tıkayan buz parçasının birden açılması; § ❹ Dağılma işaretleri: *Düşman cephesinde çözüntü başladı;* § ❺ Çözülme hali.

çözünür, s. § ❶ Çözünmek işine uğrayan, dağılan [*Ing.* ve *Fr.* Soluble] § ❷ *kim.* Bir sıvı içinde çözünebilen: *Tuz,* şeker suda *çözünür maddelerdir.*

çözünürlük,-ğü, i. *kim.* Çözülme, dağılma işi ve hali. [*Ing.* Solubility; *Fr.* Solubilité].

çözüşme, i. *kim.* Çözüşmek eylemi. [*Osm.* Intizâ; *Ing.* ve *Fr.* Dissociation],

çözüşmek, nsz. f. *kim. (Bir şeyi meydana getiren öğeler)* Birbirinden ayrılmak, parçalanmak. [*Ing.* To dissociate; *Fr.* Se dissocier].

çubuk,-ğu, i. *Fars. çûbek* > *çıbık.* § ❶ Uzun değnek, düz dal, kökleşip kütük olmak üzere dikilen dal: *Asma çubuğu.* [*Ing.* Shoot, twig; *Fr.* Rameau, branche, cep de vigne]. § ❷ Tütün içmeye yarayan içi delik, uzunca ağızlık. [*Ing.* Tobacco pipe; *Fr.* Pipe]; § ❸ İnce boru şeklinde, uzunca maden değneği: *Demir çubuk, kükürt çubuğu.* [*Ing.* Metal rod, bar, stick; *Fr.* Barre, baguette]. § ❹ Ağaçtan yuvarlak olarak yapılmış düz ve uzun değnek veya baston gibi gayet doğru dal ve ince düz değnek. [*Fr.* Baguette, bâton); § ❺ *dok.* Kumaşta düz çizgi: *Mavi üzerinde siyah çubukları olan kumaş.* [*Ing.* Stripe; *Fr.* Raie]. § ❻ *bot.* Yapraklı asma dalı. § ❼ *den.* (a) Ana direklerin boyunu yükseltmek için tepe kısmında, yukarıya doğru eklenen ve daha önce olan, ağaç veya maden direkler; (b) Dümen yekesi; (c) Gemi sereni. § ❽ *demir.* Rayları meydana getiren madenî parçalar; § ❾ *matb.* Kollu baskı makinelerinin manivelası; § ❿ *tekn.* (a) Bir saat zembereğinin çengelini bileziğe bağlayan parça; (b) Bir makinede, buharın giriş veya çıkış deliklerini açıp kapayan yaprak; (c) Ocak ızgaralarının kalın madenî tellerinden her biri; § ⓫ Davul ve dümbelek çalmaya yarayan ince değnek; § ⓬ *mim.* Mimarî kısımlarda yuvarlak kaytan şeklinde boydan boya giden kordon. ◉ **akümülâtör çubuğu,** *elek.* Levhalar arasındaki açıklığı sağlayan, genellikle tahtadan, camdan veya ebonitten yapılmış yalıtkan çubuk. [*Ing.* Accumulator rod; *Fr.* Baguette d'accumulateur]. ◉ **asılı ~,** *tiy.* ◘ **Asılı;** ◉ **asma çubuğu,** *bot.* ◘ **Asma².** ◉ **baba çubuğu,** *den.* ◘ **Baba.** ◉ **bağ çubuğu,** *trm.* ◘ **Bağ²;** ◉ **balina çubuğu,** *zool.* ◘ **Balina.** ◉ **baskı çubuğu** ◘ **Baskı.** ◉ **boyunbağı çubuğu,** *ağ. iş.* ◘ **Boyunbağı,** ◉ **çapraz çubuğu,** *dok.* ◘ **Çapraz¹** ◉ **denge çubuğu,** *elek.* Birçok üretecin indükleyenlerini paralel bağlayarak bu makineler arasında akım dağıtımını düzenleyen çubuk. [*Ing.* Equilibrium rod; *Fr.* Barre d'équilibre]. ◉ **direksiyon ~ ları,** *otom.* ◘ **Direksiyon.** ◉ **doldurma çubuğu,** ◘ **Doldurma.** ◉ **iletme ~ ları,** *mek.* Bir hareketi daha uzaktaki organlara iletmeye yarayan, bir biriyle bağlantılı çubuklar. [*Ing.* Transmission rod; *Fr.* Barres de renvoi]. ◉ **kesme çubuğu,** *elek.* Bir iletkenin sürekliliğini kesmek için kullanılan âletin hareketli kısmı. Genel olarak bu âletin bütününe verilen ad. ◉ **kesme ~,** *mim.* Romen mimarisinde çok kullanılan bir çeşit silme süs olup uzun ve yuvarlak bir çubuğun küçük küçük parçalara kesilmesi ve aralıklı olarak yanyana konulması suretiyle vücuda getirilir. [*Ing.* Billet; *Fr.* Billette]. ◉ **kontrol çubuğu,** *nükl.* Yapısında, nötron soğurucu maddeler *(kadmiyum, berilyum, bor)* bulunan ve çekirdek bölünmesini ölçmek için atom pillerine daldırılan madenî çubuk. [*Ing.* Control rod; *Fr.* Barre de contrôle]. ◉ **koşum (cer) çubuğu,** *demir.* İki demiryolu aracını birbirine bağlayan, vuruntu ve sarsıntıyı önleyici çubuk. [*Ing.* Coupling rod; *Fr.* Barre d'attelage, barre d'accouplement] ◉ **köşe çubuğu,** *mim.* Bir duvarın çıkıntılı köşesine konulan düz veya süslemeli yuvarlak silme. Bunlar köşelerin sürtünmekten aşınmaması için oradaki köşe taşları üzerine yuvarlak bir çubuk şekli vermek suretiyle yapılmış kısımlardır. [*Ing.* Angle bead, corner bead; *Fr.* Baguette d'angle]. ◉ **mıknatıslı ~,** *fiz.* Sun'î mıknatıs haline getirilmiş çelik veya ferromagnetik çubuk. [*Ing.* Magnet bar; *Fr.* Barreau aimanté]. ◉ **rayba çubuğu,** *mek.* Bir rayba tezgâhında, bir ucu broşla çekilen, öteki ucu yatağa oturan ve kalem gibi çalışan, silindir biçimi çubuk. [*Fr.* Barre d'alésage].

~ **ağacı,** *bot.* İçi delik olan dalları çubuk gibi kullanılan, Sütleğengiller *(Euphorbiaceae)* familyasından bir ağaççık. [*Lat. Mabea*].

~ **böceği,** *zool.* ◘ **Sopa çekirgesi.**

~ **donanım,** *tekn.* Bir makine düzeninde, sistemini meydana getiren üçgen, çubuk ve çatal donanımın tümü: *Bir motorun ön ateşleme kumanda çubuğu.*

~ **imâmesi,** Çubukların ağıza gelen kısmı. Biri toparlak, diğeri yassı olmak üzere başlıca iki şekilde olur. Toparlakların yumurta şeklinde ve uzunca olanlarına **keçi memesi,** yassı olanlarına **damaklı** denir.

~ **sargı,** *elek.* Büyük kesitli, külçe veya yaprak halinde iletkenlerden yapılmış sargı. [*Ing.* Bar winding; *Fr.* Enroulement en barre].

~ **şekerl,** Küp şeker yapmak için belirli ölçülerde ve çubuk şeklinde dökülmüş *(formlandırılmış)* kristal şeker. [*Ing.* Bar sugar].

~ **topuğu,** *den.* Bir gabya, bir babafingo

veya kontra babafingo çubuğunun dört köşe olan ve tabanlık eden alt ucu; bu topuk alttaki çubuğun maunalarından geçer.

çubukçu, i. § ❶ *tar.* Eskiden saraylarda ve büyük konaklarda tütün çubuklarını hazırlayan kimse; [*Ing.* Servant in charge of smoking pipes]. § ❷ Çubuk yapıp satan kimse. [*Ing* Maker or seller of pipe stems].

çubuklamak(-i), f. *dok.* Bir kumaş veya halının üstüne değnekle vurularak tozunu çıkarmak ve temizlemek. [*Ing.* To beat *(carpet)*, *Fr.* Battre].

çubuklar, ç.i. *müz.* (a) Kısa, fakat porte çizgilerinden daha kalın olarak birlik, ikilik veya dörtlük notanın üstüne eğrilemesine çekili birer çubuk, o kıymetlerin icra sırasında kendi tutarları kadar sekizliklere bölümlenerek çalınacaklarını bildirir; (b) Birkaç notalık bir gruptan sonra gelen ölçüde bir veya daha fazla eğri çubuk varsa, o grupun «*çubuklar sayısında*» tekrarlanacağı anlaşılır; (c) Bir ölçü içinde porteyi eğrilemesine kesen bir çift çubuk birkaç ölçü süresince susulacağını bildirir,

çubuklu, s. § ❶ Çizgileri olan: *Çubuklu örtü.* [*Ing.* Striped; *Fr.* Barré,-ée]. § ❷ Ağaçlık veya fidanlık *(yer)*; § ❸ *dok.* Yol yol çizgileri veya çözmeleri olan *(kumaş)*. Dokumasında bazı ipek iplikleri ötekilerden daha kalın tutulmuş ve kumaş üzerinde ayırt edilecek şekilde daha koyu veya daha açık bir renge boyanmış kumaşlar için kullanılır. [*Ing.* Striped, streaked; *Fr.* Rayé, batonné]

~ **direk**, *den.* ◘ **Direk**[1].

~ **kâğıt**, *kâğıtç.* Üzerine uçuk renkli çizgiler basılmış kâğıt.

~ **kilit**, *ağaç.* Ispanyolet kilit, büyük kapakların alt ve üst kenarlarından bağlantı sağlayan, uzun madensel çubuklu kilit.

çubukluk,-ğu, i. § ❶ Eski odalarda tütün içmek için kullanılan çubukları koymaya yarayan uzun dolap veya ayna gibi duvara yapılan yuvalı ve raflı mobilya. [*Ing.* Closet where pipes are kept; *Fr.* Portechibouks]. § ❷ *mim.* Korinthos sütun başlıklarının kıvrımlarla biten küçük parçaları.

çuha, i. *Rum. tsokha.* < *Fars, çûha* > *çoha.* Düz, ince, tüysüz ve sık dokunmuş yün kumaş: [*Ing.* Woolen, cloch; *Fr.* Drap;

~ **çiçeği**, *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Çuhaçiçeğigiller *(Primulaceae)* familyasından, çok yıllık otsu bitki. Yaprakları rozet şeklinde, çiçekleri tek tek veya şemsiye biçimi toplu olur. Meyva tepeden 5 yarıkla açılan bir kapsüldür. Başlıca süs bitkisi olup çiçekçilikte büyük yeri vardır. Türkiye'de özellikle Doğu Karadeniz bölgesi ile Doğu Anadolu bölgesine yayılmış olan 10 kadar türü bulunur. Bunlardan bazıları: **Tıbbî çuhaçiçeği**, gövdesiz **çuhaçiçeği** *(P. acaulis)*, **büyük çuhaçiçeği** *(P. elatior)*, **unlu çuhaçiçeği** *(P. farinosa)*, *P. sibthorpii*, *P. vulgaris.* [*Lat. Primula; Ing.* Primrose; *Fr.* Primevère]. ◉ **tıbbî** ~, *bot.* Sarı veya sarımsı, turuncu renkli ve kokulu çiçekler açan, orman altlarında ve sulak çayırlarda bulunan 10-30 sm. yüksekliğinde, çok yıllık, otsu bir çuhaçiçeği türü. Kökleri *(Rhizoma Primulae)* nde uçucu yağ, saponinler *(primulin-cyclamin)*, glikozitler *(primeverosid ve primulaverosid)* ve primeveraz adlı bir ferment bulunur. Yumuşatıcı, hafif idrar söktürücü ve yatıştırıcı etkileri vardır. Bronşit, göğüs hastalıkları ve migrende kullanılır. [*Lat. P. officinalis; Fr.* Primevère officinale]. ◘ *ŞEKİL: 131.* — **ÇİÇEKLER.**

çuhacı, İ. Çuha dokuyan veya satan kimse. [*Ing.* Draper; *Fr.* Marchand(-ande) d'etoffes].

çuhacılar, ç.i. *tar.* Osmanlı devrinde çuha dokuma ve ticaretiyle uğraşanların bağlı oldukları lonca

çuhacılık,-ğı, İ. Çuha dokuma işi. [*Ing.* Drapery; *Fr.* Draperie].

çuha.çiçeğigiller, ç.b.i, *bot,* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Çuhaçiçekleri takımından, bitişik taçyapraklı bir veye çok. yıllık otsu bitkileri kapsayan, yaklaşık olarak 30 cinsi ve 800 türü bulunan bir familya Yaprakları rozet biçiminde, karşılıklı veya hepsi tabanda, çiçekleri erdişi ve aktinomorftur, Meyva kapsül veya piksidyumdur. Türkiye'de 9 cins 30 dan fazla türü vardır. [*Osm.* Fasile-i cersiye, rabiiye; *Lat.* ve *Ing.* Primulaceae; *Fr.* Primulacées].

çuha.çiçekleri ç.b.i. *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfından, bitişik taçyapraklı pentamer ve gamopetal çiçekli, üst yumurtalıklı, hemen hepsi çuhaçiçeğigiller familyasından olan bitkileri kapsayan bir takım. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Primulales].

çuhadar /çuhadar/ i. *Osm.* < *Fars. çûha* + *dâr* tutan. < *çukadar.* § ❶ *tar.* Eski saraylarda padişahın kaftan, kürk gibi giyeceklerine bakan büyük memur ve maiyetindekiler; § ❷ Bir dairenin dışarıdaki ayak işlerini gören kimse. [*Ing.* Lackey, footman; *Fr.* Laquais, valet de pied].

~ **ağa**, *tar.* Padişah çuhadarlarının başı.

çuhadarlık, **çukadarlık**,-ğı, i. Çuhadarların yaptığı iş.

çuh çuh, i. *yans.* Çocuklarda, lokomotifin sesinin taklidiyle trene verilen ad.

çuhlamak, f. *yans.* Lokomotif gibi ses çıkararak yürümek.

çuka, ◘ Çiğa balığı,

çukti, i. *kıyf.* § ❶ Tibet kadınlarının bayramlık başlığı; § ❷ Bu başlığın özel süsü.

çukulata, i. ◘ **Çikolata**.

çukumak, **çokumak**, f. Gagalamak veya gaga gagaya tokuşmak. [*Ing.* To peck; *Ing.* Becketer, picoter].

çukur, s. *esk. T.* < *çokmak*, kazmak, § ❶ Oyulmuş, içeriye doğru girmiş, derince ve alçakça: *Çukur yanak, Çukur mahalle.* [*Ing.* Hollow, sunken, deep; *Fr.* Creux,-euse, profond]; § ❷ i. Çevresine göre aşağı çökmüş gibi olan yer; Oyulmuş, çökmüş, kazılmış yer; *Çukur kazmak, Yanak çukuru.* [*Osm.* Hufre; *Lat. Fossa; Ing.* Hole, sink, cavity, plt; *Fr.* Fosse, trou, cavité, fossette]. § ❸ *mec.* Sin: *Bir ayağı çukurda.* [*Osm.* Mezar; *Ing.* Tomb; *Fr.* Tombeau]. § ❹ Kabarcığın aksi olan, oyulmuş ve derin anlamınadır [*Osm.* Hufre; *Fr.* Creux, excavation]. § ❺ *inş.* Temel açmak ve bina inşa etmek için, toprağın kazılıp boşaltılmasından meydana gelen derin boşluklar. [*Ing.* ve *Fr.* Excavation]. § ❻ İstihkâmların ve kalelerin önünde düşmanın geçmesini önlemek için içine su doldurulan veya susuz bırakılan hendek: *Kale çukuru* [*Ing.* Ditch, trench, drain; *Fr.* Fossé]. § ❼ Girinti: *Çenedeki çukur.* § ❽ Çene veya yanaktaki gamze; [*Ing.* Fossette; *Fr.* Dimple]. § ❾ *bot.* Bitkisel bir organın yüzeyinde bulunan çökek. Dibinde gözenek *(gözenek çukuru)* veya kılçık *(kılcıklı çukur)* bulunabilir; § ❿ *coğr.* (a) Küçük çöküntü; (b) Iki dağ arasındaki dere yatağı veya vâdi; § ⓫ *demir.* Demiryolunu meydana getiren iki ray dizisi arasında açılmış derin yarma veya hendek; § ⓬ *met.* Dövme, haddeleme, presleme gibi işlemlerde, yüzeydeki bir oksit parçasından ileri gelen oyukluk; § ⓭ *(Seramik)* Gömlek ve tuğla yapımında kullanılacak toprağın ayakla çiğnenmek üzere yerleştirildiği geniş ve derin yer. [*Fr.* Fosse, marcheux, marchoir]. § ⓮ *sp.* Golf sporunda «*green*» adlı yeşil sahadaki 108 mm. çapında, 103 mm. derinliğinde, golf oyuncusunun, topu içine sokmaya çalıştığı delik. ◉ ~ **a kaçmış**, *dey. (Göz hk.)* İçerlek, derinde. ◉ ~ **laşma yerleri**, *coğr.* Birbirine sonuç olarak, az çok yakın olmakla beraber türlü anlamları bulunan bir terim [*Fr.* Dépressions]. ◉ ~ **unu kazmak** *(birisinin)*, *dey.* Birinin mahvolması için faaliyette bulunmak, birinin yıkımını hazırlamak. [*Ing.* To plot (against); *Fr.* Tramer la perte de quelqu'un]; ◉ **ateş** ~ u, *demir.* İçinde bir miktar su bulunan ve yanar haldeki çurufun söndürülmesi işinde kullanılan çukur; ◉ **avcı** ~ u, *ask.* ◘ **Avcı**; ◉ **avcı boy** ~ u, *ask.* ◘ **Avcı**; ◉ **avcı yatma** ~ u, *ask.* ◘ **Avcı**. ◉ **bir ayağı** ~ da, *dey.* ◘ **Bir**. ◉ **denizaltı (okyanus)** ~ u, Okyanusların dibinde uzun çöküntü. [*Fr.* Fosse] ◉ **derin** ~, *coğr.* ◘ **Derin**[1]. ◉ **diken altı** ~ u, *anat.* ◘ **Diken**. ◉ **diken üstü** ~ u, *anat.* ◘ **Diken**. ◉ **dingil** ~ u, *demir.* Makine dingillerinin çıkarılıp takılmasında kullanılan çukur. ◉ **dudak** ~ u, ◘ **Dudak**. ◉ **göz** ~ u, ◘ **Göz**. ◉ **köpek dişi** ~ u, *anat.* Üstçene kemiğinin yanakların yumuşak kısmıyle temasta bulunan bölümü. [*Fr.* Fosse canine]. ◉ **lâğım** ~ u, Aptesanelerin pis sularını toplamak için etrafı kuru taşla veya çimentolu harçla duvarlı kuyu şeklinde yapılan çukurlar olup bunlarda toplanan pislikler arada sırada tulumba ve özel makineli arabalar vasıtasıyle boşaltılalarak denize veya şehirdeki uzak bir yerde yapılmış tasfiye yerlerine dökülür. [*Ing.* Cess-pool; *Fr.* Fosse d'aisance]. ◉ **mezar** ~ u, Ölü gömmek için toprağa kazılan çukurlar. [*Ing.* Pauper's grave; *Fr.* Fosse commune].

~ **açmak**, Toprağı kazarak çukur yapmak. [*Ing.* To dig a pit].

~ **ayna**, *fiz.* ◘ **Ayna**.

~ **baskı boyaları**, *matb.* Sulu dekstrin ile Arap zamkı, suda eriyen boyalarla karıştırılarak yapılan ve çukur baskı makinelerinde kullanılan boyalar. [*Ing.* Colour for rotogravure; *Fr.* Encre pour impression en creux].

~ **baskı makinesi**, *matb.* Çukur baskı silindir ve düz veya bakır plakalı kalıplardan kopya ve baskı yapmak için kullanılan makineler. El presi olarak kullanılan klasik baskı makinelerinden Avrupa'da yalnız bazı sanatkârlarda kalmıştır. Bizde yoktur. [*Ing.* Rotogravure press; *Fr.* Presse helio].

~ **baskı silindiri**, *matb.* Üzerine filmle resim ve tram kopya edilen bakır baskı silindiri, silindirik çukurbaskı kalıbı. [*Ing.* Rotogravure cylinder; *Fr.* Cylindre d'impression hélio].

~ **baskı tramı**, *matb.* Baskı unsurlarının kalıp üzerinde oluşmasına yardım eder. [*Ing.* Screen for intaglie; *Fr.* Trame pour heliogravure].

~ **çeşme**, Zeminden aşağı bir düzeyde olan ve basamaklarla inilen çeşmeler hakkında kullanılır.

~ **şekilleri**, *coğr.* Yeryüzünün kabarık yerlerine karşılık çukur olan yerleri. [*Osm* Münhat eşkâl; *Ing.* Low country; *Fr.* Bas pays].

~ **tabak**, Çorba v.b. gibi sulu yemekler koymaya yarayan derinliği çok olan tabak. [*Ing.* Soup plate; *Fr.* Assiette a soupe].

çukur.bel, b.i. § ❶ *zool.* Hayvanların sırt bölgesinde çok defa rastlanan bir kusur. Bell çukur olan hayvanlarda bel, âdeta çökük yaylanmış gibidir, Hayvanın vücudu çok uzun olduğu, veya omurga kemiği o derecede sağlam bulunmadığı, hayvanlar fena şekilde beslendiği, ayni hayvanlara çok ağır ve daimi sürette yük vurulduğu takdirde meydana gelmiş olan fena bir kusurdur. [*Ing.* Saddleback; *Fr.* Ensellement]. § ❷ *cimn.* Belde, omuzların kuvvetle geriye çekilmesiyle omurganın bel bölgesinde olusan ve bazı alıştırmalara denge veya hız kazandıran çukurluk.

çukurcuk,-ğu, i. § ❶ Küçük çukur. [*Ing.* Small cavity; *Fr.* Fossette]. § ❷ *anat.* Pek derin olmayan çeşitli girintilere verilen ad. [*Osm.* Hufeyre; *Lat.* ve *Ing. Fassula fovea; Fr.* Fossette]. § ❸ *(geniş anlamda)* Gamze; [*Ing.* Dimple; *Fr.* Fossette]. ◉ **bal özü çukurcuğu**, *bot.* Yaprağın bitişme yerinin yukarısında, dilciğin bitişme noktasında, sap üzerinde bulunan küçük çökek.

çukurel, i. *coğr.* Deniz yüzüne yakın, yarı tepelik, yarı düzlük yerlere verilen ad. [*Osm.* Münhat mıntaka *(arazi)*; *Ing.* Lowland; *Fr.* Bas-pays].

çukurlanmak, nsz. f. Çukur hale gelmek veya çukurlu olmak. [*Ing.* To become hollowed, depressed; *Fr.* Devenir creux, être creusé].

çukurlaşma, i. § ❶ Çukur hale gelme; § ❷ *tekn.* Döküm sırasında, maddenin sıcaklık etkisiyle büzülerek yüzeyde oyuklar meydana getirmesi. ◉ **çatı** ~ **sı**, *coğr.* ◘ **Çatı**.

çukurlaşmak, nsz. f. ◘ **Çukurlanmak** .

çukurlaştırmak, **çukurlatmak**(-i). f. Çukurlu hale getirmek, çukurlu yapmak. [*Ing.* To cause to form a pit or cavity, to depress; *Fr.* Rendre creux, rendre plus profond].

çukurlatmak,(-i), f. ◘ **Çukurlaştırmak**.

çukurlu, s. Çukuru olan. [*Ing.* Furnished with pits, hollows; dented; *Fr.* Creusé].

çukurluk,-ğu, i. § ❶ Çukur olma hali; § ❷ Çukur yer. [*Osm.* Hufre; *ing. ve Fr.* Excavation]. § ❷ *coğr.* Yerkabuğunun, yeryüzünün kabarık yerlerine verilen ad. [*Osm.* Münhat saha, saha-i münhedime; *Ing.* Subsidence; *Fr.* Dépression].

☆ *Eşanl.* **çökek**.

çukurluklar (kavrama çukurlukları), ç.i. *tekn.* Duvarlara kaplanan çini levhalarının arkalarına konulan alçı tabakasının girmesi ve çiniyi kavraması için çininin pişerken arka yüzeyinde bırakılan delik delik çukurluklar.

çukur.ova, b.i. *coğr.* Deniz yüzünden pek az yükseklikte bulunan ova. [*Ing.* Coastal plain; *Fr.* Plaine côtiere].

çul, i. < *Ar.* veya *Fars. cull*, § ❶ Kıldan yapılmış kaba dokuma, kaba ve kirli giyecek. [*Ing.* Hair-cinth; *Fr.* Chiffe]. § ❷ Kıldan veya yünden yapılmış hayvan örtüsü: *Ata çul örtmek* [*Ing.* Horse-cloth; *Fr.* Housse, chabraque]. § ❸ *dok.* Kıldan yapılmış kaba örgülü dokuma. [*Ing.* Sackcloth, sacking; [*Fr.* Treillis]. ◉ **— u düzmek**, *tkz.* İyi giyinmeye başlamak. [*Ing.* To become well-dressed].

— tutmaz, *dey.* Bütün kazandığını harcayan [*Ing.* Spendthrift, shiftless; *Fr.* Se did d'une personne qui depense tout son argent, qui n'en saurait, garder, c'est un panier percé].

çulgerme, i. *arş.* Piç: *Kimbilir kimin çulgermesidir.*

☆ *Yak. anl.* **cumartesi çocuğu, fır, kapı aralığı**.

çulha, i. *Osm.* < *Fars. çulaha. esk.* El tezgâhında çeşitli yünden kalınca ve sık dokuma kumaş ve bunu dokuyanlar. [*Ing.* Weaver; *Fr.* Tisserand].

~ çukuru, *dok.* Tezgâhın altındaki çukur [*ing.* Pit under the loom].

— kuşu, *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının. Baştankaragiller *(Paridae)* familyasından bir kus türü. Uzunluğu 10-11 sm. Sırtı kahverengi, karnı krem rengi olur. Pamuktan, kese biçiminde bir yuva yapar. Yuvanın kapısı yanda ve ancak kendi girebileceği biçimde küçük bir delik halindedir. Avrupa ve Asya'da büyük ırmak deltalarında bulunur. [*Lat. Remiz pendulinus; Ing.* Penduline tit; *Fr.* Remiz penduline].

— mekiği, *dok.* Dokuma tezgâhlarında boydan boya olan arış veya çözgü tellerinin arasından yatay olarak geçen atkı tellerini atmaya yarayan içinde iplik sarılı ve ucu sivri makara. [*Fr.* Sabot].

— tarağı, *dok.* Dokuma tezgâhında bulunan ve iplikleri birbirinden ayırmaya yarayan âlet.

~ tezgâhı, *dok.* ◘ **Tezgâh**.

çulhalık,-ğı, i. *esk.* Dokumacılık.

çullama, i. *mutf.* Üstü hamurla örtülen et veya üstü etle örtülen hamur yemeği: *Hindi çullaması, Kaz çullaması.* [*Ing.* Food cooked in a closely covered vassel, dish of meat covered with dough].

çullamak(-i), f. § ❶ Çul ile örtmek: *Atı çullamak.* [*Ing.* To fusnish with a horsecloth, to cover with a horsecloth]. § ❷ *den. (Büyük dalgalar hk.)* Geminin güvertesine saldırarak su ile örtmek. [*Ing.* To break right over a ship *(waves)*].

çullanmak(-e), f. < *çul.* § ❶ Çulla örtünmek, çul edinmek; § ❷ Alta almak için birinin üstüne abanmak. [*Ing.* To lean over; *Fr.* Se pencher sur]. § ❸ *mec.* Dadanmak, saldırmak. [*Osm.* Tebelleş olmak, musallat olmak; *Ing.* To pester, obsess, haunt; *Fr.* Importuner, harceler, obséder].

çulluk,-ğu, i. < *çuluk. zool.* Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının, Çullukgiller *(Scolopacidae)* familyasından bir av kuşu türü. Uzunluğu 32 sm. Tüyleri kahve ve kül rengidir. Göç eder. Avrupa ve Asya ve Kuzey Afrika'da yaşar. [*Lat. Scolopax rusticola; Ing.* Woodcock; *Fr.* Bécasse commune]. ☆ *Eşanl.* **yelve, körtavuk, bekaç(y)a**. ◉ **balçık çulluğu**, zool. Avrupa'nın kuzeyinde ve Sibirya'da yaşayan bir çulluk türü. [*Lat. Limnocrytes minimum*]. ◉ **bataklık çulluğu**, *zool.* Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının, Yağmurkuşugiller *(Charadriidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 29 sm. Kuzey Avrupa ve Asya'da yaşar. [*Lat. Gallinago; Ing.* Snipe; *Fr.* Becassine des marais]. ◉ **büyük kervan çulluğu**, *zool.* Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının, Çullukgiller *(Scolopacidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 70 sm. Avrupa, Asya ve Afrika'da yaşar [*Lat. Numenius arquatus; ing.* Curlew; *Fr.* Courlis arqué]. ◉ **dar gagalı deniz çulluğu**, *zool.* Çullukgiller *(Scolopacidae)* familyasına giren bir yağmur kusu türü. [*Lat. Phalaropus lobatus; Fr.* Phalarope à bec etroit]. ◉ **deniz çulluğu**, *zool.* Çullukgiller *(Scolopacidae)* familyasına giren *Phalaropus* cinsi kuslara verilen ad. [*Ing.* ve *Fr.* Phalaropes] ◉ **kervan çulluğu**, *zool.* Çullukgiller *(Scolopacidae)* familyasına giren bazı kuşlara verilen genel bir ad. [*Lat. Numenius; Ing.* Curlew; *Fr.* Courlis]. ◉ **ince gagalı kervan çulluğu**, *zool.* Çullukgiller *(Scolopacidae)* familyasına giren bir kuş türü. Batı Sibirya'da yaşayan ve Akdeniz memleketlerinde kışlayan göçücü bir kuş olup bataklık yerlerde bulunur. Uzunluğu 40 sm. dir. [*Lat. Numenius tenuirostris; Ing.* Slenderbilled curlew; *Fr.* Courlis à bec grêle]. ◉ **kıyı çulluğu**, *zool.* Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının, Çullukgiller *(Scolopacidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 45-48 sm. Avrupa, Batı Asya ve Kuzey Afrika'da yaşar. [*Lat. Limosa lapponica; Ing.* Shorter legged bar-tailed godwit; *Fr.* Barge rousse]; **yağmur kervan çulluğu**, *zool.* Çullukgiller *(Scolopacidae)* familyasına giren bir kuş türü. Göçücü olan bu kuş Sibirya ve Kuzey Avrupa'dan Güney Avrupa ve Afrika'ya kadar gider. [*Lat. Numenius phaeopus; Ing.* Whimbrel; *Fr.* Courlis corlieu].

~ balığı, *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Çullukbalığıgiller *(Centriscidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 10-15 sm. Atlantik ve Pasifik Okyanuslarında yaşar. Akdeniz'de de vardır. [*Lat. Centriscus scolopax; Ing.* Trumpetfish; *Fr.* Becasse de mer, trompette de mer].

~ balığıgiller, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Geri-kemikli-omuzlular *(Catosteomi)* alt takımına giren bir familyası. Vücutları tıknazdır. Ön kısımları zırhlı olur. Ağızları hortum gibi uzamıştır. **Çulluk balığı** *(Centriscus scolopax)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing.* Centriscidae; *Fr.* Centriscidés].

~ kızartması, *mutf.* Fırında veya tencerede kızartılarak hazırlanan çulluk yemeği. *(Temizlenmiş çulluklar tuz ve karabiberle oğulur, bir iki kaşık sade yağ ile tencerede veya fırın tepsisinde çevire çevire kızartılır. Tencerede pişirirken azar azar sıcak su katılır. Salçalı veya salçasız olarak servis yapılır).*

~ pilâvı, *mutf.* Kızarmış çullukla beraber pişirilen pilâv; domatesli pilâv pişirirken içine, ortadan ikiye bölünmüş ve tereyağda kızartılmış çulluklar katılır.

çullukgiller, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının, Çamurkoşarları *(Limicolae)* alt takımına giren bir familyası. Başları kubbeli ve gagaları incedir. Önparmakları kısa perdeli olur. Çulluk *(Scolopax rusticola)*, **Kıyı çulluğu** *(Limosa lapponica)*, **Bataklık çulluğu** *(Gallinago gallingo)* **Büyük kervan çulluğu** *(Numenius arguata)* iyi bilinen türleridir. [*Lat.* ve *Ing. Scolopacidae; Fr.* Scolopacidés].

Çulpan, öz. i. < *çol. astr.* Utarit *(Arzıtilek)* den sonra güneşe en yakın olan gezegen. Yörüngesi üzerindeki dolanımı 225, kendi ekseni çevresindeki dönmesi 24 saat sürer. [*Osm.* Zühre; *Ing.* Venus; *Fr.* Venus].

☆ *Eşanl.* **çolpan, şimal yıldızı, çoban yıldızı, venüs**.

çulpaz, s. < *çul.* Perişan.

çulsuz, s. § ❶ Çulu olmayan. [*Ing.* Having no horsecloth]. § ❷ *mec.* Üstü başı perişan giyeceği olmayan, çok fakir. [*Ing.* Untidily and poorly dressed].

çultarı, i. < *çul. mah. (hayvanın)* Palan örtüsü. Kaltak veya eğerin üzerine konulan örtü [*Ing.* Saddle-covering; *Fr.* House, chiffe]

çur, i. Çalı çırpıdan yapılan ev. [*Osm.* Kulübe; *Ing.* Thatched cottage; *Fr.* Chaumière]

çurçur, i. § ● *zool.* ◘ **Çurçur balığı**. § ❷ s. *mec.* Önemsiz değersiz; § ❸ Denizcilerin önemsiz saydıkları küçük balıklar.

~ balığı, *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Lapinagiller *(Labridae)* familyasından küçücük, eti lezzetsiz, parlak renkli bir balık. Solungaç kapaklarının kenarları dişlidir. Kıyıda yaşar. Boyu 30 sm.'yi geçmez. *C. mediterranus* adlı türü Akdeniz'de yaşar, uzunluğu 15 sm. Kestane renginde ve sarı lekelidir. Yenmez. *C. meiops*, Atlas Okyanusunda, *C. pavo* ve *Cocellatus* türleri Akdeniz'de yaşar. [*Lat. Crenilabrus Fr.* Crenilabre].

☆ *Eşanl.* **çurçur, çırçır**.

çurtun, çortun, i. İçi delik tulumba ağacı ve su akmağa mahsus her çeşit içi delik veya oyuk ağaç ve taş boru. [*Osm.* Mizap; *Fr* Tuyau en bois, gargouille].

çut,-tu, i. Hesap tahtası olup eskiden bununla rakamları hesap ederlerdi. [*Ing.* Abacus; *Fr.* Abaque].

çutra, i. *Yun. eksedra. mim.* § ● Zeminden biraz yüksek olarak sed ve seki gibi kapı aralıklarına ve bahçelerle, havuz kenarlarına yapılan peykeler; § ❷ Eskiçağ mimarlığında, içinde oturma yeri bulunan, görüşme salonu; bir çeşit konuşma odası. § ❸ Anıt niteliğinde bir çeşit yapı.

— balığı, *zool.* ◘ **Çotira**.

çuval, i. < *Fars. cüväl.* § ● Özellikle bitki tellerinden seyrekçe örülmüş büyük torba. [*Ing.* Sack-bag; *Fr.* Sac]; § ❷ s. *arg.* Şişman, şişko *(kimse).* [ing. Fat person]. ◉ **bir ~ inciri berbat etmek**, *dey.* Tam kıvamına gelmiş bir işi yersiz davranışlarla bozmak. [*Ing.* To undo everything by a gaffe, to upset the applecart].

~ ağzı açmak, *arg.* Dikkatli bulunmak, uyanık olmak; *Uyuma oğlum, çuval ağzı aç!*

~ bezi, *dok.* Kendir veya jüt ipliğinden oldukça seyrek dokunmuş, çok kaba bir bez. Çuval yapımında ambalaj işlerinde, iş elbiseleri yapmakta veya duvarlara germekte kullanılır. [*Ing.* Sacking, hesslan; *Fr.* Toile à sac].

— gibi, *dey.* Kaba ve seyrek *(kumaş)* veya bol ve ütüsüz *(elbise).* [*Ing.* Rough *(material)*, loose, untidy *(clothes)*].

çuvalcı, i. Çuval yapan veya satan kimse. [*Ing.* Maker or seller of sacks; *Fr.* Qui fait ou vend des sacs].

çuvaldız, i. < *Fars. cüväldüz.* Çuval gibi kaba-dokumalar dikmekte kullanılan, ucu yassı iğri, büyük iğne. [*Ing.* Sack-needle, packing-needle; *Fr.* Grosse aiguille, passe-la cet].

çuvallamak, f. *Fars. cüväl.* § ● Çuvallara koymak. [*Ing.* To put in a bag; *Fr.* Mettre a sac]; § ❷ nsz. *arg.* (a) Başaramamak; (b) Sınıfta kalmak: *All matematikle fizikten çuvallamış.* [*Ing.* To fail; *Fr. Faillir*]. ☆ *Eşanl.* **atomlamak, çakmak, diplemek, tırlamak, torpillemek**.

çuvaşça, i. *dilb.* Türk lehçelerinden biri. Rusya'da Volga ırmağının orta kesiminde yaşayan Çuvaşlar tarafından konuşulur. İki ana kola ayrılır. Aşağı çuvaşça *(Anatri)* ve Yukarı çuvaşça *(Viryal)*.

çük, i. tkz. *(Çocuk dilinde)* Erkeklik organı. [*Ing.* Penis; *Fr.* Pénis].

çükündür, i. < *Fars. çukundur.* Pancar. *Ing.* Leaf-beet; *Fr.* Betterave].

çükür, i. *mah.* Bir ağzı balta, bir ağzı kazma olan âlet. [*Ing.* Hoe combined with axe; *Fr.* Gâte, pouirri, corrompu].

çülki, i. Kısa konçlu çorap.

çünkü, çünki /çün:kü/, bağ. *Osm.* < *Fars.* § ● Şundan dolayı ki, olduğu için, şu yüzden ki, şu sebepten ki, zira: *Bugün gidemem, çünkü hastayım.* [*Ing.* Because, as, for, since, whereas; *Fr.* Car, parce que]. § ❷ *esk.* Madem ki, için: *Çünkü bilmiyorsun, söyleme.* [*Ing.* Since, as, while; *Fr.* Puis que, du moment que].

çürük,-ğü, s. ve i. < *çürümek*. § ❶ Çürümüş olan: *Çürük ayva, çürük diş;* § ❷ *(Geniş anlamda)* Sağlam ve dayanıklı olmayan: *Çürük yapı, Çürük mobilya;* §§ ❸ Sağlam bir temele veya kanıtlara dayanmayan: *Çürük dava, Çürük sav.* [*Osm.* Bâtıl; *Ing.* Null and void, non-valid; *Fr.* Nul,-le); § ❹ i. Ezilme, vurma veya sıkışma yüzünden vücutta meydana gelen mor leke; § ❺ *arg.* Ahlâksız kadın; § ❻ *ask.* Askerlik meclislerinde son yoklamaları yapılan asker adaylarından sağlık durumu askerliğe elverişli olmayanlara verilen ad; § ❼ *bot.* Bitkilerde mantar veya bakterilerin sebep olduğu birçok hastalığa verilen ad; § ❽ *dişç.* Dıştan içe doğru dişin sert kısımlarını *(mine ve fildişi)* harap ederek aşındıran ve dişin içinde bir boşluk meydana getiren diş hastalığı. ◉ **çürüğe çıkarmak**, *dey.* § ❶ İşe yaramayacak halde bulunan bir şeyi kullanmamak. § ❷ *ask.* Silâhlı kuvvetlere görev yapamayacak durumdaki personeli askerlikten çıkarmak. *(Bu terim malzeme, hayvanlar ve donanım için de uygulanır.)* [*Ing.* To invalid out *(soldier)*, to discard as useless]. ◉ çürüğe çıkmak, *dey.* Sağlam olmadığı anlaşılmak, kullanılmazlığı anlaşılmak. ◉ **beyaz ~**, *ağ. iş.* ◘ **Beyaz.** ◉ **budak çürüğü**, *ağ. iş.* ◘ **Budak.** ◉ **kemik çürüğü**, *patol* ve *vet.* Kemik iltihabının irinli safhası. ◉ **yeşil ~, (küf)**, *met.* Yüksek sıcaklıkta kuru aşınmaya uğrayan bazı demir, nikel ve krom alaşımlarının yüzeyinde meydana gelen kromca zengin yeşil bileşikler: *Oksitleyici ve kükürtlü havalar yeşil yürüğe yol açar.*

~ akçe, *nüm.* Ayarı bozuk ve bu yüzden rayiçleri düşük olan paralara verilen ad.

~ balast, *demir.* Traversten geçen yüksek ağırlıklara güç mukavemet eden gevrek, gevşek ve oynak balast.

~ çarık, *dey.* Değersiz, işe yaramayacak halde, kırık dökük, eski püskü. [*Ing.* Rotten; *Fr.* De mauvaise qualité].

~ gaz, *kim.* Otomobil ve benzeri araçların egzozundan çıkan yanmış gaz. [*Ing.* Exhaust; *Fr.* Gaz d'échappement].

~ istim, *mek.* Fazla buhar. [*Ing.* Waste steam; *Fr.* Vapeur perdue].

~ merdiven, *dey.* Güvenilmez, tehlikeli olan.

~ para, ◘ **Para.**

~ sakız, *dey.* Çok kullanılmaktan etkisini, niteliğini kaybetmiş *(söz, düşünce).*

~ su, *den.* (a) Pervanenin dönmesinden meydana gelen ve geminin arkasında dümen suyuna karışan kuvvetsiz, zayıf akıntı; (b) Boş olarak seyreden yük gemileri pervane kanatlarının su yüzeyine yakın geçerken rastladığı su. [*Ing.* Dead water; *Fr.* Remous de sillage].

~ tahta, *dey.* Korkulacak, zarar verecek durum. [*Ing.* A risky business; *Fr.* Planche pourrie].

~ tahta çivi (mıh) tutmaz, *at.* Aslı bozuk olan şeyi ne kadar uğraşsak düzeltemeyiz.

~ (yaş) tahtaya basmak, *dey.* Girişilen bir işte uyanık davranmamak yüzünden zararlı çıkmak, aldanmak. [*Ing.* To fall into a trap; *Fr.* S'exposer à une déception par manque de precautions].

~ tamlrl yapmak, *inş.* Fena malzeme ile yapılmış bir duvarın çürük kısımlarını sökerek daha iyi ve sağlam malzemelerle orasını yeniden doldurmak.

~ taş, *jeol.* Bozuk olduğu için kırılabilir durumda olan taş.

~ vesikası, *ask.* Bir askerin sağlık durumu dolayısıyle askerlik yapamayacağını gösteren belge. [*Ing.* Certificate of disability].

~ yumurta, Bozulup kokmuş olan yumurta. [*Ing.* Rotten *(addle)* egg(s); *Fr.* Oeuf pourri].

çürükçü, i. Çürümüş, ucuz şeyler satan veya alan kimse.

çürükçül•,-lü, s. *biy., zool., bot.* ve *coğr.* Ölmüş canlılar veya canlıların dışarı attıkları boşaltı ve dışkı maddeleri üzerinde yaşayarak besinleri bunlardan sağlayan *(organizmalar hk.): (Birçok bakteri ve mantarlar saprofitlere girerler; Buna karşılık yüksek bitkiler arasında çürükçüllere rastlanmaz).* [*Ing.* ve *Fr.* Saprophyte].

☆ *Eşanl.* **saprofit.**

~ beslenme, *biy.* ve *bot.* ◘ **Beslenme.**

~ bitki, *bot.* ◘ **Bitki.**

çürüklük,-ğü, i. § ❶ Çürük olma hali; § ❷ İşe yaramaz şeylerin bırakıldığı yer. [*Ing.* Pit for leaving garbage; *Fr.* État de ce qui est pourri, gâté]. § ❸ *mec.* Sinlik. [*Osm.* Kabristan; *Ing.* Common grave, charnel pit; *Fr.* État d'un soldat inapte]. ◉ **dane çürüklüğü**, *fitopatol.* ◘ **Dane.** ◉ **acı ~**, *trm.* ◘ **Acıçürüklük.**

çürüklükler, ç.i. *bot.* Bazı maddelerin niteliklerini değiştirerek bozulması veya bazı organların mantar ve bakterilerin hücumu sonucunda ölmesi keyfiyeti. Yaş ve kuru olmak üzere, iki çeşit çürüklük vardır. [*Ing.* Rot; *Fr.* Pourritures]..

çürüme, i. § ❶ Çürümek işi; § ❷ *kim.* Bitki veya hayvanın çeşitli etkilerle kimyaca değişikliğe uğrayarak dağılması. [*Osm.* Tefessüh; *Ing.* Putrefaction; *Fr.* Putréfaction]. ☆ *Eşanl.* **kokuşma**; §§ ❸ *biy.* Organik maddelerin mikroplar etkisiyle ayrışması. § ❹ *seram.* Çürümeğe bırakılan seramik hamurunun mayalanması.

~ havuzu, *dok.* (a) Keten ve kenevirlerin gövde liflerini ayırmak amacıyle dış gövdenin çürütülmesi için kullanılan su dolu havuz; (b) Aynı amaç için akarsulardan çevrilen ve havuz haline getirilen yer.

çürümek, nsz. f. § ❶ *(Bitki veya hayvanların herhangi bir kısmı).* Nem, eskime, bayatlama veya mikrop gibi sebeplerle kimyasal değişikliklere uğrayarak bozulmak, dağılmak, kokmak [*Osm.* Tefessüh etmek; *Ing.* To rot, putrefy, decay; *Fr.* Pourrir, se gâter, se putréfier]. § ❷ Vurma veya ezilme yüzünden vücutta mor lekeler meydana gelmek: *Şaka diye çimdikledi, kolum çürüdü.* [*Ing.* To be bruised; *Fr.* Être meutri]. § ❸ *mec. (Insan hk.)* Yıpranmak, çökmek. [*Ing.* To become unsound, exhausted; *Fr.* Croupir, moisir, se fatiguer] § ❹ *(Fikir, dâva, iddia hk).* Temelsiz ve isabetsiz kalmak, değerini kaybetmek; *Bu olay karşısında davası kendiliğinden çürüdü.* [*Ing.* To be rejected; ètre refuté]. § ❺ Sağlamlığını, dayanıklılığını kaybetmek.

çürüntüler, ç.i. *trm.* Çiçekçilik ve sebzecilikte kullanılan gübre çeşitleri büyük yetiştiricilikte fazla yeri olmamakla beraber fidecilik ve sebzecilik yönlerinden önemi vardır. Organik maddelerin uzun zaman içinde çürüyüp adeta siyah bir toz halini alması sonucunda meydana gelir. [*Ing.* Mould; *Fr.* Terreau].

çürütme, i. § ❶ Kimyasal değişikliğe uğratarak kokuşturma, bozma, ezme. [*Fr.* Action de pourrir]. § ❷ *aşç.* Herhangi bir av etiti bir süre bekleterek sülün etinin tadına ve yumuşaklığına benzer bir tat ve yumuşaklık kazandırmak: *Bifteği çürütmek;* § ❸ *seram.* Kolayca yoğurulup biçim verilebilmesi için asitli salgılarıyle hamuru yumuşatacak bakterilerin üremesine elverişli serin ve nemli çukurlarda hamuru bekletme. § ❹ *dok.* Keten, kendir veya jüt gibi bitki gövdelerini elyaf çıkarmak için demetleyerek açık havuzlarda, akar veya durgun sularda bir süre bırakarak çürümelerini sağlama işlemi; §§ ❺ *ağ. iş.* Bir tablo veya tahtada çalışmayı azaltmak, bazan da hafifletmek için daire testeresinde kanallar açma işlemi.

~ çukuru, *döş.* Pis suların çürütülme yoluyle zararsız hale getirildiği çukur. [*Ing.* Septic tank; *Fr.* Fosse-septique]. ☆ *Eşanl.* **foseptik .**

çürütmek(-i), f. § ❶ Çürümesine yol açmak. [*Ing.* To cause to rot or foul, to rot or putrefy, to decay; *Fr.* Pourrir, gâter. réfuter, reduire]. § ❷ *(eti)* Bayatlatıp gevrek bir hale sokmak. § ❸ *seram.* Çömlekçi çamurunu nemli bir yerde bekleterek çürümeye bırakmak. ◉ **dirsek ~**, *dey.* Bilgi edinmek üzere pek çok çalışmak. [*Fr.* User ses fonds de culottes sur les bancs de l'école]. ◉ ömür **~**, *dey.* ◘ **Ömür.**

çürütülmek, nsz. f. Çürütmek işine konu olmak. [*Ing.* To be putrefied, to be refuted or disproved].

çüş, ünl. §§ ❶ Yürüyen eşeği durdurmak için kullanılan ses. [*Ing.* Whoal *(used for ordering a donkey to stop); Fr.* Terme dont les ânlers se servent pour faire arrêter les ânes]. § ❷ *tkz.* Münasebetsiz, çirkin bir davranış karşısında söylenen kabâ bir söz. [*Ing.* Stop it! Look out! What a boor! *(Exlamation used when someone behaves boorishly; Fr.* S'emploie également à l'égard d'un individu qui commet une gras de faute ou dit inopinément une grossièreté, c'est un ânel, quel ânel].

çüş.dede, b.i. Uygunsuz bir davranışı önlemek için «*çüş*» ten yapılan bir hakaret deyimi.

çütre, i. *zool.* ◘ **Çotra.**

Dd

d, D. § ❶ Türk alfabesinin beşinci ve sessizlerin dördüncü harfi; «de» adı verilen bu harf ses bilimi *(fonetik)* bakımından diş sessizlerinin süreksiz ve yumuşağıdır; § ❷ Sıralama ve sınıflamalarda sayı yerine kullanıldığı zaman «4» ü anlatır; § ❸ *müz.* **D,** nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «re» sesini gösterir; § ❹ Romen rakamlarında beş yüz sayısını gösterir. [*İng.* The fifth letter of the Turkish alphabet; *Fr.* Cinquième lettre de l'alphabet Turc et la quatrieme des consonnes, le «d» est un dentale douce ou sonore]. § ❺ *kim.* D. deuteryum'un *(hidrojenin ağır izotopu)* sembolüdür § ❻ *din.* ve *siy.* Bir özel ismin önünde kullanılan **D,** *Dame* kelimesinin kısaltmasıdır; § ❼ **D** İspanyol soyluları ile İtalyan din adamlarının taşıdığı onur sıfatı *don*'un kısaltmasıdır. § ❽ *metrol.* (a) d *desi* öntakısının sembolüdür; (b) Romen rakamlarında D genellikle beş yüzü gösterir. *(Bazen beş bini göstermek için de kullanıldığı olur);* (c) **D,** açı birimi olan dik açının sembolüdür.

~ çekmece, *mek.* Bir buhar makinesindeki buhar dağıtım düzeninin, Watt tarafından düzenlenen ve çekmecenin dik kesidine bağlı olan özel biçimine verilen ad. [*İng.* D-valve; *Fr.* Tiroir en D].

~ günü, *ask.* Bir harekâtın başlaması kararlaştırılan fakat açıklanmayan gününü, plan ve emirlerde belirtmek amacıyla kullanılan deyim.

~ katı *meteor.* İyonosfer'de 60.000 ve 80.000 m. yükselti arasındaki bölge.

da, e. (İncesi: **de**) Bu edat bir cümlenin herhangi bir öğesinin sonuna veya iki cümle arasına gelir; § ❶ Sonuna geldiği kelimelerdeki kavramın, aynı görevde olan ve anılmayan başka kavramlar arasında yer aldığını belirterek anlatmaya yarar: *Onu ben de gördüm. Ben onu da gördüm, Onu ben gördüm de.* § ❷ iki veya ikiden çok gelmenin sonuna ayrı ayrı geldiği vakit (**«hem» *edatında olduğu gibi)*** hepsinin aynı önemle ele alındığını anlatır: *Ben de, sen de, o da hep gideceğiz, Onu da, bunu da alacağım, Yoruldum da, acıktım da;* § ❸ Cümle içinde tek veya tekrarlı olarak geçen zamir, edat ve zarf gibi kelimelerden sonuncusuna getirilir ve onu daha çok belli etmeye yarar: *Bu iş hiç de doğru değil, Ne de güzel şey. Bu yol o kadar da uzun ki... Ne o geldi, ne de öbürü, Hem yazlık, hem de kışlık, Kimi çalışır, kimi de yan gelir oturur, Kimi vakit uyar, kimi vakit de uymaz;* § ❹ Hafifseme, küçümseme, güvensizlik gibi duyguları daha çok belirtmeye yarar: *Sus, sen de! O da ne oluyor! Bu gidişle onlara yetişeceğiz de geçeceğiz. Öyle mi! Yorulmak da laf mı, canım çıktı;* § ❺ Biteviye süreklilik anlamı katmak üzere tekrar edilen bir fiilin ikizli tekrarları arasına girer: *Bir defa ağzını açtı mı, söyler de söyler, Gitmiş de gitmiş, gitmiş de gitmiş, sonunda yorulmuş..;* § ❻ Tekrar edilen ayni fiilin ikincisinden *sonra getirildiği zaman, o fiilin epey sürdüğünü* anlatır, arkadan da bir sonucun bildirileceğini haber verir: *Durdu durdu da, turnayı gözünden vurdu, Misafir gelmez gelmez de birden gelir;* § ❼ Tekrarlı iki ismin veya sıfatın arasına girdiği vakit anlama üstünlük, aşırılık katar: *Ev de ev, hanıl Sesi güzel de güzel;* § ❽ Kimi vakit istemek fiilinin nesnesi tekrarlı ve de edatıyla bağlı olarak bu fiilin yerine geçer ve istemekte direnme anlatır: *Çocuk satıcıyı görünce şeker da şeker diye tutturdu;* § ❾ Edip şeklindeki ulaçlara katıldığı vakit bunlarla anlatılan kavramın belirtilmek istenildiğini anlatır: *İnsan çalışıp da kazanmalı, O yerin den kalkıp da davranıncaya kadar;* § ❿ Biri araç, tarz veya neden, ikincisi maksat veya sonuç durumunda olan cümleleri bağlamaya yarar: *Çalışmış da kazanmış. Kış çıksa da bahar olsa. Şunu al da sakla. Çabuk koş da gel. Hava sıcak da terledim. Bunu alsın da okusun Çocuk korkuyor da artık oraya gidemiyor. Budalalık etti de kandı;* § ⓫ İkincisi birincisinin alışılan sonucu veya gereği olmayan iki cümleyi bağlar: *Gezdi de çalışmadı, Gördü de selâm vermedi;* § ⓬ Biri ötekinin yerine geçirilen iki cümleyi bağlar: *Onu almadım da bunu aldım. Sen otur da ben gideyim, Kâğıt kalacakmış da bana zarf verecekmişsiniz;* § ⓭ Anlamları birbirine karşıt olan iki fiille kurulmuş iki cümleyi bağladığı vakit birinci cümledeki hükmün çok geçmeden yerini ikinciye bırakmasını anlatır: *Eve kadar gideyim de geleyim, Denize bir defa dalsın da çıksın. Hasta öldü de dirildi;* § ⓮ Şart kipinden veya şart hükmünde olan bir kipten bir cümleyi başka kipten bir cümleye bağladığı vakit ikincisinin birinciye rağmen olduğunu anlatır: *Söylese de, faydası yok, Koşmuşsa da yetişememiştir. Öyle de olsa, cevap vermemeli, Başkaları bilmez de o bilir, Ölür de söylemez.* § ⓯ Şart niteliğinde bir hüküm anlatan ve emir kipinde bulunan bir cümleyi o şartın karşılığı olan cümleye bağlar: *İş çıksın da, ben yorulayım, zararı yok. Sen razı ol da, ötesini bize bırak;* § ⓰ Dilek anlamlı emir kipinde cümlelerle anlatılan iki hükümden önce gelenin sonuna yerleştirilerek bunun asıl istenilen veya üstün tutulan hal olduğunu bildirir: *Gelsin de ne zaman gelirse gelsin.*

dabılbotım, i. *İng. double-bottom. den* Gemilerde *«tanktop»* denilen ve döşeklerin üzerini boydan boya örten kaplama saçları ile, *«marcin levhaları)* denilen ve döşekleri yanlardan gene boydan boya örten levhalar ve karina levhaları arasında kalan su geçmez ve yağ sızdırmaz nitelikleri kapalı bölüm. [*Fr.* Double fond].

dablin, i. *İng. doubling, den.* Bir geminin güverte veya borda saçlarını takviye etmek için o kısma perçin veya kaynakla kaplanan ikinci kat saç levha

dacelo, i. *zool.* Yalıçapkınıgiller familyasından boyu karga kadar, rengi beyazımsı esmer, kanatları mavi benekli olan Avustralya yalı çapkını. [*İng.* Dacelo; *Fr.* Dacélo].

dacik, i. *Erm. dacig.* Türk.

dada, I. *ed.* ◘ Dadacılık.

dadacı, i. *ed.* ve *res,* Dadacılık akımına bağlı edip ve sanatçı. [*İng.* Dadaist; *Fr.* Dadaïste].

☆ *Eşanl.* **dadaist.**

dadacılık,-ğı, i. *res.* ve *ed.* (a) 1916'da orta ya çıkan, dil ve estetik kurallarını tanımayan, anlatımda başı boş bir yol tutan, bile bile kapalılığa sapan edebiyat çığırı; (b) *res.* Savaşa ve beylik değerlere karşı olan, yalnız boyaya bağlı kalmayıp her çeşit malzemeyi değerlendirme görüşünü benimseyen bir sanat akımı. [*İng.* Dadaism; *Fr.* Dadaïsme].

☆ *Eşanl.* **dadaizm, dada.**

dadaizm, i. *Fr. dadaïsme.* ◘ Dadacılık.

dadamık,-ğı, i. < *dadanmak.* Avı çekmek için dökülen yem. [*İng.* Bait; *Fr.* Appât].

dadandırmak(-i,-e), f. Dadanmasına yol açmak. [*Fr.* Faire prendre goût à, faire prendre l'habitude, habituer].

dadanmak(-e), f. § ❶ Tadını aldığı bir şeyin düşkünü olmak, alışmak: *Çocuk çikolataya pek dadandı.* [*İng.* To become attached, be accustomed; *Fr.* S'adonner, s'acoquiner]. § ❷ Menfaat görülen bir yere daima uğramaya alışmak: *Kediler mutfağa dadandılar.* [*İng.* To frequent, abuse; *Fr.* S'attacher trop, abuser].

☆ *Yak. anl.* **alışmak, ısınmak, ülfet etmek ünsiyet etmek, istinas etmek.**

☆ *Karş.* **soğumak, yabancı olmak.**

dadaş, i. *Osm.* < *Fars.* §❶ Erkek kardeş [*İng.* Brother; *Fr.* Frère]. §❷ Yiğit, delikanlı, babayiğit kimse. [*İng.* Young man, youth; *Fr.* Jeune homme courageux] § ❸ *(Doğu illerinde)* Seslenme sözü olarak kullanılır.

dâdgâh, i. *Osm.* < *Ar. esk,* Divan, mahkeme, Adalet dağıtılan yer.

dadı, i. *Osm.* < *Fars. dâdü* veya *dâdâ.* Çocuk bakımıyla görevli kadın. [*İng.* Child's nurse; *Fr.* Bonne d'enfant, nourrice, gouvernante, nounou].

☆ *Eşanl.* **taya.**

dadılık,-ğı, i. Dadı olma hali veya dadının gördüğü iş. [*İng.* Occupation of a nurse].

dafi /dâfi/, s. *Osm.* < *Ar. def.* Öteye iten, defeden, savan, savar, savuşturan: *Tayyare dafi topu.* [*İng.* That repels; *Fr.* Qui empêche, qui repousse].

dafillit,-ti, i. *Fr. daphyllite, min.* Doğal bizmut sülfotellürürü. [*İng.* Tetradymite; *Fr.* Tétradymite].

☆ *Eşanl.* **tetradimit.**

dafnetin, i. *Fr. daphnétine. kim,* Dafnin'in ikiye ayrılma ürünü Eskületin'in izomeridir. 3-4 Dihidroksikumarin'i meydana getirir. [*İng.* Daphnetin].

dafnin, i. *Fr. daphnine. kim.* $C_{15}H_{16}O_9.2H_2O$ formülünde glikozit; eskületinin izomeri olan bu glikozit; Daphne mezereum'da bulunur, glikoz ve dafnetin diye iki kısma ayrılır. [*İng.* Daphnin].

defnit,-ti, i. *Fr. daphnite* < *Yun. daphne, defne.* § ❶ *kim.* Gövdesinde doğal olarak def-

ne yaprağı şekilleri bulunan taş; § ❷ *min.* Mispikel ve kuvars billûrları üzerinde görülen klorit çeşidi. [*Ing.* Daphnite].

daga, i. *It.* Geniş ağızlı, kısa ve sivri uçlu hançer *(14-18. yüzyılları arasında kullanılırdı).* [*Ing.* Dag; *Fr.* Dague].

dagerreyotip, i. *Fr. daguerréotype < Fransız mucidi Jacque Daguerre'in adı + Yun. typos, iz. fot.* Dagerreyotipiyle elde edilen görüntü. [*Ing.* Daguerreotype].

dagerreyotipi, i. *Fr. Daguerréotypie.* Jacques Daguerre'in bulduğu fotoğraf tekniği. [*Ing.* Daguerreotypy].

dagoba, ◘ **Dagopa.**

dagopa, i. *mim.* Hindistan'da Buda'ya tapanların Buda'ya ait kutsal şeyleri korumak için yaptıkları türbe şeklinde ve toparlak bir tepeye benzer üstü kubbeli bina.

dağ¹, i. *Osm. < Fars. dāğ.* ✎ ❶ Kızgın demirle vurulan damga, nişan, iz: *Dağ basmak, Dağ vurmak.* [*Ing.* Mark, stamp; *Fr.* Marque]. § ❷ Tedavi için vücuda kızgın bir âletle yapılan yanık. [*Ing.* Brand made with a hot iron; *Fr.* Marque imprimée avec une fer chaud sur la croupe d'un cheval]. § ❸ *mec.* Şiddetli üzüntü.

dağ², i. *esk. T. tağ, coğr.* Çevresindeki araziye göre pek yüksek olan toprak, kaya veya kumdan tepe, [*Osm.* Cebel; *Ing.* Mountain, mount; *Fr.* Montagne, mont]. ◘ *ŞEKİL: 138.* — **DAĞ ve BUZUL.** ◉ **~ a kaldırmak** *(birini), dey.* Birini, herhangi bir erekle, zorla dağa veya ıssız bir kıra götürüp orada tutmak. [*Ing.* To kidnap; *Fr.* Enlever, kidnapper]. ◉ **~ a çıkmak,** *dey.* Eşkiyalık etmek veya hükümete karşı gelmek için dağlara çekilmek. [*Ing.* To climb a mountain, to take to the hills; *Fr.* Gravir, escalader une montagne]. ◉ **~ da bağın var, yüreğinde dağın var,** *dey.* Malı, mülkü veya evlâdı olanların kaygı ve tasadan uzak olamayacaklarını anlatır. [*Ing.* Wealth does not mean being free from care and worries]. ◉ **~ da büyümüş,** *dey.* Kaba ve görgüsüz. [*Ing.* Uncouth, boorish; *Fr.* Rustre, malotru]. ◉ **~ daki kuşun kırkı bir akçeye,** *dey. «Elde edilmesi güç şeylerin yararı yoktur»* anlamında kullanılır. [*Ing.* It is easy to brag about things unachieved]. ◉ **~ dan gelip bağdakini kovmak,** *dey.* Sonradan geldiği halde, eskileri beğenmez olmak, onların hakkını çiğnemek. [*Ing.* To be a newcomer, and to treat the old-timers rudely; *Fr.* Se dit d'une personne qui, introduite récemment dans une société, méprise les habitués]. ◉ **~ lar anası,** *dey.* Çok iri kadın. [*Ing.* A great big woman]. ◉ **~ lar dayanmaz,** *dey.* Bir şeyin dayanmayacağını, yetmeyeceğini veya katlanılamayacak nitelikte olduğunu anlatmak için kullanılır [*Ing.* Even mountains could not stand(it)]. ◉ **~ lar kadar,** *dey.* Aşırı ölçüde büyük, fazla. [*Ing.* Enormous; *Fr.* Énorme]. ◉ **~ lara düşmek,** *dey.* Perişan ve avare olmak. [*Ing.* To become completely destitute]. ◉ **~ lara taşlara,** *dey.* Kötü bir durumdan söz edilirken *«hepimizden ırak olsun»* anlamında söylenir. [*Ing.* God preserve us from it! *(expression used when a calamity is mentioned); Fr.* Dieu m'en préserve!]. ◉ **~ ların misafir aldığı mevsim,** *şak.* Yaz mevsimi. [*Ing.* Summer; *Fr.* été]. ◉ **ların gelin ablası (gelin anası, şenliği),** *tkz.* Ayı. [*Ing.* Bear; *Fr.* Ours]. ◉ **~ lar,** *coğr.* ◘ **Ara¹**; **batık ~ lar,** *coğr.* ◘ **Batık**; ◉ **buz ~ ı,** *jeol.* ve *coğr.* ◘ **Buz.**. ◉ **doruklu ~ lar,** *coğr.* ◘ **Doruk.** ◉ **hüt ~ ı gibi şişmek veya kabarmak,** *dey.* Çok kabarmak.

~ adamı, *dey.* Kaba, terbiyesiz kimse [*Ing.* Rough, boorish fellow; *Fr.* Montagnard, grossier].

~ ağzı, *coğr.* ◘ **Krater.**

~ akçaağacı, *bot.* ◘ **Akçaağaç.**

~ alası, *zool.* Alabalıkların dağlarda yaşayanlarına verilen genel bir ad.

~ arası, *jeom.* Bir sıradağ, bir külte içinde bulunan aralık.

~ arası çanak, *jeom.* Dağ oluşunun en yoğun evresi sırasında gelişmiş tektonik menşeli çukur.

~ ardı, Dağın öbür yanı.

~ ardında olsun, yer altında olmasın, *dey.* Hasretin ölümden yeğ olduğunu anlatır: *«Yaşasın da, varsın uzakta olsun»* anlamında kullanılır.

~ arnikası, *bot.* ◘ **Arnika.**

~ ayısı, *dey.* Şehir yaşayışına alışmamış çok kaba kimse. [*Ing.* Boorish fellow, rough fellow].

~ basamağı, *coğr.* Dağ eteği düz, düzlüklerinin oluşmuş bulunduğu dağlarda görülen bir, veya birkaç basamak durumundaki dağ yamacı biçimi. [*Ing.* Piedmont benchlands; *Fr.* Escalier de piedmont, gradin marginaux].

~ başı, *dey.* § ❶ Dağ tepesi. [*Ing.* Peak, summit; *Fr.* Sommet, cime, pic]; § ❷ *mec.* Çok ıssız, tenha, korkulu yer. [*Ing.* Desert, disolate; *Fr.* Désert, vide].

~ bilgisi, *coğr.* Yeryüzü biçimlerinin, bu arada çoğunca dağların özelliklerini, dış görünüşleri bakımından anlatmağa çalışan bilgi [*Osm.* Mebhas-ı tasvir-i cibâl; *Ing.* Orology; *Fr.* Orographie].

~ birliği, *ask.* Özellikle dağ savaşı için teşkilâtlanıp eğitilmiş birlik. *(Şimdi en büyük dağ birliği tümendir).*

~ brizi, ◘ **Dağ yeli.**

~ bukalemunu, *zool.* ◘ **Bukalemun.**

TÜRKİYENİN BAŞLICA DAĞLARI VE YÜKSEKLİKLERİ

KARADENİZ BÖLGESİ

Kaçkar dağı	*3 937 m*
Verçenik dağı	*3 711 m*
Alucra dağı	*3 450 m*
Yalnızçam dağı	*3 363 m*
Mescit dağı	*3 255 m*
Çakırgöl dağı	*3 063 m*
Kop dağı	*2 600 m*
Zigana dağı	*2 600 m*
Ilgaz dağı	*2 565 m*
Işık dağı	*2 015 m*
Yaralıgöz dağı	*1 985 m*

MARMARA BÖLGESİ

Uludağ	*2 543 m*
Kaz dağı	*1 767 m*
Mahya dağı	*1 030 m*
Ganos dağı	*945 m*
Koru dağı	*725 m*

EGE BÖLGESİ

Honaz dağı	*2 571 m*
Akdağ	*2 449 m*
Murat dağı	*2 312 m*
Baba dağı	*2 308 m*
Sandıras dağı	*2 294 m*
Bozdağ	*2 157 m*
Şaphane dağı	*2 121 m*
Eğrigöz dağı	*1 955 m*
Manisa dağı	*1 517 m*
Nif dağı	*1 510 m*
Beşparmak dağı	*1 367 m*
Kozak dağı	*1 344 m*
Samsun dağı	*1 229 m*
Yunt dağı	*1 084 m*
Yamanlar dağı	*1 075 m*

AKDENİZ BÖLGESİ

Kaldı dağı	*3 734 m*
Demirkazık tepesi	*3 726 m*
Medetsiz dağı	*3 585 m*
Akdağ	*3 085 m*
Bey dağı	*3 054 m*
Akdağ	*3 024 m*
Dedegöl dağı	*2 980 m*
Geyik dağı	*2 900 m*
Binboğa dağı	*2 856 m*
Barla dağı	*2 734 m*
Davras dağı	*2 635 m*
Sultan dağı	*2 581 m*
Ahır dağı	*2 581 m*
Tahtalıdağ	*2 493 m*
Akdağ	*2 276 m*
Mızır tepesi	*2 262 m*

İÇ ANADOLU BÖLGESİ

Erciyas dağı	*3 916 m*
Hasan dağı	*3 252 m*
Melendiz dağı	*2 935 m*
Köse dağı	*2 801 m*
Hınzır dağı	*2 750 m*
Tekeli dağı	*2 621 m*
Yıldız dağı	*2 537 m*
Aladağ	*2 305 m*
Karadağ	*2 271 m*
Emir dağı	*2 241 m*
Tecer dağı	*2 217 m*
Idris dağı	*1 985 m*
Elma dağı	*1 855 m*
Türkmen dağı	*1 829 m*
Sündiken dağı	*1 787 m*

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Büyük Ağrı dağı	*5 165 m*
Cilo dağı	*4 168 m*
Süphan dağı	*4 058 m*
Küçük Ağrı	*3 925 m*
Sat dağı	*3 811 m*
Mengene dağı	*3 600 m*
Tendürek dağı	*3 542 m*
Keşiş dağı	*3 537 m*
Artos dağı	*3 475 m*
Mercan dağı	*3 449 m*
Kargapazarı dağı	*3 288 m*
Perli dağı	*3 200 m*
Bingöl dağı	*3 193 m*
Monzur dağı	*3 188 m*
Kısır dağı	*3 150 m*
Palandöken dağı	*3 125 m*
Allahuekber dağı	*3 123 m*
Nurhak dağı	*3 090 m*
Nemrut dağı	*2 914 m*
Kuh dağı	*2 850 m*
Englzek dağı	*2 822 m*
Akdağ	*2 639 m*
Bey dağı	*2 592 m*

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

Karacadağ	*1 919 m*
Mazı dağı	*1 525 m*
Raman dağı	*1 228 m*

DÜNYANIN BAŞLICA DAĞLARI VE YÜKSEKLİKLERİ

EVEREST (Tibet-Nepal)	*8 882 m*
DAPSANG (Hindistan)	*8 618 m*
DAVALAGIRI (Nepal)	*8 180 m*
AMNE MAÇIN (Çin)	*7 625 m*
GAOURiSANKAR (Hindistan)	*7 044 m*
ACONCAGUA (G. Amerika)	*7 040 m*
iLLiMANI (Bolivya)	*6 457 m*
CHiMBORAZO (Ekvador)	*6 310 m*
McKINLEY (Alaska)	*6 240 m*
CACA ACA (Bolivya)	*6 196 m*
KiLiMANJARO (Afrika)	*6 010 m*
LOGAN (Kanada)	*5 965 m*
DEMAVEND (Iran)	*5 671 m*
ST. ELiAS Alaska)	*5 493 m*
KENYA (Afrika)	*5 195 m*
HUMBOLD (Çin)	*5 180 m*
MONT-BLANC (Fransa)	*4 810 m*
THORVALD NILSEN (Antarktika)	*4 697 m*
MATTERHORN (Isviçre-Italya)	*4 482 m*
WHITNEY (K. Amerika)	*4 418 m*
MAUNA LOA (Hawaii)	*4 168 m*
FUJiYAMA (Japonya)	*3 778 m*
COOK (Y. Zelanda)	*3 764 m*
LHASA (Tibet)	*3 630 m*
FOREL (Grönland)	*3 440 m*
ETNA (Sicilya)	*3 279 m*
OLiMPOS (Yunanistan)	*2 918 m*
COMPASS (G. Afrika)	*2 502 m*
KOSCiUSKO (Avustralya)	*2 234 m*
SIMLA (Hindistan)	*2 000 m*
HEKLA (Islanda)	*1 447 m*
BEN NEVIS (Iskoçya)	*1 343 m*
VESÜV (Italya)	*1 186 m*
MASA DAĞI (G. Afrika)	*1 067 m*

~ **cehrisi**, *bot.* ◘ **Cehri.**
~ **çamı**, *bot.* ◘ **Çam.**
~ **çantası**, *ask.* Dağ birliklerindeki erlerin yiyecekleriyle donatımlarını istif ederek sırtlarında taşıdıkları torba.
~ **çayırı**, *coğr.* Yüksek dağların ağaç sınırları ötesindeki çayırlara verilen ad. [*Ing.* Pasture, grazing-ground; *Fr.* Pâturage].
~ **çölü**, *coğr.* Çok kurak bölgelerde dağlık yerlerdeki inişli çıkışlı yüksek bölge çölü. [*Ing.* Desert of mountains; *Fr.* Désert *(des montagnes)*].
~ ~ **üstüne olur**, **ev ev üstüne olmaz**, *at.* Aynı evde oturan iki aile arasında er geç geçimsizlik baş göstereceği için böyle bir halin uygun olmadığını anlatır. [*Ing.* Mountain can stand upon mountain, but house cannot stand upon house, Two families cannot live in one house].
~ **değneği**, *ask.* Dağ birliklerindeki görevlilerin itme ve çekme işlerinde kullandıkları 700 gr. ağırlığında özel yapılı uzun değnek.
~ **demiryolu**, *coğr.* Sapa kalmış dağlık yerleri ana yollara bağlamak için yapılmış demiryolu. [*Ing.* Mountain railway; *Fr.* Chemin de fer de montagnes].
~ **(doğura, doğura) bir fare doğurmuş (doğurdu)**, *dey.* Kendisinden büyük işler beklenen kimsenin umulanı vermediğini anlatır. [*Ing.* The mountain labored and gave birth to a mouse].
~ **kuramı**, *coğr.* Yer kabuğunun gelişmesini ve biçimlenmesini açıklamak için bu kabuğun oynak yerler ve yerleşik yerlerden meydana geldiğini ileri süren kuram.
~ **doruğu**, *coğr.* Dağın en yüce yeri. [*Osm.* Zirve-i cebel; *Ing.* Peak, summit; *Fr.* Sommet d'une montagne].
~ **döküntüsü**, *coğr.* Dağlardaki kayaların parçalanmasından ileri gelen taş kırıntılarının, dağın eteğindeki yamacında yığılması. [*Ing.* Slide rock; *Fr.* Eboulis].
~ ~ **a kavuşmaz, insan insana kavuşur**, *at.* Ne kadar uzakta bulunurlarsa bulunsunlar, insanların birbirleriyle buluşabileceğini anlatır. [*Ing.* Separated friends may meet some day; *Fr.* Il n'y a que les montagnes qui ne se rencontrent jamais].
~ **drenaj ilmi**, *trm.* Hidrografinin dağların drenajla olan münasebetiyle ilgilenen kolu. [*Ing.* Orohydrography; *Fr.* Orohydrographie].
~ **düğümü**, *coğr.* Sıra sıra kıvrım dağlarının birbirlerine iyice yanaştıkları, dar bir bölgede sanki sıkıştıkları yer. [*Ing.* Knots; *Fr.* Nœud de montagne].
~ **elması**, *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledonae)* sınıfının, Ballıbabagiller *(Labiatae)* familyasından 0,5 1,5 sm. boyunda. Çok yıllık bir bitki türü. Bu türden Ege Bölgesinde su buharı distilasyonu ile, **elma yağı** veya **dağ elması yağı** adlı bir uçucu yağ çıkartılmaktadır. [*Lat. Salvia triloba*].
☆ *Eşanl.* **elmaotu.**
~ **eteği**, *jeom.* Ana çizgileriyle, dağ yamacının sona erdiği yer ile önündeki çukur, alçak, düz yer arasındaki sınır. [*Ing.* Piedmont; *Fr.* Piémont].
~ **eteği basamakları**, *jeom* Bir dağ kütlesinin kenarında katlar meydana getiren aşınma düzeyleri.
~ **eteği düzlüğü**, *jeom.* Dağın önyerinden kıvrımlı dağın içersine doğru sokulan yontukdüz. Böyle bir yontukdüzün yeri alçakta alduğundan, akarsularla da az yarılmış bulunduğundan düzlek bir biçimi vardır. [*Ing.* Piedmont alluvial plain, piedmont plain; *Fr.* Plaine de piédmont, plaine alluviales de piedmont].
~ **eteği ovası**, *coğr.* ◘ **Dağ eteği düzlüğü.**
~ **evi**, § ● **Genel olarak ahşap olur, temeli taştan çıkılmış, turizm mevsimi süresince verilen ev;** § ● *(Geniş anlamda)* **Özellikle kendi üyeleri veya genel olarak turistleri barındırmak amacıyla bazı turizm kuruluşları tarafından dağlarda yapılmış tesisler için kullanılır.** [*Ing.* Mountain chalet, mountain hut; *Fr.* Chalet de montagne].
~ **gibi**, *dey.* Pek büyük, pek iri, pek güçlü. [*Ing.* Huge, tall and strong, in enormous quantities; *Fr.* Énorme, immense, une montagne].
~ **göçebeliği**, *coğr.* Bütün bir aşiretin davar sürüleriyle birlikte yaylaya çıkması. Bunun asıl yaylacılıktan ayrı olan tarafı, yalnız çobanların veya sürü sahibi olan ailenin bir bölümünün veya bütününün değil, içine birkaç köyü alabilen bir aşiretin yaylaya çıkmasıdır. [*Ing.* Transhumans; *Fr.* Nomadisme montagnard, transhumance].
~ **göçmesi**, ◘ **Göçüntü.**
~ **göçü**, *etnol.* Çeşitli yükseltilerdeki otlaklardan yararlanmak ve hayvanlara besin sağlamak için yapılan göç, *(Avrupa'da Alp bölgesinin özelliğidir. Andolu'da çevitli bölgelerdeki mevsimlik yörük göçleri de böyledir.*
~ **güvercini**, *zool.* ◘ **Güvercin.**
~ **gölü**, *coğr.* Yüksek dağların çoğunda yanyana bulunan küçük göller. Dağ gölleri, buzul çağındaki aşınmalardan, tıkanmalardan ileri gelmiş olan çanaklarda suların birikmesinden doğmuştur.
~ **havası**, *coğr.* Dağların serin, küfür küfür esen, burcu burcu kokan, tozsuz, dumansız havası. [*Ing.* Air of mountains; *Fr.* Air des montagnes].
~ **iklimi**, *coğr.* Deniz yüzünden yüksek yerlerde çeşitli özellikleriyle beliren bir iklim örneği. [*Ing.* Mountin climate; *Fr.* Climat de montagne, climat alpin].
~ **ispinozu**, *zool.* ◘ **ispinoz.**
~ **kabuk böceği**, *zool.* ◘ **Kabuk böceği.**
~ **karaağacı**, *bot.* ◘ **Karaağaç.**
~ **kara oluşması**, *jeol.* Yeryüzü kabuğunun geniş parçalar halinde kırılması ve şekil değiştirmesi olayı. Yerkabuğu kımıldanışlarının iki ana çeşidi olan dağ oluşu ile yerkabuğu yaylanmalarını birden belirten terim. [*Osm.* Teşekkül-ü cibâl ve kıt'a; *Ing.* Diastrophism; *Fr.* Diastrophisme].
~ **karanfili**, *zool.* ◘ **Karanfil.**
~ **kargası**, *zool.* ◘ **Karga.**
~ **keçileri**, *zool.* ◘ **Keçiler.**
~ **keçisi**, *zool.* ◘ **Keçi.**
~ **kedi otu**, *bot.* ◘ **Kedi otu .**
~ **kılavuzu**, *coğr.* Yüksek dağlardaki araştırmalar sırasında önemli işleri olan, yol arayan hazırlanmalarda yardımcı olarak faydalanılan, bu işlere karşılık ücret alan adam. [*Osm.* Rehber; *Ing.* ve *Fr.* Guide].
~ **kolu**, *coğr.* Sıradağlardan her iki yana doğru uzanan dağ sırtları. [*Ing.* Spur; *Fr.* Contrefort.]
~ **köyleri**, *coğr.* Dağlık yerlerde kurulan, bölgenin doğal koşullarına uyan köy.
~ **Kuyruksallayanı**, *zool.* ◘ **Kuyruksallayan.**
~ **lâlesi**, *bot.* ◘ **Lâle.**
~ **meltemi**, ◘ **Dağ yeli.**
~ **muşmulası**, *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Gülgiller *(Rosacea)* familyasından, 2 m. boyunda, beyaz, pembe veya kırmızı çiçekli, yapraklarının üstü tüylü olan, meyvesi morumsu kırmızı olan, kuru yerlerde biten bir bitki türü. Türkiyede Karadeniz, Akdeniz, iç ve doğu Anadolu bölgelerinde yetişir. [*Lat. Cotoneaster nummularia*].
~ **ne kadar yüce olsa, yol onun üstünden aşar**, *at.* Aşılmayacak engel yoktur. Yolunu bilen her güçlüğü yener.
~ **oluşması**, *coğr.* Yerkabuğunun oynak yerlerinde tabakaların kıvrılmalarıyle dağların doğması olayları. [*Osm.* Teşekkül-ü cibâl; *Ing.* Orogenesis; *Fr.* Orogénèse].
~ **oluşması hareketleri**, *coğr.* Yer kabuğunun türlü yerlerinin zaman zaman yerinden oynaması şeklinde beliren, çoğunca kıvrılmalar, kırılmalar ile kendini belli eden, bu yüzden de dağların doğmasına yol açan hareketler. [*Osm.* Harekât-ı teşekkül-ü cibâl; *Ing.* Orogeny; *Fr.* Mouvements orogéniques].
~ **oluşu**, *coğr.* ◘ **Dağoluş.**
~ **oluşu kuramları**, *coğr.* Dağların nasıl oluştuğunu, şimdiki yüksekliklerine nasıl ulaştıklarını, uzanışlarının neden ileri geldiğini, yerkabuğunun gelişmesini, biçim almasını açıklamaya çalışan düşünceler. kuramlar.
~ **otlağı**, *coğr.* Yüksek dağlar üzerindeki otlak. [*Fr.* Alpage].
~ **örümceği**, *zool.* ◘ **Örümcek.**
~ **öteğeni**, *zool.* ◘ **Öteğen.**
~ **palmiyesi**, *bot.* ◘ **Palmiye.**
~ **savaşı**, *ask.* Dağlık yerlerde özel taktik ve teknikle yapılan savaş. [*Ing.* Mountain warfare; *Fr.* Combat en montagne].
~ **sarı salkımı**, *bot.* ◘ **Sarı salkım.**
~ **sedef otu**, *bot.* ◘ **Sedef otu.**
~ **selvisi**, ◘ **Sedir.**
~ **serçesi**, *zool.* ◘ **Serçe.**
~ **sıçanı**, *zool.* Kemiriciler *(Rodentia)* takımının, Sincapgiller *(Sciuridae)* familyasından, dağların yüksek yerlerinde yaşayan, uzun kış uykusuyle ünlü, yassı kafalı, hantal bir memeli hayvan. Uzun beyaz kıllarla karışık kahverengi bir postu vardır. Kürkü işlenip parlatıldıktan sonra manto yapımında kullanılır. İyice körelmiş olan başparmağında yassı bir tırnak bulunur. *M. monax* Kuzey Amerika'da, başka bir türü de Himalâya'da yaşar. [*Lat. Marmota; Ing.* Marmot; *Fr.* Marmotte]. ☆ *Eşanl.* **marmot.** ◉ **Alp ~ ~**, *zool.* Alp'lerin, Karpat'ların

ŞEKİL: 138. — **DAĞ VE BUZUL: 1.** Boğaz, geçit. **2.** Doruk. **3.** Sirk *(dik dağlarla çevrilmiş yumurta biçiminde ovacık).* **4.** Bel, boyun. **5.** Yamaç, sırt. **6.** Geçit. **7.** *(Dağın bir tepesinden diğerine uzanan)* dar ve keskin geçit. **8.** *(Yamaçta sel sularının oyduğu)* Dere. **9.** *(Dağ veya uçurumda dik ve dar)* Yarık. **10.** Buzul kar. **11.** Yan buzultaş. **12.** Orta buzultaş. **13.** Çatlak. **14.** Seraklar *(Buz kitleleri).* **15.** Son buzultaş.

ve *Pirene*'lerin yüksek yerlerinde toplu halde yaşayan bir dağ sıçanı türü. Uzunluğu 50, kuyruğu 13 sm. sırtı kırçıl pasrengidir. Gebelik süresi 35 gündür. Uzun bir kış uykusuna yatar. Kürkü ve eti için avlanır. Evcilleştirilebilir. [*Lat. Marmota marmota = Arctomys marmota; ing.* Alpine marmot; *Fr.* Marmotte des Alpes, marmotte commune].

~ **sığınağı,** Yüksek dağda şöyle böyle konut malzemesi ile tefriş edilmiş ve bazan da bir âcil yardım dolabı ile donatılmış halde yapılmış inşaat. [*Ing.* Mountain hut, refuge; *Fr.* Refuge].

~ **sıracığı,** *coğr.* İkinci derecede bir sıradağ meydana getiren veya birincinin üzerine uzayan küçük sıradağ.

~ **sırtı çizgisi,** *coğr.* Bir dağın, iki yana doğru inen çatı biçimli üst bölümü. Dağ sırtı, dağın bel kemiği gibidir. [*ing.* Crest -line; *Fr.* Ligne de faîte].

~ **şehri,** *coğr.* Dağlık yerlerde, yüksekliklerde kurulmuş olan şehir. [*Fr.* Ville située sur une montagne].

~ **taktiği,** *ask.* Dağlık yerde zaman ve uzaklık ölçülerine göre savaş ve hareketlere uygulanan kuralların toplamı ve taktiğin özel bir kolu.

~ **tanrıları,** *mit.* Eski ön Asya dünyasında dağları temsil eden tanrılar.

~ **tapiri,** *zool.* ◘ **Tapir.**

~ **taş,** *dey.* Pek çok. [*ing.* All around, as far as the eye can see, in great quantities].

~ **tavuğu,** ◘ **Çil.**

~ **tekniği,** *ask.* Dağlık yerlerin gerektirdiği her türlü hareketlere *(kayak, kıyak teleferik ve dişli tekerlekli araçlarla),* tırmanmalara, insan ve hayvan sağlığı ile silâh ve gereç bakımına, yapım ve kullanımına uygulanan kurallar .

~ **topçusu,** *ask.* Dağ topu ile donatılan ve dağlık yerlerde savaşmak amacıyle düzenlenen hafif topçu. [*ing.* Mountain artillery; *Fr.* Artillerie de montagne].

~ **topu,** *ask.* Hayvan sırtında taşınan ve dağlık yerlerde kullanılan hafif top. [*Ing.* Mountain gun].

~ **treni,** Gerek bayağı bir lokomotif veya bir oto-motorun, yamaçları kolayca çıkabilmesi için tünel ve eksenleri geçerek birkaç kıvrımı aşmak, gerekse raylar arasına tesbit edilerek lokomotris ve vagonların dişli tekerleklerine uydurulan bir dişli yardım ile özellikle dağlara tırmanmak üzere yapılan tren. [*Ing.* Mountain railway; *Fr.* Chemin de fer de montagne].

~ **tutması,** *patol.* Çok yükseklere çıkıldıkça, türlü değişikliklerin belirmesi yüzünden, hele hava basıncının düşmesiyle ilgili olarak kandaki oksijenin azalmasından doğan bir çeşit hastalanma. [*Osm.* Dâi cebel; *ing.* Mountain sickness; *Fr.* Mal de montagne].

~ **üvezi,** *bot.* ◘ **Yabani üvez, mercan üvezi.**

~ **veymut çamı,** *bot.* ◘ **Çam.**

~ **yağmuru,** *coğr.* Hava akıntılarının, yer kabartılarına, bu arada çoğunca dağlara, çarparak yükselmesi sırasında yağan yağmurlar. [*Osm.* Avârız yağmuru; *ing.* Oroprahic rain; *Fr.* Pluie de relief].

~ **yaması,** *coğr.* Dağın eteğinden doruk boyuna kadar uzanan eğimli yer. [*Ing.* Slope, *Fr.* Versant d'une montagne].

~ **yeli,** *coğr.* Sıcak, durgun havalarda beliren günlük yeller. [*Osm.* Bâd-i cebel; *ing.* Mountain breeze; *Fr.* Brise de montagne].

~ **yolu,** *coğr.* Dağ yamaçlarını dolaşa dolaşa geçirilen yol. [*Fr.* Route qui passe sur une montagne]

~ **yurdu,** Bir toplumsal yardımlaşma kuruluna mensup din adamları tarafından tutulup, turistler ile hacılara barınma, yemek, yardım ve bakım gibi hizmetleri yapmak üzere, prensip olarak karşılık beklemeksizin dağda kurulmuş konak. [*ing.* Mountain refuge, mountain hospice; *Fr.* Hospice de montagne].

~ **yürümezse, abdal yürür,** *at.* Dervişler alçak gönüllü olur, bir şeyi gurur meselesi yapmazlar. *(Başkasından beklenen bir işin savsaklanması üzerine kendi yapmak zo-*

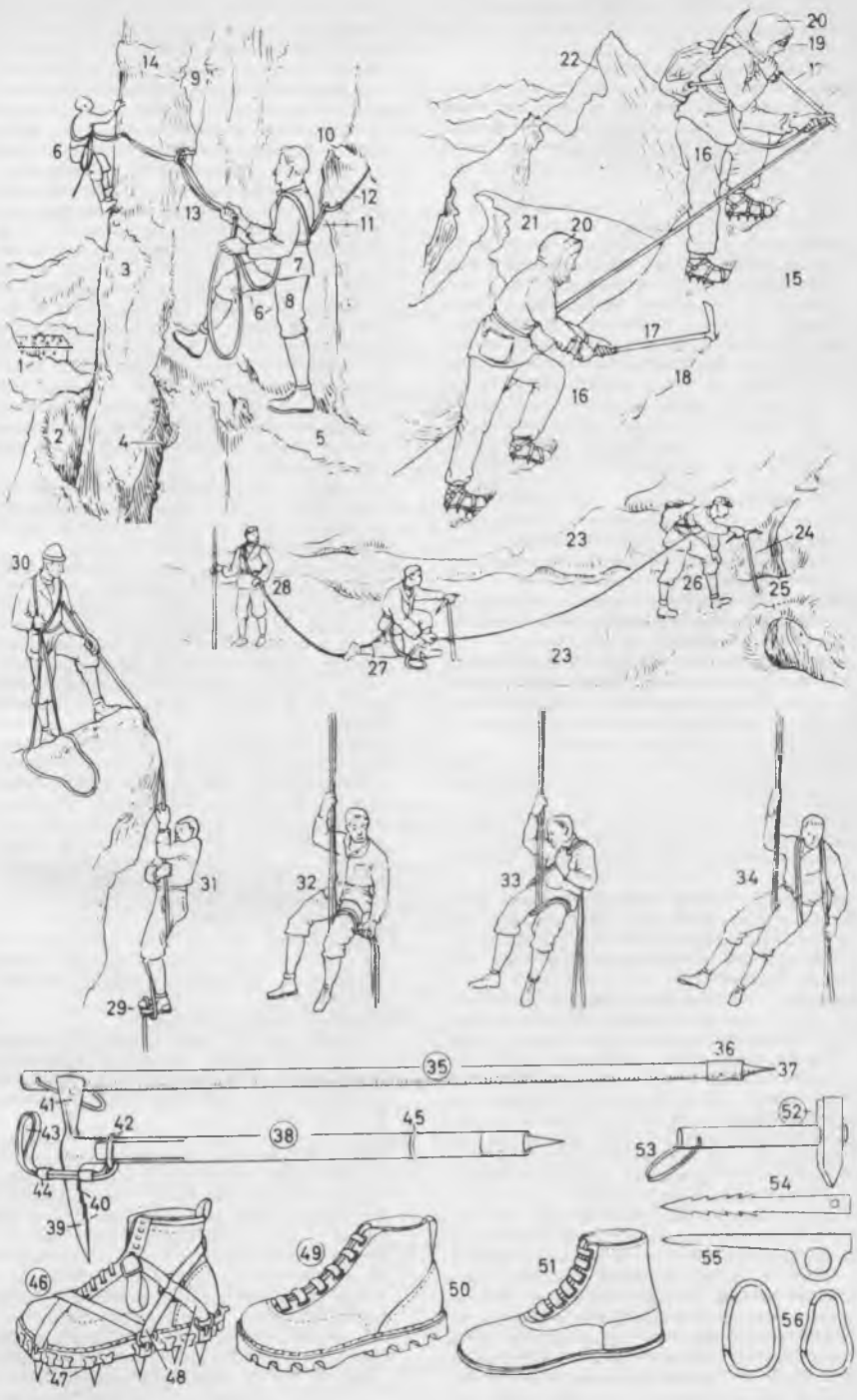

DUDEN'den

ŞEKİL: 139. – **DAĞCILIK.** */1-56 Dağcılık, dağa tırmanma/:* **1.** Dağ evi. */2-14 Kayaya tırmanma/:* **2.** Uçurum *(yarık).* **3.** Kaya yüzü. **4.** Yarık *(Çatlak).* **5.** Madenî kaya tabakası. **6.** Tırmanan *(tırmanıcı).* **7.** Dağcı ceketi. **8.** Dağcı pantalonu. **9.** Dik ve dar yarık. **10.** Bağlama kazığı. **11.** Bağlama. **12.** İzbiro bağı. **13.** Halat *(ip).* **14.** Kar. */15-22 Kar ve buza tırmanma/: 15.* Eğimli buz yüzeyi. **16.** Tırmanan (tırmanıcı). **17.** Buz kazması. **18.** Buz basamağı. **19.** Kar gözlüğü. **20.** Kar başlığı. **21.** Uçurum kenarındaki kar. **22.** Buz bayırı. */23-25 Bir buzulu iple geçme/.* **23.** Buzul kar. **24.** Çatlak. **25.** Buz köprüsü. *(Kar köprüsü).* */26-28 Dağcı grupu/:* **26.** Öncü. **27.** Tırmanıcı *(tırmanan).* **28.** Artçı. */29-34 İple indirme ve ipi salıverme/:* **29.** Ayak kenedi. **30.** İpi emniyete alma. **31.** İnen tırmanıcı. **32.** İpi bacağa dolama. **33.** İpi bacağa çifte dolama. **34.** İpi bacağa serbest dolama. */35-56 Tırmanma (Dağcılık) donatımı/:* **(35)** Dağcı *(demir uçlu)* bastonu. **36.** Demir halka *(bilezik).* **37.** Çivi. **(38)** Buz kazması. **39.** Kazma ucu. **40.** Kazma dişleri. **41.** Kazma yüzü *(palası).* **42.** Kazma halka. **43.** Bilek kayışı. **44.** Kayış mafsal. **45.** Durdurma halkası. **(46)** Çivili dağcı ayakkabısı. **47.** Çivi. **48.** Krampon kayışları. **(49)** Sert kauçuk altlı, dağcı ayakkabısı. **51.** *Kletterschuh* ayakkabı. **(52)** Dağcı çekici. **53.** Bilek kayışı. **54.** Dağcı çekici. **55.** Kaya çivisi. **56.** Sustalı kanca.

runda kalındığı zaman sitem olarak söylenir). [*ing.* If the mountain does not go to the prophet, the prophet must go to the mountain].

~ **zebrası,** *zool.* ◘ Zebra.

dağar, i. *esk. T. tağar.* § ❶ Çuval, deriden torba. [*ing.* Leather skin or cloth bag slung over the shoulder, large pouch]. § ❷ Ağzı yayvan toprak kap. [*ing.* Earthen vessel with wide top]. § ❸ Miktarı ülkesine göre değişen bir zahire ölçüsü. *Bir dağar buğday;* [*ing.* Large measure of grain], § ❹ *zool.* Dağarcığın büyüğü.

dağarcık,-ğı, i. *esk. T. tağarcık.* § ❶ Meşin torba, çoban torbası. [*ing.* Bag, skin-bag; *Fr.* Sac, besace]. § ❷ *mec.* Bilgi, kafa sermayesi; ⊙ **dağarcığı yüklü,** *dey.* Bilgisi fazla olan. [*ing.* He has great knowledge]. ⊙ **dağarcığına atmak,** *dey.* Zihnine yerleştirmek. ⊙ **dağarcığındakini çıkarmak,** *dey.* Hazırladığı bir sözü söylemek. [*ing.* To come out with one's plan]. ⊙ ~ **ta birşey kalmamak,** *dey.* Herşeyi tüketmiş olmak.

dağcı, i. Dağa çıkma sporu yapan kimse. [*ing.* Mountaineer; mountainclimber; *Fr.* Alpiniste].

~ **değneği,** *Da[illegible]* arın kullandıkları, bir ucunda mızraklı madeni bir duy, öteki ucunda da sivri uçlu ve yassı asıklı çelik bir çapa bulunan, buz üzerinde dik yürümeyi sağlayan değnek. [*ing.* Ice-axe].

dağcılık,-ğı, i. Dağlara tırmanma sporu. [*Ing.* Mountaineering; *Fr.* Alpinisme]. ◘ *ŞEKİL: 139.* — **DAĞCILIK.**

dağdağa, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Gürültü, patırtı; § ❷ *(Geniş anlamda)* Telâş, sıkıntı, rahatsızlık: *Yaşama dağdağası.* [*ing.* Noise, tumult, trouble; *Fr.* Bruit, tumulte, souci]. § ❸ Uğraşma, çalışma, mücadele.

dağdağalı, s. Gürültülü, patırtılı, telâşlı. [*ing.* Tumultuous, noisy, confused, troublesome; *Fr.* Plein de difficultes].

dağdağasız, s. Gürültüsüz, patırtısız, telâşsız.

dağdar, s. Yaralı. [*ing.* Having an open wound, suffering; *Fr.* Blessé, triste, attriste, affligé].

dagerreotip, i. 1839 tarihinde *Daguerre* adındaki ressam tarafından keşif ve tatbik edilen ve kolodyum üzerine çekilen ilk fotografi usulünde yapılmış resimler. [*Fr.* Daguerréotype].

dağılım*, i. < *dağılmak.* § ❶ Dağılarak birbirinden ayrılmak işi; § ❷ *psik,* Sinir merkezleri arasındaki işbirliğinin ve uyumun bozulup kesilmesi. [*Osm.* intiza; *ing.* ve *Fr.* Dissociation]. ☆ *Eşanl.* **çözülüm;** § ❸ *kim.* Bir cismin içinde başka bir maddenin yayılmış olarak bulunması: *Sis, suyun havada dağılımıdır.* [*Osm.* intisar; *ing.* ve *Fr.* Dispersion]. § ❹ *eğt,* (a) Bazı ölçü veya standartlarla bir sıralamaya, düzene konmuş bir değişkene ait değerlerin yüzde veya frekans bakımından gösterdiği durum; (b) Ters puvanlarının bir ölçek üzerinde serpilmesi; (c) Değişkenlerin cetvel halinde gösterilmesi; § ❺ *ikt,* Üretimde, malların ortaya konulmasında katkıda bulunanlara bu malların veya su veya bu ölçüde verilmesi; dağıtılması; § ❻ *istat.* Bir seri terimlerinin birbirlerine veya seçilmiş bir merkez değere veya bir ortalamaya göre uzaklasmalar. § ❼ *mat.* İhtimaller hesabında, mümkün olan hallerin dağılımını ve bunlara tekabül eden ihtimalleri belirleyen kural; ⊙ **makromoleküler** ~, *(plastik maddeler)* yapısındaki molekül toplulukları sıvı veya katı tanecikler meydana getiren karışım.

~ **aralığı,** *istat.* ◘ Aralık.

~ **dilbilimi,** *dilb.* Tasvirî dilbilimi, dil unsurlarının dağılımı inceleyen dal.

dağılış, i. § ❶ Dağılma, çözülme: *Düşman ordusunun dağılışı;* § ❷ Yıkılış: *Hun İmparatorluğunun dağılışı;* § ❸ Parçalanarak yayılma veya saçılma. [*Osm.* Tevezzü; *ing.* ve *Fr.* Distribution], § ❹ *coğr.* Bir bölgede suların, bitkilerin veya nüfusun dağılma biçimi. [*ing.* Repartition; *Fr.* Repartition].

dağılma, i. § ❶ Dağılmak eylemi. [*ing.* Dispersion, scattering; *Fr.* Action de se disperser, de se dissiper]; § ❷ *ask,* Aynı silâhla, aynı hedefe atılan mermilerin, barut haklarının ve başka koşulların değişmesi yüzünden ayrı ayrı noktalara vurması; § ❸ *trm.* Toprak kümelerinin, tek dane bünyesinde kalacak şekilde dağılması. [*Osm.* Tahallül; *ing.* Decomposition; *Fr.* Decomposition]; ☆ *Eşanl.* **ayrışım;** § ❹ *eğt.* Bir ölçme sonucunda elde edilen değerlerin veya ters puvanlarının bir ortalama ölçüsü veya noktası etrafında serpilmesi durumu, değişim. § ❺ *akust.* Karmaşık bir akustik dalga meydana getiren çeşitli bileşkenlerin ayrılması; *(Bu ayrılma, yayılma alanında titreşimin etkisiyle dalga hızında meydana gelen bir değişikliğin sonucudur);* § ❻ *cerr.* Birkaç kemiğin birden yerinden çıkması: *Kafatası kemiklerinin dağılması;* § ❼ *jeom.* Tutturulmuş bir kayanın, aşınma ile harekete geçebilecek döküntü haline dönüşümü; § ❽ *patol.* İltihaplanmış bir dokunun irinlenmeden normal hale dönüşü; § ❾ *tıp.* (a) Akupunktur *(iğne batırma yoluyle tedavi)* da bir organın enerjisinin azalması; (b) Her hangi bir yerinden organizmaya sokulan maddelerin dokulardan geçerek genel dolaşıma geçmesi: *Kas içine şırınga edilen ilâcın dağılması.*

~ **nispeti,** *trm.* Belirli bir çalkalama ve bunu müteakip çökelmeden sonra süspansiyon halde kalan silt kilin, mekanik usulle tayin edilen silt-kil miktarına oranı.

dağılmak, nsz. f, *esk, T, tağ* > *dağımak,* § ❶ Bir arada iken ayrılıp yayılmak *(ortadan çekilmek): Bulutlar dağıldı, Meclis dağıldı.* [*ing.* To be dispersed; *Fr.* Se disperser]; § ❷ Parçalanarak yayılmak veya saçılmak: *Üstüne oturunca iskemle dağıldı.* [*ing.* To fall to pieces; *Fr.* Être brise, demoli], § ❸ Düzeni bozulmak: *Oda dağıldı. Masanın üstü dağıldı.* [*ing.* To be dispersed; *Fr.* Être dispersé], § ❹ Paylaştırılmak, ayrı ayrı yerlere verilmek: *Yemek dağıldı, mektup dağıldı. Oda dağıldı.* [*Osm.* Tevzi edilmek; *ing.* To be distributed; *Fr.* Être distribue]; § ❺ Birliği, bütünlüğü yok olmak; § ❻ Çekilmek, uzaklaşmak. ⊙ **dağılan faz,** *biy.* Bir madde parçacıklarının dağıtma fazı denen diğer bir madde için süspansiyon halinde bulunması: [*ing.* Dispersed phace; *Fr.* Substance dispersee]. ⊙ **dağılır dekor,** *sin.* Kücük bir baskıyla kırılıp dağılan dekor ve dekor parçaları. [*ing.* Breakaway; *Fr.* Decor de plateau qui doit d'effondrer].

dağılmalı, s. Dağılan, ayrılabilen.

~ **işlem,** *mat.* Bir terimler toplamı üzerine yapılıp, elde edilen sonuçların toplamını alarak ve bu islemi toplamın her terimi üzerinde yaparak elde edilen sonuca benzer bir sonuç veren işlem

dağınık, s. *esk. T, tag* > *dağımak* > *dağınmak;* § ❶ Öteye beriye dağılmış *(yayılmış)* saçılmış olan, bir arada ve toplu bir halde bulunmayan: *Bu kasabanın evleri pek dağınık* [*ing.* Dispersed, scattered; *Fr.* Dispersé]. § ❷ Düzeni bozuk, karışık: *Masanın üstü pek dağınık;* [*Ing.* In disorder; *Fr.* En desordre]; § ❸ İşlerine önem vermeyip onları gelişi güzel yapıveren veya hergün erteleyen; § ❹ Yaşayışı ve davranışı düzenli ve derli toplu olmayan; § ❺ *(zihin, fikir, akıl v.b. hk.)* Karışık, bulanık; § ❻ *bot,* (a) Bir bitkinin ekseninde rastgele yer alan kısımlar *(özellikle yapraklar hk,);* (b) Bitki üzerinde rastgele yer alan odunsoymuk damarları *(birçeneklilerde)* için söylenir;

☆ *Yak. anl.* § ❼ **perişan, tarumar, julide, şuride,** § ❽ **savruk, dikkatsiz;** § ❾ **savsak, ihmalci, derbeder, harabati.**

~ **damarlı,** *bot.* ◘ Damarlı.

~ **düzen,** *ask.* ◘ Düzen.

~ **eten düzeni,** *bot.* ◘ Plasentalanma.

~ **gözenek,** *ağ. iş,* Bas kesitte, gözeneklerin ilkbahar ve sonbahar dokularında eşit görüntü verecek biçimde dağılması,

~ **ışık,** *tiy.* Bir sahnenin aydınlatılmasında genel aydınlatmayı sağlayan veya sahnenin genel aydınlatılmasını arttırmakta kullanılan ışık. [*ing.* Broad light; *Fr.* Lumiere diffuse].

~ **köy,** *coğr.* Bir kaç evden ibaret küçük kümeler veya tek tek evler biçiminde yayılmış köy.

~ **nüfuslama,** *coğr.* Nüfusun toplu olarak değil, bir bölgede dağınık bulunması. [*Fr.* Peuplement dispersé].

~ **taşlar,** *coğr.* Kum, çakıl, molozlar gibi ufalanmış, parçalanmış taşlar. [*Osm.* Mevaddı müntekile; *ing.* Loose rocks; *Fr.* Sédiments meubles]

~ **yerleşme,** *coğr.* ◘ Dağınık nüfuslama.

~ **zümreler,** *sosy.* Geniş bir alanda bir merkeze doğru yoğunlaşacak yerde etrafa yayılmış olan zümrelerdir; [*ing.* Dispersed groups; *Fr.* Groupes dispersés].

dağınıklık,-ğı i. Dağınık olma hali. [*ing.* Untidiness, dispersion; *Fr.* Manque d'ordre, desordre, confusion, eparpillement, dispersement].

Dağıstan, öz.i. *coğr.* S.S.C.B.'deki federe devletlerden biri. Kafkasya'nın doğusunda, Hazar Denizinin batısında bulunur. Merkezi *Mahaçkale*'dir.

dagıstanlı, i. ve s. Dağıstan halkından olan *(kimse),* [*ing.* Of or from the Daghestan country],

dağıtıcı, i. < *dağıtmak.* § ❶ Gazete ve mektup gibi şeyleri dolaşarak dağıtan kimse. [*Osm.* Müvezzi; *ing.* Distributor, renter, releaser; *Fr.* Qui disperse, dissipe, distribue], § ❷ Birliği bozan *(şey, kimse);* § ❸ *sin.* Dağınık ışık sağlamada kullanılan 750 watt gücünde, kare biçiminde, içi beyaza boyanmış maden bir kutudan meydana gelen lâmba. [*ing.* Single broad light; *Fr.* Ambiance, projecteur 750 W.] § ❹ *fiz.* Bobinden akım alıp ateşleme için silindire dağıtan araç. [*ing.* Distributor; *Fr.* Distributeur] ☆ *Eşanl.* **distribütör;** § ❺ *opt.* ışığı dağıtan optik araçlara verilen ad; § ❻ Toz veya tane halinde maddelerin dağıtımını düzenleyip bazen de kısa mesafelere taşımak için, genellikle depolardaki yükleme yerlerinin *(değirmen hunisi, silo)* altına yerleştirilen düzenek; § ❼ Bir petrol ürününün hacmini, ağırlığını, sürümünü ve fiyatını ölçen dağıtma veya satış cihazı. § ❽ *telekom.* Tek bir hat aracılığıyle haberleşen birçok telgraf bürosunun aralarındaki haberleşmeyi sıraya koyan âlet; ⊙ ~, *trm.* Gübreleri serpmeye yarayan âlet. ⊙ **çift** ~, *sin.* ◘ **Çift.** ⊙ **otomatik** ~, *tic.* Bir delikten içeri madeni para atıldığı zaman küçük nesnelerin *(çikolata, şekerleme, parfüm, sigara, tren bileti, posta pulu v.b.)* içeceklerin *(bira, şarap, likör)* çeşitli yiyeceklerin veya çeşitli jetonların satışını yapan değişik biçimlerdeki cihaz.

dağıtılmak, nsz. f. Dağıtmak işine konu olmak: *Yemek dağıtıldı, Mektuplar dağıtıldı, Kalabalık dağıtıldı.* [*ing.* To cause to be dispersed or scattered, to be distributed; *Fr.* Être dispersé, dissipé, être distribue]; ⊙ **dağıtılmış ışık,** *tiy.* Sahneye dağıtılarak verilen ışık.

dağıtım*, i. < *dağıtmak,* § ❶ Dağıtmak işi (eylemi): *Kitap dağıtımı, İş dağıtımı* [*Osm.* Tevzi; *ing.* ve *Fr.* Distribution]. § ❷ Bir merkezden çeşitli yerlere göndermek eylemi: *Hava hatlarıyle elektriğin dağıtımı.* [*Osm.* Tevzi]. § ❸ *ikt.* Malların üreticiden tüketiciye gelinceye kadar geçirdiği işlemlerin bütünü. [*ing.* ve *Fr.* Distribution]. § ❹ *sin.* Sinema endüstrisinin başlıca üç kolundan biri. Yapımcılarla oynatımcılar arasında aracılık yapan kol. [*ing.* Distribution; *Fr.* Distribution]. § ❺ *ask.* Her türlü ikmal maddesinin *(erzak. donatım, giyim v,b,)* dağıtılması; § ❻ *mek.* (a) Pistonlu bir makinede, hareket sağlayan akışkanın silindir içinde dağılma ve etki etme şekli; (b) Hareket ettirici akışkanın giriş ve çıkışını düzenleyen mekanik organların tümü § ❼ *petr.* Petrol sanayiinde, rafineriden alınan ürünleri toplamak ve tüketicilere iletmek üzere son seklini vermek için uygulanan en son safha: § ❽ *sil.* Bir ateşli silâhta namluya her defasında bir kurşunun sürülmesini sağlamak amacıyle yapılan işlem; § ❾ *telekom.* Mektupları, yayınları evlere götüren posta servisi. ⊙ **alttan** ~, *inş.* Aşağıdan yukarı doğru çıkan kolonlarla su dağıtma sistemi; ⊙ **rol** ~ **ı,** *tiy,* **ve** *sin,* Bir piyesin ,bir filmin rollerini dağıtma işlemi. ⊙ **üstten** ~, *inş.* Ana dağıtım merkezini yapının en üst katı-

na alarak yapılan dağıtma sistemi; ⊙ **vagon ~ ı**, *demir.* Bir dizi veya bir trenin vagonlarını çeşitli yollara dağıtma işlemi; ⊙ **vagon ~ hüzmeleri**, *demir.* Bir ayırma hattında vagonların çeşitli yollara sevk ve dağıtım işini sağlayan yol grupları.

~ alanı, *döş.* Çürütme çukurundan gelen kirli suyun yeraltına sızdırıldığı alan. [*ing.* Distribution field; *Fr.* Champ *de* distribution].

~ belgesi, *ask.* Ordu mallarının demiryolu veya deniz yoluyle taşınmasını gerektirmeyen dağıtımda, üst kumandanlıkça kullanılan belge.

~ borusu, § ❶ *(gaz sny.)* Genellikle dağıtım merkezinden uzakta olan ve bir şehrin yerleşme merkezi dışında yaşayan tüketicilerin ihtiyacını karşılamak üzere gaz dağıtımını sağlayan boru şebekesi. [*ing.* Distributor pipe]; § ❷ *petr.* Boru hatlarını birleştiren veya ayıran musluk ve kanallar topluluğu

~ hakkı, *sin.* Bir filmin dağıtım işiyle ilgili haklar. [*ing.* Distribution rights; *Fr.* Droit d'exploitation].

~ işlemleri, *ask.* İkmal için verilecek emir ve talimatlarla bunların uygulanması ve emir ve raporlarda, gönderildikleri yerlerin belirtilmesi.

~ kutusu, *elek.* İletkenleri sökmeden, yan devrelerden her birini ana devrelerden herhangi birine bağlamak için kullanılan kutu.

~ metotları, *ask.* Alay ve daha küçük birliklere, ikmal maddelerinin dağıtımındaki iki metot

~ noktası, *ask.* Tümen ve daha küçük birliklerin ikmal noktalarından aldıkları ikmal maddesini, daha küçük birliklere dağıttıkları yer.

~ sözleşmesi, *sin.* Bir filmin dağıtım haklarıyle ilgili sözleşme. [*ing.* Distribution contract; *Fr.* Contrat d'exploitation].

dağıtımcı, i. *sin.* Dağıtım işiyle uğrasan kimse [*ing.* Distributor, renter, releaser; *Fr.* Distributeur, loueur de film],

☆ *Eşanl.* **işletmeci.**

dağıtım.evi, b.i, *sin.* Dağıtım işiyle uğraşmak üzere meydana getirilmiş ortaklık. [*ing.* Distribution agency, distribution company, renting agency; *Fr.* Maison de distribution].

dağıtma, i. § ❶ Dağıtmak eylemi; § ❷ *matb.* Makinede bulunan dizgi kalıplarının müretip tarafından harflerin kasalara, kasalardaki gözlerine taksim edilmesi, dağıtılması, aynı şekilde kalıpta bulunan çizgiler, espas ve garnitürler de ait olduğu gözlerine dağıtılması [*ing.* Distribution; *Fr.* Distribution]. § ❸ *demir.* Ayırma istasyonuna gelen bir trenin meydana getirdiği diziden ayrılıp tasnif yollarına sevk olunan vagonlara uygulanan işlem; § ❹ *fiz.* Pıhtılaşmış veya tanecikler halinde toplanmış maddeleri, fiziksel veya fiziko-kimyasal bir etkiyle ayırma; § ❺ *post.* Alıcılarına, adreslerinde teslimi mutad olan posta maddelerinin dağıtıcılar tarafından teslim edilmesi. [*Osm.* Tevzi; *ing.* Delivery; *Fr.* Distribution]

~ fazı, *biy,* Süspansiyon halindeki dağılan faz parçacıklarının içinde bulunduğu madde. [*ing.* Dispersion medium; *Fr.* Dispersoïde].

~ gücü, *opt.* Δ *n.* görünen tayfın sınırları içinde maddenin kırılma indisinin değişimini, *n* ise orta kırınımlar için kırılma indisini göstermek üzere $\frac{\Delta n}{n-1}$ oranı.

~ kutusu, *telekom.* Çok önemli olmayan küçük telgraf merkezlerinde kullanılan komütatör.

dağıtmaç,-cı, i. < *dağıtmak,* Dağıtma âleti. [*Osm.* Tevzi levhası; *ing.* Distributor; *Fr.* Distributeur],

dağıtmak(-ı), f. § ❶ Bir şeyi pay ederek ayrı ayrı birçok yerlere veya kimselere vermek; *Yemek dağıtmak, Para dağıtmak, İlân dağıtmak.* [*Osm.* Tevzi etmek; *ing.* To disperse, distribute; *Fr.* Distribuer, disperser]. § ❷ Bir şeyin veya bir yerin düzenini bozmak: *Odayı dağıtmak. Kâğıtları dağıtmak.* [*ing.* To scatter; *Fr.* Eparpiller]; § ❸ Toplu bir halde bulunan seyleri öteye beriye uzaklaştırmak: *Dumanı dağıtmak, Rüzgâr bulutları dağıttı.* [*ing.* To disperse, dissipate; *Fr.* Disperser, dissiper]; § ❹ Vurup parçalamak: *Vapur sandalı bir çarpışta dağıttı,* Bir yüklenişte kapıyı dağıttı. [*ing.* To dislocate; *Fr.* Disloquer]; § ❺ *mec.* Bir topluluğun varlığına son vermek: *Ortalığı dağıttılar.* [*Osm.* Feshetmek; *ing.* To dissolve; *Fr.* Dissoudre].

☆ *Karş.* **toplamak, birleştirmek.**

dağî /dâğî/. i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ *res,* Ünlü Fransız ressamı *Boucher*'in yaptığı resimler tarzında dağ hayatını gösteren ve koyun sürüleri ve çobanlık hayatına ait sahneleri betimleyen resimler. [*ing.* Pastoral; *Fr.* Pastorale]; § ❷ *müz.* Dağlık bölgelerde söylenen türkülerin makamı. [*ing.* A vocal musical work having the character of «*uzun hava*»].

dağlağı, i. *Fars.* + *T. dağlamak,* § ❶ Dağlama âleti. [*ing.* Cauterizing iron; *Fr.* Cautere]. § ❷ Bir doku parçasını dağlamak ve kabuklandırmak için kullanılan yakıcı cisim veya kimyasal madde. [*ing.* Branding iron; *Fr.* Fer à marquer les chevaux].

dağlama, i. § ❶ Dağlamak işi; kızgın demirle yakma. [*ing.* Cautery, cauterisation; *Fr.* Adustion, cautérisation]; § ❷ *cerr,* (a) Eski cerrahide, akkor haline getirilmiş bir demir veya iğne ile dokuları derinlemesine yakma metodu; (b) Modern cerrahide, yakıcı bir madde, kızgın bir cisim veya elektrikle bir dokuyu yakma; § ❸ *esk. huk.* Mahkûmun derisini, etini, çoğunlukla ateşte kızdırılmış kerpetenlerle çekmek ve yırtmak suretiyle yapılan işkence; § ❹ *sosy,* İlkel kavimlerde dinî inançlara bağlı olarak vücudun birçok yerlerine ve yüze damga suretiyle bazı totem resimlerinin kazdırılması. [*ing.* Tattooing; *Fr.* Tatouage].

~ demiri, *vet.* Yakılarak dağıtılmak istenen bir uru dağlamak için kullanılan madenî levha.

dağlamak(-ı). f. *Osm.* < *Fars,* § ❶ Kızgın demirle yakmak veya damga vurmak. [*ing.* To cauterize; *Fr.* Cautériser]; § ❷ *(Fazla sıcak, soğuk veya acı bir şey)* Yakmak; Yanma veya batma gibi etki yaratmak: *Soğuk yüzümü dağladı.* [*ing.* To burn, scalt; *Fr.* Brûler]; § ❸ *mec.* Acısı yüreğine işlemek: *Onun bu hali yüreğimizi dağladı.* [*ing.* To darken, grieve, sadden; *Fr.* Attrister]; § ❹ Akan kanı dindirmek veya hastalıklı kısımları ortadan kaldırmak için vücudun bir yerini kızdırılmış bir madenî âletle yakmak.

dağlanmak. nsz. f. Dağlamak işine konu olmak [*ing.* To be cauterised or branded, to be marked; *Fr.* être stigmatise, cautérisé]

dağlar, ç.i. *coğr,* Dağ adıyle anılan yer kabartılarıyle bunlar arasında ve yanındaki yüksek yaylaların bir topluluk yaparak geniş yerler tutması şeklinde beliren, derin vâdilerin, dik yamaçların çok yer tuttuğu yüksek yerler

dağlatmak(-ı,-e), f. Dağlamak işini başkasına yaptırmak. [*ing.* To let cauterise or brand; *Fr.* Faire marquer au fer rouge, faire stigmatiser, faire cautériser].

dağlı¹, s. § ❶ Dağı olan, dağlanmış. yanık; § ❷ *mec.* Bir acıya uğramış. [*ing.* Sad, sorrowful; *Fr.* Triste]; ⊙ **yüreği ~**, *dey.* Üzüntülü.

dağlı², s. Dağlık bölge halkından olan. [*ing.* Mountainer; *Fr.* Montagnard,-arde].

dağlıç,-cı, i. *zool.* Kıvırcık koç ile karaman koyununun birleşmesinden meydana gelen melez koyun cinsi. Türkiye'de yetiştirilen başlıca üç koyun cinsinden biridir, 3-5 kilo ağırlığındaki yağlı kuyruğu sivri bir uçla son bulur. [*ing.* Kind of stump-tailed sheep; *Fr.* Espèce de mouton à queue moyenne].

~ koyunu, ◘ **Dağlıç.**

dağlık,-ğı, i. § ❶ Dağı çok olan yer; § ❷ s. Dağı olan; Dağların çok yer tuttuğu, iniş çıkışların, sarplıkların çok olduğu yerler için kullanılan bir sıfat. [*Osm.* Arızalı; *ing.* Mountainous, hilly *(country);* montagneux,--euse].

~ burun, *coğr.* Dağların, denize doğru bir çıkıntı biçiminde uzanmış bölümü, [*Osm.* Re's; *ing.* Promontory; *Fr.* Promontoire].

~ kuşak, *coğr.* Dağ sıralarının birbiri ardınca uzandığı dağlık yerler. Alplerden Toroslara ve ötelerine kadar bir dağlık kuşak uzanır. [*Osm.* Nevâhi-i cibâl; *ing.* Mountain system, cordilleras *(region); Fr.* Zone des montagnes].

~ kütük, *coğr.* Aşınmalarla yüze çıkmış yerkabuğu, yükselmeleriyle de dağ biçimi almış, eski, taşları çok billûrlaşmış, karışık yapılı dağlık yer. [*Osm.* Kütle-i cibâl; *ing.* Massive, block mountain; *Fr.* Massif].

~ yer, *coğr.* Yeryüzü şekillerinin çoğu dağ biçimi gösteren bölge. [*Osm.* Arızalı arazi; [*ing.* Mountainous region; *Fr.* Pays montagneux].

dağ.oluş*, b.i. *jeol,* ve *coğr,* Dağların oluşması; Yerkabuğu şekillerinin meydana geldiği evreye verilen ad. Kıvrılan tabakaların jeodinamik olaylarla yükselerek dağları meydana getirmeleri. [*Osm.* Tekevvün-ü cibal; *ing.* Orogenia; *Fr.* Orogenie].

☆ *Eşanl.* **orogenez.**

☆ *Karş.* **karaoluş, epirogenez.**

dağ.oluşsal*, b.s. Dağoluşla ilgili [*ing.* Orogenic; *Fr.* Orogénique].

☆ *Eşanl.* **orojenik.**

☆ *Karş.* **karaoluşsal, epirogenetik.**

dağsar, i. <*dağ. zool.* Bir serçe kuşuna verilen yerli ad.

dah, i. *Fr. bot.* iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının. Ebegümecigiller *(Malvaceae)* familyası'dan bir yıllık otsu bitki. Asya'da, Hindistan'dan Cava'ya kadar, Afrika'da, özellikle Gine, Yukarı Senegal ve Nijerya'da yetişir. Bir süre suya bastırıldıktan sonra işlenerek oldukça kaliteli bir lif elde edilir; jüt ayarında olan dah lifleri sanayide onun yerine her işte kullanılabilir. [*Lat. Hibiscus cannabinus; ing.* Kenaf; *Fr.* Dah].

daha, z. § ❶ Şimdiye kadar, henüz: *Daha kimse gelmedi, Daha bir saat olmadı,* [*ing.* Still, yet; *Fr.* Encore]; § ❷ Miktar veya zaman eklenmesini anlatır: *Bir saat daha bekleyin , Daha neler var?.* [*ing.* More, plus; *Fr.* Encore, plus]; § ❸ Sıfatların başlarında olduğu zaman, onların ötekilere üstün olduğunu bildirir: *Bu ondan daha büyük, daha küçüğü yok mu?;* § ❹ Tekrar, defa anlamını verir: *Oraya bir daha git;* [*ing.* Again; *Fr.* Encore une fois]; § ❺ Hâlâ, şimdiye kadar: *Daha gelmedi.* [*ing.* Yet; *Fr.* Encore]. ⊙ **~ sı var**, *dey.* Daha bitmedi, arkası var. [*ing.* That is not all; *Fr.* Ce n'est pas tout].

~ neleril *dey.* «*Öyle şey olur mu*», «*Amma yaptın ha!*» anlamında. [*ing.* Whatever next! How absurd!; *Fr.* Tiens, voyez-moi ça, vous m'en direz tant].

daha daha, b.z, «*Sonra neler oldu?*», «*Başka neler var*» anlamında kullanılır

dahame /dâhâme/, i. *Osm.* < *Ar, esk,* İrileşme² [*ing.* Hypertrophy; *Fr.* Hypertrophie],

dahdah, i. *(çocuk dilinde)* At. [*ing.* Giddap *(horse, donkey); Fr.* Dada].

dahi, e. *T. takmak,* § ❶ «*katma (ek) olarak*» «*artık (fazla) olarak*» anlamında; hem ve bunu: *Ben dahi bilmiyordum,* [*ing.* Also, too, even, and, furthermore; *Fr.* Aussi, encore et puis]. ☆ *Eşanl.* «da, de»; § ❷ Bile: *Onun bana karşı çıktığını görsem dahi hoş görürüm,*

dâhi /dâhî/, s. ve i. ç: **duhat** *Osm.* < *Ar. dehâ* Yetenekleri, olağanüstü işler başaracak, çok önemli ve şaşılacak şeyler yaratacak kadar üstün olan *(kimse);* Dehâ sahibi, son derece zekî, anlayışlı ve uyanık *(kimse).* [*ing.* Genius; superman; *Fr.* Génie].

dâhice /dâhice/, s. ve z, *esk.* Dâhiye yakışır şekilde. [*ing.* Inspired, full of genius; *Fr.* Génial].

☆ *Eşanl.* **dâhiyâne.**

dahil¹,-hli, i. *Osm.* < *Ar. dahl, esk.* Karışmış olma, karışma, bir işte parmağı olma: *Bu işte benim dahlim yoktur.* [*ing.* Person admitted to intimacy, person seeking protection with another person].

dahil² /dâhil/, s. *Osm,* < *Ar, duhûl,* § ❶ İç, içeri, içinde, içeri girmiş; [*ing.* Inside; interior; *Fr.* Intérieur]; § ❷ z. İçinde olmak üzere, ile birlikte: *Bugün de dahil ayrılalı*

beş gün oldu, Yirmiden kırk yaşına kadar kırk da dahil. [*Ing.* Including; *Fr.* Y Compris]. § ● Etki, nüfuz. § ● Takılma, müdahale etme, dokunma; § ❸ Gelir.

~ **etmek**, *dey.* İçine almak, [*Ing.* To take in, to include, to insert; *Fr.* Comprendre, renfermer, embrasser].

~ **olmak (bulunmak)**, *dey.* Bir işin, bir yerin içine girmek veya içinde olmak; katılmak. [*Ing.* To participate, to enter; *Fr.* Participer, intervenir, entrer].

dahilen /dâhi:len/, z. *esk.* § ● İçeriden, içten: *Memleket günden güne dahilen çökmekte, yıkılmaktaydı.* [*Ing.* Inwardly, internally; *Fr.* A l'intérieur]; § ❷ *(İlâçlar hk.)* İçilerek: *Dahilen kullanılan ilâç.*

dâhileştirmek, f. Dâhi durumuna sokmak, dâhi yapmak.

dahilî /dâhilî/, s. *Osm.* < *Ar. duhûl* > *dâhil, esk.* İç, içe ait, içle ilgili. [*Ing.* Inner, internal; *Fr.* Intérieur, interne, intestin].

~ **harb**, *huk.* ◘ **içsavaş.**

~ **hava servisi**, *hava.* Sadece bir devletin üstündeki havadan geçen bir tarifeli hava servisi, [*Ing.* Domestic air service; *Fr.* Service aérien intérieur].

~ **muhabere**, *huk.* ◘ **içhaberleşme.**

~ **nizamname**, *huk.* ◘ **içtüzük.**

~ **talimatname**, *huk.* ◘ **İçyönetmelik.**

~ **ticaret**, *ikt.* Yurt içinde yapılan ticaret. [*Ing.* Home trade; *Fr.* Commerce interieur].

dâhilik,-ği, i. Çok üstün yeteneklere sahip olma hali. [*Ing.* Genius, supereminence, the state or quality of a genius, geniality, quality of a genius or superman].

dahiliye /dâhiliye/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ *(Eskiden devlette)* İç işleri: *Dahiliye nezareti;* § ● *(Dairelerde)* İç işleri: *Dahiliye müdürü;* § ❸ İç hastalıkları: *Dahiliye koğuşu,* [*Ing.* Home affairs, ministry of home affairs, internal diseases, ward for internal diseases, department of buildings and grounds; *Fr.* Affaires interieures].

~ **subayı**, *ask.* Askerî okullarda iç yönetime karışan subay. [*Ing.* Officer employed in the administration of a military school, hospital].

~ **şefi**, Kurulun iç işlerini görmekle görevli kimse. [*Ing.* Supervisor of buildings and grounds].

~ **vekâleti**, *huk,* İç İşleri Bakanlığı. [*Ing.* Ministry of the interior; *Fr.* Ministère de l'Intérieur].

~ **vekili**, *huk.* ◘ **iç işleri bakanı.**

dahiliyeci, i. § ● *siy,* Dahiliye ile ilgili olan kimse; § ● *tıp.* İç hastalıkları hekimi veya uzmanı, [*Ing.* Specialist for the internal diseases, internist; *Fr.* Specialiste des maladies internes].

dâhiyane /dâhiyane/, s. ve z. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars. esk.* Dâhice: *Dâhiyâne bir buluş.* [*Ing.* Of genius *(act)*, in the manner of a genius; *Fr.* Génial, adverbialement, génialement, avec génie],

dahiye /dâhiye/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Kıran, kırlağan, âfet.

dahletmek(-e), f. Karışmak, burnunu sokmak; sataşmak. [*Osm.* Müdahale etmek, tariz etmek, [*Ing.* To interfere *(with)*, to blame; *Fr.* Se mêler s'immiscer, blâmer, critiquer].

dahlia, i. *bot.* ◘ **Yıldız çiçeği.**

daim /dâim/, s. *Osm.* < *Ar. devâm, esk.* Sürekli, sonsuz. [*Ing.* Continuously; *Fr.* Continuel,-elle].

☆ *Yak.anl.* **devamlı, her zaman, ara vermeden.**

☆ *Karş.* **aralı, bazan, zaman zaman, arasıra.**

~ **etmek**, *dey.* Sürekli kılmak.

~ **olmak**, *dey.* Süredurmak, sürüp gitmek, devam etmek, her zaman bulunmak. [*Ing.* To last, or continue, to be permanent *(or eternal)*].

daima /dâimâ/, z. *Osm.* < *Ar. devam.* Her zaman, her vakit. [*Ing.* Always, continously, permanently; *Fr.* Toujours, continuellement],

☆ *Eşanl.* **her vakit, hepçe, bir düziye, devamlı olarak.**

☆ *Karş.* **bazı zaman, arada, bazen.**

daimî /dâimî/, s. *Osm.* < *Ar. devâm.* § ● Temelli, sürekli, bitmeyen, [*Ing.* Constant, permanent, perpetual, lasting; *Fr.* Continuel, permanent, persistant, fixe, incessant]; § ❷ Devamlı gelen, devamlı bulunan, eksik olmayan.

☆ *Yak. anl,* **gedikli, süreli, devamlı, sürel, berdevam.**

☆ *Karş.* **geçici, bir zaman için, muvakkat.**

~ **akım**, *trm.* Akarsuyun minimum verdisi. Bu verdi yeraltı su kaynağından sağlanır, [*Ing.* Base flow],

~ **bitaraflık**, *huk.* Savaş halinde tarafsız kalacağını önceden taahhüt ve ilân eden ve tarafsızlığı çok zaman kolektif bir halde garanti edilmiş olan devletin durumu. [*Ing.* Perpetual neutrality, permanent neutrality, neutralisation; *Fr.* Neutralité permanente].

~ **borç münasebetleri**, *huk.* Hükümleri belirli bir süre içinde veya taraflardan biri feshi ihbar edinceye kadar devam eden borç ilişkileri. [*Ing.* Permanent *(durable)* obligations; *Fr.* Contrat à durée *(déterminée ou indéterminée, contrat successive)*, contrat à long terme].

~ **doku**, *bot.* ◘ **Doku.**

~ **hakem divanı**, *huk.* 1899 Lâhey mukavelenamesinin ortaya çıkardığı bu divan heyeti, bir büro ve bu mukavelenameyi imza eden devletler tarafından dört hakem tâyini suretiyle vücuda gelen bir hakemler listesinden ibarettir. [*Ing.* Permanent court of Arbitration; *Fr.* Cour permanente d'arbitrage].

~ **mer'a**, *trm.* Çok yıllık veya doğal olarak tohumlanan yıllık mer'a otlarından veya her ikisinden müteşekkil, uzun süre toprak işlemesi yapılmadan kalan otlama arazisi. [*Ing.* Permanent pasture].

~ **solma yüzdesi**, *trm.* Bitkilerin su yetersizliğinden dolayı solma göstermeleri ve tekrar su ilâve edilse dahi durumlarını düzeltmedikleri andaki toprak nem kapsamı. [*Ing.* Permanent wilting percentage].

daimilik,-ği, i. Süreklilik, bitmeme, devamlılık, [*Ing.* Permanency, constancy, steadfastedness; *Fr.* Stabilité, fixite, constance].

daimiyet,-ti, i. *esk.* ◘ **Daimlik.**

dair /dâir/. s. *Osm.* < *Ar. devr.* Bir şey üzerine olan, konusunda, hakkında: *Edebiyata dair bir konuşma.* [*Ing.* Concerning, regarding, partaining to, about; *Fr.* Relatif, appartenant, ayant rapport à, concernant].

daire /dâire/, i.ç: **devâir.** *Osm.* < *Ar. devr.* § ❶ *mat.* Bir çemberin içinde kalan düzlem. [*Ing.* Circle; *Fr.* Cercle]. ◘ *ŞEKİL: 221* — **GEOMETRİ;** *ŞEKİL: 140.* — **DAİRE.** § ❷ Büyük bir binanın *(apartmanın)* bölünmüş olduğu bölümlerden her biri, bölük: *Karşıki apartmanda kiralık daire var.* [*Ing.* Flat, appartment; *Fr.* Appartement]; § ❸ Devlet işlerindeki kuruluşlardan her biri ve onların bulundukları bina: *Vilâyet, belediye daireleri.* [*Ing.* Office; *Fr.* Bureau]; § ❹ *mec. (Soyut kavramlarda)* Sınır içi; Mantık dairesinden çıkmamak [*Ing.* Limits; *Fr.* Bornes, limite] § ❺ *müz.* Saz takımında hânendelerin usul vurmak için kullandıkları çalgı, tef; § ❻ *huk.* Ülkenin bir kamu hizmetini, faaliyetini veya yetki alanını göstermek üzere tüzel kişiliğe sahip olarak veya böyle bir kişiliği olmaksızın ayrıldığı ikinci derecede taksimat parçası: *Belediye dairesi, mahkemenin kaza dairesi, intihap dairesi.* [*Ing.* Region, area, district; *Fr.* Circonscription]; § ● Yuvarlak bir kasnağa gerilmiş deriden ibaret, el ile çalınır musikî âleti. [*Fr.* Tambourin]; § ❽ *astr.* Gök küresi üzerinde çizildiği kabul edilen ve gök cisimlerinin görünür hareketleriyle koordinatlarını tayin etmeye yarayan hayalî çizgilerden her biri; § ❼ *coğr.* Yeryuvarlağı üzerinde bulunduğu farzedilen itibarî çizgi; § ❶ *mat.* Bütün noktaları, merkez denilen sabit iç noktadan eşit uzaklıkta bulunan eğriyle sınırlanmış düzlem yüzey. ◉ ~ **ler bağlamı**, *mat.* ◘ **Bağlam;** ◉ ~ **nin kareleştirilmesi**, *mat.* Verilen bir daireyi kareleştirmeye yani bu dairenin alanına eşit bir kare çizmeye veya hesaplamaya dayanan çözümsüz problem; ◉ **askerlik** ~ **si**, *huk.* ◘ **Askerlik.** ◉ **Barow** ~ **si**, *elek.* Yerin magnetik olan şiddetinin düşey bileşenini ölçmek için kullanılan araç. [*Fr.* Cercle de Barow]. ◉ **başlangıç tul** ~ **si**, *hava.* ◘ **Başlangıç:** ◉ **başucu** ~ **si**, *mat.* ◘ **Başucu.** ◉ **büyülü** ~, *falc.* Büyücülerin şeytanı çağırmak veya kovmak için yaptıkları törende, yere çizdikleri ve ortasında durdukları daire. [*Ing.* Magic circle; *Fr.* Cercle magique]. ◉ **coğrafi tul** ~ **si**, *hava.* ◘ **Coğrafi.** ◉ **devir** ~ **si**, *den.* ◘ **Devir.** ◉ **devlet personel** ~ **si**, ◘ **Devlet.** ◉ **dış** ~, *mat.* ◘ **Dışdaire.** ◉ **dış merkezli** ~, *astr.* ◘ **Dışmerkezli.** ◉ **doğrultman** ~ **si**, *mat.* ◘ **Doğrultman.** ◉ **dönenceler** ~ **si**, *coğr.* Gün durumu noktasından geçen ve ekvatora paralel düşen iki küçük daireden her biri. [*Ing.* Circle of the tropics; *Fr.* Cercle des tropiques]. ◉ **dörtte bir** ~, *astr.* ◘ **Dört.** ◉ **hususi** ~, Bir şahsa mahsus birkaç odadan ibaret bina kısmı. [*Fr.* Appartement privé]; ◉ **kirpikli** ~, *tıp. (Oftalmolojide)* Damar tabakanın kas tellerini kapsayan ön kısmı. [*Ing.* Ciliary circle; *Fr.* Cercle ciliaire]. ◉ **koruma** ~ **si** *falc.* Çelik bir kamanın ucuyle havaya çizilen daire. [*Ing.* Circle of protection; *Fr.* Cercle de preservation]. ◉ **korunma** ~ **si**, *elek.* Bir paratonerin yıldırımdan koruyabildiği alan. [*Fr.* Cercle de protection, cercle réserve]. ◉ **kutup** ~ **si**, *coğr.* Ekvatora paralel ve ekvatorla dönencelere aynı açısal uzaklıkta bulunan iki küçük dairelerden her biri. [*Ing.* Polar circle; *Fr.* Cercle polaire]. ◉ **meridyen** ~ **si**, *astr.* Duvar dairesine benzeyen ve ayni işte kullanılan, ancak istenildiği zaman az veya çok yerinden oynatılabilen araç. [*Ing.* Meridian circle; *Fr.* Cercle méridien, lunette méridienne]. ◉ **taşlı** ~, *jeom.* Buzul öncesi bir çevrede oluşan ve ince toprak renkli lekeler etrafında taşlarla kaba döküntülerden bir çember meydana getiren geometrik bir arazinin karakteristik biçimi. [*Ing.* Stony circle; *Fr.* Cercle de pierres]. ◉ **tutulma** ~ **si**, ◘ **Tutulma.** ◉ **yükseklik** ~ **si**, *astr.* Bir gök cismini ayni anda bütün noktalarından hep aynı yükseklikte görmeye imkân verecek şekilde yer yüzeyine çizilmiş eğri. [*Ing.* Altitude circle; *Fr.* Cercle de hauteur].

ŞEKİL: 140. — **DAİRE.**

~ **başkanı**, ◘ **Başkan.**

~ **çemberi**, ◘ **Çember.**

~ **çevresi**, *mat.* Dairenin etrafını kuşatan çember. [*Ing.* Circumference, periphery of a circle; *Fr.* Circonference]. ◘ *ŞEKİL: 221.* — **GEOMETRİ.**

~ **grafiği**, *psik.* Bir bütün ile onun parçaları arasındaki ilgiyi göstermek için kullanılır

~ **kesmesi**, *mat.* Bir dairede, iki yarıçap arasında kalan alan parçası. [*Osm.* Kıat-i daire; *Ing.* Sector; *Fr.* Secteur]

~ **parçası**, *mat.* Bir dairenin kirişi ile yayı arasındaki kısım. [*Osm.* Kıta-i dâire; *Ing.* Segment; *Fr.* Ségment]. ◘ *ŞEKİL: 221.* — **GEOMETRİ.**

~ **yayı**, *mat.* Daireyi çevreleyen çemberin parçası. [*Ing.* Circular arc, arc of a circle; *Fr.* Arc du cercle].

dairesel*, s. § ❶ *mat.* Daire ile ilgili, daire biçiminde. [*Osm.* Dairevî; *Ing.* Circular; *Fr.* Circulaire]; § ❷ *bot.* (a) Dizilişleri daire biçiminde olan *(yapraklar hk.)*; (b) Organlarının dizilişi daire biçimde olan *(çiçekler hk.)* ☆ *Eşanl.* **çevrel, siklik, vertisillat.** ~ **çiçek,** *bot.* ◘ **Çiçek.**
~ **diyagram,** *mek.* ◘ **Diyagram.**
~ **halka,** *mat.* Aynı merkezli iki çember arasında kalan alan.
~ **hareket,** *fiz,* ◘ **Hareket.**
~ **testere,** *ağ. iş.* Daire biçiminde, ortası delik, çevresine diş açılmış çelik lama [*ing.* Buzzer saw, circular saw, cold saw; *Fr.* Lame de scie circulaire].
~ **testere makinesi,** *ağ. iş,* Yatay miline takılan daire biçimindeki testeresi ile değişik eğimlerde kesme yapan ağaç işleri makinesi. [*ing.* Circular sawing machine; *Fr.* Scie circulaire].
~ **yaprak,** *bot.* ◘ **Yaprak.**
~ **yaprak dizilişi,** *bot.* Bir düğümde birden fazla yaprak bulunması. Bu tip yaprak dizilişinde önemli olan başlıca iki kural: *Ekvidistans kuralı ve Alternans kuralıdır.* [*ing.* Verticil, whorl; *Fr.* Verticille].
☆ *Eşanl.* **çevrel yaprak dizilişi, vertisillat yaprak dizilişi.**

dairevî /dairevî/, s. *Osm.* < *Ar. dâire. esk.* Daire *(biçiminde)* olan. [*ing.* Circular; *Fr.* Circulaire].
☆ *Yak. anl.* **değrel, değirmi, dairesel.**
~ **meydan,** Bıkaç yolun birleştiği yol ağızlarında taşıtların birbirine çarpmadan kolayca hareket edebilmesi için yapılan yuvarlak meydanlar. [*ing.* Rotunda, circular hall; *Fr.* Place ronde, rotonde].

Dakar, öz.i. *coğr.* Atlas Okyanusu kıyısında bulunan Senegal Cumhuriyetinin başkenti.
~ **bina,** ◘ **Bina.**

dakik/dakîk/, s. *Osm.* < *Ar. dikkat.* § ❶ Her şeyi vaktinde yapan: *Dakik kimse,* [*ing.* Exact, particular, painstaking, thorough; *Fr.,* Exacte]; § ❷ Düzenli işleyen: *Dakik saat.* [*ing.* Precise; *Fr.* Precis,-ise].

dakika /dakîka/, i. ç: *dakayık. Osm.* < *Ar. dikkat.* § ❶ *fiz.* Bir saatlik zamanın altmışta biri: *Bu iş beş dakika sürmez.* [*ing.* ve *Fr.* Minute]; § ❷ *mat.* Açı-birimi olan bir daire derecesinin altmışta biri. [*ing.* ve *Fr.* Minute]; § ❸ Ince fikir ve nükte; § ❹ *mim.* Mimaride, bir mimar çapının taksimatı olup, her mimari nizama göre değişir ve yarı çapın 12, 18 veya 30 da biri olur; bir modülün on ikide, on sekizde, otuzda biri değerinde askatı. ☆ *Eşanl.* **kerte;** § ❺ *res,* Resim ve heykelde bir insan başının 48'de biri kadar olan ölçü ve mikyas taksimatı; § ❻ *astr,* Zaman dakikası; bir saatlik zaman süresinin altmışta biri. [*ing.* ve *Fr.* Minute]; ⊙ ~ **sı,** ~ **sına uymaz,** *dey.* Her an başka bir hal gösterebilen. [*ing.* Very changeable, temperamental]; ⊙ **bir** ~, *dey.* Çok kısa bir süreyi belirtmek için kullanılır, [*Fr.* Une minute!].

dakikalama, i. *tiy.* Oyunun uzunluğunu. her perdenin, her sahnenin kaç dakika sürdüğünü hesaplama. [*Ing.* Minute; *Fr.* Minutage, prêminutage].

dakikasında, z. Hemen o anda. [*Ing.* Instantly, at once; *Fr.* Instamment, tout de suite].

dakiklik,-ği, i. ◘ **Doğruluk.**

Dakota, öz.i. *coğr. (yerli ırkın dilinden)* Amerika Birleşik Devletlerinden ikisinin adı. Kuzey ve Güney Dakota vardır. Kuzey Dakota'nın merkezi *Bismark,* Güney Dakota'nın merkezi *Pierre*'dir.

dakriyoadenektomi, i. *Fr. dacroadénectomie, tıp.* Gözyası bezinin çıkarılması. [*ing.* Dacruo-adenectomy].

dakriyoadenit,-ti, i. *Fr. dacryoadénite, tıp,* Gözyaşı bezinin iltihabı. [*ing.* Dacryo-adenitis].

dakriyon, i. *Yun. dakrion,* gözyaşı, *tıp,* Gözyaşı kemiği *(Os lacrimale)* nin ön kenarı ile frontalin birleştiği nokta. [*Ing.* ve *Fr.* Dacryon].

dakriyosel, i. *Fr, dacryocèle, tıp,* Gözyaşı kesesi fıtığı, [*ing.* Dacryocele].

dakriyosist, i. *Fr. dacryocyste* < *Yun. dakrion,* gözyaşı + *kistis,* kese, *tıp.* Gözyaşı kesesi,

dakriyosistektomi, i. *Fr. dacryocystectomie, tıp.* Gözyaşı kesesinin ameliyatla çıkarılması. [*ing.* Dacryocystectomy].

dakriyosistit,-ti, i. *Fr, dacryocystite, tıp,* Gözyaşı kesesinin iltihabı, [*ing.* Dacryocystitis]

dakriyosistorinostomi, i. *Fr. dacryocystorrhinostomie, tıp,* Gözyaşı kemiğinin bir parçası kaldırılarak gözyaşı kesesinin burun orta meası ile iştirak ettirilmesi. [*ing.* Dacryocystorhinostomy].

daktilit,-ti, i. *Fr. dactylite, tıp,* El veya ayak parmaklarının iltihaplı hali. [*ing.* Dactylitis].

daktiliyoloji, i. *Fr. dactyliologie* < *Yun. ark.* Halka, yüzük ve kazılı değerli taşları inceleyen arkeoloji dalı. [*ing.* Dactyliology].

daktilo /dak:tilo/, i. *Fr. dactylo* < *Yun, dactylos,* parmak, § ❶ Bir klavye aracılığıyle harekete getirilen harfleri, mürekkepli bir düzen yardımıyle kâğıda basarak yazı yazan makine. [*ing.* Typewriter; *Fr.* Dactylographe]; § ❷ Bu makine ile yazı yazmayı meslek edinen kimse. [*ing.* Typist; *Fr.* Dactylo]. ◘ *ŞEKİL: 141.* — **DAKTİLO.**
~ **etmek,** Bir şeyi makine ile yazmak: *Şu mektubu daktilo eder misiniz?* [*ing.* To type; *Fr.* Taper].

daktilodiyastrofi, i. *Fr. dactylodiastrophie. tıp.* Kemik bağlarının kalıtımla ilgili olarak gevşek bulunması yüzünden, parmakların ikinci boğumunun anadan doğma kusurlu olması. En açık belirtisi ikinci kemiğin birinci kemiğin üstüne doğru aşırı uzamasıdır. [*ing.* Dactylodiastrophy].

daktilofazi, i. *Fr. dactylophasie* < *Yun. tıp.* Dilsiz ve sağırların yaptıkları gibi parmak hareketleriyle konuşmak. [*Ing.* Dactylophasia].

daktilograf, i. *Fr. dactylographe* < *Yun.* § ❶ Yazı makinesi. [*ing.* Typewriter]. § ❷ Yazı makinesiyle yazı yazan kimse. [*ing.* Typist].

daktilografi, i. *Fr. dactylographie* < *Yun. daktylos,* parmak + *graphe,* yazı, Makine ile yazı yazma işi. [*ing.* Typewriting, typing].

daktilogram, i. *Fr. dactylogramme.* Parmak derisindeki çizgileri aynen tutabilecek bir yüzey üzerine parmağın bastırılmasıyle elde edilen iz.

daktiloloji, i. *Fr. dactylologie.* Parmaklarla yapılan saymaca işaretler aracılığıyle konuşma *(genellikle sağır ve dilsizlerle)* sanatı. [*ing.* Dactylology].

daktilomegal, s. *Fr. dactylomégale. tıp.* Akromegali olan *(kimse).* [*ing.* Dactylomegalous].

daktilomegali, i. *Fr. dactylomégalie. tıp.* El ve ayak parmaklarının normalden daha büyük olması. [*ing.* Dactylomegaly].

daktilonom, i. *Fr. dactylonome.* Sayıları ellerdeki parmakların durumuyle belirten kimse. [*ing.* Dactylonome].

daktilonomi, i. *Fr. dactylonomie.* Parmakların eller üzerinde veya ellerin vücut üzerindeki durumuyle sayıları anlatma sanatı. [*Ing.* Dactylonomy].

daktiloskopi, i. *Fr. dactyloscopie* < *Yun. daktylos,* parmak + *skopein,* gözlemek. Parmak izleriyle kimlik bulma usulü. [*Ing.* Dactyloscopy].

daktilozoyit,-di, i. *Fr. dactylozoïde. zool.* Bir hidra kolonisinde bulunan basit dokunaçlı, ağızsız polip. [*Ing.* Dactylozoid].

dal[1], i. *esk. T. tal.* § ❶ *bot.* Ağaç, ağaççık veya çalılarda, gövdeden ayrılan odunsu uzantı: *Rüzgâr iki dal kırdı, Zeytin dalı.* [*Osm.* Gusun, guseyn; [*Lat. Ramus; ing.* Branch, bough; *Fr.* Branche, rameau] ☆ *Eşanl.* **anadal.** ◘ *ŞEKİL: 89.* — **BİTKİ.** § ● *(geniş anlamda)* Organlarda, bir eksen boyunca veya bir merkezden itibaren açılan uzantıların her biri. *(cihaz, eşya v.b.)* ☆ *Eşanl.* **kol.** § ❸ *mec.* Bir bütünün bölünerek ve çeşitlenerek gelişen parçası: *Bilim dalı, Tıp dalı, Biyoloji dalı.* [*Osm.* Şube; *Ing.* Branch; *Fr.* Branche]. ☆ *Eşanl.* **kol** § ❹ *anat.* Bir damardan veya bir sinirden ayrılan kol. *(Ana damar veya sinirden yol boyunca ayrılan dallara yan dallar, uçlara ayrılan dallara ise uç dallar denir).* § ❺ *bot.* ve *zool.* Çok geniş hayvan veya bitki grupu. Canlıların sınıflandırılmasında kullanılan bir terim olup, sınıfların bir araya gelmesiyle meydana gelir. [*Lat., Ing.* ve *Fr. Cladus*]. ☆ *Eşanl.* Kladus. § ❻ *süsl.* Tezhip sanatında, levha köşelerine yapılan çiçek motifi ⊙ ~ **dan** ~ **a konmak (atlamak),** *dey.* Sık sık iş, konu veya düşünce değiştirmek. [*ing.* To be fickle, inconstant; *Fr.* Sauter de branche en branche]. ⊙ ~ **ına basmak,** *dey.* Hoşlanmadığı şeyleri yaparak kızdırmak. [*ing.* To worry or annoy *(one),* to persecute or irritate *(a-person),* to work one hard; *Fr.* Importuner, énerver, impatienter] ⊙ ~ **ına binmek,** *dey.*

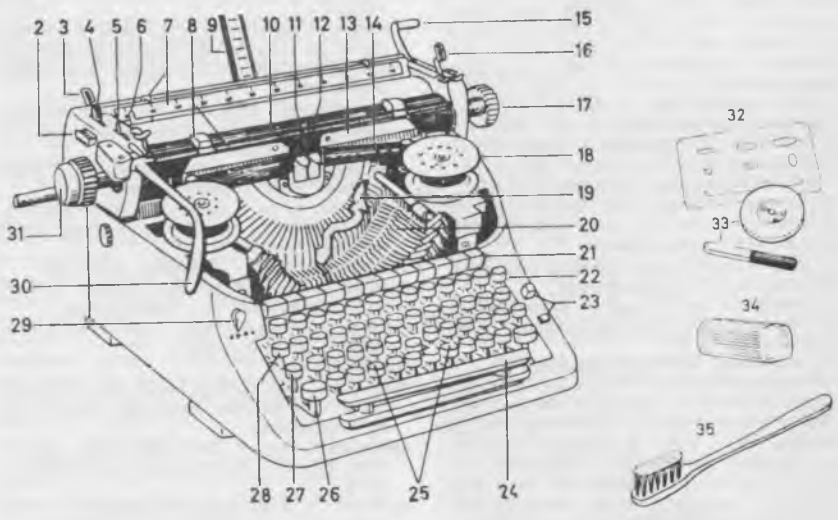

ŞEKİL: 141. — **DAKTİLO** *(Yazı makinesi):* **(1-17** *şaryo):* **2.** Şaryo hareket düğmesi. **3.** Tabülatör ayar kolu. **4.** Merdaneyi serbest döndüren kol. **5.** Satır aralık ayarlayıcısı. **6.** Yatay sürgü. **7.** Marj ayarlı ön cetveli. **8.** Lastik tekerli merdane tutucusu. **9.** Kâğıt mesnedi. **10.** Merdane. **11.** Kâğıt tutucusu. **12.** Tuş yuvası. **13.** Ayarlama yuvası. **14.** Daktilo şeridi. **15.** Otomatik kâğıt verici. **16.** Kâğıt verici serbest bırakma kolu. **17.** Merdane döndürme düğmesi. **18.** Şerit makarası. **19.** Tuş kolu. **20.** Tuşluk. **21.** Tabülatör anahtarı. **22.** Geri alma tuşu. **23.** Çift hareket tuşu. **24.** Atlama *(espas)* tuşu. **25.** Tuş tablası. **26.** Kaldırma tuşu. **27.** Kaldırma tuşunu tespit edici. **28.** Marj serbest bırakıcı tuşu. **29.** Şerit renk değiştirme düğmesi. **30.** Satır aralık kolu. **31.** Satır aralık düğmesi. **32.** Silme şablonu. **33.** Daktilo şeridi. **34.** Tuş temizleyicisi. **35.** Daktilo fırçası.

Musallat olarak sıkıştırmak, birşeyi zorlamak, zayıf noktasına basmak. [*Ing.* To put pressure on someone, to pester]. ◉ **bir ~ da durmamak**, *dey.* Çok hareketli ve uçarı olmak. [*Ing.* To be fickle, capricious, unsteady; *Fr.* Changeant, inconstant, capricieux, -euse, indécis, versatile].. ◉ **boynuz ~ ı**, *zool.* ◘ **Boynuz.** ◉ **daldırma ~ ı**, *bot.* ◘ **Daldırma.** ◉ **defne ~ ı**, *mim.* ◘ **Defne** ◉ **düğümlü asma ~ ı**, *süsl.* Régence ve Louis XV üslûbunun karakteristik süslerinden biridir. *(Çoğu zaman komodin çekmecelerinin tutamaklarında yer alır).* ◉ **yapışık ~**, *bot.* Su sürgünlerinin gövde üzerinde meydana getirdiği dallara verilen ad.

~ **budak salmak (vermek)**, *dey.* Birçok koldan çok büyük ölcüde yayılıp genişlemek. [*Ing.* To soot out branches, to grow, spread; *Fr.* Se ramifier, augmenter].

~ **fes**, *kıyf.* ◘ **Fes.**

~ **gibi**, *dey.* Çok zayıf. [*Ing.* Slender, graceful, lightly dressed].

~ **gibi kalmak**, *dey.* Vücudu çok zayıflamak.

~ **makası**, *bahç.* ◘ **Makas.**

~ **temizlenmesi**, *bahç.* Meşe, dişbudak ve karaağaçlarda yapılan dal temizliği. [*Ing.* Cleaning; *Fr.* Émondage].

dal², s. Çıplak, yalın, düz. [*Ing.* Bare, naked; *Fr.* Nu].

~ **bay**, *dey.* Ince giyinmiş.

~ **kılıç**, ◘ **Dalkılıç.**

~ **sikke**, *tar.* Meslevîlerin başlarına giydikleri sarıksız külâh.

~ **taban**, *dey.* ◘ **Daltaban.**

~ **taç**, *esk. kıyf.* Yeniçeri börklerinin başa giyilen kısmına çevrilen kâğıt üzerindeki nakışa verilen ad.

~ **taşak**, *kab.* Çıplak.

~ **uyku**, *dey.* ◘ **Daluyku.**

~ **yarak**, *kab.* ◘ **Dalyarak.**

dal³, i. *esk. T.* Arka, sırt. [*Ing.* Back, shoulder; *Fr.* Dos] ◉ ~ **ına basmak** *(birinin) dey.* Bir kimsenin hoşlanmadığı şeyleri yaparak onu kızdırmak ◉ ~ **ına binmek** *(birinin), dey.* Sıkıcı *(rahatsız edici)* davranışta bulunmak.

dalabımak(-i), f. < *Ar. talep. h.d.* § ● *(erkek hayvan)* Dişi istemek § ● Övmek, gururunu okşamak. [*Ing.* To flatter].

dalacan, s. < *dalamak*, ısırmak. Çok yaramaz, herşeye saldırır, insanı hareketleriyle bezdirir *(çocuk).*

dalak,-ğı, i. *esk. T. talak.* § ● (a) *anat.* Midenin solundaki 200 gr. ağırlıkta, yassı, uzunca gevşek, bir dokudan yapılmış, çok kanlı, çok damarlı bez. (b) *zool.* Omurgalı hayvanlarda bulunan ve lenf bezine benzeyen, kan damarları bol olan bir organ; burada lenfositler meydana gelir, alyuvarlar parçalanır. [*Osm.* Tahal; *Ing.* Spleen; *Fr.* Rate]. ◘ *ŞEKİL: 485.* — **SİNDİRİM SİSTEMİ VE İÇ ORGANLAR.** § ● Bal peteği. [*Ing.* Honeycomb with its honey; *Fr.* Gâteau de miel]. ◉ **dalağın alınması**, *cerr.* Dalağın çıkarılmasını gerektiren ameliyat. [*Ing.* Splenoectopia; *Fr.* Splénoectopie].

~ **ağrısı**, *patol.* Dalakta yerleşen ağrı. [*Ing.* Splenodynia; *Fr.* Splénodynie].

~ **ameliyatı**, *cerr.* Dalağın cerrahî olarak kesilip yarılması. [*Ing.* Splenotomy; *Fr.* Splénotomie].

~ **atardamarı**, *anat.* ◘ **Atardamar.**

~ **büyümesi**, *patol.* Dalağın hacminin birtakım hastalıklar sonucu olarak artması. [*Ing.* Splenomegaly; *Fr.* Splénomegalie] ◉ **tropikal ~ ~**, *patol.* ◘ **Kalaazar hastalığı.**

~ **çıkarma**, *cerr.* Dalağın ameliyatla alınması. *(Eskiden at ve köpek gibi yarış hayvanlarına uygulanır, yanlış olarak, bu hayvanların daha hızlı koşacağına inanılırdı).*

~ **hastalığı**, ◘ **Şarbon.**

~ **otu**, *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Ballıbabagiller *(Labiatae)* familyasından, otsu veya odunsu bitkilere verilen ad. Akdeniz çevresinde 100 kadar türü yaygındır. Çeşitlerine göre, çok veya bir yıllık olup, hemen hepsinin kokulu, iştah açıcı, uyarıcı, yaraları iyi edici ve ateş düşürücü özellikleri vardır. **Kısamahmut veya yer meşesi** *(T. Chamaedrys) T. scorodonia*, **Dağ kısa mahmutu** *(T. montanum)*, **Tüylü kısa mahmut** veya **tüylü yer meşesi** *(T. polium)*, **Bataklık kısa mahmudu** *(T. scordium)* adlı türleri tanınmıştır. [*Lat. Teucrium; Ing.* Germander; *Fr.* Germandrée].

~ **şişkinliği**, *tıp.* ◘ **Dalak şişmesi¹.**

~ **şişmesi**, § ● *tıp.* Dalakta meydana gelen hastalık sonunda şişkinlik olma. [*Ing.* Splenomegaly; *Fr.* Splénomégalie]. § ● *mec.* Çok öfkelenme, çok söyleyip güçsüz kalma.

~ **toplardamarı**, *anat.* ◘ **Toplardamar.**

~ ~ **flebiti**, *patol.* Dalağın büyümesine ve kirli kan dolaşımının karın çeperinde artmasına yol açan flebit. [*Ing.* Splenophlebitis; *Fr.* Splénophlebite].

dalâlet,-ti /dalâlet/, *Osm.* < *Ar. esk.* Doğru yoldan çıkma, sapma, azma, [*Ing.* Aberration, deviation; *Fr.* Égarement, aberration]. ☆ *Eşanl.* **sapınç.** ☆ *Yak. anl.* **sapıklık**, azınç ◉ ~**e düşmek**, *dey.* Doğru yoldan sapmak, sapkınlık etmek. [*Ing.* To go astray, to be corrupted; *Fr.* Dévier du droit chemin, être dans l'aberration).

dalama, i. *bot., zool.* ve *biy.* Dalamak eylemi, [*Osm.* Taharrüş; *Ing.* ve *Fr.* Irritation]. ☆ *Eşanl.* **irkilme, irkiltme.**

dalamak(-i), f. § ● *(Zehirli böcek, Isırganotu gibi yakıcı bir maddesi bulunan şeyler veya sert kumaş hk.)* Dokunarak insanın tenini kabartmak ve acıtmak, kavurmak: *Alev yüzünü dalamış.* [*Ing.* To scald; *Fr.* Brûler]; § ● *(Köpek, ayı gibi ısırıcı hayvanlar hk.)* Isırmak, dişle koparmak: *Ayı dalamış.* [*Ing.* To bite; *Fr.* Mondre]. § ● *mec.* Yakmak, acı çektirmek. [*Ing.* To burn].

dalan, i. *mim.* Bir binanın, evin giriş kısmı ve kapısı önündeki aralık ve küçük sofa. [*Ing.* Lobby; *Fr.* Vestibule].

☆ *Eşanl.* **giriş aralığı, vestibül.**

dalap,-bı, i. ◘ **Kızgınlık.**

dalarnit,-ti, i. *Fr. dalarnite. min.* ◘ **Mispikel.**

dalaş, i. < *dalamak, ısırmak.* Birkaç kişi arasında yapılan patırtılı, gürültülü, boğuşmalı kavga. [*Osm.* Arbede; *Ing.* Dogfight; *Fr.* Querelle, dispute, rixe].

dalaşmak(-le), nsz. *ortaklş.* f. § ● *(Köpekler)* Boğuşup birbirini ısırmak. [*Ing.* To brawl, wrangle; *Fr.* Se battre, se querreller] § ● *mec.* Ağız kavgası etmek. [*Ing.* To fight savagely *(dogs)*, to quarrel violently; *Fr.* Se disputer, se quereller, se battre, avoir une vive altercation avec qn, se mordre (mutuellement)].

dalaşman, i. < *Dalaşmak.* Çok dalaşıcı, çok kavgacı.

dalavere /dalave:re/, i. *It. il dare e l'avere*, alacak ve verecek. *tkz.* Gizlice görünen kötü iş [*Ing.* Trick, ruse, intrigue; *Fr.* Intrigue, manoeuvre].

~ **çevirmek**, *dey.* Bir işte hile yapmak. [*Ing.* To machinate, cheat, manoeuvre; *Fr.* Machiner, intriguer].

~ **dönmek (döndürmek)**, *dey.* Çok karışık ve hileli işler olmak (yapmak).

dalavereci, s. ve i. *It.* ve *T.* Işini yürütmek için dalavereye baş vuran *(kimse).* [*Ing.* Intriguer, trickster].

dalavererecilik,-ği, i. Dalavereci olma hali.

dalayıcı, s. *tiy.* Tahriş eden. [*Osm.* Muharriş; *Ing.* Irritant; *Fr.* Irritant,-ante].

dal.boy, b.i. Ince giyinmiş. [*Ing.* With a light dress, lightly dressed].

dalda, ◘ **Dulda.**

dalcık,-ğı, i. *bot.* (a) Çok küçük dal; (b) Dalların en uçta bulunan ayrıntıları. [*Ing.* Twig; *Fr.* Branchette].

daldırılmak, nsz. f. Daldırmak işine uğratılmak. [*Ing.* To be plunged, to be submerged].

daldırma, i. § ● Daldırmak eylemi. [*Ing.* Immersion, plunging (into), submersion, soaking; *Fr.* Action de plonger]. § ● *bağc.* ve *bahç.* (a) Dalı gövdeden ayırmadan köklenmesi için toprağa sokma. [*Osm.* Fesl; *Ing.* layering; *Fr.* Marcottage, Bouturage]. (b) Köklenmesi için toprağa sokulan dal. [*Ing.* Layer; *Fr.* Bouture]. § ● Kulplu maşrapa ◉ ~ **lı dal**, *bağc.* ve *bahç.* Köklendirmek amacıyla ana bitkiye bağlı olarak toprağa veya nemli bir ortama gömülen dal. [*Ing.* Layer, sucker; *Fr.* Marcotte]. ☆ *Eşanl.* ayırma, kağırtmaç, kanırtmak, şah, çırpılık, çubukluk, çalılık. ◉ **kütük ~**, *bağc.* ve *bahç.* Asma kütüğünün tamamını toprağa gömme işi.

~ **cilâsı**, *ağ. iş.* Ağaç eşyayı, sürme aracı kullanmadan, uygun akıcılıktaki verniğe sokarak vernikleme metodu.

~ **dalı**, *bot.* ◘ **Daldırmalı dal.**

~ **denetici**, *döş.* Duyarlı kısmı suya daldırılan denetim cihazı. [*Ing.* Immersion controller].

~ **filizi**, *bot.* Bir daldırma filizi olduğu kadar daldırma çeşididir de. Bununla daldırmayı yapmak için toprağa yakın, esnek ve uzunca bir asma dalı alınarak toprağa yatırılır ve orada köklendirilir. Çin daldırmasına yakındır. [*Ing.* Provine; *Fr.* Provin, marcotte de vigne].

~ **verniği**, *ağ. iş.* Seri üretimde uygulama alanı bulan, genellikle küçük ağaç eşyanın daldırılarak verniklenmesinde kullanılan özel vernik.

daldırmak(-i), f. § ● Dalmak işini yaptırmak: *Suya daldırmak.* [*Ing.* To dip (plunge) into (a liquid); *Fr.* Plonger, tremper]. § ● *mec.* Kendini kaptırmak; düşünceye kapılmak: *Fazla daldırmış beni görmedi bile.* § ● *bağc.* ve *bahç.* Dalı gövdeden ayırmadan köklenmesi için toprağa sokmak. [*ing.* To layer, to put into (the ground, to layer (a shoot); *Fr.* Bouturer, marcotter].

daldız, i. < *dalmak. h.d.* § ● Arı kovanı: *Bu yıl beş daldız arı edindim.* [*Ing.* Beehive; *Fr.* Ruche]. § ● Ağaç oymak için kullanılan keskin âlet. [*ing.* Sharp cutting tool used for hollowing out wood]. § ● Arıcıların kovandan bal peteklerini almak için kullandığı âlet. [*Ing.* Beekeeper's tool for extracting honeycombs from the hive].

dalga, i. < *dalmak.* § ● *coğr.* Deniz veya göl gibi geniş sularda, rüzgârla tümsek tümsek yükselip alçalan su yığını. [*Osm.* Mevç, mevce; *Ing.* Wave, undulation; *Fr.* Onde, flot, vague]. § ● Bir sıcaklık veya soğuğun, bir modanın ansızın bastırıp yerleştiği dönem: *Sıcak dalgası, intihar dalgası.* [*Ing.* Wave; *Fr.* Flot, multitude, vague]. § ● *fiz.* (a) Akışların devirli *(periyodik)* devimlerinde bir devir *(periyod)* içindeki deyim. [*Osm.* Mevce; *Ing.* Wave, ripple, spell; *Fr.* Onde]; (b) Bir ortamın bir noktasında olagelen ve belli bir hızla yayılan sarsıntı. § ● *arg.* (a) Esrar, eroin gibi uyuşturucu maddelerin verdiği keyif hali; (b) *arg.* Gizli iş, dalavere: *Bu işte bir dalga var;* (c) Dalgınlık; (ç) Sevgili. § ● *mim.* Içbükey ve dışbükey hatlardan ibaret *(dalga hareketini andıran)* süslemelere verilen ad. [*Ing.* Wave; *Fr.* Flot]; § ● *camc.* Farklı kalınlıklar yüzünden meydana gelen ve camda dolambaçlı çizgiler halinde beliren yapım kusuru; § ● *san.* Deniz dalgaları gibi kıvrıntılı çizgilerden yapılmış süsleme motifi; § ● *meteor.* Meteorolojik eleman değerlerinin, belli bir noktada zamana bağlı olarak sinüsoidal değişmesi. ☆ *Eşanl.* **deniz dalgası**; § ● *mec.* Şekil bakımından *(saç dalgası)*, belirli aralıklarla tekrarlanması bakımından *(insan dalgaları)* veya yükseliş, alçalması bakımından *(ihtiras dalgaları)* dalgayı andıran. ◉ ~ **sına taş atmak**, *arg.* Birinin işini bozmak. ◉ ~ **ya düşmek (gelmek)**, *arg.* Yanılmak, oyuna gelmek. Oyalanmak veya ihmalden dolayı unutmak. [*Ing.* To fall into a trap, to be absent-minded]. ◉ ~ **ya getirmek**, *arg. (Birisini)* Dalgınlığından yarar lanarak istemediği bir duruma sokmak, gafil avlamak: *Herif dalgaya getirip, çürük elmaları yutturuyor.* [*Ing.* To get done in a moment of another person's distraction]. ◉ ~ **ya gelmek**, *arg.* Dalgın olmak, önem vermemek, dalgınlığına gelmek: *Dalgaya gelmeyiz, gözünü aç!* [*Ing.* To happen in a moment of distraction]. ◉ ~ **yı başa almak**, *den.* Gemiyi veya sandalı dalgaların geldiği yöne çevirmek, dalga içine girmek. [*Ing* To breast the waves; *Fr.* Faire tête aux vagues]. ◉ ~ **yı yarmak**, *den.* Görünür bir dirençle karşılaşmadan bir dalgaya gömülmek. [*Fr.* Fendre les flots]. ◉ **atmosferik radyo ~ sı**, *rad.* **Atmosferik**; ◉ **balistik ~**, ◘ **Dalga şaklama.** ◉ **burun ~ sı**, *hava.* ◘ **Burun.** ◉ **çatlak ~ sı**, *coğr.* ◘ **Çat-**

lak. ◉ **deniz ~ ları,** *coğr.* ◘ **Deniz.** ◉ **deprem ~ ları,** *coğr.* ve *jeol.* ◘ **Deprem.** ◉ **dip ~ sı,** Bir deniz altı olayından veya geçmiş bir rüzgâr darbesinden ileri gelen dalga. ◉ **duraklı ~,** *telekom.* ◘ **Duraklı.** ◉ **elektromagnetik ~,** *fiz.* ◘ **Elektromagnetik.** ◉ **gelgit ~ sı,** *coğr.* Met *(kabarma)* olayında sular yükselirken meydana gelen dalga. ◉ **indüklenmiş ~,** *fizyol.* Kasılı bulunan bir sinir-kas sistemi ile temas eden başka bir kasta meydana gelen kasılma. [*ing.* Induced wave; *Fr.* Onde induite]. ◉ **kas ~ sı,** *fizyol.* Kas kasılmasının uyartılan bir noktadan başlayarak bütün kasa yayılması. [*Ing.* Muscular wave; *Fr.* Onde musculaire]. ◉ **ölü ~,** sessizce ve ortada görünür bir sebep yokken yükselen dalga. [*ing.* Swell, surge; *Fr.* Houle]. ◉ **patlayıcı ~,** *fişekç.* 1881 yılında Berthelst ve Vicille tarafından, gazlardaki patlayıcı dalgaya verilen ad. [*ing.* Explosive wave; *Fr.* Onde explosive]. ◉ **pilot ~,** *radyotekn.* Karşılaştırma frekansı olarak yayımlanan radyoelektrik dalgası. [*ing.* Pilot wave; *Fr.* Onde pilote]. ◉ **kesikli beslenmiş ~ lar,** *fiz.* Otomatik bir kesici yardımıyle, düzgün olarak birbirini takip eden dalga dizilerine ayrılmış elektromagnetik dalgalar; ◉ **sığamsal** *(peristaltik)* **~ lar,** *fizyol.* Tüp şeklindeki organlarda, organın içindekilerin ilerlemesini sağlayan art arda dalga haline gelen sığamsal dalgalar, sindirim kanalının her noktasında *(yemek borusu, mide, bağırsak, öd yolları)* sidik yollarında *(böbrek havuzcuğu, sidik boruları)* ve genellikle bütün boşaltım kanallarında görülür. [*ing.* Peristaltic waves; *Fr.* Ondes péristaltiques]. ◉ **siklon ~ sı,** *meteor.* Durgun bir alan boyunca, kendiliğinden meydana gelen dalgalanma; ◉ **sismik ~,** *jeol.* Bir yer sarsıntısından ileri gelen ve yerin içinde veya yüzeyinde yayılan dalga. [*ing.* Seismic undulation; *Fr.* Onde séismique]. ◉ **ters ~** *elektr.* Bir gaz karışımındaki patlama sırasında, patlayıcı dalga ile birlikte meydana gelen, ancak yönü patlayıcı dalgaya ters olan dalga. [*ing.* Retrograde wave; *Fr.* Onde rétrograde]. ◉ **yeni ~,** *sin.* Fransa'da 1960 yıllarında eser vermeye başlayan genç sinemacı, rejisör ve romancı kuşağı. Fransız sinemasının genel tutumuna karşı harekete geçerek, filim yaratıcısı kavramını savunmak, daha hür ve daha ekonomik çekim metodları taraflısı olan genç sinemacıları bir araya toplamak amacını güden akıma verilen ad. [*ing.* New wave; *Fr.* Nouvelle vague].

~ analizörü, *elektr.* Özellikle besleyici şebekelerin *(akım ve gerilim)* dalgalanma şekillerini ve tesislerden *(kaynak makineleri, döner gruplar)* doğan armonikleri incelemeye, ses ve titreşim frekans şeritlerinin analizine yarayan cihaz.

~ aşındırması, *coğr.* Denizin aşındırıcı gücünün kıyıları yıpratması olayı. Başta dalga aşındırması gelir. [*Osm.* Itikâl-i bahrî; *Ing.* ve *Fr.* Abrasion].

~ boyu, *fiz.* Işık, elektromanyetik dalgalar gibi dalga deviminin bulunduğu durumlarda bu dalgaları birbirinden ayırmaya yarayan özel bir uzunluk ölçüsü. [*Osm.* Tul-ü mevç; *Ing.* Wave length; *Fr.* Ressac, longueur d'onde].

~ çatlaması, *coğr.* Dalgaların, kıyıya çarparak kükremesi, bu sırada çatlaması olayı. [*Ing.* Surf; *Fr.* Ressac, déferlement].

~ derinliği, *den.* ◘ **Derinlik.**

~ devimi, *astr.* Deniz yüzeyindeki dalgaların inip çıkması; sesin havada, ışığın boşlukta dalgalanarak yayılması. [*Ing.* Wave motion; *Fr.* Mouvement ondulatoire].

~ direnci, *mek.* ◘ **Direnç.**

~ dizisi, *elektroakust.* Art arda gelen dalga kümesi. [*ing.* Wave band, wave range, wave train; *Fr.* Gamme d'indes].

~ düzlüğü, *jeom.* Denizin aşındırmasıyle veya kıyı yakınında dökün tülerin birikmesiyle meydana gelen yüzey. [*Osm.* Sâhil platformu; *Ing.* Wave-cut platform, wave-cut terrace; *Fr.* Plate-forme d'abrasion, plate-forme littorale].

~ efekti, *tiy.* Sahne üzerinde dalgaları ortaya çıkaran araç veya etmen. [*ing.* Wave effect; *Fr.* Effet de vagues].

~ geçmek[1], *arg.* Dikkatsiz olmak, dalgın olmak, aldırmamak, önem vermemek, üzerinde durmamak: *Dalga geçme oğlum, insan gibi konuşuyoruz.* [*ing.* To dawdle, loaf; *Fr.* Lambiner, lanterner]. ☆ *Yak. anl.* **boşlamak, boş vermek, haspi geçmek, ıska geçmek, haylamamak, keşlememek, kumpas sallamak, omuz vermek, tonel geçmek, yan çizmek, yan sallamak.** [*ing.* To woolgather; *Fr.* Ne se soucier de rien].

~ geçmek[2] *(biriyle), arg.* § ❶ Belli etmeden eğlenmek, alay etmek: *Benimle dalga geçme;* § ❷ Gönül eğlendirmek: *Kızı almaya niyeti yok, dalga geçiyor.*

~ gibi gelmek, *dey.* Birbiri ardınca ve bolca gelmek. [*ing.* Come continuously and in torrents].

~ hareketi, *fiz.* ◘ **Hareket.**

~ kapıları, *coğr.* Gelgit olayında deniz yüzeyi çok yükseldiği zaman havuza denizin girmesini önleyen ve iç kapıları dalgalardan koruyan kapılar. [*Ing.* Wave doors; *Fr.* Portes de flot].

~ kılavuzu, *elektr.* İçinde elektromagnetik dalgaların iletildiği madeni tüp. [*Ing.* Wave guides].

~ mekaniği, *fiz.* 1924'te *L. Broglie*'nin tasarladığı, 1925'te *Heisenberg*'in, 1926'da *Schrödinger*'in, 1928'de *Dirac*'in derinleştirdiği kuram olup buna göre madde ve ışık cisimcikler ve bunlara eşlik eden ortak dalgalar gibi iki unsurun görünümüdür. [*Ing.* Wave mechanics; *Fr.* Mécanique ondulatoire].

~ oyuğu, *coğr.* Dik kıyılarda, yarın alt bölümündeki in biçimli oyuklar. [*Ing.* Sea cave, groove, wave-cut notch; *Fr.* Cavité d'abrasion, rainure].

~ ölçücü, *elektromagn.* Elektromagnetik dalgaların boyunu ölçmekte kullanılan araç. [*Ing.* Wave-meter, ondometer; *Fr.* Ondomètre].

~ yüksekliği, Dalga çukuru ile dalga tepesi arasındaki dikey mesafe. [*Ing.* Wave height; *Fr.* Longueur d'onde].

~ yüzeyi, § ❶ *opt.* Aynı merkezden yayılan bir ışık demetinin çeşitli ışınlarına dik olan yüzey; § ❷ *fiz.* Titreşimlerin aynı fazda oldukları herhangi sürekli yüzey. [*Fr.* Surface d'onde].

dalga.bezek,-ği, b.i. *süsl.* Dalga şeklinde çizgilerden ibaret bezeme. [*Fr.* Onde].

dalgacı, i. ve s. *arg.* § ❶ Dalavereci. [*Osm.* Hilekâr; *Ing.* Intrigant, crafty, artful; *Fr.* Intrigant, fourbe, rusé]; § ❷ Işine dürüstlükle veya dikkatle sarılmayan, sebatsız, dönek. [*Ing.* ve *Fr.* Inconstant].

~ Mahmut, *dey.* İşlerini ciddiye almayan, sebatsız kimseler için söylenir. [*Ing.* One who gets out of doing work, laggard; *Fr.* songe-creux].

dalgacık,-ğı, i. Küçük dalga. [*Ing.* Ripple; *Fr.* Ride].

dalga dalga, z. § ❶ Dalgalar meydana getirerek, dalga şeklinde, kıvrımlı: *Dalga dalga saçları var.* [*Ing.* Wavy, undulated; *Fr.* En ondes, ondulé]. § ❷ *(boya hk.)* Düzgün olmayan, açıklı koyulu: *Tavanın boyası dalga dalga olmuş.*

dalga.kıran, b.i. Kıyı tesislerini ve tekneleri dalgaların yıpratıcı etkilerinden korumak için liman veya iskele önlerine yapılan set. [*Ing.* Break-water, wave breaker, pier; *Fr.* Brise-lames, môle].

☆ *Eşanl.* **mendirek.**

~ kayalar, *inş.* Duvar ve rıhtım şeklinde yapılmayıp bütün kaya parçaları denize atılmak suretiyle meydana getirilen dalgakıran. [*Ing.* Mole; *Fr.* Môle].

dalgalama, i. *tiy.* Sahne üzerinde dalga varmış duygusunu veren durumu yaratma. [*Ing.* Ripple effect; *Fr.* Ondulations].

dalgalandırıcı, i. *telekom.* Alıcısı *çok* hassas olan telgraf cihazı. *(Uzun hatların işletilmesinde ve özellikle denizaltı kablolarında kullanılır; bu cihazda gelen akımlar recorder tipi cihazın sifonuna benzeyen bir sifonu harekete geçirir).* [*Ing.* Undulator; *Fr.* Ondulateur]. ◉ **Creed ~ sı,** *telekom.* Radyo telgrafların alınmasında kullanılan özel düzen. *(Bu düzen, mors işaretlerini doğrudan doğruya basım harfleriyle verebilir).* [*ing.* Creed undulator; *Fr.* Ondulateur Creed].

dalgalandırmak(-i), f. Dalgalı hale sokmak, getirmek. [*ing.* To cause to wave, to undulate, to fly *(flag)*; *Fr.* Onduler, faire onduler].

dalgalanma, i. § ❶ *mim.*Dalga gibi eğrili çizgiler meydana getirme, dalgalı hale gelme. [*Osm.* Temevvüç; *ing.* Fluctuation; *Fr.* Ondulation]. § ❷ *döş.* Denetim koşullarında düzenli iniş çıkışlar. [*ing.* Cycling; *Fr.* Cyclisme]. § ❸ *cimn.* Koşu duruşunda, dizlerin hafif bükülmesinden ve kolların aşağıda tutuştan gevşek-öne-yukarı savrulmasından sonra, dizlerin gerilmesi, kalçanın öne itilmesi, gövdenin doğrulmasıyle vücudun diz, kalça, bel, sırt, baş ve kollarda gelistirdiği bir dalga devinimi. [*ing.* Bodv-grinder; *Fr.* Tournoiement du corps].

~ kuramı, *fiz.* Bütün uzaya yayılmış, bütün cisimlere nüfuz edebilen ve «*eşir*» adı verilen, esnek ve tartılamayan bir ortamın bütün doğrultularda gönderdiği titreşim hareketiyle ilgili hipotez üstüne kurulmuş elektromagnetik ve ışık olayları kuramı. *(Michelson'un, Einstein tarafından yorumlanan deneyleri, esîr hipotezini çürütmüştür).* [*ing.* Theory of undulations; *Fr.* Théorie des ondulations].

~ veya kıvrılma noktası, *mat.* Bir eğri ile teğetinin, ikiden fazla çift basamaktan değme noktası.

dalgalanmak, nsz. f. § ❶ Bir dış etkenin *(rüzgâr v.b.)* etkisinde kalarak hareket etmek, dalga peyda etmek. [*Osm.* Temevvüc etmek; *ing.* To wave; *Fr.* S'agiter]. § ❷ Kıpırtı, hareket halinde olmak. § ❷ *(Renk hk.)* Ton değiştirmek; § ❹ *(saç hk.)* Kıvrıntılı hale gelmek; § ❺ Istikrarlı durumunu kaybetmek: *Piyasa dalgalanmaya başladı.* [*ing.* To fluctuate; *Fr.* Fluctuer, osciller].

dalgalı, s. § ❶ Dalgası olan, dalgayı andıran, dalga dalga görünen (olan): *Dalgalı deniz.* [*Osm.* Mütemevviç; *Ing.* Rough; *Fr.* Agité,-ée]; § ❷ Kıvrımlı: *Dalgalı saçlar.* [*ing.* Undulated; *Fr.* Ondulé, onduleux,-euse]. § ❸ Açıklı, koyulu: *Dalgalı kumaş;* § ❹ *bot.* Değirmi kıvrımlar yapacak şekilde art arda alçalıp yükselen: *Dalgalı yapraklar:* § ❺ *fiz.* Yönü değişmeden, değeri zamanla periyodik olarak değişen büyüklük.

☆ *Kars.* **durgun, sakin, hareketsiz, arızasız**

~ akım, *fiz.* Bir devrede akış yönünü ve büyüklüğünü sürekli olarak değiştiren akım. [*Osm.* Mütenavip cereyan; *ing.* Alternatif current; *Fr.* Courant alternatif]. ☆ *Eşanl.* **alternatif akım.**

~ arazi, *coğr.* Düzgün olmayan arazi. [*ing.* Undulating ground; *Fr.* Un terrain ondulé].

~ aşınma, *demir.* Ray mantarı yuvarlanma yüzeyinde, çeşitli dalga uzunluklarında *(genellikle birkaç santim)* ve henüz sebebi iyi anlasılamamış olmasına rağmen ya rayın kendi bünyesinde ya da araçların süspansiyon düzeninde meydana gelen titreşimlerden doğduğu sanılan aşınmalar. [*Ing.* Undulatory erosion; *Fr.* Usure ondulatoire].

~ borçlar, *ikt.* Kısa vâdeli, muntazam olmayan borçlar. Hesapları kapatılan bütçelerin henüz ödenmemiş masraflarından doğan ve yıllık hazine ihtiyaçları için kısa vâdelerle çıkarılıp henüz tedavülde bulunan bono ve tahvillerden meydana gelen veya müteferrik ve çeşitli nitelikte olup fevkalâde zamanlardan ve buhranlı devirlerden kalan birikmiş ve gayrimuntazam borçlar. [*Ing.* Floating debt, unfunded debt; *Fr.* Dette flottante].

~ büyüklük, *mat.* ◘ **Büyüklük.**

~ denetim, *döş.* Kumanda cihazının değerlendirmesine göre vana veya hava kapağını tam açık ile kapalı arasında herhangi bir durumda tutan denetim düzeni. [*Ing.* Floating control].

~ filayağı, *mim.* XVI ncı yüzyıl Gotik mimarisinde birbirine bağlı eğrili şekillerde sütunlardan meydana gelen filayakları.

~ kâğıt, *matb.* Kâğıtların eğri yerlerde ve fena durmasından meydana gelen ve baskıda oldukça güçlük çıkaran bir olay. **Kâ-**

ğıtlar fabrikada çok acele satine edilmiş *(parlatılmış)* ve hemen ambalaj edilmiş veya masada yığılı vaziyette kurumaya bırakılmış iseler *(ortaları ile kenarları başka genişlemeye uyduğundan) bu dalgalar belirir.* [*Ing.* Formation of plait; *Fr.* Formation de plis].

~ **ova,** *coğr.* Uzun süren aşınmalardan, yontunmalardan sonra, kabartıları silinmiş her yeri düzce, dalgalıca bir biçim almış bulunan yerler. [*Osm.* Sahrây-ı mütemevviç; *Ing.* Peneplain; *Fr.* Pénéplaine].

~ **paye,** *mim.* 16. yüzyılda yapılmış gotik sütunda kiliselerde, çıkıntıları kavis ve ters kavis haline getirilmiş payeler. [*Ing.* Undulated pillar; *Fr.* Pilier à ondulations].

~ **poliçe,** *ikt.* ◘ **Abonman poliçesi.**

~ **sigorta,** *huk.* ◘ **Sigorta.**

~ **taraklama,** *san.* Kuyumcu işlerinde zemine kabartma veya oyma olarak süs maksadıyle yapılan çizgiler. [*Ing.* Guilloche; *Fr.* Guillochis].

~ **yaprak,** *bot.* ◘ **Yaprak.**

~ **zar,** *biy.* ve *zool.* Bazı bir hücreli, kamçılı hayvanlarda hücreye yapışık bulunan ve kamçı boyunca uzanan dalgalı bir zar. [*Ing.* Undulated membrane; *Fr.* Membrane ondulante].

dalga.motor, b.i. *arg.* Dost, sevgili, metres: *Senin dalgamotoru gördüm, şimdi başkası idare ediyor galiba.*

☆ *Yak. anl.* **aftos, antin, gaco, mantunita, nannik, paçoz, zamazingo.**

dalga.pompa, b.i. *oky. bil.* Dalgaların gücünden yararlanmak amacıyle, İtalyan *E. Cattaneo*'nun icat ettiği, esası güçlü bir pistona bağlanmış şamandıra olan âlet. [*Fr.* Ondo-pompe].

dalga.su, b.i. *mim.* Uçları köpüklenerek çatlayan ve kıvrılan dalgalar şeklinde kıvrımlı ve bir sıraya düzenlenmiş devrik eğrili şekillerden ibaret süsleme motifi olup, Yunan süslemeciliğinde buna çok rastlanır. [*Ing.* Waves; *Fr.* Flots].

dalgı°, i. < *dalmak.* Aymazlık. [*Osm.* Gaflet; *Ing.* Carelessness, heedlessness, unmindfulness, anawareness; *Fr.* Inattention, inadvertance, mégarde].

☆ *Yak. anl.* **boş bulunma.**

☆ *Karş.* **uyanıklık, tetikte olma.**

dalgıç,-cı, i. < *dalmak.* § ❶ Su içinde çeşitli işleri görmek. *(Batık bir şeyi çıkarmak)* için, suya dalmayı meslek edinen kimse. [*Ing.* Diver; *Fr.* Scaphandrier]. § ❷ *arg.* Birinden habersiz bir şey almak âdetinde bulunan: *Dalgıçtır, gözünü aç.* § ❸ *zool.* ◘ **Dalgıç kuşu;** § ❹ *tekn.* Parçaların montajı sırasında, dövme veya döküm yoluyle hazırlanmış kaba parçaların dayanak noktaları yönünden boyut veya şekil farklarını gidermeye yarayan mekanik düzen. ◉ **buz dalgıcı,** *zool.* Dalgıçkuşları *(Pygopodes)* takımının, Dalgıçkuşugiller *(Colymbidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 95-100 sm Amerika ve Avrupa'nın kuzeyinde yaşar. [*Lat. Colymbus glacialis; Ing.* Great Northern diver; *Fr.* Plongéon]. ◉ **ırmak dalgıcı,** *zool.* Dalgıçkuşları *(Pygopodes)* takımının, Yumurta-piçigiller *(Podicipedidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 25 sm. Orta Avrupa ve Orta Asya'da yaşar. [*Lat. Podiceps fluviatilis; Ing.* Little grebe; *Fr.* Grèbe]. ◉ **kara boyunlu ~,** *zool.* Dalgıç-kuşları *(Pygopodes)* takımının, Yumurta-piçigiller *(Podicipedidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 30 sm. Boynu ve sırtı karadır. Çok yaygındır. Sazlı göllerde yaşar. [*Lat. Podiceps nigricollis; Ing.* Black-necked grebe; *Fr.* Grèbe à cou noir]. ◉ **kara gerdanlı ~,** *zool.* Dalgıç-kuşları *(Pygopodes)* takımının, Dalgıç-kuşugiller *(Colymbidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 70 sm. Tüyleri kara, ak, külkahverengi karışıktır. Göçücüdür. Kuzey Palearktik bölge ve Kuzey Amerika'da dağlık, fundalık yerlerde bulunur. [*Lat. Colymbus arcticus; Ing.* Black-throated diver; *Fr.* Plongeon lumme]. ◉ **kırmızı boyunlu ~,** *zool.* Yumurta piçigiller *(Podic'padidae)* familyasına giren bir kuş türü. Uzunluğu 44 sm. olup kuzey memleketlerinde yaşar. Göçücüdür. [*Lat. Podiceps griseigena; Ing.* Red-necked grebe; *Fr.* Grèbe, jougris). ◉ **kulaklı ~,** *zool.* Dalgıç-kuşları *(Pygopodes)* takımının, Yumurta-piçigiller *(Podicipedidae)* familyasına giren bir kuş türü. Uzunluğu 33 sm. olur. Siyah renkli başta pas sarısı kulak tüyleri vardır. Göçücü bir kuş olup Kuzey Avrupa'dan Güney Avrupa'ya, Kuzey Asya'dan Güney Asya'ya ve Kuzey Amerika'dan Güney Amerika'ya göç eder. [*Lat. Podiceps auritus; Ing.* Slavonian *(Horned)* grebe; *Fr.* Grebe esclavon]. ◉ **pas rengi gerdanlı ~,** *zool.* Dalgıç-kuşları *(Pygopodes)* takımının, Dalgıç kuşugiller *(Colymbidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 60 sm. Kara, beyaz ve kahverengi karışık renklidir. Göçücüdür. Kuzey Avrupa ve Kuzey Amerika denizlerinde yaşar. [*Lat. Colymbus stellatus; Ing.* Red-throated diver; *Fr.* Plongeon cat marin]. ◉ **sarı gagalı ~,** *zool.* Dalgıçkuşugiller *(Colymbidae)* familyasına giren bir kuş türü. Amerika'nın ve Asya'nın en kuzeyinden Yeni Zelânda'ya kadar yayılmıştır. [*Lat. Colymbus adamsii; Ing.* White billed, Northern diver; *Fr.* Plongeon à bec jaune]. ◉ **siyah boyunlu ~,** *zool.* Dalgıç-kuşları *(Pygopodes)* takımının, Yumurtapiçigiller *(Podicipedidae)* familyasına giren bir kuş türü. Uzunluğu 30 mm. olur. Ergin hayvanların baş, boyun ve sırtı siyah olur. Gagası siyahtır. Yaygın ve göçücüdür. [*Lat. Podiceps nigricollis; Ing.* Eared grebe; *Fr.* Grèbe à cou noir]. ◉ **tepeli ~,** *zool.* Dalgıç-kuşları *(Pygopodes)* takımının, Yumurta-piçigiller *(Podicipedidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 66 sm. Başında kara tüylerden yapılmış bir tepelik vardır. Bütün dünyaya yayılmıştır. Sazlık göllerde yaşar. [*Lat. Podiceps cristatus; Ing.* Great crested grebe; *Fr.* Grèbe huppé]. ☆ *Eşanl.* **elmabaş.**

~ **elbisesi,** *den.* Bir dalgıcın su altında kalmasını ve orada bir iş görmesini sağlayan donanım. [*Ing.* Diving suit, diving dress; *Fr.* Scaphandre]. ◘ *ŞEKİL: 142.* ◘ **DALGIÇ TAKIMI.**

~ **göğüs kurşunu,** *den.* Dalgıç elbisesi giyinmiş bir dalgıcın kendini ağırlaştırmak için göğsüne ve sırtına taktığı çeşitli biçimde kurşun levha.

~ **hastalığı,** *tıp.* ◘ **Hastalık.**

~ **haznesi,** *den.* Dalgıçların deniz altında çalışabilmelerine yarayan içine hava gönderilen büyük demir kazan olup, dalgıçlar bunun içinde çalışırlar.

~ **kampanası (çanı),** *den.* Su altında çalışmak için kullanılan, çan biçiminde araç. [*Ing.* Diving-bell; *Fr.* Cloche à plongeur].

~ **kazaları,** *patol.* Oksijen cihazı bulunan veya bulunmayan dalgıçlarla, basınçlı sandıklarda çalışan işçilerde görülen ve basınç travmasından ileri gelen kazalar.

~ **kuşları,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Karinalılar *(Carinatae)* bölümünün bir takımı. Gagaları bir kılıfla örtülüdür. Kanatları kısa olur. Kuyrukları kısa veya yoktur. Ayakları tüm perdelidir. İyi yüzer ve dalarlar. Dalgıç kuşugiller *(Colymbidae)* ve Yumurta piçigiller *(Podicipedidae)* olmak üzere iki familyası vardır. [*Lat. Pygopodes; Ing.* Pygopodes, colymbiformes, grebes and divers; *Fr.* Pygopodes, plongeons]. ◘ *LEVHA: 24* — **KUŞ TAKIMLARI.**

~ **kuşu,** *zool.* Dalgıçkuşugiller *(Colymbidae)* familyasına giren kuşlarla, Yumurtapiçigiller *(Podicipadidae)* familyasına giren bazı kuşlara verilen genel bir ad. Her iki familya da Dalgıçkuşları *(Pyglopodes)* takımına girerler. [*Lat. Colymbus, podiceps; Ing.* Grebe, diver; *Fr.* Grèbe, plongeon]. ◘ *LEVHA 130.* — **SU KUŞLARI.**

~ **kuşugiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Dalgıçkuşları *(Pygopodes)* takımına giren bir familyası. Kuyrukları kısa ve ayakları tüm perdeli olan su kuşlarıdır. **Buz dalgıcı** *(Colymbos glacialis),* **Kara-gerdanlı dalgıç** *(C. arcticus),* **Pasrengi gerdanlı dalgıç** *(C. Stellatus)* türleri iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Colymbidae; Fr.* Colymbidés].

~ **piston,** *tekn.* Daha çok su pompalarında kullanılan tek etkili piston.

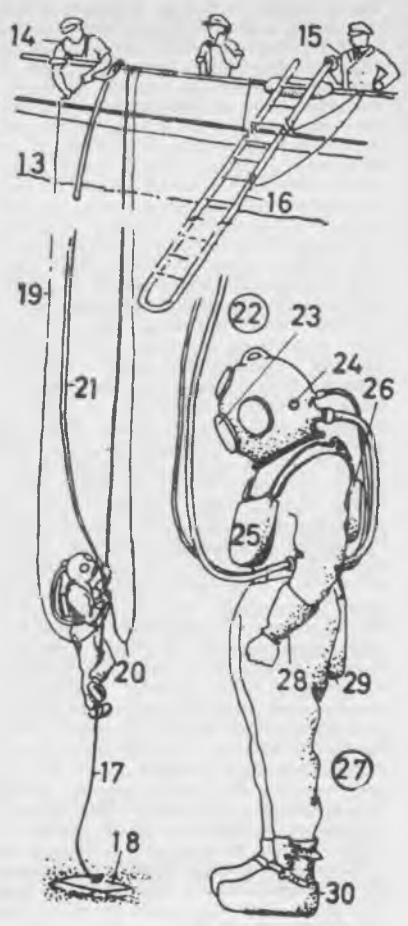

ŞEKİL: 142. — **DALGIÇ TAKIMI:** 13. Dalgıç gemisi. 14. Kurtarma *(enkaz çıkarma)* ekibi. 15. Kurtarma uzmanı. 16. Dalgıç *(kurtarma)* merdiveni. 17. Dalgıç kılavuz kablosu. 18. Dalgıç kılavuz kablo ağırlığı. 19. Dalgıç emniyet ipi. /20-30 *dalgıç donanımı/.* 20. Telefon kablosu. 21. Hava hortumu. (22) Dalgıç başlığı. 23. Gözetleme penceresi. 24. Hava boşaltma *(valfı).* 25. Göğüs ağırlığı.26. Sırt ağırlığı. (27) Dalgıç elbisesi. 28. Su geçirmez kolluk. 29. Bel ağırlığı. 30. Dalgıç ayakkabısı *(Kurşunlu ayakkabı).*

~ **takımı,** *den.* ◘ **Dalgıç elbisesi.**

dalgıçlık,-ğı, i. Dalgıcın mesleği. [*Ing.* Occupation of a diver].

dalgıç.ördekler, ç.b.i. *zool.* Ördekgiller *(Anatidae)* familyasından, ağır ördekler grupu. Bacakları çok geride olduğu için oldukça iyi dalan dalgıç ördek, yiyeceğini su dibinde bulur. Tüyleri çoğu zaman alaca ve daha çok donuktur. Esmer, siyah, beyaz, birçok yaban ördeği türleri bu grupta toplanır.

dalgın, s. < *dalmak,* § ❶ Çevresinde olup bitenlerin farkında olmayacak kadar bir işe veya düşüncelere dalmış olan. [*Ing.* Preoccupied, pensive; *Fr.* Préoccupé, plongé], § ❷ Hep kendi düşünceleriyle uğraştığı için çevresinde olup bitenlere dikkatsiz ve kayıtsız bulunan: *O dalgın adamdır, farkında olmaz.* [*Ing.* Absent-minded, abstracted; *Fr.* Distrait]. § ❸ Bir hastalık yüzünden kendinde olmayan, uyanık ve aklı başında bulunmayan: *Hasta dalgın yatıyor.* [*Ing.* Torpid; *Fr.* Assoupi].

☆ *Yak. anl.* **atmaz, gafil.**

dalgın dalgın, z. Etrafa hiç dikkat etmeden. [*Ing.* Abstractedly, absent-mindedly; carelessly; *Fr.* Abstractivement, distraitement].

dalgınlık,-ğı, i. § ❶ Dalgın olma hali veya dalgınca davranış. [*Osm.* İstiğrak; *Ing.* ve *Fr.* Distraction] § ❷ *patol.* Derin uyku hali.

(Bunda zihnî uyuşukluk komaya göre daha azdır). [*Ing.* Lethargy; *Fr.* Absorbement].
☆ *Yak. anl.* **aymazlık**, savrukluk, gaflet.
☆ *Karş.* özenlilik, uyanıklık, dikkatlilik, teyakkuz.

dalgır, i. < *dalmak*. Hafif rüzgârlı suda, kumaş, kâğıt, demir gibi şeylerin üzerinde görülen dalgalı çizgiler. [*Osm.* Hare; *Ing.* Watering; *Fr.* Moire].

dalgış, i. Suyun altında yüzme.

dalıcı.kın.kanatlıgiller, ç.b.i. *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Kınkanatlılar *(Coleoptera)* takımına giren bir familyası. Vücudu geniş olup ard bacakları yüzmeye elverişli şekildedir. Su hayvancıkları yerler. [*Lat.* ve *Ing.* Dytiscidae; *Fr.* Dytiscidés].

dalıcı.martıgiller, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının, Martılar *(Lari)* alt takımına giren bir familyası. Kanatları ve kuyrukları kısa, ayakları perdeli olan dalıcı kuşlardır. **Usturagagalı kuş** *(Alca torda)* türü iyi bilinen örnek tipidir. [*Lat* ve *Ing. Alcidae; Fr.* Alcidés].

dalığ, i. < *dalmak. coğr.* Suyun içinde bir iş görmek, bir şeyi aramak için suya dalmayı kendine iş edinmiş kimse. [*Ing.* Diver; *Fr.* Scaphandrier, plongeur].

dalınç,-cı, i. < *dalmak.* Güzel bir görü veya düşünce karşısında kendinden geçercesine sessiz bir heyecana dalma, kendinden geçme. [*Osm.* İstiğrak; *Ing.* Absorption, distraction, extase; *Fr.* Action de se noyer, d'être plongé.

dalış, i. § ❶ Dalmak eylemi veya biçimi; [*Ing.* Diving, Dip; *Fr.* Plongée, immersion] § ❷ *sp.* (a) Futbolda kalecinin kollarını uzatarak yatay durumda topa atlaması; (b) *(Basketbol'de)* Topu elinde bulunduran oyuncunun karşı takımı savunma katında gördüğü bir açıklıktan çembere doğru giriş yapması. [*Ing.* Drive, dip; *Fr.* Action et manière de plonger, plongeon, immersion].

dalız*, i. *anat.* (a) İnsanın iç organlarında iki kısmı birbirine bağlayan üstü kapalı dar ve uzunca geçit; (b) İç kulaktaki kemik dolambacının orta kısmı. [*Osm.* Dehliz; *Lat. Vestibulum; Ing.* ve *Fr.* Vestibule].

dal.kavuk,-ğu, b.i. *T. tal* > *dal* + *kavuk*. § ❶ Yaranmak kaygısıyla kendinden üstün olanlara karşı yapma bir hayranlık ve aşırı bir saygı gösteren kimse. [*Ing.* Flatterer, bouffon; *Fr.* Bouffon, flatteur]. § ❷ *tar.* Tanzimattan önce, işleri zenginleri eğlendirmek olan esnaf sınıfı. *(Üzerine sarık sarılmamış kavuk giyerlerdi).*
☆ *Yak. anl.* gösterişçi, **riyakâr, şakşakçı, yaltak, yaltakçı, mütebassıs.**

dal.kavukça, b.z. ve s. Dalkavuğa yakışır sekilde. [*Ing.* Fawningly, parasitically, servilely, flatteringly; *Fr.* Servilement, Flatteusement]

dal.kavukluk,-ğu, b.i. Dalkavuk olma hali veya dalkavukça davranış. [*Ing.* Hypocrisy; *Fr.* Hypocrisie].
☆ *Yak. anl.* **şakşakçılık, yaltaklanma, iki yüzlülük, tekâpu, hulûskârlık, müdahene, müdara, tebasbus, riyakârlık, riya, muailik.**
~ **etmek**, *dey.* Birine yaranmak için aşırı hayranlık ve saygı göstermek. [*Ing.* To fawn, to flatter, to sponge; *Fr.* Flagorner les puissants du jour].

dal.kılıç, b.s. § ❶ Kılıcını çekmiş. [*Ing.* Without turban; *Fr.* À l'épée nue]. § ❷ z. Kılıcını çekmiş durumda: *Süvariler dalkılıç hücuma geçtiler.* [*Ing.* With naked sword, swordsman, swashbuckler; *Fr.* Epee hors du fourreau, épée]. § ❸ *esk. ask.* Gönüllü fedai.

dalkılıçlık,-ğı, i. *sosy.* Akıncılık gibi Osmanlı devrinin istilâlarında büyük rolü olan bir kuvvet. Avrupa'da şövalyelerin ve Haçlı seferlerinde bir kısım kuvvetlerin gördüğü rol de buna benzer.

dalkıran, i. < *dal* + *kırmak. zool.* Ağaçkabuğuböceğigiller *(Scolytidae)* familyasına giren bir kınkanatlı böcek türü. Elma ağaçlarının kabuklarına ârız olan 2-3 mm, boyunda bir böcek. [*Lat. Xyleborus dispar*].

dallandırmak(-i), f. § ❶ Dallanmasına yol açmak § ❷ *mec.* Bir şeyi türlü kollara ayırarak gereğinden çok yaymak. [*Ing.* To make shoot into branches, to cause to be publicly known, to complicate *(further)*, to entangle, cause to ramify, render difficult, exaggerate; *Fr.* Faire des ramifications, ramifier, exagérer, créer des difficultés, des complications, embrouiller, compliquer].

dallanma, i. § ❶ Dallanmak eylemi § ❷ *bot.* Bitki gövdelerinin *(çoğu zaman ağaçların)* dal biçiminde kollara ayrılmasını anlatan genel terim. [*Ing.* ve *Fr.* Ramification] § ❸ *coğr.* Bir akarsuyun çatallanması, kollara ayrılması § ❹ *falc.* El falında, el çizgilerinin uca doğru ağaç dalı biçimini alması. ◉ **çığır ~ sı**, *coğr.* ◘ **Çığır.** ◉ **monopodiyal ~**, *bot.* Anagövdenin, üzerinden çıkan birinci derecede yandallardan daha kuvvetli ve bunlara hakim gelişme gösterdiği dallanma. *(Örnek: Meşe, Dişbudak ve akçaağaç gibi yayvan yapraklı ağaçlar ile Göknar, Ladin ve Sedir gibi iğne yapraklı ağaçlar.* [*Ing.* Monopodial ramification; *Fr.* Ramification monopode]. ◉ **simpodiyal ~**, *bot.* Anagövdeden çıkan yandalların, anagövdeden daha iyi ve hâkim durumda gelişip anaeksenin yerini aldığı, müteakip dallanmaların da gelişmesine aynı tarzda devam ettiği dallanma. Genellikle Dikazyum ve Monokazyum denilen iki şekilde görülür. [*Ing.* Sympodial ramification; *Fr.* Ramification sympodique].
~ **borusu**, *döş.* Havagazı döşeminde kent gaz borusu ile anagüvenlik musluğu arasındaki boru bölümü. [*Osm.* Branşman hattı].
~ **noktası**, *mat.* Karmaşık değişkenli bir fonksiyonun kritik noktası.
☆ *Eşanl.* **kollara ayrılma noktası.**

dallanmak, nsz. f. § ❶ *(Ağaç hk.)* Dal vermek. [*Ing.* To ramify; *Fr.* Se ramifier]. § ❷ *mec.* Karışık, çetin bir hale girmek. [*Ing.* To complicate, entangle; *Fr.* Se compliquer]. ◉ **dallanıp budaklanmak**, *dey. (Bir iş, sorun v.b.)* Genişleyerek karışmak. [*Ing.* To become publicly known, to become more complicated, to spread out in all directions, to have farreaching effects].

Dallas, öz. i. *coğr.* Amerika Birleşmiş Devletleri'nde *Texas*'ın başkenti.

dallı, s. § ❶ Dalları olan. [*Osm.* Müteşa'ib; *Ing.* Branched; *Fr.* Ramifié] § ❷ Üzerine dallar basılmış veya işlenmiş olan: *Dallı basma.*
~ **akarsu ağı**, *hidr.* Çok sık ve düzenli dallara ayrılan ırmak ağı için kullanılır. *(Bu durum ancak sıcak iklimli, bitki örtüsü yoğun bölgelerde, homogen ve az geçirgen kil gibi kayalarda meydana gelebilir).*
~ **at kuyruğu**, *bot.* ◘ **At kuyruğu.**
~ **borumsu** bez, *biy.* ◘ **Bez²**.
~ **budaklı**, *dey.* Kolları *(ayrıntıları)* çok, çapraşık ve güç olan. [*Ing.* Very complicated, thorny; *Fr.* Ramifié, compliqué].
~ **program**, *psik. eğt.* Programlı öğretimde kullanılan ve Crowder tarafından ortaya konmuş olan bir çeşit program.
~ **servi**, *bot.* ◘ **Servi.**
~ **süsleme**, *mim.* Dal ve yaprak biçimindeki mimarî süslemeler.

dalma, i. § ❶ Dalmak eylemi. [*Ing.* Diving, dip; *Fr.* Plongeon] § ❷ *sp.* Güreşte, hasmın ayaklarına doğru birden inerek paçasını veya topuğunu kapma oyunu. Bu kapma bir ayağın paçasından olursa *dalarak tek paça kapmak;* iki paçadan olursa *dalarak çift paça kapmak* adlarını alır § ❸ Denizin altını tanıma, deniz avcılığı, fotoğraf ve filim çekmek amacıyle yapılan spor. [*Ing.* Being plunged *(in)* or absorbed *(by), (deep)*, contemplation, dozing; *Fr.* Action de plonger].
~ **çanı**, *den.* Suyun altında çalışmak için kullanılan bir çan.

Dalmaçya, öz.i. *coğr.* Balkanların batı bölümünde tarihî eyalet; Adriya denizi kıyısında, Yugoslavya'nın bir bölümü. [*Ing.* Dalmatia; *Fr.* Dalmatie].
~ **adaları**, *coğr.* Adriya denizinde Yugoslavya'ya bağlı adalar topluluğu.
~ **köpeği**, *zool.* ◘ **Köpek.**

dalmak(-e), f. *esk. T. talmak.* § ❶ Suya veya sulu bir şeye hızla girmek: *Denize dalmak, Suya dalmak, Bahçeye dalmak.* [*Ing.* To dive; *Fr.* Plonger] § ❷ Bir yere hızla girişmek: *Eve dalmak.* [*Ing.* To plonge in; *Fr.* Entrer, entreprendre brusquement] § ❸ Habersiz ve izinsiz bir yere sokulmak: *Biletsiz sinemaya dalıvermiş.* [*Ing.* To insinuate oneself into a place; *Fr.* Pénétrer] § ❹ Başka bir şey düşünemeyecek kadar bir şeye kendini vermek: *Kitaba dalmak, Eğlenceye dalmak, Sefahata dalmak, İşe dalmak, Düşünceye dalmak.* [*Ing.* To be absorbed; *Fr.* S'absorber, s'adonner, préoccupé] § ❺ Uykuya varmak: *Biraz dalmışım.* [*Ing.* To drop off to sleep; *Fr.* S'endormir] § ❻ nsz. *(Hasta hk.)* Kendinden geçmek: *Bazı kendine geliyor, bazı da dalıyor.* [*Ing.* To doze off; *Fr.* S'assoupir] § ❼ *mec.* Başka şey düşünmeyecek kadar kendini bir konuya vermek, kendini yaptığı harekete kaptırmak § ❽ *mek.* isteyerek veya yanlışlıkla, üzerinde çalışılan bir madde içine bir âletle girmek ◉ **dalıp gitmek**, *dey.* Zihni bir konuyle fazlaca meşgul olmak, kendinden geçmek ◉ **gözleri ~**, *dey.* Kendini bir takım düşüncelere kaptırarak gözleri bir noktaya takılıp kalmak.

dal.sepet,-ti, b.i. Ağaç dallarından yapılmış sepet. [*Fr.* Ciste].

dalsı, s. § ❶ Dal veya dalcığı andıran § ❷ Görevi, biçimi ve durumu yaprağa benzeyen yassı dal *(Yaban kuşkonmaz ev çoban püskülünün yaprakları gibi).* [*Ing.* Ramous, ramose; *Fr.* Rameux,-euse].

dal.taban, b.s. § ❶ Yalınayak *(kimse).* [*Ing.* Bare-soled, bare-footed; *Fr.* Nupieds] § ❷ *mec.* Baldırı çıplak, aşağılık *(kimse).* [*Ing.* Beggarly, destitute; *Fr.* Gueux,-euse, vaunpieds].

DALTON, John, öz.i. (1766-1844). İngiliz, fizik, kimya ve tabiat bilgini. Cumberland'da doğdu. Önce meteoroloji alanındaki gözlemleriyle tanındı. (a) Çeşitli ısı derecelerinde su buharının genişlemesini ve gazların bağıl ısılarını buldu; (b) Atom kuramının temellerini atmış sayılır; (c) **daltonizm** denen göz hastalığını ilk defa kendi üzerinde, gözleyerek meydana çıkardı; (ç) Maddenin bölünülmezliğini savunan eski filozofların varsayımını, ilk defa bilimsel temele oturttu ve nicel bir biçim verdi.
~ **kanunu**, (a) *kim.* ◘ **Katlı oranlar kanunu**; (b) *fiz.* Bir gaz karışımının basıncı, karışımdaki gazların aynı sıcaklıkta ayrı ayrı karışımın hacmine eşit bir hacimde olduklarında takdirde gösterecekleri kısmî basınçlarının toplamına eşittir. Gerçek gazlara da uygulanabilen bu kanun, özellikle tükel gazlar için büyük bir önem taşır.
☆ *Eşanl.* **gaz karışımları kanunu.**
~ **planı**, *eğt.* A.B.D.'de Dalton şehrinde 1920 yılında uygulanan ve amacı öğretim programını, okul çalışmalarını ve öğrenme faaliyetini yeniden düzenlemek olan bir plan.

daltonizm(a), i. *Fr. daltonisme. (Kendisinde de bulunan bu hastalığı ilk olarak tanımlayan Dalton'un adından). patol.* Ya bütün renkleri *(akromatopsi)* veya birkaç rengi, özellikle de kırmızı ile yeşili *(asıl daltonizm)* birbirinden ayırt etmeye engel olan görme bozukluğu. [*Osm.* Dâi Dalton; *Ing.* Daltonism].
☆ *Eşanl.* **renk körlüğü.**
~ **hastalığı**, ◘ **Daltonizm(a).**

dal.uyku, b.i. Derin uyku. [*Ing.* Deep sleep; *Fr.* Profond sommeil].

dalvar, i. *Fars.* Çardak şeklinde üstü örtülü ve etrafı açık oturulacak yer.

dalya¹ /dal:ya/, ünl. *It. tagliare* > *taglia.* Bir şey sarılırken birim olarak alınan sayıya gelince söylenir: *Dalya yüz! Dalya ikiyüz!*

dalya² /dal:ya/, *bot.* ◘ **Yıldız çiçeği.**

dalyan, i. *It. taliano. balıkç.* Irmak, göl ve denizlerde, balık avlamak için, ağlarla kurulan geniş ve sabit tuzak. [*Ing.* Fishing-station, fish-garth; *Fr.* Bordigue, boudrigue] ◉ **kıyı ~ ı**, *balıkç.* Ağları germek için deniz kıyısında kazık ve direklerle yapılmış tesisat.
~ **gibi**, *dey.* Boylu boslu. [*Ing.* Well-built, athletic; *Fr.* De grande taille, de taille élancée, svelte].
~ **havlusu**, *balıkç.* Deniz çekildiği zaman balığın yakalanıp kaldığı ağların orta yeri.
~ **kapısı**, *balıkç.* Bir dalyanın balık girdiği zaman kapatılan giriş açıklığı.
~ **köftesi**, *mutf.* Sığır veya koyun etinden yapılan ve içine lop yumurtalar yerleştirilen salçalı köfte.

~ **nöbetçisi (bekçisi)**, *balıkç.* Dalyanlarda uzun sırık üzerine çıkıp balığı haber veren.
~ **tarlası**, *balıkç.* Dalyanın, deniz içinde kurulu bulunduğu alan. [*Ing.* Place where a fishing enclosure is set up].
~ **tasarrufu**, *huk.* Dalyan işletme.
~ **tüfeği**, *esk. sil.* Eski tip bir cins tüfek.

dalyancı, i. *balıkç.* Dalyan sahibi olan veya dalyanla balık avlayan kimse. [*Ing.* Fisherman at a dalyan station; *Fr.* Propriétaire d'une bordigue, pêcheur qui fait la pêche dans une bordigue].

dal.yarak /dal:yarak/, b.s. *kab. arg.* Budalalığı yüzünden her zaman densizlik eden, uygunsuz davranan *(kimse)*. [*Ing.* Silly, fool, blockhead].

dalyasan, i. < *dal* + *yasan*. Eskiden büyük sarıkların omuz üzerine dökülen ucu. *(Mevleviler sikkeleri üzerine sararlardı).*

dam[1], i. *esk. T. tam.* < *Hint-Avrupa kökünden.* § ❶ Binaları her türlü dış etkiden korumak için üzerlerine inşa edilen, çoğunlukla kiremit kaplı örtü: *Damlar, kiremit, arduvaz, kurşun gibi su geçirmeyen şeylerle kaplanır.* [*Lat. Domus; ing.* Roof; *Fr.* Toit]. ☆ *Eşanl.* **dam örtüsü**. ◘ *ŞEKİL: 195* ve *196.* — **EV.** § ❷ Küçük bina, ev. [*Ing.* House; *Fr.* Maison] § ❸ Hayvanları barındırmaya yarayan kapalı yer, ahır. [*Ing.* Stable; *Fr.* Étable]. § ❹ *arg.* Hapishane, cezaevi, zindan: *Dama atmak.* [*Ing.* ve *Fr.* Prison] ◉ ~ **a çıkmak**, *dey.* Burada kıyaslanan kişilerin değersizliğini anlatmak için kullanılır ◉ ~ **dan çardağa atlamak**, *dey.* Bir mantık bağı kurmadan konudan konuya geçmek. [*Ing.* To jump from one subject to another] ◉ ~ **dan düşen halden bilir (anlar)**, *dey.* Başkasının halinden, ancak aynı tecrübeyi geçirmiş olan anlar anlamında kullanılır. [*Ing.* He who falls from the roof knows how it feels. One can only sympathize if one had had the same experience]. ◉ ~ **dan düşer gibi**, *dey. (Yersiz hareket veya sözler hk.).* Birdenbire, âni veya yersiz olarak. [*Ing.* Suddenly, brusquely; *Fr.* Brusquement, brûle-pourpoint]. ◉ ~ **ı almak**, *dey.* Binanın duvarlarını bit rip direklerini dikip damını kurmak. [*Ing.* To roof a building] ◉ **çifte** ~, Iki katlı olarak yapılan dam. [*Fr.* Toit double] ◉ **ayakkabısı (pabucu)** ~ **a atılmak**, *dey.* ◘ **Ayakkabı.** ◉ **düz** ~, *inş.* ◘ **Düz**[1]. ◉ **domuz** ~ **ı**, *den.* ◘ **Domuz.**
~ **ağızlığı**, *döş.* Damlardaki yağış sularının aktığı ağız. [*Ing.* Roof terminal].
~ **aktarıcı**, *inş.* Mertekleri koyduktan sonra çatıları kiremit veya arduvaz ile kaplayan ve kırılmış kiremitleri onaran işçi.
~ **aktarmak**, *dey.* Damın kiremitlerini elden geçirip kırıklarını değiştirmek. [*Ing.* To overhaul or repair; *Fr.* Réparer, recouvrir].
~ **altı**, § ❶ *inş.* Yağmur ve güneş gibi etkilere karşı korunmuş yapı. [*Ing.* Loft, attic, garret] § ❷ *dey.* Sığınılacak yer. [*Osm.* Melce; *ing.* ve *Fr.* Refuge].
~ **altına girmek**, *dey.* Açıkta kalmamak, ev sahibi olmak.
~ **bastırması**, *inş.* (a) Bir dam turasının denizliğini bastırmaya veya kıvırmaya yarayan, silme çubuk biçiminde küçük pervaz. [*Ing.* ve *Fr.* Membron]. ☆ *Eşanl.* **dam kıvırmacı**; **(b) Çatı kırması hattını örten geniş silme.**
~ **başağı**, *mim.* Damların tepelerine süs olarak konan başak biçiminde sivri ve şekilli tepelik. [*Fr.* Epi de toiture].
☆ *Eşanl.* **civan kaşı.**
~ **çatısı**, *inş.* Bir çatının üst kısmında, çatı merteklerinin dayandığı çatma parçasını veya omurga kirişini, bazen de damın meydana getirdiği en üst açıyı belirtmekte kullanılan deyim.
~ **çerçevesi**, *inş.* ◘ **Çerçeve.**
~ **deresi**, *inş.* ◘ **Dere.**
~ **kapağı**, *inş.* Damlarda, dam yüzeyinin eğikliğine uygun ve mutabık olarak bir çekmece veya tütün tabakası kapağı gibi üst kenarından menteşelerle açılan ve dama çıkmaya yarayan kanat ve pencere. [*Ing.* Hinged skylight; *Fr.* Tabatière].
☆ *Eşanl.* **tepe penceresi.**
~ **kenarı kıvırmacı**, *inş.* Damların kenarına yapılan tahta veya çinkodan yuvarlak çubuk. [*Ing.* ve *Fr.* Membron].
~ **kenarlığı çıkıntısı**, *mim.* ◘ **Çıkıntı.**
~ **korkuluğu**, *inş.* (a) Saçaklık silmesi üzerinde, çatının başlangıcını gizlemek veya dama çıkanların düşmesini önlemek için yapılan Atina üslûbunda alçak duvar; (b) (*Geniş anlamda)* Genellikle gömme sütunlarla süslü bir yapı görünümünü vermek için kullanılan küçük ek kat. [*Ing.* Attic; *Fr.* Attique] ◉ **yalancı** ~, *inş.* Saçak altını taşıyan bir çesit ayaklık.
~ **koruğu**, *bot.* Dam-koruğugiller *(Crassulaceae)* familyasından, almaşık veya ardışık yapraklı, otsu ve etli bir bitki. Beyaz veya sarı çiçekleri sap ucunda tek veya salkım durumunda bulunur. Bir yıllık veya çok yıllık bir çok türü vardır. Genellikle çorak ve kır yerlerde yetişir. Beyaz, pembe, kırmızı veya sarı güzel çiceklerinden dolayı süs bitkisi olarak yetiştirilen türleri çoktur. Türkiye'de 30'a yakın türü vardır. **Acı dam koruğu** *(S. acre).* **Beyaz damkoruğu** *(S. album)* ve **Büyük damkoruğu** *(S. telephium)* adlı türleri vardır. [*Lat.* ve *ing. Sedum; Fr.* Orpin]. ◘ *ŞEKİL: 91.* — **ORMAN, BATAKLIK VE KIR BİTKİLERİ** . ◘ *ŞEKİL: 130.* — **ÇİÇEKLER.**
~ **koruğugiller**, *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Güller *(Rosales)* takımından, bir veya çok yıllık, otsu, sukkulent bitkileri kapsayan ve 30 dan fazla cins ve 1300 kadar türü bulunan çiçekli bitkiler familyası. Yapraklar basit, etli, stipulasızdır. Çiçekler erdisi, aktinomorf olup simoz ve çoğunlukla monokasyum durumlardadır. Meyva çok tohumlu foliküllerden yapılmıştır. Tozlaşma böceklerle veya kuşlarla olur. Bu familyadaki bitkiler sukkulent olup organik asitler bakımından zengindir. Başlıca cinsleri: *Crassula, cotyledon, echeveria, semperviyum.* Türkiye'de 30'dan fazla cins ve 1300 kadar tür yetişmektedir. [*Osm.* Lâhmiye; *Lat.* ve *Ing. Crassulaceae; Fr.* Crassulacées].
~ **köşkü**, *inş.* Genellikle Ispanyol evlerinin en üstünde bulunan köşk; uzağı görmeyi sağlayacak yükseklikte, depo v.b. yerleri göz altında bulundurmak için kullanılan bir çeşit gözetleme kulesi.
~ **nefesliği**, *inş.* Çatıların içine hava ve ışık vermek için damlarda açılan küçük hava delikleri. [*Fr.* Chien chassis].
~ **oku**, ◘ **Dam sivrisi.**
~ **oluğu**, *inş.* ◘ **Dam deresi.**
~ **örtüsü**, *inş.* Damların üstüne konacak kiremit, kayagan taşı, kurşun arduvaz veya bu gibi suları geçirmeyecek şeylerin oturması için yapılan kaplama örtüler. [*Osm.* Pûşîde; *Ing.* Roof covering; *Fr.* Couverture]. ◘ *ŞEKİL: 143.* — **DAM ÖRTÜLERİ.**

ŞEKİL: 143. — **DAM ÖRTÜLERİ.** 1. Saz örtü. 2. Kayagan taşı örtü. 3. Alafranga kiremit örtü. 4. Osmanlı kiremit örtü. 5. Tahta örtü. 6. Çinko veya kurşun örtü.

~ **penceresi**, *inş.* Aydınlık almak veya dama çıkmak için dam yüzeyi üzerine yapılan kapak şeklinde açılır kapanır yatay veya eğik pencere. [*Ing.* Dormer window; *Fr.* Chassis à tabatière, lucarne].
~ **saçağı**, *inş.* Damın, ileri doğru uzayan çıkıntılı kısmı. [*Ing.* Eaves of a house; *Fr.* Toit en saillie].
~ **silmesi**, *inş.* Damların kenarlarındaki kaba silme. [*Ing.* Moulding, moulure; *Fr.* Bourseau].
~ **sivrisi**, *inş.* Çatıların yüksek uçlarına konan ince ve sivri ibreler. [*Ing.* Top; *Fr.* Cime].
~ **toparlağı**, *inş.* Damların omurgaları uçlarına süs olarak konan toparlak. [*Fr.* Boule].
~ **turası**, *mim.* Binaların en üstündeki korniş kısmını süsleyen yuvarlak silme. [*Ing.* Cyma, ogee moulding, dado; *Fr.* Cimaise, bourseau].
~ **ustası**, *inş.* Çatıları kiremit, kurşun, bakır veya çinko ile kaplayan, yağmur borularını ve damlalıklarını yerleştiren usta. [*Ing.* Roofer; *Fr.* Couvreur].
~ **üstünde saksağan, vur beline kazmayı**, *at.* Yersiz ve saçma sözler karşısında hafifseme yollu söylenir. [*Ing.* What nonsense!].
~ **yelesi**, *inş.* Ortaçağda veya Rönesansta bir çatının tepesini süsleyen, oymalı madenden veya seramikten yapılmış süs. *(Gotik devirde, mücevherlerdeki değerli taşların çok zaman bir kilisenin biçimini andıran çerçeveleri de dam yelelerindeki gibi kafes oymalıydı).* [*Ing.* Crest, ridge, comb; *Fr.* Crête].

dam[2], i. *Fr. dame.* § ❶ Çeşitli çağlarda soylu kadınların ve şövalyelerin eşlerine verilen ünvan. [*Ing.* Dame]. § ❷ Dansta kavalyenin eşi. [*Ing.* Lady partner *(in dance)*] § ❸ *din. tar.* Manastıra girme andı içmiş kadınlara ve rahibelere verilen ad § ❹ Kâğıt oyununda üzerinde kadın resmi olan oyun kâğıdının adı. Bunlar sırasıyle *kupa, karo, maça* ve *sinek (ispati)* damlarıdır. ☆ *Eşanl.* **kız.** [*Ing.* Games Queen].
~ **donör**, ◘ **Damdonör.**

dam[3], **dekametre'nin** kısaltması.

dama /da:ma/, i. *Fr.* < *It.* Altmış dört eşit kareye ayrılmış bir tahta üzerinde 2 kişiyle ve on altışar taşla oynanan bir oyun. [*Ing.* Game of checkers; *Fr.* Jeu de dames].
~ **demek**, *dey.* § ❶ Oyunda bir taşı karşı taraftaki en son sıraya kadar çıkararak serbest hareket eder bir hale getirmek, damaya çıkmak. [*Ing.* To cry «king!»]. § ❷ *mec.* Gücü kalmayıp bir şeyi devam ettiremeyecek hale gelmek: *Yokuşu çıktı, dama dedi.* [*Ing.* To give up, accept defeat; *Fr.* être épuisé, n'enpouvoir plus].
~ **tahtası**, Üzerinde dama oynanan, bir siyah bir beyaz olmak üzere altmış dört kareye bölünmüş oyun tahtası. [*Ing.* Checkerboard; *Fr.* Damier].
~ **taşı gibi**, *dey.* Bir yerden bir yere gezdirilen, belli yeri olmayan. [*Ing.* To move constantly from place to place, to shift around; *Fr.* Se did d'un fonctionnaire à qui l'on fait changer de poste ou de lieu frequemment].

damacana /damaca:na/, i. *It. damigiana* < *Provansça «damajano».* Iyi su veya başka sıvıları taşımaya yarayan, dar ağızlı, şişkin karınlı büyük ve en çoğu hasırlı veya sepetli şişe. [*Ing.* Demi-john; *Fr.* Dame-jeanne]. ◉ **asit** ~ **sı**, *kim.* ◘ **Asit.**

damacı, i. Dama oyuncusu. [*Ing.* Checkers player; *Fr.* Personne habile au jeu des dames].

damad, i. ◘ **Damat.**

damak,-ğı, i. *esk. T. tamgak* > *tamak.* § ❶ *anat.* Ağız boşluğunun tavanı; ağzın üst çeperi. [*Osm.* Hanek; *Lat. Palatum; Ing.* Palate; *Fr.* Palais]. ◘ *ŞEKİL: 5.* — **AĞIZ.** § ❷ *den.* Geminin ortasındaki çıkıntı § ❸ *dişç.* Ağız tavanı. ◉ **damağı kurumak**, *dey.* Çok susamak [*ing.* To feel very thirsty] ◉ **damağını kaldırmak**, *dey.* Korkmuş birinin damağını parmakla bastırmak. [*Ing.* To press the palate up with a finger *(done to a frightened person in order to prevent bad consequen-*

ces)]. ◉ **sert** ~, ◘ **Sert.** ◉ **üst** ~, ◘ **Üst.** ◉ **yumuşak** ~, ◘ **Yumuşak.**

~ **atardamarı**, *anat.* ◘ **Atardamar.**

~ **bozukluğu**, *tıp.* Damağın doğustan yarık, çatlak oluşu, damak hatası.

~ **çıkıntısı**, *anat.* Üstçene kemiğinin damağın ön kısmını meydana getiren uzantısı.

~ **çizelgesi**, *fonet.* Telâffuz sırasında dilin damağa değdiği noktaların birleştirilmesiyle elde edilen çizelge.

~ **dikişi**, *anat.* Doğuştan yarık olan veya ameliyatla yarılan damak eteğine vurulan dikiş.

~ **eteği**, *anat.* Damağın kemiksiz ve yumuşak olan arka kısmı; damak kemerinin arkasına doğru uzanan ve yutağın burun bölümünü ağız bölümünden ayıran kaslı zardan bölme. [*Osm.* Şira-ül hanek; *Lat. Velum palatinum; Ing.* Velum of the palate; *Fr.* Voile du palais].

~ **iltihabı**, *tıp.* Damak zarının iltihabı. Ağız mukozası iltihabının ikinci derecede olgularından biridir. [*Ing.* Palatitis; *Fr.* Palatite].

☆ *Eşanl.* **palatit.**

~ **kemeri**, *anat.* Ağzın üst çeperi ile burun boşluklarının ait çeperini meydana getiren bölme. [*Osm.* Kubbet-ül hanek; *Lat. Arcus palatinum; Ing.* Palatine arc; *Fr.* Arc de palais].

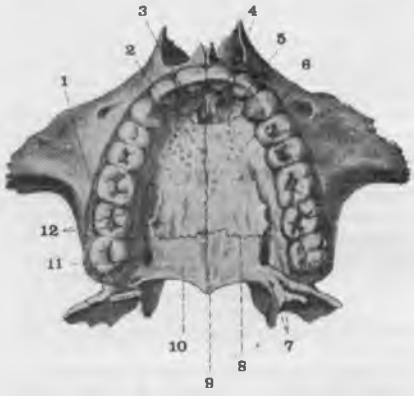

ŞEKİL: 144. **SERTDAMAK.** 1. Üstçene alveol çıkıntısı. 2. Damak orta dikişi. 3. Foramen incisivum. 6. Üstçene kemiği damak çıkıntısı. 7. Damak küçük delikleri. 8. Damak enine dikişi. 9. Burun arka dikeni. 10. Damak kemiğinin yatay laminası. 11. Damak büyük deliği. 12. Damak olukçukları.

~ **kemiği**, *anat.* ◘ **Damak.**

~ **kubbesi**, *anat.* Damağın ön tarafındaki sert kısmına verilen ad. *(Arkada damak eteği biçiminde devam eder.* [*Osm.* Kubbet-ül hanek; *Ing.* Palatine vault; *Fr.* Voûte du palais].

~ **küçük dil kası**, *anat.* ◘ **Kas.**

~ **plastiği**, *anat.* Damak zarının harap olan bir kısmının ameliyatla yeniden yapılması.

~ **sinirleri**, *anat.* ◘ **Sinir.**

~ **ünsüzü**, *gram.* Dil sırtı yardımıyla öndamakta veya artdamakta meydana gelen ses: *g(ğ), k(k), ğ(ğ), h(h), n(n), y(y)* ünsüzleri gibi. [*Osm.* Hanekî samit; *Ing.* Guttural; *Fr.* Consonne gutturale].

☆ *Eşanl.* **boğazlı, damak sessizi, damak fonemi, damaksı, damaksıl.**

~ **yarığı**, *dişç.* Yumuşak veya sert damağın yarık bulunması.

damaklı, I. Damağı olan. [*Ing.* Having a palate].

~ **diş**, *dişç.* Takma dişin damaklı olarak yapılan bir çeşidi. [*Ing.* Set of false teeth furnished with a palate].

damaksı(l)*, s. ve i. *fonet.* Telâffuzunda damağın görev aldığı bütün ses öğe veya olguları için kullanılır. [*Ing.* Palatal; *Fr.* Palatal,-ale]. ◉ **dudaksı** ~, *fonet.* ◘ **Dudaksı.**

damaksıllaşma, I. *fonet.* Bir kelimenin artdamaktan çıkan bir ünsüzün veya kalın bir ünlünün öndamağa kayıp yumuşaması ve incelmesi: *Yung > yün, yana > yine, alma > elma, (inanmak) > inanmak v.b.* [*Ing.* ve *Fr.* Palatalisation].

☆ *Eşanl.* **öndamaksıllaşma.**

damaksıllaşmış, s. *fonet.* Damaksıllaşan veya gerçekte damaksı olan ünsüze verilen ad.

damaksıllaştırmak(-ı), f. *fonet.* Fonemin telâffuz noktasını sert damağa doğru kaydırmak.

damalı /da:malı/, s. § ❶ Dama tahtası gibi üstünde küçük kareler bulunan: *Damalı kumaş.* [*Ing.* Wall-tile; *Fr.* Carreau tile] § ❷ *süsl. san.* Dama oyunu tahtası üzerindeki haneler gibi biri beyaz öbürü siyah küçük dördül *(kare)*lerin aralıklı olarak yanyana gelmelerinden meydana gelen dama tahtası şeklindeki bezeme ve süs motifi. § ❸ *mim.* Sırayle bir çıkıntı, bir girinti seklinde düzenlenmiş kare veya dikdörtgen silmelerden meydana gelen süsleme.

daman[1], i. *Osm.* < *Fars. (Bitki ve hayvanlarda)* etek.

daman[2], i. *zool* Kırsıçanımsıgiller *(Procaviidae)* familyasından marmota benzeyen memeli hayvanlara verilen genel ad. Arka ayakları üç, ön ayakları dört parmaklı, parmaklarının üzeri ince toynaklıdır. Tavşan büyüklüğündedir. Anadolu'da ve Afrika'da yaşar. [*Lat. Hyrax, procavia; Ing.* ve *Fr.* Daman]. ◉ **Güney Afrika damanı**, *zool.* Kırsıçanımsılar *(Hyracoidea)* takımının, Kırsıçanımsıgiller *(Procaviidae)* familyasına giren bir memeli türü. Uzunluğu 45 sm. olur. Soluk kırçıl renklidir. Islık gibi bir ses çıkarır. Eti yenir. [*Lat. Procavia capensis; Ing.* Klipdas; *Fr.* Klipdassie].

damar, i. *esk. T. tamar. anat.* ve *biy.* § ❶ İçinde kan ve özsu gibi besleyici sıvıların dolaştığı incecik boru: *Kan damarı, damarı, Özsu damarı.* [*Osm.* Via; *Lat. Vas; Ing.* Vessel; *Fr.* Vaisseau] § ❷ *coğr.* ve *jeol.* Mermerde, kâğıtta ve onlara benzeyen düz şeylerdeki dalgalı ince çizgiler: *Pembe damarlı beyaz mermer.* [*Ing.* Vein; *Fr.* Veine]. § ❸ Toprağın içindeki maden filizleri veya su tabakası: *Zengin bir altın damarı, Burada bir su damarına rastlandı.* [*Ing.* Sill; *Fr.* Filon, veine]. § ❹ *mec.* Huy, mizaç, tabiat: *Damarına göre hareket etmek, Damarı tutmak.* [*Ing.* Character; *Fr.* Caractère]. § ❺ Öfke, inat: *Damarı tuttu.* [*Ing.* Humour; *Fr.* Humeur]. § ❻ *mec.* Huy, soy kökü, yaradılış: *Damarına çekmiş. Damarı bozuk* § ❼ *ağ. iş.* Aynı mevsimde oluşan hücreler grupunun, kesitlerde öbür gözelerden ayrı renkte görünüşü. [*Ing.* Fibre, grain; *Fr.* Fibre]. § ❽ *bot.* (a) Yapraklardaki çizgi; (b) Odunsu dokudan boru; içinde ongun besisuyu dolaşır; (c) Yapraklardaki odun soymuk boru demeti. [*Osm.* Useybat; *Ing.* ve *Fr.* Nervure]. § ❾ *mek.* Bir akışkanın ince akıntı çizgilerinin tümü. [*Ing.* Vein; *Fr.* Veine]. § ❿ *camc.* Cam'da ince çizikler halinde beliren yapım kusuru. [*Ing.* Vein; *Fr.* Veine]. § ⓫ *ciltç.* Bir ebrunun, taş veya ağaç damarlarını taklit eden renkli kısmı. § ⓬ *orm.* Küçük dalların, tomurcukların veya budakların çevresinde, ağaç liflerinin bükülmesinden veya dolanmasından meydana gelen şekil. § ⓭ *tıp.* Çinlilerin iğne batırma yoluyle yaptığı tedavide bazı organların çalışmasına bazı hastalıklara etki yapan noktalar topluluğu § ⓮ *zool.* Böceklerde kanat zarını dik tutan kitinsi organ. [*Ing.* Vessel; *Fr.* Vaisseau]. ◉ ~ **a basmak**, *dey.* Kızdırmak. [*Ing.* To irritate, vex; *Fr.* Irriter, exciter] ◉ ~ **a çekmek**, *dey.* Soyuna benzemek. [*Ing.* To take *(after one's father)*; *Fr.* Ressembler à ses pères] ◉ ~ **a girmek**, *dey.* Birinin hoşuna gidecek davranışlarda bulunarak istediğini yaptırmak ◉ ~ **ı bozuk**, § ❶ *dey.* Aşağılık yaratılışlı. [*Ing.* Of a low breed, vile, mean, lode; *Fr.* De mauvaise race] § ❷ *kuyumc.* Saydam görünümü içinde, yer yer iplik şeklinde bir iz taşıyan kusurlu taşlar için kullanılır. ◉ ~ **ı depranmek**, *dey.* Inadı tutmak. -[*Ing.* To become obstinate and difficult] ◉ ~ **ı kırık**, *dey.* Utanması olmayan. [*Ing.* Shameless; *Fr.* Éhonté, effronté]. ◉ ~ **ı kurusunî** *dey.* Birinin huysuzluğuna öfkelenildiği vakit ilenme olarak söylenir. [*Ing.* Damn his bad habit!].

◉ ~ **ı tutmak**, *dey.* Aksileşmek, kötü huyu depreşmek, huysuzluk, hırçınlık, inat etmek. [*Ing.* To become obstinate, to become furious; *Fr.* Avoir un accés de colère]. ◉ ~ **ına basmak** *(birinin)*, *dey.* Birini öfkelendirecek bir davranışta bulunmak, kızdırmak. [*Ing.* To irritate; *Fr.* Toucher la corde sensible] ◉ ~ **ına çekmek**, *dey.* Soyunun huyunu almak. [*Ing.* To take *(after one's father, etc)*]. ◉ ~ **ına dokunmak**, *dey.* Öfkelendirmek, kızdırmak, tahrik etmek. [*Ing.* To irritate; *Fr.* Irriter]. ◉ ~ **ına girmek** *(birinin)*, Birinin zayıf noktasını yakalayıp hoşuna gitmeyi bilmek. ◉ ~ **ını bulmak** *(birinin)*. Oksanacak duygusunu bulup uysallığını sağlamak. [*Ing.* To find the weak Spot *(in a person)*]. ◉ **ağaç** ~ **ı**, *den.* ◘ **Ağaç.** ◉ **akışkan** ~, *fiz.* Bir kabın dar ağzından sızan sıvı veya gaz püskürtüsü. [*Ing.* Fluid vein; *Fr.* Veine fluide]. ◉ **basamaksı** ~ **lar**, *bot.* Prizması boru biçiminde, merdiven basamağı gibi enlemesine çizgili odun damarları. *(daha çok eğrelti otlarında görülür).* [*Osm.* Evi'ye-i süllemiye; *Ing.* Scalariform vessels; *Fr.* Vaisseaux scalariformes] ◉ **bir** ~ **lı**, *bot.* ◘ **Bir.** ◉ **böcek sırtı** ~ **ı**, *zool.* Böceklerde sırt boyunca yer alan ve kalb ödevi gören büzülgen boru. [*Ing.* Dorsal vessel; *Fr.* Vaisseau dorsal]. ◉ **çakmak taşı** ~ **ı**, *jeol.* ◘ **Çakmak.** ◉ **devingen** ~, *fizyol.* ◘ **Devingen.** ◉ **iletken** ~, *biy.* Besin özsularını yapraklara çıkaran bitki damarı ◉ **kara** ~, *fitopatol.* Turpgillerde *Yanthomonas campestris* adlı bakterinin sebep olduğu hastalık. ◉ **kesici** ~, *mad. oc.* Ana damarı kesen yan damar. ◉ **kırmızı** ~, *bot.* Bazı reçineli ağaçların çok rüzgâr gören tarafında, iç kısımlarda meydana gelen yollu reçine. [*Ing.* Red vein; *Fr.* Veine rouge]. ◉ **körük** ~ **ı**, *mek.* Aerodinamik bir körükte, içinde havanın aktığı kapalı boru. [*Fr.* Veine de soufflerie]. ◉ **orta** ~, *bot.* Lamina içinde sapın yönünde ilerleyen ve diğerlerine oranla daha kuvvetli olan damar; yaprağın ortasından geçen damar. *(Bu damar laminayı iki yarıya ayırır)* ◉ **şah** ~ **ı**, *anat.* ve *zool.* Ana atardamardan ayrılarak başa kan taşıyan boyundaki büyük atardamarlar. [*Osm.* Şiryân-ı sübâti; *Ing.* ve *Fr.* Carotide]. ◉ **tabaka** ~, *mad. oc.* Tortul toprakların kayalarının tabakalanmasına paralel damar kırığı. Katkı tabaka halinde gözüken damar mineralleşmesi. ◉ **yan** ~ **lar**, *bot.* Pennat damarlanmada, orta damardan ayrılan dallara verilen ad.

~ **atmak**, *dey. (Kan damarı)* Kalbin kasılmasiyle vurmak.

~ **basıncı**, *fizyol.* ◘ **Basınç.**

~ **bilimi**, ◘ **Damarbilim.**

~ **bozuklukları**, *anat., patol.* ve *fizyol.* Vücudun herhangi bir yerinde kanamaya yol açan bir spazm, tromboz ve amboliden veya tersine, bir damar kopmasından ileri gelen ve kan dolaşımını sakatlayan bozukluklar. [*Ing.* Vascular troubles; *Fr.* Troubles vasculaires].

~ **çekmek**, ◘ **Çekmek.**

~ **daralması**, *fizyol.* Damar daraltan sinirlerin veya bazı ilâçların etkisiyle damar çapının küçülmesi.

~ **daraltan**, *fizyol.* ◘ **Damardaraltan.**

~ **dış gömleği**, *hist.* Damar duvarının çevresiyle olan bağlılığını ve olduğu yerde kayabilmesini sağlayan tabaka. [*Osm* Kamisi hariciî viâ; *Lat.* ve *Ing.* Adventitia].

~ **felci**, *fizyol.* Bazı anesteziler sırasında sinir düğümlerinin felce uğramasından meydana gelen genel damar genişlemesi. [*Ing.* Vasomotor paralysis; *Fr.* Vasoplégie].

~ **genişlemesi**, *fizyol.* Bağımsız sinir sisteminin veya ilâçların etkisiyle damar çapının artması. [*Ing.* ve *Fr.* Vaso-dilatation].

~ **genişleten**, *fizyol.* ◘ **Damargenişleten.**

~ **hareket bozuklukları**, *anat., patol,* ve *fizyol.* Damarların gevşemesinden *(kızarma)* veya büzülmesinden *(sararma)* ileri gelen ve yaşatkan sinir sisteminin çalışma bozukluğuna bağlı olan dolasım bozukluğu. [*Ing.* Vasomotor disorders; *Fr.* Troubles vaso-moteurs].

~ **piçi**, *mad. oc.* İşletilen bir tabakanın yakınındaki ince kömür tabakası.

~ **sertliği**, *fizyol.* Atardamar sisteminde meydana gelen bir rahatsızlığı belirten genel deyim. *(Özellikle aterom, nekroz, damar orta gömleğinde kireçlenme ve damar iç gömleğinde iltihaplanma şeklinde hastalıklar damar sertliği sayılır).* [*ing.* Arteriosclerosis; *Fr.* Arteriosclérose].

~ **sinirleri**, *anat., patol.* ve *fizyol.* Damar kaslarının çeperinde yaygın bulunan ve damarların büzülüp genişlemesini sağlayan sinir telleri. [*ing.* Vasomotor nerves; *Fr.* Nerfs vaso-moteurs].

~ **tabaka**, *zool., anat.* ve *fizyol.* ◘ **Damarkat.**

~ **tabaka ağı**, *anat., patol.* ve *fizyol.* Beyin karıncıklarının içinde ince zara bağlı görünen ama aslında ince zardan düpedüz ayrı olan damar ağı. [*ing.* Choroid plexus].

~ **taklidi yapmak**, Ağaçların üzerine boya ile sunî damarlar yapmak. [*ing.* To vein, grain; *Fr.* Veiner].

~ **tıkanması**, *mek.* Ses hızını asan aerodinamik denemelerde, aerodinamik modelin boyutları körük damarının kesitine oranla çok büyük olduğu zaman meydana gelen aksaklık. [*Fr.* Blocage de veine].

~ **ucu**, *mad. oc.* Bir kömür veya maden damarının incelerek bitişi.

~ **yayı**, *anat.* ve *zool.* Omurun ventral bölgesindeki çıkıntıların birleşmesile meydana gelen ve hemal kanalı kapsayan yay. [*Osm.* Kavs-i eviyevî; *ing.* Haemal arch; *Fr.* Arc hemal].

☆ *Eşanl.* **hemal yay.**

damar.bilim, b.i. *anat.* Anatominin dolaşım organlarını *(damarları)* inceleyen dalı. [*Osm.* Mebhasüleviye; *Lat. Angiologia; ing.* Angiology; *Fr.* Angiologie].

☆ *Eşanl.* **anjiyoloji.**

damarcık,-ğı, i. § ● Küçük damar. [*Ing.* Small vein, arteriole; *Fr.* Artériole, veinule]. § ❷ *mad. oc.* Damar biçinden daha ince olan kömür tabakası. [*ing.* Thread; *Fr.* Veinule].

damar damar, s. ve z. Damarlarla, kalın çizgilerle kaplanmış.

damar.daraltan, b.s. *biy.* ve *fizyol.* Damarların kas tabakasını büzerek kan dolaşımını çabuklaştırıcı sinirlere verilen ad. [*Osm.* Mukabbız-ı eviye; *ing.* Vasoconstrictor; *Fr.* Vaso-constructeur].

damar.genişleten, b.s. *biy.* ve *fizyol.* Damarların kas tabakasını gevşeterek kan dolaşımını çabuklaştırıcı sinirlere verilen ad. [*Osm.* Muvessi-i eviye; *ing.* Vasodilator; *Fr.* Vaso-dilatateur].

damar.kat,-tı, b.i. *anat.* ve *zool.* Göz yuvarını örten sert katın altındaki ince ve çok damarlı kat. [*Osm.* Tabaka-i meşimiye; *ing.* Choroid; *Fr.* Choroïde].

damarlandırma, i. *cerr.* Damarları yetersiz olan bir organa yeni damarlar sağlamayı öngören ameliyat.

damarlanma, i. § ● *anat.* (a) Bir organın, bir bölgenin damarlarının durumu; (b) Damar ağının sıklığı; [*ing.* Vascularization; *Fr.* Vascularisation]. § ● *patol.* İltihaplı veya urlu bir dokuda damar oluşumu. [*ing.* Vascularization; *Fr.* Vascularisation]. § ❸ *bot.* ve *fizyol.* Gövdeden ayrılan iletim demetlerinin yaprak sapı yoluyle yaprak ayasına ulaşıp, aya içinde çeşitli tarzlarda dağılarak meydana getirdikleri durum. [*ing.* Vascularity, vascularization; *Fr.* Vascularité, vascularisation]. ◘ *ŞEKİL: 89.* ~ **BİTKİ**. ◉ **ağsı** ~, *bot.* Orta damarın hakim durumda olduğu ve üzerinden çıkan yan damarlar ve müteakip damarlanmaların aya içine ağ gibi dağılmış olduğu damarlanma tipi. *(İkiçeneklilerin çoğu bu tip damarlanmalar gösterir);* ◉ **basit** ~, *bot.* Yaprak ayası daralmış, iğne veya pul biçimini almış yapraklarda görülen ve aya ortasında tek damar mevcut olan damarlanma tipi. (Örnek: *Çam, selvi gibi kozalaklıların yaprakları);* ◉ **çatalsı** ~, *bot.* Orta damarın mevcut olmadığı ve damarın eşit olarak iki kola ayrıldığı damarlanma tipi. (Örnek: *Eğreltiler ve ginkgo).* ☆ *Eşanl.* **dikotomik damarlanma.** ◉ **dikotom** ~, *bot.* Lamina damarlarının daima ikiye çatallanarak lamina içinde ilerlediği damarlanma tipi. (Örnek: *Ginkgo biloba, Adiantum, capillus-veneris, yaprakları);* ◉ **palmat** ~, *bot.* Birkaç tane eşit değerli iletme demetinin, lamina tabanından, itibaren, lamina içine, bir eldeki parmaklar gibi yayıldığı damarlanma tipi. (Örnek: *Malva, platanus yaprakları);* ◉ **paralel** ~, *bot.* Orta damarın hâkim durumda ve yan damarların buna kosut olarak uzandığı damarlanma tipi. (Örnek: *Buğdaygiller yaprakları).* Lamina eliptik veya kordat olduğu takdirde, damarlar dışa doğru gittikçe yay şeklini alarak, laminanın kenarının eğrisine uyarlar. (Örnek: *Plantago, convallaria, Smilax yaprakları);* ◉ **pedat** ~, *bot.* Orta damarın tabanından çıkan iki yan damarın, orta damardan daha uzun, daha iyi gelişmiş ve daima alt yöne doğru dallanmış olduğu damarlanma tipi. (Örnek: *Helleborus, Dracunculus yaprakları);* ◉ **peltat** ~, *bot.* Yaprak sapı laminanın ortasına veya ortasına yakın bir yere bağlı olduğu için, buradan 'amina içine ayrılan damarların ışınsal olarak ilerlediği damarlanma tipi. (Örnek: *Tropaeolum, Ricinus yaprakları);* ◉ **pennat** ~, *bot.* Laminada dallanmış olan orta damar. (Örnek: *İkiçenekliler yaprakları).*

~ **sistemi**, *bot.* ◘ **Sistem.**

damarlı, s. § ❶ (a) Damarları görülecek kadar kabarmış olan: *Damarlı el;* (b) Damar gibi çizgi ve nakışları olan: *Damarlı mermer.* [*ing.* Vascular; *Fr.* Vasculaire, vasculeux, -euse]. § ● *mec.* Tersi ,aksi huylu, inatçı; § ❸ *ağ. iş.* Damarları olan ağaçlar veya taşlar ve mermerler hakkında kullanılır. [*ing.* Veined, grained; *Fr.* Veiné, ronceux,-euse] § ● *anat.* (a) Damarı olan; (b) Damarı çok olan: *Damarlı doku;* § ❺ *bot.* Damarı olan: *Damarlı doku:* § ❻ *geod.* İçinde mermer damarlarına benzeyen yol yol izler bulunan toprağa verilen ad. § ❼ *süsl.* İnce marangozlukta ve sedefçilikte kullanılan, içiçe geçmiş damarları bulunan ağaç cinsleri için kullanılır. ◉ **dağınık** ~, *bot.* Damarları yaprak ayasının dip kısmından başlayarak yayılan yapraklar için kullanılır. ◉ **kaba** ~, *bot.* Damarları çok kabarık olan yapraklara denir.

~ **bitkiler**, *bot.* ◘ **Bitki.**

~ **dişliler**, *zool.* Omurgalı hayvanlardan. Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Etenliler *(Placentalia)* alt sınıfına giren bir takım. Az sayıda ve sütun biçiminde sıralanmış ve her birinin bir kanalı olan minesiz ve köksüz dişleri vardır. Ağızları boru biçiminde uzamıştır. Kulakları büyüktür. Seyrek kıllıdırlar. Parmakları büyük kanca tırnaklıdır. Tek türü **Yer domuzu**'dur. *Yer domuzugiller (Orycteropodidae)* olmak üzere tek familyası vardır. [*Lat.* ve *ing. Tubulidentata; Fr.* Tubulidentés].

~ **sporlu bitkiler**, *bot.* ◘ **Bitki.**

~ **tabaka**, *biy.* ◘ **Damarkat.**

~ **yüksük otu**, *bot.* ◘ **Yüksük otu.**

damarlılık,-ğı, i. ◘ **Damarlanma.**

damarsız, s. § ❶ *bot.* Damarı olmayan *(bitki)* § ❷ *mec.* Huysuz, titiz.

damar.tabaka, b.i. *biy.* ◘ **Damarkat .**

damasko /damas:ko/, i. *It. damasco.* < *Ar. Dimaşk.* § ❶ İki yüzlü ipek veya yün ve keten karışık döşemelik kumaş. [*ing.* Damask; *Fr.* étoffe de soie à fleurs et à deux envers]. § ● *san.* Vitray *(renkli cam)* Sanatında kumaş ve fonları süslemek için 15. ve 16. yüzyıllarda çok bol kullanılan dallı budaklı desenleri belirten terim. [*ing.* Imitation Damascus steel; *Fr.* étoffe, linge travaillé de la même façon].

damat,-dı /dämät/, i. *Osm..* < *Fars. dāmād* § ❶ Ana babaya göre kızlarının kocası. [*ing.* Bride-groom, son-in-law; *Fr.* Gendre, beau-fils]. ☆ *Eşanl.* **güvey.** § ❷ *(Eskiden)* Padişah soyundan kız alan kimse. [*ing.* Man married into a royal family].

~ **olmak**, *dey. (Erkek hk.)* Evlenmek, içgüveyi girmek.

damatlık,-ğı, i. § ❶ Damat olma hali. [*ing.* Quality of a son-in-law]. § ● Damatlıkta yapılmış eşya veya alınan hediye.

dambonit,-ti, i. *Fr. dambonite. kim.* Etkisiz inositin dimetil eteri.

damdazlak /dam:dazlak/, s. Büsbütün, çıplak dazlak, saçları tamamen dökülmüş. [*ing.* Bald, bald-headed; *Fr.* Pelé, chauve].

dam.donör,-rü, b.i. *Fr. dame-d'honneur.* Hükümdar veya o çapta kadınların yanlarında bulunan, onlara arkadaşlık eden bayan. [*ing.* Maid of honour, lady-in waiting, Dame d'honneur].

damen, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Etek. [*ing.* Skirt *(of a garment); Fr.* Le pan *(de la robe)*] § ❷ Eskiden şiir ve nesir yazılarda birçok tamlamaları kullanılırdı.

damga, i. *esk. T.* < *dağma* < *tağma* > *tamga.* § ❶ Bir şeyin üzerine nişan ve işaret basmak üzere mühür gibi kullanılan âlet. [*ing.* Dater; *Fr.* Composteur]. § ❷ Böyle bir âletle vurulan nişan, işaret: *Damgalı gümüş.* [*ing.* Stamp; *Fr.* Cachet ,griffe, estampille] § ❸ Bir malın nereden geldiğini veya hangi fabrikada yapıldığını bildiren işaret, marka. [*ing.* Mark; *Fr.* Marque, estampille] § ❹ Bir yazının, şiir, resim, müzik gibi sanat eserinin zamanına, yapısına göre taşıdığı ayrılık, özellik. [*ing.* ve *Fr.* Signature] § ❺ *mec.* Bir kimsenin herkesçe bilinen lekesi: *Bir defa hırsızlık damgası yemiş bir hizmetçiyi kimse evine almak istemez, Bu adam taşıdığı damgayı hiç bir vakit silemiyecek* § ❻ *ark.* Mühür veya kaşe yardımıyle pişirme işleminden önce kil üzerine basılmış marka § ❼ *(Kasaplıkta)* Kesilmiş hayvanların gövdesine, sağlık kontrolundan sonra vurulan mühür § ❽ *kuyumc.* (a) Değerli madenleri işleyerek eser ortaya koyan kuyumcunun veya bağlı bulunduğu birliğin özel işareti; (b) Altın veya gümüş ayarının doğruluğunu sağlayan işaret § ❾ *num.* Sikkeler üzerine, değerlerini değiştirmek veya basıldıkları yer dışında, yani başka bir memlekette tedavül hakkı sağlamak amacıyle sonradan basılan yuvarlak veya dörtköse baskılara verilen ad § ❿ *post.* Bir posta pulunun üzerine yapılmış ek baskı § ⓫ *vet.* Salgın vakalarında, sağlık durumunu göstermek için hayvana konulan işaret ◉ **ayar** ~**sı**, ◘ **Ayar** ◉ **kurşun** ~, Sıcak kurşun dökülerek arasından geçen tel veya iple vurulan mühür şeklinde kurşundan damgalar. [*Fr.* Plommet] ◉ **soğuk** ~, Bir tahta, bir maden veya bir kâğıt üzerine ateşte kızdırılmayarak yalnız baskıyle vurulan damgalar. [*Ing.* Blank-stamp, embossed-stamp; *Fr.* Poinçon à froid].

~ **basmak (vurmak)**, *dey.* § ❶ Hakkında belli bir hüküm vermek § ❷ Iz bırakmak. [*Ing.* To stamp, to mark *(plate)*, to lead *(goods); Fr.* Frapper, imprimer *(une marque sur qch)*].

~ **çekici**, *orm.* ◘ **Çekiç.**

~ **demiri**, Soğuk ve sıcak damga vurmak için kullanılan ve kazılmış bir mühür kısmı bulunan saplı veya mengeneli âlet. [*Ing.* Punch, cancels; *Fr.* Poinçon].

~ **kanunu**, Damga pullarının kullanışını düzenleyen kanun. [*Ing.* Stamp act].

~ **mühür**, *ark.* Üzerine resim, yazı kazılmış daire veya kare tabanlı mühür.

~ **pulu**, *pulc.* Resmî evrakla veya makbuzlara yapıştırılan pul. [*Ing.* Revenue Stamp; *Fr.* Timbre].

~ **resmi**, *huk.* Her türlü, evrak, senet, ilân v.b. dan, pul yapıştırılmak veya damga vurulmak suretiyle, maktu veya nisbî olarak devletin aldığı bir çeşit vergi. [*Ing.* Stamp duty; *Fr.* Droit de timbre].

~ **vurmak**, Bir şeyin üzerine damga demiri veya kalıpla soğuk veya renkli işaret koymak. [*Ing.* To stamp; *Fr.* Estampiller].

~ **yemek**, *dey.* Olumsuz bir özellik atfedilmek.

damgacı, s. ve i. Damga vurmakla görevli *(kimse).* [*Ing.* Clerk who affixes stamp; *Fr.* Timbreur, plombeur, marqueur].

damgalamak(ı), f. § ● Bir şeyin üzerine damga ile işaret yapmak, damga vurmak: *Hayvanı damgalamak, Pulu damgalamak.* [*Ing.* To mark, stamp; *Fr.* Marquer, cacheter] § ❷ *mec.* Birini herkese bir ayıbı taşıyor gibi *(kötü olarak)* tanıtmak § ❸ *(kasaplıkta)* Kesilmiş hayvanların gövdesine veteriner kontrolundan sonra mezbahanın özel işaretini basmak § ❹ *kuymc.* Bileşimindeki gümüş oranının kanunlarca belirlenmiş normlara uygun olduğunu belirtmek üzere ayar damgası vurmak.

☆ *Yak. anl.* § ❷ **lekelemek**, karalamak, adını kötüye çıkarmak.
☆ *Karş.* § ❷ **aklamak, temize çıkarmak.**

damgalanmak, nsz. f. Damgalamak işine konu olmak. [*Ing.* To be stamped or marked].

damgalı, s. § ❶ *(kâğıt, hayvan v.b. hk.)* Üzerine damga vurulmuş, damgalanmış. [*Ing.* Stamped, marked; *Fr.* Marqué, plombé] ☆ *Karş.* **damgasız** § ● *mec.* Belli bir özellikle tanınmış § ❷ i. *arg.* Para. ☆ *Eşanl.* **asker, dünyalık, mal, mangır, mangiz, pul, taş.**
~ **eşek**, *dey. tkz.* Herkes tarafından kötü olarak tanınan. [*Ing.* Ill-famed; *Fr.* C'est un âne, quel âne, c'est un âne bâté].
~ **etiketler**, *matb.* Damgalı veya markalı etiketler, çoğunlukla zamklı kâğıtlar üzerine yuvarlak olarak, kabartma basılan, zarfları kurutup yapıştırmaya ve ayni zamanda reklâma yarayan, pul gibi küçük *(bazan daha büyük)* baskı işlerindendir. [*Ing.* Seal mark; *Fr.* Timbre gaufré, cachet relief].

damgasız, s. Henüz damga vurulmamış olan, damgalanmamış: *Damgasız pasaport.* [*Ing.* Unstamped, without mark *(plate)*, without lead *(goods)*].

damıtıcı, i. ve s. *sny.* § ● Damıtma ürünlerini elde etmek amacıyle çeşitli ham maddeleri damıtan kişi § ❷ Damıtmaya yarayan; damıtma işinde kullanılan: *İmbik damıtıcı bir cihazdır.*

damıtık, s. < *damıtmak. kim.* Damıtılarak elde edilmiş *(şey)*: *Damıtık su.* [*Osm.* Mukattar; *Ing.* Distilled; *Fr.* Distillé].
☆ *Yak. anl.* arı, saf.
☆ *Karş.* **karışık, kirli.**
~ **(alkollü) içkiler**, *(Konyak, viski, rum, cin, votka)* gibi üzüm v.b. meyvalar ile tahıl veya içerisinde şeker bulunan *(kamış melâsı v.b. gibi)* diğer bazı ham maddelerin işleyip kükremeye bırakılması ve elde edilen alkollü mayşenin, uygun bir şekilde damıtılması sonucu elde edilen **içki ispirtoları.** Bunların bazısı *(konyak, viski, rom gibi)* meşe fıçıların içerisinde eskitilerek tat ve kokuları daha iyi ve daha mükemmel bir hale *(= asîl bir hale)* getirilir; bazıları ise *(rakı ve cin gibi)*, çeşitli bitkisel aromatik maddelerle kokulandırılır ve eskitilmeden içilir.
~ **su**, *kim.* Damıtma yoluyle içindeki yabancı maddeler temizlenmiş saf su. [*Osm.* Ma-i mukattar; *Ing.* Distilled water; *Fr.* Eau distillée].

damıtma, i. *kim.* ve *sny.* (a) Gaz halinde ürünler elde etmek üzere, bazı katı cisimlerin ısı karşısında temel maddelerine ayrıştırılması; (b) Sıvı karışımlarda karmaşık ve değişken bileşimler halinde bulunan elementlerin, özellikleri kesinlikle belirli ürünlere ayrılması; (c) Şarap veya mayalanmış meyva sularından, sıvı alkolle birlikte bütün uçucu maddeleri ayırmak için yapılan işlem. [*Osm.* Taktir; *Ing.* ve *Fr.* Distillation]. ◉ **ayrımsal** ~, *kim.* ◘ **Damıtma.** ◉ **karnilerde** ~, *kim.* Eski zamanlarda her çeşit damıtma işleri belirli şekilde uzun boyunlu cam veya seramik karnilerde de yapılırdı. Bu itibarla kimyacı sembolü olarak kullanılır. Bugün bu işlem sanayide genellikle çeşitli malzeme ile yapılan kolonlarda yapılır. Karnı laboratuvarlarda ve çok aşındırıcı maddelerin damıtılmasında kullanılır. [*Fr.* Distillation dans les cornues]. ◉ **parafinli** ~ **ürünleri**, *kim.* ve *sny.* Ham petrol veya yan ürünlerin boşlukta damıtılmasıyle elde edilen parafinli ağır ürünler. Gaz sanayiinde, su gazının karbürasyonunda kullanılır. [*Fr.* Distillat paraffineux].
~ **balonu**, *kim.* Damıtma işinin yapıldığı özel cam balon. [*Osm.* Taktir balonu; *ing.* Distillation retort; *Fr.* Ballon à distillation]
~ **ürünleri**, *kim.* Ham veya *cracking* petrolün damıtılmasıyle elde edilen madde. [*Ing.* Distillation products; *Fr.* Distillat].

damıtmak(-ı), f. < *damlamak* < *tammak.* Bir sıvıyı, buharlaştırıp tekrar yoğunlaştırarak içindeki yabancı maddelerden arıtmak: *Şarabı damıtmak.* [*Osm.* Taktir etmek; *Ing.* To distil; *Fr.* Distiller].

damız, i. < *damlamak* < *tamız. h.d.* Ahır. [*Ing.* Breeding-shed *(for cattle, etc.)*, breeding-stud; *Fr.* Haras].

damızlık,-ğı, s. § ❶ Yalnız dölü alınmak üzere yetiştirilen yüksek nitelikli *(hayvan veya bitki)*. [*Ing.* Stallion; *Fr.* étalon]. § ❷ i. *arg.* Maya. [*Ing.* ve *Fr.* Ferment].
~ **kısrak**, *zool.* Döller'nden faydalanmak maksadıyle elde tutulan ve yüksek nitelik gösteren hayvanlar. Kısrak olduğu gibi, aygır dahi olabilir. [*Ing.* Mare, brood; *Fr.* Jument].

damla, i. < *dammak* < *tammak* > *tam-ı-g-la-g* > *tamla* § ❶ Sudan veya başka bir sıvıdan küçük bir küre biçiminde düşen miktar. [*Osm.* Katra; *ing.* Drop; *Fr.* Goutte]. § ❷ Damla ölçüsüyle kullanılan ilâç: *Doktorun göz için verdiği damlalar iyi geldi.* [*ing.* Gout; *Fr.* Goutte] § ❸ *tıp.* Yüreğe birden gelen inme, sekte:*Damladan öldü* § ❹ Çok az miktar: *Damlası altından kıymetli* § ❺ *camc.* Cam yapımında kullanılan karışım içindeki alkalilerin buharlaşarak uçması ve fırının üst kısmında yoğunlaşarak pota içine damlamasından meydana gelen ve cam eşyanın görünümünü bozan renkli cam parçası § ❻ *ecz.* Reçine veya bitki özsuyunun katılaşmış küçük parçacığı. [*Ing.* Tear; *Fr.* Larme]. § ❼ *kâğıtç.* İmalât sırasında kâğıt üzerine düşen bir su damlasının bıraktığı yuvarlak iz, leke. [*Ing.* Water-stain; *Fr.* Goutte]. § ❽ *mim.* (a) Dor mimarîsinde, üçüz yivlerin *(triglif)* altındaki koni şekli; (b) Dor üslûbundaki saçaklıklarda, süs kuşağının üçüz yivleri ve damlalık mütülünün altında sarkan, gözyaşı biçiminde süsleme. [*Ing.* Gutta; Fr. Goutte]. § ❾ *patol.* Kan bozukluğundan ileri gelen suyuklarda bozukluk, eklem çevresinde iltihaplanma ve daha sonra tofus birikimi, şekil bozukluğu, yarım çıkıklar ve kötürümlük gibi belirtiler gösteren hastalık. [*ing.* Gout; *Fr.* Goutte, goutte urique]. ◉ ~ **ya ~ ya göl olur (Aka aka sel olur)**, *at.* Küçük şeyler birikince büyük şeyler meydana gelir. [*Ing.* Take care of the pence and the pounds will take care of themselves; *Fr.* Les petits ruisseaux font les grandes rivieres] ◉ **cam** ~ **sı**, *camc.* ◘ **Cam**[1] ◉ **denizde bir** ~, *dey.* ◘ **Deniz** ◉ **gözyaşı** ~ **sı**, Matem işareti olarak yapılan damla şeklinde bezeme, damlabezek ◉ **kalın** ~, *paraz.* Kan boyama tekniği; alyuvarların içinde asalak olarak yaşayan sıtmaya sebep olan çeşitli plazmodyumların aranması ve tanınması için kullanılır. [*Fr.* Goutte epaisse] ◉ **kanının son** ~ **sına kadar**, *dey.* ◘ **Kan.** ◉ **soğuk** ~ *met.* Bir döküm parçasının içinde veya yüzeyinde, parçanın bütününden daha önce soğuyarak katılaşan ve yüzeyi kütleyle kaynaşmayan bir maden damlasından ileri gelen döküm hatası. [*ing.* Blister; *Fr.* Goutte froide].
~ **alma**, *kuymc.* Bir madenin cinsini ve türünü tayin etmek için, ergime halindeki maden külçesinden çok küçük bir parça çıkarma. [*Fr.* Prise à la goutte].
~ **cam**, *fiz.* Ergitilmiş camın soğuk suya akıtılmasıyle meydana gelen ince sivri uçlu, sert cam parçacıklar.
~ **hastalığı**, *tıp.* ve *vet.* ◘ **Hastalık.**
~ **inmek** *(birine)*. *dey.* Damlaya uğramak, yüreğine inmek. [*Ing.* To have a stroke; *Fr.* Avoir une attaque].
~ **metodu**, *fiz.* Bir sıvının yüzey gerilim katsayısını ve hacmini, bir eriyiğin yoğunluk veya sulandırma derecelerini damlalık yardımıyle bulmaya yarayan yöntem.
~ **sakızı**, İri taneler halinde ve duru parlak renkli iyi cins sakız. [*Ing.* Superior kind of mastic; *Fr.* Mastic en larmes].
~ **taşı**, *mim.* Binalarda bezeme motifi olarak kullanılan damla biçimindeki taş kabartma, kabara. [*Ing.* Cabochon, boss; *Fr.* Cabochon].
~ **tutucusu**, *döş.* İklimleme döşeminde kullanılan ve su damlalarının geçmesini engelleyen levhalar. [*Ing.* Eliminator plate].

damla damla, z. § ❶ Azar azar, katre katre. [*Ing.* Drop by drop; *Fr.* Goutte à goutte]. § ● *tıp.* Sıvı bir ilâcı vücuda yavaş yavaş ve sürekli bir şekilde verme usulü.

damlaklar, ç.i. *mim.* Eski Yunan mimarisinin Dorik nizamında dışarıya taşan saçak damlalıklarının altında *mütül* denilen kısımlardan aşağıya doğru sarkan küçük konik şekilde parçalar. [*Ing.* Gutta; *Fr.* Gouttes, larmes].

damlalı, s. *tıp.* Damla hastalığına tutulmuş. [*Ing.* Gouty; *Fr.* Goutteux,-euse, podagre].

damlalık,-ğı, i. § ❶ Sıvıları damlalar halinde akıtmak için bir ucu kauçuk başlıklı, öbür ucu sivri, cam veya plastikten yapılmış âlet. [*Ing.* Dropper; *Fr.* Compte-gouttes] § ❷ *ecz.* (a) Belli bir eriyiğin *(ilâç veya başkası)* alınacak miktarını damla damla saymaya yarayan küçük cihaz; (b) Bir ilâcı vücuda damla damla vermeye yarayan şırınga âleti. [*Ing.* Medicine dropper; dropping tube; *Fr.* Compte-gouttes, pipette]. § ❸ *inş.* (a) Bir yapıda çörtenleri ve dam oluklarını taşıyan yan duvar; (b) Madenî damörtülerinde, bir kıvrım, bir pah ve bir kırmadan meydana gelen kırmaların tümü. [*Ing.* Corona; *Fr.* Larmier]. ☆ *Eşanl.* **sıçan oluğu**; (c) Kapı ve pencere dayanaklarındaki oluklara yağmur sularının girmesini önlemek için, kapı veya pencere çaprazlarının su olukları *(damlalık kanalı)* altına açılan küçük yarık; [*ing.* Gutter channel; *Fr.* Gouttiere; (ç) Bir çevre duvarı veya bir ortak duvarın harpuştası *(duvar semeri)* altında bulunan duvar etekliği § ❶ *mim.* Bir yapıdaki süs unsurlarını yağmurdan korumak için bu süs unsurunun tepesine çıkıntılı olarak yerleştirilmiş ve üzerine yağmur damlalarının doğrudan doğruya toprağa düşmesini sağlayarak su sızıntılarını önleyen bir oluk açılmış silme. [*ing.* Outer fillet; *Fr.* Mouchette]. ◘ ŞEKİL: *196.* — EV. § ❹ *tekn.* (a) Pervazlara su oluğu arasına yağmur sularının sızmasını önlemek için su oluğunun altına oyulmuş, bir ucu yuvarlak küçük yuva; (b) Bu yuvayı açmaya yarayan kenar küsteresi § ❺ *döş.* Bulaşık teknesinin yanına konan ve yıkanmış kap kacağın sularını tekneye akıtan oluklu bölüm. [*ing.* Drain(ing) board; *Fr.* égouttoir]. § ❻ Damın saçağı altına gelen aralık yer. ◉ ~ **lı bulaşık teknesi**, *döş.* Yanında damlalığı bulunan bulaşık teknesi. [*Osm.* Damlalıklı eviye]. ◉ **baca damlalığı**, *mim.* Baca tomruğunun üstüne yerleştirilen tepelik.

damlama, i. § ❶ Damlamak eylemi § ❷ *biy.* ve *bot.* Havada buharlaşma şartlarının az olduğu, nemli ve sıcak gecelerde bazı bitkilerin yaprakları üzerinde bitki tarafından salgılanan su damlacıklarının oluşması ve dışarı atılması olayı. [*ing.* Guttation; *Fr.* Guttation, sudation]. ☆ *Eşanl.* **güttasyon.**
~ **filtre**, *döş.* Bir pis su temizleme yöntemi. [*Ing.* Trickle filter, sprinkle filter].

damlamak(-e), f. *esk. T. tamıglamak.* § ❶ Damla halinde tane tane düşmek: *Örtüye yağ damlamış.* [*Ing.* To drip, fall in drops; *Fr.* Dégoutter, couler goutte à goutte]. § ❷ nsz. İçindekini damla damla akıtmak: *Musluk damlıyor* § ❸ *nsz. arg.* (a) Davetsiz ve birdenbire çıkagelmek: *O da hep böyle zamanlarda damlar;* (b) Bir yere vaktinde yetişmek: *O şimdi damlar.*
☆ *Eşanl.* § ❷ **dammak** § ❸ **takattur etmek** § ❹ **ansızın gelmek** *(istenmeden).*

damla.taş, b.i. § ❶ Zümrüt, elmas ve yakut gibi kıymetli taşların façetalı olarak kesilmeyen ve başları bir damla gibi toparlak olan güzel renkli ve berrak olanlarına denir: *Damla yakut, damla zümrüt.* [*Ing.* ve *Fr.* Cabochon] § ❷ Yeraltı sularının mağaralarda çökeltilmiş olduğu tortu. [*Ing.* Dripstones] ◉ **saydam** ~, Saydam olması için, alt kısmından içine doğru oyulmuş damlataş.

damlatılmak, nsz. f. Damlatmak işine konu olmak.

damlatma, i. § ❶ Damla damla akıtma § ❷ Organizmadaki bir boşluğa *(özellikle sidik torbasına)* ilâçlı bir sıvıyı akıtmaktan ibaret tedavi metodu.

damlatmak(-ı,-e), f. § ❶ Damla damla akıtmak. [*Ing.* To pour out drop by drop; *Fr.* Verser goutte à goutte] § ❷ Damlalıkla ilâç koymak § ❶ ◘ **Damıtmak.**

damlatmalık,-ğı, i. *fot.* Fotografi plaklarını develope ettikten sonra kurutmak için üstüne konduğu rahle şeklinde ve her camın girme-

sine mahsus karşılıklı yuvaları olan tahta âlet. [*ing.* Draining board; *Fr.* égouttoir].

damla.yakut,-tu, b.i. En iyi çeşit yakut.

dammak(-e), f. *esk. T. tammak. h.d.* § ❶ Damlamak. [*Ing.* To drip; *Fr.* Couler goutte à goutte, dégoutter] § ❷ Ansızın hatıra gelmek: *Aklıma damdı.* [*ing.* To come in suddenly; *Fr.* Arriver sans être invité].

dammar, i. *kim.* Dammara ağacından elde edilen, bileşiminde terpen ve hidroterpenik alkol bulunan, ve cilâ yapımında ham madde olarak kullanılan reçine. ◘ **Dammar zamkı.**

~ **lâkı,** *matb.* Dammar zamkının Toluol'da eritilmesiyle elde edilen bu lâk, özel ve değerli çukurbaskı boyalarında bağlama maddesi olarak kullanılmaktadır. [*Ing.* Dammar-lac; *Fr.* Laque de dammar].

~ **zamkı,** *kim.* Sumatra, Cava ve Borneo Adaları, Hindistan, Indonezya ve Yeni Zelanda'da yetişen *Dipterocarpaceae* familyasından, *Shorea* adlı ağacın türlerinin ve *Araucariaceae* familyasından *(Dammara Agathis)* adlı ağacın türlerinin dallarından sızan, damla şeklinde sarı ve kahverengi donmuş olarak toplanan bir zamk *(reçine)* cinsi olup, cam gibi kırılır, terebentin benzol, tuluol ve asetonda erir; alkol ve eterle az erir, yapışkandır. 120° de erir. Pigment kâğıdı hamuruna katılır. Cilâcılıkta, çeşitli lakların ve verniklerin yapımında kullanılır. Matbaacılıkta, tuluolda eritilerek çukur baskı boyasına katılır, yaldız baskısında da kullanılan astarlık boyasına konur. Eczacılıkta pilülleri kaplamakta kullanılır [*Ing.* Resin of dammar; *Fr.* Résine de dammar, dam(m)ar].

dammara, i. *(Malezya dilinden), bot.* Kozalaklılar *(Coniferae)* takımının, Arokaryagiller *(Araucariaceae)* familyasından, anayurdu Avustralya, Indonezya ve Yeni Zelanda olan, büyük bir ağaç olup. özellikle reçinesi için yetiştirilir. **Avustralya dammarası.** *(D. Australis)* adlı türünün beyaz ve az dayanıklı odunu, yapı işlerinde kullanılabilir. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Dammara].

damper, i. *ing. dumper.* § ❶ Bir makinenin titreşimini azaltmak için kullanılan gereç § ❷ Bir hava kanalındaki akışı ayarlayan kelebek § ❸ Yükü boşaltmak için bazı kamyonlara yerleştirilen ve kamyonun kasasını eğerek kaldıran mekanizma § ❹ Bir motorun krank milinin ucuna takılan ve burulma sonucu bu parçada meydana gelebilecek titreşimleri önleyen küçük amortisör.

damperli, s. Damper düzeni olan: *Damperli kamyon.*

damping /dam:ping/, i. *Ing. dumping ikt.* (a) Belirli bir ürünü, dış pazarlarda iç pazarlardan daha ucuza satma. (b) Bir pazarı elde etmek veya elindeki *(stok)* malı ve ürünü elden çıkarmak için, piyasa fiyatından, hatta bazen maliyet fiyatından daha ucuza satma. [*Fr.* Dumping].

damurit,-ti, i. *(mineraloji bilgini Damour'un adından). Fr. damourite. min.* Muskovit cinsinden mika çeşidi.

damuritizasyon, i. *Fr. damouritisation. kültb.* Feldispatların ayrışmasıyla damurite dönüşmesi.

-dan /dân/, e. *Osm.* < *Fars, dân. esk.* § ❶ Arapça, Farsça kelimelerin sonuna eklenerek (lık, lik) anlamını verir: *(Cüzdan, Buhurdan gibi).* § ❷ i. *yans.* Tabanca, çan v.b. den çıkan ses: *Çanlar dan dan çalıyor.* [*Ing.* Sharp sound, ding]. § ❸ i. *sp.* Siyah kuşak sahibi cudocuların ek mertebesi: *(Dan'lar takkelerle belirtilir).*

dana, i. *esk. T. tana* < *esk. Hintç. dhena.* Ineğin sütten kesildikten sonra bir yaşına kadar olan erkek yavrusu. [*Ing.* Calf; *Fr.* Veau]

◉ ~ **lar gibi bağırmak** (böğürmek), *dey.* Çok kuvvetle haykırmak. [*Ing.* To baw] ◉ ~ **nın kuyruğu kopmak,** *dey.* Beklenen, bazen de korkulan bir sonucun ortaya çıkması anlamında söylenir. [*Ing.* The crucial moment will come, the worst will happen].

~ **ayağı,** *bot.* Bir-çenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, Yılanyastığıgiller *(Araceae)* familyasından, yumrulu, bir evcikli, çok yıllık, otsu ve zehirli bir bitki cinsi. Yapraklar saplı, lamina ok biçimindedir. Çiçekler tek eseyli ve periyantsız olup dişi çiçekler erkek çiçeklerden evvel olgunlaşır. Döllenme böcekler aracılığı ile olur. Türkiye'de yetişen türleri: **Muğla danaayağı** *(A. arisarum),* **Toros danaayağı** *(A. detruncatum),* **Maraş danaayağı** *(A. hygrophilum),* **Italyan danaayağı** *(A. italicum)* **Doğu danaayağı** *(A. orientale), A. dioscorides* ve *A. maculatum.* Bazı türleri bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilir. Tahriş edici ve yakıcı bitkiler olup yumruları bol miktarda rafit ve saponin taşır. [*Lat.* ve *Ing. Arum; Fr.* Arum, gouet]. ◘ *ŞEKİL: 98.* — **ZEHİRLİ BİTKİLER.**

~ **bağırtan,** *bot.* ◘ **Bohçaotu.**

~ **baş,** *dey.* Akılsız. [*Ing.* Stupid, doltish; *Fr.* Sot, lourdaud, bête, stupide].

~ **burnu,** § ❶ *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Düzkanatlılar *(Orthoptera)* takımının *Gryllotalpidae* familyasından, bir eklembacaklı türü. Uzunluğu 5-6 sm. Genişliği 1-1.5 sm. Ön bacakları kazıcı tipdedir. Vücudu kadife gibi tüylü olur. Tarla ve bahçelerde toprak altında yaşar. Kök yediği için zararlıdır. Avrupa'da bulunur. [*Lat. Gryllotalpa gryllotalpa; ing.* Mole cricket; *Fr.* Taupe-grillon, courtiliere]. ☆ *Eşanl.* **karaböcek, bostankesen, buzağı kurdu,** lagot, **kesegen, buzağı dişi, kök kurdu.** § ❷ *bot.* ◘ **Aslanağzı.** § ❸ *h.d.* Parmakta çıkan ıbalama.

~ **derisi,** § ❶ *matb.* Parlak ve düzgün yüzü dolayısıyle ciltçilik işlerinde pek makbuldür, fakat dayanıksızdır. [*Ing.* Calf leather; *Fr.* Reliure en veau]. § ❷ *deric.* ◘ **Deri.**

dânâ /dânâ/, s. *Osm.* < *Fars. dânisten,* bilmek. *esk.* § ❶ Bilen, zeki. [*Ing.* Wise, learned, omniscient; *Fr.* Savant, sage] § ❷ öz. i. Erkek adı.

dana.bağırtan, b.i. *bot.* ◘ **Bohça otu.**

dan dun, b.i. *yans.* ◘ **Dan dan.**

dana.kıran.otu, b.i. *bot.* **Bir-çenekliler** *(Monocotyledoneae)* sınıfının Salepgiller *(Orchidaceae)* familyasından, nemli ormanlarda ve sulak çayırlarda yetişen, temmuz-ağustosta çiçek açan rizomlu, tüylü bir bitki. [*Lat. Epipactis palustris; Ing.* Epipactis; *Fr.* Épipactis].

danalit,-ti, i. *Fr. danalite. min.* Demir, çinko, berilyum ve manganezin sülfürlü doğal silikatı. [*Ing.* Danalite].

danayit,-ti, i. *Fr. danaïte. min.* **Kobaltlı mispikel çeşidi.**

danburit,-ti, i. *Fr. danburite. min.* Doğal kalsiyum borasilikat. ($Ca\ B_2Si_2O_8$). [*Ing.* Danburite].

danca (dan dili), i. *dilb.* Ana Kuzey dili döneminin sonundan itibaren (600) bugünkü Danimarka'da ve Isveç'in illerinde konuşulan dil.

dan dan, b.i. *yans.* Patlayan silâh v.b. şeylerden çıkan kaba sesleri belirtir. [*Ing.* Bang, bang *(sound of shooting)*].

dandi[1], i. *ing. dandy.* Giyim kuşamında, tavırlarında, zevklerinde, sosyal davranışlarında aşırı özenti gösteren kimse. [*Fr.* Dandy, gommeux,-euse, élégant,-ante].

dandi[2], i. *Ing. dandy. den.* Bir büyük kotra direği ile pupada *(geride)* ve dümen dolabının hemen önünde daha küçük ikinci bir direği bulunan balıkçı ve kabotaj *(kıyı boyu seyir)* yelkenlisi. [*Fr.* Dindet, dinguet].

dandini /dan:dini/, ünl. § ❶ (a) Bebekleri hoplatırken söylenen tekerlemelerde geçer: *Dandini yavrum, hoppala;* (b) Ninni söylerken kullanılan söz. [*Ing.* Expression used when dandling a baby; *Fr.* Mot usité en faisant sauter les bébés]. § ❷ s. Düzensiz, karışık, darmadağınık: *Ortalık dandini.* [*ing.* In a mess, in complete disorder, untidy; *Fr.* En désordre ou mal tenu].

~ **bebek,** *dey.* Yaşına yakışmayacak şekilde, çocuk gibi davranan kimseler için kullanılır. Hoppa ve şımarık adam. [*Ing.* Childish, flippant person; *Fr.* Jeune garçon, homme qui est à la fois niais d'esprit et gauche de maintien, dadais].

~ **beyim, hoppala paşam,** *dey.* Nazlılığı ile alay edilen kimseler için kullanılır. [*Ing.* Expression used about a person who is fond of being pampered and flattered].

dandizm, i. *ed.* Edebiyatta taklit edilemezlik arayan, yapmacık bir üslûp kullanan, sosyal durumda estetik bir olgunluk arayan, orta tabaka halkın duygularını hor gören, 19. uncu yüz yılın ilk yarısındaki İngiliz kibarlarına verilen «dandy» kelimesinden mülhem bir sanat akımı. [*ing.* Dandyism; *Fr.* Dandysme].

dandrit,-ti, i. *anat.* Bir sinir hücresinin bir içtepiyi o sinir hücresinin gövdesine ve aksonuna ileten kısmı.

dane, i. ◘ **Tane**[1] ◉ ~ **li kâğıt,** Yüzeyinde gayet küçük kabarcıklı olan resim kâğıdı. [*Fr.* Papier à grains]. ☆ *Eşanl.* **pürüzlü (pürtüklü) kâğıt** ◉ ~**li yapı,** *trm.* Her münferit zerre veya ünitenin yer çekimi etkisiyle birbirleri üzerine yığılmasıyle oluşan ve özel bir diziliş sırası gösteren kaba bünyeli topraklar. [*ing.* Single grain structure].

~ **ezen makine,** *trm.* Hayvanlara verilecek tane yemlerini ezmeğe yarayan âlet. Dişleri kesmeyen hayvanların yemi, bu makinelerle ezildikten sonra verilir. [*Ing.* Smothing-machine; *Fr.* Aplatisseur].

~ **çürüklüğü,** *fitopatol.* Mısır koçanında dağınık münferit veya gruplar halinde pembemsi renkte çürüklüklere sebebiyet veren, *Hypocreaceae* familyasından *Gibberella fujikuroi* adındaki mantarın yaptığı bir hastalık.

~ **inci,** Tespih gibi tane şeklinde yuvarlak inci tanesi. [*Fr.* Grain de perle].

~ **kıran makine,** *trm.* Bakla, arpa ve yulaf gibi yemlerin kırılmasında kullanılan makineler. [*Ing.* Coarse-press; *Fr.* Concasseur].

daneç, i. *Ing. dunnage. den.* Yüklerin gemi ambarlarına düzenli olarak **istifi** ve korunması için yükleme sırasında kullanılan çeşitli boyutlarda biçilmiş *(kereste, kontrplak ve hasır)* malzeme. [*Fr.* Fardage, calage, grenier].

daneçin, i. *trm.* ve *bağc.* Hasattan sonra, tarlalardan, gözden kaçmış tane, zeytin ve üzüm v.b. gibi taneleri toplayan kimseler. Esas itibariyle, ekinler hakkında uygulanır. Bazen, bağ bozumundan sonra kalan salkımların toplandığı da olur. Bir de, biçildikten sonra kalan otları ve yabancı otları toplamaktadırlar. [*ing.* Gleaner; *Fr.* Glaneur,-euse, grappilleur,-euse].

daneleme makineleri, *trm.* Mısır koçanlarından taneleri ayıklamak konusunda kullanılan makineler. [*Ing.* Husking-macine; *Fr.* Egreneuse].

danford kertenkelesi, *zool.* ◘ **Kertenkele.**

dang, i. *Isp. patol.* Beş altı gün süren, başta ve oynaklarda ağrılar yapan, vücutta kızıl lekeler gösteren, lenfa bezlerini şişiren, ateşli, salgın bir hastalık. [*Ing.* Dengue(-fever), breakbone fever; *Fr.* Dengue].

dangalak, s. < *danmak. tkz.* «Bilgiçlik taslayan», «kalın kafalı», «aptal», «şaşkın», «kaba», «akılsız», «budala», «düşüncesiz» anlamında hakaret sözü: *Ulan bu makineyi sen mi bozdun, dangalak?* [*ing.* Loutish person, boor, blockhead, stupid; *Fr.* Nigaud, niais, lourdaud].

dangalaklık,-ğı, i. Dangalak olma hali, akılsızlık, budalalık: *Dangalaklık etme.* [*Ing.* Idiocy, foolishness; *Fr.* Idiotisme, folie, étourderie, sottise, bêtise].

dangıl dungul, b.s. *yans.* Dili ve hareketleri kaba: *Dangıl dungul bir adam, Dangıl dungul konuşmak.* [*Ing.* Boorish and talking with a broad provincial accent; *Fr.* Onomatopé servant à désigner dans un sens péjoratif, les idioms populaires des différentes régions d'Anatole langage grossier, patois].

dangır dungur, b.z. *yans.* Gürültü çıkararak: *Merdivenden dangır dungur yuvarlandı.*

dangiya, i. *den.* Altı düz ve sağlam şekilde yapılan bir çeşit ticaret gemisi. Karnı geniş, kıç tarafı dar ve keskindir.

danış, i. < *danışmak* < *esk. T. tanuş.* Önemli bir iş üzerinde birkaç kişinin uzun ve etraflı görüşmesi. [*Osm.* Müşavere; *Ing.* Consultation, délibération].

☆ *Yak. anl.* **konuşma, aytışma, tartışma, müzakere, istişare, münazara.**

danışçılık,-ğı, i. Akıl öğreticilik.

danışık,-ğı, i. < *danışmak* § ❶ Danış, fikir sorma. [*Osm.* Müşavere; *Ing.* Consultation, conversation; *Fr.* Consultation, délibération, convention] § ❷ Olmayan bir durumu var-

mış gibi göstermek için önceden yapılan anlaşma. [*Osm.* Muvazaa; *ing.* A pretending to agree with one another for some ulterior motive; *Fr.* Accord].

danışıklı, s. Gerçekten olmadığı halde bir anlaşma sonunda öyle gösterilen. [*Osm.* Muvazaalı; *ing. (Mutually)* planned, or contrived, prearranged, mock, sham, apparent; *Fr.* Feint, simulé].

☆ *Yak. anl.* **konuşuklu, uydurma, mürettep.** ~ **döğüş,** *dey.* Başkalarını aldatmak veya atlatmak için önceden yapılmış gizli anlaşmaya dayanan davranış: *Politikada danışıklı döğüş çoktur.* [*Ing.* Sham fight, put -up job; *Fr.* Lutte, combat simulé, coup monté].

danışım, i. Danış. [*Ing.* Consultation, mutual consideration; *Fr.* Consultation].

danışma, i. Bir şey hakkında fikir sorma, danışmak işi. [*Osm.* Istişare; *Ing.* Consulting; consultation, advice; *Fr.* Consultation].

☆ *Yak. anl.* **danış, müşavere.**

~ **bürosu,** Soracak kimselere bilgi vermek için kurulmuş büro. [*ing.* Information bureau; *Fr.* Bureau d'information].

danışmak[-ı,-e), f. *esk. T. tanuşmak.* Bir iş için bilgi ve yol sormak: *Bu işi kime danışmalı?.* [*Osm.* Istişare etmek; müşavere etmek; *Ing.* To consult *(about)*, to ask advice *(of, about)*; *Fr.* Prendre avis, conseil de, consulter, prendre, recueillir des renseignement sur].

danışman*, i. < *danışman* § ❶ Bilgi ve düşüncesi alınmak üzere kendisine danışılan görevli kimse. [*Osm.* Müşavir; *Ing.* Counsellor, adviser; *Fr.* Conseiller,-ère]. § ❷ Okullarda her öğrenciye yardım ve ayrıca öğrencinin okulu, ailesi veya çevresi ile ilgili problemlerini çözmesine rehberlik eden kimse. Bu kimse herhangi bir öğretmen olabileceği gibi, sınıf öğretmeni veya özel olarak yetiştirilmiş bir rehberlik uzmanı olabilir. § ❸ Rehberlik ve danışma bürolarına başvuran kimselerin sosyal ve psikolojik problemleriyle uğraşan uzman ◉ **bireşim** ~ **ı,** ◘ **Bireşim.**

danışmanlık,-ğı, i. Danışmanın yaptığı iş.

danıştay*, i. < *danışmak. huk.* Yönetim dâvalarına bakmak, hükümetçe hazırlanarak kendisine verilen yasa tasarıları ve imtiyaz sözleşmeleri üzerine düşüncesini bildirmek gibi görevleri olan ve üyeleri Büyük Millet Meclisince seçilen yüksek kurul. [*Osm.* Şûrayı Devlet; *ing.* State council, council of state; *Fr.* Conseil d'État].

☆ *Eşanl.* **devlet şurası.**

Danimarka, öz.i. < *Danmark. coğr.* Kuzey Avrupa'da, Kuzey denizi ile Baltık denizi arasında, Jylland *(Jutland)* yarımadasını ve Baltık denizi ile Kallegat arasındaki takımadaları içine alan bir ülke *(devlet).* 43042 km² dir. Başkenti *Kopenhag*'dır. [*Ing.* Denmark; *Fr.* Danemark].

~ **atı,** *zool.* 1,55-1,65 boyunda, ortalama 600-700 kilo gelen bir hayvan. Doru-kestane, hatta yağız donları olup, iyi ve itaatli orta derecelerde bir çeki hayvanıdır.

~ **domuzu,** *zool.* ◘ **Domuz.**

~ **koyunu,** *zool.* ◘ **Koyun.**

~ **köpeği,** *zool.* ◘ **Danua.**

~ **sığırı,** *zool.* ◘ **Sığır.**

danimarkalı /danimar:kalı/, i. Danimarka halkından veya bu halkın soyundan olan kimse [*ing.* Dane; *Fr.* Danois, danoise].

daniska /danis:ka/, s. *Alm. danzig. arg.* § ❶ En iyi, alâ, en yüksek, en büyük: *Bu yaptığın işe enayiliğin daniskası derler.* ☆ *Eşanl.* **kıyak** § ❷ öz, esas: *O bu işin daniskasını bilir.*

☆ *Yak. anl.* **yetkin, eksiksiz, birinci, bitirim, makul, mükemmel, zararsız, ziyansız, adamakıllı, kabadayı** *(h.d.),* **helâl** *(argo).* ☆ *Karş.* **kötü, eksik, fena, zararlı, berbat madara** *(h.d.),* **boktan** *(argo).*

dânîş /dânîş/, i. *Osm.* < *Fars. dânisten. esk.* § ❶ Bilgi, bilim. [*Ing.* Knowledge, learning, science; *Fr.* Science, connaissance]. § ❷ öz. i. Erkek adı.

danişment,-ti /dânişment/, b.s.ç: **danişmendan.** *Osm.* < *Fars, dâniş +mend. esk.* § ● Bilgin, bilgili. [*Osm.* Alim; *Ing.* Learned man, learned in the law; *Fr.* Savant, lettré] § ● Osmanlı İmparatorluğunda **«naip»** denen kadıların yanında yardımcılık görevi yapan fıkıh âlimi. Naip adayı sayılır, sonra naip olurdu § ❸ Medrese öğrencisi.

daniyen, s. vo i. *jeol.* Tebeşir dizisinin en üst katının adı.

dank, i. *yans.* Yalnız şu deyimde geçer: *(Kafasında)* **dank demek (etmek);** Çoktan beri anlayamadığı bir şeyi, bir olayın araya girmesiyle birdenbire kavrayıvermek.

dank etmek, b.f. Güçlükle ve geç anlamak: *Ne zamandan beri söylüyorum, nihayet bugün kafasına danketti.* [*Ing.* To dawn *(upon one)*, finally to be brought home *(to one)*; *Fr.* Comprendre apres coup, comprendre trop tard].

danmak, f. Şaşmak.

dannemorit,-ti, i. *Fr. dannemorite* < yer adı *Dannemora. min.* Amfibol cinsinden maden filizi. *(Aktinot çeşidi).* [*ing.* Dannemorite].

dans, i. *Fr. danse.* § ❶ Insan vücudunun müzik temposuna veya insan sesine uyarak yaptığı düzenli *(ritmik)* hareketler. [*Ing.* Dance]. ◘ *ŞEKİL: 145.* — **DANSLAR.** § ❷ *sosy.* Hemen bütün toplumlarda ayin, tören şeklinde kurallı ve eğlence şeklinde kuralsız veya yarı kurallı olarak rol oynamakta olan en yaygın toplum olayı. *(Ilkellerdeki birçok ayinler dinî danslar halini alır. Çağdaş ileri toplumlarda dans tamamen laikleşmiş olmakla beraber toplumda rolü azalmamıştır. Halk oyunlarından Batının balo ve düğün danslarına kadar çok çeşitli şekilleri vardır).* ◉ ~ **lı komedya,** *tiy.* İçinde veya perde sonunda danslar yapılan komedya türü. [*Ing.* Ballet-comedy; *Fr.* Comédie-ballet]. ◉ **dörtlü** ~, *tiy.* ◘ **Dörtlü.**

~ **düzencisi,** *tiy.* Kurallı dansları düzenleyen ve yöneten, bu alanda uzmanlığı olan sanatçı. [*Ing.* Choreographer; *Fr.* Chorégraphe].

~ **düzeni,** *tiy.* Kurallı dansların düzeni. Bir balet topluluğunu, müzik eşliğinde, konuya ve müziğe uygun bir yolda, teknik ve kavram yönünden doğru ve güzel dans hareketleri içine oturtma işi. [*Ing.* Choreography; *Fr.* Chorégraphie].

~ **filmi,** *sin.* Dansın, özellikle step'in büyük bir yer tuttuğu, danslarla bezenmiş, öyküsü dans üzerine kurulmuş filim türü. [*ing.* Dance film; *Fr.* Film de danse].

~ **hastalığı,** *psik.* ◘ **Dans.**

dansçı, i. § ❶ Dans eden kişi § ❷ Dans etmeyi seven kişi § ❸ Dansı meslek edinen kişi ◉ **baş erkek** ~, *tiy.* ◘ Baş. ◉ **karakter** ~ **sı,** Yabancı ülkelerin folklor danslarını yapmakta uzmanlaşan dans sanatçısı ◉ **yarı karakter** ~ **si,** Hem klasik dansları, hem de karakter danslarını yapabilen dans sanatçısı.

dansimetre, i. *Fr. densimetre. kim.* Sudan ağır ve hafif olan sıvıların yoğunluğunu ölçmeye yarayan âlet. [*Ing.* Densimeter].

dansimetri, i. *Fr. densimetrie. fiz.* ve *fot.* Yoğunluk ölçümü. [*Ing.* Densimetry].

dansing, i. *Ing. dancing-house,* Dans evinin kısaltılmışı. Halka açık dans yeri.

dansite, i. *Fr. densité. kim.* ◘ **Yoğunluk.**

dansitometre, i. *Fr. densitometre. fiz.* Röntgen ışınları veya nükleer ışınlar etkisiyle fotoğraf plâklarının kararma derecelerini ölçen optik bir cihaz. [*Ing.* Densitometer].

☆ *Eşanl.* **yoğunlukölçer.**

densometre, i. *Fr. dansomètre. demir.* Bir demiryolu traversindeki oynaklığı ölçmeye yarayan araç. [*Ing.* Dansometer].

dansör,-rü, i. *Fr. danseur.* Genel yerlerde sahnede dansetmeyi meslek edinen erkek. [*Ing. (professional)* dancer].

dansöz,-zü, i. *Fr. danseuse.* Dans etmeyi meslek edinen kadın. [*Ing.* Woman dancer].

dantel(a) /dante:la/, i. *Fr. dentelle* < *Yun. dantella.* § ❶ Elbise, çamaşır, örtü v.b. eşyalara süs olarak dikilen ve çeşitli ipliklerle değişik biçimde örülen seyrek dokuma. [*Ing.* Lace, lacework] § ● *(geniş anlamda)* Dantal şeklinde kesilen herhangi bir şey. [*Ing.* ve *Fr.* Dentelle]. ☆ *Eşanl.* **tentene** *(h.d.)* § ❸ *dok.* Örgü dantel intibaını vererek dokunmuş yünlü, ipekli, simli v.b. kumaş. § ● *post.* Pulların zımbalarına verilen ad. ◉ **ara** ~ **i,** Çamaşır ve elbiselerde iki parçanın arasına dikilen iki tarafı düz uzun şerit şeklinde dantel. [*Fr.* Entre-deux]. ◉ **deniz** ~ **i,** *zool.* ◘ **Deniz.**

~ **ağacı,** *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Thymelaeaceae* familyasından, Tropikal Amerika'da yetişen, çok dallı ağaç veya ağaççık. Yaprakları basit ve düz kenarlı, çiçekleri salkım veya başak şeklinde olup dal ucunda bulunur. Antillerde yetişen *L. lintearia* adlı türünün kabuğu kat kattır; suda bir süre yatırıldıktan sonra birbirinden kolayca ayrılan katlar, oldukça düzgün ve açık renkli bir ağ görünüşü verir. Dantelaya benzeyen bu doku, hasır, yaka veya tuvalet esyası yapımında kullanılır. [*Lat., ing.* ve *Fr. Lagetta*].

~ **anglez,** Büyük Britanya iğli ile yapılan Devonshire danteli, Buckingham danteli, irlanda danteli, Hamilton danteli gibi türleri bulunan dantel. [*Fr.* Anglaise].

☆ *Eşanl.* **ingiliz danteli.**

~ **baskı,** *ciltç.* Ciltlenmiş bir kitabın kenarları üzerine, ince altın yaldızla yaldızlama demiri yardımıyle yapılan süsleme.

~ **dolgu,** *dok.* ◘ **Dolgu.**

~ **(a) kâğıdı,** *matb.* Beyaz, sağlam bir kâğıt. Kabartma baskı ve oyma baskı usulüyle taklit dantela yapmaya yarar. Umumî yerlerde süsleme ve ambalâj işlerinde, lokanta ve pastacılarda ve evlerde kullanılır. [*ing.* Lace paper; *Fr.* Papier dentelles].

~ **zemini,** § ❶ Motiflerin dışında kalan ilmek kısmı § ❷ Üzerine dantel dolguları işlenebilen ince tül zemin.

dantelacı, i. (a) Dantel imalâtçısı; (b) Dantel işlemecisi. [*ing.* Lace-maker, lace-worker;

dantel kesme, b.s. *mim.* Kenarları dantel gibi diş diş kesilmiş *(şekil).* [*Ing.* Indented, serrated, scalloped; *Fr.* Dentelé].

☆ *Eşanl.* **dantelkesili, dişlemli.**

dantelleme, i. Bir şeyin kenarını dantel şeklinde kesme ve kesilen bu şekillere verilen ad. *ing.* Scalloping, perforation; indentation; *Fr.* Dentelure].

☆ *Eşanl.* **dişleme** .

dantelli, s. Kenarları dantel gibi diş diş olan. [*ing.* Furnished with lace *(work), (coins),* milled, serrated, scalloped; *Fr.* Dentelé].

☆ *Eşanl.* **dişli.**

dantimetre, i. *Fr. dentimetre.* ◘ **Dişölçer.**

Dantoncu, s. ve i. Danton'un siyasal doktrininden yana olan *(kimse).*

Danton'culuk,-ğu, i. Danton'un siyasal doktrini.

danua, i. *zool.* Danimarka asıllı, büyük boylu köpek ırkı. Uzun gövdeli ve sağlam yapılıdır. Köpeklerin en yüksek boylusudur. Postu tek renkli *(kızıl, sarı, gri-mavi, siyah),* alaca veya benekli *,beyaz üzerine siyah benek)* olur. [*Ing.* Dane; *Fr.* Danoise].

DAO'culuk,-ğu, i. ◘ **Tao'culuk.**

dapdaracık /dap:daracık/, s. Son derece *(Pek)* dar. [*Ing.* Very narrow; *Fr.* Très etroit].

dapre natür, i. *Fr. D'après nature. res.* Canlı modelden yapılma resim.

dar¹, s. *esk. T. tar.* § ● İçine alması gereken şeyi sığdıramayan veya zor sığdıran: *Dar elbise, Dar ev, Dar zaman.* [*ing.* Narrow, tight; *Fr.* Étroit, exigu, serré]. ☆ *Karş.* **bol, geniş** § ❶ Ensiz: *Dar sokak, Dar ve uzun bir oda.* ☆ *Karş.* **enli.** § ● *mec. (Kafanın) yaratıcı yetileri hk.)* Yetersiz, sınırlı: *Dar düşünce, dar muhakeme. Hayali dar.* [*Osm.* Mahdudülfikir; *Ing.* Limited, scanty; *Fr.* Limité]. ☆ *Karş.* **yeterli** § ● Az, elverişsiz: *Bu dar imkânlarla hiç bir şey yapılamaz.* ☆ **kıt, buçlu, mahdut.** ☆ *Karş.* **çok, elverişli, bol, sınırsız.** § ● Kısa: *Vaktimiz dar.* [*Ing.* Short; *Fr.* Court] § ● Tutucu: *Dar terbiye, Dar görüş.* [*Osm.* Mutaassıp] § ❷ z. Ancak, ucu ucuna, güçlükle: *Uçağa dar yetiştik, Sabahı dar ettik.* ◉ ~ **a boğmak,** *dey.* Birinin güç durumundan yararlanmak. [*ing.* To take advantage of the difficult situation *(of someone)* ◉ ~ **a düşmek,** *dey.* Para sıkıntısı geçirmek. [*ing.* To fall upon hard times] ◉ ~ **a gelmek,** *dey.* § ● Aceleye gelmek. [*ing.* To be very pressed; *Fr.* Être passé] § ● ... zorunda kalmak, mecbur olmak. [*Ing.* To come to a pinch] ◉ ~ **a gelememek,** *dey.* Baskı ile iş yapmayı sevmemek ◉ ~ **a getirmek,** *dey.* Aceleye getirmek, sıkışık durumdan yararlanmak. [*Ing.* To put pres-

sure (upon), to rush, hurry] ◉ ~ **a kalmak,** *dey.* Aşırı sıkışık durumda bulunmak. [*ing.* To be in difficulties; *Fr.* être dans l'embarras]. ◉ ~ **da bulunmak,** *dey.* Para sıkıntısı içinde bulunmak. [*ing.* To be in financial straits; *Fr.* être à court d'argent] ◉ ~ **da kalmak,** *dey.* Parasız, çaresiz kalmak. [*ing.* To be in need]. ◉ **eli** ~, *dey.* Parası az. [*ing.* Close-fisted, not having enough to live on] ◉ **içi** ~, *dey.* Sabırsız. [*ing.* Impatient, hasty] ◉ **ölü** ~ **boğaz,** *coğr.* İçinden akarsu geçmeyen dar boğaz.

~ **açı°,** *mat.* ◘ **Açı.**

~ **açılı ışın,** *tiy.* 45-90 kadar olan açılarla sahneye verilen ışın. [*ing.* Narrow- angle beam; *Fr.* Faisceau étroit].

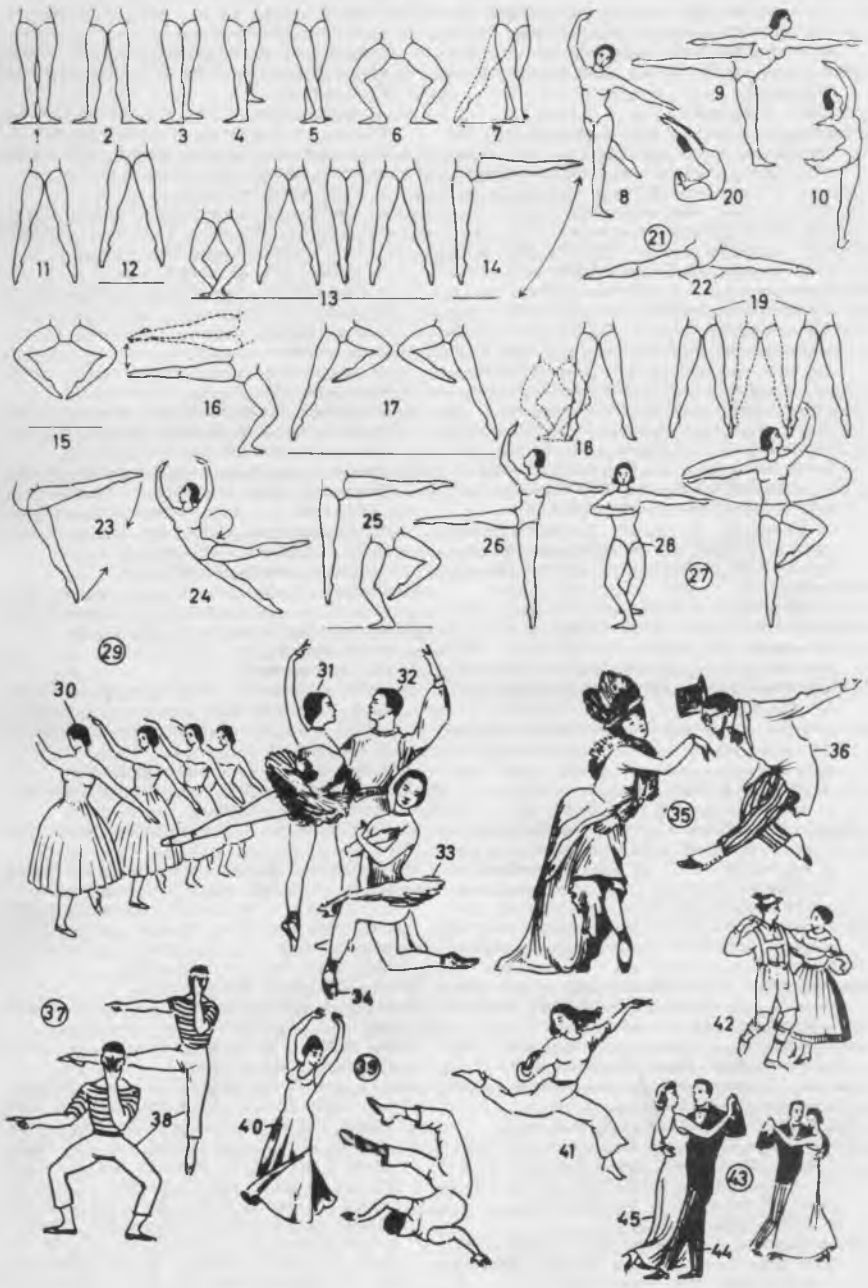

DUDEN'den

ŞEKİL: 145. — **DANSLAR.** /**1-10** *Klasik dans (Bale) alıştırmaları/:* /**1-5** Ayak duruşları/. **1.** İlk duruş. **2.** İkinci duruş. **3.** Üçüncü duruş. **4.** Dördüncü duruş. **5.** Beşinci duruş. **6.** Plié duruş. **7.** *Battement* hareketi. **8.** *Developpé* duruşu. **9.** Arabesk duruş. **10.** Effacée duruş. **11.** *Echappé.* **12.** Sıçrama *(Sauté).* **13.** *(Ayaklarını birbirine vurarak)* Zıplama. **14.** Assemblé **15.** *Cambré* duruş. **16.** Dönerek yapılan atik sıçrama *(Cabriolé).* **17.** Kedi adımı. **18.** Kayma. **19.** Zincir gibi eklenmiş. **20.** Ani sıçrayış, sıçrama. **(21)** *Jete* hareketi. **22.** Ayrılmış bacaklar. **23.** *Jeté passe.* **24.** Dönerek yapılan büyük *jeté* hareketi. **25.** *Fouetté.* **26.** *Sissonne.* **(27)** Bir ayak üzerinde yapılan tam çark *(pirouette).* **28.** Hazırlanma. /**29-41** *Artistik dans/:* /**29-34** *Klasik bale/:* **(29)** Bale trupu. **30.** Balerin *(Bale dansçısı).* /**31-34** *Üçlü adım (üçlü dans)/:* **31.** Baş balerin. **32.** Baş erkek bale dansçısı. **33.** Bale elbisesi. **34.** Bale ayakkabısı. **(35)** Bürlesk *(karakter)* dansı. **36.** Bürlesk *(karakter)* dansçısı. **(37)** Taklitçi dansı *(eskiden).* **38.** Taklitçi dansçısı. **(39)** Bolero. **40.** Dansçı *(Dansöz).* **41.** Modern dans. **42.** Halk dansı. **(43)** Fokstrot. **44.** Kavalye. **45.** Dam.

~ **açılı üçgen,** *mat.* Üç açısı da dar olan üçgen. ◘ *ŞEKİL: 221.* — **GEOMETRİ I**

~ **ağızlı yılangiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Yılangiller *(Reptilia)* sınıfının, Yılanlar *(Ophidia)* alt takımının Solucanyılanları *(Opoterodonta)* bölümüne giren bir familyası. Solucana benzerler. Altçeneleri dişlidir. Afrika ve Güney Batı Asya'da oyuklar açarak yaşarlar. **Kahire yılanı** *(Glauconia cairi)* iyi bilinen türüdür. [*Lat.* ve *ing. Glauconiidae; Fr.* Glauconidées].

~ **aile,** *sosy.* ◘ **Aile.**

~ **anlamda eşitsizlik** *,mat.* Eşitliği hesaba katmayan eşitsizlik. (Geniş anlamda bir eşitsizlik olan *a b*'ye karşılık a < b dar anlamda bir eşitsizliktir). [*Fr.* Inégalité au sens strict].

~ **bitki,** *bot.* Sık ekilmesi dolayısıyle bitme dallarına sahip olmayan pamuk fidanı.

~ **boğaz,** *coğr.* Kıvrımlı yerlerde kemeri enine kesen ve geçen dar vâdi. [*ing.* Grap; *Fr.* Cluse].

☆ *Eşanl.* **kısık.**

~ **burunlu maymunlar,** *zool.* ◘ **Maymunlar.**

~ **darına,** *dey.* Güçlükle, ucu ucuna. [*ing.* Very narrowly, barely, only just; *Fr.* A peine, à grande-peine].

~ **dirsek,** *döş.* Yay biçiminde kısa dirsek. [*ing.* Short turn elbow].

~ **filim,** *sin.* Genişliği standart filminkinden (35 mm.) az filimlere denir. En çok kullanılan dar filimler 16 mm. 9.5 mm., 8 mm. çift 8 mm. dir. [*ing.* Substandard size, substandard; *Fr.* Film reduit, format réduit, film substandard, format substandard].

~ **gagalı deniz çulluğu,** *zool.* ◘ **Çulluk.**

~ **geçide girmek,** *den.* Dar bir boğaz veya kanal içinde seyretmek.

☆ *Eşanl.* **kanala girmek.**

~ **geçit,** *coğr.* ve *den.* İki kara parçası arasındaki su kanalı, dar geçiş yolu. [*ing.* Defile, narrow pass; *Fr.* Défilet].

~ **geçitten çıkış,** *den.* Dar bir kanal veya geçitten sıyrılıp geçmek.

~ **gelirli,** *dey.* Geliri az, değişmez olan. [*ing.* Earner of limited income, of small income, in the lower income bracket; *Fr.* Revenu limité].

~ **gelirlilik,** *sosy.* Dar gelirli olma hali. [*ing.* Restricted income; *Fr.* Revenu restreint].

~ **harf,** *matb.* Eni boyuna oranla kısa olan, ince-uzun görünüşlü matbaa harfi.

~ **hat,** *demir.* Genellikle birçok Avrupa demiryolu idaresi tarafından kullanılan ve normal demiryolundan daha küçük genislikteki *(1.435 m.)* bir demiryolu çeşidi. [*ing.* Narrow-gauge line; *Fr.* Voie étroite].

~ **kaçmak,** *dey.* Sıkıntıdan güçlükle kurtulmak.

~ **kafalı,** *dey.* Anlayışsız. [*ing.* Narrow-minded; *Fr.* Borné, à l'esprit étroit, à l'esprit rétréci].

~ **kesme tertibatı,** *matb.* Kâğıt kesme makinelerinde dar şeritler keserken kâğıdı tutmaya yarayan âlet. [*Fr.* Appareil pour coupes étroites].

~ **kopya,** *sin.* Daraltma yoluyle elde edilmiş kopya. [*ing.* Reduction print; *Fr.* Copie de reduction, copie obtenue par réduction]

~ **mazgal,** *istihkâm.* Eski berkitilmiş tesislerin duvar ve kapılarında bulunan mermi atmaya yarayan küçük boyutlu delik.

~ **ses,** *tiy.* Tiyatro konuşmasında tiz ve pes tonları kolayca veremeyen ses. [*ing.* Restrained voice; *Fr.* Voix restreinte].

~ **sırt,** *oky. bil.* Okyanusların dibinde uzunlamasına, nispeten dar engebe.

~ **tabanlı teras,** *trm.* Kanal ve sırt genişliği hariç, düz terasların bütün özelliklerini kapsayan bir teras.

~ **ünlü,** *dilb.* Altçenenin az açılmasıyle meydana gelen ünlü: *ı, i, u, ü, v.b.*. [*ing.* Narrow vowel; *Fr.* Voyelle étroite].

☆ *Eşanl.* **kapalı ünlü, kapalı vokal, dar sesli, dar vokal, daralmış ünlü, yüksek vokal.**

~ **yazılar,** *matb.* Yazı karakterleri itibariyle yanyana sıkışmış gibi görünen, eni boyuna göre normalden daha dar olan harfler, daha az yer tutarlar, gazetelerde tercih edilir.

[*ing.* Small letter compressed type; *Fr.* Lettre étroite].

dar², z. Ucu ucuna, güçlükle, ancak: *Vapura dar yetişmek, Kendini dışarıya dar atmak,* Dar kaçmak. [*ing.* Difficulty, just; *Fr.* Juste].

dar³ /dâr/, i. *Osm.* < *esk.* § ❶ idam mahkûmlarını asmak için dikilen direk ağacı. [*ing.* Gibbet, gallows; *Fr.* Gibet, potence; § ❷ Muharebe, kavga. [*ing.* War, dispute; *Fr.* Guerre, dispute]. § ❸ Ülke, yer, yurt. ◉ **~ ı harb,** *tar.* Müslümanların savaş halinde bulunduğu gayrimüslimlerin ülkesi. ◉ **~ ı islâm,** *tar.* Müslümanların egemenliği altında bulunan ülke.

dara /da:ra/, i. *It. tara* < *Ar.* § ❶ Tartılan şeyin kabına ait ağırlık. Ölçünün tamamını bulmak için bunun çıkarılması gerekir. [*ing.* ve *Fr.* Tare]. § ❷ Bir kap içinde tartılan eşyada kabın ağırlığına karşı öteki tarafa konulan ağırlık. [*ing.* ve *Fr.* Tare]. § ❸ *fiz.* Bir kefesinde bir cisim bulunan teraziyi dengeye getirmek için, öteki kefeye konulan ağırlığı belirsiz kütle. ◉ **~ sını düşmek,** *dey.* Tarttıktan sonra kabın ağırlığını hesaptan düşmek. [*ing.* To deduct the tare (of)]. ◉ **~ ya atmak (çıkarmak),** *dey.* Değer vermemek. [*ing.* To disregard, to take no notice *(of)*; *Fr.* Ne faire aucune attention, ne pas prêter la moindre attention à qch.: faire peu de cas de, ne tenir aucun compte de, ne pas faire attention à (qn, *qch)*].

~ almak, *tic.* Ambalajlı bir malı tartıp, bundan ambalâj ağırlığını çıkarmak suretiyle malın net ağırlığını bulmak. [*ing.* To deduct the tare *(of)*; *Fr.* Tarer].

daraba, i. *inş.* Erzurum ve van taraflarında duvarların tahta kaplamalarına ve duvara bitişik olarak yapılan peykelere verilen addır. Bazı yerlerde tahta perde ve dükkân kepengine de denir. [*ing.* Board fence; *Fr.* Lambris].

daraban /darabân/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ *(Yürek hk.)* Vurma, atma; § ❷ Vuruş, çırpıntı

daracık /da:racık/, s. Çok dar. [*ing.* Small and narrow; *Fr.* Etroit, assez etroit].

dar.adar, b.z. Ancak, ucu ucuna, güçlükle: *Para daradar yetişti.* [*ing.* With difficulty, only just; *Fr.* Avec difficulte, a peine].

dar.ağacı,-nı, b.i. *Fars* ve *T.* § ❶ Idam mahkûmlarını astıkları sehpa. [*ing.* Gallows (tree), sheerlegs; *Fr.* Gibet, potence, échafaud]. § ❷ *bayınd.* Rıhtım ve köprü yapımında kullanılan şahmerdanın kaldırılmasına yarayan iskele; § ❸ *den.* Makarayı tutan vinç direkleri.

daraka, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Deriden yapılmış olan kalkan. § ❷ *anat.* Hançere kıkırdaklarının kalkan biçiminde olanı.

daralamak(-i), f. Bir terazinin kefelerinden birine yerleştirilmiş bir cismin ağırlığını, öteki kefeye konulan bir daranın ağırlığıyle dengelemek.

daralma, i. § ❶ Dar hale gelme, küçülme, sıkışma. [*ing.* Contracting, contraction, tightening, narrowing, constriction; *Fr.* Resserrement, étranglement] § ❷ *mek.* (a) Bir çakma kuvveti uygulanan madenî bir deney çubuğunun kopmak üzere olan kısmında, kopma anından hemen önce meydana gelen kesit azalması; (b) Kopmadan sonra ölçülen kesit azalmasının ilk kesite oranı. § ❸ *gram.* Geniş ünlülerin yanlarındaki bazı ünsüzlerin etkisiyle darlaşması: *Eğmek* > *(iymek)* > *(geymek)* > *giymek, (geymeyen)* > *(giymeyen), (yene)* > *yine v.b.* [*ing.* Breaking, fracture; *Fr.* Rétrecissement]. ☆ *Eşanl.* **darlaşma, kırılma.** ◉ **akışkan damarının ~ sı,** *fiz.* Bir ince çeper aralığından *(çevresi keskin olan aralık)* çıkan gaz veya sıvı sütununun daralması. [*ing.* Fluid vein contraction; *Fr.* Contraction de la veine fluide]. ◉ **damar ~ sı,** *fizyol.* ◘ **Damar.** ◉ **Lorentz ~ sı,** *fiz. Michelson* deneyinin yetersiz olduğunu açıklamak için *Lorentz* ve *Fitzgerald*'ın 1892'de hemen hemen aynı zamanda ortaya attıkları varsayım. *(Buna göre hareket eden bütün cisimler, hızlarına paralel olarak bir daralmaya uğrar. Bu varsayımın yorumu Einstein kuramıyle yapılmıştır.).* [*ing.* Lorentz contraction; *Fr.* Contraction de Lorentz].

daralmak, nsz. f. § ❶ Dar hale gelmek, azalmak, küçülmek: *Elbise daraldı, Vakit daraldı.* [*ing.* To become narrow or small, shrink; *Fr.* Étrécir, rétrecir, se réduire]. § ❷ Sıkışmak: *Daralan nefesler.*

☆ *Yak. anl.* **kısıtlanmak, sıkılaşmak, sınırlanmak.**

☆ *Karş.* **serbestleşmek, ferahlamak.**

daralmalı, s. *fonet.* Ses organlarının kısmen kapanmasıyle telâffuz edilen ünsüz: *ş, j, f, v.*

☆ *Eşanl.* **soluklu, sürtüşmeli, sürekli.**

daraltı, ◘ **Istmus.**

daraltıcı, i. § ❶ *sin.* Daraltma işlemini yöneten kimse. [*ing.* Reducer; *Fr.* Réducteur] § ❷ *döş.* Boruların çaplarını daraltmakta kullanılan bağlantı parçası. [*ing.* Reducer].

☆ *Eşanl.* **redüktör .**

~ dirsek, *döş.* Borunun hem çapını daraltan hem de doğrultu değiştiren bağlantı parçası. [*ing.* Reducing elbow].

☆ *Eşanl.* **redüksiyonlu dirsek.**

~ ekbileziği, *döş.* Iki ayrı çaptaki boruyu eklemekte kullanılan ekbileziği. [*ing.* Reducing coupling].

☆ *Eşanl.* **redüksiyonlu manşon.**

~ - Te, *döş.* Bir ağzı küçük çaplı olan Te. [*ing.* Reducing tee].

daraltma, i. § ❶ Daraltmak eylemi § ❷ *sin.* Bir filmin, optik basım yoluyle, kendisinden daha küçük boyda bir filmin üzerine geçirilmesi. Genel olarak 35 mm. lik filmin dar filimler üzerine alınmasında kullanılır. [*ing.* Reducing; *Fr.* Réduction].

~ basımı, *sin.* Daraltma işi için başvurulan çalışmaların bütünü. [*ing.* Reduction printing; *Fr.* Tirage par réduction].

~ işlemi, *sin.* Daraltma işi için başvurulan çalışmaların bütünü. [*ing.* Reduction process; *Fr.* Procédé de réduction].

daraltmak(-i), f. § ❶ Dar bir hale getirmek, daralmasına yol açmak. [*ing.* To make narrow, restrict, reduce; *Fr.* Rendre étroit, retrécir] § ❷ *terz.* Elbisenin bolluğunu gidermek ◉ **armoniyi ~,** *müz.* Mümkün olan en küçük aralıklara inerek sesleri birbirine yaklaştırmak.

darapskit,-ti, i. *Fr. darapskite. min.* Doğal hidratlı sodyum sülfonitrat

darapti, i. *mant.* Büyük ve küçük önermesi tümel olumlu *(A.A.)*, sonucu tikel olumlu *(i)* olan üçüncü figürden bir tasımı *(kıyas'ı)* göstermeye yarayan skolastik terim.

☆ *Eşanl.* **daralipton.**

darb, ◘ **Darp.**

darbe, i. *ç:* darabât. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Vuruş, vurma, çarpış: *Düşmana son darbeyi indirdi.* [*ing.* Blow, hit, stroke; *Fr.* Coup, choc, heurt] § ❷ *otom.* Motorda çeşitli sesli tanımlayan bir terim olup, gevşek veya aşınmış mekanik parçaların veya tutuşma ve patlama sesleri için kullanılır. [*ing.* Stroke; *Fr.* Choc]. § ❸ *mec.* Felâket, musibet: *Ağır bir darbe.* [*ing.* A bomb-shell, turn of fortune, chance; *Fr.* Coup du destin, reverse de fortune]. ◉ **~ i hükümet,** *huk.* Bir memlekette siyasî kuvvetin tamamını kanunsuz araçlarla ve genellikle silâh kuvvetiyle ele geçirmek veya buna kalkışmak. [*ing.* Coup d'Etat, push; *Fr.* Coup d'État]. ◉ **hava ~ i,** *mad. oc.* Bir grizu veya kömür tozu patlamasından sonra meydana gelen ve destek direklerini devirerek çöküntülere sebep olan çok şiddetli hava akımı. ◉ **hava veya su ~ si,** *mad. oc.* Hava veya su basıncı ile çalışan boru şebekelerine, çalışmaya baslamadan önce borularda tıkanıklık olup olmadığını anlamak ve çalışma sonunda da boruları boşaltmak için basınçlı hava veya temiz su gönderilmesi. ◉ **hükûmet ~ si,** *sosy.* ◘ **Darbei hükûmet.**

~ denemesi, *met.* Bir malzemenin dayanıklığını ölçmek için yapılan deneme. [*ing.* Shock test; *Fr.* Essai dechoc].

~ kesici, *otom.* Kaza sırasında yangın tehlikesini önlemeye yarayan bir düzen.

darbelemek(-i), f. § ❶ Vurmak. [*ing.* To hit, to give blows, strike; *Fr. Donner des coups,* frapper]. § ❷ *mec.* Felâkete uğratmak. § ❸ *(Bir işi)* Baltalamak, engellemek: *Devletin bağımsızlığını darbeliyorlar...*

darbeli, s. Darbe vurulan.

~ sonda, *mad. oc.* (a) Matkapla veya sondaj âletinin burgusuyle vurarak yapılan sonda; (b) Sondaj burgusunun dönmesiyle yapılan son sondalara karşılık, kırıcı kafayı bir gelgit hareketiyle delik dibine vurarak kuyu açma usulü.

darbı.mesel, b.i. *Fars.* ve *Ar. esk.* Atasözü. [*ing.* Proverb; *Fr.* Proverbe].

darbız, i. *h.d.* Toprak nemi; *Bir tarla darbızını hiç bırakmaz.* [*ing.* Humidity of earth; *Fr.* Humidité de la terre].

darbızlı, s. *h.d.* Nemli *(toprak): Darbızlı olmayan toprağa ekin ekilmez.* [*ing.* Humid; *Fr.* Humide].

darbuka /darbu:ka/, i. *Fars. müz.* Testi gibi topraktan veya madenden yapılan, deri kaplı olan tarafına elle vurularak çalınan bir çeşit arap dümbeleği. [*ing.* A rhythmic instrument made in the shape of an earthenware pitcher with a skin covering the bottom. It is used in popular music, more recently this instrument is also made of metal; *Fr.* Espèce de tambourin]. ◘ *ŞEKİL: 407.* — **MÜZİK ÂLETLERİ III.**

darbukacı, i. Darbuka çalan kimse.

Darby'cilik,-ği, i. *John Darby* ve taraftarlarının dinsel doktrini ve kiliseyle ilgili sistemleri. [*ing.* Darbyism; *Fr.* Darbysme].

darçin /darçîn/, i. *Osm.* < *Fars. dâr-ı Çin. esk.* ◘ **Tarçın.**

darçini /darçînî/, s. *esk.* Tarçın renginde olan.

dardağan, s. *esk. T. tartağan.* Darma dağınık, karışık, perişan: *Dardağan sarık.* [*ing.* Scattered; *Fr.* En désordre, confusion].

~ darısı, *esk. folk.* Eskiden uğursuzluk için lânetleme niyetiyle saçılan darı. [*ing.* Buckwheat, millet, the seed of the tamarisk; *Fr.* Sarrasin].

~ sarık, *kıyf.* ◘ **Sarık.**

dardağanlık,-ğı, i. Dağınıklık.

dar.darına, b.z. Çok sıkışık halde: *Darı darına, Dara dar.* [*ing.* With difficulty; *Fr.* A peine].

dâreyn, i. *Osm.* < *Ar.* Dünya ile ahret.

dargın, s. < *darılmak.* Gücenik, darılmış, küskün: *Bana dargın mısınız?.* [*ing.* Angry, irritated; *Fr.* Brouille, fâché].

dargınlık,-ğı, i. Dargın olma hali, küsme, gücenme. [*ing.* Bad feeling, quarrel, tiff, vexation, annoyance, cross, anger, irritability; *Fr.* Fâcherie, dépit, contrariété].

darı i. *esk. T.* < *tarımak,* ekin ekmek < *tarığ,* ekin. § ❶ *bot.* Birçenekliler *Monotyledoneae)* sınıfının, Buğdaygiller *(gramineae)* familyasından, tahumları buğday gibi besin maddesi olarak kullanılabilen, bir veya çok yıllık, kültürü yapılan otsu bitki. [*Lat. Panicum miliaceum; ing.* ve *Fr.* Millet]. § ❷ Değişik cinsten birçok bitkilere verilen ad: **salkım darı** *(Panicum italicum);* **uzun darı** kuş yemi *(Phalaris canariensis);* **yabani darı** *(Milium effusum);* **şeker darısı** *(Sorg hum),* **kırmızı darı** *(setaria germanica);* **yeşil darı** *(Setaria viridis).* § ❸ *h.d.* Bazı bölgelerde mısıra verilen ad. § ❹ Aynı bitkilerin tanesi. ◘ *ŞEKİL: 525.* — **TARLA ÜRÜNLERİ.** ◉ **~ sı başına,** *dey.* Hoşa gidecek bir hal için bir dilek sözü olarak söylenir. İyi bir olayın başkası içinde gerçekleşmesini dileyen söz. [*ing.* May your turn come next! *(for a happy event)*; *Fr.* Je souhaite la même chose *(heureuse)* pour vous]. ◉ **Amerikası ~ sı,** *bot.* Dik başaklı darı *(Pennisetum Americanum veya typhoideum)* ◉ **cin ~sı,** *bot.* Birçenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, Buğdaygiller *(Gramineae)* familyasından, elek içinde aleve tutulup patlatılan bir çeşit ufak taneli darı. [*Lat. Setaria italica; ing.* Popcorn] ◉ **dibine ~ ekmek,** *dey. (Bir şeyi)* Bitirmek veya mahvetmek.. [*ing.* To ruin, to exterminate, to squander, consume; *Fr.* Manger dépenser tout, epuiser, n en laisser rien]. ◉ **hint ~ si,** *bot.* Buğdaygillerden, doğu ülkelerinde ekilip taneleri yenilen başaklı bitki. *(Sorghum)* ◉ **karaca ~,** *bot.* Buğdaygillerden, hayvanlara yedirilmek üzere ekilen bir bitki. [*Fr.* Millet, panic millet].

~ **ununda baklava, incir ağacından oklava olmaz,** *at.* Her şeyi ancak kendisine en uygun malzemeden yapabiliriz.
~ **püskülü,** *bot.* İdrar söktürücü olarak kullanılan bir bitki türü. [*Lat. Maydis stigmata*].

dârı.ahiret,-ti, i. *Osm.* Öbür dünya.

dârı.beka, b.i. *Osm.* Ahret, öbür dünya.

darbetmek, b.f. § ❶ Vurmak. § ❷ *(Sikke hk.)* Basmak.

dârı.dünya /dâ:rıdünyâ/, b.i. *Osm.* < *Fars.* ve *Ar. h.d.* Dünya, yeryüzü. ⊙ ~ **da bir başı olmak,** *dey.* Yapayalnız kalmak, kimsesiz olmak.

darılgan, s. < *darılmak.* Çabuk alınıp darılan *(kimse): Yılmaz darılgandır, şakaya gelmez.* [*ing.* Prone to anger, peevish, easily hurt, *(unreasonably)* susceptible; *Fr.* Susceptible, qui se pique, se fâche mal à propos, qui prend la mouche].
☆ *Yak. anl.* **tez küsor, gücengen, alıngan, küsken, sciülinfial.**
☆ *Kars.* **aldırmaz, alınmaz, vurdum duymaz, duygusuz, gamsız, fütursuz, soğukkanlı, istifini bozmaz.**

darılganlık,-ğı, i. Çabuk alınıp darılma hali.

darılışmak(-ıa), f. Birbirine darılmak. [*ing.* To become mutually angry, their relations to be spoiled, to be no more on good terms; *Fr.* Se fâcher, se brouiller, l'un avec l'autre].

darılma, i. Kırılma, gücenme. [*ing.* Bad feeling. Quarrel, tiff, vexation, annoyance, cross; *Fr.* Fâcherie, contrariete, depit].

darılmaca, i. *tkz.* «*Darılmak olmaz*», «*Sakın darılma*» anlamında kullanılan «*darılmaca yok*» deyiminde geçer. [*ing.* No offense!,; *Fr.* Ne m'en veuillez pas].

darılmak(-e), f. § ❶ Hafifçe gücenmek, kızıp bağıntıyı kesmek: *Sözünü tasdik etmediğim için bana darıldı.* [*ing.* To be angry; *Fr.* Se brouiller] § ❷ Hafif azarlamak, paylamak: *Yaramazlığından dolayı yeğenime biraz darıldım. Bize hiç uğramadığın için sana darıldım.* [*Ing.* To reprimand; *Fr.* Gronder] § ❸ Sözü geçen bir kimse bir başkasına, hoşa gitmeyen bir davranışından dolayı, sert sözler söylemek, gücenip görüşmez olmak: *Çocuğa biraz darıl, çok yaramazlık ediyor.* § ❹ Alınmak, hatırı kalmak.
☆ *Yak. anl.* **gücenmek, muğber olmak, incinmek, kalb kırılmak, kırılmak, dilgir olmak, küsmek, münfail olmak.**
☆ *Karş.* **aldırmamak, soğukkanlı olmak, boş vermek, istifini bozmamak.**

darıltmak(-i), f. Gücendirmek, darılmasına yol açmak: *Ters cevap vererek adamı darıltmayınız.* [*ing.* To make angry, hurt; *Fr.* Brouiller, fâcher].

DARIER, Jean, öz.i. (1856-1938). Fransız hekimi. Deri hastalıkları uzmanı.
~ **hastalığı,** *patol.* ◘ **Hastalık.**

dar.kafalı, b.s. Geniş düşünmeyen, kavrayışı eksik olan, bağnaz. [*Osm.* Müteassıp; *Ing.* Narrow-minded; *Fr.* Borné, fanatique].

darlanmak, f. ◘ **Daralmak.**

darlaşmak, nsz. f. Daralmak: *Elbise darlaşmak. Yol darlaşıyor.* [*ing.* To become narrow, to become tight; *Fr.* Devenir étroit].

darlaştırmak(-i), f. ◘ **Daraltmak.**

darlatmak(-i), f. Daraltmak. [*ing.* To make narrow; *Fr.* Rendre étroit, diminuer l'ampleur, la capacité].

darlık,-ğı, i. § ❶ Dar olma hali: *Elbisemi darlığından giyemiyorum.* [*ing.* Narrowness, smallness *(of space or means)*; *Fr.* Étroitesse]. ☆ *Yak. anl.* **ensizlik.** ☆ *Kars.* **genişlik, bolluk.** § ❷ Geçim zorluğu. [*ing.* Poverty; *Fr.* Pauvreté]. ☆ *Yak. anl.* **kıtlık, açlık, yoksulluk, ihtiyaç, sıkıntı, fıkdan, zaruret.** ☆ *Karş.* **varlık, bolluk.** § ❸ Azlık: *Bilgi darlığı.* § ❹ Sıkıntı: *Karanlık içime darlık veriyor.* [*ing.* Trouble; *Fr.* Ennui]. ☆ *Karş.* **ferahlık.** § ❺ *anat.* Tabii bir açıklığın veya boşluğun boyutlarının yetersiz oluşu: *Kulak yolu darlığı.* [*ing.* Narrowness; *Fr.* Étroitesse]. § ❻ *patol.* (a) Organizmadaki bir kanalın veya bir deliğin çapının patolojik olarak küçülmesi. Darlık, hastalarda organda geçit bozukluklarına yol açar; [*Ing.* Stricture; *Fr.* Rétrécissement]; (b) Bir organın veya tabii bir kanal çapının doğuştan küçük olması veya sonradan patolojik olarak küçülmesi: *Mide ağzı darlığı.* [*ing.* Stenosis; *Fr.* Stenose]. ⊙ **aort darlığı** (stenozu), *tıp.* ◘ **Aort.** ⊙ **leğen darlığı,** *anat.* Leğendeki üst ve alt darlıklara verilen ad. ⊙ **para darlığı,** *ikt.* Paranın tedavüldeki azlığı ⊙ **mide kapısı darlığı,** *patol.* Mide kapısında kasların bozulmasından ileri gelen darlık. *(Üç aylıktan önce meydana çıkan bu hastalık, kusma ve kabızlıkla kendini belli eder. Bunun sebebi olabileceği tıkanma, cerrahî müdahale ile önlenir.).* [*ing.* Pyloric stenosis; *Fr.* Sténose du pylore].
~ **çekmek,** *dey.* Sıkıntıda olmak. [*Fr.* N'avoir pas les commodites de la vie, être à l'etroit, vivre à l'étroit].

darling, i. *ing. darling.* Sevgilim, canım.

darma.dağın, darma.dağınık, b.s. Pek dağılmış ve karışık, perişan: *Çocuk masanın üstünü darmadağın etmiş.* [*ing.* In utter confusion; *Fr.* Sens dessus dessous].
☆ *Yak. anl.* **karmakarışık, altüst olmuş, tarumar, perişan.**
☆ *Karş.* **derlitoplu, muntazam.**

darp,-bı, i. *ç: durüb. Osm.* < *Ar. darb. esk.* § ❶ Vurma, dövme. [*ing.* Battery]. § ❷ *mat.* Çarpma. [*ing.* ve *Fr.* Multiplication]. § ❸ *müz.* Vuruş, ölçü. [*ing.* ve *Fr.* Mesure]. § ❹ Sikke ve akçe basma. § ❺ Dikme, kurma. § ❻ Çeşit, tür. § ❼ *esk. ed.* Beyitte ikinci mısraın son tef'ilesi.
~ **lülesi,** *tekn.* Suyun akışını kontrol etmeye yarayan büyük musluk veya tıkaç.
~ **makinesi,** *tekn.* Darphanelerde para basmak için kullanılan kaldıraçlı veya eksantrikli mekanik pres.

darp.hane /darphâne/, b.i. *Osm.* < *Ar. darb,* vurma + *Fars. hâne,* ev. *huk.* Madenî paraların basıldığı ve bazen de madalyaların imal edildiği yer. [*Lat. Moneta; ing.* Mint; *Fr.* Hôtel de la monnaie].

dartos, i. *Yun. anat.* Erbezi torbasının hemen altında bulunan zar. *(Esnek tellerle birçok düz kas tellerinin birleşmesinden meydana gelir.)* [*Osm.* Münseliha; *Lat., ing.* ve *Fr. Dartos*].

dartroz, i. *Fr. dartrose. fitopatol.* Patates hastalığı; *Colletetrichum atramentarium* adlı mantarın sebep olduğu bu hastalık, patatese yaprakların dökülmesine ve yumruklarda bozukluğa yol açar.

darül.aceze /dâ:rülaceze/, b.i. *Osm.* < *Ar. dâr,* ev + *âcizler esk.* Çalışma gücünden yoksun, kazancı olmayan yoksul kimselerin barındığı toplumsal bir yardım müessesesi. [*ing.* Alms-house, poor house, asylum; *Fr.* Etablissement des pauvres, asile].
☆ *Eşanl.* **düşkünler yurdu, güçsüzler yurdu.**

darül.bedayi, b.i. *Osm.* < *Ar. dâr,* ev + *bedâyi,* güzellikler. *esk.* § ❶ 1941'e kadar konservatuvara verilen ad § ❷ Şehir tiyatrosunun eski adı.

darül.eytam, b.i. *Osm.* < *Ar. dâr,* ev + *eytâm,* yetimler. *esk.* Yetimler evi, yetimhane.

darül.fünun /dâ:rülfünün/, b. i. *Osm.* < *Ar. dâr,* ev + *fünün,* fenler. *esk.* Üniversite. [*ing.* University; *Fr.* Université].

dârül.harb, i. *Osm.* < *Ar.* Harb meydanı, savaş yeri.

darül.muallim, b.i. *Osm.* < *Ar.* Erkek öğretmen okullarının eski adı. [*ing.* Teachers' training college].

dârüs.saâde, i. *Osm.* < *Ar.* Saadet yeri, saray.
~ **ağası,** *(kızlar ağası), tar.* Osmanlı saraylarında harem dairelerindeki harem ağası. [*Ing.* Chief black eunuch of the Sultan's palace].

darüş.şafaka, b.i. *tar.* Eski «*Cemiyeti Tedrisiyei islâmiye*» tarafından kurulmuş yetimler okulu. [*ing.* School for orphans; *Fr.* Ecole d'orphelin].

darüş.şifa, i. *Osm. mim.* Osmanlı devrinde ve daha eskilerde hastaların ayakta veya yatırılarak tedavi edildiği yerler, hastahane.

darüttedris, i. *Osm.* § ◘ Sağır ve dilsizlere mahsus § ❷ Bizde sağır ve dilsizleri okutmak için kurulan ilk kurum.

Darven'cilik,-ği, i. ◘ **Darwincilik.**

darvinit,-ti, i. *Fr. darwinite. min.* Kalay renginde, boğumlar halinde bulunan doğal bakır arsenyür. [*Fr.* Whitneyite].
☆ *Eşanl.* **vitneyit.**

DARWIN, Charles Robert, öz.i. (1809-1882). İngiliz tabiat bilgini. Evrim kuramını «*Doğal ayıklanma*» varsayımı üzerine yani, en elverişli olanın yaşamasını sağlayacak olan bir ayıklanma üzerine kurdu.

Darwin'ci, i. *fels.* Darwinci'lik taraftarı.

Darwincilik,-ği, i. *biy. zool.* ve *fels.* (a) İngiliz tabiat bilgini *Darwin* tarafından geliştirilen, bütün canlı varlıkların arasında belirli bir yakınlık bağı bulunduğunu ve pek uzun zamanlar sonunda yalınç organizmalardan karren doktrin; (b) *Darwin* tarafından ileri sürülen ve türlerin nasıl türediğini anlatan doğal ayıklanma doktrini. [*Osm.* Darviniye; *Ing.* Darwinism; *Fr.* Darwinisme]. ☆ *Eşanl.* **doğal seçim, darvinizm, seçim kuramı, seleksiyon kuramı** ⊙ **yeni** ~, *biy.* ve *fels.* Evrimin temel sebebi olarak doğal seçimi kabul eden Darwin kuramının yeniden canlandırılması. [*ing.* Neo-Darwinism; *Fr.* Neo-darwinisme]. ☆ *Eşanl.* **Neo-Darwinizm.**

darwinizm, i. *Darwinisme.* ◘ **Darwincilik.**

dasit,-ti, i. *Fr. dacite. min.* ve *jeol.* Kuvarslı diyoritin kimyasal bileşiminde olan mikrolitli kaya. [*ing.* Dacite, a volcanic *(intrusive)* rock].

dasitan, i. *Osm.* < *Fars.* Bir olayı, ünlü bir aşkı, savaşı veya büyük bir adamı anlatan manzume. [*ing.* Epic, epic poem; *Fr.* Poème épique ou héroique du Moyen Age, geste, chanson de geste].
☆ *Eşanl.* **destan.**

dasitani /dâsitânî/, s. *Osm.* < *Fars. ed.* Destan biçiminde yazılmış eserlere, destanlara yakısır kahramanlara ait olan. Edebiyatın bu yoldaki eserlerine verilen sıfat.

dasnik,-ği, i. *Erm. dasnıhink. arg.* Pezevenk. [*ing.* Pimp; *Fr.* Proxénète].
☆ *Eşanl.* **asılzâde, astik, esnaf, geyik.**

daspot,-tu, i. *otom.* Hareket eden bir parçanın çalışmasını yavaşlatmak veya geciktirmek üzere dizayn edilmiş bir piston ve silindir taşıyan cihaz.

daş, e. İsimlerin sonuna eklenerek beraberlik anlatan bir söz: *Vatandaş, soydaş.* [*ing.* After unvoiced consonants -taş 4, fellow with regard to..., companion concerning].

dat /dât/, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Verme, vergi, sungu. [*Osm.* İhsan] § ❷ Adalet, sızlanma, çığlık.
~ **bir feryat iki,** *dey.* Sızlanma ve bezginlik anlatan bir ünlemdir.

datif, i. *Fr. datif,-ive.* < *Lat. dare,* vermek > *dativus. dilb.* İsim çekim hallerinden biri. Fiilin yönünü gösteren ve yaklaşma ifade eden datif hali daima ekle belirtilir. *-a, -e hali.* [*Osm.* Mef'ûlün ileyh; *ing.* Dative].

datolit,-ti, i. *Fr. datolite, min.* Formülü $CaBSiO_4(OH)$ olan doğal hidratlı kalsiyum borosilikat. [*ing.* Datolite].

datürik, s. *Fr. daturique. kim.* Tatula'nın tohumlarında gliserit halinde bulunan, $CH_3(CH_2)_{15}\text{-}CO_2H$ formülündeki yağ asidi için kullanılır. [*Ing.* Daturic].

daubreit,-ti, i. *Fr. daubreite. min.* Doğal bizmut oksiklorürü. [*ing.* Daubreite].

daurit,-ti, i. *(Yer adı Daurya'dan). Fr. daourite. min.* Rübellit çeşidi.

dâüssıla /daüssıla/, b.i. *Osm.* < *Ar. dâ,* hastalık + *sıla,* ulaştırma. Aşırı yurt özlemi, yurt hastalığı, sıla derdi. [*ing.* Homesickness, nostalgia; *Fr.* Nostalgie, mal du pays].
☆ *Eşanl.* **yurtsama, evseme.**

dav[1], i. At cinsinden şekli ve kulakları daha çok katıra benzeyen ve bizde yaban eşeği denen pek çevik bir hayvan. En çok Hindistan, Afganistan ve Afrika'da bulunur. [*Lat. Hippotigris burchelli; ing.* Wild ass, zebra; *Fr.* Onagre, zebre].

dav[2] /dâv/, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Kumarda kâğıt aldıkça ortaya para koyma § ❷ Kumarda kazanıldığı zaman ilk defa konulan paranın bir mislini koyma § ❸ *esk.* Satranç, tavla v.b. oyunlarda sıra, nöbet. [*Ing.* Turn, move, stake, a doubling one's stake].

dava /da:vâ/, i. *ç: deâvî. Osm.* < *Ar.* § ❶ Bir kimsenin başkasından mahkeme huzurunda hakkını istemesi; adaletin yerine getirilmesi dileğiyle dahkemeye baş vurma: *Onun aleyhine dava açtılar. Birini dava etmek, Birine dava açmak.* [*Ing.* Action, (law-) suit, liti-

gation; *Fr.* Action, proces]. § ❷ *huk.* Bir mahkemenin iki tarafı çağırarak bir işe bakması ve onu bitirmesi dönemi: *Bugün Birinci Sulh Mahkemesinde davam var.* [*Ing.* Trial, sitting, hearing; *Fr.* Debats, audience, instance]. § ❸ ileri sürülerek sürekli savunulan, işlenen düşünce, görüş: *Bu onun eski bir davasıdır.* [*ing.* Thesis, proposition; *Fr.* Cause, proposition, these] § ❹ Iddia: *Benlik ve değer davası.* [*ing.* Pretention; *Fr.* Pretention], § ❺ Büyük ve önemli mesele, sorun, önemli bir iş: *Dil davası, terbiye davası.* [*Ing.* Question, problem; *Fr.* Question, probleme] § ❻ *arg.* Adı söylenmek istenmeyen şeylerden bahsederken kullanılır § ❼ Sevgili ◉ ~ da doğruluk, *huk.* Tarafların davada doğru ve dürüst davranmalarını ifade eder ◉ ~ da muallâkiyet. *huk.* Ceza ve hukuk işlerinde dâva etmek hakkı kullanılarak bir mahkemede açılmış ve henüz bitmemiş olan muhakemenin bu muhakemede yapılması gereğini anlatan ve usul hukukunu ilgilendiren bir müessese. [*Lat. Lis pendens, litis pendentia; ing.* Lis pendens, pending suit, sub iudice, sub judice; *Fr.* Litis pendance] ◉ ~dan vazgeçme, *huk.* Davadan mahkeme kanalıyla bir hakkın ileri sürülmesinden veya taraflardan birinin talebinden, talebinin sonucundan vazgeçmesi. [*Ing.* Withdrawal of a suit; *Fr.* Désistement d'instance]. ☆ *Eşanl.* feragat. ◉ ~ dan vazgeçmek, *huk.* *(Davacı)* dâvasından ve dâvasının sonucundan vaz geçmek. [*ing.* To withdraw an action, to abandon the prosecution of an action, to give up a claim] ◉ ~ ların birleşmesi, *huk.* Aynı dâvada birden çok alacaklıların birleşmesi haline **dâvaların objektif birleşmesi**, birden fazla kimselerin birlikte taraf olmalarına da **dâvaların sübjektif birleşmesi** veya **dâva arkadaşlığı** denir ◉ ~ ların birleştirilmesi, *huk.* (a) Cezada, Her biri değişik mahkemelerin vazifesine giren, fakat aralarında ilişki bulunan ceza dâvalarının yüksek vazifeli mahkemede birleştirilmesi. Yani savcı tarafından birleştirilerek dava açılması; (b) **Hukukta**, Birden çok kimse birlikte dava açabilecekleri gibi aleyhlerinde de birlikte dâva açılabilir. Tahkikat hâkimi de talep üzerine birbirine bağlı dâvaların birleştirilmesine veya ayrılmasına karar verebilir. [*ing.* Joinder of causes of action; *Fr.* Jonction de causes, de poursuites] ◉ ~ ların tefriki (ayrılması), *huk.* Tahkikat hâkiminin birbirine bağlı gibi gözüken dâvaları, talep üzerine ayırmaya karar vermesi. [*ing.* Splitting of causes of action]. ◉ ~ nın açılması, *huk.* Dâva dilekçesinin mahkeme kalemine verilmesi. ◉ ~nın dinlenememesi, *huk.* Kapsamı hukuk hükümleriyle himaye edilmeyen bir talep teşkil eden dâvanın kaza mercilerince kabul edilmemesi hali. [*ing.* Inadmissibility of action; *Fr.* Irrecevabilité de la demande *(de l'action)*]. ◉ ~ nın düşmesi, *huk.* Yargılama yapılabilmesi için gerçekleşmesi beklenen şartların gerçekleşmeyeceğinin anlaşılması veya zamanaşımı ve genel af gibi yargılamanın yapılmasına engel olan bir sebebin ortaya çıkması üzerine davaya artık devam olunamayacağını ifade etmek üzere yargılama makamlarınca verilen karar. [*Ing.* Discontinuance of action, abatement of an action, extinguishment of an action; *Fr.* Tinction de l'action]. ◉ ~ nın düzeltilmesi, huk. Tashihi dâva. ◉ ~ nın esasına cevap, *huk.* Dâvacının iddiasında dayandığı olaylarla hukukî sonuçları hakkında dâvalının cevabı. [*Lat. Judicio defendere, defension; ing.* Réponse au fond]. ◉ ~ nın ıslahı, *huk.* Hukuk dâvasında, taraflardan birinin, usule ilişkin bir muameleyi, tamamen veya kısmen ortadan kaldırması veya o muamele yerine başka bir muamele yapması. Bunun sonucu, o noktadan itibaren usule ait bütün eski muameleler yapılmamış sayılır. [*Ing.* Amendment of an action]. ☆ *Eşanl.* dâvanın tebdili. ◉ ~ nın ihbarı, *huk.* Taraflardan birinin görülmekte olan bir dâvayı, üçüncü şahsa, dâvaya katılması, dâvada kendisine yardımcı olması için haber vermesi. [*Ing.* Third party notice]. ◉ ~ nın kabule şayan görülmemesi, *huk.* Dava açmak için yapılan işlemde usul hukuku müeyyidesini gerektiren bir aykırılık bulunduğunun veya yargılama şartlarının gerçekleşmemiş olduğunun anlaşılması halinde, yargılama makamlarınca yargılama faaliyetinin hemen basında verilmesi gereken karar. ◉ ~ nın nakli, *huk.* Ceza işlerinde yetkili hâkim veya mahkemenin hukukî veya fiilî sebeplerle yargılama görevini yapamayacak durumda bulunması, veya kovuşturmanın o hâkim veya mahkeme önünde yapılması kamu güvenliği için tehlikeli olması hallerinde, yüksek görevli mahkemece dâvanın başka yerde bulunan aynı derecede bir mahkemede görülmesine karar verilmesi; Kamu güvenliği için dâva naklini istemek Adalet Bakanına aittir. [*Ing.* Transfer of a case for hearing to another court; *Fr.* Renvoi de l'instruction et du jugement à un autre tribunale]. ◉ ~ nın reddi, *huk.* Hukuk usulünde, dâvalının itiraz ve müdafaaları karşısında dâvacının ileri sürdüğü olayların sabit olmaması, veya bunlardan iddia edilen hukuki sonucun çıkarılamaması veya dâva hakkının bulunmaması sebepleriyle hâkim davacının haklı olmadığını belirterek dâvayı reddedebilir. [*Lat. Absolutio ab actione; ing.* Dismissal of action, *(judgement of)* non-suit; *Fr.* Jugement ou arrêt de déboute] ◉ ~nın tebdili, ◘ Dâvanın ıslahı. ◉ ~nın sukutu, ◘ Dâvanın düşmesi. ◉ ~ya ehliyet, *huk.* § ❶ *Geniş anlamda:* Usul hukuku bakımından, dâvacı veya dâvalı olarak bizzat veya vekil veya mümessil eliyle adlî muamele yapabilmek yeteneği. § ❷ *Dar anlamda:* Dâvacı veya dâvalı olarak bizzat veya bir vekil vasıtasiyle muamele yapabilme yeteneği. [*Lat. Persone legitima standi in judicio; Ing.* Capacity of suing and being sued; *Fr.* Capacité d'ester en justice]. ☆ *Eşanl.* dâva ehliyeti. ◉ ~ ya katılan, *huk.* Kamunun açtığı, dâvalarda, zarar görmüş tarafın dâvaya katılması. ◉ ~ ya katılma, *huk.* (a) **Hukuk Muhakemesi, usulünde:** Hakkı veya borcu görülmekte olan bir dâvanın sonucuna bağlı kimsenin, veya medenî kanunun belirttiği hallerde savcının, iki taraftan birine o tarafla birlikte hareket ve ona yardım etmek maksadıyle dâvaya karışması; (b) **Ceza Mukaheme usulünde;** Suçtan zarar gören şahsın kovuşturma sırasında kişisel hak talebiyle kamu dâvasına katılması. [*Lat. Interventio; ing.* Intervention, interpleader; *Fr.* Intervention]. ◉ ~ ya müdahale, ◘ Dâvaya katılma. ◉ ~ ya vekâlet, *huk.* Dâva açmaya, ehil olan herkes dâvasını bizzat veya tâyin edeceği bir vekil vasıtasıyle açıp takip edebilir. Dâvacı veya dâvalının vekil vasıtasıyle dâva açması veya takip halinde dâvaya vekâlet bahis konusudur. ◉ ~ yı kaybetmek, *dey.* Bir dâvada haksız çıkmak. [*Fr.* Perdre *(Un procès être débouté (de sa demande)*, succomber *(dans ses demandes)*, être declaré mal fondé *(dans sa demande)*]. ◉ ~ yı kazanmak, *dey.* Bir davada haklı çıkmak. [*Fr.* Garner sa cause] ◉ amme ~sı, *huk.* ◘ Kamu dâvası. ◉ aslî ~, *huk.* İhtilâfın mahkemeye aksini gerektiren esas iddia, yani başka bir dâva ile alâkası olmayan müstakil iddia. [*Lat. Actio principalis; Ing.* Principal action (claim); *Fr.* Action *(demande)* principale]. ◉ ayıp ~ sı, *huk.* ◘ Ayıp: ◉ aynî ~ *huk.* ◘ Aynî. ◉ ayrılık ~ sı, *huk.* ◘ Ayrılık. ◉ azizleştirme ~ sı ◘ Azizleştirme. ◉ baba ~ sı, *huk.* ◘ Baba. ◉ birlikte ~, ◘ Birlikte. ◉ borçtan kurtulma ~ sı, *huk.* ◘ Borç' ◉ boşanma ~sı, *huk.* ◘ Boşanma. ◉ ceza ~ sı, ◘ Ceza. ◉ fer'î ~, *huk.* Tarafların asıl dâva ile beraber ve bunun teferruatından olarak, diğer bir şeye hüküm verilmesini istemeleri. [*Ing.* Accessory claim; *Fr.* Demande *(action)* accessoire]. ◉ devlet ~ ları ,*huk.* ◘ Devlet. ◉ doğrudan doğruya ~, *huk.* ◘ Doğrudan doğruya. ◉ düzeltme ~ sı, *huk.* ◘ Düzeltme. ◉ kamu ~ sı, *huk.* Suçlu hakkındaki kovuşturmanın devlet adına yapılarak, davanın devlet adına açılması hâlinde ceza davasına verilen ad. [*Fr* Action publique]. ◉ kan ~ sı, ◘ Kan. ◉ karşı ~, *huk.* Davacının davasına karşı cevap leyihası ile davalının açtığı dâva. ◉ kişisel *(şahsî)* ~ *huk.* Kanunla belirlenmiş bazı suçlarda, suçtan zarar gören kimsenin savcının iştiraki olmaksızın tek başına sanık aleyhine yargılama makamları nezdinde açtığı ceza davası. ◉ kişisel *(şahsî)* hak ~ sı, *huk.* Hukuk dâvasının ceza mahkemesinde açılması halinde aldığı ad; ◉ müdahale yoluyle ~, *huk.* Devletin iddia makamı olan Cumhuriyet savcılarının açtığı davaya, suçtan doğrudan doğruya zarar gören, bireyin de katılarak açtığı dava. ◉ peygamberlik ~ sında bulunmak, *dey.* Peygamber olduğunu iddia etmek. [*Osm.* Davayı nübüvvet].

~ açma süresi, *huk.* Bazı suçlarda dâvanın açılması için konan azamî süre.

~ açma zorunluğu ilkesi *huk.* Ceza mahkemesinde, bir şahsın suç işlemesi şüphesi varsa, savcının davayı açmak zorunda olması. [*ing.* Principle of compulsory public prosecution; *Fr.* Principe d'obligation de pursuite].

~ açmak, *huk.* Bir hakkın ileri sürülmesi için, dilekçe ile usulüne uygun bir şekilde mahkemeye başvurmak. [*Ing.* To bring suit *(against)*, to file a complaint *(against)*, to sue, to litigate; *Fr.* Intenter, faire un procès].

~ a[illegible]hali, *huk.* ◘ Dâva dilekçesi.

~ değiştirme yasağı, *huk.* Hasmın rızası olmadan dava temelinin ve talep sonucunun değiştirilmemesi.

~ dilekçesi, *huk.* Dâva açılması için gerekli yazılı istem. Bu dilekçenin kapsayacağı unsurlar, davanın görüleceği mahkeme taraflar, davanın temel ve netice-i taleptir. [*Ing.* Written application; declaration, complaint, bill; *Fr.* Demande introductive d'instance].

~ eden, *huk.* Kaza merciinde dâvayı açan niza halini bu mercie arzeden ve niza halini isteyen taraf. [*Lat. Actor (Aulus) agerius; Ing.* Plaintiff, pursuer *(scotland)* claiment, litigant, suitor; *Fr.* Demendeur].

~ edilen, *huk.* Kaza merciinde aleyhine dava açılan taraf. [*Lat. Reus (numerius) nigidius; Ing.* Defendant; *Fr.* Défendeur].

~ edilen şey, *huk.* ◘ Müddea, müddeabih.

~ ehliyeti, *huk.* § ❶ Dâvacı veya davalı olarak bizzat, veya vekil veya mümessil vasıtasıyle adlî muamele yapabilmek ehliyeti. §§ ❷ Dâva açma ehliyeti. [*Ing.* Capacity of suing and being sued].

~ hakkı, *huk.* Bir şahsın yargı mercileri vasıtasıyle kendisine veya başkasına ait anlaşmazlıkları halletmek, hakkını aramak, hakkını tanıtabilmek şeklinde başkalarına karşı taşıdığı yetki. [*Lat. Action; Ing.* Right of action, claim; *Fr.* Droit d'action, demande judiciaire].

~ ikame etmek, *huk.* ◘ Dâva açmak.

~ ikamesi, *huk.* Dâvanın açılması, dâva dilekçesinin mahkeme kalemine kaydedildiği tarihte dâva açılmış sayılır.

~ ikâmesi mecburiyeti prensibi, *huk.* ◘ Dâva açma zorunluğu ilkesi.

~ ikâmesi muhtariyeti, *huk.* Dâva açmak özerkliği; Kamu davası açmak savcıların takdirine bırakıldığı durumlarda dâva açmak muhtariyetinden bahseder. [*ing.* Principle of compulsory public prosecution; *Fr.* Principe d'obligation de pursuite].

~ izni, *huk.* Kanunla belirlenmiş bazı suçlarda devlet iddia makamının sorması üzerine, kanunda gösterilen bir diğer devlet makamının somut olayda dava açılmasında kamu çıkarı *(yararı)* veya uygunluk bulunup bulunmadığını araştırıp, dava açılmasını uygun bulduğu takdirde olumlu kararını, bunu soran makama bildirmesi.

~ mânileri, *huk.* *(İlk itirazlar - iptidaî itirazlar).* Dâva şartlarından olmadıkları halde davanın esası hakkında hüküm verilmesine engel olan usulî savunmalar.

~ mercii, *huk.* ◘ Yargı mercii, kaza mercii.

~ şartları, *huk.* Dâvanın esas hakkında ve-

rilecek bir hükümie sonuçlanabilmesi için varlığı gerekli olan şartlar.

~ **temeli (nedeni)** *huk.* Netice-i talebin dayandığı ve bunu haklı göstermek üzere ileri sürülen olgular bütünü.

~ **vekili,** *huk.* Avukatlık sıfatını taşımayan ve fakat kanun dairesinde elde edilmiş bir ehliyetnameye dayanarak beş avukat bulunmayan yerde avukatlık hukukuna sahip olan ve barolara kaydedilmemiş olmakla beraber mesleki fiillerden dolayı mahallinin en yüksek dereceli hâkiminin nezareti ve denetimi altında bulunan kimseler. [*Lat. Cognitor, procurator; Ing.* Attorney at law, solicitor, claimant's counsel; *Fr.* Mandataire *(pour une action, qui n'est pas avocat)*].

~ **yığılması,** *huk.* Tek bir yargılama çerçevesi içinde birden fazla davanın görülmesi durumu.

~ **zamanaşımı,** *huk.* ◘ Zamanaşımı.

~ **zaptı,** *huk.* Dâva tutanağı.

davacı /da:vâcı/, i. *huk.* Birisini dava eden, birisi aleyhinde dâva açan, yargı organına uyuşmazlığı götüren kimse. [*Osm.* Müddei; *Ing.* Suitor, litigant, plaintiff, petitioner; claimant; *Fr.* Demandeur, plaignant]. ⊛ ~ **cısı kadı olanın, yardımcısı Allah olsun,** *at.* Kudret sahiplerinin eline düşseler hakları kolay kolay alamazlar. [*Ing.* If your plaintiff is the judge himself, may god be your helper].

davalaşmak, *ortakl.* f. Birbiri aleyhinde mahkemeye başvurmak. [*Ing.* To tart litigation against each other].

davalı /davalı/, i. ve s. *huk.* § ❶ Dâva edilen, Yargı organında aleyhine dâva açılan, hakkında bir müeyyidenin uygulanması, bir tazminat, bir eda borcunun tanınması istenen kimse: *Dâvacı ile dâvalı, hazır olduğu halde.* [*Osm.* Müddeialeyh; *ing.* Defendant, respondent; *Fr.* Defendeur]. § ❷ s. Dâva edilen, dâva konusu olan *(şey): Bu ev dâvalıdır.* [*Ing.* Litigious; *Fr.* Sujet de proces, litigieux,-euse]. § ❸ Yeni bir düşünce ileri sürüp kabul ettirmeye çalışan: *Dâvalı bir orman.*

davar, i. *esk. T. tavar, mal.* § ❶ Koyun ve keçinin ortak adı. [*Fr.* Bétail]. § ❷ Ufak baş hayvanlar topluluğu; koyun veya keçi sürüsü: *Tarlaya davar yatırdılar'* [*Ing.* Livestock; *Fr.* Troupeau].

~ **mal,** *coğr.* İçerisinde koyun ve keçiden başka, sığırı da alan evcil hayvanlar için kullanılan kelime. Sadece davar denildiğinde koyun ve keçi anlaşılır. [*Osm.* Mevâşi; *Ing.* Cattle; *Fr.* Betail].

daver /däver/, i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Doğru, âdil hükümdar, vezir, vali, hâkim. [*Ing.* Ruler king, magistrate, governor]. § ❷ öz. i. Erkek adı.

davet,-ti /dävet/, i. ç: davaât, da:vât. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Çağrı. [*Ing.* Invitation, call, convoking, summons; *Fr.* Convocation, invitation, appel, invite]. § ❷ Bir şeyin ortaya çıkmasına sebep olma: *Perhiz etmemekle hastalığı davet ettiniz.* [*Ing.* To cause, incite; *Fr.* Causer, produire, inciter]. § ❸ Ziyafet: *Karşıda bir davet var.* [*Ing.* Feast, entertainment; *Fr.* Banquet, fete, festin]. § ❹ *huk.* Adlî bir muamele için *(mal beyanı, yemin şahitlik, keşif v.b.)* ilgili kişinin *(taraflar, şahit, bilirkişi)* adlî makama, mahkemeye çağrılması. [*Osm.* İhzâr; *Ing.* Summons; *Fr.* Assignation].

~ **etmek,** *dey.* Çağırmak. [*Ing.* To invite, summon, call, send for; *Fr.* Inviter, appeler, convoquer].

~ **yapmak,** *dey.* Ziyafet vermek.

davetçi /dävetçi/, i. Bir davete çağrı yapan kimse, çağırıcı. [*Ing.* Person sent to invite; *Fr.* Qui invite, invitant].

davetiye /dävetiye/, i. *Osm.* < *Ar. dâvetiyye.* § ❶ Bir yere veya bir ziyafete çağırmak için yazılmış kâğıt. [*Ing.* Invitation card, lettre of invitation; *Fr.* Billet, lettre d'invitation]. § ❷ *huk.* Dâvada taraflara ve diğer ilgili kimselere, belirli soruşturma veya muhakeme oturumuna gelmeleri için mahkeme kalemince örneğine uygun olarak düzenlenen ve mahkemece onaylanarak hazırlanıp, posta veya mübaşirle gönderilen yazılı davet kâğıdı. [*Ing.* Summons, citation, subpoena; *Fr.* Citation]. ☆ *Eşanl.* **çağrılık, çağrı kâğıdı.**

davetli /davetli/, s. Bir yere, bir ziyafete, toplantıya çağrılmış: *Kaç davetliniz var.* [*Ing.* Invited, guest; *Fr.* Invite, convié, convive]. ☆ *Eşanl.* **çağrılı.**

davetsiz, s. Davet edilmemiş, çağrılı olmayan: *Davetsiz misafir.* [*Ing.* Uninvited; *Fr.* Sans invitation, sans être invité].

~ **gelen, döşeksiz oturur,** *at.* Bir yere çağırılmadan giden, her türlü muameleyi kabule hazır olmalıdır.

davidsonit,-ti, i. *Fr. davitsonite, min.* Beril'in biçme şeklindeki türü. [*Ing.* Davitsonite].

daviezit,-ti, i. *Fr. daviesite, min.* Doğal kurşun oksiklorürü. [*Ing.* Daviesite].

davit,-ti, i. *Fr. davite, min.* Doğal hidratlı alüminyum sülfat. [*Ing.* Davite].

davlumbaz, i. *Osm.* < *Ar. tabl,* davul + *Fars. bâz* > *tablbâz. esk.* § ❶ *den.* Yandan çarklı gemilerde pervanelerin üzerini örten yarım daire şeklinde kapak. [*Ing.* Paddlebox; *Fr.* Garde-roues]. § ❷ Ocak etekliği. § ❸ *mim.* Ocakların önünde ve yukarı kısmında, dumanın oda içine gelmemesi ve dumanı yukarı çekmesi için yapılan yuvarlak çıkıntılı siper. [*Ing.* Chimney, hood; *Fr.* Cheminée]. § ❹ *otom.* Hava ile soğutmalı motorlarda, silindirlerin etrafını kuşatan ve havanın silindirlerin oldukça yakınından geçmesini sağlayan düzen. § ❺ Davulcu; § ❻ Atın eyer baslarına bağlanan ve avcılıkta kullanılan davul kös. § ❼ i. tar. Savaşlarda atlara giydirilen göğüs zırhı.

~ **anası,** *den.* Davlumbaz kemerlerinin dış uçları üzerine oturtulan kalın ağaç kütükler *(çarkların şaft bitimleri, bu kütükler üzerinde yataklara biner).*

~ **çıkması,** *den.* Davlumbazların baş ve kıç taraflarındaki çıkmalar.

~ **feneri,** *den.* Davlumbazlar üzerine konan fenerler.

~ **filikası,** *den.* Davlumbazlar üzerine karinası yukarı gelmek üzere kapatılan filikalar.

~ **kemeresi,** *den* Davlumbazı oturtmak için bordadan dışarıya devam ettirilen kemereler.

~ **pervanesi,** *den.* ◘ **Pervane uskuru.**

~ **pervanesi kılıçları,** *den.* Davlumbaz pervane kollarını birbirine bağlamak için birkaç sıra konan yuvarlak lâmalar.

~ **pervanesi kolları,** *den.* Davlumbaz şaftı göbeğinden pervana muhitine doğru uzayan kollar olup, bunlar birbirlerine kılıçlar vasıtasıyle bağlanır ve tahtalar bunlara raptedilir.

~ **pervanesi tahtaları,** *den.* Davlumbaz pervanesinin kolları arasına konan tahtalar olup, birbiri ardına suya çarparak uskuru pervane kanatları vazifesini görürler, meşe ve kara ağaçtan yapılır, saçtan yapılanları da vardır.

~ **praçolu,** *den.* Davlumbaz kemerelerini kuvvetlendirmek için içeriden ve dışarıdan vurulan pıraçollar.

daviun, davlum, i. *h.d.* § ❶ Çarık yapmak için uzunlamasına kesilmiş ham deri; § ❷ *deric.* Derinin etek, bacak ve boyun gibi ince bölümleri çıkarıldıktan sonra elde edilen en seçme ve en kalın yeri.

~ **kesme,** Davlunu çıkarma işlemi.

davlunbaz, i. ◘ Davlumbaz.

davrandırmak(-i,-e), f. *(Birinin)* davranmasını sağlamak. [*Ing.* To incite, to push, to encourage].

davranım*, i. *psik.* § ❶ Genel anlamda bir organizmanın açık ve kapalı olarak yaptığı her türlü bedenî, psikolojik ve zihnî faaliyet; § ❷ Bazı davranımcılara göre kasların ve salgı bezlerinin açık, görülebilen veya hissedilen eylemi. § ❸ Bir organizmanın, kas ve salgı bezlerini ilgilendirecek şekilde açık veya kapalı olarak gösterdiği her türlü uyarım. § ❹ Bir organizmanın ortaya çıkan bir ihtiyacı karşılamak için enerji harcayarak gösterdiği faaliyet. Davranımlar bir gözlemci tarafından veya bir deneycinin âletleriyle ya da organizmanın kendisi tarafından gözlenir ve ifade edilir. Psikologlar davranımı, saldırgan davranım, apopatetik davranım, yükselme davranımı, kollektif davranım, heyecansal davranım, ahlâki davranım gibi türlü bölümlere ayırırlar. ⊛ ~ **sal katılık,** Yeni durumlara uyma gösteremek hali.

davranımcı, i. ◘ Davranışçı.

davranımcılık,-ğı, i. ◘ Davranışçılık.

davranış, i. < *davranmak.* § ❶ Davranmak eylemi ve biçimi; Birine veya bir olaya karşı yapılan muamele, alınan durum: *Bize karşı davranışı soğuktu.* [*Osm.* Muamele; *Ing.* Manners, behaviour, comportment; *Fr.* Traitement, conduite, agissement, maniere d'agir, geste, comportement]. ☆ *Eşanl.* **tutum** § ❶ Birinin genel hayattaki hareket ve tutumu: *Onun davranışını beğenmem.* [*ing.* ve *Fr.* Attitude] § ❷ *psik.* (a) İnsanların belirli çevre ve şartlarda gösterdikleri tepki; (b) Bir kimsenin, bulunduğu sosyal, ekonomik ve kültürel şartlar sonucu geliştirdiği ve onu ayrı durumda olan kimselere yaklaştıran davranımlarının tümü. Toplu halde yaşayan çeşitli insan topluluklarının veya sınıflarının *(Örneğin hırsızların, ergenlerin, erkeklerin, bölgesi ve millî grupların)* kendilerine özgü davranışları vardır. [*Osm.* Tavr-ı hareket; *Ing.* Behavior, attitude; *Fr.* Comportement]. § ❸ *biy.* Bir organizmanın bir ortamdaki hareket tarzı, faaliyetlerinin tümü. [*Fr.* Comportement].

~ **bozukluğu,** *psik.* Ruhî çatışmalardan meydana gelen anti-sosyal davranım.

~ **değeri,** *psik.* Belirli bir davranışın ortaya çıkmasına yol açması bakımından, bir durumun veya bir nesnenin, canlı bir varlığa oranla kazandığı değer.

~ **kalıpları,** *psik.* İncelendikleri zaman içsel birlik hâlinde oldukları görülen uyarımlardan meydana gelen takım. Otomatik bir nitelik taşıyan bu uyarımların kaynağı içsel psikolojik ihtiyaçlardır ve birey bu uyarımları hemen hemen hiç kontrol edemez.

~ **psikolojisi,** *psik.* Canlıların belli durum ve ortamdaki tepkilerin incelenmesi. [*Fr.* Psychologie du comportement]. ◘ **Davranışçılık.**

davranışçı, i. *psik.* Davranışçılıktan yana olan. [*Ing.* Behaviorist; *Fr.* Behavioriste].

☆ *Eşanl.* **behaviorist.**

davranışçılık,-ğı, i. *fels.* Ruhsal hayatı, tepkilerin bütünüyle bir tutan doktrin olup, canlıların, dış etkilere karşı çeşitli tepkilerini ve tepkileri kendi deneyleriyle olgunlaştırmalarını, böylelikle kendi ruhsal hayatlarını kurma biçimlerini inceler. [*Osm.* Akisiyet; *Ing.* Behaviorism; *Fr.* Behaviorisme]. ☆ *Eşanl.* **behaviorizm.**

davranma, i. § ❶ Davranmak eylemi § ❷ ünl. Kımıldama. elini oynatmal Eller yukarı! [*Ing.* Don't stir, don't move or I shoot! hold on!].

davranmak, nsz. f. *esk. T. tavranmak* § ❶ İşe girişmek, harekete geçmek, ayağa kalkmak: *Ne yapıyorsun davran bakalım?* [*Ing.* To move, attemp; *Fr.* Bouger, se mouvoir, agir, se comporter] § ❷ Karşı durmak için harekete ve teşebbüse geçmek. [*Ing.* To prepare, act; *Fr.* Mettre la main] § ❸ Şöyle veya böyle tavır takınmak: *Gevşek davranmak.* [*Ing.* To agitate, move; *Fr.* Agir, traiter, se conduire] § ❹ (-e) Bir şeye el atmak: *Silâha davranmak,* § ❺ *h.d.* Gitmek üzere kalkmak § ❻ *den. (Bir tarafa yatmış gemi)* Birden bire doğrulmak ⊛ **atik ~,** *dey.* ◘ **Atik.**

☆ *Yak. anl.* **kalkmak, kalkışmak, girişmek, yeltenmek, teşebbüs etmek.**

davröksit,-ti, i. *Fr. davreuxite. min.* Bileşiminde manganez bulunan vermikülit.

davsonit,-ti, i. *(jeolog Dawson'un adından). Fr. dawsonite. min.* Doğal hidratlı alüminyum ve sodyum karbonat. Kanada'da, çok ince tabakalar veya çift kırılmalı iğneler halinde feldispatların üzerine çökelmiş olarak bulunur. [*Ing.* Dawsonite].

davudî /dävüdî/, s. *Osm.* < *Ar. (Davud peygamberin adından).* Kalın, tok ve gür ses. Peygamber Davut'un sesinden kalma bir deyim olduğu söylenir. [*Ing.* Bass voice; *Fr.* Voix forte, voix grave].

~ **ney,** *müz.* Bir çeşit büyük ney. [*Ing.* Large variety of nay].

davul, i. *Osm.* < *Ar. tabl.* § ❶ Tahtadan enlice tekerlek bir kasnağın iki tarafına deri geçirilerek yapılan ve bu deriye tokmakla vurularak çalınan âlet. [*Ing.* Drum; *Fr.* Grosse caisse, tambour]. ◘ *ŞEKİL: 407.* — MÜZİK ALETLERİ. III. § ❷ *arg.* Göt, kıç ☆ *Eşanl.* atras, bohça, boyata, defans, defransiyel, ense, kâse, küfe, semer, tiz. § ❸ *dok.* Dokuma makineleri üzerinde bulunan en büyük silindir. ◉ ~ **u biz çaldık, parsayı başkası (el) topladı**, *at.* «*Biz çalıştık uğraştık, başkası yararlandı*» anlamında. [*Ing.* We did the job and took all the trouble, others benefited from it] ◉ ~ **un sesi uzaktan hoş gelir**, *at.* Isin içinde olmayanların o işi kolay veya kârlı sandıklarını ve ona göre kanı edindiklerini anlatır. [*Ing.* Distance lends enchantment] ◉ ~ **un tokmağı elinde olmak**, *dey.* Bir işte yönetimi elinde tutmak, idare etmek ◉ **açmak** ~ **u**, *dok.* Tek veya çift davullu tarak makinesi ◉ **bekçi** ~ **u**, ◘ **Bekçi.**

~ *(zurna)* çalmak, *mec. dey.* Bir şeyi herkesin haber alabileceği bir sekilde ortalığa bildirmek. [*Ing.* To explain].

~ **çalsan işitmez**, *dey.* Sağırlığı veya aşırı dalginlığı belirtmek için kullanılır.

~ **dengi dengine diye çalar**, *at.* Herkes kendi ayarında olanlarla ilişki kurmalıdır.

~ **dövmek**, *dey. (Gerçek anlamıyle)* Davul çalmak. [*Ing.* To beat the drum; *Fr.* Battre la grosse caisse].

~ **(falanın boynunda, tokmak (filânın) elinde**, *dey.* «*Sorumu taşıyan falan olduğu halde, sözü geçen filândır*» anlamında. [*Ing.* He is only a figurehead, someone else pulls the strings].

~ **gibi**, *dey.* § ❶ *(Kulaklar hk.)* Hiç işitmeyen. [*Ing.* Deaf; *Fr.* Sourd]. § ❷ Şişmiş. [*Ing.* Swollen; *Fr.* Gros et tendu].

~ **gibi olmak (davula dönmek)**, *dey.* Şişmek.

~ **onun omuzunda, çomak başkasının elinde**, *dey.* Ipleri başkasının elinde olan, kukla gibi kullanılan kimseler için söylenen söz. [*Ing.* He is only e figurehead, someone else pulls the strings].

~ **şamandıra**, *den.* Muhitlerinde müsademe tirizleri bulunan davul şeklini andıran şamandıralara denir.

~ **tozu**, *arg.* Gerçekleşmesi imkânsız olan durumlar için kullanılır.

~ **tozu ile minare gölgesi aramak**, *at.* Tezatları belirtmek için yapılan alay. [*Ing.* Drum powder, minaret shadow *(quack medicine)*].

~ **zurna**, *sosy.* Davul ve zurna düğünde, genel olarak bütün törenlerde Türk folklorunun esaslı âletidir. [*Ing.* With drum and pipe, with pomp, with flourish of trumpet].

davulcu, i. Davul çalan kimse. [*Ing.* Drummer; *Fr.* Tambour, celui qui bat (joue) la grosse caisse].

davulculuk,-ğu, i. Davulcunun yaptığı iş.

davya, i. *Fr.* Dişçi kerpeteni.

dayak,-ğı, i. *esk. T. tatag*, sopa § ❶ *(Bir insanı veya bir hayvanı)* Dövmek işi. [*Ing.* Bastinado, beating; *Fr.* Bastonnade, coup] § ❷ Bir şeyin yıkılmaması için dayatılan ağaç, destek, dayanılacak, dayatılacak şey: *Kapıya bir dayak koyunuz ki rüzgârla kapanmasın.* [*Ing.* Support, prop; *Fr.* Appui, soutien] § ❸ *den.* Herhangi bir cismi doğru durdurmak için yanlarına veya havuza sokulmuş veya çekek yerine çekilmiş bir geminin bordalarına yatay veya eğik olarak desteklik yapmak üzere konan ağaçlar § ❹ *mim.* Bir binanın yıkılmaması için binaya dayatılan destek. [*Ing.* Sleeper; *Fr.* Appui, lambourde] § ❺ Bir yük arabasının boşlukları arasından geçirilmiş tahta parçası § ❻ *tekn.* Üzerine, onarılacak veya tamamlanacak bir parçanın yerleştirildiği, dikine oturtulmuş tahta parçası § ❼ *sosy.* Ilkellerden beri birçok kavimlerin sistemlerinde yeri olan ve çocuklara uygulanan düzeltme yolu. [*Ing.* Beating, flogging; *Fr.* Bastonnade]. ☆ *Eşanl.* **kötek**. ◉ **bölme** ~ **ları**, *den.* ◘ Bölme. ◉ **duvar dayağı**, *inş.* ◘ Duvar. ◉ **kepçe dayağı**, *den.* Yelkenli gemilerde bir teknenin kızaktan geriye kaymasını önlemek için kıç kepçe altına yerleştirilen ağaç destek.

~ **arsızı**, *dey.* Dayaktan korkmaz olmuş. [*Ing.* Child hardened by beating and hence impudent].

~ **atmak**, *dey.* Dövmek. [*Ing.* To flog, bastinado; *Fr.* Battre, donner des coup].

~ **basmak**, *dey.* Dayak atmak.

~ **cennetten çıkmış**, *dey.* Dayağın yola getirici bir etkisi bulunduğunu ileri süren bir söz. [*Ing.* The stick is from paradise. Thrashing is the best means of education].

~ **cezası**, *huk.* Islâm hukukunda belirli suçlar *(zina, zina iftirası, içki içilmesi)* için kabul edilen ceza. [*Ing.* Corporal punishment].

~ **düşkünü**, *dey.* Dayağa lâyık olan, dövülmeyi hak eden.

~ **düşmanı**, *dey.* ◘ **Dayak düşkünü.**

~ **kaçkını**, *dey.* Dayağı hak etmis kimse. [*Ing.* One who deserves flogging].

~ **vurmak**, *mim.* Yıkılması muhtemel olan bir bina kısmını dayaklarla tutturmak. [*Ing.* To put up a prop *(to)*, to prop, to shore up; *Fr.* étayer].

~ **yastığı**, *inş.* Baskıyı daha büyük bir yüzeye yaymak için bir dayağın altına konulan düz ve kalınca tahta. [*Ing.* Sole-piece; *Fr.* Couchis].

~ **yemek**, *dey.* Dövülmek. [*Ing.* To get a thrashing; *Fr.* Recevoir une volee, une raclée, être battu].

dayakçı, i. *den.* Tersanelerde gemileri dayaklamak isinde çalışan işçi. [*Ing.* Worker whose job is to shore up ships].

dayaklama, i. *mim.* Bir binayı veya toprağı dayaklarla tutturmak için kurulan destekler. [*Ing.* A shoring; *Fr.* État] ◉ **çatal** ~, ◘ **Çatal.**

dayaklamak(-i), f. Yıkılmaması için bir şeye destek koymak. [*Ing.* To support with props, to shore up; *Fr.* étayer, appuyer].

dayaklanmak, nsz. f. Destekle beslenmek. [*Ing.* To be proped or supported, to be shored up].

dayaklatmak, f. Dayaklanmasını sağlamak.

dayaklık,-ğı, i. Destek olarak kullanılan sey. [*Ing.* Deserving a beating, suitable as a prop].

dayalı, i. § ❶ Dayanmış: *Duvara dayalı.* [*Ing.* Leaning against; *Fr.* Appuyé]. § ❷ ask. Bir savaşta düşman kuşatmalarına engel olmak isteyen bir birliğin yanını bir komsu kıtaya veya önemli bir arazi engebesine dayaması. Birliğin bir yanı, iki yanı, dayalı veya iki yanı açık olabilir.

~ **döşeli**, *dey.* Tam ve iyi döşenmis *(ev)*, döşemesi veya eşyası eksiksiz. [*Ing.* Completely furnished *(house)*].

dayama, i. § ❶ Dayamak eylemi. [*Ing. (Act of)* leaning or supporting; *Fr.* Action d'appuyer, d'adosser] § ❷ *h.d.* Bir çesit yassı ekmek. [*Ing.* Kind of flat bread] § ❸ Pesin verilen kredi, para. [*Ing.* Advanced money, credit].

~ **çekici**, *den.* Dayamacıların kullandıkları çekiç ve balyozlar. [*Ing.* Holding up hammer].

~ **merdiven**, Bir yere veya duvara dayanmak suretiyle üzerine çıkılan taşınır merdiven. Iki paralel sırık veya lata arasına iki uçlarından yatay vaziyette fasılalı olarak çakılmış basamakları olur. [*Ing.* Ladder; *Fr.* échelle].

dayamacı, i. Perçin yapılırken arkadan dayama çekici ile dayanan kimse.

dayanışma*, i. § ❶ Dayanışmak eylemi; birbirine karsı yükümlü olan kimselerin durumu. [*Ing.* Solidarity; *Fr.* Solidarité] § ❷ *sosy.* Insanlar arasında karsılıklı bağlılık. Bu bağlılık, bir kısım insanların kendi mutluluk ve gelişmelerini, diğer bir kısım insanların mutluluk ve gelişme imkânlarına bağlı saymalarından ileri gelir. [*Osm.* Tekâfül; *Ing.* Solidarity; *Fr.* Solidarité]. ☆ *Eşanl.* **toplum bağlılığı** § ❸ Karşılıklı sorumluluk: *Dayanışma olmayınca kimin işi iyi gider?.* [*Osm.* Tesanüt; *Ing.* Mutual support, cooperation; *Fr.* Aide mutuelle, cooperation]. ◉ **devletlerarası** ~, *huk.* ◘ **Devletlerarası.**

~ **aidatı**, *iş. huk.* Bir toplu iş sözleşmesinde taraf işçi teşekkülünün mensubu olmayıp o toplu iş sözleşmesinin uygulandığı işyerinde çalışan işçilerin, bu toplu iş sözleşmesinden yararlanabilmeleri için taraf işçi teşekkülünce saptanan bir aidat miktarıdır. Kendi üyelerinden aldığı aidatın üçte ikisinden fazla olamaz.

dayamak(-i,-e), f. *esk. T. tayamak.* § ❶ Bir seyi bir yere dokunur duruma getirerek öylece bırakmak; iliştirmek, yaslamak, destek koymak: *Merdiveni duvara dayamak, değneğini yere dayamak.* [*Ing.* To lean *(against)*; *Fr.* Appuyer, adosser] § ❷ Sert ve siddetli bir hareketle vermek; Hızla, öfkeyle veya korkutmak için yaklaştırmak, uzatmak: *Eline süpürgeyi dayamak, mektubu gözüme dayadı, bıçağı göğsüne dayadı* § ❸ Bir yerin elverişli durumundan yararlanmak: *Ordu yanını ırmağa dayamıştı.* [*Ing.* To lean back; *Fr.* Adosser] § ❹ (-i) Vakit geçirmeden yapmak: *İstifayı dayadı* ◉ **dayayıp döşemek**, *dey.* Bir yeri özenle ve en ince ayrıntıları ile düşünerek döşemek ◉ **arkasını (sırtını)** ~, *dey.* Bel bağlamak, destek görmek.

dayanak,-ğı, i. < *dayanmak* § ❶ Dayanılacak sey. [*Osm.* Istinatgâh; *Ing.* Support, prop; *Fr.* Appui]. ☆ *Eşanl.* destek. § ❷ *fels.* (a) Bir fikrin haklı olduğunu gösteren ve bir sözü kabul ettiren şey; (b) Bir varlıkta, o varlığın niteliklerinden ayrı olarak bulunan ve derin gerçeği meydana getiren sey. [*Osm.* Esas, rükün; *Ing.* Basis, foundation; *Fr.* Fondement]. ☆ *Eşanl.* temel. § ❸ *ağ.iş.* Ağaç işleri makinalarında, işlenen parçayı gerekli konumda ve yönde ilerletmeye yarayan cihaz, siper. § ❹ *inş.* Destek, pekitme, dayanma ayağı. § ❺ *kim.* Çeşitli düzenekleri desteklemeye ve hareketsiz tutmaya yarayan, tahta, demir v.b. dan yapılmış cihaz. [*Ing.* ve *Fr.* Support]. ☆ *Eşanl.* süpor. § ❻ *mar.* (a) Iki kapının dikmesi arasına yerleştirilen ve kapı desteğinin yüksekliğini tayin eden tahta parça; (b) Pencere açıklığının alt kısmını meydana getiren yatay tahta parcası. [*Ing.* Window-ledge; *Fr.* Appui]. ◉ **baş dayanağı**, *fot.* ◘ Baş. ◉ **boru dayanağı**, *döş.* ◘ Boru¹. ◉ **magnetik** ~, *elektroakust.* Ferromagnetik ortamın, serit, tel, disk, silindir, yaprak gibi çeşitli biçimlerdeki sert veya yumuşak dayanağı. [*Ing.* Magnetic support; *Fr.* Support magnétique]. ◉ **vidalı** ~, *telekom.* Lamba direğine vida ile tutturulan dayanak; tel, doğrudan doğruya yalıtkana bağlanır. [*Fr.* Support à vis].

~ **duvar**, *inş.* ◘ **Duvar.**

~ **noktası**, *den.* § ❶ Her hangi bir parcanın baska bir parça üzerinde dayandığı yer. [*Ing.* Base of operations; *Fr.* Point d'appui]. ☆ *Eşanl.* taban, tiriz, topuk § ❷ *inş.* Yapılarda bir bölümün ağırlığını taşımaya yarayan unsur.

~ **parçası**, *mar.* Dış doğramalarda, iceriye bakan sabit bağlantı kirişi. [*Fr.* Pièce d'appui].

~ **yıldızı**, *astr.* Bir veya birkaç yıldızın parlaklığını veya bir baska özelliğini saptamak üzere karşılastırma amacıyle seçilen belirli bir yıldız. [*Ing.* Comparison star; *Fr.* étoile de comparaison].

davanç, i. < *dayanmak. A.* Itimat edilen, güvenilen: *Dayancım Allahtır.*

~ **alıştırmalar**, *cimn.* Aralık vermeden uzun bir süre yenilenen ve kas gruplarını olduğu kadar iç organları da güçlendiren sıcrama, koşu v.b. alıştırmalar.

dayandırmak(-i,-e), f. Dayanmak işini yaptırmak.

dayangaç,-cı, i. < *dayanmak.* Dayanacak şey. [*Osm.* Müttekâ; *Ing.* Prop, support; *Fr.* Support, appui, soutien]

dayangan, s. < *dayanmak.* Dayanıcı, dayanıklı.

davanık,-ğı, i. < *dayanmak* § ❶ Bozulmadan, ezilmeden tutunma, sürme, varlığını koruma gücü, sağlamlık. [*Osm.* Metanet, mukavemet, tahammül; *Ing.* Resistance, endurance; *Fr.* Persévérance, endurance, résistance] § ❷ s. Dayanmış olan. [*Osm.* Müstenit; *Ing.* Resting *(leaning)* upon, based on; *Fr.* Appuyé].

☆ *Eşanl.* dayanım, davanç.

dayanıklı, s. *esk. T. tayanmak* § ❶ Dayanağı çok olan; Sağlam, dayanması, sürmesi çok olan: *Dayanıklı kumaş* § ❷ Çekebilen [*Osm.* Mukavim, metin, mütehammil; *Ing.* Lasting, strong, resisting; *Fr.* Durable, solide, résis-

tant,-ante] ◉ **asite ~**, *kim.* ◘ **Asit** ◉ **~ e dayanıklı**, *fiz.* ◘ **Ateş.**
☆ *Yak. anl.* **dayanımlı, dayanır, güçlü, mukavemetli.**
☆ *Karş.* **dayanıksız, çürük, güçsüz, tahammülsüz, mukavemetsiz.**
~ çimento, ◘ **Çimento.**

dayanıklılık,-ğı, i. § ❶ Dayanıklı olma hali. [*Osm.* Mukavemet; *ing.* Resistance, endurance, stability; *Fr.* Durée, stabilite, solidité, persistance]. § ❷ Çeşitli malzemelerin fiziksel, kimyasal, veya mekanik etkenlere dayanması özelliği: *Basınca, ısıya, darbeye dayanıklılık.* § ❸ *tekn.* Odunun mantar gibi asalaklara, böcek, kurt v.b. gibi zararlı hayvanlara karşı gösterdiği az veya çok derecede karşı koyma gücü.
~ denemesi, Dış etkenlere dayanabilmesi için, bir yapının çeşitli elemanlarına verilmesi gereken boyutların belirlenmesi.

dayanıksız, s. < *dayanmak.* § ❶ Dayanma gücü yetersiz olan: *Dayanıksız kumaş.* [*ing.* Weak, feeble, not resistant, not enduring; *Fr.* Qui manque de force, faible]. § ❷ Sağlamlığı, direnci olmayan. [*Ing.* Unstable; *Fr.* Instable] § ❸ Kolayca çatlayabilen, bozulabilen, kırılabilen: *Dayanıksız çam.* [*ing.* Feeble; *Fr.* Faible] § ❹ Zayıf bir bünyeye sahip, celimsiz: *Dayanıksız çocuk* § ❺ *bot.* Yetiştiği çevrenin hava değişikliklerine dayanamayan *(bitkiler hk.)* § ❻ *dok.* Yıkanmada ve özellikle güneş ışığında rengi solan veya kaybolan boyalı kumaslar hakkında kullanılır.
~ mal, *tic.* Üretimi ve satısı durmadan ve değişmeden devam etmesi gereken mal çeşitleri hakkında kullanılan terim.

dayanıksızlık,-ğı, i. Dayanıksız olma hali, dayanamama, çürük olma: *Soğuğa karşı dayanıksızlık gösterme.* [*ing.* Weakness, irresistibility; *Fr.* Faiblesse, irrésistibilité].

dayanılmak, nsz. f. Dayanmak işi yapılmak: *Buraya dayanılırsa yıkılır.*

dayanım*, . < *dayanmak. jeom.* Bir akışkanın *(su, rüzgâr v.b.)* belli boydaki unsurlarla yer değiştirme gücü.

dayanımlı*. ◘ **Dayanıklı.**

dayanış, i. Dayanma hareketi ve tarzı. [*ing.* Leaning *(against),* resting or supporting *(on);* resistance, endurance; *Fr.* Soutènement, Résistance].

dayanışmacılık*,-ğı, i. *sosy.* ve *ahl.* Bir topluluğun bütün bireyleri arasında bir dayanısma bulunmasını topluluk gereklerinden sayan ve bireycilikle ortaklasacılık arasında yer alan bir doktrin. Fransız politikacısı **Leon Bourgeois** tarafından ortaya atılmıştır. [*Osm.* Tesanüdiye; *ing.* Solidarism; *Fr.* Solidarisme].
☆ *Eşanl.* **solidarizm.**

dayanışmak* (-le), *ortakl̨ş.* f. Bir topluluğu meydana getiren üyeler iş görmek için birbirine dayanıp güç kazanmak, birbirini kollamak. [*Osm.* Mütesanit olmak; *ing.* To act with Solidarity; *Fr.* S'aider mutuellement, s'entraider].

dayanma, i. § ❶ Bir şeyin kullanılması halinde bozulmaması, dayanıklı olması. [*Osm.* Mukavemet; *ing.* Resistance, endurance, continuance; *Fr.* Résistance]. § ❷ Kendini dayama: *Duvara, ağaca dayanma.* [*ing.* Leaning; *Fr.* Soutènement]. § ❸ Bir şeyin üzerinde kurulmuş olma. [*Osm.* Istinat; *ing.* Being based on]. § ❹ Birinden, bir şeyden güç alma. [*Osm.* Istinat; *ing.* Being supported, relying on; *Fr.* Action de s'appuyer]. ☆ *Eşanl.* **güvenme.** § ❺ Bozulmadan, yok olmadan varlığını koruma. [*Osm.* Tahammül; *ing.* Carrying, supporting, bearing; *Fr.* Action de supporter] § ❻ Sabretme. [*ing.* Toleration, patience] § ❼ Varma, ulasma. [*Osm.* Muvasalat; *ing.* Arrival; *Fr.* Action d'arriver, destination] § ❽ Yüklenerek itme. [*ing.* Pushing; *Fr.* Action de pousser]. § ❾ *cimn.* Vücut ağırlığının gergin veya bükülü kollar üzerine dayalı ve askıda bulunduğu durum. [*Ing.* Resting; *Fr.* Appui]. ◉ **~ lı aşma,** *cimn.* Koşu ile hız alıp sıçrayarak öne doğru elüstü düşüldüğünde, vücudun yeri iterek yine ayak üstü gelmesiyle enine ekseni etrafında tam bir dönüş yapması. *ing.* Hangspring *(overswing); Fr.* Renversement]. ☆ *Eşanl.* **dayanmalı perende.**
~ ayağı, *mim.* Dayanma duvarlarını sağlamlamak için yapılan ayaklar. Yüksek binalarda anaduvarlara binen bina ağırlığını karşılamak üzere anaduvarın basınca en çok raslayan yerine yapılan duvardan ayak. [*Ing. (close)* buttress, abutment; *Fr.* Contre-fort].
☆ *Eşanl.* **dayanma duvarı.**
~ duvarı, § ❶ Sedlerin topraklarını tutmak için yapılan duvar. [*Osm.* istinat duvarı; *Fr.* Mur de soutenement]. § ❷ ◘ **Dayanma ayağı.**
~ kemeri, *mim.* Bir yapının dışında yükselen yarım yay biçiminde kemer. Camilerde ve gotik kiliselerde, kubbe veya çatı aralığının yanlara olan basıncını bina anaduvarına iletmek için kubbe veya çatı çevresi ile dayanma ayakları arasına konulmus destek kemer. [*ing.* Flier, flying buttress; *Fr.* Arc-bukant].
~ kulesi, *mim.* Camilerde büyük kubbenin çevresinde yer alan ve kubbenin yanlara olan basıncını tutan, genellikle üstü kubbe biçiminde örtülü kule.
~ noktası, ◘ **istinat noktası.** [*Osm.* Nokta-i istinat; *Ing.* Point of support; *Fr.* Point d'appui].

dayanmak(-e). f. *esk. T. tayanmak.* § ❶ Sırtını veya vücudunun bir tarafını bir yere yükleterek durmak, kendini dayamak, yaslanmak: *Duvara dayanmak, ağaca dayanmak.* [*ing.* To lean, rest *(on); Fr.* S'appuyer, s'adosser] § ❷ Bir şeyin üzerinde kurulmus olmak, ibtina etmek: *Bu bina şu duvara dayanıyor, Atatürk ulusun yüksek duygularına dayanırdı.* [*Osm.* Istinat etmek; *ing.* To be founded; *Fr.* Se reposer]. § ❸ Güvenmek, birinden veya bir şeyden güc almak: *Yalnız baba zenginliğine dayanan, yarın yoksul kalabilir.* [*Osm.* Istinat etmek; *Ing.* To trust, rely on; *Fr.* Compter sur] § ❹ Tutunmak, tutunma veya sürme gücü göstermek; direnmek: *Ordumuzun atılımına düşman iki gün dayanamadı, Bu kumaş çok dayandı.* [*ing.* To resist; *Fr.* Resister, tenir tête, s'opposer] § ❺ Sağlam kalmak, kolay yıpranmamak, bozulmadan, vokolmadan varlığını korumak: *Bu kumaş dayanıyor, Bu gemi fırtınaya iyi dayanır, Çocuk ameliyata dayanamaz.* [*Osm.* Tahammül etmek; *ing.* To last, endure, resist; *Fr.* Aller, endurer], § ❻ Sabretmek: *Bu haksızlığa kim olsa dayanamazdı.* [*Osm.* Tahammül etmek; *ing.* To bear, tolerate; *Fr.* Supporter, endurer] § ❼ Kuvvetle *(yüklenerek)* itmek, elini, omuzunu veya arkasını vererek itmek: *Siz de dayanın, şu sandığı kaldıralım, arabaya arkadan dayanmak.* [*ing.* To push, press; *Fr.* Pousser]. § ❽ Varmak, ulaşmak, yetismek: *Ordu düşman baskentine dayandı, Ordu onbeş günde Izmir'e vardı.* [*ing.* To arrive, come; *Fr.* Arriver] § ❾ *(Hoş görülmeyen işler hk.)* Dönüp dolasıp birinin veya bir seyin üzerinde kalmak: *Bu iş sonunda bize dayanacak* § ❿ *tkz.* Hızla ele almak, baslamak, girismek: *Şoför gaza dayandı* § ⓫ *den. (Bir gemi)* Denizin siddetine karsı durabilmek. ◉ **bıçak kemiğe ~,** *dey.* ◘ **Bıçak** ◉ **kapıya ~** *dey.* § ❶ Kaçınılmaz bir hal alan durumlar için kullanılır: *Alacaklı kapıya dayanmış.* § ❷ Çıkagelmek: *Kapıya bir araba dayandı.* [*Fr.* S'appuyer contre la porte] ◉ **yumurta kapıya ~,** *dey.* ◘ **Yumurta.**

dayanmalık,-ğı, i. *inş.* § ❶ Bir pencerenin veya balkonun kol dayamaya yarayan korkuluk ve parmaklığının küpestesi; Pencerelerin alt kenarında, oda içine çıkıntı yapan yatay yüzey. [*Ing.* Breast-wall, dwarf-wall, basement, balustrade, rail; *Fr.* Allège, appui de fenêtre] § ❷ Koltuk veya sandalye gibi seylerde kolları ve arkayı dayayacak kısımlar. [*ing.* Elbow-rest, arm-rest; *Fr.* Accoudoir].
~ duvar, *inş.* ◘ **Duvar.**

dayantı*, i. < *dayanmak.* Destek, payanda: *Duvar eğrilmiş, önüne bir dayantı vurmalı.*

dayantılma, i. *mim.* Dayantılarla sağlamlamak işi.

dayatılmak, nsz. f. Dayatmak işine konu olmak.

dayatış, i. Dayatmak eylemi ve tarzı. [*ing.* Endurance, resistance; *Fr.* Résistance].

dayatma, i. § ❶ Dayatmak eylemi, § ❷ Karşı koyma, direnme.

dayatmak(-i,-e), f. § ❶ Dayamak işini yaptırmak. [*Osm.* Istinat (ibtina) ettirmek; *ing.* To insist on getting something done one's own way; *Fr.* Appuyer, baser, refuser avec insistance] § ❷ nsz. *tkz.* Kendi istediğini yapmakta direnmek dik cevap verip karsı durmak, zıt gitmek, inat, ısrar etmek: *Gideceğim diye dayattı.*

dayattırmak(-e), f. Dayatmak işini yaptırmak.

dayı, i. *esk. T. tagay.* § ❶ Annenin erkek kardeşi. [*ing.* Uncle *(maternal); Fr.* Oncle *(maternal)* § ❷ *mec. tkz.* Birini kayırıp koruyan nüfuzlu kimse, koruyucu, arka: *Mahkemede dayısı var.* [*Osm.* Hami; *ing.* Protector, protection, pull; *Fr.* Protecteur, piston]. § ❸ Halk arasında yaşlıca, güvenilir adamlara verilen unvan: *Ali dayı, Ahmet dayı:* § ❹ Eskiden yeniçeri ocağı subaylarına Cezayir ocakları komutanlarına verilen unvan. [*ing.* Dey; *Fr.* Chef du gouvernement d'Alger, dey] § ❺ *arg.* Polis, jandarma. [*ing.* Policeman; *Fr.* Police] § ❻ Kabadayı, külhanbeyi. ☆ *Eşanl.* **aynasız, gelin alıcılar, mikrop, tahtakoz, dayısı dümende** *(olmak), arg.* Taraflı, arkalı bir mesnede güvenir (olmak).

dayılık,-ğı, i. § ❶ Dayı olma hali § ❷ *mec.* Koruyuculuk, kayırıcılık. [*ing.* State of being an uncle] § ❸ Kabadayılık, külhanbeylik § ❹ *etnol.* Sosyal teşkilât sistemi. Bu sisteme göre incelenen bireyde, babanın rolü dayınınkine oranla zayıftır, hattâ hiç yoktur.

dayızade /dayızade/, i. *Osm.* < *Fars.* Dayı oğlu veya kızı. [*Ing.* Cousin *(son or daughter of one's maternal uncle); Fr.* Cousin, cousine *(fils ou fille de l'oncle maternel)*].

dâyin /dâyin/, i. *Osm.* < *Ar. deyn. esk.* (a) Alacaklı; (b) Borç para veren. [*ing.* Creditor; *Fr.* Créancier,-ière].

dayk, i. *coğr.* Yerin derinliklerinden gelerek yerkabuğunun içine duvar gibi dikine sokulan br çesit damar. [*ing.* ve *Fr.* Dyke].

daz, i. *esk. T. taz. esk.* § ❶ Basın üst kısmındaki saçın dökülmesi, dazlak bir başın hali. [*ing.* Baldness; *Fr.* Calvitie]. § ❷ *trm.* Çıplak toprak. [*Ing.* Bare *(country)*]. § ❸ s. Saçsız *(baş),* dazlak. § ❹ Çıplak, ot bitmeyen *(toprak).*
~ ara dazar, dazara dazır, *dey.* Pek acele ve telâsla: *Dazara dazar gidiyordu.* [*ing.* In great hurry, speedily *(to run); Fr.* Promptement, en toute hâte].

dazkır, i. *coğr.* Yarı bozkır, yarı çöl özelliği gösteren bitki örtüsü alanı. [*ing.* Steppe salee, steppe halophile; *Fr.* Steppe].

dazkırlaşma, i. *coğr.* Ya doğal olaylar yüzünden, ya da orada oturanların verdiği zararlar yüzünden, bir yerin gittikçe yoksullaşması, çıplak yerlerin artması. [*Ing.* Desolation; *Fr.* Devenir désert].

dazlak, s. *esk. T. taz* + *lak.* Tepesindeki saçı dökülmüs veya başını tıras etmiş olan, saçsız, kel: *Başı dam dazlak.* [*ing.* Bare, barren *(country); Fr.* Chauve, dégarni].
~ kâğıt arısı, *zool.* ◘ **Arı.**

dazlaklaşmak, nsz, f. Dazlak hale gelmek.

dazlaklık,-ğı, i. Saçların dökülmesi hali; saçsız başın durumu. *(Yaşlılık veya hastalık sonucu olabilir).* [*Ing.* Baldness, bold headedness; *Fr.* Calvitie].

dazlık,-ğı, i. *esk.* § ❶ ◘ **Dazlaklık.** § ❷ *(toprak hk.)* Kuraklık, çıplaklık.

Db, *kim.* Dübyum elementinin sembolü.

De, *kim.* Deneyum elementinin sembolü.

deavî, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **dâva'nın çoğulu.**

debagat,-tı /debagat/, i. *Osm.* < *Ar. dibâgat. esk.* Tabaklık, sepicilik. [*Ing.* Tanning; *Fr.* Tannage].

debarkman, i. *Fr. débarquement.* Karaya asker çıkarma işi.

debbağ /debbâğ/, i. *Osm.* < *Ar. debg. esk.* Sepici. [*Ing.* Tanner; *Fr.* Tanneur].
~ bıçağı, *deric.* ◘ **Bıçak.**

debbe, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Bakırdan bir çeşit bakraç, kulplu ve ağzı kapalı, dibi yuvarlak bakır kap. [*Ing.* Large copper jug; *Fr.* Grande vase en cuivre, en forme de cruche].

debboy, deppoy, i. *Fr. dépot.* Asker, malzeme

deposu. [*Ing.* Depot, quartermaster's store; *Fr.* Dépôt].

debdebe, i. *Osm.* < *Ar.* Şatafat, patırdılı gösterişli, görkem: *Eski valiler büyük bir debdebe ile işlerine bakarlardı.* [*ing.* Pump, splendour, magnificence; *Fr.* Pompe, somptuosité, magnificence].

debdebeli, s. Gösterişli, görkemli. [*Ing.* Magnificent; *Fr.* Pompeux,-euse, somptueux,-euse, luxueux,-euse].

debe, i. Dibi yuvarlak bir çeşit bakraç; ağzı dar ve alt tarafı geniş kapaklı yağ kabı.

debelenmek, nsz. f. § ❶ Arka üstü yatıp iki yana çabalamak, bir acı veya baskıdan kurtulmak için çırpınmak. § ❷ *mec.* Boşuna uğraşıp durmak. [*Ing.* To struggle and kick about while lying on one's back, to struggle desperately; *Fr.* Se rouler dans, se débattre].

debg, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Sepi.

debi, i. *Fr. débit. fiz.* ◘ **Verdi**.

debil, s. *Fr. débile, tıp.* Aşırı zayıf yapılı, güçsüz.

debillik,-ği, i. *Fr. débile* + *T. -lik, patol.* Çoğunlukla bünye ile ilgili aşırı ve sürekli güçsüzlük. [*Ing.* Debility, weakness; *Fr.* Debilité]. ◉ **zekâ debilliği**, *psiky.* Önemsiz bir çeşit geri zekâlılık, bu durumda olanların akıl yaşları, genellikle 7-10. I. Q'ları *(zekâ emsali)* 50-70 arasındadır. [*Ing.* Mental debility; *Fr.* Débilité mentale].

debimetre, i. *Fr. débimètre.* Bir borudan akan sıvı veya gaz halindeki bir akışkanın hacim veya kütle cinsinden verdisini kontrol eden, ölçen veya düzenleyen cihaz.

debitans, i. *Fr. débitance. hidr.* Çeperlerinin pürtüklülüğü ve kesit kenarının geometrik biçimi bilinen bir kanalda, bir su derinliği ve verilmiş bir eğim için düzenli bir rejim haline getirilebilen debi.

deblokaj, i. *Fr. déblocage.* Bloke edilmiş bir şeyin serbest bırakılması.

debretim, i. *trm.* Toprakları bir yerden öbür ye re taşımak işi. [*Osm.* Tahrik; *Fr.* Mouvement de terre].

debreyaj, i. *Fr. débrayage. otom.* Kavrama ile birbirine kenetlenen iki mili, her ikisini de bağımsız hale getiren ve sürüklenen milin durmasını, buna karşılık tahrik milinin harekette kalmasını sağlayan işlem. *(Bir otomobilde debreyaj, motoru durdurmadan arabayı durdurmaya veya vites değiştirmeye imkân verir).* [*Ing.* Clutch pedal]. ◘ ŞEKİL: *146.* — **DEBREYAJ**.

~ **diski**, *otom.* ◘ **Disk**.

debridman, i. *Fr. débridement. tıp.* Bir yaranın, etrafındaki salim dokulardan da alarak, çıkarılması. [*Ing.* Incision, slitting up].

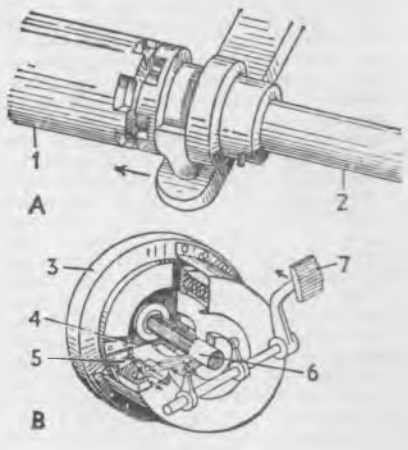

ŞEKİL: 146. — **DEBREYAJ**: **A**. Çeneli debreyaj. **B**. Aynalı debreyaj. **1**. Çalıştırma mili. **2**. Tahrik mili. **3**. Denk kasnağı *(volan).* **4**. Debreyaj aynası. **5**. Debreyaj balatası. **6**. Disli kutusuna giden mil. **7**. Debreyaj pedali *(debreyaj baskı kolu).*

debriyaj, i. ◘ **Debreyaj**.

debye, i. *(Deby'nin adından). fiz.* Kutup molekûllerinin momentini hesaplamaya yarayan, C.G.S. elektrostatik biriminden. 10^{18} defa daha küçük, elektrik moment birimi.

Deccal,-li, /deccâl/, öz. i. *Osm.* < *Ar. dect. esk.* Bir inanışa göre kıyamete yakın bir zamanda çıkacağı söylenilen kötü yaratılışlı bir kimse. [*Ing.* Dadjdjal *(a legendary personage in Mohammedan eschatology)*].

dede, i. *çocuk dili.* § ❶ Büyük baba; babanın veya ananın babası. [*Osm.* Ced; *Ing.* Grandfather; *Fr.* Grand-père] § ❷ Büyük babalardan önceki atalardan her biri: *Yurt toprağı dedelerimizin emanetidir.* [*ing.* Forefathers ancestors; *Fr.* Aïeul, ancêtres] § ❸ *tar.* Pek yaşlı kimselere veya mevlevî tarikatında 1001 günlük çileyi doldurmuş olan dervislere verilen ünvan: *Dede İsmail efendi* § ❹ Çok ihtiyar erkeklere hitap edilirken kullanılan teklifsiz söz. § ❺ *arg.* (a) Yaşlı ve büyüklı büyük öğrenci; *Dededo santral (zekâ) ne gezer yahu!;* (b) Yaşlı, esrarkeş, serseri ◉ **dral** ~ **nin düdüğü gibi**, *arg.* Ümitsiz, çıplak, açıkta kalmış kimseler için kullanılır.

~ **(dedesi) koruk yer (yemiş), torununun dişi kamaşır (kamaşmış)**, *dey.* Eskilerin yaptığı eğri işlerden daha sonrakilerinde zarar gördüğü anlatılır. [*ing.* The grandfather ate sour grapes, the grandchilds teeth were set on edge. The sins of the father are visited upon the son and the son's sons].

dede-baba, b.i. *sosy.* Bektaşilerde ocağın en büyük başkanı olup, taşra ocaklarından derece derece yükselerek Meydan evi babalığına yükselen kimse. [*Fr.* Le premier de l'ordre].

dedektif, i. ◘ **Detektif**.

dedik,-ği, s. ve i. Söylenmiş, denmiş olan *(söz, vait)* ◉ **dediği çıkmak**, *dey.* Dediği şey gerçeklesmek ◉ **dediği dedik olmak**, *dey.* Söylediği sözden geri dönmemek. ◉ **dediğine gelmek** *(birinin), dey.* Ilk basta birinin düşüncesini kabul etmezken sonradan doğru bulup onu kabul etmek.

dedi.kodu, b.i. < *demek* + *komak. sosy.* Konusu çekiştirme veya kınama olan konuşma. Kamu sanısı ve toplum sanısının ilkel şeklidir. [*ing.* Gossiping tittle-tattle; *Fr.* Cancan, commerage].

☆ *Yak. anl.* **ayıplama, takbih, kakıma, muaheze, yerme, gıybet, tezvir, tayip, kötüleme, zem, kovuculuk, çekiştirme.**

☆ *Karş.* **övme, methetme, yüceltme, takdir etme.**

~ **yapmak**, *dey.* Ötekini berikini çekiştirmek. [*Ing.* To gossip, tattle; *Fr.* Medire, faire des cancan].

dedikoducu, s. Dedikodu yapan *(kimse).* [*Ing.* Gossiper, scandalmonger; *Fr.* Qui fait des commérages, cancanier,-ière, potinier,-ière]

dedikoduculuk,-ğu, i. Dedikodu yapma hali.

dedir(t)mek(-i, -e), f. § ❶ Demeye zorlamak veya yol açmak: *Ona «pes!» dedirdi.* [*Ing.* To cause to say, to force to tell, to let be said or spoken; *Fr.* Faire dire, faire parler, laisser dire laisser parler] § ❷ Denilmesine meydan vermek: *Kendine temiel dedirmemek (dedirtmemek) için çok çalışıyor.*

dedüksiyon, i. *Fr. déduction.* ◘ **Tümdengelim**.

dedüktif, i. *Fr. déductif,-ive. fels.* Dedüksiyon ile bulunan. [*Ing.* Deductive *(reasoning)*].

dedveyt,-ti, i. *Ing. deadweight. den.* Bir geminin alabileceği yük. [*Fr.* Portée en poids, chargement en lourd, port en lourd].

~ **kapasitesi**, *den.* Bir geminin yük, akaryakıt, su, malzeme ve içindeki insanları ile birlikte taşıyabileceği ağırlık. [*Ing.* Deadweight capacity].

~ **skeyl**, *den.* Bir geminin aşağıda sayılan özelliklerini veren çizelge; (a) Geminin boşken deplasman tonu; (b) Geminin yük hatlarına göre dedveyt tonu; (c) Geminin her yük hattı için 1 sm. veya 1 pus batırma tonu; (ç) Yaz, kış ve tropik yük hatlarına göre ne miktar yük alabileceği. [*ing.* Deadweight scale].

~ **tonu**, *den.* Bir yük gemisinin deniz suyunda yaz yükleme sınırına kadar yüklendiği zamanki taşıma kapasitesi. [*Ing.* Deadweight tonnage].

def[1], i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Savma, kovma, savuşturma, savuşturulma. [*Ing.* A pushing back, driving away; *Fr.* Elbignement, action de repousser] § ❷ Ortadan kaldırma. [*Ing.* Doing away with, to remove; *Fr.* Enlevement] § ❸ Giderme. [*Ing.* Making disappear]. § ❹ *fiz.* Iteleme. [*Ing.* Repulsion; *Fr.* Répulsion]. § ❺ *huk.* Alacaklının hakkını isteyebilmesine borçlunun engel olmasını sağlayan karşı hak. [*Lat. Exceptio, praescriptio, defensio; ing.* Plea, defence; *Fr.* Exception, défense]. ◉ ~ **i belâ**, *esk.* Tehlikeyi savma. [*Ing.* A warding off of evil]. ◉ ~ **i belâ kabilinden**, *esk.* Belâ defedercesine. [*Ing.* In order to ward off an evil, to get rid of anuisance, insincedoly, unwillingly]. ◉ ~ **i dava**, *huk.* ◘ **Defi**. ◉ ~ **i gam**, *esk.* Kederi, üzüntüyü giderme. [*Ing.* A cheering oneself up]. ◉ ~ **i hacet**, *esk.* Büyük abdestini yapma. [*Ing.* A relieving nature; *Fr.* Selle, défécation]. ◉ ~ **i hacet etmek**, *esk.* Büyük abdestini yapmak. [*Ing.* To relieve nature, defecate; *Fr.* Déféquer]. ◉ ~ **i tabii**, *esk.* Amel, sürgün, bağırsak işlemesi. [*ing.* Bowel movement, motion; *Fr.* Évacuation].

def[2], i. *Osm.* < *Fars. deff.* ◘ **Tef**.

defa /def:a/, i.ç: **defaât**. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Kez, kere, nöbet: *Kaç defa söyledim, Bu ondan iki defa büyük, Her defasında daha iyi oluyor.* [*Ing.* Time; *Fr.* Fois]; § ❷ Kat: *Bu, ondan iki defa büyük.* § ❸ Nicelik sıfatlarıyle belirtildiği vakit zarf gibi de kullanılır; O zaman **defa** sözü, **kere, sefer, yol** gibi, zarfı durumunda olduğu fiilin eylem ismi değerini kazanır, fiil ise ancak yardımcı durumuna geçer: *İki defa gezdim, kaç defa denize girdiniz?* [*Ing.* Again, once more]. ☆ *Yak. anl.* **dönüm, öğün, sefer.** ◉ **bir** ~, *dey.* Önce, her seyden önce: *Bir defa sen sus!.* [*Fr.* Une fois, un jour]. ◉ **bir** ~ **da**, *dey.* Ara vermeksizin. [*Fr.* Tout d'un coup]. ◉ **bir** ~ **lık (bu** ~ **lık)**, *dey.* Istisnaî olarak. Bir sözü kendine iki defa söyletmemek, söyleneni hemen yapmak. [*Fr.* Qui ne se fait qu'une fois]. ◉ **bu** ~, *dey.* Bu durumda, bu şartlar altında. [*Ing.* This time; *Fr.* Cette fois].

defans, i. *Fr. défense.* § ❶ *sp.* Savunma: *Karşı takımın defansını geçmekte güçlük çekmiyorlardı.* [*Osm.* Müdafaa]. § ❷ ◘ **Davul**[2].

~ **müsküler**, *tıp.* Lokal bir enfeksiyon sonucu refleks olarak bazı kaslarda görülen gerginlik. [*Ing.* Muscular defence; *Fr.* Défence musculaire].

defansif, i. *Fr. défensif, -ive.* Korumaya, savunmaya elverişli. [*Ing.* Defensive].

def'aten, z. *Osm.* < *Ar. esk.* Bir defada, hemen, birden. [*ing.* All at once; *Fr.* En une fois, d'un seul coup].

defayyans, i. *Fr. défaillance. tıp.* Beynin kansız kalmasından ileri gelen şuursuzluk hali. [*Ing.* Fainting, langour, unconsciousness].

defe, i. § ❶ *dok.* Dokuma tezgâhlarında tarağı tutan çerçeve. § ❷ Yüz yapraktan ibaret altın varakaları paketi. § ❸ İpekçilerin ipek sardıkları dolap. ◉ ~ **li bez**, *dok.* Tezgâhta tarakla kuvvetlice vurularak dokunmuş sık bez.

~ **koyulmak**, *dey.* Alaya alınmak.

defedilmek, nsz. f. § ❶ Başkası tarafından uzaklaştırılmak, kovulmak. [*ing.* To be pushed away, ejected, expelled; *Fr.* Être rapousse, chassé]. § ❷ *(Geniş anlamda)* Kaldırılmak. atılmak.

defekasyon, i. *Fr. défécation, tıp.* Dışkının dışarı atılması. [*Ing.* Defecation].

defekt, i. *tıp.* Eksiklik, noksanlık. [*Ing.* Defect; *Fr.* Défaut].

defektoskop,-pu, i. *Fr. défectoscope. demir.* Demiryolu raylarında, madenin yapısındaki bir değişiklik, araya karışmış yabancı maddeler ve çatlaklık gibi çeşitli bozuklukları bulmaya yarayan cihaz *(Bu cihazın elektromagnetik, ses ötesi v.b. gibi değişik tipleri kullanılır).*

defetizm, i. *Fr. défaitisme.* § ❶ Zafere inanmayanların veya savaşın sürmesini yenilgi-

den daha ağır sayanların düşünce ve siyaseti. § ❷ *(Geniş anlamda)* Kendine güveni olmama durumu.

defetmek(-i), f. *Osm.* < *Ar.* ve *T.* § ❶ Öteye itmek, savmak, savuşturmak, uzaklaştırmak, kovmak: *Hastalığı, belâyı defetmek.* [*Ing.* To push away, eject, expel; *Fr.* Expulser, repousser, chasser]. § ❷ *fiz.* İtelemek. ◉ **başından —, *dey.*** Savmak, uğraşmak istememek.

deffaf, s. ve i. *esk.* Tef çalan veya yapıp satan.

deffafe, i. *esk.* Tef çalan kadın.

defi dâvâ, *huk.* Dâvalının, davacının dâvasını defedecek bir iddiada bulunması, karşı dâva ileri sürmesi.

defibrilasyon, i. *Fr. défibrillation. tıp.* Kalb kası tellerindeki düzensiz titreşimleri durdurmak amacıyla karıncık fibrilasyonu tedavisi.

defibrilatör,-rü, i. *Fr. défibrillateur. tıp.* Elektrik akımı uygulayarak kalb fibrilasyonunu gideren cihaz. ◘ *ŞEKİL: 147.* — **DEFİBRİLATÖR.**

defile, i. *Fr. défilé.* Moda geçidi; yeni mevsim kadın elbiselerini göstermek için düzenlenen, canlı mankenlerin yaptığı geçit: *Defilede öğrencilerin hazırladığı son moda elbiseler gösterildi.* [*Ing.* Fashion show].
☆ *Eşanl.* **giyim gösterisi.**

defin[1], s. *Osm.* < *Ar. defn.* Gömülmüş, gömülü. [*Ing.* Buried, interred; *Fr.* Enterré, inhumé, ensevelé].

defin[2]**,-fnl**, i. *Osm.* < *Ar. defn. (Ölüyü)* gömme. [*Ing.* Burial, interment; *Fr.* Enterrement, inhumation, ensevelissement].

define /defîne/, i. ç: **defâîn**. *Osm.* < *Ar. defn. esk.* § ❶ Tesadüfen bulunan yere *(toprağa)* gömülmüş veya saklanmış değerli eşyalar topluluğu. [*Ing.* A buried treasure; *Fr.* Objet précieux, caché ou enfoui, découvert par hasard]. ☆ *Eşanl.* gömü. § ❷ *(Geniş anlamda)* Çok değerli eşya. [*Ing.* Treasure; *Fr.* Trésor]. § ❸ *mec.* Değerli insan: *O bir definedir.* § ❹ *huk.* Kesiflerinden çok zaman önce gömüldüğü veya saklandığı anlaşılan ve artık kimin malı olduğu ispat edilemeyen değerli şey *(para, mücevher, değerli taş, madalya, heykel, çanak -çömlek, sanat eseri).* [*Ing.* Treasure-trove; *Fr.* Trésor].

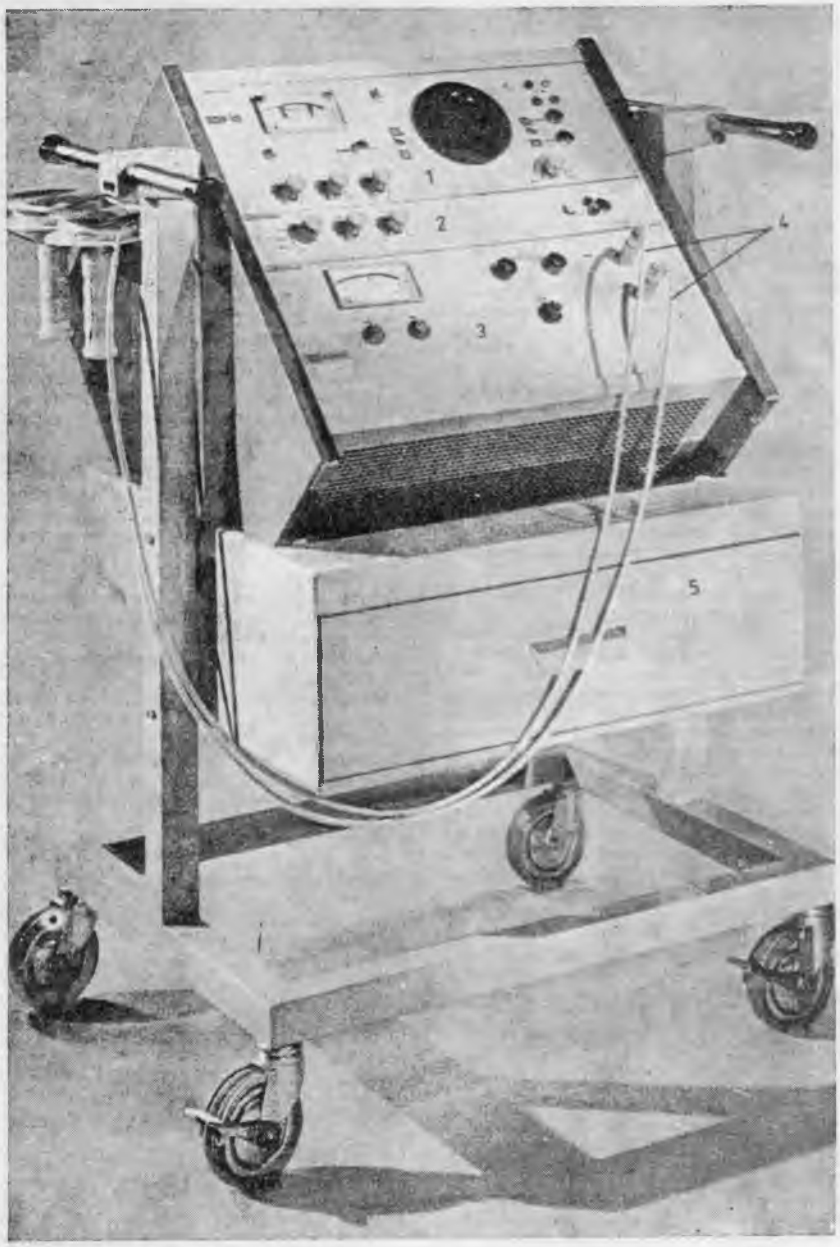

ŞEKİL: 147. — **DEFİBRİLATÖR.** 1. Osiloskop. 2. Pace-maker. 3. Defibrilatör. 4. Elektrotlar. 5. Aksesuvar dolabı.

defineci, i. Define bulmak için kazı yapan veya yaptıran kimse. [*Ing.* Gold-digger; *Fr.* Chercheur d'or].

defisiyan, s. *Fr. déficient. mat.* Tam bölenlerinin toplamı, kendisinden daha küçük bir sayıyı veren herhangi bir sayı için kullanılır. [*Ing.* Deficient].
☆ *Eşanl.* **eksik.**

deflasyon, i. *Fr. déflation. ikt.* Paranın piyasada azalmasıyle satın alma gücünün artması; Bir gereklilik karşısında piyasadaki paranın eksiltilmesi. Bu amaçla devlet piyasadan para çektiği gibi bankalar da kredilerini kısıp, keserek veya iskonto faizlerini yükselterek deflasyonun olusmasına yardım ederler. [*Ing.* Deflation, decrease of the paper-currency].
☆ *Karş.* **enflasyon.**

deflasyoncu, i. *ikt.* Deflasyona veya onu yürütmeye ait: *Deflasyoncu siyaset.* [*Ing.* Deflationist; *Fr.* Déflationniste].

defleksiyon, i. *Fr. déflexion. tıp.* Büküm yeri, dirsek noktası, sapma, eğrilme. [*Ing.* Deflexion].

deflektör,-rü, i. *Fr. déflecteur. elek.* ve *tekn.* ◘ **Saptırıcı.**

deflemek(-i). f. *tkz.* Defetmek. savmak, kovmak. [*Ing.* To drive away; *Fr.* Eloigner, repousser].

deflorasyon, i. *Fr. défloration. tıp.* Kızlık zarının yırtılması. [*Ing.* Defloration].

defne /def:ne/, i. *Yun. daphne. bot.* İkiçeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Defnegiller *(Lauraceae)* familyasından, herdem yeşil ağaççık, bazen de 8-10 m. ye kadar boylanan ağaç halinde bulunan bir bitki cinsi. Derimsi yaprakları tam kenarlı, kısa saplı ve sarmal dizilişlidir. Küçük, yeşilimsi renkte olan çiçekleri bir cinsli iki evcikli olup çoğunlukla demetler halinde kurullar teşkil ederler. Meyva üzümsüdür. Akdeniz kıyıları ve Kanarya adalarında doğal yetişen 2 türü vardır. **Akdeniz defnesi** Türkiye'de doğal olarak bulunur. [*Lat. Laurus; Ing.* Laurel; *Fr.* Laurier]. ◉ **Akdeniz — si**, *bot.* Anayurdu Küçük Asya ile Balkanlar olan, Akdeniz bölgesinde yetişen, çoğunlukla ağaççık halinde bulunan, bazen de 10 m. ye kadar boylanabilen, yuvarlak tepeli, sık dallı bir defne türü. Yaprakları derimsi, özel kokulu, tam, oval, almaşık, kenarları dalgalı olup 5-10 sm. uzunluğundadır. Çiçekler sarı renkli, aktinomorf ve tetramer olup 4-6'sı birarada küçük demetler halinde bulunurlar. Meyva bir tohumlu, siyah renkli, oval bir bakkadır. Yaprakları *(Folium Lauri)* eterik yağ taşır, baharat olarak kullanılır. Ağacından küçük mobilyalar yapılır. Meyva *(Fructus Lauri)* ve yapraklarından elde edilen **Defne yağı** *(Oleum Lauri)* cildi tahriş edici ve asalak öldürücü ilâçların bileşimine girer. Özellikle veteriner hekimlikte kullanılır. Ayrıca tuvalet sabunlarına koku vermek için yararlıdır. Meyvesi Fioravante alkolatının bileşimine girer. Halk arasında, midevî, terletici ve idrar verici olarak kullanılır. Türkiye'nin bütün kıyılarında doğal olarak yetişen bu bitkinin yaprakları dış ülkelere ihraç edilmektedir. [*Lat. L. nobilis; Ing.* Noble laurel, bay laurel, bay tree, sweet bay laurel; *Fr.* Laurier noble, laurier d'Apollon, laurier des poètes, laurier-sauce]. ◉ **kanarya adaları — si**, *bot.* Kanarya ve Azor adalarında doğal olarak yetişen, 10-15 m.'ve kadar boylanan, bir defne türü. Yaprakları eliptik veya yumurta biçiminde, 5-15 sm. uzunluğundadır. Çiçekleri yeşilimsi sarı renktedir. Meyva yumurta biçimindedir. [*Lat. L. canariensis*]. ◉ **Arabistan — si**, *bot.* İki-çeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Thymelaeaceae* familyasından, özellikle, Asya ve Afrika'nın sıcak bölgelerinde ve en çok Ümit Burnunda ve Türkiye'de Akdeniz bölgesinde yetişen, almaşık, linear-lanseolat yapraklı, çalı halinde bir *Daphne* türü. Çiçekleri dalların ucunda dik bir panikula durumundadır. Yaprakları ve çiçekleri için ılık limonluklarda yetiştirilir. Gövde kabukları tahriş edici ve

kan çekici, yaprak ve meyvaları kuvvetli müshildir. [*Lat. Daphne gnidium; ing.* Mezereon, spurge olive; spurge-flax; *Fr.* Garou, *(des bois),* garouette, sainbois, bois-gentil]. ◘ **Mezeryon.**

~ **ağacı,** *bot.* ◘ **Defne.**

~ **çelenk,** Eskiden Yunanlılar ve Romalılarda şeref ve zafer alâmeti olarak başa defne dalından konulan çelenk. [*Fr.* Couronne de laurier].

~ **çelenkli,** *süm.* Başında defne çelengi bulunan figüre verilen ad: *Defne çelenkli imparator başı.* [*ing.* Laureate; *Fr.* Laure,-e].

~ **dalı,** *mim.* Defne ağacı yaprağı şeklinde yapılmış süsleme olup, Yunanlılarda Apollon tanrısının sembolüdür. Eski zamanlardan beri kahramanlığın ve şiirde, güzel sanatlarda başarının sembolü olarak kullanılmıştır. [*ing.* Bay leaf; Branch of laurel; *Fr.* Laurier].

~ **tacı,** *mec.* Zafer, ün, başarı sembolü. [*Fr.* Couronne de laurier].

~ **yaprağı,** § ❶ *bot.* ◘ **Defne dalı.** § ❷ *mutf.* Et ve balık haşlamalarına, bazı kebap ve etlere, koku ve lezzet vermek için konan yaprak. [*Ing.* Bay leaf]. § ❸ *zool.* Küçük boylu lüferlere *(10 sm.'e kadar)* verilen özel bir ad.

~ **yapraklı akçakesme,** *bot.* ◘ **Akçakesme.**

~ **yapraklı kartopu,** *bot.* ◘ **Kartopu.**

~ **yapraklı lâden,** *bot.* ◘ **Lâden.**

defnedilmek, nsz. b.f. *(Ölü hk.)* Gömülmek.

defnegiller, ç.i. *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Ranales* takımından, tropikal ve subtropikal bölgelerde yetişen, kışın yaprak dökmeyen, bazıları iki evcikli olan aromatik ağaç veya ağaççıkları kapsayan ve 45 cinsi, 1000 den fazla türü bulunan bir familya. Yaprakları basit, tam kenarlı veya ondüleli, derimsi ve almaşık dizilişlidir. Çiçekler erdişi veya tek eseyli, çoğunlukla trimer, küçük, beyaz veya yeşilimsi olup salkım, talkım veya bürçük biçimindedir. Meyva drupa veya bakkadır. Türkiye'de **Defne** adlı türü yetişir. Bazı türlerinin odunu yapıcılıkta veya ince marangozlukta kullanılır, bazılarının meyvası yenir. *(tereyağı ağacı, avokado);* bazılarının ise kokulu kabuğundan faydalanılır. *(tarçın ağacı, kâfur ağacı);* Akdeniz defnesinin yaprakları hekimlikte ve baharat olarak kullanılır. [*Osm.* Gariye; *Lat.* ve *Ing. Lauraceae; Fr.* Lauracées].

defnetmek(-i,-e), f. *Ar.* ve *T. (Ölüyü)* gömmek. toprağa vermek. [*Ing.* To bury, inter; Fr. Enterrer, ensevelir, inhumer, enfouir].

defnolunmak, nsz. b.f. ◘ **Defnedilmek.**

defo, i. *Fr. défaut.* § ❶ Kumaşlarda veya genel olarak bir malda hafif örgü veya yapım hatası. [*Ing.* Default]; § ❷ *terz.* Dikim hatası.

defolmak, *nsz. f. Ar.* ve *T. tkz. (Hakaret sözü olarak)* Savuşup gitmek, bir yerden kötü sayılacak şekilde ayrılmak: *Herif haber vermeden defoldu gitti.* [*Ing.* To Clear out; *Fr.* S'en aller].

defolu, s. Defosu olan.

deformans, i. *Fr. déformance. tıp.* Şekil bozukluğu.

deformasyon, i. *Fr. déformation.* Şekil değiştirme, formu bozulma. [*Ing.* Deformation].

deforme, i. *Fr. déformé.* Biçimi bozulmuş, şeklini kaybetmiş. [*Ing.* Deformed].

~ **etmek,** *dey.* Biçimini bozmak.. [*Ing.* To deform; *Fr.* Déformer].

~ **olmak,** *dey.* Biçimi bozulmak. [*Ing.* To get out of shape, to become deformed; *Fr.* Se déformer].

deformite, i. *Fr. déformité. tıp.* Şekil bozukluğu. [*Ing.* Deformity].

defter, i. ç. *defâtir. Osm.* < *Ar.* ve *Fars. Yun. diphthera.* Kitap şeklinde ciltlenmiş veya dikiimiş kâğıt destesi: *Cep defteri, Hatıra defteri, Nota defteri.* [*ing.* Copy-book, notebook; *Fr.* Cahier, carnet]. ◉ ~ **e geçirmek,** *muh.* Bir kıymet hareketini veya herhangi bir işlemi muhasebe defterine kaydetmek. [*ing.* To take note of something; *Fr.* Prendre note de quelque chose pour s'en souvenir, tenir note de quelque chose]. ◉ ~ **i amal,** Insanların iyi ve kötü bütün yaptıklarının yazıldığına inanılan manevî defter. [*ing.* List of an individual's good and bad acts]. ◉ ~ **i dürülmek,** *dey.* Ölmek, öldürülmek. [*Ing.* To kill; *Fr.* être tué]. ◉ ~ **i Hakani,** *tar.* Eskiden Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü. [*ing.* Main register of revenues of the Ottoman Empire]. ◉ ~ **i kabartmak,** *dey.* Iyice borçlanmak. [*Ing.* To run deep into deep]. ◉ ~ **i kapamak,** *dey.* Bir meseleyi bitirip artık sözünü etmemek: *Biz o defteri çoktan kapadık.* [*ing.* To close a subject]. ◉ ~ **i kebir,** *muh.* Ana defter. Bir kısım tüccarın tutmak zorunda olduğu ve yevmiye defterlerine geçirilen isimleri buradan alarak sistemli bir şekilde hesaplara dağıtan ve tasnifli olarak bu hesaplarda toplayan defter. [*ing.* Ledger; *Fr.* Le grand livre]. ☆ *Eşanl.* **büyük defter.** ◉ ~ **ini dürmek,** *dey.* Hesabını görmek, öldürmek. ◉ **Amerikan usulü** ~, *muh.* Yevmiye defteri ve defteri kebir kayıtlarının bir arada yapıldığı defter. ◉ **ana** ~, *muh.* Defteri kebir [*ing.* Ledger; *Fr.* Le Grand livre]. ◉ **ayniyat** ~ **i,** *ikt.* ◘ **Ayniyat.** ◉ **büyük** ~, *tic.* ve *muh.* ◘ **Büyük.** ◉ **cep** ~ **i,** ◘ **Cep.** ◉ **envanter** ~ **i,** *muh.* Belli bir dönem başında veya sonunda işletmenin iktisadî değer toplamlarının yazıldığı defter. [*Ing.* Balance sheet book; *Fr.* Livre d'inventaire]. ◉ **gemi** ~ **i,** *den.* Seyir sırasında gemide geçen olayların yazıldığı defter. ☆ *Eşanl.* **gemi jurnalı.** ◉ **günlük** ~, *muh.* Işletmenin yaptığı işlemleri günü gününe geçirdiği defter. ◉ **işletme** ~ **i,** *muh.* Yalnız gider ve gelirlerin yazıldığı defter. ◉ **karar** ~ **i,** *huk.* Derneklerde ve ticaret şirketlerinde yönetim kurulu kararlarının yazıldığı defter. ◉ **pay** ~ **i,** *huk.* Pay sahiplerinin ad ve soyadları veya unvanlarıyle, ikâmetgâhlarının kaydedildiği defter. ◉ **üye** ~ **i,** *huk.* Dernek *(cemiyet)* üyelerinin aylık taahhütlerinin ve derneğe giriş çıkışlarının kaydedildiği defter. ◉ **varidat ve sarfiyat** ~ **i,** *huk.* Derneklerin gelir ve giderlerini gösteren defter.

~ **açmak,** *dey.* § ❶ Hesap açmak § ❷ Para yardımı, gönüllü veya bir harekete taraftar toplamaya girişmek. [*Ing.* To open a subscription list].

~ **emini,** *(Eskiden)* Tapu işlerine bakan yüksek görevli. [*ing.* Director of the registry of landed property].

~ **tutma,** § ❶ *huk.* Medeni hukuka göre, ilerde çıkması umulan ihtilâfları önlemek, himayeye muhtaç şahısların hak ve menfaatlerini korumak, hakların ispatı için sübut vasıtaları elde etmek gibi maksatları sağlamak için bazı malların ve hakların resmî veya gayri resmî bir şekilde tespiti usulü. [*Lat. Inventarium; ing.* Filing, furnishing of an inventory; *Fr.* Invantaire] § ❷ *ikt.* Bir ticarethane işlemlerinin, muhasebe kayıtlarına göre defterlere işlenmesi. [*ing.* Bookkeeping; *Fr.* Tenue des livres].

~ **tutmak,** *ikt.* Işleri veya hesapları yazmak üzere defter kullanmak. [*Ing.* To keep the books; *Fr.* Tenir les livres, tenir régistre].

defterci, i. § ❶ Tapu dairelerinde sicil kütükleri ve dosya arşiv memuru § ❷ *tar.* ◘ **Beylikçi.**

defterdar, b.i. *Osm.* < *Ar. defter* + *Fars. dâr.* < *Yun. ikt.* ve *huk.* Bulunduğu il veya ilçenin en yüksek maliye memuru. Maliye teşkilâtının il ve ilçelerdeki sorumlu âmiri. [*ing.* District treasurer; *Fr.* Trêsorier-payeur général].

defter.darlık,-ğı, b.i. Defterdarların görevi, makamı veya dairesi. [*ing.* Office of the director of finance of a province; *Fr.* Charge de trésorier-payeur général, bureau de trésorier général].

defter.hane /defterhâne/, b.i. *esk.* Tapu ve kadastro dairesi. [*Ing.* Office of the registry of landed property].

defterî, s. *esk.* Defterle ilgili.

defterikebir, b.i. ◘ **Defter.**

defterler, ç.i. *huk.* Beyanname esası üzerine vergiye tâbi mükelleflerin beyannamelerinin doğruluğunu gerçekleştirmek için muamelelerini kaydetmeye mahsus olmak üzere kanunları mucibince tutmağa mecbur oldukları tasdikli vergi defterleri. [*Ing.* Tax rolls, tax registers; *Fr.* Livres *(sens fiscal)*].

degaje, i. *Fr. dégagé. (Balede)* Bir adıma hazırlanan ayak serbest bırakılır ve vücudun ağırlığı öbür tarafa verilir.

degajman, i. *Fr. dégagement. sp.* Futbolde kalecinin topu tuttuktan sonra serbest vuruşa geçişi; topu açışı. [*Ing.* Clearing kick].

~ **yapmak,** *sp.* Topu *(Futbol, ragbi, v.b. gibi oyunlarda)* sert bir ayak vuruşuyle atabileceği kadar uzağa atmak. [*Fr.* Dégager].

degradasyon, i. *Fr. dégradation. trm.* Bir çeşit toprağın daha fazla yıkanmış başka bir çeşit toprağa tahvili. [*Ing.* Degradation].

degrade alkali topraklar, *trm.* Sodyum tuzları yıkanmış ve mübadil sodyumlarının çoğu yıkama suyu hidrojeni ile yer değiştirmiş topraklar.

degu, i. *zool.* Funda sıçanı cinsinden kemirgen hayvan. [*Lat. «Ectodon degus»; Ing.* ve *Fr.* Degus].

değdirme, i. *elek.* Magnetik bir çubuğu, kuvvetli bir mıknatısa uzunlamasına sürterek mıknatıslama.

değdirmek(-i,-e), f. § ❶ Değmesini sağlamak, değmek işini yaptırmak, Dokundurmak: *Iğneyi eline değdirdi.* [*Ing.* To let touch; *Fr.* Faire toucher, join]. § ❷ Ulaştırmak: *Mektubu yerine değdirmek* § ❸ Değerini buldurmak: *Bu kitabı otuz liraya değdiren yazılışının güzelliğidir* § ❹ Sözü dokundurmak: *O, sözü bana değdirmek istedi.* [*Osm.* Ima ve târiz etmek].

değer, i. *esk. T. tegir* < *değmek* § ❶ Bir şeyin değdiği karşılık; bir şey için biçilen fiyat, baha: *Malını, değerini bulmadan satmaz.* [*Osm.* Kıymet; *ing.* Worth, price; *Fr.* Prix]. § ❷ *fels.* Bir şeyin veya kimsenin taşıdığı yüksek ve yararlı nitelikler; Iki malın birbirine olan niceliksel ve niteliksel eşitlik ölçüsü. [*Osm.* Kıymet; *ing.* Value; *Fr.* Valeur]. § ❷ Manevi kıymet, liyakat, ehliyet: *Profesörlük ancak gerçek değer sahiplerine verilmelidir.* [*Ing.* Merit, ability, talent; *Fr.* Mérite, talent] § ❹ *res.* Bir renk tonunun açıklık ve koyuluk derecesi. [*Ing.* Value; *Fr.* Valeur]. § ❺ s. Yerinde olan, aykırı görülmeyen veya bu kıymette bulunan: *Zahmete değer iş.* [*Osm.* Lâyık; *ing.* Worth; *Fr.* Valable] § ❻ Itibar, makbul olus: *Adamın değeri var.* [*ing.* ve *Fr.* Prestige]. ☆ *Eşanl.* **prestij** § ❼ *post.* Içinde değerli madde bulunan posta gönderilerine göndericileri tarafından konulmak istenen değer miktarı. [*Osm.* Kıymet; *ing.* Value; *Fr.* Valeur]. ☆ *Eşanl.* valör § ❽ *dilb.* Bir dil olgusu tarafından sağlanan görevin kişilere göre değişen önemi. [*Ing.* Value; *Fr.* Valeur]. § ❾ *mat.* Değişken bir büyüklük veya bir nicelik için mümkün olan belirtme yollarından biri: *Artı değer.* [*ing.* Value; *Ing.* Valeur]. § ❿ *müz.* Bir notanın nispî süresi: *Dörtlük notanın değeri, sekizliğin iki mislidir.* [*Ing.* Value, time value, length; *Fr.* Valeur]. § ⓫ *tic.* Toptan satılan çeşitli eşyayı ayrı ayrı değerlendirmek işlemi. ☆ *Eşanl.* ◘ **Karşılık.** ◉ **ani** ~, *elek.* Değişen bir büyüklüğün bir anda aldığı değer. [*Ing.* Instantaneous value; *Fr.* Valeur instantanée]. ◉ **ayar** ~ **i,** *(Sibernetik),* Ayarlanan büyüklüğün denge durumuna gelmek için alması gereken değer. [*Fr.* Valeur de consigne]. ◉ **altın** ~ **i,** *ikt.* Herhangi bir nesnenin, altına çevrilebilen bir para birimiyle ifade edilen değeri. [*ing.* Gold value; *Fr.* Valeur-or]. ◉ **bağıl** ~, *mat.* ◘ **Bağıl** ◉ **bağlanım** ~ **i,** *mat.* ◘ **Bağlanım** ◉ **beş** ~ **i,** *kim.* ◘ **Beş**[1] ◉ **birleşme** ~ **i,** *kim.* ◘ **Birleşme** ◉ **cari** ~, *huk.* Bir malın satışında ilân, fiyat listesi veya etiketle umuma arzolunan veya ticaret odalarıyle, belediyeler veya borsalar gibi yetkili yerlerce tespit edilen değer. ◉ **cebirsel** ~, *mat.* ◘ **Cebirsel** ◉ **çıkış** ~ **i,** *(sibernetik)* Ayarlanan büyüklüğün belli bir andaki değeri. [*Ing.* Exit value; *Fr.* Valeur de sortie]. ◉ **çift** ~, *tıp.* ◘ **Çift.** ◉ **dış veri** ~ **i,** *istat.* ◘ **Dış.** ◉ **düşme** ~ **i,** *coğr.* ◘ **Düşme.** ◉ **efektif** ~, *(sibernetik)* Ayarlanan büyüklüğün, düzenlenen sistem içinde aldığı değer. [*Ing.* Effective value; *Fr.* Valeur effective]. ◉ **etkin** ~, *elek.* Devirli bir büyüklüğün, bir devirlik zaman aralığında aldığı değerlerin kareleri ortalamasının kare kökü. [*Ing.* Active value; *Fr.* Valeur efficace]. ◉ **giriş** ~ **i,** *(sibernetik)* Denge duru-

mu tamamen kaybolduğu anda ayarlanan büyüklüğün alması gereken değer. ☆ *Eşanl.* **referans değeri**. [*Ing.* Entrance value, reference value; *Fr.* Valeur d'entree, valeur de référence]. ◉ **katma ~**, *ikt.* Bir teşebbüsün girdi değeriyle çıktı değerleri arasındaki fark. [*ing.* Additional value; *Fr.* Valeur ajoutée]. ◉ **kendi kendine ayarda virtüel ~**, *(sibernetik)* Ayarlanan büyüklüğün belli bir değişiminden sonra ayarlayıcı duyarlığını kaybedince, kendi kendine ayar donanımı olan bir sistemde ayarlanan büyüklüğün alacağı değer. [*Ing.* Virtual value; *Fr.* Valeur virtuelle d'autoreglage]. ◉ **koruyucu ~**, *ikt.* Enflasyon zamanında, paranın değerinin düşmesinden korkan kimselerin satın aldığı mallar *(tablo, eski mobilyalar, arazi, mücevher, altın külçeleri, değerli taşlar v.b.).* [*Fr.* Valeur refuge]. ◉ **ortalama ~**, *elek.* Bir devirlik zaman aralığında alınan bütün değerlerin ortalaması. [*Ing.* Average value, mean value; *Fr.* Valeur moyenne]. ◉ **ozmotik ~**, *bot.* Belirli bir yoğunluğu olan her eriyiğin, saf su ile temasa geçmesi halinde, su emebilme bakımından aktif olan değeri. *(Genel olarak teorik ve potansiyel bir değerdir.* [*ing.* Osmotic value; *Fr.* Valeur osmotique]. ◉ **para ~ inin düşmesi**, *ikt.* Uzun zaman devam eden *(savaş yüzünden olduğu gibi)* bir enflasyon devrinden veya dış ticaret bilânçosunda sürüp giden açıktan sonra millî paranın değerindeki azalma ◉ **renk ~** i, *res.* Bir tablonun genel renk ahengi; tablodaki bir rengin öteki renklere kıyasla değeri, açıklığı ,koyuluğu, canlılığı, solukluğu ◉ **tepeden tırnağa ~**, *telv.* Bir sinyalin en yüksek ve en alçak değeri arasındaki fark. [*ing.* Peak-to-foot value; *Fr.* Valeur de crête à crête]. ◉ **yaklaşık ~**, *mat.* Bir niceliğe veya niteliğe yakın olan değer. [*Ing.* Approximate value; *Fr.* Valeur approchée]. ◉ **zirve ~** i, *elek.* Bir büyüklüğün bir aralık içinde aldığı değerlerin en büyüğü. [*Fr.* Valeur de crête].

~ azalması, § ❶ *ag. iş.* Amortisman. Üretimde kullanılan yapı, makine ve cihazlarda zamanla oluşan değer azalması § ❷ *muh.* Aktif unsurlarda meydana gelen azalma.

~ biçme, *istat.* Eksik verilerden hareket ederek bir topluluğun bilinmeyen sayı değerini ortaya çıkarmak. Bu eksik veriler sondaj yoluyle yapılan bir anketten elde edilmiş olabilir. [*Ing.* To evaluate, to fix the price *(of)*].

~ biçmek, *dey.* Bahasını ölçmek. [*Osm.* Kıymetini tahmin etmek; *Ing.* To estimate, evaluate; *Fr.* Evaluer].

~ bilgisi, *sosy.* ve *psik.* Değerlerin doğuşu ve değerlendirmenin ruhî ve sosyal şartlarını araştıran bilgi. [*Ing.* Axiology; *Fr.* Axiologie].

☆ *Eşanl.* **aksiyoloji**.

~ çizelgesi, *ahl. Nietzche'nin* bir nesnenin ötekilerine üstün bulunduğu, tercih edildiği sıra düzenini göstermek üzere kullandığı deyim. [*Ing.* Table of values; *Fr.* Table des valeurs].

~ çözümlemesi, *(işletmecilik)* ◘ **Çözümleme**.

~ devrilmesi, *ahl. Nietzche* felsefesinde, manevî değerlerin kökten değişikliğe uğratılması.

~ düşmesi, *sosy.* ve *ikt.* Piyasaya karşılıksız fazla kâğıt para sürülmesi yüzünden eşya değerinin düşmesinden ibaret iktisadî bunalım hali. [*Ing.* ve *Fr.* Inflation].

☆ *Eşanl.* **enflasyon, şişkinlik**.

☆ *Karş.* **deflasyon**.

~ düşürümü, *ikt.* ◘ **Devalüasyon**.

~ hesapları, *muh.* İşletmenin bilançosunu oluşturan unsurların belli bir zaman dönemi içinde geçirdiği değer değişikliklerini gösteren hesaplar.

~ hükmü, *psik.* ve *sosy.* Psikolojik, sosyal, ahlâkî ve estetik konuları göz önünde tutarak herhangi bir kimse, şey veya olay hakkında verilen hüküm [*Ing.* Judgment of value; *Fr.* Jugement de valeur].

~ kâğıdı, Esham ve borç senedi gibi herhangi bir para üzerinde iyelik hakkı veren belge.

~ kelimesi, *tiy.* Bir cümlede öbür kelimelerden daha çok anlam taşıyan kelime. [*Fr.* Mot de valeur].

~ konulmuş madde, *post.* İçinde her türlü değerli madde bulunan ve değeri üzerinde belirtilmiş olan mektup, kutu, koli ile sair gönderilerin tamamı. [*Ing.* Insured item; *Fr.* Envoi avec valeur déclarée].

☆ *Eşanl.* **kıymetli madde**.

~ konulmuş mektup, Değerli kâğıtları veya değerli belgeleri kapsayan ve kapsamın değeri üzerinde belirtilmis olan mektuplar. [*Ing.* Insured letter; *Fr.* Taxe d'assurance].

☆ *Eşanl.* **kıymetli mektup**.

~ koymak, ◘ **Değer biçmek**.

~ kuramı, *fels.* Değerlerin önem sıralarını ve bu arada en yüksek değeri araştırarak bir değer ölçüsü ayıran felsefe kuramı; ahlâk, estetik gibi değer hükümlerinin rol oynadığı alanların incelenmesi. [*Osm.* Kıymet nazariyesi; *ing.* Axiologle; *Fr.* Axiology].

☆ *Eşanl.* **kıymet teorisi**.

~ paha, *huk.* Bir malın genel iktisadî duruma göre değerini ifade eden fiyat. [*Lat. lustum oretium; Ing.* Reasonable *(adequate, just, fair)* price; *Fr.* Juste prix].

~ yargısı, *ahl.* Değerleri yargılayıp değerlendiren kural korucu yargı. [*Osm.* Kıymet hükmü; *Fr.* Jugement de valeur].

☆ *Karş.* **gerçeklik yargısı**.

değer.bilir, b.s. Değeri olan şeyleri veya kimseleri sayan veya koruyan. [*Osm.* Kadirşinas; *Ing.* ve *Fr.* Appreciative].

☆ *Yak .anl.* **takdir eden, kadirdan**.

değer.bilmez, b.s. Kıymet bilmeyen, değeri olan şeyleri veya kimseleri saymayan veya korumayan. [*Osm.* Nankör; *Ing. (one who)* does not value or appreciate, ungrateful, unfair; *Fr.* Ingrat, injuste].

değerleme, i. *ikt.* Vergi matrahlarının hesaplanmasıyle ilgili iktisadî kıymetlerin takdir ve tesbiti.

değerlendirilme, i. Değeri takdir edilme, kıymetlendirilme.

değerlendirme, i. § ❶ Bir çalışmanın sonucu üzerinde varılan yargı; bir şeye değer biçme. [*Osm.* Kıymetlendirme; *Ing.* Evaluation, valorisation, estimation; *Fr.* Évaluation, estimation, valorization] § ❷ Verimli kılma; Bir şeyi yerinde ve yararlı bir yolda kullanma: *Onda imkânları değerlendirme diye bir şey yok* § ❸ *psik.* ve *sosy.* (a) Dikkatli bir değer biçmeyle herhangi bir şeyin değeri veya hacmi hakkında gerçeği öğrenme veya hüküm verme oluşumu; (b) Aynı sekildeki olayların *(fenomenlerin)* bazı standartlara göre bağıntılı *(relatif)* önemini tayin etme olusumu; (c) Kanıtların değersel standartlar, belli bir grupun veya bireyin erişmek istediği amaçlar açısından düşünülmesi. Değerlendirme türlü şekilde olur: *Ortaklaşa değerlendirme, gayrı resmî değerlendirme, öğretmen değerlendirmesi, testle değerlendirme gibi.* § ❹ Çeşitli istatistik kategorilere ayırma § ❺ *ikt.* (a) İktisadî tedbirler aracılığıyle, bir besin maddesinin veya bir malın piyasa değerinde yaratılan sunî yükselme; (b) Değersiz veya az değerli bir şeyi değerli kılma işlemi § ❻ *mal. huk.* Devlet maliyesinde, yazılı değerinin altına düşmüş devlet rantlarının veya değersizleşmiş paranın değerini yükseltmek amacıyle alınan tedbirlerin tümü.

~ ölçeği, Bir obje veya gösteriyi bazı belli nitelikler bakımından değerlendirmek için geliştirilmiş olan ölçek. Mülâkatlarda çok işe yarar.

~ ücreti, *post.* Değer konulmuş maddeler için konulan değere göre alınan ücret. [*Ing.* Insurance fee; *Fr.* Taxe d'assurance].

değerlendirmek(-i, -e), f. § ❶ Değer kazandırmak, değerini arttırmak. [*Ing.* Evaluate; *Fr.* Évaluer] § ❷ Satıp paraya çevirmek § ❸ Verimli kılmak.

değerlenmek, nsz. f. § ❷ Değer kazanmak, değeri artmak. [*Ing.* To gain value, to become valuable]. § ❷ Kendisine değer verilmek.

değerli, s. § ❶ Değeri olan veya değeri yüksek olan. [*Osm.* Zikıymet; *Ing.* Valuable, talented, worthy; *Fr.* Précieux,-euse, de prix, de grande valeur] § ❷ Iskambil oyunlarında kim aldıysa onun kazanmasını sağlayan en kuvvetli kâğıtlar.

☆ *Yak. anl.* **kıymetli, seçkin, erdemli, soylu, asil, semin**.

☆ *Karş.* **beşpara etmez ,hor, aşağılık, bayağı, âdi, nâçiz, hakir, zelil, kırtipil, kıtipiyos, soysuz, paçavra**.

~ kâğıt, *post.* Üzerinde herhangi bir değer bulunan ve elinde bulunduranın her an menfaat sağlayabileceği para, pul, tahvil, bono, faiz koponları, günü geçmemiş vapur tren veya uçak biletleri veya piyango biletlerinin tamamı. [*Ing.* Paper representing a value; *Fr.* Papier-valuer].

☆ *Eşanl.* **kıymetli kâğıt**.

~ taşlar, *jeol.* ◘ Taş.

değerli.bulma, b.i. *sosy.* Bir hareket veya eşyayı kurulmuş bir değerler skalasına göre belirli bir yere koyma. *(Değerverme önceden değerlendirmenin bulunmasına bağlıdır).* [*Ing.* Appreciation; *Fr.* Appréciation].

değerlik,-ği, i. *kim.* Bir atomun dış yörüngesinden çıkarılan veya dış yörüngesine ilâve edilen elektron sayısı. [*Ing.* Atomicity; *Fr.* Atomicité, valence].

☆ *Eşanl.* **valans**.

değerlilik,-ği, i. *ahl.* Ahlâkî davranışa girişen bir kimsenin mükâfatlandırılmaya lâyık hale gelmesi, bu niteliği kazanması. ◉ **bulanık ~**, *sosy.* ◘ **Bulanık** ◉ **dört ~**, *kim.* ◘ **Dört**.

değersiz, s. Değeri olmayan veya değeri pek az olan. [*Osm.* Bilâkıymet; *ing.* Worthless; *Fr.* Sans valeur].

değersizlenme, i. *kim.* Bir organik bileşiğin, molekülündeki karbon atomlarının sayısı azalacak şekilde ayrışması. [*Ing.* Devalorization, devaluation; *Fr.* Dévalorisation, dévaluation].

değgin*, s. < *değmek.* İlişiği olan *(bir şeyle)* ilişkili, ilgili. [*Osm.* Müteallik, ait, daır; *Ing.* Concerning; *Fr.* Relatif,-ive, concernant].

değil, e. *esk. T. tag,* değil + *ol,* -dır. § ❶ -im, -sin, -dir, idi, imiş, ise, iken.. gibi ek ve edatların olumsuz şekillerini yapmak için bir sıfat gibi bunların başına getirilir: *Değilim, değilsin, değildir* (veya sadece *değil), değildi, değilmiş, değilse, değilken..* § ❷ Özne veya tümleçleri ayrı ve biri olumlu, öteki olumsuz iki cümleden birinin fiili yerine geçer. «**Sen gelmedin, ben geldim**» yerine *Sen değil, ben geldim.* «**Evi gördüm, bahçeyi görmedim**», yerine *Evi değil bahçeyi görmedim* veya *Evi 9ördüm, bahçeyi değil.* Böylece, değil kelimesinin, yerine geçtiği fiilin hükmü yerinde kalmakla beraber, cümlede bırakılan fiilin hükmüne dikkat çekilmiş olur: *Ben geldim, sen değil (gelen asıl benim), evi değil, bahçeyi görmedim (görmediğim bahçedir), evi gördüm, bahçeyi değil (gördüğüm evdir)* § ❸ «**Değil**» sözü özne veya tümleçleri ayrı olduğu halde fiilleri aynı olan, fakat bunlardaki hükümlerden biri beklenmedik bir durumda bulunan iki cümlenin normal hükümlüsünden fiilin kaldırılmasını sağlar. O halde özne veya tümleç, yalnız, sade gibi bir kısma edatıyla ve öteki cümledeki özne veya tümleçte bile, hattâ, dahl gibi katma edatlarından biriyle pekitilir. «**Ben geldim ve beklenmezken sen de geldin**» yerine, *değil ben, sen bile (hattâ sende) geldin.* «**Evi gördüm ve hatırda yokken bahçeyi de gördüm**», yerine *yalnız evi değil bahçeyi de gördüm; ...* değil a.. «Söyle dursun» anlamına: *Ağaç değil a, at bile yok* ◉ **~ inde ~**, Bir şeyin söylenen niteliğine önem vermemek: *Ben parasında değilim, yeter ki iyi bir şey olsun* ◉ **~ mi ki**, ◘ **Mademki** ◉ **hiç ~ se**, *dey.* Bari, hiç olmazsa ◉ **olacak gibi ~**, *dey.* Yapılması mümkün olmayan, imkânsız durumları anlatmak için kullanılır ◉ **olur şey ~**, *dey.* Şaşılacak, hayret edilecek durumlarda söylenir.

değim*, i. < *değmek.* Bir kimsenin, kendisine iş güvenilmeye hak kazandıran durumu. [*Osm.* Liyakat, fazilet; *Ing.* Virtue, merits; *Fr.* Mérite, vertu].

~ noktası, Bir hattın diğer bir hatta değdiği nokta. [*Osm.* Nokta-i temas; *Ing.* Contact point; *Fr.* Point de contact].

değimli*, s. Değimi olan, değerli. [*Osm.* Liyakatli; *Ing.* Worthy; *Fr.* Digne].

☆ *Yak. anl.* **meziyetli, lâyık, cespan, seza, sezavar, şayan, reva, şayeste.**
☆ *Karş* **değersiz, meziyetsiz, livakatsiz.**

değimsiz*, s. Hiç bir işe değimi olmayan, değersiz. [*Osm.* Liyakatsiz; *ing.* Unworthy; *Fr.* Indigne].

değimsizlik,-ği, i. Değimsiz olanın hali veya değimsiz olduğunu gösteren davranış, değersizlik. [*Osm.* Liyakatsizlik; *ing.* Inefficiency, incapability, worthlessness; *Fr.* Indignité].

değin, § ❶ e. **kadar, dek** gibi bir iş veya bir halin bittiği zamanı veya yeri gösterir: *Buraya değin, Akşama değin.* § ❷ i. Sincap.

değinmek(-le), nsz. f. < *değmek* § ❶ Bir işi konuşmak, bir konu üzerinde durmak için bir araya gelmek *(toplanmak)* veya uzaktan haberleşmek. [*Osm.* Temas etmek; *ing.* To treat *(of a subject)*, to talk *(about)*, to mention; *Fr.* Parler de, traiter]. § ❷ (-e), *mec.* Belli bir konuyu ele alarak ondan biraz söz etmek: *Son siyasî olaylara değinmek.* [*ing.* To attain, to touch *(a subject)*].

değirmek(-i, -e). f. *h.d. değmek. h.d.* § ❶ Değdirmek § ❷ İlgiliye bildirmek, ulaştırmak. [*Osm.* Tebliğ etmek; to pass on *(message)*; *Fr.* De nos jours il n'est employe guere que dans la locution].

değirmen, i. < *teğre* > *teker* > *tekermen* § ❶ Su, yel, buhar veya elektrikle döndürülerek içinde buğday v.b. gibi tanelerin övütülüp un yapıldığı yer: *Su değirmeni, Yel değirmeni.* [*ing.* Mill; *Fr.* Moulin]. ◘ *ŞEKİL: 148.* — **DEĞİRMENLER.** § ❷ Elde döndürülerek kavrulmuş kahve, karabiber gibi şeyleri toz haline getirmeye, övütmeye yarayan âlet veya cihaz § ❸ *arg.* Saat § ❹ *(Şekercilikte)* Çelik oluklu silindirlerden meydana gelen makine olup suyunu çıkarmak için şeker kamışını ezer ve çiğner ◉ **~ de sakal ağartmak,** *dey* Olgunlaşmadan, hayat denemelerinden yararlanmadan, faydalanmadan yaşlanmış olmak. [*ing.* To be inexperienced and immature ◉ **~ in suyu nereden geliyor?** *dey.* «*Bu işin masrafını karşılayacak para nereden çıkıyor*» anlamında. [*ing.* Where does the expense come from? Who pays for it] ◉ **barut ~ i,** *fişekç.* Kara barutu ufalama atelyesi. [*ing.* Powder-mill; *Fr.* Moulin à poudre]. ◉ **çıngıraklı ~,** *arg.* Duvar saati ◉ **çırpıcı ~ i,** Boyaların daha iyi tutması için kumaşların çırpıldığı makine ◉ **dua ~ i,** *din.* Lama dininin hâkim olduğu bütün ülkelerde herkes tarafından kullanılan kutsal araç. Bir eksen üzerinde dönen içi boş madenî bir silindirden ibarettir. Dış yüzeyinde altı hecelik ünlü dua *(On Mo-ni Padme hum)* yazılıdır. İçinde ise dualarla dolu kâğıt veya kumaş şeritler vardır. *(Asur'da ve Iran'da da bunlardan bulunmuştur)*] ◉ **el ~ i,** Çekirdek şeklindeki kahve ve karabiber v.b.'ni un haline getiren ufak âlet. [*ing.* Handmill; *Fr.* Moulin à main], ◉ **sakalı ~ de ağartmak,** *dey.* Olgunlaşmadan, bir şey öğrenmeden yaşlanmak. ◉ **su ~ i,** Su gücü ile çalışan değirmen. [*ing.* Water-mill; *Fr.* Moulin à eau] ◉ **un ~i,** Su, yel veya motorla çalışabilen değirmen ◉ **yağ ~ i,** Yağlı tanelerden yağ çıkarmak için kullanılan değirmen. [*Fr.* Moulin à huile] ◉ **yel** *(rüzgâr)* **~ i,** Rüzgârla dönen değirmen. [*Fr.* Moulin à vent].

~ çakıldağı, Değirmen taşına tane veren oluğun ağzını açıp kapamaya yarayan, kendinden hareketli tahta parçası. [*ing.* Clapper of the mill-hopper; *Fr.* Claquet].

~ hakkı, Un öğütenlerin, öğütme karşılığı olarak değirmenciye bıraktıkları un. [*ing.* Certain amount of flour left the miller as part of the milling fee; *Fr.* Prix payé au meunier pour la mouture].

~ kanadı, Rüzgâr gücüyle dönerek değirmeni çalıştıran ve değirmenin üstünde bulunan kollu çark. [*ing.* Sail of a windmill, paddle of a watermill].

~ taşı, § ❶ Tahıl öğütmekte kullanılan değirmen taşlarının yapıldığı taş cinsi. [*ing.* Millstone; *Fr.* Meuliere] § ❷ *(geniş anlamda) jeol.* Düzensiz kütleler halinde bulunan silisli tortul taş. [*ing.* Grit; *Fr.* Grès] § ❸ Taşlama tasının yapımında kullanılan çok sert ve masif yapılı taş.

değirmenci, i. Değirmen işleten veya yapan kimse. [*ing.* Miller; *Fr.* Meunier,-ière]. ◘ *ŞEKİL: 148.* — **DEĞİRMENLER.**

değirmencilik,-ği, i. (a) Değirmen yapma iş; (b) Değirmen işletme işi; (c) Tahıl tanelerini, daha çok buğdayı una çeviren sanayi dalı. [*ing.* Milling; *Fr.* Meunerie].

değirmenlik,-ği, i. § ❶ Su veya yel değirmenleri çokça olan yer. [*ing.* Place where there are many mills, millstone quarry; *Fr.* Meuliere]. § ❷ Bir değirmentaşını çalıştıracak miktarda *(akarsu).*

değirmi, s. < *değmek* < *esk. T. tegirme* > *tegirmi* § ❶ Yuvarlak, tekerlek, daire şeklinde; *Değirmi yüz.* [*ing.* Round; *Fr.* Rond, -onde]. § ❷ i. Boyu, eni kadar olan kumaş ölçüsü: *Bir değirmi tülbent.*

değirmilemek(-i), f. Değirmi biçimine koymak. [*ing.* To make round; *Fr.* Rondir].

değirmilenmek, nsz. f. Yuvarlak hale gelmek. [*ing.* To become round and flat].

değirmileşmek, nsz. f. ◘ **Değirmilenmek.**

değirmilik,-ği, i. Yuvarlaklık. [*ing.* Roundness, rotundity; *Fr.* Rondeur].

değiş, i. < *değiştirmek* < *esk. T. tegiş* § ❶ Bir şeyin yerine başka şeyin konulması. [*Osm.* Tebdil, tahvil; *ing.* Change; *Fr.* Changement] § ❷ Bir şeyi verip, yerine başka bir şey alma. [*Osm.* Mübadele; *ing.* Exchange; *Fr.* Echange] ☆ *Eşanl.* **trampa, takas** ◉ **hücresel ~ ler,** *biy.* Çeşitli maddelerin sitoplazma ve selüloz zarlarından, dışardan içeri veya içerden dışarı doğru geçmesi. [*Fr.* Échanges cellulaires].

~ edilebilen matrisler, *mat.* Çarpanların sırasına bağlı olmayan AB ve BA çarpımlarının, her ikisi de tanımlı olan A ve B matrisleri.

~ edilebilir, *mat.* Birbiriyle değiş edilebilen iki eleman için kullanılır. [*ing.* Interchangeable; *Fr.* Interchangeable, permutable].

~ etmek, *mat.* Yapılan işlemin sonucunu değişmeksizin, bir elemanı başka bir elemanla değiştirebilmek. [*ing.* To interchange, exchange; *Fr.* Faire un echange].

~ tokuş, *h.d.* ◘ **Değiş-.**

değişebilme, i. § ❷ Bazı değişimler geçirmeye yatkınlık. § ❷ *biy.* Bir organizmanın dölünün karakterlerinin ortamın etkisi altında *(fenotipik olarak)* veya genotipik olarak göstereceği çeşitlilik. [*ing.* Variability; *Fr.* Variabilité].

☆ *Eşanl.* **variyabilite.**

değişen, i. Aynı kararda veya biçimde kalmayan, değişiklik gösteren. [*ing.* Alternating; *Fr.* Alternant,-ante] ◉ **düzgün ~ hareket,**

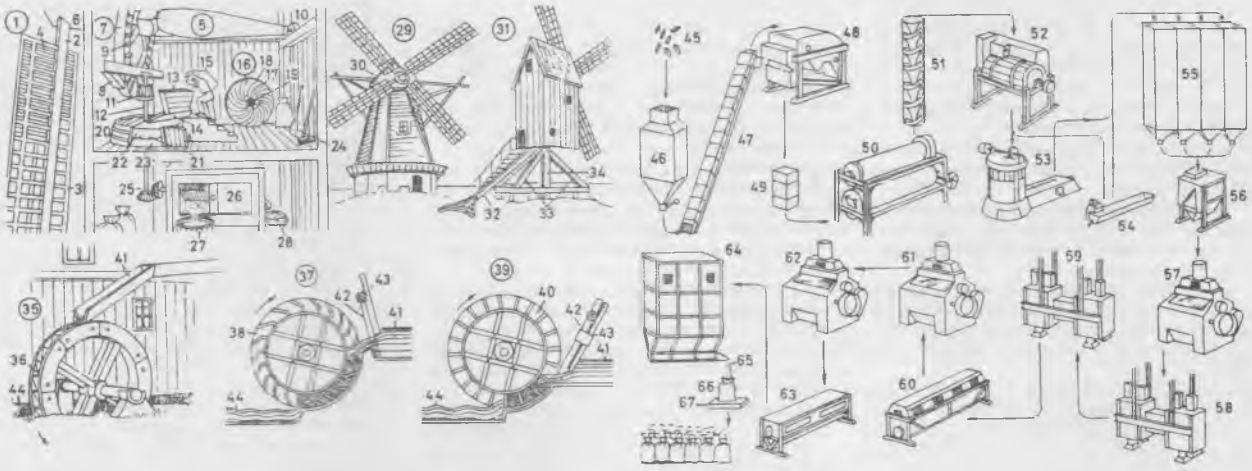

ŞEKİL: 148. — **DEĞİRMENLER:** [**1-34** *Yeldeğirmeni*]. **(1)** Kanat. kolu. **3.** Kadron. **4.** Kanat kolu. **(5)** Kanat mil. **6.** Kanat başı. **(7)** Ağaç dişli çark. **8.** Çark freni. **9** Ağaç dis. **10.** Çark yatağı. **11.** Dişli. **12.** Değirmen taşı. **13.** Boşaltma hunisi. **14.** Huni kanalı. **15.** Değirmenci. **(16)** Değirmen taşı. **17.** Taş kanalı. **18.** Öğütme kanalı. **19.** Değirmentaşı gözü *(yuvası).* **20.** Değirmen taşı mahfazası. **21.** Değirmen taşı çifti. **22.** Üst değirmen taşı. **23.** Alt değirmen taşı. **24.** Tahta kürek. **25.** Konik dişli. **26.** Yuvarlak elek. **27.** Tahta hazne. **28.** Un. **(29)** Hollanda tipi yeldeğirmen. **30.** Döner yeldeğirmeni başlığı. **(31)** Alman tipi yeldeğirmeni. **32.** Kuyruk direği *(değirmen kuyruğu).* **33.** Oturma ayakları. **34.** Ana direk. [*35-44 Su değirmeni (hidrolik değirmen)*]. **35.** Çark mesnedi. **36.** Kova *(Çark kanadı).* **(37)** Köseli hidrolik çark. **38.** Eğik kanat. **(39)** Paletli hidrolik çark. **40.** Düz kanat. **41.** Sürgü. **42.** Değirmen savağı. **43.** Savak seti. **44.** Değirmen kanalı. [**45-67** *silindirli değirmenler*] [*45-56 Dane temizleyiciler.*]. **45.** Dane. **46.** Otomatik tahıl kantarı. **47.** Elevatör. **48.** Aspiratör. **49.** Madenî parçaları ayıran mıknatıs. **50.** Bozuk daneleri ayırıcı. **51.** Sonsuz dişlili ayırıcı. **52.** Parçalayıcı. **53.** Dane yıkayıcı. **54.** Damper (Mouille-grain). **55.** Havalandırıcı. **56.** Dane fırçası. [**57-67** Tahıl öğütme makineleri]. **57.** Değirmen konkasörü. **58.** Elek. **59.** Ayıklama ve ayırma eleği. **60.** Temizleyici *(arıklayıcı, tasfiye âleti, filtre).* **61.** Birinci valslı tasfiye değirmeni. **62.** İkinci valslı tasfiye değirmeni. **63.** Un temizleme makinesi. **64.** Un karıştırıcı. **65.** Öğütülmüş un *(işlenmiş madde).* **66** Un çuvalı. **67.** Çuvallama ve tartma düzeni.

mek. Hızı, zamanın çizgisel fonksiyonu olan hareket. [*Ing.* Uniform variable movement].
~ **hareket,** *fiz.* ◘ **Hareket.**
~ **yıldız,** *astr.* Zaman zaman çeşitli olayların etkisiyle parlaklığı belli belirsiz artan veya azalan yıldız. [*Osm.* Kevâkib-i mütehavvil; *Ing.* Variable star; *Fr.* Étoile variable].

değişici, i. < Değişken, şekilden sekle giren, bir seviyede kalmayan, değerini değiştiren. [*Ing.* Alternating, variable, changeable; *Fr.* Alternant].

değişik, s. < *deşmek.* § ❶ Değişmiş, başka türlü olmuş, değişikliğe uğramış. [*Ing.* Changed, varied; *Fr.* Changé, varié]. § ❷ Çeşitli: *Hergün değişik bir kıyafetle çıkar, Değişik bir oda takımı.* [*Ing.* Different, various; *Fr.* Divers, different,-ente] § ❸ Değiştirilmiş, mübadele, trampa edilmiş. [*Ing.* Exchanged; *Fr.* Echangé] § ❹ Çok hastalık çekerek yolunda gelişmeyen çocuklar hakkında söylenir: *Bu çocuk değişik olmuş.*
~ **alanlı ses yolu,** *sin.* Değişik genişlikte, saydamsız çizgilerden meydana gelen ses yolu. [*Ing.* Variable-area sound track, variable-width sound track; *Fr.* Piste sonore à densité fixe *(à élongation variable)* piste sonore à densité constante].
~ **alanlı seslendirme,** *sin.* Değişik alanlı ses yolu üzerine ses alma. [*Ing.* Variable-area sound recording; *Fr.* Enregistrement à densité fixe *(à élongation variable)*].
~ **araçlı bilet,** ◘ **Bilet.**
~ **arazi,** *ask.* ◘ **Arazi.**
~ **biçim,** *müz.* Alman kuramcılarına *(Riemann)* göre, bir minör tonda tonik notanın majör biçimi veya bir majör tonda tonik notanın minör biçimi.
~ **düzenleme,** *müz.* Bir eserin kolaylaştırılmış veya aslından farklı ses ve çalgı şartlarına uydurulmuş düzenlemesi.
~ **hızlı alıcı,** *sin.* Çeşitli hızda çalışabilen alıcı çeşidi. [*Ing.* Multiple speed camera; *Fr.* Caméra à plusieurs vitesses].
~ **meyveli,** *bot.* Değişik biçimde meyvesi olan.
~ **önçimlilik,** *bot.* Damarlı çiçeksizlerden bir bitkide değişik iki çeşit önçim *(kimi erkek, kimi dişi)* meydana gelmesi hali.
~ **renkli,** *bot.* Bileşikgillerden, çiçeklerinin ortası başka, çevresi başka renkte olan *(kömeçler hk.)*
~ **sporluluk,** *bot.* Bir bitkinin değişik tipte spor taşıması olayı.
~ **şekil,** *ed.* § ❶ Bir yazarın genellikle kabul edilen şekilden farklı metni § ❷ Aynı sanatçı tarafından yazılan bir sanat eserinin farklı baskısına verilen ad.
~ **tallılık,** *bot.* Bir bitkinin fizyolojik bakımdan değişik tallı olması.
~ **telâffuz,** *dilb.* Bazı ortamlarda *(fonetik, stilistik, sosyal v.b.)* Belli bir fonem'in özel telâffuzu.
~ **yoğunlukla seslendirme,** Değişik yoğunlukla ses yolu üzerine ses alma. [*Ing.* Variable-density sound recording; *Fr.* Enregistrement à densité variable].
~ **yoğunluğu ses yolu,** *sin.* Aynı ende fakat yoğunluğu değişen çizgilerden meydana gelen ses yolu. [*Ing.* Variable-density, sound track; *Fr.* Piste sonore à densité variable].

değişiklik,-ği, i. < *değişmek* § ❶ Değişik olma hali § ❷ Bir bütünden bir kısmın değişmesiyle meydana gelen yeni durum: *Yönetim kurulunda değişiklik oldu* [*Ing.* Change, variation; *Fr.* Changement] § ❸ Elverişsiz bir hale gelen bir şeyi elverişli bir duruma sokmak için üzerinde yapılan değiştirme. [*Osm.* Tadil; *Ing.* Amendment, modification, alteration; *Fr.* Modification] ◉ **fonetik** ~, *fonet.* Dilin evrimi sırasında bir fonemin geçirdiği değişim.

değişim*, i. *esk. T. tegişmek* § ❶ Değişmek işi; değişme § ❷ *biy.* Yeni döllerin atalarına tıpatıp benzememesini sağlayan özelliklerin tümü. [*Ing.* ve *Fr.* Mutation] § ❸ *bot.* Bir bitkinin yaşadığı sürece geçirdiği değişiklik. [*Ing.* ve *Fr.* Mutation] § ❹ *mat.* Bir niceliğin birbirinden ayrı değerler alması veya böyle iki değer arasındaki ayrım. [*Osm.* Tahavvül, tehalüf; *Ing.* ve *Fr.* Variation] § ❺ *den.* Rüzgârın yön değiştirmesi § ❻ *syn.* (a) Bir sanayi işletmesinde, kurumlaşmanın veya yönetimde sürekliliğin karşıtı olarak yeni kararlar alınmasını gerektiren derin değişiklik; (b) Sanayi toplumunun yapısındaki derin değişmelerin bütünü; devamlı dengesizlik haliyle, büyüme sisteminin sürekli olarak değişmesi nitelenir § ❼ *sosy.* İktisadî olaylardan biri olup, üretilen malların başka mallar veya para karşılığı değiştirilmesinden ibarettir. [*Ing.* Exchange; *Fr.* Echange] ◉ **bağımsız** ~, *fonet.* ◘ **Bağımsız** ◉ **başlama** ~ **i,** *sp.* ◘ **Başlama.** ◉ **çevrimsel** ~, *istat.* Muhtemel bir olaya bağlı değişim; dönem dönem ortaya çıkan değişim. [*Ing.* Variation cyclique]. ◉ **dekor** ~ **i,** *tiy.* ◘ **Dekor.** ◉ **deri** ~ **i,** *zool.* ◘ **Deri.** ◉ **deri tepkisi** ~ **i,** *tıp.* Alerjinin belirmesini, önce negatif olan deri tepkisinin dönüşerek pozitif olusunu anlatan deyim. ◉ **döl** ~ **i,** ◘ **Döl.** ◉ **kesin olmayan** ~, *istat.* Muhtemel bir olaya bağlı değişim. [*Ing.* Aleatory variation; *Fr.* Variation stochastique, variation aléatoire]. ◉ **mevsim** ~ **i,** *istat.* belirli zamanlarda ortaya çıkan olayların etkisinden doğan değişim. [*Ing.* Seasonal variation; *Fr.* Variation saisonnière]. ◉ **rastlantı** ~, *istat.* Rastgele ortaya çıkan olayın doğurduğu değişim. [*Ing.* Accidental variation; *Fr.* Variation accidentelle]. ◉ **uzun süreli** ~, *istat.* Uzun bir süreyi kapsayan sürekli ve ağır değişim. [*Ing.* Secular variation; *Fr.* Variation séculaire, variation de longue durée]. ◉ **ünlü** ~ **i,** *fonet.* ◘ **Metafoni** ◉ **ünsüz** ~ **i,** *fonet.* Hint-Avrupa kapantılarının önce ortak Germen dillerinde, daha sonra yüksek Almanca'da geçirdiği özel evrim; bu evrimin niteliği soluk borusunun titreşimi katılmada geç kalmasıdır.
~ **aralığı,** *istat.* ◘ **Aralık.**
~ **etmek,** *den. (Rüzgâr hk.)* Bir yönden başka bir yöne esmek. [*Ing.* To change *(wind)*].
~ **işareti,** *müz.* Notaların ses yüksekliğini değiştirmeye yarayan işaret.
~ **yuvarı,** *astr.* Yer havayuvarında rüzgârların, yağışların oluştuğu. 10 km. yüksekliğe varan en alt katman. [*Ing.* Troposphere; *Fr.* Troposphere].
☆ *Eşanl.* **troposfer** .

değişimcilik*,-ği, i. *fels.* Bir varlığın sıçrama yoluyle değiştiğini ileri süren doktrin. [*Osm.* Tagayyur; *Ing.* Mutationism; *Fr.* Mutationnisme].
☆ *Eşanl.* **mütasyonizm.**

değişinim*, i. *biy.* ve *fels.* Esas tipe göre belirli karakterlerde görülen ayrılıklar. [*Osm.* Tagayyür; *Ing.* ve *Fr.* Mutation, variation].
☆ *Eşanl.* **varyasyon, mütasyon.**

değişir, s. Değişebilen. [*Ing.* Changeable, variable, interchangeable, fickle, unstable; *Fr.* Variable].
~ **çerçeve,** *sin.* Perde üzerindeki görüntü boyunun, bütün film boyunca aynı büyüklük ve biçimde kalmayıp, gereğine göre çeşitli boy ve biçimlere girebilmesini sağlayan düzen. [*Ing.* Dynamic square; *Fr.* Cadre dynamique].
~ **odaklı mercek,** *sin.* Çevirim sırasında odak uzunluğu belli ölçüler arasında değiştirilebilir mercek çeşidi. [*Ing.* Variable focus lens, lens with variable focal length, zoom-lens; *Fr.* Objectif à foyer variable, objectif à distance focale variée].
~ **örtücü,** *sin.* Normal durumda yarım teker biçiminde olan, fakat istenildiği takdirde tam bir teker biçimine girinceye kadarki bütün durumları alabilen örtücü. [*Ing.* Variable shutter; *Fr.* Obturateur variable].

değişke*, i. < *değişmek* § ❶ *biy.* Bireyde meydana gelen ve kalıtsal olmayan değişiklik. [*Osm.* Tadil; *Ing.* ve *Fr.* Modification] § ❷ *istat.* Bu dağılımın standart kaymasının karesi veya tek tek puvanlarla ortalama arasındaki farkların kareleri toplamının gruptaki birey sayısının 1 (bir) eksiğine bölümü. [*Osm.* Tadil; *Ing.* ve *Fr.* Modification]. ☆ *Eşanl.* **modifikasyon** ◉ **sürekli** ~, *Jollos'un* (1913), yavaş ve tedricî bir çeşit alışkanlığına yol açan, az çok hızlı bir şekilde kaybolabildiği gibi yıllarca da sürebilen bir değişimi göstermek için kullandığı deyim.

değişken*, s. ve i. < *değişmek.* § ❶ *mat.* Ayrı değerler alabilen, değişebilen *(nicelik).* [*Osm.* Mütehavvil; *Ing.* Changing, changed, changeable, variable; *Fr.* Variable, changeant]. § ❷ *dilb.* Cümledeki görevine, cinsliliği sayısına v.b. göre çeşitli çekim ekleri almaya elverişli kelimeler için kullanılır. § ❸ *mant.* Bir bağlantı veya bir fonksiyonda, gerektiği zaman belirli *(sabit)* terimlerin yerine konulabilen belirsiz terim. § ❹ *sosy.* ve *psik.* (a) Belli bir küme içinde değişebilecek büyüklük; (b) Bağımsız olarak veya başkalarına bağlı olarak değişik değerler alabilen bir sembol; (c) Bir ana grupa *(evrene)* dahil üyelerin değişen bir değeri; (d) Bir eylemin matematiksel durumunu temsil eden istatiksel değer; (e) Nicelik ve ölçülebilir nitelik bakımından değişiklik gösteren gözlem; (f) Tabiatta sabit olmayan unsur, faktör veya olgular. Boy, ağırlık, beden gelişimi, zihin yeteneği, maharet gibi bireylere göre değişken özellikler. ◉ **bağımlı** ~, § ❶ *istat.* İncelenecek olay tarafından meydana getirilen değişken. [*Ing.* Dependent variable; *Fr.* Variable dépendante]. § ❷ *mat.* Değerleri istenildiği gibi seçilen değişken. ◉ **bağımsız (açıklayıcı)** ~, § ❶ *istat.* Ekonometrik bir örneğin açıklanmasında rolü olan değişken. [*Ing.* Independent variable; *Fr.* Variable indépendante, variable explicative]. § ❸ *psik.* Bir deneyde, deneycinin etkilediği ve nitelik veya nicelik bakımından değiştirdiği etken § ❷ *mat.* Değerleri istenildiği gibi seçilen değişken. [*Ing.* Independent variable; *Fr.* Variable indépendante]. ◉ **karar** ~ **i,** *istat.* Ekonometrik bir örneğin dışında kalan ancak bir otoriteye bağlı olan değişken. [*Ing.* Variable of decision *Fr.* Variable de décision]. ◉ **önceden belirtili** ~, *istat.* Değeri bir örneğin yapılışından önce belirtilen değişken. [*Ing.* Predeterminated variable; *Fr.* Variable prédéterminée]. ◉ **örtülü** ~, *psik.* Bir kümeye uygulanmış, aynı genel alana ait bir testler bütününde yer alan belirli bazı çeşitli karşılıklardaki iç tutarlık veya birlikte değişme ◉ **özerk** ~, *istat.* Ekonometrik bir örneğin dışında olan değişken. [*Ing.* Autonomous variable; *Fr.* Variable autonome]. ◉ **rastlantıya bağlı** ~, *istat.* İhtimallere göre çeşitli değerler alabilen değişken [*Ing.* Aleatory variable; *Fr.* Variable aléatoire, variable stochastique]. ◉ **sürekli** ~, *istat.* Değerlerinin sayısı sonsuz olan değişken. [*Ing.* Continued variable; *Fr.* Variable continue]. ◉ **süreksiz (kesikli)** ~, *istat.* Yalnız belirli ve yalın değerler alabilen değişken. [*Ing.* Discontinued variable; *Fr.* Variable discontinue, variable discrète]. ◉ **teorik** ~, *istat.* Yapısal bir örneğin içinde olan fakat doğrudan doğruya incelenmeyen değişken. [*Ing.* Theoric variable; *Fr.* Variable théorique].
~ **büyüklük,** *mat.* Belirli bir değer bütününü kapsayan büyüklük, özellikle sayısal büyüklük. [*Ing.* Variable magnitude; *Fr.* Grandeur variable].
~ **şekil,** *mat.* Belirli bir değişebilme niteliği olan şekil. [*Ing.* Variable figure; *Fr.* Figure variable].
~ **varlık,** *mat.* Tanımı her türlü değeri kabul eden matematiksel varlık. [*Ing.* Variable entity; *Fr.* Entité variable].

değişkenlik*,-ği, i. § ❶ Bir halden, bir şekilden, başka bir hale, bir şekle girme, değişme, dönme. [*Osm.* Tahavvül; *Ing.* Turning, changing, change, transformation; *Fr.* Changement, transformation]. § ❷ *psik.* (a) Psikolojik testler, ölçmeler, veya deneyler yoluyle elde edilen puvanların dağılması; (b) Puvanların, standart kayma ile kolayca belirtilebilecek şekilde karakteristik olarak dağılması § ❸ *mat.* Ayrı değerler alabilme.
~ **katsayısı,** *psik.* § ❶ Bir puvan dizisi ile bir eşit veriler dizisi arasındaki endeks, gösterge § ❷ İki veya daha çok gözlem dizileri arasında bilinen ilişkilerin derecesini gösteren ve genellikle + 1'den 0 a ve 0 dan -1'e doğru gelişen kuramsal bir sayı.

değişkin*, s. Değişikliğe uğramış. [*Osm.* Muaddel; *Ing.* Modified; *Fr.* Modifié].

değişli, s. *mat.* İki veya daha çok terimle yapılan ve bu terimlerin sırası değiştirildiği

zaman sonucu değişmeyen bir işlem için kullanılır: *Temel cebirde, toplama ve çarpma değişli işlemlerdir.*

~ **cisim,** *mat.* ◘ **Cisim.**

~ **grup,** *mat.* ◘ **Grup.**

değişme, i. ve s. § ❶ s. Başka bir şekle veya hale girme, değişiklik. [*Osm.* Tahavvül; *ing.* Change, changing, variation, variegation, fluctuation; *Fr.* Changement, modification, variation] §§ ❷ i. Karşılıklı alıp verme işi. [*Osm.* Mübadele; *ing.* Mutually exchanging, bartering, exchange; *Fr.* Échange, troc, permutation] § ❸ i. *coğr.* Türlü yerlerden dış güçlerle koparılarak sürüklenmiş, sonra bir yerde yığılmış bulunan dağınık taş parçalarının, çeşitli olaylarla birbirine yapışarak, bitişerek taş özelliği alması olayı. [*ing.* Diagenesis; *Fr.* Diagénèse] § ❹ *sp. (voleybol'da)* Oynamayan yedek oyuncunun oynayanın yerini alması. [*ing.* Substitution; *Fr.* Changement] § ❺ *zool.* Esas tipe göre belirli karakterlerde görülen ayrılıklar. [*Osm.* Tahavvül; *ing.* ve *Fr.* Variation]. ☆ *Eşanl.* **varyasyon** § ❻ *sosy.* Bir kültürün davranış modellerinde veya tiplerinde meydana gelen başkalaşma. [*ing.* Social change] § ❼ *san.* Gaz halinde bir hidrokarbonun su buharı, oksijen, hava veya herhangi bir oksitleyici etken tarafından, karbon monoksit, hidrojen ve bazen daha hafif karbon bileşikleri vererek oksitlenmesi §§ ❽ *mant.* Beraber değişme yöntemi *J.W.F. Herschel*'in işaret ettiği ve *J.S.Mill*'in kesinliğe kavuşturduğu tümevarım yöntemi § ❾ *müz.* (a) Türk musikisinde aynı eser içinde usul değişme olayına verilen ad; (b) Aynı sesin ayrı altıses gamlarında değişik isimler alması; Orta çağ ve Rönesans müziğinde kullanılır; (c) Füg'de, konuya göre cevabın melodi yapısının değişmesi. ◉ ~ **li sıçrama,** *cimn.* Belli aralıklarda kısa kısa yürüyüşlere yer veren sürekli sıçrama türü ◉ ~ **li takla,** *cimn.* Eşlerden biri takla atarken ötekinin açık atlayışla üzerinden aşması ve bu durumu sırayla değiştirmeleri. ◉ **birden** ~, *biy.* ve *psik.* ◘ **Birden.** ◉ **çabuk** ~, *tiy.* ◘ **Çabuk.**

~ **durağı,** *meteor.* Troposferin hareketli bölgelerini yukarıdan sınırlayan ve stratosferin başlangıcını belirten varsayılı yüzey.

değişmek, nsz. f. < *esk. T. teğişmek* § ❶ Başkalaşmak, başka bir şekle veya hale girmek: *Hava değişiyor. Hava değişti, Son yıllarda dilimiz epey değişti.* [*Osm.* Tahavvül etmek; *ing.* To change, vary; *Fr.* Changer, se transformer] §§ ❷ Yerine başka şey veya kimse gelmek: *Filim değişti, Okulun müdürü değişti.* [*Osm.* Tebeddül etmek; *ing.* To modify; *Fr.* Être change, se modifier]. § ❸ (-i, -le) Bir şeyi verip yerine başka şey almak; karşılıklı verip almak: *Çakılarımızı değiştirelim mi? Onunla saatlarımızı değiştirdik.* [*Osm.* *Mübadele etmek; ing.* To exchange, barter; *Fr.* Échanger, troquer]. § ❹ Karşılıkta veya değerde eş tutmak: *Onu dünyaya değişmem. Bu babamdan kaldı, onu dünyada bir şeye değişmem.* [*ing.* To prefer; *Fr.* Préférer] §§ ❺ Değiştirmek: *Üstümü değiştim* ◉ **iş değişir,** *dey.* Söz konusu durumun olduğundan farklı bir şekil alması sonucunda kullanılan deyim.

değişmeyen, s. *(şekil veya renk olarak)* Değişiklik göstermeyen.

~ **denge,** *fiz.* ◘ **Denge.**

~ **düzlem,** *astr.* ◘ **Düzlem.**

değişmez, s. §§ ❶ Yerini, şeklini veya rengini değiştirmeyen *(şekiller hk.).* [*Osm.* Sabit, gayri mütehavvil; *ing.* Constant; *Fr.* Constant,-ante]. § ❷ *dilb.* Çekim eki hiç bir değişikliğe uğramayan kelimenin niteliği § ❸ *mat.* (a) Yerini veya biçimini değiştirmeyen şekil; (b) Her zaman aynı değeri gösteren nicelik; (c) Bir denklemde değişkenlere bağlı olmayan sayı; (d) İntegralden sonra, çözümü genelleştirmek için bir fonksiyona eklenen ve problemin şartları tanımlandığı zaman belirlenen nicelik. ☆ *Eşanl.* **sabite;** (e) Bir grup dönüşüm için, dönüşümden sonra tamamen aynı kalan bir büyüklük, bir ifade, bir bağıntı, bir özellik v.b. için kullanılır; (f) Matematik bir varlığa *(şekil, eğrl. yüzey v.b.)* bağlı olan ve bir dönüşüm cümlesi uygulandığında değişmeyen sayısal nitelik. [*Osm.* Sabite; *ing.* Constant; *Fr.* Constante]. ◉ **devinme** ~ **i,** ◘ **Devinme.** ◉ **güneş** ~ **i,** *meteor.* Güneş ışınımlarına dik düzlem yüzeyin birim alanının, atmosferin üst sınırında aldığı ısı enerjisi miktarı ◉ **kişisel** ~, *psik.* Kişinin zekâ yaşı ile takvim yaşı arasındaki orantıyı belirten sayı.

~ **çekim,** *sin.* Alıcının bütün çevrim boyunca açı ve görüş noktasının değiştirilmeksizin olduğu yerde çalıştırılmasıyla elde edilen çekim. [*Ing.* Static shot; *Fr.* Plan fixe]

~ **doku,** *biy.* Değişmeyen, aynı şekilde kalan doku. [*Ing.* Permanent tissue; *Fr.* Tissu permanent].

~ **odak,** *sin.* Değişmeyen tek odağa dayanan düzen. [*Ing.* Fixed focus; *Fr.* Foyer fixe].

~ **odaklı mercek,** *sin.* Duyarkata belirli uzaklıkta bulunan ve odak uzunluğu hiç değişmeyen mercek. [*Ing.* Fixed focus; *Fr.* Foyer-fixe].

değişmezlik,-ği, i. Değişmeme hali. [*Osm.* Sabitlik; *ing.* Constancy, permanence, constantness; *Fr.* Permanence, stabilité, constance]. ◉ **büyüklüklerin değişmezliği,** *psik.* ◘ **Büyüklük.**

~ **kuramı,** §§ ❹ *biy.* Canlıların değişmez olduklarını savunan görüş. ☆ *Eşanl.* **yaratılmışlık.** ☆ *Karş.* **evrimcilik.** § ❺ *coğr.* Karaların, okyanusların sürekli olarak bulunduklarını yerlerinde kaldıklarını ileri süren görüş. Bu görüşe göre, büyük karalar, ulu denizler, şimdiki durumlarını andırır şekilde, geçmiş çağlarda da bulunmuşlardır. [*Ing.* Permanence of ocean basins; *Fr.* Permanence].

değiştirge*, i. < *değiştirmek* § ❶ Bir değişiklik yapılması için verilen önerge. [*Osm.* Tadilname; *ing.* ve *Fr.* Motion] § ❷ *fiz.* Bir cismin veya kuvvetin şeklini değiştiren âlet. ☆ *Eşanl.* **konvertisör** §§ ❸ *(Bilgi işlem terimi)* Haberleşmenin ortaya konulma tarzını değiştiren araç veya düzen § ❹ *met.* Değiştirme işleminde kullanılan cihaz, değiştirgeç §§ ❺ *döş.* Bir denetim hareketini başka bir harekete değiştiren denetim cihazı. Örnek: *Düz hareketi ters harekete değiştirmek.* [*Ing.* Relay; *Fr.* Relais]. ☆ *Eşanl.* **röle.** ◉ **dişli** ~, *mek.* Bir hizmet aracına iletilmiş bir motor dişlisinin veya gücünün vites küçülmesini, belirli sınırlar arasında süreklice ve otomatik olarak değiştiren araç.

değiştirgeç*, i. < *değiştirmek. fiz.* ve *kim.* Bir cismin veya bir kuvvetin şeklini değiştirmeye yarayan âlet. [*Osm.* Mübeddil; *Ing.* Converter; *Fr.* Convertisseur].

değiştirici, s. ve i. < *değiştirmek* § ❶ Değiştiren, değiştirmek işini yapan *(nesne veya kimse).* [*Ing.* Converter; *Fr.* Convertisseur]. §§ ❷ *biy.* Organizma üzerinde değiştirici etki yapan *(her şey)* § ❸ *mant.* Genel bir önermeyi değiştiren terim veya önerme, sınırlayıcı § ❹ *term.* Bir akışkanı, ayrı sıcaklıktaki bir akışkanla ısıtmaya veya soğutmaya yarayan cihaz ◉ **ani** ~, *mek.* Bir makinenin yönünü, hızını v.b. ani olarak değiştiren eleman *(çengel, sürgü v.b.)* ◉ **hız** ~, *mek.* Bir milin hareketini başka bir mile ileten ve bu ikinci milin dönme hızını sürekli olarak azaltan cihaz ◉ **plak** ~, *radyotekn.* Uzun süreli bir müzik yayını sağlamak için plakları otomatik olarak değiştirici mekanik düzen.

~ **boru,** *term.* ◘ ***Boru[1].**

değiştirilebilirlik,-ği, i. § ❶ Değiştirilme eylemine konu olabilme hali. [*Ing.* Convertibility; *Fr.* Convertibilité]. § ❷ *(gaz sanayii)* Benzer kullanım şartları altında, bir gazın başka bir gazla kusursuzca değiştirilme özelliği, §§ ❸ *mek.* Mekanik bir sistemin montajı yapılırken, montajdan sonra hiç bir uygulama denemesine lüzum kalmayacak şekilde önceden hazırlanmış ve kontrol edilmiş, aynı cins parçalardan herhangi birinin alınabilmesi. [*Ing.* Interchangeability; *Fr.* Variabilité].

değiştirilme, i. Değiştirilmek eylemi. [*Ing.* Exchange, conversion, interchangeability, alteration, permutation, replacement, removal].

değiştirilmek, nsz. f. Değiştirmek eylemine konu olmak.

değiştirim*, i. < *değiştirmek* § ❶ Bir şeyin bir başka şeyin yerine getirilmesi § ❷ *sin.* Bir filim hilesi. Alıcının çevirim sırasında durdurulması, alıcı önündeki kişi veya cisimlerin değiştirilmesi, sonra çevirime yeniden başlanması temeline dayanır. [*ing.* ve *Fr.* Substitution] §§ ❸ *dilb.* Aynı anlamı kazanan bir kelimenin, başka bir kelimenin yerine getirilmesi ◉ **ünsüz** ~ **i,** *fonet.* Bir türdeki ünsüz dizisinin yerini başka bir türün dizisine bırakması; bu özellikler Germen dilinde çok görülür; Hint-Avrupa dil grupundaki titreşimsiz patlamalılar *p (ph), t (th), k (kh)* bu dillerde yerlerini titreşimsiz sürtüşmelilere *(İngilizcedeki sert th)* bırakır; titreşimli soluklu patlamalılar *(bh, dh. gh)* yerlerini titreşimli sürtüşmelilere *(v' ye)* (İngilizcedeki yumuşak *th;* modern Yunancada *a o* önündeki *g)* ve soluksuz titreşimli patlamalılar *(b, d, g)* yerlerini titreşimsiz patlamalılara *(p, t, k)* bırakır. ☆ *Eşanl.* **grimm kanunu.**

~ **ilkesi,** *dilb.* Yapısal dilbilim ve özellikle glossematikte kullanılan ilke. *(Buna göre dilbilim açısından fonetik bir ayrımın belirgin olarak kabul edilebilmesi için, semantik bir farklılaşmaya veya bu eylemin tersine yol açması gerekir).*

değiştirme, i. § ❶ Değiştirmek eylemi. § ❷ Daha önceden saptanan bir kira, bir saat, bir yönetmelik veya bir keşif hükümleri üzerinde yapılan değişiklik. [*Ing.* Amendment; *Fr.* Amendement] § ❸ *ask.* Sefer sırasında yıpranmış birliklerin yerine taze kuvvetlerin göreve girmesi ◉ **ayak** ~, *(bale'de)* Küçük veya büyük bir sıçrama ile yapılan yükselme adımı. *(Ayaklar beşinci duruştayken dansçı bir yarım diz bükmeden sonra yukarı sıçrar ve havada ayak pozisyonuna değiştirerek havalandığı noktaya iner)* ◉ **beden** ~, *fels.* ve *sosy.* ◘ **Beden.** ◉ **biçim** ~, *mat.* Nokta nokta, sürekli ve birebir bir tekabül ile bir uzay bölgesinden başka bir uzay bölgesine geçiş ◉ **frekans** ~ **yoluyle kenetleme,** *radyotekn.* İşaretler arasında akım tamamen yok olduğu zaman, bu boşluğu, yayım işaretlerinin frekansından farklı bir frekansla doldurarak kenetleme ◉ **hal** ~, *fiz.* Bir cismin, bir fizik halinden başka bir fizik haline geçmesi. (Örnek: *Katı halden sıvı hale geçiş),* ◉ **kart** ~, *(oyunda)* İskambil oyunlarında el çabukluğuyle yapılan hile. Sağ el düz olarak kartların üzerinden geçirilir; bu sırada sol işaret parmağıyle aynı yöne itilen alttaki kart, yine sağ elin yardımıyle üstteki kartın yerine yerleştirilir ◉ **makas** ~ *demir.* Tren hattında ortaya çıkan ani bir aksaklık yüzünden, normal yolda devam etmesine imkân olmayan bir trenin hattını değiştirme ◉ **parmak** ~, *müz.* Klavyeli çalgılarda, bir parmakla basılan tuşa, bu tuşun kalkmasına meydan vermeden başka bir parmakla basma ◉ ~ **işareti,** *müz.* İlgili olduğu notanın sesini değiştiren işaret. *(Diyez ve çift diyez sesi tizleştirir; bemol ve çift bemol sesi pesleştirir; bekar bu değişikliklere son verir. İşaret ya anahtardaki işaret takımında bulunur ya da parça boyunca serpiştirilir).*

~ **mevzii,** *ask.* Asıl mevzi elden çıkarıldığı veya görevi yapmaya yetmediği zaman, bir birliğe veya silâha ayrılan yedek mevzi.

~ **torbası,** *sin.* Dışarı çevirimlerde, karanlık odanın bulunmadığı zamanlar filimleri alıcıya takıp çıkarmak ve günlük çevirimleri laboratuvar işleminden geçirmek üzere kullanılan, kolluklu, kalın, siyah kumaşlı torba. [*Ing.* Changing bag; *Fr.* Manchon noir].

değiştirmek(-i), f. §§ ❶ Bir şeyi verip yerine başka bir şey almak veya kullanmak: *Eşyayı değiştirdik, Evini değiştirmek, Kılığını değiştirmek.* [*Osm.* Mübadele etmek; *ing.* To exchange; *Fr.* Échanger] § ❷ Başkalatmak, bir halden bişka bir hale sokmak: *Hastalık adamcağızı değiştirmiş.* [*Osm.* Tagyir etmek; *ing.* To change, to transform, alter, convert, modify, turn; *Fr.* Transformer, alterer], § ❸ Bir nesne veya kimseyi bir yerden başka bir yere aıdırmak: *Genel müdürü değiştirdiler* § ❹ Başka kıyafet giymek: *Elbise, gömlek, kravat değiştirmek* § ● *(oyun-*

da) Çevredekilerin dikkatini çekmeden bir kartı bir başkasının yerine koyma ◉ **değiştirilebilir mercek,** *sin.* ◘ **Mercek.** ◉ **alttan ~,** *(oyunda)* Değiştirilecek kart, iskambil destesinin altına konur ve başka bir kart aynı elle alınır. ◉ **bir akordu ~,** *müz.* Özel yapısını başkalaştırmak. ◉ **bir aralığı, ~,** *müz.* Aralığı meydana getiren iki notadan birini diyez veya bemolle değişime uğratmak ◉ **üstte ~,** *(oyunda)* Sağ elin iki parmağı arasında tutulan kart öbür eldeki iskambil destesinin altına konur; bu sırada sol elle, sağ elin başka iki parmağı arasına ikinci kart bırakılır.

değiştirtmek(-i,-e), f. Değiştirmek işini yaptırmak: *Onlara yerlerini değiştirttim.* [*Ing.* To make change, to let be altered or exchanged, to let be modified; *Fr.* Faire changer].

değme[1], i. § ❶ Değmek eylemi, dokunma. [*Osm.* Temas; *Ing.* Touching, contact; *Fr.* Touche, contact] § ● *sp. (Boks'ta)* Boksörün yediği yumruk etkisiyle elleri dışında vücudunun herhangi bir kısmı ile yere değmesi. [*Osm.* Temas; *Ing.* Contact] § ❷ *astr.* Ay ve Güneş tutulmalarında, Ay'ın veya Yer'in gölge konisine yaklaşarak değmesi. [*Ing.* ve *Fr.* Appulse]. ◉ **~ li basım,** *sin.* Basıma temel olan filim ile basımda kullanılan filmin birbirine değmiş durumda kullanıldığı basım cihazı. [*Ing.* Contact printing; *Fr.* Tirage par contact] ◉ **~ li basım aygıtı,** *sin.* Değmeli basımda kullanılan basım cihazı. [*Ing.* Contact printer; *Fr.* Tireuse par contact ◉ **~ li kopya,** *sin.* Değmeli basımla elde edilen kopya. [*Ing.* Contact print; *Fr.* Copie (par procédé) contact] ◉ **dirsek ~ si,** *cimn.* ◘ **Dirsek.** ◉ **normal ~,** *jeol.* ◘ **Anormal.**

~ başkalaşması, *coğr.* Başka tabakaların yanından geçen magmanın, başka maddeleri de bunların içine salarak veya salmadan bu taşlarda doğurduğu sıcaklık ve basınçtan ileri gelen başkalaşma. [*Osm.* Delk-ü temâs istihâlesi; *Ing.* Contact metamorphism; *Fr.* Metamorphisme de contact].

~ noktası, *mat.* İki cismin veya iki şeklin birbirine dokunduğu nokta. [*Ing.* Contact point; *Fr.* Point de contact]. ◘ *ŞEKİL: 221.* **– GEOMETRİ.**

~ yöntemi, *kim.* Gaz halindeki katalizler, yardımıyle, sanayi tipi anhidrit ve sülfürik asit üretimi.

~ yüzeyi, *mat.* Farklı iki yüzeyi birleştiren ve bu yüzeylerin her ikisine de teğet olan yüzey. [*Ing.* Contact surface; *Fr.* Surface de contacte].

değme[2], s. *esk. T. tegme.* Olur olmaz, rastgele: *Bu iş değme adamın işi değildir.*

değmede /değ:mede/, e. *h.d.* «*Pek umulmaz*» anlamında: *Hava açacak mı dersiniz? -değmede.* [*Ing.* Probably not, unlikely; *Fr.* Invraisemblable, improbable].

değmek[1](-e), f. § ❶ Aralık kalmayıncaya kadar bir insan veya nesneye yaklaşmak, dokunmak: *Elime ateş değdi. Başı tavana değiyor, Kova kuyunun dibine değdi.* [*Osm.* Temas etmek; *Ing.* To touch; *Fr.* Toucher] § ● *h.d.* Ulaşmak: *Mektup elime değmedi.* [*Ing.* To arrive, reach; *Fr.* Arriver] § ❸ İstenilen yere düşmek: *Kurşun amaca değdi.* [*Osm.* İsabet etmek; *Ing.* To attain; *Fr.* Atteindre, parvenir] § ❹ *mat.* Teğet olmak: *Birbirine değen iki eğri* ◉ **değme gitsin,** *dey.* Çok hoşlanılan bir şeyi anlatırken kullanılır ◉ **bir iş ki değme keyfine,** *dey.* Konuşulan işten çok hoşlanıldığını anlatmak için kullanılır ◉ **canına ~,** ◘ **Can** ◉ **nazar ~,** *dey.* Birisinin hasetine uğramak. [*Fr.* Avoir le mauvais oeil].

değmek[2], nsz. f. *esk. T. tegmek.* § ● Belli bir değerde olmak: *Bu kitap yirmi lira değer, Bu tablo milyon değer.* [*Ing.* To cost, to be worth; *Fr.* Valoir, coûter] § ● Lâyık olmak, yaraşmak: *Bu konu (olay) dikkate değer.* [*Ing.* To be worth while ,to deserve; *Fr.* Mériter] § ● *(zevk veren şeyler hk.)* Hoşa gitmek: *Bu kahve değdi doğrusu.* [*Ing.* To satisfy; *Fr.* Satisfaire, toucher] § ❶ Karşılık olarak hoş görülmek: *Bu kadarcık bir kazanç, bunca zahmetlere değer mi?*

değnek,-**ği**, i. < *değnek* > *tegenek* > *değenek* § ● İnce sopa, kabaca baston, asa. [*Ing.* Rod, stick, staff; *Fr.* Bâton, canne]. § ❷ Elde taşınacak incelikte düzgün ağaç § ❸ Sopa ile atılan dayak *(kötek)* § ❶ *folk.* (a) Orkestra şeflerinin müzik heyetini yönetmek için ellerinde tutarak salladıkları ince ve kısa çubuk. [*Fr.* Baguette, bâton]; (b) Davul, trampet, timpani gibi derili tartım çalgılarını çalmakta kullanılan tahta çubukların genel adı; (c) Yaylı çalgılarda yayın tahta çubuğunun adı ◉ **arama değneği,** *coğr.* ◘ **Arama** ◉ **cimnastik değneği,** *cimn.* ◘ **Cimnastik.** ◉ **dağ değneği,** *esk.* ◘ **Dağ**[2] ◉ **dağcı değneği,** ◘ **Dağcı.** ◉ **derecell ~,** *metrol.* ◘ **Derece.**

~ gibi, *dey.* Zayıf ve ince *(bacak).* [*Ing.* Very thin, thin as a lath].

~ hesabı, *mat.* Üzerlerinde basit sayılar yazılmış küçük değnekler yardımıyle yapılan hesap.

~ kavas, *dey.* Kavgacı, şirret.

değnekçi, s. § ❶ Arabacı, sandalcı, otomobilci gibi esnafın arasında geçim ve düzeni sağlayan kimse § ❷ *mim.* Yapılarda rençberlerin tembellik etmemeleri ve daima çalışmaları için onları kontrol eden işçi başı. [*Ing.* Warden or guardian *(supervising the traffic of boats, carriages, etc.)* official of a guild; *Fr.* Surveillant, homme charge de maintenir l'ordre et la sonne intelligence dans un corps de metiers].

değnekçilik,-**ği**, i. Değnekçinin yaptığı iş.

değnekli, s. § ● Değneği olan § ❷ *esk.* Kapıcı.

~ kavas, *tar.* Elinde değnek tutan eski kavas ve saray adamlarına verilen ad.

değre[e], I. Daire.

değrek, s. Çember biçiminde, tekerlek.

değşinci, i. ve s. Değşincilik taraftarı olan (kimse).

değşincilik[e], i. < *değiştirmek. biy.* Botanikçi de **Vries** tarafından ortaya atılan ve bir canlı varlıktaki soyaçekimin *(genlerinin bazı özel hallerinin yitirilmesi, yeniden meydana gelmesi veya değişmesi yüzünden)* atlama seklinde değişebileceğini ve bu değişmelerin, türlerin meydana gelmesinde ana yol olduğunu ileri süren kuram. [*Ing.* Mutationism; *Fr.* Mutationnisme].

☆ *Eşanl.* **mütasyonizm.**

değşinim[e], i. < *değişmek, biy.* Bir anda beliren fakat geniş ölçüde olmayan kalıtsal, âni değişme. [*Ing.* ve *Fr.* Mutation].

☆ *Eşanl.* **mütasyon.**

değşirmek(-i), f. Bozarak değiştirmek, bozup başkalaştırmak. [*Osm.* Tahrif etmek; *Ing.* To corrupt or pervert, to divert or distort *(the sense),* to mislead].

deh, ünl. Binek veya koşum hayvanlarını yürütmek için kullanılan seslenme şekli; «**dah**» şeklinde de söylenir. [*Ing.* Giddap! (command to a beast to go forward; *Fr.* Terme dont se servent les charretiers, les cochers pour faire avancer les chevaux].

-de hali[e], b.i. *gram.* İsim ve zamirlerin «de, da, te, ta» gibi ekleri alarak girdikleri şekil: *Evde, Kapıda, Sokakta, Sizde, Bende* gibi. [*Osm.* Mefulü fih; *Ing.* Locative case; *Fr.* Locatif].

deha /deha/, i. *Osm.* < *Ar.* § ● Herhangi bir alanda, özellikle de bilim, sanat ve edebiyat alanlarında taratıcı güç. [*Ing.* Genius; *Fr.* Génie]. ☆ *Eşanl.* **dahilik.** § ❷ Yüksek zekâya sahip olan kimse.

dehalet,-**ti** /dehalet/, i. *Osm.* < *Ar. dahl. esk.* Birine sığınma, himayesine girme, ocağına düşme, yakarma. [*Osm.* Iltica; *Ing.* A taking refuge; *Fr.* Priere instance, sollicitation].

dehdeh, i. Küçük çocuk dilinde at, eşek gibi binit.

dehidrasetik, s. *Fr déhydracétique. kim.* Asetilasetik eterin kaynatılmasıyle elde edilen, $C_8H_8O_4$ formülünde ve asit özelliği gösteren bileşikler için kullanılır.

dehidrazlar, ç. i. *bot.* Bileşiklerden hidrojen ayıran fermentler.

dehidrojenasyon, i. *Fr. déhydrogenation. kim.* Hidrojen kaybı. [*Ing.* Dehydrogenation].

~ etkeni, *kim.* Hidrojen kaybına yol açan maddeler için kullanılır.

dehidrojenaz, i. *Fr. dehydrogenase* < *Lat. de,* aşağı + *Yun. hydor,* su. *kim.* Bir molekülden ötekine hidrojen taşıyan enzimler grupu. *(Hidrojeni çeşitli maddelerden ayırabilen enzimlerdir).* [*Ing.* Dehydrogenase].

dehidrokamforik, s. *Fr. dehydrocamphorique. kim.* Kinolein'in kloro veya bromokamforik esterlere etkimesiyle elde edilen, 202° C'de eriyen $C_{10}H_{14}O_4$ formülündeki etilenik diasit için kullanılır. [*Ing.* Dehydrocamphoric].

dehidrotiyoluidin, i. *Fr. déhydrothioluidine. kim.* Kükürdün kaynar halde paratoluidin üzerine etkimesiyle elde edilen:

$$CH_3 - (C_7H_3NS) - C_6H_4 - NH_2$$

formülündeki benzotiyazolik bileşik.

dehir,-**hri**, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Zaman, uzun süre, devir. [*Ing.* Time; *Fr.* Age, époque, siecle]. § ❷ Dünya, cihan, âlem, hayat. [*Ing.* World; *Fr.* Monde].

dehlemek(-i), f. § ❶ Hayvanı yürütmek için «*Dehl*» diye seslenmek. [*Ing.* To urge on *(a beast); Fr.* Dire, crier huel a un cheval]. § ❷ *arg.* Kovmak, dışarı atmak, başından savmak: *Sululuk edince herifi dehlemişler.* [*Ing.* To fire, to turn out; *Fr.* Envoyer paître]. ☆ *Eşanl.* **haydamak, pasaportunu vermek, sepet havası çalmak, sepetlemek, sıpıtmak.**

dehliz /dehlîz/, i. ç: **dehâliz.** *Osm.* < *Fars. esk.* Sokak kapısı ile merdiven arasındaki aralık; binalarda bölümler arasında dar ve uzun geçit, koridor. [*Ing.* Lobby, vestibule, corridor; *Fr.* Corridore]. ◉ **dış ~,** *mim.* ◘ **Dışdehliz.**

dehrî /dehrî/, s. *Osm.* < *Fars. dehr. esk. fels.* Dünyanın ezeldenberi varlığını ve Tanrı tarafından yaratılmış olduğunu kabul etmeyen, ruhun vücut ile mahvolduğuna inanan ve âhirete inanmayan, maddiyeci. [*Ing.* Materialist, atheist, materialistic, atheistic; *Fr.* Matériel, de ce monde, terrestre].

dehriye, i. *Osm.* < *Ar. dehr. esk. fels.* Allahın varlığını, dünyanın Allah tarafından yaratıldığını, âhireti, ceza gününü inkâr edenlerin mezhebi. [*Ing.* Materialism, atheism].

☆ *Eşanl.* **materyalizm.**

dehşet,-**ti**, i. *Osm.* < *Ar.* § ● Ruhu birdenbire kaplayan büyük korku; Korkunç şey, büyük bir tehlike önünde şaşırıp kalma, çok ürkme: *Dehşetli bir manzara, Dehşete uğrama.* [ing. Fear, fright, terror, horror; *Fr.* Effroi, terreur, horreur]. § ❷ Şaşırtacak kadar nadir ve başka türlü şeyler karşısında söylenir: *Dehşet, bu ne büyük vapur!* [*Ing.* Awfully, fantastic; *Fr.* Formidabie, extraordinaire, terrible].

☆ *Yak. anl.* **korkunçluk, ürküntü, sakınganlık, yılgınlık, ürkü, yılgı, ürperiş, korkma, sakınganlık, tevahhuş, tevakki, panik, haşyet.**

dehşetlendirmek, f. Dehşete düşürmek. [*Ing.* To terrorize, horrify, terrify; *Fr.* Terroriser, horrifier, terrifier, effrayer].

dehşetlenmek, nsz. f. Dehşete düşmek. [*Ing.* To be terrified, horrified, terrorized; *Fr.* Être terrifié, horrifier, terrorisé].

dehşetli, s. § ❶ Korkunç. [*Ing.* Horrible, fearful, frightful, dreadful, terrible, awful; *Fr.* Horrible, terrible]. § ❷ Şaşırılacak derecede büyük, çok veya başka: *Dehşetli bir ağaç, Dehşetli bir yağmur, Dehşetli bir tablo* § ❶ Şiddetli: Dehşetli bir darbe § ❶ z. Çok, son derece: *Dehşetli özlemek.*

deist,-**ti**, i. ve s. *Fr. déiste. fels.* ◘ **Nedentanrıcı.**

deizm, i. *Fr. déisme.* < *Lat. deus,* tanrı. *fels.* ◘ **Nedentanrıcılık.**

deja vü, *Fr. déjà vu. psik.* Evvelce görmüşlük. Bir şeyi eskiden görmüşlük duygusuna kapılma hali.

~ ~ yaşantısı, ◘ **Bellek bozuklukları.**

dejenerasyon, i. *Fr. dégénération. tıp.* Dokuların normal yapısının bozulup normal fizyolojik fonksiyonlarını yapamayacak duruma düşmeleri. [*Ing.* Degeneration].

dejeneratif, i. *Fr. dégeneratif,-ive. tıp.* Soysuzlaştırıcı, bozucu.

dejenere, s. *Fr. dégénéré.* Soysuzlaşmış, maddi veya manevî özellikleri bakımından bozulmuş olan *(kimse).* [*Osm.* Tereddiye uğramış, müteredd; *Ing.* Degenerate].

dejenereleşme, i. ◘ **Soysuzlaşma.**

dejenereleşmek, nsz. f. ◘ **Soysuzlaşmak.**

dejeneresans, i. *Fr. dégénerescence. biy.* ◘ **Soysuzlaşma.**

dek[1], i. *esk. T. teg.* Kadar gibi; Bir zamanın,

bir işin veya bir yerin sona erdiği noktayı anlatır: *Şimdiye dek, Sabaha dek, Bizim eve dek, Akşama dek, çalıştı, tepeye dek çıktı.* [*Ing.* Until, till; *Fr.* Jusque, jusqu'a].

dek[2]**,-ki,** i. *Osm.* < *Fars.* Hile, desise, düzen. [*Ing.* Trick, ruse]. ◉ **~ e düşmek (düşürmek),** *dey. Hileye, oyuna gelmek (getirmek).*

~ etmek, *dey.* Aldatmak. [*Ing.* To play a trick(on)].

deka, i. *Fr. déca* < *Yun. mat.* Birimlerin başında 10 katı gösteren bir ek.

dekadan, i. *Fr. décadent.* Düşkün(lesmiş). § ❶ XIX Yüzyıl sonlarında, Fransa'da Parnasiyenlere karşı bir tepki olarak, sembolizmi aşırı dereceye çıkaran sanatçılara verilmiş olan ad § ❷ 19. Yüzyıl Türk edebiyatında Serveti Fünun akımını hazırlayan şairlere bu topluluğa karşıt tutumda olanların taktığı ad. [*Ing.* The Decadents *(name given by its opponents to the literary school of Servetifünun]; The Decadents (a school of French writers at the end of the 19 th century*].

dekadanlık,-ğı, i. Dekadan olma hali. [*Ing.* Decadence; *Fr.* Décadence].

dekadans, i. *Fr. décadence* § ❶ Düşüşün, gerilemenin, yıkılışın başlangıcı § ❷ *ed.* Roma İmparatorluğunun son yıllarındaki edebî dönem. [*Ing.* Decadence].

dekadantizm, i. *Fr. decadentisme.* Dekadanlık niteliği, dekadanlık yolu. [*Ing.* Decadentism].

dekagram, i. *Fr. décagramme* < *Yun. metrol.* 10 gram değerinde kütle birimi sembolü: *Dag.* [*Ing.* Decagram].

dekahidratlı, s. *Fr. décahydraté. kim.* Bileşiminde on molekül su bulunan: *Dekahidratlı sodyum karbonat* $Na_2CO_3.10H_2O$. [*Ing.* Decahedral].

dekahidronaftalin, i. *Fr. décahydronaphtalène. kim.* Naftalenin nikel eşliğinde hidrojenlenmesiyle elde edilen, 188° C'de kaynayan $C_{10}H_{18}$ formülündeki hidrokarbon. [*Ing.* Decahydronaphthalene].

☆ *Eşanl.* **dekalin.**

dekalaj, i. *Fr. décalage.* Birbiri üzerinde kaydırılan iki parça arasındaki uzaklığı gösteren açı veya mesafe. [*Ing.* Decalage].

☆ *Eşanl.* **kayma.**

dekalin, i. *Fr. décaline. kim.* Dekahidronaftalenin hacim ölçüsü birimi. (Sembolü: *dal).* [*Ing.* Decalin].

dekalitre /dekalitːre/, i. *Fr. décalitre.* 10 litre değerinde hacim ölçüsü birimi. (Sembolü: *dal).* [*Ing.* Decaliter].

dekalkomani, i. *Fr. décalcomanie* ◘ **Çıkartma.**

dekameron, i. *Yun. deka,* on + *Remera,* gün. *ed.* Arka arkaya on gün süren olayların anlatımını kapsayan eser veya on günde anlatılmış hikâyeler dizisi.

dekametre /dekametːre/, i. *Fr. décamètre. Yun.* § ❶ *metrol.* On metre değerinde uzunluk ölçüsü. (Sembolü: *dam).* [*Ing.* Decameter]. § ❷ *topogr.* Arazi ölçümünde kullanılan 10 m. uzunluğunda şerit veya zincir.

dekan[1]**,** i. *Fr. decane. kim.* Kapalı formulleri $C_{10}H_{22}$ olan doymus hidrokarbonların adı. *(Normal dekan 173° C'de kaynar.).* [*Ing.* Decan].

dekan[2]**,** i. *Lat. decanus,* onbası > *Alm.* Fakülte profesörler kurulu tarafından seçilen ve fakültenin yönetiminden sorumlu profesör. [*Ing.* Dean; *Fr.* Doyen].

dekanlık,-ğı, i. Dekanın görevi veya makamı. [*Ing.* Dean office; *Fr.* Decanat].

dekapitasyon, i. *Fr. décapitation. tıp.* (a) Doğumu mümkün olmayan fetusun başının kesilip çıkarılması; (b) Bir kemiğin yuvarlak olan başının kesilmesi. [*Ing.* Decapitation]

dekapot,-du, s. ve i. *Fr. décapod. demir.* Ön tarafında bir bissel ve birbirine bağlı beş dingil bulunan buharlı lokomotif tipi. [*Ing.* Decapod].

dekar, i. *Fr. décare* < *Yun. deka.* On + *Lat. area,* alan > *Fr. are. metrol.* Bin metrekare genişliğinde yüzey ölçüsü birimi: *Dekar, hektarın onda biri değerindedir.*

dekarboksilasyon, i. *Fr. décarboxylation. biyokim.* Çürüme bakterilerinde bulunan ve dekarboksilaz denilen diyastazın, aminoasitli bir karboksil (CO_2) grupunun ampütasyonuna yol açan etkisi. [*Ing.* Decarboxylation].

dekarboksilaz, i. *Fr. décarboxylase. biyokim.* Karbonil gruplarının kaybına yol açarak bazı polipeptitlerin ayrışmasını hazırlayan enzim. [*Ing.* Decarboxylase].

Dekartçı, s. ve i. *fels. (a) Descartes'*in doktriniyle ilgili; (b) i. *Descartes* felsefesi taraflısı. [*Ing.* Cartesian; *Fr.* Cartesien,-ienne].

dekartçılık,-ğı, i. *Fr. ve T. fels. Descartes'*in mesleğine benzer şekilde olan veya *Descartes'a* dayanan akılcılık; bu gibi akılcılığa dayanan her türlü kuram veya doktrin. [*Ing.* Cartesianism; *Fr.* Cartesiennisme].

dekaster, i. *Fr. décastere* < *Yun. deka,* on + *streo,* katı. *metrol.* On metreküplük hacim ölçü birimi. [*Ing.* Decastere].

dekastil, s. *Fr. décastyle* < *Yun. deka,* on + *stylos,* sütun. *mim.* Ön kısmı on tane sütunla donatılmış olan. *(Yunan tapınakları hk.).* [*Ing.* Decastyle].

☆ *Eşanl.* **onsütunlu.**

dekatir, i. *Fr. décatir. dok.* Yün kumaşların apre işlemlerinden biri.

dekatlon, i. *Ing. decathlon* < *Yun. deka,* on + *athlon,* çarpışma. *sp.* Atletizmde sporcuların on ayrı kolda yarışması; on kademeli atletizm yarışması. [*Ing.* Decathlon].

dekatron, i. *elektr.* Bazı sayım sistemlerinde kullanılan soğuk katotlu gösterici tüp.

dekave, s. *Fr. décave. (Poker veya başka oyunda bir oyuncu)* Bütün koyduğu parayı kaybetmiş.

~ etmek, *(Poker veya başka oyunda)* Bir oyuncunun bütün kavını, önündeki bütün parayı kazanmak.

~ olmak, *(Poker veya başka oyunda, bir oyuncu)* Koyduğu bütün parayı kaybetmek.

dekbaz, b.s. *Osm.* < *Fars. esk.* Hileci, kandıran.

dekçi, s. Dek yapan, hilekâr.

deklâmasyon, i. *Fr. declamation.* Sözü güzel söyleme.

deklâme, i. *Fr. declamer.* Güzel ve süslü sözleri hareketler karıştırarak söyleme.

deklanşör,-rü, i. *Fr. declencheur* § ❶ *fot.* Resim çekilirken fotoğraf makinesinin oynatılan yeri; obtüratörü serbest bırakan mekanizma. [*Ing.* Shutter-release]. ◘ *ŞEKİL: 205.* — **FOTOĞRAF MAKİNASI;** *206.* — **FOTOĞRAFÇILIK.** § ❷ *elek.* Bir devre kesicinin mekanizmasına etki ederek açılmasını önleyen düzen. ◉ **analizleyici ~,** *elek.* Genellikle bir osilograf ile birlikte kullanılan ve çevrimin herhangi bir anında sebekeden doğan bir senkronizasyon işaretiyle olayın başlamasına yol açan düzen.

deklarasyon, i. *Fr. declaration* § ❶ İlân etme, bildirme. [*Osm.* Beyanname; *Ing.* Declaration]. ☆ *Eşanl.* **bildirge** § ❷ Bir konunun kamu oyuna duyurulması için yapılan açıklama § ❸ Beyanname § ❶ *(oyunda)* Kâğıt oyunlarında bir tarafın elinde bulunan değerli kâğıtları *(koz, onör, v.b.)* bildirmesi.

deklare, s. *Fr. déclaré.* Bildirilmiş, açıklanmış, beyan edilmiş.

~ etmek, *huk.* Gümrüklerde vergi konusu olacak eşya veya değerleri resmî makama bildirmek. [*Ing.* To declare; *Fr.* Déclarer].

deklinasyon, i. *Fr. déclination, astr.* ◘ **iniş, eğilim.**

deklinometre, i. *Fr. déclinomètre. fiz.* ◘ **Sapmaölçer.**

dekoherör,-rü, i. *Fr. décohéreur. radyotekn.* Branly'nin dalga alıcısına vurarak, demir tozlarını ilk haline getiren ve böylece akımı kesen küçük çekiç.

☆ *Eşanl.* **ayırıcı.**

dekoksiyon, i. *Fr. décoction.* Arpa, ebegümeci, papatya, çay, nane v.b. gibi bitkileri suda haşlamak suretiyle elde olunan şifalı sular. [*Osm.* Matbûh; *Ing.* Decoction].

☆ *Eşanl.* **çiriş.**

dekolman, i. *Fr. décollement. patol.* Bir organın normal olarak üzerine tutunmuş olduğu dokudan ayrılması. [*Ing.* Decollement].

dekolorasyon, i. *Fr. décoloration. tıp.* Renk atma, solma, normal renk yokluğu. [*Ing.* Decoloration].

dekolore, s. *Fr. decoloré.* Rengi açılmış *(saç).* [*Ing.* Decolorated].

~ etmek, Saçların rengini açmak, daha açık; sarı, gümüş rengi veya hemen hemen beyaz bir renk almasını sağlamak. [*Ing.* To decolorate; *Fr.* Decolorer].

dekolte, s. *Fr. décolleté.* § ❶ Boyun, omuz, göğüs ve arkanın bir kısmı açık *(kadın kıyafeti veya bu kıyafette kadın)* § ❷ *tkz.* Açık saçık: *Fazla dekolte konuşuyor. Açık ve çirkin şeyler söylemek.* [*Ing.* Low-cut, low-neck, decollete, licentious, immodest, indecont].

~ konuşmak, *tkz.* Açık saçık konusmak. [*Fr.* Tenir des propos trop libres, dire des propos décolletee].

dekompansasyon, i. *Fr. decompensation. tıp.* Telafi edememek. [*Ing.* Decompensation] ◉ **kalb ~ u,** *tıp.* Kalb kasının, kapak hastalıkları veya çok çalışmadan doğan engelleri yenememesi.

dekompozisyon, i. *Fr. decomposition.* § ❶ Dağılma, hal *(şekil)* değişikliği. [*Osm.* İnhilâl. [*Ing.* Dissolution]. § ❷ *ikt. (Bankacılıkta)* Aynı nitelikteki kayıtlarla ilgili tutarları birleştirmek suretiyle bir hesabın yeniden düzenlenmesi veya bu tarzda bir vaziyet çıkartma. [*Ing.* Decomposition].

dekont,-tu, i. *Fr. decompte* § ❷ *(Bankacılıkta)* Bir hesaptan düşülmesi gereken miktar § ❷ Bir hesabın gün, hafta, ay, yıl gibi belirli dönemler sonunda ve bu hesabın kesilmesi halinde, çıkartılıp hesap sahibine gönderilen hesap sureti. [*Osm.* Hesap hülâsası; *Ing.* Statement of account] § ❸ Alınmış veya ödenmiş olan bir tutarın dökümü § ❶ Bütün indirmeler yapıldıktan sonra borçlu tarafından ödenecek, alacaklı tarafından alınacak olan.

dekor, i. *Fr. decor* § ❷ *tiy.* ve *sin.* Tiyatro veya sinemada, olayın geçtiği yere uygun olarak hazırlanan yapı malzemesinin ve eşyanın topu. [*Ing.* Setting, arrangement] § ❷ *sin.* Bir film sahnesinde belirli bir durumu ortaya koymak için kullanılan şeyler § ❶ *(geniş anlamda)* Görünüş, manzara, süs. [*Ing.* Decor, setting, scenery] § ❹ Masonlarda her derecenin alâmetine ve locanın süslemelerine verilen ad ◉ **asılı ~,** *tiy.* ◘ **Asılı,** ◉ **dağılır ~,** *sin.* ◘ **Dağılmak** ◉ **dikme ~,** *tiy.* Sahnelerde bir duvar ,bir ağaç, bir kapı gibi düşey olarak dikilen parçalar olup, bunlar kadrondan yapılmış çerçeveler üzerine gerilmiş bezden veya mıhlanan kontrplak tahtalarından yapılmış ve üzerlerine boya ile gereken resim işlenmiştir. [*Ing.* Framework of a flat; *Fr.* Portant]. ◉ **dip ~ u,** *sin.* ◘ **Dip.**

~ çizgisi, *tiy.* Dekorun kurulduğu sınır çizgisi. [*Ing.* Settingline; *Fr.* Ligne d'origine].

~ değişimi, *tiy.* Bir dekorun yerine başka bir dekoru getirmek. [*Ing.* Change of sets; *Fr.* Changement].

~ dikmesi, *tiy.* ◘ **Dikme.**

~ kurma, *tiy.* Bir sahne üzerinde kulis ve dikmeleri yerli yerine düzenleme ve dikme. [*Fr.* Plantation de décor].

~ ressamı, *res.* Sahne maketleri ve tiyatro dekorları yapan ressam. [*Ing.* Stage designer, scene-painter; *Fr.* Décorateur].

~ taşıtı, *tiy.* Oyun dekorlarını veya eşyalarını taşıyan taşıt, mekanizma. [*Ing.* Boat-truck; *Fr.* Plateforme coulissante].

~ uzmanı, *tiy.* Dekor atölyesinde hazırlandıktan sonra onun bütününü sahne üzerinde gerçekleştiren uzman. [*Ing.* Realizer; *Fr.* Réalisateur].

dekorasyon, i. *Fr. décoration* § ❶ Dekor yapma işi. § ❷ Dekorla süsleme. [*Ing.* Decoration, decorative arts]. ◉ **iç ~,** *mim.* Uygun bir ortam meydana getirmek amacını güden unsurların bir araya getirilmesi.

dekoratif, s. *Fr. decoratif.* § ❶ Dekorla ilgili, dekor gibi bezemeli. § ❷ Dekorasyonla ilgili, dekorasyona özgü; süsleme amacıyle yapılmış: *Dekoratif kabartma.* [*Ing.* Decorative].

~ sanatlar, *süsl.* Ürünlerinde sanat kaygısının ağır bastığı sanayi kolları *(Mobilyacılık işleri, seramik v.b.).*

~ şekillendirme, *eğt.* Bir yapının, bir yerin veya bir şeyin süslemesinde kullanılan şekillendirme işi; Okullarda, resim-iş dersleri çalışmalarında öğrencilere, eğitsel değeri bulunan kabartma boyutlu, renkli, süslü ve

güzel şeyler meydana getirmekle ilgili teknik. Genel olarak **iç dekoratif şekillendirme; dış dekoratif şekillendirme** olarak ikiye ayrılır.

dekoratör,-rü, i. *Fr. decorateur.* ◘ **Dekorcu.**

dekorcu, i. *tiy.* ve *sin.* Tiyatrolarda ve filim stüdyolarında dekor ve dekorasyon yapmayı meslek edinen sanatçı. [*ing.* Decorator; *Fr.* Decorateur].

☆ *Eşanl.* **dekoratör.**

dekore, i. *Fr. decore.* Dekorlanmış, süslenmiş. [*ing.* Decorated].

~ **etmek,** *dey.* Dekorlamak, süslemek. [*ing.* To decorate; *Fr.* Décorer].

dekot,-tu, i. *Fr. decote. bors.* Borsada bir senedin, gerçek değerine göre değer kaybetmesi.

dekovil, i. *Fr. decauville.* Ray aralığı 60 sm. enında veya daha az ende olan, arabaları buhar, hayvan veya insan gücüyle yürütülen küçük demiryolu. [*ing.* Narrow gauge railroad].

dekre, i. *Fr. decret.* Emirname, kararname.

dekromatör,-rü, i. *Fr. dechromateur.* Elektrolitik krom kaplama banyosunun yükseltgerek tazelenmesi sırasında, katodun yerleştirildiği gözenekli seramik kap.

dekroşman, i. *Fr. decrochement* ◘ **Fay.**

deksametazon, i. *Fr. dexamethasone. kim.* Sentez yoluyle hazırlanan kortikosteroit.

☆ *Eşanl.* **heksadekadrol.**

dekstran[1], i. *Fr. dextrane.* Bazı mikroorganizmaların *(Leuconostoc mesenteroides)* sakkarozu etkilemesiyle meydana gelen polisakkarit. [*ing.* Dextran].

dekstran[2], i. *Fr. dextran. ecz.* Pancar şekerinden sentez yoluyle elde edilen ve fiziksel-kimyasal özelliklerinden dolayı kan plazması yerine kullanılan dekstran. [*Ing.* Dextran].

dekstrin, i. *Fr. dextrine* < *Lat. dextra,* sağ el. *kim.* Nişastanın bölünmesinden elde edilen, ($C_6H_{10}O_5$) formülündeki yapışkan madde. [*ing.* Dextrin].

~ **tutkalı,** kim. Nişastanın parçalanma ürünleriyle hazırlanan tutkal. *(Kâğıdı çeşitli altlıklara yapıştırmaya yarar).*

dekstrokardi, i. *Fr. dextrocardie. tıp.* Kalbin sağda bulunuşu veya sağa doğru yer değiştirmesi. *(Doğuştan olanlarda genellikle bütün öteki iç organlar da ters tarafta bulunur; sonradan olma dekstrokardiler ise akciğer zarı yapışıklıklarından, urlardan ve büyük miktarda sıvı toplanmalarından ileri gelir).* [*ing.* Dextrocardia].

dekstroz, i. *Fr. dextrose. kim.* ◘ **Glikoz.**

dekupaj, i. *Fr. decoupage.* § ❶ Çevresi boyunca kesme veya parçalara ayırma işlemi. [*ing.* Cutting up *(of paper, cake etc);* carving *(of fowl, etc.);* cutting out *(of pattern etc.)*]. § ❷ *matb.* Baskısı yapılacak olan bir kâğıdın üzerindeki bir kazıma işinin baskıda çok siyah çıkacak olan kısımlarını dekupe etmeye ve kurşunî renkte çıkacak olan kısımlarının üstüne kâğıt yapıştırarak koyuluk vermeye dayanan işlem. [*ing.* Cutting of the overlays; overlay] § ❸ *mek.* Bir parçayı daha küçük parçalara bölmek veya bir saç tabakasından, mekanik yollarla elverişli şekilde değişimleri sağlayarak yeni parçalar hazırlamak üzere, kesici matrisler yardımıyle taslak çıkarmak için yapılan işlem. [*ing.* Punching, stamping, cutting (of sheet-metal)]. § ❹ *sin.* Senaryoya göre hazırlanmış içinde filmin hikâyesi çekimlere bölünmüş olarak yer alan ve çevrilecek filmin dramatik ve görsel çizgilerinin dayanak noktalarını veren metin ◉ **teknik** ~, *sin.* İçine kamera hareketleri, ışık ve ses efektleri konusunda ayrıntılı bilgi eklenmiş olan dekupaj.

~ **testere makinesi,** *tekn.* Iç kenar oyma ve dekupaj işlerinde kullanılan, alternatif hareketli, varagele testere.

~ **testeresi,** *matb.* ◘ **Testere.**

dekupe, s. *Fr. decoupé.* Çevresi boyunca kesilmiş veya parçalara ayrılmış.

~ **etmek,** *matb.* Bir resim, fotoğraf veya klisenin bütün kenarlarını, baskıda çevresi ve fonu beyaz kalacak şekilde kesmek veya guvajla örtmek.

~ **resim (klişe),** *matb.* Çevresi boşaltılmış **resim klişe.**

dekuplaj, i. *Fr. découplage.* (a) *elek.* Iki devrenin bağlantısını ayırma işlemi; (b) *radyotekn.* Çok sayıda devrenin ortak dirençlerinden ileri gelen asalak *(parazit)* bağlantıların etkisini gidermeye veya zayıflatmaya yarayan düzen. [*ing.* Decoupling].

dekuver, i. *Fr. decouvert. ikt.* Bankalar tarafından genel olarak yapılan ikrazlara verilen ad.

☆ *Eşanl.* **açık kredi.**

dekübitus, i. *tıp.* Hem yatış vaziyeti, hem de derin nekroze olup yara halini alması anlamına gelir. [*ing.* ve *Fr.* Decubitus].

deküvaj, i. *Fr. decuvage. elek.* Bir transformatör kabından, bobinler ve magnetik çekirdeklerin çıkarılması.

~ **yeri,** *elek.* Bir elektrik santralında bu işlemin yapıldığı bölüm.

dekvaç, i. *Ing. deck-watch. den.* Gemilerde rasat yapmak, kronometre ayarı almak, süratı ölçmek için kronometre yerine kullanılan hassas saat.

☆ *Eşanl.* **stopvaç** *(stop-watch).*

delafosit,-ti, i. *Fr. delafossite* < *(mineraloji uzmanı Delafosse'un adından), min.* Romboedrik sisteminde billürlaşan, $CuFeO_2$ formülünde doğal demir ve bakır oksidi.

delâil, ç.i. **Delil**'in çoğulu.

delaktasyon, i. *Fr. delactation. tıp.* Sütten *(memeden)* kesme veya kesilme, ana sütünün çekilmesi. [*ing.* Delactation].

delâlet,-ti /delâlet/, i. ç: **delâlât.** *Osm.* < *Ar.* § ❶ Yol gösterme, kılavuzluk, aracılık: *Bu evi sizin delâletinizle bulduk.* [*ing.* Indication, guidance; *Fr.* Indication, sens, conduite] § ❷ Anlatma, gösterme, delil ve alâmet olma: *Bu hareketi zeki bir adam olmadığına delâlet eder.*

~ **etmek,** § ❶ Yol göstermek, kılavuzluk etmek, anlatmak. [*ing.* Guide, lead; *Fr.* Conduire] § ❷ Belirtmek, anlatmak. [*ing.* To indicate, signify; *Fr.* Indiquer].

delatif, i. *Fr. delatif. dilb.* Fin-ugur ailesinden bazı bükünlü dillerde bir yerden inme hareketini belirten hal. [*ing.* Delative].

delavarit,-ti, i. *Fr. delawarite. min.* Ortoz feldispat çeşidi. [*ing.* Delawarite].

deldek,-ği, i. Üste giyilen bir çeşit eski biçim caket.

deldirmek(-i,-e), f. Delmek işini yaptırmak. [*ing.* To make pierce or puncture, to let open a hole; *Fr.* Faire percer, perforer etc.].

delegasyon, i. *Fr. délégation.* Delegelerden meydana gelen kurul. [*ing.* Delegation].

delege, i. *Fr. delegué.* § ❶ Devletçe bir iş için devleti veya halkı temsil etmek üzere yabancı ülkeye veya böyle bir toplantıya gönderilen kimse. [*Osm.* Murahhas; *ing.* Delegate] ❷ *(geniş anlamda)* Dernek, parti, sendika v.b. kuruluşları toplantılarda temsil eden kimse ◉ **daimi** ~, *dev. huk.* Uluslararası bir teşkilâtın organlarında görevli teşkilât üyesi devletin temsilcisi.

delegelik,-ği, i. § ❶ Delege olma hali. [*ing.* Delegation; *Fr.* Délégation]. § ❷ Delegenin görevi ◉ **daimi** ~, Bir devletin üyesi olduğu uluslararası bir teşkilâttaki temsilciliği.

delessit,-ti, i. *Fr. delessite* < *(Delesse'in adından). min.* Doğal hidratlı alüminyum, demir ve magnezyum silikat. Klorit türünden yeşil pullar halinde bulunur.

delfin, i. *Fr.* ◘ **Yunus** balığı.

delfinit, ti, i. *Fr. delphinite. min.* Epidot çeşidi.

delgi[*], i. < *delmek.* § ❶ Delik açmaya yarayan âlet. [*Osm.* Matkap; *ing.* Drill, punch. perforator; *Fr.* Poinçon, perceuse, mèche, perforateur] § ❷ *(büro)* Bir karton üzerine zımba ile açılan çapı belirli delik § ❸ *heyk.* Delgi koluna benzeyen âlet; bu âlet taşta veya mermerde delikler açmak için heykeltıraşlar tarafından kullanılır. ◉ **ağaç** ~ **si,** *ağ. iş.* ◘ **Ağaç** ◉ **ayarlı** ~, *ağ. iş.* ◘ **Ayarlı** ◉ **budak** ~ **si,** *ağ. iş.* ◘ **Budak** ◉ **cırcır** ~, *ağ. iş.* ◘ **Cırcır.** ◉ **düz oluklu** ~, *ağ. iş.* ◘ **Düz**[1].

~ **kolu,** *ağaç.* Ucunda delgi takılabilecek düzeni olan ve sapından ţutulup dönme hareketini sağlayan el aracı.

delgiç, i. < *delmek.* Delik delmeye yarayan âlet olup, kâğıtları klasöre geçirmek veya üzerlerine birer delik açarak battal etmek için kullanılır. [*ing.* Perforator; *Fr.* Perforateur].

deli, s. *esk. T. tilbe* > *tilve* > *telü* > *delü* § ❶ Aklını kaybetmiş, kaçırmış olan; Aklı yerinde olmayan, çılgın: *Deliler yaptıklarından sorumlu tutulamazlar.* [*Osm.* Mecnun, divane; *ing.* Mad, lunatic, insane; *Fr.* Fou, insensé] § ❷ Azgın, sözünde ve hareketlerinde pervası olmayan, atesli ve atılgan, coşkun. [*Ing.* Crazy; *Fr.* Fougeux] § ❸ Düşkün, bir şeye aşırı meraklı ve bağlı: *Kitap delisi, Oyun delisi.* [*Osm.* Müptelâ] ◉ ~ **nin eline değnek vermek,** *dey.* Kötülük yapabilecek bir kimseye fırsat vermek. [*ing.* To give the whip hand to a harmful person] ◉ ~ **nin zoruna bak,** *dey.* Hareketlerinde ve sözlerinde ahenk olmayan bir insanı küçümseme anlamında kullanılır ◉ ~ **ye her-gün bayram, *at.*** Her vesileden yararlanarak bayrammış gibi davrananlara taş atmak için söylenir; hayatın ciddî tarafları üzerinde düşünmeyen, her şeyi eğlenceleri tarafından alanlar için söylenir. [*ing.* Every day is holiday for a fool *(said about out-of-place rejoicing or festivity)*]. ◉ **ne oldum** ~ **si olmak,** *dey.* Yeni ulaştığı elverişli durumunu kaldıramayıp görgüsüzce davranışlarda bulunmak. [*ing.* To become fussy or spoiled, to become arrogant or whimsical] ◉ **zır** ~, **(zır zır** ~, **hınzır** ~**),** *dey.* Aklını iyice kaybetmiş, çılgın.

☆ *Yak. anl.* § ❹ **akıl hastası, kaçık, sapık, çılgın, zır deli, muvazenesiz, meczup, kaçkın, manyak** § ❷ **kudurmuş** § ❷ **tiryaki.**

☆ *Karş.* **akıllı, iradeli, aklı normal, aklı başında.**

~ **alacası,** *dey.* Birbirine uymayan değişik ve parlak renkli şey. [*ing.* Motley; *Fr.* Mélange, couleurs bigarrées].

~ **bal,** *dey.* Arıların zehirli çiçeklerden topladıkları bal. [*ing.* Poisonous honey; *Fr.* Miel compose du suc des fleurs vénéneuses].

~ **balkabağından olmaz ya,** *dey.* «*Çıldırmış*» anlamında. [*Ing.* How foolish, how mad!].

~ **balta,** *dey.* ◘ **Delibalta.**

~ **bozuk,** *dey.* ◘ **Delibozuk.**

~ **divane,** *dey.* Aklı yerinde olmama.

~ **divane etmek,** *dey.* Çıldırtmak, kendinden geçirmek. [*ing.* To make crazy, to craze; *Fr.* Rendre fou, déranger].

~ **divane olmak,** *dey.* § ❶ Aklı başından gitmek. § ❷ Çıldırasıya sevmek. [*ing.* To be crazy *(about),* to go crazy *(over); Fr.* Perdre la tête, devenir fou].

~ **dolu,** *dey.* ◘ **Delidolu.**

~ **duman,** *dey.* ◘ **Deliduman.**

~ **etmek,** *dey.* § ❶ Çok kızdırmak; çılgına çevirmek. [*ing.* To make or drive mad, to madden, to enrage, to irritate excessively, to make furious; *Fr.* Rendre fou] § ❷ Çok etkilemek.

~ **fişek,** *dey.* ◘ **Delifişek.**

~ **(deliler) gibi,** *dey.* Aklı başında olmadan, çılgın bir şekilde. [*ing.* Like mad or crazy, furiously, madly, wildly; *Fr.* Comme un fou (enrage), follement].

~ **gömleği,** Çok heyecanlı delilerin saldırışını önlemek üzere kendilerine giydirilen bastan geçme kolsuz gömlek.

~ **kız düğün etmiş, kendi baş sedire geçmiş,** *at.* Bir kimsenin usul, erkân bilmediğini anlatmak için kullanılır.

~ **kızın çeyizi gibi,** *dey.* Gereği yokken ortaya dökülen veya çeşitli olması uygunken söylenir. [*ing.* In wild disorder].

~ **olmak,** *dey.* § ❶ *tkz.* Çıldırmak, aklını kaybetmek, çok kızmak: *Onun lâflarına deli oldum.* [*ing.* To go mad, to become most excited or furious, to be enraged; *Fr.* Devenir fou]. § ❷ Çok sevmek: *Kız için deli oluyor.* [*ing.* To be fond of, to like or love beyond description, to be beside oneself; *Fr.* Devenir amoureux].

~ **orman,** *dey.* Pek sık ve gür orman. [*ing.* Dens forest, jungle; *Fr.* Bois tortillard].

~ **otu,** *bot.* ◘ **Deliotu.**

~ **pösteki sayar gibi,** *dey.* Çok karışık, çok parçalı ve iç sıkıcı bir işle uğraşmayı anlatır. [*Ing.* Like a fool who counts the hairs of a skin *(said of useless and tedious work)*].

~ **Raziye**, *dey.* «*Delişmen*» anlamında kullanılır. Delice davranışlarda bulunan kız veya kadın. [*ing.* Crazy person, flippant girl].
~ **saçması**, *dey.* Anlamsız ve münasebetsiz söz. [*ing.* Utter nonsense; *Fr.* Propos incohérents, sans suite, divagation].
~ **saraylı gibi**, *dey.* Acayip şekilde giyinenler, takıp takıştıranlar hakkında söylenir. [*ing.* Oddly decked out in tawdy finery].

deli.balta, b.i. Gaddar, zalim kimse, [*ing.* Cruel person].

deli.baş, b.i. *vet.* Geviş getiren hayvanlarda ve özellikle koyunda köpek şeridi kurtçuklarının beyne yerleşmesinden ileri gelen asalak hastalığı. [*ing.* Staggers; *Fr.* Tournis].
☆ *Eşanl.* **dolap hastalığı, salıncak hastalığı.**

deli.bozuk, b.s. Günü gününe, sözü sözüne uymayan, bir yaptığı bir yaptığına uymayan, aklına eseni yapan. [*ing.* Unbalanced, fitful, inconstant; *Fr.* Extravagant].

delice[1], s. § ❶ Delimsi, delişmen. [*ing.* Crazy, mad; *Fr.* Fou] § ❷ Aşırı, normal olmayan § ❸ z. Deli gibi, akıllıca olmayan, çılgınca: *Bu hareket delicedir.* [*ing.* Madly; *Fr.* Follement].
~ **doğan**, *zool.* ◘ Doğan.

delice[2], i. § ❶ *bot.* Buğdaygiller *(Gramineae)* familyasından, buğday tarlalarında *(ekinlerde)* yetişen, zehirli tohumlu yabanî bir bitki. Meyvaları uyuşturucudur. [*Lat. Lolium temulentum; Ing.* Bearded darnel; *Fr.* Ivraie] ◘ *ŞEKİL 98.* — **ZEHİRLİ BİTKİLER.** § ❷ *bot.* ◘ **Karamuk**.

delicelik,-ği, i. *trm.* Delicelerin meydana getirdiği bir bitki topluluğu.

delicesine, z. Aşırı bir şekilde. [*Ing.* Crazily, furiously, madly; *Fr.* Follement].

delici, s. § ❶ Delen, delmek işini yapan § ❷ *anat.* Geçit yollarından ötürü bazı atardamar ve sinirlere verilen ad. [*Ing.* Perforans; *Fr.* Perforant]. § ❸ *camc.* Bir cam tabakası üzerinde elektrik kıvılcımıyle delik açmaya yarayan âlet. [*Ing.* Perforator; *Fr.* Perforateur].
~ **ağrı**, *patol.* Hastaya dokularının içine bir vidanın veya çivinin battığı duygusunu veren ağrı.
~ **böcek**, *zool.* Oduna veya her çeşit nesneye delik açan böcek.
~ **kirişler**, *anat.* El ve ayak parmakları derin fleksor kaslarının kirişleri.

delicik,-ği, i. *bot.* Bitkilerin toprak dışında olan bedenleri üzerindeki küçük delikler. [*Osm.* Mesame; *ing.* Pore; *Fr.* Porosité, pore].
☆ *Eşanl.* **gözenek.**

deliciler, ç.i. *zool. Apocrita* alt takımından zar kanatlı böcekler. Bunların dişilerinde zehir iğnesi bulunmaz; bunun yerine bitkisel ve hayvansal dokuları delmeye elverişli bir burgu bulunur. Burguyle dokuları deler, içine yumurtalarını bırakır. [*Lat.* ve *Ing. Terebrantia; Fr.* Térébrants].

deli.dere, b.i. Birdenbire kabaran ve kısa bir süre sonra çekilen, hattâ kuruyan küçük akarsu. [*ing.* ve *Fr.* Torrent].

deli.dolu, b.i. Sözlerinde ve davranışlarında saygı ve düşünce payı az olan, ilerisini gerisini düşünmeden rastgele konuşan, patavatsız. [*ing.* Thoughtless, inconsiderate; *Fr.* Se dit d'une personne qui agit sans s'imposer de gêne, sans s'inquiéter de l'embarras ou de déplaisir qu'elle peut causer, sansgêne].
☆ *Eşanl.* **patavatsız.**

deli.duman, b.s. Delicesine atılgan, pek sert ve saygısız davranan adam. [*Ing.* Foolhardy, reckless, daredevil; *Fr.* Intrépide, qui n'a pas froid aux yeux].
☆ *Eşanl.* **hoyrat.**

deli.fişek, b.s. Delişmen, hoppa. [*Ing.* Unbalanced, flippant; *Fr.* Folâtre, un peu fou, desequilibré, folichon].
☆ *Yak. anl.* **züppe, patavatsız, zırpır, zirzop, terslelli, havai.**
☆ *Karş.* **ağır, uslu, ağırbaşlı,** kendini bilir.

deli.ırmak,-ğı, b.i. *coğr.* Akışı düzensiz olan, kabarık ve çekik zamanları arasında çok seviye farkı bulunan, kabardıkları zaman suları yataklarına dolan ve taşan akarsular. [*ing.* Torrential river; *Fr.* Riviere torrentielle].

delik,-ği, i. < *delmek* § ❶ (a) Derin çukur: *Fare deliği, Yılan deliği, duvar deliği;* (b) Bir cisimde bir yandan bir yana açılmış yer: *Pabucumda bir delik var, İğne deliği, Anahtar deliği. Burun deliği.* [*Osm.* Sukbe; *Lat. Foramen, aditus; Ing.* Hole; *Fr.* Trou]. § ❷ (a) *anat.* Ağız. [*Osm.* Fevha; *Lat. Apertura, porus, orificium; ing.* Pore, aperture; *Fr.* Orifice, aperture]; (b) *anat.* ve *zool.* Bir doku, organ veya hücrede bulunan herhangi bir küçük açıklık veya geçit. [*Osm.* Mesame; *Ing.* ve *Fr.* Pore]. ☆ *Eşanl.* **por.** § ❷ *arg.* Hapishane, kafes, kodes; *Deliğe tıkmak, hapishaneye koymak.* [*ing.* Jail, prison; *Fr.* Prison] § ❸ Bir kumaşta, özellikle de giyim eşyalarında yırtılmış, açık yer: *Çorabında delik var* § ❹ Havuz, baraj gibi su birikintilerinin bulunduğu yerlerin alt kısımlarında suyun boşalması için hazırlanan, kapaklı kanal § ❺ Bazı hayvanların yuvası: *Yılan deliği, Fare deliği.* § ❻ *mec.* Konforsuz barınak § ❼ s. Delinmiş olan: *Delik çorap, Delik kova, Delik tencere.* [*ing.* Pierced; *Fr.* Troue] § ❽ *camc.* Erimiş camı almak üzere kamışın içeri sokulabilmesi ve dumanların çıkması için, potaların üst kısmına gelecek şekilde ocak veya fırının duvarlarında bırakılmış açıklık § ❾ *mek.* (a) İki zamanlı bir motorun silindir çeperindeki emme, egzos veya iletme ağzı ☆ *Eşanl.* **pencere**; (b) Buhar makinelerinde, buharın silindire giriş ve çıkışını sağlamak için çekmece üzerine açılmış yarıklardan herbiri; (c) Suyun çıkış borusuna dökülmesini sağlamak için pompa gövdesine açılmış yarık § ❿ *müz.* Nefesli bir çalgının çapı ile boru uzunluğu arasındaki oran ◉ **deliğe tıkmak**, *arg.* Hapse atmak, hapsetmek. [*Ing.* To put into jail, to imprison; *Fr.* Mettre *(qn)* en prison, enfermer, emprisonner]. ◉ **adam deliği**, *sny.* Bir depo, bir kazanın içine bakıcı ve ustaların girebilmesi için açılmış, otoklav bir tamponla örtülü delik. [*Fr.* Trou d'homme] ◉ **akış deliği**, *met.* Posta veya fırın gibi bir metalürji tesisatında erimiş maddenin çıkış yeri.. [*Ing.* Taphole; *Fr.* Trou de coulée *(de gueuse)*]. ◉ **anahtar deliği**, *inş.* ◘ **Anahtar**. ◉ **anal ~**, *zool.* ◘ **Anal**. ◉ **aort deliği**, *anat.* ◘ **Aort**. ◉ **baca deliği**, *inş.* ◘ **Baca**. ◉ **baş sokacak ~**, *dey.* Konforsuz, iddiasız konut. ◉ **boşalma deliği**, *tekn.* Bazı karterlerde yanmış gazların çıkması için açılmış ve ucu yivli tıkaçla örtülü ağız, [*Ing.* Mud-hole; *Fr.* Trou de vidange]. ◉ **boşaltma deliği**, ◘ **Boşaltma**. ◉ **budak deliği**, ◘ **Budak**. ◉ **burgaç deliği**, *coğr.* ◘ **Burgaç**. ◉ **burun deliği**, *zool. biy. ve anat.* ◘ **Burun**. ◉ **çene deliği**. *anat.* ◘ **Çene**. ◉ **çerağ deliği**, *esk. mim.* ◘ **Çerağ**. ◉ **denge deliği**, *otom.* ◘ **Denge**. ◉ **dil kör deliği**, *anat.* Dil sırtının, *V* oluğunun dibinde olan çöküntü. ◉ **dişucu deliği**, *anat.* Diş kökünün ucunda bulunan, sinir ve damarların diş özüne geçmesine yarayan delik. *(Kök kireçlendikçe daralır).* ◉ **duman deliği**, *inş.* ◘ **Duman**. ◉ **epiplonlar arkası deliği**, *anat.* Aort dalızını asıl arka boşlukla birleştiren delik ◉ **eşit ~**, *mad. oc.* İnce bir çeper üzerinde maden ocağına ancak ön hesaplarda tespit edilen miktarda hava girmesini sağlayacak şekilde açılmış yuvarlak delik. [*Fr.* Orifice équivalent]. ◉ **kaçacak ~ aramak**, *dey.* Büyük bir telâşa kapılarak saklanacak veya sığınacak yer aramak. ◉ **kontrol deliği**, *sny.* Bir cihazı kontrol etmek için, içeriye el veya âlet sokulabilecek şekilde açılmış küçük delik. [*Fr.* Trou de poing] ◉ **kulağı ~**, *dey.* ◘ **Kulak**. ◉ **omur deliği**, *anat.* ve *zool.* Omurların ortasında bulunan bir delik olup, birleşerek omurilik merkez kanalını meydana getirir. [*Osm.* Sakabe-i fıkarî; *Ing.* Spinal foramen; *Fr.* Trou vertébral]. ◉ **omur yan ~ leri**, *anat.* Omurganın yan taraflarında, üst üste gelen iki omur arasında bulunan ve omurilik sinirlerinin geçmesine yarayan delikler ◉ **PACCHiONi oval deliği**, *anat* Beyin sapının içinden geçtiği ve beyincik çadırıyle temel oluk arasındaki delik ◉ **sakrum kanalı deliği**, *anat.* Sakrum kanalının son kısmını meydana getiren delik ◉ **sondaj deliği**, *sny.* Bir yakıt deposunda, depodaki ürünün seviyesini kontrol etmeye yarayan dereceli değneğin sokulduğu delik. [*ing.* Bore-hole; *Fr.* Trou de sonde]. ◉ **su deliği**, *den.* Borda kaplamalarının aralanması, yırtılması sonucu gemiye su sızdıran delik. ◉ **WEITBRECHT oval deliği**, *anat.* Kol eklemi, kapsülünün kürek kemiği oyuğu ile kürek kemiğini birbirine bağlayan, üst ve orta bağları arasında yer alan en zayıf noktası. ◉ **WINSLOW deliği**, *anat.* Küçük epiplon, alt ana toplardamar ve on iki parmak bağırsağı ile sınırlandırılmış olan karın zarı deliği. [*Fr.* Hiatus de Winslow]. ◉ **yatak deliği**, *mek.* Yatak yağlamak için yağın akıtıldığı delik. ◉ **çivi deliği**, Çakılan bir çivi çıkarıldığı vakit kalan veya çivi açmak için açılan delik. [*Fr.* Trou de clou] ~ **açmak**, § ❶ Bir şeyin yüzeyinden öbür tarafına kadar bir âlet vasıtasıyle yol gibi bir boşluk açmak. [*Ing.* Boring, perforating; *Fr.* Percement] § ❷ *sil.* Ateş edilecek bir topta, falya iğnesiyle delik açmak eylemi.
~ **büyük, yama küçük**, *dey.* Eldeki olanakların gerekenden pek az olduğunu anlatır. [*Ing.* The need is greater than the means]
~ **demiri**, *ağ. iş.* Üstüne vurarak tahtaları ve madenî levhaları delmeye yarayan ucu sivri ve keskin çelik kalem. [*Fr.* Poinçon, mandrin].
~ **deşik**, *dey.* Her tarafı delinmiş olan, fazla örselenmiş bulunan. [*Ing.* Full of holes; *Fr.* Plein de trous].
~ **deşik aramak**, *dey.* Her tarafı karıştırıp aramak.
~ **direk**, *den.* ◘ **Direk**[1].
~ **eğesi**, *tekn.* Deliklerin kenarlarını tesviye etmeğe yarayan yuvarlak eğe. [*Ing.* Riffler, hole (bow) file; *Fr.* Brigand].
~ **işi**, *işl.* (a) *Mader* iğnesiyle broderi anglez *(İngiliz iğnesi)* kullanılan başlıca iğne işi; (b) Çamaşır veya bebek takımlarında lastik ve kurdele geçirmek için ilik açılması.
~ **kalemi**, *ağ. iş.* Kalınlığı eninden çok olan ve tokmakla sapına vurularak iş gören delik açma cihazı. [*Ing.* Recessing tool; *Fr.* Bédane].
~ **keskisi**, *ağ. iş.* Delik açmağa yarayan çelik marangoz kalemi.
~ **koordinat tezgâhı**, *tekn.* ◘ **Tezgâh**.
~ **kopçası**, *tekn.* Kolayca kırılabilen veya yırtılabilen maddeler üzerinde açılmış bir deliğe geçirilen ve kenarları, deliğin ağız kenarlarının üstüne doğru kıvrılan küçük madenî halka.
~ **makinası**, *ağ. iş.* Zıvana ve kavela deliği delmede kullanılan ağaç işleri makinası. [*Fr.* Mortaiseuse à meches].
~ **şerit**, § ❶ *tekn.* Çok sayıda kanal üzerine açılmış delikleri bulunan, uzun serit biçiminde mekanografik destek § ❷ *telekom.* Acele telgrafta işaretlerin aktarılmasına yarayan beş kanallı delikli şerit.
~ **tezgâhı**, (delik işleme tezgâhı) *mek.* ◘ **Tezgâh**.
~ **zımbası**, *tekn.* Üstüne çekiçle vurarak veya mengene ve manivelâ ile tazyik ederek delik açmaya yarayan ucu keskin ve yuvarlak çelik âlet. [*Ing.* Hole punching iron, hole plug; *Fr.* Poinçon].

deli.kanlı, b.i. § ❶ *(Erkekler hk.)* Çocukluk çağından çıkmış genç ve gürbüz kimse. [*ing.* Lad, young man; *Fr.* Adolescent,-ente]. ☆ *Eşanl.* **ergin,** § ❷ *ünl.* Gençlere teklifsiz hitapta kullanılır: *Bana baksana delikanlı!).*

deli.kanlılık,-ğı, b.i. § ❶ Delikanlı olma hali § ❷ İnsanın delikanlı olduğu çağ. Ömrün yetişmek ve toplum hayatına aktif olarak girmek için hazırlanma çağıdır. [*ing.* ve *Fr.* Adolescence]. ☆ *Eşanl.* **erginlik.** § ❸ *(Erkek hk).* Gençlik: *Delikanlılığında çok kavgacı idi.* [*ing.* Youth, youthfulness; *Fr.* Jeunesse, âge de jeunesse].

delik.burunlular, ç.b.i. A.B.D.'nin Kuzey Batısında yaşayan kızılderililer. *(Bugün Idaho eyaletinde kendilerine ayrılmış bir bölgede yaşarlar.* [*Fr.* Nez-percés].

delikçik,-ği, i. Küçük delik. [*ing.* ve *Fr.* Pore]. ◉ **giriş-çıkış ~ leri**, *zool.* Süngerlerde suyun girip çıkmasına yarayan delikler. [*Fr.* Pores inhalants, pores exhalants].

delikli, s. § ❶ Deliği veya delikleri olan. [*Osm.* Meskûb; *ing.* Perforated; *Fr.* Perforé]. § ❷ *anat.* Deliklerle kaplı elastik doku şeritlerine verilen ad. [*ing.* Porous; *Fr.* Poreux, -euse]. § ● i. Kevgir.

~ **alan**, *anat.* Merkezî çekirdeklere ait damarların geçtiği beyin tabanı yüzeyi.

~ **bükücü kas**, *anat.* ◘ Kas.

~ **kapsül**, *bot.* ◘ Porisit kapsül.

~ **kart**, *(büro)* Üzerine delikler halinde sayısal veya alfabetik bilgilerin işlendiği 187 mm. boyunda, 82 mm. genişliğinde, dikdörtgen biçiminde ince karton. [*ing.* Punched card; *Fr.* Carte perforée].

~ **kart makinesi**, *(büro)* Daha önceden delikli kartlara kaydedilmiş verilere dayanarak aritmetik işlemler yapmaya, istatistik veya muhasebe problemlerini çözmeye yarayan makine. [*ing.* Perforated card machine; *Fr.* Machine à cartes perforées].

~ **sargı**, *cerr.* Üzerine küçük delikler açılan sargı veya sargı takımı.

~ **taş**, (a) İçinde bulaşık yıkanan yüksek ve düz kenarlı, zemininde suyun gitmesine yarayan bir delik bulunan sabit mutfak eşyası; (b) Taşlıklarda veya çimento döşeli zeminlerde suların oluğa akması için döşemenin en alçak ve akıntılı yerine konulan ve üzerinde su geçmek için bir veya birkaç delik bulunan tekne gibi çukurca ve ortasında delik bulunan küçük taş. [*ing.* Sink; *Fr.* Trou de conduit].

~ **taş yerde kalmaz**, *dey.* Az çok işe yarayan her şeyin isteklisi bulunduğunu anlatır.

~ **tuğla**, *inş.* Hafif olması için içinde boşluklar bırakılmak suretiyle kalıpla dökülmüş ve fırında pişirilmiş tuğla olup çoğunlukla bunlar üst katlar ve dışarıya taşan cumba ve balkonlar gibi hafif olması gereken bina kısımlarında kullanılır. [*Osm.* Kevgir taşı; *ing.* Perforated brick; *Fr.* Brique creuse, brique perforée].

delikliler, ç.i. *zool.* Bir hücreliler (*Protozoa*) alt âlemine giren Kökayaklılar *(Rhizopoda)* sınıfının bir takımı. $CaCo_3$ ve diğer maddelerden yapılmış kabukları vardır ve çoğunluk kabuk arabölmelerle bir çok odacıklardan yapılmıştır. Kabuk üzerinde birçok delikler vardır ve yalancı ayaklar bu deliklerden dışarı uzatılır. Bu sebeple bu ad verilmiştir. [*Lat.* ve *Ing. Foraminifera; Fr.* Foraminifères].

☆ *Eşanl.* **foraminiferler**.

deliksiz, s. § ● Deliği olmayan. [*ing.* Without a hole, non porous; *Fr.* Non poreux]. § ❷ *arg.* Meydan vermeksizin, müsaade etmeksizin, aralıksız, fasılasız: *Deliksiz bitirmek.* [*Ing.* Incessant, continual, uninterrupted; *Fr.* Incessant, continuel,-elle].

~ **uyku**, *dey.* Arada hiç uyanmadan uyunulan uzunca uyku. [*Ing.* Sound sleep, sleep of the just; *Fr.* Sommeil profond, sommeil de plomb].

delil /delîl/, i.ç: **delâil**. *Osm.* < *Ar.* Delâlet § ❶ *huk.* (a) Uyuşmazlıkta hakkın ispatı için mahkeme önünde kullanılan her türlü araç; (b) Maddî olayların varlığı konusunda, hâkimin kanaatini, sağlamaya yarayan araç. [*Ing.* Proof, evidence; *Fr.* (Moyen de) preuve]. ☆ *Eşanl.* **kanıt**. § ❶ *(Geniş anlamda)* Nişan, tanıt: *Bu söz zekâya delildir.* [*Osm.* Alâmet; *Ing.* Sign, indication; *Fr.* Signe].

☆ *Eşanl.* **işaret, belirti** § ● Yol gösterici. [*Osm.* Rehber; *Ing.* ve *Fr.* Guide]

☆ *Eşanl.* **kılavuz** § ● *tar.* Eskiden Türkleri hacca götürmek üzere Hicaz halkından Türkiye'ye gelenlere verilen ad. ◉ ~ **lerin takdiri**, *huk.* Mahkemelerin bir olayın veya bir konunun mevcut olup olmadığını tespit için toplanan delillerin incelenmesi ve mütalâası suretiyle, bunların, meselenin hakikatını meydana çıkarmak konusundaki kuvvetini ölçmek yetkisi. [*Ing.* Estimation of evidence; *Fr.* Appréciation des preuves] ◉ ~ **lerin tespiti**, *huk.* Görülmekte olan bir dâvada henüz tetkik sırası gelmemiş olan veya muhtemel bir dâvada istinadedilecek delillerin zaruret ve ivedilik sebebiyle vaktinden evvel incelenmesinden ibâret adlî işlem. [*Ing.* Recording of evidence; *Fr.* Fixation des preuves] ◉ ~ **siz cennete girilmez**, *dey.* Her işte bir kılavuzun gerektiğini anlatır.

~ **anlaşmaları**, *huk.* Tarafların bir olayın belirli bir delil ile ispatlanacağı yolunda yaptıkları anlaşma.

delilik,-ği, i. § ❶ Deli olma hali, akıl bozukluğu, çıldırma, delice davranış. [*Osm.* Cinnet, cünun; *ing.* Madness, insanity; *Fr.* Folie, fureur, insanité] § ● Taşkınlık, aşırı coşkunluk. [*ing.* Folly; *Fr.* Folie, sottise, déraison]. ☆ *Eşanl.* **çılgınlık**. ◉ **döner** ~, *psik.* ◘ Döner.

~ **etmek (yapmak)**, *dey.* Delice davranmak. [*ing.* To make follies].

delinme, i. § ❶ Delinmek eylemi § ❷ *patol.* İçi boş bir organın patolojik olarak veya kaza ile açılması. [*ing.* ve *Fr.* Perforation].

delinmek, nsz. f. Bir şeyde delik açılmak: *Kundurası delinmiş, tencere delinmiş, kızın kulağı delindi.* [*Ing.* To be pierced, be perforated; *Fr.* Être percé, être troué] ◉ **delinmiş tuğla**, *inş.* ◘ **Delikli tuğla**.

deli.otu, b. i. *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Turpgiller *(Cruciferae)* familyasından, süs bitkisi olarak bahçelerde yetiştirilen, sarı veya mavi çiçekli bir bitki. Çarpıntılara veya kuduza karşı olumlu bir etkisi vardır. [*Lat. ve Ing. Alyssum; Fr.* Alysson alysse].

☆ *Eşanl.* **kuduzotu**.

delirme, i. Aklını kaçırma, çıldırma. [*ing.* Going mad; going insane].

delirmek, nsz. f. < *deli* § ❶ Çıldırmak. deli olmak, aklını kaybetmek. [*Osm.* Tecennün etmek; *ing.* To go mad, become insane; *Fr.* Perdre la raison, devenir fou]. ☆ *Yak. anl.* **kaçırmak** *(h.d.)*, **oynatmak** *(h.d.)*. § ❷ Çok kızmak. § ❸ *mec.* Pek düşkün olmak, çıldırasıya sevmek. [*ing.* To become furious, to become very angry; *Fr.* Devenir trop enragé].

delirtmek(-i), f. Deli etmek, bir kimsenin delirmesine yol açmak, çıldırtmak. [*ing.* To make *(one)* mad, to madden, to enrage, to make furious].

deliryum, i. *tıp.* Şuurun kaybolması, epilepsi, histeri ve en çok zehirlenmelerde, bir de yüksek ateşli hastalıklarda görülür. [*ing.* ve *Fr.* Delirium].

delişmen, s. Şımarık ve delice tavırlı, sözlerinde ve davranışlarında ölçüsüz, serbest ve laübali, şımarık. [*ing.* Madcap, playful, frolicsome, gamesome, blithe(some), sprightly, frisky; *Fr.* Folâtre].

☆ *Yak. anl.* **hoppa, züppe, havai, patavatsız, zırpır, zırzop, terelelli, delifişek.**

☆ *Karş.* **ağır, uslu, ağırbaşlı, kendini bilir.**

delişmenlik,-ği. i. Delişmen olma hali, delişmence davranış. [*Ing.* Playfulness, friskiness, frolicsomeness; *Fr.* Folâtrerie, loufoquerie].

deli.yulaf, b.i. Buğdaygiller *(Gramineae)* familyasından, yulafa benzeyen, az gelişmiş bitki. Başakları sert kılçıklıdır. Türkiye'de sık rastlanır. [*Lat., Ing.* ve *Fr. Ægilops*].

delk[1]**,-ki**, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Oğma, oğuşturma. [*Ing.* ve *Fr.* Friction] § ❷ *fiz. esk.* Sürtme, sürtünme. [*Ing.* Friction; *Fr.* Action de masser, massage].

~ **etmek**, *dey.* Sürtmek.

delk[2], i. *Osm.* < *Fars. dele*, dağ kedisi. *esk.* Eski ve yamalı dilenci veya derviş hırkası. [*Ing.* Dervish's cloak].

dellak, i. ◘ Tellak.

dellal, i. ◘ Tellal.

dellâliye, ◘ Tellaliye.

delme, i. § ❶ Delmek eylemi § ❷ s. Delinerek yapılmış. [*ing.* Pierced, holed; *Fr.* Percé, troué] § ❸ i. Yelek § ❹ *mad. oc.* (a) Başka bir galeriye açılan yeraltı galerisi; (b) İki galeriyi birleştiren galeri § ❺ *mek.* Matkap veya burgu denilen bir âlet yardımıyle yuvarlak bir delik açmak işlemi § ❻ *sil.* ve *ask.* Top namlularının içini oyma işlemi § ❼ *kıyf.* Göğsü oyma ve önü açık yelek şeklinde câme. [*Ing.* Waistcoat; *Fr.* Bolëro].

☆ *Eşanl.* **yelleme**.

~ **altlığı**, *tekn.* Delinecek parçanın altına yerleştirilen madenî halka.

~ **kalıbı**, *dok.* Mekanik tezgâhlarda ve jakar tezgâhlarında karton üzerine delik açmak için kullanılan üst üste yerleştirilmiş ve üzerlerinde belli sayıda delik bulunan iki madenî plaka.

~ **makinası**, Delik delmeğe yarayan makine. [*ing.* Punching machine; *Fr.* Machine à percer] ◉ **çabuk** ~ ~, *matb.* ◘ **Çabuk**.

~ **plakası**, *mek.* Delinecek parçanın üstüne yerleştirilen ve delme sırasında matkaba kılavuzluk eden tek delikli madenî plaka.

~ **tezgâhı**, *tekn.* ◘ **Tezgâh**.

delme(-e), f. § ❶ *esk. T. telmek.* Delik açmak, delik hale getirmek: *Toprağı delip su aradılar. Tahtayı delmek, küpe takmak için kızın kulağını delmek.* [*ing.* To pierce, perforate, punch; *Fr.* Percer, trouer, perforer]. § ❷ *mec.* Yaralamak, incitmek § ❸ *bayınd.* İnerek kazmak: *Kuyu delmek* ◉ **delip emici tip**, *zool.* Böceklerden ikikanatlılarda görülen ve delip emmeye uygun bir biçimde değişmiş olan ağız parçaları. [*ing.* Piercing and sucking type; *Fr.* Type piqueur ◉ **delip geçen yapı**, *coğr.* Yerin dibinden yer kabuğunun içine erimiş olarak sokulmuş, sonradan katılaşmış damar yığını biçimli taşların meydana getirdiği yapı. Bunlar, tortulanmalarla oluşmuş, sonradan yerinden oynamış türlü tabakalar arasına, içine sanki şırınga edilircesine sokulmuşlardır. [*ing.* Igneous rocks; *Fr.* Roches ignée].

delorenzit,-ti, i. *Fr. delorenzite. min.* Ortorombik sistemde billûrlaşmış, siyah renkli, doğal demir, uranyum ve itriyum titanat. [*ing.* Delorenzite].

delta /del:ta/, i. *Yun.* § ❶ *coğr.* Bir ırmağın çatallanarak döküldüğü yer: *Tunanın deltası.* ☆ *Eşanl.* **çatalağız**. § ❷ *jeol.* Nehirlerin kavşak yerlerinde bıraktıkları üçgen şeklindeki çökelim *(adacık)* § ❸ Yunan alfabesinin dördüncü harfi (= δ) ◉ **mistik** ~, İçinde göz resmi ve etrafında ışınlar bulunan **üçgen** *(müselles)* bir şekildir. [*Fr.* Delta mystique].

~ **ışını**, *nukl.* Hareket halindeki yüklü bir taneciğin etkisiyle bir atomun fırlattığı elektron. [*ing.* Delta ray; *Fr.* Rayon delta].

~ **kası**, *anat.* ◘ Kas.

delta.hidrokortizon, b.i. *Fr. delta-hydrocortisone. ecz.* Hidrokortizonun, delta durumundaki, hidrojeni alınmış türevi.

delta.kortizon, b.i. *Fr. delta - cortisone. ecz.* Delta durumunda, hidrojeni eksik kortizon türevi.

'eltaması, s. *anat.. zool.* ve *bot.* Delta harfi (δ) biçiminde olan *(Kas v.b.)* [*Osm.* Dâli; *Ing.* Del ; *Fr.* Deltoïde]. ◘ *ŞEKİL: 221 — GEOM RI.*

☆ *Eşanl.* **deltoyid**.

~ **yaprak**, *bot.* ◘ Yaprak.

deltat, s. *Lat. deltatus. bot.* ◘ **Deltamsı**.

deltoyid, s. *anat.* ve *zool.* ◘ **Deltamsı**.

delüzyon, i. *Fr. délusion. tıp.* Gerçeğe uygun olmayan ve hastanın akıl ve mantığına hitabetmek suretiyle de düzeltilemeyen yargılama hatası. [*Ing.* Delusion; *Fr.* Illusion, hallucination].

☆ *Eşanl.* **yanılsama**.

delv, i. *Osm.* ◘ *Ar. esk.* ◘ **Kova**.

delvoksit,-ti, i. *Fr. délvauxite. min.* Hidratlı doğal demir fosfat. [*Ing.* Delvauxite].

dem[1], i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Kan § ❷ *(kadınlarda)* Aybaşı. [*Osm.* Hayız; *ing.* Menstruation, menstrual blood; *Fr.* Regles, menstruation, mestrues].

☆ *Eşanl.* **âdet, regl**.

dem[2], i. *Osm.* <*Fars, esk.* § ● Soluk. [*Ing.* Breath, gust, blast; *Fr.* Respiration, souffle]

☆ *Eşanl.* **nefes**. § ❶ Çok kısa zaman: *Her dem sizi andık.* [*Ing.* Instant, time; *Fr.* Moment, instant]. ☆ *Eşanl.* **çağ**. § ❷ İçki. *(Şarap veya rakı).* ☆ *Eşanl.* **hışret**. § ❸ Hazırlanan çayın renk ve koku bakımından tavı. [*Ing.* A being steeped *(tea)*]. ◉ **son** ~, *dey.* Son nefes, hayatın son anları.

~ **çekmek**, *dey.* § ❶ *(Bülbül, kumru v.b. hk.)* Uzun uzun ötmek. [*Ing.* To sing long and sweetly *(nightingale); Fr.* Se dit du chant prolongé des rossignols]. § ❷ *şak.* İçki içmek. [*ing.* To drink wine].

~ **sürmek**, *dey.* Zevkli, neşeli bir hayat yaşamak. [*Ing.* To lead a happy life; *Fr.* Vivre heureusement].

~ **tutmak**, *dey.* Bir çalgı çalındığı zaman ona eşlik etmek. [*Ing.* The constant of a

makam during performance; *Fr.* Accompagner avec un instrument de musique et sur des tons d'un nombre limité une personne qui chante ou qui joue un morceau].

~ vurmak. Bir şeyden gelişigüzel söz etmek. [*İng.* To talk *(about a thing)* somewhat pretentiously; *Fr.* Parler d'une chose].

dem², i. *Fr. dème. sosy.* İçten evlenen yerli cemaatlere verilen özel ad olup, üyeleri akrabadırlar ve tek soylu kandaş zümrelere bölünmemiştirler. [*İng.* Deme].

dem.adem, b.z. Sık sık, daima. [*İng.* From one instant to the next; *Fr.* Toupours].

demagog,-ğu, i. *Fr. demagogue* < *Yun. demos,* halk + *ago,* kendine çekmek, sürüklemek > *demagogos.* Demagoji yapan, halk avcısı. [*İng.* Demagogue].

demagoji, i. *Fr. démagogie* < *Yun. demagogia* § ❶ *sosy.* Bir topluluğun duygularını okşamak yoluyle kendi davasını yürütme *(çıkarını gütme)* yolu, halk avcılığı: Demagoji yapmak. § ❷ *siy.* İktidarın çoğunluğa terk edildiği siyasi yönetim şekli; halk egemenliğinin kötüye kullanılması. [*İng.* Demagogy] § ❸ Temelsiz fikirler ve davalar ortaya atma.

~ yapmak. Gerçeği bir yana bırakıp meselâ yurtseverlik heyecanı uyandırarak bahsi kazanmaya uğraşmak.

demagojik, s. *Fr. démagogique.* Demagojiyle ilgili, demagoji yolunda. [*İng.* Demagogic].

demans, i. *Fr. démence* < *Lat. dementia. tıp.* ◘ **Bunama.**

~ prekos, *tıp.* ◘ **Erken bunama.**

demantoit,-di, i. *Fr. démantoïde. min.* Kuyumculukta kullanılan bir çeşit yeşil grena. [*İng.* Demantoid].

demanyetize, i. *Fr. demagnetise. elek.* ve *fiz.* Mıknatıslığı giderilmiş. [*İng.* Demagnetized].

demarkasyon çizgisi, *tıp.* Bir dokunun canlı ve ölü kısımları arasındaki sınır çizgisi. [*İng.* Demarcation line; *Fr.* Ligne de démarcation].

demarş, i. *Fr. démarche* § ❶ Başvurma. [*Osm.* Müracaat; *ing.* ve *Fr.* Application]. § ❷ Girişim. [*Osm.* Teşebbüs]. § ❸ *ikt.* Bankalarda yeniden müşteri aramak, eski müşteriler nezdinde kurulu güveni muhafaza ve devam ettirmek ve bu suretle her iki taraf için faydalı muamele imkânlarını yaratmak maksadıyle kurulan ve faaliyet gösteren bir servis.

demarşör,-rü, i. *Fr. démarcheur. ikt.* Bankalardaki demarş servislerinde çalışan temsilcilere verilen ad. [*İng.* Canvasser].

dem.bedem, b.z. Zaman zaman. [*Osm.* Anbean; *İng.* From time to time, now and then; *Fr.* De temps en temps, de temps à autre].

deme, i. § ❶ Demek eylemi: *Onun böyle demesine bakmayın* § ❷ Anlam, mânâ: *Bu kelime «çekici» demesinedir* § ❸ Alevî-kızılbaş tarikatından olan halk tasavvuf şairlerinin tarikatlariyle ilgili temaları işlemeleri ◎ **~ m o ~ değil**, *h. d.* *«Benim anlatmak istediğim o değil (başka şey)»* anlamında.

demeç*,ci, i. < *demek.* Sayılı birinin, herhangi bir soru üzerine söylediği şeyler. Önemli bir kimsenin herhangi bir mesele üzerinde, gazete, radyo, televizyon gibi araçlarla halka aydınlatıcı bilgi vermesi, fikirlerini bildirmesi, görüşlerini açıklaması: *Bakanlardan biri gazetecilere bir demeç vermiş.* [*Osm.* Beyanat; *İng.* Statement, declaration; *Fr.* Déclaration].

demek¹, f. § ❶ Söz söylemek, ağzından anlamlı veya anlamsız ses çıkarmak: *Çocuğun dedikleri artık anlaşılmaya başladı, Çocuk «ba» dedi. Arkadaş «beni biraz beklesinler» diyor.* [*İng.* To say, tell; *Fr.* Dire] § ❷ Ad takmak, ad vermek: *Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler, muşmulaya döngel de derler.* [*İng.* To call; *Fr.* Nommer, s'appeler] § ❸ Anlatmak: *Filân gün geldi dediler.* [*Osm.* Rivayet etmek; *İng.* To tell, relate; *Fr.* Raconter] § ❹ Bir anlama gelmek, anlatmak: *Misafire surat asmak istiskal (koğmak) demektir* [*İng.* To mean, signify; *Fr.* [illegible]] § ❺ Söylemek: [illegible] *dedi-ğiniz ne* [illegible] § ❻ [illegible] bir [illegible] *kes ne der?* § ❼

Demek kelimesi «düşünmek», «oranlamak» «ummak», «istemek» veya «erişmek» gibi anlamlara da gelebilir: *Akşamdan önce varacağız derken, bundan sonra gelir mi dersin? Sen ne dedin de bu işe karıştın? Güzellik desen onda, zenginlik desen onda, saat yedi dedi mi uyanırım* § ❽ Kelimenin olumsuz şekli (dememek) «önem vermemek» anlamında kullanılır: *Yağmur kar demedi, yola çıktı.* § ❾ ... sesi çıkarmak: *Küt dedi, düştü* ◎ **dediği çıkmak**, *dey.* Söylediği şeyler gerçekleşmek ◎ **dediği dedik (çaldığı düdük) olmak**, *dey.* Söylediği sözden ve yapmak istediği hareketten dönmemek ◎ **dediğine gelmek**, *dey.* Birinin düşüncesini beğenmezken, sonradan doğru bulup benimsemek. ◎ **demeğe kalmadı**, *dey.* hemen, birden. ◎ **demel «sahi mi», «yok canım»** gibi şaşma anlatır. [*Fr.* Que ne dites- vous là! par exemple] ◎ **deme gitsin**, *dey.* Anlatılamaz, hiç sorma: *Öyle sevindim ki, deme gitsin.* [*ing.* Indescribable, unbounded]. ◎ **demeğe getirmek**, *dey.* Demek istediğini dolayısıyle anlatmak ◎ **demer** [illegible] **deme değil**, ◘ **Deme** ◎ **demeye getirmek**, *dey.* Doğrudan doğruya söylemeyip, dolayısıyle anlatmak ◎ **demeye kalmamak**, *dey.* Şunu veya bunu der demez şöyle veya böyle olmak: *İşimiz bitiyor demeye kalmadı, herkes ayağa kalktı* ◎ **der demez**, *dey.* Hemen, o sırada: *O buraya geldi, der demez yollar kapandı* ◎ **derken**, § ❶ Dendiği halde: *Bitti, bitiyor derken hâlâ bitmeyen hava alanı* § ❷ Tam o sırada: *Yazı yazıyordum, derken misafir geldi* § ❸ ... diye davranırken: *Onu kurtarayım derken az kaldı ben de...* § ❹ ... diye düşünürken: *Akşamdan önce varacağız derken, ancak gece yarısı varabildik, Biraz daha yürüyelim derken, tepeye çıkmışız* ◎ **bir dediğini iki etmemek**, *dey.* ◘ **Bir** ◎ **ne ~**, *dey.* *«Nasıl olur»* anlamında kullanılan söz. [*İng.* How so? (To express disapproval), «Not at all», certainly you may (as terms of politeness]. ◎ **nuh der, peygamber demez**, *dey.* Kararından bir türlü dönmeyen inatçı kimseler için söylenir. ◎ **~ olmak**, *dey.* § ❶ Anlamına gelmek: *Sene «yıl» demektir, Senevi de «yıllık» demek olacak* § ❷ Değerinde veya öneminde olmak: *Bu para onun için servet demektir* § ❸ Sonucu çıkmak: *Bu işe girişmişler, demek oluyor ki (veya demek ki) kuvvetlerine güveniyorlar.*

demek², bağ. **«Şu halde, öyle ise»** sözleri değerinde olup, başına getirildiği cümlenin bir sonuç olduğunu anlatır: *Düşünüyorum, demek varım. Demek siz gelmeyeceksiniz.* [*İng.* So, thus, in this case, therefore; *Fr.* Ainsi, donc].

~ ki (demek oluyor ki), *dey.* Açıklanan birşeyi sonuca bağlarken kullanılan söz. [*İng.* That means, that means to say, that's to say; *Fr.* Donc, ainsi donc].

dememek, f. § ❶ Demek fiilinin olumsuz şekli § ❷ *mec.* Önem vermemek, aldırmamak, engel saymamak: *Fırtına, bora demedi, vapura gene bindi.*

demet,-ti, i. *Yun. dimation* § ❶ Bağlanarak meydana getirilmiş deste: *Bir demet çiçek, Tel demeti.* [*İng.* Bunch, bundle; *Fr.* Paquet, ballot, botte]. ☆ *Eşanl.* **bağ.** § ❷ *trm.* Ekin bağı veya odun destesi. [*İng.* Fagot, sheaf; *Fr.* Gerbe, fagot]. § ❸ Çiçek destesi. [*İng.* ve *Fr.* Bouquet]. § ❹ *fiz.* Bir ışık kaynağından çıkan ışınların meydana getirdiği takım. [*Osm.* Huzme; *İng.* Beam; *Fr.* Faisceau]. ☆ *Eşanl.* **bağlam** § ❺ *bot.* (a) Çiçeklerin sap üzerindeki duruşlarından birine verilen ad. Bunda, sapların boyu değişik olduğu halde çiçekler bir hizaya gelecek şekilde yer almış bulunurlar; (b) Üstün yapılı bitkilerde özsuların akmasına yarayan veya bitkiye desteklik eden damarlı veya lifli kordon. [*İng.* Bundle, bunch; *Fr.* Faisceau]. § ❻ *ağ.iş.* Kesim sıraları bozulmadan bir araya bağlanmış kaplama yaprakları. § ❼ *anat.* Uzunlamasına birbirine bitişik olarak [illegible] arada bulunan [illegible] topluluğu [illegible] *demeti, Sinir demeti* [*ing.* Fascicul [illegible] [illegible] *Fr.* [illegible]sceau]. § ❽ *(Bal*[illegible]*)* (a) [illegible] top mermisinin patlamasıyle [illegible] afa saçılan parçalardan meydana gelen deste; (b) Aynı [illegible] ile, aynı

imlâ hakkı ve tevcih şartlariyle atılan mermilerin, dağılma dolayısıyle değişen mermi yollarının tümü; (c) Atışa geçmiş bir topçu bataryasının atış plânlarının bütünü. § ❾ *(Fişekçilik)* (a) İçinde patlayıcı maddele karışımı bulunan ve yanarken demet halinde renkli kıvılcımlar saçan parlayıcı bileşim; (b) Şenliklerde çok sayıda bomba veya füzelerin bir anda atılışı § ❿ *mat.* Bir noktadan geçen doğruların tümü § ⓫ *nükl.* Bir atomun parçalanmasından doğan elektriklenmiş taneciklerin yörüngelerinden meydana gelen hüzme. § ⓬ *dok.* Keten, kenevir gibi bitkilerin üçer yerinden, ikişer ikişer bağlanmış ve bütirik fermantasyonu yoluyle dokumalık liflerinin saptan ayrılması için suya batırılmış demeti ◎ **ateş ~ i**, *ask.* ◘ **Ateş** ◎ **batma ~ i**, ◘ **Batma** ◎ **boru ~ i**, *term.* ◘ **Boru¹**. ◎ **bikolateral ~**, *bot.* Ksilemin iki floem arasında yer aldığı demet tipi. *(Kabakgillerde olduğu gibi)* ◎ **boru ~ i**. *trm.* Borulu bir buhar kazanı, bir kondansör veya bir ısı değiştiricide, iki levhaya makinetolanmış paralel veya hemen hemen paralel olan boru sistemi ◎ **elektron ~ i**, *elektr.* Aynı hızda ve ayni yörünge üstünde hareket eden elektronlar. [*İng.* Electronic beam; *Fr.* Faisceau électronique]. ◎ **ışık ~ i**, *opt.* Bir noktadan veya bazı durumlarda bir cisimden çıkan, uygun diyaframlarla sınırlanmış ışık ışınları kümesi. [*İng.* Ray beam; *Fr.* Faisceau lumineux]. ◎ **iletim ~ i**, *bot.* Floem ve ksilemi oluşturan elementlerin meydana getirdiği ve gerek gövde, gerek kökte çeşitli biçimde dizilmiş olan ve çeşitli biçimde dizilmiş olan ve çeşitli demet tiplerini teşkil eden demetlere verilen ad ◎ **katot ~ i**, *elektr.* Elektron yörüngelerinin tümü [*İng.* Cathodic ray; *Fr.* Faisceau cathodique]. ◎ **kolateral ~**, *bot.* Floemin dışa *(çevreye)*, ksilemin içe *(merkeze)* doğru yer almış bulunduğu, bir floem ve bir ksilemden meydana gelen bir demet tipi ◎ **konsantrik ~**, *bot.* Floemin veya ksilemden birinin merkezde olup, diğeri tarafından çevrilmiş bulunduğu demet. İki tipe ayrılır: Hidrosantrik demet'lerde ksilem merkezdedir ve etrafı floemle çevrilidir *(Eğreltiler)*. Leptosantrik demet'lerde ise floem merkezdedir ve etrafı ksilem ile çevilmiştir. *(Bazı bir çeneklilerin gövdesinde ve rizomlarda görülür.)* ◎ **mıknatıs ~ leri**, *fiz.* Etki alanlarını büyütmek amacıyle birleştirilmiş küçük mıknatıslar. [*İng.* Compound magnets, bunch of magnets; *Fr.* Faisceaux aimantes]. ◎ **radyal ~**, *bot.* Floem ve ksilemin bir daire üzerine almaşlı olarak yan yana dizildiği, aralarında parankimatik doku yer aldığı, kökte rastlanan bir demet tipi.

~ açmak, *(tütüncülük)* Demet halinde olan tütünü, yeni baştan başlayarak, yaprak yaprak ayırmak.

~ bağı, *trm.* Kamıştan ve her çeşit esnek dallardan yapılır ve demetleri bağlamak için kullanılır. *(Saz, söğüt, kestane, fındık dalları v.b. gibi).*

~ kambiyumu, *bot.* ◘ **Kambiyum.**

~ koyma, *trm.* Suyun yaptığı aşıntıları önlemek üzere, nehir, dere ve su akıntılarının kenarlarına demetlerin yerleştirilmesi. [*İng.* Fascine work; *Fr.* Fascinage].

~ otlar, *bot.* Küme veya demet şeklinde büyüme özelliğine sahip otlar.

demet demet, z. Deste halinde bağlanmış olarak. [*İng.* In bunches, in sheaves].

demetçi, i. Demet yapan kimse.

demetleme, i. § ❶ Demet yapmak işi. § ❷ *(tütüncülük)* Belirli sayıda yaprak tütünü bir araya getirmek, bunları yaprakların alt kısmından demetleyip bağlamak için yapılan işlem § ❸ *tm.* Demet haline getirme işi.

~ mekanizması, *trm.* Biçerbağlarda ve demet [illegible] kinesinde demet yapan parçaların [illegible]

demetlemek(-i), f. § ❶ Demet haline koymak, demet demet ayırıp bağlamak, demet yapmak. [*İng.* To tie in sheaves, in bunches; *Fr.* Lier ensemble, faire un paquet de, mettre en gerbes] § ❷ *dok.* Keten, kenevir gibi bitkilerin dokumalık liflerini, bütirik fermantasyonu yoluyle saplarından ayrılması

için suya batırdıktan sonra, kabaca demetlere ayırmak.

demetlenmek, nsz. f. Demet haline getirilmek.

demetlerarası, b.s. *bot.* Demetler arasında bulunan *(kambiyum v.b.)* [*inç.* Interfasciculars; *Fr.* Interfasciculaire]. ◉ ~ **kambiyum.** *bot.* ◘ **Kambiyum.**

demetletmek(-i), f. Demet haline getirtmek.

demetli, s. Demet şeklinde olan. [*ing.* Fascicular; *Fr.* Fasciculaire, fascicule].

demevi /demevî/, s. *Osm.* < *Ar.* Kanlı, kanı çok *(insan).* [*ing.* Sanguine *(temperament),* full-blooded; *Fr.* Sanguin].

demezcilik,-ği, i. *tiy.* ve *ed.* Bir konudan söz etmek istemezmiş gibi davranarak ondan söz etme sanatı. [*ing.* Apophasis; *Fr.* Apophase].

☆ *Eşanl.* **apofaz.**

demi, dömi, i. *Fr. demi.* Yarım.

demidofit,-ti, i. *Fr. demidofite* < *(demidov veya Demidof'un adından). min.* Krizokol ve bakır fosfat karışımından meydana gelen maden filizi. *(Ural Sibiryası'ndaki Nijne Taghil madeninin malakit tabakalarını kaplar).*

demifinal,-li, i. *Fr. demi-finale. sp.* Finalden önce yapılan spor yarışması.

demikoton, i. *Fr. demi-coton.* Yarım yün, karışık kumaş.

demin /de:min/, z. *esk. T. timin* veya *temin.* Biraz önce: *Demin burada idi şimdi çıktı.* [*ing.* Just now, a second ago; *Fr.* Tout à l'heure, il y a un instant, il y a quelques minutes].

demincek /de:mincek/, z. Pek az önce: *Demincek telefonda sizi sordu, o kapadı, siz geldiniz.* [*ing.* Just a moment ago; *Fr.* Tout à l'heure, il y a un instant, il y a quelques minutes, peu (de temps) avant].

deminde, z. Zamanında, tavında.

deminden /de:minden/, z. Demin, biraz önce. [*ing.* Just now, a second ago].

deminki, z. Biraz önceki. [*ing.* That of a few minutes ago, foregoing; *Fr.* Précédent, antérieur; déjà cité].

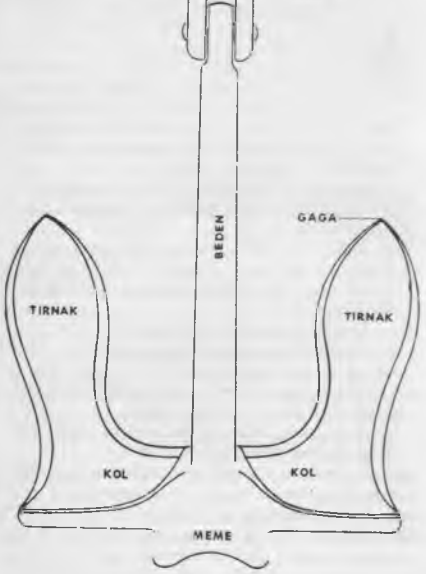

ŞEKİL: 149. – **DEMİR [*ÇAPA*].**

demir, i. *est. T.* < *temür* > *temir* § ❶ *kim.* Fe sembolü ile bilinen, A.n. 26, A.a. 55,85 olan kimya elementi; kullanış yerleri pek çok ve önemi büyük olan, mavimtrak esmer renkte, 7,8 yoğunluğunda, 1510 derece ısıda ergiyen, tabiatta oksit, karbonat ve sülfür bileşikleri şeklinde bulunan bir maden. İşlenmeye pek elverişlidir. Dökme, ve çelik olmak üzere başlıca üç şekilde kullanılır. [*Osm.* Hadid; *ing.* Iron; *Fr.* Fer] § ❷ *den.* Gemilerin akıntı ve dalgalarla yer değiştirmesini önlemek için suya atılan, iki veya daha çok kollu, çelikten yapılmış ucu çengelli demir âlet. *(Bir zincirle denize atılır ve kollar dibe gömülerek gemiyi tutar.* [*ing.* Anchor; *Fr.* Ancre]. ☆ *Eşanl.* **çapa** § ❸ Bir aracın veya gerecin demirden yapılmış kısmı: *Ocak demiri, Kapı demiri, sapan demiri* § ❹ s. Demirden yapılmış *(şey): Demir parmaklık, Demir kapı,* § ❺ i. Eskiden hükümlülerin ayaklarına takılan zincir, pıranga: *Demire vurmak* ◉ ~ **de yatmak,** *den.* Demirli olarak uzun süre bir yerde kalmak. [*ing.* To be anchored, moored] ☆ *Eşanl.* **demir üzerinde yatmak** ◉ ~ **e binme,** *den.* Demir atıldıktan sonra, zincir, rüzgâr veya akıntı doğrultusunda, gemi de her ikisinin değişik yönlerden etkisi altında ise, ikisinin bileşkesi doğrultusunda zincirin gerilmesi ◉ ~ **e binmek,** *den.* ◘ **Binmek** ◉ ~ **e çıkmak,** *den.* Bir geminin yanaşmış olduğu yerden kalkarak bu yerin açığına demirlemesi ◉ ~ **e inmek,** *den.* Bir geminin istenen derinliği bulunca-ya kadar, kıyıya dik bir hat üzerinde ağır ağır ilerlemesi ◉ ~ **e vurmak** *(birini), dey.* Birinin eline ayağına zincir vurmak. Prangalamak, demir zincirle bağlamak. [*ing.* To put in chains] ◉ ~ **i fırında etmek,** *den.* Demiri denize atmak ◉ ~ **le sepilemek,** *deric.* Hayvan derilerini demir tuzlarıyle sepileyerek kösele yapmak. ◉ ~ **li sirke asidi,** *kim.* ve *ağ. iş.* Ağacı kül renginde veya kara renge boyamada kullanılan, sudaerir, yeşil kristalleri olan bir madde. Demirasetat ◉ ~ **li tabantaşı,** *trm.* Çoğunlukla kumdan ibaret olan ve demir oksitlerle çimentolaşmış tabaka ◉ **admiralti** ~ **i,** *den.* Deniz araçlarını rüzgâr, akıntı ve denizlere karşı yerinde tutmak için kullanılan, kollarıyle çiposu birbirine dikey bir âlet. Çiposu, zincir gerildiği zaman demiri yan yatırır ve admiralti demirinin bir tırnağının deniz dibine batmasını sağlar. Daha çok yelkenli gemilerde kullanılır. Büyük yelkenlerde admiralti demirinin çipo kısmı ağaçtan da olur. ☆ *Eşanl.* **çapa, çipo demir** ◉ **armeo** ~ **i,** *met.* İleri bir tasfiye işleminden geçmiş çok saf demir ◉ **arsenikli** ~, *min.* ◘ **Mispikel bağlantı** ~ **i,** *inş.* ◘ **Bağlantı** ◉ **balon** ~ **i,** *hava.* ◘ **Balon** ◉ **bileği** ~ **i,** ◘ **Bileği,** ◉ **bodoslama** ~ **i,** *den.* ◘ **Bodoslama** ◉ **boncuklu baskı** ~ **i,** *ciltc.* ◘ **Boncuk** ◉ **bölme** ~ **i veya sırığı,** ◘ **Bölme** ◉ **burma** ~, ◘ **Burma** ◉ **buz** ~ **i,** *den.* ◘ **Buz** ◉ **büyük göz** ~ **i,** *den.* ◘ **Büyük** ◉ **büyük tonoz** ~ **i,** *den.* ◘ **Büyük** ◉ **çakma** ~ **i, yarma** ~ **i,** Bir ağacı yarmak için demir kama, yarma kaması. [*Fr.* Coin à tranche] ◉ **çapraz** ~ **i,** *ağ. iş.* ◘ **Çapraz**[1] ◉ **çatal** ~, *den.* ◘ **Çatal.** ◉ **çekme** ~, *tekn.* ◘ **Çekme.** ◉ **çiçek yıldız** ~ **i,** *ciltc.* ◘ **Çiçek** ◉ **çift** ~, *den.* ◘ **Çift** ◉ **çifte** ~, *den.* ◘ **Çifte** ◉ **dağlama** ~ **i,** *vet.* ◘ **Dağlama** ◉ **damga** ~ **i,** ◘ **Damga.** ◉ **delik** ~ **i,** *ağ.iş.* ◘ **Delik.** ◉ **deniz** ~ **i,** *den.* Sivri ucunda delik bulunan ve madenî bir çerçeve etrafında branda geçirilmiş koni şeklinde demir. *(Açık denizde fırtınaya tutulan gemileri dalgalar üzerinde dik tutmaya yarar).* ◉ **dipçik** ~ **i,** ◘ **Dipçik.** ◉ **destek** ~ **i,** *tiy.* ◘ **Destek.** ◉ **direveçe** ~ **i,** *den.* Boğata veya uskuruların üzerine konmuş demir çubuklar. Bunlar çarmıkların ilk basamaklarıdır. Çarmıkların bitişmemesi için aralarına yukardan aşağı uygun aralıklarla bu demirden konur. ◉ **dişli** ~, ◘ **Dişli.** ◉ **doğal** ~, *min.* Kübik billürlar şeklinde bulunan demir. *(Grönland'da, bazalt içine dağılmış büyük kütleler halinde bulunur. Bileşiminde bazen karbon da olabilir).* ◉ **dökme** ~, *met.* ◘ **Dökme.** ◉ **dövme** ~, *met.* Ateşle kızdırıldıktan sonra örs üzerinde dövülerek saç veya levha halinde hazırlanan (işlenen) demir. [*ing.* Hammered iron, forged iron, wrought iron; *Fr.* Fer forgé, fer battu]. ◉ **elektrolitik** ~, *met.* Bir demir tuzunun elektroliziyle elde edilen çok saf demir. [*ing.* Electrolytic iron; *Fr.* Fer electrolytique]. ◉ **erimiş** ~, *met.* Potada eritilerek hazırlanan demir. ◉ **fritaj** ~ **i,** *met.* Fritaj işleminden geçmiş demir ◉ **galvanizli** ~, *met.* Çinko kaplanmış demir veya yumuşak çelik. [*ing.* Galvanized iron; *Fr.* Fer galvanisé]. ◉ **ikinci** ~ **devri,** Demir devrinden sonra gelen tarihten önceki devir. [*Fr.* Époque de la tène]. ◉ **isveç** ~ **i,** *met.* Odun kömürüyle tasfiye edilmiş dökme demirden İsveç metoduna göre elde edilen demir. [*ing.* Swedish iron] ◉ **kafesli** ~ **levha veya kafes** ~ **i,** Muşabbak demir. [*Fr.* Metal deployé] ◉ **karbonil** ~, *met.* Demir ve karbon monoksit bileşimi olan demir karbonilden elde edilen demir. [*ing.* Ferric chloride; *Fr.* Perchlorure de fer]. ◉ **karbonatlı** ~ **i,** *min.* Siderozun killi çeşidi. [*ing.* Carbonated iron]. ◉ **kol** ~ **i,** *inş.* Kapıları içerden kapatmaya yarayan uzun, madenî çubuk. [*ing.* Iron bar behind a door to keep it closed; *Fr.* Barre de fer qui sert à fermer la porte par derrière]. ◉ **kromlu** ~, *min.* ◘ **Kromit** ◉ **meteor** ~ **i,** *min.* Göktaşlarında bulunan demir, nikel, krom, kobalt v.b. bileşiği. [*ing.* Meteoric iron; *Fr.* Sidérolithe]. ◉ **olijist** ~, *min.* Demir oksit, *(Kırmızı hematit)* ◉ **puddel** ~ **i,** *met.* Puddel işlemiyle hazırlanan demir. [*ing.* Puddle iron; *Fr.* Fer puddlé]. ◉ **sapan** ~ **i,** *trm.* Sapanın, toprağı boylamasına kazan ve sapan kılıcının hemen arkasında, sapan kulağının önünde bulunan parçası. [*ing.* Plough share, plow share; *Fr.* Le fer de la charrue, soc]. ◉ **şemsiye** ~ **i,** *den.* ◘ **Şamandıra demiri** ◉ **T** ~ **i,** Kesiti *T* şeklinde olan demir kiriş. [*Fr.* Fer T.] ◉ **tonoz** ~ **i,** *den.* Bazı manevralar için geçici olarak atılan küçük demir. [*ing.* Kedge anchor; *Fr.* Ancre toueuse] ◉ **tek kollu** ~, *den.* Bir kolu bulunan ve genellikle şamandıraları demirlemekte kullanılan demir ◉ **titanlı** ~, *min.* Demir ve titan doğal oksidi. [*ing.* Titaniferous iron, titanium iron; *Fr.* Fer titanifère]. ☆ *Eşanl.* **ilmenit.** [*ing.* Titaniferous iron, titanium iron]. ◉ **yumuşak** ~, *met.* Magnetik devrelerin çekirdeklerini yapmakta kullanılan demir veya tavlanmış ekstra yumuşak çelik. [*ing.* Soft iron; *Fr.* Fer doux]. ◉ **spatik** ~, ◘ **Sideroz.** ◉~ ağacı, *bot.* İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* takımının, Demirağacıgiller *(Casuarinaceae)* familyasından, anayurdu Avustralya, Yeni Kaledonya, Malakka olan, tropikal bölgelerde yetişen bir veya iki evcikli çok ilkel bir ağaç. 20 kadar türü vardır. *C. equisetifolia, C. Stricta* türleri Akdeniz bölgesi ülkelerinde, özellikle yol kenarlarına dikilen, çama benzeyen ağaçlar. Her iki tür de Batı ve Güney Anadolu'da yetiştirilmektedir. Gövde kabukları tanen bakımından zengindir. Odunu *(Filao)* serttir. Doğramacılıkta ve marangozlukta kullanılır. Hindistan ve Madagaskar'da da yetiştirilir. [*Lat. Casuarina; ing.* Iron-wood; *Fr.* Bois de fer].

~ **alaşım,** *kim.* İçinde demir bulunan bütün alaşımlara, özellikle de özel çeliklerin tasfiye ve yapımında kullanılan alaşımlara verilen ad. [*ing.* Iron alloy; *Fr.* Alliage de fer].

~ **almak,** *den. (Bir deniz taşıtı)* yola çıkmak için demirini denizden çekmek. [*ing.* To weigh anchor; *Fr.* Lever l'ancre].

☆ *Eşanl.* **demiri vira etmek, vira demir etmek, demir kaldırmak.**

~ **aralığı,** *fiz.* Bir kapalı magnetik devrenin iki noktası arasındaki dar kesinti. [*ing.* Air-gap *(of dynamo); Fr.* Entrefer].

~ **atmak,** § ❶ *den.* Bir deniz taşıtının demirini denize bırakarak *(salarak)* olduğu yerde durmak. [*ing.* To drop anchor; *Fr.* Jeter l'ancre, mouiller l'ancre] § ❷ *mec.* Biri, bir yerde uzun süre kalmak: *İkinci sınıfta demir attı.* [*ing.* To overstay one's welcome].

~ **bakterileri,** *bakt.* Demirli sularda yaşayan bakteriler takımı. Bunlar yaşayıp gelişmeleri için gerekli enerjiyi kimyasal sentez yoluyle, yani demiri ısı saçacak şekilde oksitleyerek elde eder.

~ **bırakmak,** *den.* Demirin deniz dibinde bir yere takılması sebebiyle gemiye alınmaması veya herhangi bir tehlikeden kaçarken demiri alabilecek vakit bulunamaması gibi durumlarda zinciri keserek veya kilidini açarak olduğu yerde bırakmak. [*ing.* To anchor; *Fr.* Ancrer, mettre à l'ancre, mettre au mouillage].

~ **boku,** Demirin posası, maden posası.

[*Osm.* Cüruf; *ing.* Iron slag; *Fr.* Scorie de métal, mâchefer].

~ **boru,** ◘ **Boru**[1].

~ **bosası,** *den.* Seyir halinde bulunan bir gemide demiri yerinde tutan bosa.

~ **boş,** *den.* Demir aldıktan sonra zincirin gerilmeden kendi hali ile sarkık duruşu.

~ **bozan,** *kim.* ◘ **Antimuan.**

~ **çağı,** *ark.* Tarih öncesinin üçüncü büyük çağı. Bu Tunç Çağının ardından gelmiş, demirin, tunç yerine araç, silâh yapılmasında kullanılmasıyla başlamıştır. [*ing.* Iron age; *Fr.* Age de fer].

~ **çatkı,** ◘ **Çatkı.**

~ **çerçeve,** *inş.* Camları tutmak için demirden yapılan çerçeve. [*ing.* Piece of ironwork, iron fitting; *Fr.* Ferrure].

~ **devri,** ◘ **Demir çağı.**

~ **dikeni,** *bot.* ◘ **Çobançökerten.**

~ **diren,** *trm.* Demetleri kaldırmaya yarayan sağlam ve sivri uzun dişli demir çatal.

~ **don (demir gömlek),** *kıyf.* ◘ **Don**[1].

~ **donanım,** *saraçlık.* Araba kolunun sürtünmesi ile, koşumun aşınmasını önleyen, koşumda kullanılan madenî parça.

~ **döğmeli,** *syn.* Demirin kızdırılıp çekiçle döğülmesiyle işlenmiş.

~ **döşemek,** *inş.* Betonarme yapılara demir iskeletin kurulması.

~ **eksikliği kansızlığı,** *tıp.* Kanda demir azlığından ileri gelen kansızlık; demir protoksalat gibi demirli tuzların uzun süre alınmasıyle iyileşir.

~ **feneri,** *den.* Demirli durumda gemilerin baş tarafında yüksek bir yere asılan siyah küre.

~ **fonksiyonu,** *tıp.* Karaciğerin, hemoglobinin ayrışmasıyle meydana çıkan demiri depo etme özelliği.

~ **gergi,** *saraçlık.* Bir araba örtüsünün dik oturması için içten veya dıştan konulan, madenden yapılmış lama.

~ **gibi,** *dey.* § ❶ Pek sağlam, eğilmez, katı, sert § ❷ *(El, ayak hk.)* Soğumuş. [*ing.* Strong, ironlike, very cold; *Fr.* Il a une santé de fer].

~ **gidermek,** *kim.* Demirden veya demir tuzlarından temizlemek.

~ **gurcata,** *den.* Gabya çubuklarının başlarına kapele olunan gurcatalardır.

~ **kaldırmak,** ◘ **Demir almak.**

~ **karbonil,** *kim.* Genel formülleri Fe (Co) olan demir ve kobaltoksit bileşiklerinin genel adı.

~ **karıncası,** *syn.* Demirlerin paslanmasıyle üzerlerinde meydana gelen kurt yeniği gibi küçük oyuklar. [*Fr.* Vermiculure *(de fer)*].

~ **kazık,** *astr.* ◘ **Kutup yıldızı.**

~ **kestirmek,** *den.* Kaldırılmakta olan bir demiri bir yere taktırıp kurtarmak için fazla zorlamadan, bir demir atıldığı zamanda geminin üzerindeki süratle fazla ilerlediği veya kuvvetli olarak geri sarktığı zamanlarda zincirin serbestçe akıtılmamasından, az kaloma ile demirlemis gemilerin sert denizler etkisiyle zincirinin birdenbire deste edilmesinden dolayı demir zincirinin çok zor gördüğü ve zayıf bulunduğu yerden kesilmek.

~ **kıran,** *tekn.* Örsün dörtköşe deliğine konan ve demiri ısıtmaksızın kırmaya yarayan çelikten kama.

~ **kırı,** *atç.* Koyu kır renginde at donu. [*Ing.* Iron grey *(horse)*; *Fr.* Gris *(de)* fer].

~ **kırmızısı,** *kim.* Demiroksit ve demiroksit rengi. [*ing.* Iron oxide red, tarragona; *Fr.* Tarragone].

~ **kıskacı,** *syn.* Kızgın demiri tutmak için demircilerin kullandığı kısakaç şeklindeki maşa. [*Ing.* Fire tongs; *Fr.* Croches].

~ **kiriş,** *mim.* Yapılarda tavan ve döşemeleri tutmak veya iki duvarı bağlamak veya bir açıt üstüne inşaat yapabilmek için karşıdan karşıya uzatılan uzun demir çubuklar olup, bunların ebadı, üstüne binecek ağırlığın miktarına göre, santimetre kare olarak hesaplanır. [*ing.* Small beam; *Fr.* Poutre, poutrelle].

~ **kurdu,** *syn.* Karıncalanmış demir pası. [*Ing.* ve *Fr.* Vermiculure].

~ **kuşantı,** *inş.* Kapı kanatlarında menteşeyi tutan süslü uzunca kol. [*Ing.* Piece of ironwork, iron fitting; *Fr.* Ferrure].

~ **küresi,** *den.* Demirli bulundukları zaman gemilerin baş tarafta yüksek bir yere asılan siyah küre.

~ **leblebi,** *mec.* Pek çetin iş, başarılması pek güç olan iş. [*ing.* Difficult to handle, to understand, unbearable thing, unbearable task; [*Fr.* Qui nécessite une tâche longue et pénible].

~ **locası,** *den.* Baş bodoslamanın iki yanına ve geriye doğru hafif eğik olarak yerleştirilmiş dökme demirden kovanlar. *(Demirin zincirleri bunların içinden geçer).*

~ **makara,** *den.* Dili ve yanakları madenden ve genellikle makas ve maçunalarda kullanılan büyük makara.

☆ *Eşanl.* **yük makarası.**

~ **nemden çürür, insan gamdan,** *at.* İnsanı yıkan sıkıntı ve üzüntülerdir.

~ **nitrozil,** *kim.* Fe (No)$_4$ formülündeki bileşik.

~ **nöbeti,** *den.* Demirli bulunan, gemilerin fırtınalı havalarda ve rüzgârın birdenbire dirisa ederek sertleştiği anlarda demirin taraması ihtimaline karşı demir vaziyetine dikkat etmek üzere baş üstünde, demir başında demir işinden anlar mürettebata tutturulan nöbet.

~ **nüveli bobin,** *elek.* ◘ **Bobin.**

~ **oksit,** *boya, sny.* Demir filizlerinden elde edilen, çeşitli renklerdeki doğal veya sunî inorganik pigment çeşidi. [*ing.* Ferric oxide; *Fr.* Oxyde de fer].

~ **pano (tablo),** *syn.* Demir işlerinde levha olarak kullanılan tablo. [*Fr.* Panneau de fer].

~ **perde,** § ❶ *tiy.* Sahne ile seyircilerin oturduğu yeri bir yangın sırasında ayırmak için konulan perde. Bu perde sahnedeki gerekli dekor değişiklikleri yapılırken çıkan gürültünün çevreye yayılmasını önler. Ses geçmesini önleyen bir madde ile kaplıdır. § ❷ *sosy.* 2. Dünya Savaşından sonra dünyanın daha kesin olarak demokratik ve sosyalist diye ikiye ayrıldığını ifade eden ve sembolik olarak «*Utanç duvarı*» diye Berlin ortasından geçmekle beraber bütün Sovyet uydusu ülkelerin sınırını çizen perde. [*ing.* Iron curtain; *Fr.* Rideau de fer].

~ **rende,** *ağaç.* Gövdesi dökme demirden yapılmış rende.

~ **resmi,** *den.* Geminin bir limanda demirlemesi için ödediği vergi. [*ing.* Anchorage; *Fr.* Droit d'ancrage].

~ **sapanlı torno,** *den.* Sapanları demirden yapılmış birer tarafları kancalı tornolar olup, birçok kisilede ve özellike ayak bastikası yerinde kullanılır.

~ **suyu,** *sny.* Celiğe su verilirken kullanılan su. [*Ing.* Water for tempering iron].

~ **sülfat,** *kim.* Demir yetersizliği olan toprakları ıslâh için kullanılan bir madde. [*ing.* Vitriol Iron, vitriol material, ferric sulphate, copperas; *Fr.* Sulphate de fer].

☆ *Eşanl.* **karaboya.**

~ **şapka,** *mad. oc.* Maden yataklarının yüzeysel bozulmasından oluşan ve genellikle toprak yüzüyle bir gelen kalın ve sert demir oksidi kabuğu.

~ **talaşı,** *met.* Torna âletlerinden veya rendeden ince tel seklinde çıkan ve parkelerin temizlenmesinde kullanılan talaş yığını. [*Ing.* Iron filings; *Fr.* Limaille de fer].

☆ *Eşanl.* **demir teli.**

~ **taramak,** *den. (Gemi)* Rüzgâr veya akıntı yüzünden demirini sürümek. [*Ing.* To drag the anchor; *Fr.* Chasser sur ses ancres].

~ **taratmak,** *den.* Kısa bir zincir payı ile attıktan sonra, makineyi çalıştırarak, demirin, dibe sürtünerek fren vazifesini görmesini sağlamak.

~ **tavında, dilber çağında,** *at.* Demir tavında iken dövüldüğü gibi, bir kızın da ancak körpe iken iyi evlenebileceğini, zamanını geçirmemek gerektiğini anlatır. [*Ing.* Strike the iron while it is hot; marry off the girl while she is young].

~ **tavında dövülür,** *at.* Her işi vaktinde yapmalıdır: Bir işin başarılması için ele gecen fırsatı kaçırmamak gerektiğini anlatır' [*Fr.* Il faut battre le fer pendant qu'il est chaud].

~ **tel,** *met.* Yuvarlak demir çubukların veya yumuşak çeliğin, tel çekme makinesinden geçirilimesiyle elde edilen tel. [*ing.* Iron wire].

☆ *Eşanl.* **tel demir.**

~ **tırnağı,** *den.* Bir çapanın kollarındaki sivri uçlar. [*ing.* Palm, fluke; *Fr.* Patte, aile].

~ **tozu,** § ❶ *ecz.* Yumuşak demirden bir çubuğun eğelenerek havanda dövülmesiyle elde edilen toz. [*Ing.* Iron filings; *Fr.* Limaille de fer] § ❷ *sny.* Toz halinde demir zerrecikleri.

~ **üzerinde,** *den.* Demirini almış ve kalkmaya hazır *(gemi)*. [*ing.* Anchored; *Fr.* ancré, mouillé, à l'ancre].

~ **üzerine salmak,** *den.* Gelgit veya rüzgâr etkisiyle geminin demirleri etrafında dönme hareketi.

☆ *Eşanl.* **rüzgâra salmak .**

~ **yaba,** *term.* Demetleri toplayıp yığın yapmak için kullanılan iki veya üç çatallı aygıt.

~ **yeri,** *den.* (a) Limanlarda gemilerin demir atmasına ayrılmış yer; (b) Liman dışı kıyılarda demir atmaya ve demir üzerinde emniyetle yatmaya uygun yer. [*Ing.* Mooring, anchorage; *Fr.* Rade, mouillage].

~ **yerine çekmek,** *den.* Deniz üzerinde kazaya uğrayarak kalan, bir sahilde veya şamandırada bağlı olarak bulunurken stim kaldırmak veya yelken basmaksızın bulunduğu yerden açılıp demir üzerinde yatmak isteyen bir gemiyi yedeğe alarak demir yerine kadar gitmek.

~ **yolu,** ◘ **Demiryolu.**

~ **zinciri,** *den.* Bir gemiyi demirli olarak tutmak için kullanılan zincir.

☆ *Eşanl.* **lokmalı zincir.**

demir ağacı, b.i. *bot.* ◘ **Demir.**

demirbaş, b.i. §.❶ *huk.* (a) *(Kamu hukukunda)* Devamlı olarak kullanılmaya tahsis olunan devlet malları; (b) *(Borçlar kanununda)* Kiraya verilen çiftlik, fabrika, dükkân, ev gibi bir yerde kiracı tarafından kullanılıp anlaşma sonunda olduğu gibi sahibine teslim edilmesi gereken araçlar, esya, hayvan, v.b.: *Dairenin demirbaşı, Çiftliğin demirbaşı,* [*ing.* Fixtures and equipment Inventory stock, appurtenant stock; *Fr.* Mobiliers (inventories)] § ❷ *mec.* Bir yerin eskisi olan *(kimse)* [*Fr.* Une personne extrêmement opiniâtre, tête de fer]. Değişmez, sürekli şey veya kimse § ❸ Dediğinden dönmeyen pek inatçı kimse. [*ing.* Old timer, unchanging *(thing)*, inflexible, obstinate]. § ❹ Demirbaş niteliğinde olan: *Demirbaş masa, sandalye.*

~ **donanım,** *den,* Bir gemiye verilen halat, direk, top, filikalar, mobilya gibi donanım gereçlerinin tümü.

~ **eşya,** *huk.* ◘ **Demirbaş**[1].

~ **yiyecek,** *ask.* İkmal bakımından sıkıntı çekilen ve sıcak yemek verilemeyen manevra ve savaş durumlarında, ancak emirle kullanılmak üzere, askerlerin yanlarında taşıdığı peksimet, konserve gibi az yer tutan yiyecekler. [*ing.* Reserve ration].

demirci, s. § ❶ Demiri işleyip çeşitli eşya ve araçlar yapan zanaatkâr, demir esya yapan kimse veya onaran kimse. [*Ing.* Blacksmith; *Fr.* Forgeron]. ◘ *ŞEKİL: 151.* — **DEMİRCİ.** § ❷ Demir satıcısı, demir tüccarı.

~ **çekici,** ◘ **Çekiç.**

~ **körüğü,** *sny.* Demir kızdırmak için ocağın ateşini arttırmak üzere kullanılan el veya ayakla müteharrik körük. [*ing.* Forge bellower, blower; *Fr.* Soufflet de forge].

~ **körüğü gibi,** *dey.* Derin alınan nefesi niteler.

~ **mengenesi,** *sny.* Kızgın demiri tutmak için kullanılan kısakaç.

~ **ocağı,** *sny.* Demircilerin, demir kızdırdıkları ocak. [*Ing.* Blacksmith furnace, smith's forge; *Fr.* Forge].

demircilik,-ğı, i. § ❶ Demircinin mesleği. § ❷ *san.* Süsleme sanatlarının demiri işlemekle ilgili kısmı. [*ing.* Blacksmith's profession; *Fr.* Profession, métier de forgeron, industries des forges, forgerie].

demirhane /demirhâne:/, b.i. *T. demir* + *Fars hâne.* Demirin işlendiği, demircilerin çalıştığı yer. [*Ing.* Ironworks; *Fr.* Forge].

~ **curufu,** Demir ocağı fırınını örten kül

toprak ve ince dal karışımı. [*Ing.* Forge cinder].

demir.hindi, b.i. *Fars. Temr-i hindi.* § ❶ *bot.* İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Baklagiller *(Leguminosae)* familyasından, Hindistan ve tropikal Afrika'da yetişen, yaprak dallı, boyu 20-25 m'ye ulaşan, sıcak iklim ağacı. Yapraklar pennat olup, sarı veya kırmızımsı renkte olan çiçekleri dallarının ucunda salkım şeklinde bulunur. Yaprakları hayvan yemi olarak kullanıldığı gibi kaynatılarak elde edilen suyu solucan düşürücü ,ilâç olarak da kullanılır. Meyva legumendir. Yenir. Pulpası *(Pulpa Tamarindorum)* şeker ve organik asitler taşır. Laksatiftir .Pulpadan şarap ve reçel yapılır, serinletici bir şerbet hazırlanır. Bu ağaç tropik ülkelede süs ve gölge ağacı olarak dikilir. Tahta işleri ve oymacılıkta kullanılır. [*Lat. Tamarindus indica; ing.* Tamarind; *Fr.* Tamarinier, jutay]. § ❷ Demirhindi ağacının meyvesi. § ❸ Demirhindi ağacının meyvesinden yapılan şerbet. § ❹ *arg.* Hasis, tamahkâr, pinti, cimri.

~ **ezmesi**, *ecz.* Demirhindi ağacının meyvesinden yapılan siyah renkteki ezme olup, müshil özelliği vardır ve Türkiye'de daha çok şerbet yapmakta kullanılır.

demirî, s. *esk.* Demir mavisi, gri. [*Ing.* Iron-grey].

demir.kapan[a], b.i. ◘ **Mıknatıs.**

demir.kapı, b.i. Irmaklarda gemilerin geçmesine engel olan kayalık yer. [*Ing.* Irongate or dam *(in river)*, fortified defile; *Fr.* Rochers qui barrent une riviere, barrage].

demir.kazık,-ğı, b.i. *astr.* Küçükayı *(Ursae minoris)* nın, kutup doğrultusu ile 1°25' lik açı yapacak şekilde yerleşmiş α yıldızı. Kutup doğrultusuna çok yakın olduğu için, en fazla aradaki açının değeri kadar bir hata ile kuzey doğrultusunu gösterir. Bu yüzden kuzey yarıkürede oturanlar, kolaylıkla ve ilk bakışta bu yıldızın yerini bulabilirler. [*Osm.* Dünbal, zaneb; *ing.* Pole star; *Fr.* Etoile polaire].

☆ *Eşanl.* **kutup yıldızı.**

demirleme, i. Demirlemek işini yapma. [*Ing.* Anchoring; *Fr.* Ancrage, mouillage].

~ **donanımı**, *den.* ◘ **Donanım .**

~ **manevrası**, *den.* Demirlemek için geminin yaptığı manevra.

~ **nizamı**, *den.* Bir filonun demir yerine inerken aldığı düzen.

~ **planı**, *den.* Gemilerin demirli bulundukları veya demirleyecekleri hattın *(sıranın)* gösterildiği harita.

~ **sepeti**, *ask.* Kesik koni biçiminde, içi çakıltaşı karışımlı iri kum taneleriyle dolu, büyük sepet.

~ **yeri**, *den.* Geminin demirleyebileceği yer. [*Ing.* Anchoring ground].

demirlemek(-i), f. § ❶ *(Kapı, pencere v.b. hk.)* Kol demirini takmak, kapatmak, kilitlemek: *Kapıyı demirlemek.* [*Ing.* To barr; *Fr.* Barrer] § ❷ *nsz. den. (Gemi hk.)* Demiri denize atmak, zincirine gemiyi sağlam tutacak uzunlukta kaloma *(uzunluk)* vermek. [*Ing.* To anchor, moor; *Fr.* Jeter l'ancre, mouiller]. ☆ *Eşanl.* **demir atmak.** ◉ **baştan-kıçtan** ~, *den* Baştaki demirden başka, kıçtaki demiri de atmak. ◉ **şamandıra** ~, *den.* Önemli bir yeri göstermek için demir bir ağırlık ve buna bağlanmış bir zincir veya tel halatla bir şamandırayı denize atmak.

demirli, s. § ❶ İçinde metal veya karışım halinde demir bulunan: *Demirli kayalar, Demirli sular, Demirli ilâçlar.* [*Ing.* Containing iron, ferriferous; *Fr.* Ferrugunieux]. § ❷ Arkasına kol demiri vurulmuş: *Demirli kapı.* § ❸ *den.* Çapası *(demiri)* dibe indirilerek bir yere tespit edilmiş *(gemi).* [*Ing.* Anchored; *Fr.* Ancre, mouille, a l'ancre]. § ❶ *jeol.* Demir tuzu veya oksidinin çokça bulunduğu tortul kayaya verilen ad.

~ **beton**, *mim.* Demir çubukların üzerin dökülmüş çimento-kum karışımı harçta meydana gelen inşaat malzemesi. [*Ing.* R inforced concrete; *Fr.* Béton arme].

~ **göktaşı**, *astr.* Demir ve nikel oranı yüsek bir göktaşı türü. [*Ing.* Iron meteorit siderite; *Fr.* Météorite ferreuse, siderite]

~ **kil**, *jeol.* İçinde demir bulunduran kırmzı kil. Aşı boyası olarak kullanılır. [*In* Ferruginous clay; *Fr.* Argile ferrugineux]

~ **kum taşı**, *jeol.* İçinde demir oksit ç mentosu bulunduran kırmızı renkteki ku taşı. [*Ing.* Iron sandstone].

~ **metal**, Demir ve çelik taşıyıp paslanab len metal. [*Ing.* Ferrous metal].

demir.pası, b.s. Pas renginde olan. [*Ing.* Ru ty; *Fr.* Rouilleux,-euse].

demirselik,-ği, i. *trm.* Saban demirinin sab na takıldığı yer.

demir.taş, b.i. *min.* ◘ **Sideroz.**

demiryolları, ç.i. Demiryolu idaresi.

demir.yolu,-nu, b.i. § ❶ Üzerinde taşıtları yürüdüğü, paralel iki ray döşenmiş, özel y ve bu yolların yönetimi. [*Ing.* Railway; *F* Chemin de fer, voie ferre] ☆ *Eşanl.* **şimendifer** § ❷ *arg.* Düşeş *(tavlada):* Öküzler *(c valı zarlar)* demiryolunu buldu. ☆ *Eşanl.* **sır tıkara.** ◉ **dağ** ~, *coğr.* ◘ **Dağ**[2]. ◉ **dişi** ~, ◘ **Dişli.**

~ **donatımı**, Bir demiryolu hattının işle meye açılmasını sağlayacak olan bütün ara ve gereçler.

~ **geçidi**, Karayolu ile demiryolunun kesiştiği nokta. [*Ing.* Level crossing, crossing a grade; *Fr.* Passage à niveau].

~ **istasyonu**, *coğr.* Demiryolu boyunca yolcu, yük indirilip bindirilme yeri. Demiryol istasyonlarının yerinin, biçiminin şehir il yakın ilgisi vardır. [*Ing.* Railway-station *Fr.* Gare]. ◘ *ŞEKİL: 213 ve 214.* — **GAR**

demir.yolcu, b.i. Demiryollarında çalışan iş veya memur. [*Ing.* Railwayman; *Fr.* Emplo ye des chemins de fer; cheminot].

demisek, i. *Fr. demisec.* Yarı sulu içecek.

demkeş, s. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Dem çeken *(kuş* § ❷ İçki içen *(kimse).* [*Ing.* That draw breath, cooing dove, singer, accompanyin singer, who drinks wine].

demlemek, demlendirmek(-i), f. § ❶ Çayı kay nar suyun içine attıktan sonra suya rengin ve kokusunu vermesi için bir süre bekletmek [*Ing.* To steep, to brew; *Fr.* Se dit pour l thé, après avoir ajouré le feuilles de th dans l'eau bouillante, laisser infuser un cer tain temps, pour que l'infusion en prenne la couleur et l'arome] § ❷ *mec. (geniş anlamda)* Tam kıvamını buldurmak.

demlenmek, nsz. f. § ❶ *(çayın)* rengi ve koku su suya sinerek içilecek kıvamı bulmak [*Ing.* To be steeped *(tea); Fr.* S'infuser être à l'état *(d' être bu).* § ❷ *şak.* İçki iç mek, alışkın olanlarca zamanı gelince rak veya şarabı ağır ağır içip keyfini çıkarmak [*Ing.* To drink *(wine etc).; Fr.* Prendre de boissons *(alcooliques)*].

demli, s. *(çay hk.)* Iyice beklemiş, çok koyu renkte olan: *Demli çay.* [*Ing.* Well steeped *(tea)*)].

demlik,-ği, i. *Fars. dem.* İçinde çay demlener genellikle porselenden veya madenden ya pılmış küçük çaydanlık. [*Ing.* Teapot; *Fr* Theière].

demlilik,-ği, i. İçkili olma hali.

demode, s. *Fr. demode.* Modası geçmiş, günü modasına ve zevkine uymayan. [*Ing.* Out o date].

demodeks, i. *zool.* Keneler *(Acarina)* takımının, *Demodecidae* familyasından bir eklem bacaklı cinsi. İnsanların ve memeli hayvanların derisindeki yağ keseciklerinde yasaya bir parazittir. Çoğalarak deri hastalıkların sebep olurlar. *D. folliculorum* insanarın bu run deliklerindeki yağ keseciklerinde bulu nur, sivilce ve ergenlik oluşumuna yol a çar. Demodeks cüzamın bulaşmasında r oynadığı gibi kirpiklerin yağ keseciklerind yerleşirse blefarite de sebep olabilir. Ba türleri köpek, kedi ve yarasaların kıl al

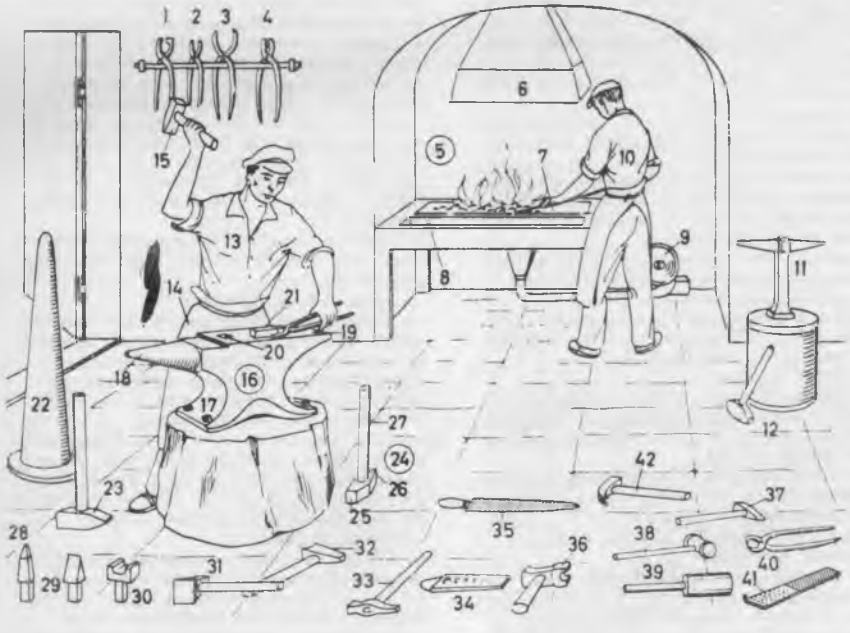

ŞEKİL: 151. — **DEMİRCİ**: [1-42 *Demirci atelyesi*]: 1. Yan kısac. 2. Düz kısac. 3. Takoz kısacı. 4. Dişli kısaç *(Kurt ağzı kısacı).* 6. Davlumbaz. 7. Ocak demiri. 8. Söndürme *(soğutma)* teknesi *(su tankı)* 9. Elektrik motorlu vantilatör. 10. Demirci. 11. Örs *(Bakırcı örsü).* 12. Saplı perçin yuvası. 13. Demirci kalfası. 14. Deri *(meşin)* önlük. 15. Alman tipi çekiç. 16. Örs. 17. Örs gövdesi. 18. Örs boynuzu. 19. Dövme yüzeyi. 20. Kare delik *(Alt baskı gözü).* 21. Dövülen sıcak parça. 22. Demirci konisi. 23. Balyoz *(Varyoz).* 24. Saplı sıcak iş keskisi. 25. Varyozla vurulan kısım. 26. Kesici ağız. 27. Ağaç sap. [28-30 *Örs takımı*]. 28. Dörtköse örs malafası. 29. Örs keskisi. 30. Oluklu alt baskı. 31. Tablalı düz baskı. 32 Kare baskı. 33. Saplı delik. 34. Delikli kalıp. 35. Kaba eğe. 36. Saplı oluklu baskı. 37. Kaynak çekici. 38. Nalbant çekici. 39. Ağaç tokmak. 40. Nalbant kısacı 41. Nalbant törpüsü *(raspası).* 42. Nalbant çekici.

kesecikerlnde çok rastlanır. [*Lat.* ve *İng. Demodex; Fr.* Démodex].
~ **hastalığı,** *patol.* ◘ **Hastalık.**

demodülatör,-rü, i. *Fr. démodulateur, radyotekn.* (a) Modüle edilmiş bir akımdan yararlanarak modülasyonun yeniden kurulmasına yarayan düzen; (b) Frekans modülasyonlu yayınlar için düzenlenmiş alıcılarda, alçak frekans sinyalini veren kat. [*İng.* Demodulator, speech inverter].

demograf, i. *Fr. démographe.* Demografi uzmanı. [*İng.* Demographer].

demografi, i. *Fr. démographie* < *Yun. demos,* halk + *graphe,* betim. *sosy.* İnsan topluluklarının durum veya gelişimini konu olarak alan istatistik. [*Osm.* Halk ihsasiyatı; *İng.* Demography; *Fr.* Démographie]. ☆ *Eşanl.* **halkdevimbilim, nüfus bilgisi.** ◉ **salt** ~, *sosy.* Nüfusun gelişmesinin matematik incelenmesi ◉ **matematik** ~, ◘ **Salt demografi** ◉ **tarihi** ~, *sosy.* Demografinin istatistik devri öncesi insan topluluklarını inceleyen bölümü.

demografik, s. *Fr. démographique.* Demografiyle ilgili.

demokrasi, i. *Fr. démocratie* < *Yun. demos,* halk + *kratos,* otorite > *demokratia. sosy.* (a) Halkın kendi kendini yönetmesi; halk egemenliğine dayanan devlet yönetimi; (b) Bir yönetim düzeninde halk iradesinin ağır basması veya yönetimin halk tarafından denetlenmesi. [*Osm.* Hükûmet-i âmme; *İng.* Democracy, democratism; *Fr.* Démocratisme]. ☆ *Eşanl.* **halk hükümeti, demokratlık, elerki** ◉ **doğrudan doğruya** ~, *sosy.* Siyasî kararların, çoğunluk esasına göre, doğrudan doğruya şehir halkı tarafından alındığı yönetim şekli. ◉ **halk** ~ **leri,** *sosy.* 2. Dünya Savaşının ertesinde, çeşitli ülkelerde *(Arnavutluk, Almanya Demokratik Cumhuriyeti, Bulgaristan, Polonya, Macaristan, Çekoslovakya, Yugoslavya, Çin, Kuzey Kore, Kuzey Vietnam)* S.S.C.B. ni örnek tutarak kurulan demokratik cumhuriyetlere verilen ad. [*İng.* Popular democracies; *Fr.* Démocraties populaires]. ◉ **Hıristiyan** ~ **si,** *sosy.* Hıristiyan din ve ahlâkının buyrukları ile demokratik ilkeleri bağdaştırmaya çalışan akım. [*İng.* Christian democracy; *Fr.* Démocratie chrétienne]. ◉ **liberal** ~, *sosy.* Azınlıkta kalanların kişi ve kamu haklarını *(söz hürriyeti, vicdan hürriyeti v.b.)* güvenlik altına alabilmek için çoğunluk iktidarının anayasa ile kısıtlanarak uygulandığı yönetim şekli. ◉ **sosyal ve ekonomik** ~, *sosy.* Siyasî anlamda demokrasinin *(doğrudan doğruya demokrasi, temsilî demokrasi, liberal demokrasi)* öngördüğü ilkeler dikkate alınmaksızın sosyal ve ekonomik farkları *(en önemlisi özel gelir dağılımındaki eşitsizliklerden doğan farklar)* en aza indirmek amacını güden sistem. ◉ **temsilî** ~, *sosy* Yurttaşların siyasî haklarını doğrudan doğruya değil de, kendi seçtikleri ve kendilerine karşı sorumlu olan temsilciler aracılığıyle kullandıkları yönetim şekli.

demokrat,-tı, s. ve i. *Fr. démocrate.* § ❶ Demokrasiden ve demokratça düşüncelerden yana olan (kimse). [*İng.* Democrat] § ❷ *(Geniş anlamda).* Halka yakın, alçak gönüllü (kimse) ◉ **sosyal** ~, *sosy.* ◘ **Sosyal.**

demokratik, s. *Fr. démocratique* § ❶ Demokrasiyle ilgili, demokrasiye ait: *Demokratik düşünce.* [*İng.* Democratic] § ❷ Demokrasiye uygun: *Demokratik rejim.* [*İng.* Democratic].
~ **eğitim,** *eğt.* § ❶ Yönü, muhtevası ve metotları demokrasinin dayandığı temel ilkelere göre tespit edilmiş ve düzenlenmiş olan eğitim *(sistemi ve çalışmaları)* § ❷ Öğretim çalışmalarında, öğretmen, öğrenci ilişkilerinde ve eğitsel faaliyetlerde bireyin değerine ve bütünlüğüne, birlikte çalışmaya, karşılıklı saygıya, hoş görüye ve kişiliğe önem ve değer veren eğitim tarzı.
~ **metot,** *eğt.* § ❶ Herkesi ilgilendiren problemlerin çözümü söz konusu olduğu zaman, kişiliğe ve kişisel düşüncelere saygı esasına dayanarak bütün ilgili kimselerin katılmalarını sağlayan usul. § ❷ Eğitimi, siyaset ve toplum sorununda bireyler, kurumlar, fikirler arasında farklılığı tabiî gören ve ilerlemelerinin farklı görüş ve düşünüşleri kaynaştırmakla mümkün olabileceğini benimseyen yöntem.
~ **sosyalizm,** *fels.* ◘ **Sağcı toplumculuk.**
~ **teftiş,** *eğt.* Öğretmenlerin çalışmalarını takdir etme, alınacak öğretim ve eğitim tedbirlerini işbirliği ve görüşme ile tespit etme, amaçların, materyallerin ve yöntemlerin tayininde ve değerlendirilmesi konularında öğretmene de hak tanımayı kabul eden teftiş.
~ **yönetim,** *eğt.* Bireyin kendi problemini halledebilecek yeteneğe sahip olduğuna, büyüyüp olgunlaşmaya doğru bir güdüsü olduğuna ve danışma oluşumunda, her şeyden önce, onun kendi düşünce ve duygularının önemli olduğuna inanan yönetim şekli.

demokratlaşma, i. Demokrat özelliği kazanma. [*İng.* Democratization; *Fr.* Démocratisation],

demokratlaşmak, nsz. f. Demokrat özelliği kazanmak. [*İng.* To be democratized; *Fr.* Se (être) démocratisé].

demokratlaştırma, i. Demokratlaştırmak işlemi. [*İng.* Democratization; *Fr.* Démocratisation].

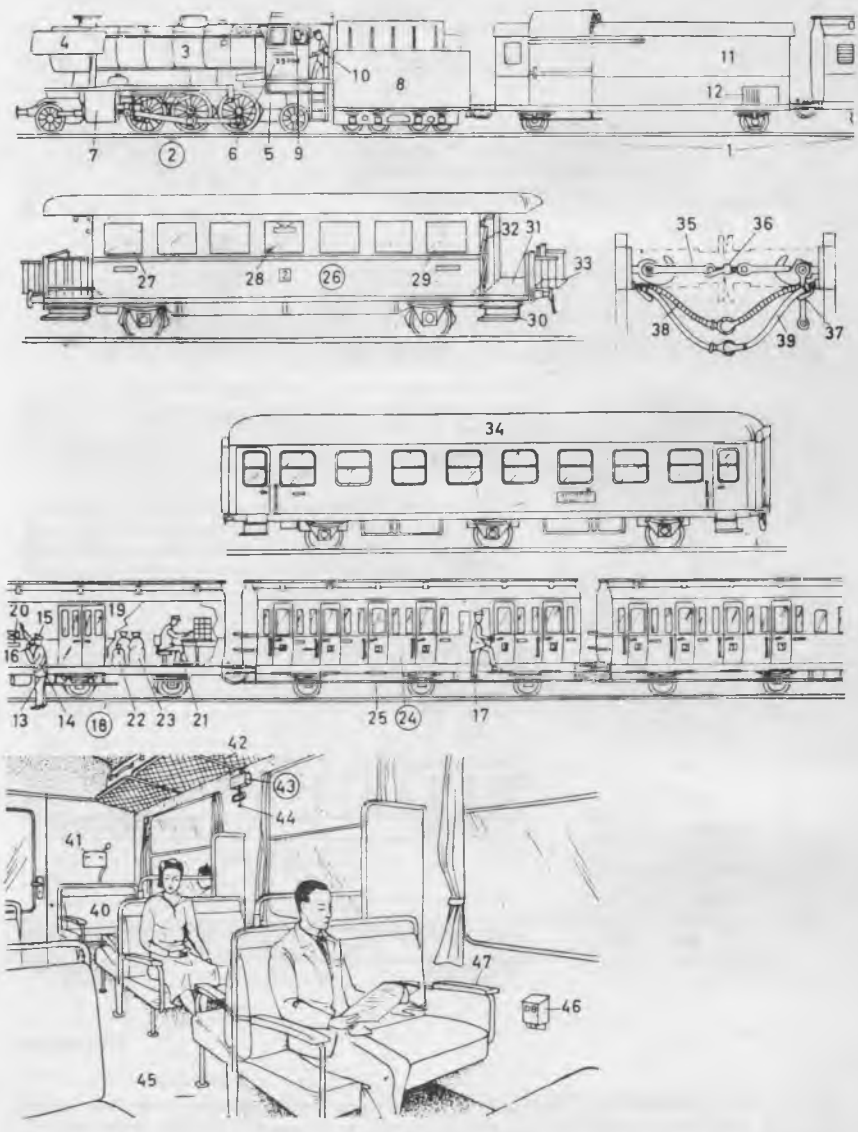

DUDEN'den

ŞEKİL: 152. — **DEMİRYOLU TAŞITLARI** I. **1.** Yolcu treni. **(2)** Lokomotif. **3.** Kazan. **4.** Siperlik *(Rüzgâr siperliği).* **5.** Ocak *(Fuaye).* **6.** Lokomotif numarası. *(Seri numarası).* **7.** Silindir. **8.** Kömürlük *(tender).* **9.** Makinist. **10.** Ateşçi *(Ocakçı).* **11.** Bagaj vagonu *(Yük vagonu).* **12.** Köpek hücresi. **13.** Kondüktör *(Gardöfren).* **14.** Rugan kayış. **15.** Kondüktör kasketi. **16.** Sinyal düdüğü *fişaret düdüğü).* **17.** Gardöfren. **(18)** Demiryolu postası. **19.** Posta vagonu. **20.** Mektup kutusu. **21.** Demiryolu posta memuru *(Demiryolu postacısı).* **22.** Posta torbası *(Mektup torbası).* **23.** Paket torbası *(Koli torbası).* **(24)** Koridorsuz bölmeli vagon. **25.** Devamlı basamak. **(26)** İkinci sınıf yolcu vagonu. **27.** Sigara içenler vagonu. **28.** Sakatlar vagonu. **29.** Sigara içmeyenler vagonu. **30.** Basamak. **31.** Açık platform. **32.** Katlanır kapı *(Açılır kapanır kapı).* **33.** Katlanır koridor sahanlığı. **34.** Hafif metalden yapılmış yolcu vagonu. **35.** Bağlantı halkası. **36.** Sıkma vidası. **37.** Gevşek bağlantı. **38.** Buhar *(istim)* ısıtıcısı hortumu. **39.** Emme freni hortumu. **/40-47** *Vagonun içi/.* **41.** Isı ayar kolu *(ısı ayarlayıcısı).* **42.** Bagaj rafı. **(43)** Tren imdat freni. **44.** Mühür *(lehim).* **45.** Orta koridor. **46.** Kapaklı küllük. **47.** Koltuk dayayacağı. **48.** Bilet.

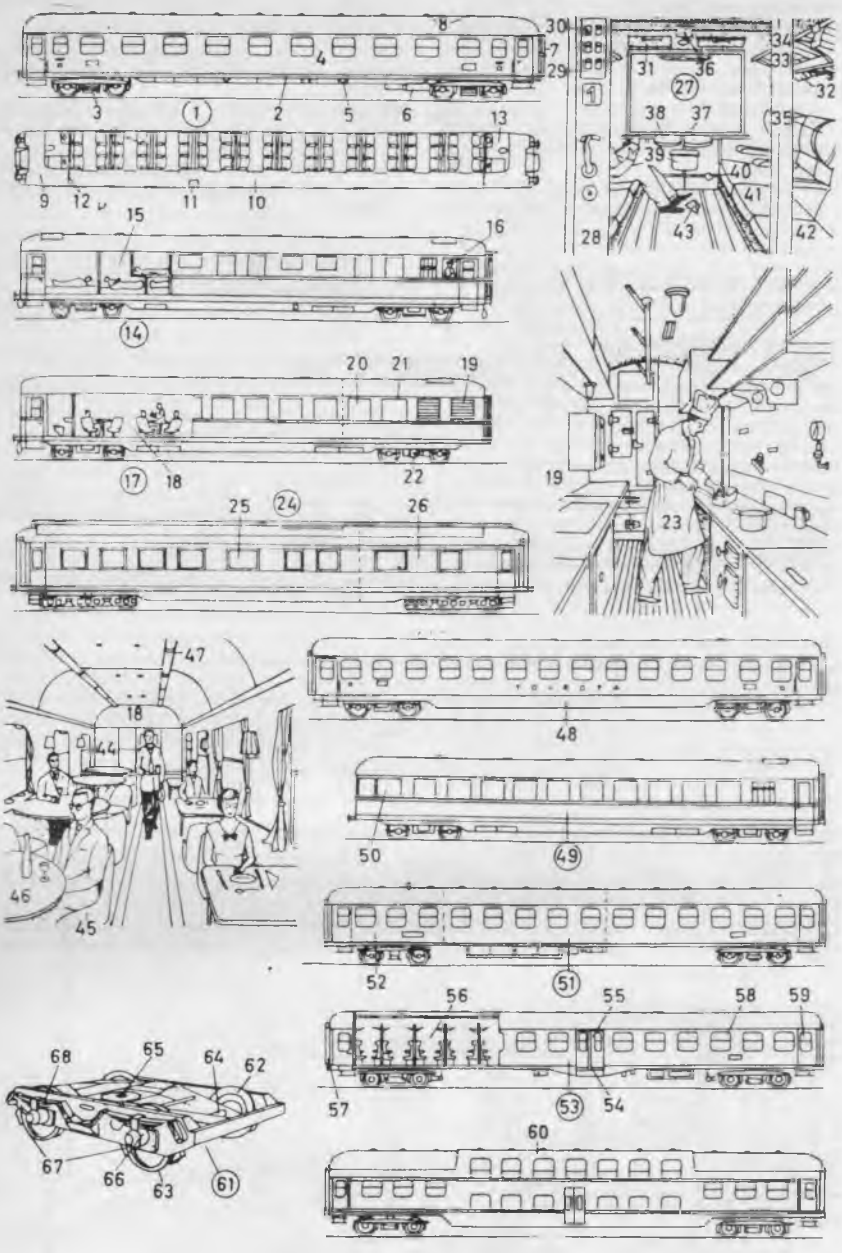

DUDEN'den

ŞEKİL:: 153. — **DEMİRYOLU TAŞITLARI II.** (1) Ekspres treni yolcu vagonu. 2. Tren kasası *(çatı)*. 3. Boji *(Vagon alt düzeni)*. 4. Vagon gövdesi. 5. Havalı fren silindiri. 6. Elektrik jeneratörü. 7. Koridor. 8. Vantilatör. 9. Vestibül *(antre, giriş, dehliz)*. 10. Yan koridor. 11. Açılır kapanır iskemle. 12. Çarpma kapı. 13. Tuvalet. (14) Yataklı vagon *(kuşet)*. 15. Ranza. 16. Yataklı vagon hizmetçisi. (17) Yemek vagonu *(Vagon-restoran)*. 18. Restoran kompartımanı *(yemek bölümü)*. 19. Kiler *(Komanyalık)*. 20. Büro *(ofis)*. 21. Kuzina *(Tren mutfağı)*. 22. Dinamo. 23. Tren aşçısı. (24) Eğlence vagonu. 25. Salon. 26. Bar kompartımanı *(Tren barı)*. (27) Kompartıman. 28. Sürme kompartıman kapısı. 29. Koltuk numara levhaları. 30. Koltuk sinyalleri. 31. Vantilatör. 32. Okuma lambası *(ışık)*. 33. Bagaj rafı. 34. Tutulmuş *(satılmış)* yer etiketi. 35. Ayarlı baş dayayacağı. 36. Tehlike freni *(imdat freni)*. 37. İhtar işareti. 38. Açılır kapanır masa. 39. Çöp kutusu. 40. Isı ayarlayıcısı. 41. Uzanır *(açılır-kapanır)* koltuk. 42. Köşe koltuğu 43. Ayak dayayacağı. 44. Şef garson. 45. Döner koltuk. 46. Oval masa. 47. Floresan lamba. 48. *Touropa* konforlu uzun mesafe vagonu. (49) Salon vagonu. 50. Salon. (51) Kuzina *(mutfak)* vagonu. 52. Yemek kompartımanı. (53) Süratli *(ekspres)* şehirlerarası vagonu. 55. Çift kapılı ana giriş. 56. Açık kompartıman. 57. Bağlantı koridoru. 58. Sürme pencere. 59. Tek kapılı arka girişi. 60. Ranzalı yataklı yolcu vagonu. (61) Boji. 62. Vagon tekerleği. 63. Tekerlek taban kenarı. 64. Dingil mili. 65. Boji pin deliği. 66. Dingil yatağı. 67. Fren pabuçları. 68. Dingil süspansiyon yayı.

demokratlaştırmak(-i), f. Demokrat bir özellik kazandırmak. [*ing.* To democratize; *Fr.* Démocratiser].

demokratlık,-ğı, i. ◘ **Demokrasi.**

demon, i. *Fr. démon.* Şeytan, kötü insan

demonetizasyon, i. *Fr. démonétisation. ikt.* Değerinden çok kaybetmiş olan paranın artık ödemelerde kabul edilemiyeceğinin, yani kanunî tedavülünün geri alındığının ifadesi demektir. [*ing.* Demonetization].

demonizm, i. *Fr. démonisme* < *Yun. sosy.* İlkçağda «Demon»lar denen doğaüstü zararlı veya faydalı gücü olan varlıklara inanmadan ibaret görüş. [*ing.* Demonism].
☆ *Eşanl.* **Cincilik.**

demonograf, i. *Fr. démonographe.* Cinlerle ilgili inceleme yazarı. [*ing.* Demonographer].

demonokrasi, i. *Fr. démonocratie.* Cinlerin gücü. [*ing.* Demonocracy].

demonolog, i. *Fr. démonologue.* Cincilikle uğrasan kimse. [*ing.* Demonologist].

demonoloji, i. *Fr. démonologie.* Cinlerin niteliğini açıklayan bilim veya bu konuda inceleme. [*ing.* Demonology].

demonomani, i. *Fr. démonomanie* < *Yun. daimon,-onos*, cin + *mania*, delilik. *psiky.* Şeytan ve cehennem korkusundan doğan sistematik dinsel hezeyan. [*ing.* Demonomania].

demonstrasyon, i. *Fr. démonstration* § ❶ Olgu veya olayları tesbit ve gösterme yoluyle anlatma ve açıklama metodu veya oluşumu § ❷ Bir şeyin nasıl yapılacağını öğretmek veya belli olgu ve olaylara ait ilkeleri açıklamak amacıyle bir şeyi başkalarının önünde yaparak gösterme. [*ing.* Demonstration].
☆ *Eşanl.* **gösteri, gösterme.**
— **çiftliği**, *trm.* Sulama projesinin tamamlanmasından sonra çiftçilere tavsiyede *(gerek tarımsal sulama tekniği, gerekse sulama şartlarında ürün)* bulunma maksadıyle çalıştırılan çiftlik. [*ing.* Demonstration farm].

demren, i. Mızrak ve okların ucuna takılan sivri demir veya kemik parçası. [*ing.* Head of an arrow or spear; *Fr.* Bout de lance].

denaet,-ti /denâet/, i. *Osm.* < *Ar. esk. dene veya dünü.* Alçaklık, âdilik, aşağılık.

denatürasyon, i. *Fr. dénaturation.* Herhangi bir maddenin doğal halini değiştirme niteliği. [*ing.* Denaturation].

dendân /dendân/, *Osm.* < *Fars. esk. hat.* Tezhip bezemelerinin kenarlarındaki diş diş çıkıntılar. [*ing.* Tooth; Fr. Dent].

denden, i. Liste, çizelge v.b. lerde bir kelime veya rakamı ayni hizadaki alt sıralarda tekrarlamamak için kullanılan ve söz konusu kelime veya rakamın yerini tutan işaret (").

Dendi, öz.i. *sosy.* Fransız Batı Afrikası'nda, Dahomey'in kuzey bölgesinde yaşayan bir topluluk. Songhay lehçesini konuşurlar. İslâm dinini kabul etmişlerdir.

dendrit,-ti, i. § ❶ *hist.* Sinir hücresinin ağaç dalı biçiminde olan ince uzantıları olup uyarmaları sinir hücrelerine iletmeye yarar. [*ing.* ve *Fr.* Dendrite]. § ❷ *min.* ve *jeol.* Bir taşın yüzeyinde dal veya yaprak şeklindeki değişik renkli desenler. [*ing.* ve *Fr.* Dendrite]. § ❸ *met.* Bir maddenin katılaşması sırasında, uzayın üç doğrultusuna uzanmış dallar şeklinde beliren madenî kristal.

dendroklimatoloji, i. *Fr. dendroclimatologie.* Ağaçların büyüme halkalarına bakılarak geçmiş zamanlardaki iklim şartlarını inceleme metodu. [*ing.* Dedroclimatology].

dendrokronoloji, i. *Fr. dendrochronologie.* Ağaç gövdelerinin enine kesitinde görülen yıllık halka tabakalarının incelenmesine dayanan kronoloji metodu. [*ing.* Dendrochronology].

dendrometre, i. *Fr. dendrométre.* Ağaçların boyutlarını, özellikle yüksekliğini ölçmeye yarayan âlet. [*ing.* Dendrometer].

dendrometri, i. *Fr. dendrométrie.* Ağaç ölçümü. [*ing.* Dendrometry].

Denebola, öz. i. *astr.* Aslan'ın ß yıldızı. [*ing.* ve *Fr.* Denebola].

denebyum, i. *kim.* De sembolü ile bilinen, a.n. 69, a.a. 196, 40 olan kimya elementi. [*ing.* ve *Fr.* Denebium].

denek*,-ği, i. ve s. < *denemek* § ❶ Denenmiş, tecrübe edilmiş. [*Osm.* Mücerrep; *ing.* Tri-

ed. tested; *Fr.* Essayé, expérimenté] § ❷ *psik.* ve *fels.* Üzerinde deney, araştırma, ölçme ve sayısal işlem yapılan herhangi bir şey veya kimse. [*Osm.* Tecrübe mevzuu; *ing.* Subject; *Fr.* Sujet].

~ denek taşı, b.i. *kuymc.* Altın gibi yüksek değerli madenlerin, ayarını anlamak için, sürtüldükleri bir çeşit taş. [*Osm.* Mehenk; *ing.* Touchstone; *Fr.* Pierre de touche].

☆ *Eşanl.* **mehenk taşı** .

deneme, i. § ❶ Denemek eylemi. [*ing.* Testing; *Fr.* Épreuve] § ❷ Bir nesnenin niteliklerini belirlemek için yapılan işlem. *Makineyi deneme, Bir silâhı deneme.* [*Osm.* Tecrübe; *ing.* Test, experiment; *Fr.* Épreuve, essai]. § ❸ Bir kimsenin değeri, yetenekleri hakkında karara varmak için yapılan sınama: *Şarkıcıyı deneme* § ❹ Teşebbüs: *Uzlaştırma denemesi* § ❺ Son şeklini bulmamış taslak halinde eser, ilk ürün: *Şiir denemeleri.* [*ing.* Essay; *Fr.* Essai] § ❻ *ed.* Bir konuyu derinlemesine işleme iddiası taşımayan yazı türü: *Edebiyat üzerine deneme.* [*ing.* Essay; *Fr.* Essai] § ❼ *bayınd.* Bir yolun hizmete girmeden önce denenmesi. [*ing.* Test; *Fr.* Épreuve]. § ❽ *kim.* Bir ürünün çabucak yapılan analizi. [*ing.* Test; *Fr.* Essai]. § ❾ Mason adayının, cesaretini sınamak için karşı karşıya bırakıldığı tehlikeler veya manevî yeteneklerinin ve felsefî görüşlerinin kuramsal incelemesi. [*Fr.* Épreuve]. § ❿ *düm.* Madenî paralarla, altın ve gümüş eşyanın ayarı için yapılan kimyasal analiz. [*ing.* Test; *Fr.* Essai]. § ⓫ *tekn.* (a) Bir cismin çeşitli niteliklerini *(direnç, esneklik v.b.)* tayin etmek için yapılan kimyasal veya fiziksel işlem; (b) Bir makinenin yapılışında veya çalışmasında aksaklık olup olmadığını anlamak için yapılan kontrol. [*ing.* Test; *Fr.* Essai]. § ⓬ *sp. (Boks'ta)* Seçme yapmak için boksörleri karşılaştırma. [*Osm.* Tecrübe; *ing.* Trial]. ◉ **bağlı ~,** *den.* Gemi sıkıca karaya bağlandıktan sonra, iyi çalışıp çalışmadığını anlamak için makinelerin çalıştırılması. [*Fr.* Essai au point fixe]. ◉ **darbe ~ si,** *met.* ◘ Darbe. ◉ **denge ~ si,** *den.* Bir geminin dengeli olup olmadığını anlamak için yapılan deney. [*ing.* Stability test; *Fr.* Essai de stabilité]. ◉ **dinamik ~,** *bayınd.* Ağır yüklü katarların en elverişsiz durumlarda, yollardan geçirilmesi. [*ing.* Dynamic test; *Fr.* Épreuve dynamique]. ◉ **dinleme ~ si,** *akust.* Bir dinlemenin niteliklerini tanımak amacıyla yapılan deneme. [*ing.* Auditive test; *Fr.* Epreuve auditive]. ◉ **dökme ~ si,** Belirli bir mesafeden yere dökülen betonun çökmesini ölçmek için yapılan deney. [*ing.* Falling test; *Fr.* Essai de chute]. ◉ **çökme ve akışkanlık, ~ si,** Yaş betonun kıvamını ölçmek için yapılan deney. [*Fr.* Essai d'affaissement, de fluidité, essai d'Abrams]. ☆ *Eşanl.* **Abrams denemesi.** ◉ **duman ~ si,** *döş.* ◘ Duman. ◉ **hipotez ~ si,** *istat.* Rastlantılı olarak anakütleden çekilen bir nümunenin gözlenmesi sonucu ana kütleyle ilgili hipotez hakkında ihtimal terimleriyle bir karar vermekten ibaret tümevarım yöntemi *(önemlilik deneyi* ve nemlilik testi) [*Fr.* Épreuve d'hypothèse, épreuve de signification, test de signification]. ◉ **kazan ~ si,** *term.* Kazanı azamî buhar basıncına kolayca dayanabileceğinden emin olmak için, soğuk olarak, belirli bir su basıncı altına sokmak. [*ing.* Boiler, test; *Fr.* Épreuve d'une chaudière].. ◉ **Proctor ~ si,** Labaratuvarda iyice sıkıştırılmış malzemedeki suyun niceliğini ölçmek için yapılan deney. [*Fr.* Essai proctor]. ◉ **rüzgâr tüneli ~ si,** *hava.* İncelemeden geçirilen uçağın, maketi üzerinde, rüzgâr tünelinde yapılarak, aracın aerodinamik niteliklerini ortaya çıkarmak amacını güden deneme. [*Fr.* Essai en soufflerie]. ◉ **seyir ~ si,** *den.* Bağlı denemeden sonra, geminin çeşitli süratlerde seyrederken denenmesi. [*ing.* Free way testing; *Fr.* Essai en route libre]. ◉ **statik ~,** § ❶ *bayınd.* Eri elverişsiz yerlerde, yol üzerine önceden hesaplanmış olan en ağır yüklerin konulması. [*ing.* Static test; *Fr.* Epreuve statique]. § ❷ *hava.* Dayanıklılığın derecesini kesin olarak belirlemek için bir uçağın parçaları

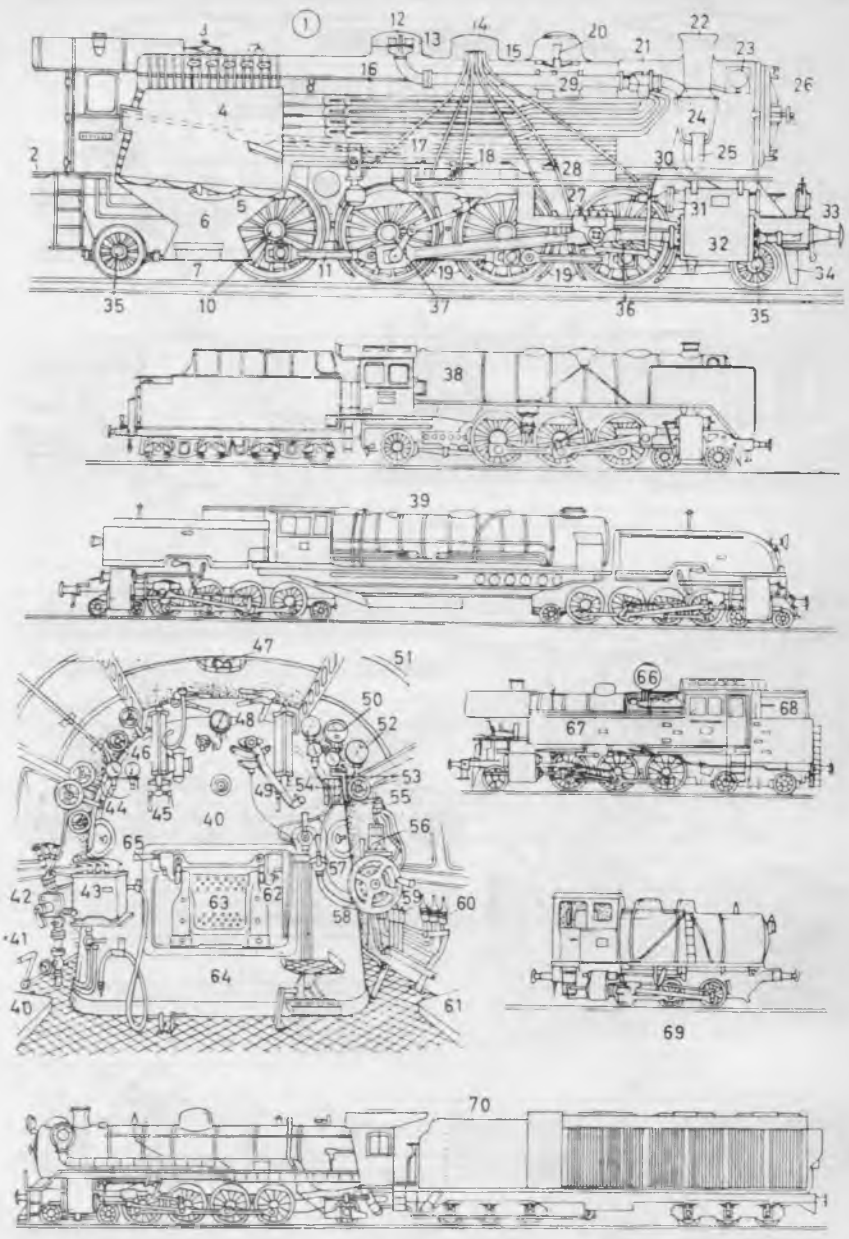

DUDEN'den

ŞEKİL: 154.— **DEMİRYOLU TAŞITLARI III.** **1.** Buharlı lokomotif. /**2-37** *Lokomotif kazanı ve lokomotif işletme mekanizması*/: **3.** Aşırı buhar basıncı için emniyet valfı. **4.** Ocak *(Fuaye).* **5.** Ateş yığını. **6.** Vantilatörlü kül tablası. **7.** Açılır kapanır kül tablası. **8.** Duman boruları. **9.** Kazan suyu tulumbası. **10.** Dingil yatağı. **11.** Krank *(bağlama)* kolu. **12.** Istim *(buhar)* haznesi. **13.** Istim*(buhar)* ayarlayıcısı. **14.** Kumluk. **15.** Kum borusu. **16.** Uzun kazan. **17.** Alev boruları. **18.** Istim *(buhar)* geri hareket düzeni. **19.** Havalı kum dökme düzeni. **20.** Besleme valfi. **21.** Istim *(buhar)* toplama kutusu. **22.** Baca. **23.** Besleme *(kazan)* suyu önden ısıtıcısı. **24.** Kıvılcım önleyici. **25.** Hava borusu. **26.** Duman kutusu kapağı. **27.** Çapraz mafsal *(kroshed).* **28.** Çamur toplayıcı. **30.** Birleştirme kolu. **31.** Istim kutusu. **32.** Istim silindiri *(salmastra kutusu).* **33.** Piston kolu. **34.** Lokomotif ray siperi *(mahmuz).* **35.** Tasıma dingili. **36.** Çift dingil. **37.** Hareket dingili *(yürütücü dingil).* **38.** Ekspres tender lokomotifi. **39.** Mafsallı lokomotif. /**40-45** Buharlı lokomotif soför yeri/: **40.** Ateşçi *(ocakçı)* yeri. **42.** Taze istim enjektörü. **43.** Otomatik yağlama pompası. **44.** Manometre. **45.** Isı manometresi. **46.** Su ölçeği. **47.** Işık *(lamba).* **48.** Kazan manometresi. **49.** Ayar kolu. **50.** Uzaktan kumandalı termometre *(teletermometre).* **51.** Makinist yeri tavanı. **52.** Fren manometresi **53.** Buharlı düdük yeri. **54.** Makinist tarifesi. **55.** Makinist fren valfı. **56.** Takograf. **57.** Kum püskürtme yeri. **58.** Ters çevirme *(geri hareket)* vidası. **59.** Tehlike *(imdat)* freni valfı. **60.** Bosaltma valfı. **61.** Makinist yeri. **62.** Göz kamasma önleyicisi. **63.** Ocak kapısı. **64.** Ocak. **65.** Ocak kapısı kolu. **66.** Tenderli lokomotif. **67.** Su tankı *(su haznesi).* **68.** Yakıt haznesi. **69.** Istim toplayıcı lokomotif. **70.** Kondenser lokomotifi.

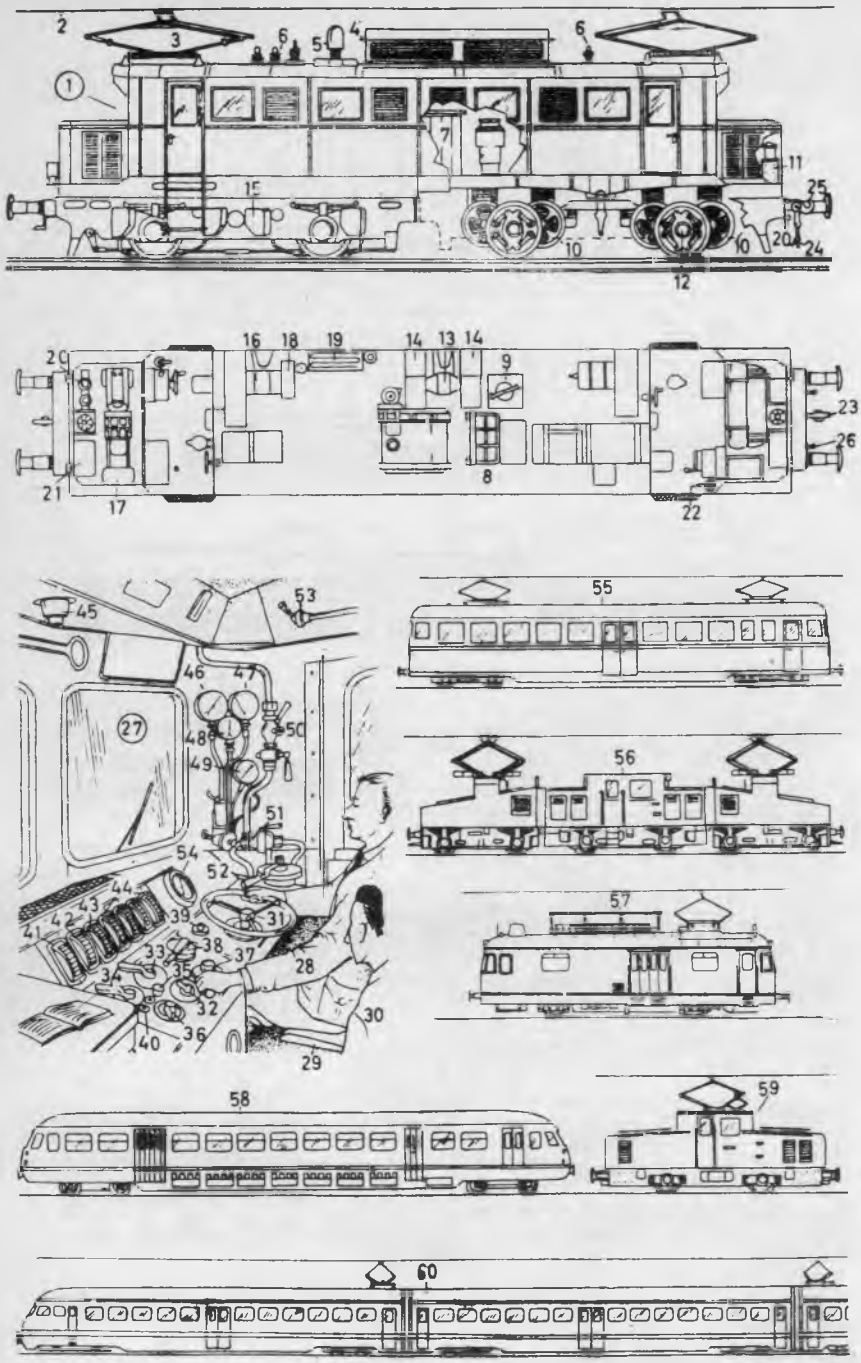

DUDEN'den

ŞEKİL: 155. — **DEMİRYOLU TAŞITLARI IV.** **(1)** Elektrikli lokomotif. **2.** Havai hat. **3.** Akım toplayıcı *(pantograf)*. **4.** Ana şalter. **5.** Yalıtkan anten iniş telleri. **6.** Ayırıcı şalter. **7.** Transformatör. **10.** İşletici motor *(çalıştırma motoru)*. **11.** Dingil baskısı denkleştiricisi. **12.** Mafsallı halka. **13.** Fren motoru. **14.** Fren kolu. **15.** Kum püskürtücü. **16.** Motoriu vantilatör. **17.** Motorlu hava tulumbası. **18.** Transformatör vantilatörü. **19.** Burma yağ soğutucuları. **20.** Hava emme filtresi. **21.** Akım çevirici rezistansları. **22.** Makinist fren valfı. **23.** Lokomotif bağlantısı (Bağlama). **24.** Vidalı bağlama. **25.** Çeki çengeli. **26.** Fren hava musluğu. **(27)** Makinist yeri. **28.** Makinist. **29.** Makinist koltuğu. **30.** Makinist muavini. **31.** Kontrol simidi. **32.** Kumanda şalteri. **33.** Akım çevirici *(komütatör)* şalteri. **34.** Motor vantilatör şalteri. **35.** Emniyet kontrol anahtarı. **36.** Tren ısıtma sistemi şalteri. **37.** Hava kompresör şalteri. **38.** Makinist pantograf valfı *(akım toplayıcı valfi)*. **39.** Hızlı devre kesici. **40.** Kum püskürme kontrolu. **41.** Isı gerilim manometresi **42.** Havai hat gerilimi. **43.** Havai hat akım manometresi. **44.** İşletme motoru çekim gücü manometresi. **45.** Uyarma *(ihtar)* düdüğü. **46.** Ana hava borusu *(Fren borusu)* monometresi. **47.** Yedek hava deposu manometresi. **48.** Ana hava deposu monometresi. **49.** Lokomotif fren silindiri monometresi. **50.** Hava düdük kolu. **51.** Yedek fren musluğu. **52.** Ototif tren freni için makinist fren valfı. **53.** Ana şalter elle boşaltma kolu. **54.** Hızölçer *(Sürat manometresi)*. **55.** Pantograflı elektrikli drezine. **56.** Elektrikli açık-hava kazı lokomotifi **57.** Havai hatlı muayene vagonu. **58.** Bataryalı drezine. **59.** Elektrikli manevra lokomotifi. **60.** Elektrikli üç vagonlu tren.

ve gövdesi üzerinde yapılan deneme. [*Fr.* Essai statique; *ing.* Static test]. ◉ **su ~ leri,** *bot.* Bitkiyi meydana getiren elementlerin bitki için taşıdığı önemin incelenmesi için yapılan denemeler. ◉ **sürat ~ si,** *den* Kıyıda belirli yerlerde dikilmiş işaret direkleri veya belirli iki nokta arasında, gemini hızının kontrolu. [*ing.* Speed trial; *Fr.* Essai de vitesse]. ◉ **uçuş ~ merkezi,** *hava* Hava araçlarının uçuş niteliklerine sahip olduğunu denemelerle belirleyerek uçuş belgesi veren resmi merkez. [*ing.* Flight trial center; *Fr.* Centre d'essai en vol].

~ baskısı, *res.* Oymabaskı sanatlarında maden plaklar üzerindeki çalışmaların geliştirilmeleri sırasında kazımanın sonucunu görmek için yapılan baskı. [*ing.* Proof; *Fr.* Épreuve].

~ cihazı, *petr.* Matkap bir petrol tabakasına vardığı zaman yapılacak verim denemesinde kullanılan araç. [*ing.* Testing apparatus; *Fr.* Tester].

☆ *Eşanl.* **tester.**

~ çekimi, *sin.* Güç bir çekime hazırlık olmak üzere herhangi bir sahnenin filme alınması. [*ing.* Test shot; *Fr.* Plan d'essai].

~ filmi, *sin.* Herhangi yeni bir oyuncuyu denemek üzere çevrilen kısa filim parçası [*ing.* Test film; *Fr.* Film d'essel].

~ grupu. Belli bir deneme ile ilgili olarak bazı faktör ve şartlar karşısında ne gibi etkiler altında kalacağı öğrenilmek istenilen bağımsız değişkenin etkisine açık tutulan iki veya daha çok gruptan biri. Deneysel grup

~ kopyası, *sin.* Bir basımda elde edilen ilk kopya. [*ing.* Answer print colo(u)r, grading copy, check print, first print; *Fr.* Copie étalon (copie O)].

~ okulu, *eğt.* Yeni öğretim metotlarının yeni programların, psikolojik hipotezlerin, teleri eğitim kuramlarının, rehberlik teknikleri rinin, yönetim şekillerinin ve diğer eğitsel problemlerin denendiği ilk veya orta dereceli okul. Bazı deneme okulları öğretmen yetiştiren kurumlara da bağlı olabilir.

~ oynatımı, *sin.* Yeni çevrilmiş bir filmin seyirci üzerindeki etkisini anlamak üzere gösterimi. [*ing.* Pre-view; *Fr.* Pre-view]

~ parçası, *sin.* § ❶ (a) Bir çekimin sonuda, yıkanmak ve filmin çekim niteliğini denetlemek için, önceden ayrılan filim parçası; (b) Fotojenik nitelikleri olup olmadığını anlayabilmek için oyuncu adayına çevirtilen filim parçası. [*ing.* Test strip; *Fr.* Bout d'essai] § ❷ Bir maddeyle ilgili şartnamede öngörülen **deneme**leri yapmak için bu maddeden belirli şartlar altında alınan örnek.

~ releve, Bazı önemli ve büyük gözlemlerde, incelenecek olayın çokluğu, gözlem alanının genişliği, değişik idarî ve sosyal şartlar dolayısıyle önceden tahminî bir fikir edinmek ve kesin releve safhasında gerekecek araçları hazırlayabilmek için yapılan ilke ve releverele verilen ad.

~ sahnesi, *tiy.* Özellikle deneysel oyunlara yer veren tiyatro. [*ing.* Experimental tage; *Fr.* Théâtre d'expérience].

~ satışı, *tic.* Tüketilemeyen bir malın *(radyo, ev âletleri plak v.b.)* alıcıya geçici olarak teslim edilmesi şeklinde satış. [*in* Sale on approval; *Fr.* Vente à l'essai].

~ sınıfı, Bazı eğitim ve öğretim problemlerinin incelenmesi ve değerlendirilmesi amacıyle maksatlı olarak bir takım faktörlere etkilere açık bırakılan ve öğretim program ders materyalleri, zaman çizelgesi, öğretim metotları bakımından diğer sınıflardan farklı olan özel sınıfı.

~ süresi, *iş. huk.* Sürekli hizmet akitlerinde, işçinin işe, işçi ve işverenin birbiri intibakı için kanunun öngördüğü bir süre olup, taraflar bu süre içinde akdi bildirim ve tazminatsız olarak bozabilirler. Bu süre en çok bir aydır. Toplu sözleşme ile üç aya kadar uzatılabilir. [*Fr.* Embauchage à l'essai].

~ tapası, *döş.* Döşemin denenmesi için boru ağızlarını tıkamakta kullanılan özel tıkaç [*ing.* Test plug].

~ tiyatrosu (sineması), *san.* Öncü filim piyeslerin gösterildiği tiyatro, sinema. [Théâtre *(cinéma)* d'essai].

~ **topu**, *sil.* (a) Belirli bir cins barutla kıyaslamak üzere herhangi bir barutun gücünü değerlendirmekte kullanılan top; (b) Eskiden bir barutun patlama gücünü tecrübe ile ölçmeye yarayan âlet.

~ **uçuşu**, *hava.* Uçağın bütün niteliklerinin uçuşta denenmesi. [*ing.* Trial flight; *Fr.* Essai en vol, vol d'essai].

~ **ve yanılma yoluyle öğrenme**, *eğt.* Bir uyarım veya birçok uyarım başarıya erişinceye veya memnunluk verinceye kadar hemen hemen rasgele bir şekilde çeşitli uyarımlar denemek sartıyle öğrenme. Thorndike'a göre, öğrenme durumunda olan bir kimse kendisini başarısızlığa uğratan uyarımları tekrarlama eğilimi gösterir ki, öğenme oluşumunun temel ilkesi bundan ibarettir.

denemeci, i. *ed.* Deneme yazan yazar. [*ing.* Essayist; *Fr.* Essayiste, auteur d'essais].

☆ *Eşanl.* **deneme yazarı** .

denemek(-i), f. < *denğ* = *den.* Sınamak, tecrübe etmek; Gereken niteliği ve değeri taşıyıp taşımadığını anlamak için bir şeyi kullanmak veya bir kimseyi işe sürmek. [*Osm.* Tecrübe etmek: *ing.* To testify, examine; *Fr.* Essayer, éprouver, expérimenter].

denemelik,-ği, i. *sin.* Görüntü sertlik-yumusaklığını ölçmek üzere bir duyarlık-ölçere konulan filim parçası. [*ing.* Control strip, gamma strip; *Fr.* Bande témoin].

denen(il)mek, nsz. f. Denemeye konu olmak. [*Fr.* Être mis à l'épreuve, être éprouvé, être essayé].

Denep, i. *astr.* Kuğunun α yıldızı. [*Osm.* Zenep -i Düccace; *ing.* ve *Fr.* Deneb].

deneştirmek*(-i,-le), f. Aralarında uygunluk olup olmadığını anlamak üzere iki veya ikiden fazla şeyi karşılaştırmak: *Bir imzayı bir imza ile, bir el yazısını bir elyazısıyle deneştirmek.* [*Osm.* Tatbik etmek, mukayese etmek; *ing.* To let test or try, to make examine].

denet*, i. < *denemek* § ❶ Denetlemek işi. [*Osm.* Murakabe; *ing.* Control ,examination; *Fr.* Contrôle]. § ❷ *sin.* Laboratuvar işlemi tamamlanmış bir filmin herhangi bir sakatı olup olmadığını anlamak üzere, dağıtımcıya verilmeden önce incelenmesi.

☆ *Eşanl.* **kontrol.**

denetçi*, i. § ❶ Denet işiyle görevli kimse. [*Osm.* Murakıp; *ing.* Controller; *Fr.* Contrôleur]. § ❷ *sin.* Filim denetini yapan kimse. [*ing.* Film examiner; *Fr.* Vérificateur, vérificatrisse] § ❸ *döş* Sıcaklık, basınç veya nem değişmelerinden etkilenerek bazı araçlarla bunu önleyecek hareket imkânı sağlayan cihaz. [*ing.* Controller; *Fr.* Contrôleur].

denetici, i. § ❶ *(denizbilim)* Su altındaki bir cihazı uzaktan yöneten makine § ❷ ◘ **Denetçi.**

denetilmek, nsz. f. Denetmek işine konu olmak. [*Ing.* To be controlled; *Fr.* être contrôlé].

denetim*, i. < *denemek* > *denet.* § ❶ Denetlemek işi: *Hesapların denetimi uzun sürecek.* [*Osm.* Murakabe; *ing.* Inspection, audit, supervision, control; *Fr.* Inspection, contrôle] ☆ *Eşanl.* **kontrol.** § ❷ *mek.* Boyutları veya biçimleri normalin dışında olan parçaları çıkarıp atmak amacıyle yapılan işlem.

☆ *Eşanl.* **kontrol.** ◉ **basınç sınırlayıcı** ~, *döş.* ◘ **Basınç** ◉ **bölge** ~ **i**, *döş.* ◘ **Bölge** ◉ **çift duruşlu** ~, *döş.* ◘ **Çift.**

~ **avı**, *döş.* Denetilen koşulların çok değiştiği aşırı tedirginlik hali. [*Ing.* Control-hunt].

~ **motoru**, *mek.* Hava kapağı veya vanayı denetim cihazından alacağı kumandaya göre açıp kapayan uygulayıcı motor. [*Ing.* Servo-motor, auxiliary motor; *Fr.* Servomoteur].

☆ *Eşanl.* **servomotor.**

~ **noktası**, *döş.* Denetim cihazının sağladığı sıcaklık, basınç veya bağıl nem. [*ing.* Control point].

~ **ortamı**, *döş.* İstenilen koşulları sağlamakta yararlandığımız akışkan. Su, buhar veya hava olabilir. [*ing.* Controlled medium].

~ **vanası**, *döş.* Denetim cihazından alacağı kumandaya göre açılıp kapanan vana. [*ing.* Control valve].

☆ *Eşanl.* **kontrol valfı.**

denetleme*, i. § ❶ Denetlemek eylemi. [*ing.*

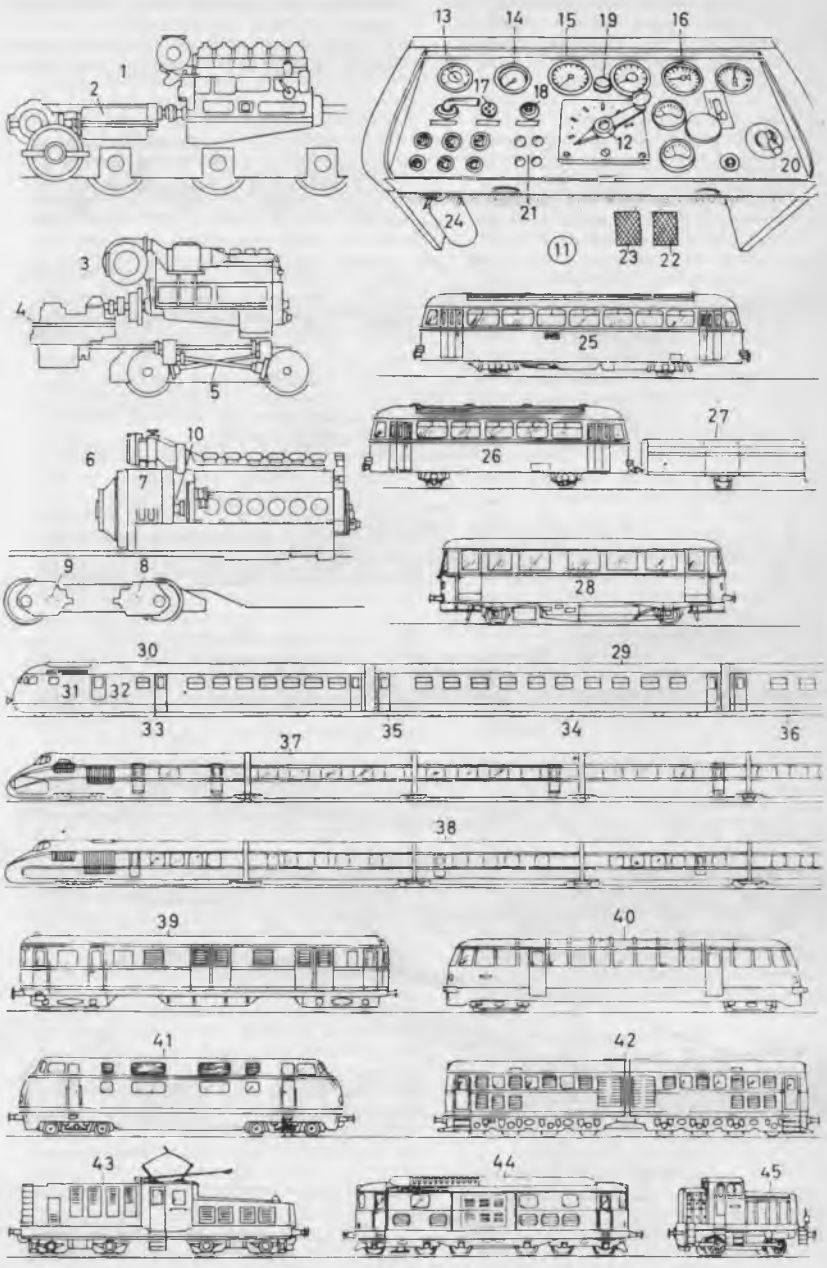

DUDEN'den

ŞEKİL: 156. — **DEMİRYOLU TAŞITLARI V.** /1-43. *Diesel demiryolu taşıtları/:* **1.** Diesel mekanik güçlü vites. **2.** Dişli çark vites kutusu. **3.** Diesel hidrolik güç vitesi. **4.** Döndürme anı değiştiricisi ve otomatik dişli türbo düzeni. **5.** Hareket dingili. **6.** Diesel elektrik güçlü vites. **7.** Ana jeneratör. **8.** Çekme motorları. **9.** Düz dişli çark. **10.** Esnek debreyaj. **(11)** Alet tablosu. **12.** Dişli selektör. **13.** Soğutma suyu ısı manometresi. **14.** Yağ baskı manometresi. **15.** Elektrik devir sayacı. **16.** Sıkıştırılmış hava manometresi. **7.** Isıtıcı fişek kontrol düzeni. **18.** Ateşleme anahtarı deliği. **19.** Avara kontrol topuzu. **20.** Kum püskürücü kontrol kolu. **21.** Akümülatör doldurucusu için kontrol *(kılavuz)* lambaları. **22.** Yakıt enjeksiyon pompası besleme pedalı. **23.** Debreyaj pedalı. **24.** Köpüklü yangın söndürücü. **25.** Diesel mekanik hafif demiryolu otobüsü. **26.** Demiryolu otobüsü treyleri. **27.** Çift tekerlekli demiryolu otobüsü bagaj treyleri. **28.** Diesel mekanik hafif drezine. **29.** Üç vagonlu diesel hidrolik uzun mesafeli drezine treni. **30.** Motorlu vagon. **31.** Motorlu kompartıman. **32.** Bagaj kompartımanı. **33.** Posta kompartımanı. **34.** Ikinci vagon. **35.** Sürme kapı. **36.** Kontrol vagonu. **37.** Yedi üniteli gündüz diesel treni. **38.** Yataklı vagon treni. **39.** Diesel yük kataı (marşandiz) çekme drezinesi . **40.** Cam tavanlı vagon. **41.** Uzaktan kumandalı ekspres diesel lokomotifi. **42.** Ikiz diesel yük kataı *(marşandiz)* lokomotifi. **43.** Çift güçlü lokomotif. **44.** Gaz türbinli lokomotif. **45.** Gaz motorlu lokomotif.

Inspecting, overseeing, checking, auditing; *Fr.* Inspection]. § ❷ *tiy.* Bir oyunun yürürlükteki yasa ve geleneklere aykırı olup olmadığını anlamak için yapılan inceleme. [*Ing.* Examination; *Fr.* Contrôle]. ◉ **belediye ~ si,** *sin.* ◘ **Belediye.**

~ belgesi. *sin.* Bir filmin denetlemeden geçtiğini, serbestçe oynatılabileceğini belirtmek üzere verilen belge. [*Ing.* Censor's certificate; *Fr.* Visa de censure].

~ kurulu, *sin.* Filimleri denetlemek üzere belirli kimselerden meydana gelen resmî yarı resmî veya özel topluluk. [*Ing.* Board of examination; *Fr.* Commité de contrôle].

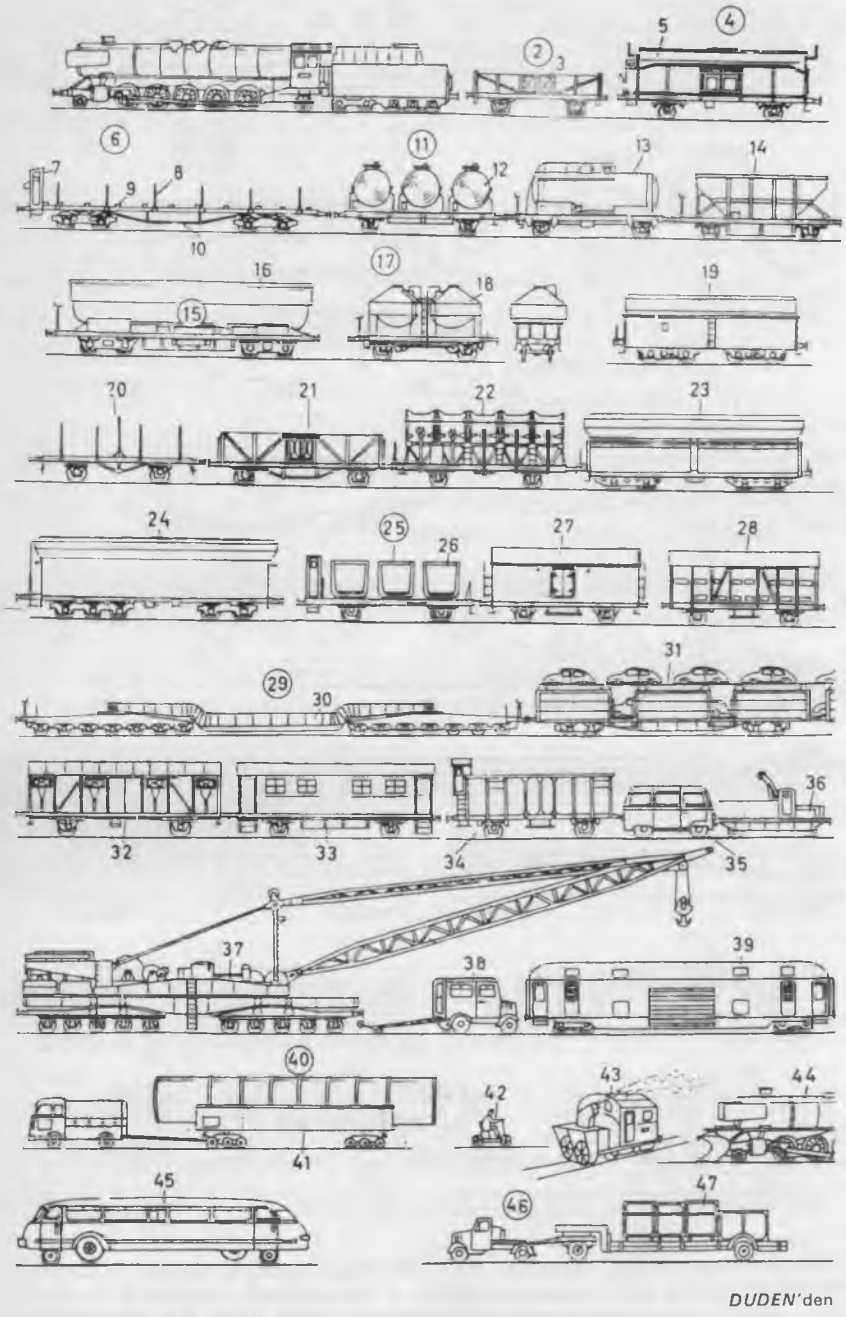

DUDEN'den

ŞEKİL: 157. — **DEMİRYOLU TAŞITLARI VI. 1.** Arttan takma tenderli buharlı yük katarı *(marşandiz)* lokomotifi. /**2-34** *Marşandiz (yük katarı) vagonları/:* **(2)** Açık vagon *(Açık yük katarı).* **3.** Yan döner kapı. **(4)** Kapalı vagon *(kapalı yük katarı).* **5.** Sürmeli tavan. **(6)** Çelik dikmeli açık vagon. **7.** Kabineli el freni platformu. **8.** Sökülür takılır dikme. **9.** Dingil yastığı. **10.** Taban takviye *(destek)* demir çubukları. **(11)** Ecza vagonu **12.** Sarnıç *(Tank).* **13.** Çok maksatlı sarnıç vagonu. **14.** Dipten kapaklı vagon. **(15)** Sıkıştırılmış gazlı sarnıç vagonu **(17)** Barut vagonu. **18.** Kapak. **19.** Maden taşıma vagonu. **20.** Kereste taşıma vagonu. **21.** Açık yük katarı *(Marşandiz).* **22.** Devirme vagon *(kapakları açılır vagon).* **23.** Kömür vagonu. **24.** Kum ve moloz vagonu. **(25)** Kab vagonu. **26.** Büyük kab. **27.** Soğutmalı vagon. **28.** Kümes hayvanlarını taşıma vagonu. **(29)** Yirmi sekiz tekerlekli sarnıçlı çok ağır yük vagonu. **30.** Yükleme sarnıcı. **31.** Otomobil vagonu. **32.** Çok maksatlı vagon. **33.** Kapalı vagon. **34.** Enkaz vagonu. /**35-47** *Özel demir ve karayolu taşıtları/:* **35.** Drezine. **36.** Ray döşeyici drezine vinçi.**37.** Vinç vagonu **38.** Demiryolu hattı teftiş arabası. **39.** Çift katlı yük vagonu. **(40)** Oniki tekerlekli karayolu treyleri. **41.** Alçak yükleme platformu. **42.** Drezine arabası. **43.** Kar temizleme vagonu. **44.** Kar temizleme lokomotifi. **45.** Demiryolu otobüsü. **(46)** Alçak platformlu treyler. **47.** Kab.

denetlemek*(-i), f. Neler olduğunu, neler olacağını anlamak için bakmak. [*Osm.* Murakabe etmek; *Ing.* To check, oversee, inspect, audit; *Fr.* Inspecter, contrôler]. ◉ **denetlenmiş kopya,** *sin.* Denetleme kurulunun denetleme işini yapmakta kullandığı kopya. [*Ing.* Censor print; *Fr.* Copie de censure, copie approuvée par la censure].
☆ *Eşanl.* **kontrol etmek.**

denetleyici*, i. § ❶ Denetlemek işini yapan kimse veya âlet. § ❷ *sin.* Denetleme kurulu üyesi. [*Ing.* Censor; *Fr.* Censeur]. § ❸ *(büro)* Kart delicilerin işini denetlemekte kullanılan delikli kart makinesi.

denetmek*(-i,-e), f. Denemek işini yaptırmak. [*Osm.* Tecrübe ettirmek].

denetmen*, i. Köy eğitimini ilgilendiren çeşitli işleri takibetmek ve bu alanda çalışan eğitmenlerle köy öğretmenlerini denetlemekle görevli, gezici başöğretmenlerle ilk öğretim müfettişleri arasında bağlantı vazifesi gören ve onlara yardım etmek amacıyle ihdas edilmiş ve halen kaldırılmış olan bir memurluk.

deney*, i. < *denemek. fiz.* ve *kim.* ve *astr.* § ❶ Bilimsel bir gerçeği göstermek için yapılan deneme veya iş. [*Osm.* Tecrübe; *Ing.* Experiment; *Fr.* Expérience, essai, épreuve] § ❷ *fels.* Denemek yoluyle bilgi edinmek yöntemi; Doğrudan doğruya yaşantı ve pratikle ve duygularımızın aracılığıyle bilgi edinme. [*Ing.* Experimentation; *Fr.* Expérimentation]. ☆ *Yak. anl.* **deneme, sınama, prova, sınav, yoklama, imtihan, muayene, kontrol.** § ❸ *tekn.* Alkol derecesini belirlemek için damıtıcıların kullandığı ufak boru. ◉ **amoniüri ~ i,** *tıp.* ◘ **Amoniüri.** ◉ **amper ~ i,** *fiz.* ◘ **Amper.** ◉ **çağrışım ~ leri,** ◘ **Çağrışım.** ◉ **doktora ~ i,** *(petrol)* ◘ **Doktora.**
~ balonu, *hava.* ◘ **Balon.**
~ diski, *elek.* ◘ **Disk.**
~ kap, ◘ **Deney kap.**
~ metodu, *psik.* Bir örneklemin üyelerine uygulanan çeşitli işlemlerin veya değişik örneklemlerin üyelerine uygulanan aynı işlemin bağıntılı etki veya etkilerini incelemek amacıyle şartları kontrol altına almayı veya düzenlemeyi *(manipüle etmeyi)* gerektiren bir araştırma ve inceleme yolu.
☆ *Eşanl.* **deneysel yöntem.**
~ sineması, *sin.* Tasıdığı değerler, getirdiği yeniliklerin anlaşılması güç olduğu için is sinemalarında gösterilmeyen filimleri düzenli bir yolda gösteren özel sinema salonu. [*Ing.* ve *Fr.* Cinéma d'essai].
~ tüpü, *kim.* (a) Az miktarda ürünler üzerinde denemeler yapmak için kullanılan araç; (b) Gazların toplanmasına ve üzerlerinde çeşitli denemelerin yapılmasına yarayan bir ucu kapalı, bazen dereceli cam boru. [*Fr.* Éprouvette] ◘ *ŞEKİL: 315.* — **KİMYA ALETLERİ II.**

deneyci, i. ve s. § ❶ Herhangi bir şeyi ispatlamak veya belirlemek için deneye başvuran kimse. [*Ing.* Experimentalist; *Fr.* Experimentaliste] § ❷ *fels.* ◘ **Ampirist.**

deneycilik,-ği, i. § ❶ Deneyle uğrasma, deney yapma. [*Ing.* Experimentalism; *Fr.* Expérimentalisme]. § ❷ *fels.* ◘ **Ampirizm, görgücülük.**

deneyim*, i. < *denemek* > *deney. fels.* Belirli bir amaçla ve belirli usul ve kurallara uygun olarak yapılan deney; Düşüncelerin veya bilgilerin doğruluğunu anlamak üzere metotlu olarak yapılan deneyler. [*Osm.* Tecrip; *Ing.* Experimentation; *Fr.* Expérimentation].
☆ *Eşanl.* **tecrübeleme.**

deneyimci*, i. Deneyim yapan kimse.

deney.kap***,-bı,** b.i. İçinde kimya deneyler yapmaya yarayan bir tarafı açık özel uzun kap. [*Ing.* Test tube; *Fr.* Éprouvette].

deneyleme*, i. § ❶ Deneylemek işi, deney yapma § ❷ *mant.* (a) Bir fikrin doğruluğunu araştırmak için sistemli bir biçimde deney kullanılması; (b) Gözlemlemek amacıyle olay meydana getirmek veya bir olayı değiştirmek. [*Ing.* Experimentation; *Fr.* Expérimentation].

deneylemek, f. Deney yapmak. [*ing.* Experimentalize; *Fr.* Expérimenter].

deneyli, i. *fels.* Her çeşit deneye dayanan. [*Osm.* Tecrübî; *ing.* Experimental; *Fr.* Expérimentale,-ale].

~ **sesbilgisi,** *gram.* Seslerin özelliklerini belirten araçlarla deneyler yapan sesbilgisi. [*ing.* Experimental phonetics; *Fr.* Phonétique expérimentale].

☆ *Eşanl.* **denemeli sesbilgisi, deneyli sesbilim.**

deney.ötesi*, b.s. ve i. *fels.* ◘ **Deneyüstü.**

deneysel*, s. § ❶ *psik.* Deneye dayanan, deney yoluyle olan, deneyle ilgili. [*Osm.* Tecrübî; *ing.* Experimental; *Fr.* Expérimental, -ale] § ❷ *mant.* Deneylemeden yararlanan: *Deneysel bilimler, Deneysel tıp. Deneysel psikoloji.* .

~ **araştırma,** *psik.* Deneyin belli başlı metot olarak kullanıldığı araştırma.

~ **bilim,** *psik.* Nazarî ve felsefî düşünmenin sonucu meydana gelen bilimsel kavramlardan faydalanmadan sadece gözlem ve deneylere dayanarak derlenmiş verilerin toplanması ve yorumlanmasıyle gelişmiş olan bilimsel olgu ve ilkelerin tümüne verilen ad. [*ing.* Experimental science; *Fr.* Science expérimental].

~ **faktör,** *psik.* Etkisini incelemek veya etkisini ortadan kaldırmak için maksatlı olarak değiştirilen veya maksatlı olarak değişmez halde tutulan her hangi bir faktör veya şart. [*ing.* Experimental factor; *Fr.* Facteur expérimental].

~ **filim,** *sin.* Sinemada, alışılmışın dışında yenilikler deneyen filim çeşidi. [*ing.* Experimental film; *Fr.* Film experimental].

~ **inceleme,** *psik.* Verilerin yalnızca veya büyük ölçüde deneylerden sağlandığı inceleme çeşidi.

~ **mantık,** ◘ **Âletçilik.**

~ **müzik,** *müz.* Müzik kuramının ve gereçlerinin fizik ve teknoloji alanındaki gelişmelerden sistemli şekilde yararlanarak yeni eserler yaratmakta ulaştığı ileri düzey. [*ing.* Experimental music; *Fr.* Musique expérimentale].

~ **olmayan faktör,** *psik.* Maksatlı olarak alınmayan veya değiştirilmeyen, fakat bir deneyde mevcut olan her hangi bir faktör.

~ **oyun,** *tiy.* Alışılmışın dışında, yenilikler deneyen oyun çeşidi. [*ing.* Experimental play; *Fr.* Piece expérimentale].

~ **psikoloji,** *psik.* Gözlenmemiş olan olayların doğrulanmasını ve bunlar arasındaki kanunların kurulmasını sağlamak için bu olayları bilimsel deneye tâbi tutan psikoloji dalı. [*ing.* Experimental psychology; *Fr.* Psychology expérimentale].

~ **seçim,** *biy.* ◘ **Seçim.**

~ **soruşturma,** *psik.* Olaylar (fenomenler) arasında sebebe bağlı ilişkileri keşfetmeye yarayan dört tümevarımsal metot. Bu metotlar şunlardır; (a) Bağdaşma metodu; (b) Bağdaşma ve ayrım metodu; (c) Bir arada vukua gelen değişkenler metodu; (ç) Tortular metodu; (d) Ayrım deneysel soruşturma metodu.

~ **tanımlama,** *mant.* Gözlem, karşılaştırma ve soyutlamaya dayanan tanımlama.

~ **tecrübî aerodinamik,** ◘ **Aerodinamik.**

~ **yöntem çevrimi,** *mant.* ◘ **Çevrim.**

deneyselcilik*,-ği, i. *fels.* Gerçeğin deney yoluyle elde edilebileceğine inanan görüş. [*Osm.* Meslek-i tecribiyun; *ing.* Experimentalism; *Fr.* Expérimentalisme].

deney.üstü*, b.s. § ❶ Deneye dayanmayan, akılla ilgili olan. [*Osm.* Müteal; *ing.* Transcendental; *Fr.* Transcendental,-ale] § ❷ Deneyin bir şartı olan ve deneye dayanmayan *(şey).* [*Osm.* Fevk-at tecrübe]. ☆ *Eşanl.* **transandantal** § ❸ *fels.* (a) İskolastik felsefede bütün varlıklara ait bazı nitelikler için kullanılır; (b) Kant'ta, bilgimizin şartları olan deney öncesi idrak yasalarının tümüne verilen ad; (c) Aristo'nun kategorilerini asan ve her varlığa uyan bir san. [*ing.* Transcendental; *Fr.* Transcendental,-ale. aux].

deney.üstücülük,-ğü, b.i. *fels.* (a) Saf akılın felsefesi; (b) Deneme alanının dışında kalan bilgilerle uğraşan doktrinlerin genel adı; (c) Ahlâk alanında belli bir mistisizmi savunan, Tanrı, tabiat ve insanoğlunu kaynaştırmaya çalışan amerikan felsefe okulu. *(Alman idealizminden doğmuş olan deneyüstücülüğün en büyük temsilcisi Emerson'dur).* [*Osm.* Müteâliye; *ing.* Transcendentalism; *Fr.* Transcendantaliisme].

denge*, i. *esk. T. teng* > *deng* § ❶ (a) Birbirini ortadan kaldıran kuvvetlerin sonucu olan durma hali; (b) Herhangi bir cismin veya insan bedeninin dikey durumu; (c) Hareketin düzenliliğini ve devamını sağlayan kuvvetler bağdaşması; (d) Organik hayatın bileşkenleri arasında meydana gelen uyum. *(Organizmanın normal çalışması buna bağlıdır).* [*Osm.* Muvazene; *ing.* Equilibrium; *Fr.* Équilibre]. § ❷ *mec.* Farklı ve karşıt varlıklar arasında bulunan ve durma, ahenk veya bağdaşıklık yaratan uygun ilişki ve oran. [*Osm.* Muvazene; *ing.* Equilibrium; *Fr.* Equilibre] § ❸ Çeşitli veya karşıt şeyler arasında hareketsizliği, armoniyi, uyumu meydana getiren doğru bağıntı, uygun orantı: *Bir bütçenin dengesi.* [*ing.* Equilibrium; *Fr.* Équilibre]. § ❹ Siyasi kuvvetlerin, yetkilerin, etkilerin, birbirini sınırlayacak şekilde dağıtılması: *Siyasi denge.* § ❺ Baskı imkânını ortadan kaldırarak huzurun yerleşmesini sağlayan kuvvetler eşitliği: *Yasama kuvvetleri ile yürütme kuvvetleri arasındaki denge* § ❻ Eğilimlerle yetilerin ölçülü bir şekilde bağdaşmasından doğan iç huzuru § ❼ *fizyol.* Vücudun ve çeşitli kısımların mekânda bulunduğu sürekli durum. [*ing.* Equilibrium; *Fr.* Équilibre]. § ❽ (a) *san. heyk.* Bir heykelin, kimi zaman ustalıkla gizlenmiş mermer veya bronz payandalarla sağlamlaştırılması, (b) *res.* ve *mim.* Bir mimarî veya resim kompozisyonunda kitlelerin, boş ve doluların dengelenmesi yoluyle istifi. [*ing.* Poise; *Fr.* Ponderation, équilibre] § ❾ *kim.* Bileşimi değişmeyen bir maddeler sisteminin durumu. [*ing.* Equilibrium; *Fr.* Équilibre]. § ❿ *saatç.* Termik bir denge elde etmek için yapılan organ § ⓫ *(sirkle)* Özel cambazlık numarası veya cimnastik salonları ve sirklerde, zor hareketler yapabilmek için verilen bilgilerin tümü. § ⓬ *tekn.* Patlayıcı bir maddenin, içten bozulmaya karşı gösterdiği direnç § ⓭ *sosy.* Bir toplumda sınıflar arası gerginliklere, kültür değişmelerine ve çeşitli geçiş hallerine rağmen, belirli bir zaman süresince toplumda bu gergin kuvvetler arasında kurulan bir *concensus.* [*ing.* Social equilibrium; *Fr.* Équilibre social] § ⓮ *cimn.* Vücudun en küçük dayanak yüzey veya yüzeylerinde düşmeden durması. Bu, vücudun ağırlık merkezinden geçen bir düzey çizgisinin her zaman dayanak yüzeyi içinde kalması, böylece ağırlığın dayanak noktasının iki yanına denk olarak yüklenmesiyle sağlanır. [*ing.* Balance; *Fr.* Équilibre *(balance)*]. ◉ ~ **si sağlanan cisim,** *kim.* Ancak çok kuvvetli bir ısı yükselmesinde ayrışabilen veya üzerinde kimyasal reaktiflerin etkisi az olan cisim ◉ ~ **ye erişme zamanı,** *trm.* Yağış intensitesi ile, yüzey akış nisbetinin birbirine eşit olduğu zaman. [*ing.* Time of equilibrium]. ◉ **Avrupa** ~ **si,** *tar.* Bir Avrupa devletinin, öteki devletler üzerinde belirli bir üstünlük kurmasını engellemeyi öngören sistem. [*Fr.* Équilibre européen; *ing.* European equilibrium]. ◉ **adiyabatik** ~, *astr.* ◘ Adiyabatik. ◉ **boyuna** ~, *hava.* ◘ Boyuna. ◉ **bozulmaz** ~, *fiz.* Her durumda denge halinde bulunan cismin dengesi. [*Fr.* Équilibre indifférent]. ◉ **değişen** ~ **i,** *fiz.* ◘ **Kararsız denge.** ◉ **değişmeyen** ~, *fiz.* ◘ **Kararlı denge.** ◉ **dış ödeme** ~ **si,** *ikt.* Bir ülkede oturan kimselerle yabancı bir ülkede oturan kimseler arasındaki ticarî işlemlerin belirli süreyi kapsayan muhasebesi. [*ing.* Balance of payments; *Fr.* Balance des paiements]. ◉ **dinamik** ~, *zool.* ◘ **Dinamik.** ◉ **direnç** ~ **sini kaybetmek,** *dey.* Düşecek şekilde bir yana yatmak. [*ing.* To lose one's equilibrium; *Fr.* Perdre l'équilibre]. ◉ **doğal** ~, ◘ **Tabii denge** ◉ **DONNAN** ~ **si,** *kim.* ◘ **DONNAN Frederick George.** ◉ **dört ayak** ~, *cimn.* ◘ **Dört.** ◉ **dönüşlü** ~, *cimn.* ◘ **Dönüşlü.** ◉ **duruş** ~ **si,** *fizyol.* ◘ **Duruş.** ◉ **kararlı** ~, Ağırlık merkezi, asılma noktasından geçen çekül üzerinde ve bu noktanın aşağısında bulunan cismin durumu. [*ing.* Stable equilibrium; *Fr.* équllibre stable]. ◉ **kararsız** ~, § ❶ *fiz.* Ağırlık merkezi, asılma noktasından geçen çekül üzerinde ve bu noktanın yukarısında bulunan cismin hali. [*ing.* Unstable equilibrium; *Fr.* Équilibre instable]. § ❷ *den.* Denge merkeziyle ağırlık merkezi üst üste gelen geminin durumu. ☆ *Eşanl.* **oynak gemi.** ◉ **radyoaktif** ~, *nükl.* Bozunmasıyle başka bir radyoaktif element meydana gelen bir radyoaktif elementin, bozunan atom sayısının oluşan atom sayısına eşit geldiği bir zaman aralığındaki durumu. [*ing.* Radioactive equilibrium; *Fr.* Équilibre radioactif]. ◉ **tabii** ~, *biy.* Belli bir bölgede ve belli iklim şartları altında bulunan bitki örtüsü ve faunayı meydana getiren canlıların, birbirleriyle ve toprakla ilişkileri bakımından bir dereceye kadar yerleşmiş oturmuş durumu. [*ing.* Natural equilibrium; *Fr.* Équilibre naturel]. ◉ **ünlü** ~ **si,** *dilb.* Kuzey dilbiliminde, bitimdeki vurgusuz ünlünün niteliği kök hecesinin niceliğiyle düzenlenir; bu düzenlemede eski temel ünlüler *(a, ı, u,)* kısa bir kök hecesinden sonra aynen okunur, ama uzun kök hecesinden sonra **zayıflar** ve *ae, e, o'*ya dönüşür. [*ing.* Vocal equilibrium; *Fr.* Équilibre vocalique].

~ **alıştırmaları,** *cimn.* Kas duyarlığını ve denge duyusunu eğitmek için vücudun dayandığı yüzeyi küçülterek yapılan türlü devinimler. [*ing.* Balance exercises; *Fr.* Exercices d'équilibre *(balance)*].

~ **araçları,** *cimn.* Üzerinde denge alıştırmaları yapılan denge kalası, yatay ağaç, cimnastik sırası v.b. araçlar. [*Fr.* Engins d'équllibre].

~ **borusu,** *döş.* Kaynar sulu döşemde kazanları birleştirerek bunların içindeki koşulların aynı olmasını sağlayan boru. [*ing.* Balance pipe].

☆ *Eşanl.* **muvazene borusu, dengeleme borusu.**

~ **bozulması,** *hava.* Yatay uçuş sırasında hız kaybı dolayısıyle uçak dengesinin bozulması.

~ **çubuğu,** *elek.* ◘ **Çubuk.**

~ **deliği,** *otom.* Fren ana silindirindeki açıklık olup akışkanın buradan rezervuara dönmesine müsaade eder. [*ing.* Compensating port].

~ **demiri,** *den.* ◘ **Demir.**

~ **denemesi,** *den.* ◘ **Deneme.**

~ **dubası,** *hava.* Duran bir deniz uçağının yan dengesini sağlamak amacıyle kullanılan kanat altı dubaları. [*ing.* Stabilizing float; *Fr.* Flotteur stabilisateur].

~ **eğrisi,** ◘ **Denge yanayı.**

~ **eteği,** *jeom.* Kaba gereç kırıntılarının *(dağ döküntüleri, bir kumulun rüzgâr altındaki yamacı)* yığışmasıyle oluşan yamaç.

~ **fonksiyonu,** *(sibernetik)* Bir büyüklüğün ölçme sırasında uğrayabileceği önemli bir değer değişikliğini gideren veya tamamen tersine, bu büyüklüğün başka büyüklüklere akla yakın bir karşılaştırmasını yapabilmek için ona bir katsayı ekleyen fonksiyon.

~ **kalası,** *cimn.* 1,20 m. yükseklikte, piramit biçiminde, iki ayak üzerinde duran 5 m. uzunluğunda 10 sm. yürüme yüzeyi olan düzgün kalastan yapılmış denge aracı. [*ing.* Balance beam; *Fr.* Poutre horizontale].

☆ *Eşanl.* **denge ağacı.**

~ **kütleleri,** *hava.* Bir hava gemisinin kontrol yüzeylerinin titreşimlerini önlemek için konulmuş ağırlıklar. [*ing.* Mass balance; *Fr.* Masses d'equilibrage].

~ **organı,** § ❶ *fizyol.* İç kulak dolambacında yer alan, yere yönelim duygusunun doğum yeri sayılan, denge ve yönelme bakımından önemli rol oynayan denge taşlarına verilen ad. [*Osm.* Muvazene uzvu; *ing.* Organ of equilibrium; *Fr.*Organe d'équilibre, stacystacyste]. ☆ *Eşanl.* **statik organ.** § ❷ *zool.* Çift kanatlı böceklerde, arka kanatların yerinde bulunan, çomak şeklindeki küçük eklentilere verilen ad. *(Bunlar uçarken böceklerin dengesini sağlayan duyu ve denge organlarıdır. Kesilip çıkarılırsa böcek uçamaz).*

~ **oturuşu,** *cimn.* Yerden yüksek sınırlı da-

yanak yüzeylerinde, el ve ayakları kullanmadan oturarak sağlanan denge. [*ing.* Balance-sitting; *Fr.* d'équilibre en pos, assisse].

~ **sağlamlığı,** § ❶ *fiz.* Bir sıvı içinde dağılmış bir maddenin, değişik seviyelerde yoğunluk farkları yaratan ve sonuç olarak, dağılmış maddenin çökelmesine yol açan tortulaşma maddenin çökelmesine yol açan tortullaşma olayı başlamadan önce, az çok uzun bir süre dağılım halinde kalabilmesi özelliği § ❷ *mek.* Denge durumundan az çok ayrılmış olan bir cismin tekrar o durumu alabilme yeteneği § ❸ *(sibernetik)* Bir büyüklüğün, ani ve geçici olarak bıraktığı «*normal değeri*» tekrar alabilme yeteneği. § ❹ *hava.* Rastgele bir etki ile denge durumundan ayrılan bir uçağın tekrar o durumu alabilme yeteneği.

~ **taşı,** § ❶ *biy.* Çeşitli hayvanların işitme organında *(otosist)* bulunan kireçten küçük topacık. *(Otosistleri kapalı olmayan hayvanlarda denge taşyarı küçük kum tanecikleridir).* [*ing.* Otolith; *Fr.* Otolithe]. § ❷ *bot.* Bitkilerde bulunan ve onları yerçekiminin etkisine duyarlı kıldığı sanılan nişasta taneciklerine verilen ad. [*Ing.* Statolith; *Fr.* Statolithe].

☆ *Eşanl.* **statolit, otolit, denge tozu.**

~ **taşlı hücre (kese),** *anat.* ve *zool.* Denge organını meydana getiren ve denge taşı kapsayan bir kese. [*ing.* Statocyst, otocyst; *Fr.* Statocyste, otocyste].

☆ *Eşanl.* **statosist, otosist.**

~ **tecrübesi,** *den.* Bir geminin denge merkez yüksekliğini hesaplamak için, gemi deneme halindeyken, yük ve ağırlıkların yerlerini uygun şekilde değiştirerek gemiyi yana yatırmak, baş ve kıçı üzerine dikmek suretiyle yapılan hareketlerin tümü. [*Ing.* Stability experiment; *Fr.* Expérience de stabilité].

~ **tozu,** *bot.* ◘ **Denge taşı.**

~ **türboreaktörü,** *hava.* Yalnız dikey durumda çalışmak üzere yapılmış türboreaktör.

~ **uskundurası,** *den.* Bazı kayıklarda, dengelerini sağlamak için bordalarına dikey olarak bağlanmış ağaç serenlerin tümü.

~ **yanayı,** *coğr.* Akarsuyun yer üzerindeki yatağının son aldığı şekil. [*Osm.* Muvazenet makatı; *Ing.* Profile of equilibrium; *Fr.* Profil d'équilibre].

~ **yükleri,** *hava.* Belirli yükleme şartları altında dış kuvvetlerin etkisinde bir hava gemisinin dengesini sağlamak için ilâve edilen yükler; bunlar hava yükleri, atalet yükleri veya ikisi birden olabilir. [*Ing.* Balancing loads; *Fr.* Charges de balance].

~ **yürümesi,** *cimn.* Araçta, yerde, sınırlı dayanak yüzeyi üstünde türlü yönlere yürüme. [*Ing.* Balance walking; *Fr.* Progression en avant et en arrière et latérale].

☆ *Eşanl.* **öne, arkaya, yanlara.**

~ **yüzeyi,** *hava.* Bir uçağın kuyruğunun sabit yatay yüzeyi. [*Ing.* Stabilizer; *Fr.* Stabilisateur, plan fixe horizontal].

~ **yüzeyi açısı,** *hava.* Bir denge yüzeyi kirişi ile çekiç hattı arasındaki dar açı. [*Ing.* Angle of stabilizer; *Fr.* Angle d'implantation du stabilisateur, angle de calage du stabilisateur].

dengelem, i. ◘ **Bilanço.**

dengeleme* i. § ❶ Dengelemek işi. [*Ing.* Balancing, compensation, counter-balance, equilisation, impairement; *Fr.* Équilibrage, stabilisation]. § ❷ *fizyol.* Dengeyi sağlayan çeşitli organların etkinliği. § ❸ *hava.* Uçuş şartları ne olursa olsun, bir uçağın uçuş sırasında alacağı bütün durumlarda dengede kalmasını otomatik olarak düzenleyen yöntem § ❹ *mek.* Bir sistemin bazı parçalarının devirli hareket etmeleriyle meydana gelecek eylemsizlik kuvvetlerine ve sert çıkışlara karşı koymak için, bazı karşı ağırlıkların kullanılması § ❺ *met.* Molekül dengesini sağlamak için, bir maddenin yapımı sırasında uygulanan termik tavlama işlemi § ❻ *(petrol)* Ayrımsal damıtma yoluyla, benzin madde katılarak temizlenmesi. [*Ing.* Counicindeki bütanın ve başka uçucu hafif ürünlerin ayrılması § ❼ *tekn.* İşlenmemiş haldeki bir patlayıcı maddenin bileşiminde bulunan kararsız maddelerin kararlılaştırıcı bir ter balance, compensating network; *Fr.* Equilibrage].

dengelemek* (-i), f. § ❶ Dengeyi, dengeli olmasını sağlamak. [*Osm.* Tevzin etmek; *ing.* To equilibrate, balance; *Fr.* Équilibrer] § ❷ *fiz.* Bir cismi kuvvet katarak veya eksilterek dengeli hale getirmek § ❸ *mek.* Bir motoru, makineyi veya uçağı dengeli duruma getirmek. § ❹ *(petrol)* Bir petrol sıvısının, özellikle ham petrolün veya benzinin, çok uçucu bileşenlerini ayırarak, daha az uçucu olmasını sağlamak.

dengelenme*, i. § ❶ Dengesi sağlanma, denge kurulma § ❷ *muh.* Hesaplarda denge sağlanması ◉ **füzelerin ~ si,** *astr.* Bir füzeyi, önceden belirlenmiş bir yörünge üzerinde tutmak amacını güden teknik ◉ **organik ~,** *biy.* Hayvanların organları arasındaki gizli bağımlılık.

dengelenmek*, nsz. f. Dengesi sağlanmak.

dengeleyici*, i. < *dengelemek* § ❶ Dengede tutan: *Dengeleyici etki, Dengeleyici eleman* § ❷ Denge kuran, eşitlik sağlayan § ❸ *hava.* (a) Bir hava aracına etki yapan güçleri otomatik olarak denge haline getiren araçlar sistemi; (b) Uçağı dengede tutabilmek için biri dikey öteki ise yatay olarak konmuş, küçük kanatlar biçiminde, sabit düzlemlerden her biri § ❹ *(petrol)* Bir benzindeki aşırı uçucu kesirleri ayırmakla dengeyi sağlayan tablalı sütun § ❺ *res.* Boya ve boya astarlarının bileşiminde bulunan katı maddelerin tortulaşmasını önleyen etken ◉ **elektrodinamik ~,** *elek.* Eletrodinamik etkileri ağırlıkla dengeleyen elektrodinamometre. [*Ing.* Electrodynamic balance; *Fr.* Équilibre electrodynamiques].

dengeli*, s. § ❶ Dengesi olan. [*Ing.* Balanced; *Fr.* Equilibré] § ❷ Denge halinde olan. [*Ing.* In equilibrium; *Fr.* En équilibre] § ❸ Doğru düşünen, yetenekleri kusursuz olan *(kimse).* [*Osm.* Muvazeneli; *Ing.* Level headed; *Fr.* Pondéré] § ❹ *binic.* (a) Atının hareketlerine yumuşaklıkla kendini uyduran binicinin duruşu; (b) Normal yürüyüşlerde vücut ağırlığını dört ayağı üzerine eşitlikle bölüştürmüş olan ve her an ihtiyaca göre bu ağırlık dengesini değiştirebilecek olan bir atın özelliği § ❺ *san.* Bir eser içinde dengeli bir şekilde yer alan kitlelerin sağladığı ahenkli uyum.

~ **dümen,** *den.* Ekseni, dümen yelpazesinin kenarında değil de, bu yelpazenin taşkın tarafının hemen merkezinde bulunan dümen.

~ **geri akış vanası,** *döş.* Pis su dçşeminde, havanın akımını engellemeyecek biçimde yapılmış geri akış vanası. [*Ing.* Balanced back-flow valve].

~ **hava,** *hava.* Bir mekanik etki olmaksızın içinde düşey akımlar oluşamayan hava tabakası. [*Ing.* Stable air; *Fr.* Air stable].

~ **kadran,** *radyotekn.* Bir kompansatörle donanmış alıcı kadran.

dengelik*,-ği, i. § ❶ Denge sağlayan âlet § ❷ *mek.* Bir buhar makinesinde, biyel veya manivela yardımıyle makinenin piston hareketini bir motor miline ileten organ.

dengelilik*,-ği, i. § ❶ Dengeli olma hali. [*ing.* Equilibration; *Fr.* Équilibration]. § ❷ *(petrol.)* Depolama veya kullanma sırasında ayrışma geçirmeyen petrolün ürününün niteliği.

dengesiz*, s. § ❶ Dengesi olmayan, dengesi çabuk bozulan. [*Osm.* Muvazegesiz; *ing.* Unbalanced, out of balance; *Fr.* Instable, mal équilibré] § ❷ *patol.* Aklî dengesi bozulmuş olan *(kimse).* [*Osm.* Muvazenesiz; *Ing.* Undependable, unbalanced; *Fr.* Déséquilibré, dérangé § ❸ *elek.* Her telinden aynı etkin şiddette akımın geçmediği veya faz farklar düzgün olarak değişmeyen çok fazlı devreler için söylenir. [*Ing.* Unbalanced; *Fr.* Inéquilibrée] § ❹ *mek.* Etrafında döndüğü eksenine göre bir parçasının ağırlığı dengelenmemiş olan cisim. [*Ing.* Unbalanced; *Fr.* Mal équilibré, qui a du balourd].

~ **geri akış vanası,** *döş.* Pis su gelmedikçe kapalı kaldığından, havanın akımını engelleyen geri akış vanası. [*Ing.* Unbalanced back-flow valve].

dengesizlik*,-gi, i. § ❶ Dengesiz olma hali. [*Osm.* Muvazenesizlik; *ing.* Unbalancing; *Fr.* Desequilibrage]. § ❷ *patol.* Akıl açısından denge eksikliği. § ❸ *(petrol)* Belirli bir stoklama süresi sonunda, bir ürünün özelliklerinden birini kaybetmesi. (Örnek: *Bir petrolün renk değiştirmesi, bir benzinde zamk miktarının azalması.*

dengi*, i. < *dengilemek,* devirmek. Denge¹. [*Ing.* The match, peer, equal of, the like of, counterpart of; *Fr.* Equilibre, balance]. ◉ ~ **ne getirmek,** *dey.* Elverişli bir durumda ele geçirmek, münasebetini bulmak. [*Ing.* To balance, to seize just the right moment, to smooth the way *(for),* to prepare the ground *(for),* to match or harmonise, to choose the psychological moment]. ◉ ~ **yle karşılamak,** *dey.* Kendine yapılan davranışın aynını yapmak. [*Osm.* Mukabele-i bilmisilde bulunmak].

~ **dengine,** *dey.* Herkes benzeriyle, her şey uyarıyle. [*Ing.* Alike, matching, as equals or peers, to everyone his due].

-den hali, b.i. *gram.* Bir fiilin veya bir şeyin nereden çıktığını gösterir ve katıldığı kelimenin ağır veya hafif heceli olmasına göre «den, dan, ten, tan» şekillerini alır: *Benden, evden, ondan, odadan, çelikten, ağaçtan* gibi. [*Osm.* Mefulü anh, mefulü minh; *Ing.* Ablative case; *Fr.* Ablatif].

denî /denî/, s. *Osm.* < *Ar. denâet. esk.* Alçak *(kimse),* adî, aşağı, kötü.

denîlik,-ği, i. *esk.* Alçaklık.

denilmek(-e), f. § ❷ Denmek, söylenmek § ❷ Adı verilmek: *Yarın altıntaş denilen yere gideceğiz.*

denitraj, i. *Fr. dénitrage.* Melası, mayalaşmadan önce asitle kaynatarak uçucu asitlerden arıtma işlemi.

denitrasyon, i. *Fr. dénitration. kim.* (a) Nitrik bir esterin sabunlaştırılması gibi bir cisimden azotlu köklerin çıkarılmasına dayanan kimyasal tepkime; (b) Tortulu bir sülfonitrik karışımından nitrik asit çıkarma işlemi

denitrifikasyon, i. *Fr. denitrification. kim.* Toprak organizmaları, özellikle anaerobik organizmalar tarafından nitratların Nitritlere ve Amonyağın serbest azota çevrilmesi. [*Ing.* Denitrification].

deniz, i. *esk. T.* < *deng* < *teng,* düz + *z* > *tengiz* § ❶ *coğr.* Yeryüzünün çoğunu kaplayan engin su kitlesi. [*Osm.* Bahr (bahir); *Ing.* Sea; *Fr.* Mer] § ❷ Bu engin su kütlesinin belli bir parçası: *Akdeniz, Karadeniz, Marmara denizi, Azak denizi* § ❸ Bu suların dalgalanması, dalga, deniz fırtınası: *Bugün deniz var* § ❹ *mec.* Engin yüzey, engin kara ve su parçası: *Çiçek denizi, Yeşillik denizi, Kan denizi* § ❺ *astr.* Ay'daki düzlükler. [*Osm.* Bahr; *Ing.* Mare; *Fr.* Mer] § ❻ Çalkantılı, değişik görünüşler sunan şey: *Tutku denizi* ◉ ~ **de balık (denizdeki balığın) pazarlığı,** *dey.* Gerçekleşmesi kesin olmayan bir şeye dayanarak anlaşma yapılamıyacağını anlatan söz. ◉ ~ **de (denizden) bir damla (katre),** *dey.* İmkân veya varlığa oranla çok az ve yedeksiz. [*Ing.* A drop in the ocean; *Fr.* Une goutte dans la mer]. ◉ ~ **de çatışmayı önleme kuralları,** *den.* Denizlerde, gemi seyrine elverişli sularda bütün gemiler ve deniz uçaklarının uyması gereken kurallar. ◉ ~ **de durdurma,** ◘ **Durdurma.** ◉ ~ **de kum onda para,** *dey.* Birinin çok zengin olduğunu anlatmak için söylenir. [*Ing.* He has lots of money] ◉ ~ **de gezmek,** *den.* Her türlü hava şartlarında seyir yollarında uzun seferler yapmak, devamlı olarak denizde seyretmek ◉ ~ **de zapt ve müsadere (hakkı),** *huk.* Deniz taşıtlarını durdurmak, aramak ve devletler arası hukuku ile ve özel kanunlarla belirli şartların tahakkuku halinde bu araçlarla onların içinde bulunan malları zabıt ve müsadere etmek yetkisi. Savaş gemileriyle kamu idaresine ayrılan veya bu uğurda kullanılan deniz taşıtları zaptı ve müsadere hakkına tâbi değildir. [*Ing.* Prize, right of prize; *Fr.* Droit de prise, prise maritime] ◉ ~ **den bir avuç su gibi,** *dey.* Bir şeyin asıl miktarına göre pek küçük bir miktar ◉ ~ **den (sudan) çıkmış balığa dönmek,** *dey.* İçine girdiği yeni ortamı yadırgayarak şaşkınlığa düşmek. [*Ing.* A fish out of water, all confused] ◉ ~ **den geçip çayda (dere-**

de) **boğulmak**, *dey.* Büyük zorlukları yendikten sonra basit bir noktada başarısızlığa uğramak. [*ing.* To cross the sea safely and to be drowned in a stream, to succeed in solving major problems]. ◉ ~ **den uzaklık**, *coğr.* Bir ülkenin iç bölgelerindeki türlü yerlerin, deniz kıyılarından olan uzaklığı. İnsan yaşayışı bakımından önemli olan bu kavram, haritalarda **eşuzaklık** eğrileriyle de belirir ◉ ~ **den yükseklik**, *coğr.* Yeryüzünün bir noktasının deniz yüzünden olan dikine uzaklığı. Buna bir yerin denizden yüksekliği veya **yükselti**, **râkım** denir. [*Osm.* Mutlak **irtifâ**; *ing.* Altitude, height above sea level or datum; *Fr.* Altitude] ◉ ~ **e açılmak**, *den. (Gemi)* Demirli veya bağlı bulunduğu yerden fırtınayı geçiştirmek üzere açık denize çıkmak. Denize çıkmak üzere demirleme yerini terk etmek. [*ing.* To put *(out)* to sea] ◉ ~ **e atılan eşya**, *den.* Pek yüklü olan gemilerin ağır denizlerde yakalandıkları ve tehlikeli durumlara düstükleri zamanlarda gemiyi hafifletmek, bir sığlığa veya herhangi bir yere oturmuş veya su göstermeye başlamış bir gemiyi yüzdürmek ve yükseltmek için mecburen denize atılan eşya *(Ticaret gemilerinde bu yüzden uğranılan zarar genel avaryadan sayılır).* ◉ ~ **e atma**, *den. huk.* ◘ **Atma** ◉ ~ **e çıkmak**, § ● *den.* Bir süre kara hizmetlerinde çalıştıktan *(bir denizci)* sonra tekrar denizde görev almak § ❷ Bir geminin bulunduğu limandan kalkıp herhangi bir yere sefer yapmak veya herhangi bir maksatla dolaşmak üzere yola düzülüşü. ◉ ~ **e düşen yılana sarılır**, *dey.* Güç bir duruma düşenlerin bundan kurtulmak için iyi kötü her türlü çareye baş vurmalarının olağan olduğunu anlatır. [*ing.* A drowning man will clutch at a straw] ◉ ~ **e düşse götüyle balık tutar**, *dey.* Çok sanslı kimseler için alay yollu söylenen söz ◉ ~ **e elverişlilik**, *huk.* Bir gemi teknesinin olağanüstü havanın en elverişsiz olduğu zamanlarda dahi deniz yolculuğunun tehlikelerine dayanabilecek yetenekte olması. [*ing.* Seaworthiness; *Fr.* Navigabilité]. ◉ ~ **e elverişlilik belgesi**, *den.* Hasar görmüş bir gemiye sefere devamı için kayıtlı bulunduğu klas müesseseleri sürveyörleri tarafından verilen belge ◉ ~ **e girse kurutur**, *dey.* Beceriksiz kimseler için söylenir. [*ing.* Even his presence makes things go wrong, he is always awkward, he always brings bad luck] ◉ ~ **e indirmek**, *den.* Yeni yapılan bir gemiyi *(veya karaya çekilmiş herhangi bir deniz aracını)* denize doğru belirli bir eğimle yerleştirilmiş kızaklar üzerinder denize kaydırmak. [*ing.* To launch *(ship)*; *Fr.* Lancement] ◉ ~ **e kalkmak**, *den.* ◘ **Denize çıkmak**[2] ◉ ~ **in attığı enkaz**, *huk.* Fırtına, çatma veya herhangi bir sebep sonucunda batan veya parçalanan bir gemiye ait kısımlardan veya bir gemiden denize dökülen veya avarya halinde bilerek atılan yük v.b. eşyadan olup gemi adamlarının tasarrufundan çıkmış olarak denizde bulunan veya deniz tarafından karaya atılan menkul şeyler. [*Lat. Jactus, jactura mercium; Ing.* Jettison, jetsom; *Fr.* Epaves maritimes] ◉ ~ **e su götürmek (taşımak)**, *dey.* Çok zengin bir kimseye küçük bir hediye vermek. [*ing.* To give a small present to a rich man] ◉ ~ **leri kollamak**, *den.* Gemiyi dalgaya karşı götürmek. [*ing.* Ease the ship!]. ◉ ~ **leri yiyememek**, *den. (Bir gemi)* Dalgalara ve fırtınaya karşı ilerleyemez duruma düşmek ◉ ~ **lerin erkinliği**, *huk.* Açık denizlerde dolaşabilme; Barış zamanında erkinliğe uyma genellikle kabul edilmiş bir prensiptir. Açık denizlerde deniz haydutluğu ve zenci ticareti gibi devletler arası hukukuna göre suç teşkil eden hallerde gemiler bu erkinlikten yararlanamaz. [*Lat. Mare liberum; Ing.* Freedom of the seas; *Fr.* Liberté des mers]. ◉ **açık** ~, *huk.* ◘ **Açık**[2]. ◉ **ağır** ~, *den.* ◘ **Ağır**[1]. ◉ **ay** ~ **i**, *astr.* Ay yüzeyinde koyu renkte görünen geniş alan. [*Ing.* Lunar sea; *Fr.* Mer lunaire] ◉ **baş** ~ **leri**, *den.* ◘ **Baş** ◉ **bereket** ~ **i**, *astr.* ◘ **Bereket** ◉ **borda** ~ **i**, *den.* ◘ **Borda** ◉ **çekik** ~, *coğr.* ◘ **Çekik** ◉ **iç** ~, *huk.* Okyanuslarla veya denizlerle, genişliği kara sularının iki mislini aşmayan ve iki sahili de aynı devlete ait olan bir boğaz vasıtasıyla birleşen denize denir. [*Lat. Mare conclasum, mare internum; ing.* Inland sea; *Fr.* Mer intérieure] ◉ **kapalı** ~, *huk.* Okyanuslarla bağlantısı olmayan deniz. [*Lat. Mare clausum; ing.* Landlocked sea; *Fr.* Mer fermée] ◉ **lâfla pilâv pişerse deniz kadar yağ benden**, *dey.* Bir işin yalnızca konuşmakla gerçekleşemeyeceğini anlatmak için kullanılır.

~ **akıntısı**, *coğr.* Okyanuslarda, denizlerde, doğdukları bölgelerden çok uzaklara su yığınlarını sürükleyen akıntılar. [*Osm.* Cereyan-ı bahir; *ing.* Ocean current; *Fr.* Courant marin].

~ **alası**, *zool.* ◘ **Alabalık**.

~ **almak (aldı)**, *den.* Bir bireyin veya herhangi bir cismin bulunduğu yerden denizlerin hücumuna ve şiddetine kapılarak sürüklenip gitmesi, kaybedilmesi. [*ing.* (It has been washed overboard, (it) has been washed out to sea]

~ **almanağı**, *den.* Denizcilikle ilgili astronomi hesapları için gerekli unsurları denizcilere sağlamak üzere özet olarak yayımlanan hesap kitabı.

~ **altı kablosu**, *den.* İki kıyı veya kıyı ile bir tesis arasında deniz dibine döşenen kablo.

~ **altı limanı**, *den.* Denizden kıyıya doğru esen rüzgârlara ve dalgalara karşı açık olan, gemilerin güvenle sığınamıyacakları liman.

~ **altı sahil**, *den.* Mevzî rüzgârlara açık olduğu için gemilerin demirli olarak uzun süre yatmasına elverişli olmayan sahil.

~ **anaları**, *zool.* Jelatinsi, yassı şemsiyeli medüzler grupu. Avrupa denizlerindeki planktonlarda rastlanan en yaygın tipi deniz anasıdır. [*Fr.* Auréliacés]. ◘ *TABLO: 18.* — **HAYVANLAR ÂLEMİ**.

~ **anası**, § ❶ *zool.* Sölenterelerin knidliler *(Cnidaria)* filumunun gerçekmedüzler *(Scyphozoa)* sınıfından bir tür. Sürüler halinde Avrupa ve Türkiye denizlerinde yaşar. Saydamdır. [*Lat. Aurelia aurita; ing.* Jelly-fish; *Fr.* Méduse]. ◘ *ŞEKİL: 158.* — **DENİZANASI**. § ❷ *dey.* İri yarı ve şişman kadın. ◉ **çoʻ: dokunaçlı** ~, *zool.* Hidroyidler *(Hydroidae)* takımına giren bir knidli türü. Çapı 12-13 sm. olup Atlas okyanusu kıyılarında bulunur. [*Lat. Zygodactyla groenlandica*]. ~ **aslanı**, *zool.* Etçiller *(Carnivora)* takımının, İri-kulaklıgiller *(Otariidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 305-365 sm. Kuru iken kahverengi-sarı, yaş iken koyu kahverengidir. Amerika'nın kuzey batı kıyılarında denizde yaşar. [*Lat. Eumetopias jubatus; ing.* Steller's sea lion; *Fr.* Otarie de steller, lion marin].

~ **aşındırması**, *coğr.* Denizde beliren türlü güçlerin, kıyıları aşındırması kavramını taşıyan bir terim. Ancak, bunlar arasında dalgalar, birinci derecede aşındırma kaynağı olduğundan, dalga aşındırması terimi çok kullanılır. [*Osm.* İtikal-i bahri; *ing.* Marine erosion; *Fr.* Erosion marine].

~ **aşınımı**, ◘ **Abrazyon**[3].

~ **aşınması**, *jeom.* ◘ **Abrazyon**[3].

~ **ataşesi**, ◘ **Ataşemiliter**.

~ **atı**, *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Deniz-iğnesigiller *(Syngnathidae)* familyasından, başı ve boynu ata *(= aygıra)* benzeyen bir balık türü. Uzunluğu 10-18 sm. Akdeniz ve Atlantik Okyanusunda yaşar. *Hippocampus guttulatus* ve *Hippocampus brevirostris* adlı iki türü denizlerimizde yaşamaktadır. [*Lat. Hippocampus hippocampus; Ing.* Sea horse; *Fr.* Hippocampe, cheval marin]. ☆ *Eşanl.* **deniz aygırı**. ◘ *LEVHA:* **BALIKLAR**. ◉ **batı Atlantik** ~ **atı**, *zool.* Deniziğnesigiller *(Syngnathidae)* familyasından bir balık türü. [*Lat. Hippocampus hudsonius*] ◉ **kanatlı** ~ **atı**, *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Kanatlı denizatıgiller *(Pegasidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 10 sm. Göğüs yüzgecinin ilk 5 ışını kuvvetli dikenlere değişmiştir. Doğu Hindistan Okyanusunda yaşar. [*Lat. Pegasus volans; ing.* Pegasus; *Fr.* Pegase].

~ **aygırı**, ◘ **Deniz atı**.

~ **ayısı**, *zool.* Etçiller *(Carnivora)* takımının, İri-kulaklıgiller *(Otariidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 1,5-2,5 m. Uzun ve yumuşak tüylüdür. Postu beğenilir. Güney Pasifik Okyanusunda yaşar. [*Lat. Arctocephalus ursinus; ing.* Northern fur seal; *Fr.* Otarie ourson]. ◘ *ŞEKİL: 380.* — **MEMELİ HAYVANLAR II**.

~ **bademi**, *zool.* Karından-ayaklılar *(Gastropoda)* sınıfının, Arttan.solungaçlılar *(Opisthobranchia)* takımının, *Philinidae* familyasından bir deniz yumusakçası. Gözsüz olan bu cinsin kabuğu içtedir. Badem şeklinde olan gövdesi beyaz saydam kavkılı ve örteneklidir. Derin denizlerde yaşar. Eyosenden beri fosiline rastlanır. [*Lat. Philine; Ing.* ve *Fr.* Philine].

~ **banyosu**, ◘ **Banyo**.

~ **baskını**, *jeol.* ◘ **Baskın**.

~ **basması**, *jeol.* Bir toprak parçasının deniz altında kalması. Çökelti bırakıcı bir ortamın yeni topraklar işgal etmesi. ☆ *Karş.* **çekilme**.

~ **bilimi**, *coğr.* Deniz çanaklarının biçimini, bunların dibini örten yığıntıları, deniz suyunun her türlü özelliğini, denizlerdeki kımıltıları, akıntıları inceleyen bilim. [*ing.* Oceanography; *Fr.* Océanographie].

~ **bindirmek**, *den.* Deniz, hafif dalgalı iken şahlanmak, denizde birden fırtına çıkmak.

~ **biti**, *zool.* Kabuklular *(Crustacea)* takımının, *Daphnidae* familyasından, tatlı sularda yaşayan, ufak bir hayvan. [*Lat. Daphnia pulex; Ing.* Daphnia; *Fr.* Daphnie].

☆ *Eşanl.* **su piresi**.

~ **bitkisi**, *bot.* Denizde yetişen bitki.

~ **bölge kumandanlığı**, *ask.* Bir deniz saha kumandanlığı altındaki birinci art kumandanlık.

~ **brizi**, *hava.* ◘ **Deniz meltemi**.

~ **buzlası**, ◘ **Deniz buzulu**.

~ **buzu**, *coğr.* Kutuplara yakın yerlerde havanın, suyun soğuk olması yüzünden denizlerin üstünde bağlamış buz örtüsü. [*ing.* Shore-ice, icefield; *Fr.* Glace de mer].

~ **buzulu**, *coğr.* ◘ **Buzul**.

~ **çakısı**, *zool.* Deniz çakısıgiller *(Solenidae)* familyasının örnek tipi olan ikii çenetli yumusakça. Kuma veya dip çamuruna dikine saplanır. Kavkısı yassı, dörtgenimsi çenetleri çok uzundur. Silindirimsi uzun ayağı aşağı doğru uzanır. Dışarıyle ilişkisini bütünüyle kaynaşmış iki kısa sifonla sağlar. Kumda görülen 8 şeklindeki bir çukur orada deniz çakısı bulunduğunu gösterir. [*Lat. Solen; Ing.* Razor-clam, solen; *Fr.* Solen]. ◘ *LEVHA: 42.* — **DENİZ KABUKLARI**.

☆ *Eşanl.* **solen**.

~ **cevizi**, *zool.* Ktenoforlar *(Ctenophora)* filumunun, *Pleurobrachidae* familyasından, Vücudu az çok küre şeklinde olup, uzunluğu 13 mm. kadardır. Kuzey denizi ve Atlas

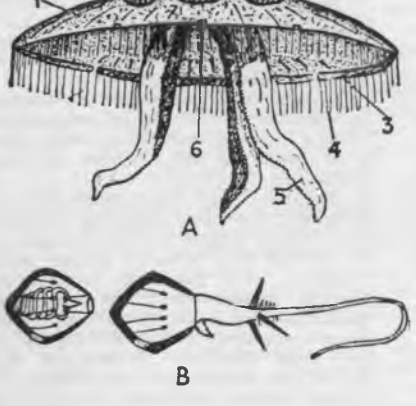

ŞEKİL: 158. — **DENİZANASI**: **A.** Denizanası nın genel görünüşü. **B.** Çok büyütülmüş yakıcı kapsül hücresi. **1.** Şemsiye. **2.** Gonad *(Üreme organı).* **3.** Dairesel kanal. **4.** Dokunaçlar *(Tentakül).* **5.** Ağız kolu. **6.** Ağız.

Okyanusunda yaşar. [*Lat.* ve *Ing. Pleurobrachia; Fr.* Pleurobranche].

~ **çulluğu,** *zool.* ◘ **Çulluk.**

~ **dalgaları,** *coğr.* Deniz yüzünde beliren dalgalar. Denizin üstünü örten hava, iyice durgun olarak kalmaz. Kısa bir süre için hava durgun da olsa, geçmiş günlerden kalma veya başka dalgalı yerlerden gelme salınmalar, kımıltılar sürer. Denizde rüzgârın esmesiyle de bu kımıltılar, tam dalgalanma durumuna gelir. Denizin yüzünde düzenli iniş çıkışlar, kırışıklıklar olur. Bunlar deniz dalgalarıdır. [*Osm.* Mevce-i bahir, mevce-i deryâ; *Ing.* Waves; *Fr.* Vagues, lames].

~ **danteli,** *zool.* Sıcak denizlere özgü kalkerli hidro kolonisi. Yüzeyi göz göz oymalı, taşımsı bir çeşit polip birikintisi. Denizdantelleri büyük kitleler meydana getirerek mercan resiflerinin oluşumuna yardım eder. [*Lat. Millepora; Ing.* Millepore; *Fr.* Millépore].

~ **demiri,** *den.* Denizde makineleri sakatlanıp hareketsiz kalan gemilerin, bordalarını denizlere kaptırıp çalkalanmamak ve denizleri başa veya kıça alarak kendilerini abrayabilmek için düzenleyerek kullandıkları özel demir.

~ **depozitleri,** *trm.* Denizlerde biriken ve tektonik olaylarla veya suyun çekilmesiyle meydana çıkan tortu. [*Ing.* Sea deposits].

~ **depremi,** *coğr.* Deprem ocağı, denizin dibinde daha aşağılarda bulunan bir çeşit yer sarsıntısı. Etkisini geniş ölçüde denizlerde gösterir. [*Osm.* Taht-el-bahir zelzele; *Ing.* Seaquake; *Fr.* Séisme sous-marine].

~ **derya ayak altında.** *dey.* Deniz manzaralı ve görüş açısı geniş yer.

~ **dibi,** *coğr.* Deniz dibinin kabartıları, çukurlukları. Deniz dibinin yer biçimleri, karalardaki gibi çok inişli çıkışlı, keskin, uzanışlı sivri değildir. Deniz dibi, daha yumuşak, hafif dalgalı bir uzanış gösterir. [*Osm.* Umk-u bahir; *Ing.* Sea ground; *Fr.* Fond de la mer].

~ **dibi püskürmesi,** *coğr.* Deniz dibinde beliren yanardağ püskürmeleri. Bu türlü püskürmelerle deniz ortasında küçük adalar doğar. Deniz dibi yanardağından fırlatılan süngertaşları bir süre deniz üstünde yüzer. [*Osm.* Taht-el bahir indifa; *Ing.* Submarine-eruption; *Fr.* Eruption sous-marine].

~ **dibi vâdisi,** *coğr.* Deniz suları altında kalmış vâdi. [*Osm.* Taht-el bahir vâdi; *Ing.* Submarine valley; *Fr.* Vallée sous-marine].

~ **dikenli balığı,** *zool.* ◘ **Dikenli balık.**

~ **dişi,** *zool.* Yumuşakçalar *(Mollusca)* filumunun *(veya dalının)* Denizdişleri *(Scaphopoda)* sınıfının, *Dentaliidae* familyasına giren bir cins. İki uçtan açık boru biçimindeki kabuk fil dişi gibi bir uca doğru geniş olur. Bir dişli-dili varsa da yüreği ve solungacı yoktur. İki böbreği ve düz sinir sistemiyle arkaik bir hayvan sayılabilir. Ayağı kısa ve üç lopludur. Kıyılardaki sulu kumsal ve çamurlar arasında boldur. [*Lat. Dentalium; Ing.* Dentalia, tooth shell; *Fr.* Dentale].

~ **dişleri,** *zool.* Yumuşakçalar *(Mollusca)* filumunun (veya dalının) bir sınıfı. Kabukları hafifçe kıvrık, ön ve arka uçları açık dişe benzer bir biçimde olduğundan bu ad verilmiştir. Baş bölgesi bulunmaz, ayak koni biçimindedir. 3-5 sm. boyunda olan bu deniz yumuşakçaları zemini oyarlar. [*Lat.* ve *Ing. Scaphopoda; Fr.* Scaphopodes].

~ **durmak** *(veya düşmek),* Deniz fırtınası geçmek.

~ **erki,** *huk.* Askerî ve iktisadî imkânlarla denizlerde sağlanan egemenlik.

☆ *Eşanl.* **deniz üstünlüğü.**

~ **fenerî,** *den.* ◘ **Fener.**

~ **fili,** *zool.* Etçiller *(Carnivora)* takımının, Foksgiller *(Phocidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 4-7 m. Yağı ve postu için avlanır. Kergelen adası yakınlarındaki denizlerde yaşar. [*Lat. Macrorhinus (Mirounga) leonina; Ing.* Elephant seal; *Fr.* Éléphant marin, phoque à trompe, macrorhine]

~ **gergedanı,** *zool.* Küçük-yuzgeçli-yunusbalığıgiller *(Delphinapteridae)* familyasına giren bir balina türü. Uzunluğu 4-6 m. olur. Erkekte üst çenenin en sağ köşesindeki diş çok büyür *(2 m. yi geçer)* ve bir korunma organı şeklini alır. Kuzey kutup denizlerinde yaşar. [*Lat. Monodon monoceros; ing.* Narwhal; *Fr.* Narval].

~ **gerilemesi,** *coğr.* Denizin karadan çekilmesi, gerilemesi olayı. Bunun tersi deniz ilerlemesidir. Deniz gerilemesi, ya karanın yükselmesinden, ya da deniz yüzünün alçalmasından ileri gelir. [*Osm.* Rüc-û-bahir; *ing.* ve *Fr.* Regression].

~ **gülü,** *zool.* Sölenterelerden Knidliler *(Cnidaria)* filumunun, Mercanlar *(Anthozoa)* sınıfına giren bir cins. Dokunaçları oldukça kısadır. Kırmızı, mavi, yeşil renklerde olur. Tek yaşar. [*Lat. Actinia; Ing.* Actinia, sea-anemone; *Fr.* Actine].

~ **güzeli,** *zool.* Denizinekleri takımının, Denizgüzeligiller familyasından. Kemikli balıklardan, Akdeniz, Karadeniz ve Atlas Okyanusunda yaşayan bir balık türü. Uzunluğu 2 m. dir. [*Lat. Manatus; Ing.* Meagre; *Fr.* Maigre].

~ **haritası,** *den.* ◘ **Harita.**

~ **hasarı,** *huk.* Denizde, tabiat kuvvetlerinden, kaptan veya yükle ilgili kimselerin fiillerinden, yükte veya gemide, veya her ikisinde birden meydana gelen zararlar. [*Ing.* Average; *Fr.* Avaries].

~ **haydutluğu,** *huk.* Gemi veya gemilerin, açık denizlerde, milletlerarası ticareti tehdit eden, kanunlara aykırı zor ve şiddet hareketleriyle, diğer gemilere karşı yapılan fiiller. [*Lat. Piratica (latrocinium maritimum* veya *maris; Ing.* Piracy; sea-robbery; *Fr.* Piraterie].

~ **hendeği,** *coğr.* Denizlerin dibinde uzun çukurluklar. [*Ing.* Submarine ditch; *Fr.* Fosse sous-marine].

~ **hırsızı,** *den.* Gemilerden mal çalmayı sanat edinen ve bu yolda geçinenlere denir. [*Ing.* ve *Fr.* Pirate].

☆ *Eşanl.* **korsan.**

~ **hırsızlığı,** *huk.* Silâhlı olarak denizlerde gezerek gemilere saldırma haydutluğu. [*Ing.* Piracy; *Fr.* Piraterie].

☆ *Eşanl.* **korsanlık.**

~ **hıyarıgiller,** *zool.* Derisidikenlilerden Denizhıyarları *(Holothuroidea)* sınıfına giren bir familya. Çin, İtalya ve Hindistan'da bu familyaya giren türleri yerler [*Lat.* ve *Ing.* Holothuridae; *Fr.* Holothurides].

~ **hıyarları,** *zool.* Sölomlu hayvanlardan ikincil-ağızlılar *(Deuterostomia)* filumunun Derisidikenliler *(Echinoderma)* alt filumuna giren bir sınıfı. Vücutları az çok uzun ve yuvarlaktır. İskelet azalmıştır. Ağız ve anüs karşılıklı iki uçta bulunurlar ve ağız çevresinde dokunaçlar vardır. Denizlerin sığ yerlerinde bulunurlar. **Adi deniz hıyarı** *(Holothuria tubulosa)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Holothurioidea; Osm.* Zu l-sa'kabe; *Fr.* Holothurides]. ◘ *LEVHA: 18.* — **HAYVANLAR ALEMİ.**

~ **hortumu,** *hava.* Deniz üzerinde oluşan bir tornado. Hortum konisinin tepesi suya kısa bir süre değer. [*Ing.* Water spout; *Fr.* Trompe marine].

~ **hukuku,** *huk.* § ❶ Deniz yoluyle ticaretin doğurduğu bütün ilişkileri düzenleyen kurallar. [*Lat. Maritimum; Ing.* Maritime law, admiralty (law); *Fr.* Droit maritime] § ❷ ◘ **Deniz ticareti hukuku.**

~ **ısırganı,** *zool.* Selenterelerden mercanlar, medüzler, sifonoforlar gibi salgıladıkları sıvılarla insan derisinde ısırgan etkisi uyandıran çeşitli hayvanlara verilen ad. [*Ing.* Acalept; *Fr.* Acalèphe].

~ **ısırganları,** *zool.* Selenterelerin bir alt sınıfı. Disk biçiminde büyük boy medüzlerdir. Erginken örtüsüz, kurtçukken sabit polip şeklinde olur; sonra bu polipler küçük medüzler haline gelerek art arda ayrılır. Şemsiye kısmının çapı 2,50 m'yi, dokunaçları 30 m'yi bulan türleri vardır. İnsan derisine sürülünce ısırgan gibi kaşıntı yapar. [*Osm.* Encüriye-i bahriye; *Lat. Acalephae; Ing.* Acalepha; *Fr.* Acalephes].

☆ *Eşanl.* **gerçek medüzler.**

~ **istakozu,** *zool.* ◘ **Istakoz.**

~ **ibiği,** *bot.* ◘ **Deniz raziyanesi.**

~ **iguanası,** *zool.* ◘ **Iguana.**

~ **iğnesi,** *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Deniz-iğnesigiller *(Syngnathidae)* familyasından 7-8 türü bulunan bir balık türü. Ortalama uzunluğu 10-20 sm. Bazen de 30-45 sm. olabilir. Kuzey denizlerinde ve Akdeniz'de yaşar. Yakın bir akrabası Apolyont gölünde bulunur. Erkek, karın kıvrımından yapılmış bir kese içinde taşıdığı yumurtalara bakar. [*Lat. Syngnathus acus; Ing.* Big pipefish; *Fr.* Syngnathe aiguille, trompette, vipère de mer].

~ **iğnesigiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Kemikli-balıklar *(teleostei)* takımının, Geri-kemikli-omuzlular *(Catosteomi)* alt takımının bir familyası. Vücutları kemik pullarla örtülüdür. Ağızları boru biçimindedir. Karın yüzgeçleri yoktur. Sıcak denizlerde yaşarlar. **Deniz iğnesi** *(Syngnathus acus).* **Yılan iğnesi** *(S. ophidion),* **Yırtmaçlı balık** *(Phyllopterx eques),* **Deniz atı** *(Hippocampus hippocampus)* **türleri** iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Syngnathidae; Fr.* Syngnathidés].

~ **inci midyesi,** *zool.* ◘ **Midye.**

~ **iklimi,** *coğr.* Denizlerde, adalarda yüksek enlemlere doğru sokulan, batı rüzgârlarına dönük kıyılar orta enlemler boyunca uzanan bölgelerdeki nemlice, sıcaklık oynamaları az iklim. Deniz ikliminde hem gece ile gündüz, hem de yaz ile kış arasında az sayılacak sıcaklık oynamaları olur. [*Osm.* İklim-i bahrî; *Ing.* Maritime climate; *Fr.* Climat maritime].

~ **ilerlemesi,** *coğr.* Denizin karaya doğru ilerlemesi, karadaki çukur yerleri basması olayı olup, ya karanın çökmesinden, ya da deniz yüzünün yükselmesinden doğar. [*Osm.* İstilâyı bahir; *ing.* ve *Fr.* Transgression].

☆ *Karş.* **deniz gerilemesi.**

~ **ineği,** *zool.* Deniz-inekleri *(Sirenia)* takımının, Deniz-ineğigiller *(Hydrodamalidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 6-10 m. Bering denizi dolaylarında yaşamaktaydı. Soyu balıkçılar tarafından 1760 danberi tüketilmiştir. [*Lat. Hydrodamalis gigas; Ing.* Steller's sea cow; *Fr.* Vache marine].

~ **ineğigiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan, Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Deniz-inekleri *(Sirenia)* takımından bir familyası. Yanları parçalı kuyrukları vardır. Başları küçüktür ve dişleri yoktur. Kuzey Asya kıyılarında denizde yaşar. **Deniz ineği** *(Hydrodamalis gigas)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Hydrodamalidae*].

~ **inekleri,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Etenliler *(Placentalia)* alt sınıfının, bir takımı. Tüm olarak sularda yaşayan otçul hayvanları içine alır. İri vücutludurlar. Ardayakları yoktur. Ön ayaklar kürek biçimindedir. Kuyrukları geniş ve yassıdır. Derileri kalın, kırışık ve seyrek tüylü olur. Gözleri küçüktür. Dugonggiller *(Dugongidae),* Manatîgiller *(Trichechidae),* Deniz ineğigiller *(Hydrodamalidae)* gibi familyaları vardır. [*Osm.* Zat-üs-sedayayı sadriye; *Lat.* ve *Ing.* Sirenia; *Fr.* Siréniens].

~ **işaretleri,** *huk.* Denizlerde gidiş gelişi emniyete almak amacıyle kullanılan işaretler. Karışıklığı önlemek için bu yolda devletlerarası kaideler ve işaretler kabul edilmiştir. [*Fr.* Les signaux de mer].

~ **kabuğu,** istiridye ve tarak gibi deniz böcek ve hayvanlarının kabuğu ve bu şekildeki süsleme şekillerine verilen ad. [*Osm.* Kavkaa; *Ing.* Shell; *Fr.* Coquille]. ◘ *LEVHA: 42.* — **DENİZ KABUKLARI.**

~ **kadayıfı,** *bot. Laminariaceae* familyasından, kayalık deniz diplerinde yetişen ve ancak büyük cezirlerde meydana çıkan, büyük taluslu, esmer bir deniz yosunu. Manş kıyılarında, cezir zamanlarında toplanır ve besin olarak kullanılır. [*Lat. Alaria esculenta; Ing.* Seaweed; *Fr.* Lichen des rochers].

~ **kaldı (durdu, kesildi v.b.,** *den.* Fırtına dindi, dalgalar azaldı, sakinleşti. [*Ing.* The sea has died down].

~ **kaplumbağaları,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının, Kaplumbağalar *(Testudinata)* takımının bir alt takımı. Boyun kısmen geriye çekilebilir. Ayakları yüzgeç biçimindedir, iyi yüzerler. **Deniz-kaplumbağasıgiller** *(Cheloniidae)* familyası vardır. [*Lat.* ve *Ing.* Cheloniidea; *Fr.* Chélonides].

~ **kaplumbağasıgiller**, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının, Pullu - sürüngenler *(Squamata)* takımının, **Deniz-kaplumbağaları** *(Cheloniidea)* alt takımından bir familya. Ayakları yüzgeç gibidir. **Çorba kaplumbağası** *(Chelonia mydas)*, **Karet kaplumbağası** *(Caretta caretta)*, **Kiremitli kaplumbağa** *(Chelonia imbricata)* türleri iyi bilinir. [*Lat.* ve *ing. Cheloniidae; Fr.* Chélonidés].

~ **kazası**, *huk.* Bir geminin insan elinde olmayan bir sebepten dolayı tamamen veya kısmen hasara uğraması. [*ing.* Shipwreck, maritime accident; *Fr.* Naufrage].

~ **kedisi**, *zool.* Tüm-başlılar *(Holocephali)* takımının, Deniz-kedisigiller *(Chimaeridae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 1 m. Ağzı karın tarafındadır. Kuyruğu yüzgeçsiz bir iplik gibi uzamıştır. Çiftlesip yumurtlar. Yayılış alanları çok geniştir. Akdeniz'de bulunur. [*Lat. Chimaera monstrosa; ing.* Rabbit-fish; *Fr.* Chimere monstrueuse].

~ **kedisigiller**, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Keskinsolungaçlılar *(Elasmobranchii)* alt sınıfının, Tüm-başlılar *(Holocephali)* takımına giren bir familyası. Vücutları uzun, başları basık, göğüs ve karın yüzgeçleri geniş olur. **Deniz kedisi** *(Chimaera monstrosa)* iyi bilinen türüdür. [*Lat.* ve *ing. Chimaeridae; Fr.* Chimérides].

~ **kestaneleri**, *zool.* Sölomlu hayvanlardan İkincil-ağızlılar *(Deuterostomia)* filumunun Derisi-dikenliler *(Echinoderma)* alt filumuna giren bir sınıfı. Vücutları, küre, yürek veya disk biçiminde olup üzerinde bulunan kalker plâkların birbiriyle kenetlenmesiyle meydana gelen bir kabukla örtülüdür. Kolları bulunmaz. Ağızları karın bölgesindedir. Anüsleri vardır. Aristo feneri denen özel bir çene sistemleri görülür. **Adi deniz kestanesi** *(Echinus esculentus)* ve **Sidaris** *(Cidaris)* iyi bilinirler. [*Lat.* ve *ing. Echinoidea; Fr.* Echinoïdes, échinides]. ◘ *LEVHA: 18.* — **HAYVANLAR ÂLEMİ**.

~ **kestanesi**, *zool.* Dikenli kabuğundan henüz çıkmamış kestaneye benzeyen, Derisidikenlilerden bir yumuşakça. [*Osm.* Şibhül-cild-ül-müsevvek; *Lat. Echinus; ing.* Sea urchin; *Fr.* Échinus, châtaigne de mer].

~ **kırlangıcı**, *zool.* ◘ **Kırlangıç.** ⊙ **kara** ~ ~, *zool.* ◘ **Kırlangıç.**

~ **kırlangıcıgiller**, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının Martılar *(Lari)* alt takımına giren bir familyası. Kanatları sivri ,kuyrukları çatallı olan su kuşlarıdır. Tüyleri siyah, ak, külrengi olur. Pekçok türü vardır. **Deniz kırlangıcı** *(Sterna hirundo)*, **Ak-alınlı** *(S. albifrons)*, **Irmak kırlangıcı** *(S. fluviatilis)*, **Kıyı kırlangıcı** *(S. paradisaea)*, **Büyük kuyruklu deniz kırlangıcı** *(S. macrura)*, **Ak-bıyıklı deniz kırlangıcı** *(Chlidonias hybrida)*, **Ak-kanatlı deniz kırlangıcı** *(Ch. leucoptera)*, **Kara-deniz kırlangıcı** *(Ch. nigra)* iyi bilinirler. [*Lat.* ve *ing.* Sternidae; *Fr.* Laridés].

~ **kıyısı**, *coğr.* Denizlerin karalarla olan sınırı. Ayrıca göl kıyısı ,ırmak kıyısı da bulunduğundan, bunlardan ayırt etmek için sadece kıyı yerine deniz kıyısı sözü de kullanılır. [*Osm.* Sahil-i bahir; *ing.* Lagoon, haff; *Fr.* Côte].

~ **kızı**, *mit.* Belden yukarısı kadın, belden aşağısı balık şeklinde anlatılan bir masal yaratığı. [*ing.* Siren; *Fr.* Sirene].

~ **kızı-semendergiller**, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Amfibyumlar *(Amphibia)* sınıfının, Kuyruklular *(Urodela)* takımından bir familya. Hem solungaçları, hem akciğerleri vardır. Ard bacakları yoktur. **Çamur semenderi** *(Siren lacertina)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *ing. Sirenidae; Fr.* Sirenides].

~ **kızları**, *zool.* ◘ **Deniz inekleri.**

~ **köpeğigiller**, ◘ **Fokgiller .**

~ **köpüğü**, *jeol.* ◘ **Lüle taşı.**

~ **kulağı**, § ❶ *zool.* Karından-ayaklılar *(Gastropoda)* sınıfının, Önden-solungaçlılar *(Prosobranchia)* takımına giren bir yumuşakça cinsi. Kabuğu kulak biçimindedir. Hindistan ve Avustralya kıyılarında yaşar. [*Osm.* Üznü-l bahr; *Lat. Haliotis; ing.* Abalone; *Fr.* Haliotide]. ◘ *LEVHA: 42.* — **DENİZ KABUKLARI.** § ❷ *coğr.* Körfezlerin, koyların birbiri ardınca sıralandığı kıyılarda, bu girintilerin önünde kıyı dilinin gelişmesi yüzünden körfezlerin, koyların göl biçimi almış durumu. Deniz kulağının buraya dökülen derelerin getirdiği tatlı sularla bir süre sonra tuzluluğundan kaybeder. Deniz kulakları ,uzunca zamanlar içinde kum, çakıl, kil ile dolar, göl olmaktan çıkar, karalaşır. [*Osm.* Buhayre; *ing.* Lagoon, haff; *Fr.* Lagune].

~ **kulağıgiller**, *zool.* Karındanbacaklı yumuşakçalar familyası. Başlıca cinsi deniz kulağıdır. Gövdeleri yassıdır. Iki böbreği vardır. Bunlardan birinde eşeysel ürünler bulunur. [*Lat.* ve *ing.* Haliotidae; *Fr.* Haliotidés, haliotidides].

~ **kurdu**, *dey.* Eski, tecrübeli denizci. [*Ing.* An old salt].

~ **kutup havası**, *hava.* Kutuptan gelen faket nispeten sıcak okyanus yüzeyi üzerinden geçerek değişikliğe uğrayan hava kütlesi. [*ing.* Polar maritime air; *Fr.* Air polaire maritime].

~ **kuvvetleri**, *ask.* Bir ülkenin deniz çıkarlarını korumak ve denizlerden gelecek saldırı ve tehlikeyi önlemek amacıyle kurulan ve emrine verilen deniz birliklerini sevk ve idare eden en büyük askerî otorite. [*ing.* Naval forces; *Fr.* Forces maritimes].

~ **lâleleri**, *zool.* Sölomlu hayvanlardan İkincil-ağızlılar *(Deuterostomia)* filumunun, Derisi-dikenliler *(Echinoderma)* alt filumundan bir sınıfı. Vücutları bir sap ile buna bağlı kollardan yapılmış bir çiçek gibidir. Kendilerini saplarıyle bağlarlar. Bazıları sapsızdır, özgür yüzer. Toplu halde yaşarlar. Sarı, kırmızı, yeşil, ak, esmer renkli olurlar. Yenilenme yetenekleri yüksektir. Paleozoik devrinde yaşamış pekçok taşılları vardır. **Antedon** *(Antedon)*, **Komatula** *(Comatula)* iyi bilinen cinsleridir. [*Osm.* Zambakıy-üşşekil: *Lat.* ve *ing. Crinoidea; Fr.* Crinoïdes]. ◘ *LEVHA: 18.* — **HAYVANLAR ÂLEMİ**.

~ **lâlesi**, *zool.* Derisidikenlilerden, Deniz - lâleleri *(Crinoidea)* sınıfına giren türlere verilen genel ad. [*Lat. Antedon, Cumatula, ing.* Sea-lily; *Fr.* Crinoïde].

~ **marulu**, *bot. Ulotricales* takımının, *Ulvaceae* familyasından, iki kat hücreli, levhamsı yeşil suyosunu. Denizin günde ancak birkaç saat yer kapladığı kıyı bölgelerinde yetişir. Bazen salata olarak kullanılır. [*Lat. Ulva lactuca; ing.* Sea lettuce; *Fr.* Ulve, laitue de mer].

~ **mavisi**, *res.* (a) Deniz renginde koyuca mavi boya. [*ing.* Ultra marine; *Fr.* Bleu marin]; (b) Mora çalan koyu, sıcak bir mavi. [*Fr.* Bleu d'outremer].

~ **maymunu**, ◘ **Kedi balığı.**

~ **meltemi**, *coğr.* Gündüz kara üzerindeki havanın deniz üzerindekinden daha çabuk ısınmasından doğan denizden karaya doğru esen bir rüzgâr. [*Osm.* Bahrî briz; *ing.* Sea breeze; *Fr.* Vent de mer, brise de mer].

~ **mili**, *mat.* Bir uzunluk ölçüsü. Ingiliz deniz mili, 1853 m. dir. [*Osm.* Mil-i bahrî; *ing.* Nautical mile; *Fr.* Mille marin].

~ **motoru**, *den.* Su üstünde yüzerek yolcu taşımaya yarayan, pervaneli ve patenli motorlu gemi. [*ing.* Aquaplane; *Fr.* Aquavion].

~ **müsadere mahkemeleri**, *huk.* Denizde zapt ve müsadere hukukuyle ilgili işlemler ve tedbirler savaşı sevk ve idare edenler tarafından kullanılırken bu hukukun koyduğu kurallara uygunluğu sağlamak ve böylece bunların hareketlerini hukuk bakımından bir kontrola tabi tutmak üzere kurulan özel mahkemeler [*ing.* Prize courts.; *Fr.* Tribunal des prises maritimes].

~ **nakliyatı**, *huk.* Denizde taşıma. [*ing.* Sea transportation; *Fr.* Transport par mer, transport maritime].

~ **ödüncü**, *huk.* Çok eski bir deniz ödünç sözleşmesi olup, kaptan, kanunun kendisine verdiği yetkilere dayanarak bir prim sağlamak ve gemiyi, navlunu ve yükü veya bunlardan birini veya birkaçını rehnetmek suretiyle ödünç alır. [*Lat. Bodmeria, pecunia trajecticia; ing.* Maritime loan, loan on bottomry, respondentia; *Fr.* Prêt à la grosse].

~ **ördeği**, *zool.* ◘ **Fırtına kuşu.**

~ **örümceği**, *zool.* Örümcek.yengecigiller *(Majidae)* familyasına giren bir kabuklu türü. Uzunluğu 10-18 sm. olur. Bazı yerliler yerler. [*Lat. Maja squinado; Ing.* Spider crab; *Fr.* Araignée de mer, maia].

~ **palamudu**, *zool.* Sülükayaklılar *(Cirripedia)* takımının, *Balanidae* familyasından, dünyanın her tarafında, denizin yaladığı kayalıklara tutunarak yaşayan, kesik koni biçiminde, kabuklu bir böcek cinsi. [*Lat. Balanus; ing.* Acorn-shell, sea-acorn; *Fr.* Balance, gland de mer].

~ **perisi**, *mit.* Denizlerde görüldüğü farzedilen ve okyanusla thetys'ten doğduğuna inanılan periler. [*ing.* Oceanid; *Fr.* Océanide].

~ **pırasası**, ◘ **Yosun.**

~ **piyade belgesi**, *ask. den.* Gemilerde nizam ve polis işleri görmek, çıkarmalarda görevlendirilmek üzere, özel bir eğitimle yetiştirilen deniz assubaylarına, kur'a erlerine verilen belge.

~ **piyadesi**, *ask.* Amfibik hareketlerde deniz kuvvetleri tarafından kullanılan, ilk anlarda karaya çıkarak bir köprü başı tutacak nitelikte silâhlandırılmış ve özel olarak yetiştirilmiş piyade birlikleri.

~ **raporu**, *den.* Bir geminin yolculuğu sırasında meydana gelen kaza ve hasarın kaptan tarafından hukuk yoluyle tespit ettirilmesi.

~ **raziyanesi**, *bot.* ◘ **Deniz rezenesi .**

~ **resmi**, *res.* Denizi betimleyen resim ve tablolar. Denizin sakin ve dalgalı görünüşlerini, sahildeki kayalıkları, bir limanı, gemi ve kayalıkları, bir yelkenliyi veya deniz savaşlarını gösteren tablolar hep deniz resmi sınıfına girerler. [*ing.* Seascape, sea-piece; *Fr.* Marine].

~ **ressamı**, Deniz resimlerinde uzman olan ressam. [*Ing.* Marinist; *Fr.* Mariniste].

~ **rezenesi**, *bot.* Maydanozgiller *(Umbelliferae)* familyasından 20-50 sm, boyunda, biraz etli, tüysüz bir bitki. Manş denizi, Atlas Okyanusu ve Akdeniz kıyı kumsallarında bol miktarda bulunur. Yaprakları etli olduğundan bazen üzerine sirke dökülerek yenir. [*Lat. Crithmum maritimum; Ing.* Samphire, sea fennel; *Fr.* Crithme maritime, c(h)riste-marine, fenouil de mer, perce-pierre].

☆ *Eşanl.* **deniz ibiği ,deniz teresi.**

~ **rizikoları (tehlikeleri)**, *den.* Bir geminin işletilmesi sırasında karşılaşabileceği her türlü tehlikenin deniz sigortacılığındaki terimi. [*ing.* Perils of the sea].

~ **salkımı**, *zool.* Yumusakçalardan, toplu bir halde yaşayan deniz hayvanı.

~ **samuru**, *zool.* ◘ **Denizsamuru.**

~ **savaşı**, *ask. den.* ◘ **Savaş .**

~ **savaşları hukuku**, *huk.* Deniz savaslarında devletlerin örf ve âdetlerine ve aralarında akdettikleri genel ve özel mukavelenamelere dayanan müşterek ve benzer hukuk. [*ing.* Law of naval warfare *(of sea warfare); Fr.* Droit de la guerre maritime].

~ **serçesi**, *zool.* Kız kuşu cinsinden ufak bir kuş.

~ **serveti**, *huk.* Donatanın ,gemi ve navlun alacağından ibaret olan ve kanunla belirli durumlarda mahdut mesuliyetine karşılık teşkil eden özel mal varlığı: *Her gemi o, o gemiyle hak kazanılan navlunla birlikte bir deniz serveti teşkil eder, bu itibarla donatanın kaç gemisi varsa o kadar da ayrı ve bağımsız deniz serveti var demektir.* [*ing.* Property on sea; *Fr.* Fortune de mer].

~ **seviyesi sisi**, *hava.* Genellikle, nispeten soğuk deniz yüzeyi üzerinden geçen sıcak bir hava akımının alt tabakalarında nemin sıvılaşmasından doğan denizde oluşmuş sis.

~ **sigortası**, *huk.* Sigorta akdinin bir çeşidi olup, amacı denizde gemi, yük, navlun, büyük avarya masrafları, umulan kâr gibi para ile ölçülebilecek bir yararı (çıkarı) bir prim karşılığında deniz yolculuğu rizikolarına karşı korumaktır. [ing. Marine insurance *Fr.* Assurance maritime, assurance de transport maritime].

DENIZ KABUKLARI

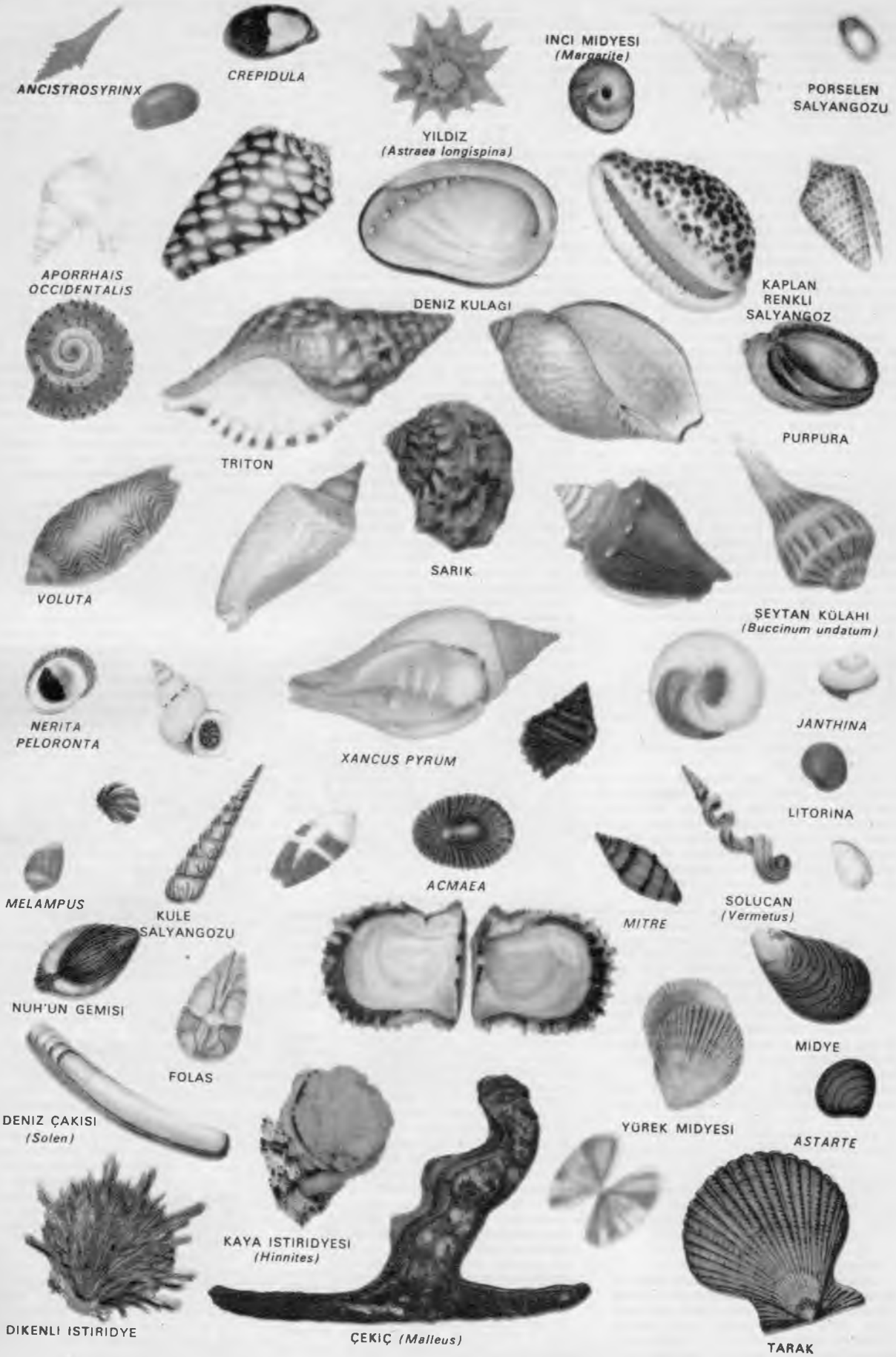

~ **sporları,** ◘ **Spor.**
~ **standart saati,** *hava.* Deniz sahalarında kullanılan ve 15° boylam daireleri bantları halinde kabul edilen standart zaman. Her bandın zamanı merkez boylam dairesinin mevzii saatidir. [*ing.* Zone time; *Fr.* Heure de fuseau maritime].
~ **stratejisi,** *ask. den.* ◘ **Strateji.**
~ **suyu,** *coğr.* İçinde sudan başka tuzlar, gazlar bulunan su. 1. kilogram deniz suyunda 35 gr. tuz soyundan maddeler vardır. Deniz suyunun tuzluluğu yerine göre değişir. [*ing.* Seawater; *Fr.* Eau de mer].
~ **şakayığı,** *zool.* Sölenterelerden Knidliler *(Cnidaria)* filumunun, Mercanlar *(Anthozoa)* sınıfının, deniz şakayıkları alt sınıfına giren bir cins. Dokunaçları çok sayıda ve uzundur. Geri çekilemez. Akdeniz'de yaşar. [*Lat. Actinia anemonia; ing.* Sea-anemone; *Fr.* Anémone de mer, actinie].
~ **şakayıkları,** *zool,* Mercanlar sınıfından selentere alt sınıfı. [*ing.* Actiniaria; *Fr.* Actiniaires, actiniens].
~ **taktiği,** *ask. den.* Çeşitli tip su üstü ve denizaltı gemileriyle deniz hava kuvvetlerinden kurulu birliklerin düşman üzerinde en yüksek ortak sonucu sağlayacak yolda sevk ve idaresi.
~ **tanı,** Açık denizlerde, Güneş battıktan sonra yıldızlar görününceye kadar geçen zaman aralığı. [*ing.* Nautical twilight; *Fr.* Crépuscule nautique].
~ **taşemeni,** *zool.* ◘ **Taşemen.**
~ **taşıtları,** *den.* Bütün gemilere, deniz nakliyatına ve işlerine *(yük ve yolcu taşıma)* hizmet eden her çeşit taşıma, çekme, kurtarma ve yardım, yükletme ve boşaltma aracı. [*Lat. Naves maritime; ing.* Ships, vessels, water craft; means of transportation on sea; *Fr.* Moyens de transport maritime].
~ **tavşancılı** ,*zool.* ◘ **Balık kartalı.**
~ **tavşanı,** *zool.* § ❶ Karından-ayaklılar *(Gastropoda)* sınıfının, Arttansolungaçlılar *(Opisthobranchia)* takımının, deniz tavşangiller *(Aplysiidae)* familyasına giren uzun, çıplak vücutlu bir yumuşakça cinsi. Kabuğu küçük ve içerdedir. Dokunaçları kulak biçimindedir. Güzel mor renkte sıvı çıkaran bir salgı bezi vardır. [*Lat. Aplysia; ing.* Sea hare; *Fr.* Aplysie, lièvre de mer]. § ❷ Kemikli balıklar *(Teleostei)* takımının, Yuvarlak-yüzgeçliler *(Cyclopteridae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 40-100 sm. Erkek açtığı bir çukur içinde yumurtalara bekçilik eder. Kuzey Avrupa kıyılarında yaşar. [*Lat. Cyclopterus lumpus; ing.* Lumpfish; *Fr.* Mollet, seigneur].
~ **tavşanıgiller,** *zool.* Deniz tavşanları takımından, arttan solungaçlı, karından bacaklı yumuşakçalar familyası. [*Lat. Aplysiidae; ing.* Aplysiidae, tethyidae; *Fr.* Aplysiidés].
~ **tedavisi,** *tıp.* Bazı hastalıkların deniz banyoları veya deniz kenarında yaşamakla tedavisi. [*ing.* Thalassotherapy, seawater therapy; *Fr.* Thalassothérapie].
~ **telekleri,** *zool.* Sekiz dokunaçlı selentereler takımı. Bir eksenle bir sapçıktan oluşan bu koloniler ,deniz dibinde, toprağa gömülü olarak yaşar. Başlıca cinsleri: *Pennatula, verettilum.* [*Lat.* ve *Ing. Pennatulacea, pennatulida; Fr.* Pennatulaires].
~ **teresi,** *bot.* ◘ **Deniz rezenesi.**
~ **termometresi,** *den.* Deniz suyunun sıcaklığını ölçmek için yapılmış bir çeşit termometre.
~ **ticareti,** *huk.* Denizyoluyle yapılan ticaret. [*Ing.* Maritime commerce; *Fr.* Commerce maritime].
~ **ticareti hukuku,** *huk.* Deniz yollarıyle yapılan ticaretin uygulanacağı kuralların topu; (a) *(Geniş anlamda)* Devletlerarası deniz ticareti hukuku, Deniz Tiacreti Idare Hukuku, ve her türlü deniz ilişkileri hukuku anlaşılır; (b) *(Dar anlamda)* Sadece deniz ticaretinin doğurduğu özel hukuk ilişkilerini düzenleyen kurallar anlaşılır. [*Ing.* Maritime law; *Fr.* Droit maritime].
~ **tilkisi,** *zool.* ◘ **Sapan balığı .**
~ **tutmak,** *dey.* Gemi yalpasından mide bulanmak. [*ing.* To be sea-sick; *Fr.* Avoir mal de mer].

TARİH BOYUNCA DENİZ TAŞITLARI

Taş devri kayığı

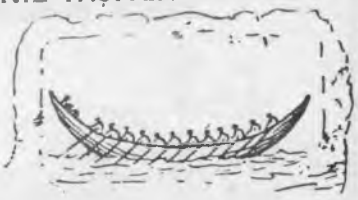
Demir Çağı kayığı

Asurlu gemisi

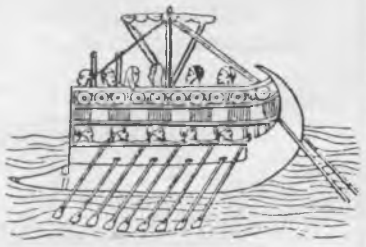
Fenikeli kalyonu

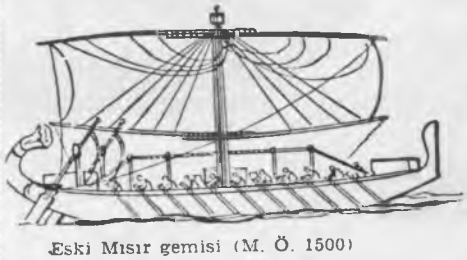
Eski Mısır gemisi (M. Ö. 1500)

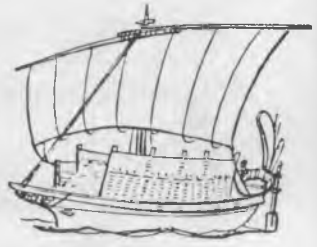
Akdenizliler'in tahıl gemisi

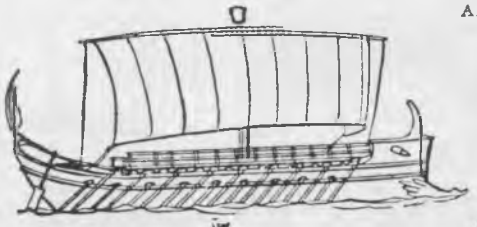
Akdenizliler'in ilk kalyonu

Roma kalyonu

Roma tahıl gemisi

Kuzey teknelerinden

Vikingler'in savaş teknesi

Bir Ortaçağ teknesi

TARİH BOYUNCA DENİZ TAŞITLARI

Kristof Kolomb çağındaki karevela

1500 yıllarında bir İspanyol kalyonu

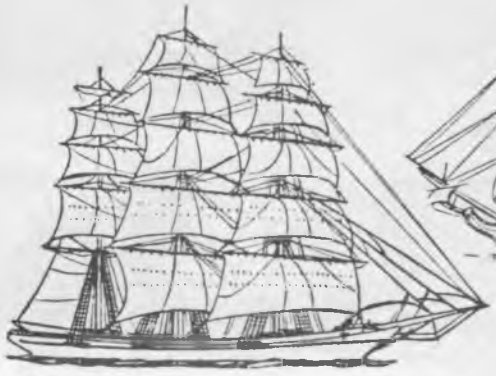

1700 yıllarındaki bir yelkenli

1800 yıllarının yelkenlisi

1600 yılı gemisi

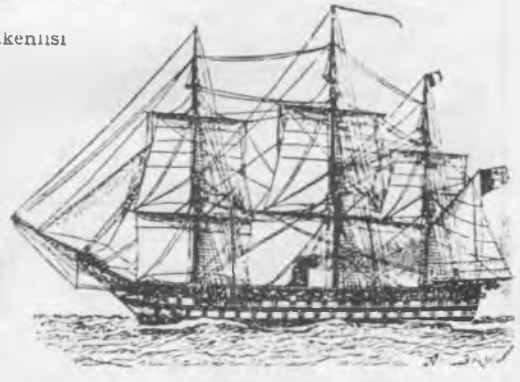

XIV. yüzyılın hem buhar makineli, hem yelkenli büyük bir gemisi

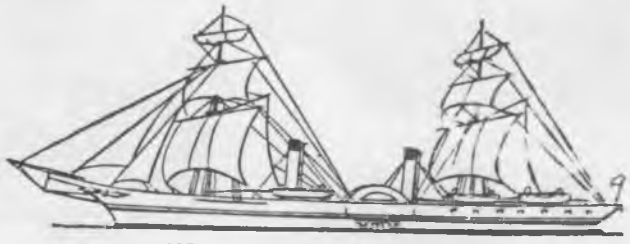

1850'de işliyen bir «yandan çarklı»

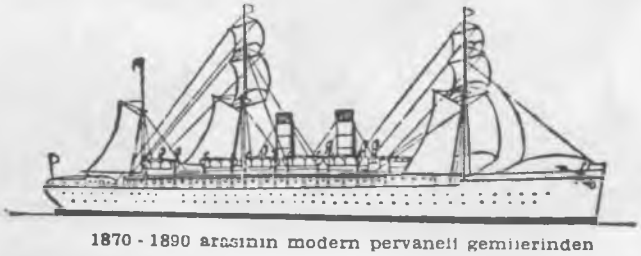

1870 - 1890 arasının modern pervaneli gemilerinden

— **tutması,** *coğr.* Denizin çok çalkantılı dalgalı olduğu bir sırada geminin güvertesinde veya gerisinde bulunanlarda beliren bulantı, baş dönmesi, göz kararması, kulak uğuldaması, ter dokme, kusma, soluk alma darlığı şeklindeki sarsıntı ve korku gibi belirtileri olan bir çeşit sağlık bozulması. Bu belirtiler 1-2 yaşındaki çocuklarda pek az olur, kadınlarda ise erkeklerden çok olur. Deniz tutması sallanmadan ileri gelir. [*Osm.* Dâı bahir; *ing.* Sea-sickness; *Fr.* Mal de mer].

— **uçağı,** *hava.* Su üzerinden havalanabilecek ve uçuştan sonra yine su üzerine inebilecek şekilde düzenlenmiş hava taşıtı. [*Ing.* Hydroplane, waterplane, seaplane, flying boat; *Fr.* Hydroaeroplane, hydroavion, hydravion].

— **uçağı havuzu,** *hava.* Deniz uçaklarının muhafazası için kullanılan su sahası. [*Ing.* Seaplane basin; *Fr.* Bassin d'hydravion].

— **uçağı tecrübe havuzu,** *hava.* Deniz uçağı tekne ve dubaları modellerinin tecrübesi için kullanılan havuz. [*Ing.* Seaplane tank; *Fr.* Bassin d'essai des carènes d'hydravion]

— **uçurtması,** *den.* ◘ **Deniz demiri.**

— **üssü,** *ask.* den. ◘ **Üs.**

— **üstünlüğü,** *huk.* ◘ **Deniz erki.**

— **üzümü,** *bot.* Deniz-üzümgiller *(Ephedraceae)* familyasından, 35 türü bulunan bir bitki cinsi. Türkiye'de **sarkık deniz üzümü** *(E. campylopoda)* ve **dik deniz üzümü** *(E. major)* adlı türleri bulunmaktadır. *E. major* türünün dalları *tanen* ve *efedrin* sınıfı alkaloitler taşır. *E. campylopoda* dallarında ise % 0,12-0,18 gr. bütün alkaloit bulunmustur. Dalları *(herba ephedrae)* pek eski çağlardan beri Çin'de ve Orta Asya'da terletici, ateş düşürücü, romatizma ağrılarını ve astım nöbetlerini dindirici olarak kullanılmaktadır. Bugün homeopatide ve özellikle *efedrin* üretiminde kullanılmaktadır. [*Lat. Ephedra; Ing.* Ephedra, shrubby horse tail; *Fr.* Éphédre].

— **üzümügiller,** *bot.* Açıktohumlular *(Gymnospermae)* alt-bölümünün *Gnetales* takımından, tropikal ve subtropikal bölgelerde yetişen, dik veya sarkık dallı, dioik çalıları kapsayan, bir cins ve yaklaşık olarak 40 türü bulunan bir familya. Yapraklar küçük, üçgen bir pul biçiminde olup karşılıklı dizilmiştir. Erkek ve dişi durumlar küçüktür. Türkiye'de 2 türü yetişir. [*Lat. Ephedraceae; Ing.* Ephedraceae, gnetaceae; *Fr.* Gnétacées].

— **yelpazesi,** *zool.* Şekillerinden dolayı gorgon cinsinden birçok polip öbeklerine verilen ad. [*Ing.* Sea fan; *Fr.* Éventail de mer].

— **yılanı,** *zool.* ◘ **Yılan.**

— **yılanıgiller,** *zool* . Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının, Pullu-sürüngenler *(Squamata)* takımının, Yılanlar *(Ophidia)* alt takımının, suyılanları *(Colubriformia)*, bölümünün, önden - oyuklular *(Proteroglypha)* grupuna giren bir familyası. Denizlerde yaşarlar. Zehirlidirler. Kürek biçiminde yassı kuyrukları vardır. Doğururlar .Büyük boyluları Hint ve Pasifik Okyanuslarında bulunur. **Yassı-kuyruklu deniz yılanı** *(Hydrus platuras)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *ing. Hydrophidae; Fr.* Hydrophidées].

— **yıldızı,** *zool.* Denizkestanelerinin Denizyıldızları *(Asteroidea)* sınıfına giren derisi dikenli hayvan. [*Osm.* Necmü'l bahr; *Lat. Astropecten; Ing.* Sea star, star-fish; *Fr.* Étoile de mer] ☆ *Eşanl.* **beşpençe.** ◉ **portakal rengi** — —, *zool.* Derisidikenliler *(Echinoderma)* alt filumunun, Deniz yıldızları *(Asteroidea)* sınıfından bir tür. Büyüklüğü 45 sm. olabilir. Diskin çevresinde kollar uzundur. Ambulakral ayakçıklar koni biçimindedir. [*Lat. Astropecten aurantiacus; Ing.* Star-fish; *Fr.* Étoile de mer].

— **yıldızları,** *zool.* Sölomlu hayvanlardan İkincil-ağızlılar *(Deuterostomia)* filumunun, Derisidikenliler *(Echinoderma)* alt filumunun bir sınıfı. Vücutları, ortada beş köseli bir disk ile bundan uzanan ışınsal kollardan yapılmıştır. İskeletleri kalker plâklardan oluşmuşdur. Ağızları alt bölgededir. Anüsleri bazan yoktur ve dışkı ağzından geri atılır. Yer değiştirme kollar uzerindeki di-

EN İLKEL ÖRNEKLERİNDEN EN YENİSİNE KADAR KÜÇÜK DENİZ TAŞITLARI

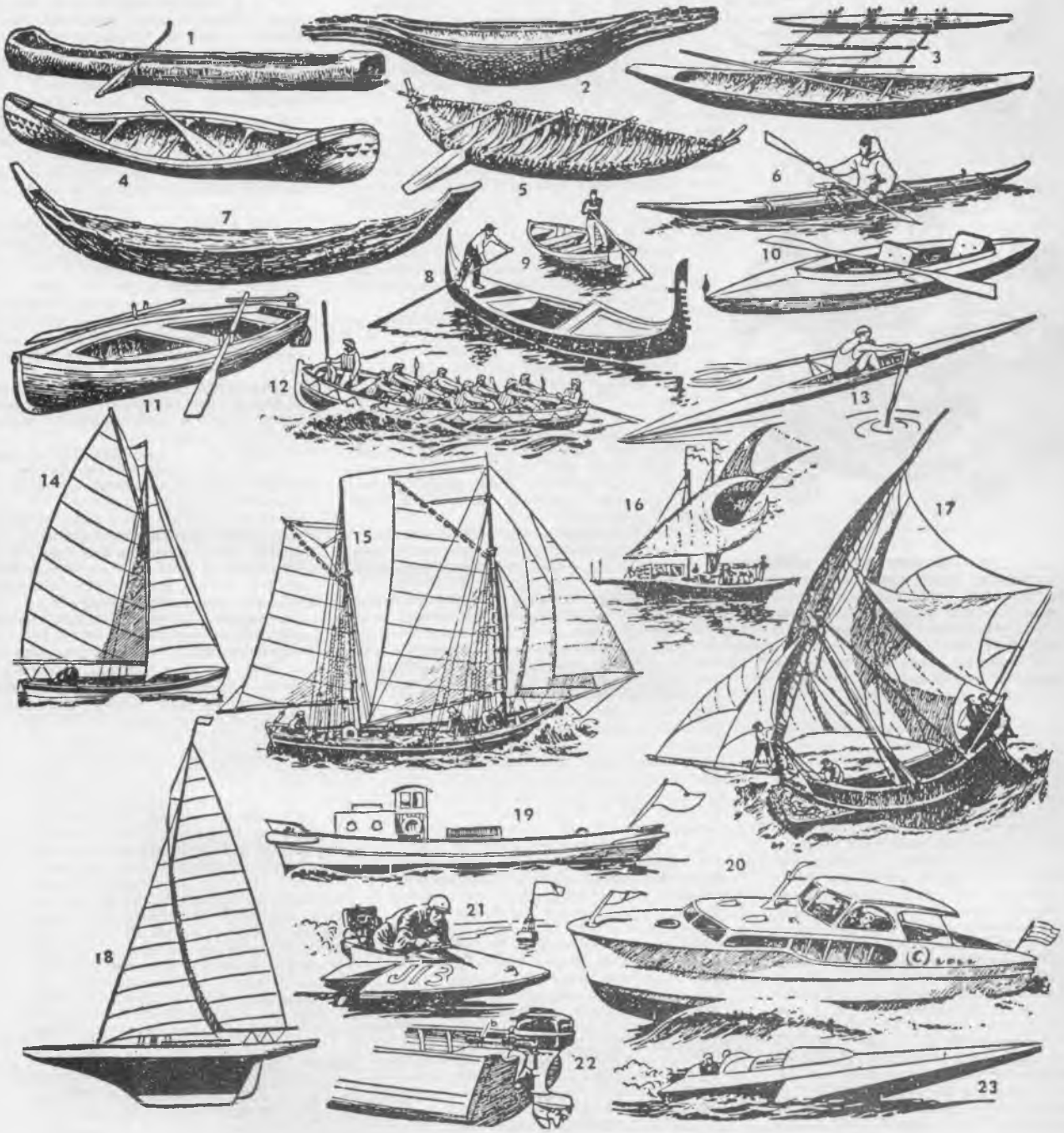

1. İnsanların, küçük suları aşmak için, ağaç kütüğünün içini oyarak elde ettikleri ilk tekne; **2.** Yeni Hebrid adaları yerlilerinin savaş teknesi; **3.** Büyük Okyanus'un güneyindeki yerlilerin teknesi; **4.** Kuzey Amerika yerlilerinin ağaç kabuklarından yaptıkları tekne; **5.** Ateş Adası yerlilerinin sazdan yaptıkları tekne; **6.** Eskimolar'ın balina kemiklerinin üzerine fok derisi kaplayarak yaptıkları tekne; **7.** Afrika yerlilerinin keresteden yaptıkları tekne; **8.** Venedik gondolu; **9.** Sandal; **10.** Muşamba kaplı iki kişilik sandal; **11.** Gezinti sandalı; **12.** Filika *(cankurtaran sandalı);* **13.** Yarış kayığı; **14.** «Yole» denilen yelkenli; **15.** Balıkçı teknesi; **16.** Yeni Guinea yelkenlisi; **17.** Portekizliler'in açık deniz balıkçı teknesi; **18.** Yat *(altındaki demirden safrası denge bulmasına yarar);* **19.** Motor *(motorlu tekne);* **20.** Lüks gezinti motoru; **21.** Dıştan takma motorlu küçük hızlı motor; **22.** Bir tekneye takılan dıştan takma motor; **23.** İçten takma büyük hızlı motor.

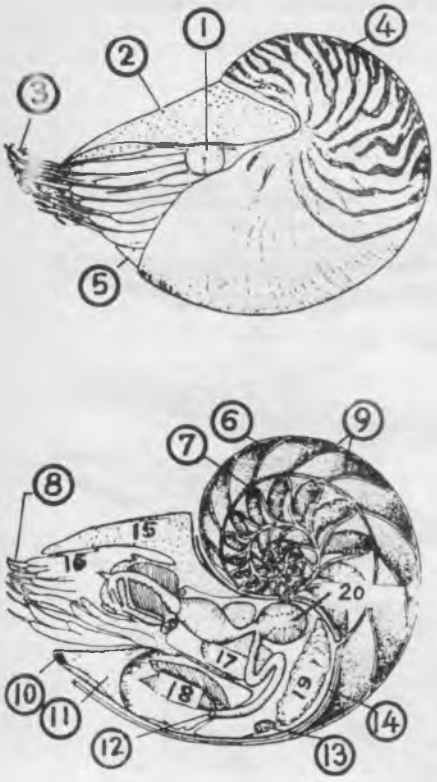

ŞEKİL: 160. — **SEDEFLİ DENİZ HELEZONU:** (1) Göz. (2) Başlık. (3) Dokunaçlar. (4) Kabuk. (5) Sifon. (6) Kabuk. (7) Sifon. (8) Dokunaçlar. (9) Septum *(Bölme duvarı).* *(10)* Sifon. (11) Deri. (12) Makat *(Anüs).* (13) Kalb. (14) Deri. (15) Başlık. (16) Çeneler. (17) Karaciğer. (18) Solungaçlar. (19) Yumurtalık. (20) Mide.

kenler ve ambulakral ayakçıklar aracıyle our. **Portakal rengi deniz yıldızı** *(Astropecten aurantiacus)* türü iyi bilinir. [*Osm.* Nemü'l-bahr; ***Lat. ve ing.*** *Asteroidea; Fr.* Étoiles de mer, astérides, stellérides]. ◘ *LEVHA: 18.* — **HAYVANLAR ÂLEMİ.**

~ yolları hukuku, *huk.* İç hukukta, ülke limanları arasındaki deniz ulaştırmasını düzenleyen hukuk kuralları.

~ yolu, § ❶ *post.* Posta maddelerinin, gidecekleri yere deniz yolu ile sevkedilmeleri halinde, bunların katettikleri yol. [*Osm.* Tarikülbahir; *ing.* Sea route; *Fr.* Voie maritime]. § ❷ *coğr.* Deniz taşıtlarının çok geçtiği, türlü ülkeleri, bölgeleri birbirine bağlayan yollar. Denizlerin işlek yerleridir. Buralardan türlü deniz taşıtları geçer.

~ ~ ajanı, *den.* Armatörlerin kendi adlarına herhangi bir limanda vapurların hareketi, yolcu ve eşyaların gelişi, gidişi ve ihtiyaçlarını sağlamak, biniş ve inişleriyle ilgilenmek, mahallî idarî makamlarla temaslarda bulunmak gibi her türlü işlerle görevlendirdikleri kimse. [*ing.* Ship's agent, maritime agent].

~ ~ istasyonu, *den.* Yolcuların baraj ve eşyalarının yüklenip boşalması için bütüntesislerle her çeşit servisleri kapsayan, bir limanda kurulmuş istasyon. [*ing.* Marine railway station; *Fr.* Gare marine].

~ yosunu, *bot.* Denizin kıyılara attığı su yosunu .

☆ *Eşanl.* **varek .**

~ yönü, *coğr.* Deniz tarafında anlamına gelen kelime. [*Ing.* Seawards; *Fr.* Du côte de la mer].

~ yüzü, *coğr.* Çeşitli olaylarla, *(akıntılar, Gelgit, tuzluluk, yerin dönmesi gibi)* yakından ilgili olarak belirmiş bulunan denizin yüzü. Deniz yüzü, ölçmelerde *O (sıfır)* metre olarak gözönüne alınır. [*Osm.* Seviye-i bahir, satḥ-ı bahir; *ing.* Sea level; *Fr.* Niveau de la mer].

~ yüzü oynaması, *coğr.* Deniz yüzünün geniş ölçülü değişmesini belirten terim. [*ing.* Eustatic movement; *Fr.* Mouvements eustatiques].

~ zabıtası, *huk.* Açık denizde hiçbir milletlerarası sahanın hükümranlığı altında olmayıp bir müşterek kullanma mevzuu olduğuna göre burada işlenmesi mümkün suçları *(denizlerin serbestliğini ihlâl, zenci ticareti, deniz haydutluğu gibi)* önlemek, suçluları yakalayıp cezalandırabilmek için deniz zabıta teşkilâtına ihtiyaç görüldüğünden ve hiçbir devletin açık denizde hüküm yürütmeye hakkı olmadığından bu vazife deniz kuvvetlerine malik devletlerin savaş gemileri tarafından yapılır. [*ing.* Maritime police; *Fr.* Police des mers].

deniz altı, b.s. § ❶ Denizin altında bulunan *(şey): Denizaltı volkanlar.* [*Osm.* Hisan-ülbahir; *ing.* Hippocampous; *Fr.* Hippocampe]. § ❷ Dalgalara karşı açık: *Bu denizaltı yerde gemi barınamaz.* § ❸ b.i. *ask. den.* Su altı ve su üstünde yol alacak şekilde özel olarak yapılmış savaş gemisi. [*Osm.* Tahtel-bahir; *ing.* Submarine]. ⊙ **atom ~ su,** *den.* ◘ Atom.

~ alıcısı, *sin. Denizaltında* filim çevirebilecek yapıda alıcı. [*ing.* Underwater camera, submersible camera; *Fr.* Caméra pour prise de vues sous- marine].

~ ana gemisi ,*ask. den.* Açık denizlerdeki denizaltı gemilerine onarım ve lojistik desteği sağlayan su üstü gemisi.

~ avcı gemisi, *ask. den.* Denizaltılarla savaşmak için özel surette yapılan küçük ve süratli gemi. [*ing.* Antisubmarine; *Fr.* Anti-sous-marine].

☆ *Eşanl.* **denizaltı avcısı.**

~ avcılığı, *ask. den.* Av uçakları, savaş gemileri, özellikle denizaltı avcı gemileriyle, pusu kurarak veya kol gezerek düşman denizaltılarını ele geçirmeye, yok etmeye çalışma.

~ hücumbotu, *ask.* Özellikle denizaltılarla mücadele eden modern su altı silâhlarına sahip, süratli ve üstün manevra yeteneği olan bir savaş gemisi.

~ sahili, *den.* Birçok rüzgârlara ve denize açık olan, demir üzerinde uzunca süre emniyetle yatabilmeye elverişli bir halde bulunmayan sahiller.

~ savaşı, *ask.* Düşmanın askeri ve ekonomik gücünü yıpratmak amacıyle, deniz nakliyatını, liman ve deniz üslerini tahrip etmek ve su üstü gemilerini yok etmek için denizaltılarla yapılan savaş. [*ing.* Submarine war; *Fr.* Guerre sous-marine].

~ sineması, *sin.* Deniz altındaki sahneleri çekmekle uğraşan sinema kolu. [*ing.* Underwater-cinema; *Fr.* Cinéma sous-marin].

~ üssü, *ask. den.* Denizaltı gemilerinin onarım, bakım ve her çeşit lojistik desteği-

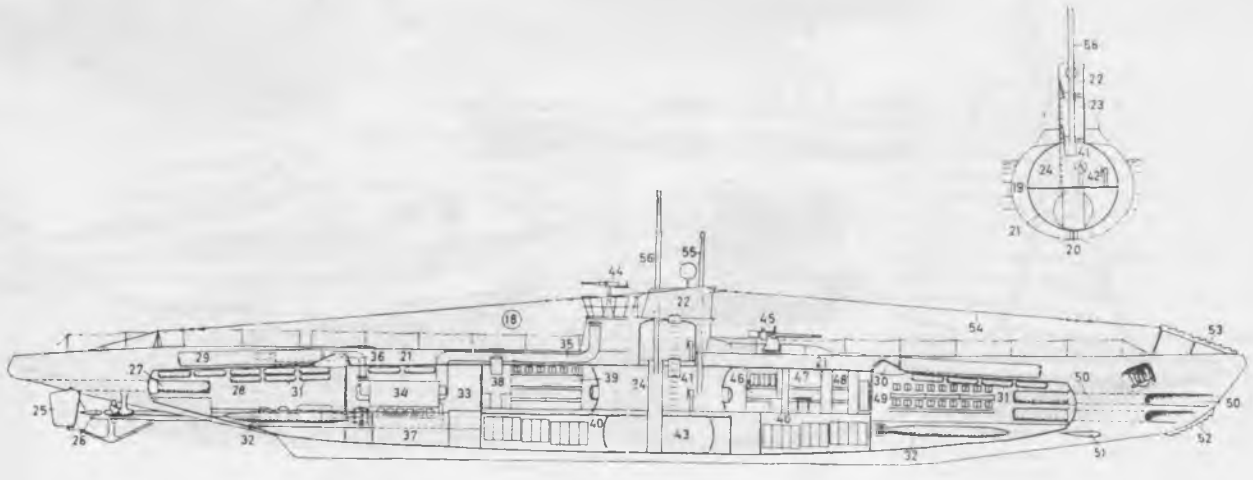

ŞEKİL: 159. — **DENİZALTI** [*Enine ve boyuna kesiti*]. **19.** Ana balast tankı. **20.** Doldurma vanası. **21.** Basınç kılıfı. **22.** Köprü. **23.** Kumanda kulesi. **24.** Kumanda odası. **25.** Dümen. **26.** Kıç dip dalma dümeni *(yatay dümen).* **27.** Şaft kovanı *(kıç torpil kovanı).* **28.** Elektrik motoru ve şaft kovanı *(kıç torpil kovanı)* odaları. **29.** Torpil depo *(istif)* bölmesi. **30.** Torpil kapağı *(Torpil ağzı).* **31.** Basınçlı hava tüpü. **32** Torpil. **33.** Makine dairesi **34.** Diesel motoru. **35.** Temiz hava emme borusu. **36.** Egzoz. **37.** Mazot deposu. **38.** Kuzina. **39.** Assubay yemekhanesi. **40.** Batarya *(Akümülatör)* dairesi. **41.** Dümen çarkı *(Dümen dolabı).* **42.** Dip dalma dümeni kontrolu. **43.** Donanım tankı. **44.** Taret *(Uçaksavar mitralyözü).* **45.** Mitrayöz. **46.** Komutan kamarası. **47.** Subay kamarası. **48.** Başgedikli odası. **49.** Erat yemekhanesi ve ön *(baş)* torpil bölmesi. **50.** Ön *(baş)* torpil kovanı. **51.** Ön *(baş)* dip dalma dümeni. *(Ön yatay dümeni).* **52.** Alt ağkesen. **53.** Üst ağkesen. **54.** Anten. **55.** Gözleme periskopu. **56.** Engin görüşlü *(Tarama)* periskopu *(Panoramik periskop).*

ni sağlamak amacıyle yapılan küçük **askerî** liman.

denizaltıcı, b.i. *ask. den.* Denizaltı subay veya eri.

deniz.aşırı, b.s. Denizlerin ötesinde bulunan *(ülke).* [*Ing.* Overseas; *Fr.* Outremer].

deniz.bilim*, b.i. Okyanusları, denizleri, bunların sularını, diplerini, bitki ve hayvan organizmalarını inceleyen bilim. [*ing.* Oceanography; *Fr.* Océanographie].

☆ *Eşanl.* **oseanografya**.

deniz.bilimsel*, b.s. Denizbilimle ilgili. [*ing.* Oceanographical; *Fr.* Océanographique]

denizci, i. Denizle ilgili işlerde çalışan kimse. [*Ing.* Seaman, mariner, navigator; *Fr.* Marin, navigateur].

denizcilik,-ği, i. Denizle, gemi işletmesiyle ilgili meslek, iş. [*Ing.* Sailing, navigation, ocean transportation; *Fr.* Navigation].

~ **gökbilimi**. *astr.* Konum ve yer saptanması için denizcilerin yararlandığı bir gökbilim kolu. [*ing.* Nautical astronomy; *Fr.* Astronomie nautique].

~ **simsarı**, *den.* Gemilerin limana girip çıkmaları için kanunen yerine getirilmesi gereken her türlü işlemleri yapmak amacıyle hükümet makamlarınca bir limana atanmak suretiyle getirilen tüzel kişi.

denizel*, s. (a) Denizle ilgili, denizde yetişen: *Denizel bitki.* [*Osm.* Bahrî; *ing.* Marine; *Fr.* Marine; (b) *jeol.* Denizde oluşan: *Denizel çökelti.*

~ **kumul**, ◘ Kıyı kumulu.

denizlik,-ği, i. *inş.* (a) Arduvaz veya kiremitten dam örtülerinin üzerinde, yağmur sularının içeri sızmasını önlemek için bir çerçevenin önüne yerleştirilen madenî şerit; (b) Yağmur sularını dışarı akıtmak için pencerelerin önüne yerleştirilen çinko şerit. [*Ing.* Sloping board of a boat to keep water out; sloping board under a window].

Denizli, öz. i. *coğr.* Türkiye'nin Güney Batı Anadolu'daki illerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı.

denizsel*, s. Denizcilikle ilgili. [*Ing.* Nautical; *Fr.* Nautique].

~ **kumul**, *coğr. ve jeol.* ◘ Kıyı kumul.

~ **toprak**, *trm.* Nehirler tarafından taşınan ve denize kavuştukları yerde tabanda çökelen çok ince zerreli toprak. [*ing.* Marine soil].

deniz.yolu,-nu, b.i. ◘ Deniz.

denk[1]**,-ği**, i. *esk. T. teng.* § ❶ Hayvanın sağına ve soluna vurulan iki yük parçasından her biri: *Yükün bir dengi buğday, öteki fasulye;* § ❷ Sıkı bağlanıp dört köşe bir şekil alan büyük eşya, balya: *Halı dengi.* [*Ing.* Bale, package; *Fr.* Balle, ballot]. § ❸ *mec.* Denge, muvazene, uygunluk: *Denk gelmek, denk getirmek.* [*ing.* Balance; *Fr.* Équilibre] § ❹ *metrol.* Osmanlılarda ağırlık ölçüsü olarak kullanılan miskalin dörtte biri; ⊙ **dengi** dengine, *dey.* Herkes, herşey kendine uyanla. [*Ing.* Everyone to his match; *Fr* Chacun avec son égal]. ⊙ **dengine getirmek** *(bir şeyin), dey.* Elverişli bir durumunu yakalamak. [*ing.* To choose the right moment *(for); Fr.* Saisir le bon-moment]. ⊙ **dengiyle karşılamak**, *dey.* Kendisine yapılan bir işin karşılığını aynı işi yaparak vermek. [*Osm.* Mukabele-bilmisilde bulunmak; *ing.* To retaliate, to pay one in his own coin; *Fr.* Rendre la pareille, payer en, de la même monnaie].

~ **etmek**, *den.* Yüzü düzenlice istif ederek geminin dengesini sağlamak. [*Ing.* To balance; *Fr.* Balancer].

~ **gelmek** ,*dey.* Uygun düşmek. [*Ing.* To be in equipoise; *Fr.* Se contrebalancer, arriver au bon moment, tomber bien].

~ **izbirosu**, *den.* Denk halindeki eşyayı kaldırmakta kullanılan kaldıraç.

~ **taşı**, § ❶ Bir dirhemin dörtte biri olan vezin; § ❷ Yük denklerinin ve terazi kefelerinin veya kayıklarda hafif tarafı ağır tarafla denkleştirmek için konan taş. § ❸ Yağhanelerde ok denen ağaca, ağırca olması için asılan taş. [*Ing.* Ballast stone, pebble, stone used as a weight; *Fr.* Peson].

denk[2], s. § ❶ *(Ağırlık veya başka nitelikler bakımından)* Eş, eşit: *O size denk olamaz.* [*Osm.* Müsavi, küfüv; *Ing.* Equal; *Fr.* Égal. pareil]. § ❷ *fiz.* Destekleri paralel, yönleri aynı ve yeğinlikleri eşit bulunan *(kuvvetler.)* [*Osm.* Muadil; *ing.* Equivalent; *Fr.* Équivalent,-ente].

~ **bütçe**, *ikt.* Gelir ve giderleri eşit olan bütçe. [*ing.* A. balanced budget].

denk.durum*, b.i. Ortadaki bir noktadan eşit mesafelerde bulunan iki şey veya şekil hakkında kullanılan **tenazur** karşılığı yeni terim. [*ing.* Symmetry; *Fr.* Symétrie].

denklem*, i. < *denklemek.* § ❶ *mat.* Sayılar ve harflerle kurulmuş bir cebir ifadesi. İki cebir niceliği arasında kurulmuş olan eşitlik durumunun ifadesi. [*Osm.* Muadele; *ing.* Equation; *Fr.* Équation]. § ❷ *astr.* Bir gökcisminin konumunu, bu cismin düzgün harekette alacağı konuma getirmek için yapılması gereken düzeltmenin niceliği. [*ing.* Equation; *Fr.* Équation]. § ❸ *kim.* Bir yanında olaya giren çeşitli maddelerin formülleri, öteki yanında da tepkime sonucu meydana gelen maddelerin formülleri bulunan eşitlik. [*ing.* Equation; *Fr.* Équation]. ⊙ ~ **ler sistemi**, *mat.* Aralarında belli bir bağıntı bulunan birden çok sayıda denklem. Belli sayıda bilinmeyeni olan ve bu bilinmeyenlere verilen değerlerle aynı anda sağlanması gereken denklem grupu. [*Osm.* Hemzaman muadelat; *ing.* Simultaneous equations; *Fr.* Système d'équations]. ⊙ ~ **lerin genel kuramı**, *mat.* Denklem kökleriyle ilgili bilgilerin tümü. [*Ing.* General theory of equations; *Fr. Fr.* Théorie générale des équations]. ⊙ **Abel ~ i**, *mat.* ◘ Abel. ⊙ **bağ ~ i**, *mek.* ◘ Bağ[1] ⊙ **bağdaşmaz** *(tutarsız) ~ ler*, mat. ◘ Bağdaşmaz. ⊙ **basit ~**, *mat.* ◘ Basit. ⊙ **bir bilinmeyenli ~**, *mat.* İçinde bilinmeyen denilen bir harf bulunan ve yalnız bu bilinmeyenin uygun değerleri için sağlanabilen eşitlik. [*Fr.* Équation à une inconnue]. ⊙ **bir ~ in çözülmesi**, *mat.* Bir denklemdeki bilinmeyen nicelikleri ,bilinen nicelikler cinsinden açıkça gösterebilmek için yapılan işlemler dizisi. [*Fr.* Résolution d'une équation]. ⊙ **bir ~ in kökü, veya çözümü**, *mat.* Bilinmeyenin, denklemi sağlayan, yani iki yanını birbirine eşit kılan değerlerinden her biri. [*Fr.* Racine ou solution d'une équation]. ⊙ **bir ~ in yanı**, *mat.* Bir denklemde (=) işaretiyle ayrılan ve birbirine eşitlenmesi gereken ifadelerden her biri. [*Fr.* Membre d'une équation]. ⊙ **boyut ~ i**, *fiz.* Bağlantılı bir birimler sisteminde, türev bir birimin temel büyüklüklerle ilintili birimlere ne şekilde bağlı olduğunu gösteren formül. [*Ing.* Dimensional equation; *Fr.* Équation de dimensions]. ⊙ **bünye ~ i**, *istat.* Bir iktisat modelinde belirli bir sistemin bünyesindeki temel bağıntıyı tanımlayan denklem. [*Fr.* Équation de structure]. ⊙ **cebir ~ i**, *mat.* ◘ Cebir[1]. ⊙ **çizgisel cebir ~ i**, *mat.* ◘ Çizgisel. ⊙ **çok bilinmeyenli ~**, *mat.* İçinde *bilinmeyen* denilen çok sayıda harf bulunan ve yalnız bu bilinmeyenlerin uygun değerleri için sağlanabilen eşitlik. [*Fr.* Équation à plusieurs inconnues]. ⊙ **diferansiyel ~**, *mat.* İçinde bir değişkenin bilinmeyen bir fonksiyonu ve bu fonksiyonun değişkene göre çeşitli basamaktan türevleri bulunan denklem; Herhangi bir dereceden denklemlerin genel çözümü, aynı dereceden bütün denklemler için geçerli olan çözüm yolu. [*Ing.* Differential equation; *Fr.* Équation différentielle]. ⊙ **DIOPHANTOS ~ i**, *mat.* ◘ DIOPHANTOS ⊙**gözlem ~ leri**, *metrol.* Dolaylı gözlemler yönteminde, bir olayın gözlemi sırasında karşılaşılan çeşitli elemanları kapsayan bağıntılar. [*Ing.* Observational equations; *Fr.* Équations d'observations]. ⊙ **integral ~i**, *mat.* Bir değişkenin bilinmeyen fonksiyonunu ve bu fonksiyonun bulunduğu belirli integrali birbirine bağlayan denklem. [*Ing.* Integral equation; *Fr.* Équation intégrale]. ⊙ **irrasyonel ~**, *mat.* Köklü ifadeleri kapsayan cebirsel denklem. [*Fr.* Équation irrationelle]. ⊙ **kısmî türevli ~ler**, *mat.* İçinde çok sayıda değişkenin bilinmeyen bir fonksiyonu ve bu fonksiyonun değişkenlere göre çeşitli basamaktan kısmî türevleri bulunan denklem. [*Fr.* Equation aux dérivées partielles] ⊙ **kişisel ~**, *mat.* Çok kısa süren ve hemen başladığı anda **değerlendirilmesi** gereken bir olay üzerinde yapılan **gözlem** için gerekli düzeltme. [*Ing.* Personal equation; *Fr.* Équation personelle]. ⊙ **parametrik ~**, *mat.* Bir eğriyi veya bir yüzeyi belirtmek için bir noktanın koordinatlarını, eğri bir, yüzey için iki parametre ile gösteren denklemler. [*Ing.* Parametric equation; *Fr.* Équation paramétrique]. ⊙ **rasyonel ~**, *mat.* Köklü ifadeleri kapsamayan cebirsel denklem. [*Ing.* Rational equation; *Fr.* Équation rationelle]. ⊙ **tam ~**, *mat.* Paydası olmayan denklem. [*ing.* Entire equation; *Fr.* Équation entière]. ⊙ **tam diferansiyel ~**, *mat.* Bir veya daha çok sayıda bilinmeyen fonksiyon, bu fonksiyonların tam diferansiyelleri ve bağlı oldukları değişken arasında kurulan denklem. [*ing.* Total differential equation; *Fr.* Équation aux différentielles totales]. ⊙ **telgraf ~ i**, *telekom.* W. Thomson (Lord Kelvin) tarafından çözülen ve Atlantik kablolarında meydana gelen akım değişmelerini açıklayan denklem. [*Ing.* Telegraphic equation; *Fr.* Équation du télégraphiste]. ⊙ **transandant ~**, *mat.* Cebirsel olmayan denklem. [*Ing.* Transcendental equation; *Fr.* Équation transcendante]. ☆ *Eşanl.* **üstün denklem**.

denkleme, i. § ❶ *res.* Bir şeyi diğer şeye denk yapma. [*Osm.* Tevzin; *Fr.* Équilibrer]. § ❷ ◘ Telâfi.

denklemek(i), f. § ❶ ◘ **Denkleştirmek**. § ❷ Bir sanat eserini herhangi bir tarafındaki şekilleriyle tevazün meydana getirmek için karşı tarafında da ona karşılık şeyler yapmak. [*Osm.* Tevzin etmek, muvazenelemek, tevazün ettirmek; *Ing.* To balance; *Fr.* Contre balancer, équilibrer].

denkleşme, i. Denkleşmek eylemi. [*Ing.* Equation; *Fr.* Équation, égalisation]. ⊙ ~ **akıntısı**, *coğr.* Birbirine dar bir boğazla bağlı, fakat ayrı özellikte suları bulunan iki deniz arasındaki akıntılar. Böyle bir yerde suyu yeğni *(hafif)* olan denizden, suyu yoğun *(ağır)* olan denize doğru üstten bir akıntı olur. Buna karşılık, suyu yoğun olan denizden de ötekine doğru giden bir akıntı belirir. [*Osm.* Ta'viz cereyanı; *Ing.* Compensation current; *Fr.* Courant de compensation].

denkleşmek(-le), nsz. f. Birbirine denk olmak. [*Osm.* Teadül etmek; *Ing.* To become properly balanced, to become evenly trimmed; *Fr.* Contrebalancer, se mettre en équilibre].

denkleştirici, s. < *denkleştirmek.* § ❶ Denkleştirmeyi sağlayan: *Denkleştirici araçlar.* [*ing.* Compensating, equalizing; *Fr.* Compensateur]. ☆ *Eşanl.* **kompansatör**. § ❷ *elek.* (a) Bir elektrik devresinde dengeyi sağlamak için, bir etkiye zıt etkiyle karşı koyan araç; (b) Paratonerin çeşitli kısımlarındaki genlesme etkilerini önlemeye yarayan kıvrık bakır levha. [*Ing.* Compensator; *Fr.* Compensateur]. § ❸ *hava.* Mekanik veya aerodinamik cihaz. *(Kumanda âletleri üzerindeki yardımcı kanatların tepkilerini azaltır).* [*Fr.* Compensateur]. § ❹ *opt.* Bilinmeyen bir çift kırılmayı, bilinen ve istendiği gibi değiştirebilen bir çift kırılma ile denkeştirmeye yarayan araç. [*Ing.* Compensator; *Fr.* Compensateur]. § ❺ *radyotekn.* Bir çerçeveli antenin sığasını toprağın sığasına oranla denkleştirmek için kullanılan ve «anten etkisi» ni gidermeye yarayan değişken kondansatör. [*Ing.* Compensator; *Fr.* Compensateur]. ⊙ **asenkron ~**, *elek.* Reaktif güç üreten veya soğuran asenkron makine. [*Fr.* Compensateur asynchrone]. ⊙ **genleşme ~ işi**, § ❶ *elek.* Bir yük kablosunda, sıcaklık değişmelerinden ileri gelen uzamayı ortadan kaldırmak için kullanılan germe cihazı. [*Fr.* Compensateur de dilatation]. § ❷ *term.* İçinden değişken sıcaklıkta veya çevre ile farklı ısıda sıvı geçen bir boru hattının boyunda meydana gelen değişikliği gideren araç veya cihaz. [*Fr.* Compensateur de dilatation]. ⊙ **magnetik ~**, *fiz.* Bir geminin yapımında kullanılan demirin veya gemi yükünün, pusla iğnesinin önünde meydana getirebileceği **sapmaları** düzelten âlet. [*Ing.* Magnetic compensator;

Fr. Compensateur magnétique]. ◉ **senkron ~,** *elek.* Reaktif gücü üreten veya soğuran senkron makine. [*Ing.* Synchronous compensator; *Fr.* Compensateur synchrone].

~ **atımlı fay,** *jeol.* Fay basamaklarında atımı başkalarına oranla ters yöne giden fay. [*Fr.* Faille à rejet compensateur]

~ **filtre,** *fot.* Belirli bir ışığın bileşimini diğer bir ışığın bileşimine benzer hale getirmeye yarayan renkli jelatin veya cam yaprağı. [*Ing.* Compensating screen or filter; *Fr.* Filtre compensateur].

~ **sargı,** *elek.* Bir elektrik makinesinde, bazı sargılardan akımın geçmesiyle meydana gelen tepkiyi yok etmek veya azaltmak için kullanılan ek sargı. [*Fr.* Enroulement compensateur].

~ **sarkaç,** *saatç.* Saatlerin çalışması üzerinde sıcaklık değişimlerinin etkilerini düzeltmek için imal edilmiş sarkaç. [*Fr.* Pendule compensateur (compense)].

denkleştirme, i. § ❶ Denkleştirmek eylemi. [*Ing.* ve *Fr.* Compensation]. § ❷ Eşit hale getirme, eşitleme. [*Ing.* Equalization, equilibration; *Fr.* Équilibration, égalisation]. § ❸ *geod.* Ölçümlerin düzeltilmesi yolunda kesin matematik sonuçlar elde etmek için yapılan sayı hesabı işlemi. [*Ing.* ve *Fr.* Compensation]. § ❹ *hava.* Bir kanatçığın açılması sırasında kumandalar üzerindeki etkileri azaltmaya yarayan işlem. [*Ing.* ve *Fr.* Compensation]. § ❺ *mek.* Kilitlenmenin geçici etkisinden sonra, hızı yavaş yavaş herzamanki değerine yükseltmek için regülatörün yaptığı etki. [*Ing.* ve *Fr.* Compensation]. § ❻ *psik.* Manevî bir dengesizlik veya fizik ve manevî bir aksaklık dolayısıyle bir manevî dengenin sağlanmasına yönelen mekanizma. § ❼ *saatç.* Sarkaç veya kepçenin sıcaklık değişmelerinden ileri gelen salınım süresindeki aksaklıkları düzeltme ◉ **izostatik ~,** *geod.* Izostasi kuramlarının verdiği geodezi sonuçlarının topluluğu. [*Ing.* Isostatic compensation; *Fr.* Compensation isostatique].

~ **akımları,** *telekom.* Süreleri eşit olmayan işaretlerin bozulmasını önlemek için uzun mesafe telgraf hatlarında devreye sokulan elektrik akımları.

~ **ilkesi,** *fels.* Ters yönde gerçekleşen sapmalar ve hatalar aracılığı ile rastlantının belli bazı sapmaları ve hataları kaçınılmaz şekilde gidereceğini ileri süren denkleştirme kanunu. [*Ing.* Compensation principle; *Fr.* Principe de compensation].

denkleştirmek(-i,-e,-le), f. § ❶ İki veya ikiden artık şeyleri birbirine denk getirmek. [*Ing.* To balance, to poise, equalize, to equilibrate; *Fr.* Équilibrer, égaliser]. § ❷ (-i), Gereken miktarı sağlamak; *Parayı denkleştirmek.* § ❸ *sp.* Bir koşuya katılacak yarışmacıların randıman veya ağırlık, zaman veya mesafe şanslarını eşitlemek. [*Ing.* To compensate; *Fr.* Compenser]. ◉ **bir hesabı ~,** *muh.* Belli bir bakiye ile uygunluğu sağlamak amacıyle, hesabın rakamlarını değiştirmek. ◉ **bir pusulayı ~,** *den.* Çeşitli doğrultularda göstereceği sapmayı azaltmak. [*Ing.* Compensate a compass; *Fr.* Companser un compas].

denkletmek, f. Eşit olmasını sağlamak. ◘ Denkleştirmek

denklik,-ği, i. < *denk.* § ❶ Denk olma hali, birbirine uyma. [*Osm.* Müsavat; *Ing.* Equality; *Fr.* Égalité]. ☆ *Eşanl.* **eşitlik, uyumluluk.** § ❷ *eğt.* Özel, ilk, orta ve yüksek dereceli öğretim kurumlarının resmî devlet okullarına eşitliği. [*Ing.* Equivalence; *Fr.* Équivalence]. ◉ **bütçenin denkliği ilkesi,** *ikt.* Yıllık bütçede gösterilen gelir ve giderlerin eşit olması.

denkserlik*,-ği, i. *fels.* İnsanları, yasaların dışında kalan hakları sağlamaya zorlayan doğal adalet duygusu. [*Osm.* Nasfet, hakkaniyet; *Ing.* Equity; *Fr.* Équité].

denksizlik,-ği, İ. Denk olmama hali, uyumsuzluk. [*Ing.* Unequality; Fr. Inégalité].

denkteş*, s. Denk, eşit. [*Osm.* Küfüv, müsavi; *Ing.* Equal; *Fr.* Égale].

☆ *Yak. anl.* **dendeş.**

☆ *Karş.* **gayri müsavi, dengesiz ,denksiz.**

denli[1], e. *esk. T. tenglig «kadar»* gibi bir niteliğin ulaştığı basamağı gösterir. [*Osm.* Denlû; *Ing.* Thus, so, like, as (degree, manner); *Fr.* Combien]

~ **densiz söz söylemek,** Yakışıksız ve saygısız sözler söylemek. [*Ing.* To talk out of turn].

denli[2], s. *esk. teng.* Ağırbaşlı, hareketleri ve sözleri ölçülü olan *(kimse).* [*Ing.* Goodnatured, tractable, careful, staid, grave, serious; *Fr.* Qui a le sens de ce qui convient, qui a du tact ,fin, sagace, precieux].

~ **densiz,** *dey.* Saygısızca ve gelişigüzel.

denlilik,-ği, i. Denli olma hali veya denlice davranış. [*Osm.* Takt; *Ing.* Tractability, associability; *Fr.* Tact, finesse, convenance, sagacité].

denmek(-e), f. § ❶ Söylenilmek. § ❷ Ad verilmek: *Suyun katı haline buz denir.* [*Osm.* Tesmiye olunmak; *Ing.* To be named, mentioned; *Fr.* être nommé, s'appeler]. § ❸ Bir fikir edinilmek, bir hüküm verilmek: *Bu tutuma doğru denmez.* [*Ing.* To be said; *Fr.* Se dire].

denonsiasyon, i. *Fr. denonciation. huk.* İki veya daha çok devlet arasında yapılan bir anlaşmayı, taraflardan birinin, diğer taraf veya tarafları uyuşmadan bir hükme dayanmadan reddetmesi [*Ing.* Denunciation].

densiz, s. *esk. T. teng.* Yakışıksız, düşüncesizce davranan, şımarık, saygısız: *Çocuk densizlik etme!* [*Ing.* Lacking in manners and consideration, of no weight; *Fr.* Qui se conduit d'une manière inconvenante, qui fait ou dit des incongruités].

☆ *Yak. anl.* **terbiyesiz.**

☆ *Karş.* **denli, terbiyeli.**

densizlenmek, nsz. f. Densizlik etmek. [*Ing.* To become intractable or obstinate; *Fr.* Faire ou dire des incongruités, faire des folies].

densizlik,-ği, ı. Densiz olma hali, densizce davranış. [*Ing.* Inconsiderateness; *Fr.* Inconvenance, incongruité].

denşirmek(-i), f. *kim.* Bir şeyin niteliğini bozmak, doğallığını bozmak. [*Osm.* Tağyir etmek; *Ing.* To denaturate; *Fr.* Dénaturer].

dentat, s. *Lat. dentatus. bot.* ◘ Dişli.

dentin, i. *Fr. dentine.* ◘ Dişözü.

dentinogenez, i. *Fr. dentinogenèse.* ◘ Dişözü.

dentisyon, i. *Fr. dentition. tıp.* Diş çıkarma. [*Ing.* Teething] ◉ **ilk ~,** *tıp.* Bu, altıncı ayda başlar ve 36 ncı ayda sona erer ki, bu çıkan dişlere süt dişleri derler ◉ **ikinci ~,** *tıp.* Altıncı yaşta başlar, bu çıkan dişlere de sürekli dişler adı verilmiştir.

dentom, i. *patol.* ◘ Dişeti uru.

denüdasyon, i. *Fr. dénudation. tıp.* Bir kısmın soyulması veya çıplaklaştırılması. [*Ing.* Denudation].

denyo, i. *Çingenece.* § ❶ Ortaoyunundaki aptal, sırnaşık, haylaz mahalle çocuğuna verilen ad. [*Ing.* Romany] § ❷ Rehin, emanet § ❸ s. *arg.* ◘ Abeci.

deontoloji, i. *Fr. déontologie* < *Yun. deon,* yapılması gereken şey + *logos,* bilim, *sosy.* Ödev bilgisi; olması gereken şeyin bilimi. [*Osm.* Ilm-i vazaif; *Ing.* Deontology] ◉ **tıbbî ~,** *tıp.* Hekimin hastalarına, meslektaşlarına ve topluma karşı davranışlarını inceleyen kuralların tümü. [*Ing.* Medical deontology; *Fr.* Déontologie médicale].

depar, i. *Fr. départ. sp.* Bir yarışın başlama anı. [*Ing.* Start] ☆ *Eşanl.* **çıkış** ◉ **doğru ~,** *sp.* Yarışa giren atletlerin aynı anda kalkış hareketi yapmaları. [*Ing.* Regular start; *Fr.* Départ régulier]. ◉ **yanlış ~,** *sp.* Atletlerin aynı anda yarışa başlamamaları durumu. [*Ing.* False start; *Fr.* Faux départ].

~ **hakemi,** *sp.* Yarışı başlatan ve doğru depar yapılmasını sağlayan kişi. *(Atletizm yarışmasında iki yanlış depar yapan atlet yarışma dışı kalır).* [*Ing.* Starting judge; *Fr.* Juge au départ].

departman, i. *Fr. département.* Fransa'da idarî taksimat. *(Bir vali ve bir genel meclis tarafından yönetilir.* [*Ing.* Department].

depasman, i. *Fr. dépassement. ikt.* Plasmanın, yani her çeşit kredi için verilmiş veya ayrılmış bulunan miktarın aşılması. [*Ing.* Going beyond, overstepping].

depigmantasyon, i. *Fr. dépigmentation. tıp.* Zardaki renk veren maddeyi çıkarma. [*Ing.* Depigmentation].

☆ *Eşanl.* **renk kaybı, renksizleşme.**

deplase, s. *Fr. déplacer. sp.* Yer değiştirmiş.

deplasman, i. *Fr. déplacement. sp.* (a) Kollektif sporlarda oyuncunun oyun sırasında yer değiştirmesi; (b) Spor takımlarının kendi şehirleri dışında maç yapmaya gitmesi; (c) Millî veya uluslararası bir turnuvada takımların karşılıklı olarak birbirlerinin şehir veya ülkesine giderek karşılaşma yapmaları. [*Ing.* Displacement].

~ **akımı,** *elek.* Elektrik akımının şiddetinin değişmesiyle yalıtkanlarda meydana gelen lokal elektrik akımı. [*Ing.* Displacement current; *Fr.* Courant de déplacement].

deplantuvar, i. *Fr. déplantoir. bahç.* ve *trm.* Sapı tahta ve gövdesi madenden yapılmış kaşık şeklinde, fideleri yastıklarından çıkarmak için veya soğanlı bitkilerin dikilmesinde kullanılan küçük kürek. [*Ing.* Trowel].

☆ *Eşanl.* **fideleme kaşığı, dikme kaşığı.**

deplazmoliz, i. *Fr. déplasmolyse. bot.* Plazmolize uğramış bir hücrenin bulunduğu ortam saf su ile değiştirilecek veya hücre tekrar saf su içine alınacak olursa, bu defa hücre vakuollerindeki eriyik yoğun olduğundan, su içeriye girer ve plazma gerilmeye başlar. En nihayet plazma selüloz çepere kadar gerilecek ve çeper üzerine dayanacaktır. Plazmolizin ters yönünde meydana gelen bu olaya verilen ad. [*Ing.* Deplasmolysis].

depo /de:po/ i. *Fr. dépôt* § ❶ Eşya ambarı. [*Osm.* Ardiye, methar; *Ing.* Depot]. § ❷ (a) Bir tüccarın mallarını koyduğu mağaza, antrepo v.b.; (b) Bir malın toptan satıldığı ve çokça bulunduğu yer. [*Ing.* Warehouse, store, storehouse; *Fr.* Magasin]. § ❸ *ask.* Her türlü yiyecek, yakacak, giyecek maddelerle, silâhla, cephane ve diğer savaş gereçlerinin bir mağaza, antrepo, silo, çadır veya bir barakanın altında kar, yağmur ,güneş gibi dış etkilere karşı geçici olarak korunduğu yer. [*Ing.* Military store; *Fr.* Dépôt militaire] § ❹ *arg.* Kendi sahasında çok bilgili, tecrübeli hoca: *Bizim matematikçi depodur, ne istersen sor.* § ❺ Su biriktirmeye yarayan, taştan, saç levhalardan v.b. yapılmış büyük kap veya havuz § ❻ Havagazını sabit hacim ve değişik basınç altında toplamaya yarayan, sızdırmaz çeperli ve çok büyük hacimlerde yapılmış hazne § ❼ *ask, den.* Bir savaş gemisinde malzeme bakımı için gerekli maddelerin konulduğu yer § ❽ *demir.* Lokomotiflerin seferde olmadığı zaman çekildiği, ayrıca bakım ve onarım işlerinin yapıldığı yer § ❾ *(petrol).* Petrol ürünlerinin dağıtımından önce, vagon ve sarnıç kamyonlarının, varillerin, bidonların, gaz şişelerinin v.b. doldurulduğu sanayi kuruluşu § ❿ *(soğutma)* Donduru akışkanı, kondansatör ve buharlaştırıcı arasında sıvı halde tutmaya yarayan kap. ☆ *Eşanl.* **toplama şişesi** § ⓫ *tekn.* İçinde patlayıcı maddelerin muhafaza edildiği yer. § ⓬ *tiy.* Dekor ve elbiselerin konulduğu yer. ◉ **barometre ~ su,** *meteor.* ve *coğr.* ◘ Barometre. ◉ **basınçlı sıcak su ~,** *döş.* ◘ Basınçlı. ◉ **besin ~,** *bot.* ◘ Besin. ◉ **besleme ~ su,** *döş.* ◘ Besleme. ◉ **hava ~ su,** Çeşitli alanlarda kullanılmak üzere içine basınçlı hava doldurulmuş madenî silindir. [*Ing.* Air container, air receiver, air reservoir, air tank, air vessel; *Fr.* Réservoir d'air]. ◉ **dinlendirme ~ su,** *döş.* ◘ Dinlendirme. ◉ **ordu ~ su,** *ask.* Sahra orduları için gerekli olan çeşitli malzeme ve erzağın konulduğu yer. ◉ **soğuk hava ~ su,** *sny.* Kolayca bozulan yiyecek maddelerini, mümkün olduğu kadar sabit tutulan düşük ısıda bozulmadan saklayabilmek için yapılan depo. [*Ing.* Cold store]. ◉ **yakıt ~ su,** *(petrol).* Akaryakıtları, özellikle petrol ürünlerini depo etmeye yarayan, çok büyük boyutlarda yapılmış kap. [*Ing.* Fuel container, fuel tank]. ◉ **yeraltı ~ su,** Gazların depo edilmesinde kullanılan çok büyük hacimli, tabiî veya sunî yeraltı çukuru. [*Ing.* Burial ground].

~ **buluntuları,** *ark.* Tarih öncesi çağlara ait, özel olarak toplanmış buluntular.

~ **etmek,** Biriktirmek, yığmak. [*Ing.* To

store (up), accumulate; [*Fr.* Amasser, accumuler, mettre en réserve].
☆ *Yak. anl.* toplamak, biriktirmek, **istif etmek.**
~ **kök,** *bot.* ◘ Kök.
~ **nişastası,** *kim.* ◘ Nişasta.
~ **parankiması,** *bot.* ◘ **Parankima.**
~ **yapraklar,** *bot.* ◘ **Yapraklar.**

depocu, i. Depoya bakan kimse, ambar bekçisi. [*Ing.* Storekeeper, warehouseman, stockkeeper, storeman; *Fr.* Magasinier].

depolama, i. § ❶ Depo etmek işi. [*Ing.* Warehousing, storing; *Fr.* Magasinage emmagasinage] § ❷ *ask.* İkmal dağıtımı sisteminin bir parçası.

depolamak, f. Depoya koymak, bir malı depoya yerleştirmek, depoda saklamak. [*Ing.* To store; *Fr.* Mettre en magasine, emmagasiner].
☆ *Eşanl.* depo etmek.

depolarizasyon, i. *Fr. dépolarisation. fiz.* ve *elek.* Polaritenin bozulması. *(Daimi bir manyetik mıknatıslığının giderilmesi gibi).* [*Ing.* Depolarisation].

depolimerizasyon, i. *biy.* ve *kim.* Uzun molekül zincirleri halinde meydana gelmiş olan polimerlerin enzimlerle parçalanarak küçük moleküllerine ayrılması. [*Ing.* Depolymerisation; *Fr.* Dépolymerisation].

depor, i. *Fr. déport. huk.* Borsada vâdeli muamelelere tâbi senetler az olup satıcı da senetlerin teslimini ertesi tasfiyeye bırakmak isterse müşteriye ödemeye mecbur olduğu faiz, tazminat. [*Ing.* Backwardation].

depozit(o) /depozi:to/, i. *It. deposito. huk.* Resmî taahhütlere *(artırma ve eksiltmelere)* girebilmek için isteklinin bunları yapacak dairelere yatırmaya zorunlu olduğu teminat [*Lat. Satisdetio; Ing.* Security, caution money; deposit; *Fr.* Cautionnement].

deppoy, i. *ask.* Depo, silâh, elbise, yiyecek gibi askerlik eşyasının saklandığı ambar. [*Ing.* Depot, quartermaster's store; *Fr.* Dépôt contenant des munitions de bouche, magasin].

deprem*, i. *esk. T. depremek* < *tepremek, coğr.* ve *jeol.* § ❶ Yer'in derinliklerinden gelen, yeryüzünde titreşmeler şeklinde beliren doğal olay. Yer kabuğunun derin katmanlarının kırılıp yer değiştirmesi veya yanardağların püskürme haline geçmesi yüzünden meydana gelen sarsıntının yeryüzünden duyulması. Yer sarsıntısı. [*Osm.* Zelzele, hareket-i arz; *Ing.* Earthquake; *Fr.* Tremblement de terre, séisme]. § ❷ *mec.* Karışıklık, sarsılma ◉ **âfet ~,** *coğr.* Pek çok binalar yerle bir olur. Barajlar yıkılır. Yer yeinden oynar ◉ **büyük âfet ~,** *coğr.* İnsanın yaptığı hiç bir şey kalmaz. Arazide kırılmalar olur. Göçüntüler belirir ◉ **çok hafif ~,** *coğr.* Çok duygulu (hassas) ve sinirli kimselerce sezilir. Çoğunca evlerin üst katında duyulur ◉ **çok şiddetli ~,** *coğr.* Sular dalgalanır. Çamurlarla sular bulanır. Duvarlar çatlar. Bacalar devrilir. ◉ **çok yıkıcı ~,** *coğr.* Birçok yapılar yıkılır. Depreme dayanıklı binalar bile çoğunca yarılır ve hattâ yıkılır ◉ **çöküntü ~ i,** *coğr.* ◘ **Çöküntü.** ◉ **deniz ~i,** *coğr.* ◘ **Deniz.** ◉ **hafif ~,** *coğr.* Hızlı geçen bir otomobilin yaptığı etkiyi andıran sarsıntı. Sonradan konuşulurken deprem olduğundan söz edilir. ◉ **oldukça şiddetli ~,** *coğr.* Dışarıda, içeride çok kimse depremi duyar. Dallar, ağaçlar rüzgâr değmiş gibi sallanır. Asılı eşyalar sallanır. Camlar kırılır. Uykuda olanlar uyanır. ◉ **sezilemeyen ~,** *coğr.* Bunlar yalnız deprem ağaçlarıyle bilinebilir. ◉ **şiddetli ~,** *coğr.* Sarsıntı herkes tarafından korku ile duyulur. Çok kimse dışarı fırlar. Yere düşülecek gibi olur. Kap-kacak kırılır. Sıvalar dökülür. ◉ **yıkıcı ~,** *coğr.* Ağaç gövdeleri sallanır ve devrilir. Sağlam yapılarda bile yarılmalar, çatlamalar olur. Yerde yarıklar belirir ◉ **yok edici ~,** *coğr.* Yapıların çoğu temelden yıkılır. Köprüler çöker. Yerlerde geniş yarıklar belirir. ☆ *Eşanl.* **yer sarsıntısı.** ~ **alanı,** *coğr.* Deprem dalgalarının araçsız olarak duyulabileceği, sezildiği yerler. [*Osm.* Zelzele sahası; *Ing.* Seismic field; *Fr.* Région seismique].
~ **araçları,** *coğr.* Deprem gözlenen yerlerde [illerlan ve sismograf, sismoskop, sismometre gibi adlarla söylenen araçlar.
~ **bölgesi,** *cogr.* Depremlerin sık sık belirdiği yerin çok oynadığı, yıkılmaların olduğu bölge. Deprem bölgeleri, en yeni devirlerde yerinden oynamalara uğramış yerlerdir. [*Osm.* Zelzele mıntıkası, mıntıka-i zelzele; *Ing.* Seismic region; *Fr.* Région seismique].
~ **dalgaları,** § ❶ *coğr.* ve *jeol.* Hava durgunken bile ansızın belirsen büyük, korkunç deniz dalgaları. Bunlar deniz depremlerinden ileri gelir. Bunun için buna deprem dalgalanması denilmiştir. Japonya kıyılarında sık sık yıkıcı etkilerini gösteren bu türlü dalgalara orada Tsunami adı verilmiştir. [*Osm.* Mevce-i zelzele; *Fr.* Raz de marée] § ❷ *astr.* Deprem merkezinden başlayıp, yer üzerinde ve içinde her yana yayılan sarsıntı dalgaları. [*ing.* Seismic wave; *Fr.* Onde seismique].
~ **dalgalanması,** *coğr.* ◘ **Deprem dalgaları.**
~ **iskalası,** *coğr.* İnsan tarafından sezilmesi ve duyulmasına, eşya ve yapılar üzerindeki etkileriyle yıkıcılığına göre, depremin yeğinlik *(şiddet)* derecesini kestirmek üzere, Mercalli, Sieberb gibi arastırıcılarca düzenlenmiş 12 basamaklı iskala. [*Ing.* Scale of earthquake; *Fr.* Échelle de tremblement].
~ **merkezi,** *astr.* ve *coğr.* Depremin olduğu ve yayıldığı yer. [*Ing.* Epicentre; *Fr.* Épicentre].
~ **ocağı,** *coğr.* Deprem dalgalarının başladığı yer. Burası yer kabuğunun içinde veya dibinde bir yerdir. Eğer, depremi, yani yerin sarsılmasını doğuran olay, kırılma ise bu başlangıç yeri kırığın başladığı yerdir. [*Osm.* Mihrak-ı zelzele; *Ing.* Focus; *Fr.* Hypocentre, foyer de séisme].
☆ *Eşanl.* **deprem odağı.**
~ **odağı,** ◘ **Deprem ocağı.**
~ **ortası,** *coğr.* Deprem ocağının yeryüzünde tam üstüne düşen yer. Deprem ortası, yersarsıntısının yeryüzündeki orta yeridir. Sarsıntılar bu noktadan her yana doğru dağılır ve buradan uzaklaştıkça depremin yıkıcılığı azalır. [*Osm.* Merkez-i haricî; *ing.* Epicenter, epicentrum; *Fr.* Epicentre].

deprem.bilim*, b.i. *coğr.* Depremlerin oluşlarını, etkilerini arastıran bilim. Deprem biliminde deprem dalgaları, depremleri doğuran olaylar, depremleri doğuran güçlerin doğuş sebepleri arastırılır. [*Osm.* Ilm-i zelzele; *Ing.* Seismology; *Fr.* Séismologie, sismologie].

deprem.bilimsel*, b.s. *coğr.* Deprembilimle ilgili. [*Ing.* Seismological; *Fr.* Séismologique, sismologique].

depremlilik*,-ği, i. *jeof.* Dünyanın belli bir bölgesini etkileyen sarsıntıların sıklık ve yoğunluk derecesi. [*Ing.* Seismicity; *Fr.* Séismicité, sismicité].

depremsel*, s. *coğr.* ve *jeof.* (a) Depremlerle ve bunların meydana getirdiği sarsıntılarla ilgili; deprem şeklinde; [*Osm.* Tezelzülî; *Ing.* Seismic; *Fr.* Séismique]. (b) Deprem-de. sarsım aşamasını takip eden çizgi için kullanılır. [*Ing.* Seismic; *Fr.* Séismal,-ale]
~ **araştırma,** *jeof.* Yer yüzüne yakın bir patlama olduğunda ses dalgalarının bir bölümünün değişik yapıda iki tortul tabakanın değme yüzeyinde yansıması özelliğine dayanan jeofizik araştırma usulü. [*Ing.* Seismic prospecting; *Fr.* Prospection seismique].

depremsiz, s. *jeof.* Deprem olayları görülmeyen *(bölgeler hk.).*

depremsizlik,-ği, i. *jeof.* Deprem olaylarının yokluğu.

deprem.yazar, b.i. *astr* Depremleri yazan araç. [*Ing.* Seismograph; *Fr.* Séismographe, sismographe].

deprenmek, nsz. f. *est. T. tepremek.* Bir baskıdan kurtulmak için türlü ve zorlu kımıldanışlarda bulunmak. Kıpırdamak, kıpırdanmak. [*Fr.* Se mouvoir, se mettre en mouvement, se bouger].

depresiyasyon, i. *Fr. dépréciation.* ◘ **Değer azalması.**

depresör,-rü, i. *Fr. dépresseur.* Katı maddelerin yüzdürme usulüyle ayrılmasında kullanılan ve bazı maddelerin su ile ıslanma eğilimlerini önemli bir şekilde artıran ayıraç-

depresyon, ii. *Fr. deprassion. psik.* Çalışmada verim düşüklüğüyle sonuçlanan ruh bozukluğu; ileri derecede üzüntü, durgunluk, suçluluk ve asağılık duyguları ile beliren bir ruhhastalığı. [*Ing.* Depression]. ☆ *Eşanl.* **çöküntü, psikotik ve nörotik melankoli.** ◉ **barometre ~ u,** *meteor.* ve *coğr.* ◘ **Barometre.**

depreşmek, nsz. f. *esk. T. tepreşmek.* Yeniden kendini göstermek; yeniden ortaya çıkmak: *Hastalık depreşti, Dertler depreşti.* [*Osm.* Nüksetmek, *ing.* To react; *Fr.* Récidiver].

depretmek, f. Bir şeyi yerinden oynatmak, tahrik etmek, kımıldatmak. [*Osm.* Tahrik etmek; *Ing.* To budge, stir, move, agitate; *Fr.* Bouger, agiter].

depuvantaj, i. *Fr. depointage. dok.* Arabalı vargellerde araba çıkışı bittikten sonra, iğlerin ucuna sarılmış birkaç halka ipliği söküp sarıma hazırlamak için iğlerin normal büküm yönüne ters olarak döndürülmesi. *(Bu işlemi makine otomatik olarak yapar).*

depürasyon, i. *Fr. dépuration. tıp.* Temizleme işi. [*Ing.* Depuration].

depüratif, i. *Fr. dépuratif. tıp.* Organizma temizleyici, toksin ve zehirleri atıcı. [*Ing.* Depurative].

der¹, e. *Osm.* < *Fars. esk.* «içinde ve -de» anlamıyle bileşik isimler yapmakta kullanılır: *Der-dest, der-kâr, der-kenâr, der-meyan.*

der², i. *Osm.* < *Fars. esk.* Kapı.

deradenit,-ti, i. *Fr. deradenite. tıp.* Boyun bezleri iltihabı. [*Ing.* Deradenitis].

deraguş, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Kucaklama, sarma. [*Ing.* Embracing, embrace; *Fr.* Embrassement, accolade].
~ **etmek,** Kucaklamak. [*Ing.* To embrace, to clasp; *Fr.* Enclacer qn dans ses bras].

derakap /de:rakep/, z. *Osm.* < *Fars. der* + *Ar. akab. esk.* Hemencecik, arkası sıra, hemen arkadan, akabinde: *Her emrinizi derakap yerine getiren hizmetçi.* [*Ing.* Immediately afterwards, instantly; *Fr.* Tout de suite, au moment même, aussitôt, immédiatement].

derbar /derbâr/, i. *Fars. der,* kapı + *bār,* baruğ *(muhafazalı), mim.* Büyük kale ve saray kapılarının iç kısmı. [*ing.* Residence court; *Fr.* Porte fortifié].
☆ *Eşanl.* **kapı yeri.**

derbeder, s. *Osm.* < *Fars. der,* kapı. Kapıdan kapıya dolaşan, serseri. Dilimizde yaşayış ve davranışça derli toplu olmayanlar için kullanılır: *Odası ve kitapları hiç muntazam durmaz, pek derbederdir.* [*Ing.* Vagran, erratic, slovenly; *Fr.* Dispersé, errant, vagabond].
☆ *Yak. anl.* **dağınık, pejmürde, perişan, tarumar, julide, şuride, savruk, harabati.**
☆ *Karş.* **derli toplu, düzenli, intizamlı.**

derbederlik,-ği, i. Derbeder olma hali [*Ing.* Vagrancy, mendicancy; *Fr.* Vie de bohème].

derbent,-di, i. *Osm.* < *Fars. derbend. esk.* Dar geçit, boğaz. [*Ing.* Mountain pass, defile; *Fr.* Défilé, passage].

derbentçi, i. *tar.* Geçit ve kaleleri bekleyen nöbetçi. [*Ing.* Pass-guard].

derbilit,-ti, i. *Fr. derbilite. min.* Doğal antimuan, titan ve demir oksiti. [*ing.* Derbilite].

derby, i. *Ing.* İngiltere'de her yıl yapılan büyük at yarışı.
~ **boğa antilopu,** *zool.* Çift-parmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, Boynuzlugiller *(Bovidae)* familyasından bir memeli türü. Sudan'da ormanlık arazide yaşar. Soyu tükenmektedir. Boğa antilopundan daha büyüktür. [*Lat. Taurotragus derbianus*].
☆ *Eşanl.* **dev boğa antilopu.**

dercengi.evvel /dercen:gievvel/, b.z. *Osm.* < *Fars.* ve *Ar. esk.* Her şeyden önce, daha işe başlar başlamaz. [*Ing.* First of all, at first].

DERCUM, Francis Xavier, öz.i. (1865-1931) Amerika'lı sinir hastalıkları uzmanı. Nöropsikiyatri alanında eserler yazdı. *Adiposis dolorosa* (= Ağrılı adipoz) hastalığının tanımını yaptı.
~ **hastalığı,** *patol.* ◘ **Hastalık.**

derç,-ci, i. *Osm.* < *Ar. derc. esk.* Araya sıkıştırma, sokma, katma, *(gazete, dergi gibi şeylere)* koyma, geçirme. [*Ing.* ve *Fr.* Insertion].

~ etmek, Bir yere bir şeyi katmak. [*Ing.* To insert, iinclude, enter; *Fr.* Insérer].

der.dest,-ti, b.i. *Osm.* < *Fars* § ❶ *(hemen, derhal)* Elde etme, tutma, yakalama § ❷ s. Yapılması veya olması pek yakınlaşmış, ele alınmış olan. [*Ing.* In hand, seized, in the possession; *Fr.* Qui est tout près d'être fait ou acheve, arrestation].

~ etmek, Yakalamak, ele geçirmek: *Hırsızı derdest ettiler.* [*Ing.* To arrest, seize, catch; *Fr.* Arrêter, Saisir, mettre la main sur].

dere, i. *Osm.* < *Fars. derre* § ❶ *coğr.* Çoğu yalnız kışın akıp yazın kuruyan küçük çay ve bunun yatağı. [*Ing.* Brook; *Fr.* Ruisseau] ◘ *ŞEKL: 138.* — **DAĞ VE BUZUL.** § ❷ iki dağ arasındaki uzun çukur: *Koyunlar derede otluyor.* [*Ing.* Valley; *Fr.* Vallée, vallon] ☆ *Eşanl.* **vâdi** § ❸ *inş.* Damlarda yağmur sularını toplayarak oluğa veren çinko yol veya sokaklarda bu suların aktığı yol kenarı: *Dam deresi.* [*ing.* Gutter-tile, gutter; *Fr.* Noue, gouttière, chéneau] ◉ **den tepeden,** *dey.* Gelişigüzel yapılan konuşmalar için söylenir ◉ **asma** ~, Bina duvarlarından dışarıya taşkın olarak asılan oluk şeklinde dere ◉ **dam** ~ **si,** *inş.* Bir çatının eteğinde yağmur sularını dışarıya akıtmak için uzun ve içi oyuk bir tekne gibi yapılan üstü açık suyolları. [*ing. (Eaves-)* gutter, channel; *Fr.* Chéneau] ◉ **iç** ~, *inş.* Çatılarda iki eğik yüzeyin birlestiği yerde meydana gelen çukurluk ve fasli-müstereklere yapılan dereler olup, üzerlerine kurşun veya çinko kaplanır ve iki tarafdaki eğik yüzeylerden gelen sular buradan akarak kenar derelere ve oradan oluklara gider. [*Ing.* Valley-channel; *Fr.* Noue, noulet] ◉ **Ingiliz** ~ **si,** *ins.* Doğrudan doğruya madenî dayanaklar üstünde duran suyolu. [*Fr.* Chéneau à l'anglaise]. ◉ **kenar** ~, *inş.* Bir çatının eğik, yüzeyi ile sonlanan ve binanın kenarına gelen kısımlar olup, kiremitlerden gelen sular orada toplanır ve oradaki oluklar veya yağmur boruları vasıtasıyle dışarıya dökülür. [*ing. (Roof-)* gutter, *(rainwater)* guttering; *Fr.* Gouttière, égout].

~ **alabalığı,** *zool.* ◘ **Alabalık.**

~ **çökertmesi,** *balıkç.* Büyük boy kurşunlu serpme.

~ **duvarı,** *mim.* ◘ **Duvar.**

~ **gibi akmak** *(kan),* Vücudun bir yerinden çok kan akmak, veya bir savaşta çok adam yaralanıp ölmek.

~ **iskorpiti,** *zool.* ◘ **Iskorpit.**

~ **iskorpitgiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Kemikli-Balıklar *(Teleostei)* takımının, Dikenliyüzgeçliler *(Acanthopterygii)* alt takımına giren bir familyası. Çoğu denizde, bazısı tatlı suda yaşayan 200 türü içine alan genis bir familyadır. Etçildirler. Kuzey denizlerinde bulunurlar. **Dere iskorpiti** *(Cottus gobio)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Cottidae; Fr.* Cottidés].

~ **kayası,** *zool.* ◘ **Kaya².**

~ **kumrusu,** *zool.* ◘ **Gülen kumru.**

~ **otu,** *bot.* Iki-çeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Maydanozgiller *(Umbelliferae)* familyasından, sarımsı renkli çiçekler açan, 30-70 sm. boyunda, güzel kokulu, bir yıllık, otsu bir bitki. Meyvalarında sabit ve uçucu yağ, pektin ve azotlu bilesikler vardır. Uçucu yağ özellikle d-limonen taşır. Meyvalar yatıştırıcı, midevî ve bağırsak gazlarını önleyici olarak kullanılır. Yaprakları yemek ve salatalara tat vermek için kullanılır. Türkiye'de *A. Graveolens* türü yetişmektedir. [*Lat. Anethum; Ing.* Dill; *Fr.* Aneth, anet]. ☆ *Eşanl.* **tereotu, durakotu.**

~ **pisisi,** *zool.* ◘ **Pisi balığı.**

~ **tepe,** *dey.* Her yer, her taraf. [*Ing.* Up hill and down dale].

dere.beyi,-ni, b.i. § ❶ *sosy.* ve *tar.* Ortaçağda, topraklarının içindeki insanlara karşı istedikleri gibi davranan, sık sık birbirleriyle savaşan ve çok defa hükümdara karşı gelerek ülkelerinin başına dert olan geniş toprak ağalarından her biri. [*Ing.* Feudal-lord, local potentate; *Fr.* Seigneur féodal, suzerain] § ❷ *mec.* Zorba, zalim kimse. [*Ing.* Despot; *Fr.* Despote].

dere.beylik,-ği, b.i. *fels.* ve *huk.* (a) Derebeyi olma hali. [*Ing.* Local despote; *Fr.* Suzeraineté]; (b) Derebeyinin ağalık ettiği ülke. (c) Derebeyinin yönetim tarzı. [*Lat. Feudalismus; Ing.* Feudalism, Feodality; *Fr.* Féodalité]. ☆ *Eşanl.* **feodalite.**

derece, i. ç: **derecât.** *Osm.* < *Ar.* § ❶ Gittikçe yükselen veya alçalan durumlardan her biri, kerte. [*Ing.* Degree, stop, stair; *Fr.* Degré, montant, marchepied, échelon] § ❷ Aşama, paye, mertebe: *Harblerdeki yararlığı yüzünden derecesi çabuk yükseldi, Benzerleri arasında onun derecesi başkadır.* [*ing.* Rank, order; *Fr.* Grade, rang, dignité] § ❸ Miktar: *O derece hasta ki parmağını kımıldatamıyor.* [*Ing.* Point, limit; *Fr.* Point] § ❹ *fiz.* Türlü ölçü âletlerinin ölçeğinde işaret edilmis bulunan başlıca bölümlerden her biri: *Sıcaklık derecesi, özellikle termometre, bugün sıcaklık gölgede 30 derece idi.* [*Ing.* Thermometer; *Fr.* Thermomètre] § ❺ *mat.* Bir çemberin, bölündüğü 360 esit parçasından her biri: *Dik açılar 90 dereceliktir.* [*Ing.* Degree; *Fr.* Degre] § ❻ *huk.* Hısımlıktaki yakınlık ölçüsü, ipotekte satıştan istifade sırası, memurların aylık kadrolarındaki durumları. [*Ing.* Degree; *Fr.* Degré]. § ❼ *eğt.* Bir yüksek okul veya üniversite tarafından belli bir öğrenim programını basarıyle tamamlayanlara verilen resmî ad. *(Lisans, doktora, master dereceleri gibi).* § ❽ *istat.* Araştırmalarda bir gözlemin, puvanın veya deneğin grup içinde büyüklük nitelik veya önem gibi bazı özelliklere göre, başkalarıyle olan iliskisi yönünden durumu. § ❾ *eğt.* Eğitim kurumları içinde ilk ile yüksek okul arasındaki basamakta bulunanların durumunu belirtmek için kullanılan söz. *(Orta dereceli okullar gibi)* § ❿ *astr.* (a) **Açı birimi,** Bir çemberin 360 eşit parçasından birini gören merkez açı; (b) **Sıcaklık birimi:** Suyun donma noktası ile kaynama noktası arasında bir sıcaklığın yükselme niceliği. 100 derece santigrad olarak kabul edilir ve 100° C ile gösterilir; (c) **Denklemler ölçüsü:** Bir denklemde bilinmeyenin en büyük üssünün sayı değeri. Örnek $2x^2 + 5x + 7 = 0$ ikinci dereceden, $2x^5 - 7x^2 - 6 = 0$ besinci dereceden bir denklemdir; (ç) Genel olarak: Kesikli olarak artma ve eksilmelerde basamak, kerte veya oran anlamında kullanılır: *Bağlılık derecesi, aklık derecesi gibi.* [*Ing.* Degree; *Fr.* Degre] § ⓫ *fot.* Hassas bir tabakanın gereğince değerlendirilebileceği en küçük ve en büyük ışıklanma arasındaki oran § ⓬ *huk.* Kan hısımlığı veya sihrî hısımlıkta, aralarında hısımlık bağı bulunan kimselerin yakınlık ve uzaklık durumunu gösterir § ⓭ *kim.* Bir çözeltinin derişmesini ölçmeye yarayan birim: *Biranın alkol derecesi.* [*Ing.* Degree; *Fr.* Degré]. § ⓮ *metrol.* Bir ölçü âletine uygulanmış ölceğin dilimlerinden her biri. [*Ing.* Degree; *Fr.* Degré]. § ⓯ *müz.* Müzik ıskalasındaki seslerden herbiri. § ⓰ *petr.* Bir yağlama yağının niteliği. ◉ ~ **li değnek,** *metrol.* Belirli bir yere konmuş olan bir sıvıyı veya taneleri ölçmeye yarayan çubuk ◉ ~ **ye girmek,** *dey.* ◘ **Derece almak.** ◉ **anlam** ~ **leri,** *dilb.* Karşılaştırmalı veya karşılaştırmasız olarak sıfatın belirttiği niteliğin veya zarfın belirttiği kipliğin az veya çok yüksek derecesi. [*Ing.* Degree of signification; *Fr.* Dégrés de signification]. ◉ **bir** ~ **ye kadar,** *dey.* ◘ **Bir.** ◉ **bitişik** ~ **lar,** *müz.* ◘ **Bitişik.** ◉ **boş** ~, *huk.* ◘ **Boş.** ◉ **boylam** ~**si,** *coğr.* ◘ **Boylam** ◉ **dovma** ~ **si,** *trm.* ◘ **Doyma** ◉ **enlem** ~**si,** *coğr.* ◘ **Enlem.** ◉ **gelişme** ~ **si,** *biy.* Birçok hayvan ve bitki grupunun, ortak soylarında bulunmayan ve dolayısıyle kalıtsal bakımdan onlarla benzerliklerini açıklamaya elverisli olmayan mükemmellik ölçüsü ◉ **hastalık** ~ **si,** *patol.* (a) Bir hastalığın, bir bozukluğun önemini, siddetini belirten basamak, kerte; (b) Birkaç devresi olan hastalıkların devrelerinden biri: *Üçüncü derece verem.* [*Ing.* Degree of an illness; *Fr.* Degré d'une maladie]. ◉ **ikinci** ~, *dey.* Önemsiz. ◉ **kuvvetlendirme** ~ **si kanunu,** *psik.* Hall'un öğrenme kuramında yer alan bu kanun, kuvvetlendirmenin yoğunluğunun ve dolayısıyle uyaranlarla tepki arasındaki yoğunluğun, kuvvetlendirmenin ortaya çıktığı an ile tepki arasındaki sürenin uzunluğuna bağlı olarak azaldığını ileri sürer. ◉ **meridyen** ~ **si,** *coğr.* ◘ **Meridyen.** ◉ **sertlik** ~ **si,** *tekn.* Bir taşlama taşında bağlama maddesinin zımpara taneciklerini tutma niteliği ◉ **son** ~, *dey.* Çok fazla, en son hadde. [*Ing.* In the highest degree, utterly, extremely; *Fr.* À un haut degre, fort]. ◉ **soyluluk** ~ **si,** *huk.* Baba soyundan olduğu kadar ana soyundan da «kartiye» veya soylu nesillere göre hesap edilen derece ◉ **yaklaşma ve kaçınma** ~ **leri,** *psik.* Bir hayvanın, belli bir hedefe yaklaşma veya kaçınmada, mesafeye bağlı olarak gösterdiği farkların orantısı. ☆ *Yak. anl.* § ❶ **basamak, kademe** § ❷ **seviye, mertebe, dereke, menzile, rütbe, paye, perese, radde, kırat, kıvam, tav** § ❸ **nicelik** § ❹ **termometre** § ⓾ **açı birimi, sıcaklık birimi, denkler ölçüsü.**

~ **almak,** *dey.* Bir yarışmada kazananlar arasında bulunan. [*Ing.* To obtain a degree (or honourable mention)].

dereco derece, z. Yavaş yavaş, adım adım. [*Osm.* Tedricen; *Ing.* By degrees, gradually; *Fr.* Par degrés, graduellement].

~ **düşmesi,** *sosy.* Bir toplumda bir kimsenin statü bakımından aşağı inmesi ve toplum rolünü kaybetmesi. [*Ing.* Degradation; *Fr.* Dégradation].

derecelemek, i. § ❶ Derecelere ayırma § ❷ *ed.* Söz sanatlarında bir sıralamanın terimlerinin büyüyen veya küçülen değerler halinde tertiplenmesi *(yükselen ve alçalan derecelenme).* [*Osm.* Tedric; tedric-i sâit, tedric-i nâzil].

derecelemek(-i), f. Derecelere ayırmak. [*ing.* To grade; *Fr.* Diviser en degrés].

derecelendirici, i. *petr.* Petrolün arıtılmasında kullanılan tablalı sütun.

derecelendirme, i. *petr.* Petrol ürünleri karışımının ayrımsal damıtmayla bileşen elemanlara bölünmesi

☆ *Eşanl.* **ayrımsal damıtma.**

derecelendirmek(-i), f. *petr.* Tablalı bir sütunda ayrımsal damıtmayle bir karışımı değişik nitelikli ürünlere ayırmak. [*Ing.* To ascertain the degrees *(of),* to distribute honours or degrees].

derecelenme, i. § ❶ Derece aralıkları meydana gelme. Bir durumdan bir başkasına yavas, yavaş, hissedilmez bir şekilde geçme § ❷ *müz.* Piyano'dan forte veya fortissimo'ya veya lento'dan vivace'ye geçerken ötüm hareketin gittikçe artması § ❸ *res.* (a) Bir renk tonundan bir başka tona geçiş; (b) Birinci plandaki kişilerin daha belirli olması için ikinci derecedeki figürlerin silik olarak gösterilmesi § ❹ *sosy.* Kökü toplum tabakalaşmasında olup, çeşitli tabakaların karşılıklı değerlendirilmesini gerektiren süreç. [*Ing.* Social graduation; *Fr.* Graduation sociale].

dereceleşme, i. Bezeme motiflerinde gittikçe zenginliği artmak veya eksilmek suretiyle yapılan şekillerdeki hal. [*Osm.* Tederrüç].

dereceli, s. Derecelere ayrılmış, kademeli: *Tek dereceli secim.* [*Ing.* Graded; *Fr.* Gradué].

derecesiz, s. Derecelere ayrılmamış, derecesiz olmayan. [*Ing.* Beyond measure, extreme; *Fr.* Extrême].

dereko, i. ç: **dcrekât,** *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Aşağıya inen basamak § ❷ Aşağı derece.

dere.otu, b.i. *bot.* ◘ **Dere.**

derey, i. *bot.* Maydanozgillerin meyvesinde kabarık çizgileri birbirinden ayıran aralık.

dereyli, s. *bot.* Dereyi olan: *Dereyli meyve.*

dergâh /dergah/, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ *mim* ve *sosy.* Eskiden tarikatlarda ayinlerin yapıldığı, tarikat mensuplarının toplandığı ve dervislerin oturduğu yer, tekke. [*Osm.* Darbar; *Ing.* Court of a king, dervish convent; *Fr.* Palais de monarque, couvent ou chapelle des moines d'un ordre religieux] § ❷ Kapı önü, büyüklerin müracaat yeri olan kapıları. ◉ ~ **i âlî,** *tar.* Padişah sarayı.

dergi*, i. < *derlemek. sosy.* Haftalık, aylık veya yıllık düzenli aralıkla çıkan bir fikir yayını: *Edebiyat dergisi.* [*Osm.* Mecmua; *Ing.* Periodical, review, magazine; *Fr.* Révue].

~ **filim,** *sin.* Haber filimlerinin haftalık alıvasal dergi özelliğini gösteren cesidi. Bu cesit filimlerde, belirli olaylar, belirli görüşle-

re göre işlenerek verilir, böylelikle belge-film, belli bir düşüncenin aşılanması aracı olarak kullanılır. [*ing.* Film magazine, cinemagazine; *Fr.* Magazine filmée, cinémagazine, ciné-journal].

dergilemek(-i), f. Dağınık halde bulunan kanun, şiir gibi bilgi ve sanat eserlerini derleyip kitap haline koymak. [*Osm.* Tedvin etmek; *ing.* To collect or compile; *Fr.* Codifier; compiler].

dergin*, s. < *dermek.* Derlenerek düzene konmuş. [*Osm.* Müdevven; *ing.* Compiled, codified; *Fr.* Compilé, composé, recueilli].

derginlemek*(-i), f. Dağınık halde bulunan kanun, şiir gibi bilgi ve sanat eserlerini derleyip kitap haline koymak. [*Osm.* Tedvin etmek; *ing.* To write or collect a register or volume; to codify; *Fr.* Codifier].

derhal /derhal/, z. *Osm.* < *Fars. der-* + *Ar. hâl,* an, hemen, çabucak, vakit kaybetmeksizin: *Çocuğu ateşli görünce derhal muayene ettirdim.* [*ing.* At once, immediately, instantly; *Fr.* Aussitôt, tout de suite, sur le champs].

deri, i. *esk. T. teri* < *Yun. derma.* § ❶ *anat.* ve *zool.* İnsan ve hayvan vücudunu saran ve çoğu tüy ve kılla kaplı bulunan, az çok yumuşak örtü. Omurgalı hayvanlarda iki katlı olup çok katlı yassı epitelden meydana gelmiş üst deri *(epidermis)* ile bunun altında bulunan ve bağ dokusunda oluşan alt deriden *(kutis, koryum)* yapılmıştır. Omurgasız hayvanlarda ise bir sıra silindir biçimi dış-deri *(ektoderm)* hücreleriyle bu hücrelerin dış tarafa saldığı kutikuladan gelmiştir: *Derisini yüzmek, deri hastalıkları.* [*Osm.* Cilt; *Lat. Cutis; ing.* Skin; *Fr.* Peau]. § ❷ Hayvanın yüzülmüş, kurutulmuş derisi: *Yurdumuzdan Avrupa'ya deri gönderilir.* [*ing.* Leather, hide; *Fr.* Cuir]. ☆ *Eşanl.* gön. § ❸ *bot.* Soyulmadan yenen yemişlerin ince kabuğu veya soyulan yemişlerde kabuk altındaki zar: *Kirazın derisi.* [*Osm.* Beşere; *Lat. Cuticula; ing.* Peel; *Fr.* Pelure, écorce, cuticule] ◉ **~ sine sığmamak,** *dey.* Kibirlenmek. [*ing.* To be too big for one's skin]. ◉ **~ ye yönelim,** *tıp.* Bazı mikropların özellikle deri dokusuna yerleşme eğilimi. *(Stafilokoklarda ve belki şarbon basilinde durum budur. Frengi mikrobu (treponema) ile cüzzam basili (Hansen basili) her zaman deriye yönelim gösterir. Fakat bunların seyrek rastlanan bazı çeşitleri, tam tersine, sinir dokusuna yönelim gösterir).* [*ing.* Dermotropism; *Fr.* Dermotropisme]. ◉ **~yle görme,** *hayvan psik.* Hayvanın, göz veya görme organı denebilecek bir organa sahip olmaksızın ışığa karşı tepkide bulunabilme duyarlığı. [*ing.* Dermatopsy; *Fr.* Dermatoptique]. ◉ **ak ~,** *deric.* Ponza taşıyle arıtılan, koyun keçi veya ceylan derisinin pürüzlerinin giderilmesinden sonra üzerine yazı veya boyalı resim konularak değerlendirilen deri. [*Osm.* Rak, tirşe; *Fr.* Parchemin]. ◉ **alt ~,** *anat.* ◘ **Altderi.** ◉ **bir ~ bir kemik,** *dey.* Kemikleri görünecek kadar zayıflamış. [*ing.* Nothing but skin and bones, a mere skeleton]. ◉ **dana ~si,** *deric.* Üzerine resim yapmak veya yazı yazmak için perdahlanan yeni doğmuş dananın derisi. [*Fr.* Velin]. ◉ **dış ~,** *anat.* ◘ **Dışderi.** ◉ **domuz ~ si,** *matb.* ◘ **Domuz.** ◉ **dudak ~ kanseri,** *vet.* Özellikle kedide görülen ve üst dudağı veya burnun ucunu saran yara ◉ **ham ~,** İşlenmemiş olan deri. ☆ *Eşanl.* **sırım.** ◉ **iç ~** § ❶ *anat.* Gastrulada iç hücre tabakası. § ❷ *zool.* Çok hücreli hayvanlarda sindirim ve solunum kanallarının iç yüzünü ve sindirim kanalına bağlı bezleri astarlayan örtü dokusu; embriyon tabakalarının en içte olanı. [*Osm.* Edemmei dahiliye; *ing.* Endoderm; *Fr.* Endoderme]. ☆ *Eşanl.* **endoderm.** ◉ **saç ~si,** *anat.* Üstünde saç biten kafa derisi. *(Saç derisinin yapısı, derinin öteki bölümlerinden farklı değildir. Sadece dokusu daha sıktır ve üstündeki kıllar daha çok ve daha gürdür).* [*Fr.* La peau du crâne qui porte les cheveux, cuir chevelu] ◉ **üst ~,** *anat.* ◘ **Üstderi.**

~ altı, *biy.* ◘ **Derialtı.**

~ altı dokusu, *anat.* ◘ **Doku.**

~ altı tabakası, *zool.* Alt-derinin *(koryum)* altında bulunup alt-deriden açık bir biçimde ayrılmamış olan bir tabaka olup, doku meydana getirecek kadar bol bulunan yağ hücrelerinden yapılmıştır. [*Lat. Tela subcutanea; ing.* Subcutaneous layer; *Fr.* Sous-cutané].

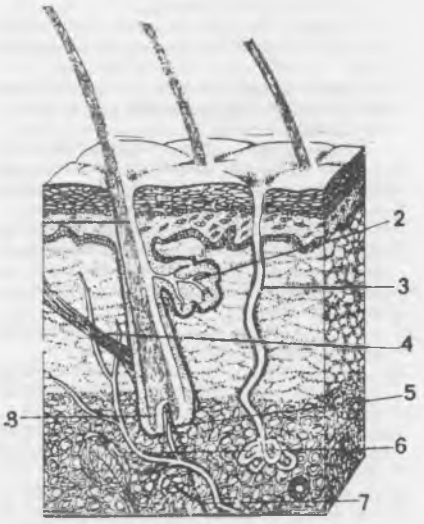

ŞEKİL: 161. — **DERİ**: 1. Sap. 2. Yağ bezi. 3. Ter bezi. 4. Ürperme kası. 5. Memecik. 6. Kan damarı. 7. Sinir. 8. Soğan. 9. Kök.

~ aşısı, *tıp.* Deriye sırınga edilmeye elverişli aşı, *(Bu çeşit aşılar nörotrop mikroplara, özellikle virüslere karşı daha etkilidir).* [*Fr.* Dermovaccin].

~ bağlamak, *dey. (Yara hk.)* İyileşmek. [*ing.* To heal (sore)].

~ bıçağı, *ciltç.* ve *deric.* ◘ **Bıçak.**

~ böceği, *zool.* Kınkanatlılar *(Coleoptera)* takımının, Deriböceğigiller *(Dermestidae)* familyasından, kılları renkli, zararlı, küçük siyah böcek. Türlerinden çoğu kürkler'le beslenir; kimisi tuzlu ete, peynire dadanır. Kurtçukları derilere delik açar, büyük zararlara sebep olur. [*Lat.* ve *ing. Dermestes; Fr.* Dermeste].

~ böceğigiller, *zool.* Kınkanatlı böcekler familyası. Örnek cinsi deri böceği'dir. Özellikle ılıman ve soğuk bölgelerde yaygındırlar. Kurtçukken daha çok hayvansal maddelerle, deri, kürk, salamura ve konservelerle beslenir. Çoğu pek zararlıdır. [*Lat.* ve *ing. Dermestidae; Fr.* Dermestides].

~ cilt, *cilt.* Deriden yapılmış kitap ve defter kapağı. [*ing.* Leather binding; *Fr.* Reliure en cuir].

~ değişimi, *zool.* Birçok eklembacaklı hayvanlarda, sert olan kutikulanın, büyümeye engel olması sebebiyle, belirli zamanlarda atılması olayı. Yeni kutikula dösenene kadar hayvan bir parça büyür. Benzer olarak, omurgalı hayvanlardan kertenkele ve yılanlarda da epidermisin keratinli dış kısmı *(pullar)* yılda bir defa atılır. [*ing.* Moulting; *Fr.* Mue].

~ dokusu, *biy.* ◘ **Doku.**

~ dövme çekici, *deric.* ◘ **Çekiç.**

~ hastalıkları, *patol.* ◘ **Hastalık.**

~ hastalıkları bilimi, *tıp.* Tıbbın deri hastalıkları ile uğrasan bölümü. [*ing.* Dermatology; *Fr.* Dermatologie].

~ içi, *hist.* Derinin kalınlığı içinde bulunan.

~ içi sırınga, *tıp.* Kısa 0.5-0.6 mm. çapında bir iğne ile deri içine yapılan sırınga.

~ içi tepkimesi, *patol.* Deri içine az miktarda antijen, özellikle tüberkülin sırınga edildiğinde, sırınga yerinde ortaya çıkan iltihap şeklinde tepki: [*ing.* Intradermoreaction; *Fr.* Intradermo-réaction].

~ iltihabı, *patol.* Sebebi ve görünüşü ne olursa olsun deride yer alan bütün iltihaplara verilen ad. [*ing.* Dermatitis; *Fr.* Dermatite, dermite].

~ kanatlılar, *zool.* ◘ **Abalımemeliler.**

~ kanseri, *patol.* Deri ve mukozada görülen kanser. [*ing.* Dermoid cancer].

~ kaplı, *ciltç.* Üzerine deri veya akideri kaplanmış kitaplar hakkında kullanılır. [*ing.* Leather covered; *Fr.* Parcheminé].

~ kas iltihabı, *patol.* Sebebi bilinmeyen ve seyrek görülen ağır bir hastalık. Deri ve kaslar aynı zamanda iltihaplanır. Hastalık deride değişik görünüşte ödem ve kızartı seklinde, kaslarda ise ağrı ve hareketlerde sınırlanma şeklinde ortaya çıkar. [*ing.* Dermatomyositis; *Fr.* Dermatomyosite].

~ kası, *anat.* Bağlı olduğu yerlerden hiç değilse biri deride bulunan kas.

~ kası belirtisi, *patol.* ◘ **Dori.**

~ kızışması, *patol.* ◘ **Egzema.**

~ kisti, *patol,* Deride embriyon olusumu sırasındaki bir kusurdan ileri gelen kist. [*ing.* Dermatocyst; *Fr.* Kyste dermoïde].

~ kurdu, *fizyol.* Deride kılların dibindeki yağ bezlerinde yağın birikmesinden ileri gelen ve sıkıldığı zaman kurt biçiminde dışarıya çıkan olusum.

~ kuruluğu, *patol.* Kuru ve toz gibi bir döküntü ile kaplı derinin durumu. *(İktiyozun ilk devresi olan deri kuruluğu özellikle A vitaminsizliğinde görülür).*

~ mantarı, *bot.* ◘ **Mikoderma, sirke bakterisi.**

~ oluşumu, *anat.* Embriyonun dış tabakasından deri *(altderi, üstderi)* ve eklentilerinin oluşması. *(Dokuma cisimcikleri, deri sinir ağı ve tüm sinir sistemi de aynı tabakadan oluşur).* [*ing.* Dermatogenesis; *Fr.* Dermogenèse].

~ pişmesi, *deric.* Derinin terbiye olması. [*ing.* Ripening of the hides].

~ sanayii, *deric.* Hayvan derilerinden esya yapımı isi ve bununla uğrasan sanayi kolu. [*ing.* Manufacturing of leather goods].

~ sandık, Kalın deriden dikilerek yapılmış sandık. [*Fr.* Malle en cuir].

~ sandık veya hurç, *deriç.* Kalın deriyle dikilerek yapılan sandık.

~ solunumu, *biy.* ve *zool.* Gaz alış verisinin deri arasından meydana geldiği ilkel bir solunum tipi. [*Osm.* Teneffüs-ü cildî; *ing.* Cutaneous respiration; *Fr.* Respiration cutanée].

~ tepkimesi, *patol.* Bazı kimselerin deri üzerine etki yapan mekanik irkiltmelere karsı gösterdiği tepki. *(Deri irkilmesi, birkaç dakika içinde aynı yerde, irkiltme çizgisine tıpatıp uygun bir kabartı oluşumuna yol açar).* [*ing.* Dermographia; *Fr.* Dermographie, dermographisme].

~ tepkisi değişimi, *tıp.* ◘ **Değişim.**

~ uru, *patol.* Derideki düz kaslarda gelişen tehlikesiz ur. Bazen ağrı yapabilir ve irkilirse kasılır. [*ing.* Dermatoma; *Fr.* Dermatomyome].

~ yüzme, *tar.* Mahkûmların canlı canlı derisini yüzme iskencesi.

deri altı, b.s. § ❶ *anat.* Derinin altında bulunan: *Derialtı hücre dokusu.* [*Osm.* Taht-el cilt; *Lat. Subcutaneus; ing.* Subcutaneous; *Fr.* Sous-cutané]. § ❷ Deri altında yapılan *(iğne). ing.* Hypodermic; *Fr.* Hypodermique].

~ karın atardamarı, *anat.* Göbeğin altında, karın çeperine dağılan uyluk atardamarının bir dalı.

~ altı iğne, *tıp.* ◘ **Derialtı sırınga.**

~ sırınga, *tıp.* Bir iğne ile derialtı hücre dokusu içine ilaç veya eriyik sırınga etme. [*ing.* Hyprodermic syringe; *Fr.* Injection hypodermique].

deri beslek*, b.s. ve **i.** Sindirim aygıtı ve ağzı olmayan, sadece zarlarıyle dokunabildikleri suda erimis maddelerden yararlanabilen organizmalara verilen ad. *(Serbest yaşayan bazı bir hücrelilerle asalakların çoğunda durum budur).*

derice, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Küçük kapı. [*ing.* Small door; *Fr.* Petite porte].

derici, i. Deri alıp satan kimse.

dericik,-ği, i. § ❶ *anat.* Çok ince, küçük deri, [*Lat.* ve *ing. Epidermis; Fr.* Épiderme] ☆ *Eşanl.* **epiderm** § ❷ *zool.* Bir hücreli hayvanlarda vücudu dış etkilerden koruyan ve vücuda azçok sabit bir biçim veren ince bir örtü. [*Osm.* Cüleyde; *ing.* Pellicle; *Fr.* Pellicule] ☆ *Eşanl.* **pelikula** § ❸ *bot.* Bitkisel hücrelerde selüloz zarın değişikliğe uğramasından meydana gelen değişik kalınlıkta zar. *(Selüloz dericiğe dönüşür. Bu zarlar, gazları ve suyu az geçirir).* [*Lat. Cuticula; Ing.* ve *Fr.* Cuticule] ☆ *Eşanl.* **kütiküla.** § ❹ *dok.* Işın kırıcı, homojen, katı ve çift çeperli serit veya alan; üst yüzü bazı epitel hücreleriyle kaplıdır.

dericil, s. Deriye ilgi gösteren mikrop ve maddeler için kullanılır. [*Ing.* Dermotropic; *Fr.* Dermotropique].

dericilik,-ği, i. § ❶ Hayvanların yüzülmüş derisini işleyerek çeşitli eşyaların yapılmasında kullanılabilecek hale getirme işi. *(En eski çağlardanberi insanlar derilerden çeşitli eşyalar yapmaktadırar).* [*ing.* Leather manufacturing, leather-work; *Fr.* Travail en cuir]. § ❷ Deri alıp satma işi.

deriçe, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Yavru kapı. [*ing.* Small door; *Fr.* Guichet].

deride, s. *Osm.* < *Fars. esk.* Yırtılmış, yırtık. [*Ing.* Rent, torn; *Fr.* Déchiré].

derig, i. *Osm.* < *Fars.* ◘ **Dirig.**

derili, s. § ❶ Derisi olan; deriyle kaplanmış. [*Ing.* Skinned; *Fr.* À peau]. § ❷ Yapımında deri kullanılan.

— **çalgılar**, *müz.* Sachs ve Hornbostel'in sınıflandırılmasına göre, üstüne deri gerilmiş çalgılar *(Her çeşit davul).*

derilme, i. *dilb.* Birçok ünlü öğenin bir tek ünlü veya diftongda toplanması. (Örnek: *Kahvealtı* > *kahvaltı; Latincede eoago* > *cogo).* İki türlü derilme vardır: *İlerleyici derilme ve gerileyici derilme.* [*Ing.* ve *Fr.* Contraction].

derilmek, nsz. f. § ❶ Dermek işine konu olmak, toplanmak, devşirilmek: *Üzümler derildi.* [*ing.* To gather, assemble; *Fr.* être cueilli]. § ❷ Bir araya gelmek. [*ing.* To come together, gather; *Fr.* S'assembler, se réunir].

derimevi, b.i. Ağaçtan veya keçeden yapılan ev. [*ing.* Felt tent].
☆ *Eşanl.* **oba, yurt.**

derimsi, s. § ❶ *anat.* Deriye benzeyen § ❷ *patol.* Derimsi kist. ☆ *Eşanl.* **deri kisti.**

derin[1], s. *esk. T. tering.* § ❶ Dibi, yüzünden veya ağzından uzak olan: *Derin bir kuyu, derin bir yara.* [*Osm.* Amîk; *Ing.* Profound, deep; *Fr.* Profond] § ❷ Uzun ve ayrıntılı: *Derin bir bahis, Derin incelemeler.* § ❸ Pek içten gelen veya içe işleyen: *Derin bir sevgi, Derin bir etki.* § ❹ *mec.* Anlaşılması, kavranması zor: *Derin gerçekler* § ❺ Yoğun: *Derin uyku* § ❻ Dikkatle, inceden inceye: *Olay (mesele) çok derin incelendi* § ❼ Kendi türünde son derecesine varmış: *Derin bir uyku, derin bir bilgin.* ◉ — **e aşınma**, *coğr.* Akarsuyun, yatağını kazması, oyması, gittikçe derinleştirmesi işi. [*Osm.* Umkî îtikâl; *Ing.* Vertical cutting; *Fr.* Erosion verticale] ◉ — **e atlama**, *cimn.* Üst düzeydeki bir yerden aşağıya atlama. [*Ing.* Landing; *Fr.* Saut en profondeur]. ☆ *Eşanl.* **aşağı atlama** ◉ — **lemesine görüntü**, *sin.* Derinliği olan bir sahnede en öndeki cisimler ile en gerideki cisimlerin ayrı seçiklikte yer aldığı görüntü. [*Ing.* Deep-focus photography; *Fr.* Champ en profondeur].
— **bölgesi**, *coğr.* Yerkabuğunun hipsografik eğrisinde 2.500 metreden daha derinlere doğru uzanan ve 6.000 metrelik derinlikleri geçen derin deniz çanakları alanı. [*Osm.* Mıntıka-ı ka'r-ı nâyâb; *ing.* Abysal region; *Fr.* Région abyssale]. ☆ *Eşanl.* **abisal bölge.**
— **çukur**, *coğr.* Denizlerin dibindeki çok derin çukurlar. [*Ing.* Deep; *Fr.* Fosse, profondeur].
— **deniz çökertileri**, *jeol.* Başlıca çamur, balçık ve kırmızı kilden meydana gelir.
— **dipli (karinalı) gemi**, *den.* ◘ **Gemi.**
— **doz**, Cilt altında belli bir derinliğe verilen iyonize edici ışın miktarı olup havada ölçülen ışın dozunun yüzdesi olarak fade olunur. [*ing.* Depth dose; *Fr.* Dose profonde].
— **helâtaşı**, *döş.* İçindeki pislikleri pis sudöşemine bir emme yardımıyle akıtan oturma helâtaşı. [*Ing.* Siphon wardown, water closet].
— **kap**, *(seramik)* Düz kaplara karşılık vazo gibi içi oyuk ve uzun kap.
— **kazma**, *(Gravür)* Gölgeleri daha keskin ve belirli kılmak için uygulanan gravür tekniği.
— **sahil**, *balıkç.* 50-200 m. derinliğindeki kıyı denizleri. *(Dibi genellikle kum ve çamurla örtülüdür).*
— **soluk almak**, *cimn.* Ciğerlere tabiî gücünden daha çok (temiz) hava doldurmak. [*ing.* To inhale (breathe) profoundly, deeply; *Fr.* Aspirer profondement].
— **sürüm**, *trm.* Toprağın normal pulluk derinliğinin daha altında, ekseriya bir tabantaşı veya kil katını parçalayarak yapılan toprak işlemesi. [*Ing.* Subsoiling; *Fr.* Sous-solage].
— **süzülme**, *trm.* Suyun, kök salma bölgesi altını nüfuzu.

derin derin, z. Derinlemesine, uzun uzun. [*ing.* In depth; at great length, extensively; *Fr.* En profondeur, largement].

derin[2], i. § ❶ Dip: *Derine dalmak,* § ❷ Derinlik, belli olmayan uzak yer: *Derinden bir ses geliyor.* [*ing.* Depth; *Fr.* Profondeur].

derin baskı, b.i. *res.* Oymabaskıda, kazınan çukur yerden alınması tekniğine dayanan baskı çeşidi.

derinden, z. § ❶ Pek belli olmayan, uzak bir yerden: *Derinden sesler geliyor.* [*ing.* From far away *(sound),* from the depths]. § ❷ Etraflıca: *Arkadaşını derinden tanıyor.* [*ing.* In detail; *Fr.* En detail]. § ❸ İçten: *Derinden sevgi.* [*ing.* Hearty, sincerely, cordially; *Fr.* Sincèrement, cordialement].
— **derine, *dey.*** Bütün incelikleriyle, etraflıca: *Ülkeyi derinden derine tanımak.* [*ing.* Minutely; *Fr.* Minutieusement, en détail].
— **kavrayış**, *psik.* § ❶ Çözümü gereken bir problemi, anlaşılmasına ihtiyaç duyulan bir durumu veya kavramı birdenbire hatasız ve açık olarak kavramak veya görmek. § ❷ Gestalt psikolojisine göre, temel ilkelerin, çözüm yollarının ve ele alış tarzının bilinmesi sebebiyle meydana gelen transfer olayı. Anlayış, sezgi.

derinlemesine, z. ◘ **Derin derin.**

derinleşmek, nsz. f. § ❶ Derin hale gelmek, derinliği artmak: *Yara işledikçe derinleşir.* [*Ing.* To become deeper; *Fr.* S'approfondir] § ❷ *(Geniş anlamda)* Belirli hale gelmek: *Alnındaki çizgiler derinleşti* § ❷ *mec.* Etkili, kuvvetli hale gelmek § ❹ Bilgisini genişletmek, ayrıntılara inmek: *Bilimde derinleşmek.*

derinleştirmek(-i), f. § ❶ Bir çukurun dibini daha kazarak derine gitmek. [*ing.* To make deeper, to deepen; *Fr.* Approfondir, éloigner] § ❷ Derinliğine incelemek, uzun uzadıya üzerinde durmak: *Işi ciddiyetle derinleştirdiler.* [*Osm.* Tamik etmek; *ing.* To go deeply into (something); *Fr.* Approfondir].

derinletmek(-i), f. Derin hale getirmek. [*ing.* To deepen; *Fr.* Approfondir].

derinlik,-ği, i. § ❶ *coğr.* ve *mat.* Derin olma hali: *Kuyunun derinliği* [*Osm.* Umk; *ing.* Depth; *Fr.* Profondeur] § ❷ *ask.* Bir birliğin en ileride bulunan kısmıyla en geride olan kısmı arasındaki açıklık § ❸ *fiz.* Bir cismin düşey doğrultusundaki boyutunun uzunluğu § ❹ *sin.* Derinlemesine görüntü düzeninde meydana gelen derinlik duygusu. [*Ing.* Depth in shot, depth of a scene; *Fr.* Profondeur (dans un plan, dans un scène] § ❺ Kenardan, kıyıdan açıkta kalan kısımlardan uzakta bulunan kuytu yer: *Büyük salonun derinliğinden hafif bir piyano sesi işitiliyordu* § ❻ *mec.* Derin, anlamca zengin, dolayısıyle de anlaşılması, kavranması güç olanın özelliği: *Bir metnin derinliğine varmak* § ❼ Büyük kavrama ve kapsama gücü: *Düşüncelerinde derinlik olmak* § ❽ Varlığın özü, içi: *Yüreğinin derinliklerinden gelen bir ağlama sesi* ◉ **cephe derinliği**, *ask.* ◘ **Cephe** ◉ **alan derinliği**, *fot.* Bir mercek düzeninin asal ekseni üzerinde net görüntü veren uç noktalar arasındaki mesafe. [*ing.* Field depth; *Fr.* Profondeur de champ]. ◉ **dalga derinliği (çukuru)**, *den.* İki dalga arasındaki derinlik. *(Dalgaların tepesinden dibine olan mesafeyle ölçülür).* ☆ *Eşanl.* **çukur** ◉ **Gemi derinliği**, *den.* Bir geminin iç kısmının derinliği. ◉ **odak derinliği**, *fot.* Netlik bozulmamak şartıyle, net ayarının arasında dolaşabileceği iki nokta. [*ing.* Focus depth; *Fr.* Profondeur de foyer]. ◉ **omurga derinliği**, *den.* Gemi boyunun ortasında, iç omurganın üstünden en yüksek güvertenin kemeresi hizasına kadar ölçülen uzaklık. ◉ **sürme derinliği**, *trm.* Çift sürme sırasında ucdemirinin toprağa giriş derinliği.
— **çizimi**, *res.* Oylumun ve içindeki eşyaların tek bakış noktasına göre bir yüzey üzerine çizimi. [*Osm.* Menazır; *ing.* ve *Fr.* Perspective].
— **taşları**, *coğr.* ve *jeol.* Iç etkenler sebebiyle yerin derinliklerinde oluşan taşlar; Magmanın, yerkabuğu içindeki başka taşlar arasına sokularak katılaşmasından doğmuş taşlar. [*Osm.* Umkî suhûr; *ing.* Plutonic rocks; *Fr.* Roches plutoniques].

derinti, i. *esk. T. dirinti* § ❶ Rastgele (gelişigüzel) toplanmış, derme çatma şey § ❷ İnsan sürüsü. [*Osm.* Güruh; *Ing.* Gathered from here and there, scraped together, mob, corps of irregular troops; *Fr.* Assemblage de choses de peu de valeur, de personnes peu estimables] § ❸ Çöp yığını. [*Ing.* Mass of rubbish; *Fr.* Ramassis] .

derisel, s. *anat.* Deri ile ilgili. [*ing.* Dermic, *Fr.* Dermique]. ☆ *Eşanl.* **dermik.**

derisi.dikenliler, ç.b.i. *zool.* Sölomlu hayvanlardan ikincil-ağızlılar *(Deuterostomia)* filumunun bir alt filumu. Işınsal bakışımlıdırlar *(beş ışınlı).* Larvaları iki yanlı bakışımlı olur. Su kanal sistemleri iyi gelişmiştir ve yer değiştirmeyi sağlar. Çoğu ayrı eşeylidirler. Yumurtalar suda döllenir. Gelişmede başkalaşma vardır. **Deniz lâleleri** *(Crinoidea),* **Deniz yıldızları** *(Asteroidea),* **Yılan yıldızları** *(Ophiuroidea),* **Deniz kestaneleri** *(Echinoidea)* ve **Deniz hıyarları** *(Holothuroidea)* olmak üzere bes sınıftan yapılmıştır. [*Osm.* Mükanfez-ül-cilt; *Lat. Echinoderma; ing.* Echinoderma, echinodermata; *Fr.* Échinodermes]. ◘ *LEVHA: 43* ve *44.* — **DERİSİDİKENLİLER**; *TABLO: 18.* — **HAYVANLAR ALEMİ.**

derişik*, s. < *derişmek. esk* § ❶Derişmiş olan § ❷ i. *kim.* İçindeki su oranı azalarak koyulaşmış sıvı. Eriyeni çok, eritkeni az olan eriyik *(yoğun).* [*Osm.* Mütemerkiz, mütekâsif, kesif; *Ing.* Concentrated; *Fr.* Concentré].
☆ *Yak. anl.* **sıklaşmış, toplanmış.**
☆ *Karş.* **dağılmış, seyrekleşmiş.**
— **sellenme**, *jeom.* ve *hidr.* İncecik su yollarının birleşmesiyle sel yatağı ve akarsu yatağı açabilecek yetenekte dereler oluşturan selinti. [*Fr.* Ruissellement concentré].
— **zaman**, *sin.* Herhangi bir sahne çevrilirken gereği olmayan zaman parçalarının atılarak gerçek zamanda yapılan kısaltma. [*Ing.* Temporal concentration; *Fr.* Temps condensé].

derişiklik*,-ği, i. < *derişmek. kim.* Bir eriyiğin birim hacminde çözelmiş halde bulunan bir cismin kütlesi. [*Ing.* ve *Fr.* Concentration] ◉ **moleküler** —, *kim.* Bir eriyik içinde çözelmiş halde bulunan bir cismin, eriyiğin birim hacmine *(litre)* düşen molekül sayısı. [*ing.* Molecular concentration; *Fr.* Concentration moléculaire].

derişme, i. § ❶ Bir noktada toplanma, yoğunlaşma [*Ing.* Concentrating] § ❷ *fiz.* ve *kim.* Bir cismin, bileşimindeki suyu kaybederek daha koyu kıvama gelmesi. [*Osm.* Temerküz; *ing* ve *Fr.* Concentration].

derişmek*, nsz. f. < *dermek* § ❶ Bir nokta dolayında toplanmak, Bir araya gelmek. [*Osm.* Temerküz etmek; *ing.* To be concentrated; *Fr.* être concentré]. § ❷ *kim.* Bir sıvı, içindeki su miktarı azalarak koyulaşmak. [*Osm.* Tekâsüf etmek; *ing.* To condense, to become dense].

derivasyon, i. *Fr. dérivation. tıp.* (a) *cerr.* İçi boş iki organı deriye ağızlamak veya bir engeli ortadan kaldırmak amacıyle yapılan

ameliyat; (b) *psikiy.* Uygun olan tek hareket tarzı yerine gelişigüzel hareketler yapmak. *(Bu olay sinirleri zayıflamış kimselerde görülür).* [*ing.* Derivation].

derivatif, i. *Fr. dérivatif. tıp.* Türev. Tabiî veya sunî bükülme meydana getiren. [*ing.* Derivative].

derk, i. < *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Dibe varma, derine inme. § ❷ En aşağı kat. § ❸ *(Geniş anlamda)* Anlama, kavrama. [*ing.* Comprehension, understanding; *Fr.* Comprehension.]. § ❹ Ele geçirme. [*ing.* Acquisition; attainment; *Fr.* Acquisition].

~ **etmek (eylemek),** *dey.* Anlamak, kavramak. [*ing.* To comprehend, understand; *Fr.* Comprendre].

derken, z. § ❶ Dendiği halde, söylendiği halde: *Kaş yapayım derken göz çıkardı* § ❷ O sırada: *Biz de iyiyiz dedi... derken başkalarıyle görüştü.* [*ing.* Just then, just at that moment; *Fr.* Juste alors, juste à cet endroit, à ce moment]. § ❸ ... diye davranırken çalışırken: *Aşağıya bakayım derken az kalsın yuvarlanıyordum.* § ❹ ... diye umarken, düşünürken: *Bulaşıklar öğleye kadar biter derken akşam oldu.*

derkenar /derkenar/, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Osmanlı imparatorluğu devrinde resmî dairelerde kâğıtların ve dilekçelerin yanlarına veya alt tarafına o iş hakkında yazılan kısa notlar. *(Derkenarlar genellikle dilekçe veya kâğıtlarda sorulan meseleler hakkındaki düşünceleri kapsardı).* [*ing.* Marginal note; *Fr.* Note marginale].

derkum hastalığı, *patol.* ◘ **Hastalık.**

derleme, i. § ❶ Seçip toplama, biraraya getirme, sıraya. düzene koyma, birleştirme, toplama: *Kelime derleme işi yavaş yürüyor.* [*ing.* Gathering together, collecting; *Fr.* Rassemblement, ramassage]. § ❷ Çeşitli yazarların belli konulardaki yazılarını biraraya getiren kitap. § ❸ Aktarma fikirlerle meydana getirilen ve hiçbir orijinal katkısı bulunmayan eser. § ❹ i. Seçilip toplanmış: *Derleme kelime.* ◉ **baş ürün** ~ **si,** *petrol.* Bir arıtma ürününün en hafif bölümünü veya başını ayırma. ◉ **kuyruk ürün** ~ **si,** *petrol.* Bir arıtma ürününün en ağır bölümünü veya kuyruğunu ayırma. ◉ **örnek** ~ **si,** *dilb.* Sınırlı cümleler bütünü. *(Genellikle bir tek lehçe veya üslûptan alınır ve dilbilimsel tanımın gereçlerini meydana getirir).* ~ **nüsha,** *matb.* Basma-yazı ve resimleri derleme kanununa göre, basılan kitap, gazete, dergi, broşür, v.b. matbualardan beşer nüshayı nasir ve yazarlar, yayınevleri, matbaalarca İstanbul'da Derleme Müdürlüğüne, Ankara'da Millî Kütüphane Müdürlüğüne gönderdikleri nüshalara verilen ad. [*ing.* Deposit copy].

derlemek(-i), f. < *dermek h.d.* § ❶ Seçip toplamak. [*ing.* To gather together, assemble, collect; *Fr.* Rassembler, collecter, ramasser]. ☆ *Eşanl.* **dermek, devşirmek.** ☆ *Karş.* **dağıtmak, saçmak** § ❷ Çeşitli yazarlardan alınan parçaları, belgeleri v.b. bir eserde toplamak § ❸ Başkalarından aktarılan düşünceleri bir araya getirerek eser yazmak § ❹ *(Bilgi işlem)* Programlama konusunda, programlama dilinin bir tek emrinden hareket ederek, kompüter için bir emir dizisi yaratmak ◉ **derleyip toplamak** (toparlamak), *dey.* Dağınık olan seyler bir araya getirip düzenlemek. [*ing.* To gather together, tidy up *(room, etc); Fr.* Mettre qch, en ordre].

derlenmek, nsz. f. § ❶ Derlemek isine konu olmak § ❷ Toplanmak, devşirilmek. [*ing.* To gather oneself; *Fr.* Se ramasser] ◉ **derlenip toparlanmak,** *dey.* Toplanmak, düzenli sekle girmek. [*ing.* To pull oneself together; *Fr.* Se bien conduire].

derli.toplu, b.s. Düzenli, dağınık olmayan: *Derli toplu kıyafet, oda, yazı v.b.* [*ing.* In good order, tidy; *Fr.* En ordre, bien arrange] ☆ *Yak. anl.* **düzgün, intizamlı, muntazam.** ☆ *Karş.* **düzensiz, dağınık, tertipsiz.**

derma, i. *Lat .anat.* ◘ **Altderi.**

derma[illegible] ◘ **Derisel.**

~ **k[illegible]** *zool.* Süngerlerde vücut hücrelerinin meydana getirdiği dış kat. [*ing.* Dermal epithelium].

dermalji, i. *Fr. dermalgie. tıp.* Deri nevraljisi, cilt iltihabı. [*ing.* Dermalgia].

derman /derman/, i. *Osm..* < *Fars.*§ ❶ Güç, kuvvet, takat: *Yürümeye dermanı yok.* [*ing.* Strength; force; *Fr.* Force]. § ❷ bir hastalığı iyileştiren, bir rahatsızlığı gideren ilâç; çare: *Kel derman bulsa başına sürer.* [*ing.* Remedy, means; *Fr.* Remède, moyen]. ◉ ~ **ı (~ dan) kesilmek,** Yorgunluktan halsiz düşmek, kuvvetten düşmek.

~ **getirmek,** *dey.* Dayanabilmek.

dermande, s. *Osm.* < *Fars.* Caresiz kalmış, âciz. [*ing.* Distressed, helpless, broken-down, worn out; *Fr.* Désespéré,-ée, sans remède].

dermansız, s. § ❶ Gücü kalmamış, argın, bitkin, yorgun, zayıf. [*ing.* Exhausted, feeble, debilitated; *Fr.* Sans force, épuisé]. § ❷ Tedavi edilemeyen, iyileştirilemeyen: *Dermansız hastalık.* [*ing.* Incurable; *Fr.* Incurable, inguerissable].

~ **dert,** *dey.* Onulmaz dert. [*ing.* Incurable disease; *Fr.* Mal ou malheur irremediable].

~ **düşmek (düşürmek),** *dey.* Kuvvetsiz kalmak (bırakmak).

dermansızlık,-ğı, i. § ❶ Yorgunluk, bitkinlik. [*ing.* Debility, exhaustedness; *Fr.* Debilité, faiblesse]. § ❷ Tedavi edilememe durumu. [*ing.* Incurability; *Fr.* Incurabilite].

dermatit,-ti, i. *Fr. dermatite. patol.* ◘ **Deri iltihabı.**

dermatodini, i. *Fr. dermatodynie. tıp.* Cilt nevraljisi. [*ing.* Dermatodynia].

dermatofibrom, i. *Fr. dermatofibrome. tıp.* Cilt fibromu. [*ing.* Dermatofibroma].

dermatofit,-ti, i. *Fr. dermatophyte. patol.* Deride asalak yaşayan, kelliğe ve uyuza sebep olan mikroskopik mantarlar olup acherion, *epidermophyton, trichophyton* v.b. gibi bir çok cinsi vardır. Bunlar insanda deri, kıl ve saç hastalıklarına sebep olur, çok seyrek olarak da kana geçerler. [*ing.* Dermatophyte]..

dermatogen, i. *Yun. derma,* deri + *genesis,* meydana gelme. *biy.* Deri doğuran doku. *(Tunikanın dış tabakası gelişerek epidermayı meydana getirir).* [*ing.* Dermatogenesis; *Fr.* Dermatogene].

☆ *Eşanl.* **bölünür doku, protoderma.**

dermatografi, i. *Fr. dermatographie. tiy.* Makyaj için kullanılan çizgi kalemi. [*ing.* Dermatography].

dermatojen, i. *Fr. dermatogène.* ◘ **Dermatogen.**

dermatojenez, s. *Fr. dermatogénèse. tıp.* Deri meydana getiren. [*ing.* Dermatogenesis].

dermatolog, i. *Fr. dermatologue. tıp.* Cilt doktoru, deri hastalıkları uzmanı. [*Osm.* Cildiye mütehassısı; *ing.* Dermatologist; *Fr.* Dermatologiste].

☆ *Eşanl.* **cildiyeci.**

dermatoloji, i. *Fr. dermatologie. tıp. patol.* ◘ **Deri hastalıkları bilimi.**

dermatom, i. *Fr. dermatome, cerr.* Yaygın yara ve yanıklara kaplanmak üzere ince deri parçaları çıkarmaya yarayan cihaz. [*ing.* Dermatome].

dermatomikoz, i. *Fr. dermatomycose.* (a) *patol.* Parazit mantarlardan meydana gelen deri hastalıklarının genel adı; (b) *vet.* Bazı hayvanların kıllı derisinde veya postunda görülen ve mantar cinsinden asalakların olduğu bir deri hastalığı. [*ing.* Dermatomycosis].

dermatopati, i. *Fr. dermatopathie. tıp.* Deri hastalıkları. [*ing.* Dermatopathy].

darmatoplasti, i. *Fr. dermatoplastie. tıp.* Derinin bir yerini tamir için vücudun başka bir yerinden bir deri parçası kesip bu yere yapıştırma ameliyatı. [*ing.* Dermatoplasty].

dermatoraji, i. *Fr. dermatorrhagie. tıp.* Deri kanaması. [*ing.* Dermatorrhagia].

dermatoselülit, i. *Fr. dermatocellulite. tıp.* Deri ve derialtı hücresel dokunun iltihabı. [*ing.* Dermatocellulitis].

dermatoskleroz, i. *Fr. dermatosclérose. tıp.* ◘ **Sklerodermi.**

dermatoskopi, i. *Fr. dermatoscopie. tıp.* Deri muayenesi. [*ing.* Dermatoscopy].

dermatoterapi, i. *Fr. dermatothérapie. tıp.* Deri hastalıkları tedavisi. [*Ing.* Dermatotherapy].

dermatoz, i. *Fr. dermatose. patol.* Deri hastalıklarına verilen genel ad. *(Egzema bir dermatozdur).* [*ing.* Dermatosis].

dermatrofi, i. *Fr. dermatrophie. tıp.* Deri atrofisi. [*ing.* Dermatrophia].

derme, i. § ❶ Dermek eylemi. § ❷ Aynı cinsten bir araya getirilmiş seylerin bütünü. [*Osm.* Mecmua; *ing.* ve *Fr.* Collection].

☆ *Eşanl.* **koleksiyon.**

dermecilik,-ği, i. *res., heyk., mim.* Değerli eserlerin iyi yönlerini alıp birleştirerek en iyi ve özlü eserin yapılacağına dair kanı. [*ing.* Eclecticism; *Fr.* Eclectisme].

☆ *Eşanl.* **eklektizm.**

derme.catma, b.s. § ❶ Aralarında uygunluk ve cinslerinde seçkinlik bulunmayarak rastgele toplanmış *(şey): Derme çatma eşya* § ❷ İyi seçilmemiş gereçlerle yapılan: *Dermeçatma bir ev.* [*ing.* Nastily put up, jerry-built, scraps, odds and ends; *Fr.* Fait, sans ordre, en désorde, irregulier].

☆ *Yak .anl.* **özensiz, yarımyamalak, sudan, kabataslak, baştan savma, gönülsüz, yarım ağızla, bozuk düzen, iyi kötü, entipüften, başıbozuk, rastgele, üstünkörü, yüzeysel**

☆ *Kars.* **inceleyerek,** özenli, **itinalı, üzerinde durarak, kılı kırk yararak.**

dermek(-i), f. *esk. T. dirmek. h.d.* Derlemek, toplamak, birer birer devşirmek: *Çiçek dermek.* [*ing.* To pick up, collect; *Fr.* Cueillir, assembler, ramasser].

☆ *Eşanl* **Toplamak**

dermeyan /dermeyān/, s. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Ortada. ortaya konmus. [*ing.* In the midst, under discussion., up for discussion] § ❷ İleri sürme, iddia etme.

~ **etmek**(-i), *dey.* Ortaya koymak, ileri sürmek. [*ing.* To bring forward for consideration, to produce, to display, to adduce; *Fr.* Énoncer, déclarer, mentioner, alléguer].

dermik, s. *Fr. dermique. anat.* ◘ **Derisel.**

dermit, i. *Fr. dermite. patol* § ❷ ◘ **Deri iltihabı** § ❷ *vet.* Vücudun çeşitli bölgelerinde ve özellikle kosumla temasa geçilen yerlerinde görülen bulaşıcı bir beygir ve sığır hastalığı. Ağır ve çamurlu topraklarda çalışan hayvanlarda rastlanan **Bataklık Dermit'i** de mevcuttur. [*ing.* Dermitis].

dermoepidermit,-ti, i. *Fr. dermoepidermite. patol.* Alt ve üstderide birden görülen iltihap. *(Bu terim daha çok bacaklarda görülen enfeksiyonlu kronik ekzemalar için kullanılır).* [*ing.* Dermoepidermitis].

dermografizm, i. *Fr. dermographisme. tıp.* Sivri uçla çizildiği vakit görülen deri tepkimeleri, *(beyaz kırmızı çizgi, papül oluşması, derinin diken diken olması).* [*ing.* Dermographism; *Fr.* Dermographisme].

dermonozoloji, i. *Fr. dermonosologie. tıp.* Deri hastalıkları patolojisi. [*ing.* Dermonosology] .

dermopati, i. *Fr. dermopathie. tıp.* Deri hastalıkları. [*ing.* Dermopathy].

dermosifilopati, i. *Fr. dermosyphilopathie. tıp* Frengili bir deri hastalığı. [*ing.* Dermosyphilopathy].

dermosinovit, i. *Fr. dermosynovite. tıp.* Ayak tabanının kötü iltihabı. [*ing.* Dermosynovitis].

dermostenoz, i. *Fr. dermosténose. tıp.* Derl kontraksiyonu. [*ing.* Dermostenosis].

dermovasküler, i. *Fr. dermovasculaire. tıp.* Deri ve kan damarına ait. [*ing.* Dermovascular].

dern, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Ur, verem.

dernek,-ği, i. < *dirmek* > *derinek. h.d.* § ❶ Eğlence için yapılan toplanma, düğün, cümbüs § ❷ Belli bir amaç *(bilim veya hayır işleri)* için toplanan kimselerin topluluğu ve toplanma yeri: *Öğretmenler derneği.* [*Osm.* Cemiyet; *ing.* Assembly, association; *Fr.* Association]. ☆ *Eşanl.* **kurum, birlik.** ◉ **düğün** ~, *dey.* Eğlenti. ◉ **karga derneği,** *dey.* Aşağı tabakadan kimselerin toplantısı; maksatsız ve rabıtasız topluluk.

derneşik, s. Biraraya toplanmış olan. [*Osm.* Cemiyetli; *ing.* In good order, well-arranged, sociably; *Fr.* Bien agencé, bien aménagé].

derneşmek, nsz. f. *esk. T. dirmek* > *dermek* > *derineşmek.* [*ing.* To gather together].

derpiş /derpîş/, s. *Osm.* < *Fars.* Önde, göz önünde bulunan.
~ **etmek**, Göz önünde tutmak, öngörmek: *Bütün sonuçları derpiş etmeden önemli bir işe başlamamalı.* [*ing.* To consider, have in mind; *Fr.* Prendre en consideration]

derrak /derräk/, s. *Osm.* < *Ar. derk.* Çabuk anlayan, anlayışlı. [*ing.* Very intelligent, penetrating].

ders, i. *ç: dürüs. Osm.* < *Ar.* § ❶ Bir bilim elde etme kiçin hergün alınan bilgi kısmı; bir öğretmenin öğrencilere bilgi verme işi: *Öğretmenimizin derslerinden çok yararlanıyoruz.* [*ing.* Lesson; *Fr.* Leçon]. ◘ *ŞEKİL: 411.* — OKUL. § ❷ Öğüt, telkin, akıl öğretme: *Bu dersi sana kim verdi, bu aklı kimden aldın?* [*ing.* Morality, advice, suggestion; *Fr.* Conseil, suggestion] § ❸ Öğrencilerin öğrenmekle ödevli bulunduğu bilgi: *Çocuk dersine çalışıyor* § ❹ Bir olgunun, zihinde bıraktığı öğretici iz: *Tarih, ders alacak olgularla doludur* § ❺ Derece derece öğüt, uyarma, azarlama gibi uslandırıcı davranış: *Onun bu münasebetsizliğine karşı güzel bir ders vermeli* ◉ ~ **ler arasında bağlantı,** *eğt.* Okullarda ayrı ayrı zamanlarda ve değişik adlar altında ele alınan konular ve girişilen faaliyetler arasında mevcut mantıki ve fonksiyonel ilişkiler. ◉ **ahlâk** ~ i, *fels.* ◘ **Ahlâk** ◉ **cimnastik** ~ i, *cimn.* ◘ **Cimnastik.** ◉ **eğitici** ~, *eğt.* ◘ **Eğitici.** ◉ **özel (hususi)** ~, *dey.* Tek öğrenciye veya küçük bir öğretici grupuna özel olarak verilen ders. [*ing.* Private lesson; *Fr;* Leçon particuliere].
~ **almak,** dey. Azarlanmak, cezalanmak. [*ing.* To take a (lesson) from].
~ **araçları,** *eğt.* Öğrencilere öğretilmesi programa bağlanmış bilgilerin daha kolay ve canlı olarak verilmesi için sınıf içinde ve dışında kullanılan canlı ve cansız göz ve kulağa hitabeden eğitim araçlarına verilen ad.
~ **çizelgesi,** *eğt.* Bir okulun ders programına uygun olarak derslerin ve ders aralıklarının saatlere, günlere ve haftalara nasıl bölündüğünü ve bu bölünmede hangi sınıfa hangi saatte ne dersinin verileceğini gösteren çizelgeye verilen ad.
~ **gezisi,** *eğt.* Eğitsel maksatlarla ve öğretmenin gözetimi altında derslerin işlenişi ve öğretim programlarının amaçlarıyle ilişkili olarak yapılan gezi. Fabrika, mahkeme, baraj gezileri gibi. Ders gezileri öğrencilere konuları ve problemleri yerinde gözleme imkânını sağlar.
~ **kitabı,** *eğt.* § ❶ Öğretimde kullanılmak üzere seçilen herhangi bir kitap § ❷ Belli bir ders için ve belli bir düzeydeki öğrencilere hitap etmek üzere yazılan ve kapsamı öğretim programlarına uygun olan kitap § ❸ Millî Eğitim Bakanlığı tarafından bazı ölçülere göre incelenip belli bir okul, sınıf ve ders için öğrenci ve öğretmenlere temel kaynak olarak tavsiye edilen kitap. [*ing.* Textbook; *Fr.* Manuel scolaire, manuel d'instruction].
~ **özetleme,** *eğt.* Son genellemelere veya sonuçlandırmalara gitmeden veya bir imtihandan önce geniş bir konuyu, uzun bir üniteye çalışmasını veya bir projeyi bir ders saatinin uygun bir bölümünde gözden geçirme.
~ **planı,** *eğt.* Verilecek veya işlenecek bir dersin önemli noktalarını kapsayan öğretim planı. Belli bir süre içinde sunulacak bilgi ve maharetlerin yer aldığı ders planında ayrıca şu konuların da bulunması gerekir. Amaçlar, üzerinde durulacak önemli noktalar, sorulacak sorular, kullanılacak veya tavsiye edilecek materyaller, ödevler.
~ **programı,** *eğt.* Belli zaman süreleri içine sığdırılan ders sayısı toplamı; ayrıca ders yılı içinde yapılacak eğitsel çalışmalar ve ödevlerin düzenlenmesinden meydana gelen program.
~ **saati,** *eğt.* § ● **Bir okul gününde, belli bir dersin öğretimi veya incelenmesi, ya da öğrenilmesi gereken belli maharetler üzerinde araştırma yapılması için ayrılan ve sınırı kesin olarak belirtilen zaman bölümü.** § ● Bir öğretmenin bir hafta içinde okutmaya zorunlu olduğu ders saatlerinin tümü. Bu saatlerin toplamı okulların derecelerine göre değişir.
~ **verme,** *eğt.* Bir öğretmenin belli bir yerde ve belli bir süre içinde, çeşitli öğretim yöntem, teknik ve materyallerinden faydalanarak karşısındaki öğrencilere belirli konuları anlatması, ve uygulamalar yapması. Öğretim, öğretme, takrir. [*ing.* Teaching; *Fr.* Enseignement, instruction].
~ **vermek,** *dey.* § ❶ Öğretmek § ❷ *mec.* Azarlamak, şiddetli ihtarda bulunmak, haddini bildirmek. [*ing.* To give a lesson (to), to teach *(someone)* not to do the same thing again; *Fr.* Prendre, donner des lecons].
~ **yılı,** *eğt.* Öğretimin başladığı ve bittiği gün arasındaki süreye verilen ad; Okulların açılışından kapanışına kadar süren zaman. [*ing.* School year; *Fr.* Année scolaire].

dershane /dershäne/, i. *Osm.* < *Ar.* ders + *Fars. hâne. eğt.* Ders verilen yer (oda). Öğrencilerin, bir öğretmenin gözetimi altında takrir, tartışma, grup çalışması gibi yöntemlerle ve çok defa çeşitli eğitim materyallerinden faydalanarak ders görmek üzere toplandıkları oda; ders verilen oda, sınıf. [*ing.* Class- room, lecture-hall; *Fr.* Classe].

dersiam /der:siâm/, b.i. *Osm.* < *Ar.* Camilerde, isteyenlere verilen din dersi ve bu dersi veren hoca. [*ing.* Public lecture in a mosque, theological lectures].

derslik, ◘ **Dershane.**

dert,di, i. *Osm.* < *Fars. derd* § ❶ Derin keder, acı, tasa, üzüntü: *Aşk söyletir, dert ağlatır.* [*ing.* Illness, affliction, grief, cares, pain, trouble; *Fr.* Peine, douleur, chagrin, souffrance] § ❷ Eskimiş, geçmeyen hastalık: *Genç yaşında dert sahibi oldu, derdini saklayan derman bulamaz* § ❸ *h.d.* Çıban, ur: *Boynunda dert çıkmış* § ❹ Sızıltı ile karışık dilek: *Derdimi kimseye anlatamadım* § ❺ Bir sonuca bağlanıncaya kadar insanı çok uğraştıran mesele: Bu da başımıza dert oldu. ◉ **derde derman (deva),** *dey.* Bir derdin çaresi, ilâcı. [*ing.* Cure, remedy; *Fr.* Remède]. ◉ **(bir) derde düşmek,** *dey.* Üzüntüye uğramak. [*ing.* To fall into trouble; *Fr.* S'attirer une mauvaise affaire, des ennuis]. ◉ **derdine düşmek** *(bir şeyin), dey.* Aklı fikri belli bir şeyde olmak. [*ing.* To be deeply occupied with something special]. ◉ **derdine yanmak,** *dey.* Kendi haline üzülmek, bahtına acınmak. [*ing.* To suffer for; *Fr.* Supporter la consequence *(de)*]. ◉ **derdini dökmek,** *dey.* Derdini birine uzun uzun anlatmak. [*ing.* To pour out one's troubles *(to a person); Fr.* Raconter ses malheurs, ses miseres (à qn)]. ◉ **derdini Marko paşaya anlat,** *dey.* «Senin derdini dinleyecek kimse yok» anlamında. [*ing.* No one will listen to your woes. *Fr.* Loc (ne racontez pas d'histoires! je ne peux (pas) vous aider]. ◉ **derdini saklayan (söylemeyen) derman bulamaz,** *at.* Derdini açmayan baskalarının yardımını göremez. Tek başına da çaresini bulamaz. [*Fr.* Qui cache son chagrin n'en trouvera pas le remède]. ◉ **derdiyle yanıp tutuşmak** *(birinin), dey.* Aşk çekmek. ◉ **başı derde girmek,** *dey.* Üzücü, hoşa gitmeyen, sıkıntılı bir durumla karşılaşmak. [*ing.* To get into trouble, to find oneself in a difficult situation; *Fr.* S'attirer une mauvaise affaire]. ◉ **başı** ~ **te olmak,** *dey.* ◘ **Baş** ◉ **başını derde sokmak,** *dey.* ◘ **Baş** ◉ **başının derdi,** *dey.* ◘ **Baş.** ◉ **derde girmek,** *dey.* Belâya çatmak. [*ing.* To get into trouble] ◉ **derdi günü** *(birinin), dey.* Birinin merak sardığı, çok düşkünlük gösterdiği *(şey)* veya uğraştığı *(kimse): Onun derdi günü roman.* [*ing.* His special thought, his obsession].
~ **(derdini) anlatamamak,** *dey.* Bir konuda söylemek istediklerini karşısındakine bir türlü dinletememek.
~ **anlatmak,** *dey.* Sıkıntılardan söz açmak.
~ **(derdini) çekmek,** *dey.* Üzüntüye (üzüntüsüne) katlanmak. [*ing.* To suffer; *Fr.* Éprouver, souffrir].
~ **değil,** *dey.* Önemsenmeyen konu veya durum için kullanılır. [*ing.* It's no trouble].
~ **etmek** (edinmek), *dey.* Bir konu veya durumu üzüntü konusu yapmak.
~ **olmak,** *dey. (Bir kimse veya olay hk).* Sıkıntı vermek. [*ing.* To become a worry (to)].
~ **ortağı,** *dey.* § ❶ Aynı derdi paylaşanlardan herbiri § ❷ Kendisine dert dökülen kimse. [*ing.* Fellow sufferer; *Fr.* Compagnon d'infortune].
~ **yanmak,** *dey.* Derdini sızlanarak anlatmak. [*ing.* To confide one's woes; *Fr.* Raconter ses malheurs, confier des peines].

dertakıl, s. Musallat, tebelleş.

dertlenmek, nsz. f. § ❶ Dertli olmak, üzüntüye kapılmak. [*ing.* To be pained *(by),* to be sorry *(because of); Fr.* Se faire du mauvais sang à propos de qch] § ❷ *h.d.* Hastalanmak. [*ing.* To become ill; *Fr.* Tomber malade].

dertleşmek(-le), ortklş. nsz. f. Birbirlerine veya biri ötekine dertlerini anlatıp avunmak, karşılıklı iç dökmek. [*ing.* To have a heart to heart talk (with), to pour out one's grievances; *Fr.* Se confier ses malheurs l'un à l'autre, s'épancher].

dertli, s § ❶ Derdi olan, üzüntülü [*ing.* Pained, sorrowful, wretched; *Fr.* Peiné]. § ❷ *h.d.* Hasta. [*ing.* Sick; *Fr.* Malheureux,-euse, triste].

der.top, b.z. < *derlemek* + *toplamak. (Yalnız etmek ve olmak fiilleriyle kullanılır).*
~ **etmek,** *dey.* Yaygın bir halde duran bir yeri toplayıp toparlamak. [*ing.* To gather together].
~ **olmak,** *dey.* Yuvarlak, top gibi bir hale gelmek. [*ing.* To roll into a ball, to be gathered together].

dertsiz, s. Derdi olmayan. [*ing.* Sorrowless, griefless, carefree, free of troubles, easy-going; *Fr.* Qui est sans peine, sans malheur, heureux,-euse].
~ **başını derde sokmak,** *dey.* Gereği yokken bir derde uğramak.

deruhte, s. *Osm.* < *Fars. der,* İçinde + *Ar. uhde* > *deruhde.* «*üzerine almak*» anlamına gelen **deruhte etmek** deyiminde geçer. [*ing.* Assumed, undertaken].
~ **etmek,** *dey.* Üstüne almak, yüklenmek: *Bu binayı bir yılda tamamlamayı deruhte etti.* [*ing.* To undertake, assume; *Fr.* Assumer, se charger, prendre sur soi].

derûn /derün/, i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ İç, iç tarafı: *Hanenin derunu.* [*ing.* Inside, interior, heart, mind, soul; *Fr.* Intérieur, cœur, âme] § ❷ *mec.* Yürek, kalb, gönül, ruh. ◉ ~ **una sular serpilmek,** *dey.* Ferahlamak.

derunî /derünî/, s. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ içe ait, ruhsal. [*Osm.* Ruhî; *ing.* Internal, inner, mental, spiritual; *Fr.* Intérieur, interne]. § ❷ İçten, yürekten. [*ing.* Hearty; *Fr.* Cordial, sincere].

derviş /dervîş/, i. ç: **dervişân.** *Osm.* < *Fars. der,* Kapı + *yüş,* arayan, isteyen > *deryüş.* § ❶ Eskiden tarikatlardan birine bağlı olan tekkede çile ve riyazatla uğraşan giyiminde ve yaşayışında tarikatının adetlerini güden kimse. Kelime isimlerinden önce bir ünvan gibi kullanılırdı: *Derviş Mustafa.* [*ing.* Dervich; *Fr.* Derviche] § ❷ *mec.* Alçak gönüllü ve her hali *(şeyi)* hoş gören kimse. [*ing.* Tolerant; *Fr.* Tolérant,-ante]. ☆ *Yak. anl.* **kalender.** ◉ ~ **ın fikri ne ise zikri de odur,** *at.* Insanın zihni ne ile meşgulse, hep ondan bahseder. [*ing.* One cannot keep off the subject that is on one's mind].
☆ *Yak. anl.* **kalender.**

dervişlik,-ği, i. Derviş olma hali. [*ing.* The quality of a dervish, modesty, contentment; *Fr.* L'état de derviche, vie, etat monastique, vie simple et modeste].

derya /derya/, i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Deniz. [*ing.* Sea; *Fr.* Mer]. § ❷ Engin, bilgili kimse. [*ing.* Very learned man] § ❸ *mec.* Bir şeyin bol olduğu yer. ◉ ~ **nın suyu, hanımın huyu,** *dey.* Kadın kaprislerinin çokluğunu anlatır.
~ **gibi,** *dey.* § ❶ Çok bilgili § ❷ Pek çok.

derya.dil /deryadil/, b.s. *Osm.* < *Fars.* Gönlü geniş, her şeyi hoş gören. [*ing.* Large hearted, magnanimous, tolerant; *Fr.* Tolérant, -ante, indulgent,-ente].
☆ *Yak. anl.* **hoşgörücü, kalender.**

derz, i. *Osm.* < *Ar. ask.* § ❶ Dikiş: [*ing.* Suture; *Fr.* Suture]. § ❷ Delik. § ❸ *inş.* (a) Duvarcının, harç veya alçı koymak üzere iki taş arasında bıraktığı boşluk; (b) İki inşaat parçasını düşey olarak ayıran, bağlayıcı maddeyle doldurulmuş aralık. [*ing.* Wall pointing; *Fr.* Jointoyage, jointoiement, jointure]. ◘ *ŞEKİL: 195.* — EV. ◉ ~**ll bitişgi,** *inş.* ve *mim.* ◘ **Bitişgi** ◉ **Arnavut** ~ i, *inş.* ◘ **Arnavut** ◉ **açık** ~, *inş.* Araya konulmuş kamalarla, taşlar arasında bir açıklık bırakılacak şekilde yapılmış derz. [*ing.* Open joint; *Fr.* Joint ouvert]. ◉ **çekül** ~, Taşların düşey olan bitişgelerindeki derz. [*ing.* Vertical joint; *Fr.* Joint montant, joint vertical]. ◉ **çivileme** ~, *inş.* ◘ **Çivileme.** ◉ **dik** ~, *inş.* Düşey doğrultuda yapılmış derz. ◉ **dikey** ~, Yüzeyleri birbirine dikey şekilde yontulmuş taşların yanyana örülmesinden meydana gelen bitişge derzleri. *ing.* Butt joint; *Fr.* Joint carré]. ◉ **dikleme** ~, *inş.* Gönyeyle dik olarak bitiştirilmiş ders. ◉ **düzensiz** ~, *inş.* Düzgün olmayan çokgenler halinde yontulmuş taşlar arasında yapılan derz. [*ing.* Irregular joint; *Fr.* Joint incertain]. ◉ **falsolu** ~, *bayınd.* Beton bir yolun döşeme tasının tüm yüksekliğini kaplamayan derz. [*Fr.* Faux joint]. ◉ **genleşme** ~, *inş.* Betonun sertleşme sırasında büzüşmesi veya sıcaklık değişmelerine bağlı olarak genleşmesi için bırakılmış aralık. [*ing.* Dilatation joint; *Fr.* Joint de dilatation, joint de retrait]. ◉ **gönye köşeli** ~, Bitişgileri birbirine dikey olan derz ◉ **hamamcı** ~ **i,** *mim.* Kıtıklı harçla doldurulmuş her çeşit bitişge derzi ◉ **kaba** ~, *inş.* Oyma kalemiyle yontulup düzeltilmemiş derz. [*ing.* Rough joint; *Fr.* Joint brut]. ◉ **mala** ~ **i,** *inş.* Moloz duvarlarda, taşlar arasındaki boşluğu yapı harcıyle tamamen doldurmak ve üzerinden mala geçirmek suretiyle yapılan derz ◉ **oyuk** ~, *inş.* Derzlerden taşan donmuş harç parçaları koparıldıktan sonra, ikitaş arasındaki kısmın fuga demiriyle yuvarlak şekilde oyulmasından meydana gelen derz ◉ **pahlı (tırnak** ~**),** 45 derece kesitli bitişge derzleri. [*Fr.* Joint à onglet]. ◉ **tırnaklı** ~, *inş.* Taşlar arasında 40° lik açı bırakılarak birleştirilmiş derz ◉ **yatay** ~, *mim.* Yatay olan ve üzerine başka bir sıra taş gelecek bitişgilerin derzi. [*Fr.* Joint de lit].

~ **açmak,** *mim.* Bitişgilerde eski derzleri yeniden yapmak üzere sökmek. [*ing.* To do up, renovate; *Fr.* Rafraîchir].

~ **aralığı,** *inş.* Duvarlarda taş ve tuğlaların harçla doldurulan aralıklarına verilen ad. [*Ing.* Jointing; *Fr.* Jointure].

☆ *Eşanl.* **bitişge.**

~ **çizgisi,** *inş.* Duvar kaplaması üzerine çizilen oyuk çizgi.

☆ *Eşanl.* **fuga.**

~ **etmek (vurmak),** *mim.* Kuru ve harçlı duvarlarda taşların aralıklarını dışardan harçla doldurmak. [*ing.* To point, joint; *Fr.* Jointoyer].

☆ *Eşanl.* **derzlemek.**

~ **harcı,** Duvarlarda taşların aralıklarını dolduran harç. [*ing.* Mortar; *Fr.* Liaison].

~ **kalınlığı,** *inş.* Taş yapılarda, yanyana konulmuş iki taş arasındaki harcın kalınlığı.

~ **oyuğu (yuvası),** *mim.* Duvar taşlarının bitişgelerinde derz koymağa yarayan aralığın boşluğu, derinliği ve kovuğu. [*ing.* Abrevoir; *Fr.* Abreuvoir].

~ **payı,** *inş.* Duvarlarda yanyana veya üstüste gelen taş veya tuğlaların aralarında harç konulmak üzere bırakılan boşluklar. [*ing.* Jointing; *Fr.* Joint].

☆ *Eşanl.* **bitişge.**

~ **şebekesi,** *inş.* Bir duvarda kullanılan kesme taşların aralıkları harçla doldurulduğu vakit bu derzlerin meydana getirdiği şekil.

~ **vurmak,** *inş.* Taş yapıda, derzleri sulu harç veya alçıyle doldurmak.

☆ *Eşanl.* **derzlemek ,derz etmek.**

~ **yenilemek,** Bitişgeleri dolduran eski harçları sökerek yeni harç doldurmak. [*Fr.* Rejointoyer].

desansibilizasyon, i. *Fr. désensibilisation. tıp.* Alerjik hastalıklarda bir çeşit tedavi yolu. Meselâ: Kendi kanını şırınga etmek veya duyarlık bulunan maddeyi yavaş yavaş vererek organizmayı buna alıştırmak. [*ing.* Desensitization, desensitizing].

desantralizasyon, i. *Fr. décentralisation.* Bir devletin bazı yerlere kendilerini idare hakkı verme sistemi. [*ing.* Decentralization].

Descartes'çılık,-ğı /Dekart'çılık/, i. *fels. Descartes'*in ve ondan yana olanların felsefesi.

Descartes'çı, s. ve i. *fels.* Descartes'çılıkla ilgili (kimse).

deselerometre, i. *Fr. décéléromètre.* Hareket halindeki bir cismin hızını, yavaşlama anında, doğrudan doğruya bir kadran üzerinde gösteren cihaz. [*ing.* Decelerometer].

☆ *Eşanl.* hızölçer.

deselerostat,-tı, i. *Fr. décélérostat. demir.* Bir demiryolu aracı veya bir trenin hız kaybını ölçen ve fren kısımları üzerinde etki yaparak bu kaybın belirli sınırlar içinde kalmasını sağlayan cihaz. Böylece tekerleklerin bloke olması veya katar koşumunun kırılmasından doğan sonuçlar önlenmiş olur.

desen, i. *Fr. dessin* < *It. disegno.* § ❶ Bir yüzeyin üstünde, nesnelerin renklerini değil de biçimlerini canlandıran resim: *Kara kalem desen, Mürekkepli kalemle yapılmış desen* [*ing.* Drawing, sketching]. § ❷ Renk'e karşıt olarak, bir resimdeki çizgi ve çevre çizgilerinin tümü: *Desende titizlik.* ☆ *Eşanl.* **örnek.** § ❸ Desen yapma sanatı: *Desen dersi almak.* [*ing.* Design, ornament, drawing; *Fr.* Dessin]. ◉ ~ **e dökmek,** *dok.* Kumaş üzerinde görülmesi istenen desenin veya şeklin eğri çizgilerini kareli kâğıt üzerine geçirmek. ◉ **çizgisel** ~, *mat.* ◘ **Çizgisel.**

~ **çıkarma,** *dok.* Kareli desen kâğıdı üstüne bir kumaşın desen armürünü çıkarma işlemi.

~ **kâğıdı,** *dok.* Kumaş desinatörlerinin, çözgü ve atkı ipliklerinin üstte veya altta olusuna göre tam durumlarını işaretledikleri ve bu şekilde kumaş örgü desenini tespit ettikleri kareli kâğıt.

desenci, i. Desen çizen. [*Fr.* Dessinateur,-trice; *ing.* Drawer, sketching].

desenli, s. Desenlerle süslü olan. [*ing.* Ornamented, with ornaments or designs; *Fr.* Orné, ornementé].

desensiz, s. Üzerinde desen bulunmayan. [*ing.* Unornamented; *Fr.* Sans ornements, simple].

desi, i. *Fr. déci.* < *Lat.* Ölçülerin başına gelerek «*onda bir*» anlamını veren bir örnek: *desigram, desilitre, desimetre v.b.* [*ing.* Deci].

desibel, i. *Fr. décibel. fiz.* Ses şiddetini ölçmekte kullanılan bir logaritmik oran. [*ing.* Decibel].

desidua, i. *tıp.* Dış emniyon zarı. [*Fr.* Decidua].

desigram, i. *Fr. décigramme. mat.* Bir gramın onda biri olan ağırlık birimi. (Sembolü: *dgr).* [*ing.* Decigram].

desigrat,-dı, i. *Fr. décigrade. mat.* Sembolü *dgr.* olan, bir gradın onda biri değerinde açı ölçüsü. [*ing.* One-tenth of a grade].

desikasyon, i. *Fr. dessiccation. tıp.* Kurutma. [*Ing.* Desiccation].

desikatif, s. *Fr. dessiccatif,-ve. tıp.* Kurutucu, kurutan. [*ing.* Desiccative].

desilen, i. *Fr. décylène. kim.* Genel formülleri $C_{10}H_{20}$ olan etilenik hidrokarbonların genel adı. [*ing.* Decylene].

desilik, s. *Fr. décylique. kim.* Kaprik esterin indirgenmesiyle hazırlanan ve 231° C' de kaynayan $CH_3 - (CH_2)_9 - CH_2OH$ formülündeki bir alkol için kullanılır. [*ing.* Decylic].

desilitre, i. *Fr. décilitre. mat.* Bir litrenin onda biri olan hacim birimi. (Sembolü: *dl.*). [*Ing.* Deciliter].

desim, s. *Fr. décime. kim.* Desim çözelti, bir litresi, bir gram gümüşü çökelten derişik deniz tuzu çözeltisi.

desimal, i. *Fr. décimale. mat.* ◘ **Ondalık.**

desimetre, i. *Fr. décimètre. mat.* § ❶ Bir metrenin ondabiri olan uzunluk birimi. (Sembolü: *dm.)* [*ing.* Decimeter]. § ❷ Santimetre ve milimetrelere bölünmüş, bir desimetre uzunluğunda cetvel şeklinde araç. ◉ **çift** ~, *metrol.* Üzerinde 20 sm. lik taksimat bulunan ölçü cetveli. [*Fr.* Double decimètre]. ◉ **dubl** ~, ◘ **Dubl.**

~ **kare,** *mat.* Sembolü dm^2, değeri 1/100 metre kare olan yüz ölçüsü. [*ing.* Square decimeter; *Fr.* Décimètre carré].

~ **küp,** *mat.* Sembolü dm^3, değeri 1/1.000 metre küp olan hacim ölçüsü. [*ing.* Cubic decimeter; *Fr.* Decimetre cube].

desinatör,-rü, i. *Fr. dessinateur.* § ❶ Desenci. Profesyonel olarak çizgi resim yapan kimse. [*ing.* Drawer, sketcher]. § ❷ Bir evin, bir bahçenin v.b. planını, çizgi-resmini yapan kimse. § ❸ Endüstri için model çizgiresimleri yapan sanatçı: *Nakış desinatörü.* ◉ **detay** ~ **ü,** Genel bir resime dayanarak onu meydana getiren parçaların resmini çizen. [*ing.* Detail drawer; *Fr.* Dessinateur détaillant]. ◉ **endüstri** ~ **ü,** Yaratıcı, mühendis, mimar ile uygulayıcı arasındaki teknisyen. [*Ing.* Industrial drawer; *Fr.* Dessinateur industriel]. ◉ **inceleme** ~ **ü,** Genel bir plânın bölümü olan âletin, parçanın incelenmesini veya yerleşme projesini çizebilen desinatör. [*Fr.* Dessinateur d'études]. ◉ **küçük araştırma** ~ **ü,** Yazılı veya çabuk çizilmiş basit krokileri düşünülen konuda grafik olarak çizebilen desinatör. [*Fr.* Dessinateur petites etudes]. ◉ **proje** ~ **ü,** Bir sipariş defterine veya verilmiş ticarî amaca göre genel bir projeyi çözümleyebilen araştırma desinatörü. [*Fr.* Dessinateur projeteur]. ◉ **uygulama** ~ **ü,** Bütün detayları çıkarabilen desinatör. [*Ing.* Execution drawer; *Fr.* Dessinateur d'exécution].

desinormal, s. *Fr. décinormal. kim.* Derişikliği normal çözeltilerden on kere daha az olan, titre edilmiş çözeltiler için kullanılır.

desise /desîse/, i. ç: **desâis.** *Osm.* < *Ar. esk.* Hile, gizli oyun, düzen. [*Ing.* Trick, device, plot, intrigue; *Fr.* Intrigue, ruse, fraude].

☆ *Yak anl.* **dek, dolap, sanïa, entrika.**

desiseci, s. ve i. Hile yapan (kimse). [*ing.* Trickster, intriguer, cheat; *Fr.* Ruse, intrigant,-ante, astucieux,-euse].

☆ *Eşanl.* **hileci, oyuncu, dessas.**

desisekâr, s. ◘ **Desiseci.**

desiseli, s. *esk.* Hileli. [*Ing.* Tricky, deceitful; *Fr.* Frauduleux,-euse].

desisten, i. *mek.* Değeri 1/ 10 sten olan mihanik ölçü.

desister, i. *Fr. décistère* < *Lat. mat.* Hacim ölcüsü. Ağaç ve odunların ölçülmesinde kullanılan bir sterin onda bir miktarı. (sembolü: *dst).*

deskripsiyon, i. *Fr. déscription.* ◘ **Betir leme.**

deskuamasyon, i. *Fr. desquamation. tıp.* Derinin epitelyal elemanlarının iri veya ufak parçalar halinde dökülmesi. [*Ing.* Desquamation].

desmalji, i. *Fr. desmalgie. tıp. Bağ (ligaman)* ağrısı. [*ing.* Desmalgia].

desman, i. *zool.* Böcekçiller *(Insectivora)* takımının, Köstebekgiller *(Talpidae)* familyasından, bir memeli türü. Uzunluğu 25, kuyruğu 17 sm. Kuyruğunun altında misk bezi vardır. Parmaklarının arasında zar bulunur. B. Asya ve Güney Rusya'da göllerde yaşar. [*Lat. Desmana moschata, myogale moschata; Ing.* Desman; *Fr.* Desman musque, desman de Moscovie].

desmidler, i. *bot.* Bir hücreli olan bu bitkiler, yeşil alglere mensupturlar. Daha çok tatlı sularda, özellikle göl ve havuzarda bulunur. Desmid hücresi, eşit iki parçadan meydana gelmiş olup çekirdek ikisinin arasında bulunur. Hücrenin her iki yarısında bir veya iki kloroplast *(bitkinin besinin içinde yapıldığı klorofilli kısım)* vardır. [*Lat., ing.* ve *Fr.* Desmidiales].

desmin, i. *Fr. desmine. min.* Zeolit grupundan doğal hidratlı kalsiyum alüminosilikat. [*Ing.* Desmine].

☆ *Eşanl.* **stilbit.**

desmit,-ti, i. *Fr. desmite, patol.* Bağ *(ligaman)* iltihabı. [*Ing.* Desmitis].

desmodromik, s. *Fr. desmodromique.* Bir mekanizmadaki herhangi iki nokta arasında, hızlanması ötekinin de hızlanmasına yol açacak şekilde kurulmuş bir bağlantı için kullanılır. [*Ing.* Desmodromic].

desmografi, i. *Fr. desmographie. anat.* Bağları

tanımlayan anatomi dalı. [*ing.* Desmography].

desmolaz, i. *Fr. desmolase.* Su, karbon dioksit ve azotlu artıklar vererek organik molekülleri değersizlenmeye uğratan diyastazlara verilen ad. [*ing.* Desmolase].

desmoloji, i. *Fr. desmologie. anat.* Bağları ve kirişleri inceleyen bilim. [*ing.* Desmology].

desmotomi, i. *Fr. desmotomie. cerr.* Bacak kemiğini diz kapağına bağlayan iç bağa yapılan ameliyat. Özellikle ineklerde yalancı çıkıkları veya diz kapağı kemiği takılmalarını gidermek amacıyla yapılır. [*ing.* Desmotomy].

desmotrop, *s. Fr. desmotrope. kim.* Desmotropi olayı gösteren bir bileşik için kullanılır. [*ing.* Desmotrope].

desmotropi, i. *Fr. desmotropie. kim.* Bir atomun göçmesiyle iki ayrı denge durumunda bulunabilen bir organik molekülün varlığı. [*ing.* Desmotropy].

☆ *Eşanl.* **totomeri** .

desmoz, i. *Fr. desmose. tıp.* Bağdokusu hastalığı. [*ing.* Desmosis].

despot,-tu, i. *Fr. despote* < *Yun.* § ❶ Rumların piskopos, metropolit gibi din başkanlarına verilen ad. § ❷ *mec.* Müstebit, zalim. [*ing.* Despot].

despothane, b.i. Rum piskoposunun dairesi. [*ing.* Office and residence of a despot; *Fr.* Evêché, archevêché].

despotizm, i. *Fr. despotisme.* ◘ **Despotluk**.

despotluk,-ğu, i. § ❶ Rumların din başkanlarının yaptığı görev § ❷ *sosy.* ve *fels.* Bazı antropologlar tarafından, az farklılaşmış veya arkaik bir kısım toplumlardaki siyasal organlaşmayı göstermek için kullanılan bir terim. Bu şekilde bir veya birkaç zorbadan ibaret bir zümre kendi memurları ile halkı yönetir. [*Osm.* İstibdat; *ing.* Despotism; *Fr.* Despotisme].

☆ *Eşanl.* **despotizm**.

dessas /dessas/, s. *Osm.* < *Ar.* Düzenci, entrikacı, hileci. [*ing.* Intriguer, trickster, intriguing, deceitful; *Fr.* Rusé, intrigant,-ante, astucieux,-euse].

☆ *Eşanl.* **desiseci**.

dessiatine, i. Sovyetler Birliği'nde kullanılan, değeri 2,6997 acre olan bir yüz ölçüsü.

dest,-ti, i. ç: **destân**. *Osm.* < *Fars. esk.* El. Dilimizde takım halinde çok kullanılmıştır: *Derdest, destâviz, destbus, destres.* [*ing.* Hand, hand and arm; *Fr.* Main].

☆ *Eşanl.* **yet**.

destan /destân/, ç.i. *Osm.* < *Fars. dest*'in çoğulu. *ed.* § ❶ Bir harbi, bir kahramanlığı, bir aşk macerasını veya bir olayı anlatan, koşma şeklinde, ölçüsü olan on bir heceli halk şiiri. [*ing.* Epic, epopee; *Fr.* Épopée]. § ❷ *(Daha çok eski çağların)* Kahramanlık hikâyelerini ulusların, tanrıların, yiğitlerin savaşlarını ve başlarından geçenleri anlatan büyük manzum eser. [*ing.* Epic poem; *Fr.* Poème épique]. ☆ *Eşanl.* **epik** ⊙ **dillere** ~ gibi, *dey.* Pek uzun yazılmış *(mektup)*. [*ing.* Very long *(letter, etc.)*; *Fr.* Très long *(lettre etc.)*].

~ **olmak**, *dey.* ◘ **Dil**.

~ **yaratmak**, *dey.* Olağanüstü kahramanlık, başarı göstermek.

destar, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Sarık. [*ing.* ve *Fr.* Turban].

destbend, i. *müz.* Eski farsça ferhenklerdeki bilgilere göre bu bileşik kelime bilezik anlamına geldiği gibi, elele tutuşularak yürütülen sıra raksının da adıydı. Tarihçi Von Hammer, aynı oyunun aynı adla XVI. yüzyıl Osmanlı sarayında da yapıldığını, hattâ **serbent** denilen bir çesidi olduğunu kaynak göstermeksizin kendi Osmanlı devleti tarihi de yazmıştır. **Serbent** ayrıca baş bağı veya çevre demekti.

dest.busî, i. *tar.* Eskiden el öpme töreni. [*ing.* A kissing of hands].

deste, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Tutam, demet, bağlam: *Bir deste çiçek, bir deste kaşık, Bir deste kâğıt.* [*ing.* Bunch, bundle, packet; *Fr.* Poignée, bouquet, faisceau, gerbe, paquet] ☆ *Yak. anl.* **bend, paket, çıkın, bohça, tomar, denk, balya, bağlam, sargı**. § ❷ Sap, el, kabza, tutulacak yer: *Bıçak destesi.* [*ing.* Handle; *Fr.* Manche] § ❸ Havan eli. [*ing.* Pestle; *Fr.* Pilon]. § ❹ *sp.* Yağlı güreşte pehlivanların ayrıldığı beş derecenin en üçüğü.

~ **ayak**, *mim.* ◘ **Ayak**.

~ **etmek**, *den.* Gemi halatlarını veya zincirini dümdüz germek.

~ **sütunu**, *mim.* Birçok küçük sütunun yanyana konulmasıyle meydana gelen sütun. Bu şekil ayaklara Gotik mimarisinde çok rastlanır. [*Fr.* Colonnes en faisceau].

~ **tahtası**, Eskiden kullanılan 5 ve 1,5 arşın eb'adında bir tahta.

destanî /destanî/, s. Destan gibi, destandaki gibi.

destanlaştırılmış, s. Destanda olduğu gibi kahraman, yiğit hale getirilmiş.

desteci, i. Demet taşıyan kimse.

deste.gül, b.i. *Osm.* < *Fars. esk.* Mevlevî dervişlerinin hücrede bulundukları sırada giydikleri dar, düğmesiz, kolu ve önü açık yelek; ince kumaştan yapılırdı. [*ing.* Long-sleeved cloak of a dervish].

destek,-ği, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Bir döşemeyi, bir duvarı, bir yapıyı v.b. taşımaya, tutmaya yarayan büyük ahşap parça, dayak, dayanak, dayangaç: *Ev destekle ayakta tutuluyor.* [*ing.* Prop, support, shore; *Fr.* Appui, soutien, poutre] § ❷ Üzerine bir şey oturtmaya yarayan araç. [*Osm.* Hamil] § ❸ Kapı arkalarına konan kol, dayak § ❹ *mec.* Yardımcı, arka, iltimasçı: *Bana destek olunuz.* [*ing.* Protector; *Fr.* Solliciteur, protecteur] § ❺ *fiz.* Bir vektörü taşıyan sonsuz doğru. [*Osm.* Mesnet; *ing.* ve *Fr.* Support] § ❻ *ask.* (a) Belirli bir taktik görevi yerine getirecek bir birliğe, geçici veya sürekli olarak ek araçlar vermek suretiyle yapılan takviye; (b) Bir eleman veya birliğin diğerine yaptığı yardım veya koruma; (c) Savaşta başka birliğe yardımda bulunan birlik; (d) Taarruzun başlangıcında bir piyade takım veya bölüğünde ihtiyat olarak ayrılan kısım § ❼ *mim.* Bir duvardan dışarıya doğru taşan kısımları tutmak için altına eğik olarak konulan ağaç veya taş parça. Bunların dolu olanlarına bindirmelik denir. [*Osm.* Hamil; *ing.* Console, bracket, wall bracket, corbel; *Fr.* Console, contre-fiche] § ❽ *sp. (Voleybol'de)* oyun düzenine göre asıl işi yüklenen oyuncuya ötekilerin yardıma hazır olması. [*ing.* Support; *Fr.* Doublage] § ❾ *camc.* Camların dökümü sırasında, masanın bir yanından öteki yanına doğru uzatılan madeni cetvellerden her biri § ❿ *dok.* (a) Pamuk ve yün eğirmeye yarayan araç, iğ § ⓫ *inş.* (a) Makas kirişinin altına doğru ve çatı aşığı yönünde yerleştirilmiş bir dayanakla çatıyı tutmaya yarayan eğik çatma kısım; (b) Balkon, korniş, pervaz gibi yapı elemanlarını veya vazo, heykel gibi süs unsurlarını tutmaya yarayan çıkıntılı yontma taş veya tahta parçası: *Bir balkonun destekleri;* (c) Bir merdiven trabzanını tutan madenî parça; (d) Bağlı olduğu duvar yüzünden çıkıntı olarak işlenen duvar örgüsü parçası § ⓬ *mad. oc.* Ocakta dikey olarak yerleştirilen ahşap veya madenden yapılmış taşıyıcı unsurların tümü § ⓭ *mek.* (a) Cisimleri tutmak veya dayamak için bir yüzey üzerinde yapılan çıkıntı. ☆ *Eşanl.* **dayak**; (b) Mekanik bir bütünde, bir bölümü çalışma durumunda tutmaya yarayan parça § ⓮ *seram.* Pişirme sırasında kazetleri dik tutmaya yarayan, yer yer balçıkla tutturulmuş, ateşe dayanıklı maddeden küçük takoz § ⓯ *tekn.* (a) Toprak yıkıntılarını önlemek veya az dayanıklı duvarları desteklemek üzere bir kazı veya hendeğin içine enlemesine konulan tahta parçası; (b) İki parçayı birbirine dayanışık veya biçimleri bozulmayacak şekilde tutmak için, aralarına bağlanma kuşağı rolünü oynamak üzere konulan sert parça; (c) Bir elektrik veya elektron devresinin kollarını taşıyan yalıtkan maddeden yapılmış ayak. ☆ *Eşanl.* **supor**; (d) Yarım silindir biçiminde taşçı âleti § ⓰ *otom.* Silindir şeklinde ve genel olarak bronzdan mamul ve bir mile destek olan parça. [*ing.* Studs; *Fr.* Coussinette]. ⊙ ~ **leyici ışık**, *tiy.* Ana ışıkları destekleyen ışıklama; Ana ışıktan ötürü ortaya çıkan keskin gölgeleri yumuşatmak veya tüm ortadan kaldırmak üzere önden ve yandan verilen az ve yumuşak ışıklama. [*ing.* Fill in light; *Fr.* Lumiere d'appoint]. ⊙ ~ **ten yoksun kalma tazminatı**, *iş. huk.* İş hukuku anlamında; işçinin ölümü ve kanunî şartların tahakkuku halinde, bu işçinin yardımından yoksun kalan kimselerin işverenden isteyebilecekleri tazminattır. ⊙ **aile desteği**, *sosy.* Çalışarak ailesinin geçimini sağlayan kişi. ⊙ **ateş desteği**, *ask.* Piyade zırhlı birlik v.b. kara kuvvetlerinin, düşmana doğru sokulmaları sırasında topçu ve hava kuvvetlerinin ateş veya bombardımanıyle korunması. ⊙ **ayak desteği**, *seram.* Çömlekçi çarkında, çömlekçi ustasının ayaklarını dayadığı atma kiriş ⊙ **boru desteği**, *döş.* ◘ **Boru**[1] ⊙ **çıkma desteği**, *mim.* ◘ **Çıkma**. ⊙ **dipçik desteği**, ◘ **Dipçik**. ⊙ **kaplama desteği**, *tekn.* İnce marangozluk işlerinde panoların üzerine yapıştırılacak kaplamayı düzgün olarak yapıştırmak ve desteklemek için kullanılan tahta veya alçıdan yapılmış düzen ⊙ **köşe desteği (köşe bağı)**, *inş.* Birbirine dikey olarak mıhlanmış iki kiriş veya ağaca çapraz olarak konulan ve onları bağlayıp takviye etmeye ve açılmamalarını sağlamaya yarayan ağaç veya demir köşe bağı. [*Fr.* Gousset]. ⊙ **parlatma desteği**, *tekn.* Yüzlerinden birine mantar tabakası yapıştırılmış ve cam kâğıdıyle kapanmış küçük tahta parçası ⊙ **sabit** ~, *matb.* Kumpasn uçlarından birine dik açı yapacak şekilde lehimlenen ve kumpas içine yerleştirilen harfleri tutmaya yarayan parça ⊙ **ses desteği**, *fonet.* Bütün şarkıcı veya konuşmacıların kullandığı yöntem olup karnı içeri çekerek diyaframı hareketsiz bırakmaya dayanır, böylece kelimeleri söylemek için gerekli hava sağlanmış olur. [*ing.* Vocal support; *Fr.* Appui vocal]. ⊙ **yonga biçimi** ~, *mim.* Dikey ve çıkıntılı bir damarla kesilebilen ve üstüste yerlestirilmiş bir seri dalamalardan meydana gelen destek.

~ **anahtarı**, *ağ. iş.* Düşey olarak konulan iki direğin üstüne yatay bir kiriş atıldığı vakit bu direklere mezkûr kirişi tutturmak için köşelere konulan destek veya köşe bağlarını sıkıştırmak üzere aralarına geçirilen yatay ağaç olup, kemerlerdeki kilit taşı vazifesini görür.

~ **ateşi**, *ask.* Savaşta bir birliği desteklemek amacıyle destek birlikleri tarafından açılan ateş.

~ **ayak**, *mim.* ◘ **Ayak**.

~ **bağ**, *anat.* Kalınbağırsağın karın arka duvarına yapışan zarının sağ taraf kalınbağırsak dirseğinde meydana getirdiği bağ. *(Dalağı alttan tutarak yerinden kaymamasını sağlar).* [*Osm.* Rıbat-ı muallik; *Lat. Sustentaculum; ing.* ve *Fr.* Sustentaculum].

~ **birliği**, *ask.* Başka bir kıta ile beraber iş gören, ona yardım eden veya onu koruyan ve o kıtanın kuruluşuna dahil olmadığı için sürekli olarak onun emrinde çalışmayan birlik.

~ **bombardımanı**, *ask.* ◘ **Bombardıman**.

~ **demiri**, *tiy.* Dekorda kapıları veya kemerleri alt taraftan sağlamlaştırmakta kullanılan demir kelepçe. [*ing.* Sill; *Fr.* Patin].

~ **doku**, *bot.* ◘ **Destekdoku**.

~ **düzeni**, *demir.* Bir demiryolunu yatay yönde sabitleştirmek ve sağlamlaştırmak için travers veya raylara, kuşak veya gergi şeklinde bağlanan ahşap parçalardan meydana gelen düzen.

~ **havacılığı**, *ask. hava.* Kara birliklerinin harekâtını desteklemek üzere teşkilâtlandırılmış askerî havacılık bölümü.

~ **kademesi**, *ask.* Savaş birliklerine lojistik bakımdan yardım eden birlikler.

~ **kökler**, *bot.* ◘ **Kök**.

~ **levhası**, *demir.* Özel bir vurma veya kuvvetin etkisinde kalan ray parçası altına *(conta, bağlantı, kruvazman v.b.)* yerleştirilen madenî levha. [*ing.* Buck plate, supporting plate, support plate].

~ **mesafesi**, *ask.* Birbirini desteklemesi gereken iki kıta arasında bulunan ve icabında desteklemeyi tam zamanında yapmaya elverişli olan mesafe.

~ **mevzii**, *ask.* Savunmada ilerideki birlik

ve hatları destekleyen kuvvetlerin bulunduğu mevzi.
~ **plakası,** ◘ **Destek levhası.**
~ **planı,** *ask.* Birleşik hareketlerde destekleme yapacak kuvvetlerin ve ateşli silâhların kullanılmalarını düzenleyen plan.
~ **silâhı,** *ask.* Bir birliği desteklemede veya korumada kullanılan, fakat birliğin kuruluşunda yer almayan silâh.
~ **tabya,** *istihk.* Başka bir tahkimli kuruluşu örten, savunan istihkâm veya tabya.
~ **topçusu,** *ask.* Ateşleriyle herhangi bir birliği ve genel olarak piyade birliklerini destekleyen ve daha üst bir topçu birliği kumandanının emri altında bulunan topçu.
~ **vurmak,** *tekn.* Bir destekle takviye etmek, sağlamlaştırmak. [*Ing.* To put a prop, shore or support *(to something)*].

destekçe, i. Saçakların veya bir kornişin altına sıra ile veya tek olarak konulan süslemelik küçük destekler *(konsollar).* Yunan mimarisinde bu çeşit konsollara **modillon** denir. [*Ing.* Modillion, an ornamental bracket].

destek.doku, b.i. *bot.* § ● Kalın çeperli, kuvvetli hücrelerden yapılmış, bitkiye diklik ve sertlik sağlayan, sağlamlık kazandıran daimi doku olup periblemin gelişmesiyle meydana gelir. § ❷ *zool.* Vücuda destek görevi gördükleri için baş dokusunun kıkırdak ve kemik dokularına birarada verilen bir ad. [*Ing.* Supporting tissue; *Fr.* Tissu de soutien].

destekleme, i. § ● Desteklemek eylemi; bu eylemin sonucu. [*Ing.* Supporting, backing; *Fr.* Soutènement] § ❷ *inş.* ve *bayınd.* Örtülü bir tavanı tutmaya yarayan tahta döşeme. [*Fr.* Étaiment, étayage].

desteklemek(-i), f. § ❶ Destek vurmak, destekle pekitmek: *Duvarı desteklemek.* [*Ing.* To prop *(up)*, put a prop; *Fr.* Étayer]. § ❷ *mec.* Bir işte birinin gücünü arttırmak, kolaylık sağlamak, bir iddiayı desteklemek. [*Ing.* To support, back; *Fr.* Soutenir, appuyer] § ❸ *den.* Kızağa çekilmiş veya havuza alınmış gemilerin altlarına veya yanlarına bir tarafa devrilmemeleri, dengede durmaları için yatay veya eğik olarak destek vurmak (koymak) § ❹ *ask.* Bir birliğe ya ek araçlarla, ya komşu birliğin yaptığı bir manevra ile ya da arazide önemli bir noktayı koruyarak yardım etmek § ❺ *tekn.* Bir kazıyı destekler yardımıyle güvenlik altına almak.

desteklenmek, nsz. f. § ● Destekle sağlamlaştırılmak. [*Ing.* To be propped *(up)* or supported] § ❷ *mec.* Gücü arttırılmak, yardım etmek ◉ **fiyatların desteklenmesi,** *ikt.* Üreticilerin *(genellikle çiftçilerin)* sattıkları malfiyatlarının belli bir tabandan aşağı düşmemesini sağlayan hükümet siyaseti. [*Ing.* Support of prices; *Fr.* Soutien des prix].

destekli, s. Desteklenmiş, destek konulmuş, takviye edilmiş. [*Ing.* Supported, propped; *Fr.* Étayé, étançonné].

desteksiz, s. Desteği olmayan, desteklenmemiş.
~ **atmak,** *arg.* Mübalâğalı konuşmak.

destelemek(-i), f. Deste haline getirmek. [*Ing.* To bundle, to arrange as bundles or quires; *Fr.* Lier ensemble, faire un paquet de].

desteklik,-ği, i. Dayanacak şey işini görme.

destelenmek, f. Deste yapılmak, düzgün ve toplu olarak deste edilmek.

destemora, i. *It. den.* Yelkenli gemilerde çubukları ana cıvadraya, çubuklara veya büyük bastonu ana cıvadraya eklemek için kullanılan ağaçtan veya lama demirinden yapılan bağlantı. [*Ing.* Cap of a mast, lower mast cap] ◉ **cıvadra** ~ **sı,** *den.* ◘ **Cıvadra.**
~ **çemberi,** *den.* Direk çubuklarının içinden geçtiği, bunlara yataklık eden tahta ve madenden yapılmış çember. *(Destemorada dört köşe bir delik vardır, ana direğin tepesi bu deliğe geçirilir).*
~ **puntal,** *den.* Destemora ile gurcata arasına konan puntal.

destere, i. § ❶ ◘ **Testere** § ❷ *bot.* ◘ Yumru.

destesenk, i. süsl. Boyaları ezmeye yarayan mermer, porselen, somaki veya billûrdan hayvan eli şeklinde ezme âleti. Eski ressamlar **kullandıkları** boyaları destesenkle ezerlerdi. [*Ing.* Small pestle for mixing paint, etc; *Fr.* Molette, broyon].

destinezit,-ti, i. *Fr. déstinezite. min.* Hidratlı, doğal demir fosfosülfat. [*Ing.* Destinezite].

destroyer /destro:yer/, i. *Ing. ask.* Kruvazörlere oranla gövde ve silâh bakımından daha küçük yapıda, hız ve manevra yeteneği bakımından üstün nitelikte bir deniz üstü savaş gemisi. Topu ve torpil kovanları vardır. [*Fr.* Destroyer].
☆ *Eşanl.* **torpido muhribi, muhrip.**

destrüktivizm, i. *Fr. déstructivisme. san.* Modern sanat kuramı *(bu kurama göre tahrip, estetik etkiler yapabilir).* [*Ing.* Destructivism].

destur /destûr/, i. *Osm.* < *Fars.* § ● İzin, müsaade, ruhsat: *Destursuz bağa girilmez.* [*Ing.* ve *Fr.* Permission]. § ● ünl. /des:tur/, *«Açılın», «savulun», «izin verin geçelim»!* anlamında bir söz. [*Ing.* Make way!, with your permission, by your leave; *Fr.* Permettez moi!]. § ❸ Genel kural. § ❹ Kanun, âdet. § ❺ Pis su veya küçük su dökerken cin çarpmasın diye kullanılan ünlem. ◉ ~ **unu tutamamak,** *dey.* Altına kaçırmak.
~ **almak,** Derviş şeyhinden izin almak. [*Ing.* To obtain permission].

desturluk,-ğu, i. Ayakyolu, apteshane.

destursuz, s. *Osm.* < *Fars.* İzinsiz, müsaadesiz, yasak. [*Osm.* Sellemehüsselâm].

destursuz, İzinsiz, yasak
~ **bağa gireni sopa ile kovarlar,** *dey.* İlgilisinin müsaadesi olmadan bir yere girmenin veya bir işe el atmanın her zaman kötü karşılandığını hatırlatır.

desturun /des:turun/, ünl. *Osm.* < *Fars. h.d.* Iğrenç bir şey söylemek zorunda kalınınca «affedersiniz» anlamında kullanılır: *Desturun içi sürüyormuş.* [*Ing.* Begging your pardon *(used before mentioning something considered improper); Fr.* Sauf votre respect, sauf respect, parlant par respect, révérence parler].

deşarj, i. *Fr. décharge.* § ❶ Boşalma § ❷ *mec.* Hafifleme, rahatlama § ❸ *elek. (Akümülatör hk.)* Boşalma. [*Ing.* Discharge]. ☆ *Karş.* **şarj** § ❹ *sp.* Hücum § ❺ *ikt.* Bir vecibenin yerine getirilmesini sağlayan işlem. [*Osm.* İbra] § ❻ *meteor.* Kutupsal veya arktik soğuk havanın, bir siklon serisinin arkasına akın etmesi. [*Ing* Discharge].
~ **olmak,** *dey.* Boşalmak, içini dökmek, derdini anlatmak.

deşe, i. *Fr. déchet. tıp.* Bir maddeden arta kalan.

deşelemek(-i), f. § ● Şurasını burasını deşmek; altını üstüne getirmek: *Yaban domuzları tarlayı deşelemişler.* [*Ing.* To scratch up *(the ground)*, rummage; *Fr.* Creuser, farfouiller] ☆ *Eşanl.* **kurcalamak.** § ❷ *mec.* Araştırmak.

deşifraj, i. *Fr. déchiffrage. müz.* Bir müzik notasını ilk görüşte okuma veya çalma. [*Ing.* Sight-reading].

deşifre, i. *Fr. déchiffrer.* Türkçe'de **etmek, olmak** fiilleriyle kullanılır.
~ **etmek,** *dey.* § ● Şifresini çözmek. [*Ing.* To decipher, puzzle out, make out, decode; *Fr.* Déchiffrer] § ❷ *mec.* Sırrını keşfetmek, anlaşılması güç bir şeyi sökmek, aydınlatmak § ❸ *müz.* İlk bakışta, yani *A prima vista* nota okumak veya notadan icra etmek.

deşifreci, i. *müz.* Deşifre işinde dilliliği olan ve seçkinlik gösteren tetik görüşlü. [*Ing.* Decipherer, decoder; *Fr.* Déchiffreur,-euse].

deşifreleme, i. *müz.* Notayı ilk görüşte okuyuş veya icra ediş. [*Ing.* Deciphering; *Fr.* Déchiffrage, déchiffrement].

deşifrelemek, f. *müz.* ◘ **Deşifre etmek**[3].

deşik, s. < *deşmek* § ❶ Deşilmiş, oyulmuş. [*Ing.* Pierced, incised; *Fr.* Percé, incisé] § ❷ i. Deşerek açılmış oyuk, deşilmiş yer, rahne ◉ **eşik** ~, *dey.* Eşilmiş, kazılmış, karışık ◉ **delik** ~, *dey.* ◘ **Delik.**

deşilmek, nsz. f. § ❶ Kazılmak, yarılmak, içi dışına çıkmak. [*Ing.* To burst, to be laid open, to be incised, to be pierced; *Fr.* Être percé, être crevé]. § ❷ *(Çıban hk.)* Patlatılmak, irini akıtılmak. [*Ing.* To be opened up]. § ❸ *mec.* Kurcalanmak, karıştırılmak.

deşmek(-i), f. *esk. T. teşmek* § ❶ Karıştırmak, içini çıkarmak § ❷ Yaralamak, yarmak, delmek: *Yarayı deşmek, Toprağı deşmek.* [*Osm.* Şak yapmak; *Ing.* To incise; *Fr.* Inciser] § ❸ *mec.* Bütün açıklığıyla ortaya koymak, kurcalamak, açıp karıştırmak: *O meseleyi fazla deşmeye gelmez.* [*Ing.* To open up, to stir up; *Fr.* Renouveler, réveiller]. ☆ *Karş.* **kapamak, örtmek, örtbas etmek.** § ❹ *(Çıban hk.)* Patlatmak. [*Ing.* To pierce; *Fr.* Percer, trouer].

detay, i. *Fr. détail.* ◘ **Ayrıntı.**

detektif, i. *ing. detective.* Sivil polis, özel polis, polis hafiyesi, gizli polis. [*Fr.* Détective].
~ **oyunu,** *tiy.* Suçlunun ortaya çıkarılmasına dayanan oyun türü: Karanlık bir olayı ele alıp gerekçe-sonuç zincirlemesi ve mantık düzeniyle çeşitli insanları kuşku altında bıraktıktan sonra en beklenmedik sonuca varan oyun çeşidi. [*Ing.* Detective play].

detektiflik,-ği, i. Detektifin işi. Özel şekilde araştırma yapma.

deteksiyon, i. *Fr. détection.* § ❶ Bulup haber verme işlemi § ❷ *ask.* Uçak, denizaltı, mayın v.b.'nin bulunduğu yerini belirtmeye yarayan işlem § ❸ *radyotekn.* Elektromagnetik dalgaların bulunması. [*Ing.* Detection].

detektör,-rü, i. *Fr. détecteur.* § ❶ *radyotekn.* Radyoda dalga bulma âleti. [*Ing.* Detector]. ☆ *Eşanl.* **bulucu.** § ❷ *petrol.* Bir petrol arama kuyusu açılırken, sondaj toprağı veya sondaj çamuru içinde hidrokarbonların bulunup bulunmadığını gösteren cihaz ◉ **kaçak** ~ **ü,** *gaz. syn.* Bir tesisatta gaz kaçağı olup olmadığını anlamaya ve kaçak yapan yeri bulmaya yarayan cihaz. [*Fr.* Détecteur de fuites de gaz]. ◉ **kristalli** ~, *radyotekn.* Elektromagnetik dalgaları bulmaya yarayan cihaz.

deterjan, i. *Fr. détergent.* Elbiselerin ve ev eşyasının temizlenmesinde kullanılan kimyasal temizleyici madde. Bugün birçok çeşitleri kullanılmaktadır. [*Ing.* Detergent]. ◉ **Alkali deterjanlar** son birkaç yıl içinde çok önem kazanmıştır ve bunlar arasında en çok kullanılan da **çamaşır sodası, trisodyum fosfat** ve amonyaktır. Kutunun veya şişenin üstünde, deterjanların içinde ne olduğu belirtilmeyebilir ama deterjanlar ya suda alkali hale gelen tuzlar ya da bazlardır ve yağla kiri etkileyerek çözünebilir madde haline getirip suda yıkanmasını sağlar.

determinant,-tı, i. *Fr. déterminant. mat. n* yatay satır ve *n* düşey sütun halinde sıralanmış n^2 sayıdan, her satırın ve her sütunun yalnız bir tek elemanı alınarak mümkün olan bütün yollardan elde edilen çarpımların cebirsel toplamı. Toplamın her terimine, alt ve üst indislerin tersinin toplam sayısının çift veya tek oluşuna göre + veya − işareti verilir. [*Ing.* Determinant]. ◉ **antisimetrik** ~, *mat.* ◘ **Antisimetrik.**

determinasyon, i. *Fr. détermination* § ❶ *tıp.* Kan v.b.'nın belirli noktaya akışı veya hücumu. [*Ing.* Determination] § ❷ *fels.* ◘ **Belirleme.**

determinist,-ti, i. *Fr. déterministe.* ◘ **Gerekirci.**

determinizm, i. *Fr. déterminisme.* ◘ **Gerekircilik.**

detire, i. *Fr. détiré. (Bale)* El veya bar yardımıyle yapılan bacak yumuşatma egzersizi.

detoksikasyon, i. *Fr. détoxication. biyokim.* Çeşitli metabolizmalardan çıkan zehirleri atmaya yarayan biyolojik süreçlerin tümü. [*Ing.* Detoxication].

detorziyon, i. *zool.* ◘ **Geriye dönme.**

detramp, i. *res.* Jelâtinli, yani tutkallı veya zamklı bir su içinde eritilmiş boyalarla yapılan bir çeşit tutkallı boya resim. [*Ing.* Distemper; *Fr.* Détrempe].

deuteron /de:uterun/, i. *Yun.* Deuteryum'un bir proton ile bir nötron'dan meydana gelen atom çekirdeği. [*Ing.* Deuteron; *Fr.* Déuteron].

deuteryum /deuter:yum/, i. *yun. kim.* D sembolü ile bilinen ve A.a. 2 olan bir hidrojen izotopu. [*Ing.* Deuterium; *Fr.* Deutérium].
☆ *Eşanl.* **ağır hidrojen.**

dev, i. *Osm.* < *Fars. div.* § ● *mit.* Masallarda çok iri, güçlü, kuvvetli, korkunç ve kötülükçü olarak anlatılan uydurma yaratık. [*Ing.* Giant, demon, leviathan; *Fr.* Géant, ogre, démon] § ❷ *mec.* İnsan gücünün çok üstünde başarılar gösteren, çok çalışkan ve

kudretli kimse. § ❶ *(Geniş anlamda)* Normalden pek üstün irilikte insan veya hayvan ◉ ~ **ler savaşı,** *mit.* Yunan mitolojisinde Olympos tanrılarının devlere karşı yaptıkları savaş.

~ **ağacı,** *bot.* ◘ **Mamut ağacı.**

~ **adımı (adımlarıyle) ilerlemek,** *dey.* Çok çabuk (hızlı) ilerlemek, üst üste başarılar göstermek. [*ing.* To make gigantic progress].

~ **ağaçlar,** *bot.* Gerek boy, gerekse çapları itibariyle çok fazla yükselen, kalınlaşan ağaçlar. Ingiltere'deki toprak hizasındaki kalınlığı 26 m. olan meşe ağacı. Amerika'nın Kaliforniya selvileri, Avustralya'daki 150 m. yüksekliği olan ve 17 m. çapındaki dev okaliptüsleri, Arjantin'in Rija bölgesindeki, çapı 13 m. 18 sm. bulan ünlü *Arauco* zeytin ağacı gibi. [*Ing.* Giant-trees; *Fr.* Arbres géants].

~ **anası,** *dey.* Masallarda geçen dişi dev, iriyarı kadın. [*Ing.* Ogress, female demon, monstrous *(woman); Fr.* Ogresse].

~ **at kuyruğu,** *bot.* ◘ **At kuyruğu.**

~ **aynası,** *opt.* ◘ **Ayna** ◉ *(kendini)* ~ **sında görmek,** *dey.* ◘ **Ayna.**

~ **boylu kuş,** *zool.* Boylukuşlar *(Aepyornithes) takımının,* Boylukuşgiller *(Aepyornithidae)* familyasından bir kuş türü. Madagaskar'da Pleistosenve Alluviyumda yaşamış çok büyük bir türdür. [*Lat. Aepyornis maximus*].

~ **çıyan,** *zool.* ◘ **Çıyan.**

~ **geyik böceği,** *zool.* ◘ **Geyik böceği.**

~ **gezegen,** *astr.* Yeryuvarlağına oranla çok büyük olan gezegenlere *(Jupiter, Satürn, Üranüs, Neptün)* verilen ad. [*Ing.* Giant planot; *Fr.* Planète géante].

~ **gibi,** *dey.* Pek iri ve korkunç. [*Ing.* Enormous, huge, gigantic; *Fr.* Gigantesque, colossal, énorme].

~ **gökada,** *astr.* Yıldız sayısı ve oylum bakımından olağan dışı büyük gökadalardan her biri. [*Ing.* Giant galaxy; *Fr.* Galaxie géante].

~ **gurami,** *zool.* ◘ **Gurami.**

~ **heykel,** *san.* ◘ **Devheykel.**

~ **kanguru,** *zool.* ◘ **Kanguru.**

~ **kara kurbağa,** *zool.* ◘ **Kurbağa.**

~ **kazanı,** *jeom.* Akarsuların çağlayan yaparak düştüğü yerlerde, çağlayanın hemen önünde, açılmış oyuklar. Nehir yataklarında meydana gelen derin kuyu. [*Ing.* Pot-hole; *Fr.* Chaudière de géant, marmite de géant]

~ **keneviri,** *bot.* ◘ **Kenevir.**

~ **kolibri,** *zool.* ◘ **Kolibri.**

~ **köpekbalığıgiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Köpekbalıkları *(Selachii)* takımının, Yıldız-omurlular *(Aesterospondyli)* alt takımına giren bir familyası. Iri boyunludurlar. Solungaç yarıkları uzun olur. **Dik burunlu harhariyas** *(Lamna cornubica),* **Canavar balığı** *(Carcharadon carcharias),* **Sapan balığı** *(Alopias vulpes)* iyi bilinen türleridir. Bu balıklarda 5 çift solungaç yarığı ve birincisi karın yüzgeçlerinden ileride olmak üzere 2 tane sert yüzgeç vardır. [*Lat.* ve *Ing. Lamnidae; Fr.* Lamnidés].

☆ *Eşanl.* **dik-burunlugiller.**

~ **kromozomlar,** *zool.* ◘ **Kromozom.**

~ **kukla,** *tiy.* Iki insan boyunda *(bazan daha da büyük)* yapılıp hareket ettirebilen donanma, şenlik kuklası olup, daha çok Osmanlı Imparatorluğu çağındaki şenliklerde gösterilirdi. Bu, içinde adam veya adamlar girerek hareket ettirilen büyük boy bir kuklaydı.

~ **kulağı,** *zool.* Karından-ayaklılar *(Gastropoda)* sınıfının, Önden-solungaçlılar *(Prosobranchia)* takımına giren bir yumuşakça türü. Kabuğu kıvrık ve yaylı ucu sivri olur. Kabuk ağzının dış kenarı geniştir. Inci meydana getirir. Batı Hint okyanusunda yaşar. [*Lat. Strombus gigas; Ing.* King conch, giant's ear; *Fr.* Strombe].

~ **liman,** *coğr.* Yeryüzünün birçok büyük limanlarıyle ilgisi bulunan ve çeşitli büyük gemilerin çok uğradığı, yük alıp verdiği liman. [*Ing.* Greatport; *Fr.* Grand port].

~ **panda,** *zool.* ◘ **Panda.**

~ **pangolin,** *zool.* ◘ **Pangolin.**

~ **semender,** *zool.* ◘ **Semender.**

~ **soymuk böceği,** *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Kınkanatlılar *(Coleoptera)* takımının, Kabuk böcekleri *(Scolytidae)* familyasındandır. Ladin ve göknarlara dadanır. Gövdenin köke yakın kısımlarında tahribat yapar. [*Lat. Dendroctonus micans; Ing.* Bark beetle; *Fr.* Dendroctone].

~ **su böceği,** *zool.* Su.akrebigiller *(Belostomatidae)* familyasından yarım kanatlı bir böcek türü. [*Lat. Belostoma europaeum; Fr.* Geant hémiptère aquatique, bélostome].

~ **şehir,** *coğr.* Nüfusu milyonu geçen şehir. Büyük şehirlerin son derece bir hızla kısa zamanda büyümeleri yüzünden, nüfusu çok olan bu şehirler arasında en büyükleri olarak dev şehirleri ayırdetmek gerekmiştir. Bunlar dünya ölçüsünde büyük şehirlerdir. Memleketimizdeki dev şehir bugün Istanbul'dur. [*Ing.* Metropolis; *Fr.* Grande capitale].

~ **tipula,** *zool.* ◘ **Tipula.**

~ **varan,** *zool.* ◘ **Varan.**

~ **yengeç,** *zool.* ◘ **Yengeç.**

~ **yıldızlar,** *astr.* ◘ **Yıldız.**

deva /devā/, i. *ç: edviye. Osm.* < *Ar.* § ❶ Tedavi aracı, ilâç: *Bu hastalığın devası perhizdir.* [*Ing.* Remedy, cure, medicine; *Fr.* Remède, médicament] § ❷ *mec.* Çare, tedbir. [*Ing.* Way, means; *Fr.* Moyen].

☆ *Yak. anl.* **merhem, em, mualece.**

~ **bulmak,** *dey.* Şifa bulmak, çare bulmak.

devaî, s. *esk.* Ilâçla ilgili. [*Ing.* Pertaining to drugs, medicinal].

devaimisk /devā:imisk/, b.i. *Osm.* < *Ar.* Misk kokulu bir macun.

devair / devāir/, ç.i. **Dâire'**nin çoğulu.

devalkit,-ti, i. *Fr. dewalquite. (Belçikalı jeolog Gilles Dewalque'in* /1826-1905/*adından. min.* Hidratlı alüminyum ve manganez silikо-arseniyo-vanadat.

devalorizasyon, i. *Fr. dévalorisation. ikt.* Para, eşya, ham madde gibi şeylerin alım satım değerlerinde indirme yapmak işi. [*Ing.* Devalorization].

☆ *Eşanl.* **kıymet tenzili.**

devalüasyon, i. *Fr. dévaluation. ikt.* (a) Paranın resmî *(dış)* değerinin düşürülmesi. Genellikle bu düşürme altına veya yabancı paralara göre yapılır; (b) Paranın satın alma değerinin azalması, değer düşümü. [*Ing.* Devaluation].

☆ *Eşanl.* **değer düşürümü.**

devalüe, s. *Fr. dévalué. ikt.* Değeri düşürülmüş *(para).*

~ **edilmek,** *dey.* Değeri düşürülmek: *Türk parası devalüe edildi.*

~ **etmek,** *dey.* Değerini düşürmek. [*Ing.* To devaluate; *Fr.* Dévaluer].

devam /devam/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Sürüp gitme, sürek: *Bu işlerin devamı sırasında.* [*Ing.* Permanence, continuing, continuation; *Fr.* Durée, continuation, permanence] § ❷ Bir yere, belli bir maksatla, belirli ve gerekli zamanlarda gitme: *Fakülteye devam etmek, Devam mecburidir.* [*Ing.* Frequentation, assiduity, attend, follow; *Fr.* Fréquentation, suit].

~ **etmek,** *dey.* Başlanmış bir işi kesintiye uğratmadan sürdürmek. Kesintiye uğramış veya sınıra ulaşmış bir işi yeniden başlatmak. [*Ing.* To last, to go on, to continue, to keep on; *Fr.* Poursuivre ce qui est commencé, continuer, suivre persévérer dans une habitude].

devamlı, s. *Ar.* ve *T.* § ❶ Sürekli, ardı arası kesilmeyen, bitmeyen. [*Ing.* Continuous, lasting, unbroken, uninterrupted, steady, constant, assiduous, regular; *Fr.* Continu,e-] § ❷ İşine hergün giden.

☆ *Eşanl.* **daim, daimî, mütemadî, müdavim, berdevam.**

☆ *Karş.* **aralıklı, zaman zaman, devamsız, süreksiz, kesik kesik.**

~ **akış,** *trm.* Çiftçinin istediği zaman alabileceği suyun kanallarda bulundurulması. [*Ing.* Continuous flow].

~ **banyo,** *dok.* Her seferinde, daha açık bir renk elde edebilmek için, çok az bir boya eklenmesiyle art arda yapılan boya banyosu.

~ **bezeme,** ◘ **Bezeme.**

~ **borç,** *huk.* Defteri kebire sürekli olarak yazılan devlet borcu.

~ **dalga,** ◘ **Beslenen dalga.**

~ **dinlenme,** *hava.* Bir devre veya frekansın fasılasız olarak dinlenilmesi. [*Ing.* Continuous watch; *Fr.* Veille continue].

~ **dinlenme frekansı,** *hava.* Bir istasyonda daimi olarak dinlenmekte olan frekans. [*Ing.* Guarded frequency; *Fr.* Fréquence de veille].

~ **hayat durumları,** *psik.* Bir kimsenin çocukluktan olgunluk çağına gelinceye kadar, hatta yetişkinlik çağında bile devamlı olarak karşılaştığı durumlar.

~ **iplik,** *dok.* Özellikle, sun'î ve sentetik olarak yapılan filiyerlerden geçirildikten sonra, sürekli bir durumda makaralar üzerine sarılan, uçsuz ve düğümsüz iplik. Kozalardan çekilen ipek ipliği.

~ **işaret,** *hava.* ◘ **Aralık cereyanı, devamlı aralık.**

~ **kalıtım,** *psik.* Soyun sahip olduğu niteliklerden birinin tipik olarak daima aynı soyda görülmesi. Başka niteliklerde değişikliğe uğrasa bile, bir nitelik daha çok nitelik bazan devamlı olarak sonraki nesillere geçebilmektedir.

~ **otlatma,** *trm.* Bütün bir mevsim boyunca aralık vermeksizin otlatma.

~ **releve,** *psik.* Zaman itibariyle aralıksız devam eden olayların arasız olarak gözlenmesi. *(Doğum, ölüm, evlenme gibi).*

devamlılık,-ğı, i. Devam etme hali. [*Ing.* Continuity; *Fr.* Continuité].

devamsız, s. *Ar.* ve *T.* § ❶ Devam etmeyen, süreksiz. [*Ing.* Without continuity, inconstant; *Fr.* Qui ne dure pas, qui ne continue pas, inassidu] § ❷ Bulunması gereken yere hergün gitmeyen § ❸ *eğt.* Ders günleri sık sık okula gelmeyen *(öğrenci).* [*Ing.* Irregular *(in attendance); Fr.* Irregulier].

devamsızlık,-ğı, i. § ❶ Devamsız olma hali, [*Ing.* Lack of continuity or perseverance, discontinuity; *Fr.* Discontinuité] § ❷ Işine muntazam gitmeme. [*Ing.* Nonattendance, absenteeism; *Fr.* Chômage volontaire]. § ❸ *hava.* Farklı sıcaklıklardaki hava kütlelerini ayıran sınır yüzeyi. [*Ing.* Discontinuity; *Fr.* Discontinuité].

~ **hattı,** *hava.* Bir siklon tipi rüzgârın devamsızlık hattı. Tazyik hattının kaybolması ve yatay yoğunluk devamsızlığı dolayısıyle bir soğuk cepheden doğar. [*Ing.* Line of discontinuity; *Fr.* Ligne de discontinuité].

~ **yüzeyi,** *hava.* Değişik karakterlerdeki hava kütleleri arasındaki eğik sınır bölgesi. [*Ing.* Surface of discontinuity; *Fr.* Surface de discontinuité].

devasaz, s. *Osm.* < *Fars.* Ilâç tertip eden. Çare bulan. ☆ *Eşanl* **çaresaz.**

devasız, s. § ❶ Tedavi edilemeyen, ilâcı bulunamayan. [*Ing.* ve *Fr.* Incurable]. § ❷ **Çaresi olmayan.**

dev.aynası,-nı, b.i. Eşyayı aşırı büyüten ayna. [*Ing.* Magnifying mirror; *Fr.* Miroir grossissant] ◉ ~ **nda görmek** *(kendini), dey.* **Kendini olduğundan çok büyük ve önemli saymak.**

deve, i. *esk. T. tive. zool.* **Devegiller** *(Camelidae)* **familyasının tipik cinsi. Uzun bir boynu ve iki parmaklı uzun bacakları vardır. Binek ve yük hayvanı olarak kullanılır. Iki hörgüçlü deve** *(C. bactrianus)* **ve Tek hörgüçlü deve** *(C. dromedarius)* **türleri vardır. Tanınmış develer: Hicaz ve Tehame develeri, Delil** *(yarış develeri)* **Bağdat, Irak, Suriye, Mısır develeri; Anadolu devesi, Asya ve Afrika ırklarının karışmasından elde edilmiştir. Türklerin elde ettiği yeni deve ırkları: Tüylü ,Tarus, Teke, Kertez, Yeğen, Kükürt. Asya develerinin boyu 1,30-2.30 m. dir. Ortalama ağırlıkları 600 kg. dır. Hörgüçleri 15-20 kg. gelir. Bedenleri toprağa yakın, etrafı kısa, ayakları geniştir. Beden ve etrafı uzun tüylere maliktir. Dayanıklı bir hayvan olup soğuk iklime dayanır. Karların üzerinde yaşar. Binek ve yük hizmetlerinde kullanılır. Afrika devesi ortalama 500 kg. gelir. Hörgücü basittir. Tüyleri uzun değildir. Soğuk, kar ve yağmura dayanmaz. Sert ve şiddetli iklimlerden korkar. Anadolu'da Halep devesi adını alır. Devenin iki par-**

mağı bir pençe içerisinde bulunduğundan, geniş ve yuvarlak olduğundan kumlu çöllerde emniyetle yürür. Dişileri 3 yaşında çiftleşir, 12 ay sonra doğurur. 5-6 yaşından büyük develere Lök denir. [*Osm.* Cemel, üştür; *Lat. Camelus; Ing.* Camel; *Fr.* Chameau]. ◘ *ŞEKİL: 379.* — **MEMELİ HAYVANLAR I.** ◉ **~ de kulak,** *dey.* Büyük bir bütüne göre ufacık bir parça, önemsiz: *Bu kadarcık kâğıt, yazacağım kitap için devede kulaktır.* [*Ing.* A drop in an ocean; *Fr.* Très peu, insignifiant, dérisoire]. ◉ **~ den büyük fil var,** *at.* Her büyüğün daha büyüğü vardır. Onun için yersiz bir gurura kapılmamalıdır. [Ing. There is always one mightier]. ◉ **~ nin başı (nalı),** *tkz.* Anlatılan şeyin inanılacak gibi olmadığını belirtmek için söylenir. [*Ing.* Stuff and nonsense!] ◉ **~ ye binmek,** *arg.* Esrar çekmek: *Kaç gündür deveye bindiğimiz yok be abi, iyice harmanız.* [*ing.* To take dope] ☆ *Yak. anl.* **nefesleşmek, ot yemek** ◉ **~ ye hendek atlatmak,** *dey.* Yapılması pek zor, hemen hemen imkânsız olan işler için kullanılır. [*Ing.* To try to do an impossible or very difficult thing]. ◉ **~ ye ot lâzımsa boynunu uzatsın,** *dey.* Uğraşmadan hiç bir iş gerçekleşemez. [*Ing.* Nothing worthwhile is got without some trying] ◉ **~ yi düze çıkarmak,** *dey.* Güçlükleri giderip işleri yoluna sokmak. [*Ing.* To overcome difficulties, to get on the smooth road]. ◉ **~ yi hamudiyle yutmak,** *dey.* Burada zenginlerin oburluklarını ve para hırslarını anlatmak için kullanılmış. [*Ing.* To take everything, lock, stock and barrel] ◉ **~ yi yerden uçuran bir tutam ottur,** *dey.* Önemsiz bir şeya karşı sakıntısızca gösterilen tamahkârlığın pek büyük zararlara mal olabileceğini hatırlatır. [*Ing.* By running after a petty attraction a whole enterprise can be brought to disaster. A small incident may cause a great disaster] ◉ **atla ~ değil al,** *dey.* Bir şeyin pek önemli olmadığını belirtir. [*Ing.* Not so very expensive after all; *Fr.* Ce n'est pas la mer à boire] ◉ **(bir) ~ (develer) yükü,** *dey.* «*Pek çok*» anlamında kullanılır ◉ **hecin ~ si,** *zool.* ◘ **Tek hörgüçlü deve.** ◉ **iki hörgüçlü ~,** *zool.* Çift-parmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, Devegiller *(Camelidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 3 m. kadardır. Rengi esmer sarı olup sık tüylüdür. Sırtında 2 hörgücü olup besin deposu olarak kullanır. Çöl hayatına iyi uymuştur. Su depo eder, ve bunu yol boyunca kullanır .Asya'da yaşar. [*Lat. Camelus bactrianus; Ing.* Two-humped camel; *Fr.* Chameau de la Bactriane, chameaux à deux bosses]. ☆ *Eşanl.* **Orta Asya devesi, buhur.** ◉ **peygamber ~ si,** *zool.* ◘ **Peygamber** ◉ **sen adam oluncaya kadar ~ nin kuyruğu yere değer,** *dey.* «*Senin adam olman imkânsız*» anlamında söylenir ◉ **tek hörgüçlü ~,** *zool.* Çiftparmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, Devegiller *(Camelidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 3, yüksekliği 2 m. kadardır. Sırtında, besin depo etmeye yarayan bir hörgücü vardır. Çöl hayatına iyi uymuştur. Vücudunda depo ettiği su ile günlerce susuz olarak çölde gider. Günde 200 km yol alabilir. Batı Asya, Hindistan ve Afrika'da yaşar. [*Lat. Camelus dromedarius; Ing.* Dromedary, one-humped camel; *Fr.* Dromadaire]. ☆ *Eşanl.* **hecin devesi, mehari devesi.**

~ bir akçeye, deve bin akçeye, *at.* İhtiyaç olmadığı zaman bir şeya para verilmediğini, İhtiyaç olduğu zaman ise ne kadar pahalı olursa olsun sağlandığını anlatır. [*Ing.* When you have no money you can't buy a thing no matter how cheap it is; when you have money you buy it however expensive it is].

~ boynu, *fiz* ◉ *dğş.* **Bulaşık sularının akış yollarına konulan S veya U şeklinde boru; kaydırma yapmakta kullanılan özel bağlantı parçası.** [*Ing.* Offset; *Fr.* Tuyau à double courbure, se dit particulièrement d'un tuyau doublement recourbé]. ☆ *Eşanl.* **etaj.** § ◉ **Silmelerin ve demir işlerinin buna benzer şekildeki kesitleri.** § ◉ **Halı tezgâhlarında gücünün yan kısımları altına konan ağaç.** § ◉ **Zerrin denilen sarı renkli çiçek.** § ◉ **Keresteleri işlemek için tezgâh üzerine tesbit etmek konusunda kullanılan büyük ve deveboynu gibi dirsekli kıskaç, sıkıştırma âleti.**

~ boynuz ararken, kulaktan olmuş, *at.* Hakkından fazlasına tamah edenler ellerindekini de kaybederler.

~ dikeni, *bot.* Baklagiller *(Leguminosae)* familyasından 1 m. boyunda, soluk veya pembe renk çiçekli, yaprakları çok dikenli, süratle çoğalan, çok yıllık otsu bir bitki. Genç ve taze sürgünleri hayvanlara *(özellikle kazlara)* yedirilebilir. [*Lat. Alhagi camelorum; Ing.* Camel's thorn; *Fr.* Alhagi]. ◘ *ŞEKİL: 97.* — **YABANI OTSU BİTKİLER.** ◉ **büyük ~ ~,** Yabani enginar. [*Lat. Cynara cardunculus*].

~ dişi, *trm. (Nar, buğday, v.b. hk.)* Taneleri iri. [*Ing.* Having large grains *(wheat)*, having large seeds *(pomegranate)*].

~ döşlü, *atç.* Karnı içeriye çekik *(at).* [*Ing.* Hollow-bellied *(horse)*].

~ elması, Maydanozgiller *(Umbelliferae)* familyasından, ardışık ve dikenli yaprakları olan otsu, çok yıllık bir bitki cinsi. Birçok türü süs bitkisi olarak yetiştirilmektedir. Türkiye'de **Girit deve elması** *(E. creticum)* ve **Kumluk deve elması** *(E. maritimum)* ve **Boğa dikeni** *(E. campestre)* adlı türleri yetişir. [*Lat. Eryngium; Ing.* Eryngo; *Fr.* Eryngium, panicaut].

☆ *Eşanl.* **çakır diken.**

~ gibi, *dey.* Uzun boylu ve hantal. [*Ing.* Huge and awkward *(person)*; *Fr.* De grande taille et lourdaud].

~ güreşi, Develere yaptırılan güreş.

~ hamudu gibi, *dey.* Sindirilmesi güç olan yemekler için kullanılır. [*Ing.* Any indigestible food].

~ kini, *dey.* Geçmeyen kin. [*Ing.* A great and lasting hatred, deep-seated rancor; *Fr.* Haine implacable].

~ köçeği (köşeği), *dey.* Deve yavrusu. [*Ing.* Sucking camel colt, very young camel].

~ kulağı, *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Maydanozgiller *(Umbelliferae)* familyasından, 30-40 sm yüksekliğinde otsu bitki. Bazen veteriner hekimlikte kullanılır. Türkiye'de İstanbul ve Karadeniz Bölgesinde yetişmektedir. [*Lat. Sanicula europea; Ing.* Sanicle; *Fr.* Sanicle d'Europe].

~ nalbanda bakar gibi, *dey.* Hiç görmediği, bilmediği bir şeye bakar gibi anlamında alaylı bir söz. [*Ing.* With a look of blank astonishment].

~ olmak, *tkz. (Para hk.)* Kaybolmak. [*Ing.* To disappear *(money, etc)*].

~ tımarı, *dey.* Acele ve uydurma (özensiz, üstünkörü yapılan iş. [*Ing.* Hasty and shoddy work].

~tüyü,-nü, *dok.* § ◉ Deve tüyünden yapılmış. [*Ing.* Camel hair; *Fr.* Poil de chameau]. § ◉ Deve tüyü renginde olan, bej rengi. [*Ing.* Buff-colour light brown; *Fr.* Beige].

~ yapmak, *dey. (Başkalarının malını)* Saklayarak kendine mal etmek. [*Ing.* To embezzle; *Fr.* Manger une chose appartenant à autrui].

~ yuları, *sp.* Türk güreşinde, rakibin kolunu koltuk altına aldıktan sonra çenesinin yanından avuçlamaya verilen ad. [*Ing.* A holding the opponent's head sideways by the chin under one's arm].

~ yürekli, *dey.* Korkak kimseler için kullanılır. [*Ing.* Coward; *Fr.* Lâche].

~ yürüyüşü, *dey.* Ağır, fakat durmadan olan yürüyüş. [*Ing.* Slow but constant work].

deveci, I. Deve sahibi, deve süren kimse. [*Ing.* Camel driver, camel owner; *Fr.* Il faut être l'enclume ou le marteau].

~ ile görüşen, kapısını yüksek açmalı, *dey.* Durumunu yüksek tutmak isteyenlerin bu durumun yüklediği fedakârlıkları göze almaları gerektiğini anlatır.

deve.çökerten, b.I. *bot.* ◘ **Çobançökerten.**

devegiller, b.I. *zool.* Omurgalı hayvanlardan **Memeliler** *(Mammalia)* sınıfının, Çift-parmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, Geviş getirenler *(Ruminantia)* alt takımının, Topuklutabanlılar *(Tylopoda)* üst familyasına giren tek familyası. İki parmağı olan uzun bacakları vardır. Mideleri üç odalı olup kırbayır yoktur. Alyuvarlarının söbe biçiminde olmasıyle memeli hayvanlar arasında özel bir durum gösterirler. Yük taşımada veya binek hayvanı olarak kullanılırlar. Asya, Afrika ve Amerika'da yaşarlar. **Tek hörgüçlü deve** *(Camelus dromedarius),* **iki hörgüçlü deve** *(C. bacterianus)* **Lama** *(Lama glama),* **Alpaka** *(L. glama pacos),* **Guanako** *(L. guanicoe),* **Vikunya** *(L. vicugna)* **en iyi bilinen türleridir.** [*Osm.* Cameliye; *Lat.* ve *Ing. Camelidae; Fr.* Camélidés].

~ dikeni kelebeği, *zool.* ◘ **Kelebek.**

deve.kuşları,-nı, b.ç.i. *zool.* Koşucu kuşlar alt sınıfından kuş takımı. **Deve kuşu, kazoar, Avustralya deve kuşu, Amerika deve kuşu** gibi koşucu kuşları kapsar. Bunların hepsi uçamayan iri kuşlardır. Bazı türlerinde tüy telcikleri birbirinden ayrılır. [*Ing.* Struthioniformes, tinamiformes; *Fr.* Struthioniformes]. ◉ **Amerika ~,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Karinasızlar *(Ratitae)* bölümünün bir takımı. Kanatları körelmiş, iri ve uçamayan kuşları içine alır. Üç parmaklı dırlar. [*Lat.* ve *Ing. Rheae; Fr.* Nandous] ◉ **öz ~,** *zool.* Omurgalı hayvanlarda Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Karinasızlar *(Ratitae)* bölümüne giren bir takımı. Uçamayan ve en iri olan kuşlardır. İyi koşarlar. Yalnız Özdevekuşugiller *(Struthionidae)* familyası vardır. [*Lat.* ve *Ing.* Struthiones; *Fr.* Coureurs]. ◉ **tepeli ~ ~,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Karinasızlar *(Ratitae)* bölümünün bir takımı. Kanatları oldukça körelmiştir. Kuyrukları körelmiştir. Ayakları 3 parmaklıdır. Boyunları kısadır. Tepeli Devekuşugiller *(Casuarii)* ve Koşucu Devekuşugiller *(Dromaeidae)* olmak üzere 2 familyası vardır. [*Lat.* Casuarii; *Ing.* Cassowaries; *Fr.* Casoars] ☆ *Eşanl.* **Avustralya devekuşları.**

deve.kuşu,-nu, b.i. *zool.* Öz.devekuşugiller *(Struthionidae)* familyasından bir kuş türü. Afrika'da yaşadığı için Afrika deve kuşu da denir. [*Lat. Struthio camelus; Ing.* Ostrich; *Fr.* Autruche]. ◘ *ŞEKİL: 352.* — **KUŞLAR II.** ◉ **Afrika ~** *zool.* ◘ **Afrika.** ◉ **Amerika ~,** *zool.* Amerika-devekuşları *(Rheae)* takımının, Amerika-devekuşugiller *(Rheidae)* familyasından bir kuş türü. Sırtı külrengi, karnı aktır. Uzunluğu 150 sm. Güney Amerika'da toplu halde yaşar. [*Lat. Rhea americana; Ing.* American ostrich; *Fr.* Nandou commun]. ☆ *Eşanl.* **nandu.** ◉ **koşucu ~ ~** *zool.* Tepeli-devekuşları *(Casuarii)* takımının, Koşucu-devekuşugiller *(Dromaeidae)* familyasından bir türü. Uzunluğu 2 m. Rengi soluk esmerdir. Avustralya'da sürü halinde yaşar. Yenir. [*Lat. Dromiceius novae hoilandiae; Ing.* Emu; *Fr.* Émeu de Nouvelle-Hollande]. ◉ **tepeli ~,** *zool.* Tepeli-devekuşları, *(Casuarii)* takımının, Tepeli-devekuşugiller *(Casuariidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 180 sm. Başı ve boynu çıplaktır. Yeni Gine'de sürüler halinde gezer. [*Lat. Casuarius emeu; Ing.* Cassowary; *Fr.* Casoar].

deve.kuşugiller, b. ç. i. *zool.* Koşucu kuşlar familyası. Tek cinsi devekuşudur. ◉ **Amerika ~,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar *(Aves)* sınıfının, Amerika-devekuşları *(Rheae)* takımının bir familyası. Üç parmaklı, uzun boyun ve bacaklı, uçamayan iri kuşları içine alır. **Amerika devekuşu** *(Rhea americana)* iyi bilinen türüdür. [*Lat.* ve *Ing.* Rheidae; *Fr.* Rhéidés]. ◉ **öz ~,** *zool,* Omurgalı hayvanlardan kuşlar *(Aves)* sınıfının, özdevekuşları *(Struthiones)* takımına giren tek familyası. Uzun boyunlu ve az tüylü olurlar. Bacakları yüksektir. İki parmaklıdırlar. İyi koşarlar. Kanatları küçük olup uçmaya elverişli değildir. Afrika devekuşu *(Struthio camelus)* iyi bilinen türüdür. [*Lat.* ve *Ing.* Struthionidae; *Fr.* Struthionidés]. ◉ **tepeli ~,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan kuşlar *(Aves)* sınıfının, Tepeli-devekuşları *(Casuarii)* takımına giren bir familyası. Başlarında boynuz maddesinden yapılmış, miğfere benzeyen bir ibik vardır. Tüyleri ince ve

koyu renklidir. Başları ve boyunları tüysüzdür. Iyi koşarlar. Avustralya ve Yeni Gine'de ormanlarda yaşarlar. Meyva yerler. Tepeli deve kuşu. *(Casuarius emeu)* iyi bilinen türüdür. [*Lat.* ve *Ing.* Casuarildae; *Fr.* Casuaridés]. ☆ *Eşanl.* **Avustralya devekuşugiller.**

devell.otu, b.i. *bot.* ◘ Lohusa otu.

developatör,-rü, i. *Fr. développateur. fot.* Açınlayıcı banyosuna katılan ve gizli serbest gümüş madeni haline indirgeme özelliği olan madde. [*Ing.* Developer].

develope, i. *Fr. développé.* § ❶ *(Bale)* Akademik balede yumuşak ve yavaş hareket. *(Bacak kıvrılarak çeşitli yönlere doğru kaldırılır ve uzatılır)* § ❷ *sp.* Bir haltercinin omuzlarının üzerine indirdiği halteri, vücudunu hiç hareket ettirmeden ve dimdik tutarak kol yüksekliğince yukarı kaldırması.

~ **etmek**, *fot.* Bir fotoğrafı banyo etmek, developman işlemini yapmak. [*Ing.* To develop; *Fr.* Développer].

developman, i. *Fr. développement.* § ❶ Fotoğraf camının veya filminin duyar *(hassas)* yüzeyine geçen resmi, özel kimyasal maddelerle meydana çıkarma § ❷ Gelişme, geliştirme.

developoit,-di, i. *Fr. développoïde. mat.* Bir eğriyi sabit bir açı altında kesen doğruların zarfına verilen ad.

dever, i. *Fr. dévers* § ❶ *bayınd.* Taşıtların kaymasını ve devrilmesini önlemek için dönemeçlerde yolun dış kenarının daha yüksek yapılması § ❷ *demir.* Demiryolu dönemeçlerinde, dıştaki rayı bir miktar yükseltmek veya içteki rayı bir miktar indirmekle iki ray arasında sağlanan seviye farkı.

deveran /deveran/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Dolaşım, dönme, dolaşma. [*Ing.* Circulation; *Fr.* Circulation, mouvement circulaire].

~ **etmek**, *dey.* Dönmek, bir yörünge üzerinde düzenlice dolaşmak. [*Ing.* To rotate, to circulate; *Fr.* Tourner en rond, faire des détours].

deveylit,-ti, i. *Fr. deweylite, min.* Middlefield'de *(Massachusetts)* bulunan ve bir serpantin çeşidi olan, hidratlı magnezyum ve demir silikat. [*Ing.* Deweylite].

dev.heykel, b.i. *heyk.* Normalden birkaç misli büyük heykel.

devim*, i. § ❶ *fiz.* ve *biy.* Devinmek işi, devinme. [*Osm.* Hareket; *Ing.* ve *Fr.* Mouvement] § ❷ *fels.* Uzay içinde süresel değişik ◉ **dalga** ~ **i**, *astr.* ◘ Dalga .

~ **niceliği**, *astr.* $K = \frac{d\,(mv)}{dt}$ biçiminde bilinen Newton kanunundaki «*mv*» çarpımı. Burada *k* kuvvet vektörü, *m.* kütle, *v* hız vektörüdür. [*Osm.* Miktar-ı hareket; *Ing.* Momentum, quantity of mention; *Fr.* Quantité du mouvement].

devim.bilim*, b.i. Mekaniğin devimleri inceleyen dalı. [*Osm.* Mebhas-ül harekât; *Ing.* Dynamics; *Fr.* Dynamique].

☆ *Eşanl.* **kinematik.**

devim.bilimsel*, b.s. Devimbilimle ilgili. [*Ing.* Dynamic; *Fr.* Dynamique].

devimcilik,-ği, i. *fels.* Nesnelerin temelini devime bağlayan doktrinlerin genel adı. [*Osm.* Hareketçilik; *Ing.* Mobilism; *Fr.* Mobilisme].

devimli, s. *res.* ve *heyk.* Resim, heykel veya mimarlıkta, duruk etki yapmayan *(öğe, yapıt)*. [*Ing.* Dynamic; *Fr.* Dynamique].

~ **resim**, *san.* (a) Dönen bir çarka takılmış değişik biçimli tahta veya maden parçalarının gölgelerini duvara yansıtarak elde edilen renkli resim. Devimli gölge resim; (b) Çeşitli yönlerden bakıldığında başka türlü görünen resim; (c) Gözü yanıltan ve devamlı imiş gibi etki yapan geometrik öğelerle kurulmuş resim. [*Ing.* Optical movement; *Fr.* Optique mouvement].

devimsel*, s. Devimle ilgili. [*Osm.* Harekî; *Ing.* Cinetic; *Fr.* Cinétique].

~ **erke**, *astr.* Bir cismin, devinmeden dolayı taşıdığı erke: $1/2\ mv^2$. Burada *m* cismin kütlesi, *v* de hızıdır. [*Ing.* Cinetic energy; *Fr.* Énergie cinetique].

devindirmek{-i},*, f. Devinmesine yol açmak. [*Osm.* Tahrik etmek; *Ing.* To move or run, to set in motion; *Fr.* Mouvoir, actionner, agiter].

devindit, i. *Fr. dewindtite. min.* Ortorombik sistemde billûrlaşan, sarı renkli, hidratlı doğal uranyum ve kurşun fosfat. [*Ing.* Dewindtite].

devin.duyum*, b.İ. *fizyol.* Devinmekten ve özellikle kasların kasılmasından canlının edindiği duyum; Vücudumuzun yer değiştirmesini, hareketlerini bildiren duyumlar. Bir ağırlığı kaldırdığımız zaman elimizin üstündeki basınç duyumundan sonra, çok belirgin bir çaba duyumu alırız. [*Osm.* Hiss-i hareket; *Ing.* Kinesis, kinaesthesis; *Fr.* Kinésie, kinésthesie].

☆ *Eşanl.* **kinestezi, hareket duygusu.**

devin.duyumsal*, s. Devinduyumla ilgili. [*Osm.* Hiss-i harekete müteallik; *Ing.* Kinaesthetic; *Fr.* Cinésique, cinésthésique].

devingen*, s. < *devinmek. fiz.* Süreklice, devim halinde olan. [*Osm.* Müteharrik; *Ing.* ve *Fr.* Mobile].

☆ *Eşanl.* **hareketli, devinen.**

~ **baca**, *inş.* ◘ Baca.

~ **damar**, *fizyol.* Kan damarlarının genişliğini düzenleyen sinir sistemi damarı. [*Ing.* Vasomotor].

~ **kale**, *sil. esk.* Tahtalardan veya ağaç dallarından yapılma devingen bir korunma aracı.

devingenlik*,-ği, i. § ❶ Hareket etme yetisi. [*Osm.* Müteharrikiyet; *Ing.* Mobility; *Fr.* Mobilité] § ❶ *bot.* Harekete elverişli canlı maddenin niteliği. *(Devingenlik bitkilerde ya hücre içinde ya da yer değiştirme şeklinde olur)* § ❸ *jeol.* Önceleri tek bir kütle oluşturmuş büyük kara parçalarının, koparak birbirinden ayrıldıklarını ve bugünkü yerlerini büyük sial bloklarının «*serbest akıntıları*» sonucunda aldıklarını savunan görüş ◉ **bir iyonun devingenliği**, *fiz.* Alan şiddeti bir birim şiddetinde olan bir elektrik alanında hareket eden iyonun hızı.

devinim*, i. Hareket. ◉ **düzgün** ~, *mat.* ◘ Düzgün[1].

devinirlik*,-ği, i. *biy.* Kendiliğinden hareket etme yeteneği; hareket meydana getirebilme. [*Osm.* Teharrükiyet; *Ing.* Motility; *Fr.* Motilité].

devinme*, i. § ❶ Hareket etme, devinmek eylemi. § ❷ *astr.* Yer'in dönme ekseninin tutulum düzleminin normali etrafında bir koni çizecek şekilde çok yavaş olarak dönmesi. [*Osm.* Hareket etme; *Ing.* Motion, movement; *Fr.* Mouvement] ◉ **bahar** ~ **si**, *astr.* ◘ Ilım noktalar devinmesi ◉ **aygün** ~ **si**, *astr.* Ay ve Güneş'in çekim etkisiyle yer'in dönme ekseninin *(dönen topacın baş sallamasını andıran)* bir koni devinmesi yapması. [*Ing.* Lunisolar precession; *Fr.* Précession lunisolaire].

~ **değişmezi**, *astr.* Ay-güneş devinmesinin (50", 40/yıl) cos Σ'a bölümü: 54", 94/yıl *(Bu değer zamanla çok az da olsa değişir)*. [*Ing.* Constant of precession; *Fr.* Constante de la précession].

~ **olayı**, *astr.* Yer'in dönme ekseninin ortalama kutup çevresinde ağır ağır dönmesi; başka deyimle topacın kafa sallamasını andıran bir koni devimi yapması. Bu olayın sonucu olarak ilkbahar noktası her yıl 50", 26 geriye kayar. [*Osm.* Takdüm-i itidâleyn; *Ing.* Precession; *Fr.* Précession].

devinmek*, nsz. f. *esk. T.* Bir cismin, durağan bir noktaya göre, yeri veya durumu değişmek. [*Osm.* Hareket etmek; *Ing.* To move, be in motion; *Fr.* Être en mouvoir].

dev.ipek.böceği.kelebeğigiller, ç.b.i. *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Pulkanatlılar *(Lepidoptera)* takımına giren bir familyası. Dünyadaki en büyük kelebeklerin bazıları bu familyaya girer. Enleri 25 sm. kadar olur. Çoğu parlak renklidir. Antenler tüy şeklindedir. Tırtılları da çok büyük olur. Yapraklara ve dallara bağladıkları ipek kozalar örerler. Asya'da yaşayan türlerinden ticarette kullanılan ipek elde edilir. [*Lat.* ve *Ing. Saturniidae; Fr.* Saturnidés].

devir,-vri, i.ç: **edvâr**. *Osm.* < *Ar. devr. esk.* § ❶ Dönme, dönüş, bir şeyin kendi ekseni etrafında hareketi: *tekerleğin devri, dünyanın devri.* [*Ing.* Turn; *Fr.* Tour] § ❷ *(Bir şeyin etrafını)* dolaşma: *Hacılar Kâbenin etrafını devir ve tavaf ederler.* [*Ing.* Tour, going round; *Fr.* Tour, rotation] § ❸ Aktarma, bir şeyin bir kaptan veya bir yerden ötekine nakli: *Malın vapurdan depoya nakli.* [*Ing.* Transfer; *Fr.* Transport, transfer] § ❹ Elden ele geçirme, bir şeyin başkasına teslimi, göçerme: *Eski bir memur vazifeyi yenisine devreder.* [*Ing.* Transfer; *Fr.* Transmission] § ❺ *fiz., kim., astr.* ve *jeol.* Birbirine benzeyen ve eşit zamanlarda yapılan başka devimlerden meydana geldiği zaman bu devimlerin her biri veya bunların yapılması için geçen her zaman aralığı; dönem. [*Ing.* Period; *Fr.* Période]. ☆ *Eşanl.* **devir süresi** § ❻ Zaman, bir özellik taşıyan zaman parçası: *Osmanlı devri, Haçlılar devri.* [*Ing.* Time, epoch; *Fr.* époque, temps]. § ❼ Bir kimsenin veya insanlık tarihinin değişik zamanlarından her biri: *Çocukluk devri, Gençlik devri, Eski devirlerdeki yaşayış.* [*Ing.* ve *Fr.* Age]. ☆ *Eşanl.* **çağ** § ❽ Safha, evre: *Zatürreenin üç devri vardır.* [*Ing.* Phase; *Fr.* Stade] § ❾ *huk.* Bir şey veya hakkın bir kimseden diğerine geçmesi. [*Ing.* Assignment; *Fr.* Cession] § ❿ *sosy.* Büyük tarihî değişmeye bağlı olarak kültür, zihniyet ve bütün toplum kurumlarındaki esaslı değişmelere göre birbirinden ayrılan çağlara verilen ad. [*Ing.* Period; *Fr.* Periode]. ☆ *Eşanl.* **çağ** § ⓫ *astr.* Bir gezegenin, bir gökcisminin dolanımını tamamlayıp yeniden ilk durumuna geldiği zaman § ⓬ *den.* Pusulanın sapmalarını incelemek için gemi ile su yüzünde devir veya devirler yapılması § ⓭ *din.* Bir müslümanın ölümünde, sağlığında ihmal ettiği namaz ve oruç gibi ibadetlere karşılık olarak ayrılan para ile, ölünün yakınlarının yaptığı dinî işlem § ⓮ *ed.* Arap edebiyatında, aruz vezni ile yazılan 4-10 kıtalık bir nazım şekline verilen ad § ⓯ *fiz.* (a) Akım; (b) Bir olayın gelişmesi sırasında, bir büyüklüğün yeniden ayni değeri almasına kadar geçen sabit zaman aralığı § ⓰ *jeol.* (a) Jeolojik zamanlardaki tabakaların vücuda getirdikleri sistemlerin topluluğu; (b) Florası, faynası ve bazı dağ oluşumu evreleriyle nitelenen alt bölüm § ⓱ *kim.* Periyotlar tablosunda, ardarda gelen iki ender gaz arasında bulunan elementlerin tümü § ⓲ *mek.* Bir tekerleğin tam dönüşü. § ⓳ *term.* (a) Genellikle bir cismin ve özellikle termik bir makinede ısıyı mekanik enerjiye döndüren bir elemanın geçirdiği dönüşümler serisi; (b) Bir patlama motorunun çalışması için gerekli olan ve her silindirde ayrı ayrı meydana gelen işlemlerin bütünü. [*Ing.* ve *Fr.* Cycle]. ◉ **alacağın devri**, *huk.* Alacağı devreden alacaklı ile devralan alacaklı arasında yapılan bir sözleşme sonucu. alacağın eski alacaklının malvarlığından çıkıp yeni alacaklının malvarlığına geçmesi. ◉ **anal** ~, *tıp.* ◘ Anal. ◉ **arkuerit** ~, *jeol.* ◘ Arkuerit. ◉ **aşöleyen devri**, *ark.* ◘ Aşöleyen. ◉ **bakır devri**, *tar.* ◘ Bakır. ◉ **bir radyoelementin devri**, *fiz.* Radyoelementin yarı kütlesinin bozunması için geçmesi gereken zaman aralığı: *Radyumun devri 1600 yıldır.* ☆ *Eşanl.* **periyot.** [*Ing.* Period of a radioelement; *Fr.* Période d'un radioélément]. ◉ **bir reaktörün devri**, *nükl.* Herhangi bir azarlama yapılmadan geçen nötron sayısının, Neper logaritmasının temeli olan $e = 2{,}7$ sayısıyle çarpılması veya bölünmesiyle bulunan zaman aralığı. ◉ **cilâlı taş devri**, *coğr.* ◘ Cilâlı demir devri., ◘ Demir. ◉ **devon devri**, *jeol.* ◘ Devon. ◉ **dölüt devri**, *biy.* ◘ Dölüt. ◉ **düşüm devri**, ◘ Düşüm.

~ **açmak**, *dey.* Tarihte yeni bir özellik taşıyan bir çağa yol açmak.

~ **basamağı**, *mim.* ◘ Basamak.

~ **basamak**, *mim.* Minare merdiveni gibi yuvarlak ve bir eksen veya direk çevresinde dönerek dolaşan merdivenlerin bir ucu dar, diğer ucu geniş olan basamakları. [*Osm.* Müdevver kadem; *Ing.* Step of spiral stairs; *Fr.* Quartier].

~ **bilânçosu**, *ikt.* Bir işletmenin mevduatını, alacaklarını, diğer gerçek veya tüzel bir kişiye devretmek maksadıyle düzenlediği bilânço.

~ **dairesi**, *den.* Bir geminin dümeni ala-

banda durumda olduğu halde en yüksek süratle 360 derece döndürüldüğü zaman su yüzeyinde meydana getirdiği daireye yakın iz. ☆ *Eşanl.* **manevra kutru.**

~ hatmi, Birkaç kişi tarafından ayrı parçaları okunmak üzere kısa bir zaman içinde bütün Kuran'ın okunması.

~ kürkü, Yeniçerilere mevacip iki maaş olarak verildiği vakit iki gün sonra devir yapılıp hesaplar kapatıldığı cihetle bu devir dolayısıyle sadrazamlara teşekkür dolayısıyle bir hattıhümayun ile birlikte ve bir mücevherli hançerle beraber gönderilen samur kürk.

~ sancağı, *den.* Savaş gemilerimizin toplu hareketlerinde herhangi bir yöne yapacakları devir yapmaya başladıkları andan itibaren devir tamamlanıncaya kadar gerilerinde bulunan gemilere hangi yönde nekadar dümen açısıyle devir yaptıklarını anlatmak için köprü üzerlerinden dışarıya uzatılıp usul ve kaidesine göre sallayarak gösterdikleri gönderli sancaklar.

~ sayısı, *otom.* ve *mek.* Herhangi bir seyin belli bir zaman içinde kaç defa dönebileceğini bildiren sayı. [*Ing.* Number of revolutions].

~ seki, *mim.* Yarım daire şeklinde yapılan seki. Eski yunanlılar ve Romalılarda Palestr ve Gimnaz denilen umuma mahsus terbiye müesseselerinde çoğunlukla rastlanan bir oturma yeri şekli olup sonradan Hıristiyan bazilikalarında da uygulanmış ve absid kısmına böyle devirli şekiller yapılmıştır. [*Ing.* Ex(h)edra; *Fr.* Exèdre].

~ sürati, Tahsis edilen sabit bir değerin belirli süre içinde yenileşen diğer bir kıymete olan ilişkisi. Prensip olarak devir süreti emsali ne kadar yüksek olursa, işletme o nisbette fazla kâr sağlar.

~ süresi, ◘ Devir[5].

~ ve temlik, *huk.* Bir hakkın bir kimseden başka bir kimseye geçmesi işlemi. [*Ing.* Assignment; *Fr.* Cossion, transfert].

~ ve teslim, *huk.* Memuriyetinden ayrılan bir memurun, görevi gereği üzerinde kayıtlı bulunan mal, yazılı kâğıt ve hesapları kendi yerine gelen kimseye aynen ve kayden nakletmesi. [*Fr.* Transmission *(des dossiers)*].

devirgi[*], i. < *devirmek* § ❶ Bir kömür vagonunun, tek hareketle boşaltılmasını sağlayan mekanik düzen: Döner devirgi, Yandan devirgi, Vagon başı devirgisi. ☆ *Eşanl.* **külbütör** § ❷ *elek.* Akım geçmediği zaman, kumanda akımının belirlediği en son durumda kalan ve yalnız iki konumda çalışan röle. ☆ *Eşanl.* **çift dengeli röle.**

devirli, s. § ❶ *fiz.* ve *kim.* Eşit zaman aralıkları ile ardışık olarak tekrarlanan *(devim): Bir sarkacın devimi devirlidir.* [*Osm.* Devrî; *Ing.* Periodic; *Fr.* Périodique] ☆ *Eşanl.* **aralıklı, periyodik.** § ❷ Dönücü.

~ alınlık, *mim.* Üst kısmı yuvarlak alınlık. [*Ing.* Circular fronton; *Fr.* Fronton circulaire].

~ (periyodik) büyüklükler, *mat.* ◘ **Büyüklük.**

~ fonksiyon, *mat.* Bir değişkene bağlı olan ve değişkene «*devir*» adı verilen sabit bir niceliğin herhangi bir katı kadar bir artma verildiğinde, yine aynı değeri alan fonksiyon. [*Ing.* Periodic function; *Fr.* Fonction périodique].

~ tulumba, İçindeki bir tablanın dönmesi suretiyle suyu çeken veya ileriye ileten tulumba. [*Ing.* Rotary pump; *Fr.* Pompe rotative].

devirme, i. Yatık duruma getirme, düşürme. [*Ing.* Overturning; *Fr.* Renversement].

~ yapmak, *trm.* Belli mevsimlerde tarla, bağ ve bahçe, sapan veya kazma ile toprağı altüst etmek.

☆ *Eşanl.* **kirlzme.**

devirmek(-i), f. *esk. T. tevirmek.* § ❶ Ayakta veya dikili duran bir şeyi düşürüp yatar bir duruma getirmek. [*Ing.* To upset, overturn, throw down; *Fr.* Renverser, mettre à terre, abattre]. § ❷ Bir kimseyi yerinden, mevkiinden düşürmek: *Başkanı devirdiler* § ❸ *mec.* (a) Olancasını içmek: *Bir sürahi suyu devirdi;* (b) Bir yana eğmek: *Kasketini yana devirdi;* (c) Bir kimseyi bulunduğu yerden atmak, düşürmek: *Devrimciler kralı devirdiler* § ❹ *trm.* Sapanın çıkardığı toprağı atarak sürmek.

☆ *Yak. anl.* § ❶ **yıkmak** § ❷ **alaşağı etmek, ilka etmek, iskat etmek** § ❸ *h.d.* **yuvarlamak.**

☆ *Karş.* **kaldırmak.**

devirtmek(-i,-e), f. Devirmek işini yaptırmak. [*Ing.* To make overturn or upset; *Fr.* Faire renverser, faire abattre etc].

devise, i. *Fr. dévisse. sp.* Halteri yukarıdan omuzlarına indirip sonra vücudunu hafifçe ağırlığı aksi yönünde eğerek develope etmesi, kaldırması.

devitken, s. *fels.* Bir hareketin meydana gelmesine sebep olan, herhangi bir devim meydana getiren. [*Osm.* Muharrik; *Ing.* Motor; *Fr.* Moteur].

☆ *Yak. anl.* **hareketlendirici motor.**

devitmek(-i)*, f. Devim *(hareket)* haline getirmek. [*Osm.* Tahrik etmek; *Ing.* To move; *Fr.* Mettre en mouvement, mouvoir, agiter].

devitrit,-ti, i. *Fr. dévitrite. min.* Na_2O, $3CaO6SiO_2$ bileşiminde sodyum ve kalsiyum silikat.

deviyasyon, i. *Fr. déviation. tıp.* Sapma, iğrilme. [*Ing.* Deflexion, deviation].

devleşme, i. § ❶ *tıp.* salgı bezlerinin salgıladığı hormonlardaki düzensizlik ve özellikle hipofiz bezinin büyüme ve gelişmeyle ilgili hormonunun ergin yaştan sonra da salgılanmakta devam etmesi yüzünden boyun ve organların normal insanlardakinden çok büyük olması. [*Ing.* Acromegaly; *Fr.* Acromégalie]. ☆ *Eşanl.* **akromegali.** § ❷ *mec.* Aşırı gelişme.

devleşmek, nsz. f. Çok büyük bir gelişme, büyüme göstermek.

devlet,-ti, İ.ç: **düvel.** *Osm.* < *Ar.* § ❶ Elden ele geçen kuvvet, iktidar, mevki ve kredi, nüfuz, servet; Kamu yararını hukuk kurallarına uygun olarak yerine getirmek üzere belirli bir toprak üzerinde, belirli bir siyasî iktidara bağlı olarak insanlarca kurulmuş siyasî ve bağımsız topluluk: *Türkye Cumhuriyeti devleti, Amerika Birleşik Devletleri.* [*Ing.* State, government, power; *Fr.* état, état souverain, puissance] § ❷ Hükûmet, devletin yönetim katı: *Devletle belediyeler arasındaki anlaşmazlıklar* § ❸ *mec.* Baht, sur, mutluluk, ongunluk: *Bu hal onun için ne devlet! Onun erdiği devlet herkese nasip olmaz.* [*Ing.* Goodluck, prosperity; *Fr.* Bonheur, chance, prospérité] § ❹ Büyüklük, mevki: *Adamcağız eski devletiyle övünüp durur* ◉ **~ i dönmek,** *dey.* Şansı kötüye gitmek ◉ **~ in denetim ve kontrolü,** *huk.* § ❶ Devletin Büyük Millet Meclisi marifetiyle Icra Vekilleri ve dolayısıyle bütün hükümet ve yönetim faaliyetleri üzerinde ve sayıstay vasıtasıyle hükümetin malî faaliyetleri üzerinde yaptığı siyasî ve tesrif murakabe. [*Ing.* Executive control; *Fr.* Contrôle éxécutif des fonctionnaires]. § ❷ Devletin vilâyet, belediye, köy gibi kamu idareleriyle kamu müesseseleri üzerinde yaptığı denetim. [*Ing.* Central control; *Fr.* Contrôle du pouvoir central sur les services décentralisés *(tutelle* administrative].. § ❸ Devletin çeşitli meslek sahipleri ve bunların meslekî faaliyetleri üzerinde, ticaret ve sanayi odaları, tabip odaları, barolar gibi âmme müessesesi niteliğindeki resmî kuruluşlar ve bunları tâbi tuttuğu idari vesayet vasıtasıyle yaptığı denetim; Devletin ferdî ve özel faaliyetler üzerinde kamunun güvenlik, sağlık ve esenliği bakımından çeşitli zabıta kuvvet ve yetkilerini kullanmak suretiyle yaptığı genel denetimler. ◉ **~ in itibarî mâlisini ihlâl,** *huk.* Üzerinde devlet itibarına ait işaret bulunan madenî veya kâğıt her türlü para, esham ve tahvilât ve bonoların ve başka bu çeşit malî evrakın itibarını taklit veya herhangi bir surette kırmak yolundaki her türlü davranışlar. [*Ing.* Coinage offences; *Fr.* Attience à la monaie metallique et de papier]. ◉ **~ in milletlerarası kişiliğine karşı işlenen suçlar,** *huk.* Bağımsızlık ve egemenliğe karşı işlenen suçlar. Türk devletinin başka devletlerle ilişkilerini tehlikeye düşürecek veya bozacak nitelikte suçlar, casusluk suçları, savaş zamanlarında bozgunculuk gibi suçlar ◉ **~ in şahsiyeti aleyhine işlenen suçlar,** *huk.* Devletin bağımsızlığına, egemenliğine, güvenliğine, siyasî çıkarlarına ve şerefine karşı işlenen suçlar. [*Lat. Perduellio, crimen majestatis; Ing.* Offences against, the safety of the State; *Fr.* Délits *(infractions)* contre la personalité de l'État]. ◉ **~ ler genel hukuku,** *huk.* Devletlerin ve devlet niteliğinde olmayan bazı milletlerarası kişilerin hukuk ve görevlerini gösteren kuralların topu. [*Ing.* Public international law]. ◉ **~ ler hukuku,** *huk.* Milletlerarası topluluğun düzenini tesbit ve idare eden kuralların toplamı. Devletlerin karşılıklı ilişkilerini yöneten hukuk dalı. Devletler bu hukukun başka süjeleri arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların bütünü. [*Ing.* International law]. ◉ **~ ler konfederasyonu,** *huk.* Egemenliğini koruyan devletlerin teşkil ettiği birlik. Bu birliğe dahil olan devletlerin her biri muhtariyetini, bağımsızlığını, egemenlik niteliğine bağlı yetkilerini muhafaza ederek dış egemenlik bakımından bazı ufak tahditler kabul ederler. Konfederasyon, üye devletlerden ayrı bir devlet değildir ve merkezî bir hükûmeti yoktur. [*Ing.* Confederation; *Fr.* Confedération] ◉ **~ ler özel hukuku,** *huk.* Şahısların uyruklularını tesbit, ecnebilerin bir memlekette halz oldukları hakları tâyin etmek, hakların doğmalarına veya düşmelerine ait kanunlar ihtilâflarını hal ve nihayet bu haklara riayeti sağlayan hukuk alanı. Devletler özel hukukunun başlıca üç mevzuu vardır. (a) *Şahısların uyruklu luğu;* (b) *Ecnebilerin halleri;* (c) *Kanunların çatışma ve müktesep hakların tanınması.* [*Ing.* Private international law; *Fr.* Droit international privé]. ◉ **~ lerin esas hakları,** Her devletin Devletlerarası iliskilerinde vazgeçemeyeceği temel haklar: *Serbestçe gelişim hakkı, egemenlik hakkı, karşılıklı saygı hakkı, eşitlik hakkı.* [*Ing.* Fundamental rights of states; *Fr.* Droits fondamentaux des États]. ◉ **~ lerin tanınması,** *huk.* Yeni kurulan bir devletin milletlerarası iliskiye ehil bulunduğunun, ve diğer devletlerin *(tanıyan devletlerin)* o devletle *(tanınan devletle)* ilişki kurabileceklerinin ifadesidir. [*Ing.* Recognition of states; *Fr.* Reconnaissance des États]. ◉ **basit ~,** *huk.* Idarî bölümlerin siyasî muhtariyete sahip olmayan devlet ◉ **başına ~ kuşu konmak,** *dey.* ◘ **Baş** ◉ **bir ~ in arazisi,** *hava.* Bir devetin egemenliği, hükümranlığı, himayesi veya mandası altında bulunan arazi ile ona bitisik karasuları. [*Ing.* Territory of a State; *Fr.* Territoire d'un État]. ◉ **din ~ i,** *sosy.* ◘ **Din.** ◉ **enemen ~,** *huk.* İç ve dış yönetiminde, mümkün olan her çesit serbestliğe sahip, bağımsız devlet. ◉ **himaye altındaki ~,** *huk.* ◘ **Protektora.** ◉ **mürekkep ~,** *huk.* Herbirî dar veya geniş bir muhtariyeti taşıyan ve dış işlerde birleşmis olan iki veya daha fazla devletin bir araya gelmesinden olusan devlettir. Devletlerin birlesmeleri, konfederasyonları, federasyonları birleşik devlet zümresine girer. [*Ing.* Composite (compound) state; *Fr.* État composé]. ◉ **vesayet altındaki ~,** *huk.* Birinci ve Ikinci Dünya Savaşlarından sonra, bağımsızlığa hazırlamak amacıyle yönetimi savaşı kazanan büyük devletlerden birine verilen Alman, Italyan veya Japon sömürgesi. ☆ *Eşanl.* **manda.** ◉ **ya ~ başa, ya kuzgun leşe,** *dey.* «*Mutlaka başarıya ulaşacağım*» anlamında kullanılır.

~ adama ayağı ile gelmez, *at.* Saadeti elde etmek için aramak, çarelerini bulmak gerekir.

~ adamı, *dey.* Idare sanatını bilen veya memleket yönetiminde birinci derecede rol oynayan kisi. [*Ing.* Statesman; *Fr.* Homme d'État].

~ adliyesi aleyhine suçlar, *huk.* Devletin adlî hizmetlerini kanunlara uygun bir şekilde ve adalet dairesinde yürütebilmesini engelleyen suçlar. [*Ing.* High treason; *Fr.* Haute trahison].

~ baba, *dey.* Halk arasında devlet için kullanılan söz.

~ Bakanlığı, *huk.* Belirli bir yönetim bölümünün, hizmet bütününü başında bulunma-

makla beraber, yönetim eylemlerinde müşavir görevi gören bakanlıklar. [*Ing.* Ministry of state].

~ **bankası,** *huk.* Her devletin özel kanunlarına göre kurulup işleyen banka. Devletin ve bankaların para, kredi ve döviz işleriyle ilgilenir. [*Ing.* State-bank; *Fr.* Banque d'-État].

~ **başkanı,** *huk.* Hükümdar veya başka bir ünvanla devletin başında bulunan kişi; anayasa gereğince devletlerarası ilişkilerinde devleti içerde ve dışarda temsil etmek yetkisini taşıyan ve kanuni usullerle seçilen kişi. *(Cumhurbaşkanı, kral, imparator).* [*Lat. Princeps civitatis; Ing.* Chief of the state, head of the state, sovereign; *Fr.* Chef d'État].

~ **borcu,** *huk.* ◘ Borç.[1]

~ **davaları,** *huk.* Devlet daireleri tarafından gerçek veya kamu tüzel kişilere açılan, veya gerçek veya kamu tüzel kişilerinin devlet dairelerine karşı açtıkları her türlü adlî ve idarî dâvalar. [*Ing.* Government proceadings; *Fr.* L'État plaideur].

~ **dini,** Hükümetin başka dinlere karşı benimsediği ve koruduğu *din.* ◘ Laiklik.

~ **düşkünü,** *dey.* Bolluk ve mutluluk içinde iken bunları yitirmiş olan (kimse). [*Ing.* Who has seen better days].

~ **emlâki,** *huk.* Devlete, kamu tüzel kişilerine ait bulunan mallar. [*Ing.* Public property; *Fr.* Propriété publique].

~ **gelirleri,** *huk.* Devlet gelirleri. Devlet bütçesi masraflarını karşılayan, devlet gelirleridir. Vergilerden, devlet emlaki gelirlerinden, istikrazlar ve diğer devlet gelirlerinden teşekkül eder. İnhisarlar, devletçe yönetilen müesseseler, ticaret ve sanayi şirketlerindeki devlet hisselerinin temettüleri ve para cezaları da buna girer. [*Ing.* Public revenues; *Fr.* Revenus de l'État; *Lat. Vectigalia (publica), reditus publici*].

~ **gemisi,** *dey.* Benzetme yoluyle devlet yönetimi.

~ **hava gemisi,** *hava.* Askerî, gümrük ve polis işleri için kullanılan hava gemisi. [*Ing.* State aircraft; *Fr.* Aéronef d'État].

~ **hazinesi,** *ikt.* Devletin maddî varlıklarının tümü. Bunun içinde Merkez Bankasında saklanan altın döviz stokları, alacaklar, arazi ve bina gibi taşınmaz mallar sayılabilir. [*Ing.* State treasury, Exchequer; *Fr.* Trésor public].

~ **hizmeti,** *huk.* Kamunun veya devletin yararına, kamu ve devlet dairelerinde görülen hizmetler. [*Ing.* Government service, public service, civil service; *Fr.* Service étatique].

~ **işleri,** *huk.* Halkın yararını gözeten ve hükümetin yetkisine giren işler. [*Ing.* State Affairs; *Fr.* Affaires d'État].

~ **işletmeleri,** *huk.* Devletin iktisadî hayata doğrudan doğruya müdahalesiyle ortaya çıkan işletmeler.

~ **kapısı,** *sosy.* Bürokrasi teşkilâtının sembolik ifadesi. Çoğu pejoratif olarak kullanılır: «*devlet kapısına düşmek*» gibi.

~ **konservatuarı,** *müz.* Tiyatro, müzik ve bale eğitimi yapan konservatuar.

~ **kuruluşları,** *huk.* İktisadî devlet teşekkülleri. Sermayesinin tamamı devlet tarafından konularak kurulan, ekonomik amaçlı kuruluşlardır. *(Sümerbank, Etibank, Ziraat Bankası gibi).* [*Ing.* State organisation; *Fr.* Organisation d'État].

~ **kuşu,** *dey.* § ● Iyi talih. [*Ing.* Unexpected good luck, windfall; *Fr.* Aubaine, bonne fortune]. § ● *ed.* Şark masallarında bir çok çileler geçiren kahramanın, sonunda bu sıkıntıları atlatarak feraha kavuşmasını sembolleştiren bir masal tema'sı. [*Fr.* Oiseau légendaire, chance].

~ **muameleleri** *(tasarrufları), huk.* Devletin fonksiyonlarını yerine getirmek için yaptığı türlü hukukî muameleler. *(Bunlara tasarruflar ve fiiller de denilmektedir).* [*Ing.* State acts; *Fr.* Actes de l'État].

~ **nüshası,** *sin.* Her çevrilen yeni filimden devletin ilgili kurumunda saklanmak üzere verilmesi gerekli kopya. [*Ing.* Deposit copy; *Fr.* Dépôt légal].

~ **personel dairesi,** Devlet hizmetinde çalışan personelin rejimini düzenlemek, ülkenin iktisadî, malî ve sosyal şartlarına uygun bir personel sistemi kurmak üzere Başbakanlığa bağlı bir daire. [*Ing.* State personnel department].

~ **personel kuruluşları,** Devlet Personeli Sendikası, federasyonu, konfederasyonu gibi Devlet personeli tarafından kurulan teşekkülere denir.

~ **planlama teşkilâtı,** *huk.* Az gelişmiş olarak nitelenen Türkiye'nin iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmasının sağlanması ve bunun belirli dönemleri kapsayan planlarla yapılması için kurulmuş örgüt. [*Ing.* State planning department].

~ **reisi,** ◘ Devlet başkanı.

~ **sırrı,** *huk.* Devletin emniyeti, iç veya milletlerarası siyasî menfaatleri gereği gizli kalması gereken ve yetkili makamlar tarafından, açıklanması yasaklanan bilgi. [*Ing.* Secret of the state].

~ **şekilleri,** ◘ Monarşi, aristokrasi, demokrasi, sosyalizm, faşizm.

~ **şurası,** *huk.* ◘ Danıştay.

~ **tahvilleri,** *huk.* Devlet borç senetleri. Devletin malî kaynaklarından biri de, tahvilât çıkararak iç piyasalara ve halka borçlanmaktır. Bunu devlet tahvilâtı sağlar. [*Ing.* State bonds; *Fr.* Rentes d'État].

~ **teşkilâtı,** *huk.* Devletin çeşitli fonksiyonlar yapan organlarıyle, diğer otorite makamları ve yardımcı teşkilât. Devletin fonksiyonları, yasama, yürütme ve yargı olmak üzere üç organ tarafından yerine getirilir. Yasama organını Büyük Millet Meclisi, yürütme organını Cumhurbaşkanı ve İcra vekilleri heyeti olmak üzere hükümet ve yönetim makamları, yargı organını da mahkemeler ve savcılıkla yargı teşkilâtını kapsayan adliye makamları temsil eder. [*Ing.* State organisation; *Fr.* Organisation de l'État].

~ **ülkesi,** *huk.* Devletin egemenlik, hak ve yetkilerini kullandığı sınırlı toprak parçası.

~ **Yatırım Bankası,** *huk.* İktisadî devlet kuruluşlarının yatırımlarına kredi açan resmî bir kurum.

~ **yönetimine karşı suçlar,** *huk.* Türk ceza kanununda yer alan bir suç grupu.

devletçi, s. § ● Devletçilikten yana olan kimse. [*Ing.* Statist; *Fr.* Étatiste]. § ● Devletçiliğe uygun olan.

devletçilik,-ği, i. *fels.* ve *huk.* § ● Yararlı sayılan ve geniş sermaye ve araçlara ihtiyaç gösteren esaslı memleket işlerinin, özellikle büyük sanayi ve tarımın devlet eliyle sağlanmasını ileri süren siyasî sistem. [*Ing.* Statism, etatism, state Management or control, state socialism; *Fr.* Étatisme]. § ● Bir ülkenin tarımının, ticaretinin veya endüstrisinin, yabancı rekabetine karşı korunmasını sağlayan sistem; iktisatta özel teşebbüsün devlet himayesiyle canlandırılması ve yabancı sermayeye karşı korunması sistemi. [*Ing.* Protectionism, high-tariff system; *Fr.* Protectionnisme]. ◉ **ekonomik ~,** *ikt.* ◘ Ekonomik.

☆ *Eşanl.* himayecilik.

devlet.hane /devlethâne/, b.i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars. esk.* «Eviniz» sözünün nezaket ve saygılı eşanlamlısı. [*Ing.* House of prosperity *(a polite reference to somebody else's house).*

devletler.arası, b.s. *Ar. devlet* + *T. ara.* Birden fazla devleti kapsayan veya birçok devletle ilgili olan: *Devletlerarası hukuk. Devletlerarası barış antlaşması.* [*Ing.* ve *Fr.* International].

~ **dayanışma,** *huk.* Devletlerarası *(devletler hukuku)* ilişkileri belirleyen karşılıklı bağımlılık ilkesi. Ortak çıkarları olan devletler arasındaki bağları nitelemeğe yarayan siyasî formül.

~ *(milletlerarası)* **idareler hukuku,** *huk.* Devletlerin, posta ve telgraf, demiryolları, ölçüler, bazı uluslararası suçlara karşı koruyucu ve idarî zabıta faaliyetleri gibi ülkeler sınırını aşan ve uluslararası kamu hizmetleri adı verilen idarî faaliyetlerin düzenlenmesiyle ilgili olarak müşterekan kabul ettikleri kural ve yapılagelişler. [*Ing.* International administrative law; *Fr.* Droit administratif international].

~ **ticaret hukuku,** *huk.* Özellikle denize uygun kurallarda genel olarak ticarî ilişkilerde ayrı devletler uyrukluğunda bulunan kişiler arasında meydana gelen çekişmelerin çözümlenmesinde uygulanan kurallar. [*Ing.* International commercial law; *Fr.* Droit commercial international].

devletleştirilmek, nsz. f. Devletleştirmek eylemine konu olmak.

devletleştirme, i. § ● Devlete mal etme, devlet tarafından yönetilmesini sağlama. § ● *huk.* ve *sosy.* Kamu hizmeti niteliği taşıyan özel teşebbüslerin, kamu yararı görülen hallerde, bedeli ödenerek devletçe alınması ve devletçe işletilmesi. [*Ing.* Nationalization; *Fr.* Nationalisation].

devletleştirmeci, i. Ticaret ve büyük sanayi işlerini devletin yapmasına ve mevcut olanların devlet malı haline getirilmesine taraftar olan kimse.

devletleştirmek(-l), f. Devlete mal etmek, devlet eliyle yönetimini sağlamak. [*Ing.* To nationalize, to bring under state control; *Fr.* Étatiser, nationaliser].

devletli, devletlû, s. *esk.* § ● Eskiden paşalara, vezirlere ünvan olarak kullanılırdı. [*Ing.* Illustrious excellent *(formerly applied to officials of the first and highest class); Fr.* Autrefois, titre donné aux vizirs et aux maréchaux, excellence]. § ● Talihli, baht ve saadet sahibi: *Ne devletli adam!* [*Ing.* Prosperous, fortunate].

devletsiz, s. Devleti olmayan *(toplumlar hk.).*

devon, i. *jeol.* Karbon devrinden önce, silûr devrinden sonra gelir. Kalker, şist ve gre gibi kütlelerden ibaret ve fosilli tabakalar. Pirit, galen ematitleri kapsar. Bunlarda, kara bitkileri, ileri derecede olmamakla beraber, mevcuttur. En meşhur fosilleri: 1) *Calceola sandalina;* 2) *Pleurodictyum problematicum;* 3) *Spirifexrs* adını taşıyanlardır. Birincisi, eski insanların giydiği sandallar gibidir. İkincisi, *Polipler*'dendir. Üçüncüsü, kabukları ve şekilleri bakımından yumuşakçaları andırırlar. Sağ ve sol taraflarında birer helezon taşırlar. Bunlardan başka, balık fosillerine dahi rastlanmaktadır. Devon tabakalarını, *(üst, orta ve alt devon)* olarak üç kısma ayırırlar. Üstdevonda, kalkerler, alt devonda, kalker ve şistlere rastlanır. Bitkilerde de önemli gelişmeler görülmektedir. Devon arazisi özellikle İstanbul ve Toroslarda mevcuttur. [*Ing.* ve *Fr.* Devon].

~ **devri,** *jeol.* ◘ Devonyen.

devonyen, s. ve i. *(Britanya'daki Devon idare bölgesinin adından). jeol.* Birinci zamanın silüryenle karbon devirleri arasında kalan dönemine verilen ad. [*Osm.* Devonî; *Ing.* Devonian; *Fr.* Dévonien,-ienne].

☆ *Eşanl.* devon çağı, balık devri.

devr, ◘ Devir.

devran[1] /devrân/, ç.i. *Osm.* < *Ar. devr*'in çoğulu. *esk.* Devirler.

devran[2] /devrân/, i. *Osm.* < *Ar. devr.* > *deveran.* Felek, iyi ve kötü değişiklikler göstermek bakımından kader, talih: *Herkesin başına yazılan gelir devrandır.* [*Ing.* Wheel of fortune, fate; *Fr.* Roue de la fortune, destin].

~ **sürmek,** *dey.* Refah ve mutluluk içinde yaşamak. [*Ing.* To live happily in prosperity].

devre[1], i. ç: **devrât.** *Osm.* < *Ar.* § ● Dönem: Birbiri arkasından gelen ve aralarında bazı farklar bulunan zaman parçası: *Seçim devresi, Hesap devresi.* [*Ing.* Period; *Fr.* Tour, période]. ☆ *Yak.anl.* vakit, süre, müddet, çağ, devir, mevsim. § ❷ *fiz.* Üzerinden bir elektrik akımı geçmekte olan iletken yolun bütünü, çevrim. [*Ing.* ve *Fr.* Circuit]. § ● Büyük Millet Meclisine milletvekili seçiminde her dört yılda tekrarlanan seçim süresi. [*Ing.* Legislature, session; *Fr.* Législature] § ● *hava.* Doğrudan doğruya muharebede olan iki veya daha çok istasyon. [*Ing.* Circuit; *Fr.* Circuit, liaison]. § ● *sosy.* Düzenli fasılalarla tekrar edilen kollektif olayların meydana çıkma tarzına verilen ad. [*Ing.* ve *Fr.* Cycle] § ● *eğt.* Bazı öğrenim bölümlerine resmen verilen ad § ● *ikt.* Hizmetler piyasası ile ürünler piyasasını, yani üretim faktörleri satıcısı ve ürün alıcısı olan müteşebbisleri birbirine bağlayan çifte hareket § ● *jeol.* (a) Zaman bölümü; (b) Dar anla-

mıyle, bir öbeğin süresi, yani bir sistemin alt bölümü: *Yeni tebeşir devresi* § ● *orm.* Büyük ağaçlı ormanlarda kesim yapılabilmesi için geçmesi gereken yıl sayısı § ● *sp.* Takım oyunlarında özellikle de futbolda, aralarında kısa bir dinlenme süresi bulunan oyun dönemlerinden her biri: *Birinci devre, İkinci devre.* [*İng.* Round, lap; *Fr.* Circuit]. § ● *patol.* Bir hastalığın geçirdiği evrelerin her biri: *Yayılma devresi, Had devre ve gerileme devresi.* ◉ ~ **den çıkarmak**, *elek.* Devredeki iletkeni ayırmak. [*İng.* Switch off, switch out; *İng.* To switch off; *Fr.* Mettre hors circuit]. ◉ ~ **i hesabiye**, *huk.* Hesap dönemi. Ticarî gelenek ve vergi kanunları, takvim yılını hesap dönemi olarak kabul etmiştir. Ancak, bazı işlerin özellikle rine göre, Maliye Bakanlığı özel hesap dönemi tespit etmek yetkisine sahiptir. Kabul edilen dönem içinde hesaplar kapatılır ve bilânço çıkarılır ◉ ~ **i teşriiye**, *huk.* Yasama dönemi. Seçim kanunlarına göre kabul edilmiş olan, yasama meclisinin normal çalışma süresi. ◉ ~ **li toplanma**, *sosy.* Kabilelerin ortak bir tapınak, kutsal bir yer veya aynı zamanda bir pazar yeri etrafında belirli ve düzenli zamanlarda toplanması hali. [*İng.* Periodic reunion; *Fr.* Réunion périodique]. ◉ ~ **ye sokmak**, *elek.* Bir iletkeni bir devreye yerleştirmek. [*İng.* Switch on; *Fr.* Mettre en circuit]. ◉ **açık** ~, *elek.* ■ Açık². ◉ **açık magnetik** ~, *elek.* ■ Açık². ◉ **aperiyodik** ~, *rad.* ■ Aperiyodik. ◉ **baskı** ~, *elek.* Genel bir bağlantı şemasında dairesel kesitli iletkenler yerine kullanılan, yalıtkan bir destek üzerine yerleştirilmiş iletken madenden devre. ◉ **buzul** ~, *jeol.* ■ Buzul. ◉ **düzeltme** ~ **si**, *elek.* Bir ampülsiyonu mümkün olduğu kadar dik hale getirmek, yani başlangıç işaretine bağlı olmayan ve mümkün olduğu kadar kısa süren bir çıkış zamanı vermekle ampülsiyonu düzeltmek amacını güden, transistörlü veya lambalı devre. [*İng.* Connecting up; *Fr.* Circuit de mise en forme]. ◉ **duraklama** ~ **si**, *tıp.* ■ Duraklama. ◉ **durgunluk** ~ **si**, *psik.* ■ Durgunluk. ◉ **düzenlenmiş** ~, *telekom.* Bir telgraf cihazını telefon devresi olarak kullanma imkânını sağlayan düzen. [*Fr.* Circuit approprié]. ◉ **elektrik** ~ **si**, *elek.* Tel direnç, kapasite, v.b. gibi elektrik unsurlarından ibaret kapalı bir yol veya yol ağzı. [*İng.* (Electrical) Circuit; *Fr.* Circuit électrique]. ◉ **kısa** ~, *elek.* Elektrik direnci pek az olup bundan dolayı büyük miktarda elektrik akımına yol açan devre. [*İng.* Short circuit; *Fr.* Court-circuit] ◉ **kontrol** ~ **si**, *demir.* Bir elektrikli lokomotifte, kuvvet devresine karşıt olarak, çeşitli organların çalışmasını idare ve kontrol eden düşük gerilimli devre. [*İng.* Control circuit; *Fr.* Circuit de contrôle]. ◉ **kuvvet** ~ **si**, *demir.* Bir elektrikli lokomotifte, yüksek gerilim altındaki organların tümü. [*İng.* Power circuit; *Fr.* Circuit de puissance]. ◉ **lojik** ~, *elek.* Ordinatörlerin veya elektronik hesap makinelerinin hazırlanmasında kullanılan ve değiştirme görevini yapan transistör veya diyotlar gibi yarı iletkenlerden meydana gelen elektronik eleman. [*Fr.* Circuit logique]. ◉ **magnetik** ~, *elek.* Magnetik alanın, bir elektrik devresine veya bir elektrik devreleri sistemine eşlik eden indükleme çizgisinin tümü. [*İng.* Magnetic circuit; *Fr.* Circuit magnétique]. ◉ **primer** ~, *fiz.* Bir transformatörde içine akım gönderilen devre. [*İng.* Primary circuit; *Fr.* Circuit primaire] ◉ **sakinlik** ~ **si**, *zool.* Uygun olmayan çevre şartları dolayısıyle, organizmanın hayatsal çalışmalarının geçici olarak durdurulması. [*İng.* Resting stage; *Fr.* Engourdissement] ◉ **salınımlı** ~, *elektr.* Genellikle elektrik direnci çok zayıf olan, buna karşılık devrede elektrik salınımlarının doğmasına veya rezonans haline gelmesine yol açan bir sığası ve indükleme özelliği olan devre [*İng.* Oscillating circuit; *Fr.* Circuit oscillant]. ◉ **toplanmış** ~, *elektr.* İlk işlem sırasında etkisiz elemanların ergimesiyle, ikinci bir işlem sırasında da etkili elemanların katılmasıyle hazırlanan devre. [...]e'likle silisyumdan yapılan kristalli bir levha üzerine toplanmış etkili ve etkisiz bileşenlerden meydana gelen devre. [*Fr.* Circuit intégré]. ◉ **seçim** ~ **si**, Bir seçimden diğer seçime kadar geçen ve kanunla tesbit olunan zaman. [*İng.* Election period; *Fr.* Période électorale]. ◉ **toprak** ~ **si**, *elek.* Yer potansiyelinde olması gereken noktaları birbiriyle ve toprak hattıyle birleştiren iletkenlerin tümü. [*İng.* Earth circuit, grounded circuit; *Fr.* Circuit de terre]. ◉ **yol** ~ **si**, *demir.* Yan raylardan yalıtılmış bir kesit boyunca bir elektrik bağlantısıyle birbirine bağlanmış iki sıra raydan ve bu rayların bir akım kaynağına bağlanmasından meydana gelen, bir dingille kapanacak şekilde düzenlenmiş devre. [*İng.* Road circuit; *Fr.* Circuit de voie].

~ **bilânçosu**, Ticarî faaliyet hakkında bilgi edinmek üzere yılda en az bir defa çıkarılan bilânço.

☆ *Eşanl.* **ticarî bilanço.**

~ **kesici**, *elek.* Sargısından belirli bir miktardan daha fazla akım geçtiği zaman devreyi açan bir koruma düzeni. Çoğu otomatik olan bu cihaz elektrik devresini açıp kapamaya yarar. [*İng.* Circuit-breaker; *Fr.* Coupe-circuit] ◉ **kalibralı** ~ **kesici**, *elek.* Önceden belirlenmiş kalibradan daha yüksek kalibreli bir eleman yanlışlıkla devreye sokulduğu anda devreyi kesecek şekilde düzenlenmiş bir tertibatı bulunan ve devre elemanları ancak belirli kalibrada parçalarla değiştirilebilen devre kesici. [*Fr.* Coupe-circuit calibré]. ◉ **tablalı** ~ **kesici**, *elek.* Değiştirilecek parçalarının dokunma yerleri yassı olan devre kesici. [*Fr.* Coupe-circuit à platine]. ◉ **vidalı** ~ **kesici**, *elek.* Değiştirilecek parçaları üzerine diş açılmış devre kesici. [*İng.* Circuit-breaker; *Fr.* Coupe-circuit à vis].

~ **mesaj numarası**, *hava.* Bir devreden geçen mesajların sıra numarası. [*İng.* Circuit message number; *Fr.* Numéro de message sur le circuit].

~ **şeması**, *fiz.* Bir elektrik devresindeki bağlantıları, cihazları gösteren ayrıntılı sema. [*İng.* Circuit diagram; *Fr.* Plan de câblage].

~ **tanıtma numarası**, *hava.* Bir mesajın gönderileceği devreyi göstermek maksadıyle kullanılan numara. [*İng.* Circuit identification number].

devre², s. ve z. < *devirmek. h.d.* Ters, devrik, yanlış. [*İng.* Wrong, in the wrong way, upside down].

devredilmek, nsz. f. Devretmek eylemine konu olmak.

devrek,-ği, i. Ağzı yayvan kap.

devren, z. Devir suretiyle: *Devren kiralık dükkân.* [*İng.* By transfer or sub-contract, by cession, while making a round of inspection].

devresi, devrisi, s. *h.d.* Ertesi: *Devresi gün.* [*İng.* Next, following (day, year)].

devretmek(-i,-e), f. *Ar. devr* + *T. -etmek.* § ❶ Çark gibi dönmek. [*İng.* To revolve; *Fr.* Se Retourner, repasser, rouler]. § ❷ Devir isini yapmak, göçermek. [*İng.* To circulate; *Fr.* Circuler]. § ❸ Aktarmak. [*İng.* To turn over, transfer; *Fr.* Transférer]. § ❹ İsini başka birine bırakmak. § ❺ Baştan sona kadar okumak. [*İng.* To read over (through); *Fr.* Lire en entier, lire d'un bout à l'autre].

devrî /devrî/, s. *Osm.* < *Ar.* § ❶ *fiz.* Devre ait, devirli. [*İng.* Revolving, rotatory; *Fr.* Rotatoire] § ❷ *kim.* Çevrimsel, devir şeklinde olan. [*İng.* Cyclic; *Fr.* Cyclique].

~ **bakım**, *demir.* Belli uzunluktaki güzergâhların bitim noktalarında veya belli süreler içinde demiryolu çekim araçlarına uygulanan sistemli bakım islemleri.

~ **hastalık**, *tıp.* ■ Hastalık.

~ **unsur**, *istat.* Gelisme devrindee artıp buhranlı devrede azalan, ortalaması sıfır olan, öbür [...] ilâve edildiği zaman bir zaman serisi teşkiline imkân veren varsayılı değisken

devri âlem, [...] *Osm.* < *Ar. devr* + *âlem.* Bir kıtanın veya dünyanın çevresini dolaşma. [*İng.* A going round the world, globe-trotting].

devridaim, i. *Osm.* < *Ar.* [...] havayı dolaştırarak ısı transferi. [*İng.* A moving in a closed circle, perpetual motion].

devri.hindî /devrihindî/, b.i. *Osm.* < *Fars.* ve *Ar.* Alaturka musikide bir usul. [*İng.* A minor rhythmic pattern of seven beats with signature of 7/8].

devrik, s. < *devirmek* § ❶ Devrilmiş, yatık, katlanıp kendi üzerinde bükülmüş: *Devrik yaka, devrik kol.* [*İng.* Turned, folded; *Fr.* Renversé, rabattu] § ❷ Baştarafı sona, sonu başa gelmiş: *Devrik cümle* ◉ **kol devriği**, *kıyf.* Elbiselerde kolların bileğe gelen yerine konan ve uzunca bırakılan kısmının dışa çevrilmesinden vücude gelen kol kapağı. [*Fr.* Manche rabattue] ◉ **yaka devriği**, *kıyf.* Yakalarda kumaşın iç tarafının yüze çevrilmesinden meydana gelen parça. [*İng.* Facing, lapel, revers; *Fr.* Revers].

~ **ağaçlar**, *trm.* Ormanlarda rüzgârın tesiretkisiyle yere yıkılmış ağaçlar olup bunlardan odun ve kömür olarak istifade olunagelmektedir. Bazı hallerde önemli tutarlara vardıkları da görülmektedir. [*İng.* Throwing in the ground; *Fr.* Chablis].

~ **cümle***, *dilb.* ■ Cümle.

~ **yaka**, *kıyf.* Elbiselerde iç tarafı yüze gelecek surette dışa çevrilmiş yaka. [*İng.* Turn-down collar; *Fr.* Col rabattu].

~ **yatış**, *cimn.* Sırtüstü yatışta, bacakların kaldırılarak ayakların baş ucunda yere değdirildiği durum.

devriliş, i. Devrilme şekli.

devrilme, i. § ❶ Devrilmek eylemi. [*İng.* Overturn(ing); *Fr.* Renversement]. § ❷ *coğr.* Bir yandan gelen fazla itmeler yüzünden bir yana devrilmiş durumdaki bir çeşit kıvrım. [*İng.* Overfold; *Fr.* Déversement (pli)]. § ❸ *den.* Bir teknenin bir tarafına yatarak çevrilmesi. [*İng.* Overturning; *Fr.* Capotage]. ☆ *Eşanl.* **alabora.** ◉ **değer** ~ **si**,*ahl.* ■ Değer.

~ **açısı**, *den.* Bir teknenin, bir tarafına yatabileceği en büyük eğim açısı.

devrilmek, nsz. f. § ❶ Devirmek işine konu olmak, devrik hale gelmek. [*İng.* To be overturned; *Fr.* Se renverser]. ☆ *Yak. anl.* **yuvarlanmak.** § ❷ Dik veya ayakta iken yıkılıp yatmak, düşmek. § ❸ *mec.* Mevkiini kaybetmek. [*İng.* To capsize, to be overthrown (government); *Fr.* Être renversé, bouleversé etc.]. ◉ **boyu bosu devrilsini** *dey.* ■ Boy.

devrim*, i. < *devirmek* § ❶ Çevrilme, katlanma, bükülme. [*İng.* Folding, turning; *Fr.* Courbement] § ❷ Katlanan, bükülen yer. [*İng.* Fold, curve; *Fr.* Courbure, pli] § ❸ Yuvarlak masa: *Yemeği ortadaki devrimin üstünde yeriz* § ❹ Eski yaşama kurallarının, toplum hayatının çeşitli yönlerinin reformlarla değiştirilmesi: *Yazı devrimi, kıyafet devrimi* [*Osm.* İnkılâp; *İng.* Evolution, renvation; innovation; *Fr.* Changement, modification radicale]. § ❺ Pek kısa bir zaman içinde meydana gelen temelli ve önemli değişiklik: Toplumda yürürlükte olan siyasal rejimin kurulması: *Büyük Devrimi, Türkiye Cumhuriyeti Devrimi, Rusya'daki Sovyet Devrimi.* [*Osm.* İnkılâp; *İng.* Revolution; *Fr.* Révolution]. ◉ **dil** ~ **i**, *dilb.* ■ Dil. ☆ *Kars.* evrim.

~ **kanunları**, *huk.* Laik Türk devrimini gerçekleştirmek için çıkarılan ve 1961 Anayasası ile özel bir şekilde korunan kanunlar.

devrimci*, s. § ❶ Devrim yapan veya devrime bağlı bulunan. [*Osm.* İnkılâpçı; *İng.* Revolutionary, progressive, innovator; *Fr.* Révolutionnaire]. § ❷ İhtilâlci. [*İng.* Revolutionist; *Fr.* Révolutionnaire].

devrimcilik*,-ği, i. Genel olarak eski yaşama kurallarını değiştirip, yeni ve daha üstün bir yaşama şeklini kurma yolunda düşünceler ve eylemler: *Atatürk devrimciliği.* [*İng.* Innovation, revolutionism, advocacy or partisanship of renovation, social evolution, revolutionary spirit; *Fr.* Révolutionnarisme].

devrimsel*, s. Devrimle ilgili. [*İng.* Revolutionary; *Fr.* Révolutionnaire].

devrirevan /devrirevân/, b.i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars. müz.* Türk musikisinde bir usul.

devşirilmek, nsz. f. Biraraya getirilmek.

devrisi, s. *h.d.* Ertesi: *Devrisi gün.* [*İng.* Next, following (day, years)].

devriye, i. *Osm.* < *Ar. devr.* § ❶ Disiplin için çoğunlukla çift olarak dolaşan polis, jandarma veya asker, kol, karakol. [*Ing.* Patrol; *Fr.* Patrouille] § ❷ *tar.* Sarıklılarda bir payenin adı § ❸ *ed.* Konusu, insanın yaradılışı hakkındaki devir kuramı olan manzumelerin adı; Tekke edebiyatında, evrenin ve insanın tanrıdan çıkıp, tekrar tanrıya dönmesi felsefesine göre yazılan tasavvuf şiiri. § ❹ *ask.* Belli yerlere konulan nöbetçileri, çeşitli zamanlarda kontrol etmek amacıyla görevlerini gezici olarak yapan silâhlı personele verilen ad. [*Ing.* Patrol; *Fr.* Patrouille].
◉ **askeri —,** *huk.* ◘ Askerî.

devşir[m, i. < *devşirmek* § ❶ Devşirmek işi, toplama. [*Ing.* Gathering; *Fr.* Cueillage. ramassage, pliage] § ❷ Bir defada toplanılan miktar: *Bir devşirim üzüm.*

devşirimli, s. Derli toplu, düzenlice derlenmiş. [*Osm.* Mazbut; *Ing.* In good order, well-arranged, tidy; *Fr.* En ordre].
☆ *Yak. anl.* intizamlı.
☆ *Karş.* devşirimsiz, dökük, saçık, derbeder, dağınık, intizamsız.

devşirimsiz, s. Dökük, saçık, dağınık, perişan, düzensiz. [*Ing.* In disorder, untidy; *Fr.* Dispersé].

devşirme, i. < devşirmek. § ❷ Devşirmek eylemi. [*Ing.* Gathering, collecting; *Fr.* Collection, rassemblement]. § ❷ *tar.* Eskiden yeniçeri ocağına Hıristiyan çocuklarından alınacak olanları toplama işi ve bu şekilde ocağa alınan asker § ❸ *trm.* Sebze ve meyvaların olunca, dikkat ve nezaketle toplanması durumu. [*Ing.* Harvesting; *Fr.* Cueillette]. § ❹ s. Düzensiz, oradan buradan toplanarak bir araya gelmiş.

devşirmek(-i), f. *dirşürmek* < *değşürmek* § ❶ Toplamak, biraraya getirmek, dermek: *Meyva devşirmek.* [*Ing.* To gather, pick up, collect; *Fr.* Cueillir, ramasser] § ❷ Katlayarak toplamak, düzgün hale getirmek: *Çamaşır devşirmek.* [*Ing.* To roll up, fold up; *Fr.* Plier].
☆ *Yak. anl.* bir arada bulundurmak, biriktirmek, dermek, derlemek, yığmak, toparlamak, depo etmek, istif etmek, cemetmek. ☆ *Karş.* dağıtmak, saçmak.

devşirtmek(-i,-e), f. Devşirmek işini yaptırmak. [*Ing.* To let gather or collect, to let be folded or rolled up; *Fr.* Faire cueillir].

devvar /devvâr/, s. *Osm.* < *Ar. devr. esk.* § ❶ Devreden, süreklice dönen, dönücü. [*Ing.* Revolving; *Fr.* Tournant] § ❷ *zool.* Koyunların beyninde yerleşen bir tenya türü *(Coenurus cerebralis)* olup, bunların ergînleri, çoban köpeklerinin sindirim organlarında, kurtları ise koyun ve kuzuların beyinlerinde yaşarlar. Her bir kisten yüzlerce *scolex* meydana gelir. [*Lat. Taenia coenurus*].

DEWEY, Melvil, öz.İ. (1851-1931) Amerikan kütüphanecilik uzmanı. Kütüphanelerde kullanılan ondalık sınıflandırma sisteminin kurucusu.
— **sistemi,** *küt.* Kitaplıkta «*Desimal sınıflandırma*» denilen bir tasnif sistemine verilen ad. Bu sisteme göre, bütün bilimler 10 (0-9) sınıfa ayrılmıştır. 0. Genel konular. 1. Felsefe, 2. Din, 3. Sosyal bilimler, 4. Filoloji, 5. Matematik, 6. Doğal bilimler, 7. Sanat, 8. Edebiyat, 9. Tarih.

deyi*, İ. < *demek* § ❶ *gram.* Ifade, söz. Insanın meramını dille anlatmak için başvurduğu araç. [*Osm.* Ifade vasıtası; *Ing.* Language; *Fr.* Language] § ❷ *fels.* Felsefede kanunları mantıkla kavranan ve bilim teşkil eden söz; sürekli değişikliğin ortasında değişmeden kalan. [*Ing.* ve *Fr.* Logos] § ❸ *bağ.* Diye.

deyim*, i. < *demek. gram.* ve *ed.* Anlatım gücünü arttırmak için, gerçek anlamı dışına kayan, bazı kelimeleri değişmediği halde bazıları değişip çekimlenebilen kalıplaşmış birden çok kelime: *Göze girmek, gözden düşmek, küplere binmek, kulağı delik, eli açık, tepesi atmak, gönül almak, göze gelmek, dile düşmek, balık kavağa çıktığı zaman, v.b.* [*Osm.* Tâbir, ifade; *Ing.* Idiom, expression; *Fr.* Locution, expression]. ◉ **dolambaçlı —,** *tiy.* ◘ Dolambaçlı.

deyirgi, i. *h.d.* < *dermek.* § ❶ Ekinlerin biçilip dövülmesi. [*Osm.* Hasat] § ❷ Bu işin yapıldığı mevsim. [*Ing.* Hervest, gathering (in), winnowing, harvest-time].

deyiş, i. < *demek* § ❶ Söyleyiş, deme biçimi. [*Osm.* Üslûp; *Ing.* Pronunciation; *Fr.* Prononciation] § ❷ *ed. h.d.* şiir. Halk edebiyatında halk şiiri, halk türküsü. [*Ing.* Kind of folk poem or song; *Fr.* Poésie] ☆ *Eşanl.* manzum söz. § ❸ Bir kimsenin bir olay veya konu üzerinde dedikleri: *Onun deyişine bakılırsa iş öyle değil.* [*Osm.* Ifade; *Ing.* ve *Fr.* Expression]. ☆ *Eşanl.* anlatım.
— **oyunu,** *tiy.* Ortaçağda, Fransa'da tutulan ve iki kardeş arasında, nazım biçiminde tartışma temeline dayanan oyun. [*Fr.* Deciamation].

deyit*,-tl, İ. *müz.* Inşaat.

deyitlemek*, f. *müz.* Inşadetmek.

deyn, i. ç: düyûn, düyünât. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Borç § ❷ *huk.* Para borcu. Zimmette sabit olan şey. Belli bir zaman sonra ödenmek üzere alınmış borç. [*Ing.* Debt, obligation, incumbent duty, obligatory act; *Fr.* Dette]. ◉ **— i gayrı sahih,** *huk.* Ödeme veya hükmen ibra olmadan düşebilen borç ◉ **— i hâl,** *huk.* Şimdi ödenmesi gereken borç ◉ **— i lâzım-ı sahih,** *huk.* Ödenmedikçe ◉ **— i müeccel,** *huk.* Ödenmesi belli bir zamana bırakılmış olan borç.

deyr, İ. ç: edyâr. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Tapınak, mabet, kilise, manastır, kubbe § ❷ *mec.* Alem, cihan, meyhane. [*Ing.* Monastery, convent, church, temple, this world, tavern].

deyyus /deyyûs/, i. *Osm.* < *Ar.* «Karısının veya kendine çok yakın olan bir kadının iffetsizliğine göz yuman kimse» anlamında olup sövgü olarak kullanılır. [*Ing.* Pander, cuckold; *Fr.* Qui se fait l'entremetteur de sa propre femme ou de ses proches parents, mari trompé].
☆ *Eşanl.* kavat, pezevenk.

dezabiye, i. *Fr. déshabillé.* Ev içinde giyilen hafif kadın elbisesi

dezasimilasyon, İ. *Fr. désassimilation.* ◘ Yadımlama.

dezavantaj, i. *Fr. désavantage.* Avantaj yokluğu, elverişsizlik: *Kulübü hesabına bir dezavantajdır.* [*Osm.* Mahzur; *Ing.* Disadvantage].
☆ *Yak. anl.* sakınca.
☆ *Karş.* avantaj.

dezenfeksiyon, i. *Fr. désinfection.* Kimyasal ve fizik araç ve işlemlerle mikropları ve hastalık yapıcı canlıları yok etme. [*Ing.* Desinfection].
☆ *Eşanl.* mikropsuzlaştırma.

dezenfektan, s. ve i. *Fr. désinfectant, -e. tıp., kim.* § ❶ Mikropsuzlaştırıcı, mikrop öldüren § ❷ Mikrop ve bakterileri öldürücü ve fena kokuları giderici madde: *Fenol, asit.fenik, krezil, lizol, formol, kalsiyum klorür, javel suyu, Karaboya, sülfürik asit, kükürt gazı v.b. maddeler dezenfektandırlar.* [*Ing.* Disinfectant].

dezenfekte, i. *Fr. désinfecté. kim.* Mikroplardan temizlenmiş. [*Ing.* Disinfected].
— **etmek,** *kim. (Bir şeyi, bir yeri)* Mikroplardan temizlemek, dezenfektan maddelerle mikroplar öldürmek. [*Ing.* Disinfect; *Fr.* Désinfecter].

dezenflasyon, İ. *Fr. desénflation. ikt.* Paranın satın alma gücünün artması, genel fiyat seviyesinin düşmesi. [*Ing.* Disinflation].

dezentegrasyon, i. *Fr. désintégration.* ◘ Bozunma. ◉ **atomik —** (bozunma), *fiz.* ◘ Atomik ◉ **beta —** u, *fiz.* ◘ Beta.

D-Horizonu, *trm.* C horizonun yoksa B horizonunun altında bulunan ve ufalanması ile asıl toprağı meydana getirmiş ana materyale benzeyen herhangi bir kat.

dezideratа, İ. *Lat. desiderata.* Noksanlar, eksikler.

dezidratasyon, i. *Fr. déshydratation. tıp.* Susuz bırakma, susuz kalma. [*Ing.* Dehydration].

dezidro-androsteron, İ. *Fr. déshydro-androstérone.* Böbreküstü bezlerinin salgıladığı steroit grupundan hormon.

dezmozom, i. *zool.* Yanyana bulunan silindir biçimi epitel hücreleri arasındaki özel yapıda plazma zarı kalınlaşmaları, hücreye destek görevi vardır. [*Lat. Macula adherens; ing.* ve *Fr.* Desmosome].

dezoksalik, s. *Fr. désoxalique. kim.* 78° C'ta eriyen ve su olarak bozulan billürlar halindeki HOCO—CHOH—C(OH) $(CO_2H)_2$ formüllü bir triasit dialkol için kullanılır. (Sodyum malganasının etil oksalata etkimesiyle, ester halinde elde edilir.

dezoksibenzoin, i. *Fr. désoxybenzoïne. kim.* Benzoin'in, çinko ve hidroklorik asitle fenilasetat karışımının damıtılmasıyle elde edilen, 60° C'ta eriyen, 314° C'ta kaynayan, $C_6H_5—CH_2—CO—C_6H_5$ formülündeki katon [*Ing.* Deoxybenzoin; *Fr.* Phénylbenzylcétone].
☆ *Eşanl.* fenilbenzilketon.

dezoksikortikosteron, i. *Fr. désoxycorticostérone. biyokim.* Böbreküstü bezinde oluşan steroitler grupundan hormon. [*Ing.* Deoxycorticosterone].

dezoksiribonükleik, s. *Fr. désoxyribonucléique. biyokim.* Hidroliz yoluyle ayrıştırıldığı zaman D-ribodezoz veya dezoksiriboz gibi bir pentoz veren nükleik asit grupu. *(Hücre çekirdeğinin, kromatinin ve kromozomların bileşiminde bulunur).* [*Ing.* Deoxyribonucleic].

dezoksiribonükleoproteit,-ti, i. *Fr. désoxyribonucléoprotéide. biyokim.* Hücre çekirdeğinde bulunan nükleo-proteit. [*Ing.* Deoxyribonucleoproteid].

dezoksiriboz, i. *Fr. désoxyribose. biyokim.* Bazı nükleoproteitlerin prostetik gruplarında bulunan pentoz. [*Ing.* Deoxyribose].

dıgan, İ. Yarımküre şeklindeki helvacı kazanı.

dığdığı, s. Konuşurken «r»leri «ğ» gibi söyleyen *(kimse).* [*Ing.* Who pronounces r like g; who stutters over d and t].
☆ *Eşanl.* peltek.

dılak,-ğı, İ. *anat.* Kadın cinsiyet organının *(ferç)* üst kısmında bulunan çok duygun *(dikleşebilen)* küçük organ. [*Osm.* Bızır; *Lat., Ing.* ve *Fr. Clitoris*].
☆ *Eşanl.* klitoris.

dılı,-l'ı, İ. ç: adlâ. *Osm.* < *Ar.* § ❶ *mat.* Kenar, bir geometride şeklinin etrafını kaplayan çizgilerden her biri. § ❷ *esk. anat.* Eğe *(kaburga)* kemiği.

dımdızlak /dım:dızlak/, b.s. § ❶ Çırçıplak. [*Ing.* Bare, naked, bald] § ❷ *mec.* Elinden her şeyi gitmiş, bombos, eli boş. [*Ing.* Destitude, empty-handed; *Fr.* Privé des choses nécessaires, dénué].

dımışki, i. Demir, çelik veya bakır üzerine oyuklar kazılarak içine tel halinde altın, gümüş veya başka bir madenle dolgular yapmak suretiyle bezenen şeyler. [*Ing.* Damascus; *Fr.* Damasquinage. damasquinure].

dıragan, i. *arg.* § ❶ Parasız, züğürt. [*Ing.* Penniless, pauper, scum]. ☆ *Eşanl.* bitil, hafif, hasta, kokoz, tıngır, tırıl § ❷ Kopuk, külhanbeyi. ☆ *Eşanl.* adadiyeyi, mırmır.

dırav, İ. *arg.* Para. [*Ing.* Money; *Fr.* Argent]. ☆ *Eşanl.* asker, damgalı, dünyalık, mal, mangır, mangiz, pul, taş.

dıraverse, İ. *den.* Fırtınalı havalarda yelkenli gemilerde yelken tutmak mümkün olmadığı zamanlarda dümen ve fırtına yelkenleriyle gemiyi idare ederekten rüzgâr üstü baş omuzluğunu dalgalara doğru vererek gemiyi eğlendirme, abrama.

dırdır, i. *yans.* Bezginlik uyandıracak yolda söylenen söz: *Kaynanasının dırdırından usandı.* [*Ing.* Grumbling; *Fr.* Grognement].

dır dır, z. Hiç durmadan, bezdirecek şekilde *(söylenme): Dır dır söylenip duruyor.*
— **etmek,** *dey.* Çok, sıkıcı söylenip durmak, durmadan konuşmak. [*Ing.* To grumble; *Fr.* Grogner, grommeler].

dırdırcı, s. Dır dır söylenmeyi huy edinmiş olan, çenesi düşük. [*Ing.* Grumbler, nagger; *Fr.* Grognard, -arde, grognon, -onne].

dırdırı, ◘ Dırdırcı.

dırdırlanmak, f. Yersiz ve gereksiz söylenip durmak. [*Ing.* To squabble in undertones].

dırdırlaşmak(-le), nsz. Alçak sesle kavga etmek.

dırıldamak, nsz. f. *yans.* Durmadan söylenmek, bıktıracak kadar konuşmak. [*Ing.* To whine and annoy continuously].

dırıltı, i. *yans.* § ❶ Dırlama, dır dır söylenen söz. [*Ing.* A grumbling, snarling, wearisome talk; *Fr.* Querelle] § ❷ Çekişme, küçük kavga, atışma.

☆ *Yak. anl.* hır, hırıltı, zırıltı ,atışma, hırlaşma, didişme, dövüş, dalaş, boğuşma, tatsızlık, maraza, niza, münazaa, muaraza, arbede .

~ çıkarmak, *dey.* Küçük ölçüde kavgaya sebebolmak. çekişmeye yol açmak. [*Ing.* To cause a squabble].

dırlanmak, nsz. f. *yans.* < *dır.* Münasebetsiz, gereksiz birçok söz söylemek, herkesi tedirgin edecek şekilde söylenmek. [*Ing.* To squabble in undertones; *Fr.* Se quereller].

dırlaşmak(-la), f. Alçak sesle kavga etmek, çekişmek.

dış[1], i. *esk. T. taş.* § ❶ Bir şeyin sınırları ötesinde kalan yer: *Bu evin içi, dışından güzel.* [*Osm.* Harici, hariç; *Ing.* The exterior; *Fr.* Extérieur] ☆ *Karş.* iç. § ❷ Herhangi bir cisim veya alanın, herhangi bir konunun sınırları arasında bulunmayan yer: *Su tarlanın dışından geçiyor, Eve dışından baktı, O, bu anlaşmanın dışında kaldı.* ☆ *Karş.* iç. § ❸ Cisimlerin çevreye bakan yüzeyleri: *Bardağın dışı kirli* § ❹ *sin.* Açık havada geçen sahneleri içine alan çekim *(bu anlamda, kapalı bir yerde çevrilse bile görüntüleri açık havayı gösteren çekim için de kullanılır).* § ❺ *anat.* Vücudun veya herhangi bir organın orta çizgisinden uzakta olan. ◉ ~ a akışlı bölge, *coğr.* Akarsuları denize ulaşan bölge. [*Fr.* Région exoréique] ☆ *Karş.* iç akışlı bölge ◉ ~ a akışlılık, *den.* Hidrografya ağı, deniz ve okyanusların genel düzeyine uygun düşen bölgelerin niteliği ◉ ~ a akma, Madde veya ışığın dışarı doğru akması; dışarı doğru akan madde veya ışık. [*Ing.* Jet; *Fr.* Jet, rayon, filament] ◉ ~ a çevrilme, *patol.* İçi boş bir organın içinin dışarıya çevrilmesi. [*Ing.* ve *Fr.* Extroversion]. ◉ ~ a çıkma, *jeol.* Volkan gerecinin patlama veya belirgin akma olmaksızın, yükselme yoluyle doruk sivrisi veya kubbe şeklinde yerleşmesi ◉ ~ a dönmek, *koreografi,* İkinci veya üçüncü duruşlarda, havaya kaldırılan bacağın yönünde dönmek ◉ ~ a dönük duruş, *kareografi,* Kalçaların, dizlerin ve ayakların yumusak bir biçimde omuzlara paralel ve dışa dönük bulunması ◉ ~ taşma, *mim.* Bir binada cephe yüzeyinin zemininden itibaren dışarıya taşma. Bu gibi kısımlara dısrak da denir. Balkon ve cumbalarla kornişlerde binaların taşan kısımları ise de bunların altları boş olup, dışarıya doğru çıkmış olduklarından çıkma ve bazı yerlerde çıkartma denir. Evvelkilere dışa taşma veya taşkın denip altı boş olanlara çıkma denir. ◉ ~ ı eli yakar, içi beni *(yakar), dey.* Dışarıdan bakanlara iyi ve elverişli görünen fakat gerçekte kötü ve elverişsiz olan *(kimse veya şey).* [*Ing.* Don't be deceived by appearances]. ◉ ~ ı kalaylı (hayhaylı), içi alaylı (vayvaylı), *dey.* ◘ Alaylı. ◉ ~ tan konuşma, *gram.* [*Ing.* Exophasia; *Fr.* Exophasie]. ◉ ahlâk ~ ı, *fels.* ◘ Ahlâk. ◉ içi ~ ı bir, *dey.* Samimî *(kimse).* [*Ing.* Uniform, sincere, consistent]. ◉ İçi ~ ına çıkmak, *dey.* Sarsılmak sonucu çok rahatsız olmak. [*Ing.* For one's clothes to become dishevelled].

dış[2], s. § ❶ *(soyut kavramlarda)* Bir şeyin sınırları ötesiyle ilişkin olan veya ötesinde kalan: *Dış siyaset, dış ticaret.* ☆ *Karş.* iç, dahill § ❷ *(Somut kavramlarda)* Dışarıda bulunan, bir şeyin merkezinden uzakta olan: *Dış kapı, dış duvar.* [*Osm.* Harici; *Ing.* The external; *Fr.* Extérieur]. ☆ *Karş.* iç, dahill. ◉ açık ~ liman, *den.* ◘ Liman; mahfuz ~ liman, *den.* ◘ Liman.

~ açı, *mat. (Çokgende)* Bir üçgen veya dışbükey çokgende kenarlardan biriyle komşu kenarın uzantısı arasındaki açı. *(Dairede)* Köşesi çember dışında bulunan ve kenarları kesen veya teğet durumda olan bir açı. [*Osm.* Zaviye-i hariciye; *Ing.* Exterior angle; *Fr.* Angle externe].

~ açıortayı, ◘ Üçgen.

~ âlem, § ❶ *dey.* ◘ Çevre § ❷ *fels.* Algıladığımız nesnelerin tümü. [*Ing.* External world; *Fr.* Monde extérieur].

~ avlu, *mim.* ◘ Avlu.

~ borç, *mal.* Devlet bütçesine, kamu kesimine ve özel kesime dış ülkelerden kredi yoluyle sağlanan geçici dış finansman kaynağı. [*Ing.* External national debt].

~ borda levhası, *den.* Saç gemilerin küpeşteden itibaren üçüncü sıra borda kaplamaları.

~ çanak, *bot.* ◘ Çanak.

~ çatışma, *tiy.* ◘ Çatışma.

~ çevre, *dilb.* ◘ Çevre.

~ çevre hattı, *ask.* Bir müstahkem şehir veya kale kuşatıldığı zaman, dışarıdan gelebilecek olan yardım kuvvetlerine karşı o şehir veya kaleyi kuşatanlar tarafından kurulan savunma hattı.

~ çizgiler durumu, *ask.* Ayr ayrı birliklerin çevreden merkeze ulaşan yollarla düşman üzerinde birleşmesi.

~ çokgen, *mat.* ◘ Çokgen.

~ deri, *anat.* ◘ Deri.

~ dinamik jeoloji, *jeol.* ◘ Dinamik.

~ duvar, *inş.* ◘ Duvar.

~ göçü, *sosy.* Bir ülkeye dışardan gelen ve yerleşmek isteyen insanların doğurduğu nüfus hareketi. [*Ing.* ve *Fr.* Immigration].

~ hatlar, *den.* Yurtdışı deniz yolları. [*Ing.* External line, international line *(calling at foreign ports)*].

~ işaret verici, *hava.* Bir âletle iniş sistemi veya standart huzmeli yaklaşma sistemiyle beraber çalışan ve ilk tâyin edilmiş işaret noktasını gösteren radyo bıkın. [*Ing.* Outer marker; *Fr.* Radio borne extérieure].

~ işlem, *mat.* E cümlesinin, başka bir F cümlesinin bir elemanına eşlik eden elemanı üstünde yapılan ve sonuç olarak E cümlesinin bir elemanını veren işlem.

~ işleri, *huk.* Bir devletin başka devletlerle ilgili işleri. [*Ing.* Foreign affairs; *Fr.* Affaires étrangères].

~ ~ Bakanlığı, *huk.* Bir devletin başka devletlerle olan işlerini çeviren bakanlık. [*Osm.* Hariciye Vekâleti; *Ing.* Ministry of Foreign affaires; *Fr.* Ministère des affaires étrangères].

~ kapının mandalı, *dey.* Çok uzak akraba. [*Ing.* A very distant relative].

~ kaplama, *den.* Bir geminin dış yüzeyini meydana getiren kabuk. [*Ing.* Skin(ning); *Fr.* Revêtement].

~ kısımlar, *müz.* Dış partiler.

~ köklü, *bot.* İç köklü bitkilerde karşıt olarak, oğulcuğu dış verili olan damarlı bitkiler için kullanılan terim.

~ liman, *den.* ◘ Dışliman.

~ milli borç, *ikt.* ◘ Dış borç.

~ olaylar, *jeol.* Yer kabuğunun değişmesine sebep olan su, hava ve canlıların bütün etkileri.

~ ödeme dengesi, *ikt.* ◘ Denge.

~ pis su borusu, *döş.* Yapının dışına dösenen ve pis suları şehir lâğımına veya çürütme çukuruna akıtan boru. [*Ing.* House sewer].

☆ *Eşanl.* pis su kanalı, pis su mecrası.

~ püskürük taşlar, *coğr.* Yerin üstünde veya buraya çok yakın yerlerde ve basınçsız olarak çabucak katılaşmış püskürme taşları. [*Osm.* Suhûr-u indifaiye; *Ing.* Volcanic rocks; *Fr.* Roches éruptives].

~ safra, *den.* Yelkenli bir teknede dış omurganın altına bağlanmış olan dökme demir veya omurgaya uydurulmak için kurşundan yapılmış keskin biçimli ağırlık.

~ salgı bezi, *biy.* ve *zool.* ◘ Bez[2].

~ sıvı (lenfa), *anat.* ◘ Dışsıvı.

~ sindirim, *anat.* ◘ Sindirme.

~ taban yürüyüşü, *cimn.* Ayağın kemerini güçlendirmek için tabanın dış kenarlarına basarak yapılan yürüyüş.

~ ters açılar, *mat.* İki paralel doğruyu üçüncü bir doğru kestiğinde; (a) Birer kenarları ortak; (b) Diğer kenarları ters yönde paralel; (c) İkisi de paralellerin dışında bulunan iki açı.

~ ticaret, ◘ Dışticaret.

~ veri değeri, *istat.* Bir sistem dışında kalan veya bağımsız olan veri.

~ yarıçap*, *mat.* Düzgün bir çokgenin köşelerinden geçen *(çevrel çemberin)* dairenin yarı çapı. [*Ing.* Exterior radius of a regular polygen].

~ yürek zarı, *anat.* ve *zool.* Yüreği dıstan örten ince zar. Kalbte perikart tabakası, [*Osm.* Şizafı haricî kalb; *Ing.* Pericardium; *Fr.* Péricarde].

☆ *Eşanl.* perikart.

dışa.bakış*, b.i. *psik.* Dış dünyanın olaylarını gözlemeye dayanan yöntem. Ruh olaylarını başkalarındaki görünüşleri ve dışarıya vuran belirtileri vasıtasıyle incelemek yöntemi.

☆ *Karş.* içebakış.

dış.açı, b.i. *mat.* ◘ Açı.

dışa.dönük, b.s. *psik.* Duygularını dışa vurma eğilimi olan *(kimse).* [*Ing.* Extrovert; *Fr.* Extroverti,-ie].

dışa.dönüklük*,-ğü, b.i. *psik.* Kişinin, dikkatini ve heyecanlarını dısa vurma eğilimi. [*Ing.* ve *Fr.* Extroversion].

☆ *Karş.* içedönüklük.

dışa.dönüm*,-mü, b.i. *psik. (Rorshach tipolojisine göre)* Aynı şekilde içe dönüklükle birlikte bulunan dışadönüklük eğilimi. [*Ing.* ve *Fr.* Extroversion].

dışa.dönüş, b.i. ◘ Dışadönüm.

dışarda, z. *sp. (Voleybol'de)* Çizgi dışına düşen top. [*Ing.* ve *Fr.* Out].

dışarı, i. *esk. T. taşgaru.* § ❶ Dış taraf, dış çevre, dış yer: *Dışardan sesler geliyor.* [*Ing.* Exterior, outside; *Fr.* Extérieur, dehors] § ❷ İnsanın kendi evinden başka *(ayrı)* olan yer: *Geceyi dışarda geçirdi.* [*Ing.* Out, outside; *Fr.* Dehors]. § ❸ Taşra, başkentte veya merkezden baska olan veya şehir: *Dışarlarda çok dolaştı.* § ❹ Ülke dışı: *Artık dışarıdan mal getirmeye gereklik kalmayacak* § ❺ *z.* Dış çevreye: *Çocuk dışarı kaçtı, Sular dışarı akıyor, dışarı çık,* ◉ ~ dan evlenme, *sosy.* İlkel kavimlerin bazılarında görüleri kendi ve boyundan evlenmeyip başka boy ve soydan evlenme töreni. Aynı sosyal zümreye bağlı kimseler arasında evlenmeyi yasaklayan matrimonyal rejim. [*Osm.* Nikâh-ı haricî; *Ing.* Exogamy; *Fr.* Exogamie]. ☆ *Eşanl.* egzogami. ☆ *Karş.* içerden evlenme. ◉ ~ ya akış, *trm.* Yeraltı deposundan suyun dışarıya akması. ◉ kapı ~ edilmek, *dey.* Kovulmak. ◉ kendini ~ atmak, *dey.* Hızla dışarıya çıkmak tehlikeden kendini uzaklaştırmak.

~ atma borusu, *otom.* ◘ Boru[1].

~ çıkmak, *dey.* § ❶ *mec.* Büyük abdestini yapmak § ❷ Köyünden, memleketinden ayrılmak § ❸ Evin odasından başka bir yere gitmek. [*Ing.* To go out, to go to the toilet, to defecate; *Fr.* Quitter sa maison, sortir, aller à la garde-robe, aller à la selle].

~ fırlamak, *dey.* § ❶ Hızla dışarı çıkmak § ❷ Bulunması gerekli yeri biraz aşmış olmak.

~ uğraşmak */gözleri/. dey.* ◘ Dışarı fırlamak.

~ vurmak, *dey.* İçte olan, düşünülen bir seyi söylemek, yapmak. [*Ing.* To show, manifest, to show on the outside (spot), to appear, become manifest (illness)].

dışarıda, z. *sin.* Açık havada, doğal dekorlar arasında yapılan çalışma. [*Ing.* Location; *Fr.* Extérieurs, emplacement].

~ çevirim, *sin.* Açık havada yapılan çevirim. Stüdyo veya içeride çevirimin karşıtı olarak kullanılır. [*Ing.* Exterior shooting, location shooting; *Fr.* Prise de vues en extérieur].

dışarılı, s. Taşrada yetişmiş. [*Ing.* Provincial, rustic; *Fr.* Provincial,-ale].

☆ *Eşanl.* dışarılıklı.

dışarısı, i. Kapalı bir yerin, sınırlı bir yerin öte tarafı.

dışarlak, s. Bir binaya bitişik olduğu halde o binanın esas ve umumî şekli dışarısında bulunan *(bina kısımları); bu binanın dışarlak bir kulesi veya merdiven yeri vardır.* [*Ing.* Projecting, protruding; *Fr.* Hors d'oeuvre].

dışarlık,-ğı, i. § ❶ İstanbul dışı yer § ❷ Başkentin dışındaki yer. [*Ing.* The provinces; *Fr.* Province].

☆ *Eşanl.* taşra.

dışarlıklı, s. İstanbul veya başkent dışı yerden olan. [*Ing.* Provincial, from the country; *Fr.* Habitant de la province, provincial]. ☆ *Eşanl.* taşralı.

dış.asalak,-ğı, b.i. *zool.* Başka bir organizmanın *(varlığın)* vücudunun dış tarafında yaşayan bir asalak. [*Osm.* Harici tufeylî; *Ing.* ve *Fr.* Ectoparasite].

☆ *Eşanl.* **ektoparazit.**
☆ *Karş.* **içasalak.**

dış.asalaklık,-ğı, b.i. *zool.* Diğer bir organizmanın vücudunun dış tarafında asalak olarak yaşama durumu. [*Osm.* Haricî tufeyliyet; *Ing.* Ectoparasitism; *Fr.* Ectoparasitisme].
☆ *Eşanl.* **ektoparazitlik.**

dış.avlu, b.i. *mim.* Binaların ön veya arkasında bulunan avlu. Eski Yunan mimarisinde mabetlerin çevresindeki avlu mahiyetinde meydanlara **Peribolos** denir; bu dış avlular birtakım heykeller ve dini anıtlarla süslenirdi. [*Osm.* Muhavvata-i hariciye; *Fr.* Péribole].

dışavurmak, nsz. f. *psik.* İmgesi görünen nesneyi dışarı vurmak. *(Görsel sanrılarda hasta, yalnız kendi içinde var olan bir imgeyi dışa vurur ve onu gerçek sanır).* [*Fr.* Extériorisation].

dışavurumcu, s. ve i. Dışavurumculuk akımından olan (sanatçı); dışavurumculukla ilgili olan. [*Ing.* Expressionist; *Fr.* Expressionniste].
☆ *Eşanl.* **anlatımcı ekspresyonist.**

dışa.vurumculuk*,-ğu, b.i. *res., heyk., mim., sin.* ve *tiy.* Olayların, varlıkların gerçekte olduğu gibi değil de sanatçının iç dünyasına göre anlatılması anlayışına dayanan sanat akımı. *(20. yüzyılın ilk yıllarında, izlenimciliğe tepki olarak doğmuştur).* [*Ing.* Expressionism; *Fr.* Expressionnisme].
☆ *Eşanl.* **ekspresyonizm, Caligarî'cilik,** anlatımcılık.

dış.ayrıklık,-ğı, b.i. *astr.* Eliptik devimlerde, elips üzerinde bulunan cisimden küçük eksene çizilen paralelin asal çemberi kestiği noktayı merkeze birleştiren doğrunun büyük eksene göre açısal uzaklığı. [*Ing.* Eccentric anomaly; *Fr.* Anomalie excentrique].

dış.beslek,-ğı, b.i. *biy.* Kendisi için gerekli maddeleri sentez yoluyle yapamayan canlı varlık. [*Ing.* Heterotroph; *Fr.* Hétérotrophe].
☆ *Eşanl.* **heterotrof.**
☆ *Karş.* **kendibeslek.**

dış.beslenen, b.s. *biy., bot.* ve *zool.* Organik maddelerle *(et, ot, organik kırıntı)* beslenen, kendisine gerekli olan organik maddeleri güneş enerjisiyle yapamayan ve bu sebeple beslenmeleri için hazır organik maddelere ihtiyaç gösteren *(organizmalar).* [*Ing.* Heterotrophic; *Fr.* Hétérotrophe].
☆ *Eşanl.* **heterotrof.**

dış.beslenme, b.i. *biy.* Besinini organik maddelerden sağlama. [*Ing.* Heterotrophy; *Fr.* Hétérotrophie].
☆ *Eşanl.* **heterotrofi.**

dışboncuk,-ğu, b.i. *saatç.* Tabla baskısı üzerine tespit edilen ve tablanın spiralini tutan parça.

dış.borular, b.ç. i. *müz.* Başka dillerde genellikle principal denilen «anaborular»; Büyük kilise orgunda cepheye düşen ve türlü irilikte olan boruların adı

dış.bölüm, b.i. *sin.* Açık havada yapılan çekim.

dış.bulutsu, b.i. *astr.* ◘ Gökada.

dış.bükey*, b.s. (a) *fiz.* Yüzeyi tümsek, çıkık ve şişkin olan *(mercek, ayna);* (b) *mat. (çokgen)* Bir çokgenin kenarlarını taşıyan doğrulardan hiçbiri çokgeni kesmezse çokgene *dışbükey (çokgen)* veya *konveks (çokgen)* denir. *(Kırık çizgi)* meydana geldiği doğru parçaları arasındaki açıları 180° den küçük olan kırık çizgi; (c) *anat.* Yuvarlak ve biraz da kalkık *(organ).* [*Osm.* Muhaddep; *Lat. Convexus; Ing.* Convex; *Fr.* Convexe] ◉ **çift** ⁓, *opt.* ◘ **Çift.**
⁓ **ayna,** *opt.* ◘ Ayna.
⁓ **çokyüzlü,** *mat.* ◘ **Çokyüzlü.**

dış.bükeylik,-ği, b.i. § ● Dışbükey olma durumu; kabarık yüzey: *Bir aynanın, bir kürenin, bir bardağın dışbükeyliği.* [*Ing.* Convexity; *Fr.* Convexité]. § ● Bir cismin yuvarlaklığı ve kabarıklığı: *Yer'in dışbükeyliği.* ☆ *Karş.* **içbükeylik.** [*Ing.* Convexity; *Fr.* Convexité]. § ● *mat.* Bir eğri üzerindeki içbükeyliğin karşıtı. [*Ing.* Convexity; *Fr.* Convexité].

dış.çevre, b.i. *biy.* Canlıların dış tarafında bulunan bütün dış ortam. [*Ing.* External environment; *Fr.* Environnement external].

dışçı, s. Dış görünüşe önem veren.

dış.çok.gen, b.i. *mat.* Bütün kenarları aynı çembere teğet olan çokgene dış çokgen denir. [*Fr.* Polygone circonscrit].

dış.daire, b.i. *mat.* Bir üçgenin dışında olup bir kenar dışta ve diğer iki kenara da uzantılarında teğet olan çembere üçgenin dış dairesi denir. [*Fr.* Cercle exinscrit].

dış.değer.bulma, b.i. *astr.* Verilen iki değerin dışına düşen bir sayıyı orantı yoluyle bulma işlemi. [*Ing.* ve *Fr.* Extrapolation].

dış.dehliz, b.i. *mim.* Cami ve kiliselerde son cemaat yeri. [*Ing.* ve *Fr.* Narthex].

dış.derî, b.i. § ● *zool.* Çok hücreli hayvanlarda vücudun dış yüzünü örten deri: *(embriyonun en dış tabakası olan ektodermden üstderi (epidermis) sinir sistemi ve duygu organları meydana gelir).* [*Osm.* Tabaka-i harici-i edimme; *Ing.* Ectoderm; *Fr.* Ectoderme]. ☆ *Eşanl.* **ektoderm.** § ❷ *bot.* Kökün genç kısımlarında bulunan ve kısa zaman içinde parçalanan *Epiderma*'nın yerini alan çeperleri mantarlaşmış birkaç sıra hücreden ibaret koruyucu tabaka. [*Ing.* Epiderm(is); *Fr.* Épiderme].

dış.döllenme, b.i. *biy.* Gerek dişi, gerek erkek tarafından eşeylik hücrelerinin vücut dışına, özellikle suya bırakılarak döllenmenin vücut dışında meydana gelmesi hali. [*Ing.* External fertilization; *Fr.* Fécondation externale, externe].

dış.gebelik,-ği, b.i. *tıp.* Döllenmiş yumurtanın uterus boşluğu dışında, herhangi bir yerde yerleşerek gelişmesi. *(Ortalama 200 gebelikten bir tanesi böyle olduğu kabul ediliyor).* [*Osm.* Cenin-i kâzip; *ing.* Extrauterine pregnancy, pseudopregnancy; *Fr.* Grossesse extra-utérine, grossesse ectopique].
☆ *Eşanl.* **ektopik gebelik.**

dış.gezegen, b.i. *astr.* Yörüngesi yer yörüngesinin dışında kalan gezegen *(Mars, jüpiter ve sonrası).* [*Osm.* Seyyâre-i ulviyye; *Ing.* Superior planet; *Fr.* Planète supérieure].

dış.gezinti, b.i. *mim.* Binaların dış tarafında üstü örtülü bir revak şeklinde yapılan gezinti yerleri ve uzun balkonlar. [*Ing.* Exterior promenade; *Fr.* Promenoir extérieur].

dış.görünüş, b.i. Bir şeyin dışarıdan görünüşü.
☆ *Eşanl.* **dışyüz.**

dış.gözlem, i. *psik.* Psikolojik olaya sahne olan bireyi, bir plâna göre dıştan inceleyip sonuca varmak. *(Korkan bir kimsenin davranımlarını tesbit edip bir ölçü içinde yorumlamak gibi).*

dış.güçler, b.i. *coğr.* Kökünü dıştan alarak yeryüzünde etkisini gösteren güçler. Dış güçlerin kökü güneşe dayanır. Yel, bir dış güçtür. Böyle bir dış güç, kurak bir bölgede, bir çölde eserse, kumları, tozları süpürür, götürür. Bu, yelin doğrudan doğruya yaptığı aşındırmadır. [*Ing.* Exogenic forces; *Fr.* Phénomènes atmosphériques].

dışık*,-ğı, i. < *dış. kim.* Ergime halindeki madenlerin yüzeyinde toplanan camsı madde. [*Osm.* Cüruf; *Ing.* Scoria, slag, dross; *Fr.* Scorie, mâchefer].
☆ *Eşanl.* **maden köpüğü, maden posası.**

dışıksı, s. *jeol.* Dışık gibi kabarcıklı, sert ve hafif olan: *Dışıksı lavlar.* [*Ing.* Slaggy, scoriaceous; *Fr.* Scoriacé,-ée].

dışındalama, i. *mant.* Ortak bir yanları bulunmayan iki sınıf veya iki karakterin arasındaki mantıksal bağıntı. [*Ing.* ve *Fr.* Exclusion].

dışınlı*, s. *fels.* Bir şeyin, aslında olmayıp dışarıdan gelen, zatî, aslî ve gerçek olmayan. [*Osm.* Gayrizâtî, haricî; *Ing.* Extrinsic; *Fr.* Extrinsèque].
☆ *Eşanl.* **özdeş.**
⁓ **kanıtlar,** *ed.* Konunun özünden çıkarılmamış olan kanıtlar. [*Ing.* Extrinsic arguments; *Fr.* Arguments extrinsèques].

dış.iskelet, b.i. *zool.* Bir hücreli hayvanlarda ve birçok omurgasızlarda vücudu dıştan örten $CaCo_3$ kitin gibi sert destek yapıları. [*Ing.* Exoskeleton; *Fr.* Exosquelette].

dış.kabuk,-ğu, b.i. *bot.* ◘ Kabuk.

dış.kalika, i. *bot.* ◘ **Kalika.**

dış.kapak,-ğı, b.i. § ● *ciltç.* Kitabın kabı. Kitabın saklandığı kutu biçimli kapak § ❷ *den.* Denizaltı tüyuplarda sülüs valfin dışında ve geminin bordasında bulunan kapak.

dış.kaplama, b.i. *hava.* Bir hava gemisine kaba bir dış şekil vermek için etrafına örtülen malzeme. (ICAN). [*Ing.* Outer covering; *Fr.* Revêtement].

dış.kenar, b.i. *ciltç.* Cilt kabının düz kısımlarının formalar yığınından kenarları boyunca dışarıya taşan kısım. [*Ing.* Outer edge].

dışkı*, i. < *dış. biy.* ve *zool.* ve *fizyol.* Sindirim kanalından *(anus yoluyle)* dışarı atılan sindirilmemiş besin artıkları. [*Osm.* Mevâd-ı gaita; *Ing.* Feces; *Fr.* Matières fécales, fèces].
☆ *Eşanl.* **feçes, bok** *(kaba).*
⁓ **yumağı,** *vet.* Atta ve köpekte sertleşip kuruyarak kalın bağırsakta kalan ve hayvanın vücudundan dışkı atmasını güçleştiren maddeler.

dışkılık,-ğı, i. *zool.* ve *biy.* Omurgasız hayvanlarda ve Memeliler *(Mammalia)* dışta kalmak üzere omurgalı hayvanlarda bulunan ve bağırsak, sidik ve üreme kanallarının açıldığı ortak oda. [*Osm.* Makzere; *Ing.* Cloaca; *Fr.* Cloaque].
☆ *Eşanl.* **kloak.**

dışkımsı, s. Bağırsak tıkanmalarında görülen ve dışkı kokan kusmuklara denir. [*Ing.* Faecaloid; *Fr.* Fécaloïde].

dış.kubbe, b.i. *mim.* Tonoz sırtında meydana gelen veya bunun üstünde bir yapı kafesiyle duran, önemli bir yapının örtüsü.

dış.kulak,-ğı, b.i. *zool.* Memelilerde kulağın kulak kepçesiyle dış-kulak yolundan oluşan bölgesi olup kulak zarı ile orta kulağa bağlıdır. [*Osm.* Üzn-ü haricî; *Ing.* External ear; *Fr.* Oreille externe].

dış.kutsal*, b.s. *fels.* Kutsallığa ne uygun ne karşı olan, kutsallıkla ilgisi bulunmayan. [*Ing.* ve *Fr.* Profane].

dışlak*, s. < *dış. fels.* Bir şeyin içinde değil, dışı ile ilgili olan, özde bulunmayan. [*Osm.* Haricî; *Ing.* External, exterior; *Fr.* Extérieure, externe] § ❸ *zool.* Yaban domuzunun köpek dişleri gibi dışa kıvrık organları için kullanılır.

dışlamak*(-i). f. *fels.* Dışta bırakmak.

dış.lastik,-ğı, b.i. *otom.* Kalın otomobil lastiği, iç lastiğin üzerindeki koruyucu ikinci lastik.

dışlı, s. *(Genellikle içli dışlı sözünde kullanılır).* ◉ içli ⁓, *dey.* Son derece samimî. [*Ing.* Familiar, intimate; *Fr.* Intime].

dışlık,-ğı, i. *h.d.* Barış, sessizlik, dirlik, huzur, neşe. [*Ing.* Peace, calmness; *Fr.* Paix, tranquillité]. ◉ **dışlığı azmak,** *dey.* Canı sıkılmak ◉ **dışlığı gelmek,** *dey.* Ferahlamak.

dışlıksız, s. *h.d.* Bir yerde durmayan, dirliksiz. [*Ing.* Restless; *Fr.* Agité,inquiet].

dış.liman, b.i. *den.* (a) Denize serbestçe çıkış geçidi bulunan ve gemilerin demirleyebilecekleri doğal veya yapma, geniş, büyük koy, saha; (b) Ticaret limanlarının, patlayıcı madde yüklü gemilerin yatması için ayrılmış bölge.

dış.merkez*, b.i. *jeol.* Bir depremin yer üstündeki dağıldığı nokta. [*Ing.* Epicenter; *Fr.* Épicentre].
☆ *Eşanl.* **döş özek.**

dış.merkezli, b.s. § ❶ *bot.* Şapkanın tam ortasında bulunmayan mantar saplarına verilen ad § ❷ *mat.* (a) Merkezleri aynı olmayan daireler için kullanılır; (b) Dışmerkezliliği sıfır olmayan bir eğri için kullanılır: *Daire dışmerkezli olmayan bir elipstir.* [*Ing.* Eccentric; *Fr.* Excentrique].
⁓ **daire,** *astr.* Güneş'in Yer etrafındaki görünür hareketinin başlıca özelliklerini açıklamak amacıyle eski astronomların, özellikle Hipparkhos'un düşündüğü sanal daire. [*Ing.* Excentric; *Fr.* Excentrique].
⁓ **düzgünsüzlük,** *mat.* Eksenleri 2*a* ve 2*b* olan bir elipsin. $X = a \cos \varphi$ ve $y = b \sin \varphi$ denklemlerinde bulunan φ açısı. [*Ing.* Excentric anomaly; *Fr.* Anomalie excentrique].
⁓ **embriyon,** *bot.* Kök taslağının ucu mikropilin tam karşılığında bulunmayan embriyon.
⁓ **patlamalı ünsüzler,** *fonet.* Ağzın önce tümüyle kapatılıp sonra birdenbire açılmasıyle telâffuz edilen ünsüzler; ağzın birden açılmasıyle hava dışarı çıkar ve bir çeşit patlama meydana getirir. *(Dışpatlamalılar şunlardır: p, t, k, b, d, g).*
⁓ **tabaka.** *bot.* Merkezi ağacın özeğinde

bulunmayan odun tabakası. [*Fr.* Couches excentriques].
~ **yumurtalık**, *bot.* Çiçeğin ortasında değil de, çiçekliğin kenarında bulunan yumurtalık. [*Ing.* Excentric ovary; *Fr.* Ovaire excentrique].

dış.merkezlik*,-ği, b.i. § ● *mat.* ve *astr.* Bir konik üzerindeki noktaların odağa ve doğrultmana uzaklıkları oranı. Bir elipste odaklar arasındaki uzaklığın büyük eksen uzunluğu ile olan oranı. [*Osm.* Hariç an'il merkeziyyet; *Ing.* Eccentricity; *Fr.* Excentricité]. § ❷ *jeol.* ve *topogr.* Bir teodolitte, yatay tabla ile alidat'ın merkezlerinin üst üste gelmemesine yol açan mekanik yapım hatası. [*Osm.* Hariç an'il merkeziyyet; *Ing.* Eccentricity; *Fr.* Excentricité].
~ **anomalisi**, *astr.* ◘ Anomali.

dış.odun, b.i. *ağ. iş.* Kabukla olgun ağaç bölümleri arasında bulunan, tam olgunlaşmadığı için bazı hallerde kullanılması sakıncalı olan ağaç.

dış.pazar, b.i. *ikt.* İhracat yapılabilen yabancı ülke.

dış.pencere, b.i. Binaların cephelerinde dışarıya, yani sokağa veya bahçeye bakan pencere, avlu ve aydınlık gibi etrafı kapalı kısımlara veya odalardan sofalara bakan ve içe gelen pencereler. [*Osm.* Haricî pencere; *Ing.* Exterior window; *Fr.* Fenêtre extérieure].

dış.perde, b.i. *tiy.* Seyirci salonunu sahneden ayıran kumaş perde. [*Ing.* Curtain; *Fr.* Rideau].

dış.pervane, b.i. *den.* Dört pervaneli gemilerin gemi gövdesinden en açıkta kalan pervaneleri.

dış.plazma, b.i. *biy.* ve *zool.* Bir hücre içerisindeki sitoplazmanın farklılaşmış dış kısmı. [*Osm.* Piâzma-i haricî; *Yun. Ektoplazma; Ing.* Ectoplasm; *Fr.* Ectoplasme].
☆ *Eşanl.* **ektoplazma.**

dışrak*, s. < *dış* § ● Kapalı ve gizli olmayıp açıkta ve herkesin gözü önünde olan. Genel ve herkesin olabilen. [*Osm.* Haricî, zahirî; *Ing.* Exoteric(al); *Fr.* Exotérique]. § ● *fels.* Gizli ilimlerde, herkese öğretilmesinde sakınca görülmeyen doktrin. [*Ing.* Exoteric; *Fr.* Exotérique].
☆ *Karş.* **içrek.**

dışraklık*,-ğı, i. *fels.* Gizli bir doktrinin başkalarına açıklanmasına izin verilen bölümünün öğretilmesi. [*Ing.* Exoterism; *Fr.* Exotérisme].

dış.sahne, b.i. *sin.* Stüdyo dışında çevrilmiş filim bölümlerine verilen ad.
~ **donatımcısı**, *sin.* Dışarıda çevirilmlerde filmin sahne donatımını yöneten kimse. [*Ing.* ve *Fr.* Accessoiriste d'extérieur].

dış.salgı, b.i. (a) *biy.* ve *zool.* Dış-salgı bezinin bir kanala boşalan salgısı; (b) *fizyol.* Doğrudan doğruya kabuk, deri ve mukozalardan dışarı atılan salgı. [*Ing.* External secretion; *Fr.* Sécrétion externe].
~ ~ **bezi**, *biy.* ve *zool.* ◘ Bez².

dış.satım*, b.i. Bir ülkeden başka bir ülkeye veya ülkelere mal satmak. [*Osm.* İhracat; *Ing.* ve *Fr.* Exportation].

dış.sıvı, b.i. *biy.* ve *zool.* İç-kulağın kemik boşluğunun içini dolduran sıvı. [*Ing.* Perilymph; *Fr.* Périlymphe].
☆ *Eşanl.* **perilenf.**

dış.solunum, b.i. *biy.* Vücut sayısı ile dış ortam arasında olan gaz alış verişi. [*Ing.* External respiration; *Fr.* Respiration extérieure].

dışta.duran, b.i. *sosy.* Kapalı cemaatlerin dıştan başkanı olarak görünen kimse olup asıl başkan iç teşkilât tarafından seçilir ve yalnız cemaat mensuplarınca bilinir.

dıştan*, s. § ● *fels.* Aslında olmayıp sonradan ve dışarının etkisiyle meydana gelen. [*Osm.* Arızî; *Ing.* Adventitious; *Fr.* Adventice] § ● Dille söylenilen.
~ **ses**, *sin.* Sesin, görüntüde bulunmayan bir kaynaktan çıkarak duyulması. [*Ing.* Off-voice; *Fr.* Voixoff, son-off].

dış.ticaret, b.i. *ikt.* Bir memleketin yabancı memleketlerle olan alış verişi. Bir memlekete dışarıdan giren *(ithalât)* ve o memleketten dışarı çıkan *(ihracat)* mallar. [*Ing.* Foreign trade, foreign commerce; *Fr.* Commerce extérieur].
~ **açığı**, *ikt.* Genellikle bir memleketin, belirli bir devre içinde *(bir yılda)* yaptığı ithalât ile ihracat arasındaki fark.
~ ~ **hacmi**, *ikt.* İthalât ve İhracat toplamı.

dış.ulama, b.i. *psik.* Bir fonksiyonun, verilen değerler dışında henüz verilmemiş olan değerlerini hesaplama.

dış.yarı.çap*, b.i. *mat.* Düzgün bir çokgenin köşelerinden geçen dairenin yarı çapı. [*Osm.* Nısıf:kutur; *Ing.* Exterior radius of a regular polygon; *Fr.* Rayon de polygone regulier].

dış.yönlü, b.s. *bot.* İç yönlü karşıtı olarak, çiçeğin dışına doğru açılan başçıklara verilen ad. *(Düğünçiçeği, süsen).* [*Ing.* ve *Fr.* Extrorse].

dış.yüz, b.i. *mat.* Bir şeyin dışarıdan görünüşü. [*Ing.* Outside, exterior, outer surface, appearance; *Fr.* Extérieur, dehors].

dış-zar, b. i. *bot.* Aynı irilikte olmayan kitinleşmiş çiçek tozu tanecikleri. [*Ing.* Extine, exine, external membrane; *Fr.* Exine].

dızdık,-ğı, i. *h.d.* Akrabalığın uzak olduğunu anlatmak için yalnız dızdığının dızdığı deyiminde kullanılır. [*Ing.* A distant relative] ◎ **dızdığının dızdığı dış kapının mandalı**, *dey.* Bir kimsenin diğer bir kimseye olan yabancılığını anlatır.

dızdızcı, s. ve i. *yans. arg.* Dızdızcılık eden kimse: *Adam tanınmış dızdızcılardan imiş.* [*Ing.* Kind of pickpocket, swindler; *Fr.* Voleur à la tire, pickpocket].

dızdızcılık,-ğı, i. *arg.* İnsanın ilgisini belli bir konu üzerinde toplayıp parasını çalma. *(Sokakta yapılan dolandırıcılık çeşitlerinden biridir.)* [*Ing.* Swindling; *Fr.* Vol à la tire].

dızgal, i. *arg.* Sakal. [*Ing.* Beard; *Fr.* Barbe]

dızgallı, f. *arg.* Sakallı: *Bu* dızgallıda iş yok. [*Ing.* Bearded; *Fr.* Barbu].
☆ *Yak. anl.* **fenerli.**

dızıldamak, nsz. f. *yans.* Söylenmek, dız dız etmek. [*Ing.* To hum, to buzz; *Fr.* Bourdonner, vrombir].

dızıltı, i. Devamlı çıkan ses, dırıltı. [*Ing.* A continued humming, buzzing].

dızlak, s. ◘ Dazlak.

dızlamak, nsz. f. *yans.* § ● Dız sesi çıkarmak. [*Ing.* To hum, to buzz; *Fr.* Bourdonner, ronfler, vrombir]. § ● *arg.* Dolandırmak, çarpmak.

dızman, s. Koskocaman, iri. [*Ing.* Big, huge; *Fr.* Énorme, grand,-e].

diba /dībā/, i. *Osm.* < *Fars.* Atlas gibi, fakat daha iyi cins ve düz bir çeşit dallı çiçekli ipek kumaş. Son zamanlarda dallı ve çiçeklileri de yapılmıştır. [*Ing.* Brocade; *Fr.* Brocart]. ☆ *Yak. anl.* **kalın canfes.** ◎ **yarım ~**, *dok.* İpeği daha az ve daha hafif pamuk karışık diba taklidi kumaş. [*Ing.* Brocatelle, coarse brocade; *Fr.* Brocatelle].

dibace /dībāce/, i. *Osm.* < *Ar.* § ● Kitabın nakışlarla süslü ve tezhibedilmiş olan ilk sayfaları § ● *ed.* Eski Türk edebiyatından bazı eserlere yazılan önsöz niteliğindeki yazı, giriş, başlangıç. [*Ing.* Preamble; *Fr.* Préambule] § ● *huk.* Devletlerarası andlaşmaların giriş kısmı için kullanılan bir terimdir. Bu andlaşmanın dibaçesinde şu noktalar bulunur: (a) Taraf devletlerin veya devlet başkanlarının adları; (b) Bunların tayin ettikleri temsilcilerin adları; (c) Andlaşma ile takip edilen ana amaç. [*Ing.* Preamble; *Fr.* Exposé des motifs].

dibazik, s. *Fr. dibasique. kim.* ◘ İki bazlı.

dibek,-ği, i. < *tebmek* > *dibek* § ● İçinde pirinç kahve v.b. gibi maddeleri dövmeye yarayan ağaçtan, taştan veya madenden yapılmış büyük havan olup, çoğunlukla yerinden oynamaması için toprağa veya bir duvar içine gömülü bulunur. [*Ing.* Large stone or wooden mortar; *Fr.* Mortier en pierre]. § ● *(seramik)* Sırra katılacak alile'i elde etmek için taş dövmeye yarayan içi oyuk etrafı çemberli kütük. ◎ **beşik dibeği**, Çocuk yatırılan beşiklerin altındaki delik ve buna takılan havan gibi oturak. [*Fr.* Trou de berceau].

dibelek, z. *A. dlp.* Tamamiyle, tamamen, bütün, baştan aşağı. [*Ing.* Completely, entirely; *Fr.* Complètement, entièrement].

dibelik, ◘ Dibelek.

dibenzil, i. *Fr. dibenzyle. kim.* $C_6H_5-CH_2-CH_2-C_6H_5$ formülündeki hidrokarbon.
☆ *Eşanl.* **simetrik difeniletan.** [*Ing.* Dibenzyl; *Fr.* Diphényléthane symétrique, bibenzyle].

dibenzilamin, i. *Fr. dibenzylamine. kim.* Benzil elde edilen, 300° C'ta kaynayan, $(C_6H_5-CH_2)_2$ NH formülündeki ikincil arilamin. [*Ing.* Dibenzylamine].

dibenzilbenzen, i. *Fr. dibenzylbenzène. kim.* Toz halindeki çinkonun, bir benzen ve benzil klorür karışımına etkimesiyle elde edilen, C_6H_4 $(CH_2-C_6H_5)_2$ formülündeki aromatik hidrokarbonlardan birinin adı. [*Ing.* Dibenzylbenzene].

dibenziliden-aseton, i. *Fr.* dibenzylidène-acétone. *kim.* İki benzoik aldehit molekülünün bir aseton molekülü üzerinde yoğunlaşmasıyle elde edilen $(C_6H_5-CH=CH)_2$ CO formülündeki keton.
☆ *Eşanl.* **dibenzal aseton.**

dibenzilketon, i. *Fr. dibenzylcétone. kim.* Kalsiyum fenilasetatın damıtılmasıyle elde edilen 40° C'ta eriyen, 330° C'ta kaynayan $C_6H_5-CH_2-CO-CH_2-C_6H_5$ formülündeki keton. [*Ing.* Dibenzylcetone].

dibenzopirrol,-lü, i. *Fr. dibenzopyrrole. kim.* Maden kömürü katranında bulunan heterosiklik *(çokçevrimsel)* bileşik.

dibet,-ti, i. *Fr. tibet. dok. esk.* Osmanlılar devrinde kullanılan bir çeşit yünlü kumaş. [*Ing.* Kind of strong woolen material, tibet].

dibromasetik, s. *Fr. dibromacétique. kim.* 48° C'ta kaynayan, 233° C'ta kaynayan, $CHBr_2$ CO_2H formülündeki bir asit için kullanılır. [*Ing.* Dibromacetic].

dibromhidrin, i. *Fr. dibromhydrine. kim.* İki molekül bromhidrik asidin bir molekül gliserin veya başka bir polialkol üzerine etkimesi,'ı meydana gelen eter. [*Ing.* Dibromhydrine].

dibromobenzen, i. *Fr. dibromobenzène. kim.* Benzenin ornatma türevi olan $C_6H_4Br_2$ formülündeki üç izomerinden biri. [*Ing.* Dibromobenzene].

dibromosüksinik, s. *Fr. dibromosuccinique. kim.* Suda az çözünen $CO_2H-CHBr-CHBr-CO_2H$ formülündeki asit için kullanılır. [*Ing.* Dibromosuccinic].

dibütiril, i. *Fr. dibutyryl. kim.* Asiloin'in yükseltgenmesiyle elde edilen ve 145° C'ta kaynayan $C_3H_7-CO-CO-C_3H_7$ formülündeki diketon.

dibütirin, i. *Fr. dibutyrine. kim.* Gliserin bütirik diesteri. [*Ing.* Dibutyrine].

Dicle ırmağı, *coğr.* Güney Doğu Anadolu'daki önemli ırmaklardan biri. Toroslar'ın güney doğusundaki Gölcük'ten çıkar, Korna'da Fırat ile birleşerek Şattülarap adını alır ve Basra körfezine dökülür. Bütün uzunluğu 1950 km. Türkiye'deki uzunluğu 452 km. dir. [*Ing.* Tigris River; *Fr.* Tigre].

didaktik, s. ve i. *Fr. didactique* < *Yun. didaskein* > *didaktikos* § ● Öğretime özgü, eğitimle ilgili. [*Osm.* Talimî, tersimî; *Ing.* Didactic]. ☆ *Eşanl.* **öğretsel** § ● *ed.* Amacı, bir bilim veya sanatın ilkelerini öğretmek olan her türlü kitap için kullanılır: *Didaktik eser.* [*Osm.* Tedrisî; *Ing.* Didactics] § ● i. Öğretim sanatı, öğretim yöntemlerini ele alan bilim: *Her öğretmen didaktik okumuş olmalı.* [*Ing.* Didactics].
☆ *ing.* **öğretke.**
~ **inceleme**, *eğt.* Öğrencilere, eşya ve olayları en tabiî bir yoldan tanımak ve öğrenmek imkânı veren inceleme şekli. Didaktik inceleme yoluyla çocuklar öğrenmek istedikleri bilgileri kendi faaliyetleriyle, madde ve olaylarla karşı karşıya gelerek ve bunlar üzerinde bizzat çalışarak elde ederler.
~ **musiki**, *müz.* Öğretici musiki. Musiki öğretimine elverişli ve ona mahsus olan müzik. [*Ing.* Didactic music; *Fr.* Musique didactique].
~ **tür**, *ed.* Zevk ve sanat amacından çok, okuyanlara bir şeyler öğretmek, bilgi vermek, ahlâk ve fazilet aşılamak amacını taşıyan türdeki eserler için kullanılan bir terim.

didaktizm, i. *Fr. didactisme. eğt.* Öğretmenin

ders konusunu öğrenciye açıklaması, öğrencinin de pasif bir durumda öğretmenin açıklamasını dinlemesinden ibaret olan didaktik yol, akromatik. [*Ing.* Didactism].

didar, i. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Yüz, çehre: *Didarını görmeyeli aylar oldu.* [*Ing.* Face, countenance; *Fr.* Visage] § ❷ Görüşme, buluşma. [*Osm.* Mülakat; *Ing.* Interview, meeting] § ● Güzel yüz § ❸ Cennette tanrının manevi görünüşü. [*Ing.* Ocular power].
☆ *Yak. anl.* **çehre, cemal, sıfat.**

dide /dîde/, i. ç: dîdegân/. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Göz *(daha çok takım halinde kullanılmıştır).* [*Ing.* Eye, sight; *Fr.* Oeil]. ☆ *Eşanl.* **çeşm, ayın.** § ❷ Görmüş: *Tecrübe görmüş, Felâketdide.* [*Ing.* That has seen or experienced].

dideban, s. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Gözcü, gözetici. [*Ing.* Watchman, sentry] § ❷ Nöbetçi, kolcu.
☆ *Yak. anl.* **mubassır, muhafız.**

didik didik, b. s. Küçük parçalara ayrılmış, iyice didiklenmiş olan: *Kedi örtüyü didik didik etmiş.* [*Ing.* Picked into fibers and filaments, frayed fringed; *Fr.* Effile].

didiklemek(-l), f. *yans.* Çekiştire çekiştire veya ısıra ısıra parçalamak; Kumaşın ipliklerini çıkaracak kadar örselemek, bir şeyi fazla hırpalamak: *Kuşlar incirleri didiklemiş.* [*Ing.* To pick into fibers and shreds, to tear to pieces; *Fr.* Mettre en lambeaux, déchirer en menus morceaux, mettre en charpie].

didim, i. *Fr. didyme. kim.* Önceleri bir element olarak kabul edilen nadir toprak olup bazı minarallerde *seryum* ve *lantanum* ile birlikte bulunur ve *neodim* ve *paraseodimyum* karışımıdır.

didimalji, i. *Fr. didymalgie. tıp.* Testis ağrısı. [*Ing.* Didymalgia].

didimit,-ti, i. *Fr. didymite.* § ❶ *min.* ◘ **Didrimit.** § ❷ *patol.* Testis iltihabı. [*Ing.* Didymitis].

didinmek, nsz. f. < *ditmek.* Paralanırcasına çalışmak, çok zahmet çekerek uğraşmak: *Akşama kadar didinmekten harap oldu.* [*Ing.* To toil; *Fr.* Peiner, trimer, travailler dur].
☆ *Yak. anl.* **uğraşmak, çırpınmak.**

didişimci*, s. ve i. *fels.* Didişimcilikten yana olan. Megara okuluna bağlı. [*Ing.* Eristic; *Fr.* Éristique].

didişimcilik,-ği, i. *fels.* Konuşma ve tartışmayı bir araç değil, bir amaç sayan felsefe görüşü. [*Osm.* Müşagabe; *Ing.* Eristics; *Fr.* Éristique].
☆ *Eşanl.* **eristik.**

didişken, s. Didişmekten hoşlanan. [*Ing.* Quarrelsome; *Fr.* Qui aime à quereller, querelleur].

didişme, i. Didişme eylemi. [*Ing.* Quarreling; *Fr.* Querrelle(s), dispute(s)].

didişmek(-le), *ortaklış.* f. < *ditmek.* El veya sözle, şaka olsun olmasın, birbirini hırpalamak; karşılıklı birbiriyle uğraşmak. [*Ing.* To tear each other; *Fr.* S'entredechirer, se harceler].

Dido, i. *dilb.* Kuzeydoğu Kafkasya'da konuşulan dil; yukarı Andi'nin Koisu vâdisinde yaklaşık olarak 5000 kişi tarafından konuşulur. [*Ing.* ve *Fr.* Dido].

DIDO, François, öz. i. (1689-1757). Ünlü Fransız matbaacı sülâlesinin kurucusu. Paris'te 1713 de bugün de büyük bir müessese olan Didot firmasını kurmuştur.
~ **sistemi**, *küt.* Paris'te Dido firması mensuplarından Firmin Didot tarafından 19. yüzyıl başlarında bulunmuş Tipograf sistemi olup, bugün her yerde normal veya Paris sistemi diye tanınmıştır.

didon, i. *Fr. dic donc* § ❶ Eskiden halkın Fransızlara taktığı ad. § ❷ *arg.* Züppe: *Didona bak, pişmiş kelle gibi sırıtıyor.* ☆ *Yak. anl.* **abuzettinbey, çarliston (marka).**
~ **sakal**, Napoleon biçimi sakal. Yalnız çenede olan sivri sakal. [*Ing. «Imperial»* beard].
☆ *Eşanl.* **emperyal.**

didrimit,-ti, i. *Fr. didrimite. min.* Muskovit türünden bir mika çeşidi. [*Ing.* Didrimite, Didymite].
☆ *Eşanl.* **didimit.**

dien, i. *Fr. diène. kim.* Bileşiminde iki etilen grupu bulunan hidrokarbon. [*Ing.* Diene].

dienik, s. *Fr. diénique. kim.* Bileşiminde dien bulunan. [*Ing.* Dienic].
~ **sentez**, *kim.* Eşlenik dienlerle yapılan sentez.

dienkefal, i. *anat.* ◘ **Arabeyin.**

DIESEL, Rudolf, i. (1858-1913). Alman mühendisi. Kuvvetle sıkıştırılmış hava içine püskürtülen yakıtla çalışan içten yanmalı kendi adı ile anılan bir motor tipi bulmuştur.
~ **motoru**, *fiz.* Benzin motorları gibi buji ile ateşlenmeyip, ateşleme işi havanın sıkıştırılması sonucu elde edilen ısıdan faydalanılarak yapılan motor. Normal bir gaz motorundan daha etkilidir. Bir karbüratör veya kıvılcım çıkartıcı buji istemez. Bu üstünlüklere ek olarak, dizel motorlarda kullanılan yakıt, petrolden çok daha ucuz, düşük dereceli bir yağ *(mazot)* dır. [*Ing.* Diesel engine, full disel engine, compression -ignition engine; *Fr.* Diesel, moteur diesel, moteur à huile lourde, moteur à injection].

dieselleştirme, i. ◘ **Dizelleştirme.**

dietanolamin, i. *Fr. diéthanolamine. kim.* NH $CH_2-CH_2-OH_2$ formülündeki uçuk renkli sıvı. Amonyakla etilen oksidin birleşmesinden elde edilir. Yumuşatıcı madde ve H_2S *(Hidrojen sülfür)* gazının eritgeni olarak kullanılır. [*Ing.* Dietanolamine].

dietazin, i. *Fr. diéthazine, ecz.* N — (dietilamino 2'-etil) dibenzoparatiazin'in genel adı. Bir fenotiazın türevi olup Parkinson hastalığına karşı iyi sonuç veren sentetik bir ilâçtır. [*Ing.* Diethazine].

dieter, i. *Fr. diether. kim.* Bilesiminde iki eter bulunan madde. [*Ing.* Diether].

dietil, i. *Fr. diéthyl. kim.* Bir molekülde iki etil kökünün bulunduğunu belirten önek. [*Ing* Diethyl].

dietilamin, i. *Fr. diéthylamine. kim.* ◘ **Etilamin.**

dietilaminofenol, i. *Fr. diéthylaminophénol. kim.* Dimetil-meta-aminofenol'e benzeyen ve *dodamin B* adındaki boyarmaddenin hazırlanmasında kullanılan, 78° C'ta eriyen, $(CH_3)_2N-C_6H_4-OH$ formülündeki bileşik. [*Ing.* Diethylaminophenol].

dietilanilin, i. *Fr. diéthylaniline. kim.* C_6H_5N $(C_2H_5)_2$ formülündeki üçüncül arilamin; havada esmerleşen, 213° C'ta kaynayan, anilin kokusunda bir sıvıdır. *(Anilin'in alkol ve sülfürik asitle birlikte bir otoklavla ısıtılmasıyle elde edilir. Özellikleri, dimetilanilinin özelliklerine benzer.* [*Ing.* Diethylaniline].

dietilasetamit,-dI, i. *Fr. diéthylacétamide. kim.* Azot yerine iki etil grupunun geçmesiyle türeyen asetik asit amidi. [*Ing.* Diethylacetamide] ◉ **bromlu** —, *kim.* Alkol ve eterde çözünen, billûrlu, tadı acı, beyaz toz madde. Sinir bozukluklarından ileri gelen uykusuzluğa karşı kullanılır. ☆ *Eşanl.* **nevronal.**. [*Ing.* Neuronal; *Fr.* Diéthylacétamide bromé, neuronal].

dietilasetik, s. *Fr. diéthylacétique. kim.* Dietilmalonik eterden elde edilen, 190° C'ta kaynayan $(C_2H_5)_2CH-CO_2H$ formülündeki asit için kullanılır. [*Ing.* Diethylacetic].

dietilbenzen, i. *Fr. diéthylbenzène. kim.* Benzen'in homologu olan, $C_6H_4(C_2H_5)_2$ formülündeki izomer üç hidrokarbondan biri. [*Ing.* Diethylbenzene].

dietilenglikol,-lü, I. *Fr. diéthylèneglycol. kim.* Yükseltgen maddelerin etkisiyle diglikolik aside dönüşen, 250° C'ta kaynayan $CH_2OH-CH_2-O-CH_2-$ CH_2 OH formülündeki glikol. *(Eritici, su giderici, antifriz v.b. olarak kullanılır).* [*Ing.* Diethyleneglycol].

dietilenik, s. *Fr. diéthylénique. kim.* Formülünde iki tane çift etilen bağı bulunan bir bileşik için kullanılır. [*Ing.* Diethylenic].

dietilentriamin, i. *Fr. diéthylènetriamine. kim.* $NH_2-CH_2-CH_2-NH-$ $CH_2-CH_2-NH_2$ formülündeki bileşik. Füze yakıtı olarak kullanılır. [*Ing.* Diethylenetriamine].

dietilfosfin, i. *Fr. diéthylphosphine. kim.* 85° C'ta kaynayan. $(C_2H_5)_2$ PH formülündeki ikinci fosfin. [*Ing.* Diethylphosphine].

dietilik, s. *Fr. diéthylique. kim.* (a) Iki etil alkolden türeyen; (b) Bileşiminde iki etil kökü bulunan. [*Ing.* Diethilic].

dietilin, I. *Fr. diéthyline. kim.* (a) Gliserinin, CH_2 OH—CH $(CO-C_2H_5)$ $CH_2O-C_2H_5$ formülündeki dietilik eter oksidi. *(191° C'ta kaynayan nane kokusunda bir maddedir);* (b) Poliollerin dielitik eter oksitlerinin genel adı. [*Ing.* Diethyline].

dietilkarbinol,-lü, i. *Fr. diéthylcarbinol. kim.* Pentanın türevi olan ikincil alkollerden biri. [*Ing.* Diethylcarbinol].
☆ *Eşanl.* **pentanol - 3.**

dietilketon, i. *Fr. diéthylcétone. kim.* Kalsiyum propiyonatın damıtılmasıyle elde edilen, $C_2H_5-CO-C_2H_5$ formülündeki keton. *(Suda (çok az çözünen, 103° C'ta kaynayan uyku verici bir sıvı.* [*Ing.* Diethylketone].
☆ *Eşanl.* **pentanon-3. propiyon.**

dietoterapi, I. *Fr. diétothérapie. tıp.* Diyet *(perhiz)* tedavisi. [*Ing.* Dietotherapy].

dietrikit,-tI, i. *Fr. diétrichite. min.* Hidratlı, doğal alüminyum ve çinko sülfat. [*Ing.* Dietrichite].

difana /difa:na/, i. *Yun. tiphana.* Üç katlı bir balık ağı. [*Ing.* Double or triple fishing net].

difaze, s. *Fr. diphasé. fiz.* Iki fazlı *(elektrik akımı).* [*Ing.* Diphase].

difenasikl, i. *Fr. diphénacycle. kim.* Benzoilfenasilasetik esterin ikiye ayrılmasıyle meydana gelen, 145° C'ta eriyen, $C_6H_5-CO-CH_2-CH_2-CO-C_6H_5$ formülündeki γ diketon. [*Ing.* Diphenacycle].

difenetidin, i. *Fr. diphénétidine. kim.* Pamuklu kumaşlar için boyarmadde yapımında kullanılan, 117° C'ta eriyen, (C_2H_5O) (NH_2) $C_6H_3-C_6H_3(NH_2)$ (OC_2H_5) formülündeki baz. [*Ing.* Diphenetidine].

difenik, s. *Fr. diphénique. kim.* Fenantren'in yükseltgenmesiyle elde edilen, $COOH-C_6H_4-C_6H_4-COOH$ formülündeki diasit için kullanılır. 229° C'ta eriyen ve suda az çözünen kristaller halinde bulunur. [*Ing.* Diphenic].

difenil, i. *Fr. diphényle. kim.* Iki benzen halkasının kenetlenmesinden meydana gelen, $C_6H_5-C_6H_5$ formülündeki hidrokarbon. (Benzenin yüksek sıcaklıkta ısıtılmasıyle elde edilir; maden kömürü katranında bulunur, ayrıca sodyumun bromobenzen'e etkimesiyle de elde edilir. 71° C'ta erir, 254° C'ta kaynar. [*Ing.* Diphenyl; *Fr.* Diphényle, phénylbenzene].
☆ *Eşanl.* **fenilbenzen, bifenil.**

difenilamin, i. *Fr. diphénylamine. kim.* $(C_6H_5)_2$ NH formülündeki ikincil arilamin. [*Ing.* Diphenilamine].

difenilasetik, s. *Fr. diphénylacétique. kim.* Benzilik asidin indirgenmesiyle elde edilen ve 146° C'ta eriyen, $(C_6H_5)_2=CH-CO_2H$ formülündeki asit için kullanılır. [*Ing.* Diphenylacetic].

difenilasetilen, i. *Fr. diphénylacétylène. kim.* ◘ **Tolan.**

difenilen, i. *Fr. diphénylène. kim.* Yoğun çekirdekli heterosiklik veya karbosiklik bileşiklerin adlandırılmasında kullanılan $C_6H_4-C_6H_4$ formülünde iki değerli kök. [*Ing.* Diphenylene].

difenilletan, i. *Fr. diphényléthylène. kim.* 7° C'ta eriyen, 277° C'ta kaynayan $CH_2 = C$ $(C_6H_5)_2$ formülündeki stilben ve izomerinin adı. [*Ing.* Diphenylethylene].

difenilleton, i. *Fr. diphényléthane. kim.* ◘ **Dibenzil.**

difenilhidrazin, i. *Fr. diphénylhydrazine. kim.* ◘ **Hidroazobenzen.**

difenilin, i. *Fr. diphényline. kim.* Hidrobenzenin ornatmasında benzidinle birlikte meydana gelen, 45° C'ta eriyen ve ortoparadiaminodifenil meydana getiren, $NH_2-C_6H_4-C_6H_4-C_6H_5$ formülündeki hidrokarbon. [*Ing.* Diphenylmethane; *Fr.* Benzylbenzène].

difenilkarbinol,-lü, i. *Fr. diphénylcarbinol. kim.* ◘ **Benzhidrol.**

difenilketon, i. *Fr. diphénylcétone. kim.* ◘ **Benzofenon**].

difenilmetan, i. *Fr. diphénylméthane. kim.* Benzil klorürün, alüminyum klorür eşliğinde benzene etkimesiyle elde edilen. $C_6H_5-CH_2-C_6H_5$ formülündeki hidrokarbon. [*Ing.* Diphenylmethane].
☆ *Eşanl.* **benzilbenzen.**

difenilsülfon, i. *Fr. diphénylsulfone. kim.* ◘ **Benzen-sülfon.**

difenilüre, i. *Fr. diphénylurée. kim.* Simetrik difenilüre = $C_6H_5NHCONHC_6H_5$ ve asimetrik

difenilüre = $(C_6H_5)_2$ $NCONH_2$ gibi iki izomerin adı. [*İng.* Diphenylurea].

difenokinon, i. *Fr. diphénoquinone. kim.* 160° C'a doğru ayrışan, O = C_6H_2 = C_6H_2 = O formülündeki kinon. [*İng.* Diphenoquinone].

difenol,-lü, i. *Fr. diphénol. kim.* Bileşiminde iki fenol grupu bulunan bileşik. [*İng.* Diphenol].

diferansiasyon, i. *Fr. différenciation.* ◘ **Farklılaşma.**

diferansiyel, i. *Fr. différentiel* § ❶ *mek.* (a) Otomobil gibi motorlu taşıtlarda, tahrik eden tekerleklerin, gerektiği zaman farklı hızlarda dönmesini sağlayan dişli mekanizması; (b) Otomatik kontrolun kullanıldığı bir yerde, iki büyüklük arasındaki fark. [*İng.* Differential]. ◘ *ŞEKİL: 425.* — **OTOMOBİL ŞASE PARÇALARI.** § ❷ *mat.* Bir değişkenin sonsuz, küçük artması. [*Osm.* Tefazulî; *İng.* Differential] § ❸ *elektr.* Elektromagnetik etkileri ters yönde olan ve değişik akımları geçiren iki ayrı sargılı bir sistem için kullanılır.

~ **alma**, *mat.* Bir denklem veya bir fonksiyonun diferansiyelini bulmak için yapılan işlem.

~ **almak**, *mat.* Diferansiyel işlemini uygulamak.

~ **denklem**, *mat.* ◘ **Denklem** .

~ **dişli düzeni**, *dek.* ◘ **Diferansiyel.**

~ **dişlisi**, *otom.* Dişli bir tekerleğe, her iki hareketin toplamına veya farkına eşit bileşik bir hareket nakleden mekanizma. [*İng.* Differential gear unit; *Fr.* Engrenage differentiel].

~ **geometri**, *mat.* Dar anlamıyle 3 boyutlu uzaydaki eğrilerin ve yüzeylerin belirli bir nokta yakınındaki özelliklerini inceleyen geometri. Daha genel olarak gelişigüzel sayıda boyutlu bulunan uzaydaki geometrik cisimlerin dar sınırlı özelliklerini inceleyen matematik bir disiplin olarak tanımlanabilir. [*İng.* Differential geometry; *Fr.* Géometrie différentielle].

~ **hesap**, *mat.* Matematik analizin temel disiplinlerinden biri. [*İng.* Differential calculation; *Fr.* Calcul différentiel].

~ **rant**, 2 arazinin elverişlilik bakımından farkından meydana gelen kira farkı.

~ **sesler**, *akust.* Frekansları farklı iki sesin yanı sıra duyulan ve frekansı, bu iki sesin frekansları farkına veya katlarının farkına eşit öznel sesler. [*İng.* Differential sounds; *Fr.* Sons différentiels].

~ **termostat**, *inş.* ◘ **Termostat.**

difiserk, i. *Fr. diphycerque.* < *Yun. dyphyes. zool.* Iki katlı + *kerkos*, kuyruk. İçinden omurganın geçtiği ve böylece iki eşit parçaya ayrılan ve balıklardan Akciğerli-balıklar *(Dipnoi)* takımına giren türlerde görülen bir yüzgeç tipi. [*İng.* Diphycercal; *Fr.* Diphycerque]. ◘ **Meteroserk, homoserk.**

difiyodont,-tu, i. *Fr. diphyodonte* < *Yun. dyphyses*, iki katlı + *odous*, diş. *zool.* Birçok hayvanlarda ve insanda olduğu gibi, hayatı boyunca birbirinin arkasından gelen sadece iki seri dişe sahip olma. [*İng.* Diphyodont; *Fr.* Diphyodonte].

diflüans, i. *Fr. diffluence.* ◘ **Çığır dallanması.**

diflüorasetik, s. *Fr. difluoracetique. kim.* Iki flüorlu etilik alkolün yükseltgenmesiyle elde edilen, 134° C'ta kaynayan, $CHF_2—CO_2H$ formülündeki asit için kullanılır. [*İng.* Difluoracetic].

diformazil, i. *Fr. diformazyle. kim.* Levülik asidin diazobenzene etkimesiyle meydana gelen bileşik. [*İng.* Diformazyl].

diformilhidrazin, i. *Fr. diformylhdrazine. kim.* Hidrazinin formik estere etkimesiyle elde edilen, 160° C'ta eriyen. CHO—NH—NH—CHO formülündeki bileşik. [*İng.* Diformylhydrazine].

diformin, i. *Fr. diformine. kim.* Gliserinin formik diesteri. [*İng.* Diformine].

difosgen, i. *Fr. diphosgène. kim.* $CLCO_2CCl_3$ formülündeki triklorometil kloroformiyat. Boğucu gazlardan olan difosgeni Almanlar, Birinci dünya savaşı sırasında saldırma silahı olarak kullandılar. [*İng.* Diphosgene].

difrakslyon, i. *Fr. diffraction. fiz.* ◘ **Kırınma, kırınım; ışık bükülmesi.**

difteri, i. *Fr. diphtérie.* < *Yun. diphtera*, zar. *tıp.* ve *vet.* Difteri basillerinin üst solunum yolları mukozasında *(bazan diğer mukozalarda, deride ve açık yaralarda)* yerleşmesiyle meydana gelen akut bulaşıcı bir çocuk hastalığı. Bu hastalık hayvanlara, özellikle tavuklarda ârız olur, ve tehlikelidir. [*İng.* Diphteria].

☆ *Eşanl.* **kuş palazı.**

difterik, s. *Fr. diphthérique. tıp.* Difteriye benzer (ait). [*İng.* Diphtheric, diphtheritic].

difteroit,-di, i. *Fr. diphteroïde. patol.* Difterili yalancı zar şekil ve görünüşünde olan. [*İng.* Diphteroid].

diftong, i. *Fr. diphtongue* < *Yun. dilb.* ve *fonet.* Iki ünlünün tek bir hece halinde kaynaşması. [*İng.* Diphthong].

diftonglaşma, i. *fonet.* Diftong haline gelme eylemi. [*İng.* Diphthongization; *Fr.* Diphtongaison].

diftonji, i. *Fr. dyphtongie* < *Yun. dus*, zor + *phtheggomai*, eklemek. *tıp.* Refleks olaylarına bağlı konuşma güçlüğü. [*İng.* Diphthongia].

difüzör,-rü, i. *Fr. diffuseur* § ❶ *mek.* (a) Bir sıvının basıncını yükselterek daha yavaş akmasını sağlayan boru; (b) Bir türbin çarkından akan suyun kinetik enerjisinin bir miktarını potansiyel enerjiye dönüştürmek için çarkın altına koyulan boşaltma borusu § ❷ *fiz.* Işıklandırılan bir yüzeyin, doğrudan doğruya dik olarak gelen ışık altında parlayarak gözü yormaması için, ışık kaynağından çıkan ışığı dağıtmak ve daha geniş bir alana yaymak için kullanılan cihaz. [*İng.* Diffuser]. § ❸ *(hava).* (a) Rüzgâr tünellerinde cihaz; deney odasına gönderilen hava akımını düzenleyen ıraksak boru; (b) Deney odasından sonra gelen aerodinamik tünel. [*İng.* Diffuser] § ❹ *(itfaiye)* Suyu küçük zerrecikler halinde püskürtmek için, doğrudan doğruya yangın hortumunun ucuna takılan özel fıskiye. [*İng.* Diffuser]. § ❺ *kâğıtç.* Selüloz veya kâğıt hamurunun pistikten sonra yıkanıp süzülmesi için kullanılan kap. [*İng.* Diffuser] § ❻ *otom.* Patlamalı motor karbüratörlerinde hava yakıt karışımını püskürten parça § ❼ *radyotekn.* Alıcı radyo postalarında toplanan elektrik enerjisini, ses dalgaları ile yayan cihaz. [*İng.* Diffuser]. § ❽ *(şekercilik)* Pancarın şekerli suyunu çıkarmaya yarayan cihaz. [*İng.* Diffuser].

difüzyometre, i. *Fr. diffusiometre.* Işığın yayınmasını ölçen âlet. [*İng.* Diffusiometer].

difüzyon, i. *Fr. diffusion.* § ❶ *fiz.* ve *kim.* (a) Kimyasal bakımdan birbirini etkilemeyen iki sıvının fiziksel olarak karışması; (b) Farklı yoğunlukta bulunan gaz veya eriyiklerin moleküler hareket sayesinde eşit hale gelinceye kadar birbiri içine yayılmaları olayı. [*İng.* Diffusion].

difyodont, s. *Fr. diphyodonte. zool.* Iki defa diş çıkaran *(memeli hayvanlar hk.).* [*İng.* Diphyodont].

dig, i. *Fr. digue. dişç.* 20 sm. uzunluğunda, 15 sm. genişliğinde ameliyat alanına yayılan lastik levha. *(Ağzın içinde bir diş veya diş grupu, üzerinde çalışan hekim bunu kullanmakla hastanın tükürük, dil, solunum ve yutma hareketlerinden sakınarak çalışabilir.)* [*İng.* Kettle, cauldron].

digalik, s. *Fr. digallique. kim.* Iki mol su alarak billürlaşan, anhidrit halindeyken 269° C'ta eriyen, $(OH)_3C_6H_2—CO_2C_6H_2(OH)CO_2H$ formülündeki asit için kullanılır. *(Digalik asit tanen'in bileşiminde bulunur.* [*İng.* Digallic].

digastrik, s. *Fr. digastrique. tıp.* Iki karınlı (göbekli). [*İng.* Digastric].

digitalein, i. *Fr. digitaléine. kim.* Ham digitalinden çıkarılan ve digitonin adile tanınan glükozit. [*İng.* Digitaleine].

digitalin, i. ◘ **Dijitalin.**

digitigrat,-dı, s. *Fr. digitigrade. zool.* Yürürken parmaklarının bütün kısımlarıyle yere basan *(hayvanlar hk.).*

digitoksigenin, i. *Fr. digitoxigenine. ecz.* ◘ **Dijitalin.**

digitoksin, i. *Fr. digitoxine. ecz.* ◘ **Dijitalin.**

digitoksoz, i. *Fr. digitoxose. ecz.* ◘ **Dijitalin.**

digitoksozit,-tl, i. *Fr. digitoxoside.* ◘ **Dijitalin.**

digitoplasti, i. *Fr. digitoplastie. cerr.* Kesilmiş bir parmağa plastik ameliyat veya aşılama yoluyle yerine kaynatmak için yapılan cerrahî işlem. [*İng.* Digitoplasty].

diglikolamik, s. *Fr. diglycolamique. kim.* Amonyağın klorasetik aside etkimesiyle meydana gelen NH $(CH_2—CO_2H)_2$ formülündeki diasit için kullanılır. [*İng.* Diglycolamic].

diglikolik, s. *Fr. diglycolique. kim.* Bir maden hidroksidinin klorasetik aside etkimesiyle glikolik asitle birlikte meydana gelen ve 148° C'ta eriyen. $CO_2H—CH_2—O—CH_2—CO_2H$, H_2O formülündeki asit için kullanılır. *(Diglikolit'in izomeri olan ve 97° C'ta eriyen bir anhidrit verir).* [*İng.* Diglycolic].

diglisit,-di, i. *Fr. diglycide. kim.* Sodyum asetatın epiklorhidrin üzerine etkimesiyle meydana gelen glisit dimer'i. [*İng.* Diglycide].

digresyon, i. *Fr. digression* < *Lat. digredi* > *digressio* § ❶ Konu dışına çıkma, sunî gelişme § ❷ *astr.* Herhangi bir gökcismine veya bir karşılaştırma düzlemine oranla, bir başka gökcismînin *(yıldız veya gezegen)* açısal sapması. [*İng.* Digression].

diguanit,-di, i. *Fr. diguanide. kim.* ◘ **Biguanid.**

diğer /di:ğer/, s. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Özge, başka, öteki, öbür § ❷ i. *(iyelik ekiyle)* Başkası, ötekisi. [*İng.* Other, the other, different, next, succeeding; *Fr.* Autre, nouveau, ultérieu].

☆ *Yak. anl.* **ahar, gayr.**

~ **biri**, Başkası, başka biri, bir başkası [*İng.* Another, someone else; *Fr.* Autrui].

diğergâm, ◘ **Diğerkam.**

diğergâmlık, ◘ **Özgecilik.**

diğergûn, s. *Osm.* < *Fars.* Başka türlü, değişik: *Memurluktan azl edileli hali değir9ûn oldu.* [*İng.* Altered, changed in color or appearance].

diğerkâm /diğerkâm/, s. ve f. ◘ **Özgeci.**

dihalojenli, s. *kim.* Molekülünde iki halojen atomu bulunan bir organik bileşik için kullanılır. [*İng.* Dihalogenous; *Fr.* Dihalogené].

di haydi, ünl. Haydi bakalım.

dihibrit,-di, b.i. *Fr. dihybride* < *Yun. dis, iki* + *L.hybrida*, melez. *biy.* Iki çift alel geni heterozigot olan organizma; iki karakter bakımından değişik ana ve babalar arasında çaprazlama. [*İng.* Dihybrid].

~ **çaprazlama**, *biy.* ◘ **Çaprazlama.**

dihibritlik,-ği, i. Iki değişik yavrunun, iki kalıtsal karakterle çaprazlanması. [*İng.* Dihybridization; *Fr.* Dihybridisme].

dihidrakridin, i. *Fr. dihydracridine. kim.* Çinko ile klorhidrik asidin akridine etkimesiyle elde edilen ve 168° C'ta eriyen madde [*İng.* Dihydracridine; *Fr.* Hydrure d'acridine].

☆ *Eşanl.* **akridin hidrür.**

dihidrantrasen, i. *Fr. dihydranthracène. kim.* Antrasen'in sodyum malgamasıyle indirgenmesinden elde edilen. 108° C'ta eriyen, $C_{14}H_{12}$ formülündeki hidrokarbon. [*İng.* Dihydranthracene; *Fr.* Hydrure d'anthracene].

☆ *Eşanl.* **antrasen hidrür.**

dihidrat,-tı, i. *Fr. dihydrate. kim.* Formülünde iki mol su bulunan bileşik. [*İng.* Dihydrate].

dihidrit,-ti, i. *Fr. dihydrite. min.* Hidratlı, doğal bakır fosfat. [*İng.* Dihydrite].

dihidrobenzen, i. *Fr. dihydrobenzène. kim.* Siklohekzadien -1- 3'e benzeyen, 81° C'ta kaynayan, C_6H_8 formülündeki hidrokarbon. [*İng.* Dihydrobenzene].

dihidroergotamin, i. *Fr. dihydroergotamine. ecz.* Ergotamin'den türeyen, *çavdar mahmuzu* alkaloit'i. [*İng.* Dihydroergotamine].

dihidrokarvon, i. *Fr. dihydrocarvone. kim.* Kimyon esasında bulunan ve karvon'un hidrojenlenmesiyle elde edilen, 221° C'ta kaynayan, $C_{10}H_{16}O$ formülündeki terpenik keton. [*İng.* Dihydrocarvone].

dihidroklorik, s. *Fr. dihydrochlorique.* Iki mol hidroklorik asidin etkimesiyle meydana gelen; *dihidroklorik eter.* [*İng.* Dihydrochloric].

dihidroklorin, i. *kim.* (a) Gliserinin dihidroklorik eteri; (b) Poliol'lerin dihidroklorik eterlerinin genel adı. [*İng.* Dihydrochlorine].

dihidroksiantrasen, i. *Fr. dihydroxyacétone. kim.* Antrasen'in, $C_{14}H_8(OH)_2$ formülündeki hidroksilli türevlerinden biri. [*Ing.* Dihydroxianthracene].

dihidroksiaseton, i. *Fr. dihydroxyacétone. kim.* Gliserinin biyolojik ortamda *(sorboz bakterisiyle)* yükseltgenmesinden elde edilen $CH_2OH-CO-CH_2OH$ formülündeki dialkolketon. [*Ing.* Dihydroxyacetone].

dihidroksibenzoik, s. *Fr. dihydroxybenzoïque. kim.* Bileşiminde iki hidroksil grupu bulunan benzoik asitler için kullanılır.

dihidroksiindol, i. *Fr. dihydroxyindole. kim.* ■ **Dioksiindol.**

dihidroksimalonik, s. *Fr. dihydroxymalonique. kim.* ■ **Mezoksalik.**

dihidronaftalen, i. *Fr. dihydronaphtalène. kim.* Sodyum ve kaynar haldeki alkol'ün naftalen'e etkimesiyle elde edilen, 15° C'ta eriyen ve 21° C'ta kaynayan, $C_{10}H_{10}$ formülündeki hidrokarbon. [*Ing.* Dihydronaphthalene].

diholozit,-ti, i. *Fr. diholoside. kim.* Iki oz'un birleşmesinden meydana gelen karbonhidratların genel adı: *sakaroz, laktoz, maltoz birer diholozittir.* [*Ing.* Diholoside].
☆ *Eşanl.* **bioz, disakkarit.**

diiyothidrin, i. *Fr. diiodhydrine. kim.* Gliserinin iyothidrik dieteri. [*Ing.* Diiodhydrine].

dijestibilite, i. *Fr. digestibilité. tıp.* Hazım imkânı. [*Ing.* Digestibility].

dijestif, s. *Fr. digestif,-ive, tıp.* Hazma ait, hazmettirici. [*Ing.* Digestive].

dijestör,-rü, i. *Fr. digesteur. kim.* Bazı maddelerin çözünür kısımlarını ayırmakta kullanılan cihaz. [*Ing.* Digester].

dijitalin, i. *Fr. digitaline. ecz.* Yüksükotundan çıkarılan ve kalb hastalığında kullanılan çok tehlikeli bir heterozit. [*Ing.* Digitaline].
☆ *Eşanl.* **digitoksit, digitoksin.**

dijitalinleme, i. *tıp.* Kalb hastalarına kalbi yavaşlatmak amacıyle kontrol altında yeteri kadar dijitalin vermek. [*Ing.* Digitalization; *Fr.* Digitalisation].

dijitalinlemek, f. *tıp.* Belirli bir tekniğe göre *(miktar, süre, beslenme düzeni v.b.)* Organizmaya digital vermek. [*Ing.* Digitalize; *Fr.* Digitaliser].

dijitonozit,-ti, i. *Fr. digitonoside. biyokim.* Yüksük otunda bulunan ve sterollerle birleştiğinde suda erimeyen bileşikler veren hete rozit. [*Ing.* Digitonoide].

dik, s. *esk. T. ting* § ● Aşağıdan yukarıya kalkık duruşta bulunan: *Dik ağaç, Dik duvar, dimdik.* [*Ing.* Upright, erect, vertical; *Fr.* Dressé, raid, vertical]. § ● *mat.* (a) Birbirine dikey olan doğrulardan meydana gelmiş. [*Osm.* Kaim; *Ing.* Right; *Fr.* Droit]. ☆ *Karş.* **devrik.** (b) ■ **Dikey**; (c) ■ **Dikgen.** § ● Dike yakın eğimli, sarp, fazla eğimli: *Dik yokuş, Dik kaya.* [*Ing.* Steep, craggy, abrupt; *Fr.* Escarpé, en pente, abrupt]. § ● Sert, yüksek, tiz: *Dik ses.* [*Ing.* Highpiched, shriel; *Fr.* Voix perçant]. § ● Kaba, hırçın, ~~inatçı~~: ~~*Dik bakış*~~, *Dik cevap.* [*Ing.* Fixed, sharp; *Fr.* Herissé, obstiné]. § ● *müz.* Türk musikisinde önüne geldiği perde adını, o addan 1 veya 3 komatiz *(dik, ince, yüksek)* yapan bir terim: *Dik acem. Dik acemâşiran, Dik buselik, Dik hicez. v.b. perdeleri)* ◎ ~ **ine gelmek**, ■ **Dikine** ◎ ~ **ine tıraş**, *arg.* Yalan sözlerle karşısındakini inandırmaya çalışma. [*Ing.* A shaving against the grain; *Fr.* Propos longs et fatigants] ◎ ~ **lemesine taydırma**, *sin.* Alıcının asansör çeşidinden bir araca bindirilerek yukarıya veya aşağıya doğru hareket sırasında çalıştırılması. [*Ing.* Vertical tracking; *Fr.* Travelling vertical].

~ **açı**, *mat.* ■ **Açı.**

~ **âlâsı**, *tkz.* Bir halin *(daha çok hoş karşılanmayan bir halin)* son derecesi: *Rezaletin dik âlâsı.* [*Ing.* The very utmost *(derogatory)*].

~ **baca**, *mad. oc.* Çok eğimli bir yatakta, maden filizi, kömür veya steril içine oyulmuş, içine demiryolu döşenmemiş eğik galeri.
☆ *Eşanl.* **fersı**

~ **basamak c..zlüğü**, *inş.* ve *mim.* ■ **Basamak.**

~ **baş**, *dey.* Dik kafalı, inatçı. [*Ing.* Obstinate, pig-headed; *Fr.* Obstiné].

~ **başlı**, *dey.* İnatçı, kendini beğenmiş, bildiğinden şaşmayan, başı yukarda. [*Osm.* Harun; *Ing.* Obstinate, pig-headed; *Fr.* Entêté, obstiné, difficile à conduire].
☆ *Eşanl.* **dik kafalı.**

~ **başlılık**, *dey.* İnatçılık. [*Ing.* Obstinacy, Stubbornness; *Fr.* Obstination, entêtement, opiniâtreté, tenacité].

~ **biçme**, *mat.* ■ **Biçme.**

~ **bitişge**, *inş.* Yan yana yerleştirilmiş iki taşın düşey bitişgesi.

~ **burunlu karkaryas** (balığı), *zool.* ■ **Karkaryas.**

~ **çember**, *jeod.* Teodolite benzeyen, ancak farklı olarak yalnız yatay tabandan *(lemp)* meydana gelen jeodezi âleti. *(Özellikle, düşey ayrıtlı iki düzlemli açıların ölçülmesinde kullanılır).*

~ **çifte kenet**, *döş.* Bir kenet türü. [*Ing.* Double seam].

~ **derz**, *inş.* ■ **Derz.**

~ **dikgen**, *mat.* Birbiriyle veya kesim noktasındaki teğetleriyle dik açı yapacak tarzda kesişen: *Dikgen doğrular, Dikgen eğriler.* [*Osm.* Kaim; *Ing.* Perpendicular; *Fr.* Perpendiculaire]

~ **dikine** (diki dikine), *dey.* İnadına. [*Ing.* Utterly opposed; *Fr.* En dépit de qn., de qch].

~ **dilimli ısıtıcı**, *döş.* Isıtma döşeminde odaları ısıtmakta kullanılan ve dilimlerin birleştirilmesiyle oluşan ısıtıcı. [*Ing.* Radiateur].

~ **doğru**, *mat.* ■ **Doğru.**

~ **dokuma**, *dok.* ■ **Dokuma.**

~ **durma**, *biy.* İnsan gibi, gövde yükü dört yerine iki desteğe dayanan, yani iki bacak üzerinde duran canlıların durumu. [*Fr.* Orthoscelie].
☆ *Eşanl.* **ortoseli.**

~ **duruş**, *cimn.* Temel duruşlarda sırtın dik tutulması. [*Fr.* Tenue droite].

~ **eğeleme**, *otom.* Bir eğeleme yöntemi olup, eğelenecek parça ege ile dik açı yapacak şekilde bulundurulur. [*Ing.* Draw-filling].

~ **fonksiyonlar**, *mat.* ■ **Fonksiyon.**

~ **gelmek**, *dey.* İnat etmek, karşı gelmek.

~ **gövde**, *bot.* ■ **Gövde.**

~ **halat**, *cimn.* Bir noktadan yere düşey olarak asılı halat. [*ing.* Vertical rope; *Fr.* Corde verticale].

~ **izdüşüm**, *mat.* (a) Noktanın dik izdüşümü. Bir noktadan bir doğruya *(bir düzleme)* indirilen dikmenin ayağına bu noktanın doğru *(düzlem)* üzerindeki dik izdüşümü veya daha kısa olarak izi denir; (b) Doğru parçasının dik izdüşümü. Bir doğru parçasının veya verilen bir doğru *(verilen bir düzlem)* üzerindeki dik izdüşümü, bu doğru parçasının iki uç noktasının doğru *(düzlem)* üzerindeki ayaklarını birleştiren doğru parçasıdır; (c) Bir şeklin dik izdüşümü. Herhangi bir şeklin bir düzlem *(izdüşüm düzlemi)* üzerindeki dik izdüşümü, bu şeklin bütün noktalarının dik izdüşümlerinin düzlem üzerinde meydana getirdiği şeklidir. [*Ing.* Orthogonal projection; *Fr.* Projection orthogonale].

~ **kafalı**, *dey.* İnadından vazgeçmeyen, bildiğinden şaşmayan. [*Ing.* Pig-headed, obstinate; *Fr.* Obstiné].

~ **kafalılık**, *dey.* Dik kafalı insanın davranışı. [*Ing.* Stubbornness, obstinacy, being head-strong or unreasonable; *Fr.* Obstination, entêtement, opiniâtreté].

~ **kenar**, *mat.* ■ **Kenar.**

~ **kıyı**, *coğr.* Kıyıların enine uzanışma bakarak yapılmış bu bölünüşe göre, kıyı boyundaki dağların, sırtların, yaylaların denize kadar uzandığı, orada dik bir biçimde sona erdiği yerler. Dik kıyılar çok yüksek olmayabilir. Sadece beş on metre yükseklikte da bulunabilir. Fakat bu dik kıyılar, deniz yüzüne dik olarak inerler. [*Ing.* Steep to «coast»; *Fr.* Côte abrupte].

~ **koni**, *mat.* ■ **Koni.**

~ **konuşma**, *dey.* Sertçe ve ters konuşma.

~ **piramit**, *mat.* ■ **Piramit.**

~ **prizma**, *mat.* ■ **Prizma.**

~ **rota**, *den.* Bir geminin tramola etmeden *(ters yöne dönmeden)* rüzgârı başa çok yakın alarak seyir ettiği rota.

~ **rüzgâr**, *den.* Bir geminin takip ettiği rotanın aksine doğru, pruvasından gelen rüzgâr. Yelkenliler bu gibi ahvalde istedikleri yere varabilmek için volta seyri yaparlar. [*Ing.* Head wind; *Fr.* Vent contraire, vent debout].

~ **ses**, *dey.* İnce ve kuvvetli ses. [*Ing.* Loud voice; *Fr.* Voix rude].

~ **silindir**, *mat.* Ekseni taban düzlemine dik olan silindir. [*Osm.* Kaim üstüvane; mahrut-u kaim; *Ing.* Right cylinder; *Fr.* Cylindre droit].

~ **sözlü**, *dey.* Batacak sözler söyleyen. [*Ing.* Rudely outspoken].

~ **sümbüleli yulaf**, *bot.* ■ **Yulaf.**

~ **taban**, *kıyf.* Ayakkabı çeşitlerinden birine verilen ad.

~ **üçgen**, *mat.* İki kenarı birbirine dik olan üçgen. [*Ing.* Müselles-i kaim-üzzaviye; *Ing.* Right triangle; *Fr.* Triangle rectangle].

~ **üfler ızgara**, *döş.* Havayı tavandan yayarak veren üfleme ızgarası. [*Ing.* ve *Fr.* Anemostat].

~ **vento**, *den.* Gemilerde serenlerin, yarım serenlerin, bumbaların v.b. donanımların ağırlıklarını taşıyan ve bunların istenilen açılarda tespit edilmesini sağlayan tel halat veya zincirler.

~ **yakalı elbise**, *kıyf.* Üst kısmı boyna kadar uzanan elbise.

~ **yamuk**, *mat.* Yan kenarlarından biri, paralel iki kenarına dik olan yamuk. [*Osm.* Kaim şibh münharif; *Ing.* Isosceles trapezoid; *Fr.* Trapeze réctangle, trapeze isocèle].

~ **yazı**, Aşağıdan yukarı veya yukarıdan aşağı yazılan yazı: *Çinlilerin ve Japonların yazısı diktir.* [*Ing.* Perpendicular writing; *Fr.* Écriture perpendiculaire].

dikalsik, s. *Fr. dicalcique. kim.* İki hidrojen atomu yerine bir kalsiyum atomunun geçmesiyle meydana gelen bir asidin tuzları için kullanılır. [*Ing.* Dicalcic].
☆ *Eşanl.* **dikalsiyum fosfat.**

dikarbamat,-tı, i. *Fr. dicarbamate. kim.* Dikarbamik asidin esteri. [*Ing.* Dicarbamate].
☆ *Eşanl* **iminokarbonat.**

dikarbamik, s. *Fr. dicarbamique. kim.* Serbest halde bulunmayan yalnız NH $(CO_2-C_2H_5)_2$ formülündeki etil esteriyle bilinen bir asit için kullanılır. [*Ing.* Dicarbamic; *Fr.* Iminocarbonique].
☆ *Eşanl.* **iminokarbonik.**

dikarbotiyonik, s. *Fr. dicarbothionique. kim.* Sülfokarbonik asitlerden biri için kullanılır. [*Ing.* Dicarbothionic].

dikaryon, i. *Fr. dicaryon.* ■ **Çift çekirdek.**

dikaryotik, s. *Fr. dicaryotique. bot.* Dikaryonlara ilişkin veya dikaryonu olan. [*Ing.* Dicaryotic].

dik.burun (balığı), b.i. *zool.* Devköpekbalığıgiller *(Lamnidae)* familyasından bir köpekbalığı cinsi. Dikburunlu Karharyas'tan farkı sırt yüzgecinin vücudun ön yarısında bulunmasıdır. Ayrıca bunlarda dişlerin kenarları düz, dipleri çıkıntısızdır. Boyu 4 m. yi bulur. [*Lat. Oxyrhina spallazanii*].

dik.burunlugiller, ç.b.i. *zool.* ■ **Devköpekbalığıgiller.**

dikçe, I. § ● Tam dik değil, az dik. [*Ing.* Somewhat erect or upright] § ● Elemgenin. üzerinde döndüğü milli ağaç.

dik dik, z. ve s. Sertlikle: *Dik dik bakma. dik dik cevaplar verme.*

dik.doğru, b.i. *mat.* ■ **Doğru** .

dik.dörtgen, b.i. *mat.* Açıları dik olan paralel kenar. [*Osm.* Mustatil; *Ing.* ve *Fr.* Réctangle]. ☆ *Eşanl.* **dik paralelkenar.** ◎ ■ *ŞEKIL: 221.* — **GEOMETRI I** ■ *175.* — **DÖRTGEN ÇEŞITLERI.** ◎ ~ **ler yanılsaması**, *psik.* Bir dikdörtgenin uzunluğunu, olduğundan daha fazla sanmaktan ileri gelen optik yanılsama.

~ **grafikler**, Çeşitli verileri nisbî önemlerine göre çeşitli büyüklükte, dik dörtgenlerle göstermek için kullanılan bir grafik çeşidi.

~ **savak**, *trm.* Dikdörtgen şeklinde bir geçide sahip ölçme savağı.

dikeç, I. < *dikmek. mim.* Pencere yanla-

rında dikili dayak taşı. [*İng.* Prop; *Fr.* Montant].

dikek,-ği, i. Mum dikmeye yarayan toprak veya madenî şamdan.

dikel, i. *bahç.* Bahçıvanlıkta kullanılan iki veya dört adet kıvrık dişli çapa şeklinde bir çatal bel olup, ahırdan gübreleri kaldırmak ve yığın haline getirmek konusunda kullanılır. Toprağı yüzden olarak işlemeye, patatesleri çıkarmaya da yarar. [*İng.* Canterbury hoe; *Fr.* Croc].

dikeleç,-ci, i. Fide dikerken kullanılan tutamaklı ucu sivri çubuk. [*İng.* A pointed piece of wood or rod *(for planting out seedlings)*].

dikelmek, f. *h.d.* § ❶ Dik bir durum almak. § ❷ Bir yerde *(ayakta)* durup beklemek. § ❸ Sert konuşmak, azarlamak. [*İng.* To become arrogant or disobedient].

dikeltici, s. < *dikelmek.* Dikelmeyi sağlayan.

~ merkez, *anat.* Omuriliğin aşağı kısmı.

dikememek, f. Ağaç dikmek fırsatını kaçırmak.

diken, i. *esk. T. tiken* § ❶ Kimi bitkilerin dal, yaprak, meyva kabuğu gibi kısımlarında ve kimi hayvanların derisinde bulunan sert, ucu sivri ve batıcı çıkıntılardan her biri: *Gül dikeni, kirpinin dikenleri.* [*Osm.* Şevk; *Lat. Spina; İng.* Thorn, spine; *Fr.* Épine]. § ❷ Dikenleri çok, ot veya çalı: *Deve dikeni, ak diken.* [*İng.* Thistle; *Fr.* Chardon] § ❸ Arı, akrep gibi bazı hayvanların iğnesi. [*İng.* Sting; *Fr.* Aiguillon] § ❹ Engel. [*Osm.* Mani, hail; *İng.* Obstacle; *Fr.* Obstacle, embarras] § ❺ *anat.* Oldukça büyük bazı kemik çıkıntılarına verilen ad: *Burun dikeni, kürek kemiği dikeni, kalçanın ön-üst ve ön arka dikenleri.* [*İng.* Spine; *Fr.* Épine]. § ❻ *zool.* (a) Diğerlerinden daha sert olan, sabit veya hareketli kıllara verilen ad; (b) Böceklerde derideki her türlü sivri uzantı. ◎ **çalı ~ i,** *bot.* ■ **Çalı.** ◎ **çengelli ~,** *anat.* ■ **Çengelli.** ◎ **deve ~ i,** *bot.* ■ **Deve.** ◎ **domuz ~,** *bot.* ■ **Domuz.** ◎ **kutsal ~ ler,** *din.* Isa'nın çile devresinde başını örten saz tacından çıkarılan mızraklar. [*İng.* Saint thorns; *Fr.* Saintes épines]. ◎ **teke ~ i,** *bot.* Kapalı tohumlular *(Angiospermae)* nın, ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Tubiflorae* takımının, Patlıcangiller *(Solanaceae)* familyasından, Akdeniz ikliminde ve Türkiye'de yetişen, sarkık dallı, mor çiçekli, dikenli bir çalı. Meyvası küçük, yumurtamsı, kırmızı bir bakka. Trakya'da çit yapmak için tarla ve bahçe kenarlarına ekilir. [*Lat. Lycium halimifolium; İng.* Matrimony vine; *Fr.* Lycium, Lyciet]. ☆ *Eşanl.* **şeytan ipliği.**

~ altı, *anat.* Kürek kemiğinin dikensi çıkıntısının altında bulunan. [*İng.* Infraspinous; *Fr.* Sous-épineux,-euse].

~ altı çukuru, *anat.* Kürek kemiğinin arka yüzünde bulunan çökek. [*İng.* Infraspinous fossa; *Fr.* Fosse, sous-épineuse].

~ altı kası, *anat.* ■ **Kas.**

~ arası, *anat.* Omurların dikensi çıkıntıları arasında bulunan: Dikenarası kaslar. [*Fr.* Interépineux,-euse].

~ dutu, *bot.* ■ **Böğürtlen.**

~ gövde, *bot.* ■ **Gövde.**

~ ışınlar, *(balıkbilim)* Balıkların yüzgeçlerinin dik ve gergin durmasını sağlayan, her biri tek parçadan ibaret, sert ve sivri çubuklar; yüzgeç kılçıkları.

~ kökler, *bot.* ■ **Kök.**

~ kuyruklu agama, *zool.* ■ **Agama.**

~ üstü, *anat.* Kürek kemiğinin dikeni üstünde bulunan. [*Fr.* Sus-épineux,-euse]

~ üstü çukuru, *anat.* Kürek kemiğinin arka yüzünde bulunan, altta diken çıkıntısıyle sınırlı oyuk. [*Fr.* Fosse sus-épineuse].

~ üstü kası, *anat.* ■ **Kas.**

~ üstünde oturmak, *dey.* Bulunduğu yerden her an kalkıp gitmek zorunda kalabileceğini düşünerek tedirgin olmak. [*İng.* To be on tenterhooks; *Fr.* Être sur des épines, sur des charbons ardents].

~ üzümü, *bot.* ■ **Kadın tuzluğu.**

~ yapraklar, *bot.* ■ **Yaprak.**

dikence, i. *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Dikenli-balıkgiller *(Gasterosteidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 4-8 sm. Tatlı su balıklarının en küçüklerindendir. Birinci sırt yüzgeci yerine 9-11 diken taşırlar. Erkek su bitkileri arasında yuva yapar ve yavrulara bakar. [*Lat Pygosteus pungitius gasteosteus pungitus; İng.* Nine-spined dog-fish *(-stickleback)*; *Fr.* Épinochette, épinoche à dix épines].

dikencik,-ği, i. § ❶ Küçük diken § ❷ *bot.* Bitkilerde üst deriden oluşan ve koparıldığı zaman yerinde yüzeysel bir iz bırakan *(böğürtlen, gül, akasya v.b.)* sivri uzantılar § ❸ *zool.* Çıplak gözle zor görülen ve bazı derisidikenlilerin *(denizyıldızları ve denizkestaneleri)* derisinde çok sayıda bulunan küçük kıskaç. [*İng.* Pedicellaria; *Fr.* Pédicellaire].

dikencikli, s. *bot.* Dikenciklerle kaplı yüzeyler için kullanılır: *Dikencikli yapraklar.*

diken diken, b.s. § ❶ Dikleşmiş *(kıl veya tüy)*: *Tüyleri diken diken oldu* § ❷ Dikeni bol olma: *Gül fidanı diken dikendi* ◎ **tüyleri ~ ~ olmak,** *dey.* Üşümeyi veya korku, tiksinme gibi duyguları anlatmak için kullanılır. [*İng.* For one's hair to stand on end; *Fr.* En avoir la chair de poule].

dikene, i. *zool.* Dikenli balığın küçük bir türü.

dikenli, s. § ❶ Dikeni olan: *Dikenli çiçek.* [*İng.* Thorny, prickly; *Fr.* Épineux,-euse, hérissé, plein d'épines] § ❷ Dikenli bitkileri olan *(yer)*; üzerinde diken yetişmiş *(yer)*: *Dikenli tarla* § ❸ *mec.* Geçinilmesi, anlaşılması, uyuşulması güç: *Dikenli mizaç.* [*İng.* Spiny; *Fr.* Épineux,-euse].

~ balık, *zool.* ■ **Dikenlibalık.**

~ bitkiler, *bot.* Kuraklık yüzünden dikenli bir biçim almış, böyle bir çevrenin doğal şartlarına uymuş bitkiler. [*İng.* Thorny plant; *Fr.* Végétaux épineux].

~ çalı, *bot.* Üzeri dikenlerle örtülü çalı. Bunlar çoğunca alçak, boylu ağaççıklardır. Boyları diz boyu, adam boyu kadar olur. Daha boyluları da bulunur. *(Kuşburnu çalısı, karamuk çalısı, böğürtlen).* [*İng.* Thorny bush; *Fr.* Arbuste épineux].

~ çalılık, *bot.* Çöl bozkırlarında, yarı çöllerde yetişen, aralarında kısa boylu otların, dikenlerin, yastık biçimli dikenli bitkilerin bulunduğu seyrek veya sıkça dikenli çalılardan meydana gelmiş bir bitki örtüsü. Böyle yerlerdeki bitkilerin hepsi kurakçıl bitkilerdir. Taban suyunun biraz elverişli olduğu yerlerde bodur ağaçların da sıralandığı olur. Fakat, bunlar da, kurakçıl bir yapı gösterirler. [*Fr.* Buisson d'épines].

~ çopra, *zool.* ■ **Çopra.**

~ eğreltiotu, *bot.* ■ **Eğreltiotu.**

~ engel, *inş.* Üzerlerinden geçilmesini önlemek için, duvarların veya parmaklıkların üstüne konulan eğik ve birbirine sarılı demir uçlarının her biri.

~ katırtırnağı, *bot.* ■ **Katırtırnağı.**

~ mersinler, *bot.* ■ **Mersin.**

~ öksüz balığı, *zool.* Kırlangıçbalığıgillerden kemikli balık türü. Gövdesi baştan başa zırhla kaplıdır; göğüs yüzgeçlerinde üç yerine iki serbest kılçık bulunur; bu bakımdan kırlangıç balığından farklıdır. [*Lat. Peristedion cataphractum; İng.* Armed gurnard; *Fr.* Malarmat, péristédion].

~ salyangoz, *zool.* Karından-ayaklılar *(Gastropoda)* sınıfının, Önden-solungaçlılar *(Prosobranchia)* takımına giren bir yumuşakça cinsi. Yırtıcıdır. Kabuk üzerinde birçok dikenler sıralanmıştır. Ilık ve tropik denizlerde yaşar. [*Lat. Murex; İng.* ve *Fr.* Murex]. ☆ *Eşanl.* **Iskerlet.**

~ sıçan, *zool.* ■ **Sıçan.**

~ tel, § ❶ Dikenleri olan ve bir yeri korumak, geçişi güçleştirmek için kullanılan tel. [*İng.* Barbed wire; *Fr.* Fils barbelés]. § ❷ *inş.* Bahçe duvarı yerine *(veya askerlikte, bir yeri korumak ve çevrelemek için)* kullanılan dikenli tel.

~ tel engeli, *ask.* Dikenli tellerden meydana getirilen ve yardımcı savunma aracı olarak kullanılan engel.

~ uyuşturanbalığı, *zool.* Köpek-balıkları *(Selachii)* takımının, Dikenli-uyuşturanbalığıgiller *(Dasyatidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 1-2.5, eni 1.5 m. Koyu renklidir. Bütün kuzey denizlerinde ve Akdeniz'de yaşayan yaygın bir balıktır. [*Lat. Dasyatis pastinaca; İng.* Whip-tailed ray, stingray; *Fr.* Pastenague].

~ uyuşturanbalığıgiller, *zool.* Omurgalı hayvanlardan balıklar *(Pisces)* sınıfının, Köpek-balıkları *(Selachii)* takımının, Örtülüomurlular *(Tectospondyli)* alt takımına giren bir familyası. Enleri boylarından geniştir. Kuyrukları kamçı biçimindedir. Sırt yüzgeçleri yoktur. Sırtta zehirli dikenler bulunur. Kuma gömülürler. Kuyruklarıyle kamçılar, zehirler ve öldürürler. Yayılış alanları geniştir. Dikenli uyuşturan balığı *(Dasyatis pastinaca)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *İng. Dasyatidae; Fr.* Dasyatidés].

~ yılan, *zool.* ■ **Yılan.**

dikenli.balık,-ğı, b.i. *zool.* Dikenlibalıkgiller *(Gasterosteidae)* familyasından, sırtında ve böğründe hareketli dikenler, gövdesinde pul yerine kemik levhacıklar bulunan kemikli balık. Birkaç santimetre boyundadır. Kuzey yarımkürenin tatlı, acı ve tuzlu sularında yaşar. Yırtıcı ve kavgacıdır. Göz alıcı renktedir. Yumurtlamak için yuva yapmak alışkanlığı vardır. [*Lat. Gasterosteus; İng.* Stickleback; *Fr.* Épinoche] ◎ **deniz dikenli balığı** *zool.* Uzunluğu 15-20 sm. olan bir dikenli balık türü. Birinci sert yüzgeci yerinde 14-19 diken vardır. Kuzey Avrupa denizlerinde yaşar. [*Lat. Gasterosteus spinachia; İng.* Stickleback; *Fr.* Épinoche de mer] ◎ **üç ~,** *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Dikenlibalıkgiller *(Gasterosteidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 10 sm. Rengi *yeşildir.* Birinci sırt yüzgeci yerinde 3 diken vardır. Orta Avrupa ve Anadolu'nun tatlı ve tuzlu sularında yaşar. Erkek, yumurtladıktan sonra, Bazan dişiyi yer ve suyun dibine bir yuva yaparak yavrulara bakar. [*Lat. Gasterosteus aculeatus; İng.* Three spined stickleback; *Fr.* Épinoche à trois épines].

dikenli.balıkgiller, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının., Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Gerikemikli-omuzlular *(Catosteomi)* alt takımına giren bir familyası. Pulları yoktur. Sırt yüzgeçlerinin ön ışınları dikenlere değişmiştir. Tatlı ve tuzlu sularda yaşarlar. **Dikence** *(Gasterosteus pungitius),* **Üç dikenli balık** *(G. aculeatus),* **Deniz dikenli balığı** *(G. Spinachia)* türleri iyi bilinir. [*Lat.* ve *İng. Gasterosteidae; Fr.* Gastérostéidés]

dikenlik,-ği, i. Dikeni bulunan yer, dikenli bitkilerin yetiştiği yer. [*İng.* Brake, thicket; *Fr.* Épinaie].

dikenliler, ç.i. *zool.* Birhücreli ışınlı hayvanlar sınıfı. Bunlarda hücre protoplazması endoplazma *(iç plazma)* ve ektoplazma *(dış plazma)* diye iki kısma ayrılır; ektoplazmanın üzeri de jelatinimsi bir tabaka ile kaplıdır.

dikenli.mercanlar, ç.b.i. *zool.* Mercanlar alt takımı. Deniz dibinde bir yere tutunmuş, dalları bezekli polip kolonilerini kapsar. Bu hayvanlarda ağız yarığının iki ucunda ikişer ikişer yer alan altı dokunaç bulunur. Hepsi derin denizlerde yaşar.

dikenli.yüzgeçliler, ç.b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Tükelağızlılar *(Teleostomi)* alt sınıfının, Kemiklibalıklar *(Teleostei)* takımının bir alt takımı. Yüzme keselerinin ağzı kapalıdır. Sırt ve anüs yüzgeç ışınları dikenleşmiştir. Geniş bir takımdır. **Levrekgiller** *(Percidae),* **Gölge-balığıgiller** *(Sciaenidae).* **Izmaritgiller** *(Sparidae),* **Barbunyagiller** *(Mullidae),* **Kıl-dişligiller** *(Chaetodontidae),* **Papağanbalığıgiller** *(Scaridae),* **Kılıç-balığıgiller** *(Xiphiidae),* **Kurdele-balığıgiller** *(Cegonidae),* **Lapinagiller** *(Labridae),* **Uskumrugiller** *(Scombridae),* **Dülgerbalığıgiller** *(Zeidae),* **Üzgün-balığıgiller** *(Callionymidae),* **Yanyüzergiller** *(Pleuronectidae),* **Kayabalığıgiller** *(Gobiidae),* **Yapışkanbalığıgiller** *(Echeneidae),* **Iskorpitgiller** *(Scorpaenidae),* **Kırlangıçbalığıgiller** *(Triglidae),* **Çarpanbalığıgiller** *(Trachinidae),* **Kurbağabalığıgiller** *(Uranoscopidae),* **Horozbi.alıgiller** *(Blenniidae),* **Yılanalbalıkgiller** *(Ophidiidae),* **Kâğıtbalığıgiller** *(Trachypteridae),* **Dere-iskorpitgiller** *(Cittidae),* **Tereyağıbalığıgiller** *(Pholididae),* **Yılanbalığı-anasıgiller** *(Zoarcidae)* olmak üzere birçok familya içine alır. [*Lat.* ve *İng.* Acanthoptérygii].

dikenli.yüzgeçligiller, b.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Kemikli-balıklar *(Toleostei)* takımının, Kemikdestekli-keseliler *(Ostariophysi)* alt takımına giren bir familyası. **Taş-ısıran** *(Cobitis taenia),* **Balıkyiyen** *(Misgurnus* fossilis) türleri iyi bilinir. [*Lat.* ve *İng. Acanthopsidae; Fr.* Acanthopsidés].

dikensi, s. Dikene benzer. [*Osm.* Şevkî; *İng.* Spiny; *Fr.* Epineux,-euse].

~ çıkıntı, *anat.* Omurların sırt boyunca alt alta duran kemik çıkıntıları. [*Osm.* Nütu-ü şevkî; *İng.* Apophysis spinal; *Fr.* Apophyse épineuse].

dikensiz, s. Dikeni olmayan. [*İng.* Without thorns, spineless; *Fr.* Sans épines].

~ gül olmaz, *at.* İyi veya güzel olan her şeyin az çok sıkıntı veren bir yanı da bulunduğunu anlatır. [*İng.* There is no rose without a thorn; *Fr.* Point de roses sans épines].

dikensizler, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Tükel-ağızlılar *(Teleostomi)* alt sınıfının. Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının bir alt takımı. Yüzgeçleri dikensizdir. Yüzme keseleri kapalıdır. Mezgitgiller *(Gadidae)* Uzunkuyruklu-balıkgiller *(Macruridae)* gibi familyaları vardır. [*Lat.* ve *İng.* Anacanthini; *Fr.* Anacanthiniens].

diket,-ti, i. Arazi ölçmek için yere dikilen ve üzerinde boya ile taksimat yapılmış olan ucu sivri demirli çubuk.

diketon, i. *Fr. dicétone. kim.* Ketonların iki karbonil grupunu (CO) taşıyan bileşiklere verilen ad. [*İng.* Diketone].

diketonik, s. *Fr. dicétonique. kim.* Bileşiminde iki keton grupu bulunan bileşikler için kullanılır. [*İng.* Diketonic].

diketopiperazin, b.i. *kim.* Amino asitlerinin anhidrit ürünlerine verilen ad. [*İng.* Diketopiperazine].

dikey*, s. < *dikmek. mat.* Başka bir doğru üzerine gelerek onunla birlikte eşit ve komşu iki açı meydana getiren *(doğru çizgi);* Birbirleriyle dik açı yapacak şekilde kesişen *(doğru).* [*Osm.* Amudî; *İng.* Perpendicular; *Fr.* Perpendiculaire].

~ çevrinme, *sin.* Alıcının, yatay ekseni çevresinde aşağı veya yukarıya doğru hareketi. [*İng.* Vertical pan(nin); *Fr.* Panoramique vertical].

~ derz, ◘ **Derz.**

~ freze, *tekn.* Marangozluk işlerinde kullanılan tezgâh.

~ görüntü, *sin.* Filim üzerinde, filmin enliliğine doğru değil uzunluğuna doğru yer alan görüntü. Bazı sinema işlemlerinde, özellikle bazı genişperde işlemlerinde büyük görüntü elde etmek için görüntüler bu yolda yer alır ve gerek alıcıda gerek göstericide pencere önünde diklemesine değil yanlamasına geçer. Normal filimlerdeki yatay görüntünün karşıtı. [*İng.* Vertical image; *Fr.* Image verticale].

~ hız, *astr.* Bir yıldızın devinme hızının bakış doğrultusundaki bileşeni; bize doğru yaklaşma veya bizden uzaklaşma hızı; çoğunlukla km/sn birimi kullanılır. [*Osm.* Sür'at-ı şuâî; *İng.* Radial velocity; *Fr.* Vitesse radiale].

~ kesit, *san.* Bir yapı yüzünün dik izdüşümü. [*İng.* Elevation; *Fr.* Elévation].

~ sütunlu grafikler, Yatay sütunlu grafiklerden sadece tanzim şekli bakımından ayrılan ve sütunları dik olan grafik. Zaman serilerinin portresini çizmekte dikey sütunlu grafikler daha elverişlidir.

dikeylik,-ği, i. Evcil hayvanlarda *(at, sığır, koyun, keçi.)* ön ve art bacaklarının vücuda göre duruşu, şekli, görünüşü. [*İng.* Stand; *Fr.* Aplomb].

dikgen*, s. *mat.* Birbiriyle dik açı yapacak şekilde kesişen *(doğru)* veya kesim noktasındaki teğetleri dik açı yapacak şekilde kesişen *(eğri).* [*Osm.* Kaim; *İng.* ve *Fr.* Orthogonal]. ◉ **dik ~,** *mat.* ◘ **Dik.**

~ doğrular, *mat.* Doğrultuları uzayda dik açı yapan doğrular. [*İng.* Orthogonal straight lines; *Fr.* Droites orthogonales].

~ eğriler, *mat.* Bir ortak noktadaki teğetleri arasında dik açı olan eğriler: *Dikgen çemberler.* [*İng.* Orthogonal curves; *Fr.* Courbes orthogonales].

~ eksenler, *mat.* Aralarında bir dik açı yapan eksenler. [*İng.* Orthogonal spheres; *Fr.* Sphères orthogonales].

~ izdüşüm, *mat.* İzdüşüm düzlemine veya eksenine çıkılan dikmelere göre alınan izdüşüm. [*İng.* Orthogonal projection; *Fr.* Projection orthogonale].

~ koordinat sistemi, *mat.* Koordinat eksenleri dik olan karşılaştırma sistemi. [*Fr.* Système orthogonal de coordonnees].

~ küreler, *mat.* Bir ortak noktada teğet olan düzlemleri arasında dik açı olan küreler.

~ matris, *mat.* Her satırındaki elemanların kareleri toplamı birimine eşit olan ve ayrı iki toplamı sıfır olan bir A kare matrisi. [*Fr.* Matrice orthogonale].

~ normlu, *mat.* Eksenleri birbirine dik ve birim vektörlerinin uzunlukları aynı bir koordinat sistemi için kullanılır.

~ simetri, *mat.* Birbirine simetrik her hangi iki noktayı birleştiren doğruların, simetri düzlemine veya eksenine dik olduğu simetri. [*İng.* Orthogonal symetry; *Fr.* Symétrie orthogonales].

~ üçyüzlü, *mat.* Bütün yüzeyleri arasındaki açıları dik olan üçyüzlü.

~ vektörler, *mat.* Ortonormlu bir tabanı olan, *n* boyutlu bir vektörel uzayda, $X_1,X_2,$ .....Xn ve $y_1,y_2...,$ yn bileşenleri, $X_1\ y_1 + X_2y_2 + ...Xnyn = 0$ bağıntısını sağlayan, ◘ ◘

yani iç çarpımı sıfır olan U ve V vektörleri. [*İng.* Orthogonal vectors; *Fr.* Vecteurs orthogonaux].

dikgenleştirme, i. *mat.* Bir Eukleides uzayının alt cümlesi veya doğrudan doğruya cümlenin kendisi için, ikişer ikişer birbirine dik olan temel eksenlerin araştırılması. [*İng.* ve *Fr.* Orthogonalization].

dikici, s. < *dikmek.* § ❶ Sökük ayakkabıları diken veya yeni ayakkabıların dikiş işlerini yapan *(kimse).* [*İng.* Cobbler; *Fr.* Cordonnier] § ❷ Terzilerde yalnız dikiş işlerini yapan *(kimse).* [*İng.* Seamstress couturier]. § ❸ *trm.* Fidan diken *(kimse veya makine).* [*İng.* Planter; *Fr.* Planteur]. § ❹ *ciltç.* Mücellithanelerde el veya makineyle formaları birbirine diken işçi.

dikili, s. § ❶ Dikilmiş olan: *Dikili kumaş, dikili fidan, dikili taş.* [*İng.* Sewn, planted, set up, erected; *Fr.* Cousu, planté, dressé] § ❷ *(Göz hk.)* Sabitleşmiş.

~ ağacı olmamak, *dey.* Çocuğu, malı ve parası olmamak.

~ kese, İçinde güzel kokulu maddeler ve lavanta çiçeği gibi koku veren şeyler konup ağzı dikildikten sonra çamaşırlar arasına konan kese. [*İng.* Scent bag, sachet; *Fr.* Sachet].

☆ *Eşanl.* **kese.**

dikilme, i. § ❶ Dikilmek işi § ❷ *fizyol.* Bazı organlarda kan hücumundan ileri gelen direnç ve hacim değişikliği.

dikilmek, nsz. f. § ❶ İğne ve iplikle tutturulmak. [*İng.* To be sewed; *Fr.* Être cousu] § ❷ *(Bir bitki)* Toprağa yerleştirilmek. [*Osm.* Gars edilmek; *İng.* To be planted; *Fr.* Se planter] § ❸ Ayakta durdurulmak. [*Osm.* Rekzedilmek; *İng.* To be erected, set up; *Fr.* Se dresser] § ❹ Ayakta durmak: *Karşımda ne dikilip duruyorsun!.* [*İng.* To stand; *Fr.* Rester debout]. § ❺ *fizyol. (Kimi üreme organlarının dokularına kan dolmasıyle)* sert ve dik bir duruma girmek, dikleşmek. [*Osm.* Intiaz etmek] § ❻ Ayağa kalkmak, toparlanmak. § ❼ *(Göz hk.)* Sabitleşmek, belli bir noktaya saplanmak § ❽ Birdenbire karşısına çıkmak: *Birden karşımıza bir adam dikildi* § ❾ Karşı gelmek ◉ **diklip durmak,** *dey.* İşsiz güçsüz, bir yerde ayak üstünde durmak.

dikili.taş, b.i. § ❶ Dört köşeli bir kaide üzerinde incelerek yükselen ve en yüksek noktasında piramit biçimini alan tek parça düzgün taş. [*İng.* Obelisk; *Fr.* Obélisque]. ☆ *Eşanl.* **obelisk** § ❷ *ark.* Eski Mısır, Mezopotamya, Yunanistan ve Roma'da dikine yerleştirilmiş tek parçalı taştan anıt § ❸ Üzerinde ölüler için bir yazıt bulunan kesik ve başlıksız taş sütun. ☆ *Eşanl.* **stel.**

dikim, i. < *dikmek* § ❶ Dikmek işi, dikiş: *Bu kostümün dikimi iyi değil.* [*İng.* Sewing, stitching; *Fr.* Couture]. § ❷ Ağaç dikmek işi: *Dikim zamanı.* [*İng.* Planting; *Fr.* Plantation, plantage].

dikim.evi, b.i. § ❶ Elbise, çamaşır dikilen yer. [*Osm.* Dikimhâne; *İng.* Manufactory of clothes; *Fr.* Atelier de couture]. § ❷ *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda padişahların, saraydan olanların ve ordunun giyeceklerini dikmek için kurulmuş olan atelye. ◉ **beşli ~,** *trm.* ve *bahç.* ◘ **Beşli.**

dikim.hane, b.i. ◘ **Dikimevi.**

dikine, z. § ❶ Dikey olarak, dikine olarak, diklemesine. [*İng.* Perpendicularly, vertically; *Fr.* Perpendiculairement, verticalement]. § ❷ Inadına: *Dikine doğru söylemek.* [*İng.* Out of sheer obstinacy, just out of spite, contrarily, just the opposite].

~ ekleme, ◘ **Ekleme.**

~ gitmek, *dey.* Kimsenin sözüne kulak asmayarak ve herkesi kırarak iş görmek. [*İng.* To do just the opposite of what one is asked etc, to be pig-headed].

~ tıraş, *dey.* Karşısındakini sinirlendirecek şekilde ters davranış. [*İng.* Shaving against the grain].

~ tıraş (etmek), *arg.* Yalan sözlerle ve gevezelikle karşısındakini inandırmaya çalışmak: *Bu kadar dikine tıraş etme, yüzümde sivilceler çıkmaya başladı.*

☆ *Yak. anl.* **perdahlamak, tıraş etmek, ustura çalıştırmak.**

dikinsonit,-ti, i. *Fr. dickinsonite. min.* Klinorombik sistemde billûrlaşan, hidratlı sodyum, kalsiyum, manganez ve demir doğal fosfatı. [*İng.* Dickinsonite].

dikiş, i. < *dikmek* § ❶ Dikmek eylemi veya tarzı: *Kız dikiş öğreniyor, Bu elbisenin dikişi güzel.* ◘*ŞEKİL: 542.* — **TERZİ;** *ŞEKİL: 162.* — **DİKİŞ VE İŞLEME ÇEŞİTLERİ.** § ❷ *dok.* Kumaş ve bezleri dikmek işi ve sanatı. [*İng.* Sewing, stitch(ing), needlework; *Fr.* Couture] § ❸ *ciltç.* (a) Ciltlerde formaları birbirine bağlayan iplikler veya teller; (b) Ciltlenecek kitabın her formasının içinden birbiri ardınca iplik geçirerek, forma demetini birarada tutacak şekilde zincir düğümle yer yer bağlama işlemi § ❹ *anat. (iki kemik arasında)* Tırtıklı eklem. [*Osm.* Hiyata; *Lat. Sutura; İng.* ve *Fr.* Suture] § ❺ Biçkiden giyilecek duruma gelinceye kadar kumaşın geçirdiği işlem, terzilik: *Dikişle geçiniyor.* [*İng.* Tailoring; *Fr.* Métier de tailleur, couture] § ❻ Dikilerek tutturulmuş yer: *Dikişleri sökülmüş.* [*İng.* Stitch; *Fr.* Point, piqûre] § ❼ Üzerinde dikiş yapılan kumaş § ❽ *cerr.* İki parçayı dikerek birleştirmek için yapılan işlem: *Cerrahî dikiş* § ❾ *den.* İki halatı birbirine veya bir halatın ucunu kendi bedenine tutturmak için, bu ucun kollarını halat bedeninin açılmamış kollarından çeşitli usullerle geçirme işlemi. [*İng.* Splice, planting, seam] § ❿ *mek.* Perçin çivisi aracılığıyle, birleştirilen iki saçın birleştirme çizgisi § ⓫ *tekn.* Halat, kablo, veya elektrik tellerinin iki ucunu birbiri üzerinden geçirerek birleştirme. § ⓬ *bot.* Karpellerin kenarlarının birleşme hattına verilen ad. [*Lat. Sutura; İng.* ve *Fr.* Suture]. ☆ *Eşanl.* **ventral dikiş, karın dikişi.** ◉ **ara ~ i,** *cilt.* ◘ **Ara¹** ◉ **bağırsak ~ i,** *tıp.* ◘ **Bağırsak** ◉ **basit ~,** *den.* Halatın birbirinden ayrılmış olan her kolunun, birbiri ardınca öteki halatın kolları altından geçmesi @ **baskı ~ i,** *terz.* Kıvrılmış bir parçayı düz bir parçaya tutturan dikiş ◉ **büzgü ~ i,** *terz.* İğne çekilmeden art arda ve hızlı hızlı dikilen dikiş ◉ **çatma ~ i,** *terz.* Düz bir kumaş parçasını bir başka düz parçaya tutturan çapraz dikiş. ☆ *Eşanl.* **çatma** ◉ **çıma ~ i,** *den.* ◘ **Çıma** ◉ **çıma (kolbastı) ~ i,** *den.* İki halatı birbirine eklemek için yapılan dikiş ◉ **çırpma ~,** *terz.* Derine gitmeden ve kumaşın ucunu kıvırmadan yapıan çapraz dikiş. ☆ *Eşan.* **çırpma** ◉ **çift ~,** § ❶ Birbirinden geçme iki sıra düz dikiş. ☆ *Eşanl.* **makine dikişi.** § ❷ *tekn.* Halatlarda tek ipliği, kablolarda ise tek teli, karşı uçtaki ip veya tel üzerine iki kere sararak yapılan dikiş ◉ **çift kol yürütme ~ i,** *den.* Halatın kollarının iki kere birbirine sarılması ◉ **çimdik ~ i,** *terz.* ◘ **Çimdik.** ◉ **damak**

~ i, *anat.* ◘ **Damak** ◉ **düz** ~, *terz.* Düz ve baskısız birleştirme dikişi ◉ **el** ~ **i**, *terz.* § ❶ Elle yapılan her çeşit dikiş. [*ing.* Hand-sewing, hand-stitch; *Fr.* Couture (à la) main]. § ❷ *ciltç.* Ciltlenecek kitap formalarının ciltçi tezgâhında elle dikilmesi. [*Ing.* Hand-sewing, hand-stitch; *Fr.* Brochage à la main]. § ❸ s. Elle dikilmiş olan. [*Ing.* Hand-sewn, hand-stitced; *Fr.* Cousu (à la) main]. ◉ **kasa** ~ **i**, *den.* Kasa meydana getirmek için halatın ucunun bedeni üzerine dikilmesi. ◉ **kaynak** ~ **i**, *tekn.* İki maden boruyu kaynakla birleştirirken, ek yerinde meydana gelen kabarık iz. [*Ing.* Welded seam; *Fr.* Joint soudé]. ◉ **kaynaştırma** ~ **i**, *terz.* Yan yana getirilmiş iki kumaş parçasının kalınlığı arasından ipliği göstermeden yapılan dikiş. ◉ **kenar** ~ **i**, *terz.* Kumaş kenarlarına, uçları tarazlanmasın diye elle veya makine ile yapılan dikiş. ◉ **kıskaçlı saraç** ~ **I**, *saraç.* Bizle deriyi delerek, çift iğne ile dikmek ve mumlu ipliği tespit etmek. ◉ **makine** ~ **i**, *ciltç.* (a) Ciltlenecek kitap formalarının mekanik dikiş makinesinde dikilmesi; (b) Dikiş makinesinin diktiği sık dikiş. [*Ing.* Machine stitch; *Fr.* Couture à machine] ◉ **nokta** ~, ◘ **Puan** ◉ **saraç** ~ **i**, *saraç.* Kalın veya ince deri parçalarını özel bir dikişle birleştirme usulü. *(Bu dikiş delikler açmaya yarayan özel bir biz ve ipliğin her iki ucunda bulunan iğnelerle yapılır)* ◉ **sarma** ~, *(örücülük).* Örülmüş parçaların uç uça getirilerek birbirine tutturulması. [*ing.* Winding stitch]. ◉ **tel** ~, *ciltç.* Formaların dikiminde iplik yerine tel kullanılması. *(Bu işem tel dikiş makinelerinde yapılır).* [*ing.* Wire-sewing, wire-stitch; *Fr.* Brochage]. ◉ **uzun** ~, *den.* ◘ **Matiz, kasa** ◉ **zikzak** ~, *terz.* Çeşitli zikzak şekiller meydana getiren, elle veya makine ile yapılan dikiş ◉ **zincir** ~, ◘ **Zincir.**

~ **çekmecesi,** Dikiş takımlarını koymaya yarayan ayaklı veya ayaksız kutular. Bunların hasırdan olanlarına **dikiş sepeti** denir. [*Ing.* Sewing drawer; *Fr.* Corbeille à ouvrage].

~ **dikmek,** *den.* Kalafat üstüpüsüyle doldurulmuş ve üzerine zift sürülmüş iki kenar arasını birleştirmek; çeşitli tropik ülkelerde kayıkların borda kaplamalarını hint hurması dallarıyle tespit etmek; yelken bezlerinin yapraklarını birbirine eklemek, dikmek. [*ing.* To sew; *Fr.* Coudre].

~ **iğnesi,** Dikiş dikmeye yarayan, başı delikli iğne. [*Ing.* Sewing needle; *Fr.* Aiguille à coudre].

~ **kaldı,** *dey.* Az kalsın, az kaldı, nerede ise: *O kadar sıkıldım ki dikiş kaldı bayılacaktım.* [*ing.* Almost; *Fr.* Presque, à peu près].

~ **kolu,** *den.* Kolları birbirinden ayrılmış bir halatın, halat kolları arasına sokulan ve dikişler yapmaya yarayan ucu.

~ **makinesi,** *terz.* Dikiş dikmeye yarayan makine. [*Ing.* Sewing machine; *Fr.* Machine à coudre]. ◘ *ŞEKİL: 163.* — **DİKİŞ MAKİNESİ.**

~ **masası,** *terz.* 18. yüzyılın sonlarında ortaya çıkan, çekme ve gözlerine dikiş malzemesinin yerleştirildiği küçük masa. [*ing.* Sewing table; *Fr.* Table à ouvrage]. ◘ *ŞEKİL: 542.* — **TERZİ.**

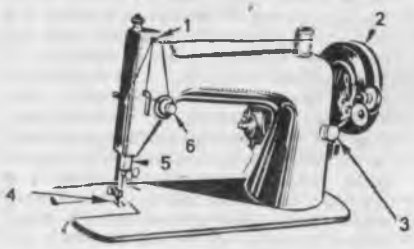

ŞEKİL: 163. — **DİKİŞ MAKİNESİ.** 1. İpliği kaldırıp indiren kol. 2. Çark. 3. Ayar yeri. 4. Kumaşa basan ayak. 5. ve 6. Ayağın ayar yeri.

~ **payı,** § ❶ *terz.* Kumaş biçilirken dikiş yeri olarak bırakılan fazlaca kısım. [*Ing.* Seam allowance] § ❷ *mec.* Hemen olacakmış gibi yakınlaşmış şey; Ne olur ne olmaz düşüncesiyle gereğinden aşkın tutulan miktar.

~ **sepeti (kutusu),** *terz.* İçine dikişle ilgili malzemenin konduğu ayaklı veya ayaksız hasırdan kutu. [*Ing.* Sewing box; *Fr.* Boîte à coudre].

~ **tarafı (dikiş marjı),** *matb.* Katlanmamış bir forma kâğıdının üzerinde, yan yana duran sayfaların arasındaki boşluk olup, bunun tam ortasından forma katlanır. [*Ing.* Back margin; *Fr.* Marge de fond].

~ **teli,** *matb.* Tel dikiş makinelerinde çeşitli kalınlıklarda olan, defter ve kitaplar dikmeye yarayan çelik tel. Bu telin paslanmaması için bakır veya kalaylı olması lâzımdır. [*ing.* Stitching wire; *Fr.* Fil métallique].

~ **tutturamamak,** *dey.* Bir işte veya bir yerde herhangi bir sebep dolayısıyle kalamamak. [*ing.* To be incapable of keeping a post, to be unable to bettle down a job].

~ **tutturmak,** *mec.* Bir işte tutunmak, devam edebilmek: *O haylaz nereye girse dikiş tutturamıyor.* [*ing.* To remain in one's position, to continue to be or to do, to maintain].

~ **yeri,** Dikili bir şeyin ipliklerinin geçtiği yer. [*ing.* Seam, stitch scars; *Fr.* Couture].

~ **yurdu,** Biçki ve dikiş öğreten özel kurslara verilen ad. [*Ing.* Needlework and dressmaking school; *Fr.* École de couture].

dikişçi, i. *(Güncelikle)* dikiş diken kimse, terzi. [*Ing.* Dress-maker, sewing-woman; *Fr.* Couturière].

~ **usta,** *tar.* Eski sarayda dikiş işleriyle uğraşan cariyelerin başı.

dikişli, s. Dikişle tutturulmuş. [*ing.* Sewed, stitched, spliced; *Fr.* Cousu,-ue].

~ **cilt,** *ciltç.* Formaları elle veya makinede, iplik veya telle dikilmiş cilt. [*ing.* Sewn binding].

~ **kasa,** *den.* Her kolun, dikişe başlanan noktaya gelmek suretiyle halatın ucunda meydana getirdiği halka (kasa).

dikişsiz, s. § ❶ Üzerinde dikiş olmayan: *Dikişsiz çorap.* [*Ing.* Seamless; *Fr.* Sans couture]. § ❷ Yapıştırma: *Dikişsiz ayakkabı.*

~ **cilt,** *ciltç.* Formaları veya yaprakları, sırta tutkal sürülmek suretiyle tutturulan cilt. [*Ing.* Unsewn binding; *Fr.* Reliure arrhaphique].

~ **çorap,** ◘ **Çorap.**

dikit[1],-ti,** i. < *dikmek. jeol.* Doğal mağaraların tabanında, yukarıdan damlayan kireçli suların meydana getirdikleri boy boy dikmelerden her biri. [*Osm.* Mukattara-i tahtaniye; *Ing.* ve *Fr.* Stalagmite].

☆ *Eşanl.* **stalagmit.**

dikit[2],-ti,** i. *Fr. dickite. min.* Hidratlı, alüminyumun doğal silikatı; kaolinite benzer. [*Ing.* Dickite].

dikiz, i. *Rum. dikis,* bakma. § ❶ Bak, dikkat et: *Aftos'a dikiz.* [*ing.* Look, sly, roguish look, glance; *Fr.* Regard] § ❷ *arg.* Bakış, gözetleme, seyretme, bakma. ☆ *Eşanl.* **röntgen.** § ❸ Göz: *Dikizlerini yere ekmiş pis pis düşünüyor.*

~ **aynası,** *otom.* Otomobil, kamyon gibi taşıtlarda, sürücünün arkadan gelen taşıtları görmesini sağlayacak biçimde yerleştirilmiş ayna. [*Ing.* Driving mirror, anti-dazzle driving mirror, observation mirror, rear mirror, rear view mirror, rear vision; *Fr.* Rétroviseur].

~ **etmek (dikiz geçmek),** *arg.* (a) Gözünü ayırmadan birinin davranışlarını kollamak; (b) Bakmak, seyretmek, gözetlemek *(çoğu zaman gözünü ayırmadan bir yere bakmak): Sen etrafı dikiz et.* [*Ing.* To watch intently, to stare *(at)*; *Fr.* Observer qn d'un regard scrutateur].

☆ *Eşanl.* **dikiz geçmek, iskandil etmek, kitakse etmek.**

dikizci, *arg.* Hırsızların sanatlarını gösterdikleri sırada bulunan gözcü: *Dikizci gelmezse, topumuzu piyastos ederler (yakalarlar).* [*Ing.* A look-out man (burglar)].

☆ *Eşanl.* **erketeci, röntgenci.**

dikizlemek(-i), f. *arg.* Bakmak, seyretmek gözetlemek, dikiz etmek. [*Ing.* To observe intently, stare *(at)*; *Fr.* Regarder].

dikkat,-ti, i. *Osm.* < *Ar.* § ● Duygu ve düşüncelerin belirli bir konuya, bir noktaya toplanması; bir iş üzerinde uyanık ve tetikte bulunma: *Dikkatle dinledim ama, bir şey anlayamadım. Dikkat et, kendini üşütme.* [*Ing.* Diligence, attention, care; *Fr.* Attention]. ☆ *Yak. anl.* **bakım, itina, ihtimam, mübalât.** ☆ *Karş.* **bakımsızlık, dikkatsizlik, ihmal.** § ● ünl. Uyanık ve hazır bulundurmak için **«dikkat edinizl»** anlamında söylenir: *Dikkat! Konferans başlıyor* ◉ ~ **e almak,** *dey.* **Hesaba katmak,** gereğini düşünmek. [*Ing.* To take note *(of)*, to take into consideration]; *Fr.* Prendre en considération]. ◉ ~ **e değer,** *dey.* İlgi çeken, ilgi uyandırmaya değer. [*Ing.* Worth attention, worth while, remarkable, interesting; *Fr.* Qui mérite d'être remarque, que attire l'attention, remarquable, intéressant, curieux]. ◉ ~ **e şayan,** *dey.* ◘ **Dikkate değer.** ◉ ~ **i (dik-**

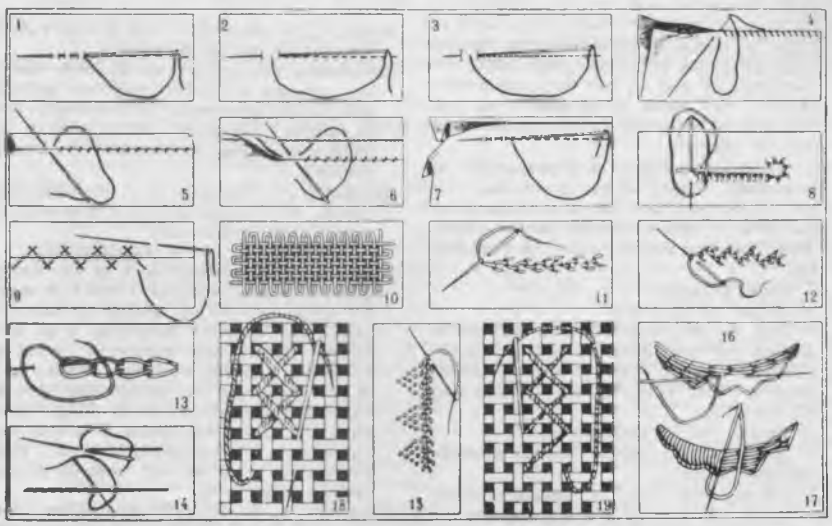

ŞEKİL: 162. — **DİKİŞ VE İŞLEME ÇEŞİTLERİ.** 1. Oyulgama. 2. İğne ardı. 3. Pike. 4. Aşırma veya aşırılama. 5. Yivleme. 6. Bastırma. 7. Fitilli dikiş. 8. Ilik dikişi veya ilik sarması. 9. Çıtılgı. 10. Örgü iğnesi. 11. Dallı. 12. Çifte Paris iğnesi (dallı). 13. Zincirleme veya kuş gözü. 14. Kordon iğnesi. 15. Oturtma veya salkımlı. 16. Fisto dolgusu. 17. Fisto sarması. 18. Marka iğnesi 1 nci durum. 19. Marka iğnesi 2 nci durum.

katini) çekmek, *dey.* Ilgi toplamak, uyarmak. [*Ing.* To draw (call) attention *(to)*; *Fr.* Attirer l'attention].

~ etmek, *dey.* § ❶ Duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplamak, uyanık davranmak. [*Ing.* To pay attention *(to)*] § ❷ Emek ve önem vermek, hazırlıklı ve uyanık bulunmak. [*Ing.* To take care, pay attention; *Fr.* Faire attention] § ❸ Gözüne çarpmak, ilgisini çekmek, farkına varmak: *Dikkat ettiniz mi, neler söyledi?*. [*Ing.* To distinguish, notice; *Fr.* Comprendre, distinguer].

~ kesilmek, *dey.* Bütün dikkatini bir şey üzerinde toplamış gibi bir durum almak. [*Ing.* To be all ears, to be all attention; *Fr.* Faire attention].

~ süresi, Dikkatin süresi çocuklarda pek azdır. Hele kendiliğinden zihin için ilginç olmayan ve anlaşılması uğraşmayı gerektiren işler üzerinde isteseler bile çocukların bir dakikadan fazla dikkat etmelerine pek az rastlanır. Büyüklerde dikkatin süresi yaradılışa ve alışkanlığa göre değişir.

~ zorunluğu, *iş. huk.* İşçinin kabul ettiği bir işi dikkatle yapmak zorunluğunda olduğunu, dikkatsizliğiyle işverene zarar verirse, zararı ile sorumlu bulunduğunu anlatır.

dikkatle, z. Özenle, inceleyerek, ihtimamla. [*Ing.* Carefully, attentively, with attention; *Fr.* Avec attention, attentivement soigneusement, prudemment].

dikkatli, s. § ❶ Bir konuya gereğince dikkat eden, ilgisini dağıtmayan: *Dikkatli öğrenci.* [*Ing.* Attentive, careful; *Fr.* Attentif,-ive]. § ❷ Özenle yapılan: *Dikkatli bir çalışma.* [*Ing.* Attentive, careful, painstaking, diligent, carefully made; *Fr.* Soigneux,-euse, attentif,-ive, plein de sollicitude].

dikkatsiz, s. § ❶ Dikkat etmeyen, gereğince ilgi göstermeyen, işinde dikkatli davranmayan, dalgın: *Dikkatsiz bakışlar.* [*Ing.* Careless, inattentive, thoughtless; *Fr.* Sans souci, sans soin, insouciant,-ante]. ☆ *Yak. anl.* **abaysız, gaflet.** ☆ *Karş.* **özenli, müteyakkız, uyanık, dikkatli.** § ❷ Önemsemeden yapılan, özensiz, gelişigüzel, savruk: *Dikkatsiz yazı.*

dikkatsizlik,-ği, i. Önem vermeme, gelişigüzel oluş, savrukluk, dalgınlık, düzensizlik: *Dikkatsizliğin cezası, Dikkatsizlik göstermek.* [*Ing.* Carelessness, inattentiveness, thoughtlessness, inadvertance; *Fr.* Insouciance, incurie].

dikleme, s. Dikey, dik olarak konulmuş. [*Osm.* Amudî; *Ing.* Perpendicular; *Fr.* Perpendiculaire].

~ derz, *inş.* ◘ **Derz.**

diklemesine, z. Dik (dikey) olarak. [*Osm.* Amuden; *Ing.* Perpendicularly; *Fr.* Perpendiculairement].

diklenmek, nsz. f. § ❶ Dik bir duruma geçmek § ❷ *mec.* Sertlenmek, sert konuşmak, dik ve sert bakmak § ❸ Karşı gelmek, kafa tutmak.

dikleşen, s. < *dikleşmek. hist.* ve *fizyol.* Dikleşebilen, dik duruma gelebilen: *Dikleşen organ, doku, ur.*

dikleşmek, nsz. f. ◘ **Diklenmek²**

dikletmek, f. *müz.* Sesi inceltmek, tizlere çıkmak. İncelerin en incelerine yükselmek anlamına da gelir. [*Ing.* To raise; *Fr.* Hausser].

diklidotomi, i. *Fr. diclidotomie.* < *Yun. diklis,* **çift kapı** + *tomê,* Kesme. *tıp. (kalb)* kapağını kesme ameliyesi. [*Ing.* Diclidotomy].

diklik,-ği, i. § ❶ Dik olma durumu: *Baş dikliği.* [*Ing.* Straightness, uprightness, stiffness, perpendicularity; *Fr.* Droiture, verticalité, perpendicularite] § ❷ *coğr.* Bir alanın, bir toprak sekisinin veya bir tabya setinin dik bayırı. [*Ing.* Steepness; *Fr.* Escarpement] § ❸ Hendeğin tabanını meydana getiren düzlemden itibaren eğim doruğunun yüksekliğini ölçen dik doğru ◉ **fay dikliği,** *jeom.* ◘ **Fay.**

dikloraasetik, s. *Fr. dichloracétique. kim.* Kloral'in potasyum siyanür ve bir miktar suyla ısıtılmasından elde edilen, 190° C'ta kaynayan, $CHCl_2-CO_2H$ formülündeki asit için kullanılır. [*Ing.* Dichloracetic].

dikloraseton, i. *Fr. dichloracétone. kim.* Aseton'un iki klorlu türevi. [*Ing.* Dichloracetone].

dikloretan, i. *Fr. dichloréthane. kim.* Etan'ın $C_2H_4Cl_2$ formülündeki iki klorlu türevi. [*Ing.* Dichloracethane].

dikloretilen, i. *Fr. dichloréthylène. kim.* Etilen'in $CHCl = CHCl$ formülündeki iki klorlu ornatma türevi. [*Ing.* Dichlorethylene].

diklorhidrik, s. *Fr. dichlorhydrique. kim.* ◘ **Dihidroklorik.**

diklorobenzen, i. *Fr. dichlorobenzène. kim.* Benzen'in, $C_6H_4Cl_2$ formülündeki üç türevinden biri. [*Ing.* Dichlorobenzene].

diklorür, i. *Fr. dichlorure. kim.* ◘ **Biklorür.**

dikme, i. < *dikmek* (§ ❶ *terz.* Dikme işi: *Bir elbise dikme.* [*Ing. (Act of)* sewing or stitching, tailoring; *Fr.* Action de coudre]. § ❷ İnşa etme, yapma: *Sütun dikme, Anıt dikme.* [*Ing.* Building, erecting, erection; *Fr.* Construction, erection]. § ❸ s. Dikilmiş, düşey hale getirilmiş: *Dikme direk.* [*Ing.* Erected, constructed; *Fr.* Construit,-ite]. § ❹ *den.* Yük veya ağır cisimleri kaldırmakta kullanılan direk veya serenden meydana gelen maçuna. [*Ing.* Derrick crane] § ❺ *diş. cerr.* Diş etinin altına, üstçene kemiği zarının üstüne veya altına, artık diş bulunmayan bir yere takma diş tutturmak için madenî bir levha, ızgara veya oluğun yerleştirilmesi § ❻ *trm.* Bitkileri toprağa yerleştirme işi. [*Ing.* Planting; *Fr.* Plantage, plantation] § ❼ *mat.* Bir doğruya veya bir düzleme dikey olan doğru veya düzlem. [*Osm.* Amut; *ing.* Perpendicular; *Fr.* Perpendiculaire] § ❽ Fidan § ❾ *tiy.* Sahnenin yan taraflarındaki dekorları tutmak üzere uzun çerçeve şeklinde düşey olarak dikilen parçalar. Bunlara **kulis dikmeleri** denir § ❿ *inş.* (a) Ahşap binaların kuşaklamalarında iki taban arasına düşey olarak konulan başlıksız direkler; (b) Kapı ve pencerelerin yan taraflarına gelen düşey ağaçlar ◉ **ara ~ si,** *inş.* Ahşap binaların kuşaklamalarında tabanlar arasına sıra ile düşey olarak konulan latalar olup payandaların alt ve üstüne gelir. [*Ing.* Filling post]. ◉ **birleştirme ~ si,** *mim.* ◘ **Birleştirme** ◉ **dekor ~ si,** *tiy.* Sahnede bir bütün meydana getirmek suretiyle, derinlik hissi veren dekor dayanagı ve kulisleri düzenleme sanatı ◉ **iskele ~ si,** *inş.* Bir iskelede, kirişleri taşıyan uzun sırıklardan herbiri ◉ **kanat ~ si,** *inş.* Bir kapı veya pencere kapatıldığı zaman, kapı kanatları veya yan çerçevelerin dikmesine bitişen veya söve, çatma üstüne dayanan dikme ◉ **kapı ~ si,** *inş.* Kapıların iki tarafındaki düşey olarak dikilen ağaçlar. [*Ing.* Door post, reveal, heel post; *Fr.* Montant de porte] ◉ **makas ~ si,** *inş.* Çatı makaslarında bırakma kirişiyle makas kirişi arasına konan ve makas kirişlerini bırakma kirişine bağlayan küçük dikmeler. [*Ing.* Jamb; *Fr.* Jambette]. ◉ **orta ~,** *mat.* Bir kenarın ortasından çıkan dikme ◉ **pencere ~ si,** *inş.* Pencerelerin kenarında kasayı tutmak üzere dikilmiş ağaçlar.

~ ayak, *inş.* Bir kapı veya pencerenin iki tarafındaki düşey ayaklamalar olup, düz atkılı olanlarında atkı ve kemerli olanlarında kemer bu dikme ayaklar üzerine oturur. [*Ing.* Foot of a perpendicular; *Fr.* Pied-droit].

~ çelik, ◘ **Çelik.**

~ dekor, *tiy.* ◘ **Dekor.**

~ ışık, *tiy.* Bir travers üzerine konulan ve gereken planların aşağıdan yukarı aydınlatılmasına yarayan, içinde elektrik lâmbaları bulunan takım. [*Ing.* Framework of a flat; *Fr.* Portant].

~ kaşığı, *trm.* ◘ **Deplantuvar.**

~ makinesi, *trm.* Körpe fideleri dikmeğe yarayan makine.

~ tahtası, *trm.* 1,5-2 m. boyunda, 25-30 sm. genişliğinde, 2-3 sm. kalınlığında bir tahta. Ortasında ve iki kenarında birer tane kertik veya delik bulunur. Bu kertiklere yerleştirilecek veya geçirilecek üç adet küçük çubuk veya kazık vasıtasıyle fidan yerleri belli edilir.

~ taş, ◘ **Dikili taş.**

dikmek¹ (-i,-e), f. *esk. T. tikmek* § ● **Uzunca bir şeyi dikine duracak şekilde bir yere tutturmak; bir şeyi dikine durdurmak:** *Direk, sancak, şamdana mum dikmek. Bir yere direk dikmek.* [*Ing.* To set up, to erect; *Fr.* Dresser, piquer, arborer] § ● *trm.* Yetişmek *(kökleşmek)* üzere bir bitkiyi toprağa yerleştirmek: *Ağaç dikmek, fidan dikmek.* [*Ing.* To plant, sow; *Fr.* Planter, arboriser, elever] § ❸ (-i). *(Bardak, kadeh, testi gibi kaplar hk.)* Baş aşağı edip içindekini içmek: *Bir sürahi suyu dikti.* [*ing.* To gulp down; *Fr.* Renverser, lamper] § ❹ **Beklemek üzere birini bir şeyin başına getirmek:** *İki tane nöbetçi dikmişler.* [*Osm.* İkame etmek] ◉ **direk ~,** *mad. oc.* Ocağın zemininde açılmış bir çukur içine destek direğini yerleştirmek. ☆ *Eşanl.* **direk vurmak.** [*Ing.* To set a pole] ◉ **göz ~,** *dey.* ◘ **Göz** ◉ **gözünü ~,** *dey.* ◘ **Göz** ◉ **kulaklarını ~,** *dey.* **Dikkat kesilmek, dikkatle dinlemek.** [*Ing.* To be all ears; *Fr.* Dresser d'oreille].

dikmek², f. *esk. T. tikmek* § ❶ İğneye geçirilmiş iplikle tutturmak: *Sökügü dikmek.* [*ing.* To sew, to stitch; *Fr.* Coudre, fixer, attacher]. § ❷ Kumaşı biçip parçaları iplikle tutturarak birşey meydana getirmek: *Elbise dikmek, Çarşaf dikmek.*

dikmelik,-ği, i. < *dikmek. coğr.* Ağaç yetiştirmek için dikme *(fidan)* elde edilen yer: *Orman ağaçları dikmeliği, Meyva dikmeliği, Süs ağaçları dikmeliği, Gül dikmeliği.* [*Ing.* Tree-nursery; *Fr.* Pepiniere].

dikmen, i. Koni biçiminde tepe. [*Ing.* Conic hill; *Fr.* Cime conique].

dikogam, s. *Fr. dichogame. biy.* Erkek ve dişi organları aynı zamanda olgunlaşmayan erdişi çiçeklere verilen ad. [*Ing.* Dichogamous].

dikogami, i. *Fr. dichogamie* § ● *biy.* Erdişi organızmalarda türün devamını sağlamak için gerekli çapraz dollenme § ● *bot.* Çiçekleri dikogam olan bitkinin durumu. [*Ing.* Dichogamy].

dikord, diakord, i. *müz.* Antikitede kullanılmış olan 2 kirişli bir çeşit yassı lâvta. Sapı orta boydaydı. [*Fr.* Dicorde, diacorde].

dikotik, s. *Fr. dichotique. elektroakust.* İki kulağın her biri için eşit olmayan bir uyarmaya işitme duyumuna verilen ad.

~ işitme, *psik.* Kulakların üst üste olmayan ayrı iki sesi alma durumu.

~ uyartı metodu, *psik.* Bir kimsenin, bir ses kaynağının yerini tayin etmesini deneysel olarak incelemekte kullanılan ve her iki kulağın başlı başına uyartılmasını gerektiren yöntem.

dikotil, s. *Fr. dicotyle* < *Yun. di,* iki + *kotyledo,* çenek. *bot.* ◘ **İki çenekli.**

dikotiledon, b.i. *bot.* Çift çeneklilerde döllenmiş yumurta hücresinin meydana getirdiği embriyonun gelişmesini tamamladıktan sonra görülen 2 yaprakçık. *(Bakla, bezelye, gelincik gibi).* [*Ing.* Dicotyledon; *Fr.* Dicotylédone].

dikotom, i. *Fr. dichotome. astr.* İlk ve son dördünde, Ay'ın Güneş ışınlarını alan aydınlık yarısı. [*Ing.* Dichotome].

~ damarlanma, *bot.* ◘ **Damarlanma.**

dikotomi, i. *Fr. dichotomie.* § ● *tıp.* Çatallı olma, iki kısma bölünmüş olma § ● *mant.* Bir cinsin ayrıntılı bir şekilde ve karşıtlıklı olarak özel sınıflara bölünmesi § ● *istat.* Bir ana grupun veya örneklemin *(erkek ve kadın gibi)* iki özel bölümüne verilen ad § ● *psik.* Herhangi bir şekilde kesinlikle iki karşılıklı alternatiflere ayrılma. [*Ing.* Dichotomy]. ☆ *Eşanl.* **ikili bölüm.** § ● *astr.* Ay'ın, ilk veya son dördündeki evresi. [*Ing.* Dichotomy] § ● *tar.* Bir organın iki eşit parçaya bölünmesi.

dikotomik, s. *Fr. dichotomique.* İkişer ikişer ayrılıp bölünen: *Dikotomik sınıflandırmada cins ve türleri ayırabilmek için her zaman iki karşıt karakter seçilir.* [*Ing.* Dichotomic].

dikrezil, i. *Fr. dicresyle. kim.* $CH_3-C_6H_4-C_6H_4-CH_3$ formülündeki alt hidrokarbondan birinin adı.

dikrezilin, i. *Fr. dicrésyline. kim.* Hidrazoto-

luen'in ornatılmasıyla elde edilen benzidin'-in homologu.

dikrezilketon, i. *Fr. dicresylcetone. kim.* Karbon oksiklörürün, alüminyum eşliğinde toluen'e etkimesiyle elde edilen, $(CH_3{-}C_6H_4)_2$ CO formülündeki keton. Bu madde 92° C'ta erir, 333° C'ta kaynar. [*Fr.* Ditolylcetone]. ☆ *Eşanl.* **ditolilketon.**

dikroik, s. *Fr. dicroique. fiz.* Renk değişirliği belirtisi gösteren *(olay).* [*Ing.* Dicroic].

~ perde, *fot.* Bir fototipin, genellikle eskimiş ve gümüş hiposülfitle çok yüklü bir tespit yıkaması sonunda jelatin içindeki koloit gümüşün çökelmesiyle bozulması.

dikroit,-ti, i. *Fr. dichroïte. min.* Doğal alüminyum, demir ve magnezyum silikat. [*Ing.* Dichroite]..

dikroizm, i. *Fr. dichroïsme* < *Yun. di,* iki + *khroma, renk.* Gözlem yönüne göre değişik renklere bürünen bazı maddelerin özelliği. [*Ing.* Dichromous].

dikrom, s. *Fr. dichrome* < *Yun. di,* iki + *khroma, renk.* Değişik kalınlıklarda iki ayrı renk gösteren saydam cisimler için kullanılır. [*Ing.* Dichromous].

dikromatik, s. *Fr. dichromatique. tıp.* Esas renklerin yalnız ikisini görebilen, sadece iki renk gösteren, iki rengi olan. [*Ing.* Dichromatic].

dikromofilik, s. *Fr. dichromophilique. tıp.* Asit ve bazik boyalarla boyanan. [*Ing.* Dichromophilic].

dikrosölyum, i. *zool.* ◘ **Küçük karaciğer kelebeği.**

dikrot,-tu, s. *Fr. dicrote* < *Yun. di,* iki + *krotos,* vurum. *tıp.* ◘ **Dikrotik.**

dikrotik, s. *Fr. dicrotique. tıp.* Nabzı çift atan. [*Ing.* Dicrotic].

dikrotizm, i. *Fr. dicrotisme. fizyol.* ve *patol.* Nabzın çift atması; kalbin her sistölünde bir büyük ve bir de küçük nabız meydana gelir. [*Ing.* Dicrotism; *Fr.* Dicrotisme].

dikse, i. *Rum.* Kuş tutmak için ökseler yerleştirilmiş ağaç. [*Ing.* A tree covered with bird-lime, specially set up on an open plain, at a time when migratory birds ore passing over].

diksenit.-ti, i. *Fr. dixénite. min.* Doğal manganez silikat arseniyatı. [*Ing.* Dixenite].

diksiyon, i. *Fr. diction* § ❶ Konuşulan dilin incelenmesi ve kullanılması § ❷ *tiy.* ve *ed.* Tiyatroda duru, seçik, saydam vurgulama ve çıkaklara tam uyarak konuşma. Sahnede rol yaparken şiir söylerken ve okurken, bir topluluk karşısında konuşurken seslerin, kelimelerin, vurguların, anlam ve heyecan duraklarının, cümlelerin hakkını vererek söyleme. [*Ing.* Diction]. ☆ *Eşanl.* **söyleyiş** ⊙ **cafcaflı ~,** *tiy.* ◘ **Cafcaflı.**

diksonit.-ti, i. *Fr. dicksonite. min.* Meteorik veya sideritt demir. Bu mineral iki alaşımdan *(taenit ve plesit)* meydana gelir. Plesit oranı daha yüksektir ve sık bir doku gösterir. [*Ing.* Dicksonite].

dikta /dik:ta/, i. *Alm.* diktat < *Lat.* Körükörüne ve kayıtsız şartsız yerine getirilmesi gereken buyruk. [*Ing.* ve *Fr.* Dicta].

~ rejimi, *siy.* Diktatörlük yönetimi.

diktafon, i. *Fr. dictaphone.* < *Yun.* ve *Lat.* Söylenenleri kaydedip istenince tekrar eden ses alma makinesi. [*Ing.* Dictaphone].

diktatör,-rü, i. *Fr. dictateur. tar.* (a) Eski Roma'da cumhuriyetin zorluklarla karşılaştığı zamanlarda, olağanüstü yetkiler verilen devlet adamı; (b) Çağdaş anlamda bütün siyasal yetkileri elinde toplayan kimse; (c) *mec.* Mutlak yönetici, zorba, diktatör gibi davranan. [*Osm.* Müstebit; *Ing.* Dictator]. ☆ *Eşanl.* **despot, tiran.**

diktatörlük,-ğü, i. *It. dictatura. sosy.* (a) Eski Roma'da, senatonun teklifiyle, konsüller tarafından diktatör adını alan bir devlet adamına verilen olağanüstü yetkiler sistemi; (b) Diktatör olma hali; (c) Bir diktatör tarafından yönetilen ülke; (ç) Diktatör yönetimi. Parlamento seçimine dayanan demokratik bir rejimde toplum sınıfları arasındaki dengenin kaybolarak sınıflardan birinin ötekiler üzerinde baskılı bir yönetim kurmasından doğan rejim. [*Osm.* Istibdat; *Ing.* Dictatorship; *Fr.* Dictature].

dikte, i. *Fr. dictée.* Birine söyleyerek bir şey yazdırma. Bir hareket veya fikrin telkin edilmesi: *Yargıç kararı dikte ettirdi.* [*Osm.* Imlâ; *Ing.* Dictation].

~ etmek, *dey.* Birine söyleyerek yazdırmak, birine istediklerini zorla kabul ettirmek: *I. Napoléon, 1805' de Presbourg antlaşmasını Avusturyaya dikte etmişti.* [*Ing.* To dictate; *Fr.* Dicter].

diktirmek(-i,-e), f. Dikmek işini yaptırmak: *Elbise diktirmek, Ağaç diktirmek.* [*Ing.* To make sew, to get it made by a tailor; to let erect or set up; *Fr.* Faire coudre; faire planter, ériger].

diktiyospor, i. *Fr. dictyospore. bot.* Enine ve boyuna bölmelere ayrılmış spor. [*Ing.* Dictyospore].

diktiyosporlu, s. Diktiyosporu olan *(mantarlar hk.)* [*Ing.* Dictyosporous; *Fr.* Dictyosporé, -ée].

diktiyozom, i. *Fr. dictyosome.* < *Yun. diktyon,* ağ + *soma,* vücut. *biy.* Golgi kompleksinin bitki hücrelerinde görülen şekli olup yassı keseler ve uçlarında küçük kesecikler halinde sitoplazma içine dağılmış bulunurlar. [*Ing.* Dyctyosome].

dikvento, i. *den.* (a) Cunda mantilyası; (b) Bir bumba ve serenin ucuna kilitlenmiş ve onun eğimini ayarlayan çelik tel halat ⊙ **ariyet ~,** *den.* Iki dikventodan bumba veya serenin ucuna en yakın olanı.

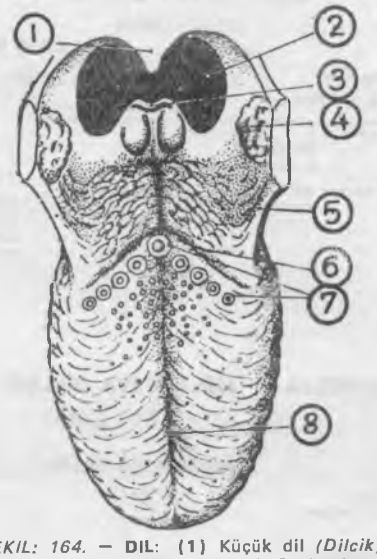

ŞEKİL: 164. — **DIL**: **(1)** Küçük dil *(Dilcik).* **(2)** Yutak *(Gırtlak)* kıstağı. **(3)** Gırtlak kapağı. **(4)** Bademcik. **(5)** Ön damak örtüsü. **(6)** Art yarık. **(7)** Çanaksı siğiller. **(8)** Orta yarık.

---

dil[1], i. *esk. T. til.* § ❶ *anat.* ve *zool.* Ağız boşluğunun alt bölgesinde bulunan ve özgür olarak hareket edebilen etli bir uzantı olup, art ucundan dil kemiğine bağlıdır; yiyeceklerin tadını almaya, onları evirip çevirmeye ve yutmaya yarayan ve konuşmaya yardım eden, etli, uzunca ve hareketli organ. ◘ *ŞEKİL: 164.* — **DIL.** [*Osm.* Lisan; *Lat. Lingua; Ing.* Tongue; *Fr.* Langue]. § ❷ *gram.* (a) Bir gramer sistemi halinde örgütlenmiş, düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan boğumlu sesler bütünü; (b) Belli bir toplulukta kullanılan özel dilbilim işaretleri sistemi: *Türk dili, Eski diller, Kaç dil biliyorsunuz?;* (c) Bir milli dilin gramer kuralları ve terimleri: *Dilini bilmek;* (d) Bir çağa, bir yazara özgü kelime hazinesi ve söz dizimi: *Tanzimat dili, Tevfik Fikret'in dili;* (e) Belli durumlara, meselelere, konulara özgü dil: *Hukuk dili, Aşk dili;* (f) *(geniş anlamda)* Düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı: *Yazı dili, Müzik dili.* [*Osm.* Lisan, zeban; *Ing.* Language; *Fr.* Langue] § ❸ *müz.* Nefesle çalışan bazı müzik âletlerinde titreşerek ses çıkaran ince levha: *Zurna dili* § ❹ Terazi, kilit gibi bazı eşya ve âletlerde yassı, ince ve hareketli olan kısım, dilcik. [*Ing.* Bolt; *Fr.* Languette] § ❺ *coğr.* Denizin içine uzanmış, kumluk düz, dar ve alçak kara parçası. [*Ing.* Spit; *Fr.* Langue de terre, flèche littorale] § ❻ *esk. ask.* Karşı tarafın kuvvetli, hazırlığı ve durumu hakkında bilgi edinmek üzere düşmandan alınan esir asker § ❼ *mec.* Çekiştirme. [*Osm.* Fasıl, gıybet] § ❽ *psik.* Bir eylem ve bir haberleşme aracı olan, bağımsız genel kanunlara dayanan dil, sosyal bir olaydır § ❾ *zool.* Böceklerde çenenin üstünde bulunan ağız parçası § ❿ *den.* Makara ve tornaların içine yerleştirilmiş bulunan ve üzerinden geçirilen halatı, istenen yöne çevirmeye yarayan sağlam, döner tekerlek § ⓫ *jeom.* Vâdi buzulunun aşağı kısmı; buzul bu kısımda iyice şekillenmiş bir ırmak meydana getirir. [*Fr.* Langue] § ⓬ *dilb.* (a) Dil'in lehçe veya dillere ayrılmadan önceki biçimi: *Ortak Hint-Avrupa dili;* (b) Önceleri farklı lehçeler konuşan öbekler tarafından yazılan veya konuşulan birleşmiş bir dil için de kullanılır; (c) Üretici gramerde, belli bir dildeki gramer kurallarına uygun çok sayıda cümleler bütünü; bu cümleler, sayıları sınırlı kurallar bütünü aracılığıyle en az sayıdaki unsurlardan *(morfem veya oluşturucu)* hareket edilerek zincirlemeyle meydana getirilir § ⓭ *tekn.* (a) Bir çark veya bir döner mil üzerine tespit edilen ve başka bir sabit parça ile karşılaştığı zaman kilit vazifesi görecek olan çıkıntılı kısım. ☆ *Eşanl.* **çene;** (b) Sustalı çakılarda, bıçak kapatıldığı zaman kesici kısmın veya dokunarak bozulmasını önlemek için, korkuluğun arkasına yerleştirilen bir çeşit zıvana; (c) Bir kesici silâh, bir bıçak, bir âlette, sapın içine doğru uzanan sivri demir kısım: *Bir egenin dili.* ☆ *Eşanl.* **kuyruk;** (d) Bir krank milinin, biyel bağlayan kısmı. ☆ *Eşanl.* **krank pimi** ⊙ **~ den düşmemek,** *dey.* Her zaman söylemek, hep anmak ⊙ **~ den komak,** *dey.* Ağza alınmamak, unutur olmak. ⊙ **~ e düşmek,** *dey.* Hakkında dedikodu yapılmak. [*Ing.* To become a subject to common talk]. ⊙ **~ e gelmek,** *dey.* § ❶ Dile düşmek, herkesin ağzında olmak, hakkında dedikodu olmak. [*Ing.* To be a subject of common talk]. § ❷ Konuşmaya veya susmuş olan kimse konuşmaya başlamak. [*Ing.* To start talking; *Fr.* Commencer à parler]. ⊙ **~ e gelmez,** *dey. (Çok güzel veya çirkin bir şeyi belirtmek için)* anlatılmaz. [*Ing.* Indescribable; *Fr.* Indescriptible] ⊙ **~ e getirmek,** *dey.* Dile gelmesine yol açmak. [*Ing.* To cause to talk] ⊙ **~ e kolay,** *dey.* Olması, yapılması sadece sözle kolay görülen. [*Ing.* Fasy to say *(but actually difficult); Fr.* C'est facile à dire] ⊙ **~ e perhiz etmek,** *dey.* Susmak, fazla konuşmamak. [*Ing.* To be discreet, to keep a secret] ⊙ **~ e vermek,** *dey.* Gizli tutulması gereken bir şeyi açığa vurmak. [*Ing.* To divulge, to denounce] ⊙ **~ e yörük (yavuz),** *dey.* Çok konuşan, lâfazan. [*Ing.* Great talker] ⊙ **~ i açılmak,** *dey.* Susmakta olan kimsenin birdenbire söze başlama eylemi. [*Ing.* To start talking; *Fr.* Commencer à parler] ⊙ **~ i ağır (ağır dilli),** *dey.* Konuşması veya yazısı açık ve akıcı olmayan. [*Ing.* Stammerer, whose tongue is heavy] ⊙ **~ i ağırlaşmak,** *dey.* Hastanın güçlükle söz söyleyebilmesi eylemi. [*Ing.* To begin to speak with difficulty] ⊙ **~ i alışmak,** *dey.* Bir kelimeyi çok kullanmaktan dolayı o kelimeye karşı alışkanlık edinmek ⊙ **~ i bağlı,** *dey.* Susmuş. [*Ing.* Silenced, tongue-tied; *Fr.* Qui a la langue liée] ⊙ **~ i bir karış (pabuç kadar),** *dey.* Çok ve arsızca konuşan kimseler için söylenir. [*Ing.* Impudent, who answers back; *Fr.* Effronté, audacieux,-euse, insolent, impudent,-ente]. ⊙ **~ i bir karış (dışarı) çıkmak,** *dey.* Sıcakta çok yürümekten veya koşmaktan yorulmak. [*Ing.* To get very tired of walking or running on a hot day]. ⊙ **~ i almak,** *dey.* Konuşması başka bir dil konuşmasını andırmak. [*Ing.* To speak with an accent]. ⊙ **~ i çetrefilli olmak,** *dey.* Her şeyi tam ve doğru söyleyememek ⊙ **~ i çözülmek,** *dey.* Dili açılmak. [*Ing.* To start talk-

DÜNYA DİLLERİ

HİNT - AVRUPA

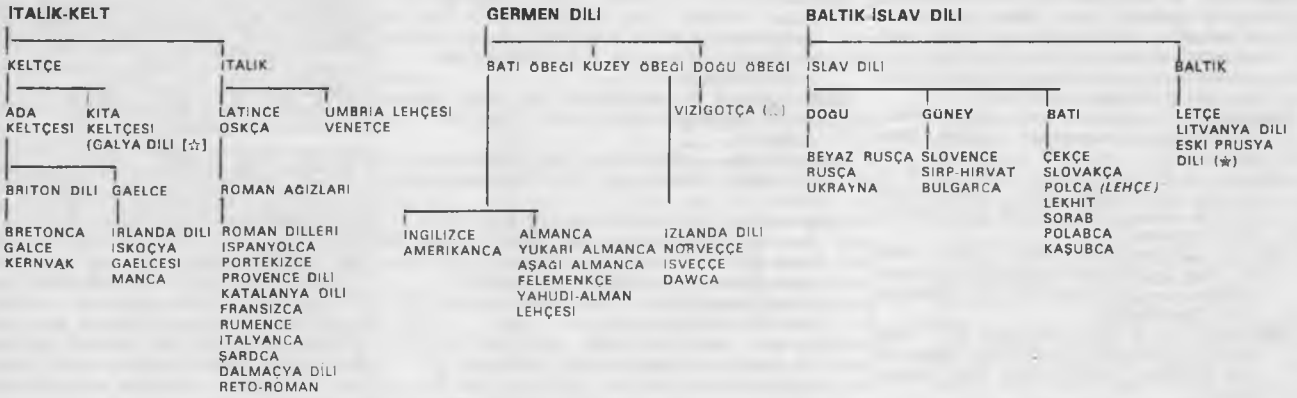

URAL - ALTAY DİLLERİ

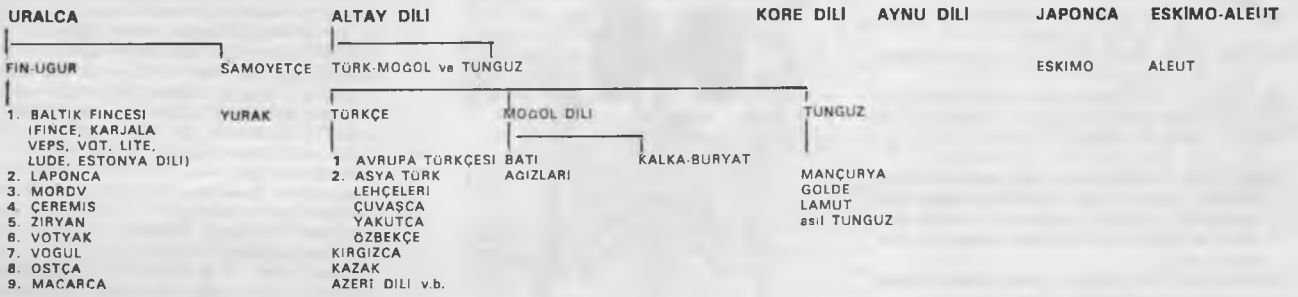

KAFKASYA DİLLERİ
(ve akrabaları)

KUZEY DİLLERİ
1 ÇEÇEN-LEZGİ DILLERİ
AVARCA
ANDİ
ÇEÇENCE
İNGUŞ
v.b.
2 ABASG-KERKET
ÇERKES
UBIK

GÜNEY BASKÇA
GÜRCÜCE
MİNGRELİA
SVANET
LAZCA

MALATYA - POLİNEZYA DİLLERİ

1. İNDONEZYA ÖBEĞİ
İNDONEZYA DILI
CAVA DILI, MALEZYA DILI, BATAK, MADAGASKAR DILI v.b.
2. POLİNEZYA ÖBEĞİ
HAWAII, SAMOA LEHÇESİ, cemiyet adası TAHITI lehçesi

MELANEZYA DİLLERİ

MİKRONEZYA DİLLERİ

PAPU DİLLERİ

AVUSTRALYA-MELANEZYA

AVUSTRALYA DİLLERİ

ASMANYA DİLİ
(XIX. yüzyıla kadar yaşadı)
ayrı bir öbek meydana getirir

AMERİKA DİLLERİ

KUZEY AMERİKA
ALGONKİN-VAKAŞ
HOKA-SİYUKS
NADENE *(ATABASKA öbeğiyle)*
PENUTIA
UTO-AZTEK-TANO

MEKSİKA ve ORTA AMERİKA
bu bölgeye özgü başlıca aileler:
MAYA-KİŞE
OTOMANG *(OTOMİ ve MİKSTEK öbeğiyle)*

GÜNEY AMERİKA VE ANTİLLER
başlıca aileler:
ARAUKAN
ARAVAK
AYMARA
ŞİPÇA
KARAYİP DİLİ
KEÇUA
TUPİ-GUARANİ

BUGÜN KONUŞULMAYAN DİLLER (...) İŞARETİYLE GÖSTERİLMİŞTİR.

DÜNYA DİLLERİ

HİNT - AVRUPA

HİTİTÇE HİNT-İRAN DİLİ

- İRAN DİLİ
  - ESKİ FARSÇA
    - PEHLEVİ
      - FARSÇA
      - HAZER LEHÇELERİ
      - KÜRTÇE
      - OSETÇE
      - BULUÇ DİLİ
      - AFGANCA (veya PEŞTU)
- HİNT-ARİ
  - SANSKRİTÇE ve PRAKRİT
    - 1. BATI: SİNDHİ, GUCRATİ, MARATHİ, LAHNDA, RACASTHANİ
    - 2. MERKEZ: PENCABİ, PAHARİ, HİNDİ (HİNDUSTANİ)
    - 3. DOĞU: BENGALİ, BİHARİ, ORİYA, ASSAM
    - 4. GÜNEY SEYLAN DİLİ
    - 5. ÇİNGENECE

TOKARCA
- AGNİ
- KUÇAR

ERMENİCE
- BATI *(TÜRKİYE)*
- DOĞU *(S.S.C.B.)*

TRAKYA FRİGCESİ
- TRAKÇA FRİGCE MAKEDONYA

HELEN
- DOR LEHÇESİ, AKA DİLİ veya ARKADİA, KIBRIS-AIOLIS-IONIA-ATTİKE DİLİ, MİNOS veya MİKEN LEHÇESİ
  - KOİNE *(ortak dil)*
    - MODERN YUNANCA

İLLYRİA ARNAVUTÇA
- TOSKÇA
- GEG LEHÇESİ

HAMİ - SAMİ

DOĞU SAMİ
- HABEŞ DİLLERİ: GEZ, AMHARCA, TİGRE *(vb.)*
- ARAPÇA
  - konusulan LEHÇELER
    1. ARAPÇA *(Yemen, Hicaz)*
    2. IRAK
    3. SURİYE
    4. MISIR
    5. MAGRIP (MALTA DİLİ, LİBYA DİLİ, TUNUS DİLİ, CEZAYİR DİLİ, FAS DİLİ, HASSANİ)
    6. HİSPANİK
  - EDEBİYAT DİLİ

BATI SAMİ
- GÜNEY ARAPÇA
- ARAMCA
  - YENİ BATI ARAMCASI
  - YENİ DOĞU ARAMCASI
- KENAN DİLİ
  - İBRANİCE
  - FENİKE DİLİ (†)
  - MURABİT (†)
  - UGARİTCE

SAMİ OLMAYANLAR
- MISIR
  - KIPTİ DİLİ (†)
- LİBYA BERBERİCESİ
  - LİBİK (†)
  - GUANS ( )
  - BERBERİ *(TUAREG, ZENET, KABİLİYE, ŞLÖH, ŞAVYA)*
- KUŞİ
  1. SAHOLA, AFAR
  2. SOMALİ
  3. GALLA
  4. AGAV
  5. BEJA

ZENCİ AFRİKA DİLLERİ

SUDAN DİLLERİ
- PÖLCE
- EHUE
- MOSSİ
- v.b.
- SUAHELİ
- v.b.

BANTU DİLLERİ
- SUAHELİ
- v.b.

ÇAT DİLLERİ
- HAUSSA
- v. b.

SAHRA DİLLERİ
- KANURİ
- TEDA
- ZAGHAVA

NİLOT DİLLERİ

ŞARİ-VADAY DİLİ
- NİL KONGO
- SARA
- BARMA
- BONGO
- KREC
- MÖRU
- MANGBETU
- LOGBUARİ

KUAN DİLİ

BOŞİMAN HOTANTO

DRAVİD DİLLERİ *(Hindistan)*
- TAMUL
- MALAYALAM
- KANARA
- TELUGU
- TULUCA
- GONDİ
- BRAHMİ
- v.b.

MUNDA DİLLERİ (Hindistan)
- HERVARİ
- KORKU
- KHARİA
- CUANK
- SAVARA
- GADABA

TAY DİLLERİ
- LAOSCA
- CAM
- CAN
- DİOICE
- KHAMTİ
- NUNG
- VİETNAM DİLİ
- AK TAY
- KARA TAY
- SİYAM DİLİ

ÇİNCE

MON - KHMER DİLLERİ
- KAMBOÇ
- TALAING
- KHASİ
- NİCOBAR adaları dili
- KHA
- MOİ

TİBET - BİRMAN DİLLERİ

Tek heceliler
- BİRMAN
- LOLO
- TİBETÇE

Çok heceliler
- KAÇİN
- BODO
- NAGA

Yakın diller
- HİMALAYA DİLLERİ
- KAREN
- MIAO DZI

ing, to find one's tongue; *Fr.* Rompre le silence qu'on gardait, delier sa langue]. ◉ ~ **i damağına yapışmak,** *dey.* Susuzluktan ağzı kurumak. [*Ing.* To be terribly thirsty; *Fr.* Avoir soif à avaler sa langue]. ◉ ~ **i dolaşmak,** *dey.* Söyleyeceğini şaşırıp sözü karıştırmak. [*Ing.* To stutter; *Fr.* Bredouiller]. ◉ ~ **i dönmek,** *dey.* Düzgün konuşmak, amacını, güzel bir şekilde anlatmak. ◉ ~ **i dönmemek,** *dey.* Bir türlü telâffuz edememek. [*Ing.* To be unable to get one's tongue round a word; *Fr.* Ne pouvoir prononcer, articuler un mot] ◉ ~ **i durmamak,** *dey.* Aralıksız konuşmak ◉ ~ **i ensesinden çekilsin,** *dey.* Ilenme olarak kullanılır. [*Ing.* May his tongue be pulled out *(curse)*] ◉ ~ **i her şeye dönmek,** *dey.* Her konuda rahatça konuşabilmek. [*Ing.* To be always ready to speak ill of others] ◉ ~ **i kılıçtan keskin (zifir),** *dey. (Gönül)* kırıcı ve ağır konuşanlar için kullanılır. [*Ing.* Foul-mouthed; *Fr.* Mal embouché] ◉ ~ **i kurtlu,** *dey.* Dedikoducu. [*Ing.* Who speaks ill of others; *Fr.* Qui fait des commérages, cancanier,-ière, potinier,-ière]. ◉ ~ **i ile tutulmak,** *dey.* Bir suçunu konuşurken açığa vurmak. [*Ing.* To be caught out by one's own words] ◉ ~ **i pabuç kadar,** *dey.* Uzun uzun, saygısızca ve gönül kıracak bir tarzda karşılıkta bulunan. [*Ing.* Impudent and tactless in talking back] ◉ ~ **i tutulmak,** *dey.* Korkudan, sevinç veya saskınlıktan konusamamak. [*Ing.* To be tongue-tied; *Fr.* Devenir muet, être atteint, de mutisme, perdre la parole] ◉ ~ **i uzamak,** *dey.* Satışmaya koyulmak ◉ ~ **i uzun,** *dey.* Küstah, saygısız. [*Ing.* Impudent, insolent; *Fr.* Impudent,-ente, insolent,-ente] ◉ ~ **i varmamak,** *dey.* Bir sözü söylemeye gönlü razı olmamak. [*Ing.* Not to dare say, to be painful to tell; *Fr.* Ne pas vouloir, ne pas oser dire] ◉ ~ **i yatkın,** *dey.* Düzgün konuşabilen ◉ ~ **i zifir,** *dey.* ◘ **Dili kılıçtan keskin** ◉ ~ **imin (dilin, dilinin)** döndüğü (yettiği) kadar, *dey.* Anlatabildiği kadar. [*Ing.* As much as one can explain] ◉ ~ **in cirmi küçük, cürmü büyük,** *at.* Insan dili ile birçok kusur işler. ◉ ~ **in duygu yönü,** *tiy.* Oyuncunun, kelimelerin getirdiği duyguları, düşünceleri, bağlantıları, anlamları ve anıları bilecek yolda konuşmasını hazırlar. Sözlerinin duygu yönünü kavrayamayan oyuncunun baştan sona yanlış konuşacağı üzerinde durulur ◉ ~ **in kemiği yok,** *at.* Insanın, doğru veya yanlış, her aklına geleni söyleyebileceğini, buna önem verilmemesi gerektiğini anlatır. [*Ing.* The tongue has no bones, one can say anything one likes] ◉ ~ **in persengi,** *dey.* Söz arasında yerli yersiz söylenen ve tekrarlanan «efendim» «efendime söyleyeyim» «şey» gibi sözler. [*Ing.* A thing frequently on one's tongue, always being repeated] ◉ ~ **inde tüy bitti,** *dey.* Açıklanan bir düşüncenin, verilen bir öğüdün pek çok tekrar edildiği halde dinlenilmediği vakit kullanılan bir anlatış: *Adamcağız daha ne yapsın, söyleye söyleye dilinde tüy bitti* ◉ ~ **inden anlamak** *(bir şeyin), dey.* Söz konusu olan şeyin özelliğini bilmek ◉ ~ **inden düşürmemek,** *dey.* Sık sık anmak. [*Ing.* To keep on and on *(about a thing); Fr.* Avoir toujours un mot à la bouche] ◉ ~ **inden kurtulamamak,** *dey.* Sitemlerinden çıkışmalarından kurtulamamak ◉ ~ **inden zehir dökülmek,** *dey.* Kötü konuşmak ◉ ~ **ine dolamak,** *dey.* Aynı şeyi boyuna tekrarlamak, bir şeyi her fırsatta söylemek. [*Ing.* To keep on and on *(about a thing)*] ◉ ~ **ine sağlam olmak,** *dey.* § ❶ Saklanacak şeyleri açığa vurmamak § ❷ Dilini kötü söz söylemekten sakındırmak. [*Ing.* To be discreet, to avoid bad language] ◉ ~ **ini bağlamak,** *dey.* Susmak zorunda bırakmak. [*Ing.* To silence; *Fr.* Réduire *(qn)* au silence, imposer silence à *(qn)*]. ◉ ~ **ini değdirmemek,** *dey.* Hiç yememek ◉ ~ **ini döndürememek,** *dey.* Konuşamamak, söylemeye gücü yetmemek ◉ ~ **ini eşek arısı soksun!** *dey.* Söyleyişleri kaba olan kimselere şaka için söylenen kaba bir söz. [*Ing.* May his tongue be stung by a hornet *(curse said of a person who makes an unpleasant remark)*] ◉ ~ **ini kedi (fare, kuş) mi yedi,** *dey.* Konuşmayan, soruları cevapsız bırakanlara yöneltilen soru. [*Ing.* Have you lost your tongue?] ◉ ~ **ini kesmek,** *dey.* Susmak, konuşmamak. [*Ing.* To shut up; *Fr.* Fermer la bouche, se taire] ◉ ~ **ini tutmak,** *dey.* Her ağzına geleni söylemekten sakınmak, her şeyi söylemekten çekinmek. [*Ing.* To hold one's tongue; *Fr.* Tenir sa langue, garder un secret] ◉ ~ **ini yutmak,** *dey.* Büyük bir korku veya şaşkınlığa uğramak. [*Ing.* To be overcome by great surprise or fear, to appear to have lost the use of one's tongue; *Fr.* Avaler sa langue, se taire, se condamner au silence]. ◉ ~ **inin altında bir şey olmak,** *dey.* Söylemekten çekindiği veya duraksadığı bir sözü olmak ◉ ~ **inin belâsını çekmek (bulmak),** *dey.* Dilini tutamamak yüzünden zarar görmek. [*Fr.* Subir un embarres une difficulté resultant des propes tenus contre quelqu'un, quelque chose]. ◉ ~ **inin döndüğü kadar söylemek,** *dey.* Kudreti derecesinde söylemek. ◉ ~ **inin ucuna (kadar) gelmek,** *dey.* Hatırladığı bir şeyi istediği halde söylemek veya söyleyememek. [*Ing. (The word)* To be on the tip of one's tongue, to have almost told it)] ◉ ~ **inin ucunda olmak,** *dey.* Bir sözü hatırlayacak gibi olup da hatırlayamamak, bir şeyi hemen söyleyiverecekmiş gibi olmak. [*Ing.* To be on the tip of one's tongue; *Fr.* Avoir un mot sur la langue, sur le bout de la langue]. ◉ ~ **lerde dolaşmak (gezmek),** *dey.* Her yerde kendisinden söz edilmek. [*Ing.* To be subject of common gossip]. ◉ ~ **lere destan olmak,** *dey.* Herkes tarafından önemle söylenmek. Kötü huyu çok yayılmak. [*Ing.* To be on everybody's tongue; *Fr.* Devenir la fable de la ville, être objet de toutes les conversations]. ◉ ~ **iyle sokmak,** *dey.* Zehir gibi sözler söylemek. [*Ing.* To wound with the tongue] ◉ ~ **iyle tutulmak,** *dey.* Suçunu kendi konuşması ile açığa vurmak. [*Ing.* To be caught out by one's own words] ◉ **açık** ~, *hava.* ◘ **Açık²**. ◉ **ağır** ~ **kullanmak,** *dey.* ◘ **Ağır** ◉ **ağzı var** ~ **i yok,** *dey.* ◘ **Ağız** ◉ **alt** ~ **kası,** *anat.* ◘ **Kas**. ◉ **ana** ~, ◘ **Anadil.** ◉ **anahtar** ~ **i,** ◘ **Anahtar.** ◉ **analitik** ~, *dilb.* ◘ **Analitik** ◉ **aracı** ~, *dilb.* ◘ **Aracı** ◉ **bakrac** ~ **ı,** *mek.* ◘ **Bakraç** ◉ **basık** ~, *tıp.* ◘ **Basık** ◉ **bireşimli** ~, *dilb.* ◘ **Bireşimli** ◉ **bitişik** ~, *patol.* ◘ **Bitişik** ◉ **bitişimli** ~ **ler,** *dilb.* ◘ **Bitişimli** ◉ **bitişken** ~ **ler,** *dilb.* ◘ **Bitişken** ◉ **buzul** ~ **ı,** *coğr.* ◘ **Buzul** ◉ **bükünlü** ~, *gram.* ◘ **Bükünlü** ◉ **canlı** ~, *dilb.* Bugün konuşulmakta olan dil. [*Fr.* Langue vivante] ◉ **cava** ~ **ı,** *dilb.* ◘ **Cava** ◉ **Çekoslovak** ~ **ı,** *dilb.* ◘ **Çekoslovak** ◉ **çiçeklerin** ~ **i,** ◘ **Çiçek** ◉ **çocuk** ~ **ı,** *gram.* ◘ **Cocuk** ◉ **çizgili** ~, *patol.* Dilde uzunlamasına çukur çizgiler şeklinde beliren bozukluk. [*Ing.* Langue plicaturée, langue scrotale] ◉ **diplomasi** ~ **i.** ◘ **Diplomasi.** ◉ **dişlerin** ~ **yüzü,** *anat.* Dişlerin dile değen yüzü. [*Fr.* Face linguale de la dent] ◉ **dişli** ~, *zool.* ◘ **Dişli.** ◉ **dravid** ~ **leri,** ◘ **Dravid.** ◉ **eklemeli** ~ **ler,** *gram.* ◘ **Bitişimli diller.** ◉ **geyik** ~ **i,** *bot. Polypodiaceae* familyasından, Kuzey Yarıküre'de yetişen ve Türkiye'nin sahil bölgelerinde rastlanan, yaprakları parçalanmamış, uzun dil seklinde olan bir bitki. [*Lat. Phyllitis scolopendrium; Ing.* Hart's tongue fern; *Fr.* Scolopendre vulgaire, langue-de-cerf] ◉ **kara** ~, ◘ **Kara** ◉ **kardeş** ~, *dilb.* Aynı anadilden gelen dil. ☆ *Eşanl.* **akraba dil.** [*Ing.* Sister language; *Fr.* Langue sœur]. ◉ **kaynana** ~ **ı,** *bot.* ◘ **Kaynana.** ◉ **kilise** ~ **i,** *din.* Hıristiyan kiliselerinde geçerli sayılan dil; *Latince, Yunanca, Süryanice, Kıptice, Ermenice.* [*Ing.* Liturgical language; *Fr.* Langue Liturgique]. ◉ **kıllı kara** ~, *patol.* Dilin üstündeki ipliksi papillaların aşırı derecede büyüyerek siyah bir renk alması şeklinde beliren dil hastalığı. [*Fr.* Langue noire pileuse, glossophytie, mélanoglossie]. ◉ **kızıl** ~, *zool.* ◘ **Kızıldil.** ◉ **konuşma** ~ **i,** *dilb.* Konuşurken kullanılan dil; yazı diliyle zıtlaşır. [*Ing.* Colloquialism; conversational language; *Fr.* Langue de conversation]. ◉ **köpek** ~ **i,** *zool.* Kemikli balıklar *(Teleostei)* takımının, Yan-yüzergiller *(Pleuronectidae)* familyasından bir balık türü. Denizde yaşar. [*Lat. Pleuronectes cynoglossus; Ing.* Flounder; *Fr.* Flet]. ◉ **kuş** ~ **i,** *dey.* Bölünen hecelerin arasına başka heceler katılarak konuşulan dil. [*Ing.* Childish language with a *f* or other letter substituted for each initial consonant or prefixed to each initial vowel; *Fr.* Langage forgé que les enfants et les femmes emploient pour s'entendre entre eux et qui est formé par le renversement des syllabes d'un mot]. ◉ **küçük** ~, *anat.* ve *zool.* Yumuşak damağın gerisinde bulunan etli bir lop olup aşağı doğru sarkan çıkıntı halindedir. [*Osm.* Lûhat; *Lat. Uvula, staphylinus; Ing.* Uvula; *Fr.* Luette, uvule] ◉ **kütük** ~, *vet.* Aktinomikoz ve aktinobasiloz hallerinde özellikle sığırlarda görülen kronik dil irileşmesi. [*Fr.* Langue de bois]. ◉ **mavi** ~, *vet.* ◘ **Mavi.** ◉ **ölü** ~, *dilb.* Artık konuşulmayan dil. [*Ing.* Dead language; *Fr.* Langue morte]. ◉ **sarkık** ~, Adinami hallerinde *(at)* ve organ felçlerinde görülen dil sarkması. [*Fr.* Langue pendante]. ◉ **somut** ~, *dilb.* Çeşitli gramer işaretlerini değişken bitimlerle veren dil. [*Ing.* Synthetical language; *Fr.* Langue synthétique, langue concrète]. ◉ **tatlı** ~, *dey.* Iyi, ruh okşayıcı konuşma. [*Ing.* Soft words; *Fr.* Langue dorée]. ◉ **üst** ~ **kası,** *anat.* ◘ **Kas.** ◉ **yazı** ~ **ı,** *dilb.* Yazı yazarken kullanılan dil; konuşma diliyle zıtlaşır. [*Ing.* Writing language; *Fr.* Langue écrite]. ◉ **yılan** ~ **ı,** *vet.* Bazı atların durmadan dilini ağzından çıkarması şeklinde bir çeşit tike verilen ad. [*Fr.* Langue serpentine].

~ **açılmak,** *dey.* Susan ve sessiz duran bir kimse birden söylemeye başlamak. [*Ing.* To start talking; *Fr.* Commencer à parler].

~ **ağız pası,** *patol.* Ağır intanı hastalıklarda, özellikle tifoda dil ve dudaklarda, diş etlerinde meydana gelen koyu kahverengi mukoza tabakası.

~ **ağız vermemek,** *dey.* Kendinden geçmiş bir halde ağır hasta olmak. [*Ing.* Not to be able to talk, to be too ill to talk].

~ **ağrısı,** *patol.* Dilde batma veya yanma duygusu şeklinde beliren ağrı. [*Ing.* Glossodynia; *Fr.* Glossodynie].

~ **almak,** *tar.* Düşman halinden haber edinmek için canlı esir yakalamak. [*Ing.* To take a prisoner for information].

~ **altı,** ◘ **Dilaltı.**

~ **akrabalığı,** *gram.* Bir anadilden türeyen diller arasındaki yakınlık *Türkçe ve Moğolca arasındaki veya Fransızca ve Ispanyolca arasındaki yakınlık gibi.* [*Ing.* Relationship of languages, types of languages, linguistic segmentation; *Fr.* Parenté de langues, parenté linguistique].

~ **atardamarı,** *anat.* Dış şahdamarın yan dalı. [*Ing.* Lingual artery; *Fr.* Artère linguale].

~ **atlası,** *gram.* Dilleri, lehçeleri veya dil olaylarını yayılış bölgelerine tespit eden atlas: *Fransız ağızları dil atlası gibi.* [*Ing.* Linguistic atlas; *Fr.* Atlas linguistique].

~ **avcısı,** *dey.* ◘ **Casus.**

~ **bademcik kası,** *anat* ◘ **Kas.**

~ **balığı,** *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının **Dilbalığıgiller** *(Soleidae)* familyasından ovai ve yassı bir balık cinsi. Deniz dibinde kumluk yerlerde yaşar, bulunduğu yerin rengini alır. Üstü küçük pullarla örtülüdür. Kuzey denizlerinde ve Türkiye sularında bulunur. *S. vulgaris* adlı türünün uzunluğu 50-60 sm. olup eti çok beğenilir. Tatlı sulara geçer. **Benekli dilbalığı** *(S. lascaris),* **Sarı dilbalığı** *(S. lutea),* **Alaca dilbalığı** *(S. variegata),* gibi türleri vardır. Bunların göğüs yüzgeçleri küçüktür *(microchirius). S. hispida*'da ise sol göğüs yüzgeci bulunmaz. *(monochirus).* [*Lat. Solea; Ing.* Sole; *Fr.* Sole]. ◘ *LEVHA: 18* — **BALIKLAR.**

~ **balığıgiller,** *zool.* ◘ **Dilbalığıgiller.**

~ **belâsı,** *dey.* Gevezelik yüzünden başa gelen kötü durum. [*Ing.* Trouble caused by not holding one's tongue].

~ **bilgisi,** ◘ **Dilbilgisi.**

~ **bilimi,** ◘ **Dilbilim.**

~ **bir karış** *(birinde), dey.* Saygısızca karşılık verenler için kullanılır. [*Ing.* Impudent,

who answers back; *Fr.* Impudent,-ente, insolent,-ente].

~ **bölmesi**, *anat.* Dil kası zarı ile birleşerek dilin iskeletini meydana getiren telsel levha. [*ing.* Lingual septum; *Fr.* Septum linguel].

~ **büyüklüğü**, *patol.* Dilin aşırı derecede gelişmesi. [*ing.* Macroglossia; *Fr.* Macroglossie].

☆ *Eşanl.* **makroglosi**.

~ **çıkarmak**, *dey.* Eğlenmek, alay etmek. [*ing.* To put out the tongue in defiance or mockery].

~ **dalaşı**, *dey.* ◘ **Ağız dalaşı**.

~ **damak kası**, *anat.* Damak eteğinden çıkan ve dilin içinde son bulan küçük kas. [*Ing.* Palatoglossal muscle; *Fr.* Palatoglosse; glosso-staphylin].

~ **devrimi**, *dilb.* Bir dilin yabancı kelimelerden kurtulup kendi ana kaynaklarına dönme, gerekli kavramları. deyimleri kendi kelime-köklerinden türetme akımı.

~ **dişleri**, *zool.* Bazı balıkların dillerinde bulunan dişler. Bunların yapısı balığın çenelerinde veya damağında bulunan dişlerden farklı değildir.

~ **dökmek**, *dey.* Kandırmak veya yararlanmak için tatlı sözler söylemek. [*ing.* To try to talk someone round].

☆ *Yak. anl.* **diller dökmek**.

~ **duygusu**, *gram.* Dil bakımından doğruyu ve güzeli seçme duygusu: *Türk dili duygusu, v.b.* [*ing.* Linguistic conscience; *Fr.* Conscience linguistique].

~ **düşüklüğü**, *patol.* Dilin arkaya doğru düşmesi; Düsük dil omurga düzlemine dayanarak gırtlağın üst deliğini kapar ve solunumu güçleştirir. *(Yeni doğmuş çocuklarda veya genel anestezi sırasında görülür).* [*Ing.* Glossoptosis; *Fr.* Glossoptôse].

~ **düzeyleri**, *dilb.* ◘ **Düzey**.

~ **ebesi**, *dey.* Konuşkan *(kimse).* [*Ing.* Talkative; chatter-box].

~ **felci**, *patol.* ◘ **Felç**.

~ **fırlatanlar**, *zool.* Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının, Pullu-sürüngenler *(Squamata)* takımının bir alt takımı. Dillerini yay gibi dışarı uzatırlar. Renk değiştirme özellikleri vardır. Çoğu ağaçların üzerinde yaşar. Başları çıkıntılıdır. Yuvarlak göz kapakları bulunur. Eski Dünya'da yaşarlar. Bukalemungiller *(Chamaeleontidae)* familyasını içine alır. [*Lat.* ve *Ing. Rhiptoglossa*].

~ **haşlaması**, *mutf.* Suyuna soğan, havuç, maydanoz kökü, tane karabiber, defne yaprağı atılarak kaynatılan dana dili.

~ **hukuku**, *huk.* Bir iç hukuk veya devletler hukuku tasarrufu ile etnik bir azınlığa veya çeşitli etnik topluluklara tanınan kendi dillerini kullanma hakkı.

~ **iltihabı**, *tıp.* ve *vet.* Yaralar, yanmalar, haşlamalar veya tahrip edici maddeler *(sert ve dikenli gıdalar)* yemek sonucunda dilin iltihaplanması veya organların şişip kabarması ve ağrı yapması durumu olup bazen bulaşık hastalıkların belirtisini teşkil eder. Hayvanlardan, köpek, beygir, sığır ve bazan da koyunlara ârız olur. [*Ing.* Glossitis; *Fr.* Glossite].

~ **kavgası**, *dey.* Sözle edilen kavga. [*Ing.* Quarrel; *Fr.* Querelle, dispute broulle].

~ **kaymak**, *dey.* Konuşma sırasında herhangi bir kelimeyi yanlışlıkla söylemek.

~ **kayması**, *dey.* Kelimeleri yerli yerinde ve düzgün söyleyememe; yanlış bir şey söyleme. [*Lat.* ve *Fr. Lapsus linguæ; Ing.* Slip of the tongue].

~ **kemiği**, *anat.* ◘ **Kemik**.

~ **kemiği halkası**, *zool.* Basit yapılı omurgalılarda alt çene yayının hemen arkasında bulunan ve iç organları bastan ayıran ikinci halka.

~ **kör deliği**, *anat.* ◘ **Delik**.

~ **küçüklüğü**, *patol.* Dilin aşırı derecede küçük olması. [*ing.* Microglossia; *Fr.* Microglossie].

☆ *Eşanl.* **mikroglosi**.

~ **malası**, *inş.* Sıvacıların kullandığı yassı âlet. [*ing.* Pointed trowel].

~ **oğlanı**, *tar.* Tanzimat'tan önce elçilerin devlet erkânı ile görüşmelerinde tercümanlık yapan genç. [*Ing.* Student-interpreter who is learning the language of the country].

~ **oluğu**, *den.* Bir makaradaki dilin üzerine halatın oturması için açılmış oluk.

~ **otu mu yedin?** *dey.* Çok konuşan kimselere söylenir.

~ **pelesengi (persengi)**, *dey.* Durmadan tekrarlanan söz. [*Osm.* Vird-zeban; *ing.* A thing frequently on one's tongue, always being repeated].

~ **peyniri**, *mutf.* Halis koyun sütünden yapılan, yağlı ve lezzetli tuzsuz peynir. [*ing.* Cheese made in long strips].

~ **salamurası**, *mutf.* Güherçile ve tuz karışımıyle oğulduktan sonra toprak bir çanağa yerleştirilen ve aralarına defne yaprağı, kekik, karanfil ve karabiber serpilen sığır dili salamurası.

~ **salatası**, *mutf.* Katı pişmiş yumurta sarıları ile tuz, biber, hardal ve sirke içine ince dilimler halindeki haşlanmış dana dili ile yapılan salata. [*Ing.* Brain salad].

~ **satmak**, *dey.* Bos sözlerle karşısındakini oyalamak, ikna için konuşmak.

~ **sesi**, *fonet.* Dilin bir hareketiyle telâffuz edilen *(d, t, l gibi).* [*ing.* ve *Fr.* Lingual].

~ **siniri**, *anat.* Altçene sinirinden ayrılan dil duyu siniri. [*ing.* Lingual nerve; *Fr.* Nerf lingual].

~ **sürçmek**, *dey.* Dil kaymak. [*Osm.* Sürç-ü lisan].

~ **şaklatmak**, *avc.* ve *binic.* Dili ağızda şaklatarak atı veya köpeği çağırma veya yürekledirme hareketi. [*Fr.* Donner de la langue, faire un appel de langue].

~ **tutmak**, *dey.* Sorguya çekmek üzere düsman askeri yargılamak. [*ing.* To capture an enemy for the sake of information].

~ **tutukluğu**, *tıp., psik.* ve *fels.* Dilin iyi çalısmasından ileri gelen söyleme güçlüğü. Merkezi sinir sistemindeki dokuların zedelenmesi veya herhangi bir hastalıkla görevlerini yapamaz hale gelmesi sonucunda olur. [*Osm.* Suubet-i telâffuz; *ing.* Anarthry; *Fr.* Anarthrie].

~ **uzatmak**, *dey.* Birinin aleyhinde söylemek. Biri hakkında fena şeyler söylemek. [*Osm.* Zebandirazlık etmek; *Ing.* To malign, to defame; *ing.* To malign, to defame; *Fr.* Médire].

~ **yarası**, *dey.* Acı sözden açılmış gönül yarası. [*Ing.* A being hurt by someone's biting tongue; *Fr.* Affliction que qu'elqu'un éprouve à la suite d'un propos malveillant tenu contre lui].

~ **yutak iltihabı**, *patol.* ◘ **Glosofarenjit**.

dil[2], i. *Osm.* < *Fars. esk.* Gönül, yürek, kalb. [*Ing.* Heart, mind, soul; *Fr.* Coeur].

~ **bağlamak**, *dey.* Aşık olmak, gönül vermek. [*Ing.* To be *(fall)* in love *(with); Fr.* Tomber amoureux de qn, s'éprendre de qn].

dilâk,-ğı, i. *anat.* Kadınların cinsel organlarının içindeki dilcik. [*Osm.* Bızır; *Ing.* ve *Fr.* Clitoris].

dilaktilik, s. *Fr. dilactylique. kim.* Kalsiyum laktat'ın 280° C'a doğru ısıtılmasıyle elde edilen, $CO_2H-CH(CH_3)-O-CH(CH_3)-CO_2H$ formülündeki bir dioksit için kullanılır. [*Ing.* Dilactylic].

dil.altı[1],-**nı**, b.s. Dilin altında bulunan. [*Ing.* Sublingual; *Fr.* Sublingual,-ale].

~ **atardamarı**, *anat.* Dil atardamarının iki uç dalından biri. [*Ing.* Sublingual artery; *Fr.* Artère sublinguale].

~ **bağı**, *anat.* ve *zool.* Dili alt taraftan alt çeneye bağlayan bağ. Dilin alt ortasında bulunan ve dil altı mukozasını alt cene mukozasına bağlıyan ince mukoza kıvrımı. [*Osm.* Ligam, licam; *Ing.* String ligament; *Fr.* Frein].

~ **bezi**, *anat.* Ağız tabanının ön tarafında bulunan küçük tükürük bezi. [*Osm.* Gudde-i taht-el lisaniye; *Lat. Glandula sublingualis; Ing.* Sublingual gland; *Fr.* Glande sublinguale].

~ **iltihabı**, *patol.* Dilaltı bağı üzerinde oluşan küçük yara. *(Alt kesici dişlerin dilaltı bağına sürtünmesinden ileri gelir; boğmacalılar gibi, çok öksüren çocuklarda görülür).* [*Ing.* Sublingual inflammation; *Fr.* Inflammation sublinguale].

~ **sinir düğümü**, Dilaltı tükürük bezinin arka tarafında bulunan küçük sempatik sinir düğümü. [*Ing.* Sublingual ganglion; *Fr.* Ganglion sublingual].

dil.altı[2], b.i. *vet.* Kümes hayvanlarında görülen *kurbağacık* ve *dilcik* de denilen hastalık.

dil.ârâ /dilârâ/, b.s. *T.* ve *Fars.* Gönül bezeyici. [*Ing.* Beloved, sweetheart; *Fr.* Agréable, séduisant].

dil.ârâm, bs. *T.* ve *Fars.* Gönül rahatlandırıcı.

dilasyon, i. *Fr. dilaton, fonet.* ◘ **Aktarma**.

dil.âşûb /dilâşûb/, b.s. *T.* ve *Fars.* Gönlü fesada düşürülen. [*Ing.* That perturbs the heart].

dilatasyon, i. *Fr. dilatation. tıp.* Bir organın herhangi bir şekilde genişlemesi. [*Ing.* Dilatation].

dilatometre, i. *Fr. dilatomètre* < *Yun. fiz.* Isınan sıvıların görünür genleşme katsayılarını bulmaya yarayan araç. [*Ing.* Dilatometer].

dil.aver / dilâver/, b.s. *T.* ve *Fars.* Yürekli, yigit. [*Ing.* Brave, courageous; *Fr.* Brave, vaillent].

dil.azar, b.s. *T.* ve *Fars.* Gönül incitici. [*Ing.* Heart-tormenting, cruel].

dil.balığıgiller, ç.b.i. *zool.* Kemikli balıklar familyası. Bunlarda gövde yandan iyice basıktır *(yassı balıklar).* Bir yana yatık duran bu balıkların sol yanı renksiz ve gözsüz, sağ yanı ise yukarı dönük ve gözlüdür. Bunların yan yüzergillerden farkı, sırt yüzgecinin gözlerin önüne kadar uzamış olmasıdır. Dil balıklarında gövde ovaldır. Sol göğüs yüzgeci ise az çok gelişmiş durumdadır. Balık uzmanları buna dayanarak bu familyadaki balıkları *Soiea, microchirus, achirus* gibi cinslere ayırırlar. Fakat bunların hepsi birden dil balığı adı altında toplanabilir. [*Lat.* ve *Ing.* Soleidae; *Fr.* Soléidés].

dil.basan b.i. *tıp.* Hekimlerin dili bastırarak boğazı görmek için kullandıkları âlet. [*Ing.* Tongue-holder; *Fr.* Abaisse-langue].

dilbaz /dilbâz/, s. *T.* ve *Fars.* § ❶ Konuskan § ❷ Dili ile kandıran. [*Ing.* Eloquent, pleasant talker; *Fr.* Qui cherche à plaire, coquet, coquette].

☆ *Yak. anl.* **lâkırdıcı, dilli, çeneli, cerbezeli, natıkalı, natuk, natı, çalçene, çenebaz, cenesi düşük geveze, lâfazan, zevzek, ağzı kalabalık, lâf ebesi, çaçaron, farfara, tırasçı, şarlatan, boşboğaz, ağzında bakla ıslanmaz.**

☆ *Karş.* **az konuşur, sessiz**.

dilber, s. ç: **dilberân**. *Osm.* < *Fars. dil,* gönül + *ber, götüren.* Güzel.

☆ *Yak. anl.* **cici, bicimli, yakışıklı, alımlı, cazibeli, cazip, gösterişli, sevimli, sirin, hoş, kanı sıcak, cana yakın, tonton, müşekkel, munis, lâtif, nefis, zarif, melih, hasnâ, hub, sabih.**

☆ *Karş.* **çirkin, kaba, biçimsiz, sakil, sevimsiz, suratsız, nahoş**.

~ **dudağı**, *mutf.* Bir çesit dudak şeklinde hamur tatlısı. [*ing.* Kind of Turkish pastry].

dil.bilgisi[1],-**ni**, b.i. *gram.* (a) Bir dili bütün ayrıntılarıyle *(ses, şekil ve cümle yapısı)* inceleyip, kurallarını belirten bilim; (b) Bir dildeki ses, biçim. sözdizimi ilişkilerinin bütünü. [*Osm.* Sarf-ü nahiv, sarf; *Ing.* Gram. mar; *Fr.* Grammaire]. ☆ *Eşanl.* **gramer**. ◉ **genel** ~, *gram.* Bütün diller için geçerli kurallar koyan dilbilgisi. [*Ing.* General language; *Fr.* Grammaire générale]. ◉ **karşılaştırmalı** ~, *gram.* Birçok dil arasındaki kesin uygunlukları inceleyerek kaynakları bakımından bu diller arasında ilişkiler kuran bilim. [*Ing.* Comparative languages; *Fr.* Grammaire comparée]. ◉ **kuramsal** ~, *gram.* Dilin doğru olarak kabul edilen belli bir durumunu tanımlayan ve bunun kurallarını araştıran dilbilgisi. [*Ing.* Theorical language; *Fr.* Grammaire normative]. ◉ **tarihî** ~ *gram.* Dil olgularının kökenini ve tarihini inceleyen dilbilgisi. [*Ing.* Historical language; *Fr.* Grammaire historique]. ◉ **tasviri** ~, *gram.* Bir dilin belirli bir durumunu betimleyen dilbilgisi. [*Ing.* Descriptive language; *Fr.* Grammaire descriptive].

~ **kitabı**, *gram.* Bilimsel veya günlük kullanımındaki kurallarıyle bir dili metodluca

öğreten kitap. [*Ing.* Grammar book; *Fr.* Grammaire].
☆ *Eşanl.* **gramer.**

dil.bilim*, b.i. *gram.* İnsanın konuşma yetisini genel olarak deyiyi veya yeryüzündeki konuşulan dilleri ses, şekil anlam ve söz dizimi bakımından genel veya karşılaştırmalı inceleyen bilim. [*Osm.* Lisaniyat; *Ing. (General)* linguistics; *Fr.* Linguistique *(general)*]. ☆ *Eşanl.* **genel dilbilim, lenguistik** ◉ **dağılım** ~ i, *dilb.* ◘ Dağılım. ◉ **dural** ~, *dilb.* Dilin gelişimini belli bir dönemde inceleyen dilbilim. ◉ **dillerarası,** ~, *dilb.* ◘ **Dillerarası.** ◉ **görevsel** ~, *dilb.* Belli bir dildeki fonemleri görevlerine göre sınıflayan ve anlatan modern dilbilim doktrini. [*Ing.* Functional, linguistics; *Fr.* Linguisti que fonctionnelle].. ◉ **yapısal** ~, *dilb.* Dünya dillerinin yapılarını belirlemeyi, yani belli bir dil sisteminin farklı bölümlerini birbirine bağlayan temel. [*Ing.* Structural linguistics; *Fr.* Linguistique structurale].

dilbilimsel*, b. s. Dilbilimle ilgili olan. [*Ing.* Linguistic; *Fr.* Linguistique].
~ **coğrafya,** *dilb.* ◘ Coğrafya.

dil.bilimci, b. s. Dilbilim uzmanı. [*Ing.* Linguist; *Fr.* Linguiste].

dilcan, s. < *dil.* Geveze, çok sözlü.

dilci, i. Dil konusu üzerinde çalışan kimse. [*Ing.* Linguist, philologist; *Fr.* Linguiste, philologiste].
☆ *Eşanl.* **filolog.**

dilcik,-ği, i. § ❶ *anat.* (a) Küçük dil. [*Osm.* Mizmar; *Lat* ve *Ing.* Glottis; *Fr.* Glotte]. (b) Küçük bir dil biçiminde organ. [*Osm.* Lüseyne; *Lat. Lingula; Ing.* Uvula; *Fr.* Luette, uvule] § ❷ *bot.* Buğdaygillerde olduğu gibi yaprak ayası ile yaprak kınının birbirinden ayrıldığı yerde yaprağın üst yüzünde bulunan sivri uçlu, yassı küçük çıkıntı. (Petallerin tırnak *(unguis) ve aya (lamina)* kısmını birleştiren bölgede olan küçük dil biçiminde uzantılara verilen addır). [*Osm.* Lüseyn; [*Lat.* ve *Ing.* Ligula; *Fr.* Ligule]. ◘ *ŞEKİL: 89.* — BİTKİ. § ❸ *zool.* Böceklerin ağzında küçük dilin önünde bulunan kısım. § ❹ *müz.* (a) İnsan nefesiyle öttürülen çalgılarda veya org borularında kamıştan, tahtadan veya madenden yassı parça; (b) Org borusunun dilini örtmeye yarayan oynak ve bükülebilen pirinçten küçük bir parça; havanın titreşimini sağlar. [*Ing.* Tongue; *Fr.* Languette]. ◉ **çifte** ~, *müz.* Karşılıklı iki yassı parçanın birbirine çarpmasıyle ses veren dilcik *(zurna, obua, fagot)* [*Ing.* Double reed; *Fr.* Anche double]. ◉ **diş arası dilciği**, *anat.* Birbirine bitişik iki dişin arasında bulunan dış etinin telsel mukozadan ibaret üçgenimsi kısmı. [*Fr.* Languette interdentaire]. ◉ **keçeli** ~ *müz.* Telli ve klavyeli çalgıların keçelerine uydurulan eğik olarak yontulmuş oynak tahta parçası. [*Fr.* Languette de sautereau]. ◉ **serbest** ~, *müz.* Havanın bir delikten içeri ve dışarı geçmesiyle titresen dilcik *(armonyum, akordeon).* [*Ing.* Free reed; *Fr.* Anche libre]. ◉ **vuruşlu** ~, *müz.* Titreşimli ucu katı bir cisme sürtünen dilcik *(klarnet)* [*Ing.* Beating reed, striking reed; *Fr.* Anche battante]. ◉ **çukurcuğu,** *bot.* ◘ **Çukurcuk.**

dil.dade /dildâde/, b.i. *T.* ve *Fars.* § ❶ Gönül vermiş âşık. [*Ing.* Beloved, lover; *Fr.* Amant, amoureux,-euse]. § ❷ Kaş bastı gibi kadınların başlarına arkuru olarak bağladıkları kalem işi yemeni ve çevre.

dil.dar /dildâr/, b.s. *T.* ve *Fars.* Birinin gönlünü almış sevgili. [*Ing.* Possessing the heart, beloved; *Fr.* Chéri, bien-aimé, femme que l'on aime].

dilek,-ği, i. < *dilemek.* Bir kimsenin dilediği şey. [*Osm.* Temenni; *Ing.* Wish; *Fr.* Souhait, voeux].
☆ *Yak. anl.* **istek.**
~ **etmek (eylemek),** *dey.* Arzu etmek, bir şey istemek. [*Ing.* To wish *(for)*, to ask *(for)*].
~ **kipleri,** *gram.* Dilek şart, istek, gereklik ve emir kiplerini içine alan fiil kipi öbeği; Türkçede bu kip se ekiyle kurulur. [*Osm.* İnşaî sıygalar; *ing.* Subjonctive; *Fr.* Subjonctif,-ive].
~ **şart kipi,** *gram.* Bir işin yapılması, bir şeyin olması hakkındaki bir dileği bildiren veya başka bir işin yapılmasında kendi gösterdiği işle şart koşan fiil kipi. [*Osm.* Temennî sıygası, fiilî şart; *Ing.* Conditional, desiderative; *Fr.* Désidératif,-ive, conditionnel,-elle].

dilekçe*, i. < *dilek.* Bir dileği bildirmek üzere resmî dairelere verilen imza ve adresli yazı. [*Osm.* İstida, arzuhal; *Ing.* Petition; *Fr.* Pétition] ◉ **dava** ~ **si,** *huk.* ◘ **Dava.**
~ **hakkı,** *huk.* Yurttaşların tek başlarına veya topluca, gerek kendilerini, gerekse kamuyu ilgilendiren şikâyetleri hakkında yetkili makamlara ve Türkiye Büyük Millet Meclisine dilekçe ile başvurma hakkı. [*Ing.* Right of petition; *Fr.* Droit de petition].

dilekçi*, s. Dilekçe veren kimse. [*Osm.* Müstedi; *Ing.* Petitioner; *Fr.* Pétitionnaire].

dilem, i. *Fr. dilemme.* < *Yun. dilemma. mant.* İkilem. İki şıkkı olan ve her iki şıkkın vargısı aynı olan tasım. [*Osm.* Kıyası mukassim; *Ing.* Dilemma; *Fr.* Dilemme].

dileme, i. Dilemek işi.

dilemek(l), *f. esk. T. tilemek.* § ❶ Yapılması kendi elinde olmayan bir şeyin olması isteğinde bulunmak: *Dile benden ne dilersin, sağlığınızı dilerim.* [*Osm.* Temenni etmek; *Ing.* To wish; *Fr.* Souhaiter]. § ❷ Keyfi *(canı)* istemek: *Dilediğiniz gibi davranabilirsiniz.* [*Ing.* To want, desire; *Fr.* Vouloir, désirer].
☆ *Yak. anl.* **istemek, arzu etmek.**

dilemma, i. *Yun. di,* iki defa + *lemma,* cümlecik. *mant.* ◘ **Dilem.**

dilemmalı, s. *mant.* İkilem niteliğinde olan, [*Ing.* Dilemmatic; *Fr.* Dilemmatique].

dilenci, i. < *dilenmek.* § ❶ Dilenmeyi geçinme yolu yapan kimse. [*Ing.* Beggar; *Fr.* Mendiant]. § ❷ *mec.* Israrla, arsızca bir şeyi isteyen kimse ◉ ~ **ye hıyar vermişler, eğri diye beğenmemiş,** *tkz. dey.* Kendisine çok gereksindiği bir şey verildiği zaman verilen şeyin önemsiz kusurlarını öne sürüp hoşnutsuzluk gösterenin halini benzetme yoluyle anlatmak üzere söylenir. [*Ing.* When they have the beggar a cucumber he complained because it was crooked].
~ **arap,** *tiy.* Bir Akarap tipidir. Karagözden sadaka koparınca Türkçe olarak öyle bir duaya başlar ki, Karagöz bunun beddua olduğunu sonunda anlar.
~ **çanağı,** *dey.* Dilencilerin içine sadaka konulması için tuttukları veya önlerine koydukları kap. [*Ing.* Beggar's alms bowl].
~ **çanağı,** *dey.* Dilencilerin içine sadaka miktarda bulunan *(yer).* [*Ing.* Full of odds and ends].
~ **değneğine dönmek,** *dey.* Pek zayıflayıp kötülemek. [*Ing.* To become very thin].
~ **tarikatı,** *sosy.* Ortaçağda Hıristiyan ve İslâm çevrelerinde dünyadan elini çekmiş ve fakirlik yolunu tutmuş bir kısım gezginci dervişlere halk yiyecek ve giyecek vererek onların duasını alırdı. Goygoycular bunların en tanınmış olanıdır. Bunlar açıkça dilenmeseler de duaları halkın yardımına sebep olduğu için fiilen dilenci tarikatı adını almışlardır. [*Fr.* Ordre des mendiants].
~ **vapuru,** *dey.* Karşılıklı olarak bütün iskelelere uğrayarak sefer yapan vapur. [*Ing.* Steamer that calls at every landing-stage].
~ **yalvarışı,** *dey.* Acımayı uyandırmak için çeşitli ve yalandan davranış ve sözlerle dilenen.
~ **yırtıklığı,** *dey.* Bütün utanma ve sıkılmayı bırakmış olanın hali.

dilencilik,-ği, i. § ● Dilenci olma hali. [*Ing.* Begging, mendicany, beggary; *Fr.* Mendicite] § ❷ *huk.* Vücutça çalışabilir olduğu halde, dilenenlerin fiili dilencilik suçunu meydana getirir § ❸ Dilenciye yakışır davranış, arsızlık.

dilendirmek(-i), f. § ❶ Dilenecek hale getirmek. [*Ing.* To let practise beggary; *Fr.* Faire mendier, faire tomber dans une grande misère] § ❷ Dilencilik işini yaptırmak.

dilenme, i. Dilenmek eylemi. [*Ing.* Begging, mendicity; *Fr.* Mendicité].

dilenmek(-den), nsz. f. § ❶ Sadaka istemek, dilencilik etmek. [*Ing.* To beg; *Fr.* Mendier] § ● *mec.* Bir şeyi dilenircesine, haline acındırarak istemek: *Ben onu dilenerek ele geçirdim* ◉ **Sultanahmet'te dilenip Ayasofya'da sadaka verir,** *dey.* Kendi yoksulluğuna bakmayıp başkalarına yardım etmeye kalkışanlar için söylenir.

diletantizm, i. *Fr. dilettantisme.* ◘ **Yeleneklik.**

dilgir etmek, *dey.* Gücendirmek. [*Ing.* To offend, to hurt; *Fr.* Faire *(du)* mal à blesser *(qn)*].

dilgoz, *arg.* ◘ **Abeci.**

dilhen, i. Dilimli manasınadır.

dil.hıraş, b.s. *T.* ve *Fars.* Yürek tırmalayan, pek acı: *Gece yarısı dilhıraş bir feryat koptu.* [*Ing.* Heartrending; *Fr.* Navrant,-ante, poignant,-ante].

dil.hun, b.s. *T.* ve *Fars.* Yüreği kanlı, çok dertli, pek kederli: *Arkadaşımın felâketini öğrenince dilhun oldum.* [*Ing.* Very sad, sorrowful; *Fr.* Qui a le cœur blessé].
~ **etmek,** *dey.* Çok müteessir, çok dertli etmek.

-di',li, s. *gram.* Fiillerde geçmiş zaman anlatan şekillerinden biri. [*Osm.* Mazii şuhudi; *Ing.* Determinated past; *Fr.* Passé déterminé, passé défini].
~ **geçmiş,** *gram.* Eylemin konuşulan zamandan önce geçtiğini ve söylenenin bunu kesin olarak bildiğini haber veren bildirme kipi ◉ **Geldi** sözü gelmek fiilinin - di'li geçmiş zamanıdır. [*Ing.* Past tense containing the morpheme].

dilijans, i. *Fr. diligence.* Eskiden Avrupa'da şehirlerarasında yolcu taşıyan atlı araba.

dilik arazi, i. *trm.* Kırgı bayır.

dilim, i. < *dilmek.* § ❶ Uzunluğuna kesilmiş veya ayrılmış parça: *Bir dilim karpuz, portakal dilimi, ekmek dilimi.* [*Ing.* Slice; *Fr.* Tranche]. § ❷ *mim.* (a) Bir mimarî kısmın ucunda yuvarlak bir cep gibi olan şekil. [*Ing.* Foil; *Fr.* Loce, cŏte]; (b) Bir kemerin iç kavsini küçük dairelerle keserek verilen ay şeklindeki kavisli kısımlardan her biri. Hint, Gotik ve Mağrip mimarilerinde böyle daire kavisleriyle dilimlere ayrılmış kemerler çok kullanılır. Arap mimarisinde sivri kemerler hep böyle dilimlidir ve her dilim ayrı renkte kemer taşlarıyle süslenmiştir. Türklerde dilimli kemer çok az kullanılmıştır. Selçuklular bunu Osmanlılardan daha çok uygulamışlardır. § ❸ Eldiven yapımında kullanılan deri parçası. [*Fr.* Tranche]. § ❹ *mat. (a)* Bir kürenin, uçları aynı noktada biten ABF ve ACF gibi iki büyük yarım daire arasında kalan yüzey parçası; (b) Daha genel olarak, bir dönel yüzeyin iki meridyen arasında kalan parça; (c) Açıklığı, bir dik açının yarısına eşit olan açı (45°); (d) Yuvarlak bir cismin hacminin, cismin ekseninden geçen iki düzlem arasında kalan kısmı: *Küre dilimi, Silindir dilimi.* § ❺ *meteor.* Yeryüzeyine hızla düşen sıvı su tabakası. § [*Fr.* Tranche]. § ❻ *(sepetçilik)* İnce dalların daha kalınlara sarılmasıyle meydana gelen kabarıklık. § ❼ *terz.* İçi pamuklu, üstü dikişli, kreton bezden yapılmış geniş kırma. ◉ **çift** ~ **li,** *mim.* ◘ **Çift.** ◉ **çözgü** ~ **i,** *dok.* ◘ **Çözgü.** ◉ **dört** ~**li,** *mim.* ◘ **Dört.**

dilimlemek(-i). f. Dilimlere ayırmak. [*Ing.* To cut into slices, to slice; *Fr.* Trancher].

dilimli, s. *mim.* Dilimlere ayrılmış demektir. Dilimlerin adedine göre üç dilimli, dört dilimli veya çok dilimli. [*Osm.* Züfusus; *Ing.* Cut up into strips or slices; *Fr.* Lobé].
~ **ısıtıcı,** *döş.* Isıtma döşeminde odaları ısıtmakta kullanılan ve dilimlerin birleştirilmesiyle oluşan ısıtıcı. [*Ing.* Radiator; *Fr.* Radiateur].
☆ *Eşanl.* **radyatör.**
~ **ısıtıcı anahtarı,** *döş.* Isıtıcı dilimlerini birbirlerine ekleme işinde kullanılan özel anahtar. [*ing.* Radiator bar wrench].
~ **ısıtıcı anahtar kolu,** *döş.* Dilimli ısıtıcı anahtarını çevirmekte kullanılan kol. [*Ing.* Radiator key wrench].
☆ *Eşanl.* **radyatör anahtarı kolu.**
~ **ısıtıcı kelepçesi,** Duvara asılı ısıtıcının devrilmesini önleyen özel kelepçe.
☆ *Eşanl.* **radyatör kelepçesi.**
~ **kemer,** *mim.* Dilimlere ayrılmış kemer. [*Fr.* Arcature a lobe].
~ **yonca,** *süsl.* Yapraklarının ucu dilimli yonca şeklinde bezeme örgesi. [*Fr.* Ache].

dilim dilim, z. Parça parça: *Karpuzu dilim di-*

lim kestiler. [*Ing.* In slices, in strips; *Fr.* Par tranches, par rondelles].
~ ~ **etmek,** *dey.* Dilimlere ayırmak.

dilinim*, i. § ❶ *jeol.* Şist, kayağantaş gibi kültelerin yalanc. katmanlaşmış görünüşü. Yer Kabuğunun hareketleri sırasında sıkışmalar yüzünden külteler, birçok kat halinde üst üste gelir. [*Osm.* Teflik; *Ing.* Cleaving; *Fr.* Clivage] § ❷ *min.* Mineralleri, düşeş eksen doğrultusunda ince yapraklar halinde ayırmak işlemi veya şekli. [*ing.* Cleavage; *Fr.* Clivage].

dilinmek, nsz. f. Dilmek eylemine konu olmak. [*Ing.* To cut up into slices, to be cloven].

dilitürik, s. *Fr. diliturique. kim.* Barbitürik asidin doğrudan doğruya nitrolanmasıyle elde edilen nitrobarbitürik asit için kullanılır. [*Ing.* Dilituric].

dilkeş-hâverân, b.i. *müz.* Türk musikisindeki en güzel bileşik makamlarından biri. Yaklaşık olarak 5-6 yüzyıllıktır. Hüseynî basit makamına ırak makamının dizisinden bir parça eklenerek yapılmıştır. Elimizde bu makamdan 41. sıraya giren 117 parça vardır. [*ing.* A makam starting with e'' and ending on f' sharp].

dil.keşide, b.i. *müz.* Türk musikisinde muhayyer ve ferahfezâ makamlarından ibaret olan makam. Bu makamdan elimizde 106. sıraya giren 13 parça vardır. [*Ing.* a makam starting with e' end ending on d.].

dil.kuşa, b.s. *T.* ve *Fars.* Gönül açan, ferah. [*Ing.* Joy-giving, pleasant, beloved].

dillengeç,-ci, i. *h.d.* Dilden düşürülmeyen, sık sık söylenen **söz.**

dillenme, i. § ❶ Konuşmaya başlama § ❷ *psikopatol.* Sağır-dilsiz eğitiminin birinci evresi. Çocuğun ses çıkarabildiği ve istediği zaman çıkarabileceği bilincine ulaşmasını sağlar.

dillenmek, nsz. f. § ❶ *(çocuk hk.)* Hiç konuşmazken, konuşmaya başlamak. [*Ing.* To begin talking; *Fr.* Commencer à parler *(enfants)*] § ❷ Kötülüğü söylenmek, dillere düşmek, dedikodu konusu olmak. [*Ing.* To become over talkative; *Fr.* Être reputé de mauvaise conduite *(femme, jeune fille)*].
☆ *Yak. anl.* § ❶ **konuşmaya başlamak, çenesi düşük olmak, dırlanmak.** § ❷ **dillere destan olmak, meşhur olmak** *(kötü yönden),* **namlanmak.**

diller.arası, b.s. Birçok dille ilgili.
~ **dilbilim,** *dilb.* Genel dilbilimin bölümlerinden biri; bütün dillerin temel kavramlarını ve yapısını inceler; amacı uluslararası yardımcı dillerin oluşması için ilkeler koymak.

dilli, s. § ❶ *(Çocuk ve kadınlar hk.)* Sürekli ve tatlı konuşan: *Pek dilli bir çocuk.* [*Ing.* Talkative; *Fr.* Babillard, loquace]. § ❷ *bot.* (a) Dil biçiminde olan veya üzerinde dil bulunan. [*Ing.* Ligulate; *Fr.* Ligulé]. (b) Bileşikgillerden taçları bir bakışımlı olan bazı çiçeklere verilen ad: (Örnek: *Hindiba).* ◉ **kötü** ~, *dey.* Her şeyi kötüleyip dedikodu yapan.
~ **düdük,** *dey.* ◘ **Dillidüdük.**

dilli.düdük, b.s. § ❷ Bir çeşit kamış düdük. [*Ing.* A kind of flute] § ❷ *h.d.* Geveze. Aşırıca dilli, çok konuşkan. [*Ing.* Chatterbox, talkative person].
~ ~ **etmek,** *dey.* Bir haberi herkese yaymak. [*Ing.* To spread *(gossip, rumor)*].

dilmaç*, i. < *dilmeç.* Bir dilden başka bir dile sözle çeviri yapan, bu işi meslek edinen kimse. [*Osm.* Tercüman; *Fr.* Interpreter, dragoman; *Fr.* Drogman, interprète, truchement].
☆ *Eşanl.* **çevirmen.**

dilmaçlık*,-ğı, i. Dilmaç işi veya mesleği. [*Osm.* Tercümanlık; *Ing.* Functions and quality of an interpreter].

dilme, i. § ❶ Dilmek eylemi. [*Ing.* Slicing; *Fr.* Coupe en tranches]. § ❷ *inş.* Dört köşe kesilmiş uzun direk § ❷ *ağ. iş.* Bir şeyi uzunluğuna biçmekten hâsıl olan parçalar: *Kadron dilmesi, kalas dilmesi* § ❷ *mim.* Bir kubbenin yüzeyini çeşitli kürevi daire parçalarına ayırmak üzere kubbe kaidesinden tepesine kadar giden silmeli kısımlar. [*Fr.* Nervure] § ● *tekn.* Çubuk veya boru şeklindeki madenleri, dilimler halinde piyasaya sürmek amacıyle yapılan işlem.
~ **makinesi,** ağ. iş. Keresteleri dilerek yaprak halinde tahtalar çıkarmaya yarayan makine. [*ing.* Slicing machine].

dilmeç, I. *kıyf.* Uzun etekli entarilerin iki tarafındaki yırtmaç. [*Ing.* Slit up the sides of a long robe].

dilmeçli, s. *süsl.* Bir tahtayı veya bir madenî, eğik profillerde keserek oyma tarzı. *(Rokay üslûbundaki bezemeler hep böyle dilmeçlidir).* [*Ing.* Cut (sawed) round a curved outline; *Fr.* Chantourné].

dilmek(-i), f. *est. T. tilmek.* Uzun uzun ve ensiz olarak yarmak, dilim dilim kesmek. [*Ing.* To slice; *Fr.* Couper en tranche, trancher].

dil.ölçer, b.i. Arıların hortumunun uzunluğunu ölçmeye yarayan âlet. [*Ing.* Glossometer; *Fr.* Glossometre].
☆ *Eşanl.* **glosometre.**

dil.pesent, b.i. *T.* ve *Fars. dilpesend.* Gönlün beğendiği. [*Ing.* Agreable, pleasing, beloved].

dilriş /dilrîş/, b.s. *T.* ve *Fars.* Gönlü yaralı, dertli. [*Ing.* Wounded to the heart, sorrowful].

dil.ruba, b.s. *T.* ve *Fars.* Gönül kapan, herkesi kendine âşık eden. [*Ing.* Heart- ravishing, beloved; *Fr.* Ravissant,-ante, charmant,-ante].

dilsel, s. *anat.* Dille ilgili, dile ait: *Dilsel kaslar.* [*Osm.* Lisanî; *Ing.* Lingual, glossal; *Fr.* Lingual, glossien,-ienne, glossique].

dilsi, s. Dil biçiminde olan. [*Ing.* Glossoid; *Fr.* Glossoïde].
~ **çiçekli,** *bot.* Bileşikgillerden hindiba, kara hindiba, salsifis gibi çiçekleri veya kömeçleri dil şeklinde olan bitkilere verilen ad. [*Fr.* Liguliflore].
~ **çiçekler,** *bot.* Bileşik çiçekli bitkiler alt. familyası. Bütün çiçekleri düzensiz ve dilsi olan bitkileri kapsar. [*Fr.* Liguliflores].

dilsiz, s. ve i. § ❶ Konuşamayan, hiç işitmediği için söz söyleme alışkanlığını edinememiş olan (kimse), ebkem: *Bazı dilsizler maksatlarını işaretle dillilerden daha iyi anlatırlar.* [*Ing.* Mute, dumb; *Fr.* Muet,-ette]. § ❷ *mec.* Ses çıkarmaz, sessiz, halim, az konusan, susmuş. [*Osm.* Sukutî; *Ing.* Taciturn, silent; *Fr.* Taciturne].
~ **alfabesi,** Dilsizlerin parmak işaretleriyle konuşmalarını sağlayan alfabe. [*Ing.* Mute alphabet; *Fr.* Alphabet muet].
~ **harita,** *coğr.* Üzerinde yazı bulunmayan, sadece topoğrafya şekilleri, veya istenilen başka olaylar bulunan harita. [*Osm.* Ebkem harita. [*Ing.* Mute map; *Fr.* Carte muette].
~ **oyunu,** *tiy.* Sözsüz bir oyun türüdür. Buna **«şamıt»** veya **«lâl»** denir. [*Ing.* Dumb show; *Fr.* Jeu muet].

dilsizlik,-ği, i. § ❶ Dilsiz olma hali: *Dilsizlik korkusu atlatılmıştı, ama başka dertler yüz göstermişti.* [*Ing.* Mutism; *Fr.* Mutisme] § ❷ *patol.* Konuşma sinir merkezlerinin veya konuşma organlarının bozukluğu yüzünden meydana gelen konuşamama hali. [*Ing.* Dumbness; *Fr.* Mutité].

dil.şat /dilşât/, b.s. *T.* ve *Fars. dilşâd.* Gönlü sevinçli, memnun. [*Ing.* Happy, contented, glad; *Fr.* Content, satisfait, joyeux].

dil.şikâr /dilşikâr/, b.s. *T.* ve *Fars.* Gönül avlayan. [*Ing.* Captivating the heart, beloved].

dil.şikeste, b.s. *T.* ve *Fars.* Gönlü kırılmış. [*Ing.* Heartbroken, disappointed; *Fr.* Qui a le cœur brisé, âme meurtrie].

dil.tenk, b.s. *T.* ve *Fars. dilteng.* Gönlü daralmış, kederli. [*Ing.* Distressed, sad, mournful].

dilüviyen, i. *Fr. diluvien. jeol.* Eskiden dördüncü zamana veya eski alüvyonlara verilen ad.

dilüviyum /dilü:viyum/, I. *Lat. dilluvium. jeol.* Bugünkü ırmakların dördüncü zamandan kalma en eski alüviyonlarına *(sulardaki kil ve kum yığınlarına)* verilen ad. [*Ing.* ve *Fr.* Diluvium].

dimagnetit,-ti, i. *Fr. dimagnétite. min.* ◘ **Dimagnetit.**

dimağ /dimağ/, i. *Osm.* < *esk.* § ❶ Beyin. § ❷ Zihin, bilinç. [*Ing.* Brain, mind, intelligence; *Fr.* Cerveau, cervelle, encéphale].

dimağçe, i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars. esk.* Beyincik. [*Ing.* Cerebellum; *Fr.* Cervelet].

dimağî, s. *esk.* Beyinle, akılla ilgili. [*Ing.* Cerebral; *Fr.* Cérébral,-ale].

dimdik /dim:dik/, z. § ❶ Çok dik olarak. [*Ing.* Bolt upright, erect, stiff; *Fr.* Droit comme un i, fixement]. § ❷ Hiç eğilmeden: *Bacaklarının üstünde dimdik durmak* § ❷ *(Bakış hk.)* Dikkatli, ısrarlı ve keskin § ❷ Dosdoğru, sağa sola sapmadan. [*Ing.* Straight; *Fr.* Droit, rectiligne] § ❺ s. Çok dik, dikleşmiş, tamamiyle dik: *Saçları korkudan dimdik oldu* § ❺ Kaskatı, çok sertleşmiş § ❷ *mec.* Gururlu, baş eğmeyen.

dimer, I. *Fr. dimère. kim.* (a) İki eş molekülün birleşmesinden meydana gelen molekül; (b) *(geniş anlamda)* Aralarında doğrudan doğruya birleşme olmadığı halde, başka bir maddeyle aynı kimyasal yapıda olan ve molekül ağırlığı o maddenin iki katı olan madde. [*Ing.* Dimer].

dimesitil, i. *Fr. dimésityle. kim.* Sodyumun mesitil bromüre etkimesiyle elde edilen $(CH_3)_3C_6H_2-C_6H_2(CH_3)_3$ formülündeki hidro karbon.

dimetil, *Fr. diméthyl. kim.* Bu molekülde herhangi iki kök yerine iki metil kökünün geçtiğini gösteren örnek. [*Ing.* Dimethyl].

dimetilamin, i. *Fr. diméthylamine. kim.* NH $(CH_3)_2$ formülündeki doymuş amin. [*Ing.* Dimethylamine].

dimetilik, s. *Fr. diméthylique. kim.* (a) İki molekülden türeyen; (b) Bileşiminde iki metil kökü bulunan. [*Ing.* Dimethylic).

dimi, i. *Yun. dimiton.* § ● Sıkı dokunmus bir çeşit pamuk bez. [*Ing.* Fustian; *Fr.* Futaine] § ❷ Yan yana çözgü ipliklerinin belirli atkı iplikleri üstünden atlayıp sıra yükseltme şekliyle bağlantı yapmaları.

diminuendo /diminuen:do/, z. *It. müz.* **«Ağırlaşarak», «hafifleşerek», «kısarak»** anlamında, sesleri gitgide hafifleterek çalınacak müzik parçalarının başına yazılan bir söz.

dimişki, i. Deri veya maden üzerine kabartma olarak yapılan bezeme usulu. Samda yapılan bu çeşit işlere izafeten Avrupalılarca verilen bir ad. [*Ing.* Damascus].
~ **hançer,** *tar.* ◘ Hançer.

dimorf, i. *Fr. dimorphe.* Aynı türün iki çeşidinin birine mensup bir birey.

dimorfizm, i. *Fr. dimorphisme* § ❷ Şekilli olma § ❷ Ayni türün bireyleri arasında şekil, renk v.b. bakımlarından farklılığın bulunması.
☆ *Eşanl.* **iki şekillilik.**

din*, I. *Osm.* < *Ar.* § ❶ İnsanların tanrıya inanış ve bağlanışı veya varlıkları ve davranışları kutsal ve kutsaldışı diye ikiye ayırmaktan ibaret olan tasarımlar ve işlemler sistemi. [*Ing.* ve *Fr.* Religion]. § ❷ Bu konuda tutulan yollardan her biri: *Hıristiyan dini.* [*Ing.* ve *Fr.* Religion]. § ❷ *mec.* İnanılıp çok bağlanılan fikir veya ülkü. ◉ ~ **den (imandan) çıkmak,** *dey.* Ne yaptığını, ne söylediğini bilmeyecek kadar öfkelenmek. [*Ing.* To become utterly exasperated]. ◉ ~ **den imandan olmak,** *dey.* Dinî inancını kaybetmek. [*Ing.* To become utterly exasperated] ◉ ~ **i bir uğruna,** *dey.* Müslümanlık davası uğruna. [*Ing.* For the sake of Islam; *Fr.* Pour religion musulmane] ◉ ~ **i bütün,** *dey.* İnancı sağlam. [*Ing.* Sincerely religious, entirely given to the Islamic faith and observing its laws; *Fr.* Pieux,-euse, dévôt] ◉ ~ **i gibi bilmek,** *dey.* Çok iyi bilmek ◉ ~ **i imanı para,** *dey.* Çıkarından başka hiç bir düşüncesi olmayan kimseler için kullanılır. ◉ ~ **i yiyip imanı arkasına (sırtına) atmış,** *dey.* Her kötülüğü yapabilecek yaratılışta olan kimseler için kullanılır. [*Ing.* He has lost all sense of goodness and decency] ◉ ~ **im hakkı için!** *dey.* Yemin olarak kullanılır ◉ ~ **ince dinlensin!** *dey.* Müslüman olmayan kimse için kullanılan rahmet sözü ◉ ~ **inden döner, davasından dönmez,** *dey.* Düşüncelerinde ısrar eden kimse için kullanılır. [*Ing.* He would sooner give up his religion than his claim] ◉ ~ **ine yandığım!** *arg.* Lânetleme sözü ◉ **bir** ~ **de durmamak,** *dey.* Boyuna fikir değiştirmek. ◉ **devlet** ~ **i,** ◘ **Devlet.** ◉ **dinamik** ~, *ahl.* ◘ **Dinamik.** ◉ **gizli**

~, *dey.* Anlaşılmayan, saklı tutulan din veya inanç. ◉ **gizli ~ taşımak,** *dey.* Din ve inancını kimseye bildirmemek. ◉ **hak ~ i,** *dey.* Müslümanlara göre islâmiyet.

~ **adamı,** *dey.* Mesleği din işleri olan görevli.

~ **davet etmek,** *dey.* Dinî kabul ettirmek amacıyla çağrıda bulunmak.

~ **devleti,** *sosy.* Siyasî iktidarın kutsal kitaptan çıkarılmış kanunlara dayanarak rahipler tarafından yürütüldüğü rejime verilen ad. [*ing.* Theocracy; *Fr.* Théocratie].

☆ *Eşanl.* **teokrasi.**

~ **hürriyeti,** *huk.* Herkesin dilediği dini seçmekte ve ibadet etmekte serbest olması. [*Ing.* Freedom of religion; religious liberty; *Fr.* Liberté de religion].

~ **iman hak getire,** *dey.* Dine inanmayan kimseler için kullanılır. [*Ing.* There is not a spot of religion in him].

~ **kardeşi,** *dey.* ◘ **Dindaş.**

~ **kitabı,** Dinî konuları işleyen, öğretici nitelikte kitap. [*Ing.* Religious book].

~ **Muhammed dini, ekmek, buğday ekmeği, yol, Halep yolu,** *dey.* «*En iyisini, beğendiğini seç!*» anlamında kullanılır. [*Ing.* Choose only the very best].

~ **özlemi,** İnsanın görünmeyen bir kuvvete bağlanmak, ondan korkmak veya ümide düşmek hususundaki özlemi. Bu türlü inanışlar, korkular, ümitler ve bunların sonucu meydana gelen ibadet. İbadet eğer bir sistem içinde ise buna «*din*» denir.

~ **sosyolojisi,** *sosy.* Dini ayrı bir kurum veya bütün kurum ve değerlerin kökü gibi ele alan sosyoloji dalı. [*Ing.* Roligious sociology; *Fr.* Sociologie religieuse].

din[2], i. *Fr. dyne* < *Yun. dynamis. fiz.* Bir gramlık bir kitleye uygulanınca onun hızını saniyede bir santimetre artıran güç birimi. [*Ing.* Dyne].

~ **derecesi,** *matb.* Fotoğraf plak ve filimlerinin ışığa olan duyarlık derecelerini gösteren ölçü, eskiden Scheiner ölçüsü kullanılırdı. [*Ing.* Dyne-grade].

din[3], s. *esk. T. ting. h.d.* Yükseklik, uzaklık v.b. için aşırılık belirtir: *Din tepe, Din doruk.*

dinaftil, i. *Fr. dinaphtyle. kim.* Kuramda öngörülen üç izomer şekli de elde edilmiş olan $C_{10}H_7)_2$ formülündeki bilesik. [*Ing.* Dinaphthyl].

dinam, i. *Fr. dyname. mek.* Aynı düzlem üzerinde bulunmayan iki kuvvetin meydana getirdiği sistem.

dinametre, i. *Fr. dynamètre. opt.* Dürbünlerin büyütülme derecesini ölçmekte kullanılan âlet.

dinamik.-ği, i. *Fr. dynamique* < *Yun. dynamis,* güç. § ❶ *mek.* Kuvvetler ve bu kuvvetlerin doğurduğu hareketler arasındaki bağıntıları inceleyen mekanik bölümü. [*Osm.* Kuvaaniyat; *ing.* Dynamics] § ❷ *akust.* Bir müzik parçasında, en kuvvetli forte ile en hafif pianonun ses şiddetleri arasındaki farkın desibel cinsinden değeri § ❸ *san.* Güçlü ve hareketli sanat eserleri için kullanılır. § ❹ *müz.* Seslerin şiddet ıskalasının meydana getirdiği aşama sırasının incelenmesi § ❺ *psik.* (a) Freud'un kuramında, içitimsel güçlerin çatışmasını anlatmak için kullanılır; (b) Psişik aygıt yapısının ele alınabileceği üç açıdan biri için kullanılır. § ❻ s. Devamlı hareket halinde olan, canlı: *Dinamik insan.* [*Osm.* İstihsalî, tekevvünî; *ing.* Dynamic; *Fr.* Dynamique] ◉ **dinamiğin temel prensipleri,** *fiz.* İngiliz fizikçisi Isaac Newtonun bulduğu üç ana prensip; (a) Duran bir cisme kuvvet etki yapmadıkça bu cisim harekete geçmez; (b) Sabit bir kuvvetin etkisinde olan bir cisim, düzgün değişen doğrusal bir hareket yapar; (c) İki cisim birbiri üzerine etki yapıyorsa, bu cisimlerin birbirine uyguladıkları kuvvetler eşit fakat ters yöndedir. ☆ *Karş.* **dural.** ◉ **bir çalgının dinamiği,** *akust.* Bir çalgının verebileceği en kuvvetli seslerle en hafif sesler arasındaki şiddet farkının desibel cinsinden değeri; bir çalgının veya sesin meydana getirebildiği en yüksek ve en alçak ses şiddetleri arasındaki desibel farkı. [*ing.* Dynamics of an instrument; *Fr.* Dynamique d'un instrument].

◉ **dış ~,** ◘ **Dış.** ◉ **ego dinamiği,** ◘ **Ego.** ◉ ~ **jeoloji,** *jeol.* Akarsu, deniz, yel, don, buz ve başkaca dıştan gelme etkenleri inceleyen jeoloji dalı. [*ing.* External dynamic geology; *Fr.* Géologie dynamique externe, géodynamique externe]. ◉ **gruplar dinamiği,** *psik.* Bir grupun davranışına ait yasaların tümü. Bu yasalar, grupun amacından ve kendine özgü faaliyetlerinden ayrı olarak, belirlenebilir. ◉ **iç ~ jeoloji,** *jeol.* Volkanları, kıvrılmaları, fayları, sürüklenimleri ve başkaca içten gelme etkileri inceleyen jeoloji dalı. [*Ing.* Internal dynamic geology; *Fr.* Géologie dynamique interne géodynamique interne]. ◉ **nehir dinamiği,** *hidr.* Nehir hidrografyasının bölümü; nehir akıntılarını, asındırma güçlerini, gereç taşıyıcılarını inceler. ◉ **ses dinamiği,** *akust.* Bir müzik parçasında, en yüksek ve en alçak ses şiddeti seviyelerinin desibel farkı.

~ **analiz,** *ikt.* Zaman kavramını, iktisat kuramına sokan analiz çeşidi. [*ing.* Dynamic analysis; *Fr.* Analyse dynamique].

~ **bilançolar,** ◘ **Bilanço.**

~ **denge,** *zool.* Bir sisteme giren ve çıkan moleküllerin birbirine eşit olması sonucu ortaya çıkan denge. [*ing.* Dynamic equilibrium; *Fr.* Équilibre dynamique].

~ **din,** *ahl.* Kendiliğinden, doğal, canlı, din. Bergson tarafından, statik dine karşıt sayılmıştır. Bergson'a göre statik din yapmacık ve katıdır. [*Ing.* Dynamic religion; *Fr.* Religion dynamique].

~ **ıraklık açısı,** *astr.* Çiftyıldızların yörünge devinimine ilişkin özelliklerinden bulunan ıraklık açısı. [*Ing.* Dynamical parallax; *Fr.* Parallaxe dynamique].

~ **itme,** *hava.* Bir uçağın ileri doğru hareketinde pervanenin yaptığı iş [*ing* Dynamic-thrust; *Fr.* Poussée dynamique].

~ **jeoloji,** *jeol.* Yer yuvarlağına etki eden kuvvetleri ve bunların etkilerini inceleyen jeoloji dalı. [*Ing.* Dynamic geology; *Fr.* Géologie dynamique, géodynamique].

☆ *Eşanl.* **jeodinamik.**

~ **kaldırma kuvveti,** *hava.* Havadan hafif bir hava gemisine göre havanın hareketinden doğan aerodinamik kaldırma kuvveti. [*Ing.* Dynamic lift; *Fr.* Portance dynamique].

~ **kot,** *jeod.* 1 gr. lık bir kütleyi, deniz seviyesinden istenen seviyeye taşımak için yapılan işin, yerçekiminin ortalama değerine oranı. [*Fr.* Cote dynamique].

~ **meteoroloji,** *met.* Atmosferdeki hareketlerin diğer atmosferik etkilerle münasebetlerini inceleyen bilim. [*Ing.* Dynamic meteorology; *Fr.* Météorologie dynamique].

~ **psikoloji,** *psik.* Büyük ölçüde psikoanalizden faydalanarak psikolojik gelişimi, değişmeyi, motifleri ve özellikle zihin basamaklarını inceleyen psikoloji. [*Ing.* Dynamic psychology; *Fr.* Psychologie dynamique].

~ **releve,** *istat.* Istatistikte, ana grupun devamlı olarak gözleme tabi tutulması ve olaylar meydana gelir gelmez özellikleri ile birlikte kaydedilmesine verilen ad. Buna kayıt tutma adı da verilmektedir.

~ **yük,** *hava.* Bir uçağa pozitif veya negatif tacil sebebiyle etki yapan yük. [*Ing.* Dynamic load; *Fr.* Charge dynamique].

~ **zaman serisi,** Seriyi teskil eden terimlerin, nicelik değer bakımından biribirinden az veya çok farkla devamlı olarak çoğalan veya azalan veya düzensiz bir dağılma durumu gösteren serilerine verilen ad.

dinamit.-ti, i. *Fr. dynamite* < *Yun. dinamis. kim.* Nitrogliserine başka maddelerin karıştırılmasıyle elde edilen patlayıcı bir madde. [*Ing.* Dynamite].

~ **barutu,** 1866'da Nobelin kendi buluşu olan nitrogliserin ve eylemsiz soğurucu karışıma verdiği ad.

~ **lokumu,** Kauçuk veya jelatin kıvamında dinamit çeşidi. [*ing.* Explosive gelatine., gum dynamite; *Fr.* Dynamite-gomme].

dinamitlemek(-i), f. § ❶ Dinamitlemek işi, dinamitle tahrip etme [*ing.* Dynamiting; *Fr.* Dynamitage] § ❷ *petr.* Bir petrol kuyusunun verimini arttırmak amacıyla, verimli tabaka hizasında belli miktarda dinamit patlatarak ham yakıt akışının hızlandırılması.

dinamitlemek(-i), f. Dinamitle tahrip etmek. [*Ing.* To dynamite; *Fr.* Dynamiter].

dinamizm, i. *Fr. dynamisme.* < *Yun. dinamis.* § ❶ Dinamik olma hali. [*Ing.* Dynamism] § ❷ Bir şeyi dinamik yapan etken § ● *psik.* (a) Herhangi bir mekanizma; (b) Psişik gerginlikleri azaltan veya ortadan kaldıran herhangi bir yol. § ● *fels.* Varlıklarda, cevherden çok kuvvete yer veren felsefe sistemlerinin başlıca özelliği § ❸ *bot.* Yapıcılığı veya yıkıcılığıyle diğer bitkilerin belirmesine veya yokolmasına ve böylelikle bitki topluluklarının oluşumuna veya yıkımına sebep olan bazı bitkilerin etkinliği.

dinamo /dina:mo/, i. *Fr. dynamo.* < *Yun. elek.* ve *fiz.* Devimi elektrik akımına çevirmeye yarayan aygıt. Dinamonun temeli devimli bir mıknatısın alanında bulunan bir iletken devre üzerinde, bir elektrik akımının vücuda gelmesinden ibarettir. [*ing.* Dynamo; *Fr.* Electrogénérateur]. ◘ *ŞEKİL: 165.* — **DİNAMOLAR;** *ŞEKİL: 399.* — **MOTOR II.**

☆ *Eşanl.* **elektrojeneratör.**

~ **kollektörü,** *fiz.* Bir dinamonun ürettiği elektriğin toplandığı endüvi kısmı.

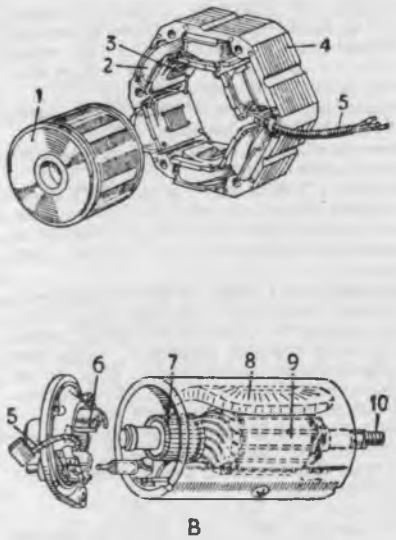

ŞEKİL: 165. — **DINAMOLAR:** A. Alternatör. B. Jeneratör. **1.** Sabitleştirilmiş döner bobin. **2.** Sargılar. **3.** Kutup göbekleri. **4.** Sabit bobin *(stator).* **5.** Çıkış kablosu. **6.** Fırça. **7.** Komütatör. **8.** Alan sargısı. **9.** Göbek sargısı. **10.** Tahrik mili.

---

dinamofar, i. *Fr. dynamophare.* Bisiklet lambalarını besleyen küçük boyutta elektrik jeneratörü.

dinamofor, i. *Fr. dynamophore, fizyol.* Glikoz gibi, potansiyel enerjisi kas çalışmasında tercihen kullanılan besin maddelerine denir. *(Yağlarla proteinler ancak glüsitler yeteri kadar bulunmadığı zaman bu işte kullanılır.* [*Ing.* Energy-producing *(food etc)*].

dinamogeni, i. *Fr. dynamogénie. fizyol.* Herhangi bir uyartının etkisiyle bir fonksiyonun anormal derecede işlemesi. [*Ing.* Dynamogenesis].

☆ *Karş.* **tutukluk.**

dinamograf, i. *Fr. dynamographe. fizyol.* Bir kas grupunun kuvvetini ölçmek için kullanılan yazıcı dinamometre. [*Ing.* Dynamograph].

dinamoloji, i. *Fr. dynamologie.* § ❶ Kuvvetler konusuyle ilgili kuramsal bilim. § ❷ Bu konudaki inceleme. [*Ing.* Dynamology].

dinamometamorfizma, i. *jeol.* Yerkabuğunun değişik derinliklerinde gelişen orojenez hareketlerinin etkisiyle kayaların uğramış bulundukları mekanik değişim işlemlerinin bütünü. [*Ing.* Dynamometamorphism; *Fr.* Dynamométamorphisme].

dinamometre /dinamomet:re/, i. *Fr. dynamo-*

mètre < *Yun. dynamis,* kuvvet + *metron,* ölçü. § ❶ *mek.* İçten yanmalı bir motorun meydana getirdiği gücü ölçmeye yarayan âlet. [*Ing.* Dynamometer] § ❷ *fizyol.* Kas gruplarının kuvvetini ölçmede kullanılan âlet.

☆ *Eşanl.* **kuvvetölçer.**

~ **arabası (vagonu),** *mek.* Bir lokomotifin cer kuvvetini ve makinenin niteliklerini *(hız, buhar basıncı, buhar çıkış basıncı, sıcaklıklar, sıkıştırılmış hava basıncı, gerilmeler, tüketme v.b.) bir yayın gerilmesiyle ölçen* ve kaydeden vagon. [*Ing.* Waggon of Dynamometer; *Fr.* Voiture (wagon) dynamométre].

dinamometri, i. *Fr. dynamométrie.* Bir dinamometre yardımıyla kuvvetlerin ölçülmesi ve mukayese edilmesi. [*Ing.* Dynamometry].

dinamotor, i. *Fr. dynamoteur. otom.* Kalkış anında marş dinamosu, araba hareket ederken de dinamo olarak çalışan tek indüvili elektrik makinesi. *(Dişli veya kayışlı makaralarla krank miline bağlıdır).* [*Ing.* Dynamotor].

dinar, i. *Lat. denarius* < *dinar.* § ❶ Altın liranın dörtte biri değerinde, bugün de bazı yerlerde kullanılan eski bir altın para § ❷ Yugoslav devletinin resmî parası. [*Ing.* ve *Fr.* Dinar].

~ **ırkı,** *antr.* ◘ **Irk.**

dinarmonik, s. *Fr. dynharmonique. akust.* Dinarmonik rezonatör, ses darbelerinden doğacak basıncın etkilerini gideren akustik rezonatör.

din.bilgisi, b.i. Dinlerin esasını öğreten bilgi. [*Osm.* İlâhiyat; *Ing.* Theology; *Fr.* Théologie].

☆ *Eşanl.* **teoloji.**

dincelmek, nsz. f. ◘ **Dinçleşmek.**

dinci, s. Din kurallarının yasamaya hakim olmasını isteyen. [*Ing.* Theocrate; *Fr.* Théocrate].

☆ *Eşanl.* **teokrat.**

dinci.lerki, b.i. Din kuruluşlarının, Tanrı adına yönetici devlet durumuna gelmesi veya dinsel devlet şekli. [*Osm.* Hükûmet-i ruhaniye; *Ing.* Theocracy; *Fr.* Théocratie].

☆ *Eşanl.* **teokrasi.**

dinç, s. *esk. T. tınmak* > *tınç* > *tinç.* Gücü ve sağlık durumu yerinde: *Yaşlıdır ama dinçtir.* [*Ing.* Robust, strong; *Fr.* Vigoureux,-euse, vivace, robuste].

☆ *Yak anl.* **sağlam, kuvvetli, güçlü, gürbüz, canlı, tendürüst, sıhhatli, tüvana, afiyette, salim, vezan, zinde.**

☆ *Karş.* **sıska, hasta, cılız, gücsüz, çelimsiz, kuvvetsiz, zayıf, nahif, karlız, hastalıklı.**

dinçleşmek, nsz. f. Dinç hale gelmek. [*Ing.* To recover one's force; *Fr.* Reprendre des forces].

☆ *Yak .anl.* **sıhhatlanmak, esenlenmek, kuvvetlenmek, gürbüzleşmek, canlanmak.**

☆ *Karş.* **cılızlaşmak, hastalanmak, halsizleşmek.**

dinçlik,-ği, i. Dinç olma hali. [*Ing.* Vigor, vivacity, robustness; *Fr.* Force, vigueur, vivacité].

dindar /dîndar/, s. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars.* § ❶ Dinine sıkıca bağlı olup onun buyruklarına uyan. [*Ing.* Religious, devout; *Fr.* Pieux,-euse, dévot, religieux,-euse] § ❷ Dini yanlış anlayarak kendini bir takım boş inanlara kaptırmış olan sofu § ❸ Bir inanışa veya bir düşünüşe körükörüne bağlanıp ondan başkasına düşman kesilen § ❹ Din taassubunu başkalarının hürriyetine saldıracak kadar ileri götüren.

☆ *Yak. anl.* § ❶ **dinibütün, mümin, müteddeyyin, müvahhit, zahit, müttaki, müsalli, sofu.** § ❷ **kaba sofu.** § ❸ **mutaassıp, softa** § ❹ **yobaz.**

☆ *Karş.* **dinsiz.**

dindarlık,-ğı, i. Dinine *(din kurallarına)* sıkıca bağlı olma hali. [*Ing.* Religiousness, devotion, piety; *Fr.* Piété, devotion].

dindaş, s. *Ar.* ve *T.* Ayni dinden olan; Dinleri bir olanlardan her biri. [*Ing.* Coreligionist; *Fr.* Coreligionnaire].

☆ *Eşanl.* **din kardeşi.**

dindirmek(-i), f. Dinmesini sağlamak. [*Osm.* Teskin etmek; *Ing.* To stop, soothe, calm, quieten; *Fr.* Arrêter, calmer, apaiser, soulager].

☆ *Yak. anl.* **yatıştırmak, sakinleştirmek, bitirmek, durdurmak.**

☆ *Karş.* **körüklemek, heyecana getirmek, galeyana getirmek, kamçılamak.**

dinek,-ği, i. *esk. T. tınmak. h.d.* § ❶ Durulacak ve dinlenecek yer, mola yeri. [*Osm.* Vakfa; *Ing.* Halting place, resting-place; *Fr.* Arrêt, repos] § ❷ *süsl.* Bazı süslemenin süssüz ve boş kalan kısımlarına verilen ad. [*Fr.* Repos].

dinelmek, nsz. f. *esk. T. ting.* § ❶ *h.d.* Ayağa kalkmak, ayakta durmak: *Karşımda dinelip durma.* [*Ing.* To stand, rise; *Fr.* Se lever, rester debout]. ☆ *Eşanl.* **dikilmek, dikelmek.** § ❷ (-e) *mec.* **inadetmek,** karşı durmak. (koymak): *Ben yalvardıkça o dineldi.* [*ing.* To crop up, become obstinate].

dinen, z. Din bakımından, dince: *İçki içmek dinen doğru değildir.* [*ing.* From the religious point of view].

dineri /dine:ri/, i. *It.* < *Yun. dunarı.* Iskambil kâğıtları işaretlerinden orya, karo. [*Ing.* Diamonds; *Fr.* Carreau].

dingi, i. *ing. dinghy* < *Hintç.* § ❶ *den.* (a) Bir çeşit çifte kürekli, küçük, hafif kayık *(patalya);* (b) Yelkenli veya motorlu küçük yarış teknesi. *(Yelkenli dingilerin bordası su hattına dikey olarak uzanır ve keskin bir açı ile omurgaya doğru kıvrılır; motorlu olanlar ise kıçtan takma motorludur);* (c) Salma omurgalı bütün küçük yelkenli teknelere verilen genel ad. Aslı hindistan sahillerinde kullanılır. [*Fr.* Dinghy]. ◘ *ŞEKİL: 166.* — **DİNGİ.** § ❷ *hava.* Askeri uçaklarda bulunan kauçuktan yapılmış ve denize mecburî iniş sırasında basınçlı hava doldurulmuş bir hava tüpüyle çabucak şişirilebilen sandal. [*Fr.* Dinghy].

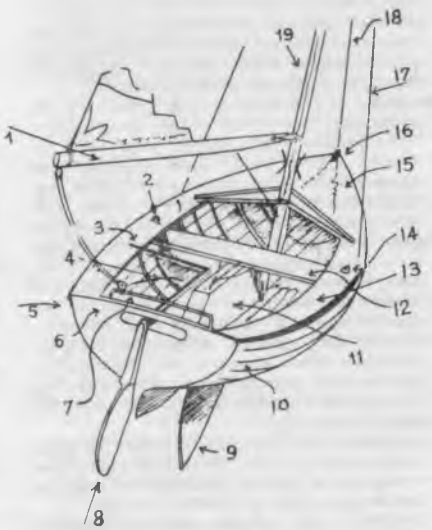

ŞEKİL: 166. — **DİNGİ.** 1. Bumba. 2. Pabuç. 3. Uzatma. 4. Yeke. 5. Yumru. 6. Ayna. 7. Köprü. 8. Dümen. 9. Salma. 10. Kaplamalar. 11. Salma kasası. 12. Oturak. 13. Küpeşte. 14. Pabuç. 15. Güverte. 16. Bodoslama. 17. Çarmık. 18. Istralya. 19. Direk.

dingil, i. < *döngül. yans.* Tekerlek, silindir, çark. v.b.'nin merkezinden geçen mil. [*Osm.* Mihver; *Ing.* Axle-tree; *Fr.* Essieu]. ◘ *ŞEKİL: 531.* — **TEKERLEK;** *ŞEKİL: 421.* — **OTOMOBİL.** ☆ *Eşanl.* **şaft, aks.** ◉ **açık** ~, Dingil başlığı somununun, tekerlek göbeğine vidalanmış veya civatalanmış «*şapka*» denilen bir kutuya yerleştirilmiş olan dingil çeşidi. [*Fr.* Essieu patent].

~ **ağırlığı,** *otom.* Bir taşıt aracı veya hareketli makinenin yüklü veya boş olarak aynı dingile bağlı tekerlekleri vasıtasıyle zemine binen ağırlığı. [*Ing.* Axle load; *Fr.* Charge de l'essieu].

~ **başı eğikliği,** *otom.* Ana pim ekseninin tekerlek düzlemi üzerindeki izdüşümünün düzeyle yaptığı açı. [*Ing.* Castor angle; *Fr.* Angle de chasse].

☆ *Eşanl.* **kaster açısı.**

~ **çatalı,** *demir.* Demiryolu araçlarının sustalarının bayıldığı anlarda, dingil yağdanlık kutularına rehberlik eden çatallar. [*Ing.* Axle guide; *Fr.* Plaque de garde].

~ **çatal yarığı,** *demir.* Lokomotif şasisi üzerinde, dingil yatağı kutularının oturtulmasını sağlamak amacı ile açılmış boşluklar.

~ **çukuru,** *demir.* ◘ **Çukur.**

~ **genişliği,** *otom.* Bir dingildeki iki tekerlek arasındaki mesafe. [*ing.* Track; *Fr.* Voie].

~ **kapağı,** *demir.* ve *otom.* Tekerleklerin dışarıya fırlamaması için dingillerin iki başlarına takılan tas şeklinde madeni kapaklar. [*Ing.* Axle cap; *Fr.* Chapeau, capot de moyeu].

☆ *Eşanl.* **dingil tası.**

~ **mesafesi,** § ❶ *demir.* Bir demiryolu aracının, en uç dingilleri arasındaki uzaklık gözönünde tutularak ölçülen ve dingil takımının toplam uzunluğuna tekabül eden mesafe § ❷ *otom.* Ön dingille arka dingil arasındaki mesafe. [*ing.* Wheelbase; *Fr.* Empattement].

~ **seti,** *tekn.* Madenî bir dingilde, silindirsi taban biciminde çıkıntı *(tekerlek göbeği bu çıkıntıya dayanır).*

dingildek, s. <*dingildemek.* Çok sallanan.

dingildemek, nsz. f. *yans.* § ❶ Sallanmak. [*Ing.* To make a rattling clatter; *Fr.* Branler] § ❷ Korkudan titremek. ◉ **işkilli terazi dingilder,** *at.* «*Birşeyden korkusu olan devamlı kuşku içindedir*» anlamında kullanılır.

dingin*, s. *h.d.* < *dinmek* § ❶ Dinmiş. Devim halinde olmayan, hareket etmeyen, kımıldamayan, durgun. [*Osm.* Sakin; *Ing.* Serene, tranquil, calm; *Fr.* Serein, paisible, tranquille] § ❷ Çok çalışmaktan gücü tükenmiş, yorgun § ❸ *res.* Sâkin ve ruha dinlenme verici manzara resimleri hakkında kullanılır. [*Ing.* Peaceful; *Fr.* Paisible, calme] § ❹ Sönmüş *(volkan)* § ❺ *kim.* Oksijenli bir aside daldırıldıktan sonra, hem bu seyreltik asitten, hem de nitrik asitten etkilenmemek özelliğini kazanan baz oksitlenebilir madenler *(özellikle demir için kullanılır).* [*Ing.* Passive; *Fr.* Passif].

dinginlik,-ği, i. § ❶ Dingin olma hali, kımıldamama. [*Osm.* Sükûnet; *ing.* Passiveness, quiet, calm, rest; *Fr.* Repos, calme, tranquilité]. ☆ *Karş.* **heyecan, hareket.** § ❷ *kim.* Yüzeyine uygulanan bazı özel islemlerle, elektrokimyasal aşınmaya karşı korunan bir madenin durumu. [*Ing.* Passivity; *Fr.* Passivité].

~ **bilimi.** ◘ **Statik.**

dingo, i. *zool.* Etçiller *(Carnivora)* takımının, Köpekgiller *(Canidae)* familyasından bir memeli türü. Orta boy bir çoban köpeği kadar büyüktür. Yüzü kurt biçimindedir. Kuyruğu tüylüdür. Kızıl kahverengi olur. Koyunları öldürür. Avustralya'da yaşar. [*Lat. Canis dingo; Ing.* ve *Fr.* Dingo].

dinî /dînî/, s. *Osm.* < *Ar.* ◘ **Dinsel.**

dini.bütün, b.s. ◘ **Dindar¹.**

dinitril, i. *Fr. dinitrile. kim.* Bileşiminde iki nitril (—CN) grupu bulunan madde. [*Ing.* Dinitrile].

dinitrobenzen, i. *Fr. dinitrobenzène. kim.* Benzenin iki nitrolu türevi. [*ing.* Dinitrobenzene].

dinitrofenol, i. *Fr. dinitrophénol. kim.* En bilineni $C_6H_3(OH)(NO_2)_2$ 1-2-4 formülünde olan iki nitrolu fenol türevi. [*ing.* Dinitrophenol].

dinitrokrezol, i. *Fr. dinitrocrésol. kim.* Bir krezolün iki nitrolu türevi. [*ing.* Dinitrocresol].

dinitrometan, i. *Fr. dinitrométhane. kim.* $CH(NO_2)_2K$ gibi tuzlar veren $CH_2(NO_2)_2$ formülündeki bileşik. Bu bileşiğin tuzlar 100° C'ta ısıtılınca, sarı renkli ve patlayıcı kristaller halinde billûrlaşır. [*Ing.* Dinitromethane].

dinitronaftalen, i. *Fr. dinitronaphtalène. kim.* Naftalenin $C_{10}H_6(NO_2)_2$ formülündeki iki nitratlı türevi. [*ing.* Dinitronaphthalene].

dinitrotoluen, i. *Fr. dinitrotoluène. kim.* En yaygını $C_6H_3(CH_3)(NO_2)_2$ -1-2-4 formülünde olan iki nitratlı toluen türevi. [*Ing.* Dinitrotoluene].

dink, i. *dok.* Şapkacılıkta kumaşları keçeleştirmek için uygulanan dinkleme işleminde kullanılan apre makinesi. [*ing.* Fulling-mill; *Fr.* (Moulin à) foulon].
~ **borası,** Kumaşların dinklenmesinden sonra makinede kalan hav döküntüleri.
~ **kanalı,** Eski tip tokmaklı dink makinelerinde, kumaşın dövüldüğü bölme.
~ **kırığı,** Dinkleme sırasında kumaş üzerinde meydana gelen kıvrım, kumaş katı.
~ **toprağı,** Bazı şistlerin ayrışmasıyle meydana gelen leke kili. [*Ing.* Fuller's earth; *Fr.* Terre à foulon].

dinkçi, i. § ❶ Dinkleme işlerini yapan atelyenin sahibi. [*Ing.* Fuller; *Fr.* Foulonnier]. § ❷ Dink makinesini çalıştıran işçi veya usta. [*Ing.* Fuller; *Fr.* Foulon, moulinier, foulonnier].

dinkleme, i. Bir kumaşı, bir şapkayı yüzeyden keçeleştirme işlemi. [*Ing.* Fulling, milling; *Fr.* Foulage].

dinklemek(i), f. Bir kumaşı dinkleme işleminden geçirerek keçeleşmiş hale getirmek. [*Ing.* To full; *Fr.* Fouler].

dinleme, i. § ❶ Dinlemek işi. [*Ing.* Listening; *Fr.* Action d'écouter] § ❷ *ask.* (a) Düşman faaliyetinin ses dinleme yoluyle öğrenilmesi yöntemi; (b) Deniz kuvvetlerinde, bir denizaltı veya gemiden gelen sesleri dinleme tekniği § ❸ *tıp.* (a) Teşhis koymak amacıyle akciğer ve yüreğin normal veya anormal seslerini dinleyerek muayene yöntemi; (b) *(Geniş anlamda)* Herhangi bir organdaki sesleri anlamak amacıyle işitme duyusunun kullanılması: *Büyük damarları dinleme.* ◉
~ **de kalmak,** *hava.* Muhabere olmayan bir devrede cihazları çalışır bir halde tutmak. [*ing. (to)* stand by; *Fr.* Demeurer sur écoute, garder l'écoute].
~ **âleti,** *ask.* Daha çok geceleri, düşman uçaklarının yerini ve geliş yönünü havadaki ses dalgalarıyle tesbit eden elektronik âlet. [*ing.* Sound locator; *Fr.* Appareil d'écoute, de reperage par la son].
~ **cihazı,** § ❶ *müz.* Mekanik bir düzende, parçaları sökmeden herhangi bir kısımdaki aksaklık veya hatayı bulmaya yarayan katodik osiloskoplu ses ötesi cihazı. § ❷ *müz.* Dinleme organı, kulak. [*Ing.* Auditive apparatus; *Fr.* Appareil auditif].
~ **düzenlemek,** *ask.* Dinleme postalarının ve bunlara ait donatım malzemesinin planını yapmak.
~ **frekansı,** *hava.* Bir istasyonun daimi olarak muhabere olmadığı zamanlarda dahi üzerine çalışır vaziyette bir alıcı bulundurduğu frekans. [*Ing.* Listening frequency; *Fr.* Fréquence d'écoute].
~ **hizmeti,** *ask.* İstihbarat planının genel çerçevesi içinde, özel birlikler tarafından elektronik âletlerle düşman hakkında bilgi toplamak. [*Ing.* Listening service; *Fr.* Service d'écoute].
~ **salonu,** Müzik veya tiyatro eserlerini dinletmek, radyo veya televizyon yayınları yapmak veya ses kaydetmek amacıyle düzenlenmiş salon. [*Ing.* ve *Fr.* Auditorium].
☆ *Eşanl.* **stüdyo.**

dinlemek(-i), f. *esk. T. tinglemek.* § ❶ İşitmek üzere kulak vermek: *Dinledim ama duyamadım.* [*ing.* To listen, hear; *Fr.* écouter, entendre] § ❷ Kulak asmak, birinin sözünü, nasihatını kabul edip ona uymak. [*Osm.* Isga etmek; *Ing.* To obey, follow, conform; *Fr.* écouter, accepter, obéir]. ☆ *Yak. anl.* § ❶ **işitmek, duymak, ıska etmek** § ❷ **kulak vermek** *(mecaz),* **sözüne önem vermek, sözüne aldırmak, söz dinlemek.** ☆ *Karş.* § ❶ **duymamak, dinlememek** § ❷ **önemsememek, aldırmamak** ◉ **başını (kafasını)** ~, *dey.* ◘ **Baş** ◉ **dümen** ~, *den. (Tekneler hk.)* ◘ **Dümen.** ◉ **kendini** ~, *dey.* Kendi hakkında kuruntu etmek. [*Ing.* To be always preoccupied with one's health].

dinlememek(-i), f. Aldırmamak, önem vermemek.

dinlendirici, s. § ❶ Yorgunluk gideren, rahatlandırıcı, huzur ve refah verici. [*Ing.* Restful; *Fr.* Reposant,-e] § ❷ *tıp.* Aralarında kimyasal bir yakınlık bulunmayan ve bazı psikozları etkileyen sinir yatıştırıcı *(uyku yapan ve yapmayan maddelere denir).* [*Ing.* Soothing; *Fr.* Tranquillisant].
~ **alıştırmalar,** *cimn.* Cimnastik çalışmalarında, tek yönlü yüklenmeler yüzünden yorulan vücudu dinlendirmek için uygulanan neşeli, hafif hareketler. [*Fr.* Exercices reposoir].

dinlendirilmiş, s. Bir süre bekletilmiş: *Dinlendirilmiş şarap.* [*ing.* Old *(wine),* fallow *(ground)*].

dinlendirme, i. § ❶ Dinlenmesini sağlama, güç kazandırma. [*Ing.* Ensilage; *Fr.* Silotage] § ❷ *(şarapçılıkta)* Kükremesini bitirmiş şarapların dinlendirilmeye bırakılması.
~ **deposu,** *döş.* Temiz suyu, döşeme göndermeden önce dinlendirmekte kullanılan depo. [*Ing.* Storage reservoir].
~ **havuzu,** *trm.* Düşen su kitlesinin hızını ve anaforunu azaltmak için suyun düşüş ayağında veya hızla akan yerindeki üstü açık bir tesis.
~ **hendeği,** *trm.* Iki veya daha çok karığa eşit miktarda su verebilmek maksadıyle kullanılan küçük bir göllendirme tavası.
~ **kuyusu,** *trm.* Büyük su kitlesinin tutan, kapalı kenarlı ve tabanlı bir boru veya bölme.

dinlendirmek(-i), f. § ❶ Dinlenmesini sağlamak, rahat ettirmek, yorgunluk aldırmak: *Vücudumu dinlendireceğim.* [*Ing.* To repose, make rest; *Fr.* Reposer, assoler] § ❷ Bekletmek, durulmaya bırakmak: *Dinlendirilmiş şarap* § ❸ *(ışık, ateş, ocak hk.)* Söndürmek: *Çerağ dinlendirmek.* [*ing.* To mature; *Fr.* Clarifier, laisser reposer] ◉ **dinlendirerek münavebe ile otlatma,** *trm.* Bir mer'anın her kısmını sıra ile bir yıl, iki yıl veya arzu edilen ıslahat yapılana kadar ilkbaharda otlatmayı geciktirme esasına dayanan bir otlatma sistemi ◉ **dinlendirerek otlatma,** *trm.* Mer'a bitkileri otlatma olgunluğu safhasına eriştikten sonra otlatmayı geciktirme suretiyle uygulanan otlatma sistemi.

dinlenme, i. < *dinlenmek* § ❶ Dinlenmek işi, yorgunluk giderme: *Bir saatlik dinlenmeden sonra yeniden işbaşı yaptık.* [*Ing.* Rest; *Fr. Repos*] § ❷ *iş. huk.* Günde en az beş saat süren çalışma sürelerinin dışında olarak mahallî adete ve işin gereğine göre bütün işçilere birden verilmesi ve çalıştırılmaksızın geçirilmesi gereken ücretli süre; çalışan işçinin yorgunluğunu gidermek amacıyle bir süre istirahat etmesi. [*Ing.* Free time *(of work); Fr.* Heures de repos, temps de repos] ◉ **ara** ~ **si,** *iş. huk.* ◘ **Ara**[1]. ◉ **kış** ~ **si,** *bot.* Dört mevsimli bölgelerde, özellikle yaprağını döken ağaçlarda kışın ham ve ongun besisuyu dolaşımının tamamen veya hemen hemen durması. [*Ing.* winter rest; *Fr.* Repos hivernal].
~ **hakkı,** *huk.* Çalışanların bedenî ve zihnî yorgunluklarını gidermek amacıyle belirli zamanlarda ve sürede kullandıkları, anayasa ile de garanti altına alınmış olan hak.
~ **izni,** *iş. huk.* Önceden saptanmış olup hekim raporu ile veya işveren tarafından işçiye verilen dinlenme imkânı. Ücretli ve ücretsiz olabilir.
~ **kampı,** Çeşitli kuruluşların veya okulların tatil geçirmek için düzenledikleri kamplar.
~ **yeri,** *coğr.* Insan sağlığına iyi gelen, çoğunca da içmelerin, kaplıcaların, kumsalların bulunduğu güzel havalı yerler. Böyle yerlerin iklimi yumuşak, sert, orta derecede olabilir. Çevresi ormanlarla kaplı ise böyle dinlenme yerleri daha da değer kazanır. [*Osm.* Mahall-i istirahat; *Ing.* Climatic health-resort; *Fr.* Station climatérique].

dinlenmek, nsz. f. *esk. T. tinglemek* § ❶ Dinlemek işine konu olmak; Kendine kulak verilmek: *Sözümüz dinlendi.* [*Ing.* To be listened; *Fr.* être écouté]. § ❷ Güç kazanmak rahatlanmak, çalışmaya ara vererek veya bir şeyi kendi halinde bırakarak yorgunluğunu gidermek: *Birkaç gün dinleneceğim.* [*Ing.* To rest, pause; *Fr.* Se reposer].
☆ *Yak. anl.* § ❶ **önemsenmek, sözü geçer olmak** § ❷ **soluk almak, istirahat etmek.**
☆ *Karş.* § ● **önemsenmemek** § ❷ **yorulmak, çalışmak.**

dinlenmelik,-ği, i. < *dinlenmek. mim.* Merdiven basamaklarında bir kesinti meydana getiren küçük sahanlık. [*ing.* Landing; *Fr.* Repos].

dinletici, i. ve s. < *dinlemek. elektroakustik.* Kulağa akustik olarak kuple edilmeye yarayan alıcı. [*Ing.* Listener; *Fr.* écouteur].

dinletim[*], i. < *dinlemek. müz.* Bir musiki eserinin tiyatro dışında icrası ve takdimle dinletilmesi. [*Ing.* ve *Fr.* Audition].

dinletme, i. § ❶ Dinletmek işi § ❷ *(Geniş anlamda)* Bir sanatçının iş almak amacıyle hünerini göstermesi. [*Ing.* ve *Fr.* Audition]

dinletmek(-i,-e), f. Dinlemesini sağlamak, söz geçirmek, söz anlatmak. [*Ing.* To make hear or listen (in); *Fr.* Faire écouter].

dinleyenler, ç.i. *müz.* Bir konseri dinleyenlerin tümü. Dinleyiciler. [*Osm.* Samiin; *Ing.* Audience; *Fr.* Auditoire].

dinleyici, i. < *dinlemek* § ❶ Söylenen veya çalınan bir şeyi dinleyen kimse. [*Ing.* Listener, auditor; *Fr.* Auditeur]; ☆ *Eşanl.* **dinleyen** § ❷ Aslî öğrenci olmadığı halde derslere dışarıdan devam eden kimse. [*Ing.* Free listener; *Fr.* Auditeur libre].
~ **yeri,** *din.* (a) Eski kiliselerde, cemaatin vaizi ayakta dinlediği kısım; (b) Reform devrinde, kilise meselelerinin tartışıldığı salon. [*Ing.* Auditorium, auditory; *Fr.* Auditoire].

dinleyiş, i. *müz.* Dinleme keyfiyeti. Kulağın duyu alma faaliyeti. [*Ing.* ve *Fr.* Audition].

dinmek, nsz. f. *esk. T. tingmek* > *tinmek.* § ❶ *(Acı veya tedirginlik veren şeyler hk.)* Sona ermek, bitmek, durmak: *Acısı dinmedi.* [*Ing.* To cease, stop, soothe, calm down; *Fr.* Se calmer, cesser, s'arrêter, s'apaiser] § ❷ *(Ses hk.)* Susmak: *Müzik dinmedi, Patırdı dindi.* [*Ing.* To keep silent, shut up; *Fr.* Se taire, faire silence] § ❸ *(kar, yağmur, rüzgâr hk.)* Kesilmek, yağması veya esmesi durmak: *Lodos dindi, Yağmur dinmedi.* [*Ing.* To cease; *Fr.* Cesser].
☆ *Yak. anl.* **durmak, munkati olmak, inkita etmek.**
☆ *Karş.* **başlamak.**

dinornis, i. *jeol.* Dördüncü zaman arazilerinde bulunan ve deve kuşuna benzeyen büyük kuş fosili. [*Ing.* ve *Fr.* Dinornis].

dinot,-tu, i. *Fr. dynode. elektr.* Elektronik lâmbalarda, ikinci derecede bir yayın yapmakla görevli elektrot. [*Ing.* Dynode].

dinoteryum, i. *jeol.* Üçüncü zamana ait bir fil fosili. [*Ing.* ve *Fr.* Dinotherium].

dinozor, i. *zool.* Dinozorlar takımından fosil sürüngenlerin genel adı. [*Ing.* Dinosaur; *Fr.* Dinosaure].

dinozorlar, ç.i. *Yun. denios,* korkunç + *sauros,* kertenkele *zool.* Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfına giren soyu tükenmiş bir takım. İkinci jeoloji devrinde dev boylara ulaşmış olan uzun boyunlu ve uzun kuyruklu kara sürüngenleridir. Kemiklerinin içi boştur. Bir kısmı etçil, en büyük boyluları otçul idi. En iyi bilinen cinslerinden olan *Dinosaurus* 20-30 m. boyunda idi. [*Lat.* ve *Ing.* Dinosauria; *Fr.* Dinosauriens]

din-öncesi,-ni, b.i. *fels.* Insan toplulukların yaşayışında din inanışlarının başladığı zamanlardan önceki ilkel devir. [*Ing.* Prereligious; *Fr.* Préreligion].

dinötron, i. *Fr. dineutron. nükl.* ◘ **Binötron.**

dinsel[*], s. Din üzerine olan, dinle ilgili. [*Osm.* Dinî; *Ing.* Religious, pertaining to religion; *Fr.* Rellgieux,-euse].
~ **cemiyet,** *huk.* Dinsel bir amaç izleyen kişiler topluluğu. [*Ing.* Religious association (corporation, society; *Fr.* Association religieuse].
~ **eğitim,** ◘ **Eğitim.**
~ **evlenme,** *huk.* Din kurallarına göre yapılan evlenme. Türk Medenî kanununa göre bu evlenmenin hukuk bakımından değeri yoktur ve belediye nikâhı yapılmaksızın dinsel evlenme suçtur. [*Lat. Celebratio matrimonii ecclasiastia; Ing.* Religious marriage; *Fr.* Mariage religieux].
~ **geçit alayı,** Dinsel maksatlarla yapılan geçit alayları. [*Ing.* ve *Fr.* Procession].
~ **hukuk,** *huk.* Ilahi hukuk. Din kitaplarının

dünya işlerine ayırdıkları kısımlarda ele aldıkları kuralların inceenmesinden doğan hukuk. [*Lat. ius, sacrum, fas, ius religiosum; ing.* Religious law;*Fr.* Droit religieux].

~ **merkez**, *sosy.* Klanları, kabileleri veya siteleri birleştiren sosyal merkezlerin en önemlilerinden biri. [*ing.* Religious center; *Fr.* Centre religieux].

~ **mimarî**, *mim.* Cami, tekke, tapınak, mabet, kilise, manastır ve bu gibi dinî binalara özgü mimari. [*ing.* Religious architecture; *Fr.* Architecture religieuse].

~ **müzik**, *müz.* Din törenleri sırasında tapınma amacıyla *(Kilise v.b. de)* okunan veya çalınan müzik parçaları. [*ing.* Religious music; *Fr.* Musique religieuse].

~ **oyun**, *tiy.* Ortaçağda kilisenin dinsel törenlerinden geliş XIII. ve XV. yüzyılda biçimlerini bulan oyunlar. [*ing.* Sacred representations].

dinsiz, s. ve i. § ❶ Dinsel inancı olmayan *(kimse)*. Hiçbir dine inanmayan veya dinin emirlerini hiçe sayan. [*Osm.* Mülhit; *ing.* Irreligious, atheist, impious, ungodly; *Fr.* Irreligieux, -euse, athé]. ☆ *Eşanl.* **ate, ateist.** § ❷ *mec.* Acımasız. ◉ ~ **in hakkından imansız gelir**, *at.* Bir kötüyü, daha kötü olan bir baskası sindirir; söz geçirilemeyen, hakkından gelinemeyen, birini yıldırıp yola getiren daha baskın bir başkası çıktığı zaman söylenir. [*ing.* Set a thief to catch a thief; *Fr.* À vilain vilain et demi].

~ **imansız**, *dey.* Dinsel inançlardan tamamen yoksun.

dinsizlik,-ği, i. § ❶ Dinsel inanç yokluğu; Dinsiz olma hali veya dinsize yakışır davranış ve inanış. [*Osm.* Ilhat; *ing.* Atheism, irreligiousness; *Fr.* Irréligion, impiété, athéisme] ☆ *Eşanl.* **ateizm.** § ❷ *mec.* Merhametsizlik, gaddarlık. [*ing.* Cruelty; *Fr.* Scélératesse].

dinstat,-tı, i. *Fr. dynstat.* Katı bir cismin, darbelere ve bükülmelere karşı gösterdiği direnci bulmaya yarayan, dinamik ve statik ölçü âleti. [*ing.* Dynstat].

Dinyeper, öz. i. *coğr.* 1.950 km. uzunluğunda bir nehir. Valday yaylasından doğar. Karadenize dökülür. *(S.S.C.B.)*

Dinyester, öz i. *Coğr.* Avrupa'nın güney batısında bir nehir. Karpat dağlarından çıkar, Karadeniz'e dökülür. Uzunluğu 1.411 km. dir.

diofan, ◘ **Diophantos.**

Dioi dili, i. *dilb.* Tay kabileleri tarafından konuşulan dil; Si-kiang ve kollarının kıyılarından Guey-cou'nun *(Çin)* ortasına kadar uzanan bölgede konuşulur. [*ing.* ve *Fr.* Dioi].

dioik, s. *Fr. dioïque. bot.* ◘ **Dioyik.**

diojen, i. *Fr. diogène. kim.* Bir aminonaftol'un disülfonik türevidir. Ikonojen'e yakındır ve fotoğrafçılıkta revelatör olarak kullanılır. [*ing.* Diogene].

diojenit,-ti, i. *Fr. diogénite. min.* Akonritik göktaşı. Bileşiminde temel madde olarak bronzit ,bazen de çok az miktarda oligoklaz bulunur. [*ing.* Diogenite].

dioksan. i. *Fr. dioxanne. kim.* Kimyasal formülü.

$$CH_2-O-CH_2$$
$$|$$
$$CH_2-O-CH_2$$

olan dieter-oksit. Glikolün seyreltik sülfürik asitle kaynatılması sonucunda elde edilen ve eritici oarak çok kullanılan bir sıvı olup 102° C'ta kaynar ve 11,7° C'ta donar. [*ing.* Dioxane].

dioksilit,-ti, i. *Fr. dioxylite. min.* Doğal kurşun sülfat. [*Ing.* Dioxylite; *Fr.* Lanarkite].
☆ *Eşanl.* **lanarkit.**

dioksim. i. *Fr. dioxime. kim.* Bileşiminde iki oksim grupu bulunan madde. [*ing.* Dioxime].

dioksindol, i. *Fr. dioxindole. kim.* Izatin'in indirgenmesiyle elde edilen, $C_8H_7O_2N$ formülündeki bileşik. [*Ing.* Dioxindole; *Fr.* Dihydroxyindole].
☆ *Eşanl.* **dihidroksiindol.**

dioksit,-ti, i. *Fr. dioxyde. kim.* Formülünde bulunan iki oksijen atomu, oksitlenen elementin bir atomuna bağlı olan oksit: *Kükürt dioksit* SO_2. [*Ing.* Dioxide].

diolein, i. *Fr. dioléine, kim.* Gliserinin oleik diesteri. [*ing.* Dioleine].

dion, i. *Fr. dione. kim.* Bileşiminde iki keton grupu bulunan cisimlerin genel adı. [*ing.* Dione].

dionizyak, s. *Fr. dionysiaque* < *Alm. dionysisch. est. Nietzsche*'nin felsefesinde, insanın tasarımlama veya zekâ sahibi bir varlık olarak kendi bilincine vardığı aşama. [*ing.* Dionysiac].

DIOPHANTOS, öz. i. (M.S. 4 yüzyıl). Iskenderiyeli ünlü matematikçi. «*Aritmetik*» adında, içinde cebirle ilgili metot ve kavramlar bulunan 13 kitabı vardır. Bunlardan altısı günümüze kalmıştır. [*ing.* Diophantus; *Fr.* Diophante].

~ **denklemi**, *mat.* Yunan matematikçisi Diophantos'un adını taşıyan, birden fazla bilinmeyenli bir denklem. Buna göre bu denklemlerin sonsuz sayıda çözümü vardır. Fakat sayılar kuramı bakımından genel olarak ancak tam sayılı çözümler çok ilgi çekicidir. [*ing.* Diophant equations; *Fr.* Équations de Diophant].

diopsit,-di, i. *Fr. diopside, min.* Piroksen grupundan ,doğal kalsiyum, magnezyum ve demir silikatı. [*ing.* Diopside].

dioptaz, i. *Fr. dioptase. min.* Hidratlı, doğal bakır silikat ($CuSiO_3H_2O$). Romboedrik sistemde ,zümrüt yeşili billûrlar halinde bulunur. [*ing.* Dioptase].

diorit,-ti, i. *Fr. diorite. min.* Asit bir plajiyoklaz *(oligoklazandezin)* ile bir veya birkaç amfibol, mika veya piroksen grupu minerallerinden oluşmuş tanecikli kayaç [*ing.* Diorite]. ☆ *Eşanl.* **korsit.** ◉ **orbiküler** ~, *min.* Halka halka yapıda bir diorittir ve Korsika'da bulunur. [*ing.* Diorite].

diorselik, s. *Fr. diorsellique. kim.* Formülü $C_{16}H_{14}O_7$ olan bir asit için kullanılır: *roccella* ve *leicanora* yosunlarında bulunan ve iki mol orselik asidin su bırakarak yoğunlaşmasından elde edilen bu asit, 153° C'ta erir, kaynar su etkisiyle ikiye bölünür.

diosfenol,-lü, i. *Fr. diosphénol. kim.* Kâfur kokusunda terpenik fenol aldehit; buku yapraklarında bulunan uçucu yağların adî sıcaklıkta ısıtılmasıyle beyaz billûrar halinde caklıkta ısıtılmasıyle beyaz billûrlar halinde çökelir. [*ing.* Diosphenol; *Fr.* Camphre de buchu]. ☆ *Eşanl.* **buku kâfuru.**

diotik ,s. *Fr. diotique. Elektroakust.* Her iki kulağın aynı ses uyarımını alma veya aynı isitme duyumunu gösterme özelliği. [*ing.* Diotic].

dioyik,-ği, i. *Fr. dioïque* < *Yun. di*, iki + *oikos*, ev. § ❶ *kim.* Organik diasitlerin genel adına eklenen sonek: *Etandioyik*, oksalik asit CO_2H-CO_2H. [*ing.* Dioic]. § ❷ s. *bot.* ◘ **iki evcikli.**

~ **bitki**, *bot.* ◘ **Bitki.**

dip,-bi, i. < *tüp.* § ❶ Derinliğin bittiği veya çıkışın, yükselişin başladığı yer; Bir şeyin en aşağı ve derin yeri: *Denizin dibi, kuyunun dibi, dibe düştü.* [*Osm.* Gavr; *Lat. Fundus; ing.* Bottom, base; *Fr.* Fond]. § ❷ Bir yerin veya bir şeyin en sonu, en geriye *(uzak)* gelen kısım. *Salonun dibi, sahnenin dibi* [*ing.* Lowest part; *Fr.* Fond]. § ❸ Bir kabın veya eşyanın birinin aşağıya gelen kısmı: *Tencerenin dibi, duvarın dibi, mum dibine ışık vermez.* [*ing.* Foot, bottom; *Fr.* Pied]. § ❹ Bir şeyin yanı başı: *Ağacın dibinde oturduk, Kulağımın dibinde ne bağırıyorsun!;* § ❺ Oturak yeri, kıç, dübür. *ing.* Anus; *Fr.* Derrière]. § ❻ *dok.* Üzerine altın ve gümüşle işlemek için dokunan ipek kumaş. Zemin teşkil eden kumaş, arşın. [*Fr.* Fond] § ❼ *bot.* Bir organın ait olduğu bitkiye bitiştiği yerin çevresi. § ❽ *den.* Bir direğin bir puntelin alt tarafı. [*ing.* Step, heel; *Fr.* Pied]. § ❾ *kıyf.* Sırmasız, dokunan, sonradan üzerine altın ve gümüş nakışlar işlenen bir çeşit kumaş. ☆ *Eşanl.* **sade arşın.** ◉ **dibe düz yıkmak**, *dey. h.d.* Dümdüz etmek. yerle bir etmek. [*ing.* To level with the earth]. ◉ **dibe gitmek**, *den.* Batmak. [*Ing.* To sink, get to the bottom; *Fr.* Aller au fond]. ◉ **dibi görünmek** *(bir kabın). (kap hk.)* İçindeki tükenmek, içinde bir şey kalmamak. ◉ **dibi kırmızı bal mumuyla çağırmadım ya**, *dey.* Çağrılmadan gittiği halde herhangi bir neden dolayısıyle hoşnutsuzluk gösterenler hakkında söylenir. [*ing.* After all, I didn't ask you (him) to come]. ◉ **dibi yok**, *dey. (iş hk.)* «*sonu çözüm yolu (bir şeyi) yok*» anlamında kullanılır. ◉ **dibinden (dipten) budamak**, *dey. (Pişen yemekler hk.)* Tencerenin dibine yapışmak. [*ing.* To cut from the bottom]. ◉ **dibinden (dipten) yıkmak**, *dey.* Bir duvarı dibinden açarak yıkmak. [*Osm.* Temelinden kal'etmek; *Fr.* Saper]. ◉ **dibine darı ekmek**, *dey.* Bir şeyi sonuna kadar harcamak, tamamen tüketmek. [*Ing.* To exhaust entirely, to finish; *Fr.* Depenser ou consommer tout ce que l'on possede]. ◉ **dibine gelmek**, *dey.* Çok azalmak. [*ing.* To become to an end]. ◉ **dibine inmek**, *dey.* ◘ **Dibine gelmek.** ◉ **dibini açmak**, *inş.* Bir şeyin altını açmak. Bir duvarın toprağa gömülü kısımlarındaki toprağı kaldırarak temel kısmını meydana çıkarmak. [*ing.* To bare expose; *Fr.* Dechausser]. ◉ **dibini bulmak** *(bir kadın)*, *dey.* İçindekini tüketmek. [*ing.* To exhaust *(a* stock); *Fr.* Épuiser]. ◉ **dibini tutmak**, *dey. (pişen yemekler hk.)* Tencerenin dibine yapışmak [*ing.* To burn; *Fr.* Brûler] ◉ ~ **ten akma hipotezi**, *coğr.* Koyu bir akıcı madde, veya yarı katı bir cisim olarak magmanın yerkabuğunun derinlerinde akmasıyle ilgili olan yüklemeler, kıvrılmalar gibi yerkabuğunun durum değiştirdiğini ileri süren hiotez. Buradaki kuvvet olarak ta, derinlerde radyoaktif cisimlerin ayrışmasından doğan çok fazla ısı gösterilmiştir. Dağların oluşu, başka kuramlarla birlikte, bu hipotez ile açıklamak istenmiştir. ◉ ~ **ten doruğa**, *dey.* Baştan ayağa. ☆ *Eşanl.* **tepeden tırnağa.** ◉ **cehennemin dibi**, *dey.* ◘ **Cehennem.** ◉ **çakıllı** ~, *den.* ◘ **Çakıllı.** ◉ **çift** ~, *den.* ◘ **Çift.** ◉ **direk dibi**, *den.* ve *mad. oc.* ◘ **Direk**[1]. ◉ **deniz dibi**, *coğr.* ◘ **Deniz.** ◉ **sidik torbası dibi**, *anat.* Sidik torbasının sidik borusu deliklerinin arkasında bulunan alt yüzü. [*Fr.* Bas-fond de la vessie]. ◉ **tırnağın dibinde**, *dey. (para hk.)* Peşin. ◉ **yelken dibi**, *den.* Yelkenin alt kenarı, altabaşo. [*ing.* Bunt of a sail; *Fr.* Fond d'une voile]. ◉ **yerin dibine geçmek**, *dey.* Çok utanmak. [*ing.* To be very ashamed]. ◉ **yusunlu** ~, *den.* Üstü bitkiyle örtülü dip. [*Fr.* Fond de prê].

~ **açılması**, *trm.* Bitkilerde kök boynunun don yüzünden açıkta kalması.
☆ *Karş.* **dip doldurma.**

~ **ağı**, *balıkç.* Dipteki balıkları avlamaya yarayan ve genellikle kışın kullanılan bir ağ çeşidi.

~ **ambarı**, *den.* Yelken devri denizciliğinde özel maddeler koymaya ayrılan sintine bölümü.

~ **buzu**, *coğr.* Akarsuların dibinde tutmuş bulunan buzlar. Bir süre sonra bu buzlar yerlerinden kopar, yüze çıkar, suların sürüklediği toparlakça buz parçaları biçimini alırlar.. Bu parçalar, soğumanın artmasıyle birbiriyle birleşir, ırmağın üstünü böylece buz bağlar. Çok soğuk yerlerde dip buzu yerinden oynamaz, kıyılardan da donmalar olarak ırmak buz ile örtülür. [*Osm.* Cemef i umkî; *ing.* Ground ice, anchor ice; *Fr.* Glace de fond].

~ **buzul taşlar**, *coğr.* Buzulun dibinde sürüklenmiş, sivrilikleri kalmamış yuvarlak, kum ve çamur durumundaki parçalar. Bu parçaların çoğu, buzulun dibini sıyırması yüzünden çıkmıştır. Buzullar, böyle yerlerden çekildikten sonra bu taş parçacıklarından meydana gelmiş geniş ölçülü yığınlar orada dip buzultaşları örtüsü olarak kalmıştır. [*Osm.* Umkî morenler,; *ing.* Ground moraine; *Fr.* Moraines de fond, moraines inférieures].

~ **çizgisi**, *sp.* (*Ping-pong'da*) Masanın enine kenarlarına çekilen 152,5 sm. lik sınır çizgilerinden her biri. [*ing.* Base line; *Fr.* Ligne de fond].

~ **çukuru**, *den.* Deniz kıyısındaki derin yer. *(gemiler demirlemek için böyle yerler ararlar).*

~ **dalgası**, ◘ **Dalga.**

~ **dekoru**, *sin.* Bir sahnede dipteki bir a-

çıklıktan *(pencere, kapı... gibi)* ötede görünen dekor. Genel olarak dışarıdan bir görünüşü veren bu dekor doğal veya yapma canlı veya cansız olabilir. Hem yapma, hem cansız olduğu vakit son derece büyütülmüş fotoğraf, hem yapma hem canlı olduğu vakit geriden gösterim kullanılır. [*ing.* Background set; *Fr.* Découverte, plan découverte].

~ **doruk,** *dey.* Dipten tepeye kadar, bütün [*ing.* Completely, from head to foot].

~ **fotoğrafı,** *sin.* Dip dekoru olarak kullanılan son derece büyütülmüş fotoğraf. [*ing.* Photo backing; *Fr.* Découverts photographique].

~ **koçanı,** *bank., bors.* ve *tic.* Bir deftere bağlı bulunan sayfanın bir kısmı. Bu parça koparılan kısım üzerindeki yazının doğruluğunu göstermeye yarar. [*ing.* Stub; counterfoil; *Fr.* Souche].

~ **notu,** ◘ **Dipnot.**

~ **oltası,** *balıkç.* ◘ **Olta .**

~ **perde (arka perde),** *tiy.* Tiyatro sahnelerinde sahnenin en gerisine konulan perdeler olup, üzerlerine çeşitli görünüş resimleri yapılır. Sahneye verilecek sekle göre bunlar ya bir oda, ya da bir sokak, veya bir deniz veya bir dağlık manzarası gösterirler ki oda **dip perdesi** veya **rustayi dip perde** denir. [*Fr.* Toile de fond].

~ **suları,** *coğr.* Denizlerin dibini teşkil eden ve akıntısı, dalgası bulunmadığı için sıcaklığı sabit olan sular.

~ **takımları,** *müz.* Dilli veya sesdeğişimli boruların karşıtı olarak orgun açık ağızlı *(montre)* veya kapalı ağızlı *(burdon)* takım borularını belirten deyim. *(16,8 ve 5 ayaklı olarak yapılır).* *ing.* Pipe- stop; *Fr.* Jeux de fonds].

~ **taneciği,** *zool.* Bazı hücreli hayvanlarda kamçı *(flagel)* veya kirpiklerin *(sil)* kaidesinde bulunan ve bu yapıları meydana getiren bir yapı olup sentriyolün ince yapısını gösterir. [*ing.* Basal body, basal granule; *Fr.* Grain basal, blépharoplaste].

☆ *Eşanl.* **bazal cisimcik, blefaroblast.**

~ **taşı,** Altın varakcıkların üstünde altın dövdükleri mermer taş.

~ **taşları,** *balıkç.* Dip ağlarında kurşun yerine kullanılan taşlar.

~ **tutmak,** *ciltç.* Kitap ciltlenmek için dikildikten sonra dip tarafına çirişle bez yapıştırmak.

dipalmitin, i. *Fr. dipalmitine. kim.* Gliserlinin dipalmitik esteri.

dipçik,-ği, i. < *dip.* Tabanca, makineli tabanca, tüfek ve hafif makineli tüfek gibi ateşli silâhların barut gazının etkisiyle meydana gelen tepkiyi azaltmak için çeşitli biçimde tahta veya demirden yapılmış olan taban kısım. [*ing.* Butt, rifle-butt; *Fr.* Crosse]. ◘ *ŞEKİL: 577.* — **TÜFEK.**

~ **burnu,** Dipçiğin, tetik tarafında bulunan alt köşesi. [*ing.* Toe of a butt; *Fr.* Bec de crosse].

~ **demiri,** Tüfek dipçiğinin tabanına tesbit edilen ve tabanı korumaya yarayan demir plaka. [*ing.* Heel piece of the stock of a rifle].

~ **desteği,** Oynak bir destek düzeni.

~ **ökçesi,** Dipçik kabzası, dipçiğin daralan ön kısmı. [*ing.* Hill of a butt; *Fr.* Talon de crosse].

dipçiklemek(i), f. Dipçikle vurmak. [*ing.* To butt; *Fr.* Crosser].

dipdiri /dip:diri/, s. Çok diri, Diriliğinden hiç bir şey eksilmemiş olan; Pek canlı, sapasağlam: *Hasta dediler, dipdiri buldum, dipdiri adam.* [*Ing.* Full of life, energetic; *Fr.* Vivace, vigoureux,-euse, plein de vie].

dipenten, i. *Fr. dipentène, kim.* ◘ **Limonen.**

dipeptit,-di, i. *Fr. dipeptide. kim.* İki aminoasidin birleşmesinden türeyen glisilglisin gibi amidlerin genel adı. [*Ing.* Dipeptide].

dipij, s. *Fr. dipyge* < *Yun. di,* iki + *pyge,* kaba. Göbekten aşağı kısmı çift, yukarı kısmı tek olan ucube.

dipikolik, s. *Fr. dipicolique. kim.* (C_5H_3N)$(COH)_2$ **formülündeki 2-6 piridin dikarboksilik asidi meydana getiren ve 225° C'ta eriyen bir asit için kullanılır.** *(Lütidik ve dinikotik asitlerin bir izomeridir).*

dipiljen devri, *ark.* Yunan sanatının en eski ve arkaik devri olup, bezemeleri hendesi bir üslûptadır. Atina'da **dipyion** denilen eski bir mezarlıktan dolayı bu ad verilmiştir. [*Fr.* Période dipylienne].

dipir, i. *Fr. dipyre. min* Wernerit cinsinden, doğal alüminyum, kalsiyum ve sodyum silikat. *(Pirene sıradağlarının birçok yerinde bulunur).* [*ing.* Dipyre].

dipirilmetanlar, ç.i. *Fr. dipyrrylmethanes. kim.* Birbirine CH_2 grupuyle bağlı iki pirol halkasından meydana gelen çok çevrimli bileşiklerin genel adı. [*Ing.* Dipyrrylmethanes].

dipirit,-ti, i. *Fr. dipyrite. min.* Doğal demir sülfür. *(Prolin çeşidi).* [*Ing.* Dyprite; *Fr.* Dipyrrhotine].

☆ *Eşanl.* **dipirotin.**

dip.koçanı,-nı, b.i. ◘ **Dip.**

diplakuzi, i, *Fr. diplacousie, patol.* Yalnız bir kulağın veya iki kulağın birden, aynı anda, birbirinden bir üçlük, bir dörtlük veya bir sekizlik farklı sesler algılaması sekinde beliren işitme bozukuğu. [*ing.* Diplacusis].

diplarya, /diplar:ya/. i. *zool.* Pisi balığının küçüğü. [*ing.* Kind of small plaice (fish)]

dipleme, i. *h.d.* Esas defter.

diplemek, nsz. f. § ❶ *arg.* Sınıfta kalmak: *Hüsamettin dipleyecek kadar enayi değildir.* [*ing.* To fail *(a class in school); Fr.* Vider jusqu'au fond]. ☆ *Eşanl.* **atomlamak, çakmak, çuvallamak, takmak, top atmak, torpillemek.** § ❷ *(insanlar hk.)* Çiftleşmek, cinsel temasta bulunmak. [*Osm.* Cima etmek; *Ing.* Copulate; *Fr.* S'accoupler].

dipli, si. Köklü, temelli, esaslı. [*Ing.* Having a bottom, bottomed; *Fr.* A fond].

diplik,-ği, i. Kumaş, halı, resim tablosu gibi şeylerde şekillerin dışında kalan ve tiyatro veya sinema sahnesinde kişilerin arkasında yer alan yüzey. [*Osm.* Zemin; *Ing.* Background, backing; *Fr.* Fond]. ◉ **döner** ~, *sin.* ◘ **Döner.**

~ **filim,** *sin.* Yapma ve canlı dip dekoru elde etmek üzere geriden gösterimde kullanılan filim. [*ing.* Background film; *Fr.* Film pour transparence].

diplitit,-ti, i. *Fr. dyplitite, min.* Bazı göktaşlarının bileşiminde bulunan demir, nikel ve manganez **fosfür.** [*ing.* Dyplitite].

diplobiyont,-tu, i. *Fr. diplobionte.* Bütün hücreleri diplofazlı olan canlı varlık [*ing.* Diplobiont].

diplodoküs, i. *jeol.* İkinci jeolojik zamanda yasamış olan 25 m. boyunda, 5 m yüksekliğinde dev bir sürüngen. Başı çok küçük olup boynuyla kuyruğu çok uzundur. Bataklıklarda yaşar ve ot yerdi. [*Ing.* ve *Fr.* Diplodocus].

diplodon, i. *zool. Mutelidae* familyasından, iki çenekli yumuşakça. Kavkısı elips veya az çok trapez biçiminde; üzeri çizgili, tepesine yakın yerleri kabarcıklıdır. Güney Amerika ırmak ve çayırlarında yaşar. [*Fr.* Diplodon].

diploedr, i. *Fr. diploèdre, min.* Kubik sistemin merkez homiedrisinde çok yaygın olan 24 yüzlü billûr sekil. [*Ing.* Diplohedron, diplod].

diplofaz, i. *Fr. diplophase, bot.* ◘ **Diployit safha.**

diplofoni, i. *Fr. diplophonie. patol.* Aynı zamanda iki çeşit sesi birden çıkarma şeklinde beliren ses bozukluğu. [*Ing.* Diplophonia; *Fr.* Diphtonguie, voix bitonale].

☆ *Eşanl.* **diftonji, iki perdeli ses.**

diplogenez, i. *Fr. diplogenèse. biy.* § ❶ Her çeşit ikiz doğumlara verilen ad: § ❷ Az çok gelişmiş iki dölütün birleşmesiyle veya yumurtacığın iki sperma hayvancığı tarafından Döllenmesiyle oluşan iki embriyonlu ucube. [*Ing.* Diplogenesis].

diplograf, i. *Fr. diplographe.* § ❶ Ayrı kağıtlar üzerine aynı zamanda iki kopya çıkartabilen cihaz; § ❷ Körler için kabartma harfler ve işaretler basan makine. [*Ing.* Diplograph].

diplohaplont, ç.i. *bot.* Intermediyer kromozom sayısı almaşı görülen organizma. [*Ing.* Diplohaplont].

diploitlik,-ği, i. *biy.* Diploit sayıda (2N) kromozom taşıyan döllenmiş yumurtanın veya bir somâ hücresinin durumu. [*Ing.* Diploidization; *Fr.* Diploïdie].

diplokok,-kü, i. *Fr. diplocoque. bakt.* **Cocci** grupundan, ikişer ikişer bir arada bulunan bakteriler. [*ing.* Diplococcus].

diploma /dip:loma/. i. *It. diploma* < *Yun.* Bir öğrenim kolunun veya derecesinin tamamlandığını bildiren resmî belge: *Lise diploması, Terzilik diploması, Mühendislik diploması.* [*Ing.* Diploma, degree; *Fr.* Diplôme, certificat].

diplomalı /dip:lomalı/, s. Diploma almış olan, yetkisi diploma ile belgelenmiş: *Diplomalı hemşire.* [*Ing.* Graduate, qualified; *Fr.* Diplômé,-ée].

diplomasız, s. § ❶ Diploması olmayan. § ❷ Diplomalı olmayı gerektiren bir meslekte diploması olmadığı halde çalışan, pratikten yetişmiş. [*Ing.* Without a diploma or certificate, unqualified, unauthorized, quack; *Fr.* Incompetent, inautorisé].

diplomasi, i. *Fr. diplomatie* < *Yun. dev. huk.* (a) Milletlerarası ilişkileri düzenleyen antlaşmalar bilimi; (b) Yabancı bir ülkede ve milletlerarası toplantılarda memleketini temsil işinde çalışan kişinin görevi, mesleği; (c) Bu memurların meydana getirdiği topluluk; (d) *(geniş anlamda)* Bir ülkenin, bir hükümetin dış siyaseti: *Türk diplomasisi;* (e) Güç gösterilen ustalık ve beceriklilik: *Bu işte daha fazla diplomasi gerekirdi.* [*Ing.* Diplomacy].

~ **dili,** Uluslararası ilişkilerin gerekli kıldığı sözlesmeleri yazmak için kabul edilmiş olan dil. [*Ing.* international language; diplomatic language; *Fr.* Langue internationale, langue diplomatique].

~ **dokunulmazlığı,** *huk.* ◘ **Dokunulmazlık.**

~ **ilişkileri,** *huk.* Devletler birbiriyle devamlı münasebet halindedirler. Bu münasebetler gerekli niteliği olan kişilerin aracılığı ile yürütülür. Bunlar devletlerin organları veya ajanları sayılırlar, ve temsil ettikleri devletler adına tasarrufta bulunurlar. Devletlerin bu organları vasıtasiyle giriştikleri ilişkiler diplomasi ilişkilerdir. [*Ing.* Diplomatic relations; *Fr.* Relations diplomatiques].

~ **imtiyaz ve muafiyetleri,** *huk.* Diplomatik ayrıcalık ve dokunulmazlıklar. Devletler karşılıklı olarak diplomatik temsilci ve memurlara bazı imtiyaz ve muafiyetler tanırlar. Bunun sebebi, onların tam bir serbesti ve rahatlık içinde çalışmalarıdır. Bu ayrıcalık ve dokunulmazlık vazifesi başlandığı anda yürürlüğe girer. Şahıs ve konut dokunulmazlığı, cezaî ve hukukî dokunulmazlık vergi ve resimlerden muafiyet bu arada sayılabilir. [*Ing.* Diplomatic immunities and prerogatives *(privileges and exemptions of diplomatic channel]; Fr.* Prérogatives et immunités diplomatiques].

~ **masuniyeti,** *huk.* ◘ **Diplomatik dokunulmazlık.**

~ **memurları,** *huk.* Devletlerin karşılıklı olarak, birbirleri nezdinde bulundurdukları **temsilciler.**

~ **temsilci ve memurları,** *huk.* Elçiler, diplomatik temsilcilerin, elçilerin yanında çalışan özel olarak yetiştirilmiş personel.

diplomat,-tı, i. *Fr. diplomate.* < *Yun.* § ❶ Mesleği dış politika ile uğraşmak olan kimse. Dış siyasette görevli kimse, memur [*Ing.* Diplomat]. ☆ *Eşanl.* **hariciyeci.** § ❷ *mec.* Becerikli, güzel konuşan.

diplomatik[1], s. *Fr. diplomatique* < *Lat. diplaticus* < *Yun.* Dış politikayı ilgilendiren, diplomasiyle ilgili. [*Ing.* Diplomatic].

~ **çanta,** *siy.* Diplomatik kuryelerin, yanında taşıdığı resmî belgeleri taşıyan çanta veya koli. *(Bu çanta açılamaz, alıkonulamaz).*

~ **dokunulmazlık,** *siy. huk.* Dış siyasetle ilgili memur ve temsilcilerin ,şahıs, mesken veya ikâmetgâhlarının ve muhaberatının görevleri dolayısıyle her türlü müdahale ve saldırıdan korunmuş tutulması. [*Ing.* Diplomatic) inviolability, immunity, exterritoriality; *Fr.* Inviolabilité diplomatique].

~ **ilişkiler,** *huk.* ◘ **Diplomasi ilişkileri.**

~ **ilişkilerin kesilmesi,** *huk.* Genel olarak vahim bir sebep mevcut olursa diplomasi ilişkileri kesilir. İlişkileri kesen devletler karşılıklı diplomatik temsilcilerini geri çekerler.

~ **kurye,** *siy.* Bir devletin Dışişleri Bakanlığınca yabancı ülkedeki diplomasi temsilcisi ilğine veya yabancı ülkedeki diplomatik misyonca kendi hükümetine resmî belgeler götürmek üzere görevlendirilen kimse. [*Ing.* Diplomatic courier; *Fr.* Courier diplomatique].

~ **misyon,** Bir devletin yabancı bir devlet nezdinde gönderdiği diplomasi temsilcilerinin tümü. [*Ing.* Diplomatic mission; *Fr.* Mission diplomatique].

~ **muhaberat,** Dış ülkelerdeki temsilcileri vasıtasiyle hükümetler arasında veya bir hükümetle dış ülkedeki temsilcisi arasında yer alan muhaberat.

~ **temsilcilerde öngelme,** *huk.* Eski devirlerde hükümdarlar temsilcilerine gösterilecek itibarı kendilerine yapılmış sayar, bu yüzden temsilcilerinin diğer temsilcilerden geri veya aşağıya bırakılmasına razı olamazlardı. Bu yoldaki münakaşalara son verme arzusu 1815 Viyana kongresinde ortaya çıkmış ve objektif bazı kıstaslara göre temsilcileri sınıflandırmak yoluna gidilmiştir. Bu kuralları sonradan bütün devletler benimsemişlerdir.

diplomatik²,-ği, i. *Fr. diplomatique.* Diplomasi ile ilgili belgelerin düzenlenmesinde uyulması gereken kesin kuralları inceleyen bilim. [*Ing.* Diplomatics].

diplomatlık,-ğı, i. § ● Diplomatın durumu veya yaptığı iş. [*Ing.* Diplomacy, profession of a diplomat; *Fr.* Diplomatie]. § ● *mec.* Kurnazlık, diplomatça davranış. [*Ing.* Tact, discretion; *Fr.* Diplomatie].

diplont, i. *bot.* Gametik kromozom sayısı almaşı görülen bir organizma olup *Diyatomeler, Yeşil su yosunlarından Suphonales* takımında ve *esmer suyosunlarından Fucus*'da rastlanır. [*Ing.* Diplont; *Fr.* Diplonte].

diplopi, i. *Fr. diplopie tıp.* Binoküler vizyonun bozulması sonucu tek bir şeyin çift olarak görülmesi [*Ing.* Diplopia; *Fr.* Diplopie].

☆ *Eşanl.* **çift görme.**

diplori, i. *Lat. diplex* < *dipl.* + *ing. lorry, demir.* Her biri iki dingilde taşınan iki kiriştен yapılmış demiryolu taşıtı. *(Manevra kabiliyeti fazla olan bu taşıt, çok ağır yükleri az bir çekim kuvvetiyle taşımak imkânını sağlar).* [*Fr.* Diplory, diplorry].

diploskop,-pu, i. *Fr. diploscope. tıp.* Iki gözle birden görmeyi sağlayan ve şaşılığı tedavi etmeye yarayan âlet. [*Ing.* Diploscope].

diplostemon, s. *Fr. dislostemone. bot* Erkek organ sayısı çanak veya taçyaprak sayısına göre iki kat olan çiçek veya bitkilerin erkek organ topluluğu için kullanılır. [*Ing.* Diplostemonous].

diplostemoni, i. *Fr. diplostémonie, bot.* Diplostemon bir çiçeğin durumu. [*ing.* Diplostemonia].

diplostreptokok, i. *Fr. diplostreptocoque.* Mikroskopla incelendiğinde ikişer ikişer birarada görülen streptokok çeşidi. [*Ing.* Diplostreptococcuc].

diploten, i. *Yun. diploos,* çift, *tainia,* şerit. *zool.* Meyoz bölünmesinin profaz evresinde görülen ve kromozomların uzunlamasına yarıldıkları bir alt evre. [*Ing.* Diplotene; *Fr.* Diplotène].

diployit,-di, i. *Fr. diploïde* < *Yun. diploos.* çift + *eidos,* biçim (a) *zool.* Iki seri, yani 2n kromozom sayısına sahip olma, bir türün normal vücut hücrelerinin kromozom sayısı; (b) *bot.* Bitkilerin alelade hücre çekirdeklerinde bulunan kromozom sayısı. [*Ing.* Diploid]. ◉ **eksik** ~, *biy.* Bir türün normal bireylerine göre bir veya birçok eksik kromozom taşıyan canlı yaratık.

~ **hücre,** *bot.* ◘ **Hücre.**

~ **safha,** *bot.* Organizmaların hayat devrelerinde, diploit kromozom sayısı taşıdıkları safha. [*Ing.* Diploid phase; *Fr.* Phase diplaïde, diplophase].

☆ *Eşanl.* **diplofaz.**

☆ *Karş.* **haplofaz.**

diplura, i. *Lat. zool.* Kanatsız böcekler takımı. *Campodea*'larla *japyx*'leri kapsar. ◘ *TABLO: 6.* — **BÖCEKLER SINIFININ TAKIMLARI.**

dipnon, i. *Fr. dypnone. kim.* Iki mol aseto fenon'un, sıcaklık etkisiyle su bırakarak yoğunlaşmasından elde edilen $C_6H_5C(CH_3) = CH-CO-C_6H_5$ formülündeki etilenik keton. [*Ing.* Dypnone].

dip.not,-tu, b.i. Sayfa içinde geçen herhangi bir düşünceyle ilgili olarak sayfa altına konan açıklama. [*Ing.* Foot-note, bottom note; *Fr.* Note *(en bas de page)*].

☆ *Eşanl.* **altnot.**

dipol, i. *Fr. dipôle,* § ● *fiz.* (a) Magnetik kütleleri ters ve birbirine son derece yakın yerleştirilmiş iki magnetik kutuptan meydana gelen düzen; (b) Birbirine son derece yakın, ters işaretli elektrik yükü taşıyan iki noktadan kurulu düzen; (c) Yalnız iki ucuyla dışarıya elektrik ileten elektrik devreleri bağlantısı. [*Ing.* Dipole]. § ● *telekom.* Biri ötekinin uzantısı olacak şekilde yerleştirilmiş aynı boyda iki iletkenden meydana gelen yarım dalga anteni. [*Ing.* Dipole].

dipolar, ◘ **Bipolar.**

dipropargil, i. *Fr. dipropargyle. kim.* Alkalilerin biallil tetrabromüre etkimesiyle elde edilen 85° C'ta eriyen $CH \equiv C-CH_2-CH_2-C \equiv CH$ formülündeki diasetilenik hidrokarbon. [*Ing.* Dipropargyle; *Fr.* Bipropargyle, hexadiyne. 1-5].

☆ *Eşanl.* **bipropargil, hekzadin,-1-5.**

dipsiz, s. § ● Dibi olmayan ve dibi bulunmayan: *Dipsiz bir kap, dipsiz bir uçurum.* [*Ing.* Bottomless; *Fr.* Sans fond]. § ● *mec.* Asılsız, tutunacak, dayanacak bir tarafı bulunmayan *(sav, söz).* [*Ing.* Unfounded, false; *Fr.* Mal fonde, insondable]. § ● Sebatsız, devamsız. § *Eşanl.* § ● **kökü olmayan, tözsüz, umdesiz.** § ● **prensipsiz, esassız, aslı astarı olmayan.**

☆ *Karş.* § ● **köklü, altlı.** § ● **asıllı, esaslı, esasa dayanan.**

~ **kiler, boş ambar,** *dey.* Para, mal tutmayanın halini veya bir işin çıkar iş olmadığını anlatan bir söz. [*Ing.* It's useless, futile; Fr. En pure perte, inutilement].

~ **testi,** *dey,* Eline geçen para veya malı hesapsızca, boş yere harcayan. [*Ing.* Spendthrift, squanderer; *Fr.* Personne dépensière, panier percé].

dipsomani, i. *Fr. dipsomanie. psikiy.* Insanı, önüne geçilmez bir istekle ve bile bile aşırı miktarda alkollü içki içmeye iten eğilim. [*Ing.* Dipsomania].

☆ *Eşanl.* **içki düşkünlüğü, ayyaşlık.**

dipsomanyak, s. *Fr. dipsomaniaque. tıp.* Içki düşkünü, içkici. [*Ing.* Dipsomaniac].

☆ *Eşanl.* **ayyaş.**

dipter, i. *Fr. diptere* < *Yun. dis,* iki + *pteron,* kanat, sütun. *mim.* Çevresi iki sıra sütunlu Yunan tapınağı. [*Ing.* Dipteros; *Fr.* Diptère].

diptik,-ği, i. *Fr. diptyque.* Birbirine menteşe ile tutturulmuş ve kitap gibi açılıp kapanan ikiz levhalara Romalılarca verilen ad. Adeta bir cilt kapağı gibi iki tahtadan ibaret olan bu levhaların birer çita ile çevrilmiş olan iç yüzlerine balmumu sürülür ve üzerine demir kalemle yazı yazılırdı. Tahta pervazlar yazılı olan yüzeyi temastan korurdu. Bunlar şimdiki taş tahtaların vazifesini görürdü. Kapakların dış tarafları bezemelerle süslenirdi. Bunlar ya tahtadan ya da fildişinden yapılırdı. [*Ing.* Diptych].

dip-yüzey, b.i. *san.* Bir resimde en arkada kalan yüzey. [*Ing.* Bottom, ground; *Fr.* Fond, arrière plan].

diraverse, i. *It. den.* (a) fırtınalı havalarda yelken azaltarak ve dalgayı baş omuzluğa alarak bekleme; (b) Herhangi bir zorunlukla bir limana gönderilemeyince liman önünde dolaşarak vakit geçirme.

dirayet,-ti /dirâyet/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ● Zekâ, bilgi, iktidar, yetenek: *Yalnız eskilige değil, daha çok dirayete bakılmalıdır.* [*Ing.* Ability, efficiency, capasity; *Fr.* capacité, sagacité, intelligence]. § ● Becerikllik, başarıcılık. [*Ing.* Skill, adroitness, dexterity; *Fr.* Adresse, habileté, dexterité]. § ● Sezіş. [*Ing.* Perceivlng, discernment; *Fr.* Discernement].

☆ *Yak. anl.* **kabiliyet, anıklık, istidat, yeterlik, otorite ,yetki, kifayet, salâhiyet.**

☆ *Karş.* **yeteneksizlik ,kabiliyetsizlik, istidatsızlık ,yetersizlik ,dirayetsizlik, yetkisizlik.**

dirayetli /dirâyetli/, s. § ● Yetenekli, zeki, bilgili. [*Ing.* Intelligent, shrewd, able, capable, sagacious, efficient; *Fr.* Capable, intelligent,-ente, sagace]. § ❷ Becerikli, başarıcı. [*Ing.* Skillful, adroit, resourceful; *Fr.* Adroit, vite, habil, apte à]. §● Çabuk kavrayabilen, sezişli. [*Ing.* Discerning; *Fr.* Pénétrant,-ante, subtil].

☆ *Yak. anl.* **muktedir, kabiliyetli, anık, müstait, yeterli,** otoriter, **yetkili, kifayetli, salâhiyetli, salâhiyettar.**

☆ *Karş.* **yeteneksiz, kabiliyetsiz, salâhiyetsiz, istidatsız, yetersiz, dirayetsiz, yetkisiz, iktidarsız.**

dirayetsiz /dirâyetsiz/, s. § ● Yeteneksiz. [*Ing.* Incapable, inefficient; *Fr.* Incapable; inefficace, ineffective, incompetent, insuffisant]. § ● Beceriksiz. [*Ing.* Maladroit, clumsy; *Fr.* Maladroit, gauche, malhabile]. § ● Sezişsiz. § ● Zekâ ve bilgisi olmayan. [*Ing.* Stupid, unintelligent; *Fr.* Sot, -tte, inintelligent,-ente].

dirayetsizlik,-ği /dirayetsizlik/, i. § ● Yeteneksizlik. [*Ing.* Inability, inefficiency, inaptitude; *Fr.* Incapacité, inefficacité]. § ● Beceriksizlik. [*Ing.* Maladroitness; *Fr.* Maladresse, malhabilete, ineptie]. § ● Bilgisiz, aptal. [*Ing.* Unintelligence, stupidity; *Fr.* Inintelligence, sottise].

diregen¹, s. Yön veren esas hatlar ve yüzeyler hakkında kullanılabilir: *Diregen satıh, diregen hat.* [*Fr.* Directeur,-trice].

direk¹,-ği, i. *esk. T. tiremek.* § ● Düz ve uzun ağaç veya demir. Dikine veya yatıklığına yerleştirilerek bir şey dayamak, iliştirmek için kullanılır: *Meşe direği, çadır direği.* [*ing.* Main-beam; *Fr.* Poutre]. § ● *den.* Gemi ve vapurlarda yelken, bayrak, vinç gibi şeyleri tutturmak için kullanılan uzun ve kalın ağaç, demir: *Iki direkli gemi, üç direkli vapur.* [*Ing.* Mast; *Fr.* Mât]. ◘ *ŞEKİL: 101.* — **BOT:** *ŞEKİL: 166.* — **DiNGi.** ◘ **Gemi Direkleri.** § ● *mim.* Binaların bir tarafını tutmak üzere konulan uzun ağaç, taş, demir, sütun: *Mermer direk.* [*Ing.* Column, pillar; *Fr.* Colonne]. § ● *(Bazı özel isimlerde)* sütun: *Direklerarası, Binbirdirek.* § ● *mec.* Temel: *Evimin direği.* § ● *hava.* Eskiden çift kanatlı uçaklarda veya triplanlarda kanat açıklığını sabit tutmaya yarayan tahta veya madenî dikme. [*Ing.* Strut; *Fr.* Mât]. § ● *inş.* (a) Ahşap yapılarda dikey olarak ve daha çok köşelere yerleştirilen dört köşe veya yuvarlak uzun ağaç; (b) Bir tiyatro ve amfiteatr'da, dış duvarın tepesine dikilen kalas *(Güneş veya yağmura karşı tente germeye yarar);* (c) Tahta, maden veya betonarmeden uzun çubuk; tepesine bayrak çekmek için kullanılır. § ● *kuyumc.* Bazı sondajlarda payanda olarak kullanılan, çarmıklarla desteklenmiş hafif madeni iskelet. § ● *saatç.* Saat çarkının çok ince mili. § ● *sp.* (a) Bir sahanın bitiş çizgisini belirtmek için yere çakılmış çatma; (b) Teniste, sahanın iki tarafına file germeye yarayan 1,06 m. yükseklikte direkler; (c) Futbolda kaleyi meydana getiren çatmalardan her biri. [*Ing.* Support,; *Fr.* Poteau]. § ● *tar.* Mevlevîlerde sol ayağa verilen ad; sema yapılırken sağ ayak sol ayağa dayanarak ve onun etrafında dönerek hareket eder. § ● *telekom.* Telgraf tellerinin yaslandığı yalıtıcıları taşımak için kullanılan tahta, maden, taş veya beton sütun. [*Ing.* Post; *Fr.* Poteau]. ◉ ~ **lerin arasından geçirmek,** *sp.* ◘ **Gol atmak.** ◉ **ana** ~, *den.* ◘ **Ana.** ◉ **anten direği,** *rad.* ◘ **Anten.** ◉ **arlyet** ~, *den.* Kırılan veya hasara uğrayan bir direk yerine geçici olarak takılan direk. *Fr.* **Mât de fortune**]. ◉ **bağlama direği,** *hava.* **Hangara** çekilmeyen güdümlü balonları **yere tespit** etmeye yarayan direk. [*Ing.* Mooring **mast;** *Fr.* Mât d'amarrage]. ◉ **baş** ~, *den.* ◘ **Baş direk.** ◉ **bayrak direği,** *den.* Geminin pupasına *(geri tarafına)* millî bayrak çekilmek için takılan küçük direk. [*Ing.* Flagstaff, ensign *Fr.* Mât de pavillon]. ◉ **bölme direği,** *inş.* Ahşap inşaatta kuşaklamaların bir bölmeye rastlayan yerine konulan dikme ağaç ve direk. [*Fr.* Poteau **de refend**]. ◉ **burun direği,** ◘ **Burun.** ◉ **can direği,** *müz.* ◘ **Can.** ◉ **çadır direği,** ◘ **Çadır.** ◉ **çatı di-**

reği, *dülg.* ◘ **Çatı.** ◉ **çift bağlanmış ~ler,** *telekom.* Üst kısımlarından somunlu civatalarla, yarı yüksekliklerinden de bağlama kuşaklarıyle birleştirilmiş direkler. [*İng.* Coupled posts; *Fr.* Poteaux couplés]. ◉ **çift ~,** *mim.* ◘ **Çift.** ◉ **çubuklu ~,** *den.* Birçok direği birbirinin tepesine bağlayarak meydana getirilen direk. [*İng.* Made must, built mast; *Fr.* Mât d'assemblage]. ◉ **delik ~,** *den.* Yelkenli yarış teknelerinde kullanılan, içi oyuk, hafif agaç direk. [*İng.* Hollow mast; *Fr.* Mât creux]. ◉ **düz ~,** *den.* Baştan başa tek parça olan direk. [*İng.* Pole-mast; *Fr.* Mât à pible]. ◉ **gemi ~leri.** ◘ **Gemi.** ◉ **gırandi direği,** *den.* Bir yelkenlinin esas ve baştan ikinci direği. [*İng.* Main mast; *Fr.* Grand mât]. ◉ **kontro mizana direği,** *den.* Geriden başa ilk direk. *(3. 4, 5 direkli gemilerde).* [*İng.* Mizzen mast; *Fr.* Mât d'artimon]. ◉ **köşe direği,** *inş.* Kuşaklamalarda bina köşelerine rastlayan ve taban üzerine bindirilen başlıklı veya başlıksız direkler. [*Fr.* Poteau de cornier]. ◉ **kuru ~ seyir,** *den.* Bir geminin yelkenlerini kullanamayacak duruma düşerek yalnız dümenine kumanda edebilmesi. ◉ **payandalı ~,** *den.* Çarmıklarla bağlanmayan ve üç ayaklı sehpaya benzeyen direk; ☆ *Eşanl.* **üçayak, tripot direk.** [*İng.* Tripod-mast; *Fr.* Mât tripode]. ◉ **pruva direği,** *den.* İki veya daha fazla direkli gemilerde en baştaki direk. [*İng.* Foremast; *Fr.* Mât de misaine]. ◉ **rehber direği,** *den.* Kıyının çok iyi görünen bir yerine dikilmiş olan ve dar geçitlerde, işaret kanatlarının yardımıyle gemilere yol göstermeye yarayan direk. [*Fr.* Mât Fenoux]. ◉ **sıyırma ~,** *den.* Üzerinde cunda, seren, v.b. bulunmayan dümdüz direk. [*İng.* Topmast, pole-mast, mast-head; *Fr.* Mât de flèche]. ◉ **sinyal direği,** *demir.* Bir demiryolunda, işaret feneri, disk semafor ve sinyal lambasını taşıyan, düşey yerleştirilmiş direk [*İng.* Signal-post, signal-mast, *Fr.* Mât de signal]. ◉ **sınır direği,** *inş.* Sınırlara dikilen direk. ◉ **söğe direği,** *inş.* Ahşap binaların kuşaklamalarında pencere ve kapı açıtlarının iki tarafına konulan ve söğeyi mıhlamaya yarayan dikme ve direkler. Kârgir binalarda bulunan **dikme ayak** veya **dik ayak** denir. [*Fr.* Poteau d'huisserie]. **~ astarı,** *den.* Yelkenli gemilerde seren yelkenlerinin direğe değen kısımlarının çabuk aşınmaması için, bu kısma dikilen ikinci kat yelken bezi. [*İng.* Cheek of a mast].

~ bağırmak, *dey.* Çok yüksek sesle ve rahatsız edecek şekilde bağırmak. [*İng.* To shout at the top of one's voice].

~ başı (şapkası), *den.* Direklerin tepesi. [*İng.* Mast head; *Fr.* Tête de mât]. .

~ ~ açısı, *den.* Bir direğin şapkası ile, az veya çok uzaktaki bir gözlemcinin bulunduğu yerden geçen ufuk çizgisi arasındaki açı. *(Bu açı, gözlemciyle direk arasındaki yatay mesafesini hesaplamaya yarar).*

~ ~ lâmbası, *den.* Direklerin şapkaları üzerinde bulunan ve geceleri işaret vermede kullanılan elektrik lâmbaları.

~ başlığı, *inş.* Direklerin üstüne binecek olan tabanların ağırlığını direğin kalınlığından daha büyük bir alana yaymak ve direncini arttırmak için direğin baş tarafına dik olarak tutturulan parça. [*İng.* Hammer beam; *Fr.* Chapiteau, potence].

~ budamak, *den.* Herhangi bir sebeple direğin güverte hizasından veya yakınından kırılması.

~ çemberi, *den.* Yelken direklerini takviye için direk bedenine takılan menteşeli veya yekpare madenî halkalar. *(Üzerlerine koç boynuzu, anele, mapa gibi şeyler de tesbit olunabilir).* [*İng.* Mast-hoops].

~ dibi, § ❶ *den.* Yatma veya kırma direklerde, direğin güverteye gelen ve sabit olan yanı, yatmayan kısmı. Tek çubuğu olan direklerde iskaçadan çanaklığa olan kısım. [*İng.* Mast base]. ☆ *Eşanl.* **ana direk.** § ❷ *mad. oc.* Direği galeri zeminine oturtmak için zeminde açılmış küçük oyuk.

~ ~ maymuncuğu, *den.* Hareket eden donanım halatlarını bağlamak için direk diplerine konulmuş bastikalı bitalar.

~ dikmek, *mad. oc.* ◘ **Dikmek¹.**

~ donatmak, *dey.* ◘ **Donatmak.**

~ fistanı, *den.* Yelkenli gemilerde ana direklerin güverteden aşağı geçirildiği deliklerin etrafındaki sığilleri örten çerçeve. *(Bu çerçeveden aşağı su sızmaması için üzerine brandadan bir kılıf yapılarak boyanır).*

~ gibi kalmak, *sp.* Çıkış yapmamak. [*İng.* To refuse te leave the post; *Fr.* Rester au poteau].

~ ıskaçası, *den.* Direk topuklarının *(alt uçları)* oturduğu yuva.

~ irtifaı, *den.* Direklerin şapkalarından su kesimine kadar olan uzunlukları.

~ kaplamalığı, inş. (a) Arduvaz gibi biçilmiş ahşap levha. *(Dolma ahşap bir evin kalaslarını neme karşı korumada kullanılır);* (b) Çatmanın açıkta kalan parçalarını örtmeye yarayan arduvaz.

~ kestirmesi, *den.* Direklerin alt kısımlarının (ana direk) fırtına, çatışma, karaya oturma gibi sebeplerle kırılması.

~ maçuna dubası, ◘ **Duba.**

~ mauna piraçolu, *den.* Bir ana direğin tepesinin iki kenarına tespit edilmiş tahtadan ve dirsek şeklindeki dayanak yerleri. *(Bunlar çarmık uçlarının bağlandığı yerin alt tarafındadır).*

~ maunası, *den.* Ana direklerin kapelesine *(tepesine)* sancak ve iskele omurgaya paralel olarak konulmuş kalın ve kuvvetli ağaç *(Gurcata ve çanaklık denilen kısımlar bunların üzerine oturtulur).*

~ payı, *den.* Bir gemi direğinin güverteden aşağı geçtiği yerden ıskaçasına kadar olan yani direğin gemi içinde kalan kısmı.

~ sapanı, *den.* Direklere herhangi bir maksatla bir palanga vurmak gerektiğinde, bu palanganın üst makarasının kancasını takmak için direğe tutturulan sapan.

~ sığili, *den.* Yelkenli gemilerde direkleri güverteden aşağı geçtiği yerlerinden beslemek için kullanılan sığiller.

~ sökücü, *inş.* Direği uzaktan sökmek için kullanılan özel kriko veya küçük el vinci. *(Sökülecek direğe bağlanarak uzaktan çekilir).*

~ tepeliği, *den.* Gemi direğinin veya sancak direğinin tepesine yerleştirilen ve üzerinde bayrak iplerinin sarılmasına yarayan makara dilleri bulunan mercimek biçimli ağaç parça.

~ tutmak, *tar.* Sol ayağı olduğu yerde tutarak dönmek.

~ vinci, *den.* Yelkenli yatlarda, direklerin güverteye yakın yerlerine tesbit edilmiş küçük el vinçleri. *(Kandilisa ve çördek halatlarını vira etmek için kullanılır).*

~ yastığı, *mim.* Direk üzerine konacak taban kirişlerinin yükünü direk tepesinin yüzeyinden daha geniş bir alana oturmak için yerleştirilen, direk çapından daha büyük ağaç parçası.

direk², z. ve s. ◘ **Direkt.**

direkli, s. § ❶ Direği olan. [*İng.* Having columns, posts; *Fr.* Garni de colonnes]. § ❷ *tar.* Üstünde direk şekli bulunan bir yabancı altını. ◉ **çift ~ li,** *den.* ◘ **Çift.**

direklik,-ği, i. Direk yapmaya yarayan ağaç. [*İng.* A tree fit to become a column, post or mast].

direksiyon, i. *Fr. direction.* § ❶ Otomobil gibi taşıtlara istenilen doğrultuyu vermek için sağa sola döndürülen tekerlekli manivela. *(Ön tekerleklere kumanda eden direksiyon simidi, direksiyon mili, sektör donanım dişlisi, sonsuz vida).* [*İng.* Steering mechanism]. *ŞEKİL: 421.* — **OTOMOBİL;** *ŞEKİL: 425.* — **OTOMOBİL PANOSU.** § ❷ *hava.* Uçağa yön vermek üzere dümeni çeviren ve pilotun ayaklarıyle yönetilen yatay çubuk; ◉ **servo ~,** *otom.* Şoförün araç kullanmasını kolaylaştıran bir vakum kuvvetiyle çalışan direksiyon düzeni. [*İng.* Power steering, steering gear; *Fr.* Timonerie].

~ çubukları, *otom.* Bir arabadaki direksiyon veya fren düzenini yöneten bağlantı çubukları, kumanda çubukları, kablolar gibi parçaların tümü. [*İngg.* Steering drag rod; *Fr.* Barre de direction].

~ düzeni, *otom.* Direksiyon volanının aşağısında, direksiyon sütununun yanında bulunan, sevk ve hareketleri birçok âletler vasıtasıyle tekerleklere ulaştıran düzen.

~ geometrisi, *otom.* Dönüş sırasında arabanın ön tekerleklerinin yapmış olduğu açılar. [*İng.* Steering geometry, kingpin geometry].

~ gönye kolu, *sil.* Tanklarda, her iki palet arasında bir hız farkı yaratarak tanka yön vermek imkânını sağlayan ve tank şoförü tarafından harekete geçirilen kol. [*İng.* Steering gear arm; *Fr.* Levier de commande de direction].

~ mili, *otom.* Direksiyon simidiyle hareket ettirilen ve arabadaki direksiyon düzenini yöneten kumanda çubuğu. [*İng.* Steering column tube, steering arm, steering rod, steering shaft, steerings; *Fr.* Colonne de direction]. ◘ *ŞEKİL: 421.* — **OTOMOBİL:** ☆ *Eşanl.* **volan.**

~ sütunu, *otom.* Simit tarafından hareket ettirilen direksiyon mili veya çubuğu. [*İng.* Steering column; *Fr.* Colonne de direction].

~ vidası, *otom.* Direksiyon manivelâsının, hareketini yöneten parça. [*İng.* Steering nut; *Fr.* Ecrous de direction].

direkt, z. *Fr. direct.* § ❶ Doğru olarak, doğruca: *Bu otobüs direkt İstanbula gider:* § ❷ i. *sp.* Boks'ta, kolun sert bir biçimde gerilmesiyle indirilen yumruk. § ❸ s. Doğrudan doğruya, dolaysız: *Bunlar arasında direkt temas yok.* [*İng.* Direct, nonstop; *Fr.* Direct].

~ bağlantı makinesi, *mek.* ◘ **Bağlantı.**

~ giriş, *demir.* Ana yol üzerinde ve normal seyir yönünde yaklaşmakta olan bir treni doğrudan doğruya garaj yoluna sokmaya yarayan sistem. [*Fr.* Entrée directe].

~ kopma testi, *trm.* Normal yük altındaki toprağı, toprağın bulunduğu test kutusunun bir kısmını diğerine ters istikâmette hareket ettirmek suretiyle yapılan test. [*İng.* Direct shear test].

~ metot, *pedag.* Bir yabancı dili, ana dilin aracılığından yararlanmadan öğrenmeye dayanan öğretim usulü. [*İng.* Direct method; *Fr.* Méthode directe].

~ nakil, *otom.* Otomobil transmisyonunda krank milinin ve hareket nakleden şaftın ayni hızla dönmesi.

~ transit bölgesi, *huk.* Bir üye devletin arazisinden geçerken kısa bir süre duran trafiğin kalabildiği ve mezkûr devletin ilgili makamları tarafından tesbit edilen uluslararası hava meydanında ayrılan kısım. [*İng.* Direct transit area; *Fr.* Zone de transit direct].

~ transit kuralları, *huk.* Bir üye devletin arazisinden geçerken kısa bir süre için duran trafiğin kalabilmesini sağlayan ve mezkûr devletin ilgili makamları tarafından tesbit edilen kurallar. [*İng.* Direct transit arrangements; *Fr.* Disposition afférentes au transit direct].

~ tren, *demir.* Biri parkurun başlangıç noktasında, diğeri sonunda bulunan iki büyük gar arasındaki istasyonlardan hiç birinde durmayan trenlere denir. [*İng.* Direct train; *Fr.* Train direct].

~ yumruk, *sp.* Kolu sert bir hareketle gererek atılan düz yumruk .

~ yüzey akışı, *trm.* Toprak yüzünden veya içerisinden, taban suyuna karışmadan, doğrudan doğruya akarsu kanallarına dahil olan yüzeye akışı. [*İng.* Direct runoff].

direktif, i. *Fr. directive.* § ❶ Hangi yolda ve nasıl çalışılacağını bildiren söz veya yazı: *Direktif vermek, direktif almak.* [*Osm.* Talimat; *İng.* Instruction]. § ❷ *ask.* Yüksek komuta makamından çıkan ve bir harekât veya belirli bir askerî meselenin çözümü bakımından komutanın düşüncelerini belirten talimat. [*İng.* Order].

~ almak (vermek), *dey.* Talimat almak (vermek. [*İng.* To take *(give to)* orders or instruction *(from); Fr.* Donner des directives].

direktopiast,-tı, i. *matb.* Eskiden Litografide yapılan ve bir resimden, meselâ bir etiketten kalıba birçok adet geçirmeye yarayan transport yoluyle teksir yerine fotomekanik usul ve bir özel âletle yapılan çoğaltma. [*İng.* Directoplast].

direktoryalizm, i. *Fr. directorialisme* ◘ Yönetmecilik.

direktör,-rü, i. *Fr. directeur*. Yönetmen, müdür. [*Ing.* Manager, director].

direktuvar, i. *Fr. directoire*. Fransız büyük devriminin üçüncü yılında konvansiyon'un yerine geçen yönetim şekli. Bu yönetim *Bonaparte* tarafından devrilmiştir.

diremek, f. *esk. T. tiremek*. § ❶ *trm.* Dayamak, direnmek, karşı koymak. [*Ing.* To resist, to step *(firmly)*; *Fr.* Insister] ❷ Dikmek ◉ **ayak** —, *dey.* ◘ Ayak.

diren, i. § ❶ *trm.* Harmanda ekin saplarını yaymaya veya aktarmaya yarayan uzun çatallı bir tarım âleti. [*Fr.* Fourche à deux dents, fourchet]. ☆ *Eşanl.* dirence § ❷ *h.d.* Koldemiri, destek.

direnaj, i. *Fr. dreinageg.* ◘ Drenaj.

direnç*,-ci, i. < *diremek*. § ❶ *fiz.* Bir kuvvetin etkisine karşı koyan güç. [*Osm.* Mukavemet; *Ing.* Resistance; *Fr.* Résistance] § ❷ *mek.* Bir cismin bir akışkan içinde yapacağı harekete karşı koyan kuvvet. [*Ing.* Resistance; *Fr.* Résistance]. § ❸ *elek.* (a) İçinde bir elektromotor kuvveti bulunmayan bir iletkenin uçlarına uygulanan sabit bir potansiyel farkının iletkenden geçen akımı şiddetine oranı: $R = \frac{U}{I}$ (b) Özel olarak dirençlerinden yararlanılan iletkenler dizisi. [*Ing.* Resistance; *Fr.* Résistance]. § ❹ *otom.* Belirli bir süratle seyreden aracın hareketini devam ettirebilmek için yenmesi gereken direnç ◉ **alyuvar direnci**, *tıp.* Hipotonik sodyum klorür eriyiğine konan alyuvarların geçişme *(ozmoz)* direncini ölçmeye yarayan yöntem. [*Ing.* Globular resistance; *Fr.* Résistance globulaire]. ◉ **balast** —, *elek.* ◘ Balast ◉ **biçim direnci**, *mek.* Bir akışkanın bir cismin yüzeyine yaptığı basınç kuvvetlerinin bileşkesi. [*Ing.* Form resistance; *Fr.* Resistance de forme]. ◉ **çizgisel** —, *radyotekn.* Uygulanan gerilimle akım şiddetinin orantılı olarak değişmesini gerektiren direnç *(Ohm direnci)* [*Ing.* Linear resistance; *Fr.* Résistance linéaire]. ◉ **dalga direnci**, *mek.* Cismin akışkan içinde hareket etmesiyle meydana gelen titreşimlerin yapılmasından doğan direnç. [*Ing.* Wave resistance; *Fr.* Résistance d'onde]. **dirimsel** —, *biy.* Canlıların, korunmak için bütün yıkıcı etkilere tepki gösterme özelliği. ◉ **edilgen** —, *mek.* Mekanikte harekete karşı koyan veya hareketi engelleyen olay. [*Ing.* Passive resistance; *Fr.* Résistance passive]. ◉ **eşit** — **li katı cisim**, *mek.* Bir dış etki karşısında bütün parçaları aynı çalışmayı gösterebilecek şekilde hazırlanmış cisim. [*Fr.* Solide d'égale résistance]. ◉ **gürültü direnci (gürültü eşdeğer direnci)**, *radyotekn.* Bir radyo lâmbasının veya bir transistörün girişine bağlandığı zaman, termik çalkalanma sonucu, bu lâmba veya transistörle aynı gürültüyü veren direnç. [*Fr.* Résistance de bruit, résistance équivalente de bruit]. ◉ **indüklenmiş** —, *mek* Bir uçak kanadında veya bir pervanede, uçlardan kaçan hava burgaçlarından doğan hız alanının gösterdiği direnç. [*Ing.* Induced resistance; *Fr.* Résistance induite]. ◉ **kılcal damar direnci**, *tıp.* Bir kolçak veya lastik boru yardımıyle kan dolaşımını durdurarak kılcal damar basıncını artırma yöntemi. *(Kılcal damarların direncini ölçmeye yarar)* [*Ing.* Capillary resistance; *Fr.* Résistance capillaire]. ◉ **negatif** —, *radyotekn.* Gerilimin artmasıyla akımın şiddetinin azalması sonucu, akımın gerilimine göre değişmesinin negatif bir eğim gösterdiği direnç. [*Fr.* Resistance négative]. ◉ **ölü** —, *elek.* ◘ Saf direnç. ◉ **öz** —, *elek.* Birim boyda ve birim kesitte bir iletkenin direnci. ◉ **pratik** —, *mek.* Malzemelerin dayanıklılığı konusunda belirli bir malzemenin çalışma güvenliği için seçilmiş değer. [*Ing.* Practical resistance; *Fr.* Résistance de pratique]. ◉ **saf** —, *elek.* Herhangi bir elektromotor kuvveti taşımayan ve elektrik enerjisini yalnız *joule* etkisiyle ısıya dönüştüren iletken. ☆ *Eşanl.* ölü direnç. [*Ing.* Pure resistance, dead; resistance; *Fr.* Résistance pure, résistance morte]. ◉ **sıcaklık katsayısı negatif olan** —, *radyotekn.* Sıcaklığın artmasıyle azalan direnç. ☆ *Eşanl.* termistans. [*Ing.* Thermistor; *Fr.* Resistance à coefficient de température négatif, résistance CTN, thermistance]. ◉ **sürtünme direnci**, *mek* .Bir akışkanın viskozitesinden ileri gelen direnç. [*Ing.* Friction resistance; *Fr.* Resistance de frottement]. ◉ **yaşama direnci**, *biy.* Canlı varlıkların kendilerini koruyacak şekilde, her türlü öldürücü sebebe karşı koyma niteliği. [*Ing.* Vital resistance; *Fr.* Résistance vitale].

— **alıştırmaları**, *cimn.* Vücut bölümlerini eşle, veya bir araçla sağlanan bir basamaklama ile artırılan dirence karşı çalıştıran alıştırmalar. [*Fr.* Exercices à résistance].

— **kutusu**, *elek.* Dirençleri sıcaklıkla değişmeyecek şekilde hazırlanmış ve ayarlanmış iletkenler dizisi *(genellikle, manganin telleri)*. [ing.Resistance box; *Fr.* Boîte de résistances].

dirençli, s. Direnci olan. [*Ing.* Resistive; *Fr.* Résistant,-ante].

— **amplifikatör**, *radyotekn.* Katların bağlanmasında çıkış impedansı olarak *Ohm* dirençleri kullanan yükselteç: [*Ing.* Resistance amplifier; *Fr.* Amplificateur à résistance].

dirençsiz, s. Direnci olmayan. [*Fr.* Sans résistance].

direnek,-ği, i. < *direnmek. esk.* Savunulması mümkün ve kolay olan sağlam bina veya kuvvetli arazi parçası. [*Ing.* Resistance; *Fr.* Résistance].

direng, i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Bekleme § ❷ Yavaşlık. [*Ing.* Delay, tardiness, hesitation, staying, rest].

direngen, s. < *direnmek*. Her zaman direnen, karşı koyan, inatçı. [*Osm.* Anut, muannit; *Ing.* Persistent, stubborn, resisting; *Fr.* Persistant,-ante, opiniâtre, tenace].

☆ *Yak. anl.* inatçı, direnci, direnlk.

☆ *Karş.* uysal, uyar oğlu *(halk dili)*, halim selim.

direngenlik,-ği, i. Direngen olma hali. [*Osm.* Inatçılık; *Ing.* Persistence, resistance, obstinacy, stubbornness; *Fr.* Persistance, opiniâtreté, ténacité].

direngi, i. *psik.* Bir şeyi yapmama isteği. Bir içtepiye karşı gösterilen iradî direnim. [*Osm.* Mukavemet; *Ing.* ve *Fr.* Opposition]

☆ *Karş.* irade.

direnim*, i. < *direnmek*. § ❶ Direnmek eylemi, karşı koyma, dayatma. [*Osm.* Inat; taannüt; *Ing.* Obstinacy; *Fr.* Obstination, opiniâtreté, tenacité]. § ❷ *fels.* Maddenin direnme özelliği.

direniş, i. < *direnmek*. Karşı koyma, dayanma. [*Osm.* Mukavemet; *Ing.* Opposition, persistence; *Fr.* Opposition, persistance].

direnlemek(-i), f. Direnle yaymak.

direnme, i. § ❶ Karşı koyma, inat etme, mukavement etme. [*Osm.* Israr; *Ing.* Persistence, recalcitrance, obstinacy; *Fr.* Persistance] § ❷ *sosy.* Kültürün dış etkilere ve değişimlere karşı aldığı davranış. [*Ing.* Resistance; *Fr.* Résistance] § ❸ *fels. Gandhi* tarafından Hindistan'da yapılan direnme doktrini. [*Ing.* Civil disobedience] § ❹ *psik.* Psikanalizin yaptığı derinlemesine araştırmanın yürütülmesi sırasında, temel kurala karşı duran her şey ◉ **baskıya karşı** — **hakkı**, *huk.* Bazı siyasî doktrinlerin, hükümet veya görevlerinin yasa dışı veya haksız davranışlarına karşı bireye tanıdığı hak.

— **hakkı**, *huk.* İktidarların halkları yönetmekte zulme sapması halinde, halkın iktidarı hukuk dışı, zorla devirmek hakkı. [*Ing.* Right of persistence; *Fr.* Droit de persistance].

— **kararı**, *huk.* Israr kararı.

— **vurgusu**, *gram.* Anlamda direnildiğini göstermek için, kelimenin bazı seslerindeki baskılı vurgu: *Olmaazl, haayırl, eveetl, gideriizl v.b.*. [*Ing.* Accent of persistence; *Fr.* Accent de persistance].

direnmek, nsz f. § ❶ Dayanmak, kuvvetli davranmak. [*Ing.* To resist; *Fr.* Résister] § ❷ Birine karşı olarak herhangi bir düşüncede, bir istekte veya bir durumda saplanıp kalmak, karşı durmak. [*Osm.* Muhalefet etmek; Taannüt etmek; *Ing.* To oppose; *Fr.* S'opposer, s'opiniâtrer] § ❸ *ask.* Savunma savaşı yapan bir birliğin, düşmanın savunma mevziine yaklaşmasını, girme ve yarma yapmasını önlemek için bulunduğu mevzide ısrarla karşı koyması.

☆ *Yak. anl.* ayak diremek, inat etmek, ısrar etmek.

☆ *Karş.* uyarlık, uysallık.

direşken, s. < *direşmek*. Her konuda direşmeyi erdem edinen, fikrinde ısrar eden. [*Osm.* Sebatkâr; *Ing.* Persistent, enduring, persevering; *Fr.* Persévérant,-ante, persistant,-ante].

☆ *Eşanl.* sebatlı.

direşmek, nsz. f. *h.d.* Engellerden yılmayarak sonuna kadar bir işe veya bir isteğe bağlı kalmak. [*Osm.* Sebat etmek; *Ing.* To resist, to be determined; *Fr.* Persévérer, persister, aller jusq'au but].

diretme, i. *sosy.* İşçilerin gündeliği arttırmak için patrona karşı giriştikleri sessiz direnme hali olup, işlerini bırakarak yerlerinde kalmalarından ibarettir. [*Ing.* ve *Fr.* Sabotage].

diretmek, nsz. f. ◘ Direnmek.

diretnot, i. ◘ Dretnot.

direy*, i. *zool.* Belli bir bölgede yaşayan hayvanların topu: *Anadolu'nun direyinde fil yoktur*. [*Osm.* Mecmua-i hayvanat; *Ing.* ve *Fr.* Faune].

☆ *Eşanl.* fauna.

direyici, s. Direnen, ayak direyen. [*Osm.* Inatçı; *Ing.* Obstinate; *Fr.* Obstiné].

direzin, i. ◘ Drezin.

dirhem, i. ç: **derahim**. *Osm.* < *Ar.* < *Yun. drama. esk.* § ❶ Eskiden kullanılan ağırlık ölçüsü. Okka'nın dört yüzde biri. 31 desigram. [*Ing.* Dram; *Fr.* Dramme]. § ● Arapların eskiden kullandıkları bir gümüş para. Asağı yukarı bir frank değerindeydi. [*Ing.* Drachma *(silver coin)*; *Fr.* Drachme] § ❸ *mec.* Çok az ◉ **bir** — **(dirhem kadar)**, *dey.* Çok az. [*Ing.* A small quantity, very little]. ◉ **iki** — **bir çekirdek**, *dey.* Giylmi aşırı derecede özenli, çok şık. [*Ing.* Two drams and one grain, arrayed and dressed as a dany, dressed up to the nines; *Fr.* Se mettre sur son trente et un, être tiré à quatre épingles].

dirhem dirhem, z. Az az, azar azar, çok az miktarda.

— — **satmak**, *dey.* Pek nazlanmak. [*Fr.* Faire l'importance].

dirhemlik,-ği, i. *sil. esk.* Eski şişhaneli tüfeklere barut koymak için kullanılan ağzı oluklu ve arkasından içerisine giren bir ölçü ile içine istenilen hacim verilerek gereken miktarda barut konulup tüfekleri doldurmaya yarayan ölçü. [*Ing.* Tubelike box for measuring gunpowder].

diri, s. *esk. T. tirig.* § ❶ Canlı, hayatta *(yaşamakta)* olan, ölü olmayan: *Bu hindiyi diri mi aldınız, yoksa kesilmiş mi?*. [*Osm.* Berhayat; *Ing.* Living, alive; *Fr.* Vivant,-ante, vif,-ive]. ☆ *Karş.* ölü, merhum. § ❷ Taze, pörsümemiş, solmamış: *Diri çiçek, diri marul, diri salatalık*. [*Ing.* Fresh; *Fr.* Frais, fraiche]. § ❸ İyi *(gereği kadar)* pişmemiş, çiğ: *Et biraz diri kalmış, sebze pek diri*. [*Ing.* Crude, uncooked; *Fr.* Cru]. § ❹ Sert, dürüst: *Diri söz*. [*Ing.* Hard, unfecling, severe; *Fr.* Rude, dur]. § ❺ Kuvvetli, sağlıklı, dinç, uyanık: *Diri bir delikanlı*. [*Osm.* Zinde; *Ing.* Robust, strong; *Fr.* Vif, robuste]. ☆ *Yak. anl.* sağlam, esen, salim, selim.

— **(efektif) doğum oranı**, *İstat.* ◘ Doğum.

— **odun**, *bot.* ◘ Odun.

dirice, i. Az sert, sertçe.

diri diri, z. Diri, canlı olduğu halde: *Diri diri yandılar*. [*Ing.* Quite alive, quite fresh *(as fish)*; *Fr.* Vivant].

diriğ, i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Esirgeme, kıyamama. [*Ing.* Refusal; *Fr.* Refus]. § ● ünl. Aman yazık! eyvah! [*Ing.* Alas! Ah! Woe!; *Fr.* Hélas].

— **etmek**(-i,-den), Esirgemek, vermemezlik etmek. [*Ing.* To refuse, to withhold (from); *Fr.* Ne pas accorder, refuser].

dirijabl, i. *Fr. dirigeable*. İstenilen yere yönelitilebilen balon.

dirijan, i. *Fr. dirigeant.* Yöneten kimse. Bir işi çekip çeviren, yön veren kimse, idareci.

dirije, i. *Fr. dirige.* Başkası tarafından yön verilmiş, güdümlü.

dirijizm, i. *Fr. dirigisme. ikt.* Güdümlü ekonomi, hükümetin özel işlere yön vermesi şekli.

diriksel*, s. *biy.* Diri ile, canlı ile ilgili, canlılar üzerine olan. [*Osm.* Gırızî; *Ing.* Animal; *Fr.* Animal,-ale].

~ **ısı**, *biy.* ◘ Isı.

diril, i. § ● Şilte yüzü veya mintan yapmaya yarayan bir cins pamuklu bez. § ❷ s. ◘ **Dirliksel.**

dirilik,-ği, i. Diri olma hali, canlılık. [*Ing.* Being alive or living; *Fr.* Vivacité].

diriliş, i. < *dirilmek.* § ❶ Dirılmek eylemi § ❷ Dırılme tarzı, şekli. [*Fr.* Retour à la vie, reprise des forces, retour à la santé] § ❸ *dın.* Kıyamette bütün ölülerin dırılmesi, hayata kavuşması. [*Osm.* Basübadelmevt; *Ing.* Resurrection; *Fr.* Resurrection].

dirilme, i. § ❶ Canlanma, yeniden hayat bulma, gelişme: *Her tarafta bir dirilme var.* [*Osm.* Ihya; *Ing.* ve *Fr.* Vivification] § ❷ *dın.* Kıyamette bütün ölülerin yeniden hayata kavuşması. [*Osm.* Basübadelmevt; *Ing.* Resurrection; *Fr.* Resurrection].

☆ *Eşanl.* diriliş.

dirilmek, nsz. f. *esk. T. tirilmek.* § ❶ Canlanmak; Olmuş, bitkin, pörsümüş veya solmuş iken tekrar dırı hale gelmek: *Çiçekleri suya koyunca dirildiler.* [*Ing.* To come to life, to be animated; *Fr.* Etre vivifié, se ranimer] § ❷ Hasta iken iyileşmek, tam sağlıklı hale gelmek. [*Ing.* To recover; *Fr.* Guérir]. § ❸ Cesaret almak. [*Ing.* To pick up one's courage; *Fr.* Reprendre courage]. § ❹ *mec.* Tekrar geçerli hale gelmek. ◉ **ölüp ölüp** ~, *dey.* Çok kötü durumda bulunmak, fenalık geçirmek.

diriltme, i. § ● Yeniden can verme, hayata döndürme. [*Ing.* ve *Fr.* Vivification]. § ❷ *tıp.* Ölmüş görünen bir kimseyi hayata döndürme. § ❸ *döş.* Suyun yumuşatılmasında, yumuşatma maddesinin tekrar kullanılır hale getirilmesi. [*Ing.* Regeneration; *Fr.* Régénération]. ☆ *Eşanl.* **rejenerasyon.**

diriltmek(-i), f. § ❶ Dirilmesini sağlamak, yeniden can vermek. [*Ing.* To restore to life, to revive, to resurrect; *Fr.* Vivifier, ressuciter]. § ● *mec.* Canlılık kazandırmak. [*Ing.* To reinvigorate, to animate; *Fr.* Ranimer].

dirim*, i. < *diri* + *m. biy.* Yaşayış, yaşama, hayat; Bitki ve hayvanlarda, bireyin korunmasını sağlayan organların görev halinde bulunması hali, yaşama, yaşayış: *Ölüm, dirim dünyası.* [*Osm.* Hayat; *Ing.* Life; *Fr.* Vie].

~ **ağacı**, § ● Eski Türk çadırlarını kurmak ve tutturmak için çepeçevre yere dikilen ağaç sırıklar. § ● *biy.* ◘ Ağaç.

~ **konisi**, *bot.* Gelişme halindeki fidan veya yaprakların, bir sürgen dokudan ibaret olan ucu. [*Ing.* Cone of vegetation: *Fr.* Cône de végétation].

dirimli, s. Dirimi olan; bitki ve hayvan gibi doğup yaşayan ve üreyip ölen *(varlık).* [*Osm.* Zihayat; *Ing.* Living; *Fr.* Vivant, vif].

dirimlik*, s. Dirimle ilgili veya dirimin bağlı olduğu: *Suyun dirimlik bir önemi var.* [*Osm.* Hayatî; *Ing.* ve *Fr.* Vital].

dirimsel*, s. Dirimle *(yaşamakla)* ilgili. [*Osm.* Hayevî; *Ing.* ve *Fr.* Vital].

~ **direnç**, *biy.* ◘ Direnç.

dirimselci, s. *biy.* § ● Dirimselcilikle ilgili: *Dirimselci kuramlar.* [*Ing.* Vitalistic; *Fr.* Vitaliste]. § ❷ i. Dirimselcilik taraflısı. [*Ing.* Vitalist; *Fr.* Vitaliste].

dirimselcilik*,-ği, i. *felş.* ve *biy.* Canlı varlıkların hep kendi özel yaşama yasalarına bağlı olduklarını, bu yasalara göre doğup geliştiklerini ileri süren doktrin; dirimin bir nedensellik sonucu olmayıp kendine özgü bir yapısı bulunduğunu ileri süren doktrinlerin genel adı. [*Osm.* Hayeviye; *Ing.* Vitalism; *Fr.* Vitalisme].

☆ *Eşanl.* **vitalizm.**

dirin, s. *Osm.* < *Fars.* Eski. [*Osm.* Kadim; *Ing.* Ancient, old; *Fr.* Ancien, antique].

dirisa, i. *den.* Bir taraftan bir tarafa dönme, yön değiştirme. Bir seren veya cismin bir ucunu bulunduğu noktadan ayrılmamak üzere, diğer ucun bir yönden bir yöne veya bir topun sağa veya sola döndürülmesine, herhangi bir yönden bir yöne esmekte olan rüzgârın yönünü değiştirerek diğer bir yönden esmesine de dirisa etmek denir. [*Ing.* The training *(of a gun)*].

~ **açısı**, *den.* Bir geminin boylam ekseni *(omurgası)* ile gözlenen veya hizalanan hedef arasındaki yatay açı. [*Ing.* Training-angle].

~ **bilyaları**, *den.* Çatalın kürsü üzerinde kolaylıkla sağa, sola dönmesini sağlamak üzere kürsü ile çatal arasına konmuş yuvarlak çelik bilyalar.

~ **dolabı**, *den.* Topları sağa sola çeviren tertibat.

~ **etmek**, *den.* (a) Bir bumbanın, bir yarım serenin hareket eden ucunu bir taraftan bir tarafa aktarmak için, bunları başa, geriye çeviren abli'leri *(ipleri)* çekmek. [*Ing.* To train the training *(of a gun)*]. ☆ *Eşanl.* **pirasya etmek**; (b) *(Rüzgâr hk.)* Estiği yönü değiştirmek. [*Ing.* To change (wind)]; (c) Bir metaforayı *(sandalların asıldığı veya bağlandığı direk)* istenilen duruma getirmek için, sağa sola çevirmek.

~ **kastanyolası**, *den.* Bir topu veya bir tüyubu istenilen yöne çevirdikten sonra çevrilen yönde sabit tutmak için yapılmış kilit tertibatı.

~ **kavsi**, *den.* Topların ve torpido kovanlarının dirisa derecelerini kapsayan taksimatlı çemberler.

dirlik,-ği, i. *esk. T. tirilgek* > *tirlik.* § ❶ Yaşayış ,ömür: *Dirliğimden ölmek bana yeğdir.* [*Osm.* Hayat; *Ing.* Living; *Fr.* Vie]. § ● Geçim vasıtası. Yaşamak için gerekli olan şey, aylık, nafaka; § ❸ Uyuşma, iyi geçim: *Yeni evlenmişler, Allah dirlik, düzenlik versin.* [*Osm.* Huzur, hüsnüimtizaç; *Ing.* Accord, good relations; *Fr.* Accord, bonne entente]. § ❹ *tar.* Osmanlı İmparatorluğu zamanında, devlete belirli görevler gören kimselerle, görevden alınmış emektar kimselere, yurduna, ulusuna yararlı olmuş kişilere geçimlerini sürdürmek için devletçe sağlanan imkânların genel adı. § ❺ Geçim genişliği. [*Osm.* Refah; *Ing.* Comfort, easy circumstances; *Fr.* Confort, prospérité]. ☆ *Yak. anl.* **bolluk, gönenç.** ☆ *Karş.* **darlık, sıkıntı, müzayaka.** § ❻ *sosy.* Her toplumun kendi üyeleri arasındaki ilişkilerin devamlı bir denge halinde bulunmasını sağlayan kurallar bütünü. [*Ing.* ve *Fr.* Discipline].

~ **borcu**, *huk.* Toplu iş sözleşmesinin süresi içinde tarafların *(işçi ve işveren)* birbirleriyle iyi geçinmeleri, çalışma ahengini bozmamaları, iş uyuşmazlığı çıkararak grev ve lokavta gitmemeleri yükümü.

~ **bozulmak**, *dey.* Rahatı kaçmak, geçimsizlik başlamak.

~ **düzenlik**, *dey.* Huzur, rahatlık; üyeleri veya bir arada çalışan kimseler arasında iyi geçinme hali: *Aramızda dirlik düzenlik kalmadı.* [*Ing.* A harmonious living together].

~ **etmek**, *dey.* Uyuşmak, iyi geçinmek. [*Ing.* To get along (with)].

~ **yüzü görmemek**, *dey.* Rahata kavuşamamak.

dirliksiz, s. Geçimsiz, kimse ile uyuşamayan adam. [*Ing.* Cantankerous, ill-tempered, difficult to get on with; *Fr.* Incociable, peu sociable, qui est d'humeur querelleuse].

dirliksizlik,-ği, i. Geçinmeme, geçimsizlik.

dirsek,-ği, i. < *tirsek*, § ❶ *anat.* ve *zool.* (a) Kol ile ön kolun birleştiği bölge: Kollarını *dirseklerine kadar yıkamak;* (b) Kol kemiğinin alt ucu ile döner kemik ve dirsek kemiğinin üst uçlarından oluşan eklem: *Dirsek çıkığı.* [*Osm.* Mirfak; *Lat.* Cubitus, flexura; *Ing.* Elbow; *Fr.* Coude]. § ● *(yol veya duvar gibi uzayarak giden şeylerde)* Köşe açı: Yolun dirseği. [*Ing.* Angle, bend, elbow; *Fr.* Coude]. § ● *mak.* Makineleri çevirmeğe yarayan ortasından bükümlü kol. [*Ing.* Crank; *Fr.* Coude]. § ● *inş.* Kol dirseği gibi ortasından bükülmüş kalınca ağaç parçası olup, cumba ve balkonların altına destek olarak konulur. [*Fr.* Contre fiche].

☆ *Eşanl.* **makas.** § ❺ *(geniş anlamda)* Elbise kolunda dirseğe rastlayan kısım: *Dirsekleri erimiş ceket.* [*Ing.* Elbow; *Fr.* Coude]. § ❻ Dirseği veya başka bir şeyi sağlamlaştırmak için yanına eğik olarak konulan ağaç makas. § ❼ *sp.* Kürek sporunda, yarış teknelerinin kenarına takılan madenî düzenek. § ❽ *tekn.* (a) Saç, çinko, dökme demir, bakır gibi madenî bir borunun, genel akış yönünü değiştirmeye yarayan kıvrım. [*Ing.* Knee; *Fr.* Coude]. (b) Eski gaz depolarında, giriş borularıyle gaz çıkış boruları ve gaz deposunun haznesi arasında oynak bir bağlantı kurmaya yarayan gaz sızdırmaz oynak mafsal. ◘ *ŞEKİL: 480.* — **SIHHİ TESİSAT.** § ❾ *zool.* Atlarda ve diğer tek parmaklılarda dirsek kemiğinin üst ucunda, önkolun üst ve arka kısmında yer alan bölge. [*Ing.* Elbow; *Fr.* Coude]. ◉ **boru dirseği**, *tekn.* ◘ **Boru.** ◉ **çift** ~, *döş.* ◘ **Çift.** ◉ **dar** ~, *döş.* **Dar¹.** ◉ **daraltıcı** ~, *döş.* ◘ **Daraltıcı.** ◉ **emme dirseği**, *otom.* ◘ Emme.

~ **art kası**, *anat.* ◘ **Kas.**

~ **atardamarı**, *anat.* Kol atardamarının iç dalı. [*Ing.* Ulnar artery; *Fr.* Artère cubitale].

~ **başı**, *den.* Gemilerde gemi altının birdenbire yukarıya kıvrılan yeri.

~ **başı istiralyası**, *den.* En aşağıda bulunan istiralya.

~ **başı levhası**, *den.* Saç gemilerde döşek başına isabet eden ve bir dereceye kadar eğrilme peyda eden levhalar. Küpeşteden itibaren dördüncü sıra borda kaplamalarını teşkil eder.

~ **boyu**, *metrol.* Eskiçağda ve seyrek olarak da bugün kullanılan, değeri ülkelere göre değişik uzunluk ölçüsü. [*Ing.* Cubit; *Fr.* Coudée].

~ **büklümü**, *anat.* Dirseğin ön bölgesi, önkolun kol üzerine kıvrılmasından dolayı bu adı alır. [*Bu bölgedeki toplardamar içi şırıngaya ve kan almaya en elverişli damarlardır).* [*Fr.* Pli du coude].

~ **bükmek**, Bir şeyi dirsek şeklinde bükmek, Dirsek bükmeli demir veya çubuk. Putrel. [*Ing.* To bend into an elbow; *Fr.* Couder].

☆ *Eşanl.* **dirsek çevirmek.**

~ **çevirmek**, *dey.* Kendisine ihtiyaç kalmayan birinden yüz çevirmek. [*Ing.* To drop (someone); *Fr.* Faire grise mine *(à qn)*, se détourner *(de qn)*, tourner dos *(à qn)*].

~ **çıkıntısı**, *anat.* Dirsek kemiğinin üst ucunda bulunan ve dirsek ekleminin arka kısmını meydana getiren sivri çıkıntı [*Osm.* Nütû-u mirfaki; *Lat.* ve *Ing. Olecranon; Fr.* Olécrane].

☆ *Eşanl.* **olekran.**

~ **çürütmek**, *dey.* Bilgi edinmek üzere pek çok çalışmış olmak: *İyi bir uzman olmak için yıllarca dirsek çürütmek gerekir.* [*Ing.* To be occupied with one's studies for a long period of time; *Fr.* User ses fonds de culottes sur les bancs d'école].

~ **değmesi**, *cimn.* Yan yana dizilmesi gerekli dar arayı sağlamak için, biraz bükük dirseklerin birbirine dokunması. [*Ing.* Elbow touch].

~ **kası**, *anat.* ◘ **Kas.**

~ **kemiği**, *anat.* ve *zool.* ◘ **Kemik.**

~ **levhası**, *den.* Saç gemilerde döşek başına konulan, eğikçe levha.

☆ *Eşanl.* **döşek başı istiralyası .**

~ **ön kası**, *anat.* ◘ **Kas.**

~ **payı**, *ask.* Bir siperin önünde bulunan ve ateş ederken dirseği dayamaya yarayan yer.

~ **vurmak**, *dey.* Bile bile birine dirseği ile çarpmak. [*Ing.* To elbow; *Fr.* Donner un coup de coude, pousser du coude].

~ **yapmak**, *dey.* Elbisenin kolunda dirsek yeri paydahlanmak, düzlüğe gitmek:

dirsekçik,-ği, i. *mim.* ◘ **Ankon.**

dirseklemek, f. Yanındaki kimseyi dikkat etmesi için dirseği ile dürtmek. [*Ing.* To elbow; *Fr.* Coudoyer].

dirsekli, s. Dirseği olan. [*Ing.* Elbowed, having an elbow or bend; *Fr.* Coudé,-ée],

~ **deneme tapası**, *döş.* Ucunda dirsekli bo-

ru olan deneme tapası. [*Ing.* Bent test plug, angle test plug].

~ **ırakgörür,** *astr.* Ayna veya prizmalar yardımıyla ışık yolu iki kez 90° kırılarak boyu kısaltılmış olan ırakgörür. [*Ing.* Coudé telescope; *Fr.* Lunette coudée].

~ **Te,** *döş.* Yan ağzı kavisli olan Te. [*Ing.* Elbow's Tee's].

dirseklik[1]**,-ği,** i. § ❶ Dirseği korumak için takılan zırh. [*Ing.* Elbow guard, cubitiere; *Fr.* Cubitiere]. § ❷ Koltuklar ve sıraların yan taraflarında dirsek dayamaya yarayan kısım. Balkonların kol dayanacak kısmı. [*Ing.* Elbow-rest, arm-rest; *Fr.* Accoudoir] § ❸ Dirsek yapmaya yarayan kol. § ❹ *de mir.* Yolcuların kollarını dayamaları için tren, tramvay, v.b. taşıtlarda bulunan ve genellikle devingen olan dayanak. [*Ing.* Arm-rest; *Fr.* Accoudoir]. § ❺ *inş.* Merdiven trabzanı. [*Ing.* Balustrade, rail; *Fr.* Accoudoir].

dirseklik[2]**,** s. § ❶ Dirsek olarak kullanılmaya elverişli olan. § ❷ Ceket kolunun dirsek kısmını korumak veya yamamak için kullanılmaya elverişli: *Dirseklik deri.*

dis, i. *Fr. dys. tıp.* Kelimelerin önüne getirilerek onlara güç, zahmetli, intizamsız, fena anlamları verdiren ek.

disakril, i. *Fr. disacryle. kim.* Amrolein'in zamanla oluşan ve beyaz renkte amorf ve kütle meydana getiren polimeri.

disanalit,-ti, i. *Fr. dysanalyte. min.* Doğal kalsiyum, seryum ve sodyum niyobat

disanki, i. *Fr. dysankie. patol.* Dirseğin az açılması şeklinde beliren doğuştan hastalık.

disantigrafi, i. *Fr. dysantigraphie. tıp.* Bir agrafi çeşidi. Bu çeşit rahatsızlığı olanlar gözlerinin önündeki metni kopya edemezler. [*Ing.* Dysantigraphia].

disartri, i. *Fr. dysarthrie. tıp.* Gırtlak yolu, damak eteği, dil v.b. gibi ses organlarından bir veya birkaçında felç veya spazm bulunması yüzünden kelimeleri bozuk telâffuz etme. [*Ing.* Dysarthria].

disazoik, i. *Fr. disazoïque. kim.* Bileşiminde iki azoik kromofor (—N=N—) bulunan boyar madde. [*Ing.* Disazoic].

disbazi, i. *Fr. dysbasie. patol.* Yürümek için gerekli hareketlerin yapılmasında bozukluk. [*Ing.* Dysbasia]

☆ *Eşanl.* **yürüme güçlüğü, yürüyememezlik.**

diseksiyon, i. *Fr. dissection. zool.* Herhangi bir canlının iç yapısını incelemek üzere kesme olayı. [*Osm.* Teşrih; *Ing.* Dissection].

disektazi, i. *Fr. dysectasie. patol.* Sidik torbasının açılma güçlüğü. *(Bu fonksiyonel bozukluk işemede güçlük doğurur ve bazen sidiğin torbada tutulmasına sebep olur.)* [*Ing.* Dysectasia].

diselastoz, i. *Fr. dyselastose.. patol.* Organik dokulardaki esnek tellerin yozlaşması. [*Ing.* Dyselastosis].

disembriyom, i. *Fr. dysembryome. patol.* Embriyonsal kalıntı yerlerinde ortaya çıkan ur şeklinde doku oluşumu. Normal kimselerde daima körelerek kaybolur. [*Ing.* Dysembryoma].

disembriyoplazi, i. *Fr. dysembryoplasie. patol.* Embriyonsal gelişme sırasında beliren organik yapı kusuru. [*Ing.* Dysembryoplasia].

disensülinizm, i. *Fr. dysinsulinisme. patol.* Gerek şeker hastalığında, gerekse hipoglisemide görülen ve pankreastaki *langerhans* adacıklarının kötü çalışmasından *(yetersiz veya aşırı)* ileri geldiği sanılan hastalık hali. [*Ing.* Dysinsulinism].

disentrik kromozom, *biy.* ◘ Kromozom.

disepinefri, i. *Fr. dysépinéphrie patol.* Böbreküstü bezlerinin anormal çalışması.

disertasyon, i. *Fr. dissertation.* Bir edebiyat, ahlâk veya felsefe konusunu tartışmaya dayanan yazılı okul ödevi. [*Ing.* Dissertation]

disestezi, i. *Fr. dysesthésie. tıp.* Normal duyarlığın artma veya azalma şeklinde değişiklik göstermesi. [*Ing.* Dysesthesia].

disfaji, i. *Fr. dysphagie. patol.* Yutağın iltihaplanması sırasında görülen yutma güçlüğü olup genellikle yemek borusundaki bir bozukluktan ileri gelir. *(Kanser, darlık, yemek borusu iltihabı v.b.)* [*Ing.* Dysphagia].

disfazi, i. *Fr. dysphasie, patol.* Sinir merkezlerindeki bir bozukluktan ileri gelen konuşma bozukluğu veya güçlüğü. [*Ing.* Dysphasia].

disfemi, i. *Fr. dysphémie, patol.* Kelimeleri telâffuz etme güçlüğü. Yalnız ses kaslarının felcinden değil, aynı zamanda sinir merkezlerindeki bir bozukluktan da ileri gelebilir. [*Ing.* Dysphemia].

disfoni, i. *Fr. dysphonie. patol.* Genellikle ses oluşu bozukluğu. *(Sebep sinir merkezinde ise disartri, organlarda ise dislali adını alır).* [*Ing.* Dysphonia].

disfonksiyon, i. *Fr. dysfonctionnement. tıp.* İşlev bozukluğu [*Ing.* Dysfunction].

disfreni, i. *Fr. dysphrenie. patol.* Solunum hızının artması sonucu duyulan tıkanma duygusu. Diyaframdaki bir spazm veya yarım felçten ileri gelir. [*Ing.* Dysphrenia].

disglobülinemi, i. *Fr. dysglobulinémie. patol.* Çeşitli hastalıklar sırasında plazmadaki globülinlerin miktarında meydana gelen düzen bozukluğu. [*Ing.* Dysglobulinemia].

disgrafi, i. *Fr. dysgraphie. patol.* Sinir merkezlerindeki bozukluklar sonucu olarak yazıda kelimeleri fena şekillendirme kusuru. [*Ing.* Dysgraphia].

dishafi, i. *Fr. dyshaphie. patol.* Dokunma duyarlığında bozukluk. [*Ing.* Dyshaphia].

disharmonik, s. *Fr. dysharmonique. jeol.* Birbirini takip eden katmanları aynı biçimde etkilemeyen *(kıvrım hk.)* [*Ing.* Disharmonic].

☆ *Eşanl.* **uyumsuz.**

dishematoz, i. *Fr. dyshématose. patol.* Kandaki alyuvarların oksijen tutma yetersizliği. *(Solunum havasının kötülüğünden ileri gelebileceği gibi alyuvarların tutma gücünün düşmesinden de ileri gelebilir.* [*Ing* Dyshematosis].

dishidroz, i. *Fr. dyshidrose. patol.* Ağrılı deri hastalığı El parmakları arasında kabarcıklı döküntü şeklinde belirir. Genellikle ayak parmaklarında mikozla birlikte görülür. İlkbaharda birdenbire ilerlemeler gösterir. Suya değdikçe ve mutfak işleriyle meşgul oldukça azar. [*Ing.* Dyshidrosis].

disimetri, i. *Fr. dissymétrie.* § ❶ Simetri bozukluğu. [*Ing.* Asymmetry, dissymmetry]. § ❷ *istat.* Bir istatistik seriyi gösteren eğrinin özelliği, böyle bir eğride, ortalamanın üstündeki değerler, ortalamanın aşağısındaki değerlerden daha büyük *(pozitif disimetri)* veya daha küçüktür. *(negatif disimetri).* [*Ing.* Dissymmetry].

☆ *Karş.* **bakışımsızlık.**

disimilasyon, i. *Fr. dissimilation* < *Lat. dissimilare,* benzeyişi bozmak. *biy.* Besin maddelerinin ve protoplâzmanın enerji meydana getirerek parçalanması. [*Ing.* Dissimilation]. ◘ **Katabolizm.**

disiplin, i. *Fr. discipline* < *Lat. disciplina.* (a) Bir topluluğu yöneten kanunların, yönetmeliklerin bütünü: *Askerî disiplin;* (b) Bağlı bulunulan topluluğun kurallarına boyun eğme: *Bir siyasî partide oy disiplini;* (c) Kanunlara, yönetmeliklere veya kurallara uyma eğilimi, yeteneği, görevini, aldığı emirleri tartışmasız yerine getiren kimsenin niteliği: *Devrim denen şey de bir disiplin ister;* (b) Bir bilimsel yöntemin veya ahlâkî bir davranışın sıkı bir şekilde kurallara bağlanması: *Düşünce disiplini;* (e) Öğretim konusu: *Latince ve matematik, klâsik Avrupa eğitiminin temel disiplinleridir;* (f) Öğretim konusu olabilecek bilgilerin bütünü: *Fen disiplinleri;* (g) *ask.* Askerî kanunlara, nizamlara ve âmirlere mutlak itaat, astının ve üstünün haklarına saygı gösterme. [*Osm.* inzibat; *Ing.* Discipline]. ☆ *Eşanl.* **düzence.** ⊙ **askerî** ~, *ask.* ◘ **Askerî.**

~ **ceza hukuku,** *huk.* Kamu hizmetlerinin lâyık olduğu önem ve doğrulukla görülmesi için memurlar üzerinde ıslah ve ikaz, bazan da tasfiye maksatlarıyla konan belirli tedbirler ve kurallardır. [*Ing.* Disciplinary criminal regulations; *Fr.* Droit pénal disciplinaire].

~ **cezaları,** *huk.* Kamu hizmetlerinin gerekli önem ve doğrulukla yürümesi için memurlar üzerinde uyarıcı amaçlarla konan belli tedbir ve kurallardır. Bu tedbirler ceza hukuku bakımından ceza niteliğini taşımaz. [*Ing.* Disciplinary penalties; *Fr.* Peines disciplinaires].

~ **hukuku,** *huk.* Yönetim sırasında yer almış bulunan kişilerin uymakla yükümlü bulundukları disiplin kuralları. [*Ing.* Disciplinary regulations; *Fr.* Droit disciplinaire].

~ **kurulu,** *eğt.* Kurum ve okulların disiplin uygunsuzluklarını inceleyen kurul. [*Osm.* Inzibat, meclis-i inzibat; *Ing.* Board of discipline; *Fr.* Conseil de discipline].

disiplinli, s. Disiplin altına alınmış, disiplinli olan: *Disiplinli okul.* [*Ing.* Disciplined; well-schooled; *Fr.* Discipliné,-ée].

disiplinsiz, s. Disiplini olmayan: *Disiplinsiz sınıfı.* [*Ing.* Undisciplined; *Fr.* Indiscipliné, -ée].

disisyon, i. *Fr. discission* < *Lat. disciscio, cerr.* Göz billûrunun, suyukla soğurulması için ön odaya delik açma ameliyatı. *(Disisyon genel olarak gençlerde görülen kataraklarda yapılır).*

disiyanodiyamit,-ti, i. *Fr. dicyanodiamide. kim.* Siyanomitin polimerleşmesiyle meydana gelen, $NH_2—C(NH)NH—CN$ formülündeki bileşik. [*Ing.* Dicyanodiamide; *Fr.* Cyanoguanidine, param].

☆ *Eşanl.* **siyanoguanidin, param.**

disjonksiyon, i. *Fr. disjonction.* ◘ **Ayrılma.**

disjonktör,-rü i. *Fr. disjoncteur. elek.* ◘ **Şalter.**

disk,-ki, i. *Fr disque* < *Yun. diskos* veya *Lat. discus.* § ❶ *sp.* Uzağa atılan kurs; Eski Yunanlılarda olimpiyat oyunlarının başlıca sporlarından biri olup o zaman diskler yassı ve daire şeklinde, taştan veya demirden yapılırdı [*Ing.* Discus]. § ❷ Gramofon plâğı. § ❸ *diş. cerr.* Ortasından bir delgiye bağlı çok ince ve değirmi küçük levha. *(Diş oyma taşının yanaşamadığı diş yüzeyleri bu disklerle yontulur; bunlar kâğıt, karton veya çelikten yapılır).* § ❹ *demir.* Bir direk üzerine yerleştirilen ve düşey bir eksen etrafında dönebilen, yuvarlak saçtan yapılmış boyalı işaret levhası; § ❺ *mat.* (a) Bir düzlem üzerinde bulunan ve bu düzlemin birnoktasına olan uzaklıkları, verilen gerçek pozitif bir sayıya eşit olan noktaların cümlesi; (b) Bir dairenin iç bölgesindeki ve üzerindeki noktaların cümlesi; (c) *(Geniş anlamda)* Bir N *(x)* normu ile donatılmış iki boyutlu vektörel bir uzayda *a* sabit bir eleman *(diskin merkezi)* ve *r* bir aritmetik değer *(diskin yarı çapı)* olmak üzere $N(x-a) < r$ eşitsizliğiyle ifade edilen elemanların cümlesi. Bu eşitsizliğin geniş veya dar anlamda alınmış olmasına göre disk açık veya kapalıdır. ⊙ **debreyaj** ~ **i,** *otom.* Bir debreyajın, preslenmiş ince saçtan yapılan ana parçası. [*Ing.* Clutch disc, press plate; *Fr.* Disque d'embrayage]. ⊙ **deney** ~ **i,** *elek.* Elektriklenmiş bir iletken üzerinden belli miktarda toplanmaya yarayan küçük madenî disk. [*Ing.* Test disc; *Fr.* Disque d'épreuve, plan d'épreuve]. ⊙ **kas** ~ **i,** *dokb.* Kas telinin koyu renkli kısmı. Burası ışığı çift kırar. Yani anizotroptur ve boya maddelerini çok iyi tutar. [*Ing.* Muscular disk; *Fr.* Disque musculaire]. ⊙ **omurlar arası** ~ **ler,** *anat.* Omurları birbirine birleştiren ana madde. [*Ing.* Intervertebral discs; *Fr.* Disques intervertébraux].

~ **artrozu,** *patol.* Özellikle omurlar arası disklerde görülen artroz. [*Ing.* Diskarthrosis; *Fr.* Discarthrose].

~ **atma,** *sp.* Atletizm sporunda **disk** adı verilen bir ağırlığı fırlatma yarışması. [*Ing.* Discus-throwing; *Fr.* Lancement disque].

~ **fıtığı,** *patol.* Omurlar arası disklerden birinin bir parçasının omurga kanalı içine uzaması. [*Ing.* Slipped disc; *Fr.* Hernie discal].

~ **hastalığı,** *patol.* ◘ **Hastalık.**

~ **iltihabı,** *patol.* Omurlar arası disklerde görülen iltihap. Genellikle artrik şeklinde olur; travmalardan da ileri gelebilir. [*Ing.* Diskitis; *Fr.* Discite].

~ **jokey,** Plâk yayınlarını yöneten tanıtıcı. [*Ing.* ve *Fr.* Disc-jokey].

~ **şeklinde sargı,** *elek.* Aktif iletkenin dönme eksenine dikey gelecek şekilde düzenlendiği bir makinenin sargısı. [*Ing.* Disc-

shaped winding; *Fr.* Enroulement en disque].

— **takımı**, *otom.* Tek levhalı kavramlara göre belirli sayıda hareket alan ve nakleden disklere sahip kavrama. [*Ing.* Multiple disc]

diskalifiye, s. *Fr. disqualifié* < *ing. disqualify. (Genellikle* etmek *ve* olmak *fiilleriyle kullanılır.* ◉ **diskalifiye etmek (edilmek)**, *sp.* Kurallara aykırı davranıştan dolayı bir koşudan, bir yarıştan, bir maçtan çıkarmak veya çıkarılmak. [*Ing.* To disqualify; *Fr.* Disqualifier].

diskant,-tı, i. *müz.* Italyanların **soprano**, Fransızların eskiden **dessus**, Ingilizlerin **treble**, Latinlerin **superius**, Almanların **diskant** dedikleri kadın sesleri bölgesi. Birkaç sesli bestelerde en üst ses partisi. Tizgen, Sopranonun ikinci bir adıdır.

diskaro, i. *trm.* Sürülü toprağı ufalamak için kullanılan âlet. Birbirinden ayrı iki sıra disk taşıyan madenî bir şasiden ibarettir. Her sıra öbürüyle istenildiği zaman ayarlanabilen bir açı meydana getirir. [*Ing.* Disc harrow].

disk.çiçekli, b.s. *bot.* Çiçek kısımları disk şeklinde olan. [*Ing.* Discifloral, discifloro-us; *Fr.* Disciflore].

disk.çiçekliler, ç.b.i. *bot.* Çiçek kısımları disk şeklinde olan, ayrı taçyapraklı ikiçenekli bitkiler grupu. *(Geraniales, rutales, celastrales,* ve *sapindales* takımları bu grupa girer). [*Ing.* ve *Fr.* Disciflores].

diskeratoz, i. *Fr. dyskératose. patol.* Vücut örtülerinin keratinleşmesi. [*Ing.* Dyskeratosis].

diskimsi, s. § ❶ Disk biçiminde olan. [*Ing.* Discoid(al); *Fr.* Discoïde, discoïdal,-ale]. § ❷ *zool.* Disk biçiminde değirmi olan *(vücut bölümleri hk.)* [*Ing.* Discoid(al); *Fr.* Discoïde, discoïdal,-ale].

diskinezi, i. *Fr. dyscinésie. patol.* (a) Hareket sinirlerinin uyumsuz çalışmasından ileri gelen devinme güçlüğü. Sinirlerdeki uyumsuzluğun sebebi henüz tamamlanmamış bir felçtir; (b) Doğum sırasında kadınlarda döl yatağının anormal kasılması. [*Ing.* Dyskinesia]. ◉ **öd ~ si**, *patol.* Öd kesesi ile öd yollarında görülen kasılma bozukluklarının tümü. [*Ing.* Biliary dyskinesia; *Fr.* Dyscinésie billaire].

☆ *Eşanl.* **hareket güçlüğü** .

disklazit,-ti, i. *Fr. dysclasite. min.* Hidratlı kalsiyumun doğal silikatı. [*Fr.* Okénite].

☆ *Eşanl.* **okenit**.

diskli, s. Diski olan.

— **fren**, *otom.* Kuvvetin, fren tamburuna sürtünen fren pabuçlarına değil de, tekerlek eksenine yerleştirilmiş bir veya daha çok sayıda diskleri kavrayan çeneler üzerinde uygulandığı fren sistemi. [*Ing.* Disc brake; *Fr.* Frein à disque].

diskli.likenler, ç.b.i. *bot. Discales* takımından mantarlarla su yosunlarından oluşan likenler grupu. [*Ing.* Discolichenes; *Fr.* Discolichens].

diskli.medüzler, ç.b.i. *zool.* Medüzlerin iki eski bölümünden biri; deniz ısırganları. Gövde kısmı yassı, şemsiye kenarları sekiz loplu, eşeysel bezleri karın boşluğunda bulunan hayvanları kapsar. [*Ing.* Discomedusae; *Fr.* Discoméduses].

diskobol,-lü, i. *Fr. discobole. sp.* Disk atan sporcu. [*Ing.* Discobolus].

diskomikoz, i. *Fr. discomycose. bot. Discomycetes* takımından, mantarların meydana getirdiği hastalık. [*Ing.* Discomycosis].

diskomiset,-ti, i. *bot.* Askomisetlere bağlı bazı mantarlar olup, bunların tesemmürâtı ufak diskler halinde bulunur. *Botrytis* ve *Monilia* mantarlarında olduğu gibi. [*Ing.* Discomyces; *Fr.* Discomycètes].

diskondroplazi, i. *Fr. dyschondroplasie. patol.* Kemiklerin birleşme yerlerindeki kıkırdakların geç ve düzensiz kemikleşmesi şeklinde soydan gelen büyüme bozukluğu. [*Ing.* Dyschondroplasia; *Fr.* Maladie d'Ollier].

☆ *Eşanl.* **ollier hastalığı**.

diskondrosteoz, i. *Fr. dyschondrostéose. patol.* Kol ve bacaklarda kısalık şeklinde beliren distrofik nitelikte ve soydan gelme kemik hastalığı. [*Ing.* Dyschondrosteosis].

diskordan, s. *Fr. discordant, müz.* Düzensiz.

diskordans, i. *Fr. discordance.* § ● *jeol.* ◘ Uyumazlık. § ❷ *müz.* ◘ **Uyarsızlık, uyuşmazlık**.

diskotek,-ği, i. *Fr. discothèque.* § ❶ *(yatık veya dik olarak)* Sınıflandırılmış *(sıraya konmuş)* plâk dermesi. Plâk koleksiyonu. § ❷ Plâk dermesinin saklandığı dolap. § ❸ Plâğa veya banda alınmış müzik eşliğinde dans edilebilen kulüp. [*Ing.* (Gramophone) record library, *(phonograph)* record(s) library].

disk.parmaklı, b.s. *zool.* Parmakları yapışkan disklerle son bulan: *Diskparmaklı yeşil kurbağa.* [*Ing.* Discodactylous; *Fr.* Discodactyle].

diskraz, diskrazit, i. *Fr. dyscrase, dyscrasite. min.* Doğal gümüş antimonyür. Bileşimindeki maddeler birbirinden kolayca ayrıldığı için, Beudant bu minerale «diskraz» adını vermiştir. [*Ing.* Dyscrasite].

diskrazi, i. *Fr. dyscrasie. patol.* Hastalıklı mizaç. [*Ing.* Dyscrasia].

diskrazit,-ti, i. *Fr. dyscrasite. min.* ◘ **Diskraz**.

diskretif, s. *Fr. discretif* < *Lat. discretus. dilb.* Iki olumlama kapsayan bileşik önerme; bu olumlamalardan birî yüklemin bir özneye uygunluğunu, öbüründe ayni yüklemin başka bir özneye aykırılığını belirtir. [*Ing.* Discretive].

diskriminant,-tı, s. *Fr. discriminant, -ante.* < *Lat. discrimen.* § ❶ Iki terimi birbirinden ayıran. § ❷ i. *mat.* Bir P (x) çokterimlisinin kat sayılarından meydana gelen Δ fonksiyonu. [*Osm.* Kâsıma; *Ing.* Discriminant].

☆ *Eşanl.* **ayıran**.

diskriminatör,-rü, i. *Fr. discriminateur. sibernetik.* Aradaki farkı göstermek üzere bir büyüklüğü kıyaslama değeriyle karşılaştıran cihaz. [*Ing.* Discriminator].

diskriminimetre, i. *Fr. discriminimètre. psik.* ◘ **Seçmeölçer** .

diskromatopsi, i. *Fr. dyschromatopsie. tıp.* Çeşitli renk ayırtetmemek ve en çok renklilik derecelerini fark etmemek durumu. [*Ing.* Dyschromatopsia; *Fr.* Allochromasie].

☆ *Eşanl.* **renk körlüğü** .

diskromi, i. *Fr. dyschromie, patol.* Deri renklenmesinde görülen anormallik. [*Ing.* Dyschromia].

diskur, i. *Fr. discours.* Nutuk. [*Ing.* Speech)

— **geçmek**, *dey.* Nutuk verir gibi konuşmak: *Orada dikilip ne diskur çekiyorsun be adam!*

diskürsif, s. *Fr. discursif,-ive.* ◘ **Gidimli**.

dislali, i. *Fr. dyslalie. tıp.* Genellikle ses çıkarma organlarının *(burun, damak, küçük dil, gırtlak, dil, dişler, dudaklar)* dolu veya şekil bozukluğundan ileri gelen konuşma kusuru. Yutma ve soluma bozukluklarıyle birlikte veya başlı başına olabilir. Elverişli bir eğitimle düzeltilebilir. [*Ing.* Dyslalia].

disleksi, i. *Fr. dyslexie. tıp.* Okumayı normal öğrenmede güçlük. [*Ing.* Dyslexia].

dislipoidoz, i. *Fr. dyslipoïdose. patol.* Bazı organların retiküloendotelial dokularında yağ birikmesi şeklinde beliren hastalıklar grupu. [*Ing.* Dyslipoidosis].

disloji, i. *Fr. dyslogie. patol.* Zihnî fonksiyonlardaki bir bozukluktan ileri gelen konuşma bozukluğu. [*Ing.* Dyslogia].

dislokasyon, i. *Fr. dislocation.* § ● *tıp.* Bir organın özellikle bir kemiğin yerinden ayrılmış olması. ☆ *Eşanl.* **çıkık**. § ❷ *jeol.* Tabakaların tabiî durumlarının bozulması ve bunun sonucunda meydana gelen hareketler ve çökmeler sebebiyle ortaya çıkan yarık ve çatlaklar. § ● *diş.* Parçaların birbirinden ayrılmaları ve kas etkileri altında kopmaları *(çene kırıkları).* [*Ing.* Displacement].

dismenore, i. *Fr. dysménorrhée, patol.* (a) Adet hali bozuklukları *(Genellikle ağrılı olur).* (b) Ağrılı âdet halleri. [*Ing.* Dysmenorrhoea].

☆ *Eşanl.* **âdet güçlüğü**.

dismetri, i. *Fr. dysmétrie patol.* Istemli hareketlerde bozukluk. Başlıca özelliği hareketlerin anî ve ölçüsüz oluşudur. *(Iç duyarlıkta veya beyincikte yer alan bir bozukluktan ileri gelebilir).* [*Ing.* Dysmetria].

dismimi, i. *Fr. dysmimie. patol.* Jestleri, yüz ifadelerini *(mimik)* ve davranışlarını, içte duyulan ve ifade edilmek istenen duygulara uygun biçimde belirtememe hali. [*Ing.* Dysmimia].

dismnezi, i. *Fr. dysmnésie. psikiy.* Anıları güç ve eksik hatırlama şeklinde bellek bozukluğu. [*Ing.* Dysmnesia].

dismorfoz, i. *Fr. dysmorphose. tıp.* Şekil bozukluğu. [*Ing.* Dymorphosis].

dismütasyon, i. *Fr. dismutation.* Bir maddenin olaya girmeden önce benzer özellikler gösteren moleküllerinden bir kısmının yükseltgenmesine, bir kısmının da aynı derecede indirgenmesine yol açan bir çeşit kimyasal tepkime. [*Ing.* Dismutation].

disodik, s. *Fr. disodique. kim.* Bileşimindeki iki hidrojen atomu yerine iki sodyum atomunun geçtiği bir asitten türeyen tuzlar için kullanılır. [*Ing.* Disodic].

☆ *Eşanl.* **disodyum fosfat**

disomi, i. *Fr. disomie, biy.* Çifte durumlu bir kromozom veya bir kromozom parçası *(kısmî disomi).* Normal bir insanda, disomi halinde bütün otosom'lar mevcuttur. [*Ing.* Disome].

disomni, i. *Fr. dyssomnie. patol.* ◘ **Uykusuzluk**.

disomoz, i. *Fr. disomose. min* Doğal nikel arsenyosülfür (NiAs S). [*Ing.* Gersdorffite; *Fr.* Gersdorffite, nickel éclatant, nickel gris].

☆ *Eşanl.* **gersdorfit, parlak nikel, gri nikel**.

disonans, i. *Fr. dissonance. müz.* ◘ Uyuşumsuzluk .

disoreksi, i. *Fr. dysorexie.* ◘ **Iştahsızlık**.

disortografi, i. *Fr. dysorthographie.* Imlâyı doğru öğrenememe ve yazamama hali. [*Ing.* Dysorthographia].

disosiyasyon, i. *Fr. dissociation.* ◘ **Ayrışma**.

disosmi, i. *Fr. dysosmie. patol.* Koku alma bozukluklarına verilen genel ad. [*Ing.* Dysosmia].

disostoz, i. *Fr. dysostose, patol.* Kafatası kemiklerinin birbirinden ayrılması şeklindeki doğuştan kusurların birçoğunu ifade eden terim. *Ing.* Dysostosis].

☆ *Eşanl.* **kemikleşme güçlüğü**.

dispanser, i. *Fr. dispensaire.* Hastalara ayakta parasız bakılan, ayak tedavisi yapılan, ilâç verilen yer: *Diş dispanseri.* [*Ing.* Dyspensary]. ◉ **çocuk ~ i**, *tıp.* ◘ **Çocuk**.

disparite, i. *Fr. disparité.* § ❶ Uyuşmazlık, eşitsizlik, fark, uyumlu olmama durumu, ölçüsüzlük: *Yaş dispariyesi.* § ❷ *ikt.* Ekonominin unsurları arasında var olan dengeyi veya nispî dengesizliği, sürekli veya geniş etkisiyle belirli bir anda temelinden değiştiren veya ortadan kaldıran aykırılıkların bütünü. [*Ing.* Disparity].

dispeç, i. *Ing. dispatch* < *It. dispaccia. huk.* (a) Bir müşterek avarya teşkil eden deniz kazasından sonra, gemi, yük ve navlunla ilgili kişilerin uğradıkları zararların ve bunlar tarafından yapılmış olan masrafların nasıl, kimler tarafından ve ne oranda karşılanacağının tespiti için yapılan işlem [*Ing.* Average adjustment; *Fr.* Dispache, réglement d'avarie]; (b) Deniz sigortası dilinde, ilgili tarafların ortak avaryada kendilerine düşen yükümlülükleri, hisselerinin önemi ölçüsünde ayrıntılı olarak belirten belgeye verilen ad.

— **parası**, *huk.* Taşıtanın, yükün gemiye yüklenmesi ve gemiden boşaltılması işini, navlun sözleşmesinde tayin edilmiş olan süreden daha kısa bir zamanda yapması halinde, taşıyanın bu surette tasarruf ettiği süreye karşılık, taşıtana ödediği para. [*Ing.* Dispatch money].

dispeççi, i. *huk.* Deniz sigortasında, mal taşınmasıyle ilgili taraflar arasında, ziyan ve masrafları oranlı olarak paylaştırmak ve masrafları ortak avaryalar ve özel avaryalar olarak sınıflandırmakla görevli olan ve bu konuda uzman sayılan kimse. [*Ing.* Average stater or adjuster; *Fr.* Dispacheur].

☆ *Eşanl.* **dağılma, ışık yayılması**.

— **nisbeti**, ◘ **Dağılma nisbeti**.

dispepsi, i. *Fr. dyspepsie. tıp.* Sindirim bozukluğu, süt çocuklarında çok defa tek taraflı beslenmeden meydana gelir. [*Ing.* Dyspepsia].

☆ *Eşanl.* **hazımsızlık, sindirim bozukluğu**.

dispersiyon, i. *Fr. dispersion.* Toprak zerrelerinin veya herhangi bir maddeyi teşkil eden zerrelerin birbirinden ayrılıp su ile bir

süspansiyon meydana getirmesi. [*Ing.* Dispersion].

dispersoit,-di, i. *Fr. dispersoïde.* Bir maddenin, katı, sıvı veya gaz halindeki bir ortamda tanecikler seklinde dağıldığı koloidal sistem. [*Ing.* Dispersoid].

displastik, s. ve i. *Fr. dysplastique.* Kretschmer tipolojisindeki temel tiplerden birine uyan bireylere denir. [*Ing.* Dysplastic].

displazi, i. *Fr. dysplasie. patol.* Bedende gelişme bozukluğu. Şekil bozukluklarına hatta bazen ucubeliğe sebep olabilir.. *Kretschmer* tipolojisinde, beden gelişmesinin kısmen duraklamasıdır. [*Ing.* Dysplasia].

dispne, i. *Fr. dyspnee. tıp.* Solunum güçlüğü, nefes darlığı. [*Ing.* Dyspnea].

dispnömi, i. *Fr. dyspneumie. patol.* Kelimeleri söylemek için içe çekilen havayı kullanamama hali. [*Ing.* Dyspneumia].

disponibilite, i. *Fr. disponibilites.* Bankalarda mevcut nakit ve derhal nakte çevrilebilecek kıymetler. [*Ing.* Available funds; *Fr.* Liquid assets].

disprosyum /dispros:yum/, i. *Fr.* < *Yun. dysprositos. kim.* **Dy** sembolü ile bilinen ve A.n. 66, 162,5 olan basit madensel bir cisim. [*Ing.* ve *Fr.* Dysprosium].

disproteinemi, i. *Fr. dysprotéinémie. patol.* Kan plazmasındaki çeşitli proteinlerin denge ve dağılımında bozukluk. Elektroforez sayesinde çeşitli hastalıklarda birçok disproteinemi çeşidi meydana çıkarılabilir. [*Ing.* Dysproteinemia].

dissakaritler, ç.i. *kim.* Iki molekül hekzostan bir molekül suyun çıkması ile meydana gelen şekerler. Disakkaritler, sıcakta, asitlerle işlem sonucunda, mono sakaritleri vücuda getirirler. Ihtimar sanatları yönünden en önemli disakkaritler (1), **Sakkaroz,** (2) **Maltoz,** (3) **laktoz** dur.

dissekan, s. *Fr. disséquant. patol.* Dokuların, kesildikten sonra gösterdikleri bazı hastalık halleri için kullanılır.

dissemi, i. *Fr. dissémie* < *Yun. dys* + *sēma,* işaret, belirti. Konuşma sembollerinin kullanılmasında bozukluk. [*Ing.* Dissemia].

dissentribit,-ti, i. *Fr. dyssyntribite. min.* Alüminyumun doğal hidratlı silikatı. *(Pagodit'in bir çeşididir).* [*Ing.* Dyssyntribite].

dissepiman,-ti, i. *Fr. dissépiment* < *Lat. dissepire. zool.* ve *biy.* § ❶ Her segmentte bulunan bir çift sölom kesesinin arkasından gelen segmenti sölom keselerinden ayıran sölom epiteli bölgesine verilen özel bir ad § ❷ Mercanlarda bir bölmeden bir bölmeye uzanan kalker perdeler. [*Ing.* Dissepiment].

dissimülasyon, i. *Fr. dissimulation. tıp.* Hastalık belirtilerini gizleme. [*Ing.* Dissimulation].

dissonan, s. *Fr. dissonant. müz.* Konsonan olmayan. Bir dissonanlık vücuda getiren aralığa dissonan aralık denir. Ikili ve yedili gibi. [*Ing.* Dissonant, discordant].

dissonanlık, ◘ **Dissonans.**

dissonans, i. *Fr. dissonance. müz.* ◘ **Uyuşumsuzluk.**

dissonlamak, f. *müz.* Dissonluk vücuda getirmek, dissone etmek, ilişkinlenmek. [*Fr.* Dissoner].

distal, s. *Fr.* < *Lat. distans. anat.* Vücudun merkezinden en çok uzaklıkta olan *(bazı organ parçaları hk.).* [*Osm.* Baîd; *Ing.* Distal].

☆ *Eşanl.* **uzaksal.**

~ **dalgalı kanal,** *zool.* Böbrekte mefron biriminde henle ilmeğinin korteksde devamı olup toplama kanalcığına bağlanır. [*Ing.* Distal convoluted tubule; *Fr.* Canal convolute distal].

distanazi, i. *Fr. dysthanasie. tıp.* Ölme güçlüğü. Bu kelime sadece can çekişmenin uzun ve ağrılı olduğu hallerde kullanılır. [*Ing.* Dysthanasia].

☆ *Karş.* **ötanazi.**

distazi, i. *Fr. dystasie. patol.* Bazı sinir hastalarının ayakta durmak için çektikleri güçlük. [*Ing.* Dystaxia].

distembri, i. *Fr.* Rezonans veya vokal kalite eksikliği.

disten, i. *Fr. disthène. min.* Doğal alüminyum silikat.

disteni, i. *Fr. dysthénie. psiky.* Devre devre gelen bazı psikozlara verilen ad. Psikoz nöbetlerinin arasında kalan devreler normal durum gösterir. [*Ing.* Dysthenia].

distenit,-ti, i. *Fr. disthénite. min.* Aşağı yukarı tamamen *disten'den* meydana gelen billürlu şist. *(Madagaskar'daki distenit damarlarında saf altın bulunur).* [*Ing.* Disthenite].

distikiyaz, i. *Fr. distichiase* < *Yun. dis,* iki + *stikhos,* sıra. *patol.* Kirpiklerin iki sıralı oluşu. Arkadaki sıra göze dönük olduğundan göz sümüksel zarını tahriş eder. *(Bu kusur çeşitli rahatsızlıklara sebep olur: Konjonktivit, kerativ, sert tabaka yaraları, entropiyon v.b.)* [*Ing.* Distichia, distichiasis].

distil, s. *Fr. distyle* < *Yun. di,* iki + *stylos,* sütun. *mim.* Cepheden iki sütun'u olan bir yapıya denir: *Distil tapınak.* [*Ing.* Dystyle].

distilasyon, i. *Fr. distillation. kim.* Damıtma işi, imbikten geçirme. Maddeleri kaynama noktalarından yararlanarak birbirinden buharlaşma ve kondanse etme yolu ile ayırma. [*Osm.* Taktir; *Ing.* ve *Fr.* Distillation].

distile, i. *distillé.* Damıtık, imbikten çekilmiş [*Ing.* Distilled].

distimi, i. *Fr. dysthymie* < *Yun. dysthymia. psiky.* Endişe, sıkıntı, ruhî çöküntü. [*Ing.* Dysthymia].

diston, ◘ **Büyük karaciğer kelebeği.**

distomatoz, i. *Fr. distomatose. tıp.* ve *vet.* Gevişgetiren hayvanlarda kelebek kurtlarının meydana getirdiği bulaşıcı bir parazit hastalığı. Insanlarda karaciğerde olduğu gibi akciğerlerde de distomatoza rastlanmaktadır. Hasta hayvanın karaciğerini yiyen insana geçer. [*Ing.* Liver fluke, distomatosis, distomiasis].

☆ *Eşanl.* **kelebek hastalığı.**

distomi, i. *Fr. dystomie. patol.* Söyleme bozukluklarının tümüne verilen ad. [*Ing.* Dystomia].

distoni, i. *Fr. dystonie. tıp.* Dokuların veya sinirlerin tonus bozukluğu. [*Ing.* Dystonia].

distopi, i. *Fr. dystopie. patol.* Bir organın duruş anormalliği. [*Ing.* Dystopia].

☆ *Eşanl.* **heteropi.**

distorsiyometre, i. *Fr. distorsiométre. elektroakust.* Bir yayın dizisinin bütününün veya bir kısmının niteliğini değerlendirmek için distorsiyon niceliğini ölçmeye yarayan âlet. [*Ing.* Distorsiometer].

distorsiyon, i. *Fr. distorsion.* § ❶ Burkulma, bükülme sonucu meydana gelen şekil değişikliği. § ❷ *elek.* Başka bir alanın etkisiyle bir elektrik alanının veya bir manyetik alanın bozulması. § ❸ *elektroakust.* Yayılma sırasında bir dalganın bozulması. § ❹ *istat.* Bir istatistik sonucu sistemli şekilde bozan ve bu sonucun temsil edici bir özellik taşımasını engelleyen etki. § ❺ *müz.* Sesin kaydedilerek yayımlanmasında, asıl sesle yayımlanan ses arasındaki her türlü farkı belirtmek için kullanılan terim; geniş anlamda, bu ses farklarının sebebi. § ❻ *hava.* ◘ **Aşırı hız.** §❼ *opt.* ◘ **Bükülme.** § ❽ *radyotekn.* Tekrarlayıcı sistemin hareketini zamanın fonksiyonu olarak gösteren eğrinin, ses kaynağının hareketini gösteren eğriye tamamen benzer olmamasından ileri gelen ses bozukluğu. § ❾ *telekom.* Telgraf modülasyonunda, işaretlerin yayımı sırasında alıcıda görülen en kısa ve en uzun gecikme arasında fark. § ❿ *astr.* ◘ **Bükülme.** ◉ **aritmik** ~, *telekom.* Aritmik bir alıcının işaretleri doğru olarak alabilmesini sağlayan distorsiyon. [*Ing.* Arythmic distortion; *Fr.* Distorsion arythmique]. ◉ **atenüasyon frekans** ~ **u,** *elek.* ◘ **Atenüasyon.** ◉ **dokunma** ~ **u,** *elektroakust.* Çoğaltılmış gramofon plâklarının orijinal plâkla aynı boyutta yapılmaması yüzünden, iğnenin, plâktaki izlerin tam orta çizgileri üzerinden geçmeyip kenarlara dokunmasından ileri gelen ses bozukluğu. [*Ing.* Contant distortion; *Fr.* distorsion de contact]. ◉ **eğri** ~, *telekom.* Belli bir kutuplanma gösteren işaretlerin sistemli olarak uzaması veya kısalması. [*Ing.* Skew(ed) distortion; *Fr.* Distorsion biaise]. ◉ **şekil** ~ **u,** *telv.* Bir televizyon alıcısında, elektronik deneme görüntüsünün dış kenarları ile çevre çizgisi iyice belirli bir düzgün dörtgen arasındaki açıklık. [*Ing.* Form distortion; *Fr.* Distorsion de forme].

distosi, i. *Fr. dystocie. tıp.* ◘ **Doğum güçlüğü.**

distribüsyon, i. *Fr. distribution. otom.* Bazı yardımcı parçaların motor tarafından tahrik edilmesi. [*Ing.* Distribution].

distribütör,-rü, i. *Fr. distributeur.* § ❶ Dağıtıcı. § ❷ s. Dağıtıcı *(kimse).* § ❸ i. *otom.* Otomobil v.b. gibi benzinli araçlarda, silindirlerin bujilerini ateşlemek için, gerekli sırada ve gerekli zamanda akım dağıtan âlet [*Ing.* Distributor]. ◘ *ŞEKIL 421.* — **OTOMOBiL**; *ŞEKIL: 398.* — ***MOTOR.*** § ❹ *ikt.* Bölüştürücü, paylaştırıcı; basbayî. [*Ing.* Distributor]. ◉ **ateş** ~ **ü,** *otom.* ◘ **Ateş.**

distrofi, i. *Fr. dystrophie. patol.* Herhangi bir organ veya sisteme yerleşen beslenme bozukluğunun doğurduğu sonuç. Ilerleyen. [*Ing.* Dystrophy]. ◉ **kas** ~ **si,** *patol.* Sinir sistemi bozukluğuyle ilgisi olmayan birincil kas bozukluğu. [*Ing.* Muscular dystrophy; *Fr.* Dystrophie musculaire professive, myopathie],

☆ *Eşanl.* **kas hastalığı.**

disülfirik, s. *Fr. disulfurique. kim.* ◘ **Pirosülfirik asit.** [*Ing.* Disulfuric].

disülfonik, s. *Fr. disulfonique. kim.* Bileşiminde iki sülfon grupu bulunan türevler için kullanılır. [*Ing.* Disulfuric].

disülfürler, ç.i. *Fr. disulfures. kim.* Genel formülleri R-S-S-R veya R-S (S)-R olan organik bileşiklerin grup adı Disülfürler, kükürtün organomagnezyum bileşiklerine etkimesi sırasında tiyollerle birlikte meydana gelir.

dlsüri, i. *Fr. dysurie. tıp.* Çeşitli sebeplerden ileri gelen işeme zorluğu. [*Ing.* Dyssuria].

☆ *Eşanl.* **idrar tutukluğu, sidik zorluğu.**

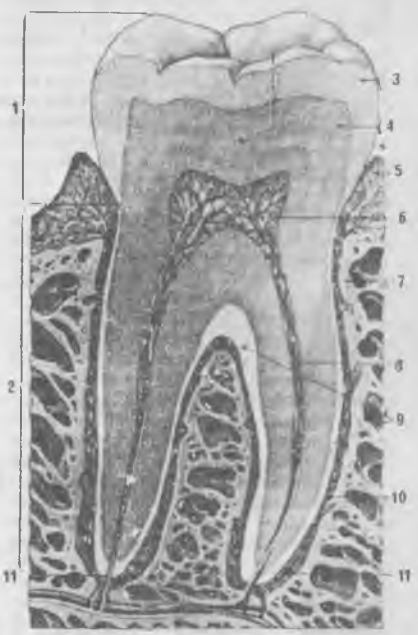

ŞEKIL: 167. — **DIŞ. 1.** Taç. **2.** Kök. **3.** Diş minesi. **4.** Dişözü. **5.** Dişeti. **6.** Dişözü hücresi. **7.** Kemik. **8.** Dişözü kanalı. **9.** Seman. **10.** Diş zarı. **11.** Kökucu deliği *(Diş zirvesinden pulpaya giden yolun ağzı).*

---

diş, i. *esk. T. tiş.* § ❶ *anat.* (a) Ağzın içinde çene kemiğine yerleşmiş bulunan, ısırıp koparmaya ve yiyecekleri çiğnemeye yarayan küçük kemiklerden her biri, şekillerine göre ayrı ayrı isimler alırlar; (b) Omurgalı hayvanların çenelerinde veya ilkel yapılı omurgalıların gırtlak ve ağız duvarlarında taşıdıkları kemiksi sert parçalar. (c) Kafa kemiklerinin etrafındaki girinti çıkıntılar. [*Osm.* Sin; *Lat. Dens; Ing.* Tooth; *Fr.* Dent]. ◘ *ŞEKIL: 167.* — **DiŞ.** § ❷ Çark, tarak, testere gibi çentikli şeylerde çentiklerden her biri: *Çarkın dişleri eğrildi, Tara-*

ğın iki dişi kırılmış. [*Ing.* Thread; *Fr.* Dent]. § ❸ *(Sarmısak dilimi ve karanfil gibi dişe benzer şeyler hk.)* Tane: *Bir diş sarmısağın kokusunu üç diş karanfil bile bastıramaz.* [*Ing.* Clove; *Fr.* Gousse]. § ❹ *trm.* Akan suyun kuvvetini saptırmak için veya kısmak için bir düşüş tabanı üzerinde veya yüzeylerdeki dişe benzer bir çıkıntı. § ❺ *arg.* Esrar *(içilen): Kaç gündür dişsiz kaldık be abi.* ☆ *Yak. anl.* **ampes cıgaralık, cuk, dalga, hydra, kabza, konca, nefes, ot, paspal, sarıkız, toprak.** § ❻ *bot.* Girintili çıkıntılı organların, küçük ve sivri uzantılarından her biri. § ❼ *den.* Bir dişli çark üzerindeki çıkıntılar. § ❽ *elek.* Bir elektrik makinesinde, magnetik devrenin yan yana iki oyuğu arasında kalan ve bir sargının iletkenlerinin yerleştirildiği demir kısım. § ❾ *inş.* Eğimli bir arazide duvar dikilirken yer yer bırakılan çıkıntı. § ❿ *işl.* Bazı dantel veya işlemelerin kenarlarındaki yuvarlak veya sivri oymalara verilen ad. [*Ing.* Scallop; *Fr.* Dent]. § ⓫ *mim.* Dilim şeklinde taş oyma çeşidi. ◉ **~ e dokunur,** *dey.* İşe yarar, değerli, önemli. [*Ing.* Worthwhile]. ◉ **~ inden tırnağına kadar,** *dey.* Baştan aşağı. ◉ **~ e vurgulu,** *fonet.* Dil ucunun dişlere değmesiyle telâffuz edilen fonemin niteliği ◉ **~inden tırnağından artırmak,** *dey. (Para hk.)* İhtiyaçlarından keserek biriktirmek. [*Ing.* To save money by working hard and making self-sacrifices; *Fr.* Epargner sur la dépense nourriture] ◉ **~ine değmemek,** *dey. (yiyecek hk.)* Pek az gelmek. [*Ing.* To be very little *(food)*]. ◉ **~ ine göre,** *dey.* Gücünün yeteceği bir halde. [*Ing.* To one's taste]. ◉ **~ ini sıkmak,** dey. Dayanmak, katlanmak, sabretmek. [*Ing.* To set one's teeth; *Fr.* Serrer les dents, supporter vaillamment une douleur]. ◉ **~ ini tırnağına takmak,** *dey.* Bütün gücünü kullanmak. [*Ing.* To work tooth and nail]. ◉ **~ inin kovuğuna bile gitmemek,** *dey. (yiyecek hk.)* Çok az gelmek. [*Ing.* To be very little in quantity]. ◉ **~ leri dökülmek,** *dey.* Yaşlanmak, ihtiyarlamak. [*Ing.* To lose one's teeth through age]. ◉ **~ lerin dil yüzü,** *anat.* ◘ **Dil.** ◉ **akıl ~ i,** *dey.* ◘ Yirmi yaş dişi. ◉ **anahtar ~ i,** *inş.* ◘ **Anahtar.** ◉ **azı ~ i,** ◘ **Azı.** ◉ **aslan ~ i,** *bot.* ◘ **Aslan balina ~ i,** *zool.* ◘ **Balina çubuğu.** ◉ **bırakma ~,** *inş.* Bir duvar inşa olunurken yanına gelecek diğer duvar kısmının taş veya tuğlalarla bağlanması ve bir bütünlük teşkil etmesi için düşey olarak aşağıdan yukarıya doğru ara ile çıkıntılı olarak bırakılan diş gibi parçalar. [*Ing.* Toothing; *Fr.* Arrachement]. ◉ **bülbül ~ i,** *işl.* ◘ **Bülbül.** ◉ **çark ~ i,** *mek.* **Çark.** ◉ **çengelli ~,** *tekn.* ◘ **Çengelli.** ◉ **çift ~ li,** *bot.* ◘ **Çift.** ◉ **çipo ~ i,** *den.* ◘ **Çipo.** ◉ **damaklı ~,** *dişç.* ◘ **Damaklı.** ◉ **etobur ~ i,** *zool.* Hayvanların etobur familyasında bulunan keskin azı dişi. [*Ing.* Carnassial(tooth); *Fr.* (Dent) carnassière]. ◉ **çapraz verilmiş ~,** *tekn.* Bir testerenin, kesici ağzı testere lamasının kalınlığı üzerine taşacak şekilde genişletilmiş diş. ◉ **deniz ~ i,** *zool.* ◘ **Deniz.** ◉ **deniz ~ leri.** *zool.* ◘ **Deniz.** ◉ **dil ~ leri,** *zool.* ◘ **Dil.** ◉ **duvar ~ i,** *inş.* ◘ **Duvar.** ◉ **eğe ~ i,** *tekn.* ◘ **Eğe**[1]. ◉ **ekleme ~ leri,** *mim.* Bir duvarı sonradan yapılacak bir duvara bağlamak için kenarlarında bırakılan dişler. [*Fr.* Amorce]. ◉ **frezede ~ açmak,** *tekn.* Bir dişli çark veya bir âlet *(freze-rayba v.b.)* üzerine dişler açmak. Bir dişli çarkta testerede v.b.'deki dişler topluluğu. ◉ **göz ~ i,** *anat.* Üstteki köpek dişlerine verilen ad. [*Ing.* Miller tooth]. ◉ **kesici ~,** Besinleri kesmeye yarayan ön dişlere denir. [*Ing.* Incisor; *Fr.* Dent incisive]. ◉ **köpek ~ i,** *anat.* ve *zool.* Azı dişleri ile kesici dişler arasında ve besini parçalamaya yarayan, iki yanda ve altlı üstlü birer tane bulunan sivri dişlere verilen ad. *(Etoburlarda uzunca olur).* [*Osm.* Sinn-i nâbî; *Lat. (Dens) Caninus; Ing.* Canine; *Fr.* Canine]. ◉ **peynir ~ leri,** *dey.* Kimi vakit ileri ihtiyarlıkta çıkan dişler. [*Fr.* Se dit des dens qui viennent rarement chez les vieillards]. ◉ **süt ~ i,** *anat.* ve *zool.* (a) İlk çıkan ve yedi yaşlarında değişen dişlere denir; (b) Difiyodont memeli hayvanlarda yavru iken meydana gelen geçici dişler olup sonradan asıl dişlerle yer değiştirirler. [*Ing.* Milk tooth; *Fr.* Dent de lait]. ◉ **testere ~ i,** *telvz.* Zamanın fonksiyonu olarak belli bir devir içinde artan ve azalan akım veya gerilim. [*Fr.* Dent de scie]. ◉ **yirmi yaş ~ i,** Yirmi yaşlarında iken çıkan en iç azı dişlerine verilen ad. [*Ing.* Wisdom-tooth; *Fr.* Dents de sagesse]. ☆ *Eşanl.* **akıl dişi.**

~ açma, *mek.* Bir silindir yüzeyi boyunca helisel bir kanal *(yiv, oluk)* açmak için yapılan işlem. [*Ing.* Drawing, threading; *Fr.* Filetage].

~ açmak, § ❶ *(Çilingirlikte)* Kilit dili tahrik lamalarının oturması için bir anahtar dili üzerinde küçük oyuklar, yarıklar açmak. [*Ing.* To serrate, to thread; *Fr.* Tarauder, ouvrir des pas de vice]. § ❷ *tekn.* Torna tezgâhında veya pafta ile bir parçaya helezon biçimi yivler açmak. [*Ing.* To draw, thread; *Fr.* Fileter].

☆ *Karş.* **vida açmak.**

~ aralığı, *tekn.* Vida dişlerinin yanyana iki yüksek noktası arasındaki aralık; iki diş arasındaki oyuk kısım. [*Ing.* Screw pitch; *Fr.* Pas de vis].

~ arası dilciği, *anat.* ◘ **Dilcik.**

~ bademi, *bot.* ◘ **Badem.**

~ bilemek, *dey.* Öç almak için elverişli durum kollamak, hırslanmak, saldırmaya hazırlanmak, hırs duymak. [*Ing.* To watch for a chance to take revenge (on), to have a bitter grudge (against); *Fr.* Avoir une dent contre qn].

~ boşluğu, *ağ. iş.* Testerede iki diş arasında kalan, içine talaş dolan açıklık.

~ buğdayı, ◘ **Dişbuğdayı.**

~ çekmek, *dey.* İlâçla iyileştirilmesi geçmiş dişleri çekip çıkarmak. [*Ing.* To extract a tooth; *Fr.* Extraire, arracher une dent].

☆ *Eşanl.* **vida açma, vida çekme.**

~ çıkarma, ◘ **Dişçıkarma.**

~ çıkarmak, *dey.* § ❶ Dişi yokken meydana gelmek. [*Fr.* Faire ses dents]. § ❷ Dişi yerinden söküp almak, çekmek. [*Ing.* To cut teeth, to pull out a tooth].

~ çukuru, *anat.* Çenelerde dişlerin gömülü olduğu yerler. [*Osm.* Sinh'i sin; *Lat. Alveolus dentalis; Ing.* Alveolus; *Fr.* Alvéole dentaire].

☆ *Eşanl.* **alved.**

~ çukuru bağları, *anat.* ◘ **Bağ**[1].

~ çukuru noktası, *antr.* Üst çenede, diş çukurları kemerinin ön kenarının orta noktası. [*Ing.* Prosthion; *Fr.* Point alvéolaire, prosthion].

☆ *Eşanl.* **prostion.**

~ damak ünsüzü, *gram.* Dil ucunun, üst dişetleriyle ön damağa dokunmasından meydana gelen ünsüz: *c,ç,z,s,n,j,ş, v.b.* [*Osm.* Haneki sinnî; *Ing.* Palatalised dental; *Fr.* Consonne dentale palatalisée].

☆ *Eşanl.* **damak-diş konsonantı ,diş arası damaksıl .**

~ deliği, *sin.* Filmin sürekli ve aralı hareketini kolaylaştırmak için düzenli aralıklarla sıralanan belli boy ve biçiminde delikler. [*Ing.* Perforation, sprocket hole; *Fr.* Perforation].

~ ~ arası, *sin.* Filmin birbirini izleyen iki deliğinin yatay eksenleri arasındaki uzunluk. [*Ing.* Pitch; *Fr.* Pas].

~ ~ vira, *den.* Herhangi bir şeyi çok ağır bir şekilde vira etmeye verilen ad.

~ doktoru, ◘ **Diş hekimi.**

~ doldurmak, *dişç.* ◘ **Doldurmak.**

~ dudak ünsüzü, *gram.* Alt dudağın üst dişlere dokunmasıyle meydana gelen dudak ünsüzü: *f,v, v.b.* [*Osm.* Şefevî sinnî; *Ing.* Labiodental; *Fr.* Consonne labio-dentale].

☆ *Eşanl.* **diş-dudak konsonu, diş-dudaksıl konson, dudak-diş fonemi, dudaksıl dişsel.**

~ eti, ◘ **Dişeti.**

~ eti kesme, ◘ **Dişetî.**

~ fırçası, Dişleri temizlemek için kullanılan saplı küçük fırça. [*Ing.* Tooth-brush; *Fr.* Brosse à dents].

~ formülü, *zool.* Çeşitli omurgalı hayvan-

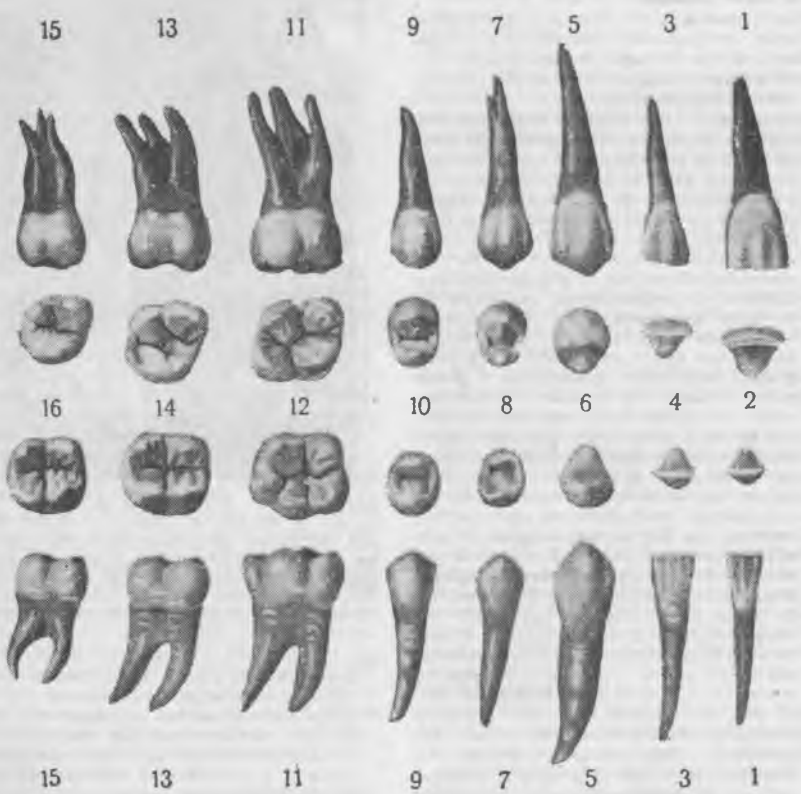

ŞEKİL: 168. — **DİŞLER. 1.** Orta kesici. **3.** Yan kesici. **5.** Köpek dişi *(Kanin).* **7.** Birinci küçük azı. **9.** İkinci küçük azı. **11.** Birinci büyük azı *(Altı yaş dişi).* **13.** İkinci büyük azı *(Oniki yaş dişi).* **15.** Üçüncü büyük azı *(yirmi yaş dişi, akıl dişi).*

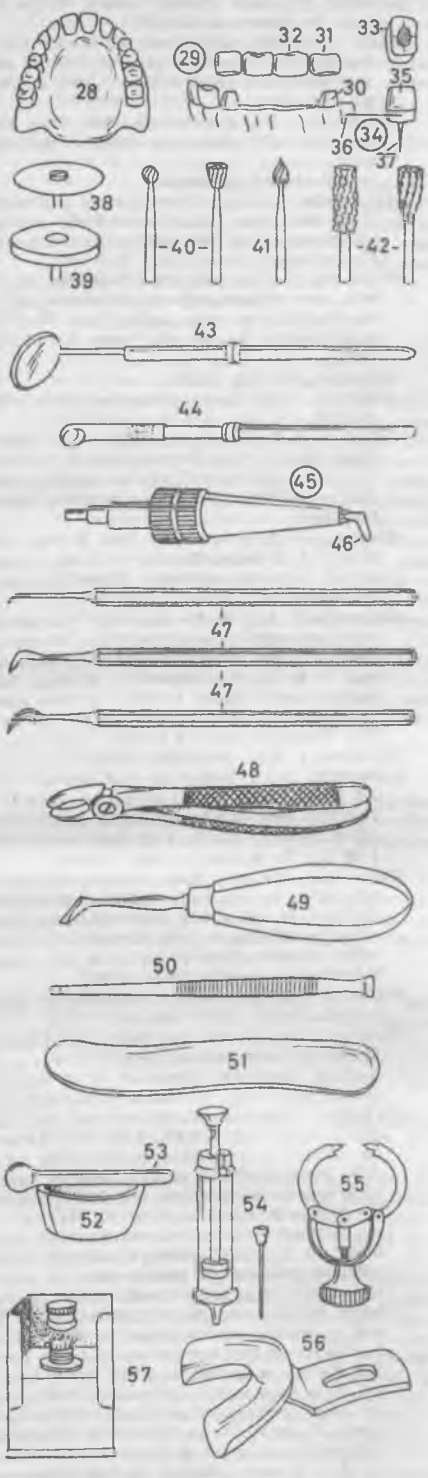

ŞEKİL: 169. — **DİŞ HEKİMLİĞİ ALETLERİ: 28.** Üst takım dişleri. **(29)** Diş köprüsü. **30.** Güdük. **31.** Kuron. **32.** Köprü bünyesi. **33.** Dolgu. **(34)** Köprü desteği. **35.** Pivolu diş. **36.** Separe. **37.** Pivo. **38.** Karborund *(Elmas disk).* **39.** Karborund *(Elmas çark).* **40.** Frezler. **41.** Cilâ frezi. **42.** Fisür frezleri. **43.** Ağız aynası. **44.** Ağız lambası. **45.** Termokoter *(Dağlama âleti).* **46.** Platin iridyum elektrodu. **47.** Diş raspaları *(Diş kazıyıcıları).* **48.** Diş çekme kerpetenleri. **49.** Diş kökü çıkarıcısı *(elevatör).* **50.** Kemik keskisi. **51.** Dil bastırıcısı. **52.** Havan. **53.** Havan eli. **54.** Lokal anestezi için şırınga. **55.** Portmatris. **56.** Ölçü kaşığı. **57.** Ispirto lambası.

ların kesici, köpek ve azı dişlerinin sayı ve yerlerini göstermek üzere ayarlanmış bir formül. Örnek: 3131/3121. Kedigiller familyasına giren türlere ait diş formülü olup soldan sağa doğru üst çenedeki kesici, köpek, ön ve ard azı sayısını, alt sıra alt çenedeki. lerin sayısını gösterir. [*Ing.* Dental formula; *Fr.* Formule dentaire].

~ geçirememek *(birine), dey.* Gücü yetmemek. [*Ing.* To be unable to defy or harm].

~ gıcırdatmak, *dey.* Öfkesini haliyle göstermek. [*ing.* To gnash the teeth; *Fr.* Grincer des dents].

~ (dişlerini) göstermek, *dey* § ❶ Köpeğin saldıracağı zaman dudaklarını kaldırarak dişlerini göstermesi. § ❷ *mec.* Saldırganlığını belli etmek. § ❸ Bir ise zorlamak için korkutmak. [*Osm.* Tehdit etmek; *Ing.* To threaten; *Fr.* Montrer les dents].

~ hekimi (tabibi). Diş ve ağız bakımı ve hastalıklarıyle uğraşan tıp mensubu. [*Ing.* Dentist, surgeon dentist; *Fr.* Dentiste, chirurgien-dentiste].

☆ *Eşanl.* dişçi.

~ hekimliği, Diş ve ağız bakımı ile uğraşan tıp dalı. *(Dişleri koruma, tedavi ve onarma amacıyle yapılan işlemleri kapsar).* [*Ing.* Dontistry; *Fr.* Dentisterie].

☆ *Eşanl.* dişçilik.

~ kalıbı, *diş. cerr.* Takma diş dökmek için balmumundan yapılan kalıp. [*Ing.* Toothmatrix].

~ kemiği, *zool.* ◘ **Fildişi**[1].

~ kesimi, *ark.* Ion düzenindeki tapınaklarda, yalnız pervazın altında bulunan yan yana dizilmiş küpelerden veya dişlerden meydana gelen süsleyici kısım.

~ kırmak, *arg.* Esrarı ufalayıp cıgaraya doldurmak: *Döndenberi harmanım, bize de bir çekimlik diş kır yahu!* [*Ing.* To doctor a cigarette].

~ kirası, *tar.* Iftardan sonra sarayda ve zengin konaklarında çağrılılara giderken verilen armağan veya para. [*Osm.* Hediyye-l dendân; *Ing.* Presents given to guests after a meal, esp. In Ramazan].

~ kökü, *anat.* ve *zool.* Dişin çene kemiği içine gömülü parçasını meydana getiren tek veya çok dallı bir yapı. [*Ing.* Root of tooth; *Fr.* Racine de dent].

~ kökü kabuğu, *anat.* ve *zool.* Dişin çene kemiği içinde kalan kök bölgesini örten tabaka. [*Osm.* Kısr-ı sin; *Lat. Substantia ossea; Ing.* Cement; *Fr.* Cément].

~ macunu, Dişlerin temizlenmesinde, dişetlerinin bakımında ve ağız antiseptisinde kullanılan sabun, bal veya gliserine ince tozlar karıştırılarak elde edilen hamur kıvamında macun. [*Ing.* Tooth-paste; *Fr.* Pâte dentifrice].

~ otu, *bot.* ◘ **Dişotu.**

~ önü, *ağ. iş.* Testerede dişin ağaca çarpan yüzü.

~ özü, (a) *anat.* Dişlerin, katılgan doku, damar ve sinirlerden ibaret iç bölümü; (b) *zool.* Dişte, diş kemiği *(dentin)* ile çevrili ve kan damarları ile sinirlerin bulunduğu duygulu bölge. [*Osm.* Lüb-bü sin; *Lat. Pulpa dentis; ing.* Dentale pulp; *Fr.* Pulpe dentaire]

☆ *Eşanl.* **pulpa.**

~ profili, *tekn.* Bir dişli takımının dişlerinin profilini gösteren eğri.

~ sessizi, ◘ **Sessiz.**

~ tacı, *anat.* ve *zool.* Dişin çenekemiğinin dışında kalan parçası olup, çeşitli biçimler gösterir. [*Osm.* Tac-üs- sin; *Ing.* Crown of tooth; *Fr.* Couronne].

~ takımı, *dişç.* Yapma dis takımı. [*Ing.* Prothesis (artificial teeth); *Fr.* Prothèse (dents artificiels)].

~ sırtı, *ağ. iş.* Testerede dişucu ile bir sonraki dişönü arasındakl yüzey.

~ ucu, *ağ. iş.* Testerede ağaçtan talaş koparan sivri uç.

~ ~ doğrusu, *ağ. iş.* Testerede dişuçlarını birlestiren doğru.

~ ünsüzü, *gram.* Dil ucunun üst dişetlerine dokunmasıyle meydana gelen ünsüz: *d,t,c,ç, (th) v.b.* [*Osm.* Sinnî samit; *Ing.* Dental; *Fr.* Consonne dentale].

~ yuvası fonemi, *fonet.* Diş yuvası düzeyinde telaffuz edilen foneme verilen ad. (Örnek: *r*). [*Ing.* Tooth socket; *Fr.* Phoneme alvéolaire].

diş.budak,-ğı, b.i. *bot.* Iki.çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Zeytingiller *(Oleaceae)* familyasından, çoğunluğu kuzey yarım kürenin ılıman bölgelerinde yayılmış olan 65 türü bulunan, kışın yaprağını döken ağaç veya ağaççık halinde bir bitki cinsi. Yaprakları tek tüysü, çiçekleri bir veya iki eşeyli ve salkım durumundadır. Meyva ufak bir nukstur. Kabuğu kül renginde ve oldukça pürüzsüzdür. En çok 300 yıl yaşayabilir. Kerestesi açık renkli ve parlaktır. Mobilya yapımında, taşıt araçlarının ahşap kısımlarının yapılmasında kullanılır. Bazı türleri önemli orman ağacı, çoğu dekoratif süs bitkisidir. Türkiye'de uzun veya adi dişbudak, çiçekli dişbudak ve sivri meyveli dişbudak adlı türleri doğal olarak yetişmektedir. [*Lat. Fraxinus; Ing.* Ash (-tree), timber; *Fr.* Frêne]. ◘ *LEVHA: 4.* — **AĞAÇLAR.** ◉ **adi ~,** *bot.* Avrupa'da yaygın olan, Türkiye'de Trakya'da raslanan, 30-40 m. ye kadar boylanabilen ,dolgun ve düzgün gövdeli, 200-250 sene kadar yasayabilen. 1-1.5 m. çap yapan yuvarlak tepeli bir dişbudak türü. Yaprakları karşılıklı dizilmiş, saplı, imparipennat ve 7-15 yaprakçıklıdır. Erdişi, dişi ve erkek çiçekler birarada yapraklardan evvel meydana gelen durumlar teşkil ederler. Çiçek örtüsü yoktur. Meyva küçük bir nukstur. Odunu sarımsı beyaz renkte, sert düz ve dayanıklı liflidir. Esnek bir odun olduğundan kasnakçılıkta, mobilya, araba, spor araçları, kayak, fıçı, merdiven, âlet sapı yapımında kullanılır. Yaprakları *(Folium fraxini) reçineli maddeler, tanen ve uçucu yağ* tasır; idrar söktürücü, müshil ve süt ifrazını arttırıcı olarak kullanılır. Romatizma ve nikris tedavisinde de faydalıdır. Kabuklarında tanen ve fraxin gibi glikozitler bulunur. Ateş düşürücü ve büzücü özellikleri vardır. Tohumları idrar söktürücüdür. [*Lat. F. excelsior; Fr.* Frêne elevé]. ☆ *Eşanl.* **çiceksiz dişbudak, uzun dişbudak.** ◉ **çicekli ~,** *bot.* Güney Avrupa, Batı Asya ve Türkiye'nin sahil bölgelerinde yetisen, çoğunlukla 8-10, bazan de 15 m. ye kadar boylanabilen bir dişbudak türü. Yaprakları uzun saplı, imparipennat, oval kenarları dişli ve karşılıklı dizilmis olup 5-9 foliole parçalanmıstır. Çiçekleri beyaz, erdişi ve önceleri dik duran sonra aşağıya sarkan zengin panikula durumlarındadır. Meyve kanatlı nukstur. Kabuklarında *fraxin* adlı bir glikozit, mannitol ve bir saponin bulunur. Gövdenin yaralanmasıyle elde edilen ve Manna *(kudret helvası)* denilen usarede mannitol, sekerler *(glikoz, levüloz)* ve reçine bulunur. Hafif bir müshil olup özellikle çocuklara verilir; bazı preparatların içine girer. [*Lat. F. ornus; Fr.* Florifera = *Ornus europea*]. ◉ **çiçekli ~ ağacı,** *bot.* Zeytingiller *(Oleaceae)* familyasından, beyaz çiçekli 5-10 m. yüksekliğinde bir ağaç. Kabuklarında *fraxin* adlı bir glikozit, mannitol ve bir saponin bulunur. *Manna* denilen usaresinde *mannitol, şekerler (glikoz, levüloz)* ve reçine bulunur. *Manna* hafif bir müshildir. ◉ **çiçeksiz ~,** *bot.* ◘ **Adi dişbudak.** ◉ **çiçeksiz ~ ağacı,** *bot.* Zeytingiller *(Oleaceae)* familyasından, 20-30 m. yüksekliğinde, değerli bir orman ağacı. Nemli topraklari sever. Çiçekleri kırmızıdır. Yapraklarında reçineli maddeler, tanen ve bir uçucu yağ, kabuklarında ise tanen ve glikozitler vardır. Yapraklar idrar söktürücü, müshil ve süt salgısını arttırıcı olarak kullanılır. Romatizma ve nikris tedavisinde faydalıdır. Kabukları ates düşürücü ve peklik verici olarak kullanılır. [*Lat. F. excelsior*]. ◉ **sivri yapraklı ~,** *bot.* ◘ **Sivri meyveli dişbudak.** ◉ **sivri memeli ~,** *bot.* Güneydoğu Avrupa'nın orman bölgelerinde raslanan, genel görünüşü adi dişbudağa çok benzeyen bir dişbudak türü. Sapsız, tek tüysü yapraklar çoğunlukla 7-9, ender olarak da 5-11 yaprakçıktan meydana gelmiştir. Meyva 2-3 sm. boyunda bir nukstur. [*Lat. F. oxycarpa = F. oxyphylla*]. ◉ **uzun ~,** *bot.* ◘ **Adi dişbudak.**

~ kabuk böceği, *zool.* ◘ **Kabuk böceği.**

~ **yapraklı akçaağaç**, *bot.* ◘ **Akçaağaç.**
~ **yapraklı kanatlı ceviz**, *bot.* ◘ **Ceviz.**

diş.buğdayı, b.i. *folk.* § ❶ Bebeğin ilk dişlerini çıkarması sebebiyle yapılan törende ikram edilen haşlanmış buğday. *(Üzerine şeker, ceviz, nar v.b. ekilir).* § ❷ Bu münasebetle yapılan törenin adı: *Diş buğdayına dâvet.* [*Ing.* Wheat boiled and mixed with sugar, etc. and distributed on the occasion of an infant's cutting the first tooth; *Fr.* Plat de blé bouilli, sapoudré de sucre pulvérisé, qu'atrefois, à la première dentition d'un bébé, il etait d'usage d'offrir au parents et aux amis].

diş.çıkarma, b.i. *anat.* Çene kemikleri içinde bulunan dişlerin, diş etini deldikten sonra ağız boşluğuna doğru sivrilmesi. *(Dişlerin gelişimi art arda üç evreye ayrılır. Süt dişleri 6 aydan 30 aya kadar, daimî dişler 6 yaşla 12 yaş arasında çıkar).* [*Ing.* ve *Fr.* Dentition].

dişçi, i. § ❶ *h.d.* ◘ **Diş hekimi.** § ❷ *arg.* Mezardaki ölülerin altın dişini söküp satmayı kendine iş edinen adam: *Bakkal Bodos da dişçinin defterine geçmiş.* [*Ing.* A trader in teeth taken from tomb].
~ **çimentosu**, ◘ **Çimento.**
~ **kerpetenî**, *diş. cerr.* Diş çekmeye yarayan, uzun kollu, kısa ağızlı kuvvetli kıskaç. [*Ing.* Dental forceps, parrot's bill; *Fr.* Davier].

dişçik,-ği, i. *mim.* Yunan mimarisinde kornişlerin altına gelen kısımlarda ufak küp şeklinde aralıklı olarak bir sıraya dizilen parçalardan her biri. [*Ing.* Denticle; *Fr.* Denticule].
~ **aralığı**, Dişçikler arasında bırakılan boşluk. [*Fr.* Métoche]. ☆ *Eşanl.* **dişleme aralığı**

dişçilik,-ği, I. *h.d.* ◘ **Diş hekimliği.**
~ **okulları**, Tıp fakültelerinin denetiminde öğretim yapan ve diş hekimi diploması veren resmî veya özel yüksek okullar. [*Ing.* Schools of dentistry; *Fr.* Écoles dentaires].

dişeğli, I. Dişeme âleti.

dişemek(-i), f. § ❶ *h.d.* Değirmen taşı ve testere gibi şeylere diş açmak. [*Ing.* To roughen a millstone with a pick; *Fr.* Repiquer]. § ❷ *(insanlar ve hayvanlar hk.)* Diş çıkarmak.

dişengi, I. § ❶ Taşçı çekiçl. § ● *inş.* Uçlarında sivri dişleri olan bir çeşit taşçı çekici olup, bununla taşçılar taşların yüzünü yontarak tesviye ederler. [*Ing.* Toothed pick for roughening millstones, chippings made when roughening millstone; *Fr.* Laie, Laye].
~ **vurmak**, *inş.* Bir taşın yüzeyini dişengi ile taraklayarak küçük ve yeknesak çizgilerle düzeltmek, taraklamak. [*Fr.* Layer].
☆ *Eşanl.* **tarak perdahı yapmak.**

diş.eti,-nl, b.i. *anat.* Dişlerin köklerini kaplayan kırmızımtrak zar. [*Osm.* Lisye, lisat; *Lat. Gingiva; Ing.* Gum; *Fr.* Gencive].
~ **kesme**, *diş. cerr.* Diş eti mukazasının bir kısmının ameliyatla kesilip çıkarılması. Diş etî tedavisinde uygulanır. [*Ing.* Gingivectomy; *Fr.* Gingivectomie].
~ **kanaması**, *patol.* Diş etlerinde meydana gelen kanama. *(Dişeti iltihaplarında her zaman görülen bir rahatsızlık olup genel bir hastalığın özellikle hemojeni ve C ve P vitaminsizliğinin belirtisi olabilir).* [*Ing.* Gingivorrhagia; *Fr.* Gingivorragie].
~ **uru**, *patol.* Olgunlaşmış dişte beliren tehlikesiz ur. Özel bir doku gösterir. Bir organ bozulması olup kesilip atılarak tedavi edilir. [*Ing.* Dentoma; *Fr.* Dentome, odontome].
~ **ünsüzü**, *gram.* Dil ucunun dişetine dokunmasından meydana gelen diş ünsüzü: *j.ş, v.b.* [*Ing.* Alveolar, gingival; *Fr.* Consonne alvéolaire].
☆ *Eşanl.* **dişeti konsonu, dişetsi konson.**

dişi[1], I. *esk. T. tişi* § ❶ *biy.* Hayvan ve bitkilerin, erkeği tarafından döllenecek şekilde oluşmuş cinsinden olanı. [*Osm.* Müennes; *Ing.* Female; *Fr.* Femelle]. § ❷ Kopça, çıtçıt, anahtar gibi, girintili ve çıkıntılı olmak üzere iki çeşidi bulunan şeylerin girintilisi. Birbirine giren bir çiftten ibaret eşya ve âletlerde girintili taraf: *Dişi kopça, dişi anahtar.* [*Ing.* Matrix, form; *Fr.* Matrice]. § ● *inş.* Bir kapının saplamasının girmesi için duvara veya kapı kasasına gömülen içi oyuk demir. § ● *tekn.* Bir âlet veya aracın, *«erkek»* denilen bir parçasını içine alan oyuk kısmı için kullanılır. § ❺ *zool.* Yumurta meydana getiren veya yavru doğuran birey; simgesi O. [*Lat. Femina; Ing.* Female; *Fr.* Femelle. ⊙ ~ **li erkekli**, *dey.* Kadın ve erkek birlikte. ⊙ **eşgametli** ~, *biy.* Bütün yumurtalarında aynı cinsiyet kromozomu bulunan dişi. [*Ing.* Homogametic female, *Fr.* Femelle homogamétique]. ⊙ **heterogametli** ~, *biy.* Her birinde değişik cinsiyet kromozomu bulunan iki çeşit yumurta veren dişi. [*Ing.* Heterogametic female; *Fr.* Femelle héterogamétique].

dişi[2], s. § ❶ *biy.* Dişi organ taşıyan *(bitki veya hayvan): Dişi çiçek, Dişi köpek.* [*Osm.* Müennes; *Ing.* Female, feminine; *Fr.* Féminin]. § ❷ Kadına özgü: *Dişi gülüş.* [*Ing.* Feminine; *Fr.* Féminin]. § ❸ Birbirine giren bir çiftten ibaret nesne veya âletlerde girintili parça için kullanılır: Dişi kopça. Dişi fiş. § ❹ Yumuşak: *Dişi demir.* [*Osm.* Mülâyim; *Ing.* Mould, maniable; *Fr.* Mollet, mou, tendre. maniable, doux,-ce].
~ **anahtar**, *tekn.* Anahtar deliğine giren demirin ucunda bir delik olup kilitteki bir mil bu deliğe geçmek suretiyle takılarak çevrilen anahtar. [*Ing.* Hollow key; *Fr.* Clé forée].
~ **bakır**, ◘ **Bakır.**
~ **cins** ◘ **Cins .**
~ **cinsiyet hücresi**, *zool.* ◘ **Dişi eşey hücresi.**
~ **çiçek**, *bot.* ◘ **Çiçek.**
~ **demir**, Yumuşak ve kolay işlenir demir. [*Ing.* Soft iron; *Fr.* Fer mou].
~ **ehlî**, *dey.* Kadın kısmı.
~ **erkek**, *psik.* Erkekler arasında kadın benzerliği uyandıran erkek. [*Osm.* Hünsa; *Ing.* Feminine, womanish; *Fr.* Féminin].
☆ *Eşanl.* **erdişi, erselik.**
~ **eşey hücresi**, *zool.* Yumurtaya denk olarak kabul edilen ve birleşen iki gametten büyük olanı; yumurta. [*Osm.* Dişi cinsiyet hücresi; *Ing.* Macrogamete; *Fr.* Macrogamète].
☆ *Eşanl.* **dişi gamet, makrogamet.**
~ **gamet**, *zool.* ◘ **Dişi eşey hücresi.**
~ **gamet kesesi**, *bot.* ◘ **Kese.**
~ **iğnecik**, *den.* Ana düzen üzerinde bulunan dişi menteşeler. Bunları dümen yelpazesine bağlayan tirizlere **iğnecik kuşağı** denir. Dişi iğnecikler bodoslama üzerinde bulunan erkek iğneciklere geçirilerek dümen yerinde tutulur. [*Ing.* Brace of a rudder].
~ **kalıp**, *tekn.* İçine ince alçı veya eritilmiş maden gibi sonradan donan maddeler dökülmek suretiyle istenen şekillerde şeyler yapmaya yarayan kalıp. İçine dökülen şeyler çıkarılmak için kırılan ve bir defaya mahsus olmak üzere kullanılan kalıplara bir defalık kalıp veya kırılacak kalıp denir. [*Ing.* Swage; *Fr.* Matrice].
~ **köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez**, *at.* Kadın fırsat vermezse, erkek onun için kötü emeller beslemez.
~ **organ**, *bot.* Bir çiçeğin dişi kısmı; dişicik borusu ve tepeciği olan bir yumurtalıktan ibarettir. [*Ing.* ve *Fr.* Pistil].
~ **zıvana**, *tekn.* Ağaç veya madenî bir parça üzerinde, bu parça ile birleştirilmek istenen başka bir parçanın erkek zıvanasının girmesi için açılmış, genellikle dikdörtgen kesitinde delik. [*Ing.* Female tenon].

dişicik,-ği, i. Küçük dişi.
~ **başı**, *anat.* ◘ **Tepecik.**
~ **çiçek borusu**, *bot.* Dişi organın tepeciği ile yumurtalığın arasındaki kısım. Genellikle borumsu biçimdedir. Tozlaşmadan sonra meydana gelen çiçektozu bunun içinde gelişir.

dişil[a], s. § ❶ Dişiye ait, dişiyle ilgili. [*Osm.* Nisaî; *Ing.* Feminine; *Fr.* Féminin]. § ❷ *gram.* Bazı dillerde dişi cinsten sayılan *(kelime): Fransızcada la table (masa), la maison (ev), la figure (yüz), une grande table (büyük bir masa), Almancada die Tür (kapı), die Frau (kadın), die strasse (cadde) v.b.* [*Osm.* Müennes; *Ing.* Feminine; *Fr.* Féminin].
☆ *Eşanl.* **dişillik, dişi.**

dişileştirmek[a], f. *gram.* Bazı dillerde bir kelimeyi dişil hale sokmak. [*Osm.* Te'nis etmek; *Fr.* Mettre au féminin].

dişilli, s. **«Erkeği dişisi hep bir arada»** anlamında, dişilli erkekli veya erkekli dişili deyiminde geçer. [*Ing.* Provided with a female, mated].

dişillik,-ği, I. Dişi cinsten olma hali. [*Ing.* Female sex; *Fr.* Caractère feminin, féminisme].
~ **yitimi**, *bot.* ◘ **Apojini.**

dişi.mastar, b.i. *san.* Gölge görüntü yapmakta kullanılan, ortası istenilen biçimde oyulup çıkarılmış karton veya tahta. [*Ing.* Stencil; *Fr.* Pochoir].

dişindirik,-ği, i. < *diş. h.d.* Demirden yapılmış, gem bulunmadığı zaman atların ağzına vurulan ipten yular, kafes. [*Ing.* Kind of halter tied to the jaw of a horse; *Fr.* Muselière].

dişi.organ, b.I. *bot.* ◘ **Dişi.**

dişkırmak, f. *arg.* Esrarı ufalayıp cigaraya doldurmak.

dişlek, s. § ❶ Dişleri öne *(dışarıya)* doğru fırlak *(çıkık)* olan *(kimse).* [*Ing.* Having protruding teeth; *Fr.* Qui a les dents de devant en saillie]. § ❷ *mec.* Tuttuğunu koparan, dişli.

dişleme, i. § ❶ Dişlemek işi [*Ing.* Biting, nibbling]. § ❷ *mim.* Dış diş yapılmış bezek, dantel biçiminde süsleme. [*Osm.* Dendan; *Fr.* Dentelure]. ☆ *Eşanl.* **dişçik.**

dişlemek(-l), f. § ❶ Bir şeyin bir parçasını ısırıp koparmak: *Fareler kitapları dişlemiş.* [*Ing.* To bite, nibble; *Fr.* Mordre, grignoter]. § ❷ Diş diş yapmak. § ❸ *mec.* Rahatsız etmek. § ❹ *ağ. iş.* Dişli rende ile ağaca çizgi biçiminde kanallar açma eylemi. [*Fr.* Passer au rabot à dents].

dişlenme, i. *dişç.* Dişlerin çıkması.

dişlenmek, nsz. f. § ❶ *(sarmısak)* İrileşip diş diş olmak. [*Ing.* To be bitten or nibbled]. § ❷ nsz. *mec.* Sakınılır, sözünü geçirir *(dediğini yaptırır)* olmak. § ❸ Dişle ısırılmak: § ❹ Diş diş olmak.

dişler.arası, b.s. ve i. *fonet.* Sürtüşmeli ünsüz için kullanılır; bu ünsüz hafifçe birbirinden ayrılmış iki diş dizisi arasındaki boşluğun arkasına dil ucunun değdirilmesiyle telâffuz edilir (Örnek: *Almancadaki t* ve *d).* [*Ing.* Interdental; *Fr.* Interdental,-ale].

dişley, i. *ing. dishley. zool.* İngiltere'de elde edilmiş değerli bir koyun ırkı.

dişli, s. § ❶ Dişleri olan: *Dişli çark.* [*Osm.* Musennen; *Lat. Dentatus; Ing.* Toothed, cogged; *Fr.* Dente,-ée, dentu,-e]. § ❷ Kendisinden sakınıldığı için sözü geçen, nüfuzlu *(kimse);* § ❸ i. *mek.* Dişleri olan çark. ◘ *ŞEKİL: 170.* — **DİŞLİLER.** § ❶ *anat.* Kenarları girintili çıkıntılı olan *(bazı organlar hk.)* [*Fr.* Dentelé,-ée]. § ❺ *bot.* Karanfil, karamuk, ortanca gibi meyvesi kapsül şeklinde olan bitkilerde kapsül kapaklarının veya çatlama çizgilerinin girintili çıkıntılı kenarları için kullanılır. § ❻ *süsl.* Birbiriyle kavuşup *«diş»* şeklinde sona eren iki çember yayından meydana gelen ve genellikle boşlukta birbirlerini kesen bir süsleme çeşidi için kullanılır. ⊙ **ara** ~, *saatç.* (a) Bir eksen etrafında dönebilen ve iki ayrı konuma gelebilen bir destek üzerine yerleştirilmiş dişli. (b) Kronograf veya sayaçlarda, çalıştırma, durdurma ve sıfıra getirme düzenlerinde kullanılan parça. ⊙ **ayçatal** ~ **si**, ◘ **Ayçatal.** ⊙ **eksantrik mili** ~ **si**, *otom.* ◘ **Eksantrik.** ⊙ **fener** ~ **si**, § ❶ *saatç. «kanat»* denilen az sayıda dişle donatılmış dişli çark. § ❷ *tekn.* Aralarına yerleştirilmiş yuvarlak çubuklarla *(tahta dişler)* birleştiren, birbirine paralel ve yatay iki tahta levhadan yapılmış bir çeşit dişli. ☆ *Eşanl.* **silindir dişli.**
~ **açıcı**, *tıp.* Üzerinde bir sapa bağlı bir veya birçok çengel bulunan, ameliyat ve direksiyonlarda açılan kısımları ayrık tutmak için kullanılan âlet.
~ **bağ**, *anat.* Omuriliğin yan yüzüyle sert zarın iç yüzü arasında bulunan ve ince zardan oluşan telsel levha. *(Diş kenarı girintili çıkıntılı olduğu için bu adı alır).* [*Ing.* Dentate ligament, denticulate ligament; *Fr.* Ligament dentelé].
~ **balinalar**, *zool.* ◘ **Balinalar.**

~ **başlık,** *sin.* Alıcının hareketlerini dişliler. le sağlayan başlık çeşidi. [*Ing.* Geared head; *Fr.* Tête de pied a roues dentées].
~ **birleştirme,** *ağ. iş.* Çekmece, dolap v. b. yerlerde başvurulan geniş tahtaları baştaraflarından eklemede kullanılan yöntem. [*Ing.* Dovetail, fantail. *Fr.* Queue d'aronde].
~ **çark,** ◘ **Çark.**
~ **çark açma,** *mek.* Dişli çarkların, freze bıçaklarının dişlerinin açılması.
~ **çark açma tezgâhı,** *mek.* ◘ **Tezgâh.**
~ **çark grupu,** *mek.* İki mil arasındaki hız tahvil oranı büyük olduğu zaman, araya vasat milleri ve dişli çarkları ekleyerek yapılan dişli çark sistemi. [*Ing.* Train of gears *Fr.* Train d'engrenages].
~ **çarklar,** *mek.* ◘ **Çark.**
~ **değiştirge,** *mek.* ◘ **Değiştirge.**
~ **demir,** Üzerinde kademe kademe dişleri bulunan uzun demir olup, bu dişler arasına giren bir dişli çarkla aşağı yukarı veya ileri geri hareket ettirilebilir. Çilingir işlerinde kilitlere konulan dişli küçük demir levhalar. Ocaklarda tencereyi ateş üstünde çeşitli yüksekliklerde tutmak için kulpundan asmak üzere kullanılan kertikli demir. [*Ing.* Toothed rack or arc, rack-bar; *Fr.* Crémaillère].
~ **demiryolu,** Dağlara ve yüksek yerlere çıkmak için yapılan şimendiferlerin lokomotifleri altında bulunan büyük bir dişli çarka tutunarak çıkmasına yarayan ve iki düz rayın ortasına, onlara paralel olarak, konulan dişli bir yollu demiryolu. [*Ing.* Rack railway, rack-engine; *Fr.* Crémaillère].
~ **dil,** *zool.* Midyeler dışta kalmak üzere, bütün yumuşakçalarda bulunan ve üzerinde kitin dişler taşıyan kısa ve geniş şerit biçiminde bir yapı. [*Ing.* Radula; *Fr.* Radule].
☆ *eşanl.* **radula.**
~ **endüvi,** ◘ **Endüvi .**
~ **eşik,** *trm.* Akarsuyun kuvvetini durdurmak ve böylece düşüş tabanının alt tarafında erozyonu azaltmak için düşüş tabanının sonunda yapılan bir eşik.
~ **güvercin,** *zool.* ◘ **Güvercin .**
~ **kalem,** Taş ve mermer yontucuların kullandıkları ucu dişli kalem. Heykeltraşlar kabartmak ve işlemek için bu kalemi kullanırlar. [*Ing.* ve *Fr.* Gradine].
~ **kaslar,** *anat.* ◘ **Kas.**
~ **kavrama eğrisi boyu,** *mek.* Bir dişli çarkın bir dişinin, maşa sisteminin pinyon veya paletlerinden kurtulmasıyle aldığı yol.
~ **kelebek,** *den.* Bir demiri fundo edileceği *(denize atılacağı)* ana kadar aynı durumda tutan düzenek.
~ **kemer,** Diş diş olan kemer, dilimli kemer. [*Osm.* Dişli kavis; *Ing.* Toothed arch; *Fr.* Arc redenté].
~ **kıyı,** *coğr.* Kesikli, girintili çıkıntılı.
~ **konvertisörü,** *otom.* Vites kutusunda, hidrolik bir düzen taşıyan ve amacı direnç arttıkça motor dişlisinin devir adedini arttırmak olan otomatik düzen.
~ **makara,** *sin.* § ❶ Alıcı, gösterici gibi aygıtlarda filmin hareketini sağlamak üzere dişleri bulunan silindir biçiminde çeşitli makaralar; Bu dişler filimdeki deliklere girerek filmin yol almasını sağlar. [*Ing.* Sprocket drum; *Fr.* Tambour denté, roue dentée]. § ❷ Kazarların *(hakkâk)* üzerinde resim kazdıkları levhalara noktalı zeminler yapmak için kullandıkları çelikten dişli küçük tekerlekli ve sapından tutularak yürütülmek suretiyle levha üzerinde dişlerinin izini bırakan küçük kalem gibi âlet. [*Ing.* Roller; *Fr.* Roulette].
~ **oranı,** *otom.* Farklı büyüklüklerdeki hareket veren dişli devir sayısının hareket alan dişli devir sayısına oranı. (Örnek: *Biri 1, diğeri 3 devir yaparsa oran 1/3 olacaktır).*
~ **rende,** *mar.* ve *ağ. iş.* İki tahtanın birbirine iyice yapışması için bu tahtaların temas edecek yüzeylerine sürülecek tutkalın girmesine yarayan, testereye benzeyen ve ağaçta ince kanallar açan dişli rende. [*Ing.* Tooth(ing)pane; *Fr.* Rabort a rainure, rabot à dent].
~ **sazan,** *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Dişli-sazangiller *(Cyprinodontidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 45 sm. Anadolu tatlı sularında çok rastlanır. [*Lat. Aphanius dispar; Ing.* Salton pupfish; *Fr.* Cyprinodon].
~ **sazangiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Tek-omuzlular *(Haplomi)* alt takımına giren bir familyası. Yumuşak yüzgeçli, küçük boylu yumurtlayan balıklardır. Çoğu süs balığıdır.. Tatlı sularda yaşarlar. **Yosun balığı** *(Aphanius schantrei),* **Dişli sazancık** *(A. dispar),* **Sardinya dişli sazanı** *(Cyprinodon calaritanus),* **Yollu dişli sazan** *(C. fasciatus),* **Dörtgöz** *(Anableps tetrophthalmus).* **Kör mağara balığı** *(Amblyopsis spelaeus),* **Benekli alaca** *(platypoecilus maculatus),* **Mücevher balığı** *(Hemichromis bimaculatus)* türleri iyi bilinir. *Lat.* ve *Ing. Cyprinodontidae; Fr.* Cyprinodontidés].
~ **tırnaklı,** *dey.* Çetin ve saldırıcı. [*Ing.* Very aggressive and fierce, red in tooth and claw].
~ **tirsi** *(balığı), zool.* ◘ **Tirsi balığı.**
~ **tokmak,** *inş.* İki tarafı elmastraş şeklinde dişli taşçı çekici olup, taşçılar bunu mermer ve granit gibi sert taşları yontmak için kullanırlar . [*Ing.* Bush-hammer; *Fr.* Boucharde].
~ **tuğla,** *inş.* Kenar kısmında bir çıkıntı bulunan tuğla.
~ **tulumba,** *döş.* Sıvı yakıtın yükseltilmesini sağlayan özel tulumba. [*Ing.* Gear type pump].

dişli.balinalar, ç.b.i. *zool.* ◘ **Balinalar.**
dişli.gagalılar, ç.b.i. *zool.* Eski sınıflamada, Ötücükuşlar alttakımı. Gagasının ucu az çok dişli kuşları kapsar. Bunlar şimdi birçok familyaya ayrılır: Karatavukgiller, Öteğengiller, Örümcekkuşugiller v.b. *(Bu kuşlar genellikle, böcekçil, ağaççıl ve ötücü kuşlardır).* [*Ing.* ve *Fr.* Dentirostres].

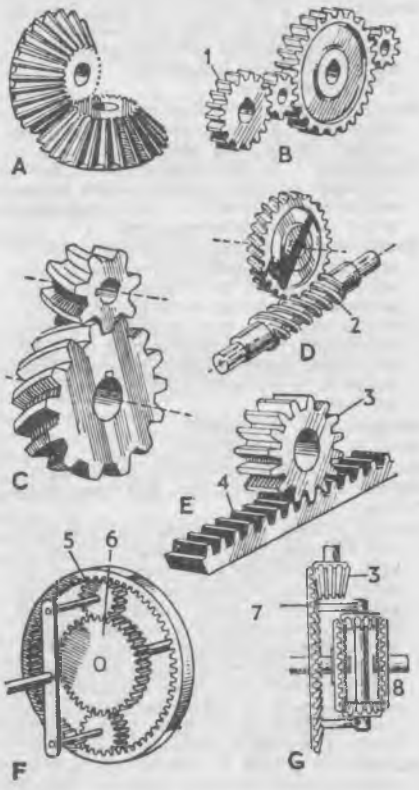

ŞEKİL: 170 — **DİŞLİLER:** A. Konik dişli. B. Dişli düzeni. C. Helezon dişli. D. Sonsuz vida dişlisi. E. Kremayer dişlisi. F. Diş tekerleme dişli düzeni. G. Diferansiyel dişlisi. 1. Dişli hatvesi. 2. Sonsuz dişli. 3. Küçük dişli *(Fener dişli, pinyon).* 4. Kremayer. 5. Peyk dişli çarkı. 6. Ana dişli çarkı. 7. Fener çarkı. 8. Diferansiyel takımı.

dişli.güvercin, b.i. ◘ **Güvercin.**
dişli.güvercingiller, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının Güvercinler *(Columbae)* alt takımına giren bir familyası. Üst gagaları kuvvetli olup ucu kanca gibi alt gaganın ucundan aşağı doğru kıvrılmıştır. **Dişli güvercin** *(Didunculus strigirostris)* iyi bilinen türüdür. [*Lat.* ve *Ing.* Didunculidae; *Fr.* Didunculidés].
dişlik,-ği, i. § ❶ Dişlerin korunması için ağıza takılan araç. § ❷ *sp.* Boks yaparken dişleri karşı tarafın yumruklarından korumak için ağıza takılan kauçuk araç. [*ing.* Tooth protector].
dişli.kök, b.i. *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Turpgiller *(Cruciferae)* famil. yasından,. yaban teresine benzeyen bitki. Çiçekleri eflatun mor ve beyaz olur. Genellikle kayın ormanlarında yetişir. [*Lat. Dentaria; Ing.* Dentaria, coralwort, crinkleroot; *Fr.* Dentaire, dentaria].
dişli.sazangiller, ç.b.i. ◘ **Dişli.**
diş.otu, b.i. *bot.* İkiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Dişotugiller *(Plumbaginaceae)* familyasından, az çok odunsu, koyu yeşil çok yıllık, otsu bir bitki. Boyu 0.30-1.20 m. arasında değişir; yaprakları sert ve dalgalıdır. Çakıllı çorak arazilerde yetişir. Kırmızı beyaz çiçekli bazı türleri süs bitkisi olarak yetiştirilir. Köklerinden acı ve kusturucu lezzetli kristalize bir bileşik elde edilmiştir. Bakteryostatik ve antispazmodik etkileri vardır. [*Lat. Plumbago; Ing.* Plumbago, leadwort; *Fr.* Plumbago, plombago, dentelaire, malherbe].
☆ *Eşanl.* **kuduz otu, döven otu, sıtma otu.**
diş.otugiller, ç.b.i. *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Plumbaginales* takımından, başlıca Akdeniz havzasında ve Orta Asya'da kurak yerlerde veya tuzlu sahillerde yetişen, çok yıllık otsu bitki veya çalıları kapsayan ve 10 cins, yaklaşık olarak 300 türü bulunan bir familya. Yapraklar almaşık veya rozet biçiminde, çiçekler erdişi ve aktinomorftur. Yumurtalık üst durumludur. Türkiye'de 5 cins ve 35'e yakın tür yetişmektedir. [*Osm.* Şıtırciya; *Lat.* ve *Ing. Plumbaginaceae; Fr.* Plombaginacées, plumbaginacées].
diş.ölçer, b.i. Kök boynu hizasında diş çevresini ölçmek için kullanılan âlet. [*Ing.* Dentimeter; *Fr.* Dentimètre].
dişsel*, s. § ❶ Dişe ait, dişlerle ilgili. [*Osm.* Sinni; *Ing.* Dental; *Fr.* Dentaire]. § ❷ *gram.* ◘ **Dişsi.**
dişsi, s. ve i. *fonet.* Dilin dişlere değdirilmesiyle telâffuz edilen (ünsüzler): «*d*» ve «*t*» *dişsi ünsüzlerdir.* [*Fr.* Dentale].
~ **dudaksı,** *fonet.* Alt dudağın üst dişlere yaklaştırılmasıyle telâffuz edilen ünsüzlere verilen ad. *(f* ve *v).* [*Ing.* Labiodental; *Fr.* Labiodental,-ale].
dişsiz, s. § ❶ Dişi olmayan. [*Ing.* Toothless, edentate; *Fr.* Édenté,-ée]. § ❷ Düzgün, pürüzsüz.
~ **balinalar,** *zool.* ◘ **Balinalar.**
dişsizler, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Etenliler *(Placetalia)* alt sınıfına giren bir takımı. Bazıları tüm olarak dişsizdir, bazılarının da minesiz ve köksüz dişleri vardır. Ayaklarında kuvvetli kanca tırnaklar bulunur. Vücutları uzun kıllarla veya sırtta oynak kemerler halinde dizilmiş alt-deriye ait kemik safihaçıklardan yapılmış bir tabaka ile örtülüdür. Kafatasları uzun olur. Poliembriyoni gösterirler. Tek bir embriyon bölünerek 7-12 embriyon meydana getirir. Aynı eşeyde olan embriyonların hepsi aynı zamanda gelişirler. Bazıları ağaçlarda yaşar ve böcek yer, bazıları da ot ve et yer. Amerika'da yaşarlar. **Tembelhayvangiller** *(Bradypodidae),* **Karıncayiyengiller** *(Myrmecophogidae)* ve **Kemerlihayvangiller** *(Dasypodidae)* familyaları vardır. [*Lat.* ve *Ing. Edentata; Fr.* Édentés].
dişsizlik,-ği, i. Bütün dişlerin yokluğu şeklinde beliren anormallik. [*Ing.* Toothlessness; *Fr.* Édentement].
diş.yuvası, b. ve i. *fonet.* Dişsiler sınıfından bir foneme verilen ad; bu fonem, dil ucu-

nun üst çenedeki döş yuvarlarına değdirilmesiyle telâffuz edilir. [*Ing.* Alveodental; *Fr.* Alvéodental,-ale alvéo-dental,-ale].

diterm, s. *Fr. ditherme. term.* Isı alış verişini yalnız iki kaynak arasında yapan sistemin çizdiği çevrim.

ditiramp, i. *Fr. dithyrambe.* < *Yun. ed.* § ❷ Bir kimseyi veya bir şeyi övmek için yazılan şiir. [*Ing.* Dithyramb]. § ❷ Yunan tanrılarından Bakkhos'u övmek için söylenen şarkı. [*Ing.* Dithyramb].

ditmek, f. *esk. T. titmek.* § ❶ Lif lif ayırmak, yün, pamuk gibi şeyleri tutam tutam ayırmak, atmak, taramak. [*Ing.* To card, tease; *Fr.* Carder]. § ❷ Kuş gagasıyle parça parça koparmak: *Karga leşi ditti.* § ❸ *çiltç.* Yumuşak bir fitil yapmak amacıyle çelik uçlu, sivri bir kalemle dikiş sicimi katlarını mukavvalara açılmış deliklerden geçirerek birbirinden ayırmak. § ❹ *mutf.* Bir yiyecek maddesini tutam tutam ayırıp lifler halinde inceltmek: *Tavuk etini ditmek.*

dito, i. *müz.* Parmak.

ditografi, i. *Fr. dittographie.* < *Yun. dittos,* çift + *graphê,* yazı. Bir elyazmasında, bir harfin, bir kelimenin veya bir parçanın yanlışlıkla tekrarı.

diüreit,-di, i. *Fr. diuréide. kim.* Bileşiminde iki üreit grupu bulunan madde.

diüretik, s. ve i. *Fr. diurétique.* ◘ idrar söktürücü.

diürez, i. *Fr. diurèse.* ◘ idrar çıkarma.

~ durmak, *dey.* Saygı gösterilen bir kimse karşısında *(namazda olduğu gibi)* el kavuşturup ayakta durmak. [*Ing.* To stand in a respectful position with hands folded in front; *Fr.* Se tenir debout, les mains jontes et nosees sur la poitrine *(servantes)*].

~ Edebiyatı, *ed.* Türk Edebiyatının, Arap ve Fars dilleriyle edebiyatlarının etkisi altında 13. ncü yüzyıl sonlarından başlayarak Tanzimat hareketinden sonra yavaş yavaş çökmeye başlayan, sanatı kelime ve mazmun hünerleri göstermekten ibaret sayan, olaylara ve doğaya pek yer vermeyerek esinini kitaptan ve soyut kavramlardan alan, belli biçimlere bağlı kalan eski çığırı.

☆ *Eşanl.* **islâmî Edebiyat, Saray Edebiyatı, Klâsik Edebiyat, Yüksek Zümre Edebiyatı.**

~ rahtı, Eskiden divana giderken ve merasim sırasında kullanılan gümüşlü eğer takımı. [*Ing.* Parade costume].

~ sazı, *müz.* Türk halk musikisinde kullanılan telli bir çalgı. Bu çeşit çalgıların en büyüğüdür. [*Ing.* The largest bağlama used in folk music].

~ nesri, *ed.* Divan edebiyatında nazım kadar yaygın olmayan nesir; ancak tarih, münşeat, hikâye ile ahlâkî, dinî yazılar yazmada kullanılmıştır. Amaç, yazarın yabancı kelimelerle kurallardaki başarısını göstermektir.

~ şiiri, *ed.* Açık benzetmelerle başlayan divan şiiri, gelişe gelişe, çok ince, çok karışık bir mecaz sanatı olarak karşımıza çıkar.

dival, i. *işl.* Altı mukavva ile beslenmiş üstü sırma ile doldurulmuş işleme. [*Ing.* Gold and silver thread embroidery over cardboard, on rich material].

divan /dîvân/, i.ç. **devâvîn.** *Osm.* < *Fars.* § ❶ *tar.* Osmanlılarda devlet adamlarının kurduğu büyük meclis; Padişahla vezirlerin bir araya gelerek devlet işlerini görüşmek üzere yaptıkları toplantı. [*Ing.* Council of state; *Fr.* Divan. conseil supérieur].. § ❷ *ed.* (a) Eskiden, ozanların özel bir düzen üzerine şiirlerini dizip meydana getirdikleri dergi. § (b) Divan edebiyatında şairlerin şiirlerini topladıkları kitap. § ❸ Oturacak sedir. [*Ing.* Sofa; *Fr.* Divan]. ◉ **arife ~ ı,** *tar.* ◘ **Arife.** ◉ **ayak ~ ı,** *tar.* ◘ **Ayak.** ◉ **baro başkanlık ~ ı,** *huk.* ◘ **Baro.** ◉ **basın şeref ~ ı,** ◘ **Basın.** ◉ **çarşamba ~ ı,** *tar.* ◘ **Çarşamba.** ◉ **cemiyet haysiyet ~ ı,** *huk.* ◘ **Cemiyet.** ◉ **daimî hakem ~ ı,** *huk.* ◘ **Daimî.** ◉ **yüce ~,** *hük.* ◘ **Yüce.**

divançe, i. *Osm.* < *Fars.* § ❷ *ed.* İçinde az sayıda manzume bulunan, veya alfabenin her harfinde gazel bulunmayan, divan biçimindeki şiir kitabı. § ❷ Küçük divan. Küçük boyda şiir kitabı. [*Ing.* A small divan].

divane /dîvâne/, s. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Deli, kaçık, budala. [*Ing.* Foolish, insane; *Fr.* Fou, folle]. § ❷ Bir şeyin çok düşkünü: *kumar, içki, kadın divanesi.* ◉ **~ si olmak** *(bir şeyin), dey.* O şeye pek düşkün olmak. ◉ **deli olmak,** *dey.* ◘ Deli.

~ olmak, *dey.* Aklı başından gitmek. [*Ing.* To go mad, to become most excited or furious, to be fond of, to be enraptured].

divanelik,-ği /divanelik/, i. Kaçıklık, delilik, deli işi. [*Ing.* Foolishness, madness; *Fr.* Folie, sottise, bêtise].

divan.hane /dîvanhane/, b.i. *Osm.* < *Fars.* Geniş sofa. [*Ing.* Hall of audience, a large hall in a house; *Fr.* Dans les maisons turques, vaste salle ou l'on reçoit les visites de ceremonies].

divanı.âlî /dîvanıâlî/, b.i. *Osm.* < *Fars.* divân + *Ar. âlî.* ◘ **Yüce Divan.**

divanı.harb, b.i. *Osm.* < *Fars.* ve *Ar. (Eskiden)* Askerî mahkeme. [*Ing.* Court Martial; *Fr.* Cour martiale].

☆ *Eşanl.* **harb divanı.**

~ ı hümayun, *huk.* ve *sosy.* Osmanlılarda padişahın huzuru ile, sadrazam, şeyhülislâm v.b. yüksek dereceli devlet ricalinin halkın dâva ve şikâyetlerini dinleyip halletmek üzere toplandıkları ve devlet işlerini gördükleri yer ve bunların kurduğu meclis. [*Ing.* Imperial court; *Fr.* Cour impériale].

~ ı muhasebat, ◘ **Sayıştay .**

divanı.muhasebat,-tı, b.i. *Osm.* < *Fars.* ve *Ar. huk.* ◘ **Sayıştay.**

divanî /dîvânî/, s. *Osm.* < *Fars.* Eskiden divan kaleminden çıkan ferman, berat gibi betiklerde kullanılmış olan bir yazı çeşidi *Divanî yazı.* [*Ing.* Pertaining to the imperial divan; *Fr.* Genre d'ecriture arabe].

divcame, i. Cenklerde giyilen aslan ve kaplan pöstekileri. [*Ing.* Lion's skin worn by warriors].

divergens, i. *Fr. divergence. bot.* Aynı düğünde yanyana bulunan yapraklar arasındaki esit mesafe. [*Ing.* Divergence].

divertikül,-lü, i. *Fr. diverticule. anat.* Evvelce mevcut bir boşluk veya bir borunun her hangi bir noktasında sonradan meydana gelen bir cep. [*Ing.* Diverticle].

☆ *Eşanl.* **kör kese.**

divertikülopeksi, i. *Fr. diverticulopexie. cerr.* Bosalmasını kolaylaştırmak amacıyle bir çıkmazı askıya alma ameliyatı.

divertiküloz, i. *Fr. diverticulose. patol.* Sindirim kanalı boyunca, özellikle yemek borusu onikiparmak bağırsağı ve ince bağırsakta birçok çıkmazın bulunması hali.

divertimento, i. *It. müz.* (a) Operada, bir tiyatro balesinde, dans intermezzosuna, yani ara faslına denir; (b) Potpourri ile bir anlamda kullanılabildiği de görülür; (c) Birkac musiki parçasının, süvit ve partita'yı andıracak surette, fakat ondan serbest bir bütünlük vücuda getirmek üzere birleşmiş durumudur. 5, 6 veya daha fazla harekette olanları vardır.

dividant,-dı, i. ◘ **Temettü.**

divik,-ği, i. *zool.* ◘ **Termit.**

divil divil, z. Ara vermeksizin, durmaksızın.

divinil, i. *Fr. divinyle. kim.* ◘ **Eritren, bütadien.**

divit,-ti, i. *Osm.* < *Ar. devât. esk.* § ❶ İçine yazı kalemleri koymaya yarayan uzunca ve kapalı bir kutu gibi kısmı olan ve bunun bir tarafına tesbit olunmuş bir kapaklı hokkası bulunan kalemlik olup, genellikle beldeki kuşağa çaprazlamasına sokularak taşınırdı. Bunlar ekseriya pirinçten yapılırdı. Gümüşten olanları ve kıymetli taşlarla tersi edilmiş bulunanları da vardır. [*Ing.* Pen-case, often combined with an ink-holder, worn in the girdle by scribes; *Fr.* Boîte à plume écritoire]. § ❷ İçine fırça konulan boru.

divitdar, s. § ❶ *Osm.* < *Fars. tar.* Osmanlı imparatorluğunda vezirlerin divitlerini taşıyan veya yazılarını yazan. § ❷ Memluklarda bir memuriyet ünvanı.

divitin, i. Saten dokunuşunda, bir yüzünde çözgü, öbür yüzünde atkı iplikleri kullanılan kadife görünüşlü kumaş.

divizyo ,i. *Lat. divisio. zool.* ◘ **Bölüm.**

divlek,-ği, i. *A.* Kavun keleği. [*Ing.* Kind of small melon unripe melon; *Fr.* Sorte de melon tres estime].

divors, i. *Fr. divorce.* Karı koca arasında boşanma. [*Ing.* Divorce].

divrik,-ği, i. *h.d.* Yüksek tepe. [*Ing.* Summit; *Fr.* Sommet]

diya, i. § ❶ Sahnenin dibinde, plâstik beyaz bir gergi *(ekrana)* biçiminde kurulan dekor ardında projeksiyonla yansıtılan resim. § ❷ *fot.* ◘ **Diyapozitif.**

diyabaz, i. *Fr. diabase. jeol.* Feldispatlardan bir plajyoklaz ile ojitten meydana gelmiş yeşil renkli bir külte. [*Ing.* Diabase].

diyabet,-ti, i. *Fr. diabète. Yun. diabainein* < *diabetes. patol.* ◘ **Şeker hastalığı.** ◉ **renal ~,** *tıp.* Kandaki şeker seviyesi fazlalaşmadan idrarla şeker çıkarmak. ◉ **şekerli ~,** *tıp. Pankreas*taki Langerhans adacıklarının çalışmasındaki düzensizlik yüzünden karbonhidratların yakılması veya tamamen ya da kısmen bozulur, bu yüzden kandaki şekerin fazlalaşmasından da idrarda şeker bulunur. ◉ **şekersiz ~,** *tıp. Tuber cinereum* civarındaki âfetlerden meydana gelen bir diyabet tipi.

~ komaşı, *tıp.* Şiddetli bir ketoz, asidoz ve dehidratasyon belirtileri ile karakterlenen ağır bir diyabet komplikasyonu.

diyabetik, i. *Fr. diabétique. tıp.* Şeker hastalığına tutulmuş kimse, şeker hastası. [*Ing.* Diabetic].

diyabetit,-di, i. *Fr. diabétide. patol.* Şekerli diyabette görülen, kanda şekerin artmasıyle ve diğer suyuksal değişikliklerle ilgili olan deri veya mukoza rahatsızlıklarına verilen ad. [*Ing.* Diabetid].

diyablastik, s. *Fr. diablastique, min.* Billûrlu şistlerde, iri kristalli bir mineralin, arasına yerleşmiş başka mineralleri bir sünger gibi içine çekmesiyle meydana gelen bir kristal dokusu için kullanılır. [*Ing.* Diablastic].

diyabol, i. *It. diabolos. hava.* Yan yana iki tekerleği olan balon iniş takım ayağı. [*Ing.* Diabol(o); *Fr.* Diabolo].

diyabolo, i. *Fr.* İri bir makara ile oynanan bir oyun. İki küçük değneğe bağlı bir ip üzerinde makaranın döndürülerek havaya fırlatılması ve tekrar o iple tutulması şeklinde oynanır.

diyad, i. *Fr. diade. hist.* Meyoz bölünmenin ilk evresinin zigoten döneminde birbirine yapışık olarak yer alan eş kromozom çifti. [*Ing.* Diad, dyad; *Fr.* Chromosome bivalent, gémine].

diyadelfi, i. *Fr. diadelphie.* Erkek organ telciklerinin iki demet halinde bulunması.

diyadelfit,-ti, i. *Fr. diadelphite. min.* Hidratlı doğal manganez ve demir arsenyat. [*Ing.* Diadelphite].

☆ *Eşanl.* **hematolit.**

diyadem, i. *Fr. diadème.* Başa takılan taç olup, çoğunlukla değerli taşlarla süslenmiş bulunur. Romalılar ve Yunanlılar buna Diadema derlerdi. Önceleri bu deyim Asya hükümdarlarının taçları üstüne sardıkları beyaz ve mavi bir sarık anlamına kullanılırdı. Fakat sonraları başa sarılan ve arka taraftan bağlanan geniş bir sargıyı anlattı. Eskiden diyadem şimdiki taçlar gibi hükümdarlık alâmeti idi. [*Ing.* Diadem].

☆ *Eşanl.* **kaş bastı.**

diyadokokinezi, i. *Fr. diadococinesie.* < *Yun. dia, dokhos,* ard arda gelen + *kinesis,* hareket. *fizyol.* Bileğin hızla ileriye geriye döndürülmesi gibi farklı veya zıt bazı hareketlerin yapılmasına imkân veren fonksiyon. [*Ing.* Diadochokinesia].

diyadokit,-ti, i. *Fr. diadochite* < *Yun. diadokhos. min.* Amorf billûrlar halinde bulunan, hidratlı, doğal demir fosfosülfat. [*Ing.* Diadochite].

diyafanograf, i. Bir camın arkasına konularak kopyası çıkarılmak istenilen resimleri çizmeğe yarayan âlet. Diagraf denilen aletten başkadır.

diyafanoskop,-pu, i. *Fr. diaphanoscope.* Diyafanoskopi yapmak için kullanılan cihaz. Bir elektrik lâmbası ve istenen yere uygulanmasını sağlayan çeşitli şekillerde madenî başları vardır.

diyafanoskopi, i. *Fr. diaphanoscopie.* < *Yun. dia,* arasından + *phainein,* parlamak + *skopein,* muayene etmek + *tıp.* Karanlık bir odada, vücudun bazı organ veya kısımlarını

saydamlastırarak aydınlatma yoluyle muayene metodu. [*Ing.* Diaphanoscopy].

diyafiz, i. § ❶ *bot.* Çiçek ekseninin veya seyrek olarak da boğum aralıklarının, anormal şekilde uzaması durumu. § ❷ *anat.* Kemik gövdesi, uzun kemiklerin iki ucu arasında kalan gövde bölgesi. [*Osm.* Cism-i azm; *Lat.* ve *Ing. Diaphysis; Fr.* Diaphyse].

diyafizektomi, i. *Fr. diaphysectomie. cerr.* Osteomiyelitte tutulmuş uzun bir kemiğin uç çıkıntısının bir kısmını kesme ameliyatı. [*Ing.* Diaphysectomy].

diyafoni, i. *Fr. diaphonie.* < *Yun. dia,* ayrım + *phone,* ses. § ❶ *müz.* (a) Eski Yunan müziğinde, uyuşumlu aralıkları *(oktav, beşli ve dörtlü)* belirten *senfoni*'nin karşıtı olarak kullanılırdı; (b) Yazılı çok sesli müziğe geçiş sıralarında *(9-11 yüzyıl),* birden fazla sesin aynı zamanda çapraz veya paralel olarak ilerlemesini anlatan terim. [*Ing.* Diaphony]. § ❷ *telekom.* İki ayrı telefon devresindeki konuşmaların birbirine karışmasına yol açan indükleme olayı.

diyafonometre, i. *Fr. diaphonometre.* < *Yun. diaphonia,* uyumsuzluk + *metron,* ölçü. Bir telefon devresindeki diyafoni etkilerini bulmaya yarayan elektrik ölçü âleti. [*Ing.* Diaphonometer].

diyaforetik, s. *Fr. diaphorétique. tıp.* § ❶ Terletici. [*Ing.* Diaphoretic]. § ❷ Terletici ilâç. [*Ing.* Diaphoretics].

diyaforez, i. *Fr. diaphorèse. tıp.* Salgıların artması veya derinin terlemesindeki artma olayı. [*Ing.* Diaphoresis].

diyaforit,-ti, i. *Fr. diaphorite.* < *Yun. diaphoros,* değişik. *min.* Gümüş ve kurşun antimon-yosülfür. Ortorombik sistemde billûrlaşır. [*Ing.* Diaphorite].

diyafoti, i. *Fr. diaphotie.* < *Yun. dia,* arasında + *photos,* ışık. Televizyon alıcısının ekranı üzerinde, asıl görüntüye ek olarak beliren parazit görüntü.

diyafram, i. *Fr. diaphragme.* < *Yun. diaphragma.* § ❶ *fot.* ve *opt.* Fotoğraf makinesi gibi ışığın kontrolünün gerekli olduğu yerlerde, ışık demetini ayarlamaya yarayan delikli perde. [*Ing.* Diaphragm; *Fr.* Diaphragme]. ◘ *ŞEKİL: 205.* — **FOTOĞRAF MAKİNESİ;** *ŞEKİL: 488.* — **SİNEMA MAKİNESİ.** § ❷ *anat.* Memelilerde göğsü karından ayıran alt tarafı içbükey, üst tarafı dışbükey durumda büyük bir kas. [*Osm.* Hicâb-ı hâciz; *Ing.* Diaphragm; *Fr.* Diaphragme]. ◘ *ŞEKİL: 485.* — **SİNDİRİM SİSTEMİ VE İÇ ORGANLAR;** *ŞEKİL: 259.* — **İÇORGANLAR.** § ❸ *bot.* (a) Su ve bataklık bitkilerinde, düğüm noktası bölgede, sap kabuğundaki hava kovucuklarını kaplayan enine hücre çeperlerine verilen ad; (b) Bir kapsül içindeki meyveleri birbirinden ayıran bölmelerin her biri. [*Ing.* Diaphragm]. § ❹ *zool.* (a) Memeli hayvanlarda karın boşluğunu göğüs boşluğundan ayıran, kısmen kaslı, kısmen bağ dokusu telli bir bölme. [*Osm.* Hicabı haciz]. (b) Bazı örümceklerde karnı, başlı göğüsten ayıran enine bölme; (c) Böceklerde vücudu çeşitli boşluklara ayıran bölmeler; *(sırt diyaframı, karın diyaframı gibi).* [*Lat.* ve *Ing. Diaphragme*]. § ❺ *elek.* Elektrokimyasal işlemlerin yapıldığı kapları kısımlara ayıran ve molekülleri geçirmediği halde iyonları geçiren bölme § ❻ *tekn.* Makine veya çeşitli âletlerde, boruları birbirinden ayıran yatay bölmelerin her çeşidine verilen genel ad. ◉ **karın ~ı,** *zool.* Bazı böceklerde kasın sinir zincirini iç organlardan ayıran bölme. [*Ing.* Ventral diaphragm; *Fr.* Diaphragme ventrale]. ◉ **sırt ~ı,** *zool.* Böceklerde, yürek ve aort ile bunların bulunduğu boşluğu iç organlardan ayıran bölme. [*Ing.* Dorsal diaphragm; *Fr.* Diaphragme dorsale].

~ **alt atardamarları,** *anat.* Diyaframın tam altındaki aort kesiminden ayrılıp diyaframın alt yüzüne dağılan atardamarlar. [*Ing.* Inferior diaphragmatic arteries; *Fr.* Arteres diaphragmatiques inférieures].

~ **alt toplardamarları,** *anat.* ◘ **Toplardamar.**

~ **altı,** *anat.* Diyaframın altında bulunan.

~ **düşüklüğü,** *tıp.* Diyaframın orta kısmının düşüklüğü; bazen bağırsak düşüklüğü ile beraber olur. [*Ing.* Phrenoptosis; *Fr.* Phrénoptose].

~ **fıtığı,** *patol.* Karın içi organlarının göğüs boşluğuna geçmesine sebep olan diyafram delikleri. [*Ing.* Diaphragmatocele; *Fr.* Hernie diaphragmatique].

~ **kası,** *anat.* ve *zool.* ◘ **Kas.**

~ **kubbeleri,** *anat* Diyaframın merkezinin sağında ve solunda bulunan kubbemsi kısımlar. [*Ing.* Diaphragmatic cupolas; *Fr.* Coupoles diaphragmatiques].

~ **merkezi,** *anat.* Diyafram kasının orta kısmı. [*Ing.* Phrenic center; *Fr.* Centre phrenique].

~ **sinir ağı,** *anat.* Sağ diyaframın sinirin arka dalı ile güneş sinir ağının ve kaburgalar arası sinir tellerinin birleşmesinden oluşan sinir ağı. [*Ing.* Diaphragmatic plexus; *Fr.* Plexus diaphragmatique].

~ **sinir düğümü,** *anat.* Diyaframın sinir ağının yoğun yeri. [*Ing.* Phrenic ganglion; *Fr.* Ganglion phrénique].

~ **sinirleri,** *anat.* ◘ **Sinir.**

~ **üst atardamarı,** *anat.* Meme iç atardamarından diyaframa giden kol. [*Ing.* Superior diaphragmatic, artery; *Fr.* Artere diaphragmatique supérieure].

~ **zarı,** *anat.* Göğüs zarının diyaframı örten parçası [*Ing.* Diaphragmatic pleura; *Fr.* Plevre diaphragmatique].

~ **zarı iltihabı,** *patol.* Diyaframı zarında meydana gelen iltihap. [*Ing.* Diaphragmatitis; *Fr.* Pleurésie diaphragmatique].

diyaframalji, i. *Fr. diaphragmalgie. tıp.* Diyaframda ağrısı. [*Ing.* Diaphragmalgia].

diyaframatit,-ti, i. *Fr. diaphragmatite. tıp.* Diyaframa ait. [*Ing.* Diaphragmatic].

diyaframatik, s. *Fr. diaphragmatique. tıp.* Diyaframın iltihabı. [*Ing.* Diaphragmatitis, diaphragmitis; *Fr.* Phrénite].

diyaframpatosel, i. *tıp.* ◘ **Diyaframfıtığı.**

diyaframlamak(-i), f. *opt.* ve *fot.* § ❶ Bir diyaframı sokarak veya iris diyaframını kısarak ışın demetinin dış tarafındaki ışınları tutmak. [*Ing.* To provide with a diaphragm; *Fr.* Diaphragmer]. § ❷ Bir objektif diyaframının açıklığını azaltmak. [*Ing.* To stop down; *Fr.* Diaphragmer].

diyagonez, i. *Fr. diagenese. jeol.* Bir çökelim durulduktan sonra, meselâ sızan sular gibi dış etkenlerle uğradığı değişim. Bu etkenler çökeli çoğunlukla pekiştirir. *(Kumun kumtaşı, kireç çamurunun kireçtaşı v.b. haline gelmesi).*

diyaglif, i. *Fr. diaglyphe* < *Yun. dia.* boyunca + *glyphein,* yontmak. Kazı yoluyle derinliğe oyma ile yapılan eser. [*Ing.* Diaglyph; *Fr.* Diaglypte].

Eşanl. **diaglipt.**

diyagnostik, i. *Fr. diagnostique. tıp.* ◘ **Teşhis.**

~ **teknik,** *eğt.* Bir öğrenciye veya herhangi bir kimseye rehberlikte bulunmadan önce, onun özel yeteneklerini, güçlerini, ilgilerini anlamak üzere diagnostik testler uygulamayı, onun hakkında tutulmuş kayıt ve dosyaları incelemeyi, onun hakkında bir bilgi edinmek amacıyle mülâkat yapmayı içine alan bir rehberlik tekniği.

diyagnoz, i. *Fr. diagnose.* § ❶ *bot.* Bir türü komşu türlerden ayırt etmek için yapılan bilimsel tanım. § ❷ *patol.* Hastalıkları, karakteristik ve ayırıcı belirtilerini kısa fakat yeterli bir şekilde ortaya koyarak tanımlama sanatı. [*Ing.* Diagnosis].

diyagometre, i. *Fr. diagomètre.* < *Yun. diagein,* geçirmek + *metron,* ölçü. Elektrik iletkenliğini ölçmeye yarayan bir çeşit elektrometre. [*Ing.* Liagometer].

diyagometri, i. *Fr. diagometrie.* Elektrik iletkenliğinin ölçümü. [*Ing.* Diagometry].

diyagonal, s. *Fr. diagonal.* § ❶ *mat.* ◘ **Köşegen.** § ❷ *dok.* Kenarlarına oranla şevine dokunmuş ,yün, ipek veya pamuklu kumaş. [*Ing.* Diagonal].

~ **sistemi,** *sp.* Brezilyalılarla avusturyalıların uyguladıkları futbol sistemi.

diyagonit,-ti, i. *Fr. diagonite. min.* ◘ **Brewsterit.**

diyagraf, i. *diagraphe.* < *Yun. dia,* arasından + *graphein,* çizmek. Aydınlık oda ilkesine göre, göz önünde bulunan nesnelerin koplayasını çıkarmağa yarayan âlet. [*Ing.* Diagraph].

diyagrafi, i. *Fr. diagraphie.* Bir kuyuda derinlere inildikçe değişen belirli bir fiziksel büyüklüğün *(toprak tabakalarının direnci)* sürekli olarak kaydedilmesi.

diyagram, i. *Fr. diagramme.* < *Yun. diagramma.* § ❶ Belirli bir olayı temsil etmeye yarayan grafik biçim. [*Osm.* Hatîta; *Ing.* Diagram] *Eşanl.* **grafik.** § ❷ *demir.* Trenlerin çeşitli manevra ve hareketlerinin bir grafikle gösterilmesi. Zamanı apsis, alınan yolu da ordinat olarak kabül eden dik koordinat sistemine göre çizilmiş bu diyagram da istasyon ve kavşaklarda gösterilir. *Eşanl.* **grafik.** § ❸ *istat.* Bazı istatistik serilerini göstermeye yarayan şekil ve cetveller. § ❹ *kim.* Kimyasal bir sistemin, şu veya bu özelliğini çevre sıcaklığına, bileşimine v.b. bağlı olarak belirten grafik. § ❺ *mad.* Madenlerin alaşımların veya malzemelerin fiziksel özelliklerini belirli faktörlere *(ısı, kimyasal bileşim v.b.)* bağlı olarak veren hareket ettirici akışkanın geçirdiği değişiklikleri gösteren grafik. § ❻ *psik.* Bir beyanı veya bir bulguyu canlandırmak için yapılan grafik, şema veya resim. § ❼ *mek.* Bir motorun silindirindeki hareket ettirici akışkanın geçirdiği değişiklikleri gösteren grafik. ◉ **aerodrom ~ı,** *hava.* ◘ **Aerodrom .◉ blok ~,** *coğr.* ◘ **Blokdiyagram.** ◉ **bölümlü ~,** *istat.* Bir dairenin parçalara bölünmesi yoluyle bir dağılışı göstermek için yapılan diyagram. [*Fr.* Diagramme en secteurs]. ◉ **çiçek ~ı,** *bot.* Bir çiçeğin yapısını toplu bir şekilde düzlem üzerinde belirten şekil. Çiçeğin enine kesitinin bir plan üzerine simetrisi, çiçek halkalarındaki parça adedi, bu parçaların serbest veya bileşik olduğu, stamen sayısı ve dizilişi, ovaryum yapısı hakkında derhal bir fikir verir. [*Ing.* Floral diagram; *Fr.* Diagramme d'une fleur]. ◉ **çizgi şeklinde ~,** *istat.* Temsil edilecek serinin termileri ile orantılı uzunlukta yatay veya düşey çizgilerden meydana gelen diyagram. [*Fr.* Diagramme en bâtons]. ◉ **dairesel ~,** *mek.* Bir buhar makinesindeki dağıtımın çeşitli safhalarını veya bir patlamalı motor çevriminin çeşitli zamanlarını bir daire üzerinde gösteren ölçekli plan. [*Ing.* Circular diagram; *Fr.* Diagramme circulaire]. ◉ **entropik ~,** *term.* ◘ **Entropik.** ◉ **ergime ~ı,** *met.* Alaşımların, ergime başlangıcında *(solidus)* ve sonundaki *(liquidus)* sıcaklıklarını bileşimlerine bağlı olarak veren grafik. [*Ing.* Indicator; *Fr.* Indicateur; diagrammagraphe]. ◉ **sütun şeklinde ~,** *istat.* Yüzeyleri, temsil edilen terimlere oranlı olan yatay ve düşey dikdörtgenlerden meydana gelen diyagram. [*Ing.* Column-shaped diagram; *Fr.* Diagramme en colonnes]. ◉ **Venn ~ı,** *mat.* Dikdörtgenle gösterilen bir karşılaştırma düzleminin bölümleri olarak kabul edilen cümleler üzerinde yapılan birleştirme, ara kesitini bulma v.b. gibi çeşitli işlemlerin grafiği.

~ **kaydedici,** *mek.* Bir buhar makinesine takılabilen ve diyagramlar çizen âlet.

diyak, i. *Fr. diac.* İki elektrotlu, iki yönlü silisyumlu, yarı iletken elektronik parça.

diyakinez, i. *Fr. diacinèse.* < *Yun. dia,* arasından + *kinesis,* hareket. *sit.* Meyoz bölünmenin ilk evresinin beşinci ve son devresi. Bu devrede kromozomların helezonlaşması artar, kiyasma olayları azalır, çekirdekçik ve çekirdek zarı kaybolur.

diyaklasti, i. *Fr. diaclastie.* < *Yun. dia,* arasından + *klastos,* kırık. *esk. cerr.* Kemikleri kırmak, sonra testere veya kesici âlet kullanmadan, çok kuvvetli bir basınçla yumuşak kısımları birbirinden ayırmak şeklinde kol bacak kesme metodu.

diyaklaz, i. *Fr. diaclase.* < *Yun. jeol.* Büyük bir yer kırığı; belirli kaya tabakalarının çatlama sonucu, veya yukarıya doğru kalkmasından veya aksine olarak aşağıya çökmesinden meydana gelir. Böylece, tabakaların düzgünlüğü bozulur. Bir kısmı daha üstte, bir kısmı daha altta kalabilir. [*Ing.* Diaclase].

diyaklazit,-ti, i. *Fr. diaclasite. min.* Magnezyum, demir ve kalsiyumun doğal silikatı. Pi-

roksenler grupundandır; ortorombik billûrlar halinde bulunur.

diyakoz, i. *Yun. diakonos.* < *Lat. diaconus.* § ❶ Katoliklerde papazlık rütbesinin bir alt kademesine ulaşmış din adamı. [*Ing.* Deacon; *Fr.* Diacre]. § ❷ Protestanlarda hastaları yoklayan, halktan yardım parası toplayan, kilise paralarını yoksullara yardım işinde kullanan görevli kişiler. [*Ing.* Deacon; *Fr.* Piacre].

diyakromi, i. *Fr. diachromie* < *Yun. dia,* arasında + *khrôma,* renk. *fot.* Asit banyosu ile renklendirme *(fotoğrafçılıkta az kullanılan bir yöntemdir).* [*Ing.* Screen-plate colour-photography].

diyakroni, i. *Fr. diachronie.* < *Yun. dia,* arasından + *khronos,* zaman zaman içindeki evrimleri açısından incelenen dil olaylarının özelliği. [*Ing.* Diachrony].
☆ *Karş.* **senkroni**.

diyakronik, s. *Fr. diachronique.* Diyakroniyle ilgili; konusu diyakroni olan: *Diyakronik lenguistik.* [*Ing.* Diachronic].

diyakson, i. *tıp.* İki aksonlu sinir hücresi. [*Ing.* ve *Fr.* Diaxon].

diyakustik,-ği, i. *Fr. diacoustique. fiz.* Akustiğin, ses kırılmalarını ve bazı ortamlardan geçerken uğradıkları değişiklikleri inceleyen bölümü. [*Ing.* Diacoustic].

diyalaj, i. *Fr. diallage* < *Yun. diallagé,* fark. *min.* Kalsiyum, magnezyum ve demir doğal silikatı. Piroksen grupundandır. [*Ing.* Diallage]. ◉ **ametal ~**, *min.* Doğal magnezyum silikat. ☆ *Eşanl.* **bastit.** ◉ **yeşil ~**, Aktinot veya amfibol hornblent türünden doğal silikat. [*Ing.* Green diallage; *Fr.* Diallage verte].

diyaldehit,-ti, i. *Fr. dialdéhyde. kim.* Bileşiminde iki aldehit bulunan madde. [*Ing.* Dialdehyde].

diyalegmatik, s. *Fr. dialegmatique* < *Yun. dialegein,* uzun konuşmak. Düşünceleri duygu ve tutkuları iletmeye yarayan işaret ve simgeleri inceleyen bilimler için kullanılır. [*Ing.* Dialegmatic].

diyalekt,-ti, i. *Fr. dialecte.* < *Yun. dialektos.* Bir dilin bölgeye göre aldığı şekil: *Türkmen diyaleği, Oğuz diyaleği.* [*Osm.* Lehçe; *Ing.* Dialect].
☆ *Eşanl.* **diyelek**.

diyalektik, s. *Fr. dialectique.* < *Yun. dialegesthai,* Karşılıklı konuşma. > *dialektikes.* § ❶ *felS.* Tartışma veya akıl yürütme sanatına özgü olan: *Diyalektik düşünce tarzı.* [*Osm.* Cedelî; *ing.* Dialectic]. § ❷ i. *felS.* Karşılıklı konuşma ve tartışma sanatı [*Osm.* Cedel, münazara; *Ing.* Dialectics]. § ❸ Bir diyalog'da olduğu gibi düşünce karşıtlıklarını ve farklarını içinde taşıyan ve bir senteze yönelmiş olan akıl yürütme. § ❹ Eşyada, karşıtlıklar ve bu karşıtlıkları aşılması yoluyle gerçeklesen evrim: *Tabiatın diyalektiği, Sürenin diyalektiği.* § ❺ *mat.* Çelişmezliğinin kanıtını, kendi imkânları ile ortaya koyamayan biçimci bir sisteme karşı gelmeleri dolayısıyle, matematik bilimleri edindiği özellik.

Eşanl. § ❶ **eytişimsel**. § ❷ **eytişim**.

~ an, *felS. Hegel* felsefesinde, bir terimden onun karşıtı olan terime geçiş ve bu çelişmeyi aşmak ihtiyacının düşünceye kazandırdığı atılım ve içtepi [*Ing.* Dialectic moment; *Fr.* Moment dialectique].

~ evrim, *felS.* Tabiatta veya tarihte, karşıtlıklardan geçerek gerçekleşen evrim; bilimsel veya felsefi düşüncede, bir kavramın gelişmesi ve oluşması. [*Ing.* Dialectic evolution; *Fr.* Evolution dialectique].

~ inkâr, *felS.* ◘ **Eytişimsel yadsıma.**

~ kanıtlar, *felS.* Kant'a göre, kesin olmayan ve sadece bir ihtimali belirten veya sadece safsataya dayanan kanıtlar. [*Ing.* Dialectic arguments; *Fr.* Arguments dialectiques].

~ maddecilik, *felS.* ◘ **Diyalektik materyalizm.**

~ materyalizm, *felS.* Marx ve Engels tarafından kurulan bir felsefe okulu. Bu felsefe okulunun birinci ilkesi, materyalizm, ikinci ilkesi diyalektiktir. Buna göre her şey dinamik olarak birbirine bağlıdır, değişiklik evrensel bir şeydir ve her gerçek olan şey de karşıt faktörler olup bu zamanla yeni bir hareketin tezi *(sayı) olur.* [*Ing.* Dialectic materialism; *Fr.* Matérialisme dialectique].
☆ *Eşanl.* **eytişimsel özdekçilik.**

~ yöntem, *eğt.* ve *felS* § ❶ Bir konu veya tecrübe sonucu meydana gelen anlaşmazlık ve yanlış anlamaların ortadan kalkmasına yarayan tartışmalara ilgililerin *(öğretmen ve öğrencilerin)* katılmasına ve böylece öğrenciler arasında canlı bir etkileşimin doğmasına imkân veren bir öğrenme ve öğretme metodu. § ❷ Karşıt kavramları bir arada düsünüp tartısarak gerçeğe varmayı amaç edinen bir felsefe yolu. [*Ing.* Dialectic method; *Fr.* Methode dialectique].

diyalektoloji, i. *Fr. dialectologie. dilb.* Diyalektleri inceleyen dilbilimi kolu. [*Ing.* Dialectology]. ☆ *Eşanl.* **lehçebilim.**

diyalel, i. *Fr. diallèle.* < *Yun. diallelos. fels.* ve *mant.* Bir önermeyi başka bir önerme ile isbat etmek suretiyle yapılan sofizm; bir çeşit kısır döngü. [*Osm.* Devr-i bâtıl; *Ing.* Diallelus].

diyalilasetik, s. *Fr. diallylacétique. kim.* Nitrik asit etkisiyle *trikarballik* aside yükseltgenen 227° C' ta kaynayan

$(CH_3-CH-CH_2)_2CH-CO_2H$

formülündeki asit için kullanılır. [*Ing.* Diallylacetic].

diyalipetal, s. *bot. Fr. dialypétale.* ◘ **Ayrı taçyapraklı.**

diyalisepal, s. *bot. Fr. dialysépale.* ◘ **Ayrı çanakyapraklı.**

diyaliskop,-pu, i. *Fr. dyaliscope. sin.* Büyük ekran üzerinde çalışmayı öngören sinema tekniği. [*ing.* Dyaliscope].

diyaliz, i. *Fr. dialyse.* < *Yun. dialysis. kim.* Bazı maddelerin, başka maddelere oranla, gözenekli zarlardan daha kolay geçmesi özelliğine dayanan kimyasal analiz veya arıtma usulü. [*Ing.* Dialysis]. ◉ **bağırsak ~** i, *tıp.* Kandaki zehirli artıkları ve özellikle üreyi böbrek dışı bir yolla temizleme metodu. [*Ing.* Intestinal dialysis; *Fr.* Dialyse intestinale]. ◉ **karın zarı ~ i**, *tıp.* Karın içi sondalar yolu ile karın zarı boşluğunu uzun süre yıkmak şeklinde başka bir böbrek dışı temizleme metodu. [*Ing.* Peritoneal dialysis; *Fr.* Dialyse péritonéale].

~ cihazı, *kim.* Diyaliz işleminde kullanılan araç. *(Su dolu bir hazneye daldırılmış, silindir şeklinde, üstü açık, bitkisel parşömenden yapılma bir kaptır).* [*Ing.* Dialyser; *Fr.* Dialyseur].

diyalizasyon, i. *Fr. dialysation.* Diyaliz yoluyle analiz yapma. [*Ing.* Dialysation].

diyalizlemek(-i), f. Diyalizden geçirmek. [*Ing.* To dialyse; *Fr.* Dialyser].

diyalizlenebilen, s. *kim.* Diyalizden geçirilebilen. [*Ing.* ve *Fr.* Dialysable].

diyalizleyen, i. *kim.* Diyalizden geçiren.

diyalkol,-lü, i. *Fr. dialcool. kim.* Bileşiminde iki alkol grupu bulunan madde. [*Ing.* Dialcohol; *Fr.* Diol, glycol].
☆ *Eşanl.* **diol, glikol.**

diyalog, i. *Fr. dialogue.* < *Yun. dialogos.* § ❶ *ed.* Iki veya daha çok kişi arasında konuşma; (a) Piyes, roman, hikâye gibi eserlerde iki veya daha fazla kimsenin konuşması; (b) Bu şekilde konuşmalı eser; (c) Filmde yer alan konuşmalar. [*Osm.* Mükâleme, muhavere; *Ing.* Dialogue]. § ❷ Iki kişi arasındaki konuşmanın içeriği. Edebiyat eserinde, kişiler arasındaki konuşma: *Bir oyunun diyalogları.* § ❸ Film senaryosunda, olayda yer alan kişilerin konuşmaları için hazırlanmış bölüm. § ❹ Konuşma biçiminde edebiyat eseri; düşüncelerin çelişecek şekilde anlatılması, yazara ahlâkî, felsefî, dinî v.b. düşüncelerini açıklama imkânı verir: *Eflâtun diyalogları.*
☆ *Eşanl.* **söyleniş, söyleşi** .

diyalogçu, i. *ed.* ve *tiy.* Diyalog yazarı. Senaryonun diyaloglarını hazırlayan kimse. [*Ing.* Dialogist; *Fr.* Dialoguiste].

diyalogizm, i *Fr. dialoguisme. ed.* Yazarın ileri sürmek istediği fikirleri, görüşleri yazısında konuşturduğu kimselerin ağzıyle söylemesi. [*Ing.* Dialogism].
☆ *Eşanl.* **söyleştirme.**

diyalojit,-ti, i. *Fr. dialogite. min.* Formülü $MnCO_3$ olan doğal mangan karbonat. [*Ing.* Dialogite].

diyalürik, s. *Fr. dialurique. kim.* Aloksanın indirgenmesiyle elde edilen asit için kullanılır. [*Ing.* Dialuric acid; *Fr.* Tartronylurée].
☆ *Eşanl.* **tartronilüre.**

diyamagnetik, s. *Fr. diamagnétique.* Bir magnetik alanda her zaman zayıf olarak mıknatıslanan ve bu alanın indüklenmesini azaltan cisimler için kullanılır: *Bizmut diyamagnetiktir.* [*Ing.* Diamagnetic].

diyamagnetit,-ti, i. *Fr. diamagnétite. min.* Psödomorfik manyetit.
☆ *Eşanl.* **dimagnetit.**

diyamagnetizma, i. *Fr. diamagnètisme. fiz.* Magnetik geçirgenliği boşluğun geçirgenliğinden az ve sonuç olarak magnetik duyarlığı negatif olan maddelerin özelliği. [*Ing.* Diamagnetism].

diyamantin, i. *Fr. diamantine* .Billûrlaşmış alüminden yapılan parlatma tozu. [*Ing.* Diamantine].

diyamin, i. *Fr. diamine. kim.* Bileşiminde iki amin grupu bulunan madde. [*Ing.* Diamine].

diyaminobenzen, i. *Fr. diaminobenzène. klm.* ◘ **Fenilendiamin.**

diyaminofenol,-lü i. *Fr. diaminophénol. kim.* Dinitrofenolün indirgenmesiyle elde edilen billûrsu madde.

diyaminorezorsin, i. *Fr. diaminorésorcine. kim.* Dinitrorezorsinin indirgenmesiyle elde edilen. $(OH)_2C_6H_2(NH_2)_2$ formülündeki bileşik.

diyamit,-di, i. *Fr. diamide. kim.* Bileşiminde iki amit grupu bulunan madde. [*Ing.* Diamide].

diyamonik, s. *Fr. diammonique. kim.* Bir asitteki iki hidrojen atomunun yerine iki amonyum kökünün geçmesiyle türeyen bir tuz için kullanılır. *(Diyamonik fosfat)* $(NH_4)_2HPO_4$.

diyamorfin, i. *Fr. diamorphine. kim.* Diasetilmorfinin yani eroinin bir başka adı. [*Ing.* Diamorphine].

diyana², i. *zool.* Pulkanatlılar *(Lepidoptera)* takımının, *Papilionidae* familyasından, bir kelebek türü. Sarı kanatları siyah ve azıcık kırmızı beneklidir; kenarlarında fisto gibi süs bulunur. Tırtılı Akdeniz bölgesinde loğusaotu üzerinde yayar. [*Lat. Zerynthia; Fr.* Diane, thaïs, zerynthia].

diyandr, s. *Fr. diandre. bot.* Serbest iki stamenli *(çiçekler hk.).*

diyana¹, i. *mit.* Eski Romalılarda ay ve av ilâhesi. Yunanlılarda Artemis. [*Ing.* Diana; *Fr.* Diane].

diyanet,-ti /diyanet/, i. ve s. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Dindarlık, dinin hükümlerine tam uyma: *Diyanet sahibi bir adamdır.* [*Ing.* Piety; *Fr.* Piété]. § ❷ s. Dinle *(Müslümanlıkta itikat ve ibadetle)* ilgili: *Diyanet İşleri, Diyanet İşleri Başkanlığı.* [*Ing.* ve *Fr.* Religion]
~ işleri, *huk.* Türkiye'deki din işlerini görmek üzere Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuş devlet dairesi. [*Ing.* Department of Religious Affairs *(in Turkey)*].

diyanetkâr, s. *Osm.* < *Fars.* Dindar, diyanetli. [*Ing.* Religious, devout, pious; *Fr.* Pieux, -euse, dévot].

diyanetli /diyânetli/, s. Dindar. [*Ing.* Religious, devout, pious; *Fr.* Pieux, dévot].

diyanî /diyânî/, s. Diyanetle ilgili.

diyanit,-ti, i. *Fr. dianite. min.* Kolombit'in bir çeşidi. [*Ing.* Dianite].

diyantin, i. *Fr. dianthine. kim.* Bir diiyodoglukoressein meydana getiren boyar madde.

diyantranilit-di, i. *Fr. dianthranilide. kim.* Iki molekül antranilik asitteki asit ve amin gruplarının birbirine etkimesiyle meydana gelen halkalı bileşik. [*Ing.* Dianthranilide].

diyantranol,-lü, i. *Fr. dianthranol. kim.* Antrakinon'un otoklavda çinko ve sodyum hidroksit etkisiyle indirgenmesinden elde edilen $C_{28}H_{18}O_2$ formülündeki madde. 230° C'ta eriyerek sarı billûrlar meydana getirir.

diyantrasen, i. *Fr. dianthracene, kim.* Bir antrasen çözeltisinin güneşe bırakılmasıyle elde edilen ve 244° C'ta eriyen, $(C_{14}H_{10})_2$ formülündeki hidrokarbon. [*Ing.* Dianthracene; Fr. Paraanthracène]. ☆ *Eşanl.* **paraantrasen.**

☆ *Eşanl.* paraantrasen.

diyantron, i. *Fr. dianthrone. kim.* ◘ **Diyantranol.**

diyapazon, i. *Fr. diapason.* < *Yun. diapason.* > *bat. diapason. müz.* (a) Bir insanın veya müzik âletinin yetişebileceği ses alanı; (b) Çelikten yapılmış, titreştirilince ana seslerden birini vermek üzere yapılan iki kollu bir âlet. [*Ing.* Diapason, pitch]. ◉ **ağız ⁓ u,** *müz.* Vurma dilli küçük âlet; çalgıcılar tabii *la* sesini (hatta *sol, re, mi* gibi başka notaları) almak için kullanırlar. [*Ing.* Pitch-pipe; *Fr.* Diapason à bouche].

diyapedez, i. *Fr. diapédèse.* < *Yun. diapedan,* aradan geçmek. *fizyol.* Akyuvarların kılcal damarlardan dışarı çıkması. [*Ing.* Diapedesis].

diyapente, i. *Fr. diapente* < *Yun. mit.* Eski Yunanlılarda beşli aralığın adı. [*Ing.* Diapente].

diyapentar, i. *Fr. diapenter.* < *It. müz.* Ortaçağ meslek dilinde kullanılmış olan fiillerdendi. Sıra beşliler yürütmek demek olduğuna göre, beşlilemek fiiliyle anlamdaştır. Diapentelemek demekti: *Diskantus ve kontrapunt'ta seslerin bir çeşit sıra beşli aralıklarıyle ardıllaşımını anlatıyordu.* [*Fr.* Diapenter].

diyapir, i. ve s. *Fr. diapir.* < *Yun. diapeiran.* delip geçmek. *jeol.* Derindeki yumuşakça kayaların yükselerek üstteki daha yeni ve genellikle daha ağır kayalar arasına sokulmasını anlatır. [*Ing.* Diapir].

diyapleks, s. *tıp.* Üçüncü ventrikülün koroid ağı. [*Ing.* ve *Fr.* Diaplex].

diyapofiz, i. *Fr. diapophyse. tıp.* Vertebranın üst enine çıkıntısı. [*Ing.* Diapophysis].

diyapozitif, i. *Fr. diapositive.* § ❶ *fot.* Saydam bir yüzey üzerindeki pozitif görüntü. Genellikle perde üzerine yansıtmakta kullanılır. § ❷ Saydam resim. § ❸ Pozitif fotoğraf camı, filmi. [*Ing.* Diapositive].

diyar /diyar/, i. *Osm.* < *Ar. dâr*'ın çoğulu. *esk.* Ülke, memleket: *Diyar diyar dolaştı, derû diyarından uzak düştü.* [*Ing.* Countries, lands; *Fr.* Contrée, pays].

Diyarbakır, öz. i. <*amidi.* > *amido.* > *âmid.* > *diyarbekir. coğr.* Türkiye'nin Güneydoğu Anadolu bölgesindeki illerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. [*Osm.* Dârülfahr].

diyare, i. *Fr. diarrhée. tıp* ◘ **ishal.**

diyarî, i. *arg. (Eskiden).* Ikilik, iki kuruş: *Bir karafakinin bir diyariye olduğu günler artık rüyamıza girmeye başladı.* [*ing.* Two-piaster piece].

diyark, i. *Fr. dyarque.* Bir diyarşi'de *(ikiler hükümeti),* devleti birlikte yöneten iki hükümdardan herbiri. [*Ing.* Diarch].

diyarşi, i. *Fr. dyarchie.* < *Yun. duo,* iki + *arkhe,* buyruk. Devletin iyi hükümdar tarafından aynı zamanda yönetilmesi: *Isparta diyarşisi.* [*Ing.* Diarchy].

☆ *Karş.* **monarşi.**

diyartroz, i. *Fr. diarthrose* < *Yun. dia,* arasında + *arthrôsis,* eklem. *anat.* Çok devingen eklem çeşidi; oynak. [*ing.* Diarthrosis].

diyasetemi, i. *Fr. diacétémie. patol.* Kanda diyasetik veya asetilasetik asit bulunması hali. [*Ing.* Diacetemia].

diyasetil, i. *Fr. diacetyle. kim.* Diketonlar'ın $CH_3-CO-CO-CH_3$ formülündeki ilk üyesi. [*Ing.* Diacetyl; *Fr.* Dimethylglyoxal, butane dione].

☆ *Eşanl.* dimetilglioksal, bütandiyon.

diyasetilaseton, i. *Fr. diacétylacétone. kim.* 2-6 dimetilpironun hidratlanmasıyle elde edilen, 49° C'ta eriyen $CH_3-CO-CH_2-CO-CH_2$ $CO-CH_3$ formülündeki triketon. [*Ing.* Diacetyl acetone].

diyasetilasik, s. *Fr. diacétylacétique. kim.* Yalnız ester halindeyken kararlı olan $(CH_3CO)_2$ $CH-CO_2H$ formülündeki asitler için kullanılır. [*Ing.* Diacetylacetic].

diyasetildioksim, i. *Fr. diacétyldioxime.* ◘ **Dimetilglioksim.**

diyasetilen, i. *Fr. diacétylène. kim.* Diyasetilen dikarboksilik asidin ayrışmasıyle elde edilen $CHEC\equiv C-CH$ formülündeki gaz hidrokarbonun uygun olmayan adı. [*Ing.* Diacetylene; *Fr.* Butadiyne].

☆ *Eşanl.* bütadin.

diyasetilenik, s. *Fr. diacétylénique. kim.* Formülündeki iki tane üçlü asetilen bağı bulunan bileşikler için kullanılır. [*Ing.* Diacetylenic].

diyasetin, i. *Fr. diacétine. kim.* Bir glikolun un veya bir triol'ün asetik diesteri. [*Ing.* Diacetin].

diyasetonalkol, i. *Fr. diacétone-alcool. kim.* Asetonun polimerleşmesiyle elde edilen ve özellikle, fotoğraf fimi yapımında nitroselülozun eriticisi olarak kullanılan, $(CH_3)_2COH$ CH_2COCH_3 formülündeki renksiz sıvı. [*Ing.* Diacetonalcohol].

diyasetonamin, i. *Fr. diacétonamine. kim.* $CH_3-CO-CH_2-C(CH_3)_2NH_2$ formülündeki ketonamin. Amonyağın, mezitil oksit veya aseton üzerine etkimesiyle elde edilen, suda az çözünür bir sıvı. [*Ing.* Diacetonamin].

diyasetüri, i. *Fr. diacéturie. patol.* Asidozlar sırasında sidikte diyasetemi ile birlikte diasetik asit bulunması hali. [*Ing.* Diaceturia]

diyasit,-di, i. *Fr. diacide. kim.* Bileşiminde iki asit grupu bulunan madde. [*Ing.* Diacid].

diyaskop, i. *Fr. diascope.* < *Yun. dia,* arasından + *skopein,* görmek. § ❶ Özellikle öğretim alanında kullanılan bir projeksiyon aracı; fotoğraf diyapozitiflerinin beyaz perdeye yansımasını sağlar. [*ing.* Diascope]. § ❷ *sil.* Tanklarda gözetleme amacıyle kullanılan bir çeşit dürbün. *(Ikinci Dünya Savaşı başında bazı Fransız tanklarında kullanılmıştır).* [*Ing.* Diascope].

diyaspis, i. *Yun. dia,* arasında (n) + *aspis,* bağa. *zool.* Eş-kanatlılar *(Homoptera)* takımının, Koşniller *(Coccidae)* familyasından, sıcak ve ılıman ülkelerde yaşayan, meyve ağaçlarına ve bazı ağaççıklara zarar veren bir böcek. *D. rosae* ve *D. pentagona* adlı iki türü tanınmıştır. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Diaspis]

diyaspor, i. *Fr. diaspore.* < *Yun. diaspora,* yayılma. *bot:* § ❶ Bir bitkinin, ana bitkiden uzaklara sürüklenerek başka yerde gelişen ve böylece türün yayılmasını sağlayan herhangi bir kısmı. § ❷ *min.* AlOOH formülündeki hidratlı doğal alümin. Ortorombik sistemde billûrlaşır. [*Ing.* Diaspore].

diyastaz, i. *Fr. diastase.* < *Yun. diastasis,* parçalamak. § ❶ *tıp.* Çıkık mafsalından ayrılmış kemik v.b.: *Epifiz diyastazı.* [*Ing.* Diastasis]. § ❷ *bot.* Hayvansal ve bitkisel hücreler tarafından, salgılanıp, suda eriyen meyvaların adı. [*Ing.* Diastasis]. § ❸ *kim.* Çimlendirilmiş arpadan çıkarılan ve nişastayı maltoza çeviren enzim. [*ing.* Diastase].

diyastematik,-ği, i. *Fr. diastématique* < *Yun. diastêma,* aralık. *müz.* Neuma'ları sıra halinde değil de, aşağı yukarı müzik aralıklarına denk düşen değişebilir aralıklara göre notalamayı anlatan terim. Içi daha küçük aralıklara bölünemeyen ve kendinden başka iç unsuru bulunmayan bir aralığa eski müelliflerin verdiği addır. [*Ing.* Diastematic].

diyastil, i. *Fr. diastyle.* < *Yun. dia,* arasından + *stylos,* sütun. *mim. (Eski Yunan mimarisinde).* Her iki sütun arasındaki mesafe ve sütunların çapının üç misli olmak üzere düzenlenmiş sıra sütunlar hakkında kullanılır. Sütunlar arasındaki aralık sütun kaidelerinin merkezlerinden ölçüldüğüne göredir. [*Ing.* Diastyle].

diyastimometre, i. *Fr. diastimometre.* < *Yun. diastêma,* aralık. *topogr.* Kısa mesafeli otomatik ölçü âleti. [*ing.* Diastimeter].

diyastol,-lü, i. *Fr. diastole.* < *Yun. diastellein. fizyol.* Kalbin ve atardamarların dolaşım sırasında genişlemesi. [*Ing.* Diastole].

ŞEKİL: 171. — **DIYATERMI.** [*KISA DALGA DIYATERMI CİHAZI*]. **1.** Yeşil pilot lamba. **2.** Kırmızı pilot lamba. **3.** Güç ayar düğmesi. **4.** Selektör düğmesi. **5.** Zaman ayarı. **6.** Rezonans.

☆ *Karş.* **sistol.**

~ gümbürtüsü, *patol.* Diyastol sırasında duyulan ve araba gürültüsünü andıran ses; mitral darlığı belirtilerinden biridir. [*Ing.* D-astolic; *Fr.* Roulemant diastolique].

~ ıslığı, *patol.* Yüreğin 2 ve 1 sesi arasında duyulan ıslık. *(Aort ağzından gelen bu ıslık aort yetmezliğinin belirtilerindendir).* [*Ing.* Diastolic breathing; *Fr.* Souffle diastolique].

~ öncesi, *fizyol.* Diyastolun başlangıcında meydana gelen. [*Ing.* Prediastolic; *Fr.* Prédiastolique].

diyastrofizm, i. *Fr. diastrophisme. jeol.* ◘ **Dağ kara oluşması.**

diyatermi, i. *Fr. diathermie* < *Yun. dia* + *thermos. tıp.* Dokulardan yüksek frekanslı akımlar geçirerek onların bu akımlara karşı direncinden doğan ısının etkisinden faydalanmayı öngören tedavi metodu. [*Ing.* Diathermy] ◉ **cerrahi ~,** *tıp.* Dokulardaki hararet o kadar fazlalaştırılır ki iki elektroddan küçüğünün temas noktasındaki hücreler koa güle olurlar, aynı zamanda da koagüle olduklarından kan kaybına mâni olurlar. Buradaki iki elektroddan biri geniş yüzeylidir. [*Ing.* Surgical diathermy; *Fr.* Diathermie de chirurgie]. ◉ **tıbbî ~,** *tıp.* Dokuların ısıtılması için kullanılır; bunda iki elektrod da geniş yüzeylidir. [*Ing.* Medical diathermy; *Fr.* Diathermie de médecine].

~ cihazı *(kısa dalgalı),* § ❶ *tıp.* Vücudun her molekülünde eşit ısı meydana getiren ve romatizma ve iltihabî durumlarda kullanılan bir tedavi cihazı. [*Ing.* Short-wave diathermy; *Fr.* Onde court diathermie]. ◘ *ŞEKİL: 171:* **~ DİYATERMİ CİHAZI.** § ❷ *met.* Maden moleküllerini eşit miktarda ısıtarak saf bir şekilde ariten cihaz.

☆ *Eşanl.* **yüksek frekanslı diyatermi cihazı.**

diyatermik, s. *Fr. diathermique.* < *Yun. dia,* arasında + *thermos,* ısı. *fiz.* Isıyı geçiren: *Diyatermik cisim, madde.*

diyatermokoagülasyon, i. *Fr. diathermocoagulation. tıp.* Diyatermi'de bazı organik dokuları tahrip etmek için kullanılan yöntem. *(Elektrikli bistüri bu yoldaki uygulamalardan biridir).* [*Ing.* Diathermocoagulation].

☆ *Eşanl.* **cerrahi diyatermi.**

diyatez, i. *Fr. diathèse* < *Yun. diathesis. tıp.* Organizmanın fonksiyonlarında bozukluk, hastalık ve dış etkilere karşı aşırı duyarlık şeklinde eğilimi belirten bünye anomalisi, hastalık eğilimi. [*Ing.* Diethesis] ◉ **ürat ~,** *tıp.* Dokularda ürik asit veya ürat toplanmasına eğilim.

diyatomeler, ç. i. *bot.* Sills kabuklu, tatlı, acı veya tuzlu sularda yaşayan, mikroskopik, hareketli, bir hücreli esmer suyosunları. Suyun dibinde veya toprağın yüzünde kırmızımtırak veya esmer renkte jelatinimsi bir tabaka meydana getirirler. Diatomenin gövdesi değirmi, söbe, dikdörtgen veya eşkenar dörtgen biçiminde basit bir yassı hücreden meydana gelmiştir. Selüloz zarı silisle karışarak kabuklaşmıştır; bu yüzden çok sert olup yüzeyinde zarif simetrik şekiller bulunur.. Diyatome artıkları suyun dibinde birikerek büyük kitleler meydana getirir; diatome toprak veya çamuru *(veya* diatomit, *kieselguhr, tripoli)* denen bu madde soğurucu veya aşındırıcı niteliklerinden dolayı sanayide kullanılır. 170 cins ve 5000'den fazla tür vardır. [*Ing.* Diatoms; *Fr.* Diatomées, bacillariées].

diyatomik,-ği, i. *Fr. diatomique.* Molekülleri iki atomdan meydana gelmiş cisimler için kullanılır. İki atomlu. [*Ing.* Diatomic].

diyatomit, i. *Fr. diatomite. min.* Diyatomelerin kabuklarının birikmesiyle oluşan tozlaşmış silisli tortu. *(İçinde demir oksit bulunan bir tripoli çeşididir).* [*Ing.* Diatomite].

diyatonik, s. *Fr. diatonique* < *Yun. diatonikos: müz.* Tabiî tam ve yarım sesler ve bitişik dereceler esasına göre işleyen. [*Ing.* Diatonic].

~ musiki, *müz.* Notaları ton ve yarım tonlarla artıllaşımlı olan ve içinde yalnız diatonik cins kullanılan veya yer bulan musikidir. Yalın cinsli musiki. [*Ing.* Diatonic music; *Fr.* Musique diatonique].

diyazkopi, i. *Fr. diazocopie.* Kopyaları çokararak belgeleri çoğaltma yolu. [*Ing.* Diascopy].

diyazo, i. *Fr. kim.* Diazoik ve Diazonyum kelimelerinin çok kullanılan kısaltması. [*Ing.* ve *Fr.* Diazo].

~ reaksiyonu, *tıp.* Bazı enfeksiyon hastalıklarında idrarda meydana gelen aromatik cisimlere ait reaksiyon.

diyazoaminobenzen, i. *Fr. diazoaminobenzene kim.* — 96° C'ta eriyen

$$C_6H_5N = N-NH-C_6H_5$$

formülündeki bileşik. [*Ing.* Diazoaminobenzene; *Fr.* Benzène-diazonilino, diazobenzène aniline].

☆ *Eşanl.* **benzen-diazoanilin, diazobenzenanilin.**

diyazoaminometan, i. *Fr. diazoaminométhane. kim.* 93° C'ta kaynayan, sıcaklığın daha yükselmesiyle patlayan:

$$CH_3-N=N-NH-CH_3$$

formülünde zehirli sıvı. Bu maddenin magnezyum tuzu, metilmagnezyum iyodürün metilazit üzerine etkimesiyle elde edilir. [*Ing.* Diazoaminomethane].

diyazoanhidrit,-ti, i. *Fr. diazoanhydrite. kim.* Bir asidin bir alkali diyazotat üzerine etkimesiyle elde edilen, $Ar-N_2-O-N_2-Ar$ formülündeki bileşiklerin genel adı. [*Ing.* Diazoanhydrite].

diyazoasetik, s. *Fr. diazoacétique. kim.* Esterleri, nitröz asidin etil glikolata etkimesiyle meydana gelen, N_2CH-CO_2H formülündeki kararsız bir asit için kullanılır. [*Ing.* Diazoacetic].

diyazobenzen, i. *Fr. diazobenzéne. kim.* $C_6H_5-N(Cl) \equiv N$ formülündeki tek değerli kök. Diazobenzen tuzları, nitröz asidin asit ortamında anilin üzerine etkimesiyle elde edilir. [*Ing.* Diazobenzene].

diyazoik, s. ve i. *Fr. diazoïque. kim.* Nitröz asidin birincil arilaminlere etkimesiyle meydana gelen bileşikler için kullanılır. [*Ing.* Diazoic].

diyazoimit,-ti, i. *Fr. diazoimide. kim.* Genel formülleri $R-N_3$ olan azothidrik asit eterlerinin genel adı. [*Ing.* Diazoimide].

☆ *Eşanl.* **azit, diazoimin.**

diyazol,-lü, i. *Fr. diazole. kim.* Ikisi azot olmak üzere, beş atomlu heterosiklik çekirdek. [*Ing.* Diazole].

diyazolama, i. *kim.* Amin üzerine nitröz asit etki ettirilerek bir aromatik aminin bir diyazoik haline dönüştürülmesi. [*Ing.* Diazotization; *Fr.* Diazotation].

diyazolamak(-i), f. *kim.* Bir amini diyazoik türev haline dönüştürmek. [*Ing.* Diazotize; *Fr.* Diazoter].

diyazometan, i. *Fr. diazométhane. kim.* Hidroksilaminin metildikloramin üzerine etkimesiyle meydana gelen, CH_2N_2 formülündeki zehirli ve tahriş edici, sarı renkli gaz. [*Ing.* Diazomethane; *Fr.* Azimethylène].

☆ *Eşanl.* **azimetilen.**

diyazo-reaksiyon, b.i. § ❶ Diazolaşma tepkimesi. § ◉ *biyokim.* Sülfanilik asidin, histidin ve tirozinle verdiği diyazolama tepkimesi. [*Ing.* Diazoreaction; *Fr.* Diazo-réaction].

diyazotipi, i. *Fr. diazotypie.* Diyazoik türevlerin ışık etkisiyle bozunmalarına dayanan fotoğraf basma usulü.

diye, *bağ.* Genel olarak iki cümleyi birbirine bağlayan çekim edatı; (a) Erek ile aracı anlatan iki cümleyi bağlar: *Sizi göreyim diye geldim, Bir gün meyvasını yeriz diye buraya ağaç diktik;* (b) Neden ile sonucu anlatan iki cümleyi bağlar: *Gücenirsiniz diye bir şey söylemedim;* (c) Söylenmiş veya söylenecek bir sözü, zarf deyimi halinde, bir cümleye bağlar: *Gelirim diye bağırdı. Gelirim diye bizi aldattı, Pancar ekimi kârlıdır diye bir yazı yazdı.* [*Ing.* Following direct speech; *Fr.* Afin de, afin que, pour que].

diyecek,-ği, i. Söylenecek söz ◉ **diyeceği olmamak,** Bir şey üzerine ileri sürecek hiçbir sözü olmamak.

diyelekt,-ği, i. ◘ **Diyalekt.**

diyem*, i. < *demek.* Bir yazı veya söz ile anlatılmak istenilen düşünce: *Bu mektubun diyemi iyice anlaşılmıyor.* [*Osm.* Mantuk, mazmun, meal; *Ing.* Expression; *Fr.* Expression].

diyerez, i. *Fr. diérèse.* § ❶ *Fonet.* Daha önce birbirine bağlı olan ve bir diftong meydana getiren fonemlerin ayrılması. § ❷ *esk. vezin.* Yunan mısraında iki ayak arasındaki durgu; bu durguyu durakla karıştırmamak gerekir: *Bükolik diyerez.*

diyet[1]**,-ti,** ç: **diyât.** *Osm.* < *Ar.* § ❶ Kan parası. Islâm hukukunda adam öldüren birinin ölenin ailesine ve yaralayanın da yaralanan adama ödemek zorunda olduğu akça. [*Ing.* Blood money; *Fr.* Prix de sang (terme de droit islamique] § ❷ *mec.* Değer: *Onun kaç paralık diyeti var?.* [*Ing.* Value, worth; *Fr.* Valeur].

diyet[2]**,-ti,** i. *Fr. diète.* < *Yun. diaita. tıp.* Bazı hastalıklarda verilen belirli beslenme şekli. [*Ing.* Fast].

diyet[3], i. *Lat. dies,* gün. (toplantı günü). halk. *Lat. dieta* > *Fr. diète.* § ❶ Bir milletin kamu ile ilgili meselelerinin tartışıldığı siyasî meclis: *Helvetia diyeti. Germen diyeti* § ❷ Babı tarikatlarının meclisi. § ❸ Benediktinlerde küçük bir rahip meclisi. [*Ing.* Diet].

diyetetik, s. *Fr. diététique.* § ❶ Diyetle *(perhiz)* ilgili: *Diyetetik rejimi.* § ❷ Besin rejimi ile ilgili: *İnsanın diyetetik rejimi.* [*Ing.* Dietetic]. § ❸ i. Hekimliğin ve sağlık biliminin yemek rejimini hastaların özel ihtiyaçlarına uydurmaya çalışan bölümü. [*Ing.* Dietetics].

~ uzmanı, *tıp.* (a) Besin tayınını inceleyen uzman; (b) Sağlam bir kimsenin *(yaşına ve işine göre)* veya bir hastanın *(durumuna göre)* ihtiyacına uygun beslenme rejimini düzenlemekle görevli kişi. [*Ing.* Dietetician; *Fr.* Diététicien,-ienne].

☆ *Eşanl.* **diyetetisyen.**

diyez, i. *Fr. dièse* < *Yun.* § ❶ *müz.* Notada bir sesin yarım ton inceltileceğini gösteren işaret. [*Ing.* Sharp]. § ❷ s. Böylece inceltilmiş *(ses): Fa diyez.* [*Ing.* Sharp]. ◉ **çift ~,** *müz.* Değeri basit diyezin iki misli olan yani tesir ettiği noktayı tam bir ses yükselten işaret. [*Ing.* Double-sharp; *Fr.* Double dièse].

diyezlemek, f. *müz.* Bir notanın evveline diyez işareti koymak. [*Ing.* To sharp(en); *Fr.* Dièser].

diyezli, s. *dilb.* Fonolojide, ayırıcı bir özellik için kullanılır; ses bakımından yükseğe doğru kayma veya bazı yüksek frekanslı bileşenlerin güçlenmesi ve telaffuz yönünden ağız çınlatıcısının arka deliğinde *(yutak)* genişleme, merkez boşluğu daraltan ve bölümlere ayıran bir damaksılaşma bu ayırıcı özelliğin nitelikleridir. (Örnek: *damaksılaşan t', d' ünsüzleri diyezlidir). (Bu özelliklerin bulunmamasıyla nitelenen ayırıcı özelliklere diyezsiz denir).* [*Ing.* Sharpened; *Fr.* Diése-ée].

diyoptr, i. *Fr. dioptre* < *Yun. dia,* arasından + *optesthai,* görmek. *opt.* Işığı kırma güçleri farklı iki saydam ortamı birbirinden ayıran yüzey: *Küresel diyoptr.* [*Ing.* Diopter, *dioptra, theodolite*].

diyoptri, i. *Fr. dioptrie* < *Yun. fiz.* Merceklerin veya optik sistemlerin güç birimi. Bir metrelik bir odak uzaklığı olan bir merceğin gücü. Buna göre, odak uzaklığı *f* olan bir merceğin diyoptrisi *1 / f* olur. *(Odak uzaklığı 0,20 metre olan bir merceğin gücü 1: 0,20 = 5 diyoptri olduğu gibi.* [*Ing.* Diopter].

diyoptrik, i. *Fr. dioptrique* < *Yun. dioptrikê.* Bir ortamdan geçen ışık üzerine bu ortamın yaptığı etkileri inceleyen fizik dalı. [*Ing.* Dioptric].

diyorama, i. *Fr. diorama. res.* Daguerre tarafından 1822 tarihinde bulunmuş bir tarz resim olup, önden ve arkadan, yani ikl taraftan verilen ışıklarla resmin bazı saydam kısımlarını da ışıklamak suretiyle bakanlara gerçek hissini verir. [*Ing.* Diorama].

diyorit,-ti, i. *Fr. diorite* < *Yun. jeol.* Aşit bir plajiyoklaz ile piroksen, amfibol veya mika takımından bir veya birçok madenden meydana gelen püskürük külte. [*Ing.* Diorite]. ◉ **gözlü ~,** Korsika'da rastlanan ve 30-100 mm. lik, halkalardan meydana gelmiş özel yapıda bir diyozit. ☆ *Eşanl.* **korsit.**

diyostil, i. *Fr. dyostyle* < *Yun. duo,* iki + *stu-*

los, sütun. *mim.* Çift sütunlarla donatılmış cephe. [*İng.* Dyostyle].

diyot,-du, i. *Fr. diode. radyotekn.* Radyo lambalarının en eski ve en basit şekli olup, alternatif akımı doğru akım haline getirir. İki kısmı vardır. Birincisi genel olarak bir metalik boru olan katot kısmıdır. İkincisi, katodu içine alan bir metalik silindir olan anottur ◉ **çift ~,** *elektr.* ◘ **Çift** ◉ **germanyumlu (silisyumlu) ~,** *radyotekn.* Elektronik hesap makinelerinde ve amplifikatörlerde kullanılan hiperfrekans lâmbası. [*İng.* Germanium diode; *Fr.* Diode au germanium, diode au silicium]. ◉ **kristal ~,** *radyotekn.* Bir maden ile bir yarı iletkenden yapılmış akım doğrultucu. [*İng.* Crystal diode; *Fr.* Diode à cristal, redresseur à cristal].

~ lamba, *fiz.* ◘ **Lamba.**

diyüretik, s. *Fr. diurétique. tıp.* § ❶ İdrar söktürücü. [*İng.* Diuretic] § ❷ i. İdrar söktürücü gıda veya ilâç. [*İng.* Diuretics].

diyürez, i. *Fr. diurèse. tıp.* İdrar salgısının çoğalması. [*İng.* Diuresis].

diz, i. *esk. T. < tiz.* § ❶ *anat.* Bacak *(oyluk)* la baldırın birleştiği oynaklı kısım ve bu kısmın ön tarafı. [*Osm.* Rikbe; *Lat. Genus; İng.* Knee; *Fr.* Genou]. ◘ *ŞEKİL: 16.* — **İNSAN ANATOMİSİ.** § ❷ Oturulduğu vakit uyluğun üst tarafı: *Anne çocuğu dizlerine oturttu* § ❸ *vet.* Evcil hayvanlarda ön bacakların bir parçası ◉ **~de yüzmek,** *dey.* ◘ **Dize kadar** ◉ **~den asılma,** *cimn* Asılma aracında dizlerden takılarak asılı kalma. [*İng.* Hanging by the knee; *Fr.* Suspension par le genou] ◉ **~ e gelmek (varmak),** *dey.* Birinin dizlerine kapanmak, baş eğmek, yalvarmak. [*İng.* To fall on one's knees, to abase oneself; *Fr.* Tomber à genoux, se jeter à genoux] ◉ **~ e kadar,** *dey.* Çok, pek fazla ◉ **~ i sıyrık beygir,** *zool.* Yere düşe düşe diz kapakları yaralanmış ve tüyleri dökülmüş beygirler. *(Fena bir kusurdur. Hayvan alırken bu hususta dikkatli davranmak lâzımdır).* [*Fr.* Cheval couronné]. ◉ **~ine (dizlerine) düşmek,** *dey. Yalvarmak.* [*Fr.* Tomber aux genoux de qn, se prosterner aux genoux, de qn] ◉ **~ ini dövmek,** *dey.* Çok pişman olmak. [*İng.* To be bitterly sorry; *Fr.* Éprouver un profond repentir] ◉ **~ nin (~ lerinin) bağı çözülmek,** *dey.* Herhangi bir neden dolayısıyle ayakta duramayacak hale gelmek. [*İng.* To give way at the knees *(from fear etc).* to be very frightened; *Fr.* Éprouver une émotion tellement vive que les jambes ne pouvant plus soutenir le corps, on risque de tomber] ◉ **~ inin dibinde oturmak,** *dey.* ◘ **Dizinin dibinden ayrılmamak.** ◉ **~ inin dibinden ayrılmamak,** *dey.* Birinin yanından hiç ayrılmamak ◉ **~ leri kesilmek,** *dey.* Dizlerinde derman kalmamak. [*İng.* To feel exhausted, to feel one's knees giving way] ◉ **~ lerine (dizine) kapanmak,** *dey.* Yalvararak eğilip birinin dizlerine sarılmak. [*İng.* To fall at somebody's feet in supplication] ◉ **at ~i,** *vet.* ◘ **At.** ◉ **iç ~,** *vet.* Tekırnaklıların arka bacaklarında, uyluk ve incik kemiklerinin diz kapağıyle eklemlendiği bölge ◉ **iç ~ kıvrımı,** İç diz üzerindeki deri kıvrımına verilen ad.

~ ağırşağı, ◘ **Ağırşak.**

~ ardı, *anat.* § ❶ Dizin ardında bulunan veya bu bölgeye ait. [*İng.* Popliteal; *Fr.* Poplité]. § ❷ Diz eklemlerinin arka tarafı. [*Osm.* Me'baz; *Lat. Poples; İng.* Hollow of the knee; *Fr.* Jarret].

~ ardı atardamarı, *anat.* ◘ **Atardamar.**

~ ardı çukuru, *anat.* Diz ekleminin arka tarafındaki çukurluk. [*İng.* Popliteal fossa; *Fr.* Creux poplité].

~ bağı, § ❶ *anat.* Diz kapağı kemiğini bağlayan kaslar. [*İng.* The tendon of the knee] § ❷ *kıyf.* Dizde çorabın tutturulduğu bağ. [*İng.* Garter; *Fr.* Jarretière].

~ boyu, *dey.* Dizlere kadar. [*İng.* Up to the knees, knee deep, all pervading; *Fr.* Jusqu'aux genoux].

~ bükme, § ❶ *dans.* Dizlerin, beş hareketle hafifçe aşağıya doğru bükülmesiyle yapılan temrin. [*İng.* ve *Fr.* Plié]. § ❷ *cimn:* Herhangi bir duruşta bacağın diz oynağından bir açı oluşturması. [*İng.* Knee bending; *Fr.* Flexion des genoux].

~ çakşırı, *kıyf.* Yeniçerilerin giydiği, belden dize kadar ve baldırları çıplak bırakan çuhadan yapılmış bir çeşit dar şalvar.

☆ *Eşanl.* **dizlik.**

~ çekimi, *sin.* Bir insanı dizinden veya baldır ortasından yukarısına kadar çerçeveleyen çekim şeridi. [*İng.* Diaphragm, iris; *Fr.* Diaphragme, iris].

~ çökmek, § ❶ Dizlerin üzerinde yere oturmak, diz üstü yere çökmek. [*İng.* To kneel down; *Fr.* S'agenouiller] § ❷ *mec.* Teslim olmak, boyun eğmek.

~ dize, *dey.* Birbirine çok yakın bir vaziyette bulunan kimseler için kullanılır. [*İng.* Knee to knee; *Fr.* Coude à coude].

~ dize oturmak, *dey.* Karşı karşıya ve birbirine iyice yaklaşmış olarak; Birbirine pek yakın ve mahrem olmak, teklifsiz olmak.

~ donu, *sp.* Yağlı güreşlerde güreşçilerin giydiği deri pantalon. [*İng.* Kneelength leather trousers; *Fr.* Culotte].

~ kapağı, *anat.* ◘ **Dizkapağı.**

~ omuz dikeyi, *cimn.* Sırtüstü açık bükülü yatıştaki eşin uzanan ellerine omuzları, dizlerine elleri dayayarak dikeye kalkma. [*İng.* **Handstanding with support** [*İng.* Handstanding with support; *Fr.* Station renversé avec appui].

~ örtüsü, Dizlere örtülen yün örtü [*İng.* ve *Fr.* Plaid].

~ üstü, ◘ **Dizüstü.**

dizanteri, i. *Fr. dysenterie.* Ağrılı ve kanlı ishalle beliren, bağırsakta yaralara yol açan bulaşıcı, salgın hastalık. Hastalığın başlıca belirtisi ishaldir. Amipli ve basilli olmak üzere iki şekli vardır. [*İng.* Dysentery].

☆ *Eşanl.* **kanlı basur, ağrılı bağırsak.**

~ amibi, *zool.* ◘ **Amip.**

dizanterili, s. *patol.* Dizanterisi olan, dizanteriye tutulan. [*İng.* Suffering from dysentery dysenteric; *Fr.* Dysentérique].

dizayn, i. *ing. design. den.* Bir teknenin inşaat hesaplarını ve plânlarını yapma, çizme.

dizbarko, i. *huk.* Bazı limanlarda yükün gemiden boşaltılarak karaya getirilinceya kadar üstüne binen masraflar toplamını anlatır. Bazen bir geminin bir limanda suyu, kömürü ve kumanyası da dahil olmak üzere limandan faydalanmak karşılığında ödediği paralar hakkında da kullanılır. [*İng.* Unloading *(of a ship),* unloading and port charges].

dizçek, i. *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda savaşan askerlerin, dizlerini korumak için, bacaklarının üst kısmına taktıkları zırh. [*İng.* Knee-cap; *Fr.* Genouillère].

dizdar /dizdar/, i. *Osm. < Fars. tar.* Kale muhafızı, bekçisi. Selçuklular ve Osmanlılarda önemli kalelere atanan komutanlara verilen ad. [*İng.* Warden of a castle, constable; *Fr.* Gardien, veilleur].

dizdirmek(-i,-e), f. Dizmek işini yaptırmak. [*İng.* To make arrange *(in a row); Fr.* Faire aligner, faire ranger].

dize*, i. *< dizmek.* Koşuk bir parçayı meydana getiren satırlardan her biri. [*Osm.* Mısra; *İng.* Line of poetry; *Fr.* Hémistiche].

dizek*,-ği, i. *< dizmek. müz.* Çizgilerinin dizili durumuna binaen porteye verilen ad.

dizel[1], ◘ **Diesel.**

dizel[2], i. *arg.* Ahlâkı zayıf kadın.

dizelleştirme, i. Bir demiryolu idaresinin cer araçlarını değiştirerek buharlı lokomotifler yerine dizel motorlu *(dizel elektrik veya dizel-hidrolik)* lokomotifler veya normal katarlar yerine dizel mototrenler koyması. [*İng.* Dieselization; *Fr.* Diésélisation].

dizge*, i. *< dizmek.* § ❶ Bir bütün meydana getirecek yolda karşılıklı olarak birbirine bağlı öğelerin topu; kendine özgü bir düzen ve sırası olan topluluk; § ❷ *h.d.* Diz çorabı. [*Osm.* Manzume, cümle, heyet; *İng.* System; *Fr.* Système]. ☆ *Eşanl.* **sistem.** ◉ **~ li yanılgı,** *astr.* Kullanılan araçların yanlışlığından veya bilinmeyen iç ve dış etkilerden doğmuş ve böylece ölçülere sürekli olarak girmiş yanılgı. [*İng.* Systematic error; *Fr.* Erreur systématique].

dizgi*, i. *< dizmek.* § ❶ Basım için harfleri dizme işi. [*İng.* Setting up of type, composition; *Fr.* Composition]. § ❷ Düzenlilik, düzen. [*Osm.* Nizam, tertip]. ◉ **~ nin yüzü,** *matb.* Bir dizgi sayfasının eni ve boyu ile meydana gelen yüzeyi, yüz görünüşü. [*İng.* Type area; *Fr.* Dimension de la composition]. ◉ **başlık ~ si,** *matb.* ◘ **Başlık.** ◉ **blok ~,** *matb.* Alt alta gelen satırların baskı sırasında baş ve son hizası bakımından eşit boyda olması. ◉ **boşlu ~,** *matb.* Sayfa düzeni gereğince satırların başında veya sonunda belli bir boşluk bırakarak dizme işlemi. ◉ **bozuk ~,** *matb.* ◘ **Bozuk**[1]. ◉ **cebir ~ si,** *matb.* Basımcılık tekniğinin alışılmış dizgileri dışında bir işlem gerektiren, matematik veya başka konularla ilgili işaretler, formüller ve hesapların dizilmesi. ◉ **doğrudan sayfa dizgisi,** *matb.* Ofset tekniğiyle basımda, özel makinelerin ince madenî levhalar veya plâstikleştirilmiş kâğıt tabakalar üzerine, yağlı bir mürekkeple, sayfa veya forma bütünleri dizmesi işlemi. ◉ **duraklı ~,** *mat.* ◘ **Duraklı,** ◉ **düz ~,** *matb.* ◘ **Düz**[1] ◉ **el dizgisi,** *matb.* Kelime, satır ve el baslıklarının bir mürettip tarafından dizilmesi işlemi ◉ **espaslı ~,** *matb.* Harfler veya kelimeler arasında istenen ölçüde boşluk bırakılarak yapılan dizgi. ◉ **filim ~ si,** *matb.* Negatif veya fotoğraf kâğıdı üzerinde, kontak veya projeksiyon yoluyle dizilmiş metin elde etmeyi sağlayan fotoğrafçılık metodlarının bütünü. *(Bu filim veya kâğıttan baskı klişeleri elde edilir).* ☆ *Eşanl.* **fotodizgi.** ◉ **katot ışınlı dizgi makinesi,** *matb.* Magnetik bir alanda, bu alanın yokluğunca az veya çok sapmaya uğramış katot ışınlarının hassasiyetinden faydalanarak fotoğraf tekniği ile çalışan dizgi makinesi. ◉ **makine dizgisi,** *matb.* Kelime, satır, başlık ve sayfaların dizgi makinesiyle düzenlenmesi işlemi. ◉ **mikser dizgi makinesi,** *matb.* Iki, üç, dört ve altı mağazalı dizgi makinelerinin, mağaza değiştirme işlemini elektronik tekniğiyle ve düğmeler aracılığıyle gerçekleştiren çeşidi. ◉ **ortalama ~** *matb.* Harfin, kelimenin veya başlığın, iki yanda eşit boşluk bırakılarak satırın ortasına gelecek şekilde dizilmesi. ◉ **otomatik ~,** *matb.* Makine ile metin dizerken operatörlerin gördüğü satır ayarı ve satır sonunda kelime kesme işlemlerini, doldurduğu özel işaretli şerit aracılığıyle makineye kumanda eden bir ordinatörün (veya hesap makinesinin), otomatik olarak yerine getirdiği dizgi sistemi. ◉ **uzaktan ~,** *matb.* Dizgi makinelerine kumanda edecek delikli şeritler üzerine gerekli işaretlerin, telli veya telsiz sistemle, uzak mesafelerden aktarılması.

~ evi, *matb.* ◘ **Mürettiphane.**

~ (mürettip) kasası, *matb.* Mürettip veya harf kasaları tahtadan yapılmış, çeşitli boylarda, içinde her harfe mahsus gözleri olan ve dizgicinin yazı dizmesini kolaylaştıran özel kutulardır. Bu kasalar tek parça ve iki parçalı olmak üzere iki cinstir. Bunların büyük ve küçük boy olanları vardır. Harfler daima aynı gözlerde olması lâzımdır. [*İng.* Case; *Fr.* Casse].

~ makinesi, *matb.* Tipografi v.b. tekniklerden yararlanarak kelime, satır, başlık ve bazı durumlarda sayfa dizmeye yarayan makine. [*İng.* Composing machine, typesetting machine; *Fr.* Machine à composer, composeuse]. ◘ *ŞEKİL: 173.* — **DİZGİ MAKİNESİ** *(Linotip).*

~ makinesi yazıları, *matb.* Dizgi makinelerinde dizgiyi sağlayan ve ait olduğu matrislerden döküm sonucunda elde edilen yazılar ve harf çeşitleri. Eskiden bu yazı çeşitleri mahdut idi. [*İng.* Letter for typesetting machine; *Fr.* Lettre pour composeuse].

~ teknesi, *matb.* Tahta veya metalden, çoğunlukla çinkodan, üç tarafı çerçeve harften daha alçak bir kenarla çevrili, dikdörtgen tepsi, tablet. Mürettip kumpasa doldurduğu satırları bu tekneye sırayla boşaltır ve sütun *(kolon)* halinde toplar, diğer tertip ve bağlama işlerini bunun üzerinde yapar, bununla makineye verir ve makineden alır ve burada işi biten harfleri kasalara dağıtır. Ce-

şitli boylarda olanları vardır. [*Ing.* Galley; *Fr.* Galée].

~ yüzeyi, *matb.* Dizilmiş bir kitap sayfasında dizgi ölçüsü, dizgi alanı, dizgi kalıbı büyüklüğü, düz bir dizgi veya çeşitli yazı ve klişelerden birlikte olabilir. *Fr.* Dimension de la composition].

dizgin, i. < *dizmek.* Gemin iki ucuna bağlanarak hayvanı yönetmeye yarayan kayış. [*Ing.* Rein; *Fr.* Bride]. *ŞEKİL: 327.* — **KOŞUM. ◉ ~ e vurmak** *(çarpmak), dey.* Durdurmak. [*Ing.* To control; *Fr.* Tenir en bride]. **◉ ~ i çekmek,** *dey.* Aldığı izni veya bulduğu serbestliği kötü kullanan birinin üzerindeki baskıyı çoğaltmak. [*Ing.* To draw rein, to stop] **◉ ~nini kısmak** *(birinin) dey.* Üzerindeki baskıyı arttırmak: *Bu çocuk pek yaramaz, biraz dizginini kısmalı.* [*Ing.* To hold in check; *Fr.* Surveiller la conduite d'une personne, serrer la bride]. **◉ ~ leri ayarlamak,** *binic.* Doğrultmak. **◉ ~ leri başkasına kaptırmak,** *dey.* **◘ Dizginleri ele vermek. ◉ ~ leri ele almak,** *dey.* Bütün yönetimi eline almak **◉ ~ leri ele vermek,** *dey.* Başkasının yönetimine geçmek. [*Ing.* To let another take control]. **◉ ~ leri elinde toplamak,** *dey.* **◘ Dizginleri ele almak. ◉ ~ leri gevşetmek, § ❶** *binic.* Elle dizginlerin sıkılığını azaltmak. [*Ing.* To slacken the rein; *Fr.* Lâcher la bride, mettre la bride sur le cou]. **§ ❷** *mec.* Davranışlardaki sertliği, sıkılığı azaltmak. [*Ing.* To give rein to, to give *(someone)* his head, to give someone more liberty; *Fr.* Lâcher la bride à (qn)]. **◉ beşinci ~ i almak,** *binic.* Düşmemek için yeleye yapışmak veya eyer kabzasını tutmak. **◉ büyük ~ler,** *binic.* Üç veya dört beygirli koşumlarda, baştaki beygir leri yönetmeye yarayan dizginler. **◉ italyan biçimi ~,** *binic.* Yan yana koşulu iki atın yönetilmesini kolaylaştıran, iç kısmı çapraz dizgin. **◉ uzun ~ ler,** *binic.* Arabaya koşulmuş bir beygiri idare etmek için kullanılan dizginlere benzer dizginler. (Süvari bunu bazen yular yerine kullanır, kendisi dairenin merkezinde ayakta durarak beygiri bir daire üzerinde çalıştırır ve dizginleri beygiri yumuşatmak veya yatıştırmak için kullanır).

~ ağzı, *binic.* Başlık takımının gemliğe toka ile bağlanmış, dikili bir gem taşıyıcının bulunduğu dizgin kısmı.

~ başlığı, *binic.* Dizginin kulakların arkasına geçen kısmı.

~ etmek *(eylemek), esk. dey.* Hızla atılmak.

~ kısmak, *dey.* **◘ Dizginini kısmak.**

~ kolu, *binic.* Sürücünün koşum yerine oturduğunda elinde tuttuğu dizgin kısmı.

~ tesiri, *binic.* Süvari tarafından atına, bir dizgin hareketi ile gideceği yönün belli edilmesi. *(Genellikle dizginin beş uygulama biçimi vardır).*

dizginlemek(-i), f. § ❶ Ata dizgin takmak veya atı yürütmek için dizgin oynatmak. [*Ing.* To bridle; *Fr.* Brider]. **§ ❷** *mec* Buyruğu altına almak, birinin gereksiz hareket ve davranışlarını önlemek: [*Ing.* To bridle; *Fr.* Brider].

dizginsiz, s. § ❶ Dizgini olmayan. [*Ing.* Unbridled; *Fr.* Sans bride]. **§ ❷** *mec.* Aşırı, başı boş, engel tanımayan, ölçüsüz: *Dizginsiz bir hırs.* [*Ing.* Uncontrolled, unbridled; *Fr.* Debride,-ée].

dizi[1] öz. i. *astr. Oriyon*'un ε yıldızı

dizi, i. < *dizmek.* **§ ❶** Bir ipliğe veya tele geçirilmiş şeylerin bütünü; Yanyana veya ardarda sıralanmış şeylerin meydana getirdiği çizgi, düzen, tertip: *İnci dizisi, Boncuk dizisi.* [*Ing.* Line, array file; *Fr.* Rangée, file]. **§ ❷** Bir ipliğe dizilmiş nesnelerden meydana gelen sıra. **§ ❸** (a) *müz.* Bir oktavın içine sıralanmış olan sekiz sesin düzeni; (b) Özel kurallara uyan ve bir müzik sistemine temel olan belirli perdelerin sıralanması. ☆ *Eşanl.* gam, ıskala [*Osm.* Tertip] **§ ❹** *mat.* Aralarında belirli bir bağıntı olan ve değerleri artarak veya eksilerek ardarda sıralanmış terimlerin topu. [*Osm.* Silsile-i alelvilâ; *ing.* ve *Fr.* Progression]. **§ ❺** *(Geniş anlamda)* Birbiri ardınca gelen şeyler: *Olaylar dizisi* **§ ❻** *ask.* Saf halinde bir kıtanın birbiri arkasında duran erlerine verilen ad; **§ ❼** *demir.* Birlikte manevra yapabilen vagonların meydana getirdiği grup. **§ ❽** *fels.* ve *sosy. J.P. Sartre*'ın eserlerinde, **«***collectif***»** adını verdiği şeyin iç yapısı için kullanılmaktadır. *(Dizi,* bütün bireylerin birbirinin benzeri, ama birbirinden ayrı ve başka *(veya birbirine yabancı)* olduğu bir grupun özelliğidir.. Bir otobüs bekleyen yolcuların meydana getirdiği sıra, bu **«***dizisel yapı***»** ya örnek olarak gösterilebilir). **§ ❾** *dilb.* Üretici gramerde, bir dilin kelime hazinesine giren dil unsurlarının tümü. **§ ❿** s. Dizilmiş, sıralanmış: *Bir dizi asker,* [*Ing.* Arranged; *Fr.* Enfilé, aligné]. **◉ aritmetik ~,** *mat.* **◘ Aritmetik. ◉ bitim ~si,** *dilb.* Son unsurların tümü, yani en küçük sözdizimi birimleri. [*Ing.* Arithmetical progression; *Fr.* Progression arithmétique]. **◉ dalga ~ si,** *elektroakust.* **◘ Dalga. ◉ geometrik ~,** Ardışık terimleri arasındaki oranı değişmeyen dizi: *1,2,4,8,16. dizisi geometrik bir dizi olup ortak çarpan denilen değişmez oranı 2' dir.* [*Ing.* Geometrical progression; *Fr.* Progression géométrique].

~ pusulası, *iş. huk.* İşveren tarafından işe alınan ve Sigortalı İşe Giriş Bildirgeleri doldurularak Sosyal Sigortalar Kurumuna verilen sigortalıların toptan ve sıra ile künyelerinin doldurulduğu basılı bir pusuladır. İki suret verilir. Kurum birini onaylayarak işverene geri verir.

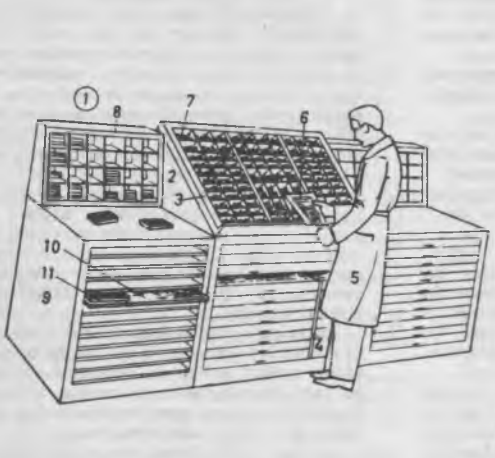

ŞEKİL: 172. — **DİZGİ EVİ** [*Mürettiphane*]: **(1)** El dizgisi odası. **2.** Kasa *(Yazı (harf) kasası).* **3.** Dizgi çerçevesi *(Kasa çerçevesi).* **4.** Kasa *(harf) çekmecesi.* **5.** Dizici *(Mürettip).* **6.** Müsvedde. **7.** Göz. **8.** Malzeme *(çizgi ve anterliynlerin bulunduğu)* gözü. **9.** Devamlı kullanılacak maddeler gözü *(rafı).* **10.** Sürme klişe rafı. **11.** Devamlı kullanılan maddeler. **12.** Dizici cetveli *(Gale).* **13.** Kumpas *(Dizgi gönyesi).* **14.** Kumpas *(Dizgi cetveli).* **15.** Elle dizilmiş yazı *(harf) satırları).* **16.** Sayfa bağlama ipi *(Kalıp ipi).* **17.** Biz. **18.** Çift.

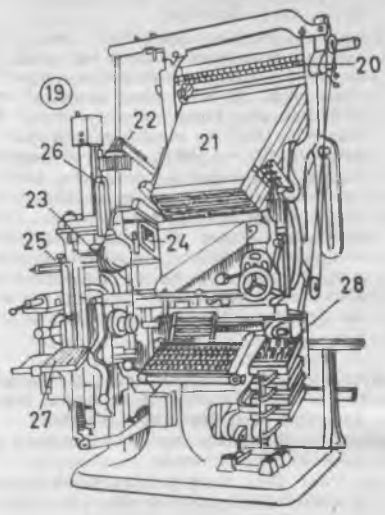

ŞEKİL: 173. — **DİZGİ MAKİNESİ** [*Linotip*]: **(19)** Çok kasalı dizgi makinesi. **20.** Matrisleri yerlerine dağıtan helezon. **21.** Matris mağazası. **22.** Bar kolu. **23.** Kumpas. **24.** Espas. **25.** Elevatör. **26.** Kurşun. **7.** Satır tablası. **28.** Yedek matrisler.

dizi dizi, s. ve z. Yan yana sıralanmış, sıra sıra [*Ing.* In lines, in rows, in strings; *Fr.* Par files, par rangs].

dizgici*, i. *matb.* Basımevlerinde harfleri dizerek satır, sütun veya sayfa haline getiren kimse. [*Osm.* Mürettip; *Ing.* Typesetter, composer; *Fr.* Compositeur]. **◘** *ŞEKİL:* 172. — DİZGİ EVİ.

dizici, i. **◘ Dizgici.**

dizileme, i. *sin.* Bir kurgu işleminin başında, eldeki çekimlerin çevirim senaryosundaki sıraya göre birbirine eklenmesi. Böylece meydana gelen kurguya kaba kurgu denir. [*Ing.* Close medium shot; *Fr.* Plan Américain, plan Italien].

dizilemek(-i), *t.* Dizi halinde sıralamak. [*Ing.* To line up, to arrange in a row; *Fr.* Aligner, mettre en ligne].

dizili, s. Dizilmiş, tertibe konulmuş, sıralanmış. [*Ing.* Arranged, set up, strung; *Fr.* Rangé, enfilé, aligné].

diziliş, i. *met.* Bir billûr dokusunda aynı cinsten atomların sıralanışı. *(Bazı alaşımlarda billûr yapıdaki düzenli diziliş, özellikle miknatıslıkta görüldüğü gibi bazı fiziksel ve mekanik niteliklerin değişmesiyle ortaya çıkar).* [*Ing.* Forming a line or row, being set up]. **◉ dairesel yaprak ~ i,** *bot.* **◘ Dairesel.**

dizilmek(-e), f. § ❶ Dizi haline getirilmek, sıralanmak: *İnciler ipliğe dizildi;* **§ ❷** Dizi haline gelmek: *Çocuklar sıraya dizildi.* [*Ing.* To form a line or row, to form a queue, to be strung, to be set up; *Fr.* Être rangé, enfilé, aligné].

dizim*, i. < *dizmek.* Dizmek, dizilmek işi.

dizin*, i. < *dizmek.* Maddeleri belli bir amaca göre dizilmiş liste, cetvel. Bir kitabın içindeki madde veya kelimelerin yerlerini gösteren liste. [*Ing.* Index, liste; *Fr.* Liste, index].

dizin dizin, z. § ❶ **◘ Dizi dizi. §** ❷ Dizinin üstünde ilerleyerek, yerde sürünerek.

diziyem, i. *Fr. dixième.* Onda bir.

diz.kapağı, b.i. *anat.* Baldır ile uyluk kemiklerinin birleştikleri yerin ön tarafındaki kemik [*Osm.* Azm-ı rıdfa; *Lat. Patella; Ing.* Kneecap, kneepan; *Fr.* Rotule]. ☆ *Eşanl.* **diz ağırşağı. ◉ yarık ~,** *patol.* **Dizkapağında** doğuştan olma kusur. [*Lat. Patella bipartita*].

~ bağı, *anat.* Dört uçlu uyluk kasının alt uç kirişi; dizkapağı kemiğinin alt kenarından kaval kemiğinin ön çıkıntısına uzanır. [*ing.* Patellar ligament; *Fr.* Ligament rotulien].

~ **kemiği**, *anat.* ve zool. ◘ **Kemik**.

~ **koşusu**, *ark.* Yunan heykelciliğinde, bir koşma motifine verilen ad.

dizkur, i. Diz kayışı, diz bağı.

dizlik,-ği, i. § ❶ Dize geçirilen şey. § ❷ Dizi aşmayan kısa don. [*Ing.* Kneecap, kneepiece; *Fr.* Genouillere]. § ❸ *ayakb.* Bir çizmenin dizi örten kısmı. § ❹ *cerr.* Diz. eklemini desteklemek için kullanılan sargı. § ❺ saraç. Atın dizlerine konulan, süslü yapılmış, bazen de boğumlu olabilen deri parpası olup hayvan düştüğünde dizlerinin korunmasına yarar. [*Ing.* Knee-cap; *Fr.* Genouillere]. § ❻ Kaldırımcı, asfaltçı, parke taş döşeyicisi, oduncu gibi çeşitli işlerde çalışan işçilerin dizlerini korumak için kullandıkları deri kapak. [*Ing.* Knee-pad, knee -guard; *Fr.* Genouillere]. § ❼ *sp.* Dize geçirilen, bazen lastikli, yumuşak örgü. § ❽ *tar.* Eskiden savaşan askerlerin, dizlerini korumak için bacaklarının üst kısmına taktıkları zırh. [*Ing.* Knee-piece, knee-cap; *Fr.* Genouillère].

dizme, i. § ❶ Sıralama, dizi dizi yapma, art arda yerleştirme. [*Ing.* Alignment, alinement; *Fr.* Alignement]. § ❷ *matb.* Tipografide yazı *(harf)* dizen kimsenin faaliyeti. El ile yazı dizme. [*Ing.* ve *Fr.* Composition].

~ **pulları**, Merkezlerinden bir mile geçirilmiş durumda tavla pulları gibi yuvarlaklardan ibaret bezeme. [*Ing.* Peseta; *Fr.* Piècettes].

dizmek(-i,-e), f. < *esk. T. tüzmek.* § ❶ Sıralamak, sıraya koymak, yanyana veya arka arkaya getirmek, çizgi halinde düzenlemek: *Saksıları, havuzun kenarına dizmek.* [*Ing.* To arrange, array; *Fr.* Ranger, aligner]. § ❷ Birçok şeyleri ipliğe veya tele geçirmek: *Tespih, inci, boncuk, dizmek.* [*Ing.* To string; *Fr.* Enfiler]. § ❸ *matb.* Harfleri yazı haline getirmek, tertip etmek; Basımevlerinde kurşun harfleri yan yana getirerek yazıları hazırlamak. [*Ing.* To set up; compose; *Fr.* Composer]. ◉ **arttırarak** ~, *matb.* Bir paragrafın ilk satırını normal ölçüde dizip, öteki satırları iki yanlardan birer kadrat attırmak. ◉ **iskambil kâğıtlarını** ~, *oyun.* Öteki oyuncuları yanıltmak veya hile yapmak amacıyle kâğıtları sıraya koymak veya işaretlemek.

dizsi, s. Dizle ilgili olan, dize benzeyen. [*Ing.* Genual].

~ **cisim**, *anat. Talamus'*un arka ucundaki bir çıkıntı.

~ **sinir düğümü**, *anat.* Yüz sinirinin duyu kökünün başlangıcında bulunan şişkinlik

dizüri, i. *Fr. dysurie. patol.* İşeme zorluğu, işeyememe. [*ing.* Dysuria, dysury]. ☆ *Eşanl.* **sidik zoru**.

diz.üstü, b.z. Dizlerin üstünde *(çökmüş, oturmuş).* [*Ing.* On the knees, kneeling; *Fr.* A genoux].

~ **atlama**, *cimn.* Atlama araçları üstünde, dizüstü duruştan kolların yardımı olmadan *(öne, arkaya, yana)* yere atlama.

~ **oturuş**, *cimn.* Diz çöküp topuklar üzerinde oturma durumu. [*Ing.* Kneelsitting; *Fr.* Pos. à genoux assise sur les talons].

~ **terazi**, *cimn.* Vücudun, tek diz üstünde, yüz yere dönük gergin ve yatay olarak dengede tutulduğu durum.

~ **ters terazi**, *cimn.* Vücudun, tek diz üstünde, sırt yere dönük gergin ve yatay olarak dengede tutulduğu durum.

do, i. *Fr. müz.* (a) Gam dizisinde «*si*» ile «*re*» arasındaki ses; (b) Bu sesi gösteren nota işareti. [*Ing.* ve *Fr.* Do].

~ **anahtarı**, *müz.* Portenin üzerine çizilen ve o çizgideki notaya adını veren anahtar. [*Fr.* Clef de do].

dobak,-ğı, i. *trm.* Kesimden hemen sonra, toprak üzerinde kalan dip kütük.

doberman, i. *zool.* Almanya'da *Ludwig Dobermann* adındaki amatör tarafından, çeşitli ırkların çaprazlanması sonucunda elde edilen bir bekçi köpeği. Boyu orta, yapısı sağlam, sahibine bağlı, çevik, çok cesur bir köpektir. Tüyleri kısa, sert ve değişik renkte *(siyah-kızıl, esmer-kızıl, mavi-kızıl)* olur. İyi bekçilik yapar. [*Ing.* ve *Fr.* Doberman].

doblin, i. *den.* (a) İki çımasından tutulan veya bir yere bağlanmış olan bir halatın çımaları arasında sarkık kalan kısmı; (b) Torbalanmış bir yelkenin aşağıya doğru sarkan kısmı; (c) İki tarafı bağlı, ortası sarkık bir halatın sarkık kısmında meydana gelen U biçimindeki kıvrılma. [*Ing.* Slack *(of a rope or sail); Fr.* Mou].

~ **almak**, den. Gemiyi herhangi bir yere bağlarken bir halatın iki ucunu gemideki babalara volta ederek orta kısmını dışarıdaki babaya takmak.

☆ *Eşanl.* **doblin tutmak** ,**doblin vermek**.

~ **izbarço**, *den.* Direk, arma, patrisa, boca. gemi bordaları gibi yüksek yerlerde çalışacak olanları yukarı çekmek ve otararak çalışmalarını sağlamak için bir halatın iki doblini ile yapılan gemici düğümü.

~ **tutmak**, ◘ **Doblin almak**.

dobra, s. *Isl. dobre.* Açık, doğru: *Dobra bir adamdır, dobra sözlü.* [*ing.* Frank; *Fr.* Franc, franche, sincere, direct, ouvert].

dobra dobra /dob:radob:ra/, z. *arg.* Dolambaçlı yollara sapmadan ve sakınmadan, çekinmeksizin *(söylemek, konuşmak)* [*ing.* Bluntly, frankly;*Fr.* Franchement, sincerement, sans détours].

doca, i. *tıp.* ◘ **Dezoksikortikosteron**.

doçent,-ti, i. *Alm. dozent.* < *Lat. docere.* Üniversitede derecesi profesörle asistan arasında olan öğretim üyesi. [*ing.* University lecturer, assistant professor; *Fr.* Professeur adjoint].

doçentlik,-ği, i. Doçentin görevi. [*ing.* Lectureship, assistant professorship; *Fr.* Poste de lecteur,-trice].

dodekakord, i. *Fr. dodécacorde. müz* Oktavın on iki kromatik ses birliği.

dodekan, i. *Fr. dodecane.* Formülü $C_{12}H_{26}$ olan ve -12° C'ta eriyip 214° C'ta kaynayan doymuş hidrokarbon. [*ing.* Dodecane].

dodekastil, s. *Fr. dodécastyle.* < *Yun. dodeka,* on iki + *sulos,* sütun. *mim.* Cephesinde on iki sütun bulunan *(Yunan tapınakları hk.).* [*ing.* Dodecastyle].

dodo, i. *zool.* Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının, Dodogiller *(Didídae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 75 sm. Soyu tüeknmiştir. [*Lat. Didus (Raphus) cucullatus; ing.* Dodo of Mauritius; *Fr.* Dronte. dodo].

dodoller, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuşlar *(Aves)* sınıfının, Yağmurkuşları *(Charadriiformes)* takımının, Güvercinler *(Columbae)* alt takımının bir familyası. Kuyruklar. ve kanatları yoktur. Üst gaga kanca gibi aşağı kıvrıktır. Soyları tükenmiştir. Afrika kıyılarında ve Mauritius adasında yaşamış lardır. **Dodo** *(Didus (Raphus) cucullatus)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *ing. Didídae, Raphidae; Fr.* Raphidés].

dofen, i. *Fr. dauphin* § ❶ Fransa krallarının büyük oğluna *(veliahtına)* verilen ad, ve bunun belgesi olan Yunus balığı şekli. Çeşme ve yağmur borularında bezeme olarak kullanılır. [*Ing.* Dauphin]. § ❷ *inş.* Aşağı inen ucu kıvrık bir borunun, suları bir oluğa akıtmaya yarayan alt kısmı § ❸ Suları yöneltmek ve tutmak için, aşağı inen bir borunun altına konulan oluklu taş.

~ **sandalye**, İki yanı X şeklinde ve arkası dayanacaklı sandalye. Katlanır şekilde olanları da vardır. [*ing.* Dauphin chair; *Fr.* Chaise à la dauphine].

dofer, i. *Ing. doffer. dok.* Dış yüzeyinde tarama makinesi takımı bulunan çark. Tarama makinelerinin büyük çarkının yanına konulur ve bu çarktaki taranmış telleri toplamakta kullanılır. *(Tarama makinelerinde, dofer tarama artıklarını da toplamaya yarar).* [*Fr.* Doffer, peigneur].

☆ *Eşanl.* tarama makinesi.

dogma, i. *Fr. dogme* < *Yun.* ve *Lat.* i. § ❶ Bir din veya felsefe doktrininin temel noktası: *Din dogmaları, Descartes'çılık dogmaları.* [*Ing.* Dogma]. § ❷ Dogmaların bütünü: *Islâm dogması* § ❸ *fels.* Her türlü inceleme ve eleştirmenin üstünde tutulan ve gözü kapalı olarak inanılması gerekli sayılan söz, fikir. [*Osm.* Nass; *Ing.* Dogma].

dogmacı, s. ve i. § ❶ Dogmacılığa değgin: *Dogmacı düşünceler, Dogmacı filozoflar.* [*ing.* Dogmatist; *Fr.* Dogmatiste]. § ❷ *tıp.* Dogmatizm diye anılan tıp sistemiyle veya bu sisteme bağlı bilginlerle ilgili: *Dogmacı öğreti. Dogmacı hekimler.* [*ing.* Dogmatic; *Fr.* Dogmatique]. § ❸ i. Kesin doğrular ileri sürebileceğine inanan kimse. [*ing.* Dogmatist; *Fr.* Dogmatiste]. § ❹ Kilisenin dogmalarını benimseyen kimse. [*ing.* Dogmatist; *Fr.* Dogmatiste].

dogmacılık*, i. ◘ **Dogmatizm**.

dogmalaştırma, i. Dogmalaştırmak eylemi. [*ing.* Dogmatization; *Fr.* Dogmatisation].

dogmalaştırmak(-ı), f. Bir kanaatı dogma haline getirmek. [*ing.* Dogmatize; *Fr.* Dogmatiser].

dogmatik,-ği, s. ve i. *Fr. dogmatique* < *Yun.* § ❶ Kesin, tartışma kabul etmez. [*Ing.* Dogmatic]. § ❷ Dogmatizmi benimseyen ve dogmatizmle ilintili olan. [*Ing.* Dogmatic]. § ❸ *psik.* Deneme ve şüpheye yer vermeksizin ve çok kez bir otoriteye dayatılarak ileri sürülen fikir, inanç veya hükümleri niteleyen özellik. [*Osm.* Nassî; *Ing.* Dogmatic]. ☆ *Eşanl.* **inaksal**. § ❹ *huk. Benham'*ın sisteminde, kanunları, tabiî hukukla olan ilişkileri açısından eleştiren hukuk düşüncesi.

~ **düşünüş**, *fels.* Aklın her şeye erdiğini, her konuya ulaştığını kabul eden düşünüş tarzı. Bu düşünüş tekline göre, duyumlarımızın ve algılarımızın bize eşyayı olduğu gibi bildirdiğinden şüphe edilemez. Bilimlerin meydana koyduğu konular, gerçek konulardır. Doğmatik düşünüşün ilk temsilcileri *Thales* ve onun okuluna mensup eski yunan filozoflarıdır.

~ **felsefe**, *fels.* ◘ **Dogmatizm**.

dogmatizm, i. *Fr. dogmatisme* < *Yun.* § ❶ *fels.* Bir görüşü tartışmasız ileri sürme eğilimi; Bir konuyu, bir inancı veya bir fikri ileri sürerek onun kesinlikle doğru olduğundan emin olma. [*Osm.* Nassiye; *ing.* Dogmatism]. ☆ *Eşanl.* **inakçılık, dogmacılık**, § ❷ *tıp.* Hastalığın ana sebeplerini düşünce yoluyle bulmaya çalışan eski hekimlik sistemi.

dogra, i. *dilb.* Pençap dili lehçesi; *jammu'*da yaklaşık olarak bir milyon kişi tarafından konuşulur. [*ing.* ve *Fr.* Dogra].

doğa*, i. < *doğmak* § ❶ Sanat ve kültür gibi insan kafası ürünlerinin karşıtı olup kendiliğinden var olan şeylerin bütünü: *Doğa bilgisi, Burada doğa pek zengindir.* [*Osm.* Tabiat, mahiyet; *Ing.* ve *Fr.* Nature] § ❷ Bu bütünü düzenleyen yasaların topu: *Doğaya aykırı hiç bir olay yoktur.* [*Osm.* Tabiat; *Ing.* ve *Fr.* Nature] § ❸ Bir şeyin, dışarıdan gelen etkilere karşı gösterdiği tepkiyi belirleyen iş niteliği: *Taşın doğası, Suyun doğası.* [*Osm.* Tabiat; *Ing.* Natural quality, character, disposition; *Fr.* Nature]. § ❹ Fiziksel dünya *(denizler, dağlar, ovalar v.b.): Doğayı sevmek* ◉ ~ dan çalışma, *san.* Model veya tabiat karşısında resim ve heykel çalışması yapma. [*Fr.* D'après nature].

~ **bilimleri**, ◘ **Bilim**.

~ **üstü**, *fels.* ◘ **Doğaüstü**.

doğaca /doğa:ca/, s. Doğa kanunlarına uygun, doğal. [*Osm.* Tabiî; *ing.* Natural; *Fr.* Naturel,-elle].

doğacı, i. ve s. Felsefede veya sanatta doğacılığı tutan *(kimse veya şey).* [*ing.* Naturist; *Fr.* Naturiste].

☆ *Eşanl.* **natürist**.

doğacılık,-ğı, i. *fels.* (a) İlkel insan topluluklarında güneş, yıldız, gök, ateş, fırtına, gece gibi doğal şeylere ve olaylara tapınma mezhebi; (b) Sosyal müesseselerin ve yaşama tarzının doğaya dönmesini amaç edinen doktrin; (c) Güzel sanatlarda doğayı olduğu gibi gösterme çığırı. [*Osm.* Tabiîyye, ibadet-i tabiat, tabiatperestlik; *ing.* Naturism; *Fr.* Naturisme].

☆ *Eşanl.* **tabiata tapma, natüralizm**.

doğaç*,-cı, i. Çok düşünülmeksizin doğan güzel düşünce veya bu düşünceleri doğuran anlık. [*Osm.* Saniha; *Ing.* ve *Fr.* Inspiration] ◉ ~ **lama sinema**, *sin.* Çevrimden önce herhangi bir hazırlık, prova yapılmaksızın, herhangi bir senaryoya bağlanmaksı-

zın, oyuncuların her hangi bir durumu içlerinden geldiği gibi canlandırmasına dayanan tutum. Bu tutuma göre meydana getirilen sinema eserinin niteliği. [*ing.* Improvised cinema; *Fr.* Cinema improvisé].

doğaçtan, z. *(Güzel söz veya düşünce hk.)* Daha önce kafasında hazırlık yapmaksızın, çok düşünmeksizin. [*Osm.* Irticalen; *ing.* Improvised; *Fr.* Improvise,-ee].

doğal*, s. < *doğa* < *doğmak*. § ❶ (a) Doğa ile ilgili; (b) Doğada bulunan (c) Doğanın düzenine ve gereklerine uygun. Tabiata uygun. [*Osm.* Tabiî; *ing.* Natural; *Fr.* Naturel,-elle]. § ❷ Olduğu gibi, yaratıldığı gibi. [*Osm.* Tabiî; *ing.* Natural; *Fr.* Naturel,-elle].

Eşanl. **doğaca.**

Karş. **sunî, gayritabiî, yapay.**

~ anıt, *coğr.* Görülmeye değer biçimdeki mağaralar, kayalar, su kaynakları, çağlayanlar, bazı orman ve ağaçlar, bugün artık soyları tükenmeye yüz tutmuş canlılar gibi varlıklara verilen ad. [*Osm.* Âbidei tabiiye, tabiî âbide; *ing.* Natural monument; *Fr.* Monument naturel].

~ astroloji, ◘ **Astroloji.**

~ ayıklanma, *biy.* ◘ **Ayıklanma.**

~ bilimler, *zool.* Zooloji, Botanik, Jeoloji gibi bilim dallarını içine alan ve tabiattaki hayvan, bitki ve yer ile uğraşan bilim dalları topluluğu. [*Osm.* Ulum-u tabiiye, tabiî ilimler; *ing.* Natural sciences; *Fr.* Sciences naturelles].

~ coğrafya, *coğr.* ◘ **Coğrafya.**

~ demir, *min.* ◘ **Demir.**

~ durum, *ahl.* ◘ **Durum.**

~ duruş, *cimn.* Vücudun, aşırı güç tüketmeden, doğal ve anatomik yüzeyleri arasında kalması. [*Ing.* Habitual posture; *Fr.* Tenue habituelle].

Eşanl. **tabiî duruş.**

~ gaz, Doğal gazlar da petrol gibi milyonlarca yıl önce yaşamış, sonra yeraltı tabakaları içinde çürümüş mikroskopik hayvan ve bitkilerin bünyelerinin kimyasal çözülmesinden meydana gelmiştir. Gazlar çoklukla petrol tabakalarından sonraki tabakalar içinde görülür. [*ing.* Natural gas; *Fr.* Gaz naturel].

~ hal, *kim.* Cisimlerin içinde bulundukları bileşiklerden ayrılma anındaki ve ortaya çıktıkları ortamdaki durumları: *Doğal haldeki cisimler, özel bir etkinlik gösterirler.* [*ing.* Natural state; *Fr.* Etat naturel].

~ kurutma, *ağ.iş.* Kerestenin doğal hava akımı bulunan yerlere istiflenip bekletilerek kurutulması.

~ reçine, *kim.* içerisinde uçucu yağlarla kolofan bulunan bir bileşik. [*ing.* Resin, colophony; *Fr.* Résine naturelle].

~ seçim, *zool.* Doğada, karakterleri bakımından çevrelerine elverişli olmayan organizmaların yok olması ve en uygun karakterleri taşıyanların yaşamaya devam etmesiyle sonuçlanan bir doğal olay. [*Osm.* Tabiî ıstıfa; *ing.* Natural selection; *Fr.* Selection naturelle].

☆ *Eşanl.* **doğal seleksiyon.**

~ seleksiyon, ◘ **Doğal seçim.**

~ sesler, *müz.* Açık sesler.

~ tonlama, *tiy.* Duygularımızı, düşüncelerimizi, dilin gerektiği tonlamayı bozmadan söylemek. [*Ing.* Natural intonation; *Fr.* Intonation naturelle].

~ yöre, *coğr.* Insanın, yaşadığı yerdeki doğal varlıkları henüz yeter derecede işleyemediği ve değiştirememiş olduğu yerler. Doğal durumlarını olduğu gibi saklayan ormanlar, bozkırlar vardır.

~ zenginlik, *coğr.* ◘ **Tabiî zenginlik.**

doğalcılık*,-ğı, i. *fels.* (a) Görüp denediğimiz olaylar zincirine bağlanamayacak, doğa dışında kalabilecek hiç bir şeyin var olmadığına inanan doktrin; (b) Ahlâkın, yaşamak arzusundan doğmuş içgüdülerin açıklanmasından başka bir şey olmadığını ileri süren öğreti; (c) Doğayı ve gerçekliği olduğu gibi anlatmayı sanatın ana ödevi sayan doktrin ve çığır. [*Osm.* Tabiiye; *ing.* Naturalism; *Fr.* Naturalisme].

☆ *Eşanl.* **natüralizm.**

doğan, i. *esk. T. togan. zool.* Kartallar *(Falconiformes)* takımının, Kartalgiller, *(Falconidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 42-52 sm. Sırtı külrengi ve enine çizgilidir. Hemen bütün dünyada rastlanır. [*Lat. Falco peregrinus; ing.* Peregrine falcon; *Fr.* Pelerin] ◘ *ŞEKİL: 353.* — **KUŞLAR III** ◉ **boz ~,** *zool.* ◘ **Cücedoğan** ◉ **bozkır ~ı,** *zool.* Kartallar *(Falconiformes)* takımının, kartalgiller *(Falconidae)* familyasından bir kuş türü. Sırtı mavi-külrengi, karnı aktır. Kuzey Asya'da ağaçsız yerlerde yaşar. [*Lat. Circus macrourus; ing.* Pallid harrier; *Fr.* Busard pâle]. ◉ **cüce ~,** *zool.* Kartalgiller *(Falconidae)* familyasından tüyleri koyu kül rengi veya açık esmer, alt tarafı çizgili, Asya ve Avrupa'nın kuzey bölgelerinde yaşayan, eskiden bıldırcın, keklik, ardıçkuşu, çayırkuşu gibi av kuşlarını ürkütmek için kullanılan bir doğan türü. [*Lat. Falco aesalon); ing.* Merlin; *Fr.* Emerillon, faucon rochier, aesalon). ☆ *Eşanl.* **boz doğan.** ◉ **çayır ~ ı,** *zool.* Kartallar *(Falconiformes)* takımının, Kartalgilleı *(Falconidae)* familyasından bir kuş türü. Tüyleri ak, mavi, külrengi karışıktır. Avrupa, Ön ve Batı Asya'da yaşar. [*Lat. Circus pygargus; ing.* Montagu's harrier; *Fr.* Busard de Montagu, busard (cendré). ◉ **delice ~,** *zool.* Kartallar *(Falconiformes)* takımının, Kartalgiller *(Falconidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 35 sm. Tüyleri kara, ak karışıktır. Palearktik bölgede yaşar. [*Lat. Falco subbuteo; ing.* Hobby; *Fr.* Hobereau commun]. ◉ **gök ~,** Kartallar *(Falconiformes)* takımının, Kartalgiller *(Falconidae)* familyasından bir kuş türü. Tüyleri beyaz, mavi-külrengi karışıktır. Palearktik bölge ve Kuzey Amerika'da tepelik ve düzlük yerlerde yaşar. [*Lat. Circus cyaneus; ing.* Hen harrier; *Fr.* Busard St. Martin]. ◉ **kızıl ~,** *zool.* ◘ **Kızıldoğan.** ◉ **küçük ~,** *zool.* Kartallar *(Falconiformes)* takımının, Kartalgiller *(Falconidae)* familyasından bir kuş türü. Tüyleri mavi-külrengi, kırmızı-kahverengidir. Güney Avrupa, Kuzey Afrika, Ön ve Orta Asya'da yaşar. [*Lat. Falco minor; Fr.* Fauconnet, faucon nain, faucon-moineau].

doğancı, i. § ❶ Doğan yetiştiren veya doğanla avcılık eden kimse. [*ing.* Falconer; *Fr.* Fauconnier]. § ❷ *tar.* Osmanlı İmparatorluğunda padişahın av kuşlarını yetiştiren, bunlara bakan, av törenlerinde hizmet edenlere verilen ad.

~ koşuğu, *tar.* Enderun doğancılarının bulunduğu koğuş. [*Osm.* Hane-i baziyan].

~ şâkirdleri, *tar.* Padişahın av topluluğunu meydana getiren avcılar ve doğancılar sınıfının yardımcılarına verilen ad.

doğancı.başı, b.i. *tar.* Saray hizmetlerinden biri olan enderun doğancılarının başı. [*ing.* Chief falconer of the Sultan].

doğa.ötesi, b.i. § ❶ *fels.* Duyular ile kavranamayan varlıklarla uğraşan felsefe. [*Osm.* Mabadet tabia; *ing.* Metaphysics; *Fr.* Metaphysique]. ☆ *Eşanl.* **metafizik, fizikötesi.** § ❷ b.s. Bu felsefeyle ilgili olan. [*ing.* Metaphysical; *Fr.* Metaphysique].

doğa.üstü, b.s. ve b.i. § ❶ *fels.* (a) Doğayı, doğanın yasa ve güçlerini aşan, onlara uymayan: *Doğaüstü güç;* (b) Olağanüstü. [*Osm.* Fevk-at-tabîa. fevkalâde, tabiatüstü; *ing.* Supernatural; *Fr.* Surnaturel,-elle]. ☆ *Eşanl.* **tabiatüstü.** § ❷ i. Herhangi bir niteliği ile doğayı aşan şey. [*Fr.* Surnaturel].

doğa.üstücü, b.s. ve i. Doğaüstücülüğe ait, Doğaustücülükle ilgili olan. [*ing.* Supernaturalist; *Fr.* Surnaturaliste].

doğa.üstücülük*,-gü, b.i. *fels.* (a) Doğadışı olaylara inanç doktrini; (b) Doğaüstünün varlığını kabul eden din sistemi; (c) Protestan Almanya'da XVIII. Yüzyılda gelişmiş olan özel bir akılcılık. [*Osm.* Mafevkattabiiye; *ing.* Supernaturalism; *Fr.* Supernaturalisme, supranaturalisme, surnaturalişme].

☆ *Eşanl.* **süpernatüralizm.**

doğay, i. *zool.* Bir memleket, alan veya devreye özgü hayvanlar topluluğu. [*Osm.* Mecmua-i hayvanat; *ing.* Fauna; *Fr.* Faune].

☆ *Eşanl.* **fauna.**

doğdurmak(-i), f. Doğar kılmak: *Güneşi doğduran Tanrı.* [*ing.* To give birth to; *Fr.* Donner naissance à].

doğma, i. § ❶ Dünyaya gelme. [*Osm.* Velâdet, tavellüt; *ing.* Birth; *Fr.* Naissance]. § ❷ Güney, ay veya yıldızların ufuktan çıkması, görünmesi. [*Osm.* Tulû; *ing.* Rising, rise; *Fr.* Lever *(du soleil, d'un astre).* § ❸ s. Doğmuş, dünyaya gelmiş: *İstanbul'da doğma bir yabancı.* [*ing.* By birth, born; *Fr.* Né,-ée, natif,-ive, de naissance].

~ büyüme, *dey.* § ❶ Bir yerde doğmuş ve orada *(o yerin özellikleri içinde)* yetişmiş: *Doğma büyüme İstanbullu;* § ❷ Başlangıçtan beri. [*ing.* Native, born and bred *(in a place); Fr.* Né et été élevé,-ée].

doğmaca, s. § ❶ Doğuştan olan, anadan doğma, doğmalık. [*ing.* By birth, hereditarily, bred, native; *Fr.* De naissance]. § ❷ *müz.* Doğaçlama, doğaçtan. [*ing.* Improvised; *Fr.* Improvisé].

~ yapmak, *müz.* Doğaçtan çalmak, improvizelemek, doğaçlamak. [*ing.* To improvise; *Fr.* Improviser].

doğmak, nsz. f. < *esk. T. togmak.* § ❶ Dünyaya gelmek, *(dölüt)* süresini doldurup ana karnından çıkmak. [*Osm.* Tevellüt etmek, *ing.* To be born, to come into the world; *Fr.* Naître]. § ❷ *(Güneş, yıldız, ay)* Ufuktan çıkmak, görünmek. [*Osm.* Tecessüm etmek; *ing.* To rise; *Fr.* Poindre, se lever]. ☆ *Eşanl.* **belirmek, tulû etmek.** § ❸ *mec.* Meydana gelmek, zuhur etmek. [*Osm.* Hasıl olmak; *ing.* To happen; *Fr.* Se produire, arriver, se passer, advenir, survenir]. ☆ *Eşanl.* **ortaya çıkmak.** § ❹ *(Düşünce, hayal v.b.)* Zihninde birdenbire meydana gelmek: *Bugün geleceğiniz içime doğdu.* [*Osm.* Sanih olmak, sünûh etmek; *ing.* To occur to the mind; *Fr.* Venir à l'idée, venir à l'esprit, passer par la tête]. ☆ *Eşanl.* **imgelemek.** § ❺ Sonucu olmak: *Bugünkü zararımız senin ihmalinden doğdu.* ◉ **doğduğu zaman al basmak,** *dey.* Lohusa hummasına yakalanmak. ◉ **doğduğuna pişman,** *dey.* Bezgin, usanmış, bıkkın, tembel. [*ing.* Tired of life, unhappy, miserable; *Fr.* Blasé,-ee, las, lasse, dégoûté ◉ **doğduğuna pişman etmek,** *dey.* Bir kimseye hayatı yaşanmaz hale getirmek. ◉ **doğduğuna pişman olmak,** *dey.* Bezmek, usanmak, bıkmak. ◉ **içe** *(içine, kalbe)* **doğmak,** *dey.* Önceden akla gelmek. .

doğmalık, s. Doğuştan olan, doğmaca. [*Osm.* Viladî; *ing.* Inborn, congenital; *Fr.* Inné,-ée, infus,-use, naturel,-elle].

doğram, i. < *doğramak.* Doğramakla meydana gelen parça. [*ing.* Slice; *Fr.* Coupe, coupure].

doğrama, i. < *doğramak.* § ❶ Doğramak eylemi; Parça parça kesme. [*ing.* Cutting into slices or pieces; *Fr.* Coupage, morcellement depecement]. § ❷ *ağ. iş.* Yapı veya eşyada ağaç kısımları, kapı, çerçeve masa, dolap gibi doğranmış ağaçtan yapılan iş. (b) Dülgerlik işlerinden daha ince, fakat marangoz işlerinden daha kaba olan ve keresteyi parçalar halinde kesmek ve birleştirmek suretiyle yapılan kapı, pencere, pancur ve kanat gibi yapı marangozluğu işleri; (c) Bir binanın doğrama olarak yapılmış olan ağaç kısımları. [*ing.* Carpenter's work; *Fr.* Fusterie]. § ● *trm.* Otların haspayı bıçkı gibi araçlarla kısa kısa kesilmesi, kıyılması suretiyle *(kes)* hazırlama işi. [*ing.* Chopping; *Fr.* Hachage]. § ● Doğranarak meydana getirilmiş parça.

~ bedeni, *ağ. iş.* ◘ **Beden.**

~ tezgâhları, ◘ **Tezgâh.**

doğramacı, i. Doğrama işi yapan kimse. Yapılarda, pencere çerçeveleri, kapı kanatları ve pancurlar gibi ahşap inşaatın, dülger işlerinden daha ince işlerini yapan işçi. Mobilya işlerini yapanlara **marangoz** denir. [*ing.* Carpenter; *Fr.* Menuisier de bâtiment].

~ kalemi, *inş.* Yiv açmakta kullanılan keski

~ kıskacı, *ağ. iş.* Birbirine yapıştırılması gereken iki parça tahtayı tutkallandıktan sonra tutmak ve sıkıştırmak için doğramacı ve marangozların kullandıkları bir çeşit kıstırma âleti olup, demir veya tahtadan olur. [*ing.* Clamp, cramp].

☆ *Eşanl.* **işkence.**

doğramacılık,-ğı, i. < *doğrama*. Doğramacının yaptığı iş; doğramacıların sanatı. [*ing*. Carpentry; *Fr*. Menuiserie].

doğramak(-i), f. < *esk. T. tograмak*. Ufak ufak kesmek, keserek parçalamak: *Tahtayı doğramak. Eti doğramak.* [*ing*. To cut into slices or pieces, to carve; *Fr*. Couper *(en morceaux*, morceler, dépecer, réduire en miettes, émietter *(pain)*].

doğram doğram, z. Parça parça. [*ing*. In slices, or pieces; *Fr*. Par morceaux, petit à petit, pièce par pièce].

doğranmak, f. nsz. *mec*. Kesilir gibi parça parça edilmek. [*ing*. To be cut *(or carved)*; *Fr*. Être coupé *(en* morceaux)].

doğratmak(-i,-e), f. Doğramak işini yaptırmak [*ing*. To let be cut up; *Fr*. Faire decouper, faire dépecer].

doğru, s. *esk. T. togru*. § ❶ Eğri ve çarpık olmayan, bir ucundan öteki ucuna kadar yönü değişmeyen: *Doğru yol, doğru duvar.* [*Osm*. Müstakim, kaim, müstevi, savap, rast, musip; *ing*. Straight, direct; *Fr*. Droit,-e direct, -ecte]. ☆ *Eşanl.* **düz, düzgün.** ☆ *Karş.* **eğri, çarpık, münharif.** § ❷ *mec*. Gerçek, yalan olmayan [*Osm*. Muhakkak, sahih; *ing*. True, correct, right; *Fr*. Vrai, juste]. ☆ *Karş.* yalan. § ❸ Ise ve duruma uygun, isabetli: *Doğru hareket;* § ❹ *mec*. Yalancı ve hileci olmayan, kanuna, usule ve ahlâk kurallarına bağlı bulunan, halis, sadık, namuslu: *Doğru adam.* [*ing*. Honest, loval. straightforward; *Fr*. Correct, honnête, loyale] ☆ *Eşanl.* **dürüst, emin, mutemet ,özü sözü (içi dışı) bir, pâkdamen.** ☆ *Karş.* **hileci, sahtekâr, yalancı ,ahlâksız, namussuz.** § ❺ Yanlışsız, sağlam; gerçeğe veya kurala uygun: *Doğru hesap, doğru bir anlatış.* [*ing*. Correct, exact; *Fr*. Juste, correct,-ecte]. ☆ *Karş.* **yanlış.** § ❻ i. *mat*. Eğri ve kırık olmayan çizgi; iki nokta arasında çekilebilen en kısa çizgi. [*ing*. straight line; *Fr*. Droite]. § ❼ i. Gerçek şekil: *Işin doğrusunu anlayamadım.* [*Osm*. Hakikat; *ing*. Truth; *Fr*. Vérite, veracité]. § ❽ z. Doğru olarak, sağa sola sapmadan, doğruca: *Bu yol doğru ırmağa gider.* [*ing*. Directly, straightly; *Fr*. Directement]. § ❾ e. Karşı, -yönüne yönelmiş: *Eve doğru gitti.* [*ing*. Towards; *Fr*. Vers]. § ❿ z. *(Zaman kavramlı kelimelerden sonra)* Yakın, yakınlarında: *Akşama doğru gelir.* [*ing*. Near, towards;*Fr*. Vers]. § ⓫ z. Şaşmadan çalışan: *Doğru saat.* [*ing*. Precise; *Fr*. Précis,-ise]. § ⓬ Yanlışsızca: *Doğru söylediniz beyefendi, haklısınız.* [*ing*. Exactly, correctly, precisely; *Fr*. Exactement, correctement, précisement, justement]. § ⓭ *(Zaman belirtmekte)* yaklaşık olarak: *Eve saat dörde doğru gittim.* [*Osm*. Takriben; *ing*. Approximately, about; *Fr*. A peu près, approximativement]. § ⓮ i. *metrol*. Göstergeleri birbiriyle karsılaştırılabilen bir ölçü âleti *(terazi, termometre v.b.)* için kullanılır. ◉ ~ lar *(düzlemler)* bağlamı, *mat*. ◘ **Bağlam.** ◉ *(Çok)* ~ sun *(doğrusunuz), dey*. Haklısın, gerçeği söylüyorsun anlamına gelir. ◉ **ana** ~, *mat*. Doğru ana çizgisi. ◉ **asal** ~, *mat*. ◘ **Asal.** ◉ **aykırı** ~ lar, *mat*. ◘ **Aykırı.** ◉ **çizgisel** ~ **parçası**, *mat*. ◘ **Doğru parçası.** ◉ **dikgen** ~ lar, *mat*. ◘ **Dikgen.** ◉ **doğrultman** ~ *mat*. ◘ **Doğrultman.** ◉ **eğik** ~, *mat*. ◘ **Eğik.** ◉ **eğim** ~, **su**, *mat*. ◘ **Eğim.** ◉ **en büyük eğimli** ~, *mat*. ◘ **En²**. ◉ **Euler** ~ **su**, *mat*. Bir üçgende, dış çember merkezinden, yüksekliklerin kesim noktasından ve ağırlık merkezinden geçen doğru. [*Fr*. Droite d'Euler]. ◉ **sınırsız** ~, ◘ **Sınırsız.** ◉ **Simson** ~ **su**, *mat*. Bir üçgenin dış çemberi üzerinde alınan bir noktadan, üçgenin kenarlarına veya kenar uzantılarına indirilen dikmelerin ayaklarından geçen doğru. *(Dış çember üzerinde alınan nokta değiştiği zaman. Simson doğrusunun zarfı, üç büküntü noktası olan bir hiposikloit eğrisidir).* [*Fr*. Droite de Simson]. ◉ **yanay** ~ lar, *mat*. Yer eksenine dik olan doğrular. [*ing*. Sidestraights, profile lines; *Fr*. Droites de profil]. ◉ **yarım** ~, *mat*. Başlangıç noktasında sınırlı olan öteki ucu sonsuza uzanan doğru. [*ing*. semistraight line; *Fr*. Demi-droite]. ◉ **yönlü** ~ **parçası**, *mat*. ◘ **Vektör.**

~ **açı**, *mat*. ◘ **Açı.**

~ **akım**, *fiz*. Kapalı bir devre üzerinde hep aynı yönde akan elektrik akımı, dalgalı akım gibi akış yönünü ve şiddetini değiştirmeyen akım. [*Osm*. Cereyan-ı mütemadi; *ing*. Continuous current; *Fr*. Courant continu].

~ **akseleratör**, (a) Atom araştırmalarında hızla hareket eden parçacık akımları; çekirdekleri bombardıman etmek ve parçalamak için kullanılır; (b) Yüklü parçacıkları hızlandırmak yoluyle enerjilerini artıran makinelerden biridir.

~ **bağırsak**, *anat*. Rektum, bağırsağın makada birleşik olan düz parçası. [*ing*. ve *Fr*. Rectum].

~ **çizgi**, *mat*. Iki nokta arasında çekilebilen en kısa çizgi: *Iki paralel doğru.* [*Osm*. Hatt-ı müstakim; *ing*. Right line; *Fr*. Ligne droite].

~ **depar**, *sp*. ◘ **Depar.**

~ **dosdoğru**, *dey*. «Işin en doğrusu şudur ki anlamında kullanılır: *Doğru doğru dosdoğru, bu işi yapan odur.* [*ing*. The exact truth *(of the matter.)*].

~ **durmak (oturmak)**, *dey*. § ❶ Dik durmak. § ❷ Uslu durmak. [*ing*. To stand straight, to sit still, to be quiet; *Fr*. (se) Tenir droit].

~ **(dik) duvar**, *inş*. ◘ **Duvar.**

~ **dürüst**, *dey*. Yanlışsız olarak. [*ing*. Properly; *Fr*. Décent, convenable, bienseant].

~ **hamle**, *sp*. Eskrimde, bosaltma hareketi yapmadan boş hattan yapılan doğru hamle; teniste, hasım oyuncunun raketi tutan kolu gergin bulunduğu anda topu raketin alt yanına atmak. [*ing*. Lunge; *Fr*. Coup droit].

~ **hareket**, *astr*. Gök cisimlerinin, görünürdeki günlük hareketin ters yönünde yaptığı hareket. *(Güneş'in tutulum düzlemi içinde yaptığı görünür öz hareketi, günde 1° kadar bir hızla doğru yönde gerçekleşir).* [*ing*. Direct movement; *Fr*. Mouvement direct].

~ **hüküm**, *huk*. Hukuka uygun olarak verilmiş adlî karar.

~ **kılıç**, *sil*. Geniş ağızlı, düz kılıç. [*ing*. Broadsword; sabre; *Fr*. Sabre].

~ **orantı kuralı**, *mat*. Içindeki büyüklükler ikişer ikişer doğru orantılı olan orantı.

~ **orantılı**, *mat*. Birbirine bağlı olan ve biri ardınca öteki de artan iki büyüklük arasındaki bağıntı. [*Osm*. Mepsuten mütenasip; *ing*. Direct proportional; *Fr*. Directement proportionnel].

~ **orantılı büyüklükler**, *mat*. Oranları sabit kalacak şekilde değişen büyüklükler. [*Fr*. Grandeurs en raison directe].

~ **oturmak**, *dey*. Uslu oturmak. [*ing*. To sit still, to be quiet, to sit properly. [*Fr*. Rester tranquille].

~ **ötelenme metodu**, *mat*. Çizim problemlerini bu metodla yapmak için, şekildeki bir kısım doğru parçaları ve açılar, belli bir doğrultuda belli bir uzunluk kadar kaydırılır. Bu işleme doğru ötelenme denir. Böylece şeklin bilinen elemanları bir araya getirilmeye çalışılır.

~ **parçası**, *mat*. (a) Bir doğrunun iki noktası arasında kalan kısmı; (b) Iki ucu sınırlı *(ölçülebilir)* doğru. [*Osm*. Kıt'a-i müstakim(e); *ing*. Right segment; *Fr*. Segment de droite, segment rectiligne].

~ **posta**, *demir*. Hiç durmadan giden tren. [*ing*. Through train, non-stop train; *Fr*. Train direct].

~ **rota**, *den*. Bir yere, yol değiştirmeye hacet kalmamak üzere doğrudan doğruya varabilmek için tâyin ve takibedilen yönü seyre denir. [*ing*. Direct course; *Fr*. Cours direct]

~ **ses**, *tiy*. Tiyatro konuşmasında yükseklik yönünde kendi ses bölgesinin dışına çıkmayan ses. [*ing*. Correct voice].

~ **seslendirme işlemi**, *dilb*. Telâffuz hatalarını düzeltmek için yapılan işlem.

~ **söyleyeni dokuz köyden kovarlar**, *at*. Doğru sözden kimse hoşlanmaz. [*ing*. The man who tells the truth is driven out of nine villages].

~ **söze can kurban**, *dey*. Doğruluğu kabul edilen sözler için kullanılır. [*ing*. The truth is precious even when it hurts].

~ **söze ne denir**, *dey*. ◘ **Doğru söze can kurban.**

~ **üçlü kuralı**, *mat*. Büyüklüklerin ikişer ikişer doğru orantılı olduğu üçlü kuralı [*ing*. Direct rule of three; *Fr*. Règle de trois directe].

~ **yol**, § ❶ Sapmayan doğru giden yol. [*ing*. Main street, high street, direct way, the right way; *Fr*. Chemin direct]. § ❷ Insanları kurtuluşa ulaştıran hak yolu. [*ing*. Right way; true way; *Fr*. Droite voie]. § ❸ Her türlü kötülükten uzak olan tutum. [*ing*. Right way; *Fr*. Droite voie, voie droite, droit chemin].

~ **yön**, *mat*. Açıların ölçülmesinde, saat ibrelerinin ters yönünde alınan yön.

~ **(yönlü) üç düzlemli**, *mat*. Ayakları *O* noktasında olmak üzere O_x yarım doğrusu üzerinde bulunan bir gözlemcinin, O_x ve O_y yarım doğrularının yaptığı açıyı tarayarak O_x'i O_y üzerine getiren dönme hareketini kendi önünden geçerken soldan sağa doğru gerçekleştiriyormuş gibi gördüğü O_{xyz} üçdüzlemlisi.

doğruca /doğ:ruca/, z. Dolaylı olmayarak, dolaşmayarak, doğrudan doğruya, dolayısıyle olmayarak: *Bu yol doğruca oraya çıkar.* [*ing*. Directly, straight away; *Fr*. Tout droit, directement].

doğrucu, s. ve i. Her şeyin doğrusunu yapmayı ve söylemeyi huy edinen *(kimse): O doğrucu bir adamdır.* [*ing*. One who usually tells the truth, truthful or honest person, veracious; *Fr*. Véridique].

~ **Davut**, *dey*. Her şeyin doğrusunu yapmaya meraklı olan kimseler için kullanılır.

doğruculuk*,-ğu, i. § ❶ Doğruyu sevme hali, doğrucu olma hali, [*Osm*. Sadakat; *ing*. Veracity; *Fr*. Véracité]. § ❷ *fels*. Tanrının aldatmamak ve aldanmamak sıfatı. Allah'ın bize verdiği bilgilerin doğru olduğu fikri. [*Osm*. Sıdk; *ing*. Veracity; *Fr*. Véracité]. § ❸ *san*. ve *ed*. Sanatta, edebiyatta çirkinin ve bayağının da estetik bir değer olarak yer alması gerektiğini savunan ve ondokuzuncu yüzyıl sonunda kurulan bir Italyan çığırı. [*ing*. Verism; *Fr*. Verisme].

doğrudan doğruya, z. Dolaysız, vasıtasız *(aracsız) olarak*. [*ing*. Directly, straight-away; *Fr*. Directement].

~ ~ **dava**, *huk*. Alacaklının, borçlusu yerine borçlusunun hukuku bakımından bağıntıda bulunduğu üçüncü şahıs aleyhine kendi adına açtığı dava. [*ing*. Direct claim; *Fr*. Action directe].

~ **demokrasi**, *sosy*. ◘ **Demokrasi.**

~ ~ **temsil**, *huk*. Hukukî işlem yapıldığı anda alacak ve borçlar temsil edilene intikal ederler.

doğrudaş, s. < *doğru. mat*. Aynı doğru üzerinde bulunan: *Doğrudaş noktalar.* [*ing*. Collinear; *Fr*. Situés sur la même droite]. ☆ *Eşanl.* **kolineer.**

doğrulama, i. § ❶ Doğrulamak, kesinlemek eylemi. § ❷ *mant*. Bir düşünceyi başkalarının kabulü için bildirme, ileri sürme; Bir hüküm, önerme, hipotez veya kuramı gözlem veya deneyim yoluyle inceleme. [*ing*. ve *Fr*. Assertion]. § ❸ *sosy*. Bilimsel araştırmada gözlem ve deneylerin kontrolünden sonra ulaşılan son safha. [*ing*. Verification; *Fr*. Vérification]. § ❹ *ed*. Içinde, açıklamada gelişen olguların tanıtı verilen söylev bölümü. ◉ **dolaysız** ~, *ed*. Savın dayanağının tanıtı, dolaylı doğrulama, itirazları çürütme.

doğrulamak(-i), f. Bir söz veya haberin doğru olduğunu bildirmek. [*Osm*. Teyit etmek, tasdik etmek; *ing*. To corroborate, verify, confirm; *Fr*. Confirmer, verifier].
☆ *Eşanl.* **gerçeklemek.**
☆ *Karş.* **yalanlamak, tekzibetmek.**

doğrulanmak, nsz. f. Doğrulamak işine konu olmak. [*ing*. To be verified, to be confirmed; *Fr*. Se vérifier, être confirmé].

doğrulma, i. § ❶ *hava*. Bir pikeden sonra düz uçuşa geçme. [*ing*. Pull-out; *Fr*. Rétablisse-

ment]. § ❷ *cimn.* Genellikle gövdeyi bükülü durustan doğal *(tabii)* duruşa geçirme *ing.* Raising; *Fr.* Se redresser].

doğrulmak, nsz. f. *esk. T. togrulmak.* § ❶ Eğri veya çarpık iken düz ve doğru bir hale gelmek: Çocuğun ayağı kemik hastalığı geçtikten sonra yavaş yavaş doğruldu. [*ing.* To become straight; *Fr.* Se redresser]. § ❷ Kendine, doğru bir durum vermek; oturmuş veya uzanmışken kalkmak: *Eski öğretmenini görünce saygıyla doğruldu.* [ing. To rear up; *Fr.* Se dresser]. § ❸ Bir şey yanlışken düzelmek: *Hesap, şimdi doğruldu.* [*ing.* To become true; *Fr.* Se corriger]. § ❹ Yönelmek: *Evine doğruldu.* [*Osm.* Tevecüh etmek; *ing.* To set out for going to wards; *Fr.* Se diriger vers]. § ❺ *h.d. (Para hk.)* Sağlanmak: *Gündelik doğruldu.* [*Osm.* Temin edilmek; *ing.* To become guaranteed; *Fr.* être assure] § ❻ *mec.* Düzelmek, yeniden güçlenmek, kendini toparlamak, kalkınmak: *Savaştan sonra doğrulan bir ülke.* [*ing.* To recover; *Fr.* Se redresser].

doğrultan, s. < *doğrultmak. elek.* Alternatif akımı doğru veya dalgalı akıma çeviren: *Doğrultan kontak.*

doğrultma, i. § ❶ Doğrultmak eylemi. [*Osm.* Tashih; *ing.* Correction, correcting, redressing, rectifying; *Fr.* Correction, rhabillement, redressement]. § ❷ *den.* Rüzgârın yelken yüzeyine yaptığı baskı ile bir bordasına çok yatan hafif yarış yelkenlisini doğrultmak için, kullananların rüzgâr üstü bordasından dışarıya çıkarak, küpeşteye basmak ve geriye yatmak suretiyle yaptıkları hareket ve çaba. *(Doğrultma bazen bir trapez kullanmak suretiyle kolaylaştırılır).* ☆ *Eşanl.* **rapel**. [*ing.* Weather-roll; *Fr.* Rappel]. § ❸ *elek.* Alternatif akımı doğru veya dalgalı akıma çevirme. [*ing.* Straightening, redressing; *Fr.* Redressement, redressage]. § ❹ *topogr.* Düz bir araziye ait eğik bir klişenin fotoğrafla duzeltilmesi. [*ing.* Correction of distortion, truing; *Fr.* Redressement].

~ **düzeni,** *opt.* Bir dürbün objektifinin verdiği görüntüyü, son goruntünün dik olmasını sağlamak için doğrultan düzen. [*ing.* Rectifying device; *Fr.* Dispositif redresseur]

doğrultmaç*,-cı, i. § ❶ < *doğrultmak. elek.* Alternatif akımı doğru akıma çevirmeye yarayan araç. [*ing.* Straightener, redresser; *Fr.* Redresseur]. ☆ *Eşanl.* **redresör.** § ❷ *opt.* Yer dürbünlerinde görüntüyü doğrultmaya yarayan düzenek. Örnek: *Dürbün prizmaları.* § ❸ *radyotekn.* Alternatif bir elektromotor kuvveti kaynağından tek doğrultulu akım elde etmeye yarayan tertibat: *Doğrultmaç, valf.* [*ing.* Redresser; *Fr.* Redresseur] ☆ *Eşanl.* **redresör** § ❹ *topogr.* Düz bir arazinin eğik kliyesinden yararlanarak, bu arazinin tam ve doğru görüntüsünü elde etmeye yarayan özel fotoğraf cihazı. [*ing.* Erecting device; *Fr.* Redresseur].

doğrultmak(-i), f. § ❶ Doğrulmasını sağlamak, düzeltmek, doğru hale getirmek [*Osm.* Tashih etmek; *ing.* To correct, rectify, redress; *Fr.* Redresser, corriger, rectifier]. § ❷ Bir yere doğru yöneltmek. [*Osm.* Tevcih etmek; *ing.* To direct; *Fr.* Tourner vers, adresser, accorder]. § ❸ *h.d.* Sağlamak, kazanmak: *Günde şöyle böyle yüz lirayı doğrultuyorum.* § ❹ *den.* Yükünün bir tarafa akmasından veya bir tarafından yara alarak içerisine su girmesinden veya bunlardan başka herhangi bir sebepten dolayı bir tarafına yatmış bir gemiyi gerekli tedbirler alarak denkleştirmek. § ❺ *elek.* Alternatif akımı doğru akıma çevirmek. [*ing.* To rectify; *Fr.* Redresser]. § ❻ *mek.* Şekli bozulmuş madenî bir parçayı eski haline getirmek. [*ing.* To straighten (out); *Fr.* Redresser]. ◉ **belini** ~, *dey.* Kötü giden işlerini yoluna koymak, durumunu düzeltmek. [*ing.* To recover; *Fr.* Dresser la taille].

doğrultman*, i. ve s. < *doğrultmak.* § ❶ *fiz.* (a) Bir nokta veya bir çizginin hareketine az veya çok yön vererek bu hareketi yöneten şey; (b) Çizgi meydana getiren noktanın veya yüzey meydana getiren çizginin yönelmesi gereken doğrultuyu gösteren çizgi veya düzlem. [*Osm.* Müveccih; *ing.* Directrix; *Fr.* Directeur,-trice]. § ❷ *mat.* (a) Bir yüzey meydana getirmek için üzerine bir başka çizginin dayandığı kabul edilen çizgi; (b) Odak ile birlikte bir konik meydana getiren çizgi. [*ing.* Directrix; *Fr.* Directrice]. § ❸ s. Bir noktanın veya çizginin hareketini, bu hareketin doğrultusunu aşağı yukarı tam olarak vermek suretiyle yönelten. [*ing.* Directrix; *Fr.* Directeur,-trice].

~ **çemberi,** *mat.* Bir elipsin *(veya hiperbolün)* odaklarından birisi merkez olmak üzere 2 a yarıçapı ile çizilen çember. [*ing.* Director circle; *Fr.* Cercle directeur].

~ **dairesi,** *mat.* Geometrik yer. Bir koniğe birbirine dik teğet çiftleri çekilebilen noktaların geometrik yeri bir daire olup, göz önüne alınan koniğin doğrultman dairesidir.

~ **düzlemi** *(bir konoidin), mat.* Bir konoidin dik ana doğrusunun sürekli olarak paralel olması gereken düzlemi. [*ing.* Director plane; *Fr.* Plan directeur].

~ **katsayıcı,** *mat.* Uzayı $C_{x\,y\,z}$ ile ifade edilen üç koordinat eksenine yöneltmek şartiyle, (a,b,c) koordinat noktalarından geçen bir doğrunun

$$\frac{x-a}{p} = \frac{y-b}{q} = \frac{z-c}{r}$$

denkleminde bulunan *p, q* ve *r* niceliklerinden her biri. [*ing.* Director coefficient; *Fr.* Coefficient directeur, parametre directeur]. ☆ *Eşanl.* **doğrultman parametre.**

~ **doğrusu,** *mat.* Bir elips veya hiperbolde bir odakla, diger bir odağa ait doğrultmanı çemberinin kuvvet ekseni.

Eşanl. **doğrultman.**

~ **ışını,** *mat. (Parabolde)* Parabolün bir noktasından doğrultmana çizilen dikme.

~ **küresi,** *mat.* Geometrik yer. Bir kuvadriğe teğet olan dik konilerin tepe noktalarının geometrik yeri bir küre olup gözönüne alınan guvadriğin doğrultman küresidir.

doğrultu*, i. < *doğrulmak.* § ❶ Yön, istikamet § ❷ *mat.* ve *fiz.* Paralel *(koşut)* olmayan iki sonsuz doğruyu birbirinden ayırt ettiren hal veya belli bir sonsuz doğrunun belirttiği tek yol. [*Osm.* Istikamet; *ing.* ve *Fr.* Direction]. ◉ **bakış** ~ **su,** *astr.* ◘ **Bakış.** ◉ **bir kuvvetin** ~ **su,** *mek.* Bir noktaya etki eden kuvvetin, bu noktaya verdiği hareket yönü. [*ing.* Direction of a force; *Fr.* Direction d'une force]; ◉ **bir matrisin öz** ~ **su,** *mat.* Bu matrisle tanımlanan çizgisel dönüşümlerle ilgili öz doğrultulardan herbiri. [*ing.* Proper direction of a matrix; *Fr.* Direction propre d'une matrice]. ◉ **öz** ~, Bir çizgisel dönüşümde, resmi, kendisiyle aynı doğrultuda ve $\vec{V} = \lambda \vec{U}$ vektörel eşitliğiyle tanımlanan bir λ vektörü olan $\vec{U}$ vektörü *(Burada λ tekabül eden öz değerdir).* [*ing.* Proper direction; *Fr.* Direction propre].

~ **açısı,** *mat.* Yeryüzündeki herhangi bir eğrinin belirli bir noktasındaki teğet doğrultusuyle o naktadan geçen meridyen dairesinin aynı noktadaki teğetinin doğrultusu arasındaki açıya verilen ad.

~ **konisi,** *mat.* Doğruları düzgün bir yüzeyin doğrularına paralel olan koni.

~ **kosinüsü,** *mat.* Yönlendirilmiş bir doğrunun, kartezyen koordinat sistemindeki koordinat eksenlerinin pozitif yönleriyle yaptığı açıların kosinüslerine verilen ad.

~ **sabiti,** *mat.* Analitik geometride bir doğrunun $y=mx+p$ şeklinde yazılabilen denklemindeki x'in m. katsayısına verilen ad.

☆ *Eşanl.* **doğrultu katsayısı.**

~ **yönü,** *topogr.* Bir doğrultunun Lambert kuzeyi ile gösterilen açısı. Bu açı, saat yelkovanının ters yönünde yani plankare sapması *(yaklaşma açısı)* yönünde sayılır: *Bir doğrultunun yönü ile plankare sapması (yaklaşma açısı) 400 grad veya 360 derecede tamamlanır.*

doğrultucu, i. < *doğrultmak, elek.* Tek veya çok fazla alternatif akımı doğru veya dalgalı akıma dönüştüren âlet. [*Ing.* Permutator; *Fr.* Permutatrice].

☆ *Eşanl.* **permütatör.**

doğrulu*, s. < *doğru. mat.* Bir doğru boyunca olan: *Doğrulu devim.* [*Osm.* Müstakim; *ing.* Rectilinear; *Fr.* Rectiligne].

doğruluk,-ğu, i. < *doğru.* § ❶ Doğru olma hali, doğru olana yakışır davranış. [*Osm.* Sıhhat; *ing.* Soundness, exactness, precision, accuracy; *Fr.* Justesse]. § ❷ *mec.* Yalan ve riyadan uzak olma, namusluluk, dürüstlük. [*ing.* Correctness, straightforwardness, honesty, validity; *Fr.* Honnêtete, droiture]. § ❸ Ölçü ve kurallara uygunluk. § ❹ *dın.* Tanrının ne aldanabilir ne de aldatılabilir olduğunu gösteren nitelik. § ❺ Bir beyanın olgu veya gerçeğe uygunluğu. § ❻ Teste tabi tutulan kimselerin sayısı ile doğru olarak cevaplandırılan ters maddeleri sayısı arasındaki oran. § ❼ Test puvanlarında değişen veya devam eden yanlışlar bulunmaması. § ❽ Bir kelimenin okunmasında telâffuz bakımından yanlış yapmayış. Dakiklik. ◉ **davada** ~, *huk.* ◘ **Dava.** ◉ **bir ölçü âletinin doğruluğu,** *metrol.* Birçok kere ölçülmüş belli bir büyüklük için yaklaşık olarak aynı değerleri veren bir ölçü âletinin niteliği [*Fr.* Justesse d'un instrument de mesure]. ◉ **bir radyo alıcısının doğruluğu,** *radyotekn.* Bir alıcının, girişteki «ses» sinyalinin modülâsyonunu bozmadan iletebilmesi özelliği. ◉ **bir televizyon alıcısının doğruluğu,** *radyotekn.* Girişteki «ses» ve «görüntü» sinyalinin modülâsyonunu bozmadan verebilmesi özelliği.

doğrusal*, s. < *doğru. mat.* § ❶ Bir doğru boyunca meydana gelen, bir doğruyu takip eden, doğru şeklinde. [*ing.* Rectilinear; *Fr.* Rectiligne]. § ❷ Cebirde birinci derece ifadelerine verilen genel sıfat. [*ing.* Linear; *Fr.* Linéaire].

~ **(doğru) hareket,** *mat.* Bir doğru boyunca yapılan hareket. [*ing.* Rectilinear movement; *Fr.* Mouvement rectiligne].

~ **şekil,** *mat.* Hem eğri, hem doğru çizgilerden meydana gelen eğrisel şeklin karşıtı olarak, yalnız doğru çizgilerden meydana gelen şekil: *Küre üzerindeki bir üçgen doğrusal değil, eğriseldir.* [*ing.* Rectilinear figure; *Fr.* Figure rectiligne].

~ **trigonometri,** *mat.* Doğrusal üçgenlerin çözümünü konu alan trigonometri. [*Ing.* Plane trigonometry; *Fr.* Trigonometrie rectiligne].

doğrusu, z. < *doğru.* Işin gerçeği, aslı şu ki: *Doğrusu söyledikleri kadar varmış.* [*Osm.* Elhak; *ing.* Honestly, frankly actually; *Fr.* En verite, en fait, à vrai dire, vraiment, veritablement].

doğu[1], i. *astr.* ve *coğr.* § ❶ Güneşin doğduğu yön, gün doğusu. [*Osm.* Şark; *ing.* East; *Fr.* Est, levant, orient]. § ❷ *astr.* Ilım noktalarında *(21 Mart ve 23 Eylül)* güneşin doğduğu ana yön. § ❸ *coğr.* Yüzümüzü kuzeye döndüğümüz zaman sağımıza düşen ana yön. § ❹ *coğr.* Bulunulan noktaya göre doğuya düşen yer. § ❺ *astr.* Güneş ve diğer gökcisimlerinin doğduğu ufuk yarım dairesi içinde ve gözlem yerinin meridyenine inen dikme üzerinde bulunan ana yön; § ❻ *siy.* Avrupa'nın Batı, Kuzey ve Güney devletleriyle Amerika'ya karşıt olarak, Avrupa'nın doğusunda bulunan devletler topluluğu ve daha dar bir anlamda, Avrupa'nın doğusundaki halk demokrasileri. § ❼ s. Doğu ile ilgili, doğuda olan. [*Osm.* Şarkî; *ing.* Eastern; *Fr.* Oriental,-ale]. ◉ ~**ya seyretmek,** *den.* Geminin burnunu doğu yönünde tutmak. ◉ **gün** ~ **su,** *(doğrusu).* § ❶ Güneşin doğduğu yön. § ❷ Doğudan esen rüzgâr.

~ **akçaağacı,** *bot.* ◘ **Akçaağaç.**
~ **amberağacı,** *bot.* ◘ **Sığala ağacı.**
~ **buğdayı,** *bot.* ◘ **Buğday.**
~ **çınarı,** *bot.* ◘ **Çınar.**
~ **çitlenbiği,** *bot.* ◘ **Çitlenbik.**
~ **gürgeni,** *bot.* ◘ **Gürgen.**
~ **hamam böceği,** *zool.* ◘ **Hamam böceği.**
~ **karadeniz göknarı,** *bot.* ◘ **Göknar.**
~ **kayını,** *bot.* ◘ **Kayın.**
~ **kızılağacı,** *bot.* ◘ **Kızılağaç.**
~ **lâdini,** *bot.* ◘ **Ladin.**
~ **mazısı,** *bot.* ◘ **Mazı.**
~ **noktası,** *astr.* Gece gündüz eşitliği sı-

rasında güneşin doğduğu yer. [*Osm.* Nokta-i tulû; *ing.* East point; *Fr.* Point est].
~ **orman asması**, *bot.* ◘ **Asma.**
~ **rüzgârlarında vadi**, *hava.* Yatay yoğunluk gradyanında hissedilir bir devamsızlık göstermeyen tropik doğu rüzgârlarında görülen vâdi. Bu vâdi, genellikle rüzgâr akışına dik olup, doğudan batıya doğru hareket eder. Vadi çizgisi dalganın izobarlarının maksimum amplitüt noktalarını birleştirerek elde edilir. [*ing.* Trough in the easterlies; *Fr.* Talweg dans les vents généraux de l'est].
☆ *Eşanl.* **doğu vadi, doğu dalgası.**
~ **Türkçe**, *dilb.* Türkiye dışı Türk lehçeleri, özellikle Orta Asya Türkçesi için kullanılan deyim.
~ **uzanımı**, *astr.* Gök küresi üzerinde Güneş'in doğu yanında bulunan bir gazegenin Güneş'e olan açısal uzaklığı, gezegen-Yer-Güneş açısı. [*ing.* Eastern elongation; *Fr.* Elongation orientale].
~ **ülkeleri**, *coğr.* Avrupa kültürü dışında kalan bazı ülkeler. [*Osm.* Memâlik-i Şarkiye. [*ing.* ve *Fr.* Orient].
~ **yarım küresi**, *coğr.* Radyo nizamlarının kısım III, Madde 5'te tarif edilen ITÜ *(Milletlerarası Telekomünikasyon Birliği)* nun 1 ve 3 üncü bölgelerinin bütünü. [*Osm.* Nısıf küre-i sarkî; *ing.* **Eastern hamisphere**; *Fr.* Hémisphère orientale].
~ **yüksük otu**, *bot.* ◘ **Yüksük otu.**

doğu[2], s. *h.d.* Ufak kulaklı *(keçi veya koyun hk.)* [*ing.* Small-eared *(sheep or goat)*].

Doğu, i. Güneşin doğduğu yöndeki ülkeler bölgesi. [*Osm.* Şark; *ing.* The East, The Orient; *Fr.* L'orient, le levant].

doğulu, s. § ❶ Doğu bölgelerinden veya ülkelerinden olan. [*ing.* Oriental; *Fr.* Oriental.,ale]. § ❷ *kuymc.* Yüksek kaliteli değerli taşlar için kullanılır. [*ing.* Orient; *Fr.* Oriental,-ale].

doğululuk,-ğu, i. Doğu bölgelerinde veya ülkelerinde yaşama, doğulu ahlâkınf benimseme.

doğum, i. < *doğmak.* § ❶ Dünyaya gelme, doğuş, doğmak eylemi: *Kolay bir doğum.* [*Osm.* Tevellüt; *ing.* Birth; *Fr.* Naissance] § ❷ Bir kimsenin doğduğu yıl: *Ali 1920 doğumludur.* [*ing.* Date of birth; *Fr.* Date de naissance]. § ❸ *astr.* Bir kimsenin dünyaya geldiği anda gökyüzünün hali ve yıldızların durumu. § ❹ *tıp.* Bir kadının, çocuk dünyaya getirmesi: *Kadıncağız çok zor bir doğum yaptı.* [*ing.* Confinement, delivery, labour, lying-in; *Fr.* Accouchement, enfantement]. ◉ **buz ~ u**, *coğr.* ◘ **Buz.** ◉ **canlı ~**, *istat.* Yasayan çocuk doğumu. ☆ *Karş.* **ölü doğum.** [*Fr.* Naissance vivante]. ◉ **diri (efektif) ~ organı**, *istat.* Yalnız canlı doğumları gözönüne alan oran. ◉ **evlilik dışı (gayri meşru) ~**, *istat.* Evli olmayan kadının dünyaya çocuk getirmesi. ◉ **evlilik dışı ~ oranı**, Evli olmayan anadan doğan ve babası tarafından tanınmayan çocuk sayısının ortalama nüfusa oranı. [*ing.* Illegitimate birth; *Fr.* Naissance illegitime] ◉ **meşru ~**, *istat.* Evlilik sonucu olan doğum. [*ing.* Legitimate birth; *Fr.* Naissance legitime]. ◉ **ölü ~ oranı**, *istat.* Ölü doğumlar sayısının nüfusa oranı. [*Fr.* Mortinaissance]. ◉ **özgül (sarih) ~ oranı**, *istat.* Diri doğumların doğum yapabilecek durumdaki kadınlar sayısına oranı. [*Osm.* Velûdiyet emsali].
~ **evi**, ◘ **Doğumevi .**
~ **güçlükleri**, Doğum sırasında ortaya çıkan bütün güçlükleri ifade eden genel terim.
~ **hali**, *kim.* Bileşik bir cisimden yalın bir unsur ayrılırken bunun o sıradaki özel hali. [*Osm.* Hâl i tevellüdî; *ing.* Nascent condition; *Fr.* Etat naissant].
~ **kontrolü**, *istat.* Insanlarda doğumların sınırlandırılmasını sağlamak veya istemeyerek gebe kalmayı önlemek için başvurulan tedbirlerin tümüne verilen ad. [*ing.* Oligogenics; *Fr.* Oligogenique].
~ **sancısı**, ❶ *tıp.* Doğururken disinin duyduğu sancı. [*ing.* Labor pains; *Fr.* Douleurs de l'enfantement]. § ❷ *mec.* Yeni bir hale geçilirken çekilen zorluklar; bir iş, bir eser meydana getirirken duyulan sıkıntı, çekilen güçlük.
~ **sigortası**, *huk.* Çok defa evlenme sigortası ile birlikte yapılan ve evli bir kimsenin her çocuğu doğduğunda sigortacının belirli bir sermaye ödemesini gerektiren sigorta. [*ing.* Maternity insurance; *Fr.* Assurance de la maternité].
~ **sonrası**, *tıp.* Doğum ile annenin tamamen iyileşmesi ve organların eski haline dönmesi arasında geçen zaman. [*ing.* Postpartum; *Fr.* Posterieur à l'accouchement].
~ **travması**, § ❶ Doğum sırasında çocuğun fizikî bir yaralanmaya maruz kalması. § ❷ Psikoanalitik görüşe, özellikle *Rank*'in fikrine göre çocuğun dünyaya gelmiş olmadan dolayı uğradığı psikolojik şok. *(Yine bu görüşe göre, bir kimsenin büyüdükten sonraki kaygı ve korkularında doğum traumasının etkisi vardır.).*
~ **yapmak**, *dey.* Yavru dünyaya getirmek. [*ing.* To give birth to a child; *Fr.* Accoucher].
~ **yardımı**, *iş. huk.* Sigortalı kadının veya sigortalı erkeğin sigortalı olmayan karısının doğurması halinde, doğum sırasında ve doğumdan sonra gerekli sağlık yardımlarıyle ilâçların ve sağlık malzemesinin sigorta idaresince sağlanması.
~ **zedelenmesi**, Çocuğun doğum sırasında kazaya ve travmaya uğraması. Bu zedelenme önemsiz ve geçici olabileceği gibi, çocuğun ilerideki zihin ve motor gelişimine ciddî bir şekilde etki yapabilir.

doğum.evi, b.i. Çocuk doğurmaya yarayan hastahane ;doğuracak olan kadınları kabul eden sağlık yurdu. [*ing.* Maternity home, nursing home, maternity (lying-in) hospital; *Fr.* Maternité, clinique d'accouchement].

doğumlu, s. Belirli bir yılda doğmus: *Ahmet 1920 doğumludur.* [*ing.* Born in such and such a year; *Fr.* Ne en telle annee].

doğuranlar, ç.i. *zool.* Doğurma yoluyle çoğalan hayvanlar sınıfı. [*ing.* The viviparous animals; *Fr.* Vivipares].

doğurgan, s. < *doğurmak.* § ❶ Çok doğuran: *Doğurgan kadın, Doğurgan koyun.* [*Osm.* Velût; *ing.* Multiparous, prolific, fecund; *Fr.* Fecond,-onde, prolifique, multipare]. § ❷ Döllenmeye yatkınlık gösteren *(kadın veya böyle bir kadınla erkeğin meydana getirdiği çift).* ☆ *Karş.* **kısır.** § ❸ *zool.* Yavruları embriyon evrimini veya hiç değilse bu evrimin büyük bir kısmını ana karnında geçiren, günü geldiği zaman tam gelişmis «*canlı*» olarak doğan ve bos kılıf içinde bulunmayan *(hayvanlar hk.)* [*Osm.* Mütevellid-ül-hay; *ing.* Viviparous; *Fr.* Vivipare].
☆ *Eşanl.* **vivipar, doğurucu.**
~ **doku**, *bot.* ◘ **Kambiyum.**

doğurganlık,-ğı, i. § ❶ Doğurgan olma hali. [*ing.* Fecundity, multiparity; *Fr.* Multiparité, fécondité, productivité]. § ❷ *zool.* Doğurucu hayvanların üreme sekli. Doğurganlık memelilerde kural, diğer omurgalılarda istisnadır. [*ing.* Viviparity; *Fr.* Viviparité]. ◉ **kadınların doğurganlığı**, Kadınların çocuk doğurma niteliği. *(Sadece kadınların değil çiftlerin doğurganlığından da söz edilir).*
~ **oranı**, *istat.* Bir toplumdaki belirli bir kadınlar grupunda yıllık doğum oranı. (Bu oran Türkiye'de 20-30 arası yaz grupu için 335'tir). [*ing.* Rate of fecundity; *Fr.* Taux de fécondité]. ◉ **genel ~ oranı**, *istat.* Döl verme çağındaki *(çoğunlukla on beş ile elli yaşındaki)* kadınlar arasındaki doğum oranı [*ing.* General fecundity rate; *Fr.* Taux de fécondité générale]. ◉ **özel ~ oranı**, *istat.* Doğum sayısının doğurganlık yasındaki kadın sayısına oranı.

doğurma, i. Doğurmak eylemi. [*Osm.* Velâdet *ing.* Parturition, giving birth, bringing forth, delivery; *Fr.* Enfantement, accouchement].

doğurmak[1]**(-ği)**, nsz. f. § ❶ Dünyaya yavru getirmek. [*Osm.* Tevlidetmek; *ing.* To give birth; *Fr.* Accoucher, enfanter]. ☆ *Yak. anl.* **vazıhamletmek.** § ❷ Meydana çkmasına sebep olmak, ortaya çıkarmak: *Bu hareket kötü sonuçlar doğurabilir.* [*Osm* Intaç etmek; *ing.* To cause, yield; *Fr.* Produire, engendrer]. ◉ **gokuz ~**, *dey.* Bir seyi sabırsızlıkla, merakla beklemek. [*ing.* To be greatly anxious with expectation; *Fr.* S'impatienter beaucoup].

doğurtma, i. Doğurtmak eylemi, doğurmasını sağlama. [*ing.* Delivery; *Fr.* Accouchement].

doğurtmak, i. § ❶ Bir kadın veya dişinin doğurmasını sağlamak, doğurmasına yardım etmek: *Hangi ebe doğurttu?* [*ing.* To deliver *(of a child)*, to cause to give birth, to assist delivery; *Fr.* Accoucher]. § ❷ Gebe bırakıp çocuk yaptırmak: *Bir koç kırk elli koyunu doğurtabilir.* [*ing.* To engender, beget, sire; *Fr.* Engendrer].

doğurtucu*, s. < *doğurtmak. fels.* (a) Çağrışım yoluyle zihinde saklı olanları ortaya çıkaran; (b) Doğurtuculukla ilgili. [*Osm.* Istilâdî; *ing.* Maieutic(al); *Fr.* Maïeutique].

doğurtuculuk*,-ğu, i. < *doğurtmak. fels.* (a) Çağrışım yoluyle zihindeki bilgileri ortaya çıkarma; (b) Eski Yunan filozofu *Sokrates*in öğretim yönetimine verilen ad olup, bu yönetim, güzel düzenlenmis birtakım sorularla gerçeği karşısındakinin kendisine buldurmaktan yani düsünceleri doğurtmaktan ibarettir. [*Osm.* Istilâd; *ing.* Maieutics; *Fr.* Maïeutique].

doğurucu, i. *zool.* ◘ **Doğurgan.** ◉ **bir cümlenin ~ elemanı**, *mat.* Bu cümlenin ilk harfleri ile gösterilen *özel elemanlarına* karsılık, genellikle *X* harfiyle gösterilen elemanlarından herhangi biri.
~ **renkler**, Onlarla bütün renkleri vücuda getirilebilen, ana ve esas renkler olup, sarı, kırmızı ve mavi olmak üzere üç renktir. [*Osm.* Elvan-ı müvellide; *Fr.* Couleurs génératrices].

doğusal*, s. < *doğu.* § ❶ **Doğu**[7]. § ❷ *astr.* Güneş doğmadan önce sabahleyin doğuda görülen *(gezegenler hk.)*: *Venüs gezegeni, kimi vakit doğusal, kimi vakit batısaldır.* [*ing.* Eastern, oriental; *Fr.* Oriental(e)].
~ **uzaklık**, *astr.* Ufukta ekvatorun kesişme noktası olan gerçek doğu ile gökcisminin doğduğu nokta arasındaki uzaklığı ölçen ufuk yayı.

doğuş, i. < *doğmak.* § ❶ Doğum, doğma, doğma tarzı, çıkma: *Çocuğun doğuşu, Güneşin doğuşu.* [*Osm.* Tevellüt, zuhur; *ing.* Birth, *Fr.* Naissance]. § ❷ *sosy.* Canlı veya toplum türlerinin meydana çıkısın ve gelismeye başlamasını gösterir. Inançlar, kurumlar, *(sanılar)* gibi toplum olaylarının *(veya çocukluktan başlayarak insan ruhî yetilerinin)* meydana çıkışını ve gelişmesini ifade eder. [*Osm.* Tekevvün; *ing.* Genesis; *Fr.* Genese]. § ❸ *astr.* Bir gökcisminin gözlem yerinin ufuk düzlemi üzerinde görünmesi: *Güneş'in doğusu.* [*ing.* Rise; *Fr.* Lever].

doğuşlu, s. *esk.* Soylu. [*Osm.* Asil, necip; *ing.* ve *Fr.* Noble].
☆ *Yak. anl.* **yüksek, âli**
☆ *Karş.* **adi, alçak ,soysuz, türedi.**

doğuştan, z. ve s. *fels.* Anadan doğma var olan, yaratılıştan, doğumla beraber *(gelen)*, [*Osm.* Fıtrî, vehbî; *ing.* Innate, inborn, congenital; *Fr.* Inné,-ée congénital,-ale].
~ **gelen**, *psik.* Kültürel veya eğitsel etkilerin dısında bireyin yaradılıstan elde ettiği kalıtımsal yetenek. [*Osm.* Fıtrî kabiliyet].

doğuştancı*, s. ve i. *psik.* (a) Bilgi ilkelerinin insan zihninde doğumla beraber var olduğunu ileri süren; (b) Doğustancılığa ilişkin: *Doğuştancı kuram;* (c) i. Doğustancılık taraflısı. [*Osm.* Fıtriyeci; *ing.* Nativist; *Fr* Nativiste].

doğuştancılık*,-ğı, i. *psik.* Genellikle karakter, duygu, düğünce her türlü ruh özelliklerinin doğustan, yaradılıstan geldiğini kabul eden doktrin. [*Osm.* Vehbiye, fıtriye; *ing.* Nativism; *Fr.* Nativisme].
☆ *Eşanl.* **nativizm.**

doğut,-tu, i. Bir kimsenin veya bir seyin doğduğu yer. [*Osm.* Maskatıreis, matla; *ing.* *(One's)* Birth-place; *Fr.* Lieu de naissance].

Doha,Duha, öz. i. Katar'ın başkenti. Doha yarımadasının doğu kıyısında bulunur. [*ing.* ve *Fr.* Duha, doha].

dohaşi, i. Japonya'da dinî âyinlerin başlangıç ve sonunu tanrılara ve buddhalara bildirmek için kullanılan kutsal porselen çanak. Âyinin başında ve sonunda bu kutsal çana-

ğa vurularak sürekli ve güçlü bir ses çıkarması sağlanır. [*ing.* ve *Fr.* Dohachi].

dok,-ku, i. *ing. dock.* § ❶ Gemi yapmaya veya onarmaya yarayan üstü kapalı havuz. [*Fr.* Dock]. § ❷ Gemilerden çıkarılan ticarî eşyanın saklanması için rıhtımda yapılan büyük depo. ☆ *Eşanl.* **deniz antreposu**. § ❸ Gemilerin yük boşaltması için rıhtımlarla çevrili havuz. § ❹ Rıhtımlarda malların konması için inşa edilmiş ambarların bütünü. ◉ **yüzer ~**, Gemilerin kalafatlanması için yapılmış hareketli ve yüzer havuz. [*Ing.* Floating dock; *Fr.* Dock flottant].

~ işçisi, Gemileri yükleme ve boşaltma işlerinde kullanılan işçi. [*Ing.* ve *Fr.* Docker]. ☆ *Eşanl.* **yükleme-boşaltma işçisi**.

dokanmak(-e), f. *h.d.* Dokunmak. [*Ing.* To touch, to feel; *Fr.* Toucher, tâter, palper].

dokimoloji, i. *Fr. docimologie* < *Yun. dokime.* deneme, tecrübe. *psik.* Sınavların ve yarışmaların yöntemlerini daha mükemmel hale getirmeyi amaç edinen bilimsel çalışma dalı. [*Ing.* Docimology].

doko[1], i. Japon Buddha inanışında mistik ve büyü törenlerinde kullanılan nesne; indra'nın şeytanlara karşı kulladığı silâh olan şimşeği temsil eder. [*Ing.* ve *Fr.* Doko].

doko[2], i. § ❶ Belçika Kongosu'nun kuzeydoğusunda yaşayan Sudan halkı § ❷ Güney Habeşistan'da yaşayan ve çok az bilinen cüce bir ırk.

doksan, s. *esk. T. tokuz* + *on.* § ❶ Dokuz kere on, seksen dokuzdan bir artık § ❷ i. Seksen dokuzdan sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam: 90, X, C. § ❸ Doksanıncı, doksan sayı ile gösterilen, doksan sayısının belirlediği sırada olan. [*Ing.* Ninety; *Fr.* Quatre-vingt-dix].

doksanar, s. Doksan sıfatının üleştirme şekli, her birine doksan tane, her defasında doksanı bir arada olarak. [*Ing.* Ninety each; *Fr.* Par quatre-vingt-dix].

doksanıncı, s. Doksanın sıra sıfatı, sırada seksen dokuzuncudan sonra gelen. [*Ing.* Ninetieth; *Fr.* Quatre-vingt-dixième, nonantième].

doksanlık, s. § ❶ İçinde doksan tane bulunan: *Doksanlık portakal sandığı.* § ❷ Doksan yaşında olan, doksan yaşına yakın, doksan yaşında görünen: *Doksanlık bir ihtiyar.* [*Ing.* Nonagenarian; *Fr.* Nonagénaire].

doksograf, i. *Fr. doxographe. dilb.* Modern filologların, eski filozofların kısaltılmış metinlerini biraraya toplayan Yunan derlemecilerine verdikleri isim: *Diogenes Laertios* veya *Strobens* gibi. [*Ing.* Doxographer].

doksolojia, i. *Yun. doksologia*, ululama, övgü ilâhesi. § ❶ Katolik tören düzeninde, kutsal üçlemeye övgü formülü § ❷ *mant.* Beylik bir düşünceyi veya bir yanılgıyı tekrarlamaktan öteye geçmeyen anlatım: *Bu yargı değersiz metafizik bir sav taşıyor ve bir doksolojiden başka birşey değil.* [*Ing.* Doxology; *Fr.* Doxologie].

doksometri, i. *Fr. doxometrie* < *Yun.* doksa, *kanı* + *metron, ölçü.* Halk oyunun, herhangi bir sorun üstündeki fikrini yöntemli yoklamalarla araştırma. [*Ing.* Doxometry].

doktor, i. *Fr. docteur* < *Lat. doctor.* § ❶ Hekim. [*Osm.* Tâbip; *Ing.* Doctor, physician; *Fr.* Médecin, docteur] § ❷ Üniversite fakültelerinden birini tamamladıktan sonra ayrıca doktora imtihanını da vermiş olan: *Hukuk doktoru, edebiyat doktoru.* [*Ing.* Doctor; *Fr.* Docteur] ◉ **aile ~ u**, *tıp.* ◘ **Aile**.

~ sınaması, *sp. (Boks'ta)* Ağırlıkların ölçülmesinden önce bütün boksörlerin yetkili bir doktorca muayene edilmesi. [*Ing.* Examination].

doktora, i. *Fr. doctorat.* § ❶ Doktor payesi; bir fakülteyi bitirdiktən sonra o bilim dalının en yüksek aşamasına vardığını sınavla veya başarılı bir eserle gösterenlere verilen unvan § ❷ Bir fakültede doktor ünvanını kazanmak için verilen sınav: *Doktorasını vermek.* [*Ing.* Doctor's degree, doctorate; *Fr.* Doctorat].

~ deneyi, *(petrol)* Benzinlerde veya sıvalanmış gazlarda bulunan aşındırıcı kükürdü, sodyum plombitle çökelterek dozunun belirtilmesi: $Na_2PbO_2 + H_2S$ ◘ $PbS + 2NaOH$: *Bu usulle, benzinde 100.000'de bir oranında kükürtlü hidrojen veya merkaptanın tespiti mümkündür. ing.* ve *Fr.* Doctor test].

doktorlu *(kâğıt)*, s. *arg.* İşaretli *(iskambil)*, sirkaf yapılmış *(kâğıt): Maçabeyinin yanındaki doktorludur, çaktırma kimseye sakın!*

doktorluk,-ğu, i. § ❶ Doktor olma hali, doktor payesi. [*Ing.* Doctorate; *Fr.* Doctorat] § ❷ Hekimlik, doktorun yaptığı iş. [*Ing.* Profession of a doctor, medicine; *Fr.* Medecine].

doktrin, i. *Fr. doctrine* < *Lat. doctrina.* § ❶ Dinsel, siyasal ve felsefî bir öğretim sistemindeki doğma ve kavramların bütünü. [*Osm.* Mezhep; *Ing.* Doctrine]. § ❷ Belirli bir konu ile ilgili doğma ve kavramların bütünü: *Ruhun ölümsüzlüğü doktrini.* § ❸ *(geniş anlamda)* Düşünce. [*Osm.* Fikir; *ing.* Thought, idea]. ◉ **anlıklar ~ i**, *mant.* ◘ **Anlık**.

doktrinci, s. ve i. § ❶ Sistem doktrinlerine ait, onlarla ilgili. [*Ing.* Doctrinary, doctrinal; *Fr.* Doctrinaire]. § ❷ i. Bir doktrinin hazırlanışında ve herkesçe anlaşılır hale getirilmesinde faal rol oynayan kişi. [*Ing.* Doctrinarian, doctirinaire; *Fr.* Doctrinaire]. § ❸ Bir sistemin nazariyatçısı. [*Ing.* Ideologist, doctrinaire; *Fr.* Doctrinaire, ideologue].

doku[*], i. < *dokumak.* § ❶ *biy., bot.* ve *zool.* Aynî ödevi gören, aynî şekilde farklılaşmış, birbiriyle sıkı ilişki gösteren ve aynî köklerden gelen hücrelerin topluluğu; çok hücreli organizmalarda, embriyo gelişirken, embriyoyu teşkil eden **ektoderm, endoderm, mezoderm** tabakaları ile **mezenşim** hücrelerinin, özel bir görevi yapmak üzere belirli bir yönde gelişerek meydana getirdikleri hücre toplulukları. Dört tip doku vardır: *Örtü dokusu, Bağ dokusu, Kas dokusu, Sinir dokusu.* [*Osm.* Nesiç; *Lat. Tela; Ing.* Tissue; *Fr.* Tissu] § ❷ *jeol.* Taşlardaki tanelerle kristallerin sıralanışı ve bunların arasındaki ilgı § ❸ *met.* Maden ve alaşımların, mekanik şekil değişimine uğrayan ve böylece billürları belirli bir yönelme gösteren çok billürlu bileşim maddelerinde görülen özel yapı. *(Şekil değişiminin türüne göre, haddeleme, tel çekme ve dövme dokuları ayırt edilir)* § ❹ *trm.* Unsurlarının boyu bakımından, katı gerecin temel bileşimi § ❺ *(geniş anlamda)* Bir bütünün yapısı, özelliği: *Romanın dokusu* ◉ **~ lar arası boşluk**, Bir dokunun telleri , tabakaları veya halkaları arasındaki boşluklar. *(Doku boşlukları katı maddelerle veya sıvıyle dolu olabilir)* ◉ **bağ ~ su**, *biy.* Genellikle diğer dokuları birbirine bağlayan bir doku tipi. Hücre arası maddesi veya zemin maddesi çok, hücre sayısı az olur. Zemin maddesinde daima bir takım tel ve telcikler *(Kollagen, elastik, retikuler)* kapsar. Embriyoda mezenşim hücrelerinden meydana gelir. Öz bağ dokusu kıkırdak dokusu, kemik dokusu ve kan dokusu olmak üzere dört tipi vardır. [*Osm.* Nesç-i munzam; *Lat. Tela conjuctiva; Ing.* Connective tissue; *Fr.* Tissu conjonctif]. ◉ **besi ~**, *bot.* ◘ **Besidoku** ◉ **bez ~**, *bot.* ◘ **Bezdoku** ◉ **bez ~ su**, *anat.* Iç ve dış salgılarını vücut içine ve dışına veren salgı bezlerine verilen ad. [*Osm.* Nesç-i guddevî; *Ing.* Glandular tissue; *Fr.* Tissue glandulaire] ◉ **bir kayanın ~ su**, *jeol.* Kayanın bileşiminde bulunan minerallerin veya fosillerin birbirlerine oranla düzenleme tarzı. *(Doku, gözle veya mikroskopla incelenir. Andojen kayalarda başlıca iri taneli /granitin dokusu/, ince taneli, camsı dokular bulunur)* ◉ **bölünür ~**, *bot.* **Bölünürdoku** ◉ **büyütken ~**, *bot.* Oluşum yolunda ve peltemsi bir kıvamda bulunan bitkisel doku. İki çenekli ve açık tohumlu bitkilerin yaşlı kök ve gövdelerinde çepeçevre bulunan sürgen doku. [*Osm.* Tabaka-i müvellide; *ing.* ve *Fr.* Cambium]. ◉ **daimi ~**, *bot.* Hücreleri bölünmeyen doku. Protoplazmaları az olup hücrenin dar bir alanında toplanmıştır. Hücrenin büyük kısmını ise vakúol teşkil eder. Daimî doku hücrelerinden bir kısmı ölü olup içleri su veya hava ile doludur. Hücreler arasında interselüler boşluklar oluşmuştur. ☆ *Eşanl.* **bölünmez doku, sürekli doku**. ◉ **değişmez ~**, *bot.* ◘ **Sürekli doku** ◉ **değişmez ~**, *biy.* ◘ **Değişmez** ◉ **deri ~ su**, *biy.* Epidermis adını da alan dermatogen adı verilen hücre tabakasının değişmesi ile meydana gelen bir doku. ◉ **deri altı ~ su**, *hist.* Kutis'i derideki kıvrımlara bağlayan ve derinin ileri geri kaymasını sağlayan tabaka. [*Osm.* Nesc-i hücrevî-i tahtelcildî; *Lat., Ing.* ve *Fr.* Subcutis]. ◉ **destek ~**, *biy.* ◘ **Destekdoku** ◉ **elastik ~**, *zool.* Sık telli bağ dokusunda elâstik tellerin hakim olması ile meydana gelen özel bir bağ dokusu tipi. Ses tellerinde bulunur. [*Ing.* Elastic tissue; *Fr.* Tissu élastique]. ◉ **elastik kıkırdak ~ su**, *anat.* ve *zool.* Hücre-arası maddesinde elastik telleri kapsayan bir kıkırdak dokusu tipi. [*Ing.* Elastic cartilage; *Fr.* Cartilage élastique] ◉ **epitel ~ su**, *zool.* ◘ **Örtü dokusu** ◉ **hemopoiyetik ~**, *zool.* ◘ **Kan hücresi yapan doku**. ◉ **görsel ~**, *psik.* Göz şebekesi imajının özelliği. (Bu özellik, göz şebekesi üzerine yakın noktalar halinde düşen ışınların yoğunluk farkından ileri gelir. ◉ **hiyalin kıkırdak ~ su**, *zool.* Hücre-arası maddesinde ağ biçiminde ince kollagen telleri kapsayan, homojen veya düzgün dizili görünüşlü bir tip kıkırdak dokusu. [*Ing.* Hyaline cartilage; *Fr.* Cartilage hyalin]. ◉ **iletim ~ su**, *bot.* ◘ **iletim**. ◉ **kaldırımsı doku**, *biy.* ◘ **Kaldırımsı**. ◉ **kan ~**, *biy.* ◘ **Kandoku**. ◉ **kan hücresi yapan ~**, *biy.* ve *zool.* Ak ve al kan yuvarları ile diğer tip kan hücrelerinin meydana getirildiği dokular; kemik iliği, lenf düğümü gibi. [*Ing.* Hamemopoietic tissue; *Fr.* Tissu hémopoïétique]. ☆ *Eşanl.* **hemopoiyetik doku** ◉ **kas ~**, *biy.* ◘ **Kasdoku** ◉ **kemik ~**, *biy.* ◘ **Kemikdoku** ◉ **kıkırdak ~**, *biy.* ◘ **Kıkırdakdoku** ◉ **korun ~ su**, *biy.* ◘ **Korun** ◉ **koruyucu ~**, *bot.* ◘ **Koruyucu** ◉ **lif ~**, *biy.* ◘ **Lifdoku** ◉ **lökopoiyetik ~**, *zool.* Beyaz kan hücrelerini meydana getiren dokular. [*Ing.* Leucopoietic tissue; *Fr.* Tissu leucopoiétique] ◉ **mantar ~**, *biy.* ◘ **Mantardoku** ◉ **mantarlaşmış koruyucu ~**, *bot.* ◘ **Mantardoku** ◉ **mukoz ~**, *biy.* ◘ **Mukozdoku** ◉ **örtü ~ su**, *anat.* ve *zool.* Özgür bir yüzeyi örten veya bir kanal ya da bir boşluğu kaplayan hücreli bir doku. Tek bir sıra hücreden yapılmış olacağı gibi çok sıralı da olabilir. Hücreler yassı, küp veya silindir biçimi olabilirler. [*Osm.* Nesç-i beşere-i muhatî; *Ing.* Epithelial tissue; *Fr.* Tissu épithélial]. ☆ *Eşanl.* **epitel dokusu** ◉ **özek ~**, *biy.* ◘ **Parankima** ◉ **özümleme ~ su**, *biy.* ◘ **Özümleme** ◉ **primer ~**, *bot.* Primer meristemden meydana gelen daimi doku. [*Ing.* Primary tissue; *Fr.* Tissu primaire] ◉ **salgı ~ su**, *bot.* ◘ **Salgı** ◉ **sekonder ~**, *bot.* Sekonder meristemden meydana gelmiş daimi doku ◉ **sinir ~**, *biy.* ◘ **Sinirdoku** ◉ **sünger ~**, *biy.* ◘ **Süngerdoku** ◉ **telli kıkırdak ~ su**, *zool.* Hücre-arası maddesinde paralel uzanan kalın kollagen telleri kapsayan bir kıkırdak dokusu tipi. [*Ing.* Fibrous cartilage; *Fr.* Cartilage fibreux] ◉ **telsel ~**, Hepsi birbirine benzeyen telcik demetlerinden oluşan bağ dokusu. *(Kirişler, eklem bağları, kemik zarı, sinir kılları, böbreklerin, erbezlerinin telsel zarları, telsel kıkırdaklar ve kısmen damar gömlekleri bu dokudandır)* ◉ **temel ~**, *bot.* ◘ **Temeldoku** ◉ **tıkız ~**, *biy.* ◘ **Tıkızdoku** ◉ **yağ ~**, *biy.* ◘ **Yağdoku** ◉ **yalancı ~**, *bot.* Gerçek bir dokuyu andırır şekilde birbirine yapışık, fakat gerçek dokudan farklı olan ve sürgen dokunun çalışması sonucunda oluşan iplikli örtü tabakası). [*Ing.* False tissue; *Fr.* Faux tissu].

~ aşısı, *tıp., bot.* ve *zool.* ◘ **Aşı**.

~ bilimi, ◘ **Dokubilim**.

~ erimesi, *biy.* Başkalaşmanın başlangıcında ve birçok patolojik hallerde görüldüğü gibi canlı dokuların yok olması.

~ hücresi, *biy.* ◘ **Doku**.

~ ile tedavi, *biy.* Profesör Filatov tarafından öne sürülen ve deri altına çaşitli dokuların *(yabancı dokular, bitkisel dokular, tehlikesiz urlar)* aşılanması şeklinde tedavi metodu. [*Ing.* Tissue therapy; *Fr.* Tissuhérapie].

~ incelemesi, *san.* Sanat eserinin bilimsel yönden parçalara bölünerek ve oluşum sırasına uyularak okunmasını amaçlayan bir sanat tarihi yöntemi.

~ **kangreni**, *vet.* Kangren basilinden *(Sphaerophorus necrophorus)* ileri gelen hastalık.
~ **kültürü**, *biy.* Canlı dokuların en uygun şartlarda incelenebilmesini sağlamak üzere geliştirilmiş bir teknik. [*ing.* Tissue culture; *Fr.* Culture de tissus].
~ *(lif)* **maddesi**, *matb.* Kâğıt imalinde kâğıt çeşitlerinin esas maddelerini teşkil eden paçavra, oun hamuru, selülozdan bir veya hepsinin karışımı, bunlardan sonra ikinci derecede gelen dolgu maddeleri vardır. [*ing.* Faserstoff; *Fr.* Fibrin].
~ **sıvısı**, *zool.* Kılcal damarların duvarlarından sızıp dokuların hücreleri arasındaki boşlukları dolduran süzülmüş plazma. [*ing.* Tissue fluid; *Fr.* Tissu liquide].
~ **yapımı**, Bir tek hücreyle başlayıp, onu geliştiren ve onun, hayat boyunca, özel, yeni görevleri bulunan dokular meydana getirmesini sağlayan olayların tümü. [*ing.* Histogenesis, histogeny; *Fr.* Histogénèse].
~ **yönelimi**, Pek çok asalakların canlı veya ölü organik dokulara dalma özelliği. [*ing.* Histotropism; *Fr.* Histotropisme].

doku.bilim*, b.i. *biy.* Canlılardaki dokuların oluşum, evrim ve bilesimini inceleyen biyoloji dalı. [*Osm.* Ilm-i ensaç; *Lat. Histologia; ing.* Histology; *Fr.* Histologie].
☆ *Eşanl.* **histoloji**.

doku.bilimsel*, s. *biy.* Dokubilimle ilgili. [*ing.* Histological; *Fr.* Histologique].
☆ *Eşanl.* **histolojik**.

dokum*, i. < *dokumak* § ❶ Dokunuş; bir şeyi meydana getiren dokuların birbirine göre olan durumu. [*Osm.* Nesiç tarzı; *ing.* ve *Fr.* Texture]. § ❷ *dokb.* Vücudun bir kısmını meydana getiren tellerin birbirine birleşme, girişme, karışma düzeni, dokunuşu: *Derinin dokumu.* [*Osm.* Intişaç; *ing.* ve *Fr.* Texture].

dokuma, i. < *dokunmak* § ❶ Dokumak işi: *Halı dokuma sanatı, Dokuma tezgâhı.* [*Osm.* Mensucat; *ing.* Textiles; weaving; *Fr.* Textiles] ☆ *Eşanl.* **tekstil** § ❷ s. Dokunmuş *(şey)* [*ing.* Woven; *Fr.* Tissé]. § ❸ Boyalı pamuk ipliğinden dokunan kalınca bir bez. Minder örtüsü, yatak kılıfı veya çarşafı gibi şeylerde kullanılır: *Yerli dokumalar.* [*ing.* Tissue; *Fr.* Tissu]. § ❹ Iplikleri birbirinin arasından geçirmek suretiyle kumaş yapma işi ve bu suretle yapılan bez ve kumaşlara denir. [*ing.* Weaving; *Fr.* Tissage]. § ❺ *mec.* İşleme tarzı. § ❻ *dok.* Eğirme veya başka yollarla iplik haline sokulabilir her cins ham maddeden imal edilmiş olan, dokunan veya örülen veya bu sistemlerin dışında sadece elyaflı birbirlerine, değişik metotlarla tutturarak bir bütün meydana getirme yoluyle elde edilen her cins kumaş, triko, döşemelik, halı, keçe v.b. ◉ **çapraz** ~, *dok.* ◘ **Çapraz**[1] ◉ **dik** ~, Goblen halıları gibi nakışlı ve resimli kumaş ve örtüleri dokumak için ariş ipliklerini düşey gererek halı gibi örülen dokumalar. [*ing.* High warp; *Fr.* Haute-lisse] ◉ **sık** ~, *dok.* Temmeri çok sıkıştırılarak dokunmuş olan sert dokuma. [*Fr.* Tissu-serré], ☆ *Karş.* **seyrek dokuma**. ◉ **yatık** ~, Ariş telleri yatay olarak gerilmek suretiyle dokunan kumaslar. [*ing.* Low warp; *Fr.* Basse-lisse].
~ **ham maddeleri**, *dok.* Kumaş yapımı için iplik haline getirilebilen her türlü madde. [*ing.* Textile material; *Fr.* Matière textile].
~ **işleri**, *dok.* Dokunarak yapılan her çeşit bez ve kumaş işleri. Dokuma sanayii. [*Osm.* Mensucat; *ing.* Textile; *Fr.* Textile].
~ **keçe**, *dok.* Dösemecilikte kullanıldığı gibi süzek olarak da kullanılan bir çeşit kalın dokuma.
~ **kısalması**, *dok.* Ham kumaş dokunurken çözgü ipliğinde meydana gelen çekme, kısalma. *(Bu kısalma, çözgü ipliğinin atkı ipliği ile örgü bağlantısı yapmasından meydana gelir ve kumaşın desen ve armürüne göre yüzde 5-15 arasında değişebilir).*
~ **sanatları**, *dok.* Ipliklerle tezgâha her çeşit bez ve kumaş dokuma sanatları. Halı, kilim, çatma, kumaş v.b. gibi elde yapılanlara **örme** denir. Oya, dantel ve örgü işleri gibi. [*Fr.* Arts de tissus].
~ **sanayii**, *dok.* Dokuma ham maddelerini kumaş haline getirerek değerlendiren sanayi dalı. Çıkrıkla işleyen tezgâh endüstrisi zamanında baslamış makinenin kullanılmasından sonra büyük fabrika imâli şeklini almış olan sanayi dalıdır. [*ing.* Textile industry; *Fr.* Industrie textile].
~ **tarağı**, Dokuma tezgâhlarında tefe üzerindeki özel yere yerlestirilen ve çözgü ipliklerinin geçirildiği tarak. *(Iplikler, bu tarağın dişleri arasından, belirli desenlere göre, 2, 3, 4, 5 veya daha çok sayıda geçirilerek hem iplik aralarındaki mesafe ayarlanır, hem de kumaşın ham genişliği tesbit edilir.* [*ing.* Card; reed, slay; *Fr.* Peigne, ros, rot].
~ **tezgâhı**, *tekn.* Bez ve kumaş dokumaya yarayan tezgâh; Kumaş yapmak üzere çözgü ve atkı ipliklerini dokuyan bir makina. [*ing.* Loom; *Fr.* Metier à tisser]. ◘ *ŞEKİL: 549.*
— **MODERN EL DOKUMA TEZGÂHI**.
☆ *Eşanl.* **culha tezgâhı**.

dokumacı, s. < *dokumak.* § ❶ Dokuma işleri yapan ve satan kimse. § ❷ El veya otomatik dokuma tezgâhlarında çalışan kadın veya erkek işçi. [*ing.* Weaver; *Fr.* Tisserand].

dokumacı.kuşu, b.i. Ötücükuşlar *(Passeriformes)* takımının Dokumacıkuşugiller *(Ploceidae)* familyasından, Afrika'da yaşayan küçük ötücü kuş. Bazı türleri asalaktır ve yumurtalarını astrildaların yuvasına bırakırlar. Tanecildir. Kafes kuşu olarak beğenilir. [*Lat. Ploceus; ing.* Weaver-bird; *Fr.* Tisserin]. ◉ **Filipin** ~, *zool.* Ötücü-kuşlar *(Passeriformes)* takımının, Dokumacıkuşugiller *(Ploceidae)* familyasından bir kuş türü. Hindistan'da yaşar. [*Lat. Ploceus philippinus; ing.* Baya (weaver), Philippine weaver]. ◉ **Kap** ~, *zool.* Dokumacıkuşugiller *(Ploceidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 18 sm. Kap'da yaşar. [*Lat. Ploceus capensis*].

dokumacıkuşugiller, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Kuslar *(Aves)* sınıfının, Ötücükuşlar *(Passeriformes)* takımının, Öz-ötücüler *(Oscines)* üst familyasına giren bir familyası. Gagaları koni biçiminde ve kuvvetlidir. 250 den fazla türü vardır. Tohum ve böcek yerler. Erkekleri sarı-siyah ve kırmızı siyah parlak tüylü, dişileri, körpeleri, hatta bazen üreme zamanı içinde erkekleri koyu esmer çizgili ve az cok esmerimsi bir renkte olur. Toplu yasayan kuşlardır. **Kap dokumacı kuşu** *(Ploceus capensis)*, **Filipin dokumacı kuşu** *(P. philippinus)* türleri iyi bilinir. [*Lat.* ve *ing. Ploceidae; Fr.* Ploceïdes].

dokumacılık,-ğı, i. < *dokumacı.* Kumaş dokuma işi veya dokuma ticareti. *Ing.* Textile industry; *Fr.* Profession de tisserand, état de tisserand].

dokumak(-i), f. *esk. T. tokumak* § ❶ Ipliklerin bir takımını çözgü, bir takımını atkı halinde kullanarak tezgâhta kumaş, bez yapmak: *Bez dokumak, halı dokumak.* [*ing.* To weave; *Fr.* Tisser], § ❷ *mah.* Silkmek *(ağacın dallarını sırıkla vurarak indirmek)* § ❸ *mec.* Meydana getirmek ◉ **ince eleyip sık dokumak** ~, *dey.* Gereğinden fazla inceleyip araştırmak. [*ing.* To be too particular, to be very meticulous, to be over-fussy; *Fr.* Fendre un cheveu en quatre, y regarder à deux fois] ◉ **mekik** ~, *dey.* Iki yer arasında çok gidip gelmek. [*ing.* To shuttle back and forth between; *Fr.* Faire la navette].

dokunaç,-cı, i. < *dokunmak. zool., bot.* ve *biy.* Birçok omurgasız hayvanların başlarında bulunan ve duygu almaya, dokunmaya, av yakalamaya yarayan ince, uzun yapılar. [*Osm.* Levahik-i lâmise; *ing.* Tentacle; *Fr.* Tentacule]. ◘ *ŞEKİL: 158* — **DENİZ ANASI**. ◉ **dudak** ~ **ları**, *zool.* ◘ **Dudak**.
☆ *Eşanl.* **tentakül**.

dokunaçsal*, s. § ❶ Dokunaçlarla ilgili: *Dokunaçsal uzantı.* [*ing.* Tentacular; *Fr.* Tentaculaire] § ❷ Dokunaca benzer organları bulunan. [*ing.* Tentacled, tentaculate; *Fr.* Tentaculaire].

dokunaklı, s. < *dokunmak* § ❶ Acındıran, etkili, dokunan, insanın içine işleyen: *Dokunaklı ses, dokunaklı söz, dokunaklı yazı.* [*ing.* Piquant, touching, spicy; *Fr.* Touchant,-ante, émouvant,-ante, attendrissant,-ante]. ☆ *Yak. anl.* **üzüntülü, acı, acıklı, hüzünlü, hazin, yürekler acısı, içe işleyici, elim, firaklı, suzişli.** ☆ *Karş.* **sevinçli, neşeli, şen şakrak.** § ❷ Sert: *Dokunaklı tütün, Dokunaklı biber.*
~ **rüzgâr**, *den.* Babafingolar üzerinde seyre elverişli fırıska rüzgârlardan kuvvetli rüzgâr.

dokunaklık,-ğı, i. *müz.* Dokunaklı sazların perdeliği. [*Fr.* Toucher].

dokundurmak(-i, -e), f. § ❶ Dokunmasını sağlamak, değdirmek, iliştirmek, el sürdürmek: *Müze eşyasına kimseyi dokundurmamalı.* [*ing.* To make touch; *Fr.* Faire toucher]. § ❷ Incittirmek, sataşmaya bırakmak: *O yetim çocuğa dokundurmam* § ❸ Sözünü dolayısıyle birine değdirmek, üstü kapalı sitem etmek: *Sözü bana dokundurmak istedi.* [*ing.* To mention in a covert way, to hint *(at); Fr.* Laisser entendre qch., suggérer qch, à mots couverts, par sous-entendus].

dokunma, i. < *dokunmak* § ❶ Dokunmak eylemi, bir şeye dokunup duygulanma. [*Osm.* Lems, lemis; *ing.* Touching; *Fr.* Tact]. § ❷ *sp.* Eskrimde kılıç veya epeyi rakibe, oyun kuralları gereğince değdirme. [*ing.* Touch; *Fr.* Touche].
~ **cisimciği**, *zool.* ◘ **Cisimcik**.
~ **duyusu**, *fizyol.* Deri veya mukoza üzerine yapılan değme, vurma, bastırma, çekme gibi mekanik etkileri alan duyu. [*ing.* Sense organ; *Fr.* Organe du toucher].

dokunma.bana, b.i. *bot.* ◘ **Kına çiçeği**.

dokunmak(-e), f. *esk. T. tokunmak.* § ❶ Hafifçe değmek, sürünmek, el sürmek: *Hastanın eline dokundum, ateşi olduğu belli.* [*Osm.* Temas etmek; *ing.* To touch; *Fr.* toucher]. § ❷ El sürmek, elle tutmak, karıstırmak: *Sobaya dokunma, elin yanar. Bu* tatlıya biri dokunmuş. [*ing.* To mix, throw into disorder; *Fr.* Mêler, emmêler]. § ❸ Çarpmak: *Vazoya dokunup kırmış.* [*ing.* To shock, strike; *Fr.* Choquer, heurter]. § ❹ Sataşmak, rahatsız etmek: *Çocuğa dokunmayın!* [*ing.* To tease; *Fr.* Embêter, taquiner]. § ❺ *mec.* Etkilemek, duygulandırmak, batmak, içine işlemek, incitmek: *Sözleri bana çok dokundu. Bu şarkı bana dokunur.* [*ing.* To injure, affect; *Fr.* Blesser, toucher]]. § ❻ Sert gelmek, sersemlik veya sarhosluk verecek şekilde etkilemek: *Bu tütün bana dokunur.* [*ing.* To be strong; *Fr.* Être fort, enivrer]. § ❼ Hüzün, keder vermek: *Geceleyin kaval sesi insana dokunur.* [*ing.* To move, affect; *Fr.* Attendrir, émouvoir]. § ❽ Yaramamak, sağlığa zarar vermek: *Hamur işi ona dokunur.* [*ing.* To do harm to; *Fr.* Faire du mal, nuire]. § ❾ Ait olmak, ilgili olmak: *O işin bana dokunur yanı yoktur.* [*ing.* To concern; *Fr.* Concerner]. § ❿ *(İyilik, kötülük gibi kavramlarda)* olmak: *Onun bana zararı dokunmaz. Bana çok iyiliği dokundu.* ◉ **dokunu dokunu vermek**, *arg. (Yumrukla)* Bir kaç defa vurmak: *Burnunun üstüne dokunu dokunu vermeli.* ☆ *Eşanl.* **oksayı okşayı vermek**.

dokunsal*, s. < *dokunmak. biy.* (a) Dokunma duygusuyle, dokunumla ilgili: *Dokunsal izlenim;* (b) Dokunma duyumuna konu olan: *Dokunsal cisim.* [*Osm.* Lemsî; *ing.* Tactile, tactual; *Fr.* Tactile].

dokunulmak(-e), ösz. f. Dokunmak isine konu olmak, değilmek: *Buraya hiç dokunulmatasılmak, zarar verilmek. ing.* To be touched, *dı.* [*Osm.* Temas edilmek, ilişilmek, satasılmak, zarar verilmek; *ing.* To be touched, handled; *Fr.* Être touché, choqué, heurté].

dokunulmaz, s. < *dokunulmak* § ❶ ilişilmez, el sürülmez. [*ing.* Untouchable; Fr. Intouchable]. § ❷ *mec.* Hiçbir sekilde tenkit edilemez. [*ing.* ve *Fr.* Intouchable]
☆ *Eşanl.* **masun**.

dokunulmazlar, ç.i. *sosy.* Hindistan'ın bazı aşağı kastlarından olanlar, genellikle Dravid menselidirler Hindu dinine bağlı olmakla birlikte birçok ibadete katılamazlar. Temas ve yakınlıkları, üstün kastlar için kirletici sayılır. *(Sosyal bakımdan paryalardan asağıdırlar. Genel olarak aşağılık sayılan işlerle geçinirler. Sayıları milyonları bulur).* [*ing.* ve *Fr.* Intouchables].

dokunulmazlık*,-ğı, i. § ❶ Bir kimseye veya bir seyde dokunulmaz, ilisilmez, karışılmaz olma hakkı ve hali; el sürülmeyis: *Yargıç*

dokunulmazlığı. [*Osm.* Masuniyet; *Ing.* Immunity; *Fr.* Immunité]. § ❷ Yasak, tabu: *Her dinin birtakım dokunulmazlık taşıyan ilkeleri vardır.* § ❸ *huk.* Anayasa veya uluslararası örfler gereğince kişilere tanınan ilişilmez olma durumu veya ayrıcalık ◉ diplomasi **dokunulmazlığı**, *huk.* Diplomasi temsilcilerinin, ülkesinde görevli bulundukları devletin cezaî, hukukî ve idarî yetkileri dışında tutulması şeklinde beliren bağışıklık. [*Ing.* Diplomatic immunity; Fr. Immunité diplomatique]. ◉ **diplomatik ~**, *huk.* ◘ **Diplomasi dokunulmazlığı.** ◉ **yasama dokunulmazlığı**, *huk.* Görevlerini hiç bir baskı altında kalmadan tam bir bağımsızlıkla yerine getirmelerini, fikir ve söz hürriyetlerini mutlak bir serbesti içinde kullanmalarını sağlamak amacıyla T.B.M. Meclisi üyesi milletvekili ve senatörlere Anayasa tarafından tanınan hukukî ayrıcalık. [*Osm.* Teşrii masuniyet; *Ing.* Immunity of legislators; *Fr.* Immunité législative].

dokunum*, i. < *dokunmak. biy.* Derinin eşyaya dokunduğu zaman sıcaklık, soğukluk, sertlik yumuşaklık gibi niteliklerden duygulanması yeteneği. [*Osm.* Lems; *Lat.* Tactus. *ing.* Touch; *Fr.* Toucher, tact].

dokunur, s. Zararlı. [*ing.* Harmful, affecting *(adversely)*; *Fr.* Nuisible, nocif,-ive]

dokunuş, i. < *dokunmak.* § ❶ Dokuma ipliklerinin çaprazlama tarzı. [*ing.* Texture; *Fr.* Tissu, texture]. § ❷ Dokunmuş olan şeyin durumu. § ❸ *müz.* Çalgıcının, parmaklarını kullanmasına göre değişen çalma özelliği. [*Fr.* Toucher]. § ❹ *res.* Resim yaparken kalem vuruşlarında ve boyaları her defa fırça ile muşamba üzerine koymaktan meydana gelen boya izleri. Boya-resimde dokunuşlar büyük rol oynar. Her ressamın kendine özgü dokunuşları vardır: *Filân ressamın fırça dokunuşları çok sanatkârânedir. mahirane bir şekildeki dokunuşlarla resmi tecessüm ettirmek kabildir.* [*Ing.* Touch, touching; *Fr.* Touche]. § ❺ *(Geniş anlamda)* Edebî bir eserin, bir yazının parçaları arasındaki düzen, tertip: *Bir dramın dokunuşu.* [*Ing.* ve *Fr.* Texture].

dokunut*,-tu, i. *müz.* Parmak alırı. Hangi parmakların basacağı yazılı rakamlarla verilen ad. [*Ing.* Fingering; *Fr.* Doigté].

dokunutlamak, f. *müz.* Dizekteki gerekli notaların üstlerine dokunut rakamlarını koymak. [*Ing.* To finger; *Fr.* Doigter].

dokurcun, i. *h.d.* § ❶ Genellikle kısa, silindir biçimindeki, geçici olarak yapılan ekin demeti ,kuru ot ve saman yığını. *(Saman örtülü bir dam, ürünleri hava değişikliklerine karşı korur.* [*Ing.* Sheaf; *Fr* Gerbe]. ☆ *Eşanl.* **tokurcun**. § ❷ Dokuz taş oyunu.

dokutmak(-i,-e), f. Dokunmak işini yaptırmak. [*ing.* To let weave; *Fr.* Faire tisser, faire tricoter].

dokuyucu, i. Dokuma yapan kimse [*ing.* Weaver; *Fr.* Tisserand,-ande].

dokuyuş, i. Dokuma biçimi, tarzı.

dokuz, s. ve i. *esk. T. tokuz.* § ❶ Sekizden bir artık; sekiz ile on arasındaki tam sayı. § ❷ i. Sekizden sonra gelen sayının adı ve bu sayıyı gösteren rakam; 9, IX. [*Ing.* Nine; *Fr.* Neuf]. § ❸ Dokuzuncu, dokuz sayısı ile gösterilen dizide olan: *Cilt dokuza bakınız.* [*Ing.* Ninth; *Fr.* Neuvième] § ❹ Sekiz artı bir birim: *Üç'ün üç ile çarpımı dokuz eder.* § ❺ *(Gün için)* Dokuzuncu: *Ayın dokuzu.* § ❻ *(saat için)* Sabah ve akşam ondan önce, sekizden sonraki zaman, 24 saatin dokuzuncu ve yirmi birinci saatleri: *Akşamın dokuzu, Dokuza çeyrek var.*

~ ayın çarşambası bir araya gelmek, *dey,* ◘ Çarşanba.

~ babalı, *h.d.* Babası belli olmayan. [*Ing.* Whose father is unknown].

~ benekli uğur böceği, *zool.* ◘ Uğur böceği.

~ canlı, *dey.* Sağlam, kolay kolay ölmeyen. [*ing.* Having nine lives *(cat)*, having great resistance for hardships, very tough].

~ doğurmak, *dey.* Korkudan veya çok istenen bir şey ha oldu ha olacak diye tasalanmak veya sabırsızlanmak. [*Ing.* To be greatly anxious with expectation, to go through great difficulties; *Fr.* Se trouver dans une inquiétude pénible et profonde; s'impatienter beaucoup].

~ ~ dörtlük, *müz.* § ❶ Üç zamanlı bir müzik ölçüsüne verilen ad. *(9 tane dörtlükle kurulur, çok az kullanılır. Anahtara konan* $\frac{9}{4}$ *kesiriyle belirtilir.* [*Fr.* Neuf-quatre]. § ❷ *(Geniş anlamda)* Dokuz-dörtlük'le bestelenmiş müzik parçası. [*Fr.* Neuf-quatre].

~ düğüm altında, *dey.* Çok sıkı, hasisçe saklanan para için kullanılır.

~ ~ ikilik, *müz.* § ❶ Üç zamanlı bir müzik ölçüsü. 9 tane ikilikle kurulur, çok az kullanılır. *(Anahtara konan* $\frac{9}{2}$ *kesiriyle belirtilir).* [*Fr.* Neuf-deux]. § ❷ *(Geniş anlamda)* Dokuzikilik bestelenmiş müzik parçası. [*Fr.* Neuf-deux].

~ kemerli tatu, *zool.* ◘ Tatu.

~ körün bir değneği, *dey.* Birçok kimsenin tek yardımcısı, tek dayanağı. [*Ing.* The only support *(of a large household)*].

~ köyden kovulmuş, *dey.* Geçimsizliği veya başka halleri yüzünden birçok yerlerden atılmış, uzaklaştırılmış. [*Ing.* Expelled from everywhere].

~ onaltılık, *müz.* § ❶ Üç zamanlı bir müzik ölçüsüne verilen ad. *(Dokuz tane onaltılıktan kurulur; çok az kullanılır. Anahtara konan* $\frac{9}{16}$ *kesiriyle belirtilir).* [*Fr.* Neuf-seize]. § ❷ *(Geniş anlamda)* Dokuz-onaltılık ölçüsüne göre bestelenmiş müzik parçası. [*Fr.* Neuf-seize].

~ oturak oturma, *den.* Bir geminin bir sığlığa veya kayalığa kızaklanmışcasına boylu boyunca oturması. [*ing.* To run heavily aground].

~ sekizlik, *müz.* § ❶ Üç zamanlı bir müzik ölçüsü, zaman birimi noktalı dörtlüktür. *(Anahtara konan* $\frac{9}{8}$ *kesiriyle belirtilir).* [*Fr.* Neuf-huit]. § ❷ *(Geniş anlamda)* Dokuzsekiz ölçüsüne göre bestelenmiş müzik parçası. [Fr. Neuf-huit].

~ taş. ◘ Dokuztaş.

~ *(tokuz)* Uygur, *sosy.* Eski Türk boylarından biri. Eski Türk kaynaklarında adı bulunan bu boyun Uygurlarla ilgisi olduğu anlaşılıyor.

~ yorgan eskitmek, *dey.* Çok uzun yaşamak. [*Ing.* To have a very long life].

dokuzar, s. Dokuz sıfatının üleştirme şekli, her birine dokuz, her defasında dokuzu bir arada olan. [*ing.* Nine each; *Fr.* Par neuf].

dokuz.gen, b.i. *mat.* § ❶ Dokuz açısı olan çokgen: *Düzgün dokuzgen, cetvel ve pergel yardımıyle bir daire içine çizilemez.* [*Ing.* Enneagon, nonagon; *Fr.* Ennéagone, nonagone]. § ❷ Tabanı dokuz açılı olan. [*ing.* Enneagon; *Fr.* Ennéagone].

dokuzlu, s. ve i. § ❶ Dokuz parçası olan; dokuz sayısından meydana gelen veya dokuz şeyi bir arada bulunduran. [*ing.* Containing nine]. § ❷ i. Üzerinde dokuz tane benek işareti bulunan iskambil kâğıdı: *Dokuzlu koz, Kupanın dokuzlusu.* [*ing.* The nine; *Fr.* Le neuf]. § ❸ *müz.* Aralarında ard arda yedi nokta ve sekiz basit aralık bulunan iki notayı ayıran aralık.

dokuzluk, s. *astr.* Dokuzar dokuzar sayılan yıllar için kullanılır. *(Satürn gezegeninin etkisi altında olduklarına ve yıldız falının yorumlarında olayların ne zaman ortaya çıkacağını söylemek bakımından büyük önem taşıdıklarına inanılır).* [*Fr.* Ennéatique].

dokuz.taş, b. i. Boncukla veya deniz hayvanlarının kabuklarıyle oynanan bir oyun; dokuz taşla oynanan ve taşların yerleriyle yürütme yolları çizgilerle gösterilen oyun. Dokurcun. [*ing.* A kind of game played with small stones or shells].

dokuzuncu, s. Dokuzun sıra sıfatı, sırada sekizinciden sonra gelen. [*ing.*. Ninth; *Fr.* Neuvième].

döküman,, i. *Fr. document.* Bir olayın gerçekliğini gösteren yazılı tanıt. [*Osm.* Evrak-ı müsbite; *ing.* Document].

☆ *Eşanl.* **belge**.

~ kâğıdı, *matb.* Kıymetli işlerin, para, pul, tahvil, diploma, v.s. lerin baskılarında kullanılmak üzere, sırf paçavra hamurundan. dolgu maddesi konmadan hayvanî tutkalla imal edilen, isteğe göre imal sırasında içine metal tel, işaret marka ve gizli kimya maddeleri konulan kâğıtlar. [*Ing.* Paper for document; *Fr.* Papier pour document].

dokümantasyon, i. *Fr. documentation.* Belgeleme, Belge toplamı. [*Ing.* Documentation]

~ merkezi, *eğt.* Bilgi ve belgeleri toplayan onları sıralayan bir danışma merkezi.

dokümanter, s. *Fr. documentaire.* Belgeli. [*Ing.* Documentary]

~ filim, *eğt.* Konusu veya muhtevası gerçek olaylardan ibaret olan veya olgusal sahneleri ihtiva eden ve çok kez müzikli ve açıklamalı filim. [*ing.* Instructional film; *Fr.* Film Documentaire].

☆ *Eşanl.* **belge filmi** .

dol, i. *psik.* § ❶ Sübjektif acı birimi. *(I. D. Hardy, H.G. Wolff ve H. Goodell, 1947-1948 de bu birimi bulmak için, ışıyan bir ısı akımının sebep olduğu bir yanmadan hareket etmiş ve acının derecelerini gösteren bir çizelge hazırlamışlardı.* [*Fr.* Dol] § ❷ *müz. Dolce*'nin kısaltması. [*Fr.* Dol].

dolab, ◘ Dolap.

dolabî, i. *Osm.* < *Ar. dülâb* + *Fars.* § ❶ *kıyf.* Eski Bursa kumaşlarından biri. § ❷ *tar.* (a) Mevlevîlerde yemek kaplarının saklandığı dolaba bakanlara verilen ad; (b) Osmanlı İmparatorluğunda saray bahçesinde görevli Bostancı ocağı bahçıvanlarından bir kısmına verilen ad. Dolap hayvanlarıyle sulama işlerine baktıkları için böyle adlandırılmışlardı.

dolak,-ğı, i. < *dolamak.* Tozluk yerine, bacaklara ayak bileğinden dize kadar dolanan ensiz ve uzun kumaş parçası. [*ing.* Puttee; *Fr.* Molletière].

dolakman, i. *tar.* Bir çeşit yeniçerî elbisesi.

dolam, i. < *dolamak.* § ❶ Sarılan bir şeyin beher sarılması. Makaraya sarılan ip, şerit ve kurdela gibi şeylerin beher devresi. Sargı ve sarıkların beher dolanısı: *Bu sargı ancak üç dolam dolanabilir.* [*Ing.* One turn of any coiled thing; *Fr.* Tour]. § ❷ Bir defa dolanacak miktar: *Beş dolam kumaş.* § ❸ *mim.* Barok ve rokoko üslûplarında çok kullanılan ve çevrilerek dolanmış dal ve yapraklardan ibaret bezemelerdeki kıvrımlar.

dolama, i. < *dolamak.* § ❶ Dolamak, sarmak eylemi. [*Ing.* Winding, wrapping, en wrapping, enveloping; *Fr.* Enveloppement, enroulement]. § ❷ *patol.* Sebebi, yeri ve yaygınlığı ne olursa olsun parmaklarda oluşan her çeşit had enfeksiyon. ☆ *Eşanl.* **etyaran** [*Ing.* Whitlow; *Fr.* Panaris]. § ❸ Çuhadan entari gibi önü açık olarak kavuşturulan, üstüne kuşak bağlanan ve başka giysilerin üstüne giyilen eski Türk elbisesi. § ❹ *mim.* Helezonlar, dallar ve oyma çiçeklerden meydana gelen barok veya rokoko uslûbunda süsleme motifi. [*Ing.* Volute, scroll; *Fr.* Enroulement]. § ❺ *tekn.* Çilingirlik işlerinde çok kullanılan kıvrım çeşidi. [*Fr.* Enroulement]. ◉ **ağrısız ~**, *tıp.* Ağrı yapmayan dolama *siringomiyeli'de görülür.* [*Fr.* Panaris analgésique, maladie de Morvan]. ☆ *Eşanl.* **morvan hastalığı** ◉ **bel ~sı**, Bele kuşak gibi sarılan kumaş. ◉ **tırnak arası ~**, *vet.* Sığırda tırnakların arasında yer alan flegmonumsu iltihap. *(Dolamalı hayvan ileri derecede topallar; o kısımda deri çok zaman ölür; irinli sinovit ve artritler görülebilir).* [*Fr.* Panaris interdigité].

~ otu, *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Karanfilgiller *(Caryophyllaceae)* familyasından, yeşil veya beyaz renkte küçük çiçekleri bulunan, bir veya çok yıllık otsu bitki. Eskiden dolama tedavisinde kullanılırdı. [*Lat.* ve *Ing. Paronychie; Fr.* Paronychia, paronyque].

dolamadal, b.i. ◘ Kıvrımdal.

dolamak(-i,-e), f. *esk. T. tolamak*, çevirmek § ❶ İplik, şerit, tel gibi uzun şeyleri bir şeyin üzerine sarmak, çevirip kuşatmak: *Beline kuşak dolamış.* [*ing.* To wind, wrap, envelope; *Fr.* Serrer, entourer, envelopper, environner]. § ❷ *mec.* Ağır ve güç bir işi

birine yüklemek: *Bu işi benim başıma doladılar.*

dolamalı, s. < dolama. tar. Enderun'de dolama giyen büyük ve küçük iç oğlanlarına verilen ad *(Dereceleri birbirinden farklı, hizmet ve maaşları çeşitli, ihtiyaçları saraya karşılanan dolamalılar iç ve dış görevlerinde padişahça tayin edilirlerdi.*

~ **ekleme**, *elek.* ◘ **Ekleme** .

dolaman, i. < *dolamak. Eski* Türk erkeklerinin giydiği bir cins ceket veya kuşaklı yelek.

☆ *Eşanl.* dolama.

dolambaç, i. *esk. T. tolamaç.* > *dolan* + *mak.* [§ ❶ Dolana dolana giden ,döne döne uzanan yolun kıvrılan yanı: *Bu yolun dolambaçları çoktur.* [*ing.* Twisting, turning; *Fr.* Détour]. § ❷ *biy.* Iç kulağı meydana getiren kısımların *(dalız, salyangoz, yarım daire kanalları)* tümü. [*Osm.* Tîh; *Lat. Labyrinthus; ing.* ve *Fr.* Labyrinthe]. ☆ *Eşanl.* **labirent**.

dolambaçlı, s. § ❶ Dolanmış, bükülmüş, dolambacı olan, karışık, dolaşık karışan: *Dolambaçlı yol.* [*ing.* Winding; *Fr.* Sinueux, -euse]. § ❷ *mec.* İçinden zor çıkılır, çapraşık: *Dolambaçlı bir ifade.* [*ing.* Intricate, complicated; *Fr.* Sinueux,-euse, complique, -ée].

~ **deyim**, *tiy.* Bir şeyi uzatıp süsleyerek söylemek.

dolambaçsız, s. § ❶ Dolambacı, kıvrıntısı olmayan: *Dolambaçsız yol.* § ❷ *mec.* Amaca doğrudan doğruya yönelen, başka fikre sapmayan: *Dolambaçsız anlatım.*

dolamık,-ğı, i. Ağ biçiminde bir çeşit avcı tuzağı.

dolamlama, i. *ed.* Edebiyatta söz sanatlarındandır. Doğrudan doğruya söylemekten çekinilen bir şeyi kendi adıyla söylememek için bir çok kelimeler kullanma; «*öldü*» yerine «*sizlere ömür*», «*hasta*» yerine «*rahatsız*» denmesi gibi.

dolan[1], i. < *dolamak.* Hile, desise. En çoğu **yalan dolan şeklinde** kullanılır: *Onun işi hep yalan dolan.* [*ing.* Deceit, deception; *Fr.* Tromperie, fraude]. ☆ *Yak. anl.* **düzen, dolap, aldatma ,tezvir;** ☆ *Kars.* **doğruluk, dürüstlük.** ◉ ~ **a dolana**, *dey.* Etrafında geze geze, dolaşa dolaşa.

dolan[2], i. *dok.* Akrilik elyaf veya devamlı sentetik ipliklerin, orlon, dacron v.b. gibi patentli isimleri dışındaki ticarî adı. [*Fr.* Dolan].

dolanbaç,-cı, i. ◘ **Dolambaç.**

dolandırıcı, i. ve s. < *dolandırılmak.* Dolandıran kimse; Herkesi aldatarak, yalan, dolan uydurarak soymayı sanat edinen *(kimse).* [*Osm.* Ayyar, tarrar; *ing.* Swindler, embezzler; *Fr.* Escroc, fripon, trompeur].

dolandırıcılık,-ğı, i. < *dolandırıcı.* § ❶ Hile yaparak kandırma, aldatma. [*ing.* Cheating *Fr.* Tromperie]. § ❷ *huk.* Bir kimsenin samimiyetinden ve saflığından yararlanarak ve onu kandıracak hileler yaparak hataya düşürüp o kimsenin veya başkasının zararına kendi veya başkası için menfaat sağlama. [*Ing.* Fraud, swindle; *Fr.* Escroquerie, fraude, supercherie].

dolandırılmak, f. Parası veya malı hile ile alınmak, kandırılmak. [*ing.* To be deceived or robbed ,to be swindled or duped, to be palmed; *Fr.* être escroqué, trompé].

dolandırmak(-ı,-e), f. < *dolanmak.* § ❶ Etrafını çevirtmek: *Beline kuşak dolandırmak.* [*Osm.* Ihata etmek; *ing.* To surround; *Fr.* Entourer]. § ❷ Dolaştırmak, gezdirmek: *Şehrin etrafında dolandırdı durdu.* [*Fr.* Faire circuler]. § ❸ (-i) Hile ile kandırıp soymak, Birini aldatarak parasını veya malını elinden almak. [*ing.* To swindle, embezzle, dupe, cheat; *Fr.* Escroquer, tromper, duper]. ☆ *Eşanl.* **kandırmak, oyun etmek, avutmak, atlatmak, iğfâl etmek, kâzip etmek, yutturmak ,oyun oynamak, alt etmek, madik oynamak, tuzağa düşürmek, kafese koymak, tongaya (faka, mantara, mandepsiye) bastırmak** *(argo);* **külâh giydirmek, kazık atmak.**

dolanı, i. § ❶ Dolambaç. § ❷ s. Dolanıp karışmış *(şey).*

dolanlı, s. Hileli. [*ing.* Round about, sinuous, roguish, deceitful, false; *Fr.* Fraduleux, -euse].

dolanma, i. § ❶ Dolanmak eylemi. § ❷ *astr.* Bir gökcismînin, başlangıç noktasına dönmek üzere yaptığı dairesel hareket: *Mars'ın Güneş çevresindeki dolanma süresi iki yılda. ekseni etrafındaki dolanma süresi ise 24 saatte tamamlanır.* [*Osm.* Devir; *ing.* Revolution; *Fr.* Révolution]. § ❸ *balıkç.* (a) Balık oltasının kendi üzerine sarılması; (b) Balık ağının kendi üzerine sarılması; ◉ **elde etme** *(hareket)* ~ **sı**, *psik.* Bir nesneyi ele geçirebilmek için veya önünde engel bulunan bir yere ulaşmak için bir hayvanın o zamana kadar başvurulmamış bir aracı kullanması.

~ **süresi**, *astr.* Bir kez dolanma **için** gerekli zaman. [*Osm.* Müddet-i devr; hareket-i intikaliye müddeti; [*Ing.* Period of revolution; *Fr.* Période de revolution, durée de révolution].

dolanmak(-ı), f. < *dolamak.* § ❶ Bir şeyin çevresine sarılmak, bir şeyin etrafını kuşatıp sarmak: *Sarmaşık selviye dolandı.* [*ing.* To surround; *Fr.* Embrasser, s'enrouler] § ❷ nsz. Dönmek, bir şeyin etrafında dönmek, dolayında gezmek: *Akşama kadar evin etrafında dolandı.* [*ing.* To encircle, go round; *Fr.* Tourner, circuler]. § ❸ *h.d.* Bükülmek, ilişmek: *Ayağı dolandı.* [*ing.* To twist *Fr.* Se tordre]. § ❹ Yayılmak, ağızdan ağıza dolaşmak: *Bu haber bütün şehirde dolandı.* [*Osm.* Şayi olmak; *ing.* To spread, propagate;*Fr.* Se propager].

dolan.taşı, b.i. *min* Mineralleri çıplak gözle görülen, ofitik dokulu, gabro sınıfından kaya. *(Garbo ile bazalt arasında, benekli ve yeşilimtrak bir taştır.* [*ing.* Dolerite; *Fr.* Dolerite].

dolantı, i. § ❶ *tiy.* Oyun yazarınca bilinerek düzenlenen karışıklıklar. Dramda kişileri yıkıma, komedyada ise gülünç bir çözülüşe götürên çatallaşmalar. § ❷ *müz.* Bir sahne eserinin düğüm noktasını, yani olaydaki tıkanıklığı meydana getiren çeşitli oluntular. Olayların karmakarışıklığı dolayısıyle merak uyandıran komedi. [*ing.* ve *Fr.* Intrigue].

dolap,-bı, i. ç: **devâlîb**. *Osm.* < *Ar. dülâb.* § ❶ Genellikle tahtadan yapılmış, bir veya birkaç kapılı, içinde bölme veya çekmeceler bulunan, içine esya konulan mobilya. [*ing.* Cupboard; *Fr.* Armoire, placard]. § ❷ Kuyudan su çıkarıp bahçe ve bostanları sulamaya yarayan çark: *Bostan dolabı, dolaplı kuyu.* [*Ing.* Water wheel; *Fr.* Roue de puits]. § ❸ *(İstanbul bedesteninde)* küçük dükkân. § ❹ Her çeşit döner çark ve çıkrık. § ❺ Çocukların eğlenmek için binip döndükleri büyük alan oyuncağı: *Bayramda dolaba binmek.* [*ing.* Carrousel roundabout; *Fr.* Carrousel, manège]. § ❻ Büyük saatlerin ve çevrilerek çalınan kollu çalgıların kutusu, mahfazası. [*ing.* Case; *Fr.* Boîtier]. § ❼ *mec.* Düzen, hile: *Dolap çevirmek. dolap kurmak.* [*ing.* Treachery, trick, intrigue, plot; *Fr.* Ruse, intrigue] ☆ *Yak. anl.* **oyun, dek, entrika, dalavere,** § ❽ *deric.* Derilerin sepilenmesinde kullanılan, çapı 1-2-3 m. olan silindir şeklinde büyük ağaç fıçı. § ❾ *tar.* Evkaf Nezaretinin kuruluşundan önce, sarayda darüssaade ağalarının yönetimindeki Haremeyn evkafına ait paraların bulunduğu yer. Iç Hazinenin parası olmadığı zamanlar buradan borç alınır, geri alınınca yerine konurdu. ◉ **dolaba girmek**, *dey.* Aldatılmak. [*ing.* To be duped, trapped, taken in; *Fr.* Se laisser piper]. ◉ *(birini)* **dolaba sokmak**, *dey.* Aldatmak, hile yapmak. [*ing.* To dupe, trap, take in, intriguer]. ◉ **dolabı bozulmak**, *dey.* Bir kimsenin güttüğü iş yürüyemez hale gelmek. [*ing.* To go away *(business)*]. ◉ **aynalı** ~, Fransa Kralı Louis Philippe zamanında icat olunmuş bir çeşit elbise dolabı olup, kapağında büyük bir boy aynası bulunur. [*ing.* Wardrobe *(fitted with looking glasses); Fr.* Armoire à glace] ◉ **bostan dolabı**, *bahç.* Sebze bahçelerinde ve bostanlarda, kuyulardan hayvanlara su çektirmek için yapılmış büyük ağaç cark ve iplere bağlı tahta kovaları olan su çekme âleti. Kuyunun etrafında dönen hayvanın çektiği bir kol vasıtasıyle bu çark çevrildikçe ona dolanmış ve alt kısmı suya giren iki sıra ipe bağlı küçük kovalar suyu yukarıya çekerek boşaltıp dönerler. [*ing.* ve *Fr.* Noria]. ◉ **bir** ~ **mal**, *deric.* Aynı zamanda dolapta işlem gören deri miktarı. ◉ **buz dolabı**, ◘ **Buz.** ◉ **camlı** ~, ◘ **Camlı.** ◉ **çamaşır dolabı**, Temiz iç çamaşırı koymaya yarayan çok çekmeceli dolap. [*ing.* Linen Wardrobe; *Fr.* Chiffonnier, armoire à linge]. ☆ *Eşanl.* **şifonyer.** ◉ **çift** ~, *tar.* ◘ **Çift.** ◉ **dirisa dolabı**, *den.* ◘ **Dirisa.** ◉ **dönme** ~, § ❶ Eski evlerin harem ve selâmlık kısımları arasında bulunan uzunca, silindir ve bir eksen etrafında dönen dolaplar olup, bir tarafı açık içinde rafları bulunur ve bir taraftan verilen şeyleri öbür taraftan almak için kullanılırdı. [*ing.* Turning-cupboard, turstile; *Fr.* Espèce d'armoire ronde et tournante posée dans l'épaisseur du mur et qui servait jadis à faire passer dans les harem, les mets, provisions et autres choses nécessaires et en recevoir ce qui en sort]. § ❷ Bayram yerlerinde çocukların eğlenmesi için yapılan ve yukarı taraflarından asılı olarak bir mil mihver etrafında dönerek yukarı aşağı hareket eden sandık şeklinde oturacak yerleri bulunan dolap. ◉ **duvar dolabı** ~, ◘ **Gömme dolap.** ◉ **dümen dolabı**, *den.* ◘ **Dümen.** ◉ **elbise dolabı**, Elbise koymaya yarayan dolap. [*ing.* Wardrobe; *Fr.* Garderobe]. ◉ **gömme** ~, Duvar içine yapılmış ve kapakları duvarın yüzü ile bir olan yerli dolap. [*ing.* Wall-cupboard, Wall-press; *Fr.* Placard]. ◉ **güderici dolabı**, *deric.* Saplı deri dolabı. Mekanik tokmaklarla deriler ağaç tekne içerisinde dövülür. *(Bu araç güdericilikte yağın derilere nüfuz ettirilmesinde, şapçılıkta da iskefe yapılmadan önce şapla sepilenmiş derilerin yumuşatılmasında kullanılır.* ☆ *Eşanl.* **tokmak.** ◉ **hava dolabı**, § ❶ *den.* Tahta veya saçtan *(bakır veya galvanizli saç)* hava sızdırmaz sandık, cankurtaran sandalının yüzme gücünü arttırır, hatta sandal su ile tamamen dolsa bile batmamasını sağlar. § ❷ *hava.* Eskiden ,bir döndürme kolu yardımıyle uçak modelini döndürerek havanın direncini ölçmekte kullanılan döner düzen. *(Bugün hava dolabı, aerodinamik ve hidrodinamik arasındaki bazı geçiş olaylarını incelemek için yalnız denizcilik alanında kullanılır.* ◉ **kirpi** ~, *deric.* Açıkıya verilmeden önce yağlı derilerin yumuşatılmasında kullanılan, yağlama işleri aracı *(Aksi yönde dönen ağaç kazıklı iki silindiri vardır. Bunların arasından deriler geçer).* ◉ **kuyu dolabı**, Kuyulardan su çıkarmaya yarayan elle çevrilen çark olup, kovanın ipi sarılmak suretiyle su çekilir. Bunların hayvanla çevrilen büyüklerine bostan dolabı denir. [*Ing.* Water- wheel, hydraulic wheel, windlass, winch; *Fr.* Roue, bourriquet] ☆ *Eşanl.* **kuyucu dolabı.** ◉ **kumanya dolabı**, *den.* (a) İçine erzak yerleştirilen dolap; (b) Çeşitli işlerde kullanılmak üzere tahta ve saçtan yapılan, menteşeli ve kilitli sabit veya yeri değiştirilebilen sandık dolap ◉ **işkence dolabı**, *tar.* Dört ayak üzerinde duran prizma biçiminde tahta dolap. Iskence cezasına çarptırılan kimse vücudu tam hareket edemiyecek şekilde bağlanarak buraya oturtulurdu. Elleri ayakları saran iplerin uçları bir krikoya bağlıydı. Kriko çalıştırılınca ipler yavaş yavaş gerilir. Uzuvlar vücuttan koparak ayrılırdı. ◉ **tel** ~, Hava alacak, sinek ve böcek girmeye engel olacak şekilde yanları ve kapağının aynası telden yapılmış yemek dolabı. [*ing.* Flyproof food cupboard with wire screening, meat safe; *Fr.* Petite armoire formée de châssis garnis de toile métallique ou l'on renferme les aliments, garde-manger]. ◉ **yağlama dolabı**, *deric.* Sepileme dolabına benzeyen büyük ağaç dolap. *(Derilerin boyanmasında veya yağlanmasında kullanılır; yağlama dolabının içerisi sıcak hava cereyanı ile ısıtılabilir)* ◉ **yerli** ~, *mim.* ◘ **Gömme dolap.** ◉ ~ **tan haberi olmamak**, *dey.* Kurulan düzenden hileden habersiz olmak.

~ **beygiri**, *dey.* Dönerek iş gören cihazların hayvan gücüyle işleyenine çoğu beygir

koşuludur, bundan alınarak bir işte makineleşmiş, hiç bir değişiklik yapamayan kimse için kullanılır. [*ing.* Miller's horse, wheel -horse, wheeler; *Fr.* Cheval de derriere].

~ *(bostan)* **beygiri gibi dönüp durmak,** *dey.* Dar bir yerde bosuna dolanıp durmak. [*ing.* To go in circles like a miller's horse].

~ **çektirmesi,** *ağ, iş.* Elemanları gerektiğinde ayrılabilen mobilyaların çatılmasında kullanılan gereç.

~ **çevirmek,** *dey.* Bir düzen, hile uygulamak. [*ing.* To set a snare, trap; *Fr.* Fomenter des intrigues, intriguer, tramer].

~ **dönmek,** *dey.* Hileli, karışık ve karanlık bir iş uygulanmak.

~ **hastalığı,** *patol.* ◘ **Delibaş**

~ **kurmak,** *dey.* Entrika çevirmek, birine karsı komplo kurmak. [*ing.* To set a snare trap; *Fr.* Fomenter des intrigues, intriguer]

~ **sopası,** *ağ. iş.* Dolaplarda elbise askılarının asıldığı ağaç sopa veya madensel boru.

dolanmalık,-ğı, i. < *dolanma. mim.* Bir yapının çevresinde dolanan sütunlu sundurma; galeri; büyük bir binanın, çevresinde, dolaşmaya yarayan alçak alan. [*ing.* Peridrome; *Fr.* Péridrome].

dolapçı, s. § ❶ Dolap yapan veya satan kimse. [*ing.* Cupboard-maker]. § ❷ Dolap işleten kimse. § ❸ *mec.* Dolap çeviren, düzen ve hile ile iş gören. [*ing.* Plotter, intriguer, embezzler; *Fr.* Trompeur, fraudeur, escroc] ☆ *Eşanl.* **hileci, düzenci.**

dolaplama, i. < *dolap. deric.* Derileri dolapta terbiye etme, işleme.

dolaplı, s. Çarkla işleyen. [*ing.* Furnished with a binnacle].

dolar, i. *ing. dollar.* < *Alm. thaler.* Özellikle A.B.D. ve Kanada olmak üzere, bazı devletlerin para birimi. *(A.B.D. dolarının sembolü $, Kanada dolarının sembolü $ CAN).* [*Fr.* Unité monétaire des Etats-Unis].

dolaş, i. < *dolamak.* (Yalnız *sarmaş dolaş* sözünde geçer). ⊙ **sarmaş ~,** Birbirine sarılmış, kucaklaşmış durumda: *Sarmaş dolaş uyumak.* [*ing.* In a close embrace, inextricably interwined].

dolası*, i. ◘ **Turne.**

dolaşık, s. < *dolaşmak.* § ❶ Doğru ve düz gitmeyip dolasan, dolasarak giden *(yol): Dolaşık yol.* [*ing.* Winding, sinuous; *Fr.* Sinueux,-euse, contourné,-ée]. ☆ *Eşanl.* **dolambaçlı, virajlı.** § ❷ Birbirine geçmiş, karışmış olan; Kolay çözülemeyecek kadar içinden çıkılmayacak derecede karışık: *Dolaşık iş, dolaşık saç, dolaşık ip.* [*Osm.* Muğlak; *ing.* Entangled; *Fr.* Tordu, en désordre]. ☆ *Eşanl.* **çapraşık.** § ❸ Maksadı doğrudan doğruya anlatmayıp dolayısıyle sezdiren: *Dolaşık söz. Dolaşık ifade.* [*ing.* Intricate, complicated; *Fr.* Compliqué, obscure].

☆ *Eşanl.* **sapa.**

~ **havalık,** *döş.* Iki veya daha çok sifonu birden havalandıran boru. [*ing.* Circuit vent, loop vent].

dolaşıklık,-ğı, i. Dolasık olma hali; Eğrilik, karışıklık. [*Osm.* Muğlaklık; *ing.* Entalement; *Fr.* Entortillement, embrouillement, obscurité].

dolaşıksız, s. Dolasık olmayan.

dolaşılmak, nsz. ösz. f. Dolaşmak eylemine konu olmak, gezilmek: *Her yer dolaşıldı, Burada dolaşılmaz.* [*ing.* To be gone round, to be rambled or wandered].

dolaşılmaz, s. § ❶ Dolaşmak yasak olan *(yer)* § ❷ Dolaşmak rahat olmayan *(yer).*

dolaşım*, i. < *dolaşmak.* § ❶ Dolaşmak eylemi § ❷ *anat.* ve *zool.* Kalbin bir düziye kasılıp gevşemesiyle kan ve lenfin damarlar içinde durmadan yer değiştirmesi. [*Osm.* Deveran, cevelân-ı dem; *ing.* ve *Fr.* Circulation]. ☆ *Eşanl.* **sirkülasyon.** § ❷ *bot.* Bitkilerde besisuyunun ve hücrede sitoplâzmanın hareketleri. [*ing.* ve *Fr.* Circulation] § ❸ *term.* Bir akışkanın kapalı bir devre içinde yer değiştirmesi: *Dolaşım pompası.* [*ing.* ve *Fr.* Circulation]. § ❷ *fizyol.* ◘ **Kan dolaşımı.** ⊙ **atmosfer ~ı,** *meteor.* ◘ **Atmosfer** ⊙ **azot ~ı,** *tip.* ◘ **Azot.** ⊙ **basınçlı yağ ~ı,** *otom.* ◘ **Basınçlı.** ⊙ **büyük ~,** *zool.* Kuşlarda ve memelilerde solkulakçıktan sol -karıncığa geçen kanın oradan ana atardamar *(aort)* ile diğer atardamarlara taşınarak bütün organ ve dokulara kadar gidip orada kılcal damarlara geçtikten sonra toplardamarlar aracı ile sağ-kulakçığa dönmesiyle meydana gelen çember. [*Osm.* Deveran-ı kebir; *ing.* Systemic circulation; *Fr.* Grande circulation]. ⊙ **cebrî ~,** *term.* Bir makine aracılığıyle sağlanan veya hızlandırılan dolaşım. [*ing.* Forced circulation; *Fr.* Circulation forcée]. ⊙ **kan ~ı,** *fizyol.* Kalbten çevreye ve çevreden kalbe doğru kanın düzenli akımı. [*ing.* Blood circulation; *Fr.* Circulation du sang] ☆ *Eşanl.* **dolaşım.** ⊙ **kapalı ~ sistemi,** *zool.* Atardamarlar, kılcaldamarlar ve toplardamarlardan meydana gelmiş olan kapalı bir sistem; bütün omurgalı hayvanlarda ve bazı halkalı kurtlarda *(solucanlar)* bulunur. [*ing.* Closed circulatory system; *Fr.* Circulation close]. ⊙ **küçük ~,** *zool.* Kuşlarda ve memelilerde, kanın sağ kulakçıktan sağ karıncığa ve oradan akciğer atardamarı ile akciğere taşınarak temizlenip akciğer toplardamarı ile sol kulakçığa dönmesiyle meydana gelen çember. [*Osm.* Deverân-ı sagîr; *ing.* Pulmonary circulation; *Fr.* Petite circulation] ⊙ **tabiî ~,** *term.* Bir akışkanın, aldığı yolun iki ucu arasındaki basınç farklarına bağlı olarak uğradığı özgül hacim değişikliğinin etkisiyle, pompa, vantilatör gibi makineler veya enjektör, fıskıye gibi cihazların aracılığını gerektirmeden yaptığı dolaşım: *Suyun termosifondaki dolaşımı, tabiî dolaşımdır.* [*ing.* Natural circulation; *Fr.* Circulation naturelle].

~ **aygıtı,** *zool.* ◘ **Dolaşım sistemi.**

~ **borusu,** *döş.* Sıcak su hazırlama döşeminde, soğuyan suyun sıcak su deposunda dönmesini sağlayan boru. [*ing.* Circulation pipe].

☆ *Eşanl.* **sirkülasyon borusu.**

~ **organı,** *zool.* ◘ **Dolaşım sistemi.**

~ **sistemi,** *biy.* Organizmada dolaşım görevini yerine getirmek üzere biraraya gelmiş olan yürek ve kan damarı sistemi topluluğu [*Osm.* Cihaz-ı deveranî; *ing.* Circulatory system; *Fr.* Appareil circulatoire].

☆ *Eşanl.* **dolaşım organı, sirkülasyon sistemi.**

~ **suyu,** *term.* Buharı soğutmak ve yoğunlaştırmak için, yoğunlaştırma, kabının boruları içinde dolaşan su. *(Genellikle, bir gömleği, bir soğutma kangalını veya bir boru şebekesini soğutmakta kullanılan su).* [*ing.* Circulation water; *Fr.* Eau de circulation].

~ **tulumbası,** *döş.* Döşemde suyu dolaştıran tulumba. [*Osm.* Devridaim tulumbası; *ing.* Circulating pump; *Fr.* Pompe à circulation].

☆ *Eşanl.* **sirkülasyon tulumbası.**

~ **yetmezliği,** ◘ **Asistoli.**

dolaşkan, s. Durmayıp gezen, dolaşmayı seven. [*ing.* Itinerant; *Fr.* Ambulant,-ante].

dolaşkanlık,-ğı, i. Dolaşkan olma hali. [*ing.* Itineracy; *Fr.* Vie ambulante].

☆ *Yak. anl.* **gezgincilik.**

dolaşlı, s. Dolaşarak varılan. [*ing.* Winding, twining, having obstacles, secluded; *Fr.* Détourné, écarté].

☆ *Eşanl.* **sapa.**

dolaşma, i. § ❶ Dolaşmak eylemi [*ing.* Entanglement, becoming tangled or foul, winding or twisting *(about); Fr.* Action de se promener, de flâner etc]. § ❷ *sin.* Filmin alıcı veya göstericide hareketteyken gevşeyerek kıvrımlar, büklümler, meydana getirmesi.

dolaşmak, nsz. f. < *dolamak.* § ❶ Dönmek, çepçevre gezmek, bir yerin etrafında veya dolambaçlı yerde yürümek. [*Osm.* Devretmek, tavaf etmek; [*ing.* To go round, walk; *Fr.* Tourner autour, circuler]. § ❷ Amaçsız olarak gelişigüzel gezmek, gezinmek: *Sokaklarda dolaşmak, denizlerde dolaşmak.* [*Osm.* Sefer ve seyahat etmek; *ing.* To wander, go around, rove; *Fr.* Flâner, voyager]. § ❸ *(Saç, iplik gibi şeyler hk.)* Birbirine geçip güç çözülür hale gelmek, karışmak: *Saçı uzun çok dolaşıyor, iplikler dolaşmış açılmıyor.* [*Osm.* Girift olmak; *ing.* To become knotted, tangled, twisted; *Fr.* Se tortiller, se nouer]. § ❹ *mec.* Yayılmak, herkes tarafından söylenmek: *Öyle bir rivayet dolaşıyor.* [*Osm. Şayi olmak; ing.* To be talked; *Fr.* Circuler, courir]. § ❷ *(Bir yeri)* Ziyaret etmek, gezmek: *Müzeleri dolaşmak, Şehri dolaşmak.* § ❻ Doğru gitmeyip yolu uzatmak. *Bu yol dolaşır.* § ❼ Denetlemek: *Askerî* birlikleri dolaşmak.

dolaştırılmak, nsz. f. Dolaşmak işi kendisine yaptırılmak: *Çocuk bahçede dolaştırıldı.* [*ing.* To be taken or conducted round].

dolaştırmak(-ı,-e), f. Dolaşmak işini yaptırtmak; oradan oraya götürmek: *Beni çok dolaştırdı, Bana şehri dolaştırdı.* [*ing.* To entangle, to let go round (or encircle), (to conduct round (sightseers, etc), to show (over); *Fr.* Promener, faire parcourir].

dolay*, i. *h.d.* < *dolamak.* § ❶ Bir yeri saran başka yerlerin topu, çevre; çepeçevre olan yerler, bir yerin etrafı: *Ankara dolaylarında şirin bağlar var.* [*Osm.* Civar, havali; *ing.* Surroundings, suburb, outskirts; *Fr.* Contour, alentour, environ. ☆ *Yak. anl.* **muhit, etraf, yöre, bölge, mıntıka.** ☆ *Eşanl.* **yakın.** § ❷ Yol kıvrıntısı, viraj; § ❸ *esk.* Havali, etraf.

dolayı, i. § ❶ Çevre, etraf, dolay ⊙ **-den ~, -den ötürü,...** yüzünden,... sebebiyle: *Dürüstlüğünden dolayı çok sevilir.* § ❷ z. İçin sebep, ötürü: *Bundan dolayı.* [*ing.* Because of; *Fr.* A cause de, en raison de, parce que]. ⊙ **fır ~,** *dey.* ◘ **Fırdolayı.**

dolayım, i. *fels.* Bilgi ve düşüncenin ilerleyişine dayanak olan ara duraklar. [*ing.* Mediation; *Fr.* Médiation].

dolayısıyle, z. § ❶ Araçlı olarak, doğrudan doğruya olmayarak. [*Osm.* Vasıtasıyle; *ing.* Indirectly; *Fr.* Indirectement] § ❷... sebebiyle,... yüzünden, -den ötürü: *Onu kardeşi dolayısıyle tanırım.* [*Osm.* Sebebiyle; *ing.* As regards, consequently; *Fr.* Par rapport à, par circonstance].

~ **temsil,** *huk.* Bunda ilk önce mümessil alacaklı ve borçlu olur. Sonra da bunlar alacağın temliki ve borcun nakli yoluyle temsil edilene intikal ederler.

dolay.kutupsal*, b.s. § ❶ *astr.* (a) Kutup ya kınında olan; kutupları çevreleyen: *Dolaykutupsal denizler;* (b) Herhangi bir yere göre, yirmi dört saat içinde çizdiği çember ufkun üstünde kalıp kendisi hiç batmayan *(yıldız).* [*ing.* Circumpolar; *Fr.* Circompolaire]

~ **yıldız,** *astr.* Kutup yakınlarında görünüp ufuktan hiç batmayan, dolayısıyle doğmayan yıldız. [*Osm.* Kevakib-i kutbiye; *ing.* Circumpolar star; *Fr.* Étoile circompolaire].

dolaylama, i. *ed.* Süslü, sanatlı edebî söz: «*Atatürk* yerine «*Büyük kurtarıcı*» demek gibi. [*Osm.* Itnabı mabul; *ing.* Prolixity; *Fr.* Prolixite].

dolaylamalı, s. § ❶ Dolaylaması olan: *Dolaylamalı üslûp.* [*Fr.* Prolixe]. § ❷ *gram.* Bütün karmaşık biçimleri için kullanılır.

dolaylı*, s. § ❶ Doğrudan doğruya olmayıp, dolayısıyle *(vasıtalı)* olan. [*Osm.* Bilvasıta; *ing.* Indirect; *Fr.* Indirect]. § ❷ *mant.* Bir terimin veya önermenin ötekine üçüncü bir terim veya önerme aracılığıyle bağlı olması: *Doaylı sonuç.* [*Fr.* Médiat,-ate].

~ **çıkarım,** *mant.* Sonuca dolaylı olarak varılan akıl yürütme. [*Fr.* Inférence médiate].

~ **ısıtma,** *radyotekn.* Elektronik tüplerde bulunan katotları ısıtma usulü. Bu tüplerdeki elektron verici tabaka *(gerçek anlamdaki katot),* ısıtıcı filamanın elektrik desarjına karsı yalıtılmıştır. [*Fr.* Chauffage indirect].

~ **özne,** *gram.* Edilgen eylemle kurulmuş cümlede, tümleç olarak görünen kelimenin örttüğü gerçek özne: *Bu mektup kardeşi tarafından yazılmış; yanlışlık öğretmen tarafından düzeltildi; Duvar belediye tarafından yıktırıldı örneklerinde olduğu gibi.* [*Ing* Logical subject; *Fr.* Sujet logique, sujet reel].

☆ *Eşanl.* **örtülü özne, gerçek özne, mantıkça özne, sözde özne.**

~ **tümleç,** *gram.* Eylemin anlamını tümleyen ve yönelme *(-a.-e hali),* bulunma *(-da, -de hali)* ve ayrılma *(-dan, -den hali)* durumlarından birinde bulunan veya ilgeç alan

tümleç: *Çocuklar* eve *geldi; Bu* **haksızlığa** *dayanılır mı?* **okulun bahçesinde** *çam ağaçları dikildi; çocuklar* **evde** kaldı; *Başımın* **üstünde** *yeriniz var; Dün Ali*'nin **evinde** *toplantı vardı; bugünkü Birleşmiş Milletler* **toplantısında** *önemli haberler bekleniyor; çocuklar* **evden** *uzaklaştılar; Bu konuyu çeşitli* **yönlerden** *açıklayınız;* **Adam gibi** *otur; Bu plâğı* **sizin için** *çalıyorum; Ali* **hastalığından** *dolayı okula gelememiş örneklerinde olduğu gibi.* [*Osm.* Gayri sarih meful, mefulu gayri sarih; *ing.* Indirect object; *Fr.* Complément indirect].

☆ *Eşanl.* **dolaylı tamamlayıcı, yer tamamlayıcısı, dolaylı nesne.**

~ **tümleç öbeği,** *gram.* Dolaylı tümleçle birlikte kullanılan kelimelerin tümü: *Köşke varınca,* **fındık dallarından yapılmış bir kanapeye** *ilişti; İnşallah,* **Ankara'dan başarıyle dönüşümüzde** *görüşürüz; işçiler,* **beş dakika sonra yanlarına** gelen, **genç, terbiyeli ,sıkılgan tavırlı bir memurdan** *rica ettiler örneklerinde olduğu gibi.*

dolaysız*, s. § ❶ Doğrudan doğruya olan, araya herhangi bir araç girmeden olan [*Osm.* Bilâvasıta; *ing.* Direct; *Fr.* Direct] § ❷ Doğrudan doğruya meseleyle ilgili olan: *Dolaysız uslamlama.* § ❸ *fels.* Araçsız, doğrudan doğruya olanın niteliği

~ **bilgi,** *fels.* Sezgi yoluyle edinilen bilgi. [*ing.* Immediate knowledge; *Fr.* Connaissance immédiate].

☆ *Karş.* **dolaylı bilgi.**

~ **bulaşma,** *tıp.* Doğrudan doğruya temasla bulaşma. [*Fr.* Contagion immédiate].

~ **bulucu,** *tekn.* ◘ **Bulucu.**

~ **dinleme,** *tıp.* ◘ **Dinleme.**

~ **döllenme,** *bot.* ◘ **Döllenme.**

~ **kanıt,** *mant.* Tümevarımların ve kesin olmayan durumların sağladığı kanıtın tersi olan gerçek ve sağlam kanıt. Ötekilere dolaylı kanıt adı verilir. [*ing.* Direct proof; *Fr.* Preuve directe].

~ **önerme,** *mant.* Terimleri evrilmemiş önerme. (Örnek: *Haklı olan her şey yasaya uygundur» önermesi evrilerek «yasaya uygun olan her şey haklıdır» denilecek olursa, bu ikinci önerme biricinin evrilmişi olur. Birinci önermeye ise «dolaysız önerme» denir).* [*ing.* Direct proposition; *Fr.* Proposition directe].

☆ *Karş.* **evrilmiş önerme.**

~ **sonurgu,** *mant.* Küçük terimin konu, büyük terimin de yüklem olduğu sonurgu. [*ing.* Direct conclusion; *Fr.* Conclusion directe].

~ **veriler,** *fels.* Dolaysız bir bilginin veya sezginin nesnesini meydana getiren veriler. [*Fr.* Données immédiates].

dolaysızlık,-ğı, i. *huk.* § ❶ Dolaysız bir fief'in *dirliğin)* veya asilliğin imtiyazı; [*Fr.* Immédiateté]. § ❷ Bir yandan, Avrupa topluluklarından biri ile, öteki yandan, fizik veya manevî bir kişilik arasında, herhangi bir devletin aracılığı olmaksızın dolaysız bağıntıların kurulması. [*ing.* Immediacy; *Fr.* Immédiateté].

dolaz, i. Pelte.

dolce, *It. s.* Tatlı bir şekilde

doldrum'lar, c.i. *ing. doldrum,* bitkinlik, hüzün > *doldrums. meteor.* Ekvatorun alçak basınç bölgesi. *(İngiliz bahriyesi tarafından 1850'den beri kullanılan ve bugün bütün dünya meteorologlarınca kabul edilen terim.)* [*Fr.* Doldrums].

doldurma, i. § ❶ Doldurmak eylemi, dolu hale getirilecek boşluğun içine bir şeyler koyma. [*ing. (Act of)* filling *(in or up)* stuffing, loading *(a fireman); Fr.* Action de remplir, remplissage]. § ❷ *coğr.* ve *trm.* Değeri bilinen iki nokta arasındaki yeri, gerçeğe en yakın bir değerle doldurarak bu iki noktayı bir eğriyle birleştirme işi. Doldurma işi, çoğunca, klimatoloji haritalarının çizilmesinde ele alınır. [*ing.* Warping *(of land); Fr.* Colmatage]. ☆ *Eşanl.* **varsayılma işi.** § ❸ *res.* Bir resim veya bezemenin bileşiminde gereğinden fazla konulmuş sekiller ve gereksiz ayrıntılar. [*ing.* Overloading; *Fr.* Remplissage]. § ❹ Kanape, koltuk, minder gibi şeylere kaplanan kumas ve derilerin altını doldurarak beslemek için konulan kıtık ve ot gibi şeyler. [*ing.* Filling *(in); Fr.* Bourrage, rembourrage]. § ❺ *ask.* Düşmanın bir savaş düzeninde açtığı gediğin küçültülerek gitgide kapatılmasını öngören işlem. *(Doldurma, süvari, kontrolu ve zırhlı tümenler gibi ateş vasıtaları güçlü ve hareket yetenekleri yüksek olan birliklerde sağlanır).* § ❻ *ciltç.* Deri ile kâğıt arasındaki kalınlık farkını karşılamak amacı ile düz bir kâğıt veya mukavvayı cilt başı kâğıdına yapıştırmadan önce, ince karton veya bir kâğıt yaprağı ile doldurmak. § ❼ *hidr.* Suyun, taşıdığı gereçlerin tamamını veya bir kısmını yığması. *(Doldurma, suyun yük taşıma sınırı aşıldığı zaman meydana gelir; ırmak yatağını yükselten bu olay, akarsu yataklarının yer değiştirmesinin başlıca sebebidir.* [*Fr.* Remblaiement, alluvionnement, colmatage]. § ❽ *inş.* (a) Bir duvardaki boşlukları bol harca bulanmış küçük malzemelerle doldurma eylemi. ☆ *Eşanl.* **tıkama.** [*ing.* Filling; *Fr.* Bourrage]. (b) Yapılmakta olan bir duvarın dibine çıkan toprağı yığma. § ❾ *jeom.* Akarsuların malzeme biriktirmesi. *(Terim, büyük kısmı durulma yoluyle dibe çökmüş nice taneli malzemeyi kapsar).* § ❿ *kuymc.* Belirli bir alaşımda adî metali çoğaltmak veya altın külçelerine ufak bir delik açıp boşluğu adî madenle doldurmak için yapılan hileli işlem. § ⓫ *mad. oc.* Maden ocaklarında, çıkartılan cevherin yerini değersiz malzemeyle doldurma. *(Doldurma kazı ilerledikçe geçitten geçide yapılır, Kazı yönü ve doldurma arasında havalandırmayı ve malzemenin taşınmasını sağlayan galeri sayısı az olmalıdır).* § ⓬ *müz.* Baş'ı ve üst ses sırası verilmiş olan bir akordun ara notalarını yazma işlemi. § ⓭ *seram.* Çanak ve çömlekte, dökümden meydana gelen veya çekim sırasında meydana gelen çıkıntı, çukur ve çatlakları hamurla tıkamak işlemi. § ⓮ *sil.* Bir ateşli silâhın namlu yatağına mermi sürmek işlemi. § ⓯ *tekn.* Bir fırına yük veya bir ocağa yakıt konulması. § ⓰ *trm.* bir akarsuyun taşıdığı malzemeyi bir arazi üzerinde çökeltmek işlemi. ⊙ **ağızdan ~,** *ask.* ◘ **Ağızdan.** ⊙ **elle yapılan ~,** *mad. oc.* Taşları elle atarak yapılan doldurma. [*Fr.* Remblayage à main]. ⊙ **göçelterek ~,** *mad. oc.* Madencilikte ilerleme galerisi veya şantiye tavanının, boşluğu doldurmak amacı ile istenerek çöktürülmesi. ⊙ **hidrolik ~,** *mad. oc.* Su tazyiki ile püskürtülen taşlarla yapılan doldurma. [*ing.* Hydraulic stowing; *Fr.* Remblayage hydraulique]. ⊙ **kısmi ~** *mad. oc.* Genellikle kazı yönünün dikeyinl sıralanan doldurulmuş kısımlarla art arda gelen boşluklar bırakılarak yapılan doldurma. [*ing.* Partial stowing; *Fr.* Remblayage partiel]. ⊙ **mekanik ~,** *mad. oc.* Gerekli malzemeyi makineyle püskürterek yapılan doldurma. [*ing.* Mechanical stowing; *Fr.* Remblayage mécanique]. ⊙ **pnömatik ~,** *mad. oc.* Bir galeride hava basıncı ile elde edilen doldurma. [*ing.* Pneumatic stowing; *Fr.* Remblayage pneumatique]. ⊙ **tam ~,** *mad. oc.* İlerleme galerisinde, hiç bir boşluk bırakmayan doldurma. [*ing.* Complete sowing *Fr.* Remblayage complet]. ⊙ **uydurma yollarla yapılan ~,** *mad. oc.* Kazı yönüne dikey ara galerisinde tavan veya duvarın bir kısmını çökerterek yapılan doldurma

~ **boşaltma musluğu,** *döş.* Kazanı beslemekte veya boşaltmakta kullanılan musluk.

~ **çubuğu,** Bazı cephane maddelerinde, patlayıcı karışım içine barutu elle doldurmak gerektiği zaman kullanılan silindir biçimi Tahta çubuk: *Küçük kumbara veya el bombaları, genellikle doldurma çubuğuyle hazırlanır.*

~ **düzeni,** *döş.* Hep dolu kalmaları istenen su kaplarında kullanılan bir vana türü. [*ing.* Float valve; *Fr.* Flateur].

☆ *Eşanl* **flator .**

~ **makinesi,** *tekn.* Tanktaki birayı basınç altında filtreden geçirerek şişeye veya fıçıya doldurmaya yarayan araç. *(Bu eşbasınçlı doldurma aracı, havalı veya havasız olarak elle veya otomatik olarak kullanılır.)* [*ing.* Loading machine; *Fr.* Machine à chargée].

~ **pompası,** *otom.* Bir motorun doldurulmasına yarayan, piston pompası olup, özellikle iki zamanlı motorlarda çok kullanılır. [*ing.* Filling pump; *Fr.* Pompe de remplissage, pompe à chargée].

~, **süs,** *süsl.* Bezeme motiflerinin aralarını doldurmak üzere konulan fazla süsler. [*ing.* Ornaments, embellishments; *Fr.* Fioritures].

~ **tomarı,** *sil.* Ucunda silindir biçiminde başlığı bulunan bir mermiyi namlu dışına doğru itmek veya dolduruş durumuna getirmek üzere kullanılan uzun sırık.

~ **toprak,** *trm.* Toprak tesviyesi yapılan yerlerde, toprak doldurulan kısımlar. [*ing.* Filling up, filling in; *Fr.* Remblai].

doldurmak(-i), f. § ❶ Dolmasını sağlamak; Bir şeyi dolu hale getirmek, içine koyarak boşluğunu gidermek: *Sürahiyi su ile doldurmak.* [*ing.* To fill; *Fr.* Remplir] § ❷ Tıka basa koymak, yerleştirmek: *Çubuğu, pipoyu doldurmak.* [*ing.* To stuff; *Fr.* Bourrer] § ❸ Eksik bir seyi tamamlamak, tam hale getirmek. [*Osm.* İblağ etmek; *ing.* To complete; *Fr.* Compléter] § ❹ *(Ateşli silâhlar hk.)* içine mermi koymak *(sürmek): Tüfeği, tabancayı doldurmak.* [*ing.* To charge; *Fr.* Charger] § ❺ Kesilmiş hayvanın veya kabak, patlıcan gibi sebzelerin içine pirinç, fıstık üzüm gibi şeyler koyup pişirmek: *Kuzu, patlıcan doldurmak.* [*ing.* To stuff; *Fr.* Farcir] § ❻ *san.* Resim ve süslemede bir bileşimin bos kısımlarını birtakım süs ve şekillerle kapatmak. [*ing.* To furnish; *Fr.* Garnir § ❼ Bir belgede bos bırakılmış yerlere gerekli bilgileri yazmak: *Fiş doldurmak* § ❽ Bulunduğu yeri kaplamak: *Kımıldamayan bir kalabalık bütün yolu doldurmuştu* § ❾ Yılını, yaşını bitirmek: *Hele onbeşini doldursun* § ❿ Belirli bir süreyi kaplamak, belirli bir süre meşgul etmek: *Dersler bütün günümü dolduruyor* § ⓫ *mec.* Canlandırmak, hayat vermek § ⓬ *mec.* Aleyhte yapılan konuşmalarla birisini başkası hakkında kötü düşünecek duruma getirmek § ⓭ *coğr.* Alçak veya verimsiz toprakların, nehir veya denizde durulmuş çamurdan faydalanılarak insan eliyle yükseltilmesi ve verimli bir hale sokulması. ☆ *Eşanl.* **millenmek** § ⓮ *den.* (a) Yelkenleri rüzgârla sişirmek; (b) Çarmıkları, palangaları, iskotaları germek § ⓯ *işl.* Bir el işlemesini pamuk, iplik veya kartonla doldurmak § ⓰ Sucuk ve sosis yapımında hazırlanan et hamurunun bağırsağa doldurulması § ⓱ *tekn.* (a) Genellikle belirli bir miktarda bir maddeyi, bir miktar madde daha ekleyerek tamamlamak, arttırmak; (b) Samanla doldurulan bir hayvana göz, dil gibi organlar takarak canlı hayvan görüntüsü vermek ⊙ **akümülatör bataryasını ~,** *elek.* Elektrik toplamak, yüklemek ⊙ **çile ~,** *dey.* ◘ **Çile** ⊙ **diş ~,** *dişç.* Çürüğü olan bir dişin kovuğunu doldurmak. [*ing.* To stoop a tooth; *Fr.* Plomber une dent] ⊙ **bir fırını ~,** *met.* Fırına işlenecek maddeleri *(ürünleri)* koymak ⊙ **dolma ~,** *mutf.* Pişeceği şekle göre hazırlanan harcı, kabak, biber, domates v.b. içine koymak. [*ing.* To stuff; *Fr.* Farcir]. ⊙ **fırını ~** *term.* Ateşin yanmasını söndürmemek için, fırını katı yakacakla *(odun v.b.)* beslemek ⊙ **kanaviçe ~,** *işl.* Kanaviçeyi iğneyle işleyerek örtmek ⊙ **yelken ~,** *den.* Rüzgârın şiddetinden en iyi surette faydalanacak şekilde yelkenleri şişirmek. *(Bu sonuç rüzgârı başa fazla yakın yönden almayarak sağlanır)* ⊙ **yerini ~,** *dey.* Görevini hakkıyle yaparak makamına lâyık olduğunu ispat etmek. [*ing.* To fill a post].

doldurmalık,-ğı, i. § ❶ *sin.* Alıcıda kullanılacak boş filmi, alıcıya kolayca takılacak durumda bulunduran, ışığa karşı korunmalı, kapalı kutu. Bu kutular alıcıların içine yerleştirildiği vakit başkaca işleme lüzum kalmadan filmin kendiliğinden alıcı mekanizmasına girmesini sağlar. [*ing.* Magazine; *Fr.* Chargeur, magasin]. § ❷ *fot.* Bir yüzü perdeyle kapalı, ışık geçirmeyen bir çeşit kutu. *(Fotoğraf makinesine takılan bu kutu buzlu camın yerini tutar ve duyar tabakayı içine alır).*

doldurtmak(-i, -e), f. Doldurmak işini yaptır-

mak. [*ing.* To make fill *(in or up)*, to let stuff; *Fr.* Faire remplir, faire charger **etc.**].

doldurucu,i. < *doldurmak*. Petrol ürünlerini bidonlara veya başka kaplara dolduran otomatik makine. [*ing.* Charging machine, charger; *Fr.* Chargeuse].

dolduruk,-ğu, i. *(toprak)* Bir yolun veya arazinin toprak doldurularak tesviye edilen kısmı. Doldurma. [*Osm.* Imlâ; *Ing.* Filling up, filling in; *Fr.* Remblai].

doldurulmak, nsz. f. § ❸ Dolu bir hale getirilmek, doldurmak eylemine konu olmak. [*ing.* To be filled *(in or up)*, to be stuffed; *Fr. Se* remplir, charge etc.] § ❷ *(Biri)* Başkası için kötü düsünecek bir duruma getirilmek.

dolerit[a], i. *Fr. dolérite* < *Yun. doleros*, aldatıcı. *min.* ◘ **Dolantaşı**.

dolerofan, i. *Fr. dolérophane.* < *Yun. doleros* aldatıcı + *phainein, gözükmek. min.* Kahverengi doğal bakır sülfatı. Klinorombik sistemde billûrlaşır; formülü CU_2SO_5'tir. Suda erimeden önce mavi bir renk alır. [*ing.* Dolerophane].

dolerofilum, i. *Fr. dolérophyllum. bot.* Kömürlü üst tabakalarla permiyen tabakalarda yaygın fosil bitki. Doğrudan doğruya saptan çıkan yaprakları ışınsal damarları boyunca reçine kanalları bulunur. [*ing.* Dolerophyllum].

dolgu, i. < *dolmak*. § ❶ Doldurma, dolma. [*Ing.* Filling; *Fr.* Plombage] § ❷ Bir oyuğun veya kovuğun içine doldurulan madde: *dişin dolgusu düşmüş.* [*ing.* Filler, filling *Fr.* Mastic]. § ❸ Çürük dişleri temizleyip oyuğunu doldurma işi. [*ing.* Filling, stopping; *Fr.* Plombage, masticage]. § ❹ *trm.* Drenaj tesislerinde açılan hendeği, künk veya büzlerin döşenip çakıl zarfının yapılmasından sonra, kazıda çıkarılan toprakla tekrar doldurma § ❺ Arazi tesviyesinde verilecek eğime uymak için yapılan dolgu veya dolgu yapılan nokta § ❻ *inş.* (a) Iki yüzü muntazam taşlarla işlenen duvarların iki yüzleri arasını harç ve küçük taşlarla doldurulmaktan meydana gelen duvar kısmı; (b) Yarım kârgir ve dolma ahsap insaatta direk ve dikmelerin arasına doldurulan kerpiç ve tuğla. *(Mersin ve içel'de eclik denir).* [*Ing.* Filling*(in)*; *Fr.* Remplissage] § ❼ *san.* Bir şeklin içindeki boşlukları dolduran şekiller § ❽ *bayınd.* (a) Bir zemini yükseltmek veya bir çukuru doldurmak için kullanılan malzeme yığını; (b) Toprak doldurma işlemi; (c) Bu islemin sonucu § ❾ *dişç.* (a) Dise normal şeklini vermek üzere elverişli şekilde hazırlanmış bir diş boşluğuna uygun maddenin yerlestirilmesi; (b) Çürük dislerin içine, dis temizlendikten sonra doldurulan madde. ◘ *ŞEKİL: 169.* — **DİŞ HEKİMLİĞİ ALETLERİ.** § ❿ *işl.* Üzeri sarma yapılarak kaplanmış motif. Dantelde örülerek kapatılmış kısım § ⓫ *mad. oc.* Maden ocaklarından çıkartılan cevherin yerine, boşluğun doldurulması için konan değersiz malzeme § ⓬ *dok.* Herhangi bir kumaşa desenler veya çiçekler islemek için o kumaş üzerine çizilen resimlerin yüzeylerini, renkli ipliklerle doldurur sekilde işleme. ◉ **bir elektrik kablosunun ~ su**, *elek.* Bazı kabloların iletken aralarını doldurmak ve belirli bir şekil elde etmek için kulanılan elemanların tümü ◉ **cilt kabı ~ su**, *ciltç.* (a) Ciltlenmiş bir kitap kabının mukavvaların tersine katlanmış ve yapıştırılmış olan kaplama maddesi. *(kâğıt bez veya deri)*; (b) Bir kitap ceketinin veya gömleğinin kabın iç kısmına katlanmış kısmı ☆ *Eşanl.* **yaka** ◉ **dantel ~**, *dok.* Tül kumaş üzerindeki deliklerin beyaz veya renkli ipliklerle doldurmaları yoluyle ede edilen desen veya çiçekli işleme ◉ **macun ~**, Aralıkları macunla doldurma [*ing.* Puttying; *Fr.* Masticage]. ◉ **taş ~**, *inş.* (a) Irice moloz taşlardan yapılan dolgu; (b) Bir yapının temellerini veya iki duvar arasını doldurmakta kullanılan moloz, tuğla parçaları. ◉ **yiv ~ su**, *mim.* Bir sütunun yivleri içini halat seklinde çubuklarla doldurmaktan meydana gelen kordonlar. *(Bu suretle süslenmiş sütunlara yiv dolgulu sütun denir. Bu yiv dolguları ekseriya sütun yivlerinin alt kısımlarına yapılır. Bundan maksat, orava sürünenler ve çarpanların yiv köşelerini kırmaması ve aşındırmaması içindir.* [*ing.* Cabling; *Fr.* Rudenture].

~ cilâsı, *ağ.iş.* Cilâlamada ağaç gözeneklerinin doldurulduğu evre.

~ lifi, *ağ.iş.* Oturma mobilyalarının döşemelerinde dolgu gereci olarak kullanılan esnek, bitkisel lif. [*Fr.* Crin d'Afrique].

~ maddesi, *kim.* Özellikle toz ilâçlarda aktif maddeyi seyreltmeye yarayan talk ve bentonik gibi katı maddeler. [*ing.* Filler, filling material, metal filler, running; *Fr.* Matière de charge].

~ makinesi, *dişç.* Bir dişin kök kanalını doldurmaya yarayan araç. *(Doldurma işlemi, sinir telinin çıkarılmasından ve kanalların temizlenmesinden sonra yapılır. Bu makinelerin birçok çeşidi vardır.).* [*ing.* Filling machine; *Fr.* Machin de plombage].

~ malzemesi, *inş.* Doldurma işinde kullanılan ve taşıyıcı niteliği olmayan malzeme. [*ing.* Stuffing, filling; *Fr.* Bourrage].

~ tamiri, *inş.* Harabolmus ve bazı taşları fırlayarak düşmüş olan duvarların çürük kısımlarını sökerek oyuk yerlerin içini taş veya tuğla ile doldurmak suretiyle yapılan tamir. [*ing.* Filling up; *Fr.* Bourrage].

dolgulu, s. İçinde dolgu malzemesi olan, doldurulmuş: *dolgulu diş.* [*Ing.* Cemented, filled, stopped; *Fr.* Mastiqué, plombé].

~ duvar, *inş.* ◘ **Duvar.**

~ kumaş, *dok.* Dokunması sırasında, iki katı arasına, dış yüzlerden görünmeyecek şekilde atkılanmış, atkı olarak kalın ve yumusak tipte bir iplik kullanılmış bir tip kumaş.

dolgun, s. < *dolmak* § ❶ İçi dolu, doldurulmus; *Dolgun havuz* [*ing.* Gull, replete, overloaded; *Fr.* Rempli, plein] § ❷ Dolarak şekli yuvarlaklasmış, kabarık, şişkin, sısmanca: *Dolgun yastık, dolgun vücut.* [*ing.* Fat, corpulent, plump; *Fr.* Gras,-se, corpulent,--ente]. § ❸ *(Para hk.)* Bol, miktarı çokça, çok fazla: *Dolgun ücret, dogun aylık.* [*ing.* High; *Fr.* Elevé, considérable]. § ❹ İçi zengin ve yüklü: İçinde çok ve iyi şeyler bulunan: *Dolgun kafa.* § ❺ *mec.* Bir kızgınlığı veya kederi içine biriktirmiş olan, öfke veya elemle dolu: *Geldiği zaman pek dolgun olduğu belliydi.* ◉ **etine ~**, *dey.* Şismanca, tombulca. [*ing.* Plump; *Fr.* Rebondi,-ie, grassouillet,-ette, dodu,-ue, boulot, girond,-onde].

~ boyamak, *res.* Yağlı boya resimde bazı kısımların boyalarını tabaka tabaka üst üste koymak. Cam boyanın ve kat kat islemenin karşıtı. Kaba hamur boya ile bir elde çıkarmak.

dolgunca, s. Şismanca, tombulca. [*ing.* Fattish; *Fr.* Grassouillet].

dolgunlaşmak, nsz. f. Dolgun[2] hale gelmek.

dolgunluk,-ğu, i. § ❶ Dolgun[1] olma hali. [*ing.* Fullness; *Fr.* État plein, plénitude, embonpoint] § ❷ Mide şiskinliği § ❸ Kinli olma, içerleme. § ❹ Işitilerek öğrenilme. § ❺ Dolgun[2] olma hali, şişmanlık. [*ing.* Fatness, plumpness; *Fr.* Embonpoint, rondeur, corpulence]. ◉ **kulak dolgunluğu**, *dey.* Bir kelime veya sözü birçok defa duymaktan dolayı meydana gelen alışkanlık. [*ing.* Knowledge acquired by listening to others]. ◉ **meme dolgunluğu**, *tıp.* Doğumdan sonra meme bezlerinde süt toplanmasından dolayı memelerin irileşip gerginleşmesi.

~ boya, *res.* ◘ **Boya.**

doliko, *Yun. dolikhos.* Uzamış kelimesinden alınan ve birçok kelimenin yapısında bulunan önek. [*ing.* ve *Fr.* Dolicho].

dolikokolon, i. *Fr. dolichocôlon. patol.* Kalınbağırsağın bir kısmının veya tümünün anormal uzaması.

dolikokran, s. *Fr. dolichocrâne* < *Yun. dolikhos*, uzun + *kranion*, kafatası. *antr.* ◘ **Dolikosefal.**

dolikokrani, i. *Fr. dolichocrânie.* < *Yun. dolikhos*, uzun + *kranion*, kafatası. *antr. (Canlı bir insandan değil, bir iskeletin kafatasından söz edildigi zaman kullanılır).* [*ing.* Dolichocrany].

dolikomegali, i. *Fr. dolichomegalie.* Sindirim borusunun veya bir kısmının uzayıp genişlemesi.

dolikosefal,-li, s. *Fr. dolichocephale.* < *Yun. dolikhos*, uzun + *kephale*, kafa. *antr.* ve *zool.* Başı dar, uzun, kafatasının uzunluğu genisliğinden fazla olan *(insan veya hayvan)*; Kafa indeksi 75'in altında olan. [*Osm.* Müstatilürreis; *ing.* Dolichocephalic].

☆ *Eşanl.* **uzun kafalı (başlı)**.

☆ *Karş.* **brakisefal**.

dolikosefali, s.. Dolikosefal özelliği gösteren. [*ing.* Dolichocephaly; *Fr.* Dolichocéphalie].

☆ *Eşanl.* **dolikokrani**.

dolikosigmoyit,-di, i. *Fr. dolichosigmoïde. patol.* Kalın bağırsaktaki sigmamsı büklümün anormal şekilde uzaması.

dolin, i. *Isl. dolina*, vâdi, çanak, ocak, delik. *coğr.* Karstik bölgelerdeki kapalı çukurluk. [*ing.* ve *Fr.* Doline] ◉ **çöküntü ~ i**, *coğr.* ◘ **Çöküntü.**

doliyolum, i. *zool.* Sölomlu hayvanlardan Ikincil-ağızlılar *(Deuterostomia)* filumunun, Gömlekliler *(Tunicata)* dalının, Salpalar *(Thaliacea)* sınıfının *Doliolidae* familyasından bir cins. Vücudu fıçı biçimindedir. Ağız ve çember gibi kapalıdır. Bu çemberler eşeyli dölde 8. eşeysiz dölde 9 adettir. Gelişmesinde metagenez tipi döl değişimi vardır. [*Lat.* ve *Fr.* Doliolum].

Dollo, Louis, öz.i. (1857-1931) Belçika'lı paleontoloji bilgini.

~ kanunu, *biy.* Evrimin büyük kanunlarından biri: *Geriye doğru evrim eskisine dönüşmez; yok olmuş bir organ tekrar ortaya çıkmaz.* Eskisiyle aynı işi gören yeni bir organ belirse bile, onun kaynağı değişiktir, bunlar aynı değil, benzer organlardır. [*Ing.* Law of Dollo; *Fr.* Loi de Dollo].

dolma, i. ve s. < *dolmak* § ❶ Dolmak işi: *Havuzun dolması* § ❷ Doldurularak yapılan: *Dolmabahçe ad.. yerinin denizden doldurulmak suretiyle yapılmış olmasından gelir* § ❸ *mut.* Içine kıyma, pirinç, baharat v.b. doldurularak pişirilen sebze veya hayvan: *Kabak dolması, yaprak dolması, midye, kuzu dolması* § ❹ *arg.* (a) Yalan, hile, dalavere: ☆ *Yak anl.* **atmasyon, bom, dubara, eftamintokofti, kaşkariko, katakofti, kıtır, kıtırbom, kofti, madik, mantar, martaval, masal, palavra, polim, şorolop**; (b) s. *arg.* Kazanılacak bir şekilde dizilmiş *(Iskambil kâğıdı): Önündeki deste dolmadır, ağzını kapa da gözünü aç!*; (c) *arg.* Esrarla karıştırılarak sarılmış sigara. [*Ing.* Lie, made-up story] § ❺ *trm.* Dış güçlerin etkisi ile yerden koparılan ve taşınan ufalanmış taş parçalarının ve parçacıklarının bir başka yerde birikmesi olayı § ❻ *inş.* (a) Ahşap yapılarda kuşak araları kerpiç, çamur ve tuğla ile doldurulmuş duvar; (b) Başka yerden getirilen topraklarla yapılmış ve dayanak duvarlarıyle desteklenmiş topraklı seki; (c) İçinden geçen sıvıların bırakıntıları sebebiyle, boru, su yolu, filtre v.b. nın zamanla tıkanması § ❼ *jeom.* Akarsuların getirdiği maddelerin birikimi. *(Bu terim genellikle çökme yoluyle biriken ince maddeleri belirtmek için kullanılır)* ◉ **bir alçak basıncın ~ sı**, Belirli bir zaman aralığında alçak basınç sisteminin merkezinde basıncın yükselmesi. [*ing.* Filling up *(of a depression)*; *Fr.* Comblemet *(d'une dépression)*] ◉ **biber ~ sı**, *mutf.* ◘ **Biber.** ◉ **döş ~ sı**, *mutf* ◘ **Döş.** ◉ **yaprak ~ sı**, *mutf.* Asma yaprağına sarılan dolmanın adı. [*ing.* Vine leaves wrapped round forcemeat; *Fr.* Feuilles de vigne farcies] ◉ **zeytinyağlı ~**, *mutf.* Harcına kıyma konmayan ve zeytinyağı ile pişirilerek soğuk yenen dolma çeşitlerinin genel adı.

~ ahşap, *ağ.iş.* Direk ve dikmelerin aralarını taşla ve kerpiçle doldurmak için dikme ve payandalardan ibaret olarak yapılan ahşap çatmalar ve kusaklamlar. [*Ing.* Frame (-wall), stud-work; *Fr.* Colombage].

~ duvar, *inş.* Dikme ve direkler arasını tuğla ve harçla doldurmak suretiyle yapılan duvarlar. [*ing.* Timber-frame wall filled, stuffed; *Fr.* Hourdis].

~ gibi, *dey.* Şişkin, kabarık: *Dolma gibi cüzdan.*

~ içi, *mutf.* Dolma yapmak için hazırlanan

malzeme. *(Harcına, doldurulduğu malzemeye, kullanılan yağa göre ayrı adları alır).* [*ing.* Stuffing, forcemeat; *Fr.* Farce].

~ **kalem,** ◘ **DOLMAKALEM.**

~ **lâstik tekerlek,** *otom.* Yük ağırlıklarını kauçuk veya benzeri esnek bir maddeyle taşıyan lâstik tekerlek. [*ing.* Cushion tire, full tire].

~ **tenceresi,** İçinde yalnız dolma pişirilmeye, *kullanılan yağa göre ayrı adlar alır).*

~ **toprak,** *istihk.* Bir tabyanın veya tahkimatın iç kısmındaki toprak. [*Fr.* Terre à remblai].

~ **yapmak,** *arg.* Dolmuş yapmak: *Bu lâtarna (çok eski araba) ile dolma yapılmaz.*

~ **yutmak,** *arg.* Uydurulan yalana kanmak, kanıp aldanmak: *Dünkü çocuk, bize dolma yutturmaya kalkıyor.* [*ing.* To swallow stuffings forcemeat, to be duped or gulled, to be a fool or simpleton; *Fr.* Gober un mensogne].

dolmacı, s. § ❶ Dolma yapıp satan § ❷ Dolmayı çok seven § ❸ *mec.* Yalancı, hileci. [*ing.* Trickster, cheat] ⊙ **arap** ~, *tar.* Zeytinyağı yaprak dolması yapıp sokakta başlarında gezdirerek tane ile satan Arap kadını.

dolmak, nsz. f. *esk. T. tolmak,* girmek § ❶ *(Boş bir kap veya çukur bir yer)* İçine giren bir şeyle boşluktan kurtulmak, dolu hale gelmek: *Sandık, araba doldu.* [*Osm.* Memlû; *ing.* To become filled; *Fr.* Se remplir] § ❷ Bir yerde çok miktarda toplanmak: *Tramvay doldu.* [*ing.* To be full; *Fr.* Être plein] § ❸ *(süre)* Tamamlanmak: *Süre doldu. hesap doldu.* [*ing.* To be completed; *Fr.* Être complete]. § ❹ *mec.* Sabrı tükenip öfkesi taşacak hale gelmek § ❺ Bir duygu ile baştan başa kaplanmak: *Gönlü aşkla dolmak* ⊙ **çilesi** ~, *dey.* ◘ **Çile** ⊙ **dolup taşmak,** *dey.* Başka bir şey veya kimse alamayacak kadar kalabalıklaşmak ⊙ **gözleri** ~, *dey.* Ağlayacak hale gelmek. [*Ing.* To have the eyes full of tears; *Fr.* Se dit des yeux, être noyés de larmes, les larmes lui en sont venues aux yeux] ⊙ **kulağı** ~, *dey.* Çok duyarak öğrenmek.

dolma.kalem, b.i. İçinde mürekkep haznesi bulunan yazı kalemi. [*ing.* Fountain-pen; *Fr.* Stylo]. ◘ *ŞEKİL: 599.* — **YAZI GEREÇLERİ.**

dolmalık, s. § ❶ Dolma yapmaya yarayan, dolma yapmak için hazırlanmış: *Dolmalık malzeme.* [*ing.* Fit for stuffing *(tomatoes, etc).*] § ❷ *mutf.* Simit şeklinde, oval bir pide. *(Parçalara kesildikten sonra içleri oyulur. Peynir ve maydanozla hazırlanan iç ortalarına doldurulur. Yumurtaya bulayarak kızartılır).*

~ **biber,** ◘ **Biber.**

~ **sarı biber,** *bot.* Lezzetli tatlı, dolmalık olarak kullanılan bir biber çeşidi.

~ **yeşil biber,** *bot.* Ekseriya acı lezzette, dolmalık olarak kullanılan bir biber çeşidi.

dolman, i. Avrupa'da Hüssar denilen zabitlerin giydikleri bir çeşit kısa ceket olup, Türklerden alınmıştır. [*ing.* ve *Fr.* Dolman].

dolmen, i. Breton dilinde *dol,* tabla + *men,* taş. *jeol.* İkisi dikili, üçüncüsü de bunların üzerine kapak gibi getirilmiş eski zaman anıtı. [*ing.* ve *Fr.* Dolmen]. ⊙ **yarım** ~, Bir büyük kapak taşının yalnız bir ucu yere ve diğer ucu diğer bir taşa dayanan dolmen. [*Fr.* Demi dolmen].

dolmuş, s. < *dolmak.* § ❶ Boş yeri kalmamış boş olmayan, doldurulmuş, her tarafı işgal edilmiş olan. [*ing.* Full up, filled in; *Fr.* Rempli, plein, complet]. § ❷ i. Teker teker yolcu alan ve dolduktan sonra hareket eden *(kayık, araba, taksi gibi)* küçük taşıt. [*Ing.* Taxi or boat which only starts when it is filled up with passengers; *Fr.* Voiture qui ne part que quand toutes les places sont occupées].

~ **değnekçisi,** Dolmuş yapan esnafın iş nöbetini düzenlemekle görevli kimse. ☆ *Eşanl.* **dolmuş kâhyası.**

~ **kâhyası,** i. ◘ **Dolmuş değnekçisi.**

~ **trafiği,** *hava.* İçinde boş yer bulunan bir hava gemisine ara meydanlarda sağlanan yolcu trafiği. [*ing.* Fill-up traffic; *Fr.* Trafic de remplissage].

~ **yapmak,** *(taşıt)* Yolcu alıp dolunca hareket etmek. [*ing.* To carry passengers in a filled taxi].

dolmuşçu, i. Dolmuş yapan kimse.

dolomedes, i. *zool.* Huniörümceğigiller *(Agelenidae)* familyasına giren bir cinsi. Su bitkileri üzerinde yaşar. [*Lat. Dolomedes; ing.* ve *Fr.* Dolomedes].

dolomi, i. *Fr. dolomie* < *jeolog Dolomieu'nün adından. min.* ve *jeol.* Kalsiyum ve magnezyum doğal çift karbonatı.

dolomit,-ti, i. *Fr. dolomite. min.* Dolomi billûruna bazen verilen ad.

Dolomitler *(Dolomit Alpleri),* öz. i. *coğr.* İtalya'nın kuzeyini kaplayan sıradağlardan biri. [*ing.* Dolomites; *Fr.* Dolomites, Alpes dolomitiques].

dolomitleşme, i. Bir kayaçın, meselâ bir kalkerin dolomiye dönüşmesi. [*ing.* Dolomitization; *Fr.* Dolomitisation].

dolomitli, s. Bileşiminde dolomit bulunan: *Dolomitli kayalar.* [*ing.* Dolomitic; *Fr.* Dolomitique].

~ **kireçtaşı,** Yapısında yüzde 25 ile 50 oranında dolomi bulunan kireçtaşı. [*ing.* Dolomitic limestone; *Fr.* Calcaire dolomitique].

~ **kum,** Kalsiyum karbonattan meydana gelen çimentoyu yağmur sularının eritilmesiyle aşınan dolomitli bir kayanın oluşturduğu tortu. [*ing.* Dolomitic sand; *Fr.* Sable dolomitique].

dolorizm, i. *Fr. dolorisme.* Hastalığa ve acı çekmeye, özellikle maddî acıya, manevî ve zihnî bir değer veren doktrin.

dolu[1], i. *esk. T. tolu. coğr.* Hava *(atmosfer)* nın üst tabakalarında anî soğumalar sonucu donan ve yuvarlak buz taneleri biçiminde yağan yarı saydam veya saydam olmayan yağmur damlaları. [*ing.* Hail; *Fr.* Grêle]. ⊙ ~ **lu günler,** *trm.* Günlük yağışı içinde 0.1 mm. veya daha fazla dolu bulunan günler. ⊙ ~ **ya karşı sigorta,** *huk.* Dolu tanelerinin gökten düşmesi sonucunda menkul veya gayrimenkul eşya üzerinde ve özellikle tarımsal ürünlerde meydana gelen maddî zararları karşılamayı amaçlayan sigorta. [*ing.* Hail insurance; *Fr.* Assurance contre la grêle]. ⊙ **yağmurdan kaçarken** ~ **ya tutulmak,** *dey.* İstenilmeyen bir durum veya işten uzaklaşırken daha kötü bir durumla karşılaşmak. [*Ing.* Out of the frying-pan into the fire; *Fr.* Échanger son cheval borgne contre un aveugle].

~ **dağıtıcı,** *meteor.* Doluyle savaşarak ürünün ziyan olmamasını sağlamak için kullanılan cihazlar, makineler *(top)* veya patlayıcı maddeler *(füze).* [*Fr.* Grêlifuge].

~ **dağıtıcı füze,** Dolu taşıyan bir buluta atılınca patladığı zaman bulutun yağmur halinde boşalmasını sağlayan füze. *(Füze başlığı içindeki patlayıcı madde, füze yörüngesinin doruğuna yaklaştığı sırada patlar.* [*Ing.* Cloud-rocket; *Fr.* Fusée paragrêle].

~ **dağıtıcı top,** Ucuna 2-3 m. uzunluğunda bir karabina namlusu eklenmiş, düşey eksenli küçük havan. *(Bu havanda 100-200 gr. barut ateşlenir ve atıştan doğan sarsıntı atmosferde dolunun oluşmasını engeller.* [*ing.* Cloud-cannon; *Fr.* Canon paragrêle].

~ **fırtınası,** *hava.* Süratle yükselen ve düşen hava akımlarından meydana gelen ve büyük kümülonimbus bulutlarının meydana getirdiği ve saatte 150 km. kadar hızı olan fırtına. [*ing.* Hail storm; *Fr.* Tempête de grêlon].

~ **savak,** *trm.* Fazla suyu akıtmak için bir baraj veya bendin bitişiğindeki veya yakınındaki bir kanal veya geçit. [*ing.* Spillway].

dolu[2], s. < *dolmak.* > *esk. T. tolu.* § ❶ Alabileceği kadarıyle dolmuş, boş olmayan: *Dolu şişe, sandık.* [*Osm.* Memlû, mâlî, meshun; *ing.* Full, filled; *Fr.* Plein, rempli]. § ❷ Çok, bol, birikmiş: *Boğazda balık dolu.* [*ing.* Abundant; *Fr. (En)* abondant,-ante]. § ❸ *(Ateşli silâhlar hk.).* İçinde atılacak mermisi bulunan: *Dolu top.* [*Ing.* Loaded, charged; *Fr.* Chargé]. § ❹ Boş yeri olmayan, kalabalık: *Dolu sinema, Dolu dükkân.* [*Ing.* Crowded, thronged, overpopulated; *Fr.* Très peuplé, populeux,-euse, surpeuplé,-ée].

§ ❺ (a) Boş vakti olmayan, meşgul: *Bugün çok doluyum, yarın buluşalım;* (b) Boş olmayan: *Dolu bir gün.* [*ing.* Busy; *Fr.* Affairé, occupé, actif,-ive]. § ❻ Bir duygu ile bastan başa kaplı: *Sevinç dolu. Öfke dolu.* [*ing.* Full of; *Fr.* Plein de, comblé de]. § ❼ ...**dolusu,** ... nun alabileceği kadar: *Bir oda dolusu insan, Bir bardak dolusu süt.* § ❽ *bot.* (a) İçinde boşluk bulunmayan *(bütün organlar hk.) Dolu sap, Dolu çiçek;* (b) Bütün erkek organları ve bütün meyve yaprakları taç yaprağımsı bir şekil almış *(çiçekler hk).* § ❾ i. İçki ile doldurulmuş bardak: *Bir dolu içmek.* ⊙ ~ **ya koydum almadı, boşa koydum dolmadı,** *dey.* Her ikisi de uygun gelmeyen iki şık karşısında kalındığı zaman söylenir. Kararsızlığı ve çaresizliği anlatmak için kullanılır. [*ing.* I was puzzled, I found no solution to the problem]. ⊙ **ağız** *(avuç)* ~ **su,** *dey.* ◘ **Ağız, Avuç.** ⊙ **gözleri** ~ ~ olmak. *dey.* Ağlayacak derecede duygulanmak.

~ **ay,** Otuz veya otuz bir günlük ay. [*ing.* Full month; *Fr.* Mois plein].

~ **(masif) basamak,** *inş.* ve *mim.* ◘ **Basamak.**

~ **duvar,** *inş.* Üzerinde hiç bir delik bulunmayan duvar. [*ing.* Filled wall; *Fr.* Mur plein].

~ **filim,** *sin.* Alıcıda kullanılarak duyarkatı etkilendirilmiş, üzerinde gizli görüntü bulunan filim. Boş filim karşıtı. [*ing.* Exposed film; *Fr.* Film exposé, film impressionné].

~ **helâtaşı,** *döş.* İçinde dışkıların birikeceği küçük bir havuzcuk bulunan oturma helâtası türü. [*ing.* Washout water closet; *Fr.* Garde robe avec effet d'eau].

~ **ses kuşağı,** *sin.* Alıcıda kullanılmış, ses yolu etkilenmiş kusak. Boş ses kuşağı karşıtı. [*ing.* Modulated band; *Fr.* Bande sonore modulée].

~ **ve boş kısımlar,** *mim.* Binaların cephelerinde pencere, kapı v.b. gibi duvarların boş kalan kısımlariyle deliksiz sağır duvar kısımlarının topu.

~ **yıl,** *kron.* Üç yüz elli dört günlük ay yılı. [*ing.* Full year; *Fr.* Année pleine].

~ **yolu,** *sin.* Alıcıda kullanılmış, etkilenmiş ses yolu. Boş ses yolunun karşıtı. [*ing.* Modulated track; *Fr.* Piste sonore modulée].

~ **zar,** *arg.* Civalı zar: *Dolu zarı fırlatınca sırtıkarayı konduruverdim.* [*ing.* Loaded dice; *Fr.* Dés pipés, charges].

☆ *Yak. anl.* **öküz.**

dolu.dizgin, b.z. *(Süvari ve at arabası hk.)* Son hızla. [*ing.* Full gallop; *Fr.* A bride abattue, galopant].

doluk,-ğu, i. Dikişsiz kap yapılan bütün deri: *Bal pekmez, su doluğu.* [*ing.* Goat skin bottle; *Fr.* Outre].

dolu.kapı, b.i. *ağ.* iş. İskelet adı verilen çerçeve biçimindeki çatkının iki yüzüne ince plakalar yapıştırarak hazırlanan kapı.

doluklama, i. Dolgunluk, dolgunlaşma.

dolukmak, f. < *dolmak. hk. (gözler hk.)* Yaşla dolmak. [*ing.* To be filled with tears *(eyes); Fr.* Avoir les larmes aux yeux se mouiller de larmes *(les yeux)*].

doluluk,-ğu, i. § ❶ Dolma, dolu olma hali. [*ing.* Fullness, plenitude; *Fr.* État plein, plénitude] § ❷ *patol.* (a) Sıvı asırılığı; (b) Dolu olan bir organın durumu: *Mide doluluğu;* § ❸ *fels.* Bütün evrenin madde tarafından doldurulmuş olduğunu ve boşluk diye bir şeyin bulnmadığını ileri süren felsefe görüşü. *(yeter neden ilkesine dayanarak boşluğun var olmadığını ileri süren Leibniz'in kuramına bu ad verilir).* ☆ *Karş.* **boşluk.** [*ing.* Plenitude; *Fr.* Plénisme]. ⊙ **bir duvarın doluluğu,** *inş.* Duvarın som kütlesi. [*Fr.* Plein d'un mur].

dolun, i. Dolu ve som anlamında kullanılabilir. Duvarların som olan kısımlarıyle pencere ve kapı gibi boşluklar açılmamış kısımları. Som duvar. [*ing.* Full; *Fr.* Pleins et vides].

dolun.ay, b.i. *astr.* Ayın yer yuvarlağına karşı gelen yarım küre yüzeyinin tam olarak aydın görünmesi hali, ayın ondördü. [*Osm.* Bedir, bedritam; *ing.* Full moon; *Fr.* Pleine lune, lune dans son plein].

doluş, i. Dolma işi. [*ing.* Action et maniere de se remplir].

doluşma, i. Kendi kendine dolma.

doluşmak, *ortakl. f.* Bir yere çok kişi girmek, biraraya toplanmak. [*ing.* To crowd *(into a place)*, to come together; *Fr.* S'assembler, se réunir, entrer en foule].

dom, i. *Fr. dôme. term.* Bir kazanda, buhar odasının üst kısmında bulunan ve yukarı doğru bir çıkıntı yapan bölüm. Bu çıkıntılı kısım, buhar içine su karışmasını önlemek üzere, buhar girişini kaynama halindeki su yüzeyinden uzak tutmaya yarar. [*ing.* Dome].

domalan, i. *bot. Tuberales* takımının, *Tuberaceae* familyasından, Türkiye'de doğal olarak yetişen asklı mantar cinsi. Yenilen kısımları kireçli topraklarda, yerden 10-20 sm. derinde yumrular halinde oluşur. Domalanın yeri bir domuz veya köpek yardımıyle daha kolay bulunur; Bu hayvanlar kokusundan faydalanarak mantarın yerini bulurlar. *T. melanosporum, T. brumale, T. aestivum, T. manatum önemli türleridir.* [*Osm.* Kem'e; *Lat. Tuber; ing.* Truffle; *Fr.* Truffe].

☆ *Eşanl.* **yer mantarı, domuz elması.**

domalansı, s. Domalan biçimi olan *(mantarlar (hk).* [*ing.* Tuberiform; *Fr.* Tuberiforme].

domalıç, s. < *domalmak*. Tümsekli, kambur, fırlak. [*ing.* Protuberance, rounded and projecting; *Fr.* Bosselé, saillant].

Yak. anl. **fırlak, engebeli, domanıç.**

Karş. **düz.**

domalmak, nsz. f. § ❶ Tümsek peyda etmek, bir yanı kümbet gibi çıkmak: *Bu duvar domalmış.* [*ing.* To bulge, to become convex *Fr.* Se bomber, saillir]. § ❷ Çökmek, eğilmek, arkasını çıkarıp başı ileride ve dizleri bükülü çömelmek. [*ing.* To stoop, to kneel down, to crouch down; *Fr.* Se pencher, se baisser, se courber, S'accroupir].

domaltmak(-i), f. Tümsek haline sokmak, domalmasını sağlamak.

domanıç, ◘ **Domalıç.**

domates, i. *Rum. tomato.* < *Meksika dilinde tomatto, bot.* § ● Iki çeneklıler *(Dicotyledoneae)* familyasından, yaprakları tüylü, çiçekleri talkım veya salkım durumunda, meyvesi etli, otsu bir bitki. Dondan çok zarar gördüğü için ancak ılıman ülkelerde yazın yetiştirilir. Don korkusu olmayan Akdeniz ve tropik ülkelerinde bütün yıl yetiştirilebilir. Meyveleri çeşitli biçimde *(yassı, yuvarlak, düz veya dilimli)* ve çeşitli renkte *(kırmızı, morumsu veya sarı) olur.* Çiğ veya pişmiş yenen, A,B,C ve K vitaminleri bakımından zengin olan makbul bir sebze-meyvedir. Birçok yemek, salça ve çorbalarda kullanılır. Dolması, kızartması, salatası v.b. yapılır. Kırmızı ve yesil domatesten reçel yapılır. *Edremit domatesi, iri yer domatesi ve sırık domatesi* Türkiye'de yetişen yerli domates çeşitleridir. [*Lat. Solanum lycopersicum; ing.* Tomato; *Fr.* Tomate]. § ❷ Bu bitkinin meyvesi. [*ing.* Tomato; *Fr.* Tomate]. ◘ *ŞEKİL: 477.* – **SEBZELER.** ◉ **ağaç ~ si**, *bot.* Tropik Amerika'da yetişen ve çok meyve veren 3-4 m. boyundaki bir ağacın *(Solanum betaceum = Cyphomandra betacea)* meyvesi. Tatlı ve buruk olan bu meyve domates gibi taze veya konserve olarak yenebilir. [*Fr.* Tomate en arbre]. ◉ **Balkan** *(kır)* **~ i**, *bot.* Salça için elverişli olan ve sulamadan da yetiştirilebilen bir domates türü. ◉ **Baltimore ~ i**, *trm.* Meyvesi iri, basık, yuvarlak, kırmızı renkte, etli ve lezzetli bir domates çeşidi.

~ biberi, *bot.* Domates şeklinde, kırmızı renkte, lezzetli tatlı, özellikle salçalığa elverişli bir biber çeşidi.

~ boynuzlu kurdu, *zool.* Sfinks, güvesigiller *(Sphingidae)* familyasına giren pul kanatlı bir böcek türü. Larvası büyük, yeşil renkli bir tırtıl olup, domates, tütün ve patates üzerinde beslenir. [*Lat. Protoparce quinquemaculata; ing.* Tomato hornworm].

☆ *Eşanl.* **tütün boynuzlu kurdu.**

~ salçası, *mutf.* Domatesin koyulastırılmış özü. [*ing.* Tomato sauce; *Fr.* Sauce tomate].

domatesli, s. Domates katılmış *(yemek).* [*ing.* Containing or prepared with tomatoes].

dombra, i. *müz.* Kazak Türklerinin kullandıkları iki telli çalgı. Boyu 120-130 sm., gövdesi üç köşeli veya yarı oval, sapı uzundur. Iki çeşidi vardır. Batı Kazakistan'da kullanılan dombra ince uzun saplı. Doğu Kazakistan'daki ise kısa saplıdır.

domeykit, i. *Fr. domeykite. min.* Doğal bakır arsenyür, Cu₃ As. Beyaz yumrular halinde Meksika ile Şili'de bulunur. [*ing.* Domeykite].

dominans, i. *Fr. dominance. biy.* ◘ **Baskınlık, başatlık.**

dominant[1],-tı, s. *Fr. dominant,-e* < *Lat. dominare.* § ❶ *biy.* ◘ **Başat.** § ❷ *zool.* ◘ **Baskın.**

dominant[2],-tı, i. *Fr. dominante. müz.*, Gamın altıncı derecesi, makamlı veya tonaliteye bağlı müzik sisteminde gam yapısının tonik veya son sesten sonra gelen en önemli sesi. [*ing.* Dominant]. ◉ **~ ın yedincisi**, *müz.* Bir gamın beşinci derecesine oturtulan minör yedincili major akor. [*Fr.* Septième de dominante].

~ altı, *müz.* Diatonik gamın 4. derecesi, *(Dominantla medyantın ortasında bulunan bu derecenin, tonalite bakımından belirleyici bir görevi vardır: 1. ve 5. derecelerin yapında tonalitenin en iyi derecesidir. Ses çıkaran cisimlerin tabii çınlaması dikkate alınırsa, dominant altı'nı alçak veya pes bir dominant saymak gerekir.*

~ üstü, *müz.* Gamın altıncı derecesi; tonikle majör gamda bir majör, altılı minör gamda bir minör altılı teşkil eder. (Dominant üstü, makam belirten iki noktadan biridir).

~ yedili düzeni, *müz.* ◘ **Düzen.**

domingit, i. *Fr. domingite. min.* Kurşun ve demir doğal antimonyosülfürü. [*ing.* Domingite, warrenite; *Fr.* Warrenite].

☆ *Eşanl.* **varenit.**

Dominik adası, *coğr.* Orta Amerika'da Antille adalarından biri. Ingiltere'ye bağlıdır. Merkezi *Roseau* şehridir. [*ing.* Dominic; *Fr.* Dominique].

Dominik Cumhuriyeti, *coğr.* Büyük Antillerden La Espanola *(Haiti)* adasının, Orta ve Doğu bölümlerini kaplayan devlet. Yüzölçümü 48,442 km², başkenti *Santo Domingo'dır.* Ispanyolca konuşulur. [*ing.* Dominican republic; *Fr.* République Dominicaine].

domino /domi:no/, i.*Fr.* < *It.* § ❶ Üzerleri noktalarla işaretli, dikdörtgen biçiminde, yirmisekiz taşla oynanan bir oyun. XVII. yüzyılda Italya'dan yayılmıştır. [*ing.* Dominos; *Fr.* Dominos]. § ❷ Bazen, maskeli balolarda giyilen önü açık ve kukuletalı uzun bir elbise; *ing.* Domino *(costume); Fr.* Costume de bal masqué formé d'une sorte de robe ouverte par devant, avec un capuchon]. § ● (a) *din. kıyf.* Hıristiyan din adamlarının eskiden kilisede beyaz üstlüklerinin üzerine giydikleri kışlık elbise; (b) Bugün din adamlarının kışın kilisenin koro yerinde giydikleri pelerin. [*ing.* ve *Fr.* Domino]. § ● *elek.* Esnek kabloları sert kablolara bağlamaya yarayan cihaz. *(Domino, galatit veya porselenden yapılmış yalıtkan bir gövde üzerine tutturulan, bağlama vidasıyle donatılmış bir rakordan meydana gelir.* [*Fr.* Domino].

~ demek, Elindeki son taşı harcayarak oyunu kazanmak. [*ing.* To call «domino», to be (first) out; *Fr.* Faire domino].

~ testi, *psik.* Zihin seviyesini ölçmek üzere Anstey tarafından tasarlanmış olan test. *«içinde gelen etken» in çok miktarda bulunduğu ve test üstün zihin süreçlerinde yer alan çözümleme, bileşim ve serileştirme işlemlerinin tümünü tespit etmeye yarayan bir araç sayılır.* [*Fr.* Test des dominos].

dominyon, i. *ing. dominion.* Eski Ingiliz sömürgelerinden, sömürgelikten kurtulduktan sonra yine de Ingiliz Uluslar Topluluğu *(Commonwealth)* içinde kalan ve içişlerinde özgür oldukları halde, dışişlerinde Ingiltere'ye bir oranda bağlı olan ve ortak bir ekonomik politika yürüten ülkelere verilen ad. Kanada, Avustralya, Yeni Zelânda bu tür ülkelerdendir. [*ing.* ve *Fr.* Dominion].

domit, i. *Fr. dômite.* < *Puy de Dôme. min.* Gözenekli ve hafif bir trakit *(sünger taşı)* çesidi. Parlak gri veya pembe renklidir; yapısındaki en iri mineraller, kara mika *(biyotit)* pullarıdır. [*ing.* Domite].

domra, i. *Rus. dombra.* < *T. tambura. müz.* Bir Rus çalgısı. Yuvarlak karınlı, uzun boyunlu, üç tellidir; mızrapla çalınır. Çeşitli boyları vardır.

domuz, i. *esk. T. tonguz.* § ❶ (a) *zool.* Domuzgiller *(Suidae)* familyasından, eti, yağı ve derisi için beslenen toynaklı bir memeli. Domuzlar ağır ve hantal hayvanlardır; ağız ve burun somak şeklinde uzanır, erkeklerinde çok gelişen köpek dişleri, savunma dişi durumundadır. Ayakları dört parmaklıdır; yalnız ikisi yere basar. Az çok kalabalık sürüler halinde yaşayan domuzlar, köpek dişleriyle, toprağı eşerek çıkardıkları köklerle beslenirler. **Yaban domuzu ve evcil domuz** iyi bilinen türleridir. [*Osm.* Hınzır; *Lat. Sus; Ing.* Pig; *Fr.* Cochon]. ◘ *LEVHA: 47. – ve 48.* – **DOMUZLAR.** ◉ **Afrika ~ u**, *zool.* ◘ **Afrika.** ◉ **Danimarka ~ u**, *zool.* Danimarka asıllı domuz ırkı olup birçok ülkelerde üretilir. ◉ **düğmeli Afrika ~ u** ,*zool.* Çiftparmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, Domuzgiller *(Suidae)* familyasından, uzunluğu 160 sm. uzun bacaklı, yüksek gövdeli, iri başlı bir memeli. Hemen hemen çıplak olan derileri yumuşak ve çok aralıklı kıllarla kaplıdır. Iki çift savunma dişi vardır. Geniş, keskin ve kıvrık olan bu dişler burun yanlarında bulunur. Üst köpek dişleri yukarı ve geriye doğru kıvrıktır. Kuzey Afrika'da yaşar. [*Lat. Phacochœrus; ing.* Warthog; *Fr.* Phacochère]. ◉ **evcil ~**, *zool.* Çift-parmaklılar *(Artiodactyla)* takımının Domuzgiller *(Suidae)* familyasına giren bir memeli türü. Köpek dişleri çok büyümemiştir. Yaban domuzundan evcilleştirilmiş olup her memlekette yetiştirilmektedir. Çok çeşitleri vardır. [*Lat. Sus scrofa domesticus; ing.* Domestic hog; *Fr.* Porc domestique]. ◉ **geyik ~ u**, *zool.* ◘ **Geyik.** ◉ **göbekli ~**, *zool.* ◘ **Göbekli.** ◉ **ırmak ~ u**, *zool.* Çift parmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, Domuzgiller *(Suidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 125, kuyruğu 25 sm. Kuyruğu püsküllü olup rengi parlak pas kırmızısıdır. Batı Afrika'da yaşar. [*Lat. Potamochaerus pordus (Africanus); ing.* Red river-hog; *Fr.* Potamochère]. ◉ **yaban ~ u**, *zool.* Çiftparmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, Domuzgiller *(Suidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 150, kuyruğu 25 sm. Kuvvetli vücutlu ve kısa bacaklıdır. Kaba olan tüyleri kül rengindedir. Köpek dişleri dışa doğru uzamıştır. Evcil domuzun atasıdır. Avrupa Kuzey Afrika ve Batı Asya'da ormanlık ve bataklık yerlerde toplu halde yaşar. [*Lat. Sus scrofa; ing.* Wild boar; *Fr.* Sanglier d'Europe]. ◉ **yer ~u**, *zool.* Damarlı-dişliler *(Tubulidentata)* takımının yer domuzugiller *(Orycteropodidae)* familyasından, bir memeli türü. Uzunuğu 100, kuyruğu 30 sm. Afrika'da kazdığı inlerde yaşar. Eti lezzetlidir. [*Lat. Orycteropus cehensis; ing.* Aardvark; *Fr.* Oryctérope]. ◉ (b) Bazı bakımlardan evcil domuza benzeyen çeşitli hayvanlara yersiz olarak verilen ad. § ❷ *san.* Demircilikte parmaklık ve balkonlarda kullanılan kıvrımlı süs. § ❸ *mec.* Hakaret amacıyle, öfkelenilen kimseye karşı kullanılır. ◉ **~dan kıl çekmek** *(veya koparmak), dey.* Sevilmeyen veya eli sıkı olan birinden bir şey alabilmek. [*ing.* To wangle something out of a stingy person; *Fr.* Soutirer de l'argent d'une personne avare]. ◉ **~ un gok dediği yer**, *dey.* Pek uzak bir yer. [*ing.* A very distant place]. ◉ **bitişik parmaklı ~**, *zool.* Büyük cüsseli, siyah renkli Ingiliz domuzu. *(Dayanıklı ve otlağa daha elverişli* olan bu domuz özellikle geniş ölçüde et elde etmek amacıyle Yorkshire beyaz domuzuyle çaprazlamada kullanılır. [*ing.* Large-black; *Fr.* Grande porc noir]. ◉ **som ~ yağı**, İçinde hiç et bulunmayan domuz yağı; ◉ **Ulster büyük beyaz ~ u**, *zool.* Ingiliz domuz ırkı. [*Fr.* Grand porc blanc d'ulster].

~ ağırşağı, ◘ **Ağırşak.**

~ arabası, *den.* Ağır yükleri yakın yerlere taşımak için kullanılan, ufak tekerlekli, üstü düz, alçak araba. [*Ing.* Truck, low fourwheeled vehicle].

~ **ayağı,** § ❶ *sil.* Bir tüfeği temizlemeye yarayan âlet. *(Silâhın namlusunun içinde* kalan mermiyi veya sıkıyı çıkarmak için de kullanılır). § ❷ *tar.* Düşman ayağına batsın diye yollara atılan demirden sivri uçlu üç köşeli ayak oltası. [*ing.* Caltrop; *Fr.* Chausse-trape].

~ **ayrığı,** *bot.* Bir çeneklikler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, Buğdaygiller *(Gramineae)* familyasından, ılıman bölgelerde yetişen bir yem bitkisi. Yeşilken çok değerli bir yemdir; fakat çabuk büyüdüğü ve çok çabuk kuruduğu için kuru yem olarak değersizdir. [*Lat. Cynodon dactylon; ing.* Bermuda grass; *Fr.* Chiendent pied-de-poule]

~ **balığı,** *zool,* Balinalar *(Cetacea)* takımının, Yunusbalığıgiller *(Delphinidae)* familyasından bir memeli hayvan. *P. communis* adlı türünün uzunluğu 1.5 m. Başı kısa ve sert yüzgeci küçüktür. Sırtı kara, karnı külrengi, akdır. Atlantik ve Pasifik okyanuslarında yaşar. [*Lat. Phocaena; ing.* Harbor porpoise; *Fr.* Marsouin].

~ **başı,** *tıp.* Bir cins sıraca.

~ **biti,** *zool.* ◘ **Bit.**

~ **burnu,** *tıp.* ◘ **Kıllı etyaran.**

~ **çiçeği,** *vet.* ◘ **Çiçek.**

~ **damı,** § ❶ *den.* (a) Iskaçası çürüyen bir direği berkitmek üzere etrafına yapılan geçici çatı çerçeve. [*ing.* Covered gallery in a fortification]. (b) Top gibi ağır cisimlerin bir yere oturtuldukları vakitlerde altlarına yapılan rıhtım ve dolmalar. § ❷ *mad. oc.* Maden kuyularında, çökmemesi için berkitilmiş boşluk. [*ing.* Gallery of a mine supported by wooden props].

~ **derisi,** *matb.* Sağlam olması dolayısıyle iyi kitapların ciltlenmesinde kullanılır, kendine özgü güzel rengi ve strüktürü vardır. [*ing.* Pigskin; *Fr.* Peau de porc].

~ **dikeni,** *bot.* § ❶ Iki-çeneklikler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Baklagiller *(Leguminosae)* familyasından, Akdeniz bölgesinde ve Türkiye'de özellikle batı ve güney Anadolu'da yetişen ağaççık. Yaprakları cam yeşili renginde, çiçekleri sarı renkte ve küçük salkım durumundadır. Tohumları çok zehirlidir. [*Lat.* ve *ing.* Anagyris; *Fr.* Anagyris, anagyre, bois puant]. § ❷ Iki-çeneklikler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Baklagiller *(Compositae)* familyasından, dağlık bölgelerde yetişen, yaprakları tüylü. iri çiçekli, otsu bir bitki. *C. acoulis* adlı türünün kömeç şeklindeki çiçekleri nemli havada büzüldüğünden bazı bölgelerde halk bunları kapıya asarak havanın nasıl olduğunu anlamaya çalışır. Çünkü yağmur ihtimali belirince, çiçekler büzülür; kuru havalarda ise gergin bir hal kazanırlar. *C. acanthifolia* adlı türünün çiçekliği yenir. [*Lat.* ve *ing. Carlina; Fr.* Carlina, carline].

☆ *Eşanl.* **zivircik.**

~ **ekmeği,** *bot. Primulaceae* familyasından bir ağaç. [*Lat. Cyclamen coum*].

☆ *Eşanl* **yer somunu.**

~ **elması,** ◘ **Domalan.**

~ **gibi** *tkz.* § ❶ Kötü huylu, hain, inatçı [*ing.* Obstinate, vicious, pigheaded, boorish, coarse; *Fr.* Comme un cochon, de cochon]. § ❷ *(Sevilmeyen kimselerin herhangi bir hali için)* Adamakıllı, iyice: *Domuz gibi bilir. ama söylemez.* [*ing.* Very well, all the more, properly thoroughly, fully; *Fr.* Bien. absolument].

~ **kökü.** ◘ **Yılan kökü.**

~ **kuyruğu,** *dok.* (a) Vargel veya büküm makinelerinde, verim silindirleri ile iğ arasına yerleştirilmiş olan ve ipliği iğe yönelten küçük çengelli halka; (b) Ucu, iplik geçebilecek şekilde yuvarlatılmış tel halka; (c) Dokuma tezgâhlarında kamçı kolu altına yerleştirilmiş olan ve atkı uçlarını tutmaya yarayan konik küçük vida. [*ing.* Hog's fennel, sulphur weed; *Fr.* Fenouil de porc].

~ **sucuğu,** *mutf.* Kıyılmış domuz etinden yapılan sucuk. [*ing.* Sausage; *Fr.* Saucisson].

~ **şeridi,** *zool.* ◘ **Şerit.**

~ **tenyası,** *zool.* ◘ **Domuz şeridi.**

~ **tırnağı,** *den.* Bir tarafı zincirin baklası üzerine geçecek şekilde çatal biçiminde iki tırnaklı diğer tarafı üzerine vurulacak palanganın takılabilmesi için halkalı olarak yapılmış demir kanca. [*ing.* Crowbar, jemmy, worm, chain stopper, clew; *Fr.* Araignee, broche-levier]

~ **topu,** *dey.* Kollar bacaklara sarılarak dertop şekilde durma. [*ing.* A kind of torture binding legs and hands together in a ball].

~ **turpu,** *bot.* ◘ **Tavşan kulağı.**

~ **yağı,** Domuzun derisi ile eti arasında kalın bir tabaka halinde bulunan yağ. [*ing.* Lard; *Fr.* Graisse de cochon].

domuzgiller, b.ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(mammalia)* sınıfının, Çiftparmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, Geviş-getirmeyenler *(Nonruminantia)* alt takımına giren bir familyası. Kılları fırça gibi sert ve çok seyrektir. Ağız yapıları uzundur. Gözleri küçük olur. Kuyrukları ince ve uzundur. Dünyanın her bölgesine yayılmış olup, ıslak ormanları, bataklıkları yeğ tutarlar. Erkeklerin köpek dişleri çoğunluk dışarı doğru çokça uzamıştır. **Evcil domuz** *(Sus scrofa domesticus),* **Yaban domuzu** *(S. scrofa),* **Geyik domuzu** *(Babirrussa babyrussa),* **Irmak domuzu** *(Potamochoerus porcus),* **Düğmeli Afrika domuzu** *(Phacochderus)* türleri iyi bilinir. [*Osm.* Hınzırıye; *Lat* ve *ing. Suidae; Fr.* Suides].

domuz.kuyruklu maymun, *zool.* ◘ **Maymun.**

domuzlan, i. < *tonguz* + *lan. zool.* Koşar.kınkanatlıgiller *(Carabidae)* familyasına giren kın kanatlı bir böcek türü. Kendini savunmak için sesler çıkarır. [*Lat. Brachynus crepitans; ing.* Bombardier beetle; *Fr.* Brachyne, bombardier].

domuzluk,-ğu, i. *mec.* Hainlik, haincesine inatçılık, kötü huylu olma. [*ing.* Swinish behavior, viciousness, maliciousness, pigsty; [*Fr.* Cochonnerie obstination, entêtement].

~ **etmek,** *dey.* Hainlik, inatçılık etmek [*ing.* To behave swinishly, to act most maliciously, to be very obstinate; *Fr.* Faire une cochonnerie (a qn)].

domuzumsular, ç.i. *zool.* Bazı sınıflandırmalara göre Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Çift-parmaklılar *(Artiodactyla)* takımının, Geviş-getirmeyenler *(Nonruminantia)* alt takımına karşılık olan bir alt takım. Domuz, pekari, hipopotam gibi hayvanları içine alır. **Domuzgiller** *(Suidae),* **Hippopotamgiller** *(Hippopotamidae),* **Pekarigiller** *(Tayassuidae)* familyalarını içine alır. [*Lat. Suiformes; Fr.* Porcins].

domuzuna, z. *mec.* § ❶ Inadına; § ❷ Iyice, adam akıllı. [*ing.* Swinishly, obstinate, out of spite, thoroughly, substantially].

don[1], *esk. T. ton* < *sakaca tauna,* elbise, § ❶ *(Eskiden)* Giyilen şey, ebise. ☆ *Eşanl.* **giysi.** § ❷ Iç pantalonu, bacaklara geçirilen iç giyeceği. [*ing. (A pair of)* drawers; *Fr.* Caleçon, culotte]. ☆ *Eşanl.* **külot.** § ❸ At tüyünün rengi: *Bu atın donu (tonu) kırdır.* § ❹ *h.d.* Çamaşır. [*ing.* Linen; *Fr.* Linge, lingerie]. ◉ ~ **una doldurmak,** *tkz. dey.* Çok korkmak. ◉ ~ **unun uçkurunu bağlayamamak,** *dey.* Kendi işlerini kendi göremek, beceriksiz olmak. ◉ **bir ~ bir gömlek (don gömlek),** *tkz. dey.* Birinin üzerinde iç çamaşırlarından başka giyecek bulunmadığını belirtmek için kullanılır. ◉ beyaz ~, *vet.* ◘ **Beyaz.** ◉ **boz ~,** ◘ **Boz.** ◉ **demir ~,** *kıyf.* Savaşlarda giyilen zırh. [*ing.* Armor; *Fr.* Armure]. ☆ *Eşanl.* **demir gömlek.** ◉ **diz ~ u,** *sp.* ◘ **Diz.** ◉ **iç ~ u,** Pantalon veya şalvar altına giyilen uzun paçalı don. ◉ **kısa ~,** Vücudun belden baldıra kadar olan kısmını örten don. ◉ **uzun ~,** Belden ayak bileklerine kadar olan kısmı örten don.

~ **taşı,** Üzerinde çamaşır yıkanılan yer.

don[2], i. *esk. T. tong. coğr.* Hava sıcaklığının sıfırdan aşağı düşmesiyle suların, ıslak ve yaş materyalin buz tutması hali: *Don ekinlere zarar verdi.* [*Osm.* Incimat; *ing.* Frost; *Fr.* Gel]. ◉ ~ **a çekmek,** *(hava hk.)* Her şeyi **donduracak** kadar soğumak. [*ing.* To freeze, to have frost; *Fr.* Geler].

~ **ağacı,** *den.* Küpeştenin iç ve dış kenarlarından kaldırılan metres puntallarının başlarındaki çataldan geçerek birbirine paralel olarak giden ve üzerlerine piranpet kaplamaları çivilenen ağaç direklere verilen ad. [*ing.* Main rail; *Fr.* Contre-aiguille].

~ **aşındırması,** *jeom.* Don ve don çözülmesi olaylarının birbirini takibi sonucunda bir kayacın dilimlenmesi.

~ **çakılı,** *jeol.* ◘ **Çakıl.**

~ **çatlağı,** *bot.* ve *trm.* (a) Ağaçların gövdesinde don etkisiyle çatlama sonucu meydana gelen özür; (b) Tarlada taş ve toprakta dondan ileri gelen çatlak. ◉ **sağılı ~ çatlağı,** *bot.* ve *trm.* Ağacın etrafı tamamiyle sağlam dokularla çevrilmiş ölü kısmı.

~ **çözülmek,** *coğr.* Hava ısınarak ortalıktaki buzlar erimeye başlamak. [*ing.* To melt; *Fr.* Degeler].

~ **günü** *(donlu gün), meteor.* En düşük sıcaklığın 0°C dereceye veya bu derecenin altına düştüğü günler.

~ **havası,** *meteor.* Sıvıları donduracak kuru soğuk hava. [*ing.* Frosty weather; *Fr. (temps de)* gelée].

~ **oynaması,** *jeom.* Don etkisiyle toprak zerrelerinin yer değiştirmesi olayı. *(Toprak akmasının (soliflüksiyon) bir türüdür.*

~ **yapmak,** *(hava hk.)* Sıvıları dondurmak.

~ **zararı,** *coğr.* Don olayının bitkilerle yapı islerine olan zararları. Donma olayının bitkilere verdiği zarar, o bitkinin soyuna bağlı olduğu gibi, bitkinin bir bölümüne de *(yaprak, çiçek)* bağlıdır. Bitkinin dondan en çok zarar gören yeri onun sulu, etli bölümleridir. En az zarar gören yeri de odunsu yerleridir. [*ing.* Damage done by frost; *Fr.* Dommage cause par la gelée].

don[1], i. *Isp.* < *Lat. dominus,* bey, efendi. § ❶ Ispanya'da soylu kişilere verilen bir soyluluk ünvanı: *(Yalnız küçük adların önünde kullanılır). Don Juan, Don Kişot;* § ❷ *(Geniş anlamda)* Ispanyollara verilen takma ad.

Don *(nehri),* öz* i. *coğr.* S.S.C.B'de 1967 km. uzunluğunda bir ırmak. Tuna yakınında doğar, Azak denizine dökülür.

dona, i. *isp.* < *Lat. domina.* Ispanyol prenseslerine ve soylu kadınlarına verilen seref ünvanı. Bugün küçük adın önüne getirilerek herkes için kullanılmaktadır. [*ing.* ve *Fr.* Dona].

donakalmak,-lır, nsz. f. Şaşıp bir süre ne yapacağını, ne diyeceğini bilememek, hareketsiz kalmak. [*ing.* To be petrified with horror, to freeze on the spot; *Fr.* Être frappe de stupeur, être rendu immobile, rester pétrifié].

Yak. anl. **hayret etmek, şaşakalmak, apışmak.**

☆ *Karş.* **aklını başına toplamak.**

donanım*, i. < *donanmak.* § ❶ *den.* Geminin hareketi için gerekli direk, seren, ip, halat ve yelken takımı v.b. gibi gereçlerin tümü. [*ing.* Rigging; *Fr.* Armement d'un navire]. ☆ *Eşanl.* **arma.** ◘ *ŞEKiL: 219.* — **YELKENLi GEMiLER I.** § ❷ Bir bezeme motifi etrafına ve aradaki boşluklara yapılan süsler. [*Fr.* Fioritures]. § ❸ Bir musiki eserinin notasında, usul rakamının öncesine ve portede anahtardan hemen sonra konan değiştirme işaretleri *(diyezler ve bemoller);* nota içinde geçen aynı adlı bütün sesleri değiştirir. § ❹ *sp.* Bazı jimnastik çalışmalarında kullanılan araç ve gereçler. *(Başlıcaları barfiks, paraleller, çemberler, kasalar, at ve halattır).* ◉ ~ ı **veto etmek,** *den.* Maksada göre, halat, reçine, iskota gibi ince ve kalın halatları kullanılmak üzere hazırlamak. ◉ **ana arma ~ ı,** *den.* ◘ **Ana.** ◉ **besleme borusu ~ ı,** ◘ **Besleme.** ◉ **çubuk ~,** *tekn.* ◘ **Çubuk.** ◉ **demir ~,** *saraçlık.* ◘ **Demir.** ◉ **demirbaş ~,** *den.* ◘ **Demirbaş.** ◉ **demirleme ~ ı,** *den.* Gemiyi demirlemeye ve demirleri vira etmeye yarayan malzeme. ◉ **el ~ ı,** *tekn.* Mekanik olarak çalışan bir âletin gerektiğinde insan gücü ve el ile çalışmasını sağlayan düzenek.

donanma, i. < *donanmak.* § ❶ Donanmak eylemi, süslenme, bezenme. § ❷ *huk.* Müşterek bir yönetim altında savaş veya ticaret gemilerinin bütünü. § ❸ *(Geniş anlamda)* Ayni amaçla kullanılan gemilerin bütünü: *Ticaret donanması.* [*ing.* Fleet; *Fr.* Flotte]. ☆ *Eşanl.* **filo.** § ❹ **Bayramlarda ve kamu** için sevinçli olan günlerde bayraklar asılarak, geceleri ışıklar yakıp fisekler atarak ya-

pılan şenlik. [*ing.* Illuminations; *Fr.* Illumination]. § ❺ *ask. den.* (a) Eskiden birçok savaş gemisinden meydana gelen topluluk; (b) Bugün birçok filonun, bir kumandanın emri altında birleşmesiyle meydana gelen deniz kuvveti; (c) Bir devletin, suüstü, sualtı savaş gemileriyle, deniz uçakları ve deniz piyadesinden kurulu bütün deniz kuvvetleri: *Türk donanması.* [*ing.* Naval forces, navy; *Fr.* Forces navales], ☆ *Eşanl.* **filo.**

~ **fişegi,** Donanmalar ve şenliklerde atılan fişekler ve maytaplar. *(Donanma fişekleri, uçan ve yerinde duran fişekler olmak üzere iki çeşittir).* [*Osm.* Elâb-ı nâriye; *Fr.* Feu d'artifice].

~ **fişekçiliği,** Donanma gecelerinde şenlik yapılmak için kullanılan hava fişeği, kol maytabı, çanak maytabı, kestane fişeği gibi şeyleri yapmak bilgisi. [*Osm.* Elâb-ı nâriye; *ing.* Pyrotechnics, pyrotechny; *Fr.* Pyrotechnie].

donanmak, nsz. f. § ❶ Süslenmek, bezenmek, giyinmek, kusanmak, donatılmak: *Şehir donandı, Gemi donandı, Gelin pek güzel donanmış.* [*ing.* To bedeck oneself, to be decked; *Fr.* S'orner, se parer, s'attifer]. § ❷ Donatılmak, ışıklandırılmak, aydınlanmak: *Bütün şehir donanmış.* [*ing.* To be illuminated; *Fr.* S'illuminer]. § ❸ *den.* Gemi yelken takımları tamamlanmak, tam donatımıyle sefere hazırlanmak: *Gemi henüz donanmadı.* *ing.* To be equipped; *Fr.* S'equiper]. § ❹ *(At)* Takımlarla hazırlanmak: *At donandı.* § ❺ Kaplanmak: *Ağaçlar yapraklarla donandı.* § ❻ *mec.* Azarlanmak, paylanmak. [*Osm.* Tekdir edilmek; *ing.* To be scolded; *Fr.* Être gonde, être blamé].

donantı, i. *san.* (a) Eserde süsleyici öğeler; (b) Bir esere bağlı olan yardımcı parçalar. [*ing.* Furniture, trimming, set; *Fr.* Garniture].

donatan, i. < *donatmak. den. tic.* (a)Gemisini deniz ticaretlerinde kullanan gemi sahibine verilen ad. [*ing.* Shipowner, rigger; *Fr.* Armateur]. ☆ *Eşanl.* **armatör.** (b) Başkasına ait gemiyi kiralayarak deniz ticareti yapan kimse. ◉ **~ın sorumluluğu,** *huk.* Deniz hukukunda donatanların yalnız denize, daha doğrusu yolculuğa ayırdıkları servet miktarınca sorumlu tutulmaları. Buna *deniz serveti* denir. Bu sorumluluk deniz hukukuna özel, daraltılmış bir sorumluluktur. Bir kimsenin, parçalarına karşı bütün servetiyle sorumlu sayıldığı ana kurala bir istisnadır.

donatı*, i. < *donatmak.* Donatmaya yarayan şeyler [*Osm.* Teçhizat; *Fr.* Equipment, fitting; *Fr.* Équipement, armement].

donatılmak, nsz. f. Donatmak işine konu olmak. [*ing.* To be decked or equipped; *Fr.* Être garni, equipe].

donatım*, i. < *donatmak.* § ❶ *ask.* Bir ere, savaşa hazırlık devresinde, günlük elbise ve silâhtan başka palaska, kütüklük, tüfek kayısı, arka çantası, kazma, kürek gibi gereçler. [*Osm.* Teçhiz; *ing.* Equipment, fitting; *Fr.* Équipement]. § ❷ *süsl.* (a) Süsleme; Bir odanın duvar donatımı diye o duvarı süslemek için kaplanan kumaş, duvar kâğıdı, kaşî *(çini)* gibi şeyler; (b) *süsl.* Bir binanın cephesini süsleyen, korniş, konsol, pencere tepelikleri, frizler v.b. Silme ve kabartma kısımlar. [*Osm.* Tezyinat; *ing.* Adornments ornemantations; *Fr.* Garnitures, décorations, parures]. § ❸ *(Geniş anlamda)* Bir fabrikayı, bir hava alanını, bir spor tesisini veya bir askerî birliği faaliyet göstermesi için gerekli araç ve gereçlerle donatma. ◉ **balon ~ı,** *hava.* ◘ Balon. ◉ **bir demiryolunun ~,** *demir.* Hattın çalışacak hale gelmesini sağlayan bütün cihazların ve yardımcı araçların yerlerine konması. ◉ **demiryolu ~ı,** ◘ Demiryolu. ◉ **bir taşıtın ~ı,** *otom.* Bir taşıtın işlemesi için gerekli elektrik tertibatlarının tümü; ateşleme, aydınlatma, korna, sinyal lambaları, otomatik veya yarı otomatik vites değiştirme tertibatı ve kamyonlardaki bazı yavaşlama frenlerinin kumanda düzeni v.b. ◉ **elektrik ~ı,** *elek.* Bir tesisatın çalışmasını sağlayan makinelerin, yönetim ve kontrol araçlarının ve elektrik kanallarının tümü.

~ **çantası,** *sin.* Alıcının yardımcı donatımını taşımakta kullanılan çanta. [*ing.* Accessories hold-all case; *Fr.* Porte-accessoires] ~ **çekici,** ◘ Çekiç.

donatımcı, i. *sin. ve tiy.* Bir film veya tiyatro eseri için gerekli sahne donatımı işini yöneten kimse. *(Genellikle bir baş donatımcı ve bir kaç yardımcısı vardır).* [*ing.* Property manager, props man; *Fr.* Accessoiriste]. ◉ **dış sahne ~sı,** *sin.* ◘ Dış.

donatma, i. § ❶ Donatmak eylemi. § ❷ *den. (a)* Bir geminin denize çıkabilmesi için gerekli araç ve belgelerle yolculuğa hazır duruma getirilmesi. (b) *(Geniş anlamda)* Donatanın yaptığı iş, mesleği. [*ing.* Outfitting *(of a ship),* filling out, commissioning, rigging; *Fr.* Armement]. ☆ *Eşanl.* **armatörlük.** § ❸ *den. tic. huk.* Bir geminin ticarî amaçla, gemi sahibi veya kiracısı tarafından işletilmesi § ❹ *seram.* Süslere biçim verip çanak ve çömleklerin üzerine yerleştirme.

~ **iştiraki,** *huk.* Birden fazla kimsenin müştereken sahip oldukları bir gemiyi deniz ticaretinde kullanmaları halinde meydana gelen birlik. *(Gemi bir ticarî şirketin malı ise, donatma iştirâki hükümleri uygulanmaz).* [*ing.* A maritime joint-adventure].

donatmak(-i), f. *esk. T. ton.* § ❶ Birinin giyimini sağlamak: *Bayramda fakir çocuk donatmak:* [*Osm.* Telbis etmek; *ing.* To dress, to clothe; *Fr.* Habiller, vêtir]. § ❷ Göz alıcı şeyler kullanarak gösterişli bir hale sokmak süslemek: *Şehri baştan başa donattılar.* [*Osm.* Tezyin etmek; *ing.* To adorn, ornament, embellish, decorate; *Fr.* Décorer, parer, orner, embellir]. § ❸ Bir şeyin iş görebilmesi için gereken nesneleri katmak, gereken malzemeyi sağlamak: *Gemi donatmak, sofra donatmak.* [*Osm.* Teçhiz etmek; *Ing.* To equip, fit out; *Fr.* Munir, equiper]. § ❹ *mec.* Uzun uzadıya sövmek, veya azarlamak: *Dünkü sözleri üzerine onu adamakıllı donatmalı.* [*ing.* To abuse, to insult] § ❺ *ask. (Bir topu, bocurgatı, arabayı, müstahkem mevkii, uçağı)* Çalışmaları için gerekli araç ve gereçlerle cihazlandırmak. § ❻ *ask. den.* Bir savaş gemisini denize çıkacak, savaşacak duruma getirmek için gerekli müteharrik malzeme, yakıt, cephane v.b.'ni gemiye almak. § ❼ *den.* (a) Geminin donatımını tamamlayarak sefere hazır hale getirmek. [*Ing.* To rig; *Fr.* Greer, equiper, capeler, garnir]. § ❽ *tiy.* Oyun için gerekli dekor ve aksesuvarı hazırlamak, düzenlemek, kurmak; (b) Herhangi bir tertibatın kendinden ayrı bulundurulan ayrıntılarını gerektikçe yerine getirip koymak ve soyulmuş bir armayı tekrar soyulmazdan önceki hale getirmek. ◉ **balık ağını ~,** *balıkç.* Olta, ip, mantar ve kurşunlarını takmak. ◉ **direk (seren) ~,** *den.* Direklerdeki *(serenlerdeki)* selviçeleri yerlerine geçirmek. ◉ **filika ~,** *den.* Küreklerini yerine takmak ve mürettebatını filikaya almak. ◉ **halatı branda ile ~,** *den.* Bir halatın sürtünerek aşınmasını önlemek amacıyle üzerine eski branda bezi ve ispavlo *(sicim)* sarmak. ☆ *Eşanl.* **badana etmek.** ◉ **seyir denemesi için ~,** *san.* Yapımı biten gemiyi yüzdürdükten sonra, ilk seyir için gerekli araç ve gereçleri sağlamak

donattırmak(-i,-e), f. Donatmak işini yaptırmak [*Ing.* To make rig or equip, to let decorate or dack *(with flags;* to let illuminate; *Fr.* Faire décorer, parer, faire equiper, armer].

Donatus, *öz. i.* 4. Yüzyılda Hıristiyanlıkta bölünmeye yol açan *Casae Nigrae* piskoposu. Donatusçuluk'un kurucusudur.

Donatus'çu, i. *din. tar. Donatus* taraftarı, onun inanç ve iddialarını savunan. [*ing.* Donatist; *Fr.* Donatiste].

Donatus'çuluk,-ğu, i. *din. tar. Donatus* taraftarlarının din sapkınlığı. [*ing.* Donatism; *Fr.* Donatisme].

doncumak, nsz. f. § ❶ Donakalmak, şaşırıp bir şey yapmaya gücü kalmamak. § ❷ Hamlasıp latikliğini yitirmek. § ❸ Kış uykusuna dalmak. § ❹ *(Ot, saman v.b.hk.)* Kapalı yerde kızışıp çürümek.

dondurma, i. < *dondurmak.* § ❶ *Dondurmak* eylemi. [*ing.* Freezing; *Fr.* Congelation]. § ❷ Şekerli süt veya meyve sularının dondurulmasıyle hazırlanan soğuk yiyecek: *Kaymaklı dondurma, limonlu dondurma.* [*Ing.* Ice-cream; *Fr.* Glace]. § ❸ s. Dondurularak yapılmış *(sertleştirilmiş): Dondurma, paça, dondurma taş.* [*Ing.* Frozen, to freeze, set, solidified; *Fr.* Congele, gele]. ◉ **doğme ~,** Kaymaklı dondurmanın dövüle dövüle yapışkan ve kolay erimez hale getirilmiş bir çeşidi. *(Özellikle Maraş'ta yapılır).* ◉ **kaymaklı ~,** Yalnız sütten yapılan dondurma. ◉ **meyveli ~,** Meyvadan yapılan dondurma. [*ing.* Fruit ice; *Fr.* Glace au fruit].

~ **makinesi (kutusu),** Dondurmanın yapıldığı kutu *(dondurma elle çevrilerek yapılırsa kutu, âletle yapılırsa makine denilir)* [*Ing.* Ice-box; ice-cream machine].

dondurmacı, i. Dondurma yapan veya satan kimse. [*ing.* Ice-cream man; *Fr.* Glacier].

dondurmacılık,-ğı, i. § ❶ Dondurmacının işi; dondurma satıcılığı. [*ing.* Ice-cream trade; *Fr.* Glacerie] § ❷ Dondurma yapımı. [*Ing.* Ice-cream manufacturing; *Fr.* Glacerie].

dondurmak(-i), f. < *donmak.* § ❶ Donmasını sağlamak, buza dönüştürmek, buz tutturmak: *Dün gecenin ayazı suları dondurdu.* [*ing.* To freeze; *Fr.* Glacer, faire geler, congeler, figer]. § ❷ Suyu veya sulu bir şeyi soğutarak katı hale getirmek, katılaştırmak, sertleştirmek: *Pelteyi dondurmak, Alçı dondurmak;* [*ing.* To solidify; *Fr.* Solidifier]. § ❸ *mec.* Çok üşütmek, soğuğu şiddetle duyurmak: *Kar insanın ayaklarını donduruyor.* § ❹ *(fiyat hk.)* Yükseltilmesini önlemek. § ❺ *(Bitkiler hk).* Kavurmak, bozmak: *Soğuk fidanları dondurdu.*

dondurucu, s. § ❶ Donmaya sebep olan, çok soğuk: *Dondurucu rüzgâr* [*ing.* Freezing, icy *(cold),* severely cold; *Fr.* Frigorifique, refrigerant,-ante, congelant,-ante, glaçant,-ante, glacial]. § ❷ i. (a) Sıvıları, özellikle suyu dondurmak için kullanılan cihaz; (b) Konserve halinde saklanacak besin maddelerini aşırı dondurmakta kullanılan cihaz veya tesisat. [*ing.* Refrigerator, freezing machine *(apparatus); Fr.* Appareil *(machine)* frigorifique, congelateur].

dondurulma, i. Donacak hale getirilme, soğutulma.

dondurulmuş, s. § ❶ Buz haline getirilmiş. § [*ing.* Frozen, iced; *Fr.* Congele, gele]. ❷ Soğukta muhafaza edilmiş, soğuktan katılaşmış: *Dondurulmuş et.* [*Ing.* Refrigerated; *Fr.* Frigorifié]. ◉ **aşırı ~,** Tazeliğini kaybetmeden saklanması istenen ve gerekli ön işlemlerden geçirildikten sonra −18°C veya daha düşük sıcaklıklarda dondurulan besin maddeleri için kullanılır. *(Besinlerin tamamen taze kalabilmesi için aşırı dondurma işleminin, yeni toplanmış bitkilere, henüz tutulmuş deniz hayvanlarına veya yeni kesilmiş kara hayvanlarına hiç yakit kaybetmeden uygulanması gerekir.)*

done, i. *Fr. donnee. fels. Bir sonuca varmak* için gerekli ilk bilgi. [*Osm.* Muta; *Ing.* Data].

☆ *Eşanl.* **veri.**

Don Juan, öz.i. *Fr.* Avrupa sanatını etkilemiş bir masal kahramanı. Bir Ispanyol hikâyesinden alınmıştır. Adına, tablo, oyun, opera, filim gibi birçok sanat eseri yapılmıştır. [*Ing.* Don Juan].

donjuanlık,-ğı, i. *(Don Juan'ın adından). Psikopatol* Aşkta, sürekli olarak yeni başarılar sağlamak yoluyle nergisliğe dayanan bir tatmin arama. *(Bazı pskiyatri uzmanlarına göre donjuanlık, Oidipus kompleksinin iyi çözülmemiş olmasından doğan ve duygunluk alanında olgunluğa erişmemişlik şeklinde ortaya çıkan durumun sonucudur. Bu davranış, gizli homoseksüelliğe karşı girişilmiş bilinç dışı bir mücadelenin belirtisi olarak da yorumlanır).* [*ing.* Don Juanism; *Fr.* Don Juanisme].

donki, i. *ing. donkey. den.* Gemilerde yatay pistonlu bir istim makinesiyle çalışan tulumba. *(Ana makine çalışmadığı zaman kazana tatlı su verebilecek, istenildiği kadar deniz suyu basabilecek, sintine sularını tahliye edebilecek gerektiğinde yangında da kullanılabilecek biçimde çeşitli boru hatlarıyle bağlantısı vardır.)*

Donkişot'luk,-ğu, i. *(Don Quichotte adından)* (a) Don Kişot'un niteliği. Don Kişot'a ö-

zenme; (b) En güç durumlarda bile, özel çıkarları ile ilgisi olmayan davaları savunan, kahramanlık göstermeye kalkan, kahramanlık taslayan kimsenin tutumu. [*Ing.* Quixotism, quiotry; *Fr.* Donquichottisme].

donlu, s. Elbiseli.

donluk,-ğu, i. < *don. tar.* (a) Yeniçeri zamanında askere verilen elbise parası [*Ing.* Clothing money *(Formerly allowed to soldiers)*]. (b) Askerlere verilen altı endazelik çuha veya başka cins kumaş. [*Ing.* A length of cloth given to soldiers].

donma, i. < *donmak.* § ❶ Soğuğun organik bir cisim üzerindeki etkisi, donmak eylemi, buz tutma, Katılaşma; bu etkinin sonucu. [*Osm.* Incimat; *ing.* Freezing; Being *(becoming)* solidified; *Fr.* Congelation, gel). § ❷ *kim.* (a) Bir maddenin, akışkan halden *(sıvı veya gaz)* katı hale geçmesi: *Suyun donma derecesi termometre taksimatının başlangıcı olarak alınır);* (b) Bazı sıvıların koyulaşması: *Yağın donması.* § ❸ *inş.* (a) İnşaatta kullanılan alçı ve çimentonun su ile karıştırılarak yumuşak bir çamur haline konulduktan sonra havanın etkisiyle katılaşarak taş gibi olması. [*Ing.* Solidification, congealing, setting; *Fr.* Prise]. (b) Karton veya mukavva hamurunun tebeşir ve tutkalla karıştırılmasından meydana gelen hamur. *(Binaların iç bölmelerinde duvar, tavan ve korniş süslemelerinde kullanılır).* ◉ ~ **yı önleyen madde,** *otom.* Otomobil kullananlar kışın otomobillerinin soğutma sistemi içindeki suyun çok zaman donmaya yüz tuttuğuna şahit olurlar. Bu hali iki şekilde önlemeleri mümkündür: Kullanmadıkları zaman radyatörlerdeki suyu boşaltmak *(güç bir iştir)* veya **antifriz** adı verilen bir madde katmak.

~ **çözülme dönemleri,** *coğr.* Gerek yer yüzünün yüksek enlemlerinde yıl içinde daha iyisi mevsimlere göre beliren mevsimlik, gerekse alçak enlemlerdeki yüksek dağlarda gece ve gündüzün gidişine göre sürüp giden günlük buz tutma ve erime olayları. [*Ing.* Freeze-thaw cycles; *Fr.* Cycles de gel, dégel].

~ **karton,** *inş.* ◘ **Donma 3-b**

~ **noktası,** (a) *fiz.* Suyun donmaya başladığı derece. Standart basınç şartları altında suyun donma derecesi *0* santigrattır. Fahrenhayt olarak 32°F tir. [*Ing.* Freezing point *Fr.* Point de congélation]. (b) *(petrol)* Petrol ürününün, deney tüpü eğildiği zaman akmaya devam ettiği kabul edilen en düşük sıcaklık derecesi: *Donma noktası gazoil, mazot ve petrol yağları için önemli bir niteliktir.*

~ **seviyesi,** *hava.* Yükselmekte olan hava akımının taşıdığı su damlalarının donduğu düzey. [*Ing.* Freezing level; *Fr.* Niveau de gel].

donmak, nsz. f. *esk. T. tonmak.* § ❶ *(Su ve sulu şeyler hk.)* Soğuğun etkisiyle katı hale gelmek, buz tutmak: *Su dondu, yağ dondu-* [*Ing.* To be frozen; *Fr.* Geler, se glacer]. § ❷ *(insan veya hayvanlar hk.)* Soğuktan ölmek: *Geçen kış dağ yollarında epeyce adam dondu.* [*Ing.* To be frozen; *Fr.* Se glacer, être gelé]. § ❷ *kim.* Sıcaklık değişimi veya kimyasal bir etkiyle katılaşmak, sertleşmek: *Çimento çabuk donar.* [*Ing.* To become stiff, be solidified; *Fr. (Se)* Congeler, Se durcir, se solidifier]. § ❸ *(Bitkiler hk.)* Soğuğun etkisiyle bozulmak. § ❺ *mec.* Çok üşümek soğuğu şiddetle duymak. [*Ing.* To feel very cold; *Fr. A.voir froid*]. § ❻ Şiddetli bir heyecan etkisiyle hareketsiz kalmak. [*Ing.* To be petrified, to freeze on the spot; *Fr.* Se pétrifier]. ◉ **donup kalmak,** *dey.* (a) Aşırı şaşkınlıktan, heyecandan dolayı hareketsiz kalmak; (b) Ümitleri boşa çıkmak, eline bir şey geçmemek; (c) Yerleşmek.

donmuş, i. § ❶ Don etkisiyle buz haline gelmiş § ❷ *mec.* Katılaşmış, kalıp haline gelmiş. [*Ing.* Frozen; *Fr.* Gelé, congelé].

~ **kredi,** *mal.* Kanunî veya yapma bir dondurma sonunda kullanılmayan kredi.

~ **tip,** *sosy.* Her türlü toplum ve kültür değişmesini almaya güçsüz hale gelmiş olan tip. [*Fr.* Type social figé].

~ **toprak,** *coğr.* Kutba yakın enlemlerde görülen, toprağın sürekli donmuş bulunduğu yerler. Bu donmuş yerler çok derine işlemiş bulunabilir. Bunun üzerinde ince bir toprak örtüsü bulunur. Yazın az bir derine kadar çözülür. [*Ing.* Frozen ground, frozen subsoil; *Fr.* Sol gelé perpetuel, sous-sol gelé].

~ **yağmur,** *hava.* Cisimlere çarptığı anda donan yağmur. [*Ing.* Freezing rain; *Fr.* Pluie surfondue].

DONNAN, Frederick George, öz.i. (1870-1956) İngiliz kimyacısı.

~ **dengesi,** *kim.* Değişikliği C_1 olan bir elektrolit eriyiğin (örnek: *sodyum klorür NaCl).* daha büyük boyutlarında olduğu için *(protein v.b. gibi)* zarın gözeneklerinden geçemeyen R-iyonlu ve değişikliği C_2 olan bir NaR tuzu eriyiğinden yarı geçirgen bir zarla ayrılmasıyle ortaya çıkan durum.

donovanoz, i. *tıp. Donovania granulomatis* basiliyle meydana gelen çok tabakalı ıslak epiteli tutan ve genellikle dış genital bölgede ve bunun çevresinde yara şeklinde açılan granülomlu lezyonlarla seyreden, eşeysel değişle bulaşan kronik bir enfeksiyon hastalığı. [*Ing.* Donovanosis; *Fr.* Donovanose].

donra, i. *esk. T. tungra.* § ❶ Donmuş bataklık § ❷ Saç kepeği, baş konağı. [*Ing.* Scurf; *Fr.* Pellicule de tête, crasse]. § ❸ Kalınlaşmış, tabaka haline gelmiş vücut kiri.

donsuz, s. § ❶ Don giymemiş olan. [*Ing.* Having no underwear; *Fr.* Deculotté]. § ❷ *mec.* Yoksul, parasız, hiçbir şeyi olmayan, serseri, şıllık, pespaye: *Donsuzun biri.* [*Ing.* Destitute, poverty-stricken; *Fr.* Qui est dans le gêne, dans le besoin, besogneux,-euse, misereux,-euse].

donuk, s. < *donmak.* § ❶ Donmuş, buz bağlamış. [*Osm.* Camit; *ing.* Frozen; *Fr.* Gelé, glacé] § ❷ Parlaklığı olmayan, sönük, mat: *Donuk yıldız.* [*Ing.* Unpolished, mat, dull; *Fr.* Terne, mat, pâle] ☆ *Yak. anl.* **puslu, pusarık, bulanık.** ☆ *Karş.* **parlak, ışıklı.** § ❸ Canlılığı az, uyuşuk, uyusmuş, cansız, durgun, soğuk: *Donuk adam, Donuk bir anlatış, Donuk güzellik.* [*Ing.* Lifeless, spiritless, numbed, insensible, lazy, inactive; *Fr.* Inanimé, engourdi]. § ❹ *(Göz hk.)* Canlılığı gitmiş, ışığı sönmüş, fersiz: *Donuk gözler.* [*Ing.* Dull, lusterless, dim; *Fr.* Sans éclat, terne]. § ❺ Yarı saydam, buzlu: *Donuk cam.* [*Ing.* ve *Fr.* Opaque]. § ❻ *res.* (a) Renkleri parlak olmayan: *Donuk tablo;* (b) Tonu donuk veya siyah olan *(tablo)* [*Ing.* Dull; *Fr.* Mat,-ate, pâle]. ☆ *Eşanl.* **mat.** ☆ *Karş.* **parlak, mücellâ.**

~ **boya,** *san.* **Tutkallı boya.**

~ **cam,** *camc.* Buzlu cam. [*Ing.* Frosted glass; *Fr.* Verre dépoli].

~ **maden,** *sny.* Perdahlanmış maden.

~ **taş,** *kuymc.* (a) Saydamlığını gölgeleyen herhangi bir kusuru olan değerli taş; duru saydam olmayan, bulanık görünümlü taş. (b) Elmasların saydamlığını azaltan, dolayısıyle, değerlerini düşüren, gölge şeklindeki leke.

~ **yaldız,** *sny.* Maskala ile yüzü parlatılmış yaldız. [*Ing.* Dead gilding]

donuklanmak, nsz. f. ◘ **Donukla§mak.**

donuklaşma, i. § ❶ Donuk hale gelme. § ❷ *patol.* Hücredeki sitoplazma, çekirdek ve diğer çeşitli organların birbirinden farklı görünüşlerini ve normal kimyasal niteliklerini kaybetmesi şeklinde hücre bozulması. § ❸ *res.* Bir boya veya vernik tabakasının parlaklığını kaybetmesi. *(Görülen bozulmanın kapladığı yüzeye göre tam veya tam olmayan donuklaşma adını alır);* § ❹ *min.* Volkanik vaya yapay bir camın billûrsu elemanlara dönüşmesi.

donuklaşmak, nsz. f. § ❶ Donuk hale gelmek. [*ing.* To become frosted, frigid]. § ❷ *mec.* Parlaklığını, canlılığını kaybetmek. [*ing.* To become din; *Fr.* S'opacifier, devenir mat, terne],

donuklaştırma, i. Donuklaştırmak eylemi.

donuklaştırmak, f. § ❶ Bir şeyin yüzeyindeki parlaklığı gidererek donuk hale getirmek. [*ing.* To make frosted, unpolished, dull, opaque; **Fr.** Matter, opacifier]. § ❷ Bir yaldızın üstüne hafifçe deri tutkalı sürerek parlaklığını gidermek. [*Fr.* Matter].

donuklatma, i. *san.* Bir yaldızın, üzerine hafif deri tutkalı sürerek matlaştırma.

~ **kalemi,** *san.* Kazı resim yapanların kullandıkları yuvarlak başlı çelik kalem. Madenî resimlerde bakır levhanın bazı kısımlarını küçük noktalarla donuklatma işinde kullanılır. [*Fr.* Mattoir].

donuklatmak(-i), f. ◘ **Donuklaştırmak.**

donukluk,-ğu, i. § ❶ Donuk olma hali. [*Ing.* Dimness, dullness; *Fr.* Matité, ternissure]. § ❷ *astr.* Gözlerin ışığı sönüklestirme, soğurarak azaltma özelliği. [*ing.* Opacity; *Fr.* Opacité]. § ❸ *mec.* (a) Sönüklük, durgunluk: *Göz donukluğu;* (b) Cansızlık, durgunluk: *Ölü donukluğu.* [*Ing.* Lifelessness, spiritlessness, dullness, dimness; inactivity; *Fr.* Ternissure, stagnation, langueur, absence de vie]. § ❹ *kuymc.* Değerli taşların üzerinde görülen yarı saydam bir çeşit leke. *(Bu leke yumurta akına benzeyen, bazı noktalarda elmasın ışıltılarını azaltan bir yansı verir; bir tarafından bakınca öbür tarafını göstermez)* § ❺ *seram.* Fırınlanan çömleklerin fırından çıkışta parlak değil de, az veya çok bir matlık göstermesi.

~ **ölçümü,** *sny.* Bazı maddelerin donukluk derecesini ölçme. *(Fabrika dumanları, sıvı haldeki kâğıt hamuru v.b. gibi maddelerin donukluğunu ölçmekte fotosel lambalar kullanılır).* [*ing.* Opacimetry; *Fr.* Opacimetrie],

don.yağı,-nı, b.i. § ❶ *kim.* İç yağlarının eritilmesiyle elde edilen, katı halde bulunup makinelere sürmek gibi işlerde kullanılan kaba yağ. [*Osm.* Şahm; *ing.* Suet, tallow; *Fr.* Graisse, suif]. ☆ *Eşanl.* **katı yağ.** § ❷ *mec. Sevimsiz kimse.* ~ **na koymak,** *deric.* Derilere, donyağına batırarak, yumuşaklık, dayanıklılık ve su geçirmezlik vermek *(bu işlem, ya deriye bir çuval ile donyağı sürülerek ya da deriyi bir fıçı içindeki erimiş donyağına daldırarak yapılır).*

~ **gibi,** *dey.* Konuşmayan, donuk, soğuk, sevimsiz, put gibi duran kimseler için söylenir.

dop, i. *Fr. dope.* Bağlama maddelerinin bağlayıcı niteliklerini arttırmak için, su ile birlikte kullanılan aktif madde.

dopa tepkimesi, i. *pat.* Dioksifenilalanın *(dopa)* çözeltisiyle karşılaştığı zaman siyahlaşan bazı deri hücrelerine özgü tepkime, *(Renksiz deri hücrelerinin siyahlaşmaya elverişli olup olmadığı bu tepkimeyle anlaşılır).*

dopdolu /dop:dolu/, s. Büsbütün dolmuş, tamamiyle dolu: *Otobüsler dopdolu geçiyor.* [*Ing.* Overful, quite full, full up, full to the brim; *Fr.* Tout plein, tout à fait, rempli, entièrement, plein, rempli jusqu'au bord].

☆ *Yak. anl.* **ağız ağıza, tıkabasa, lebaleb, malâmal, serşar.**

☆ *Karş.* **yarım, eksik, nim.**

doping, i. *ing.* Bir spor yarışması sırasında, vücuda üstün hareket ve enerji sağlamak için kullanılan uyarıcı ilâç. [*Fr.* Doping].

~ **yapmak,** Bazı özellikleri değiştiren veya çok arttıran bir maddeyi çok az miktarda vermek: *Bir sporcuya, bir yarış atına doping yapmak.* [*Ing.* To apply doping; *Fr.* Pratiquer doping].

DOPPLER, Christian. öz.i. (1803-1853) Avusturyalı matematikçi ve fizikçi.

~ **-Fizeau olayı,** *akust.* Bir gözlemciye göre hareket halinde olan bir ses kaynağından çıkan ses frekansının değişmesi. *(Bir lokomotifin düdük sesi, lokomotif gözlemciye yaklaşırken incelir, uzaklaşırken kalınlaşır);* (b) *opt.* Işık dalgalarında görülen, ses dalgalarındakine benzer olay. *(Gözlemciden uzaklaşan bir ışık kaynağının yayımladığı ışık, ışık kaynağı hareketsiz olduğu zaman görülen ışıktan daha kırmızıdır. Yıldızların dikey hızlarını ölçmekte yararlanılan bu olay, evrenin genişleme kuramının da temelidir.)* [*Ing.* Doppler effect; *Fr.* Effet Doppler-Fizeau].

dor, i. *Yun. Doris.* § ❶ M.Ö. 1200'de Yunanistan'a gelerek Doris bölgesine yerleşen ve Yunan kültürünü yaratan kavim mensubu. [*Ing.* Dorian; *Fr.* Dorien,-ienne]. § ❷ *(isim tamlamalarında)* Dorlara ait, dorlarla ilgili.

[*Ing.* Doric; *Fr.* Dorien,-ienne]. § ❶ ◘ *dilb.* **Dor lehçesi.**

~ **başlığı,** *ark.* Dor sütunu üzerinde yer alan başlığa verilen ad. [*Ing.* Doric capital; *Fr.* Chapiteau dorique].

~ **düzeni (nizamı),** *mim.* Genellikle, sütun kaidesinin olmayışıyle dikkati çeken eski Yunan mimarî düzenlerinden biri. [*Ing.* Doric (*order*); *Fr.* Ordre dorique]. ◘ *ŞEKİL: 506.* — **SÜTUNLAR.**

~ **lehçesi,** *dilb.* Eski Yunancanın önemli lehçe ailesi. [*Ing.* Doric; *Fr.* Dorien].

~ *(Sicilya)* **komedisi,** *ed. Syrakusai*'de gelişen bir Yunan komedi türü. [*Ing.* Doric comedy; *Fr.* Comédie dorienne, comédie sicilienne].

~ **makamı,** *müz.* Klasik Yunan makamlarının başlıcası. [*Ing.* Doric mode; *Fr.* Mode dorien, dorien]. ◉ **kilise makamı,** *müz.* Kilise müziğinin en geç X. yüzyılda kullanılan ve esas olarak *re* ile biten *re-mi-fa-sol-la-si-do-re* iskalasına göre düzenlenmiş makamı [*Fr.* Dorien ecclésiastique].

~ **sütunu,** *ark.* Dor nizamındaki yunan tapınağında kullanılan sütun. [*Ing.* Doric column; *Fr.* Colonne dorique].

~ **tapınağı,** *ark.* Dor nizamında yapılan Yunan tapınağına verilen ad. [*Ing.* Doric temple; *Fr.* Temple dorique].

dore, s. *Fr. dore.* Yaldızlı. [*Ing.* Gilded, gilt]

~ **simidi,** *den.* Pruva kordelisa bastonunun cundasına kapele olunan silongo tornosu ile pirasya ve amora tornoları sapanlarının hamaylı tarafına sıyrılmaması için kullanılan simitler. Bu simidin bir doblini bastonun cundasındaki mapaya geçirilip bir çelikle tutturulur.

dorifor, i. *Fr. doryphore.* < *Yun. doru* + *phoros. zool.* Kınkanatlılar *(Coleoptera)* takımından, *Chrysomelidae* familyasından, koyu sarı renkte, domates ve patatese büyük zarar veren, her kanadının üzerinde beşer adet siyah çizgisi olan zararlı bir böcek. [*Lat. Leptinotarsa, chrysomela decemlineata*].

dorik nizam, *mim.* ◘ **Dor düzeni.**

dorikönce, i. *mim.* Eski Mısır mimarlığında bir düzen. Yunan dorik düzenine benzediği için Mısır hiyeroglif yazılarını okuyan ünlü Arkeolog *Champollion* tarafından bu ad verilmiştir. Yunanlıların dorik düzenindeki sütunlarıyle Mısır protodoriki arasındaki fark; başlık yastığının abak altına sokulmuş olmasında ve sütun gövdesinin kalınlığındadır. [*Ing.* Protodoric; *Fr.* Protodorique].

☆ *Eşanl.* **protodorik.**

doris, i. *zool.* Karından-ayaklılar *(Gastropoda)* sınıfının, Arttansolungaçlılar *(Opisthobranchia)* takımının *Doridıdae* familyasından bir yumuşakça cinsi. Kabuksuzdur. Gövdesi elips biçiminde ve yassıdır. Ağız bir kütikül tabakasıyle korunur. Anüs sırt bölgededir ve çevresinde kuştüyü biçiminde ikincil solungaçlar sıralanmıştır. Bu solungaçlar geri çevrilebilir. Denizlerde yaşar. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Doris].

dorking, i. *Ing.* Ingiliz tavuk ırkı. (*Bu ırkın güzel tüylü ve eti lezzetli bir çok çeşidi vardır).* [*Fr.* Race de dorking, dorking].

dorsal, s. *Fr. dorsal,-ale, anat.* Sırttan yana doğru. [*Osm.* Zahrî; *Lat. Dorsalis; Ing.* Dorsal].

dorsay, i. *Fr.* < Ünlü moda meraklısı *Orsay Kontu*'nun adından. Uzun erkek pardesüsü.

dorset,-ti, i. *Fr.* Ingiliz koyun ırkı. Anayurdu Ingiltere'nin güneyidir. Başlıca özelliği hem erkek, hem de dişisinin boynuzlu oluşudur.

dortuvar, i. *Fr. dortoir.* Okul yatakhanesi. [*Ing.* Dormitory].

doru, s. ve i. *esk. T. torug.* § ❶ Gövde rengi kızıl kırmızı, ayakları ve yelesi siyah olan *(at). (Kestane dorusu, yağız doru, açık doru, hurma dorusu gibi çeşitleri vardır).* [*Ing.* Bay; *Fr.* Bai]. § ❷ i. Kartal rengine yakın, kırmızımsı at donu iiçn kullanılır. [*Ing.* Chestnut with dark mane, tail. and fetlocks *(horse); Fr.* Robe de cheval baie]

doruk,-ğu, I. *esk. T. torug. h.d. coğr.* Dağ, ulu ağaç gibi yüksek şeylerin tepesi, en yüksek yeri: *Aladağın doruğu, Akdağın doruğu, Palandöken dağlarının doruğu* [*Osm.* Zirve, şahika; *Ing.* Peak; *Fr.* Sommet, crête]. ◉ ~ **lu dağlar,** *coğr.* Uzanısı belirgin olan, doruğu iyice belli bulunan dağlar. [*Ing.* Ridge; *Fr.* Chaîne de montagne].◉ **dağ doruğu,** *coğr.* ◘ **Dağ²**. ◉ **damın doruğu,** *dey.* Yüksek bir yer, mevki, makam için kullanılır.

~ **biçimleri,** *coğr.* Dağların en yüce yerlerinde doruk katında yükselen tepelerin çeşitli biçimleri. Bu biçimler buradaki aşındırma şekillerinden, aşınan taşların özelliğinden ileri gelir. Dağların üstündeki bu tepelerin, bulundukları doruk katından olan yüksekliği ortalama 50-100 m. kadar olur. Bu tepelerin içinde dişli olanları, boynuz, kule, çatı, kemer, çelenk biçiminde bulunanları çoktur. [*Osm.* Zirve eşkâli; *ing.* Peak forms; *Fr.* Formes des crêtes].

~ **çizgisi,** *coğr.* Sıra dağların üst bölümünden geçtiği düşünülen çizgi. [*Osm.* Hatt-ı bâlâ; *Ing.* Crest-line; *Fr.* Ligne de faîte].

~ **katı,** *coğr.* Bir dağ sırasının doruk katında hemen hemen bir veya birbirine çok yakın yükseklikte dalgalı bir üst yüz. Yüksek dağların doruk katı buzkar, buzul aşındırmaları ve akarsuların oymalarıyle biçimlenmiştir. [*Osm.* Zirveler seviyesi; *Ing.* Peak-plain; *Fr.* Niveau des crêtes].

~ **sivrisi,** *coğr.* Dağların dişli doruklarının en sivri yeri. [*Ing.* Summit; *Fr.* Aiguille].

doruklama, i. § ❶ Doruklamak eylemi. [*Ing. (Act of)* filling up or accumulating]. § ❷ z. Tepe meydana getirecek şekilde, tepeleme: *Sahana doruklama pilav doldurmuşlar.* [*Ing.* Full up, as a heap, heaps of].

doruklamak(-i), f. Kümelemek, tepe ve küme teşkil edecek şekilde doldurmak; bir kabı tepeleme doldurmak. [*Ing.* To heap, accumulate; *Fr.* Combler].

dorum, i. *esk. T. torum.* Deve yavrusu. [*Ing.* Camel colt].

doryen, i. ve s. *Fr. dorien.* ◘ **Dor.**

dosa, i. *Lat. dossa.* Rıhtım, iskele gibi yerlere yanaşan veya başka yere aborda olan gemilere girip çıkmak için konulan köprü. [*Ing.* Gangway plant; *Fr.* Dosso, dosseau].

☆ *Eşanl.* **dosa tahtası.**

dosdoğru, s. Çok doğru. [*Ing.* Straight, straight ahead, perfectly correct; *Fr.* Tout droit, tiré, tracé au cordeau, droit comme un I, comme un cierge].

dosetizm, i. *Fr. docétisme. fels.* Hıristiyanlığın ilk çağlarında ortaya çıkan din sapıklığı. Dosetizme göre, isa ancak görünüşte bir vücuda sahip olduğu için, doğumu, acı çekmesi ve ölmesi de ancak görünüştedir. [*Ing.* Docetism].

dosimazi, i. *Fr. docimasie* < *Yun. dokimasia,* inceleme. § ❶ Bazı organlar ve bazı maddeler üzerinde yapılan özel inceleme. [*Ing.* Docimasy, docimasia]. § ❷ *kim.* Maden filizlerinde veya yapay karışımlarda bulunan işe yarar maden oranlarını, alınan örnekler üzerinde belirlemenin yollarını gösteren bilim. [*Ing.* Quantitative analysis; *Fr.* Analyse quantitatif. ☆ *Eşanl.* **miktar analizi, nicel analiz.** ◉ **akciğer ~ si,** *tıp.* Yeni doğan ölü çocuğun soluk almış olup olmadığını anlamak için yapılan deney. *(Akciğerden bir parça kesilerek suya atılır. Ciğer parçası yüzerse içinde hava olduğu, dolayısıyle çocuğun soluk aldığı ve yaşadığı anlaşılır. Tersine ciğer parçası suyun dibine çökerse çocuğun soluk almadığı ve dolayısiyle ölü olduğu ortaya çıkar).* [*Ing.* Pulmonary docimasia; *Fr.* Docimasie pulmonaire] ◉ **karaciğer ~ sı,** *tıp.* Kadavranın karaciğerinde glikojen ve glikoz araştırılması. *(Karaciğerde bu iki madde bulunursa kişi sıhhatte iken can vermiş, bulunmazsa uzun bir can çekişme sonunda ölmüş demektir. Eğer yalnız şeker bulunur da glikojen bulunmazsa hastalık sonucunda âni bir ölüm olmuştur).* [*Ing.* Hepatic docimasia; *Fr.* Docimasie hepatique].

dost,-tu, I. ve s. ç: **dostân.** *Osm.* < *Fars. düst.* § ❶ Birinin iyiliğini isteyen, onu içten seven; iyi görüşülen kimse, sevilen, güvenilen kimse. ☆ *Yak. anl.* **arkadaş, sevgili, yar, ahbap, ahibba, yâran, sevdik, muhip, bildik, tanıdık, aşina, tanış, eş, yakın arkadaş, gönüldeş.** ☆ *Karş.* **düşman, hasım.** [*Ing.* Friend; *Fr.* Ami,-ie]. § ❷ Iyi geçinen, aralarında dava olmayan: *İki dost devlet, komşularla dost olmalı* § ❸ Erkek veya kadının sevgilisi; evlilik dışı yaşayan kadın veya erkeğe verilen ad. [*Ing.* Lover, mistress; *Fr.* Amoureux,-euse, maîtresse, amante]. ☆ *Eşanl.* **metres.** § ❹ Bir şeye düşkün olan, aşırı ilgi duyan (kimse): *Kitap dostu.* [*Ing.* Lover, in love, fond; *Fr.* Curieux,-euse]. ☆ *Eşanl.* **aşıklısı, meraklısı, hastası, delisi.** § ❺ *(Geniş anlamda)* insan için sevgi duyan bazı hayvanlarda kabul edilen nitelik: *Köpek sahibinin en sadık dostudur* § ❻ *ünl.* Sevilen, tanıdık bir kimseye yürekten seslenme § ❼ *tar.* (a) Eski Mısır, Pers, Makedonya v.b. krallarının saraylarında önde gelen subayların ünvanı; (b) Romalılarda Augustus'un bazı yakınlarına verilen ünvan. ◉ ~ **a düşmana karşı,** *dey.* Ele güne karşı, dostlara üzüntü vermemek, düşmanları da sevindirmemek için. [*Ing.* Publicly, for all the world to see] ◉ ~ **a gül, düşmana diken,** *dey.* Dosta dostça ve düşmana düşmanca davranmayı anlatır. ◉ ~ **lar alışverişte görsün** *(diye), dey.* Sırf gösteriş olsun, iş görüyor densin *(diye).* [*Ing.* For the sake of appearances, in order to appear busy]. ◉ ~ **lar** *(dost)* **başından uzak** *(ırak), dey.* Kötü durumlardan söz edilirken, başkasının başına gelmemesini dilemek için kullanılır. [*Ing.* May God spare all my friends *(formula used when recounting some gruesome misfortune)* ◉ ~ **lar şehit, biz gazi,** *dey.* Tehlikeli işleri başkalarına bırakıp kendileri sonuçtan yararlanmak üzere bir kenara çekilenlerin bencilliğini alay yollu anlatır. [*Ing.* Let them run the risk we'll take the credit] ◉ ~ **un attığı taş baş yarmaz,** *at.* Dostun acı sözünden veya sert davranışından insana kötülük gelmeyeceğini anlatır. [*Ing.* Friendly criticism does no harm] ◉ ~ **unu düşmanını bilmek,** *dey.* Çevresindekileri iyi tanımak. ◉ **aile ~ u,** *dey.* ◘ **Aile** ◉ **baba ~ u,** *dey.* ◘ Baba. ◉ **eş ~,** *dey.* Herkes, bütün tanıdıklar. ◉ **kara gün ~ u,** *dey.* Insana acı günlerinde destek olan kimse. [*Fr.* Qui conserve son amitié même dans la mauvaise fortune].

~ **acı söyler,** *at.* Hakiki dost, yalandan yüze gülmez, dostunun kusurunu söyler, gerçeği belirtir.

~ **ağlatır, düşman güldürür,** *at.* Dost olan kimsenin söylediği sözün, acı da olsa insanın iyiliğine yaradığını anlatır. [*ing.* Friends criticize; enemies flatter].

~ **başa, düşman ayağa bakar,** *at.* Insanın başına da ayağına da temiz şeyler giymesi gerektiğini anlatır. [*Ing.* A friend sees your face, a critical person sees your feet *(shoes)*].

~ **canlı,** *dey.* insanlarla hemen kaynaşabilen.

~ **dostun ayıbını yüzüne söyler,** *at.* Dost, dostuna, düzeltmesi için kusurunu açıkça söyler.

~ **düşman,** *dey.* Herkes.

~ **gecesi,** *dey.* Bazı hafifmeşrep kadınların erkeklerini kabul ettikleri gece.

~ **işi,** *dey.* Seven, mutluluk dileyen bir yakının yapacağı iş.

~ **kara günde belli olur,** *at.* Gerçek dostların ancak mutsuzluk günlerinde insanı yalnız bırakmamakla belli olduklarını anlatır. [*Ing.* When you are in trouble you find out who your friends are].

~ **kazığı,** *tkz. dey.* Dost bilinen bir kimseden gelen kötülüğü anlatmak için kullanılır.

~ **var, düşman var,** *dey.* Başkaları daima iyi söylemez, kötü söyleyenler de olur, anlamında kullanılır.

dostane, z. *Osm.* < *Fars. esk.* Dostlukla, dostçasına: *Bunu size dostane söylüyorum.* [*Ing.* As a friend, friendly, amicably; *Fr.* Amicalement].

☆ *Eşanl.* **dostça.**

☆ *Karş.* **düşmanca, hasmane.**

~ **teşebbüs,** *huk.* Iki devlet arasında çıkan bir anlaşmazlığı barış yolu ile halli için üçüncü bir devletin araya girerek ihtilâf halindeki devletlerin müzakereye girişmeleri

veya kesilen müzakerelerin tekrar devamı için çaba harcaması.

dostça, s. ve z. Dosta yakışır *(şekilde)*, arkadaşça: *Dostça konuşmak.* [*Osm.* Dostane; *Ing.* Friendly (action), in a friendly manner; *Fr.* Amical, aimable, cordial, bienveillant, avenant, accueillant, amicalement].
☆ *Eşanl.* **ahbapça.**

dostluk,-ğu, i. § ❶ Dost olma hali, dostça davranış: *Onun dostluğuna güvenilmez.* [*Osm.* Meveddet; *Ing.* Friendship; *Fr.* Amitié, intimité]. § ❷ *sosy.* Sempati ilgisi ile birbirine bağlı kimseler arasında kurulan en küçük zümre. Arkadaşlıktan daha ileri bir bağlanış şeklidir. Dostluk ferdî ilişkilerle kurulduğu gibi, zümreler veya topumlar arası ilişkilerle de kurulur. [*Ing.* Friendship; *Fr.* Amitié] ☆ *Karş.* **düşmanlık, husumet.** § ❸ *psik.* İki kişinin hiç yarar gözetmeyerek kendi seçimleriyle karşılıklı bağlılık duymaları; bir kişiyi ötekine bağlayan arkadaşça sevgi duygusu. [*Ing.* Friendship; *Fr.* Amitié]. ☆ *Karş.* **düşmanlık** ◉ **bir ~kaldı**, *dey.* Genellikle satıcıların *«en son bu kaldı»* anlamında kullandıkları söz. [*Ing.* This is the last one *(said by a shopkeeper or by somebody who offers something)*].
~ **etmek**, *dey.* Yakınlık kurmak, dost gibi candan davranmak, iyi davranmak. [*Ing.* To be friend, to do a favor; *Fr.* Être en amitié, rendre un service d'ami, témoigner de l'amitié].
~ **göstermek**, *dey.* ◘ **Dostluk etmek.**
~ **kantarla, alışveriş miskalle**, *dey. «İş iştir» «işe dostluk karıştırmamalı»* anlamında kullanılır. [*Ing.* Business is business; *Fr.* Les affaires sont les affaires].

dosya /dos:ya/, i. *Fr. dossier.* § ❶ Bir konu, bir kimseye veya iş hakkındaki belgelerin, yazıların *(evrakın)* topu: *Dosyasını incelediktən sonra karar vereceklermiş.* [*Ing.* Records, dossier; *Fr.* Dossier]. § ❷ Bu gibi evrakı sıralamaya yarayan kâğıt kap ve karton gömlek. [*Ing.* File; *Fr.* Dossier]. ☆ *Eşanl.* **sıralaç** § ❸ *«Dosya»* adı verilen sınıflama gömleklerinin yapımında kullanılan ince karton çeşidi.
~ **açmak**, *dey.* Bir kimse veya iş üzerine yeni bir dosya hazırlamak. [*Ing.* To file; *Fr.* Enfiler, classer, ranger].
~ **gömleği,** İnce kartondan kitap kabı gibi yapılmış ve içine dosya konan kaplar. Bunların üzerine, kapsadığı iş yazılarak numaralanır ve sıralanır. [*Ing.* Folder, paper file; *Fr.* Chemise].

dosyalamak(-), f. *(Yazıları)* Dosyaya koymak, dosya yapmak. [*Ing.* To file; *Fr.* Enfiler, classer, ranger].

douçaine /dusen/, i. *müz.* Konik delikli, çift dilli, bugünkü fagotun ataşı sayılan bir ortaçağ çalgısı.

DOUGLAS, John, öz.i. 18. yüzyılın ilk yarısında yaşamış İngiliz cerrahı.
~ **ameliyatı,** *cerr. Douglas* çıkmazını döl yolundan veya karından veya her iki yoldan birden çıkarma ameliyatı. [*Ing.* Douglassectomy; *Fr.* Douglassectomie].
~ **çıkmazı**, *anat.* İç organları saran karın zarından olma torba şeklinde çıkmaz; erkekte sidik torbası ile gödenbağırsağı arasında, kadında gödenbağırsağı ile dölyatağı arasında bulunur. [*Ing.* Douglas'pouch]
~ **çıkmazı iltihabı**, *patol.* Karın ve leğenin ağrılı belirtisi Douglas çıkmazı denilen ve çok zaman büzülmüş olan dölyolunun arka çıkmazında fazla ağrı duyulması şeklinde kendini gösterir. [*Ing.* Douglasitis; *Fr.* Douglasite].

dourine, i. *Fr. vet. «durin» ok.* At frengisi. *Trypanosom* adı verilen parazitlerden *Trypanasoma equiperdum* paraziti tarafından çiftleşme sırasında kısraklardan aygırlara, aygırlardan kısraklara bulaşan at hastalığı. [*Ing.* Dourine].

doya doya, z. Bol bol, kana kana: *Temsili doya doya seyrettiler.* [*Ing.* Contentedly, satisfactorily; *Fr.* D'une manière satisfaisante, de façon Satisfaisante].

doyamamak, f. *mec.* Kanamamak, bıkmamak: *Gençliğine doyamadan öldü.*

doyasıya, z. Doyuncaya, kanıncaya kadar.

doyçemark, i. *ikt.* Federal Almanya para birimi. [*Ing.* Dutch mark].

doygu*, i. < *doymak.* Yaşamayı sağlayacak besin. [*Osm.* Rızk; *ing.* Livelihood; sustenance; *Fr.* Provision, subsistance journalière, moyens de vivre].

doygun*, s. < *doymak.* § ❶ Doymuş, her türlü ihtiyacını, açlığını gidermiş olan, karnı doymuş: *O doygundur, böyle kazançları arayacak adam değildir.* [*Osm.* Müstağni; *ing.* Satisfied; *Fr.* Content, satisfait]. § ❷ Bir sıvının içine konan maddeyi artık eritmez bir hale gelmesi. Bir şey üzerine sürülen bir sıvının artık nüfuz edememesi. [*Osm.* Meşbu; *Ing.* Saturated; *Fr.* Saturé]. § ❸ Bir eksiği kalmamış olan.
☆ *Yak. anl.* **dolu, doyuk, doysak, doysamış, tatmin olmuş.**
☆ *Karş.* **aç, istekli, tatmin olmamış.**

doygunluk,-ğu, i. Doygun olma hali veya doygunca davranış. [*Osm.* Istiğna, işba; *ing.* Satisfaction, satiation, saturation; *Fr.* Satisfaction, contentement, satiété; saturation].
◉ **magnetik ~,** *fiz.* Mıknatıslaşma şiddetinin, içinde bulunduğu magnetik alana bağlı kalmamasını sağlamak üzere, yeterli şiddette bir magnetik alana yerleştirilen ferromagnetik bir cismin durumu. [*Ing.* Magnetic saturation]

doyma, i. § ❶ Açlığı giderme. [*Ing.* Satisfaction, satiation; *Fr.* Satisfaction, satieté]. § ❷ *fiz.* (a) Bir gazın, belli bir sıcaklıkta, o sıcaklığa özgü olan en büyük basınç altında bulunması; (b) Bir sıvının içinde belli bir cisimden eriyebilecek en çok miktarın erimiş bulunması; (c) Yeğinliği gittikçe artırılan bir magnetik alanın içindeki bir çelik çubuğun alabileceği en çok magnetizmayı almış olması: *Tungstenli iyi bir çelik, 15.000 gausluk magnetizma ile devam haline gelir.* [*Osm.* Işba; *Ing.* ve *Fr.* Saturation]. § ❸ *trm.* Doymuş haldeki toprağın taşıdığı nem miktarının kuru toprak ağırlığına göre yüzde olarak ifade edilmesiyle elde edilir. [*Ing.* Saturation capacity, maximum moisture holding capacity; *Fr.* Capacite de saturation]. § ❹ *mec.* Kanma, yeterli bulma, tatmin olma. § ❺ *mant.* Aksiyomatik bir sistemin özelliği. Sistem içindeki aksiyomlardan bağımsız yeni bir aksiyom bu sisteme eklenirse bu özellikten ötürü mutlaka çelişken bir kuram ortaya çıkar. *(Bu bir metalojik kavramıdır).* § ❻ *(petrol).* Bir hazne kayada, belli bir akışkanla dolu olan gözenek ve çatlakların toplam hacminin yüzdesi: *Yağla doyma.* ◉ **aşırı ~,** *fiz.* Belli bir sıcaklık derecesindeki bir sıvı içinde, eriyebildiği kadar eriyen bir madde, sıcaklık derecesi düştüğü halde, bir sınıra kadar erimiş olarak kalır ki bu halde bulunan sıvı **aşırı doyma halinde** diye nitelenir. [*ing.* Supersaturation; *Fr.* Sursaturation].
~ **bölgesi,** *hidr.* Geçirimli arazilerde, bütün çukur ve aralık kısımları su ile dolu olan, böylece bir taban suyu örtüsü meydana getiren bölge. [*Ing.* Saturation region (zone); *Fr.* Région (zone) de saturation].
~ **derecesi**, *trm.*. Toprak porozitesi'nin su ile dolma yüzdesi. [*Ing.* Degree of saturation; *Fr.* Degré de saturation].
~ **durumu**, *coğr.* Bir yerde belirli bir sıcaklıkta havanın alabileceği kadar aldığı su buharı ile doymuş durumu. Bu durumun üstünde su buharı hava içinde artık kalamaz, su olur. Havada her zaman az çok su buharı bulunur, Buharlaşma çok ise, hava su buharı ile doyar. Böylece doymuş olan hava daha çok su buharını içinde tutamaz. Böylece yağmur, kar gibi yağış durumuna geçer. [*Osm.* Hal-i işbâ; *Ing.* Saturation point; *Fr.* Degré de saturation].
~ **hali,** *(sibernetik)* Sapmanın yeniden artışı karşısında ayarlayıcı sistemin yeterli müdahalesini gerektirmeyen şartların tümü.
~ **noktası**, *coğr.* Su buharının yoğunlaşma ısısına verilen ad. [*Ing.* Saturation point; *Fr.* Point de saturation].
☆ *Eşanl.* **çiy noktası.**

doymak, nsz. f. < *esk. T. todmak.* § ❶ Açlığı kalmamak, tokluk duymak: *Aç doymam, tok acıkmam sanır.* [*Ing.* To be satiated, satisfied; *Fr.* Se rassassier]. § ❷ (-e), *mec.* İsteği kalmayıncaya kadar edinmek, yetinmek; bir konuda arzu ve isteklerini tamamen gidermek: *Bol yağmurla toprak suya doyar, ama bazı adamlar ne kadar zengin olurlarsa gene paraya doymazlar.* [*Osm.* iktifa etmek *Ing.* To have enough; *Fr.* Se contenter]; ◉**gözü ~,** *dey.* ◘ **Göz.**
~ **bilmemek**, *dey.* Daha çok istemek, kanmamak.

doymamış, s. § ❶ Açlığı giderilmemiş. § ❷ *mec.* Kanmamış. § ❸ *kim.* Doyma derecesine gelmemiş: *Doymamış bileşik.* [*ing.* Unsaturated; *Fr.* Non-saturé, insature].
~ **buhar,** *fiz.* ◘ **Buhar.**
~ **toprak**, *trm.* Katyonlarla doyurulmamış toprak. [*Ing.* Unsaturated soil; *Fr.* Terre non sature].

doymamışlık,-ğı, i. *kim.* Doymamış organik bileşiklerin niteliği.

doymaz, s. Doymak bilmeyen, açgözlü. [*Ing.* insatiable, voracious, avid, insatiate, insaturable; *Fr.* Insatiable, avide, vorace, dévorant,-ante].

doymazcasına, z. Açgözlülükle. [*ng.* Greedyly; *Fr.* Avidement].

doymazlık,-ğı, i. Doymaz olma *(Doymama)* hali, açgözlülük. [*ing.* Insatiability, greed; *Fr.* Cupidité, avidité, insatiabilité].

doymuş, s. § ❶ Bir şey yiyerek açlığı geçmiş. [*ing.* Satisfied, satiated; *Fr.* Satisfait, satieté]. § ❷ *mec.* Kanmış, arzusu giderilmiş. [*Ing.* Contented; *Fr.* Contenté]. § ❸ *fiz* ve *kim.* Doyma haline gelmiş. *(Gaz, sıvı veya* elektromıknatıs]. [*Osm.* Meşbu; *ing.* Saturated; *Fr.* Saturé,-ée]. § ❹ *elek.* Kolektör akım maksimumu bulduğu zaman komütasyonlu olarak çalışan transistörler için kullanılır. *(Bu durumda, kolektör ile verici arasındaki potansiyel farkı hesaba katılmaz; doymuş transistör kapalı bir anahtar gibidir).* § ❺ *kim.* (a) Yeni elementler bağlayamayan ve ancak ornatma veya bozunma yoluyle değişikliğe uğrayabilen kimyasal bileşikler için kullanılır; (b) İçinde çözünmeden kalmış bir kısım katı maddeyle denge halinde bulunan bir eriyik için kullanılır. § ❻ *mant.* Özelliği doyma olan *(bir aksiyomatik sistem hk.)*
~ **buhar,** *fiz.* ◘ **Buhar.**
~ **çözelti,** *kim.* Birkaç tuz kristali suya katılacak olursa bunlar kısa bir süre içinde çözünürler, fakat daha fazla tuz katılırsa öyle bir noktaya ulaşır ki, artık çözeltinin dibinde çözünmemiş bir miktar tuz kalır. Bu çözeltiye **doymuş çözelti** denir. [*ing.* Saturated solution; *Fr.* Solution saturée].
~ **hava**, *meteor.* İçindeki su buharının gerilimi, gösterdiği basınç ve sıcaklığa tekabül eden maksimum gerilime eşit olan hava kütlesi. [*Ing.* Saturated air; *Fr.* L'air saturé].
~ **zemin**, *trm.* Boşlukları su ile dolmus toprak. [*Ing.* Saturated soil; *Fr.* Sol saturé]

doyulmak(-e), ösz. f. § ❶ Kanmak, karın tok olmak, açlık giderilmek: *Bu kadar ekmekle doyulur mu?* [*ing.* To become satiated; *Fr.* Se rassasier]. § ❷ *mec.* Kanaat edinilmek, yetinilmek: *Sizin sohbetinize doyulmaz.* [*Osm.* Iktifa olunmak; *Ing.* To be satisfied; *Fr.* Être satisfait].

doyum, i. Eldekinden hoşnut olma hali, doyma kanma, yetinme. [*Osm.* Kanaat; *ing.* Satiety, satiation; *Fr.* Rassasiement, satiété].
☆ *Eşanl.* **yetinme, kanaat.**
☆ *Karş.* **açgözlülük, doymazlık.**
~ **olmamak** *(bir şeye), dey.* O şeyden ne kadar yararlanılırsa yararlanılsın, kanılmamak, bıkılmamak.

doyumluk, s. § ❶ Ancak doyuracak miktarda, doymaya yetecek kadar: *Bir dilim baklava tadımlıktır. doyumluk değil;* [*Ing.* Almost, sufficient to satisfy; *Fr.* Qui suffit à apaiser la faim]. § ❷ i. *esk.* Çapul, yağma: *Eski akıncılar baskınlarda hayli doyumluk edinirlerdi.* [*Ing.* Plunder, spoil, booty]

doyunmak, nsz. f. h.d. Karnını doyurmak, yeteri kadar yemis olmak, doymak. [*Ing.* To satisfy oneself *(with food etc.)*; *Fr.* Se rassasier].

doyuran*, s. *fiz.* Bir sıvının içinde eriyerek onu doymuş hale getiren *(madde).* [*Osm.* Müşbi'; *Ing.* Saturant; *Fr.* Saturant,-ante].

~ **alan**, *fiz.* Bir çelik çubuğu maksimum mıknatıslanma durumuna getiren indükleyici magnetik alan.

~ **buhar**, *term.* Bir sıvının, kendisiyle denge halinde olan buharı.

doyurma, i. *kim.* Doyurmak eylemi. [*Osm.* Işba, tensif; *ing.* Impregnation; *Fr.* Impregnation].

doyurmak(-ı,-e), f. *esk. T. todmak* > *doymak.* § ❶ Artık istemeyecek bir hale getirinceye kadar vermek; açlığını gidermek, tok haline getirmek: *Her gün birkaç yoksulu doyurur.* [*Osm.* Tatmin etmek; *ing.* To satiate, satisfy; *Fr.* Rassasier,satieter]. § ❷ *fiz.* Doyma haline getirmek. [*Osm.* Işba etmek; *ing.* To saturate; *Fr.* Saturer]. § ❸ *kim.* Bir maddeyi başka bir madde içinde çözmek veya bu maddeye alabileceği kadar başka madde katmak: *Bir eriyiği tuzla doyurmak.* [*ing.* To saturate; *Fr.* Saturer]. § ❹ *(Geniş anlamda)* Geçindirmek: *5 nüfuslu aile doyuruyor.* [*ing.* To feed; *Fr.* Nourrir, alimenter, faire vivre]. § ❺ *mec.* Daha fazlasını istemeyecek kadar vermek, kanıksatmak. [*ing.* To content, satisfy; *Fr.* Contenter].

doyurucu, s. ve i. § ❶ Doyurma özelliği bulunan: *Doyurucu yemek, Doyurucu iş, Doyurucu nitelik.* [*Osm.* Tatminkâr; *ing.* Satisfactory; *Fr.* Satisfaisant,-ante] § ❷ Doyurma işini yapan, doyuran, aç bırakmayan. [*Osm.* Mugaddi; *ing.* Feeder, nutricious; *Fr.* Nutritif,-ive, alimenteur,-euse, nourrissant,-e, alimantateur,-trice]. § ❸ *mec.* Kandırıcı, inandırıcı; § ❹ i. *kim.* Bir sıvıyı herhangi bir gazla doyurmak için kullanılan cihaz.

doyurulma, i. Doyurmak işine konu olma. [*Ing.* ve *Fr.* Saturation].

doyurulmak, nsz. f. Doyurmak işine konu olmak. [*Ing.* To be fed *(well)*, food to be given *(to satiety)*, to be glutted *(with)*, to be satisfied; *Fr.* Être content, satisfait de qch, Se contenter de qch].

doz, i. *Fr. dose.* < *Yun dosis*, vermek eylemi. § ❶ *tıp.* Bir defada alınacak ilâç miktarı. [*ing.* ve *Fr.* Dose]. § ❷ *kim.* Bir maddenin, bir bileşiğe veya karışıma giren veya girmesi gereken belli miktarı. [*Osm.* Miktar-ı muayyen; *Ing.* ve *Fr.* Dose].☆ *Eşanl.* düze. § ❸ *mec.* Bir bütün meydana getiren unsurların miktarı; *Fakat çalgıların dozu şimdilik bana bir parça fazla geliyor.* § ❹ *nükl.* Bir canlı varlığın veya eşyanın aldığı rad /asyon 'ışınım) miktarı. ◉ **biriken** ~, *fiz.* ◘ **Birikmek.** ◉ **çıkış** ~ ı, *tıp.* ◘ **Çıkış.** ◉ **derin** ~, ◘ **Derin**[1]. ◉ **integral** ~, *fiz.* Entegral. ◉ ~ **unu kaçırmak**, *dey.* Bir şeyde ileri gitmek, ölçüyü kaçırmak, tatsızlaşmak. [*Ing.* To overdo; *Fr.* Outrer, excéder].

~ **fazlalığı**, *tıp.* Organizmada bir ilâcın fazla miktarda bulunması, *(Gerek dışarı atılma yetersizliği, gerekse organizmanın anormal duyarlılığından ileri gelir).*

dozer, i. *ing. to dozer*, yenmek. Toprak ve yol düzlemesinde kullanılan paletli traktör. *(Önündeki çelik kanadın biçimine göre değişik adlar alır; buldozer, angldozer = eğik kanatlı dozer, tiltdozer = yatık kanatlı dozer).* ◘ *ŞEKİL: 174.* — **DOZER.**

dozimetre, i. *Fr. dosimètre. tıp.* X ışınlarıyle tedavide *(röntgen tedavisi)* kullanılan araç. Hastaya uygulanacak ışın miktarını tedaviden önce ve tedavi süresince ölçer. *(Dozimetre ile kontrol edilmeden hiç bir röntgen tedavisi yapılmamalıdır).* [*Ing.* Dosimeter]. ◉ **entegral** ~, *fiz.* ◘ **Entegral.** ◉ **Geiger-Müller** ~ **si**, ◘ **GEIGER-MULLER sayacı.**

dozimetri, i. *Fr. dosimetrie. nükl.* Dozimetre aracılığı ile radyasyon dozunun ölçülmesi. [*Ing.* Dosimetry].

dozör, i. *Fr. doseur.* Bazı karışımların doz tayininde kullanılan cihaz. [*Ing.* Dosimeter].

◉ **enerji** ~ **ü**, *tekn.* Bir baskı potasının ısıtıcı dirençlerini besleyen elektrik enerjisini ayarlamaya yarayan âlet. *(Periyodu yavaş değişen modüle bir akım meydana getirir ve çevrimsel olarak çalışır. Değişmez aralıklarla, süresi ayarlanabilen akım kesiklikleri meydana getirir).*

DÖDERLEİN, Albert, öz.i. (1860-1941) Alman hekimi.

~ **basili**, *tıp.* Dölyolunda daima bulunan, gram pozitif, büyük basil. Dölyolunda, karbonhidratların süt asidine dönüşmesini sağlar, öbür mikropların çoğunun karşıtı olduğu için dölyolunu korur. [*Fr.* Bacille de Döderlein].

döğen, i. ◘ **Döven** .

döğme, i. ◘ **Dövme.**

döğmek, f. ◘ **Dövmek.**

döğünmek, f. ◘ **Dövünmek.**

döğüş, i. ◘ **Dövüş.**

döğüşken, s. ◘ **Dövüşken.**

döğüşmek, s. ◘ **Dövüşmek** .

dökar, i. *Fr. deux quart.* Boyun dörtte ikisi uzunluğunda kadın ceketi.

dökken, i. Eskiden yazıların mürekkebini kurutmak için üzerlerine dökülen gayet ince toz halinde kum. [*Osm.* Rığ; *Fr.* Poudre à sécher l'ecriture].

dökme, i. < *dökmek.* § ❶ Dökmek işi, boşaltma, saçma, serpme, eritip kalıba koyma. [*ing.* Pouring, overturning, upsetting, evacuation; *Fr.* Action de verser, verse, evacuation] § ❷ s. Bir yerden bir yere dökülen, aktarılan: *Dökme su;* [*Ing.* Poured; *Fr.* Versé]. § ❸ Bir kap içinde olmayıp, ortaya dökülmüş olan: *Dökme buğday. Dökme kiraz satıyor;* § ❹ Kalıba dökülmek suretiyle yapılmış: *Dökme demir, dökme karyola.* [*Ing.* Cast; *Fr.* Fondu, moulé, coulé]. § ❺ *camc.* Eritilmiş camı dökme demirden bir masaya akıtma. § ❻ *seram.* Döküm çamurunu, alçı kalıba dökerek şekillendirme tekniği.

~ **boru**, ◘ **Boru**[1].

~ **cam**, ◘ **Çam**[1]

~ **demir**, *met.* Karbon oranı yüzde 2,5 tan fazla olan ve doğrudan doğruya demir cevherinden sıvı halde elde edilen demir-karbon alaşımı. Özel ocaklarda eritilerek potalarla istenilen kalıplar içine dökülerek yapılan demirlerdir. [*ing.* Cast iron, foundry iron, iron casting; *Fr.* Fonte de fer, fer de fonte]. ☆ *Eşanl.* **font, pink.** ◉ **alaşım** ~ *met.* Yapısını değiştirmek amacıyle, dökümden önce bazı maddeler *(demir II silusyum halinde silisyum ilâvesi)* katılan dökme demir. ◉ **beyaz** ~ ~, *met.* İçinde demir karbur *(sementit)* bulunduğu için, kırık yüzeyleri beyaz renkte görünen dökme demir. ◉ **çelikli** ~ ~, *met.* Kupol ocaklarında ergitilmiş demir filizlerine çelik katılarak elde edilen dökme demir ◉ **dövülebilir** *(temperlenmiş)* ~ ~, *met.* Bileşimindeki grafitin özel yapısına bağlı olarak, kolaylıkla dövülebilme özelliği gösteren dökme demir; ◉ **fosforlu** ~ ~, *met.* Fosforlu demir filizlerinin işlenmesinden elde edilen dökme demir. ◉ **gri** ~ ~, *met.* Bileşimindeki karbon grafit halinde bulunduğu için, kırıldığı zaman gri renkte görünen dökme demir. ◉ **hematit** ~ ~, *met.* Saf hematit cevherinden elde edilen dökme demir. ◉ **kalıplama** ~ ~ **i**, *met.* Özellikle kalıplanmış parçaların döküm yolu ile yapımında kullanılan gri dökme demir. ◉ **kır** ~ ~, *met.* Yapı bakımından, beyaz ve gri dökme demir arasında yer alan dökme demir. ◉ **küresel grafitli** ~ ~, *met.* Yapısındaki grafit küçük küreler halinde bulunduğu için üstün özellik gösteren dökme demir. ◉ **makine** ~ ~ **i**, *met.* Makine parçalarının dökümünde kullanılan gri dökme demir. ◉ **özel** ~ ~, *(alaşımlı dökme demir), met.* Bileşiminde, niteliklerini arttıran özel elementler *(nikel, krom)* bulunan dökme demir. ◉ **perlitli** ~ ~, *met.* Kendisine üstün mekanik özellikler kazandıran perlitli yapıda gri dökme demir. ◉ **su verilmiş** ~ ~, *met.* Katılaştıktan sonra, genellikle soğuma sırasında, su verme işleminden geçirilmiş dökme demir. ☆ *Eşanl.* **beyaz dökme demir** ◉ **tasfiye** ~ ~ **i**, *met.* Çelik elde etmek üzere tasfiye edilmesi gereken beyaz dökme demir.

~ **dilimli kazan**, *döş.* Dilimlerinin birleştirilmesiyle, oluşan kır dökümden yapılmış kazan. [*Ing.* Sectional cast iron boiler]. ☆ *Eşanl.* **dökme demir kazan.**

~ **dökme yük**, *den.* Gemi ambarlarına sandık, balya ve çuval gibi herhangi bir kap içinde olmadan doğrudan doğruya yığılan yük. *(Dökme yükler yağ, akaryakıt gibi tulumba ile basılan, tahıl, kömür gibi oluktan akıtılan, kereste, tuğla, külçe maden ve çubuk demir gibi, araç yardımıyle yerleştirilen yükler olmak üzere iki çeşittir.*

~ **makinesi**, *şekerc.* Toz şekerden kesme veya kelle şekeri yapmaya yarayan makine.

~ **yük taşıyan gemiler**, *den.* ◘ **Gemi.**

dökmeci, i. § ❶ Döküm işleri yapan; madenleri eritip kalıba koyarak türlü şeyler yapan kimse: *Pirinç dökmecisi.* [*Ing.* Founder; *Fr.* Fondeur. ☆ *Eşanl.* **dökümcü.** § ❷ *tar.* Osmanlı tophanelerinde top döken usta.

~ **çelik**, *met.* İçine değişik oranlarda hurda çelik katılan dökme demir. Özel ocaklarda eritilerek potalarla istenilen kalıplara dökülerek yapılan çelikler. [*Ing.* Cast-steel; *Fr.* Acier en fondu].

dökmecilik,-ğİ, i. Dökmeci zanaatı. Madenleri eritip kalıba dökmek suretiyle çeşitli şeyler yapmak sanatı. [*Ing.* Craft of founding, metal working; *Fr.* Fonte, fonderie].

dökmek(-i,-e), f. *esk. T. tökmek.* § ❶ Sıvı veya tane halindeki şeyleri bulundukları kap-

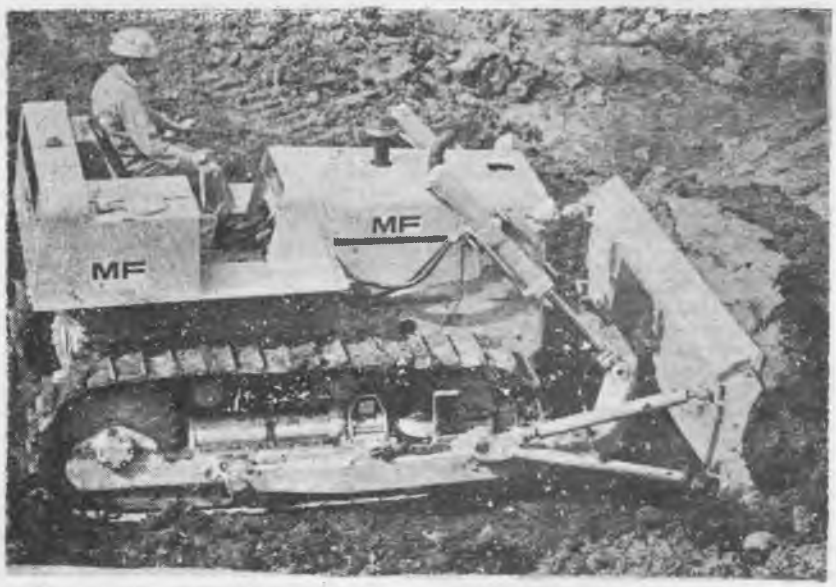

ŞEKİL: 174. — **DOZER** *(Angle - dozer tipi).*

tan başka bir yere boşaltmak: *Testiden su dökmek.* [*Ing.* To pour *(out)*; *Fr.* Verser]. § ❷ Saçmak, serpmek: *Tavuklara yem dökmek, çiçeklere su dökmek.* [*Ing.* To spread; *Fr.* Répandre]. § ❸ (-i) *(Saç, tüy, yaprak, çiçek v.b. hk.)* Düşürmek, seyrekleştirmek: *Ağaç yapraklarını, kanarya tüylerini döktü.* [*Ing.* To shed, noud; *Fr.* Laisser tomber, perdre]. § ❹ Teninde benek, çıban, sivilce gibi şeyler çıkarmak: *Çıban dökmek, kırmızı lekeler dökmek.* § ❺ Akıtmak: *Gözyaşı dökmek.* [*Osm.* Isale etmek; *Ing.* To shed, spill; *Fr.* Verser, faire couler]. § ❻ (-i) Dışarıya atmak, içindekini çıkarıp atmak: *Tablayı dök, içindeki sırları dök.* [*Ing.* To empty; *Fr.* Vider, décharger]. § ❼ Alçı, maden, çimento veya mum eriyiği gibi şeyleri kalıba akıtarak şekil almalarını sağlamak: *Harf dökmek, top dökmek.* [*Ing.* To mould, cast; *Fr.* Fondre, mouler] § ❽ (-i) Sulu hamuru kaynar yağın içine veya sıcak saçın üzerine akıtıp yenecek şeyler hazırlamak: *Lokma dökmek, kadayıf dökmek.* [*Ing.* To scatter, gather, disembark; *Fr.* Ramasser, entasser, concentrer]. § ❾ (-i) *tkz.* Sınavda çok sayıda bırakmak, çok öğrenci döndürmek: *Matematikten sınıfın yarısını dökmüşler.* § ❿ *(Geniş anlamda)* Bir söze, işe başka renk ve hal vermek: *İşi alaya dökmek.* [*Ing.* To turn, to change; *Fr.* Changer, tourner]. § ⓫ (-i, -e) Bir yerden *(alandan)* öteki tarafa *(alana)* geçmek: *Hesabı kâğıda dökmek.* § ⓬ *(Bitki hk.)* Çiçek açmak, meyve vermek: *Ağaçlar kiraz dökmüş.* § ⓭ Ortaya koymak: *Bu konudaki düşüncelerini ortaya koydular* ◉ **döküp saçmak**, *dey.* Bol bol harcamak, dağıtmak ◉ **cam ~**, *camc.* Cam hamurunu özel camcı masasına akıtmak. ◉ **derdini ~**, *dey.* ◘ **Dert.** ◉ **dil ~**, *dey.* ◘ **Dil.** ◉ **göz nuru ~**, *dey.* ◘ **Göz.** ◉ **gözyaşı ~**, *dey. Ağlamak.* [*Fr.* Verser, répandre des armes]. ◉ **içini ~**, *dey.* Dert yanmak, üzüntülerini anlatmak. [*Fr.* Confier ses secrets, s'épancher, verser ses chagrins dans le cœur d'un ami, se dévoiler]. ◉ **kâğıda ~**, *dey.* Yazılı şekle sokmak. [*Ing.* To put on paper, to write down]. ◉ **kan ~**, *dey.* (a) Savaşmak. [*Ing.* To fight; *Fr.* Se battre, combattre]; (b) Adam öldürmek [*Ing.* To shed blood; *Fr.* Verser le sang]. ◉ **para ~**, *dey.* Çok para harcamak. [*Ing.* To pour out money]. ◉ **sayıp ~**, *dey.* Sıralayıp anlatmak. ◉ **su ~**, *tkz.* İdrarı vücuttan dışarı atmak. [*Ing.* To make water, to piss; *Fr.* Uriner, pisser]. ◉ **ter ~**, *dey.* (a) Terlemek. [*Ing.* To sweat, perspire; *Fr.* Suer, transpirer]; (b) Yorulmak. [*Fr.* Suer, être en sueur, transpirer]. ◉ **yüz suyu ~**, *dey.* Haysiyetini ayaklar altına alarak yalvarmak. [*Ing.* To demean oneself, to humiliate oneself by asking for something; *Fr.* Faire sacrifice de sa dignité, s'humilier].

döktürmek(-e, -l), f. § ❶ Dökmek işini yaptırmak. [*Ing.* To make pour; *Fr.* Faire verser]. § ❷ nsz. *arg.* ve *tkz.* Bir şeyi çabuk ve ustalıkla yapmak; kolaylıkla ve güzel söylemek, yazmak veya oynamak. [*Ing.* To give an elegant performance *(in writing, dancing, speaking etc.)*].

dökük,-**ğü**, s. < *dökmek. (Kumaş ve saç hk.)* Dökülmüş, kendini aşağı bırakmış, koyuvermiş; perişan, dağılmış: *Dökük bir kumaş, saçları omuzlarına döküktü.* ◉ **kırık ~**, *dey.* ◘ **Kırık.**

~ armoni, *müz.* Notaları kırık akorlar veya arpejli akorlar halinde çıkan bir armoni. [*Fr.* Harmonie figurée].

☆ *Eşanl.* **serpik armoni.**

dökülen, s. *biy.* Her yıl veya rastgele zamanlarda, görevini yerine getirir getirmez düşen *(organlar hk.).*

dökülmek(-e), nsz. f. § ❶ Dökmek işine konu olmak; *(Su veya tane gibi şeyler)* Kaplarından çıkıp akmak: *Yemek döküldü, çuvaldan arpa döküldü.* [*Ing.* To be poured; *Fr.* Être verser, se répandre]. § ❷ Düşmek, kopmak: *Yapraklar, meyvalar, dişler döküldü.* § ❸ *(Eritilmiş maden gibi şeyler).* Bir kalıba konulmak. [*Ing.* To cast; *Fr.* Être **fondu, moulé**]. § ❹ (-e) Geniş yerlere çıkmak; topluca bir yere gitmek: Yığılmak, birikmek, serpilmek: *Halk sokaklara, kırlara döküldü.* § ❺ Üstüne düşmek, üşüşmek, moda olmak: *Şimdi herkes altına döküldü.* § ❻ Pek köhneleşmek: *Ev dökülüyor, Tavan dökülüyor.* § ❼ *(Kumaş ve saç gibi şeyler hk.)* Dik durmayıp kendini bırakıvermek. § ❽ *arg.* Pek yorgun ve bitkin olmak: *Bugün dökülüyorum.* § ❾ *(Akarsu hk.)* Son bulmak. § ❿ Yayılmak, saçılmak: *Müzik sesleri açık pencerelerden sokağa dökülüyordu.* § ⓫ Açıkça görülmek, belli olmak: *Çirkefliği her halinden dökülüyordu.* ◉ **dökülmüş harf**, *mat.* Tipoğrafik sistem ve ölçülere göre hazırlanıp kullanılmak üzere döküm yapılan metal harfler, dizgi için kullanılan metal harf. ◉ **dökülüp saçılmak**, *dey.* § ⓬ Fazla harcamak. § ⓭ Sırlarını açmak, her şeyini anlatmak. § ⓮ Soyunmak. [*Ing.* To unburden oneself, to tell everything, to throw off one's clothes in undressing, to spend lavishly; *Fr.* Faire beaucoup de dépenses, gaspiller son argent, sa fortune]. ◉ **ağzından ~**, *dey.* ◘ **Ağız.**

döküm, i. < *dökmek.* § ❶ Bir madeni veya maden alaşımını ergitip kalıplara dökerek istenen şekli vermek işlemi. § ❷ Dökülmek işi ve zamanı: *Yaprak dökümü.* § ❸ Dökülme biçimi: *Kumaşın dökümü.* § ❹ Bir şeyi ayrıntılarıyle anlatma: *Hesabın dökümü.* § ❺ *sin.* Çevirime başlanmadan önce, çevirim senaryosunun taranmasıyle meydana gelen, çalışmaların kestirme ve düzenli olmasını sağlayan program. Dökümler, genel olarak filmin başlıca dekorlarına göre hazırlanır. Her belli başlı dekor içinde geçen sahneler, senaryodaki sıralarına bakılmaksızın kümeleştirilir. Her çevirim günü için gerekli bütün teknikçi, oyuncu, malzeme ayrı ayrı taranır. Böylece döküm, hem çalışma tablosunun hem de günlük dökümün hazırlanmasına temel olur. [*Ing.* Breakdown; *Fr.* Dépouillement]. § ❻ *camc.* Sanayide uygulanan cam yapımının ilk devresi. § ❼ *met.* (a) Ergime halindeki bir madeni katılaşmak üzere bir kalıba veya külçe kalıbına dökme işlemi; (b) Kalıba dökülen ergimiş maden kütlesi. § ❽ *arg.* ve s. kötü glyimli. § ❾ *arg.* Çirkin *(kadın): Şu kadına bak sâfi döküm.* § ❿ *otom.* Bazı parçaların yapımında kullanılan ve demir ve kömür alaşımından ibaret olan maden. ◉ **alttan ~**, *met.* Ergimiş madeni, döküm kalıbının alt tarafına bağlanan düşey bir kanal içine akıtarak yapılan döküm. *(Böylece maden yavaş yavaş yükselerek bütün kısımlara dolar. Bu metot, havayı çıkarmak ve böylelikle gözenekleri ve büyük kabarcıkları önlemek amacıyle uygulanır).* [*Ing.* Bottom casting; *Fr.* Coulée en source]. ◉ **Durville usulü ~**, *met.* Artık ve curufu, kalıba sürülmeden devamlı olarak banyonun üst kısmında tutan döküm usulü. ◉ **ıslak kum kalıplara ~ yapmak**, *met.* Ergimiş madeni, kurumamış kum kalıplara dökmek. *(Ancak, çok düzgün bir yüzey gerektirmeyen parçalar bu kalıplara dökülerek elde edilir. Aksi halde kuru kum kalıplara döküm yapılır)* ◉ **ham ~**, *tekn.* Dökümle elde edilen herhangi bir eşyanın çapağı alınmadan önceki niteliği. [*Ing.* As-cast]. ◉ **kokil ~**, *met.* Madeni bir kalıba veya kokile yapılan döküm. [*Ing.* Chilled cast-iron, chill casting, casting in flask, chilled casting]. ◉ **kum ~** *met.* Madenin, kumdan yapılmış bir kalıba dökülmesi. [*Ing.* Sand casting; *Fr.* Moulage ou coulée en sable]. ◉ **merkezkaç** *(savurma)* **~**, *met.* Döküm sırasında devamlı olarak dönen külçe kalıbının, sıvı madeni merkezkaç kuvvetle çeperlere doğru savurduğu döküm usulü. ◉ **parça üzerinden ~** *met.* Model hazırlamadan, doğrudan doğruya parça üzerinden alınmış bir kalıba yapılan döküm usulü. ☆ *Eşanl.* **modelsiz döküm** ◉ **pres ~**, *met.* Sıvı veya hamur halindeki madenin sıkıştırılarak madenî kalıba dökülmesi. [*Ing.* Pressure die casting; *Fr.* Pièce coulée en matrice]. ◉ **serpme ~**, *met* Sıvı madeni, kalıplardan önce delikli bir potaya akıtarak, erimiş madenin ince damlacıklar halinde kalıplara dökülmesini ve iyice dağılmasını sağlayan

döküm usulü. ◉ **sürekli ~**, *met.* Ergimiş madenin, potanın alt kısmından üstü açık bir kalıba devamlı olarak dökülüp, katılaşmış ürünlerin şerit veya çubuklar halinde, sürekli olarak dışarıya atılmasını sağlayan döküm usulü. [*Ing.* Permanent moulding]. ◉ **yaprak ~** ü, *bot.* Yaprakların kuruyarak düşmesi. [*Ing.* Fall of the leaf, defoliation; *Fr.* Chute des feuilles, déffeuillaison, défoliation]. ◉ **yukarıdan ~**, *met.* Madenin doğrudan doğruya yerçekimi etkisiyle yukarıdan akıtılması.

~ ağzı, *met.* Ergimiş bir madenin kalıba dökülmesini sağlayan oluk şeklindeki ağız. *(Kesik koni biçiminde bir üst kısım, silindir biçiminde bir yolluk, bir kanal ve kalıba uyan mekanizmadan meydana gelir.* [*Ing.* Cast hole].

~ barutu, *sil.* Bir kalıba erimiş patlayıcı karışımı döküp, soğuduktan sonra kalıptan çıkararak imal edilen barut çeşidi.

~ cetveli, *matb.* Harf dökümcülüğünde, belirli miktar *(kilo)* harf döküleceği zaman *(dizgide kullanıldığı şekilde)* her harften ne kadar alacağını gösteren cetvel. [*Ing.* Casting paper; *Fr.* Police a fondre].

~ cihazı, *matb.* Hurufat dökümhanelerinde el döküm âleti veya otomatik döküm makinesinin asıl dökümün olduğu kısım. Döküm cihazı *(döküm kalıbı)* harf gövdesi gibi olan bir boşluktur. Baş tarafı, döküm yapılacak harf matrisi ile kapanmıştır. Bu ağız kısmı harf büyüklüğüne göre ayarlanır. Geri, ayak kısmında erimiş metalin girmesi için bir delik vardır. Stereotipide, karşılıklı hareket edebilen iki demir parçasından ve arasındaki döküm çerçevesinden ibaret, plakalar dökmeye yarayan tertibat. [*Ing.* Casting apparatus; *Fr.* Moule fondeuse].

~ çapağı, *met.* ve *sny.* Bir döküm parçasında, döküm kalıbının, bitişme yerlerinden taşan madenin bıraktığı yassı ve çıkıntılı iz: *(Bir kalıbın alt ve üst parçası iyi oturmadığı zaman, dökülen madenin, kalıbın ek yerlerine rastlayan kısımlarında döküm çapakları meydana gelir).* [*Ing.* Fash; *Fr.* Bavure].

~ çapağını alma, *sny.* Kalıplanmış bir parçada, kalıbın ek yerlerinden taşan maden artıklarını, yani «*döküm çapağını*» temizleme işlemi.

~ çatalı, *met.* ve *sny.* İçinde erimiş maden bulunan potayı içine geçirerek sapından tutup kaldırmak ve kalıba dökmek için kullanılan çelik âlet. Bir tarafta çatal şeklinde iki kollu ve diğer tarafında, bir kolu olan ve her iki tarafından tutularak istenilen durumu vermek suretiyle ortadaki kalın çembere geçirilmiş potayı kaldırıp eğmeye yarayan âlet. Büyük potalar vinçle kaldırılır.

☆ *Eşanl.* **pota kolu.**

~ çemberi, *matb.* Düz stereotipi'de döküm cihazının, içinde Mater *(dişi kalıbın)* konduğu, mevzua göre ayarlanabilen üç kollu çerçeve olup, döküm sırasında plakların yanlarını tutar ve metalin kalınlığını tâyin eder. [*Ing.* Casting-chase; *Fr.* Equerre].

~ hatası, *tekn.* Kalıplama yoluyle hazırlanmış ve son işlemlerden geçirilmemiş eşyadaki çıkıntı veya çukurlar. [*Ing.* Flaw in the casting; *Fr.* Défaut de coulée].

~ kâğıdı, *sin.* Bir döküme hazırlık olmak üzere, dekor, oyuncu, elbise, malzeme.. gibi çeşitli öğelerin her biri için ayrı ayrı hazırlanan kâğıtlar. [*Ing.* Dope sheet; *Fr.* Fiche technique].

~ kalıbı, *matb.* Dizgi makinelerinde matrislerle döküm yapan kısım, bu ya pompa basıncıyle gelen erimiş metal harf veya satırların dökümünü çıkarır. [*Ing.* Casting mould, mold; *Fr.* Moule, lingotière].

~ kepçesi, *met.* Ufak döküm işlerinde erimiş madenî oraktan alıp dökmek veya az bir miktar alıp muayene etmek için kullanılan saplı kepçe. Çelik veya grafitten yapılır. [*Ing.* Ladle; *Fr.* Cuiller de coulée].

~ makinesi, *tekn.* Kalıp hazırlamak veya erimiş bir maddeyi kalıba dökmek için kullanılan *(matbaa harflerinin dökümü)* makine. [*Ing.* Casting machine; *Fr.* Machine à mouler].

~ pompası, *matb.* Otomatik harf döküm

makinelerinde, dizgi makinelerinde ve stereotipi döküm cihazlarında erimiş metali basınç ile döküm kalıba götüren tertibat. [*Ing.* Injector; *Fr.* Injecteur].
☆ *Eşanl.* enjektör.
~ **tesisatı**, *met.* Maden ve alaşımların eritildiği ve külçe yapmak için ya külçe kalıbına ya da istenen biçimi verecek özel kalıba döküldüğü tesisat.
~ **toprağı**, *met.* Şablonlarla kalıplamada ve özellikle büyük boyutlu kalıpların hazırlanmasında kullanılan toprak, kil, ince zaman, taşkömür veya kok tozu karışımı.
~ **zamanı**, *tekn.* Dökümhanelerde belirli miktarda maden veya alaşımların eritilmesi için gerekli zaman.

dökümcü, i. § ❶ *met.* Dökmeci, kalıba dökme işiyle uğraşan kimse. [*Ing.* Founder, foundryman; *Fr.* Fondeur]. § ❷ *tekn.* Alçıdan kopyalarını yapmak üzere, heykelden anatomi parçalarına kadar her çeşit eşyanın dökümünü yapan işçi. [*Ing.* Caster, moulder; *Fr.* Mouleur].

dökümcülük,-ğü, i. § ❶ *met.* Maden ve alaşımları eritme veya arıtma usulü, dökmecilik. [*Ing.* Foundry practice; *Fr.* Fonderie de métaux]. § ❷ Erimiş madenden eşya yapma sanatı: *Top dökümcülüğü, Harf dökümcülüğü.*

döküm.evi, b.i. ◘ Dökümhane.

döküm.hane, b.i. *T. döküm + fars. hâne.* Madenlerin ve alaşımların eritildiği ve külçe yapmak için külçe kalıplarına, biçim vermek için de özel kalıplara döküldüğü maden atelyelerinin tümü: *Top dökümhanesi, Hurufat dökümhanesi, Bronz dökümhanesi.* [*Ing.* Foundry, founder; *Fr.* Fonderie].
☆ *Eşanl.* dökümevi.

dökümlü, s. *(Giyecek ve kumaş hk.)* Iyi dökülen, vücuda iyi oturan: *Dökümlü kumaş.* [*Ing.* Well-fitting *(clothes)*; *Fr.* Vétement commode].

dökünmek, f. Kendi üstüne dökmek. [*Ing.* To throw water over oneself].

döküntü, i. < *dökmek.* § ● Dökülüp saçılmış şeyler. [*Ing.* Remains, remnants, leavings; *Fr.* Débris, déchet]. § ❷ Bir topluluktan geri kalıp dağılmış kimseler. § ● Ayak takımından olan kimseler: *Bu mahallenin döküntüsü onlar.* § ❷ *patol.* Bazı hastalıklarda dökülen çıban, leke, uçuk gibi hastalık belirtisi: *Su çiçeği, kızamık döküntüsü, Deri döküntüsü.* [*Osm.* Indifaat; *Ing.* Skin eruption]. § ❸ *coğr.* ve *jeol.* Deniz yüzüne yakın, üzerinde dalgaların çatladığı kaya kümesi. [*Osm.* Mevâdd-ı mütehayyile; *Ing.* Reef,scree; *Fr.* Éboulis]. ☆ *Eşanl.* kayşat. § ❹ ◘ Moloz. § ❺ *ask.* Savaşta çeşitli sebeplerle birliğini kaybeden veya bile bile geride kalarak kıtasından ayrı düşen asker/ personel. § ❻ *inş.* (a) Beton veya az önemli taş döşeme işlerinde kullanılan taş veya tuğla parçaları; (b) Duvar kaplamasında kullanılan çok küçük taş parçaları. § ❼ *jeom.* (a) Sağlam kayanın, genellikle don etkisiyle mekanik olarak parçalanması sonucunda meydana gelen moloz. *(Bu tip moloz yığınlarına ender rastlanır);* (b) Büyük kaya blokları çevresinde yığınlar meydana getiren bu tür gereçlere verilen ad. § ● *(kürkçülük)* Derilerin kesimi sırasında düşen küçük parçalar. ◉ **dağ** ~ **sü**, *coğr.* ◘ Dağ² . ◉ **düzenli** *(katmanlı)* ~, *jeom.* Eş büyüklükteki döküntülerden oluşmuş ve art arda sıralanmış döküntü yataklarından meydana gelen özel döküntü tipi; bu döküntünün eğimi çekim döküntülerininkine oranla daha hafiftir. *(Buzul öncesi iklimde oluşmuş ve don paralamasıyle beslenmiştir. Kireçli bölgelerde sık rastlanır; ince dokuluları yolları kumlamakta kullanılır).* ◉ **kaya lık** ~ **sü**, *den.* Su üstüne çıkmış küçük alçak kayalık. ◉ **mercan** ~ **sü**, *den.* Mercan kayalarının su yüzeyine çıkmış tepeleri. ◉ **ot** ~ **sü**, *trm.* Ot ambarı döşemesinde kuru otun bıraktığı döküntü.

döküntülü, s. *patol.* Döküntüden ileri gelen, döküntü ile ilgili. [*Ing.* Eruptive; *Fr.* Eruptif,-ive].
~ **hastalık**, *pat.* ◘ Hastalık.
~ **hummalar**, *patol.* Deride bir döküntü ile beraber görülen hummalar: *Döküntülü tifüs.* [*Ing.* Eruptive diseases].

döl, i. *esk. T. töl, h.d.* § ❶ *anat.* Ana karnındaki yavru, döl yatağının içindeki dölüt *(cenin).* [*Ing.* Foetus, germ; *Fr.* Foetus, rejeton, germ]. § ❷ *bot.* ve *zool.* Hayvan veya bitki üremesinde birey veya bireylerin topu. ◉ **oğul** ~ **birey**, Doğal olarak soyların birbiri arkasından gelen basamaklar; ortak bir soydan eşit olarak uzak bir türün bireyleri. (Örnek: *Büyük ana, büyük baba ile bunların çocukları ve torunları birbiri arkasından gelen 3 döl meydana getirirler).* [*Osm.* Nesil, zürriyet; *Ing.* Generation; *Fr.* Génération] ☆ *Eşanl.* jenerasyon ◉ ~**lü düşlü olmak**, *dey.* Çocuklu, torunlu olmak. ◉ ~ **den kesilme**, *tıp.* ◘ Menopoz. ◉ ~ **ü bozuk**, *dey.* Soysuz. ◉ ~ **ü kesilmek**, *dey.* Kısır hale gelmek, çok yaşlanmak, ◉ **gâvur** ~**ü**, *dey.* Birinin soyunu, ailesini aşağılatmak için kullanılan söz. ◉ **oğul** ~, *biy.* Bir bireyin meydana getirdiği ve yine kendi tipini meydana getirecek olan bireyler; *çocuk.* [*Osm.* Zürriyet; *Ing.* Offspring; *Fr.* Enfant]. ☆ *Eşanl.* yavru.
~ **almak**, *dey.* Cins aygıra kısrak çekip tayını almak. [*Ing.* To breed from an animal; *Fr.* Accoupler une jument avec un cheval de race].
~ **alması**, *bot.* ◘ Almaş.
~ **değişimli**, (a) Gelişmekte olan bir organizmanın çeşitli kısımlarının farklı şekilde büyümesi. [*Ing.* Allometry; *Fr.* Allométrie]. ☆ *Eşanl.* alometri; (b) Çeşitli hayvan gruplarında *(rotatorlar, kabuklular, cladoceras, bazı zarkanatlılar ve yarımkanatlılar)* görülen döllenmeli *(eşeyli)* ve döllenmesiz *(partenogenez)* üreme şekillerinin art arda yer alması. [*Osm.* Nesil münavebesi; *Ing.* Alternation of generation; *Fr.* Alternation de génération].
~ **değişimli**, *biy.* Döl değişimi geçiren.
~ **döş**, *dey.* Çocuk, çoluk, çocuklar ve torunlar. [*Osm.* Nesil; *Ing* .Children, descendants, family, progeny].
~ **eşi**, *biy.* Göbek bağı ile dişinin döl yatağı duvarına bağlanan ve dölütün beslenmesini sağlayan etsi bir yapı. [*Osm.* Meşime; *Lat., Ing.* ve *Fr.* Placenta].
☆ *Eşanl.* plasenta, etene, eş, son.
~ **kesesi**, *biy.* Dölyatağı içindeki yavrunun çevresini saran zarların en içte olanı.
~ **kuramı**, *biy.* Bugün yaşayan bütün canlıların daha önceki canlılardan türediğini savunan kuram. [*Osm.* Zürriyet nazariyesi; *Ing.* Theory of generation; *Fr.* Théorie ou génération].
~ **yatağı**, *biy.* ve *zool.* (a) Memelilerde gebelik organı; (b) Hayvanlarda dölütün, ana karnında iken içinde bulunduğu etten torba; (c) Dişi hayvanlarda yumurta veya yavrunun geliştiği, yumurta kanalının genişlemiş kısmı. [*Osm.* Rahim; *Lat. Uterus; Ing.* Uterus, matrix, womb; *Fr.* Utérus, matrice].
☆ *Eşanl.* uterus.
~ **yatağı iç zarı**, *anat.* ve *zool.* Döl yatağının içini astarlayan bezli mukus zarı olup her menstruasyonda kanama ile birlikte kısmen parçalanır. 5 mm. kalınlığındadır. [*Osm.* Gışay-ı dâhilî-i rahim; *Ing.* Endometrium; *Fr.* Endomètre].
☆ *Eşanl.* endometriyum.
~ **yatağı kası**, *anat.* ve *zool.* ◘ Kas.
~ **yitimi**, ◘ Apojeni .
~ **yolu**, *anat.* Döl yatağı boynu ile sonuçlanan ve ferce açılan kanal. [*Osm.* Mehbil; *Lat.* ve *Ing.* Vagina; *Fr.* Vagin].

dölcek, dölcel, s. Doğurgan. [*Osm.* Velût; *Ing.* Prolific, fertile, fruitful, productive; *Fr.* Prolifique].

dölek, s. ve i. *h.d.* § ❶ Ağır başlı, halim selim, ağır davranışlı. [*Osm.* Müteennî; *Ing.* Steady, stable, enduring, serious, balanced; *Fr.* Sans aspérités]. ☆ *Karş.* tez canlı, atik. § ❷ Düz, inişli çıkışlı olmayan: *Bizim tarla dölektir, su akıp gitmez.* § ❸ i. *coğr.* Dağların üstünde, kayalıklar üzerinde, dağ ve tepelerin eteğinde küçük sayılabilecek düzlükler. [*Ing.* Level; *Fr.* Flat]. § ❹ Ciddiyet. § ❺ Doğruluk.
~ **durmak**, *(çocuk hk.)* Uslu durmak. [*Ing.* To sit quietly *(child)*].

dölenmek, f. Ilerisini düşünerek ağır davranmak. [*Osm.* Teennî göstermek; *Ing.* To be at ease, to relax, to calm down; *Fr.* Bien se conduire].

dölleme, i. Döllemek eylemi. [*Osm.* Ilkah; *Ing.* Fecundation; *Fr.* Fécondation].

döllemek, i. *esk. türk. töl. biy.* Erkek gametin bir yumurtacıktaki dişi gametle kaynaşmasını sağlayarak yumurtacığı tam bir hücre haline sokmak, aşılamak. [*Osm.* Ilkah etmek; *Ing.* To fecundate; *Fr.* Féconder].

döllenme, i. *bot.* ve *zool.* ve *biy.* Iki monoplogit gametin, genellikle dişi ve erkek eşey hücrelerinin ve dolayısıyle çekirdeklerinin birleşerek bir diployit hücre meydana getirmesi olayı. Bu içdöllenme ve dışdöllenme biçimlerinde olabilir. [*Osm.* Ilkah; *Ing.* Fecundation; *Fr.* Fécondation]. ☆ *Eşanl.* fertilizasyon. ◉ **çapraz** ~, *bot.* Ayrı iki bitkide meydana gelen anterozoit ile oosferin, çapraz tozlaşmadan sonra birleşip kaynaşması sonucunda oluşan döllenme. ◉ **çifte** ~, *bot.* Kapalı tohumlu çiçekli bitkilerde görülen karakteristik döllenme tarzı. Bu bitkilerde iki erkek gamet çifte döllenme sağlar; bunlardan biri oosferle birleşerek döllenmiş yumurtayı, diğeri embriyon kesesi ikincil çekirdeğini dölleyerek besi dokusunu meydana getirir. ◉ **dış** ~, *biy.* ◘ Dışdöllenme. ◉ **dolaysız** ~, *bot.* Aynı çiçekte meydana gelen anterozoit ile oosferin birleşip kaynaşması sonucunda oluşan döllenme. *(Dolaysız döllenmeden önce dolaysız tozlaşma olur.* ☆ *Eşanl.* kendi kendine döllenme. ◉ **iç** ~, *zool.* ve *biy.* ◘ İçdöllenme. ◉ **sun'i** ~, § ❶ *tıp.* Cinsel ilişki *(temas)* dışında, kadın cinsiyet organı yollarına spermanın sokulması. § ❷ *bot.* ◘ Tozlaşma. § ❸ *zoot.* Hayvan üreticileri tarafından kullanılan bir metod olup damızlık bir hayvanın spermleri alınarak uygun zamanlarda dişilerin üreme organına sun'î olarak yerleştirilir. [*Ing.* Artificial insemination; *Fr.* Insemination artificielle].
~ **oranı**, *istat.* Belli bir süre içinde belli bir kadın *(veya doğum yapabilecek çiftler)* grupunda görülen döllenme sayısı. *(En yüksek döllenme oranı, hiç bir korunma tekbiri olmayan çiftlerde, bir âdet dönemi içinde yüzde 25 ile yüzde 30 arasında değişir).*
~ **zarı**, *biy.* Yumurtayı bir spermatozoon girdikten sonra meydana gelen ve başka spermatozoonların girmesini önleyen bir zar. [*Ing.* Fertilization membrane; *Fr.* Membrane périvitelline].

döllenmemiş yumurta, *biy.* Yumurtanın organizma dışına atıldığı sırada spermle birleşmemiş olması. [*Ing.* Unfertilized egg; *Fr.* Oeuf infertilisé].

döllemsiz, s. § ● *biy.* Döllenmemiş, döllenme geçirmemiş. [*Ing.* Without fecundation; *Fr.* Sans fécondation]. § ❷ *zool.* Döllenme olmaksızın üreyen *(böcekler hk.).* § ❸ *bot. esk.* Görünürde cinsel organlardan yoksun *(bitkiler hk.).*
~ **cücüklenme**, *bot.* ve *zool.* ◘ Döllemsiz çoğalma.
~ **çoğalma**, § ❶ *biy.* Döllenmemiş yumurtanın gelişmesiyle meydana gelen bir üreme tipi. Doğal olarak tabiatta meydana geldiği gibi deneysel olarak da yapılabilir. [*Osm.* Tenasül-ü bikrî; *Ing.* Parthenogenesis; *Fr.* Parthénogénèse]. § ❷ *zool.* Dişi bir hayvanın, erkek tarafından döllenmeksizin döl verme, çoğalma tarzı. § ❸ *bot.* Normal dişi bir gametten döllenme olmaksızın embriyon oluşması.
☆ *Eşanl.* partenogenez.
~ **üreme**, *biy.* ◘ Döllemsiz çoğalma.

döllenmek, nsz. f. Döllenmek işine konu olmak; Kendine döllenmek işi yapılmak. [*Osm.* Ilkah edilmek; *Ing.* To be fecundated; *Fr.* Être fécondé].
☆ *Eşanl.* aşılanmak.

döllenmesiz, s. *biy.* ◘ Döllemsiz.

döllenmiş, s. Aşılanmış, döllenme işine konu olmuş. [*Ing.* Fecund, fecundated; *Fr.* Fécondé].
~ **yumurta**, *biy.* ve *zool.* Dişi ve erkek eşey hücrelerinin birleşmesiyle meydana gelen birlik. [*Osm.* Aşılı büzurat; *Ing.* Zygotte, fertilised egg; *Fr.* Zygote, œuf fécondé].

☆ *Eşanl.* zigot.

döllük,-ğü, i. ◘ **Döl yatağı.**

dölsüz, s. Yavrusu, çocuğu olmayan. [*Ing.* Childless, heirless, without young].

dölüt*,-tü, i. < *döl* + *t. tıp.* ve *zool.* Üçüncü ayı tamamlamış olan bebek. Genel olarak omurgalı hayvanlar için kullanılan bir terim olup yumurta veya döl yatağı içinde bulunan yaşlı embriyon demektir. [*Osm.* Cenin; *Ing.* Fetus, foetus; *Fr.* Fœtus]. ☆ *Eşanl.* **fetüs.** ◉ **kâğıtsı ~, *tıp.*** ve *zool.* Homozigot ikizlerden eten-dölüt arası dolaşım bozuklukları sonucu döl yatağında ölen ve parşömen manzarası alan dölüte verilen ad. [*Ing.* Papyraceous fetus; *Fr.* Fœtus papyraceus]. ◉ **vapiscus ~ ü, *tıp.*** ve *zool.* Homozigot ikizlerden kâğıtsı dölütün zararına gelişenine verilen ad. [*Ing.* ve *Fr.* Fœtus vapiscus].

~ devri, *biy.* Döllenmeyi izleyen ilk iki haftalık dönem. Bu dönemin özelliği, döllenmiş hücrenin bölünerek çoğalmaya devam etmesi ve kemik, kas, sinir gibi farklılaşmanın belirmesi.

☆ *Eşanl.* **jerminal devir.**

~ hastalıkları, *pat.* ◘ **Hastalık.**

~ ritmi, *tıp.* ve *zool.* Kalb atışlarının hızlanması ve ritminin değişmesi. *(Atışlar dölütün kalp atışlarına benzerler. İki ses birbirinin benzeri, iki sessiz devrenin süresi de eşittir).* [*Ing.* Fetal rhythm; *Fr.* Rythme fœtal].

~ zarı, *zool.* ◘ **Amniyon.**

döl.yatağı, b.i. ◘ **Döl.** ◉ **iki uçlu ~,** Üst yarısı çatal olan dölyatağına denir.

☆ *Eşanl.* **çift bölmeli dölyatağı.**

döl.yitimi, b.i. ◘ **Döl.**

döl.yolu, bi. ◘ **Döl.**

dömi.final, b.i. *Fr. demi-finale. sp.* Finalden önceki spor yarışması. [*Ing.* Semi-final].

dömi.piyes, b.i. *Fr. demi-pièce.* Bir kumasın yarısı. [*Ing.* Half-piece].

dömi.sek, b.i. *Fr. demi-sec.* Katıksız olmayan şarap.

dömi.sezon, b.i. *Fr. demi-saison.* Ilkbahar ile sonbaharda giyilebilecek elbise. [*Ing.* Between-season, mid-season].

dömi.vole, b.i. *Fr. demi-volée. sp. (Futbol'da)* Topun yere değip sıçradığı anda, ayakla yapılan vurus. [*Ing.* Half-volley].

dön.baba, b.i. § ❶ *bot.* Iki-çeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Turnagagasıgiller *(Geraniaceae)* familyasından, düzgün, kırmızımsı veya pembeye çalar beyaz renkte çiçekleri bulunan bir bitki. Bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilen birçok türü vardır. Türkiye'de *E.cicutarium* ve **Kokulu dönbaba** *(E.moschatum)* adlı türleri yetişir. [*Lat.* ve *Fr.* Erodium; *Ing.* Erodium, heron's-bill]. § ❷ *süsl.* Süslemede kullanılan bir çeşit çiçek motifi.

☆ *Eşanl.* **turna gagası.**

döndermek(-i), f. *h.d.* § ❶ Geri çevirmek, geri göndermek. [*Ing.* To send back, to return; *Fr.* Renvoyer]. §❷ *(Topaç v.b. şeyler hk.)* Çevirmek.

döndürme, i. § ❶ Döndürmek eylemi. § ❷ *cimn.* Vücut bölümlerini, eklem imkânlarından yararlanarak uzunluğuna eksenleri çevresinde sağa, sola yönetme. [*Ing.* Turning; *Fr.* Rotation]. § ❸ *camc.* Hamur kıvamındaki cam kütlesinin düzgün ve eşit yayılmasını sağlamak, böylece hamuru sonrasoan uygulanacak işlemlere hazırlamak amacıyle, bir çubuğun ucuna sarılan cam hamurunu «*mermer*» denilen bir demir levha üzerine sürekli olarak çevirme işlemi.

~ momenti, *tekn.* Bir motorun, bir anda harcadığı kuvvete göre değerlendirilen çalışması: *Döndürme momenti kilogrammetre cinsinden ifade edilir (kg/m).* [*Ing.* Turning moment].

döndürmek(-i,-e), f. § ❶ Dönmesini sağlamak: *Çarkı, fırıldağı, dolabı döndürmek.* [*Ing.* To make turn; *Fr.* Faire tourner]. § ❷ Geriye çevirmek: *Yarı yoldan döndürüldüler.* [*Ing.* To send back; *Fr.* Faire retourner, renvoyer]. § ❸ Içini dışına, önünü arkasına, arkasını önüne çevirmek veya durumunu değiştirmek. [*Ing.* To reverse, invert; *Fr.* Renverser]. § ❹ Sınıfta bırakmak: *Sınavda döndürmüşler.* § ❺ Başka bir şekil ve hale koymak: *Aslanı döve döve kediye döndürmüşler.* [*Ing.* To change; *Fr.* Changer]. § ❻ Yönetmek: *Tek başına koca daireyi döndürüyor.* [*Ing.* To run, manage, govern; *Fr.* Diriger, administrer]. § ❼ *res.* Kabartma şeylerin resmini yaparken gölgeler veya renklerle o şeyin kabartmalığını gözde belirtecek şekilde işleyerek düz bir yüzey üzerine yapışık yassı bir şekil gibi göstermek: *Vücudun kasları resimde iyi döndürülememiştir, yanakları iyi dönmüyor.* [*Fr.* Arrondir]. § ❽ *demir.* Bir lokomotife, ters yöndeki vagon dizisinin başına koyabilmek için yaptırılan tam tur. *(Bu işlem bir döner köprü üstünde gerçekleştirilir).* § ❾ *den.* Bir deniz aracını bir yöne çevirme eylemi. ◉ **başını *(başlarını) ~, *dey.*** Düşünemez durumu sokmak, şaşırtmak. [*Fr.* Causer le vertige, tourner la tête, envirer]. ◉ **yüz *(çevirmek) ~,** ◘ **Çevirmek.**

döndürücü, s. ve i. § ❶ Döndürme işini yapan *(şey).* § ❷ *anat.* Bağlı bulundukları yerleri eksenleri etrafında döndüren bazı kaslara denir: *Döndürücü omuz kasları.* [*Ing.* Again, once more].

~ saat, Irakgörürleri döndürerek yıldızların izlenmesini sağlayan saat düzeni. [*Ing.* Driving clock; *Fr.* Moteur horaire].

döndürüş, i. *sp. (Ping-pong'da)* Karşıdan gelen topun ağın üzerinden veya ağa dokunarak yeniden karşı alana gönderilmesi. [*Ing.* Return; *Fr.* Retour].

döne, i. *sp. (ping-pong ve voleybol'da)* Bir başarı sıralaması yapmak üzere birçok kişi veya takım arasında karşılaşması biçiminde yapılan yarışma veya oyunların tümü. [*Ing.* Tournament; *Fr.* Tournoi].

☆ *Eşanl.* **turnuva.**

döneç*,-ci, i. *fiz.* Dalgalı akımlı elektrik motor veya dinamolarında devinimli kısma verilen ad. Genel olarak, indükleç durağan, indüklenen devingen olur: döneç indüklenene verilen addır. [*Ing.* ve *Fr.* Rotor].

☆ *Eşanl.* **rotor.**

döne döne, z. § ❶ Dönerek, çevrilerek. § ❷ Kıvrılarak: *Yol döne döne giderek bir ırmağın önünde sonlandı.* § ❸ Değişik biçimlere girerek: *Döne döne değişen ufuk.*

dönek, s. < *dönmek.* § ❶ Sözüne güvenilmez, sözünde, düşünce ve kanısında durmayan, kavpak: *Ona hiç güvenilmez, pek dönektir.* [*Osm.* Sebatsız, mütelevvin; *Ing.* Perfidous, fickle, renegate; *Fr.* Inconstant, versatile, renégat]. ☆ *Yak. anl.* **sebatsız, kancık, alaca, allâk, mütelevvin, ibka, kalan.** ☆ *Karş.* **sözünün eri.** § ❷ Sınav sonunda sınıfta kalan. § ❸ Uçarken taklak atan güvercin.

döneklik,-ği, i. § ❶ Dönek olma hali. § ❷ Dönekce davranış. [*Ing.* Fickleness; *Fr.* Inconstance, versatilité].

dönel*, s. < *dönmek. mat.* Kendi eksenl çevresinde döndürülerek elde edilmiş *(yüzey, cisim): Bir dik üçgen, dik kenarlarından biri çevresinde döndürülürse, bir dönel koni elde edilir.* [*Osm.* Deverânî; *Ing.* Rotary; *Fr.* Rotatoire].

~ akımlı üfleç, *döş.* Doğrudan doğruya hava kanalına konabilen ve havayı döndürerek iten üfleç. [*Ing.* Axial flow fan].

☆ *Eşanl.* **aksiyel akımlı vantilatör.**

~ değişen yıldız, *astr.* Parlaklık değişimleri dönme nedeninie dayanan yıldızlara verilen ad. [*Ing.* Rotational variable; *Fr.* Variable rotationnelle].

~ elipsoit, *mat.* ◘ **Elipsoit.**

~ hacim, *mat.* Düzlem bir şeklin kendi düzlemi içinde bulunan bir eksen etrafında dönmesinden meydana gelen hacim; *(Böyle bir cisimde eksene dik bir düzlemle arakesit bir çemberdir).* [*Fr.* Volume de révolution].

~ karşılaşma, *sp. (Boks'ta)* Ikiden çok takımın katıldığı karşılaşma. [*Ing.* Tournament; *Fr.* Tournoi, concours].

~ kesik koni, ◘ **Koni.**

~ kesik koninin anadoğrusu, ◘ **Koni.**

~ koni, *mat.* ◘ **Koni.**

~ silindir, *mat.* ◘ **Silindir.**

~ yüzey, *mat.* Biçimi değişmeyen bir çizginin bir eksen etrafında dönmesiyle elde edilen yüzey: *Tor dönel bir düzeydir.*

dönelmek, nsz. f. En yüksek aşamaya çıktıktan sonra alçalmaya başlamak. [*Osm.* Zeval bulmak, zevale yüz tutmak; *Ing.* **To begin to fall or decrease** *(after rise); Fr.* Décliner, tomber en décadence, périr].

dönem*, i. < *dönmek.* § ❶ Aşama, evre. [*Osm.* Devre; *Ing.* Period *(of time); Fr.* Période]. § ❷ Belli bir çağ içinde birbirini takip eden ve belli özellikleri olan zaman parçalarının her bri. § ❸ Büyük Milllet Meclisinde iki seçim arasındaki belli süre. § ❹ Bir yıl içindeki ayrı öğretim süresi veya öğretim dönemi: *Kış dönemi (Bütünleme) imtihanları.* [*Ing.* Term; *Fr.* Semestre]. § ❺ *zool.* Göçmen çekirgeler grupundan, bazı düzkanatlı böceklerin, duruma göre elde edeceği veya kaybedeceği biyolojik ve morfolojik karakterlerin tümü.. Genellikle bu böceklerin hayatında iki dönem görülür. **Göçmen çekirge** *(Locusta migratoria)* bir dönemde yalnız başına, ikinci dönemde ise sürü halinde yaşar. § ❻ *psikan.* Kişinin gelişmesinde belli bir örgütlenmeyle nitelenen evre. § ❼ *jeol.* Birbirini takip ettiği varsayılan üç evre: (a) *Belirme veya yüze çıkma.* (b) *aşınma.* (c) *Tortulanma. (Özel olarak tortulanma dönemi, bir tortular topluluğunun iki «yüze çıkma» devresi veya yüze çıkma eğilimi gösteren iki devre arasında bir tekne içinde birikmesidir).* § ❽ *sp.* (a) *(Boks'ta)* Üçer dakikalık dövüşme sürelerinden herbiri. [*Ing.* ve *Fr.* Round]; (b) *(Voleybol'da)* Sonucu belirtmede birim olan 15 sayılık bölüm. [*Ing.* Round; *Fr.* Tour, série]; (c) *(Ping-pong'da)* Oyunun, taraflardan birinin 21 sayı kazanması ile biten bölümü. [*Ing.* ve *Fr.* Set]. § ❾ *sosy.* Bir toplum kurumunun gelişme devresi. [*Ing.* Institutional cycle; *Fr.* Cycle Institutionnel]. ◉ **~ ilk kuramı,** *jeol.* **Yerin gelişmesinin devirli olarak geçmiş bulunduğunu ileri süren jeolojik görüşü. Yerin geçmişinde ağır ağır giden gelişme devirleri demek olan evrimle, jeolojik güçlerin ve olayların daha canlı bir duruma gelmiş bulunduğu canlı devirler demek olan devrim birbiri ardından gelmiştir. Bu görüşte ağır ağır gelisme devreleri aktüalizmi karşılar, canlılık devreleri ise çok hafiflemis bir durumda Kataklizm düsüncesini karşılar.** ◉ **aşınma ~ I,** *coğr.* ◘ **Aşınma.** ◉ **cari hesap ~ leri,** *ikt.* ve *bank.* ◘ **Cari.** ◉ **donma çözülme ~ leri,** *coğr.* ◘ **Donma.** ◉ **duraklama ~ I,** *tar.* ◘ **Duraklama.**

dönemeç,-ci, i. < *dönmek.* § ❶ Bir yolun doğrultu *(yön)* değiştirdiği yer, yolun kıvrıldığı, döndüğü yer, kıvrım, viraj. [*Ing.* Curvature, corner, turn; *Fr.* Courbure, coin]. § ❷ *coğr.* Dağlık, yaylalık yerlerde, eşik durumunda bulunan aşıt yerlerinde yolların döne döne uzanışı ve bu dönüs yerleri. [*Ing.* Curve of road; *Fr.* Virage]. § ❸ *mec.* Yeni bir asama: «*Okyanus*» *sözlüğü Türk dill ve sözlükçülüğü anlamında bir dönemeç yeri olmuştur.* ◉ **eğri ~,** *coğr.* Birdenbire keskin bir açı teskil ederek dönmeyip bir kavisle dönen yol kısımları. [*Ing.* Turning; *Fr.* Virage].

~ yeri, *trm.* Çiftçinin pulluğu döndürebilmek için tarlanın kenarlarında bıraktığı ve sonradan bel veya kazma ile işlediği alan.

dönemeçli, s. Dönemeci çok olan. [*Ing.* Winding, curved *(road); Fr.* Courbé, arqué, sinueux,-euse].

dönence, i. < *dönmek. astr.* § ❶ Gökküresinin, gündönümü noktalarından geçen + ve — 23° 27' yükselimindeki iki küçük çemberi: *Yaz dönencesi, kış dönencesi.* [*Osm.* Medâr; *Ing.* Tropic; *Fr.* Tropique]. § ❷ *(Geniş anlamda)* Yerküresinin, gözlem yerinin başucu noktasından Güneş'in yılda iki kere geçtiği bölgeleri sınırlayan, + ve — 23° 27' enlemdeki iki küçük çemberi. *(Güneş, tam sınır paraleli üzerinde bulunan noktaların başucundan yılda bir kere geçer).* ◉ **~ ler arası,** *coğr.* Dönenceler arasında kalan bölge. Dönenceler arası kuşaktaki yerlere güneş çoğu zaman dik vurur. [*Osm.* Beyn-el medâreyn; *Ing.* ve *Fr.* Intertropical]. ◉ **~ lerarası kuşak,** *coğr.* Dönenceler arasın da kalan ve yeryüzünün yüzde kırkını içine alan sıcak kuşak. [*Osm.* Nevahi-i beynel medâreyn; *Ing.* Intertropical «zones»; *Fr.* Zo-

ne intertropicale]. ◉ ~ ler dairesi, *coğr.* ◘ Daire. ◉ kış ~ si, Görünür yıllık hareketi sırasında Güneş'in güneyden kuzeye dönüş yaptığı, — 23° 27' yükselimindeki güney yarı küre çemberi. ◉ oğlak ~ si, Güney yarıkürede bulunan dönence. [*Ing.* The tropic of Capricorn; *Fr.* Tropique du Capricorne]. ☆ *Eşanl.* kış dönencesi. ◉ yaz ~ si, Görünür yıllık hareketi sırasında, Güneş'in kuzeyden güneşe dönüş yaptığı, — 23° 27' yükselimindeki Kuzey yarıküre çemberi. ◉ yengeç ~ si, Kuzey yarıkürede bulunan dönence. [*Ing.* The tropic of Cancer; *Fr.* Tropique du Cancer]. ☆ *Eşanl.* yaz dönencesi. ~ ikliml, *coğr.* Sıcak iklim tiplerinden biri. [*Osm.* Medârî iklim; *Ing.* Tropical climate; *Fr.* Climat tropical].

~ işaretleri, *astr.* Ilım ve gündönümü noktalarına rastlayan dört burç işareti: *Koç, Yengeç, Terazi ve Oğlak.* [*Ing.* Tropical signs; *Fr.* Signes tropiques].

dönencel*, s. § ❶ Dönencelere ilişkin, dönenceler arasında bulunan: *Dönencel bitkiler.* [*Ing.* Tropical; *Fr.* Tropique, tropical]. ☆ *Eşanl.* tropikal. § ❷ *astr.* Ilım noktalarının, gündönümü başlangıcını *((Güneş'in, öz hareketi sırasında dönencelerden birine geldiği an)* belirten gerçek konumuyle ilgili ◉ bir uydunun, bir gezegenin ~ dolanımı, *astr.* Uydu veya gezegenin, ekvator düzlemiyle gezegenin yörünge düzleminin birbirini kestiği noktaların birbirinden art arda iki geçiti arasında kalan zaman aralığı. [*Fr.* Révolution tropique d'un satellite, d'une planète].

~ ay, *astr.* Ay'ın ilkbahar noktasından geçen saat dairesinden art arda iki geçişi arasındaki süre = 27 gün 7 sa. 43 dk. 4,7 sn. [*Ing.* Tropical month; *Fr.* Révolution tropique (de la lune) mois tropique].

~ sıcaklık, - *coğr.* Dönencelerdekini andıran sıcaklık.

~ *(dönencelerarası)* ülkeler, *coğr.* Yaklaşık olarak iki dönence arasında bulunan bölgeler.

~ yıl, *astr.* Güneş'in ilkbahar noktasından art arda iki geçişi arasındaki süre = 365 gün 5 sa. 48 dk. 46 sn. [*Osm.* Sene-i medârî; *Ing.* Tropical year; *Fr.* Année tropique].

döner, s. < *dönmek.* § ❶ Dönmekte olan, dönen, dönmeye elverişli olarak düzenlenen: *Döner ayna, Döner köprü.* [*Ing.* Turning, rotating; *Fr.* Tournant,-ante, rotatif]. § ❷ ◘ Döner kebap.

~ ağ, *balıkç.* Sürüyle balık avlamaya yarayan devingen ağ. [*Ing.* Turning net; *Fr.* Filet tournant].

~ ayna, *astr.* (a) Gözlem alanındaki gökyüzünün hareketsiz görüntüsünü elde etmek için yer eksenine paralel olarak ve gökyüzünün hareketine uyarak dönen ayna; (b) *fiz.* Akustik deneylerinde kullanılan ve bir eksen çevresinde dönen ayna. [*Ing.* Rotating mirror, turning mirror; *Fr.* Miroir tournant].

~ basamak, *inş.* Bir eksen çevresinde dönerek çıkan merdivenin her basamağı. [*Ing.* Winding stairs, spiral stairs, corkscrew stairs; *Fr.* Escalier tournant].

~ başlı yağ yıkayıcısı, *döş.* Sıvı yakıtı, merkezkaç bir kuvvetle savurarak zerrelere ayıran ve yanmasını kolaylaştıran yağ yakıcısı. [*Ing.* Rotary burner].

~ çerçeveli ampermetre, *fiz.* ◘ Ampermetre.

~ delilik*, *psik.* Uyarımı ve nöbeti zaman zaman gelen akıl düzensizliği. Gelip giden akıl rahatsızlığı nöbeti. [*Osm.* Devrî cünun; *Ing.* Circular folly, periodical mania, circular insanity; *Fr.* Folie intermittent, folie périodique, folie circulaire].

~ diplik, *sin.* Filim tanıtma yazılarının altında yer alan döner yüzey. [*Ing.* Rolling back; *Fr.* Fond tournant].

~ dolaşır, «*Hesap küşat emri*» Kredi hesaplarının açılışında, hesabı açan servis tarafından ilgili servislere gönderilmek üzere düzenlenen ve açılacak hesabın numarası, firma adı gibi bazı bilgiyi kapsayan mektup.

~ eklem*, *anat.* ◘ Eklem.

~ enterüptör, *elek.* ◘ Enterüptör.

~ envanter, *muh.* ◘ Envanter.

~ fonlar, *muh.* Bir işletmenin çalışmasından doğan günlük masrafların karşılanması için ayrılan miktarlar ve değerler. [*Fr.* Fonds de roulement].

~ geçme toleransı, *mek.* Delik ve mil elemanlarının dönerek çalışabilmeleri için, sürtünen iki eleman arasında bir yağ tabakasının oluşmasına elverişli boşluk. [*Fr.* Ajustement tournant].

~ kanat, *inş.* Mil üzerinde dönen pancur kanadı. [*Ing.* Turning plate; *Fr.* Lame tournante].

~ kapı, *inş.* Sokak kapılarının iç tarafında soğuk ve rüzgârın kapı açıldıkça içeriye girmemesi için, üstüvane şeklindeki bir yuva içinde dönerek kapıyı her zaman kapalı bulundurmak maksadıyle yapılan ve yuvarlak bir dolap içinde dönen, dört kanadı bulunan camlı veya camsız kapılar. [*Ing.* Revolving door, swing door, hinged door; *Fr.* Tambour, porte tournante].

~ kebap, *mutf.* Yassılaştırılmış et parçalarının kendi ekseni etrafında dönen bir şişe geçirilip harlı ateş karşısında çevrilmesiyle hazırlanan kebap. [*Ing.* Meat roasted on a revolving vertical spit].

☆ *Eşanl.* döner.

~ kemik, *anat.* ve *zool.* ◘ Kemik.

~ koltuk, Ayağı üzerinde istenildiği tarafa dönen koltuk. [*Ing.* Swivel chair; *Fr.* Fauteuille tournant].

~ koro, *tiy. Dithyrambos* söyleyerek daire şeklinde dönen koro. *(Attike çağında, çocuk veya büyük, elli korocudan, bazen de kır tanrıları gibi giyinmiş soloculardan meydana geliyordu; müzik unsuru anlatma unsurundan üstün tutulurdu).*

~ köprü, *demir.* Üzerinde tek bir demiryolu bulunan büyük çapta döner levha. *(Lokomotif deposu meydanında bulunur ve makinelerin döndürülmesine hizmet eder).* [*Ing.* Turn(ing) bridge, bascule bridge; *Fr.* Pont tournant].

~ kurutma fırını, *ağ.iş.* İçinde döner tablaya yerleştirilen keresteyi döndürerek kurutan, doğal veya ısıtılmış hava ile iş gören, ağaç kurutma düzeni. [*Ing.* Rotary drier, rotary furnace; *Fr.* Essoreuse centrifuge, four rotatif].

~ kümbet, Yuvak *(silindir)* şeklinde üstü kubbeli mezar ve türbeler. [*Ing.* Circular mausoleum; *Fr.* Mausolée circulaire].

~ makine, *mek.* Bir aracı organ kullanmadan, hareketin doğrudan doğruya pistondan tahrik miline itildiği makine. [*Ing.* Rotary machine, rotating machine; *Fr.* Machine rotative].

~ mercekli alıcı, *sin.* Mercek tekeri olan alıcı. [*Ing.* Turret front camera; *Fr.* Caméra à tourelle].

~ merdiven, *inş.* Helezon şeklinde kıvrılarak yükselen çeşitli tiplerde merdiven. [*Ing.* Spiral stairs; *Fr.* Escalier tournant].

~ ok, *(okçuluk),* Ucuna piramit biçiminde bir demir takılmış, yeleği ağık kanatçıklar şeklinde, kundaklı yay oku. Kanatçıkların eğik olması, atılan oka bir dönme hareketi verir.

~ oran, *muh.* Döner varlıkları toplamının döner yükümler toplamına oranı.

☆ *Eşanl.* cari nispet.

~ pano, *tiy.* Önceden kurulmuş dekorları, sahneleri, seyirciye birer birer göstermek için ekseni çevresinde dönen sahne. Çeşitli oyun sahnelerinin kolayca seyirci önüne getirilmesinde kullanılan sahne. Japonya'da birkaç yüzyıl önce kullanılmakta olan döner sahneyi Avrupa yeni keşfetmiştir. Ilk kez olarak da 1896 yılında, Münih'te, Mozart'ın «*Don Giovanni*» operasında kullanılmıştır. [*Ing.* Return *(seenic)*; *Fr.* Retour de châssis].

~ sahne, *tiy.* Bir mekanizma yardımıyle sahne döşemesinin kendi ekseni çevresinde döndürülen kısmı. [*Ing.* Turning stage; *Fr.* Scène tournante].

~ sap, *tekn.* Elin doğrudan doğruya temasını önlemek için bir manivelanın sapına geçirilmiş ve kendi ekseni etrafında dönebilen bir çeşit bobin.

~ sehpa, *san.* Tablası ekseni çevresinde dönen heykelci sehpası.

~ sermaye, (a) *işlet.* Üretime bir kere katılan ve üretim dönemi sonunda piyasaya sürülen, tükenen veya biçim değiştiren sermaye unsuru; (b) *ikt.* Bir ticaret işini çevirmek için devlet bütçesinden ayrılan sermaye. [*Osm.* Mütedavil sermaye; *Ing.* Circulating capital, floating capital; *Fr.* Fonds de roulement].

~ süzgeç, *mek.* Yavaş bir hareketle dönen ve dış taraftan üstün basınç veya içten bir emme etkisiyle sıvıları süzmeye yarayan bezle kaplı bir tamburdan meydana gelen filtre.

☆ *Eşanl.* devvar filtre.

~ tabla, Ortasına, çömlekçi çarkından çekilecek ve boyanacak vazoların yerleştirildiği döner levha. [*Ing.* Turntable; *Fr.* Selle, selette].

~ trapez, Bir eksenin çevresinde sırayla dönen karşılıklı iki trapezden meydana gelen aygıt. Bu iki trapezin üstünde ayni kiloda iki cambaz hünerlerini gösterir.

~ tüfek, *sil.* Döner iki namlulu tüfek. Namluları iğnenin önünde birbiri ardı sıra gelerek ateşlenir. [*Ing.* Revolving rifle; *Fr.* Fusil tournant].

~ varlıklar, *muh.* Bilançonun aktifinde yer alan ve paraya çevrilme yetenekleri yüksek olan varlıklar. *(Bunlar, kasa, banka, alacak senetleri, stoklar v.b. varlıklardan ibarettir).*

☆ *Eşanl.* cari mevcutlar.

~ yazı, *sin.* Tanıtma yazılarının perdenin altından üstüne doğru az veya çok değirmi biçimde hareketinden meydana gelen durum. [*Ing.* Rolling title, roll-up title, creeping title; *Fr.* Titre roulant, titre en déroulant, déroulant].

~ yem, *balıkç.* Balık avında etobur hayvanları avlamak için kullanılan madenî âlet. *(Suda yaşayan küçük hayvanları, daha çok balığı örnek alarak suyun basıncı altında hızla dönecek biçimde tasarlanmıştır.* [*Fr.* Leurre tournant].

~ yükümler, *muh.* Bilançosunun pasifini oluşturan alacaklı senetler, alacaklı hesaplar ve işlemiş ücretler v.b. muhasebe kalemleri.

☆ *Eşanl.* taahhütler ve borçlar.

döner.ayna, b.i. *astr.* ve *fiz.* ◘ Döner.

döner. basar*, b.i. *matb.* ◘ Rotatif.

döner.boyun, b.i. *zool.* Guguksular *(Cuculiformes)* takımının, Ağaçkakangiller *(Picidae)* familyasından bir kuş türü. Uzunluğu 17 sm. Ağaç kabuğu rengindedir. Göçücüdür. Kışı Afrika'da geçirir. Yapışkan uzun diliyle pek çok karınca yiyen etçil bir kuştur. Boyun hareketlerinin aşırı yumuşaklığından dolayı bu ad verilmiştir. Avrupa, Kuzey Asya ve Kuzey Afrika ormanlarında yaşar. [*Lat. Jynx torquilla; Ing.* Wryneck; *Fr.* Torcol fourmilier].

döner.boyunlular, b.ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının, Kaplumbağalar *(Testudinata)* takımına giren geniş bir alt takım. Boyunları içeri çekilemez. Dinlenme halinde iken sırt kabuğun altına doğru kıvrılır. Tatlı suda yaşarlar. Çamurculkaplumbağagiller *(Pelomedusidae)* familyalarını içine alır. [*Lat.* ve *Ing. Pleurodira; Fr.* Pleurodères].

döner.böcek,-ği, b.i. *zool.* Dönerböcekgiller *(Gyrinidae)* familyasına giren kınkanatlı bir böcek türü. 6 mm. uzunluğunda, familyanın en yaygın bulunan türü; Sırtı parlak mavi renktedir. [*Lat. Gyrinus natator; Ing.* Whirligig beetle; *Fr.* Gyrin, tourniquet].

dönerböcekgiller, ç.i. *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının Kınkanatlılar *(Coleoptera)* takımına giren bir familya. Siyah renkli ve oval vücutlu olan bu böcekler su yüzeyinde dönerek yüzerler. Ikinci ve üçüncü bacaklar kısa olup yüzgeç biçimindedir. Gözleri bölünmüş olup bir çift başın üstünde bir çift başın altında bulunur. [*Lat.* ve *Ing. Gyrinidae; Fr.* Gyrinidés].

dönerci, i. Döner kebap yapıp satan kimse.

dönercilik,-ği, i. Döner kebap yapıp satma.

dönesiye, s. Geri dönünceye kadar.

döngel, i. *h.d. bot.* ◘ Muşmula ağacı.

dönger, i. *den.* Çarmıkları doldurmak *(germek)*

ve istenilen durumda bulundurmak için fladör yerine kullanılan madenî donanım.

döngü, i. § ❶ *sp.* ◘ Dönü. § ❷ *mant.* ◘ Kısır döngü. § ❸ *(petrol)* Buhar halinden yoğunlaştırılıp bir damıtma âletine sıvı halde gönderilen kısım. ◉ iç ~, *(Petrol)* Tablalı kolonun içerisine inen sıvı.

~ **atlama,** *sp. (Boks'ta)* Ad çekmede essiz kalmak, böylelikle birinci karşılaşmayı yapmadan sıra atlamak. [*Ing.* Lot advantage].

döngül, I. ◘ Eksen.

dönme, I. § ❶ Dönmek eylemi. § ❷ *(Bir cisim).* Kendi ekseni etrafında devinme. [*Osm.* Deverân; *Ing.* ve *Fr.* Rotation]. § ❸ i. Başka bir dinde iken müslüman olmuş kimse. [*Osm.* Mühtedi; *Ing.* Convert; *Fr.* Converti]. § ❹ Geri gelme: *Bugün eve geç döneceğim.* § ❺ Ters yöne, bir kimse veya yere doğru yönelme: *Birden dönüp başını kapıya vurdu.* § ❻ Sapma: *Köşeyi döndü.* § ❼ *sp. (Voleybol'da)* Oyun sırasında başlama atışı kazanan taraf oyuncularının saat yönünde yer değiştirmeleri. [*Ing.* Change of position; *Fr.* Rotation]. § ❽ *mec.* Fikir değiştirme: *İşine gelmeyince hemen döner.* § ❾ *den.* Akıntıların, med ve cezir akıntılarının, rüzgârın, belirli bir süre içinde aktıkları, estikleri yönü, aksi yöne değiştirmeleri: *Musson rüzgârlarının dönmesi.* § ❿ *mat.* Biçimi değişmeyen bir şeklin bir eksen etrafındaki hareketi. § ⓫ *patol.* (a) Bir delik çevresinin dönmesi; (b) Tabiî bir delik hizasında mukozanın dönmesi ve taşan bir kıvrım yapması. *(en sık görülen dönmeler, gözkapağı mukozasınınkiler (ektropion) ve rahim boynu yangılarında boyun mukozasınınkilerdir).* § ⓬ *zool.* Çember biçiminde dönme; karından-ayaklı hayvanlarda vücudun gelişme sırasındaki bükülmesi. [*Ing.* ve *Fr.* Torsion]. ☆ *Eşanl.* **torsiyon.** § ⓭ Bir cambazın havada bir bilyalı yatak yardımıyle yatay veya dikey olarak yaptığı hızlı dönme hareketi. ◉ **ani** ~ **ekseni,** *mat.* Ani dönme merkezi. ◉ **bir düzlemde birbirine eşit iki şeklin** ~ **merkezi,** *mat.* Bir C noktası etrafında uygun bir dönme hareketiyle bu iki şeklin üst üste gelebileceği çift *C* noktası. *Fr.* Centre de rotation de deux figures égales d'un plan]. ◉ **epipolik** ~, ◘ **Epipolik.** ◉ **ışığın geri** ~ **si,** *opt.* «Bir ışık ışınının şekli ışığın yayılma yönüne bağlı değildir» diye ifade edilen geometrik optik prensibi. [*Fr.* Retour inverse de la lumière]. ◉ **ters** ~, *patol.* Bir organın çukur kısmı dışa gelecek tarzda eldiven parmağı gibi dönmesi: *Doğumdan sonra rahmin ters dönmesi.*

~ **çubukluğu,** *muh.* İki niceliğin belli bir dönem içinde birbirine oranı. ☆ *Eşanl.* **devir sürati.** ◉ **alacakların** ~ **çabukluğu,** *muh.* Belli bir dönemde tahsil edilen alacak toplamının ortalama alacağa oranı. ◉ **sabit sermayenin**~ **çabukluğu,** *muh.* Bir yılda amortismana ayrılan payın sabit sermaye değerine veya bilanço tahlilinde ise yıl içinde yapılan satış miktarının sabit çabukluğu. ◉ **sermayenin** ~ **çabukluğu,** *muh.* Saf satış tutarının aynı dönemdeki ortalama sermayeye oranı. ◉ **stokların** ~ **çabukluğu,** *muh.* Belli bir dönemde satış miktarının ortalama stoğa olan oranı.

~ **dolap.** § ❶ Eskiden büyük konaklarda bir yerden bir yere yemek geçirmek için duvardaki bir açmaya yerleştirilmiş olan döner dolap. § ❷ Bayramlarda çocukların bindikleri döner çark. Eğlenmek için içine binilip dönülen büyük meydan oyuncağı. [*Ing.* Revolving cupboard, revolving wheel *(at a funfire); Fr.* Carroussel].

~ **ekseni,** *astr.* Dönen bir cismin her noktasının çizdiği çemberlerin merkezlerinden geçen doğru. [*Osm.* Mihver-i devranî; *Ing.* Axis of rotation; *Fr.* Axe de rotation].

~ **hareketi,** *mat.* Dönme açısı bir parametreyle *(zaman)* belirlenmek şartıyle, düzlemde veya uzayda sabit bir noktası *(sabit bir ekseni)* olan bir katı cismin yaptığı sürekli yer değiştirme hareketi. [*Ing.* Turning motion; *Fr.* Mouvement de rotation].

~ **kutbu,** *astr.* Bir cismin dönme eksenin cismi deldiği iki noktadan her biri. [*Ing.* Pole of rotaton; *Fr.* Pôle de rotation].

~ **merkezi,** *mek.* Hareketli bir cismin çevresinde döndüğü veya bir eğri çizerek dönmeye yöneldiği belirlenmiş nokta. [*Ing.* Center of gyration; *Fr.* Pivot, centre de rotation].

~ **metodu,** *mat.* Bazı geometri problemlerinde bir kısım elemanlar *(nokta, doğru parçası ve açılar)* bir nokta etrafında belli bir açı kadar döndürülür ve böylece bilinen elemanlar çözüme daha elverişli bir duruma getirilmeye çalışılır. Bu çeşit çözüm yoluna dönme metodu denir. [*Ing.* Method of rotation].

~ **sesi,** *tıp.* Kasın kasılması sırasında çıkardığı ses. [*Ing.* Rotatory sound; *Fr.* Bruit rotatoire].

~ **süresi,** *astr.* Dönen bir cismin bir kez dönmesi için gerekli zaman. [*Ing.* Period of rotation, rotation period; *Fr.* Période de rotation, durée de rotation].

~ **yönü,** *astr.* Herhangi bir dönmenin, saat göstergesinin dönme yönüne göre adlandırılması: *Göstergenin dönme yönü «eksi», karşıt yönü ise «artı» sayılır.* [*Ing.* Sense of rotation; *Fr.* Sens de rotation].

dönmek, nsz. f. *esk. T. tönmek.* § ❶ Kendi ekseni veya bir şeyin etrafında devinmek: *Dünya yirmi dört saatte bir kere kendi ekseni etrafında, yılda bir defada güneşin etrafında döner.* [*Osm.* Devretmek; *Ing.* To turn, soin, rotate; *Fr.* Tourner, tournoyer, pivoter]. § ❷ (-den, -e) Geri gelmek; geri gitmek: *İstanbul'a gidip üç gün sonra döneceğim.* [*Osm.* Avdet etmek; *Ing.* To return, come back; *Fr.* Retourner, revenir]. § ❸ Halden hale geçmek, değişmek, olduğundan daha değişik bir hal almak, başka türlü olmak: *Hava döndü, Onun işi döndü.* [*Ing.* To change; *Fr.* Changer]. § ❹ (-e) kendini çevirmek: *Bana dönerek cevap verdi.* [*Osm.* Teveccüh etmek; *Ing.* To turn; *Fr.* Se retourner, se diriger vers]. § ❺ Eski dinini bırakıp başka bir din kabul etmek. [*Osm.* İhtida etmek; *Ing.* To convert; *Fr.* Convertir, apostasier]. § ❻ Caymak, sözünü ve ahdini tutmamak: *Fikir değiştirmek.* [*Osm.* Nükûl etmek; *Ing.* To go back on one's word, to withdraw, retract, recant; *Fr.* Dégager sa parole, promesse]. § ❼ (-den, -i) Sapmak, gidiş yönünü değiştirmek, köşeden dönmek: *Köşeyi dönmek.* § ❽ (-e/) Benzer hale gelmek, bir şeyi veya kimseyi andırmak: *Ortalık cehenneme döndü.* § ❾ nsz. Sınıfta kalmak: Öğrenci iyi çalışmazsa dönecek. § ❿ Belirli bir yerde dolaşmak: *Odanın içinde dönmek.* § ⓫ Çekip çevrilmek: *Bu işyeri iki kişiyle dönüyor.* § ⓬ Bırakılan bir konu veya işe yeniden başlamak: *Bu konuya tekrar döneceğim.* § ⓭ *önc.* Geminin yönünü değiştirme hareketi. ☆ *Eşanl. (Yelkenli gemide)* **Tiramola etmek.** § ⓮ *matb. (Basım makinesi, özellikle rotatif hk.)* İşlemek, çalışma halinde olmak. § ⓯ Kendini bir yandan bir yana çevirmek: *Sabaha kadar yatağında dönüp durdu.* ◉ **dön baba dön,** *dey.* Aynı şeyin durmadan tekrarlandığını anlatmak için söylenir. ◉ **aslına** ~, ◘ **Asıl.** ◉ **başı** ~, *dey.* (a) Gözü kararmak, düşecek gibi olmak; (b) İçinde bulunduğu elverişli durumu hazmedememek. [*Ing.* To turn giddy; *Fr.* Avoir le vertige, concevoir des sentiments extravagants]. ◉ *(birisinin)* **başında** *(çevresinde)* ~, *dey. (kimseye)* Fazla düşkünlük göstermek. ◉ **dışa** ~, *dans.* ◘ **Dış.** ◉ **dili** ~ *(dönmemek), dey.* ◘ **Dil.** ◉ **geri** ~, *den.* Bir geminin hemen hemen tam aksi yönde bir noktaya girmek için rota değiştirmesi. [*Osm.* Avdet etmek; *Ing.* To come back, return; *Fr.* Revenir]. ◉ **gözü** ~, *dey.* ◘ **Göz.** ◉ **nevri** ~, *dey.* Öfkeye kapılmak, çok kızmak. [*Ing.* To become moody or angry]. ◉ **ölümden** ~, *dey.* Çok tehlikeli bir durumdan kurtulmak. ◉ **pilavdan dönenin kaşığı kırılsın,** *dey.* Başladığı işi sonuna kadar devam ettirmeye kararlı kimselerin şaka yollu söyledikleri söz. [*Ing.* Let us stick to our plan. I shall certainly do it. Nothing will scare me out of it]. ◉ **rengine** ~, *dey. (Oyunda)* İskambil oyunlarında, bir el yaptıktan sonra daha önce oynanan renkten oynamak. ◉ **sudan** *(denizden)* **çıkmış balığa** ~, *dey.* İçinde bulunduğu durumu yadırgamak; çok şaşırmak.

dönmeli, s. § ❶ Dönen, dönme hareketini yapan. [*Ing.* Rotatory; *Fr.* Rotatoire]. § ❷ *zool.* Çark vazifesi gören: *Rotatorların dönmeli bir aygıtları (kirpik aygıtı) vardır ve hayvan bununla ilerler.* [*Ing.* Rotatory; *Fr.* Rotatoire].

dönü*, i. § ❶ Tövbe. [*Ing.* Vow of repentance, penitence; *Fr.* Action de jurer de ne plus faire une chose, repentance]. § ❷ *müz.* (a) Birçok keseklerden meydana gelen bir koşuğun her keseği; (b) Yunan tragedyasında koro tarafından sahnede söylenen hava. § ❸ *sp.* (a) *(Ping-pong* ve *Voleybol'da)* Yarışma ve karşılaşmaların sayı, zaman veya mesafelere göre tekrarlanan birimleri; (b) *(Boks'ta)* Her ağırlık sınıfında birkaç boksörün katıldığı karşılaşmada ağırlık sınıflarına ggöre birinciyi bulmak için yarışmaların tekrarlanışı. [*Ing.* ve *Fr.* Tour].

dönük*, s. < *dönmek.* § ❶ Arkasını çevirmiş; Arkaya çevrilmiş; bir yana yönelmiş; dönmüş. [*Osm.* Mün'akis; *Ing.* With one's back turned, changed, turned; *Fr.* Qui reflète, reflétant]. § ❷ *(Göz hk.)* Kaymış. § ❸ *mec.* Gözeten, ilgi duyan. § ❹ *antr.* Dönüklük gösteren *(dudaklar hk.)* § ❺ *min.* Billûrların façetalarında bükülmelerin, kaykılmaların görüldüğü maddelere denir.

dönüklük,-ğü, i. § ❶ Dönük olma hali. § ❷ *antr.* Bazı siyah ırklarda görülen hem pek kalın, hem dönük olan dudak özelliği.

dönülmek(-e), ösz. f. Herhangi biri dönmek: *Akşama eve dönülecek.* [*Ing.* To return, to be returned, to come back or home; *Fr.* Retourner].

dönülmez, s. Geri dönüşü olmayan. [*Ing.* Non-return; *Fr.* Non-retour].

~ **yol,** *dey.* Tehlikeli veya sonu olmayan iş.

dönüm, i. < *dönmek.* § ❶ Dönmek işi. [*Osm.* Deverân, cevelân; *Ing.* Turn, turning; *Fr.* Tour]. § ❷ Geri geliş: *Bu gitmenin bir de dönümü var.* [*Osm.* Avdet, rıcat; *Ing.* Return, coming back; *Fr.* Retour]. § ❸ Kere, defa, nöbet, gidip gelerek yapılan işlerin her defası: *Saka üç dönüm su getirdi.* [*Ing.* Time; *Fr.* Fois]. § ❹ *topogr.* ve *trm.* Eni ve kırkar arşın olan bir yer yüzeyi ölçüsü *(1.000 m²): Bu tarla elli dönüm kadardır.* [*Ing.* A measure of land (Forty by forty arshins 940 m², about 1/4 acre; *Fr.* Mesure agraire de 1000 mètres carrés: dix ares]. § ❺ Tekrarlanan belli bir olayın tamamlanması ve yenisinin başlaması: *Yıl dönümü, gün dönümü.* § ❻ *astr.* Özdeş olarak tekrarlanan olayların bir kez tekrarı için geçen süre. [*Osm.* Devr; *Ing.* Period; *Fr.* Période]. § ❼ *mat.* Bir kolu öbür koluna teğet olarak ve buna ters yönde dönen bir eğrinin doğrultu değişmesi. ◉ **açılabilir bir yüzeyin** ~ **ayrıtı,** *mat.* Bütün anadoğrularına teğet olan eğri. *(Bu ad, yüzeyin bir noktadaki normal düzlemle kesitinin bu noktada bir dönüm göstermesinden ileri gelir).* ◉ ~ **lü değişen yıldız,** *astr.* Parlaklık değişimleri belirli zaman aralıklarında tekrarlanan yıldız. [*Ing.* Periodic variable; *Fr.* Variable périodique].

~ **levhası,** *den.* Gemilerin karina levhaları ile borda levhaları arasında kalan kavisli kısmına rastlayan saç levhalar.

☆ *Eşanl.* **sintine dönümü levhası.**

~ **levhası sırası,** *den.* Dönüm levhalarının meydana getirdiği levha sırası.

~ **noktası,** *astr.* § ❶ Bir yönün değiştiği nokta. [*Ing.* Turning point; *Fr.* Tournant]. § ❷ Bir eğrinin içbükeylikten dışbükeyliğe *(veya karşıtı)* döndüğü nokta. [*Osm.* İnhinâf noktası; *ing.* Point of inflexion; *Fr.* Point d'inflexion]. § ❸ *mat.* Bir eğrinin iki kolunun aynı teğete aynı yönde değdiği *«keskin nokta».* § ❹ *tar.* Büyük bir değişikliğin ortaya çıktığını gösteren an veya olay: *Cumhuriyetin ilânı Türkiye tarihinin en büyük dönüm noktalarından biridir.* § ❺ *dey.* Bir durumun yepyeni bir şekle girme aşaması. ◉ **gün** ~ **ü,** *astr.* ◘ **Gün.** ◉ **yıl** ~**ü,** ◘ **Yıl.**

dönümlemek, f. Bir yeri dönüm ölçüsüne göre ölçmek: *Araziyi dönümlediler.*

dönümlü, s. Dönme yeteneği olan.

~ **işletme,** *mad. oc.* İşletme sınırlarından

başlayıp maden kuyusuna doğru ilerleyerek yapılan maden çıkartma usulü.

~ **kazı**, *mad. oc.* Önceden kazılmış galerilerin boylarını kısaltarak yapılan kazı.

~ **üretim**, *mad. oc.* Kömür yataklarında, önce şantiye galerilerini kazıp sonra bu iki galerinin kısalma yönünde kazı yaparak kömür çıkartılmaya dayanan klasik işletme usulü.

dönümlük, s. Dönüme yetecek miktarda: *iki dönümlük tohum kaidı.* [*Ing.* Or... acres *(land)*].

dönüş, i. < *dönmek.* § ❶ Dönmek eylemi veya biçimi. [*Osm.* Devir; *Ing.* Turn, turning; *Fr.* Tour, tournant]. § ❷ Geri geliş. [*Osm.* Avdet; *Ing.* Coming back, return; *Fr.* Retour]. ☆ *Karş.* **gitme, gidiş.** § ❸ *avc.* Kuşların ilkbaharda kuzeye doğru göç etmesi. § ❹ *fels.* (a) Yeni Eflatuncu felsefelerde *(özellikle Plotinos'da)* var olanların Çin'den çıkışları ilk ve temel varlığa dönme hareketlerini belirten kavram; (b) Dinsel bir inanç ve ya kanının yerine başka bir inancın geçmesi hali. [*Osm.* Devir; *Ing.* ve *Fr.* Conversion]. ◉ ~ **ü olmayan nokta**, *hava.* Bir hava gemisinin hareket noktasına, yakıt emniyet payı kalmış olarak dönebileceği ilk hareket noktasından en uzak nokta. [*Ing.* Point of no return; *Fr.* Point de non-retour]. ◉ **geriye** ~, *sin.* Bir filmi tersine oynatmaya dayanan bir sinema tekniği hilesi. *(Hareket sonla başlar, başlangıçla biter. Öyle ki, bu çeşit çevirimde, bir tabakta kırılmış bir yumurta, kırılmadan önceki durumuna dönüyormuş gibi bir izlenim verir. Geriye dönüş de geçmiş bir olayla ilgili film parçaları, şimdiki zamandaki eylemlerle karışmış durumdadır.* [*Ing.* Turning back; turning about; *Fr.* Retour arriere].

~ **açısı**, *tekn.* Hareketli bir parçanın *(manivela, biyel)* ekseni veya mihveri etrafında dönebileceği açı. [*Ing.* Return angle; *Fr.* Angle de retour].

~ **akımı**, *telekom.* Pille bağlantı yapılmış bir hattan akım alınacağı zaman, iyi yalıtılmış devrelerde meydana gelen boşalma akımı. [*Ing.* Return current; *Fr.* Courant de retour].

~ **bileti**, *(kontrol bileti).* (a) Tiyatrolarda, muvakkaten dışarı çıkan seyirciye verilen bilet; (b) *(Geniş anlamda)* Bir taşıt aracının bir yere uğraması halinde transit yolculara verilen ayrı bilet. [*Ing.* Control card; *Fr.* Contremarque].

~ **hattı**, *telekom.* En uzak noktayı pilin ikinci kutbu ile birleştirerek devreyi kapatan hat *(eskiden kullanılan bu hat yerine 1838'de Steinheil telgraf haberleşmelerinde yer hattını kullanarak aynı sonucu elde etti. Yerden gelebilecek parazitlere meydan vermemek için, telefonda da dönüş hattı kullanılmaktadır.* [*Ing.* Retrace line, return line; *Fr.* Fil de retour].

~ **noktası**, *astr.* Bir cismin devinme sırasında 180° lik yön değiştirerek geri döndüğü nokta. [*Ing.* Turning point; *Fr.* Point de rebroussement].

~ **üçgeni**, *demir.* Üçgen şeklinde üç eğri yoldan meydana gelen ve ileri veya geri yöne hareket eden bir tren veya lokomotife tam şekilde yön değiştiren bir demiryolu parçası.

~ **ve eğim göstergesi**, *hava.* Bir hava gemisinin viraj sırasında dönüş ve eğim açılarını gösteren bir gösterge. [*Ing.* Turn-and-bank indicator].

~ **yarı çapı**, *otom.* Bir aracın herhangi bir virajda dış tekerleği vasıtasıyla çizmiş olduğu dairenin yarı çapı. [*Ing.* Turning radius; *Fr.* Rayon de braquage].

dönüşçü, i. Geri dönmek isteyen veya bunu yapan kimse.

dönüşlü, s. < *dönüş.* § ❶ Dönüşü olan. § ❷ *anat.* Takip ettikleri yolda dönüşler olan *(birçok damar ve sinirler hk.).* § ❸ *gram.* Öznesi ile nesnesi bir olan fiillere verilen sıfat: *Dövünmek dönüşlü bir fiildir.* [*Osm.* Mutavaat; *Ing.* Reflexive verbe; *Fr.* Verbe réfléchi].

~ **çaprazlama**, *biy.* ◘ Çaprazlama.

~ **çarpma**, *fiz.* ◘ Çarpma.

~ **çatı**, *gram.* Eylemdeki kavramın özneye döndüğünü bildiren çatı. Türkçe'de bu çatı çok defa -n-, bazan da -l- veya -ş- çatı ekleriyle kurulur: *Sevinmek (sev-i-n-mek), taranmak, (tara-n-mak), dayanmak (daya-n-mak), soyunmak (soy-u-n-mak), giyinmek (giy-i-n-mek), çekinmek (çek-i-n-mek), yorulmak (yor-u-l-mak), yanılmak (yan-ı-l-mak), alışmak (al-ı-ş-mak), gelişmek (gel-i-ş-mek),* v.b.

~ **denge**, *cimn.* Araçta, yerde ve sınırlı dayanak düzeyi üstünde dönüşleri de kapsayan yürüme. [*Ing.* Balance walking with turning; *Fr.* Progression avec conversion].

~ **eylem**, *gram.* Kavramın özneye dönmesini bağlamak üzere çok defa -n- bazan de -l- veya -ş- çatı ekleriyle kurulan eylem: *öğrenciler sınıflarını geçince çok* sevinirler; *Çocuklar, biraz büyüünce kendi kendine* giyinirler; *Öğretmen kolay kolay* yorulmaz. *v.b.*. [*Osm.* Mutavaat fiili; *Ing.* Reflexive verb; *Fr.* Verbe reflechi, verbe pronominal].

~ **fiil**, *gram.* ◘ Dönüşlü eylem.

~ **humma**, *patol.* Bulaşıcı, salgın, intanî hastalık. Spiroketalardan ileri gelir ve en az iki ateş nöbetiyle kendini belli eder.

~ **zamir**, *gram.* Şahıs kavramını anlam bakımından pekiştirerek belirten zamir. *(Türkiye Türkçesinde dönüşlü zamir* **kendi** *kelimesidir. Eski Anadolu Türkçesinde görülen öz dönüşlü zamiri Azericede yaygınlaşmıştır.* [*Ing.* Reflexive pronoun; *Fr.* Pronom réfléchi].

dönüşme, i. § ❶ Dönüşmek işi. [*Ing.* Changing, altering, being transformed; *Fr.* Changement, transformation]. § ❷ *psiky.* Sinir aksaklıklarının, fonksiyonel anlam taşıyan bedenî belirtiler halinde ortaya çıkması. *(Dönüşme olayı, isterik nevrozlarda çok açık şekilde görülür. İçgüdüsel, cinsel ve saldırgan eğilimler ile «üstben» arasındaki uzlaşma, bilinçdışı arzuların ve aşırı hayallerin yerini bedensel belirtilerin almasına yol açar).* § ❸ *gram.* Kelime içinde, yan yana düşen iki sesten, birincinin, ikincisinin etkisiyle değişmesi: *Geçti > (geşti), açtı > (aştı), açlık > (aşlık), Necdet > Nejdet, Neclâ > Nejlâ, Iclâl > Ijlâl v.b.* [*Ing.* Decomposition; *Fr.* Décomposition]. ◉ **İç** ~, *nükl.* Bir atom çekirdeğinin yaydığı bir gamma fotonunu, kendi enerjisini bu atomun bir elektronuna aktararak atomdan ayırması.

dönüşmek(-e), f. § ❶ Bir biçimden veya bir halden başka bir biçim veya hale girmek. [*Osm.* Tahavvül etmek; *Ing.* To change, alter, to be transformed; *Fr.* Se changer, se transformer]. § ❷ Yönetmek; bir şeyi veya bir yeri ihtiyaca göre yetiştirebilmek: *Bu kadar az para ile nasıl dönüşecek?.* [*Ing.* To manage; *Fr.* Diriger, ménager].

dönüşmüş, s. ve i. *mat.* Bir şeklin dönüşümü ile elde edilen (şekil). *(Bir şeklin dönüşmüş biçimi bu şekil ile çakışır).* [*Ing.* Transformed, changed, altered; *Fr.* Changé, transformé].

~ **duyum sistemi**, *psik.* Bilgilerimizin tümünü ve hatta her çeşit ruhsal varlığı, duyumun dönüşümü ile açıklayan Condillac'ın sistemine verilen ad.

dönüştürme, i. § ❶ Dönüştürmek işi, dönüşmeyi sağlama. § ❷ *(Haberleşme)* Sayılama sisteminde gösterilen bir sayının değişikliğe uğratılarak başka bir sayılama sisteminde gösterilmesine dayanan işlem. [*Ing.* ve *Fr.* Transformation].

~ **yolu**, *kim.* Korbonmonoksidin (CO), bir katalizor aracılığı (F_2O_3) ve bol su buharı ile, kızgın derecede, hidrojen ve karbon dioksite dönüşmesi.

dönüştürmek*(-l,-e), f. § ❶ Dönüşmesini sağlamak. [*Osm.* Tahvil etmek; *Ing.* To change, transform; *Fr.* Changer, transformer]. § ❷ *mat.* (a) Bir şekli, belli bir kurala göre başka bir şekle çevirmek; (b) Bir şeyin dönüşümünü sağlamak. [*Osm.* Istihale ettirmek; *Ing.* To transform; *Fr.* Transformer]. ☆ *Eşanl.* **biçimini değiştirmek.** § ❸ *(Haberleşme)* Bildirişimi belirtme sistemini değiştirmek. *(Ondalık bir sayıyı iki sayısına dayanan bir sayı haline getirmek, ondalık sayı sisteminden kompütör tarafından kullanılabilecek iki sayısına dayanan bir sayılama sistemine geçmektir).*

dönüştürülmek, f. Dönüştürmek işine konu olmak. [*Ing.* To be transformed; *Fr.* être transformé].

dönüştürülmüş, s. Dönüşüme uğratılmış.

dönüştürüm*, i. Dönüştürmek eylemi, bir şeyin dönüşmesini sağlama. [*Osm.* Tahvil; *Ing.* ve *Fr.* Transformation].

dönüşük, s. ve i. § ❶ Dönüsmüş olan *(şey).* § ❷ *dilb. Z. Harris'a* göre, başka bir cümle veya yapıyle birlikte kullanılan cümle veya yapı *(Örnek: Ahmet Hasan tarafından dövüldü cümlesi, Hasan Ahmet'i dövdü cümlesinin dönüğüdür).* § ❸ *mant.* Bir önermenin öznesini yüklem, yüklemini özne olarak almak yoluyle bir başka önerme kurulmuşsa bu ikinci önermenin dönüşük olduğu söylenir. *(İnsan fanidir; fani olan insandır,* örneğinde ikinci önerme «dönüşük önerme»dir.)

dönüşüm*, i. *dönüşmek.* § ❶ Bir varlığın bulunduğu halden bir şekilden başka bir hale ve şekle girisi. [*Osm.* Tahavvül, tebdili şekil; *Ing.* ve *Fr* Transformation]. § ❷ *biy.* Görevinin değişikliğe uğraması yüzünden bir organda meydana gelen değişme. [*Ing.* Alteration; *Fr.* Transformation]. § ❸ *dilb.* Harris'te, morfem sınıfları dizisi olarak kabul edilen iki kuruluş veya cümle sınıfı arasındaki biçimsel ilişki; aynı kullanım alanına giren morfem sınıfları *(birlikte kullanılan morfemler)* birleştirilmiş sınıflar içine girecek biçimde kısmen ikişer ikişer birleştirilir. [*Ing.* ve *Fr.* Transformation]. § ❹ *mat.* Bir şekilden başka bir şekle, karşılıklı elemanları arasında bir tekabül kurarak bir cümleden başka bir cümleye geçiş: *Bazı şekiller, bazı eleman cümleleri kendi aralarında birbirlerine dönüşebilir.* [*Osm.* Istihale; *Ing.* ve *Fr.* Transformation]. ◉ **argeziyen** ~, *mat.* ◘ **Argeziyen.** ◉ **bakteri** ~ **ü**, biy. Kalıtsal karakterlerin dezoksirübonükleik asit (D.N.A.) aracılığıyle verici bakteriden alıcı bakteriye geçmesi. [*Ing.* Bacterial transformation; *Fr.* Transformation bactérienne]. ◉ **bir denklemin** ~ **ü**, *mat.* Bir veya birçok değişkenin birbirl yerine konmasıyle bir denklemden başka bir denkleme geçiş. [*Ing.* Transformation of an equation; *Fr.* Transformation d'une équation]. ◉ **çizgisel** ~, *mat.* ◘ **Çizgisel.** ◉ **enerjinin** ~ **ü**, *fiz.* ◘ **Enerji.** ◉ **noktasal** ~, *mat. F* şeklinin her noktasına *F'* şeklinden bir nokta karşı geliyorsa, böyle bir dönüşüme noktasal dönüşüm denir: *Ötelenme, simetri, dönme,* homoteti, kolineasyon, v.b. noktasal birer dönüşümdürler. ◉ **İzdüşümsel** ~, *mat.* Anharmonik *(harmoniksiz)* oranların değişmeden kaldığı dönüşüm. [*Ing.* Projective transformation; *Fr.* Trasformation projective]. ◉ **teğetsel** ~, *mat.* Eğer bir *F* şeklinin her noktasına *F'* şeklinde bir doğru *(veya düzlem)* karşı geliyorsa, bu çeşit dönüşüme de teğetsel dönüşüm denir. Kutup ve kutup doğrusu *(veya düzlemi)* ile yapılan dönüşümler bu çeşit dönüşümlerdir. ◉ **uygun** ~, *mat.* Açılarla ilgili dönüşüm. [*Fr.* Transformation conforme].

~ **grameri**, *dilb.* Bir sentagma oluşturucusu dışında, dönüşüm kurallarına dayanan bir dönüşüm oluşturucusu içeren dilbilgisi. [*Ing.* Transformation grammar; *Fr.* Grammaire transformationnelle].

~ **kuralı**, *dilb.* Üretici gramerde, bazı durumlarda, bir öğenin yerine başkasını: koyma öğeyi atma, ekleme veya değiştirme işlemlerine başvurarak kurucu yapıya sahip sonda yer alan her çeşit sözdizimi unsurları *(morfemler veya oluşturucular)* dizisini, başka kurucu yapıya sahip bir diziye dönüştüren kural. [*Ing.* Transformation rule; *Fr.* Règle de transformation].

~ **oranı**, *elek.* Alternatif akımlı bir transformatörünün, primer ve sekonder kutuplarındaki etkin gerilim oranı. *(Bu oran aynı zamanda, bu iki devrenin sarım sayıları arasındaki oranı da gösterir).* [*Ing.* Transformation rate; *Fr.* Rapport de transformation].

~ **yapmak**, *mat.* Belirli bir kuralla bir *F* şeklinden yeni bir *F'* şekli elde etmeye, verilen kurala göre dönüşüm yapmak denir.

dönüşümcü, s. § ❶ Dönüsümcülüğe ait olan: *Dönüşümcü sistem.* [*Ing.* Transformist;

Fr. Transformiste]. § ❷ i. Dönüşümcülük taraflısı. [*Ing.* Transformist; *Fr.* Transformiste].

dönüşümcülük,-ğü, i. *biy.* 18. nci yüzyılda *Lamarck*'ın ortaya attığı ve *Darwin*'in biraz değiştirip geliştirdiği biyoloji kuramı. Buna göre çeşitli jeolojik çağlarda, canlı varlıklar değişmelere uğrarlar. Bu değişmeler hayat şartlarından *(çevre)*, türün ağır bir gelişmesinden veya birden sıçramalarla meydana gelir. [*Osm.* Istihaliye; *Ing.* Transformism; *Fr.* Transformisme].

☆ *Eşanl.* **şekildeğişimcilik, transformizm.**

dönüşün /dö:nüşün/, z. *h.d.* Dönüşte, dönerken, döneceği vakit, dönmekte iken. [*Ing.* On the return, when returning, after the return; *Fr.* En revenant, au retour].

dörder, s. Dört sıfatının üleştirme şekli, her birine dört, her defasında dördü bir arada olan. [*Ing.* Four each; *Fr.* Quatre à chacun].

dördül*, i. < *tört,* dört. > *törtül.* § ❶ *mat.* Kenarları ve açıları birbirine eşit olan dörtgen. [*Ing.* Square; *Fr.* Carré]. § ❷ *dilb.* Bazı dillerde dörtlü grupu belirtmek için kullanılan ikiliden farklı sayı.

dördün*, i. < *dört* + *n. astr.* Aynı yer yuvarlağına karşı gelen yarımküre yüzeyinin yarısı aydın ve öbür yarısı karanlık olması hali. Bu durumda güneş, ay ve yer bir dik açı meydana getirirler. Yer bu açının tepesinde bulunur. [*Osm.* Terbî; *Ing.* Quarter; *Fr.* Quartier]. ◉ dördüncü *(son)* ~ *astr.* Üçüncü dördünün bitiminden yeniaya kadar süren evre. [*Ing.* Fourth quarter: *Fr.* Quatrième (dernier) quartier] ◉ **ilk** ~, *astr.* Yeniay evresiyle başlayan ve Ay'ın aydınlık yüzü tam yarım olduğu zaman sona eren evre. [*Ing.* First quarter; *Fr.* Premier quartier]. ◉ **ikinci** ~, *astr.* Ilk dördünden sonra başlayan ve dolunaya kadar süren evre. [*Ing.* Second quarter; *Fr.* Second quartier]. ◉ **üçüncü** ~, *astr.* Dolunay ile başlayan ve Ay'ın aydınlık yüzü küçülmeye başladığı zaman sona eren evre. [*Ing.* Third quarter; *Fr.* Troisième quartier].

döpiyes, i. *Fr. deux-pièces.* Aynı kumaştan bir etek ve bir ceketten *(bir tünik, bir bolero)* ibaret kadın elbisesi.

dördüncü, s. Dört sayısının sıra sıfatı, sıradan üçüncüden sonra gelen. [*Osm.* Râbî; *Lat. Quartus; Ing.* Fourth; *Fr.* Quatrième].

~ **(son) dördün,** *astr.* ◘ Dördün.

~ **duvar,** *tiy.* Sahnenin seyirciye çerçeve biçiminde açılan ağzı.

~ **sınıf elçi,** *huk.* ◘ Elçi.

~ **zaman,** *jeol.* Jeoloji çağlarının sonuncusu, iki bölüme ayrılır: *Pleistosen* veya *Eski dördüncü zaman* ve *Holosen* veya *Yeni dördüncü zaman.* Bu sonuncu bölüm, bugünkü iklim ve jeoloji şartlarının belirdiği çağdır. [*Osm.* Zaman-ı râbi; *Ing.* Quaternary; *Fr.* Ère quaternaire, Quaternaire].

dördüncül, s. *mim.* Dördüncü zamana ait: *Dördüncül yapı* [*Ing.* Quartering; *Fr.* Quartaire]

dördüz, s. *biy.* § ❶ Dördü birlikte doğmuş olan veya bir arada bulunan. § ❷ i. Bir batında doğmuş dört çocuk. [*Osm.* Hudeybât-ı tev'emiye-i erbaa; *Lat. Quadrigeminus; Ing.* Quadruplet, quadrigeminal; *Fr.* Quadrijumeaux, quadruplets, quadruplettes].

~ **gebelik,** *tıp.* Dört çocuğun dünyaya gelmesine yol açan gebelik. [*Ing.* Quadrigeminal pregnancy; *Fr.* Grossesse quadrigémellaire].

~ **tümsecikler,** *anat.* Beyin sapının üst kısmında beyinle beyincik arasında Sylvius kanalının üstünde ve arkasında bulunan dört tane yuvarlak kabarıklığa verilen ad. *(Öndeki iki cisim görme yollarının bazı ipliklerl ve arkadaki cisimler de işitme yolları için bir ara istasyonu görevini yapar).* [*Ing.* Corpora quadrigemina; *Fr.* Quadrijumeaux].

dördüzleme, i. *müz.* Eski Yunan edebiyatında üçü trajedi, sonuncusu satir dramı olmak üzere dört sahne eserinden meydana gelen bütün. [*Ing.* Tetralogy; *Fr.* Tétralogie].

dördüzlü, i. *ed.* Dörder mısralı. [*Osm.* Rubaî; *Ing.* Of four parts, with four branches, quatrain; *Fr.* Composé de quatre parties].

dört,-der, s. *esk. T. tört.* § ❶ Üçten bir artık; üç ile beş arasındaki tam sayı. [*Ing.* Four; *Fr.* Quatre]. § ❷ i. Dört sayısının adı ve bu sayıyı gösteren rakam, 4, IV. § ❸ Dört sıfatı bazı kere «her», «bütün» anlamına gelir: *Dört başı mamur, dünyanın dört bucağından.* § ❹ Dördüncü, dört sayısı ile gösterilen dizide olan: *Cilt dördü okuyunuz.* [*Ing.* Fourth; *Fr.* Quatrième]. § ❺ i. Oç artı bir bi.im: *Iki kere iki dört eder.* § ❻ *(gün hk.)* Dördüncü: *Ayın dördünde kira ödenecek.* § ❼ *(saat hk.)* Sabah ve akşam beşten önce, üçten sonraki zaman bölümü, 24 saatin dördüncü ve onaltıncı saatleri: *Dörde çeyrek var.* § ❽ *din.* Dört halife. ◉ **dörde bölme,** *mad. oc.* Ortalama yüzdesini değiştirmeden bir maden ocağından alınan eşantiyonun hacmini küçültme işlemi. [*Fr.* Quartage]. ◉ ~ **te bir çember,** *mat.* Dört eşit parçaya bölünen çemberin parçalarından her biri. Bir dörtte bir çember 90° veya $\frac{\pi}{2}$ 100 g veya —— rd'dir. ◉ ~ **te bir düzlem,** *mat.* Analitik geometride, koordinatların iki yarım ekseni arasında kalan dörtte bir düzlem parçası. ◉ **(Bir şeyin) etrafında** ~ **dönmek,** *dey.* Bir şeyi elde etmek için büyük çaba harcamak. [*Fr.* Courir les quatre coins et le milieu de la ville]. ◉ **otosantrik** ~ **açılı,** *mat.* Aralarından herhangi biri, öteki üçüyle kurulan üçgenin yüksekliklerinin kesim noktası *(ortosantr)* olan nokta sistemi. [*Ing.* Orthocentric quadrangle; *Fr.* Quadrangle orthocentrique]. ◉ ~**te bir daire,** *astr.* Açıları ölçen eski âlet. *(Dairenin dörte birinden meydana gelmiştir. Derece, dakika ve saniye olarak bölünmüştür).* [*Fr.* Quart-de-cercle].

~ **açılı,** *mat.* (a) Dört açısı olan. [*Ing.* Quadrangular; *Fr.* Quadrangulaire]. (b) Dört açısı olan çokgen. (c) Ikilemeyle tam dörtgene tekabül eden ve altı kenarı bulunan dört nokta *(tepeler)* sistemi. [*Ing.* ve *Fr.* Quadrangle].

~ *(iki)* **adımlık yer,** *dey.* Çok yakın yer. [*Ing.* Close by; *Fr.* A quatre pas].

~ **ayağını bir yere getirip marifet yapmak,** *dey.* Alay ve küçümseme amacıyle kullanılır.

~ **ayak,** *ark.* § ❶ Roma devri doğu şehirlerinde ve özellikle Suriye'de bir ana kavşaktaki dört açıklıklı revak. § ❷ *(insan hk.) dey.* Elleri de ayak gibi kullanarak: *Dört ayak yürüdü.* [*Ing.* Quadruped(al); *Fr.* Quadrupède].

~ **ayak denge,** *cimn.* Sınırlı dayanak yüzeylerinde el ve ayakları kullanarak yürüme. [*Ing.* Fourfoot, balance exercises; *Fr.* Exercices d'équilibre en pose quadrupède].

~ **ayak duruşu,** *cimn.* Vücudun, dizler ve kalça bükülü olarak eller ve ayak uçları üzerinde dayalı bulunduğu durum. *(Bu durumda ya dizler bitişik olarak kolların, ya da kollar dizlerin arasındadır).* [*Ing.* Crouch sitting; *Fr.* Pose quadrupède].

~ **ayak üstüne düşmek,** *dey.* Bir güçlükten ustaca veya talihin yardımıyle kurtulmak; talihi olmak. [*Ing.* To land on all fours, to be very lucky, to get out of trouble easily].

~ **ayaklı,** *zool.* ◘ Dörtayaklı.

~ **ayaklı yürüyüş,** *cimn.* Elleri ve ayakları kullanarak yapılan yürüyüş.

~ **bağlı,** *kim.* Bir organik bileşiğin formülünde, dört karbon atomuna bağlı olan bir karbon atomu için kullanılır.

~ **başı mâmur,** *dey.* Her bakımdan istenildiği gibi olan, mükemmel. [*Ing.* In perfect condition, prosperous, flourishing; *Fr.* Sans défaut, impeccable].

~ **başlı,** *anat.* Uyluk kaslarından birine verilen ad. *(Yapışması dört bağ aracılığıyle olduğundan bu adı almıştır):Uyluk dört başlısı.* [*Lat.., Ing.* ve *Fr.* Quadriceps].

~ **bir taraf (dört taraftan),** *dey.* Her yönden. [*Ing.* All round; *Fr.* De tout coté].

~ **bir tarafı** *(yanı), dey.* Her yanı. [*Ing.* All around it, on all sides of it].

~ **blastomer,** *biy.* Döllenmiş yumurtanın iki defa ikiye bölünmesiyle meydana gelen blastomer topluluğu. *(Dört blastomer daha sonra sekiz tane olur. Bunların dördü makromer, dördü mikromerdir. Ilk dört mikromer bir dörtlü meydana getirir).*

~ **boynuzlu,** ◘ **Dörtboynuzlu.**

~ **boyutlu,** *mat.* ◘ **Boyut.**

~ **bölük ağaları,** *tar.* Kapıkule ocaklarının altı süvari bölüğünden Sipahi ve silâhtarlar dışındaki diğer dört bölüğün *(sağ ve sol ulufecileri, sağ ve sol kol garipleri)* ağaları.

~ **değerli,** *kim.* Birleşme değeri 4 olan elementler için kullanılır. [*Ing.* Quadrivalent, tetravalent; *Fr.* Quadrivalent,-ente, tétravalent,-ente].

~ **değerlilik,** *kim.* Dört değerli kimyasal elementlerin veya köklerin niteliği: *Karbonun dört değerliliği.* [*Ing.* Quadrivalence, tetravalence; *Fr.* Quadrivalence, tétravalence].

~ **dilimli,** *mim.* Birbirlerine teğet dört çember yayından meydana gelmiş. Gotik sanatın en belirli motiflerinden biri. [*Ing.* Quadrilobate; *Fr.* Quadrilobé, quatre-jeuilles].

~ **direkli barko,** *den.* Baştan üç direğinde *(pruva, girandi, mizana)* yamuk dört köşe seren yelkeni ve son dirseğinde *(kontra mizana)* yan yelkeni *(randa ve pik)* bulunan gemi. [*Ing.* Four-masted bark; *Fr.* Quatremâts barque].

~ **direkli gulet,** *den.* Yalnız mizana direğinde seren yelkeni, diğer direklerinde randa yelkeni olan gemi. [*Ing.* Four-masted barkentine; *Fr.* Quatre-mâts goélette].

~ **direkli kabasorta,** *den.* Bütün yelkenleri yamuk, dört köşe seren yelkenli gemi. [*Fr.* Quatre-mâts carré].

~ **direkli latin yelkeni,** *den.* Dört direği olan büyük boy yelkenli gemi [*Fr.* Quatre-mâts latin].

~ **dişli balık,** *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Dörtdişliguiller *(Tetrodontidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 30-60 sm. Yuvarlak vücutludur. Atlantik ve Pasifik Okyanusları kıyılarında yaşar. [*Lat. Tetrodon lagocephalus; Ing.* Globefish; *Fr.* Poisson-globe, tétrodon, ostracion, coffre].

~ **dönmek,** *dey.* Telâşlı hareketlerle sağa sola gidip gelmek, Telâşla çare aramak. [*Ing.* To search desperately for a remedy].

~ **duvar arasında kalmak,** *dey.* Evde kapalı kalma zorunda olmak. [*Ing.* To be shut in].

~ **elle sarılmak** *(bir şeye),* yapışmak, *dey.* Bir işe büyük bir çaba ile girişmek veya bir kimseye büyük bir önemle bağlanmak. [*Ing.* To clutch *(at),* to hold fast *(to),* to stick heart and soul *(at); Fr.* Entreprendre avec zèle].

~ **göz** *(veya dört gözlü), tkz. dey.* Gözlüklü kimse.

~ **göz bir evlât için,** *dey.* «*Anne ve babanın bütün uğraşmaları, didinmeleri evlât içindir*» anlamında kullanılan söz. [*Ing.* A child needs all the care of both parents].

~ **gözle beklemek,** *dey.* Pek isteyerek veya özleyerek beklemek, arzuyla, özlemle, sabırsızlıkla beklemek. [*Ing.* To wait eagerly*(for); Fr.* S'impatienter].

~ **işlem*,** *mat.* Aritmetiği temel işlemleri olan toplama, çıkarma, çarpma ve bölmenin genel adı. [*Osm.* Amal-i erbaa; *Ing.* The fundamental operation; *Fr.* Les quatre règles].

~ **kanatlı,** § ❶ *inş.* Dört kanattan ibaret kapı, pencere veya dolaplar hakkında kullanılır. § ❷ *zool.* Iki çift kanadı olan *(böcekler hk.)* [*Ing.* Tetrapterous, tetrapteran; *Fr.* Tetraptère].

~ **kapı,** Bektaşilikte şeriat, tarikat, marifet, hakikat kapıları.

~ **kaşlı,** *dey.* (a) Bıyığı yeni terleyen *(delikanlı);* (b) Kalın ve gür kaşlı. [*Ing.* With a budding mustache *(youth),* whose eyebrows are bushy or joined together; *Fr.* Adolescent dont les moustaches commencent à pousser].

~ **kitap,** *din.* Bütün dinlerce kutsal sayılan dört din kitabı. *(Zebur, Tevrat, Incil, Kur'an).* [*Ing.* The four sacred books *(the Pentateuch, the Psalms, the Gospels, and the Quran)*].

~ **(bir) kol çengi,** *dey.* ◘ **Çengi.**

~ **kollu,** *dey.* Tabut. [*Ing.* Coffin, bier; *Fr.* Cercueil de bois, bière].

~ **kollu demir**, *den.* Eskiden kadırgalarda kullanılan çıpasız dört kollu demir. ☆ *Eşanl.* **fiilika demiri, ığrıp demiri, grapnal demir.** ~ ~ **halat**, *den.* Bir fitil çevresine sarılmış dört kol ile meydana getirilen halat. [*Fr.* Cordage en quatre].

~ **kolluya binmek** *(çıkmak), tkz. dey.* Ölmek. [*Ing.* To die; *Fr.* Mourir].

~ **köşe olmak**, *tkz. dey.* Çok keyiflenmek.

~ **köşeli çivi**, *tekn.* ◘ Çivi.

~ **kutuplu**, *elek.* Dış sistemlerle elektrik alış verişini, her biri iki kutup teşkil eden iki çıkış yerinden yapan iletken, yalıtkan veya jeneratör sistemi. [*Ing.* Four pole, quadripole; *Fr.* Quadripôle, quadrupôle].

~ **kutuplu alıcı**, *elek.* İçinde elektromotor kuvveti meydana gelmeyen dört kutuplu. [*Ing.* Passive quadripole; *Fr.* Quadripôle passif].

~ **mezhep**, *din.* İslâmlıkta Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli mezhepleri. [*Ing.* The four orthodox schools of Islam, Hanefi, Shafi'i Maliki and Hanbeli].

~ **motorlu**, *hava.* Dört motorla donatılmış *(uçak).* [*Ing.* Four engined; *Fr.* Quadrimoteur].

~ **ornatımlı**, *kim.* Moleküldeki dört atom yerine başka dört atom veya kökün geçmesiyle türeyen bileşikler. [*Fr.* Tétrasubstitué,-ée].

~ **patlarlı dizel motoru**, *arg.* Tecrübeli, eski fâhişe.

~ **renk basma**, *res.* Dört renkle basılan resimler. [*Ing.* Four-colour process; *Fr.* Quadrichromie].

~ **sekizlik**, *müz.* Zaman birimi çengelli olan dört zamanlı bir ölçü: *Dört sekizlik müzik parçası.* [*Fr.* Quatre-huit].

~ **sesli hece**, *gram.* Bir ünlü ve üç ünsüzden kurulan tek hece: *Türk, dört, kırk, yurt, sırt, sarp, dost, post v.b.*

~ **sıra kürekli kadırga**, *den.* Üst üste dört sıra küreği olan kadırga. [*Ing.* Quadrireme; *Fr.* Quadrirème].

~ **sıralı arpa**, *trm.* Düzensiz altı sırası bulunan, başak kesiti düzensiz yıldız şeklinde, orta sıradaki daneleri düzenli, diğer sıradakiler yassı bir arpa türü. [*Lat. Hordeum tetrasticum*].

~ **sütunlu**, *mim.* Ön ve arka yüzünde dörder sütun bulunan Yunan tapınağı. [*Ing.* Tetrastyle; *Fr.* Tétrastyle].

~ **taraftan**, *dey.* Her yönden. [*Ing.* On all sides; *Fr.* De tous côtés, partout].

~ **tek**, *sp.* Kürek yarışlarında, dört kürekli yarış teknesi.

~ **tragedya çeşidi**, *tiy. Aristoteles'e* göre dramın dört çeşidi vardır: (a) Karmaşık; (b) Ahlâkî; (c) Yalınç; (d) Felâketli.

~ **türboreaktörlü**, *hava.* (a) Dört türboreaktörle çalıştırılan; (b) Dört türboreaktörle çalışan uçak: *Dört türboreaktörlü bir nakliye uçağı.* [*Ing.* Quadrireactor; *Fr.* Quadriréacteur].

~ **ucunu koyuvermek** *(bırakmak) (iş hk.), dey.* İlgilenmemek, yüzüstü bırakmak. [*Ing.* To let things go, to let things slide, to lose heart entirely, to give up].

~ **üstü**, *dey.* Her bakımdan mükemmel, eksiksiz. [*Osm.* Dörtbaşı mâmur; *Ing.* Perfect; *Fr.* Parfait].

~ **üstü, murat üstü**, *dey.* İşi yolunda olanlar için kullanılan söz. [*Ing.* In perfect condition, prosperous; *Fr.* Prospère].

~ **yanı deniz kesilmek**, *dey.* Çaresiz ve ümitsiz kalmak. [*Ing.* To fall into a helpless plight; *Fr.* Être dépourvu de toute ressource, de tout espoir].

~ **yol ağzı**, *dey.* Dört yolun kesiştiği yer, kavşak. [*Ing.* Crossroad; *Fr.* Chemin de traverse].

~ **zaman**, *otom.* Her silindir içinde vukubulan ve motorun çalışması için gerekli olan dört zamanın yek diğerini takip etmesi. [*Ing.* Four stroke; *Fr.* Quatretemps].

~ **zamanlı motorlar**, Emme, sıkıştırma, ateşleme ve eksoz zamanlarını krank milinin iki devir tamında yapan motor. Gaz motorlarının çoğu dört zamanlı motorlardır. [*Ing.* Four-stroke engine; *Fr.* Moteur à quatre temps].

dört.ayak,-ğı, b.i. § ❶ Dört ayaklı hayvan. Çarpa. § ❷ b.z. Ellerini de ayak gibi kullanarak: *Dört ayak yürümek.* [*Ing.* On all fours; *Fr.* À quatre pattes, à quatre pieds].

dört.ayaklı, b.s. *zool.* Dört ayağı olan: *At dört-ayaklı bir hayvandır.* [*Ing.* Quadruped(al), four-footed; *Fr.* Quadrupède].

dört.ayaklılar, ç.i. *zool.* Sürüngenler *(Reptilia)* ve Memeliler *(Mammalia)* sınıflarını içine alan genel bir terim; *dört ayağı olan hayvanlar.* [*Lat.* ve *Ing. Quadrupedes; Fr.* Quadrupèdes].

dört.boynuzlu, b.s. Dört boynuzu olan.

~ **antilop**, *zool.* ◘ Antilop.

dört.cihar, b.i. dört + *Fars. çihar.* Zarlardan ikisinin de dört gelmesi, dört dört. [*Ing.* A throw of two fours giving the right to make four moves of four; *Fr. (Jeu de des)* Tous les quatre].

dört.dişligiller, b.ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan, Balıklar *(Pisces)* sınıfının, Kemikli balıklar *(Teleostei)* takımının, Çengelçeneliler *(Plectognathi)* alt takımına giren bir familyası. Derileri sert veya dikenlidir. Yüzme keselerini şişirerek su üstünde yüzerler. Çoğunun eti zehirlidir. Tropik ve sıcak denizlerde, birkaçı tatlı suda yaşarlar. **Dört-dişli balık** *(Tetrodon lagocephalus),* **Fahaka** *(Oudides fahaka)* iyi bilinen türleridir. [*Lat.* ve *Ing. Tetrodontidae; Fr.* Tétrodontidés].

dört.gen[a], b.i. ve s. < *dört* + *gen. mat.* (a) Dört açısı ve dört kenarı olan şekil. [*Osm.* Zuerbaat-ül-adlâ; *Lat. Quadrangularis; Ing.* ve *Fr.* Quadrangle]. (b) Dört kenarı olan çokgen. [*Ing.* Quadrilateral; *Fr.* Quadrilatère]. ◘ *ŞEKİL: 175.* — **DÖRTGEN ÇEŞİTLERİ.** ◉ **aykırı** ~, *mat.* Köşelerinden biri, öbür üç köşenin bulunduğu düzlemde olmayan dörtgen. [*Fr.* Quadrilatère gauche]. ◉ **biçme** ~, ◘ **Biçme.** ◉ **çemberin dışına çizilebilen** ~, *mat.* Dört kenarı aynı çembere teğet olan dışbükey dörtgen. [*Ing.* Circumscribed quadrilateral; *Fr.* Quadrilatère circonscrit]. ◉ **çemberin içine çizilebilen** ~, *mat.* Köşelerinden bir çember geçen düzlem dörtgen. [*Ing.* Inscribable quadrilateral; *Fr.* Quadrilatère inscriptible]. ◉ **dik** ~, *mat.* ◘ **Dikdörtgen.** ◉ **eşkenar** ~, *mat.* Dört kenarı birbirine eşit olan dörtgen. [*Ing.* Lozenge, rhomb(us); *Fr.* Losange]. ◉ **küresel** ~, *mat.* Bir kürenin yüzeyi üzerinde dört büyük çember yayının meydana getirdiği dörtgen. [*Ing.* Spherical quadrilateral; *Fr.* Quadrilatère sphérique]. ◉ **tam.** ~, *mat.* Dört doğru ve bu doğruların ikişer ikişer kesim noktalarından meydana gelen dörtgen. [*Ing.* Complete quadrilateral; *Fr.* Quadrilatère complet].

☆ *Eşanl.* **dörtkenar.**

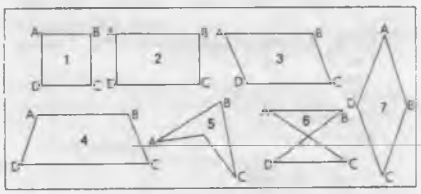

ŞEKİL: 175 — **DIKDÖRTGEN ÇEŞİTLERİ.** 1. Kare. 2. Dikdörtgen. 3. Paralelkenar. 4. Yamuk. 5. İçbükey. 6. Yıldızıl. 7. Eşkenar dörtgen.

dört.göz, b.i. *zool.* Kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Dişli sazangiller *(Cyprinodontidae)* familyasından bir balık türü. Uzunluğu 30 sm. Gözleri şiddetle dışarı fırlamıştır. Orta ve Güney Amerika'da, nehirlerin çamurlu bölgelerinde yaşar, başının bir kısmını sudan dışarıda tutar. Gözlerinin bir kısmı suda, bir kısmı havada görür. [*Lat. Anableps tetrophthalmus; Ing.* Four-eyed fish; *Fr.* Anableps].

dört.kaşlı, b.s. ◘ **Dört.**

dört.kenar[a], b.i. ◘ **Dörtgen.**

dörtköşelemek, f. Keresteleri yontarak dörtköşeli şekle sokmak. [*Osm.* Çarkûşe yapmak; *Ing.* To square, to quarter; *Fr.* Équarrir].

dörtleme, i. § ❶ Dört unsuru biraraya getirme. [*Ing.* Quartering; *Fr.* Division en quatre]. § ❷ *müz.* İki ikilemenin aynı grup içinde birleştirilmesi. *(Ritim grupunun üstüne 4 sayısı konarak belirtilir).* § ❸ *tiy.* (a) Antik tiyatroda oyun yazarının yarışmaya katılmak için yazmak zorunda olduğu üç dram ve bir satır oyunun tümüne verilen ad; (b) Bir konunun dört ayrı aşamasını izleyen dört ayrı oyunun tümüne verilen ad. [*Ing.* Tetralogy; *Fr.* Tétralogie]. § ❹ *ed.* Divan edebiyatında bir gazelin beyitlerinin altına başka bir şairin aynı vezinle ve birinci mısra ile kafiyeli olmak üzere ikişer mısra ekleyerek murabba yapmasına verilen ad. [*Osm.* Terbi; *Ing.* Poem composed by adding two rhyming lines to the first line of each couplet of a gazel].

dörtlü, s. ve i. § ❶ Kendinde herhangi bir şeyden dört tane bulunan dört parçayı içine alan. § ❷ i. *(oyunda)* (a) Üzerinde dört kupa, dört maça, dört karo veya dört sinek bulunan oyun kâğıdı; (b) Bir zarın üzerinde dört nokta bulunan yüzü. [*Ing.* Four; *Fr.* Quatre]. ☆ *Eşanl.* **cihar.** § ❸ *müz.* (a) Dört yanaşık sesten meydana gelen dizi: *do-re-mi-fa- gibi.* ☆ *Eşanl.* **dizi dörtlüsü;** (b) Birbiriyle dört ses uzaklıkta bulunan iki nota; *do-fa gibi.* ☆ *Eşanl.* **dörtlü aralık;** (c) Armonide dörtlü aralıkla yapılan uygu. ☆ *Eşanl.* **ahengi dörtlü;** (d) Dörtlü çalgı veya dört ses için bestelenmiş her türlü müzik; [*Ing.* ve *Fr.* Quator]. (e) *(Geniş anlamda)* Dört çalgıcıdan meydana gelen topluluk; [*Ing.* Quartet(te); *Fr.* Quator]. (f) Diyatonik ıskalanın dört dereceli aralığı. [*Ing.* Fourth; *Fr.* Quarte]. ◉ D.M. ~ **sü**, *(Dieselhorrts Martin usulü), telekom.* Bir Çiftin iki iletkeni gibi birbiri üzerine bükülmüş ve yalıtılmış iki çift telefon teli grupu. [*Fr.* Quarte D.M.].. ◉ **tam** ~, *müz.* (Ut'dan fa'ya) 2 derecesi ve 1 yarım diyatonik derecesi olan aralık. *En tiz nota, devrik beşliğinin en alt 2/3 noktasından doğan, tabii tam dörtlünün orantısı, aralığı meydana getiren iki notanın frekans orantısına uyar «1 den 4/3 e veya 3'ten 4'e 3. veya 4/3».* *Dörtlünün değeri 124,94 savart'tır).* [*Fr.* Quarte juste].

~ **baharat**, *mutf.* Tarçın, karanfil, karabiber ve küçük hindistan cevizinin karışımı dörtlü baharı teşkil eder. *(Alafranga yemeklerde kullanılır).*

~ **bileşik**, *kim.* Bileşiminde dört değişik element bulunan bileşik. [*Ing.* Quaternary; *Fr.* Quaternaire].

~ **çatı**, *mim.* Birbirini kesen iki beşik örtüsü çatının vücuda getirdiği şekilde çatı olup, binanın dört tarafında birer üçgen cephesi bulunur. [*Fr.* Comble en pavillon].

~ **dans**, *tiy.* Dört balet dansçısının birlikte dans etmesi. [*Fr.* Pas de quatre].

~ **humma**, *patol.* İki gün süren ateşsiz bir devreden sonra yeniden başlayan aralıklı ateş. *(Dört gün içinde iki ateşli devre vardır).* [*Ing.* Quartan fever; *Fr.* Fièvre quarte]. ◉ **çift** ~ ~, *patol.* İki gün arka arkaya gelen, bir günlük aralıktan sonra dördüncü gün yeniden başlayan ateş. [*Ing.* Double quartan fever; *Fr.* Fièvre double quarte]. ◉ **ikili** ~ ~, *patol.* Dört günde bir, aynı gün içinde iki yüksek ateş yapan humma. *(Dörtlü humma sıtmanın bir çeşididir: malarya adı daha çok bunu belirtmek için kullanılır).* [*Ing.* Quartan Malaria; *Fr.* Fièvre quarte doublée, malaria].

~ **kapçık**, *bot.* Ballıbabagillerle Hodangillerde olduğu gibi, dört bölüme ayrılmış kapçıklı meyve. [*Ing.* Tetrachene; *Fr.* Tétrakène, tétrachaine].

~ **koordinatlar**, *mat.* Uzaydaki bir noktanın, bir dörtyüzlünün yüzlerine olan dik veya eğik uzaklıkları ile büyüklük ve işaret bakımından orantılı koordinatlar. [*Ing.* Tetrahedral coordinates; *Fr.* Coordonnées tétraédriques].

~ **pencere**, *mim.* Dört kısma ayrılmış pencere veya kapı çerçevesi.

~ **sayma düzeni**, *mat.* Tabanı 4 olan sayma düzeni. [*ing.* Quaternary notation; *Fr.* Numération quaternaire].

~ **yaprak**, § ❶ *süsl.* Dörtlü yonca yaprağı şeklinde bir bezeme motifi. Genellikle gotik üslûbundaki pencereler ve trabzanlarda kullanılır. [*Fr.* Quatre feuilles]. § ❷ *bot.* Dörtlü gruplar halinde dizili yaprak.

~ **yıldız**, *telekom.* Merkezleri bir karenin köşeleri olacak şekilde bükülmüş birbirine paralel ve birbirinden eşit uzaklıkta bulunan yalıtılmış dört iletkenin meydana getirdiği grup.

dörtlük,-ğü, i. § ❶ Dört değerinde olan, dört ile bölünebilen. [*ing.* Quaternary; *Fr.* Quaternaire]. § ❷ Dört kiloluk veya dört kuruşluk. § ❸ *ed.* (a) Dört dizeden *(mısra)* meydana gelmiş nazım parçası; (b) Kafiye düzenleri değişik olabilir dört mısralık kıta; (c) Türk edebiyatının millî nazım birimi. [*ing.* ve *Fr.* Quatrain]. § ❹ *müz.* Birlik notanın dörtte bir uzunluğunda nota süresi çengelinin iki katı, ikiliğin yarısı olan nota. [*ing.* Quarter note; *Fr.* Valeur de note, la noire]. § ❺ *astr.* Birbirine dik iki çap boyunca dörde bölünmüş dairenin her bir dilimi; bir gezegenin uzanımının 90° olması durumu. [*Osm.* Terbî; *ing.* ve *Fr.* Quadrature]. § ❻ *biy.* Bölütlenmenin başlangıcında yumurta blastomerlerinin bölünmesi sonucunda ortaya çıkan mikrometrelere verilen ad. *(Dört makromer art arda dört defa, nadiren beş defa bölünerek bir yandan yeni makromerleri, bir yandan da ikinci, üçüncü, dördüncü ve seyrek olarak da bir beşinci mikromer dörtlüğü meydana getirir; her dörtlük de ayrıca bölünür).* [*Fr.* Quartette]. § ❼ *arg.* Züppe, değeri ve önemi olmayan kimse: *Hele şu dörtlüğe bakınız.* ◉ **beş ~**, *müz.* ◘ **Beş**[1]. ◉ **dokuz ~**, *müz.* ◘ **Dokuz.**

~ **aracı**, *astr.* Irakgörürlerin bulunmasına kadar kullanılan bir gökbilim *(astronomi)* aracı; çevresi üzerinde bölmeleri olan dörtte bir daire ve merkeze saptanmış, dönebilen bir çubuktan meydana gelmiştir. Bu çubukla yıldızlara nişan alınarak, bölme üzerinde yükseklikleri ölçülür. Büyükleri duvar üzerine yapılmıştır. [*Osm.* Rub-i dâire; *ing.* ve *Fr.* Quadrant].

~ **kayma**, *psik.* Dörtlük midyanın etrafında kümeleşmiş olan grupu temsil eden bir dağılım ölçüsü, dörtlük inhiraf. *(O ile ifade edilir).*

dört.nal, b.i. § ❶ *binic.* Atın en hızlı *(tırıstan daha hızlı)* koşuşu: *Dörtnal hayvanı çok yorar, hayvanı dörtnala kaldırmak.* [*Ing.* ve *Fr.* Gallop]. § ❷ *mec.* Acele acele koşma; bir işi süratle yerine getirme. ◉ **Av ~ ı**, *binic.* Bu dörtnal yürüyüşünde at belli bir tempo ile ve yorulmadan uzun süre koşabilir. [*Ing.* Hunting gallop; *Fr.* Galop de chasse]. ◉ **hücum ~ ı**, *binic.* Bu dörtnalda atın en yüksek hızından faydalanılırdı. ◉ **kısa ~**, *binic.* Bu cins dörtnalda hız dakikada 340 metre idi. ◉ **manej** *(toplu)* **~**, *binic.* Bu dörtnal yavaş fakat sonderece canlı tempolu olur. [*Ing.* Hand-gallop; *Fr.* Galop de manège, galop de rassemblé]. ◉ **uzun ~**, *binic.* Bu dörtnalda atın büyük adımlar atarak fazla mesafe kazandığı koşu. [*Ing.* Long gallop; *Fr.* Galop allongé]. ◉ **yarış ~ ı**, *binic.* Belirli bir mesafe üzerinde atın azamî hızıyle dörtnal yapması. [*Ing.* Racing gallop; *Fr.* Galop de course].

~ **sesi**, *patol.* Üç sesli kalp atışı. *(Kalbin normal iki sesli atışına kalp gevşemesi (diyastol) sırasında üçüncü bir sesin eklenmesiyle oluşur.* [*Ing.* Galloping sound; *Fr.* Bruit de galop].

dört.nala, b.z. Dörtnal koşusu ile. [*Ing.* At a gallop; *Fr.* Au galop, allongé].

~ **kaldırmak**, *binic.* Özel olarak hazırlanmış bir saha üzerinde atı dörtnala yarışma için çalıştırmak. [*Fr.* Donner un galop].

~ **kalkmak**, *binic.* At için dörtnala gitmek. [*Ing.* To gallop; *Fr.* Galoper].

dört.solungaçlı, b.s. *zool.* Dört solungacı bulunan. [*Ing.* Tetrabranchiate; *Fr.* Tétrabranche].

dört.solungaçlılar, ç.b.i. *zool.* Yumuşakçalardan Kafadan.ayaklılar *(Cephalopoda)* sınıfına giren bir takım. Ağzın çevresinde 38 tentakül bulunur. Solungaçların ve böbreklerin sayısı iki çifttir. Mürekkep keseleri yoktur. [*Lat.* ve *ing. Tetrabranchiata; Fr.* Tétrabranches].

dört.yol, b.i. Dört yolun birleştiği yer.

~ **ağzı**, Iki yolun çapraz kesiştiği yer, dört yolda meydana gelmiş alan. [*ing.* Crossroad; *Fr.* Carrefour].

dört.yüz, i. *arg.* Poker oyunu.

dörtyüzlü[1], s. *süsl.* Dört şekilli, dört yapraklı veya dört dilimli bezeme örgeleri hakkında kullanılır. Birbirinin aynı şekilde dört parça ve dört koldan ibaret eşya hakkında da söylenir: *Dörtyüzlü şamdan.* [*Ing.* Quadrilobate; *Fr.* Quatre-partite, quadrilobé].

dört.yüzlü[2], b.i. ve s. *mat.* Üçgen piramit gibi dört tane düzlemsel yüzü bulunan ve bu yüzlerin hepsi birer üçgenden ibaret olan *(geometrik cisim).* [*Osm.* Zu-er-baa't-ül-vücûh; *ing.* Tetrahedron; *Fr.* Tétraedre]. ◘ *ŞEKİL: 82.* — **BİLLÛRLAR.** ◉ **düzgün ~**, *mat.* Bütün yüzleri eşit eşkenar üçgenlerden meydana gelen dörtyüzlü. [*Ing.* Regular tetrahedron; *Fr.* Tétraèdre régulier].

dösü, i. *Fr. dessus,* üstte. *dans.* Bir hareket yapılırken, hareket eden bacak pozisyonundaki bacağın önüne geçerse aldığı yöne dösü denir.

döş, i. *esk. T. tuş.* > *töş.* § ❶ Göğsün yukarı ve ön kısmı: *Döş bağır açık.* [*Ing.* Breast; *Fr.* Poitrine]. § ❷ Kaburga altı, boş böğür: *Döş eti.* [*Ing.* Flank, withers; *Fr.* Flanc, côte]. § ❸ *zool.* (a) Öngöğüs parçası göğsün geri kalan kısmından bir eklemle ayrılmış olan kınkanatlı, düzkanatlı, eşkanatlı ve diğer böceklerde orta ve art göğsün alt tarafı; (b) Göğsü tek parçadan ibaret olan böceklerde *(zarkanatlılar, çiftkanatlılar v.b.)* göğsün alt tarafı. [*Ing.* Chest; *Fr.* Poitrine]. § ❹ *mutf.* Kasaplık hayvanlarda göğsün yukarı ve ön kısmı. [*Ing.* Breast, brisket; *Fr.* Poitrine]. ◉ **deve ~ lü**, *atç.* ◘ **Deve.**

~ **dolması**, *mutf.* Özel bir usulle hazırlanan pilavın, hayvanın döş kısmına doldurularak pişirilmesiyle hazırlanan yemek.

~ **eti**, Balıklarda göğüs eti ve yumurtalık. [*Ing.* Breast(mutton), brisket (beef), scrag end of meat].

~ **kemiği**, *zool.* ◘ **Göğüs kemiği.**

~ **yüzgeci**, *zool.* Göğüs yüzgeçlerinden önde, dolayısıyle boyun kısmında bulunan karın yüzgeçleri.

döşek,-ği, i. < *döşemek.* § ❶ Döven sürmede başaklı sapların daire şeklinde yapılması. § ❷ *inş.* Kum, ince harç ve çimentodan yapılıp yere döşenen tabaka: *Kum döşek, çimento döşek.* [*Fr.* Chape]. § ❸ Yatak, şilte. [*ing.* Mattress, bed; *Fr.* Matelas]. § ❹ *trm.* (a) Çok geniş *(bazan 1000 dönüm)* olup, çeltik ziraatine ayrılan büyük toprak parçası; (b) Tohum ekilen, fidan dikilen yer. § ❺ *den.* Gemi gövdesinde su basıncı, deniz dibine çarpma ve karaya oturma gibi hallerde darbeleri karşılayabilecek, ambarlara alınan yükle kazan ve makinenin ağırlığına dayanabilecek dirençte uygulanmış yapı elemanı. ◘ *ŞEKİL: 101.* — **BOT.** ◉ **döşeğe** *(yatağa)* **düşmek**, *dey.* Hastalanmak ◉ **döşeğe uzanmak**, *dey.* Yatmak ◉ **ölüm döşeği**, *dey.* Ağır hastalık hali. ◉ **bahçe döşeği**, Binaların ön ve arka taraflarında çimenlik ve çiçeklik olarak tarhedilmiş çeşitli parçaları olan çimenli ve çiçekli büyücek düz yüzeyler. [*Osm.* Tarh; *ing.* Flower-bed, garden border; *Fr.* Parterre, pelouse]. ◉ **cıvadra döşeği**, *den.* ◘ **Cıvadra.** ◉ **çakıl ~**, *inş.* ◘ **Çakıl.** ◉ **çimen ~**, Bahçelerde çimen dikilmiş çeşitli şekillerde büyük ve çiçeksiz sade çimenli kısımlar. [*Fr.* Chape]. ◉ **çimento ~**, Kâgir döşemeler üzerine geçirilen ince çimento tabakası. [*Fr.* Chape]. ◉ **fidan (tohum) döşeği**, Tohum ve fidan yetiştirilen yer. ◉ **karkas ~ postası**, *den.* L veya U biçiminde köşebentlerden yapılmış, dikey ve yatay uçları praçollar ile pekleştirilmiş döşek postası. ◉ **sintine ~ postası**, *den.* Bir postanın *(kaburga eğri, iskarmoz)* alt kısmını meydana getiren iki kenarlı parça.

~ **başı**, *den.* Bir geminin korunmasının *(su altındaki kısım),* dış tarafının yukarı doğru kıvrılmaya başladığı nokta.

~ **başı postası**, *den.* Bir geminin iskeletini meydana getiren düz ve dikey postalar *(kaburga)* arasında bulunan ve bunları birleştiren postalar.

~ **hastası**, *dey.* Yatmayı seven.

~ **levhası**, *den.* Geminin sintinesinde *(dibinde)* yapı elemanı olarak dikey ve bir yandan öte yana kadar uzanan, bir praçol *(köşebent)* ile bir postaya tespit edilen saç levha.

döşekli, s. § ❶ Oturaklı. [*Osm.* Sabit, yerinden oynamayan; *Ing.* Having a broad base, well-settled; *Fr.* Bien bâti]. § ❷ *den.* Yavan yapılı, narin olmayan ve bu sebeple yalpası az *(gemi).* [*Ing.* Broad and flatbottomed *(boat)*].

döşeli, s. Döşenmiş olan: *Muşamba döşeli bir oda.* [*Osm.* Mefruş; *ing.* Furnished; *Fr.* Meublé, -ée].

☆ *Yak. anl.* **bezekli, donatılmış.**

☆ *Karş.* **döşesiz, çıplak.**

~ **dayalı**, *dey.* Herşeyi tamamlanmış *(ev, oda).* [*Ing.* Fully furnished *(house); Fr.* Meublé,-ée].

döşem[a], i. < *döşemek.* Belli bir işin yapılmasına yarayan âlet ve araçların uygun yerlere döşenmesi veya bu araçların tümü: *Elektrik döşemi, sıcak su döşemi.* [*Osm.* Teçisat; *Ing.* Installation, fitting; *Fr.* Installation]. ◉ **buharlı ~**, *döş.* ◘ **Buharlı.** ◉ **çift borulu ~**, *döş.* ◘ **Çift.**

☆ *Eşanl.* **boru donanımı.**

döşeme, i. < *döşemek.* § ❶ Döşemek eylemi. [*Ing.* Spreading, laying down, furnishing; *Fr.* Action et maniere de meubler, arranger]. § ❷ *inş.* Binaların içinde yerleri örten tahta kısım: *Döşeme tahtası.* [*Ing.* Floor, pavement; *Fr.* Plancher, parquet]. ◘ *ŞEKİL: 176.* — **DÖŞEME, TAVAN VE MERDİVEN YAPIMI.** (b) Bir binanın döşemesi için kullanılan her çeşit eşya. [*Osm.* Mefruşat; *ing.* Furniture; *Fr.* Meubles]. (c) *inş.* Binalarda her katın zeminini teşkil etmek üzere yanlardaki duvarlar üzerine bindirilmiş olan yatay kirişler üstüne çimentodan yapılan düz kısım; (d) Bir binanın döşenmesi için kullanılan her çeşit eşya. [*Osm.* Mefruşat; *ing.* Furniture; *Fr.* Meubles]. § ❸ *ask.* Askerî karargâh ve birliklerle kurumların kullandıkları standart tipteki malzemeye *(yazı masası, sandalye, çelik dolap, yazı makinesi, etajer, hesap ve teksir makineleri v.b.)* verilen ad. § ❹ *balıkç.* Dalyanlarda dalyanın ağız ile karşısındaki iki kazık arasını alttan kapatan yatay ağ kısmı. § ❺ *den.* (a) Sürtüşme ile yıpranmalarını önlemek için halatların takıldıkları yere döşenen ipten örülmüş sargı *(salmastra);* (b) Gemi ambarında yükleri muhafaza eden veya çeşitli yükleri ayıran örtüleri döşeme, örtme. ◉ **aralık ~**, *inş.* Kirişlerin arasında boşluk bırakılan döşeme. [*Ing.* Hollow floor; *Fr.* Plancher creux]. ◉ **bir ~ nin itibarî yüksekliği**, *inş.* Taşıyıcı çatkının alt yüzü ile son döşemenin tonoz düzlemesi arasında kalan yükseklik. [*Fr.* Épaisseur nominale d'un plancher]. ◉ **çakıl ~**, ◘ **Çakıl.** ◉ **çimento ~**, *inş.* Çimento sıvanarak veya çimento döşengileri yani, kalıpta dökülmüş küçük çimento levhaları döşenmek suretiyle yapılan döşemeler. [*Ing.* Cement paving; *Fr.* Dallage en ciment]. ◉ **çini ~**, *inş.* Çini levhalarla döşenmiş zemin. Çimento levhaları döşenerek yapılan döşemelere de çini döşeme denilmekte ise de bunlara çimento döşenglli demek daha uygun olur. [*Ing.* Tile laying; *Fr.* Dallage en faïence]. ◉ **elvan mermer ~ ler**, *inş.* Küçük dört köşe, altıköşe veya üç köşe çeşitli büyüklükteki taşların geometrik bir şekil oluşturacak surette yanyana dizilmesinden meydana gelir. ◉ **ızgara ~**, *inş.* Araları boş bir ızkara gibi döşenen döşemeler. [*Fr.* Plancher en grille]. ☆ *Eşanl.* **kafes döşeme.** ◉ **kâgir ~**, *inş.* Bunlar taş döşeme, tuğla döşeme, mozaik döşeme, diye çeşitlere ayrılır. ◉ **kinişli ~**, *inş.* Tahtalarının bir kenarına kinişler bırakılarak diğer kenarına açılmış olan oluklara sokulmak suretiyle yapılan döşeme. ◉ **lâmbalı ~**, *inş.* Tahtaları kenarlarına açılmış olan lâmbalara bindirilmiş döşeme. ◉ **magnezyumlu ~**, *inş.* Iki tabaka halinde magnezyum oksiklorür uygulamasıyle elde

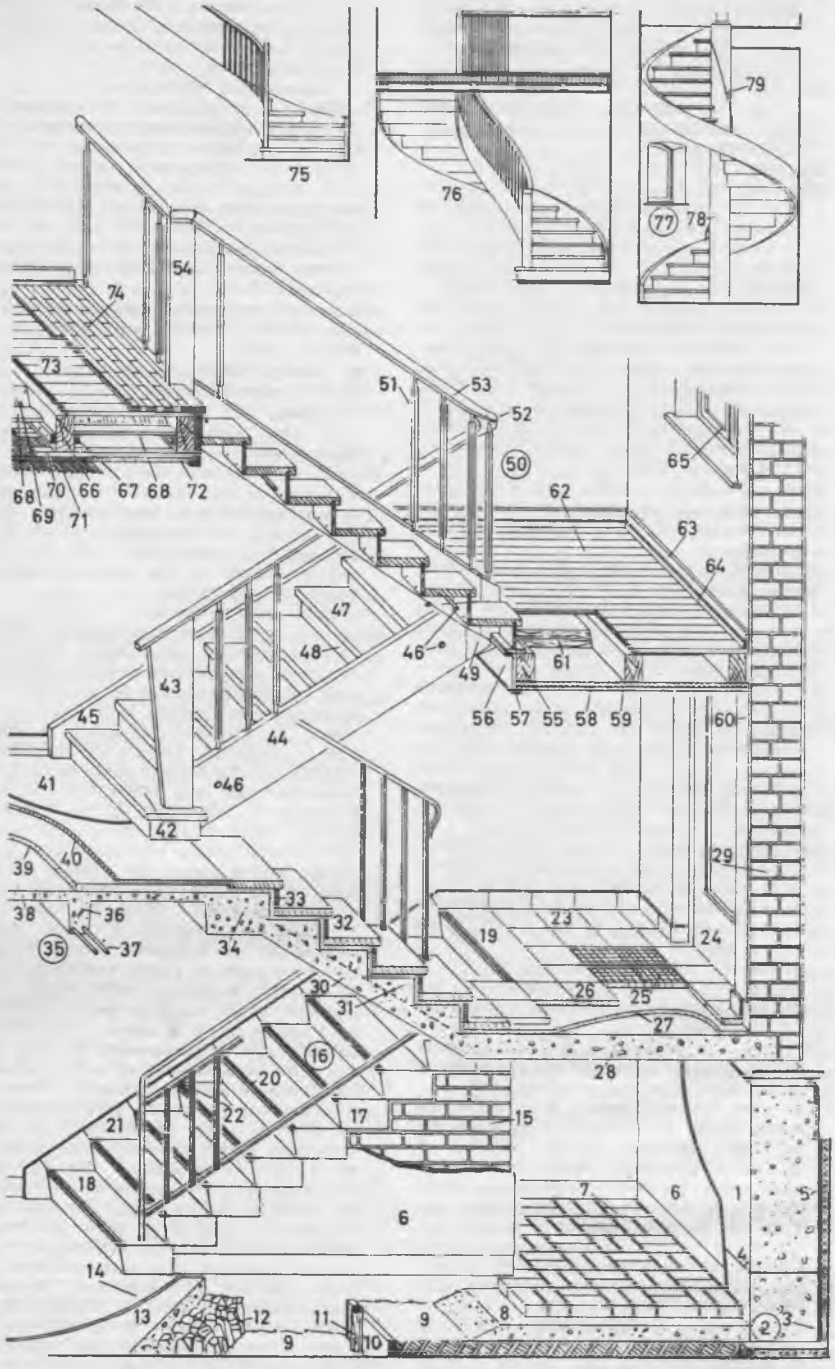

ŞEKİL: 176. — **DÖŞEME, TAVAN VE MERDİVEN YAPIMI.** **1.** Temel duvarı. **(2)** Kaide *(taban)*. **3.** Temel ayağı. **4.** Yatay *(yatık)* nem geçirmez astar. **5.** Su geçirmez astar. **6.** İkikat sıva. **7.** Zemin döşeme. **8.** Kum yatağı. **9.** Toprak. **10.** Yan tahtası. **11.** Ağaç çivi. **12.** Dolgu *(Telford döşeme)*. **14.** Çimento döşeme *(Çimento zemin)*. **15.** Tuğla örgü *(Tuğla döşeme)*. **(16)** Zemin merdiveni. **17.** Basamak. **18.** Ilk basamak *(En alt basamak)*. **19.** En üst basamak. **20.** Merdiven ağızlık. **21.** Etek *(dip pervazı, süpürgelik)*. **22.** Madenî parmaklık *(Madenî korkuluk)*. **23.** Merdiven sahanlığı. **24.** Ön kapı. **25.** Kapı çamurluğu *(çamur demiri)*. **26.** Döşeme taşı *(parke taşı)*. **27.** Harç yatağı. **28.** Betonarme plaka. **29.** Zemin katı tuğla duvarı. **30.** Kapak taşı. **31.** Merdiven aynası. **32** Basamak. **33.** Merdiven aynası. **34.** İniş ışık işareti. **(35)** Kuşaklı betonarme döşeme. **36.** Kuşak. **37.** Betonarme çelik çubuk. **38.** Döşeme altı *(Alt döşeme)*. **39.** Düz tabaka. **40.** Bitirme tabakası. **41.** Üst tabaka. **42.** Ilk basamak. **43.** Merdiven sereni *(Merdiven babası)*. **44.** Dış kiriş. **45.** İç kiriş. **46.** Çivi. **47.** Basamak. **48.** Merdiven aynası. **49.** Kiriş bükümü. **(50)** Parmaklık *(korkuluk)*. **51.** Parmaklık küpeştesi. **52.** Parmaklık kıvrımı. **53.** Parmaklık *(korkuluk)*. **54.** Baba *(baş direk)*. **55.** İniş ışık işareti. **56.** Kaplama tahtası. **57.** Lama. **58.** Hafif plaka. **59.** Tavan sıvası. **60.** Duvar sıvası. **61.** Takma *(geçme)* tavan. **62.** Tahta kuşak döşeme. **63.** Etek *(süpürgelik)*. **64.** Kuadrant. **65.** Merdiven penceresi. **66.** Ana iniş ışık işaretl. **67.** Lama. **68.** Ara döşeme. **69.** Ses geçirmez madde. **70.** Bağdadîler. **71.** Bağdadî işi. **72.** Tavan sıvası. **73.** Altdöşeme. **74.** Ses geçirmez maddeli parke döşeme. **76.** Bacalı spiral *(helisel, bükülü, yılankavi)* merdiven. **(77)** Masif sereni (babalı) spiral merdiven. **78.** Merdiven sereni *(merdiven babası)*. **79.** Parmaklık *(korkuluk)*.

edilen, eklemsiz parke. [*Ing.* Magnesian floor; *Fr.* Dallage magnésien]. ◉ **masif ~**, *inş.* Kiriş aralıkları harçla doldurulmuş döşeme. [*ing.* Full floor; *Fr.* Plancher plein]. ◉ **mermer ~**, *inş.* Düz ve tesviyeli mermer levhalar kaplanmış döşeme. Eski Türk hamamlarında bu çeşit döşemeler yapılmıştır. [*Fr.* Dallage en marbre]. ◉ **mozaik ~**, *inş.* Zemine kalın bir temel döşek tabakası konularak onun üzerine de harçla bir döşek yapılıp üstüne çeşitli renkli küçük taşlar gömülmek suretiyle vücude getirilen resimli ve şekilli döşemeler. Bu tarz döşemeleri Bizanslılar kilise ve saray gibi önemli binaların zeminlerinde çok kullanmışlardır. Son zamanlarda Sultanahmet camisi yanında meydana çıkarılan eski Bizans sarayına ait döşemeler de bu çeşittendir. [*Ing.* Durax pavement, granolithic floor; *Fr.* Plancher en mosaïque]. ◉ **poz** *(hat)* **~ trenl**, *demir.* Demiryolu döşenmesini sağlayan araç, malzeme ve takımların naklinde kullanılan tren. Bu malzeme genellikle önceden bir şantiyede monte edilmiştir. ◉ **takım ~**, *inş.* Birbirine uyan ve aynı üslûpta olan döşeme takımı. [*Fr.* Meuble assortie]. ◉ **takmakinişli ~**, *inş.* Tahtalarının arası ince çubuklarla bağlanmış döşeme. [*Fr.* Plancher à languette]. ☆ *Eşanl.* **kamalı döşeme.** ◉ **taş ~**, *inş.* § ❶ Zemine taş döşemek suretiyle yapılan döşemeler. [*Ing.* Stone pavement, stone paving; *Fr.* Dallage en pierre]. § ❷ Bir yeri döşeme taşları ile kaplama işi. ◉ **tuğla ~**, *inş.* Çeşitli şekilde dört köşe veya altıkenşe olarak yapılmış ve fırında pişirilmiş kırmızı tuğla levhalarının bir harç tabakası üstüne yatay ve düz bir yüzey meydana getirecek surette konulmasından meydana gelen döşemelerdir. Eski Türk evlerinin odaları ve avluları bu çeşit tuğla döşemelerle döşenmiştir. [*Ing.* Tile flooring, brick pavement; *Fr.* Dallage en brique]. ◉ **üst ~**, *inş.* Asıl döşeme üzerinde belli bir aralık bırakılarak yerleştirilen döşeme. [*Ing.* False floor; *Fr.* Faux plancher].

~ basamağı, *inş.* Üstü döşemi ile bir düzeyde olan basamak. [*Fr.* Marche palier].

~ boyunduruğu, *inş.* Döşeme kirişleri arasında baca geçecek yerlere rastlayan kısımlar kesildiği vakit kirişlerin boşlukta kalan uçlarını tutturmak için konulan kiriş parçası. [*Ing.* Trimming work; *Fr.* Enchevêtrure].

~ bulgurlaması, *inş.* Döşemelerde tavanlar arasındaki boşluğa doldurulan kum veya harç dolgu.

~ çeliği, *ağ.iş.* Döşeme kirişlerinin aralarını takviye etmek ve üzerlerine döşeme tahtalarını bindirmek için mıhlanan kısa kiriş parçaları. [*Fr.* Entretoise de plancher].

~ çivisi, *ağ.iş.* Oturma mobilyalarında kolan, deri, kumaş ve benzeri gereçleri tutturmaya yarayan büyük yassı başlı ve dört köşe kesitli özel çivi.

~ eşyası, *san.* Bir evde üzerinde oturulup yatılan eşyalar. [*Ing.* Piece of furniture; *Fr.* Meuble].

~ kapağı, § ❶ *inş.* Bir oda veya sofanın döşemelerinden, yani zemininden alt tarafta bulunan bir oda, bir sofa veya mahzen gibi bir kısma geçmek için açılan kapaklı delik. ☆ *Eşanl.* **bindirme.** [*Ing.* Trap-door; *Fr.* Trappe]. § ❷ *tiy.* Tiyatro sahnelerinde artistlerin sahneden birdenbire kaybolmaları veya aşağıdan yukarıya çıkmaları için döşemede bırakılan kapaklı delikler. [*Ing.* Trap; *Fr.* Trappe].

~ kasnağı, *inş.* Döşemelerde bacanın geçmesi veya merdiven için boş bırakılması gereken yere açılan deliği berkitme maksadıyle yapılan ahşap veya demir geçmelerden ibaret çerçeve olup, bir tarafı duvar veya bacaya gelir ve iki tarafındaki kirişlere geçirilmiş kuvvetlice bir ağaç çelikle veya putrelle berkitilir. Bu çeliğe kasnak boyunduruğu derler. [*Ing.* Binding, chimney beam, frame of timber for a chimney; *Fr.* Enchevêtrure].

~ kirişi, *inş.* Karşılıklı iki duvar üzerine yatay olarak karşıdan karşıya atılmış kirişler olup, üzerlerine odanın döşemesi gelir ve altı aşağıdaki odanın tavanını teşkil eder. Bunların uçları duvar boyunca uzatılmış ta-

ban veya ana kirişler üzerine biner veya duvara açılmış yuvalara sokulur. Kirişlerin alt taraftan çirkin görünmemeleri için bu kirişlerin köşelerine pahlar açılmak ve üzerlerine bazı oymalar ve boyalı nakışlar yapılmak suretiyle süslenmişlerdir. [*İng.* Floor joist; *Fr.* Solive].

~ **kordonu,** Döşemelerin etrafına çevrilen kordon. [*İng.* Seaming lace, seam-lace; *Fr.* Galon].

~ **pervazı,** *inş.* Döşemelerin kenar kısmına pervaz gibi konulan enli tahta. [*İng.* Frieze; *Fr.* Frise, lame de frise].

☆ *Eşanl.* **süpürgelik.**

~ **ressamı,** *sin.* Döşemeye hazırlık olmak üzere sahnenin taslağını çizen, eşyanın yerleştirilmesini sağlayan, çağın gereklerine göre taslak çalışmaları yapan, bezemeleri gerçekleştiren kimse. [*İng.* Draper, head grip; *Fr.* Tapissier-décorateur].

~ **süzgeci,** *döş.* Döşeme suları pis su döşemine ileten ağırlık. [*İng.* Floor drain].

~ **takımı,** *inş.* Aynı üslûpta olan mobilyaların topu. [*İng.* Set of furniture; *Fr.* Ameublement assorti].

~ **taşı,** *inş.* Çok kalın olmayarak üstü tesviye edilmiş genişçe levha halinde zemine döşenmek için kullanılan mermer kalker, malta gibi sert taşlar. [*İng.* Flag; *Fr.* Dalle].

~ **tonozu,** *inş.* Kâgir döşemelerde alta yapılan demir kirişlerin aralarını doldurmak ve aşağıdaki katını tavanını teşkil etmek üzere örülen küçük tonozlar. [*Fr.* Entrevous de plancher].

~ **yüzeyi,** *inş.* Üzerine döşeme tahtalarının, parke veya döşeme karolarının yerleştirildiği harç tabakası. [*İng.* Floor surface].

~ **zarı,** *inş.* Mermer döşemelerde ve çoğunlukla Türk hamamlarında döşeme olarak konulan mermerlerin altına yapılan hare tabakası döşeme yatağı. [*İng.* Stone underlayer of marble pavement; *Fr.* Lit de dallage].

döşemeci, i. § ❶ *inş.* Binaların döşeme tahtaları ve parkelerini yapan işçi döşeme ve parke ustası. [*İng.* Floor-maker, floor-layer, parquet-maker, parquet-layer; *Fr.* Parqueteur]. ◘ *ŞEKİL: 177.* — **DÖŞEMECİ.** § ❷ Koltukçu; odaları döşeyen ve minder, koltuk v.b. gibi şeyler yapan ve bunlara kumaş kaplayan zanaatkâr. [*İng.* Upholsterer; *Fr.* Tapissier]. § ❸ *sin.* Sanat yönetmeninin emrinde çalışan, bir filmin gerektirdiği bütün eşyaları araştıran, bulan ve bunları satın alıp zamanında hazır bulunduran kimse. [*İng* Decorative artist; *Fr.* Ensemblier]. § ❹ Kanape, koltuk gibi eşya satan kimse. [*İng.* Furniture -dealer; *Fr.* Marchand des meubles].

~ **çekici,** *tekn.* ◘ **Çekiç.**

~ **çivisi,** *tekn.* ◘ **Çivi.**

~ **yardımcısı,** *sin.* Döşemenin bakımını ufak tefek düzeltmeleri, onarımları yapan, boyama, yüz değiştirme, kaplama gibi işleri gerçekleştiren kimse. [*İng.* Assistant draper; *Fr.* Tapissier].

döşemecilik,-ği, i. § ❶ Döşeme yapma işi. [*İng.* Upholstery; *Fr.* Capitonnage, tapisserie]. § ❷ Döşeme alıp satma işi. § ❸ *saraç.* Bir otomobilin iç kısmına, onu süslemek ve daha rahat bir hale getirmek için, yapılan işlerin toplamı veya bir parça koyma işlemi. [*İng.* Upholstery; *Fr.* Garniture intérieure].

döşemek(-e), f. *esk. T. tüşemek.* § ❶ Açıp yaymak, açmak, yere sermek; dizmek: *Muşamba, kilim, hasır döşemek.* [*İng.* To lay, spread; *Fr.* étendre]. § ❷ Kaplamak, yeri bir şeyle sürekli şekilde örtmek: *Kaldırım, çini, mermer döşemek.* [*İng.* To pave, floor, cover; *Fr.* Paver, couvrir, revêtir]. § ❸ Bir ev veya dairenin oturulabilir bir hale gelmesi için gerekli olan eşyayı oraya yerleştirmek, evi donatmak. [*Osm.* Tefriş etmek; *ing.* To furnish; *Fr.* Meubler]. § ❹ *demir.* Hat döşemek bir demiryolu hattını meydana getiren ray, travers, ray bağlama demiri gibi maizemeyi gerekli şekilde birbirine bağlamak ve hat boyunca yerleştirmek. ◉ **demir** ~, *inş.* ◘ **Demir.** ◉ **taş** ~, *bayınd.* Bir taş tabakasıyla kaplamak: *Bir yola taş döşemek.* [*İng.* To pave; *Fr.* Paver].

döşemelik,-ği, i. Zemini döşemek için kullanılan taş, tuğla, çimento, döşengi veya tahta: *Döşemelik mermer, döşemelik tahta, döşemelik çini.* [*İng.* Timber for flooring; *Fr.* Dalle].

~ **levha,** Gerek duvarlara ve gerekse zemine döşemek için dörtköşe küçük levhalar halinde hazırlanmış çini veya çimento levhalar. [*İng.* Tile flag; *Fr.* Carreau].

☆ *Eşanl.* **döşengi.**

döşenek,-ği, i. *inş.* Zemine ince bir tabaka halinde sürülen sıva ve çimento. [*İng.* Covering; *Fr.* Chape].

döşengi, i. *h.d.* Kayseri ve Gaziantep taraflarında döşenen şeylere denir. Bu itibarla duvar ve zemine kaplanan taştan, tuğladan, çimentodan, çiniden, dörtköşe olarak yapılmış kaplamalık ve döşemelik küçük levhalara da denilebilir.

döşenmek, nsz. f. § ❶ Döşemek işinc konu olmak; serilmek, açılmak, yayılmak, döşeme konulmak: *Sokak asfalt döşendi, odaya halı döşendi, ev döşendi.* [*İng.* To be floored, be paved, be furnished, be covered; *Fr.* être pavé, être garni, être meublé, être recouvert]. § ❷ Hastalanıp yatağa yatmak: *Birkaç ay ayakta gezdi, sonunda döşendi.* [*İng.* To take to one's bed; *Fr.* S'aliter]. § ❸ (-e) *tkz.* Kızılan birine kötü ve küçük düşürücü sözler söylemek. § ❹ nsz. *tkz.* Azarlamak, sitem etmek, uzun uzadıya ve yererek yazmak: *Şimdiye kadar sabrediyordu, bugün döşendi.* [*İng.* To scold, reprimand, reproach; *Fr.* Réprimander, reprocher].

döşetmek, f. Döşemek işini yaptırmak. [*İng.* To let be laid or floored, to make pave or cover (with), to let furnish, to let equip with furniture; *Fr.* Faire meubler, installer]. ◉ **döşeyip dayamak,** *dey.* Eksiksiz döşemek. [*İng.* To furnish fully].

döşeyici, i. ve s. Döşemek işini yapan usta: *Elektrik döşeyicisi.* [*Osm.* Tesisatçı; *ing.* Fitter; *Fr.* Installateur].

döş.yüzgeçiller, b.i. Göğüs yüzgeçleri normal yerinde, ön karın yüzgeçleri döş kısmında bulunan, kılçık yüzgeçli kemikli balıklar takımı. [*Lat.* ve *ing.* Jugulares; *Fr.* Jugulaires].

döteranomali, i. *Fr. deutéranomalie. tıp.* Yeşil renk körlüğünün ilerlemiş şekli. [*İng.* Deuteranomaly].

döteranop, s. *Fr. deuteranope, tıp.* Döteranopi *(Yeşil rengi görememe)* hastalığına tutulmuş göz için kullanılan deyim: *Döteranop göz.* [*İng.* Deuteranope].

döteranopi, i. *Fr. deuteranopie. tıp.* Yeşil renk körlüğü. [*İng.* Deuteranopia].

dötero-albümoz, i. *Fr. deutero-albumose. biy.* ve *kim.* Protitlerin tripsinle sindirimi sonucunda ortaya çıkan palipeptitlere eskiden verilen ad. [*İng.* Deuteroalbumose].

döteropati. i. *Fr. deutéropathie. tıp.* Primer *(esas)* bir hastalıktan doğan ikinci derecedeki anormal durum. Meselâ grip komplikasyonları genellikle döteropatidir. Şöyle ki, grip virüsü vücudun direncini kırarak öbür hastalık yapıcı etmenlerin patojen etki kazanmasına yol açar. [*İng.* Deuteropathy].

döteroskopi, i. *Fr. deutéroscopie. psiky.* Hastanın kendini *çift* gördüğü sanrı. Kişiliğin ikiye bölünmesi gibi acı bir duygu ile birlikte meydana gelen sayıklama durumu. [*İng.* Deuteroscopy].

döterotok, s. *Fr. deutérotoque. biy.* Hem erkekte hem dişide görülebilen döllenmesiz üreme tipine denir. [*İng.* Deuterotokous].

☆ *Karş.* **arenotok, telitok.**

döterür,-rü, i. *Fr. deutérure. kim.* Döteryumun elementlerle verdiği bileşik: *Lityum döterür.*

döteryum, i. *Fr. deuterium. kim.* Sembolü D = 2 olan hidrojen izotopu. [*İng.* Deuterium].

☆ *Eşanl.* **ağır hidrojen.**

dötojen, s. *Fr. deutogène. jeol.* Taş veya maden kırıntılarından meydana gelen.

☆ *Eşanl.* **detritik.**

dötolesit,-ti, i. *Fr. deutolécithe.* Embriyon hücrelerinde biriken yedek besin maddesi.

dötomerit,-ti, i. *Fr. deutomérite. zool.* Gregarinlerde gövdenin arka kısmı. [*İng.* Deutomerite].

döton, i. *Fr. deuton* < *Yun. deuteros,* ikinci. *nükl. fiz.* Döteryum veya ağır hidrojen atomunun çekirdeği. *(Bir nötronla bir protonun birleşmesinden meydana gelen djton genel-*

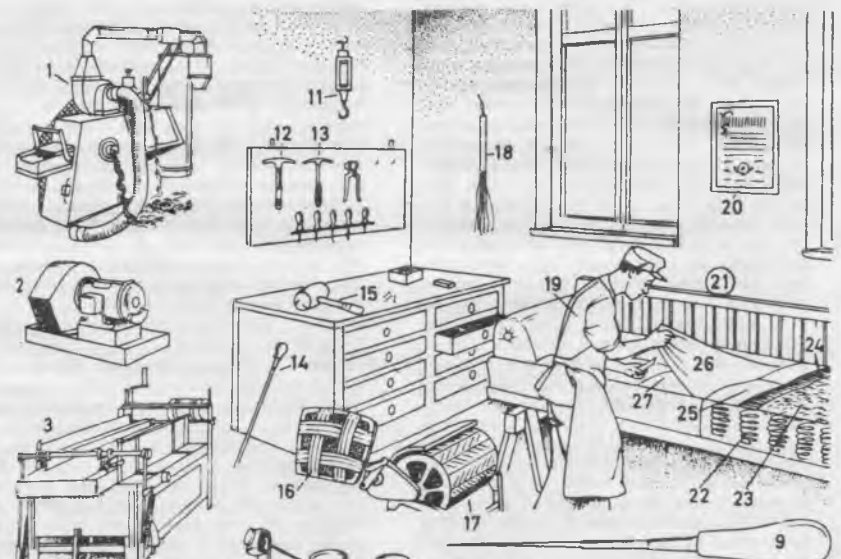

ŞEKİL: 177. — **DÖŞEMECİ.** [*Döşemeci atelyesi*]. 1 Cımbızlama ve doldurma makinesi. 2. Cımbızlama makinesi. 3. Yatak doldurma ve kapatma makinesi. 4. Duvar kancası *(duvar çengeli).* 5. Döşeme düğmesi. 6. Sırma şerit çivisi. 7. Dikiş kolanı. 8. Iğne.9. Biz *(tığ).* 10. Iki uçlu iğne. 11. Atkılı sökücüsü. 12. ve 13. Döşemeci çekici. 14. Tokmaklı mil. 15. Ağaç tokmak. 16. Keten şerit. 17. Elle çalışan ditme makinesi. 18. Kamçı. 19. Döşemeci. 20. Ustalık belgesi. (21) Divan. 22. Spiral *(helisel)* yay. 23. Kıtık *(doldurma)* malzemesi. *(Pamuk, yün, otkılı keçe).* 24. Kanaviçe *(keten bezi).* 25. Kılıf. 26. Divan örtüsü.

likle, atomların parçalanmasından dönüşüm aracılığı yapan parçacık olarak kullanılır). [*Ing.* Deuton].

dötonöron, i. *Fr. deutoneurone. dokb.* Birinci nöron *(protonöron)* ile eklemleşerek sinir akımını çevreden merkeze doğru *(duyusal ikinci nöron)* veya merkezden çevreye doğru *(hareket ikinci nöronu)* ileten ikinci nörona verilen ad. [*Ing.* Deutoneurone].

dötoplazma, i. *Fr. deutoplasma. sit.* ve *embriy.* Yumurtanın sitoplazması içinde bulunan yedek maddeler veya vitellüs maddeleri. Bunlar bazen bütün sitoplazma içine dağılmış, bazen sadece yumurtanın bir kutbuna toplanmış küçük kürecikler halindedir. *(Yumurtadaki besleyici vitellüse çoğu zaman dötoplazma adı verilir).* [*Ing.* Deutoplasm].

dövdü, i. *h.d.* § ❶ Vurmaya ve dövmeye yarayan tokmak veya çekiç. [*Ing.* Mallet, hammer; *Fr.* Marteau]. § ❷ Keser ve balta gibi âletlerin vurmakta kullanılan küt ve tokmak halinde bulunan arka tarafları. [*Ing.* Back of an axe].

dövdürmek(-i,-e) f. § ❶ Dövmek işini yaptırmak. [*Ing.* To let be beaten, pounded, flogged, etc; *Fr.* Faire battre]. § ❷ Dövme[3] yaptırmak.

döveç,-ci, i. *h.d.* < *dövmek.* ◘ Dibek.

dövek,-ği, i. ◘ Dibek.

döven, i. § ❶ *trm.* Harmanda ekinlerin sap ve tanelerini ayırmak için kullanılan, at veya öküzle çekilen, altına keskin, çakmak taşları çakılı kızak şeklinde âlet. [*Ing.* Flail; *Fr.* Batteuse, fléau]. § ❷ *ask. esk.* Bir çeşit silâh. *(Döven'e benzediği için bu ad verilmiştir. Demirden bir sap ile ucunda çivili bir topuz bulunan uzun bir zincirden meydana gelir).* [*Fr.* Fléau] ☆ *Eşanl.* kamçı. ◉ **böğür ~,** *inş.* ◘ Böğür. ◉ **el ~** I, Elle ekin dövmeye yarayan ilkel araç. *(Kayışla birbirine bağlı iki sap ile bir tokaçtan meydana gelir).*

~ makinesi, *trm.* Tekerlekli, ucu keskin, bir çok dişli çarkların bir araya gelmesinden ibaret bir tarım âleti. Ara yerlerinde bıçaklar vardır. Bir çift beygire koşulu bir araba halindedir. Ekim demetlerinin üzerinden geçirildiği zaman sapları, güzelce ezer. Pek beğenilmiş bir hali yoktur. Hâlen, piyasadan çekilmiş, ne yapanı, ne hatırlayanı kalmamış gibidir.

~ otu, *bot.* ◘ Diş otu.

dövgü, i. < *dövmek.* Çekiç başı. Çekicin döven yeri. [*Ing.* Hammer-head; *Fr.* Tête de marteau].

döviz, i. *Fr. devise.* § ❶ *ikt.* Ülkeler arasında ödeme aracı olarak kullanılan her türlü değer. Bütün yabancı paralar ve banknotlar ve bunları temsil eden çek, poliçe, bono, kredi mektubu, havale, hesap ve her çeşit belge. [*Ing.* Exchange; *Fr.* Change]. ☆ *Eşanl.* **kambiyo.** § ❷ *mal. huk.* Her türlü ödeme aracı. [*Ing.* Currency]. § ❸ Küçük bir cümle ile açıklanmış bir marka veya özlü söz: *Bütün delegasyonlar adlarını belli eden dövizleri önlerine koymuşlar.* [*Ing.* Motto, slogan; *Fr.* Slogan]. ☆ *Eşanl.* **slogan.** § ❹ Yabancı devlet parası. [*Ing.* Foreign currency, foreign exchange]. § ❺ Yabancı memleketlerde oranın parasıyle ödenmek üzere verilen belge: *Dış memleketlerde okuyan öğrencilerin döviz tahsisatı.* § ❻ *(Geniş anlamda)* Gösteri yapan toplulukların, eylemlerinin amacını belirtmek için taşıdıkları pankartlar üzerindeki söz veya özdeyiş. [*Ing.* Device]. ◉ **değişken ~ kuru,** Esnek döviz kuru, katlı döviz kuru. ◉ **gayriresmî serbest ~ piyasası,** *ikt.* Kanun dışı faaliyet gösteren döviz piyasası. ☆ *Eşanl.* **karaborsa döviz piyasası.** ◉ **serbest ~ piyasası** veya **rejimi,** *ikt.* Döviz alım satımının serbest olduğu rejim.

~ borsaları, *ikt.* ve *huk.* ◘ Borsa.

~ çıkışı, *bank.* ve *bors.* ◘ Çıkış.

~ fiyatı, *ikt.* Bir ülke parasının diğer ülke parasına göre fiyatı. [*Ing.* Rate of exchange; *Fr.* Cours (taux) du change].

☆ *Eşanl.* **kur.**

~ kıtlığı, *ikt.* Bir ülkenin ödemeler bilançosu açığının, birdenbire yapılan transferlerle kapatılmayarak, ticarî işlemlerden arta kalanla kapatılması.

~ kontrol rejimi, *ikt.* Döviz alım satımının izne bağlandığı rejim.

~ piyasası, *ikt.* Yabancı ülkelere ait ödeme araçlarının alınıp satıldığı yer.

~ sınırlandırılması, *huk.* Yabancı paraların alım satım ve transferlerinin kanun hükümleriyle bir takım usullere bağlanması.

~ tahdidatı, *huk.* Yurt dışına çıkan kimselere, belli miktardan çok döviz verilmemesi. Bu sınırlandırma, Türk parasının değerini koruma kararnamesine ek olarak kararnamelerle düzenlenmektedir. [*Fr.* Restrictions sur devises].

~ tahsisi, *huk.* Döviz, Merkez Bankasının, sonuç olarak devletin elinde bulunduğu için ithalâtçının ödemek zorunda olduğu yabancı paranın bu amaçla onun emrine verilmesi. [*Ing.* Rationing of foreign exchange; *Fr.* Attribution de devises].

~ takyidatı, *huk.* Yabancı paraların ve yabancı memleketler üzerine çekilen ve bunlardan gelen çeklerin ve poliçelerin alım ve satımını ve genellikle yabancı memleketlerine yapılan ödemeleri birtakım kayıtlara ve şartlara bağlı tutan kanunî hükümler.

dövme, i. § ❶ Dövmek eylemi ve hareketi. [*Ing.* Beating; *Fr.* Action de battre]. § ❷ Deriyi mürekkepli ince kalem ucu veya boyalı iğne ile iğnelemek suretiyle vücuda yapılan çıkmaz işaret, nakış veya resim. [*Osm.* Tevsim; *Ing.* Tattoo; *Fr.* Tatouage]. § ❸ s. Kızgın halde iken dövülerek şekil verilmiş *(maden eşya)* dökme. [*Ing.* Forged; *Fr.* Forgé]. § ❹ s. Dövülerek yapılan: *Dövme dondurma.* § ❺ *ciltç.* Cildi düzleştirmek ve sıkı bir küle haline getirmek için çekiçle yapılan işlem. § ❻ *deric.* Bitkisel sepicilikte kundura tabanı yapılacak derilere sağlamlık vermek ve su geçirmez hale getirmek için yapılan dövme işlemi. *(Deriye deri dövme çekici adı verilen bir makineyle dövme işlemi uygulanır. Dövme yerine silindirden geçirme de uygulanabilir.)* ☆ *Eşanl.* **tokmaklama.** § ❼ *(kürkçülük)* Kürkleri temizlemek için, zayıf derilerin ister elle, ister makine ile dövülmesi. § ❽ *tekn.* (a) Demir veya alaşıma *(genellikle ısıtılarak)* çekiçle veya presle, belirli biçim, boy ve nitelik verme işlemi; (b) Kızdırılmış demirdeki gözeneklerin vurma veya sıkıştırma yoluyle giderilmesi. *(Bu işte küçük tokmak çekiçler veya dövme makineleri kullanılır).* § ❾ *dok.* (a) Dokuma hammaddelerinin tezgâha alınmadan önce, içlerinde bulunan toz, toprak ve yabancı maddelerden temizlenmesi için uygulanan işlem; (b) İpek dokumacılığında kozaları sıcak suya batırarak üstlerindeki pamukçukları temizlemek ve içlerindeki ipeğin tamamen boşalmasını sağlamak üzere, bir fırça veya küçük bir süpürgeyle vurarak yapılan işlem. § ❿ *trm.* (a) Tahılların, baklagillerin, yağlı bitkilerin veya başak, badıç ve keçiboynuzu tanelerini ayırmak için sapları dövmek işlemi: *Harman döveciyle dövme, mekanik dövme;* (b) Bir avuç tahılı duvara, döşeme taşma, tezgâha, tahta veya tabana vurarak tanelerin elde edilmesi. *(En ilkel bir harman dövme tarzıdır);* (c) Samanın bağ yapmak üzere yumuşatılması işi. § ⓫ *zool.* Hayvanların, *(özellikle sığır, domuz ve koyunların)* ayırtedilmesi için, ucu dikenli bir kıskaç ile hayvanın kulağına çizilen bir numara veya herhangi bir ayırt edici işaret, ◉ **altın ~ si,** *kuymc.* Yalnız çekiç kullanarak altını yaparak haline getirme işlemi. ◉ **gözün saydam tabakasına ~ yapılması,** *tıp.* Göz lekelerini hafifletmek için yapılan küçük ameliyat. ◉ **hassas otomatik ~,** *tekn.* Madenî bir parçayı, sürekli darbeler altında işleme usulü.

~ bakırcılık, *tekn.* Dik açı yapacak şekilde birleştirilmiş saç veya bakır levhaları düzeltmek ve yüzeylerini düzleştirmek için elde, çekiçle yapılan işlem.

~ çekici, *tekn.* ◘ Çekiç.

~ çelik, *den.* Çekiçler altında dövülerek istenilen şekle konan çeliklerdir. [*Ing.* Forged steel; *Fr.* Acier forgé].

~ çerçevesi, *dok.* Sudan çıkan kumaşları döverek yıkamayı tamamlayan çarpma makinesinin, dörtgen şeklindeki parçası.

~ demir, *met.* ◘ Demir.

~ demir işleri, *inş.* Bir binada parmaklık, balkon, korkuluk, tırabzan v.b. gibi dövme demirden yapılmış demir işleri. [*Ing.* Iron works, iron foundry, hardware; *Fr.* Ferronnerie].

~ dondurma, ◘ Dondurma.

~ muştası, *(eldivencilik)* Eldivencilikte düğme delikleri, işletmeler v.b. nın dövülmesinde kullanılan çoğunlukla armut ağacından yapılan araç.

~ planı, *ask. den.* Bir gemide çeşitli topların dövme kesimlerini gösteren plan. *(Uçaksavar topçuluğunda, yatay dövme planını dikey dövme planı tamamlar).*

~ sırığı, *dok.* Keten ve kendir gibi lifli bitkileri odun kısımlarından ayırmak için dövmeye yarayan yassı tahta.

~ teknesi, *dok.* İçine yerleştirilen kumaşların özel tokmaklarla dövüldüğü ağaç tekne.

dövmeci, i. § ❶ Kullanılmadan önce dövülmesi gereken maden filizlerini veya diğer maddeleri döven işçi. § ❷ Vücuda dövme yapan.

dövmek(-i), f. *esk. T. tögmek.* § ❶ Bir yerini acıtmak için insan veya hayvana üst üste darbeler indirmek. [*Osm.* Darbetmek; *Ing.* To beat; *Fr.* Battre]. ☆ *Yak. anl.* **pataklamak, tartaklamak, dayak atmak, kötek yedirmek, tokatlamak, sille atmak, şamar atmak, yumruklamak, tekmelemek, çifte atmak, el kaldırmak.** ☆ *Karş.* **sevinek, okşamak, insanca davranmak.** § ❷ Havanda veya başka bir âletle vurarak ezmek, öğütmek: *Kahve dökmek.* [*Ing.* To grind, crush; *Fr.* Piler, broyer]. § ❸ Bir madeni kızdırıp vurarak işlemek: *Demir dövmek.* [*Ing.* To forge, hammer; *Fr.* Forger, marteler]. § ❹ *ask.* Topa tutmak: *Düşman siperlerini dövmek.* [*Ing.* To bombard, batter; *Fr.* Bombarder, battre]. § ❺ *met.* Bir bakır veya demir levhayı çekiçleyerek istenilen şekle sokmak. [*Ing.* To forge; *Fr.* Battre, retreindre]. § ❻ Temizleme, ayrıştırma, karıştırma v.b. amaçlarla bir nesneye ya doğrudan doğruya ya da âletle birçok defa vurmak: *Halı dövmek, Yumurta dövmek.* § ❼ *tekn.* Bir kazanın üzerine, çekiçle, kabartma desen ve süsler yapmak. § ❽ *dok.* (a) Yüne tokmakla vurmak, tokaçlamak; (b) Keten, kenevir veya jüt gibi gövde lifleri alınacak dokuma bitkilerini demet halinde çürütüp kuruttuktan sonra, özel tokmaklarla vurarak odun kısımlarını kırmak, dağıtmak ve elyafı ayırmak. ◉ **bir kumaşı ~,** *dok.* Kumaşın yüzeyini keçeleştirmek için, tahta tokmaklarla vurmak. *(Bu işlem dink makinelerinde otomatik olarak yapılır).* ◉ **havanda ~,** *ecz.* Değişik kıvamdaki maddeleri, tam bir karışım elde etmek için bir havanda havan eliyle ezmek. ◉ **keçe ~,** *sny.* Yünü döğerek keçe haline getirmek. ◉ **kurşun ~,** *met.* Ağır şeylerle kurşuna vurmak. ◉ **soğukta ~,** *met.* Madeni ısıtmadan dövmek. *(Genellikle soğuk dövme deyimi kullanılır).*

dövmeli, s. Vücudunda dövmeler olan. [*Ing.* Tattood; *Fr.* Tatoué].

dövülgen*, s. Çekiçle dövülerek biçimlendirilebilen ve levha haline getirilebilen *(maden).* [*Ing.* Malleable, forgeable, ductile; *Fr.* Malléable].

☆ *Eşanl.* **dövülebilir.**

dövülgenleştirme, i. Kırılgan ve sert olan beyaz dökme demiri dövülgen hale getirmek için uygulanan termik işlem *(900° C'tan başlayıp 60 saat kadar süren uzun bir soğutma devresinin izlediği bir menevişlemeyle, sementiti (demir karbür) demir ve grafit halinde ayrıştırarak, dökme demirin çeliğin özelliklerine yakın özellikler kazanması sağlanabilir).*

dövülgenleştirmek(-i), f. Termik bir menevişleme işlemi uygulamak: *Beyaz dökme demir, uzun süren bir menevişlemeyle dövülgenleştirilir).*

dövülgenlik,-ği, i. Madenin dövülgen olma niteliği, dövülmeye elverişlilik: *dövülgenlik, madenlerin özelliklerinden biridir.* [*Ing.* Malleability; *Fr.* Malléabilité].

dövülmek, nsz. f. Dövmek işine konu olmak. [*Ing.* To be beaten *(up)*, to be flogged or

castigated, to be pounded, to be hammered, to be forged or wrought, to be bombarded or battered; *Fr.* être frappe, battu].

dövülmüş, s. § ❶ Dövmek eylemine konu olmuş. [*Ing.* Beaten; *Fr.* Battu]. § ❷ *jeol.* Yağmur veya sürülerin dolaşmasıyle yüzeyinde pürtüklü yapısını kaybeden toprak için kullanılır. [*Ing.* Ground; *Fr.* Forge, broye]. ~ **avrat otu**, *bot.* ◘ Avrat.

dövünme, i. Kederden, kendi kendini dövme, hayıflanma.

dövünmek, nsz. f. § ❶ Kendi kendini dövmek. [*Ing.* To beat oneself; *Fr.* Se battre, se frapper]. § ❷ *mec.* Çok üzülerek çırpınmak. [*Ing.* To lament, deplore; *Fr.* Gémir, se lamenter]. § ❸ *den.* Bir geminin baş bodoslamasının su üstünde kalan kısmı, özellikle baş kıç vurma şiddetli ve geminin baş tarafı hafif olduğu zaman *(az yüklü iken)*, denize çarparak gömülmesi olayı. *(Dövünme etkisi, çok büyük bir yüzeye çarpan bir ağırlığın meydana getirdiği etkinin aynıdır).*

dövüş, i. § ❶ Dövmek hareketi veya biçimi. § ❷ Dövüşme, tokat, yumruk ve tekme gibi saldırışlarla yapılan kavga. [*Ing.* Fight, beating; *Fr.* Querelle, combat]. ◉ **kör** ~ ü, *dey.* Kargaşalık.

☆ *Yak. anl.* **çekişme, dırıltı, hır, hırıltı, zırıltı, atışma, hırlaşma, didişme, dalaş, boğuşma, tatsızlık, maraza, niza, münazaa, muaraza, arbede.**

dövüşken, s. § ❶ İyi dövüşen veya dövüşmeyi seven. [*Ing.* Warrior, warlike, bellicose; *Fr.* Querelleur, belliqueux,-euse]. § ❷ *zool.* Hemcinslerine karşı kavgacı, yüksek boylu, kasları kuvvetli kümes hayvanlarına verilen sıfat. *(Dövüşkenlik, amatör horoz dövüştürücüleri tarafından iyice geliştirilmiştir. Dövüşken ırklar arasında, hint, malta, ingiliz, belçika dövüşken horozları sayılabilir.*

~ **kuş**, *zool.* Yağmurkuşugiller *(Charadriidae)* familyasına giren bir kuş türü. Uzunluğu 30 sm. olur. Erkekler kendi aralarında dövüşürler. Eti Hintliler tarafından yenir. Kuzey Avrupa ve Asya'da yaşar. Kuzey Afrika'ya göç eder. [*Lat. Pavoncella pugnax; Ing.* Ruff; *Fr.* Combattant].

dövüşkenlik,-ği, i. Dövüşken olma hali. [*Ing.* Bravery; *Fr.* Bravoure, courage, vaillance].

dövüşmek(-le), nsz. f. § ❶ İki veya daha çok kişi karşılıklı birbirini dövek veya birlikte dövüş etmek. [*Ing.* To fight together or against, scuffle; *Fr.* Se battre, se bousculer]. § ❷ *(İki silâhlı kuvvet hk.)* Çatışmak, savaşmak, harb etmek. [*Ing.* To fight; *Fr.* Combattre].

dövüştürmek(-i), f. Birbirleriyle dövüşmelerini sağlamak: *Horoz dövüştürmek.* [*Ing.* To make fight *(with one another); Fr.* Faire livrer combat].

Dr. «**Doktor**» un kısaltılmış şekli.

draba, i. *Lat. bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Turpgiller *(Cruciferae)* familyasından, dağlık bölgelerde yetişen, sarı veya mavi çiçekli küçük otsu bitki. [*Ing.* Draba; *Fr.* Drave].

draft, i. *Ing. draft* veya *draught. den.* § ❶ Gemi kazanlarında yanmayı sağlayan hava akımı. § ❷ Bir geminin çektiği su.

drag, i. *ing. to drag*, çekmek, sürüklemek. § ❶ Sürek avı gibi bir koşu. *(Burada hayvanı atına bağlanmış bir tilki derisini sürükleyerek, köpeklere yol çizen bir atlı temsil eder).* § ❷ (a) Kadınların bu tür yarışları takip ettiği posta arabası; (b) *(Geniş anlamda)* Halk hizmetinde olmayan her türlü posta arabası. § ❸ *(Çekme kuvveti).* Pamukçulukta çeşitli yönlere çekilen elyafın gösterdiği direnç.

dragline /dreglayn/, i. *ing. drag*, tarak + *line*, kablo. Kablolarla çekilen kepçeler aracılığıyle toprağı kazmak için kullanılan toprak düzeltme aracı.

dragoman, i. *It. dragomanno. Esk.* Tercüman, dilmaç. *(Osmanlı imparatorluğunda, Tanzimat'tan önce tercüman yerine bu söz kullanılırdı).*

dragon, i. *Fr. dragon* < *Yun. drakon* > *Lat. draco.* § ❶ *mit.* Büyük yılan, ejder, ejderha, gulyabani. § ❷ Batı ordularında, eskiden çarpışan özel üniformalı atlı veya yaya asker. § ❸ *den.* Tekneli ve markoni şalupalı tek tip yarış yatı. § ❹ *sil.* XVI yüzyıl sonuna kadar kullanılmış olan bir cins kulevrin topu.

~ **yelkeni**, *den.* Üçgen biçiminde ilâve yelken.

dragonad, i. *Fr. dragonnades.* Louis XIV devrinde protestanlara uygulanan bir baskı ve sindirme usulüne verilen ad.

DRAGSTEDT, Lester Reynold, öz.i. (Doğum 1893). Amerikan cerrahı.

~ **ameliyatı**, *cerr.* Mide ve oniki parmak bağırsağı ülserini tedavi etmek amacıyle, yemek borusunun alt kısmı hizasındaki iki akciğer-mide sinirinin kesilip çıkarılması. [*Fr.* Opération de Dragstedt].

drahmi, i. *Yun. drakhme.* § ❶ Eskiçağda, Yunanistan'da kullanılan gümüş para (**attik ve eginet** *denilen iki çeşit drahmi vardır. Bunlar ağırlık ve değerce birbirinden farklı idiler).* [*Ing.* Drahma; *Fr.* Drachme]. § ❷ 100 *Lepta*'ya bölünen bugünkü Yunan para birimi *(sembolü: Dr).* § ❸ (a) *metrol.* Yaklaşık olarak 4,36 gr. olan eski Yunan ağırlık birimi; (b) Paris *marc*'ının küçük birimlerinden *gros*'un ağırlığına eşit olan eski ağırlık ölçüsü *(3,825 gr.).*

drahoma /drahoːma/, i. *Yun. drakhoma.* Hıristiyanlarda gelin tarafının damada götürdüğü mal veya para. [*Ing.* Dowry; *Fr.* Dot].

draje, i. *Fr. dragée.* § ❶ *ecz.* Üstü şekerli ve renkli bir madde ile kaplı, ilâç olarak kullanılan hap. *(Pilül veya komprime).* [*Ing.* Sugar. coated pill or bolus]. § ❷ *şekerc.* Üzeri şekerle, daha çok çikolata ile kaplanmış kuru yemiş.

drakunkuloz, i. *Fr. dracunculose* < *Yun. drakontion*, küçük ejderha. *bakt.* Medine kurdunun *(Dracunculus medinensis)* organizmada gelişmesinden ileri gelen hastalık. *(Çoğu zaman bacaklarda yerleşen ve sonunda yara halini alan urlarla belirir bir Asya ve Afrika hastalığı olup Amerika'ya da sıçramıştır; Guyana ve Brezilya'da yaygındır).*

dralon, i. *dok.* Almanya'da imal edilen akrilik sentetik elyaf veya devamlı iplik. Alman orlonu.

dram, i. *Fr. drame* < *Yun. drama*, eylem. § ❶ *ed.* Bir edebiyat türü. Lirik ve epik türlerin yanında üçüncü tür olarak kabul edilir. [*Ing.* Drama]. § ❷ *tiy.* (a) Acıklı veya şiddetli bir olayı canlandıran ve trajedi kadar yüceliği olmayan tiyatro oyunu; (b) Bu olayın kendisi. [*Osm.* Facia; *Ing.* Drama, tragedy]. § ❸ *mec.* Acıklı olay; kişilerin hayatının tehlikeye girdiği sahneler dizisi: *Siyasî dram.* § ❹ Kişileri birbirine düşüren feci olay veya olaylar dizisi: *Kıskançlık dramı.* ◉ **lirik** ~, *tiy.* Antik yunan edebiyatında, korosu satirlerden meydana gelen, yarı facia, yarı gülünç tiyatro oyunu. [*Ing.* Opera; *Fr.* Drame lyrique]. ◉ **litürjik** ~, X. yüzyıldan itibaren resmî olmayarak katolik âyinleri içine alınan temsillere zamanımızda verilen ad. [*Ing.* Liturgical drama; *Fr.* Drame liturgique]. ◉ **müzikli** ~, *müz.* (a) Genellikle opera dediğimiz türe İtalyanlarca verilen *dramma permusica* adının türkçedeki karşılığı; (b) Günümüzde estetiği, *R. Wagner* estetiğine yaklaşan lirik eserlere bu ad verilir. [*Ing.* Musical drama; *Fr.* Drame musical]. ◉ **romantik** ~, *tiy.* Trajik ve komik unsurların karışımı olan tiyatro oyunu. [*Ing.* Romantic drama; *Fr.* Drame romantique].

~ **haline getirmek** *(Bir şeyi), dey.* Bir olaya aşırı önem veya ciddilik atfetmek.

~ **yazarı**, *ed.* ◘ **Dramaturg**.

dramatik, s. *Fr. dramatique* < *Lat. dramaticus* < *Yun.* § ❶ *ed.* Acıklı, heyecan verici. *(Epik ve lirik edebiyat türleri için de kullanılır): Dramatik sahne.* [*Osm.* Hazin; *Ing.* Tragic; *Fr.* Tragique]. § ❷ *tiy.* (a) Tiyatro ile ilgili: *Dramatik eser, Dramatik sanat;* (b) Dramın hareketli, tutkulu biçimine sahip olan; (c) Dramla, yani oyun türüyle ilgili olan; (d) Zaman ve konu bakımından gerilimli ve bölümlü yoğunluğu olan *(bir eser türü);* (e) Tiyatroda temsil edilmek üzere yazılan *(eser).* [*Ing.* Dramatic(al); *Fr.* Dramatique]. § ❸ *(Geniş anlamda)* Seyircileri özellikle duygulandıran: *Dramatik son.* § ❹ *mec.* Duyguları derinden kamçılayan.

~ **müzik**, *müz.* § ❶ Bir tiyatro eserini yorumlamaya, açıklamaya veya ona sadece eşlik etmeye yönelmiş her tür müzik. *(Sahne müziği sadece dram havasını yaratır; lirik dramda, opera komikte ve operada ise dramatik müzik eyleme katılır).* § ❷ Kantat'ta, oratorya'da olduğu gibi, sahne için tasarlanmamış bir dramatik eylemin unsurlarını kullanan her türlü müzik. *(Bu terim, aynı zamanda gerçek bir dram özelliğini taşıyan bazı lied ve melodiler için de kullanılabilir).*

~ **oyun**, *eğt.* Çocukların, tek tek veya grup halinde, kendilerini başkalarının yerine koyarak, başkalarına veya kendilerine ait bir yaşantıyı canlandırmaları veya dramatize etmeleri esasına dayanan oyun.

dramatizasyon, i. *Fr. dramatisation.* ◘ **Dramlaştırma**.

dramatize, i. *Fr. dramatisé.* § ❶ Piyes haline koyulmuş. § ❷ Acıklandırarak anlatılmış.

dramatizm, i. *Fr. dramatisme.* Dram niteliği. [*Ing.* Dramatism].

dramaturg, i. *Alm.* < *Yun. dramaturgos* > *drama* + *ergon*, yapım. *tiy.* Dram yazarlığının tekniğini bilen uzman. Dram yazarı. [*Ing.* Dramatist, playwright, dramaturgist; *Fr.* Dramaturge, dramatiste].

dramaturji, i. *tiy.* § ❶ Dram yazarlığı sanatı. [*Ing.* Dramaturgy; *Fr.* Dramaturgie]. § ❷ Tiyatro eserleri incelemesi. § ❸ Açıklamalı dramatik piyes kataloğu. ◉ **pratik** ~, *tiy.* Bir oyunun sahneye konması işi. ◉ **teorik** ~, *tiy.* Oyun yazımı, oyun yazma kuralları ve tekniği bilimi. [*Ing.* Romantic drama; *Fr.* Drame romantique].

dramlaştırma, i. § ❶ Dramlaştırmak eylemi. [*Ing.* Dramatizing; *Fr.* Dramatisation]. § ❷ *tiy.* Bir hikâyeyi sahne eseri haline koyma. [*Ing.* Dramatization; *Fr.* Dramatisation]. § ❸ *eğt.* Hareket, konuşma ve taklit gibi unsurlardan yararlanarak çocukların, gerçek tabiat ve toplum sahnelerini fantestik bir ortam içinde canlandırmaları. Parmak oyunu pandomim, taklidî oyunlar' kukla ve bebek oyunları, anaokullarında ve ilkokulun ilk dönemindeki çocukların dramatizasyon ihtiyacını karşılayacak faaliyettedir. § ❹ *psik.* (a) *Freud*'e göre rüya mekanizması. *(Bu mekanizma ile bastırılmış bir fikir görüntüye çevrilir. Simgelemeyle birlikte olur; simgelemede, seçilen görüntü, bastırılmış fikrin simgesi olur);* (b) Geneldüşsel düşüncede ve ritmik düşüncede ve mitik düşüncede bir kavramın görüntüye çevrilmesi: *İran mitolojisinde güneş teminin üstünlüğü, toplumda baba üstünlüğü dramlaştırılması sayılır).* [*Ing.* Dramatization; *Fr.* Dramatisation].

dramlaştırmak(-i), f. Dram şekline koymak, tiyatro oyunu haliyle ifade etmek. [*Ing.* Dramatize; *Fr.* Dramatiser].

drastikler, ç.i. *tıp.* Çok kuvvetli müshiller. [*Ing.* Drastics; *Fr.* Drastiques].

dravid dilleri, *dilb.* Bugüne kadar başka hiç bir öbeğe bağlanamayan Hint dilleri öbeği. *(Hindistan'ın güneyinde ve Seylan'ın kuzeyinde yaklaşık olarak 95 milyon kişi tarafından konuşulur. Başlıcaları: telugu, tamul, kanara, malayalam, tuluca ve brahni'dir; ayrıca gondi, kodagu, kota, kul, kurukh, malto ve toda da sayılabilir. Bu dilleri bazen dravida ve andhra olarak iki öbeğe ayırırlar; telugu ile tamul andhra öbeğine girer).*

dravid'ler, ç.i. *etnol.* Hindistan'dan Birmanya'ya kadar sayısız temsilcileri olan milletler topluluğu. Değişik boyda ve koyu renkte olan Dravid'ler zenci ırkların Avustralya-melanezya temelinin belirli izlerini taşırlar. Terim, bir ırktan çok, çoğunluğu çiftçi olan, **dravid dilleri** konuşan insan topluluklarının tümüne verilir.

dravit,-ti, i. *Fr. dravit* < *Drava* ırmağının adından. *Min.* Turmalin'in demirli ve magnezyumlu bir çeşidi olan esmer renkli doğal silikat.

drayfarming, I. *Ing. dry-farming.* ◘ **Kuru ziraat**.

dreeit, dreelit,-ti, i. *Fr. dréeite* veya *dréelite*

min. Doğal baryum ve kalsiyum sülfat, Baritin'in bir çeşidi.

dreikanter, i. *Alm. jeol.* Façetalı çakıl çeşidi, üst yüzeyi üç façetalıdır. *(Dreikanter'ler, başka façetalı çakıllar gibidir ve çok yaygın bir inancın tersine olarak, rüzgârın etkisiyle biçimlendiklerini gösteren ayırıcı bir özellik taşımazlar.*

☆ *Eşanl.* **köşeli yel çakılı.**

dren, i. *trm.* Bir yerde birikip kalan suları dışarıya akıtmak için kullanılan üstü kapalı veya açık hendek, boru veya oluk.

~ **aralığı,** *trm.* Hatlar arası mesafe. [*Ing.* Drain spacing].

~ **çapı,** *trm.* Künk çapı. [*Ing.* Drain diameter].

~ **tipi saptırma,** *trm.* Delikli borular veya dere yatağının altındaki geçirgen kanallar vasıtasıyle bir deredon suyun alınması.

drenaj, i. *Fr. drainage, trm.* Toprakta kültür bitkilerinin yetişmesine zararlı olan fazla suların akıtılması. [*Osm.* Tefcîr; *Ing.* Drainage]. ☆ *Eşanl.* **akaçlama, kurutma.** ◉ **açık** ~, *trm.* ◘ **Açık²**. ◉ **açık hendek** ~ **ı,** ◘ **Açık drenaj.** ◉ **cazibe** ~ **ı,** *trm.* ◘ **Cazibe.** ◉ **çiftlik** ~ **ı,** *trm.* ◘ **Çiftlik.** ◉ **engellenmiş** ~, *trm.* ◘ **Engel¹.**

~ **emsali,** *trm.* Bir drenaj alanında meydana gelen yüzey akışı olup sahadan 24 saat içerisinde boşalan su derinliği.

~ **havzası,** *trm.* ve *coğr.* Kurutma yoluyle fazla suları başka yere akıtılan yer. [*Ing.* Drainage basin (area), catchment; *Fr.* Bassin hydrographique, aire de drainage].

~ **ihtiyacı,** *trm.* Bir drenaj sisteminin çalışma ve kapasite özellikleri olup müsaade edilebilir derinlikleri, kök bölgesi veya toprak yüzeyine göre ve belirli bir süre içinde drenlerin taşıması gereken su hacmi.

~ **terası,** *trm.* Esas itibariyle yukarı tarafın kurutulması için nisbeten derin bir kanal veya alçak bir sırta sahip eğimli bir teras.

☆ *Eşanl.* **akıntılı teras.**

~ **yoğunluğu,** *trm.* Havzada mevcut akarsu yatak ve kolları toplam uzunluklarının, havza alanına oranı. [*Ing.* Drainage density].

drepanositoz, i. *Fr. drépanocytose* < *yun. drepanon, orak* + *kytos,* hücre. *tıp.* Kanda orak biçimindo alyuvarların bulunması. *(Drepanositoz doğuştan gelen bir kansızlık tipidir; alyuvarları «orak» biçimine sokan oraksı alyuvarlar bir hemoglobin bozukluğundan ileri gelir).* [*Ing.* Drepanocytosis].

drepanyum, i. *Lat. bot.* Birbirini takip eden yan dalların hepsinin ayni plan üzerinde olduğu bir bileşik monokasyum tipi. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Drepanium]. ◘ **Oraksı çiçek durumu.**

☆ *Eşanl.* orak.

dresaj, i. *Fr. dressage. zoot.* ◘ **Hayvan eğitimi.**

dresuvar, i. *Fr. dressoir.* Kap kacak konacak masa. [*Ing.* Sideboard, dresser].

dretnot,-tu, i. *Ing. dreadnought. den.* 1906 yılından sonra ortaya çıkmış en ağır deniz savaş gemisi.

drezin, i. *Fr. draisine. demir.* Yol kontrol ve bakımı için demiryolu işçilerinin kullandığı motor veya kol gücüyle işleyen küçük araba. [*Ing.* Plate layer's trolley].

drift, i. *Ing.* § ❶ *oky. bilim.* Kutup bölgelerinde, bankizin buz tabakaları *(floes)* arasındaki serbest su yolu. [*Fr.* Drift]. § ❷ *elektr.* Tabanın vericiye temas eden kısmında diğer kısımlarına oranla daha fazla elektron bulunan transistör tipi. *(Daha etkin olan bu kısım vericiye daha kolaylıkla elektron gönderdiğinden, elektron taşınmasında bir hız artışı meydana gelir. Böylece drift transistörüyle gigahertz cinsinden çok yüksek frekanslar elde edilir).* [*Fr.* Drift].

dril, i. *Fr. drille* < *esk. Alm. drillen,* çevirmek. Bir çeşit matkap. Sonsuz vida biçimindeki dikey sapı tahrik eden bir somunun alternatif olarak sap üzerine sarılıp açılmasıyle çalışır. [*Ing.* Hand-drill, drill brace, borer].

☆ *Eşanl.* **el matkabı, el breyizi.**

drinketta, trinkete, *It. trinchetta. den.* Pruva direğinin alt sereni.

dripling, i. *Ing. dribbling. sp.* Yavaş yavaş vurarak topu ileri götürme. [*Fr.* Dribbling].

~ **yapmak,** *sp.* Futbol, rugbi ve basketbol gibi oyunlarda topu küçük vuruşlarla sürmek. [*Ing.* To dribble; *Fr.* Dribbler].

drog, i. *Fr. drogue. kim.* ve *ecz.* Hayvan ve bitkilerden, kurutularak veya özel metodlarla toplanarak elde olunan, eczacılık ve kısmen sanayide kullanılan ham veya yarı ham madde. [*Ing.* Drug].

droget,-ti, i. *Fr. droguet. dok.* (a) İlk olarak XVI. yüzyılda da Fransa'nın Poitaux kesiminde yapıldığı tahmin edilen, çözgüsü pamuk ve atkısı yün bir tip kumaş; (b) ipekle, yünle, yün ve pamuk veya ipek ve pamuk karışımıyle yapılmış ve ayrıca üzeri işlenmiş kumaş. Bu işleme kumaşın ana örgüsüne girmeden bir yüzden diğerine geçerek, her iki yüzde de desen veya çiçekler meydana getirir. [*Ing.* Drugget].

dromotrop, s. *Fr. dromotrope. fizyol.* Bütün kas iplikçiklerinin ve özellikle kalb kası ipliklerinin iletkenliği için kullanılır: *Akciğer-mide sinirlerinin uyarılması kalb üzerine negatif dromotrop, sempatiğin uyarılması da pozitif dromotrop etki yapar.* [*Ing.* Dromotropic].

drops, i. *Ing.* Tablet şeklinde, meyhoş meyve lezzetinde bir çeşit bonbon.

droseragiller*, ç.i. *bot.* ◘ **Sinekkapangiller.**

drosofilya, i. ◘ **Sirke sineği.**

druit,-di, i. *Fr. druide* < *Lat. druida* < *keltçe* druveid, kelt rahibi. [*Ing.* Druid].

~ **rahibesi, Kelt** rahibesi.

druit'lik,-ği, i. Keltlerin Hint Avrupa kaynaklı ve Hint Brahmacılığına benzeyen dinsel kuruluşu. [*Ing.* Druidism; *Fr.* Druidisme].

drumlin /dramlin/, i. *(Irlanda dilinden). jeom.* Eski buzul yatakları, daha çok kıta buzullar tabanı, üzerindeki uzunlamasına sırtlar. Drumlin'ler ya buzultaşlarla az çok gizlenmiş aynı cins kayalardan ya da kıta buzulunun yayılması sırasında kenarlarında biriken kumlar'a çakıllardan oluşmuştur. Bunlar, buzun yüzeyden erimesiyle meydana gelirler; noksan kalmış bir yüzeyden erimeye işaret eden tepelerdir.

drupa, i. *bot.* Etli meyva tipi. [*Lat. Drup(p)a; ing.* ve *Fr.* Drupe].

dua /duâ/, i. ç: **ed:iye.** *Osm.* < *Ar.* § ❶ Allahtan hayır dileme. [*Ing.* Prayer; *Fr.* Priere]. § ❷ Dua için düzenlenmiş ve söylenen ibare; doğrudan doğruya kutsal varlıklara çevrilen sözlü dinsel ayin. [*Ing.* Prayer; *Fr.* Prière, oraison]. ◉ **(hayır)** ~ **sını almak,** *dey.* Birinden hayır dua işitmek. [*Ing.* To have the blessing *(of a person)*]. ◉ **işi** ~ **ya kalmak,** *dey.* Yapacak birşeyi kalmamak.

~ **değirmeni,** *din.* ◘ **Değirmen.**

~ **etmek,** *dey.* Allahtan hayırlar dilemek. [*Ing.* To pray, to pray for somebody in gratitude; *Fr.* Faire, dire sa prière, ses prières, prier, dire une prière].

~ **(lâf) ile peynir gemisi yürümez,** *dey.* Bir şeyin imkânsızlığını anlatmak için kullanılır. [*Ing.* Talk does not accomplish what is necessary].

~ **sandalyesi,** Hıristiyanların üzerinde diz çökerek ibadet ettikleri uzun arkalıklı ve oturacak yeri alçakça sandalye. [*Ing.* Kneeling-chair, prayer stool, faldstool; *Fr.* Prie-Dieu].

duacı, i. § ❶ Biri için Allah yalvaran, Allahtan hayırlar dileyen kimse. [*Osm.* Duahân; *ing.* One who prays]. § ❷ *tar.* Camilerde dua etme işi gören kimse. [*Osm.* Duagû; *Ing.* An official of a mosque especially appointed to recite prayers].

~ **çavuşu,** *tar.* Osmanlı devrinde, törenlerde selâm görevini yapan çavuşlardan biri.

☆ *Eşanl.* **selâm çavuşu.**

duacınız, z. Kendinden bahseden kimse tarafından büyüklere karşı, *«bendeniz»* gibi kullanılan tevazu sözü. [*Ing.* Your humble servant].

duagû, s. *Osm.* < *Fars.* Eskiden törenlerde dua etmekle görevli ve bu iş için ücret veya aylık alan hoca.

duahan, i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars.* Dua okuyucusu; Eskiden tekkelerde zikirden sonra dua edenlere verilen ad. Zamanımızda mevlûtların sonunda dua edenlere bu ad verilmektedir. [*Ing.* One who prays, one who ends the ceremony of **zikr** with prayers].

duba /du:ba/, i. *den.* § ❶ Saçtan veya ağaçtan dikdörtgen prizma veya buna yakın şekillerde kaba ve sağlam yapılı yüzer araç. *(Genellikle üstü kapalı olarak inşa edilir. Kısmen açık olanları da vardır. Kullanıldıkları yere göre* **tarak dubası, çamur dubası, taş dubası, köprü dubası** *gibi adlar alır.)* [*Ing.* Pontoon, buoy; *Fr.* Ponton, bac, bouée, bolise flottante]. § ❷ İçi boş, her yanı kapalı, suyun üstünde yüzen, birkaçı yan yana sıralanarak üzerinde köprü kurulan veya kara ile gemi arasında köprü işi gören bir çeşit büyük şamandıra. [*Ing.* Flat-bottomed barge; *Fr.* Bateau plat, destiné au transport des marchandises]. ◘ *ŞEKİL: 339.* — **KÖPRÜLER.** § ❸ Köprülere dayanıklık etmek veya batmış gemileri askıya alarak su yüzüne çıkarmak için kullanılan geniş, yüksekçe, altı düz, ağaç veya saçtan yapılmış güverteli araç *(ponton).* [*Ing.* Pontoon; *Fr.* Ponton]. § ❹ *bayınd.* Androşmanların su altına yerleştirilmesine yarayan bir çeşit mavna. ◉ ~ **lı deniz uçağı,** *hava.* Su üstünde yüzmesi ve suya inişi, bir veya daha fazla duba ile sağlanan bir deniz uçağı. [*Ing.* Float seaplane; *Fr.* Hydravion à flotteurs]. ◉ **çamur** ~ **sı.** *den.* ◘ **Camur.** ◉ **denge** ~ **sı,** *hava.* ◘ **Denge.** ◉ **direk maçuna** ~ **sı,** Çok sağlam yapılmış, gemilere direkleri takmak veya çıkartmak için iki tane makası veya âleti bulunan duba. ☆ *Eşanl.* **yükleme, boşaltma maçunası.** ◉ **fener** ~ **sı,** Irmak ve kanal ağızlarına, tehlikeli kıyı önlerine ve denizlerde gerekli noktalara yerleştirilen; beyaz, kırmızı, yeşil veya karışımı renkte fenerleriyle gemilere rehberlik eden duba. ◉ **nehir** ~**sı,** Nehir ulaştırmasında kullanılan büyük, dar uzun, güverteli, genellikle kendi makinesiyle yürüyen veya yedekte çekilen duba.

~ **gibi,** *dey.* Çok şişman kimseler için kullanılır. [*Ing.* Very fat; *Fr.* Très gros].

dubacı, i. *den.* Dubalarda çalışan ve bunları idare eden tayfa.

dubar, i. *zool.* ◘ **Has kefal.**

dubara /dubâ:ra/, i. *Osm.* < *Fars. dübâre.* § ❶ *«İki kere»* demek olup tavla oyununda her iki zarın ikili düşmesine verilen ad. § ❷ *arg.* Hile, oyun, düzen. [*Ing.* Intrigue, plot; *Fr.* Intrigue, ruse]. ☆ *Yak. anl.* **yalan, dalavere, atmasyon, dolma, eftamintokofti,** kantin, **katakofti, kıtır, kıtırbom, kofti, mantar, martaval, palavra, polim.** ◉ **dubaraya düşmek (gelmek),** *arg.* Kandırılmak. [*Ing.* To be taken in, to be tricked].

dubaracı /dubâ:racı/, s. *arg.* Düzenle, oyunla iş gören *(kimse),* düzenci, hile yapan, kandıran. [*Ing.* Trickser, liar; *Fr.* Intrigant, fourbe].

☆ *Eşanl.* **hilekâr, düzenbaz, kalleş, kerizci, madikçi.**

dubaracılık,-ğı, i. *arg.* Aldatma, kandırma, hile yapma.

Dubhe, öz. i. Büyükayının α yıldızına veya *a Ursae Majoris'e* verilen ad. Kadiri 1,9 Tayf örneği KO. [*Osm.* Pist; *Ing.* ve *Fr.* Dubhe].

DUBINI, Angelo, öz. i. (1813-1902) İtalyan hekimi.

~ **koresi,** *tıp.* Sarsıntı nöbetlerinin bazen felç, koma ve ölümle sonuçlanabileceği bir çeşit kore hastalığı. Salgın beyin iltihabının miyoklonik şekli olarak kabul edilir. [*Ing.* Chorea of Dubini; *Fr.* Chorée de Dubini].

dubl, s. *Fr. double.* **Çift.**

~ **desimetre,** *Fr. double décimètre.* İki yanında desimetre bölümleri bulunan cetvel tahtası.

dublaj, i. *Fr. doublage.* § ❶ *sin.* (a) Sinemada konuşmaların sonradan seslendirme yoluyle alınıp filme katılması; (b) Bir filmin kişilerini başka bir dilde konuşur gösterme. [*Ing. (film)* Doubling]. § ❷ Tiyatro veya sinemada bir sanatçının yerine onun rolünü yapmaya hazır bulunma hali. § ❸ *dok.* Çekme işleminden geçirilerek dokuma şeritlerinin, çekme makinesine girerken birleştirilmesi.

~ **sırası,** *dok.* Bu şekilde birleştirilen şerit sayısı. [*Fr.* Orde du doublage].

duble¹, i. *Fr. double,* çift, iki misli. § ❶ İçkilerde, belirli bir miktarın iki katını kapsayan değişken ölçü: *Bir duble bira.* § ❷ *(Oyunda)*

Kumarda oyuna konulan ilk paranın iki katı para sürme. § ❸ *müz. Anglebert* tarafından bulunan bir süsleme. [*ing.* A «double» *(beer, spirits)*].

~ **etmek**, *(oyun)* Daha önce konulan para ile birlikte kazanılan parayı da oyuna sürmek.

duble², i. *Fr. doubler*, astarlamak. *terz.* (a) Giysilerin iç kısmına geçirilip kumaşla birlikte dikilen astar; (b) Yırtmaçlı eteğin veya içi görünen elbisenin altına giyilen giyecek.

~ **etmek**, *dey.* Elbiseye astar geçirmek. [*ing.* To double; *Fr.* Doubler].

dublelemek, f. *terz.* Astarlamak, kumaşı astar ile birlikte dikmek. [*ing.* To double; *Fr.* Doubler].

dubleli, s. *terz.* Astarı olan, astarlı. [*ing.* Doubled; *Fr.* Doublé].

dublelik, s. Duble yapmaya yarayan: *Dublelik kumaş.*

dublen, dublin, i. *Fr. doublin.* Iki kat bükülmüş *kalın telli iyi çeşit. (fes için)* püskül.

dublet,-ti, i. *Fr. doublette. müz.* Orgun dip takım borularından prestant'ın oktavından öten ağızlı takım düdükleri. *(Kalaydan yapılır, düdüklerin en uzunu 35 santimi geçmez. Açık ağızlı dip takım borularına bağlıdır).*

Dublin, öz.i. *coğr.* Irlanda cumhuriyetinin başkenti. Irlanda denizi kıyısında önemli bir limandır.

dublör,-rü, i. *Fr. doubleur,-euse. sin.* ve *tiy.* Bir oyunda rolü olan oyuncunun herhangi bir sebepten oynayamaması ve ışık-düzenlemesi yapılırken, asıl oyuncunun yerini alan yedek oyuncu.

dublür,-ü, i. *Fr. doublure.* § ❶ Astar. [*Ing.* Lining]. § ❷ Zorunlu eşlik [*Osm.* Mecburî refakat]. § ❸ Bir şeyin ikinci katı, ikinci nüshası. § ❹ *ikt.* Bir serviste tutulan defterlerin, diğer bir serviste bir eşinin tutulması.

DUCHENNE de Boulogne (Guillaume Benjamin), öz. i. (1806-1875). Fransız elektrolojist hekimi.

~ **hastalığı**, *patol.* ◘ **Hastalık.**

DUCREY, Augusto, öz.i. (1860-1940) Italyan deri hastalıkları hekimi.

~ **basili**, *tıp.* Yumuşak yenirce basili. Biraz uzunca ve ince olan bu basil, oiğer bir çok mikropla birlikte yenirce irininde bulunur. Gram boyası tutmaz, ancak uç kısımları anilinle azıcık boyanır. Normal kültür ortamlarında üretilemez, ancak kan kültüründe üretilebilir. [*Ing.* Ducrey's bacillus; *Fr.* Bacille de Ducrey].

duçar /düçär/, s. *Osm.* < *Fars. düçār. esk. (kaza, hastalık v.b. hk.)* Yakalanmış, tutulmuş, uğramış. [*Ing.* Subject *(to)*, afflicted *(with)*; *Fr.* Exposé, rencontré].

☆ *Yak. anl.* maruz,-zede, musap, girlftar.

~ **olmak**, Uğramak, çatmak, tutulmak: *Hastalığa duçar olmak, bir kazaya duçar olmak.* [*Ing.* To be afflict, contract; *Fr.* Être exposé, rencontrer].

duçret, i. *Osm.* < *Ar.* Sıkıntı, darlık. [*Ing.* Distress, depression, anxiety].

dudak,-ğı, i. < *tutmak* > *tutak.* § ❶ *anat.* (a) Ağzın, dişleri örten ve dışarıya doğru az veya çok kıvrılan üst ve alt kenarlarından her biri: *Üst dudak, Alt dudak;* (b) Kadın cinsiyet organının kenarlarında bulunan zarımsı kıvrımların her biri. [*Osm.* Şefe; *Lat. Labium, labrum; Ing.* Lip; *Fr.* Lèvre]. ◘ *ŞEKİL: 484.* — **SİNDİRİM SİSTEMİ.** § ❷ *mec.* Bir şeyin üst kenarı: *Deniz dudağı.* § ❸ *zool.* (a) Birçok hayvanlarda ağız deliğini çevreleyen ve genel olarak iki parça olan etli yapı. [*Osm.* Şeb; *Ing.* Lip; *Fr.* Lèvre]; (b) Eklembacaklılarda, özellikle böceklerde, biri ağzın altında, öteki üstünde bulunan iki yatay parçaya verilen ad. *(Üst dudakta ek uzantı bulunmaz; alt dudakta bir eksen, loplar ve «dudak dokunaçları» denen dokunaçlar bulunur. Sokucu böceklerin (büvelek, sinek, tahtakurusu) sokucu ağız parçalarını içinde barındıran kısım alt dudaktır).* [*ing.* Labium; *Fr.* Lèvre]. § ❹ *bot.* (a) Iki büyük parçası bulunan çanak ve taçlarda büyük olan parçalara verilen ad; (b) Bazı çiçeklerin dudak şeklindeki kısımları. [*Ing.* Lip, labium; *Fr.* Lèvre]. § ❺ *mim.* Korinthos veya karma düzende, sütun başlığını meydana getiren çanak pervaz. [*Fr.* Lèvre]. § ❻ *müz.* Orgun bazı takım borularındaki parçalardan biri. [*Fr.* Lèvre]. ◉ **dudağından kan damlamak;** Tam mânasıyle sıhhatli olmak. ◉ **dudağını bükmek,** *dey.* Ağlayacak gibi olmak, ağlamaklı olmak, ağlamsamak. [*Ing.* To distort one's mouth as when about to weep; *Fr.* Pincer les lèrves]. ◉ **dudağını ısırmak,** *dey.* Yakışıksız bir durum karşısında çok şaşırmak, hayran olmak. [*Ing.* To bit one's lip in astonishment; to utter a word; *Fr.* Se mordre les lèrves]. ◉ ~ **tan okuma,** *psik.* Işitme duygusunu kaybetmiş bir kimsenin, konuşan bir insanın düşüncelerini onun ağzının hareketlerini izleyerek anlaması sanatı. ◉ **alt** ~, *anat.* ve *zool.* ◘ **Altdudak.** ◉ **bir dudağı yerde, bir dudağı gökte,** *dey.* Çok büyük dudaklı. [*Ing.* Having enormous lips *(in folk tales, about negros).* ◉ **çift** ~ lı, *bot.* ◘ **Çift.** ◉ **dilber dudağı,** *mutf.* ◘ **Dilber.** ◉ **diş** ~ **ünsüzü,** *gram.* Alt dudağın üst ön dişlere değmesi halinde, ağız boşluğundaki havanın, dışarı çıkarken meydana getirdiği ünsüz. [*Ing.* Labio-dental; *Fr.* Labiodental,-ale]. ◉ **küçük** ~ **lar,** *anat.* Insanda dişi genital organın vaginasının başlangıcında bulunan dudak şeklindeki deri katlanmaları. [*Osm.* Şefetân-ı sagiretan; *Lat. Labia minor; Ing.* Small lips; *Fr.* Petites lèvres, nymphes]. ◉ **üst** ~, *anat.* ve *zool.* ◘ **Üstdudak.**

~ **benzeşmesi,** *gram.* Dudak ünsüzlerinin veya yuvarlak ünlülerin düz ünlüleri etkileyip yuvarlaklaştırması: *(oldı)* > *oldu, (oturdı)* > *oturdu, (okudı)* > *okudu, (öldi)* > *öldü, (gördi)* > *gördü; (övdi)* > *övdü, (savırmak)* > *savurmak, (kavırmak)* > *kavurmak, (o + bir)* > *öbür. v.b.* [*Ing.* Labial attraction; *Fr.* Attraction labiale].

☆ *Eşanl.* **dudak çekiciliği, dudak uyumu.**

~ **boyası,** Dudaklara sürülen çeşitli renklerde boya. *(Çıkmayan dudak boyaları eozin kullanılarak yapılır).* [*Ing.* Lipstick; *Fr.* Bâton de rouge, rouge à lèvres].

☆ *Eşanl.* **ruj.**

~ **bükmek,** *dey.* § ❶ Bir şeyi beğenmediğini anlatacak bir tavır almak. [*Osm.* Istihfaf etmek; *Ing.* To despise, sneer; *Fr.* Dédaigner]. § ❷ ◘ **Dudağını bükmek.**

~ **çatlamak,** *dey.* Çok korkmak. [*Ing. (One's lip)* to chap or to be rent].

~ **çukuru,** *anat.* Üst dudağın ortasındaki oluk. [*Ing.* The groove in the upper lip; *Fr.* Fossette].

~ **damak yarığı,** *kurt ağzı),* Dudaktan küçük dile kadar giden doğuştan yarık. [*Ing.* Harelipped; *Fr.* Bec-de-lièvre].

masından ileri gelen ve az görülen hastalık. Dudak, dil, yutak ve gırtlakta gittikçe artan bir felç şeklinde belirir. [*Ing.* Labioglossolaryngeal paralysis; *Fr.* Paralysie labio-glosolaryngée].

~ **deri kanseri,** *vet.* ◘ **Deri.**

~ **dil-gırtlak felci,** *tıp.* Hareket sinirlerinin soğanilik içindeki çekirdeklerinin soysuzlaş-

~ **dokunaçları,** *zool.* Alt dudağa bağlı bakışımlı uzantılar. Böceklerde iki, yumuşakçalarda dört tanedir. [*Ing.* Labial palpi; *Fr.* Palpes labiaux].

~ **dudağa,** Ağız ağıza, birbirine pek yakın: *Dudak dudağa konuşmak, dudak dudağa öpüşmek.* [*Ing.* Lip to lip, mouth to mouth; *Fr.* Tête à tête, entretien particulier, bouche à bouche].

~ **eşlemesi,** *sin.* Sözlendirmede, perdedeki görüntüde yer alan dudak hareketlerine uygun ses çıkarma. Bu eşleme, hem süre bakımından *(Yani sesin dudak harekete başladığı vakit çıkıp, durduğu vakit kesilmesi),* hem de biçim bakımından *(yani dudağın aldığı biçime uygun ses çıkarılması)* yapılır. [*Ing.* Lip synchronisation, lip sync; *Fr.* Synchronisation des lèvres].

~ **ısırmak,** *dey.* ◘ **Dudağını ısırmak.**

~ **parçası,** *zool.* Örümceklerde çene bacaklarının dip tarafında kalça kısımlarının arasında, **göğüs** kısmının önünde bulunan ve ağız boşluğuna taban ödevi gören küçük parça. [*Ing.* Labial piece; *Fr.* Piece labiale].

~ **payı bırakmak,** *dey. (Bardak, fincan gibi kaplar hk.)* Ağzına kadar doldurmayıp üç beş milimetre boş yer bırakmak. [*Ing.* Not to fill to the brim].

~ **sarkıtmak,** *dey.* Somurtmak. [*Ing.* To sulk; *Fr.* Bouder].

~ **sessizi,** ◘ **Sessiz.**

~ **ünsüzü,** *gram.* Ağız boşluğundan gelen havanın dudaklara çarpıp patlamasıyle veya dudakların aralığından sızmasıyle meydana gelen ünsüz: *b,p,m,v,f. v.b.* [*Osm.* Şefevî samit; *ing.* Labial; *Fr.* Consonne labiale].

☆ *Eşanl.* **dudak konsonu, dudaksı, dudak fonemi, dudak sesi, dudak patlayıcısı, dudak sızıcısı.**

~ **yarığı,** *patol.* Tavşan dudağı.

~ **yeme,** *tıp.* Insanın durmadan dudaklarını ısırmasıyle beliren tik.

dudaklı, s. § ❶ Dudağı olan. [*Ing.* Lipped, having lips; *Fr.* Aux levres]. § ❷ *bot.* Bitişik taçyapraklı ve bir bakışımlı taçlar için kullanılır. Bu gibi taçlar iki dudağı andırır şekilde parçalı olur. Üstteki parça iki taçyapraktan oluşur, iki loplu olur alttaki ise birbirine kaynamış üç taçyapraktan meydana gelir. *(Akballıbabanın ve genellikle ballıbabagillerin tacı böyledir).* [*ing.* Labiate; *Fr.* Labiée,-ée].

~ **ayı,** *zool.* ◘ **Ayı.**

~ **kaplumbağa,** *zool.* ◘ **Kaplumbağa.**

~ **kaplumbağagiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan, Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının, Kaplumbağalar *(Testudinata)* takımının, Yumuşak-kaplumbağalar *(Trionychoidea)* alt takımını giren bir familyası. Tatlı suda yaşayan yumuşak bağalı türleri içine alır. Bunların ayaklarında çengelli üç tırnak, gövdelerinde tamamen kemikleşmiş bir bağa bulunur. *(bağasında boynuzsu madde yoktur).* Eski dünyada ve kuzey Amerika'da yaşarlar. Dudaklı kaplumbağa *(Trionx triunguis),* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Trionychidae; Fr.* Trionychidés].

dudaklık,-ğı, i. *etnol.* Çeşitli halkların üst veya alt dudağın içine yerleştirmeyi âdet edindikleri ve çeşitli maddelerden *(tahta, boynuz, fildişi, taş)* yapılmış halka veya disk.

dudaksal* s. Dudakla ilgili. [*Ing.* Labial, *Fr.* Labial.-ale].

dudaksı*, s. Dudak biçiminde olan. [*Ing.* Lip-shaped; *Fr.* En forme de lèvre].

dudaksıl*, s. *fonet.* (a) Telâffuzunda dudakların görev aldığı *(fonem hk.); u, o dudaksıl fonemlerdir.* [*Ing.* ve *Fr.* Labial]. (b) Dudaklar düzeyinde telâffuz edilen *(ünsüz hk.): (p, b, m dudaksıl ünsüzlerdir.* [*ing.* Labial; *Fr.* Labial,-ale]. ◉ **çift** ~, *fonet.* ◘ **Çift.** ◉ **dişsiz** ~, *fonet.* ◘ **Dişsiz.**

~ **artdamaksı,** *fonet.* Dudakların ileri uzanıp dil ve sırtı arka kesiminin damağa doğru kalkmasıyle telâffuz edilen fonem.

~ **damaksı,** *fonet.* Dudakların ileri doğru uzanıp dilin ön sırt tarafının damak örtüsüne doğru kalkmasıyle telâffuz edilen fonem. [*Ing.* ve *Fr.* Labiopalatal].

~ **ünlü,** *fonet.* Ileri uzanan ve yuvarlak bir biçim alan dudaklarla telâffuz edilen ünlü. [*Ing.* Labial vowel; *Fr.* Voyelle labiale].

dudaksıllaşma*, i. *gram.* Bazı kimselerde çeşitli sebeplerden düz ünlülerin yuvarlaklaşması veya bazı ünsüzlerin dudak ünsüzlerine dönmesi: *(Savırmak)* > *savurmak, (kavırmak)* > *Kavurmak, (gönlek)* > *gömlek, (konşu)* > *komşu, (çenber)* > *çember, (kanbur)* > *kambur, (tonguz)* > *domuz, v.b.* [*Ing.* ve *Fr.* Labialisation].

dudaksızlık,-ğı, i. *anat.* Doğuştan dudak yokluğu. Kısmî veya tüm olabilir.

dıdjon, i. *(mucidi Dudgeon'un adından).* Boruları, bağlanacakları ayna veya plaklara tespit etmeye yarayan âlet. [*ing.* Tube expander; *Fr.* Dudgeon].

dudu¹, s. *Fars. tūti,* papağan. § ❶ Eskiden kadınlara verilen *«hanım, bacı»* gibi bir ünvan: *Fatma dudu.* [*ing.* Title given to women; *Fr.* Titre donne jadis aux dames]. § ❷ Ihtiyar ermeni kadını. [*ing.* Old Armenian woman; *Fr.* De nos jourson [illegible] pour les vieilles dames Arméniennes]. § ❸ *mit. tar.* Sümerlerin büyük tanrısı NIN-Girsu'ya ait tapınağın baş rahibi.

~ **burnu hotoz,** *kıyf.* Eski Istanbul hanımları arasında moda olan bir baş süsleme çeşidi. [*Ing.* Kind of headgear for women].

~ **dilli,** *dey.* Iyi, tatlı dilli, çok konuşan

(kadın). [*Ing.* Talkative, pleasant talker; *Fr.* Causeur, jaseur, bavard,-e, babillard].

dudu² (kuşu), i. *Osm.* < *Fars. tûti.* § ❶ Papağan: *Dudu dili.* [*Ing.* Parrot; *Fr.* Perroquet]. § ❷ *mec.* Zeki olmayan ve boş şeyler konuşan güzel. [*Ing.* Pretty, ligth-headed].

duetto /duet:to/, i. *It. duetto. müz.* (a) İki ses için veya iki müzik âleti için yapılmış müzik parçası; (b) Karşılıklı iki kişi tarafından söylenen şarkı. [*Ing.* Duetto].
☆ *Eşanl.* kısa duo.

dufrenit,-ti, i. *Fr. dufrénite (mineraloji uzmanı Dufrenoy'un adından) min.* Hidratlı doğal demir fosfat. [*Ing.* Dufrenite].

dufrenoyzit,-ti, i. *Fr. dufrenoysite (mineraloji bilgini Dufrénoy'un adından). min.* $Pb_2As_2S_5$ formülündeki doğal kurşun arsenyosülfür. *(Düfrenoizit terimi bazen, bakır arsenyosülfür veya* binnit *için de kullanılır. Binnit kelimesi ise her iki türe verilen genel bir addır).* [*Ing.* Dufrenoysite].

duftit,-ti, i. *Fr. duftite. min.* Doğal kurşun ve bakır arsenyat. [*Ing.* Duftite].

duglas, i. *bot.* Kozalaklılar *(Coniferae)* takımının, Çamgiller *(Pinaceae)* familyasından, Kuzey Amerika'nın batısı ile Doğu Asya'da yayılmış olan 7 türü ve çeşidi varyeteleri bulunan, boylu, herdem yeşil bir ağaç cinsi. Genel olarak piramidal bir tepesi vardır. İğnemsi yapraklar sürgünlere teker teker dizilmiştir. Erkek çiçekler silindir biçiminde ve kozalakçık halinde olup dişi çiçekler terminaldir veya yaprakların koltuğundan çıkmıştır. Olgunlaşan kozalağın pulları dağılmaz. Çok hızlı büyüdüklerinden, odunları değerli olduğundan Avrupa'da da yetiştirilmektedir. Bazı türleri de süs bitkisi olarak yetiştirilir. **adi duglas, yeşil duglas, mavi duglas** iyi bilinen türleridir. Türkiye'de yetişmemektedir. [*Lat. Pseudotsuga; Ing.* ve *Fr.* Douglas]. ◉ **adi ~**, *bot* Kuzey Amerika'nın batısında ormanlar teşkil eden, anayurdunda 80-90 m. boylanan bir duglas türü. İğnemsi yaprakları sürgünlere tarakvari dizilmiştir. Erkek çiçekler koyu pembe, dişi çiçekler elma yeşili veya purpur renktedir. Kozalaklar silindirik ve 5-10 sm. uzunluğundadır. [*Lat. P. menziesii = P. taxifolia = P. douglasii = macronata; Ing.* Douglas fir, Oregon pine, red fir, douglas spruce, douglas pine, douglas hemlock; *Fr.* Sapin de Douglas, douglas]. ◉ **mavi ~**, *bot.* Sivri tepeli, iğnemsi yaprakları genellikle mavi erkek çiçekleri krem renginde olan ve kontinental dağ ikliminde yetişen bir duglas türü. Ormancılık bakımından önemli olmayıp dekoratif park ağacı olarak yetiştirilir. [*Lat. P. taxifolia glauca = P. douglasii glauca; Fr.* Douglas du Colorado, douglas bleu]. ◉ **yeşil ~**, *bot.* Sahil arazisinde yetişen, 90 m. ye kadar boylanan, ince dallı, gevşek tepeli, hızlı büyüyen ve çok kıymetli hasılat veren bir duglas türü. İğne yapraklar sürgünlere iki sıralı dizilmiştir. Erkek çiçekler portakal sarısı, dişileri yeşil veya purpur kırmızıdır. Kozalaklar 10 sm. boyunda ve sarkıktırlar. Avrupa'da yetiştirilmektedir. [*Lat. P. menziesii* var. *viridis = P. taxifolia var. viridis*]. ☆ *Eşanl.* **sahil duglası.**

dugong, i. *Fr. dugong* < *(Malâkka dilinden) douyoung, zool.* Deniz inekleri *(Sirenia)* takımının Dugonggiller *(Dugongidae)* familyasından, Hint Okyanusunda, Hindistan'dan Avustralya'ya ve Afrika'da Mozambik boğazına kadar sürüler halinde yaşayan, etçil memeli hayvan. Boyu 3 m. yi bulur. **Avustralya dugongu** *(Dugong dugon)* ve **Hint dugongu** *(Halicore dugong)* iyi bilinen türleridir. [*Lat.* ve *Ing. Sea-cow, Dugong; Fr.* Dugong, vache marine]. ☆ *Eşanl.* **deniz ineği.** ◘ *ŞEKİL: 379.* — **MEMELİ HAYVANLAR.** ◉ **Avustralya ~ u**, *zool.* Deniz inekleri *(Sirenia)* takımının, Dugonggiller *(Dugongidae)* familyasından bir memeli türü. Uzunluğu 3 m. Esmerkülrengidir. Hint Okyanusunda yaşar. [*Lat.* Dugong dugon]. ◉ **Hint ~ u**, *zool.* Dugonggiller *(Dugongidae)* familyasına giren bir memeli türü. Hint okyanusuna özgü olan bu tür otçul olup Hindistan'dan Filipinlere kadar yaygındır. Uzunluğu 3 m. dir. Sürüler halinde yaşar. Gececidir. [*Lat. Halicore dugong; Ing.* Indian dugong; *Fr.* Dugong indien].

dugonggiller, ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, Deniz-inekleri *(Sirenia)* takımına giren bir familyası. Kuyrukları iki parçalıdır. Erkeklerin üst kesici dişleri uzamıştır. **Hint dugongu** *(Halicore dugong)* ve **Avustralya dugongu** *(Dugong dugon)* türleri iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Dugongidae; Fr.* Dugongidés].

duhter, i. *Osm.* < *Fars. duhter. esk.* Kız, kız çocuk.

duhul /duhûl/, *Osm.* < *Ar. esk.* 1çeri *(içine)* girme, giriş. [*Ing.* Entering, entrance; *Fr.* Action d'entrer, entrée].

duhuliye /duhûliye/, i. *Osm.* < *Ar. duhûl. esk.* Giriş vergisi, giriş parası. [*Ing.* Entrance fee, import duty; *Fr.* (prix d') entrée, billet].
☆ *Eşanl.* **girmelik, girimlik.**

duk, i. *zool,* ◘ Giyimli maymun.

duk, dük, *Fr. duc.* Dört tekerlekli, oturacak iki yeri olan, ayrıca önde ve arkada uşaklar için birer yer bulunan lüks araba. ◉ **küçük ~**, Duk'un benzeri olan ve uşak için arkasında yalnız bir yeri bulunan araba. [*Fr.* Petit duc].

duka¹ /du:ka/, i. § ❶ Avrupa'da bir soyluluk ünvanı olan *«dük»* kelimesinin eskiden kullanılan şekli. § ❷ Venedik veya Cenova cumhuriyetinin seçimle iş başına gelen başkanı. [*Ing.* ve *Fr.* Doge]. ☆ *Eşanl.* doj.

duka², i. *Fr. ducat* < *It. ducato. züm.* 1294 yılında ilk defa *Giovanni Dandolo* tarafından bastırılan altın para. *(Osmanlı devletinin kuruluşundan Fatih Sultan Mehmet zamanına kadar Türkiye'de de kullanılmıştır).*

duka³, i. *Fr. douka.* Afrika'da yetişen. *Sapotaceae* familyasından *Dumoria Africana* denilen ağaçtan elde edilen kereste. *(İnce marangozluk ve kaplamacılıkta kullanılan pembeye çalar kahverengi, ince dokulu, makbul bir kerestedir; makore'*yi *andırır).*

dukalık,-ğı /du:kalık/, i. § ❶ Bir dukanın yönetiminde bulunan ülke. § ❷ Venedik ve Cenova'da duka görevi. [*Ing.* Dukedom, duchy; *Fr.* Duché].

dukat,-tı, i. *Alm. metrol.* Eskiden Avusturya ve Almanya'da kıymetli maddeleri tartmada kullanılan ağırlık ölçüsü. *(Avusturya'da dukat'ın karşılığı 3.491 gram. Almanya'da 3,459 gramdı ve 60 as dukat'a bölünürdü).*

DUKES, Clement, öz.i. (1845-1925). İngiliz çocuk hekimi.

~ -Filatow hastalığı, *patol*: ◘ **Hastalık.**

dul, s. ve i. *esk. T. tul.* Eşi ölmüş veya eşinden ayrılmış *(kadın veya erkek).* [*Ing. (kadın)* Widow, *(erkek)* Widower; *Fr.* Veuf, veuve]. ◉ **gelin ~u**, *dey.* Genç dul.
~ kalmak, *dey.* Eşini kaybetmek. [*Ing.* To be widowed].
~ karı enciği, *arg.* Çok çeneli, çenesi düşük kız.
~ yaşmağı, Dul kadının örtündüğü başörtü.
~ yaşmağı başına, *dey. «Sen de dul kalasın»* anlamında beddua.

dul.aptal.otu,-nu, b.i. *bot.* Dulaptalotugillerin örnek bitkisi olan bir ağaççık. Yüksek yerlerde yetişir ve çiçekleri güzel kokar.

dulaptalotugiller, ç.b.i. *bot.* Örnek bitkisi **dulaptalotu** olan, taçsız iki çeneklilerden bir familya.

dul.avrat.otu, b.i. İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Bileşikgiller *(Compositae)* familyasından, morumsu çiçekli bitki cinsi. Çiçek bürgülerinin üzerindeki çengeller hayvanların postuna takılır ve böylece tohumlarının dağılması sağlanır. Türkiye'de yetişen *A. lappa (Lappa major = L. officinalis)* adlı türü 50-150 sm. boyunda, bir yıllık otsu bir bitkidir. Kökleri *(Radix Lappae majoris)* inulin, uçucu yağ, tanen ve bir fitosterol taşır. Yaprak ve tohumlarında *Lappin ve arctiin* adlı 2 acı madde bulunmuştur. Terletici, idrar söktürücü, yumuşatıcı ve kan temizleyici olarak kullanılır. Haricen deri hastalıklarında kullanılır. **Küçük dulavratotu** *(L. minor)* adlı türü de yukarıdaki tür gibi kullanılır. [*Lat.* Arctium; *Ing.* Burdock; *Fr.* Bardane].

dulda, i. § ❶ Dik bir bayırın, üstten sarkan külteler tarafından korunan ve gerçek bir mağaradan küçük olan alt kısmı. [*Ing.* Shade, sheltered place; *Fr.* Abri]. § ❷ *h.d.* Sâye, himaye.

duldalamak(-i), f. Korumak, siper altına almak.

duldalanmak, nsz. f. Siper altına girmek, sığınmak, korunmak. [*Ing.* To take refuge *(under)*].

dulluk,-ğu, i. Dul olma durumu. [*Ing.* Widowhood, widowerhood; *Fr.* Veuvage].

DULONG, Pierre Louis, öz. i. (1785-1838) Fransız fizikçi ve kimyacısı.
~ ve Petit kanunu, *kim.* Katı haldeki elementlerin özgül ısılarıyle atom ağırlıklarının çarpımı, bütün elementler için aşağı yukarı aynıdır ve bu çarpımın ortalama değeri 6,4 tür. *(Yaklaşık olan bu kanun yüksek sıcaklıklarda daha doğru sonuçlar verir.* [*Fr.* Loi de Du long et Petit].

dum, i. *Fr. doum* < *Ar.* Mısır ve Arabistan'da yetişen, boyu 10. m. yi, dipte çevresi 1 m.yi bulan bir palmiye türü. Meyvesinin dış kabuğu unlu şekerlidir. Tohumu sert dokuludur. *(nebatî fildişi).* Bu ağaç Sahra'nın her yerinde, yukarı Mısır ve Sudan'da görülür. Çölde kumları tutmaya, ekim alanlarının genişlemesine hizmet eder. Kerestesi inşaatta, yaprakları sepet ve hasır yapımında kullanılır. Birçok yerlerde bazı çeşitlerinden yiyecek sağlanır. [*Lat. Hyphaena Thebaica; Ing.* Doom palm].

dum, i. *den.* Kazanlarda istim borularının iştirak ettiği ve istimin biriktiği yuvak.

duma, dumağı, i. *h.d.* Nezle, ingin. [*Ing.* Cold in the head; *Fr.* Rhume de cerveau, coryza].

Duma, i. *Rus.* Çarlık zamanında Rus parlamentosuna verilen ad. [*Ing.* ve *Fr.* Douma].

duman, i. *esk. T. tuman.* § ❶ Yanan maddelerden çıkan kara veya esmer renkli gaz: *Dumanda balık kurutmak.* [*Ing.* Smoke, fume; *Fr.* Fumée]. § ❷ *(Geniş anlamda)* Havadaki sis, pus. [*Ing.* Fog, mist; *Fr.* Brouillard, brume, épaisse, fumée, vapeur]. § ❸ İnce tozun havaya kalkmasından meydana gelen bulanıklık: *Toz dumandan etraf görünmüyor.* § ❹ Meyva ve çiçeklerin, içinde buzlu şeyler bulunan kabların üstlerindeki ince buğu. § ❺ *arg,* (a) Perişanlık; (b) Boş, boşuna, fena, âdî: *Züğürtlükten halimiz duman be abi;* (c) Esrar. ☆ *Eşanl.* **ampes, cıgaralık, cuk, dalga, diş, hurda, kabza, konca, nefes ,ot, paspal, sarıkız, toprak.** ◉ **~ ı başına vurmak**, *dey.* Öfkelenmek, kızmak. ◉ **~ ı doğru çıksın**, *dey.* Yapılan işin doğru olmasa da usule uygun olmasının gerektiğini bildiren söz. [*Ing.* Let the chimney be crooked, as long as it draws]. ◉ **~ ı üstünde**, *dey.* Pek taze yeni kesilmiş veya koparılmış. [*Ing.* Very fresh, brand new]. ◉ **tozu ~ a katmak**, *dey.* ◘ Toz.
~ attırmak, *arg.* Göz açtırmamak, birini yıldıracak şekilde davranmak. [*Ing.* To ruin, to defeat completely; *Fr.* Réduire son adversaire à l'impossibilité de reagir, anéantir, écrasser].
~ borusu, § ❶ *inş.* Dumanları bacaya taşıyan boru. [*Ing.* Smoke pipe, smoke tube, stove tube]. § ❷ *term.* ◘ **Boru¹.**
~ bürümek, *dey.* § ❶ Büyükçe ateşlerin, çevreye yayılması. § ❷ Sis bastırmaya başlamak.
~ deliği, *döş.* Ocakların dumanını dışarıya vermek üzere bacalar içinde bırakılan uzun delik. [*Ing.* Smoke-hole; *Fr.* Bouche, trou pour laisser échapper la fumée].
☆ *Eşanl.* **tütek.**
~ denemesi (deneyi), *inş.* Pis su borularında bir kaçak olup olmadığını anlamak için yapılan deneme. [*Ing.* Smoke-test; *Fr.* Essai par la fumée].
~ etmek, *arg.* Dağıtmak, bozmak.
~ kesici, *inş.* Baca çekişini hızlandırmak ve ocağın tütmesini önlemek için ocak bacalarının üzerine yerleştirilen tertibat. [*Ing.* Smoke preventer; *Fr.* Fumifuge].
~ noktası, *(petrol)* Lambalarda kullanılan gazyağının özel bir lambada yakılarak denenmesi. *(Duman çıkmaya başladığı anda, alevin maksimum yüksekliği milimetre cinsinden ölçülür).* [*Ing.* Smoke point].
~ olmak, *arg.* Çok kötü duruma düşmek,

iş bakımından sarsılmak.
~ **rengi,** *dey.* Koyu gri.
~ **sandığı,** *den.* Alev borulu gemi kazanlarında dumanın toplanarak bacaya yükseldiği yer.
~ **verme gücü,** *kim.* Birim kütledeki bir yakıtın, yanına sonunda çıkaracağı duman *(veya gaz)* miktarı. *(Sıvı ve katı yakıtlar için bu miktar, yakıtın ağırlığını gösterir; gaz yakıtlarda ise bu miktar, «normal» şartlar altında 0° C sıcaklıkta 760 mm. civa basıncındaki yakıtın hacmini verir).*
~ **yapmak,** *arg.* Hiç denecek bir para ile çok iş görmek, çok para kazanmak.
~ **yolu,** *döş.* Tuğla veya betondan yapılmış duman yolu. [*Ing.* Flue; *Fr.* Conduit de fumée].
☆ *Eşanl.* **duman kanalı.**

dumancı, s. *arg.* Pek az sermaye ile çok para kazanan oyuncu: *Ahmet cesur olduğu için iyi bir dumancıdır.* [*Ing.* One who makes lots of money out of next to nothing].

dumaniye, i. *trm.* Orman köylerine zati yakacak ihtiyacı için verilen odunun bedeli alınmak suretiyle faydalanmaları.

dumanlamak(-i), f. § ❶ Dumanlı hale getirmek: Duman vermek, dumana tutmak veya asmak: *Balıkları dumanlamak.* [*Ing.* To fumigate; *Fr.* Fumer]. § ❷ Bulandırmak, karartmak. [*Ing.* To trouble; *Fr.* Troubler].

dumanlanmak, nsz. f. § ❶ Dumanlı hale gelmek. [*Ing.* To become smoky, to be filled with smoke]. § ❷ *mec.* Bulanmak: *Kafalar dumanlandı.* [*Ing.* To be confused *(mind)*].

dumanlı, s. § ❶ Dumanı olan, duman çıkaran: *Dumanlı barut.* [*Ing.* Smoky; *Fr.* Fumeux, -euse]. § ❷ *res. (Etraf çizgileri belirsiz ve renkleri silik olan resimler hk.)* Bir resimden uzaklıkların şekilleri ve tonları daima böyle dumanlı, yani bir buhar tabakası arkasından görünür gibi yapılır ve bu suretle uzaklıklar derinleştirilir. [*Ing.* Vaporous; *Fr.* Vaporeux,-euse, voilé]. § ❸ *mec.* Sıkıntılı, bulanık, sarhoş.
~ **barut,** *fişekç.* Barutun ilk çıktığı zaman duman çıkaran türü.
~ **kuvars,** *jeol.* Esmerimsi renkte ve içinde magnezyum oksidini bulunduran bir kuvars.
☆ *Eşanl.* **nevrokop taşı.**
~ **sulfirik asit (~ nitrik asit),** *kim.* Nemli hava ile karşılaşınca hidratlar vererek duman çıkaran, anhidritçe zengin, çok derişik asitler.

dumanlı dumanlı, z. Çok sisli ve dumanlı.

dumanlık, s. § ❶ Duman kaplamış, sisli: *Hava dumanlıktı.* [*Ing.* Smoky, fumy, misty; *Fr.* Fumeux,-euse, enfumé,-ée, brumeux,-euse]. § ❷ *tekn.* Bir ısıtma cihazının, ocaktan çıkan yanma gazlarını toplayarak bacaya gönderen kısmı. [*Ing.* Place full of smoke or mist].
~ **külü,** *tekn.* Demir ocaklarında, ocağa yüklenen yakıt maddelerinin tamamen yanması sonucu meydana gelen ve dumanlıkta toplanan yanma türü. [*Ing.* Smokebox ash; *Fr.* Fraisil de boîte à fumée].

dumansız, s. Dumanlı olmayan, duman çıkarmayan. [*Ing.* Smokeless; *Fr.* Qui n'exhale pas de fumée, sans fumée].
~ **barut,** *fişekç.* Silâhlardan kurşun veya toplardan mermi atılmasında kullanılan patlayıcı bir madde. Pamuk ile nitrogliserin karışımından ibarettir. Pamuk barutu, pamuğu nitrik ve sülfürik asitlerle işleyip kuturmak yoluyle elde edilir. Dumansız barut ateşte yakılır. [*Ing.* Smokeless powder; *Fr.* Poudre colloïdale, poudre sans fumée].
☆ *Eşanl.* **koloidal barut.**

dumasit,-ti, i. *Fr. dumasite* < kimyacı *Dumas*'ın adından. *min.* Klorit grupundan mineral çeşidi.

dumdum, i. *Hindistan'daki* **Dumdum** *şehrinin adından. Fr.* Başlarafı haç biçimi çentilmiş, çarptığı yerde patlayıp düzensiz bir şekil alan ve bu yüzden geniş ve tehlikeli yaralar açan bir çeşit tüfek kurşunu. [*Ing.* Dumdum bullet; *Fr.* Balle dumdum].
~ **humması,** *tıp.* Kala-azar hastalığı.
~ **mermisi,** ◘ **Dumdum.**

dumortierit,-ti, i. *Fr. dumortiérite* < *Dumortier*'nin adından, *min.* Doğal alüminyum borosilikat. *(Güzel mavi renkte olan bu tür bazı Norveç gnayslarında bulunmuştur.*

dumûr /dumûr/, i. *Osm.* < *Ar. esk. fizy.* Görevi olmayan basit bir organın kullanılması hali, körelme. [*Ing.* Atrophy; *Fr.* Atrophie].
◎ ~ **a uğramak** *(uğratmak), dey.* Körelmek. *(köreltmek).* [*Ing.* To be atrophied; *Fr.* S'atrophier].

dun /dün/, s. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Alçak, aşağı *(kimse),* deni, zelil. § ❷ Alt, aşağı: *Dûn fiyat verdi satmadım.* [*Ing.* Low, base, vile, lower, inferior; *Fr.* Bas, peu élevé, mauvais, qui ne vaut rien].
☆ *Eşanl.* § ❶ **bayağı, âdi, deni, zelil.** § ❷ **eksik, düşük.**

duo /du:o/, i. *It. müz.* Iki çalgı veya iki ses için düzenlenmiş parça. [*Ing.* Duo, duet; *Fr.* Duo].

duocu, i. Duo halinde şarkı söyleyen veya çalgı çalan iki kişiden biri. [*Ing.* Duettist; *Fr.* Duettiste].

duodenum, i. *Lat. anat.* ◘ **Onikiparmak bağırsağı.**

duole, i. *Fr. duolet, müz.* Bir ölçüde, üçerli zamanın ikişerli zamana bölünmesi. *(Birim değeri noktalı bir nota olarak kalır.)*
☆ *Eşanl.* **ikileme.**

duopol, i. *Fr. duopole.* Piyasayı elinde tutan iki firmanın ya birleşerek, *(monopol)* kurmaları, ya da dikkatli bir fiyat politikası izleyerek kârlarını en yüksek seviyeye çıkarmak üzere anlaşmaları. [*Ing.* Duopoly].

dupiyon, i. *Fr. doupion, duppion.* Iki böceğin birlikte ördüğü ortak kozalardan sağılan ham, kaba ve düzensiz ipek. Bazı dokumalarda atkı olarak kullanıldığı gibi kalıptan şerit ve püskül yapımında da kullanılır.

DUPUYTREN, Guillaume, öz.i. (1777-1835). Fransız cerrahı.
~ **hastalığı,** *patol.* ◘ **Hastalık.**
~ **kırığı,** *tıp.* Kamış kemiğinin, aşık çıkıntısının 7 veya 8 sm. yukarısından kırılması ve kaval kemiği aşığının kopması. [*Fr.* Fracture de Dpüytren].

dur, s. *Fr. dur* < *Lat. durus. müz.* Alman dilinde majör makam için kullanılan sıfat.

dur! *ünl.* § ❶ Bir kimsenin veya bir şeyin durması için verilen komut. [*Ing.* Stop!; *Fr.* Arrêtez!]. § ❷ *(trafik)* Taşıtların durmasını emreden işaret levhası. [*Ing.* Traffic stop; *Fr.* Arrêt de circulation].

duraç[1]**-cı,** *h.d. zool.* Sülüngiller *(Phasianidae)* familyasından bir av kuşu. Tüyleri, güzel, büyüklüğü keklik ile sülün arasındadır. [*Lat. Francolinus; Ing.* Francolin (bird) *Fr.* Francolin].

duraç[2]**,** i. < *durmak.* Heykel, sütun gibi şeylerin üstüne oturtulmuş olduğu parça, ayak, taban. [*Osm.* Kaide; *Ing.* Pedestal, base *(for a statue, column, etc.)*].

durağan, s. < *durmak.* Yerini değiştirmeyen, aynı yerde kalan, yerli: *Durağan yıldızlar.* [*Osm.* Sabit; *Ing.* Stable, immobile, fixed; *Fr.* Fixe, stable, immobile].
☆ *Karş.* **gezegen, seyyar.**
~ **yıldız,** *astr.* Yöresindeki yıldızlara göre yer değiştirmeyen yıldız. [*Osm.* Necm-i sâbit; *Ing.* Fixed star; *Fr.* Etoile fixe].

durak[1]**,-ğı,** i. <*durmak* > *turmak.* § ❶ Tren, otobüs gibi taşıtların yolcu alıp indirmek için düzenli olarak durduğu yer. [*Osm.* Mevkif; *Ing.* Stop; resting place; *Fr.* Arrêt]. *müz. A.* (a) Türk musikisinde bir dizinin son sesi ve bir makamın karar verilen son perdesi. *(Türk makamları, eskiden beri durakların göre sınıflandırılmıştır);* (b) Din müziği türü. Tekkelerde zikirlerin arasında okunur; (a) Müzik cümlesinin geçici olarak askıda kalması; genellikle bir susma ile belirtilir; (b) Bir ölçü süresini kapsayan zaman aralığı; bu aralık süresince icra durdurulacak demektir; (c) Değeri ne olursa olsun bir ölçü uzunluğunda susma. § ❷ *ed.* Hece ölçüsüyle yazılmış manzumelerde dizelerdeki hecelerin belli sayılarda sıralanmaları. Nazımda mısraların belli ölçülere göre olan bölüm yerleri. [*Osm.* Takti; *Ing.* Scanning; *Fr.* Scansion]. § ❸ Durma, dinlenme, çalışmada ara: *Bir haftadan beri bende uyku durak yok.* [*Osm.* Mevkif; *Ing.* Halt, pause; *Fr.* Pause, arrêt]. § ❹ *gram.* Konuşmada, anlamın gerektirdiği şekilde, kelimeler arasındaki ses kesintisi: *Peki /sonra ne oldu?; Ne dersiniz /gidelim mi?; E/ ne yapalım?; Kader / elden ne gelir? v.b.* ◎ **değişme** ~ ı, *meteor.* ◘ **Değişme.** [*Ing.* ve *Fr.* Pause].
~ **evferi,** *müz.* Türk musikisinde bir büyük usul. [*Ing.* A rhythmic pattern of 21 beats].
~ **evi,** *tur.* Turistlerin bir mola süresince barınıp yiyebildikleri, konaklama cihazı yetersiz yollarda kurulmuş az konforlu konak. [*Ing.* Rest house, Inn; *Fr.* Foyer, d'étape].
~ **konağı,** *tur.* Az sayıda ziyaretçinin gittiği bazı bölgelerde genel olarak özel teşekküller veya kamu kuruluşları tarafından cihazlanmasına çare bulmak için sade konaklama imkânını göstermeye yarayan terim. [*Ing.* Rest house, Hostel; *Fr.* Gite d'étape].
~ **noktası,** *mat.* Bir y = f (x) eğrisinin kollarından birinin f(x) fonksiyonunun tamamlanmamış bulunduğu bir aralığın sınırını kestiği ve böylece bir süreksizliğin çıktığı nokta.
~ **otu,** *bot.* ◘ **Dere otu.**
~ **yeri,** Kuranı kerimde cümlelerin bittiği nokta yeri. Tespihlerde her otuz üç taneyi ayıran işaret.
~ **yöntemi,** *tiy.* Bir tiyatro eserini perdelerle değil de duraklarla *(tablolarla)* kurma yöntemi. Ilk kez orta çağda dinsel oyunlarda görülmüştür. [*Ing.* Episodic technique; *Fr.* Téchnique épisode].
~ **zamanı,** *tiy.* Bir oyunun gerekli yerlerinde susma süresi. [*Ing.* Pause, halt; *Fr.* Temps d'arrêt].

durak[2], i. Bir çeşit tüysüz şeftali. [*Lat. Nucipersica; Ing.* Nectarine, apricot peach; *Fr.* Pêche sans duvet].

duraklama, i. § ❶ Duraklamak eylemi, durur gibi olma, kesilme. [*Ing.* ve *Fr.* Interruption]. § ❷ Tereddüt etme. [*Ing.* Hesitation; *Fr.* Hésitation]. § ❸ *ask.* Hareket halinde bulunan bir birliğin vakitsiz, yersiz ve düzensiz olarak yürüyüşünü durdurması. § ❹ *res.* Bir resimdeki çizgileri boydan boya devam etmeyip arada sırada durarak kesik kesik yapmak: *Duraklama çizgiler.* [*Fr.* Entrecoupé]. § ❺ *astr.* Bir gezegenin gökyüzündeki görünür hareketinin bazen doğru yönde *(saat ibrelerinin ters yönü),* bazen de ters yönde gerçekleştirilmis gibi görünmesi. § ❻ *patol.* Hastalık belirtilerinin hemen hemen değişmeden durduğu devre.
~ **devresi,** *tıp.* Bir hastalığın bütün belirtilerinin yerlestiği ve ağırlastığı devreden sonra gelen devre. *(Mikropların ve direnme güçlerinin arttığı ve aynı zamanda dengelesmeye doğru yöneldikleri tehlikeli zamana raslar. Süresi değişiktir, fakat genellikle had bir bulaşıcı hastalık altı ila sekiz gündür).*
~ **dönemi,** *tar.* Osmanlı Imparatorluğunda genel bir tarihle, XVI. yüzyılın sonlarından, XVII. yüzyılın başlarına kadar süren döneme verilen ad.
~ **refleksi,** *biy.* Bir böceğin *(veya bir başka hayvanın),* kendisini avlayacak bir düşmana değmesi veya sadece yaklasması halinde «*kendini ölü gibi göstermek*» amacıyle kıpırdamadan duraklaması şeklinde savunma tepkisi.

duraklamak, nsz. f. § ❶ Yürürken veya söz söylerken kısa bir zaman için durmak veya arada bir durmak. [*Ing.* To pause, to come to a stop; *Fr.* Faire une pause, s'arrêter]. § ❷ Bir mesele karşısında şaşırıp kalmak. Bir resmi yaparken güç tarafından durmak ve devam edememek. [*Fr.* S'arrêter]. § ❸ Tereddüt etmek. [*Ing.* To hesitate; *Fr.* Hésiter]. ☆ *Eşanl.* **duraksamak, durumsamak.** ☆ *Karş.* **ilerlemek, devam etmek, atılmak.**

duraklı, s. § ❶ Durağı olan. § ❷ *fiz.* Hep aynı yerde kalan, hep aynı yerde tekrarlanan değişmezlik, hareketsizlik gösteren. [*Osm.* Kararlı; *Ing.* Stationary; *Fr.* Stationnaire]. § ❸ *dilb.* Fonolojide ses yönünden kısa bir zaman aralığındaki yüksek enerji oraniyle, telâffuz yönündense genizsileşmeyle nitelenen ayırıcı özellik.
~ **büyüklük,** *mat.* Ilk diferansiyelini sıfıra eşitleyen değerleriyle, veya değişimler hesabında, ilk değişiminin sıfır olduğu şartlarda alınmış değişken büyüklük. *(Bir bü-*

yüklük, genellikle en büyük ve en küçük değerlerinde duraklıdır).

~ **dalga,** *telekom.* Bütün noktaları aynı anda, zıt ve aynı fazlı titreşimler yapan dalga.

~ **dizi,** *mat.* Belirli bir sıradan sonra hep aynı elemanın tekrarlandığı dizi..

duraksama, i. Duraksamak eylemi. [*Ing.* Hesitation; *Fr.* Hésitation].

duraksamak, nsz. f. Ne yapacağını, ne diyeceğini kestirememek; karar verememek. [*Osm.* Tereddüt etmek; *Ing.* To hesitate; *Fr.* Hesiter].

duraksız, s. § ❶ Durağı olmayan. § ❷ *dilb.* Duraklı özelliği tanımlayan özellikleri kapsamayan ayırıcı özellik için kullanılır. § ❸ Çok hareketli, hiç durmayan.

dural*, s. § ❶ *fels.* Hep bir halde, değişmeden kalan. [*Osm.* Sakin; *Ing.* Static; *Fr.* Statique]. § ❷ *dilb.* Olayların belli bir anda gösterdiği dengeyle ilgili: *Dural dilbilim.* [*Ing.* Static; *Fr.* Statique].

☆ *Eşanl.* **statik.**

~ **dilbilim,** *dilb.* ◘ **Dilbilim.**

duralamak, nsz. f. § ❶ Durur gibi olmak, yavaşlamak, duraklamak. § ❷ Şaşırmak. [*Ing.* To pause, to come to a stop, to hesitate; *Fr.* Rester arrêté, station].

duralinoks, i. *Fr. duralinox.* Duralümin'e benzer hafif alaşım. Duralümin'den farkı, bakır'ın yerini magnezyumun almasıdır *(yüzde 5 ile 12)*: Bu sayede, özellikle sulu ve alkali ortamda aşınmaya daha büyük bir dayanıklılık gösterir.

duralüminyum, i. *Fr. duralumin* (yer adı *Düren*'den) Mekanik direnci yüksek hafif alüminyum alaşımı. [*Ing.* Duraluminium, duralumin].

duramak,-ğı i. Bir zaman için durma. [*Osm.* Vakfe; *Ing.* Stop, pause, interruption *(for a while)*].

duramen i. *Fr. bot.* ◘ **Odun.**

duraminizasyon, i. *Fr. duraminisation, bot.* ◘ Odunlaşma.

durangit,-ti, i. *Fr. durangite* < yer adı *Durango*'dan. *min.* Alüminyum ve sodyum'un florlu doğal arsenyatı. [*Ing.* Duragite].

durbin, b.s. *Osm.* < *Fars.* ◘ **Durendiş.**

durdurma, i. § ❶ Hareketsiz bırakma, engel olma. [*Ing.* Suspension; *Fr.* Action d'arrêter]. § ❷ *huk.* Meni müdahale *(Müdahalenin durdurulması)* davası. ◉ **denizde** ~, Geminin stop etmesi için yapılan davetten, evrakın muayenesinin sona ermesine kadar geçen olayları kapsar. Durdurma ile durum aydınlanmazsa gemide arama yapılır.

~ **banyosu,** *fot.* Fotoğrafçılıkta açma banyosunda yapılan işin developesini hemen durdurmaya, kesmeye yarayan, % 5 lik potasyum metabisülfit eriyiği ile yapılan banyo. [*Ing.* Bath of interruption; *Fr.* Bain d'interruption].

~ **bobin,** *elekt.* ◘ **Bobin.**

~ **supapı,** *otom.* Akışkanın yalnız hareketini sağlayan valf. [*Ing.* Check valve, stop valve; *Fr.* Soupape ou clapet de retenue, soupape d'arrêt, obturateur].

~ **valfı,** *otom.* ◘ **Durdurma supapı.**

durdurmak(-i), f. § ❶ Durmasını sağlamak, hareket halindeki bir şeyi, kımıldamaz duruma getirmek. [*Ing.* To stop, retain; *Fr.* Arrêter, retenir, faire rester, faire taire]. ◘ ❷ *mek.* Bir araba tekerleklerinin hareketini, fren tertibatı veya fren pabuçlarıyle engellemek. § ❸ *(geniş anlamda)* Herhangi bir makinenin dönme hareketine engel olmak.

durdurulamayan, s. Önüne geçilemeyen, tutulamayan, önlenemeyen. [*Ing.* Unavoidable, inevitable; *Fr.* Inévitable, ineluctable].

~ **kusmalar,** *patol.* Hiç bir ilâçla önlenemeyen kusmalar. *(Bunlara özellikle, gebelik sırasında rastlanır).*

durendiş, s. *Osm.* < *Fars.* Uzağı görür, ileriyi düşünür. [*Ing.* Far-sighted, prudent].

durgu, i. < *durmak.* § ❶ Olmakta olan bir şeyin birdenbire durarak kesilmesi, hareketsiz kalması. [*Osm.* Sekte; *Ing.* Pause, stoppage, interval rest, halt, stop; *Fr.* Repos, pause]. § ❷ *ed.* (a) Nazımda mısraların belli ölçülere göre olan bölüm yerleri; (b) Konuşurken, okurken, söylev sırasında anlamın, kelimeler arasında gerektirdiği duraklamalar. [*Osm.* Takti; *Ing.* Scanning; *Fr.* Scansion]. § ❸ *müz.* (a) Bir müzik cümlesinde bitiş etkisi yapan armonik zincirlemeler bütünü. (b) Bir konçerto'da, bir bölüm sona ermeden önce, bir armonik durgunun arasında yer alan ve genellikle çalgıcının ustalığını değerlendirmeye elverişli parça. ☆ *Eşanl.* **kadans.**

durgun ,s. < *durmak* > *turgun* § ❶ Duran, kımıldamayan, hareket ve canlılık göstermeyen, çalkantısız duran: *Durgun deniz, durgun hava, Bugün alışveriş çok durgun.* [*Osm.* Râkit, sakin; *Ing.* Stagnant, immobile, calme, still, dead; *Fr.* Stagnant, calme, immobile]. § ❷ Gevşek ve ağır olan, çalâk olmayan. [*Ing.* Slow; *Fr.* Lent]. § ❸ *mec.* Canlı, neşeli olmayan, düşünceli, usanmış, yorulmuş. [*Ing.* Pensive, tired; *Fr.* Pensif,-ive, fatigué,-ée].

☆ *Yak. anl.* **sakin, ruhsuz, hareketsiz.**

☆ *Karş.* **hareketli, oynak.**

~ **hesap,** *ikt.* Uzun bir süre borç veya alacağında bir hareket göstermeyen hesaba denir.

~ **rüzgâr,** *meteor.* Saatte 1 km.'den az hızla esen rüzgâr.

☆ *Eşanl.* **sakin rüzgâr.**

~ **su,** *coğr.* Akacak yeri olmayan ve hareketsiz duran su birikintisi. [*Ing.* Stagnant water; *Fr.* Eau stagnante, eau dormante].

durgunlar, ç.i. *coğr.* Yeryuvarlağını bir çember gibi saran, en sade durumuyle denizler üstünde belli olan, değişik yerlerin estiği, durgun havanın çok sürdüğü yerler. Bu bölgeler, en geniş durumuyle, ekvator ile çevresinde uzanır. Burası ısınma yüzünden sürekli olarak doğan bir alçak basınç kuşağıdır. [*Osm.* Sâkinler; *Ing.* Calms; *Fr.* Calmes].

durgunlaşmak, nsz. f. § ❶ Durgun hale gelmek: *Deniz durgunlaştı, Acı haberi alınca birden durgunlaştı.* [*Ing.* To become calm, to calm down; *Fr.* Se tranquilliser, se calmer]. § ❷ *(Kafa hk.)* İşlemez olmak.

durgunluk,-ğu, i. § ❶ Durgun olma hali, çalkantısız, gürültüsüz, hareketsiz durum. [*Osm.* Sükûnet; *Ing.* Calmness, heaviness, quiescence, stagnation; *Fr.* Stagnation, langueur]. § ❷ Yatışmış olma hali. § ❸ *fizyol.* Bir dokunun, uyartının uygulandığı an ile ilk tepkinin belirdiği ana kadar geçen zaman içindeki irkiltilebilme hali § ❹ *patol.* Sinir sisteminde, düz veya çizgili kaslarda görülen tam hareketsizlik. ◉ **ekvatoral** ~ **bölgesi,** *meteor.* Yerkürenin önemli hava yükselmelerine sahne olan kısımlarına tekabül eden rüzgârsız veya hafif rüzgârlı bölge: *Ekvatoral durgunluk bölgesi, yelkenli gemiler için aşılması güç bir bölgeydi.*

~ **devresi,** *psikan.* Bir yandan Oidipus kompleksinin sona ermesi, öte yandan da bülüğ çağının başlaması gibi iki libido itimi arasında yer alan geçit devresi. *(Bu süre içinde cinselliğin gelişmesinde bir durgunluk görülür).*

durham cinsi, *zool.* İngiliz *Shorthorn* sığırının öbür adı. [*Ing.* Durham; *Fr.* Race de durham].

durin, i. *Fr. dourine. vet.* Atgillerde görülen bulaşıcı, salgın hastalık. Mikrobu kamçılı birhücrelilerden *Trypanosoma equiperdum*'dur.

durit,-ti, i. *Fr. durit. otom.* Patlamalı motorların yakıt borularını birleştirmekte kullanılan, özel kauçuktan yapılmış bağlantı borusu. *(Bu borunun üzerine, yine kauçuktan yapılmış iki kılıf geçirilir ve her türlü etkiye karşı boru korunmuş olur.* [*Ing.* Durite].

durluk,-ğu, i. Yörüklerin kara çadırı. Mesken anlamında da kullanılabilir. [*Ing.* ve *Fr.* Habitation].

durma, i. § ❶ Durmak eylemi. [*Ing.* Stopping, ceasing, standing; *Fr.* Cessation, arrêt]. § ❷ *res.* ve *heyk.* Canlı modelden resim, portre veya heykel yapıldığı vakit modelin durduğu süre: *Bu portre üç durmada yapılmıştır.* [*Ing.* Posture, attitude; *Fr.* Séance]. ◉ **dik** ~, *biy.* ◘ **Dik.** ◉ **bağıl** ~ **hali,** *mek.* Hareket halinde olduğu kabul edilen bir karşılaştırma sistemine göre hareketsiz olan bir cismin veya bir gözleminin durumu. *(Bağıllık kuramına göre, hiç bir gözlemci deneye dayanarak mutlak durma veya bağıl durma halinde olduğuna karar veremez.)* ◉ **mutlak** ~ **hali,** *mek.* Tamamen hareketsiz olan bir cismin veya bir gözlemcinin durumu.

~ **açısı,** *jeom.* Gevşek bir oluşumun, altında değişmeden kaldığı eğim değeri. *(Bu değişmezlik ancak bazı yamaçların biçimlenme süreci söz konusu olduğu zaman ortaya çıkar).*

~ **bacağı,** *cimn.* Ayakta duruşlarda, vücudun ağırlığını taşıyan bacak.

~ **binme,** *hava.* Hava taşıtı konusunda seyahatı bir ara durakta keserek bu seyahatı aynı hattın ilerideki bir seferinde bitirme hakkı. [*Ing.* Stop-over; *Fr.* Faculté d'arrêt].

~ **elemanı,** *hava.* Bir start stop sistemi göndermenin son elemanı. [*Ing.* Stop element; *Fr.* Elément d'arrêt].

~ **mesafesi,** *otom.* Ani bir durumla karşılaşan ve fren yapmaya mecbur kalan bir şoförün frene basmaya karar verdiği an ile aracın durduğu an arasında geçen süre içinde aracın katettiği mesafe.

~ **noktası,** *mat.* Bir eğriyi gösteren fonksiyonda süreksizlik meydana getiren ve bu eğrinin yalnız bir kolunun son bulduğu nokta.

$$\textit{(Msl. } v = \frac{1}{\log x} \textit{ fonksiyonunu ifade eden}$$

eğri, başlangıçta bir durma noktası gösterir).

durmak,-rur, nsz. f. *esk. T. turmak.* § ❶ Hareketsiz kalmak, kımıldamamak, oynamamak, oluşu, çalışması kesilmek veya kendi yürümesini, davranışını kesmek: *Araba durdu.* [*Osm.* Tevakkuf etmek; *Ing.* To stop, halt; *Fr.* Rester, s'arrêter]. § ❷ Var olmakta devam etmek; kalmak: *Kitaplarınız duruyor mu?.* [*Osm.* Mevcut ve bâki olmak; *Ing.* To exist; *Fr.* Exister]. § ❸ Beklemek, sabretmek, dayanmak: *Biraz durun şimdi gelir.* [*Ing.* To wait, endure; *Fr.* Attendre, patienter]. § ❹ Oturmak: *Şimdi burada mı duruyorsunuz?.* [*Osm.* İkamet etmek; *Ing.* To live; *Fr.* Demeurer]. § ❺ Rahat oturmak; Telaş ve gürültü etmemek. [*Ing.* To remain quiet; *Fr.* Rester tranquille]. § ❻ *(Sonuna geldiği fiillere süreklilik anlamı verir).* Davranmazlık halinde olmak: *Bakıp durmak, Baka durmak, burada ne bekleyip duruyorsunuz?* § ❼ Kendi malı veya emrinde olmakta bulunmak: *Sizin at ile seyis duruyor mu.* § ❽ Bir yerde olmak, bulunmak: *Kitaplar masanın üzerinde duruyor.* § ❾ Şu veya bu halde bulunmak: *Sabahtan beri aç duruyorum.* § ❿ Yaşamak: *Babanız duruyor mu?, -geçen sene öldü.* [*Ing.* To live; *Fr.* Vivre]. § ⓫ İşlememek, çalışmamak: *Saat durmuş.* § ⓬ Dinmek, kesilmek: *Yağmur durdu, Ateş durdu.* [*Osm.* Münkati olmak, inkıtaa uğramak; *Ing.* To cease; *Fr.* Cesser]. § ⓭ Kalmak: *Uçak havaalanında yarım saat durdu.* [*Ing.* To stay; *Fr.* Rester]. § ⓮ *(olumsuz şekilde)* Devamlı hareket halinde bulunmak § ⓯ İkinci tekil ve çoğul şahıs emir kipi olarak, «*biraz zaman geçsin, bekleyin*» anlamında kullanılır: *Durun bakalım!* ☆ *Karş.* **başlamak, akmak, gelmek.** ◉ **dur durak zamanı değil,** *dey.* «*Oyalanacak zaman yok*» anlamında kullanılır. ◉ **Durl Durunl:** *Hele biraz zaman geçsin* anlamıyle cümlelerin başına gelir: *Dur, ben sana gösteririm, Durun hele, bakalım ne olacak.* ◉ **dur işareti,** *demir.* Bir kataı yöneten demiryolu memuruna hemen *(kesin dur emri)* veya belirli bir yerde *(gecikmeli dur emri)* durması için verilen işaret. ◉ **duran yıldızlar,** *astr.* Öz hareketleri ilk bakışta fark edilemeyen, bu yüzden de çevredeki yıldızlara göre konumları değişmiyormuş gibi görünen yıldızlar. *(Buna karşılık gezegenler duran yıldızlara göre devamlı yer değiştirdikleri için bu adla anılır).* ◉ **durarak atlama,** *cimn.* Hız almadan bacakların eklemlerde yaylanması, kolların savrulmasıyle vücudun, çift ayakla yerden kopması ve ileriye konması. ◉ **dur otur yok,** *dey.* Dinlenmeye zaman yok. [*Ing.*

Not a moment's peace, all hurry and bustle]. ◉ **durduğu yerde,** *dey.* § ❶ Hiç bir emek harcamadan. § ❷ Gereği yokken. ◉ **durmuş, oturmuş,** *dey.* Acarlığı geçmiş. ◉ **durup dinlenmeden,** *dey.* Arası kesilmeksizin, biteviye, ara vermeden. [*Ing.* Ceaselessly, continuously, unceasingly]. ◉ **durup dururken,** *dey.* Gereği veya sebebi yokken, ansızın. [*Ing.* With no reason, without provocation; *Fr.* Sans raison, sans motif]. ◉ **akan sular durur,** *dey.* «*Karşı çıkılamaz*» anlamında kullanılır. [*Ing.* That leaves no place for objection, That clinches the argument]. ◉ **boş —,** *dey.* İşsiz, güçsüz oturmak. ◉ **dünya durdukça,** *dey.* ◘ Dünya. ◉ **karşı —,** *dey.* Bir şeyi benimsememek, bir şeye itiraz etmek. [*Ing.* To oppose; *Fr.* Accolé à un verbe **durmak** indique la continuité d'une action]. ◉ **rahat —,** *dey.* Uslu olmak, uslu durmak. [*Ing.* To sit still, keep quiet; *Fr.* Demeurer tranquille]. ◉ **selâm —,** *dey.* Selâm vermek. [*Ing.* To present arms; *Fr.* Présenter les armes]. ◉ **... söyle dursun,** *dey.* .....bir yana. [*Ing.* ... let alone]. ◉ **uslu —,** *dey.* Yaramazlık yapmamak. [*Ing.* To keep quiet; *Fr.* Se tenir tranquille]. ◉ *(Bir şeyin)* **üstünde** *(üzerinde)* **—,** *dey.* Dikkat ve ilgisini bir konu üzerinde toplamak. [*Ing.* To dwell upon a *subject etc.*); *Fr.* S'arrêter sur une question]. ◉ **zihni (aklı) —,** *dey.* Çok şaşırmak. [*Ing.* To cease one's mind to work].

durmaksızın, z. Hiç durmadan. [*Ing.* Without stopping, non stop, unceasingly, through restlessly; *Fr.* Sans casse, sans arrêt, sans relâche].

durmamacasına, z. Hiç durmadan.

durmuş, s. § ❶ İşlemeyen, çalışmayan: *Durmuş saat.* [*Ing.* ve *Fr.* Stagnant]. § ❷ Fazla beklemiş, bayatlamış: *Durmuş et.* [*Ing.* Stale]. § ❸ öz.i. Erkek adı.

— et, *(kasaplık)* Bir süre bekletilip bayatlatılmış et. *(Durmuş et, daha yumuşak olur, bekletilme süresinde olgunlaşır, yumuşar ve tat kazanır).* [*Ing.* Meat which has been kept for some time].

— oturmuş, *dey.* Olgunlasmış, uslanmış. [*Ing.* Experienced and settled down].

— oturmuş adam, *dey.* Dengeli, düzenli.

DUROZiEZ, Paul Louis, öz.i. (1826-1897) Fransız hekimi.

— belirtisi, *patol.* Aort yetersizliği halinde, uyluk atardamarı stetoskopla dinlendiği zaman kulağa gelen çifte ses. [*Ing.* Signe de Doroziez].

duru, s. < *durmak.* > *esk. T. turu.* § ❶ Bulanık olmayan, saf, açık: *Duru su. duru beyaz* [*Osm.* Berrak; *Ing.* Clear, limpid; *Fr.* Clair,-e, limpide]. § ❷ *mec.* Sade ve düzenli, karışık ve düzensiz olmayan: *Duru üslûp.* ☆ *Yak. anl.* **temiz,** pak. ☆ *Karş.* **bulanık, kirli.** ◉ **arı —,** *dey.* Tertemiz, lekesiz.

— buz, *hava.* Çok soğumuş yağmurun hava gemisi donmasından oluşan bulut içinde olmayan buz. [*Ing.* Clear ice, glazed frost; *Fr.* Glace limpide, verglas].

— kesim, *oky. bil.* Denizlerde, ışığın az çok sızabildiği 0-400 m. derinlikteki bölgelere denir.

— ses, *müz.* Ak ses. Beyaz, tarafsız bir renktir. Karıştırımla kırmızıdan pembe veya kestane rengi türer. Duru ses beyaz renk gibidir, gayet güzel ve berrak olabilirse de, dokunaklı da değildir.

— söz, *ed.* İçinde gereksiz hiçbir kelime bulunmayan, amacı eksiksiz anlatan söz.

durûb /durûb/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **darb**'ın çoğulu.

duruk*,-ğu, s. < *durmak.* § ❶ Belli bir süre değişmeyen, olduğu gibi kalan, statik. [*Osm.* Sabit; *Ing.* Static; *Fr.* Statique]. § ❷ i. *fiz.* Dalgalı akımlı elektrik motor veya dinamolarında devinmeyen kısma, yani indüklece verilen ad. [*Ing.* ve *Fr.* Stator]. § ❸ *sin.* Alıcının hiç hareket ettirilmemesinden doğan durum. [*Ing.* Static; *Fr.* Statique].

durukluk,-ğu, i. *sin.* Alıcının ve göstericinin çalıştırılırken sağlam bir desteğe oturtulmasından dolayı görüntülerdeki düzgünlük. [*Ing.* Steadiness; *Fr.* Stabilité].

duruksamak, nsz. f. ◘ **Duraksamak.**

duruksun*, s. *h.d.* Her işte duraksayan, ne yapmak gerektiğini kestiremeyen. [*Osm.* Müteredditi; *Ing.* Hesitating, undecided, irresolute; *Fr.* Irresolu, hésitant, indécis].

☆ *Yak. anl.* **duruksayan, ikircimli.**

☆ *Karş.* **atılgan, cesur, gözüpek.**

durulama, i. Durulamak eylemi. [*Ing.* ve *Fr.* Clarification].

— banyosu, *sin.* Laboratuvar işlemlerinde, daha önceki bir işlemin kalıntılarını temizlemek için yapılan banyo. [*Ing.* Clearing bath; *Fr.* Bain de clarificaiton].

— suyu, Çamaşırın yıkandığı sabunsuz son su.

durulamak(-i), f. Yıkanmış *(sabunlu)* şeyleri duru sudan geçirmek. [*Ing.* To rinse, cleanse; *Fr.* Clarifier, rincer].

durulanmak, nsz. f. § ❶ *(Yıkanmış şeyler)* Duru sudan geçirilmek. § ❷ *(İnsan)* Yıkandıktan sonra temiz bir su daha dökünmek. [*Ing.* To become clear and limpid; *Fr.* être rincé]

durulaştırma, i. ◘ **Durulama.**

durulma, i. § ❶ Duru hale gelme, bulanıklıktan kurtulma. § ❷ *kim.* Bir sıvıda bulunan süspansiyon halindeki katı maddenin, kendi haline bırakılınca ayrılması.

durulmak, nsz. f. § ❶ Duru hale gelmek, süzülmek, berrak ve saf olmak: *Su bulanıktı, duruldu.* [*Ing.* To become clear, limpid; *Fr.* Se clarifier, se deposer]. § ❷ *(Gürültü karışıklık hk.)* Dinmek: *Hele ortalık bir durulsun, ticaret işleri o zaman gelişebilir.* [*Osm.* Sükûn bulmak; *Ing.* To become quiet; *Fr.* Se calmer]. § ❸ ösz. Herhangi biri durmak: *Burada durulmaz.*

durultma, § ❶ Duru hale getirme. § ❷ *biyokim.* Bazı maddelerin aranmasını veya dozajının tespitini kolaylaştırmak amacıyle bazı organik sıvıları proteinlerinden ayırmak için sürekli süzme veya santrifüj işlemini hızlandırarak yapılan iş. *(Başlıca ayırıcı maddeler kurşun, civa, asit triklorasetik, asit tungstik tuzları vb. dir).* § ❸ *fiz.* İçlerinden en az biri sıvı halde bulunan ve birbirine karışmayan maddelerin *(heterojen karışım),* yoğunluk farklarına dayanarak birbirinden ayrılması. § ❹ *kim.* Bir sıvı içinde asıltı halinde bulunan katı maddelerin sıvıyı dinlendirmekle, sıvıdan ayrılıp dibe çökeltilmesi. § ❺ *(Şekercilik)* içindeki yabancı maddelerden temizlemek üzere, kuru haldeki kristal şeker üzerinden su veya buhar geçirilmesi. § ❻ *(şarapçılık)* Şaraba durultucu maddelerin katılması durumu. *(Jelâtin, balık tutkalı, yumurta akı, süt, kaolin, ve İspanya toprağı v.b. gibi maddelerle yapılır).* [*Ing.* Clarification; *Fr.* Collage]. ◉ **şıra —,** Genellikle beyaz sarap yapımında uygulanan ve cenderelerde sıkılarak elde edilen bulanık şıraları, mayalanmadan önce, içindeki yabancı maddelerden *(toprak, organik cisimler)* temizlemeye dayanan işlem. *(Durultma kazanlarında yapılan bu işlem, mayalanmayı önleyen kükürt anhidrit eşliğinde gerçekleştirilir).*

— cihazı, *tekn.* Birbirine karışmayan maddeleri durultmaya ve kapalı devre şeklinde kullanılacak bir suyu, içindeki yabancı maddelerden temizlemeye yarayan cihaz

— havuzu, *trm.* Akmakta olan suların süspansiyon halinde taşıdıkları materyalin çökmesi için yapılmış havuz. [*Ing.* Sedimentation basin, settling basin, silting basin].

durultmak(-i), f. § ❶ Duru hale getirmek [*Ing.* To make clear and limpid, to make settle down]. § ❷ Bir sıvıyı, çökeltisinden ayırmak amacıyle, bulunduğu kaptan başka bir kaba aktarmak. § ❸ *(şarapçılık)* (a) Beyaz sarap yapımında mayalanma baslamadan önce şırayı tortusundan ayırmak; (b) Şarap ve likörleri damıtmak.

duruluk,-ğu, i. § ❶ Duru olma hali; berraklık, saflık. [*Ing.* Clearness, limpidity; *Fr.* Limpidité, clarté]. § ❷ *kuymc.* İnci, elmas gibi değerli taşların saydamlığı. *(Değerli bir taş, herhangi bir kaza sonucu duruluğunu kaybedebilir).* § ❸ Anlatımın gereksiz sözlerden arınmış olması özelliği.

durum*, i. < *durmak* > *esk. T. turum.* § ❶ Bir şeyin içinde bulunduğu şartların topu: *Dünya savaşı bitti ama, durum çabuk düzelemiyor.* [*Osm.* Vaziyet, hal; *Ing.* ve *Fr.* Stuation, position]. § ❷ Amaç, niyet veya duyguların söyleyişteki, yüz ve hareketlerdeki belirtisi, davranış, hal ve tavır. [*Ing.* Manner, attitude, *Fr.* Maniere, attitude]. § ❸ Bir şeyin nasıl olduğu, ne gibi şartlar içinde bulunduğu: *Kötü durumda bir yol, İş durumu hakkında bilgi aldı.* § ❹ *tic.* Döküm listesi, envanter, hesap: *Gelir durumu, Gider durumu.* [*Ing.* Statement; *Fr.* État *(de compte)*]. § ❺ Bir insanın toplum içindeki yerine, servetine, çıkar ve ilişkilerine göre içinde bulunduğu şartlar: *Durumu kötüye gidiyor, Nazik bir durum.* [*Osm.* Vaziyet, hal]. § ❻ *astr.* Bir insanın doğuşu sırasında, gök durumunun sembolik olarak yıldızlarla birlikte gösterilisi. *(Durum burçlar kusağının, evlerin ve gezegenlerin yerlerini gösteren grafiklere göre düzenlenmiştir. Durum esas alınarak yıldız falına bakılır).* § ❼ *ed.* Bir anlatı veya dramdaki kişilerin, özelliği olan şartlar altında bulunması: *Trajik durum. Komik durum.* § ❽ *fels.* Bir canlı varlığın içinde yasadığı doğal ortamla, özellikle de bir insanın kendi sosyal ve tarihi ortamıyle somut ve topyekûn ilişkisi. § ❾ *huk.* Bir ferdin, toplumda ve aile içindeki durumunu, uyruklüğunu, medenî halini, hısımlığını, adını, ikametgâhını, ehliyetini belirtmeye yarayan niteliklerin tümü. [*Ing.* Status; *Fr.* Statut]. § ❿ *mad. oc.* Bir maden yatağının, eğilmine, kalınlığına ve yönüne göre değerlendirilen genel nitelikleri. § ⓫ *muh.* Bir ticaret kurumunun belli bir tarihteki varlıklarını kalem kalem gösteren cetvel. *(Hesapların tasfiyesi için hazırlanan yaklaşık bir blançodur).* ☆ *Eşanl.* **sitüasyon hesabı.** [*Ing.* Statement; *Fr.* État *(de compte)*]. § ⓬ *cimn.* Vücudun, herhangi bir bölümü üzerinde, alıştırma için aldığı biçim. [*Ing.* Position; *Fr. Pose*]. ☆ *Yak. anl.* tavır, eda, ahval. ◉ **— a alıştırma,** *eğt.* Okula yeni gelen öğrencilerin okula ve yeni duruma alışkanlık peyda etmelerini, içinde bulundukları imkân ve sartları tanımalarını sağlamak için yapılan faaliyetler. ◉ **— da olmak,** *dey.* Bir işi yapmak imkânına sahip olmak: *Karar verecek durumda değilim.* [*Ing.* To be in the position *(of)*]. ◉ **— unda olmak,** *dey.* Zorunda olmak: *Bugünlerde masraftan kısmak durumundayız.* ◉ **başlama — u,** *tiy.* ◘ **Başlama.** ◉ **çiçek — u,** *bot.* ◘ **Çiçek.** ◉ **coğrafi —,** *coğr.* ◘ **Coğrafi.** ◉ **çıkma — u,** *gram.* ◘ **Çıkma.** ◉ **devamlı hayat — ları,** *psik.* ◘ **Devamlı** ◉ **doğal —,** *ohl.* J. J. Rousseau, Hobbes ve Grotius gibi bazı filozoflara göre, insanın toplum dışında bozulmamış halde bulunuşu. *(Bu filozoflar, toplum olacağını ile sürerler, Toplum dışında tek başına insana hiç bir yerde rastlanmadığı ve ayrıca* toplum insanoğlunun maddî ve manevî dünyasının temeli toplum için doğal durumun söz konusu olamıyacağı, bu görüşün soyut bir varsayımdan başka bir anlam taşıyamıyacağı ileri sürülmüştür) [*Ing.* State of nature; *Fr.* État de nature] ◉ **doyma — u,** *coğr.* ◘ **Doyma.** ◉ **kasa — u,** *muh.* Elde mevcut veya pek kısa zamanda tahsili mümkün paralarla, ödeme vadesi gelmiş veya pek kısa zamanda gelecek olan giderleri karşılaştırmalı olarak gösteren hesap özeti. ☆ *Eşanl.* **kasa sitüasyonu.** [*Ing.* Cash position; *Fr.* Situation de (a) caisse]. ◉ **nötr, —** (a) *elek.* Esit miktarda pozitif ve negatif elektrik yükü taşıyan bir cisim veya bir sistemin durumu. ☆ *Eşanl.* **nötr hal, yansız durum.** (b) *magn.* Mıknatıslanmamış veya sonradan sunî olarak mıknatıslığı giderilmiş ferromagnetik bir cismin durumu. ☆ *Eşanl.* **nötr hal, yansız durum.** [*Ing.* Neutral state, neutral position; *Fr.* état neutre]. ◉ **savaş — u,** ◘ **Harb hali.** ◉ **ters —,** Aksi vaziyette çevrik olarak çizilmiş şekiller hakkında kullanılır. [*Ing.* ve *Fr.* Inversion].

— açısı, *astr.* Gökküresinde verilen bir doğrultunun kuzey kutbu doğrultusuna göre yaptığı açı. Fotoğraf plakları üzerinde herhangi bir doğrultunun kuzey kutup doğrultusuna karşılık olan eksenle yaptığı açı. Çiftyıldızlarda, yoldaşı başyıldıza birleştiren doğru ile bu eksen arasındaki açı. Eksi yönde ölçülür. [*Ing.* Position angle; *Fr.* Angle de position].

~ **değişimi hareketleri,** *bot.* ◘ **Hareket.**
~ **geometrisi,** *mat.* ◘ **Topoloji.**
~ **gökbilimi,** *astr.* Küresel üçgen ölçümünden yararlanarak, gök küresinde seçilen bir konsayı dizgesine göre yıldızların bu küre üzerindeki yerlerini, yer değiştirmelerini inceleyen bir gökbilim kolu. [*Ing.* Positional astronomy; *Fr.* Astronomie de position]. ☆ *Eşanl.* **küresel gökbilim.**
~ **haritası,** *ask.* Bir askerî birliğin en son taktik ve idarî durumu ile düşman durumunu gösteren harita.
~ **işaretleme,** *ask.* Askerî harita veya planlar üzerinde çeşitli birliklerin taktik düzeni özel işaretlerle gösterme.
~ **krokisi,** *ask.* Herhangi bir askerî birliğin karşısındaki düşmanın belli bir zamandaki taktik veya idarî durumunu göstermek üzere hazırlanan kroki; *(Durum krokisi, üst makama veya ast birliklere gönderilecek rapor veya verilecek emirlerde, özellikle yazı işlerini kısaltmak ve askerî durumun kolayca ve süratle kavranmasını sağlamak amacıyle kullanılır.).*
~ **muhakemesi,** *ask.* Askerî bir görevin en uygun biçimde yapılması için hazırlanan yazılı veya sözlü toplu araştırma.

durumsamak, f. Ne yapmak, ne demek gerektiğini kestiremeyerek duraklamak, duraksamak. [*Osm.* Tereddüt etmek; *Ing.* Hesitate; *Fr.* Hesiter, balancer, barguigner, flotter, tergiverser].
☆ *Karş.* **ilerlemek, devam etmek, atılmak.**

duruş, i. < *durmak.* § ❶ Durmak işi ve biçimi: *Duruşundan bir derdi olduğu belli.* [*Osm.* Vazı, vaz'; *Ing.* Posture, attitude; *Fr.* Attitude, tenue]. § ❷ *san.* (a) Resim veya heykeli yapılan bir canlı modelin kendisine verilen vaziyeti bozmaksızın durması. [*Osm.* Vaziyet; *ing.* ve *Fr.* Pose]; (b) Bir tablo veya heykeldeki insan figürlerinin beden durumları. § ❸ *astr.* Bir yapma uydunun şekil ekseninin, uzaydaki hareket hızının yönüne göre aldığı doğrultu. § ❹ *fizyol.* Kasların çalışma durumuna bağlı olarak vücudun aldığı şekil. Kasların çalışması birbirine tabi olan eklemleri belli durumlarda tutar ve genel duruşu meydana getirir. *(Ayakta duruş dengelenme tepkileriyle sağlanır).* [*Ing.* ve *Fr.* Attitude]. §❺ *dans.* (a) Kol ve ayaklara uyumlu bir biçim verilerek yapılan beş hareketten her biri; (b) Bir bacak kalkık ve geriye bükük, öteki gergin ve yerde, kolların biri, kimi zaman ikisi yukarı kalkık düşey konum. *(Duruş'a kendi sistemi içinde yer veren Carlo Balasis onunla, Giambologna'nın Mercurius heykeline verdirdiği hareket sırasında özdeş lik kurar. Çeşitli duruşlar vardır: yükselmeli (rölöve), sıçramalı (sote), dönüşlü, öne, arkaya, efase, çaprazlama v.b.).* [*Ing.* ve *Fr.* Position, attitude]. § ❻ *zoot.* Hayvanlarda bacakların yere sağlam basacak tarzda ve harekete en elverişli şekilde durması. § ❼ *sp. (Voleybol'de)* Oyuncuların alanda yer alış durumu. [*Ing.* ve *Fr.* Position]. § ❽ *cimn.* Vücudun ve bölümlerinin, kasların duruk çalışma gücü ile, ağırlığın etkisine karşı düzene girmesi ve direnmesi. [*Ing.* Posture; *Fr.* Tenue]. § ❾ *fot.* Fotoğraf plaklarının, resmi alınacak cisme gösterilip tekrar kapatılması; ırakgörüre yerleştirilmiş plak kapağının açılıp resmin çekilmesi ve kapağın yeniden kapatılması. [*Ing.* Exposure; *Fr.* Exposition, pose]. ◉ **açık** ~, *cimn.* ◘ **Açık²**. ◉ **açılı** ~, *cimn.* ◘ **Açı**. ◉ **antaljik** ~, *tıp.* ◘ **Antaljik.** ◉ **atılım** ~ **u,** *cimn.* ◘ **Atılım.** ◉ **bitişik** ~, *cimn.* ◘ **Bitişik.** ◉ **bozuk** ~, *cimn.* ◘ **Bozuk¹.** ◉ **bükük** ~, *cimn.* ◘ **Bükük.** ◉ **cephe** ~ **ü,** *cimn.* ◘ **Cephe.** ◉ **dik** ~, Baş sırt ve kalçanın aynı dikey üzerinde bulunduğu duruş. ◉ **dizüstü** ~, *cimn.* ◘ **Dizüstü.** ◉ **doğal** ~, *cimn.* ◘ **Doğal.** ◉ **düzgün** ~, *cimn.* ◘ **Düzgün.** ◉ **dört ayak** ~ **u,** *cimn.* ◘ **Dört.** ◉ **efase** ~, *dans.* Dansçının bacak ve gövdesini bir yarım-daire kadar döndürerek cephe duruşundan sonra geçtiği yeni bir duruş; fakat bu durumda bacaklar çapraz değil de açılarak döndürülür. *(Bu duruşta dansçı seyirciye verev bir düzlem içinde görünür ve hareket eden bacağı da ya öne ya da arkaya uzanık olur).* [*Ing.* ve *Fr.* Effacé]. ◉ **el taban** ~ **u,** *cimn.* ◘ **El¹.** ◉ **el üstü** ~, *cimn.* ◘ **El¹.** ◉ **el dizüstü** ~ **u,** *cimn.* ◘ **El¹.** ◉ **el başüstü** ~ **u,** *cimn.* ◘ **El¹** ◉ **esas** ~, *ask.* «*Hazır ol!*» kumandası verildiğinde erlerin ayakta, baş ve vücutları dik, gözleri ileriye bakar, elleri uyluk kemiğine yapışık durumda aldıkları durum. ◉ **kambur** ~, *cimn.* Baş ve sırtın dikeye göre önde, kalçanın dikey üzerinde bulunduğu duruş. ◉ **karınkalça önde** ~, *cimn.* Sırtın dikey üzerinde karın ve kalçanın önde bulunduğu duruş. ◉ **normal** ~, *cimn.* Sırt ve kaiçanın aynı dikey üzerinde bulunduğu duruş. ◉ **yaprak** ~**u,** *bot.* Bazı bitki türlerinde yaprakların değişik görünüşü. *(Genellikle yaprakların bir gündüz duruşu, bir de gece duruşu bulunur; sonuncusunda yaprak daha az yaygın durur).* [*Ing.* Position of the leaves; *Fr.* Position des feuilles].
~ **alıştırmaları,** *cimn.* Vücudun iyi duruşunu sağlayan kasları, özellikle sırt kaslarını güçlendiren alıştırmalar. [*Ing.* Exercises for posture *(static work)*; *Fr.* Exercices de maintien].
~ **bozulması,** *coğr.* Yerkabuğunun türlü yerlerinin olağan durumunun değişmesi, tabakaların yerinden oynaması. [*Ing.* Delevelled; *Fr.* Dénivellation].
~ **dengesi,** *fizyol.* Beden ağırlığının kol ve bacaklara düzenli bir şekilde dağılması, gövdenin tutunabilmesi ve hareket edebilmesi için kol ve bacakların en uygun biçimde kullanılması.
~ **süresi,** *fot.* Fotoğraf plağının ışığa açık bırakıldığı süre. [*Ing.* Exposure time; *Fr.* Temps de pose].

duruşma*, i. < *duruşmak. huk.* Davacı ve davalı hazır bulunduğu halde dava hakkında hüküm verecek hâkim veya mahkeme önünde yapılan yargılama safhası. [*Ing.* Hearing, sitting; *Fr.* Audition, debats judiciaire].
~ **başkanı,** *huk.* ◘ **Başkan.**
~ **hazırlığı,** *huk.* Ceza dâvası son tahkikat safhasına, yani mahkemeye geldikten sonra reis veya hâkim tarafından duruşma gününün tâyini, iddianame ve çağrının sanığa tebliği, avukatın çağrılması, sanığın savunma delillerinin toplanması gibi duruşmanın hazırlanması için yapılması gerekli olan işlemler. [*Ing.* Preliminary proceedings; *Fr.* Préliminaire des débats].

duruvermek, f. Birdenbire durmak.

dustugan, i. Bir çeşit kâse. [*Fr.* Tasse, bole].

duş, i. *Fr. douche.* § ❶ Temizlik veya tedavi amacıyle vücuda su püskürtme, püskürterek su dökünme, yıkanma: *Soğuk, sıcak duş, Bu sabah her zamanki gibi duşumu yaptım.* [*Ing.* Shower-bath, douche; *Fr.* Bain-douche]. § ❷ Suyu düzgün bir şekilde dağıtarak fışkırtan araç; duş yapma âleti: *Duş bozulmuş.* [*Ing.* Douche]. ◉ **soğuk** ~ **etkisi yapmak,** *dey.* Beklenmedik bir olay veya söz şaşırtıcı etki yapmak. ◉ **elektrostatik** *(frankliyen)* ~, *tıp.* ve *fiz.* Eskiden, elektrostatik bir makineye bağlanmış çok uçlu cihaz tarafından fışkırtılan elektrik akımına *(statik akım)* verilen ad. *(Bugün bu alanda yüksek frekanslı bir cihaza bağlı elektrotlar (Oudin ve Macintyre'in kondansatör elektrotları) kullanılmaktadır.* [*Fr.* Douche electrostatique, douche franklienne]. ◉ **karbon gazlı** ~, Karbon gazı yardımıyle basınç altında çeşitli sıvıları püskürtmeye yarayan cihaz. [*Fr.* Douche carbo-gazeuse].
~ **askısı,** Matel hortumlu duş başlığının asıldığı askı.
~ **başlığı,** Suyu düzgün bir biçimde dağıtarak püskürten delikli baş. [*Ing.* Shower head; *Fr.* Tête de douche].
~ **borusu,** Yunak musluk takımı ile duş başlığı arasındaki boru.
~ **kabini,** Banyo odasına, abdeshaneye veya hamama konan, içinde duş yapmaya yarayan cihaz. Bu cihaz sıcak ve soğuk suyu karıştırarak ılıklaştıran musluklarla, ince delikli püskürtücüden ve suyun toplanıp akabileceği hazne ile sabit kabinler için bir sifondan meydana gelir. [*Ing.* Shower enclosure, shower cabin; *Fr.* Cabine de douche].
~ **kelepçesi,** Duş borusunun duvara saptanmasını sağlayan özel kelepçe. [*ing.* Douche clamp].
~ **odası,** ◘ **Duş kabini.**

dut,-tu, i. < *tut. bot.* § ❶ İki-çeneklîler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Dutgiller *(Moraceae)* familyasından, Kuzey Yarım kürenin ılıman ve subtropikal bölgelerinde yetişen 12 türü bulunan, kışın yaprağını döken, bir veya iki evcikli, meyva ağacı cinsi. Yaprakları ovat-kordat, tam veya loplu, testere dişli ve almaşıktır. Çiçekleri iki eşeyli *(erkek ve dişi çiçek)* olup amentum halinde aşağıya doğru sarkarlar. Dişi amentumlar kısa saplı ve sık çiçeklidir; olgunlukta 4 parçalı olan periant etlenir ve bütün amentum bir bilesik meyva teskil eder. Bazı türlerinin yapraklarından ipek böceği yetiştirmekte faydalanılır. Odunları dayanıklı olduğundan mahallî ihtiyaçlarda, tarım araçları, müzik aletleri, takunya yapımında kullanılır. Ayrıca duttan pekmez ve pestil yapılır. Likör ve reçelleri renklendirmek için de kullanılır. Avrupa'da duttan içki yapıldığı gibi boya elde edilir. Türkiye'de **ak dut, kara dut ve mor** *(kırmızı)* dut adlı türleri yetiştirilir [*Lat. Morus; Ing.* Mulberry (-tree,-bush); *Fr.* Mûrier] § ❷ Dut ağacının beyaz, siyah veya pembe renkli, tadı tatlı veya mayhoşça, yenebilen meyvası. [*ing.* Mulberry; *Fr.* Mûre]. § ❸ *arg.* Çok sarhoş. ☆ *Eşanl.* **bulut, filispit, fitil, kandilli, kandil, küp, matiz, turşu, vapur, yüklü, zom.** ☆ *Karş.* **ayık.** ◉ **Acem** ~ **u,** *bot.* ◘ **Japon kâğıt dutu.** ◉ **ak** ~, *bot.* Anayurdu Çin olan, zamanla Asya'nın diğer kısımları, Avrupa ve Amerika'da natüralize olan, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde yetiştirilen, 10-15 m. boyunda bir dut türü. Yaprakları tam veya 3-5 loplu, alt yüzü çıplak veya ancak damarları üzerinde tüylüdür. Meyvası beyaz, pembemsi veya morumsu renkte ve lezzetlidir. Taze olarak veya kurutularak kuru yemiş olarak yenir, pekmezi yapılır. Yaprakları ipek böceklerinin beslenmesinde kullanılır. Odunu mobilyacılığa, tornacılığa, araba yapımı ve gömme süs işlerine elverişlidir. [*Lat. M. alba; Ing.* White mulberry tree; *Fr.* Mûrier blanc]. ◉ **japon kâğıt** ~ **u,** *bot.* ◘ **Kâğıt dutu.** ◉ **kâğıt** ~ **u,** *bot.* ◘ **Kâğıt.** ◉ **kara** ~, *bot.* Anayurdu İran olan, bütün Anadolu'da yetiştirilen 3-15 m. boyunda, birevcikli kalın dallı bir dut türü. Yaprakları tam veya 2-3 loplu, alternan, kenarları düzensiz kaba dişlidir. Siyah renkte ve lezzetli olan meyvalarında şeker, organik asitler *(sitrik, malik v.b.)*, müsilaj, tanen, boya maddesi *(siyanin)* ve pektin bulunmaktadır. Taze ve kuru olarak yenir, şurubu yapılır. Yaprakları kaba ve tüylü olduğundan ipek böceklerine yem olarak verilmez. Odunundan ak dut gibi aynı maksatlar için faydalanılır. Meyvalarından elde edilen usare *(Succus Mori fructus)* ve bundan hazırlanan şurup *(Syrupus Mori nigrae fructus)* özellikle çocukların boğaz hastalıklarında kullanılır. Kök ve gövde kabukları, infüzyon halinde, solucan düşürücü olarak halk arasında kullanılmaktadır. Yaprakları idrar söktürücüdür. [*Lat. M. nigra; Ing.* Black mulberry; *Fr.* Mûrier noir]. ◉ **kırmızı** ~, *bot.* ◘ **Mor dut.** ◉ **Kore kâğıt** ~**u,** *bot.* ◘ **Kâğıt dutu.** ◉ **mor** ~, *bot.* Anayurdu Kuzey Amerika olan, Türkiye'de de yetiştirilen, 15-20 m. boyunda, kalın dallı bir dut türü. Yaprakları genellikle yumurta biçiminde, kenarları sık ve keskin dişlidir. Olgun meyva mor renkte, tatlı ve sulu olup taze olarak yenir. [*Lat. M. rubra; Ing.* North American red mulberry]. ☆ *Eşanl.* **kırmızı dut.**
~ **gibi olmak,** *arg.* § ❶ Çok sarhoş olmak. § ❷ Mahcûbolmak, utanmak, bozum olmak: *Palavrası ucuzlayınca, herifçioğlu dut gibi oldu.*
☆ *Yak.anl.* **amorf olmak, bozum olmak, eksimek, foslamak, madara olmak.**
~ **koşnili,** *zool.* ◘ **Koşnil.**
~ **şurubu,** *ecz.* Kara duttan yapılan şurup. *(Boğaz ve diş eti iltihaplarında gargara olarak kullanılır. Peklik verici nitelikte ve ekşidir).*
~ **yemiş Bulgar götü,** *arg.* Çalçene, çenesi düşük, geveze kimseler hakkında söylenir:

karıda bir çene var aga, dut yemiş Bulgar götü mübarek.

~ yemiş bülbüle dönmek, *dey.* Neşe ve konuşkanlığını kaybetmek, susmak [*Ing.* To be tongue-tied, to become sad and quiet; *Fr.* Devenir muet, demeurer interdit].

dutgiller, ç.i. *bot.* İki çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Urticales* takımından, çoğunlukla tropiklerde yetişen, süt taşıyan, yaprak döken veya herdem yeşil kalan, bir veya iki evcikli, ağaç, ağaççık veya çalı halindeki bitkileri kapsayan, 70 cins, 1000 den fazla türü bulunan bir familya. Yapraklar basit veya loplu, genellikle palmat damarlı olup almaşık olarak dizilmiştir. Çiçekler bir eşeyli, çoğunluğu anemogam ender olarak da entemogam olup amentum veya çok çiçekli kesif durumlar halinde bulunurlar. Meyva bileşik meyva tipindedir. Yumurtalık iki karpellidir. Bu familya, kauçuk ve önemli meyvalar veren bitkiler kapsaması bakımından ekonomik yönden önemlidir. Türkiyede iki cinsi (dut, incir) yerlidir. [*Osm.* Tutiye; *Lat.* ve *Ing. Moraceae; Fr.* Moracées].

dutluk,ğu, i. § ❶ Dut bahçesi. [*Ing.* Mulberry plantation, mulberry garden; *Fr.* Mûraie, jardin de mûriers]. § ❷ s. Dut ağaçları çok olan *(yer)*. [*Ing.* Full of mulberry trees].

duvak,-ğı, i. *esk. T. tumak > tu-ak > tuvak.* § ❶ Gelinlerin başlarına takılıp yüzlerini örten tülden süslü ve telli örtü: *Gelin duvağı.* [*Ing.* Veil: *Fr.* Voile]. § ❷ *h.d.* Bazı bebeklerin doğduğu zaman başlarını çevreleyen ince zar. § ❸ *arg.* Küp, baca, tandır gibi şeylerin taş veya topraktan kapağı. [*Ing.* Stone or earthenware lid of a large jar]. ◉ **al ~** ◘ **Al.** ◉ **duvağa girmek**, *dey.* Gelin olmak. ◉ **duvağına doyamamak**, *dey.* Yeni gelinken ölmek veya kocasından *(ölüm veya seyahat nedeniyle)* ayrılmak. [*Ing.* To have no chance of enjoying one's married life *(said of a young widow)*]. ◉ **tel ~ takmak**, *(kuşatmak), dey. (Kızlar hk.)* Düğünle, şenlikle evlenmek. ◉ **yeşil ~**, Yeni doğmuş bebeklerin yüzüne örtülen yeşil krep. Anadolu'nun bazı yerlerinde düğün töreni sırasında güveyin yüzüne örtülen yeşil örtü.

~ düşkünü, *dey.* Yeni gelinken dul kalan. [*Ing.* A newly married woman who becomes a widow, young widow].

duvaklamak, f. *dey.* Geline veya çocuğa duvak örtmek. [*Ing.* To equip with a veil or muffler; *Fr.* Voiler].

duvaklanmak, nsz. f. § ❶ Kendi başına ve yüzüne duvak örtmek, duvak örtünmek, duvağa bürünmek. [*Ing.* To be equipped with a veil or muffler; *Fr.* Se voiler, être voilé]. ❷ *özs.* Başına ve yüzüne duvak örtülmek. § ❸ *(Geniş anlamda)* Gelin olmak.

duvaklı, s. § ❶ Başı ve yüzü duvakla örtülü, duvağı olan: *Duvaklı gelin.* [*Ing.* Having a veil, veiled; *Fr.* Couvert d'un voile]. § ❷ i. *h.d.* Doğuşta başında zar olan bebek. ◉ **telli ~**, *dey. (Gelinler hk.)* Süslü, püslü.

duvar, i. *Osm.* < *Fars. divâr.* § ❶ Kireçli yapı harcı, çimento ve bazen de toprakla tutturulmuş çeşitli malzemelerin, üst üste konulmasıyle yapılan değişik kalınlıklardaki duvarcı işi: *Kerpiç duvar, Tuğla duvar.* § ● Binanın bir tarafını meydana getirmek, bir yeri kuşatmak, bölmek için tas, tuğla veya kerpiçten örülen set: *Evin dört duvarı, bahçe duvarı.* [*Osm.* Cidar, hâit; *Ing.* Wall; *Fr.* Mûr, muraille]. § ❸ Duvarın iç yüzü: *Duvarda bir tablo vardı.* § ❹ *(Geniş anlamda)* Bir şeyi çevreleyen veya iki şeyi birbirinden ayıran engel: *Aralarında aşılmaz bir duvar vardı.* § ❺ *mad. oc.* Bir damar veya bir tabakanın altında kalan ve şantiye binalarına destek vazifesi gören toprak parçası. § ● *sp. (voleybol'da)* Ağ üzerinde karşı takım oyuncusunun vuruşuna karşı koyma. [*Ing.* ve *Fr.* Block]. ◉ **~ın altını *(dibini)* beslemek**, *inş.* Eski malzemeleri kaldırıp duvar dibine yeni malzemeler yerleştirmek. ◉ **ağlama ~ı**, ◘ Ağlama. ◉ **ahşap ~**, Ağaçtan yapılmış duvar. [*Fr.* Paroi en charpente]. ◉ **ana ~lar**, *inş.* ◘ Ana. ◉ **ara ~**, *inş.* İki mülkün ortak duvarı. [*Fr.* Mur mitoyen]. ◉ **aralama ~ı**, *mim.* ◘ Aralama. ◉ **arkalık ~ı**, *inş.* Damın üstünde yükselen ve baca borularının dayandığı duvar. ◉ **ateş ~ı**, *otom.* ◘ Ateş. ◉ **ayna ~**, *inş.* ◘ Ayna. ◉ **bağ taşı ~ı**, *inş.* Yapının bütün kalınlığınca yer kaplayan taşlardan örülmüş duvar. ◉ **baraj ~ı**, *inş.* Suların itme gücüne karşı bir barajı yerinde tutan duvar. ◉ **beden ~ı**, *inş.* Bir binanın çevresini meydana getiren ve çatıları veya kubbeyi taşıyan duvarlardan her biri. [*Ing.* Main outer wall; *Fr.* Gros mur]. ◉ **bel vermiş ~**, *inş.* Çekül doğrultusunu kaybetmiş ve orta kısımlarında *«karın»* meydana gelmiş duvar. ◉ **bindirme ~**, ◘ Bindirme. ◉ **boşaltma ~ı**, *inş.* Duvarcılıkta *«boşaltma kemerleri»* denilen kemerlerle ağırlığı azaltan duvar. ◉ **cehennemlik ~ı**, *term.* ◘ Cehennemlik. ◉ **çekirdek ~ı**, ◘ Çekirdek. ◉ çekülden taşan **~**, *inş.* Çekül doğrultusunun dışına çıkmış duvar. ◉ **çevre ~ı**, *inş.* ◘ Dış duvar. ◉ **dayanak ~ı**, *inş.* Suların toprağın basıncına karşı koyan ve onu tutan duvar. Sadece dayanak yüksekliğine kadar yükselen duvar. [*Ing.* Retaining (Supporting, sustaining) wall; Breast-wall; *Fr.* Mur de soutènement]. ◉ **dayanıksız ~**, *inş.* Temeli kazılmadan örülen ve dibi doldurulan duvar. ◉ **dayanma ~ı**, *inş.* ◘ Dayanma. ◉ **dayanmalık ~ı**, *inş.* Bir kesişme yerinin dayanağını meydane getiren duvar. ◉ **bölme ~**, *inş.* Binaların iç taksimatını vücuda getiren duvarlar. ◉ **cephe ~**, Duvarların dışarıya gelenlerine denir. ◉ **dere ~ı**, *inş.* Binalar da dam derelerini tutan duvarlara verilen ad. [*Fr.* Murs gouttereaux]. ◉ **destek ~ı**, *inş.* ◘ Dayanak duvarı. ◉ **dış ~**, *inş.* (a) Binanın üstünde yükselen ve çevresini kuşatan duvar; (b) Bir arsa veya bahçe tarafına yapılan duvar. [*Ing.* Enclosing wall, surrounding wall; *Fr.* Mur de clôture, mur d'enceinte]. ☆ *Eşanl.* **çevre duvar**. ◉ **doğru (dik) ~**, *inş.* Her iki yüzeyi de birbirine paralel olan duvar. ◉ **dolgulu ~**, İki yüzü örme ve arası dolma olan duvarlara denir. [*Fr.* Maçonnerie de remplage]. ◉ **dolma ~**, *inş.* ◘ Dolma. ◉ **dolu ~**, *inş.* ◘ Dolu². ◉ **dördüncü ~**, *tiy.* ◘ Dördüncü. ◉ **düşme ~ı**, *bayınd.* ◘ Düşme. ◉ **eşit korlu ~**, *inş.* Korları, yani örgü sıraları, birbirine eşit ve muntazam olan taş duvar. [*Fr.* Isodomon]. ◉ **etek ~**, *inş.* Binaların alt kısmında etek teşkil eden duvar kısmı, üst temel. [*Ing.* Base, footing; *Fr.* Embassement, mur de soubassement]. ◉ **hendek ~ı**, *inş.* Bir deponun içinde bulunan ve gerçek duvardan balçıkla ayrılan duvar. ◉ **ısı ~ı**, *hava.* Çok büyük hızlarda meydana gelen ve uçağın atmosfer içindeki hareket imkânını sınırlayan ısı olaylarının tümü. [*Ing.* Thermic wall; *Fr.* Mur thermique, mur de la chaleur]. ◉ **istihkâm ~ı**, İstihkâmlarda şev olarak yapılan duvar. [*Ing.* Rampart; *Fr.* Rempart]. ◉ **kafes ~**, *inş.* Taş veya tuğlaların aralıklı olarak örülmüş ve bir tarafından öbür tarafı görünen delikler bırakılmış kafes gibi olan duvar. [*Osm.* Müşebbek duvar; *Ing.* Trellis partition; *Fr.* Mur à jour]. ◉ **kale ~ı**, Şehirleri düşman saldırılarına karşı korumak için etrafına çepeçevre inşa olunan kalın ve sağlam duvarlar. Kale duvarlarının üzerinde diş şeklinde siperli mazgallar bulunduğu gibi duvar boyunca aralıklarla da kuleler inşa edilmiştir. Kale duvarlarının uygun yerlerinde kapılar açılmış ve bunlar, iki taraflarına inşa edilen kulelerle berkitilmiştir. [*Ing.* Main wall of a castle, high defensive wall; *Fr.* Muraille]. ◉ **kalkan ~**, *inş.* Beşik örtülü çatıların iki tarafındaki üçgen duvarlara denir. [*Fr.* Mur pignons]. ◉ **kanat ~ı**, *inş.* Ana yapının kalkanına veya cephe duvarına dayanak vazifesi gören duvar. [*Ing.* Wing wall; *Fr.* Mur à ailes (en aile)]. ◉ **kaplama ~**, *inş.* Bir duvarın yüzüne kaplama olarak inşa edilen duvar. [*Ing.* Breast-wall; *Fr.* Mur de revêtement]. ◉ **kara ~**, *inş.* Gayrimuntazam kırılmış büyücek taşlardan harçla yapılmış duvar. [*Ing.* Rubble work, rough masonry; *Fr.* Limo(u)sinage]. ☆ *Eşanl.* **moloz duvar**. ◉ **karışık örgülü ~**, *inş.* Çeşitli şekilde örgüleri olan duvar. [*Fr.* Maçonnerie mixte]. ◉ **korkuluk ~**, *inş.* Pencere ve balkonların önlerindeki kısa duvarlara denir. [*Ing.* Breast-wall; *Fr.* Mur d'appui]. ◉ **kör ~**, *inş.* Kapısı, penceresi olmayan duvar. ◉ **kuru ~**, *inş.* Moloz taşlarının birbiri üzerine harçsız olarak istif edilmesi suretiyle yapılan duvar. [*Fr.* Muret]. ◉ **moloz ~**, *inş.* İri ve düzensiz taşlarla harçlı ve harçsız olarak yapılan duvar. Genellikle bazı önemsiz temel duvarları ve bahçe duvarları böyle düzensiz taşların harçla birbiri üstüne yerleştirilmesi ve aralarındaki boşlukların küçük taşlarla doldurulması suretiye inşa olunur. [*Ing.* Wall of rough stone; *Fr.* Mur en moellon]. ◉ **ortak ~**, *huk.* İki kişinin sahip olduğu arsalar veya binalar arasında müşterek ve ikisine de ait olan duvar. [*Osm.* Müşterek duvar; *Ing.* Party wall, partition wall; *Fr.* Mur mitoyen]. ◉ **ses ~ı**, *hava.* Havada ses hızına yakın hızlarda hareket eden bir cismin meydana getirdiği aerodinamik olayların tümü. [*Ing.* Sound barrier, live end, sound panel, sonic wall; *Fr.* Mur sonique, mur de son]. ◉ **taşıyıcı ~lar**, *inş.* Binanın ağırlığını taşıyan duvarlar olup, bütün yük bunların üzerine biner. Üzerine sıklet binmeyen ve yük taşımayıp yalnız bölme hizmetini gören duvarlara yük taşımayan duvarlar denir. [*Fr.* Murs portants]. ◉ **temel ~ı**, *inş.* Binanın bütün ağırlığını taşıyan duvar. [*Ing.* Foundation wall, ground wall, footing wall; *Fr.* Jambage, substruction]. ◉ **uzatma ~ı**, *inş.* Bir köprünün kemer ayağını takip eden duvar. ◉ **tuğla ~**, *inş.* Tuğladan yapılan duvar. [*Fr.* Mur en brique]. ◉ **verev ~**, *inş.* İki yüzü birbirine paralel olmayan duvar. ◉ **yan ~**, *inş.* Binanın herhangi bir kenarını meydana getiren duvar. [*Ing.* Return wall, side wall; *Fr.* Mur en retour, pied-droit, paroi latérale]. ◉ **yangın ~ı**, *inş.* Yangının bir binadan diğerine *(özellikle çatılardan)* sıçramasını önlemek için iki bina arasına yapılan duvar. [*Ing.* Fire proof wall; *Fr.* Mur à revêtement calorifiqe]. ◉ **yapı eteği ~i**, *inş.* Temel duvarından hemen sonra yükselen duvar. ◉ **yüzlü ~**, *inş.* Taşları düz olarak görünür surette yapılmış duvar. [*Fr.* Ouvrage de tête]. ◉ **zar ~**, *inş.* Bölme hizmetini görmek üzere yapılan ince duvar. Bir duvara eklenen ve kaplanan ince duvar. [*Ing.* Brick partition; *Fr.* Galandage].

~ arısı, *zool.* ◘ Arı.

~ askısı, Duvara çakılan veya duvardaki çiviye takılan askı. [*Ing.* Clothes rack].

~ ayağı, *inş.* Yapılarda süs öğesi olmaktan başka görevi olmayan, duvara yapışık, üzerinde yukarıdan aşağı yivler bulunan yarım ayak. [*Ing.* Pilaster, wall footing, leg; *Fr.* Pilastre, pilier rectangulaire].

~ ayak, *mim.* Bir tonozun dip kısmını taşıyan düşey dikme. [*Ing.* Engaged foundation of a wall].

~ aynası, ◘ Ayna.

~ bağlantısı, *inş.* Duvarların taş ve tuğlalarını bağlamak için ortalarına ve köşelerine yapılan iri kesme taştan ayak. [*Ing.* Wall mounting].

~ başı, *mim.* Duvarın uç kısmında kalan bölümü.

~ başlangıcı, *inş.* ◘ Başlangıç.

~ bitkileri, *bot.* Duvarların üzerinde yetişen bitkiler. [*Ing.* Wall plants; *Fr.* Plantes murales].

~ bülbülü, ◘ Kızılkuyruk.

~ çekmek, *inş.* ◘ Duvar çevirmek.

~ çevirmek, *inş.* Bir arsa veya arazinin etrafını duvar inşa ederek kapatmak. [*Osm.* Duvarla ihata etmek; *Ing.* To build a wall around; *Fr.* Emmurer].

~ dayağı, *inş.* Yıkılmaması için duvara eğik olarak dayatılan araç. [*Ing.* Pole, etc. used as wall around].

~ direği, *inş.* Askıya alınıp onarılacak bir duvarı desteklemek için, eğik olarak yerleştirilmiş çatma parçası.

~ dişi, *inş.* İleride eklenecek duvarın iyice tutunması için duvarın bir yerinde bırakılan tuğla çıkıntıları, ekleme dişi. [*Ing.* Notch, scarf-joint; *Fr.* Assemblage à mi-bois, à trait de Jupiter, joint biseauté].

~ dolabı, ◘ Dolap.

~ etekliği, *inş.* Odaların duvarlarında in-

san boyuna kadar olan kısımların sürtünmekle bozulmaması veya o duvara dokunan ve dayananların elbiselerini kirletmemesi için tahtadan veya başka bir maddeden yapılan kaplama kısımlar. Bunların duvar yüksekliğini kapatanlarına **duvar tahta kaplaması** denir. [*İng.* Plinth dado; *Fr.* Lambris d'appui, plinthe].

~ **fesleğeni,** *bot.* ◘ **Yapışkan otu.**

~ **gekosu,** *zool.* ◘ **Geko.**

~ **gibi,** *dey.* Pek sağır. [*İng.* Very solid; *Fr.* Sourd comme un pot].

~ **gözü,** *inş.* § ❶ Raf olarak kullanılmak üzere duvar içine açılmış oyuk. § ❷ İçine heykel yerleştirilen, üstü küçük yarım kubbeli veya düz olan duvar oyuğu.

~ **halısı,** Duvarlara asılan halı. [*İng.* Wall rug; *Fr.* Tapis de mur, tapisserie].

~ **ilânı,** *tic.* ◘ **İlân.**

~ **kâğıdı,** Duvarları süsleyip güzelleştirmek için yüzeylerine yapıştırılan desenli, çiçekli, veya boyasız kâğıt. [*İng.* Wall-paper; *Fr.* Papier peint, tenture, papier à tapisser].

~ **kanadı,** *inş.* Aralık duvarının baca boruları üstünde yükselen kısmı.

~ **kaplama kâğıdı,** *matb.* Özel şekilde imâl edilmiş rule kâğıtlarından, üzerleri çeşitli tekniklerle basılmak suretiyle hazırlanır. En iyi şekilde baskılar ancak özel duvar kâğıdı basma makineleri ile sağlanır. [*İng.* Paper-hanging; *Fr.* Papier peint].

~ **kaplaması,** *inş.* Duvarların yüzünü yontulmuş düzenli taşlar, çiniler veya tahtalarla kaplamak suretiyle meydana gelen yüzey. Taş kaplama, tahta kaplama. [*İng.* Dressing *(of stone, etc.)*; *Fr.* Parement].

☆ *Eşanl.* **çini kaplama.**

~ **kemik,** *anat.* Kafatasının 2 yanını meydana getiren dörtgen şeklinde kemiklerden her biri. Dış yüzü dışbükey, iç yüzü içbükeydir. İç yüzünde damarların gittiği *Sulci arteriarum* denen oluklar vardır. [*Osm.* Azm-ı cidarî; *Lat. Os parietale; İng.* Parietal bone; *Fr.* Os pariétale].

~ **kenedi,** *inş.* Bir yapı elemanını yapının bütününe bağlamak için kullanılan duvara gömülü demir çubuk. [*İng.* Anchor; *Fr.* Ancre].

☆ *Eşanl.* **kılıç, bağlama hançeri.**

~ **kertenkelesi,** *zool.* ◘ **Kertenkele.**

~ **kertiği,** *inş.* Duvarlarda taban ve kirişleri oturtmaya yarayan girinti ve kertik. [*Fr.* Embrèvement mural].

~ **kesmesi,** *inş.* Bir duvarın köşesini almak suretiyle meydana getirilen düzlük ve pah. [*İng.* Cant (-wall); *Fr.* Pan coupe].

☆ *Eşanl.* **duvar pahı.**

~ **kıtası,** *mim.* Duvarın bir kısmı. [*İng.* Bare wall, piece of wall; *Fr.* Part de mur].

~ **kirpisi,** *inş.* Bahçe duvarlarının üzerinden aşılmamak için üstlerine konulan ve uçları sivri şişlerden yelpaze şeklinde yapılan parmaklık ve hailler. [*İng.* Row of spikes; *Fr.* Hérisson].

~ **korumalığı,** Odalarda duvarlara dayanan sandalye ve masa gibi eşyanın duvarı bozmaması için onların duvara yaklaşmak ve bitişmesine engel olmak üzere döşeme üstüne ve duvar boyunca konulan kalınca tahta çubuk. [*İng.* Chair-rail; *Fr.* Antebois, antibois].

~ **musluk takımı,** *döş.* Soğuk ve sıcak suyu akıtabilir biçimde alınması için duvara konan su alma yeri. [*İng.* Wall type combination faucet].

☆ *Eşanl.* **duvar bataryası.**

~ **örgüsü,** *inş.* Duvarlarda taş ve tuğlaların tertip şekli.

~ **örtüsü,** Duvarlara kaplanan her çeşit bez, kumaş, halı, kâğıt, deri, gibi çeşitli cins örtüler. *(Duvar örtüleri başlıca iki çeşiti olup birisi örme ince halılar, diğeri de tezgâhta dokunmuş kumaşlardır).* [*İng.* Tapestry: *Fr.* Tapisserie].

~ **pabucu,** *mim.* Bir duvarın alt tarafında ve tabanında duvar kalınlığından fazla olarak yapılmış olan kısım. Bir sütun, bir ayak veya bir kürsü taşının alt tarafında taşkın olarak yapılan taban kısımlarına da denir. [*İng.* Footing *(of a wall)*; *Fr.* Empattement].

~ **pahı,** *inş.* Duvarlarda açıtlar için bırakılan boşlukların duvar yüzeyine şev olarak yapılan yan yüzleri. [*İng.* Splaying, splay; *Fr.* Ebrasement].

~ **resmi,** *san.* § ❶ Duvar yüzeyi üzerine mumlu boya, suluboya, yağlıboya, mozaik veya kazıma resim gibi tekniklerle yapılan resim. § ❷ Genellikle bir duvarı örtecek büyüklükteki bez veya kontrplak üzerine yapılmış resim. [*İng.* Wall-painting; *Fr.* Peinture murale].

~ **ressamı,** *san.* Duvara resim yapan, duvarı süsleyen ressam. [*İng.* Wall-painter; *Fr.* Peintre décorateur].

~ **saati,** Duvarlara asılan saat. [*İng.* Wall clock; *Fr.* Pendule].

~ **sarmaşığı,** *bot.* İki-çeneklîler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Sarmaşıkgiller *(Araliaccae)* familyasından, Avrupa'da ve Türkiye'de başlıca Kuzey Anadolu'da nemli ormanlarda yetişen, adventif köklerle tutunarak ağaçlara tırmanan, kışın yaprak dökmeyen, odunlu bir bitki. Yaprakları kalp biçiminde, 3-5 loplu olup çiçekleri küçük yeşilimsi sarı renklidir. Meyvası siyah bir bakkadır. Yaprak *(Folia Hederae helicis)* ve meyvalar. *(Baccae Hederae helicis)* ında saponin özelliğinde, sıcak kanlı hayvanlar için zehirli olan, hederin adlı bir glikozit vardır. Yaprakları halk arasında haricen yara tedavisinde kullanılır. [*Osm.* Leblâb-ül-arz; *Lat. Hedera helix; İng.* Ivy; *Fr.* Lierre commun].

~ **semeri,** *inş.* Bahçe veya ara duvarların üzerine yapılan, bir veya iki tarafa eğimli tepelik. *(Duvar semeri, duvarları yağmur sularından veya sızıntılardan korumak için kullanılır; taştan, kiremitten, arduvazdan v.b. yapılır.* [*İng.* Coping *(of a wall)*; *Fr.* Chaperon].

☆ *Eşanl.* **harpuşta.**

~ **sulu boyası,** *san.* Yaş alçı üzerine yapılan suluboya resim. [*İng.* Frescopainting; *Fr.* Fresque].

~ **şamdanı,** Duvara takılan ve çoğunlukla kaplama kitabelikleri veya bir gömme sütun veya iki pencere arasındaki duvar kısımlarına tesbit olunan kollu ve süslü şamdanlar. [*İng.* Bracket lamp; *Fr.* Applique, lamp d'applique].

~ **şevi,** *inş.* Bir duvarın kat silmesine kadar olan eğikliği.

~ **şevliği,** *inş.* Bir yapıda, iç yüzeyleri düşey olan duvarların dış yüzeylerine verilen eğim. *(Duvar dışarıya doğru taşkınlık yapıyorsa, bu eğime ters şev denir.).*

~ **tacı,** *tar.* Romalılarda kuşatılan bir şehrin kale hisarlarına saldırı sırasında ilk çıkan romalı askere ödül olarak verilen dişli taç.

~ **tahta kaplaması,** *inş.* İç duvarlara ve oda duvarlarına marangoz işi olarak yapılan silmeli ve kitabeli kaplamalar. Bunların insan boyuna kadar olanlarına **kısa kaplama** veya **duvar eteklîği** ve tavana kadar olanlarına **yüksek kaplama** denir. [*İng.* Wall-board, panelling, wainscoting; *Fr.* Lambris].

~ **tırmaşık kuşu,** *zool.* ◘ **Tırmaşık kuş.**

~ **yalını,** *inş.* Bir duvarın süslemesiz ve penceresiz kısmı. [*Fr.* Du d'un mur].

~ **yapmak,** *sp.* Futbol'de, bir takım oyuncularının kendi kaleleri önüne, aralarında boşluk bırakmayacak şekilde, yan yana dizilmeleri.

☆ *Eşanl.* **baraj yapmak.**

~ **yarması,** *inş.* Hatıl yuvası. [*Fr.* Tranchée de mur].

~ **yüzü,** *inş.* Bir duvarın cephe yüzeyi. [*İng.* Surface, face, side; *Fr.* Pan].

duvar.ayak,-ğı, b.i. *inş.* Kapı ve açıtların iki taraflarında ayak vazifesini gören duvar kısmı. [*İng.* Engaged pier, piedroit; *Fr.* Pied-droit].

duvarcı, i. Duvar ören kimse; yapının kaba işini *(başlama gereçleriyle bir araya getirilen taştan veya tuğladan yapıyı)* yapan yetişmiş işçi. *(Dış sıvayı da yapar).* [*İng.* Bricklayer, stonemason; *Fr.* Maçon]. ◉ ~ **çekici,** (a) İki ucu sivri çekiç; (b) Ucu sivri, bir ucu düz balta. [*İng.* Bricklayer's hammer]. ~. **ustası,** *inş.* Duvar örmek ve kâgir binalar yapmakta mahir usta duvarcı.

duvarcılık,-ğı, i. Duvarcının yaptığı iş. [*İng.* Bricklaying; *Fr.* Métier du maçon, travail du maçon, maçonnage, maçonnerie, briquetage].

~ **işleri,** *inş.* Binaların taş, tuğla, veya çimentodan yapılan kâgir kısımları. [*İng.* Brick-work, *(builder's)* work in brick; *Fr.* Maçonnerie].

duvar.kemik,-ği, b.i. *anat.* ◘ **Duvar.**

duvarlık,-ğı, s. § ❶ Bir duvara uygulanan *(şey); duvarlık resim, duvarlık tezyinat, duvar süslemesi, duvar resmi.* [*İng.* Mural; *Fr.* Mural,-ale]. § ❷ Duvar yapımında kullanılan: *Duvarlık taş.*

duvel, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **Devlet'in çoğulu.**

duy, i. *Fr. douille. tekn.* Bir elektrik lambasının veya bir elektronik lambanın yerleştirildiği bakır veya pirinçten boru. *(Çoğunlukla içine vida dişi açılmıştır. Ampul ile vidalanır).* [*İng.* Contact socket, holder *(of electric light bulb)*; *Fr.* Douille, capot, socle support de lampe].

~ **priz,** *elek.* ◘ **Duypriz.**

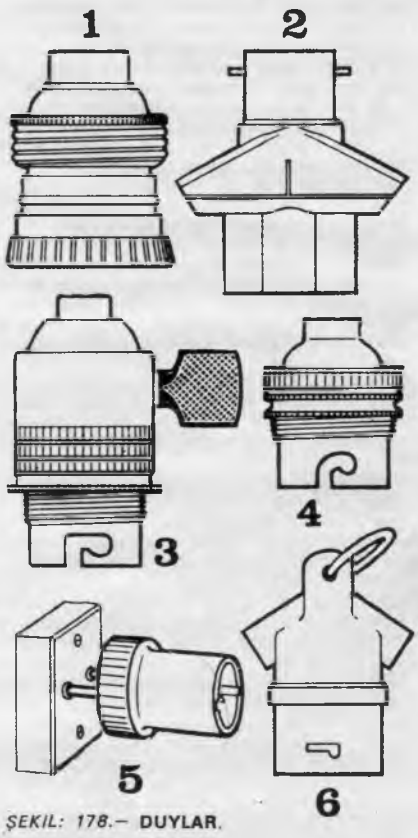

ŞEKİL: 178.— **DUYLAR.**
1. Vidalı duy. 2. Pimli duy. 3. Anahtarlı duy. 4. Süngülü duy. 5. Akım prizi. 6. Etanş.

duyar*, s. < *duymak.* § ❶ *psik.* Duygulu. [*Osm.* Hassas; *İng.* Sensible, sensitive; *Fr.* Sensible]. ☆ *Eşanl.* **duygun.** § ❷ *sin.* Filim, mercek, ışıkölçer.. gibi malzeme ve aygıtların kendilerine özgü işlerde iyi sonuç verdiklerini anlatır genel terim.

duyarga*, i. < *duymak. zool.* Eklembacaklılarda başın ön kısmında bulunan ve birçok duyu organını taşıyan uzantı. *(Kabuklular, kırkayaklar, böcekler v.b. de ağız parçalarının önünde bulunur. Kabuklularda iki çift olmasına karşılık ötekilerinde bir çift bulunur. Örümceklerde ise hiç yoktur.* [*Osm.* Lâmise; *Lat. Antenna; İng.* Antenna, feeler; *Fr.* Antenne]. ◘ *ŞEKİL: 127.* — **ÇEKİRGE;** *ŞEKİL: 297.* — **KELEBEK.**

☆ *Eşanl.* **anten.**

duyargacık*,-ğı, i. < *duymak. zool.* Çeşitli eklembacaklı hayvanların başlarında bir çift

bulunan ve eklemlerden yapılmış olan boynuz görünüşünde ince bir dokunma duyusu organı. [*Lat. Antennula; ing.* Antennule, short feeler; *Fr.* Antennule].

☆ *Eşanl.* **antencik.**

duyargalılar, ç. i. *zool.* Eklembacaklılar alt şubesi. Bunlarda vücut iki kısma ayrılır: baş, gövde. Başta petek gözler ve beş çeşit uzantı *(duyargacıklar, duyargalar, 1. çift alt çeneler, üst çeneler 2. çift alt çeneler)* bulunur; gövde de bazılarında göğüs ve karın diye iki kısımdır. *(Duyargalılar üç sınıfa ayrılır: Kabuklular, Çok ayaklılar, Böcekler).* [*Lat.* ve *ing.* Antennata; *Fr.* Antennates].

☆ *Eşanl.* **parçalı ağızlılar.**

duyargamsı, s. Duyarga biçiminde, görünüşünde olan: *Duyargamsı dokunaçlar.* [*ing.* Antenniform; *Fr.* Antenniforme].

duyarkat*,-tı, i. < *duymak. sin.* Filim taban üzerinde yer alan, ışığa karşı duyarlığı olan gümüş bromürlü ecza tabakası. Boş filmin duyarkatı alıcıda kullanıldığı vakit ışık etkisiyle üzerinde gizli bir görüntü meydana gelir. Bu gizli görüntü duyarkatın laboratuvar işlemlerinden geçirilmesiyle önce negatif, sonra pozitif bir görüntü ortaya koyar. Böylelikle duyarkat, görüntü meydana getiren asıl malzemedir. [*Ing.* ve *Fr.* Emulsion].

☆ *Eşanl.* **emülsiyon.**

~ sayısı, *sin.* Aynı tabakadan çıkmış duyarkatları göstermek üzere kullanılan sayı. Laboratuvarlarda bütün filim parçası boyunca aynı sonucu almak için, duyarkat sayısı aynı olan boş filmlerin kullanılması önemlidir. [*Ing.* Emulsion number, negative number; *Fr.* Numéro d'émulsion, numéro de négatif].

duyarlaştırıcı, s. ve i. § ❶ Duyarlığı sağlayan *(şey)* [*Ing.* Sensitizing; *Fr.* Sensibilisateur,-trice]. § ❷ *elek.* Bir gazışıl maddenin soğurma veya uyarma tayfındaki dağılımın değişmesine yol açan yabancı madde veya uyarma tayfındaki dağılım değişmesine yol açan yabancı madde veya yer değiştirmiş atom. [*Ing.* Sensitizer; *Fr.* Sensibilisateur]. ⊙ **kromatik ~,** *fot.* Mor ve mavi dışındaki ışımalara karşı gümüş tuzlarının duyarlığını arttıran madde. *(Kromatik duyarlaştırıcıların çoğu siyanin'den türemiştir).* [*ing.* Chromatic sensitizing; *Fr.* Sensibilisateur chromatique].

~ eriyik, *fot.* İçinde duyarlaştırıcı madde bulunan bir karışım.

duyarlaştırma, i. § ❶ Duyarlı hale getirme eylemi. [*Ing.* Sensitizing; *Fr.* Sensibilisation]. § ❷ *fot.* (a) Kâğıt, kumaş veya herhangi bir yüzeyi ışığa duyarlı hale koyma; (b) Gencl veya kromatik duyarlığını arttırmak üzere bir duyarlaştırıcının, duyarlıklı yüzeye uygulanması. § ❸ *san.* Fotogravür klişesi olacak metal bir levha üzerindeki hassas yatak uzantısı.

duyarlı, s. < *diyar.* Duyabilen, dış etkenlere karşı duyarlığı olan. [*Ing.* Sensitive; *Fr.* Sensible, sensitif].

~ kılınmış, *fizyol.* ve *patol.* Bir allerji meydana getirebilecek bir antijenin organizmaya sokulması ile organizmada elde edilen duyarlık hali. [*Ing.* Sensitized; *Fr.* Sensibilisé,-ée.

duyarlık,-ğı, i. < *duymak.* § ❶ Duyar olma hali, canlı organizmanın maddi izlenimler alabilme yeteneği: *Sinirler, duyarlığın organlarıdır. Soğuğa veya morötesi ışınlara karşı gösterilen duyarlık.* [*Osm.* Hassasiyet; *Ing.* Sensibility, sensitiveness, feeling; *Fr.* Sensibilité, sensitivité]. § ❷ En zayıf izlenimleri duyabilme yeteneği: *Gözün aşırı duyarlığı.* [*Osm.* Hassasiyet]. § ❸ Zayıf bir fizik etkiye karşı tepki gösteren âletin özelliği: *Bir termometrenin veya terazinin duyarlığı.* [*Osm.* Hassasiyet]. § ❹ *psik.* Dış dünyadan gelen izlenimleri alma yeteneği. [*Osm.* Hassâsiyet; *Ing.* Sensibility, sensitivity; *Fr.* Sensibilité, sensitivité]. ☆ *Eşanl.* **duygunluk.** § ❺ *fiz.* Göz, fotoğraf plağı, ışıkgöze *(fotosellül)* gibi alıcıların ışık ışınlarından veya elektro-magnetik dalgalardan etkilenme özelliği. [*Osm.* Hassâsiyet; *ing.* Sensitivity; *Fr.* Sensibilité]. § ❻ *zool.* Duygu alabilme ve uyartılara cevap verebilme yeteneği. [*Osm.* Hassasiyet; *ing.* Sensibility; *Fr.* Sensibilité]. § ❼ *fot.* Bir fotoğraf katının *(emülsiyon)* aktinik ışınları veya ışık etkisiyle gizli veya görünür bir görüntü verme hızı. § ❽ *radyotekn.* Bir radyoelektrik alıcısının *(özellikle, bir radyo veya televizyon alıcısının)* az veya çok zayıf sinyalleri, yeterli bir şekilde alabilme yeteneği. § ❾ *tekn.* Bir patlayıcı maddenin, çarpma, sürtme, sıcaklık yükselmesi gibi uyarmalar karşısında gösterdiği tepki derecesi. ⊙ **duyarlığın önsel biçimleri,** *fels.* ◘ **Biçim.** ⊙ **aşırı ~,** *fitopatol.* Bazı bitkilerin belli asalaklara karşı koyma mekanizması. *(Aşırı duyarlığı olan canlıya asalak girer girmez, konak hücreler derhal olur; asalak çürükçül olarak gelişemediği için bulaşma sonuç vermez. Bu olay virüs hastalıklarında, patates sigillerinde ve tahıl paslarında görülür).* ⊙ **bir fotoselin tayf duyarlığı,** *elek.* Fotosel üzerine düşürülen belirli ışığın dalga boyuna bağlı olarak geçen fotoelektrik akımının şiddeti değişmelerini gösteren eğri. ⊙ **bir ölçü âletinin duyarlığı,** *metrol.* Ölçülecek büyüklüğün belirli bir miktar değişmesine karşılık, göstergesi büyük bir sapma yapan âletin niteliği. *(Duyarlık, göstergenin sapma miktarının, ölçülen büyüklüğün değişme miktarına oranı ile ifade edilir).* ⊙ **kertik duyarlığı,** Kertik açma, anî kesit değişmesi, çatlak veya sıyrık gibi yüzey homogensizliklerinden dolayı bir maddenin kopma duyarlığının artması. *(Kertiğe karşı az duyarlık gösterme, kopmadan çekilebilen maddelerin çok duyarlık gösterme ise, kolay kırılabilen maddelerin özelliğidir).*

~ fonksiyonu, Alıcılarda duyarlığın çeşitli dalga boylarına bağlı olarak değişimi. [*Ing.* Response function; *Fr.* Fonction de sensibilité].

~ giderici, *fot.* Fotoğraf yüzeylerinin duyarlığını azaltan karışım.

~ ölçümü, (a) *fot.* Emülsiyonların özellik ve karakteristiklerini inceleyen bilim; (b) *sin.* Duyarkatın ışıktan etkilenme yeteneğini ölçme bilimi. Belirli bir duyarkatta yoğunluk ile ışıklama arasındaki bağı kesin olarak saptamaya dayanır. [*Ing.* Sensitometry; *Fr.* Sensitométrie].

duyarlık.ölçer, b.i. (a) *sin.* Kısa bir filim parçası üzerine derece derece bir ışıklama yapan aygıt. Böylelikle filim üzerinde çok kısa ışıklamadan çok uzun ışıklamaya, güdük ışıktan aşırı ışığa doğru bir derecelenme meydana gelir; (b) *fot.* Emülsiyon'a etki yapmak yoluyla karşılaştırma klişesi *(sansitogram)* hazırlanmasında kullanılan âlet. [*Ing.* Sensitometer; *Fr.* Sensitomètre].

duyarsızlaşma, i. Duyarsız olma hali.

duyarsızlaşmak, f. Duyarlı olma yeteneği kaybolmak.

duyarsızlaştırma, i. § ❶ Duyarlığı ortadan kaldırma. [*Ing.* Insensibilization; *Fr.* Insensibilisation] § ❷ *fot.* Işığa karşı duyarlı bir tabakayı içinde duyarsızlaştırı bir maddo bulunan bir banyoya daldırarak, bu duyarlığı giderme. § ❸ *tıp.* Bazı kişilerin bazı maddelere karşı olan duyarlılığını ortadan kaldırmak için başvurulan tedavi metodu.

duyarsızlaştırmak, f. Duyarlığı ortadan kaldırmak, duyarsız hale getirmek *(ışığa duyarlı ilâçlardan söz ederken kullanılır).* [*Ing.* To insensibilize; *Fr.* Insensibiliser].

duyarsızlık,-ğı, s. Duyarsız olma hali. [*Ing.* Insensibility; *Fr.* Insensibilité].

duygu, i. < *duymak.* < *tuygu.* § ❶ Duyabilme, duyularla algılama: *Bitkilerde duygu var mı?* [*Osm.* His; *ing.* Sense; sensibility; *Fr.* Sens, sensibilité]. § ❷ Gönülde uyanan yankı veya tepki: *Acıma duygusu, ödev duygusundan üstün geldi.* [*ing.* ve *Fr.* Sensation]. § ❸ İyi ve güzel şeyleri duyup sevme: *Vatan duygusu, Sanat duygusu.* [*Osm.* Ihtisas; *ing.* ve *Fr.* Sentiment]. § ❹ Hatırda kalan duyuş: *Buradan iyi duygularla ayrılıyorum.* [*Osm.* Intiba; *ing.* ve *Fr.* Impression]. § ❺ İyi veya kötü eğilim: *Kötü duygular, Soylu duygular.* § ❻ Kolayca etkilenme eğilimi: *Duygularıyle hareket etmek.* [*Osm.* His]. ⊙ **ahlâk ~ su,** *fels.* ◘ **Ahlâk.** ⊙ **aşağılık ~ su,** *psik.* ◘ **Aşağılık.** ⊙ **dil ~ su,** *gram.* ◘ **DiL.** ⊙ **eksiklik ~ su,** *psik.* ve *sosy.* ◘ **Eksiklik.**

~ ahlâkları, *ahl.* Çeşitli duygular, özellikle özgeci duygular üzerine temellendirilen ahlâk görüşleri. *(Başlıca duygu ahlâkları J. J. Rousseau, Hutcheson, Jacobi, Schopenhauer ve Auguste Comte'un görüşleridir).*

~ alışverişi, *tiy.* Stanislavski yöntemine göre: Oyun sırasında iki oyuncu, veya bir oyuncuyla bir grup veya bir oyuncuyla bir eşya arasında kurulan bağdır.

~ alışverişi akımı, *tiy.* Stanislavski yöntemine göre: Oyuncuların karşılıklı duygu ölçüsünü yükseltmeleriyle bu ölçünün iki taraf arasında denetlenmesi ve ölçüye alınmasını güden akım.

~ ayağı, *biy.* ◘ **Duyu ayağı.**

~ bozuklukları, *tıp.* Çeşitli ruh ve akıl hastalıklarında beyin bozukluklarında değişik biçimlerde duygu bozuklukları kendini gösterir.

~ organları, *biy.* Göz, kulak v.b. gibi dış uyartıları almaya yarayan organlar. [*Osm.* Aza-yı hissiye; *ing.* Sense organs; *Fr.* Organes des sens].

~ siniri, *biy.* Alınan uyartıları sinir merkezlerine ileten sinirler. [*Osm.* His siniri; *ing.* Sensitive nerve; *Fr.* Fibre sensitive].

~ ünlemi, *gram.* Şaşırma, acıma, coşku bildiren ünlem: *A!, ay!, vay!, eyvah!, o!, of!, yaşa!, aferin!* v.b. [*Osm.* Teessurî nida].

☆ *Eşanl.* **duygu ifade eden ünlem, duygulanma edatı, dokunçalı nida.**

duygudaş*, s. < *duygu. psik.* Eş ölçüde duygulu olan. [*ing.* Sympathizing; *Fr.* Sympathisant,-ante].

☆ *Eşanl.* **sempatizan.**

duygudaşlı*, s. *psik.* Eş ölçüde duygu uyandıran. [*Osm.* Cazibedar; *ing.* Sympathetic; *Fr.* Sympathique].

☆ *Eşanl.* **sempatik.**

duygudaşlık*,-ğı, i. *psik.* Eş ölçüde duygusu olma durumu. [*Osm.* Teveccüh; tecazüp; *ing.* Sympathy; *Fr.* Sympathie].

☆ *Eşanl.* **sempati.**

~ ahlâkı, *ahl.* Eylemlerdeki ahlâklılığı, başkalarında uyandırdığı duykudaşlığın derecesine göre ölçen ve *Adam Smith* tarafından ortaya atılan ahlâk sistemi.

duygulamak(-i), f. *psik.* ve *fels.* Duygusunu uyandırmak, duygu vermek. [*Osm.* Tesir etmek; *ing.* To affect; *Fr.* Affecter].

duygulandırmak, f. Duygulanmasını sağlamak.

duygulanım*, i. § ❶ *psik.* Duygusu uyanma, duygu alma. [*Osm.* Ihtisas; *Ing.* ve *Fr.* Affection]. ❷ *fels.* Bir şeyin etkisini duyma, etkilenme. [*Osm.* Teessür; *ing.* ve *Fr.* Affection].

duygulanma, i. ◘ **Duygulanım.**

duygulanmak*, nsz. f. § ❶ İyi duygular edinmek: *Bu güzel davranışından çok duygulandım.* [*Osm.* Mütehassis olmak; *ing.* To be touched; *Fr.* Être touché]. § ❷ *fels.* Bir şeyin etkisini duymak, etkilenmek. [*Osm.* Müteessir olmak; *Ing.* To be affected; *Fr.* Être effecté].

duygulanmış, § ❶ Duygusu uyanmış, duygu edinmiş. [*Osm.* Mütehassis; *ing.* Touched; *Fr.* Touché]. § ❷ Bir şeyin etkisi altında, etkilenmiş. [*Osm.* Müteessir; *Ing.* Affected; *Fr.* Affecté].

duygulu, s. § ❶ Duygusu, duyarlığı, çok olan, kolay duygulanan. [*Osm.* Hassas; *ing.* Sensitive; *Fr.* Sensible]. ☆ *Eşanl.* **duygun, duyar.** § ❷ Belli etmeyerek bir şeyi kendine dert edinen; yöneltilmiş olduğu kuruntusuna kapılarak duygulanan. [*Osm.* Seri-ül-infial; *ing.* Quick to take offense, touchy; *Fr.* Susceptible, irascible, pointilleux,-euse, ambrageux,-euse]. ☆ *Eşanl.* **içli, fazla hisli.** [*ing.* Affective; *Fr.* Affectif,-ive]. § ❸ **alıngan.** ☆ *Karş.* **vurdum duymaz, aldırmaz, duygusuz, alınmaz, gamsız, fütursuz, soğuk kanlı, istifini bozmaz.**

~ basso, *müz.* Bas sesinin herhangi bir renk özelliğine sahip olan sanatçı.

~ komedya, *tiy.* Duygusal öğelere yer verip trajediye yaklaşan, gelişmesi ile seyirciyi sarsan, kötülüğün yanında iyiliği de belirten, komik öğeyi ikinci planda bırakan,

iyinin kötüyü yenisini mutlu sonuçla gösteren komedya türü.

duygululuk,-ğu, i. Duygulu olma hali; bir bireyin duygu, heyecan ve ihtiraslarının bütününü anlatan duygusal hal. [*Osm.* Teessüriyet; *Ing.* Sensitiveness, sensibility, affectivity; *Fr.* Affectivite].

duygun*, s. < *duymak.* ◘ **Duygulu, duyar.**

duygunlaştırıcı, s. § ❶ Duygun hale getiren. § ❷ *tıp.* Seruma deneysel yolla *(aşıyla veya patolojik olarak)* giren bir antijene karşı meydana gelen antikor. Bu antikor, seruma bu şekilde girmiş olan antijeni, aleksinin *(veya tümleyicinin)* etkisine karşı duygunlaştırma özelliğine sahiptir.

duygunlaştırma, i. § ❶ Duygun hale getirme. § ❷ *patol.* Yeni bir organizmaya bir antijen sokulmasıyla meydana gelen olay; antijen plazmanın koloidal dengesini bozduğu için çok ufak dozda verilen aynı antijen anaflaksi şoku doğurabilir.

duygunluk*, i. < *duygun.* < *duymak.* § ❶ Duygulu olma hali. [*Osm.* Teessüriyet; *Ing.* Sensitiveness, sensibility]. § ❷ (a) Duygu olaylarının tümü; (b) İç duygunluk.

duygusal*, s. *psik.* Duygu ile ilgili, ruha işleyen, ruhu duygulandıran, mantıktan çok duygulara dayanan. [*Osm.* Teessürî; *Ing.* Affective; *Fr.* Affectif,-ive].

duygusuz, s. § ❶ Duygusu olmayan, donuk. [*Ing.* Apathetic, insensitive; *Fr.* Apathique, insensible]. § ❷ Umursamaz. [*Ing.* Indifferent; *Fr.* Indifférent].

☆ *Yak. anl.* **kayıtsız, yabancı, kalbsiz, aldırışsız, hissiz, vurdumduymaz, adam sendeci, bencil, yad, alâkasız, lâkayt, nemelâzımcı, katı yürekli, hodgin, hodkâm.**

☆ *Karş.* **ilgili, alâkalı, alâkadar, tez canlı.**

duygusuzca, s. Duygusuza yakışır şekilde. [*Ing.* Apathetically; *Fr.* Apathiquement].

duygusuzluk,-ğu, i. § ❶ Duygusuz olma hali, duygulanmama. [*Ing.* Apathy; insensitiveness, insensibility; *Fr.* Apathie, insensibilité]. § ❷ Duygusuzca davranış. [*Ing.* Indifference; *Fr.* Indifférence].

duyma, i. § ❶ İşitme. [*Osm.* Istima; *Ing.* Hearing; *Fr.* Action d'entendre]. § ❷ Kendinde bir halin varlığını anlama. [*Osm.* Hissetme; *ing.* Feeling; *Fr.* Action de sentir].

duymak(-ı), f. *esk. T. tuymak.* § ❶ işitmek, ses almak: *İçerdekiler konuştuklarımızı duyarlar mı?.* [*Osm.* Istima etmek; *Ing.* To hear; *Fr.* Entendre]. § ❷ Bilgi edinmek, haber almak, öğrenmek: *Yaptıklarını duydum.* [*Ing.* To learn, to be informed; *Fr.* Apprendre, etudier]. § ❸ *(Ses, tat, koku, sıcaklık, soğukluk gibi şeylerin)* farkında olmak: *Yemekte bir ekşilik duydum, Gürültüyü duydum.* [*Osm.* Hissetmek; *Ing.* To feel; *Fr.* Sentir]. ☆ *Eşanl.* **sezmek.** § ❹ Kendinde bir halin varlığını anlamak: *İçinde bir ezginlik duymak.* [*Osm.* Hissetmek; *Ing.* To feel; *Fr.* Sentir]. § ❺ *(Sevinç, üzüntü, heyecan gibi durumlar hk.)* Edinmek: *Müzik ten büyük bir zevk duyar.* [*Ing.* To be sensitive, appreciate]. § ❻ *biy.* Organlar aracıyle bir şeyin varlığını bilir olmak.

duynak,-ğı, i. § ❶ Tekparmaklı hayvanlarda tırnak. [*Ing.* Nail, claw, hoof; *Fr.* Ongle]. § ❷ Duyacak âlet, dokunma aracı. [*Osm.* Lâmise; *Ing.* The sense of touch].

duy.priz, b.i. *elek.* Hem ampul takmak hem de elektriksel gerilim almak için özel olarak yapılmış duy.

duysal*, s. < *duyu* < *duymak. psik.* Dokunmakla edinilen. *(duyum);* duymakla ilgili. *Bir şeyin katılığını duymak duysal bir görevdir.* [*Osm.* Hissî; *Ing.* Sensitive; *Fr.* Sensitif,-ive].

~ **nöron,** *fizyol.* Dendritleri duysal bir sinirin ipliklerini meydana getiren nöron. *(Bu nöronun çekirdeği omurilik sinirlerinin arka köklerinin içindeki gangliyonlarda veya duysal kafa sinirlerinin yolu üzerindeki gangliyonlarda bulunur).*

~ **ruh,** *psik.* Bazı eski filozoflara göre, akışlı ruhtan ayrı olarak duyuların algılanmasını sağlayan ruh.

duysallık*,-ğı, i. ◘ **Duyarlık.**

duyu*, i. < *duymak. biy.* İnsanların ve hayvanların, dıştan gelen uyartıları görme, işitme, koklama, dokunma ve tatma organlarıyle algılama fonksiyonu. [*Osm.* Hasse; *Lat. Sensorius; Ing.* Sense; *Fr.* Sens]. ◉ ~ **lar üstü,** *psik.* Duyularla kavranamayan. ◉ **aşırı** ~, Duyma yeteneğinin olağan dışı olarak coğalması. ◉ **dokunma** ~ **su,** *fizyol.* ◘ **Dokunma.** ◉ **eklem** ~ **su,** *psik.* ◘ **Eklem.**

~ **ayağı,** *zool.* Örümceklerde zehir çengellerinin yanında bulunan bir çift uzantı. Duyu ayağının boyu, şekli ve görevi örümcek gruplarına göre değişir. Genellikle ucunda iki ağızlı bir kıskaç, çengel veya çekmen bulunan kuvvetli uzantılardır. Akreplerde bunlara kıskaç denir. [*Ing.* Pedipalpi; *Fr.* Pédipalpe].

☆ *Eşanl.* **pedipalpus.**

~ **fizyolojisi,** *tıp.* Sinirlerin çalışması ile bilinç olayları arasındaki ilişkileri inceleyen fizyoloji dalı.

~ **merkezleri,** *fizyol.* Belli duyuların beyin kabuğunda yer aldığı bölgeler.

~ **siniri,** ◘ **Duygu siniri.**

~ **ve hareket siniri,** *fizyol.* İçinde hem duyu *(merkeze giden),* hem de hareket *(merkezden çıkan)* sinir telleri bulunan sinir.

duyulmak, nsz. f. § ❷ Duymak eylemine konu olmak: *Sesiniz öteki odadan duyuluyor.* [*Ing.* To be heard; *Fr.* être entendu]. ☆ *Eşanl* **işitilmek.** § ❷ Yayılmak: *Sizin sakladığınız mesele duyuldu.* [*Osm.* İntişar etmek, haber alınmak, keşif ve ifşa olunmak; *Ing.* To become revealed, become known; *Fr.* être divulgé. promulgé]: § ❸ Hissolunmak: *Pirenin vücutta yürüdüğü duyulur.* [*Ing.* To be felt, be sensed; *Fr.* être senti]. § ❹ Bilinmek, tanınmak, ünlü olmak: *Adı duyulmak.* [*Ing.* To become famous, known; *Fr.* être connu, se rendre célebre, se faire connaître].

duyulur, s. < *duyu. psik.* Duyulan duygularla algılanabilen. [*Osm.* Mahsus; *Ing.* ve *Fr.* Sensible].

duyum*, i. < *duymak.* § ❶ Duyular aracılığı ile edinilen izlenim: *Görme duyumları, Sıcaklık duyumu.* [*Osm.* Ihsas; *Ing.* ve *Fr.* Sensation]. § ❷ Genel olarak fizik nitelik taşıyan bir izlenim: *Rahatlık, dinçlik, yorgunluk, rahatsızlık duyumu.* § ❸ *mec.* Manevî izlenim. ◉ **ağrı** ~ **u,** *psik.* ◘ **Ağrı.**

~ **eşiği,** *psik.* Bir uyarımın duyabildiği şiddet aralığı; bu noktanın altında veya üstündeki siddette bulunan uyarımlar duyulamaz. [*Osm.* Hadd-i asgarî tesir; *Ing.* Sensible minimum; *Fr.* Seuil de la sensation].

~ **felsefesi,** *psik.* ◘ **Duyumculuk.**

~ **ikiliği***, *psik.* Duyumların karışması. *(Bir sesin aynı zamanda bir renk duygusu uyandırması gibi).* [*Osm.* Ihsasların ihtilâtı; *Ing.* Synesthesia; *Fr.* Synesthesie].

☆ *Eşanl.* **sinestezi.**

~ **yitimi***, *psik.* Duyu sinirlerinin veya beyindeki duyu merkezlerinin herhangi bir etki altında kalarak duyum alamaması hali. [*Ing.* Anesthesia; *Fr.* Anesthésie].

☆ *Eşanl.* **anestezi.**

duyumcu*, s. ve i. § ❶ Duyumları, bütün bilgilerimizin tek kaynağı olarak kabul eden *(görüş veya kimse).* [*Ing.* Sensualist; *Fr.* Sensualiste]. § ❷ Estetikte, kimi zaman «*izlenimci*» anlamında kullanılır. § ❸ Duyuların sağladığı hazlara düşkün olan, zevkine düşkün. [*Ing.* Sensualist; *Fr.* Sensualiste, jouisseur,-euse, voluptueux,-euse].

duyumculuk,-ğu, i. § ❷ *psik.* ve *fels.* Her bilginin temelinde duyumların bulunduğunu ileri süren doktrin. [*Osm.* Ihsasiye; *Ing.* Sensualism; *Fr.* Sensualisme]. § ❷ Duyuların sağladığı hazlara düşkünlük. [*Ing.* Sensualism; *Fr.* Sensualisme].

☆ *Eşanl.* **sensualizm.**

duyum.hareket, b.s. Hem duyumsal olaylarla hem de hareket faaliyetiyle ilintili olan: *Duyum-hareket* bozuklukları.

~ **düzeyi,** *psik* Çocuğun zihnî gelişmesinin belirli bir dönemidir. *(Semiyotik fonksiyonların bulunmayışıyle dikkati çeken bu dönem, bebeğin ilk on sekiz aylık hayatını kapsar).*

duyum.ölçer*, b.i. *psik.* Derinin duyarlığını ölçen âlet. [*Osm.* Mikyas-ı his; *Ing.* Esthesiometer; *Fr.* Esthésiomètre].

☆ *Eşanl.* **estesiyometre.**

duyumsal*, s. *psik.* Duyumlardan birine ait ve bağlı olan, duyumdan gelen, göz, kulak, deri, burun, dil gibi organlardan biriyle alınan: *Tatma ve işitme duyumsal hallerdir.* [*Osm.* Ihsasî, havâssî; *Ing.* Sensorial, sensory; *Fr.* Sensoriel,-elle].

~ **hayat,** *psik.* Dile ve kavrama dayanan, yüksek derecede sinir etkinliğinden doğan basit ruhî olayların tümü *(duyma, tahayyül, heyecan).* Yaradılışça en gelişmiş hayvanlarda sadece duyumsal hayat vardır; insanlarda ise hem bir duyumsal hayat, hem de bir zihnî hayat vardır. ☆*Karş.* **zihnî hayat.**

duyumsamazlık*,-ğı, i. < *duyum. psik.* Dışarıdan gelecek etkilere, özellikle duysal izlenimlere karşı tamamiyle ilgisizlik. [*Osm.* Fıkdan-ı hassasiyet; *Ing.* Apathy; *Fr.* Apathie].

☆ *Eşanl.* **apati.**

duyumsuzlaşma, i. < *duyum.* Duyarlığın kaybedilmesi.

☆ *Eşanl.* **yerel anestezi.**

duyumsuzluk,-ğu, i. § ❷ Duyumsuz olma hali. § ❷ *(Sibernetik)* Bir bozucu büyüklüğün, ayarlanan herhangi bir büyüklük üzerindeki etki faktörünün sıfır olması hali: *Duyumsuzluk istenilerek yapılmış veya tabiî (ayarlayıcıya has) olabilir.* ◉ **bağıl** ~ *(sibernetik),* Mutlak duyumsuzluğun, uygun olarak seçilmiş bir karşılaştırma değerine oranı. *(Bu değer, genellikle en yüksek veya herhangi bir ortalama değerden seçilir).* ◉ **mutlak** ~ *(sibernetik)* Giriş sinyalinin iki değeri arasındaki fark. *(Bu değerler arasındaki çıkış sinyali, bir sonraki elemanın normal çalışmasını sağlıyamayacak derecede yetersizdir).*

duyurma, i. Duyurmak eylemi.

duyurmak(-ı,e), f. < *duymak.* § ❶ Duymasını sağlamak; işittirmek: *Söyledim ama, ağır işittiği için duyuramadım.* [*Osm.* İfşa etmek; *Ing.* To let be heard *(of),* to make *(publicly)* know, to inform, to divulge; *Fr.* Faire entendre, avertir, informer]. § ❷ Hissettirmek: *Dokunaklı sözleriyle asıl amacını duyurdu.* [*Ing.* To make feel; *Fr.* Faire sentir, faire ressentir, faire percevoir, faire éprouver]. § ❸ Yaymak, açmak: *Bu haber sizde kalsın, kimseye duyurmayın.* § ❹ Sezdirmek. [*Ing.* To make perceive, to make feel; *Fr.* Laisser comprendre, faire sentir, indiquer par allusion].

duyurtmak, f. Duymasını sağlamak: *Sesini duyurtmak.* [*Ing.* To make hear, to let be heard *(of); Fr.* Faire entendre].

duyuru*, i. < *duyurmak.* Herhangi bir olguyu, bir işi, bir durumu herkese duyurmak için duvara asılan veya gazetede yayımlanan yazı. [*Osm.* İlân; *Ing.* Announcement; *Fr.* Annonce, avis].

duyurucu, s. Duyurma özelliği olan. [*Ing.* Informing; *Fr.* Qui inspire, qui anime, qui informe].

duyusal, s. § ❶ Duyu ile ilgili, duyulara ait. [*Osm.* Hissî; *Ing.* Sensitive; *Fr.* Sensitif,-ive]. § ❷ Duyumla ilgili. [*Osm.* Ihsasî, havâssi; *Ing.* Sensorial, sensory; *Fr.* Sensoriel,-elle].

~ **nöronlar,** *anat.* Dışarıdan gelen uyarımları merkeze ileten sinir hücreleri.

duyuş, i. < *duymak.* § ❶ Duymak fiili ve biçimi: *Bu haberden siz keyiflendiniz, ben üzüldüm, duyuşlarımız ayrı* § ❷ Duygu, bir olayın insanda bıraktığı iz: *Bu yolculuğu iyi duyuşlarla yapmadık.* [*Osm.* Intiba; *Ing.* ve *Fr.* Impression]. § ❸ Seziş. [*Ing.* Perceiving, feeling, discerning; *Fr.* Action de pénétrer, de comprendre à demi-mot].

~ **titremi,** *gram.* Cümlede duyuş özelliğine göre düzenlenen ses titreşimi: *Oh, hava ne güzel!, Eyvah, mahvoldukl Aman ne güzel çocukl Aman bıktım bu işten! v.b.* [*Osm.* Teessurî tonlanma; *Ing.* Affective intonation; *Fr.* Intonation affective].

☆ *Eşanl.* **duyusal tonlanma, duyuş tonlanması.**

~ **vurgusu,** *gram.* Kelimenin anlamını duygu bakımından kuvvetlendiren vurgu: *Yazık!, güzel!, defol!, yaşa!, v.b.* [*Osm.* Teessürî vurgu; *Ing.* Contrasting accent, stress; *Fr.* Accent affectif].

dûzah /dûzah/. i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Tamu; cehennem [*Ing.* Hell; *Fr.* Enfer]. § ❷ *(Tasavvuf)* Dünya zevklerine düşkün olanların toplu bulundukları yer. [*Ing.* Society of the wordly].

duziko, i. § ❶ Anasonsuz rakı, düz rakı. [*Ing.* ve *Fr.* Raki]. § ❷ *arg.* Rakı: *Bunun duzikosu beni açmıyor.*

☆ *Eşanl.* **anzarot, carmak, carmakcur, imam suyu, istim, pırna, pırne, pırnı, piyez.**

düal, s. *Fr. dual. mat.* ◘ **İkili.**

düalist,-ti, i. *Fr. dualiste.* Düalizm taraflısı, ikici, ikilikçi. [*Ing.* Dualist].

dûalistik, s. *Fr. dualistique. kim.* Berzelius tarafından uygulanan kimyasal adlandırma sistemi için kullanılır. Bu sisteme göre bir tuzun formülü, bu tuzun türediği asitle bazik oksit formüllerini yan yana getirerek elde edilir. [*Ing.* Dualistic].

düalizm, i. *Fr. dualisme. fels.* ◘ **İkicilik.**

düb, i. *Osm.* < *Ar. dübb. esk.* Ayı. [*Ing.* Bear; *Fr.* Ours]

dübara, i. ◘ **Dubara.**

dübbü.asgar, b.i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars. esk. astr.* Küçükayı takımyıldızı. [*Ing.* The little Dipper].

dübbü.ekber, b.i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars. esk. astr.* Büyükayı takımyıldızı. [*Ing.* The Big Dipper].

dübeş, b.i. *Fars.* ve *T.* Zarlardan ikisinin da beşli gelmesi. Beş beş. [*Ing.* Fives at dice; *Fr.* Double cinq, tous les cinq].

dübeyt,-ti, i. *Osm.* < *Ar.* ve *Fars. ed.* Rübaî nazım biçiminde Arapların verdiği ad. Farsça **iki beyit** anlamınadır. Bu adı bazı Osmanlı şairleri de kullanmışlardır. [*Ing.* Poem consisting of four hemistichs, two distichs].

☆ *Eşanl.* **rübal, terane.**

dübür, i. *Osm.* < *Fars. dübr. esk.* Kıç, makat. [*Ing.* The hinder part of anything, the back of the body; *Fr.* Derrière, anus].

dübyum, i. *kim.* **Db** sembolü ile bilinen ve A.n. 70, A.a. 173,04 olan kimya elementi.

düden, i. *jeom.* ve *coğr.* Kireçli bölgelerde, kirecin erimesi veya yeraltındaki karstlı bir çukur tavanının çökmesi sonucu meydana gelen doğal kuyulara verilen ad. [*Ing.* Swallow(-hole), swallet; *Fr.* Aven].

☆ *Eşanl.* **obruk, aven.**

düdük,-ğü, i. *yans.* § ❶ İçinden ses veya hava geçirilince ses çıkaran, işaret vermek için kullanılan âlet. [*Ing.* Whistle; *Fr.* Sifflet]. § ● İnce sesli, küçük flüt, kaval. [*Ing.* ve *Fr.* Flageolet]. § ● *arg.* Akılsız, boş kafalı. § ● *den.* Gemilerde sesle işaret vermek için kullanılan buhar veya basınçlı hava ile çalışan cihaz. § ❸ *seram.* Pişmiş topraktan küçük ibrik. *(Emziğin üst kısmında açılan delik sayesinde, üflendiği zaman düdük gibi öter).* ◉ **düdüğü çalmak,** *h.d. dey.* Çok arzu ettiği veya hiç ummadığı iyi bir şeye erişen kimse için söylenir. [*Ing.* To succeed, to rejoice]. ◉ **— le selâmlamak,** *den.* Bir gemiyi, bir tekneyi veya bir kimseyi selamlamak gerektiği zaman gemi düdüğünü eşit aralıklarla uzun uzun öttürmek. *(Selâmlanan gemi dıynı şekilde üç uzun düdükle karşılık verir Bunun üzerine ilk selâmlayan gemi bir kısa düdük öttürerek karşılık verildiğinin anlaşıldığını bildirir, diğeri bu kısa düdüğü aynen tekrar eder).* ◉ **alarm düdüğü,** *mek.* Dikey bir çubuk üzerine yerleştirilmiş madenî, genellikle bronz bir çandan meydana gelen alarm tertibatı. ◉ **buharlı —,** *mek.* ◘ **Alarm düdüğü.** ◉ **canavar düdüğü,** *akust.* ve *mek.* ◘ **Canavar.** ◉ **cankurtaran düdüğü,** *den.* ◘ **Cankurtaran.** ◉ **otomatik —,** *demir.* Dur işaretini geçen makinisti uyarmak için otomatik olarak çalan düdük. ◉ **uyarma düdüğü,** *dey.* ◘ **Otomatik.**

— cevizi, *den.* Sabit çakı cevizine verilen diğer bir ad. Tek veya çifte beden üzerine, hareketli olmak üzere vardiyanlarla porsunların, düdük, çakı, kavalya kaytanlarına yapılır.

— çekmek, *den.* Düdük öttürmek.

— gibi, *(kıyafet) dey.* Daracık ve kısa giyecek. [*Ing.* Clothes too small and tight; *Fr.* Serré, collant].

— gibi kalmak, *dey.* Yapayalnız kalmak. [*Ing.* To be left entirely alone *(through one's own fault);* *Fr.* Rester tout seul].

— kolu, *den.* Gemilerde düdüğü öttüren teli çekmek için kullanılan ve genellikle kaptan köşkünün tavanına tutturulan manivela kolu.

— makarnası, § ❶ İçi delik makarna. [*Ing.* ve *Fr.* Macaroni]. § ❷ *arg.* ◘ Abeci.

— teli, *den.* Bir ucu düdüğe veya basınçlı hava musluğuna, öbür ucu düdük koluna bağlı ince tel halat. *(Kolu çekmek suretiyle gerilen tel musluğu açar, dışarı uğrayan buhar veya hava düdüğü öttürür).*

düdüklemek(-i), f. *kab. arg.* Cinsel yanaşmada bulunmak. [*Ing.* To injure someone's honor, to deflower, to know sexually].

düdüklü, s. § ❶ Düdüğü olan: *Düdüklü oyuncak.* § ❷ i. Düdüklü tencerenin halk arasında söyleniş şekli.

— şamandıra, *den.* Düdüklü seda işareti veren şamandıra, *(Dalga hareketiyle çalışan bir körük ve bir düdükten meydana gelir; düdüğün sesi dalga hareketleri ile bağımlı olduğu için düzensizdir. Bugün elektrikle çalışan düdüklü şamandıralar tercih edilmektedir).*

— tencere, *mutf.* Buharı içinde tutup yemeği çabuk pişiren bir çeşit tencere. [*Ing.* Pressure cooker; *Fr.* Marmite à pression, autocuiseur].

düelist,-ti. i. *Fr. duelliste.* Düello düşkünü, kılıçla dövüşme meraklısı. [*Ing.* Duellist].

düello /düel:lo/, i. *It. düello* < *Lat. duellum.* § ❶ Eskiden bazı ülkelerde hakareti temizlemek için iki kişinin belirli kurallara uygun olarak yaptıkları silâhlı çarpışma. [*Ing.* Duel]. § ❷ *mec.* (a) İki siyasî, iktisadî, sosyal, ideolojik v.b. güç arasındaki çatışma; (b) İki kişi arasındaki mücadele: *Söz, düellosu.* ◉ **adlî —,** *tar.* Eski zamanlarda, hukuki bir delil olarak kabul edilen ve bir suçlayıcı ile bir sanık arasında geçen vuruşma.

— eldiveni, ◘ **Eldiven.**

düet, ◘ **Duetto.**

dügâh /dügâh/, b.i. *Osm.* < *Fars. müz.* Türk musikisinde «la» perdesinde karar kılan bir makam ve bu notaya yakın bir perde.

— perdesi, *müz.* Türk musikisinde orta sekizlideki **la** perdesine verilen ad. *(Bir pest sekizlisine kaba dügâh, bir tiz sekizlisine muhayyer denir. Türk musikisinin makamlarının çoğu bu perdede kalır).*

düğer, i. *mim.* Sütun görevi olan direk.

düğme, i. < *düğmek,* iliklemek. < *esk. T. tügmc.* § ❶ Elbise veya çamaşırı kavusturmak için, dikilip karşısındaki iliğe geçirilen kemik, sedef, maden, tahta ve mukavvadan, kumaştan yapılan yuvarlak, yassı türlü biçim ve büyüklükte tane: *Gömlek düğmesi, Kol düğmesi.* [*Ing.* Button; *Fr.* Bouton]. § ❷ *elek.* Bir elektrik akımını üstüne basılmak veya çevrilmek suretiyle açıp kapayan veya bir makineyi işleten parça. [*Ing.* Button; *Fr.* Bouton]. § ❸ Baş, top, ufak yuvarlak şey: *Meme düğmesi.* [*Ing.* Tip; *Fr.* Bout]. § ❹ Şiş, kabarcık, ufak ur, yumru, çıban. [*Ing.* Pimple; *Fr.* Enflure]. § ❺ Tomurcuk, konca. [*Ing.* Bud, grog-blossom; *Fr.* Bouton, bourgeon]. § ❻ *(Eskrimde)* (a) Hasmın yaralanmasına meydan vermemek için flörenin ucuna geçirilen kösele veya başka bir maddeden yapılmış koruyucu parça; (b) Flörenin yuvarlaklaştırılmış olan uç kısmı. § ❼ *müz.* (a) Arp ve gitar tellerini sıkıştıran kulakların her biri; (b) Keman sapının tutturulduğu yuvarlak yonıtulmuş tahta parçası. § ❽ *saraç.* Süs gereçlerinin üzerinde belirli aralıklarla kullanılan mukavvadan yapılmış, şeritle süslü veya düz yuvarlaklar. § ❾ *arg.* Gümüş mecidiye: *Düğmeyi elden ge!!* ◉ **kol — si,** *kıyf.* Uzun kollu erkek ve kadın giyeceklerinin kol ağzı açıklığını kapatmak için kullanılan kemik, sedef v.b. veya değerli maden ve taşlardan yapılmış düğme.

— akçesi, *mim.* Osmanlı devrinde saray teşkilâtı mensuplarına elbise düğmelerinin bedeli olarak verilmesi âdet olan paranın adı.

— çengeli, Düğmeli potinleri iliklemek için kullanılan çengelli âlet.

— gomlak, *ağ.iş.* Düğmeye benzeyen biçimde satısa çıkarılan gomlak türü.

— ilikleyecek, Düğmeleri iliğe geçirmek için kullanılan ucu çengel seklinde saplı küçük âlet. [*Ing.* Buttonhook; *Fr.* Tire-bouton].

düğmeci, i. Düğme yapan veya satan kimse. [*Ing.* Maker or seller of buttons; *Fr.* Boutonnier].

düğmek(-i), f. *h.d.* Düğüm yapmak, iliklemek, düğmelemek. [*Ing.* To knot; *Fr.* Nouer].

düğmelemek(-i), f. < *düğme.* Bir seyin düğmesini iliğine geçirmek, iliklemek, kavusturmak. [*Ing.* To button*(up); Fr.* Boutonner].

düğmelenmek, nsz. f. Düğmesi iliğine geçirilmek. [*Ing.* To be buttoned*(up); Fr.* Se boutonner].

düğmeli, s. Düğmesi olan, düğme ile kavusturulan. [*Ing.* Buttoned*(up); Fr.* Boutonne].

— Afrika domuzu, *zool.* ◘ **Domuz.**

düğmesiz, s. Düğmesi olmayan: *Düğmesiz yelek.* [*Ing.* Without buttons or knots].

düğü, i. *h.d.* § ❶ Kırık pirinç; dibekte dövülüp kabuklarından ayrılmış olan pirinç. § ❷ Kaynamış ve dövülmüş bulgur; bulgurun ufak tanelisi. [*Ing.* Broken rice, the fine parts of boiled and pounded wheat *(bulgur); Fr.* Gruau prepare avec du blé bouilli].

düğücük,-ğü, i. *h.d.* § ❶ İyi bulgur. § ❷ *(Kar hk.)* Küçük parçalar halinde yağma. [*Ing.* Snow falling in small hard flakes].

düğüm, i. < *düğmek* < *esk. T. tügüm.* § ❶ İplik, ip halat gibi kolay bükülen şeylerin kendi üzerlerinde veya birbirine dolanmasından meydana gelen bağ: *Düğüm atmak, düğüm çözmek.* [*Osm.* Ukde; *Ing.* Knot; *Fr.* Nœud]. § ❷ *fiz.* (a) Bir dalgalı devirde uzanımı sıfır olan noktalardan her biri: *Ardışık iki düğüm arası bir yarım dalga uzunluğundadır,* (b) Bir sıvı damarında kesiti dar olan yerler [*Osm.* Ukde; *ing.* Node; *Fr.* Nœud]. § ❸ *mec.* Anlaşılması güç, Çapraşık sorun: *İşte bu işin düğüm noktası.* [*Ing.* Knot, crucial point; *Fr.* Point essentiel, nœud]. § ❹ *ed.* (a) Bir romanda, bir hikâyede veya bir sahne eserinde olaydaki dolantıların meydana getirdiği tıkanıklık; (b) Roman, hikâye, piyes gibi eserlerin çapraşık, dolaşık olgunlarının, çözülmeden önce toplanıp birlestikleri nokta. § ❺ *bot.* Gövde üzerinde yaprakların bağlandığı veya dalların çıktığı yer. [*Lat. Nodus; ing.* Node, joint, knot; *Fr.* Nœud]. ☆ *Eşanl.* **nod, boğum.** § ❻ *anat.* (a) Önemli bir fizyolojik rolü olan bazı hücre kümelerine verilen ad; (b) İnsanda ve memelilerde lenf damarlarının bazı yerlerinde rastlanan yuvarlak ve iğ biçimli şişlikler. [*Osm.* Ukde; *Lat. Nodus; ing.* ve *Fr.* Ganglion].

(c) ◘ **Boğum**[1]. § ❼ *akust.* Titreşen bir cisimde genliği sıfır olan nokta. § ❽ *astr.* Kendisinden daha büyük bir gökcisminin çekim etkisine kapılarak çevresinde dönen bir gökcisminin yörüngesinin, öteki gökcisminin öz yörünge düzlemini kestiği karşılıklı iki noktadan her biri. *(Dolanan gökcisminin, asıl gökcisminin yörünge düzlemini güneyden kuzeye ve kuzeyden güneye kesmesine göre, düğüm noktaları* **çıkış düğümü** ve **iniş düğümü** *diye adlandırılır. Güneş sistemindeki büyük gezegenler için,* **düğümler çizgisi** tutulum düzlemine göre alınır. [*Osm.* Ukde; *ing.* Node; *Fr.* Nœud]. § ❾ *elek.* Bir şebekenin en az üç kolunun birlestiği nokta. *(Birinci Kirchhof kanununa göre, bir düğüm noktasına gelen akım şiddetlerinin cebirsel toplamı, o noktadan çıkan akım şiddetlerinin çebirsel toplamına eşittir.).* § ❿ *mat.* Bir eğrinin kendi üzerine dönerek, bir halka yapacak şekilde kendini kestiği nokta. § ⓫ *patol.* Raşitizmin yol açtığı ve kemiklerde düğüme benzeyen şişkinlikler biçiminde ortaya çıkan şekil bozukluğu. § ⓬ *tıp.* Genellikle yuvarlak ve sert, bazen derinin içine gömülü anormal olusumlara verilen ad. ◉ **— ler çizgisi,** *astr.* ◘ **Çizgi.** ◉ **akım şiddetinin** *(gerilimin)* **— leri,** *elek.* Duraklı dalgaların meydana geldiği devrede, akım şiddetinin veya gerilimin sıfır olduğu noktalar. ◉ **balıkçı — ü,** *balıkç.* Balık oltasının iki ucunu birleştiren özel düğüm. ◉ **baş sinir — ü,** *zool.* ◘ **Baş.** ◉ **çıkma — ü,** *astr.* ◘ **Çıkma.** ◉ **diyafram sinir — ü.** *anat.* ◘ **Diyafram.** ◉ **dizi sinir — ü.**

anat. ◘ Dizsi. ◉ **dilaltı sinir ~ ü,** *anat.* ◘ Dilaltı. ◉ **eklem sıvısı salan zar ~ leri,** *patol.* Eklem veya kirişleri saran sıvı salgılayan zarların fıtıkları. *(Çoğunlukla el ve ayak eklemlerinin dolaylarında görülür).* ◉ **hayat ~ ü,** *anat.* Soğanilikte yürek atışlarını ve solunumu düzenleyen merkezlerin bulunduğu kısım olup buradaki bozukluk ölüme yol açar. ◉ **Herakles ~ ü,** *tar.* Roma'daki evli kadınların yalnız kocaları tarafından çözülen kemerini tutan düğüm. ◉ **Herberden ~ leri,** *tıp.* Deforman *(şekil bozucu)* romatizmada parmak eklemleri hizasında görülen kemik kalınlaşmaları. ◉ **kalbin ~ ler dokusu,** *dokb.* Kalb kasının kendine öz kasılmasını yöneten sinir merkezleri. *(Keith Flack ve Tawara-Aschoff düğümlerini meydana getiren doku).* ◉ **lenf ~ leri iltihabı,** *patol.* Lenf düğümlerinin şişmesiyle kendini gösteren hastalık. *(Bazen bir lenfa düğümünün yakınındaki dokunun iltihaplanmasından, bazen de mononükleöz veya lenfosioz gibi genel bir hastalıktan ileri gelir).* [*Ing.* Lymph nodis; *Fr.* Fièvre ganglionnaire.

◉ **magnetik ekvatorun ~ noktaları,** *fiz.* Eğimi sıfır olan yerlerden geçen eğrinin, Yer ekvatorunu kestiği noktalar. ◉ **Parakete ~ ü,** *den.* Eski parakete salvolarında 15, 432 metre aralıkla yapılan ve gemilerin süratini ölçmeye yarayan işaret düğümleri. ◉ **sinir ~ ü,** *anat.* ve *zool.* Sinir hücrelerinin gövde bölgelerinin meydana getirdiği küçük topluluklar; sinir merkezleri [*Ing.* Neural ganglion; *Fr.* Ganglion nerveux].

~ **arası,** *bot.* ◘ Düğümlerarası.

~ **atmak,** *balıkç.* ◘ Atmak.

~ **çizgisi,** İniş ve çıkış düğüm noktalarını birleştiren doğru. [*Ing.* Line of nodes; *Fr.* Ligne des nœuds].

~ **hücreleri,** *bot.* ◘ Hücre.

~ **işi,** *işl.* Düğüm düğüm yapılan bir işleme.

~ **noktası,** § ❶ *dey.* Bir sorunun bir sonuca varabilmesi için çözülmesi gerekan güçlük. [*Ing.* Knot; *Fr.* Nœud]. § ❷ *astr.* ◘ Düğüm. § ❸. *topogr.* Bilinen A, B, C noktalarından çıkan birçok yolun N kesişme noktası. *(Bu A, B, C noktalarının koordinatları, her birinin ayrı ayrı bu noktaya göre verdiği koordinatların ortalaması alınmak suretiyle hesap edilir.)*

~ **sıkıcı,** *cerr.* Bir tümörün dibine takılan bir ilmiği sıkmak için kullanılan âlet.

~ **yapma âleti,** *cerr.* Cerrahide yapılan dikişlere düğüm atmaya yarayan âlet.

düğümcük,-ğü, i. *anat.* Beyinciğin alt kurtçuğunun ön ucundaki kabarıklık. [*Osm.* Ukeyd(e); *Lat. Nodulus; ing.* ve *Fr.* Nodule]. ☆ *Eşanl.* **nodül.** ◉ **Arantiüs ~ leri** ve **Borgagni ~ leri,** *anat.* Kalbin atardamar ağızlarının serbest uçlarındaki küçük kabarcıklar. *(Bu kabarcıkların birincileri ana atardamar, ikincileri ise akciğer kapakçıkları içindir.* [*Fr.* Nodules d'Arantius et nodules de Morgagni].

düğüm düğüm, s. § ❶ Sıkıca düğümlenmiş, düğüm üstüne düğüm atılmış: *Ip düğüm düğüm olmuş.* § ❷ Üzerinde düğümler olan. [*Ing.* Nodose; *Fr.* Noueux,-euse].

düğümleme, i. Düğümlemek işi. [*Osm.* Takit; *Ing.* Knotting; *Fr.* Nouement].

düğümlemek(-i), f. § ❶ Düğüm yapmak. § ❷ Düğüm yaparak bağlamak, iliklemek. [*Ing.* To knot, to tie in a knot; *Fr.* Nouer, faire un nœud]. § ❸ *den.* Halatları veya başka şeyleri isteyerek veya kaza ile birbirine ilmiklemek. § ❹ *dok.* Kopan çözgü veya atkı ipliklerinin iki ucunu eklemek.

düğümlenme, i. § ❶ Düğüm haline gelme, kendi sapı çevresinde bükülme. [*Osm.* Takit]. § ❷ *ed.* Anlatım karışıklığına, sözden istenilen anlamın çarçabuk çıkarılmaması; şivesizlikten doğan anlaşmazlıklar ve deyim bozukluğu. [*Osm.* Takit, muakkat; *Ing.* Obscure, difficult speech; Nouement]. ◉ **bağırsak ~ si,** *patol.* ◘ Bağırsak.

düğümlenmek, nsz. f. Düğümle bağlanmak. [*Ing.* To become knotted, to become a knot; *Fr.* Se nouer, être noué]. ◉ **boğazında ~,** *dey.* (a) *(Söz hk.)* Söyleyememek; (b) *(Yiyecek hk.)* Yutamamak.

düğümler.arası, b.i. *bot.* İki düğüm *(nodus)* arasına verilen ad; *(Yaprakların düğümleri arasındaki uzun yapraksız kısımlardır).* [*Lat. Internodium; Ing.* Internode; *Fr.* Entre-nœud, merithalle].

☆ *Eşanl.* **internod.**

düğümleyen, i. *trm.* Biçer-bağlarda düğümü yapan parça.

düğümlü, s. § ❶ Düğümlenmiş olan: *Düğümlü örgü.* [*Ing.* Knotted, noduled; *Fr.* À nœuds, noduleux,-euse, nodulaire]. § ❷ Üzerinde düğüm olan: *Düğümlü ip.* [*Ing.* Nodose; *Fr.* Couvert de nœuds, noueux, -euse]. § ❸ *ağ.iş.* Elyafı buruk ve örülmüş gibi birbirine karışık olan ağaçlar hakkında kullanılır. Bunlar az esnek olurlar fakat dalk ve temas ve aşınmaya fazla mukavemet ederer. ◉ **ortası ~,** *kıyf.* Büküm ve uçlardan meydana gelen süs.

~ **halı,** Küçük yün ipliklerini arış teller'ne düğümleyerek örülen halı. Kumaş gibi dokumalara halı veya kilim denir. [*Fr.* Tapis houé].

düğümlülük,-ğü, i. Düğümlü olma hali. [*Ing.* Nodosity; *Fr.* Nodosité].

düğün, i. *sosy.* Evlenmeyi hazırlayan büyük tören; evlenme dolayısıyle yapılan eğlenti. [*Ing.* Wedding feast; *Fr.* Noce]. ◉ ~ **e gider gibi,** *dey.* Sevinçle. ◉ **deliyi ~ evine çağırmışlar, burası bizim evden rahat demiş,** *dey.* Bir türlü gitmek bilmeyen misafirler için söylenir. ◉ **elle gelen ~ bayram,** *dey.* ◘ El. ◉ **gizliyi ~ evinde okumak,** *dey.* Saklanması gereken şeyi herkese açıklamak. ◉ **sünnet ~ ü,** Sünnet dolayısıyle yapılan eğlence. [*Fr.* Fête donnée à l'occasion de la circoncision d'un garçon]. ◉ ~ **e gider zurna beğenmez, hamama gider kurna beğenmez,** *at.* Herşeyden şikâyet edip bir şey beğenmeyenler için kullanılır.

~ **bayram,** *dey.* Herkes için sevinçli bir olay. [*Osm.* Sürur; *Ing.* Merry-making, feast; *Fr.* Fête].

~ **bayram etmek,** *dey.* Sevinçli bir olay dolayısıyle topluca taşkın bir neşe göstermek. [*Ing.* To feast, regale, entertain; *Fr.* Festoyer].

~ **çiçeği,** *bot.* İki-çeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Düğünçiçeğigiller *(Ranunculaceae)* familyasından, bir veya çok yıllık otsu bitki cinsi. Hepsi zehirli olan birçok türü vardır. Bunlardan bir kısmı su bitkisidir; bazıları da süs bitkisi olarak yetiştirilir. Çoğunun kökü yumrular halinde şişkindir. Yapraklar bütün veya çok dilimli olup genellikle bitkinin tabanında toplanır. Çiçekler aktinomorf, çoğunukla parlak sarı, seyrek olarak beyaz renklidir. Meyve çok adette nukstan ibarettir. Taze bitkilerden su buharı distilasyonu ile elde edilen uçucu yağda tahriş edici bir bileşik olan *anemonin* bulunur. Türkiye'de 80'e yakın türü yetişmektedir. Bunlardan **yakıcı düğünçiçeği** *(R. acer),* **yumrulu düğünçiçeği** *(R. bulbosus),* **bataklık düğünçiçeği** *(R. sceleratus),* **basur otu** *(R. ficaria) R. arvensis, R. muricatus* tedavi maksadıyle kullanılmaktadır. En güzel türü **ise bahçe düğün çiçeği** *(R. asiaticus)* dir. [*Lat. Ranunculus; Ing.* Buttercup; *Fr.* Renoncule]. ◘ *ŞEKİL: 130.* — **ÇİÇEKLER.**

☆ *Eşanl.* **yağçanağı, sarıot, kurbağa otu, büyücü kökü.**

~ **çiçekleri,** *bot.* İki-çeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfından çiçekli bitkiler takımı. Bu takımdaki bitkilerde meyve yaprakları tamamen ayrı, erkek organlar bombeli bir çiçeklik üzerinde sarmal dizili, sayıca çok ve dışarıya sarkıktır; çiçek çevresi her zaman çanak ve taç şeklinde değildir. Çeşitli familyalara ayrılan 3000 kadar türü kapsar. Başlıca familyaları: Düğünçiçeğigiller, Manolyagiller, Defnegiller, Nilüfergiller, Kadıntuzluğugiller v.b. Bazı fosil açık tohumluları andıran ve çok ilkel karakterli olan bu bitkiler belki de bütün öteki çiçekli bitkilerin, özellikle birçeneklilerin kökenidir. [*Lat., Ing.* ve *Fr. Ranales*].

~ **çorbası,** *mutf.* Özellikle düğün törenlerinde pişirilmesi âdet olan, içine küçük et parçaları, un, yoğurt katılan çorba. [*Ing.* Soup made of bouillon, flour, etc.].

~ **dernek,** *dey.* Eğlence. [*Ing.* Festival, festivity, merry entertainment; *Fr.* Réjouissance, festivité].

~ **dernek hep bir örnek,** *dey.* Olayların veya yapılan işlerin hep aynı nitelikte olduğunu anlatır. [*Ing.* Always the same old thing].

~ **evi,** *dey.* Kalabalık, hareketli ve gürültülü yer. [*Ing.* House where a wedding feast take place].

~ **evi gibi,** *dey.* İçinde sevinçli ve telâşlı bir kalabalık bulunan *(yer).* [*Ing.* Crowded and noisy *(place)*].

~ **hamamı,** *folk.* Düğünden bir gün önce gelin ve yakınlarının eğlentilerle yıkandığı hamam.

~ **pilavı,** *mutf.* Üzerine kızartılmış parça etler konulan ve düğün törenlerinde pişirilmesi âdet olan pilav.

~ **pilavıyle dost ağırlamak,** *dey.* Başkasının kesesinden veya elinden ikramda bulunmak. [*Ing.* To entertain at another's expense, to take credit for what has been done by others].

~ **sofrası,** *dey.* Çeşitli yiyeceklerle donatılmış sofra.

~ **yahnisi,** *mutf.* Tarçın, karanfil v.b. baharatla kuzu veya koyun etinden pişirilen bir tür et yemeği.

düğüncü, i. *h.d.* § ❶ Düğüne davetli kimse. [*Ing.* Wedding guest; *Fr.* Invité à la noce]. § ❷ Düğün sahibi. § ❸ Düğüne çağıran kimse.

düğün.çiçeği, b.i. *bot.* ◘ Düğün.

düğün.çiçeğigiller, ç.b.i. *bot.* İki çeneklıler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Ranales* takımından, Kuzey yarım kürenin ılıman bölgelerinde yetişen, çoğunluğu bir veya çok yıllık otsu, bir kısmı çalı tipinde veya tırmanıcı olan bitkileri kapsayan, 35 kadar cinsi ve 1500 kadar türü bulunan bir familya. Yaprıklar almaşık, palmat damarlı, tam veya parçalıdır. Çiçekler erdişi, aktinomorf veya zigomorf olup tek veya toplu halde, çıplak veya çanağımsı bir bürüm içinde bulunur. Meyvalar folikül, nuks, bakka veya kapsüldür. Çoğunlukla zehirli olan bu familya bitkilerinin bir kısmı süs bitkisi olarak yetiştirilir. Türkiye'de 17 cins ve 150 ye yakın türü yetişir. [*Osm.* Şakikiye; *Lat.* ve *Ing. Ranunculaceae; Fr.* Renonculacées].

düğünlük, s. Düğün için yapılmış: *Düğünlük esvap.*

dühat /dühât/, ç. i. *Osm.* < *Ar.* **Dâhi'**nin çoğulu.

dühenk,-gi, i. *Osm.* < *Ar. duhn,* dumanlık > *Fars. duhnek,* baca. Hamam külhanlarında yanan ateşin dumanının, hamamın döşeme taşları altındaki yollarından **cehennemlik** denilen ateş ve duman yollarından dolaşarak havaya çıkması için duvarlar içine yapılan künk borular ve ince baca delikleri.

☆ *Eşanl.* **tütek, tüteklik.**

DÜHRING, Louis-Adolphus, öz.i. (1845-1913). Amerikalı deri hastalıkları uzmanı.

~ *(Dühring-Brocq)* **hastalığı,** *patol.* ◘ Hastalık.

dük,-kü, i. *Fr. duc.* < *dux,* sef. *esk.* § ❶ En yüksek soyluluk ünvanlarından biri. *(Halen İngiltere'de kullanılmaktadır).* [*Ing.* Duke]. § ❷ Fransız İmparatorluğu devrinde, prens ünvanından sonra gelen en yüksek soyluluk ünvanı. § ❸ Bir düklükte egemen olan kimsenin ünvanı. ◉ **demir ~,** *dey.* Tuttuğunu koparan bir kimse olması dolayısıyle *Wellington* düküne verilen lakap. [*Ing.* Iron Duke; *Fr.* Duc de fer].

dükkân, i. ç: **dekâkin.** *Osm.* < *Ar.* § ❶ Perakende satış yapan esnafın, küçük sanat sahiplerinin satış yaptıkları veya işledikleri yer: *Bakkal dükkânı, manav dükkânı, berber, çilingir dükkânı.* [*Ing.* Shop, store; *Fr.* Boutique, magasin]. § ❷ *san.* (a) Orta oyununda dekor olarak kullanılan alçak paravana; (b) Tulûat tiyatrosu argosunda tiyatro binasına verilen ad. § ❸ *arg.* Kumarhane: *Bizim dükkân gece onikide açılır.* [*Ing.* Gambling-house, gambling-den, gambling-joint; *Fr.* Maison de jeu]. ☆ *Yak. anl.* **bitirim yeri, tekke, tripo.** ◉ **ahçı ~ı,** ◘ Ahçı. ◉ **arzuhalcı ~ı,** ◘ Arzuhalcı.

dükkâncı, s. Dükkânı işleten *(dükkânda öte-*

beri satan) kimse. [*ing.* Shop-keeper; *Fr.* Boutiquier].

düklük,-ğü, i. § ❶ Dük olma hali. [*ing.* Dukedom; *Fr.* Titre ou dignité de duc]. § ❷ *tar.* Dük ünvanının bağlı olduğu toprak ve senyörlüklerin tümü. [*ing.* Dukedom; *Fr.* Duché].

dükruvar, i. *Fr. ducroire.* § ❶ Komisyoncunun, satıcının alıcıya olan borcunu ödeyeceği konusundaki kefilliği. [*ing.* Delcredere]. § ❷ Bu komisyoncuya ödenen para. [*ing.* Guarantee commision]. § ❸ Komisyoncu veya komisyoncuyu vekil eden kimsenin kendisi. [*ing.* Del credere agent].

düldül, i. *Osm.* < *Ar. düldül,* kirpi. *esk.* § ❶ Hz. Aliye peygamber Muhammed tarafından armağan edilen katırın adı. [*ing.* Duldul *(name of the Prophet's mule)*]. § ❷ Şaka olarak kötü atlar için kullanılır. § ❸ Eski otomobil.

dülger, i. *Osm.* < *Fars. dürüdger* > *durger;* Yapıların kaba tahta işlerini yapan kimse. [*ing.* Carpenter; *Fr.* Charpentier].

~ **bağı,** *den.* Boru, seren gibi yuvarlak cisimleri kaldırmak veya halatı bunlara bağlamakta kullanılan bir çeşit bağ. *(Bağ yapılacak yere ilkin bir mezevolta alınır. Artan uç, beden etrafında dolaştırılarak, kendi altına sıkıştırılır. Kolay yapıldığı halde üzerinde güç bulunduğu sürece çözülmesi imkânsızdır.).* ◉ **mezevoltalı** ~ ~, *den.* Voltalı dülger bağının bir mezevolta ilâvesi ile uzatılmış şekli. *(Uzun bir boruyu dikine olarak kaldırmak veya bir sereni, bir direği su üzerinde dikine olarak çekip götürmekte kullanılır).* ☆ *Eşanl.* **leş bağı.** ◉ **voltalı** ~ ~, *den.* Dülger bağının alta sıkıştırılan uçunun çevrilip bir kere daha alta sıkıştırılmasıyle meydana getirilen bağ.

~ **balığı,** § ❶ *zool.* Kemikli balıklar *(Teleostei)* takımının, Dülger-balığıgiller *(Zeidae)* familyasından yassı gövdeli, fırlak iri ağızlı, sık dişli bir balık türü. Sırt ve döş yüzgeçlerinin kılçıkları uzun, gövdesinin alt ve üst kenarları dikenlidir. Gümüş renginde dir; her iki böğrünün üstünde değirmi ve büyük siyah bir leke bulunur. Uzunluğu 50 sm. dir. Sudan çıkınca inilti'ye benzer bir ses çıkarır. Eti çok lezzetlidir. Atlantik ve Pasifik Okyanuslarında, Karadeniz ve Akdeniz-de bulunur. Birinci sırt yüzgeci 9 adet diken taşır. [*Lat. Zeus faber; ing.* John dory; *Fr.* Dorée, Jean-doré, poisson de saint Pierre, saint-pierre]. § ❷ *astr.* Güney yarım gökküresinde bulunan bir takımyıldızının adı. [*Lat. Doradus (=Dor); ing.* Xiphias; *Fr.* Dorade]. ◘ *ŞEKİL: 518.*— **TAKIMYILDIZLARI.**

~ **balığıgiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Balıklar *(Pisces)* sınıfının, kemikli-balıklar *(Teleostei)* takımının, Dikenli yüzgeçliler *(Acanthopterygii)* alt takımına giren bir familyası. Vücutları yandan basık ve yüksektir. Üzerleri küçük pullarla örtülüdür. Atlantik ve Pasifik okyanuslarında yaşarlar. Dülger balığı *(Zeus faber)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *Ing. Zeidae; Fr.* Zéidés].

~ **bıçkısı,** ◘ **Bıçkı.**

~ **cetveli,** ◘ **Cetvel.**

~ **teke böceği,** *zool.* ◘ **Teke böceği.**

dülgerlik,-ği, i. Dülgerin zanaatı, yaptığı iş. [*ing.* Carpentry; *Fr.* Charpenterie].

~ **işleri,** *ağ.iş.* Binaların kapı ve pencereleri gibi doğrama kısımlarından gayri, kuşaklama, çatı, döşeme, tavan, merdiven v.b. dan ibaret kaba ahşap kısımlar. Köprü, iskele ve bu gibi ağaç işleri. [*Osm.* Neccarî; *ing.* Carpentry; *Fr.* Charpenterie].

~ **sanatı,** *ağ.iş.* Ahşap binaların çatmalarını kurmak ve bu binaların çatı, döşeme, tavan, merdiven v.b. gibi kısımları yapmak sanatı ve bilgisi. **Doğramacılık** ve **marangozluk** bundan ayrı birer zanaattır. [*ing.* Carpentry; *Fr.* Charpenterie].

dülsin, i. *Fr. dulcine.* Formülü $NH_2—CO—NH—C_6H_4—OC_2H_5$ olan fenetolüre, Potasyum izosiyanatın fenetidine etkimesiyle elde edilir. Şeker hastalığında sakarin'in yerine kullanılır. [*Ing.* Dulcin; *Fr.* Sucrol].
☆ *Eşanl.* **sükrol.**

dülsit, dülsitol, i. *Fr. dulcite, dulcitol* < *Lat. dulcis,* tatlı. *kim.* Mannit'in izomeri olan $C_6H_{14}O_6$ formülündeki hekzit. [*Ing.* Dulcitol; *Fr.* Évonymite, mélampyrine]
☆ *Eşanl.* **evonimit, melampirin.**

düm, i. *müz.* Türk musikisinde usulün kuvvetli darbını göstermede kullanılan söz. *(Sağ el ile vurulur. Davulun tokmağı düm'leri, değneği ise tek'leri /zayıf zamanları/ vurur).* [*ing.* A word used in beating time, spoken as the right hand beats].

dümbelek,-ği, i. *Fars. dunbek.* § ❶ Ağzı gergin deri ile kaplı kâse biçiminde küçük davula ve darbukaya benzeyen çalgı. [*ing.* A rhythmic instrument made of two earthenware or wooden bowls one end of which is covered with a skin, chiefly used in Anatolia. It is played either with the fingers or sticks; *Fr.* Tambourin]. § ❷ *müz.* Türk musikisinde bir usul vurma âleti. *(Dipsiz bir çömleğe deri geçirilerek yapılan bir çeşit darbukadır. Halk arasında kullanılır. XVII. yüzyılda yalnız İstanbul'da 4 çeşidini çalan 829 profesyonel dümbelekçi bulunduğunu belirten kayıtlar vardır.)* ☆ *Eşanl.* **küp, çömlek.** § ❸ *arg.* (a) Anlayışsız, sersem kimse. [*ing.* Stupid fellow]; (b) Homoseksüel erkek. [*Osm.* Meb'un; *Ing.* Catamite; *Fr.* Pédéraste passif, mignon, giton]. ☆ *Yak. anl.* **beşlik, beş yıldız, ellisekiz, esnaf, ibnetor, inek, folluk, götlek, kayarto, kova, tayıncı, verek;** (c) *arg.* ◘ **Abeci.**

~ **sıfatlı,** Anlayışsız kimse.

dümbelekçi, i. Dümbelek çalan kimse. [*Ing.* Drummer; *Fr.* Tambour].

dümbük,-ğü, i. *Fars. dümbelek* > *dünbek. arg.* Pezevenk anlamında ağır bir sövgü sözü olarak kullanılır: *Ulan bu dümbük gözüme görünmesin demedim mi?*

dümdar, b.i. *Osm.* < *Fars. düm,* kuyruk + *dâr,* tutan. *esk.* § ❶ Artçı, ordunun arkasındaki kuvvet. § ❷ *tar.* Osmanlı ordusunun savaş yürüyüşünde ağırlıkları koruyan birlik. [*Ing.* Rear guard; *Fr.* Arriere-garde].

dümdüz /dümdüz/, s. § ❶ Tamamiyle düz ve doğru olan, hiç pürüzü bulunmayan: *Dümdüz bir yol.* § ❷ Süsü, ek ve teferruatı bulunmayan: *Dümdüz bir elbise, dümdüz bir döşeme.* § ❸ *mec.* Bilgisi veya duygusu veya anlayışı çok dar bir sınır içinde kalan *(kimse),* basit: *Öyle dümdüz bir adam sanatçı olamaz.* [*Ing.* Plain, simple *(fellow)*].

dümen, i. *It. timone.* § ❶ Deniz ve hava taşıtlarının arka tarafında bulunan ve taşıtı istenen yöne çevirmeye ve belirli bir doğrultuda götürmeye yarayan hareketli parça. [*ing.* Rudder; *Fr.* Gouvernail]. § ❷ *arg.* Dolap, dalavere, hile, yalan. § ❸ *mec.* Yönetim. § ❹ *arg.* (a) Dalavere, hile: *İşi gücü hep dümen.* ☆ *Eşanl.* **açmaz, katakulli, mandepsi, tonga, zoka;** (b) *arg.* Saf bir oyuncuyu hilekâr bir oyuncu ile oyuna tutuşturmak için çeşitli çarelere başvurma. ~ **a geçmek,** *den.* Dümeni kullanmak için dümen yekesi veya dolabı başına geçmek. ◉ ~ **i çevirmek,** *dey.* Yönü değiştirmek. ◉ ~ **i eğri.** *arg.* Yan yana giden. ◉ ~ **i elinde olmak,** *(Birinin veya bir şeyin) dey.* Hâkim olmak. [*Ing.* To be in charge *(of)*, to pull the strings]. ◉ ~ **i alabanda etmek,** *den.* Dümeni gidebildiği kadar sağa *(sancak)* veya sola *(iskeleye)* almak. [*Ing.* To put hard over *(helm)*] ◉ ~**i kırmak,** *arg.* Kaçmak, uzaklaşmak, çekip gitmek, sıvışmak: *Karagümrüğe doğru dümeni kırdı.* [*Ing.* To change directions, to veer; *Fr.* Virer de bord]. ☆ *Eşanl.* ◘ **çözülmek.** ◉ ~ **i ortaya almak,** *den.* Dümen yüzeyini omurga hattına paralel duruma getirmek. ◉ ~ **i tutmak, (dümeni ele almak),** *mec.* Bir işin yönetimini elinde bulundurmak. [*Ing.* To steer; *Fr.* Tenir la barre, être à la barre]. ◉ **amudi** ~, *den.* ◘ **Amudi.** ◉ **ana** ~, *den.* ◘ **Ana.** ◉ **ariyet** ~, *den.* ◘ **Ariyet.** ◉ **asma** ~, *den.* Bazı küçük teknelerde yalnız dümen anası ile tekneye bağlanan ve alt kısımlarında iğnecikleri bulunmayan dümen. ◉ **dengeli** ~, *den.* Dümen anası denilen dikey bir parça ile ön ve arka iki kısma bölünmüş dümen yelpazesi. ◉ **el dolabı ile** ~ **tutmak,** *den.* Dümeni, dümen makinesine bağlayan bağlantı rotunun bir arıza yüzünden çalışmaması halinde doğrudan doğruya dümen yekesini kullanmak. ◉ **hava** ~ **i,** *tekn.* Bir hava jeneratöründe, türbini rüzgârın esiş doğrultusuna çeviren kısım.

~ **açısı,** *den.* Dümenin, gemi boylam kesiti *(omurga)* ile meydana getirdiği açı.

~ **aksamı,** *den.* Bir dümen erkek ve dişi iğneciklerini ve bedenini meydana getiren kısımların tümü.

~ **anası,** *den.* ◘ **Dümen boğazı.**

~ **anası kilidi,** *den.* Dümen yelpazesi ile dümen anasını, dümen boğazını birleştiren bağlantı parçası.

~ **basmak,** *den.* ◘ **Basmak.**

~ **baston yekesi,** *den.* Dümeni çevirmek için tepesine takılan tahta veya maden çubuk.

~ **başlığı,** *den.* Küçük ağaç teknelerde dümen yekesinin geçtiği yeri kuvvetlendirmek için, dümenin üst ucuna geçirilen demir veya pirinçten başlık.
☆ *Eşanl.* **dümen tası.**

~ **bedeni,** *den.* Dümen boğazını teşkil etmek üzere boydan boya konan yekpare parça. [*Ing.* Shank of the anchor].

~ **bodoslaması,** *den.* Kıç bodoslaması.

~ **boğazı,** *den.* Yelpazeden yukarı doğru daralarak uzayan, üzerine de dümeni döndürme gücünün uygulandığı kısım. [*Ing.* Main piece of rudder].
☆ *Eşanl.* **dümen anası.**

~ **boğazlığı,** *den.* Dümen boğazının gemi içinde kalan kısmının geçtiği oluk.

~ **boyunduruk yekesi,** *den.* Dümen boğazının tepesinde bulunan, sabit, yarımay şeklindeki madeni levha. *(Dümeni çevirmek için dümen makinesinin yaptığı baskı, doğrudan doğruya veya dümen donanımı ile bu boyunduruk yekeye intikal ettirilir. Dümen boğazına bir boyunduruk gibi geçirildiği için bu ad verilmiştir).*

~ **dinlemek,** *den. (Tekneler hk.)* Dümen yekesine basılınca hemen dönmek. [*Ing.* To answer her helm (ship)].

~ **dişi iğnecikleri,** *den.* Dümeni kıç bodoslamaya bağlayan ve dümeni erkek iğneciklerin geçirildiği iki kollu menteşelerden her biri. *(Saç teknelerde bu dişi iğnecikler, genellikle kıç bodoslama ile birlikte dökümhanede hazırlanır, sayıları teknenin derinliğine göre değişir).*

~ **dolabı,** *den.* Dümene verilmesi istenen hareketi, mekanik olarak doğrudan doğruya dümene veya hidrolik ve elektrikî olarak dümeni döndüren makineye intikal ettirerek dümeni kontrol eden çevresi tutamaçlı tekerlek ve bunun bağlı bulunduğu dolap. [*Ing.* Rudder wheel, steering wheel; *Fr.* Roue de gouvernail].

~ **dolabı lentiyeler,** *den.* Denizli havalarda dümencilerin dolabı zaptedebilmek için kullandıkları kamçılar. Bunların birer çımaları güverteye mıhlı mapalara bağlanmıştır.

~ **dolabı muşambası,** *den.* Dümen dolabı ve teferruatını kardan, yağmurdan korumak için fena havalarda dolabın kullanılmadığı zamanlarda üzerine örtülen yelken bezinden yapılmış kılıf. Bu kılıfların üzerleri uzun süre dayanmaları ve yaşa daha fazla karşı durabilmeleri maksadıyle çoğunlukla boyanır.

~ **dolabı sapı,** *den.* Dümen dolapları üzerindeki saplar; dümenci bunları sıkıca tutarak dolabı çevirir.

~ **donanımı,** *den.* Dümeni idare etmek için dümen dolabı ile dümen yekesi arasındaki *(dolap ve yeke dahil)* tertibat ve tesisat. [*Ing.* Steering arrangement].

~ **evi,** *den.* Dümen boğazının geçmesi için kıç bodoslamasının üst ucuna ve teknenin kümbet olan kısmına açılmış olan oval delik. [*Ing.* Wheel-house, rudder case].

~ **göstergesi,** *den.* Dümen ile dümen bodoslaması arasında erkekli dişili olarak düzenlenmiş menteşe. [*Ing.* Pintle of the rudder].

~ **iğnecik deliği,** *den.* Dümendeki erkek iğneciklerin içine geçtiği dişi iğneciklerdeki deliklerden her biri.

~ **izi,** *hava.* Havaya göre harekette bulunan bir cismin arkasında bıraktığı karıştırılmış hava sahası. [*Ing.* Wake; *Fr.* Sillage].

~ **kaldırmak,** *den.* Dümeni sancaktan iskeleye veya iskeleden sancağa basmak.
☆ *Eşanl.* **karşılamak.**

~ **kamarası**, *den.* Bazı yatların geri tarafında bulunan su sızdırmaz kapalı yer, dümenci ve gerektiği zaman gemiciler burada dururlar: *Dümen kamarasına giren su tekne içine akmaz.*

~ **kırmak**, *den.* Gemi yürürken yön değiştirmek. [*Ing.* To change the direction (or course), to veer; *Fr.* Virer de bord].

~ **köşkü**, *den.* Eski gemilerde dümenciyi fena hava şartlarından koruyan, rahatça dümen kullanmasını sağlayan küçük, kapalı yer.

☆ *Eşanl.* **kaptan köşkü**. ◘ *ŞEKİL: 217.* — **GEMİ**.

~ **kullanmak**, *arg.* Bir işi iyi idare etmek: *Aynasızlar geliyor, iyi dümen kullan!* [*Ing.* To steer; *Fr.* Gouverner, conduire, diriger].

~ **kuşağı**, *den.* Dümeni enine olarak iki taraflı takviye eden ve uçlarında erkek iğnecikleri bulunan lamalar. [*Ing.* Rudderstays].

☆ *Eşanl.* **iğnecik kuşağı**.

~ **kuşağı takviyesi**, *den.* Bir dümen yelpazesi kuşaklarının iğnecikleri takılan ucunu takviye için buraya konulan şerit.

~ **lentiyesi**, *den.* Bir sandalı sağa, sola döndürmek için, dümenin tepesine takılan tahta veya medenî manivelalara geçirilen kısa, üçleme halat.

~ **makinesi**, *den.* Köprüsünden idare edilen ve dümeni gerekli döndürme gücünü sağlayan istimli, elektrikli veya hidrolik makine. [*Ing.* Steering machine].

~ **makinesi tefazuli vidası**, *den.* Yatay dümen makinelerini ayarlayıcı vida.

~ **mili**, *den.* Dümen yekesi kırıldığı zaman dümeni viya durumunda tutmak için dümen boğazının her iki tarafındaki deliklerden güvertedeki yuvalarına geçirilen demir miller. Çoğunlukla limanlarda deniz çırpıntılarıyle dümenin bir taraftan bir tarafa dönmemesi için kullanılır. [*Ing.* Steering rod].

~ **neferi**, *mec.* En geride olan, sonuncu, en tembel. [*Ing.* The last or laziest pupil].

~ **palangası**, *den.* Dümen boğazı veya başlığı kırıldığı veya sakatlandığı zaman dümen yelpazesine bağlı lâle zincirinin çımasına vurularak tirentisi kıç lumbarından veya loçalarından içeri alınarak dümenin idare edildiği palanga.

☆ *Eşanl.* **lâle palangası**.

~ **pusulası**, *den.* Dümencinin istenilen yönde dümen tutabilmesi için dümen dolabının önüne konan pusula.

~ **rotu**, *den.* Dümen makinesinin islâyidini hareket ettiren manivelâ.

~ **rotu raptiye pini**, *den.* Dümen rodunu müzevva manivelâya bağlayan pin.

~ **suyu**, *den.* Hareket halindeki bir geminin yolu üzerindeki suları karıştırması sonucunda arkasında bıraktığı iz. [*Ing.* Wake, backwater, dead water *(of a ship)*; *Fr.* Sillage, sillon, houache]. ◘ *ŞEKİL: 217.* — **GEMİ**.

~ **suyundan gitmek** *(birinin)*, *dey.* Birinin izinden yürümek, her seyde ona uyarak davranmak. [*Ing.* To follow in someone's wake].

~ **şaftı**, *den.* Bir çatal pim ile dümen yelpazesine tespit edilen mil. [*Ing.* Rudderstock].

~ **tabanı**, *den.* Dümenin alt ucunda, dümen anasına dikine ve dümenden altta kalan parça. Gemi kıçı bir yeri bulduğu zamanda dümen bu tabandan yukarı kaldığı için hasara uğramaz.

~ **takımı**, *den.* Dümen yekesi, dümen dolabı, dümen donanımları gibi dümenle ilgili olan aksam ve ayrıntıların topu.

~ **takozu**, *den.* Dümenin dişi iğneciklerden fırlayıp çıkmaması için birinci iğneciğin altından açılan yuvaya geçirilen sert ağaçtan yapılmış bir kütük. Iğreti olarak civatalanan bu kütüğün yukarı kısmı dişi iğneciklerin altına dayanarak dümenin yukarı fırlamasında dişi iğneciklerden çıkmasının önünde durur.

~ **tası**. ◘ **Dümen başlığı**.

~ **tertibatı**, *den.* Dümen ve onun hareketleriyle ilgili tertibat.

~ **topuk yatağı**, *den.* Dümen anasının (yelpazesinin) dümen bodoslamasında oturduğu, bindiği yer.

~ **tutmak**, *den.* Dümen kullanmak, idare etmek. [*Ing.* To steer; *Fr.* Tenir la barre].

~ **vardiyası**, *den.* Gemilerde dümenciler arasında dümen başında münavebe ile nöbet. *(Bu nöbet genellikle iki saatte bir değişir).*

~ **yapmak**, *den.* Dalavere, hile ile birini kandırmak: *Dümen yapma bana!* [*Ing.* To deceive, to trick somebody].

☆ *Eşanl.* **açmaz yapmak, ayak yapmak, filim çevirmek**.

~ **yekesi**, *den.* Dümeni idare etmek için dümenin baş tarafındaki yuvaya geçirilen ağaç veya demir manivela. [*Ing.* Tiller; *Fr.* Volant].

~ **yelpazesi**, *den.* Geminin ileri veya geri hareketinden meydana gelen su akıntısının baskı yaptığı dümen yüzeyi. *(Çeşitli biçimlerde olan yelpaze dümen anasına destek kollarıyle bağlanır.)* [*Ing.* Bow of the rudder].

☆ *Eşanl.* **dümen kuşağı**.

~ **zaviye geyci**, *den.* Dümen açılarını ölçmekte kullanılan geyç.

~ **zaviye göstergesi**, *den.* Dümen sehpaları üzerinde omurga yönü mabde olmak üzere dümenin sancak veya iskeleye basılabileceği açı derecelerini gösteren kavis üzerinde hareket eden ve dümenin basıldığı derece miktarını gösteren ibre.

~ **zaviyesi**, *den.* Dümen yüzeyi ile omurga hattı arasındaki açı.

dümenci, i. § ❶ *den.* Gemilerde dümen kullanan kimse. [*Osm.* Serdümen; *Ing.* Steersman, wheelman; *Fr.* Pilote]. § ❷ *arg.* (a) En geride olan, sonuncu. [*Ing.* The last or laziest pupil]; (b) Dalavereci, hilekâr: *Ne dümenci imişsin sen!* ☆ *Yak. anl.* **dubaracı, madikçi, markacıoğlu**; (c) Saf, paralı oyuncuyu kumarhaneye düşüren, boğduran *(adam)*. ☆ *Eşanl.* **kerizci, numaracı**; (d) En geride olan, sonuncu: *Ali, sınıfın dümencisidir.*

~ **pusulası**, *den.* Gemilerde dümencilerin, kendilerine verilen rota açısını muhafaza ederek dümen kullanabilmeleri için, dümen dolabının hemen önüne yerleştirilmiş pusula.

~ **ripiteri**, *den.* Gemilerde dümencilerin, kendilerine verilen rota açısını muhafaza ederek dümen kullanabilmeleri için, dümen dolabının hemen önüne yerleştirilmiş cayro pusula ripiteri.

dün, i. *esk. T. tün.* gece. § ❶ Bugünden bir önceki gün: *Dün yumurtadan çıktı, bugün kabuğunu beğenmez.* [*Ing.* Yesterday; *Fr.* Hier]. § ❷ *(Geniş anlamda)* Geçmiş, yakın geçmiş zaman: *Bugünün iyi anlamak için dünü iyi bilmek gerekir.* § ❸ z. Bugünden bir önceki günde: *Dün söyledi.*

~ **bir bugün iki**, *dey.* Bir işe başlandığındanberi pek az zaman geçtiğini anlatır. [*Ing.* So soon! In such a short time!; *Fr.* C'est encore trop tôt pour].

dündasit,-tl, i. *Fr. dundasite. min.* Alüminyum ve kurşun doğal bazik karbonatı. [*Ing.* Dundasite].

dünden, z. § ❶ Bugünden bir önceki günden: *Dünden kalma yemek.* [*Ing.* From yesterday; *Fr.* D'hier]. § ❷ Çoktan, seve seve, hevesle: *O bu işe dünden razı.*

~ **bugüne**, *dey.* Çabucak, az zamanda. [*Ing.* From yesterday to to-day, soon, in a short time; *Fr.* Bientôt, sous peu].

~ **hazır** *(teşne)*, *dey.* Kendisine yapılan bir öneriyi hemen kabul ediveren veya can atarak kabul edeceği bilinen kimse hakkında söylenir. [*Ing.* Over-eager, only too glad, just waiting for it].

~ **ölmüş**, *dey.* Çalışma hevesi kalmamış, ağırkanlı, tembel. [*Ing.* Listless, spiritless; *Fr.* Nonchalant, indifférent, distrait, sans énergie].

dünit, i. *Fr. dunite. (Yeni Zelanda'da yer adı Dun'dan.) Min.* Temel maddesi olivin olan, iri taneli halomelanokrat. *(Bazen yapısında kromit de bulunur).* [*Ing.* Dunite].

dünkü, s. § ❶ Bugünden bir gün önceki: *Dünkü fırtınada kazalar olmuş.* [*Ing.* Yesterday's; *Fr.* D'hier]. § ❷ *mec.* Pek yeni, bir işe yeni başlamış: *O daha dünkü memur.* § ❸ *(Geniş anlamda)* Yakın geçmişteki.

~ **çocuk**, *dey.* Görgüsüz kimse, toy genç: *Dünkü çocuk öyle önemli işin başına getirilir mi?* [*Ing.* Too young; a raw person, young and inexperienced; *Fr.* Imberbe].

dünü, i. Hırs. [*Ing.* Fury, rage, anger; *Fr.* Furie, fureur, colere, emportement].

dünür, i. *esk. T. tüngür* > *tünür. (Birbirlerine göre)* Gelin ve güvey ana ve babalarının her biri: *Dünürümün kızı oğlumun karısıdır.* [*Ing.* The father-in-law or mother-in-law of one's child; *Fr.* Le pere de chacun des conjoints par rapport à l'autre].

~ **düşmek** *(bir kıza)*, *dey.* Bir kızı başkası için istemek. [*Ing.* To propose, to marry a girl *(to another man)*, to act as an intermediary; *Fr.* Demander la main d'une jeune fille ou d'une femme pour autrui].

~ **gezmek**, *dey.* Birisi için evlenecek kız aramaya çıkmak. [*Ing.* To search for a suitable bride for a suitor; *Fr.* Être à la recherche d'une jeune fille pour la marier à une autre personne].

~ **gitmek**, *dey.* Başkası için kız istemeye gitmek. [*Ing.* To go and see a girl and ask for her hand on behalf of another; *Fr.* Aller chez qn pour lui demander la main de sa fille pour une autre personne].

dünürcü, i. Evlenmek isteyen biri için kız istemeye giden. [*Ing.* Woman sent out to inquire about a prospective bride and to lead the marriage negotiations; *Fr.* Parenté par alliance].

☆ *Eşanl.* **görücü**.

dünürleşmek(-le), nsz. f. Kız alıp verme yolu ile hısım olmak.

dünürlük,-gü, i. § ❶ Dünür olma hali. § ❷ Kız alıp vermeden meydana gelen hısımlık. [*Osm.* Sıhriyet; *Ing.* Relationship by marriage; *Fr.* Parenté par alliance].

dünürşü, i. ◘ **Dünüş**.

dünüş, i. *esk. T. tüngür* > *tüngüş.* Karı ve kocanın annelerine verilen ad.

dünya /dünyâ/, i. *Osm.* < *Ar. denâet.* § ❶ Üstünde yaşadığımız yer yuvarlağı. [*Osm.* Kürre-i arz; *Ing.* Earth; *Fr.* Terre]. § ❷ *astr.* ve *coğr.* Güneş sistemine bağlı gezegenlerden yer yuvarlağı, yeryüzü: *Dünyanın beş kıtası:* [*Osm.* Âlem, cihan; *Ing.* World; *Fr.* Monde]. ☆ *Eşanl.* **acun, evren**. ◘ *ŞEKİL: 223.* — **GÜNEŞE GÖRE GEZEGENLER**; *ŞEKİL: 236.* — **GÜNEŞ SİSTEMİ VE PLANETLER**; *ŞEKİL: 178* ve *179.* — **DÜNYA**. *(Batı yarımküresi ve Doğu yarımküresi).* § ❸ Büyük kara parçası: *Kristof Kolomb yeni bir dünya buldu.* [*Osm.* Kıta; *Ing.* Continent; *Fr.* Continent.]. § ❹ *mec.* Çok büyük ve kalabalık yer: *Londra bir dünyadır.* § ❺ Aynı inançtaki ülkeler, insanlar bütünü: *Doğu dünyası, Batı dünyası.* § ❻ Belli bir gruplaşma meydana getiren insanlar topluluğu: *İşçi dünyası, Çiftçi dünyası, Edebiyat dünyası.* § ❼ Yeryüzünde oturan insanlar topluluğu, halk, insanlar, el gün, herkes: *Dünya ne söylerse söylesin, onun umurunda olmuyor.* § ❽ Düzen bakımından ele alınan insan topluluğu: *Sosyalist dünya.* § ❾ Görüş, düşünce: *Onlar apayrı dünyaların insanlarıdır.* § ❿ Herşey, pek çok şey: *Evlâdının mutlu olması için dünyayı veren bir anne.* § ⓫ Var olan her şeyin tümü: *Dünyanın ilk çağları.* [*Osm.* Âlem]. ⊙ ~ **da ilk oynatım**, *sin.* Büyük reklâmlarla tanıtılmış bir filmin dünyanın bir veya çeşitli kentlerinde aynı günde oynatılması. [*Ing.* World premiere; *Fr.* Première mondiale]. ⊙ ~ **dan el etek çekmek**, *dey.* Dünya nimetlerine yüz çevirmek. [*Ing.* To give up all wordly things; *Fr.* Se retirer du monde]. ⊙ ~ **dan geçmek**, *(el çekmek)*, *dey.* Bir kenara çekilip toplum işlerine karışmamak, hayatla ilgisi olmamak. [*Ing.* To retire from the world, to lose touch with life]. ⊙ ~ **dan haberi olmamak**, *dey.* Çevresinde olup bitenleri bilmemek. ⊙ ~**lar onun oldu**, *dey.* «*Çok sevindi*» anlamında. ⊙ ~ **dan göç etmek**, *dey.* Ölmek. [*Ing.* To go west, to kick the bucket, to die; *Fr.* Mourir]. ⊙ ~ **nın çivisi kopmuş (çıkmış)**, *dey.* İnsanların davranışlarının kötülüğü karşısında kullanılır. [*Ing.* The world has gone mad]. ⊙ ~ **nın kaç bucak olduğunu göstermek** *(birine)*, *dey.* Bir kimseye gereken cezayı vermek. ⊙ ~ **nın öbür (bir) ucu**, *dey.*

Pek uzak görülen yerler için söylenir. [*ing.* The far end of the world]. ◉ **~ nın sonu gelmek,** *dey.* Yadırganan hareketler karşısında kullanılır. ◉ **~ nın ucu uzun,** *at.* Yaşadıkça insanın türlü hallerle, çeşitli olaylarla karşılaşabileceğini anlatır; (b) Yapılan hareketin karşılık göreceğini anlatır. [*ing.* Life is full of all sorts of experiences]. ◉ **~ nın yedi harikası,** *san.* İlk çağda yapılmış yedi önemli yapıt. Mısır piramitleri, Babil «*Asma Bahçeleri*», Efes'teki «*Artemis Tapınağı*», Olympia'daki Phidias'ın «*Zeus Heykeli*», Bodrum'da «*Kral Mausolos'un Türbesi*», «*İskenderiye Feneri*, «*Rodos Heykeli*». [*ing.* Seven wonders or the world; *Fr.* Les sept merveilles du monde]. ◉ **~ sı başına yıkılmak,** *dey.* Bütün ümidini ve yaşama zevkini kaybetmek. ◉ **~ sından geçmek,** *dey.* Her şeye karşı aldırışsız ve uyuşuk bir hal almak. ◉ **~ ya geldiğine (doğduğuna) pişman etmek** (olmak). *dey.* ◘ **Doğmak**. ◉ **~ ya gelmek,** *dey. (İnsan veya hayvan)* Doğmak. [*ing.* To be born; *Fr.* Venir au monde]. ◉ **~ ya getirmek,** *dey. (İnsan veya hayvan)* Doğurmak. [*ing.* To give birth(to); *Fr.* Mettre au monde, donner naissance à]. ◉ **~ya gözlerini kapamak,** *dey. (İnsan)* Olmak. [*ing.* To die]. ◉ **~ ya kazık kakmak,** *tkz. dey.* Hiç ölmemek. ◉ **~ yı anlamak,** *dey.* Yaşama koşullarını ve yaşadıkça beklenmedik olaylarla karşılaşabileceğini anlamış olmak. [*ing.* To understand life, to be mature]. ◉ **~ yı (başına) zindan etmek,** *dey.* Çok sıkıntılı bir duruma sokmak. ◉ **~ yı karanlık görmek,** *dey.* Bir olay sebebiyle hiç bir şeyden zevk alamamak, kötümser olmak. ◉ **~ yı gözü görmemek,** *dey.* Hiç bir seyi umursamamak. ◉ **~ yı tutmak,** *dey.* Çok yayılmak. [*ing.* To spread all over the world]. ◉ **bu ~ da (o ~ da),** *dey.* Ebediyen. ◉ **eski ~,** *coğr.* Eski çağda insanların yerkürede bildikleri yerler. [*ing.* Old world; *Fr.* Ancien monde]. ◉ **geçim ~ sı,** *den.* İnsanın istemediği şeyleri geçimini sağlamak için yaymak zorunda olduğunu belirtir. ◉ **iki ~,** Eski ve yeni dünya. ◉ **iki ~ bir araya gelse,** *dey.* Hiç yapılmayacak şeyler için kullanılır. ◉ **iki ~ da,** *dey.* Ebediyen. [*ing.* For ever and ever; *Fr.* Éternellement] ◉ **öbür (öteki) ~,** Öldükten sonra gidileceğine inanılan dünya. [*ing.* The future life; the other world;; *Fr.* La vie future, l'autre monde]. ◉ **ölümlü (yalancı) ~,** *dey.* Herkesin ölümlü olduğunu ve dünyaya bel bağlamanın doğru olmadığını belirtmek için kullanılır. ◉ **yeni ~,** *coğr.* Amerika. [*ing.* New World; *Fr.* Nouveau Monde].

~ adamı, *dey.* Yaşamanın yolunu bilen kimse. [*ing.* Man of the world].

~ ahret, *dey.* Her zaman.

~ âlem, *dey.* Herkes. [*ing.* All the world, everybody; *Fr.* Tout le monde].

~ başına yıkılmak, *dey.* Son derece üzülmek.

~ (dünyalar) (birisinin) olmak, *dey.* Çok sevinmek. [*ing.* To be very glad, pleased; *Fr.* Se réjouir beaucoup, être bien aise, heureux].

~ çağı, *kron.* Başlangıç noktası dünyanın yaratılışı olan çağ. *(Gerek Bizans'ta «VII. yüzyıldan itibaren», gerek Musevîlerde «musevî dünya çağı», gerekse Ortaçağ salnamecilerinde, yılları dünyanın yaradılışını esas alarak saymanın çeşitli şekilleri vardı. Rusya'da, dünya çağına göre yılların hesabı 1700 tarihine kadar devam ettirilmiştir).*

~ devletçiliği doktrini, *siy.* Bütün dünyayı, tek bir insan topluluğu gibi ele alarak siyasî birliğini gerçekleştirmeyi amaç edinmiş olan doktrin.

~ durdukça, *dey.* Ebediyen. [*ing.* For ever and ever; *Fr.* Éternellement].

~ evi, *dey.* Evlilik. [*ing.* ve *Fr.* Marriage].

~ evine girmek, *dey.* Evlilik hayatına girmek, evlenmek. [*ing.* To get married; to marry; *Fr.* Marrier].

~ görüşü, *fels.* Maddî dünya ile ilgili duyumsal sezgiye karşılık toplumsal, kültürel ve genel olarak manevî gerçekleri kavrayan sezgiyi anlatmak için *Dilthey*'in kullandığı deyim. [*ing.* Conception; *Fr.* Conception, vision du monde].

~ gözü ile, *dey.* Ölmeden önce. [*ing.* Before one dies].

~ gözü ile görmek, *dey.* Yaşarken görmek. [*ing.* To see *(somebody)* before one dies].

~ güzeli, *dey.* Olağanüstü güzel *(kadın veya erkek)*. [*ing.* A ravishing beauty].

~ haritası, *coğr.* Yerküreyi iki yarımküreye bölünmüş halde gösteren harita. [*ing.* Map of the world; *Fr.* Mappemonde].

~ işleri, *dey.* Dünyevî hayatla ilgili şeyler. [*ing.* Worldly things].

~ (dünyalar) kadar, *dey.* Pek çok. [*ing.* A whole world, a great lot; *Fr.* Une grande quantité de personnen, un monde].

~ kelâmı, *dey.* Allahın sözlerinden gayrı söz.

~ kelâmı etmek, *dey.* Dünya işlerinden hiç bahsetmeyip sadece manevî âlemle ilgilenmek.

~ malı dünyada kalır, *at.* İnsan ölünce, her şeyi bu dünyada kalır, onun için mala bağlanmamalıdır. [*ing.* You can't take your wordly goods with you *(when you die)*].

~ penceresi, *dey.* Göz. [*ing.* Eye; *Fr.* œil].

~ savaşı, *huk.* Birçok devletin birbirlyle savaşması hali. [*Osm.* Cihan harbi; *Ing.* World war; *Fr.* Guerre mondiale].

~ testi, *psik.* Margaret Löwenfeld tarafından çocuklar için hazırlanmış projektif test. [*Ing.* World test].

~ yurttaşı, *dey.* Hiç bir ülkenin yurttaşı olmayan kimse. [*Ing.* World citizen, cosmopolite; *Fr.* Citoyen du monde, cosmopolite].

~ yurttaşlığı, *sosy.* Hiç bir sınırlı toplumun malı olmayarak, dünyayı kendine yurt sayan, insanın hali. [*Ing.* Cosmopolitism; *Fr.* Cosmopolitisme].

~ (dünyası) zindan olmak, *dey.* Çok sıkıntı çekmek. [*Ing.* To be in great distress].

dünyacılık,-ğı, i. *fels.* Başkaca her türlü düşünceyi bir yana bırakarak günlük maddesel ihtiyaçları karşılamayı yeğleyen öğreti. Dünyacılık, bilimi ve insan severliği savunur. [*Osm.* Dünyeviye; *Ing.* Secularism; *Fr.* Secularisme].

dünyalık,-ğı, i. § ❶ Mal, mülk, servet, para, yaşamak için gerekli olan şeyler. [*Ing.* Wordly goods, wealth, money]. § ❷ *arg.* Para: *Hiç dünyalığımız kalmadı, halimiz kertan (fena).* ☆ *Eşanl.* **asker, damgalı, dırav, mal, mangır, mangiz, pul, taş.**

~ kılma, *sosy.* Toplumlarda din ve sihir kontrolu yerine akıl kontrolünün yer alması. [*Ing.* Secularization; *Fr.* Sécularisation].

dünyevî /dünyevî/, s. *Osm.* < *Ar. esk.* Dünya ile ilgili, dünya işlerine bağlı, dünyalık: *Bunun dünyevî ve uhrevî (ahrete ait) armağanı vardır.* [*Ing.* Worldly; *Fr.* De ce monde]. ☆ *Karş.* **uhrevî.**

düo, i. *müz.* Ses musikisi parçasıdır [*Ing.* ve *Fr.* Duo].

düofon, i. *Fr. duophone.* İki kişi arasında konuşma sağlayan âlet. [*Ing.* Duophone].

düpedüz /dü:pedüz/, z. § ❶ *mec.* Dümdüz olarak, tamamen, açıktan açığa. [*Ing.* Quite level, absolutely flat, very straight; *Fr.* Ouvertement, sans détour]. § ❷ Yalınç. [*Osm.* Basit].

düpleks, i. ve s. *Fr. duplex* < *Lat. çift.* § ❶ *met.* (a) İki kısımlı külçe elde etmek için kullanılan döküm usulü. *(Bu külçelerde iki kısmın bileşimleri birbirinden farklıdır);* (b) Bu usulle elde edilen maden. § ❷ *telekom.* Bir tek hat üzerinden, iki yöne aynı zamanda telgraf çekmeye imkân veren telgraf sistemi. *(Düpleks tesisat, ya diferansiyel yöntemde ya da Wheatstone köprüsü yöntemiyle kurulabilir.)* [*Ing.* Duplex].

düpleksör,-rü, i. *Fr. duplexeur.* Televizyon vericilerinde, video diye adlandırılan resim sinyali meydana gelirken ses vericisinden çıkan akımların görüntü vericisinden çıkan akımları *(veya tamamen tersi)* etkilemesini önleyen cihaz.

düplik,-ği, i. *huk.* Davacının cvabına davalı cevap, cevap layihası.

düplikata, i. *Fr. duplicate* < *Lat. duplicata.* Bir yazının çıkarılmış ikinci nüshası.

düplikatör,-rü, i. *Fr. duplicateur* ◘ **Teksir makinesi.**

düportit,-ti, i. *Fr. duporthite* (yer adı *Duporth'*dan) *min.* Doğal hidratlı magnezyum silikat. *(Serpantin türünden).*

dür, i. *Osm.* < *Ar. dürr. esk.* İnci. [*Ing.* Pearl; *Fr.* Perle].

[*Ing.* Duralite].

düralit,-ti, i. *Fr. duralite.* Bir çeşit düz kiremit.

düralümin, i. ◘ **Duralümin.**

dürbün, i. *Osm.* < *Fars. dür,* uzak + *bin,* gören > *dürbin. fiz.* Uzaktaki cisimleri büyüterek göstermeye yarayan ve temel olarak, **birl objektif,** öbürü **oküler** adlı iki mercekten ibaret olan optik âleti. [*ing.* Spy glass; *Fr.* Lunette]. ◘ *ŞEKİL: 180* ve *181.* — **DÜRBÜNLER.** ◉ **bir şeye ~ nün tersiyle bakmak,** *dey.* O şeyi küçümsemek. olduğundan daha önemsiz saymak. ◉ **çift prizmalı ~,** ◘ **Çift.** ◉ **mikrometreli ~,** *ask. den.* Büyütücü bir dürbün ile bir mikrometreden meydana gelen âlet. *(Yüksekliği bilinen veya tahmin olunan bir maddenin «gemi direği, bir işaret kulesinin deniz yüzeyinden yüksekliği gibi» görülüş açısını ölçmeye yarar. Nişan alınan, yani açısı ölçülen maddenin uzaklığı otomatik olarak bulunur).* [*Ing.* Sighting telescope; *Fr.* Lunette à micromètre]. ◉ **meridyen ~ ü,** *opt.* Sabit bir eksen üzerine yerleştirilen ve gökcisimlerinin meridyenden geçişlerini gözlemlemeye yarayan gök dürbünü. [*Fr.* Lunette méridienne, lunette des passages]. ◉ **nişan ~ ü,** *sil.* Görerek atış yapan silâhlarda sıhhatli nişan almaya yarayan dürbün. *(Bu dürbünün, nesneleri çeşitli büyüklükte gösteren birkaç merceği vardır. Nişan almak için hedefe ait düzeltme eli nişangâh ile yan sapma düzeltmesine göre dürbün ayar edilir; sonra hedef, dürbünün içindeki işaret noktası üzerinde görülecek şekilde hedef yönüne yöneltilir. «Bu işaret noktası genel olarak (+) biçimindedir).* [*Fr.* Lunette de pointage). ◉ **opera ~ ü,** *opt.* Opera ve tiyatrolarda kullanılan genellikle çifti küçük dürbün. [*Fr.* Lunette d'Opéra, lorgnette, jumelles].

~ sehpa, *tiy.* Ayakları uzayıp kısalabilen sehpa. [*ing.* Telescopic stand; *Fr.* Pied télescopique].

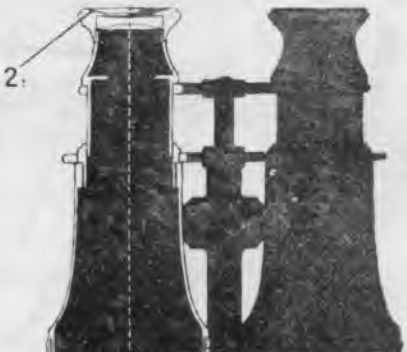

ŞEKİL: 180. — **DÜRBÜN** [*Basit Askerî dürbün*]: 1. Eksen. 2. Göz merceği.

Dürbün, öz. i. *astr.* Güney yarımgökküresinde küçük bir takımyıldız. Bu gruptaki yıldızlardan hiç birinin kadir[i] 4'ü aşmaz. [*Lat. Telescopium (= Tel); ing.* ve *Fr.* Telescope].

dürbünlü, s. Dürbünü olan: *Dürbünlü tüfek.*

dürdâne /dürdâne/, b.i. § ❶ *esk.* İnci tanesi. [*Ing.* Pearl; *Fr.* Perle]. § ❷ öz.i. Kadın adı. § ❸ s. Değerli, sevilen.

DÜNYA

BATI YARIMKÜRESİ

DÜNYA

DOĞU YARIMKÜRESİ

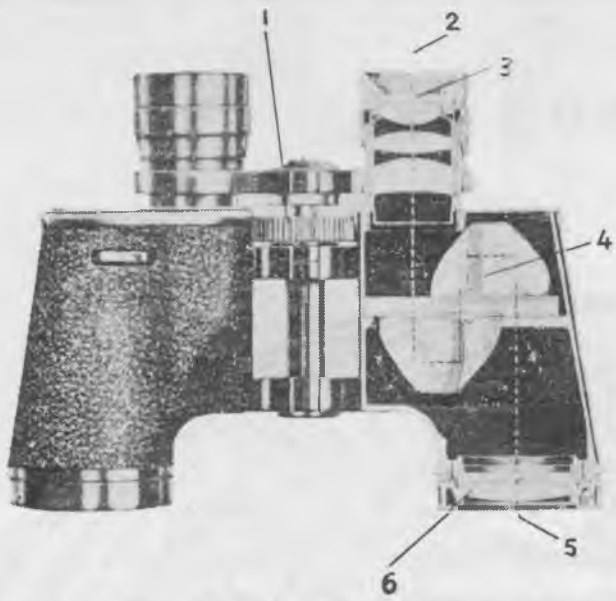

ŞEKİL: 181. — **DÜRBÜN** [*Prizmalı dürbün*]: **1.** Ayar vidası. **2.** Eksen. **3** Göz merceği. **4.** Prizmalar. **5.** Eksen. **6.** Objektif.

dürdenit, i. *Fr. durdénite. min.* Yeşilimtrak sarı renkte, doğal hidratlı demir tellürür. [*Ing.* Durdenite].

düren, i. *Fr. durène. kim.* 79° C'a doğru eriyen hidrokarbon. Metil klorürün, alüminyum klorür eşliğinde benzene etkimesiyle elde edilir. *(Düren, 1-2-4-5 tetrametilbenzen'dir).* [*Ing.* Durene].

dürgü, i. Elbise ve kumaşların büklüm yerleri. [*Ing.* Fold, pleat; *Fr.* Pli].

dürme, i. < *dürmek. h.d.* Lahana. [*Ing.* Cabbage; *Fr.* Chou].

dürmece, i. *zool.* Pulkanatlılar *(Lepidoptera)* takımına giren ve Avrupa'da yasayan küçük esmer renkli bir kelebek türü. [*Lat. Spargonothis pilleriana*].

dürmek(-i), f. *est. T. türmek.* § ❶ Bir şeyi kıvırıp silindir biçimi alacak şekilde kendi üzerine sarmak: *Kâğıdı, halıyı dürmek.* § ❷ Katlamak. [*Ing.* To fold, roll up; *Fr.* Plier, mettre en rouleau]. ⊙ **defterini —,** *dey.* ◘ **Defter.**

dürokinon, i. *Fr. duroquinone. kim.* Düren'den türeyen $C_6(CH_3)_4O_2$ formülündeki kinon. 111° C' ta erir. [*Ing.* Duroquinone].

dürtmek(-i), f. *esk. T. türtmek.* § ❶ Elle, ucu sivri bir şeyle hafifçe itmek, hayvanı sivri bir değnekle sancıyarak yürümek zorunda bırakmak. [*Ing.* To push, thrist, prod; *Fr.* Pousser, aiguillonner]. § ❷ Değmek, dokunmak. [*Ing.* To touch; *Fr.* Toucher]. § ❸ *mec.* Istenilen şeyi yaptırmak üzere birine, kışkırtıcı söz söylemek. [*Osm.* Teşvik, tahrik, tergip etmek; *Ing.* To move, excite; *Fr.* Exciter]. ☆ *Yak. anl.* **kulağına koymak, körüklemek, kızıştırmak, temkin etmek, fitlemek.** ☆ *Karş.* **soğutmak, uzaklaştırmak, baştan savmak.** § ● Uyarmak, ikaz etmek.

dürtü*, i. < *dürtmek.* § ❶ *psik.* Kaynağı duygulanım ve geniş ölçüde bilinçsiz olan veya sözle ifade edilemeyen herhangi bir kuvvetli sebep: *Sevgi bir dürtü, ödev ise bir güdüdür.* [*Osm.* Muharrik; *ing.* ve *Fr.* Mobile]. § ❷ *fels.* Insanı eyleme iten eğilim, ilgi ve ya herhangi bir duygu. *(Kant, dürtüyü, «güdü»* nün /saik/ *zıddı olarak kabul eder; güdü, saf akla bağlı düzenin bir belirlenimidir; ödev ve ahlâk yasasına saygıyle bütünlenecek olan gerçek anlamıyle ahlâksal edime, insanı, ancak güdü vardırabilir).*

dürtüklemek(-i), f. § ❶ Sivri bir şeyle birkaç defa dokunmak, itelemek; *Eşeği dürtüklemek.* [*Ing.* To prod slightly and continually]. § ❷ *mec.* Teşvik veya tahrik etmek: *Çocuk dürtüklenmeden derslerine çalışmıyor.* [*Ing.* To incite, to encourage].

dürtülmek, f. Dürtmek eylemine konu olmak. [*Ing.* To be pushed, jogged, prodded or moved].

dürtüşmek(-le), nsz. f. Birbirini dürtmek. [*Ing.* To push or prod one another gently; *Fr.* Pousser réciproquement, se bousculer].

dürtüştürmek(-i), f. Kısa aralıklarla sık sık dürtmek. [*Ing.* To prod slightly and continually].

düruva, i. *dok.* Elbise yapımında kullanılan bir cins havsız ingiliz yünlü kumaşı.

dürü, i. < *dürmek h.d.* § ❶ Dürülerek biçim verilmiş şey. § ❷ Düğün hediyesi. § ❷ Bir kumaşın katlanmasından meydana gelen köşeli bükümtü yeri. [*Ing.* Roll, anything rolled up; *Fr.* Pli, pliage]. § ❹ Niğde ve Safranbolu'da bir çeşit ince beyaz ve gelinin güveye yaptığı hediye. [*Ing.* Wedding present].

dürülmek, nsz. f. Dürmek işine (eylemine) konu olmak. [*Ing.* To be rolled or folded *(together); Fr.* être plié, être mis en rouleau]. ☆ *Eşanl.* **kıvrılmak, sarılmak.**

dürülü, s. Kıvrılmış, sarılmış.

dürüm, i. < *dürmek.* § ❶ Dürmek, silindir biçiminde kıvırmak işi: *Halıcının dürümü sıkı olmuş.* [*Ing.* Roll; *Fr.* Pliement, rouleau]. § ❷ Dürülmüş şey veya onun şekli, büklüm. [*Ing.* Fold, coil, twist, curl; *Fr.* Boucle]. § ❸ Kumaş v.b. nin katlama yeri, katlandığı yerdeki çizgi: *Dürümü bozulmamış.* [*Ing.* Fold, pleat; *Fr.* Pli]. § ❹ Bir kere katlama miktarı, lüle: *Bir dürüm kaymak.* § ❺ *h.d.* Yufka ekmeğinin katıkla birlikte dürülerek aldığı biçim.

dürüm dürüm, z. § ❶ *(Genellikle dürüm dürüm dürmek şeklinde kullanılır)* Kıvırarak, silindir biçiminde sararak. [*Ing.* Folded, pleated]. § ❷ Sövgü sözü olarak kullanılan **dürzü** kelimesinin anlamını pekiştirir.

dürümlemek, f. Kıvırmak, dürüm biçiminde sarmak. [*Ing.* To roll; *Fr.* Plier, rouler].

dürüst,-tü, s. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Doğru, yanlışsız, pürüzsüz: *Dürüst bir ifade.* [*Osm.* Hatasız, sahih; *ing.* ve *Fr.* Correct]. § ❷ Sözünde ve davranışlarında doğruluktan ayrılmayan, özü, sözü bir: *Dürüst bir memur.* [*ing.* Loyal, honest, correct; *Fr.* Loyal, honnête]. ⊙ **doğru —,** *dey.* ◘ **Doğru.**

dürüstlük,-ğü, i. Doğruluk, şerefli oluş. [*ing.* Correctness, validity, soundness, healthiness; *Fr.* Honnêteté, honorabilité].

dürüşmek(-e), f. Herhangi bir işin üzerine düşerek alışkanlık elde etmek veya vücudunu türlü davranışlara alıştırıp geliştirmek. [*Osm.* Idman yapmak; *ing.* To strive, to apply oneself diligently].

dürüşt,-tü, s. *Osm.* < *Fars. s. esk.* § ❶ Sert, kaba, ters, dokunaklı: *Dürüst muamele, dürüst yüz.* [*ing.* Harsh, rough, coarse; *Fr.* Rude, dur, grossier]. § ❷ z. Kabalıkla, sert olarak. [*ing.* Harshly, roughly, coarsely; *Fr.* Rudement, grossièrement].

dürzi /dürzî/, i. ç: **dürûz.** *Osm.* < *Ar.* Suriye'nin Havran bölgesinde yaşayan ve kendilerine özgü bir mezhepleri olan bir müslüman topluluğunun bireylerine verilen ad. [*ing.* Druse; *Fr.* Tribus de Syrie, qui habitent le versant occidental du Liban].

Dürziler, ç. öz.i. Suriye ve Lübnan'da, yoğun olarak Lübnan dağlarının Cebeliddürüz *(Dürziler Dağı)* dolaylarında yaşayan 200,000-300,000 nüfusluk bir halkın adı.

dürzü, i. *Osm.* < *Ar.* **dürzî* (Suriye'de bir kabile mensubundan). *arg.* Ağır bir hakaret sözü. [*ing.* Scoundrel, mean fellow; *Fr.* Coquin, gredin, fripon, misérable, crapula].

düse, b.i. *Osm.* < *Fars. dü,* iki + *se,* üç. *(oyun)* Tavlada zarların ikisinin de üçlü gelmesi. [*ing.* Double three *(in backgammon); Fr. (jeu de des)* double trois, tous les trois]. **— tahtası,** *den.* Bir iskeleye yanaşmış veya bir yere aborda olmuş gemilerden girip çıkmak için yanaşılan veya aborda olunan yere verilen kalın yekpare tahtalar. ☆ *Eşanl.* **iskele tahtası.**

düsertit,-ti, i. *Fr. dussertite.* Demir ve kalsiyum doğal bazik arsenyatı. [*ing.* Dussertite].

düstur /düstür/. i. ç: **desâtir.** *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Genel *(temel)* kural, prensip, kanun, nizam [*ing.* Code norm; *Fr.* Norm, règle générale, code] ☆ *Yak. anl.* **yol, usul, yordam, erkân, yöntem, metot, düzen, nizam, ilke,** dizge, **sistem,** yasa, tarz, **minval.** § ❷ Kanunlar dergisi veya kitabı: *Bu meselenin düsturda yeri var mı* [*ing.* Collection of laws; *Fr.* Collection des lois]. § ❸ *kim.* ve *mat.* Formül. [*Osm.* Kaide-i külliye; *ing.* Formula; *Fr.* Formule]. § ❹ *fels.* Düzgü. § ❺ Vezir, müşir. § ❻ Büyük defter. § ❼ *huk.* 1322 sayılı kanun gereğince Başbakanlık Neşriyat ve Müdevvenat Müdürlüğünün her yıl çıkardığı kanuniar dergisi. [*ing.* Rule, norm; *Fr.* Norme]. ⊙ **ahenk — u,** *mim.* ◘ **Ahenk.** ⊙ **iskenderiye — u,** *ed.* Gramercilerin, her edebiyat türünde örnek saydıkları eski Yunan yazarlarının adlarını taşıyan listeye verilen ad. *(Bu liste, M.Ö. II. yüzyılda Iskenderiye'de Bizanslı Aristophanes ve Aristarkhos tarafından hazırlanmıştır).*

düsukiye, desukiye, i. *sosy. İbrahim Desukî**'nin (1238-1277) kurduğu tarikat olup Mısır ve Arap ülkelerinde yayılmıştır. *(Bedeviye, Şaziliye ve Rifaiye tarikatlarının örf ve âdetlerini birleştirmiştir).*

düş, i. *esk. T. tüş.* § ❶ Uyurken zihinde beliren olayların ve düşüncelerin topu. [*Osm.* Rüya; *ing.* Dream; *Fr.* Rêve]. § ❷ *psik.* (a) Sinirlerin merkezcil bir uyarımı olmaksızın zihinde kendiliğinden canlanan duyumsal şekil; (b) Gerçekleşmesi olanaksız veya pek güç olan düşünü. ☆ *Eşanl.* **imge.** § ❸ mec. Gerçek olmayan şey. [*Osm.* Hayâl; *ing.* ve *Fr.* Image]. **— azmak (düşü azmak),** *dey.* Uykuda atmık *(meni-sperma)* boşalması olmak, su gerekmek. [*Osm.* Ihtilâm olmak; *Ing.* To have a seminal emission during sleep].

düşçülük,-ğü, i. < *düş.* § ❶ *psik.* Görüntülü hayal ve sanrıların ortaya çıkmasına yol açan hareketle ve duygunlukla ilintili tepkiler doğuran otomatik zihnî faaliyet. § ❷ *tiy.* 20.nci yüzyıl başlarında çıkan ve konuları düşte görülür gibi silik, karışık ve fantazi yanı güçlü, öncü sanat akımı.

düşece, i. Rastgeliş. [*Osm.* Tesadüf; *ing.* A meeting by chance, a happening, coincidence; *Fr.* Hasard, rencontre]. ☆ *Eşanl.* **rastlantı.**

düşelge, i. < *düşmek.* Kalıt payı. [*Osm.* Miras; *ing.* Inheritance, heritage; *Fr.* Héritage].

düşen, i. < *düşmek. tar.* Osmanlı Imparatorluğu devlet teşkilâtında münhal bir görev, maaş veya tımar çeşidi. [*Osm.* Mahlûl].

düşerlik,-ği, i. Talihten herkesin payına dü-

şen şey. [*Osm.* Nasip; *ing.* Lot, share, portion; *Fr.* Part, portion, lot].

düşes, i. *Fr. duchesse.* § ❶ Bir dükün karısı veya bir düklüğün sahibesi. [*ing.* Duchess]. § ❷ *meyve.* Yabancı ülkelere özgü kokulu göz armudu. § ❸ Arkalığı yuvarlak bir çeşit uzun iskemle. *(1745'ten 1780'e kadar moda oldu).*

~ **masası,** XVIII yüzyılda moda olan etajer biçiminde ince işlemeli masa. [*Fr.* Table à la duchesse].

~ **pötifuru,** *mutf.* Pudra şekeri, çikolata, tatlı badem, fındık ve yumurta akından yapılan küçük pasta. [*Fr.* Petite duchesse].

~ **yatağı,** Alçak, cephesi katlı bir alınlık veya örtmelikle kaplı, perdeli ve sorguçlu bir çeşit yatak. [*Fr.* Lit à la duchesse].

düşeş, b.i. *Osm.* < *Fars. dü,* iki + *şeş,* altı. § ❶ Tavlada zarların ikisinin de altılı gelmesi. [*Ing.* Sixes *(at dice); Fr.* Double six, tous les six]. § ❷ *mec.* Umulmayan iyi bir rastlama: *Gelişi bir düşeş oldu.* § ❸ *arg.* Tokat. ☆ *Eşanl.* **pendifrank, tingoz.**

düşey*, s. < *düşmek.* § ❶ *mat.* Yer çekimi doğrultusunda olan: *Çekül (şakül) düşey doğruyu gösterir.* [*Osm.* Şakülî; *ing.* Vertical; *Fr.* Vertical,-ale]. § ❷ *astr.* Gökkürenin, gözlem yerinin düşeyini kapsayan büyük dairesi. *(Meridyene dik olan düşeye, «ilk düşey» veya «başlangıç düşeyi» denir).* ◉ **bir yerin ~ i,** *jeod.* O yerdeki çekül doğrultusu.

~ **basınç gradyanı,** *hava.* Altitüd ile atmosfer basıncının değişme miktarı. [*ing.* Vertical pressure gradient; *Fr.* Gradient de pression verticale].

~ **düzlem,** *mat.* ve *astr.* Çekül doğrultusunu içine alan düzlem. Bir yerin düşeyini sınırlayan çember ve düzlem. Çekül doğrultusu, düşey doğrultuyu gösterir ve çekül doğrultusunun kuramsal olarak yer merkezinden geçtiği kabul edilir. [*Osm.* Sathı sakulî; *ing.* Vertical plane; *Fr.* Plan vertical].

☆ *Eşanl.* **düşey düzlem.**

~ **freze,** *ağ.iş.* Bıçak taşıyıcı düzeni makine tablasının üzerinde bulunan, değişik biçimli işler yapan ağaçişleri makinesi. [*Osm.* Şakulî freze].

~ **istif,** *ağ.iş.* Tahta veya kalasların düşey konumda masa gibi de kullanılabilen mobilya kapağı.

~ **izdüşüm,** *mat.* Bir cismin, genellikle yüzlerinden birine paralel olarak yerlestirilmis düşey bir düzlem üzerindeki izdüsümü: *Bir yapının planı, kesiti ve düsey izdüşümü.*

~ **sapması,** *jeod.* Belirli bir noktadaki çekül doğrultusuyle karsılastırma elipsoidinin dikmesi arasında kalan açı.

düşe.yazmak, nsz. f. Düsecek gibi olmak.

düşeylik,-ği, i. Düsey olma durumu; düsey durumda bulunan bir cismin özelliği. [*Osm.* Şakulivet; *Ing.* Verticality, perpendicularity; *Fr.* Verticalité, verticalisme]

düşgelmek(-e), f. Rastlamak. [*Osm.* Tesadüf etmek; *ing.* To encounter, meet; *Fr.* Rencontrer].

düşkü*, i. < *düşmek.* § ❶ Gözden düserek mevkiini kaybetme. [*Osm.* Nekbet, menkûbiyet; *Ing.* Incident; *Fr.* Incident]. § ❷ *fels.* Bir olayın oluşu sırasında meydana gelen, umulmadığı halde araya giren yeni bir olay. [*Osm.* Hâdise; *Ing.* Incident; *Fr.* Incident,-e]. ☆ *Eşanl.* **olay.**

düşkülü, s. Düsküye uğramış. [*Osm.* Menkûp; *ing.* In misfortune or disgrace, fallen].

düşkün, s. < *düşmek.* § ❶ Refahını ve mutluluğunu kaybetmiş: *Iyi bir aileden ama düşkündür.* [*Osm.* Fakir; *ing.* Poor, miserable, unhappy; *Fr.* Pauvre, misérable]. § ❷ Vücuttan düsmüs, calışmak yeteneğini kaybetmis: *Içki yüzünden böyle düskün bir hale geldi, zavallının düşkünler evinden başka gidebileceği yer yok.* [*Osm.* Malûl, âciz; *ing.* Destitude, vicious,, emaciated; *Fr.* Déchu, impuissant, decharné, vicieux,-euse]. § ❸ Değeri veya miktarı eksilmis: *Düşkün mal.* [*ing.* Defective; *Fr.* Défectueux,-euse]. § ❹ Kendini bir seye aşırıca vermiş olan, meraklı: *Çocuklarına düşkün, içkiye, kumara düşkün.* [*Osm.* Müptelâ; *ing.* Addicted, passionate; *Fr.* Adonné, passionné, épris].

§ ❺ Onurunu yitirmiş. § ❻ *(Tasavvuf)* Bazı tarikatlarda ve özellikle Bektaşlikte, tarikatın âdap ve erkânına uymayan işler yaptığından ötürü cezalandırılan dervislere verilen ad. *(Bu cezaya çarpılmaya* **düşmek** *denilir).* ◉ ~ **ler evi,** ◘ **Darülaceze.** ◉ **fırsat ~ ü,** *dey.* ◘ **Fırsat.**

düşkün.ezen, b.s. Düşkünlere, zayıflara karşı kendi gücünü gösterip kötü davranmaktan hoşlanan kimse. [*Osm.* Zebunküş; *ing.* Cruel; *Fr.* Cruel,-elle].

düşkün.ezenlik,-ği, b.i. Düşkünezen olma hali veya düşkünezene yakışır davranış. [*Osm.* Zebunküşlük; *ing.* Cruelty; *Fr.* Cruauté].

düşkünleşmek, nsz. f. Düskün hale gelmek. [*ing.* To become reduced *(in condition)*].

düşkünlük,-ğü, i. § ❶ Düşkün *(yoksul)* olma hali. [*Ing.* Decay, poverty; *Fr.* Pauvrete]. § ❷ *psik.* ve *sosy. (Iyi veya kötü bir şeye)* Kendini aşırıca vermiş olma: *Içkiye düşkünlük, Kumara düşkünlük.* [*ing.* Excessive fondness or addiction; *Fr.* Manie]. § ❸ *patol.* Çoğu zaman bünyeye bağlı sürekli ve asırı güçsüzlük. ◉ **zihnî ~,** *psiky.* Zekâ geriliğinin, nazarî olarak 7-10 zekâ yası derecesindeki bir çeşidi.

~ **ayinî,** *sosy.* Alevî köylerinde ahlâka aykırı fiilleri olan kimselere karşı dede'nin uyguladığı ve katoliklerdeki aforozu andıran ceza sekli. [*Fr.* Rite de rendre déchu].

düşlem*, i. ◘ **Fantezi.**

düşman /düşmân/, i. ve s. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Birine veya birseye karsı kaçınma, nefret duygusu ve kötülük yapma isteği taşıyan; Bir seyin kötü ve zararlı olduğuna inanarak ona karşı bulunan kimse: *Içki düşmanı.* [*ing.* Enemy, foe; *Fr.* Ennemi]. § ❷ Savas halinde bulunan devlet ve bunun asker, sivil bütün uyrukları: *Düşman ordusu, düşman gemisi.* § ❸ Zararlı şey: *Çiçek düşmanı böcek.* § ❹ Bir seyi çok miktarda harcayan kimse: *Yemek düşmanı.* § ❺ *ask.* Savaşılan devletin askerlerine ve o devletin tabiyetinde bulunan, ülkesinde yerlesmis bütün kisilere verilen ad. *(Türk askerî Ceza kanununa göre, silâhlı eşkiya da düşman olarak kabul edilir).* ☆ *Eşanl.* yağı; ☆ *Karş.* **dost.** ◉ ~ **ca yardım,** *huk.* Hasmane himaye ve yardım. Harb eden taraflardan birine insan veya haber göndermek, bir çıemiyi veya baska hizmetleri emrine vermek demektir. Böylece bir tarafa yapılan yardım diğer tarafa karsı düsmanca bir davranıs olmaktadır. ◉ ~ **ın karınca olsa kendini merdane tutl** *at.* Düsman ne kadar zayıf görünse küçümsenmemelidir. [*ing.* Don't underestimate the enemy]. ◉ ~ **la işbirliği,** *huk.* Genellikle kendi devleti zararına ve düsman devlet yararına girisilen her çesit hareket ve faalivete verilen ad. ◉ **can ~ ı olarak,** *dey.* ◘ **Can.** ◉ **dayak ~ ı,** *dey.* Arsız, dayağa lâyık olan. ◉ **dost ~ ı,** *dey.* ◘ **Dost.** ◉ **dosta ~ a karsı,** *dey.* ◘ **Dost.** ◉ **halk ~ ı,** *dey.* Kamu çıkarları aleyhine eylemde bulunan kisi. ◉ **kaşık ~ ı,** *h.d.* Karı, es, kadın. [*ing.* Wife; *Fr.* Femme].

~ **ağzı,** *dey.* Düsman uydurması olan söz. [*ing.* Calumny; *Fr.* Calomnie].

~ **basına,** *dey.* Istenmeyen seylerin veya durumların kendinden ve yakınlarından uzak olmasını dilemek için söylenir.

~ **catlamak,** *dey.* Düsmanlarını kıskandırmak.

~ ~ **ın halinden** *(haddinden)* **anlamaz,** *dey.* «*Düsman, düsmanı olduğundan daha güçlü sanır*» anlamında.

~ **gazel (mevlit, yâsin) okumaz,** *dey.* Düsmandan kötülük gelmesinin olağan olduğunu hatırlatır. [*ing.* Expect no praise from an enemy].

~ **ile teslim mukavelesi,** *huk.* Bir komutanın savası keserek düsmanla silâhlarını ve savunma araçlarını ve bulunduğu yeri teslim için yaptığı sözlesme. *(Komutanın bütün savunma araçlarını kullanıp bitirmeden, görevinin kendisinden istediği şeyi yapmadan böyle bir mukavele yapması, ölüm cezasını gerektirir).*

~ **kolu,** *den.* Dayrektörde üzerine düsmanın rotasiyle süratinin uygulandığı kol.

düşmanlık,-ğı, i. (a) Düşmanca duygu veya davranış; Herhangi bir meseleden dolayı birine karşı beslenilen, fırsat gözetici kötülük yapma duygusu; (b) Herhangi bir davada iki tarafın birbirine karşı olan durumu; (c) Öç almayı amaç edinen gizli düsmanlık, öfke; (d) Olmayacak bir sebepten dolayı birine karsı güdülen düsmanlık; (e) Kin veya hınç doğuran sebep; (f) Tazelenmesi mümkün olan geçmiş bir anlaşmazlık. [*Ing.* Hostility, enemity; *Fr.* Hostilité]. ☆ *Eşanl.* (a) **yağılık, buğz, adavet;** (b) **hasımlık, husumet;** (c) **kin, hınç;** (d) **öcük, garez, nefsaniyet;** (e) **kuyruk acısı;** (f) **vazgeçti.** ☆ *Karş.* **dostluk.** ◉ **düşmanlığın bulaşması,** *huk.* Yeni çağların baslarında deniz savaslarında uygulanmış bir görüs. Bu sisteme göre, düşman gemisindeki tarafsız mal, müsadere edilebileceği gibi, düşman malı tasıyan tarafsız gemi de zapt ve müsadere edilebilir.

düşme, i. § ❶ Düsmek eylemi. [*Ing.* Fall; *Fr.* Chute, descente]. § ❷ *müz.* (a) Bir saz düzeninin normal halden kendi kendine pestliğe kayması, düşmesi; (b) Icra sırasında sesin kayması, farkına varılmadan inmesi. [*ing.* Lowering; *Fr.* Abaissement]. § ❸ *den.* Bir geminin, akıntı, rüzgâr, dikkatli dümen kullanılmaması veya dalga etkisiyle takip etmek istediği rotadan sancağa veya iskeleye sürüklenmesi. § ❹ *coğr.* Bir kırılmada, yer değistiren yanlar arasında beliren yükseklik ayrılığı değeri. Bu değer, metre ile belirtilir. § ❺ *bayınd.* Bir nehir veya bir kanaldaki tesviye havuzunun iki kenarı arasındaki seviye farkı § ❻ *tıp.* Bir organın normal yerinden asağıya inmesi. ☆ *Eşanl.* **sarkma.** § ❼ *jeol.* Fay tarafından varılan bir tabakada görülen seviye farkı. § ❽ *istat.* Süreksiz bir zaman serisinde komsu her iki gözlemden küçük ve bir zaman serisinde bu serinin minimumdan geçtiği nokta ile özdeş olan «*gözlem*» § ❾ *fiz.* Bir cismin yüksek bir noktadan daha alçak bir noktaya yercekiminin etkisiyle ve belirli kanunları takip ederek geçmesi. [*Osm.* Sukut; *Ing.* Fall; *Fr.* Chute]. ◉ **açık ~,** *sp.* ◘ **Açık*.** ◉ **basınç ~ si,** ◘ **Basınç.** ◉ **davanın ~ si,** *huk.* ◘ **Dava.** ◉ **değer ~ si,** *sosy.* ve *ikt.* ◘ **Değer.** ◉ **derecesi,** *sosy.* ◘ **Derece.** ◉ **fiyat ~ si,** *ikt.* Talep yetersizliğinden fiyatların inmesi. [*Fr.* Chute d'un ministère]. ◉ **gerilim veya potansiyel ~ si,** *elek.* (a) *(bir makinede)* Hız ve diğer calısma sartlarının değismemesi halinde, bos ve yüklü olarak dönen, makinenin kutupları arasındaki gerilim farkı; (b) Bir transformatörde, ikinci sarvenin yüklü ve bos olması halinde kutuplar arasındaki gerilim farkı.. ◉ **külcenin ~ si,** *met.* Külçenin, icinde yabancı maddeler ve bosluklar bulunan baş kısmının ayrılması. ◉ **orta hece (ünlü) ~ si,** *dilb.* Bir kelimede orta hecenin vurgusuz olması sebebiyle düsmesi *(örnek dirilik > dirlik, tükürük > tükrük, hepisi > hepsi.* [*Ing.* ve *Fr.* Syncope]. ☆ *Eşanl.* **senkop.** ◉ **serbest ~,** § ❶ *mad. oc.* Kafanın sonda çubuklarından ayrılarak kulis boyunca serbest olarak asağıya düsmesini sağlayan bir kenetleme düzeni ve bir kulisten meydana gelen cihaz. *(Bu âlet sadece, çok geniş çaptaki sondalamalarda kullanılır).* § ❷ *hava.* (a) Bir parasütçünün, ucaktan atladığı anda paraşütünü açtığı an arasındaki ilk düsme hareketi; (b) Astronotikte, iticileri calısmaz hale gelen bir astronef'in, gezegenlerarası boslukta sabit hızla yer değistirmesi.

~ **açısı,** *den.* Bir geminin omurgasının yönüyle gerçek rotası arasındaki açı. [*ing.* Drift angle].

~ **değeri,** *coğr.* Yerkabuğunun kırılan yerinde bir yan çöker, öbür yan yükselir. Böylece arada bir düsme değerl doğar.

~ **duvarı,** *bayınd.* Tesviye havuzunda, havuz eleğindeki ark tabanıyle havuzun ark tabanı arasındaki seviye farkını gidermek için, kanal üst kapısının alt kısmına örülmüs duvar.

~ **kapak,** *ağ. iş.* Iki yan ucundaki milli menteseler yardımı ile dönerek açılan ve yatay konumda masa gibi de kullanılabilen mobilya kapağı.

~ **kapak makası,** *ağ.iş.* Düsme kapakların

gereğinden fazla açılmasını ve sarkmasını önleyen askı aracı.
~ **levhası**, *den.* Yelkenli bir yatın omurgası yönünde her iki küpeştesine, asılan suya sarkıtılarak teknenin rüzgârın etkisiyle yana kaymasını önleyen levha.
~ **levhası sandığı**, *den.* Düşme levhasının ekseni yönünde yapılmış su sızdırmaz mahfaza. *(Levha bunun içinde hareket eder).*
~ **omurgası**, *den.* Gemilerin denizli havalarda yalpalarını hafifletmek veya orsasına seyretmekte olan yelkenlilerin bir tarafa bayıldıkları vakit rüzgâr altına düşmemesine yardım etmek üzere karinalarının her iki tarafına ağaç veya saçtan perçinlenmiş omurgalardır.

düşmek (-e), *esk. T. tüşmek.* § (1) Yukarıdan aşağıya kendi ağırlığı ile inmek, bir yerde duran bir şey, dayancını veya dengesini kendi ağırlığı etkisiyle havada yukarıdan aşağıya inivermek: *Ağaçtan (yere) bir yaprak düştü, Çocuk koşarken (yere) düştü, Damdan kiremit, ağaçtan yaprak düştü.* [*Osm.* Sukut etmek; *ing.* To fall, falldown; *Fr.* Tomber]. ☆ *Yak. anl.* **yuvarlanmak, alçalmak, inmek.** ☆ *Karş.* **kalkmak, yükselmek.** § (2) Yürürken veya dururken yıkılmak, devrilmek, kendi isteği olmaksızın yere serilmek: *Çocuk düştü.* [*ing.* To upset, overturn; *Fr.* Se renverser, tomber]. § (3) Yağmak: *Dağlara kar düştü, Buraya yağmur düşmedi.* [*ing.* To rain, snow, hail; *Fr.* Pleuvoir, neiger, grêler]. § (4) Atılmak, kendini atmak: *Gemi karaya düştü.* [*ing.* To throw, crash, rush; *Fr.* Se jeter]. § (5) Değerce aşağılamak: *Zahire çok düştü.* [*Osm.* Tedenni etmek; *ing.* To lower; *Fr.* Baisser]. § (6) Derece miktarı, şiddeti, hızı, değeri, gücü azalmak, hafiflemek: *Sıcak, soğuk, rüzgâr düştü.* [*Osm.* Tenezzül etmek; *ing.* To diminish, alleviate; *Fr.* Diminuer, baisser, être allegé]. § (7) Kuvvetini ve sağlığını kaybetmek: *Pek yaşlı değil ama hastalıktan düştü.* [*ing.* To lose one's strength; *Fr.* S'affaiblir, être abattu]. § (8) *mec.* Servet, yer ve itibarını kaybetmek: *Düşmüş bir aile.* [*ing.* To become disgraced, come down; *Fr.* Être en disgrâce, déchoir]. § (9) *yar.* *(Arzu edilmeyen durumlar hk.)* Uğramak, olmak, tutulmak: *Belâya düşmek, Kuşkuya düşmek. Elin ağzına düşmek. Yorgun, (zayıf, şehit) düşmek.* [*Osm.* Musap olmak; *ing.* To become, fall in, fall on; *Fr.* Devenir, tomber en, tomber dans, être pris]. § (10) Rastlamak: *Belirli zamana rastlamak: Işim düşerse, Bayram pazara düşüyor, Ev yolun soluna düşüyor, Yolum düşerse gelirim.* [*Osm.* Vuku bulmak; *ing.* To occur, come upon; *Fr.* Arriver, avoir lieu]. § (11) Bir şeye karşı çok ilgi ve sevgi duymak, fazla bağlanmak: *Sen bu işe çok düştün, Bugünlerde oyuna pek düştü.* [*ing.* To persist; *Fr.* S'adonner]. § (12) Ait ve uygun olmak, görev ve yetkisi içinde olmak: *Bu iş bana düşmez, size düşer.* [*Osm.* Terettüp etmek; *ing.* To suit, fit; *Fr.* Convenir, être propre à, être droit de]. § (13) Ele geçmek, payına ayrılmak: *Baba mirasından ona bu ev düştü, Bu fırsat her zaman düşmez.* [*ing.* To fall; *Fr.* Avoir part, échoir]. § (14) Çıkagelmek: *Hiç haberimiz yokken akşam düştü.* [*Osm.* Birdenbire zuhur etmek]. § (15) Kötü bir hal yüzünden istenmeyecek bir yerde bulunmak: *Gurbete düşmek, tımarhaneye düşmek.* [*ing.* To fall; *Fr.* Tomber]. § (16) Bir sayıyı daha büyüğünden indirmek, çıkarmak: *Beş yüzden iki yüzü düşünce üç yüz kalır.* [*ing.* To subtract; *Fr.* Soustraire]. § (17) nsz. Iş başından uzaklaşmak, çekilmek zorunda kalmak: *Kabine düşmedi, yalnız üç bakan düştü.* [*ing.* To resign, fall; *Fr.* Tomber, perdre le pouvoir]. § (18) nsz. Zamanı gelmeden ölü doğmak: *Sekiz aylık düşenler arasında yaşayanlar enderdir.* [*ing.* To be aborted; *Fr.* Être avorté]. § (19) Katılmak: *Arkasına düşmek, önüne düşmek.* [*ing.* To pursue, follow; *Fr.* Suivre, se mêner, être ajouter]. § (20) Sığınmak: *Ayağına düşmek* § (21) Yakışmak, uygun gelmek, uymak: *Bu resim buraya fena düşmedi.* § (22) Sonradan gelip takılmak: *İçime bir şüphe düştü, Saçlarıma ak düştü.* § (23) nsz. Hızı, gücü azalmak: *Arabanın trenin hızı düşmek.* § (24) Çıkmak: *Sabah sabah sokağa düştüm.* § (25) Dökülmek, dağılmak: *Saçları alnına düşüyor.* § (26) Düşman eline geçmek: *Şehir düştü.* [*ing.* To surrender; *Fr.* Se rendre, faire *(sa)* soumission]. § (27) Yansımak, aksetmek. ◎ **düşe kalka**, *dey.* Güçlükle: *Düşe kalka nihayet varabildik.* [*Fr.* A grande-peine]. ◎ **düşen gölge**, *res.* Bir cismin ışık almayıp karanlık görünen yüzeylerindeki gölgelerden gayrı olup o cismin yanında veya arasında bulunan diğer bir yüzeyin ışık almasına hail olması dolayısıyle orada meydana gelen gölge olup öncekine **öz gölge**, ikincisine **düşen gölge** denir. [*Osm.* Zıl-lı müntakil; *Fr.* Ombre portée]. ◎ **düşen yeller**, *coğr.* Türlü zamanlarda yüksek yerlerden çukur yerlere doğru düşercesine hızla esen yeller. Düşen yel, sanki aşağı doğru düşüyormuş gibi eser. Bolkar dağından Ivriz'e doğru esen yel, bunlardan biridir. Bu yel, dağdan o kadar hızlı eser ki, karşısında durmak güç olur. ◎ **düşmez kalkmaz bir Allah**, *at.* Her insanın kötü ve iyi zamanı olur, kötü duruma düşmeyen yalnız Allah'tır. [*ing.* No one is so great that he may not fall some day]. ◎ **düştü külâh, göründü kel, (takke düştü, kel göründü)**, *dey.* *«Saklanacak şey kalmadı, her şey açığa çıktı»* anlamında kullanılır. ◎ **düşüp kalkmak** *(biriyle)*, *dey.* (a) Birlikte yaşamak; (b) Beraber bulunmak, ilgisi olmak. [*ing.* To live together *(with)*]. ◎ **açık** ~, *den.* ◘ **Açık²**. ◎ **ak** ~ *(saçlarına)*, *dey.* Saçları beyazlanmak. ~ *(içine)* **ateş** ~, *dey.* ◘ **Ateş**. ◎ **birbirine** ~, *dey.* ◘ **Birbiri**. ◎ **boş** ~, *dey.* ◘ **Boş**. ◎ **çaptan** ~, *dey.* ◘ **Çap**. ◎ **damdan düşer gibi**, *dey.* ◘ **Dam**. ◎ **eline ayağına** ~, *dey.* ◘ **El**. ◎ **eline** ~, *dey.* ◘ **El**. ◎ **fırsat** ~, *dey.* ◘ **Fırsat**. ◎ **gözden** *(gözünden)* **düşmek**, *dey.* ◘ **Göz**. ◎ **hesaptan** ~, *dey.* Alacak veya verecekten çıkarmak ◎ *(içine)* **kurt** *(şüphe)* ~, *dey.* Şüphelenmek ◎ **nikâh** ~, *dey.* Bir kimseyle evlenmesi dince veya kanunca uygun olmak. ◎ *(birinin)* **Ocağına** ~, *dey.* Birinin yardımına sığınmak. [*ing.* To ask protection *(from)*, to implore *(one)*; *Fr.* Demander de l'aide, du secours]. ◎ *(birinin)* **önüne** ~, *dey.* Önünden yürümek. ◎ *(birinin)* **peşine** ~, *dey.* Arkasına takılmak, arkasından gitmek, takip etmek. [*ing.* To pursue *(a person)*, to follow a person closely]. ◎ **söz ayağa** ~, *dey.* ◘ **Ayak** ◎ *(Birine)* **söz** ~, *dey.* Söz sırası gelmek, *(birine)* konuşmaya izin verilmek. [*ing.* To be permissible (for one to speak, to press *(one)*, to hang on]. ◎ **yalpaya** ~, *speak, to be entitled to talk)*. ◎ **orsaladıkca** ~, *den.* *(Yelkenle yol alan bir tekne hk.)* Rüzgârın estiği tarafa yükselmek. ◎ **rüzgâr altına** ~, *den.* *(Gemi hk.)* Rüzgârın etkisi ile rotadan çıkarak yana sapmak. ◎ **tavına** ~, *arg.* Sırasına gelmek. ◎ **üstüne** ~, *dey.* Çok ilgilenmek. [*ing.* To insist *(much)*, to press *(one)* to hang on]. ◎ **yalpaya** ~, *den.* *(Gemi hk.)* Iki dalga arasındaki çukura yanlamasına düşmek. ◎ **yere** ~, *sp.* Boksta rakibinin sert yumruğuyle dengesini kaybedip düşmek ◎ *(Bir yere)* **yolu** ~, *dey.* *(Bir yerden)* Tesadüfen geçmek, *(bir yere)* Tesadüfen gelmek. [*ing.* To happen *(chance)* to pass].

düşmenan /düşmenân/, ç.i. *Osm.* < *Fars.* **düşman**'ın çoğulu.

düşsel*, s. *psik.* ve *fels.* Düş *(rüya)* ile ilgili. [*ing.* Oneiric; *Fr.* Onirique].

düşsül*, s. Aslı olmayıp kafada yaratılan, gerçekten var olmayan. [*Osm* Hayalî; *ing.* Imaginary, fantastic; *Fr.* Imaginaire, fantastique].

düşük¹, s. < *düşmek.* § (1) Yerinden çıkmış, aşağıya sarkmış, sarkık: *Düşük dudak, düşük omuz.* [*ing.* Fallen; *Fr.* Tombé]. § (2) Aşağılaşmış, ucuzlamış: *Düşük fiyat, düşük seviye.* [*ing.* Low; *Fr.* Baisse]. § (3) *(Söz veya yazı üslûbu hk.)* Belli dil kurallarına uymayan: *Düşük cümle, Yazının şurası düşük.* [*ing.* Loose; *Fr.* Incorrect]. § (4) *mec.* Namusu, şayısı, içinde bulunduğu toplumun ahlâk anlayışına uymayan: *Düşük bir kadın.* § (5) Görevinden zorla uzaklaştırılmış: *Düşük iktidar.* [*Osm.* Sâkıt; *ing.* Fallen in esteem; *Fr.* Annulé]. § (6) *tıp.* Yaşayabilecek hale gelmeden *(ölü olarak)* doğan *(yavru hk.)*. [*Osm.* Sâkıt; *ing.* Aborted; *Fr.* Avorté]. ◎ **çenesi** ~, *dey.* ◘ **Çene**.
~ **basınç**, (a) *coğr.* Bir hava olayının, belirli bir dönem içinde inebileceği, en aşağı değer. Bununla ilgili olarak *basınç düşüklüğü, barometre düşüklüğü* gibi kelimeler kullanılır. [*Osm.* Asgarî tazyik; *ing.* Low pressure; *Fr.* Basse pression, basse tension].
☆ *Eşanl.* **alçak basınç.**
~ **beslenen**, *biy.* Az besin alan. [*Ing.* Hypotrophic; *Fr.* Hypotrophe].
☆ *Eşanl.* **hipotrof.**
~ **beslenme**, *biy.* ve *zool.* Besin azlığı dolayısıyle meydana gelen gelişme noksanlığı. [*Ing.* Hypotrophy; *Fr.* Hypotrophie].
☆ *Eşanl.* **hipotrofi.**
~ **çaplı**, *sil.* Çapı, atıldığı silâhın namlusunun çapından küçük olan mermilere verilen ad.
~ **etek (eteği düşük)**, *dey.* Pasaklı *(kadın hk.)*. [*ing.* Untidy; *Fr.* Sale, crasseux,-euse, malpropre, souillon].
~ **para**, *ikt.* Ağırlığı kanunla belirtilen miktar tutarında olmayan para.
~ **sonrası**, *tıp.* Çocuk düşürmeden sonraki dönem: *Düşük sonrası sakatlıklar.* [*Lat.* *Post-abortum*; *Ing.* Postabortion; *Fr.* Poste -avortement].
~ **zekâlı**, *psik.* *Terman*'a göre zekâ bölümü 70'den aşağı olan ve sosyal bakımdan da toplum için faydalı olacakları çok şüpheli kimselere verilen ad.

düşük², i. *tıp.* Yavrunun yaşayabilecek hale gelmeden *(ölü olarak)* doğması. Gebeliğin yedinci ayından önce *fetus*'un *uterus*'tan atılması. Fetusun kendi başına yaşayabilecek hale gelmeden önce gestasyonun sona ermesi. [*Osm.* Sıkıt; *ing.* Abortion, miscarriage; *Fr.* Avortement].
☆ *Eşanl.* **abortus**.

düşüklük,-ğü, i. § (1) Düşmüş, sarkmış olma durumu: *Omuzundaki düşüklük yüzünden ceketi üzerinde iyi durmuyor.* [*Ing.* Looseness *(of style)*; *Fr.* Defectuosite]. § (2) *coğr.* Yer çöküntüsü. § (3) Hava basıncının azalması. § (4) *sosy.* Ahlâkta erdemin karşıtı, erdemsizlik. [*ing.* ve *Fr.* Vice]. § (5) Fiyatta azalma, ucuzlama. [*Ing.* Reduction, decrease, lowering, fall; *Fr.* Abaissement, diminution, baisse]. § (6) *(Söz veya yazı hk.)* Bozukluk, kurallara uymama durumu. § (7) *mec.* Kusurlu, bayağı olma durumu. ◎ **ahlâk düşüklüğü**, ◘ **Ahlâk**. ◎ **basınç** ~ **lüğü**, *fiz.* ve *coğr.* ◘ **Basınç**. ◎ **dil düşüklüğü**, *patol.* ◘ **Dil**. ◎ **diyafram düşüklüğü**, *tıp.* ◘ **Diyafram**. ◎ **göz kapağı** ~ **lüğü**, *patol.* Üst göz kapağındaki ve sinirlerdeki bir bozukluktan dolayı üst göz kapağının sarkması. ◎ **organ** ~ **lüğü**, § (1) *patol.* Iç organ askılarının gevşemesi *(mide, böbrek, karaciğer v.b.)* sarkma *(dölyatağı, göden bağırsağı)* veya fıtık *(bu anlamı eskimiştir)* gibi organ sarkmalarına verilen genel ad. § (2) *otom.* *Piston*un emme sırasındaki hareketiyle, patlamalı bir motorun silindirinde ve emme borularında meydana gelen kısmî boşluk.
☆ *Eşanl.* **depresyon.**

düşüm¹, i. < *düşmek. h.d.* Harman yerindeki tahıl yığınlarına, çalınırsa belli olsun diye, vurulan tahtadan damga. [*ing.* A large wooden stamp used by tithe collectors].

düşüm², i. < *düşmek.* Düşmek eylemi veya tarzı. [*Ing.* Falling; *Fr.* Chute].
~ **devri**, Bir ulusun sanatının ve güzel sanatlardaki değerinin birçok sebeplerden dolayı düşmesi. Eski güzel sanat eserlerinden daha bozuk eserler yapılan ve esas sanatın esas karakteri kaybolan devir. [*Osm.* Inhitat devri; *Ing.* Period of decline; *Fr.* Periode de décadence].

düşüm*³, i. *dilb.* Isim çekim hallerine verilen ad.

düşümdeşlik*,-ği, i. < *düşüm. fels.* Birkaç olayın aynı zamanda olması. [*Osm.* Mürafakat; *ing.* Coincidence; *Fr.* Coincidence].

düşümdeşmek*(-le), nsz. f. < *düşüm. fels.* Birkaç olay aynı zamanda olmak. Ayni zamanda düşmek. [*Osm.* Terafuk etmek; *ing.* To coincide; *Fr.* Coincider].

düşünce, i. < *düşünmek.* § (1) Düşünmek **işi**,

yetisi; Bir şeyin zihne gelmesi: *Düşünceye dalmak.* [*Osm.* Fikir; *ing.* Idea, thought; *Fr.* Pensée, idée]. § ❷ Düşünülen şey; Bir kişiye veya topluluğa özgü görüş: *Sizin bu konudaki düşünceniz nedir?* [*Osm.* Fikir, mülâhaza, mütalâa; *ing.* Opinion; *Fr.* Opinion, avis]. ☆ *Eşanl.* **oy.** § ❸ Tasa, kaygı, merak, sıkıntı: *O haberi duyunca beni bir düşünce aldı.* [*Osm.* Endişe; *ing.* Anxiety, care; *Fr* Inquiètude, souci]. ◉ **ampirik** ~, *mant.* ◘ **Ampirik.** § ❹ *(Geniş anlamda)* Niyet, tasarı. ◉ **art** ~, *dey.* ◘ **Art.**

~ **beynini kemirmek,** *dey.* Derin ve ısrarla düşünmek.

~ **darlığı,** *dey.* Çözüm için gerekli bir veya birçok unsuru gözönünde bulundurmama tarzında ortaya çıkan akıl yürütme kusuru.

~ **filmi,** *sin.* Seyircinin düşüncesini yöneltecek ve onu duyusal anlayışa götürecek bir yapıya denir. [*ing.* Intellectual film; *Fr.* Film intellectuel].

~ **özgürlüğü,** *huk.* Ferdin serbestçe fikirler edinebilmesi, fikir ve kanaatlerinden dolayı kınanmaması ve bunları serbestçe açıklayabilmesi hakkı ve imkânı. [*Osm.* Fikir hürriyeti; *ing.* Liberty of thought; *Fr.* Liberté de pensée].

~ **sineması,** *sin.* Düşünce filimleri uzerine kurulu sinema kolu. [*ing.* Intellectual cinema; *Fr.* Cinéma intellectuel].

düşünceci*, i. *fels.* Düşüncecilik doktrinine bağlı filozof. [*ing.* Idealist; *Fr.* Idéaliste]. ☆ *Eşanl.* **idealist.**

düşüncecilik*,-ği, i. *fels.* Varlığı düşünceye indirgeyen doktrinlerin genel adı. Bilgide temel olarak düşünceyi alan ve varlığı insan düşüncesinin kurduğunu kabul eden felsefe. Felsefe tarihinde idealist doktrinler, dış evrenin varlığını inkâr ederler. Idealizme göre, dış evren yalnız bizim düşüncemizde vardır. [*Osm.* Iftikâriye; *ing.* Idealism; *Fr.* Idéalisme]. ☆ *Eşanl.* **idealizm.**

düşüncel*, s. < *düşünmek. fels.* Düşünce ile ilgili, düşünceye ait, yalnız düşünce ve tasarımda bulunan. [*Osm.* Iftikâri; fikrî; *ing.* Ideal; *Fr.* Idéal,-e, idéel,-e]. ☆ *Eşanl.* **ideal.**

düşünceleme, i. *fels.* Düşünce ve tasarımları meydana getiren zihin çalışması. [*Osm.* Tefkir; *ing.* Ideation; *Fr.* Idéation].

düşünceli, s. § ❶ Düşünerek *(ölçülü)* davranan, sonunu hesaplamadan bir işe girişmeyen: *Düşünceli hareket eden hayal kırıklığına uğramaz.* [*Osm.* Teemmüli; *ing.* Tougtful, circumspect; *Fr.* Réfléchi, prudent,-ente, circonspect]. § ❷ Düşüncesi, endişesi olan, tasalı; sıkıntılı; kaygılı: *Sizi düşünceli görüyorum.* [*ing.* Pensive, anxious, gloomy; *Fr.* Pensif,-ive, inquiet]. § ❸ *dilb.* Fiil biçimine veya öznenin üzerinde karara varmak için düşündüğü fikri anlatmaya yarayan yapıya denir: *«ne yapmalı?»* deyimi düşünceli bir anlama sahiptir.

~ **tür,** *ed.* Bir söylev türüne verilen ad. *(Bununla konuşmacı oylamaya konan bir kamu işinde bir kararın kabul ve ret edilmesini teklif eder, öğüt verir veya halkı düşüncesinden caydırmaya çalışır).*

düşüncelilik,-ği, i. *fels.* Zihinde veya ruhta var olma veya bir zihin olayı ile meydana çıkma hali. [*Osm.* Iftikâriye; *ing.* Ideality; *Fr.* Idéalité].

düşüncesiz, s. § ❶ Iyi düşünmeden, sonunu hesaplamadan hareket eden, iş gören. [*ing.* Imprudent,-ente, thoughtless, indelicate; *Fr.* Imprudent. ☆ *Yak. anl.* **akılsız, beyinsiz, şaşkın, alık, sersem, patavatsız, sallapati, muhakemesiz.** ☆ *Karş.* **akıllı, düşünceli, mantıklı.** § ❷ Tasasız, kaygısız, zihnini kurcalar bir şeyi bulunmayan, vurdumduymaz, dikkatsiz. [*ing.* Easy-going, care-free; *Fr.* Sans souci].

düşüncesizlik,-ği, i. § ❶ Iyi düşünmeden yapılan iş. [*ing.* Thoughtlessness, imprudence; *Fr.* Imprudence]. ☆ *Yak. anl.* **akılsızlık, beyinsizlik, şaşkınlık, alıklık, sersemlik, patavatsızlık.** ☆ *Karş.* **akıllılık.** § ❷ **tasasızlık, kaygısızlık.** [*ing.* Freedom from ca, re, unconcern, insouciance, jountiness; *Fr.* Insouciance, incurie].

düşün.devimsel*, b.s. Hem düşünce hem de hareket unsurunu içinde taşıyan. [*ing.* Ideomotor; *Fr.* Action idéo-motrice].

düşündürmek(-i), f. Düşünmesine yol açmak, düşündürtmek. [*ing.* To make think or consider, to cause anxiety or uneasiness; *Fr.* Faire réfléchir, faire penser].

düşündürücü, s. Düşünmeye yolaçan *(olay, konu): Düşündürücü durum, Düşündürücü bir kitap.* [*ing.* Causing anxiety, serious; *Fr.* Mémorable, important,-ante, grave].

düşüngen, s. < *düşünmek.* Düşünceli.

düşünme, i. § ❶ Düşünmek eylemi. § ❷ *fels.* ve *psik.* (a) Aklın kendi kendini bilgi konusu yaparak zihin çalışmalarını ve olaylarını incelemesi; (b) Zihnen hayalinden geçirmek ve zihinle arayıp bulmak; (c) Herhangi bir konuya ait fikir ve bilgileri karşılaştırarak ve aralarındaki bağlantıları inceleyerek bir hüküm ve karara varmak üzere zihnin faaliyetinde bulunma isi; (d) Tasarlama, hatıra getirme. [*Osm.* Teemmül, tefekkür; *ing.* Reflexion; *Fr.* Réflexion].

~ **aksaklıkları** (bozuklukları), *psik.* Beynin dokusal hastalıklarında ve akıl, ruh dengesizliklerinde ortaya çıkar.

~ **psikolojisi,** *psik.* Iradeyi ve düşünmeyi ilk unsur olarak ele alan ve deney yoluyle psikolojik gerçeklerin bulunacağına inanan psikoloji akımı.

düşünmek(-i), f. *esk. T. tüşmek,* derinliğe ermek, anlamak. § ❶ Zihninden geçirmek, göz önüne getirmek; bir sey canlandırmak: *Geçmişi düşündüm.* [*Osm.* Teemmül etmek; *ing.* To think, to reflex; *Fr.* Penser, réfléchir, songer]. § ❷ Bir sonuca varmak ereğiyle inceleme, karşılaştırma, aralarındaki ilgilenmelerden yararlanma gibi zihin işlemlerinden geçirmek: *Bu konuyu uzun uzun düşündüm.* [*Osm.* Muhakeme etmek; *ing.* To ponder, reason, argue: *Fr.* Peser, réfléchir, examiner, raisonner]. § ❸ Bir şey hakkında ilgi göstermek: *Yalnız kendini düşünüyor, başkalarını düşünmüyor.* [*Osm.* Alâkadar olmak; *ing.* To be interested *(in)*; *Fr.* S'intéresser, se représenter]. § ❹ Tasarlamak: *Ankaraya gitmeyi düşünüyorum.* [*ing.* To conceive, plan, contrive; *Fr.* Projeter, s'imaginer, évaluer]. § ❺ Hatırına getirmek: *Bunu hiç düşünmemiştim.* § ❻ nsz. Tasalanmak: *Ne kadar düşünsen boş.* [*ing.* To be anxious, to be worried; *Fr.* S'inquiéter]. § ❼ nsz. Zihniyle arayıp bulmak: *Bu is için ben bir çare düşündüm.* § ❽ *Şu veya bu)* Görüste olmak: *Ben de sizin gibi düşünüyorum.* § ❾ Bilinmesi gereken şeyleri bilmek, onlar üstünde kafa yormak. § ❿ Üzüntülü, düşünceli olmak. ◉ **düşünüp taşınmak,** *dey.* Eni konu düşünmek [*ing.* To think over carefully, to consider at length].

düşünmeksizin, z. Hiç düşünüp taşınmadan. [*Osm.* Bilâteemmül; *ing.* Without considering; *Fr.* Sans considerat n]. ☆ *Karş.* **düşünerek, incelayerek.**

düşünü*, i. < *düşünmek.* Kafada tasarlanan, biçim verilen, canlandırılan şey. [*Osm.* Fikir; *ing.* Thought, id a, mind; *Fr.* Pensée].

düşünücü, i. ◘ **Düşü**

düşünük*,-ğü, i. < ş mek. *rc.* (a) Bir şeyin düşüncede ta uru; (b) Düşünülen bir şeyin kâğıt üzerine simle geçirilen ifadesi. *(Bir tablonun düşünüğünü yap ak onun fikirde tasavvur edilen tertip şeklini kâğıt veya muşamba üstüne çizmek de mektir. Düşünükler taslaklardan önce yapılan ve yalnız düşünce n e olan resimler olup, onlarda ayrıntılar elik aranmaz.* [*Osm.* Fikir; *ing.* Thought, idea; *Fr.* Idée, pensée].

düşünü ek, n f. § ❶ Düşünülmek işine konu olmak [*ing.* T thought; *Fr.* Être pensé]. § ❷ a getirilmek. [*ing.* To be imagined; *Fr.* Être imaginé. § ❸ Değerlendirilmek iyice incelenmek. [*ing.* To be examined carefully; *Fr.* Être examiner minutieusement].

düşünür*, i § ❶ Düşünme yeteneği ileri derecede olan kimse. Genel problemler üzerinde yeni ve kendine özgü düşünceleri olan kimse: *Büyük Türk düşünürleri.* [*Osm.* Mütefekkir; *ing.* Thinker; *Fr.* Penseur]. ☆ *Eşanl.* **düşünücü.** § ❷ Aydın kimse. Düşünce sahibı. [*Osm.* Münevver; *ing.* Intellectual; *Fr.* Intellectuel,-elle]. ☆ *Eşanl.* **entellektüel.**

düşünüş, i. § ❶ Düşünme tarzı. [*ing.* Mind; *Fr.* Avis]. § ❷ Düşünmekte tutulan yol veya ölçü: *Herkesin bir düşünüşü var.* [*Osm.* Zihniyet; *ing.* Mentality; *Fr.* Mentalité. ☆ *Eşanl.* **kafa.** ◉ **arkitektonik** ~, *fels.* ◘ **Arkitektonik.** ◉ **dogmatik** ~, ◘ **Dogmatik.**

düşürmek(-i,-e), f. § ❶ Düşmesine yol açmak veya meydan vermek: *Çantasını düşürdü, Malın fiyatını düşürdü.* [*ing.* To make fall *(down, off)*, throw; *Fr.* Faire tomber, laisser tomber, renverser]. ☆ *Karş.* **kaldırmak.** § ❷ *(Taş, kum, kurt, solucan, çocuk gibi şeyler hk.)* Vücudundan çıkarmak, atmak: *Kadın çocuk düşürdü.* § ❸ (-i, -den) Değerli bir şeyi ucuz veya kolay ele geçirmek: *Bu tabloyu ucuza düşürdüm.* § ❹ *fonet.* Son ve ön ünlülerin karşılaşması halinde iki ayrı kelimeden birinin bir ünlüsünün telâffuz edilmemesi: *ne olur* > *n'olur, ne eyler* > *ne'yler.* ◉ **bir kâğıdı** ~, *(oyunda)* Elinde kâğıt olan oyuncuyu o kâğıdı oynamak zorunda bırakmak: *Kozları düşürmek, Papazı düşürmek.*

düşürtmek(-i,-e), f. Düşürmesini sağlamak [*ing.* To make fall or drop, to let abort, to make throw *(down)*, to make dethrone].

düşürücü, i. < *düşürmek. tıp.* § ❶ Çocuk düşürmeye, düşük yapmaya yarayan ilâç veya hareket. *Düşürücü diye bilinen maddeler kuvvetli âdet söktürücülerdir; tehlikeli ve etkileri de fazla mübalâğa edilmiştir).* § ❷ Yaşamayacak bir dölütü belirtmek için de kullanılır. ◉ **basınç** ~, *tekn.* Tamamen kapalı bir kap içinde bulunan buharı, gazı veya sıkıştırılmış havayı yavaş yavaş normal basınca getiren cihaz.

düşürüm*, i. ◘ **Damping.**

düşüş, i. § ❶ Düşmek eylemi veya biçimi: *Fena bir düşüş hayata mal olabilir.* [*ing.* Fall; *Fr.* Chute]. § ❷ Iyi tesadüf, elverişli, rastlayış: *O bir düşüştü, her zaman olmaz.* [*Osm.* Fırsat; *ing.* ve *Fr.* Occasion]. ☆ *Eşanl.* **okazyon, kelepir.**

~ **tabanı,** *trm.* Bir yüzeyi erozyondan korumak için çimento veya kereste gibi materyalden bir döşeme veya kaplama.

~ **yatağı,** *trm.* Bir bent, süt veya diğer dolu savak tesisleri üzerinden akan suyun darbesini kırmak için meydana getirilmiş bir su havuzu.

düşüt*,-tü, i. < *düşmek.* Düşürülmüş olan çocuk; Yaşamaya rahim dışında devam edemeyecek kadar az olgunlaşmış iken doğan dölüt. [*Osm.* Cenin-i sâkıt; *ing.* Miscarried foetus; *Fr.* Naissance avant terme, accouchement prématuré]. ☆ *Eşanl.* **düşük.**

düt, i. *yans.* Düdük veya, ıslık sesi. [*ing.* Sound imitating a whistle or a siren].

düttürü /düt:türü/, s. < *düt. yans.* § ❶ Kılığı kıyafeti ciddî olmayan, tuhaf ve hafif giyimli [*ing.* Oddly dressed, tightly dressed]. § ❷ Kısa ve dar olduğundan gülünç görünen *(elbise).* § ❸ Durmadan öten, geveze, zevzek, şımarık. [*ing.* Chatterer, chatterbox, prater; *Fr.* Bavard,-arde, babillard,-arde, jaseur]. § ❹ *esk.* Kavgacı. § ❺ i. Garip ve dar elbise. [*ing.* Odd or tight dress].

~ **Leylâ,** § ❶ *dey.* Garip, çok dar ve kısa elbise giyen. [*ing.* One whose clothes are too tight and too short]. § ❷ Pek züppe ve geveze kadın; tuhaf ve hafif giyimli kadın. [*ing.* Gossip, goodwife; *Fr.* Femme bavarde, commère].

düve, i. *h.d.* Bir yaşını geçmiş, henüz boğa altına gelmemiş dişi dana. [*ing.* Heifer; *Fr.* Jeune vache qui n'a pas encore vêlé].

düvel, ç.i. **devlet**'in çoğulu.

düvelek, divlek,-ği, i. *h.d.* § ❶ Bir çesit küçük kavun. § ❷ Olmamış kavun, kelek. § ❸ ◘ **Büvelek.**

düven, i. ◘ **Döven.**

düver, i. *h.d. bot.* (a) 10 sm. orta çapa kadar çeşitli boydaki çam ve meşe sırıkları; (b) Maden ve tel direği, 10-20 sm. çapında, 3 m. boydan yukarı ağaçlar. Kabukları soyulmuş veya kabuklu ağaç olup damlarda ve çatı inşaatında kullanılan ağaçlara verilen ad; (c) Kereste inşaat.

düvesimek, nsz. f. *(Boğa hk.)* Dişi aramak.

[*Ing.* To come into heat; *Fr.* Se dit d'un taureau, âtre en rut].

düyek,-ği, i. *Osm.* < *Fars. müz.* Türk musikisinde bir küçük usul. [*Ing.* Rhythmic pattern of 8 beats with signatures of 8/8, 8/4; *Fr.* Mesure de la musique Turque qui correspond à 2/4, measure deux-quatre]. ◉ **çift —**, *müz.* ◘ **Çift.**

düyun /düyûn/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **deyn**'in çoğulu. ◉ **— u umumiye**, *huk.* Osmanlı devletinin borçlarının toplamı. [*Ing.* Public debts; *Fr.* Dette publique]. ◉ **— u umumiye idaresi**, *huk.* Osmanlı Devletinin borçlarına ve borç faizlerine karşılık gösterdiği gelirleri toplamak için, anlaşma sonucunda, alacaklı yabancılar tarafından kurulan idare. *(Cumhuriyet devrinde kaldırıldı).*

duyûnat, ç.i. *Osm.* < *Ar.* düyûn'un çoğulu. *huk.* Bir memleketin para ile ifade edilebilen külfet ve borçları. [*Ing.* Liabilities, debts; *Fr.* Dettes].

düz[1], s. *esk. T. tüz.* § ❶ İnişi, yokuşu, çukuru, girintisi, çıkıntısı, tepesi olmayan, pürüzsüz: *Düz yer, düz tahta, düz arazi.* [*Osm.* Müstevî: *Ing.* Flat, smooth, level; *Fr.* Plat,-e]. ☆ *Karş.* **eğri, münharif.** § ❷ ◘ **Düziko.** § ❸ Eğri veya çarpık olmayan, doğru: *Düz değnek, düz çizgi.* [*Ing.* Straight; *Fr.* Droit, -e]. § ❹ Süsü veya ayrıntıları olmayan, sade: *Düz kumaş, düz bir esvap.* [*Ing.* Without ornament, uniform, plain, simple; *Fr.* Uni, simple]. § ❺ Devrik veya kıvrık olmayan: *Düz yaka, düz saç.* [*Ing.* Flat, level, smooth; *Fr.* Plat]. § ❻ Taban kısmında çıkıntısı olmayan: *Düz tabak.* [*Ing.* Flat; *Fr.* Plat,-e]. § ❼ Tek renkli: *Düz kumaş.* [*Ing.* Plain coloured]. § ❽ *müz.* (a) İki veya daha fazla armoni partisi aynı zamanda çıkar veya inerlerse, böyle bir armoni hareketine düz veya benzeşik **hareket** denir; (b) Kalından inceye melodik surette yönelik aralık da düz adını alır; (c) Düz dizi, yalın da dediğimiz diatonik gamın anlamdaşıdır. **— alçak kabartma**, *heyk.* Çıkıntılı kısımların gölgesi daha arkadaki şekilleri kapatmayacak şekilde, ön plandaki kabartmaların kalınlığı azaltmış alçak kabartma tipi. **— anahtar**, *döş.* ve *tekn.* ◘ **Anahtar.** **— arda**, *tekn.* Tornacıların düz silmeler için kullandıkları ağzı düz keskin çelik kalem. **— atkı**, *inş.* (a) Merdiven veya balkonlarda, tırabzan parmaklıklarının üstüne yerleştirilen ince madenî kuşak; (b) Kapı veya pencere açıtlarında, kemertaşı şeklinde bir veya çok taşın eklenmesiyle meydana gelen üst kısım. [*Ing.* Lintel; *Fr.* Plate-bande]. **— ayak**, ◘ **Düzayak.** **— ayna**, *opt.* ◘ **Ayna.** **— basamak**, *san., inş.* ve *mim.* ◘ **Basamak.** **— baskı makineleri**, *matb.* Bu terim altında taş baskıda, ofsette, ışık ve teneke baskısında kullanılan bütün makineler toplanmaktadır. Bunlar vazife ve maksatlarına göre şu çeşitlere ayrılırlar. Litografi el tezgâhı, bunda baskı kalıbı düz durur. [*Ing.* Planographer, lithographer; *Fr.* Planographe, lithographe]. **— baskı teknikleri**, *matb.* Bu baskı tekniğinde baskıyı yapan kalıplarını basan, yani boya alan kısımları ile almayan boş kısımları *(Tipo veya çukur baskının aksine)* Aynı yüksekliktedir. Baskı imkânı *(veya tekniğin ruhu)* yağlı boya ile suyun birbirini itmesi esasına dayanmaktadır. Taş baskısı, ofset ve ışık baskısı düz baskı tekniğine dayanırlar. [*Ing.* Procedure of flat-bed printing; *Fr.* Impression à réaction chimique]. **— başlı vida**, *ağ.iş.* Tepesi düz olan vida türü. [*Ing.* Flat head screw]. **— bindirmeli birleştirme**, *inş.* Karşılıklı iki parçayı yarı yarıya kerterek yapılan birleştirme. *(Özellikle boy ekleme ve köşe birleştirmelerde uygulanır).* **— birleştirme**, *ağ.iş.* Yardımcı parçaya veya biçimlendirmeye başvurmadan, iki ağacın düzeltilerek yapıştırılması yöntemi. **— boyama**, *ağ.iş.* Kimyasal yöntemle boyanmış ağaçta, doğal halde iken açık renkli olan bölümlerin boyadan sonra yine açık, koyu renkli olan bölümlerin de yine koyu görüntü vermesi durumu. ☆ *Eşanl.* **pozitif boyama.** **— çeperli asansör**, *inş.* ◘ **Çeperli.** **— dam**, *inş.* Binaların üzerinde çatısı olmayan ve yalnız duvarların üzerine karşılıklı olarak uzatılan kiriş ve merteklerden ibaret damlardır. [*Ing.* Flat roof; *Fr.* Toit plat, terrasse]. **— demir silme**, *mim.* Düz taş atkıları taşımak üzere, kemer taşlarının altına yerleştirilen demir kuşak. **— dikiş**, ◘ **Dikiş.** **— direk**, *den.* ◘ **Direk**[1]. **— dizgi**, *matb.* Tek çeşit harflerle dizilen dizgi kalıpları, içinde başka çeşit harfler veya şekil değişimleri ve çizgi ve süsler yoktur. [*Ing.* Composition simple; *Fr.* Composition simple]. **— döküm tezgâhı**, *matb.* ◘ **Tezgâh.** **— dönüş**, *hava.* Bir aerodinin enine ekseninin yaklaşık olarak yatay kaldığı bir dönüş. [*Ing.* Flat spin; *Fr.* Vrille à plat]. **— döşekli gemi**, *den.* ◘ **Gemi.** **— eğe**, ◘ **Eğe**[1]. **— eklem**, *anat.* ve *zool.* ◘ **Eklem.** **— ekleme**, *doğr.* İki tahta parçasını geçmesiz olarak birbirine ekleme: *Düz eklemeli tahta döşeme.* [*Ing.* Straight tie]. **— gölge**, Bir şeyin yatay bir yüzey üstüne düşen düzlem gölgesi. [*Osm.* Zıl-lı müstevi; *Ing.* Straight shadow; *Fr.* Ombre droite]. **— güvertesiz gemi**, *den.* ◘ **Gemi.** **— hareket**, *sin.* Görüntünün verdiği hareketlerin tabiattakine uygun oluşu. [*Ing.* Forward action; *Fr.* Marche avant]. **— kafiye**, *ed.* Divan nazmındaki mesnevî'nin yeni nazımdaki karşılığı. **— kaldırım atkısı**, *mim.* Kaldırımları çerçeveleyen mermer döşeme taşı. **— kanatlı**, *zool.* ⁉ **Düzkanatlı.** **— kas**, *anat.* ve *zool.* ◘ **Kas.** **— kas astenisi**, *patol.* Düz kas dokularından meydana gelen organlarda gerilim düşüklüğü ve atardamarlarında kan basıncı düşüklüğü şeklinde belirir. **— kavrama**, *cimn.* Asılma aracını avuçlar içe *(yüze)* dönük olarak kavrama. [*Ing.* Reversed grasp *(comb-hold)*; *Fr.* Empoigne palmaire]. **— kıçlı**, *den.* Kıç kısmı düz veya aynalı olan gemilere verilen ad. **— kısım**, *tekn.* Bir testere lamasında dişlerin bittiği kısım. **— kıyı**, *coğr.* Kıyı akıntıları ve başka etkilerle koyların önü kumsallarla çevrilerek, burunlar aşınıp gerileyerek meydana gelmiş düz uzanışlı kıyılar. Buralarda koylar, körfezler birer kıyı gölü durumuna gelmiş, kıyı boyundaki girintiler çıkıntılar yerine, düz sade bir uzanış belirmiştir. [*Ing.* Flat coast; *Fr.* Côte plate]. **— levha**, *süsl. san.* Tezhiple süslenmiş eski kitaplarda sade yapılmış kitap başlıklarına verilen ad. [*Ing.* Shelf; *Fr.* Planche, rayon]. **— mil**, *ağ.iş.* Testere, delikli freze bıçağı, v.b. Kesicilerin takıldığı, üzerinde delik, kanal, yarık olmayan makine eklentisi. **— nefes etmek**, *arg.* Hakkından gelmek, başa çıkabilmek, başarmak, becermek: *Tek başına sekiz aynasızı (polisi) düz nefes etti.* [*Ing.* To get the better *(of)*, to defeat, to knock out, to wind]. **— oluklu delgi**, *ağ.iş.* Talaş boşaltma kanalları düz olan ve delik makinesine takılarak kullanılan delme aracı. [*Ing.* Straight-flute drill, farmer drill]. ☆ *Eşanl.* **makine matkabı.** **— piyan bağı**, *den.* Çok zor göremeyecek kasaları yapmakta kullanılan bağ. [*Ing.* Flat seizing]. **— (ådi) piyon**, *den.* Piyon voltaları, düz olarak veya birbirine değecek şekilde sıkıştırılmış piyon. **— sesli**, ◘ **Sesli.** **— set**, *mim.* Tabandan yüksekçe yapılmış düzlem. Yatay set. [*Ing.* Platform; *Fr.* Plateforme]. **— sıra**, ◘ **Düzsıra.** **— stereotipi**, *matb.* Düz levhalar *(plaklar)* halinde hazırlanan ve düz tipo baskı makinelerinde kullanılan, rotatif makinelerin kalıpları gibi yuvarlak hazırlanmayan stereotipi kalıpları. [*Ing.* Flat stereotyping; *Fr.* Stéréotypie a plat]. **— su**, *den.* Hemen hemen aynı derinlikte devam eden, bank, döküntü ve bu gibi engel bulunmayan salim ve temiz sahil boylarına denir. [*Ing.* Waters with flat bottom, shallows; *Fr.* Bas-fonds]. **— tabakalanma**, *coğr.* Tabakaların düz, yatay olarak uzandığı yerler. Böyle yerlerde kırılmalar da olmamış değildir. Fakat yer biçimleri üzerinde, bu tabakaların düz uzanışı etki yapmıştır. [*Ing.* Horizontal bedding; *Fr.* Structure tabulaire, stratification horizontale]. **— taban**, ◘ **Düztaban.** **— teras**, *trm.* Arid bölgeler genel eğimin nisbeten az, toprağın azamî yoğunluktaki yağışları alabilecek kadar geçirgen olduğu arazilerde düşen yağışı mümkün mertebe toprakta depolama ve ancak gali oluşuma meydan vermemek için arazi eğrilerine dikey ve kanalına hafif eğim vererek inşa edilen bir tip teras. [*Ing.* Level terrace]. **— sütun**, *mim.* Gövdesinde hiç bir yiv ve süsleme olmayan sütun. **— tornavida**, *ağ.iş.* Ucu, düz kanallı vidalara uygun biçimde olan tornavida türü. **— tümleç**[e], ◘ **Düztümleç.** **— ünlü**, ◘ **Düzünlü.** **— vril**, *hava.* Uzunluğuna eksenin düşeyden çok yataya yakın olduğu büyük hücum açılı bir vril. [*Ing.* Flat spin; *Fr.* Vrille a plat]. **— vuruş**, *sp.* § ❶ *(ping-pong'da)* Topa kendi çevresinde dönüş yapmayacak biçimde vurma. [*Ing.* Flat stroke; *Fr.* Coup plat]. § ❷ *(Boks'ta)* Yumruğun dirsekler kıvrılmadan omuz kuvvetiyle dolaysız olarak vurulması; Boksun ana yumruklarından biri. [*Ing.* Direct blow]. **— yapıştırma**, *sin.* Ek yeri filmin yanlarına dikey gelecek biçimde yapılan yapıştırma. [*Ing.* Straight join; *Fr.* Collure droite]. **— yazı**, ◘ **Nesir.** **— yüzlü eklem**, *anat.* ve *zool.* ◘ **Eklem.**

düz[2], i. *Isl. duz.* İçinde sakız, anason gibi kokulu maddeler bulunmayan üzüm. [*Ing.* Brandy made of grapes].

düz.ayak, b.s. ve z. İçinde merdiveni, inip çıkılacak yeri bulunmayan *(ev, yol, yer).* [*Ing.* On one floor, on a level; *Fr.* De plain-pied].

düz.baskı, b.i. *matb.* Düz plak üzerinde basılacak yerlerin asitle duyarlaştırılıp boya emecek hale getirildiği baskı tekniği. [*Ing.* Planography, lithography; *Fr.* Impression à Plat, planographie, lithographie]. ☆ *Eşanl.* **ofset baskı.**

düzce /düz:ce/, z. § ❶ Düz olarak; Sade, pürüzsüz olan veya süsü bulunmayan: *Düzce kumaş.* [*Ing.* Simple, plain; *Fr.* Simple, franc]. § ❷ z. Sadece, açıkça, teklifsizce. [*Ing.* Frankly, straight, forwardly; *Fr.* Simplement, franchement].

düzcesi, z. Açıkçası, doğrucası: *Düzcesini isterseniz bu işi yeniden yapmak gerek.* [*Ing.* Frankly, to tell the truth; *Fr.* En somme, à vous dire la vérité].

düz.diş, i. *ağ.iş.* Dikdörtgen veya kare prizma biçiminde yapılmış diş.

düz.dişliler, b.ç.i. *zool.* Omurgalı hayvanlardan Sürüngenler *(Reptilia)* sınıfının, Pullu- sürüngenler *(Squamata)* takımının, Yılanlar *(Ophidia)* alt takımının, Suyılanları *(Colubriformia)* bölümünün bir grupu. Dişlerinin oyukları yoktur. Ağızları çok genişleyebilir Suyılanıgiller *(Colubridae)* familyasını içine alır. [*Lat.* ve *Ing. Agiyphodonta*; *Fr.* Agiyphodontes].

düzdürmek, f. Düzmek eylemini yaptırmak.

düze[e], i. < *düzmek. kim.* Bir maddenin bir bileşiğe, bir karışıma giren veya girmesi gereken belli miktarı. [*Ing.* ve *Fr.* Dose]. ☆ *Eşanl.* **doz.**

düze[2], i. *Alm. düse.* Basınç altındaki bir boruda debiyi sınırlandıran küçük çaplı delik: *Petrol kuyusunun üst veya alt kısmına yerleştirilmiş bir düze, üretimin kontrolunu sağlar.* [*Fr.* Duse].

düzeç[e],-ci, i. < *düzmek.* § ❶ *fiz.* Bir yüzeyin yatay olup olmadığını *(eğiklik derecesini)* anlamaya yarayan araç. [*Osm.* Tesviye âleti; *Ing.* Level; *Fr.* Nivelle, niveau à bulle].

§ ❷ *mat.* Düzlemlerin veya doğruların yatay olup olmadıklarını anlamaya yarayan içinde bir hava kabarcığı olup eter veya alkolle dolu yuvarsı, silindirik bir âlet. Düzeçler sayesinde, (a) Yatay bakış doğrultuları elde edilir ve böylece iki veya daha çok noktanın yükseklik farkları ölçülür; (b) Bir doğrunun veya bir düzlemin yatay olup olmadığı anlaşılır; (c) Bir doğrunun veya bir düzlemin ufuk çizgisine göre eğikliği ölçülür. [*Osm.* Tesviye ruhu; *ing.* Spirit level; *Fr.* Niveau à bulle d'air, nivelle]. § ❸ *trm.* Bir buhar kazanında, devamlı olarak haznedeki gerçek su seviyesini gösterecek şekilde, normal su düzeyinin altında ve üstünde hazneyle bağlantısı olan cam tüp. ◉ **dürbünlü ~**, *opt.* Bir kabarcıklı düzeçle bir dürbünden meydana gelen ve yatay doğrultu tayininde kullanılan optik âlet. ◉ **kabarcıklı ~**, ◘ **Düzeç²**.

~ **eğrileriyle haritalama**, *topogr.* Düzeç eğrisinin kotuna göre önceden ayarlanmış hareketli bir jalonu, belli bir istasyondan yatay dürbünlü takeometreyle gözleyerek, bir düzeç eğrisinin noktalı olarak gösterilmesi. *(Sonradan bu noktalar birleştirilerek kesiksiz bir çizgi elde edilir).*

~ **eğrisi**, *topogr.* Bir plan üzerinde, ayni yüksekliktek *(rakım veya kot)* çeşitli noktalardan geçen çizgi.

☆ *Eşanl.* **yükseklik eğrisi**.

düzeçleme, i. < *düzeç*. § ❶ Aynı düzeye getirme; düzey farklarını ölçme; tesviye âletleriyle ölçme. [*Ing.* Levelling; *Fr.* Nivellement, aplanissement]. § ❷ Bir arazinin çeşitli noktalardaki yükseltisini, belli bir yatay düzleme *(deniz yüzeyi)* göre belirlemek için yapılan işlemlerin tümü. [*Ing.* Levelling; *Fr.* Égalisation]. § ❸ *mim.* Toprak üzerinde yatay bir hat meydana getirmek için yapılan işlem. ◉ **barometrik ~**, Atmosfer basıncı farklarından yararlanarak iki yer arasındaki **yükselti farkını** barometre ile ölçme. ◉ **bir alanın ~nmesi**, Bu alanın bütün noktalarını aynı düzeye getirme işlemi. ◉ **hipsometrik ~**, Suyun kaynama sıcaklığının yükseltiyle değiştiğini göz önünde bulundurarak, çeşitli noktalar arasındaki düzey farklarını ölçme.

düzek,-ği, i. Yaylâ sırtlarında düzce ve az arızalı yerler. [*Ing.* Plain ground on a slope].

düzelme, i. Düzelmek eylemi. [*Ing.* Amelioration, improvement; *Fr.* Amélioration].

düzelmek, nsz. f. < *düz*. § ❶ Düz *(düzgün)* hale gelmek, girintisi çıkıntısı kalmamak: *Toprak basıla basıla düzelir.* [*Ing.* To improve and reach a right and proper condition; *Fr.* S'améliorer]. § ❷ *(Hava, hastalık v.b. hk.)* İyileşmek: *Sağlığı düzeldi.* [*Ing.* To recover; *Fr.* Se guérir]. § ❸ Düzenli hale gelmek: *Oda düzeldi, bahçe düzeldi.* [*Osm.* Tertip, tesviye ve tanzim olunmak; *Ing.* To be arranged; *Fr.* être ordonné, être arrangé]. § ❹ *(iş, durum)* Yoluna girmek, bozukluğu kalmamak: *Yazı düzeldi, iş düzeldi.* [*Osm.* Islah edilmek; *ing.* To be ameliorated, to get better, to improve; *Fr.* S'améliorer].

düzelti*, i. < *düzeltmek. res.* Bitmiş olan bir resim üzerinde gereken yerlere dokunmak ve resmin esasını bozmamak suretiyle üstünden yapılan hafif çalışmalar: *Bu portredeki gözlerin birkaç düzelti ile tamamlamak ve aslına benzetmek lâzımdır.* [*Osm.* Taşhih; *Ing.* Retouch; *Fr.* Retouche].

düzeltici, s. § ❶ Düzeltme eylemini yapan. [*Ing.* Regulating, redressing; *Fr.* Régulateur,-trice, réglant,ante]. § ❷ ◘ **Düzeltmen**. § ● *ecz.* Bazı ilâçlara, alınmalarını kolaylaştırmak ve zararlı etkisini kaldırmak için katılan madde: *Kod düzeltici.* § ❸ *(Sibernetik)* Basit veya karmaşık sistemler aracılığıyle bir ek etki veya ikinci derecede bir tepki meydana getiren organ: *Otomatik kontrol ve dengeleme sağlayan sistemler düzelticilerdir.* § ❹ *terz.* Elbisenin satışı sırasında provacının belirttiği düzeltmeleri yapmakla görevli yetenekli kimse. ◉ **gazometrik ~**, *fiz.* Bir gazın hacminin, 760 mm. lik civa basıncında ve 0° C sıcaklıkta ne kadar olacağını gösteren âlet. ◉ **otomatik ~**, *astr.* Doğru olarak yönlendirilmiş küçük füzeler yardımıyle, bir uzay aracının hızını veya yörüngesini otomatik olarak düzelten düzen.

~ **cimnastik**, *cimn.* ◘ **Cimnastik**.

~ **hukuk**, *sosy.* ve *huk.* İşlenen bir suçun toplum vicdanındaki tepkisi olarak değil, bozulan bir şeyin düzeltilmesi amacını güden hukuk. [*Ing.* Restitutive law; *Fr.* Droit restitutif].

~ **işlem**, *işletm.* Belli bir zamanda belli bir durumu, daha önceden tahmin edilmiş duruma yaklaştırmak amacıyle yapılan işlem.

düzeltilme, i. Düzeltilmek eylemi.

düzeltilmek, ösz. f. Düzeltmek işine konu olmak. [*ing.* To be arranged or adjusted, to be put in order, to be corrected, or redressed; *Fr.* être amélioré, corrigé].

düzeltim*, i. ◘ **Reform**. ◉ **arazi ~** i, *trm.* ◘ **Arazi¹**.

düzeltme, i. § ❶ Düzeltmek eylemi. [*Ing. (Act of)* Correcting, correction; *Fr.* Reprise, reparation]. § ❷ *res.* Yanlış yapılmış resim ve görünükleri tashih etmek işi. Bu yolda yapılan tashihler. [*Osm.* Tashih (ıslâh); *ing.* ve *Fr.* Correction]. § ❸ *hava.* Bir çıkış iniş veya dönüş hareketinden sonra, uçağı yeniden düz uçuş durumuna getirme. § ❹ *mek.* Yapım sırasında şekli bozulan madenî parçaları ısıtmakla veya diğer usullerle ilk şekillerine getirme işlemi. ◉ ~ **li denetici**, *döş.* Ayrı bir denetim noktasına kendiliğinden ayarlanan cihaz. [*Ing.* Reset control]. ◉ **atenüasyon ~si**, *rad.* ◘ Atenüasyon. ◉ **boru ~ makinesi**, *tekn.* Bir işlem sırasında veya sert bir hareketle bükülmüş, eğrilmiş boruları düzeltmekte kullanılan dökme çelikten yapılmış tezgâh. *(Bu tezgâh, dökme çelikten bir tırnağı hareket ettirmek üzere, sertleştirilmiş çelikten bir sonsuz vidayle donatılmıştır.)*

~ **çarkı**, *telekom.* ◘ **Çark**.

~ **davası**, *huk.* Tashih dâvası.

~ **devresi**, *elek.* ◘ **Devre¹**.

~ **noktalaması**, *(paleografi)*, Bir harfin altına konulduğu zaman o harfin çıkartıldığı anlamına gelen nokta halindeki işaret. *(Bu nokta seyrek olarak harfin üstüne de konur. Bu işaret V. yüzyıldan beri kullanılmaktadır. Bütün bir kelimenin kalkması gerektiğini göstermek için ya altı çizilir ya da etrafı noktalarla çevrilir.)*

~ **raspası**, *met.* Madenî dökmeden önce kalıp kumunun sıkıştırılıp perdahlanması için ısıtılarak kullanılan kulplu veya yassı madenî evha.

~ **ve cevap hakkı**, ◘ **Cevap hakkı**.

~ **yöntemi**, İlk defa yapılmış hataların bilinçdeki izlerini enerjik bir zihin faaliyeti ile silerek, yerine yeni izleri *(tasarımları)* koymak fonksiyonu.

düzeltmek(-i), f. § ❶ Düzgün duruma getirmek. [*Osm.* Tanzim etmek; *Ing.* To order; *Fr.* Ordonner]. § ❷ Onarmak, bozukluğunu gidermek. [*Osm.* Tamir etmek; *Ing.* To arrange, repair; *Fr.* Arranger, reparer]. § ● Yanlıştan kurtarmak. [*Osm.* Tashih etmek; *Ing.* To correct; *Fr.* Corriger]. § ❹ *istat.* Bir istatistik serisinin düzeltilmesi, bir histogramın dikdörtgenlerinde görülen, tesadüfen meydana gelen veya ölçü birimlerindeki hataların sebep olduğu pürüzleri gidermek için kullanılan düzeltme işlemi. *(Bu işlem, her sınıf ve iki komşu sınıf mevcutlarının aritmetik ortalamasını, serideki her bir sınıf mevcudunun yerine koymaktan ibarettir).* § ❺ *mek.* Şekil değişikliğine uğramış madenî bir parçayı ilk şekline getirmek. § ❻ *met.* Madenî teller üzerindeki kıvrımları çıdermek için haddeden geçirmek. § ❼ *tekn.* (a) Çeşitli işçilik kollarında, bir yüzeyi bir demir çubuğu v.b. düzgün hale getirmek, kalınlığını ayarlamak, tesviye etmek; (b) Kontrplak sanayiinde, kaplama levhalarının kenarlarını ekleme işlemi için düzgün hale getirmek; (c) Zamanla aşınmış ve üzerindeki pürtükleri silinerek kayganlaşmış bir taslama taşının yüzeyini bileyerek, yeniden düzgün ve pürtükli bir yüzey haline getirmek. ☆ *Karş.* **bozmak, alt üst etmek**. ◉ **bir gemi rotasını ~** *den.* Pusula veya yana kayma hareketinden doğan hataları çeşitli gözlemler yaparak bulmak ve ona göre geminin rotasını değiştirmek. ◉ **bir hattı ~**, *demir.* Bir tren hattını yatay ve düşey doğrultuda hafifçe oynatarak önceden hesaplanmış kuramsal hatla üst üste getirmek. ◉ **seksant düzeltme**, *den.* Âlet hatası olmadan rasat yapmak için seksanta gerekli düzeltme, ayar ve tashihleri yapma. ◉ **yelken ~**, *den.* Bir manevra *(dönüş v.b.)* sonrası yelken donanımının görünüşünü, durumunu ayarlamak, yanlışları, çirkin görünenleri düzeltmek.

düzeltmen*, i. < *düzeltmek. matb.* Dizilmekte olan bir yazının provalarını düzeltme ile görevli kişi. [*Osm.* Musahhih; *ing.* Proof-reader; *Fr.* Correcteur,-trice *(d'épreuves)*].

düzeltmenlik,-ği, i. *matb.* Dizilmekte olan bir yazının provalarını düzeltme işi. [*Osm.* Tashih; *ing.* Proof-reading; *Fr.* Correction sur épreuves].

düzem*, i. < *düzmek*. § ❶ *kim.* Bir bileşiğe veya bir karışıma girecek madde miktarının belirtilmesi. [*Ing.* ve *Fr.* Dosage]. § ❷ *müz.* Seslerin hoşa gidecek şekilde düzenlenmesine edebiyatçıların bu adı verişi gibi, bizler de konçertonun esliksiz çalınan kadans kısmına düzem diyebiliriz.

düzemek*(i), f. < *düzmek. kim.* Herhangi bir karışımı gereken bir orana göre hazırlamak. [*Ing.* To dose, to administer doses *(to)*; *Fr.* Doser].

düzen, i. < *düzmek*. § ❶ Bir takım şeylere, amaca göre verilen kurallı durum; Eşyanın veya işlerin bir yöntemle sıralanması: *Bu odaya bir düzen verilmeli.* [*Osm.* Tertip, intizam, nizam; *Ing.* Order; *Fr.* Ordre]. § ● Yorgunluktan ve doğallıktan meydana gelen durulmuş hal; işlerin uygun gitmesinden doğan duruluk: *savaş zamanında düzen bozulur.* [*Osm.* Sükûn, sükûnet; *Ing.* Tranquility, repose; *Fr.* Tranquilité, calme, repos]. § ❸ *mec.* Dolap, hile, uydurma söz: *Bu söz onun düzenidir.* [*Ing.* Ruse, artifice, trick, lie; *Fr.* Ruse, artifice]. § ❹ *sosy.* Belirli bir toplumda karşılıklı ilişki halinde bulunan toplum kurumlarının bütünü. [*Ing.* Social order; *Fr.* Ordre social]. ☆ *Karş.* **düzensizlik**. § ❺ *ask.* Savaşmak veya denetime hazır duruma gelmek üzere bir kıtanın ast birliklerinin saf, kol veya emredilen başka bir biçimde tertiplenmesi: *Yürüyüş düzeni, Savaş düzeni.* [*Ing.* Order; *Fr.* Ordre]. § ❻ *mim.* (a) Bir yapının çeşitli bölümlerinin ahenkli ve düzgün bir bütün meydana getirecek şekilde bağdaştırılması; (b) Çıkıntılı kısımların, özellikle sütunlarla saçaklığın, değişik yapı üslûplarını belirleyen biçimleri ve yerleştirme sekli. [*Ing.* Order; *Fr.* Ordre]. § ❼ *balıkç.* Dalyanlarda kıyıdan dik olarak gelen, yol germesinin asıldığı gergi teli. ☆ *Eşanl.* **düzen teli**. § ❽ *müz.* (a) Bir saz veya sesin veya saz ve ses topluluğunun, belirli ve değişmez bir ses perdesini esas alarak, musiki icrasına hazır hale gelmesi; (b) Çalgı tellerini kendi perdelerine göre kurup düzenleme işlemine verilen ad: *Piyanonun düzeni bozuk.* [*Ing.* Harmony; *Fr.* Accord, harmonie]. ☆ *Eşanl.* **akort**; (c) Üç çeşit yunan iskalasının ortak adı: diyatonik, kromatik, anarmonik. *(Diyatonik düzen ton ve yarım tonlara, kromatik düzen yarım tonlara, anarmonik düzen ise tonun sürekli olarak artıp eksilmesine dayanır. Bu sonuncu, çeyrek tonlara bölünebilirdi).* ◉ ~ **e uygunluk**, *ed.* ve *san.* Yerlesmiş kurallara bağlılık: *Düzene uygunluk çoğu zaman eseri donuklaştırır.* ◉ **avans ~ i**, *otom.* ◘ **Avans**. ◉ **aydınlatma ~ i**, *otom.* ◘ **Aydınlatma**. ◉ **artık dörtlü ve büyük altılı ~ i**, *müz.* Bir küçük üçlü, bir artık üçlü ve bir büyük altılıdan kuruludur. ◉ **artık beşli ~ i**, *müz.* Bir büyük üçlü ve bir artık beşliden *(beşlinin değişiminden)* kurulu düzendir. ◉ **artık ikili ~ i**, *müz.* Bir küçük üçlü, bir tam beşli ve bir büyük altılıdan kuruludur. ◉ **bitişik ~**, *şehirc.* ◘ **Bitişik**. ◉ **biyolojik oyun ~ i**, *tiy.* ◘ **Biyolojik**. ◉ **boru ~ i**, *tekn.* ◘ **Boru¹**. ◉ **bozuk ~**, *dey.* ◘ **Bozuk**. ◉ **beşli ve büyük altılı ~ i**, *müz.* Bir küçük üçlü, bir tam beşli ve bir küçük altılıdan kuruludur. ◉ **büyük ikili ~ i**, *müz.* Bir büyük ikili, bir tam dörtlü ve bir küçük altılıdan kuruludur. ◉ **büyük atılı ~ i**, *müz.* Bir büyük üçlü ile bir

büyük altılıdan kuruludur. ◉ **çağırma ~ I,** *telekom.* ◘ **Çağırma.** ◉ **çeki ~,** *dey.* ◘ **Çekidüzen.** ◉ **çekilimli altılı ~ i,** *müz.* Düzenin mensup bulunduğu tonda bu altılı «*çekilimli nota*» olduğu için düzen onun adını alır. Küçük üçlü, tam dörtlü ve büyük altılıdan kuruludur. ◉ **çekilimli yedili ~ i,** *müz.* Mensup bulunduğu tonun çekilimlisi üstünde durduğu için böyle adlanmıştır. Bir küçük üçlü, bir eksik beşli, bir küçük yediliden kuruludur. ◉ **dağınık ~,** *ask.* Savaş alanında veya savaş eğitiminde ateş etkisinden korunmak için erlerin genişliğine ve derinliğine birbirinden yeterince aralıklı bulundukları düzen. [*Ing.* Extended order, dispersed order; *Fr.* Ordre dispersé]. ◉ **dans ~ i,** *tiy.* ◘ **Dans.** ◉ **derinliğine ~,** *ask.* Birliğin ast kademelerinin birbirleri gerisinde ileriden geriye doğru aldıkları savaş düzeni. ◉ **destek ~ i,** *demir.* ◘ **Destek.** ◉ **direksiyon ~ i,** *otom.* ◘ **Direksiyon.** ◉ **doğrultma ~ i,** *opt.* ◘ **Doğrultma.** ◉ **doldurma ~ i,** *döş.* ◘ **Doldurma.** ◉ **dominant yedili ~ i,** *müz.* Ait olduğu tonun dominantı *(ekseni)* üstünde kurulu bulunduğu için bu adı almıştır. Büyük üçlü, tam beşli ve küçük yediliden bileşiktir. ◉ **dor ~ i,** *mim.* ◘ **Dor.** ◉ **dörtlü ve büyük altılı ~ i,** *müz.* Bir tam dörtlü ile bir büyük altılıdan kuruludur. ◉ **dörtlü ve küçük altılı ~ i,** *müz.* Bir tam dörtlü ile bir büyük altılıdan kuruludur. ◉ **dörtlük sayma ~ i,** *mat.* ◘ **Dörtlük.** ◉ **eksik beşli ~ i,** *müz.* Bir küçük üçlü ile bir eksik beşliden kuruludur. ◉ **eksik beşli ve altılı ~ i,** *müz.* Bir küçük üçlü, bir eksik beşli ve bir büyük altılıdan kuruludur. ◉ **eksik yedili ~ i,** *müz. (Minör modun çekilimli 7 lisi).* Bir küçük üçlü, bir eksik beşli ve bir eksik yediliden kuruludur. ◉ **ekonomi ~ i,** *huk.* ve *ikt.* ◘ **Ekonomi.** ◉ **elektrik ~ i,** *fiz.* ve *otom.* ◘ **Elektrik.** ◉ **elektronik ~,** ◘ **Elektronik.** ◉ **genişliğine ~,** *ask.* Birliğin açılma veya yayılmasından sonra, yana doğru olan genişliğinin, derinliğinden daha büyük olması halinde alacağı savaş düzeni. ◉ **kelime ~ i,** *gram.* Kelimelerin cümle içinde sıralanması. *(Bu düzen kelimelerin dilbilgisi yönünden yüklendiği görevle fikirler arasındaki ilişkilere veya anlatım biçimlerine /hitabet, dokunaklı, duygulu v.b./ göre belirlenir).* ◉ **kurulu ~,** *dey.* Yerleşmiş, sınanmış düzen. [*Ing.* Established order; *Fr.* Ordre établi]. ◉ **küçük altılı ~ i,** *müz.* Bir küçük ölçü ile bir küçük altılıdan kuruludur. ◉ **küçük altılı ve eksik beşli ~ i,** *müz.* Küçük üçlü kalın notanın üst tarafında olarak. ◉ **major beşli ~ i,** *müz.* Bir büyük üçlü ile bir tam beşliden kuruludur. ◉ **minör beşli ~ i,** *müz.* Bir küçük üçlü ile bir tam beşliden kuruludur. ◉ **savaş ~ i,** *ask.* Savasta duruma topyekûn el koyabilmek için bir askerî birliğin aldığı düzen. [*Ing.* Order of war; *Fr.* Ordre de guerre]. ◉ **tam beşli ve küçük altılı ~ i,** *müz.* Bir küçük üçlü, bir tam beşli ve bir küçük altılıdan kuruludur. ◉ **triton ~ I,** *müz.* İçindeki dörtlü bileşimindeki üç tonla artık olduğu için bu adı almıştır. Büyük ikili, artık dörtlü ve büyük altılıdan kuruludur. ◉ **üçlü ve dörtlü ~ i,** *müz.* Bir küçük üçlü, bir tam dörtlü ve bir küçük altılıdan kuruludur. ◉ **yanaşık ~,** *ask.* Savaş hali dışında aralıkların dar tutulduğu kent, kışla, yol ve törenlerde birliklerin aldığı düzen. [*Ing.* Cose order; *Fr.* Ordre serré].

~ açıklaması, *tiy.* Bir tiyatro eserinde, yazarın, dekor, elbise, aksesuvar, efekt, müzik, oyuncuların görünüşü, davranış ve karakterleriyle ilgili olarak çoğu kez yaptığı tanımlama, açıklama. [*Ing.* Stage directions; *Fr.* Indications scénique].

~ akçesi, *tar.* Yeniçeri ocağına kabul edilme safhasında acemi oğlanı ihtiyaçlarını karsılayabilmeleri için verilen para. *(Düzen akçesi iki altından ibarettir).* [*Ing.* Money paid to janissary recruits].

~ aleyhtarı, işbaşındaki nesli kayırdığı kabul edilen düzene karşı etkili bir hareketin zorunluluğunu öne süren ve genellikle daha genç nesilden olan kimseler.

~ alıştırmaları, *cimn.* Diziliş, açılışı, dönüş, çark gibi birlikte düzenli devinim yeteneğini geliştiren alıştırmalar. [*Osm.* Nizam temrinleri; *ing.* Order exercises].

~ bağı, *dey.* ◘ **Disiplin.**

~ bozan, *dey.* Ölüm. [*ing.* Death; *Fr.* Mort].

~ bozulması, *fizyol.* ve *patol.* Genellikle fiziksel veya ruhsal bir şok sonucu meydana gelen dolaşım, salgı bozuklukları veya zihinsel değişikliklerle kendini belli eden tepki. [*ing.* Getting out of order, getting in a disorderly state; *Fr.* Desordonnance].

~ koymak (sokmak), *dey.* ◘ **Düzen vermek.**

~ oyunları, Köşe kapmaca, bayrak yarışı, asker oyunları, rontlar gibi düzen ve disiplin gerektiren oyunlar. Çocuk oyunlarında düzen bazı hallerde önemlidir.

~ verme, *sp. (Boks'ta)* Çalıştırıcının boksöre karşılaşma sırasında nasıl hareket edeceğini öğretmesi. [*Osm.* Taabiye; *ing.* Tactics; *Fr.* Tactique].

~ vermek (düzene koymak, sokmak), *dey.* Düzenlemek, derli toplu hale getirmek. [*ing.* To put in order; *Fr.* Mettre en règle].

düzen.aşmak, b.f. *müz.* Özel bir ses işittirebilmesi arzulanan bir sazın her zamanki düzenini bu maksatla değişikliğe uğratmak. [*ing.* To be discordant, to be out of tune; *Fr.* Discorder].

düzen.baz, s. *T. düzen* + *Fars. bâz.* ◘ **Düzenci.**

düzence*, i. < *düzen.* ◘ **Disiplin.**

düzenci, s. < *düzen.* Düzenle iş gören, hileci. [*Osm.* Düzenbaz; *ing.* Liar, cheat, trickster; *Fr.* Menteur,-euse]. ◉ **dans ~ si,** *tiy.* ◘ **Dans.**

☆ *Yak. anl.* **hilekâr, sahteci, sahtekâr, madrabaz, kalleş, kalpazan, kazıkçı, aldatıcı, oyuncu, dekçi.**

☆ *Karş.* **dürüst, namuslu.**

düzenek*,-ği, i. < *düzen.* Düzenlenmiş, hazırlanmış şey. [*ing.* ve *Fr.* Plan].

☆ *Eşanl.* **plan.**

düzengeç*,-ci, i. *fels.* Bir makinayı istenilen ayarda tutmaya yarayan âlet. [*Osm.* Nâzım; *ing.* Regulator; *Fr.* Régulateur,-trice].

☆ *Eşanl.* **regülatör.**

düzengi*, i. < *düzenmek.* § ❶ *mim.* Bir binanın bütünündeki düzen. Özellikle sütunlarının durum ve şekli, yani sayı ve aralıklarına göre teşkil ettikleri biçim farkı. [*ing.* Order, arrangement; *Fr.* Ordonnance]. § ❷ *res.* Bir resimde hatların tevazünü ve kütlelerin toplulukları şekline göre genel bileşimleri.

düzenleme, i. § ❶ Düzen verme, düzeltme, yoluna koyma. [*Osm.* Tanzim; *Ing.* Arrangement, a putting in order, an organizing, arranging, regulating; *Fr.* Reglement, agencement]. § ❷ *mim.* (a) Bir yapının çeşitli parçalarını belli bir düzene göre yerleştirme; (b) Bir cephenin süslemesinde belli bir düzeni, bir üslûbu uygulama: *Dor üslûbunda düzenleme;* (c) Bir cephedeki sütunların yerleştirilme sekli, düzeni: *Tetrasil düzenleme.* [*Ing.* Arrangement; *Fr.* Ordonnance]. § ❸ *müz.* (a) Bazı ses, çalgı veya müzik topluluklarının yapılmış bir eseri başka ses, calgı veya topluluklara çaldırmak amacıyle değiştirme: meselâ orkestra için bestelenmis bir eseri piyanoya uygulama. *(Ortaçağdan itibaren çoksesli şarkıların lavta ve org için düzenlendiği görüldü. Vivaldi'nin konçertoların', Bach klavsen için düzenledi. Liszt, Tausig v.b. Bach'ın org eserlerinden piyano düzenlemeleri yaptılar v.b.);* (b) Caz müziğinde irticalî çalışın yerine nota işlemine dayanan bir yaratma yolu. [*Ing.* Arrangement, setting *(for);* *Fr.* Arrangement]. § ❹ *res.* Bir tablo içinde çeşitli elemanların uygun olarak dağıtılması. ◉ **bireyoluşsal ~,** *embriy.* Bazı canlılarda bireyoluşun çok erken devrelerinde bir blastomer veya blastomer grubunu kesbetme pahasına embriyonun kendi kendini tamamlama yeteneği. *(Düzenleme yeteneği olan yumurtalar, mozaik yumurtaların aksine, maddelerinden az veya çok büyük bir parça kaybettikleri zaman normal ve tam bir olusumlu bir embriyon meydana getirme yeteneğine sahiptir. «Denizkestanesi, kurbağalar» Bu düzenlenmenin de sınırları vardır ve yalnız yumurtanın ilk bölümleri sırasında meydana gelebilir.)* [*Fr.* Régulation ontogénique]. ◉ **değişik ~,** *müz.* ◘ **Değişik.** ◉ **ısıtma tesisatının otomatik ~ si,** *term.* Otomatik tertibat yardımıyle ısıtma tesisatlarının çalışmasının ayarlanması. [*Fr.* Regulation automatique des installations de chauffage]. ◉ **müzik ~ si,** *müz.* Bir veya birçok müziği sahne veya müzikhol gösterilerinin gerektirdiği şekle uydurma: *Halk türkülerinden veya folklor şarkılarından bir müzik düzenlemesi yapmak.* [*ing.* ve *Fr.* Arrangement].

~ servisi, *işletm.* Atelye ve dairelerin iş hacmini belirtmek, gözden geçirmek ve siparişlerin yapımını denetlemekle görevli servis.

düzenlemek(-i), f. § ❶ Düzenli, muntazam hale, yoluna koymak, düzen vermek. [*Osm.* Tanzim etmek, tertip etmek; *ing.* To arrange, to put in order, coordinate; *Fr.* Ordonner, arranger, avencer, régler, coordonner]. § ❷ Bir aracı düzenine koyup, doğru işlemesini sağlamak. [*Osm.* Ayar etmek; *ing.* Regulate; *Fr.* Régler]. § ❸ *işletm.* Belli kurallara göre düzene koymak. *(Bir işin bir atelye veya bir dairede ele alınacağı zamanı belirtmek).*

☆ *Yak. anl.* **düzeltmek.**

☆ *Karş.* **dağıtmak, bozmak.**

düzenlenmek, f. Düzenlemek eylemine konu olmak. [*Ing.* To be arranged; *Fr.* S'arranger].

düzenleşik*, s. Düzenleri birbirine uygun. [*Osm.* Müntesik; *Ing.* Coordinated; *Fr.* Coordonné].

düzenleşme, i. < *düzenlemek. mant.* Özdeş bir cinsin iki türü arasındaki bağıntı. [*Ing.* ve *Fr.* Coordination].

düzenleştirici, i. ◘ **Düzenleyici.**

~ sistemler, *biy.* Birçok özelleşmiş hücrelerden meydana gelen çok hücreli organizmalarda, bu hücrelerin belirli bir düzen içinde çalışmasını sağlayan sistemler; iç salgı sistemi ve sinir sistemi bu görevi yapar. [*ing.* Regulatory system; *Fr.* Système régulatoire].

☆ *Eşanl.* **regülasyon sistemleri.**

düzenleştirme, i. *biy.* ve *zool.* Çok hücreli organizmalarda özelleşmiş hücrelerin düzenleştirici sistemlerle *(iç salgı sistemi, sinir sistemi)* bir ahenk içinde çalışmasının sağlanması. [*Ing.* Regulation, coordination; *Fr.* Coordination, régulation].

☆ *Eşanl.* **regülasyon.**

düzenleştirmek, nsz. f. Birkaç sey arasında düzen sağlanmak, kurulmak. [*ing.* To coordinate; *Fr.* Coordonner].

düzenleyen, i. *sp. (Boks'ta)* Bir karşılaşmayı planlayan ve gereklerini yerine getiren kişi. [*ing.* Organizer; *Fr.* Organisateur].

düzenleyici, i. § ❶ Tanzim edici, yola, sıraya koyucu. [*ing.* Regulator, coordinator; *Fr.* Coordinateur,-trice, régulateur,-trice]. § ❷ *müz.* Bir müzik parçasını çalgı topluluğuna uyarlayan kişi. [*ing.* Tuner; *Fr.* Accordeur]. ◉ **basınç ~,** *inş.* Su dağıtım kanallarında basıncı azaltmaya yarayan cihaz. *(Bu cihazın, genel olarak, suyun geliş yolu üzerinde bulunan supaplara kumanda eden ve bir yayla veya karşı ağırlıkta dengelenen bir pistonu veya bir diyaframı vardır.).* ◉ **eğim ~,** *döş.* ◘ **Eğim.**

~ çizim, § ❶ *mim.* Planların ve bina cephelerinin orantılı olması için, bazı mimarların uyguladığı geometrik çizim. [*Fr.* Tracé régulateur]. § ❷ *şehirc.* Bir şehrin gelişmesini ve bölgelerin ayrılmasını önceden belirlemeye yarayan şema halinde plan. [*Fr.* Tracé régulateur].

~ mekanizma, *fizyol.* Organik bir sistemin çalışması belirli bazı sınırlar içinde tutulmasını veya biyolojik değişmezlerin sabit kalmasını sağlayan oluşumların tümü. Mécanisme régulateur].

~ vana, *tekn.* Bir regülatörle idare edilen pnömatik veya elektrikli bir servo motor sayesinde otomatik olarak çalışan [*Fr.* Vanne régulatrice, vanne de contrôle, valve automatique; *ing.* Automatic valve, control valve].

☆ *Eşanl.* **kontrol vanası, otomatik vana.**

düzenleyiş, i. Düzenleme eylemi düzenlenmiş olanın durumu, tarzı.

düzenli, s. § ❶ Düzenli olan, düzeltilmiş ka-

rışık olmayan, yerli yerinde: *Düzenli bir oda, düzenli bir hareket.* [*Osm.* Tertipli, muntazam; *ing.* Orderly, regular, in good order, tidy, neat; *Fr.* Regulier, arrangé, ordonné.
☆ *Yak. anl.* **düzgün, derlitoplu, tek düzen, rabıtalı, insicamlı, mazbut, cemiyetli, muttarit, usturuplu** *(h.d.)* § ❷ *müz.* (a) Ahengi ve akordu yerinde, kulağa hoş gelen: *Düzenli saz.* [*ing.* Harmonious; *Fr.* Accordé, harmonieux,-euse]; (b) Bölümleri oranlı bir bütün meydana getiren *(müzik parçası hk.).*
☆ *Karş.* **dağınık, düzensiz, tertipsiz.**
~ **alaşım,** *met.* Bileşimindeki atomların belli bir düzene göre dağıldığı bir billür yapısı gösteren alaşım.
~ **(katmanlı) döküntü,** *jeom.* ◘ **Döküntü.**
~ **sefer,** Belirli bir süre için önceden saptanan gün ve saatlerde, bir anlaşma uyarınca sağlanan taşıt servisi. [*ing.* Regular service; *Fr.* Service régulier].
~ **yatay eğimi,** *trm.* Ne erozyonun ve ne de siltasyonun vukubulmadığı bir su mecrası.

düzenlik,-ği, i. § ❶ İyi düzen hali. [*ing.* Order, peace, harmony; *Fr.* Union entre plusieurs personnes, accord]. § ❷ «*iyi geçim*» *(refah)* rahat yaşama anlamındaki **dirlik düzenlik** deyiminde geçer: *Allah dirlik düzenlik versin.*

düzenlilik,-ği, i. < *düzen.* § ❶ Tabiat kanunlarına, kurallarına uygun olan herhangi bir şeyin niteliği: *Yükselme ve alçalmanın düzenliliği.* [*Osm.* İntizam; *ing.* Orderliness, arrangement, tidiness; *Fr.* Regularité]. § ❷ Eşit aralıklarla yeniden görünen, tekrarlanan bir olayın özelliği: *Nabzın düzenliliği.* § ❸ Kanunlara ve kurallara uygunluk: *Bir seçimin düzenliliği.*

düzensiz, s. Düzeni olmayan veya düzeni bozuk olan. [*Osm.* İntizamsız; *ing.* Irregular, disorderly, out of order, untidy; *Fr.* Sans ordre, désordonné].
~ **akış,** *trm.* Kanal boyunca ortalama hızın değiştiği bir akış. [*ing.* Non uniform flow].
~ **çerçeveleme,** *sin.* Alıcının düzensiz, gelişi güzel hareketinden doğan durum. Belirli bir etki elde etmek üzere kullanılır. Örnek: Bayılmak üzere olan bir kimsenin bas dönmesiyle yere yuvarlanırken çevresindekileri nasıl gördüğünü gösteren sahne. [*Ing.* Disorderly framing].
~ **değişen yıldız,** *astr.* Işık değişimi düzgün olmayan değişen yıldız. [*Ing.* Irregular variable; *Fr.* Variable irrégulière].
~ **derz,** *inş.* ◘ **Derz.**
~ **kuyruklugiller,** *zool.* Omurgalı hayvanlardan Memeliler *(Mammalia)* sınıfının, kemiriciler *(Rodentia)* takımının, Yalındişliler *(Simplicidentata)* alt takımının, Sincabımsılar *(Sciuromorpha)* bölümüne giren bir familyası. Ön ve ard ayakları arasına gerili bir derileri vardır. Afrika düzensiz kuyruklusu *(Anomalurus fraseri)* türü iyi bilinir. [*Lat.* ve *ing. Anomaluridae; Fr.* Anomalurides].
~ **nabız,** *tıp.* Vurumu ve şiddeti biteviye olmayan nabız.

düzensizlik,-ği, i. § ❶ Düzensiz olma hali veya düzensiz iş. [*Osm.* Adem-i intizam, intizamsızlık; *ing.* Disorder, untidiness; *Fr.* Désordre, confusion]. § ❷ *astr.* Bir gökcisminin hareketinde gözlemlenen eşitsizlik. § ❸ *biy.* Bir organizmanın değişik fonksiyonlarında işbirliği ve uyum yokluğu.

düzen.teker*, b.i. *fiz.* Makinalarda, devimin hızını düzgün tutmaya yarayan büyük çaplı çark. [*Ing.* Flywheel *(of engine); Fr.* Volant].
☆ *Eşanl.* **volan.**

düzetmek, f. *h.d.* ◘ **Düzeltmek.**

düzey*, i. < *düzmek.* § ❶ Bir yüzeyin veya bir noktanın yüksekliğindeki yatay sınır. [*Osm.* Seviye; *ing.* Level; *Fr.* Niveau]. § ❷ *mec.* Bir şeyin veya kişinin başka şeylere veya kişilere göre olan değer ve yücelik derecesi. § ❷ *fiz.* Bir iletkenin bir noktasındaki elektrik veya ısı yükü derecesi. § ❸ *dilb.* Üretici gramerde, cümleyi kesikli öğeler dizisi olarak gösteren zincirleme sistemi. *(Meselâ fonetik, fonem, sentagma, dönüşüm düzeyleri).* ◉ **akustik basınç ~ i,** *akust.* Bir akustik basıncın, ölçü olarak seçilmiş bir akustik basınca oranının ondalık logaritmasının 20 ile çarpımı *(desibel cinsinden).* ◉ **akustik hız ~ i,** *akust.* Bir akustik hızını ölçü olarak seçilmiş bir akustik hıza oranının ondalık logaritmasının 20 ile çarpımı *(desibel cinsinden).* ◉ **akustik şiddet ~ i,** *akust.* Bir akustik şiddetin, bir karşılaştırma şiddetine oranının ondalık logaritmasının on katı *(desibel cinsinden).* ◉ **dil ~ leri,** *dilb.* Aynı konuşma veya yazı dilinin değişik toplum düzeylerine göre farklı durumları. ◉ **duyum hareket ~ i,** *psik.* ◘ **Duyum hareket.** ◉ **eğik ~,** *tiy.* ◘ **Eğik.** ◉ **eğri ~,** ◘ **Eğri[1].** ◉ **işitme ~ i,** *akust.* Belli bir dinleyici ve belli bir frekans sinyalı için etkin akustik basıncın, işitme basamağı üstünde kalan düzeyi. [*ing.* Level above threshold sensational level]. ◉ **hidrostatik ~,** § ❶ *hidr.* Su örtüsünün üst su yüzeyi. Bu düzey su örtüsünün beslenmesi veya örtüyü meydana getiren kaynakların etkisiyle değişir. § ❷ *petrol.* Bir petrol kuyusunda, ham petrol veya suyun kendi öz basıncının etkisiyle çıktığı yükseklik. ◉ **jeoloji ~ i,** *jeol.* Başlıca özelliği başka tabakalarda bulunmayan bir veya birçok fosili kapsamak olan tabaka. *(Tabaka bilimi düzeyleri dizisinin en küçük unsurudur).* ◉ **iletim ~ i,** *elek.* ve *magn.* Elektromagnetik alanın şiddeti veya radyo yayınında güç değeri. ◉ **kılavuz ~,** *jeol.* Çok uzaklardan tanınabilen ve bir bölgenin jeoloji yönünden incelenmesinde veya maden yataklarının işletilmesinde kılavuzluk edebilen katman. ◉ **su hattı ~ kesiti,** *den.* Bir geminin su hattı hizasındaki enlemesine kesit. ◉ **zekâ (düşünce) ~ i,** *psik.* Testler metodu ile belirlenen ve ölçülen zihnî gelişme derecesi. ◉ **yerçekiminin eşpotansiyel ~ i,** *jeod.* ◘ **Düzey yüzeyi.**
~ **bitişme hatları,** ◘ **Bitişme.**
~ **yüzeyi,** *jeod.* Denge durumundaki bir sıvının yalnız yerçekiminin etkisi altında kalarak kapladığı yüzey.
☆ *Eşanl.* **yerçekiminin eşpotansiyel yüzeyi.**

düzeysel*, s. *mat.* Eğrilik olmayan. Böyle bir düzlüğe herhangi bir ölçüye göre birbirine benzer şekiller çizilebilir: *Oklit uzamı düzeyseldir.*

düz.gidiş, b.i. *jeod.* Yeryüzünde iki noktayı birbirine bağlayan en kısa çizgi. [*ing.* Orthodromy; *Fr.* Orthodromie].

düzgü*[1], i. < *düzmek. fels.* Kural olabilecek ilke veya önerme. [*Osm.* Düstur, kaide; *ing.* Norm; *Fr.* Norme].
☆ *Eşanl.* **norm.**

düzgü[2], i. *müz.* Beste. [*Ing.* ve *Fr.* Composition].

düzgülü*, s. *fels.* Düzgüye uygun. [*Osm.* Muttarit; *ing.* Normal; *Fr.* Normal,-e].
☆ *Eşanl.* **normal.**

düzgün[1], s. < *düzmek.* § ❶ Doğru ve pürüzsüz: *Düzgün yol, düzgün tahta.* [*Osm.* Tesviye edilmiş; *ing.* Smooth; *Fr.* Aplani, plat]. § ❷ Yoluna konmuş, eksiksiz, yerli yerinde: *Düzgün bir düşünce, düzgün yazı.* [*Osm.* Muntazam, mürettep; *ing.* Orderly, well arranged, in good order; *Fr.* Arrangé, ordonné]. § ❸ *mat.* Kenar veya ayrıntıları ile açıları birbirine eşit olan *(şekil).* [*Osm.* Muntazam; *ing.* Regular; *Fr.* Régulier, reglé]. § ❹ z. Muntazam ve kurala uygun olarak: *Türkçeyi düzgün konuşmak.* § ❺ *bot.* Bir eksene göre bakışımlı duran *(çiçekler hk.).* § ❻ *mim.* Bakışımlı *(simetrik)* olarak düzenlenmiş: *Düzgün bir cephe.* [*ing.* Symmetrical; *Fr.* Symétrique].
~ **altıgen,** *mat.* Kenar ve açıları eşit altı kenarlı çokgen. Daire içine çizilmiş düzgün altıgen, pergeli yarıçap uzunluğunda açıp daire çevresi üzerinde dolanmakla elde edilir. [*Osm.* Muntazam müseddes; *Ing.* Regular hexagone; *Fr.* Hexagone régulier]
~ **altıyüzlü,** *mat.* Bütün yüzleri kare olan bir cisim *(prizma)* dır.
~ **ay** *(sayısı), astr.* ve *kron.* Ayın günlerini gösteren sayılardan, her ayın ilk gününe Ay evresinin hangi gününün rastladığını bulmak için o yılın epaktına eklenen her biri: *on iki düzgün ay şunlardır: 9, 10, 9, 10, 11,* 12, 13, 14, 16, 16, 18, 18.
~ **beşgen,** *mat.* ◘ **Beşgen.**
~ **çokgen,** *mat.* Bütün kenarları ve açıları birbirine eşit olan çokgen.
~ **çokgen çizmek,** *mat.* Yalnız cetvel ve pergelle, iletki kullanmadan, bir daire içine düzgün çokgenler çizmek.
~ **çokyüzlü,** *mat.* ◘ **Çokyüzlü.**
~ **değişen hareket,** *mek.* ◘ **Değişen.**
~ **devim,** ◘ **Düzgün devinim.**
~ **devinim,** *mat.* ve *mek.* Bir cismin daima aynı yönde gider ve eşit zamanlarda eşit uzaklıklar kaydederse, bu cismin devinimi düzgün devinimdir. [*Osm.* Muntazam hareket; *ing.* Uniform motion; *Fr.* Mouvement uniforme].
~ **dörtyüzlü,** *mat.* Bütün yüzleri eşkenar üçgen olan 4 yüzlü bir cisim *(piramit)* dir.
~ **duruş,** *cimn.* Vücudun ve bölümlerinin, kas gücü ile ağırlık etkisine en iyi biçimde karşı durması; başın dik, sırtın gergin olduğu durum. [*ing.* Good posture *(upright posture); Fr.* Bonne tenue *(maintien droit)*].
~ **elmas,** ◘ **Elmas.**
~ **elyaflı kereste,** *tekn.* Kesiti dikdörtgenler prizması şeklinde olan işlenmemiş kereste.
~ **güneş** *(sayısı), astr.* ve *kron.* Ayın günlerini gösteren sayılardan, her ayın ilk gününe haftanın hangi gününün düşeceğini bulmak için o yılın epaktına eklenen her biri: *on iki düzgün güneş şunlardır:* 2, 5, 5, 1, 3, 6, 1, 4, 7, 2, 5, 7.
~ **hareket,** *mek.* ve *mat.* ◘ **Düzgün devinim.**
~ *(muntazam)* **nabız,** *fizyol.* Eşit aralıklarla vuran ve vuruşların hepsi aynı şiddette olan nabız.
~ **onikiyüzlü,** *mat.* Yüzleri düzgün beşgen olan 12 yüzlü bir cisim.
~ **sekizyüzlü,** *mat.* Bütün yüzleri eşkenar üçgen olan 8 yüzlü bir cisim.
~ **şekiller,** *gram.* Temel sayılan tiplere uygun düşen şekiller.

düzgün[2], i. < *düzmek.* Eskiden, kadınların, cildi gergin tutması için yüzlerine sürdükleri beyaz veya renkli sıvı. [*ing.* Old-time make up, face paint; *Fr.* Fard que l'on étend sur la peau]

düzgüncü, i. *esk. h.d.* § ❶ Düzgün[2] yapan veya satan kimse. [*ing.* Make-up woman, cosmetics seller]. § ❷ Gelinin düzgününü süren ve onu süsleyen kadın.

düzgünlemek, f. *esk.* Düzgün ile boyamak. [*Ing.* To make up with face paint *(face)*].

düzgünlenmek, f. *esk.* Düzgün[2] ile boyanmak.

düzgünlü, s. *esk.* Yüzüne düzgün[2] sürünmüş. [*Ing.* Made-up with face paint; *Fr.* Fardé].

düzgünlük, -ğü, i. § ❶ Düzgün ve muntazam olma. [*Osm.* intizam; *ing.* Orderliness, regularity; *Fr.* Bon ordre]. § ❷ *esk.* Düzgün[2] için kullanılan malzeme ve kutusu. [*ing.* Cosmetics box]. § ❸ *mat.* Düzgün olan bir şeklin, bir işlemin v.b. temel özelliği.

düzgüsel*, s. < *düzgü. fels.* Düzgülerle *(Kurallarla, yasalarla)* ilgili, düzgü *(kural, yasa)* koyan. [*Osm.* Kaidevî; *Ing.* Normative; *Fr.* Normatif,-ive].
☆ *Eşanl.* **normatif.**

düzgüsüz*, s. *fels.* Düzgüye uymayan, düzgüsüz olmayan. [*Osm.* Muhalif-i kaide; *ing.* Abnormal; *Fr.* Anormal,-ale].
☆ *Eşanl.* **anormal.**

düziko, i. *Isl. duz. esk.* Anasonlu üzüm rakısı.

düzine /düzi:ne/, i. *It. dozzina.* Oniki tane, on iki parça. [*ing.* Dozen; *Fr.* Douzaine].

düz.kanatlı, b.i. *zool.* Üst kanatları alt kanatlarına oranla az çok sert olan dört kanatlı böcek. [*ing.* Orthoptera; *Fr.* Orthoptère].

düz.kanatlılar, ç.b.i. *zool.* Böcekler *(Insecta)* sınıfının, Kanatlılar *(Pterygota)* altsınıfına giren bir takımı. Öndeki kanat çifti parşömen gibi, ard kanat çifti zar gibidir. Kanatsız olan türleri de vardır. Ağız parçaları çiğnemeye, arka bacakları sıçramaya elverişlidir. Karada yaşarlar. Sıcak severler. Etçil veya otçuldurlar. Yarı-başkalaşım *(Hemimetaboli)* gösterirler. Yumurtadan çıkan kanatsız yavrulara nimi veya nimfa denir. Bunlar 5-10 deri değiştirerek erginleşirler. Erkeklerde ses çıkarma organları vardır. Uygun şekilde işitme organları da gelişmiştir. **Hamam böceğigiller** *(Biattidae).* **Sopa.çekirgesigiller** *(Phasmidae),* **Peygamber.devesigil-**

ler *(Mantidae)*, Cır-cırböceğigiller *(Cryllidae)*, Yeşil-çekirgegiller *(Lucustidae)*, Kırçekirgesigiller *(Acrididae)*, v.b. gibi familyaları vardır. [*Lat.* ve *Ing. Orthoptera; Fr.* Orthoptères].

düz.kas, b.i. *anat.* ◘ Düz.

düzlek,-ği, İ. < *düzlemek. mim.* İçbükey veya dışbükey profildeki silme kısımlarını ayıran üstü düz ve düzlemli şerit gibi uzun kısım. Yunan mimarisinin dorik düzenindeki sütunların yivleri arasında bulunan ve şerit gibi uzanan düz silme, ensiz düz yüzey. [*Ing.* ve *Fr.* Listel].

~ **silme**, ◘ Silme.

~ **yapı yontuğu**, *coğr.* Yatay veya buna yakın duruşlu tabakaların üst üste sıralandığı yerlerde uzun süren aşınmalar, yontulmalar yüzünden belirmiş yine düzce, az dalgalı yöre.

☆ *Eşanl.* **masa yontuğu.**

~ **yapılı yer**, *coğr.* Yatay duruşlu tabakaların geniş yer tuttuğu düzlük. Bu yatay duruşlu tabakalar, çoğu zaman, çok daha eski, kırılmış, kıvrılmış, sonradan aşınmış yerlerin üzerine, sanki bir masanın üstü gibi, yer tutmuştur. Böyle bir yer, sonra yeni kırılmalarla keseklere *(şolelere)* bölünmüş bulunabilir. Bu yerlere de **düzlek kesek** denir. Düzlek yapılı yerler yazı, yayla gibi düz yörelerin temelini vermiştir. [*Osm.* Ufkî bünyeli arazî; *Ing.* Table-land; *Fr.* Relief tabulaire, plateau (élevé)].

☆ *Eşanl.* **masa yapılı arazi.**

düzlem[a], s. < *düzlemek.* § ● Düz ve yassı olan, üzerinde hiç bir girinti, çıkıntı, dalga ve çukur bulunmayan. [*Osm.* Müstevî; *Ing.* Flat, plain; *Fr.* Plat, plan]. ☆ *Yak. anl.* **düz, düzgün, savap, rast, musip, müstakim.** ☆ *Karş.* **eğri, münharif.** § ● s. ve i. *mat.* Üzerine bir doğrunun, her noktasının dokunması gereken yüzey. [*Osm.* Sath-ı müstevî; *Ing.* Plane; *Fr.* Plan]. ◉ ~ **e göre simetri**, *mat.* Bir cisim bir düzlemle iki kısma ayrılabilir ve bu iki kısmın karşılıklı her noktası bu düzlemden ayni uzaklıkta bulunursa böyle bir cisme, düzleme göre simetriktir denir. ◉ ~ **li mücessem şekiller**, *mat.* Düzlem yüzeyli mücessem şekiller. [*Fr.* Formes méplates]. ◉ **açıortay** ~ **i**, *mat.* İki düzlemli bir açıyı iki komşu ve eşit açıya bölen düzlem. ◉ **asal** ~ **ler**, *opt.* Bir optik sistemde, çizgisel büyütmesi + 1 olan eşlenik düzlemler. *(Bu düzlemler ayni zamanda, sistemin eksenine paralel olan eksene yakın ışınlarla odaktan gecen ışınların arakesit noktalarının da geometrik yeridir. Ince optik sistemlerde «aynalar, diyoptrlar, ince mercekler» bu iki düzlem sistemin yüzeyi ile çatışır).* ◉ **çapsal** ~, *den.* ◘ **Çapsal.** ◉ **çiçek** ~ **i**, *bot.* Çiçeklerde bakışım düzlemi. *(Bakışımlı olmayan çiçeklere «düzensiz» veya «birbakışımlı» denir. Bakışım düzlemi hemen daima dikey, seyrek olarak yatay veya eğridir).* ◉ **çok** ~ **li**, *hava.* ◘ **Çok.** ◉ **değişmeyen** ~, *astr.* Güneş dizgesinin kütle merkezinden geçen, dizgenin bakışım düzlemi olarak kabul edilen sanal düzlem. [*Osm.* Sath-ı gayr-ı mütehavvil; *Ing.* Invariable plane; *Fr.* Plan invariable]. ◉ **doğrultman** ~ **i** *(bir Konoidin), mat.* ◘ **Doğrultman.** ◉ **dörtte bir** ~, *mat.* ◘ **Dört.** ◉ **düşey** ~, *mat.* ve *astr.* ◘ **Düşey.** ◉ **eğik** ~, *mek.* Bir cismi yukarıya kaldırmak için gerekli kuvveti veya iniş hızını azaltmak için kullanılan veya yatay oranla eğik olan düzlem yüzey. [*Osm.* Sath-ı mâil; *Ing.* Inclined plane, slope; *Fr.* Plan oblique]. ◉ **Galilei'nin eğik** ~ **i**, *fiz.* Cisimlerin düşme kanununu bulmak için Galilei'nin ufak bir arabayı üzerinde kaydırdığı ip. *(Ip ile yatay düzlem arasında açı a ise düşme hareketini yaptıran kuvvet, arabanın Pağırlığının ipe paralel olan P sin a bileşenidir. Hareketin ivmesi g sin a dır. Bu ivme az olduğundan hareket, incelenmesi kolav olan bir yavaşlatılmış düşme hareketidir. Ancak, cismin yuvarlanmadan kayması gerekli dir ve sürtünme de oldukça fazladır).* ◉ **gelme, yansıma, kırılma** ~ **i**, *opt.* Yansıtan yüzeyin gelis noktasındaki dikmesiyle, gelen, yansıyan ve bazen de kırılan ışından meydana gelen düzlem. ◉ **katmanlaşma** ~ **i**, *jeol.* Birbiri ardınca oluşmuş iki toprak katmanı arasındaki temas düzlemi. ◉ **loven** ~ **i**, *zool.* Pek çok «*düzensiz*» denizkestanesinde görülen iki taraflı bakışım düzeni.

~ **açı**, *mat.* ◘ **Açı.**

~ **çokgen**, *mat.* ◘ **Çokgen.**

~ **geometri**, *mat.* Konusu düzlem şekillerinin incelenmesi olan geometri. [*Osm.* Hendese-i müsteviye; *Ing.* Plane geometry; *Fr.* Géométrie plane].

düzlemleş, s. *mat.* § ● Ayni düzlemde bulunan noktalar, doğrular v.b. için kullanılır. § ● Ayni düzleme paralel serbest vektörler için kullanılır.

düzlemdeşlik,-ği, i. *mat.* İki veya daha çok sayıdaki şeklin veya mekanik sistem elemanlarının, verilen bir anda veya bir dönüsüm sırasında ayni düzlemde bulunması özelliği.

düzleme, i. § ● Düzlemek işi. [*Osm.* Tesviye; *Ing.* Smoothing, planing, levelling; *Fr.* Aplanissement, nivellement]. § ● *jeol.* Engebenin başlıca çıkıntılarını yok eden yıprandırma. [*Ing.* Levelling; *Fr.* Planage, polissage]. § ● *met.* Bir madenî levhayı düzgün hale getirmek için yapılan mekanik işlem. § ● *tekn.* (a) Kazancılıkta, eğrilip bükülmüş saç tabakasını düzgün hale getirme; (b) Şerit testerelerin lama kısmına, bilemeden sonra uygulanan tamamlayıcı işlem. *(Geniş anlamda)* Çalışma anında veya kaza ile şekil değişimine uğramış ve bir parçayı eski biçimine getirmek, çekiç izlerini gidermek v.b. için yapılan işlem. § ❺ *coğr.* Inişli çıkışlı bir yeri düz duruma getirmek işi. [*Osm.* Tesviye etme; *Ing.* Levelling; *Fr.* Déblaiement].

~ **makinesi**, *tekn.* Madenleri veya çesitli malzemeleri düzlemeye yarayan takım tezgâhı. [*Ing.* Planing machine; *Fr.* Machine de planage, raboteuse, planeuse].

~ **sürgüsü**, *döş.* Kurşun borudaki ezik yerleri düzeltmekte kullanılan sert ağaçtan yapılmış bir araç. [*Ing.* Mandrel, wooden plug].

☆ *Eşanl.* **mandren.**

düzlemek(-i), f. Düzlem haline getirmek. [*Osm.* Tesviye etmek; *Ing.* To level, flatten, smooth, plane; *Fr.* Aplanir, lisser, niveler]. § ● *mek.* Kesici bir âlet yardımıyle *(raspa, rende)* bir tahtanın veya bir çekiç, bir makine yardımıyle bir saç tabakasının yüzeyini düzgün ve pürürzsüz hale getirmek.

düzlem.küre, b.i. *coğr.* Gök veya yer yuvarlağının iki yarısını düz bir yüzey üzerinde yanyana gösteren harita: *Gök düzlem küresi, yer düzlem küresi.* [*Osm.* Küre-i musattaha; *Ing.* Planisphere; *Fr.* Phanisphère].

düzlemlik,-ği, i. Düzlem olma hali. [*Ing.* Flatness; *Fr.* Égalité, nature plate]. ◉ **alan düzlemliği**, *opt.* Bir optik sistemin veya fotoğraf objektifinin, görüs alanı içinde, düzlem bir nesneyi düzlem görüntü olarak vermesi özelliği. [*Ing.* Flatness of the field; *Fr.* Absence de distorsion du champ].

düzlemsel[a], s. Düzlemle ilgili. [*Ing.* Planar; *Fr.* Qui a rapport à un plan].

düzlemsellik,-ği, i. *mat.* Belli bir anda veya bir gelişme sırasında, bir şeklin veya bir mekanik sistemin bütün elemanlarının bir düzlem üzerinde bulunması. [*Ing.* Planarity; *Fr.* Planarité].

☆ *Eşanl.* **planarite.**

düzlem.yuvar, b.i. *coğr.* ◘ **Düzlemküre.**

düzlem.yüzlü, b.s. ve i. *mat.* Yüzleri düzlem şeklinde olan: *Düzlemyüzlü billûr.*

düzlenmek, nsz. f. Düzem haline gelmek, düz duruma sokmak. [*Ing.* To become smooth, flat, level; *Fr.* Être aplani, nivelé].

düzleşme, i. § ❶ Düzleşmek eylemi. § ● *gram.* Bazı kelimelerde, çeşitli sebeplerden, yuvarlak ünlülerin düz ünlülere dönmesi: *(Idük) > idik, (kapu) > kapı, (edgü) > iyi v.b.* [*Ing.* Unrounding, delabialisation; *Fr.* Désarrondissement. délabiasation]. § ● *jeom.* Bir yeryüzü şeklindeki düzensizliklerin azalması. ◉ **bir kıyının** ~ **si**, *oky. bil.* Denizin, kıyı çıkıntılarını gidererek boy derinliklerin azaltılması.

~ **kıyısı**, *coğr.* Alçak ve yüksek kıyıların birbiri ardınca değişik olarak sıralandığı deniz kıyıları. Bu türlü kıyılar, denize doğru uzanmış olan burunların aşınması, bunlar arasındaki koyların kum ve çakıllarla dolmasından doğmuştur. [*Ing.* Graded shoreline; *Fr.* Rivage régularisé].

düzleşmek, nsz. f. Düz hale gelmek.

düzleştirici, s. ve i. § ● Düzleştirme işini yapan. [*Ing.* Planer; *Fr.* Raboteur]. § ● Yüzeyi düzgün hale sokan makinelere verilen genel ad. *(Pratikte bu makinelerin her birinin özel ismi vardır).* [*Ing.* Planing machine; *Fr.* Machine de planage, raboteuse, planeuse].

düzleştirme, i. § ❷ Düzleştirmek eylemi. [*Ing.* Planing; *Fr.* Rabotage, rabotement, aplanissage, aplanissement]. § ❷ *hidr.* Insanın, bir akarsu yatağını sınırlı, değişmeyen derinlikte, düzgün akışlı hale sokması. *(Bu işlem, daha uzun bir seyir süresi sağlar ve su taşmalarını önlemede yardımcı olur).*

düzleştirmek, f. § ● ◘ **Düzletmek.** § ● *fonet.* Fonemi, dudakları çok az yuvarlaklaştırarak telâffuz etmek.

düzletici, s. § ● Düzelten, düzeltmek işini yapan. § ● *tekn.* Madenleri düzlemeye yarayan çekiç merdane gibi âletler.

düzletmek, f. § ● Düz olmasını sağlamak, düz hale getirmek. [*Ing.* To straighten, to make level or smooth; *Fr.* Rendre droit, (re)dresser]. § ● *saraç.* Birlikte dikilmiş birçok derinin tesviye edilmesi.

düzlük,-ğü, i. § ● Düz olma hali. [*Ing.* Smoothness, flatness; *Fr.* Egalité]. § ❷ Ağaçsız, dağlık olmayan düz yer: *O yokuştan sonra bir düzlüğe çıkılır.* § ❸ Sadelik: *Kıyafetinin düzlüğünü gören onun zengin olduğunu hiç ummaz.* [*Osm.* Tekellüfsüzlük; *Ing.* Simplicité]. § ❹ *eğt.* ve *psik.* Öğrenme eğrisinde bir öğrenme olmadığını gösteren düzlük, plato; Burada eğri, bir süre veya tamamen ayni düzeyde kalmaya devam eder. § ❺ *demir.* Bir taşıt aracı veya makinenin tekerleği, yatağı üzerinde dönerek takıldığı zaman beliren düz kısım. Düzlük çarpmalara, dingil yatağının kızışmasına ve ara sıra rayların kırılmasına yol açar. ◉ **dağ eteği düzlüğü**, *jeom.* ◘ **Dağ**[2]. ◉ **dalga düzlüğü**, *jeom.* ◘ **Dalga.**

düzme, i. < *düzmek.* § ❶ Düzmek eylemi. [*Osm.* Tertip etme, tanzim etme; *Ing.* Arranging; *Fr.* Arrangement]. § ❷ s. Gerçek olmayıp, benzetilerek uydurulan: *Düzme söz, düzme senet, düzme belge.* [*Osm.* Sahte; *Ing.* False, invented, forged, sham; *Fr.* Feint, fictif, faux, factice]. ☆ *Yak. anl.* **düzmece, yalancı, yapma, yapmacık, takma, uydurma, kalp, sunî, taklit, câlî, müstear.** ☆ *Karş.* **asıl, gerçek, reel, hakikî.**

~ **solaklar**, *tar.* Osmanlı padişahlarının yakın muhafızları arasında yer alan solakların yerini doldurmak için solak kıyafetine sokulmuş yeniçeriler.

düzme.bazilika, i. *mim.* Orta sahını yan sahınlarından yüksek bazilika. [*Ing.* Pseudobasilica; *Fr.* Pseudobasilique].

düzmece, s. < *düzmek.* Düzme, uydurma. [*Osm.* Sahte; *Ing.* False, fictitious; *Fr.* Faux, inventé].

düzmeci, s. Düzme şeyler yapan. [*Osm.* Sahtekâr; *Ing.* Counterfeiter, Imposture; *Fr.* Contrefacteur, falsificateur].

☆ *Eşanl.* **sahtacı.**

düzmecilik,-ği, i. Düzmeci olanın hali veya düzmeci işi. [*Osm.* Sahtekârlık; *Ing.* Falsehood, concoction, talking lies, counterfeiting, forgery, falsification; *Fr.* Tromperie, fraude, supercherie, Imposture].

düzmedopteros, i. *mim.* Yanyüzlerinde dipteroslardaki gibi iki sıra değil, tek sıra sütun bulunan Yunan tapınağı. [*Ing.* Pseudodipteros; *Fr.* Pseudodiptère].

düzmek(-i), f. *esk. T. tüzmek.* § ❶ Düzene koymak. [*Osm.* Tertibetmek; *Ing.* To arrange; *Fr.* Arranger]. § ❷ Yapmak, meydana getirmek. [*Ing.* To form; *Fr.* Faire, former] § ❸ *(Alay yollu)*, Şiir yazmak, nazım yapmak. [*Ing.* To versify, to put into verse; *Fr.* Versifier, rimailler]. § ❹ Yaratmak. [*Ing.* To create; *Fr.* Créer]. § ❺ Birçok şeyi bir araya getirerek bir ihtiyacı kaşılamak veya bir şeyi tamamlamak: *Takım düzmek komanya düzmek, ev düzmek, çeyiz düzmek, şarkı düzmek.* [*Ing.* To prepare; *Fr.* Doter,

arranger, préparer]. § ❻ Uydumak, yalandan kurmak: *Bu haberi kendisi kurmuştur.* [*Ing.* To contrive, invent; *Fr.* Combiner, inventer]. § ❼ *kab. arg.* Irzına geçmek. [*Ing.* To violate; *Fr.* Violer, outrager].

düzme.klasik,-ği, i. *heyk.* ve *mim.* Yunan klasik sanatının özentili, abartılı yansıması. [*Ing.* Pseudoclassic; *Fr.* Pseudo-classique].

düz.sıra, b.i. *gram.* Bu kelimedeki düz ünlülerin sırası: *Anna, çiçek, eşit, inanmak, bırakılanlardan, alınmışlar, elemişler örneklerinde olduğu gibi.* [*Ing.* Unrounded series; *Fr.* Classe nonarrondie].

düz.taban, b.i. ve s. § ❶ *tıp.* Tabanı kemerli olmayan; ayak kemerinin kaybolmasıyle oluşan hastalık. [*Ing.* Flat-footed; *Fr.* Pied plat]. § ❷ s. *mec.* Uğursuz, kademsiz. [*Osm.* Meşum; *Ing.* Inauspicious, unlucky; *Fr.* Néfaste, funeste]. ☆ *Karş.* **uğurlu, kademli, huceste.** § ❸ *bot.* ◘ **Kurt ayağı.** § ❹ *mat.* ◘ **Küştere.**

düztabanlık,-ğı, i. Düztaban olma hali. [*Ing.* Flat-footedness].

düz.tümleç,-ci, b.i. *gram.* Geçişli fiillerle kurulan tümleç: **Para** *almak,* **defter** *kalem almak,* **başkan** *seçmek,* **yemek** *seçmek,* **çukur** *kazmak,* **defter** *tutmak,* **bina** *yapmak,* **tezgâh** *kurmak v.b.* [*Osm.* Nekre, mef'ulü sarih; *Ing.* Indetermined direct objet; *Fr.* Complément direct indéterminé].

☆ *Eşanl.* **belirsiz nesne, dolaysız tümleç.** — **öbeği,** *gram.* Düz tümleçle birlikte kullanılan kelimelerin tümü: *Ali,* **hem manalı, hem de kafiyeli, vezinli, güzel şiirler** *yazar;* **O kendisi için küçük fakat yeni ve şirin bir ev** *arıyordu; Şu dakikada oğlu, belki de* **on binlik bir çek** *imzalıyor; Sporcular kendileri için* **büyükçe güzel bir kulüp binası** *yaptırdılar örneklerinde olduğu gibi.*

düzülmek, nsz. f. § ❶ Düzmek eylemine konu olmak. § ❷ Koyulmak: *Yola düzülmek.* [*Ing.* To be arranged, to contrive or invent; *Fr.* Être rangé, réglé]. ◉ **yola —,** *dey.* Bir yere gitmek için yola çıkmak. [*Ing.* To start off *(on a journey)*; *Fr.* Se mettre en route].

düzün, *müz.* ◘ **Ritim.**

düzüne /düzü:ne/, i. ◘ **Düzine.**

düzünlü, s. ◘ **Ritmik.**

düz.ünlü, b.i. *gram.* Dudakların gerilip düzleşmesiyle *(büzülmesiyle)* meydana gelen ünlü: *a, e, ı, i, v.b.* [*Ing.* Unround vowel; *Fr.* Voyelle non-arrondie].

☆ *Eşanl.* **düz vokal, düz sesli, düz sesli harf.**

düz.yay, b.i. *döş.* Boru anahtarının iyi tutmasını sağlayan ve çerçeve ile anahtar kolu arasında konan, çelik levhadan yapılmış yay. [*Ing.* Flat spring; *Fr.* Ressort plat; lame-ressort].

düz.yazı, b.i. Koşuk olmayan yazı. [*Osm.* Nesir; *Ing.* ve *Fr.* Prose].

Dy, *kim.* Disprosyum elementinin sembolü. [*Ing.* Symbol of dysprosium; *Fr.* Symbole chimique du dysprosium].

Ee

e, E, § ❶ Türk alfabesinin altıncı ve ünlülerin ikinci harfi; Sesbilimi *(fonetik)* bakımından, ince seslilerin düz ve geniş olanı. [*ing.* The sixth letter of the Turkish alphabet; *Fr.* Sixième lettre de l'alphabet Turc]. § ❷ Sınıflama ve sıralamalarda, maddelerin sırası harfle gösterildiği vakit altıncı maddenin başına getirilir. § ❸ *müz.* E nota işaretlerinin harflerle gösterildiği usulde «**mi**» sesini bildirir. § ❹ *fiz.* **e**, *Elektron*'un sembolüdür.

~ **hali**, *gram.* ◘ **Datif**.

~ **sayısı**, *mat.* Yüksek matematikte büyük önemi bulunan ve tabii Logaritma adı verilen *Neper Logaritması*'na taban olan sayı.

e, § ❶ Sonuç anlatan bir cümlenin başında «*öyle ise*», «*öyle olunca*», «*mademki öyledir*» sözleri gibi şart anlamı verir: *E, gelsin de görüşelim. E, şimdi bu iş olmayacak mı?* § ❷ Şartlardan sonra aceleyi ve teşviki gösterir: *Amcanın elini öpsene e!* § ❸ Şaşma ve merak anlatan soru: *E, bakalım bunun altından neler çıkacak? E, sonra?* § ❹ Başına getirildiği cümledeki kavrama göre türlü tonlar alarak çeşitli duygular anlatır: *E, artık bu söze diyecek yok! E, yetişir artık!* § ❺ «*olur mu?*» anlamında kullanılan **e mi?** sözünde geçer.

eacip,-bi, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **ucûbe**'nin çoğulu.

eb, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Baba. [*Ing.* Father; *Fr.* Père].

ebaancet, s. *Osm.* < *Ar.* Babadan, dededen, soydan soya: *Bu çiftlik ebaancet onlarındır.* [*ing.* From the time of one's ancestors, for many generations].

ebabil /ebabil/, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Dağ kırlangıcı. § ❷ Keçisağan kuşu. § ❸ Bir sıra halinde giden kuş sürüsü. § ❹ Kur'anı kerimin 105. suresinde sözü edilen kuş türü.

ebâd /ebād/, s. *Osm.* < *Ar.* ◘ **Ebat**.

ebat /ebat/, ç.i. *Osm.* < *Ar. bud'd* > *ebâd. esk.* Boyutlar. [*ing.* Size; *Fr.* Dimensions].

EBBINGHAUS, Hermann, öz.i. (1850-1909). Alman psikologu.

~ **metodu**, *psik.* Ebbinghaus tarafından bellek ve özellikle belleğin çağrışım mekanizmalarını incelemek üzere ortaya konan yöntem.

☆ *Eşanl.* **sufle etme metodu**.

ebced, i. *Osm.* < *Ar. ed. esk.* § ❶ Arap alfabesinin eski sırasını kolay halletmek için düzenlenmiş anlamsız sekiz kelimenin birincisi. [*Ing.* The first word in the mnemonic formula giving the arrangement of the Arabic letters according to their numerical value *(the ancient order)*; *Fr.* Disposition des lettres de l'alphabet arabe sous une forme ancienne où chaque lettre représentait un chiffre]. § ❷ Savaş, doğun., ölüm gibi olayların oluş; çeşme, bina gibi sanat eserlerinin yapılış yılını belirtmek için bulunan sistem; rakamları harflerden olan tarih düşürmek sanatı.

~ **hesabı**, *ed.* Arap alfabesindeki her harfin bir sayıyı göstermesi sonucu harflerden seçilerek düzenlenmis dizilerle bir olayın meydana geldiği yılı belirtme yolu. [*Ing.* Enumeration by letters of the alphabet].

ebe, i, *esk. T. apa, abla* > *epe.* § ❶ Işi doğum yaptırmak olan kadın; doğmak üzere olan çocuğu alır ve anaya doğum dolayısiyle gereken hizmetleri yapar. [*Osm.* Kaabile; *ing.* Midwife; *Fr.* Sage-femme, accoucheuse]. § ❷ Çocuk oyunlarında lider olan veya kendine oyunun güç ve yorucu tarafı yükletilen kimse: *Saklambaçta saklananları aramak işi kendine düşen ebedir ve ilk yakalanan onun yerine ebe olur.* [*ing.* The one who is «*it*» in children's games; *Fr.* Jeux d'enfants, il désigne l'enfant qui doit chercher et prendre les autres enfants cachés *(jeu de cache cache)*, ou celui qui ayant les yeux bandés, cherche les autres à tâtons jusqu'à ce qu'il ait attrapé l'un d'entre eux *(colin-maillard)*]. ◉ ~ **den** ~ **ye**, *dey.* Büyükten küçüğe kadar herkes. ☆ *Eşanl.* **yediden yetmişe**. ◉ ~ **nin örekesi**, § ❶ *tar.* Ebelerin doğuracak kadınları oturttukları iskemle. § ❷ *dey.* ◘ **Ana**. ◉ **dil** *(laf)* ~ **si**, *dey.* Çok konuşarak diliyle kandıran *(kimse)*. [*Ing.* Garrulous person, quick at repartes, a chatterbox; *Fr.* Moulin à paroles].

~ **bulguru**, *dey.* Bulgur iriliğinde ve tıkız bir halde yağan kar. [*Ing.* Grain of ice; powdered snow; *Fr.* Gresil].

☆ *Eşanl.* **ot-tohumu, bulgur, ebem bulguru**.

~ **çıldır**, Çocukların koşmaca çeşidinden ve ebeyi kızdırmak için makamla söylenen sözleri olan oyun.

~ *(ebem)* **geçti**, *h.d.* Birdirbir oyunu. [*ing.* Leapfrog; *Fr.* Saute-mouton].

~ **hekim**, *tıp.* Gebelikte ve doğum güçlüğünde kadınlara bakan erkek veya kadın hekim. *(Bugün bu deyim kullanılmaz).* [*ing.* ve *Fr.* Accoucheur].

~ **iskemlesi**, *tıp.* Doğum iskemlesi. [*Ing.* Delivery chair].

~ **kuşağı**, ◘ **Gök kuşağı**.

~ **sarımsak**, *bot.* Sarmısak çiçeklerinde bazan tohum yerine oluşan ve küçük sarmısak dişini andıran ve üretmede kullanılan kısım.

ebed, ◘ **Ebet**.

ebedî /ebedī/, s. *Osm.* < *Ar. ebed. esk.* Sonsuz, sonrasız, sürekli, ölümsüz. [*ing.* Eternal, perpetual, everlasting, immortal, infinite; *Fr.* Éternel,-elle, perpetuel,-elle, immortel,-elle, infini,-e].

☆ *Yak. anl.* **bengi, müebbet**.

☆ *Karş.* **geçici, şimdilik, bir zaman için, muvakkat**.

~ **Şef**, 10 Kasım 1938'de ölümünden sonra Atatürk'e verilen ad.

ebedilik,-ği, i. *Ar. ebedî* + *T. -lik.* Sonsuzluk, sonu olmama, sonrasızlık. [*ing.* Eternity, infinity; *Fr.* Éternité, infinité].

☆ *Eşanl.* **ebediyet**.

ebediyen /ebedī:yen/, z. *Osm.* < *Ar. ebediyen. esk.* § ❶ Sonsuz olarak, **sonsuzluğa** kadar. [*Ing.* Infinitely, forever; *Fr.* Eternellement, pour toujours]. § ❷ *(Olumsuz cümlelerde)* Gelecekte hiç bir vakit. [*Ing.* Ever, evermore; *Fr.* A tout jamais, à perpétuite].

☆ *Eşanl.* **ebeda, ebeden**.

ebediyet,-ti, i. *Osm.* < *Ar. ebed.* ◘ **Ebedîlik**.

ebe.gümeci,-ni, b.i. *bot.* Iki.çenekiler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Ebegümecigiller *(Malvaceae)* familyasından, her yerde yetişen 20 kadar türü bulunan, almaşık yapraklı bir bitki. Birçok türü süs bitkisi olarak ve yumuşatıcı ilâçlar elde etmek amacıyle yetiştirilir. Içinde *A* ve *C* vitaminleriyle kalsiyum ve demir bulunan yaprakları sebze olarak kullanılır. Tohumla veya çelikle *(çokyıllık olanlar)* üretilir. Türkiye'de yetişen en tanınmış türleri **Büyük ebegümeci** *(Yabani ebegümeci)*, **Küçük ebegümeci** ve **Dağ ebegümeci**'dir. [*Osm.* Hubbâz; *Lat. Malva; ing.* Mallow; *Fr.* Mauve]. ◉ **büyük** ~, *bot.* Avrupa ve Kuzey Asya'da yetişen ve diğer kıtalara da yayılmış olan, 20-80 sm. yüksekliğinde, tüylü, 2 veya çok yıllık, otsu bir ebegümeci türü. Yaprakları uzun saplı, stipulalı, tüylü, almaşık dizilişli 3-7 loplu ve palmat damarlıdır. Pembe veya leylâk renkli çiçekleri yaprakların koltuklarında toplanmıştır. Meyve 10 parçaya ayrılan bir şizokarptır. Yaprakları *(Folium malvae)* ve çiçekleri *(Flores malvae)* bol miktarda müsilaj ve biraz tanen taşırlar. Yumuşatıcı ve tahriş azaltıcı etkisinden dolayı, öksürük, bronşit, ses kısıklığı, boğaz ağrıları, diş ve ağız apseleri, bazı deri hastalıkları ve çıbanların tedavisinde kullanılır. [*Lat. M. Silvestris; Ing.* Common mollow; *Fr.* Mauve sauvage, grande mauve]. ☆ *Eşanl.* **yabani ebegümeci**. ◉ **dağ** ~, *bot.* 20-60 sm. yükseklikte, bir yıllık, tüylü bir ebegümeci türü. Mavimtrak beyaz renkli çiçekleri küçük, yaprakları el şeklinde parçalıdır. Istanbul civarında çok bulunur. [*Lat. M. montana* = *M. nicaeensis*]. ◉ **etli** ~, *mutf.* Ebegümecinin yapraklarından, et, pirinç, soğan ve domatesle yapılan yemek. ◉ **küçük** ~, *bot.* 10-50 sm. yüksekliğinde, bir veya çok yıllık bir ebegümeci türü. Beyaz veya menekşe renkli çiçekleri küçük, yaprakları çok uzun saplı, yuvarlakça ve 5-7 parçalıdır. Istanbul civarında bulunur. [*Lat. M. rotundifolia* = *M. neglecta; ing.* Round-leaved dwarf mallow; *Fr.* Petite mauve]. ◘ *ŞEKIL: 131.* — **ÇIÇEKLER II**.

~ **suyu**, *kim.* Ebegümecinin kuru çiçekleri suda çalkalanarak elde edilen renkli ayıraç. *(Asitlerin etkisiyle kırmızı, alkalinin etkisiyle yeşil bir renk alır).* [*Ing.* Mallow water; *Fr.* Eau de mauve].

ebe.gümecigiller, b.ç.i. *bot.* Iki.çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Ebegümeçleri *(Malvales)* takımından, 80 kadar cinsi, 1500 kadar türü bulunan, odunsu veya otsu yapıdaki bitkileri kapsayan bir familya. Yaprakları çoğunlukla palmat damarlı, almaşık, tam veya loplu, stipulalıdır. Çiçekler erdişi, aktinomorf olarak bulunurlar. Meyve lokuliisit kapsül bakka veya tek tohumlu merikarplara ayrılan bir şizokarp meyvadır. Tropik ülkelerde pek çok olan bu bitkiler, kutuplara gidildikçe seyrelir. Başlıca türleri: *hatmi, ebegümeci, bamya, pamuk.* Türkiye'de 9

cins ve 30 dan fazla türü vardır. [*Osm.* Hubbâziye; *Lat.* ve *ing. Malvaceae; Fr.* Malvacées].

ebe.gümeçleri, ç.b.i. *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfından, ayrıtaçyapraklı çiçekli bitkiler takımı. **Ihlamurgiller, Ebegümecigiller,** *Bombacaceae, Sterculiaceae* v.b. gibi familyalarda toplanan yaklaşık olarak 2000 türü vardır. Bu takımının iyi bilinen bitkileri: *Ebegümeci, pamuk, kakao ağacı, baobab, ıhlamur, bamya v.b.* [*Lat., ing.* ve *Fr. Malvales*].

ebekuşağı, ebemkuşağı, ◘ **Gök kuşağı.**

~ ~ körfezi, *astr.* Ay üzerinde görünüşü körfezi andıran bir düzlük. [*Lat.* ve *ing. Sinus iridium; Fr.* Golf des iris].

ebelik,-ği, i. Ebe olma hali; ebe sanatı ve bilgisi; ebe işi. [*Osm.* Kıbâle; *ing.* Midwifery; *Fr.* Profession de sagefemme].

Eber gölü, *coğr.* Orta Anadolu'da Göller Bölgesinin kuzeyinde tatlı suyu olan bir göl. Yüzölçümü 104 km².

EBERTH, Karl Joseph, öz.i. (1835-1926) Alman hekimi ve bakteriyoloji bilgini.

~ basili, *mikr.* Tifo mikrobu. *Eberth* tarafından 1881'de bulunan bir kokobasil olup iki ucu yuvarlak küçük bir sopacık şeklinde görülür. Gram almaz, fakat adî boya yöntemleriyle boyanır. Bütün yüzeyini kaplayan kirpikler sayesinde çok hareketlidir *(çevrekirpikli basil).* Gerekirse havasız yaşayabilir; normal ortamlarda iyi ürer, fakat çay ve süt şekerini *(sakaroz ve laktoz)* eksitmez; bu özelliğiyle koli basilinden ayırt edilir. Soğuğa ve kurumaya karşı oldukça dirençli ise de sıcağa *(80° C'ta yirmi dakikada, 53° C'ta bir saatte ölür),* morötesi ışınlarına çok duyarlıdır. [*ing.* Typhoid bacillus; *Fr.* Bacille d'Eberth, bacille typhoique].

☆ *Eşanl.* **tifo basili.**

eberthit,-ti, i. *Fr. éberthite. patol. Eberth* basilinin yaptığı kan zehirlenmesi. Basil bağırsaklarda yerleşmez. *(Tifonun özel bir şeklidir).* [**ing.** Eberthite].

ebet,-de, i. *Osm.* < *Ar. ebed. esk.* Sonu olmayan ilerideki zaman. [*ing.* Future, eternity; *Fr.* éternité, perpétuité].

☆ *Eşanl.* **sonsuzluk, ezel.**

~ Yehova, «*Tanrının kulu*» anlamında. Ibranice kelime. Eski *Ahit*'te ünlü kişiler *(Mesih)* ve Israiloğulları için sık sık kullanılan ünvan.

ebeveyn, i. *Osm.* < *Ar. eb,* baba. *esk.* Anne ve baba. [*ing. (Natural)* Parents; *Fr.* Parents].

ebhar /ebhâr/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **bahr**'in çoğulu.

ebhas /ebhâs/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **bahs**'in çoğulu.

ebiara, i. *Fr.* Baklagillerden, Afrika'da yetişen *Macroberlinia bracteosa* ve *Berlinia grandiflora* adlı ağaçlardan elde edilen pembe ve kestane renginde, oldukça sert, ağır ve damarlı kereste. Doğramacılıkta ve marangozlukta kullanılır.

Ebion, öz.i. Ebioncu'lar tarikatının kurucusu olduğu ve I. yüzyılda yaşadığı sanılır. [*ing.* ve *Fr.* Ebion].

Ebion'cular, ç.i. Çeşitli Hıristiyan mezhepleri üyelerine verilen ad. [*ing.* Ebionites; *Fr.* Ébionites].

ebir,-leri, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Bulut.

ebkâr /ebkâr/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **bikr**'in çoğulu.

ebkem, s. *Osm.* < *Ar. bükm. esk.* Dilsiz, konuşmayan, sessiz. [*ing.* Dumb; *Fr.* Muet, muette].

ebkemiyet,-ti, i. *Osm.* < *Ar. esk.* Dilsizlik. [*ing.* Dumbness; *Fr.* Mutisme].

ebleh, s. *Osm.* < *Ar. belâhet,* aptallık. *esk.* Saf, alık, budala, akılsız. [*ing.* Stupid, fool, imbecile; *Fr.* Idiot, nigaud, imbécile, stupide].

eblehlik,-ği, i. Ebleh olma hali. [*ing.* Imbecility; *Fr.* Imbécilité].

ebleşük,-ğü, i. Kalaycıların, kapları ocakta tutmak için kullandıkları düz ağızlı kısaç. [*Ing.* Tongs; *Fr.* Pince].

ebna /ebnâ/ ç.i. **ibn**'in çoğulu.

ebniye, ç.i. *Osm.* < *Ar. binâ*'nın çoğulu.

ebonit,-ti, i. *Fr. ébonite* < *ing. ebony,* abanoz. 100 kısım kauçuğun 32 kısım kükürtle işlenmesinden elde edilen plastik madde. [*Ing.* Ebonite, hard rubber]

ebre, i. Hareli ve dalgalı bir çeşit kumaş.

ebr, ebir, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Bulut.

ebrialar, ç.i. *zool.* Kamçılı bir hücreliler sınıfı. Silis çomakcıklardan oluşmuş iç iskeletleriyle bazı ışınları andıran deniz ve planktan hayvanlardır. Bugün, soğuk ve ılık denizlerde *ebria* ve *hermesinum* adlı iki cinsi yaşar. Tersiyer çağında bazı denizlerin planktonlarında bolca bulunurlardı. [*Fr.* Ébriediens].

Ebrieler, ç.i. *etnol.* Bugün fildişi sahilinde Abican'ın bulunduğu yerde Ebrie deniz kulağı çevresinde yaşayan Batı Afrika'nın zenci halkı. [*Fr.* Ebrie(s)].

ebru[1] /ebrü/, i.ç. **ebrûvân.** *Osm.* < *Fars. esk.* Kaş. [*ing.* Eyebrow; *Fr.* Sourcil].

ebru[2], i. *Osm.* < *Fars. ebr,* bulut > *ebrî,* bulut gibi. § ❶ *san.* Kâğıt bezekçiliğinde, yüzünde türlü renk ve şekilde boya bulunan suyun üzerine kapamak yoluyle kâğıda yapılan renkli, hare, budak ve dalga gibi çeşit çeşit süs. [*ing.* Marbling, veining; *Fr.* Marbrure]. § ❷ *ciltç.* (a) Kitap ciltlerinin iç kaplarını hareli boyama usulü; (b) Ciltli kitapların kenarlarına veya ciltçilikte kullanılan deri ve kâğıtlara yapılan, mermer damarlarını andıran çeşitli renklerdeki süsleme. [*ing.* Mottling; *Fr.* Marbrure]. ⊙ **akkâse ~,** *san.* Üzerine yazı yazılacak kâğıtların kenarları başka ve yazı yazılacak orta kısmı baska renkte yapılan ebru. ⊙ **battal ~,** *san.* Eski tarz ve usulde yapılan ebru. ⊙ **çifte aharlı ~,** *san.* Üzerine evvelâ nişasta ve sonra yumurta akiyle ahar sürülmüş ebru. ⊙ **hatip ~ su,** *san.* XII. nci hicrî yüzyılda Ayasofya hatibi bulunan bir zatın yaptığı ebrulara verilen ad. ⊙ **Necmeddin ~ su,** *san.* Zamanımızın meshur müzehhip, mücellit ve ebrucularından olan Necmeddin'in icadı olan çiçek şekilli ebru. ⊙ **somaki ~ su,** *san.* Somaki damarları olan ebru.

ebrucu, i. Renkleri karıştırarak süs kâğıtları üzerine elle mermer veya sedef görünüşü veren usta. [*ing.* Marbler; *Fr.* Marbreur,-euse].

ebru ebru, z. Dalga dalga kırmızı *(yanak).* [*ing.* Red in waves *(cheek)*].

ebrulamak /ebrülamak/, f. (a) Mermor gibi hareli ve damarlı olarak boyamak; (b) Kâğıtların üzerine boya ile mermer damarları gibi renkli dalgalar yaparak süslemek. [*ing.* To marble, mottle, vein; *Fr.* Marbrer]. ◘ **Ebru.**

ebrulaşmak, f. *(Yüz)* Dalga dalga kırmızı renk almak.

ebrulî, s. ◘ **Ebrulu.**

ebrulu /ebrülu/, s. § ❶ Üzerinde damar damar ayrı renkler bulunan, ebrulanmış, ebru yapılmış *(kâğıt, kumaş);* [*ing.* Marbled; *Fr.* Marbré,-ée]. § ❷ *dok.* Özel olarak yapılan ve üzerine belirli aralıklarla, çeşitli uygun renkler veya ayni rengin çeşitli tonları boyanan fantazi iplik veya kumaş, *(Genellikle çile halindeki trikotaj ipliklerinde ve bazen de bu kumaşlarda güneşten meydana gelen renk solgunlukları).*

~ kâğıt, *san.* Üzerine boya ile somakiye benzer damarlar yapılmış kâğıt olup eskiden kitap ve defterlere kap olarak geçirilirdi. [*ing.* Marbled paper; *Fr.* Papier marbre].

ebter, s. *Ar. betr.* kesmek. *esk.* § ❶ Kuyruğu kesik *(hayvan).* [*ing.* Docktailed]. § ❷ Zürriyetsiz kısır. [*ing.* Barren, left without a child *(man)*]. § ❸ Yararsız, değersiz. [*ing.* Useless, unprofitable *(man or thing)*]. § ❹ *ed.* Dört heceden iki heceye indirilmiş kelime. [*ing.* Reduced in a special way from four syllables to two].

ebteriye, i. *sosy.* Şiî Zeydiye mezhebinin kollarından biri. Kuseyr en- Neva el-Ebter ile el-Hasan bin Salih bin Hayy'ın taraftarları. ☆ *Eşanl.* **butriye, sâlihiye.**

ebucehil karpuzu, *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae) sınıfının,* Kabakgiller *(Cucurbitaceae)* familyasından, Kuzey Afrika, sıcak Asya ve Akdeniz ülkelerinde yetisen ve yetiştirilen bir evcikli, sürüngen gövdeli, çok yıllık otsu bir bitki. Kökü kalın, yaprakları derin parçalı, çiçekleri sarıdır. Meyve toparlak, 5-8 sm. çapında, soluk yeşil renkli ve üzeri karpuz gibi lekeli ve damarlı olup özsuyu acıdır. Sert kabuğundan kurtarılmış ve kurutulmus meyvaları *(Fructus Colocynthidis)* çok tahriş edici bir müshil olup çok eski zamanlardan beri tıpta kullanılır. Şimdi daha çok veteriner hekimlikte kullanılmaktadır. [*Lat. Citrullus colocynthis; ing.* Colocynth, bitter apple; *Fr.* Coloquinte].

☆ *Eşanl.* **acı elma.**

ebuselik,-ği, i. *müz.* Buselik makamının eski ve asıl adı.

ebüliyometre, i. *Fr. ébulliométre* < *Lat. ebullire,* kaynamak + *Yun. metron,* ölçü. *fiz.* ◘ **Ebüliyoskop.**

ebüliyoskop,-pu, i. *Fr. ebullioscope* < *Lat. ebullire,* kaynamak + *Yun. skopein,* denetlemek. *fiz.* Bir cismin kaynama sıcaklığını ölçmeye yarayan cihaz. [*Osm.* Huruşbin; *ing.* Ebullioscope; *Fr.* Ébulliometre].

☆ *Eşanl.* **ebüliyometre.**

ebüliyoskopi, i. *Fr. ébullioscopie. fiz.* Kaynama sıcaklıklarının ölçülmesi. [*ing.* Ebullioscopy]. ⊙ **bir eriticinin ~ sabiti,** *fiz.* Donma noktası *(kriyoskopi)* sabitine benzeyen ve Raoult'nun ebüliyoskopi kanunlarında bulunan katsayı. *(Suyun ebüliyoskopi sabitinin değeri 520'dir).* [*Fr.* Constante ébullioscopique].

ebülmülük,-gü, i. *bot.* Iki çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, Bileşikgiller *(Compositae)* familyasından, Uludağ'da, 2000 m. yükseklikterde yetişen, sık tüplü, alçak, çok yıllık bir bitki. Karın şiskinliklerini giderici olarak kullanılır. [*Lat. Achillea multifida).*

ebülyoskopi, i. *fiz.* ◘ **Ebüliyoskopi.**

ebvap /ebvâp/, *Osm.* < *Ar.* **bâb**'ın çoğulu.

ebyat /ebyât/, *Osm.* < *Ar.* **beyt** in çoğulu.

ebyaz, s. *Osm.* < *Ar. beyâz. esk.* Çok beyaz.

ecanip /ecânip/, ç.i. *Osm.* < *Ar. Ecnebi*'nin çoğulu.

ecdat /ecdat/, ç.i. *Osm.* < *Ar. cedd,* > *ecdâd.* Dedeler, atalar. [*ing.* Grandfathers, ancestors, ascendants].

ece, i. *esk. T. eçü,* büyük kardeş. § ❶ Kraliçe. [*ing.* Queen; *Fr.* Reine]. § ❷ Ana. [*ing.* Mother; *Fr.* Mère]. § ❸ öz.i. Kadın adı. § ❹ *h.d.* Ağabey, abla. § ❺ Ihtiyar kadın.

ecel, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Yaşamanın sonu, ömrün, alında yazılı olduğuna inanılan sonu: *Adamcağızın eceli geldi, öldü.* [*ing.* The appointed hour of death; *Fr.* Heure de la mort fixee d'avance et inévitable]. § ❷ *huk.* Bir şeyin süresinin sona ermesi. Süreyi sona erdiren an. Vâde. Anlaşma veya kanun gereği bir borç hükmünün ifasını geciktiren zaman veya borcun düşmesinin ileride belli bir tarihe veya gelecekteki bir olayın meydana gelişine bırakılması. [*Lat. Dies, tempus; ing.* Date of maturity; *Fr.* Delai]. ⊙ **~ den aman olursa,** *dey.* «*Ömrümüz kifayet ederse*» anlamında kullanılır. [*Ing.* If we live long enough; *Fr.* Si dieu protège mes jours, si Dieu me preserve de la mort, si je ne meurs pas jusque là]. ⊙ **~ i gelen köpek cami duvarına siyer,** *at.* Aşırı hareket edenler, ölümlerini çabuklaştırırlar; Büyük bir tepki uyandıran bir suç işlemiş bir kimsenin kötü bir sona uğramak üzere bulunduğunu anlatır. [*ing.* One who is seeking his own ruin does something provoking]. ⊙ **~ ine susamak,** *dey.* Ölmek istermiş gibi tehlikeli işlere girişmek. [*Ing.* To risk one's life blindly, to run into the jaws of death, knowingly to face death; *Fr.* Courir à la mort]. ⊙ **~ iyle ölmek,** *dey.* Kaza ile veya öldürülerek can vermeyip olağan sayılan herhangi bir şekilde ölmek. [*Ing.* To die a natural death; *Fr.* Mourrir de mort naturelle, de sa belle mort]. ⊙ **~ siz ölmek,** *dey.* Büyük bir sıkıntıya düşüp vakitsiz ölmek.

~ beşiği, § ❶ Binaların dış duvarları ve minareleri onarmak için yukarı taraftan asma salıncak gibi iplere asılan ve istenilen yüksekliğe indirilip çıkarılan asma iskele. [*ing.* Small stool; *Fr.* Sellette]. § ❷ *mec.* Tehlikeli taşıt.

~ geldi cihana, baş ağrısı bahane, *at.* Ölüm zamanı gelen insanın, ölüm sebebi önemli değildir. *(Ölümün kaçınılmaz bir olay olduğunu anlatır).* [*ing.* One has to die, illness is a pretext].

~ *(eceli)* gelmek, *dey.* Ölümü veya yok olması kaçınılmaz hale gelmek. [*ing.* The term of one's life to expire, for one's hour of death to have].

~ **şerbeti,** *dey.* Ölüm, ölüm sebebi.
~ **teri dökmek,** *dey.* Korku ve kaygı geçirmek. [*ing.* To be in mortal fear; *Fr.* Être saisi d'une grande frayeur, se trouver dans une grande peine].
echel, s. ◘ Eçhel.
ecil,-cili, i. *Osm.* < *Ar.* Geciktiren, sonraya bırakan.
ecinne, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **cin**'in çoğulu.
ecinni, i. *Osm.* < *Ar. ecinne,* cinler. *h.d.* Cin; *(Bir yerde)* **ecinniler** top oynuyor, *dey.* Bombos,-metruk yerler için kullanılır.
ecir,-cri /ecîr/, i. *Osm.* < *Ar. ecr. esk.* § ❶ Bir iyiliğe veya tapınmaya karşı verilecek olan ahret armağanı, sevap. [*Ing.* Reward, recompense; *Fr.* Récompense]. § ❷ Bir iş karşılığı verilen şey, ücret. [*ing.* Fee, pay; *Fr.* Salaire]. ◉ *(Allah)* ~ **sabır versin,** *dey.* Baş sağlığı dilemek için kullanılan söz. [*Ing.* May God recompense you and give you patience; *Fr.* Que Dieu vous récompense de la peine dont vous êtes affligé et qu'il vous accorde de la patience].
~ **sabır dilemek,** *dey.* Baş sağlığı dilemek. [*Osm.* Matemli birine tâziyede bulunmak; *Ing.* To offer one's condolences].
eciş.bücüş, b.s. § ❶ Çarpık, çurpuk, eğri, büğrü: *Eciş bücüş bir yazı.* [*Ing.* Out of shape, crooked, distorted; *Fr.* Difforme]. § ❷ Değeri olmayan.
eclâf /eclâf/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **cilf**'in çoğulu. *esk.* Ayak takımından olan adamlar, baldırı çıplaklar. [*Osm.* Esafil, erazil; *Ing.* Rowdies, rabble, hooligans, mob; *Fr.* Gens sans aveu, les bas-fonds de la société].
eclik.-ği, i. *ins.* Duvar yapılırken büyük taşlar arasındaki aralıkları doldurmak için konan küçük moloz taşları. [*Ing.* Filling*(in)*; *Fr.* Remplissage].
☆ *Eşanl.* **çivi.**
ecnebi /ecnebî/, s. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Başka devlet uyruğundan olan *(kimse).* [*Ing.* Foreigner, stranger,alien; *Fr.* Étranger]. ☆ *Eşanl.* yabancı. § ❶ i. *(isim takımlarında).* Başka devlet: *Ecnebi parası.* § ❷ Yabancı: *Ecnebî madde.* [*Ing.* Strange, foreign; *Fr.* Étranger,-ère].
~ **parası,** *ikt.* Yabancı devlet parası, döviz. [*Ing.* Foreign exchange; *Fr.* Devise].
~ **şirketler,** *huk.* Dış memleketlerde kurulu Türkiye'de sube veya aJanları vasıtasıyle faaliyette bulunan şirketler. [*Ing.* Foreign companies, foreign corporations; *Fr.* Sociétés étrangères].
ecr, i. ç: **ücûr.** *Osm.* < *Ar. esk.* Ücret.
ecsâd, ç.i. ◘ **Ecsat.**
ecsam /ecsâm/, *Osm.* < *Ar.* **cism**'in çoğulu.
ecsat /ecsât/, ç.i. *Osm.* < *Ar. cesed*'in çoğulu.
ecvef, ç.i. *Osm.* < *Ar. cevf,* boşluk. *esk.* § ❶ İçi boş, kof. § ❷ *mec.* Bir şey bilmeyen, bilgisiz, ahmak.
ecvet, s. *Osm.* < *Ar. cüd* > *ecved.* Iyilik, eli açıklık *esk.* § ❶ En iyi olan. § ❷ Pek eli açık, cömert. § ❸ öz.i. Erkek adı.
ecza /eczâ/, ç.i. *Osm.* < *Ar. cüz.* § ❶ Kimya yoluyle elde edilip ilâç yapmaya yarayan veya sanayide türlü işlerde kullanılan madde. Kimyasal maddelerin genel adı. [*Ing.* Chemicals, drugs; *Fr.* Produits chimiques, drogues]. § ❷ Ilâç: *Ecza dolabı.* [*Ing.* Medicine, drug; *Fr.* Médecine, drogue]. § ❸ *mat. (Eskiden)* Askat. § ❹ *esk.* Ciltlenmemiş kitap parçaları § ❺ *ecz.* Hayvanlardan veya bitkilerden elde edilen ve ilâç olarak kullanılan bir kısım maddelere verilen ad. *(Örnek: damla halinde kudret helvası, afyon topağı, ayrık otu kökü v.b.).* § ❻ *esk.* Parçalar, kısımlar.
~ **çantası,** Acil vakalarda kullanılan ve pansuman yapmaya yarayan ilâçların bulunduğu ufak portatif çanta.
~ **dolabı,** İçine en gerekli ilâçların konduğu küçük dolap.
~ **havanı,** İçine, ufalanıp kullanılacak madde dövmek işi için olan taş veya cam havan ile havan eli.
eczacı /eczâcı/, i. Hekimin hasta için yazmış olduğu ilâcı yapan ve satan diplomalı kimse. [*Ing.* Chemist, druggist; *Fr.* Pharmacien, -enne]. ◉ **askeri** ~, *esk.* ◘ **Askerî.**
~ **çanağı,** *seram.* Ortaçağda kullanılan silindir gövdeli, konik kapaklı çanak. *(Fayanstan olanı eczacılıkta her zaman kullanılır).*
~ **çırağı,** Eczanelerde çalışan, kalfa niteliğini kazanmamış yardımcı. *(Muavin, kalfa ve çıraklar eczane sahip veya mesul müdürünün sorumluluğu altında çalışırlar).* [*Fr.* Garçon de pharmacie, apprenti pharmacien].
~ **kalfası,** Eczanelerde en az beş yıl çıraklık etmiş eczacı yardımcısı. [*Ing.* Chemist's assistant; *Fr.* Aide d'un pharmacien]
~ **muavini,** Eczane sahip ve mesul müdürünün sorumluluğu altında çalışan diplomalı yardımcı.
eczacılık,-ğı /eczacılık/, i. § ❶ Hekimliğe ait eczanın ve ilâçların hazırlanması ve satılması mesleği. [*Ing.* Pharmacy; *Fr.* Pharmacie]. § ❷ Günümüzde ilâçların hazırlanmasıyle uğraşan tatbikî bilim dalı. *(Eczacılığa yardımcı olan bilimler kimya, fizyoloji, fizik v.b. dir).* [*Ing.* Pharmaceutics; *Fr.* Pharmaceutique].
~ **botaniği,** ◘ **Botanik.**
~ **hukuku,** *huk.* Eczacılığı ilgilendiren mevzuat. Ecza imalini ve eczacılığı düzenleyen hukuk kuralları. Ilâçların, eczanelerin, ecza depolarıyle zehirli maddeler satan iş yerlerinin bağlı bulunacakları usul ve kurallar. [*Lat. Ius medicamentarium, ius tabernarum medicinarum (pharmacopolarum); Ing.* Pharmacy *(pharmaceutical)* law; *Fr.* Législation pharmaceutique].
eczane /eczâne/, i. *Osm.* < *Ar. ecza.* parçalar + *Fars.hâne,* ev. Eczacı dükkânı. Insan ve hayvan sağlığı ile ilgili ilâçların yapıldığı, satıldığı özel işyeri. [*Ing.* Pharmacy, chemist's shop; *Fr.* Pharmacie].
ecza.hane, b.i. ◘ **Eczane.**
eczalı, s. ve i. Kimyasal madde ile karıştırılmış, kaplanmış, işlem görmüş *(nesne).* [*Ing.* Prepared with chemicals, containing chemicals].
eçhel, s. *Osm.* < *Ar. cehalet,* bilgisizlik. *esk.* Pek cahil, pek bilgisiz, daha cahil. [*Ing.* Very ignorant; *Fr.* Très ignorant].
eda /edâ/, i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ *ed.* Tavır, davranış, şive, üslûp, tarz, anlatış yolu, söyleyiş, naz. *Sevimli bir edası var.* [*Ing.* Air, style tone, manner; *Fr.* Ton, air, style, manière]. § ❷ Saygısızlık, küstahlık: *Herifin bu edası doğrusu çekilmez.* [*Ing.* ve *Fr.* Insolence]. § ❸ *huk.* Mutlaka ödenmesi gereken borç; Borcun, bir yükümün yerine getirilmesi. [*Ing.* Contractual obligation; *Fr.* Prestation]. ☆ *Eşanl.* edim. § ❹ *ed.* Söz sanatı bakımından; zihinde doğan buluşun düzenlenişinden sonra fikirlerin ortaya konulma tarzı. ◉ ~ **nın imkânsızlığı,** *huk.* Borçluya düşen ödeme yükünün yerine getirilememesi, imkânsızlık akit yapıldığı anda mevcut ise hukukî işlem batıldır. Akit yapıldıktan sonra imkânsızlık meydana gelmisse ve bunda borçlunun kusuru yoksa borç düşer. Imkânsızlık, borçlunun kusurundan dolayı ortaya çıkmışsa tazminat borcu doğar. [*Lat. Impossibilitas praestationis; Ing.* Impossibility of performance; *Fr.* Impossibilité d'éxécution de la prestation].
~ **yerini tutan ifa,** *huk.* Borçlunun, alacaklının rızası ile evvelce taahhüt ettiği şey yerine başka bir ödemede bulunması. [*Lat. Datia in solutum; Ing.* Performance in lieu of payment, prestation in lieu of the promised payment; *Fr.* Dation en paiement].
edafoloji, i. *Fr. édaphologie* < *Yun. edaphos,* zemin, yer + *logos,* bilim. *biy.* Toprak bilimi, özellikle toprağın, içinde yaşayan organizmalar üzerindeki etkisi. [*Ing.* Edaphology].
edafon, i. *Fr. édaphon* < *Yun. edaphos,* toprak. Toprakta yaşayan organizmaların tümü. [*Ing.* Edaphon].
edalı /edalı/, s. § ❶ Işveli, cilveli. [*Ing.* Charming seductive; *Fr.* Séduisant,-ante, coquet,-ette]. § ❷ Şöyle ve böyle bir edası, hali, tavrı olan: *Ciddî edalı.* § ❸ Çalımlı. [*Ing.* Pretentious. arrogant; *Fr.* Prétentieux, -euse, arrogant,-ante].
(...) ~, (...) tavırlı: *Ciddi edalı.*
☆ *Karş.* ağır başlı, ciddi.
edam, i. *Fr. édam.* Genellikle üzeri kırmızı parafinle kaplı olan yuvarlak top biçiminde hollanda peyniri.
edânî /edânî/, ç.i. *Osm.* < *Ar. deni*'nin çoğulu.
edat,-tı /edat/, i.ç: **edevat.** *Osm.* < *Ar. gram.* Kendi başına tam anlam taşımayıp iki kelime veya düşünce arasındaki çeşitli ilgi ve özellikleri belirten veya bir kelimenin yanına getirildiği vakit konuşanın duygulandığını anlatan kelime: **Hem, ile, için, gibi, ve, a, ay,** *birer edattır.* [*ing.* Particle, preposition; *Fr.* Particule, préposition]. ◉ **bağlama** ~ **ı,** *gram.* ◘ **Bağlama.**
ede, i. *h.d.* Büyük erkek kardeş. [*Osm.* Birader; *Ing.* Elder brother; *Fr.* Frère aîné].
edeb, i. *Osm.* < *Ar.* ◘ **Edep.** ◉ ~ **i kelam,** *ed.* Söz söylerken kaba, çirkin sayılan kelimeler kullanmadan isteği, üstü örtülü olarak anlatan başka başka kelimeler seçerek anlatma hüneri. [*Ing.* Euphemism; *Fr.* Euphémisme]. ☆ *Eşanl.* **örtmece.** ◉ ~ **i sanat,** *ed. (Özellikle şiirde)* Metinler içinde bir takım ses, söz, anlam özellikleri ve ustalıkları. Sözleri öven kelimelerin kendi anlamlarından başka anlamlarda kullanılması sanatı. Iki büyük bölüme ayrılır.
☆ *Eşanl.* **söz hünerleri.**
edebhane, i. Bağdat taraflarında apteshaneye verilen ad.
edebî /edebî/, s. *Osm.* < *Ar. edeb.* Edebiyatla ilgili, edepten gelen. Edebiyat sanatı ürünü olan, yazıya ait. [*Ing.* Literary; *Fr.* Littéraire].
☆ *Eşanl.* **edebiye.**
~ **eser,** *ed.* Sanat değeri taşıyan dil yapıtı. [*Ing.* Literary work;*Fr.* Travail litteraire, œuvre littéraire].
~ **mülkiyet,** *huk.* Edebiyat ve fikir eserleri üzerinde yaratıcılarının *(yazarlarının)* kanunların himayesi altında bulunan hakları. *(Fikrî haklar, telif hakkı gibi).* Edebî eserler, sahibinin izni olmadan basılamaz, tercüme edilemez, oynanamaz. [*Ing.* Literary property; *Fr.* Proprieté littéraire].
edebilmek, nsz. f. Eylem veya bir işi yapabilmek için yetki ve gücü olmak: *Ben onlarsız edemem.*
edebiyat,-tı /edebiyât/, i. *Osm.* < *Ar. edeb.* > *edebiyyat.* § ❶ Duygu, düşünce ve hayallerin söz ve yazı ile, güzel ve etkili bir biçimde anlatılması sanatı. Güzel sanatların bir koludur. [*ing.* Literature, letters; *Fr.* Littérature, belles-lettres]. § ❷ Bu sanatın kuralları ve eserleri ile uğraşan bilim kolu. § ❸ Bir çağda, bir dilde bir ulusun hayatında meydana getirilmis olan değerli yazı eserlerinin topu: *Tanzim edebiyatı, Türk edebiyatı, Fransız edebiyatı.* § ❹ Bir bilimin veya bilim dalının türlü konular üzerinde yazılmış yazı ve eserlerin topu: *Hekimlik edebiyatı, hukuk edebiyatı.* [*Ing.* Literature, parlance; *Fr.* Littérature]. § ❺ *mec.* Yapmacık, içten olmayan boş ve süslü söz.
☆ *Eşanl.* **yazın.** ◉ ~ **ı cedide,** *ed.* **Servet-i fünun**'la **Fecr-i âti** gibi iki edebiyat dönemini içerisine alan, 1896 dan 1911 e kadar sürdüğü kabul edilen edebiyat hareketimizin genel adı. [*Ing.* The name of a Turkish literary school at the end of the 19th century].
☆ *Eşanl.* yeni edebiyat. ◉ **âşık** ~ **ı,** *ed.* ◘ **Âşık.** ◉ **çocuk** ~ **ı,** ◘ **Çocuk.** ◉ **divan** ~ **ı,** *ed.* ◘ **Divan.**
edebiyatçı, i. Edebiyatla uğraşan kimse. [*Osm.* Edip; *Ing.* Literary man, man of letters; *Fr.* Litterateur, homme de lettres].
edeme, i. *biy.* Altderi. [*Ing.* Derma; *Fr.* Derme].
edememek, nsz. f. Rahat olamamak, kendinde bir eksiklik duymak, geçinememek: *Ben onsuz edemem, ben okumadan edemem, Ben onunla edemem.* [*Ing.* To be unable *(to do),* to fall, to be in a position *(to)*].
edenit,-ti, i. *Fr. édénite (Edenville A.B.D.'de yer adı.) min.* Amfibol grupundan mineral. *(Aktinot'a benzer).* [*Ing.* Edenite].
edenizm, i. *Fr. édénisme* < *éden,* cennet. *sosy. Fourier*'nin sistemine benzeyen bazı sistemlerde vahşilik durumundan önce gelmiş olduğu ileri sürülen bir devre verilen ad.
edep,-bi, i. ç: **âdâb.** *Osm.* < *Ar. edeb. ed.* Söz ve davranışta herkesin beğendiği yollar. Terbiye, ahlâk, iyi hareket, söz ve davranışta herkesin beğendiği hal, haya, utanma, kibarlık, naziklik, örtülme anlamlarına gelir.

Sonraları edebiyat anlamında kullanılmıştır. [*Osm.* Istihya; *ing.* Modesty, courtesy, decency; *Fr.* Modestie, politesse, pudeur. ☆ *Yak. anl.* **terbiye, ertem, davranış töresi, incelik, zarafet, nezaket, nezahat, muaşeret adabı** *(adabı muaşeret).* ☆ *Karş.* **edepsizlik, terbiyesizlik, kabalık, nezaketsizlik, ademi nezaket.** ⊙ **edebe muhalefet,** *huk.* Ahlâka ve genel terbiyeye uygun olmayan davranış ve tutumlar. ⊙ ~ **edebi edepsizden öğren,** *at.* Edepsizin davranışları, edepli davranmanın yollarını kendiliğinden öğretir. [*ing.* Bad manners teach good manners]. ⊙ **edebini bilmek,** *dey.* Terbiyeli olmak. ⊙ **edebini takınl,** *dey.* Uslu ve terbiyeli oturl (oll). [*ing.* Behave yourself; where are your manners?; *Fr.* Pas d'insolence]. ⊙ ~ **tir söylemesi,** *dey.* «*Affedersiniz, söylemesi ayıptır ama*» anlamında. [*ing.* Excuse the expression].

~ **dairesi,** Edep ve terbiye sınırı.

~ **erkân,** *dey.* Uyulması gereken, yol, yöntem, kural, usul: *Yemek yemenin de bir edebi var.* [*ing.* Rule, custom, decorum; *Fr.* Règles, coutumes].

~ **etmek,** *dey.* Utanmak. [*ing.* To be ashamed; *Fr.* Avoir honte].

~ **yahul** *dey.* «*Utan, edebini takın*» anlamında kullanılır. [*ing.* Shame on you!].

~ **yeri,** *anat.* Karnın alt tarafında bulunan, erginlik çağında kıllanan ve üçgenimsi bir çıkıntı teşkil eden kısım. [*ing.* Private parts; *Fr.* Parties naturelles, parties sexuelles, parties honteuses, parties]. ◘ *ŞEKIL: 16.* — **iNSAN ANATOMiSi.** ☆ *Eşanl.* **ut yeri, avret yeri;** (b) Her iki kalça kemiğinin alt ön kısmı. *(Bunların dış yüzüne her iki taraftan yaklaştırıcı kalça kasları bağlanır. Edep yeri kemiklerinin birbirine eklendiği yere edep çıkıntısı denir.)*

~ **yeri dış atardamarları,** *anat.* Uyluk atardamarının dallarıdır; cinsiyet organlarına kan verir. *(Biri üst biri alt olmak üzere iki tanedir).*

~ **yeri iç atardamarı,** *anat.* Karın ait atardamarlarının dallarıdır; apış arasına ve dış cinsiyet organlarına dallar verir.

~ **yeri sinir ağı,** *anat.* Kuyruk sokumundaki ikinci, üçüncü ve dördüncü omurlardan çıkan sinir köklerinden oluşan sinir ağı. *(Gödenbağırsağına, sidik torbasına, cinsiyet organlarına ve apış arasına giden dallara ayrılır).*

edeplenmek, f. Terbiyesizliği bırakmak, edepli olmak. [*ing.* To behave oneself; *Fr.* Être poli, avoir de la politesse].

edepli, s. Edebi olan, terbiyeli, ince. [*Osm.* Istihyaî; *ing.* Well-behaved, good-mannered, polite; pudendal; *Fr.* Pudique].

☆ *Yak. anl.* **çelebi, efendi, uslu, nazik, saygılı, kibar, nezih, halûk.**

☆ *Karş.* **edepsiz, şirret, cıvık, densiz, görgüsüz, kaba.**

edepsiz, s. § ❶ Edepli olmayan, utanılacak işleri hiç sıkılmadan yapan, utanmaz, sıkılmaz, terbiyesiz, kaba. [*ing.* Ill-mannered, rude, shameless, impolite, insolent; *Fr.* Éhonté, impudique, impudent]. § ❷ Sakınılacak kötü *(kimse).* [*Osm.* Şirret].

☆ *Eşanl.* **cıvık, densiz, görgüsüz, kaba.**

☆ *Karş.* **denli, eğitimli, görgülü.**

edepsizce, z. Terbiyesizce, utanmadan. [*ing.* With bad manners, impertinently, impolitely; *Fr.* Avec impudence, impudemment, impudiquement].

edepsizleşmek, f. Edepsiz davranışlarda bulunmak. [*ing.* To act impudently; *Fr.* Agir impoliment, impudiquement].

edepsizlik,-ği, i. Edepsiz olma hali, edepsizce davranış. [*Osm.* Şirretlik; *ing.* Bad manners, rudeness, impertinence, impoliteness, *Fr.* Effronterie, impudence]. ⊙ **edepsizliği gündeliğe takınmak,** *dey.* Edepsizliği alışkanlık haline getirmek.

eder, i. < *etmek.* Satışta bir şeyin para karşılığı. [*Osm.* Fiyat; *ing.* Price; *Fr.* Prix].

☆ *Yak. anl.* **ayak teri, değer, bedel, kıymet, hediye, ücret, karşılık, tahsisat, ivaz, semen, alın teri.**

edestin, i. *Fr. edestine* < *Yun. edestos,* yenilebilir. Kenevirde bulunan bitkisel globülin. [*Ing.* Edestin].

edevat,-tı /edevat/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* edât'ın çoğulu. *esk.* Âletler, takımlar, avadanlık. [*ing.* Tools; *Fr.* Outils, ustensiles]. ⊙ **âlet ve ~,** ◘ **Avadanlık.**

edharz, i. *Alm. edel,* zengin + *harz,* reçine. *min.* Linyit ve maden kömürü yataklarında bulunan doğal reçinelere verilen ad. [*Fr.* Edharz].

edhem, i. *Osm.* < *Ar. esk.* ◘ **Ethem.**

edhemilik.-ği, i. *(Ebu Ishak Ibrahim Bin Edhem'in adından)* Melâmîlikten doğan ve batınî inançları benimseyen tarikat. [*Osm.* Edhemiye].

edhemiye, i. ◘ **Edhemilik.**

edi[1], i. *h.d.* Iş yapma veya yapılan iş. [*Osm.* Icraat; *ing.* Function; *Fr.* Fonction]. ⊙ **beyin ~ si,** *psik.* ve *fels.* ◘ **Beyin.**

~ **yitimi,** *psik.* Görmede bozukluk olmadığı halde, nesneleri birbirinden ayıramamak ve bunların nerelerde, ne işler için kullanıldığını bilememek şeklindeki ruh hastalığı. [*Osm.* Ama-yı eşkâl; *ing.* Apraxia; *Fr.* Apraxie].

☆ *Eşanl.* **işlev yitimi, apraksi.**

edi[2], i. Elinden iş gelmeyen iki kisiden söz edilirken söylenen **Edi ile Büdü, Şakire dudu** deyiminde geçer. [*ing.* Two tiny or helpless people].

edib, edibe, i. ◘ **Edip.**

edibane, z. *Osm.* < *Fars.* § ❶ Terbiyeli, bir adama yakışır halde. [*ing.* In a polite and gentlemanly manner, politely; *Fr.* Poliment] § ❷ Edebiyat bilgisi ve iyi yazma yeteneği olana yakışır biçimde: *Edibane bir makale yazdı.* [*ing.* Worthy of a literary man, in a literary manner].

edik,-ği, i. *esk.* > *etük* > *etik.* § ❶ Renkli sahtiyandan yapılmış yumuşak, yarım konçlu lapçın. § ❷ Ayağa giyilen eski şekil bir çeşit mest. Sokağa çıkıldığı vakit bunun üstüne başka bir pabuç giyildiğinden dolayı buna **iç edik** ve bundan hafiflendirilmiş olarak **cedik** denilmiştir. [*Osm.* Pabuç; *ing.* Kind of soft, unsoled houseboot; *Fr.* Chaussure à tige courte de maroquin colorie, autrefois].

edikula, i. § ❶ *mim.* Üstünde bir alınlık olan sayvan ve revak gibi bir bina olup, bir mabedin sellası içine olarak yapılır ve mabut heykeli bunun altına konur. [*ing.* Aedicule; *Fr.* Édicule]. § ❷ Eski Roma evlerindeki avlularda bir mabet biçiminde ahşaptan yapılmış küçük hücre ve odacıklara denir. Bunların içlerine ecdadın resimleri veya özel ilâh resimleri konurdu. [*ing.* Aedicule; *Fr.* Édicule].

edil, i. *Fr. édile, tiy.* (a) Roma tiyatrosunda maddî manevî oyunları destekleyip koruyanlar; (b) Oyunları denetleyip temsil tarihlerini ve daha başka kayıtlara saptayan. [*ing.* Aedile].

edilgen*, s. ve i. < *etmek. gram.* Gerçek öznesi söylenmeyerek veya tümleç halinde söylenerek nesnesi özne yerine geçmiş olan *(fiil): Kırılmak, görülmek, bilinmek edilgen fiillerdir.* [*Osm.* Meçhul; *Ing.* Passive; *Fr.* Passif,-ive].

☆ *Karş.* **etken.**

~ **çatı,** *gram.* Çok defa-**(i)** I-, bazan da **-(i),** n- çatı ekleriyle kurulan çatı: *Sevilmek (sev-il), yenmek (ye-n), söylenilmek (söyle-n-il), yaptırılmek (yaptır-ı-l-), getirilmek (getir-i-l-) v.b.* [*Osm.* Meçhul fiil.; *Ing.* Passive voice; *Fr.* Voix passive].

~ **direnç,** *mek.* ◘ **Direnç.**

~ **eylem,** *gram.* Gerçek öznesi belirtilmeyen eylem. Türkçede bu eylem **-(i)** I- bazan da **-(i)** n-edilgen çatı ekleriyle kurulur: *Kitaptaki bütün yanlışlar düzeltildi, Bu işler acele yapılmalıdır, Yemek neşe içinde yendi v.b.* [*Osm.* Meçhul fiil; *ing.* Passive, verb; *Fr.* Verbe passif].

☆ *Eşanl.* **ediigen fiil, edilgen çatılı fiil.**

~ **fiil,** *gram.* ◘ **Edilgen eylem.**

~ **kahraman,** *tiy.* Bir oyun içinde başka oyun kişilerine uyan, onların hareketleriyle harekete geçen baş oyuncu.

edilgenlik,-ği, i. Edilgen olma hali.

edilgi*, i. < *edilmek. fels.* ve *biy.* Dşarıdan gelip bir şeyde belli bir değişiklik meydana getiren etken. [*Osm.* Infial; *ing.* Passion, effect; *Fr.* Passion].

edilgin*, s. § ❶ *fels.* ve *biy.* Kendi bir etki yapmayıp, etki alma durumunda olan. [*Osm.* Münfail; *ing.* Passive; *Fr.* Passif,-ive]. ☆ *Karş.* **etkin, pasif.** § ❷ *sp. (Boks'ta)* Atak yapmayıp yalnız karşıdan gelen hamlelere savuşturmaya çalışan (boksör). [*ing.* Defensive; *Fr.* Défensif,-ive].

edilmek, nsz. f. Olunmak, yapılmak, etmek işine konu olmak, kılınmak, bir hale getirilmek: *Çok yardım edildi, Birinden rica edilmek, Biriyle münakaşa edilmek, Biri davet edilmek.* [*ing.* To be done, acted upon, be made; *Fr.* Être fait, se faire].

edim*, i. < *etmek.* § ❶ Olup gerçekleşmiş iş. [*Osm.* Amel, fiil; *ing.* Deed, action; *Fr.* Fait, action]. § ❷ *fels.* Varlıkta yetkinlik: Fiil olarak var olan şey, bir güç harcanmasıyle meydana gelen şey. [*Osm.* Fiil, amel, kuvvet-i faile; *ing.* Act; *Fr.* Acte]. § ❸ *huk.* Alacaklının talep edebileceği ve borçlunun yapmak zorunda olduğu davranış.

~ **davası,** *huk.* Bir edimin yerine getirilmemesi için açılan dava.

~ **hükmü,** *huk.* Edim davası sonucunda verilen olumlu hüküm.

edimsel*, s. *fels.* Edim niteliğinde olan. İşlem olarak var olan, gerçek olan, tasarı halinde olmaktan çıkarak gerçeklesen. [*Osm.* Fiilî; *ing.* Effective; *Fr.* Effectif,-ive].

☆ *Karş.* **gizli, tasarılı.**

edimselcilik,-ği*, i. *fels.* Geçmiş jeolojik olayların bugünkülere bakarak açıklanabileceğini ileri süren doktrin; Genel anlamda geçmişten örnek alarak bugünkü edimleri düzenleme. [*Osm.* Hazıriye; *ing.* Actualism; *Fr.* Actualisme].

☆ *Eşanl.* **aktüalizm.**

edinç*,-ci, i. < *edinmek.* Edinilen şey veya şeyler [*Osm.* Müktesebat; *ing.* ve *Fr.* Acquisition(s)].

EDINGER, Ludwig, öz.i. (1855-1918) Alman sinir hastalıkları uzmanı.

~ **Westphal** çekirdeği, *tıp.* Göz-hareket sinirinin esas çekirdeklerinden biri. *Edinger* tarafından dölütte, daha sonra *Westphal* tarafından erginlerde tanımlandı.

edingtonit,-ti, i. *Fr. edingtonite. (Iskoçyalı mineraloji bilgini Edington'un adından). Min.* Baryumlu zeolit; baryumun $BaAl_2Si_3O_{10}$, $3H_2O$ formülündeki hidratlı doğal alüminosilikatı. *(Iskoçya'da birçok mineralle birarada bulunur. Yarı saydamdır ve çama benzer; asitlerde pelte şeklinde erir).* [*ing.* Edingtonite].

edinik, s. < *etmek.* Edinilmis, kazanılıp kendisine mal edilmiş. [*Osm.* Müktesep; *Ing.* Earned, acquired, gained; *Fr.* Acquis,-ise].

edinilmiş, s. ◘ **Edinsel.**

edinim*, i. < *edinmek.* § ❶ Sahip olma. [*Osm.* Iktisap; *ing.* Acquisition, acquiring, gain; *Fr.* Acquisition]. § ❷ *dilb.* Üretici gramerde, varlıkları dolaylı yoldan anlaşılabilen dil eğilimleri veya bilgileri bütünü; bu bütün, dili konuşan kimseler tarafından kullanılır ve dile hâkim olmayı sağlar. *(Edinim, kullanımdan farklıdır: cümleleri söylediklerinde ve/veya duyduklarında /anladıkları/, özel durum veya metinlerde bu bilgileri kullanırlar).* § ❸ *huk.* ◘ **Iktisap.**

edinme, i. Elde etme, sahip olma. [*Osm.* Iktisap; *Ing.* Acquisition, acquiring, gain; *Fr.* Acquisition].

edinmek(-i), f. Kendini *(bir şeye)* sahip kılmak, kendine sağlamak: *Bilgi edinmek, Dost edinmek. O, bu huyu yeni edindi.* [*Osm.* iktisap etmek; *ing.* To get, acquire, procure, *Fr.* Se procurer, acquerir].

☆ *Yak.anl.* **elde etmek, ele geçirmek, peyda etmek, peydahlamak, kesbetmek, ihraz etmek, bekâm olmak, nail olmak.**

☆ *Karş.* **yitirmek, kaybetmek.**

edinsel*, s. < *edinmek.* Edinme yoluyle olan. [*Osm.* Kisbî; *ing.* Acquired; *Fr.* Acquis, -ise].

☆ *Karş.* **edinilmiş, kazanılmış.**

edip,-bi /edip/, i. *Osm.* < *Ar. edeb.* > *edîb.* § ❶ Edebiyat eseri ortaya çıkaran, edebî bilgilerde yetkili olan kimse. [*ing.* Literary man, man of letters; *Fr.* Homme de lettres, littérateur]. ☆ *Eşanl.* **yazınçı, kalem sahibi.** § ❷ öz.i. Erkek adı. § ❸ s. Edepli, terbiyeli, edebi olan, iyi eğitilmiş: *Ondan çirkin*

hareket beklenmez, edip bir adamdır. [*ing.* Polite, cultivated; *Fr.* Poli,-e, bien eleve,--ée].

Edirne, öz.i. *coğr.* Türkiye'nin doğu Trakya'daki illerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı. [*Ing.* A town in Thrace, formerly Adrianople].

~ **işi,** *san.* Edirne'de tahta üzerine boya ile yapılan süslemelik nakışlar. Sekizinci hicrî yüzyıldanberi başlayan bu tarzda işlenmiş gayet güzel tavanlar, kapılar, dolap kanatları saatler, sandıklar, çekmeceler, raflar v.b.

☆ *Eşanl.* **edirnekârî.**

~ **kırmızısı,** § ● Türk kırmızısı da denilen al renk. § ● Bu renkteki pamuklu kumaşlar.

EDISON, Thomas Alva, öz.i. (1847-1931) Amerikalı mucit. Buluşları: (a) İlk olarak 1868'de, elektrikli bir kayıt makinesi icat etti; (b) 1873'te, bir hat üzerinde, aynı zamanda iki telgraf çekmeyi mümkün kılan bir telgraf âleti yaptı; (c) 1876'da *Orange'a (New Jersey)* giderek orada Menlo Park laboratuarını kurdu. Burada ilk olarak *Bell*'in orijinal sistemini büyük ölçüde geliştirerek, «kömür taneli» bir telefon yaptı; (d) 1877'de gramafonu buldu; (e) 1878'de, herkesçe bilinen akkor filamanlı ampulü, ona ekonomik elektrik sistemi uygulayarak seri halinde de piyasaya sürdü. Bu buluş elektriğin yaygın şekilde kullanılması bakımından önemlidir; (f) 1870'de içine karbonlu tel geçirdiği bir ampulün yanmasını başardı; (g) 1882'de NewYork'ta ilk ticarî elektrik merkezini *(santral)* kurdu. Buluşlarından ayrı olarak, dünyanın en büyük imalât sanayii durumuna gelecek kuruluşların doğmasına da yardımcı oldu.

~ **etkisi,** *elek.* ◘ Etki.

edisonit,-ti, i. *Fr. edisonite. (Thomas A. Edison'un adından). min.* Doğal rütil çeşidi. [*ing.* Edisonite].

edisyon, i. *Fr. edition. matb.* ◘ Basım.

editör,-rü, i. *Fr. éditeur.* Bir yazar ve sanatçının eserini bastırıp yayımlayan kimse. [*Osm.* Tabi; *ing.* Editor].

☆ *Eşanl.* yayımlayıcı.

ediye, ç.i. *Osm.* < *Ar. dua. esk.* Dualar, niyazlar, yakarışlar.

ediyograf, i. *Fr. édiographe* < *Yun. aidios,* sonsuz + *graphein,* yazmak. Geniş toprak alanın aynı zamanda hem çevresini hem de düzey eğrilerini gösterebilen pantograf.

edna /ednâ/, s.ç:edânî. *Osm.* < *Ar. denî,* alçak, *bayağı.* § ❷ *esk.* En az, pek az; çok küçük: *Edna bir düşünmeyle anlaşılabilir.* [*Osm.* Asgari; *ing.* Lowest, of ..ost ordinary quality; *Fr.* Plus bas, le plus bas]. § ❷ En aşağı, pek kötü, çok bayağı: *Kumaşların ednası.*

Edo'lar, ç.i. *etn.* Güney Nijerya'da zenci halk. Ayni soydan gelen *Bini, Sobo* ve *Kukuruku*'larla birlikte Nijer bölgesinin batı kesiminde otururlar.

edometre, i. *Fr. oedometre. bayınd.* Bir toprak cinsinin sıkışma yeteneğini ölçmeye yarayan cihaz. *(Bu cihaz, düşey bir basınç altında tutulan toprağın enine genleşmesine imkân verilmeyecek şekilde düzenlenmiştir).* [*ing.* Oedometer].

Edremit,-ti, öz.i. < *Adramyttium.* Balıkesir'in ilçelerinden birinin ve merkezi olan şehrin adı.

~ **domatesi,** *bot.* Meyvesi orta büyüklükte ve dilimli, şekli düzensiz kabuğu kalın, erkenci bir domates çeşidi.

edükasyonizm, i. *Fr. éducationnisme.* ◘ Eğitimcilik.

edvâr /edvar/, ç.i. **devr**'in çoğulu. *Osm.* < *Ar. esk.* § ● **Devr**'in çoğulu. § ● *mec.* Alaturka musiki kurumlarını inceleyen bilim ve kitap: *Alaturka klâsik musiki.*

~ **musikisi,** *müz.* Alaturka klasik musikisi.

edvarsit,-ti, i. *Fr. édwardsite. min.* Seryum, lantan ve toryum'un monoklinik sistemde billûrlaşan doğal fosfatı. *(Monazit çeşidi).*

edviye, ç.i. *Osm.* < *Ar.* devâ'nın çoğulu.

efâl /efâl/, ç.i. *Osm.* < *Ar. esk.* **flil**'in çoğulu.

edyan /edyân/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **Din**'in çoğulu.

efaps, i. *Fr. éphapse. (Elektrobiyoloji)* Paralel giden veya kesişen iki sinir telinin elektriksel bağlantı yeri; burada sinaps noktasında oluşan olaylara benzer olaylar meydana gelebilir. [*ing.* Ephapse].

efase, s. *Fr. efface. dans.* Efase duruş. ◘ Duruş.

efe, i. § ● *mah.* Ağabey. [*ing.* Elder brother; *Fr.* Frere aine]. § ❷ Yiğit ve özellikle Batı Anadolu köy yiğidi.

efedrin, i. *Fr. ephedrine. ecz.* Denizüzümü *(Ephedra)* nden çıkarılan veya sentez yoluyle üretilen alkaloit. Adrenalin ve amfetamin'e yakın bir aminoalkoldür. Adrenalin niteliğinde, fakat ondan daha az zehirli olup ağızdan alındığı zaman da etkilidir. Özellikle kulak-burun-boğaz ve göz hastalıklarında baz veya klorhidrat halinde, mukoza üzerine püskürtme veya göz banyosu şeklinde de çok kullanılır. [*ing.* Ephedrine].

efekt,-ti, i. *ing. effect.* Radyo ve televizyon yayınlarında, tiyatro temsillerinde veya filim seslendirmelerinde, hareketlerin takip etmesi gereken tabiî seslerin yeterli olmadığı veya yeniden meydana getirilemediği zaman bunların özel olarak yaratılması işlemi. *(Sonradan meydana getirilen sesler çok defa gerçek seslerden daha etkilidir.).* [*Fr.* Effet]. ◉ **dalga** ~ **i,** *tiy.* ◘ Dalga.

efektif, s. ve i. *Fr. effectif.* § ❶ *huk.* Fiilen mevcut olan, gözle görülür, elle tutulur, gerçek. § ❷ *ikt.* Nakdî para. [*ing.* Cash, ready money]. § ❸ Bir kurumun kadrosunda fiilen çalışanların miktarı. § ❹ *ikt.* ve *mal.* (a) Kasa işlemlerinde çek ve benzeri kolayca tahsil edilebilen senetler dışındaki kâğıt ve madenî para; (b) Esham ve tahvilât işlerinde portföyün realize ettiği gerçek değer; (c) Kambiyo işlemlerinde çeşitli ticarî senetler dışındaki kâğıt veya madenî yabancı para mevcudu. [*ing.* Currency].

~ **değer,** *(sibernetik),* ◘ Değer.

~ **hisse senedi veya tahvil,** *ikt.* ve *mal.* Üzerinde muhalefet iddiası olmayan ve paraya çevrilebilen değer.

~ **sermaye,** *ikt.* ve *mal.* Ödenmiş ve işte fiilen dönen likit sermaye.

efektör,-rü, i. *Fr. effecteur* < *efficere. zool.* Kas, ışık organı, elektrik organı, bezler, kromatoforlar gibi, bir uyartıya iş yaparak veya kadde çıkararak cevap veren bir organ. [*ing.* Effector].

efelenmek, f. Efe gibi davranmaya kalkışmak, diklenmek, kafa tutmak.

efelik,-ği, i. § ● Efe olma hali. § ❷ Kabadayılık. [*Ing.* Bravado; *Fr.* Bravade].

efemera, i. *zool.* ◘ Birgün sineği.

efemerid, i. *Fr. éphéméride.* ◘ Gökgünlüğü.

efemine, s. *Fr. efféminé,-ée.* Kadınlara özgü davranışları huy edinmiş *(erkek)* [*Ing.* Effeminate].

efendi /efen:di/, i. *Rum. ephenditos* < *Yun. authentes,* sahip > *afentis.* § ❶ Eskiden «*Bay*» yerine, fakat isimlerden sonra getirilen bir ünvan olarak kullanılırdı ve ancak okur yazar olanlara söylenirdi: *Ali efendi, Mehmet efendi.* [*Ing.* Mr. Mister; *Fr.* Sieur, Monsieur]. § ❷ s. *mec.* Sözü, hal ve tavrı düzgün, terbiyeli *(kimse): Efendi bir adam.* [*ing.* Gentleman; *Fr.* Gentlemen]. ☆ *Eşanl.* **saygılı, nazik, kibar.** § ❸ i. Sahip, hâkim, sözü, emri geçen ve sayılması gereken kimse: *Konağın, çiftliğin efendisi, Halk, yurdun gerçek efendisidir.* [*Ing.* Master; *Fr.* Seigneur]. ☆ *Eşanl.* patron. § ❹ *h.d.* Koca, bey. § ❺ *(hizmetçiler ve uşaklar hk.)* Çalışılan evin erkeği, hizmetinde bulunulan adam. § ❻ *ünl. (Erkekler hk.)* Seslenme sözü: *Efendi! Biraz dikkat etsene.* ◉ ~ **den bir adam,** *dey.* Efendi görünüşlü, kibar bir adam. [*Ing.* Gentleman; *Fr.* C'est un honnête homme, c'est un homme distingue]. ◉ ~ **ler götürsün,** *dey.* Bir çağırı karşısında «**efendim**» deyip gitmeyen kimse için söylenilen «öl» anlamında şaka yollu beddua. [*Ing.* May he die!]. ◉ ~ **m nerde ben nerdel** *dey.* «Ben ne diyorum size siz ne anlıyorsunuz» anlamında. [*ing.* How far you are from understanding mel; *Fr.* Vous êtes loin de saisir le sens de mes paroles]. ◉ ~ **me söyleyeyim,** *dey.* Konuşurken gerekli kelime bulunmadığı zaman vakit kazanmak için kullanılan söz. [*ing.* and, 'um',er *(pause-filler in speech)*]. ◉ **istanbul** ~ **si,** *dey.* İstanbullu gibi nazik, ince. ◉ **kalem** ~ **si,** *dey.* Kalemden yetişmiş memur.

~ **baba,** *dey.* Eskiden bazı ailelerde çocukların babaları, gelinlerin kayınpederleri için kullandıkları saygı sözü. [*Ing.* Father (or child's address to his father].

~ **biçimi,** *kıyf.* Çeşitli fes kalıplarından birine verilen ad.

~ **gibi yaşamak,** *dey.* Sıkıntısız yaşamak. [*Ing.* To live like a gentleman].

~ **kapısı** *(dairesi), tar.* Yeniçeri yazmanlık dairesi. [*Ing.* Clerical office of the Junissaries].

efendice, z. Efendi gibi, efendiye yakışır şekilde. [*Ing.* Gentlemanly; *Fr.* En maître, noblement, civilement].

efendi efendi, z. Uslu, uslu. [*Ing.* In a well-behaved way].

efendilik,-ği /efen:dilik/, i. Efendi olma hali, efendiye yakışan davranış; usluluk. [*Ing.* Gentlemanly behavior; *Fr.* Bonté, bienveillance].

~ **satmak,** *dey.* Efendiye yakışan tavırlar takınmak. [*Ing.* To act arrogantly or assumingly, to be extravagant].

efendim /efen:dim/, ünl. § ● Çağırma, hitap karşısında «*buradayım*» veya «*ne istiyorsunuz*» anlamında kullanılır: *Efendim beni mi çağırdınız* § ❷ Anlaşılmayan bir sözü tekrarlatmak için söylenir: *Efendim?* § ❸ Karşıdakine, söylenen sözü tasdik etmeye çağırmak için söylenir: *Bu olacak şey değil Efendim?* § ❹ Nezaket veya saygı için söze katılır: *Hakkınız var efendim.*

efendimiz, i. Hz. Muhammed, padişahlar ve yol gösterici olarak kabul edilen kimseler için kullanılan saygı sözü.

efervesan, s. *Fr. effervescent. tıp.* Köpüren, suya atıldığı zaman gaz çıkararak eriyen [*Ing.* Effervescent].

Efes, öz. i. *Fr. Éphèse* < *Yun. ephesos. tar.* Eski çağda, Batı Anadolu'daki on iyon şehrinin en ünlüsü. [*ing.* Ephesus].

efezit,-ti, i. *Fr. éphésite.* Kalsiyumlu mikalar grupundan mineral. *(Margarit'e benzer).* [*Ing.* Ephesite].

efferent, s. *Fr. efférent* < *Lat. ex,* dışarı + *ferre,* taşımak, *zool.* ◘ Götürücü ,götürgen.

efgan /efgân/, ç. i. *Osm.* < *Fars. esk.* § ● Figan'ın çoğulu. § ❷ öz. i. Erkek adı.

efî, efâ, i. *Osm.* < *Ar. esk.* § ❶ Engerek yılanı § ❷ *mec.* Yılan gibi, kötü huylu kimse.

efiji, i. *Fr effigie. nüm.* Maden ve kâğıt para üstündeki kafa resmi. [*Ing.* Effigy].

~ **hakkı,** *nüm.* Herhangi bir kişiye sikke üzerine kendi portresini koyma izni veren hak. [*Ing.* Right of effigy; *Fr.* Droit d'effigie].

efil efil, z. *yans. (etmek veya esmek fiilleriyle beraber kullanılır)* Saç, elbise v.b. gibi hafif şeylerin rüzgârda dalgalanmasını belirtir.

efipi, i. *Fr. éphippie* < *Yun. epi,* üstünde + *hippos, at. Daphnia*'larda döllenmiş yumurtaların *(kış yumurtaları)* bulunduğu zardan kese. *(Kese, at eyeri gibi, hayvanın sırtında bulunur).* [*Ing.* Ephippium].

efira, i. *Yun ephyra. zool.* Gerçekmedüzlerde *(Scyphozoa) skifopoliplerden enine bölünme* lerle meydana gelip özgür yüzen ve medüzleri verecek olan yapılar. [*Lat., Ing.* ve *Fr.* Ephyra].

efkâr /efkâr/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* § ● **fikr**'in çoğulu. § ❷ *tkz.* ve *arg.* Tasa, kaygı, kuruntu, üzüntü. [*Ing.* Worry, anxiety; *Fr.* Tristesse].

efkârı.umumiye /efkârıumûmiye/, b.i. *Osm.* < *Ar.* Bir ülke halkının bir sorun üzerindeki düşünce ve görüşü, kamunun düşüncesi. [*Ing.* Public opinion]. ◉ **amme** ~ **ı,** *huk.* ◘ Kamu oyu.

~ **dağıtmak,** *tkz., arg.* Üzüntüyü ortadan kaldırmak, neşelenmek. [*Ing.* To cheer oneself up, to drown one's sorrows; *Fr.* Reprendre sa gaîete, se ragaillardir].

~ **etmek,** *dey.* ◘ Efkârlanmak.

efkârlanmak, nsz. f. *Ar.* ve *T. tkz.* ve *arg* Tasalanmak, üzülmek, kuruntuya kapılmak, kuruntulanmak [*Ing.* To worry; *Fr.* S'inquiéter, s'attrister].

☆ *Yak. anl.* **kaygulanmak, kederlenmek, gamlanmak, mükedder olmak, üzülmek.**

☆ *Karş.* **sevinmek, mesrur olmak, gülmek, neşelenmek.**

efkârlı, s. *tkz.* Tasalı, tasalanmış, üzgün: **O-**

muzdaş seni pek efkârlı görüyorum. [*İng.* Worried, anxious; *Fr.* Triste, attriste, affligé, désolé].

efkere, i. *A.* Evlerin önünde bulunan ve 1-3 dönüm kadar genişliğinde etrafı çit veya duvarla çevrilmiş yer. [*İng.* Court; *Fr.* Cours].

eflâk,-ki, /eflāk/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* § ❶ **felek**'in çoğulu. § ❷ *mec.* Talihler, bahtlar.

eflâtun /eflātūn/, s. Açık mor. [*İng.* Light purple; *Fr.* Violet clair].

eflatunî /eflātūnī/, s. Eflâtun renginde olan. [*İng.* Lilac-colored; *Fr.* Lilas].

eflüv, i. *Fr. effluve.* < *Lat. fluire.* akmak. *elek.* Bir iletkenin çevresinde meydana gelen az ışıklı elektrik boşalması. *(İletkenin yakınında, ancak elektrik alanının belli bir değeri aştığı kısımarda meydana gelen bu boşalma iletkenin fazla derecede ısınmasına yol açmaz.* § ❷ Manyetizmacıdan, manyetizma yapılan kişiye geçin ve birincinin istek veya duygularını ikinciye aktaran enerji veya madde. *(Eflüvlerin meydana gelişi genel bir olay olmakla birlikte, ancak trans halindeki medyumarda sık olarak rastlanır).* [*İng.* Effuve].

~ **tedavisi,** *tıp.* Statik veya yüksek frekanslı elektrik eflüvünün, ağrıların ve bazı deri hastalıklarının tedavisinde kullanılması. [*İng.* Effuviotherapy; *Fr.* Effluviothérapie, effluvation].

☆ *Eşanl.* **eflüvyoterapi.**

efod, i. *Fr.* éphod < *esk. ibr. aphad.* § ❶ Eski Yahudilerin başhahamları tarafından dinî merasimde giyilen hırka gibi libas. *(Çeşitli renk ve şekilde olanları vardır. Başhahamların giydiği efod'lar sırma ile işlenmiş, kıymetli taşlarla süslenmişti. Bunu giymeden âyin yapamazdı. Hz. Davut Tâbut'us sikine'ye böyle bir efod giyermiş.* § ❷ Hakimler çağında kendisine danışılan Yehova'nın cevaplarının yazılı bulunduğu tabletlerin konulduğu vazo. *(Davud'dan sonra artık görülmez olmuştur.* [*İng.* Ephod].

efor, i. *Fr. effort.* Zihin ve bedenin inerjik hareketi. Güç, emek, çaba. [*İng.* Effort].

efrat /ifrāt/, ç.i. *Osm.* < *Ar. efrād.* § ❶ **Ferd**'in çoğulu. § ❷ *ask. (Eskiden)* Erler, erat. [*İng.* Private soldiers. recruits; *Fr.* Simples soldats]. ◎ **aile** ~ ı, ◘ **Aile.** ◎ **efrad-ı aile,** Aileyi teşkil eden fertler.

efriz, i. *Fr. frise.* § ❶ *mim.* Saçaklarda baş tabanı kornişten ayıran ve binanın enince uzayıp giden kabartma süslü kısım. ☆ *Eşanl.* **friz.** [*İng.* Frieze; *Fr.* Frise]. § ❷ Bir mobilyanın, bir parmaklığın veya kâğıt yapıştırılan duvarların yukarı taraflarında boydan boya ensiz bir kurdelâ veya kuşak gibi devam eden süslemelik kısım. § ❸ *res.* Yatay olarak boydan boya devam eden ve mimarideki efrizlere benzeyen uzun ve süslemelik duvar resimleri. § ❹ *tiy.* Tiyatro sahnelerinin üst taraflarına asılan ve bir tavan veya göğü göstermek için sofitaya asılı bulunan uzun ve ensiz boyalı perdeler. [*İng.* Border, skypiece; *Fr.* Frise]. ◎ **parke** ~ **i,** *inş.* Parke tahtalarının her yaprağını birbirinden ayıran ve çerçeveleyen ensiz uzunca tahtalar. [*İng.* Framing strip; *Fr.* Frise de parquet].

efruz /efrūz/, s. *Osm.* < *Fars.* § ❶ *esk.* Parlatan, tutuşturan, anlamıyle kelimelere katılır: *Dilefruz, cihan efruz.* § ❷ öz.i. Erkek adı.

efsane /efsāne/, i. *Osm.* < *Fars. fesāne.* § ❶ *sosy.* Halkın hayalinden doğarak ağızdan ağıza dolaşan, konusu genellikle olağanüstü nitelikte olan hikâye. [*İng.* Legend; *Fr.* Légende]. § ❷ *müz.* Çeşitli biçimlerdeki yapısı edebî bir efsaneye dayanan, çoğunlukla *«mystère»* oyunlarının ve eski çağların havasını yansıtan müzik parçası. [*İng.* Legend; *Fr.* Légende].

efsaneleşmek, f. Efsane halini almak, ağızdan ağıza söylenmek.

efsanevî /efsānevī/, s. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Efsaneyle ilgili. § ❷ Efsanelerde geçen veya hakkında efsaneler düzülen veya efsaneyi andıran nitelikte olan *(kimse, hayvan, yer..).* [*İng.* Legendary; *Fr.* Légendaire].

☆ *Eşanl.* **efsaneli, efsanemsi.**

~ **hayvanlar,** Eski doğu uluslarında olduğu gibi Yunanlılar ve Romalılarda da ilâhlar ve kahramanları temsil etmek üzere bir sembol olarak kullanılan hayvan resmi.

efser, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Taç, iklil, hükümdarların başlarına taktıkları değerli bir madenden yapılmış, mücevherle süslü başlık.

efsun /efsūn/, i. *Osm.* < *Fars. esk.* Büyü, sihir. [*İng.* Charm, spell, enchantment; *Fr.* Ensorcellement].

☆ *Eşanl.* **afsun.**

efsunlamak, f. Büyülemek. [*İng.* To bewitch: *Fr.* Ensorceler].

efsunlu, s. Büyülü, sihirli. [*İng.* Spell-bound, bewitched; *Fr.* Ensorcelé,-ée].

☆ *Eşanl.* **afsunlu.**

efsürde, s. *Osm.* < *Fars. esk.* § ❶ Donmus, donuk, solmuş. § ❷ Duygusuz.

eftamintokofti, i. *Rum. arg.* Yalan, uydurma söz veya haber. ☆ *Eşanl.* **atmasyon, dolma, dubara, kantin, katakofti, kıtır, kıtırbom, kofti, mantar, martaval, palavra.**

eftimon, i. *bot.* İki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Convolvulaceae* familyasından, kültür bitkilerine büyük zararlar yapan bir cinsaçı türü. [*Lat. Cuscuta epithimum*].

☆ *Eşanl.* **keten cinsaçı.**

efüzyon, i. *Fr. effusion. fiz.* Gazların, gözenekli bir bölmeden değişik hızlarda *(yoğunluğu az olan kazlar daha çabuk geçer)* geçmesine dayanarak, bir gaz karışımının içindeki gazları ayırma usulü. *(Gazların geçiş hızı* **Graham kanunu** *ile belirlenmiştir).* [*İng.* Effusion].

efza, s. *Osm.* < *Fars. efzūden.* Arttıran, çoğaltan.

efzâyiş /efzāyiş/, i. *Osm.* < *Fars. efzūden,* çoğaltmak. *esk.* Artma, çoğalma, fazlalaşma.

efzon, i. *Yun. euzônos.* Avcı askeri.

efzûn /efzūn/, s. *Osm.* < *Fars. efzūden,* arttırmak. *esk.* Çok, fazla, artık, aşkın: *Allah ömrünüzü efsun etsin.*

efzûnî /efzūnī/, i. *esk.* Çokluk, artıklık.

egale, i. *Fr. égale. sp.* Eşitlenmiş, eşit olmuş, derecesine varmış. [*İng.* Equalled].

~ **etmek,** *sp.* Eşit olmak. Derecesine ulaşmak. [*İng.* To equal; *Fr.* Égaler].

egalitarizm, i. *Fr. égalitarisme.* ◘ **Eşitçilik.**

egavlamak, f. *arg.* Ele geçirmek, elde etmek: *Aman yavrum,bir yahnilik (enayi) egavlamışım, bu akşam mozuz (sızarız, mest oluruz)* [*İng.* To get, to take hold of; *Fr.* Saisir, empoigner].

☆ *Yak. anl.* **enselemek.**

ege, i. Bir ocuğu koruyan, işlerine bakan ve her halinden sorumlu bulunan kimse. [*Osm.* Veli; *İng.* Guardian, patron; *Fr.* Tuteur,-trice].

Ege (denizi), öz.i. *Yun. Agaiou Pelagos. coğr.* Kuzeyde Trakya. doğuda Anadolu, güneyde Akdeniz, batıda balkan yarımadası ile kuşatılan deniz. Yüzölçümü 196.000 km^2. [*İng* Aegean sea; *Fr.* Mer Egée].

egemen*, s. *esk. T. egi.* § ❶ Buyruk ve hüküm sahibi, buyruğunu yürüten, bağımlı olmayan *Egemen devlit.* [*Osm.* Hâkim; *İng.* Sovereign; *Fr.* Souverain]. § ❷ *fels.* Üstünde daha yüksek bir şey olmayan; Kendisinden daha yüksek ve ulu bir şey tasarlanamayan. [*Osm.* Ala, ekber. âzam; *İng.* Sovereign; *Fr.* Souverain].

☆ *Yak. anl.* **erk sahibi, hükümen, başat, hüküm süren, hükmeden.**

☆ *Karş.* **köle, esir, kul, bağımlı, mahkûm, tabi.**

~ **eşitlik,** *huk.* Uluslararası kurallarda devletlerin egemenliklerinden fedakârlıklarda bulunmadan eşitlik içinde buunmaları. Birleşmiş Milletler Teşkilât andlaşmasnın ikinci maddesi bu temel prensibe dayanır.

~ **ton,** *res.* Bir resimde hâkim olan renk. [*Fr.* **Tonalité**].

egemenlik,-ği, i. § ❶ *huk.* Egemen olma hali Bir devletin, gaşka bir devletin boyunduruğu altında bulunmaması, kendi kendini yönlt mesi. [*Osm.* Hâkimiyet; *İng.* Sovereignty; *Fr.* Souverainetė]. § ❷ Buyruğunu yürütme hakkı: *Egemenlik ulusundur.* [*Osm.* Hâkimiyet; *İng.* ve *Fr.* Domination].

☆ *Yak. anl.* başatlık, hükümranlık.

☆ *Karş.* **kölelik, esaret, bağımlılık, tabiiyet, mahkûmiyet.**

egeran, i. *Fr. égérane. min.* Hidratlı doğal alüminyum ve kalsiyum silikat. Bileşiminde ayrıca demir ve manganez de bulunur. Bohemya'daki *Eger'de (Cheb) çeşididir).* [*İng.* Egeran].

egersimetre, i. *Fr. égersimètre. (Elektroradyoloji)* Kronaksiyi ölçmeye yarayan âlet. *(Weiss'in balistik reotomunun dayandığı prensibe göre yapılmıştır).* [*İng.* Egersimeter].

egiç, i. < *eğmek.* Yemiş koparırken dalları çekmeye veya kovandan bal almaya yarayan âlet.

egid, i. *Fr. égide.* Yunan tanrıçası Athena'nın Amalte keçi derisinden yapılmış kalkanı. Bu kalkanın üzerinde bir medüz kafası resmi varmış.

eglestonit,-ti, *Fr. églestonite. min.* Doğal civa oksiklorürü; kübik sistlmde billûrlaşır. [*İng.* Eglestonite].

eglog,-ğu, i. *Fr. églogue* < *Yun. eklogeed.* Küçük pastoral manzume. Kır daamlarının, çobanların karşılıklı konuşarak *(diyalog)* duygu ve düşüncelerini anlatmaları.

ego, *Lat.* **«Ben»** demek olup bazı felsefe terimlerinde bileşik olarak bulunur; *fels.* ve *psikanal.* (a) Zihin hallerindeki düzen ve bireyi öbür varlıklardan ayıran ve bilinç olarak düşünülen benlik; (b) Yaşanan olguların bilinçli ve devamlı öznesi; (c) İlkseı bencillik; (ç) Bir kimsenin kavrayış, düşünce, duygu ve davranımını kontrol eden ve onun gayeler'ni gerçekleşmesini isteye şey [*İng.* ve *Fr.* Ego].

~ **dinamiği,** *psik.* Bilinçli olduğu ve direkt metotlarla araştırmaya elverişli bulundukları düşünülen ana motiflerin incelenmesi.

~ **içgüdüsü,** *psik.* Psikoanalizde cinsel olmayan herhangi bir içgüdü.

~ **ideali,** *psik.* Psikoanalizde süperego. Davranışa biçim veren yüksek standart ve değerlerin introjeksiyonuna ve ana-babadan gelen etkilerin devamlı bir ifadesi.

~ **kuramı,** *psik.* Psikoanalizde, sadece libido ile uğraşmak yerine egonun fonksiyonlarına önem veren kuram.

~ **libidosu,** *psik.* § ❶ Psikoanalizde cinsel içtepilerin tersine dönmesi, cinsel içteplnin kendine bağlanmak yoluyla ifadesi. § ❷ Cinsel içtepilerin başkalarını ilgilendirecek tarzda normal bir gelişme göstermesi.

egoculuk,-ğu, i. ◘ **Benlikçilik.**

egofoni, i. *Fr. égophonie* < *Yun. aix, aigos,* keçi + *phône, ses.* Keçi sesini andıran insan sesi. Yalnız kulağı göğse dayayıp dinleyince farkedilir. Akciğer zarında *(plevra)* su toplandığını gösterir. *(Bazen zatürreede de ayni ses duyulur).* [*İng.* Egophony].

egoist, s. *Fr. égoïste.* ◘ **Bencil.**

egoistlik,-ği, i. ◘ **Bencillik.**

egoizm, i. *Fr. égoïsme.* ◘ **Bencillik.**

egosantrik, s. ve i. *Fr. égocentrique.* § ❶ Egosantrizmle ilgili; [*İng.* Egocentric]. § ❷ i. *tıp., psik.* ve *eğt.* (a) Çevresini kendi etrafında döner gibi gören, bütün düşüncelerin kendi üzerine çevrildiğini zanneden; (b) Bencil veya başkalarının çıkarlarına aldırmayan; (c) Kendini merkez edinen, benmerkezci; (d) Çocukların ilk yıllarındaki gelişmeleriyle ilişkili olup **«ben»** ile **«ben olmayan»** arasında bazan veya hiç bir zaman ayırma yapmamak şeklinde kendini gösteren bir çağı anlatırken kullanılan söz. [*İng.* Egocentric].

egosantrizm, i. *Fr. égocentrisme.* ◘ **Beniçincilik.**

egotizm, i. *Fr. égotisme.* ◘ **Benlikçilik.**

egzalton, i. *Fr. exaltone. kim.* Sentez yolu ile hazırlanan $C_{15}H_{26}O$ formülündeki siklik keton. [*İng.* Exaltone; *Fr.* Cyclopentadécanone].

☆ *Eşanl.* **siklopentadekanon.**

egzama /eg:zama/. i. *Yun. ekzema,* kaynama. (a) *patol.* Üstderide kızarıklık, şişkinlik ve kabarcıklanma şeklinde beliren kaşıntılı, yaygın ve kronik deri hastalığı *(Yaş veya kuru olabilir).* (b) *vet.* Hayvanlarda, doğuştan veya sonradan olma, anormal bir duyarlığa ve bünyece elverişliliğe bağlı, inatçı, zaman zaman depreşen, had veya kronik çeşitli deri hastalıklarının genel adı. [*İng.* Eczema; *Fr.* Eczéma].

☆ *Eşanl.* **mayasıl.**

egzamatit,-di, i. *Fr. eczématide. patol.* Yüzde

veya gövdede yan yana dizili pullar halinde beliren ve egzamayı andıran kızartılı döküntü. *(Çevresi değirmi veya çentikli olan egzamatitler, başka hastalıklarda da /psoriazis, pitiryazis v.b./ karıştırılabilir; yerel ve genel, uygun bir tedaviyle kolayca iyileşebilir).* [*ing.* Eczematid].

egzansefal, s. *Fr. exencéphale. terat.* Egzansefali durumu gösteren. [*ing.* Exencephalous].

egzansefali, i. *Fr. exencéphalie. terat.* Kafatası veya yüzün üst kısmında bulunan sivri ur. [*ing.* Exencephalia].

egzantem, i. *Fr. exanthème. tıp.* Bir iç hastalık sonucu deride değişik görünüşlerde ortaya çıkan döküntülere verilen genel ad. Kızamık, kızamıkçık, kızıl, çiçek v.b. gibi hastalıklarda, yiyecek zehirlenmelerinde serum reaksiyonlarında görülür. [*ing.* Exanthem].

egzersiz, i. *Fr. exercice.* § ❶ *eğt.* ◘ **Alıştırma, alışma.** § ❷ *sp.* ◘ **Antrenman.**

egzibisyonizm, i. *Fr. exhibitionnısme.* ◘ **Teşhir hastalığı.**

egzistansialist,-ti, s. ve i. *Fr. existentialiste. fels.* ◘ **Varoluşçu.**

egzistansiyalizm, i. *Fr. existentialisme.* ◘ **Varoluşçuluk.**

egzoderm, i. ◘ **Eksoderm.**

egzodermik, s. ◘ **Eksodermik.**

egzo-elektron, i. *Fr. exo-électron.* Bir madenin enerji veren alatropi dönüşümünde açığa çıkan elektron.

egzofori, i. *Fr. exophorie.* İki gözle görme bozukluğu. ◘ **Heterofori.**

egzoftalmi, i. *Fr. exophthalmie. tıp.* Gökküresinin öne doğru çıkması. [*ing.* Exophthalmos].

egzogami, i. *Fr. exogamie. sosy.* ◘ **Dışarıdan evlenme.**

egzognati, i. *Fr. exognathie, anat.* Çenelerden birinin ileri doğru çıkık olması. [*ing.* Exognathia].

☆ *Eşanl.* **egzognatizm.**

egzognatizm, i. *Fr. exognathisme.* ◘ **Egzognati.**

egzojen, s. *Fr. exogène.* § ❶ Dışarıdan gelen. [*ing.* Exogenous]. § ❷ *bot.* Kendisini oluşturan organ veya elemanın dısından doğan organ veya anatomik eleman. [*ing.* Exogenous].

☆ *Karş.* **endojen.**

egzomfal, i. *Fr. exomphale. tıp.* Yeni doğmuş çocukta görülen göbek fıtığı. [*ing.* Exomphalos].

egzomorfizm, i. *Fr. exomorphisme. petr.* Bir iç kayaya değen çevre kayaların değişimi *(değme başkalaşımı).* [*ing.* Exomorphism].

☆ *Eşanl.* **dış başkalaşım.**

egzopodit,-ti, i. *Fr. exopodite.* Kabukluların en uzantılarındaki parçalardan biri. *(Egzopodit, kabuklulardaki çatallı bacakların dış koludur).* [*ing.* Exopodite].

egzoreik, s. *Fr. exoréique. coğr.* ◘ **Dışarıya akışlı.**

egzoreizm, i. *Fr. exoréisme. coğr.* ◘ **Dışarıya akışlılık.**

egzos, i. *İng. exhaust.* < *Lat.* § ❶ (a) İçten yanmalı motorlarda, yakıtın yanmasıyla ortaya çıkan gazların motordan dışarı atılması; [*ing.* Exhaust; *Fr.* Échappement]; (b) Bir motorun yanmış gazlarının havaya boşaltılmasını sağlayan boru şeklinde bir tertibat. [*ing.* Silencer; *Fr.* Tuyau, d'échappement]. § ❷ *(astronotik)* Bir füzede, yanma odasında meydana gelen gazların borularla dışarıya atılması. [*ing.* Ejection; *Fr.* Éjection].

~ **alevi,** *hava.* Egzostaki gaz karışımında yakıt buharı kalması ve bu buharın kızgın egzost borusuna değmesi dolayısıyle hasıl olan alev. [*ing.* Back-flash; *Fr.* Retour de flamme *(échappement)*].

~ **borusu,** § ❶ *otom.* Motoru susturucuya birleştiren boru olup yanmış veya sarfedilmiş gazları motordan dışarı atmaya yarar. [*ing.* Exhaust pipe; *Fr.* Tube (tuyau) d'échappement]. ◘ *ŞEKİL: 401.* — **MOTOSİKLET.** § ❷ *den.* Dışarı verilen istime mecralık eden boru.

~ **gazı analiz cihazı,** *otom.* Motorun yakıt yakma yeterliğini tayin etmek üzere kullanılan âlet. [*ing.* Exhaust gas analyzer].

~ **gazı sıcaklığı,** *hava.* Egzost gazı akımının uygun bir tarzda elde edilen ortalama sıcaklığı. [*ing.* Flue gas temperature].

~ **gövdesi,** *term.* ◘ **Susturucu.**

~ **kollektörü,** *otom.* Silindirlerden çıkan yanmış gazların dışarı çıkmasını sağlayan borulara verilen ad. [*ing.* Exhaust manifold *Fr.* Collecteur d'échappement].

~ **port,** *den.* Egzos edilen istimin silindir içinden çıktığı methal.

~ **supapı,** *den.* Fazla buharın dışarı verilmesinde kullanılan valf. [*ing.* Exhaust *(outlet, release)* valve; *Fr.* Soupape d'échappement].

egzosfer, i. *Fr. exosphère. meteor.* Yaklasık olarak 100 km. nin üstünde uzanan atmosfer tabakası. *(Bu tabakadaki hafif moleküller yer çekiminin etkisinden kurtularak yavaş yavaş gezegenlerarası boşluğa doğru yayılır).* [*ing.* Exosphere].

☆ *Eşanl.* **dışyuvar.**

egzosmos, i. *Fr. exosmose. fiz.* Yoğunlukları farklı iki sıvıyı ayıran bir zarın içinden dışına doğru geçen akım. [*ing.* Exosmosis].

egzospor, i. *Fr. exospore. bot.* § ❶ Spor zarının kütinleşmiş dış tabakası. [*ing.* Exospore]. § ❷ Egzojen spor. [*Fr.* Epispore].

☆ *Eşanl.* **epispor.**

egzosporlu, s. Bazitli mantarlar gibi egzojen sporları bulunan bitkilere denir. [*ing.* Exosporal, exosporous; *Fr.* Exosporé,-ée].

egzosporlular, ç.i. Sporları spor kesesi tablasının dışında bulunan cıvık mantarlar grupu *(Egzosporluluk seyrek görülen bir durumdur).* [*ing.* Exosporeae; *Fr.* Exosporees].

egzostos, i. *Fr. exostose.* § ❶ *patol.* Normalden fazla sayıda bir «*kemikleşme noktasından*» kökenini almış doğuştan yalancı kemik tümörü. § ❷ *bot.* Ağaçların saplarında ve dallarında rastlanan sert çıkıntılar. [*ing.* Exostosis].

egzotermik, s. *Fr. exothermique* < *Yun. ekso,* dıs + *thermon,* ısı. *kim.* Isı veren: *Egzotermik tepkime.* [*ing.* Exothermic].

egzotik, s. ve i. *Fr. exotique* < *Yun. eksotikos.* § ❶ *ed.* (a) Bir ülkeye dışarıdan gelme olan *(şey)*; (b) Yabancı memleketlerle ilgili konu, tip, renk, ve özellikler, başka ülkelerin manzara ve âdetlerini konu yapan eser. [*ing.* Exotic]. § ❷ *biy.* Baska bir iklimden gelmiş hayvanlar ve bitkiler. [*ing.* Exotic].

egzotizm, i. *Fr. exotisme.* § ❶ Bir ülkeye dışarıdan gelmişlik. [*ing.* Exotism]. § ❷ Yabancı ülkelerin törelerini ele alan veya görünüşünü anlatan bir eserin niteliği; § ❸ Egzotik şeylere düşkünlük. [*ing.* Exotism]

☆ *Eşanl.* **egzotizm, eldışılık.**

egzotoksin, i. *Fr. exotoxine.* Mikropların dıs ortama boşalttıkları madde. *(Difteri ve tetanos basilleri sinir sistemine zararlı egzotoksinler çıkarırlar).* [*ing.* Exotoxin].

egzotropi, i. *tıp.* Dışa şaşılık. [*ing.* Exotropia]

egzulserasyon, i. *Fr. exulcération.* Yüzeyde az derin yara. *(Genellikle frengi şankrını anlatmak için kullanılan terim).* [*ing.* Exulceration].

eğdirmek, f. Bir tarafa doğru eğmek, sallandırmak. [*ing.* To bend; *Fr.* Faire incliner, faire pencher].

eğe[1], i. *esk. T. ige. tekn.* Madenleri, tahtayı v.b. yontmak, düzeltmek ve perdahlamak için kullanılan, sert çelikten yapılmış, üzeri çizgi çizgi, genellikle uzun ve ensiz el âleti. [*ing.* File; *Fr.* Lime]. ◘ *ŞEKİL: 151.* — **DEMİRCİ;** *ŞEKİL: 133.* — **ÇİLİNGİR.** ⊙ **balık sırtı ~,** *tekn.* Yüzeyi dışbükey eğe. [*ing.* Halfround file; *Fr.* Lime demi-ronde]. ⊙ **delik ~ si,** *tekn.* ◘ **Delik.** ⊙ **düz ~,** Düzlem yüzeyli eğe. [*ing.* Lime méplate]. ⊙ **ince yuvarlak ~,** *tekn.* Ufak delikleri eğelemeye yarayan eğe. ☆ *Eşanl.* **sıçan kuyruğu.** [*ing.* Rat-tail, rat-tailed file; *Fr.* Queue -de-rat]. ⊙ **üç köşe ~,** *tekn.* Her yüzeyi dişli üç yüzeyden ibaret ve kesiti üçgen şeklinde olan eğe- [*ing.* Three-square file, three-corner file, triangular file; *Fr.* Tierspoint].

~ **çizgisi,** Eğe dişlerinin açtığı çizgi.

~ **dişi,** *tekn.* Eğe denilen âletin demiri üzerindeki sivri keskin dişler. [*ing.* File tooth; *Fr.* Dent de lime].

~ **gövde,** *den.* Geminin kaburgalarını teşkil eden postaların omurgadan itibaren dördüncü parcası.

~ **sapı,** *tekn.* Eğe demirlerinin takıldığı ve elle tutmaya yarayan sap. [*ing.* File handle]

~ **talaşı,** *tekn.* Bir cismin eğelenmesinden meydana gelen toz gibi parçalar. [*ing.* Filings; *Fr.* Limaille].

☆ *Eşanl.* **eğinti.**

eğe[2], i. *esk. T. ige.* ve *anat.* Çift ve kıvrık bir seri uzun, kemik, yassı ve eğmel veya kısmen kıkırdaklı çubuklar olup sırt taraftan omurgaya, karın taraftan bir kısmı göğüs kemiğine hareket edebilecek biçimle eklemli bulunur. [*Osm.* Dıl',azm-ı dıl'î; *Lat.* *Costa, os costale; ing.* Costal bone, rib; *Fr.* Os costale, côte].

☆ *Eşanl.* **kaburga.**

~ **damarı,** *zool.* Böceklerde kanadı çevreleyen veya sadece kanadın ön kenarında bulunan ve genellikle boynuzsu maddeden bir kalınlıkta son bulan kabarık çizgi. *(Eğe damarının hemen arkasındaki uzunlamasına damara eğe-altı damarı denir).* [*ing.* Costal nerve; *Fr.* Nervure costale].

~ **kemiği,** *anat.* ve *zool* ◘ **Eğe**[2].

eğeci, i. Eğe ile madenleri işleyen veya cilâlayan kimse. [*ing.* Filer, polisher; *Fr.* Limeur].

eğel, i. Arapların başlarına örttükleri kefiyeleri tutturmak için üzerine geçirdikleri kordon seklinde düğümlü bağ.

eğeleme, i. Eğelemek eylemi. [*ing.* Filing; *Fr.* Limage]. ⊙ **dik ~,** *otom..* ◘ **Dik.**

eğelemek(-i), f. Eğe ile aşındırmak, düzleştirmek. [*ing.* To file off, polish; *Fr.* Limer].

eğeler.arası,-nı, b.i. *anat.* § ❶ İki eğe kemiği arası. § ❷ b.s. İki eğe kemiği arasında bulunan: *Eğelerarası sinirler.* [*Osm.* Beyn-el -dıl'î; *ing.* Intercostal; *Fr.* Intercostal,-ale]

eğenti, i. ◘ **Eğinti**[1].

eğer[1] /e:ğer/, e. *Osm.* < *Fars. eger. ed.* Şart anlamını güçlendirmek için şartlı cümlelerin başına getirilir: *Eğer yağmur yağmazsa gezmeye çıkarız.* [*ing.* If, in case; *Fr.* Si, en cas que, au cas où].

eğer[2], i. ◘ **Eyer.**

eğdirmek, f. Eğmek işini yaptırmak: *Tel eğdirmek.*

eğiç,-ci, s. ve z. < **eğmek.** *h.d.* Ağaç dallarını eğip meyva toplamakta veya kovadan bal almakta kullanılan ucu eğri ağaç kanca. [*ing.* Forked stick for picking fruit; *Fr.* Crochet].

eğik, s. < *eğmek.* § ❶ Eğilmiş bir halde bulunan: *Şapkası yana doğru eğik.* [*ing.* Inclined; *Fr.* Incliné,-ée]. § ❷ *mat.* Dik olmayan; yatay bir çizgi veya düzlemle açı meydana getirecek şekilde olan. [*Osm.* Mâil, münharif; *ing.* Inclined, oblique; *Fr.* Oblique]. ☆ *Karş.* **dik, kaim.** § ❸ *anat.* Çalışması vücudun simetri düzlemine paralel olmayan kasları belirtmek için kullanılır. [*ing.* ve *Fr.* Oblique]. § ❹ *bot.* Uçları toprağa doğru eğik olan *(organlar hk.)* § ❺ i. *mat.* Dik veya Paralel olmayan doğru: *Bir düzleme bir eğik çizmek.* [*ing.* ve *Fr.* Oblique]. ⊙ **başı ~,** *dey.* İtaatkâr. [*ing.* Obedient; *Fr.* Tête courbée].

~ **atış,** *fiz.* Yatayla bir daracı yapacak şekilde fırlatılan bir cismin hareketi. Fiziğin mekanik bölümünde teorik olarak incelenen bu hareket, uygulamada, top atışının isabetli olmasını sağlar.

~ **biçme,** *mat.* ◘ **Biçme.**

~ **doğru,** *mat.* ◘ **Eğik**[5].

~ **düzey,** *tiy.* Sahnenin gerisinde başlayıp seyirciye doğru veya bir yandan bir yana eğik olarak yapılan düzey. [*ing.* Ramp; *Fr.* Plan incliné].

~ **düzlem,** *mek.* ◘ **Düzlem.**

~ **etkenler,** *istat.* Aralarında bağlılaşma bulunan etkenler. [*ing.* Oblique factors; *Fr.* Facteurs obliques].

~ **görüş,** Uçuş yönü veya rasat yönüyle açı yapan bir yönde görüş. [*ing.* Oblique visibility; *Fr.* Visibilite oblique].

~ **hareket,** *müz.* ◘ **Hareket.**

~ **kaydırma,** *sin.* Alıcının öne ve yanlamasına kaydırma arasındaki ortalama **hareket.** [*ing.* Oblique travelling; *Fr.* Travelling oblique].

~ **kesi,** *biy.* Bir organizmayı vücudun eksenleriyle çeşitli açılar yaparak kesen kesi-

lerin her biri. [*Osm.* Mail makta; *ing.* Oblique section;*Fr.* Section oblique].

~ **halat,** *cimn.* Yukarı ve aşağı uçları verev olarak takılı tırmanma halatı. [*ing.* Inclined rope; *Fr.* Corde oblique].

~ **koni,** *mat.* ◘ **Koni.**

~ **lâmba hattı yaklaşma ışık sistemi,** *hava.* Yatay ve düşey düzlemlerle çeşitli açılar teşkil eden lâmba hatlarından ibaret ve pilota yaklaşma açısı tayin eden bir yaklaşma ışık sistemi. [*ing.* Slope-line Approach lighting system; *Fr.* Dispositif d'approche à lampes lumineuses inclinées].

~ **merdiven,** *cimn.* Yere eğik olarak inen merdiven biçiminde asılma, tırmanma aracı. [*ing.* Sloping ladder; *Fr.* Échelle oblique].

~ **milli vana,** *döş.* Isıtma döşeminde kullanılan bir vana türü. [*Osm.* Mail mesnetli ventil].

☆ *Eşanl.* **kosva musluk.**

~ **piramit,** *mat.* ◘ **Eğik biçme.**

~ **sap,** *bot.* Ucu aşağıya gelecek şekilde eğri çizen sap. [*ing.* Inclined stem; *Fr.* Tige inclinée].

~ **sıra,** *cimn.* Cimnastik sırasının, bir ucundaki çengellerle yatay parmaklığa takılmasından oluşan eğik bir yüzey konumundaki türü. [*ing.* Sldoping bench; *Fr.* Banc incliné].

~ **silindir,** *mat.* ◘ **Silindir.**

~ **spor kesesi,** *bot.* Kara yosununda yere doğru eğik duran spor kesesi. [*ing.* Inclined urn; *Fr.* Urne inclinée].

~ **viraj,** *hava.* Bir aerodinin enine ekseninin yataya hissedilecek derecede eğik olduğu bir viraj. [*ing.* Banked turn; *Fr.* Virage incliné].

~ **yapı,** *coğr.* Duruşları bozulmuş tabakaların bir yana doğru eğilmiş olmaları durumu. Eğik yapının bulunduğu, tabakaların da üst üste sert yumuşak olarak sıralandığı yerlerde aşınmalarla tabaka basamaklı yöreler. [*Osm.* Mâil bünye; *ing.* Monocline; *Fr.* Structure monoclinal].

~ **yapraklanma,** *bot.* Tomurcukta, üst kısmı alt kısmına çakışan yaprakların düzeni. *(Virjinya lâle ağacında böyledir).*

~ **yol,** *mad. oc.* ◘ **Yol.**

eğiklik,-ği, i. § ❶ Eğik durma, eğik olma hali. [*Osm.* Meyil; *ing.* Inclination; *Fr.* Obliquité, inclinaison]. § ❷ *astr.* Bir gezegenin yörünge düzleminin tutulum düzlemiyle yaptığı açı. [*Osm.* Meyil; *ing.* Inclination; *Fr.* Inclinaison]. ☆ *Eşanl.* **eğim.** § ❸ *mat.* İki doğru veya iki düzlemin konumları arasındaki açıyı belirten bağıntı. [*Fr.* Obliquité]. § ❹ *mim.* Eğik yüzey; duvar, mazgal ve pencere duvarlarının dışa veya içe eğikliğini anlatmak için kullanılan bir terim. [*Osm.* Meyil; *ing.* Scarp; *Fr.* Escarpe]. ◉ **dingil başı eğikliği,** *otom.* ◘ **Dingil.** ◉ **tutulum eğikliği,** *astr.* Tutulum düzlemiyle ekvator düzlemi arasındaki açı. *(Bu açının günümüzdeki değeri yaklaşık olarak 23°27' dir)* [*ing.* ve *Fr.* Obliquite de l'écliptique].

eğilim*, i. < *eğilmek.* § ❶ Bir tarafa doğru eğilme. [*ing.* ve *Fr.* Inclination]. § ❷ *psik.* (a) Bir organizmanın belli bir amaca veya belirli bir şeye yönelmesi. [*ing.* ve *Fr.* Inclination]. (b) Bir şeyi istemeye, sevmeye veya yapmaya içten yönelme eylemi; (c) Ruhu bazı şeylere yönelten içtepi. [*Osm.* Temayül, meyelân; *Ing.* Tendency; *Fr.* Tendance]. § ❸ (a) İktisat ve toplum anlayışlarında belirli yönlere doğru yönelme hali; (b) Başlıca aşırı akımlara açıkça bağlı olmaksızın, yalnız genel hatlarında bu akımlara uygun, düşünce sahibi olmayı ifade eder; (c) İktisat ve sosyolojide tam objektif olacak yerde siyasî veya ideolojik bir akıma göre olayları yorumlamak; *Sendikacı eğilim, siyasî eğilim, sağcı eğilim, solcu eğilim.* [*Osm.* Temayül; *ing.* Tendency; *Fr.* Tendance]. ☆ *Eşanl.* **eğinim.** ◉ **genel ~,** *istat.* Bir olayın normal gelişimini temsil eden ve yükselme veya alçalmaya yönelmiş olan sürekli, ağır ve uzun süreli hareket. [*ing.* General tendency; *Fr.* Tendance générale]. ◉ **çevresel ~ li,** *jeom.* ◘ **Çevresel.**

~ **acısı,** *fiz.* ◘ Eğilme³.

eğilimli, s. Eğilimi olan, eğilim gösteren, istekli. [*Osm.* Mütemayil, meyyal; *Ing.* Leaning, inclined, disposed; *Fr.* Incliné,-ée, disposé,-ée].

eğilme, i. § ❶ Eğilmek eylemi, bükülme, kıvrılma. [*Osm.* Inhina, eğiliş; *ing.* Bending, curving; *Fr.* Action de se courber, action de s'incliner, action de se pencher, flechissement]. § ❷ *mat.* ve *astr.* Bir doğrunun, bir başka doğruya veya düzleme göre eğik olması, [*Osm.* Meyle; *ing.* Inclination; *Fr.* Inclinaison]. § ❸ *fiz.* Yerin magnetik alanında bulunan serbest mıknatıslı, bir iğnenin doğrultusu ile yatay düzlem arasındaki açı. [*Osm.* Meyle; *ing.* Inclination; *Fr.* Inclinaison]. ☆ *Eşanl.* **eğilim açısı.** § ❹ *mek.* Bir noktanın çökmesi, bir hat, bir yüzeyin belvermesi sonucu ortaya çıkan durum. *(Demiryollarında yolun eğilmesi, traversleri taşıyan platform veya balastın hatalı yerleştirilmesi yüzünden rayların bazı kısımlarda, çökmesiyle meydana gelir.* [*ing. Bending; Fr.* Flechissement].

~ **açısı,** *mat.* ◘ **Açı.**

~ **momenti,** *mek.* Eğilen bir parçanın bir kesitinde, kesitin aynı yönünde bulunan ve kesite etki yapan bütün kuvvetlerin momentlerinin toplamı. [*ing.* Bending moment; *Fr.* Moment fléchissant].

eğilmek, nsz. f. < *eğmek.* § ❶ Dikliğini kaybetmek, eğik olmak, çarpılmak, bükülmek: *Ağaç yaş iken eğilir.* [*ing.* To bend; *Fr.* Se courber, fléchir]. § ❷ *(insan hk.)* Bir iş yapmak için belini eğmek: *Eğilip düsürdüğünü aldı.* [*ing.* To bow; *Fr.* Se pencher, se courber, s'incliner]. § ❸ *mec.* Başkasının üstünlüğünü, baskısını veya egemenliğini kabul etmek, boyun eğmek: *Türk kolay eğilmez.* [*ing.* To incline; *Fr.* S'incliner]. § ❹ *(Bir işi)* Önemseyip ele almak, dikkatle göz den geçirmek. ◉ **eğilen baş kesilmez,** *at.* Yenilgiyi kabul edene kötü davranılmaz. ◉ **eğilip bükülmek,** Utanma, nazlanma gibi hallerde kol, el ve başı ile garip durumlar almak. [*ing.* To bow and scrape].

eğilti, i. ◘ **Eğilim.**

eğim*, i. < *eğmek.* § ❶ Eğilmiş olma hali. [*ing.* Inclination; *Fr.* Inclinaison]. ❷ *coğr.* ve *mat.* Bir yüzeyin yatay olmayıp az veya çok düşeye doğru bir durum almış bulunması: *Damın eğimi.* [*Osm.* Meyil; *ing.* Slope; *Fr.* Pente]. ☆ *Eşanl.* **eğiklik.** § ❸ *elek.* Bir yükselteç elemanının *(elektron lambası veya transistör)* girişine uygulanan gerilim değişmesinin çıkıştaki akım siddetine yaptığı etkiyi gösteren büyüklük. [*Fr.* Pente]. § ❹ *bayınd.* (a) Bir yolun yatay düzlemle yaptığı eğilim açısının tanjantı. [*ing.* Camber; *Fr.* Pente]; (b) Kanallar ve akarsularda, su yüzeyinde alınan iki nokta arasındaki seviye farkının, bu iki nokta arasında akarsuyun ekseninе göre ölçülen uzaklığa bölümü. [*ing.* Fall; *Fr.* Pente]. ◉ **basınç ~ i,** *coğr.* ◘ **Basınç.** ◉ **bir doğrunun ~ ölçeği,** *mat.* Doğrunun, «yuvarlak kotlar»la *(tam sayılar)* gösterilen yatay izdüşümü. *(Ardışık iki izdüşüm arasındaki uzaklığa aralık denir; aralık eğimin tersidir).* [*Fr.* Échelle de pente d'une droite]. ◉ **bir doğrunun ~ i,** *(veya açısal katsayısı), mat.* Doğru üzerindeki bir vektörün EB düşey ve AE

$$\text{yatay bileşenlerinin} \frac{EB}{AE} \text{ oranı.}$$

(Bu oran doğrunun yatay düzlemle yaptığı açının tanjantıdır). [*Fr.* Pente d'une droite]. ☆ *Eşanl.* **eğiklik.** ◉ **bir düzlemin ~ ölceği,** *mat.* Bu düzlemin en büyük eğimli doğrusunun eğim ölçeği. *(Yuvarlak kotlu noktalara dik olarak çekilmiş çift çizgiyle gösterilir).* [*Fr.* Echelle de pente d'un plan]. ◉ **bir düzlemin ~ i,** *mat.* Bu düzlemin yatay bir düzlemle yaptığı açı; bu düzlemin en büyük eğimli doğrusunun eğimi. [*Fr.* Pente d'un plan]. ◉ **bir düzlemin en büyük ~ li doğrusu,** *mat.* Düzlemin, yatay düzlemle en büyük açı yapan doğrusu. *(Bu doğru düzlemin yatay doğrularına diktir).* [*Fr.* Ligne de plus grande pente d'un plan]. ◉ **bir yüzey üzerindeki en büyük ~ li çizgi,** *mat.* Yüzey üzerinde çizgili olan ve düzey eğrilerini dik açı ile kesen eğri. [*Fr.* Ligne de plus grande pente sur une surface]. ◉ **boylamasına ~,** *bayınd.* Bir cadde veya yolun uzunluğu yönünde ölçülen eğim. [*Fr.* Pente courante]. ◉ **enlemesine ~,** *bayınd.* Bu yolun iki yan kenarı arasındaki eğim. [*Fr.* Pente latérale]. ☆ *Eşanl.* **yanal eğim.** ◉ **sınır ~,** *jeom.* Yamaçların biçimlenme işleminin durduğu noktada başlayan eğim. [*Fr.* Pente limite].

~ **açısı,** *mat.* ◘ **Açı.**

~ **doğrusu,** *mat.* İzdüşüm düzlemini kesen bir P düzlemi içinde alınan bir noktadan bu iki düzlemin arakesitine dik olarak çizilen doğruya P düzleminin eğim doğrusu denir. [*ing.* Right inclination; *Fr.* Droite d'inclination].

~ **düzenleyici,** *döş.* Yatay borulara düzgün bir eğim verilmesini sağlayan bir çeşit su düzeci.

~ **eğrisi,** *jeom.* ◘ **Eğri².**

~ **kesikliği,** *jeom.* Akarsular boyunca yer yer görülen dik yerler. Akarsular böyle yerleri kemirir ve eğim kesikliğini gidermeye çalışırlar. [*Osm.* Inkita-i meyl; *ing.* Breaks in slop; *Fr.* Rupture de pente].

~ **ölçeği,** *bayınd.* Bir yolun veya bir arazinin eğimini gösteren ölçek. [*Osm.* Mikyâs-ı meyil; *Ing.* Scale of inclination (or gradient); *Fr.* Échelle de pente].

eğimli, s. § ❶ Bir şeyi yapmaya içten yönelmiş. [*Osm.* Meyyal; *ing.* Inclined, disposed; *Fr.* Incliné,-ée, disposé]. § ❷ Eli yatkın. [*ing.* Dexterous, skilled; *Fr.* Habile].

eğim.ölçer, b.i. § ❶ *jeol.* Bir arazinin, bir tabakanın, bir çatlağın eğimini ölçmeye yarayan cihaz. [*ing.* Clinometer; *Fr.* Clinomètre]. § ❷ *antr.* Canlılar veya iskeletler üzerinde açı ölçmeye yarayan âlet. [*ing.* Clinometer; *Fr.* Clinomètre]. § ❸ *den.* Bir gemi omurgasının yatay üzerindeki eğimini ölçmeye yarayan cihaz. [*ing.* Clinometer, clinoscope; *Fr.* Clinomètre, clinoscope]. § ❹ *hava.* Özellikle siste veya bulutlar arasında uçuş yapan bir hava taşıtının eğimini ölçmek ve ufuk çizgisi kaybolduğu zaman taşıtın yataklık derecesini kontrol etmek için havacılıkta kullanılan cihaz. [*ing.* Clinometer; *Fr.* Clinomètre].

eğin,-ğni, i. *esk. T. h.d.* Arka, sırt; arka kemiğinin eğilir yeri: *Birinin eğinine binmek.* [*ing.* Echinus; *Fr.* Échine].

eğinç,-ci, i. § ❶ Ur. [*ing.* Tumour, wen]. § ❷ Siğil, et beni. [*ing.* Wart; *Fr.* Verrue].

eğindirmek(-i,e), f. Eğinmesini sağlamak. [*Osm.* İmale etmek; *Ing.* To incline, bend; *Fr.* Incliner, piler].

eğingen*, s. < *eğmek.* Çokça eğinmiş bulunan. [*Osm.* Meyyal; *Ing.* Inclined, bending; *Fr.* Incliné,-ée, penchant,-ante].

eğinik*, s. < *eğinmek.* Eğinmiş olan. [*Osm.* Mâil; *Ing.* Inclined, bent, leaning; *Fr.* Incliné,-ée].

eğinim*, i. < *eğinmek.* § ❶ Eğinmek eylemi. § ❷ *psik.* Bazı eğlemlere doğru içten gelen itilme, dürtü ve içgüdülerin iyice gücü, ruhu, bazı şeylere yönelten içtepi. [*Osm.* Meyelân, temayül; *Ing.* Inclination, tendency; *Fr.* Inclination, tendence].

eğinmek(-e), f. Bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek [*Osm.* Meyletmek, temayül etmek; *ing.* To be inclined or disposed; *Fr.* S'incliner, se pencher].

eğinti*, i. *esk. T. egemek, eğelemek* > *eğenti.* § ❶ Eğelenen bir şeyden dökülen ince talaş: *Demir eğintisi.* [*ing.* Filings]. § ❷ *jeom.* Düzgün ve az eğimli topoğrafya yüzeyi. *(Eğimi 5° veya 6° yi geçmez).* [*Osm.* Şev; *Ing.* Ramp, slope; *Fr.* Glacis].

eğir, i. *h.d.* § ❶ Arıların çiçeklerden topladığı sarı madde. § ❷ *bot.* ◘ **Azakeğer.**

~ **mumu,** *zool.* Arı reçinesi. [*ing.* ve *Fr.* Propolis].

eğirgeç, eğirmeç, i. İpliği bükmeye yarayan ağaçtan veya demirden âlet.

eğirici, i. < *eğirmek.* § ❶ *(İpekböcekçiliği)* Kozaları boşaltmak için ipek çeken işçi. *(Bu iş sonucunda ham ipek elde edilir).* [*ing.* Spinner; *Fr.* Fileur]. § ❷ *tekn.* Halat yapımında kullanılan bükme makinesi. [*ing.* Spinning machine; *Fr.* Fileur].

eğirmek(-i), f. *esk. T. eğir.* Yün, pamuk gibi şeyleri iğ ile bükerek iplik yapmak. [*ing.* To spin; *Fr.* Filer *(au fuseau)*].

eğirmen, i. < *eğirmek. h.d.* İplik eğirmeye ya-

rayan âlet. [*Ing.* Jenny, spinning wheel; *Fr.* Fuseau].

eğirtmek(-i,-e), f. Eğirmek işini yaptırmak. [*Ing.* To make spin, to let be spun; *Fr.* Faire filer].

eğit.bilim*, b.i. *fels.* Öğretim ve eğitimi kurallara bağlayan bilim dalı. [*Osm.* Fenn-i terbiye-i etfal; *Fr.* Pedagogy; *Fr.* Pédagogie]. ☆ *Eşanl.* **pedagoji**.

eğit.bilimsel*, b.s. Eğitbilimle ilgili. [*Ing.* Pedagogical; *Fr.* Pédagogique].

eğitilebilir, s. *eğt.* Ancak çok tekrara dayanarak öğrenmeye gücü yeten *(çocuk)*. [*Ing.* Educable; *Fr.* Éducable].

eğitilebilirlik,-ği, i. *eğt.* § ❶ Öğretimden yararlanabilme yeteneği. § ❷ Bir organizmanın yaşantılarından faydalanabilme ve mevcut şartlara uyabilme gücü. [*Ing.* Educability; *Fr.* Éducabilité].

eğitici, s. < *eğitmek.* § ❶ Eğitimle ilgili, eğitime yarayan. [*Ing.* Instructional; *Fr.* D'instruction]. § ❷ Eğitmeye eğilimi olan; eğiten, eğitsel değerleri bulunan. [*Ing.* Instructive; *Fr.* Istructif,-ive]. § ❸ i. Eğiten, çocuk eğitimiyle uğraşan kimse. [*Osm.* Mürebbî; *Ing.* Pedagogue; *Fr.* Pédagogue].

~ ders, *eğt.* Ünlü eğitimci Herbart'ın bulduğu ve yalnız bilimsel karakter taşıyan bilgileri vermekle kalmayıp onların yanısıra çocuğa kültürel değerleri tanıtmayı ve öğretmeyi ve çocuğu ahlâk bakımından olgunluğa erdirmek amaçlarını güden ders. [*Ing.* Instructive lesson; *Fr.* Leçon instructive].

eğitim*, i. < *eğitmek.* § ❶ *sosy.* Eğitmek işi; (a) Çocuğun ruh, beden ve zihin yeteneklerini geliştirme ve topluma göre yetiştirme sanatı: *Bu eğitim yolu verimli değildir;* (b) İnsan davranışında yetenek, istidat, karakter ve bilgi bakımından belli gelişmeler sağlamak amacı ile yürütülen etkiler sistemi; (c) Her nesle, geçmişin organize bilgi ve tecrübelerini verme veya kazandırma eylemi. [*Osm.* Terbiye; *Ing.* Education; *Fr.* Éducation]. § ❷ Eğitimli bir kimsenin bu yanını meydana getiren bilgiler. [*Ing.* ve *Fr.* Instruction]. § ❸ İnsan topluluklarında kültürün geliştirilmesi için yararlanılan araçların tümü. [*Ing.* Education; *Fr.* Éducation]. § ❹ Eğitmek amacıyla verilen dersler, bilgiler. [*Ing.* ve *Fr.* Instruction]. § ❺ *ask.* Bir erin veya askerî birliğin savaş durumuna göre yerleştirilmesi amacı ile her çeşit teorik ve pratik bilgilerin verilmesi ve gerekli niteliklerin kazandırılması için yapılan çalışmaların tümü. ◉ **beden ~ i**, *sp.* ve *cimn.* ◘ **Beden.** ◉ **ceza evi ~ i**, *eğt.* ◘ **Ceza.** ◉ **cinsel ~**, *eğt.* ve *psik.* ◘ **Cinsel.** ◉ **çapraz ~**, ◘ **Çapraz**[1]. ◉ **çocuk ~ i**, Yetişkinlerin yardımıyle çocuklara toplum değerlerini iletme ve bu yönde çeşitli alışkanlıklar kazandırma işi. [*Ing.* Puerile education; *Fr.* Instruction puérile]. ◉ **demokratik ~**, *eğt.* ◘ **Demokratik.** ◉ **dinî ~**, Bir çocuğun, bir insanın belli bir dinin öğretisine, inancına, kurallarına göre öğrenim yoluyle yetiştirilmesi. [*Ing.* Religious education; *Fr.* Éducation religieuse]. ◉ **eski ~**, Yetişkinlerin çocuk ve gençlere bazı bilgiler ve alışkanlıklar kazandırmak için başvurdukları zorlayıcı, disiplinli, baskılı öğretim yolları. Ezbere dayanan bir yolla iskolastik ilkelere göre yürütülmüş; yerini yeni eğitim yöntemlerine bırakmıştır. ◉ **halk ~ i**, Yetişkinlerin okuma yazma öğrenmeleri, temel bilgiler yoluyle iş hayatlarında gelişme sağlamaları, yurttaşlık şuuru ve sorumluluğu kazanmaları için yürütülen okul dışı eğitim. ◉ **karma ~**, Kız ve erkek çocukların öğrenim kurumlarında birarada yetiştirilmesi. [*Ing.* Coeducation; *Fr.* Éducation mixte, coéducation]. ◉ **laik ~**, Din etkilerinden kurtulmuş olan, bilimsel konuların öğretimine önem veren, din işlerini okul hayatına karıştırmayan, fertlerin dinî inançlarına herhangi bir müdahalede bulunmayan eğitim. *Ing.* Laic education; *Fr.* Éducation laïque]. ◉ **meslek ve iş ~**, i, Gençleri iş ilkesine göre çalıştırarak belli bir mesleğin şartlarına göre eğitmek işi. [*Ing.* Professional education; *Fr.* Éducation professionnelle]. ◉ **okul ~ i**, Yetişme çağındaki kişilerin eğitim sağlayan kurumlarda yetiştirilmesi. [*Ing.* Scholastic education; *Fr.* École scolastique]. ◉ **okul dışı ~**, ◘ **Halk eğitimi.** ◉ **okul öncesi ~**, 3-7 yaş arasındaki çocukların ilk öğretim öncesinde bakım ve yetiştirilmesi. [*Ing.* Prescholar education; *Fr.* Éducation préscolaire]. ◉ **okul sonrası ~**, Çağdaş toplumlarda öğrenim çağı içinde olsun olmasın herkesin kültürel gelişimini sağlamak, onları kişisel başarılarında yeni aşamalara götürmek amacıyle devletçe düzenlenen eğitim çalışmalarının tümü. *(Radyo, televizyon yayınları, mektupla öğretim, müzeler, sergi gösterileri, halk evleri, halk üniversiteleri, gece üniversiteleri, akşam liseleri, kültür derneklerince toplumun bütün tabakalarına yöneltilerek yürütülür).* ☆ *Eşanl.* **sürekli eğitim.** ◉ **temel ~**, Yurttaşlık bilincini sağlamak, okul dışında kalan kişilere yaşama ve üretim alanında yararlar sağlamak amacıyle okuma yazma seferberliğinden başlayarak yürütülen eğitsel çalışmaların bütünü. [*Ing.* Basic education; *Fr.* Éducation de base; éducation des masses]. ◉ **yeni ~**, Dinî eğitimin yerine geçen laik öğretim kurumlarında çağın gerçeklerini ve pozitif bilimleri konu edinen öğretim programlarıyle çocuk ve gençlere toplumsal değerleri kazandırmayı amaç edinen aktif eğitim yöntemlerinin genel adı. [*Ing.* New education; *Fr.* Éducation nouvelle].

~ araçları, *eğt.* Eğitim ve öğretim işinde kullanılarak eğitici özelliklerinden sorunların çözülmesinde ve bir bilginin kazanılmasında varlıklarından yararlanılan her şey. [*Ing.* Educational tools].

☆ *Eşanl.* **ders araçları**.

~ biyolojisi, *eğt.* ve *biy.* Çocuğun ve insanın gelişmesini sadece eğitim yönünden inceleyen biyoloji dalı. [*Ing.* Educational biology, *Fr.* Éducation biologique].

~ felsefesi, (a) Eğitimi bir bütün ve herhangi bir kültürün vazgeçilmez bir bölümü şeklinde düşünmek amacı ile yapılan dikkatli, eleştirici ve sistemli çalışma; (b) Konusu, özel ve resmî eğitime uygulanabilecek felsefe. [*Ing.* Educational philosophy; *Fr.* Éducation philosofique].

~ filmi, *sin.* Özellikle eğitici amaçlarla çevrilmiş filim. [*Ing.* Educational film; *Fr.* Film éducatif].

~ kurumları, *eğt.* Çocukların, gençlerin öğrenim yoluyle yetiştirilmeleri amacıyle kurulan, öğrencilerin eğitildikleri okulların tümü. [*Ing.* Houses of education; *Fr.* Maisons d'éducation].

~ literatürü, *sosy.* Eğitimle ilgili kitap, broşür ve makaleden meydana gelen bibliyografya. [*Ing.* Educational literature; *Fr.* Éducation littéraire].

~ metotları, *eğt.* Öğrenim yolu ile insan yetiştirmede izlenen yol ve yöntemler. [*Ing.* Methods of education, educational methods; *Fr.* Méthodes éducatives].

~ politikası, *sosy.* Bir eğitim kurumunun veya bir toplumun istenilen eğitim amaçlarına ulaşabilmek amacıyle alacağı kararlarına esas teşkil edecek hükümleri kapsayan genel plan. Bu planın şekillenmesinde değerler sistemi ile değişen sosyal ve ekonomik faktörlerin rolü büyüktür. [*Ing.* Educational politics].

~ psikolojisi, *psik.* ve *sosy.* (a) Eğitimle ilgili psikoloji problemlerini inceleyen, psikolojik ilke ve bulguların çocuk ve yetişkinlerin öğreniminde nasıl uygulanması gerektiği üzerinde duran bir psikoloji dalı; (b) Öğrenme oluşumunu ve niteliklerini inceleyen psikoloji dalı. [*Ing.* Educational psychology; *Fr.* Éducation psychologique].

~ sineması, *sin.* Eğitim filimleri meydana getiren sinema kolu. [*Ing.* Educational cinematography; *Fr.* Cinéma éducatif].

~ sosyolojisi, *sosy.* Sosyoloji ilke ve bulgularını, insan ilişkileri bakımından eğitim problemlerine uygulayan bir sosyoloji dalı. Eğitim sosyolojisi daha çok şu konularla uğraşır: (a) Çevre ve okul ilişkileri; (b) Öğretmenin okul ve çevredeki görevi ve rolü; (c) Okulun toplumdaki yeri; (ç) Okulu etkileyen sosyal faktörler; (d) Eğitimde grupla çalışmanın önemi (e) Eğitimin amaçlarını tayinde araştırmalardan ve eleştirici düşünmeden faydalanma. [*Ing.* Educational sociology; *Fr.* Sociologie de l'éducation].

~ tekniği, *sosy.* Çocukların okulda veya yaşlıların okul dışında yetiştirilmesinin teknik ve kurallarını araştıran bilgi. [*Ing.* Pedagogy; *Fr.* Pédagogie].

~ ve öğretim hürriyeti, *huk.* Anayasamıza göre, herkesin, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapma hakkına sahip olması.

eğitilmek, f. Eğitmek işine konu olmak.

eğitimcilik*,-ği, i. § ❶ Eğitme işi, eğitimcinin görevi ve yaptığı iş. [*Ing.* ve *Fr.* Instruction]. § ❷ *fels.* Eğitimin insansal yapıya istenilen yönü verebileceğini savunan doktrin. [*Osm.* Terbiyecilik; *Ing.* Education(al)ism; *Fr.* Éducationnisme].

eğitimli*, s. ve i. *fels.* § ❶ Eğitimi sağlayan: *Eğitimli hikâye.* [*Osm.* Terbiyevî; *Ing.* Educative, educational; *Fr.* Éducatif,-ive]. § ❷ Eğitim görmüş, eğitilmiş: *Eğitimli erat.* [*Ing.* Educated; *Fr.* Instruit, lettré]. § ❸ i. Eğitim görmüş *(eğitilmiş)* kimse.

eğitimsiz, s. Eğitim görmemiş, eğitilmemiş. [*Ing.* Uneducated; *Fr.* Sans instruction, sans éducation].

eğitme, i. Eğitmek eylemi.

eğitmek*(-i), f. *esk. T. igitmek,* beslemek, bakmak. Bir kimse veya hayvanı üzerinde işleyerek belli bir amaca göre geliştirmek: *Çocukları eğitmek, hayvanları eğitmek.* [*Osm.* Terbiye etmek; *Ing.* To educate, train; *Fr.* Éduquer, élever].

eğitmen*, i. < *eğitmek.* Bir çocuk veya bir kişinin eğitimiyle uğraşan kimse. [*Osm.* Mürebbî; *Ing.* Educator, trainer, pedagogue; *Fr.* Éducateur,-trice, pédagogue, instructeur,-trice]. ◉ **köy ~ i**, Köyde eğitmenlik yapan okur yazar kimse.

eğitmenlik,-ği, i. *eğt.* Bir çocuk veya bir kişinin eğitimiyle uğraşma işi. [*Ing.* Instructorship].

eğitimsel*, s. ◘ **Eğitsel.**

eğitsel*, i. Eğitim üzerine olan, eğitme ile ilgili. [*Osm.* Terbiyevî; *Ing.* Educational; *Fr.* Éducatif,-ive].

☆ *Eşanl.* **eğitimsel**.

~ faaliyet, *eğt.* § ❶ Okul içinde veya dışında eğitimle ilgili, eğitim üzerinde olan çalışmalara verilen genel ad. § ❷ Okullarda ders programları dışında yapılan ve öğrenci kolları tarafından yürütülen çalışmalar.

~ rehberlik, *eğt.* Bireyin kendi imkânları içinde bir öğrenim dalını seçip bu öğrenim dalında başarıyle ilerlemesini sağlamak için yapılan yardımlara verilen ad.

eğlek,-ği, i. < *eğlemek. h.d.* § ❶ Eğleşilen, oturulan yer. § ❷ Sürünün sıcakta dinlendiği gölgelik.

eğlemek(-i), f. *esk. T. eglemek.* § ❶ Durdurmak, gitmesine engel olmak, tutmak, eğleşmesine sebep olmak: *İşler eğledi, vaktinde yetişemedim.* [*Osm.* Tevkif etmek; *Ing.* To retard, to delay; *Fr.* Arrêter, entraver]. § ❷ Hoş vakit geçirtmek, oyalamak. [*Ing.* To amuse; *Fr.* Amuser].

eğlence, i. < *eğlenmek.* § ❶ Gönül eğlendiren, neşeli ve hoşça, sıkılmadan vakit geçirtecek şey. [*Ing.* Amusement, entertainment; *Fr.* Amusement, divertissement]. § ❷ Yararsız, önemsiz ve verimsiz şey, oyuncak: *Bu iş değil, eğlence.* § ❸ *mec.* Pek kolay iş: *Onun için bu görev bir eğlencedir.* § ❹ Kendisiyle eğlenilen adam, maskara: *Herkes senin eğlencen mi?* § ❺ Neşeli ve hoşça vakit geçirilen toplantı, eğlenti: *Bu akşam bir eğlencede idik.* [*Ing.* Party; *Fr.* Banquet, partie]. § ❻ *sosy.* Toplum hayatının dirlik, iş, organlaşma gibi gergin tarafının yoruculuğunu dinlendiren «genişleme» kavsi halindeki ikinci manzarası. [*Ing.* ve *Fr.* Distraction].

eğlencelî, s. Eğlencesi olan, can sıkmayan, eğ-

lendiren, hoşa giden: *Eğlenceli bir şehir, eğlenceli bir gezinti.* [*Ing.* Amusing, entertaining; *Fr.* Amusant,-ante; divertissant,-ante].

eğlencelik,-ği, i. < *eğlenmek.* § ❶ Eğlenmeye elverişli, alay edilen şey: *Zavallıyı eğlencelik yapmışlar.* § ❷ Şekerleme, fıstık, kavrulmuş badem, kabak çekirdeği, leblebi gibi karın doyurmak için değil de, hoşa gittiği için, ara sıra az yenen şeyler, çerez.

eğlendirici, s. Eğlendiren, iyi, hoş vakit geçirme sağlayan. [*Ing.* Entertaining, amusing; *Fr.* Amusant,-ante, divertissant,-ante, récréatif,-ive].

~ **filim,** *sin.* Seyirciyi oyalama, avutmak, hoşça vakit geçirmesini sağlamaktan başka amaç gütmeyen filim çeşidi. [*Ing.* Entertainment film; *Fr.* Film récréatif].

~ **oyun,** *tiy.* Seyirciyi oyalamak, avutmak, hoşça vakit geçirmesini sağlamaktan başka ereği olmayan oyun türü. [*Ing.* Entertainment; *Fr.* Pièce recreative].

eğlendirme, i. § ❶ Eğlendirmek eylemi. [*Ing.* Entertaining, amusing]. § ❷ *den.* Hareket halindeki bir geminin herhangi bir nedenle yol keserek *(sürat azaltarak)* veya tamamen durarak vakit geçirmesi.

eğlendirmek(-i), f. § ❶ Avutmak, eğlence bulmak, eğlenmesini sağlamak, can sıkıntısını gidermek: *Şu çocuğu biraz eğlendir, bu kitap insanı eğlendiriyor.* [*Ing.* To amuse, entertain; *Fr.* Amuser, divertir]. § ❷ Alıkoymak, geri bırakmak: *Boş yere beni orada günlerce eğlendirdi.* [*Ing.* To linger, retain; *Fr.* Attarder, retenir].

eğlenme, i. Eğlenmek eylemi. [*Ing.* Amusement, entertainment; *Fr.* Amusement].

eğlenmek, nsz. f. § ❶ Neşelenmek, cümbüş ve safa edilmek, neşeli ve hoşça vakit geçirmek: *Pazar gezintisinde iyi eğlendik.* [*Ing.* To enjoy oneself, to amuse oneself; *Fr.* S'amuser, se divertir]. § ❷ *(biriyle)* Alay etmek: *Benimle eğleniyor musun?* [*Osm.* Istihza etmek; *Ing.* To mock; *Fr.* Se moquer]. § ❸ nsz. Bir yerde durup vakit geçirmek, uzun süre bir yerde kalmak: *Orada üç gün eğlendik.* [*Ing.* To stay; *Fr.* Séjourner, rester].

eğlenti, i. < *eğlenmek.* Bir yerde toplanarak yapılan çalgılı ve içkili eğlence. [*Ing.* Party, diversion; *Fr.* Divertissement, partie].

eğleşik, s. < *eğleşmek.* Öteden beri bir yerde eğleşmekte, yaşamakta olan *(kimse).* [*Osm.* Mukim; *Ing.* Dweller, resident, inhabitant; *Fr.* Résidant,-ante, habitant,-ante].

☆ *Yak. anl.* **oturan, yerleşik, ikamet eden, sakin, mütemekkin.**

☆ *Karş.* **gezici, gezginci,** seyyar.

eğleşmek, nsz. f. § ❶ Bir yerde yaşamakta bulunmak. [*Osm.* Ikamet etmek; *Ing.* To dwell, live, reside; *Fr.* Demeurer, habiter, résider]. § ❷ Eğlenmek.

eğme, i. *h.d.* § ❶ Eğmek, kıvırmak eylemi. [*Ing.* Bending, curving; *Fr.* Action de courber, courbement]. § ❷ Kapı sürgülerinin geçmesine yarayan iki ucu söğeye tespit edilmiş eğri demir. [*Ing.* Bend or bending, deflexion]. § ❸ *h.d.* Başa eğik olarak geçirilen başlık. ☆ *Eşanl.* **eğribaş.**

~ **kuvveti,** *den.* Bir rodu veya herhangi bir cismi eğmeye çalışan kuvvet.

eğmeç*,-ci, i. < *eğmek.* Ok atılan yayın veya ona benzer eğri şeylerin biçimini almış nesne. [*Osm.* Kavis; *Ing.* Bend, arc, curve; *Fr.* Arc, courbe]. ◉ ~ **li rende,** *ağ.iş.* (a) Tabanı rendelenecek eğmece göre biçimlendirilmiş ağaç rende; (b) Tabanı, rendelenecek eğmece göre düzenlenebilen, ayarlı madensel rende.

eğmek(-i), f. *esk. T. egmek.* § ❶ Eğik hale getirmek, çarpıtmak: *Şapkasını eğmek.* [*Ing.* To bend, incline; *Fr.* Courber, incliner]. § ❷ Eğmeç haline sokmak; bükmek, çevirmek, yay haline getirmek: *Fidanı eğmek, demir çubuğu eğmek.* [*Ing.* To bend, arch, curve; *Fr.* Arquer, cambrer, fléchir]. § ❸ *(Göz hk.)* Çevirmek: *Gözlerini yere eğmek.* ◉ **ağız** ~, *dey.* Alay etmek. [*Fr.* Faire des grimaces]. ◉ **baş** ~, *dey.* ◘ **Baş.** ◉ **boyun** ~, *dey.* ◘ **Boyun.**

eğmeli*, s. < *eğmek.* Eğmeç biçiminde olan. [*Osm.* Mukavves; *Ing.* Curved, arched; *Fr.* Courbé,-ée, arqué,-ée, cambrée].

eğmeli, s. Eğmesi olan.

eğrek,-ği, I. Sulak yerlerin sularını akıtmak için açılan eğimli hendek. [*Ing.* Pond, pool, backwater; *Fr.* Fossé].

eğreltı, i. *bot.* ◘ **Eğreltiotu.**

eğreltiler, ç.i. *bot.* Eğreltiotları ile benzeri bitkileri *(kibritotları, atkuyrukları v.b.)* kapsayan bitki topluluğu. Eğreltiler'i birleştiren nitelik sadece üremelerindeki benzerliktir. Bunlarda üreme ardışık ve değişik iki evre gösterir. [*Lat.* ve *Ing. Pteridophyta; Fr.* Ptéridophytes].

eğreltilik,-ği, i. Eğreltiotu dikili yer.

eğreltiotları, ç.b.i. *bot.* Eğreltiler şubesinden gerçek eğreltiler sınıfı, *Eufilicales, Ophioglossales* ve *Hydropteridales* takımlarından meydana gelir. [*Lat.* ve *Ing. Filicineae*].

eğreltı.otu,-nu, b.i. *bot.* Eğreltiler *(Pteridophyta)* şubesinin, Eğreltiotları *(Filicineae)* sınıfının, *Eufilicales* takımından, yapraklarının iç yüzünde spor ve spor keseleri taşıyan, rizomlu, çoğunlukla hümüşçe zengin topraklarda yetişen, damarlı çiçeksiz bitki. Suda yetişen türleri de vardır. Dünyada 10.000'e yakın eğreltiotu türü bilinmektedir. Tropik bölgelerde genellikle ağacımsı olduğu halde ılıman bölgelerde otsudur. Körpe iken kıvrık olan yaprakları büyük ve çok parçalıdır. [*Osm.* Serhaş-ı müzekker; *Ing.* Fern; *Fr.* Fougère]. ◉ **batıcı** ~, *bot.* Eğreltiotugiller *(Polypodiaceae)* familyasından, şeklen az çok erkek eğreltiotuna benzeyen, Türkiye'de yetişen bir tür. Yaprak lopunun sapı kısa ve geniş, kenarları dislidir. Hemen tamamen etkisiz olan bir türdür. [*Lat. Aspidium aculeatum*]. ◉ **dikenli** ~, *bot.* Eğreltiotugiller *(Polypodiaceae)* familyasından, Istanbul ve Doğu Karadeniz bölümünde yetişen bir tür. Yaprakları dişi ve uzun saplı olup üzerinde sivri uçlu, oval şekilli ve pas renkli pulcuklar bulunur. Rizomları *floroglucin* türevleri *(aspidin, albaspidin, aspidinol)* taşır. Bağırsak parazitlerine karşı erkek eğreltiotu gibi kullanılmaktadır. [*Lat. Aspidium spinulosum*]. ◉ **dişi** ~, *bot.* Eğreltiotugiller *(Polypodiaceae)* familyasından, Kuzey Yarıkürede yaygın olan, Türkiye'de Kuzey Anadolu'da raslanan, büyük bipennat veya tripennat yapraklı bir eğrelti. Loplar çift dislidir. Rizomu solucanlara karşı etkili değildir. Rizomu solucanlara karşı etkili değildir. [*Lat. Athyrium filix femina; Ing.* Lady-fern; *Fr.* Fougère femelle]. ◉ **erkek** ~, *bot.* Eğreltiotugiller *(Polypodiaceae)* familyasından, Avrupa, Asya, Kuzey Amerika'da ve Türkiye'de dağlarda veya orman altında yetişen, 50-60 sm. boyunda, çok yıllık, kalın ve koyu esmer rizomlu, hem erkek hem dişi üreme hücreleri bulunan otsu bir tür. Rizomun üst tarafını, düşmüş yaprakların saplarının tabanları örter, alt tarafında ince, siyah kökler bulunur. Yaprakları büyük, bipennat, loplar obtus, kenarları krenattır. Rizom *(Rhizoma Filicis)* ları nişasta, uçucu ve sabit yağ, reçine ve *floroglucin* türevleri taşır ve solucan, özellikle şerit düşürücü bir drogdur. [*Lat. Dryopteris filixmas = Aspidium filix mas = Nephrodium filix mas = Polystichum filix mas; Ing.* Male fern; *Fr.* Fougère mâle]. ☆ *Eşanl.* **kurt eğreltisi.** ◉ **kartal eğreltisi,** *bot.* Eğreltiotugiller *(Polypodiaceae)* familyasından, dünya üzerinde yaygın olan ve Türkiye'nin sahil bölgelerinde yetişen, büyük ve tripennat yapraklı bir tür. Adını, yaprak sapının enine kesitinde, siyah olarak beliren ve iki başlı Avusturya kartalını andıran şekilden alır. Rizomu solucanlara karşı hemen tamamen etkisizdir. Başlıca sebzeciler tarafından kavun ve karpuz sergilerine yatak yapmak için kullanılır. [*Lat. Pteridium aquilinum; Ing.* Bracken fern; *Fr.* Fougère grand aigle]. ◉ **kartallı** ~, *bot.* ◘ **Kartal eğreltisi.** ◉ **kaya** ~ **si,** *bot.* Eğreltiotugiller *(polypodiaceae)* familyasından, Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika'da nispeten yaygın olan ve Türkiye'de daha çok sahil bölgelerinde, orman altlarından, kayalar arasında, ağaç diplerinde rastlanan, 10-15 sm. yüksekliğinde, çok yıllık, sürünücü rizomlu, pennatipartit yapraklı bir eğrelti, Loplar uzunca oblong, kenarları tam veya hafif dişlidir. Rizomu *(Rhizoma polypodii)* tanen, şekerler, müsilâj, *glycyrrhizin,* saponin bünyesinde bir bileşik olan *polypodin,* uçucu yağ ve reçine taşır. Balgam söktürücü, hafif müshil ve safra salgısını arttırıcı olarak kullanılır. Solucan düşürücü özelliği de vardır. [*Lat. Polypodium vulgare; Ing.* Common polypody; *Fr.* Polypode commun]. ☆ *Eşanl.* **pespaye.** ◉ **kral eğreltisi,** *bot. Osmundaceae* familyasından, Kuzey ılıman bölgelerde yaygın olan, Türkiye'de Kuzey Anadolu'da orman altında yetişen büyük ve bipennat yapraklı bir tür. Alt yaprakçıklar lanseolat ve verimsiz, üst yaprakçıklar dar, linear ve bütün yüzeyi sporangiyumlarla örtülüdür. [*Lat. Osmunda regalis; Ing.* Royal fern, flowering fern; *Fr.* Osmonde royale, fougère fleurie]. ◉ **kurt eğreltisi,** *bot.* ◘ **Erkek eğreltiotu.**

eğreltiotugiller, ç.b.i. *bot.* Borulu kriptogamlar *(Pteridophyta)* bölümünün, *Eufilicales* takımından, dünyanın bütün bölgelerine yayılmış olan, nemli veya kuru yerlerde yetişen, ekserisi rizomlu, otsu bitkileri kapsayan ve yaklaşık olarak 170 cins ve 7000 kadar türü bulunan bir familya. Yaprakları genellikle parçalıdır. Sorus çıplak veya indusyumlu olup yaprağın alt yüzünde veya kenarlarında veya kenar kıvrımlarının içinde, değişik şekillerde bulunur. Sporangiyum anulusun ucundan enine yırtılır. Türkiye'de 18 cins ve 50 türü yetişir. [*Lat.* ve *Ing. Polypodiaceae; Fr.* Polypodiacées].

eğreti, s. ve z. *Ar. āriyet, ödünç* § ❶ Geri verilmek üzere alınmış: *Arkadaştan bu kitabı ğreti aldım.* [*Osm.* Müstear; *Ing.* Borrowed; *Fr.* Emprunté,-ée]. § ❷ Takma olan, yerli ve sabit bulunmayan, istenildiği vakit konulup çıkarılan: *Eğreti duvar, eğreti kapı.* [*Ing.* Makeshift, stuck on, attached; *Fr* Postiche]. § ❸ *mec.* Iyi yerleşmemiş, yerini bulmamış: *Tencerenin kapağı eğreti duruyor.* [*Ing.* Misplaced; *Fr.* Non fixé, mal attaché]. § ❹ *(Mücevher hk.)* Yalancı *(takma)* olan, tabii olmayan: *Eğreti süs eşyası, eğreti göz, eğreti diş, eğreti saç, eğreti bacak.* [*Ing.* Artificial, false; *Fr.* Faux, artificiel,-elle]. § ❺ Belirli bir zaman sonra gececek veya kaldırılacak olan: *Asıl köprü bitinceye kadar eğreti köprüden geçilecek.* [*Osm.* Muvakkat; *Ing.* Temporary, provisional, provisory; *Fr.* Provisoir, temporaire].

☆ *Yak. anl.* § ❶ **ödünç.** § ❷ **takma.** § ❸ **oturmamış.** § ❹ **taklit, sahte, suni.** § ❺ **geçici, geceğen, süreksiz.**

☆ *Karş.* § ❶ **ariyet.** § ❷ **esas, gerçek, hakiki.** § ❸ **yerini bulmuş, oturmuş, iyi yerleşmiş.** § ❹ **gerçek, hakiki.** § ❺ **temelli, kalımlı, daimî, sürekli.** ◉ ~ **ye almak,** *inş.* Bir yapının onarılacak kısmı altına destek koymak. [*Fr.* Chevalement]. *Ing.* To support temporarily *(with props, etc.).*].

~ **ata (el atına)binen tez iner,** *at.* Ödünç alınmış araçlarla girisilen islerin çok defa yürütülemediğini anlatır. [*Ing.* Who rides a borrowed horse, has to come down soon].

~ **durmak,** *dey.* Geçici bulunmak, yerleşmemiş olmak, yerinden emin olmamak. [*Fr.* Rester à titre provisoire, ne pas être sûr de sa situation].

~ **ilişiği,** *huk.* Germen hukukundaki *Lehnsverhaeltnisse*'nin türkçe karşılığı.

~ **kiremit,** *inş.* Sonradan düzeltilmek üzere damın üstüne gelişigüzel konulan kiremit örtü. [*Fr.* Tuiles posées provisoirement].

~ **kuyruk tez kopar,** *at.* Temelli olmayan işlere güvenmenin doğru olmadığını anlatır.

~ **sözleşmesi,** *huk.* (a) Bugünkü Türk hukukunda *âriyet* sözleşmesinin bazı yazarlar tarafından kullanılan karşılığı; (b) Roma hukukundaki *Precarium* sözleşmesinin türkçe karşılığı.

eğretiden, z. Eğreti, geçici olarak. [*Osm.* Muvakkaten; *Ing.* Temporarily, provisionally; *Fr.* Provisoirement, temporairement].

eğretileme*, i. *ed.* Bir şeyi anlatmak için, benzeri başka bir şeyin adını eğreti olarak kullanma. [*Osm.* Istiare; *Ing.* Metaphor; *Fr.* Métaphore].

eğretilik,-ği, i. Eğreti[5] olma hali. [*Ing.* Temporariness, temporality; *Fr.* Caractère temporaire, provisoire].

Doğru olmayıp bir noktasında dirsek şeklinde yön değiştiren, çarpık: *Eğri çubuk, eğri yol.* [*Osm.* Muavveç; *Ing.* Curved, bent, crooked; *Fr.* Courbe, courbe, arqué,-ée]. § ❷ Doğru olmayıp yay gibi her noktasında aynı tarafa doğru yön değiştiren, eğmel; Bükülmüş, kemerli: *Eğri kılıç.* [*Osm.* Mukavves; *Ing.* Curved; *Fr.* Courbé, arqué]. § ❸ Eğik, yatay veya düsey olmayan, bütünüyle bir yana eğilmiş bulunan: *Eğri duvar.* [*Osm.* Mail; *Ing.* Oblique; *Fr.* Penché, incliné, oblique]. § ❹ *mec.* Sözünde ve hareketinde doğruluk olmayan, yalancı: *Eğri adam.* § ❺ *mec.* Ahlâka, adet ve kurallara aykırı olan. [*Osm.* Gayri muhik; *Ing.* Unjust; *Fr.* Injuste]. § ❻ *mat.* Doğru olmayan: *Eğri çizgi, Eğri yüzey.* [*Osm.* Münhani; *Ing.* Curve; *Fr.* Courbe] ◉ **~ de tok, doğruda aç görülmez,** *at.* Doğru davranmayanların onmadıklarını, doğruluktan ayrılmayanların ise başarı kazandıklarını anlatır. ◉ **~ si doğrusuna gelmek,** *dey.* Asıl amaca aykırı bir yol tutulmuşken, araya uygun bir durumun girmesiyle bir işi iyi bir sonuca varmak.

~ bakmak, *dey.* Kötü düşünce ile bakmak. [*Fr.* Jeter des regards obliques, regarder on de travers].

~ büğrü, *dey.* Yer yer eğrilmiş ve bükülmüş olan.

~ cetvel, *ağ.iş.* Resim çizerken veya atelyede çalışırken pergelle çıkarılamayan eğmeçleri çizmeye yarayan ince gönye.

~ düzey, ◘ Eğik yüz.

~ düzü beğenmez, bu da bizi beğenmez, *at.* Bir şeyi beğenmeyenlerin kendilerinde de kusur olduğunu belirtmek için kullanılır.

~ gemi, doğru sefer, *at.* Kullanılan araçlar bozuk düzen olmakla birlikte sonucun istenildiği gibi çıktığını anlatır.

~ gidiş *(kerte hattı), den.* Bir uçak veya geminin sürekli olarak aynı rotayı takip ettiği zaman, yani bütün meridyenleri aynı açı ile kesmesinin sonucunda meydana gelen açı.

~ ıspatula, *tekn.* Duvarcıların ve sıvacıların alçı ve kireç sıvıları sıyırmak ve düzeltmek için kullandıkları ağzı eğri kesilmiş ıspatula. [*Fr.* Riflard de maçon].

~ kalem, *tekn.* Çilingir ve marangozların yuva açmak ve kilit yeri oymak için kullandıkları iki uçları keskin ve eğrice oyma kalemi. [*Ing.* Mortise-lock chisel; *Fr.* Empenoir].

~ kılıç, Ay gibi eğrilmiş kılıç olup, Türkler çoğunlukla kılıçlarını böyle eğri yaparlardı. [*Ing.* Scimitar; *Fr.* Cimeterre].

~ oturup, doğru konuşmak, *dey.* Her zaman gerceği söylemek. [*Fr.* Dire des chose qui ne feront pas plaisir aux autres].

~ söz, *dey.* Kötüleme sözü.

~ tabak, *bot.* Iki-çenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının, *Gesneriaceae* familyasından 40 kadar türü bulunan rizomlu bir bitki. Anavatanı Meksika'dır. Yaprakları parlak ve yeşilimsi renktedir. Çok miktarda sürgün çıkarır. Çiçekleri çok zarif ve güzeldir. Sıcak camekân ve yastıklarda saksılar içinde turfanda olarak yetiştirilir. Ilkbaharda dikilerek yazın ve sonbaharda çiçek açar. [*Lat.* ve *Ing. Achimenes; Fr.* Achimène].

~ yönü ölçme âletleri, *mat.* Çizilmiş bir eğrinin herhangi bir noktasında eğrinin yönünü belirtmeye yarayan aynalı cetveller yön bildirme aracıdırlar. Bunlar, Türevmetre, Prizmalı türevmetre, Diferansiyograftır.

~ yüz, *mat.* Üzerinde her doğrultuda doğru çizgiler çizilmeyen yüz. [*Osm.* Sathı münhani; *Ing.* Curved surface; *Fr.* Surface Courbe].

☆ *Karş.* **düzlem yüzey, eğri yüzey.**

~ yüzey, *mat.* ◘ Eğri yüz.

eğri², i. § ❶ Bir olayın yeğinliğindeki azalış ve çoğalışları temsil eden çizgi: *Sıcaklık eğrisi, Hava resmi eğrisi, grafik eğrisi.* [*Ing.* Curve; *Fr.* Courbe]. § ❷ *demir.* Bir demiryolunun daire yayı şeklindeki parçası. [*Ing.* Curve; *Fr.* Courbe]. § ❸ *mat.* (a) Doğru olmayan çizgi. [*Osm.* Münhani]; (b) Belli bir kurala göre yer değiştiren bir noktanın, birbiri ardınca bulunduğu konumlarının geometrik yeri. [*Ing.* Curve; *Fr.* Courbe]. ◘ *ŞEKİL: 221.* — GEOMETRİ I. ◉ **absorpsiyon ~ si,** *fiz.* ◘ Absorpsiyon. ◉ **aritmetik ~,** *istat.* Iki büyüklüğün aldığı değişimleri gösteren ve gerçek büyüklüklerle orantılı uzunlukları apsis ve ordinatlara yerleştirerek elde edilen eğri. [*Ing.* Arithmetic curve; *Fr.* Courbe arithmétique]. ◉ **ağızlık ~ si,** *dok.* ◘ Ağızlık. ◉ **basınç ~ si,** *mim.* Bir tonozun bütün derz noktalarının birleşmesinden meydana gelen ve bu tonozun basınca karşı dayanıklılığını ölçmeye yarayan eğri. [*Fr.* Courbe des pressions]. ◉ **belirtici ~,** *fot.* ◘ Belirtici. ◉ **buharlaşma ~ si,** *petr.* ◘ Buharlaşma. ◉ **büyüme ~ si,** ◘ Büyüme. ◉ **cevap ~ si,** *radyotekn.* ◘ Cevap. ◉ **çan ~ si,** *mat.* ◘ Çan. ◉ **çekme ~ si,** *mat.* ◘ Çekme. ◉ **çevrimsel ~,** *mat.* ◘ Çevrimsel. ◉ **çift eğrilikli ~, veya uzay ~ si,** *mat.* Bütün noktaları aynı düzlem üzerinde bulunmayan eğri: *Helis çift eğrilikli bir eğridir.* [*Fr.* Courbe à double courbure, courbe gauche]. ◉ **derleme ~ si,** *istat.* Her zaman aralığından sonra, incelenen olayın yalnız bu zaman aralığındaki gelişmesini değil, sonuncu da dahil olmak üzere daha önceki zaman aralıklarında gösterdiği bütün gelişmeleri ordinat olarak kabul eden kronolojik eğri: *Derleme eğrisi, bir olayın gözlenmeye başlandığı andan itibaren gösterdiği gelişme derecesini değerlendirmek imkânını verir.* [*Ing.* Cumulative curve; *Fr.* Courbe cumulative]. ◉ **düzeç ~ si,** *topoğr.* Bir plân üzerinde, aynı kottaki *(rakımdaki)* çeşitli noktalardan geçen eğri. ☆ *Eşanl.* **tesviye eğrisi.** [*Ing.* Contour line; *Fr.* Courbe de niveau]. ◉ **eğim ~ si,** *jeom.* Bir bölgenin ortalama eğimini yükseltiye bağlı olarak veren eğri. [*Ing.* Clinographic curve; *Fr.* Courbe clinographique]. ◉ **emniyet ~ si,** *ask.* Atış açısı yalnız 0 ile 90° arasında değişmek üzere, aynı silâhtan aynı ilk hızla atılan bütün mermilerin yörüngelerini çevreleyen eğri. *(Emniyet eğrisi atış düzlemini iki bölgeye ayırır; eğrinin içinde kalan her noktaya, gerek düşey atışta gerek dalma atışta mermi bu ilk hızla uğraşır; buna karşılık eğrinin dışındaki bütün noktalar, bu ilk hızla atılan merminin isabet alanı dışında kalır.* [*Ing.* Security curve; *Fr.* Courbe de sécurité]. ◉ **gemi ~ si,** Gemi inşa etmek için kullanılan ve omurgaya geçirilerek geminin teknesini vücuda getiren eğri kaburga ağaçları; ◉ **izobar ~ si,** *fiz.* ◘ İzobar. ◉ **jordan ~ si,** *mat.* Çok katlı noktaları olmayan sürekli eğri. [*Ing.* Simple continued curve, curve of Jordan; *Fr.* Courbe de jordan, courbe, simple continu] ☆ *Eşanl.* **sürekli basit eğri;** ◉ **kronolojik ~,** *istat.* Zaman birimlerini apsis, incelenecek olayın birbiri ardınca gösterdiği gelişmeleri de ordinat olarak alan eğri. [*Ing.* Chronological curve; *Fr.* Courbe chronologique]. ◉ **logaritmik ~,** *istat.* Büyüklükler arasındaki oranları karşılaştıran ve bu büyüklükleri ifade eden sayıların logaritmalarına göre çizilen eğri. [*Ing.* Logarithmic curve; *Fr.* Courbe logarithmique]. ◉ **rampa ~ si,** *min.* Bir merdivenin eğri olarak yükselen böğrü. [*Ing.* Rampant curve; *Fr.* Courbe rampante]. ◉ **sıcaklık ~ si,** *tıp.* Hasta veya sağlıklı kişilerde, sabah ve akşam alınan vücut ısısını gösteren grafik. *(Kadınlarda, iki âdet hali arasında geçen devre boyunca sıcaklık eğrisini incelemekle yumurta oluşumunun zamanı belirlenebilir. Bu devrenin ilk kısmında, sabah saatlerinde gödenden alınan vücut ısısı hep* aynı *seviyededir. Yumurta oluşumu sırasında vücut ısısı yükselir ve daha sonraki âdet haline kadar aynı derecede kalır).* [*Ing.* Thermic curve; *Fr.* Courbe thermique]. ◉ **tekrar ~ si,** *istat.* Bir istatistik serisinin tekrarlanma aralıklarını belli bir ölçüye göre veren eğri. ☆ *Eşanl.* **gauss eğrisi, Laplace -gauss eğrisi, normal eğri.** [*Ing.* Frequency curve; *Fr.* Courbe de fréquence, courbe de Gauss, courbe de Laplace-gauss, courbe en chapeau de gendarme, courbe en cloche, courbe normale]. ◉ **yarı logaritmik ~,** *istat.* Apsisi aritmetik değerler cinsinden olmak üzere, yalnız ordinatı logaritma ölçeklerine göre çizilen eğri. [*Ing.* Semi-logarithmic curve; *Fr.* Courbe semi-logarithmique]. ◉ **yürek ~ si,** Çemberin konkoidi. *(Kutup, çemberin bir noktasında alınmak şartıyle ve a, kesen üzerinde herhangi bir yönde alınmış sabit uzunluk, R. çemberin yarıçapı olmak üzere, yürek eğrisinin kutupsal koordinatlardaki denklemi p=a+2 R cos e'-dır.)* ☆ *Eşanl.* **kardiyoit, kalb eğrisi,** [*Ing.* Cardioid; *Fr.* Cardioïde]. ◉ **yer değiştirme ~ si,** *den.* Bir geminin yaptığı yer değiştirme hareketini, geminin su içi derinliğine bağlı olarak veren eğri. *(Yer değiştirme ya metre sistemindeki ton cinsinden ya 1016 kg. ya da 2240 libre değerindeki Ingiliz tonu cinsinden verilir.* [*Ing.* Displacement curve; *Fr.* Courbe de déplacement].

Eğridir gölü, öz.i. *coğr.* Anadolu'nun güneyinde Türkiye'nin dördüncü büyük gölü. Yüzölçümü 517 km² olup suyu tatlı ve balığı boldur.

eğrik, s. < *eğrilmek.* Eğilmiş, eğrilmiş. [*Osm.* Inhinai; *Ing.* Curved, bent; *Fr.* Courbé].

eğrili, s. *mat.* Eğri çizgilerle meydana gelmiş olan. [*Osm.* Münhani; *Ing.* Curvilinear; *Fr.* Curviligne].

☆ *Eşanl.* **eğrisel.**

eğrilik,-ği, i. § ❶ Eğri olma hali, çarpıklık. [*Osm.* İvicaç; *Ing.* Curvature, camber; *Fr.* Courbure, incurvation]. § ❷ Yalancılık, hilecilik. § ❸ *mat.* Eğri çizgilerden meydana geliş. [*Osm.* inhina; *Ing.* Curvature; *Fr.* Courbure]. § ❹ *mat.* Bir yayın noktasındaki teğetin, gittikçe bu noktaya yaklaşmak üzere, çıkan başka bir teğetle meydana getirdiği açının bu iki teğet noktası arasındaki yay uzunluğuna oranı. § ❺ *bot.* Oksin maddesi bitkinin yukarı kısmında eşit dağılmadığı zaman sap ekseninin, dikey doğrultu ile yaptığı açı. [*Ing.* Curvature; *Fr.* Courbure]. § ❻ *patol.* Vücudun bazı kısımlarında yer alan biçimsizlik: *Omurga eğriliği.* [*Ing.* Deviation; *Fr.* Déviation]. § ❼ *mim.* (a) Sütun başlıklarındaki yaprakların eğrim ve kıvrımı; (b) Bir kubbenin veya bir kemer kıvrımının eğimi. [*Fr.* Courbure]. ◉ **bir yüzeyin ~ çizgisi,** *mat.* Bir yüzey üstüne çizilen ve değişik noktalarındaki normalleri açımlanabilir yüzeyler meydana getiren çizgi. [*Fr.* Ligne de courbure d'une surface].

~ çapı, *opt.* ◘ Çap.

~ yarıçapı, *mat.* Bir eğrinin belli bir noktasındaki oskülatör çemberinin yarıçapı [*Fr.* Rayon de courbure]. ◘ *ŞEKİL: 221.* — GEOMETRİ I.

eğrilme, i. *inş.* Bir duvarın düşey yönden çıkarak öne veya arkaya meyletmesi: *Bu duvar eğrildi.* [*Fr.* Gauchissement].

eğrilmek, nsz. f. § ❶ Eğri hale girmek, bükülmek, kıvrılmak, çarpılmak: *Kuru ağaç eğrilmez* [*Ing.* To be distorted; *Fr.* Se courber, se tordre]. § ❷ *(Yün ve pamuk hk.)* Iğ ile bükülmek. § ❸ *tekn.* Genellikle, çelikten yapılmış parçalardan bahsederken, bu gibi parçaların su verme işlemi sırasında bükülmesi, çarpılması. ☆ *Eşanl.* **çarpılmak.**

eğriltme, i. § ❶ Eğri hale getirme. § ❷ *met.* (a) Ince bir maden levhayı, çelikten veya dökme demirden yapılmış bir kalıpla sıkıştırarak soğukta şekil verme işlemi. ☆ *Eşanl.* **çekme.** (b) Termoplastik levhaların yüzeyini genişletmek veya dik kesitini küçültmek amacıyle uygulanan çekme işlemi. **~ çekici,** *met.* Elde eğriltme işleminde kullanılan yuvarlak başlı çekiç.

☆ *Eşanl.* **çekme çekici.**

eğriltmek(-i), f. Eğri hale sokmak. [*Ing.* To Curve, to bend; *Fr.* Rendre courbe, courber, recourber].

eğrim, i. < *eğirmek* > *eğirim.* § ❶ Su çevrintisi, çevri. [*Osm.* Girdap; *Ing.* Whirlpool; *Fr.* Tourbillon d'eau]. § ❷ Eğerin altında keçe kaplı ağaç. [*Ing.* Caparison; *Fr.* Caparaçon]. ◉ **~ li kayıt,** *mim.* (a) Alevli gotik tarzda, iki dişli bir ayçadan meydana gelen pencere ağı parçası. *(Yalnız kullanıldığı gibi* (Evreux katedrali) *körükle birlikte kullanılabilir).* (b) Bir saçak silmesi damlalığının suyun aşağıya akmasını önleyen çıkıntılı kısmı: *Eşanl.* **saçak damlalığı.**

eğrisel², s. *mat.* Eğri çizgilerle meydana ge-

len: *Eğrisel üçgen.* [*İng.* Curvilinear, rounded; *Fr.* Curviligne]
~ **açı, (iki eğri arasındaki açı),** *mat.* İki eğrinin birbirini kestiği noktadan eğrilere çizilen teğetler arasındaki açı. [*İng.* Curvilinear angle; *Fr.* Angle curviligne, angle de deux courbes].
~ **apsis,** *mat.* ◘ **Apsis.**
~ **integral,** *mat.* ◘ **İntegral.**

eğriltmek(-i), f. ◘ **Eğriltmek.**

eğsinim* ,i. < *eğmek. psik.* Güçlü, sürükleyici, belirli yönde eyleme vardıran eğinim. [*Osm.* Meyelân; *İng.* Inclination, propension; *Fr.* Penchant, inclination].

eh, ünl. § ❶ «*Peki olur*», «*olabilir*» gibi kabul ve onay anlatır: *Gidelim mi — Eh, hadi gidelim.* [*İng.* All right, very well] § ❷ «*Fena değil, şöyle böyle*» gibi yarı memnunluk anlatır: *Nasılsınız? -Eh, iyiceyim.* § ❸ «*Artık yetişir, kâfi*» sözleri gibi hafif usancı ve bir şeyin devamının istenmediğini anlatmak için kullanılır: *Eh artık dur, bakalım! Eh, oldu!).*

ehadiyet,-ti, i. *Osm.* < *Ar.* Birlik, teklik. [*İng.* Oneness, unity, the oneness of God].

ehak, s. *Osm.* < *Ar.* En haklı, en lâyık.

-e hali*, b.i. *gram.* Bir eylemin, ikinci derecede ilgilendirdiği nesneyi gösteren isim ve ya zamirlerin *(gereğine göre -a, -e, -ya, -ye ek şekillerinden birini alarak)* büründükleri *kılık.* Çocuğu bahçeye çıkarmak ve işi ona anlatmak örneklerinde bahçeye ve ona kelimeleri -e halinde birer nesnedir. Eylemin birinci derecedeki nesnesi kimi vakit -e halinde de olabilir: *Bir yere bakmak gibi.* [*Osm.* Mefulü ileyh; *İng.* Dative; *Fr.* Datif].

ehas, s. *Osm.* < *Ar.* En başlı, en özel: *Şöhret onun ehassı âmalidir.*

ehdeliye, i. *Osm.* < *Ar. ehdeliyye. tar.* Essayid Hasan Ali-yü-Ehdelî'nin kurduğu tarikat.

ehem, s. *Osm.* < *Ar. hemm,* zihni meşgul etme, *esk.* En önemli, en mühim. [*İng.* Most important; *Fr.* Le plus important, le plus nécessaire].

ehemmiyet,-ti, i. *Osm.* < *Ar. epemmiyet.* Önem, önemlilik. [*İng.* Importance; *Fr.* Importance].

ehemmiyetli, s. *Ar.* ve *T.* Önemli, değerli. [*İng.* Important; *Fr.* Important, considérable, d'une grande importance].

ehemmiyetsiz, s. *Ar.* ve *T.* Önemsiz değersiz. [*İng.* Unimportant; *Fr.* Sans importance].

ehil,-hil, i. *Osm.* < *Ar. ehl. esk.* § ❶ Sahip, malik: *Servet ehli, hüner ehli, namus ehli.* [*İng.* Possessor; *Fr.* Possesseur]. § ❷ Topluluk, mensup. [*Osm.* Cemaat]. § ❸ Bir işte bilgisi olan, yetkili, maharetli, usta, uzman, kabiliyetli, becerikli, bir işin eri: *O bu işin ehlidir.* [*Osm.* Mütehassıs; *İng.* Expert, authority; *Fr.* Capable, competent, expert, doué]. ☆ *Karş.* **acemi, ehliyetsiz, yetkisiz, yetersiz, kifayetsiz ,salâhiyetsiz.** § ❹ Karı ve kocadan her biri, eş; *Bu adam ehliyle iyi geçinmiyor, kadıncağız ehlini kaybetti.* § ❺ Bir yerde oturan, sakin.

ehl, i. *Osm.* < *Ar.* ◘ **Ehil.**
~ ~**i hibre,** *huk.* Bilirkişi. İyi bilgisi olan bir şeyi çok iyi bilen. [*İng.* Expert; *Fr.* Expert].
~ **-i vukûf,** ◘ **Ehl-i hibre.**

ehlî /ehlî/, s. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Evcil. [*İng.* Tame, domestic; *Fr.* Domestique]. § ❷ Yerli. [*İng.* Native; *Fr.* Natif,-ive].

ehli.beyt,-ti, b.i. *Osm.* < *Ar. ehl.* + *beyt.* ev. *tar.* § ❶ Hz. Muhammed'in kızı, damadı ve torunlarını içine alan ailesine verilen ad. [*İng.* The Prophet's family; *Fr.* Famille *(surtout celle du Prophète).* § ❷ *(Geniş anlamda)* Peygamber ailesi.

ehli.dil, /eh:lidil/, b.i. *Osm.* < *Ar. ehl.* ve *Fars. dil,* gönül. Rint, kalender, gönül eri. [*İng.* Understanding, tolerant, goodnatured person].

Ehli.Hak, i. *tar.* Şiiliğin bir kolu olan, daha çok İran'ın batı dolaylarında yaygın bir mezhebin adı. [*İng.* Man of God].

ehli.hibre, b.i. *Osm.* < *Ar. ehl* + *hibre,* bilgi. *huk. esk.* ◘ **Bilirkişi.**

ehli.kitap,-bı, b. i. *Osm.* < *Ar.* Kitap sahibi, kitap mensubu. Allah'ın gönderdiği kitaplardan birine inananlar. Müslüman, Hıristiyan, ve Yahudiler ehlikitaptan sayılır. [*İng.* People of the Book].

ehlileşmek, f. Ehlî hale gelmek, evcilleşmek. [*İng.* To become tame; *Fr.* S'apprivoiser].

ehlileştirme, i. ◘ **Evcilleştirme.**

ehlilik,-ği, i. Ehlî olma hali, alışıklık, yadırgamama. [*İng.* Tameness; *Fr.* Docilité].

ehli.salip /eh:lisalip/, b.i. *Osm.* < *Ar. tar.* Haçlılar. [*İng.* Crusaders; *Fr.* Les Croisés]

ehli.sünnet, b.i. *fels.* Müslüman inanışlarında, eylem ve ibadetlerinde Peygamber ve onun en yakınlarının söz ve davranışlarına uyan kimselere verilen ad. [*İng.* The Sunnis; *Fr.* Orthodoxie].

ehli.vukuf /ehlivukûf/, b.i. *Osm.* < *Ar. huk.* ◘ **Bilirkişi.**

ehliyet,-ti, i. *Osm.* < *Ar. ehl.* > *ehliyyet. huk.* § ❶ Güç, yetki veren bir hal: (a) Kisinin medenî haklardan yararlanabilmesi ve medenî haklarını kullanabilmesi; (b) Hukuk kisisinin cezalandırılması; (c) Bir kimsenin siyasî haklardan yararlanabilmesi; (d) Hukuk kişisinin tüccar sıfatıye ticaret yapabilmesi. [*Lat. Capacitas, facultas; İng.* Capacity, ability; *Fr.* Capacité]. ☆ *Eşanl.* **yeterlik, uzluk.** § ❷ *(Genel anlamda)* Bir kimsenin belli bir konuda yeterliğini göstermek üzere verilen belge. [*İng.* Licence; *Fr.* Permis]. § ❸ Şoförlük belgesi: *Polis şoförün ehliyetini aldı:* [*İng.* Driving licence; *Fr.* Permis de conduire]. ◉ **ceza ~i,** *huk.* ◘ **Ceza.** ◉ **cezaî ~,** *huk.* ◘ **Cezaî.** ◉ **davaya ~,** *huk.* ◘ **Dava.** ◉ **fiil ~i,** *huk.* Kişinin, kendi fiili ile borç altına girebilme ve hak kazanma yeteneği ve kisinin hukukî fiillerinden sorumlu tutulma ehliyeti. ◉ **hak ~ i,** *huk.* Kişilerin hak sahibi olabilme ve borç altına girebilme yeteneği ◉ **haksız fiil ~ i,** *huk.* Kisilerin, hukuka aykırı fiillerinden sorumlu tutulabilmeleri. ◉ **medenî ~,** *huk.* Medenî haklardan istifade etmek ve onları kullanabilmek yeterliği. ◉ **siyasî ~,** *huk.* Hukuk süjesinin siyasî haklardan istifade etmesi, yükümlülüklere muhatap olması ve siyasî hakları kullanması; ◉ **ticarî ~,** Münferit tacir sıfatıyle ticaret yapabilmek konusunda hukuk süjesinin sahip olduğu ehliyet.
~ **belgesi,** *hava.* Bir sahsın bir isi yapmaya muktedir ve mezun olduğuna dair yetkili makam tarafından verilen belge. [*İng.* Certificate of competency; *Fr.* Brevêt d'aptitude].

ehliyetli, s. Yetkili, yetenek ve iktidarı olan: *Pek ehliyetli adam.* [*İng.* Able, competent, qualified; *Fr.* Capable, compétent].
☆ *Eşanl.* **yeterlikli, usta.**

ehliyetname /ehliyetname/, b.i. *Osm.* < *Ar. ehliyyet* + *Fars. nâme.* § ❶ Bir işe ehliyeti olduğuna dair verilen resmi belge. Yeterlik belgesi. [*İng.* Certificate (of competence); *Fr.* Certificat].

ehliyetsizlik,-ği, i. *huk.* Yetersizlik. Hukuk kisisinin, haklarına sahip olma ve onları kullanmada yükümlülük ve sorumluluk yüklenememesi. [*İng.* Incapacity, inability, disability; *Fr.* Incapacité].

ehram /ehram/, i. *Osm.* < *Ar. herem'*in çoğulu. Tabanı üçgen, dörtgen veya poligon olan ve başa doğru gittikçe küçülerek bir noktada son bulan kabartma şekil. Kolaylıkla devrilip yıkılmadığı için eski Mısırlılar mezarlarını veya tapınaklarını bu şekilde yapmışlardır. Bu ehramlar dört beş bin yıldan beri yıkılmayarak olduğu gibi durmaktadır. [*İng.* Pyramid; *Fr.* Pyramide]. ☆ *Eşanl.* **piramit.** ◉ **kesik ~,** Tepesi kesilmiş gibi olan ehram şekli.
~ **çatı,** *mim.* ◘ **Çatı.**
~ **tepelik,** *mim.* Kaidesine oranla yüksekliği oldukça az olan ehram şekilleri olup, bazı sütunlar ve mezar taşlarının yukarı taraflarına tepelik olarak konur. [*İng.* ve *Fr.* Pyramidion]. ☆ *Eşanl.* **ehramcık.**

ehramî /ehramî/, s. *Osm.* < *Ar. esk. geom.* Piramit biçiminde olan. [*Lat. Pyramidalis; İng.* Pyramidal; *Fr.* Pyramidale,-ale].
— **kavak,** *bot.* ◘ **Kavak.**

ehrenbergit,-ti, i. *Fr. ehrenbergite, (Ehrenberg'in adından). min.* Ren kıyılarındaki Siebengebirge dolaylarında bulunan atofan çeşidi. [*İng.* Ehrenbergite].

ehven, s. *Osm.* < *Ar.* § ❶ Ucuz: *Bu antikayı ehven almışsınız. Kumaşlar ehvenleşiyor.* [*İng.* Cheap, low-priced; *Fr.* Bonmarché, à bas prix]. ☆ *Yak. anl.* **hesaplı, yeğ.** ☆ *Karş.* **pahalı, fiyatlı, kazık** *(argo),* **ateş pahası, fahiş.** § ❷ Daha hafif, daha zararsız, daha az kötü: *Yüksek yaratılmış bir insan için ölüm, esirlikten ehvendir.* [*İng.* Easier, lesser; *Fr.* Plus léger, facile, aisé].
— **kurtulmak,** *dey.* Ucuz kurtulmak. [*İng.* To get away, get off cheaply].

ehveni.şer /ehveni:şer/, b.i. *Fars.* ve *Ar.* Az kötüsü. [*İng.* The lesser of two evils; *Fr.* Le plus léger de deux maux].

ehveniyet,-ti, i. *esk.* Ehven olma hali. [*İng.* Cheapness; *Fr.* Bon marché].

eidetik, s. ve i. *Fr. eidétique* < *Yun. eidos,* imge > *eidetikos.* § ❶ *psik.* Daha önce gördükleri bir nesnede farketmedikleri ayrıntıları, bu nesneyi gözleri kapalı olarak tasavvur ettikleri zaman ayırt edebilen bazı (genç) deneklere verilen ayırt. [*İng.* Eidetic]. § ❷ *fels.* Günlük deneyde kendilerini ortaya koyuşlarına karşıt olarak eşyanın özünü ve akıl gözüyle kavranılmasını belirtmek için *Husserl* tarafından kullanılan terim. [*İng.* Eidetic].
~ **imaj,** *psik.* Herhangi bir anı veya düşüncenin dışarıya aktarılmış gibi görünen canlı ve çarpıcı imgesi Delikanlılık çağındaki bazı kişilerin ve rüya veya sanrı gören yetişkinlerin bu çeşit imgeleri algıladıkları bilinmektedir. [*İng.* Eidetic image; *Fr.* Image eidétique].

eidofor, *i. Fr. eidophore* < *Yun. eidos,* görüntü + *phoros,* taşıyan. *elektr.* Bir televizyon görüntüsünü 40 m² lik büyük bir ekran üzerine aktararak, büyük bir seyirci kitlesinin izlemesine imkân veren gösterim usulü. [*İng.* Eidophore].

eimme, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **imam'**ın çoğulu.

eisenkiesel, i. *Alm. min.* Bileşiminde demir III oksit bulunduğu için kırmızı renkte olan kuvars çeşidi. [*Fr.* Eisenkiesel, quartz hématoïde].
☆ *Eşanl.* **hematitli kuvars.**

eitlandit,-ti, i. *Fr. eitlandite. min.* Uranyum ve yttriyum'un doğal niyobat ve titanatı. [*İng.* Eitlandite; *Fr.* Samarskite].
☆ *Eşanl.* **samarskit.**

ejakülasyon, i. *Fr. ejaculation. tıp.* ◘ **Atım.**

ejder, i. ◘ **Ejderha.**
~ **ağacı,** *bot.* Birçenekliler *(Monocotyledoneae)* sınıfının, Zambakgiller *(Liliaceae)* familyasından, Kanarya adalarında yetişen bir ağaç veya ağaççık. Gövde kalın ve tepede dallanmıştır. İkinci büyümesi vardır. Yaprakları sert ve kılıç şeklindedir. dalların ucunda demetler halinde toplanmıştır. Yaşlı gövdelerden boyacılıkta kullanılan, reçinemsi kırmızımtrak bir özsu akar. [*Lat. Dracaena draco; ing.* Dracaena dragon-tree; *Fr.* Dragonnier].
~ **ayı,** *astr.* ◘ **Ayı**[1].
~ **çizgisi,** *astr.* Ay'ın düğümler çizgisi, yani Ay'ın yörünge düzlemiyle tutulum düzleminin arakesiti.
~ **kanı,** *bot.* Ejder ağacının yaşlı gövdelerinden akan kırmızımtrak bir reçine. Boyacılıkta kullanılır. [*Lat. Sanguis draconis; ing.* Dragon's-blood *(resin); Fr.* Sang-dragon, sang de dragon].
☆ *Eşanl.* **kardeş kanı.**

Ejderha, öz.i. *astr.* Kuzey yarım gökküresinde bir takımyıldız olup az parlak birçok yıldızdan meydana gelmiştir. [*Osm.* Tinin, tenin; *Lat. Draco. (= Dra); ing.* ve *Fr.* Dragon]. ◘ *ŞEKİL: 519.* — **TAKIMYILDIZLAR II.**

ejderha /ejderhâ/, i. *Osm.* < *Fars. ajdarha.* § ❶ Büyük yılan. Engerek. [*İng.* Viper; *Fr.* Vipère]. § ❷ *mit.* Çok defa aslan pençesi gibi pençeleri bulunan ve ağzından alev püsküren kanatlı bir yılan biciminde düsünülen korkunç bir masal canavarı [*İng.* Dragon, monster; *Fr.* Monstre, dragon]. ☆ *Eşanl.* **ejder.**
~ **gibi,** *dey.* İri yapılı ve korkunc. [*İng.* Terrifyingly monstrous; *Fr.* Dragon].

ejektokompresör,-rü, i. *Fr. éjectocompresseur.* Su buharıyle çalısan bir soğutma tesisinin

buharlaştırıcısında hava boşluğu meydana getiren cihaz.

ejektör, i. *Fr. éjecteur. mek.* Belli bir hızla hareket eden bir akışkanın kütlesi yardımıyle başka bir akışkanın boşalmasını sağlayan cihaz: *Hava ejektörü.* [*Ing.* Ejector].

ejiptolog,-gu, i. *Fr. égyptologue.* Eski Mısırla ilgili konular bilgini, ejiptoloji uzmanı. [Egyptologist].

ejiptoloji, i. *Fr. égyptologie.* Eski Mısırla ilgili konuları *(Mısır uygarlığını)* inceleyen bilim. [*ing.* Egyptology].

ejiptolojik, s. *Fr. égyptologique.* Ejiptolojiyle ilgili. [*Ing.* Egyptological].

ek,-ki, i. § ● Eksiği tamamlamak için bir şeye katılan parça ulama, yama: *Kumaş yetişmedi, perdeye ek koydular.* [*Osm.* **ilâve;** *Ing.* Supplement; *Fr.* Piece, jointe, supplément, allonge, rallonge]. § ● Bir kanunun eksiğini tamamlamak için ona sonradan katılan madde veya kısım: *Bu maddeler tilân kanuna ektir.* [*Osm.* Zeyl; *Ing.* Appendix; *Fr.* Appendice]. § ● Sonradan katılan, dikilen veya mıhlanan parçanın belli olan yeri: *Kapının ekini boya ile kapatmışlar, kumaşın eki çirkin duruyor.* [*Ing.* Joint; *Fr.* Joint, jointure]. § ● *gram.* Kelime türetmek veya kelimenin görevini belirtmek için kullanılan biçim verici ses veya sesler: *Evci (ev-ci), evcil (ev-cil), evli (ev-li), evlenmek (ev-len-mek),; eve (ev-e), evden (ev-den), evde (ev-de), evim (ev-im) v.b.* [*Osm.* Lâhika; *Ing.* Affix; *Fr.* Affixe]. § ● bot. Ayni nitelikte bir organın bulunmadığı yerde gelişen organlar için söylenir. *(Saplardan çıkan bazı kökler, yaprakların koltuğundan başka yerlerde çıkan tomurcuklar, bir evin hücresinden doğarak döllenmeden büyüyen bazı embriyonlar böyledir. Bunlara, ekkökler, ek tomurcuklar, ek embriyonlar denir.* [*Ing.* Adventitious; *Fr.* Adventif,-ive]. § ● *mat.* Geometrik tanımına bağlı olarak düşünülen karmaşık nicelik. [*Ing.* Affix; *Fr.* Affixe]. § ● *mek.* ve *demir.* Başka bir parça üzerine tespit edilen küçük parça. [*Fr.* Appendice]. § ● *anat.* Başlıca bir organa bağlı bulunan ikinci derecedeki organ: *Kapaklarla kirpikler gözün eklerindendir.* [*Osm.* Lâhik, mülhak; *Ing.* Annex; *Fr.* Annexe]. § ● s. Bir başka şeye katılmış, eklenmiş: *Ek ödenek, ek görev.* ☆ *Eşanl.* **ilâve.** § ● *tıp. (jinekolojide)* Yumurtalığı ve yumurtalık borusuna verilen ad. [*Ing.* Appendage; *Fr.* Annexe]. § ● *döş.* Iki borunun birbirine birleştirildiği yer. [*Ing.* ve *Fr.* Joint]. ◉ **~ ini belli etmemek,** *dey.* Noksan tarafını sezdirmemek. [*Ing.* To cover up, dissimulate, not to give oneself away]. ◉ **~ ten pükten,** *dey.* Derme çatma. [*Ing.* Made up of odd pieces]. ◉ **bağlantılı ~,** Ünsüzle biten kelime kök veya gövdelerine yardımcı ses ile bağlanan ek *(-m, -msi, -mtırak, -nci, -n, -l-, v.d. :kardeş-i-m, beyaz-ı-msı, yeşil-i- mtrak, sekiz-l-nci, bak-ı-n-, yara-ı-l-v.d.).* ◉ **bildirme ~** i, *gram.* ◘ **Bildirme.** ◉ **Çatı ~ leri,** *gram.* ◘ **Çatı.** ◉ **çekim ~,** *gram.* ◘ **Çekim.** ◉ **çimentolu ~,** *döş.* ◘ **Çimentolu.** ◉ **çoğul ~ leri,** *gram.* ◘ **Çoğul.** ◉ **embriyon ~ leri,** *biy.* Döllenmiş yumurtanın içinde, fakat embriyonun dışında bulunan ve onu besleyen veya koruyan organlar. [*Ing.* Embryonary appendage; *Fr.* Annexes embryonnaires]. ◉ **ettirgenlik** *(faktitif) ~ leri,* ◘ **Ettirgenlik.** ◉ **gerundium ~ leri,** ◘ **Gerundium.** ◉ **ilgi ~** i, *gram.* **İsim soylu kelimelere gelerek** bağlantı kavramı veren **-ki eki:** ***benim-ki, dün-kü*** gibi. ◉ **kros ~** i, *mek.* ve *demir. Welschaerts* **dağıtımında, bir piston çubuğunun krosuna tespit edilen ve avans kolunun komuta biyeliyle eklemlenen rijit parça.** ☆ *Eşan.* **haçaki.** [*Fr.* **Appendice de crosse**]. ◉ **küçültme ~** i, *gram.* **Kelimelerin anlamlarına küçüklük, azlık ve sevgi kavramları veren ekler** *(-cik, -cek; -ceğiz; -msi, -mtırak; -rak; -ce): küçücük, kadıncağız, mavimsi, kırmızımtrak, ufarak, bolca.* ◉ **nispet ~** i, *(yâ-yi nispî), gram.* Arapça isimlerin anlamlarına bağlı sıfatlar kuran ek *(-î): İlmî, edebî* v.b. *(Bu ek farsça kökenli kelimelere eklendiği zaman sıfat yaptığı gibi daha çok isim meydana getirir: kahramanî, yiğitlik, civanî,* gençlik *(bazı türkçe kelimelere getirildiği de* görülür: *altunî, gümüşî).* ◉ **ön ~,** *gram.* Bazı dillerde kelimelerin önüne gelerek onlara belirli bir anlam kazandıran ek. *(Türkçede ön ek yoktur).* [*Osm.* Lâhikayı mütekaddime; *Fr.* Préfixe]. ◉ **olumsuzluk ~** i, *gram.* Fiil soylu kelimelere olumsuzluk eki *-ma, -me'*dir: *bakmamak, gülmeyen, kalkmayın* gibi. [*Ing.* Privative particle; *Fr.* Particule privative]. ◉ **partisip ~ leri,** *gram.* ◘ **Partisip.** ◉ **son ~,** *gram.* Kelime sonuna getirilen ek. [*Osm.* Lâhikayı müteahhire. [*Ing.* Suffix; *Fr.* Suffixe]. ◉ **yapım ~** i, *gram.* Kelimelerin kök veya gövdelerine getirilerek onları yeni anlamlı kelimeler haline getiren ek: *gözlük, vatandaş* gibi.

~ bent olmak, *dey.* Şaşırıp ne diyeceğini bilmemek.

~ bileziği, *döş.* Iki boruyu birbirine eklemekte kullanılan bağlantı parçası. [*Ing* Coupling socket; *Fr.* Manchon].

☆ *Eşanl.* **manşon.**

~ bilezikli ek, *döş.* Ek bileziği ile yapılan bağlantı. [*Ing.* Socket joint; *Fr.* Joint à rotule].

☆ *Eşanl.* **manşonlu ek.**

~ bulaşma, *patol.* Özgün bir mikroplu hastalığa tutulmuş kimsede ortaya çıkan ikinci enfeksiyon.

~ dolaş olmak, *dey. h.d.* Dadanmak, rahatsız etmek. [*Ing.* To bother *(someone),* to pester].

☆ *Eşanl.* **musallat olmak, tebelleş olmak.**

~ embriyon, *bot.* ◘ **Embriyon.**

~ eylem, *gram.* Kelimelerin eylem görevinde kullanılmalarına yardım eden, **-dır** ekinden yararlanarak çekimleri tamamlanan ve olumsuzu **değil** kelimesiyle kurulan yardımcı eylem: *Hastayım (hasta değilim), hastasın, hasta (hastadır); hastayız (hasta değiliz); hastasınız, hastalar (hastadırlar) örneklerin de olduğu gibi. Ek eylemin* **-di** *eki hikâye,* **-miş** *eki rivayet,* **-se** *eki koşul birleşik zamanlarını kurar.* [*Ing.* Substantive verb, predicative, verb of predication; *Fr.* Verbe substantif, verbe copule, verbe prédicatif].

~ fiil, *gram.* ◘ **Fiil.**

~ eylem çekimi, *gram.* **Olumsuz değil** kelimesiyle kurulan eylem **çekimi:** *Yorgunum (yorgun değilim), yorgundur (yorgun); yorgundu, yorgunmuş, yorgunsa v.b.*

~ filim, *sin.* Bir programın eksik süresini doldurmak üzere gelişi güzel bulunmuş filim. [*Ing.* Fill-up; *Fr.* Complément de programme].

~ görev, Resmî görevde, aylıktan başka ücret veya aylık verilerek yaptırılan görev. [*Ing.* Additional duty; *Fr.* Poste additionnel].

~ gün, *mat.* ve *astr.* Olağan 365 günlük yıllara eklenen gün. Astronomide 1 yıl *(dönencel yıl)* 365,2422 gün olarak hesaplanır. Oysa günlük hayatımızda kullanılan olağan yıl 365 gündür. [*Osm.* Yevm-i kebîs; *Ing.* Intercalary day; *Fr.* Bissexte, jour bissextil].

☆ *Eşanl.* **artık gün.**

~ gürültüsü, *sin.* Yapıştırmada ses yolu üzerinde meydana gelen değişiklikten doğan gürültü. [*Ing.* Bloop; *Fr.* Bruit causé par un collage].

~-karma yem, *trm.* Her vakit gibi beslenen hayvanların yemlerinde noksan kalan besin maddelerini tamamlamak maksadıyle hazırlanan özel karma yem. [*Ing.* Supplementary mixed feed; *Fr.* Aliment composé complémentaire].

~ kök, *bot.* ◘ **Ekkök.**

~ macunu, *tiy.* Yüz biçiminin, özel olarak burnun değiştirilmesinde kullanılan makyaj **macunu.**

~ mercek, *sin.* Asıl merceğin odak uzunluğunu **değiştirmekte** kullanılan **mercek.** [*Ing.* Supplementary; *Fr.* Lentille additionnelle].

~ oyunu, *tiy.* Eski tiyatroda asıl oyuna ek **olarak** oynanan, çoğu kez güldürücü olan **kısa oyun.** [*Ing.* **Afterpiece;** *Fr.* Divertissement].

~ ödenek, *ikt.* **Aylık ve ücretlere ek olarak verilen prim, ikramiye ve ödenek.** [*Ing.* Perquisite; *Fr.* Profit éventuel, bénéfice casuel].

~ örtüsü, *sin.* Ek gürültüsünü önlemek üzere ek üzerine konan örtü. [*Ing.* **Blooping** patch, debloop; *Fr.* Cache-jointure].

~ milleri, *otom.* Eklerle birbirine **birleştirilmiş** mil veya dingiller.

~ sigorta, *huk.* Sakatlık sigortasının **hayat** sigortası veya hastalık, kaza, ihtiyarlık Sigortaları ile birleşmesi halinde **aldığı ad.** [*Ing.* Insurance taken out to cover two **risks**].

~ tekerі, *döş.* boruların eklenmesinde kullanılan, çember biçimli ortası delikli metal parça. [*Ing.* Flange; *Fr.* Bride, bourrelet].

☆ *Eşanl.* **flanş.**

~ tekerli ek, *döş.* Ek tekerle yapılan, sökülebilir bağlantı. [*Ing.* Flange joint, flange coupling; *Fr.* Joint *(raccordement)* a brides].

☆ *Eşanl.* **flanşlı ek.**

~ ücret, *post.* Özel hizmetler kaarşılığı alınan ilâve ücret. [*Ing.* Supplementary charge, additional charge, additional postage; *Fr.* Complément de taxe, supplément de taxe, taxe supplémentaire].

Eşanl. ***munzam ücret.***

~ vergi, *mal.* ◘ **Vergi.**

~ yeri, § ● Iki parçanın birleştiği yer. [*Fr.* Joint, jointure]. § ● Kusur, eksiklik. § ● Eklem yeri. [*Ing.* Articulation, body joint]. § ● Yara izi. [*Ing:* Scar, Seam; *Fr.* Cicatrice, Couture].

ekâbir /ekâbir/, ç.i. *Osm.* < *Ar. kebir.* **ekber'**in çoğulu. Büyükler, ulular, kodamanlar, ileri gelenler. [*Ing.* The great, important people; *Fr.* Les plus grands, les supérieurs].

ekal,-lli, s. En aşağı, en az.

ekalim, ç.i. *Osm.* < *Ar.* İklimler.

ekalliyet, i. ◘ **Akalliyet.**

ekanimiselâse /ekânîmîselâse/, b.i. *Osm.* < *Ar.* Hıristiyan dininin temeli sayılan ilke. Buna göre, Tanrı kavramı, baba, oğul ve kutsal ruh olarak üç şekilde belirir. [*Ing.* Trinity; *Fr.* Trinité].

ekarisaj, i. *Fr. equarrisage.* Devrik bir ağacın bir tarafının kesiti, aşağı yukarı bir kare teşkil edecek surette yontma. Dört köşe şeklindeki bir tahta parçasının enli ve düz olarak kesilinin alınması. [*Ing.* Squarring].

ekarte, s. *Fr. écarté.* § ● Bir kenara atılmış, uzaklaştırılmış. [*Ing.* Isolated]. § ● *dans.* Bir bacağın, yere göre eğik açı biçiminde kaldırılmasıyle geçilen duruş. *(Bu duruşta gövde seyirciye eğri görünür. Ekarte duruş iki türlüdür. Öne ekarte, arkaya ekarte).* [*Ing. Wide*]. § ● Bir çeşit iskambil oyunu. [*Ing.* Écarté].

~ etmek (edilmek), *dey.* Bir kenara atmak (atılmak, atlatılmak); uzaklaştırmak (uzaklaştırılmak). [*Ing.* To move (throw) aside; *Fr.* Écarter].

ekartör,-rü, I. *Fr. écarteur. cerr.* Bir yaranın dudaklarını, çeneleri, göz kapaklarını, bir cerrahî kesitin kenarlarını veya bazı kanalları genişletmeye yarayan âlet. [*Ing.* Retractor].

ekber, s. ç: **ekâbir.** *Osm.* < *Ar. kebir.* § ● Daha *(en, pek)* büyük. [*Ing.* Greatest, very great, most high; *Fr.* Plus ou très grand]. § ● öz.i. Erkek adı. ◉ **Allahü ~,** *dey.* Tanrı uludur. [*Ing.* Allah is the greatest; *Fr.* Dieu est très grand]. ◉ **Cihâd-ı ~ (gazâ-yi ~),** *dey.* Din uğruna yapılan büyük savaş.

~ evlât, *huk.* En büyük evlât. [*Ing.* Eldest child; *Fr.* Enfant aîné].

~ ~ hakkı, *huk.* Eski hukukta en büyük çocuğun mirası tamamen veya bazı kardeşlerinin alacakları hisseden fazla miktarda almasını anlatan kural. *(Eski Kanunu Esasîde saltanat Osmanlı hanedanından en büyük evlada kalırdı. Birçok vakıflarda mütevellilik vakfedenin ekber evladına verilmiştir.)* [*Ing.* Right of primogeniture; *Fr.* Droit d'aînesse].

ekberiye, I. *Osm.* < *Ar. ekberiyye.* Muhiddin Arabî tarafından kurulan tarikat.

ekdemit,-ti, I. *Fr. ecdémite. min.* Doğal kurşun kloroarsenyat. [*Ing.* Ecdemite].

ekdizon, I. *Fr. ecdysone* < *Yun. ekdysis,* çıkış. *zool.* **Eklembacaklı** hayvanlarda protorasik **bezin salgıladığı** deri değişme hormonu. [*Ing.* Ecdysone].

ekebergit,-ti, i. *Fr. ékebergite (Ekeberg'in adından). min.* Wernerit cinsinden doğal silikat. [*Ing.* Ekebergite].

ekele, ç.i. *Osm.* < *Ar. esk.* Çok yiyenler, oburlar, pisboğazlar.

ekelge, i. < *ekmek*. Tahıl v.b. ekilen arazi. [*Osm.* Mezraa; *Ing.* Arable field, cultivated piece of land; *Fr.* Terrain cultivé].

ek.fiil, b.i. *gram.* ◘ Fiil.

EKG, *tıp.* Elektrokardiyografi ve elekrokardiyogram kelimelerinin kısaltması.

ekgonin, i. *Fr. ecgonine. kim.* Kokainin hidroliziyle elde edilen $C_9H_{15}NO_3H_2O$ formülündeki alkaloit. [*Ing.* Ecgonine].

ek.gün, b.i. *astr.* ◘ Ek.

ekiç•,-ci, i. Peteklerden çıkarmaya yarayan küçük âlet.

ekidne, i. *Fr. échidné. zool.* ◘ Karıncayiyen.

ekidnin, i. *Fr. échidnine* < *Yun. ekhidna.* Eskiden yılan zehirlerindeki etkin maddeye verilen ad.

ekidnit,-ti, i. *Fr. échidnite. min.* Eskiden mineraloji bilginlerinin bir akik türüne verdikleri ad.

ekidnizm, i. *Fr. échidnisme.* Yılan zehirinin meydana getirdiği zehirlenme.

ekidnotoksin, b.i. *Yun.* Engerek yılanı zehirinin adı.

ekili, s. < *ekilmek*. Ekim yapılmış. Ekilmiş olan: *Ekili tarla.* [*Ing.* Sown, planted; *Fr.* Semé,-ée, planté,-ée].

ekilmek(-l), f. § ❶ Ekmek işine konu olmak: *Tarlaya mısır ekildi.* [*Ing.* To be sown; *Fr.* Être semé,-ée]. § ❷ *arg.* Birisi tarafından atlatılmak, yarı yolda bırakılmak. [*Fr.* Être planté,-ée].

ekim, i. < *ekmek. trm.* § ❶ Ekmek eylemi. [*Ing.* Sowing; *Fr.* Semailles]. § ❷ ◘ Ekim ayı.

~ **alan**, *coğr.* Ekme-dikme, ağaç yetiştirme bakımından faydalanılan yerler. Tarımda asıl faydalanma şekilleri *(tarla, çayır, otlak)* yanında ayrıca bahçeler, bağlar, meyvalıklar, dikmelikler de vardır. Tarla olarak, kullanılan ekim alanları şu çeşitleri gösterir: Ekim tarlaları, çapa ile yetiştirilen ürünler, yem bitkileri telli bitkiler, baklagiller, tütün. Bütün bunlar arasında ekin yetiştirilen alanlar dünyadaki ekim alanlarının yarıya yakınını tutar. [*Osm.* Zer'iyât sahası; *Ing.* Cultivation «*area*»; *Fr.* Culture «*Superficie*»].

~ **ayı**, *astr.* Yılın onuncu ayı olup, otuzbir gün sürer. [*Osm.* Teşrini evvel, ilkteşrin; *Ing.* October; *Fr.* Octobre].

~ **makinesi**, *trm.* Tohum ekmeye yarayan makine. [*Ing.* Sowing-machine, seeder; *Fr.* Semoir].

☆ *Eşanl.* **mibzer.**

~ **zaman**. *trm.* Ekime en elverişli olan ay. [*Ing.* Sowing-time, seed-time; *Fr.* Le temps des semailles].

ekimoz, i. *Fr. ecchymose* < *Yun. egkhymosis. patol.* Kan damarlarının yırtılmasından dolayı derialtına kan toplanması ve bu yüzden o kısmın renginin mor bir hal alması. [*Ing.* Ecchymosis].

☆ *Eşanl.* **bere.**

ekin, i. < *ekmek*. § ❶ Toprağa saçılıp ekilmiş tahıl: Tahılın tarlaya atıldığı andan harman oluncaya kadarki hali. [*Ing.* Crops; *Fr.* Semence]. § ❷ Ekilmiş tahılın sürmüşü, tarlada bitmiş tahıl: *Yeni bitmiş ekin, sararmış ekin.* [*Osm.* Mezruat; *Ing.* Sowings; *Fr.* Céréale en herbe]. § ❸ Kültür. [*Ing.* ve *Fr.* Cultivation].

~ **ambar böceği**, *zool.* Kabuk.kemirenböcekgiller *(Ostomidae)* familyasına giren kın kanatlı bir böcek türü. Larva ekinlerle ve ekinlerin üzerindeki böceklerle beslenir. [*Lat. Tenebroides mauritanicus; Ing.* ve *Fr.* Cadelle].

~ **ambar güvesi**, *zool.* ◘ Buğday güvesi.

~ **bağı**, *trm.* Demet halinde bağlanmış ekin. [*Ing.* A sheaf of corn; *Fr.* Gerbe de blé].

~ **biçmek**, *trm.* ◘ Biçmek.

~ **biti**, *zool.* ◘ Bit.

~ **çekirgesi**, *zool.* ◘ Çekirge.

~ **kazı**, *zool.* ◘ Kaz.

~ **kargası**, *zool.* ◘ Karga.

~ **itl gibi**, *dey.* Başını dik tutup herkese yüksekten bakanlar için söylenir. [*Osm.* Mağrur; *Ing.* Stuck up, haughty].

~ **pası**, *trm.* ◘ Kınacık.

~ **sap arısı**, *zool.* ◘ Arı.

~ **sapı**, *trm.* Ekin demetlerini bağlamak veya evlerin damını örtmek için kullanılan çavdar veya buğday sapı.

~ **tarlası**, *trm.* Ekilmiş tarla.

~ **vakti**, *trm.* Tohumlama zamanı. [*Ing.* Seedtime, harvest-time; *Fr.* Semaison].

~ **yelvesi**, *zool.* ◘ Yelve.

ekinci, i. Ekin ekip biçmekle uğraşan kimse. [*Osm.* Bezzar; *Ing.* Sower; *Fr.* Semeur, -euse].

☆ *Eşanl.* **çiftçi.**

~ **köyü**, *coğr.* Saban ve traktörün işlediği, geniş topraklı köy. Bunlara tarla tarımı yapan köyler de denilebilir. Buralarda toprak, bahçeci köylerin toprakları kadar pahalı sayılmaz, fakat geniş olur. Bu topraklarda hem tarla, hem otlak bulunur. Burada hayvanın yeri, her yerden önemlidir. Hayvanları barındırmak, hele kışın besleyebilmek için köyde ahır, ağıl, samanlık gibi yerler çok yer tutar. [*Ing.* Agriculture village; *Fr.* Village d'agriculture].

ekincilik,-ği, i. ◘ Çiftçilik.

ekinç,-ci, i. < *ekmek* > *ekinmek. h.d.* ◘ Ekin².

ekinlik,-ği, i. Ekili yer, ekilmiş olan. [*Ing.* Arable land, grain fields].

ekinokokkoz, i. *Fr. échinococcose, paraz.* Köpek şeridi kurtçuğunun sebep olduğu hastalık.

ekinokok, b.i. *Fr. échinocoque. zool.* Ekinokokusların Şeritler sınıfının Tenyalar familyasından bir tür. Köpeklerin ince bağırsaklarının ön kısımlarında yaşayan en küçük tenyadır. Köpek ve kurtlarda ve seyrek olarak da kedilerde bulunan bir parazit olup larvaları Hidatit adı altında tanılırlar ve hemen bütün memelilerin vücudunda büyüyerek kistler yaparlar. [*Lat.* ve *Ing. Echinococcus*].

ekinoks, i. *Fr. équinoxe* < *Lat. aequinoctium. astr.* Gece ile gündüzün eşit olması; Güneş'in eşleklerle tutulum'un kesim noktalarından birine geldiği an. [*Osm.* İtidâl; *Ing.* Equinox]. ◘ *ŞEKİL: 518.* ve *519.* — *TAKIM-YILDIZLAR.*

☆ *Eşanl.* **gün-tün eşitliği.**

ekip,-pi, i. *Fr. équipe* < *cerm.* § ❶ Ayni görevde işleri paylaşmış kimseler topluluğu, takım. [*Ing.* Gang]. § ❷ *sp.* Kollektif sporlarda takım. Tek kişilerin yaptığı sporlarda aynı kulübü veya ayni ülkeyi aynı yarışmada, turnuvada, şampiyonada temsil edenlerin topluluğu: *Atış ekibi.* [*Ing.* Team]. § ❸ İşçi takımı grupu: *On kişilik bir ekip.* [*Ing.* Team, squad of men].

ekipaj, i. *Fr. équipage.* § ❶ Lüks araba. § ❷ Gemi veya uçakta iş görenlerin bütünü. [*Ing.* Crew].

ekipman, i. *Fr. équipement.* Bir işletme için gerekli eşya. Bu çeşit eşyanın tamamlanması. [*Ing.* Equipment].

ekipolan, s. *Fr. équipollent. mat.* Eşit ve ayni yönde paralel olan iki vektör için kullanılır: *Ekipolan vektörler.* [*Ing.* Equipollent].

ekiuroyid'ler, ç.i. *Yun. ekhis,* yalan + *oura,* kuyruk. *zool.* Sölumlu hayvanlardan Halkalı kurtlar *(Annelida)* dalının, Kıllıayaklılar *(Chaetopoda)* sınıfına giren bir takımı. Vücutları yumurta veya silindir biçimindedir. Erginleri segmentsiz olur. Karın bölgelerinde daima iki büyük kıl bulunur. Ön tarafta bir hortum vardır. Ağız hortumun dibinde ve karın bölgesindedir. Ayrı eşeylidirler. Hepsi denizde yaşar. Başlıca cinsleri: *echiurus, bonellia, thalassema.* Yeşil bonelya *(Bonellia viridis)* iyi bilinen türüdür. [*Lat. Echiuroidea; Ing.* Echiuroides; *Fr.* Échiures, échiuriens].

ekivok, i. *Fr. équivoque.* § ❶ İki anlamı olan. [*Ing.* Equivocal]. § ❷ İçten gelmemiş, şüpheli. § ❸ Karışık veya karıştırılmış anlamlı.

eklampsi, i. *Fr. éclampsie. tıp.* Gebelerde ve lohusalarda, sebebi kesin olarak bilinmeyen zehirlenme belirtileri. [*Ing.* Eclampsia].

☆ *Eşanl.* **havale.**

ek.koni, b.i. *jeol.* Yanardağın yamaçlarında görülen ikincil koni ve kraterler. [*Ing.* Adventitious cone; *Fr.* Cône adventif].

ek.kök,-kü, b.i. *bot.* ◘ Kök.

eklatometre, i. *Fr. éclatomètre. dok.* Bir dokunmanın basınca karşı direncini ölçen cihaz. [*Ing.* Eclatometer].

eklatör,-rü, i. *Fr. éclateur.* § ❶ *elek.* Bir gaz veya sıvı yalıtkanla birbirinden ayrılmış iki elektrodtan meydana gelen cihaz. [*Ing.* Spark-gap]. § ❷ *radyotekn.* Sönümlü dalgalı telsiz telgraf postalarında kullanılan aralarında kıvılcımlar meydana gelen iki iletkenden yapılmış cihaz. [*Ing.* Arrester]. ❸ **koruyucu** ~, *elektr.* Elektrik malzemelerini aşırı gerilime karşı koruyan eklatör. [*Ing.* Protective spark-gap; *Fr.* Éclateur de protection]. ❹ **ölçü** ~**ü**, *elektr.* Kısa süreli maksimum gerilimleri ölçmek için düzenlenmiş, elektrotları genellikle küre şeklinde olan eklatör. [*Ing.* Measuring spark-gap; *Fr.* Éclateur de mesure].

eklektik, s. *Fr. éclectique.* Çeşitli fikirlerden, hattâ birbirine karşıt olanlardan kendisince iyi sayılanları seçen. [*Ing.* Eclectic].

☆ *Eşanl.* **seçmeci.**

~ **akıl yürütme**, *psik.* ve *eğt.* Birbirine karşıt iki veya daha çok sistem, doktrin veya kuramdan seçilen unsurlarla akıl yürütme.

~ **metot**, *psik.* ve *eğt.* (a) Çeşitli yöntemlerden yararlanma esasına dayanan ve birleştirici bir anlayışı yansıtan yöntem; (b) İhtiyaçlar ve kaçınılmazlıklar karşısında yabancı dil öğretiminde başvurulan ve türlü yöntemlerin özelliklerini taşıyan karma yöntem; (c) Resim-İş eğitiminde hem yol göstermeye hem de serbest anlatıma aynı derecede önem veren öğretim yöntemi. [*Ing.* Eclectic method].

eklektizm, i. *Fr. éclectisme.* ◘ Seçmecilik.

eklem•, i. < *eklemek*. § ❶ *anat.* ve *zool.* İnsanda ve omurgalı hayvanlarda, vücut kemiklerinin uçucu veya yanyana gelip birleştiği yer. Eklemlerin çoğu kemiklerin devinmesine meydan verecek şekilde olur; Bunlara oynar eklem veya sadece oynak denir. Kafatasını meydana getiren kemikler ise sıkı sıkıya birleşmiş olup oynamadıklarından, bunların eklemlerine *oynamaz eklem* denir. [*Osm.* Mafsal; *Lat. Articulus; Ing.* Articulation, joint; *Fr.* Articulation]. § ❷ *bot.* Bitkilerin bazı kısımlarında görülen ve parçalara ayrılmayı kolaylaştıran halkamsı boğumlar. [*Ing.* ve *Fr.* Articulation]. § ❸ *zool.* Eklemli hayvanların *(böcekler)* vücudunda çeşitli bölgelerin birleşme yeri: *Başgöğüs eklemi.* [*Ing.* ve *Fr.* Articulation]. § ❹ *jeol.* Kayanın bölünmeye elverişli yüzeyi. ❺ **aşıkaltı** ~ i, *anat.* ◘ Aşıkaltı. ❻ **döner** ~, *anat.* Döner kemik *(Radius)* başçığı ile dirsek kemiği *(Ulna)* çentiği arasında bulunan yuvarlakça bir eklem. [*Lat. Articulatio trochoidea; Ing.* ve *Fr. Trochoides*]. ❼ **düz** ~, *anat.* ve *zool.* Yüzlerinin düz olduğu eklem tipi. Yalnız kayma hareketine imkân veren eklem. [*Osm.* Mafsal-ı musattah; *Ing.* Arthrodia; *Fr.* Arthrodie].

☆ *Eşanl.* **artrodi, düz yüzlü eklem.** ❽ **düz yüzlü** ~, *anat.* ve *zool.* ◘ **Düz eklem.** ❾ **nöron** ~ **leri**, *hist.* Bir sinir hücresinin kısa uzantısının diğer bir sinir hücresinin aksonunun uç demeti ile birleştiği nokta. ☆ *Eşanl.* **sinaps.** [*Ing.* ve *Fr.* Synapse]. ❿ **Chopart** ~ **i**, *anat.* Ayak bileğinin orta eklemi. [*Fr.* Articulation de chopart]. ⓫ **yeni** ~, *anat.* Yeni baştan oluşan bir eklem.

~ **ağrısı**, *patol.* Eklemin dış görünüşünde değişiklik olmaksızın eklem etrafında veya eklemde yerleşen ağrı. [*Ing.* Arthralgia; *Fr.* Arthralgie].

~ **bağı**, *anat.* ve *zool.* Kafatasında olduğu gibi bazı kemikler arasındaki ince bağ dokusu. [*Osm.* Rıbat-ı beyne'l-mafsal; *Ing.* Sutural ligament; *Fr.* Ligament interarticulaire].

~ **çıkıntısı**, *anat.* ◘ Çıkıntı.

~ **duyusu**, *psik.* Eklemlerin duruşunun verdiği duyuların tümü. [*Ing.* Kinesthesia; *Fr.* Kinesthésie].

☆ *Eşanl.* **kinestezi.**

~ **grafisi**, *anat.* Eklem boşluğuna kontrast madde zerkinden sonra eklemlerin radyografik incelenmesi. [*Ing.* Arthrography; *Fr.* Arthrographie].

~ **kapsülü**, *anat.* Eklemleri saran ve eklem yüzleri yakınında kemiklere yapışan telsel dokulu kılıf. *(Birbiri üzerinde serbestçe he-*

reket eden kemikler arasında bulunan kapsül şeklindeki eklem yapısı olup kapsülün duvarı azçok belirgin iki tabakadan yapılmıştır. İçinde bu tabakalardan içtekinin salmış olduğu eklem sıvısı bulunur). [*Osm.* Mahfaza-i mafsaliye; *ing.* Joint capsule; *Fr.* Capsule articulaire].

~ **sıvısı,** *biy.* Eklem kapsülü içine salınan sıvı olup kapsülün iç tabakası tarafından salınır. [*Osm.* Zülâlî; *ing.* Synovial fluid; *Fr.* Synovie].

~ **sıvısı salan zar.** *anat.* Eklem sıvısı keselerini meydana getiren zar. [*ing.* Synovium; *Fr.* Synoviale, bourse synoviale].

~ **sıvısı salan zar düğümleri,** *patol.* ◘ **Düğüm.**

eklem.bacaklılar, ç.b.i. *zool.* Sölomlu hayvanların Birincil-ağızlılar *(Protostomia)* filumunun en geniş bir dalı. Vücutları baş, göğüs ve karın olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır. Her bölge çeşitli sayıda bölütlerden yapılmıştır. Bölütlere bağlı olan ekstremiteler daima eklemli parçalardan yapılmışlardır. Kan birincil ve ikincil karın boşluklarının birleşmesinden meydana gelen genel vücut boşluğu veya karın boşluğu içinde dolaşır. Deri zaman zaman atılan kitin bir örtü ile kaplıdır. Petek gözler gelişmiştir. Ayrı eseylidirler. Kara, su ve havada yaşarlar. 700000 kadar türü vardır. **ilkel-eklembacaklılar** *(Malacopoda)* ve **Gerçek-eklembacaklılar** *(Euarthropoda)* olmak üzere iki altdal'a ayrılırlar. [*Osm.* Zât-ül-ercül-ül-mafsaliye; *Lat.* ve *ing.* Arthropoda; *Fr.* Arthropodes]. ◘ *LEVHA: 51* ve *52.*— **EKLEMBACAKLILAR.**

eklem.bilim*, b.i. *anat.* Vücut eklemlerini inceleyen anatomi dalı. [*Osm.* Mebhası mefasıl; *Lat. Arthrologia; ing. Arthrology; Fr.* Arthrologie].

☆ *Eşanl.* **artroloji.**

eklem.bilimsel*, b.s. *anat.* Ekembilimle ilgili. [*ing.* Arthrologic(al); *Fr.* Arthrologique].

ekleme, i. § ❶ Eklemek eylemi. [*ing.* Annexation; *Fr.* Annexion]. § ❷ s. Eklenmiş: *Ekleme kumaş.* [*ing.* Added, joined on; *Fr.* Ajouté,-ée]. § ❸ *elek.* (a) Iki elektrik iletkeninin uçlarını getirip birbiri üstüne kıvırarak lehimleme; (b) Bir çeşit ekleme el mengenesi. [*Fr.* Joint]. § ❹ *fonet.* Kelime sonunda genellikle okunmayan bir ünsüzü bir sonraki kelimenin yanındaki ünlüye ekleyerek okuma. § ❺ *inş.* (a) Duvar veya tavana bir parça ilâvesi ile meydana gelen kısım; (b) Ekleme dişi, duvar dişi. § ❻ *seram.* Bir donatım parçasının *(kulp, kulak, parça, ayak)* bir çanak veya çömleğe eklenmesi. ◉ **anahtarlı** ~, *ağ.iş.* Birbirine eklenen iki parça arasındaki kısımlara yuva açılarak diğer bir ağaçtan kama gibi bir parça geçirerek bağlamak suretiyle yapılan ekleme. ☆ *Eşanl.* **kamalı ekleme.** [*ing.* Scarf-joint; *Fr.* Enture]. ◉ **başbaşa** ~, *tekn.* Baş taraflarına kertik açılarak birbirine bitiştirmek suretiyle yapılan ekleme. [*ing.* Butt(ing), abutment; *Fr.* Aboutement]. ◉ **başbaşa pabuçlu** ~. Uçları pabuç şeklinde yontulmuş ve birbirine uydurulmuş olarak yapılan ekleme. [*Fr.* About avec sabot]. ◉ **başları birbirine girme** ~, Uçları birbirine girecek şekilde iki parçanın birleştirilmesi suretiyle yapılan ekleme. [*Fr.* Aboutement à assemblage]. ◉ **boy** ~ **si,** Iki parçayı uzunluğuna olarak eklemekten meydana gelen ekleme şekli. ◉ **burmalı** ~, *elek.* Çapraz iki telin iki ucunu burup, burulan yeri lehimlemekle elde edilen ekleme. [*ing.* Twisted joint; *Fr.* Joint par torsade]. ◉ **çözgü** ~, *dok.* ◘ **Çözgü.** ◉ **dikine** ~, Bir kerestenin, elyafına dikey kesilmiş olarak iki ucunu başbaşa eklemek. ◉ **dolamalı** ~, *elek.* Bir telin ucunu öbür telin etrafına sarıp gerdikten sonra lehimlemekle elde edilen ekleme. [*ing.* Twisted joint; *Fr.* Joint par étranglement]. ◉ **düdük** ~, Iki uçları düdük ağzı şeklinde sev olarak kesilip birbirine yapıştırılmak suretiyle yapılan ekleme şekli. ◉ **düz** ~, *doğr.* ◘ **Düz**[1]. ◉ **ingiliz** ~ **si,** *elek.* Dışa doğru çengel halinde bükülmüş tellerin uçlarını yan yana getirip lehim akıtarak elde edilen ekleme. [*ing.* English joint; *Fr.* Joint anglais]. ◉ **kinişli** ~ Bitişgeleri arasına boydan boya kiniş açılarak erkek ve dişi kısımları birbirine geçirilmek suretiyle yapılan ekleme. [*ing.* Tonguing; *Fr.* Bouvetage]. ◉ **suyuna** ~, Elyafına koşut olarak kesilmiş tahtaları yanyana eklemek. ◉ **şimşek** ~, Eklenecek uçları şimşek şeklinde zikzaklı olarak kesilmiş iki parçanın bitiştirilmesi suretiyle yapılan ekleme. ◉ **uygun** ~, *san.* Bozulmuş bir tabloyu, sürülen yeni boya etkisiyle uyumsuz olmayacak biçimde onarmak.

~ **çeliği,** *inş.* ◘ **Çelik.**

~ **makinesi,** *dok.* Seri imalâtta, dokunmakta olan çözgünün bitiminde ikinci çözgüyü ekleyerek dokuma tezgâhının durmamasını ve dokuma işleminin devamını sağlayan otomatik düğümleme makinesi.

~ **tepe,** *coğr.* Asıl yanardağın yamaçlarında, hemen yanında belirmiş daha küçük tepeler. Bunun için böyle tepelere ekleme tepe denilir. Bunlar püskürmeler sırasındaki zorlamalarda çatlaklardan fırlamış katı parçaların, lâvların yığılmasından doğmuştur. [*Osm.* Tâli volkan mahrutu, munzam mahrut; *ing.* Parasitic cone; *Fr.* Cône adventive].

~ **ünlüsü,** *fonet.* Telâffuzu kolaylaştırmak için gövdeyle çekim eki arasına konan ünlü.

~ **dişi,** *mim.* ◘ **Bağlantı taşları.**

eklemek(-i), f. § ❶ Bir şeyi ekle tamamlamak, ek vurmak: *Perde kısa geldi ekledik.* [*ing.* To add, lenghten; *Fr.* Ajouter]. § ❷ (-i,-e) Bir şeyi ek olarak kullanmak: *Bu kumaşı şu perdeye eklemeli.* § ❸ (-i) Birbirine katarak birleştirmek: *Paramızı ekleyelim de şu binayı ortaklaşa alalım.* [*ing.* To join, unite; *Fr.* Joindre, unir]. § ❹ *den.* Iki halatın geçici bir zaman için yekdiğerine bağlanması. § ❺ *dok.* Devamlı çözgülerde, yeni çözgü ipliklerini, biten çözgü ipliklerine parmakla bükerek bağlamak, uç uca birleştirmek. ◉ **birim** ~, *mat.* Bir sayının küçük basamaklarından atılan rakamlar yerine, kalan son rakama birim eklemek.

eklemeli, s. Eklemesi olan. [*ing.* Joined up, patched; *Fr.* Ajouté,-ée].

~ **diller,** *gram.* ◘ **Bitişimli diller.**

ekleme.otu, b.i. *bot.* ◘ **Küçük atkuyruğu.**

eklemleme, i. *dilb.* (a) Bir cümlede öğe veya cümleciklerin her birinin birleştiği yer; (b) Bu birleşmeyi sağlayan kelime *(bağlaçlar).* [*Fr.* Articulation]. ◉ **birinci** ~, *dilb.* Dilin sesli bir görünüşe ve anlam içeriğine sahip birimler düzeyinde yapılan eklemlemesi *(monem veya morfem).* [*ing.* First articulation; *Fr.* Première articulation]. ◉ **çift** ~, *dilb.* A. Mortinet'ye göre bütün dillerin içerdikleri özellik; bu özelliğe göre, diller, iki farklı düzeyde eklemlenirler. [*ing.* Double articulation; *Fr.* Double articulation]. ◉ **ikinci** ~, *dilb.* Monemlerin ayırıcı ses birimleri *(fonem)* düzeyinde eklemlenmesi. [*ing.* second articulation; Fr. Seconde.

eklemlemek* (-i,-e,-le), f. Eklemle birleştirmek. [*ing.* To articulate jointly; *Fr.* Unir par articulation].

eklemlenmek(-e, -le), f. *anat.* Eklemle (eklem yoluyle) birleşmek: *Uyluk kemiği yukarıdan kalçaya eklemlenir. Kafatasını meydana getiren kemikler oynamayacak şekilde birbirleriyle eklemlenmiştir.* [*Osm.* Mafsallanmak; *ing.* To be articulated; *Fr.* S'articuler, se jondre, s'unir].

eklemler.arası, b.s. *anat.* Kemiklerin eklenen parçalarının arası. [*Osm.* Beyne-l-mafsalî; *ing.* Interarticular; *Fr.* Interarticulaire].

eklemli. s. § ❶ Eklemi olan. [*ing.* Articulate-(d); *Fr.* Articulé,-ée]. § ❷ i. *dilb.* Çeşitli öğeleri, bilesimi açıklamaya yarayan sözdizimi *(bağlaçlar, ilgi zamirleri)* bağlarıyle birbirine eklenen *(cümle hk.).* [*ing.* Articulated, articulé,-ée].

~ **işkence,** *ağ.iş.* Oynar iki kolu ile asıl parçaya bağlanan ve ortadaki saplı vida ile üstten basınç yapan özel sıkma cihazı. [*Osm.* Mafsallı iskence].

~ **süt boruları,** *bot.* ◘ **Süt boruları.**

eklemliler, ç.i. *zool.* (a) Hayvanlar âleminin büyük bir dalı. Vücudu halkalardan oluşan hayvanları kapsar *(Böcekler, çokayaklılar, örümcekler, kabuklular);* (b) Deniz lâleleri takımı *(Bugün yaşayan bütün deniz lâleleri bu takıma girer);* (c) Kolsuayaklıların iki sınıfının biri. Bu sınıfı diğerlerinden *(eklemsizler)* ayıran özellik, kavkılarının birbirine eklenmis parçalardan meydana gelişidir. [*Lat.* ve *ing.* Articulata; *Fr.* Articulés].

eklemlilik,-ği, i. Eklemli olma hali. [*Ing.* Articulateness].

eklemsiz, s. Eklemi olmayan. [*ing.* Inarticulate(d); *Fr.* Inarticulé].

~ **süt boruları,** *bot.* ◘ **Süt boruları.**

eklemsizler, ç.i. *zool.* Kolsuayaklıların iki sınıfından biri. Bunlarda kavkı çenetleri arasında menteşe yoktur; eklemli kolsuayaklılarda anus olmadığı halde bunlarda vardır. [*Lat.* ve *ing. Inarticulata; Fr.* Inarticulés].

eklenmek(-e), f. Ek olarak kullanılmak: *Bu parça şuraya eklenecek.* [*ing.* To be joined or added, to be made up; *Fr.* être ajouté, être allongé pan un empiècement].

eklenti*, i. < *eklenmek.* § ❶ Bir şeye eklenmiş olan küçük veya önemsiz parça. [*ing.* Annex, addition; *Fr.* Allonge, rallonge]. § ❷ *dilb.* Bir sonraki kelimeye yapışarak tek bir kelime meydana getiren vurgusuz kelime veya öğe. [*ing.* Suffix; *Fr.* Terminaison].

ekler, ç.i. *anat.* **ek**[3]**'in** çoğulu. [*Osm.* Levâhik, mülhakat; *ing.* Annexes; *Fr.* Annexes].

ekler, i. *Fr. éclair.* § ❶ Üstü kremalı uzunca pasta. § ❷ Fermuar. [*ing.* Zip-fastener].

ekletmek(-i,-e), f. Eklemek işini yaptırmak. [*ing.* To make join or add; *Fr.* Faire ajouter, faire allonger].

ekli, s. Eklenmiş olan, ek yapılmış: *Ekli kumaş.* [*ing.* Lengthened, extended; *Fr.* Allongé,-ée, rallongé,-ée].

~ **püklü,** *dey.* Ekli, yamalı ve düzensiz.

~ **yıl,** *astr.* ◘ **Artıkyıl.**

eklice, i. *zool.* Gömlekliler *(Tunicata)* dalının, Ekliceler *(Larvacea)* sınıfından bir kordalı cinsi. Yüreği vardır. [*Lat.* ve *ing. Appendicularia; Fr.* Appendiculaire].

ekliceler, ç.i. *zool.* Sölomlu hayvanlardan ikincil-ağızlılar *(Deuterostomia)* filumunun, Kordalılar *(Chordata)* alt filumunun, Gömlekliler *(Tunicata)* dalına giren bir sınıfı. Daimi bir kuyruk ekleri vardır. Uzunlukları 5 mm. kadar olur. Eklice *(Appendicularia)* en iyi bilinen cinsidir. [*Lat. Larvacea; ing.* Copelates; *Fr.* Appendiculaires].

ekliktik,-ği, s. ve i. *eclictique. astr.* ◘ **Tutulum.**

eklil, i. § ❶ Ağaç dallarından ve çiçeklerden yapılarak zafer sembolü olmak üzere başa takılan tac. [*ing.* Crown; wreath; *Fr.* Couronne]. § ❷ Yazı sayfa ve levhalarının üst tarafına yapılan dikdörtgen şekilde ve süslemeli başlık kap.

eklimetre, i. *Fr. éclimètre. mat.* Topografya çalışmalarında eğik yüzeylerin eğiklik derecelerini ölçmeye yarayan bir cihaz. ◉ ~ **li cetvel,** Plançeteli alidat; eklimetresi, tesfiye âletiyle tutturulan, düşey kerteli kenar üzerine oturtulan küçük bir dürbünden meydana gelir. [*Fr.* Regle à éclimètre]. ◉ ~ **li pusula,** Büyük boyda, dürbünlü, kerteli bir kenar üzerinde düşey olarak hareket edebilen âlet. [*Fr.* Boussole à éclimètre].

ekli.ot, b.i. *bot.* ◘ **At kuyruğu.**

eklips, i. *Fr. éclipse. astr.* ◘ **Tutulma.**

ekliptik,-ği, i. *Fr. écliptique. coğr.* Dünyanın güneş çevresinde, elips biçimindeki yörüngesinden geçen düzlem; Ekliptik ile ekvator düzlemi arasındaki açı. 0 derece ile 23 derece 27 dakika arasında değişir. [*ing.* Ecliptic].

ekliyıl. b.i. ◘ **Artıkyıl.**

eklojit,-ti, i. *Fr. éclogite* < *Yun. ekloge.* seçim. Bileşiminde omfazit *(piroksen çeşidi),* grena, amfibol *(smaragdit)* ve rutil bulunan başkalaşmış kaya. *(Ağırdır; yoğunluğu 3-4, 3 arasında değişir).* [*ing.* Eclogite].

eklüz, i. *Fr. écluse.* Bir nehir veya kanal üzerinde suyu akıtmak veya kesmek için yapılan açılır kapanır kapılar. [*ing.* Lock].

ekme, i. Ekmek eylemi. [*ing.* Sowing; *Fr.* Action de semer].

~ **makinası,** *trm.* Çeşitli kültür bitkilerinin tohumlarını belirli sıra aralıklarına göre ekmeye yarar. [*Osm.* Mibzer; *ing.* Sowing machine, sower; *Fr.* Semoir].

ekmek[1], i. *esk. T. ötmek* > *etmek.* § ❶ Unun, özellikle buğday ununun yoğrulup mayala-

narak fırında, saçta, tandırda pişirilmesiyle meydana getirilen yiyecek: *Taze ekmek, Mısır ekmeği, Çavdar ekmeği, Yufka ekmeği.* [*ing.* Bread; *Fr.* Pain]. § ❷ *mec.* (a) Yemek, yiyecek: *Ben daha ekmek yemedim.* [*ing.* Food; *Fr.* Pain, nourriture]; (b) Insanı geçindirecek iş, geçim: *Ekmeğinden etme, ekmeğini elinden almak.* [*ing.* Profession, livelihood; *Fr.* Emploi, gagne-pain]. ◉ **ek tohumun hasını, çekme yiyecek yasını,** *at.* Iyi tohum eken iyi ürün alır. Iyi işe başlayan iyi sonuç elde eder. ◉ **eken biçer, konan göçer.** *at.* Her işin bir sonucu vardır. Başlangıcı yapan sonucu görür. ◉ **ekmeden biçilmez,** *at.* Emek vermeden sonuç alınmaz. ◉ **ekmeğe el basmak,** *dey.* ◘ **El.** ◉ **ekmeği dizinde,** *dey.* Nankör. [*ing.* Ungrateful] ◉ **ekmeği bütün,** *dey.* Kazancı yerinde, kimseye muhtaç olmayan. [*ing.* He has enough for his needs and is obliged to no one]. ◉ **ekmeğinden etmek,** *dey.* Birinin geçim kaynağını yok etmek veya işinden atılmasına yol açmak. [*ing.* To take the bread out of another's mouth; *Fr.* Ôter son pain à qn, ôter les moyens d'existance à qn]. ◉ **ekmeğinden olmak,** *dey.* Kazanç sağladığı işi kaybetmek. [*ing.* To lose one's job]. ◉ **ekmeğine koç,** *dey.* Konukçul, sofrası herkese açık. [*Osm.* Misafirperver; *ing.* Hospitable, generous, liberal]. ◉ **ekmeğine mani olmak** *(birinin), dey.* Birinin kazanç sağlama yolunu engellemek. [*ing.* To prevent someone from earning his living]. ◉ **ekmeğine yağ sürmek,** *dey.* Istenmediği halde birinin hoşuna gidecek, işine yarayacak bir şey yapmak. [*ing.* Unintentionally to give an advantage]. ◉ **ekmeğini ayağıyle tepmek,** *dey.* Kendi beceriksizliği yüzünden iyi bir fırsatı değerlendirememek. ◉ **ekmeğini kana doğramak,** *dey.* Büyük bir sıkıntı ve üzüntüye katlanmak; eziyet çekmek. [*ing.* To undergo terrible; *Fr.* Manger un pain trempé de larmes]. ◉ **ekmeğini kazanmak,** *dey.* Geçinecek kadar kazancı olmak. [*ing.* To earn one's daily bread; *Fr.* Gagner son pain]. ◉ **ekmeğini (taştan) çıkarmak,** *dey.* Geçimini sağlamakta pek becerikli olmak. [*ing.* To get his bread out of the stone, to be efficient or most clever; *Fr.* Ne jamais s'embarasser pour gagner sa vie]. ◉ **ekmeğini yemek** *(birinin), dey.* Birinin sayesinde geçinmek. ◉ **ekmeğiyle oynamak,** *dey.* Birinin geçimini sağladığı kaynağı tehlikeye düşürmek. ◉ **badem ekmeği,** Buğday unu ile tatlı bademleri karıştırmak suretiyle yapılır, % 24 oranında protitleri, % 50 lipidleri *(yağ maddelerini)* ve % 1 oranında da glüsitleri kapsaması şarttır. Şeker hastalığına tutulmuş kimselere yedirilmektedir. ◉ **baharlı —,** Çavdar unu, bal ve çeşitli baharların karıştırılması ile yapılır. Bu baharlı tozlar *(Meelkotu, anason, kimyon, tarçın, karanfil)* v.b.'dan ibarettir. Hafifçe yumuşatıcıdır. Bağırsakları biraz yumuşatır. Müshil veya kurtları düşürücü ekmek tipleri dahi yapılmaktadır. [*ing.* Gingerbread; *Fr.* Pain d'épice]. ◉ **çavdar ekmeği,** *trm.* ◘ **Çavdar.** ◉ **çiçek ekmeği,** Oldukça beyaz bir ekmek çeşidi olup, buğdayların, çiçek unu ile karıştırılması suretiyle yapılmaktadır. Sindirim yeteneği fevkalâde yüksek bir ekmek tipidir. [*ing.* White bread; *Fr.* Pain blanc]. ◉ **eli — tutmak,** *dey.* Hayatını kazanmak, geçimini kendisi sağlamak. [*ing.* To earn one's own living]. ◉ **esmer —,** % 80 randımanlı bir unla yapılır. Bir miktar kepeği ihtiva eder. Rengi esmer, besleyici lezzetli ve hafif yumuşatıcı etkilere sahiptir. [*ing.* Brown bread; *Fr.* Pain bis]. ◉ **ev ekmeği,** Elenmiş unla yapılır. Bu maksatla, değirmenlerde işlenen buğdaylardan % 70-74 randımanlı bir un elde edilerek bu ekmekler yapılır. Geriye de, ancak, % 26-28 oranında kepek kısmı ayrılır. [*Fr.* Pain de ménage]. ◉ **gluten ekmeği,** % 25 oranında şekerlenebilir maddeyi ve asgarî % 60 gluteni taşıyan bir ekmek tipidir. Yine şeker hastalarına verilir. [*Fr.* Pain de gluten]. ◉ **has —,** Iyi undan yapılmış, beyaz ekmek. [*ing.* White bread, fine bread; *Fr.* Pain blanc]. ◉ **kızarmış —,** Sadece kabuk kısımlarından ibarettir. Hazımsızlıktan ıztırap çeken kimselere, şişman adamlara ve bazı şeker hastalığı çekenlere verilir. [*ing.* Toast; *Fr.* Pain grille]. ◉ **kuru ekmeğe muhtaç,** *dey.* Çok fakir. ◉ **kuru (yavan) —,** *dey.* Yanında katık olmaksızın yenen sade ekmek. [*Fr.* Pain sec]. ◉ **kutsal —,** *din.* Hıristiyan kiliselerinde takdis sırasında kullanılmak üzere hazırlanmış özel ekmek. [*Fr.* Pain des anges, pain de vie, pain du ciel, pain eucharistique, pain des forts]. ◉ **mısır ekmeği,** ◘ **Mısır.** ◉ **peynir — gibi,** *dey.* Çok kolay. ◉ **peynir — hazır yemek,** *dey.* Ayak üstü hazırlanan hazır yemeklerden bahsedilirken kullanılır. ◉ **soya ekmeği,** Albüminoitlerce ve yağca zengin olan soya unu ile yapılmış bulunan bu ekmek, hafifçe yumuşatıcı ve çavdar ekmeği lezzetinde olup iyi bir şekilde sindirilir. Beş gün süreyle hiç bayatlamaz da. Şekerden ıztırap çekenlere yedirilmektedir. [*ing.* Soybean bread; *Fr.* Pain au soja]. ◉ **şebit ekmeği,** ◘ **şebit.** ◉ **tam —.** Kepeğinden ayrılmamış bir unla yapılmaktadır. ◉ **tayın ekmeği,** *ask.* Askerlere verilen beylik ekmeği. [*ing.* Ration bread; *Fr.* Pain de munition]. ◉ **tuzsuz —,** Böyle bir ekmeğin beher kilosunda sadece bir gram sodyum klorür bulunur. Halbuki, diğer ekmeklerdeki tuz oranı 10 gramdır. Tansiyonlu kimselere verilmektedir. [*ing.* Saltless bread; *Fr.* Pain sans sel]. ◉ **yufka ekmeği,** ◘ **Yufka.**

— ağacı, *bot.* Ikiçenekliler *(Dicotyledoneae)* sınıfının Dutgiller *(Moraceae)* familyasından, anayurdu Tropikal Asya olan, fakat birçok sıcak bölgelerde yetiştirilen, bol meyve veren büyük bir ağaç cinsi. Yaprakları 5-7 parçalı, çiçekleri küçük ve değersiz ve bir evciklidir. Bir kavun büyüklüğünde esmer-sarı renkli, olan meyvaları amidon ve karbonhidratça zengin olup gıda bakımından büyük önem taşır. *A. integra* adlı türünün yaprakları tamdır, meyvalarının ağırlığı 20 kiloya yaklaşır. *A. Incisa* adındaki türün tohumları dahi yenilmektedir. [*Lat. Artocarpus; ing.* Bread fruit tree; *Fr.* Jaquier, arbre à pain].

— aslanın ağzında, *dey.* Geçim sağlayacak bir iş bulmanın güçlüğünü anlatır. [*ing.* It is very difficult to make a living].

— ayvası, *bot.* Gevrek ve sulu bir cins ayva.

— bıçağı, ◘ **Bıçak.**

— çarpsın! *dey.* Karşısındakini söylediği şeye inandırmak için edilen yemin. [*ing.* May bread strike me if I don't speak the truth *(oath)*].

— düşmanı, *arg.* Karı, eş. [*ing.* Wife; *Fr.* Femme].

— elden, su gölden, *den.* Başkasının kesesinden bol bol yiyip içmeyi anlatır. [*ing.* Living on others; *Fr.* Vivre en parasite].

— evi, *(tasavvuf)* Bektaşî tekkesi makamlarından biri.

— fırını, Ekmek pişirilen ve şehirlerde ekmek satısı da yapılan fırın. [*ing.* Bakery, bakehouse, baker's shop; *Fr.* Boulangerie].

— gibi aziz, *dey.* Çok değerli. [*ing.* As essentially valuable as daily bread; *Fr.* Bon comme du pain, comme du bon pain].

— kabuğu, Pişmiş ekmeğin sert, koyuca renkli kabuğu. [*ing.* Crust of a loaf; *Fr.* Croûte de pain].

— içi, Ekmeğin yumuşak iç kısmı. [*ing.* Inside of a loaf; *Fr.* Mie].

— kadayıfı, *mutf.* Pide şeklinde yapılıp kurutulmuş ekmeğe ateş üzerinde koyu serbet içirilerek hazırlanan tatlı. [*ing.* A sweet made of bread dough baked and soaked in sugar syrup; *Fr.* Gâteau spongieux garni de crême].

— kapısı, *dey.* Geçim sağlayan iş yeri. [*ing.* The place where one works for one's living; *Fr.* Gagne-pain].

— karnesi, *tar.* Ekmek kıtlığı çekildiği yıllarda, ekmek alabilmek için verilen vesika. [*ing.* Bread ration card].

— küfü. *bot.* Bayat ekmek üzerinde meydana gelen mantar tabakası. [*Lat., ing.* ve *Fr. Penicillium*].

— parası. *dey.* Karın doyuracak kadar para veya geçim parası. [*ing.* Coast of bread, modest livelihood].

— tatlısı, *mutf.* Ekmek dilimlerinden yapılan tatlı. [*ing.* Sweet made prepared with toasts, eggs, and butter].

— teknesi, Içinde ekmek hamuru yoğurulan tekne.

— ufağı (kırıntısı), *dey.* Ekmekten dökülen küçük kırıntılar. [*ing.* Crumb; *Fr.* Miette (de pain)].

ekmek[1],(-i), f. § ❶ Toprağa tohum serpmek, tohum atmak: *Buğday ekmek, pirinç ekmek.* [*Osm.* Zer'etmek; *ing.* To sow; *Fr.* Semer]. § ❷ (-i,-e) Saçmak, serpmek, dağıtmak: *Çorbaya tuz ekmek.* [*ing.* To scatter; *Fr.* Semer,disseminer, parsemer, repandre]. § ❸ (a) *arg.* Boşuna harcamak, sarfetmek, ziyan etmek: *Dün gece şaraphanede elli papeli ektik.* ☆ *Esanl.* **atlamak, ballandırmak, bayılmak, çalıştırmak, elden gelmek, sökülmek, toka etmek, toslamak, uçlanmak, yırtılmak;** (b) Bir nesneyi yere düşürmek suretiyle kaybetmek: *Cigara paketini ekmişiz de haberimiz yok yahu!* (c) Yolda giderken herhangi bir menfaatle arkadaşından ayrılmak. ☆ *Yak. anl.* **asmak, satmak;** (d) Vurmak: *Iki tane ekersem, aklın başına gelir;* (e) Kosan, uçan bir şey, diğerini geçip arkada bırakmak: *Benim araba hepsini eker.* ◉ **ekmeden biçilmez,** *dey.* Emek vermeden hiç bir sonuca erişilemiyeceğini anlatır. ◉ **ekmediğin yerde biter,** *dey.* Ikide birde karşımıza çıkıp canımızı sıkacak davranışlarda bulunanlar için söylenir. ◉ **ektiğini biçmek,** *dey.* Yaptığı işin sonucunu almak. ◉ **darı —,** *dey.* ◘ **Darı.** ◉ **rüzgâr ekip fırtına biçmek,** *dey.* Kötülük eden kotülük bulur anlamında kullanılır.

ekmekçi, s. Ekmek yapan veya satan kimse. [*ing.* Baker, bread seller; *Fr.* Boulanger].

— küreği gibi dili var, *dey.* Çok geveze kimseler için kullanılır. [*ing.* He has a tongue as long as a baker's shovel].

ekmekçi.başı, b.i. *tar.* Sarayda yenen ekmeği hazırlayıp pişirmekle görevli sınıfın başkanı. [*Osm.* Ser habbâzîn-i Hassa; *ing.* Head of the court bakers].

ekmekçiler, ç.i. *tar.* Osmanlı imparatorluğunda sarayın ve yeniçeri ocağının ihtiyacı olan ekmeği hazırlayan teskilât.

ekmekçilik,-ği, i. Ekmek yapımına yarayan işlerin tümüne birden verilen ad. [*ing.* ve *Fr.* Panification].

ekmeklik, s. § ❶ Ekmek yapmaya yarayan veya bu iş için ayrılan: *Ekmeklik un, ekmeklik zahire.* [*ing.* Suitable for bread making *(flour, etc.); Fr. (Cereale ou farine)* destinée à faire du pain]. § ❷ *arg.* Hep kendinden para sızdırılan biri. [*ing.* Job involving no work where one lives off another; *Fr.* Personne qu'on exploite toujours]. § ❸ i. *mec.* Kumar oyunlarında yenilerek hep parası alınan kimse.

— buğday, *trm.* ◘ **Buğday.**

ekmel, s. *Osm.* < *Ar. kâmil.* En eksiksiz, en mükemmel, en uygun. [*ing.* Most perfect, more or most perfect or excellent; *Fr.* Plus ou très complet].

ekmnezi, i. *Fr. ecmnesie. psiky.* Bellek bozukluğu. Hasta geçmişteki olayları bugün yaşıyormuş gibi hatırlar. [*ing.* Ecmnesia].

eko, i. *Fr. echo.* § ❶ Yankı. [*ing.* Echo]. § ❷ *hava* Çok kanallı yayından doğan istenmeyen işaretler, refleksiyonlar v.b.

— klavyesi, Orgun klavyelerinden biri veya Fransa'da XVII, Yüzyıl başlarında çıkan 27-33 notalı yarım klavye. Bu klavye, daha açık ses çıkaran alt klavyelere cevap verme imkânını sağlıyordu.

eko.ansefalogram, i. *Fr. echaencephalogramme.* Kafatasına yöneltilen bir ultrasyon demetinin yansımasını *(eko)* ele alarak yapılan beyin inceleme yöntemi. *(Beyinden gelen yankılar elektrik potansiyeline çevrilirler, bunlar bir ur veya kist yüzünden yön değiştirilebilirler. Meselâ «orta» denen bir yankının yer değiştirmesi kafatası içinde yaygın bir bozukluğun bulunduğuna işarettir. Belginliği ve doğruluğu sınırlı olan bu metodun değeri çabuk uygulanabilmesi ve zararsız oluşundandır).* [*ing.* Echoencephalogramme].

ekografi, *Fr. ecographie. Nöroloji* ve *psik.* Kendisine yazdırılan cümle veya kelimeleri

birkaç kere yazılan bir hastadaki bozukluk. [*Ing.* Ecography].

Ekoiler, ç.i. *etn.* Doğu Nijerya'nın, yönetimi din derneklerinin elinde olan Bantu halkı. Bu topluluklarda sanat, üstü deri kaplı ve kadavra görünüşlü maskeler biçiminde ortaya çıkmıştır. İnsan eti yiyen Ekoi'ler özel bir yazı bulmuşlardır ve çok ince bir dekoratif sanatları vardır. [*Ing.* Ekois; *Fr.* Ékois]

ekokinezi, i. *Fr. échocinésie, echokinésie* < *Yun. ekho,* yankı + *kinesis,* hareket. *tıp.* ve *psik.* İlkel insanlarda, zekâca geri olanlarda ve bazı bunaklarda görülen, başkalarının hareketlerini hemen ve aynen taklit etme hastalığı. [*Ing.* Echokinesis, echokinesis].

ekoklimatoloji, i. *Fr. écoclimatologie.* Biyoklimatolojinin canlı organizmaları ile iklim çevreleri arasındaki ilişkileri inceleyen bölümü. *(Bu böüm canlı yaratıkların iklime uymalarını ve iklime göre dağılışlarının incelenmesini kapsar.* [*Ing.* Ecoclimatology]

ekol, i. *Fr. école. ed.* ve *san.* Okul, Edebiyat ve sanatta görüş, duyuş ve anlayış bakımlarından başkalık gösterme, bu başkalıklardan hareket ederek açılan çığır. [*Osm.* Mektep; *Ing.* School].

ekolali, i. *Fr. écholalie* < *Yun. ekho* yankı + *lalein,* ses çıkarmak. *psik.* (a) Anlamını bilmeden bir kelimeyi veya cümleyi tekrar tekrar söylemek; (b) Başkalarının kullandığı kelime ve sözleri elde olmayarak tekrarlama şeklinde kendini gösteren bir zihin bozukluğu; bu bazan erken bunama belirtisi olabilir; (c) Çocukların konuşmayı öğrenirlerken geçirdikleri bir gelişim dönemi. [*Ing.* Echolalia].

☆ *Eşanl.* yankıca

ekoloji, i. *Fr. écologie.* < *Yun. oikos,* ev, konut + *logos,* bilim. *biy.* ◘ **Çevrebilim.** ◉ **sosyal —,** ◘ **Toplum ekolojisi.**

ekolojik, s. *Fr. écologique.* ◘ **Çevrebilimsel.** — **çeşit** Gerek *Linnaeus'*un, gerekse *Jordan'*ın görüşüne uygun olarak bir kısım karakterleriyle birbirinden ayırt edilebilen fakat aynı türden olan bireyler grupu. *(Bu karakterler dış ortam şartlarına bağlı olduklarından, şartlar değişince onlar da ortadan kalkar).* [*Ing.* Ecological form; *Fr.* Forme écologique].

ekolokasyon, i. *Fr. écholocation.* ◘ **Yankı.**

ekomatizm, i. *Fr. échomatisme* < *Yun. ekho,* ses + *matos,* araştırma. *tıp.* ve *psik.* Başkalarının söz, hareket ve duruşlarını taklit ve tekrar etme *(başlıca iki şekli ekokinezi ve ekolali)* hastalığı.

ekometri, i. *Fr. échométrie. mim.* ◘ **Yankı** ölçümü.

ekomimi, i. *Fr. échomimie* < *Yun. ekho,* yankı + *mimos,* taklit eden. *tıp.* ve *psik.* Bazı ruh hastalarında başkalarının yüz hareketlerini hemen aynen taklit etme durumu. [*Ing.* Echomimia].

ekondroz, i. *Fr. ecchondrose* < *Yun. khondros,* kıkırdak *patol.* Özellikle artrozlarda, çeşitli sebeplerden ileri gelen tahrişlerle kıkırdak dokunun anormal gelişmesi sonucunda meydana gelen çıkıntı. [*Ing.* Ecchondrosis, ecchondroma].

ekonoma, i. *Fr. économat.* İşçilere ve bunların aile fertlerine yiyecek, içeçek, giyecek ve yakacak gibi zorunlu ihtiyaçları sağlayan satış yerleri. [*Ing.* Place where goods are sold at wholesale prices to workers and their families].

ekonometri, i. *Fr. économétrie. mat.* İstatistik verileri veya ölçülebilir değerleri matematik işlemden geçirerek, belirli bir kuruluş içinde çeşitli ekonomik problemler arasındaki bağıntıyı açıklamaya yarayan analiz yöntemi. [*Ing.* Econometrics].

ekonomi, i. *Fr. économie* < *Yun. oikia,* ev + *nomos,* kural, *ikt.* ve *sosy.* § ● Nisbeten sınırlı nicelikte olan eşya ve malların üretim, dağıtım, değişim ve tüketimine ait kültür kısmı. [*Osm.* İktisat; *Ing.* Economy]. ☆ *Eşanl.* tutum. § ● İnsanların ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli olan mal ve hizmet grupları ile kaynaklar arasındaki bağıntıları değişik açılardan inceleyen sosyal ampirik bilim. [*Osm.* İktisadiyat; *Ing.* Economics] ◉ **aile —si,** *huk.* ◘ **Aile.** ◉ **banka işletme — sl,** *ikt.* ◘ **Banka.** ◉ **insan — sl.** Beslenme, yaşama düzeyi, eğitim, sağlık, bakım, konut ve çalışma şartları gibi insanî değerler açısından iktisadî düzeni inceleyen iktisat bilimi dalı. [*Fr.* Economie humaine]. ◉ **köy veya tarım —si,** İktisat biliminin tarım kesimiyle ilgili bölümü. [*Fr.* Économie agricole]. ◉ **sanayi — si,** Sanayi kesimini inceleme konusu olarak alan iktisat biliminin bir bölümü. [*Ing.* Industrial economy; *Fr.* Économie industrielle]. ◉ **sosyal —,** İktisadî etkenlerden emeğin durumuna ilişkin bilgilerin tümü. [*Fr.* Économie sociale].

— **düzeni,** *huk.* ve *ikt.* Sosyal ekonomi yaşayışına karışmış olan fertlerin faaliyetlerini tayin eden kanunî, ahlâkî ve örfî kuralların bütünü. [*Ing.* Economic order; *Fr.* Ordre économique].

— **politik,** *Fr. économie politique. ikt.* ve *huk.* Servetlerin üretim, dağıtım ve tüketimini inceleyen bilim. [*Ing.* Political economy].

☆ *Eşanl.* iktisat bilimi.

— **sistemi,** *huk.* ve *ikt.* Belirli bir tekniğin kullanıldığı, belirli bir düzen ve organizasyona hâkim olan belirli bir iktisat düşünüşü.

— **yapmak,** *dey.* Tutumlu davranmak. Tasarruf yapmak. [*Ing.* To own, possess; *Fr.* Économiser].

ekonomik, s. *Fr. économique.* (a) Ekonomiyle ilgili: *Ekonomik düzen;* (b) Gideri en az hale getiren, masrafı az: *Ekonomik bir otomobil.* [*Osm.* İktisadî; *Ing.* Economic(al)].

☆ *Eşanl.* tutumsal, tutumlu.

— **coğrafya,** *coğr.* Ekonomik olayların yeryüzünde, bir ülkede, bir bölgede dağılışını, bunlarla öteki coğrafya olaylarının karşılıklı ilgisini araştıran bir coğrafya dalı; Ekonomik coğrafyada, bir yerde oturan insanların meydana getirdiği işler, yaşadığı yerden faydalanma şekilleri, doğal yöreyi işlenmiş yöre durumuna getirme şekilleri ve dereceleri incelenir. [*Osm.* Coğrafiyayı iktisadî; *Ing.* Economic geography; *Fr.* Géographie économique].

— **devletçilik,** *ikt.* Devletin ekonomik görevlerinin artırılmasını ve devlet kuruluşlarının da bu amacı gerçekleştirecek bir şekilde olmasını isteyen ekonomik görüş. [*Ing.* Economic state control; *Fr.* Étatisme].

— **emek.** *huk.* ve *ikt.* İktisadî bir amaca ulaşmak için, beden ve fikir enerjisi harcanmasını gerektiren insan faaliyeti. [*Ing.* Economic labour; *Fr.* Peine (travail) économique].

— **hız,** *hava.* Sakin havada birim mesafe boyunca sarfedilen yakıtın minimum olduğu uçuş hızı. [*Ing.* Economic speed; *Fr.* Vitesse économique].

— **olay,** *ikt.* Maddî iktiyaçları karşılamak amacıyle toplum hayatı yaşayan insanlar arasında kurulan ilişkilerin tümü. [*Ing.* Economic event; *Fr.* Evenement économique].

ekonomist,-ti, i. *Fr. économiste.* § ● Ekonomi konusunda yazı yazan kimse. [*Ing.* Economist]. § ● Rusya'da ekonomizm adı verilen siyasal akım taraftarlarına verilen ad.

ekonomizm, i. *Fr. économisme.* 20. Yüzyıl başlarında Rus Sosyal Demokrat Partisi içinde ihtilâlci marksizme karşı bir hareketin adı. [*Ing.* Economism].

ekonomizör,-rü, i. *Fr. économiseur.* § ● *term.* Bir buhar kazanının besleme suyunun, ocaktan çıkan yakıt gazlarında kalan ısı ile ısınmasını sağlayan cihaz. § ● *mek.* Yakıt sarfiyatını mümkün olduğu kadar azaltmak için patlamalı bir motora takılan ayar cihazı. [*Ing.* Economiser, waste gas feed heater].

ekop, i. *Fr.* **Afrika menşeli ticaret kerestesi. Çeşitli türlerden elde edilmektedir:** ***Brachystegia, sulbernardia, monopetalanthus, tetraberlinia, didelotia, cryptosepalum. (Gabonda bu ağaca ANDUNG adı verilir.)***

ekopraksi, i. *Fr. échopraxie* < *Yun. echo,* yankı + *praksis,* eylem. *tıp.* ve *psik.* Bazı ruh hastalarında görülen ve başkalarının hareketlerini hemen ve aynen taklit etmekten ibaret olan bozukluk. [*Ing.* Echopraxia].

☆ *Eşanl.* yansıca.

ekose, i. *Fr. écossais. dok.* Geniş kareli bir desenle dokunmuş ve karelerdeki canlı renklerin her biri, İskoç klanlarından birini temsil eden yünlü, pamuklu veya ipekli kumaş. [*Ing.* Tartan, plaid]

ekosistem, i. *Fr. écosystème.* < *Yun. oikos,* ev halkı + *systema,* hepsi. Canlılar ile çevre arasındaki madde ve enerji değiş tokuşu ve dağılımı bakımından, belli alanda yer tutan hayvan ve bitki toplulukları ile bunlara bağlı cansız varlıkların tümü. [*Ing.* Ecosystem; *Fr.* Écosystème].

ekosizm, i. *Fr. écossisme. fels.* İskoçya'dan geldiği öne sürülen masonluk yöntemlerinin genel adı. *(İskoçya felsefesi, İskoçya okulu diye anlatılan düşünceyi karşılayan bir deyim. Edinburg, Glasgow ve Aberdeen gibi şehirlerde gelişen Lock ile Hume'un felsefesine karşı tepki yapan felsefe okulu olup, temel niteliği «sağduyu» felsefesini savunmaktır.*

ekotip, i. *Fr. écotype.* < *Yun. oikos,* ev halkı + *typos,* örnek. *biy. Linnaeus'a* göre, bir türün, belli bir coğrafî alana değil de çevre şartlarına bağlı bir bölümü. *(Bu tip, heterojen bir toplulukta etkisini gösteren üstün ekolojik etmenler yüzünden meydana gelen ayıklanmanın sonucudur: Bir sahil bitkisi için deniz ekotipi).* [*Ing.* Ecotype].

ek.oylum, b.i. *mim.* (a) Camilerde yarım kubbelerin iki veya üç yanında küçük yarım kubbelerle yapılan oylum eklemeleri; (b) Eski Yunan'da üstü yarım kubbe ile örtülü, oturulacak duvar oyuğu. [*Ing.* Ex(h)edra; *Fr.* Exèdre].

ekrâd /ekrâd/, ç.i. *Osm.* < *Ar.* **Kürd'ün** çoğulu.

ekran, i. *Fr. écran.* § ● Işık yoluyle üzerinde görüntü beliren düz yüzey. *(Özellikle sinema perdesi).* [*Ing.* Screen]. § ● *elek.* Bir uzay parçasını, bazı elektrik, magnetik ve başka çeşit etkilerden koruyan kutu veya çeper. [*Ing.* Screen]. § ● *elektr.* Bir katot lâmbasında, görünür görüntünün meydana geldiği yüzey. [*Ing.* Screen]. ◉ **elektrodinamik —,** *elek.* Uzayda bir bölgeyi bir magnetik alanın etkisinden koruyan ve demir çekirdeği bulunmayan tertibat. [*Ing.* Electrodynamic screen; *Fr.* Écran électrodynamique]. ◉ **elektromagnetik —,** *elek.* Bir ölçü âletinin aktif parçasını, dışarıdaki alternatif magnetik alanların etkisinden koruyan iletken kutu. [*Ing.* Electromagnetic screen; *Fr.* Écran électromagnétique]. ◉ **elektrostatik —,** *elek.* Bir bölgeyi dışardaki elektrikli cisimlerin etkisinden koruyan kapalı veya kafes şeklinde iletken kutu. ☆ *Eşanl.* faraday kafesi. [*Ing.* Electrostatic screen; *Fr.* Écran électrostatique, cage de Faraday]. ◉ **filtreli ayırma —** ı, *san.* Fotogravür işlerinde, ayırma negatiflerini elde etmek için kullanılan ve ayrılacak negatifin rengini tamamlayıcı renkte seçilen ekran. *(Üç renkli fotogravürde, sarı için mavi-mor, koyu kırmızı için yeşil ve yeşil-mavi için kavuniçi-kırmızı renkte ekran kullanılır).* [*Ing. (Colour)* screen, *(light)* filter; *Fr.* Écran-filtre de sélection]. ◉ **gazışıl —,** *elektr.* Katodun sağladığı gazışı etkisiyle ışıklı bir leke veren ekran. [*ing.* Luminescent screen *Fr.* Écran luminescent]. ◉ **katot lâmbalarının flüoresan —** ı, *telv.* Üzerine elektronlar çarptığı zaman ışık ışınları yayımlayan bir maddeyle kaplı olan ve televizyon alıcılarında, görüntünün belirli şekle gelmesini sağlayan ekran. [*Ing.* Fluorescent screen of cathode tubes; *Fr.* Écran fluorescent des tubes cathodiques]; ◉ **kırmızı —,** *fot.* Ortokromatik filmlerde kullanılır. Bununla mavi ve yeşilimsi mavi tamamen yutulur, manzaradaki sis ve dumanlar kaybolur, uzaklar iyi çıkar. Poz süresi 8-10 misli artar; ◉ **madenleştirilmiş —,** *elektr.* Bir katot lâmbasında, yüzü ince bir maden tabakasıyle kaplanmış ekran. Elektronları geçiren ve ışığı yansıtma gücü yüksek olan bu madenî tabaka, ekranın yayımladığı ışığın büyük bir kısmını gözlemciye doğru gönderir. [*Ing.* Metallized screen; *Fr.* Écran métallisé]. ◉ **magnetik —,** *elek.* Bir ölçü âletinin aktif parçasını dış magnetik alanların etkisinden koruyan ferromagnetik maddeden yapılmış ekran. [*Ing.* Magnetic screen; *Fr.* Écran magnétique]. ◉

mavi ~, *fot.* Sun'î ışıkta, hiperpankrotatik filimlerde, sisli havaların ifadesinde kullanılır. Reprodüksiyonda mora kaçan ekran sarı rengin filmi alınırken kullanılır. [*ing.* Blue screen; *Fr.* Écran bleu]. ◉ **sarı** ~, *fot.* En çok kullanılan 3-4 rengi vardır. Açık hava fotoğraflarında kullanılır, gök daha koyu, bulutlar daha beyaz çıkar. [*ing.* Yellow screen; *Fr.* Écran jaune]. ◉ **soğurucu** ~, *elektr.* Yüzeyin bütün kısımlarından daha koyu bir ışık lekesi veren ekran. [*ing.* Absorbing screen; *Fr.* Écran absorbant]. ◉ **su** ~ **ı**, *term.* Bir kazanın, içinden su veya su ve buhar karışımı geçen, birbirine eklenmiş veya eklenmemiş boru demeti. *(Bu borular, ya doğrudan doğruya yanma odasının duvarlarını meydana getirecek veya ısıtma yüzeyi olarak vazife görmekle beraber ışınımlarından ve alevlerin etkisinden çeperleri koruyacak şekilde döşenir. Seyrek borulu bazı ekranlar, borulardan geçen gazları ve bu gazların sürüklediği cıvık külleri soğutarak, aşırı ısıtıcının veya kazanın daha sık yerleştirilmiş boruları arasından geçmeden bu küllerin katılaşmasını sağlar).* [*ing.* Hydraulic screen; *Fr.* Écran d'eau]. ◉ **turuncu** ~, *fot.* Koyu sarı ekran gibi tesir eder, bilhassa uzaktan fotoğraf çekmede faydalıdır. Reprodüksiyonda mavi rengin filmi alınırken kullanılır. [*ing.* Orange colour screen; *Fr.* Écran orangé]. ◉ **yeşil** ~, *fot.* Kırmızı renkleri daha iyi süzmeye yarar. [*ing.* Green Screen; *Fr.* Écran vert].

ekran.ızgara, b.i. *elektr.* Çok ızgaralı bir radyo lâmbasında, ızgaralar arasındaki sığa etkilerini gidermek veya azaltmak amacıyla iki ızgara arasına yerleştirilen genellikle yüksek pozitif gerilimli elektrod. [*ing.* Screengrid; *Fr.* Grille-écran].

ekranlama, i. *hava.* Radyo parazitlerini önlemek maksadiyle bir cihaz veya kısmının madenî bir muhafaza ile sarılması. [*ing.* Screening; *Fr.* Blindage].

ekrazit,-ti, i. *Fr. écrasite.* Temel maddesi pikrit asit olan çok dayanıklı bir patlayıcı. *(Bu patlayıcı madde Avusturya-Macaristan ordusu tarafından 1914-1918'de kullanıldı.* [*ing.* Ecrasite].

ekrem, s. *Osm.* < *Ar. kerem.* § ● En cömert, en şerefli, § ● Erkek adı.

ekrü, s. *Fr. écru.* § ● *dok.* (a) Boya veya beyazlatma işlemine tâbi tutulmamış ve kullanılan ham maddenin tabiî rengini muhafaza eden *(iplik veya kumaş).* [*ing.* Unbleached natural coloured, in the grey]. (b) Kozadan çekilmiş ve henüz pişirme işlemine tâbi tutulmamış ipek ipliği veya bu iplikle dokunmuş *(ham ipek kumaş.)* [*ing.* Raw silk]] § ● Bitki veya odunun pişirilmesiyle elde edilen, beyazlatılmamış kâğıt hamuru.

eks, l. *Lat. ex.* § ● *«önceki, bir evvelki, eski»* anlamında bir önek. § ◍ *ikt.* Bir malın nereden geldiğini göstermek için kulanılır.

eksantrik, s. *Fr. excentrique.* < *Lat.* § ● *mec.* Alışılagelmiş töre ve davranışlara aykırı bir tutumu olan, acayip, garip, değişik, bambaşka. [*ing.* Eccentric, odd, oddish queer, Whimsical]. ☆ *Eşanl.* **ayrıksın.** § ● İçiçe olduğu halde, merkezleri aynı nokta olmayan dairelerin durumu. Merkez dışı *(olan)* [*Osm.* Hariç anilmerkez; *ing.* Eccentric]. ☆ *Eşanl.* **dışmerkezli.** § ● *mek.* Düzgün dairesel hareketi doğrusal gidip gelme hareketine dönüştüren mekanizma. [*ing.* Eccentric *(gear)*]. § ● *tekn.* İşlenecek parçanın merkezini, parçayı tornadan sökmeden değiştirmeye yarayan mandren. § ● *dok.* (a) Basit dokuma tezgâhlarında, ayaklara, kalkma ve inme hareketini veren mekanizma. [*ing.* Eccentric chuck]. (b) Belirli zamanlarda bir itme hareketi vermek için merkezi yana kaçık kasnak, kam. [*ing.* Heart cam]. § ● *san.* (a) *Sirk* soytarısı gibi giyinen ve genellikle yalnız olarak sahneye çıkan, palyaçoluk repertuvarını temsil etmeyip, bunlardan birkaç önemli temayı bir tek numara içinde kusursuz bir şekilde ve tam yerinde temsil eden müzikhol komiği. *(Little Tich ve Grock bu komiğe örnek olarak gösterilebilir).* § ● Çalışmasına komik bir bölüm ekleyen **sanatçı: *Eksantrik bir dansöz.***

~ ayak, *dek.* ■ **Ayak.**

~ gövde yapısı, *bot.* Dış etkenler nedeniyle ağaç gövdelerinde yıllık halkaların bir tarafta dar, karşıt tarafta geniş olması ve öz kısmının dar halkalar tarafında bulunması hali.

~ mili, *otom.* Supapların açılıp kapanmasını, benzin pompası v.b. gibi yardımcı organların hareketine yarayan çıkıntılı bir mil olup supapsız motorlarda silindir gömleklerinin kaymasını sağlar. [*ing.* Eccentric shaft *Fr.* Arbre à excentrique].

~ mili dişlisi, *otom.* Ana mili dişlisinden aldığı devrî hareketle eksantrik milini döndürmeye yarayan dişli. [*ing.* Camshaft sprocket; *Fr.* Pignon d'arbre à cames].

eksantrisite, i. *Fr. excentricite.* Genel törelerin dışına çıkma. [*ing.* Eccentricity].

ekselans, s. *Fr. excellence.* < *Lat. excellentia.* Bakan ve elçiden başlayarak Cumhurbaşkanına kadar yüksek rütbeli yabancılara verilen san. [*ing.* Excellency].

eksemi, i. *Fr. exémie* < *Yun. esk.* + *haima,* kan. *patol.* Kan plazmasının damarlardan anormal olarak hücre dışı aralıklara geçişi. [*ing.* Exemia].

eksen*, i. *Rum. aksoni.* § ● Kağnı dingili [*ing.* Ox-cart axle]. § ● Dingil. [*ing.* Axle (-tree); *Fr.* Essieu]. § ● *coğr., fiz., astr.* ve *biy.* Olduğu *(durduğu)* yerde dönen bir cismin çevresinde döndüğü var sayılan doğru çizgi. Cismin bu doğru üzerinde bulunan noktaları dönmez: *Yer yuvarlağının ekseni.* [*Osm.* Mihver; *Lat.* ve *ing. Axis; Fr.* Axe]. § ● *mat.* Üzerinde artı ve eksi yönlerle bir başlangıç noktası belirtilmiş olan doğru. [*ing.* Axis; *Fr.* Axe]. § ● *bot.* (a) Bir bitkide yan eklentileri taşıyan ana veya yardımcı kısım; (b) Bir meyvede tohumların bağlı bulunduğu noktalardan geçen hayalî çizgi. [*ing.* Axis; *Fr.* Axe]. § ● *müz.* (a) Diatonik düzenin birinci basamağına verilen ad; (b) Bu düzenin dayandığı sese adını veren nokta; (c) Kullanılan diatonik veya kromatik düzenin en düşük frekanslı, yani en kalın noktası. [*ing.* Tonic, key-note; *Fr.* Tonique] ~ **e göre simetri**, *mat.* Bir düzlem üzerinde alınmış bir doğru boyunca ikiye katlanan bir şeklin gösterdiği simetri. *(Bu doğruya şeklin simetri ekseni denir.* [*Fr.* Symétrie par l'axe]. ◉ **bakışım** ~, ◘ **Bakışım.** ◉ ~ **ler arası mesafe**, Bir parça üzerine çizilmiş veya oyulmuş eksenleri birbirine paralel iki deliğin eksenleri arasındaki uzaklık. *(Bu deyim genellikle, bazı delgi makinelerinin (matkap tezgâhı, delik koordinat tezgâhı, iş gücünü belirtmek için kullanılır.)* ◉ **ana** ~, Motorun doğrudan doğruya hareketi ilettiği mil. *(Daha çok* **ana aks** *denilir).* [*ing.* Principal axis; *Fr.* Axe principal]. ◉ **ani dönme** ~ **i**, *mat.* Serbest bir cismin belli bir anda etrafında döndüğü doğru. [*ing.* Instantaneous rotation axle; *Fr.* Axe instantané de rotation]. ◉ **asal** ~, *opt.* Küresel bir aynada, aynanın şekil merkezi *(tepe noktası)* ile kürenin merkezinden geçen doğru; [*ing.* Principal axis; *Fr.* Axe principal]. ◉ **başak** ~ **ı**, *trm.* ◘ **Başak.** ◉ **billûr** ~ **leri**, *min.* Üç billûr dizisinden meydana gelen üç vektör. Bu vektörler üzerine kurulan bir paralelyüz, billûr dokusunun ilk halkasını meydana getirir. *(Billûr dizilerinin ve yüzlerinin doğrultusunu, bu eksenlere göre tanımlanır).* [*ing.* Principal axis of a crystal; *Fr.* Axe principal d'un cristal]. ◉ **bir billûrun asal** ~ **i**, *min.* Billûrun yüzlerini belirlemek için düşey olarak yerleştirilen bakışım ekseni. [*ing.* Principal axis of a crystal; *Fr.* Axe principal d'un cristal]. ◉ **bir billûrun optik** ~ **i**, *min.* Çift kırılmaya uğramamış bir ışık dalgasının yayılma doğrultusu. [*ing.* Optical axis of a crystal; *Fr.* Axe optique d'un cristal]. ◉ **bir cismin dönme** ~ **i**, *mat.* Cismin, bu eksenden geçen düzlemlerle alınan bütün kesimlerinin birbirine eşit olduğu eksen: *Bir kürenin çaplarından her biri, aynı zamanda bir dönme eksenidir.* ◉ **bir çiftin** ~ **i**, *mat.* Bu çiftin düzlemine dik olan doğru. [*ing.* Axis of a couple; *Fr.* Axe d'un couple]. ◉ **bir cismin bir noktasındaki temel eylemsizlik** ~ **leri**, *mek.* Bu noktadan geçen ve cismin eylemsizlik momentlerinin kendilerine göre **maksimum veya minimum** olduğu doğrular. [*Fr.* Axes principaux d'inertie d'un corps en un de ses points]. ◉ **bir dürbünün optik** ~ **i**, *opt.* Objektif ile göz merceğinin merkezlerinden geçen doğru. [*ing.* Optical axis of an eyeglass; *Fr.* Axe optique d'une lunette]. ◉ **bir düzlem alanının** ~ **i**, *mat* Alanın merkezinden geçen ve düzlemine dik olan doğru. [*ing.* Axis of a plain area; *Fr.* Axe d'une aire planc]. ◉ **bir** ~ **li**, ◘ **Bir.** ◉ **bir merceğin** ~ **i**, *opt.* Merceğin küresel iki yüzünün merkezlerinden geçen doğru. *(Yüzlerden birinin düzlem olması halinde; küresel yüzün merkezinden diğer yüze inilen dikme.* [*ing.* Axis of a lentil; *Fr.* Axe d'une lentille]. ◉ **bir şeklin simetri** ~ **i**, *mat.* Şeklin her noktasına, bu doğruya göre simetriği olan bir başka nokta tekabül edecek şekilde ikiye bölen doğru. [*ing.* Symmetrical axis of a figure; *Fr.* Axe de symétrie d'une figure]. ◉ **beyin-omurilik** ~ **i**, *anat.* Tüm beyin ve omurilik sinir merkezlerinin tümü. [*ing.* Cerebrospinal axis; *Fr.* Axes de cérebro spinal]. ◉ **dikgen** ~ **ler**, *mat.* ◘ **Dikgen.** ◉ **dönme** ~ **i**, *astr.* ◘ **Dönme.** ◉ **enine** ~, *simn.* ◘ **Enine.** ◉ **görüne** ~ **i**, *anat.* Görülen cisimden çelip gönderme merkezinden geçerek en duyarlı bölgesine giden çizgi. [*ing.* Visual axis; *Fr.* Axe visuel]. ◉ **homoloji** ~ **i**, *mat.* ◘ **Homoloji.** ◉ **kadran** ~ **i**, *tekn.* Saatleri gösteren akrebin mili. ☆ *Eşanl.* **kadran aksı, kadran mili.** [*ing.* Dial axis; *Fr.* Axe de cadran]. ◉ **koordinat** ~ **leri**, *mat.* Bir düzlem üzerindeki veya uzaydaki noktaların konumlarını belirlemek için, bu noktaların koordinatlarının taşındığı kesişen doğrular. [*ing.* Axes of coordinates; *Fr.* Axes de coordonnées]. ◉ **kutupsal** ~, *mat.* ◘ **Kutupsal koordinatlar.** ◉ **kuvvet** ~ **i**, *mat.* ◘ **Kuvvet «n» ci basamaktan bakışım** ~ **i**, *mat.* Bir billûr dizisinin, çevresinde 2 π/n'-lik bir dönme yaptıktan sonra yine kendi üzerine geleceği doğrultu *(n'in değeri ancak 2,3,4, veya 6 olabilir).* [*Fr.* Axe de symétrie d'ordre «n»]. ◉ **«n» inci basamaktan yenileme** ~ **i**, *mat.* Çevresinde n kere dönen bir uzay şeklinin, yeniden ilk konumuyle çakışacak duruma geldiği dönme ekseni. [*Fr.* Axe de répétition d'ordre «n»]. ◉ **optik** ~, *anat.* **Saydam tabakanın merkezinden geçen doğru.** [*ing.* Optical axis; *Fr.* Axe optique]. ◉ **sınırlı** ~, *bot.* Bir çiçek sapı veya sapçığı ile değişmez bir tarzda sona eren eksen. Bitkinin tomurcuklar yoluyla büyümesinin sebebi budur. [*ing.* Definite axis; *Fr.* Axe défini]. ◉ **sınırsız** ~, *bot.* Tepe tomurcuğundan dal oluşturan eksen. Bitkinin tepe tomurcuğuyle yukarı, ardışık yan tomurcuklarla yana doğru gelişmesi bu eksenlerle olur. [*ing.* Indefinite axis; *Fr.* Axe indéfini] ◉ **simptez** ~ **i**, *mat.* İki koniğin, iki ortak noktasını birleştiren gerçek veya sanal doğru. [*ing.* Axis of symptosis; *Fr.* Axe de symptose]. ◉ **sürekli dönme** ~ **i**, *mat.* Hiç bir kuvvetin etkisi altında bulunmayan serbest bir cismin, çevresinde bir kere dönmek le süreli olarak çevresinde dönmeye devam edeceği doğru. [*ing.* Permanent rotation axis; *Fr.* Axe permanent de rotation] ◉ **tâli** ~, *opt.* Küresel bir aynada, ayna üzerindeki belli bir ışıklı noktadan ve kürenin merkezinden geçen doğru. [*ing.* Secondary axis; *Fr.* Axe secondaire]. ◉ **bir sarkacın salınım** ~ **ı**, *fiz.* Sarkacı asılma ekseni ile ağırlık merkezinden geçen düzlem içinde, asılma eksenine paralel olarak çizilen doğru. *(Salınım ekseniyle asılma ekseni arasındaki uzaklık, sarkaçla eşzaman (senkron) olan basit bir sarkacın boyuna eşittir).* [*ing.* Oscillation axis of a pendulum; *Fr.* Axe d'oscillation d'un pendule]. ◉ **mıknatıslı bir çubuğun magnetik** ~ **i**, *fiz.* Çubuğun magnetik kutuplarından geçen doğru. [*ing.* Magnetic axis of a rod; *Fr.* Axe magnétique d'un barreau].

~ aralığı, *demir.* Yan yana iki hattın, iki dingilin v.b. eksenleri arasındaki uzaklık.

~ kemik, *anat.* ◘ **Kemik.**

~ omuru, ◘ **Eksen kemik.**

~ sistemi, *müz.* Ekseniilliğe bağlı olan sistem: *Gamların yapısını düzenleyen eksenle-*

rın ses vermesine dayanan eksen sisteminin tümü. (Makamlı'nın karşıtı olarak bir gama «eksenli» denebilir). [*ing.* Tonal system; *Fr.* Systeme tonal].

eksenel, s. Eksenle ilgili. [*ing.* Axial; *Fr.* Axial,-ale; axile].

~ **etenleme,** *bot.* Çok yumurtacıklı bir yumurtalıkta, yumurtacıkların bölme kösesine bağlanması. *(Bu çeşit etenlenme merkezî ve* yanetenlenmeye karşıttır). [*ing.* Placentation axis; *Fr.* Placentation axile].

~ **simetri,** *mat.* Bir noktanın resmî olarak bu noktanın bir D doğrusuna göre simetriğini veren noktasal dönüşüm.

~ **tohum.** *bot.* Meyve eksenine bağlı tohum [*ing.* Grain axis; *Fr.* Graine axile].

eksen.kemik,-ği, b.i. *anat.* ◘ Eksen

eksenli, s. Belli bir ekseni olan, bir eksen etrafında dönen. [*ing.* Axled; *Fr.* Axile].

~ **müzik** *müz.* Diyalektiği eksenlilik ilkelerine bağlı olan müzik tekniğinin tümü. [*ing.* Tonal music; *Fr.* Musique tonale].

eksenlilik,-ği, i. § ❶ Ekseni olma hali. [*ing.* Axiality; *Fr.* Axialité. § ❷ *müz.* Müzikte kullanılan bütün sesler, imtiyazlı bir notaya veya notadan hareketle meydana gelen yapının tüm işlemlerini belirtir. [*ing.* Tonality; *Fr.* Tonalité].

eksensiz, s. Ekseni olmayan.

eksensizlik,-ği, i. § ❶ Ekseni olmama hali; § ❷ *müz.* ◘ **Atonallik.**

ekser[1], i. Demirden, çekiçle dövülerek yapılmış irice kara çivi. Bunların bedeni genellikle dört köselidir. [*ing.* Large nail, spike; *Fr.* Clou forgé].

☆ *Eşanl.* **enser.**

~ **kesmek,** *dey.* Çivi yapmak. [*ing.* To make nails].

ekser[2], s. *Osm.* < *Ar. esk. kesir, keşret.* En çok, daha ziyade, en fazla. [*ing.* Majority, the greater part; *Fr.* En plus, grand nombre]

ekserci, i. Çivi yapan veya satan kimse. [*Fr.* Marchand des clous, cloutier].

ekseri /ek:seri/, s. *Osm.* < *Ar.* En çok, en çoğu, çoğu, çok defa, genellikle: *Ekseri insanları deniz tutar.* [*ing.* Most; *Fr.* La plupart].

ekseriya /ek:seriyâ/, z. *Osm.* < *Ar.* En çoğu, çoğun, çoğunca, çoğu zaman. [*ing.* Very often: *Fr.* Tres souvent].

ekseriyet,-ti, i. *Osm.* < *Ar.* Sayı üstünlüğü; Bir konuda karar vermek üzere toplanmış olan oyların ayrıldığı iki bölümden sayıca çok olanı. [*ing.* Majority; *Fr.* Majorite]. ☆ *Eşanl.* **çoğunluk;** ☆ *Kars.* **azlık, azınlık, akalliyet.** ◉ **mukayyet (mevsut)** ~, *huk.* Verilen bütün oyların yarısından fazlasıyle ortaya çıkmayıp kanunun yarıdan daha çok bir miktarda oylarla muteber saydığı çokluk. Yüz kişilik heyette üçte iki kaydı varsa oyların en az 67 olması gibi. [*ing.* Qualified majority; *Fr.* Majorité restreinte]. ◉ **mutlak** ~, *huk.* Bir tarafta toplanan oyların, verilen bütün oyların yarısından fazla olmasıyle meydana gelen çokluk. Yüz kişi ile toplanan bir heyette en az 51 ve daha çok kimse. [*ing.* Absolute majority; *Fr.* Majorité absolue]. ◉ **nisbî** ~, *huk.* Toplanan oylar toplamının yarısından fazla olması gerekmeksizin, yalnız diğer oy topluluklarının haiz oldukları oy adetlerinden çok olmakla geçerli olan çokluk. Yüz kişilik bir heyette 40 ın, daha asağı miktardaki oy topluluklarına göre vaziyeti gibi. [*ing.* Relative majority; *Fr.* Majorité relative].

ekserlemek, f. Demir çivi kakmak, ekserle mıh lamak. [*ing.* To nail; *Fr.* Clouer].

eksi[e1], i. < *eksilmek.* § ❶ *mat.* Çıkarma işleminin (−) işareti: 5-3=2 *(Bir sayının önüne geldiği zaman, o sayıyı negatif bir büyüklük haline getirir; bu durumda − 3 için «eksi 3» veya −e için «eksi e» denilir. «İşaretler kuralına» göre, artı ile eksinin çarpımı veya bölümü eksi, eksi ile eksinin çarpımı veya bölümü artıdır).* [*Osm.* Nâkıs; *ing.* Minus; *Fr.* Moins]. § ❷ Matematik, fizik ve benzeri bilimlerde sıfırın altındaki sayılar, negatif değerler. § ❸ s. *fiz.* Sıcaklık için, Sıfırın altında: *Sıcaklık eksi 15°C a düstü* [*ing.* Below; *Fr.* Au-dessous].

~ **büyüklük,** *mat.* ◘ **Negatif büyüklük.**

~ *(negatif)* **elektrik,** ◘ **Elektrik..**

~ **kutup,** ◘ **Katot kutup.**

Menfî aded; *ing.* Negative number; *Fr.* ~ **sayı,** *mat.* Sıfırdan küçük sayı, [*Osm.* Nombre négatif].

☆ *Karş.* **pozitif sayı.**

~ **sonsuz,** *mat.* Düşünebildiğimiz negatif sayıların en küçüğünden daha küçük olan sayı. [*Osm.* Asgar-nâmütenâhî; *ing.* Minimum infinite; *Fr.* Moins infini].

~ **yön,** Güneş, ay ve yıldızların görünürdeki devinme yönü. Zaman saatlerinin göstergeleri bu yönde döner. [*ing.* In clock wise direction; *Fr.* Dans le sens des aiguilles d'une montre].

eksi[2], i. *h.d.* Ucu yanık odun. [*ing.* Half-burned piece of wood].

eksibe, i. *Osm.* < *Ar.* **kesib**'in çoğulu. *esk. coğr.* Kumul, kumluk, kum tepecikleri [*ing.* Dune, sand dune; *Fr.* Dune].

eksibisyonist,-ti, i. *Fr. exhibitionniste.* Kapalı tutulması gerekli üyelerini açık ötekine berikine gösteren ruh hastası. [*ing.* Exhibitionist].

eksik, s. < *eksimek* > *eksilmek* > *eksük.* § ❶ Gerekliği duyulan *(şey);* Bütün olmayan, tamam olmayan: *Bir kişi eksikti, şimdi tamamlandık, Evin eksikleri bitmez.* [*Osm.* Nâkıs; *ing.* Lacking, wanting, defect, deficient, absent; *Fr.* Manquant]. ☆ *Eşanl.* **natamam.** § ❷ Kusurlu, yetkin olmayan: *Bu adamın aklı eksik, Bu kitap eksiktir, baş tarafı yok.* [*ing.* Incomplete, defective, imperfect; *Fr.* Imparfait, aite, incomplet,-ete, defectueux,-euse] ☆ *Eşanl.* **noksan, defolu, sakat** § ❸ Yok olan; *Onun yardımı eksik olsun* [*Osm.* Namevcut, mefkud, mâdun; *ing.* Absent, non-existent; *Fr.* Absent, inexistant -ante]. § ❹ **i.** Tamamlanmak için ekleme yapılması gereken şey: *Bir kilo olmak için yüz elli gram eksiği var.* [*ing.* Absence, lack, deficiency, shortage; *Fr.* Manque]. ☆ *Eşanl.* **eksiklik, noksan.** ◉ **çift** ~, *müz.* ◘ **Çift.**

~ **aralık,** *müz.* Bir yarım perdeyi bir diyezle alttaki notaya, veya bir bemol ile üsttekine indiren her çeşit aralık için söylenir.

~ **artık,** *dey.* Yaklaşık olarak, aşağı yukarı [*ing.* Over or under, more or less; *Fr.* Plus ou moins].

~ **baskınlık,** *biy.* Bir alel çiftinin, üyelerinin her biri üzerine baskın olmama hali. Bu durumda bu iki genin karşılıklı birbirini etkilemesinden farklı bir kalıtsal yapı ortaya çıkar. [*ing.* Lack of dominance].

~ **başkası yararına sözleşme,** *huk.* Vaat edenin, vaat ettiren karşısında, vaat ettiği edimi üçüncü kişiye yapmayı taahhüt etmesi.

~ **beşli düzeni,** *müz.* ◘ **Düzen.**

~ **borç,** *huk.* ◘ **Borç**[1].

~ **çıkmak,** *dey.* Tartısı veya ölçüsü tam olmadığı görülmek. [*ing.* To be lacking *(in weight, etc)*].

~ **çocuk,** *tıp.* ◘ **Düşük**

~ **diploit,** *biy.* ◘ **Diploit.**

~ **doğmak** *(çocuk),* Vaktinden önce doğmak. [*ing.* To be born before time; *Fr.* Être premature].

~ **doldurmak,** *dey.* Tamamlamak. [*ing.* To fell the gap; *Fr.* Combler les vides, les lacunes].

~ **etek,** *h.d. (Bazı bölgelerde)* Kadın: *Kadın kısmı eksik etek, aklı kısadır.* [*ing.* Feeble sex, Woman; *Fr.* Le sexe faible, femme].

~ **etmemek,** *dey.* Her vakit bulundurmak, uzun ara vermemek: *Yardımı eksik etmiyor.* [*ing.* Always to have, never to omit, to keep always in stock; *Fr.* Continuer, avoir toujours, ne manquer jamais].

~ **gedik,** *dey.* Ufak tefek eksikler. [*ing.* Small necessities, deficiencies].

~ **gelmek,** *dey.* Yetişmemek, yetmemek. [*ing.* To come (fall) short of something]

~ **ilmek,** *dok.* Herhangi bir dokumada ilmeklerden noksan kalmış biri veya birkaçı. Dantelalardaki ilmek kaçığı. Halı dokumada, eksik atılmış bir veya birkaç düğüm. [*Fr.* Manque].

~ **olmai** *dey.* «*Var ol-*» «*sağoll*» gibi memnunluk, minnet ve şükran anlatır. [*ing.* May you always abidel Thank you, very kind of you; *Fr.* Je vous remercie, que Dieu vous conserve].

~ **olma bayır turpu gibi,** *tkz. dey.* «*Aferin*» anlamında kullanılan alaylı söz.

~ **olmamak,** *dey.* Her vakit ve fırsatta bulunmak. [*ing.* Always to turn up].

~ **olmasın (olmasınlar),** *dey.* Hakkında söylenilen kimseden hoşnut olunduğunu anlatır. [*ing.* God bless him!].

☆ *Eşanl.* **Allah razı olsun.**

~ **olsun,** *dey.* «*Yokluğu varlığından yeğdir*» anlamında: *Böyle yardım eksik olsun.* [*ing.* No, thank you! (refusing contemptuously)]

~ **parçalı grup,** *hava.* İçinde bir veya daha fazla harf, işaret veya rakam noksan olan grup. [*ing.* Mutilated group; *Fr.* Groupe tronqué].

~ **sindirim borusu,** *zool.* Sölenterlerde ve bazı çok ilkel solucanlarda olduğu gibi, besinin alındığı ve sindirilemeyen besin artıklarının atıldığı açıklığın bir tane ve aynı olması sonucu meydana gelen sindirim borusu. [*ing.* Incomplete digestive tract].

~ **tekel,** *sosy.* Yetmez bir monopol şekli. Iktisat biliminde, az sayıda satıcıların pek çok alıcının ihtiyaçlarını doyurmaya çalıştıkları bir durumu ifade eder. [*ing.* ve *Fr.* Oligopole].

~ **tüketim,** *ikt.* Süreklilik gösteren tüketim eksikliği veya noksanlığı *(Eksik tüketim, hastalıkların ve ölüm oranının yükselmesiyle kendini gösteren fizik güçsüzlük ve düşkünlük hali yaratır).* [*ing.* Under-consommation; *Fr.* Sous-consommation].

~ **üretim,** *ikt.* Üretimin normal ortalamanın altına düşmesi. [*ing.* Under-production; *Fr.* Sous-production].

~ **yük,** *den.* Manifesto ve konişmentoda yazılı olduğu halde, genellikle çalınma dolayısıyle, boşaltmada eksik çıkan veya bulunamayan yük.

eksikli, s. § ❶ Kendisine bir sey gerekli olan. [*Osm.* Muhtaç; *ing.* Deficient; *Fr.* Deficient]. § ❷ *mec.* kadın. § ❸ *dilb.* (a) Zamanları, kipleri veya şahısları tamam olmayan *(fiil hk.);* (b) Cinsliği, tekili-çoğulu veya bütün halleri olmayan *(çekimli isim hk.).* [*ing.* Defective; *Fr.* Defectif,-ive]. § ❹ Kusurlu. [*ing.* Defective, incomplete; *Fr.* Defectueux, -euse, imparfait].

~ **hiperbol,** *mat.* Ancak bir tane doğrusal asimptotu olan üçüncü dereceden hiperbolik eğri. [*Fr.* Hyperbole defective].

eksiklik,-ği, i. § ❶ Eksik olma hali, tam olmak için gereken miktar, yokluk. [*Osm.* Fıkdan, noksan; *ing.* Failure, omission; *Fr.* Manque]. § ❷ *fels.* Bir şeyin yeterli olması için gereken şart ve araçların *(özelliklerin) yokluğu.* [*Osm.* Kusur; *ing.* Deficiency; *Fr.* Défaut]. § ❸ Mevcut olmama, bulunmama hali: *Onun eksikliği hissolundu.* [*ing.* Absence, non-existence; *Fr.* Absence, inexistence]. § ❹ Kusur: *Onun hiç bir eksikliği yoktur.* [*ing.* Defectiveness; *Fr.* Défectuosité, imperfection, défaut]. § ❺ *fitopatol.* Toprakta emilebilecek bir elementin veya oligo elementin yetersiz miktarda bulunduğu zaman bitkilerde meydana gelen spesifik patolojik bozukluk. [*ing.* Deficiency; *Fr.* Carence]. § ❻ *biy.* Bir kromozomdan parça kopması ve kopan parçanın kaybolması: *Eksilik değişinim doğurur.* [*Osm.* Noksaniyet; *ing.* Deletion; *Fr.* Délétion]. ☆ *Eşanl.* **delesyon.**

~ **duygusu,** *psik.* ve *sosy.* Üstünlük elde etmek güdüsünün tatminine sosyal şartlar uygun olmadığı hallerde kişide gelişen bir çeşit aşağılık duygusu. Bireysel psikolojiye göre bu duyguyu şiddetlendiren faktörler beş grupta toplanabilir; (a) Beden kusurları; (b) Ekonomik şartların uygunsuzluğu; (c) Ailenin oluşma tarzı; (ç) Cinsiyet hakkında aykırı telâkkiler; (d) Eğitimde yapılan yanlışlıklar. [*ing.* Insufficiency; *Fr.* Insuffisance].

☆ *Eşanl.* **değer eksikliği duygusu.**

~ **hastalığı,** *tıp.* ◘ **Hastalık.**

eksiksiz, s. § ❶ Eksiği olmayan, **kusursuz**. bütün, tam. [*ing.* Complete, perfect; *Fr.* Complet,-ète, sans lacune]. § ❷ Mükemmel, olgun, ergin: *Eksiksiz insan.* [*ing.* Complete, perfect; *Fr.* Complet,-ète, parfait,-aite]. §